אוצר

בין אדם לחבירו

צילומי מקורות

גניבת דעת

מכון תורת האדם לאדם
צפת

בס"ד

אוסף צילומים בהלכות בין אדם לחבירו

ניתן לערוך חיפוש בתוך הקובץ CNTRL F

ניתן לפתוח חלון סימניות לראות רשימת הספרים CNTRL B

מכון תורת האדם לאדם, צפת

לפסוק כן, ולחייב בעה"ב, ואין בזה מנהג מדינה, כי זהו מקרה אשר קורה, וגם אין ב"ד מחוייב לקבל פירושיהם על החוק, שזהו נגד דעת תורה.

ע"כ פסקנו, א) דב' החדרים אשר שמשו לבית עסק אין להשוכר זכות לקבל דמי מפתח מצד ב' הטעמים, א, שלא הוכח ששלמו דמי מפתח, ואי אפשר להוציא מבעה"ב ויכול להשכיר בסכום כזה בזה אשר לא ישתוה לתת דמי מפתח, ב, מכיון שאינו יכול לשנות מבית עסק למגורים, וכבר מזמן שנפסק השמוש לבית עסק משום שאי אפשר, היה צריך תיכף להחזיר לבעה"ב את 2 החדרים האלו.

ב) שאר ב' החדרים ששכר עבור אמו, והחוזה נכתב על שם אמו כמו שראיתי בחוזה, ואח"כ נכנס הוא לגור מצד מנהג המדינה שמי שדר עם הדייר הראשון ששה חדשים יכול להשאר בדירה במקום השוכר הראשון, בשני החדרים האלו יכול להשאר שם השוכר וישלם דמי שכירות כמו ששילם עד עתה, ואם אינו רוצה להשאר ורוצה למסרו לאחר בדמי מפתח, צריך בעה"ב להרשות לו או לתת לו חלק של שוכר בדמי מפתח אשר מציע הקונה לתת עבור ב' החדרים האלו, אחרי שינוכה מזה כל מה שצריך לתקן את הדירה שנתקלקל לא ע"י שימוש סביר, דצריך להחזירה כמו שהיה חוץ מקלקול של שימוש סביר, והוצאה זו ינוכה מחלקו של דמי מפתח שמקבל השוכר ע"פ המנהג.

ג) אם ישאר בדירת שני החדרים, אחרי פטירתו לא יוכלו הבנים לקבל שום דבר מהדירה, כי אף שישנו עמו ששה חדשים ויותר, זכות זה הוא רק מי שדר עם השוכר הראשון, אבל מי שיקבל הדירה משום הגנת הדייר שישן עמו ששה חדשים לא יוכל עוד הפעם להוריש לאחר שיהיה עמו ששה חדשים כמפורש במנהגיהם שם.

נאם ישראל יעקב פישר

סימן קנד

בענין תווך

מה ששאל מע"כ שהוא עוסק בתווך ולפעמים הוא מתווך לאנשים חשובים, אשר הוא מתבייש לבקש מהם דמי תווך, אי מותר להערים לו ולומר לו שהמקח הוא יותר יקר, כגון שביקש לתווך שיראה לחפש לו סופר פלוני לכתוב לו ס"ת, והוא אומר לו שהס"ת יהיה גמור לזמן פלוני, ויגיד לו מחיר יותר יקר, ויכנים במחיר גם דמי התווך שלו.

לדעתי איכא גניבת דעת, אשר הקונה חושב שעשה לו טובה, ולא לקח ממנו דמי תווך, וזה היה טובת עצמו, וגם איכא חשש גזילה, אף דהמנהג הוא דמשלמין דמי תווך באותו מחיר שלקח לעצמו, מ"מ יש הרבה מתווכין שמורידין קצת מהמחיר ומתפשרין בפחות, שגם הוא היה מתפשר לפעמים, ואיך הוא לוקח לעצמו כל דמי התווך.

נאם ישראל יעקב פישר

סימן קנה

בענין הרוחת דמי נסיעה

מעשה באחד שנותן עבור אחד שמלמד את בנו כך וכך, וגם נותן לו עבור נסיעות להגיע למקום בנו, ובא לשאול אם מותר לו ללכת רגלי ולקחת את הכסף לעצמו, כיון שזה נתן לו עבור נסיעה.

והנה השאלה נידונית מצד ב' דברים, א) אי יש לו רשות כשאחד נותן לו עבור דבר מיוחד, והוא עושה באופן שירויח הכסף הזה, האם מותר לו ליהנות, ב) יש לדון אם יכול להיות כשהוא הולך ברגל הוא יותר מתאמץ ואין לו כח כ"כ ללמוד עם בנו, וא"כ אין כאן השאלה על עצם הנאתו ולקיחתו כסף זה, אלא שאלה על כל סך הכסף שנתן לו עבור ללמוד עם בנו, כיון דבכה"ג שיסע במכונית יהיה לו ראש במנוחה שיוכל ללמוד יותר טוב עם בנו.

והנה עצם נדון הא' יש להוכיח מהא דאמרינן בנזיר דף כ"ד ע"ב באשה שקמצה מעיסתה דבכה"ג משכחת

אגרות משה

שו"ת אגרות משה חלק יו"ד ג סימן קלג

לבישת מנעלים שהיו של מת י"ג אלול תשכ"ט מע"כ ידידי הנכבד הרה"ג מהר"ר משה דוב סילמאן שליט"א רב בס' פאולא.

הנה בדבר לבישת מנעלים של מי ששבק חיים לכל חי, יש נזהרים בזה מפני שאיכא בצואת הר' יהודה החסיד שלא ללבוש מנעלים של מת, אבל שמעתי שהגרי"ל צירעלזאן ז"ל כתב בתשובותיו דהוא טעות סופר וצריך לגרוס מנעלים של מתה והכוונה מעור בהמה שמתה, והוא מהגמ' דחולין דף צ"ד ע"א שאיכא חשש סכנה דשמא היתה הבהמה שמתה מנשיכת נחש כדפרש"י שם. (והספר אין אצלי). אבל מסתבר לע"ד דאין להגיה דהא"נ דאסר ר"י החסיד מנעלים של מת, משום דמגמ' זו דחולין שמעינן שיש לחוש בעור מתה לשמא מתה ע"י נשיכת נחש אף שהוא מיעוטא דמיעוטא, משום דלסכנה יש לחוש אף לדבר שלא מצוי כלל, לכן אסר ללבוש גם מנעלים של אדם שמת דשמא מת ממחלה מתדבקת, ואף שלא שכיחא שלא ידעו שהיה חולה במחלה מתדבקת, מ"מ הא יש לחוש לסכנה גם לדבר שלא מצוי, אבל א"כ הוא דוקא בלא ידוע ממה מת דבידוע שמת ממחלה שלא מתדבקת אין לחוש, דלא מסתבר שאסר מנעלים של כל מת בשביל גזירה דמנעלים של מת שלא ידוע ממה מת. אך אפשר שאסר למי שאינו יודע ממה מת אף שאמר לו המוכר והנותן לו שמת ממחלה שלא מתדבקת או מרוב זקנה ואין לו לסמוך על דבריו מדין ע"א =עד אחד= נאמן באיסורין כיון דנמצאים בני אדם שאין לסמוך על דבריהם, לא רק כשמכר לו שיש אלו שחשודין על איסור דאונאה, אלא אף כשנתן לו במתנה שלא ירויח כלום בקבלתו נמי אין לו לסמוך עליו דאולי אומר זה מסברא ואומדנא בעלמא מחמת שסומך על רובא שרוב המחלות אינן מתדבקות ואינו חושש למיעוטא אף לסכנה. אבל למי שידע ודאי ממה מת אין טעם לאסור.

ואף שאיכא כמה דברים מהצואה שלא ידוע הטעם שאפשר שגם צואה זו היא בלא טעם ידוע לנו, מ"מ מה שאיכא לפרש שהוא מטעם ידוע לנו יש לפרש כן כוונת צואתו ולא להחמיר על מה שליכא טעם. ולכן מנעלים של אחיו ז"ל מותר ללבוש מאחר שידוע לו אופן מיתתו.

והנה לכאורה קשה הא דתניא התם בחולין לא ימכור סנדל של מתה בכלל של חיה שחוטה מפני ב' דברים אחד מפני שמתעהו ואחד מפני הסכנה, והא בשביל הסכנה יש לאסור אף כשיאמר לו שהוא סנדל של מתה, דאף שהלוקח לא איכפת ליה משום שאינו חושש למיעוטא מ"מ כיון שבסכנה יש לחוש למיעוטא יש לאסור ליתן לו, דהרי אפשר שמסכנהו שהוא אסור אף שהוא ברצונו דאסור לאדם לסכן אף את עצמו, ונמצא שאיכא בזה איסור דלפני עור בין כמדרשו בין כפשוטו דהא גורם לו לעבור על איסור זה שאסור לסכן עצמו שהוא לפ"ע =לפני עור= כמדרשו, וגם כפשוטו דהא אפשר שמסכנהו ממש, והמקבל הא הוא עור בזה שחושב שליכא סכנה.

ולכן צריך לפרש דאירי שהמוכר יודע בודאי ממה מתה הבהמה שלא היה זה מנשיכת נחש, שלכן אם היה מודיעו ומאמינו היה מותר. משום דבבהמה ליכא למיחש שמא היה לה מחלה מתדבקת שיזיק לאנשים דכמעט ליכא דבר כזה, ומעור חזירים שמשמע בתענית דף כ"א ע"ב דמתדבק מחלה מהם לאינשי הרי אין הדרך לעשות מעורם מנעלים אלא הנכרים האוכלים בשר חזיר אוכלין גם את העור דעור חזיר כבשרו כדתנן בחולין דף קכ"ב ע"א, ונמצא שהסכנה היא רק באם מתה מנשיכת נחש כדפרש"י, שלא שייך שיטעו באומדנא שלכן כשמאמינו שאינו משקר היה מותר ליקח הסנדל ללובשו, אבל כשאמר לו שהוא מעור של בריאה שחוטה אסור לבד אונאת הממון דאין עורה חזק כשל שחוטה גם מפני הסכנה, ולא מצד שאיכא סכנה מאחר דאירי דיודע שמתה כדרכה ולא מנשיכת נחש, אלא מצד שמכשילו בהאיסור שהיה אסור לו לקנות ממנו אם היה אומר לו שהיא מבהמה מתה שיודע שמתה כדרכה שלא מנשיכת נחש, משום שמחשש סכנה היה אסור לו להאמין לסתם ע"א מחשש שמא מחמת שאינו חושש למיעוטא משקר לומר שיודע שאינו מנשיכת נחש, ובאמירתו שהוא משחוטה לא עלתה על דעתיה לחשוש שמשקר, והוו שני הטעמים מצד אונאה ולא חשש סכנה ממש, אבל חדא אונאה היא בהחפץ שהוא ענין שיוי ממון מצד שהעור דמתה אינו חזק כשל שחוטה, וחדא

הרי שהנחת לבטל מקלת מלוה שלוה ד' ח"כ הרי נבואתו כולה שקרית מה לי היו דבריו נשנייני העולם מה לי היו דבריו לבטל מלוה שלימה מה לי היו דבריו לבטל מקלת מלוה מה לי הי' דבריו לקיים מלוה כין כך וכין כך כיון שמלתחילה שקר ושוא לנו שנבואתו שקרית הרי זה נביא שקר ויחנק. רק דכגמרא קאמר כשאחנכת על קיום מקלת וביטול מקלת דשאר מלות והייט שאחר שד' לוהו להוהיר העם לקיים מקלת מלוה אחת ולבטל מקלתה:

והנה חלי הנבואה היינו שד' לוהו לקיים מקלת מלוה זו אחת שכך היתה נבואת הנביאים וכמו שאמר מלאכי זכרו תורת משה עבדי וכמו שכתב רבינו כאן [הלכה ג']. אבל חלי נבואתו הב' כמה שאמר שד' לוהו לבטל מקלת מליה זו ודאי שקר שהרי לי לשפר שילוה ד' כן. וכמלת נבואתו חלי אחת וחלי שקר וכזו דרשו ז"ל בפטור מקרא דכי יויך וגו' ודרשינן דבר ולא חלי דבר והיינו כגונא דהכא שהחלי הנבואה אחת וחלי שקר לא מייבתו תורה תאך. אבל כאן בנכרי רבינו שהגיד התנבא פירוש אחר כמלוה שלא שמעתו אותי פירוש ממשה רבינו או שאחר שאומן מלות שנלמדו ישראל אינן לדורי דורות. תע"ב דגם זה לא ביטל אלא מקלת מליה מ"מ הרי נבואתו כולה שקרית שהרי היה לא ניבא לקיים המלות אלא שניבא שבאותה מלוה שמעתו פי' משרע"ה כך פירושה או על כך זמן ניאמה. ומלת נבואתו זו כולה שקרית שהרי אי אפשר שיהי' פירוש אחר כמלוה זו או רק על זמן. וכיון שנודע לנו שנבואתו שקרית נהכרח יפה כתב רבינו דיחנק כדין נביא השקר שהרי נודע אלינו שכל נבואתו שהתנבא והייט שהתנבא בפירוש המלוה זה הכל שקר שאי אפשר שיהיו הדבר כן. ולא פטרו חכמים אלא בתנבא אלי דבר שקר יאלי דבר אמת ומיעוטא דדבר ולא אלי דבר. משא"כ הכא דברי רבינו נכונים ונרורים לפי טי"ר. וכל זה פשוט יבור לפטי"ד יהבברתי אלין להיליא אלבו של הרב לאם שזה שהניח בלי"ע:

ב"ה הלכות דעות

פרק ב' הלכה ו'

אסור לאדם להנהיג עצמו ברברי חלקות ופיתוי ולא יהי' אחר בפה ואחר בלב אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה. ואסור לנגוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי כיצד לא יאכור לנברי ביער נבילה במקום בשר שחוטה ולא מנעל של מחה במקום מנעל של שחוטה. ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל ולא ירבה לו בחקרובת והוא יודע שאינו מקבל. ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח כו': הוא מפרק ניד הנשה [דל"ה ע"ח] ולא יפתח לו חביות המכורות לחמורי אלא ח"כ הודיעהו ולא יאמר לו כו' ואם בשביל כבודו מותר חיכי כו'. פירש"י בשביל כבודו של אורח להודיע לבריות שחביב עליו ביותר ע"כ. והנה משמע דאפי' גם אריסא ולא יפתח לו חביות דאם בשביל כבודו מותר וכבר תמה כן הרב כסף משנה ולא תירץ כלום. ומאי דנראה לי דרבינו הוקשה לו בגמרא בתר הכי דפריך מעולא דאיקלע לבי רב יהודה ופתח לו חביות המכורות לחמורי ומשני ר"י לודעי' אי נמי שאני טולא דחביב כו'. ומאי טעמא לא אמרי לי נמי ר"י בשביל כבודו דטולא חביב הכי. וא"ל דאחמת בשביל כבודו שפיר דמי והא ודאי ופשוט לכל דלא דמי מכבד בטובר חבירו בממונו ולא חיכפת לי' גם הפסידו בשביל חבירו למכבד חבירו בלבד ובדבר שאין בו הפסד ממין. וא"כ עדיין קשה מניש כבידו מי אמרי והא עדיין יש כאן נגיעת דעת שיה כביר שהוא ממונו בשבילו ובאמת אין רצונו להפסיד ממונו בשבילו רק לכבדו בלבד ואין כ"ד דברי בכאאי נוגע הגע. דודאי אפי' הוא סבור שמכבדו בכבוד גדול ובאמת אינו אלא בכוד קטן נמי יש כאן נגיעת דעת יבהא דבמעי' דמר בשואל דיהיב עריפה בחזקת בשרה אע"ג דגם עריפה בייה אינה אך רק שהבשרה יקר ממנו. ואאי' מדאמרן ספ"ב דמכות [די"ב ע"כ] ביולא בו רוצה שגלה לעיר מקלטו ואלו אמרי טעיר לבבדו יאמר להם רוצה אני כו'. ובהר"ם [ספ"ו דבבא מציעא ת] כתב בשם הירושלמי טלה דהך מתניתין אמר ר"י הלא בר גם דאני חדא מכילתא ואזיל לאחר ואינון מוקרין לי' בנין אבי לריך לומר לאו חדא מכילתא

מכילתא לחכת גמיר כו' מיין שם. הכי דחמ"ג דגס כשביל מדת מכילתא היו מכבדים לותו וכן לפי' הוא רואה מכבדים כמ"ש לחפ"ב כו' לפי' הכי כיון דשכשיו מכבדים ביותר לריך לומר להם. הכי גמ' דכותי' לריך לומר לו לכל יחשוב שמכבדו ביותר ולי"ל גניבת דעת והכן:

וצריך לומר דהא בלתו הכי קשה דהא ע"כ נהך דלא יאמר לו סוף שמן מפך ריקן ע"כ ל"ל דמיירי דיודע בחבירו שלא יסוך דחב לא כן מה לחבי לי' לרחמה ברחמותי' הא חבירו ירלה לסוך וירחה שלין כו וכן פירש"י דחיירי ביודע שלינו סך. ולי"ל קשה הא בלתו הכי לסור לפי' יש בו שמן וכדחמן בפס לל יסרכב לדם נחבירו לסביד לגלו וזדע בו שלינו סיעד ולא ירכב בחקריבת כו' מיין שם. ומלי שנח דקלמר סך ריקן הא לפי' מלא לסור:

ואולי יחכן דרק לבקש ממנו ברגש פעמים ולסרכב בו הוא דלסור לחכל לומר לו פעם לחא שפיר דמי. וקלת רלי' מפ"ק לחולין [ד"ז ע"ב] שמע רבי נפק לחפי' לחמר לו רלונך סעוד לגלי לחמר לי' הן להבו פניו של רבי כו' מיין שם. וקשה היכי מביד רבי הכי לבקש ממנו ש"לכל לגלו והכי הי' יודע בר' פנחס בן יאיר שלינו מקבל חדש ממלי דלהבו פניו של רבי כשלמר לו הן ול"ל הא לסור בכהלי נוגע. ול"ל דלשלול פעם לחא שפיר דמי רק לסרכב לסור. מיהו יש לדחות כמו דמשני חלמודא בעובדא דעולא ורב יהודא שלני עולא דחביב לי' לר"י דבלתו הכי גמי פחותי מפחא לי' מיין שם. הכי גמי דכותי' ברבי. ורליתי בספר תורת חיים שחירץ לחלק בכ"ל:

וצריך לומר דבלחמת כוונתו בלחמו סוף היחה רק לכבדו שהוא מבקש ממנו לסוך וזה היו רואה לקבל. דכוה מה נכבד הלים ההוא כמו שלינא נגדרים [דכ"ד ע"ל] כלום לחמרת בשביל כבודי וכו כבודי כו' מיין שם. וקמ"ל דלף בכהלי נוגע לסור דלין כבוד חלא כשלומר לו סוך מכלי חלא חה היו רואה לקבל לבל לם לחמר לו סוך מפך ריקן היו כבודו כלל ול"ל יש כלן גניבת דעת. ועל זה קלמר שפיר דבשביל כבודו מותר דלם יש בזו כבודו סיינו שלף בפך ריקן מבכד בעיני הבריות מותר שהרי כל עיקרו לף לם הי' פך חלא היו לבבודו ולם גם עכשיו יעמו לבבודו פעמ דשרי. לבן בלתו הכי דהיכן לם לל הי' כך הי' מסר ממנו ועכשיו היו מסר ממנו חלא כבודו בלבד פעמ שלמר לסור דהיינו גניבת דעת שזה מחשב שהפסיד ממנו בשבילו ובחמת היו כן. ול"ל לל מלינו לשנויי כהא דרב יהודא ועולא דמשום כבודו הוי דהא לפי' לי הוי משום כבודו לסור והוי גניבת דעת שלולי הי' כביר שמפסיד ממנו בשבילו ובחמת לל הפסיד ממנו והוי גניבת דעת. ועל"ל הולרך לשנויי שיבויא לחרינא. ולפי זה לחי שפיר גמי דברי רבינו דליהו לל כתב כך דלל יאמר סוף מפך ריקן דזה נלמד ג"כ שהרך דמלי שנח. רק כתב כך דלל יפתח חביות ובזו ליכא למימר דמשום כבודו מותר דהא לף שלים כשהיו לסור ול"ל שפיר כן ורלה לי:

איברא הא קשה מדוע השמיט רבינו הא דמשני הלמודא בעובדא דעולא ורב יהודא דשלני פועלי דהוי חביב לרב יהודא דבלתו הכי פחח לי' דשמעגו מזה דין חדש דסיכי דהי' פותח ג"כ חביות שלינם מכירה בשבילו טכשיו גמי דים לו מכורה רשלי לפותחה סחמא ולא ליכפת לן במה דיטעה וסבור שכשבילו הפסיד כל החביות כיון דבלחמת הי' שיבה כן ול"ל מדוע השמיט רבינו דבר זה. ורליתי שבבר ממה כן הרב בית יוסף טור חו"מ [סימן רכ"ח] עיין שם:

ומאי דגרלה לפי ענ"ד נזה. דהוקשה לרבינו קושיית התוס' [שם סוף ע"ב] בעובדת דרבה ורב ספרא דפנטו במר זוטרא ואמר להו למה להו לרבנן דמרים ואתו כולי האי ואמר לו רב ספרא תנן לא הוי ידעינן דקאתי מר לי ידעי טפי מרחנא אמר לי' רבא מלי טעמא כו' ול"ל והא קמטעי לי' כו'. והקשו התוס' ד"ה והא כיון דבלתו הכי היו בלים לכבודו כדאמר לי' טפי הוי מרחנא ול"ל שרי בכהלי נוגע כמו שלמרינן בר"י ועולא מיין שם מה שדחקו לתרן. ולפי ענ"ד דבאמת יש להבין ובכהלי נוגע להוי חביב ואלו הי' לו חביות אחרות הי' פותח לף שלין מכורות מי שרי עכשיו והרי כל המהנה לת חבירו עודב כי סופו ליהנות ממנו ועל"ל לאמרו [פ"ק דכ"מ] ובמגילה [דכ"ו ע"ב] מתנה כמכר וכן לאמרו בפרק חזקת הבתים [דנ"ג ע"ל] מלן דיהיב מתנה בעין יפה יהיב ובהדיא לאמרו בפ"ג דנדרים [דכ"ד ע"ל] לאו כלבא לגת דמהגייא מיך ולא מחגיית מיבלי כו' לאו מלכא לגת דמהגיינא לך ולא מהגית לת לי כו' מיין שם כי חורת כל חרשת זה מהגה לזה כעת והי יוס מחר חליפות חלה חביבו מהגה לו ומי שלינו כלן נקרא בנדרים הל"ל כלבא. ול"ל זה פחורת פכנס לביתו של זה והלה פותח

חביות

חבית ויקחהו יין והוא סבור שהוא מבורה וכשיגיע העת יטעה זה לביתו ודירתו של חורש יאמר כי לא מרצונו יעשה ככה תיכף להיקרא בלבת דיתהני מיני' ולא יהנה לו כודאי יפתח חבית שהוא מבורה בשבילו. ומלת זה מפסיד בשבילו לחנם כי לו ידע האמת שזה לא פתח בשבילו הלא חבית המבורה גם הוא לא הי' רוצה להפסיד כל כך בשבילו לפתוח חבית שהין מבורה. וי"ב מלי טעמא דמי למעבד הכי ימה יתן ומה יוסיף חביבותי' עד דמי' טעמא כן הלא בשביל זה שהי' טיבו כן עדיין לא היה הלה מהנהו בכוונו לביתו הלא בעכו"ם שיה סבור שבשר החזיר שהוי בהפסד גדול כ"כ לפתוח חבית שהין מבורה בהכרח יעשה גם הוא כן בשביל לביתו

וי"ב הוי גניבת דעת גמור ואין דמי:

וצריך לומר דשאני עולת ובח יהודה דגודע כי משכן עולת ה' בתרן ישראל ובפרק ג' דזבחים [דכ"ב ע"א] עולת במקו' לחרעת דישראל כו' ובשלמי כתובות [דקי"א ע"א] עולת הוי רגיל והוי שליק לתרן ישראל כו' עיין שם. ובח יהודה לשעתי' דאמר בסוף כתובות [דקי' סע"ב] אסור לעולם אבכל לתרן ישראל וכל היולא עובר בעשה דכתיב בבלה יובאו ושמה יהיו כו' עיין שם ומשכן בח יהודה הי' בשבל כגודע. וי"ב אין לחוש להגי"ל אן שיבוא בח יהודה לעולם בהכרח בשביל שהוא בבדו ב"ב ולא אם להפסיד ממונו גם עולת יעשה כן שהרי זה לא הי' בחפצר כלל שיבוא בח יהודה לעולה אלא שבבל וזה בתרן ישראל ור"י ס"ל דאסור ולזה אבבל לתרן ישראל ומלת אין כאן רק משם גניבת דעת יבוו שפיר משני דהוי חביב לי' כו' ואחי שפיר:

ולפי זה יובן הלא קשה קושיית התום' בהא דרב ספרא ורבא ואמר זוטרא. דזה נכון כאן בעולת ורב יהודה דמשום שלום חנמולהו עבור זה אין באן אשם ורק משום גניבת דעת אל זה שפיר אשני דחביב לי'. אבל ברב ספרא ואמר זוטרא שפיר ראף בי חביב לי' וה"י עושה בן אסור. לפי שבשיחשוב זוה שבבר עשה בבה לבבדו ולטרוח ולהלא בעגדו בודאי בשיטרח להיפך גם הוא יוסיף להטריח בעבורה חנמול שרחם עבורו. ואמנם אחרי הודעו כי במקרה הי' בן אף אם גם בשבילו היו מטריחים אבן אחרי שדן לא ההנהו אם הוא אפשר לא הי' מהשאם ומלת יפה עשה רב ספרא שהודיע שלא יעטהו ואחי שפיר. ולפי זה דעת רבינו דהשמיט זה דבחביב לי' מוסר נבון דלדידן אף בהאי גוונא אסור לו לעשות בן אלא אי"ב יודי ומהטעם הגי"ל בן נראה לי נבון:

פרק ג' הלכה ד'

שמא יאמר אדם הואיל והקנאה והתאוה והבבוד וביוצא בהם דרך רעה הן ומוציאין את האדם מן העולם אשרוש מהן ביותר ואתחק לצד האחרון עד שלא יאבל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה ולא ישב בדירה נאה ולא ילבש מלבוש נאה אלא השק והצמר הקשה ובייצא בהן בנון בהני עבודים גם זה דרך רעה היא ואסור לילך בה המהלך בדרך זו נקרא חוטא כי: היא מפ"ק דחגיגה [די"א ע"ן] אמר שמואל הייבב בחגיגת נקבת חוטאת כי בתון בדי"א הקפר כו'. ועיין בלחם משנה שבתב לעי"ן דבגדרים [ד' ע"א] אמר אביי שמעון הלדיק יר' בשעון יר' להעיר הקפר כולן שיטה אחת הן יקי"ל דאין הלבה בשיטה מ"מ בתב בעל הליבות עולם דהיבי דמיבח מגמרא דהבי הלבתא ליתא להאי בללא יהבי נמי בין דשמואל ס"ל הבי הלבתא בן ע"ב דבריו יהלומת אין ו רבי' משמואל דאית הלבתא בן דהא טעמא דאין הלבה בשיטה בתב בעל הליבות עולם יסיבא בספרי כללים דמדאמר הבך אמרו דבר אהד ב"מ בולי עלמא ליבא להי בותייהי. וי"ב לעי"ן דשמואל ס"ל נמי בדי"א הקפר הייני דליהו הוי ס"ל דבולי עלמא ס"ל בשיטה אבן אבבי דאמר בולהו שיטה אחת בא להשמיענו דלית הלבתא. וי"ב הוי לי' לרבינו לפסוק בהאבי דבתרא ודלא בשמואל:

[ועיין בס"ך יו"ד [סי"ם רל"ד] שבתב בשברת הלחם משנה עיין שם. שיב מלחמי בשו"ת הרשב"א [סי' הל"ו יסי' תרפ"ח] שבתב על דברי רבינו שפסק בשמואל דהא שיטה היא. יתירן תירון ה' בשברת הלחם משנה ועוד תירן דשיטה היבו הלא בשאמרו בולם אמרי דבר אחד אבל בשאמרו בולם ים להן בן היבו שיטה וכי דייקא אמלא בן בפ"ק דסוכה [ד"ו ע"ב] גבי סוכה דירת קבע עיין שם. ובגליון רחיתי יקום בתי' גדול אחד על זה אם לשונו ועיין במידוש הרשב"א פ"ק דסוכה [די"ח ע"א] בהא דמיתר לעין בבילה דמשמע דהלבה בר' יהודה דסוכה דירת קבע בעינן יהבי ו שיטה היא עיין שם שבתב דנראה לי"ם הלבתא בותייהי ול"ט שפותר דברי עלמו ע"ב. ובבללים יחבאר מזה בעזרת השם]:

לאכילה ויכול למשדינהו בספקייהו, וכן הוא בלשונו של רבינו גרשום.

דף צא תוד"ה כמאן. שנצטוו על הנחירה, הרש"ש תמה דלא מצינו בשום מקום שנצטוו בזה, ואפשר דהמכוון בתוס' כך הוא שאמר לו שיפרע להם בית השחיטה להראות להם שלא חתכו אבר מן החי שהרי נצטוו ע"ז בני נח, וזהו לשון על הנחירה כלומר שהצורי הוא להרוג את הבהמה לפני חתיכתה לצורך סעודה.

ע"ב בגמ'. וישראל מזכירין את השם אחר שתי תיבות - ומלאכי השרת - ג' תיבות, ויש לבאר דהרי אומרים ימלוך שמזכירים את השם לאחר תיבה אחת, וכן מצינו הרבה מקראות שמתחילין מיד בהזכרת השם, ואפשר דהמכוון כאן דשירתם שמזכיר רש"י המכוון בזה דהיינו כשבאים להתאחד ביחד וזהו בקדושה וברוך שעושים את השירה עי"ז שמתכוננים כולם ביחד וכלשון הברכה וכולם מקבלים זה מזה ונותנים רשות זל"ז וכן בברוך הוא אומר מתנשאים לעומת שרפים דהוה כענין של צירופם יחד וכן הוא בשמע ישראל לפי הפירוש שהמכוון בזה שהוא בא לשתף את כל בני ישראל במה שבא להעיד על אחדותו יתברך, וכנראה דזהו העיקר של לשון שירה שמוזכר בכל מקום שהרי כשמזכירים שירה ננקט שם לשון של צירוף וכמו שירו לד' שיר חדש מסיים תהלתו בקהל חסידים דהיינו שהשירה תהא ע"י הצטרפות כל הקהל, וכן מלכי ארץ וכל לאומים וגו'.

דף צב ואיבע"א כיון דאיתיהיב רשותא אתייהיב. והיינו דכיון שניתן הרשות ע"י הזכרת ג' תיבות יכול כבר להזכיר בפחות מזה וכמו שפירש"י, ולכאורה הרי שאין האחרונים אותם מלאכים שהזכירו ג' תיבות ושקבלו רשותם וכמו שמתרץ בתירוץ קמא שאלו שרפים והללו אופנים וחיות, ואפשר דהמכוון דכיון דהאופנים עוסקים בענין ענייתם על אמרי השרפים וכדאמרינן בקדושה דיוצר וכן בקדושה דתפלה, ולכך נחשב הרשות גם להם.

רש"י ד"ה ויוכל. או ה"ק נשתרר לעומתו המלאך וכו', עיין רש"ש, ואפשר דשייך להתפרש בדרך דרש דהרי מצינו שם במקרא דיעקב מכונה בלשון א-ל, וא"כ יתפרש כאן וישר א-ל נשתרר המלאך אל יעקב המכונה א-ל.

ע"ב תוד"ה עולא. לא הוי כפלוגתא דרב ועולא, עיין מהרש"א דאף דבאמת פליגי בזה רב ועולא דרב סבר ע"כ כמ"ד יש בגידין, ועולא בע"כ דסבר כמ"ד אין בגידין מ"מ עיקר פלוגתתם אינה בזה אלא דלרב פליגי תנאי בקנוקנות אי אסירי אבל לא פליגי בגיד עצמו, ומהרש"א מתקשה בזה דהרי א"כ לא הוזכר עיקר פלוגתייהו בגמ' דכאן, ואפשר דהמכוון בתוס' דרב דבא לחדש כאן דמתחלק בין גיד לקנוקנות, והיינו דשייך לפרש מקרא דלא יאכלו בנ"י את גיד הנשה דליקו רק על הקנוקנות ולא על הגיד עצמו דהוא מותר באכילה לרב דסבר דיש בגידין בנו"ט דמשו"כ הוא דאפשר לאוקמי קרא על קנוקנות דיש בהם טעם למ"ד יש בהם דהוא גם שיטתו של רב.

ועולא פליג עליו בזה וכמו שמפרש בגמ' דגיד אמרה תורה ולא קנוקנות, והיינו דאין לנו לפרש קרא דהוזכר בו גיד דליקו רק על קנוקנות וע"כ דגיד עצמו אסור ואף שאין בו טעם וזהו למ"ד אין בגידין בנו"ט דלמ"ד יש בגידין וע"כ דקאי על גיד עצמו שיש בו טעם ונמצא דדינא דעולא קאי לכו"ע אלא דמה דנקט בלשונו עץ הוא זהו רק למ"ד אין בגידין, ונמצא דעיקר פלוגתייהו הוא מה שמוזכר כאן אם שייך לאוקמי קרא על קנוקנות לבד או לאו.

דף צג ע"ב מנא ידעינן אי אית בהו שורייקי סומקי. ויש לבאר דאם כך הוא דתליא רק בשורייקי סומקי וא"כ למה הוזכר סימן של אזרען, ואפשר דבאמת דתליא בעיקר באזרען ומי שהוא בקי בזה הרי שהוא יכול להתיר גם אם יש בהם שורייקי אלא דגמ' שאלה מנא ידעינן היינו לסתם בני אדם שאינם בקיאין בשיעורא דאזרען ונתנו גם סימן שהוא ניכר לכל אדם דהוא שורייקי.

דף צד רש"י ד"ה אנפקא חייא משמע. משום יקרא דידי' איקפיד, מהרש"א מתקשה

בזה דא"כ נמצא דחסר מן הספר עיקר התירוץ דהרי מה דאנפקא חייא משמע ידעו את זה מקודם ג"כ דהרי אם לא כן אין כאן גניבת דעת בכלל, ועי"ש, ואפשר דמקודם חשבו דאנפקא כולל בין מזוג ובין לא מזוג אלא דנחשב גניבת דעת משום שהגוי חשב שהוא חייא על פי מה שדבר עמו אז, ולכך בא עכשיו לפרש דלא כן הוא אלא דאנפקא משמעותו דוקא חייא ונמצא שיעבור על מימרא דידי'.

ע"ב תוד"ה אינהו. פירש בקונטרס - שמטעהו - כשאמר לו בשבילך - לכך נראה דהתם בסתם אסור, אפשר דשייך לפרש טעם מחלקותם בכה"ג דיש לבאר בענין גניבת דעת דמה הוא האיסור שבזה דמשמעות לשון רש"י הוא דאיסורו הוא משום דעי"ז שגורם שחבירו חושב שעושה עבורו טרחות או הוצאות כספים הרי הוא נעשה בעל חוב שמחויב לשלם לו עבור זה וכשאינו משלם נחשב כגניבת מעות הללו שנוטל את טובת ההנאה מבלי תשלום, ולכך פשוט לרש"י דזה שייך רק כשאומר לו בפירוש שנותן לו מתנה דרק עי"ז שייך להטיל עליו כחובה לשלם ושם גניבה כשאינו משלם דנחשב כנותן מתנה ע"מ להחזיר, ואפשר דמה שמקשה תוס' דהרי פשוט דרב יהודה לא אמר כן לעולא, אבל שייך להתפרש דאדרבה דכיון דעולא הוה חביב עלי' כולי האי בזה הוה סתמא כפירושא דכל מה ששייך לתלות בכבודו תולין בו.

ולתוס' מתפרש ענין זה שהאיסור הוא משום שהוא גונב את דעתו כלומר שמשעבד את דעת חבירו שיחשוב טובות לשלם לו כמו שחושב שעשה לו טובת חנם, וא"כ א"צ שיהא בזה כמו תנאי כמו שנתבאר בשיטת רש"י, ואפשר שיוצא נ"מ לדינא כשאדם מתחסד כדי שיכבדוהו דלרש"י דאיסור גניבת דעת הוא רק כשעושה פעולה שמחייב את חבירו לשלם לו ובכה"ג הרי שאין שום אדם מתחייב ע"י חסידותו ואין בזה גניבת דעת אבל לתוס' דבמה שעושה שחבירו יחשוב עליו טובות בשקר זהו גניבת דעת.

ובזה יובן לשון רש"י לעיל ע"א דמה שמתיר שם כשעושה מפני כבודו היינו משום דגדול כבוד הבריות, דלכאורה יש לפרש בפשיטות דכיון שעושה משום כבודו לא אכפת לי' ומוחל לו על גניבת דעתו, ואפשר גם שהתוס' מפרש כן באמת, אבל מכיון דמתפרש לרש"י דענין האיסור הזה הוא משום גניבת הממון שמוציא זה בשבילו לאח"כ ובזה לא יועיל כבודו של עכשיו שנתיר לו משו"כ דסו"ס גונב הוא את הממון הזה שיוציא אח"כ בטעות, ולכך מפרש"י דטעם ההיתר הוא משום דגדול כבוד הבריות, והיינו דקאי על מה דאיתא בברכות י"ט דגדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה, והיינו דאף דאיכא איסורא דאורייתא בזה מ"מ נדחה הוא מפני מצות כבוד הבריות, ואף דמסיק שם דקאי רק על מצוה דרבנן שנדחה מפני הכבוד אבל גם בכאן בגניבת דעת כנראה שהוא רק איסורא דרבנן.

והנה מצינו פלוגתא דרש"י בב"מ י"א מפרש דגניבה שע"י חצרו היינו שנכנסה הבהמה בעצמה והוא נעל בפני' שלא תצא וע"ז הוא נעשה גנב על הבהמה, ותוס' ב"ק ס"ה מפרש דרק ע"י הכשת מקל שתצא מבית בעלי' ושע"ז תכנס לחצרו אז נעשה גנב במעשה ההכשה, ואפשר דפלוגתייהו הוא במהות ענין גניבה דלרש"י הוא במה שהוא משתמש בממונו של חבירו וזהו גניבה האמורה בתורה ולכך גם בלא מעשה גניבה הוא נעשה גנב ע"ז שהוא משתלט על ממון חבירו שלא ברשותו ולכך קבע רש"י דסגי במה שנועל בפני' כאילו שהוא הי' בעליו ובזה הוא הגנב, והתוס' מפרש דענין גניבה הוא רק כשעושה מעשה בממון חבירו כדי לזכות בה ולכך רק ע"י הכשה הוא עושה פעולת גניבה, ומשתווה בזה לכאן דלרש"י דגניבה היא שימוש בממון חבירו וה"נ לגבי גניבת דעת הוי הגניבה ע"ז שהוא מוציא ממון או כבוד מחבירו שלא כפי שמגיע לו וכמו שנתבאר אבל לתוס' דמהות גניבה הוא רק ע"י פעולה ולכך כאן כשעושה פעולה שע"ז חושב חבירו שחייב לו משהו זהו שנקרא כאן גניבת דעת וכמו שנתבאר.

דף צה תוד"ה רבי. דבתר רוב בשר אזלינן וכו', ואין מבואר מאיזה רוב בא התוס' לאפוקי דאין הולכין אחריו, ואפשר דהמכוון

בזה דא"כ נמצא דחסר מן הספר עיקר התירוץ דהרי מה דאנפקא חייא משמע ידעו את זה מקודם ג"כ דהרי אם לא כן אין כאן גניבת דעת בכלל, ועיי"ש, ואפשר דמקודם חשבו דאנפקא כולל בין מזוג ובין לא מזוג אלא דנחשב גניבת דעת משום שהגוי חשב שהוא חייא על פי מה שדבר עמו אז, ולכך בא עכשיו לפרש דלא כן הוא אלא דאנפקא משמעותו דוקא חייא ונמצא שיעבור על מימרא דידי'.

ע"ב תוד"ה אינהו. פירש בקונטרס - שמטעהו - כשאמר לו בשבילך - לכך נראה דהתם בסתם אסור, אפשר דשייך לפרש טעם מחלקותם בכה"ג דיש לבאר בענין גניבת דעת דמה הוא האיסור שבזה דמשמעות לשון רש"י הוא דאיסורו הוא משום דעי"ז שגורם שחבירו חושב שעושה עבורו טרחות או הוצאות כספים הרי הוא נעשה בעל חוב שמחויב לשלם לו עבור זה וכשאינו משלם נחשב כגניבת מעות הללו שנוטל את טובת ההנאה מבלי תשלום, ולכך פשוט לרש"י דזה שייך רק כשאומר לו בפירוש שנותן לו מתנה דרק עי"ז שייך להטיל עליו כחובה לשלם ושם גניבה כשאינו משלם דנחשב כנותן מתנה ע"מ להחזיר, ואפשר דמה שמקשה תוס' דהרי פשוט דרב יהודה לא אמר כן לעולא, אבל שייך להתפרש דאדרבה דכיון דעולא הוה חביב עלי' כולי האי בזה הוה סתמא כפירושא דכל מה ששייך לתלות בכבודו תולין בו.

ולתום' מתפרש ענין זה שהאיסור הוא משום שהוא גונב את דעתו כלומר שמשעבד את דעת חבירו שיחשוב טובות לשלם לו כמו שחושב שעשה לו טובת חנם, וא"כ א"צ שיהא בזה כמו תנאי כמו שנתבאר בשיטת רש"י, ואפשר שיוצא נ"מ לדינא כשאדם מתחסד כדי שיכבדוהו דלרש"י דאיסור גניבת דעת הוא רק כשעושה פעולה שמחייב את חבירו לשלם לו ובכה"ג הרי שאין שום אדם מתחייב ע"י חסידותו ואין בזה גניבת דעת אבל לתוס' דבמה שעושה שחבירו יחשוב עליו טובות בשקר זהו גניבת דעת.

ובזה יובן לשון רש"י לעיל ע"א דמה שמתיר שם כשעושה מפני כבודו היינו משום דגדול כבוד הבריות, דלכאורה יש לפרש בפשיטות דכיון שעושה משום כבודו לא אכפת לי' ומוחל לו על גניבת דעתו, ואפשר גם שהתוס' מפרש כן באמת, אבל מכיון דמתפרש לרש"י דענין האיסור הזה הוא משום גניבת הממון שמוציא זה בשבילו לאח"כ ובזה לא יועיל כבודו של עכשיו שנתיר לו משו"כ דסו"ס גונב הוא את הממון הזה שיוציא אח"כ בטעות, ולכך מפרש"י דטעם ההיתר הוא משום דגדול כבוד הבריות, והיינו דקאי על מה דאיתא בברכות י"ט דגדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה, והיינו דאף דאיכא איסורא דאורייתא בזה מ"מ נדחה הוא מפני מצות כבוד הבריות, ואף דמסיק שם דקאי רק על מצוה דרבנן שנדחה מפני הכבוד אבל גם בכאן בגניבת דעת כנראה שהוא רק איסורא דרבנן.

והנה מצינו פלוגתא דרש"י בב"מ י"א מפרש דגניבה שע"י חצרו היינו שנכנסה הבהמה בעצמה והוא נעל בפני' שלא תצא ועי"ז הוא נעשה גנב על הבהמה, ותוס' ב"ק ס"ה מפרש דרק ע"י הכשת מקל שתצא מבית בעלי' ושעי"ז תכנס לחצרו אז נעשה גנב במעשה ההכשה, ואפשר דפלוגתייהו הוא במהות ענין גניבה דלרש"י הוא במה שהוא משתמש בממונו של חבירו וזהו גניבה האמורה בתורה ולכך גם בלא מעשה גניבה הוא נעשה גנב עי"ז שהוא משתלט על ממון חבירו שלא ברשותו ולכך קבע רש"י דסגי במה שנועל בפני' כאילו שהוא הי' בעליו ובזה הוא הגנב, והתוס' מפרש דענין גניבה הוא רק כשעושה מעשה בממון חבירו כדי לזכות בה ולכך רק ע"י הכשה הוא עושה פעולת גניבה, ומשתווה בזה לכאן דלרש"י דגניבה היא שימוש בממון חבירו וה"נ לגבי גניבת דעת הוי הגניבה עי"ז שהוא מוציא ממון או כבוד מחבירו שלא כפי שמגיע לו וכמו שנתבאר אבל לתוס' דמהות גניבה הוא רק ע"י פעולה ולכך כאן כשעושה פעולה שעי"ז חושב חבירו שחייב לו משהו זהו שנקרא כאן גניבת דעת וכמו שנתבאר.

דף צה תוד"ה רבי. דבתר רוב בשר אזלינן וכו', ואין מבואר מאיזה רוב בא התוס' לאפוקי דאין הולכין אחריו, ואפשר דהמכוון

בזה דא"כ נמצא דחסר מן הספר עיקר התירוץ דהרי מה דאנפקא חייא משמע ידעו את זה מקודם ג"כ דהרי אם לא כן אין כאן גניבת דעת בכלל, ועיי"ש, ואפשר דמקודם חשבו דאנפקא כולל בין מזוג ובין לא מזוג אלא דנחשב גניבת דעת משום שהגוי חשב שהוא חייא על פי מה שדבר עמו אז, ולכך בא עכשיו לפרש דלא כן הוא אלא דאנפקא משמעותו דוקא חייא ונמצא שיעבור על מימרא דידי'.

ע"כ תוד"ה אינהו. פירש בקונטרס - שמטעהו - כשאמר לו בשבילך - לכך נראה דהתם בסתם אסור, אפשר דשייך לפרש טעם מחלקותם בכה"ג דיש לבאר בענין גניבת דעת דמה הוא האיסור שבזה דמשמעות לשון רש"י הוא דאיסורו הוא משום דעי"ז שגורם שחבירו חושב שעושה עבורו טרחות או הוצאות כספים הרי הוא נעשה בעל חוב שמחויב לשלם לו עבור זה וכשאינו משלם נחשב כגניבת מעות הללו שנוטל את טובת ההנאה מבלי תשלום, ולכך פשוט לרש"י דזה שייך רק כשאומר לו בפירוש שנותן לו מתנה דרק עי"ז שייך להטיל עליו כחובה לשלם ושם גניבה כשאינו משלם דנחשב כנותן מתנה ע"מ להחזיר, ואפשר דמה שמקשה תוס' דהרי פשוט דרב יהודה לא אמר כן לעולא, אבל שייך להתפרש דאדרבה דכיון דעולא הוה חביב עלי' כולי האי בזה הוה סתמא כפירושא דכל מה ששייך לתלות בכבודו תולין בו.

ולתוס' מתפרש ענין זה שהאיסור הוא משום שהוא גונב את דעתו כלומר שמשעבד את דעת חבירו שיחשוב טובות לשלם לו כמו שחושב שעשה לו טובת חנם, וא"כ א"צ שיהא בזה כמו תנאי כמו שנתבאר בשיטת רש"י, ואפשר שיוצא נ"מ לדינא כשאדם מתחסד כדי שיכבדוהו דלרש"י דאיסור גניבת דעת הוא רק כשעושה פעולה שמחייב את חבירו לשלם לו ובכה"ג הרי שאין שום אדם מתחייב ע"י חסידותו ואין בזה גניבת דעת אבל לתוס' דבמה שעושה שחבירו יחשוב עליו טובות בשקר זהו גניבת דעת.

ובזה יובן לשון רש"י לעיל ע"א דמה שמתיר שם כשעושה מפני כבודו היינו משום דגדול כבוד הבריות, דלכאורה יש לפרש בפשיטות דכיון שעושה משום כבודו לא אכפת לי' ומוחל לו על גניבת דעתו, ואפשר גם שהתוס' מפרש כן באמת, אבל מכיון דמתפרש לרש"י דענין האיסור הזה הוא משום גניבת הממון שמוציא זה בשבילו לאח"כ ובזה לא יועיל כבודו של עכשיו שנתיר לו משו"כ דסו"ס גונב הוא את הממון הזה שיוציא אח"כ בטעות, ולכך מפרש"י דטעם ההיתר הוא משום דגדול כבוד הבריות, והיינו דקאי על מה דאיתא בברכות י"ט דגדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה, והיינו דאף דאיכא איסורא דאורייתא בזה מ"מ נדחה הוא מפני מצות כבוד הבריות, ואף דמסיק שם דקאי רק על מצוה דרבנן שנדחה מפני הכבוד אבל גם בכאן בגניבת דעת כנראה שהוא רק איסורא דרבנן.

והנה מצינו פלוגתא דרש"י בב"מ י"א מפרש דגניבה שע"י חצרו היינו שנכנסה הבהמה בעצמה והוא נעל בפני' שלא תצא ועי"ז הוא נעשה גנב על הבהמה, ותוס' ב"ק ס"ה מפרש דרק ע"י הכשת מקל שתצא מבית בעלי' ושעי"ז תכנס לחצרו אז נעשה גנב במעשה ההכשה, ואפשר דפלוגתייהו הוא במהות ענין גניבה דלרש"י הוא במה שהוא משתמש בממונו של חבירו וזהו גניבה האמורה בתורה ולכך גם בלא מעשה גניבה הוא נעשה גנב עי"ז שהוא משתלט על ממון חבירו שלא ברשותו ולכך קבע רש"י דסגי במה שנועל בפני' כאילו שהוא הי' בעליו ובזה הוא הגנב, והתוס' מפרש דענין גניבה הוא רק כשעושה מעשה בממון חבירו כדי לזכות בה ולכך רק ע"י הכשה הוא עושה פעולת גניבה, ומשתווה בזה לכאן דלרש"י דגניבה היא שימוש בממון חבירו וה"נ לגבי גניבת דעת הוי הגניבה עי"ז שהוא מוציא ממון או כבוד מחבירו שלא כפי שמגיע לו וכמו שנתבאר אבל לתוס' דמהות גניבה הוא רק ע"י פעולה ולכך כאן כשעושה פעולה שעי"ז חושב חבירו שחייב לו משהו זהו שנקרא כאן גניבת דעת וכמו שנתבאר.

דף צה תוד"ה רבי. דבתר רוב בשר אזלינן וכו', ואין מבואר מאיזה רוב בא התוס' לאפוקי דאין הולכין אחריו, ואפשר דהמכוון

בהו אינש אחרינא. ג"כ לא נקיט הר"ש כיון דבכל הש"ס נקיט סתמא דגמרא להאי טעמא דאי בעי מפקר כו', ומשו"ה השמיט הר"ש לכל האוקימתא דנדרים והביא רק הא דמכות, ואפשר דאביי גופיה הדר נמי מהא דנדרים ואוקים במכות בגוונא אחרינא, ועמש"כ בחידושי לנדרים שם ולגיטין י"ב ע"א, וע"ע בת' באר יצחק חא"ח סי' ח' ובגבורת ארי ליומא ד"ט ע"א בד"ה מעשר עני.

מ"ד מי שקרא שם לתרומת מעשר של דמאי ולמעשר עני של ודאי לא יטלם בשבת ואם היה כהן או עני למודים לאכול אצלו יבאו ויאכלו ובלבד שיודיעם. וכ' בשנות אליהו משום גונב דעת ע"כ, והר"ש הביא טעם אחר דילמא הכהן הוא טמא ואסור בתרומה וכן העני יטמא טהרות חבירו ע"ש, אולם בירושלמי שסמכו לזה ברייתא דלא יסרב אדם בחכירו לארחו בשעה שהוא יודע שאינו רוצה כו' ע"ש, הלא דכל הדברים משום גניבת דעת אתינן עלה. מזה משמע כפירוש השנו"א ז"ל, ואין להקשות א"כ מאי אשמעינן שמואל בחולין צ"ד ע"א דקאמר אסור לגנוב דעת הבריות, די"ל דעיקר הוא משום סיום דבריו ואפילו דעתו של עכו"ם, ועיז מסיק דהא דשמואל לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר כו' ע"ש. דאי משום עצם איסור גניבת דעת ישראל א"צ שמואל להשמיענו דמשנתנו היא זו, וכן הברייתות המובאות בירושלמי הכא ובבבלי חולין שם, ובתוספתא ב"ק פ"ז שבעה גנבים הם הראשון שבכולם גונב דעת הבריות כו', ועמש"כ בחידושי לחולין שם.

מ"ה האומר למי שאינו נאמן על המעשרות קח לי ממי שהוא נאמן וממי שהוא מעשר אינו נאמן מאיש פלוני ה"ז נאמן. וכ' הר"ב דכי אמר מאיש פלוני לא מצי לאשתמוטי דהא אינו רשאי ליקח מאחר, ע' תוס' רע"ק אות מ"א ובחזקה רבה חאה"ע סי' נ"ז.

מ"ן הנכנס לעיר ואינו מכיר אדם שם אמר מי כאן נאמן מי כאן מעשר א"ל אחד אני אינו נאמן איש פלוני נאמן הוא נאמן כו'. ע' ט"ז יו"ד סי' קי"ט ס"ק י"ח ובחזקה רבה חיד סי' פ"ט ובת' מקום שמואל סי' ל' ושם בחידושי דינים ליו"ד סי' קי"ט.

מ"ן החטרין שנכנסו לעיר אמר אחד שלי חדש ושל חברי ישן שלי אינו מתוקן ושל חברי מתוקן אינן נאמנין ר' יהודא אומר נאמנין. ע' בת' הרשב"א סי' תתל"ז.

רש"י ד"ה אל תטוש תורת אמך מנהג מקומך כו', אבל דעת הרמב"ם בפ"ה ה"ז ממ"א שבכל מקום אסורין, כדדייק שם הרב המגיד.

רש"י ד"ה שריין, גדי לאו דוקא ע"כ, ולכאורה כוונתו לרבות גח עגל, אמנם ברמב"ם פ"ז הי"ד ממ"א כ' ביצי גדי או טלה, משמע מדבריו דוקא דקות אבל גסה ממועט וע"ש במגיד משנה, ולפ"ז אפשר דמש"כ רש"י גדי לאו דוקא, כוונתו נמי דה"ה טלה, אבל עגל ממועט כמו להרמב"ם, אכן אם בדוקא הוא, מדוע סתם המחבר בסי' ס"ה ס"ד וכתב ביצי זכר, דמזה משמע אפילו עגל, ולהיפוך אם הוא בכל ביצי זכר, אמאי כ' הרמב"ם גדי או טלה, וצ"ע כעת, וע' בפר"ח סי' ס"ה סק"ט.

רש"י ד"ה רישא בכיבשא הראש כשרוצין להסיר שערו כו', ע' בתוס' ור"ן ובפלתי סי' ס"ח סק"א.

רש"י ד"ה טבח, דרך הטבח לנקר הבשר ע"כ, ע' מהרי"ק שרש מ' ובת' שארית יוסף סי' כ"ב.

תוד"ה מדלא, מן התורה לא הוי אבמה"ח כו' ואין בהן אלא מצות פרוש בלבד כו' ע"כ, התוס' לטעמייהו לעיל דע"ד ע"א ד"ה אין דהוא מדרבנן, אבל הרמב"ם בפ"ד ה"ו ממ"א ס"ל, דאבר המדולדל דא"ב אלא מצות פרוש, לא לקי עליה, אבל אסור מדאורייתא, וע' פר"ח סי' ס"ב סק"ו.

תוד"ה רישא, משום קרום של מוח שיש בו דם כו', ע' פלתי סי' ע"א סק"ב.

דף צ"ד ע"א התוכה נמי לישדר ליה כו', ע' פלתי סי' ס"ג סק"ב וסי' ק"י סק"ח.

שם דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עכו"ם, לכאורה לא הי"ל רק לאמר אסור לגנוב דעתו של נכרי, דגנבת דעת ישראל כבר ידעינן מדכתיב לא תונו איש את עמיתו, ובאונאת דברים הכתוב מדבר כדתניא בב"מ דנ"ח ע"ב, ומסיק שם דכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלקיך, ותנן בסוטה ד"ט ע"ב דלפי שגנב אבשלום שלשה לבבות לב אביו ולב ב"ד ולב ישראל לפיכך נתקעו בו ג' שבטים ע"ש, ולפ"ז גניבת דעת ישראל לא איצטריך לשמואל לאשמעינן, ולשון התוספתא בב"ק פ"ז שבעה גנבים הם הראשון שבכולם גונב דעת הבריות כו', וכ"ה ג"כ במכילתא משפטים פרשה י"ג, וע' בירושלמי ע"ז פ"א ה"ג ובריב"ש סי' ת"ג וביד המלך פ"ב ה"ז ו מה' דיעות.

שם ואפילו דעתו של עכו"ם, ע' סנהדרין דע"ו ע"ב ובב"ק דקי"ג ע"ב ושם ע"א תוד"ה נודרין ובמרדכי שם רמז קנ"ח ובחו"מ סי' שמ"ח ס"ב וביאור הגר"א שם סק"ג ובש"ך יו"ד סי' רנ"ד סק"ג ובס' חסידים סי' נ"א וסי' תתר"פ ובתוס' גיטין ס"פ הניזקין ובברכי יוסף חי"ד סי' קמ"ח סק"ו ובת' באר שבע סי' נ"ט.

שם ואי מכללא מאי כו', באיזהו מקומן בש"ס פריך כמו הכא, ויש ג"כ היכא דאמר לאו בפירוש איתמר אלא מכללא, ולא פריך ואי מכללא מאי.

שם למ"ד טרפה הואי א"ל אמאי תשהא איסורא, פי' משום דאפשר לבא לידי תקלה, כדאמרינן לעיל דנ"ג ע"ב גבי שרקפא דספק דרוסות, וע' בת' חו"י סי' קמ"ב.

שם ואם בשביל כבודו מותר, ע' בכ"מ פ"ב ה"ו מה' דעות.

שם שאני עולא דחביב ליה לרב יהודא כו', ע"ל ע"ב תוד"ה והא.

שם ואם יש שם חבר עיר מותר, לכאורה בין לפירש"י דהוא חבורת רבים, כן לפי' רגמ"ה דחבר עיר הוא ת"ח כדהבאתי בחידושי לקמן בסמוך, הרי עכ"פ הוא לכבודו, ומדוע לא קאמר כדתניא בברייתא דלעיל ואם בשביל כבודו מותר, וכ"ה בחו"מ סי' רכ"ח ס"ז ואם הוא עושה כדי לכבדו מותר ע"ש, וצ"ל דברייתא דלעיל שנה ר"מ, ובברייתא זו נשנית בסתמא, והמסדר לא רצה לשנות מלשון התנא כמו ששנה הוא, וכדתנן בריש עדיות שאדם חייב לאמר בלשון רבו.

שם ולא ישגר אדם לחברו חבית של יין ושמן צף על פיה כו', ע' בת' רדב"ז בקונטרס לשונות הרמב"ם סי' נ"ח.

שם ואין האורחין רשאין ליתן ממה שלפניהם כו', ע' באה"ע סי' כ"ח סי"ז ובט"ז וביאור הגר"א שם ובת' מהרי"ט ח"א סי' ק"נ.

רש"י ד"ה חיתוכא דעכו"ם בירך אינו עשוי כשל ישראל כו', ע' בתשובות הר"ן סי' מ"ה.

רש"י ד"ה לא יסרהב לא יפציר בו כו', מלשון זה דקדק הסמ"ע בסי' רכ"ח סק"ח דדוקא להפציר בו ולהרבות שלא כנהוג הוא דאסור אבל לדבר לו פעם אחת ושתים בא אכול עמי מותר כי אדרבה אם לא ידבר עמו כן יתבזה חברו כו' ע"ש, ואפ"ה לא תקשה ממעשה רב דאבא חלקיה בתענית דכ"ג ע"ב דלא אמר להו רבנן איתו כרוכוי דשאני התם משום דלא נפישא ליה ריפתא, וע"ש רש"י ד"ה טובת, אבל בסוגיין איירי בשיש לו מה להאכילו רק שיודע בו שאינו טועד, וע"ד זה טובב הסמ"ע דבריו, וע' בדקדוק לשון הירושלמי דמאי פ"ד ה"ג.

רש"י ד"ה ואם יש שם חבר עיר חבורות עיר שיש שם רבים כו' ע"כ, וכן פירש"י במשנה ברכות ד"ל ע"א ובר"ה דל"ד ע"ב, דחבר עיר הוא חבורת צבור, והא דבמגילה דכ"ז ע"ב פירש"י חבר עיר תלמיד חכם המתעסק בצרכי צבור ע"ש, משום דהתם איירי בנתינת מעות לצדקה לחבר עיר בעד עניי העיר, ובע"כ הוא להת"ח המתעסק בצרכי צבור, אמנם רגמ"ה סי' גם בסיגיין חבר עיר תלמיד חכם.

רש"י ד"ה סנדל של עור בהמה שמתה מאליה אין עורה חזק כשל בריאה שחוטה ע"כ, הטעם נלע"ד פשוט ע"פ הטבע והנסיון, כאשר נראה שאם יתירו מוסרות שור הנשחט תיכף לשחיטתו, אפשר לו לעמוד מעצמו ולהזיק אז, ולא עוד אלא אפילו זמן רב לאחר הפשט וניתוח, נראה בחוש מציאות רגשי חיים בנתחיו, משא"כ במת מחמת חולי, שתיכף כשימות לא יראה ולא ימצא בו עוד שום סימן של חיות אפילו כשהוא שלם, ובע"כ דבנשחט שניתק פתאום פתיל החיות

כשהיה

אוניברסיטת 1234567

כשהיה מלא חיים ובריאות, לכן נראה בו התרגשות החיים גם אחרי זמן רב, וממילא גם בעורו נשארת הבריאות בשלימות מזמן שהיה חי, משא"כ במת מחמת חולי שכבר אפסו כחותיו לאט לאט כל עוד בחיים חיותו, ממילא כשמת אבד עם מיתתו שארית כחותיו ואין בו שום רגש של חיות, ויחד עם אפיסת כחותיו בכלל, נשאבו כחותיו בזמן מחלתו גם מפרטיות העור, וכה"ג כתבו בב"ש ובח"מ סי' קכ"א סק"י לענין גירושין, לחלק בין נשחט לגוסס מחמת חולי ע"ש, וע' בת' עין יצחק ח"ב סי' ס"ב ובעונג יו"ט סי' מ"ד.

תוד"ה חיתוכא, ותימה דא"כ לוקמיה אף כשאין מכריזין כו', ע' ח"ס חא"ח סי' וא"ו.

בא"ד דלכך שלחה לעכו"ם כ"פי שנודע לו אחר ניקור דטרפה היא ע"כ, ע' בט"ז ונקוה"כ סי' קי"ח סק"א.

תוד"ה טרפה, ליכא למיחש שמא יקנה ממנו ישראל כו', ע' בט"ז יו"ד סוף סי' קי"ז.

ע"ב והא קא מטעי להו אינהו הוא דקמטעו נפשייהו כו', וילי"ד בשלמא בעובדא דמר זוטרא דבסמוך, דאי רבא ורב ספרא לא הוו אמרי מידי, ומר זוטרא סבר לאפיה הוא דקאתי, בזה נופל לאמר דאיהו הוא דקא מטעי נפשיה, משא"כ הכא הא דאינהו מטעי נפשייהו, הרי בא להם בגרמת הכרוז דנפל בישרא לבני חילא, דאילו הוו מכרזו נפל טריפתא לבני חילא, או לא היה להם מקום לטעות, ומנלן דע"י גרמא כזו ליכא משום לתא דמדבר שקר תרחק.

אולם דוגמא כזו אשכחן באגדה על הכתוב בשמואל א' כ"ח, כאשר העלה שאול את שמואל, דשמואל אמר לו ויקרע ה' את הממלכה מידך ונתנה לרעך לדוד, דמבואר במדרש שם ובילקוט רמז קל"ט דשאול אמר לו כד הוית גבן אמרת לרעך הטוב ממך וכעין אמרת לרעך לדוד א"ל שמואל כד הוינא גביכון הוינא בעלמא דשקר ואמרנא לך מלין דשקר דדחילנא מינך דילמא תקטילני ברם אנא כען בעלמא דקשוט לא תשמע מיני אלא מילי דקשוט ע"ש.

ולכאורה אין מקום ח"ו לאמר דשמואל הצדיק יאמר דברים אשר לא כן להיותו בעלמא דשקרא, ובע"כ הכוונה דבעלמא דקשוט הוא כולו אמת לאמתו גמור ומוחלט, מפני שהוא נופשט מגוף ומאימת איש על רעהו, לא כן בעוה"ז שהוא לבוש בלבוש חומר עכור ואיש את רעהו חיים בלעו, עלול הוא לבוא לזמן כזה, שילחץ אל הקיר שאין לנטות ימין ושמאל ע"ד האמת הגמור ומוחלט, ושקר הלא אסור לדבר, לכן התירו לו אז באופן כזה שידבר דבריו דמשתמע לתרי אנפי, והשומע ששכלו ילך ע"פ רוב אחרי רצונו, יבחר לו ההבנה בדבריו הנאותה לרצונו, ובאופן זה אמרינן דאיהו מטעי אנפשיה, כן הדבר אצל שמואל כל עוד חלקו בחיים בעוה"ז, והיה ירא לאמר לרעך לדוד שמא יהרגנו, לכן אמר לרעך הטוב ממך, ובזה אינו נתפס בדבריו אצל שאול, דיש מקום לחשוב אולי כך נאמרה לו הנבואה, ומי הוא הנבחר למלכות בפרטיות גם שמואל אינו יודע, ואם שאול היה שונא לדוד ובשביל זה הסב מחשבתו על אדם אחר, נקרא בזה איהו דקא מטעי אנפשיה, לא כן כשהיה שמואל בעלמא דקשוט, שם היה מוכרח להגיד האמת הברור לרעך לדוד.

וכן בסוגיין דאילו היו מכריזין נפל טריפתא לבני חילא, הרי לא הוו זבני, ומלבד הפסד ממון ישראל של כל הבהמות שנטרפו דאפשר שאין יכולין לעמוד בה, איכא נמי משום איבה ודרכי שלום, לכן בחרו להכריז נפל בישרא לבני חילא, ואינהו הוא דקמטעו נפשייהו, וזהו טעם לשבח מה דלא הזהירה תוה"ק לאמר האמת, רק בלשון מדבר שקר תרחק כנ"ל, וע' בת' חיים שאל סי' כ' וסי' ע"א אות ו'.

שם ההוא טבחא דא"ל לחבריה אי הוות פייסת מנאי כו', ע' בת' מהרי"ק שרש מ'.

רש"י ד"ה גזירה, אבל שולח לנכרי בביתו הוא ומי ראה כו', ע' בת' מקום שמואל קונטרס חידושי דינים ליו"ד סי' ס"ה.

דף צ"ה ע"א מי לא ספיי לך כו', ע' תשב"ץ ח"ב סי' ס"ה ובעריך השלום ערך סף.

שם מקולין וטבחי ישראל כו', ע' בת' הרשב"א סי' תשס"א ובשערי תשובות למהר"ם ב"ר ברוך סי' ב' ובריב"ש סי' ע"ג.

שם איכא דאמרי אמר רבי בשביל שוטה זה כו', בירושלמי שקלים פ"ז ה"ב נקיט כלישנא קמא דהכא.

שם בשר כיון שנתעלם מן העין אסור, ע' במה"פ לירושלמי ע"ז פ"ב ה"ח ובשאילתות פ' ויקרא סי' ס"ח ובהעמק שאלה שם אות כ"א ובפר"ח סי' א' סק"כ.

שם נמצא ביד עכו"ם שאני, ע' בת' הרמ"א סי' מ"ט.

שם ט' חנויות כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבלה כו', ואע"פ שבאותה האחת היתה יותר בשר נבלה, ממה שהיה בשר שחוטה בכל הט' חנויות, אפ"ה כשר בנמצא, דאזלינן בתר רוב המוכרים ולא בתר רוב בשר, כמש"כ בחוות דעת סי' ק"י סק"ג, וע' בתוספתא טהרות רפ"ו.

שם ואינו יודע מאיזה מהן לקח ספיקו אסור, ע' במעשה הגאונים סי' רפ"ה ובת' הרשב"א סי' שי"ב וסי' תי"ב וסי' תתס"ג ובתשב"ץ ח"ב סי' רס"ב.

שם ובנמצא הלך אחר הרוב, פי' ואפילו נמצא קרוב למקולין של נבלה, דרוב וקרוב הלך אחר הרוב כדאמרינן בב"ב דכ"ג ע"ב, וע"ש בנמו"י ובס' האשכול ח"ג סי' ל"ב, וע"ע בירושלמי ספ"ק דכתובות ובת' רדב"ז ח"ג סי' תק"ח ובת' אבקת רוכל סי' רט"ז וביו"ד סי' קי"ד ס"י ובביאור הגר"א שם סקכ"ו ובחו"מ סי' רנ"ט ס"ו ובשעה"מ ס"ה מגילה ובחידושי ח"ס לע"ז דל"ב ע"ב.

שם ה"ג בנמצא ביד נכרי, ע' פלתי סי' ס"ג סק"א ובסי' ק"י סק"י.

שם ת"ש מצא בה בשר הלך אחר רוב טבחים כו', והנה הרמב"ם בפיה"מ פ"ב מ"ט דמכשירין כתב, דמשנה זו רק לענין טומאה נישנית ואם רוב טבחי העיר עכו"ם הבשר

עקב השכלולים הטכניים, וגם בהיות העוסקים באפיה הם פועלים מומחים, ולא כבעבר שכל משפחה אפו לעצמם.

מנין הח"י רגעים – מאימתי

מעתה נבוא לנידון שהצבנו בראש דברינו, מאימתי יש למנות את הח"י דקות למצות, האם משעת נתינת המים לקמח, או משעה שהעיסה מגיע לשלחן העבודה.

ונראה שזה תלוי בטעם החומרא שאנו מפסיקים בח"י דקות. אם מטעם שאנו חוששים לשיטת היש מפרשים שהביא הר"ן, הרי בודאי צריכים למנות הזמן מרגע נתינת המים לקמח בקערה. אבל אם רק מפני חשש פירורים הנפלטים מן העיסה והנדבקים לכלים ולידים, הרי מספיק למנות מרגע שהעיסה הגיעה אל שלחן העיבוד. מלבד כלי הלישה וידי הלש, שלהם, כמובן, צריכים למנות מנתינת המים לקמח.

לסיכום: עם היות שהמאפיות שמקילות ואינם מונים ח"י רגעים מרגע נתינת המים לקמח של העיסה הראשונה, אלא מונים ח"י רגעים מאז שמגיעה העיסה לשלחן, או שמשגיחים על ח"י רגעים בכל מקום של העבודה במצות בפני עצמו, יש להם על מה לסמוך. ואפשר להשתמש במצות אלו, אם יש בהן השגחה מעולה בפיקוח של רב בר סמכא.

אולם מכיון שישראל קדושים הם, וכבר פשט המנהג להחמיר בהקפדה על ח"י רגעים מתחילת הגיבול, וישנם הרבה שאינם מעלים על דעתם שבמאפיה פלונית לא נהוג כך, אי לכך, אף שמצד הלכות פסח ודאי שמצות אלו כשרות הן. אבל נראה ברור שבמה שלא מציינים על האריזה אופן הנהגת הזהירות של האפיה, אפילו שמפרסמים שם רב ידוע שהמאפיה בהכשרו, נתקלים בבעיה השייכת לשו"ע חלק יורה דעה וחושן משפט. והיא בעיה חמורה של גניבת דעת ואולי גם של אונאה וביטול מקח, וכמו שיתבאר לקמן.

גדרי איסור גניבת דעת מדאורייתא

על איסור גניבת דעת נאמר במכילתא (משפטים פרשה יג): "שבעה גנבין הם. הראשון שבגנבים גונב דעת הבריות...". ועד"ז נאמר בתוספתא בבא קמא (פ"ז ה"ג). ובריטב"א (בחידושיו לחולין צד, א) הביא גירסת התוספתא: "שלשה גנבים הם, גדול שבכולם גונב דעת הבריות". וה'חתם סופר' (בחידושיו לחולין שם) הביא דגניבת דעת חמיר מגניבת ממון, "דבתוספתא יליף גניבת דעת מק"ו דגניבת ממון" (וצ"ע איפה זה נמצא בתוספתא).

בגמ' (חולין שם) "אמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עובד כוכבים". ומפרש התם, כגון שנתן לו תרנגולת טריפה והגוי סבור שהיא שחוטה. וכתב רש"י: "אין מוכרין טרפה לעובד כוכבים בסתם אא"כ הודיעו שהיא טרפה דתו ליכא גניבת דעת".

הרמב"ם פסק דין זה בשני מקומות. בהל' מכירה (פי"ח ה"א) כתב: "אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם, ואחד גוים ואחד ישראל בדבר זה. היה יודע שיש בממכרו מום — יודיעו ללוקח. ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור". ובהל' דעות (פ"ב ה"ו) כתב: "ואסור לגנוב דעת הבריות אפילו דעת הגוי. כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום שחוטה, ולא מנעל [מעור] של מתה במקום מנעל [מעור] של שחוטה... וכן כל כיוצא בזה". ועיי"ש בנו"כ ובשו"ע חו"מ (סי' רכח ס"ו) ובסמ"ע שם.

מתוך שהרמב"ם חילק זה לשני פסקים ובשני מקומות, מוכח דשני גדרים הם בגניבת דעת. האחד — גניבת דעת שיש בה רמאות במקח וממכר, שמפסיד בזה את הלוקח, אי לכך כתבו בהלכות מכירה. והשני — גניבת דעת שאין בה שום הפסד ממון ללוקח, לכן קבע מקומו של דין זה בהלכות דעות. והוא על דרך שכתוב ב'שערי תשובה' לרבינו יונה (שער ג אות קפד): "אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי. והנה החטא הזה חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל נכרי, יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה, ונתחייבנו על גדרי האמת, כי הוא מיסודי הנפש" — דהיינו "הלכות דעות".

ה'לבוש' (חו"מ סי' רכח ס"ו) כלל שני סוגים אלו של גניבת דעת בחדא מחתא, וז"ל:

"אסור לרמות בני אדם במקח וממכר, או לגנוב דעת אפילו אינו מרמה אותו בממון שיעור האונאה, כגון אם יש מום במקחו אפילו אינו מוכרו לו ביוקר, צריך להודיע ללוקח [ש]יש בו מום זה, ואף אם הוא גוי לא ימכור לו בשר נבילה בחזקת שהיא שחוטה".

אולם ב'פרישה' (שם אות ו) נראה שפירש דגם במכירת בשר נבלה בחזקת שהיא שחוטה, יש בה משום גדר דנזק ללוקח, אף שאינו נזק ממוני, דכתב על דין זה: "שהנבלה אינו טוב ואינו ברי לגוף כשחוטה"[26]. וראה זה דבר חידוש שכתב האדמו"ר מקלויזנבורג בשו"ת 'דברי יציב' (או"ח סי' רס אות ב) על דברי הפרישה הללו: "ונראה כוונתו ג"כ משום טמטום הלב והדעת בגשמיות, ושייך גם בעכו"ם אף דלית ביה איסורא".

והנה בפוסקים יש דיון האם איסור גניבת דעת הוא מדאורייתא או מדרבנן. והריטב"א כתב (בחולין שם): "ואיסור גניבת דעתו [ואפילו] של נכרי, כתבו קצת רבותינו בשם בעלי התוספות ז"ל שהוא איסור תורה דנפקא לן מדכתיב לא תגנבו ולא תכחשו וגו'..." (וראה הנסמן ב'ספר המפתח' לרמב"ם פרנקל, בשני המקומות הנ"ל ברמב"ם, ו'אנציקלופדיה תלמודית' כרך ו טור רכה-רכו).

כל זה מתבאר היטב בדברי אדמו"ר הזקן בעל ה'תניא' בשו"ע שלו, דכתב (הל' אונאה סעיף יא): "אסור להטעותו [את הנכרי][27] בין בשיווי מקח בין בחשבון, כמו שיתבאר בהלכות גזילה. וכן כל מרמה שבעולם אסורה במקח וממכר, אפילו לנכרי, כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח אע"פ שהוא נכרי. שהרי זה מטעהו וגונב דעתו אם אינו מודיעו, והרי זה **כגונב ממון**, ואסור מן התורה כמו שיתבאר בהלכות גזלה". ולהלן (סי"ב) כתב: "ואפילו לגנוב דעתו בדבר שלא יגיע לו הפסד להנכרי **אסור מדברי סופרים**, כגון למכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה".

שמע מינה מדברי רבינו דשני גדרים כלליים הם בגניבת דעת, גדר אחד מדאורייתא, והוא כאשר גורם בכך הפסד ללוקח. ובהא גופא שני דינים א. "אסור להטעותו בין בשיווי מקח בין בחשבון", דהיינו רמאות בממון, "כמו שיתבאר בהלכות גזלה". ב. "כל מרמה שבעולם אסורה במקח וממכר" — אפילו כאשר אינו מטעהו בשוויו. וחזר וכתב גם על זה "כמו שיתבאר בהלכות גזלה", משום ש"הרי זה כגונב ממון", דסו"ס הטעה את הקונה בזה שהעלים ממנו המום. על שני דינים אלו כתב דאיסורו איסור תורה. דהיינו ממש כדברי ה'לבוש' הנ"ל, דאפילו שאינו מטעהו בשוויו, דמוזיל לו כפי ערך המום, אעפ"כ אסור. וכן כתב ה'פרישה' (שם סק"ה, בפירושו הא'): "נראה דאפילו אם אינו מטעהו בשוויו, דנותן לו בזול טפי כפי ערך המום, אפ"ה אסור"[28], וכ"כ בסמ"ע (שם סק"ז), ומובא ב'ערוך השלחן' ס"ג (וראה ב"ח המובא לקמן).

הגדר הב', גניבת דעת האסורה מדברי סופרים, והוא כאשר ללוקח "לא יגיע לו הפסד" כלל. והיינו בפירוש דלא כב'פרישה' (סק"ו הנ"ל) שהרי כתב: "כגון למכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה"[29], ולדברי ה'פרישה' גם זה נכלל בגדר הא'.

26. ב'אנציקלופדיה תלמודית' דלקמן (טור רכז הערה 28) העירו ע"ז: "וצ"ב שא"כ הרי זו גניבת ממון ומקח טעות". אך באמת י"ל דלק"מ, דכיון אוזיל גביה (כדלקמן) תו ליכא גניבת ממון. ומקח טעות נמי לא הוי, דפעמים שהגוי קונה גם בשר נבילה לאכילה. וכמו בבעלת מום דאינו מקח טעות בגברא דזבין להא ולהא (בבבא קמא מו, א). והלא ה'פרישה' לא כתב שבשר זה אינו ראוי או אינו עומד לכך, אלא שבשר שחוטה עדיף, וכוונתו שמ"מ יש כאן כעין היזק באיכות.

27. וכדעת הי"א שברמ"א חו"מ שם סי' שמח ס"ב, ראה גם ש"ך סק"ג שם בשם הי"ש.

28. בפירוש הב' כתב ה'פרישה' דניתן לפרש שמדובר כאן גם במטעהו בשוויו, ואכן זה אסור מדין אונאה ולאו דגזילה, ונוסף לזה כאן איסור גם מדין גניבת דעת. והנה בסמ"ע (שצוין לקמן) לא הזכיר בכלל את האפשרות הב', ומזה משמע דפירושו הא' עיקר.

29. וכלשון הרמב"ם בהל' מכירה שם ה"ג: "אע"פ שהנבלה אצלו כשחוטה". ועיין היטב לקמן בפנים.

וחילוק פשוט הוא בין שני סוגי הגניבת דעת. במקח שיש בו מום, כתוצאה מהעלמת המום, קנה הלוקח חפץ שלא היה קונהו, וגם זה נחשב לנזק. משא"כ בסוג גניבת דעת שבמקרים המבוארים שם (סעיפים יג-טז), שכל איסורם אינו אלא "מפני שמחזיקים לו טובה בחנם"[30].

עוד ראוי להעיר בדיוק לשון אדה"ז. דהנה בסעיפים יג-טז, שבהם מפורטים דוגמאות של גניבת דעת שמחזיק לו טובה בחינם, אינו אומר עליהם לשון "אסורים", אלא אומר: "לא יפתח חבית... לא יפציר בחבירו... לא יאמר לו סוך שמן... לא ילך לבית האבל... לא ישלח לחבירו... לא ימכור עור...", כיון שאיסורם אינו כ"כ חמור, דאינו אלא מדרבנן. משא"כ בסעיפים יז-כ, הוא משנה וכותב: "אסור לאדם למכור... אסור לפרכס... אסור לנפח קרבים... אסור לערב מעט פירות...", כי בסעיפים אלה המדובר הוא שמטעהו במקח וממכר בדברים של ממש, כגון שמוכר לו זקן שנראה בחור, או ישן שנראה חדש, והרי זה הפסד לקונה, ואסור מדאורייתא[31]. ולא עוד, אלא מהמבואר בסי"ח וי"ט נראה דדין נוסף קמ"ל, שהטעיה כעין זו היא כ"כ גדולה, עד שלא זו בלבד שאיסור הגניבת דעת הוא מדאורייתא, אלא גם דין אונאה יש בו. ויש להעיר, שהב"ח (ד"ה לא ימכור) דניחא ליה יותר לפרש שגם במקרים אלו מדובר במכירה שאין בה הפסד ממון, וכגון דאוזיל ליה, וממילא אין בו אונאה, אמנם אפילו הכי נראה לכאורה, דנחשב שיש הפסד לקונה במכירה זו, דאילו ידע שיש בה מום לא היה קונה, משום שהוא בגדר דבר "שמקפידין עליו שלא לקנותו" (יעו"ש בב"ח), וא"כ איסורו מדאורייתא.

וי"ל דגם ממה שחילק הרמב"ם דין גניבת דעת וכתבו בשני מקומות כנ"ל, הוא ראיה ומקור לדברי אדה"ז לחלק בכל זה. ומצאתי בספר 'ניב שפתים' (כלל ח ס"א בחידושים) שתחילה כתב ממש כך, דע"פ שיטת אדה"ז מבוארת הכפילות בדברי הרמב"ם, "דבהל' מכירה מירי כשעי"ז מפסידו ממון ממש וזה אסור דאורייתא, אבל בהל' דעות מירי באופן שאין בו הפסד ממון, רק שעי"ז יחזיק לו טובה בחנם, וזה אסור רק מדברי סופרים". וא"כ י"ל שדברי הרמב"ם הם המקור לשיטת אדה"ז. אלא שדחה את זה, דא"כ יקשה למה כתב הרמב"ם גם בהל' מכירה בסוף הלכה א: "ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור", והרי דין זה אינו שייך אלא להלכות דעות. ועוד, דזה אינו אלא מדרבנן. ועיי"ש עוד כמה קושיות. ויש להוסיף דלכאורה קשה יותר, שהרי הדין דאין מוכרין בשר נבלה לגוי כבשר שחוטה, מופיע בשתי המקומות: "ואין מוכרין בשר נבלה לגוי בכלל בשר שחוטה, אע"פ שהנבלה אצלו כשחוטה" (הל' מכירה שם סוף ה"ג), "לא ימכור בשר נבילה במקום שחוטה" (הל' דעות שם), ובפרט שהרמב"ם הוסיף הדגשה בדין זה בהל' מכירה (סוף ה"ג).

אך מתוך דיוק לשון הרמב"ם נראה דלק"מ. דלכאורה יש להבין למה הוסיף הרמב"ם "אע"פ שהנבלה אצלו כשחוטה" דוקא בהל' מכירה, לכאורה זה שייך יותר להל' דעות. אבל באמת אינו כן. יש שינוי לשון בין שני המקומות, בהל' מכירה כתב: "ואין מוכרין בשר נבילה לנכרי **בכלל** שחוטה", דהיינו

30. אולי ניתן להגדיר את זה גם במלים אחרות: גניבת דעת שמחזיק לו טובה אינו אלא במחשבה, משא"כ גניבת דעת שיש בו הפסד הרי זה בא לכלל מעשה. ולהעיר משיטת היראים (סימן רלה) דהאיסור ד"מדבר שקר תרחק" (שמות כג, ז) אינו אלא במקרה "שיוכל לבוא שקרו לידי היזק [לחבירו]", אבל שקר שאינו בא לידי מעשה אינו אסור מה"ת. ובספר 'ניב שפתים' (כלל א ס"א בחידושים) הקשה, שהרי "ודאי כי מי שמשקר אף בסיפור דברים בעלמא הוא קרוב אף אל השקר שגורם רעה... ועל כן נראה ברור, דגם היראים ס"ל דאסור מן התורה כל שקר אפילו שקר שאינו גורם רעה...", וכל דבריו תמוהים, שהרי אין כל מקום לקושיתו, ובוודאי שאין כל מקום להפוך את דברי היראים על פיהם.

31. ומש"כ בסט"ז: "לא ימכור עור של נבילה בחזקת שחוטה, כי עור הנבילה אינו חזק כ"כ כמו עור השחוטה, ונמצא מטעהו", צ"ע דא"כ הוי ממש מום, ואם כן הוא, הרי צריך להיות "אסור" מדין דאורייתא. ואולי י"ל דכוונתו אפילו כשמוזיל גביה. וראה לעיל הערה 26.

שבתוך בשר השחוטה שמוכר לו כולל גם בשר נבלה, וא"כ איירי כשאינו מוזיל גביה. וע"ז דוקא הוסיף "אע"פ שהנבילה אצלו כשחוטה", וא"כ לכאורה מאי נפק"מ ליה ללוקח, אבל מ"מ רמאות גמורה היא דשווי בשר זה בעצם הוא פחות. משא"כ בהל' דעות כתב: "לא ימכור לגוי בשר נבילה במקום[32] שחוטה", והיינו אפילו כאשר מוזיל לו.

ומה שהקשה דא"כ למה כתב הרמב"ם בהל' מכירה: "ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור", לא קשה כלל. הרמב"ם פתח לפרט האיסורים דמקח וממכר, כלשונו: "אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם". כלומר, כאן ההסתכלות הוא מצד הלוקח שהוא המרומה. ע"כ ודאי צריך לכתוב כאן גם האיסור דגניבת דעת בגדר הב' כאשר היא במקח וממכר. משא"כ בהל' דעות פתח בענין מדותיו של האדם (המוכר עצמו): "אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופתוי, ולא תהיה אחד בפה ואחד בלב, אלא תוכו כברו", ובגדר זה הוא דכתב: "ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הגוי. כיצד לא ימכור לגוי בשר נבילה במקום שחוטה", דהיינו מצד הגונב דעת ולא מצד הלוקח. אף שבודאי מוזיל ליה ואין כאן מרומה כלל מצד דיני מקח וממכר, מ"מ מצד המוכר גניבת דעת היא.

ובאמת, מה שהכריחו ל'ניב שפתיים' לדחות דברי עצמו, הוא לפי הבנתו את שיטת אדה"ז, כמו שכתב: "דעת הגר"ז דמדאורייתא ליכא איסורא אלא באופן הא' שמפסידו ממון ממש שמוכר לו חפץ עם מום בדמי חפץ שאין בו מום". והרי כבר נתבאר דזה אינו, דבפירוש משמע מדברי אדה"ז לאידך גיסא.

מתוך כל זה יוצא לדינא, שהמאפיות שמוכרות מצות מהודרות עבודת יד, ואין מודיעים ללקוחות שמנין הח"י רגעים אצלם שונה מהמנהג הרגיל, עם היות שהן כשרות, אבל מ"מ זה בגדר "יש מום במקחו [ו]צריך להודיעו ללוקח". ואם מצות האלו נמכרות במחיר המצות שבהם נוהגים ההידור דח"י רגעים מן הגיבול הראשון, יש בזה גם איסור אונאה ומקח טעות.

אך אפילו אם מוכרים את המצות השונות האלו במחיר זול מהמצות המהודרות יותר, שאז א"א ללוקח לבוא בטענת אונאה, מ"מ כיון ד"יש מום במקחו" ולא הודיעו ללוקח, גם נחשב הפסד ללוקח שאין לו מצות כפי שהיה בדעתו לקנות, הרי לפי פסק אדה"ז יש כאן איסור דאורייתא של גניבת דעת, אע"פ שלא הטעהו בשויו.

ביטול מקח בדבר דכדילי אינשי מיניה

הרמ"א בחו"מ שם (סי' רלב סי"ב) פוסק: "אפילו טריפה שאנו אוסרין מספק — מבטל המקח, ואין המוכר יכול לומר אייתי ראיה דטריפה הוי". וב'נתיבות המשפט' שם (חידושים סקי"ב) הוסיף על דברי הרמ"א: "והוא הדין חומרא בעלמא".

מקור הלכה זו מדברי הר"ן (חולין נ, ב — יד, א-ב מדפי הרי"ף). ומבאר הר"ן טעמו:

32. כ"ה הגירסא בדפוסי הרמב"ם ובדפוס הראשון (רומי רמ). ור"י קאפח בפירושו להל' דעות שם (סוף אות לז) הביא דב"ד דוד' כבר העיר על שינוי הלשון שבין הל' דעות להל' מכירה. ואפילו לפי המבואר ב'ילקוט שינויי נוסחאות' להל' דעות שם דגירסת כתבי-היד הוא "בכלל" גם בהל' דעות, וכ"כ ר"י קאפח שם, אמנם גם לדבריהם הרי בהמשך ההלכה: "ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה", גם לפי גירסת רוב כתבי-היד דייק הרמב"ם לכתוב שם "במקום". וב'ילקוט שינויי נוסחאות' שם העירו מלשון הגמרא (חולין שם): "תרנגולת טרפה הואי ויהבה ניהליה במר דשחוטה", ופרש"י: "בחילוף שחוטה".

וע"פ המבואר בפנים יש לבאר עוד דיוק בלשון הרמב"ם. דבהל' מכירה כתב: "ואין מוכרין בשר נבלה לגוי בכלל בשר שחוטה", ואילו בהל' דעות כתב: "לא ימכור בשר נבילה במקום שחוטה", ולא כתב: "בשר שחוטה". ואולי י"ל דבא להדגיש את החילוק הנ"ל, דבהל' מכירה הרי מערב כאן שני סוגי בשר, בשר נבלה בבשר שחוטה, ואילו בהל' דעות גניבת הדעת הוא רק בזה דאותו בשר שמכר לו הוי מגדר אחר, נבילה במקום שחוטה. שינוי הנ"ל מתאים לגירסת כתבי-יד דהרמב"ם, ראה ב'ילקוט שינויי נוסחאות' הל' מכירה שם. אמנם לפי גירסת הדפוסים ודפוס הראשון, לא נאמר בהל' מכירה "בשר", ואילו בהל' דעות נאמר "בשר שחוטה". על גירסת הדפוסים בהל' דעות לא העירו כלל ב'ילקוט שינויי נוסחאות' שם.

ששי שיטות מחדושי הלכות

אליה רבה

הם חדושי הלכות גפ"ת על ששי מסכתות ה"ה

כתובות קידושין גיטן ב"ק ב"ב חולין

חברו וגם יסדו הגאון הגדול המפורסם הרב המחבר ספר **אלי' רבה** וספר **אלי' זוטא** על ש"ע ולבוש א"ח פ"ה מוהר"ר **אליה** שפירא זצ"ל שהי' ריש מתיבתא ודרשן דק"ק פראג בן הרב הגאון מהור"ר וואלף שהי' אב"ד דמדינת פיהם בן הגאון הגדול המפורסם בדורו מהור"ר שמעון זצל"הה שהי' אב"ד ור"מ בק"ק פראג :

במצות ובהוצאות נכד הגאון המחבר זצ"ל ה"ה האלוף הקצין החורני הרבני נבאי של צדקה כהר"ר **אלי'** יצ"ו בן המנות הרבני כמוהר"ר וואלף זצ"ל מפיורדא חתן הגאון המחבר זצל"הה " אשר הזיל כספו מכיסו · להוציא לאור תעלומות אשר הי' נעלם עד היו' · כאשר יחד בדברי' נראה מתוך הקדמה שלו לזכות את הרבי' וזכות המחבר יגין עלינו אמן :

ותשלם מלאכתו בחדש סיון בשנת **ויבא אליו** מכתב **מאליהו** הנביא לאמר לפ"ק :

מכתב ברשום המשובח של כהר"ר **איצק** יצ"ו בן כהר"ר **ליב** ב"ב ז"ל :

בפיורדא

חידושי הלכות

משמע הכי אבל לומר דמחני נמחר דלא נטעה לפסקי לומר דוק :

גמרא מוקדשין פרישה כו' קשה דטעמא קמ"ל דאומן ניד נוהג מוקדשין מגזרת הגיד עלמו דסד"א כיון דאומן הוי שלא מדרבנן כדאי, דק"ל ע"ג ובמוקדשין דמלוה לאכול קדשים לית נזרו קמ"ל דגזרו אפי מוקדשים • ואמאי לפי ר"ת בחולין ד"ה אם כו' דלמא לא ניד לית קרי ניד סתמא שפיר שלא לפי' הר"מ קשה דלמ"ד אומן אין חוסר טעמא יותר מניד מ"מ עלמו ודאי חסור • ולולבי פירש"י ומוקדשי הייתי מפרש כן הגמ' מ"ש שלא קסבר אין בנידון בנ"ט כו' ר"ל כיון דבניד עלמו אין קדשים ע"כ קאי אתני' על אומן שהל אין קדשים בו ולא דקסבר הקדשי הקדשי חל בו מ"מ ל' דאי ניד יש באומן קדשים כדאמרן והא דהולרך הגמר לומר אין בנידון כו' ולא הוצ"ל בקלרה דמיירי באומן ניד מטעם דקשיא אפי' להר"מ אלא כמר סבר הסתם להוציר אומן ניד סתם ומהרץ דסתם על הוכחה דאין בנידון בנ"ט • והנה כל זה אפשר לפרש לפי הר"מ אבל לפי' ר"ת אלא קרי ניד סתם אף שים הוכחה זו מ"מ לפרש פי' זה לכן הולרכו רש"י ותום' לדחוק ולפרש אין ניד לבדו נוהג :

ועפ"ן כ"ל דבני דיבורי תום' ס"ל הנך מחוץ הא דהולרכו תום' לכתוב והכי פירושו אי ניד כו' ר"ל לפי' וה קשה ולימא דקסבר אין ניד כו' דאלו לפירש"י דקאי על אומן לק"מ אלא קשה נתחת לימא מפרש כן • לכן כתבו ר"ה אם כו' תימה כו' ור"ח מפרש דלאמאן כו' אלא קרי ניד סתם כו' ל"ב לר"ת לריכין לדחוק ולפרש כי' זה ניד לבדו :

תוד"ה והא כו' ועוד דמחי קא מבני כו' קשה הא כתבו בד"ה אבל כו' דלר' יוחנן לא מיירי לן' ניד עד ש"ל לחויב עולם וא"כ שפיר תמר ר' יהודה אין נוהג בשליל בלא נסחטה ובייתו כשנדיין במעי אמו ו"ל :

דף צ רש"י בר"ה בשחטה כו' דהא ר"י אין נוהג בשליל כו' כתב מהרש"ל קושטא דמלתא קאמר לר"י הכי מיהו דא"ן דנוהג בשליל לר' טן שחטה קרוס כדמוכח בהיתר דמנוד ע"כ ואיתא הא בדק"ק תוד בגמ' הא דאמר ר"י אין נוהג בשליל דוקא בעהורה • לחמנא אמר כל בבהמה תחלה אבל בשחטה נוהג ע"כ הרי דקושטא אינו כן • ונוחק לומר דמה דמסיק סס שכן לר' נוהג בבני נח לא קיימי הא :

גמרא והא מחני' דלא כר' כו' קשה ע"כ יש לר' תירץ שנר לה בווח' • נאחת דאל"כ תקשי על תירץ לעיל אין בנידון בנ"ט הא מחני' ר"מ ור"מ ס"ל יש בר"ט קום ר"ה לר' כו' שלא ע"כ כשנר כוותי' בחדא :

שם בגמרא לימר דשמעת לי לר' בשחטה כו' כתב מהרש"ל בשחטה נופל ה"מ לדחוי' דהאי חנא דמחני' ס"ל הא דאין נוהג בשחטה בסיכת אחין נוהג בשחטה ע"כ ולכאורה י"ל הא דאין נוהג בשחטה מסוס דשרו אסור כר"ש אבל בסנדרא זו דמה דנוהג בבני נח מותרת הוא כ"ל למחני' כוותי' דר' אחי בחחני' סס משמע דס"ל לת"ק דאין נוהג בבני נח כלל :

תוספות ד"ה הבא כו' וקש"ל דלא מבטל כו' כי' דקשה להס על פירש"י ומה נפשך לר' נוהג בשל כ"ש דלא ניחא פקע לר' אין נוהג בשליל פשיטא דנוהג כיון דבהדי קאחיין • וקשה לי למה להס לדחוק ניחא דחתיך תירץ לעיל דקמ"ל דנוהג בשליל וסיכת דנוהג בשליל דבר זה מחלוקת ר"י ורבנן ובוונתו השתא לקושי' תום' ד"ה לר' ניד תיש בניתין בנ"ט נ"ל נוהג וה"ה תיש קדשים והא דקשה ל"ל אין קדשים נוהג בניד מיבעי לי' על זה מתרץ דקמ"ל בשבכרת • ולהבוי חנא אין מוקדשים נוהג בניד ה"ל בכסבני בשבכרת קדשים דמקדים מחר לידה הוה דאין חל תיש קדשים • אבל בשבכרת נוהג תיש, קדשים בניד משום דאין ניד נוהג בשליל ובהדי הדדי קאחיין לכן חנא ניד נוהג במוקדשין ר"ל אף מבכרת דאין קדשים תיד מרחם מ"מ אין ניד לבדו נוהג משום דנוהג בשליל :

ובזה נ"ל ליישב פירש"י דקושי' תוסף נשחר נחיתת עליו ולמה לפירש חיתת חלמה דסבי' רש"י ותי אין נוהג בשליל חדוייהו בהדי הדדי אחו לריך פי' לפי זה דהא בניתם נוהג אם אחיין בהדי שאי נ"ל דבקדשים מה שהקשה הפחרת שמוש על רש"י שלא פי' נמי על נלדות קדשים ותי אין נוהג בשליל חדוייהו בהדי קאחיין ונחסק אלא נ"ל נמי זה כוונת רש"י דקמ"ל בשהתה קדשים דאין תיש קדשים הל על תיש, ניד וה"ה דקשה אין מוקדשין נוהג בניד מבעי לי' נ"ל דס"ל לרש"י דקדוק זה אינו קושי' אלא משום הלשון ניד נוהג בקדשי' מחוי בשיקרא דמשמע דבניתם נוהג • לכן מבני השתא דאינו שיקרא דעל מכבדים דבהדי אחיין שייך שפיר הלשון דבניתם נוהג ועיקר החידוש הוא על בהמת קדשים • ולכן על נלדות קדשים לא הולרך רש"י לפרש זה כי החידוש ממילא הוא נולדות קדשים דקמ"ל בהווייתן קדוש :

דף צד קשיין ר"ג קושי' ת' קושי' תוס' ד"ה טרפה כו' והירץ תוספ' דחוק, כמו שסתר ר"ת עלמו בשבועות וקרירץ תוס' לפס יודע כי' שמוש שבועה כו' דחוק • ב' קושי' תוס' ד"ה אמר כו' לההוא פיוני' דמתני' לעיל בשבועה כו' קשה דיוקא דבך בריתא והירץ ר"ת דחוק :

חולין אליה רבה

נ' הרמב"ם בפי' המשנה פסק דוקא בפני יושב אסור תחיכה ותמה תורת חיים דסותר לגמ' דקאמר גזרה שמא יחננה כו' שמא דאפי' שלא בפני יושב אסור מטעם גזרה • ומ"ש שפי' להרמב"ם ניחסך אחרת בגמ' תמוה • ד' תמה לחס מטעה על הרמב"ם פ"ח מהמ"א למה בחר טעם חיסור מטעם שיקיה יושב לחוד ולא בחר נמי טעם דגיבת רעת הזכר בגמ' • ה' למה פי' שלימה אין התיכה לה כו' ל"ל למפרך יותר חזק במאי עסקינן תילימה במקום שאין מכניסין למה לי' טעם מפני שמקומו ניכר הא לא דבני מיני' לף שלא הי' ניכר • ומ"ל מטעם די"ל דנקט מקומו ניכר לדיוקא לאפוקי תחיכה שאין מקומו ניכר ולכן פריך בשלמא תחיכה נמי כו' זה הי' נשטע ממילא בפרישה דלא זמנה • ו"ו קשה קילור ה"ל למיפרך שלימה אין התוכה לה ניחוש דחתיך ומזמין ולמה לי' למיתר כלל במאי עסקינן כו' • ז' אין לרש"י אין לחוש ה"ל לגמ' לפריך מיד ממחני' דחתוכה אסור לגרייתי' דתתוכה מוסר ולחרולי כפי תילוש • תו לומר דפליג בריית' דמחני' כסוגי' בכל שיטת התלמוד היכי דפליג בריית' דמחני' וכך תמה תילוש הרשב"ם • ח' לפי' תום' ליש חילוק בנידון אין נוהג למיכל מאי מייתי הגמ' למחני' דמיירי בזמן מסוכ דמיירי בשיכה שכר ספינה ט' הרשב"ם בתשי חילוק אין נוהג ושרפה דמחיים הוא דיש נוהג דעת מזה"כ בניד וכ"כ ס"ח קשה מאי ראי' מזמוכל דמיירי בשרפה על מחני' דניד • מיהו רש"י פי' שרפה שחוטה נתן לו כו' מסמע דשרפה בשהיטה וה"ה לפשר דלא מחיים מ"מ מ"ל דלמא שרפה בשרפו לחבר כגון ניקוב קרוס דמות לו ושט דנמלא לחבר שחיט' ור"ד הקשה רשב"ם דסוגיא זו דלמרי' גזרה שמא יחננה בפני יושב סוחר לסוני' דע"ה פ' הסוכר בחיטי דנפל עליה יין נכך דלא גזרינן • ר"ח הלגון דהא לא חיט למזבח מיני' קשה דהל"ל דלא ובני מיני כדפי' רש"י בתמה • ב' לפירש"י דמחני' מיירי בשחט וכשחט' דש"מ מאי מייתי הגמ' מדקיימ שמוכל הא שמוכל במפרש דשחיטה הוה מיירי כמ"ש הרשב"ם :

וב"ל לגיבל לכל הקושי' בסיגנון ר' דהמקשן לפריך שלימה אין כו' הקשה נשמח על מחני' תילימה במקום שאין מכניסין קשה למה לי מפני שמקומו ניכר גם הקשה מבריית' דמחיר בחתוכה חלה דעל קושי' למה לי שעשה מפני שמקומו ניכר ר"ל דמיירי שלא בפני יושב דאז קונה ממנו • לכן מקשה נמי שלימה אין חתוכה לה קשה מבריית' דמחיר בחתוכה ואי תחמר דבריית' מיירי שלא בפני יושב לזה תמר דהא לא חתו דיוקא למזבח מיני' ר"ל כיון שהי' שלא בפני יושב אלא חתו לא זמן ומתי קמ"ל בבריית' נמוכר שא"ע כמיירי בפני יושב ובריית' מחני' • ומשני חצ"ע במקום שאין מכניסין והא דתמר טעם שמקומו ניכר ר"ל דמיירי בפני יושב ובריית' דמחיר חתוכה מיירי שלא בפני יושב ובריית' דקשה אתי קמ"ל מטעם דה"ת גזרה • אתעוד מטעם וחצ"ע מטעם דקא נגיבו כו' כי' דלעולם מחני' במקום שאין מכניסין והא דקשה למה לי מקומו ניכר ר"ל דמיירי בפני יושב ובריית' מיירי שלא בפני יושב ואתא דקשה משני ר"ח משום דה"ת אשום דקא נגיד כו' כדשמוכל כו' קמ"ל דלא דמי לדין דשמוכל מכח קושי' ר"ל דהכח מכירה והכא נזקין לו מכח קושי' ר' • והשתא מחוקק כל הקושי' למעיין היטב דמה דקאמר נזרה כו' אינה אלא הוי תימה אבל לפי האמת לי לפי' נזרינן כך דמיירי דעת אינה אלא תימה • ונה. ר"ה הרמב"ם לדעתי ודו"ק :

אך קושי' ר"ן כריך פי' לתרץ דאי הקשה בקלרה שלמה אין התוכה לה ניחוש דחתיך הוא ומזמין הייתי מחרץ דמיירי במקום שאין מכניסין ומ"מ כלה חתו ומזמין דק החשב ליושב שבלה בפניו ובזה אין חשש שיחתוך נכרי שהרי רוחש אינתן לו יושב שליימה לכן לא פריך אלא מס מיירי במקום שמכניסין ולא הכניסו דאז לוקח נס אחיון שלא נתן בפניו דקשה שלמה דחתיך לי' נכרי :

ובזה אפשר לי דשלשה דיבורי תום' ס' הן כי' לעולם הבריית' מיירי שלא בפני יושב וקמ"ל שאין מכניסין קמ"ל דהירץ תום' ד"ה ויחיכוכה כו' לחייב שאתה כ"ב נודע שפות טרפה" וס"ל ס"ל לפרש שיעתי דגזרה כו' הוה אתי שאתה שלא כפשטי' לפי תמת השתא מקשה תום' שפיר בדבור שאתיון וה"ת תימה דמוכח לגמוד ויקשה מגזרה שמא יחננה כו' כיון שהוא לפי תימה • נס השתא מקשה שפיר בד"ה אמר כו' לההוא שנני' דמשני גזרה כו' קשה דיפתי דבריית' דשלא כפשטי' ולפ"ז קשיין הרבה מקושי' לשניל

תוספות ד"ה ויחיכוכה כו' דה"ל למה פחתה כן' וה"ל דעשה להעשותו סיסנור שהיה כשרה דה"ל למה תחכה כדרך שתוחכין מנקרין דהא נכרי לא ידע לך תיחוכה :

ד"ה אמר כו' ומיהו לההוא שנני' דמשני לעיל גזרה כו' כתב מהרש"ל וכן לפשטי' דלעיל תשוב דנעיד לי' דעתי' יש להקשו' בן ותוק מייתיה נקט ע"כ ותחוק מתר • ולעל"ד לא קשיא מהרץ דנעיד כו' דשמא פריך והא קא מעני לפי ומשני תינהו הוא דקמשמי כפשטי' ופריק דלא מעיילי לי טרפה לי כשרה ותחי דקחני לעיל אפי' שתשחט בעוכח לנתחוק שחיטה וכן הפותח כו' לכתחלה משמע דלעיל מיירי בשמח

ז"א דאסור ונקה"כ פי' בר"ה אין מוכרין טרפה לנכרי בכתם ונ"ל דאסיק לעיל הוה במפרש כי מיירי במקום שאין מכריזין שמא יעשה שלא כדין ומ"מ כשהיכי תימי יזהר שלא יתן טרפה לו כשרה שהרי לא תסיק תדעתי. שם טרפה • ולכן לחני ודבץ במקום שמכריזין ולא הכריזו ולכן פירש"י בחזקת שהיה אצל כשמכריזין ודאי ה"ל לשחוט והוי מעטי נפשי' • ובסיוע כן ל"ל דלא קאי שיומי' משום דנניב דעתי' דקאי על מחוסר' דאין מכריזין • אצל הצרייתא דמקיל בחתיכה מוקי כרבא במקום שמכריזין והכריזו ולא הוי גניב דעתי' דאיהו דמעטי נפשי' • אך קשה מה הקשו חום' לחילוק נזרה שמא יתגנה ללמוד דוקא בזין מכריזין הוא דאפשר מחשש בפני יזהר שיקנה ממנו כיון דלא ידע שיש טרפה בחולין אצל בהכליו במקום שמכריזין שיודע יזהר שיש טרפ' בחולין לא יקנה אף שיתגנה בפניו • ול"ל דס"ל לתום' דמקום שאין מכריזין דמי לזה למקום שמכריזין והכריזו : ועי' ל"ל דע"כ רבא לא ס"ל הך חילוק דנזרה דא"כ לוקי כולי גרייתא כרב אחי • ועי' ל :

א"ר ונס משום שמא יקנה יזהר מאכה במקו' שמכריזין ולא מכריזין יבי"ל דקשה דמעטם וה תאסר לו תאר לו דכשרה היא • וי"ל: א"ר וא"ם ולפלוג וליחני בזיהה כו' קשה דה"א דוקא בחתוכה דניד הוה דקא תאסר משום שיקנה יזהר דמלרפין לזה קוצי' חום' ד"ה וחתוכה כו' דאי טרפה למה ליכא למיחש למידי חלא ג"ל דלא פלוג וא"כ ה"ה בשלמה וחלוי' • והשתא מחוסרן נמי הקיבור לחום' ניחול לא מצי למיפרך ודב היכי מכיל ביזהר די"ל בשלמה מי חלוי' כיון דליכא למיחש לשרפים מותר דלא חמרי לא פלוג בזה • אבל השתא דאמר וכי אכלה מאי ותשני פרוזתא דע"א ור"ל סניגוני הי' רוב טעמי ע"א לפי' חום' ונקה"א כיינו כמו בפירוש שא"כ ל"ל דרב תאסר אפי' סניגוני רוב יזהר ול"ל משום לא פלוג הש"פ דיזהר שפיר ורב היכי מכיל ביזהר: ובזה מיתורץ היטב תמיהת הש"ך בס"ק כ"ח בשם חום' דשלמה מותר • וזה תפסה נמי כוונת הרמ"א ס"ק כ דכתב בשם יש"ל דכתוכח דאמרינן לא פלוג כיון דכוכח דמיירי בדוב טעמי יזהר אל תאמר דמיירי בדזיקי חום' ח"כ אפי' סניגוני יזהר אל תאסר • ובחלוי רבא כתבתי עוד תירץ אכלה מאי הא שם פי' חום' שאמת נקה"א קוצי' ח' מאי פריך וכי מכללא מאי הא תיי מעשה לאו בשלמה מיירי רק בישב ובחמת אסור אפי' שלמה • בשלמת לפי' רש"י מיתיר בחמת בשלמה כל"ע ל"ל חום' קשה . קוצי' ג' כיולא בזה מאי פריך וכי מכללא מאי הא שם לא מיירי בחלוי ורב תאסר אפי' בחלוי מיירי ואיהו בזה חשבר לי לומר דחי הוי מצינן קשה הא נשמע נמי מכללא מעובדא דחיותא דחליא שהיה שלמה וחלוי ולא עלים עיני' והי' ל"ל דחמת שם רוב טעמי ע"א חילוק • מ"א יש חילוק דמעשה דיזהר מתעברת הוי רוב טעמי יזהר"ל רק כסניגוני רוב ע"א • ומעשה דלא עלים עיני' רוב טעמי יזהר"ל בעיר הי' : קוצי' ב' ה"ל לומר חבל עלה דרב לאו בפירוש חיתמר כו' קודם מיקיבי ות"ק לפריך קוצי' ד' הא דמיירי בכה מעשה דלא עלים • ותפסר לי לי"ב דה"ק והא דרב לאו בפירוש חיתמר כו' וכי בכללא מאי פרוזתא כו' וח"כ נשמע שא בסניגוני רוב ע"א אבל בסניגוני יזהר שלא תאסר • דבשלמת חי הי' חומר בפירוש בשר שנתעלם מן העין מסור היינו ת"מ מדנקט סתם דאפי' בסניגוני יזהר"ל תאסר אבל כיון דנשמע רק מכללא לא נלמוד חלא דומיא דעובדא סניגוני רוב טעמי ע"א אבל סניגוני רוב יזהר"ל תותר ת"ב קשה למה הולרך לשנוי' על כל הקוצי' דלעיל ועומר ודלהו ליפני דמיירי בחמלה על מחלה • אך מלוי דמקיל בחתיכה מוכח דרוב טעמי יזהר"ל :

תוספות ד"ה אין כו' אמר כו' משום עובדא דהוה כו' פי' הא דמחוור דיעבי' דאסיק חרין וקשה מאי פריך הגמ' מר' על דב דלמא רב בחר הכי החמיר מעובדא דהוה :

גמרא דב אמר מותבי' משום נבלה קשה ת"כ זה הוה לתמר בפירוש ונחולי הי' מחלקין בין נמלא למיתת ובתעלם • ועי' ל דנוכל לומר דרב מיירי בחמלה • אך מלוי דמקיל בחתיכה מוכח דרוב טעמי יזהר"ל :

תוספות ד"ה אין כו' מקולין הם כו' פי' דלכאורה מקולין והוא חומר של נכרי זה לבד כדמשמע מלשון רש"י מן הנכרי דמקולין וקשיא לחום' דמנכרי זה ליתי לאסור כדמסקי בסוף לכן פירשו מקולין הם חומר נכרים כו' :

ד"ה ספיקו כו' נראה דקשיא לחום' לפלוג וליחני אחד חנות שיש בו ט' שחוטות וא' נבילה ונתערב לכן פירשו היכי שמעורב כו' טבקו מותר • ותבקשיא לחן תכתי לפלוג בחד חנות ובדבר חמוד דלא בעל דמקרי נמי קבוע ומחלרי דעיקר הטעם אינו משום קבוע אלא משום בעלייחוים והתנן רלה לאסמויינן דין דקבוע :

ד"ה ובמלא כו' לע"ג דקתני במלא דמשמע שלא במקולין כו' קשה

דיזהיר בחמעברת בדוב שבחי יזהר"ל שם דק סניגוני הי' רוב ע"א וא"כ חקשי מאי שין מפורש לכללא שא ע"כ גם בסניגוני רוב יזהר"ל חסר רב • חבל לפירש"י קשה קושי' ג' מאי פריך שא רב היכי מכיל ביזהר"ל חמת היו סניגוני רוב שבחי יזהר"ל ובחמת בלא רש"י ופי' ומשני בשעתי' דיה כשנחמע הייתי מפרש דקושי' הוא שא רב היכי מכיל בשעתי' ר"ל בזמנו דרב יודע שגם סניגוני היו רוב ע"א ומשני דלא עלים עינו מיני' חבל לרש"י ל יחוק לשון בשעתי' גם הל"ל בקלרא דלא עלים : קושי' ג' דלמאי פריך הגמ' שא רב היכי מכיל ביזהר"ל דלמא הניח שלימה עד שאכיל • קושי' ד' הקשה חידושי רש"ל דלמא רב דאכיל היו חולה הצבר שאין שרלים יכולין להחליף • ומתרץ דה"ק ודב מי לא מכיל מא"כ חלוי' ועומדת ע"כ והוא חזוק • גם התירלן דמשני מיד כשנחמע הוא יותר חזוק ותפ"ה משני לי' • קושי' ה' ליפריך לעיל קודם דחמר לחו בפירוש חמחר כו' ורב היכי מכיל ביזהר"ל שחו הקושי' מוקה יותר • בשלמת לפי' חום' נ"ל לחרלן בשעתי' גם הל"ל בקלרא דלא עלים : טעם על הרמ"ם דחוסר בשלמה חף דא"א לשרפים להחליף א"א משום לא פלוג רבנן בחקנתא חסרי ע"כ • ולפ"ה בחלוי חסור • והנה חום' ע"כ ס"ל סנגיא דלא פלוג דהא הוכחתי לעיל דס"ל דרב חוסר אפי' בכל מקומות שסניגוני יכולין להניח משום רוב טעמי יזהר"ל ונקה"א למה דהא ליכא למיחש למידי חלא ג"ל דלא פלוג וא"כ ה"ה בשלמה וחלוי' • והשתא מחוסרן נמי הקיבור לחום' ניחול לא מצי למיפרך ודב היכי מכיל ביזהר"ל בשלמה מי חלוי' כיון דליכא למיחש לשרפים מותר דלא חמרי לא פלוג בזה • אבל השתא דאמר וכי אכלה מאי ותשני פרוזתא דע"א ור"ל סניגוני הי' רוב טעמי ע"א לפי' חום' ונקה"א כיינו כמו בפירוש שא"כ ל"ל דרב תאסר אפי' סניגוני רוב יזהר"ל ול"ל משום לא פלוג הש"פ דיזהר שפיר ורב היכי מכיל ביזהר: ובזה מיתורץ היטב תמיהת הש"ך בס"ק כ"ח בשם חום' דשלמה מותר • וזה תפסה נמי כוונת הרמ"א ס"ק כ דכתב בשם יש"ל דכתוכח דאמרינן לא פלוג כיון דכוכח דמיירי בדוב טעמי יזהר אל תאמר דמיירי בדזיקי חום' ח"כ אפי' סניגוני רוב יזהר אל תאסר • ובחלוי רבא כתבתי עוד תירץ אכלה מאי הא שם לא מיירי בחלוי ורב תאסר אפי' בחלוי מיירי ואיהו בזה חשבר לי לומר דחי הוי מצינן קשה הא נשמע נמי מכללא מעובדא דחיותא דחליא שהיה שלמה וחלוי ולא עלים עיני' והי' ל"ל דחמת שם רוב טעמי ע"א לפי' חום' ונקה"א כיינו כמו בפירוש שא"כ ל"ל דרב תאסר

שהוא מחסם דחולי מיתרמי מתרמי להו וכבי המדכי . תכן בעטילת הניד קשה מיך ליה להס טיטלו ניד הכשה כפיהם הלח מכח זה כוודאי יכירו שהוא יוסף מחיסם דחל"כ מתיין ידעו הס היכי ואופני עטילת ניד ומלריך ליעול ניד הכשה וזה לח שייך לומר מתרמי מיתרמי להו דהא חמרי (לקמן סוגי' דמכריזין דף ל"ד מחוכי דעכו"ם מידע ידע גם הוא טורח גדול למטע מחכיו חע"כ מוכח דניד הכשה מלחר לבני מ ושפי' ליה ליעול ומתו' קו' תום' ודו"ק :

דף נ"ח ע"ב בתום' ד"ה ויקח חת החכן כו' כ' לפי פשוטו וכ"ל שלקח תכן מחד מחבני המקום כו' עיי"ש תמי' רכחי על תום' בפירשו הס' לפי פשוטו נגד דעת הגמ' ותין זה מדרכי נבלי תום' לפרש פסוקי תורה לפי פשוטם נגד דעת חכז"ל ותמרן קושי' דפרי' נגמ'? ומרמה דדברי תום' הס רק הקדמה להבין על פיהם דברי חכז"ל . ולכחו' יל"ד נגמ' דפרי' כחיב ויקח מחבני כו' וכחי' ויקח לה החכן כו' חמר ר"י מלמד כו' תנח וכולן בכלטו בחחד ושקה חם זה הוח כרחי' כפ"ע ח"כ לח הועיל כלום בחירושו ותכחי סחירת הפ' במק"ע והחיך חמר מלמד כו' והוח לח למד כלום ותי דסמיך חכרייתי הוול"ל וחנח כויו החיכור ולכך פי' תום' פי' חחר בגמ' . והוח דלכחו' קו' הגמ' לח ק' מידי דכחיב מחבני וכחי' החכן סחירה . רק דע"ז יקשה לחיזה צורך המקום כמ"ש תום' ותין כחן סחירה . רק דע"ז יקשה לחיזה צורך פ' שכחוב שלקח מחבני המקום הלח כוודחי ממקום שהי' עליו חם לקח החכן וכול"ל רק ויקח חכן ויחם מרחשותיו . חע"ח שכח לומר שלקח הרבה חבנים . ותו חין להקשות דהול"ל ויקח חבנים כו' ז"ח דלפי שחינו מכוחר כמה היו כמספר לכך כחיב מחבני המקום כלומר חבנים מהמקום כעודע רק דממילח ספיר הקשה כיון שלקח יותר מחמר חיך כחיב ח"כ ויקח חת החכן וכפי' הק' קרחי להדדי . ועז"ח חי' ר' יצחק מלמד שנתקבלו כו' דהיי לעולם שלח לקח רק חבן חחד וכ"ח ח"כ לחיזה צורך כתי' מחבני המקום הול"ל ויקח חבן ז"ח דמה הכתוב להודיענו פלח זה שכל החבנים של חותו המקום נתקבלו וכל ג' חלה שעליו יפיח הלריך חת רחשו והוח לקח מכל חותן החבנים שנתקבלו חבן חחד חשר בו' חפן בו וממילח ספי' כחיב ח"כ ויקח חת החכן ותין כחן סחירה ותח"כ הכיח ברייתי' ספירים זה בעניין חחר ליישב כתי' הכ"ל שכל חותן החבנים חשר נתקבלו ולנו כל חחד שעליו יפיח הלריך חת רחשו ועשה הקב"ה שעוס כיוסם ומכלעו כולם כחחד וחותו החבן הוח חשר לקח יעקב ולעולם בין לחר ובין לחר לח לקח רק חבן חחד . ועתה בין תבין בדברי תום' שכיוונו החמת כחשר בח בדברי ר' יצחק ודו"ק :

דף נ"ט ע"ב בתום' ד"ה עולח כו' עיי"ש ועי' מהרש"ח מה שהקל על דבריהם והניח בל"ע . ולעל"ד נרחה להקשיב דבריהס כך דהנה נחזי חין חיך הכב' חיכוה נותנת . הנה למחן דמ"ל מכבכ"ע בוודחי הכב' דניד חסרה תורה ולח קטקוות דהח כלח"ה חלד הכב' לח כי' רחוי' להחחייב לח על הניד ולח על הקטקוות כיון דחין כחן טעם רק דגזה"כ הוח עץ הוח והחירה חייבה עליו ודי חס נחשר חה שכ' בחורה כפירוש ושי' הניד ולח הקטקוות . ולמחן דמ"ל יכבכ"ע הכב' נותנת בוודחי בניד עלמו נם הוח חוהה דלח מחכב טעמו לטעם כלל דהח החוש יעיד ע"ז . ובוודחי רק בקטקוות יש טעם ולח בניד עלמו וממילח הכב' נותנת דלח חסרה תורה חלח קטקוות שכח דחי ניד עלמו הח חין בו טעם ודי דעץ הוח והחורה חייבה עליו ז"ח דמ"ל לעשות גזה"כ כיון דיש טעם בקטקוות יותר מחשבר לומר דלח קחי חיסור רק על קטקוות כך פי' נרחה מכב' חיצוה . רק לפי"ז יפי' החנחים דפליני בזה חי יכבכ"ע חו חכבכ"ע מחלקים מיניה לימ"ד דלמ"ד חכבכ"ע יפי' הניד חסור ולח הקטקוות ולמ"ד יכבכ"ע יהיו הקטקוות חסורין ולח הניד . וזה הוח נגד הכב' . ועוד דבחמת מפלוגת' דחנחי דפליני בהח יפיה שחין מחולקי' בעוף החיסור חה הוח בהחסר רק דפליני חי יש בו טעם חו לח משמע דבעוף החיסור חין כחן פלוגת' דהל"ל יותר פי' להס לחלק בזה חה הוח בהחסר דיש כחן פ"ח לניעת בניד עלמו . חלח וודחי דלח חלה בבר כלל רק חי יש בו טעם חו לח וממילח ע"כ ח"ל חי חב' דרבים . דרך חי' הוח דלמ"ד חכבכ"ע נ"כ הקטקוות חסורין רק הס"ל דלחף הניד חסור חלה בזה"כ דעץ הוח והחורה חייבה עליו . ולמ"ד יכבכ"ע מותר הניד וזה לח מחשב פלוגת' לחנית דזה מכוחר מדבריהם דבחמרו חכבכ"ע ושעם"כ חסור ממילח משחמע דוודחי לח נרע הניד עלמו מהקטקוות שכו כיון שנם הס חין כהם טעם וכמפורש בתום' ומ"ד יכבכ"ע מכוחר נ"כ כדבריו דרך לכך חייב מכוס דיש בו טעם וממילח מה חחין בו טעם כלל וכי' הניד וודחי חין בו חיסור . חכל קטקוות לח פליני כלל דלחרווי' חסירי ולפי"ז מ"ד חין בניהן כל"ע הוח נגד הכב' חיצוה . דרך ב' הוח דחמרן דהכ"ל יכבכ"ע יודה לזה דקטקוות מותרין הניד חסרה תור' ולח קטקוות ולח פליני לדיחת הניד עלמו כלל רק דפליני בניד עלמו דמ"ד יכבכ"ע הכ"ל דלחף הניד עלמו יש בו טעם . ולפי דרך זה הוי חמרן דהכ"ל יכבכ"ע נגד הכב' חיצוה דהח כשכל מחייב חחין בו טעם בניד עלמו . ועתה בב' דרכים חלו פליני רב ושוחה דרב לפי שכוכב כמ"ד יכבכ"ע מרחה פניס לדרך ח' דהיי' דמ"ד יכבכ"ע כוכב כמו שכב' חיצוה מוחנת דלח חסרה תורה חלח קטקוות שכה ורק בקטקוות יש טעם ולח בניד . וממילח עכ"ח נס חמן דלח' לי' חבככ"ע יודה לזה דקטקוות חסורין רק דממילח לדידי' נס הניד חסור וכמ"ש בדרך הרחמן והי' נגד הכ' חיצוה . ושוחה לפי שהוה לכבי עלמו כוכב דמ"ד חבככ"ע מרחה פניס לדרך ב' דהיי' דחמן דכבי' לי' חבככ"ע כוכב כמו שכב' חיצוה מוחנת דעץ הוח והחורה חייבה עליו וממילח די הוח חס נחשר הניד ולח הקטקוות וממילח חמן דכב"ל יכבכ"ע עכ"ח יודה לזה דקטקוות מותרין . ולריך לחמוק לדידי' דס"ל דלחף הניד עלמו יש בו טעם כדרך הכ' והוח נגד הכב' חיצוה . ומעתה שים לבך על דברי תום' . ותמלח שכוונתי בעה"י לחמיתת כוונתם ונס קו' מהרש"ח מתורלת היטב ודו"ק :

בעה"י סוגי' דמכריזין דף צ"ג ע"ב

(א) במתני' שולח חדם כו' עיי"ש ברח"ם שכ' לייחב הרחב"ם שפ' דניד הכשה מותר בהנחה חף שפסק חין בניהן כב"ח . ובפסחי' סוגי' דחזקי' וד"ח משמע דלמ"ד מ"ב כב"ע ניד הכשה חסור בהנחה עכ"ז מ"ם הרחב"ם זה הוח רק לר' חכוה חבל חין קי"ל כחזקי' עיי"ש שכתב' רחי' לפסק זה . חבן זה מדקחני יניד תרוכה להרחב"ם שחרי הוח פסק בהדי כר"ח עיי"ש . וכן הכי' שם בשב' הב"ח בשם הית יוסף ולעל"ד נרחה עפ"י מה שכתבתי נחי לפסחי' סוגי' הל"ל לפרש דברי הרח"ח שכ' על רחב"ם שפ' חחין לוקין על הנחה . וכ' הרח"ח משום לפי שלעניין דברים הרחוין לחכילה מקרי הנחה שנחנה ממנו בלח כדרך הנחתן עיי"ש שדברי נריכי' ביחור וכחבתי דרחב"ם לשיטתו ספסק כר' חכוה חלי' דר' יהודה ללרבי' ככתבן כו' ולח יפיון חיסור הנחה מטחם הנחה דנילוה רק מלכלב תשליכון לחותו והוי רק לחו הנחה מכלל עשה וחין לוקין רק דיש מקום לומר כיון דחהדרי' לחבי' לחיסורת קמח ופ"ז כתב הרח"ח שפיר דחיך נחמר דהוה כלל לח תחכל כיון דהוי לנבי חכילה חלח כדרך הנחתן וממילח הוי רק לחו הנחה מכלל עשה וחין לוקין עיי"ש ודו"ק . ולפי"ז י"ל דחמי דילפין מחותו דנבי טריפה נבי דומי' דטריפה שיבי רחוי' לחכילה בזה חסרה תורה שחר חיסורי הנחה מכל ניד הכשה דחין בו טעם רק דגזה"כ הוח עץ הוח ומן הדין חלח יהי' בו חיסור חכילה כיון שחין בו טעם רק דגזה"כ הוח עץ הוח והחורה חייבה עליו ודי שיהי' חסור בחכילה ולח בהנחה ומוקמי' חותו לשחר חיסורים ובפי' פ' רחב"ם דניד מותר בהנחה כ"ל . רק לפי"ז יקשה מנמ' דפסחים דהח לפי"ז לר' חבוה חליבת דר' יהודה למ"ד יש בניהן נבו"ט יהי' נם ניד הכשה חסור בהנחה דילפין מחותו כמו שחר חיסורים ממילח לר' יהוד' לפי' ס"ל דלרביס ככתבן כו' ונס ס"ל בהדי' ניד הכשה מותר בהנחה ע"כ ח"ל חבככ"ע . ובנמ' שם חוכיח מן פלונת' דר' יהוד' ור"ש נבי חוכל ניד הכשה של עולה דס"ל לר"ש חבככ"ע ומשמע דכמו כן חוכיח מר"י בר פלונתי' בהיפך דס"ל יכבכ"ע עיי"ש . חבן נס בלח זה חוכיח נס טעל המלך דס"ל לר"י חבככ"ע ממתני' דטעור והרוטב עיי"ש ועי' בחי' לעיל ד"ף ניד הכשה ול"ל דבבי' לי' יהודה סב' הרחב"ם ורחמנח חחבבי' לחכילתי' ולכך חיב שתיים

ולעולם דסבי' לי' לר"י חבככ"ע ומיושב הרחב"ם ודו"ק :

(ב) בגמ' שלימה חין חחוכה לח כו' כ' רש"י ירך שלימה משמע ועי' רשב"ח בחי' שסק' מה לריך רש"י לדחוק דקושי' הגמ' הי' מלשון ירך ולח כ' דקושי' הגמ' הי' מדקחני מפני שמקומו ניכר חוכח דחירי בשלימה עיי"ש . ובכה נס בל"ז קשה הלח כבר הקשו רשב"ח ור"ן מדוע לח נקט מחני דין זה בשולח לחבירו כו' ותי' דרבותח קמ"ל דחפי' חלפי דלפי מקפדין וה"ת מ' מחוכה חסור חבל מ' לח מחוכה מותר בוודחי תקבי לשמועי' חבירו דהוי רבותח טפי הע"כ מחוכה לח ולריך כ' רש"י ירך שלימה משמע הס לח משמע דהוי מלינן לחרוצי בשקו ככרי לחשמועי' דניד הכשה מותר בהנחה כמ"ש רשב"ח ודוחק . ובכה לייחב קו' רשב"ח נרחה עפ"י מ"ש רשב"ח בשם רחב"ד להוכיח מסוני' דכמו דחמרינן בשחיטה רוב מצוין כו' מומחין הן כן בכל מלוה רוב מצוין חלל מלוה מומחין הס דחל"כ חקבי חמחי לח נבדר לי' הח יפי' נריך להרחותו לבקי כו' עיי"ש ולפי"ז י"ל דממה שח' שחקומו ניכר חין להוכיח כלל דהוי מלינן למימר כהיקף ד"ח רוב מצוין חלל מלוה מומחין הס ונריך להרחותו לבקי ולכך חפי' חחוכה מותר לכן כ' רש"י דקו' נמ' הי' מדקחני ירך שלימה משמע כל"ל וק"ל . ולפי"ז י"ל נס קושיתו דהוי מלינן למחני לעולם כין שלימה חין חחוכה מותר וחח"ל לחכירו כלל דהוי מלינן למימר להמרינן דלחכירו כחמת חחוכה חסור חן יפי' חכירו יודע מקדם שהוח כחמת מומחה ולח יראה לבקי ויחכל בניהם חבל לבבי מותר מהחי טעמח לכך כ' רש"י דקושי' נמ' הי' מלד ירך שלימה משמע כל"ל :

(ג) דף נ"ד ע"ב סוגי' הל"ל בתום' ד"ה מחיבה כו' הק' על רש"י לוקמי'

לוקמי במקום שאין מכריזין רק שיקנה לפי שירצה שהיא מתוכה כדרך שישראל מותרה כו' עי"ש. ולכאו' קשה מ"כ לימה לריך התנא לומר דבשלימה מותר מפני שמקומו ניכר הא לף אם לא יהי' מקומו ניכר נ"כ יהי' מותר דהא לא יקנה ישראל כיון שלא יהי' לו בו סימן ומה במקום שאין מכריזין שמא הוא טריפה. לף י"ל דלחתי לאשמועינן דלכך לא מיישינן דמתניך לי' ומזכין לי' מכוס שמקומו ניכר דהיי' כמו מחוכה דכרי מידע ידיע לף ע"ז יש נ"כ להקשות הא לף אם לא הי' חומר מפני כו' נ"כ הוי ידעי' דחתוכה כו' דאל"כ אין כאן סימן ואיך יקנה ישראל ממנו וממני מחוכה אסור. ועי"ל דהוי אמרינן כחמת דלף מחיכה שרי ז"ח דהא ירך שלימה מכמע. לפ"כ לא תיירי במקום שאין מכריזין ומיושב קו' תוס'. ואולי לכך הקדים רש"י לפרש דירך שלימה מכמע ומיושב קו' דאל"כ אכתי לעיל תוס' ד' ס"ל. אכן נראה לפרש כוו' תוס' דהוי לי' לאוקמא מחני' בכל גווני בין במקום שמכריזין בין במקום שאין כו' וממילא לריך עכמת כמתני' דשלימה מפני שמקומו ניכר כדי שיכי' מותר לף במקום שמכריזין דאין לחוש לעריפה מ"מ מותר שיבין ישראל שלא ניטל הגיד. ובחתוכה אסור לף במקום שאין כו' שמא יקנה ישראל ממנו מכח ניכר של חתוכה דישראל וכן' תוס' בפיר. עוד יש להקשות על קו' תוס' הנ"ל לפי מה שכ' תוס' בעלמא לקמן בדיבור שאחר זה שכן' מנ"ל להוכיח משמואל דניחת דעת לחסור דלמא הקפידה מלד שמא יתננה בפני ישראל אחר. ותי' דלי מוחר לנוחד דעת עכו"ס לומר כן כו' עי"ש מזה שכשילה היא כי יחוש לנוחד דעתו של עכו"ס לומר כן כו' עי"ש ק"ב כאן בתי' קמה דנ"ב לא הוי שכי' לן עדיין לחסור לנוחד דעתו של עכו"ס מ"ב לריך יוכיח ישראל שכשילה היא דלמא עשה כן לנוחד דעתו ? ונראה לישב דס"ל לתוס' כשב' כ"י על רמב"ן שכתוב יו"ד סי' קפ"ה דלף דבשמרה עשתה חני וחזרה ושמרה עשורה חני מכני המתנה מ"מ בלשבה נגדי בידה לא מהני המתנה והטור שם, עליו וכ"י ת' דמשום המתנה מקרי ושמר דכר שקר לאכל לעשות מעשה בשביל המתנה זה לא שמרי עי"ש. לפי"ז י"ל נם כאן שכרת לחלק דהא בלא"ה דעת הרי"ת בלא יהנה ישראל אפי' בהמירם בשביל לנוחד דעתו כמו שכתי תוס' לקמן פ"ב ממילא י"ל לף לתוס' שפי' לכו שיהנה בניחת דעת מ"מ הי' רק לחמירם בעלמא אבל שיהנה ישראל מעשה נדול כזה כמו ניקור הגיד שעשה ישראל זה בשביל נניחת דעת זה לא יהנה רק יוכיח שכשילה היא והק' תוס' שפיר כנ"ל:

אכן נראה לישב קו' תוס' על רש"י דכתב בהמתי למעלה ת' ב' דכרי הרמב"ד הובא בהנ"ל שהכי' בשם הרא"ד שכ' למשוך שכי' המוכר בקו ניקור עי' רשב"ם שהכי' בשם הרא"ד שכ' דאי"ל בהמה נמי בחזקת איסור עומדת כו' דכאן הירך כולו בחזקת היתר הוא חון מהגיד עי"ש. ולכאו' ל"ב הא לייתיו הוא מרוב מצוין אבל בחמה כו' ושם איכא חזקת איסור מתנגד ואעפ"כ סמכינן על הרוב. לף י"ל דס"ל להרא"ד כתי' הרמב"ן שהכי' למעלה דסמוך מיעוטא כו' תוס' ז' דלכך ל"ח נבי נוחם סמוך כו' משום דהמיעוט הוא נבי נוחם והחזקה נבי בהמה עי"ש. וממילא י"ל ד"ת לעיל שלף לבדוק הכשר אם שחט בפיר רק השוחט אם יודע לכל שחיטה ושבל השוחט המיעוט הוא בלי חזקה והוי כמלן לישתי לכל כאן להכירון הוא על החתיכה אם היא מוקרת ואם כי לחתיכה חזקת איסור כי' לפו נומר סמוך מיעוטא כו' לכך לריך הרא"ד לומר דאין כאן חזקת איסור כנ"ל. וכ"כ נם רש"י בניעין דף כ' ע"ב לניקור הגיד מקרי לחחזק התירא עי"ש. ולכאו' לפי"ז ק' על רש"י שכ' לעיל מזוהר ואין שומעין לעריפה לפי שהוא מוקר קשה הא אין כאן אם היינו יודעין שזה שניקר הגיד לא הי' נקי בניקור שאין לסמוך על ניקור שלו שהרי כשר כיון שאינו נקי בניקור הרי הניקור שלו כמלן לישתי ואולי להתנמר עביד. וכיון שכשר כתבו תוס' שפיר דף י"ח ע"ב נבי תבע חביות דכחתיכה שמלח ואין יודעין אם כשירה הוי עריפה מקרי לחחזק איסור, וא"כ לריך לסמוך על ניקור שלו שהרי כשר נימא סמוך מיעוטא לחזקה ולמה לא הי' נקי בניקור והרי עריפה. לף ז"ל דהא כאן תיירי שהרי הוא בחמת מוקר מיהא ממילא י"ל דבחמת צריך לכרהותו לנקי אבל אם הנקי חומר שהוא מוקר היקב אז מותר לאכלו דוודאי כשר הוא ומ"ש. וממילא מתורץ קו' תוס' דשפי' לריך לומר נמי דתיירי במקום שמכריזין דאי במקום שאין מכריזין הא י"ל לחוש דלמא עריפה היא ואי הוה מוקר דלמא לא הי' נקי בניקור ואי מלד רוב מצוין אבל ניקור מוממין הן ז"ח דהא מחחזק איסורא ומאי' סמוך כו' אפי' שיהיה לנקי ל"ל דתיירי במקום שמכריזין כו' ודו"ק:

[ד] בגמ' מפני שכי הכרי' חמרו אין מוכרין כו' עי' רש"י שכ' לף נסחם לייך נניחת דעת. ולריך לומר לו בפירש עריפה היא. והא דכרי רש"י שכ"ל שותרים עלמן דלקמן פ"ב כ' דנסחם ליכא נניחת דעת וכאי' תיירי שהמר לו שכשילו הוא

פותחן כו' ופי' רמב"ן כמי שפתי' הסכר שלו יש לייסב קלת ופי' כש' רחש יוסף שכתב. כן על רש"י והניח הקושי' כל"ע. נם לריך ביאור מחיון הוכיח רש"י זה לף נכחתם שייך נניחת דעת הלא הנמל הולרך להוכיח לעיל חיסור נניחת דעת משמואל אלל עכו"ס וע"כ דמסכ' מילחה לין חיסור לנחוב דעת עכו"ס וא"כ מנ"ל לחסור לף נסחם שמואל מפרש לייני כדמשמע הלשון כמר דשחוטה. ולריך עי' נרש"י שכ' וז"ל נסחם מנ"כ הודיעו לליכא נניחת דעת ובמקום שאין מכריזין או במכריזין והכריזו לליכא למיחש שמא ימכרנה לישראל כי מחוקמת לה לקמן כו' עי"ש. ובהקפה לחשובה דכרי אלו חמוהים כש דהא לאכי ורבא מחוקמ' במקום שמכריזין ולא הכריזו. ולר' אבי הא ליכא למיחש שמא יחננה בפני ישראל אחר. והנה י"ל כוו' רש"י על פני חופיים ה' י"ל דקאי רש"י על חוקימתא דאכי ורבא דמלעחה ניירי במקום שמכריזין ולא הכריזו וים לחוש שמא ימכרנה לישראל אחר רק דרש"י לקה להודיעינו חופן כמותר ופ"ז כ' דאם הודיעו ונם הוא מקום שאין מכריזין או מקום שמכריזין והכריזו אז מותר למכור לנכרי דניחת דעת ליכא דהא פירש לן שהוא עריפה ולשמא ימכרנה לישראל ליכא למיחש דהא בחותן מקומות אסור לישראל לקנות מנכרי ולשמא יחננה בפני ישראל אחר לא חששו אבי ורבא וזש"ה כ' דהכי מחוקמא כי' דכרי', לאן חוששין לשמא יחננה בפני כו'. חופן כ' י"ל דקאי רש"י לחוקימתא דר' אחי. דרש"י סוכר דהא דס"ל לר' אחי דנזרי' לשמא יחננה בפני כו' היי' רק ביכא דפוכר לישראל אחר אבל בשאר מקומות שהיא כשירה מדלמ אמר לעכו"ס שהוא עריפה ועבר על נניחת דעת אבל אם פירש ואמר לנכרי שהיא עריפה ליכא למיחש שיקנה ממנו דאם יקנה מישראל

מסחמת שמע נ"כ שאמר לו שהוא עריפה כנ"ל:

אכן נראה לעכ"ד קרוב יותר לומר דקאי רש"י לחוקימתא דאכי ורבא דאי קאי על חוקימת' דר' אחי הי' לו לכתוב ליכא למיחש לשמא יחננה בפני כו'. ולא' כ' מדכתב רש"י נם מקום שמכריזין והכריזו ור' אחי לא חייש לא חיירי כלל מזה ולריך כתב ע"ז הכי מחוקמא לקמן אע"כ דקאי אחוקימת' דאכי ורבא כנ"ל. רק דקשה ע"ז מדוע אחז רש"י חוקימת' דאכי ורבא הא ר' אחי הוא בתרא. לף י"ל דרש"י לא בא רק להוכיח ולכבר זה שכ' מקודם לף נסחם שייך נניחת דעת וזה לא הוכיח רק מחוקימתא דאכי ורבא דר' ק' לרש"י מדוע שכי' להו לאכי ורבא בחמת לאן חוששין לשמא יחננה בפני כו' ומכח זה לריכיס לנחוק בשייתא בתרי נווני ולא חמרי דחיירי כריית' במקום שאין מכריזין וחששין לשמא יחננה בפני ישראל אחר וכתי' ר' אחי רק דפ"ז י"ל כך. דהנה בחוס' ע"כ כתבו בשם ר"ת לף לא נניחת דעת מותר מ"מ יקנה ישראל ממנו אם ישמע שאמר ישראל לעכו"ס שהיא כשירה ולא אסיק אדעתי' לנמוד דעתו חומר כן. וי"ל דרש"י ס"ל נ"כ כנ' זו רק דס"ל דזה הוא רק אם מפרש שהיא כשירה אז י"ל שיסמוך ישראל על דבריו לף בלי איסורא דנניחת דעת אבל אם אומר לעכו"ס בסחם וודאי לא יקנה ישראל ממנו על סמך זה לפי שלא פי' לו שהיא עריפה ע"כ כשירה דהילמא לא אם לפרש לכן אם נניחת דעת לעכו"ס אסור לף בסחם אז שפי' לו לחוש דיוכיח ישראל שהיא כשירה דאל"כ מדוע לא פירש לו שהיא עריפה הא

תסור לנמוד דעת עכו"ס כנ"ל:

ולפיז י"ל דאכי ורבא הוכיחו לאן הטעם במילתא, מלד שמא יתננה כו' דאל"כ קשה אין לחוש מפני שני דברים לסור למכור למשמע מלבון זה כך מדת מכוס איסורא דנניחת דעת ועוד לף לי ליכא איסורא דנניחת דעת מ"מ אסור שמא ימכרנה לישראל כו' וק' הא הי אין איסור לנמוד דעתו ליכא למיחש שיקנה ישראל במקום שאין מכריזין דלמא עריפה היא ורק מלד איסור נניחת דעת יוכיח דכשירה וא"כ אין כאן שני טעמים אע"כ לף בלי איסורא דנניחת דעת ג"כ ליכא למיחש שיקנה ישראל ושניהם לאכי ורבא בתרי נווני אלל לחוק לאכי ורבא בשייתא בתרי כרייתא ור"ת. וה"ת לי קי"ל לף בסחם ליכא נניחת דעת ואיירי כריית' בסחם שפיר הוכיחו כנ"ל דאיירי בריית' בתרי נווני אבל אי נימא דלא קי"ל דאיסור נניחת דעת רק במפרש שהיא כשירה הקל"ד מדוע לא חוקי נם לימחו הבריית' במקום שאין מכריזין כי' אפי' ונזירין שמא יתננה כו' וכ"ת מ"כ אין כאן שני דברים ז"ח דהא שפיר ליכא שני דברים הללו מכוס איסור נניחת דעת ועוד לף אם מותר לנמוד דעת עכו"ס מ"מ יש לחוש שמא יתננה ישראל אחר וכיון שיסמוך לעכו"ס שהוא כשירה גם כפני ישראל אחר אבל איסורא דנניחת דעת ג"כ יקנה ממנו וכסב' ר"ת הלא אסיק אדעתי' דלנמוד דעת עכו"ס חומר כן אע"כ מוכח לף בסחם שייך נניחת דעת והיינו לאי' דאכי ורבא ולכך כניע רש"י חוקימת' דאכי ורבא דלא ניחא כלי להוכיח מה שהקדים רש"י כוותי' דאוקי מלישת' במקום שאין מכריזין וקשה כנ"ל דל"ל להחשש הוא רק מלד שמא יתננה בפני ישראל אחר

אמרי דוד - חולין : שיק, דוד בן יצחק אייזיק<<תלמוד בבלי;>> {37} עמוד מס 131 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ויקנה ממנו וסיגו ס"כ מלד מצטע דליסור נגיעת דעת ל"כ אין כאן שני דברים אסר"ל לר' אחי דבסתם ליכא נגיעת דעת ואיירי בשייתת במפרש ל' שהיא כשירה ואיכא שפיר שני דברים דבמפרש שהיא כשירה אף כלי ליסורא דנגיעת דעת ג"כ יקנה ממנו דלא אפיק חדעתי' דלעבוד דעתו אחר כן ובחמת פלינו אחני ורבא עם ר' אחי כזה לי שייך בסתם נגיעת דעת או לא . ולפ"ז כיון דאחן קיי"ל כר' אחי דהוה בחרא בחמת קיי"ל דלא שייך נגיעת דעת רק במפרש אבל בסתם אמרינן ליתו דקא מעטי נפשי' . ולכך פסק רמ"י במסקנת דלא שייך נגיעת דעת בסתם . וסיגו כתב מוקיימת' דר' אחי ומתורץ קושי' דאחן יוסף ונם דברי רמ"י מדויקים היטב ודו"ק :

[ה] הדרינן סבי' שני ת' המתרוצים נזירה שמא יתנה כפני כו' ותכ"מ מצוה דגניב לי' לדעתי' ועיי' רמכ"ן ורשב"ץ שסק' פליגו ג' הלא אחני ורבא ור' אחי ס"ל שני סבי' להו תי' קמא דמתוכה דכהני מירם ידיע דהא תי' דבריית' דין שלימה אין מתוכה ה"ל ליטול כו' ולא נזרי' לא לשמא יתנה כפני כו' ולא לנגיעת דעת וחמתי פסק הי"ף דלא כמולהו . כ' קשה הלא תי' ג' ס"ב חולק על תי' ב' דהא נם בתי' ג' ס"ב תיירי במקום שאין מכריזין דהל"ב קשה דלמא מתיך לי' ומזכן לי' וכיון דתיירי במקום שאין כו' הא בכר יש לנו תי' שמא יתנה כפני כו' ואי דבא לתורות שיש עוד טעם לאסור מלד נגיעת דעת כי' לו לומר אי נמי משום דנגיב כו' ולא תבעית אימא אמ"ב דהתם ג' חולק על סבר' שמא יתנה כפני כו' ומדוע פסק הי"ף כשני התי' . ומרחם לישב דלכאו' י"ל דבתי' ב' נזרה שמא יתנה כפני כו' לא ק' כלל מתני' מכריית' די"ל דבתי' ב"ל כו' ס"ל דאזמר לנגוד דעת עכו"ם והא דתני בבריית' מפני שמתעסו היינו רק בסבר לפי שדמי כשירה יקרים מטריפה אבל לא מלד נגיעת דעת וממילא ליכא למיחש כלל לשמא יתנה כו' דשיערו לא יקנה דיחוש לנגוד דעתו אחר כן וכמ"ש תוס' שם' זו נבי שמואל והא דמשני דמוסיף לשמא יתנה היינו שכוון שמא ירחה ישראל כיוצא מזה בסבא ישראל כל מה שעתה בחזקת יום ויכי' יודע שלא מירע לו שום טריפות בחזקת יום ולא יכי' לו לחוש לטריפה ולכך יקנה ממנו . והכא זה שייך רק בסבא שעומד ומכור לאחרים אבל אדם פרטי שעומד ירך לנכרי כוודאי לא שייך לחוש לזה דהא האדם הזה ודאי קנה כיון שהוא מעצמו ולזה אין לחוש שיכי' ישראל כרוסתו יודע מאיין לקח ישראל כיון שאיזה עצה ויכי' יודע שלאותו הסבא לא ס' טריפות בחזקת יום לזה וודאי לא שכיח כלל . וממילא ס"ל דמתני' מיירי בסבא פרטי כדמשמע להעזון למכירו ולכך לא מיישין ודו"ק :

ועתה נבוז לישב הסתיר' לתי' בתוס' וימיישב היטב מדוע לא אמר אי נמי דהכא וודאי אף שעתן לו מתנה אכ"ו אם מפרש לו שהיא כשירה. כבי הוא שפיר אף בסתם היטו דמטעי נפשי' אף שהוא בעזרת כהנים הואיל ולא פי' לו שהיא טריפה מ"מ כבי הוא היטו מחוייב להודיע לו אם ניתן לו מתנה גדולה או קטנה אבל במכירה וודאי אסור אף בסתם דמ"מ כיון שהיא יכולה שהיא כשירה והוא ניתן לו משום שלא כדין ונריך לפרש לו שהיא טריפה כנ"ל בכון לדעת . והנה ידוע שכ' הרשבו"ם למלך בין ניד לטריפ' דבניד ליכא רק החזקת טובה אבל אין כזה. רמזות כי אין הירך שווה לגוי יותר בלא ניד ממה שהוא שווה אם הניד אבל נבי טריפות איכא נזילה כי כמה פעמים אין מוכלי טריפות מלד שברירות מי"ם . ולכאו' קשה לפי"ז מאי ראי מייתי משמואל הא שמואל הקפיד על שמתן לו טריפה כמר דשמואה אבל לשואל י"ל דבני ניד לא שייך נגיעת דעת כיון דליכא רק החזקת טובה ונ"ע לכאו'. לכן ס"ל להרי"ף לעני"ד דכך הוא כוו' הגמ' ב' דתני' כ' כבר כיתרנו בכוו' שמא יתנה כפני ישראל ואותו ישראל יכי' יודע בלא כי' לעבוד שמא יתנה כפני כבר טריפה ולכך ממנו כ"ל ואף דזה הוי כמו מכירה דאי זה יודע כ"ו יראה בסתיה ושיא יכי' ללך לבבר ויקנה מן הגוי מ"מ מיישין . אבל בתי' ג' ס"ל הלא מיישין לזה דזה הוי כמו מכירה דאי דעבי"ז מיישין שמא יתנה לו כפני כו' משום דנגיב לי' לדעתי' דהיינו אם כי' כבר טריפה והוא חושב לו בטרי' שכשירה היא הרי הוא עובר על לאסור נגיעת דעת לנכרי וכרמוכח משמואל לעניין טריפה לאסור נגיעת דעת כמפרש ומכח זה יוכיח ישראל הרואה שהוא כבר ויקנה ממנו ויאכלנה בניד"ם ואיירי מתני' בחמת כמפרש לו שהיא כשירה שכרי בחמת כבר הינך ולכך מיישי' לשמא יתנה כפני ישראל אחר אבל בבריית' אייירי בריעה בסתם שהיו חושב לו בטרי' שהיא כשירה ולכך ליכא למיחש שמא יתנה כפני כו' דהיינו לאחרי ולר' אחי במקום שאין כו' ולרבא במקום שמכריזין ובכריו לאסור ליטרא הרואה לקנות ולמה טריפה היא . ולפי' כ' דלעיל דמיירי שמא יתנה כפני כו' ויכי' חושו ישראל יודע

שלא כי' לנטבח בהוה ביום ההוא שום כשר טריפה ויש לחוש שיקנה ממנו ז"ל בכבר ביתרנו בבריי' חייבי בסתם ישראל שחיטו טעה ולימה למיחש בסתם ישראל שחיטו טעה ולימה בכל . ומיתיבי' פליגו בה אחי ורבא עם ר' אחי דאחי ורבא בסבי' להו דלף בסתם ליכא לחיטור דנגיעת דעת וממילא לא מלי לפרש טעמא דבריי' מלד שמא יתנה כפני כו' דלא חייבי במקום שאין כו' או במקום שמכזיזין ומכריזו אסור ליטרא לקנות דלמא בסתם היא וחייל דמ"מ יקנה מלד טובת נגיעת דעת אף בסתם לף דליכא לחיטור נגיעת דעת כיון דלדידהו לף בסתם ז"ל דדוקא אם יפרש בפירוש שלומר ישראל לעכו"ם שבשירה היא אז יוכל ישראל הרואה לקנות מלד טובת נגיעת דעת אבל בסתם לף דליכא לחיטור נגיעת דעת מ"מ מחויב ישראל לחוש שמא כבר אמר לו מקודם שטריפה היא או שיאמר לו אח"כ וח"ל לו לקנות על סמך זה ולכך לריכים לחוקמי מלייתא במקום שמכריזין ולא הכריזו . אבל ר' אחי ס"ל הלא שייך נגיעת דעת רק במפרש וממילא כיון דקאחי מפני שמתעסו ע"כ חייבי שאמר לו בהדי שכשירה היא ואפי' ליכא למיחש שמא יתנה לו כפני כו' דכיון שעומד ישראל שאומר לו בהדי כשירה היא אפי' יקנה ממנו אבל בריית' חייבי בסתם וליכא למיחש שמא יתנה כו' ונם לנגיעת דעת ליכא למיחש אפי' לאחי ורבא דבני בסתם ליכא לחיטור נגיעת דעת מ"מ כבר ביתרנו דבמתניתא מודו ללף שייך נגיעת דעת רק במפרש ועוד דבניד י"ל ללף שייך כלל נגיעת דעת ודו"ק :

וממילא אחי אפי' כל תירוצי דלעיל אין לאחי ורבא אין לר' אחי וממילא ניחא ג"כ מדוע אמר אחי ג' ומבא"ח ולא אמר אי נמי משום לחולק על תי' ב' דלתי' ב' אף למכירה דאר אייני' ולתי' ג' במכירה דאר לא חייבי' ואין להקשות למה בניה הריף תי' ב' כיון דתי' ג' חולק עליו ז"ל דאי הוי נקט תי' ג' לבד הוי מלינן למטעי דס"ל לף נבי ניד שייך לחיטורא דנגיעת דעת וזה ליתא דהא משמואל לא מוכח רק בטריפה כל"ל ואם כי' רק תי' ב' היינו טועים לף למכירה דאר מייתין . לכך הוצרך לבתי' תי' ב' ותי' ג' להורות דעיקר הטעם הוא מלד שמא יתנה כפני כו' אבל רק מכח חשש דנגיעת דעת ומיושב הכל על הי"ף ת"ל יתבדך שמו . וממילא ב"מ מיושב קו' רחם יוסף על רש" שהכאתי בתות הקדוש ללפי ס"ל מוכח נ"כ להכי ורבא פליגו בזה עם ר' אחי ממילא מה שכ' רש"י בסף בסתם שייך נגיעת דעת אף להכי ורבא ומ"ם אמ"כ במשק' דדוקא במפרש שייך נגיעת דעת אף לר' אחי דקיי"ל כוותי' ודו"ק היטב :

סוגי' דבשר שנתעלם מן העין דף צ"ד ע"א

[א] בגמ' ההוא עכמא כו' עי' רשב"ם כאי' שסק' לפי מה שכ' תוס' כאן ד"ה הכא לדכך לא נזרי' שמא יקח מן הקבוע משום דיכיר הלימור במקומו . וק' מ"ב לעיל נבי ההוא עכמא דוודאי אף ע"ק ליקח מכאן ולהבא אסור ולא אמרי רק מה שלקחו כבר וממתי לא אסרי' אף מה שלקחו כבר מלד נזירה שמא יקח מן הקבוע דהאי' שיקח אף שכשיו עיי"ש . ולעני"ד יש להבין עפי"ז כמאי פליגי הי תרי לשני לפי מ"ש רשב"ם כאי' דלוקח מכאן ולהבא אף ע"ק אסור ולא התירו רק מה שלקחו כבר וע"כ ע"ק אף מה שלקחו כבר אסור וק' הא לא מולד הספק עדיין וממתי יכי' אסור ועי' רשב"ם שכתתק כזה ובכל"ל ניחא דוודאי לפי תי' השלישות דהשלוק הוא בין אם נפרש על ידיו או מהליו ממילא כיון דמה שלקחו כבר הוי נפרש מהליו לא נזרי' ולא ק' קו' רשב"ם . ולפי"ז י"ל ל"ק ס"ל לשלך לא נזרי' נבי ס' חיות שמא יקח מן הקבוע משום דפי' מהליו ממילא כל"ק דשוי וודאי נפרש מהליו דהא לא מולד הספק עדיין שפי' מותר מה שלקחו כבר אבל ל"ב ס"ל לשלך לא נזרי' נבי ס' חיות שמא יקח כו' משום דיכיר הלימור ממילא אם שפי' ליכא לנזור שמא יקח ממה שיש לשם עכשיו לשך אסרו אף מה שלקחו כבר וזה כוו' המקשין לעיל הא אמר רבי מקולין כו' ול"ב מה שלקחו כבר ממתי אסור ומבי' שהי הכא דאיתחזק לימורא והיי' עתה שהוא קבוע ולכך אף מה שלקחו מקודם אסור שמא יקח מן הקבוע ול"ב ודו"ק .

[ב] בתום' ד"ה ס"ב כו' סק' מזכחי דמבי' נזירה שמא יקח מן הקבוע אמאי לא נס כגמלא כיד-עבו"ם משום גזי' וכ"ת להתם נמי אם פירשו מעלמן שרי כו' ל"ב אמאי קאמר ילעו עד שיתאכו כו' עיי"ש . הנה יש להפליא מדוע הק' תוס' אמאי ילעו כו' והוא סיפא דמתני' שם נבי טריפה כו' וכחמת קו' ותי' הגמ' שם קאי אריבא דחכמים המתות דהדין הוא ימותו ומשם כי' הקו' יותר עלומה אמאי ימותו ומדוע הקשו מסיפא ? והנה הרחם הכי' בשם המלחמות שם' כחמת כהאי ותי"ל שכתוס' כ' וודאי משקל מוטרת ובדריסין אסור דלמא אתי למשקל מן הקבוע כו' ולדידי' קו' תוס' כמקו"ע אמאי ימותו ממתין עד שיפרשו מעלמן.

והנה

ובעצם דברי המרדכי אכתי צל"ע שהרי תפלה בנץ הוא כבר איחור שהרי התמיד הקריבו לפני זה כל יום, ואולי גם בשבת הי' כך כמו כל יום (וטרם ראיתי במהרי"ל שציין בבאה"ג הנ"ל), ואף אם היו מאחרין התמיד הרי סו"ס גבי תפלה ייראוך עם שמש כתיב דתפלה זהו זמנה עם שמש וצ"ע.

והנה רש"י הנ"ל במגילה דפירש גבי ובשבת ממהרין לבא, שכבר תיקנו כו' ויפה למהר כו', כונתו ז"ל שהרי משמע דהיתה תקנה למהר ולא משום זריזין מקדימין דבזה לא חייבו, וא"כ צריך טעם ומאי שנא מכל יום, ולזה פי' דכיון דאין טעם לאחר שהרי אינו יום מלאכה וכבר תיקנו כו' א"כ ראוי לדקדק במצות ק"ש כדינא לכתחלה, משא"כ בכל יום דא"א לקבוע לפועלים זמן מיוחד, ולפעמים מתפלל ביחיד, ולא שייך לתקן למהר ביאתן לביהכ"נ, והנה גם ביו"כ כן כמו בשבת ע"ש, (וע"ע מש"כ בסוגיא דמגילה שם באמיו"ש מגילה).

תוד"ה עיון, כדאמרינן בירושלמי מחזיקנא טיבו לרישא דכי מטא למודים מנפשיה כרע, אפשר דנקט מודים משום דחמיר עי' ב"ק ט"ז דשדרו של אדם אחר ז' שנים נעשה נחש וה"מ דלא כרע במודים, ועי' תו' שם, ומיהו יתכן דבתחלת התפלה הוי דכיר וגם כונה באבות הוי לעיכובא וממילא דכיר תחלה וסוף, ומיהו בתו' ר"ה ט"ז ב' הביאו עוד מירושלמי א"ר חייא רבא מן יומא לא כוונית כו' יעויי"ש.

קי"ט א' רבה בר רב הונא איקלע לבי רבה בר רב נחמן קריבו ליה תלת סאוי טחיי א"ל מי הוה ידעיתון דאתינא אמרו ליה מי עדיפת לן מינה ופרש"י כלום אתה חשוב לנו מן השבת לכבוד שבת הכנגום ולא היינו יודעים שתבא, והקשה בספר שפת אמת למה עלה על דעתו כן כיון דבאמת הי' ערב שבת, ותי' דס"ל לרבה בר רב הונא דאי לא היו מוכנים הי' אסור להראות לו לכבודו משום גניבת דעת כמו שאסור לפתוח חביות המכורות לתנוני אא"כ הודיעו כבחולין צ"ד א' להכי הוכיח דלכבודו הכינו, ורבה בר רב נחמן נראה דס"ל דאם באמת גם לכבודו היו עושים כן שרי כבחולין שם

בעובדא דעולא ור"י לשינויא בתרא ומסתמא הלכה כן דמעשה רב והביא שהב"י והסמ"ע חו"מ סימן רכ"ח הניחו בקושיא על הטור שלא הביא דבכה"ג מותר, אלו דבריו ז"ל, ולכאורה א"כ הרי באמת מסתמא הי' ראוי שיבין שזה לשבת, ואיהו הוא דקא מטעי נפשיה ובכה"ג ליכא גניבת דעת כדאמר בחולין שם ב' גבי רבא ורב ספרא, וכן מש"כ דרבה בר רב נחמן סבר דכיון דהיו עושים כן גם בשבילו שרי כבעובדא דעולא ור"י, זה אינו כדהוכיחו התוס' בחולין שם בד"ה והא בעובדא דרבא ורב ספרא דאם לא נעשה כלל לכבודו לא שרי דדוקא התם שבאמת פתחן בשבילו אלא שלא הי' לו פסידא כ"כ, בזה מהני הא דהי' בין כך פותחן עבורו, אבל גבי רבא ורב ספרא לא באו כלל בעבורו, וה"נ כאן שעשאוהו רק בשביל שבת ולא עבורו כלל, איכא שפיר גניבת דעת, ואפשר דמשום הכמות המרובה דתלת סאוי הסתפק שאולי ידעו שיבא, ורצה לברר אם הוא נעשה רק לשבת ולכן שפיר נתנו לו בלי להודיעו, שהי' ראוי לו להבין מעצמו שזה נעשה לשבת, או שבאמת עשו גם לכבודו וראוי לו להחזיק להם טובה, והשיבו לו שזה לשבת, ולא ראו סיבה לומר לו, שאין הכמות המרובה כדבר תימה שהי' ראוי לו לחוש שהוא גם בשבילו, וגם יתכן שהי' רחוק הדבר שידעו שהוא צריך לבא, ולא הי' לו לחשוש ופשיטא שהי' רק לכבוד שבת.

שם רב ספרא מחריך רישא רבא מלח שיבוטא כו' ובקדושין מ"א א' איתא דהטעם שעשו בעצמם משום דמצוה בו יותר מבשלוחו, ובמ"ב סימן ר"נ בשעה"צ אות ט' העיר שהרי אין מבטלין ת"ת על מצוה שאפשר ליעשות ע"י אחרים [כבמו"ק ט' ב'] וכתב ליישב דכבוד שבת הוי מצוה שמוטלת על גופו ובכה"ג מאחר שמצוה בו יותר מבשלוחו שפיר מפסיק א"נ דדוקא לענין כבוד שבת דחמירא וסיים וצ"ע, והנה אשכחן באו"ח סימן ת"ס ס"ב הרא"ש כו' וכתב המג"א משום דמצוה בו יותר מבשלוחו עסי' ר"ן, והרי על הרא"ש ג"כ יקשה מצד ביטול תורה וגם הי' דבר ממושך ולא כמו מלח שיבוטא, הרי שאף בשאר מצוות כן, גם פשטא דגמ' קדושין

שם

יב ואפי' לגנוב דעתו בדבר שלא יגיע לו הפסד להנכרי אסור מד"ס לה כגון מו) למכור לו בשר נבילה מז) בחזקת שחוטה מח) ואף לגנוב מט) דעת הבריות לו בדברים אפי' במלה אחת של שפת חלקות או גניבת דעת או במעשה שמראה שעושה בשבילן ואינו עושה אסור מפני שמחזיקים לו טובה בחנם:

יג לז כיצד לא יפתח חבית יין העומדת להפתח מיד מפני שכבר מכרה לחנוני (ס) נ) וזה סבור שפתחה בשבילו להשקותו יין חזק ונפסד על ידו הפסד גדול שהרי חבית זו שפתחה תשאר חסרה ויתקלקל יינה ויבא להחזיק לו טובה בחנם לח (אע"כ הוא חביב עליו שהיה פותח בשבילו) אלא צריך להודיעו שלא פתחה בשבילו כי לט נא) מן הסתם אין לו להעלות על דעתו שכבר מכרה לחנוני אבל בדבר שיש לו להעלות בדעתו שאינו עושה בשבילו ומטעה עצמו וסבור שעושה בשבילו מ כגון שפגע בחביתו בדרך וסבור זה שיצא לקראתו לכבודו א"צ להודיעו וכן כל כיוצא בזה:

יד מא לא יפציר בחבירו שיסעוד עמו והוא יודע שאינו סועד מב (ואילו היה סועד נב) לא היה מפציר בו) אבל בלא הפצר מג מותר לומר לו פעם ושתים בוא ואכול עמי אע"פ שאין דעתו שיאכל עמו * כי זהו כבודו שמכבדו לאכול עמו מד נג) ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל (ואילו היה

ל"ה מולין ל"ד ע"ב ל"ו למנ"ס סס ל"ז נרי"מ מולין סס ל"ח גמ"ע סס ל"ט מוס' סס ע"א ד"ה מינהו בו גמ' סס ע"ב מא נרי' סס ע"ל מב כ"ה כוותם רש"י סס דלל"כ מסוס מיומר ע"ם ודו"ק מג סמ"ע סס סק"ח מד נרי' סס

קונטרס אחרון

(ס) ע' מוס' דל"ד סע"ב ולהסמ"ע ל"ע ג"ע מלמ ולפי דכוותם הטור הסמוחות כ"ל הנפתחות עמה שהוא פוחמן למנוני שמכרן לו כבר וכ"מ נרמ"ם ע"ש וכ"מ מל' הטור שמינו פוחמן בשבילו כו' מדעתיה שמכרן כו' ולא שפחמן וכ"ה בהדיא נרמ"ם וכן נרמזים ע"ש:

ביאורים

* **כי זהו כבודו שמכבדו לאכול עמו.** ממשמעות הדברים נראה, דאף אם הם נמצאים לבדם, ואין עוד אנשים אחרים אתם, מ"מ שרי לומר לו פעם ושתים בוא ואכול עמי, כי זהו כבודו, ומקור הדברים צוין מדברי הסמ"ע סי' רכ"ח ס"ק ח', אך לכאורה יש לעיין בזה, דז"ל הסמ"ע אבל לדבר לו פעם אחת ושתים בא אכול עמי מותר, כי אדרבה אם לא ידבר עמו כן יתבזה חבירו, "דהרואים שנכנס ויוצא" ואין מכבדו לומר לו בא ואכול עמי, יאמרו שהוא מפני שפלותו, כי אין הכל יודעין שנמנע לומר כן מפני שיודע שאינו סועד עכ"ל, ולכאורה משמע שדוקא היכא שישנם שם בני אדם שיכולים לראות דבר זה, אז דוקא יש להתיר, משא"כ אם זה במצב שלא שייך זה, אין להתירו,

אמרי יעקב

מתירים, ע"ש סברת הדבר באמ"י ד"ה להשתמש בו: **יב מו) למכור לו בשר נבילה.** דוקא למכור לו אסור, אבל ליתן לו במתנה (סג) שרי, דאין במתנה משום גניבת דעת, ודוקא שלא בפני ישראל, אבל בפני ישראל אחר (סג) אסור ליתן לו בחזקת כשר אף בדרך מתנה: מז) **בחזקת שחוטה.** ודוקא במפרש לו שהיא שחוטה, (סד) אבל בסתם מותר: מח) **ואף לגנוב דעת הבריות וכו'.** (סה) מותר לגנוב דעתו, אפילו כמה פעמים כדי שעי"ז יעשה עמו שלום: מט) **דעת הבריות בדברים.** (סו) י"א דבגוי ליכא איסור של גניבת דעת וחנופה אם זה רק בדיבורים, (סז) אולם אותם שמחרפים את הגוי בשעת שאלת שלום, והגוי סבור שאומר לו טובה, חוטאים הם כי אין לך גניבת דעת גדול מזה (ספר חסידים סי' נ"א), וע"ע לקמן סי' ז' סעי' ד': **יג נ) וזה סבור שפתחה בשבילו.** כתב הסמ"ע (רכ"ח ס"ק ט') דגם כאשר החביות כבר נפתחו עבור החנוני, וזה הבעה"ב מראה נפשו לפני האורח כאלו עתה פתחו בשבילו, דזה גם כן אסור, ולא אמרינן דאיהו אטעיה אנפשיה, דהוי ליה לראות שפתוחות היו כבר, אולם הרב כאן בקונ"א השיג עליו, וס"ל דבזה ליכא איסור, ודוקא אם הוא סתום אז יש לאסור, משום דבזה ליכא לאורח לאסוקי אדעתיה דמכורות לחנוני, משא"כ כשכבר פתוח, בזה איהו דאטעיה אנפשיה במה שלא ראה שהוא פתוח: **נא) מן הסתם.** אבל לעיל סעי' י"ב במכירת בשר נבלה בחזקת שחוטה, אין לאסור אלא במפרש ולא בסתמא, משום (סח) דשם הוי ליה לאסוקי אדעתיה דטריפה היא: **יד נב) לא היה מפציר בו.** אבל אם היה מפציר בו גם כשהיה סועד אז שרי כדלקמן: **נג) ולא ירבה לו בתקרובת.** דוקא (סט) להרבות שלא כנהוג, אבל לכבדו בדבר הנהוג שרי, דזהו כבודו דאם לא יכבדו יאמרו דמפני שכבודו שפל בעיניו לא הקריב לו כלום:

שער הציון

(סג) ס"ך יו"ד סי' קי"ז ס"ק י"ג, וכ"ה נרמ"ם מולין ל"ד. (סד) דרכ"מ סס ס"ק נ"ח. (סה) רמ"ס כסס כ"ח נפג"ה, וכ"י סי' ס"ה נסס כמה פוסקים, מולס מרמ"י פג"ה נרמה לחפילו נסמס מסור (כנה"ג מו"מ סי' רכ"ח ס"ק י'), מולס לענ"ד דכריו ל"ע, למדרכה המוס' מולין ל"ד ע"ב ד"ה מינהו, הכיולו כסס רמ"י להפך, לחפילו נחכיות יין יש להמיר נסמסע ע"ש. (סה) כנה"ג סי' רכ"ח ס"ק י"כ. (סו) ג"ח. (סז) כנה"ג רכ"ח ס"ק י"ג כתב לחפסר שמין מולקין הס' מסידים עס הכ"ח, דס' מסידים מיירי בגניבת דעת, בזה שמקללו והוא מוסב שנוחן לו שלוס, מבל הכ"ח מיירי דמוסר להמניף לגוי בדברים ע"כ. (סמ) מוס' ורמ"ס מולין ל"ד ע"ב. (סט) סמ"ע רכ"ח ס"ק מ'.

ליקוטים

א"צ המוכר ליתן להלוקח, ולפ"ז נראה דה"ה בשאר דברים כגון אם מכר לו בד ותפר ממנה בגד, ואח"כ נתברר שהבד אינו עומד בכביסה, וצריך המוכר להחזיר דמיו לקונה, מ"מ אינו צריך ליתן לו מה שהוציא עבור תפירת הבגד. **עוף** שחוט שנמכר ונתעורר בו שאלה, שבעת כבר לא ניתן לברר אם היה כשר, א"צ המוכר להחזיר הדמים מחמת ספק (אף דאסור לאוכלו) אבל אם נטרף ודאי אף דזה רק מחמת חומרא הוי מקח טעות, כיון דזה ברור דטריפה מחמת חומרא, (אמרי יושר ח"ב סי' פ"ח אות ב'):

מה גמ' שס מו ברייתי' שס מז ברייתי' שס מח רש"י מט ברייי' שס נ רמב"ס נא משנה ב"מ ס' נב גמ' שס

מקבל לא היה מרבה לו אבל מה אם הוא חביב עליו בענין שהיה מרבה לו אם היה מקבל וכן אם היה מפציר בו לסעוד אם היה סועד אע"פ שיודע שעכשיו לא יסעוד ולא יקבל מותר להפציר בו לסעוד ולהרבות לו בתקרובת שאין זו גניבת דעת כיון שהוא חביב עליו באמת והוא מבקש באמת להנהותו ואין מונע מצדו אלא מצד חבירו שאינו רוצה נמצא שאם יחזיק לו טובה אינה בחנם) אבל לא יאמר לו מו סוך שמן מפך זה והוא ריקן לפי שיודע בו שאינו רוצה לסוך (אף שאם היה רוצה (ב) לסוך היה נותן לו שמן מ"מ עכשיו אינו מבקש באמת להנהותו כי יש מונע מצדו שהפך ריקן ואין בו שמן ויחזיק לו טובה בחנם וכן כל כיוצא בזה) וכן לא ילך לבית האבל ובידו כלי ריקן לפי שיודע בו שא"צ לו (כי הרבה הביאו לו כבר להברותו בסעודה ראשונה שהאבל נד) אסור לאכול משלו וכל העם מברין אותו וסבר האבל שגם זה הביא לו ויחזיק לו טובה בחנם כיון שעכשיו לא הביא כלום אף שהיה מביא לו אם היה צריך לו) ואם הוא עושה כן כדי לכבדו בעיני הבריות מותר וכן בכל דבר שעושה כדי לכבדו בעיני הבריות אין בו משום גניבת דעת:

טו מז לא ישלח לחבירו חבית יין ושמן צף על פיה מח מפני שיסבור שהכל שמן ויזמין אורחים עליה ובטוח שיש לו שמן הרבה לצרכם ונמצא מתבייש:

טז מט לא ימכור עור של נבילה בחזקת שחוטה כי עור הנבילה אינו חזק כ"כ כמו עור השחוטה ונמצא מטעהו:

יז נ אסור לאדם למכור לחבירו קרקע או מטלטלין שיש עליהן עסק ודין לאיזה אדם עד שיודיענו ללוקח שאע"פ שהאחריות עליו אין אדם רוצה שיתן מעותיו וירד לדין ויהיה נתבע מאחרים:

יח נא אסור נה) לפרכס את האדם ובהמה וכלים העומדים להמכר אדם כגון * נו) עבד כנעני נז) שהוא זקן וצובע שער ראשו וזקנו כדי שיראה בחור ובהמה נב להשקותה מי סובין שמנפחין אותה וזוקפין

קונטרס אחרון

(ב) ע' תוס' ד' ל"ד ע"ב ודו"ק אבל מ"ש הסמ"ע ל"ע דבהדיא קתני בסיפא דבשביל כבודו מותר ולחלק בין כבוד שבסמ"ע סק"ח לכבוד שבברייתא ובכבוד שבסמ"ע בין מלא לריקן הוא דוחק גדול ול"ע:

אמרי יעקב

נד) **אסור לאכול משלו.** עיין יו"ד סי' שע"ח: **יח** נה) **לפרכס.** פי' (ע) לצבוע: נו) **עבד כנעני.** אבל עבד עברי (עא) אסור לאחר החורבן שאין היובל נוהג: נז) **שהוא זקן.** נראה דדוקא בזקן יש לאסור, אבל אם הוא בחור רק שנתלבנו

ביאורים

אבל באמת דאין זה פשוט, משום דהסמ"ע עצמו כתב בדרישה [רכ"ח ס"ק ו'] וז"ל דוקא בהפצרה הוא דאסור, משום גניבת דעת, אבל לומר לחבירו פעם אחת בא לאכול עמי, אע"פ שיודע בו שלא יאכל עמו אין בו משום גניבת דעת, משום "שדרך העולם הוא לדבר כך מפני הכבוד" עכ"ל, הרי לפי טעם זה "שדרך העולם לדבר כך מפני הכבוד" ודאי דגם אם הם לבדם שייך לומר טעם זה, ולכן סתם הרב כאן הדברים להקל בכל גווני, משום דס"ל דטעם הדרישה עיקר. ועיין בקו"א ס"ק ב' שתמה הרב על הסמ"ע ונשאר בצ"ע, וכונתו דהסמ"ע בס"ק י' [וקאי שם על מה שאיתא בשו"ע סעי' ז', בזה"ל לא יאמר לו סוך שמן מפך זה והוא ריקן, ולילך לבית האבל ובידו כלי ריקן, וסובר האבל שהוא מלא, ואם הוא עושה כדי לכבדו מותר עכ"ל] כתב דאם היה שמן בפך אף שיודע בו שלא יסוך חבירו ממנה, מ"מ מותר לומר לו בא וסוך ממנו מפני הכבוד "וכמ"ש לפני זה" עכ"ד, ומה שסיים "וכמ"ש לפני זה" ר"ל לעיל בס"ק ח', שם חידש דשרי לומר פעם ושתים וכנ"ל, וע"ז תמה הרב דמדוע הביא דבר זה בתור חידוש עצמי, הרי זה דבר מפורש בסעיף זה בשו"ע, שפסק "ואם הוא עושה כדי לכבדו מותר", ומקורו מדברי סוף הברייתא חולין צ"ד. אולם לענ"ד נראה ליישב דברי הסמ"ע, דהנה רש"י כתב שם בד"ה ואם בשביל כבודו, וז"ל של אורח להודיע לבריות שחביב הוא עליו עכ"ל, ומשמע מלשונו דדוקא בכה"ג שרי, אבל אם הוא ביחידות עמו אין להתיר, וכן בד"ה ואם יש שם חבר עיר [דאיתא שם בברייתא דאז שרי לילך לבית האבל בכלי ריקן] כתב רש"י וז"ל חבורות עיר שיש שם רבים, וזה מתכוין להחשיב את האבל בעיניהן, שיאמרו כמה חשוב זה שזה מכבדו כל כך עכ"ל, וגם מזה משמע דדוקא כשיש שם רבים שרי לעשות מפני כבודו, וא"כ לכאורה קשה על הדרישה שהתיר לומר לו פעם ושתים מהטעם שדרך העולם לדבר כך מפני הכבוד, ומשמע דאפילו אין שם רבים נמי שרי, אמנם אפשר דס"ל להדרישה דהא דהצריכו דוקא רבים, היינו היכא שאינו מבקש באמת להנהותו, כי יש מונע מצדו, שהרי הפך ריקם ואין בו שמן וחבירו יחזיק לו טובה בחנם, וע"ז [וכמש"כ כאן הרב עצמו בסוגריים] קמ"ל דמ"מ אם הוא עושה כדי לכבדו בעיני הבריות אז שרי, וכמש"כ הדרישה שם וז"ל אם ידוע וניכר שלא נתכוין אלא לכבודו, ולהודיע לכל חשיבותו של האורח אז אפילו אם הכלי ריקם לית לן בה ע"כ, ולפ"ז מיושב שפיר דהא דכתב הסמ"ע בס"ק ח' דשרי לומר לו פעם ופעמיים מיירי אפילו אין שם רבים, וכן הא דכתב בס"ק י' דאם יש בו שמן שרי לומר מפני הכבוד נמי מיירי אפילו ביחידות, משא"כ כשהוא ריקן ואז יש מניעה מצדו אז אינו שרי אלא היכא דאיכא רבים ועושה כדי לכבדו בעיני הבריות וצ"ע:

* **עבד כנעני שהוא זקן וצובע שערותיו.** בספר דרכ"ת יו"ד סי' קפ"ב ס"ק י"ז, הביא בשם כמה אחרונים שדנו בשאלה באיש צעיר לימים שנתלבן חצי שערו וזקנו, שחלק אחד נעשה לבן, והשני נשאר שחור, והיה ללעג בעיני הבריות, אי שרי לצבוע שערותיו

שער הציון

(ע) עיין ערוך ערך פרכס. (עא) רש"י ב"מ ס' ע"ב.

המתנגד אחר חברו והולך לשנות בדברי תורה, אף על פי שנקרא נגב, הרי זה זכה לעצמו, ועליו אומר: לא יבוזו לגנב כי ינגוב[278], לסוף נמצא מתמנה על הצבור וישלם שבעתים, שנאמר: ונמצא ישלם שבעתים[279], ואין שבעתים אלא דברי תורה, שנאמר: אמרות ה' אמרות טהרות ונו' מוקק שבעתים[280]. וכתבו ראשונים שלפיכך מי שהפקיד ספר אצל תלמיד חכם, מותר לו להעתיק ממנו אפילו לכתחילה שלא ברשות המפקיד, לפי שמותר לגנוב דברי תורה ולהעתיקם[281], ואפילו אם יודע שמקפידים הבעלים[282], ויש סוברים שאם מקפידים אסור, שאין ההיתר אלא מפני שמן הסתם על דעת כן הפקיד אצלו[283]. לגנוב ספרים כדי להעתיקם ולהחזירם אחר כך אסור, שמצוה־הבאה־בעברה* הוא[284].

גְּנֵבַת דַּעַת. איסור הטעיית חברו, לחשוב שעושה לו טובה, ואינו כן.

אסור לגנוב דעת הבריות, ואפילו דעת גוי[1], והוא שמתעה את חברו לומר כי עשה לו טובה ולא עשה[2]. ואפילו בדברים בלבד אסור לגנוב דעת הבריות[3]. האיסור הוא מן התורה[4], והוא בכלל הלאו של לא תגנבו[5], שגונב דעת הבריות נקרא גנב, שנאמר: ותגנב את לבבי[6], ונאמר: וינגב אבשלום את לב אנשי ישראל[7], ואף על פי שלא מצינו גנבה סתם על גנבת דעת, אלא לשון גנבת לב, כאן נכתב לא תגנבו סתם לכלול אף גנבת ממון[8]. וכן אמרו: שבעה[9] גנבים הם, הראשון שבכולם גונב דעת הבריות[10]. ואף איסור גנבת דעת הגוי הוא מן התורה, שלא תגנבו סתם נאמר, ואף על פי שבסוף אותו פסוק כתוב בעמיתו, אינו מוסב על לא תגנבו, שאינו מחוקי הלשון, שאם כן היה לו לומר: מעמיתו, ועוד שלא תגנבו הוא בטעם אתנחתא להפסיק הענין[11]. ויש שכתבו שאיסור גנבת דעת אינו אלא מדרבנן[12].

אפילו מלה אחת של גנבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור[13]. והחטא של גנבת דעת חמור אצל חכמים יותר מן הגזל, כי שפת שקר אשמה רבה, ונדרי האמת הוא מיסודי הנפש[14].

לא ימכור אדם לחברו סנדל של עור בהמה מתה בחזקת שהיא של שחוטה, מפני שמתעהו[15], שגנבת דעת היא זו[16], שעור הנבלה אינו חזק כל כך ונמצא מטעהו[17], ואפילו שאין לו הפסד ממון, כגון שלקח ממנו כשיווי עור של נבלה[18]. ועוד אמרו טעם שני מפני הסכנה[19], שמא מתה מחמת נשיכת נחש והארס נבלע בעור[20]. ועכשיו שאין נחשים מצויים בימינו[21], אין האיסור אלא משום גנבת דעת[22].

וכן כל מקח שהיה בו מום ואין שם שום חסרון ממון, באופן שאין בו משום מקח־טעות*, צריך להודיע ללוקח, מפני שהוא בכלל גנבת דעת[23].

לא ימכור לנכרי טרפה שחוטה במקום כשרה שחוטה[24], או נבלה שנתנבלה בשחיטה בחזקת שחוטה כשרה[25], אף על פי שהנבלה אצלו כשחוטה[26] ולא יניע הפסד לנכרי[27], לפי שמחזיק לו טובה בחנם[28]. ואין חוששים לגנבת דעת אלא

משפטים פי"נ; תוספתא ב"ק פ"ז, והביאו הריטב"א וסמ"נ שם, ובריטב"א שם הני': נדול שבכולם כו'. 11 ריטב"א שם; סמ"ג שם. וע"ע נזל הגוי. 12 סמ"ק סי' רסא; ב"ח חו"מ שם; ס' קובץ על הרמב"ם דעות שם בשם י"א. ועי' שו"ע הרב אל' אונאה סי"ב. 13 רמב"ם דעות שם. 14 שערי תשובה לרבנו יונה סי' קפד. 15 ברייתא בחולין צד א; רמב"ם דעות שם; טוש"ע שם ח. 16 רמב"ם שם, ועי' רש"י לעיל שם בד"ה שמתעהו. 17 רנמ"ה שם; רש"י שם; ב"ח שם; סמ"ע ס"ק יב. 18 ב"ח שם. 19 ברייתא בנמ' שם. 20 רש"י. והרמב"ם השמיט טעם זה. 21 ע"ע נלוי: בזמן הזה. 22 ב"ח שם. 23 טוש"ע שם, וכפי' דברי חמודות לרא"ש חולין שם אות פ לד' הטור וסמ"ע ס"ק ז בפי' ד' השו"ע שם. ועי' רמב"ם מכירה פי"ח ה"א, ושם יתכן שמוסב על אסור לרמות עי"ש. ועי' שו"ת הריב"ש סי' תנ במכר בני מעיים של בהמה שנתנבלה בשחיטתה ואמר שהיא טרפה והסוק שאין זה מקח טעות אבל יש כאן גנבת דעת אם המוכר ידע בדבר ונתכוין לרמותו. 24 אביי חולין שם ורש"י ד"ה במר. 25 רמב"ם דעות שם ומכירה פי"ח ה"נ; נבלה, וכפי' ב"ח חו"מ שם, ועי"ש שמפרש כן גם ברש"י; טוש"ע חו"מ שם ויו"ד סו"ם קיז. 26 רמב"ם מכירה שם. 27 שו"ע הרב אונאה סי"ב. 28 ב"ח שם. ועי' פרישה אות ו שכ'

משנים ממנהג המדינה; טוש"ע שם יא. 278 משלי ו ל. 279 שם לא. 280 תהלים יב ז. מכילתא משפטים פרשה יג, ותוספתא ב"ק פ"ז בשינויים קלים. 281 מרדכי ב"מ פ"נ סי' רצג בשם ס' המקצועות. 282 ש"ך חו"מ סי' רצב ס"ק לה, וכ' שאדעתא דהכי שהוזכר הוא רק לענין הקלקול בשעת הימוד. 283 סמ"ע שם ס"ק מה, ועי' רמ"א בשו"ע שם כ. וע"ע פקדון. 284 שו"ת הרי"ף סי' קלג, ותשובה זו הובאה גם בשו"ת הרשב"א ח"ו סי' רפו. וצ"ב אם הש"ך יודה לזה.

גנבת דעת. 1 שמואל חולין צד א; רמב"ם דעות פ"ב ה"ו ומכירה פי"ח ה"א; טוש"ע חו"מ רכח ו. 2 שערי תשובה לרבנו יונה שער ג סי' קפד. 3 רמב"ם מכירה שם. 4 ריטב"א חולין שם בשם בעלי התוס'; יראים השלם סי' קכד; קרית ספר מכירה פי"ח. וכ"מ בסמ"נ לאוין קנה. 5 ויקרא יט יב. ריטב"א ויראים וסמ"נ שם. 6 בראשית לא כו, ובתרגום יונתן שם: וגנבת דעתי, וכן שם בפסוק כ. 7 שמואל ב טו ו. סמ"נ שם. 8 ריטב"א שם. ולכאורה מצינו גם גנבה סתם על גנבת דעת בבראשית לא כז ותגנב אותי ופרש"י גנבת את דעתי, וכמש"כ בפסוק הקודם ותגנב את לבבי. 9 ביראים השלם שם ובסמ"נ שם הני' שלשה, ועי' תוספת ראשונים לר"ש ליברמן שם שהנכון שבעה. 10 מכילתא

אם כן אמר לו בפירוש שהיא שחוטה כשרה[29], אם מפני שכל גנבת דעת אינה אסורה אלא אם כן אמר לו בפירוש, אבל בסתם הרי הוא כמטעה את עצמו ומותר[30], או לפי שכאן, בטרפה, היה לו להנכרי להעלות על הדעת שטרפה הוא[31], ולכן כשמכריזים למכור בשר לבני חילות יש להם לחשוב שלא לחנם מכריזים על הבשר הזה להם, אלא מפני שהוא טרפה, ואין צריך להכריז שהוא בשר טרפה[32]. ויש מהראשונים סוברים שאפילו בסתם, כל שלא פירש לו שהיא אינה שחוטה כשרה, הרי זו גנבת דעת[33].

וכל זה במוכר לו, אבל בנותן לו מתנה טרפה ונבלה במקום שחוטה, נחלקו ראשונים: יש אומרים שהדבר תלוי במחלוקת אמוראים אם יש בזה משום גנבת דעת[34] לנכרי[35]. ויש סוברים שאף במתנה חוששים לדברי הכל, ואף במתנה אין לחלק בין ישראל לנכרי[36]. ולפיכך לא ישלח אדם דורון לנכרי ירך שניד הנשה בתוכה, אם הירך חתוכה ובלתי שלמה, מפני שנוגב דעתו של הנכרי[37], שכסבור הוא שישראל זה אוהבו מאד, שתיקנה וטרח בה ליטול נידה עד שנראית לעצמו ואחר כך נתנה לו, והוא לא נטלו ונמצא מחזיק לו טובה בחנם[38].

אמור לנגוב דעת הבריות בדברים שמראה שעושה בשבילו ואינו עושה[39]. כיצד, לא יסרהב — יפציר — אדם בחברו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד[40], ואילו היה סועד לא היה מפציר בו[41], שנוגב דעתו להחזיק לו טובה בחנם, שכסבור הוא מן הלב הוא מסרהב כן[42]. ודוקא כשמפציר בו הרבה שלא כנהוג הוא שאסור, אבל לומר לו פעם אחת ושתים בא אכול עמי מותר, ואדרבה, אם לא ידבר עמו כן, יתבזה חברו, שהרואים יאמרו מפני שפלותו אינו מכבדו לומר לו בא אכול עמי[43]. וכן נוהגים[44].

וכן לא ירבה בתקרובת — מתנות — ויודע בו שאינו מקבל[45].

וכן לא יפתח לו חביות שהן מכורות לחנוני, אלא אם כן הודיעו[46], שכל חביותיהם מגופות היו, וזה מכר חבית שלמה לחנוני ועדיין היא אצלו, ולא יפתחנה לאורח הבא אליו, מפני שנוגב לבו להחזיק לו טובה חנם, שפתח בשבילו את החבית כדי להשקותו יין חזק, כדרך שעושים בשביל אדם חשוב, וכסבור זה הפסד גדול נפסד על ידי, שהרי תישאר חבית זו חסרה ותתקלקל, וזה ימסרנה מיד לחנוני שימכרנה לו, ולפיכך צריך להודיעו מכרתיה כבר לחנוני ואיני נפסד[47], או שהחביות כבר נפתחו בשביל החנוני וזה מראה לפני האורח כאילו פותחה עתה בשבילו[48]. ויש מפרשים לא באורח, אלא שנם השני בא לקנות ומבקש ממנו מכור לי מאותה חבית, לא יאמר לו אם לא בשביל אהבתך לא הייתי פותחה, ובאמת כבר מכורה החבית לחנוני, והחנוני עומד לפתחה ולמכרה מיד[49]. יש מהראשונים סוברים שאין האיסור אלא אם כן אמר לו בפירוש שפותח בשבילו, אבל בסתם מותר, ואם האורח חושב שפתח בשבילו אינו אלא ממעה את עצמו[50], ויש סוברים שאפילו בסתם אסור, כל שאינו אומר לו בפירוש שלא בשבילו הוא פותח, שאין לו לזה להעלות על הדעת שמכרה לחנוני — או שכבר היתה פתוחה[51] — וממילא הוא סבור שבשבילו פתחה[52].

כל דבר שהיה לו לחברו להעלות על דעתו שלא נעשה הדבר בשבילו או לטובתו, אין בזה

שהנבלה אינה טובה ואינה בריאה לנוף כשחוטה, וצ"ב שא"כ הרי זו גנבת ממון ופקח טעות, ועוד שאם נתנבלה בשחיטה מה נ"מ לנוף. 29 רש"י שם ב ד"ה אינהו; תוס' שם ב ד"ה אמר בשם ר"ת וד"ה אינהו; רא"ש שם סי' יח; רשב"א שם למסקנתו בד"ה ונמצא. 30 רש"י שם. 31 תוס' שם. 32 רמב"ן שם, ע"פ הסוגיא שם. 33 רשב"א חולין שם ד"ה ולמכור וד"ה ונמצא לשיטת רש"י והרי"ף, וכ"ה ברש"י שם סוף ע"א ד"ה אין מוכרין, וכ"כ בריטב"א בדעת רש"י, ועי' בראש יוסף שעמד על סתירת דברי רש"י מכאן למש"כ בע"ב ד"ה אינהו. 34 תוס' שם ב ד"ה אמר ורא"ש שם ורשב"א שם ד"ה והא וד"ה אבל וד"ה ובמקום לשיטת רש"י וריטב"א שם ד"ה אמר אביי שלתי ב בגמ' שם א מבואר שנם בשולח דורון יש משום גנבת דעת ולאביי ורבא ורב אשי שם ב במתנה אין חוששים. ועי' יש"ש חולין שם סי' יט לדעה א. 35 עי' רשב"א שם ד"ה והא ויש"ש שם לדעה זו. ועי' ראש יוסף שם ד"ה יהבה שכן מוכח מברייתות שאל יסרהב ופותח חבית להן. 36 רא"ש בשם ר"ת ולשמא יתנגה במתנה כו', ועי' תוס' שם ד"ה אמר ורשב"א שם ד"ה ומיהו; ריטב"א שם ד"ה כדאמר אלא ששם כ"כ לדעת שמואל; יש"ש שם לד' הרי"ף והרמב"ם וסמ"ג. ועי' רשב"א שם ד"ה ולמכור וד"ה נמצא שצידד כן גם לד' רש"י וצ"ב. 37 תי' ב בגמ' שם א. 38 רש"י שם. 39 טוש"ע שם ו. 40 מכילתא משפטים פי"ג ותוספתא ב"ק פ"ז ובריייתא בחולין שם; רמב"ם שם; טוש"ע שם. 41 שו"ע הרב הל' אונאה סי"ד, מדקדוק לשון רש"י שם. 42 רש"י שם. 43 ב"ח שם וסמ"ע ס"ק ח. 44 ב"ה שם. 45 מכילתא ותוספתא ובריייתא בחולין שם; רמב"ם וטוש"ע שם. 46 מכילתא ותוספתא ובריייתא בחולין שם. 47 רש"י; סמ"ע שם ס"ק ט. והוא לגירסתנו בגמ' המכורות לחנוני. וכעין זה שלא יפתח לו חביות שהוא צריך למכרן כו'. 48 סמ"ע ס"ק ט לפי הטוש"ע שם ו; לא יפתח חביות הפתוחות כו', וכ' שגירסתם בגמ' הפתוחות במקום המכורות, ועי' דברי חמודות על הרא"ש פ"ז אות פג. 49 רנמ"ה שם. 50 רש"י שם ד"ה אינהו, וכ"מ מרנמ"ה בציון הקודם. 51 עי' לעיל, ועי' סמ"ע ס"ק ט שנם באופן זה אסור בסתם, אם הוא מראה כאילו פותח עתה. 52 תוס' שם ד"ה אינהו; רא"ש שם סי' יח. ועי' לעיל שבטרפה סוברים התוס' ורא"ש כרש"י שבסתם מותר, שהיה לו להעלות על דעתו שטרפה היא.

משום גנבת דעת, שהרי הוא הטעה את עצמו, ולפיכך אם היה הולך בדרך ופגע בו חברו וסבור שיצא לקראתו לכבודו, אינו צריך להודיעו שהוא הולך לדרכו ולא לכבודו יצא, לפי שחברו מטעה את עצמו[53], שהרי זה דבר שהיה לו להעלות על דעתו שאינו עושה בשבילו[54]. לדעת הסוברים שכל שלא אמר לו בפירוש אין בו משום גנבת דעת[55], אף כאן טעם ההיתר מפני שלא אמר בפירוש שבשבילו הוא יוצא[56].

גנבת דעת שהיא כדי לכבד את חברו, מותרת, לפיכך אף על פי שאין לומר לחברו סוך שמן מפך ריקן, מכל מקום בשביל כבודו מותר[57], היינו שלא יביא פך ריקן ויאמר לו סוך שמן מפני שיודע בו שאינו סך, וגונב דעתו כסבור שיש בו שמן, אבל בשביל כבודו של אורח, כדי להודיע לבריות שהוא חביב עליו, מותר[58], ודוקא כשהפך הוא ריקן, אבל אם יש בו שמן מותר לעולם לומר בא וסוך עמנו, אף שיודע בו שלא יסוך, מפני הכבוד[59]. וכן לא ילך אדם לבית האבל ובידו לגין המתקשקש — שהוא ריקן, לפי שיודע בו שאין צריך לו, כי כבר הביאו לו הרבה לסעודת הבראה*, והאבל סבור שגם זה הביא לו[60] — ולא ימלאנו מים, מפני שמתעהו, ואם יש שם חבר עיר, מותר[61], שאם יש שם הבורת עיר, אנשים רבים, וזה מתכוין להחשיב את האבל בעיניהם, שיאמרו כמה חשוב אדם זה, שזה מכבדו ומביא לגין מלא יין מותר, לפי שגדול כבוד הבריות[62], ויש מפרשים חבר עיר, תלמיד חכם, ורוצה להחשיב את האבל בעיניו[63]. ויש מפרשים שהמנחם הוא תלמיד חכם, ורוצה להחשיב את האבל, והוא אם אין לו יין מותר לרמות[63א].

אין מוליכים לבית האבל בכלי זכוכית צבועה, מפני שהוא טוענו טענת חנם[63ב] שיסברו שמראה היין הוא כן, ובאמת אינו אלא ממראה הזכוכית, ותובעו טובת הנאה חנם[63ג], והרי זו גנבת דעת[63ד]. הפותח לאורח חבית חדשה שהיא מכורה לחנווני, שצריך להודיעו שאינו פותח בשבילו[64], אם היה חברו מכובד אצלו כל כך, שהיה פותח בשבילו חבית חדשה אף אם לא היתה מכורה לחנווני, אינו צריך להודיעו[65]. וכן במפציר בחברו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו טועד שאסור[66], אם היה חביב עליו בענין שהיה מפציר בו לסעוד אפילו אם היה יודע בו שיסעוד, אין זו גנבת דעת, כיון שמבקש באמת להנאותו ואין המניעה מצדו אלא מצד חברו שאינו רוצה, ונמצא שאם יחזיק לו טובה אינה בחנם[67].

במה הדברים האלה אמורים כשבאמת הוא עושה בשבילו, כגון בחבית, שעכשיו מכל מקום פתח אותה בשבילו, אלא שאין לו הפסד בדבר כיון שהיא מכורה לחנווני, אבל אם לא עשה כלל בשבילו, אף על פי שאילו היה צריך לכך היה עושה בשבילו, הרי הוא צריך להודיעו, ולפיכך כשפגע בו חברו וסבור שבא לכבודו לא אמרו שאינו צריך להודיעו אלא מפני שהוא הטעה את עצמו, אבל אילו היה בזה משום גנבת דעת היה אסור, ואף על פי שגם לכבודו היה עושה כן, מכל מקום עכשיו שלא עשה לכבודו אסור[68]. ויש סוברים שאפילו באופן זה שהיה עושה לכבודו אסור, שיש בזה על כל פנים משום גנבת דעת, ולפיכך אפילו היה פותח בשבילו חבית שאינה מכורה, עכשיו שהחבית מכורה צריך להודיעו[69].

מי שאין לו ממון אצל חברו וטוענו ומשביעו, הרי זה גונב דעת הבריות[69א].

כהן או עני הרגילים לאכול על שלחנו של בעל הבית, לא יתן להם לאכול תרומת מעשר — אפילו של דמאי* — לכהן ומעשר עני לעני, אם אינו מודיעם[69ב] שהרי זו גנבת דעת, שכסבורים הם שנותן להם חולין משלו[69ג].

מלך או שר עכו"ם ששלח צדקה בשביל מצוה מסויימת, כגון פדיון שבויים וכיוצא, אסור לשנותה, אלא יעשו כפי מה שאמר, לפי שאסור לגנוב דעת

53 חולין צד ב; טוש"ע שם. 54 תוס' שם סוד"ה אינהו; רמב"ן שם. 55 עי' לעיל רש"י בפותח חבית. 56 רש"י שם ד"ה איהו, ועי"ש בתוס' ד"ה אינהו. 57 חולין שם; טוש"ע שם ז. 58 רש"י. 59 סמ"ע שם ס"ק י. וכדרך שכ' לעיל במסרהב לאכול. 60 שו"ע הרב שם. 61 חולין שם; טוש"ע שם. 62 רש"י שם. 63 יש"ש שם סי' כ. וע"ע חבר עיר. 63א מנחת בכורים לתוספתא ב"ב פ"ו, ע"פ לשון התוספתא שם. 63ב ירו' דמאי פ"ד ה"ג. 63ג פי' הר"א פולדא שם, ובאור הגר"א לירושלמי שם, וכעין זה בפ"מ שם. 63ד פ"מ שם. ועי' מו"ק כז א התקינו שיהו הכל משקין בזכוכית צבועה, וע"ע הבראה. 64 עי' לעיל. 65 גמ' שם איבעית אימא שאני עולא דחביב ליה דבלאו הכי נמי כו'; ב"י שם, ותמה על הטור שהשמיט; סמ"ע ס"ק ט. 66 עי' לעיל. 67 שו"ע הרב שם סי"ד. 68 תוס' שם ב ד"ה והא. וצ"ב אם זה מתאים לפי' הסמ"ע לעיל כד' הטוש"ע שהחבית כבר היתה פתוחה וא"כ גם שם לא עשה כלל בשבילו. 69 ח"מ דעות שם לד' הרמב"ם והטור שהשמיטו, שרב ספרא ורבא בגמ' שם ב חולקים ע"ז. 69א שבועות לט א; שערי תשובה לרבנו יונה, שער ג, וצ"ב מה החזקת טובה יש כאן, ואולי מפני שמבואר שם שאומרים לו לא על דעתך אנו משביעים אלא על דעת בי"ד ה"ז גונב דעת בי"ד. 69ב דמאי פ"ד מ"ד. 69ג שנות אליהו להגר"א שם, וכ"כ ברש"ש ובמשנה אחרונה ובתפא"י שם, וכ"מ בירושלמי שם ה"ג שסמכו עניין לו דיני גנבת הדעת של לא יסרב אדם בחברו כו'. ועי' פחמ"ש להרמב"ם שם

הבריות ואפילו דעתו של נכרי, אלא אם כן ציוה סתם ליתן לעניים, שאז יתנו לעניי נכרים, ואין בזה משום גנבת דעת, שאף הם יודעים שישראל נוהגים לפרנס עניי נכרים עם עניי ישראל[70], או לפי שכשנותנים מעות אלו לעניי עכו"ם, ממילא יש ריוח לעניי ישראל, שלא נצטרך ליתן לעניי עכו"ם ממעות צדקה שלנו, ולכן אין כאן גנבת דעת, שהרי זה כאילו נותנים לעניי ישראל[71].

משכון של נכרי הנמצא אצל ישראל, אם אין דעתו של הנכרי להשקיע המשכון שישאר ביד הישראל בעד חובו, אסור לישראל להשתמש במשכון משום גנבת דעת[72], ויש סוברים שאין בזה משום גנבת דעת[73].

כשאומר לגוי שלום למר ואינו מתכוין לברכו אלא לבו היה לרבו, מצדדים ראשונים לומר שיש בזה משום גונב דעת הבריות[74]. כשהגוי יוצא מבית ישראל ואומר לו ברכה, אסור לישראל להשיב בלשון שנה טובה על כל ישראל, והגוי אינו מבין וכסבור שמברך אותו, שהרי זה גונב דעת הבריות, ואפילו אם נאמר שבאומר שלום למר ומתכוין לרבו מותר[75], הרי זה מפני שאינו אלא מהרהר בלבו, אבל זה שמוציא בפיו בערמה ודאי אסור משום גנבת דעת[76].

יש מהראשונים שכתב שהאוחז את העינים ומראה כאילו עושה דברים זרים על ידי תחבולה ומהירות וקלות הידים עד שנדמה לאנשים שיעשה עניינים אין אמתות בהם כמו שיקחו חבל וישימו אותו בכנף בגדיהם ויוציאו נחש וכיוצא, הרי זה גונב דעת הבריות[77].

גְּנֵבַת נֶפֶשׁ. ע"ע גונב נפש.

ובר"ש שם שפי' בענין אחר. 70 רש"י ב"ב יא א ד"ה דלא; תוס' שם ח א ד"ה יתיב; ש"ך יו"ד סי' רנד ס"ק נ. 71 הרמ"ה שם, ועי"ש שסובר שאם נתן לפדיון שבויים ומשנים אין זה גנבת דעת אלא נזל ממון. ועי' ב"י וש"ך שם שי"א שנם בפדיון שבויים יש לפדות שבויים עכו"ם. 72 ב"ח יו"ד סי' קכ. 73 ט"ז שם ס"ק יא, עי"ש שמדמה להפקעת הלואתו, וע"ע נזל הגוי. 74 תוס' ניטין סב א ד"ה שלמא; צ"ע. 75 עי' רש"י ניטין שם ד"ה שלמא. 76 שו"ת מהר"י ברונא סי' קינ. 77 סהמ"צ להרמב"ם מל"ת לב, ועי' שו"ת הרדב"ז ח"ה סי' אף תרצה (תקפה) שמודה שיש בזה איסור של גנבת דעת אלא שחולק עליו אם יש בזה איסור של כישוף, וע"ע אחיזת עינים עמוד רמו. ולכאורה אין כאן ענין של החזקת טובה ומ"מ קורא לו גנבת דעת, ואולי שהבריות נהנים מראיית דברים מוזרים ומחזיקים טובה בחנם.

גניזה. 1 רש"י שבת צ א ד"ה שמצניעין. 2 מנילה כו ב ובב כ ב, ועי' פהמ"ש להרמב"ם שבת קטו א; רמב"ם יסודי התורה פ"ו ה"ח וס"ת פ"י ה"נ; טוש"ע

גְּנִיזָה. חיוב הצנעת דברים מחמת קדושתם או מחמת איסורם.

הפרקים — א. בכתבי הקודש ובתשמישיהם; ב. בהקדשות; ג. בעבודה זרה.

א. בכתבי הקודש ובתשמישיהם. כל דבר קודש — שאינו ראוי לשימושו — טעון גניזה[1], ולכן כתבי הקודש שבלו טעונים גניזה[2], ואסור להניחם במקום הפקר[3], עד שינרום להם שיאבדו[4], שכל כתבי הקודש שאינם ראויים לקרות בהם נגנזים שלא יתבזו[5]. ואסור לשרפם, שהרי זה בכלל האיסור של לא תעשון כן לה' אלהיכם[6], אם יש בהם שמות הקודש[7], ואם אין בהם שמות הקודש, האיסור מדרבנן[8]. ואפילו אם בלו עד שנעשו רקבון, מחמת שנאכלו על ידי תולעים, אף המקק — הרקבון שמהתולעת[9] — יגנז[10], וכן מקק התפילין[11].

אף ספר תורה שנפסל צריך גניזה[12], כנון שכתב את שאר כתב התורה כשירה*, או שכתב את השירה כשאר הכתב, או שכתב שלא בדיו, או שכתב את האזכרות* בזהב, הרי אלו יגנזו[13], וכן ספר תורה שיש בו ארבע טעויות בכל דף ודף[14]. יש סוברים שבכל מקום שאמרו טעון גניזה, אין מועיל לו תיקון[15], ויש סוברים שאם אפשר לתקן יוכל לתקנו, ולא אמרו לגנוז אלא כשאי אפשר לתקן, או שיגנוז עד שיתקן[16].

ספר תורה שבלה נותנים אותו בכלי חרס וגונזים אותו אצל תלמיד חכם בקבר, וזו היא גניזתו[17], ואפילו אינו אלא שונה הלכות ולא שימש תלמידי חכמים[18]. וכתבו ראשונים שמשום כבודו של חכם קוברים אצלו, ואם אין חכם שונה הלכות גונזים אותו בקרקע בבית הקברות[19]. ולמה בכלי

או"ח קנד ה ויו"ד רפב י. 3 רש"י שבת קטו א; מאירי שם. 4 מאירי שם. 5 רש"י סוטה כ א ד"ה מנילתא ותוס' שנץ שם. 6 דברים יב ד. מנ"א סי' קנד ס"ק ט. 7 ע"ע אזכרות וע' מחיקת השם. 8 עי' רמב"ם יסודי התורה פ"ו ה"ה וה"ח ותשב"ץ ח"א סי' ב. ועי' בארוכה בשו"ת עין יצחק או"ח סי' ה ע"ד המנ"א בציון 6. 9 עי' ערוך ע' מק א ורש"י שבת צ א והוא מלשון נפקו חבלותיו, תהלים לח ו, ובדומה הרבה בכתוב. 10 משנה שבת צ א ונמ' שם קטו א; מס' סופרים פ"ה הי"ד; מנ"א סי' קנד ס"ק ה. 11 מס' סופרים שם. 12 רמב"ם ס"ת שם; טוש"ע יו"ד רפב י. 13 שבת קנ ב. וע"ע ספר תורה. 14 מנחות כט ב; רמב"ם ס"ת פ"ז הי"ב; טוש"ע רעט ד. וע"ע הנ"ל. 15 שו"ת ריב"ש סי' ז ותשב"ץ ח"א סי' קכו בדעת הרמב"ם. 16 שם ושם בשם הרשב"א. ועי' ב"י יו"ד ר"ס ערה, וע"ע הנ"ל. 17 מגילה כו ב; רמב"ם ס"ת פ"י ה"נ; טוש"ע או"ח קנד ה ויו"ד רפב י. 18 מגילה שם ורש"י; טור וב"י ושו"ע או"ח שם; ש"ך יו"ד שם ס"ק יא. 19 ס' האשכול הוצ' רצב"א ח"ב עמ' 44. ועי' פמ"ג מ"ז סי' קנד ס"ק ה

הערות הכותב

סימן ב

בענין איסור גניבת דעת

מביא דברי הרמב"ם ז"ל בהל' דעות פ"ב ה"ו ובהל' מכירה פי"ח ה"א - מקשה על הא דחלק הרמב"ם הך הלכתא חלק בהל' מכירה וחלק בהל' דעות - מביא שיטת הטור והשו"ע שהביאו הכל בהל' אונאה - מקשה בהא דמצינו ב' שינוים בלשון הרמב"ם שמשנה בהל' דעות ממ"ש בהל' מכירה - מקשה עוד סתירה בין הל' דעות להל' מכירה שבהל' דעות ס"ל דגניבת דעת הוי דוקא במפרש בפיו משא"כ בהל' מכירה - מקשה עוד סתירה בין הל' דעות להל' מכירה - מקשה עוד במ"ש הרמב"ם ז"ל איסור מיוחד בגניבת דעת במקח וממכר - מתרץ דבאיסור גניבת דעת איכא ב' דינים נפרדים - ב' דינים אלו חלוקים ביסודם ודין אחד נקט הרמב"ם בהל' דעות ודין הב' בהל' מכירה - יסוד לזה מסוגיות הש"ס בב"מ וחולין - ב' נפק"מ בין הנך ב' דינים שבאיסור גניבת דעת - מתרץ לפ"ז ב' הסתירות שבדברי הרמב"ם ז"ל בין הל' דעות להל' מכירה - מתרץ לפ"ז שנויי הלשון שבין הל' מכירה להל' דעות - יסוד לזה מסוגיא דחולין דף צ"ד ע"א - קושית הריטב"א ז"ל בסוגיא דחולין ותירוצו - שאר הראשונים ז"ל לא ס"ל כתירוצו - קושית המעדני יו"ט על הסוגיא שם - מתרץ ע"פ היסוד שבאיסור גניבת דעת איכא ב' דינים - מבאר לפ"ז המקור להני ב' דינים מסוגית הש"ס - בהערות ב' פירושים בדברי הרמב"ם בהל' מכירה - ביאור בפי' המשנה להרמב"ם פ"ד דדמאי - פי' חדש בסוגיא דחולין דף צ"ד ע"א - תירוץ קושית הלח"מ הל' מאכלות אסורות פ"ח - ישוב דברי הרמב"ם בסהמ"צ מל"ת ל"ב ממה שהעירו עליו - מביא מה שהקשו באנציקלפדי' תלמודית ערך גניבת דעת - מישב קושיתם ותמה על דבריהם.

— א —

א) **כתב** הרמב"ם פ"ב מהל' דעות הלכה ו' וז"ל אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי, ולא יהי' אחד בפה ואחד בלב אלא תכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה, ואסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעת הנכרי, כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה, ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה, ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח, וכן כל כיוצא בזה, ואפי' מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות עכ"ל.

ב) **ובהל'** מכירה פי"ח ה"א כתב הרמב"ם וז"ל אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם[א], ואחד עובד כוכבים ואחד ישראל שוים בדבר זה, הי' יודע שיש בממכרו מום יודיעו ללוקח, ואפי' לגנוב דעת הבריות בדברים אסור, ובה"ב שם אין מפרכסין את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים הישנים כדי שיראו כחדשים אבל מפרכסין החדשים כגון שישוף ויגהץ וייפה כל צרכיו.

ג) **ובה"ג** שם אין משרבטין את האדם במים של חזרין וכיוצא בהם כדי שיתפח ויראו פניו שמנים ולא צובעין את הפנים בשרק וכיוצא בו ולא נופחין את הקרביים ולא שורין את הבשר במים, וכן כל כיוצא בדברים אלו אסורין, ואין מוכרין בשר נבילה לנכרי בכלל שחוטה אע"פ שהנבילה אצלו כשחוטה עכ"ל.

ד) **והנה** צ"ע בדברי הרמב"ם ז"ל באופן סידורו הך דינא דאיסור גניבת דעת שהזכירו בהל' דעות ומביא כמה דוגמאות ומסיים וכן כל כיוצא בזה וכן הזכיר דין זה בהל' מכירה ומביא דוגמאות

א) יש לעיין מה מוסיף בהלשון או לגנוב את דעתם על הלשון אסור לרמות את בני אדם דלכאורה היינו הך, ונראה שיש לפרש בב' אופנים, הא' דהכוונה אסור לרמות את בני אדם באופן שיש נפק"מ במחיר הדבר וע"י הרמ' מקבל יותר כסף, ואח"כ מוסיף או לגנוב את דעתם, דהיינו גם באופן שאינו לוקח יותר כסף ונמצא שאינו מרויח יותר כסף ע"י הרמ' ג"כ אסור משום גניבת דעת שחבירו מחזיק לו טובה בחנם, וכמ"ש רש"י ז"ל חולין דף צ"ד ע"א [בחשבו שעשה לו מחיר טוב ובאמת כך הוא שוה מחמת המום] ומדברי הסמ"ע בחו"מ סימן רכ"ח ס"ק ז' וכן מלשון אדה"ז הל' אונאה וגניבת דעת סי"א וסי"ב משמע שמפרשים כצד זה.

ויל"פ באופן ב' דהכוונה אסור לרמות היכא שאומר לו בפירוש שהדבר טוב ואין כאן מום או לגנוב דעת הבריות גם באופן שלא אומר לו בפירוש שאין כאז מום ומ"מ כיון שהשני סובר שאין כאן מום ומסתמא כך הוא זה הוי גניבת דעת אם אינו מודיעו שיש כאן מום [ולפ"ז הלשון בטור ושו"ע כגון אם יש בו מום צריך להודיעו בא בהמשך למ"ש לפנ"ז או לגנוב דעתם ומפרש כגון אם יש בו מום הנה לא לבד שאסור לומר שאין כאן מום אלא עוד זאת שצריך להודיעו שיש כאן מום] וכצד הזה נראה דמפרש בפרישה לטור חו"מ שם אות ה' שכתב שם די"ל דכאן מיירי שמטעהו בשוי' ולוקח יותר מעות ומשה"ק שם לפנ"ז דא"כ פשיטא דאסור ע"ז תירץ די"ל דכאן בא לומר דעובר על לאו וכי תמכרו ממכר לא תונו דהזהירה תורה דלא ירמהו ויגנוב דעתו נוסף על לאו דגזילה ע"ש, ולפירושו דמיירי שמטעהו בשוי' עכצ"ל שההוספה באו לגנוב דעתם הוא דאסור לרמות הכוונה בדיבור ולגנוב דעתם גם בסתם ושניהם מיירי באופן שמטעהו בשוי' וע' בלבוש עיר שושן סימן רכ"ח ס"ק ודו"ק.

אחרות שלא הזכירם בהל' דעות ומסיים ג"כ וכן כל כיוצא בזה.

ה) **וצ"ב** מ"ט חלק הרמב"ם הך דינא לב' חלקים חלק אחד בהל' דעות וחלק ב' בהל' מכירה ומ"ט לא הביא כל הדוגמאות בהל' מכירה לבד או בהל' דעות לבד.

ו) **וע'** בטור ושו"ע בחו"מ סימן רכ"ח שהובא שם הך דינא דאיסור גניבת דעת ושם הובאו כל הנך דוגמאות שהביא הרמב"ם בהל' דעות ובהל' מכירה ועד"ז בשו"ע אדה"ז ח"ו הלי אונאה וגניבת דעת הביא כל דינים אלו ולפ"ז צ"ב טעם הרמב"ם ז"ל שחלקם לב' חלקים חלק בהל' מכירה וחלק בהל' דעות.

ז) **וביותר** יש לתמוה על הרמב"ם ז"ל דהך דינא דלא ימכור לנכרי גבילה בחזקת שחוטה הביאו בין בהל' דעות ובין בהל' מכירה וצ"ב מ"ט הביאו שני פעמים ומאי שנא הך דוגמא משאר הדוגמאות שם שהביא בהל' דעות שלא הביאם עוה"פ בהל' מכירה.

ח) **ועו"ק** בדברי הרמב"ם שבהל' דעות כתב לא ימכור לנכרי בשר גבילה במקום בשר שחוטה ואילו בהל' מכירה שינה הלשון וכתב ואין מוכרין לנכרי בשר נבילה בכלל שחוטה, וצ"ב מ"ט בהל' דעות נקט הלשון במקום שחוטה ובהל' מכירה בכלל שחוטה.

ט) **ועד"ז** צ"ב הא דבהל' מכירה מסיים הך דינא דאין מוכרין לנכרי גבילה בכלל שחוטה ואע"פ שהנבילה אצלו כשחוטה משא"כ בהל' דעות כתב סתם לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום שחוטה ולא סיים הלשון ואע"פ שהנבילה אצלו כשחוטה וצ"ב טעם הדבר בשינוים אלו בדברי הרמב"ם ז"ל.

י) **והנה** עי' חולין דף צ"ד ע"ב דמקשה הגמרא האיך מכרזינן [במקום שהטבחים ישראלים וכשבאה טריפה לידם מוכרין אותה לנכרים ומכריזים להודיע שלא יקנו מהם היום] אמר רב יצחק בר יוסף נפל בישרא לבני חילא [בא לידינו בשר לעובד כוכבים, פירש"י שם] ומקשה ונימא נפל טריפתא לבני חילא [כלומר מדוע מכריזין סתם נפל בשר לבני חילא ולא מכריזים בפירוש נפל בשר טריפה לבני חילא] ומתרץ לא זבני [ופרש"י דגנאי הוא להם מאחר שאין אנו רוצים לאוכלה] ומקשה הגמרא והא קא מטעי להו [כלומר ואסור משום גניבת דעת] ומתרץ אינהו דקא מטעו נפשייהו וכו'.

יא) **וברש"י** שם ד"ה אינהו כתב וז"ל אינהו הוא דקא מטעו אנפשייהו דלא משיילי אי טריפה אי כשירה והאי דקתני לעיל מפני שמטעהו [היינו הא דלעיל ע"א שם דאין מוכרין נבילות וטריפות לעכו"ם מפני שמטעהו] במוכר לו בחזקת שחוטה וכן הפותח חביות המכורות לחנוני דאומר לו בשבילך אני פותחם דודאי גונב לדעתו עכ"ל.

יב) **ועיי"ש** בתוס' ד"ה אינהו שהביאו פירוש רש"י ז"ל דס"ל דגניבת דעת הוי דוקא באומר לו בפירוש בפיו והקשו ע"ז וז"ל ואין נראה דהא אלא א"כ הודיעו קתני דמשמע אפי' בסתם אסור ולא שרי אלא בכה"ג ועוד דמאי פריך מרב יהודא דפתח ליה לעולא דהא ודאי שלא הי' מטעהו רב יהודא לומר לו

בשבילך אני פותחן לכך נראה דהתם בסתם ואסור משום דאין לאורח לאסוקי אדעתי' דמכורות לחנוני אבל הכא איבעי לאסוקי אדעתייהו דטריפה היא עיי"ש.

יג) **וע'** בלח"מ פ"ב מהל' דעות שכתב דהרמב"ם ס"ל כפי' רש"י ז"ל שמה שאמרו בברייתא אין מוכרין נבילות וטריפות לעכו"ם היינו דוקא במפרש לו בפירוש בחזקת שחוטה וזהו שכתב הרמב"ם לא ימכור בשר נבילה במקום בשר שחוטה וכן מוכח מסוף דברי הרמב"ם שסיים אפי' מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור שמכ"ז משמע דס"ל שאסור רק היכא שגונב דעתו ע"י דיבור ולא בסתם עיי"ש[ב].

יד) **איברא** דקשה טובא דמדברי הרמב"ם ז"ל בפי"ח מהל' מכירה משמע להדיא דהך איסורא דגניבת דעת הוי גם בסתם ולא דוקא במפרש לו בפיו שהרי זה לשונו שם אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם וכו' הי' יודע שיש בממכרו מום יודיעו ללוקח [ובטור ושו"ע חו"מ ס' רכ"ח הלשון אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח ע"כ].

טו) **ומוכח** דגם במוכר סתם אם רק יש מום במקחו צריך להודיע ללוקח ולא למוכרו בלי להודיע [ואילו הי' האיסור דוקא באומר לו בפירוש שאין כאן מום א"כ הול"ל הי' יודע שיש כאן מום אסור לומר להלוקח שאין כאן מום] ומוכח מזה דס"ל להרמב"ם דאיסור גניבת דעת הוי גם במוכר סתם וא"כ סותר דעת עצמו בהל' דעות דס"ל שם דאיסור גניבת דעת הוי דוקא במפרש בפיו.

טז) **ועוד** קשה בדברי הרמב"ם ז"ל שמדבריו בהל' מכירה משמע דהך איסורא דמרמה וגניבת דעת הוי רק במקח וממכר וכמו שכתב אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר[ד] או לגנוב את דעתם ובהל' דעות הרי מפורש בדבריו שאיסור גניבת רעת הוי בכל דבר גם במתנה ושאר מילי.

יז) **ובעיקר** הדבר דס"ל להרמב"ם שיש איסור מיוחד דגניבת דעת במקח וממכר צ"ע טובא דהרי איסור גניבת דעת הוי גם באופן שע"י הגניבת דעת אינו מרויח יותר כסף ואין הלוקח מפסיד כלום שאין המוכר לוקח יותר ביוקר ע"י הגניבת דעת ואפ"ה אסור [וכמו שמפורש להדיא בסמ"ע חו"מ סי' רכ"ח ס"ק ז"ה] ובלבוש עיר שושן שם וכן מפורש

ב) וכ"כ במ"מ פ"ח ממאכלות אסורות הי"ד בדעת הרמב"ם עיי"ש.

ג) ובפרט לפי הפירוש המובא לעיל הערה א שאסור לרמות היינו בדיבור ולגנוב את דעתם היינו בסתם א"כ מפורש להדיא ברמב"ם שאסור לגנוב דעת גם בסתם.

ד) ואף שסיים בסוף ההלכה דאף לגנוב דעת הבריות בדברים אסור היינו דעיקר האיסור דבא להשמיענו כאן [וכן הדוגמאות שהביא דהוי במקח וממכר] הוא דין במקח וממכר שאסור לגנוב דעת בזה רק שדרך אגב משמיענו לבסוף שגם בדברים אסור אבל איסור זה אכ"מ ומבארו בהל' דעות ושיעור דבריו הם כך שישנו איסור מיוחד דגניבת דעת במקח וממכר ומזה מיירי כאן [שלכן דייק אסור לרמות במקח וממכר ולגנוב דעת ודלא כבהל' דעות שכלל הכל ביחד ולא חלק כלל בין מקח וממכר למתנה] רק שלבסוף מוסיף שגם בדברים אסור גניבת דעת וזהו ענין נוסף ואין בזה החומרא והיסוד דגניבת דעת במקח וממכר וכמו שמבואר להלן בפנים ודו"ק.

ה) וראה לעיל הערה א דפרישה לטור חו"מ שם ר"ל דמיירי באופן שמרויח יותר כסף עיי"ש

להדיא בשו"ע אדה"ז הל' אונאה וגניבת דעת סי"ב] והטעם בזה משום שחבירו מחזיק לו טובה בחנם.

יח) **ולפ"ז** צ"ע מ"ש מקח וממכר משאר מילי דלכאורה בשניהם צ"ל אותו איסור כיון שיסוד האיסור [לא הממון שמרויח בגניבת דעת אלא] החזקת טובה שחבירו מחזיק לו בחנם ובזה אין שום נפק"מ בין מכירה לשאר מילי.

יט) **וכן** בהך איסורא דלא ימכור לעכו"ם נבילה בחזקת שחוטה ששנאו הרמב"ם בהל' מכירה הרי מירי ג"כ באופן שאין כאן הפסד ממון לעכו"ם ע"י הגניבת דעת והאיסור רק משום החזקת טובה בחינם.

כ) **ועי'** בתו' חולין דף צ"ד ע"ב ד"ה אמר אביי שכתבו בתוך דבריהם והא דקתני מציעתא דאין מוכרין נבילות וטריפות לעובד כוכבים מפני שמטעהו דוקא במכירה הוא דאסור לפי שהעובד כוכבים נתן מעות בתורת שחוטה [ובחי' הרמב"ן ז"ל בד"ה הא דתניא ז"ל דלית לי' לתנא דברייתא גניבת דעת במתנה אלא במכירה דקיהיב דמי שחיטה עיי"ש] אבל בשולח דורן לא חיישינן עיי"ש.

כא) **והיינו** דהתו' מחלקים באיסור גניבת דעת בעכו"ם בין מכירה למתנה והטעם בזה משום דבמכירה הרי נתן העכו"ם מעות בתורת שחוטה וא"כ ע"י הגניבת דעת מרויח הישראל יותר כסף משא"כ במתנה דהוי רק החזקת טובה בחנם[ו].

כב) **אכן** בדברי הרמב"ם ז"ל הרי אאפ"ל כן דמדברי הרמב"ם משמע להדיא דהך דינא דלא ימכור לעכו"ם בכלל שחוטה הוי גם באופן שאינו לוקח יותר כסף עבור זה דהוי נבילה שחוטה ואפ"ה אסור משום החזקת טובה בחנם[ז].

כג) **וכדמוכח** מזה שסיים הרמב"ם דלא ימכור לעכו"ם נבילה בכלל שחוטה ואע"פ שהנבילה אצלו כשחוטה ואם נאמר שמירי באופן שהישראל לוקח יותר כסף עבור זה דהוי שחוטה א"כ מה נפק"מ בזה שהנבילה אצלו כשחוטה והרי האיסור משום שגונב דעתו ולוקח יותר כסף בחנם.

כד) **ובע"כ** צ"ל שלהרמב"ם מירי באופן שאין כאן הרוחת כסף עי"ז שהיא שחוטה ואפ"ה אסור משום שמחזיק לו טובה בחנם ולכן שפיר משמיענו דאף שאצל העכו"ם נבילה בשחוטה וא"כ ס"ד אמינא שאין העכו"ם מחזיק לו טובה עבור זה דהוי שחוטה שהרי אצל העכו"ם אין נפק"מ בין נבילה לשחוטה ולזה קמ"ל הרמב"ם דאפ"ה יש כאן החזקת טובה.

ובדברי חמדות על הרא"ש חולין שם אות פ' כתב כהסמ"ע עיי"ש.

ו) ועי' בפרישה לטור יו"ד סימן קי"ז אות ד' שכתב דהטעם לחלק בין מכירה למתנה משום דבמתנה דלא יהיב דמי אינו מחזיק לו טובה יותר בשביל החשיבות העודפת בכשרה מבטריפה כ"א בשביל המתנה עצמה מחזיק לו טובה משא"כ במכירה שמעלה לו בדמים בשביל חשיבותה שהיא של כשרה עיי"ש, אבל להרמב"ם ז"ל דבמכירה ג"כ אינו מעלה בדמים והאיסור משום החזקת טובה א"כ גם במתנה כן הדו"ק.

ז) וכ"כ בשו"ע אדה"ז הל' אונאה וגניבת דעת סי"ב ואפי' לגנוב דעתו בדבר שלא יגיע לו הפסד להנכרי אסור מד"ס כגון למכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה עיי"ש וכ"כ בב"ח לטור שם והיינו כשיטת הרמב"ם וכמש"כ בפנים.

כה) **[והטעם** בזה ע"ד מש"כ רש"י ז"ל חולין שם ע"א גבי ניקור הגיד בד"ה משום דגונב דעתו דעובד כוכבים כסבר שישראל זה אוהבו מאד שתקנה וטרח בה ליטול גידה עד שנראית לעצמו ואח"כ נתנה לו והוא לא נטלה ונמצא מחזיק לו טובה חנם עיי"ש][ח] וכיון שכן הדרא קושיא לדוכתא מ"ש מקח וממכר ממתנה דבשניהם צ"ל אותו איסור משום החזקת טובה בחנם.

כו) **ונמצא** דדברי הרמב"ם ז"ל צ"ע, הא' דחלק דיני איסור גניבת דעת, חלק בהל' דעות וחלק בהל' מכירה, הב' דדין דלא ימכור לעכו"ם נבילה בחזקת שחוטה שנאו בהל' דעות וחזר ושנאו בהל' מכירה, הג' דבהל' דעות נקט נבילה במקום שחוטה ובהל' מכירה נבילה בכלל שחוטה, הד' דבהל' מכירה סיים ואע"פ שהנבילה אצלו כשחוטה משא"כ בהל' דעות.

כז) **הה'** דבהל' דעות משמע דאיסור גניבת דעת הוי דוקא במפרש בפיו משא"כ בהל' מכירה משמע דהוי גם בסתם, הו' דבהל' מכירה משמע שישנו איסור מיוחד במקח וממכר דוקא משא"כ בהל' דעות, הז' מה הטעם לחלק באיסור גניבת דעת בין מקח וממכר לשאר מילי.

— ב —

כח) **ואשר** יראה לומר בזה דביסוד הדין דאיסור גניבת דעת נראה דיש בזה ב' דינים, הא' דין בהלכות הנהגות ומדות טובות שצריך האדם להנהיג עצמו בהן ויסודו המ"ע דוהלכת בדרכיו [ומנאה הרמב"ם בסהמ"צ מ"ע ח' ובס' החינוך מ"ע תרי"א וכן שאר מוני המצות].

כט) **וכמו"ש** הרמב"ם בהל' דעות פ"א ה"ה ומצוין אנו ללכת בדרכים האלו הבינונים והם הדרכים הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו עיי"ש אשר לכן אסור לשקר [ט] ולגנוב דעת הבריות ולהיות אחד בפה ואחד בלב אלא שפת אמת ורוח נכון ואיסור זה הוי דין בהגברא שצריך להקנות בעצמו מדות טובות ולא להתנהג במדות רעות וכו'.

ל) **והב'** דין בהל' אונאה שאסור לאדם להונות את חבירו ויסודו הל"ת

ח) וע' בפרישה סימן רכ"ח אות ו' שכתב במוכר נבילה בחזקת כשירה שהנבילה אינה טוב ואינו ברי לגוף כשחוטה עיי"ש [ולפ"ז הר"ז דוקא כשמוכר לו נבילה שלא נשחטה במקום שחוטה משא"כ נבילה שנתנבלה בשחיטה שאין נפק"מ לגוף בין זה לשחוטה כשירה ולפ"ז הפרישה חולק על הב"ח לטור שם ודו"ק ולא קשה משהק"ש באנציקלפדי' תלמודית ערך גניבת דעת הערה 28 ודו"ק]. ובאנציקלפדי' תלמודית ערך גניבת דעת הערה 28 הקשו דא"כ הר"ז גניבת ממון עיי"ש ואין כאן קושיא כלל, הא' דהרי יתכן שלקח ממנו דמי נבילה ואפ"ה אסור משום החזקת טובה וכמ"ש מהרש"א בח"א לחולין צ"ד ע"א כה"ג גבי סנדל של מתה עיי"ש ובב"ח לטור שם, והב' דהרי הפרישה בעצמו כתב בטור יו"ד סימן קי"ז אות ד' שהאיסור במכירה משום שמעלה לו בדמים בשביל חשיבותה ולשיטתו אזיל והרי כך היא שיטת התו' והרמב"ן וכו' שלקח מהעכו"ם דמי שחוטה דהוי יותר מדמי נבילה [ותמיהני שהקשו על הפרישה ולא הקשו כן על התו' והרמב"ן וכו' וכן מדוע בכלל לא הביאו שיטת התו' והרמב"ן וכו' באנציקלפדי' תלמודית שם] והב"ח אזיל בשיטת הרמב"ם שכתב ואע"פ שהנבילה אצלו כשחוטה וכמש"כ בפנים ודו"ק.

ט) וע' רמב"ם הל' דעות פ"ה ה"ז ולא ישנה בדיבורו וכו' עיי"ש אבל שם הוא דין רק בתלמיד חכם וכמ"ש שם הרמב"ם להדיא משא"כ כשגונב ומרמה חבירו שיחשוב שהוא אוהבו ובאמת אינו כן זה אסור בכל אדם, וע' שו"ע אדה"ז סימן קנ"ו ב' ואכ"מ ודו"ק.

דוכי תמכרו ממכר לעמתך או קנה מיד עמתך אל תונו איש את אחיו שנלמד מזה[י] שאסור להונות את חבירו במקח וממכר היכא שיש שינוי במחיר החפץ ע"י האונאה.

לא) **ונכלל** בזה ג"כ הך איסורא דמרמה וגניבת דעת במקח וממכר גם היכא שאינו מרויח יותר כסף עי"ז רק שחבירו מחזיק לו טובה בחנם דזה נכלל ג"כ באונאה שע"י האונאה השיג עבור החפץ גם החזקת טובה נוסף על מחיר החפץ [ובקרית ספר פי"ח מהל' מכירה ז"ל אסור לרמות במקח וממכר וגניבת דעת נמי נראה דהוי דאורייתא עיי"ש, והיינו דאיסור אונאה הוי היכא שע"י האונאה משיג או יותר כסף או החזקת טובה], ואיסור זה הוי מצד החפצא דהיינו הכסף או החזקת טובה שמשיג ע"י אונאה.

לב) **[ודוגמא** לזה ע"ד איסור גזילה שיש בזה ג"כ ב' דינים מצד החפצא שמחסר וגוזל ממון חבירו ומצד הגברא דהוי מדה ומעשה רשע וכמו"ש בשו"ת חכם צבי סימן כ"ו שלכן גם גזל עכו"ם אסור והיינו מצד הגברא לבד משא"כ גזל ישראל שאסור גם מצד החפצא ונתבאר באריכות בדברינו להלן סימן כ' עיי"ש באריכות].

לג) **אשר** ב' דינים אלו באיסור גניבת דעת הנה דין הא' משום המ"ע דוהלכת בדרכיו דהוי דין בהגברא נקטה הרמב"ם בהל' דעות ובא בהמשך למ"ש שם הרמב"ם לפנ"ז בפ"א שישנה המ"ע דוהלכת בדרכיו ללכת בדרכי השי"ת ולהדמות אליו כפי כחינו וממשיך לבאר שם כל המדות והדרכים הישרים שנכללו במ"ע זו ובהמשך לזה הביא בפ"ב ג"כ דיני איסור גניבת דעת לשקר ולרמות את חבירו דנכלל ג"כ במ"ע זו.

לד) **משא"כ** דין הב' באיסור גניבת דעת משום הל"ת דאונאה דהוי דין בהחפצא הנה זה השמיענו הרמב"ם ז"ל בהל' מכירה פי"ח ובא בהמשך למ"ש שם הרמב"ם לפנ"ז פי"ב מהל' מכירה שאסור להונות במקח וממכר משום הל"ת דלא תונו ומסביר שם כל דיני אונאה ובהמשך לזה משמיענו בפי"ח שנכלל בזה ג"כ איסור גניבת דעת במקח וממכר היכא שע"י האונאה מקבל החזקת טובה בחנם.

לה) **ויסוד** לזה נראה דהנה הדוגמאות שהביא הרמב"ם ז"ל בהל' מכירה מקורם בב"מ דף ס' ע"א וע"ב עיי"ש והדוגמאות שהביא הרמב"ם בהל' דעות נשנו במסכת חולין דף צ"ד ע"א עיי"ש.

לו) **ולכאורה** צ"ע דהרי יסוד האיסור בדברים הנשנים בב"מ דף ס' מיירי ג"כ באופן שע"י הגניבת דעת אינו מרבה במחיר הדבר ואפ"ה אסור

י) וע' ספורנו על התורה ויקרא כ"ה י"ז ולא תונו אפי' בדברים וגניבת דעת ועצות רעות אפי' בלי שום דרך דממונא עיי"ש, ומוכח דס"ל דזה נלמד מפסוק ולא תונו שמזה נלמד האיסור דאונאת דברים ונמנה בלאו מיוחד מלבד הלאו דאל תונו, אכן מדברי שו"ע אדה"ז הל' אונאה וגניבת דעת מוכח כמ"ש בפנים שנכלל בכלל הלאו דאונאה דוכי תמכרו ממכר וגו' אל תונו שהרי דיני גניבת דעת סדרן אדה"ז בסעיף י"א ואילך ואילו האיסור דאונאת דברים סדר בסעיף כ"ז ואילך ומתחיל שם כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים וכו' ומוכח שכל הדינים שלפנ"ז נכללו בלאו דאונאת ממון [משא"כ ברמב"ם וטור ושו"ע נזכר מקודם דין אונאת דברים ואח"כ דיני גניבת דעת] ודו"ק.

משום גניבת דעת [וכמפורש להדיא במאירי ב"מ שם ד"ה אין מפקסין עיי"ש ועוד דאל"כ פשיטא הוא דהוי אונאה ממש ומאי קמ"ל] וא"כ מ"ט לא נשנו בב"מ שם שאר הדוגמאות שהובאו בחולין דף צ"ד ע"א שאסורים משום גניבת דעת ומ"ט חלקם הש"ס חלק בב"מ וחלק במס' חולין.

לז) **אכן** הביאור בזה עפמשנ"ת דבאיסור גניבת דעת יש ב' דינים משום אונאה ומשום והלכת בדרכיו אשר לפ"ז הרי מובן דבב"מ דף ס' מבואר יסוד הדין דאסור לרמות ולגנות דעת משום אונאה ובא בהמשך לכל דיני אונאה המבוארים שם בפרק הזהב לפנ"ז.

לח) **ובמשך** לזה נקט דין גניבת דעת במקח וממכר שיסודו ג"כ משום אונאה גם היכא שאין שינוי במחיר החפץ רק שחבירו מחזיק לו טובה בחנם ולכן נקט הדוגמאות דשייכי במקח וממכר דוקא משא"כ בסוגיא דחולין דשם מבואר יסוד הדין דגניבת דעת משום המ"ע דוהלכת בדרכיו ולכן שם הובאו כל שאר הדוגמאות דהוי בשאר מילי ג"כ[א].

לט) **ומתורץ** לפ"ז הא דסדר הרמב"ם הל' גניבת דעת חלק בהל' מכירה, והיינו משום דבהל' דעות מביא דין גניבת דעת משום המ"ע דוהלכת בדרכיו הנשנה במסכת חולין דף צ"ד ובהל' מכירה מביא אסור גניבת דעת משום הל"ת דאונאה הנשנה בב"מ בפרק הזהב [ונפק"מ בין הנך ב' דינים וכמשי"ת].

מ) **והא** דנקט הדין דלא ימכור לעכו"ם נבילה במקום טריפה בין בהל' דעות ובין בהל' מכירה היינו משום דבהך דינא דלא ימכור לעכו"ם נבילה במקום טריפה ישנם ב' אופנים אופן אחד שעובר משום המ"ע דוהלכת בדרכיו ודין זה נקטו בהל' דעות ואופן ב' דעובר משום אונאה [מד"ס עכ"פ] ונקטו בהל' מכירה וכמו שיתבאר לפנינו בעז"ה.

— ג —

מא) **והנה** הנפק"מ בין הנך ב' דינים באיסור גניבת דעת נראה דהך איסורא דגניבת דעת משום המ"ע דוהלכת בדרכיו דהוי דין בהגברא הוא דוקא באופן שגונב דעתו ע"י דיבור[ב] דזה הוי מדה רעה וכו' דאין פיו ולבו שוין והוי אחד בפה ואחד בלב [וכלשון הרמב"ם בהל' זו דגניבת דעת בהל' דעות שם].

מב) **משא"כ** הך דינא דאיסור גניבת דעת משום הל"ת דאונאה הוי גם היכא שמאנה את חבירו בסתם כיון שהיסוד בזה משום החפצא שמאנה ומשיג בחנם יותר כסף או החזקת טובה א"כ מה אם שיקר בפיו או בסתם דסו"ס יש כאן איסור אונאה מצד הנפעל שהשיג יותר משויות החפץ.

יא) ועי' תוספתא דב"ב פ"ו וצ"ע ומשמע קצת כשיטת [ראה להלן הערה כ"ה] אדה"ז ודו"ק.

יב) עי' דמאי פ"ד מ"ד ואם הי' כהן או עני למודים לאכול אצלו יבואו ויאכלו ובלבד שיודיעם ובשנות אלי להגר"א וכ"כ ברש"ש ותפארת ישראל ומשנה אחרונה שם פירשו דהטעם שאם לא ידעם יחשבו שנותן להם חולין משלו והוי גניבת דעת אכן עי' בפי' המשנה להרמב"ם ז"ל שם שפי' טעם אחר וצ"ע מדוע לא פי' משום גניבת דעת, אכן להמבואר בפנים מובן דהתם הרי אינו גונב דעת בדיבור רק בסתם וממילא שאין בזה איסור גניבת דעת להרמב"ם ז"ל.

מג) **ועוד** נפק"מ בין הנך ב' דינים הוא דהך איסורא דגניבת דעת משום המ"ע דוהלכת בדרכיו פשוט דהוי בכל מילי ולאו דוקא במקח וממכר דמאי נפק"מ באיזה דבר גונב דעתו כיון שיסוד האיסור מצד הגברא שמשקר וגונב דעת ומצד זה הרי אין נפק"מ בין מקח וממכר לשאר מילי.

מד) **משא"כ** האיסור דגניבת דעת הנכלל בלאו דאונאה פשוט דהוי רק במקח וממכר לבד דהרי בלאו דאונאה כתיב וכי תמכרו ממכר והיינו דהוי דין מיוחד במקח וממכר שאסור למכור חפץ ולהשיג יותר משווי' בין אם משיג יותר כסף או החזקת טובה דכ"ז נכלל באונאה משא"כ בשאר מילי הרי לא שייך בזה איסור אונאה כלל.

מה) **אשר** לפ"ז מיושב היטב הא דהקשינו לעיל דמדברי הרמב"ם ז"ל בהל' דעות משמע דאיסור גניבת דעת הוי רק בדיבור ואילו מדבריו בהל' מכירה משמע שאסור לגנוב דעת בכל אופן גם בסתם.

מו) **ולמש"כ** מיושב והיינו דבהל' דעות דנקט איסור גניבת דעת משום מ"ע דוהלכת בדרכיו ואיסור זה הוי רק היכא שגונב דעת ע"י דיבור כנ"ל ולכן נקט שם הרמב"ם הך איסור רק בגונב דעת בדיבור משא"כ בהל' מכירה ששם מבואר איסור גניבת דעת משום הלאו דאונאה ובזה הרי אין נפק"מ אם מאנהו בדיבור או בסתם לכן שפיר נקט הך איסורא גם בגונב דעת בסתם.

מז) **וכן** מתורץ ג"כ מה שהקשינו על הרמב"ם ז"ל דמדבריו בהל' מכירה משמע שהוא איסור מיוחד לגנוב דעת במקח וממכר ואילו בדבריו בהל' דעות מפורש דהוי איסור בכל דבר.

מח) **ולמשנ"ת** מיושב שפיר דאיסור גניבת דעת שבהל' דעות שיסודו משום מ"ע דוהלכת בדרכיו שפיר הוי בכל מילי כיון שהעיקר מצד הגברא משא"כ איסור גניבת דעת שמשמיענו הרמב"ם בהל' מכירה שנכלל בלאו דאונאה זה הוי רק במקח וממכר לבד ככל איסור אונאה דהוי רק במכירה וכמו שנתבאר.

מט) **ויתיישב** לפ"ז ג"כ הא דבהל' דעות נקט הרמב"ם הלשון לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה ואילו בהל' מכירה כתב ואין מוכרין לנכרי בשר נבילה בכלל שחוטה והקשינו לעיל מדוע בהל' מכירה נקט הלשון בכלל שחוטה ובהל' דעות במקום שחוטה.

נ) **ולמשנ"ת** מיושב והיינו דההפרש בין הלשון נבילה במקום שחוטה להלשון נבילה בכלל שחוטה הוא דהלשון נבילה במקום שחוטה משמעו שאמר להנכרי שיתן לו שחוטה ובמקומה נתן לו נבילה[יג] משא"כ הלשון נבילה בכלל שחוטה משמע שנתן לו הרבה בשר שחוטה ובכלל זה נתן ג"כ נבילה.

נא) **ונמצא** שהנפק"מ בזה היא דנבילה במקום שחוטה היינו שאומר לו בפירוש שהיא שחוטה משא"כ הלשון נבילה בכלל שחוטה היינו שבכלל ובתוך

יג) וכמ"ש בלח"מ הל' דעות שם להוכיח מלשון זה שמיירי בגונב דעת בדיבור ע"ש.

השחוטות נתן לו ג"כ נבילה והעכו"ם טועה מעצמו שהכל שחוטה ונמצא שבזה הוי גניבת דעת בסתם ולא בדיבור ודו"ק.

נב) **ולכן** בהל' דעות שמבאר איסור גניבת דעת משום מ"ע דוהלכת בדרכיו דהוי רק בגונב דעת ע"י דיבור נקט הלשון נבילה במקום שחוטה משא"כ בהל' מכירה דנקט איסור גניבת דעת משום לאו דאונאה דהוי גם בסתם נקט הלשון נבילה בכלל שחוטה להשמיענו דגם בסתם אסור ולאו דוקא היכא שגונב דעתו בדיבור.

נג) **לפ"ז** מיושב ג"כ הא דבהל' מכירה סיים הרמב"ם הלשון ואע"פ שהנבילה אצלו כשחוטה משא"כ בהל' דעות שכתב ולא ימכור לעכו"ם נבילה בכלל שחוטה ולא סיים הלשון ואע"פ שהנבילה אצלו כשחוטה.

נד) **אשר** לפי דברינו הנ"ל מיושב היטב והוא דבהל' מכירה שמבואר יסוד הדין דגניבת דעת משום לאו דאונאה שבזה יסוד האיסור משום החפצא והנפעל שמשיג יותר משויות החפץ ולכן בזה הוצרך הרמב"ם להשמיענו דאע"פ שהנבילה אצל העכו"ם כשחוטה ואין נפק"מ אצלו כלל בין נבילה לשחוטה וא"כ סד"א שאין בזה אונאה שאין העכו"ם מחזיק טובה להישראל כלל בשביל זה שהיא שחוטה.

נה) **ולזה** קמ"ל שאפ"ה אסור משום גניבת דעת שהעכו"ם מחזיק לו טובה מ"מ (וכנ"ל שחושב שהישראל אוהבו מאד ששחטה ותקנה שתהי' ראוי' לעצמו ואח"כ מכרה לו וכמו"ש רש"י ז"ל גבי ניקור הגיד).

נו) **משא"כ** בהל' דעות שמבאר יסוד דין גניבת דעת משום מ"ע דוהלכת בדרכיו ויסוד האיסור בזה דוקא כשגונב דעתו בדיבור ומיירי באופן שאמר לו בפירוש שנותן לו שחוטה והאיסור משום הגברא וכנ"ל ובזה פשיטא דאסור גם בעובד כוכבים ולכן לא הוצרך הרמב"ם ז"ל להשמיענו ואע"פ שהנבילה אצלו כשחוטה.

נז) **ומובן** ג"כ הא דנקט הרמב"ם הך הילכתא דאין מוכרין לעכו"ם נבילה במקום שחוטה ב' פעמים בהל' דעות ובהל' מכירה והיינו משום שהם ב' דינים נפרדים דבהל' דעות מיירי באופן שגונב דעת ע"י דיבור דוקא ואסור משום המ"ע דוהלכת בדרכיו וזה אסור בכל מילי[יד].

נח) **משא"כ** בהל' מכירה שמיירי בגונב דעתו במקח וממכר וזה אסור גם בסתם משום איסור אונאה ונמצא דאין כאן חזרה על אותו דין רק דהוי ב' אופנים נפרדים, הא' בהל' דעות והב' בהל' מכירה וכמו שנתבאר.

— ד —

נט) **ויסוד** לזה נראה דהנה בחולין צ"ג ע"ב במשנה שולח אדם ירך לעובד כוכבים שגיד הנשה בתוכה מפני

יד) והא דנקט בהל' דעות הלשון לא ימכור אף דהוא הדין במתנה י"ל דהיינו טעמא משום שאסור ליתן לעכו"ם מתנת חנם כמבואר בע"ז דף כ' ע"א וברמב"ם הל' עכו"ם פ"י ה"ד והל' זכייה ומתנה פ"ג הי"א וטור ושו"ע חו"מ סימן רמ"ט עיי"ש.

שמקומו ניכר ופרש"י ואין חוששין שמא יחזור וימכרנה לישראל ויאכלנו בגידה דכיון דשלמה היא מקומו של גיד הנשה הי' ניכר אם נחטט הימנה והלוקח מבין שלא ניטל ונוטלו. ובגמרא פריך היכי זבני ישראל בשר מעובד כוכבים עיי"ש.

ס') **ובגמרא** שם מקשה על המשנה ומתרץ ואיבעית אימא [טעמא דמתניתין דאמר חתוכה לא לישדר עם גידה פרש"י] משום דקא גניב לי' לדעתי' [ופי' רש"י דעובד כוכבים כסבור שישראל זה אוהבו מאד שתקנה וטרח בה ליטול גידה עד שנראית לעצמן ואח"כ נתנה לו והוא לא נטלו ונמצא מחזיק לו טובה בחנם] דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עובד כוכבים.

סא) **וממשיך** הגמרא והא דשמואל לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר דשמואל הוי קא עבר במברא [ספינה רחבה שעוברין בה את הנהר, פירש"י] א"ל לשמעי' פייסיה למבורי' [תן שכרו לבעל המעבורת, פירש"י] פייסי' ואיקפד מ"ט איקפד אמר אביי תרנגולת טריפה הואי ויהבה לי' במר דשחוטה [בחילוף שחוטה בחזקת שחוטה וכו', פירש"י שם] רבא אמר אנפקא א"ל לאשקויי ואשקיי' חמרא מזיגא [והעובד כוכבים סבור שהיין חי, פירש"י].

סב) **ומקשה** הגמרא וכי מכללא מאי [ופי' רש"י מה לנו אי איתמר בכלל או בפירוש הא מהא כללא שפיר שמעינן ואמאי אשמעינן גמרא דלאו בפירוש איתמר ומה יש לנו לגמגם בכלל זה].

סג) **ומתרץ** הגמרא דלמ"ד טריפה הואי א"ל אמאי תשהא איסורא [ופי' רש"י איכא למימר דלאו משום גניבת דעת איקפד אלא משום דאשהייה עד השתא] למ"ד אנפקא א"ל לאשקויי אנפקא חייא משמע [משום יקרא דידיה איקפד שעבר על דבריו, פירש"י שם] ע"כ סוגיית הש"ס שם.

סד) **והנה** סוגיא זו תמוה מאד, דמה צריך להוכיח משמואל הך דינא דאסור לגנוב דעת העכו"ם והוי רק מכללא לבד ויש לדחות ההוכחה משמואל ולכאורה הרי ברייתא מפורשת להלן בסוגיא שם דמוכח מינה דאסור לגנוב דעת העכו"ם.

סה) **דאיתא** שם בברייתא ומפני שני דברים אמרו אין מוכרין לעובדי כוכבים נבילות וטריפות אחד מפני שמטעהו [דהיינו גניבת דעת] ואחד שמא יחזור וימכרנה לישראל הרי להדיא בברייתא זו דאיסור גניבת דעת הוי גם בעכו"ם ומדוע הוצרכה הגמרא להביא הך דשמואל ומצאתי בחי' הריטב"א ז"ל שהקשה קושיא זו.

סו) **ובחי'** הריטב"א ז"ל תירץ דאי מההיא הו"א דוקא במכר כי התם שנכרי נותן דמים אבל בדורון אין בו משום גניבת דעת לגבי אינו יהודי קמ"ל דשמואל דאף בזו אסור לגנוב דעת האינו יהודי עיי"ש אכן עי' בחי' הרמב"ן ז"ל לדף צ"ד ע"ב ד"ה הא כתב בתוך דבריו דלית לי' לתנא דברייתא גניבת הדעת במתנה אלא במכירה דקיהיב דמי שחיטה ודשמואל מכירה הוות שהרי בשכר נתנה לו עיי"ש.

סז) **וכ"כ** בחי' הרשב"א ז"ל שם וז"ל

ואי קשיא ליחוש לגניבת דעת וכדשמואל לעיל איכא למימר דלתנא דברייתא לית לי' גניבת דעת בנכרי במתנה אלא במכר דקיהיב דמים ודשמואל מכירה הוה דהא שכר מעברא קא יהיב עיי"ש.

סח) **וכן** מוכח מפי' רש"י ז"ל[טו] שפי' פייסי' למברי' תן שכרו לבעל המעבורת וא"כ הר"ז מכירה דמה לי נותן חפץ עבור דמים או עבור חוב שחייב וכ"כ הרא"ש ז"ל שם סימן י"ח דהא דשמואל במין מכר הי' עיי"ש וא"כ הדרא קושיא לדוכתא דמה צריך להא דשמואל ותיפוק לי' דברייתא ערוכה היא שאסור לגנוב דעת העכו"ם.

סט) **ועו"ק** טובא דמ"ט לא דחו בגמרא הא דמוכח משמואל דשאני התם דמכירה הואי ולכן הוא דאסור לגנוב דעת העכו"ם משא"כ במשנתינו דהוי דורון אין בזה איסור דגניבת דעת בעכו"ם וכבר הקשה כן במעדני יו"ט על הרא"ש שם אות ר' ונשאר בקושיא עיי"ש.

ע) **ואשר** יראה לומר בזה עפמשנ"ת שבאיסור גניבת דעת יש ב' דינים הא' משום מ"ע דוהלכת בדרכיו והב' משום לאו דאונאה, ולפ"ז נראה דחלוק הך דינא וחידושא דשמואל דאסור לגנוב דעת העכו"ם מהדין המבואר בברייתא שאין מוכרין נבילות וטריפות לעכו"ם משום גניבת דעת דהדין המבואר בהברייתא יסודו משום המ"ע דוהלכת בדרכיו ומירי באופן שאומר לו בפירוש שמוכר לו כשרה ומוכר נבילה ובזה שפיר אסור משום המ"ע דוהלכת בדרכיו.

עא) **אכן** שמואל חידש לן שאסור לגנוב דעת העכו"ם במכר [וכהאי עובדא דשמואל דהוי מכר וכמו"ש הראשונים כנ"ל] גם היכא שאינו גונב דעתו בדיבור[יז] ואפ"ה אסור משום דין אונאה.

עב) **ובזה** משמיענו שמואל דאף דלאו דאונאה אינו בעכו"ם דלא תונו איש את אחיו כתיב [וכמבואר להדיא בבכורות דף י"ג ע"ב][יח] אפ"ה אסור לגנוב דעת העכו"ם מדין אונאה מדברי סופרים עכ"פ [וכמו"ש אדה"ז הל' אונאה וגניבת דעת סי"ב שאיסור גניבת דעת בעכו"ם הוא מד"ס[יט] וכ"כ בב"ח לטור שם עיי"ש].

עג) **ועפ"ז** מובן הא דהוצרך הגמרא להביא הך דשמואל והיינו משום דבמשנתינו דשולח ירך לעכו"ם ואינו אומר לו בפירוש שנקר את הגיד וא"כ אין בזה איסור גניבת דעת משום המצות עשה דוהלכת בדרכיו ולכן הביא הך דשמואל דמוכח מיניה שגם בלי דיבור אסור לגנוב דעת העכו"ם במכר עכ"פ מדין אונאה בעכו"ם מד"ס ובתירוץ זה ס"ל להגמרא שגם המשנה דשולח ירך מירי באופן דמכירה[כ] ושפיר

טו) רע' תרומת הכרי סימן רכ"ח ד"ה מעתה מש"כ בדעת רש"י ז"ל.

טז) וכמש"כ רש"י ז"ל שנתן לו התרנגולת טריפה במר דשחוטה בחוקת שחוטה ובח' חת"ס שם דפירושו שנתנה לו סתם וגוי סבור שהיא שחוטה עיי"ש.

יז) וברמב"ם פי"ג מהל' מכירה ה"ז וטושו"ע חו"מ סימן רכ"ז סכ"ו עיי"ש.

יח) ומ"ש הרמב"ם פי"ח ה"א ממכירה הלשון ואחד עכו"ם ואחד ישראל שוים בדבר זה הכוונה ששוים שבשניהם אסור אבל מ"מ בישראל הוי מה"ת ובעכו"ם מד"ס.

יט) רע' שו"ת הרשב"א סימו ח'.

אסור משום גניבת הדעת גם בסתם משום אונאה[כ].

עד) **ומתורץ** לפ"ז קושית המעדני יו"ט דמה מוכיח משמואל דהוי מכר למשנתינו דהוי מתנה ולמשנ"ת הנה בתירוץ זה ס"ל להגמרא דגם משנתינו מיירי במכירה ושפיר הוכיח משמואל[כא].

עה) **ולהמבואר** הרי יש לנו מקור לב' הדינים דלא ימכור לעכו"ם נב"לה במקום שחוטה שבהל' דעות ושבהל' מכירה דהדין שבהל' דעות דלא ימכור לעכו"ם נבילה במקום שחוטה מקורו מהברייתא דאין מוכרין נבילות וטריפות לעכו"ם משום שמטעהו דמיירי מגנבת דעת בדיבור ויסודו משום המ"ע דוהלכת בדרכיו[כב], והדין דהל' מכירה מקורו מדברי שמואל שאסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעת העכו"ם שמיירי בסתם ואפ"ה אסור במקח וממכר משום אונאה[כג].

עו) **ונתבאר** בדברינו דלשיטת הרמב"ם[כד] ז"ל ישנם ב' דינים באיסור גניבת דעת, הא' באופן שגונב דעת בדיבור וזה אסור בין במכירה בין בשאר מילי וגם בעכו"ם משום המ"ע דוהלכת בדרכיו, והב' באופן שגונב דעת במקח וממכר וזה אסור אפי' בסתם משום לאו דאונאה בישראל מה"ת ובעכו"ם מד"ס וכמו שנתבאר לעיל באריכות[כה].

כ) ועפ"ז יש לפרש פי' חדש בהא דקאמר הגמרא לדחות הראי' משמואל למ"ד אנפקא א"ל לאשקוי אנפקא חיי משמע ופי' רש"י משום יקרא דידה איקפד שעבר על דבריו ובפי' רבינו גרשום שם אנפקא חייא משמע כלומר שאינו מזוג ומיחזי כגזל גמור עיי"ש. [ומדבריו יש להוכיח ג"כ דהא דשמואל הוי כמכירה וכבפנים אות ס"ו ודו"ק] ולפמ"ש בפנים י"ל דכוונת הגמרא אנפקא חייא משמע וא"כ הו"ל כדיבור ובזה גניבת דעת אסור משום המ"ע דוהלכת בדרכיו ואין ראי' משמואל דאסור גם בסתם משום אונאה ודו"ק.

כא) איברא דלשיטת הרא"ש עדיין נשאר קושיית המעדני יו"ט דמדברי הרא"ש משמע דהתירוץ דגניבת דעת ס"ל גם במתנה כן עיי"ש ודו"ק.

כב) ואה"נ אחר שחידש שמואל דינו הנה האיסור בהברייתא הוי גם בסתם כיון דהוי במכירה אבל גם בלי שמואל אסור בהברייתא משום מ"ע דוהלכת בדרכיו כיון דהוי בדיבור ואה"נ שאסור גם במתנה ודו"ק.

כג) וע' מ"מ ולח"מ הל' מאכלות אסורות פ"ח הי"ד ולפמ"ש בפנים מתורץ קושיות הלח"מ מדוע לא הביא הרמב"ם שם דין דגניבת דעת שהרי התירוץ בגמרא דס"ל כן מפרש המשנה במכירה וכמ"ש בפנים וזה הרי הביא הרמב"ם בהל' מכירה פי"ח משא"כ בהל' מאכלות אסורות שמדבר במתנה [ואצ"ל שהרמב"ם יחלוק על הרי"ף ז"ל] ודו"ק.

כד) ועי' סהמ"צ להרמב"ם ז"ל מל"ת ל"ב ובאנציקלפדי' תלמודית ערך גניבת דעת הערה 77 שהעירו דמה שייך שם החזקת טובה בחנם עיי"ש ולמשנ"ת בפנים אולי י"ל דלהרמב"ם היכא דגונב דעת בדיבור שאסור משום המ"ע דוהלכת בדרכיו שאיסורו משום הגברא הנה זה אסור גם שאין כאן החזקת טובה אכן עי' מסכת דרך ארץ רבה פ"ח מפורש לא יאמר אדם לחבירו טול שמן מפך ריקם מפני שמחזיק לו טובה בחנם [כ"ה בהגהת הגר"א שם] וצ"ע.

כה) והנה כל מש"כ בפנים הוא לשיטת הרמב"ם ז"ל אכן בשו"ע אדה"ז וטור ושו"ע ס"ל שיטה אחרת בהך איסור דגניבת דעת וכמ"כ ישנה עוד שיטה שלישית בראשונים ז"ל בהך איסורא דגניבת דעת ונתבאר כל זה בחידושנו למסכת חולין דף צ"ד [ויהי' נדפס אי"ה בחידושנו על הש"ס ברצות אד'].

לגוי וישראל אחר רואהו צריך לפרש לו שמוכר טריפה כדי שעי״כ לא יבא ישראל זה לקנות מהגוי ואם אין ישראל אחר רואהו אין צריך לפרש שמוכר לו טריפה, ועי׳ רש״י לקמן צד: (ד״ה גזירה) שמשמע ג״כ כמהלך הזה.

ב] **הרמב״ן** בתירוץ א׳ ביאר דהא דאסור לקנות מעכו״ם כשאין מכריזין זהו רק כשיש לחשוש למיעוט טריפות דישראל ומיעוט נבילות של הנכרים השוחטים לעצמם אבל היכא שאין לחשוש אלא רק למיעוט טריפות דישראל מותר לקנות מעכו״ם כיוון שהוי מיעוט קלוש, ומשום כך היכא שהישראל רואה את חבירו נותן לעכו״ם דליכא למיחש למיעוט נבילות דעכו״ם יכול לקנות אח״כ מהעכו״ם ואינו צריך לחשוש למיעוט טריפות ומשום כך קאמר שפיר בגמ׳ דאיכא גזירה שמא יתננה לו בפני ישראל אחר אף שהוא מקום שאין מכריזין.

ב) איבעית אימא משום דקא גניב ליה לדעתיה דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפי׳ דעתו של עכו״ם –

פתיחה לאיסור גניבת דעת

א. מהותו וגדרו.

הנה באיסור גניבת דעת נכללים כמה סוגים וגוונים של גניבה שיש ביניהם כמה נפק״מ כפי שיתבאר.

א] במקח וממכר, כגון שמוכר לגוי בשר נבילה בחזקת שחוטה או שמוכר לחבירו איזה דבר שיש בו מום.

וביארו הפרישה (חו״מ רכ״ח ס״ק ה׳) והסמ״ע (שם ס״ק ז׳) דמיירי שאין לקונה חסרון ממון [פי׳ שהשחוטה שווה כמו נבילה והחפץ שיש בו מום שווה לחפץ שאין בו מום] דאל״כ הרי״ז שייך לאיסור הונאת ממון.

וצ״ל כנראה שמדובר שהמוכר הוזיל לו את מחיר השחוטה [דסתם שחוטה עולה יותר, עי׳ תוס׳ לקמן צד: ואולי משום שנבילה אינה בריאה לגוף כמו שכ׳ הפרישה שם ס״ק ו׳] במטרה ליתן לו אותה במחיר של נבילה ונתן לו לבסוף נבילה, וכן הוזיל לו את מחיר החפץ שאין בו מום ונתן לו לבסוף חפץ שיש בו מום והאיסור בזה הוא שהטעה את הקונה לחשוב שבמחיר נבילה קנה שחוטה וכן במחיר חפץ שיש בו מום קנה חפץ שאין בו מום וע״ז הוא מחזיק לו טובה חנם.

ב] בדברים, כגון שמסרהב בחבירו שיסעד אצלו והוא יודע בו שאינו סועד, או שמרבה לו בתקרובת והוא יודע שלא יקבל וכיו״ב. וכמו״כ ששולח לגוי במתנה בשר נבילה בחזקת שחוטה שבכל כהאי גוונא חבירו מחזיק לו טובה חינם וכדפרש״י בסוגיין.

ג] אצל יעקב אע״ה מצינו שגנב את לב לבן הארמי דכתיב בבראשית פ׳ ל״א פסו׳ כ׳ – ״ויגנוב את יעקב את **לב** לבן״ ושם פסו׳ כ״ו – ״ויאמר לבן ליעקב מה עשית ותגנב את **לבבי**״, עי״ש בתיב״ע שתרגם לבבי – דעתיה, וכן ברש״י שם פסו׳ ז׳ פי׳ דהגניבה שם היתה גניבת דעת.

וכן מצינו אצל אבשלום שגנב את לב בני ישראל [וכן את לב אביו וביי״ד] דכתיב בשמואל ב׳ (פ׳ ט״ו פסו׳ ו׳) ״ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל״ ושם במצודות פי׳ ״בחלקלקות אמריו המשיך אליו לב ישראל״ [דעי׳ שהצדיק

את אנשי ישראל בדין רצה למשוך את לבם לבחור בו למלך].

והנה במקרים אלו שבסע' ג' לא היתה החזקת טובה חנם רק היה מעשה רמיה ושקר ובכ"א מיקרי גניבת דעת, ואפי' אצל אבשלום שאותם בני אדם שהצדיקו אותו החזיקו לו טובה בכך שהמליכו אותו למלך מ"מ ממשמעות הפסו' נראה שהאיסור היה במה שמשך את לבם של ישראל בדרך גניבה ושקר.

ועד"ז מצינו שדעת הרמב"ם בסה"מ (ל"ת מ' ל"ב) שהאוחז את העינים היינו שעושה כל מיני כישופים וקסמים מיקרי גונב את הבריות וגם שם אין אלא מעשה רמיה ושקר.

וכן מצינו בגמ' להלן צד: דמבואר שם שלולי הסברה של "אינהו הוא דקמטעו נפשייהו" היינו עוברים באיסור גניבת דעת כשאנו מכריזים שנפל בשרא לבני חילא [ומטעים בכך את הגויים לחשוב שהכונה לבשר כשר] והתם ליכא החזקת טובה חינם רק מעשה הטעיה ושקר.

נמצא א"כ דישנם ב' סוגים עיקריים של גניבת דעת היכא שגורם שחבירו יחזיק לו טובה חינם והאיסור בזה הוא מה שגונב כביכול את הטובה שחבירו מחזיק לו והיכא שמטעה ומשקר את חבירו וגורם להוליכו שולל.

ב. יסודו וטעמו.

א] **הריטב"א** כ' שגניבת דעת הוא איסור דאו' הנלמד מהפסו' "לא תגנובו ולא תכחשו" וגו' והוסיף שאף שלא מצינו בגניבת דעת סתם ל' "גניבה" רק ל' "גניבת לב" מ"מ כאן נכתב ל' גניבה סתם כדי לכלול אף גניבת ממון.

וע"ע בריטב"א שהביא ראיה מהא דאיתא בתוספתא (ב"ק פ"ז ה"ג) שבעה גנבים הן, הראשון שבכולם, גונב דעת הבריות [והריטב"א גרס הגדול שבכולם], וכונתו להביא ראיה מזה שמנתה התוספתא את גונב דעת עם שאר גנבים שהם מדאו' דמשמע מזה שהוא גם דאו' [בפרט שהוא הגדול שבכולן].

וכמו"כ מצינו ביראים (קכ"ד) שהביא את דרשת הגמ' בסנהדרין שהפסו' לא תגנובו איירי בגניבת ממון, ולאחמ"כ כ' שאף גונב דעת במידי דממון הוא בכלל גניבת ממון ועובר על לא תגנובו, ועי"ש שהוכיח שהוי דאו' מאבשלום שנענש על שגנב דעתם של ישראל, אביו, ובי"ד, כמבואר בסוטה ט: והוסיף שם שחמור גניבת דעת מגונב ממון ונפשות שהרי התירה התורה גונב נפשות בעכו"ם.

ומבואר בדבריו שיש גניבת דעת במידי דממון ויש גניבת דעת במידי שאינו ממון, ובמידי דממון כדוגמת הגניבת דעת שהיה אצל אבשלום איכא לאו דלא תגנובו [וצ"ל דמיקרי מידי דממון כיוון שרצה לתפוס את המלוכה עי"כ, אומנם דברי היראים צ"ע דמשמע מדבריו שם דאף מסרהב בחבירו וכיו"ב הוי בכלל הלאו אף שלכאו' אינו מידי דממון ואולי צ"ל דחשיב מידי דממון במה שמחזיק לו טובה חינם].

ב] **הרמב"ם** (פ"ב מדעות ה"ו) כ' בזה"ל **אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי** ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו וכו' **ואסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעת הנכרי**, כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה וכו' ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו

והוא יודע שאינו אוכל וכו' **ואפי' מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות** עכ"ל.

מדבריו אלו משמע שיסוד איסור גניבת דעת הוא במה שנדבק למדות רעות של שקר ורמיה ולכן הביא איסור זה בהלכ' דיעות, וכן מבואר ברמב"ם פה"מ כלים (פי"ב ה"ז) וז"ל "וכן אינו מותר הבדוי והתחבולה ומיני הרמאות והאונאות והעקיפים על העכו"ם, אמרו אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עכו"ם וכ"ש בדבר שיוכל לבא לידי חלול השם שזהו חטא גדול **והגעה לאדם תכונות רעות**" וכו'.

אמנם בפי"ח ממכירה הל' א'– ד' שנה הרמב"ם שוב את דיני גניבת דעת וכ' בזה"ל "אסור לרמות את בני האדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם אחד גויים ואחד ישראל בדבר זה, היה יודע שיש בממכרו מום יודיעהו ללוקח **ואפי' לגנוב דעת הבריות ברברים אסור**" וכו'.

ומפשטות הדברים כאן משמע שמלבד מה שעובר במידות רעות יש גם איסור בעצם הגניבה ועי' שולחן ערוך הרב (הלכ' אונאה וגניבת דעת סע' י"ב) שנקט שהוא איסור דרבנן וכן דעת הב"ח (חו"מ רכ"ח) שגניבת דעת הוא איסור דרבנן.

וכדברי הרמב"ם מצינו בשערי תשובה (ש"ג קפ"ד) שכ' בזה"ל "החלק השביעי – מי שמתעה את חבירו לאמר כי עשה עמו טובה או דיבר טוב עליו ולא עשה, אמרו רבותינו ז"ל אסור לגנוב דעת הבריות וכו' והנה החטא הזה חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל הנכרי יען ... כי שפת שקר אשמה רבה ונתחייבנו על גדרי האמת כי הוא מיסודי הנפש" עכ"ל.

הרי להדיא שכ' שיסוד איסור גניבת דעת הוא משום שפת שקר, וגם בדבריו אפשר לומר שהאיסור הוא לא רק מצד שקר אלא גם מצד עצם הגניבה שמחזיק לו טובה חינם וזהו שכ' שגניבת דעת יותר חמורה מסתם גניבה והיינו משום שבגניבת דעת מלבד עצם הגניבה יש גם משום שקר.

ג) אסור לגנוב דעת הבריות אפי' דעתו של עכו"ם

– בגמ' ב"ק מבואר שמותר להטעות עכו"ם כגון להטעותו בחשבון וכן נפסק ברמ"א (חו"מ שמ"ח סע' ב'), והקשה הרעק"א מאי שנא טעות עכו"ם מגניבת דעת שאסורה אפי' בעכו"ם כמבואר בסוגיין, אכן ברמ"א שם הובא שי"א שאסור להטעותו וביאר שם הסמ"ע דטעמם הוא משום דלא גרע מגניבת דעת שאסורה אפי' בעכו"ם, אמנם הדעה א' שם צ"ע.

ד) כדאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של א"י–

הריטב"א הקשה מה הוצרכה הגמ' להביא ראיה משמואל שיש איסור גניבת דעת והרי בברייתא לקמן תניא בהדיא שאין מוכרין נבילות וטריפות לעכו"ם מפני שמטעהו, ותירץ דאי מהברייתא הו"א שלא נאסרה גניבת דעת אלא במקח אבל במתנה מותר **לגבי עכו"ם** קמ"ל שמואל שאף במתנה אסור.

ה) תניא היח ר' מאיר אומר אל ירחב אדם לחבירו למעוד אצלו ויודע בו שאינו מועד וכו' –

עי׳ דרישה (חו״מ רכ״ח) וסמ״ע שם שכ׳ שמהא דקתני בברייתא שאסור לסרהב משמע שדווקא להפציר אסור אבל לדבר לו פעם אחת ושתים ולהזמינו אליו מותר כי אדרבה אם לא ידבר עמו כלל יתבזה חבירו כיון שהרואים שנכנס ויוצא ואין מכבדו לומר לו בא ואכול עמי יאמרו שהוא מפני שפלותו.

וכן מהא דקתני שלא ירבה לו בתקרובת משמע שדווקא להרבות אסור אבל ליתן לו פעם אחת או שתיים בדרך כבוד מותר.

ו) ולא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן –

ופרש״י מפני שיודע בו שאינו סך וגונב דעתו כסבור שיש בו שמן, ולכאו׳ צ״ב דאם הגניבת דעת הוא במה שיודע שאינו סך בו למה אירי הברייתא שהפך ריק אפי׳ אם הוא מלא שפיר גונב דעתו בזה שאומר לו לסוך ויודע שאינו סך וכמבואר לעיל בברייתא שאסור לסרהב בו שיבא לסעוד אצלו אם יודע שלא יבוא.

וע׳ בתורת חיים שכ׳ דאם מיירי שהפך מלא א״כ האיסור הוא רק כשמפציר בו דבפעם אחת או פעמיים מותר כיון שהוי דרך כבוד וכמבואר ברישא של הברייתא אולם כשהפך ריק קמ״ל הברייתא דהאיסור הוא אפי׳ באמירה אחת, ועי׳ פרישה.

ז) ואיבעית אימא שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה דבלאו הכי נמי פתוחי מפתח ליה –

וצ״ב דמה מהני מה שבלא״ה היה פותח לעולא את החבית והרי סוכ״ס מחזיק לו טובה חנם כיון שבאמת אין לו שום הפסדים מכך.

ואין לומר שאין זה חינם כיון שהחזקת הטובה היא עבור מה שמעריכו בלבו בדרגה זו שהיה מוכן לפתוח לו את החבית גם אם הפתיחה היתה כרוכה בהפסדים שהרי להלן צד: מבואר שרבא ור׳ ספרא פגעו בהליכתם במר זוטרא בחושבו שבאו לקראתו לקבל פניו, ואמר לו רב ספרא את האמת שלא יצאו לקראתו, כדי שלא יעברו באיסור גניבת דעת, וגם שם הרי העריכו את מר זוטרא בדרגה כזו שהיו יוצאים לקראתו וכמו שאמר לו רב ספרא ״אנן לא הוה ידעינן דקאתי מר **אי הוה ידעינן טפי הוה טרחינן**״.

וצ״ל דמאחר ור׳ יהודה היה פותח לעולא את החבית גם אם היא לא היתה מכורה מימילא אף עכשיו אנו רואים את פתיחת החבית כפתיחת חבית שאינה מכורה כיון שבאמת אצל ר׳ יהודה אין שייכות בין מה שפתח את החבית לבין מה שהיא מכורה ואפי׳ שלמעשה אין לו הפסד מ״מ החזקת הטובה של עולא היא עבור ההערכה של ר׳ יהודה כלפיו שהתבטאה במעשה פתיחת החבית וההערכה זו ישנה במעשה פתיחה החבית גם אם במקרה החבית מכורה, [משא״כ להלן אצל מר זוטרא אף שרבה ור׳ ספרא העריכו את מר זוטרא עד כדי שהיו יוצאים לקראתו מ״מ הערכה זו סוכ״ס לא התבטאה במעשה].

ח) לא ילך אדם לבית האבל וביתו לגין המתקשקש ולא ימלאנו מים מפני שמתעדו – עי׳ מהרש״א בח״א וברש״ש.

ט) ואם יש שם חבר עיר מותר – רש״י ביאר שחבר הוא מלשון חבורה וכונת הגמ׳

שיש שם בבית האבל הרבה אנשים וזה מתכוין להחשיב אותו בעיניהן.

אוצר החכמה

אולם הרגמ״ה פי׳ שחבר הכונה לת״ח וכונת הגמ׳ שאם יש בבית האבל ת״ח [מהגדולים שבעיר] שבסבתו מתקבצים לשם בני אדם, מותר, כיוון שאינו עושה אלא להחשיבו בעיני הרואים, ובמאירי הביא את ב׳ הפירושים.

י) ואם בשביל כבודו מותר –

ברש״י פי׳ שמותר כיוון שגדול כבוד הבריות, משמע מדבריו שאף שעושה בשביל כבודו מיקרי שגונב דעתו כיוון שסוכ״ס מחזיק לו טובה על מה שבא להברותו אלא שבכ״א מותר כיוון שכל האיסור הוא מדרבנן וכשעושה בשביל כבודו התירו מאחר וגדול כבוד הבריות [וכמו שמצינו בכמה מקומות שדחו רבנן דבריהם מפני כבוד הבריות].

אתריה 1234567

וצ״ע למה לא פי׳ רש״י כן כבר קודם בד״ה ואם בשביל, בהא דקאמר בברייתא שאם מביא לו פך ריקן ואומר לו סוך שמן מותר אם עושה בשביל כבודו.

אולם בפשוטו י״ל וכן משמע במאירי [וכך צ״ל לדעת הריטב״א הסובר שהאיסור הוא מדאו׳] דהיכא שעושה בשביל כבודו ל״מ גניבה מאחר וגניבת דעת ל״מ אלא היכא שמתכווין לגונבו אבל הכא הרי אינו מתכוון לרמותו ולגונבו אלא אדרבה עשה כן לתועלתו ולטובתו בשביל שיהיה מכובד בעיני הבריות.

ועי׳ לב אריה שכ׳ באו״א דל״מ שמחזיק לו טובה **חינם** כיוון שסוכ״ס עשה מעשה שמכבדו [ויש לעיין בזה דאפשר והטובה שמחזיק לו עבור מה שחושב שהביא לו יין, גדולה יותר מהטובה שהיה מחזיק לו אילו היה יודע שלא הביא לו רק שעשה כן בשביל לכבדו].

יא) שם – ברגמ״ה כ׳ ״כלומר ת״ח ודאי בשביל כבודו הוא עושה **ואין לו יכולת למלאנו יין מותר**״, מבואר שכל מה שמותר בשביל כבודו להביא לגין שאין בו אלא מעט יין זהו רק אם יש לו באמת אפשרות למלא את הלגין ביין אבל אם אין לו אפשרות אסור אפי׳ שעושה בשביל כבודו.

יב) לא ימכור אדם לחבירו סנדל של מתה בכלל של חיה שחוטה מפני ב׳ דברים מפני שמתעהו וכו׳ –

המחרש״א בח״א הקשה דהא הכא כשמוכר לו של מתה במקום של בריאה שחוטה בודאי מאנאה אותו כיוון שעורה של המתה זול יותר מאחר ואינו חזק כשל הבריאה השחוטה וא״כ פשיטא שאסור.

ותירץ שאומר לו שמוכר בשבילו את הסנדל של השחוטה במחיר של מתה דאז הקונה מחזיק טובה למוכר על שהוזיל לו את המחיר של השחוטה ובזה קמ״ל שעובר משום גניבת דעת שמחזיק לו טובה חנם.

יג) ולא ישגר אדם לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה וכו׳ –

במ׳ שמחות משמע שהאיסור בזה הוא לא משום גניבת דעת אלא משום תקנת

חז"ל שתיקנו כן משום שיכול להביא למיתה וכמו במעשה המובא בגמ' בהמשך וע"ד שתקנו חז"ל שאין האורחין רשאין ליתן וכו'.

אולם בטושו"ע מובא דין זה עם שאר הלכ' גניבת דעת והלכ' אונאה, משמע שהאיסור בזה הוא משום גניבת דעת.

אולם זה צ"ב דכיוון שחבירו יראה בסופו של דבר ששלח לו חבית עם יין ולא שמן לא יחזיק לו טובה ונמצא א"כ שלא גנב דעתו.

וראיתי בהערות למסכ' חולין מהגרשי"א שכ' ג"כ שהאיסור בזה הוא משום גניבת דעת דדווקא בדין דאין האורחין רשאין ליתן וכו' שייך לומר שהאיסור הוא משום המעשה שהיה כיוון שהוא מצוי משא"כ גבי חבית של יין ושמן צף על פיה דאין זה מצוי, והוכיח מזה דאף גניבת דעת **לזמן** אסורה. [עיי"ש שלמד מזה שמתנה עם עטיפה מרשימה אסורה אם לא שכך נוהגים רבים].

יד) ואין האורחין רשאין ליתן ממה שלפניהם לבנו ולבתו של בעה"ב אא"כ נטלו רשות מבעה"ב ומעשה שהיה וכו' –

עי' בהגר"א אהע"ז (כ"ח ס"ק ז') שכ' שמכאן מקור לדעת הרמ"א שפסק שאורח שנטל חלקו וקידש בו אשה, מקודשת, שהרי הכא מבואר שרק משום מעשה שהיה אסרו חז"ל לאורחין ליטול חלקם וליתן למי שרוצים הא בלא"ה מותר.

טו) ואין האורחים רשאים ליתן וכו' – עי' מג"א (או"ח ק"ע סע' כ"ג) שדייק מל' הרמב"ם שהאיסור בזה הוא רק כשיש מעט אוכל אבל כשיש הרבה באופן שלא יחסר להם רשאים ליתן להם.

ועי' בבה"ל שהביא ירושלמי (ברכות פ"ו ה"ו) שכ' דאין רשות לאורח להכנס לסעודת בעה"ב אחר ג' פרפראות ובפי' שם מבעל ספר חרדים ביאר שכך היה מנהגם להביא ג' מיני פרפרת קודם הסעודה [פרפראות הם מיני מעדנים שפותחים את בני המעים להיות נמשך אחר המאכל] ואם יכנס האורח אחר שאכלו בני החבורה ג' מיני פרפראות, יתבייש בעה"ב שהרי אין לו ליתן לפניו אפי' אחד.

ועפי"ז כ' הבה"ל שלא יפה הם עושים אלו הבאים לסעודת מילה ונשואין בסוף הסעודה דפעמים אין לבעה"ב מה ליתן לפניהם ונמצא מתבייש.

טז) רד"ה במר דשחוטה – בחילוף שחוטה בחזקת שחוטה וכו' ולי נראה דלשון תמורה הוא, האי טריפה לאו דווקא וכו' אלא כלומר טריפה בשחוטה נתן לו במר דכשרה שחוטה –

החת"ם ביאר שבפי' הראשון כונת רש"י לומר שמדובר שהשמש של שמואל סתם ולא פירש לגוי שנותן לו טריפה, והגוי חשב שהיא שחוטה, ובפי' השני כונת רש"י לומר שמדובר שפירש לו שהיא שחוטה [למרות שהיא טריפה], ושני הפירושים הללו תלויים במחלוק' ר"ת ותוס' לקמן ע"ב אם איסור גניבת דעת איכא רק בגוונא שמפרש לו או אף כשאומר לו בסתם.

מכיון קרבן בתוכו. ובמתני' נמי תני' סכ"מ דאוק דלמי כוונתו כלן במביאין בתוכו לה' ול' לפרמב"ם ז"ל למימר בהמת המקדישי קרבן והו"ל לבתר דמביאין רק בתוכו. ולכן נלע"ד דמסתפינא כי' נלפע"ד לייחב דברי הרמב"ם ז"ל בתוכן בתוך דכתב הרמב"ם כ' עוד בס' פסוקו כ"ד דכומרת יום כנגד יום דמי' דמסתפינא בע"צ דמי' הראשה בתמת מרי בכולן הב"ד פעולין מקרבן משום דשוי בעקירת כל קיבה. ולכאורה תמוה למרי סגמ' יסיב מעמת בסלי דעיין דברים שבלדוקים מודין בשם ולא קיימן בכו ומעלם ואפלו יחיד הרמב"ם ז"ל מעם לאחר דוסי דעם נלמד מקרא מאיזה לכתיב מדבר ולא כל הדבר. וגם הרמב"ם ז"ל בפי' המשניות שם מוקמה הוא דיחיד בעמת דמיפטרי כ"ד מאהרן לעקור כל הגוף משום דסוי דבר שבלדוקין מודין בו ולא קיימן ומעלם. ולפ"ל שך בעמת דהרי יליפין. ולפכי ל' לסובר הרמב"ם ז"ל דרי"ה אמר שמואל לאמר בסהרן כ"ד לעקור דבר שבלדוקין מודין בו דמיפטר משום דלא שייך מיה ומעלם ליסו פליג לגמרי וס"ל דס"ה אמי דמיפטר בעקירת כל הגוף מכך קרא דמסתמא פקירת כל הגוף הוי דבר שבלדוקין מודין בו ול"ל כלל למיפוטי דמדבר ולא כל סדבר ופוסק הרמב"ם ז"ל כווסיס מס"ה כתב בפי' המפניות שעמת דלא קיימן ומעלם. ומס"ע ג"כ שפיר סייס בחיבורו בשומרת יום כנגד יום ומעלם ממש דהוי בעקירת כל הגוף כיון דגם בעקירת כל הגוף הוי סק מס"ה דבלדוקין מודים בו. ובזה לפי שפיר הא דפוסק הרמב"ם ז"ל בפורו של ר' מהלים מלוכות של שבת דמייבי בשוגג דמי דמבעי' לפגמ' בזה ג"כ מיקרי כל הדבר. ומס"כ לתירך מעמת דמיקר סליה חס בלדוקין מודין מו לה בורלי מחייבי הב"ד בבירתם א דבכל כל"ם מלכות לין בלדוקין מודין בפן לבך מבוללה דבחיבת בסדיה. ומיושב ג"כ שפיר קושית הלח"מ כל"ל דבהרו ב"ד דאין בבת בשניות שפיר הי מעם בדבר שבלדוקין מודין בו דלייבו בלע דרשי בלל בחיים ובקיל תשבות כ"ז שים קליל וכו' בוללי מולו דים שבת בשניות ולא קיימן ביה ומעלם לף מי ימת דבר רק בשיטול מלק מסגלה לעמין מדיה מ"מ הכא מיפטרי כב"ד ללא קיימן ומעלם. ותע"ג ללפ"ז יקשה לתיך הני בעת י' לחילוק בזה מי הי עקירת כל הגוף לו לא מלחר דלחילוק דרי"ה לאמר שמואל הוי הטעם מומלם ול"ב מבכחת לפעמים בעקירת כולו דקייל ביה. וב"ל כגון בהורו מל' מכל"ם מלכתות וכן לפעמים להיפך בעקירת מקלת דאין שבת בשניות וס"מ מיפטרי הב"ד אם ס דלא קיימן ומעלם י"ל חדא דמבני נקטה מלי בעפי' סרוב כן הוא דרוב פעמים בעקירת כולו הוי בדבר שבלדוקין מודין בו ובעקירת מקלת הוי שאין בלדוקין מודין בו ותע"ג דלפעמים מבכחת להיפך ויחבר י"ל דלחילוק דרי"ה לאמר שמואל בחמת ובעמת מעמי' דבהורו מל' מכל"ם מלכתות מיקרי עקירת מקלת ובהורו דאין שבת בשניות בחמת מיקי עקירת כולו בחמ"ל למיל דלר"ח י"ל כן כללפ"ד נכון בס"ד:

פרק י

הלכה ב **בודקין** לותו פעמים הרבה וכו' ותע"ג דלעיל כתב דמיד שנכנס לותו לו מופת מעה בעמוד לו כיו. עין מעשיו שהלי לגבוהה דאין לומר דמייבי כאן בהין יודעין מעשיו דבה מייבי לאיש מפשוטל ובפשוטל כהילו מעשיו דלהלו היה לגבוהה. ול"ל דנהי דמיד מעה בעמים לגבוהה לעשות כמו שביבה בבל מ"ש שוקר לבודקו עול לולי שבה הוא מפל"ב כ"בבדק פעמים הרבה לא מתוייב ליבל כל הגוף ספק מלבו על נבולתו ולא יסרסר שוד בפוס ספק עלין. ומ"מ מדיין לאו מבוקר עד במה מיקרי הרבה פעמים ולפל"ז יבים מיקרי יותר מדלי בפל"ב כ"בכל ס' ולא יבאו יותר מדלי. וכן יש לדייק על לשון הרמב"ם ז"ל בל' בכל בכל' ס' בבנית שמדעה נבולתו ובהמיון בלבניו פעם לאחר פעם דמלי יבים לאיסור לזה במלי שבהמיון בו לייבי פעמים והו"ל למימר יוהר ונעמנו לבניו פעם לאחר פעם:

הלכה ד **עיין** בפ"ח שם כ"ך ומיושב על נכון דברי הרמב"ם ז"ל בכאן ובפי' המשניות:

הלכות דיעות פרק א

הלכה ח **וכמי** שמדקדק ע"ע וכו' ויתרחק מדעה בינונית לגד זה לו

יתכוין ע"ז בשר שנולם בכלל בשר בחומצה . ודוקא דבחב מיירי מפי' כשלין מלוקח מיהב ממנו בפי' בשר בחומצה מלא מחמת שמשרב בשר בגילה עם בשר שחומצה ממילא יפצה הלוקח אבל ג"כ בשר שחומצה הוא - דאם מיקרי ג"כ בחמצתו בפי' מלחר דמערב כדי שיפצה הלוקח :

פרק ג'

הלכה א **שבא** יאמר מלם וכו' ובכלל זה הלו שמחעסין תמיד חין נדרך מיהה ותכרו חכמים לפנף ל"ע בחצים

ב"כ . ומכה שיחי לשון דברמב"ם ז"ל דמשיקרא לחר דלחיו בדרך מוכה ובבר כבי קלחר ותסרו הכחים מלחה דכחב כמ' חעחים לחר שמוחל כל היחב בחעחים מיקרי חומה ויליף לה מק"ו דר"ח בקפר לחמר בגזיר מיקרי חומה מפני שלישר עלמו מן הין לבד וכ"ב זה למחצנה לגמרי ומבואר שם בגמ' דשמואל מיירי לפני' כמלי לעצורי נפשי' דגם זה נלמד מק"ו דר"ח בקפר דבדי חין כל לחם מסחמח מלי לעצורי נפשיה וח"ח מיקרי חומה וכ"ב בשמחעסה לגמרי ור"ל פליג ולחר בגזרה קדים ורק כיכה דלה מלי לעצורי נפשיה מוכה עיי"ש . ולפ"ז גרחה לברמב"ם ז"ל שסק כשמואל מפ"ש כחב ג"כ כך דר"ח בקפר הלה דמפרש מדלה חמרי דחסור לפחעסה לו דכוי חומה וקחמרי רק למיקרי חומה ע"כ ס"פ דכוי רק דרך לה מוכה לבל הבח ממש לה כוי [וכזה יש לחרץ מלי שהקבו שהום' נפ' כחובל דהלוך מחרן בגמ' מליכה דשמואל מפ ברבה רשום בהומר לפחב בחעחים כיון דגם יוכב בחעחים מיקרי חומה לדידיה נופיה ולכ"ל ניחה דנכי למיקרי חומה לבל מיכול ממש לה כוי ושפיר קרי ליה רשות] לבל בלה מלי לעצורי נפשיה כוי ליסור ממש מדרבנן ותכמ' לה לקרות דבקרבן קדום דבלה קדום שרוי בחוך ממוו [לו חפחר דדמי רקה לחובל בעלמו ויכיה בממ מזה דגם חובל בעלמו ליכח רק ליסור דרבנן] ומ"ה שפיר נקיט בכמב"ם ז"ל דלחו דמעחעין חמיד דזה מיקרי היובב בחעחים דסיינו בקביעות הוי בדרך לה חובב לפי' דמלי לעצורי נפשי' ותכמ' חכמים לפנף עלמו בחעחים זה מיירי דלה מלי לעצורי ונפשיה והחעחים הוי חלוג כיגוף שכיר לחברו חכמים ח"ב :

והנה בכמב"ם ז"ל בפ"ג מה' נדרים בחב מי שבדר נדרים להקן מעשיו ה"ז ריק ושומם . בגון שהיה שלא לחחר עליו שבשר לו בסיס שנוף ביין ולחר בלו סיין לו שחחנלה ביפיו וקיבל עליו מיכות כרי לן שבודם לבעים ע"כ . ומלה דלחמ"ג דוקלי גם בשוגב ביין וקיבל עליו מיכות ב"כ לה מיקרי חומה כלל לפי' לר"ח דקפר כיון דבכה"ג חוחר לעשר בלמו מן היין כמ"ש . חבל מ"מ ריק ושומם לה מיקרי בזה רק בשחנלה שבי קבלה הכיכות עורך בזה כדלימא בפ"ק דנדרים בח' שבח מן הדרוש עיי"ש :

ולפי"ז בחי מיבעי היה לפמ"ד דבר נכון בפי' בגמ' בפ"ק לנדרים לחמר דשמשון כלדיק לחמר מימי לה חכלתי לחבם חיר חמת רק מזה שבח מן הדרוש וכו' ומקשה ר"ח מ"ש לחבם חיר חמת מבוח לחתי על חמת ל"ב כל מבוחת ימי לה ליכול ומסיק דכ"ש כיון דרבין עליהן ימי כיכות מיכין ומסרעין של כמיכות ונחלקו מביחלין חולין בעזרה [ועי"ש בר"ן ז"ל דלחו דוקה ממש כוי חולין בעזרה כיון דלה החירו עפ"י חכם חלה דמחזי לחולין בעזרה] ל"ש חיר מבוח ימי חיר מבוח שחי לחעודי לחמיד נפשיה ובחב בכי לקחמר לבני שמשון כלדיק וד"ש ור"ח הקפר כולן לחמרו דבר ל' לחיר חומה . שמשון כלדיק כח לחמרן . וכחב כר"ן ז"ל דלחו דוקה כיון דלפיל מסיק דשמשון ומחרמין ולה מ"ש דמיכות וכסיק כר"ן ז"ל בחי . ולפמ"ד מלה לייבב דבשה לכלולה קשה מובה בלשון דשמשון כלדיק שמלי לה שמר מימי לה חכלתי לחבם וחשלת בל חיר ממה דהלה חיר ממה מביח ג"כ חמלה וחשלת ג"כ נהכלה . ומזה י"ל דיליף לבני דחיר חומה כוי דשפה בגמ' ממש' חיר דף י"ע ליחח בחבם שנדרש בחיר וממלה וספר לה נעלם מביחה חמלה שפוף ומיכה טוהה ומקשה בגמ' ממ"ש לי נעל מיעקר עקר חמלה ממי לה לייחי ולי בעל מינו גייז גם טוהה לייחי ומסיק לעטולם בעל מיעקר עקר ומ"ש מיימי חמלה משום דל"ש בקפר דחיר חומה . דלישר עלמו מן היין כלומר וכיון דשפה א מ"ש חמלה ממש שלישרה מן היין מ"ש מביחה חמלה בשוף שמר חומה זה ולפי' לחיכות לה מיילה פי"ש בחום' בביחור יוחר מ"ש מוכרח דשמשון כלדיק מוכר דיזיר חומה כוי שפיר מלי לחכיל חמלה דלה כוי חולין בעזרה כוי . ולפ"ז ניחה דשמשון כלדיק לה חיירי בחבם דשוף לייחי מבוח ממש דגם

123456789

חין נדרך מיכה ולחברו חכמים לפנף ל"ע בחצים

בגמ' חיר נחב שם דבכ"ש מביחה חמלה בשוף וחיום חכלה . ל"ל החם כיון דבחמת בכיחות מיבעל לפרוי דשמל מיפקר עקר לבל בבח דמיכות בחמת שמחמם לה מיבעל כמ"ש כר"ן ז"ל בשלמו ודק דמחי כחולין בעזרה ומחמם חמלה זה לה כוי בחולין בעזרה כיון דמ"ד מייחי חמלה זה ושפיר חמלה זה גם חלכלה ודק לחבם לחודה לה מני לבילי דמחבם חמלה זה לימו מביח לחבם כדחוכח בגמרה שם בחיר ודק לפקוח דלפ"ז מלי מקשה סגמרה לי בבי חיר מבוח ממי . ובלה חיר שכור כימ מביח לחבם דק חמלה ומחמלה הה מני לבילי וכנ"ל . ז"ש חדה ד"ל דמבלמים מקשה דלה ליכול ושוד דחיר מיבוד מביח חמלה בחמה ולה מלימו על הטלה זה דק חמלה בשוף בחמ"ב כחוס' בחיר ש"ש . [ולפבר לומר דבר"ן ז"ל חזיל לשיטחו דבבירה ליה מבשה דחחבדם בחיבוח שקבלוחם חין מרוצין . ושם בן גם בחמלה לימ מרוצה על בל פנים ובבילי חמלה בלישר בלמו מביי"לחוד חין בחמלה בחלל בחו שבחבו החום' שם ושימו מחוכן זה מבח דברי חבי] [ולקמ"ש לדייק בגמ' שם דשמשם דרק לחבם חיר חמלה לה חלל בלל שך שקבנוחם בחביחה זה בחיר לחחר בחבם בפר גם מיחה חמלה בלישר חלל ושמחי כיון דחמלה מיחיקרא ומחחבדם על קבלם בחיחות לעמרי ל"ב גם שקבנוחם דשבבה חויין בחולין בעזרה ויל לפמ"ב ברי"ן ז"ל דרך בוי מחי בחולין בעזרה י"ל דזה שייך רק בשמה דשקייב שבנוחה דשוחלה בלל לה בשמה דגמר חיירות דשבבה חח"ב גם מחי לה בוי] בעלפ"ד לבון בב"ד :

הלכה יט **לא** יבפול לה ביום שבבם לפחרן ולה ביום שקנה ו"ל ביום שילה לדרך ולה ביום ביחה מן שדרך לה לפיבה ולה לחחריבם ע"ב . ומלה דזה שב' ולה לפיבה ולה לחחריבם קלי על ו' ס בבבה לפחרן חו על יום שקנה דחלו על יום ילילה לדרך לה שייך לחחריבם ובל יום ביחה מן שדרך לה שייך לפיבה וחח"ו שלחחי בן בשם"ו בח"ח בי' ד"ה שפי' בן :

פרק ה

הלכה ד **אעפ"י** שחשחו ס"ח מוחרת לו חמיד וכו' ולה יקל לחבם ביותר ולה יעבל פיו בדברי הבלי וכו' ויספר ויסחק עמה מעט עד שחחייבב דעפה וכו' ובלח"ם חמה על מלי דהשמים בכמב"ם ז"ל בל בחילוקים שבוחבו בגמ' לחלק בין בישוב מילי דהשמים למילי לחחריחת ובין לריך לרלוי לו לה ומלי שחי משום דלה ק"ל בר"י בן דהבלי גם זה . מ"ם לשוב לספר עמה רק בלריך לרלוי שרי , זה חמוס דשרך שייך לומר שמלי דלה ק"ל בדלחבר ר"י בן דהבלי בזה מזה נלמה ליסור יותר [ולח"ז מלחבי בש' ח' שחמה ב"ב בן] ושוד דשם שיבר רחיים בגמ' לבחיר בישוב משובדת דחמת שלום דלה בבל פשם היה בשם עמה ושובחה זו בשלום . ולולא דמ"ש בישוב דומב לדיבה ה"ם ולפמ"ד דבכמב"ם ז"ל שובר לשיבר מפי' בשפרשים ז"ל דלה דמילי לחחריחת שרי ורק מילי דשמשים דשיין מילי דיבול לשוב ועי"ז קלי קלא ; מנידין לחדם מס שמו לפי' שיחה קלה שבין חים להשמו בייחו בישה של דבר קלום וכן דב דשם ושחק כוי מילי דשמשים מ"ם מקשה בגמ' דבב שלדב [ובבל ספי' כוי מלי בגמ' לשקשות שלדב מבך דר"י בן דבבלי ללה דמיחה ליה לשקשות דבב שלדב] וכן מפרש נמי מלי דשחרן בגמ' שה דלריך לרלוי לים בפי' בשפרשים ז"ל דמיירי דוקה בשים לו בשם עמה ללה דבשחמ בבל השמים בריך ביאור מעם עד שחחייבב דשהה ושחלק בגמרה רק בין בישוב מעם לריך בדי לרעותה ובין בישוב הרבה שה"ל שוד בדי לרלוחה [ולפ"ז ס"ה דכוי מלי בגמ' לחרן גם בשם' שלדיס בישובדת דחמת שלום דכוי בישוב מעם דשרי בבל השמים ללה דשדיפ מיהה מלי דבמילי לחחריחת שרי גם בישוב הרבה] ולפ"ז לה השמים בשמ"ם ז"ל מילי דבמלי דקחמר ולה יבול פיו הרי קחמר בשדית למיירי דוקה בשילי דשמשים דשייך בהו קלה ביבול לבל מילי לחחריחת שרי וכן מלי דחסר בישוב בביה בך חי' דשחלק בין לריך לרלוי לו לה וכשמ"ב . וגם לכחורה ר"ל שוד דשפרש בשמ"ם ז"ל מלי דשחלק הגמ' בשהכם שלדיס בין בילי השמים למילי לחחריחת ג"ב ס"ק מלי דהוי לוזך השמים שרי ומלי דהוי יומר מבדי הלוזך זה מיקרי מילי לחחריחת ולחבור ובל זה בילי דשייך בהו ביבול וכחי הגמ' בשם' חניגס . לחבן יותר נרחה בפי' הרחבון :

נכונים גם מלר הסברת דמהכ"מ יהי' היתר יותר נפני ישראל כתומר לו בהדיא שהיה כשרה ליקח הכשר מהגוי ומייסין רק לניקור גיד משום נותנו לגוי נפני ישראל נמחט וזה ישראל יודע בבירור שזו הסחיכה בה מבשר כשר שים במקולין זו. נשלמת ליקח מגוי כשר שלא רצו שבח לידו מישראל ורחי לחמור בכל ענין משום לא פלוג כמ"ש התוס' ז"ל סי' ס"נ סי"ק כ"נ כמ"ש הלי"ח ז"ל ס"ב נמת, אבל מכיון שים יד ישראל בחמלא ברוחם ישראל זה מישראל שבירו נותן לגוי בשר מבשמה מיודע בבירור שהיה כשרה לחתי לה יפה רשחי ליקח חומו מהגוי כמו דשריה לי' כחם הי"ל בפירוש שכשרה היא. ומ"ש הלי"ח ז"ל לסיר משום' לקמן (פ"ב) ור"ל דשם נדי"ם חמר חביי וכו' כחנו דמיירי שחי"ל בפירוש שהיה מנוקרת וכן' ס"ם וכן בשלימתא מוקי לה בחי"ל בפירוש דכשרה ס"ם. לסיר חדרבה מ"מ חום' שם דשם דקחני ובכו"ם בין חמוכה וכו' הי"ל ליסול וכו' מיירי נגנח לו בשחט וכו' וגם הין לחום דחזי לים ישראל וחנן לי' כו' דבמקום שחי"ח חיירי ומיים שמא חמר שאפל הגיד מודע לו שהיא טריפה וכו' עכ"ד בקלרה והי"ב לחתי מגוי בכל כחנו בפשיטות היון דמיירי במקום שחי"ח חמור לו ליקח מגוי בכל גווני משום לא פלוג היון דמיירי בשחט לחי"ב דהיון דקיבלו הגוי מיד ישראל וזה ישראל החמר רחם זחת נפניו חילו היה יודע שהיא מבשמה כשרה רשחי ליקח חומו ולכן ל"ל ליחום שמא נמלח טריפה חמר שניפל נידם חבל חי שי יודע בבירור שכשרה שפיר שרי ליקח ממנו ולכן מ"ם חום' הנ"ל בפירוש שמנוקרת שם כ"ב לענין גניחה דשם וכמ"ש שם הי"ב. ושרי נרחה מזה רחים להמ"ז ז"ל וז"ב וצכון בפזהי' ורו"ק:

ועוד יש להמיין שיטת הסז"ז ז"ל ממה דקחה דהמ"ם חמר כחן דנזריון שמא יחנהו נפני ישראל והרמב"ם ז"ל נפ"ח מהי"ח ה"ד כחב לחמור רק בנחן לו בחמת חחוכה נפני ישראל חבל שלגי"ם חמו נפניו לה נזריון וזהו נגד הש"ם דכחן דנזריון שלגי"ם חמו נפניו ופ"ם נלמ"ת ז"ל דהרגים בזה. ולפמ"ש דמ"ם דהרמב"ם ז"ל חול לפמים דפסק שם לפיל מיניה בהלכה י"ב דבבל ענין חין לוקחין מן הסבו"ם בשר וכחב שם הי"ה ז"ל דפסק כירושלמי דס"ל סכי יפמ"ם וחי"ב שלה נפני ישראל שפיר שרי לשלוח לנכרי ירך חפילו חחוכה לחין לפום דישראל יקנה ממנו כיון דחחור ליקח מן הגוי בכל גווני—חפילו יודע שהוח בשר ופ"ב חומר רק נומנו לו נפני ישראל וזה שפיר חמור בין בחומר לו שהיה כשרה וכמ"ש הש"ם ז"ל וכן כשיודע דישראל שהיה מבשמה כשרה וכמ"ש הסמ"ג שם. חבל שים דיקן ס"ל דרוקה בשחמת חחור ליקח מהסבו"ם במקום שחין מכריזין חבל חם דישראל יודע שזה בשר שניפ הוח בבירור מבשמה כשרה חז חין היחור ליקח ממנו ופ"ם כ"ם ז"ל מ"ם חמרו לשלוח לו גם שלגי"ם חמו שמא יקנהו לו נפני ישראל, דמיסי דמלר שלגי"ם לה נזרו חמו שמא יודע דישראל שכחה בשר שזה לה שכיח שידע דישראל שבשר זה שניך שנוי הוח בבירור מכשרה כמוכן שזה לבר רמוק לידע זחת מ"מ נזריון שמא יקנהו לו נפני ישראל דחז בקל יכול לידע שזה הבשר מבשמה כשרה שבלר בשר זה שלקח דירך ממנו כמ"ש הסמ"ג חו דיחמר שהיה כשרה ולכן חפרו גם שלה נפניו ופ"ם הכל לנכון ורו"ק:

שוב רחיתי רחים ברורה לדברי הסמ"ג ז"ל מדברי הרי"ן ז"ל בשמעתין שכחב בשם חחרים שמא יקנה לו נפני ישראל סיורא גם שהיא כשרה וחכ"ב מסיק הרי"ן ז"ל ולפיכך חקנו שלה יקנו מפני לפולם כדי שיוכלו לסכור להם בבילות ובריפות חכ"ב ידעו בבירור שבשר שנמלח בידם בשר שחיפה כשרה הוא דבבב"נ שרי וכך פכ"ל. שרי מטוחר כהסמ"ג בלי ספק כמובן ומן חמת שחכ"ב כחב הרי"ן ז"ל דבי דייקינן ממחני' דחחוכה לה בשחי"ל כשרה ומוקמת שיא שלכך מי ה"ל כה"נ נפני ישראל חחי למזבן מיניה וכו' וזהו שנקטו בש"ם לסכור בבילות ובריפות לגוי בשחט דלמחת יפכרנו נפני ישראל ל"ש כיון דבשחט הוא לה ממיך ישראל נסכי וכו' פ"ל בקלרה. שרי דכחב נח"ל בפירוש שכשרה"ך בח"ת ז"ל דהה מטוח דבריו ים לדייק חיפכח דכחב כיון דבשחט הוא לה ממיך ישראל וכו' שרי דרוקה משום דנמן לו בשחט ומיים דשריפה היה חבל מי יודע שישראל בבירור דכשרה היה בחמת מומר ליקח ממנו ולכן פ"ש הרי"ן בחלה נח"ל בפירוש דכשרה היינו משום דזה קרוב בשלימות יותר חבל וחחי חי חחרמי מיודע שבשחט שכשרה שפיר משני ב"ב כמו בחומר בפירוש דכשרה וכמ"ש הרי"ן ז"ל לפיל וסיינו

דשמואל נ"כ היה כפין מכר דמחנה לו בשכר העברת הספינה יע"ש ולי"כ הדק"ל דאם יש לחלק בין מחנה למכר לי"כ גם מהאי דשמואל לא מוכח מידי ועי"כ דס"ל לש"ס מלך הסברת דאין לחלק ולי"כ הרק"ל אמאי לא מייתי מברייתא הכי"ל . ולכן נלע"ד דס"ל לכהן לפש"ס הת"ח ז"ל לקמן דיש מברח לומר דבנכיולות וטריפות שייך יותר נגיד דהם בחזקת מסוכנים ואינם בריאים ורופא הנוי בשברה יותר יפש"ה לי"כ ל"ש דמברייתא הכי"ל אין ראיה דשם ליש דבנכיולות וטריפות שפיר לאסור לקפיד הנוי מוכח דהם מסוכנים לו ואילו ידע לפשר דלא היש קונם ושפיר היכא דמחות מוכח אבל כאן בלא ניכל נידה דמוסף דניכל נידה ע"י שמסוכנת לא הוי בכלל נ"ד דשם היכפא ליה בחמת אם נשחר בו הניד דסוי רק מלחא דאיסורא ואינו מצרון אלל העכו"ם לכן מיימי מהאי דשמואל דאף דס"ל ז"ל מפרש בשר דשמוסף סייגו שכתן לו' מריפה שמוסף בשר דכשר שמוסף ונראה מזה שנטרפה בשמסף השמיטה שאסף פגם בשמסף שאסמיסה כמו שהייה דרסה וכו' אז שהיה השכין פגום וכי"ב ול"כ נכה"ג ל"ש לומר דסוי בחזקת מסוכנים דאף היה בריא ואלא מד שעת השמיטה ונפשל בשמיטה רק מלך שדין תורה דנכה"ג השמיטה אינה מחרת לחומה ליגרשל ולא דמי לנכיולות שנתגלגה מחילים או היה בה טריפות בפנים דכשנפו שפיר ים בהם חזקת מסוכנים לבריאות כעורב אלל כאן מי"י רק טרפה ע"פ הדין שפוסלה לאכילה ואוי רק מלחא דאיסורא וארי זה דומה לאיסור ניד הנשה ושפיר מוכח דגם נכה"ג שייך בניבת דשם. וזה נכון מאוד בשזה"י ודו"ק:

בנמר' תנפקא מיית מעשם. ורחימי למהרש"א ז"ל בח"ח שהקשה דאף דחנפקא מיית מעשם ע"כ מד השתא נמי ידע דחלי"כ ליח ניח בניבת דשת עכ"ד יע"ש שכתים בקושיה. ולענ"ד ל"ש דודאי הוי ס"ל דמיבת תנפקא מעשם למרי תנפי דסיימו הו יין מי הו מזון ועיקר הורחמו יין טוב כש"ס ב"ח תנפקין מיין פשמים (דף מ"ב ע"ח) וברש"י ז"ל והוה לענין שמן שלא נשטל כל צרכו והוי נם מיבת תנפקא לענין יין מורם כן הו שהוה יין מי ולא נגמר כל צרכו כי מזק מאוד וא"ר לשמייה הו שחיינו מזון כל צרכו וא"כ שפיי דשמואל נמן לעכו"ם זה ול"ל שמשקאו תנפקא ויש בשעשאו מי שמש הו מזון רק חיינו כל צרכו ושפיר יש בו בניבת דשת, ל"ש דשמשת קאמר ליה ור"ל חיכו הוה דשעשי תנפקיה מ"מ הת התום' כתבו לקמן (בע"ב) ד"ה חיכו וכו' דבדבר דלא הוי"ל לאסוקי אדעתים שפיר יש בו נ"ד יע"ש וכ"כ כיון דשכר ככברי הי' ד"ת דיבר ר' וזה סיין נ"כ שווה דיבר רק כשהוה מי אבל כשהוה מזון לא שווה כ"כ ל"ש היש לככרי לאסוקי אדעתים דנותן לו מזון כיון דקבלו במורת שיווי דיבר שלם ושפיר שייך ביה בניבת דשת ולכן מסיק השתא דתנפקא רק מיית משמע ולכן הקפיד שמואל שאבר על דבריו דשה בפירוש ל"ל שיתן לו מי ממש. וזה נכון ובדור לענ"ד ודו"ק:

ברש"י בד"ה אין מוכרין טרפה לעכו"ם בשמס ל"כ הודיעו וכו' לקמן שכ"ל. עיין רש"י ז"ל שמחריך לפרש כוונתו דאזל לשיקשתא דרב חסי לקמן ולכן מיש רש"י ז"ל במקום שמכריזין וביום שמכריזו זהו דלא כמהן דאזבי ורבא מוקי המעשה בלא מכריזו ור"ח מוקי בשקיש שחיט כלל. ולע"ד דרש"י ז"ל קמ"ל בזה דמיש מקודם דאין מוכרין טרפה לעכו"ם בשמס אלמא דגם בשמס שייך בניבת דשת ומה"ט דכ"ז במקום שחיט אבל במקום שמכריזין והכריזו דיש סיום טרפות במקולין בכה"ג לא הוי בניד רק בשפרם לו שהיה כשרה אבל בשמס לא הוי בניד כיון דשעכו"ם יודע שמכריזו סיום שים טריפות היה לו להשלות על דשתו שמא מטרפה מוכר לו לכן קמ"ל רש"י ז"ל דשר דינה חיה למרוייהו דגם במקום שמכריזין והכריזו שייך בניד גם בשמס. ועיין ברש"י ז"ל שכתב דאיל דסיום דכרי רש"י קאי לענין בניד אלמא סוגרך לפרש כן יש. ולפש"ש חיים דרש"י ז"ל דכותח גדולה קמ"ל בזה וכמיש ודו"ק: ועוד שפיר ברש"י ז"ל שמה דנקט בשלישתא אין מוכרין בכילות וטריפות וכו' ולא נקט כגוונא דריש לענין נפיל ונימני דאין מוכרין ירך מחוכה לעכו"ם כחילני דשמא יקח יהודי ממנו שמוליין שם כפירש"י ז"ל לקמן (וכפין זה הקשו התום' לקמן) ותירץ לאלק דלענין ניד ל"ש שמא הא' מפני שמחעשו דליכא בזה בניבת דשת ועוד התירך יע"ש. ובחמת קשה בריש"ת דכרייתא כאן דקתני דמותר לשלות

לעכו"ם נם מחוכה ולמה לא ניחוש לבניבת דשת ועוד שמא יכברנה ליהודי וכבר הקשו כן התום' לקמן (בע"ב). ולפנד"ל נולא דבריש הקדושים דזה מליא אי אמרינן יש בנידין בניבת אז שפיר שייך סן ה"ט דבניבת דשת דכברי יחזיק לו טיבה מש כפירש"י ז"ל לפיל והן הי"ש דשמא יכברנה אחי"כ ליגרשל דכיון דיש בנידין בנ"ש הרי הוא כשאר בשר ופיין לקמן (דף ל"ו ע"ב) בראי' ז"ל דמתני' דירך וכו' דלפ"ז לא יהנים לא בכברי ולא ליגרשל דיש בו מדיין הניד הקשה אבל אי אמרינן אין בנידין בניש והוי מן בשלמא אז שייך נ"ל לבבי הכברי דהא אחי"כ כשיבוא לאכלו יהיש טורף לו שנפ"ל בחוכו שיהיה בפיו ובחיכו כמן בשלמא, וכן ליגרשל ליכא מששה דמתי' הנפ"ל בשלמו לאו בר אכילה ובבואו לפיו שלוכנו דאין יאכל עז, וגם אין לומר שמ"ש הירך קיבל משם מפניד דז"ח דהא אי אין בנידין בניש אינו אוסר מעורבו דמתי' דיק הש"ס בר"פ דאמנ דירך ס"ל יש בנידין בנ"ש, ונם ל"ל דמתי' קיבל הירך משם משמו של ניד דהא לשיטת הרי"ף ז"ל היכא דניד אינו אוסר נם שמו אינו אוסר, ואפילו להמולקים עליו מ"מ כאן לענין לומר שמא יכברנו ליגרשל י"ל דאיכא ס"ם חרא שמא לא יכברנו ליגרשל ואחי"ל דיכברנו מ"מ שמא יהיש שמים בירך נגר שמו של ניד דשפיר יש בקל במליחות שיהיה ס' בירך עלמו וכמ"ש הרא"ש ז"ל (דף ל"ו ע"ב) שם וכ"ש לאידך דאין בנידין בניש ואין רק מלר שומנו הרי נם הניד מלטרף לבטל כמבואר בסוי ל"ש יש"ם ואיכא דאיכא ס"ם לא שמא יכברנו ליגרשל מ"ש שמא יכברנו לעכו"ם

ובמ"ש המוס' על רש"י ז"ל דכתב פי' תמלחה דרב חסי דפליג
תנא דמתני' תמנה דברייתא כתב הל"ח ז"ל לתמוה
גם בלח"ם על רש"י ז"ל דתמתי לא כתב כן גם לתירוצה דחכי
ורבא דהא לרבידסו נ"כ ל"ל דפליגי מתני' וברייתא דהדדי יע"ש
שהאריך. ולענ"ד דרך קרוב לחכמי ז"ל דדוקא במתני' דמיירי
בשוחט לנכרי ע"י שלית מע"ה מיישינן שזה השליח לא ידקדק כ"כ שלא
ליתנו לנכרי בפני ישראל דמליגו בשים פעמים מרבה דמיישינן לקלקולא
דשליח דשוח לא מדקדק כשלים פעמים מע"ה מיישינן שמא יתנו לו
בפני ישראל אבל כאן בברייתא נזכר רק ברישא השוחט ירך לאחרו
וכו' אבל בשוחט לעצמו לא שייך שמא יתנו בין מחוכה כו' ח"ל ליטול
טימנא נפ"ל וכו' וא"כ י"ל דמיירי בשוחט לו לעכו"ם הוא בעלמא
וכודאי יזהר שלא לנוח לידי מכשול ויתנה לו שלא בפני ישראל.
ולקמן יש לדייק כן דאי קאי תרישא ע"י שלית סו"ל למיתני ולעכו"ם
בין מחוכה וכו' דאז משמע דר"ל בשוחט לעכו"ם אבל ליטנה דמתני'
ובעכו"ם משמע דהוה דין בפ"ע וא"כ י"ל כמ"ש. אבל לרב חסי
שפיר קאמר דהא מזיין דמפרש למילתא דה"ט דאין מוכרין לו
טריפות דמיישינן שמא ימכרנו בפני ישראל אלמא אפילו בהוה בעלמו
ושלח ע"י שלית נ"כ מיישינן לזה א"כ שפיר קאמר מרישא דברייתא
גם בנפ"ט ניחום לסכי וע"כ דלריך לחלק בין מוכר לו בחיטין לבין
נותנו לו בביתו וא"כ שפיר קאמר שוב ממתני' דשם מיישינן שיתנה
לו בפני ישראל אפילו שלח בחיטין ולכן מוכרין לומר רק לרב חסי
דמתני' וברייתא פליגי להדדי ות"ש לנכון. וניחי לשפיני נגיבות דעת
שפיר שם יכול רש"י ז"ל להקשות גם לחכי ורבא אבל באמת לא
הזכיר רש"י ז"ל כאן כלל ה"ע דנגיבת דעת ומיקר כוונתו היה בזה
רק לברר לר"ת ל"ל דמתני' וברייתא פליגי היינו אי נאמרין למיקם
גם בשתני' היא דשמא יתנה לו בפ"י וזה מוכרח שפיר רק לר"ת
ולא לחכי ורבא וכמ"ש. ומ"ש רש"י ז"ל בלשונו אבל שולח לעכו"ם
בניחו שוא שכ"ל אפ"נ דלפמ"ש י"ל דמיירי שלח ע"י שלית סיינו
דיש לחוש ולחלק כן אבל לרב חסי הרי מוכרח דאין לחלק בזה
לכן הניח בדבר כפשוטו ע"י שלית ודו"ק:

עוד שקשה שליח ז"ל דרש"י ז"ל סומר דברייו לכאן כתב לאפי'
בשאם שייך בניחא דשא וגם מיישינן בכה"ג דיתברכה לו
בפני ישראל בשאם ויאמוד שהיא כשרה ולקמן כתב רש"י ז"ל דנ"ד
שייך רק היכא דיתישראל ח"ל לסדיא שהיא כשרה ועכ"ל דטעם
שב' שיתברכה לו בפני ישראל שייך אפילו היכא דלא שייך טעמא
דמפני שמאבדו והיינו היכא שח"ל שאם עכשיו שקרה יש"ש
ולאחריך מוד זה. ודבריו תמוהין לענ"ד לחכמי לפ שמורח שמירת
רש"י זה דאם לעיל (בע"ח) בד"ה אין מוכרין וכו' עכ"ל מבואר מזה
שח"ל סוריעו שהיא מריפה דאז היכא נ"ד וכו' עכ"ל מבואר מזה
דבשאם היכא נ"ד. ולכן נלע"ד דלק"מ דמ"ש הל"ח ז"ל להוליא
מפרש"י לקמן דנ"ד לא שייך רק בשפרש בהדיא כגרסה שהוליא
כן שם בד"ה אינהו הוא דקא מטעו וכו' דהא דקאמי לעיל מפני
שמשמאו במוכר לו בחזקת שחוטה וכו' עכ"ל, אבל לפנ"ד אין
פירושו כן דח"כ סו"ל למימר בח"ל שכשירה כש"ם אא"כ לענין
פותח שניות המכורות לאחוני ש"ם אלא כך כוונתו דבשלמא לעיל
במוכר לו שאם שפיר שייך נ"ד כיון דאינו ח"ל שהיא מריפה שרי
כל בשאם שיולא מיד ישראל בחזקת שחוטה כהונן ובחזקת כשרה
דדוב בשאות כשרות וא"כ גם בשאם שקרי מוכר לו בחזקת שחוטה
ולכן לריך שיפרש לו שהיא מריפה. וא"כ רש"י ז"ל שמשמאו במוכר
לו בחזקת שחוטה דאפילו בשאם הוי בחזקת שחוטה. אבל בהאי
דלקמן דשכריזו דנפל ביתרא לבני מילא א"כ היה לו להעכו"ם
להשלות על הדעת מדשכריזו כן משמע ש מריפות בעיר והיה
לו לישראל ליתרא אם אינו מריפה וכיון דלא שלחו אינהו דק' משמי
אנפשיה. לכן בהאי דפותח חניות המכורות לאחוני בזה ס"ל לרש"י
ז"ל דדוקא בא"ל בשבילך אני פותחה דאל"כ לא הוי נ"ד דכיון דהוה
בשאר נדול כפירש"י ז"ל (ע"ח) ד"ה ולא יפתח לו וכו' הוי מלתא
דאתיא והיה לו לשאל ע"ז וכיון דלא שאל לעיטא אנפשיה. ולכן
שחוטי ז"ל שסינו עליו ד"ה אינהו וכו' אבל מ"ש רש"י ז"ל לעיל
אין מוכרין נבילות וטריפות כוונתו כש"ם. והדברים ברורים בשעמן
ודו"ק. שוב ראיתי דגם הרח"י ז"ל הקשה בשמוך בקושית הל"ח

ובמ"ש המוס' ומיהו להא סינוייה וכו' נזירה שמא וכו' בפני
ישראל קשה וכו'. ופיין מהרש"ל ז"ל שדקדק דש"ם
לסינוייה דנ"ד מני להקשות כן. ולענ"ד לעיני נ"ל דברוחא

אין לנו לומר דמתניתין איירי בחלבו דגיד ולד"ה אף שנאמר דלא פליגו בחלבו דגיד מכ"מ מתניתין איפשר דקאי על חלבו דשליל ואליבא דר"י ודשמואל טעמא דנפשיה קאמר ומשו"ה כתב רש"י דשמואל קאמר דד"ה מותר ולא קאמר דחלבו דגיד קאמרה מתניתין דמותר ועלה קאמר שמואל דהוי ד"ה ובזה יתיישב רש"י שבמתניתין דלעיל שפירש דחלבו דשליל קאמרינן שהוא קשה למאי טעמא יאמר שלא כהמסקנא ולדברנו יתכן דרק בהו"א שלא ידענו כלל דפליגו בשום חלב הוי אמרינן ודאי דשמואל אמתניתין קאי ולפי"ז איפשר ג"כ לפרש דמ"ש אילימא דשליל הכונה וכ"ש דגיד ומשו"ה תנינן בלשון סתום וחלבו מותר דאי הוי אמינא דאיפשר איפכא דוקא דשליל ובגיד פליגו א"כ שוב ליכא למימר דשמואל קאי אמתניתין דאיפשר דמתניתין איירי בדגיד וביה פליגו א"ו סלקא אדעתין דאי בשליל ל"פ כ"ש בדגיד א"כ מתניתין בחלב דתרווייהו איירי ומוכרח דשמואל קאי אמתניתין ומסקינן דבדשליל פליגו ובדגיד ל"פ ושמואל קאמר אדגיד וא"כ לא קאי אמתניתין וראיה לזה מהא ברייתא גופה דכיילא בהדדי שליל וחלבו וא"כ גם מתניתין בהכי איירי ודאי ושמואל לא קאי אמתניתין — אבל צ"ע בזה ברש"י דלעיל מיניה שכתב וז"ל אלא חלבו דגיד של כל בהמה קאמר מתני' ומוקי ליה שמואל כדברי הכל עכ"ל הרי בפירוש שלא כדברנו ואולי לא כתב זה רק קודם ששמענו מהברייתא דר"מ אוסר חלבו דגיד וסבורים היינו דליכא כלל שום פלוגתא בחלבו דגיד דאז אכתי הוי אמינא דמתניתין לשמואל איירי בחלבו דגיד דבע"כ לא איירי אלא בחדא או בשליל או בגיד ומאי עדיפותא דהאי מדהאי אבל אחרי ששמענו דפליגו גם בדגיד שפיר מסתבר לנו יותר לומר דמתניתין בדשליל מדקתני סתם חלבו ואי קאי אר"י הרי שפיר כולל שניהם דשליל ודגיד משא"כ לדברי הכל לא יוכל לומר רק אדגיד לבד וניחא לן טפי לומר דקאי אתרווייהו ולר"י ועיקרו היינו בשליל דבזה הוי עיקר פלוגתייהו וממילא מרומז דגם בדגיד פליגו דמשו"ה לא פירש באיזה חלב ומשווה אותם כיון דעכ"פ במדרבנן פליגו גם בדגיד וממילא שמואל לא קאי אמתניתין מדלא פירשה דבדגיד איירי וזהו דוקא לבתר דאמרינן מודה שמואל דפליגו גם בגיד מדרבנן דא"כ הרי פליגו בתרווייהו ומיתוקמא שפיר מתניתין בתרווייהו ושמואל טעמא דנפשא ודינא דאורייתא אשמעינן.

צ"ד ע"א

תוד"ה טריפה — וי"ל דמכ"מ — דאי שרי ליכא למיחש וכו' עיין בתוס' והוא נפלא דאכתי ניחוש שמא יסבור חבירו שאסור לגנוב דעת הבריות וגם אם מותר שמא יחשוב שאמר אמת ואיך נוכל לסמוך על כזה שידע שמותר לגנוב דעת הבריות ושידע לחשוב שמא זה משקר ואיך הנותן יוכל לסמוך על סברא כזו להקל לעצמו ושהרואה ידע לסבור סברות להחמיר נימא איפכא שכך הוא הראוי גם יקשה שהרי קודם שידענו מדשמואל שאסור לגנוב כבר תירצנו טעם המשנה שחוששת לשמא יתנה לו בפני ישראל ומה בכך כיון שלא ידענו שאסור לגנוב דעת הבריות (ועי' בתוד"ה אמר אביי שבע"ב שמפרשין שהכונה שיאמר לו שהוא מנוקרת עיי"ש) א"כ יחוש שלגנוב דעתו אמר שהיא מנוקרת ויהיה מותר לישדר לי' חתוכה נמי ועי' לקמן בתוס' שכבר העירו בזה באופן אחר קצת אבל לפי הנראה הא דלקמן הוא בשם ר"ת ודהכא אינו מר"ת.

צ"ד ע"ב

אי הוה ידעינן טפי הוי טרחינן — יש לעיין אם לאחר שפגעו בו חזרו מדרכם לבי מחוזא עם מר זוטרא או לא ופשוטו משמע שחזרו עמו דאי לאו הכי איך א"ל רבא לרב ספרא מ"ט אמרת ליה הכי וכו' הלא מוכרח לומר לו כן כיון שרוצים לילך לדרכם ולהפרד ממנו אבל לפי"ז יקשה להיפך מאי קאמר איהו דקא מטעי נפשיה הא שפיר קאמר רב ספרא דאינהו מטעו ליה כיון שחוזרים עמו ודאי מוכח שלקראתו באו ואיפשר שכך היה דרכם כשפגעו באדם גדול לחזור מדרכם ללוותו אף שלא באו לכבודו ויש להם לילך לדרכם מכ"מ בשביל כבוד התורה הניחו עסקיהם ללותו.

תוד"ה אמר אביי — אבל שלימה — אעפ"י שישראל אומר לו שניטל — צ"ע איך יאמר לו שניטל אם הוא שלימה בלי חיתוך אטו בשופטני עסקינן — הלא פשוט לכל דמילתא דעבידא לאגלוי לא משקרא וכ"ש מה שהוא גלוי לפני כל איך יאמר על שלם שהוא חתוך.

צ"ה ע"א

תוד"ה אמר רב בשר — ואפילו בעיר שיש בה רוב — נ"ל דה"ה בעיר שכל טבחיה ישראל וכדרבי דאל"ה לא הוי קשיא מידי מדרבי וגם לא הוי איצטריך למיתלי בעורבים כיון דאיכא מיעוטא.

תוד"ה ובנמצא — ונראה דתקנתא בעלמא הוא — וטעם התקנה נראה שאף שע"פ דין מותר מטעם רוב מכ"מ נראה כמתירין לאכול דבר האסור בהדיא שקרוב לודאי שברוב הימים יארע ליהודי אכילת טריפות ע"י היתר זה על כן עשו גדר לדבר ובס' בית ארזים סי' תס"ז כתבתי שבאמת אסור אף שאין הישראל יודע מאיסורו.

תוד"ה הכא נמי — ומאי קושיא והלא כיון דחזינן בשעה שפירש — הוי כמחצה על מחצה וכו' עכ"ל יש לעיין בזה שהרי התוס' עצמם כתבו בדיבור הקדום דהתם לא הוי קבוע רק לא בטל משום דבר חשוב א"כ מיסתייה שאינו בטל אבל מנ"ל לומר דל"ש כל דפריש מרובא וכו' כיון דלא הוי קבוע ולא הוי כמחצה על מחצה — וצ"ל שהתוס' ס"ל דהוי דינו כקבוע ממש וצ"ע.

צ"ה ע"ב

תוד"ה אסיק תרין — התם בכל מקומות — היו רוב טבחי ישראל עכ"ל וקצ"ע לפי"ז מאי מקשי רב היכי אכיל בשרא.

תוד"ה בחרוזים — משמע דאין דרך לחרוז בשר עי' פסחים קי"א ע"ב תלאי בביתא — אבל בשרא וכוורי ל"ל בה — ועי' שבת דף ק"מ ע"ב תליא דבשרא — דכוורי ועיי"ש בתוס' בדף קל"ט ע"ב ד"ה תלא.

צ"ו ע"א

תוד"ה פלניא — ואם לאחר שנשאת וכו' ה"ה דהו"מ למינקט באופנים אחרים כגון שהוא בא על אמה או בתה

שם. כדי שיהא שלם בגופו כילד. כל זה עדיין שלמות הגוף ואין זה ענין לנפש.

הלכה ה'. ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה. כלומר לסור מרע או לעשה טוב.

שם. יש דעה וכו' הקצה האחרון ויש וכו' הקצה הראשון וזהו לפנים משורת הדין. גם בזה נראה הכונה לסור מרע ועשה טוב.

שם. ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינונים וכו' שנאמר והלכת בדרכיו. אעפ"י שהקב"ה כביכול מתנהג במדותיו גם לפנים משורת הדין, בכ"ז התיוב על האדם ללכת בדרכיו הוא רק לפי הדין.

הלכה ו'. מה הוא נקרא קדוש אף אתה הי' קדוש. גם בדרך קדושה יש דין ולפנים משוה"ד.

שם הל' ז. וישלש במעשים שעושה. פחות מג' פעמים לא נקרא מעשה, ועי"ז נכנסים חוה"ל בכלל חובת המעשים.

שם. ויחזור בהם תמיד כלומר להתדירם ללב.

הלכה ז'. ולפי שהשמות הללו נקרא בהן היוצר והם הדרך הבינונית שאנו חייבין ללכת בה נקראת דרך זו דרך ה'. אבל באמת הוא מקרא מלא צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו, הרי שגם אצלו כביכול יש ב' בחינות בחינת צדיק שזו היא מדה בינונית ובחינת חסיד לפנים משוה"ד, ואף כי אמנם הוא חסיד בכל מעשיו, ולכן גם אנחנו המצוה להדמות בדרכיו הוא בב' הבחינות ג"כ בצדיק וחסיד.

פרק שני

הלכה א'. חכמה ומוסר אוילים בזו. כלומר זה שאינו מבקש רפואה למכתו הרי הוא בוזה חכמה והשורש בזה הוא רק אוילות.

שם הל' ד'. והוא שצוו חכמים ואמרו לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה. בכ"מ שאז"ל לעולם היא מצוה שצוו חכמים, ואף כי בריש ה"ד כתב רבינו לעולם ולא כתב שצוו חכמים הוא מפני שהוא לשון רבינו ולא לשון חז"ל.

שם. אבל אם היו הדברים מרובין והענין מועט הרי זו סכלות. החכמה מאבדת תואר החכמה ונהפכת לסכלות והחכם נהפך לכסיל.

שם. הל"ה. סייג לחכמה שתיקה. ובה"ד כתב רבינו לא מצאתי לגוף טוב וכאן כתב סייג לחכמה, ומזה באה ההלכה שלא ימהר להשיב ולא ירבה לדבר שע"י כך יפגום חכמתו, ותנאי ברב שיהיה חכם.

שם. בלא צעקה ובלא אריכות לשון. במקום צעקה יש גם אריכות לשון.

שם. דברי חכמים בנחת נשמעים. זה ג"כ תנאי בחכם.

שם הל"ו. אסור לאדם. ע"כ דיבר רבינו מדברים שיש בהם כד איסור מהל' דעות וכאן בדברים אסורים.

שם. להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי. האיסור הוא רק להנהיג עצמו כן, אבל בערא לפעמים יש גם מצוה כגון תלמיד לרב, ולפעמים גם הרחבה לנפשו העגומה.

שם. ולא יהי' אחד בפה ואחד בלב. זה אסור לעולם וכמ"ש להלן, ואפילו מלה אחת.

שם. לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה. אם העכו"ם מקפיד ע"ז ל"ע הרי בכגון זה יש גם משום אונאה.

שם. ולא יסרהב בחברו. נראה דוקא סירוב אבל לבקש סתם מפני הנימוס מותר.

שם. ולב טהור מכל עמל והוות. גם הלב צריך להיות טהור מכל עמל והוות של פיתוי.

הלכה ז'. לא יהא אדם בעל שחוק. כמו שהוא שותק תמיד אבל לשחוק בערא מתוך שמחה מותר.

שם. ומהתלות. גם ממהתלות רק בעל מהתלות לא יהי' אבל בערא לבדח אינשי מותר וגם מצוה רבה.

שם. אדם מכובד צריך לשמור על כבודו ע"י מיעוט שחוק.

שם. ולא עצב ומתאבל. הראשון מלשון עצבות והשני מלשון צמצום.

שם. ולא בעל קטטה. מפני שחייב להיות איש קטטה כנגד אויבי ה'.

שם. ולא בעל קנאה. שיש קנאת סופרים שהיא שלמות.

שם. ולא בעל תאוה. שיש תאוה שהיא ראויה.

שם. ולא רודף אחר הכבוד. שצריך להיות מכובד.

שם. מוציאין את האדם מן העולם. אם הן פסולין.

.שם. פלס מעגל רגליך. זה מצות חכמים.

שם. וכל דרכיך יכונו. גם זה מצוה לעשות שכל הדרכים יכונו.

פרק שלישי

הלכה א'. גם זה דרך רעה היא ואסור לילך בה. בדעות אלו אף כי הן רעות, אסרו חכמים להתרחק לקצה האחרון, ולפיכך צוו חכמים שלא ימנע אדם אבל הגאוה וכעס המצוה היא להתרחק בתכלית הריחוק.

הלכה ב'. וכן כשיבעול וכו' . השגת הראב"ד וכן למצות העונה כו'. ופי' הכ"מ, ולא חשש

שם. הוי אומר שלושים כח"י וט"ו כאן. כ"ל בס"ד לכך
תמרו במצנפת דיומת על הסמיר ביום"כ שהיו
הכהנים מתלבשים בשעתו ואומרים לו טול ולח טול ולח
שתמצו בתוספות טול על זכות ט' לדיקים שבחו"ל ולמ"ד
לדיקים שבח"י בזכותם טול העוגת ולח. ובח דהיכה
המלוקה כך בח"י ים בה שלושים וכל חו"ל ט"ו, דכתיב
ותכרה לי בחמשה עשר כסף דלכך היתה הגאולה בע"ו
למודם שהוא סם י"ה שהחיר להם, והנה ח"י לרוב מעלתה
לוקחת התרה סם י"ה במלואו כזה יו"ד ה"ה שהוא מספר
שלושים לכך זוכה בשלושים לדיקים, אבל חו"ל אין לה כח
שתקח התרה מסם י"ה במלואו אלא רק מלותיות הפשוט
שהם מספר ט"ו, נמלא בחו"ל ההתרה בגמלוס שהוא מסם י"ה
הפשוט בלבד, אבל בח"י ההתרה בהרחבה שהוא מסם י"ה
מלא, ובזה יובן מן המלר קרחתי י"ה זו התרה של חו"ל
שגני במרחב י"ה זו התרה של ח"י שהיא במרחב של שם
י"ה שהוא במלואו. ובזה יובן בס"ד שהיס גלב בעדה ג
בקרב שהיס יפופו, כלומר קרב שם שהיס הוא לומות
לה"י שהוא רמז לשתי חלוקות שו של מ"ה לדיקים שהם למ"ד
בח"י וט"ו בחו"ל, ולדיקים נקרחים עדת ג', ותשגי ליה
בלמ"ד שבח"י וט"ו שבחו"ל שהם רמוזים בקרב שם שהיס
ועל מספר זה הוא סופני העולם שתם יתסדון מ"ו יחבד
העולם, ובזה יובן העשם מ"ם בגמרת על חכמי מ"י חד
מינייהו כתרי מינן, כי כן היה המדה של חלוקת הלדיקים
שבח"י הם כפלים של חו"ל:

שם. לתר לחבי ולויבייהו משתבח בבי כניסתת דמועי
לחפתת. פירוש לל תחשוב בלרך חלח לדרכה רובם הם מחותם
היהודים והמפורסמים שבדור חלח לדרכה רובם הם מחותם
שהיום יהודים ותם תרלה לחפש לחבריהם תמלחם מחותם
הספלים היובבים בבית הכנסת תחת היליע שהיום תבובים
ובכבדים כ"כ בעיני הברייות והיום מחותם היובבים לחשנה
במעלות רמות ומקומות מפותרים:

דף צ"ד. מרימה הותי ויהבה ניהליה בתר דשמוטה.
עיין במדושינו בס"ד לעיל בתסבת עירובין
דף ס"ד. בעובדה דר"ב דתמר לחותו גוי מנבחי טול גלוסקין
מחלעתי, שהקשתי מהתי עובדת דשמואל דקפיד תגניבה
דעת דנוי ותה שתרלתי שם ג' תירולים בס"ד ע"ש:

שם. חל יסרהב חרס בחבירו לסעוד חללו ויודע בו
שהיו סועד. קשה למה נקיט חל יסרהב דמשמע
תם תותר לו פעם תחת ליש לן כה כיון דטעמת הוא משום
גניבת דעת שלח יחזיק לו טובה בתנם, ח"כ לפילו פעם
תחת תסור לגנוב דעתו, ולמה נקיט חל יסרהב, וכן בתידך
דחל יבבה לו בתקדושת למה נקיט חל יבבה הח לפילו
דבר מועט לח יסלח לו כיון דידע דהיו מקבל, ובדמלינו
בהך דשמן דתמר חל יתמר לו סוך שמן מפך ריקן דמשמע
לפילו פעם תחת לח יתמר לו דהח לח תמר חל יסרהב
בתבירו לסוך שמן מפך ריקם. וכ"ל בס"ד דהתם גבי שמן
הגניבת דעת מפורשת בפיו שתומר לסוך שמן מן הפך
והוא ריקם דשן שמן בפך כלל, לך כתן הגניבת דעת לפיגה
בלב דהוא יודע מהשערת שכלו שזה לח יסעוד חללו ושמח
מועט בהשערתו ויסעוד חללו, לכך פעם תחת לו שתים
יתמר לו תבל לח יסרהב לומר לו יותר כיון שרתה שח"ל
ולח קבל:

ומ"ש ותם בשביל כבודו מותר, היינו תם בעה"ב יותב
על שלחנו והביתו הכעודה לפניו ובח ונכנס
חבירו לביתו דודתי מסוס שורת דרך תרך לריך להזמינו
שיתבל עמהם, ותם היינו מזמינו שרתה כמזלל בכבודו
ותהבתו תך תם יסרהב הוי זה גניבת דעת ותסור דכיון
שהזמינו לפילו פעם תחת לו ב"פ קיים שורת דרך תרך מה
שרתוי לנהוג עם ריעים ותוהבים ומכובדים, וכן תם מנהגם
לעלות תקרובת לקרובים ותוהבים כשיהיו חלל המעלה

שם. הוי אומר שלושים בח"י וט"ו כאן. כ"ל בס"ד לכך אמרו במשנה דיומא על השמיר ביום"כ שהיו הכבליים מחלבים בשעריו ואומרים לו טול ולא טול ולא טול ורמזו בתוהיות טול על זכות ט' לדיקים שבאו"ל ולמ"ד לדיקים שבא"י בזכותם טול העוגיא ולא. ולא דהיתה החלוקה כך ג"י ים בה שלושים וכל חו"ל ט"ו, דכתיב ותכרה לי בחמשה עשר כסף ולכך היתה הגאולה בט"ו לחודש שהוא שם י"ה שהאיר להם, והנה ח"י לרוב מעלתה לוקחת החכה שם י"ה כמלואו כזה יו"ד ה"ה שהוא מספר שלושים לכך זוכה בשלושים לדיקים, אבל חו"ל אין לה כח שתקח החכה משם י"ה כמלואו אלא רק מאותיות הפשוט שהם מספר ט"ו, נמצא בחו"ל החכה בלמלוש שהוא מן הפשוט בלבד, אבל בא"י החכה בהרחבה שהוא משם י"ה מלא, וזה יוכן מן המלך קראתי י"ה זו החכה של חו"ל עגני במרחב י"ה זו החכה של ח"י שהיא במרחב של שם י"ה שהוא כמלואו. וזה יוכן בס"ד שהיס עלה בערך ח בקרב שהיס ישפוט, כלומר קרב שם שהיס הוא לחושות לה"י שהוא רמז לשתי חלוקות אלו של מ"ה לדיקים שהם למ"ד בא"י וט"ו בחו"ל, ולדיקים נקראים ערת ה', ותשני ליה בלמ"ד שבא"י וט"ו שבחו"ל שהם רמוזים בקרב שם שהיס ועל מספר זה הוא שופט העולם שתס יתפרון מ"ו יחבד העולם, וזה יוכן העשם מ"ב בגמרא על חכמי ח"י חד מנייהו כתרי מינן, כי כן היא המדה של חלוקת הלדיקים שבא"י הס כפלים על חו"ל:

שם. אמר לפני ורוביהו משתכח בני כניסתה דאותי לפתח. פירוש אל תתמוה בלרך שיהיו כולם מן היהודים והמפורסמים שבדור אלא תדרוש רובם הם מחותם שלינם יהודים ואם תרצה לחפש אחריהם תמלאם מחותם הכפלים היושבים בבית הכנסת תחת היליע שלינם חשובים וככבדים כ"כ בעיני הבריות ואינם מחותם היושבים לחשבה במעגלות רמות ומקומות מפותרים:

דף צ"ד. טריפה הואי ויהבה ניהליה אמר דשמואל. עיין בחדושינו בס"ד לעיל בחסכת עירובין דף ס"ד. בעובדא דר"ב דאמר לאחותו גוי מגבאי טול גלוסקין מאלעאי, שהקבאי מהלי עוברת דשמואל דקפיד אגניבת דעת דגוי ומה שאחלקו שם ג' הירושים בס"ד ע"ש:

שם. אל יסרהב אדם בחביריו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד. קשה למה נקיט אל יסרהב דמשמע שם אומר לו פעם אחת אין לן בה כיון דשעמא הוא משום גניבת דעת אלא יאמר לו טובה בחנם, ת"ל אפילו פעם אחת אסור לנגוד דעתו, ולמה נקיט אל יסרהב, וכן באידך דאל יהבה לו בחקרובת למה נקיט אל יהבה הא אפילו דבר מועט לא יאלח לו כיון דידע דאינו מקבל, ובדמלינו בהך דשמן דאמר אל יאמר לו סוך שמן מפך ריקן דמשמע אפילו פעם אחת לא יאמר לו דהא לא אמר אל יסרהב בחבירו לסוך שמן מפך ריקם. וכ"ל בס"ד דהתם גבי שמן הגניבת דעת מפורשת בפיו שאומר לסוך שמן מן הפך והוא ריקם דאין שמן בפך כלל, לך כאן הגניבת דעת לפיכה בלב דהוא יודע מהשערת שכלו שזה לא יסעוד אצלו ומשו מזעה בהשערתו ויסעוד אצלו, לכך פעם אחת לו אתם יאמר לו אבל לא אל יסרהב לומר לו יותר כיון שרואה את"ל ולא קבל:

ומ"ש ואם בשביל כבודו מותר, היינו אם בעה"ב יושב על שלחנו והניחו העבודה לפניו ובא ואכלם חבירו לביתו דוחי מפני שורת דרך ארץ לריך להזמינו שיאכל עמהם, ואם אינו מזמינו נראה כמזלזל בכבודו ואהבתו לך אם יסרהב הוי זה גניבת דעת ואסור דכיון שהזמינו אפילו פעם אחת או ג"פ קיים שורת דרך ארץ אבל אם מנהגם שרואו לינהג עם ריעים ואוהבים ומכובדים, וכן אם מנהגם בשלוח תקרובת לקרובים ואוהבים בשיהיה אצל המשלח נשואין לו ברית מילה אם לא ישלח לחבירו נראה שמבזהו שאינו חושב אותו כלום, ולכן אע"פ שיודע בו שאינו מקבל יבלח משום שורת דרך ארץ, אבל אם מרבה הוי גניבת דעת:

שם. הלך וזמן עליה חורמים. פירוש זימן החורמים בשביל סיבה שדרכם היה לסיך בשמן ולא בשביל אכילה, וחבירו שבלח לו החבית הוא היה שוהף שלו שהיה להם כרמים שים בהם בעיטות גפנים וזתים, וחבירו יושב בכרמים ועוסק בזתים וגפנים למלאת מהם חביות למכור וגם לעורך בימו ובית בושפו, ומזמן שבלח לבית שוהפו חבית יין ושמן לף עליה והוא חשב שבולה שמן מפני שבחמת בכרמים שלהם יש להם זתים וגפנים בשופים מהם שמן ויין, והלך וזמן חורמים עליה לסיבה כי כן היה דרכם להזמין חורמים לסיבה בלבד כמו שמזמין לאכילה ולשתיה של יין, וזה נתרלו הקושיות של הרב חורת חיים ז"ל ואין לריך לשמות הגרשא:

שם. מאי קמ"ל דכולא ראב"י היא. פירוש משנה ראב"י קב ונקי שתופס לבון קלר וכשנה זו המעשה לא שנה אותה בתורך זה נחנק וזה נפל מן הגג אלא שנאה בקילור על דבר זה להרגו שלשה בפשות, ולכן הביא תלו בברייתא למדנו שגם פרטי המעשה הבמויים בברייתא מודה בהם ראב"י דכך הוי, שגם הוא שמע המעשה בפרטי הדברים האלה אלא שהוא דרכו לשנות בקילור, לכך קלר בה בלבונו:

שם ע"ב. ת"ל והא קא משתעין ליה. קשה מאי ס"ד דרב ספרא שאמר קא משתעין ליה, כי כיון דשתקו ולא ת"ל כלום במה השתעו. ול"ל בס"ד דהם והאי חזרו עמו לבי מחוזא, אלא היו הולכים לדרכם לסיבת דהניחוהו והלכו לדרכם אלא יאמר אאב"ל לקראתו, ושפיר עבד רב ספרא דא"ל הבי ולמה הוציאו רבא על זאת לומר לו אחלשתיה לדעתיה, ועל כ' מוכרח לומר דחזרו ע"ו למחוזא והניחוהו לביתם, ועל כן י"ל דאם רב ספרא בזה דסבר כיון דחזרו עמו, נמלא משתעין אותו אי הוו שב ן ולא אמרי ליה מידי:

דף צ"ה ע"ב. והאמר רב כל נחש שאינו כאליעזר. קשה הו"ל להקשות מדיפה מינה דהא קאמר רב בדיק במברא, נמלא היה דבקו ומנהגו תמיד. ול"ל דבדיק במברא ולא היה חושב בפיו בלום טוב לו רע. כי אם רק בלבבו סימך על זה, וכאן דאמר אלא דבמים היינו משום דאמר בפירוש מברא קאתי לאפלי יומא טבא לנו:

שם. בית חיוק אחד אע"פ שאין נחש בים סימן. י"ל מנהגו של עולם אדם לוקח בית ואח"כ נותן אחד, ואח"כ מוליד בנים, וא"כ הו"ל בית אחד חזק, וכ"ל בס"ד כל מידי דמסתבר למאלי בית הסימן שפי נקטי בריסת כי הסימן בשבור הלאחת נכסיו במו"מ, והבית הוא בכלל נכסיו של אדם, על כן מסתבר זה הוי סימן בשבור זה, והחיוק אינו למאלי בית הסימן על הלאחתו בריות מו"מ שפי מאחר, כי החזק הוא דבר אדם שנולד לאדם, והוא פרי אלו, ולכן יהיה הוא סימן על הרווחתו של אדם שהיא פירות אלו ומולדים לו מעשקיו ומשאיו, משא"כ האחר אינה פרי של בעלה, ולא הולידה הוא בעולם אלא רק נתחברה עמו בנשואין, נמלא שאחר אלה אע"פ שים בהם סימן אסור לנחת בהם, וזה יוכן רמז הכתוב אל תשנו אל החבות והוא כי אחת ר"ת אחר בית חיוק, אלו תשנו לשאות בהם נחש:

שם. אדר ליה תלסר נמלי ספיקי טרפתא.. לפי פשוטו משמע משוי י"ג נמלים והדבר יפלא מאד ותפילו לרש"י ז"ל שפירש לאו דוקא עכ"ז יפלא יען כי לפי' מהוי נמל אחד אין הדעת סובלו. וכ"ל בס"ד נמלי כלומר לומות שכתב הספיקות על י"ג לומות של עץ ובלחם לו, וכן היתה בגמרא דשכח דף ק' הלי מאן דזריק וכא אנודא דנמלא

בן יהוידע - ד יוסף חיים בן אליהו מבגדאד עמוד מס 419 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

דשחלה וכיוצא בזו כמ"ה דאיט ממון. אבל ביובל דשמות כיון לעשות בו כללנו מיי' למיל סימן ריכ"ב מפ"כ עם הסמ"ע ומה שכתבתי בזה לקמן סימן רכ"ז. ופמ"ו י"ל דברי הקובה"ח לעיל פי' קל"ב:

סעיף ל"ג. **ועבדים** אין נכסי תוגלה. פיי' סמ"ע. וכתב התה"ד עם לקח העבד מברי לה לשכחן דדמי לקרקע עכ"ו מליט גם בע"ח דדמי לקרקע בקונטרס כ"ח ע"ח דפריך עם ת"ה הייט קרקע. ול"ע דהא מ"ן עם דהה דאיה זה ופירש הייט דפריך כיון דבקרקע אין נשבעין מנלנלן ת"כ עבד לה נרע מיניה. יבן ל"ל דהתום' נ"כ מפרש. כן שכתבי בכ"מ ל"ע ע"ח דאין עבד מברי גופו קנוי רק לענין גרעון כסף וכ"כ הרשב"ה קדושין ס"ו וע"כ הא דפריך פייט קרקע כהר"ן ואין דאיה. ועיי' תומים סימ' ל"ה וי"ל בזה:

סמ"ע ס"ק ס"ה. **ובפרישה** מלקמי כו'. לפניט ליתא בפריש. ואילוק זה דאיה לתם"כ האחרונים במובא בפמ"ג ס"ק כ':

סעיף ל"ג. **ה"ה** כלקמות. הגמי כתב דמיירי ע"כ בשמו. ול"מ כן מפשטית הש"ס דמהלך רק בין מקרקעי למטלטלי ובזה אפי' במטלטלי יש חילוק בין פירות לכלים. והנכון כמ"ש הג"ל סעי' י"ב:

סי' רכ"ח. סעיף א'. **וזה** לא ניתן להיאכל. והנ' המפ' דת"כ לילקי ס"ז. לכאורה י"ל דהיי לתו"ח. וי"ל טפמ"ם החיטך בכ"מ הוחיל דמשכח"ל במעשה. ובי"ר בחיטך שכתב המעם כאן משום דאין בו מעשה. ובמרדכי כתב דליקין ע"ז ותמה בהגה משום דאין בו מעשה. וביאיתי בלחם רב סי' ז' שהק' כן על המרדכי וכתב דע"כ מכח מרדות דרבנן קאמר. ולאו זה ליתא גם בקצוים סיי' לק' סי' ת"כ. ומ"ש המחבר לשון הש"ס זה בגופו כו' ליאיתי בשו"ת מהרי"ל שכתב לפרש דגופו וממוט דהמלוה קאמר דבממון יש לו הלטדקות ע"ד לא יכוון לגנב כו' וזה ליה מיושב קושית התים שם ע"ש. אבל ל"מ כן בפשט הש"ס. ומ"ש בהגה ומי שמכה ת"ע כו' וכתב בי' דאיט בכלל עמיתך ממוה דהא במלות תוכחה כתיב נמי עמיתך תפ"ה אחרי' דמחויב להוכיח אפי' לרשע ועי' שרי תאד מערכת ת' סי' ת"ג דהקשה שוד מכמה מקומות. ומ"ש הכמ"ע ומשמעי מפרשין כו' כו'. ליאיתי בפשי ס' שמע שלמה שפירש עמיתו לומר שהוא חבירו כיולא בו למתי ומהגה כמוהו וכמוכר חיטה בשכר והלוקח חיטה בשכר ועיין בפעות ס"ד דאין זה חיפור קמ"ל:

סעיף ד'. **והוא** איט רוצה לקנותו. בש"ס ר"י אומר לא יחלה מיניו על המקח בשעה שאין לו דמים. יכן הוא בכמאים ק"כ ובספרי פ' בשר אינה ת"כ ליקח וכתב בהתו"ה שם דמ"ש משמע דאף כרוצה לקנות אפור בשין לו דמים ורק מידת חסידות הוא. וי"ל בתו"ח דבפשטים אמר אל תעמוד על החקח כו' ול"ל דאם עומד על החקח מפשדו שיאמרו כי הוא רוצה לקנותו כמ"ש רש"י שם וכבכ"מ אין חשש זה דאם אמר בח ושוקל על החקח מומר גם לאחר לעוקמו ולכך אמר לא יחלה מיניו כו' ואין חיפור רק משום שמלהו וכ"מ מרש"י סוד"ה שברי ע"ש. וכתב בש"ת סי' תתרס"ו דאפור להרחות נ"כ שרוצה לחכור חפלו ואין רעתו למוכרו אלא יאמר כמה שוה זה. ומ"כ עוד אם נחלה שלה כו' ושיי' בחה"נ. לכאורה ליאיה מש"ם כ"כ כ"כ ת"ח אין אלא לאו שאייה לאוניחא כו'. אך עיי' תוס' וחא"נ שם י"ל:

סעיף ו'. **ואף** לנוגע דעת הברייות אפור. כתב הב"ח דלעכו"ם [בימים הקדמונים] שרי. ובשו"ת מהר"י מברונא סי' קי"נ כתב דאף לעכו"ם נ"כ אפור גניבת דעת: ומלאתי בספר חסידים סי' נ"ח שכתב להדיא דאפור ואותן שמחרפין את הנכריים בשעת שחלה שלומם והנכרי סובר שאומר לו מובה מיטיחים הם כי הוי גניבת דעת גמור. [ומיי' קובן פ"כ מדיעות הל' י' דישות הרחשונים בזה] והנה בשמ"ע ס"ק ט' חמה של השמעת הטור. הגה האום' חולין ל"ד ע"ב הא' על מה דפריך שם בש"ס בשובדע דמ"ז והא קא מעעין ליה. דאין זה טעות כיון דבלא"ה היו נאים לכנורו. ואילקא דמ"מ שם בשכורו פתאן אבל הכא לא כאו כלל

אוצר החכמה
1234567 אחיה

כשכורו. וזה להגיהת מטורים ולגירסת הפיר והמחבר הפתוחים ליש תירוצים. ואי"כ י"ל דבאחת פליגי על ליאיה קמח דלמיל. ובכי' והכמ"ם דהקשה ל"ל בטעמם דאף לגירסת המחבר י"ל כאילוק האום' קאת דמ"מ גרוה קאת שפאח בשביל משא"כ בשוכדע דמ"ז שלא הרגיל כלל שכרו לקרחתו. ובעיקר ההשמיטה עיי' לקמ"מ פ"ג מדשות ובמרדכי"ם תולין שם:

סעיף ח'. **עור** של בהמה מהה. וכתב הב"ח ולאפי' דמ מפה ליכה טפל מאני וכ"כ המהרש"ל בלמ"ה פמיטה. והנה ל"מ בין שני המעמים שבש"ם פיי' סמ"ע וכ"מ. ובשוע ל"מ בידע המוכר שהיה שלח מ"י נתן כגון שאכרנה וכדומה. עוד י"ל לגירסת הפיר מנעל בגון שמכר לו מנעל שכבר שימש בו ולא הזק. ומש"כ ישמין לקח של פי' פיי' סמ"ע. תמוה לי בזה לשון הרמב"ם פ"ז מכרכות ה"ל לא יפלח אדם למכירו תביה יין ושמן לקח של פיה אמת יפלח לו אדם תביה שכולה יין וידמה שהוא שמן ושמן הוא של פיה בלבד ויאמן לידמים ויקביים. והנה בדרב"ז ח"ח בלשוטת הרמב"ם סי' נ"ח מבית שי נרכאות בדברי רבינו הא' שמא יפלח לו אדם שכולה שמן וידמה שהוא יין ושמן הוא של פיה ויאמן לוכמים ויתביים. ודרך לייבב נם ניכרת זאת. ושוב ניכרת שמא יפלח לו אדם תביה שכולה יין ושמן הוא של פיה ויאמן לוכמים ויתביים. ולפיט מיכרכים שי הגיהות יחד ואין ביאור למש"כ וידמה שכוח שמן אין מקום לזה להגיהת בלפיט. וכפי שהולה יש למחק זה. ובעיקר דבריו למה נדחק לפרש שמא יפלח לו אדם אחר פיי' ניאיכי הרדב"ז שם:

סעיף ט. **כנון** לנבים זקן כו'. בהג' יעב"ץ כתב דדוקא כשני שרי כיון דאין נוף קטי קנין שולב. אבל עברי שרי כיון נוף קטי קנין שולב. ת"מ הא בעברי בלא"ה אסיר משום לא הלבש נבר כש"ם ביור"ד סי' קפ"ד ודוקא בנעני שרי ופיי' בומ"ם מ"ק ח"ת סי' ר"י. ומה שהכריח היעב"ץ משיט דעברי משה לפרעה. וכי עליו לבד משכל לפרעה כל לרכו. ומש"כ בשמ"ע ס"ק ע"ז וה"ד כו' ח"ם בגמ' כו' לפמש"כ הרשב"ה בחי' חולין ח' מיבא בשו"ת יור"ד סי' ס"ט ס"ק כ' דאלני ר"ל לרוחו הם אין ראיה כ"כ דלאו אנייה הוא. כשה בא לידי עו"ת דכ"מ העלה לאסור לשרות דהא עיקר האיסור שם בזה נגיכת דעת שע"ז אין ניכר כאשה הבשר ומה לנו כמה פידוש מרוכם כן. וכן בפרכום אדם וכלים נראה פשוט שאסור אף שידוע וניכר שפרכסם כעת:

סעיף י"ב. **אא"כ** הודישו. כן הוא לשון המשנה. ומזה דייק הרמ"ז בשאילות דאם הודישו פעם אחת אוב א"ל להודישו. אבל הרמב"ם פיגם לשון המשנה וכתב "מודישו" משמע דלריך להודישו בכל פעם. וכן מיבה לשון המור:

סעיף י"ד. **טועמו** אחילה כו'. כ"כ רש"י שאדם מעמו קודם שליקח. ומשמיט מיה דלא כהה"מ מוכח לק' בשמ"ע סי' רל"ב דכל שיכול לעשות מיבר. ש"ל מה נעמי' שם:

סעיף י"ח. **וכן** יכול למכור כו'. פיי' בימ"ש מ"ק סי' כ' שהשלה דאם מיחיל מפני שאין מעלמין הדבר כמו שפאמנו א"כ הרשאים טעלים בשאת כדי שיין בזה אין משלה מה בשם מוציאים. אמנם בעיון דיקיה בהולאת י"ש לא היה לריך כלל לזה להפמ"ח מובא בשפ"ם סי' קכ"ו ופיי' עדוך השולחן כאן:

סי' רכ"ט. סעיף א' בהגה. **צריך** לכבל כו' וי"ח דבידוש כו'. זה דעת רשב"ם והכריט לזה הגיון. ול"י טעמו דהא הרמ"ם וה"ן מולקים וכן דעת רמ"ה בפי' ולמה הכריט לרשב"ם. ומש"כ בפרישה דאף אם לא נתן מליקה מדיין המעות מ"מ כיון שמסך הפירות להשותו ה"ה שלו ומכיכר נקרא נתבע. מאיבי דסחם דהא מגמוק"י כתב והיינו דלא נתן דמים מלי לומר למקח כיה לו נתכוונתי. יבזה הגמוק"י כתב ג"מ בין דיבה לקנסא דלא מנבינן בבבל. יתמה בפ"ח דת"ב למה הביאו מרי"ף ורמ"ם בריימא זו וי"ל דל"מ בחפס וכן כתב הר"י בש"מ. ומש"כ עוד בפ"ח דת"ל ג"מ במידה דהא אין חייב מלמ בכלום. ולמש"כ לק' סי' שמ"ח דבחיכא פלונתא לי כוי קנס מודה הרמב"ם ע"ם הכא ג"כ י"ל דהא יש סוברים דהוי דיבה. ובזה בסמ"ע כתב דלמעין מפרוריה סמוה מרובע חיכא פלונתא בש"ם. ודברי תמוהים

חושן משפט

סימן עז

איסור גניבת דעת

הלכה פסוקה היא שאסור לגנוב דעת הבריות, ומקורה מהכתוב "לא תגנובו" (ויקרא י"ט), אולם בעוד שבאיסור גניבה נזהרים, בגניבת דעת יש המורים היתר לעצמם, כשהדבר נעשה לצורך מטרה חשובה, או לצורך מצוה, עד שדשים בעקב, באיסור גניבת דעת, גם בקרב המדקדקין במצוות.

להבהרת הדברים, נביא מספר דוגמאות שיש לדון אם יש בהם איסור גניבת דעת, במערכת הבחירות היו תופעות שאנשים המדקדקים במצוות גנבו דעת ועדות הקלפי כשבחרו בשמות לא להם, והתחזו לאחרים עם תעודות זהות של אחרים, ואע"פ שברור שבמעשיהם גנבו דעת, ראו במטרה החשובה היתר, ולא חששו לאיסור, אלא לעיני הבריות שלא יתפסו בקלקלתם, והשאלה היא אם יש היתר לגנוב דעת הבריות לצורך מצוה.

בבתי כנסת ובהזדמנויות שונות מוכרים בפומבי מצוות, כשהמטרה להרבות בכספי צדקה, כדי לעלות את המחיר, המוכרים או הגבאים מתחזים כקונים ומציעים מחיר גבוה, ואם כי מטרתם רצויה, השאלה האם מותר לגנוב דעת הבריות, כאילו יש מי שמציע מחיר גבוה, ובשאלה זו יש גם הפסד ממון למי שגנבו דעתו.

קיים נוהג במסיבות אירוסין להעניק מתנות יקרות ערך, שעון זהב לחתן ותכשיטים לכלה, והענקת המתנות נעשית בפומבי בטקס האירוסין, יש משפחות מעוטי יכולת שאין ידם משגת, ומוותרים על המתנות היקרות, אולם בכדי שלא לפגום בטקס האירוסין, ובכדי שיראו כמכבדים זה את זה, משאילים מתנות ומוסרים אותם ברבים, כשהסוד כמוס בין המחותנים, והשאלה אם אין כאן גניבת דעת של המסובין, ואם מותר הדבר משום כבוד החתן והכלה והמחותנים.

יש בעלי צדקה שיש להם כספי צדקה מקרנות או כספי מעשר, ורוצים לתת לחתנים מעוטי יכולת תמיכה הוגנת. אולם, בכדי שהחתן לא ירגיש הרגשה של מתת חסד, נותנים להם הכספים כמתנה אישית לחתונה, וגם אם כוונתם רצויה, ואינם עושים זאת בכדי שהחתן יחזיק להם טובה, השאלה אם מותר הדבר משום גניבת דעת. (ועיין מה שכתבנו בזה בבנין אב ח"א סימן נ"ה).

לאור שאלות אלה ודומיהן, אמרתי אקום ואשנה פרק זה, לברר איסור גניבת דעת, אם נכון לסמוך על היתרים כשגניבת הדעת נעשית לצורך מצוה, ואם יש מקום להתיר גניבת דעת כשאין פגיעה בזולת.

א. גניבת דעת לצורך כבוד הבריות

מקור ההלכה בגמרא חולין צ"ד, "דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עובד כוכבים". דברי הגמרא נאמרו על ההלכה שאסור לתת לעובד כוכבים בשר נבילה במקום בשר שחוטה, ולא ירך שיש בו גיד שאסור לישראל כירך מנוקרת, והטעם כתב רש"י שם, "דעובד כוכבים כסבור שישראל זה אוהבו מאד שתקנה וטרח בה ליטול גידה עד שנראית לעצמו ואח"כ נתנה לו והוא לא נטלו ונמצא מחזיק לו טובה חינם", החידוש בדברי שמואל הוא שהאיסור הוא גם לגנוב דעת עובדי כוכבים, כמבואר שם בגמרא, אבל עצם איסור גניבת דעת אפילו רק אם מחזיק לו טובה חינם, נאמר בגמרא שם בשם ר' מאיר בכמה דוגמאות, "תניא היה ר' מאיר אומר אל יסרהב אדם לחבירו לסעוד אצלו

ויודע בו שאינו סועד, ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל, ולא יפתח חביות המכורות לחנווני (כל חביותיהם מגופות היו, וכשבא אדם חשוב אצלו פותח לו חבית להשקותו יין חזק, ואם מכר חבית לחנוני שלמה ועדיין היא אצלו, לא יפתחנה לאורח הבא לו, מפני שגונב לבו להחזיק לו טובה חנם, כסבור זה הפסד גדול נפסד ע"י שהרי תשאר חבית זו חסרה ותתקלקל יינה, וזה ימסרנה מיד לחנוני שימכרנה לו) אלא אם כן הודיעו (מכרתיה לחנוני ואיני נפסד), ולא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן, ואם בשביל כבודו מותר", בכל הדוגמאות הנ"ל אפשר להבין הטעם, שאם מחזיק לו טובה חינם, יכול להביא הדבר שיגמול עמו טובה, שירגיש עצמו חייב לשלם טובה תחת טובה.

מלבד זאת יש בגניבת דעת פגיעה במי שגונב דעתו כגניבת ממון, ולכן אם עושה כן לכבודו מותר, שאין כאן גניבת דעת, מפני שאינו רוצה שיחזיק לו טובה, אלא רוצה לכבדו, ואין כאן פגיעה במי שגנבו דעתו.

בסמוך מביאה הגמרא דוגמא נוספת, "ת"ר לא ילך אדם לבית אבל ובידו לגין המתקשקש (חסר לפי שזה סבור שהוא מלא) ולא ימלאנו מים מפני שמתעהו (גונב דעתו), ואם יש שם חבר עיר (חבורות עיר שיש שם רבים וזה מתכוון להחשיב את האבל בעיניהן שיאמרו כמה חשוב זה שזה מכבדו כ"כ) מותר" (דגדול כבוד הבריות, רש"י), והנה במה שכתב רש"י טעם ההיתר "דגדול כבוד הבריות", אפשר לפרש שכשמתכוון להחשיבו ולכבדו, אין כאן גניבת כאן דעת כלל, שהרי אין הדבר פוגע בו, והפעולה נעשית לטובתו, אולם מלשון רש"י משמע שיש כאן גניבת דעת, כיון שהמסובין מוטעים ע"י מעשיו, ואע"פ שיש כאן גניבה מותר הדבר, משום ש"גדול כבוד הבריות", לפי זה משמע שאפשר להתיר איסור גניבת דעת לצורך כבוד הבריות.

לפ"ז נוכל לפשוט הספק שהסתפקנו לעיל, ולהתיר לחתן וכלה להחליף ביניהם מתנות, אע"פ שגונבים דעת המסובין, כאילו נתנו המתנות, שהרי אין כאן נזק למי שגנבו דעתו, אדרבא מתכבד בכך, והדבר נעשה לכבוד החתן והכלה, והן הן דברי הגמרא שאם לכבדו מותר, אולם מדברי רש"י שכתב מותר ש"גדול כבוד הבריות", יש ללמוד שרק היתר של כבוד הבריות דוחה איסור גניבת דעת, ואין להתיר איסור זה מסיבות אחרות, כמו הדוגמאות האחרות שהזכרנו.

ב. מחלוקת הראשונים בגדרי האיסור

על דברי הגמרא שאסור לפתוח חביות המכורות לחנווני אא"כ הודיעו, שואלת הגמרא "והא עולא איקלע לבי רב יהודה פתח לו חביות המכורות לחנוני", ומשיבה הגמרא בתרוץ ראשון שהודיע לו על כך, ובתירוץ שני, "שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה דבלאו הכי נמי פתוחי מפתח ליה", מבואר בגמרא שאם בלאו הכי היה פותח מותר, ואין צריך להודיעו, אע"פ שלא פתח לכבודו, לפי שאין כאן גניבת דעת, שהרי באמת מחבבו, ואין זה להחזיק טובה בחינם, אלא כשלא היה עושה כן בלאו הכי.

והנה הרמב"ם בפ"ב מהל' דעות ה"ו לא כתב ההיתר שאם אדם זה חביב עליו מותר לפתוח לו חביות מכורות לנכרי, כיון שבלאו הכי היה פותח, כתירוץ הגמרא, וכך גם הרא"ש בפסקיו והטור חו"מ סי' רכ"ח לא הזכירו תירוץ זה, וסתמו שאסור לפתוח חביות המכורות לחנווני, ובבית יוסף שם כתב "ולא ידעתי למה השמיטו רבינו, ואפשר משום דמילתא דפשיטא הוא". אולם הלחם משנה שם ביאר דעת הרמב"ם והטור, שנחלקו בזה תירוצי הגמ', ולישנא קמא ס"ל שרב יהודה הודיע לעולא שהחביות מכורות לנכרי, כיון שגם אם בלאו הכי היה פותח, אסור לפתוח לו החבית, ולכן הוצרך להודיעו, ולישנא בתרא ס"ל שכיון שבלאו הכי היה פותח אין צריך להודיעו, ופסקו הרמב"ם והטור כלישנא קמא, ואע"פ שהכלל הוא לפסוק כלישנא בתרא, כיון שיש ראיה מהמשך הגמ' כלישנא קמא, הלכה כלישנא קמא, דבגמ' שם צד: אמרו "דמר זוטרא בריה ברב נחמן הוא קאזיל מסיכרא לבי מחוזא ורבא ורב ספרא הוו קא אתו לסיכרא, פגעו אהדדי, הוא סבר לאפיה הוא דקאתו, אמר להו למה להו לרבנן דטרוח ואתו כולי האי, א"ל רב ספרא אנן לא הוה ידעינן דקאתי מר אי הוי ידעינן טפי הוה טריחנן, אמר ליה רבא מ"ט אמרת ליה הכי דאחלישתיה לדעתיה, א"ל והא קא מטעינן ליה, איהו הוא דקא מטעי נפשיה", מבואר בגמרא שאע"פ שבלאו הכי היו יוצאים לכבודו, יש כאן גניבת דעת, אם חושב שיצאו לכבודו, והוא שלא

כתירוץ השני בגמרא, ועיין שם בתוספות ד"ה והא קא מטעינן ליה, שהקשו כן, ותירצו "וי"ל דלא דמי כלל דלעיל נהי דליכא פסידא כל כך במה שפותחן כיון שהיו מכורות לחנוני, מ"מ בעבורו פתחן, וכיון דאפילו לא היו מכורות היה פותחן בעבורו לא הוצרך להודיעו כלל, אבל הכא לא באו כלל בעבורו". וכתב הלחם משנה שהרמב"ם והטור לא משמע להו תירוץ התוס', והוכיחו מדברי הגמ' שרב ספרא ורבא ס"ל כלישנא קמא, שגם אם בלאו הכי היה עושה כן, כיון שלא עשה לכבודו, יש כאן גניבת דעת.

ונראה לבאר שהמחלוקת בין שני התירוצים היא, שלתירוץ קמא כל דבר שמביא לידי הטעיה יש בו משום גניבת דעת, גם אם אין בגניבת הדעת בכדי לפגוע בזולת או להפסידו, ולכן על אף שהיה פותח מפני כבודו, כיון שפתח משום שהחביות מכורות לחנוני, וחבירו חושב שפתח עבורו, הרי זה גניבת דעת. אולם לתירוץ השני כל איסור גניבת דעת הוא מפני שמחזיק לו טובה בחינם, ויש בהטעיה כדי להפסידו, שעתה הוא חייב לשלם לו טובה תחת טובה, ולכן כאן כיון שהיה פותח לכבודו, אין כאן הפסד, שמחזיק לו טובה בצדק כיון שבאמת מחבבו, ואין זה מחזיק טובה בחינם. ולדיעה זו האיסור תלוי בהפסד בלבד, ואם אינו מפסידו, אין כאן איסור גניבת דעת.

הלחם משנה מביא שם חלוקה נוספת בין דעת הרמב"ם לדברי התוספות, שהתוס' שם ד"ה אינהו הוא דקא מטעו אנפשייהו, כתבו שבדבר שאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה מותר, כמו במעשה דמר זוטרא דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה שלא לקראתו היו באים אלא לצורך עצמם, אין כאן איסור גניבת דעת, וזהו ביאור דברי הגמ' איהו הוא דקא מטעי נפשיה, שאם גניבת הדעת היא בכך שכך חשב האדם, אבל יכול היה לחשוב אחרת מותר, לפי שהוא הטעה את עצמו, והרמב"ם לא הזכיר חילוק זה, וכתב הלחם משנה שהרמב"ם מפרש כדברי רש"י שם צד: ד"ה אינהו הוא דקא מטעו אנפשייהו, שגניבת דעת היא רק כשאמר לו במפורש שמוכר לו בשר שחוטה, או עשה מעשה גמור שיש בו לגנוב דעת, אבל אם לא עשה מעשה או לא אמר במפורש שמוכר בשר שחוטה מותר, ולכן איהו הוא דקא מטעי נפשיה, שלא אמר לו במפורש לקראתך יצאנו.

ונראה שמחלוקת התוספות והרמב"ם אם איסור גניבת דעת הוא רק במעשה או באמירה מפורשת או שאיסור גניבת דעת הוא בכל מצב של גניבת דעת, אפי' כשרק גורם לו לחשוב, וכן הספק שכתבנו לעיל אם יש איסור גניבת דעת במקום שאינו גורם לחבירו שום הפסד, תלויים ביסוד איסור גניבת דעת, אם מעשה התרמית אסור או תוצאות המעשה, כפי שנבאר.

ג. אם האיסור הוא הפגיעה בזולת או מעשה התרמית

איסור גניבת דעת מקורו מהכתוב "לא תגנובו". ויש לחקור אם האיסור הוא משום הפגיעה בחבירו כדוגמת איסור גניבה שפוגע בממון חבירו, או שאיסור גניבת הדעת אסור מצד עצם מעשה התרמית, לפי שאדם צריך לנהוג ביושר ולא לרמות ולגנוב דעת, ונפק"מ כשגונב דעת ואין בכך פגיעה בזולת או שהפגיעה מועטת.

ויש קצת ראיה לכך מהרמב"ם המביא את איסור גניבת דעת בפ"ב מהל' דעות בדיני הנהגת האדם ולא בהלכות גניבה, ורק דרך אגב הזכיר דין גניבת דעת בפי"ח מלכות מכירה, בצד איסור הונאה, שלא יגנוב דעת הבריות גם בדברים, משמע שעיקר האיסור הוא מצד הנהגתו של האדם ולא מצד הפגיעה בזולת.

הסמ"ק סי' רס"ב כתב שאיסור גניבת דעת אינו אלא מדרבנן, והפסוק אינו אלא אסמכתא בעלמא, וכן כתב הב"ח בחו"מ סי' רכ"ח ד"ה ואף אם, אולם הריטב"א חולין שם כתב בשם בעלי התוספות שהוא מדאורייתא, והסמ"ג ל"ת מצוה קנ"ה הביא ראיה שגונב דעת הבריות נקרא גנב, שנאמר "ויגנוב אבשלום את לב אנשי ישראל" (ש"ב ט"ו), וכתיב "ותגנוב את לבבי" (בראשית ל"א), ועוד הביאו ראיה שמצינו לשון גניבה על גניבת דעת מהפסוק "למה נחבאת לברוח ותגנוב אותי" (בראשית ל"א) ופרש"י "גנבת את דעתי". ויתכן לומר שהמחלוקת אם איסור זה הוא מדאורייתא או מדרבנן, תלויה בחקירה שכתבנו לעיל, אם האיסור הוא משום הפגיעה בזולת, הרי זה איסור דאורייתא בכלל האיסור של "לא תגנובו", אך אם אין זה אלא הלכה בדיני הנהגת האדם, שצריך לנהוג ביושר ולא לרמות, אין זה אלא

אוצר החכמה 1234567

איסור דרבנן, ואין זה בכלל הלאו של "לא תגנובו", האוסר גניבה ממונית וגרימת נזק לחבירו.

ועיין בריטב"א חולין שם שביאר חידושו של שמואל שאיסור גניבת דעת אמור גם במתנה ולא רק במכר, והקשה הראש יוסף שם הרי מדברי ר' מאיר "אל יסרהב אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד, ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל", וכן משאר הדינים שמביא ר"מ מוכח שאיסור גניבת דעת הוא גם במתנה, ותירץ שמדברי ר"מ למדנו שיש איסור גניבת דעת במתנה לישראל, ובא שמואל ללמדנו שגם בעובד כוכבים יש איסור גניבת דעת במתנה. ועי' בחי' הרמב"ן וברא"ש שם שכתבו שאין איסור גניבת דעת במתנה. ונראה שגם מחלוקת זו תלויה בחקירה דלעיל, אם האיסור הוא מצד מעשה התרמית, פשוט שאין לחלק בין מתנה למכר, שגם במתנה צריך האדם לנהוג ביושר, אך אם האיסור הוא משום הפגיעה וגרימת ההפסד לחבירו, במתנה אינו גורם כל הפסד לחבירו.

והנה מלשון הרמב"ם בהלכות דיעות נראה בבירור שהאיסור הוא עצם המעשה, ולא הפגיעה בממון או בזולת, וז"ל "אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי, ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב, אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה, ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי, כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה וכו', ואפילו מילה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות", עכ"ל. מהלשון שלא ינהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי, וכן ממה שכתב שאפילו מילה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור, משמע שמעשה הגניבה והדיבור אסורים מצד תכונת נפשו של האדם, ולא מצד הפגיעה בזולת, והוא לשיטתו שכתבנו לעיל שרק כשאומר או עושה מעשה שיש בו גניבת דעת אסור, אבל אם מתנהג כרגיל, אע"פ שיש כאן גניבת דעת, אינו צריך להודיעו, שאין כאן מעשה תרמית, שלא כתוספות הסוברים שגם אם הלך מאליו, וחבירו הבין שבא לקראתו, צריך להודיעו. ומכיון שלדעת הרמב"ם האיסור הוא לא הפגיעה בזולת, אלא עצם המעשה, לכן גם אם אין בגניבת הדעת פגיעה בזולת, כשעושה לכבודו וכדומה, המעשה עצמו אסור, ואם יש היתר הוא רק משום שגדול כבוד הבריות כפי שפירש רש"י, ואין לחלק בין מקום שלא באו כלל עבורו, לבין מקום דאפי' לא היו מכורות היה פותחן בעבורו, כפי שחלקו התוספות ד"ה והא קא מטעינן ליה, שהרי אפילו מילה אחת אסורה.

הרמב"ם בזה לשיטתו שכתב בספר המצוות לא תעשה ל"ב באיסור לא תעוננו, "ובכלל אזהרה זו גם כן אסור פועל החרטומים, ולשון חכמים מעונן אלו אוחזי עינים, והוא מין גדול מן התחבולה מחובר אליו קלות התנועה ביד עד שתדמה לאנשים שיעשה ענינים אין אמתתו בהם, כמו שנראה אותם יעשו תמיד יקחו חבל וישימו אותו בכנף בגדיהם ויוציאו נחש, וישליך טבעת לאויר ואחר כך יוציאוהו מפי אדם אחד העומדים לפניו וכו', ומי שעושה זה יקרא אוחז עינים והוא מן הכישוף, ומפני זה לוקה, והוא עם זה גונב דעת הבריות". מבואר בדבריו שכל אוחז עיניים עד שאנשים חושבים שעושה להטים, כפי הדוגמאות שציין שם, כיון שהדבר רק נראה כן, הרי זה בכלל גניבת דעת, ואולי יש כאן החזקת טובה בחינם, שחושבים שיש לאוחז עיניים כוחות מיוחדים, ונותנים לו טובת הנאה על כך, או שמעריכים אותו בחינם יותר מערכו.

ד. אם איסור גניבת ממון הוא משום הפגיעה בממון הזולת או משום מעשה התרמית

ויש להבין לשיטה זו שאיסור גניבת דעת הוא משום מעשה התרמית, ולא משום הפגיעה בזולת, אם האיסור הוא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא ניחא, אולם אם האיסור מהתורה מהכתוב "לא תגנובו", לכאורה איסור זה הוא מצד הפגיעה בממון הזולת, כמו "ולא תכחשו ולא תשקרו איש את עמיתו" שבהמשך הכתוב, ולא מצד עצם מעשה הגניבה, ואין לאיסור גניבת דעת קשר לפסוק זה כלל. ונראה לומר שגם באיסור "לא תגנובו" של גונב ממון, האיסור הוא לא משום הפגיעה בזולת, אלא עצם מעשה הגניבה הוא האיסור, כפי שנבאר.

הגמרא בבבא מציעא ס"א שואלת, לשם מה הוצרכה תורה לכתוב "לא תגנובו", הרי אפשר ללמוד איסור גניבה במה הצד מאיסור הונאה וריבית, ומשיבה הגמרא שאיסור "לא תגנובו" אמור על גונב על מנת למיקט (לצער), וגונב על מנת לשלם תשלומי כפל. בשטמ"ק שם (הו"ד בקצה"ח סי' שמ"ח סק"א) פירש שגניבה היא רק כשגונב שלא ע"מ להחזיר

אע"פ שרצונו אינו לחמוד הממון, אלא לשחוק או לשלם תשלומי כפל, אבל הגונב על מנת להחזיר אין זו גניבה, אולם הרמב"ם בפ"א מהל' גניבה ה"ב כתב להדיא "ואסור לגנוב דרך שחוק או לגנוב על מנת להחזיר או על מנת לשלם הכל אסור שלא ירגיל עצמו בכך". והנה מדברי הרמב"ם משמע שאיסור זה אינו אלא מדרבנן, והקשו על דברי הרמב"ם מהגמרא בב"מ שהבאנו לעיל, האומרת שאיסור "לא תגנובו" שנאמר בתורה בא לרבות גונב על מנת למיקט ועל מנת לשלם, משום שגניבה רגילה כבר למדנו בבמה מצינו מריבית ואונאה, ובשו"ע הרב הל' גניבה בקונטרס אחרון אות ב' תירץ שגם לדעת הרמב"ם גונב על מנת למיקט דאורייתא, והרמב"ם רק בא לבאר הטעם שאסרה תורה גונב על מנת למיקט, כדי שלא ירגיל עצמו בכך, שעצם מעשה התרמית אסור מן התורה, ולפ"ז גם באיסור גניבת ממון האיסור הוא משום עצם מעשה הגניבה, ולא משום ההפסד והפגיעה בזולת.

כתב הרמב"ם בפ"א מהל' גניבה ה"ב "אסור לגנוב כל שהוא דין תורה", וביאר הכסף משנה הטעם שדין פחות משוה פרוטה הוא כדין חצי שיעור שאסור מן התורה, ואח"כ ממשיך הרמב"ם ומביא הדין שאסור לגנוב דרך שחוק או לגנוב על מנת להחזיר, ואפשר לבאר סמיכות ההלכות שכיון שהאיסור לא הפגיעה בזולת, אלא עצם מעשה הגניבה, גם פחות משוה פרוטה אסור, לפי ששוה פרוטה הוא רק שיעור בפגיעה בממון הזולת, אבל משום עצם מעשה הגניבה, גם בפחות משוה פרוטה יש כאן מעשה גניבה.

והנה בחי' הר"ן סנהדרין נ"ז כתב שאע"פ שגזל הגוי מותר מדאורייתא, גניבת הגוי אסורה, ודייק כן מלשון הרמב"ם, שבפ"א מהל' גניבה ה"א כתב "ואחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון עכו"ם", ואילו בפ"א מהל' גזילה ה"א כתב "כל הגוזל את חבירו שוה פרוטה עובר בלא תעשה", חבירו דייקא, וכן כתב המנחת חינוך במצוה רכ"ד, וז"ל "אך נראה לי לכאורה דאף לסוברים גזילת גוי דרבנן, מ"מ גניבת גוי אפשר דמן התורה אסור, להסוברים דאף על מנת למיקט ואף שלו אסור לגנוב מן התורה, מזה נראה דהתורה לא אסרה זה מדין ממון לבד, רק המדה הגרועה הזאת בעצמה התורה אסרה, א"כ בשלמא גזל דהוא רק דהתורה אסרה ממון חבירו א"כ אפשר דשל גוי לא אסרה כי הממון שלו הפקר לאותן שיטות, אבל גניבה דאף שלו אסור לגנוב כדי שלא ילמוד מדה הגרועה הזאת, א"כ אף מגוי אסור כדי שלא ירגיל בזה, ועל זה הקפידה התורה". והנה מה שמשמע מדברי המנ"ח שאין איסור גזילה בגוזל על מנת למיקט, בריטב"א ב"מ שם כתב להדיא שגם גזילה על מנת למיקט אסורה, דמגניבה אתיא.

והקשה הריטב"א בחולין שם כיצד יתכן לומר שאיסור גניבת דעתו של נכרי הוא מן התורה, הרי בסיפא דקרא ד"לא תגנובו" נאמר "ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו", בעמיתו ולא בנכרי, ותירץ הריטב"א שאחר "לא תגנובו" יש אתנחתא, לומר שה"איש בעמיתו" מוסב רק על המשך הפסוק "ולא תכחשו ולא תשקרו", ולכן טעות הנכרי מותרת, אבל גניבתו אסורה בכל ענין. ודייק עוד מדכתיב "בעמיתו" ולא מעמיתו או לעמיתו, משמע שהדברים אמורים כלפי "ולא תכחשו ולא תשקרו", כי אם מתייחס הכתוב גם על "לא תגנובו", היה צריך לומר לא תגנובו איש מעמיתו. ועיין עוד בחוט המשולש להגר"ח מוולוז'ין זצ"ל סי' י"ז שהקשה על דברי הרמב"ם בפ"א מהל' גניבה ה"א שכתב "ואחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון עכו"ם", מהכתוב "איש בעמיתו", ותירץ שאחר "לא תגנובו" יש אתנחתא להפסיק הענין, כדברי הריטב"א.

ויש לדייק הדברים שאיסור לא תגנובו אסור מצד עצם מעשה הגניבה, ולא מטעם הפגיעה בממון הזולת, מדברי תרגום יונתן בן עוזיאל שתרגם הפסוק "עמי בני ישראל לא תהוון גנבין, לא תכפרון ולא תשקרון אינש בחבריה", שלא כתב לא תהוון שקרנין, אלא "לא תשקרון", ואילו ב"לא תגנובו" תרגם "לא תהוון גנבין", שהאיסור אינו רק לגנוב, אלא לא להיות גנב, ועל כן האיסור הוא גם בעכו"ם, וגם על מנת למיקט, ואפי' בגונב את שלו.

ה. איסור גניבת דעת לשם צדקה

מהלכה זו יש ללמוד שאסור לגנוב דעת גם אם כוונתו להטיב או לעשות צדקה עם האחר, שהרי נפסקה ההלכה שאסור לגנוב על מנת לשלם כפל, וביארו הדבר שגם אם רוצה אדם להיטיב עם חבירו

מבלי שירגיש מתת חסד, וגונב על מנת לשלם לו כפל, אסור הדבר משום גניבה, הרי שגם לשם צדקה אסור לגנוב דעתו, ואפשר לפשוט השאלה שהבאנו לעיל, שאסור לתת לחתן כספים של צדקה במסווה של מתנה פרטית. ואפשר שאין ראיה, שגונב על מנת לשלם לו כפל הוי דאורייתא, כיון שיש כאן מעשה גניבה גמור, אבל בגניבת דעת לסוברים שאינה אלא מדרבנן, אפשר להקל לצורך מצווה ולצורך צדקה, כפי שהקילו לכבוד הבריות.

אולם כיון שלדעת רבים הוי איסור דאורייתא, אין להקל אלא במה שהקילו חכמים באיסור גניבת דעת, כשעושה לכבודו, כמו במביא לבית האבל כלי ריקן והרואין סבורים שהוא מלא, שאין כאן החזקת טובה, ואין כאן פגיעה בזולת, אלא רק גניבת דעת לעיני הרואים, אפשר שזה איסור קל מדרבנן שלכבודו הקילו, אבל גניבת דעת גמורה שמחזיק לו טובה שאפשר שאסורה מדאורייתא לא הקילו, וספק דאורייתא לחומרא.

ו. נתינה צדקה במסווה של מתנה

ויש להביא ראיה לשאלה אם מותר לתת כספי צדקה במסווה של כסף פרטי, בכדי שלא לבייש את המקבל, מדברי המשנה בדמאי פ"ד מ"ד, "מי שקרא שם לתרומת מעשר של דמאי, ולמעשר עני של ודאי לא יטלם בשבת, ואם היה כהן או עני למודים לאכול אצלו יבואו ויאכלו ובלבד שיודיעם".

ופירש ר"ע מברטנורא "שאם אינו מודיעם והם סבורים שמשלו הוא מאכילם הוה ליה כמאכיל אורחיו תרומה ומעשרות שהוא אסור", וכתב בתוספות רע"א שם, וז"ל "מזה נראה ראיה ברורה לדעת רש"י ותוס' שהבאתי בריש מכילתין שצריך ליתן התרומת מעשר בחינם לכהן ולא למוכרה, שלדעת הטור שמוכרה לכהן אם כן במה שמאכילם בחינם הוי כנותן להם מכיסו ואמאי צריך להודיעם", משמע מדבריו שהאיסור הוא משום שנהנה מתרומה שהם סבורים שנותן להם מכיסו, אולם הר"ש כתב שם שמה שצריך להודיעם הוא בכדי שהכהן יאכלם בטהרה ולא יאכל תרומה בטומאה, משמע מדבריו שלולא טעם זה, מותר להאכילם לכהן, ואין כאן גניבת דעת בזה שחושבים שמאכילם משלו ולא מתרומה. אולם התפארת ישראל (חלק בועז), המשנה ראשונה, והשנות אליהו שם כתבו שהטעם הוא מפני שאם אינו מודיעם הוי כמו גניבת דעת שהם סבורים שמאכילם משלו. והנה הרמב"ם בפי' המשנה כתב "ובלבד שיודיעם, שאם לא יודיעם יחשבו שמאכילם דרך נדבה ויהיה כמי שמאכיל תרומות ומעשרות לאורחין או עשה מהן צרכיו", ולא כתב הטעם הפשוט שיש כאן גניבת דעת, ונראה שהרמב"ם בזה לשיטתו שאיסור גניבת דעת הוא מעשה התרמית, ואסור רק כשאומר לו בפירוש או עושה מעשה גמור הגונב את דעתו, אבל אם אינו עושה מעשה, ורק מאליו מבין האחר שלא כאמת, אין בזה גניבת דעת כמבואר בלחם משנה.

לפי זה לשיטת הרמב"ם והר"ש מותר לתת כספי צדקה בתורת מתנה אישית, ואין בזה איסור גניבת דעת, ואילו למפרשים שפירשו המשנה בדמאי שצריך להודיעו משום גניבת דעת, אסור לתת כספי צדקה בתורת מתנה אישית.

המורם מכל שאיסור גניבת דעת לדעת רוב הפוסקים הוי איסור דאורייתא, ובמקום שמחזיק לו טובה בחינם אסור בכל הענין, רק במקום שאיש לא נפגע יש להקל כמו במי שמביא כלי ריקן לבית האבל מפני כבודו, ובשאר גניבת דעת יש להחמיר באיסור של תורה, וגם אם המטרה רצויה ואפילו לצורך מצווה אין לגנוב דעת הבריות. אולם כשעושה מעשה תרמית גמור כמתחזה בתעודת זהות שאינה שלו, וכן גבאי שמערים ומעלה מחיר כאילו יש קונה, הוי גניבת דעת גמורה, ולדעת ראשונים האיסור מדאורייתא, ואין להקל באיסור לצורך מצווה או כל צורך אחר, כשם שאסור לגנוב לצורך מצווה, כך אין לגנוב דעת לצורך מצוה.

(אות מ"ד, ד"ו ע"א) שהעתיק דברי רבי יהודה דברייתא ע"ש. ורבינו הטור בחושן משפט (סימן רכ"ח) העתיק דינא דמתניתין והשמיט דינא דברייתא, וכן נמשך אחריו מרן ז"ל בשלחנו הטהור שם, ולקמן אות ד' כתבנו בס"ד לבאר טעמן. אבל צריך טעם וביאור על שרבינו הרמב"ם ז"ל שהשמיט להנך תרי דיני, ובספר המצוות שלו (לאוין רנ"א) העתיק הרמב"ם ז"ל דברי הספרא שלא יאמר לו בכמה חפץ זה ע"ש. ולפי זה יש לנו מחלוקת ראשונים אם יש אונאת דברים כשאחד אומר לחברו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח, או שתולה עיניו בשעה שאין לו דמים, דלפי דבינו הרמב"ם ז"ל שרי, ולשאר קמאי ז"ל אסור, ותמהני על שלא ראיתי לפי שעה בנושאי כלי הרמב"ם והשלחן ערוך שם, מי שדבר בזה וצ"ע. [ולומר שמה שכתב הרמב"ם ז"ל שם בסיום לשונו "וכן כל כיוצא בדברים הללו", נתכוון לרמוז להלכות הללו שלא יאמר למוכר בכמה חפץ זה וכו', וכן לא יתלה עיניו על המקח וכו', ובזה היתה בטלה המחלוקת בין הרמב"ם לשאר הראשונים, אינו נראה כלל, שאחר שבגמרא מבוארים הנך דיני להדיא, לא יתכן שהרמב"ם ז"ל לא יעתיקם במפורש, ויסתפק ברמז בעלמא, ואין זו דרכו ז"ל, ופשוט].

וראיתי בפירוש הראב"ד ז"ל לספרא שם שכתב "רבי יהודה אומר אף לא יתלה עיניו על מקחו ויאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח, מפני שגונב דעתו שהמוכר סבור שיש בדעתו לקנותו והוא אינו אלא מתלוצץ בו, והרי הוא כסך שמן מפך ריקן (עי' חולין צ"ד א') מפני שהוא גונב דעת חבירו שזה סבור שמכבדו והוא אינו אלא מתלוצץ בו. ובתוספתא מפרש מפני שמשביח דעתו של מוכר, ודומה שבא על הפירוש הזה שפירשנו שמשביח את דעתו על דבר חנם וגניבת דעת". עד כאן דברי הראב"ד ז"ל. ואחריו נמשך בפירוש המיוחס לר"ש משאנץ ז"ל בספרא שם שכתב "אף לא יתלה עיניו על המקח וכו', בתוספתא מפרש מפני שמשביח דעתו של מוכר, פירוש שסבור שזה רוצה לקנות ואינו אלא שמתלוצץ בו" עיין שם(א).

ולפי ביאור הראב"ד והמיוחס לר"ש משאנץ זכרונם לברכה, יוצא שהך איסורא דלא יאמר לו בכמה חפץ זה וכו', מהלכות גניבת דעת נגעו בה, ובזה יש מקום ליישב גם את דברי הרמב"ם ז"ל כאן, שאף הוא ז"ל הבין כן את דברי המשנה והברייתא שלא יאמר בכמה חפץ זה וכו', ולא יתלה עיניו וכו', ולכן השמיט הרמב"ם ז"ל הלכות אלו כאן, שהרי כאן בעניני אונאת דברים קא עסיק ולא בעניני גניבת דעת דמקח וממכר, וכתבן במקומן בהלכות מכירה (פי"ח ה"א) וזו לשונו שם "אסור לרמות את בני אדם במקח ובממכר או לגנוב דעתם אחד נכרי ואחד ישראל שווים בדבר זה, ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסורי", ע"ש.

ובזה גם היינו נשכרים למצוא מקור דברי הרמב"ם ז"ל הללו שאסור לגנוב דעת הבריות בדברים, שלא נודע מהיכא נפיק כן להרמב"ם ז"ל שאסור לגנוב דעת הבריות על ידי דברים בעניני ממון, במקח וממכר. ולהאמור מצינו מקור נפתח לפסק הרמב"ם, והן דברי התוספתא והספרא וכפירוש הראב"ד ז"ל וכמשנ"ת ודו"ק(ב).

איברא דאכתי לא נחה דעתין בהך ביאורא, דהא על הנך הלכתא דלא יאמר לו בכמה חפץ זה, ולא יתלה עיניו על המקח וכו', מדין אונאת דברים קאתינן, ולאו משום גניבת דעת, והא ראיה שרבותינו התנאים ע"ה במשנה ובריייתא ותוספתא וספרא כללום

(א) יגעתי ולא מצאתי היכן נמצאת תוספתא זו שהביאו הראב"ד והמיוחס לר"ש משאנץ ז"ל, וצל"ע. [ועזרני השי"ת ואחר זמן רב מצאתי במסכת דרך ארץ רבה (ספ"ח) "היה עומד בשוק אצל מוכרי תבואה אל יאמר להם בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח משביח טעותו של מוכר". ובפירוש נחלת יעקב שם הביא מספר אחד שגרס מפני שמשביח דעתו של מוכר. וכתב דהיא הגירסה הנכונה ומסכימה למה שאמרו בבא מציעא דהוי משום אונאת דברים, ופירושה שהמוכר מהנה עצמו בדעתו שימכור חפץ זה ובאמת אין דעתו ללוקחו ע"ש. וברור אצלי שלברייתא זו נתכוונו הראב"ד והמיוחס לו"ש ז"ל. ועיין בשטה מקובצת בבא מציעא (נ"ח ב') שכתב "לא יתלה עיניו על המקח וכו', פירוש מפני שמשביח דעתו של מוכר. הראב"ד". ושמע מינה תרתי, חדא שהגירסה אכן דעתו של מוכר. ותו שכן פירש הראב"ד ז"ל. אלא שלא ידעתי אם רבינו בצלאל ז"ל בעל שטה מקובצת הביא דברי הראב"ד מפירושו לתלמוד שם, או מפירושו לספרא הנ"ל].

(ב) ומה שאמרו בחולין (צ"ד א') לא יסרהב אדם בחבירו וכו', מפני שגונב את דעתו וכו', אינו יכול לשמש מקור לדברי הרמב"ם ז"ל כאן, דהתם עסקינן בגניבת דעת כדברי חלקות ופתוי כדי שיחזיק לו טובה וכדפרש"י ז"ל שם, ואת הלכות אלו העתיק הרמב"ם ז"ל בהלכות דעות (פ"ב ה"ו) ע"ש, אבל כאן מבואר מתוך לשון הרמב"ם ז"ל שבגניבת דעת בדברים דמקח וממכר עסקינן ולא בגניבת דעת כדבעלמא. ועיין בספר יראים (השלם סימן קכ"ד) שמבואר שם שיש חילוק בין גניבת דעת דבממון דהוא איסור תורה, לבין גניבת דעת גרידא שאינה במילי דממון שאסורה מדרבנן ע"ש. הרי שאף הוא ז"ל חילק בסוגי גניבת דעת, וע"ע לרבינו המאירי ז"ל בבא מציעא (שם, דף רי"ח) ובספר ערוך השלחן חושן משפט (סימן רכ"ח אות ב') ודוק כי קצרתי. ועיין גם בספר עבודת המלך על הרמב"ם הלכות דעות שם, ובכנסת הגדולה חושן משפט (מהדורה בתרא סימן רכ"ח הגה"ט אות ח'. והגב"י אות ג') ודו"ק.

עם הלכות אונאת דברים, וא"כ לאו מהלכות גניבת דעת נגעו בהם וכפי שלכאורה מתבאר בדברי הראב"ד והמיוחס לר"ש משאנץ ז"ל על פי התוספתא שהביאו. ואולי רצונם לומר דהך איסורא גופא דגניבת דעת דברים מדין אונאת דברים קאתי, וזה דבר חדש, שבפשוטו ענין אונאת דברים הוא דבוה שמצער את חבירו וכדפירש רש"י ז"ל בפירוש התורה ויקרא (כ"ה י"ז), ושאר רבותינו הראשונים ז"ל הנזכרים לעיל אות א' ע"ש. ומה גם שראיתי בחדושי הריטב"א ז"ל חולין (צ"ד א') שכתב משם רבותינו הצרפתים ז"ל דאיסור גניבת דעת, ואף דנכרי, מלאו דלא תגנבו ולא תכחשו נפקא לן ע"ש, וכבר כתב כן בספר יראים (מצוה קכ"ד), ורבינו הסמ"ג (לאוין קנ"ה) נמשך אחריו כדרכו(ג).

ונראה דבעל כרחין צריכים אנו לומר שכוונת הראב"ד ז"ל במה שכתב לפרש "שלא יתלה עיניו על מקחו ויאמר בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח", דהוא מפני שגונב דעתו, לא נתכוין לאיסור גניבת דעת כדבעלמא, אלא אף הוא מפרשה מדין אונאת דברים, וכוונתו שהוא מתעהו ומתלוצץ בו ומצערו בזה, ומה שהביא שהרי הוא כסך שמן מפך ריקן, אינו אלא לדוגמא בעלמא שיש בה התלוצצות וממילא יש בזה אונאת דברים. וכן הוא להדיא שם בפירוש המיוחס לר"ש משאנץ ז"ל, שאף שדרכו להמשך טובא אחר פירוש הראב"ד ז"ל ולהעתיק דבריו, כאן בנדון דידן עם שנמשך אחר פירוש הראב"ד ז"ל, מכל מקום השמיט מדבריו כל ענין גניבת דעת, שהרי רק כתב "לא יתלה עיניו על המקח. בתוספתא מפרש מפני שמשבית דעתו של מוכר, פירוש שסבור שזה רוצה לקנות ואינו אלא שהוא מתלוצץ בו", הרי שהעתיק כל דברי הראב"ד ז"ל, ולא הזכיר כל עיקר ענין גניבת דעת. ומזה יש ללמוד גם להבנת דברי הראב"ד ז"ל עצמו, ודו"ק. וצע"ע(ד).

ג

ונראה לי בס"ד להסביר את דעת הרמב"ם ז"ל שהשמיט להנך הלכתא כאופן זה, שהרמב"ם ז"ל סבירא ליה דחכמים ורבי יהודה נחלקו בברייתא אם יש איסור לתלות עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים, לרבנן ליכא איסורא, ולרבי יהודה אסור מדין לא תונו דאונאת דברים. ואתיא ההיא דתנן במתניתין לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח, כרבי יהודה, והרמב"ם פסק כחמים ולכן השמיט הך בבא דהמשנה, שלא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה, והשמיט נמי לבבא דברייתא דלא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו.

ומנא אמינא להה דבבא דמתניתין דלא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח אתיא כרבי יהודה דברייתא דקאמר דלא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים, מהא אמינא להה בס"ד, דעיין בתוספתא דבבא מציעא (פ"ג הי"ג וי"ד) שאחר שנשנו הדוגמאות של אונאת דברים, היו חמרים מבקשין יין לא יאמר וכו', היו חלאין ויסורים באין עליו לא יאמר וכו', איתא התם "רבי יהודה אומר אף לא יתלה עיניו ויאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח" וכו', הרי לנו מפורש שהך דינא דשלא יאמר לו בכמה חפץ זה ודינא דלא יתלה עיניו על המקח, חד דינא הוא, והכי נמי מפורש להדיא בספרא (פרשת בהר הנ"ל) "רבי יהודה אומר אף לא יתלה עיניו על המקח ויאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח" ע"ש, ודו"ק.

(ג) וכמ"ש הגאון מהרא"ז מרגליות ז"ל בשו"ת בית אפרים חיו"ד (סימן ס"ב, ד"צ סע"ד) "ידוע שהסמ"ג דרכו להמשך אחר ספר יראים" ע"ש. והגרי"ש נתנזון ז"ל בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה קמא, ח"ב סימן ס"ט) כתב "ובאמת תמיד דברי היראים על שפתי הסמ"ג" וכו'. ובמשנה ברורה (סימן של"ו סעיף ג' ביאור הלכה ד"ה מותר) כתב "נמצא בסמ"ג וכו' אכן באמת דברי הסמ"ג מועתקים מספר יראים" וכו'. והגרי"פ פרלא ז"ל בספר נעם (חלק כ"ג, דף ע"א) כתב "כל דברי הסמ"ג הם דברי בעל ספר התרומה וספר יראים להרא"ם ז"ל כאשר יראה כל מעיין ומשוה שניהם זה עם זה. כי חלק גדול מספר יראים בלשונו נעתק בסמ"ג". ודו"ק.

(ד) מה שכתבתי שדרך הפירוש המיוחס לר"ש משאנץ ז"ל להמשך אחר פירוש הראב"ד ז"ל לספרא, האריכות והראיות בזה אך למותר כי כן יראה הרגיל במשנתם כאשר יתן דעתו לזה. ומה שכתבתי שהפירוש מיוחס לר"ש משאנץ, טעמי כיון שכבר נתברר שלא הר"ש ז"ל חיברו, וזו לשון הגאון הצדיק מוהר"ר צדוק הכהן ז"ל מלובלין בספרו פרי צדיק ח"א (קונטרס שביתת השבת אות ב' דל"ו סע"ג) "פירוש תורת כהנים המיוחס לר"ש משאנץ, ואינו לו, וכמדומה דהוא לרבי שמחה משפירא" ע"ש. ובספרו אוצר המלך (בתשובה בדין טומאת אהל פ"ו) כתב הג"ר צדוק ז"ל "אותו פירוש לתורת כהנים אינו להר"ש משאנץ כלל" ע"ש. וגם הגאון מהרי"ד ז"ל שהוא הוא שהוציא לאור פירוש זה, אינו מייחסו לר"ש משאנץ ז"ל אלא מייחסו סתם לתוספות, ראה לדוגמא בהגהותיו לר"פ בחקתי, וכן שם פרשתא ג' פ"ח (כצ"ל) ה"ג, ופרשתא ח' פי"ב ה"י. ועוד. ועיין גם במבוא לתוספות הר"ש משאנץ על מסכת פסחים (דף כ"א), ובאוצר הגדולים בכמה מקומות ואכמ"ל. ולפי האמור יש מקום להעיר על דברות הגאון אבני נזר ז"ל בחיו"ד (סימן שי"ב אות ס"ט) שכתב שהר"ש משאנץ בפירושו לתורת כהנים, הולך לשיטתו בתוספות וכו' ע"ש. וצ"ע.

ו שמן של בית הכנסת לעולם הוא זמנו ולפסול ליהנות ממנו אלא אם כן מכוונו זו"ח ובמ"ב וכו' מדמיון ס"ת דמעלין בקדש ואם אין זו אלא הוספה אין נראין עילוי הרמצ"ן ח"ב סי' קע"ב:

ז דין י"ב מותר לקנות לאורו. פסק כרב נטרונאי ויש לדקדק מדין שלחניו ועיין מה שיבא בשו"ת בית יהודה סי' כ"ה:

ח דין י"ד. הנסה. גר שהוא לאורך גדול וכו' אבל להדליק פיפ"ם של טלפ"ו אסור. בית יהודה שם.

ט במ"ב בביאור תשובת למח לדק סי' ע"ג בקונט המצות ועמ"ז בפניס מלחירות ח"ב סי' כ"ה:

שיורי ברכה

[סימן קנ"ד. א' דין ג'. ואחרנו שנותנין בו ס"ת וכו' מ"כ מהר"ם בן חביב יהודה בן הרמ"ב נם' מקת התורה שלו. שאל ס"ד שמואל מאקרי לה"ר אליעזר. יודיענו דבינו שם נאלו האלמאדיו"ם או תיבות המיוחדות לשום שם ספרי הקדש אי הוי ליכם כתשמיש קדושה או לא כי ספק הוא בידי שם יוכל להשתמש בהם תשמיש חול נדאה דוקא בימי דנזירותו שהיו ספריהם נגללים ואין להם תיק וכיסוי אחד כלאמריכן בקומעטרי דספרי תשמיש קדושה הוא אבל בזמן הזה שכל ספרינו מכוסים בקרטיס או בשורות או בנייר ג"כ מותו כיסוי הוא תשמיש קדושה והתיבות תשמיש דתשמיש. כך אני מדמה בלבי למעשה הציב. כלאי היא דבינו לסמוך עליו כל שעה אמנם שואל אני שם יש להוש בלפעמים תוך האלמאדיו"ם או התיבות שמיש קונדדיסים ואולי אין אנו מקומים אותם אלא לנשורי נעלמא עד שנהיה פנויים לכשאותם בקדשים או בשורות ונמלא כי תיבות אלו הו"ל כמו נשורי נעלמא דלנשורי נעלמא הוא דעבידא. והציב. כדעתך כן דעתי משום דאוקימנ ניתר דוב תשמישיהו והוא שמשימים בהם ספרים מכוסים והקונדדסים הוו לנגייהו מיעוטא דמיעוטא ובטלי לנבי שאר ספרים המהופים.

ב נשאל לחכם מי שהיה לו ס"ת מוכחת בארון ועשה לו מדון אחר ואחשו בו שם יוכל להשתמש בארון הראשון לשים בו הגמרות ופירושים ושאר ספרים והציב שהוא מותר ולשיטת מפ"ק דשבת נבי י"ח דשר הנזדו שלא להניעו תשומה אלא שספרים שהיו חומשים בלי קדש ובלי קדש נמי ובנזדו לפי שהיו העכברים מפסידים הספרים אבל האוכלים משמע מי לאו הכי כי הכא דליכא אוכלים שרי ואין זו דומיה להתם ס"ת בארון תשומה עומדת ובקדושתה קיימא ועוד דשמא קדושת תרומה הוי כקדושת ס"ת אבל הכא שאין הס"ת לשם אשור להניח שם הגמרות והפרושים שהרי מודיעין האדון מקדושתו דלאו בני תיבותא הוי לאשור לתעבד מיניה כוותיה. ס' תקת התורה לר"י נן הרמ"ם: נ דין ד'. מעשות ס"ת שנלו יכולים וכו'. אבל אין יכולים לתתם לעניים הרב מהר"ם נן הרמצ"ן:]

אוצר התכמה

סימן קנה

א דין ה'. ויקבע עת ללמוד וכו' דיין המתוכה לדון מותר לדון בעת הקבוע לו ללמוד ושולה לו ללמוד דדינה היינו תורה וה"ל כשאינו עוסק שכר לדון ומהאי טעמא נמי מלמד תינוקות נשכר אינו עולה לקביעות עתים לתורה מהר"ם מורי זקני מהר"ם מולאלי בהנהותיו כ"י מס' זכרון משה. וכפ"ז הלומד בישיבה בעת קבוע ומקבל פרס אותו ועוסק בתיקון הישיבה אינו עולה לקביעות עתים. ויש לחלק קלת:

ב תנא דבי אליהו כל העוסק בלבות בכל יום מובטח לו שהוא בן העוה"ב. והנאמן מהר"י נספר עיון יעקב כתב דמשה הלבות לדיך ללמוד בכל יום עכ"ל ומ' נמ', תמוה ונמה. ועמו הסליחה למיעט בזכותן של ישראל. דסתמא למילתא מיעוט רבים שנים ובתים שלתם לו להיות בן העוה"ב. וכן הוא מפורש נם' המנהיג שהוא מחד מדבוותא דמאי דקמאי דכל הלומד שתי הלבות מובטח שהוא בן העוה"ב והניאו הרב מהר"ם בן הרשנ"ץ בתשובה סי' נ"ג והסכים עמו:

ג דיני הרמ"ם אי שאר מחברים הם בכלל זה הדון כמו מציות. הרב מהר"ם הנז' שם בתשובה הנז':

ד דין ג'. פת שחרית וכו' הרב ג"ח כתב מהמרדכי שלא נאמר אלא בתשובה דחוקה מן הישוב וכו' ע"ש והבאהן מהר"ר נבי בתשובה סי' ט"ו כתב דיש להם ממ"ש בשת אלא ואין להם על מה שיסמוכו. וכבר הרב מגן מנדהם חייתי בידים להיות לשבת. ובפ' אלו הם הנזיר עש"ב:

סימן קנו

א יש למסקין וכו' הרב ז"לשה כשהיה הולך בדרך ונותנים לו שלום היה מסתכל שאם היה במקום שהוד ונקי היה מציע עליכם שלום ואם היה מקום מעונף היה מציע בדבה טונפ. הרב החסיד מהר"ר יעקב נמח בהנהותיו לש"ח כ"י:

ב הכל תורה שאין עמה מלאכה וכו' כתב הרב הנז'. מהרב ז"לשה אם אין לו פרנסה כי אם על ידו יכין לו יום נ' ויום ד' מחני יום ואילך. נמח. יום נ' וד' היא ד"נ ויום ה' ד"ב ונם שהתורה נתנה לאוכלי המן בשבע נ"ב ועיין בשבר אחרי קף כ"ו:

ג ויש ויתן בתמונה וכו' במניעת קף מ"ט אמרו ר' יוסי בר יהודה אומר מה ת"ל אין לדק שיבת בן שלך לדק ולאו שלך לדק ואוקמה אביי שלא יהבר אחר נפש וח', נלא והניאה הרי"ף וכתבו הרא"ש והרשנ"א וה רמ"ם והר"ן שם דשיעורא דאביי אליבא דר"ע. ולדעת רש"י פ' הכ וכתב קף פ"ו הא דהן שלך לדק לתירוצא דמפיק מהכא פריעת נע"ח

מלוה ואף לר"י והרמ"ה והרי"טנא דאחו דבריו היינו משום דמוקמינן ליה לאחר נפה וח', נלא ועיין בשבר בדקיע לחרשנ"ן מנוה ק"ם ונש"ות הרדב"ז סי' תר"י והרב המבי"ט ח"ח סי' כ"ח וכהונת עולם בדיים סי' רל"ח:

ומן המעור נהלך נרנ"ז על הרב פרי חדש נגימוקיו לם' המנע ה' דעות פ"ג דין ו' דעל מ"ם שם הרמב"ם ולא יהיה לאחד נפה ואחד נלא כתב דיעלה לו לחרמב"ם מפ' תפלת השחר דר"ב הכריז כל תלמיד שאין תוכו כבדו אל יכנס לב"הם ואף המסיק דכל התלמידים דאויש ליכנס מ"מ נקוט מיהא שראוי לכל אדם להיות תוכו כבדו וכן לקרוא דלא יכלו דבדו לשלוש וכו' עכ"ל ומדיש הוה אמינא דהרב קיעך דבריו דמשתמען מילוהי דאף תלמיד שאין תוכו כבדו מותר ליכנס אלא דשמעינן דמהם עיפא היא להיות תוכו כבדו וזה אינו דכיון דשתם תלמיד אף שאין יודע אם תוכו כבדו הותר ליכנס אך מי יודעין דאולי תוכו כבדו אינו ככנס כמנואר בדברי הרמב"ם פ"ך דתלמוד תורה ושני"ד סי' רמ"ו. ואיכא נשמי בש"ם פ' תפלת השחר בבדסי בהיא ורלא"ע אמר ה"א היכא דקיש לן שאינו הנון:

ותו ק"ק על מפר"ח דהו"ל לאתויי מאי דאמרינן בזומא דף ע"ב אמר דנף כל ת"ה שאין תוכו כבדו אינו ת"ח אמר אביי ואי תימא דנף בד עולא נקרא נתעב וכו'. ותו דהא דלא יהיה לאחד נפה ואחד נלא אין לנוך ללמדו מבהיא דאוכו כבדו דתלמוד עדוך הוא בתניעא כנז' שלא יהבר אחד נפה ואחד נלא וכל נדולי הראשונים העתידוה לב"ע כרמתן:

ואם נפשך לומר דהא דאמיי בתשב ואתן נאמרה ונכלל בש"ם הרמב"ם פ"ה דדעות דין י"ב ומשו"ה הולרך הרב פר"ח לאתויי הא דאוכו כבדו. אבתי ק' דהו"ל לאתויי מאי דאמרינן פ' ערבי פסחים דף קי"ב ע"ב שלשה הקב"ה שונאן המבהר אחד נפה ואחד נלא והניאם בהנהות מהרבי נמ"ק פ"ב.

ד ש"ם לנשלה וכו' כתב מהרי"קש יכול לתת שלוש נפול לעכו"ם ויתכוין לאחר כנון שיאמר שלמא לאר שלמא לאר ויתכוין לדנו. ניעוץ. עכ"ל ועמ"ש בעניותיהו בי"ד סי' קמ"ח נפ"ד:

ה שמא יתחייב לו שנועה וכו' מי מכשא ונתן עם עכו"ם ובפר מותל להשניעו נשם שלביו והכונן שיניאנו לידי שנועה ובשלומה שהוא מונן ליטנע לא יניחנו דמה תועלת יניע לו והמחמיר תע"ב הרב עדות ביהוסף מ"ב סי' י"ח. ועיין נשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' קס"ו:

סימן קנז

א יקבע שעורתו וכו' כתב הרב החסיד מהר"י למח בהנהותיו ב"י דאוי לאדם לכוון מאד בעת מכילתו ולא לאכול בהמות ודיך אדם לזכור בעת מכילתו חדבן הבית כמ"ש בזהר תרומה דף קכ"ז עכ"ל והאיש היה ישיש תדיר נגד עיניו מה שאמרו דז"ל והניאיהו בתום' בתובות דף ק"ד עד שאדם מתפלל שיכנסו ד"ת לתוך נופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך נופו ויחדל האיש היה בהעמיקו בזה:

ב כתב הרב הנז' משם האר"י ז"ל בעניו הדברים המשבחים בנון זתים וכיולא בהם אין זה אלא לעם האדץ אבל לאוכל אותם בכונה מוסיף זכירה. למ"ח. וכ"ל שהאוכל אותם הדברים בתוך הסעודה שאז פעוד לבדך עליהם לדיך לכוין הברכה בלבו וזהו כונת הרב עכ"ל ולי ההדיוט נראה פירושו דחוק ויותר נראה פשוט דעל כונת התכילה קאמר האר"י:

ג כתב הרב הנז' לדיך ליזהר מלשתות הקאהב"י העשויה מן העכו"ם משום נשולי עכו"ם עכ"ל משם האר"י ז"ל והפר"ח סי' כ"ו, קי"ג סי' ס"ג אסר משום נ"ג נם הרב בנה"ב היה מחמיר ועמ"ש לקמן סי' שכ"ה. והרב פר"ח י"ל סי' פ"ד אסרה מע' תולעים ע"ש נאורך ובשו"ת בית יהודה י"ל סי' כ"א:

ד כתב מהרי"קש אסור לטעום כלום עד שיתן מאכל לנהמה. ס"פ הנזיקין. וכתב הרב החסיד מורי זקני מהר"ם מולאלי ז"לשה בהנהותיו כ"י שלדיך ליזהר ללוות לתת מאכל לתרנגולים בבקר כדי שלא יעבור על איסור לעד בעלי חיים וכבודא ממעשה שהיה בזמן הרב האר"י ז"ל ובש' חסידים סי' תקל"ח כתב דלעניו למה האדם קודם ושעמא טעיש הרב בית דוד סי' פ'. ועיין בשו"ת שאלת יעבץ בסי' טו"נ ומ"ש לקמן סי' קס"ו:

סימן קנח

א דין ח'. ישול ידיו וכו' דאיתי בש' תקון י"ח דעמ"ש הרמב"ם פ"ו מה' נדלות כל האוכל פת וכו' ואעפ"י שהוא פת חולין וכו' כתב וז"ל דאינו לא קפיד לכתוב שדבר זה תקנה ומי היה המתקן אמנם דין הנטילה היא תקנת שלמה המלך וכו' עכ"ל ומדייקעא דליטניים וסתמותו נדאה דהא דנטילנן לחולין היא תקנת שלמה ואיתמיטיתים סוגיית פ"ק דשבת יפסקה הרמב"ם פ"ח מהלכות הטומאות דין ח' וז"ל שלמה המלך וכ"ל נזרו על כל הידים שיהיו טהורין ואעפ"י שלא יהא נוגעין וכו' ולא נזר שלמה על הידים טומאה אלא לקדש ואח"כ נזרו חכמים שלאחריו אף לתרומה ובהכנות ב"א ואח"כ נזרו על אכילת חולין שלרוך נט"י:

ועוד זאת מהרוש על הרב הנז' שתפס במוכלס מאמרם ז"ל בשמה שתקן שלמה עידונין ונט"י ומצו"ח הוא היה מוכה נט"י בכלל התקנות

ויותר מזה נראה, שגם אם נקיטת חפץ דאורייתא. הא זה מצד שיש מקור במה שהשביע אברהם את אליעזר, ויעקב אבינו את יוסף בריש פרשת ויחי, אבל לעמידה לא מצאנו דרשה, לכן מסתבר שאינו אלא תקנת חכמים לאיום, טפי, לכן יותר מסתבר שאין זה לעיכובא.

ב) ובלבוש בעיר שושן (פ"ז ט"ז) כתב וצריך לישבע מעומד כדי שישים אל לבו פחד ה' וכינויו, גאונו וכבודו, ועל ת"ח כתב דלכתחילה מיושב, דאימת שמים עליו בכל עת.

ודבריו הם נגד מש"כ ברש"י דזה מפני כבודו של ת"ח. ודוחק לומר דפחיתת כבודו שיצטרך לעורר אימת שם שמים. וכ"כ הריטב"א דמשום כבודו עשאוהו כדיעבד. וברא"ש כתב משום כבוד התורה. ולכאורה נפק"מ בדין דלפי הראשונים שזה מחמת כבוד התורה, א"כ תולה בתלמיד חכם ממש שהוא יודע התורה, אבל לפי הלבוש י"ל דה"ה בעל מעשים וצדיק שלא זכה למעלת חכמת התורה. מיהו מאחר שבגמ' תלו בת"ח אין נראה להקל בירא חטא שאינו ת"ח, גם אם הטעם משום שת"ח בחזקתו שבלבו תמיד אימת שמים.

ג) ובש"ך (פ"ז ס"ק מ"א) הביא מרב האי גאון, דלגבי מה דסגי בתפילין לנקיטת חפץ, איזהו ת"ח המניח תפילין, ולפ"ז האידנא אין חילוק ת"ח וע"ה. ומשמע דהאידנא שכולם מניחין תפילין כולם כת"ח. וכן ראיתי בתומים באורים (ס"ק מ"ג) אלא שכתב שיותר נ"ל שכוונת רב האי היתה שת"ח שמניח תפילין כל היום, וא"כ אדרבה בזמנינו שגם ת"ח אין מניחין כל היום, יצטרכו לכתחילה ס"ת. מיהו הא בשו"ע כתב חילוק בין ת"ח. וצ"ע. ועכ"פ לגבי מיושב לא מוזכר בש"ך כלום, ובשו"ע דאפילו לכתחילה מיושב. וצ"ע.

ויותר נראה דמאחר דפסק ברמ"א (יו"ד רמ"ג ב') דהאידנא אין ת"ח לענין ליטרא דדהבא ומקורו בירושלמי, וע' סמ"ע (ט"ו סק"ד) לענין להפך בזכותו ולכמה דברים, וע"ש ב"ח בש"ך (סק"א) שחולק, וע' ברכ"א עמ"ס סנהדרין (ח' ע"א) בענין קדימה לדון. ולפ"ז יש לעיין לגבי זה אם מקילים לכבוד התורה של ת"ח של זמנינו. ומשמע שגם בזה"ז, וכן מצאתי בערוך השולחן (פ"ז ט"ז).

ד) וברא"ש כתב שבועה מעומד, דכגמר דין דמיא. ות"ח מיושב דכבוד תורה עדיף. לפ"ז הך דינא שייך לסוגיא דלעיל (ל' ע"א). וצ"ב מה שייך שבועה לגמר דין. וראיתי באילת השחר שהקשה על הרא"ש, ותמה על עיקר הסברא, ושלפ"ז היה ראוי שיהיו דיינים בישיבה בזמן השבועה, וגם התובע. והניח בצ"ע.

ונראה שדיינים בישיבה בשעת גמר דין י"ל דזה דווקא מפני שהם הם הגומרים את הדין, אבל מש"כ הרא"ש דשבועת הדיינים בישיבה דכגמר דין דמיא, היינו לגביהם שהם עי"ז פוסקים על עצמם את הדין לפטור, שכן הדין שאם הדיין א"ל שחייב שבועה, א"כ הדין מתלי תלי בזה אם נשבע, וכיון דבזה פוטר את עצמו, הרי זה לגביהם כגמר דין, אע"פ שגוף הסברא צ"ב, אבל נראה שלא קשה לחלק בזה בין מה דאיתא דדיינים בישיבה בשעת גמר דין.

רד"ה בספר תורה, ובדורותינו בטלו הראשונים שבועה דאורייתא לפי שענשה גדול, ותקנו לגזור עליו ארור בעשרה, והא אמרן ארור בו שבועה. עכ"ל. וכ"כ בשו"ע (פ"ז י"ט) וע' בהגר"א דזו דעת כל הפוסקים. וכתב הסמ"ע דבעינן ארור עם שם, דבלא"ה ל"ה שבועה, ואעפ"כ קי"ל לשון ארור מלשון שבועה. ופ"ת בשם חת"ס כתב דעם שם הרי כל אותו החומר בעונש, לכן דוקא בלי שם, אלא בעשרה דשכינה שם, דומה קצת לשם. וע' חזו"א (י' כ"א).

ונראה להוכיח כחת"ס ממש"כ הרמב"ם (פ"ב ה"ב) וכן אלה וארור הרי הן שבועה, ולא הזכיר שום חילוק בין לשון ארור ולשון שבועה. וא"ת דלא יעבור בלאו, לכן לא מהני, הא העיקר בזה להפחידו, והעולם מתפחד ורועד מקללה בב"ד אפילו יותר משבועה. וע' מש"כ לעיל (ל"ו ע"א) בענין לשון ארור. ולפי רש"י עכ"פ, וכן נתבאר מלשון הרמב"ם דשייך קללה עם שם בלי שבועה, יש ליישב דזה יותר קל משבועה, דבאופן זה ל"ה שבועה, רק קללה חמורה. ומיהו שוב י"ל גם כחת"ס שהרי גם בלי שם הוה קללה, ע"ש (פ"ב ה"ד).

ועיין בראב"ד (פי"א ה"כ) אחר שתיקנו הגאונים ז"ל שאין בשבועתינו לא שם ולא כינוי, אין בהם לא חומש ולא אשם, אלא ענין קללות לחוטא. עכ"ל. ומבואר בדבריו להדיא כחת"ס.

דף ל"ט ע"א

שבועות

ובאה אל בית הגנב, זה הגונב דעת הבריות, שאין לו ממון אצל חבירו וטוענו ומשביעו. צ"ע, מה זה שייך לגניבת דעת, הא אין זה אלא משקר, ע' ברמב"ם סוף הלכות טוען ונטען (פט"ז ה"ט), אסור לאדם לטעון טענת שקר כדי לעות הדין או כדי לעכבו, כיצד, היה נושה בחבירו מנה, לא יטעננו במאתים כדי שיודה במנה ויתחייב שבועה וכו', ומסיים (בהל' י') ועל דברים אלו וכיו"ב הזהיר הכתוב ואמר מדבר שקר תרחק. עכ"ל. הרי זה אסור מחמת טענת שקר, אבל מה גונב דעתו, הא חבירו יודע שזה שקר, ולגבי הדיין מה שייך גניבת דעת טפי מכל שקר.

וע' ברש"י חולין (צ"ד ע"א) שמפרש גניבת דעת מצד שמחזיק לו טובה חנם, כשהוא מרמה אותו כאילו קונה ממנו, והיינו שנהנה מחבירו עי"ז, שמכבדו, וכגונב זה ממנו מה שלא מגיע לו. וע' שערי תשובה (ש"ג אות קפ"ד, קפ"ה). (וע' ברכ"א גיטין ס"ב ע"א על תד"ה שלמא), ומשמע שמה שחבירו נשבע לו במקום שלא מגיע ג"כ הוה בגדר להוציא ממנו ע"י שקרו דבר שעושה למענו. ואכתי צ"ע.

ענף ו': בביאור יסוד האיסור בגניבת דעת.

א

כתב ברמב"ם בהל' דעות פ"ב הל' ו' וז"ל "אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי, ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה, ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי, כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל... ואפילו מילה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות" עכ"ל.

ובהל' מכירה פי"ח הל' א' כתב וז"ל "אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם, ואחד העובד כוכבים ואחד ישראל שוים בדבר זה... ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור". עכ"ל.

ובה"ב כתב וז"ל "אין מפרכסין את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים הישנים כדי שיראו חדשים..." עכ"ל.

ובה"ג כתב וז"ל "אין משרבטין את האדם במים של חזרין וכיוצא בהם כדי שיתפח ויראו פניו שמנים, ולא צובעין את הפנים בשרק וכיוצא בו, ולא נופחין את הקרביים ולא שורין את הבשר במים, וכן כל כיוצא בדבריט אלו אסורין, ואין מוכרין בשר נבילה לנכרי בכלל שחוטה אע"פ שהנבילה אצלו כשחוטה". עכ"ל.

ולבאורה צ"ע מדוע חילק הרמב"ם דין זה לב' הלכות, דחלק אחד כתב בהלכות דעות וחלק שני כתב בהל' מכירה ומ"ט לא הביא כל הדוגמאות ביחד, או בהל' מכירה או בהל' דעות. וצ"ע.

ובאמת, בטור ושו"ע חו"מ סי' רכ"ח בענין איסור גניבת דעת, הובאו כל הדוגמאות שהביא הרמב"ם בהל' מכירה ובהל' דעות.

ומבארים העולם דבאיסור גניבת דעת נכללים ב' דינים.

א) דין בהלכות דרך ארץ שצריך האדם להנהיג עצמו במידות טובות, וזהו יסוד המצוה דוהלכת בדרכיו וגו' (עיין רמב"ם סה"מ מ"ע ח', "חינוך" מ"ע תרי"א) וכן מבואר בלשון הרמב"ם בהל' דעות פ"א הל' ה' שכתב בזה"ל "ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינונים והם הדרכים הטובים והישרים שנאמר והלכת בדרכיו". עכ"ל. ולכן אסור לשקר ולגנוב דעת וכו', דהיינו שזה איסור על הגברא שיקנה לעצמו מידות טובות (כעין מש"כ בשו"ת חכ"צ סי' כ"ו דגזל עכו"ם אסור משום שע"י שגוזל קונה בעצמו מידות רעות.).

ב) **דזהו** דין בהל' אונאה, הנלמד מקרא ד"וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו" וגו', דנלמד מזה שאסור להונות את חבירו במקח וממכר במקום שיש שינוי במחיר החפץ ע"י האונאה. (ועיין ב"ספורנו" עה"ת ויקרא כ"ה, י"ז).

וראה ב"קרית ספר" פי"ח מהל' מכירה שכתב בזה"ל "אסור לרמות במקח וממכר וגניבת דעת נמי נראה דהוי דאורייתא..." עכ"ל.

ומבואר דאיסור אונאה לא הוי רק היכא שמרויח יותר כסף, אלא גם במקום שע"י האונאה משיג החזקת טובה מהשני, ואיסור זה הוא בחפצא, דהיינו בכסף או החזקת טובה שמשיג ע"י האונאה, וזה בא ברמב"ם בהמשך למש"כ לפני כן בפי"ב ממכירה דאסור להונות במקח וממכר משום הל"ת דלא תונו.

ולפי"ז יבואר דבב"מ דף ט'.: מבואר דיני גניבת דעת הנכללים בלאו דלא תונו וזה בא בהמשך לדיני אונאה הנלמדים בפרק הזהב, והביאה הגמ' דוגמאות דשייכי דווקא במקח וממכר ושזה נכלל באונאה וגניבת דעת.

משא"כ בגמ' חולין צ"ד. דשם יסוד האיסור הוא משום המ"ע דוהלכת בדרכיו וגו' לכן הובאו הדוגמאות דאינם שייכות דווקא למקח וממכר.

ומה שנקט הרמב"ם דין דלא ימכור לעכו"ם נבילה במקום טריפה וכו' בין בהל' דעות ובין בהל' מכירה, צ"ל דבדין זה ישנו אופן שעובר משום המ"ע דוהלכת וגו' וישנו ג"כ באופן דעובר משום אונאה, ולכן נקטו ג"כ בהל' מכירה.

ונפ"מ בין ב' דינים אלו תהיה, דלהדין דגניבת דעת הוא משום המ"ע דוהלכת בדרכיו וכו' שהוא דין בגברא, צ"ל דזהו דוקא שגונב דעתו ע"י דיבור שאז אין פיו וליבו שוים וכלשון הרמב"ם בהל' דעות.

אבל להדין דגניבת דעת הוא משום הל"ת של אונאה, דהיינו שזה איסור בחפצא, לא איכפת לן אם שיקר בפיו או לא, כיון דסו"ס יש כאן איסור אונאה שהשיג יותר כסף. ולפי"ז יבורר שפיר, דהרמב"ם בהל' דעות הביא מקרה של גניבת דעת בדיבור ובהל' מכירה הביא ציור של גניבת דעת בכל אופן. ודו"ק.

(והאם עוברים על גניבת דעת בכתב, עיין ב"יד רמה" על ב"ב דף קע"ב. ד"ה אמר להו רב לספריה (אות ק"ח) שכתב, דעוברים על איסור מדבר שקר תרחק גם אם משקרים בכתב, וכן נראה דעת התוס' ב"ב דף צ"ד: ד"ה הכי השתא וכו' ועיין מהרש"א ב"ב דף ט"ז. ד"ה א"ל ר"ש וכו').

ועיין ב"שערי תשובה" ל"רבנו יונה" שער ג' אות קפ"ד שכתב בזה"ל "אמרו זכרונם לברכה (חולין צ"ד.) אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי, והנה החטא הזה המור אצל חכמי ישראל יותר-מגזל נכרי, יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה, ונתחייבנו על גדרי האמת, כי הוא מיסודי הנפש". עכ"ל.

מבואר בדבריו דהאיסור של גניבת דעת הוא לא רק מפאת המתאנה אלא גם מפאת המאנה, שסוטה מדברי האמת. (ועיין ב"פחד יצחק" על ראש השנה מאמר ט"ו אות ה').

וכן מצינו ברמב"ם בסה"מ ל"ת שי"ז שכתב, שלא לקלל חרש שאפילו שאינו שומע מ"מ הקפידה התורה ג"כ מפני המקלל. עיי"ש. (וראה מש"כ ב"ציץ אליעזר" ח"ט סי' י"ב).

ב) **בענין** גניבת דעת בעכו"ם, עיין בט"ז ביו"ד סי' רנ"ד סק"א שכתב, על הדין בשו"ע שם דשר שנתן מעות לחלק לעניי ישראל, שיש לחלקם לעניי עכו"ם בסתר, והקשה הט"ז הרי יש בזה משום גניבת דעת, ותירץ דלא שייך גניבת דעת אלא כשהנותן נתכוין לתת לישראל ולא לעכו"ם, משא"כ התם שאינו גונב דעתו אלא במה שאינו נותן לישראל, וגניבת דעת בשב ואל תעשה אין איסור. (ומשמע מדבריו דאף בישראל אין איסור גניבת דעת בשב ואל תעשה.) וראה בענין גניבת דעת בעכו"ם ב"דרכי תשובה" ביו"ד סי' קי"ז ס"ק נ"ט. וכן ב"תרומת הכרי".

ב"יסודי ישורון" מערכת ספר תורה כתב בשם שו"ת "מחזה אברהם" סי' י"ד שמ[illegible] לתת ס"ת לעכו"ם והוא חושב שהוא כשר, ואף לדעת הפוסקים דגניבת דעת הוא דאורייתא, מ"מ כבוד התורה שהוא דאורייתא דוחה ל"ת דגניבת דעת, ועיין ברכ"י יו"ד סי' רפ"א, וכן בשו"ת "משיב דבר" סי' ע"ז.

ג) **ועיין** ברמב"ם בפירוש המשנה פרק י"ב משנה ז' בכלים שכתב וז"ל "וזה אשר ידמו המון האנשי וקצת מהיחידים שזאת ההטעאה מותרת עם העכו"ם והיא טעות ודעת בלתי אמיתי אמר ה' יתברך... וכן אינו מותר הבדוי והתחבולה ומיני הרמאות והאונאות והעקיפין על העכו"ם, ואמרו בחולין צ"ד אסור לגנוב דעת עכו"ם וכש"כ בדבר שיוכל לבוא לידי חילול ה' שזהו חטא גדול, והגעה לאדם תכונות רעות, ואלו הרעות כולן אשר ביאר השי"ת שהוא יתעב אותם ויתעב עושם אמר כי תועבת ה' אלוקיך כל עושה אלה כל עושה עול". עכ"ל.

וראה בגמ' גיטין ס"ב. שרב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא (לעכו"ם) רב כהנא א"ל שלמא למר". ופירש רש"י דלא היה מתכוין לברכו אלא ליבו היה לרבו. ע"כ. וכתבו התוס' דלכאורה זה גונב דעת הבריות. עיי"ש.

וראה ב"מלא הרועים" שם שכתב בשם ה"זוהר" בפרשת וישלח, דאין בזה גניבת דעת, וכן עשה יעקב בהשתחוותו לעשו וכן דוד מה שאמר לנבל ואמרתם כה לחי כולהו להקב"ה קאמר וכן בנבוכדנצר דאמר מרי חלמא לשנאך ופשריה לערך. עיי"ש.

וראה בגמ' סוטה מ"א: בענין להחניף לרשעים, ועיין "יראים" סי' נ"ה שמנה איסור זה במנין המצוות. ועיי"ש בתוס' ד"ה כל המחניף וכו' שכתבו דאיסור זה רק שאין סכנה, אבל במקום סכנה מותר.

וראה ג"כ ב"כללי התלמוד" בכללים נפרדים כלל ג' שכתב, דמותר לכבדם מיראה ולא מאהבה, ובמקום סכנה מותר ג"כ לשבח. (ועיין "באר שבע" דף נ"ט, וכ"כ מהר"ם ריקאנטי) ואפ"ל שזה הטעם שהחניף יעקב לעשו ואין בזה משום גניבת דעת.

ענף ז': בענין יאוש בגוי.

כתב ה"נתיבות המשפט" בספרו "קהלות יעקב" הל' קידושין (דמ"ג בדפה"ס) דיש דין דקידשה בגזל או בגניבת כותי דמקודשת, ועיין ב"ש ס"ק ה' בשו"ע אבע"ז סי' כ"ח שכתב, דאף למאן דס"ל דגזל עכו"ם אסור מדאורייתא, מ"מ הלוקח ממנו לא חשיב רק כהפקעת הלוואה דמותר כיון שאתי לידיה בהיתרא. עיי"ש.

והנה לפי מש"כ הר"א ממיץ הובא באור"ח במג"א סי' תרל"ז ס"ק דאף דגזילו מותר מ"מ לא חשיב לכם, א"כ אפילו בגזל עכו"ם אינה מקודשת כיון דלא קנתה, ואף לפמש"כ הרמב"ם בפ"ח מלולב דיוצא באתרוג של מע"ש אף שהוא ממון גבוה, דכיון שיש לו בו היתר אכילה ל"ד כלל דמע"ש של בעלים ושום אדם אסור לגזול ממנו רק דמגבוה קא זכו, אבל בגזל עכו"ם קודם יאוש לר"א ממיץ אף שמכרו אין הלוקח זוכה בו ועדיין מותר לכל אדם לחטוף מלוקח ולאכלו דגזל עכו"ם מותר לכל אדם, וא"כ האשה לא קנתה וכל אדם יכול לחטוף ממנה וכיון שלא קנתה בנתינה לידה במה תתקדש.

וכתב הקה"י דלפי מש"כ בסוגיא דתמורה דכל מה דאמר רחמנא ל"ת אי עביד לא מהני דכל גזילה אי לאו דכתיב והשיב את הגזילה אשר גזל דדרשינן כאשר גזל שאם הגזילה קיימת מחוייב להשיבו, ה"נ קני לגמרי לגזלן כיון שהקנה לו רחמנא להתחייב באונסין דגזילה בעי קנין ומשיכה או קנין חצר היה נקנה לו לגמרי להתחייב ביוקרא וזולא, רק כיון שכתבה התורה והשיב את הגזילה אשר גזל דדרשינן שאם הגזילה קיימת מחוייב להחזיר ונתבטל הקנין, משא"כ בגזל עכו"ם דלא כתיב והשיב, יש לו קנין גמור בגזילה אף למאן דס"ל דגזל עכו"ם אסור מ"מ הגזילה קנויה לו לגמרי רק דמים חייב לו הגזלן ויכול למכור לאחרים ולקדש בו את האשה. עכ"ד.

וראה ג"כ בשו"ת הגר"ש איגר חלק שני כתבים סי' ל"ט שכתב דבגזלן גוי יאוש לחוד קני דבישראל כיון שישנו חיוב של והשיב את הגזילה לכן א"א שיקנה, דקנין וחיוב השבה הם שני דברים סותרים זה את זה, ואינו דומה לקני על מנת להחזיר דברגע שקונה אינו חייב בהשבה, משא"כ כאן דאין רגע בלא חיוב וזה

ם לפן חלק לעוס"פ עכ"ל ועיין מ"ם סדר זרע
אחת כח"ג קי"ד קי' ק"כ וכמ"ש גם מהכי פלעיד
בפתחי' לחי"ד להל' כריקס כס"ד ועוד סרחכתי סדיבור
בסס"ק דדכיו למסס רי"ף ע"כ ד"כ ומיגלף כפוסי
קמיד כל סימים וכו' יעש"כ כס"ד וכקחילת רוב
הספרים קביחו זה והרב ן' יוסף מכריע הוא לפ
כלס ועיין בסה"ק בשמת כל מי ק"ג קי' ד"ן וכס'
שמ"ח סימן כ"פ וסימן כ"ה יעש"ם.

ט נוי מקל"ת מי מהריק"ן להסכים לח מקמ"
כהכוח עיין כס"ע ס"ח סימן מקי"ג כסנס'
סעיף ו' וכבזה"ט סס סקי"ב מהריק"ו שורש קט"ו
מסוכת סרסכ"ה סימן קי"ח מרן כי"ד סי' ק"ט כרשכ"ה
סימן רמ"ג וקצ"ז כריכ"ם סי קל"ף י"ד סימן ל"ח
וסימן קכ"ב וסי' ס"ח וסימן סי"ו וסימן פ"ג וקל"ד
חיכך כיה יהורס סימן כ"ח וכ"ט חוות יהיר סימן
קמ"ח ס"ך י"ד סימן ל"ה סקי"ב ט"ז סס רס"י סס"ז
י"ד סימן י"ז וסימן קכ"ו וכמ"ם סי' חקי"ט וכחצי'
מהר"י מכירונא סי' קע"ג תשו' סר"ן סי כ"ה ולעניין
נוי מל"ת כעיונות עיין ס"ם ס"כ דמ"ם קס"י דף
קל"ט ורקע"ד וקע"ז תרעת דרכיה חוח דק"ל פחר
ילחק ד"ט ע"ד לחי ורחם דרוש ט'.

יוד נוי קונס כמליחס והבקר הפי' למ"ר דקונס
בכסף חוס' כע"ז דע"ג ע"ח ד"ס
סרדשי וסמרדכי פ' כזהב חוח ס"כ ועיין להריטב"ח
שלמה הל' קיין כסף סימן ד' דל"ח ע"כ ועיין להריטב"ח
כחי' לע"ז לסס מחל"ח כל' מכירים וקיין מציכם סי'
כ' מסס ס"ח לכ"מ דק"ך ים לעמוד ע"ד סיב לחס
שלמה דמסס"ק דסוי ר"י הפך סכרת שסכיח המרדכי
דפ"ם דע"ז כי' דו"ל דקרי ר"י כוז ועיד דכלל"ם
לק"מ דלח יחכן מקנס לנוי לחת מחנס לנוי ועוד
טעמים מדח דחעיקרית לאסר לחת מחנס לנוי ועוד
הל"ך לעמוד כמקנס מקנס לחר תלכי שכחמס
לכך הי מכני:

ומש"ש סס"ך כח"מ סי' ס"ו סקכ"ם דכמפקיר
חוכו וסלוה נוי דל"ק הנוי החוב וכ"כ
סרב כיה לכרסס שם ועיין כס' יהורים וחומים שם
ומ"ש כוס כחבי' כס"ד כין רחים דסחס שחני דמלכר
דסוי קנין שלימ דלימו קונס כמ"ש כוס כמ"ש עוד
כם דלח נרע מטעות הנוי היכח דכוטעה מעלמו
דמוכר והוי כ"ם וק"ו מספקנח סלוחתו דמוכר כ"ם
לנכות חוב שנחמיב דלח יכח לחי' כלל וק"ל כיון
דכריניסס סמוכל יכול לחזור וכיונה כזה כחב כחבי'
ר"ג מ"ם סכיחי סמרדכי ר"פ שו מניחות יע"ם וכ"ין
נוי. דלימו קונס כחלימין עיין פניס מלירות סי' מ"ו
ועכו"ס שחמת נוליס שם סרי"ף פ"ג דכחריח דקפ"ד
ממ"י כפ"ג דכחריח דקמ"ח ע"ח סרשכ"ם סי' קמ"ח
ומינהו פקלי מרוח כמ"ש חשכ"ן מ"ח סימן מ"ח:

יא נוי נדול שחי לחלוחי כישרש שכח דלק"ט
חם לחקור כב"מ ד"ע כריכוח לנוי
שמחי לף חיישינן לחלוחי ומוס ים לנמנם למ"ם סיב
כ"ח כח"ח סימן רס"ו וחוק ועיין ניחין דע"ח יכחוב
דק"ל:

יב נוי ועכד סכוח על כח ישרש כולר כשר
סיינו לחר מח"ח לכל קורס מח"ק וירש
כלך לחר סלב מנחת יהורס ס' שמות ד"ס וירש
כי לין לים ועיין לסרש"ם בסוף ס' לחמר ועיין כסרמב"ם

פע"ו מכל' ס"ב ס"ג ופעו"ב ס"ו וכחוס' כחרית ד"ג
ד"ם כל ולסרמ"ע סימן קכ"ד ולמוס"ר סנחל כס'
ס"ם ס"ב וכעיון שם ים לחכוח לנוי עיין לסמוקמי
סו"ם ויעלם ע"ם ויחמנב מיחה פילנם לשיטו"ן עבו
נוי לחת רל"ט ולוח ר"מ ולוח ר"ן מרעת דרבן לחת
קל"ח מס"ת לחי ורחם דמ"ם ע"ר:

יג נונב דעת הכריוח חוס' כחרית ד"ה ד"ם יקיב
חולין דע"ד ועיין שם כרש"י וסרשב"ח
ועיין מ"ם סרב המחירי כשי' כ"י לפנהדרין דל"ח
ע"ב דכל שכוח דרך ככוד לוט נונב דעת הכריוח
יע"ם וכחב הרע"ן כי"ד סי' רכ"ד סק"ב דכל שכוח
נונב דעתו על נוי שעוכר ע"ד כשב ול תעשה אין
כזה לוסור נניכת דעת יע"ם ועיין כס' כרך לח
לחכרים דקל"ב ע"ב מחמר מדרבי על כמדרבי דס"ט
ע"ד ור"ע ע"ח מעשה לחכרים דס"ד דע"ו ומלחתי
להריטב"ח פרק יש נוחלין דכחב דמ"ם בכחוב ושם
עוקם הקפקל היינו לחודכודי מרמחות דרמחי לכל
לרמות לוחם כמידי לחריכת לחסיר עכ"ל ועיין כזה"ק
פ' וישלח דקע"ח ע"ב וים לייעב וק"ל.

יד נוסס עיין כי"ד סי' של"ט סרדב"ח ח"נ סי'
קר"ח כיעוטת סימן ר"ו יד לחרן
חס"ע ססי' קכ"ח חוס כ"ד וחוח כ"ו ופסקי מסרמ"ם
סימן רמ"ה פניס מחירות ח"ח סי' מ"ח יכמוח דק"ך
ס"ע ח"ם ססי' סע"ח ועיין סרמב"ם כפ"ח דערכין דין
י"נ נמו פשוט ססי' קכ"ח מרכבת סמשנה פ"ח מהל'
ערכין די"נ מול שעם שם דע"ו ע"ח קהלח יעקב
דעק"כ מעם לסרן ק"ח ר"ן ע"ח ומוריטו סרב עיני
דוד חוח נ"ן חכלי יהורס הכהן מוס"ר פלח יס חוח
י"ח נכ"ל מ"כ די"ל סוף ע"ח ופח"י דכ"כ ע"ח וכ'
לחי ורחם דרוש ט':

טו נורם כיכוי חוס' כיצה דכ"כ ד"ם ומסקפק
שכח דק"ך ככורוח דל"ם מעם לסרן
דס"ט ע"ח חכלי יהורס הכהן ופח"י מע' ד' ומע"ך'

טז נול לסור להכיח עלה לחחריס שילך ויגנוב
ולפי' שיוט נהנה הנוחן הפלה מחוחה
נזילה לסור כרמוכח מקוניות דקיומין סי"ם סחומר
דס"ט ע"ח שיל מי לחמרת דיעבד מלי ניהו דמנסיב
ליח עלה ולחמר ליה זיל נניב ולחודכן כעבד עכרי
ועיין שם כרש"י ד"ה מלי ניהו וכו' שכקב וה"ל וק"ח
מני מלי לסקשוי מי שרי לסנסוכי עלה למנטב וכו'
וכחוספוח שם ד"ה חלח יע"ם וכחוס' דוד
שם כחב ה"ל ושע דמציחו עלה לגנוב חין לסור
כדבר כיון שכדעתו לשלם ומחכוין להכשיר
דרעו עכ"ל והנה דקי"ל דלסור לגנוב לפי' לשלם
יפה ממנו כדלוקח ככ"ק בס"ח וככ"מ והטור וש"ע
ח"מ רס"י שמ"ח וסי' שכ"ט סעיף כ' שחני הא
דליוטבר זרעו מפיסול ממזרות שלסור לבח בקהל
ככה"נ מוכר וסיוט דדיוקו וכקטו חוס' רי"ד שבדעתו
לשלם ומחכוין להכשיר זרעו חבל כמי שנחל על מנת
לשלם כלפי שיש הכרח לדבר מטם נדולם כזלם לא
סוחר עכ"פ למדנו דהמלמר לחחריס שיגנוב לעפ"י
שהוח היוט נהנם מלוקח נזלם לוסורית לוכח כלחור
וכ"ם שם נוכח מלחריס ומכיח שיו שנוכח מרכיס
ופיטו יורע מבל מי הוח ושבוכחו קבה כמ"ם סרמב"ם
כפ' חבו פ"ד כי לחר מן סדכריס שמעכבים לח
שחשובה סוח שלקח עם נגב לפי שיוט יודע נגיבה
ז"ל של מי הוח שלח שנגב נוגב מביא ומכיח לו

גנזי חיים פאלאגי', חיים בן יעקב עמוד מס 41(הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה (0

דהייט מי מעשה לכסוף סר ומתגבר על מבירו שלא שכמוב
ויבר יעקב דילמא ויוכל המלאך וכולמו וק"ל:

רש"י ד"ה הניח זמנן ללאת מכאן לפרות ולרבות עכ"ל.
לפי פירושו ל"ל דהא דמייתי וכני יכ' פרו הייט
לפרש מלת פוכחת מלשון פרו דומיא דוז נלחם על בנדי
הסמוכה לה ולא שעלה קאמר הניח וזמן שהיה
במלרים ולא היה בה הנעת זמן שמעת לדהם נאמר וכני
ישרש פרו וק"ל:

גמ' טולא אמר אז שלשים מלות שקבלו עליהם בני בת
וכו'. משיהם שלא מלינו רק על שבע וק"ל:

דף צ"ג ע"ב תוס' ד"ה שני גידים הם וכו'. פי'
בקונטרים וכו'. נרלה דכי דייקא מחלת
לשון רש"י דהכא תמלה שהוא עלמו מה שפירש לעיל וק"ל:

גמ' אמר מר זוטרא כשורה וכו'. דבדי מר זוטרא אין
להם הכרע והרשב"ם הכריע לפי דעתו ודייק לה
מדקאמר תלמודא והלכתא מכלל דפליגי ושהפסק לדעת
הרי"ף דנקט תרוייהו וכמו כן יש להסתפק גם לדעת
הרמ"ם ז"ל וק"ל:

דף צ"ד ע"א גמ'. ולא יאמר לו סוך שמן מפת
ריקן וכו'. ופירש"י מפני שיודע בו
שאינו סך וגוזב דעתו כשכור שיש בו שמן עכ"ל. משמע
דאם יסיח הפך מלא ליח בה, ונקשה מהא דאמרי' לעיל
ג יכרהב בחביתו לסטוד חללו ויודע בו שאינו סופד ילא
יבבה לו בתקוכת וכו'. ונרלה דהא דאמרינן לעיל הייט
דוקא לכרהב יותר מדאי, אבל הכא שאינו מכרהב אי לא היה הפך
אין בכך כלום, ולכך הכא שאינו מכרהב אי לא היה הפך
ריקן שפיר דמי, וכן מלאתי להרב המגי"ש שכתב בח"מ סי'
רכ"ח והעתיק דבריו מהר"מ רבקש בשאר הגולה בסי'
הנ' וז"ל שכ"ל דוקא להפליר בו ולהרבות שלא בניוג
הוא דאסור אבל להבר לו פעם א' ושניה בא אבל עמי
מותר, שאם לא ידבר עמו כן יתבזה בחבי בפני בריותים
שיאמרו מפני שפלותו נאמא לומר כן, כי אין שכל יודעין
שאינו כופד עכ"ל. וכן ל"ל ג"כ בהיא דמס' תענית דף
כ"ג נבי אבא חלקיה דלא אמר להו לרבנן ברוכו רפאתם
משום דלא נפישא ריפתא ולא בעי לאחזוקי טיבותא
לנפשיה בחנם, קיימו משום דלא נפישא ליה ריפתא
ולכך אפילו בפעם א' אסור דומיא דבך ריקן, שלא
שערין יש קלת נמנום כפי מ"ש רש"י שם דאינהי לא הוו
אכלי דליכא ריפתא משמע דוקא משום דליכא הוא דלא
אכלי, וא"כ שפיר הוה מלי אמר להו פעם א' וא"ל דהייט
מכידות היא דעבד דומיא דכל הך דהתם וק"ל:

גמ' ולא יסגר אדם לחבירו חבית של יין ושמן לף על
פיה ומעשה וכו'. הא דאאריך למעשה דמעשה שהיה
ולא אבי לן בפשטא דעבית משום דהכא מילתא
דעבידא לאגלויי היא ולית בה גזירת דעת וק"ל:

ע"ב גמ'. אי אית דהות מריפה אברוזי הוי מכרזי
וכו'. הכא הא מליגן למימר דאירע להו חוכם ולא
אברוזי, וכמו שפירש"י קודם לזה דא"כ ליה להו דשותא
להכך מוכרים למכור לו בבילות ומריפות ולמאי חיישינן וק"ל:

רש"י ד"ה תיגהו הוא דקא משמע לפשייטו וכו' במוכר
לו בחזקת שתוכה וכו'. ותע"ג דלעיל בברייתא
פירש"י דבשתם חייבי ואסור היינו בשאין מכריזין דאז הוי
בחזקת שתוכה תע"ג דאינהו שתמת דהא לא אסיק דעתיה
נכרי דאיכא מריפה אבל הכא דאכריז נפל בשרת לבני חילא
וי"ל לאשוקי אדעתיה למה מכריזין היום כך אם לא שנפלה
להם מריפה והי"ל למישהל, ומדלא שהל אינו אמת
נפשוה וק"ל:

דף צ"ה ע"א גמ'. ת"ש נמלה בגבולין וכו' חייבין
בבלות אמאי וכו'. לכאורה לא ידענא מאי
קשיא ליה מחייבין דאע"ג דשומד וכותאי הא אמרי' שכן

דרך לחתך בבלות לחייבים, ואפשר דהייט דוקא בשורקין
בביזה לאפשה הוא דאמרינן הכי אבל הכא דנפל מן
הבעלים בלא כוונה לא הוה לן למיחש לה דהא ויתכן כמי
דמחתך לחייבים לאכילה וק"ל:

גמ' רב אחר מותרות מקום בבילה וכו'. לא היה יכול
לדקדק מכאן דרב ס"ל דבשר שנתבלסן מן הבין
אסור דה"ל חיכא לדחות ולומר מקום דחיישינן דילמא
כריפה הוא ומרק בכוונה, ות"ב לא קאמר רבי דאם חזר
מכאי ישרש שרי שלא בנמלא ביד גוי אבל אאי לאיתרע בנפילה
ולימור אדם זרקו בכוונה מקום מריפה ולכך אסור בחבילה
אפי' רוב מכאי ישרש דבאכי חייבי כמ"ם רמ"י וק"ל:

ע"ב גמ'. רב בדיק במברא וכו'. נרלה דלסתמא
בעלמא עבד הכי ואע"פ שאומכין עליו כמ"ם רמ"י
וכן נרלה מדברי הטור בי"ד סי' קפ"ט שכלל בהדי הית
ואפשה ופיטוק הא דאומר לפיטוק פסוק לי פסוק דשרי
אמת דמשמע הוי מקום דסיכן בעלמא הוי דומיא דהך
דאמרי' בהו הכא לאע"פ שאין ניחום יש סיכן. וכן נרלה
ממה שהקשה המקשה בכא והאמר רב כל נחש וכו' אלמא
דהסיא דעבד רב לאע"ג דמסיק עלה ואמר יומא אחא לנו
ואחל סיומא בעלמא, ומהרש"א כתב וז"ל וכ"ב נופיא דבדק
במברא ומסיק ע"ז אם להלוך אם לאו כיון דבאמירתו לא
הלה הדבר בזה אין זה ניחום, וכה"ג כתבו האחרונים בשעין
תרגמולא שקראה שמואל לומר שהם לשומפה עכ"ל. ולא
ידענא מה ענה הרב בהסיא דרב דאמר יומא אחא לנו,
ובכ"ז פריך ש"ס עלה ואפשר לומר לפי דעתו דהסיא
דרב לא ניחם ובניל אגלי מציקרא ואמר אך ולא אך
דיומיא דשיעור ויהושפן אל דממילא אתא לאפיס ומסיק
עלה לסיומא ושפיר פריך משיעור וכו' וק"ל:

תום' ד"ה וביומתן בן שתול וכו'. וי"ל דלוזו אח נערו וכו'.
וק' דהא רב קאמר בהדיא כל נחש שאינו וכו' דמשמע
דניחום גמור הוא, ועליה היא דמקשו התוס' וא"כ מאי מקרא,
ונרלה דאל סברת הערוך דסבר ניחום גמור הוא דקאמר רב
כל נחש וכו', אבל לעולם יוכלו לו עבד לוסדת לאגלוי אמר
כן, וכן היה אפשר לתרץ בהסיא דשיעור שהקשו קודם
לזה אל תיכוך מרווח לאוקומי לה בפגלי וק"ל:

דף צ"ו ע"א תום'. ד"ה ולא מהדרינן וכו'. תימה
דשלחי התם וכו'. לא ירדתי לעומק
דעתם ז"ל דאאי מקשו אה"נ דכן הוא שאמת"ל דרבה
אומר דמציקרא היה עומד בדעתו ומסוכר דמשמע הוי
מקום דת"ח דבקי בעבישות עינא מהדרינן ליה אבל לשאר
אינשי אר דיהבי סימנא דעדיף, וכן כתב בהדיא הרשב"ם
ז"ל דרבה הוה ס"ד לאוקמה מרבנן בקי מפי ומידק דייק
בכל מילי מפי מאאר אינשי דפלמא עכ"ל:

גמ' השתא דשמעתינהו וכו' אמינא עבישות עינא מדיפא
וכו'. ויש לתמוה מהיכא דייק לה מהני שמעתתא
דהא אדרבה מציקרא הוו שאי אי היא ליה סימנא ואי לא
מאכתי אז שאכי עבישות עינא ות"ב לעולם אימא לך
דסימנא עדיף ואף אי אינא למדתי סוף סוף אימא דכהדי
מיהו ואנא ליה דעדיף. ואפשר לומר דרבה משברא דשפיה
קאמר הכי דלפי שברתו היה נרלה לו דבבישות עינא מדיפא
וכדאמרי הכא אאורלי לקמן תדע שאת דמציקרא היה ידע
לומר כן שברי משוביהו מסיכן ולא אחשבוה כלל ולכך
ע"כ גזר אומר ואמר דסימנא עדיף וכיון דמלא סייפתא
כל הוא שבאכי מיהא פליג אז אזר לשברתו הראשונה
ואמר בודאי דע"ב עדיפא, והכא היינו טעמא דדילמא
לא דייק היא שפיר ולכך היה שוא מאחילה אי אית ליה
סימנא דאל הרוב שכיח דידעי ליה אבל אי ידעינן בידאי
שהוא דקדק בע"ב עדיף מפי ומעמא אאי דאבדיתא מקום
שקר כשירים", והשתא אאי שפיר הא דאמרים דאי לא אימא
הכי וכו' דמשמע דמהכא ליכא ראיה ובכ"ז אאי סובר כך
דאא"כ

ליכא קרא, והוא דרשא כעין דין מה מצינו שאף שהוא נמי מדאורייתא אין כתוב זה בקרא. ואולי אף אם נימא שהלמדין ממנה לר"א בריה דרבא משמיה דר"א הוא מדין ג"ש, דבדרך מה מצינו משמע שלכו"ע למדין, שא"כ מה שפליג על ר"י אמר שמואל הוא שלדידיה למדין מדין ג"ש, היינו דגם ג"ש שלא מופנה הוא מקבלה מסיני כדסובר בעל הקצור כללים שנדפס בסוף מסכת ברכות (וקושית ריעב"ץ בהגהותיו בנדה דף כ"ב דכיון דהוא מסיני מאי צריך לאפנויי, ומצד זה מסיק דמאן דבעי מופנה סובר דג"ש לא בעי קבלה מסיני, הוא לכאורה טעות דבכוליה גמ' ורש"י ותוס' מפורש שג"ש הוא דוקא בקבלה מסיני אף שבכל מקום מצריך הגמ' מופנה ונע"ג דברי הריעב"ץ, והקושיא אינו כלום דהא לא נאמרה בקבלה איך לדרוש אלא נאמר שתיבות אלו ניתנו לדרוש לג"ש וגם הרבה סוברין שנאמר רק על תיבה אחת שזה ניתן לדרוש לג"ש, וגם אופן הדרוש נמי שייך שיהיה מסיני דכשליכא פירכא למדין אף בלא מופנה כלל ובאיכא פירכא אין למדין אלא במופנה וכפי המחלוקת דר"י אמר שמואל ור"א בריה דרבא משום ר"א כל אחד כדאית ליה, ואף שנמצא שהוא מחלוקת בהלכה מצינו כה"ג בכמה דוכתי). אבל כיון שליכא קרא מיותר לאפנויי לג"ש אין להחשיבו שהוא נדרש מקרא בהדיא, והוי ראיית מהרש"א לפי' ראשון שסובר שג"ש דלא מופנה כלל הוא כעין דין מה מצינו הוא דמדקורא לשכיר שכיר ג"ש ודאי הוה מופנה לכה"פ מצד אחד דאל"כ לא היו למדין ממנה מדין ג"ש לכו"ע. ולפי' שני שלמ"ד דלמדין ממנה הוא מדין ג"ש דמדין מה מצינו לכו"ע למדין הויא הוכחתו ממ"ד דאין למדין מדין ג"ש דהוא לר"י אמר שמואל, דלא מסתבר למהרש"א דבסוגיין שקורא לשכיר שכיר ג"ש הוא דלא כר"י אמר שמואל מדלא הוכר כאן מחלוקת זו ולומר דהוא דוקא כר"א בריה דרבא אר"א, דלכן ראיה שודאי איכא קרא מופנה לזה. ועדיין צע"ק בזה.

הערה ט

דף ט"ז. הא דהקשו התוס' מה שייך יובל ולמה לי נמי דקדוק כלל לא מובן דהא למדין מכאן דגזל עכו"ם אסור בב"ק דף קי"ג, ואף אם מותר נמי הקשה הרה"ג ר' יצחק יעקבסאן שליט"א שפיר דצריך לידע שהוא מדינא ולא שהוא בגזל, דהא אם הוא גזל הא ודאי יהיה רשות להעכו"ם לגזול ממנו בחזרה, לא מבעיא אם נימא דאף שמותר לא נעשה שלו דהישראל, אלא אפילו כשנעשה שלו דהישראל נמי ודאי מותר עכו"ם הנגזל לגזול ממנו בחזרה ולא שייך שיהיה על העכו"ם איסור להציל את שלו. ואף הלואה שליכא איסור על הלוה להמנע מלשלם ודאי פשוט שרשאי העכו"ם כשהגיע זמן פרעון לחטוף אף גלימא מעל כתפיה דהלוה ישראל כשאינו רוצה לשלם לו, וכן כשחייב לו על מה שהקיפו במקח ואינו רוצה לשלם ודאי רשאי העכו"ם לחטוף כל דבר שיוכל ממנו, וכן כשהטעהו ודאי רשאי לחטוף ממנו כשיודע טעותו ורק אונאה שהוא דרך מו"מ לא יוכל לחטוף שום דבר מהמוכר, דגם בישראל הוא חדוש מה שמחוייב להחזיר אונאתו וגם בטול מקח הוא חדוש כדחזינן שאיכא דברים שליכא בהו דין אונאה, אבל בטעות ליקח כלי זהב בעד נחשת ולהטעותו במנין וכדומה ודאי רשאי העכו"ם לחטוף ממנו כשיודע. וכשיצא בגרעון כסף אף שהיה בע"כ של העכו"ם הוא גזל כשיהיה העכו"ם אלם ויחזקנו בחזקה לעבדו. וכן הוא ביובל כשהדין הוא שיוצא ביובל הוא גזל ביד העכו"ם כשאינו מניחו לצאת, ואם לא היה יוצא ביובל מדינא לא היה שום איסור על העכו"ם ואף אחר שהוציאוהו ממנו בחזרה יהיה רשאי העכו"ם כשיגבר לפי שעה לחזור ולהחזיק בו ולא יוכל לתבוע ממנו כלום אף אחר שיהיה ידנו תקיפה עליו.

וצריך לומר שעל מה שאין רשאין ליקחנו בחזקה בלא כסף לא הקשו דהא השמיענו בזה דגזל עכו"ם אסור, וגם שאיכא חלוק גדול כשהוא מדינא ולא בגזל, אבל מקרא דוחשב עם קונהו שצריך לדקדק עמו שהוא גם שלא להטעותו בחשבון הקשה דמ"ש מטעות אחר שליכא איסור. וע"ז תירצו דהכא שהמוכר בטוח עליו ונתן לו מעות על מכר גופו צריך לדקדק, וטעם תירוצם נראה דהוא מאיסור גניבת הדעת דאמר שמואל בחולין דף צ"ד דאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עכו"ם שאיסור זה הוא מצד שסומך עליו מצד שהוא מכירו או מחמת שעשה לו טובה ולא בזבין מקח שיודעין שאיכא מוכרין שרוצים להטעות ולאנות את הלוקחים. ואף שהכא כשנמכר לו לעבד לא עשה לו העכו"ם טובה שלכאורה לא שייך גניבת דעת, הרי עכ"פ היה בטוח עליו דהרי היה עני שלא היה לו כלום והקרובים לא היה איכפת להו לעזרו לפרנסו כדי שלא יצטרך לימכר, שלכן היה בטוח מצד זה שישאר אצלו עבד, דכמו שלא היה איכפת להו תחלה לא יגאלוהו גם אחר שנמכר לו, וגם מצד בטחון זה איכא האיסור דגניבת דעת כשנמלכו קרוביו ומכיריו לגאלו, אף שאינו מצד עשיית טובה ומצד רעות, ול"ד לאונאה דכל מוכרים דלא בטוחים הלוקחים מהם כלל שלא יטעו ולא יאנו את הלוקחין, דאדרבה דרכן של בנ"א מוכרים וקונים שחושדין זה את זה שלכן ליכא איסור זה דגניבת דעת, אלא מצד עצם איסור גזל ואונאה וטעות שזה אף שאיכא איסור גזל גם מעכו"ם ליכא איסור אונאה וטעות. וניחא בזה לשון התוס' בתירוצם בא הכתוב להשמיענו שצריך לדקדק שמוקשה מאד לשון זה דהא לכאורה לא שייך לשון זה אלא כשהיתה הקושיא דפשיטא דאסור מאיזה קרא ולמה לי קרא זה דצריך לדקדק, אבל כיון שהקושיא היתה דאין לאסור זה הי"ל להו לומר דהכא שהעכו"ם בטוח עליו חידש הכתוב שצריך לדקדק, דלמה שכתבתי שטעם תירוצם הוא משום שהוא גניבת דעת שאסור, שדין זה הא אינו מקרא זה אלא אמר זה שמואל מאיזה למוד מקרא אחר או מסברא, שא"כ יקשה דאם אין טעם לחלק הא לא צריך לקרא זה דהא שמואל לא הביא קרא זה ואם איכא טעם לחלק כדכתבתי הא אין לאסור, ולכן נקטו לשון זה דבא הכתוב להשמיענו, ששמעינן מזה דאיכא טעם לחלק כדכתבתי שלכן בא הכתוב להשמיענו שאיסור גניבת דעת אינו דוקא כשהוא בשביל ידידות והכרה וטובה אלא שהוא בכל דבר שהיה בטוח עליו.

ויש להוכיח מזה מכ"ש כשהיה העכו"ם בטוח על המוכר שלא יטעה אותו ולא יאוננו מצד שמכיר את המוכר שהוא ירא שמים ואיש נאמן ואינו משקר בכלום, שיהיה אסור לו להטעות ולאנות אותו העכו"ם מאיסור דגניבת דעת אף באופן שלא יהיה חלול השם. ונצטרך לומר דעובדא דבב"ק ששמואל זבן מכותי לקנא דדהבא במר דפרזלא בד' זוזי ואבלע ליה חד זוזא, לא היה מכירו הכותי שהוא שמואל הידוע לצדיק וחסיד שיש לבטוח עליו שלא יטעה בכלום אלא היה סבור הכותי שהוא סתם אדם שחושדו

למשקר להטעות ולאנות את כל הלוקחים כשאפשר לו שלכן לא היה איסור דגניבת דעת. ובעובדא דחולין ששמואל איקפד על שמעיה שפייסיה למבוריה בתרנגולת טרפה דיהבה לו במר דשחוטה לאביי ואשקיא חמרא מזיגא והעכו"ם היה סבור שהוא חי לרבא מצד איסור דגניבת דעת איירי שידע העכו"ם שהוא שמואל הידוע לצדיק וחסיד, ולא נצטרך לאוקמי דהיה זה בעכו"ם שמכירו ואוהבו באופן שצריך ליתן לו מתנה בשביל זה,דהא משמע ברש"י שנתן לו בעד שכר המברא, שלא עדיף זה מהתשלומין בעד הלקנא דדהבא שלקח בעובדא דב"ק שלבד טעות מעצם הדבר אבלע לו חד זוזא שהוא יותר חסרון מהחלוק דחמרא מזיגא מחמרא חי וחלוק דטרפה משחוטה לכותי, שהוא דוחק גדול ולמה שכתבתי ניחא.

ועיין בב"ק שם בעובדא דר' כהנא זבן מכותי ק"כ חביתא ואבלע ליה חד זוזא מסיק א"ל חזי דעלך קא סמיכנא ופרש"י תרי לישנא חד לישנא דר' כהנא אמר להכותי חזי דעלך קא סמיכנא כדי להוציא עצמו מן החשד וחד לישנא דהכותי אמר לר' כהנא חזי דעלך סמיכנא, לכאורה פליגי דלל"ק באמר הכותי חזי דעלך קא סמיכנא הרי הוא משום שיודע שר' כהנא הוא צדיק וחסיד שלא ישקר ולא אונה שהיה איסור באיסור גניבת דעת אף שהוא במכירה מאחר שבוטח עליו הכותי כתירוץ התוס' בסוגיין על מה שהצריכה תורה לדקדק בהחשבון דגאולת הע"ע ממנו, ולישנא בתרא פליג על תוס' דסוגיין וסובר דרק בעשה לו טובה איכא איסור גניבת דעת ולא בבטוח עליו מצד אחר, שלכן אף בבטוח עליו מצד שיודע שהוא צדיק וחסיד לא היה אסור מצד איסור גניבת דעת, דהא ודאי היתה העובדא באופן שלא היה חשש חלול השם. ופי' ראשון אולי נראה לל"ב שהוא דוחק לסבור שבזה יסולק החשד דהרי אין טעם שר' כהנא לא יחשוד את הכותי, ואף שאמר זה ר' כהנא יודע הכותי שר' כהנא מנה אותם, והי"ל לר' כהנא רק לשאול מהכותי המנית אותם או שראית איך שמניתי או ראה איך שאני מונה, היינו שיאמר להכותי שלא יסמוך אלא כשבעצמו רואה המנין, שלכן פי' שהכותי אמר שזה שייך שאף הכותי יכיר וידע שר' כהנא הוא איש נאמן שיש לסמוך עליו, ומ"מ לא היה אסור. ול"ק מאחר שסובר כתוס' דסוגיין לא חש על הדוחק שאיכא לפירושו דר' כהנא אמר זה, ואולי יפרש בעלך קא סמיכנא היינו שסומך ר' כהנא דהכותי כבר מנה אותם, ר' ברש"י מפרש שר' כהנא אמר שאינו מונה אותם אלא סומך על הכותי ואולי כונות רש"י שר' כהנא אמר דהוא מבין באומדנא שלו שאיכא סך זה ואני סומך שגם אתה מנית אותם כבר שלכן איני מונה אותם. עכ"פ משמע לי שפליגי בזה הני תרי לישני.

אבל מה שהקשו גם מה שייך יובל עדיין קשה וגם לא הזכירו שום תירוץ על קושיא זו וצ"ע.

ועיין בתוס' ב"ק שם ד"ה יכול שכתבו על פי' הר"י והערוך יכול יגלום עליו שיטעה את הכנעני ויתן לו פחות ת"ל וחשב, אע"ג דטעות כנעני היה מותר אסור להטעותו במקום שהכנעני יודע שגוזל ועושה עצמו כלא ידע, הוא תירוץ אחר על קושיא זו מתוס' דסוגיין, ולמה שכתבתי הוא סובר כל"ב ברש"י בעובדא דר' כהנא שפליג על תוס' דסוגיין. וכוונת תירוצם שלכאורה לא מובן דאם הכנעני יודע שגוזלו ושותק הרי הוא כמחילה, נראה שבגרעון כסף צריך לחוש שמא אינו טועה אך מפני הירא אמר שמסכים להחשבון שזה אינו בדין טעות עכו"ם אלא גזל ממש, ואף מספק אסרה תורה זה בעכו"ם שתחת ידך שיש לחוש שיאמר כן מפני הירא, וכן היה אסור כל טעות עכו"ם בישנו תחת ידך דיש למילף זה מגרעון כסף שאיירי בישנו תחת ידך ואסרה תורה, ונמצא שחמור מאינו תחת ידך, ועדיין צ"ע בכוונת תירוץ תוס' ב"ק.

הערה י

מה שפרש"י ולקמן מפרש כיצד בחזקה שיכפוה לעשות מלאכה אחת, לכאורה תמוה דלא מצינו זה לקמן שחזקה דקנין עבד כנעני יהיה דוקא כשעשה מלאכה להקונה אותו בכפיה דאף ברצון הטוב ודאי קנאו לעבד כדתניא שם כיצד בחזקה התיר לו מנעלו או הוליך כליו אחריו לבית המרחץ ומשמע בפשיטות שהוא בכל אופן שעשה לו המלאכה אף ברצון ממש, וגם משמע שגם בלא ציוי האדון שקנאו אלא כשעשה העבד אחר שנמכר לו לעבד מחמת שיודע בעצמו שכל מלאכה שצריך האדון מוטל עליו לעשות נמי הוא קנין. ותקפו שאמר שמואל שם הוא לענין קנין משיכה שדוקא בתקפו ובא אצלו הוא נחשב קנין משיכה בעבד גדול שבקראו ובא קאזיל אדעתא דנפשיה והאדון צריך לעשות הקנין כמפורש התם, אבל לענין קנין חזקה לא נאמר שם כלל זה. וגם משמע שם בפירוש דגם בלא כפיה הוא קנין חזקה בעבד דהא מר זוטרא דאמר לעבדו דר' יהודה הינדואה שהיה גר שלוף לי מסנאי ואמטינהו לביתא לכוונה לקנותו בחזקה כשימות אדונו לא שייך שיהיה זה בתקיפה דלא הי"ל רשות לכפותו, וגם לא נאמר שכפאו ושלף לי מסנאיו שנימא שמועיל הכפיה אף שאין לו רשות לכפותו. ואולי סובר רש"י דמלאכות שנחשבו חזקה לקנין עבד הם דוקא מלאכות שהם רק מלאכות דעשיית עבד לרבו ולא סתם מלאכות שלפעמים מבקש אדם מכל אדם שיעשו לו, וכמדויק גם לשון הרמב"ם בפ"ב ממכירה ה"ב שכתב ומה היא החזקה בקנין עבדים שישתמש בהן כדרך שמשתמשין בעבדים, משמע שבא למעט מלאכות כאלו שמצוי שגם בני חורין עושין זה לאחרים, ובשביל זה כתב רש"י דגם בכל מלאכה שייך שיהיה קנין חזקה שהוא ע"י שיעשה העבד בכפיה, שזה לא שייך שיעשה בבני חורין בהיתר שלכן הוא תשמיש דעבדות. והא שכתב רש"י ולקמן מפורש כיצד בחזקה שיכפוה לעשות מלאכה אחת היינו מזה שנקט מלאכות אלו דהתיר לו מנעלו וכדומה דהם מלאכות דעשיית עבד לרבו שמזה יש למילף דגם בשאר מלאכות אם הם באופן שרק בעבד שייך שיעשה כגון שהוא בכפיה נמי הוא קנין חזקה. ואולי ע"י כפיה קונה לכו"ע אף במלאכה דהוא כאכילת פירות דאיכא מחלוקת בזה בטור ובש"ע סימן קנ"ו דכיון שעשה בכפיה הוא מעשה עבדות ודאי שזה אפשר סובר שמועיל אף במלאכות אלו אף אם יסבור כהרא"ש שאינה חזקה וצ"ע בזה.

הערה יא

ומה שדחה הגמ' שאין לרבות חזקה לקנות באמה עבריה מהדיוקא דר"א בר יעקב דאבל נקנית היא בקנין עבדים משום דבאישות מיהא לא אשכחן, לכאורה תמוה מה שייך כאן ענין אישות הא בכאן איירי בעניני קנין לאמהות, ואף שאם א"א להיות יעוד

גניזת דעת

דברי מאיר

ע נ י ן
רשות האורח ליתן מחלקו לבני הבית.
ביאור על השמטת הרמב"ם הלכה זו.

וזה לשון הרמב"ם בהלכ' ברכות כ"ז הלכה י': „אסור לאורחים ליטול כלום ממה שלפניהם וליתן ביד בנו או בתו של בעל הבית, שמא יתביש בעל הסעודה שדרי אין לו, אלא מה שהביא לפניהם ונמצאו הקטנים נוטלים אותם והולכין. לא ישלח אדם לחברו חבית יין ושמן צף על פיה שמא ישלח לו אדם חבית שכולו יין וידמה שהוא שמן, ושמן הוא שעל פני' בלבד ויזמין אורחים ויתביש, וכן כל כיוצא בדברים אלו המביאים לידי בושה לבעל הסעודה אסורין".

מקור הדברים הוא ממס' חולין צ"ד א' האמור שם „אין האורחים רשאים ליתן ממה שלפניהם לבנו ולבתו של ב"ה, אלא אם נטלו רשות מבעל הבית, ומעשה באחד שזימן שלשה אורחים בשני בצורת ולא הי' לו להניח לפניהם אלא שלש ביצים, בא בנו של ב"ה נטל אחד מהם חלקו ונתנו לו, וכן שני וכן שלישי בא אביו של תינוק מצאו שאוחז אחת בפיו ושתים בידו. חבטו בקרקע ומת. כיון שראתה אמו עלתה לגג ונפלה ומתה, אף הוא עלה לגג ונפל ומת וכו'. ולפני זה מובא בגמרא שם: ולא ישגר אדם לחברו חבית של יין ושמן צף על פי', ומעשה באחד ששיגר לחבירו חבית של יין ושמן צף על פי' ועליו ווימן עלי' אורחים ומצאו שהיא של יין וחנק את עצמו.

הערות על דברי הרמב"ם.

א. מדוע לא העתיק הרמב"ם להלכה את צד ההיתר, אם נטלו האורחים רשות מבעל הבית, מותר ליטול ממה שלפניהם וליתן ביד בנו של בעל הבית, הרי כאן בגמרא הוזכר היתר זה, וכן במס' דרך ארץ רבה. כי מלשונו של הרמב"ם יש להשתמע, כי הענין של הבושה יכול להגיע עד כדי כך שהבעל בית יתן רשות אף שאין לו להגיש לאורחיו מנות אחרות ויתבייש לסרב לבקשתם ועליו לבוא

מס' מדות התוכחה

לידי תקלה, לכן אסור לאורח בכל אופן לתת לבנו או לבתו של ב"ה ממה שהוגש לפניהם לאכול, אף שקיבל רשות ליה מב"ה, מאין למד זה?

ב. עוד קשה מאין לקח את ההטעמה להאיסור מפני שמא יתביש ב"ה, הלא בג' חולין לא הוזכר טעם זה, אלא מובא התוצאה מה שיצא מזה שנהרגו על דבר זה התינוק והאמא והאבא. לפי זה הי' לו להוכיר שיש חשש סכנה שעלול מעשה זה להביא לידי אסונות בנפש.

ג. וכן ההל' השני' המובאה בפיסקא זו לא ישלח אדם לחבירו חבית יין ושמן צף על פי' וידמה שכולה שמן ויזמין אורחים ויתביש, שוב הדגיש הענין של בושה מאין למד זה? הלא בגמ' חולין לא נזכר כלל טעם של בושה, אלא וחנק את עצמו היינו סכנות נפשות. וכן במס' דרך ארץ רבה פ"ח נאמר שם ההדגשה של מיתה וזה לשונו שם: „אל ישלח אדם לחבירו חבית של יין ויתן שמן על פי' שזו דרך המיתה". וכן בתוספתא במס' ב"ב פ"ו ה"ד נאמר שם: „לא ישלח אדם לחבירו חבית יין ויתן על פי' שמן מפני הסכנה". הרי כולם הטעימו ענין הסכנה שעלולה לבוא מהתנהגות זו ומדוע השמיט זה וכתב טעם שלא נאמר בשום מקום? מובן שהיסוד הוא הבושה, אבל התוצאות הבאות מרמאות כזו מביאות לידי דברים יותר חמורים מאיסור לבייש את חבירו ברבים, הלא איסור הלבנת פנים הוא אבק רציחה והרמאות הזו מביאה ממש לידי מיתה, ועיקר הקושי שבדבר אם בכל המקורות של הלכה זו הודגש החומר של הסכנה משום מה השמיט הרמב"ם את חומרת הענין ותפס הקל שבענין?

ד. ועוד קשה משום מה לא הזכיר הרמב"ם בהלכה זו של — לא ישלח אדם חבית יין לחבירו ושמן צף על פי' האיסור של גניבת דעת הבריות? הלא במס' חולין הובאו שתי הלכות אלו בתוך הסוגיא העסוקה באיסור גניבת דעת הבריות.

דיון על איסור גניבת דעת הבריות.

א. והנה ברמב"ם פרק ב' מהל' דעות ה"ו מעתיק להלכה איסור גניבת דעת הבריות וז"ל שם: „ואסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעת עכו"ם כיצד? לא ימכור לעכו"ם בשר נבילה במקום בשר שחוטה ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה, ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן ולמוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח, כן כל כיוצא בזה, ואפילו מלה אחת

של פתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות". ושוב העתיק הלכה זו בהל' מכירה פ' י"ח הל' א' ב' ג' ד' ה' ו. ודאתינה להכי ישנה עוד פליאה על הרמב"ם, כי גם בהל' דעות והל' מכירה הנזכר לא העתיק קטע זה שאסור לשלוח חבית יין לחבירו ושמן צף על פי'.

ב. האיסור לגנוב דעת הבריות לפי דעת כמה מן הראשונים הוא איסור תורה ממש. כן הוא דעת היראים והסמ"ג והריטב"א במס' חולין בשם התוס', ואעתיק סה לשון היראים השלם סי' קכ"ד וז"ל שם: וגונב דעת הבריות במידי דממון הוי בכלל ממון ועובר על לא תגנובו, כדתניא בתוספתא בב"ק ומייתי לי' בחולין בגיד הנשה ג' גנבים הם, הראשון שבכולם גונב דעת הבריות, ואין לומר שאיסור גניבת דעת במידי דממון דרבנן, שהרי מצינו שנענש אבשלום עליו לפי שגנב ג' גניבות לב אביו, לב בי"ד ולב כל ישראל, וחמור גונב דעת מגונב ממון ונפשות, שהרי התירה התורה בעו"כ גונב נפשות דכתיב גונב נפש מאחיו מבני ישראל ולא מבני עוכ"ם. ממון אמרינן בב"ק בשור שנגח ד' וה' לח' א' ראה ויתר גויים התיר ממונן של כנענים לישראל, וגונב דעת אפי' של עו"כ אסור שלא מצינו שהתירה תורה בעו"כ, ואע"ג דכתיב לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו לא קאי אתיגנובו, שהרי טעם ניגון מפסיקו, יש שם אתנחתא. וכמעט באותו סגנון כתב הסמ"ג בהל' גניבה וגזילה על ענין איסור גניבות דעת הבריות, ומביא התוספתא בב"ק שגניבת דעת הבריות הוא המעלה הראשונה שבגנבים והחמור בכולם, ואסור לגנוב דעת הבריות, ואפי' דעת עכו"ם, ומסיים שהלאו ולא תגנובו לא קאי הבעמיתו וכולל גם עכו"ם, וגם במכילתא פ' משפטים נאמר ששבעה גנבים הם, והראשון שבגנבים הוא גונב דעת הבריות, וכן איתא בתוספתא דב"ק פ"ו פסקא ג', שבעה גנבים הם הראשון שבכולם הוא גונב דעת הבריות.

ג. בספר קובץ על היד החזקה להרמב"ם בהל' דעות פ"ב ה"ו מביא דעת הראשונים הנ"ל שגניבת דעת הבריות הוא איסור תורה, ואומר אבל ישנם חולקים וסוברים דאינו כי אם איסור דרבנן ומוסיף דאפילו לאלו הסוברים דהאיסור הוא מה"ת היינו דוקא במכירה אבל במתנה דג"כ אסרינן גניבת דעת אינו אלא מדרבנן. ונראה דלענינינו אין זה נוגע ואינו מתרץ בזה השמטתו, איסור גניבת דעת הבריות בהלכה, דלא ישלח אדם לחבירו חבית יין ושמן צף על פי', משום אפילו נחלק בין ישראל לגוי וגם נחלק בין מכירה למתנה, יתיישב רק חומר האיסור אם עוברים על איסור תורה, או רק איסור דרבנן, אבל לכולי עלמא אסור להונות יהודי בגניבת דעתו בין במכר בין במתנה.

ד. מדוע המחלוקת בין מפרשי הסוגיא בחולין אם הלכה כלישנא בתרא שגם במתנה שייך גניבת דעת הבריות, או נאמר שיש לחלק בין מכר או כעין מכר, כההיא עובדא של שמואל שעבר במברא והי' חייב לפייס להגוי שהעביר אותו את הנהר, אלא שיוכל לפצותו גם בתרנגולות טריפה והוא אמר לו שהוא נותן לו כשירה, או במכר ממש כשהוא מוכר להגוי טריפה במקום שחוטה והגוי מעלה לו את המחיר, כי שחוטה מעולה בדמים יותר מטריפה והוא גזל ממש, אלא שהגוי אינו יודע שהיהודי גוזלו. יעוין בהרא"ש על מס' חולין ובתוספות על המקום המחלוקת בין הר"י שמחלק בין מכר למתנה לבין ר"ת האומר שאפילו במתנה אם הוא אומר לו מפורש שהוא נותן לו כשירה או מנוקות לבין אם הוא נותן לו בסתמא.

ה. ונראה לתרץ הענין של גניבת דעת שיש בזה. בברייתא המובאה במס' דרך ארץ רבה ובתוספתא בבא בתרא פ"ו ה"ד נאמר שם בזה הלשון: „לא ישלח אדם לחבירו חבית של יין ויתן על פי שמן". משמע שבמתכוון לרמות את חבירו עושה זה ואין כל ספק שעל פעולה זו עוברים על איסור גניבת דעת, וגם על איסור גרימת מיתה ומהוה סכנה להמקבל. אבל במסכת חולין צ"ד א' נאמר: „לא ישגר אדם לחבירו חבית של יין ושמן צף על פי" וכן מועתק ברמב"ם בהלכה זו שאנו דנים בה, היינו שלא הכניס את השמן בחבית היין בכוונה לרמות לחבירו, אלא המעשה שהי' כך הי' דהייגו החבית לא היתה נקיה מהשמן שפינו ממנה לפני שמילא בה יין וקצת שמן צף על פי' של החבית ומכסה את היין ויתכן שזה בא מרשלנות, שלא הקפיד לנקות החבית, לכן לא עבר על איסור גניבת דעת הבריות. אולם חילוק זה מספיק לנו רק ליישב השמטת איסור גניבת דעת הבריות בהלכה זו, אבל דבר הסכנה וגרם המיתה המהוה בשילוה כזה אין מתיישב בחילוק זה, כי אדם מועד לעולם בין במתכוון להזיק ובין שאינו מתכוון להזיק, לעולם הוא חייב בדיני שמים על גרימת המות והסכנה.

ו. לדעתי, אין מנוס מלומר שהרמב"ם הוציא הלכה זו ממקור אחר לא מהגמ' כי אלמלא הי' מסתמך על מקורות אלו הי' מעתיק ההיתר אם האורח נטל רשות מבעה"ב, מותר לתת לבנו או בהו של בעה"ב מחלקו וגם הי' מדגיש את הסכנה שבדבר כפי שהודגש בתוספתא דב"ב ובמס' דרך ארץ הנ"ל, ויש לחפש מקור לדברינו, אבל הקושיא מהשמטת איסור גניבת דעת הבריות מתורצת שפיר לפי הסברנו זה בעזה"י.

בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו והעגין שבלב הוא הדבר שבפה. ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי. כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה. ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה. ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל. ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל. ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכן כל כיוצא בו. ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות.

דעת ומחשבה

לאסור חנופה, ותמוה שבגמרא סוטה סט"ז הפליגו בעונש חנופה שנופל בגיהנם ומאוסה כנדה ואינו זוכה לקבל פני השכינה, והסמ"ע ורא"ם מנו ל"ת לא תחניפו את הארץ לא להחניף. וכנראה הרמב"ם רמז להאסור כאן ומשמעות לשונו שאינו אלא אסור דרבנן.

ש"ם. **ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי.** בעיקר אסור גניבת דעת אפילו של עכו"ם, לכאורה קשה למה מותר להונות עכו"ם וכדדרשינן לא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצות, והלוא הוה לן לאסור משום גניבת דעת שמטעהו ואסור אפילו לעכו"ם.

אמנם נראה שאונאה לא נקרא גניבת דעת, שמותר לדרוש המחיר שרוצה, ואף שבשוק דורשין פחות, אין בזה אסור אלא מדין תורה דאונאה, ובמקום שאין אסור אונאה כמו לעכו"ם לא נקרא גניבת דעת להונות המחיר, שאינו חייב לדרוש כמו בשוק, ורק אם מטעה ואומר להדיא שבשוק המחיר אחרת אף שאינו כן זהו גניבת דעת.

ונראה בזה חידוש לדינא, שבסמ"ע ח"מ רכ"ז (ס"ק נ"א) דאף שאין בקרקעות דין אונאה, יש כאן אונאת דברים וגניבת דעת ולכן אסור גם בקרקעות, ולפי דברינו אין כאן גניבת דעת ואונאת דברים, שמותר לדרוש המחיר שרוצה כשאין אסור אונאה, שהלוא בעכו"ם מותר אף שיש אסור גניבת דעת, והאסור בקרקעות רק אם מטעהו להדיא ואומר לו להדיא שבשוק המחיר כן, אף שאינו וכדין עכו"ם וכמ"ש לעיל, אבל אם מוכר סתם אף שבשוק מחיר אחר לגמרי לא עבד אסור, והוא הדין במחללי שבת ועוברי עבירה שמותר להונותם דדרשינן עם שאתך בתורה ומצות מיירי כמ"ש, אבל להטעותם לומר להם שהמחיר בשוק אחרת נראה שאין לזה היתר.

ועיין בח"מ ר"ס רמ"ח דיעות אם מותר להטעות עכו"ם, ולא הבנתי כיון שאסור לגנוב אפילו דעתו שמרמהו כל שכן שאסור להטעותו עד ליקח ממונו ולמה מתירין להטעותו לכמה פוסקים וע"ש בפוסקים.

ש"ם. **ואפילו מלה אחת של פתוי ושל גניבת דעת אסור.** הרמב"ם מחמיר כאן

ז. לא יהא אדם בעל שחוק ומהתלות ולא עצב ואונן אלא שמח. כך אמרו חכמים שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה. וצוו שלא יהא אדם פרוץ בצחוק ולא עצב ומתאבל אלא מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. וכן לא יהיה בעל נפש רחבה נבהל להון ולא עצב ובטל ממלאכה. אלא בעל עין טובה ממעט בעסק ועוסק בתורה. ואותו המעט שהוא חלקו ישמח בו. ולא בעל קטטה ולא בעל קנאה ולא בעל תאוה ולא רודף אחר הכבוד. כך אמרו חכמים הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם. כללו של דבר ילך במדה הבינונית שבכל דעה ודעה עד שיהיו כל דעותיו מכוונות באמצעות. והוא ששלמה אמר פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו (משלי ד).

פרק שלישי

א. שמא יאמר אדם הואיל והקנאה והתאוה והכבוד וכיוצא בהם דרך רעה הן ומוציאין את האדם מן העולם. אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד האחרון. עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה ולא ישב בדירה נאה ולא ילבש מלבוש נאה אלא השק והצמר הקשה וכיוצא בהן כגון כהני העובדי כוכבים. גם זה דרך רעה היא ואסור לילך בה. המהלך בדרך זו נקרא חוטא. שהרי הוא אומר בנזיר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש (במדבר ו). אמרו חכמים ומה אם נזיר שלא פירש

דעת ומחשבה

מאד ליזהר מחנופה שאפילו מלה אחת של פתוי או גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות (והיינו מתרמית).

הלכה ז. לא יהא אדם בעל שחוק ומהתלות. הטור פירש בזמן הזה, שהאסור משום אבילות, אבל בזמן המקדש מותר, אבל לרמב"ם אין זה מפני אבילות רק מפני ששחוק וקלות ראש מרגיל האדם לידי עבירה.

ומיהו אפשר לחלק בין בעל שחוק המבואר ברמב"ם כאן, דמיירי שרגיל בשחוק ולכן אסור תמיד, ולמלא פיו שחוק האסור רק בזמן הזה דמיירי באקראי, ומ"מ לא ימלא פיו שחוק וא"ש.

ש ם. לא בעל קטטה ולא בעל קנאה. לכאורה נראה שבעל קטטה היינו „בעל" קטטה שמתקוטט תמיד, אבל נראה שהרמב"ם לא נתכוון לכך רק יש לו למעט בקטטות ומחלוקת שהדרך האמצעי האמיתי וכמ"ש.

הלכה א. שהרי הוא אומר בנזיר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש. בגמרא תענית י"א. שהמתענה נקרא חוטא וכן פוסק הרמב"ם כאן, ויש לתמוה אטו הרמב"ם

חייהם חיים. לפיכך צוו להתרחק מן הכעס עד שינהיג עצמו שלא ירגיש אפילו לדברים המכעיסים וזו היא הדרך הטובה. ודרך הצדיקים הן עלובין ואינן עולבין שומעים חרפתם ואינם משיבין. עושין מאהבה ושמחים ביסורים. ועליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה).

ד. לעולם ירבה אדם בשתיקה ולא ידבר אלא או בדבר חכמה או בדברים שצריך להם לחיי גופו. אמרו על רב תלמיד רבינו הקדוש שלא שח שיחה בטלה כל ימיו. וזו היא שיחת רוב כל אדם. ואפילו בצרכי הגוף לא ירבה אדם דברים. ועל זה צוו חכמים ואמרו כל המרבה דברים מביא חטא. ואמרו לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. וכן בדברי תורה ובדברי חכמה יהיו דברי האדם מעטים ועניניהם מרובים. והוא שצוו חכמים ואמרו לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה. אבל אם היו הדברים מרובין והענין מועט הרי זו סכלות ועל זה נאמר כי בא החלום ברוב ענין וקול כסיל ברוב דברים (קהלת ה).

ה. סייג לחכמה שתיקה. לפיכך לא ימהר להשיב ולא ירבה לדבר. וילמד לתלמידים בשובה ונחת בלא צעקה ובלא אריכות לשון. הוא שאמר שלמה דברי חכמים בנחת נשמעים (קהלת ט).

ו. אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי. ולא יהיה אחד

דעת ומחשבה

ש ם. ודרך הצדיקים הן עלובין ואינם עולבין. כאן מעתיק מדה זאת לצדיקים, ובגמרא יומא (כ"ג) נקיט לה לאוהבי ה', והרמב"ם גופא בספ"ה להלן נקיט לה כמדת תלמידי חכמים, והשמיט הא דאיתא ביומא שם דמותר למינקט בליביה עד שחבירו מפייסו ע"ש, והיינו שנוקט לו בלבו להקפיד, ונראה דשם מדובר בת"ח דוקא שביזהו בצינעא מותר לו למינקט בליביה. אבל לא העתיק הרמב"ם שכן בת"ח, ואולי למסקנא בגמרא יומא לא צריך האי אוקימתא ולכן השמיטו מהלכותיו.

ה ל כ ה ד. אמרו עליו על רב שלא פח שיחה בטלה כל ימיו. הכ"מ תמה איפוא מקורו, וכבר העירו שזהו מעשרה מילי דחסידותא שרב נהג בהם ומובא בתשובות הגאונים, ויש לתמוה על הרמב"ם שלא הביא מימרא דרב ביומא (י"ט:) שהסח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בם ודרשינן בם ולא בדברים אחרים, רב אחא בא יעקב אומר עובר בלאו שנאמר כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר.

ה ל כ ה ו. אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופתוי. הרמב"ם רמז כאן

בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה. ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי. כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה. ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה. ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל. ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל. ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכן כל כיוצא בו. ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות.

דעת ומחשבה

לאסור חנופה, ותמוה שבגמרא סוטה ספ״ז הפליגו בעונש חנופה שנופל בגיהנם ומאוסה כנדה ואינו זוכה לקבל פני השכינה, והסמ״ע ורא״ם מנו ל״ת לא תחניפו את הארץ לא להחניף. וכנראה הרמב״ם רמז להאסור כאן ומשמעות לשונו שאינו אלא אסור דרבנן.

ש ם. **ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי.** בעיקר אסור גניבת דעת אפילו של עכו״ם, לכאורה קשה למה מותר להונות עכו״ם וכדדרשינן לא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצות, והלוא הוה לן לאסור משום גניבת דעת שמטעהו ואסור אפילו לעכו״ם.

אמנם נראה שאונאה לא נקרא גניבת דעת, שמותר לדרוש המחיר שרוצה, ואף שבשוק דורשין פחות, אין בזה אסור אלא מדין תורה דאונאה, ובמקום שאין אסור אונאה כמו לעכו״ם לא נקרא גניבת דעת להונות המחיר, שאינו חייב לדרוש כמו בשוק, ורק אם מטעה ואומר להדיא שבשוק המחיר אחרת אף שאינו כן זהו גניבת דעת.

ונראה בזה חידוש לדינא, שבסמ״ע ח״מ רכ״ז (ס״ק נ״א) דאף שאין בקרקעות דין אונאה, יש כאן אונאת דברים וגניבת דעת ולכן אסור גם בקרקעות, ולפי דברינו אין כאן גניבת דעת ואונאת דברים, שמותר לדרוש המחיר שרוצה כשאין אסור אונאה, שהלוא בעכו״ם מותר אף שיש אסור גניבת דעת, והאסור בקרקעות רק אם מטעהו להדיא ואומר לו להדיא שבשוק המחיר כן, אף שאינו וכדין עכו״ם וכמ״ש לעיל, אבל אם מוכר סתם אף שבשוק מחיר אחר לגמרי לא עבד אסור, והוא-הדין במחללי שבת ועוברי עבירה שמותר להונותם דדרשינן עם שאתך בתורה ומצות מיירי כמ״ש, אבל להטעותם לומר להם שהמחיר בשוק אחרת נראה שאין לזה היתר.

ועיין בח״מ ר״ס רמ״ח דיעות אם מותר להטעות עכו״ם, ולא הבנתי כיון שאסור לגנוב אפילו דעתו שמרמהו כל שכן שאסור להטעותו עד ליקח ממונו ולמה מתירין להטעותו לכמה פוסקים וע״ש בפוסקים.

ש ם. **ואפילו מלה אחת של פתוי ושל גניבת דעת אסור.** הרמב״ם מחמיר כאן

ז. לא יהא אדם בעל שחוק ומהתלות ולא עצב ואונן אלא שמח. כך אמרו חכמים שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה. וצוו שלא יהא אדם פרוץ בצחוק ולא עצב ומתאבל אלא מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. וכן לא יהיה בעל נפש רחבה נבהל להון ולא עצב ובטל ממלאכה. אלא בעל עין טובה ממעט בעסק ועוסק בתורה. ואותו המעט שהוא חלקו ישמח בו. ולא בעל קטטה ולא בעל קנאה ולא בעל תאוה ולא רודף אחר הכבוד. כך אמרו חכמים הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם. כללו של דבר ילך במדה הבינונית שבכל דעה ודעה עד שיהיו כל דעותיו מכוונות באמצעות. והוא ששלמה אמר פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונו (משלי ד).

פרק שלישי

א. שמא יאמר אדם הואיל והקנאה והתאוה והכבוד וכיוצא בהם דרך רעה הן ומוציאין את האדם מן העולם. אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד האחרון. עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה ולא ישב בדירה נאה ולא ילבש מלבוש נאה אלא השק והצמר הקשה וכיוצא בהן כגון כהני העובדי כוכבים. גם זה דרך רעה היא ואסור לילך בה. המהלך בדרך זו נקרא חוטא. שהרי הוא אומר בנזיר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש (במדבר ו). אמרו חכמים ומה אם נזיר שלא פירש

דעת ומחשבה

מאד ליזהר מחנופה שאפילו מלה אחת של פתוי או גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות (והיינו מתרמית).

הלכה ז. לא יהא אדם בעל שחוק ומהתלות. הטור פירש בזמן הזה, שהאסור משום אבילות, אבל בזמן המקדש מותר, אבל לרמב"ם אין זה מפני אבילות רק מפני ששחוק וקלות ראש מרגיל האדם לידי עבירה.

ומיהו אפשר לחלק בין בעל שחוק המבואר ברמב"ם כאן, דמיירי שרגיל בשחוק ולכן אסור תמיד, ולמלא פיו שחוק האסור רק בזמן הזה דמיירי באקראי, ומ"מ לא ימלא פיו שחוק וא"ש.

ש ם. לא בעל קטטה ולא בעל קנאה. לכאורה נראה שבעל קטטה היינו „בעל" קטטה שמתקוטט תמיד, אבל נראה שהרמב"ם לא נתכוון לכך רק יש לו למעט בקטטות ומחלוקת שהדרך האמצעי האמיתי וכמ"ש.

הלכה א. שהרי הוא אומר בנזיר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש. בגמרא תענית י"א. שהמתענה נקרא חוטא וכן פוסק הרמב"ם כאן, ויש לתמוה אטו הרמב"ם

אלא מן היין צריך כפרה המונע עצמו מכל דבר ודבר על אחת כמה וכמה. לפיכך צוו חכמים שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעתו התורה בלבד. ולא יהא אוסר עצמו בנדרים ובשבועות על דברים המותרים. כך אמרו חכמים לא דייך מה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים. ובכלל הזה אלו שמתענין תמיד אינן בדרך טובה. ואסרו חכמים שיהא אדם מסגף עצמו בתענית. ועל כל הדברים האלו וכיוצא בהן צוה שלמה ואמר אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם (קהלת ז).

ב. צריך האדם שיכוון לבו וכל מעשיו כולם לידע את השם ברוך הוא בלבד. ויהיה שבתו וקומו ודבורו הכל לעומת זה הדבר. כיצד כשישא ויתן או יעשה מלאכה ליטול שכר, לא יהיה בלבו לקבוץ ממון בלבד אלא יעשה דברים האלו כדי שימצא דברים שהגוף צריך להם מאכילה ושתיה וישיבת בית ונשיאת אשה. וכן שיאכל וישתה ויבעול לא ישים בלבו לעשות דברים האלו כדי ליהנות בלבד עד שנמצא שאינו אוכל ושותה אלא המתוק לחיך ויבעול כדי ליהנות. אלא ישים על לבו שיאכל וישתה כדי להברות גופו ואיבריו בלבד. לפיכך לא יאכל כל שהחיך מתאוה ככלב וחמור אלא יאכל דברים המועילים לגוף אם מרים אם מתוקים. ולא יאכל דברים הרעים לגוף אע״פ שהן מתוקים לחיך. כיצד מי שהיה בשרו חם לא יאכל בשר ולא דבש ולא ישתה יין. כענין שאמר שלמה דרך משל אכול דבש וגו׳ (משלי כה). ושותה מי העולשין אע״פ שהוא מר שנמצא שותה ואוכל דרך רפואה בלבד

דעת ומחשבה

לית ליה תיקוני תשובה כלל, ודברי הרוקח, האריז״ל, וספר חסידים, אין להם שום יסוד לשיטת הרמב״ם שלדבריו הצום חטא.

ונראה דכוונתו שהצם לפרוש מעולם הזה אין בזה שום תכלית, ועיקר הצום לחפש מעשיו באותו יום ולהתעורר בתשובה, וכן מביא הרמב״ם בפ״א דתענית (הלכה י״ב) בתענית חלום שצם ,,כדי שישוב ויעור במעשיו ויחפש בהן ויחזור בתשובה״, וכן פירש שם (הלכה י״ד) שביום צום לא יקל ראשו שלא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן וכו׳ ע״ש, ובזה מותר להתענות אם לא מתבטל ממלאכת שמים, ומה שאוסר ומגנה הצום, כאן מיירי בלי תשובה, וכן מצאתי ב,,חתם סופר״ פרשת נשא שמפרש כל היושב בתענית נקרא חוטא והיינו שיושב ונשאר במקומו ואינו הולך להתעלות בתשובה נקרא חוטא.

ש ם. **ובכלל הזה אלו שמתענין תמיד אינן בדרך טובה.** נראה שדייק ,,המתענין תמיד״ אבל באקראי לעתים אין אסור, וזהו שמגנה במסגף היינו כשמזיק לבריאותו.

הארוך

[א] **ואפי'** דעת עכו"ס . עי' בס"ח חו"מ סי' שמ"ח שהביא הרב דברי המרדכי דהא דעעות עכו"ס מותר דוקא אם טעי בעלמן ברי לבל יאמר להטעותו ורחייתו מס"ס דילן דהא חזינן דאסור לנגוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עכו"ס ולא יהא דעתו חמור ממתנו ע"ס. ובפרט לפי פירש"י דהאיסור הוא שהעכו"ס יחזיק לו טובה אנס ל"ל החזקת טובה ו' שיחזיק לו העכו"ס לא עדיף ממתנו ואפ"ה אסור. ולפי"ז ל"ל דהא דכתב הרמ"ם דאף היכי דמטעי נפשייהו

פ"ב הלכה ו'

אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי הלקות ופיתוי ולא יהי' אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה . (ה) ואסור לנגוב דעת הבריות [א] ואפי' דעת העכו"ם, כיצד לא ימכור לעכו"ם בשר נבילה במקום בשר שחוטה ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה , ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו ויודע שאינו אוכל , ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפתחן למברן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכן כל כיוצא בו . ואפי' מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור , אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות :

פ"ג הל' ב'

צריך אדם שיכוין לבו וכל מעשיו כולם לידע את השם ב"ה בלבד כו' וכן בשבועל לא יבעול [א] אלא כדי להברות את גופו ובדי לקיים את הזרע כו' :

כל

פי' הקצר

(ה) **ואסור** לנגוב דעת הבריות ואפי' דעת עכו"ס. ס"ס מולין(דף לד)ובפ"ח מסוס דקא נגיב לי' דבתי' דאמר שמואל אסור לנגוב דעת הבריות אפי' דעתו של עכו"ס. ומ"י ד"ס מסוס דקא נגיב דעתיס דעכו"ס שקוץ. פיסקאל זה מוכנו מאוד שהקשה ומיהם גם ליטול נידה מך שהלים לעלמו ואח"כ כתב לו והוא לא נכלו ומעלה מצוין לן טובה חנס. עוד שם הביא כי' מפיר היה אומר אל יסרהב אדם לאניטו לבבוד אלהו כו' ומי' בגל"ס שם שכתב ואע"ג דלא אמר לי' שנשניטו הוא פוסקס מיכא נגיבת דעת דמילתא הוא קבוד דנשניטו הוא פוסקו ולא מבין שהכין לאהובי ולא דמי להא דלקמן אר זוטרא בר"י דבר נאמן דקאזיל מסיקנא לאסורא דקאמר רבא אינו דק' הפשי לנפשי' דהשם אינשי' לי' למר זוטרא לאסוקי אדעתי' דלא יהא לקלאנו דאע"ל דירעו נגיעתו ולא כל"ש שפירש דהא דאמר לא יפתח לו חניות הפתוחות לאהובי דמיירי דאמר לי' נשניהך אני פוסקס כו' אלא אפי' נשקס לאסור אע"ג הודיעו כו' : חסוב דבר שקר ול"ל דאף להטעותו דברי הוא דוקא בעניטיתרחק מדיבור של שקר או שלא יעשה פעולה של שקר רק שיטעה

[א] שלא כדי להברות את גופו. עי' ברא"ש שמשיג וכתב וכן למלות העולה אם היה מקפדת. ועי' בכ"מ שכ' ולא אמר רבינו להזכיר כאן העולה שהוא מייב בה ועוד יתבאר דיוק בה"ל איסות וכאן לא דיבר אלא בדברים שעושה ברצונו בלי חיוב. והנה נס לקיים מלות פו"ר לא הזכיר כאן ואעפ"ה אף שלא נתכוין אלא לקיים עושה כיון שהוא מוזהר רק בלהו ח"ל כוונה שכל שקיים עושה אף שלא נתכוין כלום הרי לא עבר על הלאו. אבל

פי'

לו בניס ושוב לא תהי' המלוה מוטלת עליו כלל ואף אם יוליד שאין נקרא מתכוי מוטלת עליו ח"כ בזה שבעל בלא כוונה למ"ד מל"כ חסיב שלובם כמבטל המלוה דהוי כמלוה שעוברת שאין בידו לקיימה ול"ד

פרק ו' הל'

כל השונא א' מישראל בלבו לא תשנא את אחיך בל לאו זה שאב"מ , ולא הזהירה ה שבלב אבל המבה את חבירו ו רשאי [א] אינו עובר מש

שאינ
ה"כ
בניס
להוצ
ומעט
לא ז
להבר
מלוה
לא
מלוה
יודע
שקיי
בכפלוהו ואכל מלה נקטינן דילה. ולעיל ביארתי הסברה שדמוהו למתפסק בחלבים ועריות, דהכוונה דכתו דאמרינן דכיון דכוונת התורה להנאת אכילה ומ"ה כל שאהנה אף שלא התכוין חשוב כמתכוין ה"נ נאמר במלות התורה כיון שכוונת התורה שיאכל ושיהנה מהנאת אכילה ומ"ה כל שאהנה אף שלא התכוין חשוב כמתכוין וילה. כן ה"נ חית לן לומר במלות פו"ר כיון שכוונת התורה הוא שיהי' לו בניס וכל שקייס ויש לו בניס הרי נתקייס רצון התורה וספיר חשוב קייס המלוה. אך כ"ז אם אינו מכוין למלוה אבל עכ"פ יש לו כוונה להוליד בניס אבל מי שלא התכוין נס להוליד בזה ל"ל דלכ"ע לא יצא י"ח . ועי' ברשב"א שכתב דף קל"ג נבי מילה בגרעת סכ' וז"ל ואמי' לי מאן דאמרי לה ההיא דרב יהודי אמאי קרי לי' דבר שאינו מתכוין דהא מתכוין לקיומה אלא שאינו מכוין לעשה רק למול ואין זה קרוי דשח"מ אלא כיון שהוא מוזהר רק בלהו ח"ל כוונה שכל שקייס עושתה אף שלא נתכוין כלום הרי לא עבר על הלאו. אבל

ב"ב 13

מדעתייהו דטרפה כיון דמכריזין וכן למר זוטרא מיבעיא להו לחקוקי מדעתייהו שלא לקרומו הן בחין חלא לגורך עלמן עכ"ל וכ"כ הרמ"ם ודמה פרש"י מטעם המוס' ז"ל הנזכר בממון וכ"כ הר"ן ז"ל וכ"כ הטור מ"מ סימן רכ"ה בה' חוממה בפסיטות.

ד) **והגאון** רש"ל כתב ואני אומר שאם היה כפרש"י היאך ס"ד דתלמוד לומר מדרש יהודה כלל שיהא אותר לשקר תלילה לשקר לפילו לגוי משום שהרי ישראל וגו' כדפי' לעיל מ"מ נראה נהי דבשאם לשקר המוסף מ"מ אם היו מחכוין כלל להטעותו שלא פותח חניה לגורך עלמו והוא שכר דבשבילו פותח מיהו דקמטעי מנפשיה ומ"ל להודיעו וכ"כ הר"ן וכן משמע לשון הרמב"ם שכתב לא יפתח לו חניה שנריך לפתחן למכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פותח וכן כל כיולא משמע שאם לא בא לפתות לא.

ה) **ורבו** כתב דלפילו מלה מ' של פיחוי וגניבות דעת משום שלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמלו והוות עכ"ל.

ו) **והא** לך סוגיא דמקשין מיניה, מניא היה רבי מאיר אומר אל יקרב אדם לחניכו לשעוד שלו ויודע בו שהיו סועד ולא ירבה לו בחקרונות ויודע בו שהיו מקבל ולא יפתח לו חניה המכורות לחנווני מש"כ הודיעו ולא יאמר לו סוך שמן מפך ריקם ואם בשביל כבודו אותר הוא עולה לישלע לבי רב יהודה פתח לו חניות המכורות לחנווני ומשני אודועו אודיעיה ולישנית אימא שהי עולה דחניב ליה לרבי יהודה דשלחו הכי נמי פתותו ליה, פרש"י לא יקרב לא יפניר בו הואיל ויודע בו שלא יעשהו דגוזב דעתו להחזיק לו טובה בחנם דקשבר שבלב שלא מקרבו בו כן, ולא יפתח בו' כל חניותיהם מגופות היו וכשבא אדם אחוב שלו פותח לו חניות להשקותו יין חזק ואם אכר חניה לחנווני שלמה ועדיין היא שלו לא יפתחנה לאורת הבא שלו מפני שמחזיק לו טובה בחנ' כשבר הפשד גדול מפשיד על ידו שהרי משאר חניה זו מקרה ומתקלקל היין ואינו יודע שזה לא יפשיד כלום שימכרנה מיד לחנווני שימכרנה לו עכ"ל כלומר ימכרנה לבע"ה הזה.

פי' אהא דאמר ולא יפתח לו חביות המכורות לחנווני
ופי' אהא דמשני שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה
ולכן השמיט הרי"ף עובדא דעולא ורב יהודה:

ז) **ואי"ת** והא כבר מכרוה לחנווני י"ל אין פיר' המכורות לחנווני כשעשאו שלא פי' שפתחן כדי למכרן כדרך החנווני לפתוח מתחילה לטעמו ואח"כ הבע"ה נותן לו למכרו לבע"ה יד על יד מעט כדרך החנווני ובע"ה נותן לו שכירות וגם גירסת הטור שם ולא יפתח לו חניות פתוחים לחנווני וזה יאמר שפתחן בשבילו מ"ב כוונת רש"י שימכרנה לו כלומר החנווני ימכרנו לעלמו ואי"ת היאך הבע"ה נוטל בלי רשות חנווני י"ל שם החנווני נותן שכל בע"ה ופתחו והטעימו מקודם ולא חזר ותתמו ש"מ ע"י כן הימותו פתוח שאם יטרף לבע"ה יקח ממנו והוא יבוא לו מדמי הקנין וכן כך וכן קמל"ן דלפילו בכה"ג לא אמרינן חיהו דאטעי מנפשיה למה לא רצה שהם פתוחים בבר.

ח) **ועוד** פרש"י מש"כ הודיעו מכרמיה לחנווני ואינו נפסד ולא יאמר לו סוך מפני שיודע בו שאינו כך וגוזב דעתו בשכר שים בו שמן ואם בשביל כבודו של אותם להודיע לבריות שחניב עליו אותר עכ"ל ונשלא למה דאינן ואינם חיישי שלא דחניב ליה לר' יהודה כי' היינו בשביל כבודו דמניא אותר לכן השמיטו הרי"ף והרמ"ם והטור שם הא דפרכינן והא עולא כו' ואפי' דאינן עלה דהא כ' החילולים מטוחרים בגרייתא דרבי מאיר וכן אוכא דהל"כ אפי' פריך והא עולא כו' וכן למה ליה למרן שאני עולא דחניב כו' הל"ל שאני רבי יהודה דלכבודו דשלח עבה שלא ודאי לה"נ היא התירון שאני עולא דחניב ולא בהב"י ז"ל שכתב משום דלשלא דפסיטא הוא מ"ה לא כתב הטור ע"כ.

ט) **ועוד** כתב דהך ואם בשביל כבודו מכילהו קאי עכ"ל ונראית שכן משמע לשון הגרייתא והפוסקים שלא קשה למה גבי אל יקרב כו' אבל ר"ת ואם הודיעו שרי וגבי ולא יאמר לו סוך כו' ואם בשביל כבודו ה"ל למיתני אטולהו ואם הודיעו וכן אם בשביל כבודו שרי, ועוד קשה מ"ר לא יבך אדם לבית האבל וכידו לגין המתקשקש ולא יאמלטו מים מפני שמטעהו ואם ים אם אבר העיר מותר, ופרש"י המתקשקש אבר לפי שזה אבר שהוא אלא שמטעהו גוזב דעתו ואם ים אם אבר העיר מצוות עיר שים אם רבים שה מאכזן להאכיב את האבל בעיניהם שיאמרו כמה אבוב זה שזה מכבדו כ"כ, מותר דגדול כבוד הבריות עכ"ל והגאון רש"ל פי' אבר העיר כפשוטו ואבוב כרבי' ורוצה להאכיב את האבל בעיניו עכ"ל וכן אינה פלוגתא בברכות גבי אפלת המוספים באבר העיר מ"מ הכא עיקר אבוב בבודו כדי להאכיב להאבל וכ"כ הטור בהך אבל ואם עושה לכבודו שרי הרי קאן דפעמים אותר דלכבודו שרי לפילו לומר לו סוך שמן אי שאה יין למרי נפש אבלי ריקן וזגין המקשקשין וע"ק מעובדא דר' פנחס בן יאיר בריש אכילין שהפליג בו לאכול עמו אף ע"ג דיודע בו שלא היה בוצה אבעובדא שאינו שלו והאוספא בתב שם בד"ה וים שים לו ואינו רוצה ואפ"ה קרקן קדושים שאומן את אבירו לאכול אצלו אפני הבושת

ע"כ"ל הרי נהדים דמסי הנוסח שרי אף שהות כשלמו מיט קורלו למסל לחם נלנ שלם ומיתך תנח ר"מ לח יפרסב מי'.

פי' אחר על כל סוגיא דהכא היכי איכא גזיבות דעת דאסור:

יד) **לבן** נרחה לשון יפרסב משמע הרבה פעמים וכן לח יראה לו מקריבנו מי' וכן לח יפתח לו מביות דמביות גרסי' כלומר הרבה מביות דפעמים דנפעם הרחמן יכול לקרותן למביתי למכל לחם שפ"פ שיודע בו שהיו סומד יכן ליתן לו מקריבנו ג' או לפחות לו מביות ג' ואפ"פ שלח בידישו יתף פ"פ שלח לכבודי ואפילו המכבד לחוי מפני הנושא כמ"ש הפים' אי מפני שהיה קרובו ומיידעי ואף לנגוע דעם שכל ר"ת מיירי נפעם שיות וכ"ש הרבה פעמים ואפשר"ל בראשיתי שרי יכל זה דוקא כשקורלו למקוד ויש לו שכל כשל"ל פיך שתן מפן ריקם אפילו נפעם הרחמן אסור דלא ניך לומר ישראל קדושים הן שאפילו כי' היולך הוא מזתן בידים ריקני וכילי כליו רקים וכבה"ג מיירי נריעתא דשכל לכן תנח עלה ואם נשכיל כבודו מומר כלומר נפעם הרחמן לבד דומיא דשכל דסמוכה הברחה אינו חלא נפעם רחמן שכל שפ"כ אסור נשכיל כבודו כלים ריקים שלא יריגיבו שברים בדבר ותשהפן הכבוד לבוז ולקלון והשתא פריך שפיר מפולא דפתח לו רבי יהודה מביות המביאים כי' יפביות היינו הרבה ואי ס"ד לכבוד ולא היה מיחר חלא פעם אחת ומבני החם מודעי מודעינה ס"ל שמי עולא דחביב ליה לרבי יהיה כי' כלומר והיכי דחביב ליה מומר לפתוח אפילו הרבה פעמים ואפילו שלא לכבודו והשתא ס"פ זה מתורץ כל מה שהקשיתי גם מה שהקשו המוספת ורש"י בד"ה אינו דקא מטעי לאפטיה והא דתנא לעיל אין מוכרין ונלחם ויטרפות מפני שמטעהו י"ל ג"כ נגלות ויטרפות לעין רבים תנח שכל נפעם הרחמן שה"ג אין כאן גזיבות דעת כי הך דפיתם מביות המכורות דהכא ודו"ק.

טו) **אי"נ** ליקח ממט מעות ולהטעותו לאסור אפילו נפעם רחמן ונכלל לא חיט ואף ס"ג שלא מוט לים את חמיו כמיב מ"מ גם לגרי לאסור משום מטול השם כמו גזיבה וכן פיקר והא דשמואל קפיד לשמעין דיהיב טרפה נמר דשמוטה י"ל התם שאני שמ"ל שמואל נפירש פיסה היינו אפי' נפעם הרחמן לא יגנוב דעתו.

יט) **ואפשר** דאפילו נמתנה אם מטעהו אינה מילול השם אפילו נפעם הא' כדאמרינן נכמה דוכתי אי לאו דה"ל הנאה מיהא לא הוי יהיב ליה מתנה.

יג) **ונלע"ד** להוכיח עוד שלא דוקא דחביב ליה וה"ה וכ"ש אם הוא שונא לו מחמת שלשום דמותר לגנוב דעתו אפילו כמה פעמים כדי שע"י כך יעשו תוכיח כשונאך דאיתא נמדרש נעירובין משום דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום וגדול השלום שנמחק עליו השם ק"ו גזיבות דעת.

טז) **ועוד** ת"ר לא יאכור אדם לחבירו פנדל של אתה נכלל של חיה שאוטה אפני ג' דברים א' דברים א' אפני שמטעהו והב' אפני הקבנה, פרש"י שמטעהו דעור של אתה אתילה אין עורה חוק כשל נחילה שאוטה הקבנה שמא אתמת נזיכת נאם אתה והאתרם נגלע נעור ע"ל, ולא יאגר אדם לאחירו אבית של יין ושאן לף על פיה ואעפה נא שאיגר לאחירו כך והלך וחיאן עליו תורחים ושכנאו ואנאו והיא של יין ואנק אח עלאו ואין האורחים רשאין ליאן אאה שלפניהאם לבנו ולבאו של בע"ה אפ"כ נטלו רשות אבע"ה.

טח) **וכתב** הגאון רש"ל והא דקאאר לבנו ולבאו דאסאאת ניאא ליה אפ"ה אסור אשום אעשה שהיה וכ"ש לאדם אאר כדאאריכן בפרק האוכר את הפירות אי נאי קאל"ן דוקא לבנו ולבאו דלא יאן אכל לשאם האשאש לפניהאם בסעודה רשאי ליאן דהא לקאן בפרקין ת"ר לא יאן אדם פרוסה לשאם בין שהכום בידו או בידו של בע"ה שאת יפרע בער קלקלה בסעודה הא אין כאן כום שרי ודוחק לואר דאיירי שעל רשות אבע"ה ועוד אסקי בפ"ג שאכלו השאם שהיה אשאש על השניס ה"ו חוכל עאהם אע"ג דלא נאטו לו רשות דיאת להו דאייתי לידי זיאון ושוב אסקי כאסכנת דרך ארץ זוטא הנכנס בסעודה לא יקח אלקו ויתננו לשאם אלא יטלנה ויניחנה ואח"כ יתננו לו עכ"ל ולא אלחאי נכל הנך רשיות שיהיה רשאי לשאם אפילו בשנת בטורת ועדיפא ה"ל להניח רשיה אהני אדי אסידא דבכאוכות ואו רשאי ליאן לשאם אשום זיאון אפילו לבנו נאי ואין לואר דאיירי בבנו הקטון דאין אזאינין עליו דא"כ לא הוי דוחיא דבאו דאשאע אפילו בגדולה וע"ע לע"ד.

יח) **ומעשה** בחאד זיאן ג' חורחים בשני בטורות ולא היה לו להניח לפניהאם אלא ב' ג' בניס בא בנו של בע"ה נטל אאד אהן אלקו ונאנו לו וכן שני וכן שליאי בא אביו של

כך יכין וכו' עיין לעיל דכיסו'נ לעל חמר' סיסו לעמוד
ד סלקאים לפס לע רלפס פסס פתוחי כבר) ומוד פרפ' פע"כ
מודיעו מכרתים לחכווכו ול"ל כפי כפסר ולע יפמר לו פיך כו'
מפני פיודע כו פע"כ ועוכר לפתו כפכר פיס כי פמן
וגס כפכל בכודו על חורם לפודים לבריות פחיכיך פלא
מוטר פכ"ל ונפמ"ש רפס דפכיכן וחיכפית לוטע פפני פולע
דפכיכ ליס לר' יסודע כו' סיכו כפכיל כבודו דקניק מוטר
לכן פפס פו כרלף ופרפ"ם ופפוך פס פע דקרבי וגס פולע
בו' ופלי דפכיכן פלפ כ' פתידוכים פכוחרי בכריית
דרכי פלייך וכן מוכם דפל"כ מלי פריך ופע פולע בו' וכן
לפס ליס לפתי"ך פתני פולע לפכיכ כו' פל"ל פלכי רבי יסודע
דלכבודו דפולע פפס פלע ופ"ם סיע פדירון פכני
פולע דפכיכ דלע פכסי"ך פכוח פפוס דפלפע דפפיפע
פ סוס מ"ס לע כתב פפ"ר ב"כ ופוד כתב דפר ופס בפניל
בכודו לפולפו קלי פכ"ל וכלפת פכן פפפך לעון פרכייפע
ופפוסקים לפל קפס לפס נכי פל יפרפכ כו' תק"ר ס"ק
כודיפו פרי ונכי ולע יפמר לו פוך כו' ופס כפכיל בכודו
ס"ל לפ"ע פרי (ופרע"ך כפקפק פפר לפ' פוס פכר פרו' פלע
פפפפלו נוכך דפתי ופס יש פס פכר פפיר פכורפ פיר פים
פר רכים וזפ פפכוין לפפכב פת פפכל כפיכיפס פ"ש פפרו
בפס פפוב זפ פוס פכבדו כ"כ פופך דנדול ככוד כברפע
פכ"ל וקנקנם ל"ל פי' חבר פפיר כפפוסו וקפוב כרבי יוסף,
לפפוכיב לת פפכל כפיכיו פכ"ל וכן ליכף פלונת פברכות
דכי פפלת פפוסקי, כפכר פפיר מ"ס פכף פיקר פפו כבודו
בית לפפפב לפתכל וכ"כ פפור כפך לכל ופס פוס לכבודו
פרי פרי קפן דפפפיים תפר דלכבודו פרי תלילו לומר לי
פוך פפן פו פתס יין למרי בפס פכלי ריקנוזנין פפקפלין
ופ"ק פפוכיל דר' פפפס בן יקיר ברים פכילת פפקניר כי
נפכיל עפו לף ס"ג דיוק כי פלע פיס כפקפ פפפוק פפוכו
פלו וספוקפת כפב פס ב"ל ויש פפס לו ופיכו ריוסקפ"ם
ברי

בדיני טעות גוי והמסתעף

שאלה

שאלה ראשונה אשה שהיתה בעבר אזרחית אנגליה, וזקוקה היום לטיפול שיניים יקר, והיא נוסעת לאנגליה ושואלת כיון שהחוק שם מאשר לכל אזרח טיפול שניים חינם על חשבון המדינה, והרופא בודק זכאותו על ידי הצגת ת.ז. ויש לה ת.ז. אנגלית, אלא שישנה בעיה נוספת שדרכו של רופא השניים לשאול מי הרופא הכללי שלה כדי שיוכל להתייעץ עימו במידה שיתעורר צורך תוך כדי הטיפול, ואם תאמר את האמת שאין לה רופא יתעורר חשד ויבררו שכבר 51 שנה אינה תושבת המקום, האם רשאית לומר את השם של הרופא שטיפל בה בעבר או להמציא שם בדוי.

שאלה שניה באיזה אופנים ואם מותר להצטרף לתוכנית של גויים המחלקים מילגות כשצריך לשנות מהעובדות.

שאלה שלישית האם מותר לשקר לצורך להרויח כסף במקום שאין חשש גזל בלקיחת הממון.

שאלה רביעית ואיך הדין בכל הנ"ל כשהיהודי אינו משקר אלא כשגוי אחד משקר את הגוי השני.

ענף א' - הסוברים דלהטעות גוי מותר

תשובה

א) מבואר בגמ' ב"ק קיג: מנין לגזל הכנעני שהוא אסור, - תלמוד לומר אחרי נמכר גאולה תהא לו שלא ימשכנו ויצא, יכול יגלום עליו תלמוד לומר וחישב עם קונהו - ידקדק עם קונהו ורש"י פירש דיגלום דהיינו שיניח את הכנעני לכפול ולהוסיף ולתבוע מה שלא נתן ובתוס' בד"ה יגלום עליו הקשו ע"ז, דא"צ פסוק דמהיכי תיתי שיסכים להפסיד ולהרשות לכנעני שיטעהו. - וכעי"ז הקשה בתוס' שאנץ - שיש בזה איסור לא תחונם - ולכ' יש ליישב דברי רש"י, דהכא איירי שיש ויכוח על המחיר, והישראל רואה שהגוי תובע יותר מידי ויש לו עצה לתובעו לד"ת או להאריך המו"מ עד שישכנע את הגוי - ויש לו עצה לוותר מעט, ולהשתחרר מיד וקס"ד שרשאי מה"ט להוסיף, ואין כאן לאו של לא תחונם כיון שהוא לטובת הישראל - ובזה אומר הפסוק שידקדק עמו ולא יניח לו להוציא כסף בחינם - ומשל לדבר דינא דאין פודין את השבויים ביותר מכדי דמיהם.- ובספר פנ"י מצאתי כעי"ז - ומטעם שלא יטמע בין הגויים.

ובתוס' פירשו יכול יגלום עליו

בהיפוך - יטעה את הגוי ויתן לגוי פחות מהמגיע והקשו התוס׳ על פירושם הלא הלכה דטעות גוי מותרת, ושם תירצו, דאע״פ שטעותו מותרת, אסור להטעותו, במקום שהגוי יודע שגוזל ועושה עצמו כלא יודע. - וכפירושם כ׳ גם בתוס׳ הרא״ש והוסיף שאין חשש ח״ה בכה״ג, כיון שהגוי סבור שהישראל שוגג ואינו יודע הטעות - ולפירושם נ׳ דמוכח דמותר להטעות גוי - שכל האיסור רק במקרה מיוחד שהגוי יודע שגוזל.

ב) ובדעת רש״י הנ״ל יש להסתפק בזה, דמצד אחד יש משמעות קצת מדלא פירש יכול יגלום עליו - שהיהודי יטעה את הגוי דס״ל שזה באמת מותר, - ומיהו אפשר דלא פירש כן משום דס״ל דהוא סברא פשוטה שהוא בכלל גזל וא״צ פסוק, או בהיפוך דפשוט לו שכל איסורו משום גניבת דעת ויש לו מקורות אחרים. ולקמן יבואר.

ולקמן פירש״י שם בד״ה ואיבלע בההוא דשמואל איבלע ליה זווא, שעיכב זוז מדמיו והטעהו בחשבון שלקח ג׳ במקום ד׳ - ולכ׳ מפורש שרשאי לרמותו, ומיהו יש מקום לדייק מכאן בהיפוך דכיון דכ׳ רש״י בד״ה טעותו דשרי, אם היה חייב ישראל לו, א״כ אפשר דשאני התם דהוי בכלל הפקעת הלואתו. - וכ״כ בהדיא בדעתו ביש״ש ב״ק פרק י. סימן כ. דס״ל דלהטעותו אסור - ולענ״ד נ׳ יותר כצד א׳ - שהרי בעיקר הדין שטעותו מותרת, פירש״י שהיה חייב לו לישראל וטעה בחשבון ומ׳ שהוציא ממנו יותר, ואף דלא הזכיר כאן הטעהו כיון שע״ז הביאה הגמ׳ - מעשה דשמואל - משמע דבשניהם הוא אותו היסוד שטעות מותרת וכולל גם הטעהו, - ויש להוסיף בזה, דלפ״ז מדויק מכאן שהמרמה בתשלום, לא חשוב הפקעת הלוואה אלא גזל ממש ולכן הוצרכנו להיתר של טעות.

והנ׳ להוסיף בזה תבלין שהיש״ש פירש דחשיב הפקעת הלוואתו מפני שהישראל קנה את החפץ במשיכה, - וממילא הדמים רק תשלום חוב - והדברים תימה שהרי רש״י לשיטתו פסק וכמש״כ תוס׳ ב״מ מ״ו: ד״ה ופירי [ועיין רש״ש שציין שמקורו בבכורות י״ג:] שהלכה כר״ל וכסף קונה ולפי״ז חסר בעיקר הקנין - ואכתי י״ל שעשה בשני שלבים ונתן פרוטה לקנין - אבל אין לזה כבר הוכחה - ולכן יש לנטות שדברי רש״י כפשוטם מ׳ יותר כשיטה זו דשרי להטעות גוי.

ג) ויש להסתפק לפי שיטה זו, האם מותר רק להטעותו במעשה, או אף לשקר להדיא די״ל דזה אסור משום איסורא דשקר - מדבר שקר תרחק - ויש שני סברות להתיר ד״ז. א) דהותר שקר לתועלת בכמה מקומות, וצ״ב אם כל

צורך בכלל. ב) ואף אי נימא דלהרויח ממון אסור לשקר, יש לדון דאם יסוד ההיתר להטעותו, מפני שממונו הותר, וזה מוכח מדינא דגמ' ב"ק לח. - א"כ חשיב ממון שיש לישראל זכות בו אף שאינו שלו, ולצורך זה הותר לשקר.

ד) והנה באופן כללי אי הותר לשקר להצלת ממון - יעוין בזה בסוגית הגמ' גיטין יד. שמסופר שהבטיח השליח ללווה שיקבל עליו אחריות על הכסף, ובסוף לא קיבל ואומרת הגמ' שם ע"ז דשפיר עביד שלא קיבל והקשה ר' יעקב עמדין בהגהות שם - שיש איסור של מדבר שקר תרחק ושארית ישראל לא יעשו עוולה. - וכ' דאיירי התם שאין יכול להציל ממונו באופן אחר, ובזה הותר לשקר. - ולענ"ד דבריו צ"ע, דלא מ' כן שהרי כ' תוס' שם בד"ה לסוף אישתמיט דלא הוחזקו כפרנים והפשטות היא שיכל גם באופן אחר לקבל ממונו - ובעיקר קושיתו נ' דהלא איירי התם שהבטיח אחרי שקיבל את הכסף ובכלל אין נושא הצלה, - ואפשר דסבר בשעת מעשה לקיים ואח"כ חזר בו ורשאי לעשות כן דחשיב כמתנה מרובה.

והמגיה שם כ' ליישב, ששם ההיתר, מפני, שאמר לשון אין ויש לו שני פירושים כן ולא, ויציין לזה מקור מגמ' ב"ק לג. אין מר סבר אין עול תא משמע, ומר סבר אין קום אדוכתיה משמע, וג"ז צ"ע, דהתם שני הכוונות הן לומר כן - רק לא ברור כן לאיזה מטרה, האם פירושו כן תעמוד במקומך ואני בא לדלת או כן תיכנס. אבל לא שמענו שיש לזה פרוש שלילי ואין לומר שכוונתו היתה לאין בלה"ק - שפירושו שלילי, דמי שמדברים איליו ארמית גם תשובתו בארמית. וגם יש הבדל בצליל בין אין בארמית בחיריק לאין בלה"ק שהוא בצירה.

והנראה עוד, שעיקר הדין מוכח ממשנה נדרים כח. נודרים למוכסים שהוא של בית המלך, דמ' דאיירי במשקרם בהדיא. אלא שיש לדון שמא לא הותר אלא להצלת ממון ולא להרויח ממון.

ה) והנה מצינו בש"ס וראשונים כמה מקומות שהותר בהם לשקר וברובם אין להם מקור מפורש במקרא - ויעוין יבמות סה: מותר לשנות מפני השלום - מיהו התם ילפינן לה מקרא אבל יעוין בזה עוד, ב"מ כג: שהותר לשקר מפני צניעות או שלא יטריחו את האושפיזאי, וכתובות יז. שהותר לשבח את הכלה בשקר וכן את המקח, ופסחים קי"ב. מבואר שמותר לשקר כדי שיקבלו הלכה נכונה והרוצה ליחנק יתלה באילן גדול [וד"ז מצינו בכ"מ] וברכות מג: ששיקר להינצל מבושה - וכתובות ע"ז: בר' יהושע בן לוי ששאלוהו אם נראתה הקשת בענן - אמר

לו הן כדי שלא להתגאות. [ולפי דברי המגיה הנ"ל י"ל שכיון לומר אין].

והנה בחלק גדול מהמקרים הנ"ל י"ל דיסוד ההיתר כיון שהוא לצורך מצווה, - אבל בבא לשבח מקח, אין לומר כן - ובדוחק י"ל דהותר לצורך מצוות חסד, ולשון הגמ' שם לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת בבריות, לא מ' כן - אלא שהותר לתועלת המשקר ועוד עיין ברכות נ"ג:, [וראיתי מקשים עוד מלחש לעה"ר המבואר בגמ' ברכות נ"ה: אנא פלוני בר פלוני מזרעא דיוסף שלא שלטה ביה עינא בישא - והוכיחו מזה דמותר לשקר כדי לינצל מעה"ר - ואינו ענין כלל, דכל שאומר לעצמו אינו שקר - וגם המציאות נ' מבחינה סטיסטית דרוב בנ"א מזרעו של יוסף - כיון שעברו כ"כ הרבה דורות -].

ו) ויעוין בזה בשו"ת אדמת קודש יו"ד סימן יא. שכ' לדון במי שלקח מהגוי הלוואה בריבית קצוצה 50 ע"מ לשלם 60, ועכשיו טוען שפרע 60, והגוי רוצה שישבע ע"ז, ומודה לפנינו שזה שקר, אלא שכיון שבדיניהם [במדינה זו] אין חיוב ריבית, ממילא כוונתו שבדיניהם אינו חייב יותר, וכ' שם לקיים טענתו מפני שהעיקר כדיניהם ורק יש לחשוש מדין שאסור להטעותו - וכ' שהוא מח' ראשונים ולכאורה למה לא הזכיר לו, שלפי הסיפור שמספר להם עובר על שקר, - וצריך ליזהר רק לומר שאינו חייב כלום. - ומיהו יש לדון שחשוב הצלת ממונו.

ענף ב' - בשיטת הסוברים דלהטעותו אסור

א) הרמ"א סימן שמ"ח ס"ב. כ' י"א דאף דטעות גוי מותרת, להטעותו אסור ומקורו הוא במרדכי בשם ראבי"ה (ב"ק דף נ"ב. בדפי המרדכי) - סימן קנח - ובמקור הדברים במרדכי שם כ' דכל ההיתר של הגמ' בטעות גוי, רק כשהוא טועה בעצמו - אבל להטעותו אסור, שהרי שמואל עצמו אמר חולין צד. שאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של גוי - וכ' המרדכי שלא תהא דעתו חמורה מממונו עכ"ל. והנה יש שתי אפשרויות לפרש דברי המרדכי. א) שלעולם אין איסור גזל, אף באופן שמטעהו - כל שלא לוקח ממנו בהדיא וכההיא דויגזול את החנית מיד המצרי - וכל האיסור שהזכיר הוא משום גניבת דעת, וכוונתו לומר, שבכלל גניבת דעת, גם גניבת דעת בממון. ב) שיש בזה איסור גזל - ואמר ק"ו שאם דעתו אסורה, ממונו אסור, אבל כל אחד לפי הגדרים שלו.

ובספר שער המשפט שם סק"ב כתב דלשיטת המרדכי, מוכח שאין חיוב השבה

במטעהו כיון שכל איסורו משום גניבת דעת - ומבואר לענ"ד, דפירש כצד קמא - אבל אין הדברים מוכרחים.

ב) ולענ"ד יש להקדים לזה לברר מהו יסוד האיסור של גניבת דעת, האם הוא משום השקר שבדבר, או משום שלקח מהמאונה, מה שאין זכות לקבל ממנו והיינו - אף שאינו נוטל ממון בפועל - אבל פלוני מכיר לו טובה בחינם - ונראה שנחלקו בזה הראשונים ז"ל ששיטת הריטב"א חולין צד. ג' שהוא כעין גניבת ממון וז"ל הריטב"א שם ואיסור גניבת דעתו של נכרי כתבו קצת רבותינו בשם בעלי התוס' ז"ל, שהוא איסור תורה, נפקא לן מדכתיב לא תגנובו ולא תכחשו, וכי כתיב בסיפא דקרא איש בעמיתו, דממעט כותי, ההיא דלא תכחשו ולא תשקרו קאי במקום שאין חילול ה' בדבר ודייקא נמי דלא כתיב מעמיתו או לעמיתו, והיינו נמי דיהיב אתנחתא בלא תגנובו ואע"ג דלא אשכחן גניבה סתם על גניבת דעת אלא לשון גניבת לב - בכאן נכתב לא תגנובו סתם לכלול אף גניבת ממון ובתוספתא דב"ק פ"ז ה"ג איתא שלשה גנבים הם גדול שבכולם גונב דעת הבריות עכ"ל - והנראה שיטתו מבוארת שישנו איסור תורה בגניבת דעת והוא בכלל הלאו של לא תגנובו - וא"א לומר שכוונתו דילפינן לה מסיפא דקרא לא תשקרו וממילא יסוד האיסור משום שקר ולא משום גניבה - שהרי דייק הריטב"א שהמיעוט בעמיתו קאי על סיפא ובו התמעט גוי ומבואר שרק ברישא גוי בכלל - ולפי"ז שיעור דבריו, שמותר לשקר ולכחש בגוי במקום שאין ח"ה וענין לשקר ולכחש, כ' רשב"ם בפירוש על התורה שם ויקרא פי"ט פי"א וכ"ה ברמב"ם שבועות, שהוא מכחיש ממון שהופקד אצלו או ממון שהלוהו - ומקורו בגמ' ב"ק ק"ה: ומ' דשרי בזה, במקום שאין ח"ה ונ' הטעם דהוי כעין הפקעת הלואתו, ואילו לגנוב אסור אף במקום שאין ח"ה - ולפ"ז נ' דהריטב"א פירש סוגיין כמ"ד שגזל גוי אסור מן התורה ולשיטתו גם גניבת דעת בכלל - ויש להוסיף בזה שראיתי בספר מלא הרועים בערך גזל נכרי אות ה. שהעתיק שהיה בדפוסים ב"מ קי"ג. ששמואל ס"ל שגזל גוי אסור, והושמט מן הדפוסים והובאו דבריו בר"ש שם. - והפשטות היא שלפי שיטה זו, המטעה גוי - עובר באיסור גניבה. דכיון ששני האיסורים ילפינן מאותו פסוק, מסתבר שהוא בכלל גזילה וגם חיוב השבתו יהא מן התורה.

ואפשר שלדעת הפוסקים שגזל גוי אסור רק מדרבנן - וכדעת הכ"מ הלכות גזילה פ"א ה"ב בשיטת הרמב"ם - לא נאמר כלל זה שטעות גוי בכלל גזל.

ג) הרמב"ם דעות פרק ב. הלכה ו. כ' וז"ל אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי, ולא יהא אחד בפה ואחד בלב, אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה. ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של נכרי, כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל ואפילו מילה אחת של פיתוי וגניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות עכ"ל ובכל אריכות לשונו משמע - שיסוד האיסור הוא הנהגה עצמית של אדם, שצריך להקפיד על לשונו שתהא לשון אמת - והנה לשיטת הרמב"ם גם להטעות גוי אסור, - וכמבואר גזילה פי"א ה"ד, טעות הגוי כאבידתו ומותרת והוא שטעה בעצמו, אבל להטעותו אסור עכ"ל ולא מפורש בדבריו, אם איסורו משום גזל, או משום גניבת דעת - אבל יעוין עוד בל' הרמב"ם גניבה הלכות פ"ז ה"ח. וכן אסור להטעות את הגוי בחשבון אלא ידקדק עמו, שנאמר וחישב עם קונהו אע"פ שהוא כבוש תחת ידך ק"ו לעכו"ם שאינו כבוש תחת ידך והרי הוא בכלל כי תועבת ה' אלקים כל עושה אלה כל עושה עוול מכל מקום עכ"ל. וביש"ש ב"ק הנ"ל פירש שהוא משום גזל - והנ' מוכרח כן שהרי העתיק כאן הגמ' ב"ק קי"ג: דילפא מהאי קרא שגזל גוי אסור ופירשה על טעות. וכן משמעות הגהות מימוניות שם אות ב. שכ' ואפילו לדברי האומר בפרק המקבל דגזל גוי מותר, היינו גוי שציערו לישראל ואף בזו אין הלכה כמותו, אבל בחנם מודה שאסור לגזול לישראל, עכ"ל. ומבואר דנפ"ל מדין גזל גוי.

ד) והדברים מפורשים יותר בפירוש המשניות להרמב"ם כלים פרק יב. משנה ז. וז"ל בקיצור וזהו אשר ידמו המון האנשים וקצת מהיחידים שזאת ההטעאה מותרת, עם עובד כוכבים היא טעות ודעת בלתי אמיתי אמר ה' יתברך בדין וכו' וחישב עם קונהו ואמרו ז"ל יכול יגלום עליו ת"ל וחישב עם קונהו ידקדק עמו בחשבון וענין יגלום יערים עליו ויטעהו. ואמרו א"כ החמירה תורה על גזילו של עכו"ם כ"ש גזילו של ישראל עכ"ל [ובהמשך כ' שיש גם איסור גניבת דעת]. ולכ' ק' לפ"ז למה כ' דבמוכר נבילה בתור שחוטה, שאסור משום שפת אמת, תיפוק לה משום גזל, וצ"ל דאיירי באופן שלא לקח ממנו יותר ממחיר נבילה וכל הנ"מ רק בזה שהגוי מכיר לו טובה. [וע' בכ"ז בספר קובץ על הרמב"ם אי הר"מ פליג על הריטב"א].

וביש"ש שם כ' דלשיטה זו יש חיוב השבה. - וכן נ' לדייק מל' המאירי ב"ק שם וז"ל שאם הטעות עליו שלא בהשתדלותו, אין חיוב השבה, עכ"ל ומ'

שאם הטעהו יש גם חיוב השבה. - ויש בזה נ"מ לפי"ז גם בפירוש המרדכי והסמ"ע שמ"ח סק"ו שלדעת שער המשפט שמ"ח סק"ב, לשיטתם אין אסור אלא משום גניבת דעת ולמש"כ אין זה מוכרח. - ובעיקר הדין שיש בזה איסור גזל - כן נ' דמבואר גם בלשון שו"ע הרב בהלכות אונאה סימן יא. וז"ל אסור להטעות לנכרי וכן כל מרמה שבעולם אסורה במו"מ ואפילו לנכרי, כגון אם יש מום במקח, צריך להודיע ללוקח אע"פ שהוא נכרי שהרי זה מטעהו וגונב דעתו, אם אינו מודיעו והרי זה כגונב ממנו ממון ואסור מן התורה כמו שיתבאר בהלכות גזילה עכ"ל וגם בהלכות גזילה כ' כעי"ז.

ה) ומיהו מה שנקטו אחרונים ז"ל דלשיטה זו שהטעיית גוי אסורה משום גזל א"כ יש עליו חיוב של השבת הגזילה, אין זה פשוט - דלכ' בשו"ע בכמה דוכתי מ' שאין חיוב השבה, ויעוין בזה בשו"ע סימן קפ"ג רמ"א ס"ז שאם מישהו עשה סחורה עם גוי ובא חבירו וסייעו והטעו העכו"ם חולקים הריוח - ומ' נתה"מ ביאורים שם סקי"ב, שהוא הפקר וזכו בממון - ומ' דאין בזה חיוב השבה - וזה או משום דאין הלכה כשיטה זו, והיינו דכיון דנחלקו הראשונים אי שרי להטעותו אם הטעה יכול לומר קים לי, ששרי, או דאף לדעת האוסרים אין חיוב השבה.

אבל ק' להוכיח מזה כיון שבסימן קעו. סעיף יב. יש דיון ברמ"א שם גם על חלוקת גניבה וגזילה - וע"כ א) דאו דקי"ל כנתה"מ סימן שמ"ח סק"א שגם בגזל כל חיוב ההשבה רק משום ח"ה. ב) או כדעת המקנה בקידושין שאין חיוב להשיב גוף החפץ אלא דמיו. ג) או דאיירינן אחר יאוש וכדעת הסוברים דיאוש לבד קונה - ומיהו שני הדרכים נ' דלא שייך בטעות.

ו) יש להסתפק במי שחייב כסף לשלטונות במקום שיש שם דינא דמלכותא דינא, האם מותרת טעות הגוי - ולכ' היה מקום לתלות ספק זה בטעם הדין שאמרינן דינא דמלכותא דינא, דאם יסודו קבלה - שקיבלו ישראל על עצמן - דאם לא יקבלו יגרשו אותם מן הארץ [וכמש"כ רשב"א נדרים כ"ח. בשם ר"א ממיץ, הרא"ש הר"ן שם ועוד]. או כלשון רשב"ם ב"ב נד: שניחא לבני המלכות לקבל חוקי המלך, לכ' אינו עדיף על כל התחייבות לגוי דכשהגוי טועה, מותר וא"צ לומר לו - אבל לדעת הסוברים שהוא הלכה בעצם [וכלשון רש"י גיטין ט: ותוס' רי"ד שם והובאו הדברים גם באו"ז הלכות ערכאות]. שהוא משום שעל הדינים נצטוו בני נח, או כדעת הב"ש אה"ע סימן כח סק"ג שהוא תק"ח [ובדבר

אברהם ח"א סימן א סק"ב כ' שהוא מהתורה וכעין הדין של הפקר ב"ד הפקר]. - ויש בזה עוד כמה דרכים - הרי לפי כל הנ"ל יש להסתפק שמא טעותו אסורה, ומפני שהוא חיוב בעצם. - ולכ' ד"ז מפורש בסוגיין ב"ק קי"ג. שהגמ' הקשתה על ההיא דמוכסין איך שרי לרמותן ותירץ שמואל במוכס העומד מאיליו ושאלה הגמ' ע"ז, הרי גזל גוי אסור והתירוץ למסקנה הוא, שהפקעת הלואתו מותרת, ותיקשי למה לא תירצה הגמ' דשרי להטעותו - ולשיטת הסוברים דלהטעותו אסור ניחא - אבל ק' לשיטת תוס' ודעימיה שלהטעותו מותר, - ולא מ' בלשון הגמ' שדברי שמואל הם תירוץ חדש על הקושיא הנ"ל - אלא נ' דלהטעות את המלכות אסור לכו"ע - ואכתי יש להסתפק אי טעותו מותרת, - ויעוין בזה בת' הרי"ד תשובה נג. שכ' שם השואל, בנידון שמרמים את המלכות, וז"ל אבל בדינא דמלכותא דינא, כ"ש שמתחלל שם שמים לפני ההדיוטות ולפני הגויים שאסור להטעותם אלא א"כ טועה הגוי מעצמו עכ"ל - ולכ' מ' הדברים שישנו איסור בעצם לרמותם - וצריך רק לברר אי סבירא ליה כן בכל טעות גוי - או שבשאר גויים שרי אף להטעות ורק הוכיח מסוגין דלמוכס אסור לרמות.

ז) ובשו"ת חוט המשולש סימן יז. כ' דדעת הרמב"ם דהמטעה גוי אין עליו חיוב השבה, - והסביר הטעם שכל האיסור משום גניבת דעת [וע' לעיל סק"ד, שמל' הרמב"ם בכלים ועוד כ"מ נ' לכ' שאסור משום גזל ושלא כדבריו].

וראיתי מביאים בשם ספר תשורת שי, סימן תקמ"ט [אין הספר ת"י]. שמי שמכר בחנות לגוי בהקפה והגוי לא פרע בזמן והישראל המוכר רוצה להוסיף בחשבון הגוי כפי שיעור הריבית בדיניהם וכ' שם דאסור דהוי גניבה ממש - ואין זה ברור לענ"ד, דכל שרשאי להוציא בדיניהם נ' דרשאי לבא עליו בעקיפין לא מיבעי לשיטת הרמב"ם שאיסור הטעיה משום גזל - אלא אפילו נימא דאסור משום גניבת דעת - נ' דרשאי לשקר כדי להציל ממונו וכמש"כ בענף א.

דינים העולים בדין טעות גוי

א) נחלקו הראשונים אם מותר להטעות גוי ומתירים בזה א) תוס' ב) רא"ש ג) טור, לפי גירסת דפוסים ישנים ד) ויש לדון כן בדעת רש"י [ע' ענף א. סק"ב] ואילו אוסרים מצינו א) מרדכי ב) ראביה ג) רמב"ם ד) הגה"מ ה) ר"ח ו) סמ"ג ז) וע' בכנה"ג הגהת טור אות ג. שלכמה נוסחאות, כ"ה גירסת הטור ח) זו פשטות דעת הרי"ד

ט) ולישיש זו גם דעת רש"י וכן הכריעו א) היש"ש. ב) וכן מ' הש"ך סימן שמ"ח סק"ג שהעתיקו ג) שו"ע הגר"ז ד) תשורת שי ה) אדמת קדש.
וכיון שהרמ"א לא הכריע - נ' דיש להכריע לאסור, דלדעת שו"ע הגר"ז והיש"ש הנידון לאוסרים הוא מדאורייתא וזו מ' הרמב"ם והריטב"א.

ב) לענין חיוב השבה בשער המשפט כ' שהוא שנוי במח' ולמרדכי וסמ"ע אין חיוב להחזיר ולמהרש"ל חייב להחזירו ועמש"כ בזה ענף ב. - ומסתבר דלדינא א"א לחייבו להחזיר, במקום שאין חשש ח"ה [דגם הגזל ממש רבים הסוברים דפטור וכ"ש הכא].

ג) לשקר בהדיא לצורך להטעות, יש להסתפק אם מותר אף לדעת המתירים להטעות.

ד) לשקר בהדיא לצורך ריוח - דהיינו לקבל ממון מהפקר, אפשר דתלוי בהנ"ל והגאון בעל קרית מלך וכן הגר"ג שליט"א אוסרים בזה. - ונלענ"ד שאין חילוק בין אמירה לכתיבה

ה) בנידון השאלה של טיפול השיניים לפי הנ"ל יש לאסור אלא שיש ליעץ לה - שתמצא לה רופא כללי ותלך אליו מס' פעמים כדי שתוכל למסור כתובת אמיתית.

ו) כתוב בספר חמידים שאותן שמחרפים את הנכרים בשעת שאילת שלום והנכרי סבור שאמר לו טובה חומאים כי אין לך גניבת דעת גדול מזה.

ז) גם באופן שמותרת טעות גוי, חשוב לזכור דברי באר הגולה סימן שמ"ח שכ' וז"ל ואני כותב זאת זכרון לדורות שראיתי רבים גדלו והעשירו מן טעות שהטעו העכו"ם ולא הצליחו וירדו מנכסיהן לטמיון ולא הניחו אחריהם ברכה ורבים אשר קדשו ה' והחזירו טעויות העכו"ם בדבר חשוב, גדלו והעשירו והצליחו והניחו יתרם לעולליהם - וכמדומה שלדידן הדברים ק"ו שכיון שמצויין מאד בעוונות רמאים - חייבים להמנע מזה - כדי לא להתרגל בדרך שקר ולעשות סייג לתורה.

והנראה כעין מקור לדברי באר הגולה בתנא דבי אליהו פרק טו. מעשה שמכרתי לעכו"ם אחד, ארבעה כורין של תמרים ומדדתי לו בבית אפל מחצה על מחצה ואמר לי אלקים על השמים ואתה יודע על מדה שאתה מודד לי והחסרתי לו שלשה סאין של תמרים, ולאחר מכאן נטלתי המעות, ולקחתי בהן כד אחד של שמן והנחתי אותו במקום שמכרתי התמרים לעכו"ם - נקרע הכד ונשפך השמן והלך לו - אמרתי לו בני, כתיב לא תעשוק את רעך ולא תגזול רעך הרי הוא כאחיך ואחיך הרי הוא כרעך הא למדת שגזל עכו"ם אסור. עכ"ל - ויעו"ש עוד דברים נפלאים בזה.

אוצרת דברים / אמת ושקר / גניבת דעת

ספר

דרכי החיים

על

שלחן ערוך אורח חיים.

ועליו שני ביאורים סביב: ונקראו בשמם

מקור חיים. חלקי בחיים.

האחד מציין מקור כל דין. והשני הערות וביאורים באיזה מקומות בדברי ט"ז והמ"א ושו"ע בעל התניא מהגאון אלקי **רש"ז** זצ"ל ופר"מ. וגם חידושי דינים היוצאים מדבריהם ז"ל:

אוצר החכמה

ומסודר על סדר **הא"ב**.

למען יהי' נקל על המעיין למצוא כל דבר מקן בש"ע או"ח ובאחרונים באותיותיו על דגלו לבית אבותיו כאשר מבואר בשער המפתחות מעל"ד. וכל יהגה בספר הזה יוכל לידע כל דיני הש"ע או"ח על בוריו כי חיים הם למוצאיהם. ומובטחני כל המעיין בספר הזה על המוב יזכר שמי **יוסף** המו"צ דק"ק טשעהרין. כין ונכד על הרב הצדיק אש אלקים קדוש ר' **אברהם ראביצענקיר** מתלמידי **הבעש"ט** זצוקלל"ה. ◦גאום ◦יוסף ◦הלוי עם הכולל שלשה חיבות גימטרי' ◦דרכי ◦החיים. וגם ◦חלקי ◦בחיים אשר חלקי אמרה נפשי גימטרי' ◦יוסף ◦בן ◦זאב מכוון ממש ◦חלקי ◦בחיים. ושאר הפרטים מבוארים בהקדמה. והרימותי ידי לה' אשר יוציא לאור מחשבתי למען לא נגע לריק ח"ו. ונהי' מהטחלים והזכים לחזות בטעם ה'. אמן כן יהי רצון:

נדפס

בפיעטרקוב

בדפוס המשובח של הנביר הרבני הנגיד וכו' מו"ה **פייבל בעלכאטאווסקי**.

לפרט ובחרת בחיים. פה **טשעהרין** יע"א.

אמת ואמונה ובו ג' חלקים.

חלק א מבואר מעלת האמת והאמונה והיסוד לומדים דבריהם.

[ה] **כתיב** פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים [ב] עיקר התורה והמצוה הוא האמונה כי מי שאין לו אמונה נוח לו שלא נברא והוא מצוה תלוי' בלב והוא שיאמין אדם שיש לעולם בורא נמצא יחיד והוא משניח בעולם חשפל במין האדם בכלל ובפרט להוציא מלבם של כופרים והפושעים והמורדים בהקב"ה שאומרים שאין ההשגחה שופעת מנלנל הירח ולמטה כו' והיא שביאר ירמי' הנביא [ג] ע"ה נדול העצה ורב העלילה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו כפרי מעלליו למדנו ענין ההשגחה במין האדם בכלל ובפרט כדי לקבוע בלב ענין ההשגחה ולעקור שורש אמונת הכופרים כו' ומתוך אמונת ההשגחה יניע אדם לאמונת הנבואה והתורה שיאמין כי יצא מאת הבורא יתעלה שפע ההשגחה אל האדם עד שיתנבא ותנתן התורה על ידו והתורה הואת הצלחת נפשו של אדם בה יושע תשועת עולמים בה ילמד ליישר מעשיו ועמת ידע דרכי החיים בכל פרטי פעולותי' בטהרת נופו ומחשבתו ותיקון נפשו ומדותיו וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל ונצטוינו בה שלא נשכחנה כמ"ש [ד] השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ענין הכתוב הזה שלא נשכח אחד מעיקרי התורה והמצות שנתנו לנו והניד לך שאם נשכח שהיא עון עצום נוגע עד הנפש ולזה הזכיר נפשך ובמה יתרצה זה אל אדוניו וימלט מהשכחה שנזכיר אותם תמיד ונהנה בה יומם ולילה ואז יהיו שמורים בלב והוא שהזכיר שלמה המע"ה [ה] אל יליזו מעיניך שמרם בתוך לבבך ביאר הכתוב נם אם יש לך עסקים ומרדות או יבואו עליך מקרים תכופים זה אחר זה אל יליזו מעיניך אותם העסקים והמקרים מהיות המצות תמיד לזכרון בין עיניך כו' [ו] ו'סוד ה'יסודות ו'עיקר ה'כל לידע שיש אדון יחיד קדמון בלי ראשית בלי תכלית הוא המציא כל הנמצאים והוא משניח בהם ומנהינם וקיומם וחיותם ממנו ית"ש כו' וזו היא המצוה ראשונה שציונו ד' [ז] פקודא דא קדמאה דכל פקודין כו' למנדע דאית שליטא עילאה דאיהו רבון עלמין כלהו כו' וכרא לי' לבר נש מעפרא ונפח באפוי נשמתא דחיי כד נפקוישראל ממצרים לא הוו ידעו לי' להקב"ה כיון דאתא משה לנביותו פקודא קדמאה דא אוליף לון דכתיב וידעתם כי אני ד' אלהיך המוציא אתכם כו' מסיק כד יהב קב"ה אורייתא לישראל בטורא דסיני מלה קדמאה איהו אנכי ד' אלקיך הכא איהו רזא דפקודא קדמאה למנדע לי' ולפי שמצוה זו היא שורש כל המצות לכך השרת עלינו נבואה בסיני ודבר אלינו פנים בפנים והשמיענו אותה מפיו ונם צונו מפיו שלא יעלה על לבנו שיש לו שני לעצמותו שנאמר ולא יהי' לך אלהים אחרים על פני וכן אמרו הז"ל [ח] אנכי ולא יהיו לך מפי הנבורה שמענום ותרי"א מצות שמענו מפי משה שנאמר תורת צוה לנו משה תורה בניטטריא תרי"א ומהו זה שכתב ותופשי התורה לא ידעוני כו' וכתיב כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי וחלא ידוע זו זיל קרי בי רב הוא ואפי' ע"ה שבישראל יודע אותם אלא מכאן אתה למד שפירוש ידועה זו כעין ראיה בתוקף האמונה דומה למשכיל בעיני שכלו כאלו רואהו בעיני בשרו דאע"נ דאיהו לא חזי מזלי' חזי כו' ושלמה המע"ה אמר ההכם עיניו בראשו פי' עיני שכלו בשרשו שהוא ית' ראש כל ראשים סבת כל סבה [ט] וכדי לחוויע שהאמונה עיקר כל התורה כולה לכך מצינו שכל המצות כולן בניות ומיוסדות עליה שבן דרשו חול [י] בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחי' [יא] ובשביל שעיקר התורה והמצות היא אמונה פתח חקב"ה את התורה בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ פי' בראשית קדם שיתחיל לקיים התורה והמצות צריך להאמין באמונה שליטת אשר ברא אלקים את השמים ואת הארץ [יב] וזה הוא ו'סוד ה'יסודות ו'עמוד ה'חכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא וכל הנמצאים בשמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו כו' וכל הנמצאים צריכים לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם כו' והוא שהתורה אומרת אין עוד מלבדו כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו. תמצוי חזה הוא אלהי עולם אדון כל הארץ והוא

המנהיג

[ח] ימשיב כ"ז [ב] כל לשון זה כעתקתי מספר כד הקמח מכנלון רביעו בחוף למונה [ג] ירמי' למד [ד] דברים ד' [ה] משלי ד' [ו] ספר חרדים פ"ח [ז] זוהר הקדוש פ' ואלה בר"מ ד' כ"ב [ח] ס"ם מכות ד' כ"ד ע"ח [ט] ספר כד הקמח כל"ל וספר חרדים סל"ל [י] ס"ם מכות ד' כ"ד [יא] כן פי' נספר חור המיוס מכנלון ר' יוסף יעבץ דסקסה לפי' רס"י ז"ל דפי' נרחמים בריחת שמים וארץ סימס סחרץ חוכו וכוכו קסה דמ"כ דסכחוב מספר לסולדיעבו דקודס בריחת שמים וארץ כי' חוסך ס"כ למה קאמר וסחרץ סימס חוכו וכוכו סה עדיין לה נכרחה סחרץ דסה מספר מקודס מקודס בריחת שמים וארץ וכך כול' נרחמים נרח חלקים חת סשמים וסחרץ כי' חוכו וכוכו וחוסך על פני מכוס ע"כ פי' כנחון יעבץ דס"ק דמלת נרחמים כוח סקדמס כמו שכל מחבר ספר כוחב סקדמס ומסקדמס יוכל לסבין מכוס כספר כן כקב"ס נחן לנו סחוכס וכחב נרחמים כלומר כסחחלס וסכקדמס כל סחוכס לריך לחכס לידע לחבר נרח חלקים חת סשמים וסחרץ וכוח ככוכח ימיד ומיומד וסחרץ כימס כמחלח סבריחס חוכו וכוכו וס עיקר מכלית סחוכס ומכוכס וכסיסי' לך לחוכס זס לח חוכל לסבין חת כל סחוכס ודפמ"ח [יב] רמב"ס פ"ח מכל' יסוד כסוכס

אונאת דברים
אמת ושקר
גניבת דעת

[כד] רמ"א שם [כה] כ"כ ספמ"ע כיון דהוא מזלזל בכבודו לא נקרא עמיתך שאינו בכלל הישוב ודרך ארץ [כו] כ"כ הבאר הגולה שם [כז] ש"ע חו"מ סי' רכ"ח שם [כח] ש"ס ב"מ ד' נ"ח ע"ב פסחים קי"ב ע"ב [כט] ש"ע חו"מ שם [ל] רש"י ב"מ ד' נ"ח [לא] ש"ע חו"מ שם [לב] איוב קפ' ד' וחבריו של איוב שאמרו לו כן מפני שהיו מעוה דברים כלפי השגחת השי"ת והיו מצדיק עצמו והיו מרשיע מדת הדין מש"ה אמרו לו אבל בלא"ה אסור לומר לחבירו כן אפי' בלשון תוכחה רא"ש שם בב"מ ד' נ"ח [לג] ש"ע חו"מ שם [לד] ש"ס שם וש"ע חו"מ שם שאשה רכה בטבע ועל צער מעט היא בוכה ושערי דמעות לא נגעלו [לה] ש"ס יבמות

המנהיג הגלגל בכח שאין לו קץ ותכלית בכח שאין לו הפסק שהגלגל סובב תמיד ואי אפשר שיסוב בלא מסבב והוא ברוך הוא המסבב אותו בלא יד ובלא גוף [יג] ומכל האמונה הוא שיאהב האדם האמת ושיבחר וידבר בו וזהו שאמר זכרי' הנביא [יד] אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת איש את רעהו אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם וכן אמר שלמה המע"ה [טו] שפת אמת תכון לעד פי' מי שיש לו שפת אמת והוא נזהר בדיבורו שיוציאם על קו האמת הדיבור ההוא יצליח ויכון לעד ויאמינוהו בכל דבריו כי הבריות יחזיקהו באיש אמת כיון שהורגל כל ימיו לדבר אמת ועד ארגיעה לשון שקר כי מי שיש לו לשון שקר לא יאמינו דבריו אלא עד רגע כי השומעים דבריו לא יאמינו בהם רק לשעה ואח"כ

[כג] זה פשוט דאין כוונת הרמ"א דווקא למי שהוא ירא שמים אסור להונות אבל למי שאינו ירא שמים ומדקדק כ"כ במצות מותר להוניהו דהא הגמ"י יליף זה מהא דאמר ר"ח בר אידי עם שאתך בתורה ובמצות ור"ח לא בא לאפוקי רק מי שאינו מקיים כלל התורה וסמצות אבל מי שמקיים התורה אעפ"י שאינו ירא השם כ"כ קרינן בי' עם שאתך בתורה ובמצות ופשוט רמ"א

כאשר יבקרו דבריו ויחקרו אותם יכירו כי שקר הם ובא הכתוב להזהיר את הבריות שיהיו טהורים בדיבורם שלא ידברו רק אמת אפי' בספור דברים אע"פ שאין הספור ההוא עיקר כו' ומי שמרגיל לדבר שקרים סופו להעיד עדות שקר וכן אמר שהמע"ה [טז] ויפיח כזבים עד שקר כו' וכל המכוין את פעולתיו אל האמת הוא המתקרב אל הבורא ית"ש שהוא אחד אמת [יז] והתורה נקראת אמת דכתיב אמת קנה ואל תמכור [יח] וגם התורה מתחלת באמת בראשי"ת בר"א אלקי"ם סופי תיבות אמת ברא אלקים את ג"כ סופי תיבות אמת ומדת האמונה נמשכת מן האמת שהוא הקב"ה ע"כ צריך ליזהר שיהיו משאו ומתנו באמונה וכל מי שיחפוץ קרבת אלהים יצטרך שיתנהג במדת האמונה במו"מ ולא להונות הבריות אפי' באונאות דברים אסור שנאמר ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך [יט] זו אונאות דברים אמר ר"י משום רשב"י גדול אונאות דברים מאונאות ממון שזה נאמר בו ויראת מאלקיך וזה לא נאמר בו ויראת זה בגופי וזה בממונו זה ניתן להשבין וזה לא ניתן להשבין [כ] אמר ר"ח כל השערים נגעלו חוץ משערי אונאה דהצועק על אונאות דברים נענה מיד [כא] לפי שצער הלב הוא וקרוב להוריד דמעות ושערי דמעות לא נגעלו [כב] וי"א דאין מציוון על אונאות דברים אלא למי שהוא ירא השם אסור להונות אותו אבל מי שאינו ירא ד' [כג] היינו שאינו מקיים תורה ומצות מותר להונות אותו באונאות דברים דכתיב ולא תונו איש את עמיתו דרשינין עם שאתך בתורה ומצות אל תוניהו אבל מי שאינו אתך בתורה ומצות מותר להוניהו [כד] וכן מי שמאנה את עצמו [כה] היינו שמזלזל בכבוד עצמו ונפשו ג"כ מותר להוניהו [כו] וכן מי שהונה אותך באונאות דברים גם אתה מותר להוניהו [כז] כיצד היא אונאות דברים לא יאמר בכמה אתה רוצה ליתן הפץ זה והוא אינו רוצה לקנותו [כח] או שאין לו דמים אלא שכוונתו להטעות את חבירו ואח"כ כשלא יקנה יכיר חבירו שנתכוין להטעותו ויצר לו [כט] היו חמרים מבקשים ממנו לקנות תבואה לא יאמר להם לכו אצל פלוני והוא יודע שאין לו לפלוני תבואה אלא שמתכוין להתל בו דרך בזיון או להתל בחמרים [ל] אע"פ שיכול להתנצל לאמור לו הייתי סבור שיש לפלוני תבואה למכור או הייתי הפץ ליקח מקח זה הר זה דבר המסור ללב וע"ז נאמר ויראת מאלהיך אני ד' [לא] היו חבירו בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים היו יסורים באים עליו לא יאמר לו כדרך שאמרו חביריו [לב] של איוב לאיוב זכור נא מי הוא נקי אבד [לג] אם נשאלה שאלה על דבר הכמה לא יאמר למי שאינו יודע באותו הכמה מה תשיב בדבר זה או מה דעתך בדבר זה וכן כל כיוצא בו בדברים אלו שהם צער הלב אעפ"י שאינו מחרפו בגנאי ודופי שיש בו עתה ואינו מכנהו בשם רע ולא מביישו ברבים מ"מ יש בזה איסור אונאות דברים וכן המכנה שם לחבירו אפי' אם הוא רגיל באותו כינוי ואינו מתבייש בו אם זה כוונתו לביישו אסור משום אונאות דברים [לד] וביותר צריך ליזהר באונאות אשתו שלא לצערה בדברים מתוך שרמעתה מצוין אונאתה ממהר לבא וכל הדברים האלו וכיוצא בדברים אלו הן הן הדברים המסורים ללב שנאמר בהם ויראת מאלקיך אני ד' וצריך ליזהר בהם מאוד . אע"ג דמדת האמת היא העיקר התורה והמצוה וכמש"ל [לה] יש דברים שמותר לשנות בהם ולנטות קצת מן האמת כגון שמותר לשנות בדבר השלום ומצוה לשנות מפני השלום שהקב"ה צוה לשנות מפני השלום שנאמר

אמת ושקר

(א) **דבר** בס"ם נרכות ד' כ"ז ע"ב לימת סלומר דבר שלא שמע מפי רבו גורס לסכינס שלסחלק מיסרחל וכת: כמסרם"ח בחידושי חגדות חכל מליכו נכמס דוכתי לגס דבר שלא שמעו מרבס לאמרו חכמים מסברת ומפשר לומר דדבר שחינו מסברת לא אמרס ר"ח בס"ם רבו כיון שלא שמעו מפיו מ"ל ולכאורס נרחס דכמסרם"ח פי' סא דקאמר דאמר דבר שלא שמע מפי רבו כו' סכוונס מע"ג סטוח יודע בעצמו דבר זס מ"מ לסוג לומר דבר זס מדנפטו מס"ס סקשס מכמס חכמים שאמרו דבר שלא שמעו מרבים ול"ל דמיירי שלא היו שומעים מרבס ומסופקים בד"ז לסוג לומר ובזס מיירי בברכות וחוסס החכמים שאמרו תעפ"י שלא שמעו מרבס מיירי סכי' יודעים ד"ז בבירור בלא ספק ז"ל דסא בס"ם יומח דף ס"ו ד"ח לא לאמר דבר שלא שמע מרבו וסתס מיירי ד"ח היו יודע מעצמו כמ"ש שס לא שסעלינגן בדברים טוי"ם בפי' רמ"י שר"ח היו יודע תפ"ס לא לאמר כיון שלא שמע מרבו ומס"ס סקדיש מסרם"ח להביא מס"ם יומח סל"ל מר"ח דמייתי לה סכי' יודע מעצמו תפי"ס לא לאמרו וע"ז שפיר סקשס מכמס חכמים שהיו חומרים תעפ"י שלא שמעו מרבס תכל חיו מוכן מס שכי' סמסרם"ח בלשונו למדבר שאינו מסברת לא לאמרס ר"ח בס"ם רבו כיון שלא שמע מפיו משמע דדוקא בס"ם רבו לא לאמרס תכל משמי' דנפשו לאמרס כח ר"ח לא לאמר כלל כמנוחר שס בס"ם דשעליגן בדברים ולמה כתב סמסרם"ח דר"ח לא לאמרס בס"ם רבו משמע כח משמי' דנפשו לאמרס ור"ח ועוד קשה מס שפיים סמסרם"ח כיון דלא שמע מפיו משמע דוקא דבר שאינו מסברת אסור לומר בס"ם רבו אס לא שמעו מפיו תכל לכאי שלא מסברת חוכר לומר בס"ם רבו לפ"ם שלא שמעו מפיו

[ו] שנאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני וכתיב ויאמר ד' ענלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח כו' וצוה הקב"ה לשנות מפני השלום מש"ה עבידי רבנן לשנות בדיבורייהו בשלשה דברים אלו [ז] שהם מפני דרכי שלום [לח] היינו בסברתא ששאלוהו חבירו על מסכתא אחת אם היא סדורה בידו [לט] כגון שבא חבירו לנסותו אם יודע אעפ"י שסדורה היא לו מותר לשנות ויאמר לאו דהיא דרך ענוה ובפוריא אם שאלוהו חבירו [מ] אם שכבת על מטה זו אעפ"י ששכב יאמר לא פן יראו בה קרי ויתגנה עליו ובאושפיזא ששאלוהו על אושפיזא אם קבלוהו בסבר פנים יפות יאמר לא דשמא [מא] ישמעו בני אדם שאינם מתוגנים ויקבצו עליו ויכלו ממנו אבל בין בני אדם מהוגנים מצוה לומר חאמת דאורח טוב אומר כל מת שטרח בעת"ב לא טרח אלא בשבילי [מב] וחדורשי רשימות נתנו סימן לשלשה דברים אלו אלף הוא נוטריקון **אי**לף **ל**"ך **פ**"ך כלומר למוד לשונך לומר איני יודע. אלף נוטריקון **אי**שפיזא **ל**מוד **פ**וריא [מג] וחא דמותר לשנות מפני חשלום חיינו בדבר שכבר עבר ולא בדבר שיהיו לחבא [מד] כגון אם אחד ביקש מחבירו שילוח לו מעות ואינו מלוה לו כי ירא פן לא יפרע לו אין יכול לשנות ולומר אין לי מעות אע"פ שיש בזה מפני דרכי שלום [מה] מי שהלך למקום וחוא מקום שאין מכירים אותו וחם סוברים שהוא שנה תרבת ומכבדים אותו ביותר צריך לומר להם לא שנותי כל כך הרבה [מו] האומר דבר בשם חכם שלא נמרו ממנו גורם לשכינה שתסתלק [מז] ודווקא סברת עצמו אסור לתלות באוילן גדול בחכם שלא נמרו ממנו אבל אם שמע מחכם ואינו יודע ממי ששמע סתם בשם חכם וא"י ממי יבול לומר בשם גדול אבל אם יודע מאיזה חכם שמע אסור לשנות בגדול אתר [מח] וי"א אפי' אם יודע מאיזה חכם שמע רק שלא יקבלו ממנו אם יאמר בשם חכם זה מותר לשנות לומר בשם גדול אתר שיקבלו ממנו אם גראה לו שחלכה כך וכן עיקר. (א) ומכל מקום נראה לי דווקא אלתא דאינו מסברא רק חלכה פסוקה בלא סברא אסור לתלות באוילן גדול אבל אלתא דחיא מצד חסברא וחיא אלתא דמסתבר לכולי עלמא דנראה שחיא סברא ישרה ומקובלת

יבמות ד' ס"ס ע"ב [לו] שמואל ס' סי' מ"ז [לז] כ"כ סמום' ב"מ ד' כ"ג ע"ב ד"ס בתוספיזת דכאי אלא מילי דמותר לשנות סוא מפני דלכי שלום [לח] ס"ס ב"מ ד' כ"ג ובחו"מ סי' רס"ב סעי' כ"ו [לט] חוס' שם ד"ס בשבת' דווקא שם בא לשנותו אבל אם אחל אותו להורות לו סדין ו לתלמיד אל יגמגם אלא יאמר לו מיד דכתיב ושננתם [מ] חוס' שם ורמ"א בחו"מ שם [מא] כ"כ סחום' שם ורמ"א כ"ל שנאמר מכרן דעסו בקול גדול קללה תחסב לו אבל כין בי"ח מסוגיים דדרכה תורה סוב מסו לומר כל מה שמרה בעפ"י לא מרע אלא בשבילי כדאיתא בס"ם נרכות ד' כ"ח [מג] כ"כ בספר חור זרוע סגדול בשקדמתו כדרשות אלפא ביתא וכ"כ שם בסמ"ע בחו"מ סי' רס"ב סי"ק מ"ד [מד] מ"א בחו"מ סי' קכ"ו ס"ק כ' [מה] ספר חסידים סי' תכ"ו ותע"ג בס"ם שמניחין רבי' משה דקאמר שקכ"ב לשמואל ולמרם לזכות לד' בחמי סרי שיוס לשום חפי' לכבח למשוח לדוד שמס נמי כבר עבר כדבר שכבר נמן שקב"ס למלכות לדוד ולא סיו מחוסר אלא מציחס כ"כ שמפרש שס ותע"ג דבשבתא מותר לשנות לומר אלא למד ומשנה ממה שסוא מתס שתס משום שנוס אלא להחזיק טובס למלמו מותר דשעשוי גדולס יותר משנוס [מה] מ"א שס בס"ס כר"ס [מו] נרכות ד' כ"ז ובסוף מכ' כלס ומ"א שס ס"ק כ' [מז] כ"כ ח"ל להאריך מה שבקשה שמ"א שס ע"ז מס"ם שירושלין ד' כ"א ופשחים ד' י"ב דמותר לחומרים בשס חדש גדול אס נראה לו שהלכה כך וע"ז מתרץ שא"ל דדווקא שברת עלמו אסור לשנות בחילן גדול ובשירושלין מיירי שעשה מחלה ומוכח בפמ"ג שס בחו"ח סי' קכ"ז בח"א סק"כ [מח] זסו לתי' שרלשון מל שאיר דבשבת בלא מיירי שיקבלו ממנו אפי' לא יעשה בהדיא גדול לשנות

לשמו' ובעירובין מיירי שלא יקבלו ממנו מותר לתלות באילן גדול אע"ג דמשמע מדבריו דלתי' זה אם לא יקבלו ממנו מותר לתלות באילן גדול אפי' סברת עצמו מ"מ כיון דהוא ספק איזה תי' עיקר לזאת נ"ל להכריע דבכה"ג לשני התירוצים מותר לשנות בין לתי' הא' ובין לתי' הב' זולת לתי' הב' אסור לשנות אם יודע ממי שמע יש להכריע לפסוק כשני התירוצים הנ"ל כתי' הא' וכתי' הג' ודו"ק [מע] כ"כ המהרש"א בחידושי אגדות בש"ס ברכות ד' כ"ז ע"ב ועיין מ"ש בחלקי בחיים [כ] מ"א סי' קנ"ו ס"ק ב' [נ"א] ש"ס מגילה ד' ט"ו נדה ד' י"ט [נב] כ"כ בזוהר הקדוש בהקדמה לבראשי' ד' ס' ויתרו פ"ז ולענ"ד הזוה"ק מיירי רק מרזין דאורייתא בסתרי תורה ולא בהלכה כמבואר לשון הזוה"ק כמ"ש בפנים :

[א] ספר כד הקמח [ב] שבת ד' ל"א ותוס' סנהדרין ד' ז' [ג] לשון הטור חו"מ סי' רכ"ז [ד] טור שם בשם הרמב"ם והרא"ש וכ"כ הרמ"א בש"ע חו"מ סי' רכ"ז דאפי' פרוטה אחת חייב להחזיר אם יש בפרוטה זו שתות כמו שיתבאר אי"ה [ה] טוש"ע שנאמר [בויקרא כה] וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו [ו] טור שם

ומקובלת מותר לתלות באילן גדול אע"ג דהיא סברת עצמו מותר לומר בשם אדם גדול [מע] ואפי' בשם רבו שהוא אדם גדול מותר לתלות בו אעפ"י שלא שמע מרבו [נ] כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו [נא] וכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם וכל זה היא בחידושי תורה בהלכה בפשטות התורה בנגלה אבל בחידושי תורה ברזין דאורייתא בסודות התורה בנסתרות שבתורה [נב] אסור להוציא שום דבר מפיו דלא ידע ולא שמע מאדם גדול מקובל איש מפי איש מפי אליהו הנביא כמו מהאריז"ל והבעל שם טוב וכולהו חברייא הקדושים דההוא דלאו אורחי' ברזין דאורייתא וחדש מלה דלא ידע על בורייהון כדקא יאות ההוא מלה סלקא ונפיק לנבי ההוא מלה איש תהפיכות לשון שקר מנו נוקבא דתהומא רבא להחיא נוקבא דאקרי חטאה דתמן אתתקפת לקטלא בני נשא רחמנא לשזבן א"ר שמעון לחברייא במטותא מנייכו דלא תפקין מפומייכו מלה דאורייתא דלא ידעתין ולא שמעתין מאילנא רברבא כדקא יאות בגין דלא תהוי נרמין להחיא חטאה לקטלא אוכליסין דב"נ למנגא פתחו כלהו ואמרו רחמנא לשזבן רחמנא לשזבן ומאוד צריך אדם ליזהר בזה כי מלבד שהוא עונשו חמור מאוד הוא מדת השקר כמ"ש איש תהפוכות לשון שקר וד' אלקים ינחנו בדרך האמת והאמונה :

חלק ב מבואר משא ומתן באמונה .

כבר כתבנו בח"א כי מדת האמונה נמשך מן האמת שהוא הקב"ה ולפיכך כל מי שיהפוץ קרבת אלקים יצטרך שיתנהג במדת אמונה במשאו ומתנו כענין שנאמר [א] שכן ארץ ורעה אמונה יאמר כשאתה שוכן בארץ ומתחבר עם בני אדם במשא ובמתן התחבר עם אמונה ואל תחמוד משלהם כלום וענין האמונה הזאת הוא ענין מושכל כי מדרך השכל יש לו לאדם להתבונן כי ראוי שיספיק לו את שלו ואין לו כלום במה שיש לזולתו . וכבר שמענו כי יש ארצות היום בעולם שאין להם תורה כלל ומדרך השכל יש להם אמונה גדולה במשאם ומתנם עם כל אדם אלו באים בסחורתם ומניחים אותם במקום אחד והולכים להם למחר באים בעלי הסחורה ומוצאים הכסף על סחורתם אם ייטב להם ערך הדמים לוקחים הכסף ואם לאו לוקחים סחורתם ומניחים הכסף ורובם עושים כן מפני האמונה לא מפני אימת מלכות וכש"כ אנחנו בני אל חי מחויבים אנחנו להיות עסקינו באמונה דזהו תחלת דינו של אדם [ב] נשאת ונתת באמונה [ג] לפיכך צריך ליזהר מלהונות תבירו בין במקחו ליקח בזול ממה שהיא שוה [ד] אפי' פרוטה אחת בין בממכרו למכור ביוקר ממה שהוא שוה אפי' פ"א ואם תונה [ה] עובר בלאו [ו] אם הוא

מפיו הא בסוף מסכת כלה מבואר דהאומר בשם חכם שלא אמרו גורם סילק השכינה אבל האמת הפשוט נראה בכוונת המהרש"א ע"פ מ"ש הרמב"ם בפ"ה מהל' תלמוד תורה הל' ט' וז"ל ואל יאמר דבר שלא שמע מרבו עד שיזכור שם אומרו וכתב הכ"מ שם וז"ל משמע דשמיעה ששמע מרבו רשאי לאמר סתם אעפ"י שלא יזכור שם אומרה והטעם משום דכל מה שהוא אומר מן הסתם מרבו שמע עכ"ל ועיין בשו"ת פמ"א מ"ש בהקדמה מזה ותימא שלא הזכיר ד' הרמב"ם והכ"מ הנ"ל עיי"ש מ"מ כוונתו ג"כ כמ"ש הרי דס"ל להרמב"ם הפי' בש"ס דאומר דבר שלא שמע מרבו הכוונה דאפי' משמי' דנפשו אסור לומר כל שלא שמע מרבו דהשומע יטעה לו דמן הסתם קיבל דבר זה מרבו אם לא שיזכור בפי' דאמרה משמי' דנפשו ולא בשם רבו אמנם עדיין קשה מה הקשה המהרש"א מכמה חכמים דאמרו אפי' דבר שלא שמעו מרבם הא י"ל דאמרו בפי' בשם עצמם ולא אמרו סתם וכל מביא המהרש"א דבש"ס יומא דר"א הפליגן בדברים ולא רצה לימר להם סתם כדי שלא יטעו לומר דמהס"ת שמע מרבו וקשה הי' לו לר"א לומר בפי' בשם עצמו ולא בשם רבו אע"כ מוכח דנם זה אסור אפי' יאמר בפי' דהוא מדנפשו משום דהשומע סובר דמסתמא שמע מרבו והא דאמרה שהיא מדנפשו אפשר דשכח ששמע מרבו ובכח הזכרון בכח המדמה בזכרונו סובר שהיא מדנפשו וזהו שכתב הרמב"ם דלא יאמר דבר שלא שמע מרבו עד שיזכיר שם אומרו משמע דוקא אם אומר בשם חכם אחר מותר אבל אם אינו מזכיר שם חכם אחר רק שאמר' מדנפשו אפי' אם אומר בפי' שאינו בשם רבו הוי כמו שאומר בשם רבו דמסתמא שמע מרבו רק ששכח ומדמה לו שהיא מדנפשו וזהו מוכח מר"א שהפליגן בדברים ולא השיב להם כלום אעפ"י שהי' יודע מ"מ לא רצה לאמר להם דבר זה שהיא מדנפשו ולא בשם רבו ע"כ מוכח דזה אסור וע"ז

חסר המשך

מפח שלכן המשקל ביחד ובכרע דכל לחד ולחד שכרי לפי כובד המשא כשיכריע מפח ל"ל כעובך דכר גדול מ"מ כיון דלפי לפסר לגמלם שלח יקחו כריות יעלה יותר כשיקחו מעכרם פעמים לשוקל פ"ח דלפסר לגמלם בעכרם פעמים דח"ח שילמלם כלפעכרם פעמים כ"כ הרשביס ומוכח בסמ"ע סיי"ם [מב] ס"ם חולין ד' ל"ד ע"ח ס"ג סי' רכ"ח סעי' ולו לע"ג דסגילם המוכס חלו כשחיפה ולח יגיע לו שום כפסד לעולפי"ם לשור [מג] ס"ע שם מפני שמחזיק לו מוכס כמכס [מד] ס"ע מגיח עיין ע"ם כחלקי כחיים לבאר דכרי הרב כלוגת הש"ך חולין ד' ל"ד ע"ח ד"ה לח יסלכב [מה] כ"כ הסמ"ע שם כי זהו כלודו שמכבדו לחכל עמו שחם לח יחמר לו כן יחכזה חביכו מפני הרואים שיחמרו מפני שפלומו נמנע לבקש לו לחכל כי חין כל יודעים שחינו סומד [מו] ס"ע מגיח וכיון בגמרת חולין דף לד שחני טולח דחביב לי' לר"י דבלח"ה נמי פחומי מפחח לו שחין זו גניבת דעת כיון שהוח חביב עליו כחמת ומבקש בחמת להנסומו וחין מוכע מלדו חלח מלד חביבו שחינו רולה כמלח שחם יחזיק לו טובה לינו נמכס [מז] ס"ע שם סמי' ולו כי מן הסחם חין לו להטלות על דעתמו דפחחה מסוס שכנך: מכרה כ"כ הסוס' חולין ד' לד ע"ב ד"ה לינסו וכ"כ הס"ע מגיח [מח] ס"ם חולין הל"ל שחני טולח דחביב לר"י כו' וכפ"י הביחו ותמס על

בפני עצמה עם הכרעה אלא שוקל את כולן בב'א והכרעה אחת לכולן הי' שוקל לו שלשה רבעי ליטרא לא יאמר לו שקול לי כל רביע ורביע בפ"ע עם הכרעה של באו"א אלא מניח על כף אחת משקל ליטרא עם רביע בשר ועל כף הב' יתן ליטרא בשר ונמצא בשר שלשה רבעי ליטרא שאם אתה אומר שיתן חצי ליטרא ורביע ליטרא בכף אחת חיישינן לתקלה שמא יפול רביע הליטרא ולא יראהו הלוקח והמוכר טטעהו: יתר דיני המדות והמשקלות ותוכן מעשיהן ומהותם ואיכותם לא כתבתי כי אין נ"ט בזמן הזה כי המדות והמשקלות נתנו במשפט הקיר"ה ובחותם הקיר"ה ואין לשנות חלילה מהמדות והמשקלות של משפטו וחוקתו כי דינא דמלכותא דינא וכל המשנה משפטו חרוץ במשפט הקיר"ה וגם עונשו חמור מאוד כאלו הוא כופר בכל התורה כמש"ל ע"כ צריך ליזהר מאוד: עוד צריך ליזהר מאוד מנגיבת דעת [מט] דאסור לגנוב דעתו של אדם אפי' אם הוא כותי לא ימסור לו בשר נבילה בחזקת שחיטה [מג] ואפי' לגנוב דעת הבריות בדברים או במעשה שמראה שעושה בשבילו ואינו עושה אסור כיצד לא יבקש מחבירו שיסעוד עמו והוא יודע שאינו סועד [מד] ואלו הי' סועד לא הי' מפציר בו. (ב) ולא ירבה לו בתקרובת מתנה ויודע בו שאינו מקבל ואלו היו מקבל לא הי' מרבה לו [מה] אבל בלא הפצר מותר לומר לו פעם ושתים בא ואכול עמי אעפ"י שאין דעתו שיאכל עמו [מו] וכן אם הוא חביב עליו שהי' מפציר בו לסעוד אפי' אם הי' יודע שיסעוד וכן הי' מרבה לו תקרובת אם הי' יודע שמקבל אעפ"י שיודע שעכשיו לא יסעוד ולא יקבל מותר להפציר בו לסעוד ולחרבות לו בתקרובת [מז] וכן לא יפתח חבית יין העומדת להפתח מפני שכבר מכרה לחנוני ומיד יבא המוכר ויקחנה וזה סבר שפתחה בשבילו לחשקותו יין חזק ויהי' נפסד ע"י הפסד גדול שהרי חבית זו שפתחה תשאר חסרה ויתקלקל על ידו ויחזיק לו טובה בחנם אלא צריך להודיעו שלא פתחה בשבילו [מח] אא"כ הוא חביב עליו שהי' פותח בשבילו לבר אפי' אם תשאר החבית חסרה ותתקלקל מותר אבל בדבר שיש לו להעלות

ממון נמול ומדד כשקל כופר כפשנחס וסכור שד' עוב לח סחרן ומלס כנגנל סירח וזס ג"כ סי' מטות פרשס שחמר לח ידעתי חח ד' רק חלכיס שכות נימטריח טבע וסבר שכטולס מחנכג כטבע וביניחס מלריס מולס על כפשנחס וכוח כופר כפשנחס כוניחס מלריס כג"ל כוונת הסכמ"ג: (ב) כ"כ הס"ע מניח וכנגליון כסב דמדייק. זס מד' רס"י ז"ל דחל"כ משום מיוסר מיי"ם ודו"ק וכוונתו נרס"י ד"ס לח יסרכב כחב וז"ל לח יפליר בו כוחיל ויודע שלח יעשה משום דגונב דעתו שכות יחזיק לו טובה בחנם כו' עכ"ל לחנם קשה לי למה לו לדייק זחח מרס"י כח זה מפורש שם בס"ם דחם מביב עליו דבלח"ה שם היו רולה לחכול היו נותן לו מותר דמה שגח ולמה סולרך לדייק זחח מרס"י וגם גוף דבריו שמדייק זחח מרס"י לינו מובן כח מלח משום לינו מיותר כלל דכוח נחינח טעם דמס"ם לחסור משום דגונב דעתו וכל"ל כוונתו דמס"ם גופח לין רלי' ל"ד דכחם פחח כעכורו לע"פ דליכח פסידח כ"כ נמה שפחח משום דכי' מכילום לחנוני מ"מ בעבורו פחחן ולח יחזיק לו טוב' נחנם וכ"כ כחוס' שם ע"ב ד"ה וכח מחל"כ הכח נל"ד לח"ג דלחפי' חם כי' רולה לחכול כי' מפליר בו י"ל כיון דעכ"פ כוח יודע עכשיו שלח יחכל ולח מהנה לוחו עכשיו כלל נמלח מחזיק לו טובה בחנם ולין לריכ' חם"ם מביח כרב לריכ' מרס"י ז"ל שכחב לח יפליר בו כוחיל ויודע שלח יעשה משום דגונב דעתו ומלח כוחיל היח ג"כ נחינח טעם דמס"ם לחסור כוחיל ויודע שלח יעשה ולמה כולרך עוד לכחוב משום דלי לנחינח טעם סני בלשון כוחיל שכחב חחלה וכך כי' לו לכחוב כוחיל ויודע שלח יעשה וגונב דעתו ומלח משום מיותר ח"ל כוונת רס"י דמלח כוחיל לינו נחינח טעם דמס"ם לחסור רק שכיח נחינח טעם דמס"ם מפליר בו לחכול כוחיל ויודע שלח יחכל מס"ם מפליר בו חבל חס כי' יודע שיחכל לח כי' מפליר בו חסור משום דבכב"ג כוי גונב דעתו וח"ם לשון רס"י דמלח כוחיל היח נחינח טעם לכפלרם דמפליר בו כוחיל ויודע שלח יחכל חבל בלח"ה לח כי' מפליר בו ומלח משום היח נחינח טעם דמס"ם לחסור משום לגונב דעתו ורס"י ז"ל משום לשון כגמרח לח יסרכב חדס למכירו לכסוור חלח ויודע שלינו סומד כלומר דלח יסרכב

נו לאכול כשהוא יודע שאינו מועד מז מסרסב נו אכל מס סי' יודע שיסעוד לח סי' מסרסב נו בכס"ג דווקא לאסור דהוי גניבת דעת משום דגוזב דעתו אכל מס סי' יודע שיסעוד ג"כ סי' מסרסב נו אע"ג דעכשיו יודע שלא יסעוד מ"מ מותר ולא הוי גזל כיב דעת זהו כוונת הרב ומוכח מד' רמ"י ז"ל כמ"ש וכ"ל דרמ"י מדייק זה מלשון הס"ס דקאמר אל יסרסב לדם כו' ויודע נו שאינו מועד כלשון ויודע נו קאמר דהו"ל למימר אם יודע נו שאינו מועד דמ"ש מפרש לשון הס"ס דס"ק דלא יסרסב לחבירו למעוד כוונל ויודע נו שאינו מועד דמ"ש מסרסב נו כוונל ויודע נו' דאם יודע נו' מסרסב נו בכס"ג דווקא לאסור אכל אם סי' נותן לו לאכול ואם סי' רוצה לאכול ג"כ סי' מפקיר נו אע"ג שעכשיו יודע שלא יסעוד מ"מ מותר ודמיא לסח דקאמר הס"ס אם סי' מביא עליו מותר וז"ב : (נ) הנה הסמ"ע ס"ק יו"ד כאב דאם סי' נו שמן לפ שיודע נו שלא יסוך מותר לדבר לו בא וסך ממנו מפני הכבוד וכמ"ש לפני זה טכ"ל וכוונתו כמ"ש בס"ק מ'. לענין מכילה דכלה בפלדה מותר לאחר לו פעם ושתים בא ואכל עמי מפני הכבוד וכלב בס"ע מביא בקו"א אות ב' הסיג עליו דבסדיה קאני בסיפא דבריית דבשביל כבודו מותר ולאלק בין כבוד שבשמ"ע סק"מ לכבוד דבריית וכבוד שבשמ"ע בין מלה לריקן ל"ע ודומק גדול עכ"ל ולכאורה היינו מובן מדלא הוה בעלמו פסק כדעת הסמ"ע בלכילה מותר לדבר ס"ת ושתים בא ואכול מפני הכבוד וכמ"ש שם בס"ע ולמה הוצרך לו שם בא זהו בריית מפורשת דבשביל כבודו מותר ומה קמ"ל ולמה כאן בשמן הקשה עליו דהיא בריית מפורשת עוד קשה בא בפשיטות ים לאלק בין כבוד שבשמ"ע דעושה כן כדי שלא לבזותו כמ"ש הסמ"ע דאם יבא שמו כן יתבזה מביאו דברותים שהיו מכבדו יאמרו שהוא מפני שפלותו עיי"ש וכבה"ג מותר שלא יבוא לידי בזיון ובמ"ש מייתי דעושה כן כדי לכבדו בעיני הבריות והסמ"ע לחי לתמוהין לפי' אם לא יתכבד בזה רק מביאת הבזיון ג"כ מותר ולפי"ז מ"ש סיב דבכבוד שבשמ"ע לאלק בין מלה לריקן היא דומק לכאורה גראה כוונתו דלפי ד' הסמ"ע דאם מפני הכבוד מותר אם כן גם בפך ריקן ים לסתיר מפני הכבוד ה"ב למה אלק הסמ"ע בין פך ריקן למלה עיי"ש גם בא ל"ק דיל כוונת הסמ"ע דבמלה אם לא ידבר לו בא וסך יתבזה מביאו מפ"ס מותר אבל בריקן ליכא בזיון רק אם כדי לכבדו בעיני הבריות כמו בכלייתא מותר אבל בלה"ס לחמור ות"ם ד' הסמ"ע וד' סיב חביא ל"ע לכאורה וכ"ל דסיב ס"ל דדווקא בלכילה בשוח יותב אבל בעבודה ואוכל אם לא יאמר לאכילו בא ואבל עמי יתבזה מביאו בפני הבריות אבל בשמן אפלותו ובזה שפיר קמ"ל הסמ"ע דאחמת מניעת הבזיון נם בן מותר כמו מפני הכבוד דבכלייתא אבל בשמן אפילו במלה ואוא סיכה ממנו ליכא זיון כלל אם לא ידבר לאביר בא ואך ממנו דאין דרך לבקש לכל אדם לסוך משמן רק בלכילה דרך בני אדם לבקש למסובין בא

להעלות על דעתו שאינו עושה בשבילו והוא מטעה עצמו ומוכר שעושה בשבילו [עט] בנון שפגע באביו בדרך ומכור זה שיצא לקראתו לכבודו א"צ להודיעו ובן כיוצא בזה [פ] לא יאמר לאביו סך בשמן אשר בפך זה והוא ריקן לפי שיודע בו שלא יסוך דהוי גניבת דעת [פא] אבל אם הי' בו שמן אע"ג שיודע בו שלא יסוך ואם הי' יודע בו שיסוך לא הי' נותן לו י"א דמותר לדבר בא ואך ממנו מפני הכבוד [פב] וי"ח וס"ל דאם הי' מלא אם הי' יודע שיסוך לא הי' נותן לו אמור לומר בא ואך ממנו אא"כ הי' נותן לו לסוך אם הי' רוצה אע"ג דעכשיו יודע שלא יסוך מותר לומר בא ואך ואם הי' ריקן אם יודע בו שלא יסוך אע"ג שהי' נותן שמן אם הי' רוצה לסוך מ"ם כיון שהפך ריקן עכשיו אסור לומר לו בא ואך ממנו (ג) וכן עיקר. [פג] וכן לא ילך לבית האבל וכידו כלי ריקן ומכור האבל שהיא מלא יין והוא יודע שא"צ האבל להיין ויחזיק לו האבל טובה בחנם [פד] ואם הוא עושה כן כדי לכבדו בעיני הבריות מותר [פה] וכן בכל דבר שעושה כדי לכבדו בעיני הבריות אין בזה משום גניבת דעת [פו] לא יכבור לחבירו עור של נבילה בחזקת שחיטה כי עור חנבילה אינו חזק כ"כ כמו חשחיטה ונמצא מטעתו ועוד מפני הסכנה שמא מחמת נשיכת נחש מתה וחארס נבלע בעור ולא ישלח לחבירו חבית של יין במתנה ושמן צף על פיה מפני שיסבור שהכל שמן ויומין אורחים עליה ובטוח שיש לו שמן הרבה לצרכם ואח"כ כשימצא יין יתבייש [פז] ויבוא לידי סכנה [פח] ואפי' אם מכר לו העור של מתח בזול שלקח כמו

על כמור שבממיטו [עט] ס"ע שם דכו"ל לאסוקי אדעתיה שלא לקראתו כי' בתיס חלה לנוכך עלמס כ"כ חוס' כ"ל [פ] ס"ע שם כעי' זיין עיי"ם [פא] זכו דעת בסמ"ע ס"ק יו"ל [פב] ס"ע חניא עיין מ"ם בחלקי בחיים לבאר דבריו מ"ם בקו"א אות ב' שם לבאיר על בסמ"ע וכן מיקר [פג] ס"ע שם בהתכל לאסור לאכול מאלו וכל בעס מבירן בבעודם לאסוגם וסבר בתכל שגס זב בניה לו ויחזיק לו מובח בתנס כיון שלא בניה לו כלום אפי' אם כי' מביא אם כי' לריך לו מ"מ מבשיו בתניעם מלדו שלא בניה לו ס"ע תניא [פד] ס"ע שם [פב] ס"ע תניא דזב שבתב לבבודו מותר קאי על כל אלו דבן בוא בס"ם חולין בל"ל [פו] שלמן מרוך שם בעי' ת' [פז] בס"ם חולין בל"ל בניה מעשה זו וחנק עלמו מחמת בוסב [פח] כ"ב בתברס"א שם בת"ת דאל"ב שלקח ממנו דמיס יקריס בתו בעור של בחיטה שפיפא דבעשהו במקא וכוי גזל ואין זב שייך למיתני בבא בדיני גניבת דעת אע"ב בתמ"ס וכן בעניו לא יאלח לחבירו חביח יין ושמן לא על פיס ט"ב דמייתי שלשה לו בתתנה דאם בתכילה בא יאבל מתאלה תם שקנה ואם זב בתעשו במקא וקבל תעום בעד שתן בוי גזל גמור אע"ב דמייתי בתתנה עיי"ם בתברס"א

במסרים"ח [פט] כ"כ ס"ע תניח בסמ' סרמכ"ס וכוח בכל' מכירס פ' תשמה משכ סל' ח' טיי"ם [ק] ס"ע שם סמי' ע' [קא] כ"כ בסמ"ע ס"ק מ"ז בשם המור [קב] כ"כ בסמ"ע בכ"ל בשם המור [קג] כ"כ בסמ"ע תניח ומדייק זה מרמ"י ב"מ ד' ס' ע"ב ד"ה במלחמי מיין מ"ם בחלקי בחיים דכוונתו חע"ג דרוב בי"ח לא סי' נותניס כ"כ בשביל יופיין רק למיתוס בי"ח וסד"ח דזהו מיקרי תולחם חפ"ה לחריגן דזה שמוחן יותר מצוויין בשביל יופיין כוח מוחל מדעתו [קד] ס"ע תו"מ שם שם ס"ק סי' ע' [קה] סמ"ע שם ס"ק ס"ז [קו] ס"ע סניח וכוונתו דלעולם לא יכי' ניכר בין בשר כחום לבחון וחסור לקונח גס על כחום שהוח שמן דכח יש כרבה שמניס בעולם מע"ה לחסור [קז] כ"כ בחגרת בשלחן ערוך הרב סדוקח לברוחו בחיס בעלמח וכוח בעין סדחה ליפוחו זהו חלוי בחנהג חי"ם ונרחה כוונתו דבסדחה כוח רק ליפוחו שלח יכי' בבשר נחחם בחיני בקונח וסדחה כוח רק חניחם בחילוס זהו חלוי בחנהג חבל לנפח בבשר חילחם שמן זהו גזל גמור [קח] ס"ע שם סחי' יו"ד [קט] סמ"ע שם ס"ק י"ז [ק] בנבות למ"ח שם דזהו יותר רבותח לסיען יותר עוב מהחדשים דעושה קמח כרבה יותר מהחדשים מ"מ לחסור לכפחים ניחח לעוקח יותר בחדשים שחניחו לחולר לייחן חי"ם בסמ"ע לכדעת החנהג כוח

כמו המקח של עור מתה רק שאמר לו שהיא של שחיטה כדי להנהותו אסור משום גניבת דעת

[פא] אסור לאדם למכור לחבירו קרקע או מטלטלין שיש עליהן עסק ודין לאיזה אדם עד שיודיענו ללוקח שאעפ"י שאחריות עליו אדם אין רוצה שיתן מעותיו וירד לדין ויהי' נתבע אח"כ מאחרים [ל] אסור להשקות הבהמה מי פובין שמנפחין אותה וזוקפין שערותיו כדי שתראה שמנה וכן אסור לקרד ולקרצף אותה כדי לזקוף שערותי' וכן אסור לצובע כלים ישינים כדי שיראו חדשים ואין השבח שמשביחם [לא] בצבע כמו העילוי שמעלה אותם בדמים מפני שמוברים שהם חדשים ונמצא מטעה אותם ומאנה אותם [לב] אבל חדשים מותר לצבעם כדי ליפותם [לג] וכן ליפותם בשאר מיני יפוי אפי' אם מתעלים בדמים יותר מן השבח שמשביח הואיל ואין כאן מעות ואונאה שחמוסיף דמים בשביל (ד) יופיין מוחל הוא מדעתו ואפי' אם מעלה דמים כ"כ עד שרוב בנ"א לא היו נותנים מקח זה בעד יופיין רק מיעוט בנ"א אשר בשביל יופיין הוא מוותר ממונו ונותן כמה שהוא רוצה אפי' יותר משויין ס"ם מותר [לד] אסור לנפח בקרבים כדי שיראו שמנים ורחבים ואסור לשרות בשר במים כדי שילבין ויהא נראה שמן [לה] ואם מנהג כל הקצבים לעשות כן והכל יודעים ממנהגם מותר כיון שהכל יודעים ממנהגם אין כאן אונאה [לו] ום"ש שומר נפשו ירחק מזה כי אעפ"כ יש לחוש שיסבור הקונה שהיא שמן באמת שהרי יש הרבה שמנים בעולם ובשביל כך עושים כן כל הקצבים מש"ה אסור [לז] ומכ"ש מה שבקצת מקומות נוהגין הקצבים לנפח הבשר כדי שיראה שמן זהו איסור גמור וראוי לקונסם ולעונשם דזהו אונאה גמורה וגזל גמור [לח] אסור לערב מעט פירות רעים בהרבה פירות יפים שלא יהיו ניכרים בהם ויסבור הבל בהזקת יפים ואפי' חדשים בחדשים רק שהם משני שדות שא"א [לט] שלא יהי' אחד בישינים אסור לערב כי הישן עושה קמח יותר הרבה מן החדישים [ק] ואפי' ישינים עם חדשים אסור נ"כ לערב כי לפיעמים יפה בחבירו וכש"כ חדשים

החדשים

ד' ל"ד ע"ב ד"ה וכח לכחבו במניח כיון דבעבודו פחחן וכיון דחפי' לח סיס מכיכוח סיס פוחחן בעבודו מוחר כיון דמכסיו כוח מבנס לוחו עכיס טיי"ם מס"ס ס"ם בחילוק בין מלח לגיקן דבמלח חס סיס רולס לסוך לסי' נוחן לו ומכסיו כוח בחחם מבקס לכנסוחו ומלדו לין סוס מניעס רק כמניעס מלד חניכו שחיכו רולס מס"ס לינו מחזיק לו טובס בחנס משמ"ס בגיקן כיון שחיכו מבקס בחחם להנסוחו כי יש מוכ מלדו שבסך גיקן מס"ס לח"ג שחס סי' רולס סי' נוחן לו ס"ם כיון שבסכיו לין לו לחסור זהו כוונת כרב ודבריו נרחיס עיקר ור' הסמ"ע ל"ע כמ"ש: (ד) כנ"ל כוונת הס"ע הניח דחל"כ קשה למה סולרך הרב לגייך זה מרמ"י ס"ם הח מחנה מפורשת כוח בערכין ד' כ"ד ע"ח עבדיס נמכרין בכסוחן למכחו לכסוח יפה שלחן מבנחת ומעלה דמיהן שחס. חילקח לענד כסוח בשלחיס דיעל כוח מחבחי' מנה על המקח שחוח שוח מכסיו.

מיי"ם

אהיה 1234567

ועתה נדון בכמה שאלות שנשאלו בבית ההוראה בעניני גניבת דעת

מכרזים

שאלה

בנק הוציא למכרז דירה של לוה שלא הצליח לעמוד בתנאי הפרעון, על מנת להפרע מהחוב. האם מותר לאחד החפץ לזכות בדירה במחיר נמוך, ללכת ולפצות את כל הרוצים להתמודד מולו בסכום כסף, כדי שיפרשו מהמירוץ וישאר הוא לבדו ויזכה בדירה במחיר נמוך, או שכיון שנגרם בכך נזק ללוה שהרי אילו היו מתמודדים נוספים יתכן שהדירה היתה נמכרת ביותר והיה נפחת מחובו של הלוה סכום גבוה יותר, אסור.

תשובה

הנה להוריד מתמודדים במכרזים (על זיכיונות שונים מהמלכות וכדו') ע"י תשלום כסף, מבואר בפוסקים שמותר, וזה נקרא בלשון הפוסקים **דמי לא יחרץ**. אמנם בנידוננו יש לדון, שכיון שעי"ז יגרם הפסד ללוה, שאילו היו מתמודדים אנשים נוספים יתכן שהדירה היתה נמכרת במחיר גבוה יותר, והיה חובו של הלוה נפחת בסכום גבוה יותר, או יתרת המכירה מעבר לחוב היתה גבוהה יותר, נמצא שגורם בזה הפסד ללוה, ושמא אסור.

ונראה, שכיון שיסוד ההיתר לקנות נכס ממכרז שעושים הבנקים, על אף שבדרך כלל מתבצעת המכירה דרך בית המשפט ולא דרך ב"ד, ולא מתבצעת הגביה כדין המבואר בשו"ע, ולפעמים אף נמכרת הדירה בהרבה פחות משוויה, והליכי גביה בבית משפט נוגדים את הליכי הגביה בדין תורה, (ומטעם זה אכן אין לקנות נכסים ממרכז שמבצעת רשות ההוצאה לפועל, כיון שסדר הגביה מתבצע שלא כדין, הן בנסיבות לרדת ולגבות את הנכסים והן בדרך הגביה שהוא השומא וכו', ונמצא שגוזל את חבירו שלא כדין), מקובל להתיר הרכישה מהבנק. וזאת מפני שכל לוה הנוטל הלואה מהבנק הרי הוא מאשר ומסכים בחתימתו לכל הליכי הגביה המקובלים בין הבנקים במקרה של אי החזרת

כספים, והרי זה כאילו הסכים מלכתחילה שימכרו את דירתו במקרה שלא יעמוד בפרעון החוב לקונה שיוצג מולו ע"י זכייתו במכרז ובגובה הסכום שיזכה בו. ומטעם זה יש להוסיף ולומר שמאחר וגם זה מקובל היום בין הסוחרים להוריד מתמודדים ע"י דמי לא יחרץ, הרי"ז כאילו הסכים גם להליך זה מלכתחילה, שהרי הסכים להליך המקובל בין הסוחרים.*

הערות המערכת:

עיין להלן בתשובות הבית תשובה ה' שהארכנו בנידון זה.

שאלה

מוכר שעורך מכירה במכרז, ומעמיד כמה מידידיו שיעלו את המחירים כדי שיחשבו שאר הקונים שהמחיר עולה, האם מותר.

תשובה

לכאורה, כיון שהמציע אינו מעלה את המחיר אלא כדי שיעלו הקונים את המחיר ואינו מתכוין באמת לקנותו, הרי"ז רמאות וגניבת דעת ואסור.

◆◆◆

שאלה

בנין מסויים עומד למכירה וידוע לקונה שהבנין עומד לקבל אישורי בניה ע"י ת.ב.ע. וחלק מהמוכרים (שותפים או יורשים) אינם יודעים מכך, האם בפניה למוכר כדי לרכוש את הדירה על הקונה לספר את כל הידוע לו על זכויות הבניה.

תשובה

פשוט שחייב להודיע להם מתרי טעמי. א', מצד איסור גניבת דעת, שהרי יודע שחבירו מוכר בזול רק מפני שאינו מודע לשווי האמיתי של הנכס שהוא מחזיק. ב', מצד מצות השבת אבידה, שבכלל מצוה זו ליידע את הבעלים על שיווי הנכס שהוא מחזיק.

◆◆◆

שאלה

מוכר דירה בדמי מפתח שעפ"י חוק חייב להוריד שליש ממה שמקבל מהקונה השני להעבירו לבעל הדירה, ומבקש לסכם עם הקונה השני למכור את הדירה בסך 200,000 וייכתב בחוזה שקנה הדירה בסך 150,000 ויוסיף לו עוד 50,000 בתור מתנה.

תשובה

פשוט שכיון שאי"ז מתנה באמת, רק עושה כן מן השפה ולחוץ כדי להוריד מהתשלום לבעל הדירה, הרי"ז רמאות וגזל גמור כיון שע"פ דין מגיע לבעל הדירה שליש מהמחיר.

שידוכים

שאלה

שדכן מציע שידוך ואומר למחותן שהבחור מתמיד ומופלג בתורה והדברים אינם מדוייקים, האם יש בזה גניבת דעת. ומה הדין בשינוי הגיל כשאומר שהבחור בן 22 בעוד שהוא בן 24.

תשובה

נושא העלמת פרטים אמיתיים בשידוכים מורכב מאד ולזאת אקדים ואומר, שאין לסמוך על נטייה עצמית ודימוי מילתא למילתא בעניינים אלו, אלא צריך לשאול ולברר אצל מורה הוראה בכל מקרה ומקרה. אולם בקצירת האומר אגע בזה קצת מקופיא. ישנם ג' סוגי מומין וחסרונות. ישנם חסרונות שאף בדיעבד לא ישלים הצד השני עמם לעולם, וחסרונות מסוג זה פשוט שאסור להעלימם, וגדולה מזו, אם העלימו ואח"כ נודע הדבר ניתן לבטל השידוך למפרע, כדין מקח טעות. אמנם ישנם חסרונות, שאכן לכתחילה בודאי לא היו מסכימים להם, מ"מ בדיעבד אחר שנעשה השידוך ונודע הדבר, בדרך כלל משלימים עמם ומוותרים ואין מקובל לבטל השידוך בגינם. וגם חסרונות מסוג זה מתחלקים לב' סוגים, ישנם חסרונות שאומדנא דמוכח היא שאין שום אדם בעולם שהיה מסכים להם לכתחילה בנפש חפיצה, ובודאי אילו ידעו הענין לא היו גומרים השידוך אע"פ שבדיעבד לא יבטלו כנ"ל, ומאידך ישנם חסרונות שאע"ג שמקצת אנשים מקפידים עליהם לכתחילה מ"מ ישנם אנשים שאצלם אי"ז חסרון כ"כ, ויתכן שאפילו היו יודעים מזה היו גומרים בסופו של דבר השידוך.

והנה בחסרונות שכולם מקפידים עליהם לכתחילה, מצינו עמוד חזק ואיתן לסמוך עליו ולהתיר להעלימם. והוא ע"פ דברי בעל הקהלות יעקב (יבמות סי' כ"ד), שנשאל מאחד שמחמת חולי נטלו ממנו הרופאים את הביצה השמאלית, ורוב הפוסקים מתירין אותו לבא בקהל, אך אין ההיתר ברור לכו"ע, ורק בשעת הדחק - דאל"כ אין לו תקנה - התירוהו, האם מחויב לגלות את עניינו למשודכת. וכתב שלכאורה יש לדמותו למבואר בחו"מ סי' רכ"ח ס"ו, שאסור לרמות דעת בנ"א במקח וממכר או לגנוב דעתם משום גניבת דעת, וא"כ גם בנידון זה היה צריך להודיע לה. ושוב כתב להתיר לו להעלים זאת, דשאני גניבת דעת במקח שאפילו מום שאינו מבטל המקח משום שאין אדם מקפיד כ"כ להיות גברא הדרנא עבורו,

ולא מעלה לכ' עולות חגם. אבל אפשר לומר דטעמא זו אינה כדאי לבטון, שגם אם הקונה גמר ומקנה מפני טעם זה, אבל המוכר לא גמר ומקנה מפני זה, דהקדוש מעות זה לא הוה יותר מכשר ליו"ע שיש בו ג"כ מעות. חון אם נאמר שחז"ל לא גזרו מעיקרא בשריך לו לדבר מצוה, וממילא יודעים שניהם, וגמרי ומקני על דעת התורה והחכמים י).

ד. בצריך לתורחים, יש פניס לכאן ולכאן, לגדד כן או לא, וכיון שהמוכר מוחזק יוכל לטעון קים לי, או נאמר כיון דמדאורייתא מעות קונות, וי"ל דהלוקח מיקרי מוחזק. וע"ז יש להשיב דבדבר שממון תנאו קיים מדאורייתא, וכיון שהיקנו חז"ל ככה, והכל מרוצים בהקנת החמים זו, הוה כאילו התנו שלא יקנה עד המשיכה, ולא נריכים לומר דמשום זה תקנת חכמים קיימת משום דפקר ב"ד הפקר.

ה. אם נתן תחלה קלת דינרים ואח"כ הוסיף עוד קלת, עד שהוסיף עד דמי כולו, גם בכתב סופר מודה דצריך המוכר ליתן לו כולו, וק"ל.

סימן יח

נסתפקתי אי בן נח מלווה על גזיבת דעת.

הנה בריטב"א מולין (י"ד ע"ב) בציית בשם בעלי התוס' דגזיבת דעת שלו נכרי הוא איסור דאורייתא, דנפקא לן מדכתיב לא תגזול ולא תכחשו וגו', וכי כתיב בסיפא דקרא אים בעמיתו דממעט הכותי, הכיא דלא תכחשו ולא תשקרו קאי במקום שאין חילול השם בדבר. ודיקא נמי דלא כתיב מעמיתו או לעמיתו, והיינו נמי דיכניס לתנחתא בלא תגזול, ואע"ג דלא משכחן גזיבה סתם על גזיבת דעת אלא לצון גזיבת לב, בכאן נכתב לא תגזול סתם לכלול אף גזיבת ממון, ובתוספתא דב"ק אית שלשה גזיבים הם גדול שבכולם גזל דעת הבריות עכ"ד. ומבואר מדבריו דקרא דלא תכחשו אים בעמיתו קאי אישראל אבל מגוי מותר היכא דליכא חילול השם, והמוכר מחל וכי מקפיד ומכחיש לנכרי ליכא משום גזיבת דעת א). (חון אם נדחוק לומר דגזיבת דעת אסור אף"כ עושה כן מעשה בגון שמוכר לו בזילה במקום שחיטה, משא"כ בדיבור).

ומה שכתב בריטב"א בשם בעלי התוס' דאיסור גזיבת דעה מנכרי הוא דאורייתא, כן כתב ג"כ בשמ"ג (ל"ת קנ"ב) וז"ל: גרסינן בפרק גיד הנשה אמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הגוייס, ויש ליתן טעם אף"ג דכתיב לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו אים בעמיתו, לא תגנובו לא קאי אגניבת ממונות אלא הכלל, דאף"כ היה לו לומר מעמיתו, ועוד כי ניגון טעם מפסיקו בתלמיון בשם' נדרים בפ' אין בין המודר הנאה, ושום שכל אלו פסוקי טעמים, משמע שפסוקי טעמים מן התורה עכ"ל. הרי מוכח להדיא דס"ל ג"כ שגזיבת דעת אפילו של גוי הוא דאורייתא.

ובעיקר איסור גזיבת דעת י"ל קו"ח ומה גזיבת ממונו אסור ע"כ) דאוקמת גופו חמור מאוקמת ממון. וכמו כן גוי מגוי כיון שאסור לגנוב ממונו בש"ב דמעו ב). והנה אף"ו מצינו מידות שהתורה נדרשת נתנה רק לישראל ולא לבני נח, מ"מ מסתברא שכן הוא ול"ש. ולפי"ז היה אסור להכשיל לגוי בגזיבת דעת גוי אחר, דאיכא לפני עור, ומכש"כ שאסור לגוי לגנוב דעת ישראל.

סימן יט

אם מותר לייצר דבש בארץ ישראל ע"מ למוכרו בחו"ל

שאלה: אם מותר לייסד הרבה נחילי דבורים בא"י כדי להרבות דבש, על מנת למכרו בחוץ לארץ, משום פרנסת ארץ ישראל.

תשובה: בשו"ע חו"מ (סי' רל"ח סכ"ו) אי: אין מוליכין פירות שיש בהם נפש מא"י לחוץ לארץ ע"כ. ועל פי פשטות פסק השו"ע אסור גם זאת. אבל יש לעיין בטעמא דמלתא דעל כרחך אין הטעם משום קדושת ארץ ישראל שהיא על פירותיה ולהוליאם לארץ העמים שחוילה וגואה עמהם. דאם כן למה דוקא פירות שיש בהם נפש אסורים ולא החיים. ולדברי ב"י (שם) שכל שהוא מאכל אדם הוא בכלל חי ונפש לאו פשיט קלת, דאין בשאר דבריס קדושה כמו פירות שמוליאה ארץ הקדושה כדי לחוס שלא יעמדו בארץ העמים, ובפרט למש"כ שם הב"י שאפילו כמון ופלפלין אסור. אבל בהמ"ס כלי מכירה (פי"ד כ"ז) אי: בפירות שכמון ופלפלין מותר להוליא מארץ לחו"ל, וכמון ופלפלין אין מקבלין למאן דס"ל דגזיבת דעת בנכרי אסור מה"ת, היינו דווקא במכירה ולא גבי מתנה. והעיר ע"ז התועפות ראם דמדברי היראים לא מבואר כן עיי"ש. עכ"פ להנ"ל א"ש קושיית רבינו, די"ל דגם דעת הריטב"א דרק במידי דממון איכא איסור דאורייתא. או דס"ל להריטב"א כדכתב הקובץ הנ"ל.

ב) ולדברי היראים שם שכתב: אבל גונב דעת הבריות במידי דממון "הוי בכלל ממון" ועובר על לא תגנובו, לפי"ז מסתבר לומר דגם בן נח מצווה ע"ז.

ע ק ב י ס ו פ ר

י) עיין חי' ק"ז הגרע"א ז"ל עש"ע או"ח (סי' תרמ"ט ס"ב) שכתב: קנה אתרוג למצוה י"ל דא"י המוכר לחזור בו דבמקום מצוה מעות קונות עכ"ל וציין למש"כ בחו"מ שם. וראה עוד בפמ"ג (סי' תרנ"ו א"א סק"א) שג"כ מבואר הכי.

א) ביראים השלם (סי' קכ"ד) מבואר דדוקא במידי דממון שייך גזיבת דעת מה"ת. ועיי"ש בתועפות ראם (אות ה') מה שהביא מהקובץ על הרמב"ם הל' דעות (פ"ב ה"י) דאפילו

דיומ זכב כו' · גרי"ף ליתא לימתא שורף עליהו ומכסה כו' וכתב ע"ז במיו"ע ופשיטא דלא נ"מ מידי בין חילוף הגרסאות בזה · ולכאורה יש לומ בזה לכאורה לפי מ"ש סר"ן בדעת הרי"ף והרמב"ם דגרסי הא טרפא דתניא ומותר לכתחילה אף בדבר שאין מגדל ממחים וע"כ מותר לכתחילה בעפר הנדבר וע"כ ס"ל לגרוס כמו שהוא בגמרא דסי' מכלך במדבר כו' בומק דיומ זכב ס' כיון שיש לו במה שיסמוך דיומ זכב יסמוך בפר המדבר ויכסה בו וע"כ מוכרח הרי"ף לגרוס שורף עליהו ומייירי כשאין לו במה שיסמוך סר"ן : **בשבר** שמר מברסם תביעו כו' כמאכ ליכא · בל"ח בביעו רחי' מזה דאם לא כיסה שחיטתו כשירה · וכן הוא בכלבו : תוד"ה אלא כו' שאני אם כסה ס' · למאורה לבעית ר"ח בתוד"ס שחיקת לא קשיא כ"כ : תוד"ה ומקדת כו' ואין זה שחיקת לבנים כו' · בריטב"א בשיטת בשם תו' שהוא רקב בעלים הנקרא קיר"ל בלע"ז :

גיד הנשה פרק שביעי

דף פט ע"ב במעי אמן כן קדושים · רמב"ם פ"ד מה' תמורה דין ג' : תוד"ה ואחי כו' דמגיר · ס"ה דהוי מלי למימר שהוא לישנא כולל וכמ"ש בתוד"ה ליכור אלא משום דבשמעתין מדבריק עשמא דלישנא תנור וע"כ נקטו שתו' ג"כ : בא"ד כדפרש"י · לכבי כומם שתו' לפרש"י דבלא רש"י קשה דמגיר קאי אחי אלא אמרי' דאי אחיל לקדשים בפומאת בגוף אית בי' כרת וה"כ אין לומר דמשום חומרת דקדשים יחיל על גיד דאין החומרת כ"כ מהשם לך דהם"י כתב שם ג"כ לא פיגול ופותר : תוד"ה ליכור גיד כו' לימה דקסבר יש בגידין בע"ע כו' · עמ"ש דף ק"ל בזה :

דף צ ע"א ולזה קדשים בשוויתן בן קדושים · הרמב"ם פסק בפ"ח מה' מאכלות אסורות דגיד שבשה טמא גם בשוקדין ולכאורה קשה דהא לפי מה' לפסק בפ"ד מה' תמורה דין ג' דולדות קדשים בשעי אמן בן קדושים אין ליסור גיד של עולים ול"ע : פרש"י ד"ה רבב"י כו' · ולקמן קמת כו' · ללקמן בתרת פירושא ללשלותו סיים בשני עשו וע"כ ל"ל לפרש דפליגי בהא דהא כ"ע פירשו ליסורת ליסור אבל לגיעת קמת דפירושו דלשלותו סיים בשאול מאוכר שפיר פליגי בהא רבי לרבן : ע"ב חולו לתפות · כן פסק הרמב"ם פי"ו מ"ה משום שקבעו דין ד' ושקשה בל"ת שם דל"ל פסק כרבן וה"ל לך פסק שם דין ב' דפירשו ידו כל' ושוד ים, לכוסף לשיטתיה שקשה קושיות שגורת המחברין · דשיטיה לא ליתניך קרא לרבי : ולמאורה י"ל דמפרש ת"ק בשוכרם"ל ע"ל ברב"י ל"ה להשלותו כו' לשכבו תאורתי רב פפא ורב חמא ורב חסדא פליגי על רבב"י וס"ל דלא פליגי רש ורבן בשבי כלל וכולהו ס"ל כרבי דפירשו ירדו ולשבי פסק הרמב"ם כרבי תב"ע דחבירו פליגי עליה רק בגידין דליסורת פליגי ורב חמא ס"ל למולנו ורב חסדא ורב פפא ס"ל דדיעם בגידין דשיטיה וב"ע יש לומר שברת ר

ה) ובאמת לא זכיתי לרדת לסוף דעתו של ידידי, דאטו עולה על דעתו שמרבותינו הראשונים איכא מאן דס"ל דמותר לאדם לחשוב (אוצר החכמה) שאין הכל מן השמים, הלא זה הראשון מי"ג העיקרים שהבורא יתברך שמו בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה "לכל" המעשים, ואטו ס"ל למאן דהו שבזמן כעס וריב מותר לאדם להיות אפיקורס כי א"א לו להיות כאבן דומם ח"ו, וע"כ שגם בשעה שהוא עונה למחרפהו צריך להאמין דכל עיקרי האמונה, רק הותר לו להציל את עצמו מכל נזק, וכמו שעשה ר"א בר"ש כמו שביארתי במכתבי הראשון בס"ד, ובין אם זהו טעם מצות לא תטור ובין שאינו טעמו, סוף כל סוף מעיקרי אמונתינו הוא, ולית מאן הפליג על זה.

והנני בזה אחיך וידידך האוהבך ומכבדך ומוקירך כערכך הרם.

אהרן יודא

סימן י"ב

היה בבני ברק לצורך עסקיו ונכנס לחתונה של מכריו אם חייב להודיעו שלא בא במיוחד לחתונתו

חו"מ סי' רכ"ח סע' ז'

יום ג' לחודש תמוז שנת תש"ם לפ"ק

מע"כ ידי"נ האברך החשוב הרב ב.ת. שליט"א

אחדשה"ט בידידות.

בדבר שאלתו שהיה צריך לנסוע מירושלים לבני ברק לסדר איזה ענין נחוץ, ובאותו לילה היה חתונה של אחד ממכריו, ולולא ענייניו הנחוצים לו לא היה נוסע במיוחד לאותו חתונה, אבל כיון שהיה שם כבר, נכנס לאחל לו מזל טוב כנהוג, אם חייב להודיעו שלא בא במיוחד בשבילו, ובפרט שזה יגרום שכשהוא עושה שמחות בעז"ה בירושלים ירגיש אותו בעל שמחה התחייבות לנסוע לירושלים, ויש בזה משום גניבת דעת, או לא.

א) בחולין דף צד: איתא דמר זוטרא בריה דרב נחמן הוה קאזיל מסיכרא לבני מחוזא, ורבא ורב ספרא הוו קא אתו לסיכרא, פגעו אהדדי, הוא סבר לאפיה הוא דקא אתו, אמר להו למה להו לרבנן דטרוח ואתו כולי האי, א"ל רב ספרא אנן לא הוה ידעינן דקא אתא מר, אי הוה ידעינן טפי הוה טרחינן, א"ל רבא מ"ט אמרת ליה הכי דאחלישתיה לדעתיה, א"ל והא קא מטעינן ליה, איהו הוא דקא מטעי נפשיה ע"כ.

ב) ולא מיבעיא לרש"י שם שפירש דרק כשאומר לו בהדיא, באתי כל אותו דרך לכבודך אסור, וכל שלא א"ל כלום מותר, פשוט שבנד"ד א"צ לומר לו, אלא אפילו לתוס' שם שכתבו דרק כשהוה ליה לאסוקי אדעתיה שלא לקראתו היו באים אלא לצורך עצמם, ה"ה בנד"ד הוה ליה לבעל השמחה לדעת שהרבה פעמים מזדמנים אנשים מירושלים בב"ב לצורכי עצמם, ואינו חייב להודיעו, ומה שזה יגרום שהוא יטריח את עצמו לשמחותיו בירושלים, לא איכפת לן, דממנ"פ אם כיון אל האמת שלא בא במיוחד בשבילו, אז גם הוא לא יבא במיוחד לירושלים בשבילו, ואם לא כיון אל האמת, וחושב שהטריח לכבודו, הרי קיבל את הכבוד באמת, ובביאתו לירושלים אינו משלם לו יותר ממה שקיבל, ועיין ברש"י שם שפירש והא קמטעינן ליה וז"ל, אם לא הייתי מגלהו היה מחזיק לנו טובה חנם עכ"ל, וע"ז השיב לו רבא איהו הוא דקמטעי אנפשיה, הרי שכל שהוא מטעה את עצמו לא איכפת לן שהוא מחזיק לו טובה חנם, על אף שפשוט

שהמחזיק טובה לחבירו דרך העולם הוא להחזיר את הטובה, מ"מ אמרינן דשרי משום דאיהו קא מטעי נפשיה כנלענ"ד פשוט.

ג) ואינו דומה להא דאיתא התם בדף צד. אל יסהרב אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע שאינו סועד, ולא ירבה לו תקרובת ויודע שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות המכורות לחנוני אא"כ הודיעו וכו' כי התם מירי שאומר לו שעושה בשבילו, (לדעת רש"י) או דלא הו"ל לאסוקי אדעתיה שאינו עושה בשבילו (לדעת תוס') ומ"מ איתא התם שאם עושה לכבודו מותר, ופירש"י בשביל כבודו של אורח להודיע לבריות שחביב הוא עליו מותר עכ"ל, וא"כ ה"ה בנד"ד אם אחרי שהוא נמצא בב"ב הוא רוצה לכבדו בהופעתו, ויראו הבריות שהוא מחבבו, אפילו אם יחשבו שהגיע מירושלים במיוחד כל שהוא לכבודו שרי, וכל זה נפסק להלכה בטור ושו"ע חו"מ סי' רכ"ח, ועיין שם בפרישה שפירש לכבודו "להודיע לכל חשיבותו", לית לן בה, ואדרבה יוצא שאין להודיעו אף ממדת חסידות, כי הוא גורם לו חלישות הדעת, כמו שא"ל רבא אחלישתיה לדעתיה, ופירש"י שהיה סבור תחילה שכבדנוהו, ונלענ"ד דכוונתו דזה גופא בושה הוא לאדם שחושב שמכבדים אותו ואומרים לו בכלל לא חשבנו לכבדך, והבן כי פשוט הוא.

והנני בזה ידידו דו"ש

אהרן יודא הלוי גרוסמן

פעיה"ק ירושלים תובב"א

...

סימן י"ג

בענין בעל מלאכה שהזיק סחורתו בשעת ההובלה

חו"מ סי' רל"ב סעי' י"ח

בס"ד פעיה"ק ירושלים ת"ו
יום כ"א לחודש אייר שנת תשנ"ז

מע"כ האי גברא רבה ויקירא, דעוסק בצדקה וחסד תדירא, ותרם מהונו ליהכנ"ס להאדירה, ה"ה הוד כבוד הרה"ח ר' מ.צ. שליט"א שלום רב וכט"ס.

בדבר שאלתו שהזמין ארון קודש של שיש לביהכנ"ס בעירו, ובדרך כשהובילו את החלקים נפגם השיש במקומות אחדים, והבעל מלאכה אמר שימלא אותם החורים בדבק מיוחד, שבכלל לא ירגישו שהיה שם חור, (אם לא שיסתכלו ויתבוננו היטב כדי למצוא מקום המילוי), וחושש מע"כ שאין זה כבוד לביהכנ"ס, ועל אף דאיכא הפסד מרובה לבעל המלאכה להביא שיש אחר, מ"מ הרי פשע בזה, והוא חייב באחריות עכתו"ד, ורצונו לשמוע חוו"ד בנידון.

א) אקדים בשבח, אשריך שזכית למצוה גדולה זו, עיין בלשונו הזהב של הרמב"ם בפ"י מהל' ס"ת הל"י שכתב וז"ל, מצוה לייחד לספר תורה מקום, ולכבדו, ולהדרו "יותר מדאי", ושם בסוף הל' י"א כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות, בודאי שכרו הרבה מאד, ויזכה תמיד לעשות כהנה וכהנה בעז"ה.

ב) בעיקר שאלתו הנה תנן בשבת דף קב: הבונה כל שהוא חייב, ושם בגמ' כל שהוא למאי חזיא וכו', כן עני עושה פטפוטי כירה קטנה לשפות עליה קדירה קטנה, דכוותה

היכא דדש ביה שאינו נראה בעיניו כשם רע, ואפ"ה אסור. עוד כתב הכס"מ שם דמלשון רש"י בב"מ הנ"ל משמע דהיכא דדש ביה ואין כוונתו להכלימו שרי, ובוחן לבבות הוא יודע עכ"ל.

וע"ע בתוס' במגילה דף כז: בד"ה ולא כיניתי שם לחבירי שכתב וז"ל, אפי' כינוי דלא הוי גנאי, והא דאמרינן בב"מ דף נח: דהמכנה שם לחבירו "אין לו חלק לעוה"ב", היינו בכינוי של פגם משפחה עכ"ל. ואין גירסא זו לפנינו, אבל עכ"פ מתוס' שם משמע שסגולה לאריכות ימים הוא לא לכנות שום שם אף שאינו של גנאי, שהרי שאלו תלמידיו את רבי זכאי במה הארכת ימים והוא ענה שלא כינה שם לחבירו עיי"ש. וצ"ל דמה שהק' התוס' במנחות על פירש"י שחוטמו היה משוקע שתימה שכינוהו בלשון גנאי וכו', אע"פ שאין כאן משום פגם משפחה, מ"מ אין דרך הש"ס לכנות שום שם שע"כ יש בזה איזה מעלה שהרי היא גורמת לאריכות ימים וק"ל.

אולם כל זה בשם גנאי או כינוי סתם, אבל כינוי לשבח כבר כתבו התוס' בתענית דף כ: בד"ה בחכינתו, שלשבח מותר עיי"ש ומשם משמע קצת דמותר לקרוא לאדם בשם משפחתו, אבל לענ"ד גם זה תלוי לפי העת והזמן, וכיום נראה שיש להוסיף איזה תואר כגון הרב פלוני, או מר פלוני, או ר' פלוני וכו', כל אחד לפי כבודו.

וזאת תורת העולה, דבודאי לכתחילה לא יכנה שום שם לחבירו, ויקראנו בשמו שניתן לו כשנכנס בבריתו של אברהם אבינו בתוספת תואר כל אחד לפי כבודו, והרי אמרו שעל זה יצאו אבותינו ממצרים שלא שינו את שמם, וכל שם שחבירו מתבייש בו, או שהוא מכוין לבייש אותו בו, אסור. ושם של שבח שרי, ושם סתם יש מעלה לא להשתמש בה, והוא מסוגל לאריכת ימים, כנלענ"ד.

ומה טוב שבימים אלו שבאים לתקן את המדות ולתקן את החטא של תלמידי ר"ע שלא נהגו כבוד זה בזה עוסקים אנו בהלכות אלו, ונזכה לתקן את נפשותינו ורוחותינו ונשמותינו מכל סיג ופגם, ונטהר ונתקדש בקדושה של מעלה. אמן סלה.

כעתירת ידיד

אהרן יודא הלוי גרוסמן

סימן י"ג

בענין גניבת דעת

חו"מ סי' רכ"ח סע' ו'

אור ליום ב' חשון תשנ"ד

כבוד ידידי הרה"ג ר' ח.ה. שליט"א.

אחרשה"ט בידידות נאמנה.

בדבר שאלתו בענין גניבת דעת אם מותר כשאין חבירו מחזיק לו טובה, אבאר בעז"ה את חומר הענין ויבין מעצמו כמה צריך להתרחק מזה.

א) רבינו יונה בשערי תשובה שער ג' אות קפ"ד בענין כת שקרים כתב, שהחלק השביעי הוא מי שמתעה את חבירו לאמר כי עשה עמו טובה או דבר טוב עליו ולא עשה, אמרו חז"ל אסור לגנוב דעת הבריות, והנה חטא זה חמור אצל חז"ל יותר מגזל יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה ונתחייבנו על גדרי האמת, כי הוא מיסודי הנפש עכ"ל.

ב) ומקור הדבר בש"ס דילן הוא בחולין דף צד. אמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עכו"ם וכו', אבל שם אינו מבואר שהוא חמור מגזל, אדרבה הוא רק איבעית אימא השניה של הגמ', ומצאתי ברייתא במסכת כלה פ"י וז"ל, גונב דעת הבריות כגונב דעת המקום, שהרי אמרה תורה על הגזלן לשלם בראשו, ועל הגנב פי שנים בכלים, ותשלומי ד' בצאן, וחמשה בבקר, מ"ט דחש רחמנא אטרחיה ע"כ. ופי' הברייתא צ"ל שגזלן אינו גונב דעת הבריות שהרי הוא גוזל בריש גלי, ולכן הוא אינו משלם אלא קרן, משא"כ גנב שהוא גונב בסתר

הוא כן גונב דעת הבריות ולכן הוא משלם כפל, (אולי קרן על הגניבה עצמה והכפל על הגניבת דעת) אבל גם מכאן אין ראיה שהוא חמור יותר אלא שהוא שוה שעל שניהם הוא משלם, וא"ת שהוא חמור משום שהוא משלם אע"פ שלא לקח, ותיתח הקרן משלם על מה שגנב מדה במדה, אבל הכפל הוא רק גנב דעתו שאינו שוה הכפל, וע"כ שהוא חמור, אכן עדיין קשה לומר שזה מקורו של רבינו יונה, דא"כ אין החטא חמור "אצל חז"ל" יותר מגזל, אלא אצל התורה עצמה שחייבה תשלומי כפל, וגם אינו מובן הראיה שהוא כגונב דעת המקום וצע"ג.

ג) ואולי אפ"ל ע"ד מש"כ המהרש"א בב"ק דף עט: שהגנב שירא מדין של מטה ואינו ירא מדין של מעלה הרי הוא כופר בהשגחה ובשכר ועונש של מעלה, אבל הגזלן אינו כופר בכל זה שהרי גם מדין של מטה שהוא רואה בחוש אינו ירא, אלא שהוא מחשיב לו מה שהוא נשכר בגזילה יותר ממה שהוא מפסיד בעונש של מעלה ושל מטה, וזה פי' הברייתא הגונב דעת הבריות כגונב דעת המקום, שאינו מאמין שיש דעת למקום, והוא לשון גונב דעת המקום כמו שמצינו בב"ר עה"פ ויצא קין שיצא כגונב דעת המקום ופיר"ש שם שאמר לא ידעתי השומר אחי אנכי וכו' היינו שגניבת דעת המקום הוא כשאומר שאין עין רואה ח"ו. והברייתא נמשך אחר מה שנאמר לפני כן לא יאמר אדם לחבירו טול שמן מפח ריקן וכו', שחבירו אינו ידוע שהפח ריקן והוא גונב דעתו בזה ממש, משא"כ בהקב"ה א"א לגנוב דעתו ממש שיודע הכל, אע"כ שהוא כופר בזה, והוא מה שכתבנו והבן.

ד) שו"מ תוספתא בב"ק פ"ז הל"ג וז"ל, שבעה גנבים הן הראשון שבכולן גונב דעת הבריות וכו', ומצאתי שהריטב"א בחולין דף צד. היה לו גירסא אחרת "גדול" שבכולן גונב דעת הבריות, וי"ל דגם לרבינו יונה היה גירסא זו וא"ש (ומסתבר לומר כן שהרי תלמיד רבינו יונה היה הרשב"א, ותלמיד הרשב"א היה הריטב"א וק"ל).

ה) המבי"ט בקרית ספר פי"ח מהל' מכירה כתב דגניבת דעת נראה דהוי דאורייתא עכ"ל, וכ"כ הריטב"א הנ"ל בשם תוס', דנפקא לן מדכתיב לא תגנבו סתם לכלול כל מיני גניבה, אף גניבת ממון, פי' שמשמע דלא תגנבו הוא גניבת דעת (או גניבת לב שהוא אותו דבר) ג"כ, כי על גניבת לב יש פסוקים מפורשים כדכתיב בפרשת ויצא (בראשית ל"א-כ"ו) ותגנב את לבבי, ולעיל מיניה (פסוק כ') ויגנב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי בורח הוא, וכן במעשה דאבשלום (בשמואל ב' פט"ו פסוק ו') כתיב ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל, ולכן הו"ל דאורייתא, וכ"כ היראים סי' קכ"ד עיי"ש.

ו) והנה כל הציורים שהביא הרמב"ם בפ"ב מהל' דעות הל' ו' ובפי"ח מהל' מכירה הם ציורים שהנגנב מחזיק טובה להגנב שגונב את דעתו, וכגון שמוכר בשר נבילה לעכו"ם במקום שחוטה, או מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה, או רבוי מתנות ויודע שאינו מקבל וכו', אבל באמת מצינו גניבת דעת גם ללא החזקת טובה והוא בשבועות דף ל"ט. שדרשו הפסוק (זכריה ה') ובאה אל בית הגנב זה הגונב דעת הבריות, שאין לו ממון אצל חבירו וטוענו ומשביעו, שהעומדים שם חושבים שהוא טוען טענת אמת, שהרי אין אדם תובע אא"כ יש לו, והוא גונב את דעתם בזה, וכן משמע ממקור האיסור שלמדנו מיע"א שגנב את לבו של לבן הארמי, ושם לא החזיק לו טובה, אלא שכלול בגניבת דעת וכל דבר חלקלק שאין פיו ולבו שוין, ואין תוכו כברו כלשון הרמב"ם הנ"ל, וכסיומו דצריך שיהא לאדם שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות. ומצינו עוד יותר מזה בשו"ת חקקי לב חיו"ד סי' מ"ט שבאיסור גניבת דעת כלול נמי פשוטה היינו שגונב סודותיו ומסתוריו של חבירו שהוא גונב "דעתו" וא"כ הסקרן שמחפש ורוצה לדעת עניני חבירו הוא עובר על לאו דלא תגנובו רח"ל ודי בזה.

הנני ידידו דו"ש כל הימים

אהרן יודא הלוי גרוסמן

פעיה"ק ירושלים תובב"א

Bonyhád 30 Juli 5661 „WAJLAKET JOSZEF“ Dritter Jahrgang No 19.

Erklärungen schwieriger Talmud-Stellen. Erscheint 2-mal monatlich.

Pränumerationspreis: Ganzjährig 6 Kronen — Halbjährig 3 Kronen.

וילקט יוסף

קובץ על יד פלפולים בישיבות השיום והסופרים, וחדית בסטרא ובמשנה, בהלכה ואגדה, ישורית להלכה למעשה, אשר יתחדשו תמיד במשך הזמן, מתרץ ורבנן נאוני ונדולי וחכמי הדור היה. זה שואל וזה משיב, זה מבשה יזה מפרש להדיבות הנאת סופרים ולהרים קרן התיאה, ונם באו בו דברים מאלה התכמים אשר כבר לקחם ד' מאתנו, לעורר שפתי ישנים ולהקיץ נרדמים ויע ובלצנכיא.

מחירו לשנה	יוצא לאור פעמים בחודש	Pränumeration-gelder sowie alle Sendungen sind zu adressieren an Redakteur und Eigenthümer des Blattes:
בעסטרייך ובאונגארי שלשה והויב (6 קרונות) לדייטשלאנד 6 מארק, אסעריקא בי דאללער, ברוסלאנד שלשה רובעל, פראנסרייך עשרה פראנק (ומחציתם לחצי שנה.)	(בראשון ובשני בו) בעיר טובו בכל יום מחדש, על ידי הצעיר יוסף הכהן שוואַרטץ תחן הנאבדפסיה שלימא.	Josef Schwartz, Bonyhád. (Com. Tolna.)

ביה באיהאד טיו מנחם אב. (שנת ה' תרסיא לביע.) שנה שלישית, הונטרם יט.

מורעה רבה לאוריתא!

הבא עהחית (עד ריה הבעיל) על שנה תמימה, מקבל כל הקונטרסים „וילקט יוסף“ אשר יצאו לאור ע"י בער משנה זו 85 — המו"ל.

סימן כ"פ

מכבוד הרבני התיב וכו' מויה יהושיע האטה נ"י מסיפ פוטנאק יצ"ו:

ע"ד הלימהפקחת מהניח נפקי ליה (חוס ני) נדין לימור נניעת דעת, אם הוא מדאורי" או רק מדרבנן ולדידי נראה להניח לאי מדברי הרמ"ים דלימור נניד הוא רק מדרבנן, דזיל בתר מכירה פרק יש אלכה אי, "לימור לרמות אם נכי אדם נמקח וממכר, או לנטוע אם דעתם, ואחד מיניד טיבים ואי יקרחל סויים נדבר אי כדי להנין לנזן זה, וגם דנקט מתחילה עכ"ם, יהי נראה לאי לדברי הכסף משנה בהלי נזילה פרק אי הלי ג', כי נדעת הרמ"ים דמדנקט לפוף לנזל כיש דין תורה, והדר נקט לאי עכ"ם לימור לנזלו, ולא כי גם נזה דין תורה, רק קחס לימור, משום דנזל עכ"ם לית לימור מהים רק מדרבנן, לפ"ז קאמר הרמ"ים בהלי מכירה, אף דלעניו נזל ממון, לית לימור דין יקרחל קאי מדאורי" ונזל עכ"ם הוא רק מדרבנן, אבל לענין נ"ד עכ"ם יקרחל סויים נחס, לעולם דאף ניקרחל לית לימור רק מדרבנן, ע"כ נקט מתחילה עכ"ם, דזה וודאי לית רק מדרבנן דלא נדע ונזל ממון דלא הוא רק מדרבנן, כמו שהעלה נתרים מהרא"ם נופי ע"כ אמר דנזה נם יקרחל קוא לעכ"ם מהים לימור רק מדרבנן:

והדי"נ

מ"ם שכתי ליפשיטץ כי מוין נקיק בעיבי אילאנצא יליה, כתב נזהיל: הנה מנוי מהרא"ק לא רציתי עדיין אבל מלתא לי להניח דהא מ"ם מדברי חזיל נזהיק קיים יתר (ר' ליב עיב) הילי לא תצטע לי לאו דפקחא טעמא היה לימיר לפי למנכב דעתא דרבי" נתודייתא לו דעתא דחכם לימקבלא ני" לי דייתא דדחין ליכא דלעניך לי למביע דעתא דמתי וכו', ומשם דפקחא נעמא לימור ומני עכיל, הני מכחן רחי נרזים לנניד לימור מ"ם, לימיר דים כמה נניד דמוכר כמו נבדיים ד' קיב דמי לחיים לומר עבדא דסרא לימ, — (ועיי נשיך יריד סי' קיז סיק יית ופלא שלא הניח מעיז סיק שלמר ריא נאמן עלי הדין ולע) אבל נמקום

שלימור נניד נראה מדברי הצמיק דהי מהים:

וכבוד הרב הנא וכו' מויה משה ניזו נ"י החנדקיק

ב' בערעסטור יע כתב נזהיל: מה דקקיל ועורי נדברי מהרא"ק שמקיפק נח" נגנבת הדעת לי לחיי" לו דרבק, ופקיבו לי דמדאורי" לנני יקרחל, יגני עכ"ם חלי נפלוגתא דנזביב לימור לי מיהר מ"ם, והכותב שימי מייתי מהדיים דלרבנן הוא, וגם מלבד מביבי דמנועת ליה להניח רחי לכתן ולכתן, — ולפלא על כ"ם מהרא"ק שמחכיה תמהניעי דברי מי מרינינא נקיני דמלין דף ליד עיא נדיים כדאמר שמחל וכו' דמיימי דעם קלא מרנותיה נעם נעלי האנק זיל דהוי ומדאורי" ואפי לנני עכ"ם, וכפקא לן מדכתיב לא תצטע ולא תכחנו דכולל לף נניעת דעת יעיש היעב, ומיימי לי ממי נפי קיבן על הרמ"ים נפיב הא מהלי דעות, אלא דליתא מהלק נזה וכתב "דלפי לפי הקצרים דמ"ם היים דוקא נמכירה כגון שמכר לו כגלא צמר דמחטה דכיון דיסיב ממון ומטעמו

ספיר מקרי נגינה ויש לכוללו אחת מהן גנבתם ממון אבל גנבי מהכתב תיכף לקרי׳ ניד ודאי לחיוב אלא מדרבנן ומיהו מלתא פשוטה הכתובים דלא לקרי׳ ניד רק במכירם ולא במחכת יעיש שהאריך עיד בזה. וגם בפרישם מעורכם הגיעכל לים כיב ניב רמה לה בקללה דמחלוקת הראשונים היא, ומיהו נתחכה לכיב רק מדרבנן ולכאורה דעתי נני מחכה מוהר לנאמי עכיים יעיש, ומעתה חזרת לי רחיי הכיחב כי ומבקי שנישות ליה דהאחם דבדברים בעלמא דמי למחכה ודלי לכ ע דרבנן, ויפה תמה נחי אחיים על תשי דשם. — ודוק: ׳

סימן כפ״א

מכבוד הרב ההיג וכו׳ מויה זעקל באמבערגער נייי, האבדיק שריפם יציו:

ראיתי גם מאחרי אחר חלק עוד למשנה (ספר יקר מאוד) דף קיכיד קלף עיח שכתב חיל: ואגב חזכרת המון קריפ טועים הך ידיפ נאחנה הולכים לקשדים על שפתחי להם אחר עסה בחנן וכלה הוא פיעם דלא שרי אזה רק לכנסם לחפה מלבד אחים ואחיות אחר מלפים כבני להקל ופשיד עבדו ואיל כלל שום עסה שהין כנוד לחנחם לנאנ אחיהם בשמחנו רק בנים ממחיות חקורין מכים לרקד בעלמא, עכיל. — ולכאורה קשרי כנוה הניח אזה הגאון ממין זאיל הך לא עלחי עדיין קיוב לאי יהכן שפיפקי חס ים לקמוך על הכיל בפרט שהשוויע והפוסקים חיפ מחלקי בין נשואין דאחים לנשואין דרחוק עיכ יהו כל הפודים הגחלים אח דעתם הרעה להלכה ולמעשה!?

סימן כפ״ב

מכבוד הרב ההיג וכו׳ מויה דוד יודא בויים נייי, מפיפ עיר חדש יציו:

עיד מקשי הכיפ שהניח (נסיון קכיפ) על הא דאמרי׳ ניטוח שנפרם שהריחה נפר קדם נוחכן לה אחלה רוצה ואחיכ נפר, למיד טעיפ דאמרי׳ הכא שוח חיטוק בין נפר לריטוב? עייש. — ולעיד להרן, דהכא הקשחי על הכיפ מדוע ולמה נרך להקשות רק לסיפא ריש הלא שם נאמר קאמר עונפי שהריחה נפר קידם ונקדפים לכיע טעיפ דאמרי׳? ויפי כדאיה לומר פלעולם לעניו חיפוי חין חילוק בין רוצה לניחוק עלמו, אבל אחרי שהדין הוא שלמולה שים בי שכבה ממילין אינו פחות פחות מכשיעור ידבר זה ברינ בנפרים שדבר לפל כמו רוצה ומקפק מעמו, וכשהו דבר גושי ויהי יפיב בספו ומיחב דעתו משם הי׳ טהכיי לו דבר גום הייט נסיון עלמו פחות מכשיעור, חיב להכי טהכין לה מהחלם רוצה הייט פחות מכשיעור כי אפשר פנוז מיחבת דעתו יותר משם יחכי לה דבר גום פחות מכשיעור ולהכי כחבי לה רוצה מחלה, ילין קיפ הכיח ולא שפי חילוק לענין חיפוי בין רוצה לנחוק עלמו אחרי שטעיב דאיי נאחת אין חילוק רק על דרך הכיל. — ובזה מחיין הגחנים שפשניחם עבר כחב שפם, שיבוח שהריחה סחכין לה עד שחיפב דעתה ולא קאמר שכוחכין לה מחחלה רוצה, ובהכי מחכלית חקושיח פי׳ כחב לי שהריחה נפר קדם או חזר מחכילין לה רוצה מחלה? ולכיל לים כי ניוכיח הגחנים עייי הגחנים עדבר שנוהר בעלמו רק ממחת יכיח לקר שם לין חילוק בין רוצה לנפר כי גם שם בעלמא לקרי, חפל במחכלית חקירות שחמר שהריחה חזר. ולא כ הגחנים שפפק כרפי שטעיב לה דאמרי׳ לים לו חילוק בין ים רוצה לשוחן לכחן כי שטחכין לה מחלה רוצה שהי דרבן ואחיב לי לא ניחב דעתי טחכין לו הגחנן עלמו, ועיין בני הלי ניב סי׳ חריים שכחב לחלק בין מחכל מחר וחקור רק משום יוכיח ובין מחכל שפלחריה ניב לקר ולא כי טעם לחלק ולכיל לים כי בדבר החקר מעלמו ניב כמו בהחנלם ניוב שים כהן נגילה ויוכיח לכיע כי הוי חיקור נח לחת לים אין לרך לכחחילה ליחן לו רוצה כי לענין נגילה עכיפ יש חילוק שהוי דרבן ונפשל עלמו הוי חרי חיקורי — וכבר החריך הגודע ניהודע בזה בגחדורת קטן:

סימן כפ״ג

מכבוד הרב הגאון מויה שמעון סיפר נייי האבדיק ערלויא יציו:

עיד מקשי׳ (נסי׳ קמיח) על הא דאמרי׳ קיים חנרסם חנניט עיה כל התורה, מלחי החיך מקיב קרנן פסח קדם סכיעול הלוח נאמר וכל ערל לא יאכל בו? מלעיל בפשיעות דלכאורה יש להבין החיך קיים מלוח יטוס וחגיגה יוכל, וכוי וכדומה הרבה מלות חסר חיסס טהגיס לגל כל חים וחים: ולריל דרך מלות חסר חיסס יכול לקיים שמר, חבל המלוח שלח יכול לקיים (מחוק טעם סחיי) נחמת לח שמר, חעפיב הי כמו שקיים כל התורה, דלח נרע ומחיב לעשות מלוח ומכם ביום דמעלה עיי הכתוב כחיב ועשה, ושכן (ועיי נחחיב יריד סימן רייט) -- חז פסיע - - ושוב יל דשמת לח קיים מלוח פסח נשוד שלח גל חח עלמו, רק מחר שכיעול קיים לחלוח חי שר עיה שכיס, — והא דאמרי׳ קיים לים כל התורה סיינו כמשך כל ימי חיי קיים הכל, חבל לח דוקא קיים שכיעול, ואיכ לקיים. *) - - [זה נחמת כוחם הרב המעריך כיי שם והוק]:

*) אי׳ה. הנה כ׳כ לחכון גם הכנני שמ״כ וכו עויש יעקב פאבער נייי מק״ק אי שאיגא ומכנני החו״ב וכיי מו״ה משה דוד שעהבערג נייי מקיק ס׳ לאפאש, וכני המופלג החכין יכי מ״ש אבריהם ווינער נ״י מגראדזיסק גאליציען

דף צ׳ בסוגיא דקדשים שאינם נאכלים, פסק הרמב״ם כרבי דפרשו ירדו, ופסק דחולצו לתפוח. והקשה הל״מ דמזכי שטרא לבי תרי. ונשאר בצ״ע. ולכאורה לק״מ, דמה דאמרינן במחלוקת רבי ורבנן דכ״ע ס״ל דמחוברין דהיתירא ל״ל קרא מידי דהוי ארישא של עולה, אינו מוכרח, די״ל דדוקא בראש העולה דלא בעי הפשט ונתוח, יש דין זה, ובזה פליגי. ורק כדי ליישב מאן דאמר דמותר להקריב מחוברין את גיד הנשה, ופרשו אסור, באנו לומר שרבי הכי ס״ל הגם שיש דין ממשקה ישראל הכא חדשה תורה להיתר, דבלא״ה היה קשה מנין דין כזה, אבל מ״ד דהכל אסור, או הכל מותר, לא צריך לומר כן, ושפיר מתוקם מחלוקת רבי ורבנן בעצמות וגידין דהיתירא, ועל כן רב חסדא לא אמר קרא דרבי, דהוא דריש על כן לא יאכלו כו׳ וסבר כרבנן דפרשו מותרין, והביא קרא דגם בג״ה הדין כן. ורב הונא גם סבר דרבי ורבנן ל״פ בגיד דאיסורא, ורש״י לעיל בהא דאמר רב פפא כאן להלקותו כאן להעלותו הביא קרא דרב חסדא דאכתי לא ידעינן הבדל בין פרשו למחוברין ולא מספיק קרא דרבי. ומש״ה הביא ת״כ דרב הונא, ואם יש מחלוקת רבי ורבנן מה חדשו בברייתא זו. ולא קשה מאלו עוברין דמשמע התם דרב חסדא ס״ל דרשה דמשקה ישראל, די״ל דבד״א במאכל בעינן דיהא ממה שמותר לישראל, אבל עץ שהתורה אסרה לא נכלל בדרשה זו, ולכן אמר מי כתיב לא יאכל המזבח.

דף צ״ב ע״ב. יש לעיין לפי מה שכתבו התוס׳ במחלוקת רב ועולא (ע׳ בדבריהם)נמצא דלמ״ד אין בגבנ״ט סבר רב דקנוקנות ל״ל טעם ועולא מיירי רק בגיד עצמו ואפשר דלא פליג ארב דלקנוקנות אין טעם למ״ד אין בגבנ״ט, וא״כ לדידן דאסרינן קנוקנות כמו שומן מצד מנהגן של ישראל, לכאורה רק הקנוקנות עצמן אסירי, אבל פליטתן מותרת, ולכאורה קשה אפסק הש״ע ס׳ ס״ד דקנוקנות ושומן אוסרין פליטתן וע׳ חי׳ רשב״א סוגיא זו ולדבריו מתיישב.

אוצר החכמה

דף צ״ב בענין התראת ספק לכאורה תוס׳ יבמות דף פ׳ פליג אתוס׳ כתובות סוף פ״ק דגם בזורק אבן לגו איגלאי מלתא למפרע דהאבן עמד להרוג ישראל, ואפילו למ״ד ל״ש התראה יהיה חייב. ולרש״י דכתב דכת׳ והצילו העדה ניחא לתוס׳ יבמות הנ״ל. ויש לומר דהתוס׳ כתובות מוקמי באופן דלא שייך איגלאי מלתא למפרע, כגון שהאנשים שנו מקומם ועי״ז נהרג.

בדין גניבת דעת יש ד׳ אופנים, א) מראה לשני אהבה או כבוד וכוונתו לרמותו שיחזיק לו טובה שאינה מגיע לו, ב) עושה כן כדי שחבירו יהנה ואינו עושה כדי לקבל ממנו תמורה, ג) עושה כדי שחברו יתכבד בעיני הבריות, ד) עושה לצורך חבירו ויש לחשוש שמא בלבו פני׳ לטובת עצמו.

מדהקשו מעולא שפתח חבית שהיתה מכורה לחנוני, משמע דאפילו אם אין בלבו רמיה אסור, והא דמותר משום כבודו, פירש״י ורבינו גרשום שיתכבד בעיני הבריות, וכן פירש״י אם יש שם חבר עיר מותר, וכתב שם דגדול כבוד הבריות, משמע דגדול ודוחה אסור, אבל לכבוד חבירו, ולכבוד התורה משמע שאסור. ורבינו גרשום פירש חבר עיר שהאבל תלמיד חכם דודאי כוונתו בשביל כבודו, ואין לו יכולת למלאו. ויש לדון אם כוונת ר״ג דאם היה ברור שדעתו לכבודו מותר רק יש תמיד חשש שמעורבת מחשבה אחרת, ובת״ח ודאי שזוהי כוונתו. ובמקום שרבים מצויין מותר כמו שכתב רש״י, ורק בת״ח אין חשש כזה וע״כ מותר אפילו כשהם לבד נמצאים. עוד י״ל בפירוש דבריו שרק מותר אם בלא״ה היה עושה, רק משום חסר ממון נמנע, אבל אהבתו וכבודו אליו היה כדי להפסיד ממון. ומה שהתירו משום כבודו הוא אפילו אם לא היה רוצה להפסיד ממון, ורוצה רק שיחשבו. וקשה לדעת ר״ג מה הקשו מעולא, הא התם הוי ת״ח. ואולי פירש ר״ג הכי אחר שתירצו בגמרא. ולולא התירוץ היה מפרש כרש״י.

נמצא: אם אינו עושה לטובת עצמו, אבל אינו רוצה להפסיד ממון, ואין שם רבים שחבירו יתכבד בעיניהם אסור. ואם החבית כבר מכורה ואין לו כרגע אפשרות להפסיד אבל היה עושה בלא״ה מותר. והיכי שהוא עני ומשער בעצמו שהיה עושה אם היה לו כסף, אם חבירו ת״ח מותר לדעת ר״ג. ואם יש שם רבים אפילו אם עושה לפנים מותר.

מש״כ התוס׳ חילוק בין אינהו דאטעי אנפשייהו ופתיחת חביות, יש לפרש דהוא כמו באונאה של מו״מ דבקרקע אין אונאה, ר״ל דאם [מוכר] לו אפילו במחיר גבוה ביותר אין בו משום אונאה (בקרקע במחצה יש אונאה) ואם לא מכר לו כלום ולוקח כסף הוי גזילה.

דף צ״ג ע״ב תוד״ה רישא בתרנגולת אין צורך לשום אבית השחיטה, ובה״ג כתב וברא״ש וכן כתוב בה״ג וכן אם לא חתך חוטין שבלחי אסורין ובש״ע פסק לפני מליגה צריך לחתוך חוטין שבלחי ועיין ש״ך ודרישה ורש״ש.

עיין ט״ז שפירש דברי הרא״ש בראש תרנגולת, ובפמ״ג תמה עליו. ואמנם ברא״ש אין הכרח כהט״ז וברשב״א מוכח מפורש דמיירי בגוף התרנגולת. ועוד דאם כפירוש הט״ז איך נפרש וכן כתוב בה״ג. ואם נפרש כוונת הרא״ש דאם בלי עצמות יש גם סברא לאסור א״כ למה דוקא המח אסור, אלא ע״כ דדוקא היכי שיש עצם יש מקום נאסור ובתרנגולת ל״ל הכי מותר, קשה דאם היה סברא לאסור כל הראש מחמת רבוי הדם שוב אין ראיה מבה״ג שאין הדין כן דבראש בהמה דיש עצם מפסיק אין הדם עובר לכל הראש ועל כן שאר הראש מותר, משא״כ בתרנגולת, אבל י״ל דמן הסברא ל״ל למימר שמחמת רבוי הדם כל הראש יאסר, רק שלא מועיל להוציא הדם אבל שיאסר מגלן, והרי באומצא דאסמיק אם לא חתך מסתבר דמהני חתיכה וצליה שנית והיה רק מקום לומר שכיון שאמרו רישא בכבשא אסור משמע דליכא תקנתא ועל כרחך שאני מאומצא דאסמיק אבל כיון שלדעת הבה״ג בגמ׳ לא דברו אודות זה גם בתרנגולת אין לנו מקור לחדש זה. אבל עם כל זה אינו נראה שאפילו לדעות האוסרות כל הראש ומשמע דל״ל תקנתא מסתבר שהטעם מפני שמקודם נאסר המח מחמת שנתבשל בעצם הגולגולת כמו בקדרה ואח״כ נבלע בשאר הראש ודינו כדם בעין אחרי שנתאסף בקדרת הראש ונסתפק ולא אמרינן ביה כבולעו כן פולטו, ואולי מחמת שמנונית המח שנעשה נבילה, ובתרנגולת אין הו״א כזה אם נניח שאין שם עצם קשה המעכב.

ואולי לדעת הט״ז באו להוכיח שאין הראש נאסר בלי חתיכה וצליה שנית, והוכיח זה מה״ג, ובס׳ ע״א ש״ך סק״י כתב דכשמולחים ראש בהמה המונח אצדדים, נאסר המוח והקרום. וכתב דכן הדין בראש העוף וכתב הפמ״ג שזה דלא כמו שכתוב במרדכי, משמע דהמרדכי סבור דראש תרנגולת אין בו עצם המעכב ומותר, ואם כן אתיא דעת הט״ז כהמרדכי. ועיין פמ״ג ס׳ ס״ח מש״ז סק״ה דהמרדכי מן האוסרים ראש תרנגולת, ורק הא״ה הוא בעל דעה זו. וצ״ע.

מה שאמרו תוס' והרמ"ש דאם לא חתך חוטי הלחי מסורין, צריך תלמוד, דהכי פרשו דמיירי במליגב ואח"כ יכשירו לצבוע ע"י מליחה, ויעטרנו לחחי המליגב לחחוך הקרוס ולמלוח, ועיין ר"ן שסברת התוס' דלעיל בעי חחיכה בהיחתא לפרש דוקא במליגב, והרמ"ש הגם שאין לו הכרח מ"מ פירש גם במליגב. בשלמא אם נפרש לעניין לעיל י"ל דקרוס המוח לא בעי חחיכה דמוגח חזית דשחיטה הוי גלוי כלפי האויר, משא"כ חוטי הלחי וחחי כדעת הרשב"ם והרמ"ש הגם שלא חילק בהרשב"ם מ"מ י"ל דחוטי הלחי סבור כן. אבל התוס' דמלרכי עכ"פ חחיכה, וא"כ למה לא יועיל לחחי המליגב חחיכה ומליחה בחוטי הלחי כמו בקרוס המוח. ולולי התוס' כתבו כן לעיל דבכ"ג וכן הרמ"ש מיירי בגליב דוקא. אבל מן הפוסקים לא משמע כן שפירשו במליגב דמליגב אם יותר קטן אבל קשה כנ"ל. ובפר"ח בעניין זה היה משמע לי לכוונתו דמה שחילק דחוטי הלחי קשים וקרוס המוח רך דכיון שקשה לא למרינן בחוטי הלחי שחיכף כשאר בלע כבר פלט, ויש לחשוש שנשאר מ בתוך החוטין, וע"י מליחה לא יוצא מה שנבלע ע"י החם עבחוה"ב דדין הבבוד עוף ומחלקותו עם בעל בדה"ב, ובעליב לו בקרוס המוח חלינן דכבולטו כך פולטו ולא נשאר מ בקרוס בגמר מליגב לו לעיל רק מה שבנוס בחוטין, כמו דמליגו בכ"ג בלב דאם לא קרע קודם לעיל ומליחה מבני קריטה אח"כ ולא למרינן כיון שעדיין מ בנוס ע"כ יש גם מ בתוך בשר הלב, אשר עליו למנם יבני מליחה ולעיל שנית, אבל בקריטה לבד לא די, ובגם דהסברא לא כל כך מוכנת לי אבל מ"מ כן נפסק הדין.

יש לעיין אם המח נאסר מפני הדם שבו לו משום דם חוטי הקרוס. הלשון בראשונים יותר נוטה לבד האחרון. בפמ"ג נראה שאני החופנים לפשריים. והא דמבני מליחה למח שבקולית לולי משום שיש שם מעט דם. לולם הש"ך כתב ס' ע"ח דיש שורייקא דדמא בתוך הקרוס. וכן מוכרח מר"ן פ' גיד הנשה בדין כוליא בחלבה הוי שבוליא שקרוס מפסיק, וכן החוטים. והקשה ח"כ למה יאסור בריאה בבשלה, יחתוך החוטין לחר כך. ותירץ שהחוטין החלב רכים, ואם נאמר שהמח נאסר מחמת דם עלמו, מה הקשה, לעולם דמה שעליו לאסור, היינו רק המח.

סוגיא דשולח ירך

שיטת רש"י שני פירושים בשאנה לע"ב מקום שאין מכריזין חייבין שמא יתננה בפני ישראל או משום דגניב ליה דעתיה. ומשמע דלפילו אם לא לחר לו כלום מקרי גניבת דעת. ויהודי שרוחה שמחן יכול לחשוב שהוליחו הגיד, ולט"ג בשמקום שאין מכריזין חייבי שמחר למכור לגוי טרפה, ל"ל דחייבין לטוטה. הגם שאם ישראל היה מוצא אבל גוי לא היה היכך החחוכה היה מעלה על דעתו דשמא נודע לו שטרפה לחר שהוליח את הגיד. ולכחורה קשה ולפשר לומר דאם נותן בפני ישראל ולא לחר כלום חשב שיהודי שאם היה טרפה היה לומר לו. ובבריחתא לדעת לבני מיירי ריעא בשקום שאין מכריזין ולא גזרו גזירה זו, ולכחורה קשה מנין לטשות מחלוקת בין בריחתא למשנה ולפשר לחבני סבור דמשנה מיירי בשקום שמכריזין ולא בכריזו ומאן דמפרש במשנה בשקום שאין מכריזין סבור כרבא דריעא דבריחתא בשקום שמכריזין והכריזו, כרבא. ורב אבי מוקים בבריחתא בשקום שאין מכריזין, ולבל"ל סבור במשנה כל"ק. וכיון דבתרא הוא הלכתא כוותיה ואיתותב ליטנא בתרא. ולכן לשיטת רש"י בשקום שמכריזין ולא הכריזו שולח לשם ירך ואם לאו חשוב, ובשקום שאין מכריזין אפילו בשאנה שולח גם חשוב, ואין זה משום גניבת דעת, דכיון דלא אמר לו כלום אין זה גניבת דעת. ומליטתא לחבני בשקום שמכריזין ולא הכריזו, והיה צורך להכריז וזה מכשילין יהודי שיקנה מגוי. וגניבת דעת יש, לפשר מפני שבגויים יודעים שאם יש טרפה מכריזין, וכיון דלא הכריזו חושב שבשרה היא. ורב אבי סבור דגם בשקום שאין מכריזין גזרינן שמא ישראל טועה שימכרו בפניו. ודוקא בשקולין גזרינן דהוי שקום דפרהסיא ושכיחי ישראל, וקשה דלמה יהא זה גניבת דעת, דמי אמר לגוי שבשרה היא, ואינו דומה לירך החוכה, דהגוי חולה החחוך בהולאת הגיד, ואם היינו מפרשים לדעת רש"י בשאומר לו, קשה מה הקשה רש"י מריעא ותירץ דיש בבדל בין שקולין לשולח ירך.

ובחוס' (ר"ת) פירשו דמיירי שאמר לו שבשרה היא, וט"ס יש בו משום גניבת דעת, ויש גזירה שמא וכו' וריעא בשלא אמר לו ומתני' בשאמר לו ולאבני אפילו בשאמר לו דוקא בשקום שמכריזין ולא הכריזו יש חשש שמא ימכור לישראל, דבשקום שאין מכריזין אפילו בשישראל שומע שזו בשרה לא יסמוך על זה וקשה דהא אסור לגנוב דעת הבריות וי"ל דהכרה נבשלין בזה וט"ס ישראל לא יסמוך, ולרב אבי חייבין שכן יסמוך על זה. ובתירוץ רשלון תרני דיש בבדל בין מכר למתנה לחנא דבריחתא לעניין גניבת דעת ולחנא דמתני' לע"ב יש גם בשתנה משום גניבת דעת. ולר"ת לגניבת דרב אבי דוקא בשהלכה כמותו בשקום שאין מכריזין אסור לשלוח היכי לאומר לו דמוקרת משום גניבת דעת, וכן אסור למכור טרפה ואם לא אומר לו אין גניבת דעת ולחוס' בפירוש רשלון הלכה כע"ק דאין גניבת דעת בשתנה ודוקא בשכר. ולגיטת רש"י בשיטרא דרב יוחק בר יוסף דאמרינן היינו דאמרינן בשרייתא בשאמר לו דבבר היה ומשמע ברש"י דמטיקרא לא ידעינן שברת זו אפילו אם לא אמר כלום, ברש"י כתב דבשבשו מפרשינן דין דפותח חביות דוקא אם אמר לו וכו' וא"כ עבשיו למסקנא אין קושיא מריעא לסיפא דריעא היכא דלא אמר ליה, וט"ס אין גזירה ממילא גם מתני לע"ב יש לפרש דאמר לו והכל בפירוש ר"ת.

וצריך עדיין לבדר אם מוכרחים לומר דע"ק ולע"ב בפירוש בשאנה פליגי, דאפשר דכיון דמשנה שויה אתם מיירי בבל אופן ואין מחלוקת ובבריחתא לדעת רב חבי גם אפשר לפרש דמיירי בבל אופן דגם בשקום שמכריזין שייכים הדינים בשמויים, וריעא היכא דהכריזו ומליטתא היכי לגא הכריזו. ואולי זה דוחק לדעת רב חבי. עכ"פ לדעת רב חבי ס"ל לחנא דבריחתא דלא חייבין לגניבת דעת, אי בשאנה לו היכי לגא אמר, וא"כ פליג לחנא דמתני' אי מיירי בבל אופן והלכה כחנא דמתני' ורב חבי רק בא לפרש הבריחתא וא"כ להלכה כרב חבי בשאנה יש בו משום גניבת דעת ולחוס' בחחוכה דניכר כאלו ניטל הגיד גם יש גניבת דעת.

ולרש"י ע"כ בשאנה לא בבל אופן דלמסקנא אם לא אמר מותר, וגם י"ל דפליגי ל"ק ולע"ב, ורב חבי מפרש כל"ק כי היכי דלא ליפלגו מתני' ובריחתא, וע"כ אם לא אמר לו בשאנה אין גניבת דעת. וגם אפשר למסקנא דיש גזירה אפילו לא בשקולין וזה לא תלוי בחוץ מייבשים ריעא לסיפא, דריעא בלא אמר לו ובאמר לו גזרינן. ואם ריעא משום דמייירי בשאנה, ואין גניבת דעת וע"כ אין גזירה, ורק לכו"ע דגם בלא אמר יש גניבת דעת, ומוקימנא מן הסתם בלא אמר כולרכו לחלק זה. והסחירה לעניין גניבת דעת יש לבאר דדוקא בבדל בין שחושב לטרפה הוי גניבת דעת ולא נטילת גיד דלא הוי חשיבות כולי האי, ובישראל מחמרינן טפי בגניבת דעת. ול"ע. משבח דהאי עבשא:

זהלצי"ב

שאלות ותשובות

חוט המשולש

ותם

מרבינו הגדול הגאון האמתי צדיק יסוד עולם, המפורסם בכל קצוי ארץ, אשר קיבץ וריבץ, ועשה פעלים לתורה, אביר הרועים, רשבבה"ג נר ישראל, אשר לאורו אנו הולכים, ומפיו אנו חיים, גדול מרבן שמו, רבינו חיים זצוק"ל, האב"ד ור"מ דק"ק וולאזין.

ומחתנו הרב הגאון הגדול, וצדיק מפורסם, רב פעלים בתורה וביראה, פאר הדור, כקש"ת מוהר"ר הלל זצ"ל מוצ"ק הוראדנא.

ומנכדו הרב הגאון וצדיק, המפורסם בתורתו ויראתו, ובעוצם תריפותו ובקיאותו, פאר הדור, כש"ת מוהר"ר אליעזר יצחק זצ"ל, אב"ד ור"מ דק"ק וולאזין, בן הגאון מהור"ר הלל הנ"ל.

ונלוו עליהם חלוקים ופלפולים מהגאון מ' אליעזר יצחק הנ"ל.

ווילנא

בדפוס ר' יהודא ליב בן המחוקק מוה"ה אליעזר ליפמאן מ"ץ נ"י.

בשנת והחוט המשולש לא במהרה ינתק לפ"ק

לוח המפתחות משו"ת הגאון רבינו חיים זצ"ל

א מנדון לחד שקידם בתולה בדמעות וכסונית דליפתא .
ב מנדון מודדת על כעלה ממתת ריח כשם שסיפר לו .
ג מנדון נתמנתה כאב של כניו :
ד מ' כגאון רע"ק בתחד שמשה ניותם ותחד מותה נגח בתה .
ה מס"כ בעניו כס"ל כגאון מכר"ח כשרתה דכרי רע"ק כס"ל .
ו בתחד שנטבע במשלים שכשלך מנדון ונילנה ע"ו .
ז בעניו כס"ל מס"כ כגאון בשל "תמת תאכן" לכגאון מכר"ח ז"ל.
ח מה שסביב כגאון מכר"ח לכגאון בשל "ממת תאכן" .
ט מנדון לשם שנשתה נקטן שכ' לכגאון רמ"ל תכ"ד דק"ק תכ"ו.
י מס"כ בזה לכיכ"נ מו"ה מ"ם פייבוש תבד"ק דוברלוונא .
יא מנדון פ"ד כביכ"ת ע"י תלי שם מתייכים לספריהו מתשתו .
יב בתחד שכשכה לשליח לשטור נע לתשתו ולא מסר לה כד"ת .
יג מנדון לומר מותר תיך קיי"ל לדיעת :
יד מנדון נגל עכו"ס מס"כ כגאון מכר"ל מקשוליט לכגאון מכר"ח ז"ל .
טו עוד בעניו כס"ל מכגאון כס"ל .
טז עוד בעניו כס"ל מכגאון כס"ל .
יז מה שסביב כגאון מכר"ח ז"ל לכגאון מכר"ל כס"ל .
יח מנדון לשם שנשתה במשלים שכשלך מנדון ונילנה ע"ו .
יט מנדון שיכה שתו נגע .
כ מנדון שותו שלא תיגיע כשיכה .
כא מנדון דניש יבשים תקניש תן שכרים .
כב מנדון לשם שנשתה לת בעלה ושמשתו נדה .
כג מנדון לתחזוק סיכוך .
כד מנדון כללי כשרם כתו"ל .
כה מנדון כללים בעיניש ע"י שפסק עור .

לוח המפתחות משו"ת הגאון ר' הלל זצ"ל

א מנדון נע כס"מ שזיכה לתשתו ע"י תחר מתקוח יבם קטן .
ב מסעלה מוס ותקין ע"י כשרמה שכתוב מ"ם לכגאון כעתמ"ל .
ג מנדון מכירת תמץ לעובד כוכבים מס"כ לכגאון כס"ל .
ד מה שסביב לו כגאון בעל מרתות הטוכלות בעניו כתוב .
ה מה שסביב לו כגאון כס"ל כעניו מכירת תמץ .
ו מס"כ לכגאון כס"ל על הסוכותיו כעניניש כס"ל .
ז מנדון עידני כיעור .
ח בתשב שרשתה לכסיל לת כעלה כתש"ה לת שפסידה כתוכתה.

לוח המפתחות משו"ת הגאון ר' אליעזר יצחק זצ"ל

א כשוגוה מ"ם לכרב כג' מ' יוסף"ל תבד"ק גוולויקסדרוווסק.
ב מנדון שנוגה .
ג מנדון סרים מ"ם לכגאון רד"ע ז"ל תבד"ק סטופני .
ד מנדון שנוגה מ"ם לכגאון כס"ל .
ה עוד מענין כס"ל .
ו מנדון קיבוי ושסיכה .
ז מנדון נע כס"מ . מ"ם להבד"ץ דק"ק שקלוב .
ח מנדון נרוסה ומינקת הכיבו מ"ם לכגאון בעל עמק כלכה .
ט עוד בעניו כס"ל . — י עוד בעניו כס"ל .
יא עוד בעניו כס"ל .
יב בתחד שקידם בתולה בדמעות ואומרת שלא כביכה זזה לי"ק.
יג עוד מענין כס"ל כשנגון תחר .
יד שמעה בתחת מעיניו תם מותר לסיות מכב"ד לשדר תליכה .
טו בתחד שתשתו יגתה ממנו יותר מז' שניש תם מותר ליגע תשה.
טז מנדון מסירה מודעת וביטול תבע .
יז בתחד שהוחזק שמו גלוי וניכם תשה ומודע שלא סיה לו .
יח מנדון לחד שכיה לו שני שמות והוחזק רק בשם תחד תיך לכתוב בגט מ"ם לכגאון ר' יוסף ז"ל תב"ד דק"ק פלונק .
יט עוד מענין כס"ל . — כ עוד מענין כס"ל .
כא מנדון נרוסה שכשתה קודם זמן הכחוב בגט .
כב מנדון שותו שיגה עליו שם רע .
כג בקטנה דיון לה ושתו עדיין . תם מותר ליגע תוכה .
כד מנדון טוטות שמשתו על בני מעייה .
כה עוד מענין כס"ל . .
כו מנדון רוחה מתמת תסמים .
כז בעניו כס"ל ובעניו חזקה .
כח תם מותר ליקח פתדרתו להעמיד ניח תפלה ליסמעתלים .
כט תם מתייכ לפדוה תת בגו לתחר ר' לקח דתיט יודע תם מי הוא מ"ם לכגאון מכרי"מ ז"ל תב"ד דק"ק כריסק לליטע .
ל מנדון לדקה לכגאון כס"ל .
לא מ"ם לכגאון מו"ה יהונתן מוותלין על הסגוותיו כעניו ככור .
לב תם מותר ליקח מכהן שלא עכור תשתלוחו תלל תכי הכן .
לג מנדון שובד כוכבים שכטיל מוס כבכור כבוונה .
לד מנדון לחד שמכר כהמה מכבכרת לשו"ב כמכיכה לבד .
לה מנדון תלה מ"ם לכגאון מי דוד ז"ל מנתוכרדתק .
לו מה שסביב לו כגאון כס"ל כעניו כס"ל .
לז מה שסביב לכגלגון כס"ל על הסגוותיו זזה .
לח מה שסביב לב"ד כרה"ג מ' תסה תרדכי ז"ל על הסגוותיו זזה .
לט מנדון סופר שכתב גיקיכס ממקו' תלקיט תם מותר לממוק ולתקן.
מ מנדון הערתה מ"ם תליו כגאון מ' יהונתן ז"ל מוותלין .
מא מה שסביב לכגאון כס"ל בזה .
מב מנדון לכיולת בעשות מ"ם תליו כגאון מ' יהונתן כס"ל .
מג מה שסביב לכגאון כס"ל בזה .
מד מנדון לוותו ולתת בגו .
מה קטן לוכל נכיולה תם כ"ש מלווין להפריעו .
מו בדיני הגאי מ"ם תליו כרה"ג ר' זלמן לעווין ז"ל ממינסק .
מז מה שסביב לו בזה .
מח נרכה כתוכה לי כוי דתוריינתא לו דרכנן .
מט נרכה כמה"ב תם כתו"ת מכרך לעלמו לו מ' מכרך לכולם
נ מנדון תם מותר לתקוע בר"ה שלא לעורך מלוה .
נא סירוב העשה כשתכריה על מ"י תם מותר ליתלו כשמה .
נב מנדון קנות פסח שתלתלה בשק במקום תחר .
נג פלפול כסוגיית דכרכלות מ"ם לכגאון מכר"י טשטיל תשכנוי .
נד תשוכה בעניו כס"ל לתלכה .
נה מנדון מיכר שכתשוקו בו רבים .
נו מנדון מליסי כיח כתגלי . — נז עוד מעניו כס"ל .
נח מנדון קנין מוהר מ"ם לכגאון ר' נרשון תכוסס ז"ל ממינסק
נט מ"ם לגיסו הרה"ג מוהר"ח ז"ל מו"ק דהורתדנא .

לוח המפתחות מהחילוקים של הגאון ר' אליעזר יצחק זצ"ל .

א מנדון מלוה שכשתה בעכירה .
ב מנדון תקון זמן בניטין . ופלפול לשמיני עלרת .
(ובשמות נדפס בסוף המלוק הקודם . והוא ענין אחר עמו) .
ג דרון על מסכת פסחים .
ד פלפול דהלכה זו נתעלמה מכני נחירה (פסחים ס"ו) .
ה פלפול לתא השטושות .
ו מנדון מילה כתוך זמנה .
ז כהון תדיר ומקודם . — (ח) מעניו כס"ל :

הקדמה

זה ספר **חוט המשולש** הנחיתי מחיסם נרכה שלשה חכירי החוטים חכותי בעלמים פלדיקים ממשרפמים ופלנסיס. והנה שם תמרתי תספרים כתו תת גודל ערכם ותה תפלתת גדולתם תחשוב לשפשם כי לך למותר יהיו דברי תלה. תחרי כי משומשים המה בכל קצוי תרץ. ושמם כשמן שעוב שלך לשחרים בכל תפלעת ישראל. בשרתם. לדקתם ופשולתם תחר פעלו בשיעיכה תק"ק וולחזין. עשו לכם שם בין תגדולים. שממידו תלמידים שיכה. תחר מכם היו נשיאי הזמן וגדוליה [ונם ל"ח בשלון מ' הלל אלנסיס בניד השיעור בשיעיכה תק' דפפ"ק שפר שפיס לעופות ומכם כמה שיש שוד כחיי תיתו בשלון רשכבה"ג תדמ"ר מהרי"ח ז"ל כשחר כה מלחתי כחוב בין כי"ק ל"ח בשלון ז"ל בהספדו תחר ספר פליו נקבל עם נשמיד דפפ] :

אך זה דכרי שלי בקורלים. שלי יפלח בעיניכם מיעוט הכמות מספר זה עד גודל ערך בשלוים שהלו. כי כשחר עיניכם תחזינה מיברים המקריים המטחרים שלשה שוד ישובו יחפלתו גם שלי זה כמעט הנשחר:

הן מר חנח בשלון ודניך ז"ל שחר שנם שקידתו יזוע ומפורסם לכל. וביחי חנלו שלי חביו בשלון ודניך ז"ל כל תלחין יומין הוה מהדר לי' לתלמודא דכולא ש"ם. וכל נשיני שתו נשתי ושתו שתו בשלוה שטה שד ביחי שעוריו לרגל גודל שחריפות והבקיאות שחר הרשה נשת הערוך השיעור בהשיכה שק' דפפ ק"ק וולחזין. ושחר תורתו שלכו רבים וכן שלמים. שגל הה! חשבה השמש בשלים. שודנו בחבו נקבוץ שנה שהשיחה כן מ"ד שם [ביום כ' י"ט לחול שנת חריי"ג] כשרבע עשרה שנה לפני מותו נחלה בחחלה תגושה ר"ל. ולפי כי מנה בריחותו כי' כרע מחוד ובחליות עורלה. בכל זחת מגודל שכאבו ושבקו של שחושה לו שם מחכלה ולח מנע בר. ושחר חיל לשעוף חמריו בשיעיכה שבי פעמים בשנה. ובכל פעם לח כי' בשמ"ד בלח חידום בחריפות ובקיאות. כן בשיב חתיד לשוחלין דבר שעונג לאכלה נחנה. לך מגודל חגישותו לח כי' נכחו להשוב ולכחוב הכל. ושרבה מחיושיו נשלחו שחת ידי תלמידיו שחר יקנו מים על ידיו. וגם חלה שחר רשם. לח השפיק לשדרם בשלר נכון כנגלך להדפסה. ויש שחר לח השפיק לגוממם. ושחר נכחבו בכמה פיום. וכשחר חיכי בשחרתי כבן שם עשרה שנה כשחר לוקחה ממני עשרת לשחי. ולח זכיתי ללמוד תורה ממנו. ושיודע חותי יודע לח לך עדכי בחורה וביותר כשחר חדע חיכי בעלמי. לח בשעתי לך שמדה זו לנסין לח ד"ק ומה גם לשגיחם ולסדרם. לכן בחרתי לך בהשכוחה שחר שיבא לשלמה ושלוקים שחר שניד לפרקים. ועשיתי רק מעשה קוף בשלמת לה עתיק מכחב יפן על נייר חדש. ושלה שחר נכחבו בכמה פיום, ולפ רק בשיעו מעט זה מזה, שני מדפיסם כשחר כמה שחר למען לח יהיה מד"ק מלחמה:

אך למישעו כמוחם חברתי לזה גם חשכוחת תל"ז בשלון רשכבה"ג רביעו **חיים** ז"ל שחר לח בלי עודנה בדפים ושחר נדפסו כבר מפוזרים בכמה ספרים לחת כה ולחת כה. שחר יש מכם בספרים יקרי המציחות. לכן לספפיחם מכל הספרים ושני מדפיסם שניח זה למען יהיו כולם ערוכים בספר חחד. ושני מדפיס גם שהשוכחת שחר שולת לליכם מנחיי אמם ז"ל כשחר נדפסו בספריכם שה' עם הסכחה כשחר המה. ודבר שפחיס לך למחסור להרבות בדברים מדוע מעשים המה השוכחיו עד גודל חפלתת נחיו. כי שלח כחיבים המה בשקמה לספרי "נפש חחיים" שחר הניחו לאור נח ל"ז בשלון הגדול פאר הדור ודניך מו"ה **יצחק** אלנסיס ז"ל ש"ח ור"מ ד"ק וולחזין ושלה דבריו שם: "ומודעת שלבו רשה הרבה חכמה. ובגדיל תורה. וכוסיף עבודה. וממעשיו המרובים. לף מכחמתו שתקיימה לו בכל מדע. לחדש חידושי תורה בגפ"ח שמתקים מדבש (והנה בכחוביט שפקי שפקי מה שכחבו תלמידיו. כי לף הוה ניחח לי' לכחוב על ספר בעלמו כל דבר שהיו שלכה למעשה) והרבה להביב שו"ח מעשריו ועד שיבה לכל גדולי רבני מדיניחיו וגאוני זמניו וכולם מקבלו שלכה למעשה. ומה כי בעו"ה המון גוזי שו"ח שגזם. שברפי בעו"ה בחם שבולח ממרום יום ד' י"ד חייר בשנת חקע"ה. ושברפה ר"ל כחלי שניר. וגם הוח הית מכם. שהיו כחיו לחכול חם. ורק על בית חולפנא דידי'. רחמי ס' מחלקחת בחוך החם. שחלה שביניו וקלוחיו. וכוח שנחר כחוד מוגל מחם. וגם הספרים נגלו. כרוך שעשה עם ממקום הזה. חמנם הרבה מכם נשחרו בידי תלמידים שלכחיקו לכם. והרבה מנדרן בעלמא. ס' יהח עוזר. לחפפם ולחברם יחד" עכ"ל. גם בשנת תרכ"ה היתה שניר למחלוקת חם ושרפו הכחבים שחר נשחרו מניני הספיפה הרחשונה שחר היו מומחים בין כחבי קדשו של ח"ח הגחון הגדול מהרי"ן ז"ל. ושנחרו רק ממעט מזעיר שחר היו שמורים חחת ידי חבי הגחון ודניך ז"ל וממשוריים בספרים הנדפסים:

ועוד הנני מדפיס בזה תיזו השכוחת מר ח"ח הגחון ר' **הלל** ז"ל שחר היה מו"ץ דק"ק הוראדנא. הוח בי' מגדולי הדור ומנחיני הזמן. ושחיר עיני כל שוחליו בשלכה. כשחר עמד בו הגחון הגדול ר' דוד חב"ד דק"ק נאוואהרדאק בשחרו "גליא מסכת" מ"ב בהספדו שחר ספר פליו ח"ל שם (דף מ"ב ע"ח) "ובקדיש לעניו הספפד שחר

חוט המשולש חיים בן יצחק מוולוזיין עמוד מס 4(הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה (0

"אמתו מפוקין בו קרא (יבמות כ"ח) אח מי יודע רעם ואח מי יודע גמולי מלבי עחיקי מסדים. ופעם שמקרא "וכן הדעם שהשא ח"ל בפ"ק דע"ז. ועוד למי תורה דעם ולמי לבין שמועה. ומחמם קרא אמו לגמולי כו' ע"ש. "אלם בפ"ח ס' ו לכאוב למי תורה כו'. ע"כ נראה דקרא מחנגן של מיחם חלמידי חכמים לפדיקים. ואמר שמעם "שעודרו פדיקים מחלמידי חכמים. פם מי תורה רעם כשחנעסך בשלמה ולפורחם. פם מי תוכל להבין שיורה לי "סורחה ביורם רעם. זה רחוי לומר של סמורה כמשורפם פמו"ן פרק כג' רבי וחלל פמכונה עדיו לנעלן. שכל "פיירות סקרובות וכמוקות לפני יפלו מפם כל דבר בין פם לדם בין דין לדין. כל פפקי לקמי' פוי שדרי. להורות "לרחם כמשפם לפני יפעון. כחפר יפלל חים כדבר לקיים ובחורחיו ותקו. דכרי תורה וחורחה היו שנוין נפיו "וכמו שדרשו בפ"ק דקדושין על קרא ומנחם סיטיו דברי תורה מחדדין בפיך שפם יפלאך חים דבר פלבה לא חצמצם "נחמר לו חלא חמור לו מיד. כך פ' פרק פמו"ן פ"ל פ' חומר פלבה ברורה בלי גמגום. ולכן מחחנן קרא על זה "ואמר פם מי יודע רעם עכ"ל: עוד חמר פם (דף מ"ב ע"ח) ח"ל עוד חמרתי לעורר פספפד על פעדר פלדיקים "פלו ובפרט על לדיק פחמיד פמשורפם פמורה לדק ר' חלל. על פי מה לחיחת בפרק פחליל. שחמרו עליו על "פלל פחקן פבפי שמת בשמחת בית פשואבה חמר קן. פם חני כחן פכל כחן. ופם חין חני כחן מי כחן. למקום "שחני חוכל רגלי חלילות חחתי. רש"י מפרש בפרשה ויגש יעקב מנחר שבע וילך מרעם. למם חמר ממקום שיגח. "חגח ללמדך שיניחח לדק מכסיר עושה רושם. כשבוח בעיר. הוח הודה. הוח זיוה. הוח הדרה. וכשיוגח פגם "זיוה. פגם הודה. פגם הדרה. וכן וחגח נעמי ס"פ. כן היה רחוי לומר על פרש פב' פמו"ן ר' הלל כשהיה מעט "בק"ן פורחנח. פם חני כחן פכל כחן. שכוח היה זיוה הודה והדרה. עד שהיו מפלרים ומהללים חח פלל פעיר. "לחמר פליה לכלי ורוני יושבת ק"ן פורחנח. כי גדול בקרבך קדוש יפרחל. חבל כעת שחין פרש פמו"ן ר' הלל "כחן מי כחן. שפגם זיוה. הודה. והדרה. ולח נחגח נחמלה מקומו. ורחוי לומר מי כחן כלל מי כחן כלל שימלח "מקומו בחורה. ובחכמה. ובחסידות. ובמקדוש. כמומו" עכ"ל:

אמנם מגודל הסידותו ושעותותו לח רלה לכחוב מידו"ת שלו. כחשר כה נחתי בין בקבי חבי בגחן ולדיק ז"ל. שכניד כן בספפדו חמר ספד עליו. ובספליגו במדותיו הפגדות בדרכי ד' ובגודל עוחמתו ויחלקם למדות. ובידוע על כל מדה ומדה בפרט. ות"ל שם של מדת עניה: "כל דרכיו היו בפגמה לכח. ומכיוח שהיו כחה שבחים "לניוח חמבוי בפ"ם. ואמר שחדם יש לדקדק יותר חחר סדברים חמר פם בגמרה. כי מחחת זה יוגבל ביוחר מעשיו בפ"ם. "ואמר לי שלף שחמר הביחור עמר בניס לעופות. ובכל יום לח הלך לביחור בלי חידוש. חמר שחמעלם פי' מפדר "שלח לכחוב פוס חידוש. גם שלח נחמר בחידוש בפני רבים חח מה שחמר בחוך הביחור. כי חולי זכה פ' בחיזה "חידוש יותר מכפי שכלו למען זכות ת"ח דרבים. ולזין יחפלר בו. ובחיד"ח שחמר לכוחכם. פם בחידוש בניוחו "בהורחנ[ת]" עכ"ל. ואחרי חמר זה כחמבחים פגם מן יום שנוקח חרון חלקים ח"ו ז"ל [יום פ' כ' חדר פנח חקנ"ג] ובחרך "חן כזה נחבדו כרכה. וגם חלה חמר כחלה נרחיתן הכחב ושכחתם חדיו. ויש מכם חמר נחמרו בחחנת ובפף. "ובכמה מקומות נחמר פכבוד מקומר לנוחו. יען כי יזוע ומפורפם לכל כי מגודל מיוחו חמיד בחורח פ' ומשומר "מהכחבו פה. גלל בנכבי חכמים החמחבות. עד כי לח פ' נלל יזו לכביח עלי גליון בגמרח לח ומפוזר לח חמר "פלבה בחלוקה שפלו הוך. וכן בדברי מ' חבי בגחן ז"ל. נחמר נ"ב שכבוד נחיח מקומות מקומר לשוב מחחת גודל "חליחתו. כן בהרחם חמר בפחיחת ספפר יחמר נ"ב כבוד. בחיזו מקום. ויבוח למיא דקדוקים שדקדק בפחח "בחמר. וכעני מדפים בגחות מלחד חמר ניחר כוחם לפי כבוח שכלו. וכפ מוקפים בבני חלחי עבודים. ומחמילים "בחלות "נלפמנ"ד חבי יפלח לזה שניחח בחיזה מקום מדבריהם חקדופים יחלה בדבר בחפרון בחפפה ובחבחר. וחלה "מלח בחמיין חבי יפלח לזה שניחח בחיזה מקום מדבריהם חקדופים יחלה בדבר בחפרון בחפפה ובחבחר. וחלה

חמר לח מלחתי חחימחם עליכן בדפפחים כחמר מלחחים למען לח לבחות מד"ק לף קל"י:

ולאלה קראתי יחד בפם **"חוט המשולש"**. מפלבה חבירי הרופים חנוחי בעחיים בפדיקים בפשורפמים "אלהי"ם. וחפרוש כפי בחודה לי. פעוד חמר זכני להדפים חת פספר סיקר סה. וחבי חפלה. כי "ירפחני ס' ויפלה לי רשות שלימה לכל מכחובי. וחוכה להיוח נאור גם יחר כ"י מח"ל בגחן ז"ל. [כי עוד "פפיים חמת ידי מי"ח מח"ל בגחן ז"ל. בדרופים נפלחים על החורה חמר לרם בפכחות ובחיים ובימים טרחים. "ובספדים. ומכם של גפ"ח]. ויחזק לבי לעבודתו ולירחתו ויפחח לבי בחלמוד תורתו. ויזך בלבי להבין ולהכיל "לעמוד ולגזוד לשמוד ולפעות. בזכות שלמה חנות חלו בעחיים בפדיקים בכל [חמר גם לחפחד. וכל עודי בחיים "חחהלל כי נקראתי בשמותם] ובחבי בגחן ולדיק מו"ם **אליעזר יצדק** אלהי"ם. זכותם וזכות חמר חבותי "בעחיים בפדיקים אלהי"ם יעמוד לי שלח חמתם בחורה מפי ומפי זרעי וז"ח עד עולם. **והחום המשולש** "לח יינתק לחי"ר:

ותשלם כל המלאבה יום כ' לסדר כתר חפרוה בניס כרוה נדיבי רעם בחמוקק בחפפנותם *)

*) מלחתי בספר "בית דוד" (דף פ"ז ע"ב דרוש י"ח) [מפגחן פגדול ר' דוד פעביל ז"ל חבי"ד דק"ק פפופלי "וחו"ס פי' מדל"ת דק"ק מינפק] פבניח בעם ת"ו בגחן רפפב"ח פחריפ ז"ל כחור נפלח על פיוני לפון הפפוק "לכחוב

כיון שאין לקנסו משרשתו כלל מלח הבר · ותחילת דין הבר שימול כפי דמתו ולעולו · וכנראה מלשון בכל' גזילה והכא מיירי במוכס שים לו לקנסו מלח הבר לגלות שממשש כאן מוסיף לעמו על הדבר הקצוב · וזהו ממש כאן המוכס כותי לחקי רב חסי דחפי' הוא מוכס שים לו לקנסו · לגלות דסחס כותי היה ומשוד ליקח יותר לעמו · וכ"כ ישראל בלח נודע שלו שכוח גלמן · לפי מלי דסמיפי עליכן לחתר דין כמצמה · ומיכו לפשר לעניין שכושה אין לחקל בסחס ישראל כל שאין ידוע שכוח מוסיף לעמו · ולחמם סחס הדבריס בכאן וכ' סחס לבל מוסיף לעמו וכמך על מה שמבואר בכל' גזילה · וזהו מש"כ כמו שיבואר בכל' גזילה וזהו נמי דעת הרא"ש דמפרש לקך דרב חסי דקאי נמי לעודרין · ומשום דסחס כותי וכו' ולפ"ז אין זה ענין כלל לקך דיוקן דיוק · ובפיר יובס הרא"ש לפשרת הלום' שכתבנו שפיר שברת הרשב"ם:

ואמנם מפני שאין לפני דברי הרא"ש בלשונו וגם ס' חי' הרשב"ם שמביא דברי הרא"ש ג"כ אין לפני כעת · אין בידי להחליט פי' זה בדברי הרא"ש · כי אולי יש להוכיח מדבריו שלא כיון לזה · ומיהו אפי' יהיה הדבר מפורש בדברי הרא"ש להקל בשכושה משעם דהפקעת הלוואתו של כותי לגם מותר · יתיר הוא בדבר אף נגד כל גדולי הראשונים שבקונטרס הדבר מפורש שהאור הוא ומדברי הקונטרס יש להוכיח כן כמו שכתבתי בס"ד וכ"ם לקמת גדולי הראשונים פיקר הפקעת הלוואה לחשר מדלוייתא · וכמש"ל בס"ד · וגם בעיקר פי' הרא"ש בשם' לקך דרב חסי דקאי נמי לעודרין לפי ני' בס"ם לא דחיתי בשום ס' מהמפרשים הראשונים שפי' כן · ומדברי רש"י משיכור דגריו נראה דגורס נ"כ כני' הרא"ש ולפ"ז אי' לקך דרב חסי ול"ל במוכס כותי לגם ואין לגם לגזל היכא דליכא ח"ב וכו' עכ"ל מזה נראה להדיא דלא מפרש לה מלח לקך דמוהר להבריח:

וראיתי בס' פרי יהושע שכ' לדברי הטור' דבב"ק בס ד"ה עודרין וכו' דמפרשי הקך דרב חסי לעודרין נמי קאי · ומבו"ה למדו מכאן מה שלמדו דהא דבא לאו חושם גמור הוא · ונסחייב בדבר זה ממה שבגדיים שם במקומו · ולא הזכירו החום' מזה כלום והייט משום דהחס לקך דרב חסי יע"ש · והחימה בעיני שסחייב בדבר שאינו · דהרי גם בגדיים בחבו החום' כדבריס הללה ממש שכ' כאן · ובעיקר דבריו כבר כתבנו להוכיח מדברי החום' בס"ד דלית להו כך סברת כלל ואין להאריך שם:

ומלבד כל מה שכתבנו לא ידעתי לאיזו ביטול בלב שייך בשכושה כזו · שכוודאי יעלרך ליתבע שברת זה כתוב לא המלוה שמת ולא מכתת בלל בעניו זה ביטול בלב אלא יכא היפוך ממה שמוציא מפיו · וכבר עמד של בעניו זה בס"ד יו"ד סי' רל"ב ס"ק כ"ד יע"ש · והדרך שכ' שם בלאה דלא שייך כאן ואין טרך להאריך כאן בדבר זה · כי לפמ"ש הדבר ברור · דלחפי' לי מכתת ביטול בלב בכס"צ כדיעו נמי לפשר כאן · ולפי' ליתבע שחס שלאו חייב לו בלום נמי לפשר וכמו שבאמרנו בס"ד:

סימן יז

מה שהשיב הגאון ר' חיים זצוק"ל להגאון
מו"ה יו"ט ליפמאן זצוק"ל הנ"ל:

הניעני למרי נושמו לפשר בעמיק הרמיב בדין גזל טובד כוכבים בימים הקדמונים ולדעתי בחמת קצה לעמוד בזה על לחיותה הסוגיות לחבר אין לחתו יודע לחיותה בטוסחלזה והמסורת לחבר בידינו בכתב ולפו מר בריה דרב לחבי מחום עליה וכמה ברב ח"ל טיה כמעט בדורנו זה ובהשובה סי' כ"ו נראה דגירסתו היה בס"ם פ' המקבל (דף ק"ח) בהופן לחר במס"י בילקוט · ולא רלחיתי גירסת זו בטוסחלות לכתובים וכמה מן הראשונים ז"ל הביאו לעניו ג"כ דפלוגתא היא בפרק בגוזל ולף שים בידי לייבב דבריהם לבל יותר נראה וקלוב בעיני בגירסת לחרת היה לפניהם · וכן בפרק שור שנגח (דף ל"ח) בטוסחת בבידי היא נוסחת טיס"ם והובח גם בבל"י במסבת שבועות ובבר שלחה מלכות בו' וביושבלמי שם הביא הך שובדא שלחרו חון מב' דבריס שלחם לומריס בח ישראל לא תלד בו' בלחוה שמה נזד רבן בחליכל ביהת גזילו בל כותי לחבור מפני ח"ה עכ"ל · ומי יודע לם בס"ם דילן לא היה הגירסת כמו בס"ם יושבלמי ולחתו עבשה בעוריה בקיר לפי הטוסחלות במסורות בידיעו וב' יגילנו מבניחות:

והנה בס"ם דמקן דלחסר גזילו מדלוייתא לחסר · יפה כיון והוא ברור בשמם בלשריס · ומ"ם להביא דלחיה ע"ז מדפ"ב דבבורות הוא ברור ופשוט בעיתתא בביאתא · ובבר קדמו בזה גם הרב ח"ל בתשובה כ"ו וכל דבריו הובניס הולכים בשיטה בח"ר · ומה מסוגיא זו דרפ"ב דבבורות יש לי לדון לפי רבותי בקרקע דלעניו דיעה בין לשיטת רש"י בין לשיטת ר"ח המבואר בעור יו"ד ובשך בה לא קאי מישועה דלשמיקך למשעי לוותה אלא למשעי מדין קנייה ישראל למר דרשיון לעמיקך בנכסך ולכותי בשמיכה ולמר דרשיון לעמיקך בשמיכה ולכותי בנכסך ובמבואר בחוספות בפרק בחרא דעבודת בוכבים (דף עח ע"ח) ד"ה רב חבי · וכן הוא במרדכי פרק השבב ושמ"ב · ות"כ לעניו חוגחה לא פם נבן אלא חד מישועה דלא חזו חים חה לחיו ואי ס"ד דגזילו משרשם לסור מס"ח ח"כ חיצטריך קרא למשעי לוגלחו ות"כ מסחברא לחוקמי בחי מישועה דחים חת לחיו למשעי כותי ולא הקדם וכדלמריכן התם בסוגיא בפרק בלוקח עובר פרחו (דף י"ג) דחי לא כחב אלא חד כוי חמיעה וכו' לבל הקדם ים לו לוגחה · והרי אביו מסגה בלימה בפרק השבב (דף כ"ו ע"ח) דהקדוש חין לבם לוגחה והייט ממישועה דחים חת לחיו · ודומה גדול לומר דלא קיי"ל בבך בריטחא · ומחד

משועה ממעטינן מיניה · עי דקי"ל גזילו לחסר מדרבנן ומסוס סבי חמ"ג דל"ל אלא חד מישועה סגיין ליה להקדים למשעני כותי לן גריך קרא דלחי מגזילו ולפי מ"ם כל הפסקים הרחשונים והחרונים ז"ל דקי"ל כר' יוחנן דהכר תורה משום קנות רחיה זו מוכרחת מסוגית דם"ם דהא לר' יוחנן ע"כ דרשינן לעמיתך בכסף ולכותי במשיכה דליכא למימר דם"ל בין בכותי בין בישראל בכסף מ"כ חיכוי חיובתא מהניחין דהתם לבלן כמכותר בחום' פרק הזהב (דף מ"ח) ד"ה בלן וכמה מקומות בחום' ופוסקים ובזה נדחו דברי החום' בנכורות פ' ב' רים דף י"ד ומחוכרחת כמסקנת החום' דפרק הזהב ד"ה כהגן לסיטון אבל מי ניחא דהלכתא כרים לקים דמשיכה משורחת מן החורה מין מסוגיא זו רחיה דליכא למימר דחוקמינן לעמיתך למשעי חוגלה ולעניין קניה ליכא למימר בהאי דקא"ל דגם כותי במשיכה וכדחמיק רבינא בפרק בחרא דעבודת כוכבים (דף ע"ב) ובברייתא דתאמר לספר מעל ניקוס כרים לקים אבל מ"מ ליכא מאן דפסק כר"ל אלא רם"י וחיכו כחב להדיא בכמה דוכתי דלכותי בכסף וכן כתבו הטור והמ"פ בשמו וחו דהא כל חילוק דמאן דפסק כר"ל מדר"ח בהריחה סבר בסוגיא בפרק בהרא דעבודת כוכבים (דף ע"ח) דמשיכה בכותי ליכא קנין וכן בפרק הזהב (דף מ"ח) מבוחין בספר שובד כוכבים דלאו בר משיכה הוא וכבי מבמע להו פבעה דסוגיא דפ"ק דקדושין (דף י"ד) וכמ"ש רם"י שם בד"ה כוחיל וכל קניגו · ח"כ זכיגו לדין דבב"פ לעניו בלבחא ע"כ מאן דפסק כר"ל ס"ל דקי"ל לכותי בכסף ובייגו ממיטוטא דלעמיתך וכמ"ל · הן אמת לפמ"ל חי"ם בדעת רם"י ורמב"ם דס"ל דלמאן דחוסר גזילו בל כותי עובר עליו בל"ת גמור דלא תגזול ים לדמות רחיה זו דליכא למימר דדוקא לת"ד של גזילו היא עובר עליו בלאו גמור הוא דחיכא דחיעבריך מישועה דחים אח אחיו בחוכחה · אבל אי ניחא דבלבחא כמ"ד של גזילו קאי בעשה ולא בלאו אי לא גריך קרא מישועה דחים אח אחיו למשועי בחוכחה דהא קרא דחוכחה בל"ת גמור הוא דכחיב · ולעניו לעבור עליו בל"ת לא גריך קרא למשועי ק"ו מגזילו · אבל לסברת החום' שהכחוב לקמן מ"ש דס"ל דלכולי עלמא דלמאן דחוסר גזילו הייגו דקאי עליו בעשה דוחבלת וכו' · וא"כ הא דחמרינן בסוגיא דבכורות הייגא דמ"ד גזילו חסור דקאי עליו בעשה דוחבלת וכו' הא קאן סברת החום' שחפילו אי קאי של גזילו דק בעשה חיעבריך קרא למשועי חוגלחא וא"כ ע"כ לעניו דיגא קי"ל דלא הוי לאו בעשה וכדכחיבגא לעיל ושמ"ל לסיטא דם"י והרמב"ם מסוגיא דהלמודא :

ועתה חסוב אל סדר נועם דבריו · דמ"ב לפרש דברי רם"י בסנהדרין (דף כ"ז) דכוונחו דאפילו למ"ד גזילו חיגו מפורש בחורה אפ"ה חסור מדרבנן יפה כיון כזה אבל עדיין לח קלא אל הסברה בכוונת רם"י ז"ל דהא להדיא מוכרח מדבריו ד"ה משום דקבעי כו' דמאן דס"ל דאסור מה"ח שובר עליו בלאו ממש ולא שני ליה בעשה דנאולה חויה לו אי דוחבלה כדעת מע"ח אבל באחת

כוח דמ"ם רם"י דס"ל כמאן דאמר וכו' לאו לאסוקי ממאן דדרים הכי דרבי דפרק הגוזל הוא · אלא לאסוקי מסכך אחרי דפ' המקבל (דף ק"ח ע"ם) · דמאן דילים סביר. סביר הוא דמייחר ליה קרא למשועי גזל דלמשועי שומה סגי ליה בחד קרא למשועי מכל המעות כללו דחו"כ ומשום חורה כיון דילפי מהדדי אבל מאן דלא ילים סביר סביר לה מייחר לו שום קרא למשועי גזל דהאי דשכו דח"כ ומאחיך דמ"ה חדוייבו לאוקמי לעניו שומה חד למשועי מסכך לאחי ואשה דמ"ח וחד למשועי מסכך לאחי דחו"כ ויש לי לדחות סוגיא זו דלא גאמרך לדחוקא דהמהרש"ל ושוד יחייבבו כמה קושיות וגירסאות ואכמ"ל · וא"כ לסכך אחרי אחאי לא אמשוט אלא עומה · ועל גזילו ליה שובר עליו בלאו נמור דלא תגזול לסכך אחרי ולאסוקי מסכך אחרי אחאי הוא דכחב רש"י ז"ל דס"ל כמ"ד וכו' כן אמת החוספות ריש פרק לוחו נסך (דף ס"ח) ביפה אחרת לסם ע"כ · אבל בהמב"ם ס"ל דלא מפקינן לאו דלא תגזול מפשעיה וכמ"ם סח"ל בהשובה הל' לדהמב"ם רוחה שמעחחא טובה ולא גריך לדחוקה של החום' ושוד לחלוה מילין לחולי ע"פ שיעת הרמב"ם וחכמ"ל · ודברי רם"י פרק המקבל (דף ק"ח ע"ח ד"ה מסוס לח חגזול) חלא כמ"ד גזילו חיגו מפורש בחורה אבל למ"ד גזילו לחסור מן החורה לח קביח לאו בגזל למה לי דחיעבריך לגזל כותי דלא אחי מריבי' וחוחה כ"כ החהרש"ל סם וכן חיתן בם"ת בשם הרמ"ם ושוד יש להרן בדרך אחר · ואין בייחיבב הלמת יורש דרבי דמאן דס"ל דגזילו לחסור מן החורה שובר עליו בלאו ממש כדמשמע מדבריו בסנהדרין · אבל כך דרבי דבפרק הגוזל לפשר דלמסכחה בעלמא ניחא לדעת רש"י ז"ל וחבי משמע לי פשטא דסוגיא דפ' המקבל מדקחם שם ליאשת למיבדי ולא קאמר הד למשועי גזילו דהוי משמע למשועי מלאו דלא תגזול ליאוד ובפרש לניהסא סח"ל וחילקחם בעלמא לעיבה החום' ד"פ חיזהו נכך ניחא כאי ליאשת דהיחרא דהא לדידהו ליכא לאו כלל וכל פלוגחייהו דבאן תגאי אי מייחר ליה קרא לאסוקי מעשה דוחבלת כו' · אבל לרש"י וברמב"ם ליכא למימר הכי ובאב ח"ל בבר הקשה זאת ע"ד עלמו ובביאחו ובדחק מאד בזה עד ברלאי להפליא שבגיא דרכו דרך הקדם ובאר לנכח אחרי דרך בחעי כיבוחה ומחיריחא דלעיל בחמב"ם למאן דאסר גזילו עובר עליו בל"ת גמור וכו' · ולפמ"ם יש להניח ליתה דדהשה דוחבלת וכו' אסחכחא בעלמא הוא · דהא כך דרשה ר"י הוא דאחר לה ור"ע הא ס"ל בפ' הזהב בר' יוחנן דאחר דבר חורה משום קנות וא"כ ע"כ ס"ל דלעמיתך אחי לחדרש לעמיתך בכסף ולכותי במשיכה וכדאחינגא לעיל ושמ"ל לסיטא דם"י וגופיה ואין לורך לכפול הדברים :

ומה שכחב כח"ר דלהרמב"ם נלמד דין ליסור נעבחו מדין גזילו נאחה כמו כן כחב כרב סמגיד אבל ליכא לח נאיח לדקדק מה דעחו על הרמב"ם בגזילו אבל לסיטא כח"ר כח על גזילו קאי בעשה · ובעבחו ברור מלל הרמב"ם דסיפ שובר עליו בלאו אלא אעשה

ממם

ממם · דכה לסדיה כחב רים סלכות גניכה כגונב ממון סחמת ולה כחב מחבירו מסח"כ כרים סל' גזילה כ' כגזל לח תגיכו ס"פ ובלי ספק שזכו דיוקה של כר"ן במידושיו לסנהדרין (דף נ"ו) שכביה מעכ"ת · חלה שרחה לכרמב"ם ללו מקרה דרחה ויחר וגו' יליף כמ"ם כר"ן שם ללמען דיליף מכאי קרה דתוק לחלק כין גניכה לגזילה: ועוד דמשמע דדמח כרמב"ם פ"ח מכל' גזלי ממון דס"ל דקרה דרחה וגו' לח כוי קלי חלה כבב"ג שריה רשות כיד דייני ישרחל לעושה ולמיגדר שיזכרו מנזל שכות ל' משבע מלוח שב"ג ולעלוו עליה וכוה מוכרח לשיטח כרמב"ם דס"ל דכה דחמרינן בירושלמי בדיניכם קלי חריחה לפעור שור של ישרחל בשבח · ול"ל קשה לרבי עקיבה דכלכתה כוחיה נכה דחין בחין בעקיפין חלה דיינין ליה בדיניהו חו בדיניכם חם כן כה בדיניכם פעור לגמרי לשיטתו ובדיניהו חו דדכיגן לרשה פעור לגמרי כמו בהקדם חו דחיכה להלק כין חם למופד דכה קיי"ל כר"ם כן מנסיה ובדמפרש כרמב"ם טעמה דקסיגן חכן דעת כרמב"ם נרחה ברור דס"ל דלה מעטי' חלה ממקי, דחסכחינן מיעוטה חכל על גניכה ליכה מיעוטה כלל דכך בעמיהו דכחיב בקרה דלה הגזכו לחו למעוטי טובד כוכבים יהי דכה דכיגן מיניה בהו"ל חין לי חלה חים בחים חים בחסה מין ח"ל בעמיהו ובעשם נרחה לשיטה כרמב"ם דמכמע לרח"ל דכך בעמיהו לח קלי חלה הגזכו דכחיב קדם החגנחה חלה חכך דנחר החגנחה וכדחסכחן בכמה דוכהי וגבי לח הכחכו דנחר החגנחה כגר כחב בפ' ויקרל בעמיהו וכדכיגן עלי' בהו"כ מה ח"ל עמיהו עמיהו כ' פעמים עמיהו פרט לגכוה עמיהו פרט לחחרים מכו"ה דכיגן חלי בעמיהו דפ' קדובים חלים בחסה הל חזיק דבס"ם עביד לריכותה בין טוסקו לגזילו ול"ל בגניכה דמניר דלה הכוה כגוד עבד לכגוד רבו וכן כחורה החמירה בגוב נהבלומי כפל וד' וה' לח למעוט טובד כוכבים כלל מלחו דלה הגזכו ובחמת כל החמרוים לח נהשוכו להלק בין גניכהו לגזילו וכן כחום' פרק כגוזל (דף קי"ג) למדו מיכור גניכה מליכור גזילו לחמם לגיכה כחוב' דל"פ חיזהו נסך הל"ל דלדידהו ליכה לחו בגניכהו וכו' ולחו דמסקלות חלי לטומן מסקלוהיו כמלה ולחייב מפעח עליו' חבל כרמב"ם הרי כהב לסדיה רים סלכות גניכה דע"מ למיקט חסור מכוס שלה יבניל עלמי בכך ובייהו דכבן וכן בסקלות כ' בסדיה בפ"ח דגניכה דשובר בלחו נמור נס הכוקל לטוהי דס"ל דהך דרבי דל"פ חיזהו נכך חסמכחה בעלמה גיהו ולחו דלה תגזכו ודמסקלות לח יפקי מיפקי' ובה דמייב תלמודה בסוגיה דהמקבל בכוכם ס"ם מכוס לח תגזול לח מסוגיה זו היה וכדמפרשיון חלה מפקי' דקרל בגניכה דס"ם וים לעכוה סמוכים לזה לדבי כרמב"ם וחכמ"ל ול"ל דס"ל להרמב"ם דלים הלכתה כבייהה דסהדרין (דף נ"ו) חלה כסחמה דגמרה בפרק המקבל דקרה גרינהה וחמילה לח לחטוה גניכה דחמיר וכדכחיבה וחף לכחורה לפס הך סוגיה גס גזילה לח לחטוה לחתה דחתי' דפ' המקבל דהלכתה כוחיה יכילה לגזויי על פי דבדי כרמ"ה דלמסקנה תגה דידן יליף ס"ם חלה לח ניחיבה ליה לרמ"ה למיפך מפכוה דסוגיה ויש לי דרך לחמת בסוגיה זו וחכמ"ל · וכ"כ כמחור וכמלחמות בפשיטות דחתה דידן לח יליף שכיר דלח כהרמ"ה וחכמ"ל בזה כי לדעתי גירסה לחרת היה לו להרמב"ם בסוגיה זו כי דבריו נפלחו מחד בעין גר חוסב בפי"ה דהכילות דין ח' לפי גירסחתו וכ"ה בחוספתה להדיה דלה כהרמב"ם בגר תושב ובע"פ זה ברור בהמה דקדוקים בלשון הרמב"ם ברים סלכות גזילה ורים הל' גניכה דבניכתו ליכה ל"ח נמור דלה תגזכו וגזילו לחסור ג"כ וחין בדברי הרמב"ם הכרע נמור לי דחורייתה הוה מהך דרשי דפ' הגוזל לו מדרבון וקרלי חסמכתה בעלמה ניהו · ובבר כתבתי דמסוגיה דפרק המקבל משמע לשיטת הרמב"ם דמחן דמפיק לגזילו מלחו ליסורו מדרבון הוה וכן מהמעות לשונו ברים סלכות גזילה גרוה דמדרבון הוה דחסור וחס כחט לדייק מדבריו מליהו לדייק בהמה דוכחי דמס"ח הוה דחסור חבל הכרעה נמורה ליכה למידק ולמשמע מיניה דברים הל' גניכה וכן בפ"ב דגניכה דרים מרעהו למעוטי תשלומי כפל חין רחיה דבבר כחבתי דגניכה וגזילה לחו בחדה מחחת ממחיהו להרמב"ם וכן הה דדרים בפ"ז מכלכות גזילה דין ז' מוכחב בעמיהו למעוטי מתומב ליכה לחוקמי דקרי לגניכה דוקה וקלת ים לדייק כן מלשונו מדסיים לכהוב בהשבע לשובד כוכבים ולה כ' הגוזל חת השובד כוכבים כמ"ם נמחי דחסקינן דין זה לפניו ולחחריו ובע"פ חין זה דומה לחוקמי דקרי לגניכה לחד דהה בלחו"ה לה קרי חבל הך דקרה שם והה דמייתי דרבה דוחבב בפ"ז דגניכה בבר כחבתי דליכה למימר דחסמכתה בעלמה הוה וכן לה מיה לחוש בחין בהשתן ועש"ם לקמן חו"ה להרמב"ם נחי הטעמה סיחה חסורה מכוס חבם ח"ה · חו מכוס דהוי בכלל שהה טול מ"ד לגניבת דעת · ומ"ם כח"ר מדלה מחלק בהטעמה בין ליכה ח"ה לדליכה לדידי הטעמה וגזילה חרי מילי ניהו דבגזילה ושהק כיה חיוב חזרה משא"כ בהטעמה כמ"ל חין מכחן רחיה דבהטעמה משולם לה נפיק מכלל ח"ה דהה גבי טעות נחי מלריך בפי"ח דגזילה שיחמר על חשבונך לגי סומך ולה לה חמר היה למימר לח"ה ול"ל ליכה דבים מטעמו בעלמו ודלי לה נפיק מחבם ח"ה · ומ"ם כח"ר מדלה ממלק בין ליכה דליכה ח"ה לדליכה בגזילו ושוקו לה הבחי דהה סדר מפרם דגזל הוי בעין ויגזול חת החבית ובבב"ג ודלי ליכה ח"ה וכן בשוקו מפרם דהיינו שחונעו ולינו יכול להוליה ממנו מפני שהוח חלם וקשה ובבב"ג ודלי הוי ח"ה נמור ולכחורה הרחיה יוחר מברשה דעת הרמב"ם היח מדסניה בעגין חוכחה בפי"ג דמכירה דין ז' מישעה דחים לח חחיו ומוכח מדבריו דגזילו חסיר מן סחורה וכדמסיק מיניה חלמודה ברים פ"ב דבכורות חבל בחמת דברי הרמב"ם קשיה מדיניה דהה בפ"ח דוכי' דין י"ד סבר דקנייה שובד כוכבים כי' בין במציכה בין בדמוים וח"ב ע"ב דדרים לעגייהך לעגין קנין · וכמ"ש בחום'

כהום' בפ' בחרת דעבודה כוכבים (דף ע"ח) ומיך כתב בפי"ג דמכירה דין מ' כך מיטוטת דעמיתו נמי למיון תוגתה וכיון דקניית דידיה לידיה ליכא למסמע מינה ומין כאן מקום להאריך בדברי הרמב"ם לעיין נוף הקניות וקרוב בעיני שפתחבו הגרסתות בדבריו בפ"ח דזכיה בלבה י"ד בין קונה למקנה ובין מקנה לקונה ובזה דמטילות היה בין ישראל לשובד כוכבים ובין שובד כוכבים לישראל ומה נניח בן יחורנו כל הסוגיות ומתן דמתרץ לי בלי שום שפה מוכיחה מהי' וכו' :

ולבאורה מדכניה ריש פי"ח דגזילה דרשה דמחיך לעניין מציאתו היכא למסמע דגזילו מכ"ח לאסור ובלחם ים לדקדק גם בסיעתה הם"ם למ"ד גזילו לאסור מדרבנן מציאת מחיך ל"ל ומיבו יש להרץ דמוקי לאחיך לדרשה אחריתא ולפמ"ם החום' בעבודת כוכבים (דף כ"ו) היכא להרץ דתיעריך משנעת דאחיך עיי"ש · לבל הרמב"ם דמייתי כך דרשה לעניין מציאת ממנו מסמע דס"ל דגזילו לאסור מדרבנן וגם רחיה זו יש לדחות · ומ"ם כת"ר דלהרמב"ם לא שי ליה בין שומרו לגזילו יפה כיון ומ"מ ברווחא לפ"ל דלא פליג אפשטת הסוגיא לעיין שפקנה בלוחתו דשומרו והפק"ה הרי מילי ניהו שומרו מקרי כמ"ש הרמב"ם בפי"ח דגזילה הלכה ז' שפקניע הוא בחלמות · וגרחה דלתו דוקא בחלמות ותיזוק יד תלוה לפ"ז אם היה מפקיע בטענת בקר שהיה ידוע לכולי שמשכר ומכחים בכה"ג ומי גרחה דמקרי טומרו דמה · לי אם מפקיע בחלמות או בטענת שקר כיון שקנו ס"ם הרי חוכל ממנו בזרוע · וכמ"ש הרחבי"ה בפ"ק דקדושין לבל מ"מ אפשר לומר דסיינו דוקא שמה בידוע היה להעובד כוכבים בבירור שהישראל משכר ומכחישו אז הוא דמקרי טומרו ומה שלא היה ידוע לו בבירור אלא שהבעו בטענת שפק בעון במוכס אפס ויודע שכ' רש"י בכה"ג מקרי אפקעת בלוחתו · ומ"ש כת"ר דלא עדיף הפק"ה בטענת שקר מהטעאתו דס"ם הרי מטעהו בטענת שקר שברחו נכוחה בזה והבא לפמ"ם לעיל שהטעאתו לעולם לא היה נפיק מחשש ח"ה משום דלא עדיף מטעותו דלא ס"ל לה חשבונך אי סומך לפ"ז יכילנא לשווי לבהרמב"ם נמי היכא הטעאה היה מטעם חשש ח"ה ובבי מסמע קלת בפי"ח דגזילה לבל יותר נרחה דברי הרמב"ם דהיכא הטעאה הוא משום דהטעבה הוא לעשות שול ס"ם בפ"ו דגניבה הלכה ח' ומבו"ה אפילו נניבה דעת לאסור ולפ"ז ודאי נם הפק"ה לא עדיף מהטעאה ונניבה דעת לבל לא לעניין חיוב חזרה ממון בחש"ל חי"ה לבהרמב"ם נמי בהטעאה לא היה חיוב חזרה ממון כיון שלא היה עושה מעשה בידים ומכ"ש בגוונא דחוכם לאם ויודע שהיא מועיל ממנו ממון רק מפקיע חובו ואיסורא דגניבת דעת הוא דהיכא ויפוב הסוגיא יובן עפ"י מש"ל אי"ה בדברי הפוסק ובפתח ניתא לה דלא כתב הרמב"ם בפי' ברייתא דהפק"ה משום דבלחם בכלל הטעאתו הוא דאסור משום גניבת דעת לבל לעניין חזרת ממון דקדק בפי' נרים הלטות גזילה לפרם מהו גזל ומהו שפק ובדחיבנא דהפק"ה ושפק חרי מילי ניהו כן נרחה לייבב דברי הרמב"ם שלא עד מסמע דסוגיא :

ומ"ש בח"ב להביא רחיה דמדחיעריך קרא למשפי תביחתו מבלל דגזילו לאסר רחמנא ל"ד בפין ויגזול חת האניח שלא לפילו עובדו נמי כ"ב נם הרב ח"ל בהשובה לבל מין זו רחיה לבבר כ' ללמעלין תיקבי למ"ד גזילו לאסור מדרבנן לביבת לאחין ל"ל ושוד ים מקום לומר דלביבתו שלבי משפקו ובעין זה בתב נ"ב בת"ר בדקדוקיו בסיעתה הרי"ף · ומ"ם בת"ר דבן יש ללמוד מדחיעטריך רעהו בנזקי שור לינו מזוקק דהא לבתי חיעטריך בך רשהו למשוטי הקדם ובמלי דמסמע מדברי בח"ר דלמסקנא נמי פטורה דנזקי שור נפיק מרשהו וקרא דרמה ויהר וגו' קלי לפיפה לחייב נזק שלם בשור של טותי בעגח יפה בין וב"ב בר"ן וב"ב היש"ם ובבי מסמע להדיה בירושלמי דמפרש שם בעשה דמחזיקין רב לאחר רחה ויהר גו' חזקו' לאחר בופיע גו' ר"ל בשם רשב"י לאחר בדיניהם ובינהו לפיפה דבדיניהם בין הם בין מועד משלם נזק שלם ובדחיית בתוספתא ריש פרק ח' שלין הם ומיבד בנזקי טותי ומייתי לה לבאר שבי נם בירושלמי ודלא בהרמב"ם דמפרש בפ"ח מבל' נזקי ממון דקלי בדיניהם לריבתא דמתני' · ומ"ם בח"ר בישוב דברי הרחבי"ה לא נידחי בלל דמ"ם בתחלת דבריו דמיירי דוקא בגון שלא נח לידו בתורת בלוחה ע"מ להחזיר בשם אלא שדברי דהוקים ויש להשיב עליהם בסיעתה הסוגיא לבל לא שים לייבבו בדוחק ואולי היה מקום לדבריו דמי הוי משני בלן בגזילו בלן בהפקעת ממונו לבל בבא לא משני להדיה בלן בהפקעת בלוחתו ושם סיפך דברי פירושו ואפילו לי הוי לאמר לי יסובב ב"ג לפרש בן לא לייתינא ליה מפסעת לישנא דבלוחתו דמסמע ודלמי שלוח ע"מ לבלם בבל בלוחתו דבולי תלמודא ולמי דייקינן בולי בלי למיפך מפסעת דסוגיא לא מסקינן דינא בקושטא :

ומ"ש בממקנתו דהרחבי"ה חזיל בסיעתה הרמב"ם דס"ל דהפק"ה היה לאסור זולת דקדוקים שנרין לייבב לפי"ו בדברי הרחבי"ה לבל לנרוס הרמב"ם ולדוחקו תנו מלטערין הלא בבח לעשל נם לא הרחבי"ה שתו בנרס ובפרט הרמ"ך שבניה דברי הרחבי"ה בח"מ סי' רפ"ג ודלי לין מחפרשין יפה לא ע"פ דברי בח"ר הרחשונים שרוצה לחלק בין בלוחה לשאר מוב דהא רמ"ח בסי' שמ"ח בתב פחם ולא עפ"י מסקנת בח"ר דמסיק דלרחבי"ה הפקעה בל מוב לאסור מה"ח ולא שוד הלא שמדייק ממסקנתו ודברי הרמ"ח דסי' רפ"ג שבתב הם לין יודעין מ' ודייק בח"ר לבל בשהובעים לאחו לף שמפקיע בגוונא דליבא ח"ה מ"מ הרי מעשהו בטענת שקר ולהשוות לאסור מב"ד בח"ר והרי הרמ"ח בתב להדיה בסי' שמ"ח לסיפך לבל דברי הרחבי"ה טעין להחפרש לבל הסיעות ולין רעוי להאריך בדקדוקים לייבב דבריו בדקדוק למר בדחיה ליה ולמר בדחיה ליה לבל עיקר בוונתו נרחה דהיבא שבשובד בוכבים היה יודע שיהרחל

מייב לו ושמע בבירור אחי אסור להכחישו אי מדרבנן מפני מ"ה בסימה כמה מסתפקים לו מכ"ת מסום מ"ה בסימה סחום' בכב"ג מקרי שיקרו ותבילה בזרוע כמש"ל בדברי הרמב"ם מבח"י כשלה בה אלא בטענת ספק בגון במוכם אחם ויודע דבכב"ג לא מקרי אלא הפק"ם ואף דסברת כח"ר נכונה אלא עדיף הפקעה בטענת שאך מעשהו בהכחן ודברי הרתבי"ם אסר בטעמה כמבואר במרדכי פ' כהוא מ"מ בכטעמה אימא רק לאחי דגניבת דעת וכמש"ל :

ושיטת הרמב"ם בסיוטיו דכמוכם שובד כוכבים אף ע"ג דהקסיב ופירוטו יפה בב' תופסים בבאים מדרך אחד ובימתו מחשבם ומחשבד מ"מ ליח בלכתא כוותי' דימידאב הוא ולזאת לא הזכרתי דעתו במבחבי הרתבן וכן עתה . אך למען ידע כח"ר מחביעים ועדיכים עלי דברי קדמו ושיימתי בכם כרתוי לא תמנע מלהשתעבע בטעמם למרוי בעים ובלבם נרגרים ברתם תמריו הטעימים הכא מ"ם כח"ר דמשמע מלשון הרמב"ם דה"ה בגזלו מדעתו ולא סוד אלא שהוא עובר למבריח ממכם הזה דוקא . משמע דוקא ממכם הזה הוא דעובר אבל מטעות יותר מהקבתו ליתו עובר יפה כיון בדעתי' וחירוטו שבאמן המשאב עדיין היו המוכסים בחזקת בברות הוא דקדוק הכן וכל כי האי מילי מעליותא ליתאמרו מפיהם הנברת הבא דכוותיה ולא שוד אלא דמשמע לי מפשטות דלישנת דהרמב"ם ריש פ"נ דשבועות דאף ליבבע היה יכול עד שאתם הטעל יותר מבדי־הקבתו אף בים לדחות ולומר דלא יכול ליבבע אלא עד שהוספה וכעין שבתב הסמ"ע בסי' בסע"ט ס"ק יו"ד וכן משמע בחמת הכי מלבון הטוב"ע בו"ד סי' ל"ב אבל פשט לבון הרמב"ם לא משמע הכי ושוד דא"כ למה השמיט הרמב"ם דין מוכם שאין לו הקבה אי ללהו דבאחד מחאיזהו דדין שביהם שון לגמרי ושוד לא יהיבב בא"ד שבייס שם כמו שיחבאר בהלכות גזילה והכי בהלכות גזילה אף לדברי כח"ר דין הקבה ודין ההוספה שוים אלא לבימת כח"ר אין שום היתר לעבור עד הקבה אלא ממוכם הממונה לגבות לבר שובד כוכבים אתם ומכום דבדיניהם דיינין להו אבל פשט לבון הרמב"ם לא משמע הכי ותדרבא דברים דין בבל' גזילה בין ישראל לעובד כוכבים ואין לדמי להאיך בדקדוקים . ושוד קלא אקא מה שבאלי כח"ר בעלתו לפי בימתו בקושיא אהא דאין פוטרין מחיבת הגוזל יותר מכדי הקבתו ואתמי אלא עד הקבה אין גזל לבימתו . וקושיא זו ים לייבב גם לבימת כח"ר ושוד דבימת הבור עדיין אינו מיושב לבימת כח"ר בלל דהא אינו קאי בשיטת הרמ"ם בדין הפק"ם ובפי' הסוגיא ומשמע מאי היא אסור להעניד מבר שובד כוכבים אתם זולת בבר השטות שים להביב בסוגיא לפי סוגיות כח"ר

בחדשות :

אמנם מ"ם כח"ר דנראה דברי הרמב"ם דבשובד כוכבים אתם הקי גם אבן דעדרין הוא ברור ופשוט דהא כל דוחקים דהרמב"ם הוא בכדי לאוקמי סיטויא דר"ח כמו אידך סיטויא דקאי אהכולהו מהניים' בין אמבאתו דאין פוטרין בין אבבך דאמי הם"ם למבחנו אין רצוי להאריך בדברי הרמב"ם דימידאב הוא ולדידי יותר ניחא לומר דהרמב"ם לא הוי נרים וכדאיתא אלא הני ישראל ושובד כוכבים כו' ומילתא בהאפי נפשא היא ולא הקי כלל אמתניתין וסיטויא דר"ח ל"ל כמ"ש סיי דהוחיל ואסתמא יותר מקבתו הוא נוטל ה"ה במוכם אתם אתין לו הקבה . וכוונתו פשוט וברור וכמו במוכם אתין לו הקבה דהוי כולו גזל בן אם השמיד מוכם הנוטל והוי יותר מקבתו ס"ם אתין הקבה הוא נוטל ואיבא גזל ולפי"ז אין פוטרין מחיבתו דהוי כולו גזל ויש מקום לומר דגם הרב"י מודה לזה . ואף מדיוקו של הרב"י שהאריך לומר דדמי לבאר בגבת בו' אינו מוכרח כ"כ ובכמה פוסקים לא משמע הכי . ומ"ש כח"ר דלשיטת הרמב"ם יש להוכיח מהסוגיא דהפק"ם אסור מדברי ר"ח סיטויא דבמוכם שובד כוכבים אתם והיינו להרמב"ם מטעם דשחמת יותר מקבתו נוטל הא לא"ה הוי אסור אע"ג דהוי הפק"ם וכן מדבקלי ועדי כך אמורתי לפנוי דלא חיקשי לאתניתין מהא דאמר שמואל דדינא דמלכותא דינא ולפי הפק"ם היה שרי מעיקרא לק"מ דהא מכם הוי הפק"ם ע"כ דברי כח"ר יכולנא לפנוי דמכי אמורתי אין רלוי למיקרא הוי ס"ד דמייירי בישראל שמכר המכם לעצמו מן הבר וכ"כ רש"י וכתה רלשונים ז"ל ומדר"ח נמי אין רלוי דדילמא הרמב"ם סבר כהרא"ש וכר"ן דאף במקום שהקילו בהפקעה המכם של שובד כוכבים אפ"ה היה אסור להבבע ולדור אף בגד השובד כוכבים וא"כ מקום בך לומדין לה שני ליה טעמא דסיוטא דהפק"ה ומשו"ה אינטריך לטעמא דנוטל יותר מכדי קבתו אבל יותר מהה נראה דדברי הרמב"ם כדברי הטור והוא בחמורה היתה בברמת והפקעה המכם מהפקעת הלואה הוזיל במיוחו מקום דינא דמלכותא דינא ובדינא דמלכותא הוא שלא לבבות מטו"ם אף הפקעה אסור הם המוכם ישראל נאמן בן הוא דעת הטור ודלי . ונראה דגם דעת הרמב"ם בן הוא ואסתמא לק"מ לה מדר"ח ולא מבאך אתוולי והשתא כח"ר על סברת זו נכונה אבל מה ברעה אם דברי הרמב"ם בתמת היום מחוורים ובתמת אין דברי הרמב"ם ונוטע"ש נראים עיקר והטיקר הוא לדינא כמ"ש כח"ר דאין חילוק בין הפקעת אתר הלואה להפקעת מכם ואן בן דברי הר"ן בפי' לנדרים בסוגיא דנודרין והר"ן לא כתב אם אלא לענין ליבבע דאסור וכ"ד מי רבב"ח דבפ' הגוזל ובקולו ברעם גדול ע"ד הטור בבתב ניכא דליכא ח"ה היה שרי להטעות לא בתיב לי בלל אב"א סברת דפשיטא ליה לבח"ר דדמי ממש לגנבתו דם"ם הרי גונב ממונו לדידי חיפכא מסתברא בברמת בעלמא לא היה מיוב חזרת ממון ושיד נראה דגם להרמב"ם דאוסר בטעתה היינו אם מטעם דבבטעתה לא נפיק מהבם ח"ה כמ"ש דלא עדיף מעשהו אלא ה"ל ט"ד אי סומך דאסור משום חבם ח"ה כמ"ש בפי"ת דגזילה ה"ה אם משום ליסורת ומעבה הוא לעשות שול וכמ"ש בפ"ז דגניבה הך דחייב להחזיר

להחזיר קודם ליסור המעשה ולפ"ם המעשה לא נפיק מינה מ"ם וכמ"ש מכה דפי"ח דגזילה ובמקום שיש חשש מ"ם לפ"ד מחזיקין על שובד כוכבים מיב להחזיר לבעל מ"מ מיוב חזקה הוא במקום שיש מ"ם ומיכה דליכא מ"ם רק חשש מ"ם בעלמא קאי בליסור כמו בעטות שם ליש לומר לו רלה שע"ד לאי סומך שלסור משום חשש מ"ם ומיטה הטור בסוגיא דיטל יגלום עליו יכולה לשווי דס"ל כפירש"י שם ותמיכת החום' ליכא תמי' קיימת וכרוותה יש לייטב לבל מתוורתה דטור לאי בסוגיה החום' דטעם ליסור המעשה מ"ם דגזלה דברי הטור הן שם דברי החום' ד"ה יכול יגלום עליו בסופו ובמשם נדחק כת"ר בזה בסוגיה הוי לומר דהוחיל ולליכא בשום המעשה מ"ם משום כל המעשה ליסור לף בשובדה דליכא שם מ"ם כלל עד שנדחק לומר דטעמא דשריותא דשפ"ה הוא מטעם דליש בשום שפ"ה מ"ם כלל לף בגלוה יודע שהגלוה מימר לאחר דהשוה לשחמוני לא משחמיע ולכן מחלק בין כופר לגלוה בין כופר לשקדון מהך טעמא ולין דבריו מחורין בזה כלל ולמה לא כתב דדברי האוספות כדברי כל הפוסקים דבשפ"ה נמי ליכא מ"ם ושקילו נמי במקום דליכא מ"ם כלל כגון בשוכם שובד כוכבים חגם ויורם ומ"מ טעמא דבר ליכא למלך בסביעות בין שפ"ה לגולו ליוך:

ונפלאתי על מה שהקשה כת"ר דמל"ל דשובדה דרב חסי הוי בגוונא דליכא מ"ם הא קמן דשמע מהוא שובד כוכבים דהוה יחיב בפרדיסא וכן בהטעמה דיכול יגלום ליכא למיפך בהך שובדה גופא שפק מ"ם דשמא גם השובד כוכבים יודע בעיב חשבון שני עבודת השבד ושעשה עלמו כלא יודע מש"ה כל הך לישורי מטעם מ"ם דליכא בהך שובדה גופא. מבת"כ בשוכם שובד כוכבים חגם ויורם ומ"ל לחשור דמ"ם היה בהטעמה שחסור בדליכא מ"ם וכדמוכה מדברי החוספות ד"ה יכול יגלום בסופו ולייט נמי טעמא דרבינא דזכין דיקלא לגלחא לסיטת החום' וכת"כ בת"כ בעלמו לסיטתו דכיון דליכא לד חשש מ"ם מכו"ם מ"ל לחיטי מעיקרא ולא שוד אלא דשמעט מדברי כת"ר לסיטת החום' הוי הך שובדה דרבינא נגיבתו ממש מכל לעניו נגיבה בידים אין שוכרה דשלן מיימר דשובדה דרבינא הוי דזכין לחגלחן ממש דליהוי שדף שישור כשובי נגיבה ממש דברוחתא טובא ליכא למימר דזכי בבוחפות כדרך ברגיל ובניה טובא לוקמת דבר שבמיון בבוחפות שיקחו כ"א מהבוחפים כלחת נפשם דן הסר הן יחיר ובעת החשבון יחשב על כל א' כפי סך שגעל עליו וא"כ לא היה בהך שובדה בום ליסור גזילה כיון דהוי רשאי ליקח לף יותר מהגיע ולף שבשעת החשבון לא ידע שהוא שובד כוכבים רק מגיעו ולא חשב על רבינא רק החני ובפל שודף שישור שעובי לא חשב בלום ומש"ה הוא דברי ובכי משמע מדסידר חלמודא הך שובדה דרבינא קודם שובדה דרב חסי משמע דשובדה דרבינא שייך בשובדה דשמואל ור"נ ולא בשובדה דרב חסי ובחחת דין משובדה דרבינא בום ליהיה ליפול לעיון המעשה וכמ"ש

כת"ר דהך שובדה הוי טעותו ולא המעשה ויפה כיון בזה וכוח משום וכבור. ולפעת השמושה לסיטת החום' גלחה בדרך אחר דגלחה דהא דמשמע להו בשפיעות דליסור גזל מטעם מ"ם כוח עיקר דיוקא הוא מדחיין דמפליג חלמודא בין גזילו לשפקיה דאי לא חיטת הכי הא אין חילוק בין גזל לשפק"ה דהוי ודאי שפק גמור אם מפקיע בלוחת חביבו. [דודאי אי לאו דאין חדס נפסל ע"י עלמו היה הטופר במלוה פסול לעדות אי כוח מודה דלאו להחמוני חיכוין אלא להפקיע ממש אף לשובד כוכבים]. מ"ו דקשיד דהחמת על גזילו מוכח שהוא מטעם מ"ם אחמת הוא לפי ביטויא דאסיק רבא כאן בגזילו כאן בשפק"ה הא מקמי דשיטין הכי ואפי ס"ד דשפק"ה נמי אסור בחמת הוי ס"ד דלר"ע אסור גזילו כשפטי מטעם דמחבני ממטון אחריש כתו בגל ישראל ולבני פריך אבא דלר"ע אין בחין בשקופין מפני ק"ה משמע להדיא דחמחת מ"ם דדיש הוא דאין בחין בשקופין וגזל שובד כוכבים מי שרי ואלר"ע מנין לגזילו שהוא אסור ס"ד דחלמודא דאסור משום גזילו ממש ומ"ב מחיבין לטוניא בגזילה מחחת ידו ומסיק רבא כאן בגזילו כ' וכדפריטנא ולבני דפריך עלה הכי פריך ואפ ע"ע דשפק"ה הוא וקרי ליה ר"ע גזילו חלמת לא שני ליה לר"ע בין גזילו ובין השפק"ה. וכעין זה יחייבב לכל השיטות לכל חד כדחית ליה וכפרש לשפורים דהך דרכי חמכחת בעלמא ניחו פריך שפיר עפי דאפ ע"ע דשפק"ה הוא ואין השמיך ר"ע לאסור גזילו חלך קלא ואי משמע להו דכחתי פליגי פליגי לעניו כלאים ופליגי לעניו מכם שובד כוכבים ובאת קחיפלגי דחמן דאסר לשברית על גזילו אסור מ"ח מטעם גזילה ממוש כמו בישראל ומש"ה שפק"ה נמי אסור ואיהך ס"ל דגזילו רבנן הוא דאסרי מפני ח"ה ומש"ה שני לן בין גזילו לשפק"ה (וחמ"ל מה שים לרחוח שד בסוגיא בדרך הזה) ומ"ש כת"ר להוכיח מסוגיא דרפ"ב דבכורות דשפקעת מסטעו נמי בכלל גזילו הוא דלחמ"ה אמחי חיקשי שאחת השקעת מסטעו שרי חלחתו מבעיא חיבי דומה מכחן שוש רחיב דמסטעו בחיחדא לחי לידים מסא"כ בחולחתו. ואשר כחבחי במכחבי הרחשן בשבועה וחפש כת"ר עלי מסוגיא דשר ישראל דחסריך לכותי וכו' וחייב מטעם שכחבו החום' (ביש דף קי"ד) דחיינו יחשלם חלא מה שחייב לו חלמת דחייב לו מקרי לף בשחתה מבוגיית שם"ם חין רחיה לעל"ד דשטעת דסוגיא חשמע שבשובד כוכבים יהב והוכעו ות"כ שכ"פ שרי גם אפי' ע"פ ד"ח מחויב לשלם לו דהב"ד יחייבוהו אי מטעם ח"ה או משום דבסב"ג מיקרי עושקו כמש"ל ולא דחי לעיון דיון מ"מ מדברי הש"ם המוכחים בפ"ך שק"ו יפה חשם להבינני ומלחי חוכבי ידידי בשאילה חבר לא שמחי טיני ולבי לסוגיא הכ"ל חשר בחמת הוא רחוי לעיין שם בל"ד. ולדיוטא עדיין חיינו מחליטו בשטיעות גם הדין המבואר בש"ם ס"ל ומילחא דשטיעות להש"ם משפקא לי עוד לך ח"ו חיינו לומר לעשות אינורין לדברי הרחשונים שלי"ת אין זה דרכי ובפה מלא מודינא בדברי הרחשונים שבהבתי בלא

על פי הקדוש כלל בסוגיא דבר ישראל דידע פסדומא ומחמיטחי סגיא סכ"ל ובפרט דברי סיס"ם סכ"ל וכפמ"ש סמוזיני פמ"ר לעיין ולהקדק בסוגיא סכ"ל רחיתי ביס"ם וסכ"ם דבריו בטויים פפ"י דקדוקים קלושים לייסב דברי כפשסקים דלא ליפלגו מהדדי ומדסוגיות סס"ם חיגו מכיא רחיס כלל ונס יש לחלק בין דיעת דסיס"ם לכ"ד והדבר מקל כדפמתי עד מסר חס יוכני ס' להאיר עיני ע"י שחלה פפ קדוש מו"ר סגחון מחסיד בוילנא כדילכי לפחל ממנו כל פפקוחי :

וכמדי דברי חזקיה מסר—בדין שמפכחי תפחקר תסר סגיא בפסיפות דבפפ"כ סמוכר ממקום למקום אין מחייבין לאחו לגוות ובלבד כו' ולדידי כיס קלא פפק בזה ורמזתי במכחבי סהחרון בבגמי אחת קבוע תסר כחבתי ולדיגא ג"ע קלא מבל גרוב דמתי בכולו הפכמתי לדמת כח"ר כמבואר כמה פעמים במכחבי דהפחקר ומפ בנוחי חז לפני מו"ר ליגתי לעמוד ע"ד ניחון הפנוי במחלוקת ניגיגו מי רבחין לפרום מקופה של נדקה תסר שבלך בעלה למדיגת כיס לרבנן דפליגי עליה דחגן ובהחלתי לבגיע הממופה לפניו בחליט בפפיפות דהפוכר ממקום למקום מחייב ללוות אם ימלא דאם מולא מי שילוגו לו מקבי עני בלחוש שעה ודבריו יפרו בעיני ומעתה כל בגין כח"ר דהפחקר נפל לחזקה ליה וגם דידי בעי למיפס ולמפקן ואו לו עייגתי בדין זה לפקח בריחות וכן עתה מדי דברי מזכרתי לשורר לב חכם בזה ואם חעלה ביד כח"ר לעשות פמוכיס לזה יודיעני ולניפס לפני מו"ר קדוש ישראל כ"י אם יוכני ס' להחחבן בספר רגליו :

סימן יח

פלפול אא"ז הגאון מוהר"ח זללה"ה אשר שמע הגאון ר' דוד פועכיל מפיו הקדוש והביא דבריו בהקדמתו לספרו "בית דוד" :

דרמ"א בחסע"ז (סי' ד' סעיף י"ד בהגס"ם) כחב וז"ל אסה שמחעברה קוף סיון וילדה מחילה כפלו חעפ"י שלין ניכיפס רק מפשה חדשים לה מייפיגן לומר שהיתה משברת קודם לכן דהחדשים גומרים וס"ל כן ז' עכ"ל והוא מפקובת מוהר"י מינץ (סי' ו') שי"ם בחשובותיו שהעיד בזה ועיין בח"מ (ס"ק י"ב) ובכ"מ (ס"ק י"ע) מה שהקשו ע"ז מפ"ם פ"ק דיבמ' (דף י"ח ע"ח) דקאמר פפ גבי בפורה שרה חלה דקאי בחא וקאמר למעוד דהיינו פפה לאחי בשיחא ירחי מי קא ילדה ולדברי מוהר"י שפיר הוי ז' חדשים מחא עד בפפה וכן בקשו עליו מבא דאמרינן בכחובות (דף ל"ע ע"ח) דאי לפפר מאלך בין נערות לבגרות מפוש דאין בין נערות לבגרות אלא שבה חדשים ולדברי מוהר"י הא לפפר לילד בין נערות לבגרות עיי"ם מה שפלפלו בזה :

ודרב הגחון אחמו"ר אלפ"ס בניח דאיכ דלא כמוהר"י מינן מבא דאמרינן בפאהדרין (דף פ"ע ע"ב) זדורות ברחפונים מג"ל דאליד לילימא מבא דבחיב וחלה אחה בח שבע בה אלישם אחה חורי' אחחי וכחיב ואליעם בן אחיהופל בלילוני וכחיב וישלח ביד נחן הבניח ויקרא לח שמו ידידיה בעבור כי ס' אהבו וכחיב ויהי לשחים ימים ויהי .נחזים להבשלום וכחיב ואבשלום ברח וילך נשורה ויהי שם.שלש שגים וכחיב וישב לבשלום ירושלים שחים ימים ופני המלך לא ראה וכחיב ויהי מקץ מ' שגה ויאמר לאבשלום אל המלך אלכה גא ואשלמה לח נדרי אשר נדרתי לי' בחברון וכחיב ואחיהופל ראה כי לא נעשתה עלתו ויחבבם עם החמוד ויקם וילך אל ביתו ואל עירו ויו אל ביתו ויחנק וכחיב לאבי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואגיד כל שנותיו של דואג חיגם חלה שלשים ואחבע ואל לאחיהופל חיגן אלא שלשים ושלש כמה הוי להו להחין ואלה דל שבע דהוי שלמה עם להו עשרים ושיש דל חרתי שני להלחא עבורי .לשחכח דכל חד וחד בחמניא לוליד ממחי דלמא חדוייהו בחשע לוליד ובח שבע לוליד בשיש משום דליחשא בריחה חדע דהא כויא לה ולד משיקרא עכ"ל סס"ם :

והשתא לפי דברי מוהר"י מינן קשה טובא דמחי קאמר הס"ם חדע דהא היית לה ולד משיקרא הא שפיר משכחת לה דילדה גם חת כולד דמשיקרא ג"כ בהיותה בת חמניא וביינו דלחיהופל שלמו לי' שמנה שגים בחחילת ניסן ואו נחעברה חשחו וילדה חת אליעם בחחילת חשרי ואחר כלות משך שמנה שגים לאליעם בחחילת חשרי נחעברה חשחו בחשרי וילדה חת בת שבע בחחילת ניסן וכחשר שלמו שמנה שגים לבת שבע בחחילת ניסן נמלח כי כי' לחיהופל בעת ההיית בן כ"ה שגים וחכחי פם. לן שפה לחת להשלוש כ"ו שגים דלחמן בשי"ם ובשפה הולח ילדה חת שחיטן גם חת הילד ושם שלמה וסויגו דנחעברה מהילד בסוף ניסן וילדחו בחחילת חשרי ואחרי שעברו ימי טומחתה נחעברה שגית סוף חשרי וילדה חת שלמה בחחילת ניסן ואו נשלמו לו כ"ו שגים לאחיהופל ו"ש מאי חדע דקאמר הלח ע"כ דלח כמוהר"ם דק דבעיגן שפה חדשים שלמים ומקשה מן החדש השביעי ולכך שפיר לחיית .כה דאמר חדע :

מידך יש לדחות זה דבמ"ק (דף ט"ז ע"ב) יליפיגן גבי לגבל מבא דכחיב ויגחם דוד אחת כ"ם לשחו ויבא לליה מכלל דמעיקרא לשוד וסויגו מלבלות דליחו הילד דהוי מקמי שלמה כמבואר בכחוב ומדהחגבל עליו דוד ע"מ שבו' מי שלשים יום דכל שלח שבה ג' יום לין מחגבלין עליו ו"ש חו ליבא למימר דילדה חת הילד בחחילת חשרי. ל"ש חו לח הוי מני מישברה עם שלמה הלח בשנה ולדבר כ"ו לאחיהופל ס"מ דחשברה עם הילד קודם ניסן שהוא מקמי דהוי בת חמניא מגין שפיר דקאמר הס"ם חדע :

ואין לומר דלעולם לח שבה הילד ל' יום והא דהחגבל דוד עליו הייגו משום דקים לי' שכלו לו חדשיו וכדלאמרינן

לוקה את הארבעים. ד. גשמים היורדין בין הגיתות, אם מכת מדינה היא אין צריך להודיעו, ואם אין מכת מדינה היא צריך להודיעו, לקח הימנו לגין וחצי לגין רביעיות ושמיניות, לא ישקה מהן לחמריו לפועליו ולא כל מי שיש לו עליו טענת מזונות אלא אם כן הודיעו. היה הולך לבית האבל ולבית המשתה, היה בידו לגין של יין המתקרקש לא ימלאנו מים מפני שטועגו טענת חנם, ואם היה חבר עיר, הרי זה מותר. היה רבי מאיר אומר לא יסרב אדם בחברו שיאכל

חסדי דוד

כדאמרן. אבל לשיטת הרמב"ם לא ידענא מאי קאמר. ובדוחק היה אפשר לומר דאצטריך דהואיל והכתוב הוצרך לפרט בהדיא יין וחומץ, סד"א דוקא מה שהוא יין גמור אי נמי חומץ גמור הוא בלאו, אבל זה יצא מכלל יין ולכלל חומץ לא הגיע נימא לא יהא חייב קמ"ל שהוא בכלל יין.

ד. גשמים היורדין וכו'. איידי דאיירי בפרקין במילי דאונאה נקט תנא נמי להך.

והענין הוא דתנן בב"מ פ' הזהב [דף ס' ע"א] שאסור לערב המוכר מים ביין ותנן התם מי שנתערב לו מים ביינו לא ימכרנו בחנות אא"כ מודיעו. והכא קתני שאם בשעת הגתות ירדו גשמים על היינות אם מכת מדינה היא יכולין למכרו בחנות וא"צ להודיע, דדילמא סובר הקונה שזה מהנהו פרטי שניצולו. ושוב קתני לקח לביתו לגין וכו' מהנהו שירדו עליהן גשמים לשתות בביתו לא ישקה מהן לפועליו משום גניבת דעת דסבורין הן שיין חי נתן להם, אבל למי שאינו חייב במזונותיהן ליכא משום גניבת דעת מאחר שהוא עצמו שותה ממנו לא עדיפי מניה. כך נראה פירושה.

ומיהו סיפא דהך מתניתא [היה הולך לבית האבל וכו'] איתא בחולין פ' גיד הנשה דף צ"ד [ע"א]. אלא שיש הפרש מהנוסחא שלפנינו, והכי איתא התם: ת"ר לא ילך אדם לבית האבל ובידו לגין המתקשקש ולא ימלאנו מים מפני שמתעהו ואם יש שם חבר עיר מותר. ופירש"י: המתקשקש חסר לפי שזה סבור שהוא מלא, שמתעהו גונב דעתו, ואם יש שם חבורת עיר רבים וזה מתכוון להחשיב את האבל בעיניהן שיאמרו כמה חשוב הוא שזה מכבדו כ"כ מותר דגדול כבוד הבריות, ע"כ. אמנם כפי הנוסחא שלפנינו בתוס' משמע שאם הוא ריקן שרי ולא אסיר אלא למלאתו מים, וטעמא דריקן לא מיחלף במלא שניכר בקלותו אבל בין מלא מים למלא יין לא ניכר. ואפשר שיש כאן איזה טעות וצ"ל כלשון הש"ס. ואיך שיהיה לדינא פשיטא שאין לנו אלא דברי הש"ס. ופסקו כן הטור ומרן בסי' רכ"ח. אמנם לא כתבו כלשון הש"ס ואם יש חבר עיר, אלא כתבו: ואם עושה כרי לכבדו מותר. ונראה טעמם משום דאיכא פירוש אחר בעלמא בחבר עיר, והוא פירוש הרמב"ם דרוצה לומר חכם המדינה, עיין ס"פ תפלת השחר [ברכות דף ל' ע"א]. הילכך כייל הטור גם שניהם ביחד דכל שמתכוין לכבדו בין שיש שם רבים ובין שיש שם חכם גדול ומכוין לכבדו בעיניהם מותר.

ולא ידעתי למה השמיט הרמב"ם דין זה.

היה רבי מאיר אומר וכו'. ג"ז שם בפ' גיד הנשה [חולין דף צ"ד ע"א], וע"ש בפירש"י. ופסקו כן הטור ומרן בש"ע [חו"מ סי' רכ"ח ס"ו]. ודקדק שם הר"ב הסמ"ע דדוקא לסרהב ולהפציר בו יותר מדאי הוא דאיכא גניבת דעת, אבל לומר לו פעם ושתים בא אכול עמי מותר דאל"כ יתבזה בפני הרואים שיאמרו שמפני שפלותו נמנע מלקרותו, ע"ש. ודברים של טעם הן וכדמוכח לישנא. והכי נמי שייך בשליחות תקרובת דוקא להרבות וכמ"ש הרב, ע"ש. ומוכח כן מההיא דחבר עיר דלעיל. ומ"מ לאו מלתא פסיקתא, דהיינו דוקא היכא דאיכא למיחש לרואים הא לאו הכי פשיטא דאפי' בפעם א' בלבר איכא גניבת דעת. ובהכי מתיישב אצלי לשון רבינו הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות דיעות [ה"ו] ששם העתיק להך מתניתא וז"ל: אסור לארם וכו' ולא יסרהב וכו' ולא ירבה לו בתקרובת וכו' ואפי' מלה א' של פיתוי ושל גניבת דעת אסור אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות, ע"ש. וקשיא רישא אסיפא לכאורה, דברישא אמר ולא יסרהב וכו' ולא ירבה וכו' דמשמע להפציר ולהרבות דמוכח בהדיא שהוא גניבת דעת אסור הא לאו הכי

אצלו ויודע בו שאינו אוכל, ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות מכורות לחנוני מפני שטועמו טענת חנם, ואם הודיעו מתחלה או שהיה מבקש לבור לו את היפה, הרי זה מותר. לא ישלח אדם לחברו חבית של יין ויתן על פיה שמן מפני הסכנה. ה. הלוקח כלים לשלח לבית חמיו ואמר

שרי, ובסיפא אמר דאפי' מלה א' אסור. ועם האמור ניחא, דבברייתא איירי היכא די"ל דעביד הכי לכבודו ובכהאי גוונא לא אסיר אלא לסרהב והיינו רישא, וסיפא קמ"ל דהיכא דלא שייך כיבוד אפי' מלה אחת אסור.

ובהא דלא יפתח לו חביות מכורות כתב שם הרמב"ם [הל' דעות פ"ב ה"ו]: ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח. כוונת רבינו, דבהא אפי' בלא שום דבור אסור דבמעשה עצמו איכא פיתוי וגניבת דעת. והטור ומרן בסי' הנז' [חו"מ סי' רכ"ח ס"ו] כתבו: ולא יפתח לו חביות הפתוחות לחנוני. וצריך לפרש לשון הפתוחות כאילו אמר העומדות ליפתח לחנוני וכדברי הרמב"ם, דאל"כ מה שייך לא יפתח בחביות שכבר פתוחות. ומה שפירש הסמ"ע דרוצה לומר שמראה עצמו כאילו פותח רוחק עצום הוא.

ומאי דקתני הכא ואם הודיעו, פירוש שהודיעו דלאו בשבילו פותח אלא רצריך הוא לפתוח בשביל החנווני.

או שהיה מבקש לבור וכו'. כלומר דבאמת עושה כן לכבודו לבור לו את היפה ולא איכפת ליה בהפסד הרי זה מותר, ולא נימא דסוף סוף הוה ליה לעשות כן שלא בפניו שלא יחשדנו דבשביל גניבת דעתו עביד (וכבר הן מכורות) דלא אסיק אדעתיה דכ"כ נדיב הוא וחושש לכבודו דלא איכפת ליה בהפסד, קמ"ל כל דבאמת אין דעתו לגנוב דעת אע"ג דאפשר שהלה יטעה ויחשדנו אין אחריותו עליו דאיהו הוא דאטעיה לנפשיה. ויש סער לזה מהסוגייא דפ' גיד הנשה, ע"ש.

והא דלא ישלח [אדם לחבירו] חבית [של יין] ושמן על פיה, ג"ז שם [חולין דף צ"ד ע"א].

ומאי דמסיים הכא מפני הסכנה, מפורש הוא בגמ' שם במעשה דשלח כן והזמין אורחים הרבה דסבור שיש לו שמן לצורך המאכלים ולהדליק לפניהם וכשראה שהיה יין חנק נפשיה. ואשמועינן תנא דבהא אע"ג דליכא משום גניבת דעת וכגון שלכבדו בעיני אנשי עירו עביד שיאמרו כמה חשוב זה ששולחים לו במתנה חבית של שמן, עכ"ז אסור מפני הסכנה. והיינו טעמא דהרמב"ם ז"ל לא פסק להך דינא גבי אחריני דמשום גניבת דעת בהל' דיעות אלא פסקו בפ"ז מהל' ברכות [ה"י]. ועיין בשו"ת הרדב"ז, בחדשות ח"א בשניות סי' נ"ח, שיש נוסחא אחרת בדברי הרמב"ם, ע"ש.

ה. הלוקח כלים לשלח וכו'. הך מתניתא איתא בש"ס פ"ג דנדרים דף ל"א [ע"ב], אלא שהלשון קצת משונה. ומייתי לה התם לסיועי לשמואל דקאמר הנוטל כלים מבית האומן לבקרם ונאנסו בידו חייב. והתם בגמ' אוקי למלתיה דשמואל דוקא בזבינא חריפא דקפצי עליה זביני דודאי חשיבא הנאת לוקח ולכך מחייבינן ליה באונסין כמו שואל שכל ההנאה שלו. ולכאורה משמע דבכהאי גוונא דמוקי תלמודא למלתיה דשמואל הכי נמי מתוקמא מתניתא, דהא דמחייב כשנאנסו בהליכה היינו בזבינא חריפא. והכי נמי אידך עובדא דאיתא התם בספסירא דשקל חמרא לזבוני ולא אזדבן ובהדי דאתא איתניס וחייביה רב נחמן אע"ג דלא איתניס אלא בחזרה מטעמא דאיתא התם דחזרה דספסירא הולכה היא דאילו משכח לזבוני אפי' אבבא דביתיה מזבין ע"ש, ההוא עובדא נמי משמע דבעינן לאוקמיה בזבינא חריפא. והש"ס לא אצטריך למהדר ולפרושי, דממילא משמע דכי היכי דפריש למלתיה דשמואל הכי נמי מתפרשי כלהו. והנה מימרא דשמואל איתא נמי במכילתין פ' הספינה דף פ"ח [ע"א] ומוקי לה תלמודא דוקא בדקייצי דמיה, ע"ש. וכתבו הרא"ש והר"ן שם בגדרים דתרוייהו בעינן והסוגייא דנדרים סמכא אההיא דהספינה וסוגייא דהספינה סמכא אההיא דנדרים, ע"ש. ולפי האמור הוא הדין נמי הך דינא דמתניתא תרוייהו בעינן להתחייב

גילה לשד"ר שהנדיב מתקשה בסוגיא פלונית, והתכונן היטב, והשיב וקיבל תרומה הגונה

שאלה מעשה שהגיע לפני הגרא"ד דונר ראב"ד לונדון, במשולח ראובן, שבא להתרים עשיר נדיב, הגביר היה בר אוריין, ופנה למשולח והציע לפניו סוגיא, ואמר לו שהוא מתקשה להבין אותה, ובקשו, אולי תוכל לפשוט לי את הדברים. המשולח ראובן עיין, ולא מצא פשר לשאלותיו של הגביר, הוא קיבל תרומה ועזב את הבית. והנה ברדתו הוא מצא שד"ר בשם שמעון, וראובן סיפר לו שכעת היה אצל הגביר, והוא מתקשה בסוגיא פלונית, וכדאי לו להתכונן היטב למען יוכל להשיב. השד"ר שמעון הודה לראובן על עצתו הטובה, ונכנס לבית המדרש, ולמד היטב את הסוגיא, ופשט את נקודות חוסר ההבנה, שנתקל בהם הגביר, ועלה לביתו. הגביר הציע לפניו את הסוגיא ונקודות הקושי שנתקל בהם. השד"ר שמעון מיד פשט לו אותם על אתר, הגביר כנראה השתומם על למדנותו של השד"ר, העניק לו תרומה הגונה מאד לטובת המוסד. כעת יש למשולח שמעון נקיפת מצפון, כי חושש מגניבת דעת, שהרי הנדיב תרם לו בגלל הידע הרב שהשד"ר גילה, ולא ידע שהמשולח ראובן סיפר לו על הסוגיא המוקשה?

תשובה נאמר בירושלמי בשביעית (פ"י סוף ה"ג) אמר רבי יוסי הדא אמרה, בר נש דתני חדא מכילא, והוה אזיל לאתר דמוקרין ליה בגין תרתי, צריך למימר להון חדא מכילא אנא חכם, יעו"ש. כלומר אם מכבדים אחד שיודע מסכת אחת, כאילו שהוא יודע שתי מסכתות, הוא חייב להודיע להם שהוא יודע רק מסכת אחת. ולכאורה טעם הדבר הוא משום גניבת דעת. ואם כן יתכן שאף בענייננו, יש איסור של גניבת דעת, כי הגביר חושב ששד"ר זה בקי בכל התורה, והוא צריך להודיע לו שגילו לו שישאל על סוגיא זו.

אלא שהקשה המהרי"ט (ח"ב או"ח סימן ח) דהרי ממסכת חולין (דף צד ע"א) מוכח דכל היכא דאינהו מטעו נפשייהו, לא שייך גניבת דעת, ואם כן כאן שהוא לא אמר להם שהיה יודע שתים, אלא הם הטעו את עצמם, מדוע חייב לומר להם האמת שיודע רק אחת. ותירץ המהרי"ט שמיירי שמקלסים אותו בפניו, ושותק דמשתיקתו טועים בכך, יעו"ש.

ויעוין בשו"ת חיים שאל (ח"א סימן עא) שלא קבל את דברי המהרי"ט, וביאר את טעם הירושלמי מפני שנהנה בכבוד תורה, ואיהו לאו בר הכי, והכבוד מילתא רבתי היא צריך להודיע שלא ליהנות חנם, יעו"ש.

עוד יעוין במשנה הלכות (ח"ח סימן רכה) בתשובתו למרן הקהלות יעקב, שהבין בדברי הירושלמי כדברי המהרי"ט, שצריך להודיע כדי שלא לגנוב דעת הבריות, וביאר שמיירי דוקא כשבאים לכבד אחד באופן שהוא בא בגבולו, כה"ג יש כאן גניבת הדעת וצריך להודיע, אבל כשמכבדו בשביל שהוא חושב שהוא למד שתי מסכתות ולא בא בגבולו כלל כה"ג אין לו לומר ג"כ דהו"ל כעין הא דאמרו איהו דאטעי אנפשיה, יעו"ש.

וגראה שיתכן שבענייננו לכו"ע יש כאן גניבת דעת, שהרי הוא נתן סיבה לגביר לטעות בו, שהרי ידע את הסוגיא על בוריה, ולא גרע מהא דאיתא בשו"ע (סימן רכח ס"ו) שאם פותח חבית, והאורח חושב שפתחו בשבילו אסור, כיון שהוא גרם שיחשבו כן, ולא אמרינן הוא הטעה את עצמו, ודוקא כאשר לא עשה שום מעשה חריג, אלא שהלך בדרך, והלה חושב שיצא לקראתו, אין צריך להודיעו. וא"כ הכא נמי אולי יש כאן גניבת דעת.

וגיסי הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר שאין כאן גניבת דעת, אלא יש כאן סייעתא דשמיא, והביא לזה ראיה שכעין מעשה זה אירע לרבי יצחק אלחנן (מובא בספר תולדות יצחק תולדות רשכבה"ג הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור, סוף סימן ב), בנסעו מבארעזא לנישוועז להתקבל לרבנות, באמצע הדרך, עצר העגלון בבית מלון להינפש, רבנו על אף שהיה עייף ויגע מאוד מהדרך שנסע, ביקש מבעל המלון אולי יש לו איזה ספר להגות בו. בעל המלון ענהו, כי אין לו כל ספר בבית, מבלעדי סדור התפלה עם פירוש דרך החיים, ויען תנה לי את הסדור, ובפתחו אותו נגללו לעיניו במבטו הראשון, דיני קריאת התורה, וישם עיונו בהם. ויהי ממחרת בבואו לנישוועז, נזדמנה בבית המדרש שאלה בקריאת התורה, ממש כאותה השאלה שפגע בדרך החיים שהגה בה במלון, והורה כמו שנפסק בדרך החיים, הלומדים החריפים החלו להתפלפל עמו בדין הזה, והביאו ראיות מפוסקים ראשונים ואחרונים. אבל באחרונה אמר אחד מהמפלפלים, נייתי סדור דרך החיים ונחזה, ויבקש וימצא הדין כדבריו, ותמו הפלפולים.

וכמקרה הזה, קרהו גם בנוסעו לקבל הרבנות נאווארעדאק, ודרכו היה לפני שבתו בעגלה, לעיין באיזה ספר למען יהיה הענין הזה להגות בו בדרך. ובמקרה שם עינו בדברי תוספות אחד... והנה למחרת יום בואו לנאווארעדאק באו אליו כל הלומדים, ומה נפלא היה המקרה כי הלומדים החלו לפלפל אתו באותה סוגיא בדברי התוס׳ הזה.

ושמעתי מגיסי הגר״ח קניבסקי שליט״א שהנידון היה דהרי ידוע שהרוצה לקנות בבגד קנין סודר, צריך לתפוס בה שיעור ג׳ אצבעות, והוא משום ששיעור קבלת טומאה בבגד הוא ג׳ אצבעות. מה הדין בבא לקנות בשק, ששיעור קבלת טומאה שלו היא ד׳ אצבעות, האם צריך לתפוס ד׳ אצבעות כשיעור חשיבות לגבי טומאה? ור׳ יצחק אלחנן אמר שיש לפשוט ספק זה מדברי התוס׳ בב״ב (דף קעג ע״ב ד״ה חסורי) שכתבו שקונים בכליו של קונה, וכגון דנקיט ביה שלש על שלש, דבציר מהכי לא מהני אם אינו כלי, ואין חילוק בין עור לשק, כדאמרינן בשנים אוחזין דף ז ע״א כיון דנקיט ביה שלש על שלש, יעו״ש.

עכ״פ חזינן שאין בכה״ג איסור של גניבת דעת, וכן לא היה צריך להודיע להם שבדיוק למד סוגיות אלו לפני זמן קצר, אלא שיש כאן סייעתא דשמיא, ורק כשמכבדים אדם על מה שהוא לא יודע, בזה הוא חייב להודיע מהטעמים הנ״ל, אבל בנידוננו, שהשד״ר באמת יודע ללמוד, אלא שאם הוא לא היה מונח בסוגיא, לא היה יכול לענות, והיתה לו סייעתא דשמיא שהיה מונח בסוגיא, אין בכך כל איסור.

ויש להוסיף את הנאמר במסכת ב״ב (דף נה ע״א) אנדוסקי, סייעתא דשמיא היא. ופרשב״ם ממונין של מלך הרגילים לגבות מכל בית ובית, מכל איש ואיש, עד שיעלה החשבון למס הקצוב, ושכחוהו לזה, או שלא רצו לשאול לו כלום, בשביל שהוא אדם בטל, וסבורין היו שאין לו ממון, וגבו כל המס מכל השאר, אע״פ שהכביד עליהם המס, כדי שהיה לו לזה ליתן, פטור, דסייעתא דשמיא הוא, שמחלו לו, עכ״ל. הרי שישנם מצבים המוכיחים בעליל שמחלו לו מן השמים. כך גם בשאלתנו הרי אין רגילות לשאול שד״ר בסוגיות הש״ס, לכן אם קרה מקרה כזה, וגם זימן לו השי״ת את המשולח שמעון, אות הוא מן השמים שהוא נרצה לפני השי״ת לקבל תרומה נכבדה. [והנה המשולח ראובן לא ביקש משמעון כלום עבור עצתו, ואדרבא נהג כלפיו בעין יפה. ויתכן שגם אילו היה מבקש, גם לא היה מגיע לו כי לא סייע לשמעון כלום אלא היה ״גרמא״ בסייעתא דשמיא שקיבל].

ושמעתי מעשה שהיה בת"ח אחד שהיה צריך להבחן אצל הגאון רבי בצלאל ז'ולטי זצ"ל, כדי לקבל סמיכה, ולפני הבחינה נכנס לבית מדרש ופתח ספר, ואח"כ כשניגש לבחינה שאל אותו הגר"ב זולטי זצ"ל שאלה ממה שראה בספר ומיד ענה לו ומתוך שהתפעל שהשיב לו מיד אמר לו שאין צריך לשאול אותו יותר כלום והצליח. הנה גם לת"ח זה בסייעתא דשמיא הזדמן ספר המדבר מענין השאלה שנשאל, ואין כאן גניבת דעת.

דף ז ע"א

כמאן דפסיק דמי

נתן לו משקפיים בתור "קנין סודר" ותפס בחציה

שאלה ראובן נתן למוכר את המשקפיים בתור קנין סודר, והמוכר תפס בחצי המשקפיים דהיינו בעדשה אחת, והקונה החזיק בחצי האחר של המשקפיים האם קנה?

תשובה נאמר בבבא מציעא דף ז ע"א האי סודרא כיון דְּתָפֵיס ביה שלש על שלש, קרינן ביה 'ונתן לרעהו' דכמאן דפסיק דמי וקני. ופרש"י כיון דתפיס ביה מקנה שלש על שלש, קרינא ביה ושלף איש נעלו ונתן לרעהו, דכמאן דפסיק דמי וקנייה מקנה, והמכר נקנה בו ללוקח, ודוקא נקט שלש על שלש, דכלי בעינן, דכתיב 'נעלו', ובציר משלש אצבעות לאו בגד הוא, כדאשכחן גבי טומאה.

וכתב האור שמח (פ"ט מהלכות טוען ונטען ה"ז) אם תאמר דכמאן דפסיק דמי מיקרי אדוק, ונוטל כל מה שבידו והשאר יחלוקו, א"כ בכלי, דאם תאמר מה דאחיז בידיה הוי כפסיק הלא תו אבד שמו של הכלי, דסתם כלי כן הוא, לכן בכל גוונא אף אם אדוקין בו ג"כ הוי הדין יחלוקו, משא"כ בטלית דשמו עליו אף בשלש על שלש, ושם בגד עליו, לכן אם הוי כפסיק מה דנקיט בידיה תו נשאר שם בגד, לכן יש בו חלוקין, עכ"ל.

ולפי"ז אמר מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א (הערות) שאם שניהן אדוקין בעט, לא קנה, דאין חצי עט כלום, ואין עליו שם כלי. וצ"ע אם חצי משקפיים נחשבים כלי. כי אפשר להחזיק עדשה אחת ולהביט דרכה. וצ"ע.

שאלה: האם מותר לתפוס מקום בישיבה עבור החברותא?

תשובה בהיכלי הישיבות הק' כשהמקומות מועטים והלומדים מרובים כ"י, מסתבר דמותר לתפוס מקום הסמוך לו עבור חברותא, מאחר והוא זקוק לו, ומבלעדיו אינו יכול ללמוד, הרי זה כאילו תופס מקום עבור עצמו.

בשבת תשובה כשהרב דורש, האם מותר לשבת על מקום של אחר

שאלה בשבת הגדול או בשבת תשובה כשר כשרבים באים לשמוע דרשת הרב, האם מותר להתיישב על מקום של אחד שקנה את המקום הזה במשך כל השנה?

תשובה מסתבר שמותר, מאחר ובית הכנסת מיועד אז לרבים הבאים ממקומות שונים, והקונה שקנה את המקום לא לזמן זה קנהו, וכל הקודם זכה, פרט אם הותנה על ידי הגבאים אחרת.

תפס מקום ובא אחר והתיישב האם יכול להקימו

שאלה התופס מקום עבור חבירו, אפילו במקומות שמותר לתפוס, ובא אחר ולא שעה לקולו והתיישב, האם כשיבא חבירו יכול להקימו?

תשובה מסתבר שאין יכול להקימו, כיון שלא קנה, שהרי לא עשה שום קנין, ובמאי זכה בזה, אך יתכן שאם יש מקום אחר, והוא רוצה לשבת ליד חבירו, מצוה עליו לקום ולתת את מקומו לחבירו, משום מצות 'ואהבת לרעך כמוך'.

דף י ע"א

תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים

כתב על ספסל ציבור "צבע טרי" כדי שלא ישבו עליו וישאר פנוי לחכם

שאלה ת"ח שאמר שיעור בבית הכנסת בשבת, לאחר שעה שהתאמץ לעמוד על רגליו, בקשוהו הציבור שיפוש קמעה בגינה הציבורית, אולם כל הספסלים היו תפוסים והאנשים לא קמו לחלוק כבוד לת"ח. מה עשה הגבאי, בערב שבת הבא, הוא הדביק פתק על אחד הספסלים, ובו כתוב "צבע טרי", הדבר לא היה אמת, כי הצבע לא היה טרי, אך האנשים נמנעו מלהתיישב

עליו, כי חששו אולי בכל זאת הדבר אמת, הגיע השבת ולרב היה מקום לשבת ולפוש, האם היה מותר לגנוב את הדעת של הציבור?

תשובה הנה הדבר פשוט, שלצורך אדם רגיל, אסור לשים כזה שלט, כדי למנוע מלאחרים מלשבת, כדי שהוא יוכל לשבת, ויש בזה איסור מצד גניבת דעת הבריות, וכמו שמבואר במסכת חולין (דף צד ע"א) אסור לגנוב דעת הבריות, ואפילו דעתו של עובד כוכבים. וכמו כן יש כאן בעיה של תופס במקום שחב לאחרים, ונאמר בבבא מציעא (דף י ע"א) התופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, לא קנה. ובנידוננו התופס מפסיד את כל הציבור, בכך שמונע מהם לשבת על הספסל, וכל שכן בנידון זה, שכל בני העיר משלמים מסים כדי להניח כאן את הספסלים, נמצא שיש בזה חשש של גזל. [ויעוין עוד במש"כ בחשוקי חמד עמ"ס כתובות (דף פד ע"ב בענין תפיסת סידור המחולק בחתונה עבור חבירו)].

אמנם בנידוננו, שתופס עבור הרב, יתכן שהדבר מותר, מפני שכל בני העיר מחוייבים בכבודו, וכמו שנאמר במסכת בבא בתרא (דף ד ע"א) הוא כיבה אורו של עולם דכתיב... והיה אם מעיני העדה וכו', הרי שחכמי הדור הם עיני העדה, ומוטל חיוב על כל אחד לתת לו מקום בגינה ציבורית כדי שיוכל לפוש, ומאחר והם חייבים בכך, והם לא עושים כך, אולי מותר להטעותם ולכתוב צבע טרי, ואין כאן גניבת דעת כי הם חייבים לפנות ספסל לטובתו. ויעוין ביד רמ"ה בבבא בתרא (דף יא ע"א אות קלב) שכתב שכל שעושה לאפרושי מאיסורא, אין בזה איסור של גניבת דעת. ואם כן אם כוונת הגבאי היתה להפריש את הציבור מאיסורא, ולזכות אותם במצוות כיבוד הרב, אולי הדבר מותר, וצ"ע.

דף י ע"א

פועל יכול לחזור בו

פועל החוזר בו האם צריך להודיע לבעלים קודם וכמה זמן

שאלה ראובן עובד במפעל, ורוצה לעזוב את העבודה, ולמצוא לעצמו עבודה אחרת, האם יש לו חובה להודיע זאת לבעל הבית, כדי שבעל הבית ימצא עובד חדש. או שמא יכול לעזוב מיד. ולא להודיע לבעלים כלום?

דף ס ע"א

אין מפרכסין לא את האדם

האם יש לגלות לחתן על ניסיון התאבדות של הכלה בצעירותה

שאלה נערה שניסתה להתאבד פעם אחת בצעירותה, האם לכשיוצע לה שידוך היא חייבת לספר על המאורע הבודד הזה, כשיש סבירות רבה ביותר שלא יחזור עוד מאורע דומה, ולאור העובדה שמדובר במאורע בודד ללא חזקה לדברים כאלו?

תשובה נאמר במסכת בבא מציעא דף ס ע"א וברמב"ם (פי"ח מהלכות מכירה הלכות א-ב): אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם, ואחד גויים ואחד ישראל בדבר זה. היה יודע שיש בממכרו מום, יודיעו ללוקח, [וכתב בקרית ספר (שם) שיש בזה איסור תורה]. אין מפרכסים לא את האדם ולא את הבהמה, ולא את הכלים הישנים כדי שיראו חדשים.

וכתב בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סימן נד) דצריך עיון, דמה משמיעה לנו המשנה, הרי ודאי אסור למכור ישנים בחזקת חדשים, ואין לך הונאה גדולה מזו? ותירץ דצריך לומר דודאי ידע הקונה שהם ישנים, וקמ"ל דמ"מ אסור לפרכס, יעו"ש. מדברים אלו יש ללמוד לענייננו, שאסור לה להעלים מה שעבר עליה. וק"ו כשהמוכר הודיע ללוקח שהכלי ישן, בכל זאת אסור לפרכסו שיראה יותר יפה ממה שהוא באמת, על אחת כמה וכמה להעלים דבר חמור זה.

אך יש מקום לומר שאין הבחורה חייבת לגלות, וזאת אם נקבל את קביעת הרופאים, שיש סבירות רבה ביותר שלא יחזור עוד מאורע דומה, וכאילו המחלה חלפה ועברה, ובן הזוג לא יסבול מכך בעתיד, כי המאורע הבודד עבר ולא ישוב. הדבר דומה למבואר בשו"ע (חו"מ סימן רלב ס"ד) דאם החפץ מקבל תיקון ויחזור לקדמותו, הוי מום עובר, ואין הלוקח יכול לחזור בו.

למרות שאילו היה יודע בן הזוג שהבחורה נסתה לשלוח יד בנפשה, היה מסרב להשתדך עמה, כי למה לו להיכנס לבעיה, בכל זאת יש מקום לומר שאינה חייבת לגלות זאת. כי מבואר ביבמות (דף מה ע"א) שגוי הבא על בת ישראל הולד כשר. ומעשה באדם שאביו גוי ואמו ישראלית וסרבו בנות ישראל להנשא לו, וביקש עצה מר' יהודה איך לשאת אשה, ויעץ לו שילך למקום שלא יכירוהו ושם יוכל לשאת אשה, כי כאן במקומו שמכירים אותו

לא יקבל אשה. ולכאורה תמוה איך יעץ לו לגנוב דעת הבריות, [ובפרט לשיטת ה'קרית ספר' הסובר שבגניבת דעת [ובשדוכים] עובר איסור תורה של "לא תונו איש את עמיתו" (ויקרא כה, יז)].

והשיב הקהלות יעקב (יבמות סימן מד): מאחר והזווג קשה כקריעת ים סוף, וכשהצדדים מסכימים להנשא השמחה אצלם גדולה, לכן מום כזה שבגללו לא ידרוש הצד המרומה להתגרש בדיעבד, אינו נחשב מום ואין חיוב לגלותו. ולכן אף דבנות ישראל מסרבות להנשא למי שאביו גוי, בכל זאת מאחר ובדיעבד בת ישראל שכבר נשאת לאחד כזה לא תדרוש גט, אין הוא חייב לגלות שאביו גוי, [אא"כ נשאל על כך במפורש שאז אסור לו לשקר]. וכך בעניננו, מאחר ולפי קביעת הרופאים "יש סבירות רבה ביותר שלא יחזור עוד מאורע דומה", נמצא דכשתנשא, לא ירצה בעלה לגרשה, ולכן מותר לה להעלים את מה שאירע, שהרי לכל אדם חסרונות, וגם הוא לא מגלה כל מה שיש לו.

וכעין זה מובא בארחות רבינו (ח"א עמוד ער) הוי עובדא בבחור שהציעו לו שידוך ונפגש וסירבה. אחר זמן השתגע, ונמשך הדבר כשנתיים. כעבור ארבע שנים שוב הציעו לו את השידוך הנ"ל, והפעם הסכימו שניהם, אלא שהמדוברת ומשפחתה לא ידעו שבמשך שנתיים לא היה שפוי בדעתו. הדבר נודע לדוד הכלה, והוא שאל את מרן בעל הקהלות יעקב זצ"ל מה לעשות, והשיב לו שמאחר ובמשך כל תקופת שגעונו הקפיד להתפלל כל יום והניח תפילין והגיע לבית הכנסת, ואח"כ עשה שמח... המחלה עברה ולא תשוב, ואין לגלות למדוברת. הם התחתנו ומאושרים וילדיהם בריאים, עכ"ד. כנראה דלשיטתו אזיל וכמו שכתב ביבמות (שם).

ונראה לי להסביר את דבריו, דמאחר ולא פרץ את המסגרת שלו, ולא התפרק לגמרי מבחינת אישיותו, אם כן מסתבר שההשתוללות שלו נובעת מתוך לחץ, כגון שפיטרוהו מהעבודה, או שהפסיד כספו וכדומה, ומכיון שהמשיך בתפילה ובהנחת תפילין, האמונה בהשי"ת יכולה לעזור לו לשוב לאיתנו, ולכן בברכתו של הקהלות יעקב יצליח.

ושמעתי מגיסי הגר"ח קניבסקי שליט"א, על בחור שעמד להשתדך והעלים מכלתו שהוא עבר פעם משבר נפשי וטופל בגלולות, והמשבר חלף עבר לו, ושאל את אביו הגאון בעל קהלות יעקב אם חייב לגלות את הדבר לכלה? והשיב לו דמאחר והמשבר היה זמני וכבר עברו מספר שנים ולא השאיר עקבות, מסתבר שאינו חייב לגלות את הדבר. אך עצתו נאמנה שיגלה

זאת, ואם הכלה תסרב להנשא לו הוא מברך אותו שימצא כלה טובה ממנה. הבחור קיבל את דבריו וגילה את הדבר. הכלה סירבה להנשא לו, ולא עברו ימים רבים עד שמצא את בת זוגו הנכונה, וחיו חיי אושר.

הצעתי את דברי לפני מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א ולא הסכים להם. ואמר נסיון ההתאבדות שבצעה הבחורה, מראה שהאופי שלה חלש, ואינה מסוגלת לעמוד בלחצים. ומאחר והחיים בעולם הזה אינם על מי מנוחות, ויש בהם תמיד מעלות ומורדות, יש לחוש שמא תשבר ח"ו שנית. ובפרט שהרי אשה צריכה לעבור את הנגזר על חוה: 'הרבה ארבה עצבונך והריונך, בעצב תלדי בנים' (בראשית ג טז), ולא תמיד הבעל מבין לנפש אשתו, והיא עלולה להיות בודדת וכאובה, ומי יערוב לנו שהיא תעמוד בכך. וביחוד אם תצטרך אי פעם לעבור ניתוח או טיפולים קשים. והרי היא לא חזקה באמונה ובטחון, ומי יוכל להבטיח שלא תעשה שוב מה שכבר עשתה? ומסתבר שאנשים לא היו מוכנים להכניס את עצמם לשידוך בעייתי כזה שסופו מי ישורנו, ולכן חייבת לספר מה שעשתה. אוצר החכמה

ואפילו אם נניח שאליבא דאמת אין זה "מום עצום" שכתב החפץ חיים (בהלכות רכילות כלל ט' ציור שלישי) שיש לגלות אותם, בכל זאת מאחר ואנשים נרתעים לשאת בן זוג שעשה נסיון התאבדות, הרי זה מום המבטל מקח. וכמבואר ברמב"ם (פט"ו מהלכות מכירה הלכה ה) וז"ל: כל שהסכימו עליו בני המדינה שהוא מום שמחזירין בו מקח זה, מחזירין אותו, עכ"ל.

ולכן עצת מו"ח שליט"א היא שאם יציעו לבחורה הצעת שידוכין, והיא תראה שהבחור מעונין להשתדך עמה, תגלה לו מה שעשתה ותאמר לו: השי"ת יתן ונחיה יחד באהבה ואחוה, ואז לא ארגיש את עצמי מבודדת. והשי"ת גם הוא ישרה שכינתו בינינו ובטוחני שדבר כזה לא ישנה, ומקחך יהיה מעולה וטוב, כי לא תהיה כל סיבה להתאבדות.

כי עלינו לדעת שאם אין לאיש ולאשה מה להסתיר איש מרעהו, חייהם מאושרים וטובים יותר. וכך הוא לשון שטר התנאים והשדוכים: ואל יעלימו לא זה מזו ולא זו מזה, אלא ידורו באהבה ובאחוה בשלום וברעות. ומשום כך אם האשה תנהג כדין תורה ותגלה לו את האמת, אז יידע הבעל מה עומד לפניו, יסייע בידה, יחזק את רוחה, ותבריא ממצבה.

יש להוסיף שאיסור גניבת דעת נאמר גם כששותק, אלא שמתוך פעולתו נראה שגונב דעתו. וראיה לזה מחולין (דף צד ע"א), יעו"ש באורך. ויעוין גם

ברמב"ם (פי"ח מהלכות מכירה הלכה ד') שכתב: "ומותר לחנוני לחלק קליות ואגוזים לתנוקות ולשפחות כדי להרגילן לבוא אצלו, ופוחת משער שבשוק כדי להרבות במקיפין ממנו ואין בני השוק יכולין לעכב עליו, ואין בזה גניבת דעת". וכמבואר במעשה רקח, כי גם הם יכולים לעשות כך. משמע שלולא כך יש בזה גניבת דעת, יעו"ש. ולכן ברור הדבר שאם הבחורה תגלה, השי"ת יזמן לה זווגה ביתר קלות ובבטחון.

דף ס ע"ב

הא בעתיקי

האם מותר לסוחר רכב לצבוע מכונית ישנה ולייפותה שתיראה כחדשה

שאלה תנן בבא מציעא דף ס ע"א אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים, האם מותר לסוחר רכב הקונה מכוניות משומשות, מיישר את הפח, מלטש, צובע, ומייפה את הרכבים, כדי שיראו כחדשים, לעשות כן; באשר הוא טוען שכל הסוחרים עושים כן והלוקח יודע שכולם עושים כן, או שמא זה נחשב לגניבת דעת?

תשובה הנה אף שהרבה נוהגים לעשות כן, והלוקח יודע שהוא מפרכס, אסור ויש בזה אונאה, ולא אמרינן בזה הכל כמנהג המדינה, כמו שכתב בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סימן נד) שאף שידוע שפרכס אסור, והיינו מפני שעל ידי זה אין ניכר המגרעות שיש בהם, והוי כגניבת דעת, ולא דמי להא דמערבין מים בין הגיתות שזה ידוע דהוי יין מזוג במים, דעיקר האיסור לערב הוא שלא יחשוב הקונה שהוא יין גמור, ולזה בידוע שנתערב בו מים שרי, אבל במשביח סחורתו בדבר שאינו שבח אמיתי אסור.

והנה יתכן שבענייננו מותר, שמקשינן בגמרא (שם ע"ב) שרב פפא התיר לצייר חצים על הסלים, ומתרצינן הא בחדתי הא בעתיקי. ופרש"י בחדתי מותר, שאינו אלא ליפות, והרוצה להוסיף על דמיהם בשביל יופיים מוחל הוא. בעתיקי אסור, שגונב את העין שנראים כחדשים.

ולכן נראה שברכב שכולם יודעים את השנה מתי הרכב נוצר, ואי אפשר לרמות שזה נראה חדש, אם כן הפרכוס הוא אמיתי, שזה רכב ישן שנראה כחדש, וזה באמת עכשיו נראה כחדש, אך אם ע"י הצביעה מסתיר מומים, זה ודאי אסור דהוי פרכוס.

וכעין זה כתב בשו"ת חוות יאיר (סימן רכג) כתב וז"ל: והנה בגוף הדין תמהתי כל ימי, אחר שפיקודי ה' ישרים וכלם נכוחים בטוב טעם וישרים למוצאי דעת, והאריך בהם הרמב"ם במורה נבוכים (חלק ג בי"ד כללים) וממנו ינקו ולקחו כל הבאים אחריו בטעמי מצות בנגלה, ומי יתן ואדע לקרב הדבר הזה אל השכל, ודמיא למה דאמרינן במסכת כתובות (דף נב ע"א) אלו הוינא התם אמינא משיב רעה תחת טובה וגו' וכי משום שהמשאיל במלאכתו של שואל ילקה באבדון ממונו ביד שואל, כי לולי דרשת רז"ל לא קשה דהיה י"ל פי' הכתוב עמו ר"ל אצל דבר ששאל לחבירו והיה לו להשגיח עליו וק"ל, עכ"ל.

דף צו ע"א

שאלה ליראות בה מהו

מנהל מוסד הציג לפני תורם, המחאה שקיבל מאדם גדול כתרומה, והוא שקר

שאלה מנהל מוסד נסע לחו"ל לאסוף תרומות, ומאחר והמוסד לא מוכר, עשה דבר ערמה, הוא ניגש לאדם גדול אב"ד המפורסם ביושרו, ואמר לו יש לי בכיסי עשרת אלפים דולר, ואני מפחד להסתובב עמם ברחובות, אי לכן באתי בבקשה אני אתן לכם את הכסף המזומן, ואתם תתנו לי המחאה פרטית שלכם על שם המוסד, כך שאפילו אם ההמחאה תגנב, לא יוכל הגנב להשתמש בהמחאה זו, האדם הגדול נאות למלא את הבקשה, וקיבל את הכסף, וכתב המחאה על שם המוסד. המנהל פנה לתורמים וסיפר בשבח מוסדותיו, ובתוך הדברים הניח על השלחן של הנדיב את ההמחאה של אותו אדם גדול מבלי שיאמר דבר, המנהל קיבל מתנה הגונה, כי חשב אם האב"ד תרם למוסד סכום כה גדול שמע מינה שהמוסד חשוב, והתורם לא ידע שהאב"ד לא חתם אלא החליף את הכסף המזומן שקיבל בהמחאה, ועתה הרהר המנהל במעשיו, ושואל האם חייב להשיב לתורם את תרומתו שניתנה מתוך גניבת דעת?

תשובה נאמר במסכת בבא מציעא דף צו ע"א שאלה ליראות בה מהו. ממונא בעינן והאיכא, או דלמא ממונא דאית ליה הנאה מיניה בעינן, וליכא. ופרש"י ליראות שיהא נראה עשיר חשוב, ולא ימשכו בעלי בתים ידיהן ממנו להקיפו באמנה ובאשראי, יעו"ש. ולכאורה משמע שמותר לאדם לקחת פרה, כדי שיראה עשיר וחשוב, אף שגונב דעתו של אדם. ונראה לחלק

שהתם בפרה, היה למלוה לאסיק אדעתו, שאפשר לשאול או להשכיר פרה, ולכן אין בזה גניבת דעת, אבל הכא לא היה לו לאסיק אדעתו, יש בזה משום גניבת דעת.

ושאלתי שאלה זו את מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א והשיב לי: אם אותו תורם לא נותן מעשר כספים, הרי בי"ד יכולים לכופו לתת מעשר, ואם כן אע"פ שמנהל המוסד לא נהג כשורה, בכל זאת יש להסתכל על כך ככפיה לצדקה, ולכן לא צריך להשיב לו את התרומה [ואף אם כבר נתן, את הצדקה המוטלת עליו, אולי גם לא צריך להשיב כי מן הסתם בדיעבד התורם מוחל, אע"פ שהמנהל פיתה אותו בגניבת דעת, וצ"ע].

דף צו ע"א

שותפין ששאלו

השאיל את הסולם לועד הבית ונגנב

שאלה ראובן ממונה על ועד הבית, ושאל משמעון שהוא דייר בבנין את הסולם, על מנת להחליף נורה של הבנין. באמצע העבודה היה חסר לראובן איזה חלק והלך לקנותו בחנות, כשחזר מצא שהסולם נגנב, האם צריך ראובן לשלם לשמעון את דמי הסולם הגנוב, או שמא הוא פטור, ואם הוא חייב, האם ראובן צריך לשלם זאת מכיסו הפרטי, או שמא יוציא זאת מקופת ועד הבית?

תשובה לכאורה אין כאן חיוב שאלה להתחייב באונסים, משום דאין כל ההנאה של השואל, דגם שמעון נהנה מהשאלת הסולם כדי שיתוקן הרכוש המשותף. אך אולי דינו של ראובן כשומר שכר שהרי מבואר בשו"ע (סימן קעו ס"ח) ששותפין שומרי שכר הם זה לזה, וכאן הוא מקבל שכר על שמירת הסולם, דגם הרכוש שלו יתוקן.

ונראה, דאם ראובן פשע ולכן נגנב הסולם, חייב לשלם מכיסו לשמעון, אך אם לא פשע הרי ראובן כועד הבית שליח של כולם, ולא נתחייב לשמור שמירה מיוחדת, ולכן כל עוד שלא פשע כל הבית חייב להשתתף בגניבת הסולם ולכן יטול את דמי הסולם מקופת השותפים.

ונראה להסביר את כעסו של ינאי על שמעון בן שטח, דהנה בירושלמי בבא מציעא (פ"ד ה"ג) מקשה מדוע אם האונאה היא יותר משתות המקח בטל, ולמה לא יחזיר לו את ההפרש והמקח יהיה קיים, והשיב רבי זירא שהלוקח אומר לו, אין זה מכבודי שיהיו הבריות אומרות עליי שהצליחו להונות אותי שמכרו לי ביוקר. [ועל פי זה הסביר גיסי הגר"ח קניבסקי שליט"א למה פרעה רדף אחרי בני ישראל לאחר שאמר להם לצאת, והרי היה צריך להבין, לאחר עשרה מכות כאלו, שרדיפה כזאת היא כמו התאבדות, אלא שבשביל כסף לבד שבני ישראל לקחו ממצרים, עדיין לא היה רודף אחרי בני ישראל, אלא שפרעה לא היה יכול לסבול את הבזיון שבני ישראל רימו את מצרים שכאילו השאילו את ממונם, ועכשיו אינם מתכוונים להחזירו, ועל הרמיה הזאת לא היה מוכן לסלוח, ולכן רדף אחרי בני ישראל]. וכעין זה גם בענייננו אין השוכר רוצה שיאמרו עליו שהונו אותו, ונתנו לו חדר בל שעון, או בלי חשמל.

שאלתי שאלה זו את מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א ואמר לי אם חדר שרואים משם את השעון שוה יותר על פי האמת, חייב לשלם לו יותר, אך אם חדר כזה אינו שוה יותר על פי האמת, אלא שצריך לשלם לו עבור הפסיקה שכך התנה, הוא פטור כי במובן הפשוט חדר שיש בו שעון פרושו שיש בתוך החדר שעון, והרי לא הכניס שעון. והוא הדין לגבי האור, כיון שחדר שאין בו אור שוה פחות, אף שיש בו אור מבחוץ צריך לפחות לו מהמחיר, כי דעת בני אדם היא על חדר שיש בתוכו אור, ולא חדר מבוזה כי אין דרך בני אדם להתבזות ולראות עצמם מרומים בחדר כזה.

הבטיח לסדר ספרים תמורת תשלום, וביקש מהציבור לסדר את הספרים לשם שמים

מעשה בבית כנסת שהיה עמוס במתפללים ולומדים בחול המועד סוכות, ולקראת הושענא רבה הצטברו מאות סידורים וחומשים, ועוד ספרי קודש על השולחנות. הגבאי לא ידע לשית עצות בנפשו, כיצד יסדר כל כך הרבה ספרים. אחד מהמתפללים ניגש אליו ואמר לו שתמורת חמש מאות שקלים הוא מוכן לסדר את כל הספרים במוצאי שמחת תורה, והגבאי הסכים לכך. במוצאי שמחת תורה ניגש המתפלל הנ"ל לבימה, והפליג בשבח כבוד הספרים, ומדת החסד והמעלה של מי שמחזיר ספרים למקומם, וביקש מכל אחד להכניס רק חמש ספרים לארון, ותוך דקות אחדות, נהיה כל בית הכנסת מסודר. וכעת בא לבקש את כספו מהגבאי, וטוען הגבאי שלא התחייב על דעת כן שכל הציבור יחזירו את הספרים. הדין עם מי?

תשובה לכאורה היה מקום לחייב את הגבאי, למרות שהמתפלל לא עבד בפועל, דסוף סוף מכר את חכמתו, וכעין המעשה הנ"ל בירושלמי ברכות (פ"ז ה"ב) לגבי שלש מאות נזירין שעלו בימי שמעון בן שטח. אך נראה שאפילו אם הגבאי חייב לשלם, מכל מקום יש כאן חשש של גניבת דעת מהציבור, כי הוא ביקש מהציבור לעזור לו מצד מידת החסד וכבוד הספרים, ולמעשה התברר שהוא 'דורש דמים' ולטובת עצמו דרש. ויתכן שאילו היו יודעים חלק מהאנשים שהוא מקבל על כך כסף, הם לא היו עוזרים, הי היו אומרים אנו נעבוד והוא ישתכר מעבודתנו?!

וכשהצעתי את הדברים לפני הגר"נ קרליץ שליט"א הוסיף ואמר שאם יש כאן גניבת דעת של הציבור, שוב לא מגיע לו כסף מהגבאי, כי לא הבטיח לו תשלום על של גניבת דעת.

דף כא ע"א

ושאיה יוכת שער

השכיר דירתו, והשוכר לומד שם יומם ולילה, האם ישלם כפול

שאלה מו"ר הגאון רבי מרדכי שולמן זצ"ל ראש ישיבת סלבודקה סיפר לי, כדברי התעוררות: המקדש דוד זצ"ל שכר דירת מגורים בקובנה, נוסף על הדירה שהיתה לו ולמשפחתו, והיה פורש מביתו, והולך לדירה השכורה כדי שיוכל ללמוד תורה ללא הפרעה. והנה בעל הדירה הנכרי שם לב שהמקדש דוד לומד תורה כל היום וכמעט כל הלילה, והרי כידוע המקדש דוד היה לומד בסערת הנפש תוך כדי הליכה הלוך ושוב כששרעפי העיון אחוזים בו. טען הנכרי מאחר והרצפות עשויות עץ נמצא שהוא משפשף אותם יותר משוכר רגיל, ולכן הוא דורש שהמקדש דוד יוסיף לו על דמי השכירות. והוא תבעו לדין תורה אצל רבה של קובנא. לא שמעתי את המשך הדברים מה היה לבסוף, ויש להסתפק מה הדין אם היה מגיע לפנינו דין כזה, מי צודק?

תשובה אמרינן בבבא קמא דף כא ע"א אמר רב סחורה אמר רב הונא אמר רב הדר בחצר חבירו שלא מדעתו אין צריך להעלות לו שכר, משום שנאמר 'ושאיה יוכת שער', אמר מר בר רב אשי לדידי חזי ליה ומנגח כי תורא, רב יוסף אמר ביתא מיתבא יתיב.

באיסור גניבת דעת

א) איתא בגמ' (חולין צ"ד ע"א) "תניא היה ר' מאיר אומר אל יסרהב אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד, ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות המכורות לחנוני אא"כ הודיעו, ולא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן, ואם בשביל כבודו מותר ע"כ. מבואר בדברי הברייתא דאיסור גניבת דעת הוא להראות לחבירו שרוצה להטיב ואין בלבו כן, והיינו שמציע לו טובה אך ורק מפני שיודע שהלה לא ירצה באותה טובה, ובכך הוא גונב דעתו, שהלה חושב שאכן פלוני רוצה להטיב עימו ואין זה כן.

עוד איתא שם בגמ' (בע"ב) דאם נמצא לישראל בשר טריפה מותר לו למכור אותו לנכרי, אך צריך להכריז שנפל בשר לבני חילא כדי שלא יקנו ישראל את הבשר מהעכו"ם, וביארה הגמ' דמה שאין בכך גניבת דעת של הגוי, והיינו מה שהגוי עלול לחשוב שהבשר כשר [דהא אין הוא מכריז נפל טרפתא לבני חילא, אלא הוא מכריז נפל בשר לבני חילא, שהרי אם העכו"ם היה יודע שהוא בשר טריפה לא היה קונה אותה מהישראל "דגנאי הוא להם מאחר שאין אנו רוצים לאוכלה"] - הוא ד"אינהו הוא דקמטעי נפשייהו", והיינו משום דאיסור גניבת דעת קיים רק היכא דהנותן מטעה את המקבל שיחשוב שרוצה לעשות לו טובה, ולא היכא דאינו מטעהו אלא הלה חושב כן לבד. והכ"נ הגוי חושב שהבשר כשר ואין היהודי אומר לו כן ולכן שרי.

וברש"י שם (ד"ה אינהו) כתב וז"ל: אינהו הוא דקא מטעו אנפשייהו - דלא משיילי אי טרפה אי כשרה, והאי דקתני לעיל מפני שמטעהו במוכר לו בחזקת שחוטה, וכן הפותח חביות המכורות לחנוני דאומר לו בשבילך אנו פותחם דודאי גונב דעתו עכ"ל. ובתוס' שם (ד"ה אינהו) כתבו להקשות על דברי רש"י וז"ל: ואין נראה דהא אלא א"כ הודיעו קתני דמשמע אפי' בסתם אסור, ולא שרי אלא בכה"ג. ועוד מאי פריך מרב יהודה דפתח ליה לעולא דהא ודאי שלא היה מטעהו ר' יהודה לומר לו בשבילך אני פותחן, לכך נראה דהתם בסתם ואסור משום דאין לאורח לאסוקי אדעתיה דמכורות לחנוני, אבל הכא איבעי [להו] לאסוקי אדעתייהו דטרפה היא, ומר זוטרא איבעי ליה לאסוקי אדעתיה שלא לקראתו היו באים אלא לצורך עצמם עכ"ל. והיינו דפליגי רש"י ותוס' היכא דאין חבירו מפרש לו שרוצה להטיב עמו אלא נותן לו דבר בסתם שיכול להתפרש לב' אפשרויות שיש לו טובה או שאין לו, ומתפרש יותר לדבר שיש לו טובה. והאמת היא שאין בכך טובה, דלרש"י אין בכך איסור גניבת דעת דהא לא פירש לו, ולתוס' יש בכך איסור גניבת דעת דמאחר והדבר בסתמא מתפרש לקבלת טובה לא היה למקבל לאסוקי אדעתיה שאין זו טובה ולכן אסור.

וצ"ב לרש"י מה יענה על קושייות התוס' ממאי דקתני בברייתא גבי הפותח חביות "אא"כ הודיעו" דמשמע דבסתם איכא איסור, וממאי דמקשה הגמ' גבי רב יהודה שפתח חביות לעולא המכורות לחנוני איך פתח הא הוה גניבת דעת, והרי לא יתכן לומר שרב יהודה הודיע לעולא שפותח לו חביות עבורו בזמן שהן מכורות לחנוני.

עוד צ"ב לרש"י וכן הקשה התרומת הכרי (סי' רכ"ח) דכתב רש"י שם בע"א (ד"ה אין

שני נקודים
א) מתפר מאון - ש: יכ"ם
ב) עצם השקר ש: רביע יונה

מוכרין) וז"ל: אין מוכרין טריפה לעובד כוכבים - בסתם אא"כ הודיעו שהיא טרפה, דתו ליכא גניבת דעת, ובמקום שאין מכריזין דליכא למיחש לשמא ימכרנה לישראל או במקום שמכריזין, וביום שהכריזו הכי מתוקמא לקמן עכ"ל. ומבואר בדבריו להדיא דאף במוכר סתם טריפה לעובד כוכבים איכא איסור גניבת דעת, וצ"ב לרש"י בע"ב דכתב להדיא דבסתם ליכא איסור גניבת דעת (ועי"ש מה שתירץ).

ב) והנלע"ד בביאור דעת רש"י דלכאורה יש להעיר לדברי רש"י דאי ס"ל דמאי דקתני "ולא יפתח לו חביות המכורות לחנוני אא"כ הודיעו" איירי באומר לו מפורש שפותח לו את החביות לכבודו אע"פ שעלול ליגרם לו הפסד מכך - יקשה לשון הברייתא אלא א"כ הודיעו דמשמע שהברייתא באה לומר דבאותו אופן היכא דפותח לו את החביות [שיש איסור בדבר משום גניבת דעת] אם הודיעו שהחבית מכורה לחנוני מותר, ואי האופן שאסור הוא כשאומר לו מפורש שפותח עבורו את החבית ויש לו הפסד מכך, מה שייך אח"כ לומר דאם באותו אופן הודיעו שהחבית מכורה לחנוני מותר הא כבר אמר לו שפותח עבורו את החבית ויש לו הפסד מכך.

אע"כ צ"ל דגם רש"י ס"ל דמאי דקתני "ולא יפתח לו חביות המכורות לחנוני" שהוא באופן שאומר לו מפורש שפותח את החבית עבורו איירי עדיין בסתמא שאפשר לפרש עוד שהחבית מכורה לחנוני. ונבאר זאת: דהנה גם בפתיחת חבית המכורה לחנוני איכא הערכה כלפי האורח במה שפותחים לו את החבית, דאם זה היה סתם אדם לא היה המארח פותח לו חבית זו, דאף שאין לו הפסד גדול מכך מ"מ הפסד מועט יש לו, דהא עדיף לו לפתוח את החביות לעיני החנוני [שלא יחשוד בו או מכל סיבה אחרת]

ואכן מבואר בתוס' (צ"ד ע"ב ד"ה והא) וז"ל: וי"ל דלא דמי כלל דלעיל נהי דליכא פסידא כל כך במה שפותחן כיון שהיו מכורות לחנוני וכו' עכ"ל. ומדכתבו "דליכא פסידא כל כך" משמע דדוקא הפסד כל כך הוא דליכא בפתיחת חביות המכורות לחנוני אבל הפסד מועט קיים.

וכיון שכן שייך שפיר לפרש ברש"י דמאי דקתני לא יפתח לו חביות המכורות לחנוני איירי בכה"ג שאומר לו מפורש שפותח עבורו ובכ"ז הוה סתמא דעדיין לא פירש לו באיזה חבית איירי, דאין להוכיח דאיירי בחבית שאינה מכורה לחנוני ממאי דהמארח אומר לו שפותח לכבודו ואי היתה החבית מכורה מה יש לו לומר שפותח לכבודו, דשפיר שייך כיבוד בעצם פתיחת החבית יותר מאשר נתינת יין מחבית פתוחה כבר, אף שהחבית הסגורה מכורה כבר לחנוני וכנ"ל. ואי לכך א"ש המשך לשון הברייתא "אא"כ הודיעו" דכוונת הברייתא לומר דאם פותח לו חביות המכורות לחנוני ואומר לו מפורש שפותח זאת לכבודו איכא איסור גניבת דעת, אך אם כדי שלא יחשוב שיש בכך העכבה גדולה מאד שפותח לו אף שהוא עלול להפסיד מכך הוא מוסיף ואומר לו שהחבית מכורה כבר לחנוני [ובכ"ז הוא פותחו לכבודו מה שלא היה עושה לאדם פשוט יותר] שרי.

ואכן נראה דלמד הר"ן בסוגיא דכתב וז"ל: ובגמ' מוכח דלא מיתסר כה"ג אלא בשזה מראה לו שהוא עושה כן לכבודו, אבל אם הוא אינו מתכוין כלל להטעות, וכגון שפתח

חביותיו לצורך עצמו והלה סבור שבשבילו פתחן אין לו להודיע, שלא אסרו אלא שלא יהא מטעהו, אבל אם הוא מוטעה מעצמו אין זקוק לו עכ"ל. והיינו דלמד דדוקא אם הוא מראה לו שפותח את החבית לכבודו צריך להודיע לו שהן מכורות לחנוני, והיינו שהוא מטעה אותו ע"י שמראה לו שפותחן לכבודו, דאף שעדיין יש מקום לחשוב שהם מכורות לחנוני ובכ"ז הוא פותחם לכבודו [דיש בכך קצת כבוד אף אם הוא מכור לחנוני וכנ"ל], מ"מ מאחר והגורם לאורח לחשוב שהוא פותחם לכבודו עד כדי כך שהוא פותח לו חביות שאינם מכורות לחנוני הוה שפיר בכלל האיסור, ומשא"כ היכא דאינו מטעהו כלל וכגון שפותח החביות לצורך עצמו, דאף שהלה עלול לחשוב שפותח את החביות עבורו ושאינם מכורות לחנוני מ"מ המארח לא גרם לו לחשוב כן וממילא אין בכך איסור למארח.

ולפי"ז מיושבת שפיר קושיית התוס' על רש"י (הנ"ל אות א') דאכן מוכח מלשון הברייתא מאי דקתני "אא"כ הודיעו" דאיסור גניבת דעת הוא אף בסתם ולא רק במפרש, ומש"כ רש"י דאיירי במפרש לו שפותח את החבית עבורו הוה עדיין סתמא שהרי עדיין יש מקום לחשוב שאכן החבית מכורה לחנוני עדיין וכנתבאר.

וכן מיושב שפיר מה ששאלו התוס' מאי מקשה הגמ' מרב יהודה שפתח חביות המכורות לחנוני לעולא הא לא יתכן שרב יהודה יאמר מפורש לעולא שפותח את החביות לכבודו בזמן שזה שקר, ולהנ"ל א"ש דלעולם רב יהודה אמר לעולא שפותח לכבודו ואין זה שקר שהרי גם אם הם מכורות לחנוני הוה פתיחת החבית לכבודו.

וכן מיושבת ג"כ שאלת התרומת הכרי (הנ"ל אות א') מה שהקשה מרש"י (צ"ב ע"א ד"ה אין מוכרין) דמבואר בדבריו דאיסור גניבת דעת קיים ג"כ בסתם, והיינו דהגם דרש"י שם איירי לגבי מכירת טריפה לגוי דבסתם אסור אלא צריך להודיעו שהיא טריפה וגבי הכרזה ג"כ איירי לענין מכירת בשר טריפה שמותר להכריז נפל בשר בני חילא אף שלא מכריז להדיא שנפל בשר טריפה - דמ"מ גבי הכרזה כדי לדון שמותר להכריז נפל בישרא לגוי [ול"צ להכריז נפל טריפתא לבני חילא] שייך להעמיד גם באופן שהיהודי מוכר בשר לגוי ולא משבח כלל את הבשר באומרו שעושה לו טובה במה שמוכר לו אותו אפי' לענין השבחה בדבר אחר אלא מוכר לו סתם, ובהא שפיר ליכא איסור גניבת דעת שאין איסור במה שבאותו זמן חשב הגוי שהיהודי עושה לו טובה גדולה שמוכר לו בשר שחוטה, דהוא הטעה את עצמו. ובמאי דקתני אין מוכרין טריפה לעובד כוכבים שפי' רש"י דהכוונה היא שאין מוכרין בסתם אא"כ הודיעו שהיא טריפה אפשר לפרש דבריו דכוונתו לומר דלא מיבעיא אם הודיעו לו מפורש שמוכר לו בשר שחוטה דאסור למכור לו טריפה אלא אפי' בסתם שאינו אומר לו שהבשר הוא משחוטה אסור, אך זהו דוקא כשמשבח לו את הבשר בדבר אחר שמטעה אותו לחשוב שהוא מוכר את הבשר מפני שהודה בטובתו דאז אסור בסתם, כיון שגורם לגוי לחשוב שהוא מוכר לו גם בשר שחוטה ולא טריפה, אבל אם בכה"ג שמשבח לו את הבשר בדבר אחר שרי אם אכן מודיעו שהבשר הוא טריפה.

ג) נמצא עכ"פ לפי"ז דיסוד מח' רש"י ותוס' הוא אי היכא דעושה לו דבר סתמא ואינו

מפרש לו שבא לעשות לו בזה טובה גדולה, דלדעת התוס׳ יש בכך איסור גניבת דעת רק אם הדבר לכשלעצמו מוכיח שבא לעשות לו בזה טובה גדולה, ואיכא איסור אף אם לא היתה הטעיה מצד הנותן. ולדעת רש״י איכא איסור גניבת דעת רק אם הוא מפרש לו שבא לעשות לו טובה ומטעה אותו בזה שהלה חושב שבא לעשות לו את הטובה הגדולה והאמת היא שהיא טובה קטנה. וצ״ב מה יסוד המח׳.

ד) והנלע״ד בזה ונקדים: דהנה כתב היראים (סי׳ קכ״ד) וז״ל: ותניא בסנהדרין באלו הן הנחנקין לא תגנובו בגונב ממון הכתוב מדבר אתה אומר בגונב ממון או אינו אלא בגונב נפשות אמרת צא ולמוד מי״ג מדות שהתורה נדרשת בהם במה הכתוב מדבר בממון אף כאן בממון. ונ״ל לפרש בממון למעוטי נפשות אבל גונב דעת הבריות במידי דממון הוי בכלל ממון ועובר על לא תגנובו כדתניא בתוספתא וכו׳ עכ״ל. מבואר בדבריו דאיסור גניבת דעת במידי דממון נלמד מלא תגנובו שכולל לא רק גניבת ממון אלא גם גניבת דעת במידי דממון.

ובשערי תשובה (שע״ג אות קפ״ד) כתב וז״ל: מי שמתעה את חבירו לומר כי עשה עמו טובה או דיבר טוב עליו ולא עשה ואמרו רז״ל אסור לגנוב דעת הבריות ואפי׳ דעת גוי. והנה החטא הזה חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל הגוי יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה ונתחייבנו על גדרי האמת כי הוא מיסודי הנפש עכ״ל. ומבואר בדבריו דיסוד האיסור של גניבת דעת הוא משום דבכך איכא שקר ונתחייבנו על גדרי האמת כי הוא מיסודי הנפש. וכן הוא במס״י (פרק י״א ד״ה ראה) וז״ל: ואמרו זכרונם לברכה אפילו לרמות את הגוי אסור, וקרא כתיב שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית וכו׳ עכ״ל.

ולכאורה צ״ב דבשלמא לדעת הרבינו יונה א״ש מה שייך ענין שקר בגניבת דעת, דבמה שאדם מסרהב בחבירו שיבא אצלו ובליבו הוא אינו רוצה שיבא אצלו זהו שקר שהרי אומר לו דבר שקר. אבל לדעת היראים צ״ב מה ענין גניבת דעת קשור לגניבת ממון, דאין לומר דלומד דהיראים לומד דלשון ״לא תגנובו״ אינו מוכיח דוקא גניבת ממון אלא כל משמעות של גניבה ובכללו גם גניבת דעת - דהא כתב שם להדיא דלא תגנובו משמע דוקא ממון ולמעט גניבת נפשות, ומה שגניבת דעת הוה בכלל לא תגנובו צ״ל בע״כ דענין גניבת דעת יש לו קשר לגניבת ממון, וזהו מש״כ היראים דגניבת דעת במידי דממון הוא דהוה בכלל לאת תגנובו ולא מידי דלאו ממון.

והנלע״ד בזה דהנה כתב רש״י (חולין צ״ד ע״א ד״ה משום דגונב דעתו) וז״ל: משום דגונב דעתו - דעובד כוכבים כסבור שישראל זה אוהבו מאד שתקנה וטרח בה ליטול גידה עד שנראית לעצמו, ואח״כ נתנה לו והוא לא נטלו ונמצא מחזיק לו טובה חנם עכ״ל. מבואר בדבריו דגדר האיסור בגניבת דעת הוא שלא יגרם מצב שהמקבל יחזיק טובה לנותן חינם, דכל פעם ע״י שהאדם מקבל מתנה מחבירו הוא מחזיר לו עבור כך טובה, ואם האדם חושב שחבירו בא ליתן לו מתנה ואין זה האמת נמצא שהמקבל מחזיר לו טובה בחינם. ולפי״ז נוכל לומר דזהו ענינו של גניבה בממון הקיימת בגניבת דעת, דמאחר וע״י שהלה גונב את דעתו נמצא השני מחזיק לו טובה חינם ונותן לו משום כך דבר ממון או

כל דבר אחר חשיב שפיר שהראשון חיסר לשני ממון או כל דבר אחר השווה ממון, ודמיא לגניבת ממון שיסודו הוא פעולה המחסרת לשני דבר מה. וא"ש היראים מש"כ דגניבת דעת במידי דממון הוה בכלל לא תגנובו דאיירי גבי גניבת הממון, דדוקא במידי דממון שאז השני מחזיר לו אותה סוג טובה ואיכא חסרון ממון לשני הוא דהוה בכלל לא תגנובו ומשא"כ במידי דלאו ממון.

ולאור זאת נוכל לומר דבהא פליגי רש"י והתוס' דרש"י למד דיסוד איסור איסור גניבת דעת הוא פעולה של גניבה כמו גניבת ממון, וכדמשמע מדבריו דכתב דענין גניבת דעת הוא מה שהשני מחזיק לו טובה חינם, ולעולם ס"ל דהאיסור קיים אף בדבר שאינו מוכיח בפירוש גניבת דעת, וכגון בפותח חביות לחבירו בסתמא בלא שאומר לו מפורש שחביות אלו אינם מכורות לחנוני ואכן הם מכורות לחנוני, אלא כ"ז הוא רק באופן שמטעהו לחשוב שהחביות אינם מכורות לחנוני והוא פותחם רק עבורו, וכגון שאומר לו שהוא פותחן לכבודו [והיינו אף אם הם אכן מכורות לחנוני שייך בהם פתיחה לכבודו דלא לכל אדם פותחין חביות אף שמכורות לחנוני (וכנ"ל אות ב')], דאז ע"י שמזכיר לו שעושה זאת לכבודו הדבר גורם לו לחשוב שהם אינם מכורות לחנוני ובכ"ז הוא פותחם לכבודו. אבל באופן שאין המארח מטעהו בזה, וכגון שפותח לו חביות בלא לומר לו כלום והלה חושב שהם אינם מכורות לחנוני ובכ"ז הוא פותחם בשבילו ליכא איסור, דמה שגרם לו לחשוב כן הוא מצד הטעיית עצמו ולא מכח הטעיית המארח, והיינו משום דמאחר ויסוד האיסור הוא כגניבת ממון, ובגניבת ממון החיוב הוא רק אם נעשה פעולת גניבה מצד האדם - לכן רק היכא דמטעהו לחשוב כן הוא דאיכא איסור גניבת דעת, דבכך איכא שפיר פעולת גניבה מצד המארח, ולא היכא דהאורח הטעה את עצמו דבהא שרי כיון שלא נעשתה כלל פעולת הטעייה [דהיינו פעולת הגניבה] מצד המארח.

אולם התוס' פליגי וס"ל דיסוד האיסור הוא מצד ענין השקר שיש בעצם הגניבת דעת, וכמו שלמד הרבינו יונה [הנ"ל]. וכן מוכח מדבריהם (צ"ד ע"ב ד"ה והא) דכתבו שם להקשות על דברי הגמ' שם גבי מר זוטרא בריה דרב נחמן שהיה הולך מסכרא לבי מחוזא, ורבא ורב ספרא באו לסיכרא ופגעו בו בדרך, והוא חשב שיצאו לקראתו, ואמר להם למה לכם לטרוח עד כדי כך. וא"ל רב ספרא "אנן לא הוה ידעינן דקא אתי מר אי הוה ידעינן טפי הוה טרחינן", ומה שאמר לו כן אף שיש בכך חלישות דעת שעתה יודע שהם לא יצאו לקראתו הוא משום שאם היה שותק הוא היה מטעה את מר זוטרא לחשוב שאכן הם יצאו לקראתו. והקשו התוס' מה הטעות שיש בכך במה שחושב שיצאו לקראתו, הא בלאו הכי אם היו יודעים שהוא יבא היו יוצאים לקראתו כדקאמר ליה טפי הוה טרחנא, ודמי למה שביארה הגמ' לעיל (צ"ד ע"א) גבי רב יהודה שפתח לעולא חביות המכורות לחנוני ולא הודיעו דאין בכך גניבת דעת כיון שגם אם הם לא היו מכורות לחנוני היה רב יהודה פותח אותם לכבוד עולא. וא"כ ה"ה הכא דכיון שהם היו יוצאים לקראתו אילו היו יודעים בכך גם אם לא היו צריכים ללכת לסיכרא ליכא בהא גניבת דעת אם ישתקו ולא יאמרו שלא יצאו לקראתו.

ותירצו התוס׳ וז״ל: וי״ל דלא דמי כלל דלעיל נהי דליכא פסידא כל כך במה שפותחן כיון שהיו מכורות לחנוני מ״מ בעבורו פתחן, וכיון דאפילו לא היו מכורות היה פותחן בעבורו לא הוצרך להודיעו כלל, אבל הכא לא באו כלל בעבורו עכ״ל. והיינו דתירצו דחלוק היכא דלמעשה הוא פתח בעבורו דליכא איסור גניבת דעת מהיכא דלא עשה את המעשה לכבודו דאיכא איסור גניבה בכך.

וצ״ב מדוע, דאי נימא דיסוד האיסור הוא מה שהלה מחזיק לו טובה חינם לא יובן ממ״נ, דאי מה שלמעשה לא נעשתה טובה מצד הנותן מחשיב את הדבר לגניבת דעת אם הלה מחזיק לו טובה משום כך, א״כ גם גבי עולא היה צריך להיות איסור גניבת דעת, דאף שפתח את החביות עבורו מ״מ למעשה לא נעשתה בכך כבוד לעולא [של פתיחת חביות שאינם מכורות לחנוני], ונמצא עולא מחזיק טובה חינם לרב יהודה, ואם מה דחשיב החזקת טובה שלא בחינם כיון שהלה היה עושה לו את הטובה עתה בכל מצב ומשום כך יש לו להחזיק לו טובה, א״כ גם לגבי מר זוטרא ליכא גניבת דעת בכך, דאף שלמעשה הם לא יצאו לקראתו מ״מ יש לו להחזיק טובה להם כיון שעתה אם הם ידעו שהוא מגיע היו יוצאים לקראתו וע״ז יש לו להחזיק להם טובה.

אע״כ דלמדו התוס׳ דיסוד איסור גניבת דעת הוא ענין השקר שיש בעצם מעשה הגניבת דעת, דכל ענין השקר קיים במה שהלה עושה מעשה המוכיח שקר, וממילא בפותח חביות לחבירו שבכל מקרה הוא היה פותחם לו אף אם הם לא היו מכורות לחנוני ליכא בעצם המעשה ענין שקר לחבירו, שהרי הפתיחה היא פתיחה עם כוונה לכבדו בסוג פתיחת חביות שאינם מכורות לחנוני, ומה שהלה חושב שכוונתו של המארח לפתוח עבורו חביות שאינם מכורות לחנוני אין זה שקר אלא זהו האמת ולכן שרי. אבל במעשה של מר זוטרא שיצאו לקראתו, ובהא איכא שפיר שקר בעצם מעשה יציאתם לסיכרא שהרי לא היתה כוונתם כלל בעצם היציאה לסיכרא לצאת לכבודו, והוה שקר אם מר זוטרא חושב שיצאו אכן לקראתו, וכיון דאיכא שקר איכא בהא איסור גניבת דעת אף שביחס להחזקת הטובה יש מקום לומר דליכא החזקת טובה חינם כיון שאם הם היו יודעים שהוא מגיע אכן הם היו יוצאים לקראתו.

ולפי״ז מה שחילקו התוס׳ (ד״ה אינהו) בין המקרה של פתיחת חביות [דאיכא בהו איסור גניבת דעת אף דהוה סתם כיון דאין לאורח לאסוקי אדעתיה דמכורות לחנוני] לבין המקרה של הכרזת נפל בשרא לבני חילא והמקרה של מר זוטרא [דליכא בהו איסור גניבת דעת כיון דיש לו לנכרי לאסוקי אדעתיה דטריפה היא, וכן יש לו למר זוטרא לאסוקי אדעתיה שלא לקראתו היו באים אלא לצורך עצמם] - יתפרש כך: דאיסור גניבת דעת [שהוא מכח ענין השקר שיש בדבר] התחדש לא רק בדבר שמוכיח בבירור שקר, וכגון במפרש לו להדיא שהחביות אינם מכורות לחנוני, אלא הוא קיים אף בדבר שאינו מוכיח להדיא, וכגון בפותח לו חביות סתם. ואף דאין זה שקר מוחלט כיון שקיימת המציאות שהחביות אינם מכורות לחנוני, מ״מ הואיל והצד שהחביות מכורות לחנוני הוא אינו שכיח כ״כ איכא שפיר הוכחה לשקר מכח עצם מעשה פתיחת החביות, שהרי המציאות

היא שהאדם לא מסיק אדעתיה שהחביות מכורות לחנוני כיון שזה אופן לא שכיח. ומשא"כ במקרה של הכרזת נפל בשרא לבני חילא ובמקרה של מר זוטרא, דבהא הצד שהבשר הוא טריפה, וכן שרבא ורב ספרא לא יצאו אלא לצורך עצמם הוא שכיח, וממילא אין הוכחה מכח עצם המעשה לשקר, ולכן אין בכך איסור גניבת דעת, דרק כשיש ענין שקר בדבר שעושה איכא איסור וכנ"ל.

ומה שהתוס' אכן הקשו לרש"י מלשון הברייתא "אא"כ הודיעו" ומעולא - זהו לשיטתו, דמאחר וס"ל דיסוד האיסור בגניבת דעת הוא השקר שיש ע"י המעשה, לכן אם רש"י ביאר דהמקרה של פתיחת חביות איירי במפרש לו שפותחם עבורו, ע"כ דכוונתו לומר דכל איסור גניבת דעת קיים רק היכא דאיכא שקר מוחלט, והיינו שמפרש לו להדיא שפותח את החביות עבורו ושאינם מכורות לחנוני ולא בסתם כיון דיש צד לפרש את דבריו באופן שאין בכך שקר, דהא לא יתכן לפרש ברש"י כהנתבאר לעיל (אות ב') בדעת רש"י דכוונתו לומר דאיירי באומר לו שפותח עבורו ועדיין חשיב סתמא [שהרי שייך ענין כבוד גם בפותח לכבודו חביות המכורות לחנוני] והחילוק הוא בין היכא שמפרש לו שבא לעשות לו טובה דמטעהו לחשוב שעושה לו בכך טובה יותר גדולה ממה שהוא אמת, לבין היכא שאינו מפרש לו כלום ולא מטעהו - דאם כל ענין איסור גניבת דעת הוא מכח שקר, ל"ש לחלק בין מטעהו ע"י שמפרש לו שעושה לו טובה לבין היכא דאינו מטעהו בכך, דכל ששייך עדיין לפרש את דבריו למה שהוא האמת והוא אופן שכיח שוב לא הוה שקר בין אם הוא גורם לו לחשוב כן ובין אם אינו גורם לו כך, דמ"מ עצם המעשה אינו מוכיח לשקר. וכיון שלמדו ברש"י דכוונתו לחלק בין מפרש להדיא שאין צד כלל לפרש דבריו למה שהוא האמת לבין סתם לכן הקשו מה שהקשו. ורש"י גופיה פליג על תוס' וס"ל דגדר האיסור בגניבת דעת הוא כגניבת ממון, ולכן שייך שפיר לחלק בין היכא שהוא גורם לו לחשוב שבא לעשות לו טובה ע"י שמפרש לו שרוצה שיעשה לו טובה, לבין היכא שאינו גורם לו לחשוב כן, דאופן גניבה שייך רק אם נעשתה פעולה ע"י הגונב ומשא"כ אם הדבר הוא ממילא וכנ"ל בבאור דעת רש"י. ואם ס"ל לרש"י דגם באופן שמפרש לו שפותח את החביות עבורו עדיין חשיב סתמא ממילא ל"ק לדבריו קושיית התוס' וכנ"ל (אות ב').

ה) כתב הרמב"ם (פ"ב מדעות ה"ו) וז"ל: ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי, כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה וכו', ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל וכו' ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכן כל כיוצא בו, ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות עכ"ל.

ובלח"מ כתב להעיר לדברי הרמב"ם מדוע הרמב"ם השמיט את הדין [המובא בגמ' בלישנא בתרא אקושיית הגמ' על רב יהודה דפתח חביות המכורות לחנוני לעולא] דשרי לפתוח חביות המכורות לחנוני בלא להודיעו היכא דממילא היה פותחן בשבילו אף אם לא היו מכורות לחנוני. וכן הטור (חו"מ סי' רכ"ח) לא הזכיר דין זה. וכתב שם הרב בית יוסף "ולא ידעתי למה השמיטו רבינו ואפשר

משום דמלתא דפשיטא היא", אך כתב הלח"מ להשיג לדברי הב"י דלא הוה כ"כ מילתא דפשיטא שאין צריך להזכירו, שהרי התוס' הקשו על מאי דקתני בגמ' בהא דמר זוטרא "והא קא מטעי ליה" מדוע הוה טעות הרי אם היו יודעים שהוא בא היו יוצאים לקראתו ודמיא לדברי הגמ' גבי עולא שרב יהודה היה פותח לו החביות בלא"ה, ולכן שרי לפתוח לו החביות המכורות לחנוני אף שלא הודיעו, ותי' דחלוק דבר שעושה ממש בשבילו מאינו עושה עבורו (הובאו דבריהם לעיל אות ד'). וא"כ כיון שצריך להגיע לחילוק זה אף שבשניהם היו עושים הטובה בלא"ה נמצא שאין זה פשוט כל כך שלא היה לו לטור לבארו. ומכח זה כתב לבאר בדעת הטור והרמב"ם דפליגי על התוס' וס"ל דאכן איכא איסור גניבת דעת גם באופן שהיה פותח לו את החביות בלא"ה. והכרחם לפסוק כן [אף דתירוץ הגמ' גבי עולא שרב יהודה היה פותחן לכבודו בלא"ה הוא לישנא בתרא ופסקינן כל"ב] הוא משום דרב ספרא ורבא שחששו לגניבת דעת גבי מר זוטרא אף שבלא"ה היו יוצאים לקראתו אילו היו יודעים שהוא בא ע"כ דלא ס"ל כלישנא בתרא, דלא משמע להרמב"ם והטור לתרץ כתוס' [לחלק בין ב' המקרים], ופסקינן כוותייהו ולא כהלישנא בתרא. וצ"ב במאי פליגי התוס' והרמב"ם.

ו) והנראה לומר בזה לאור הנתבאר (לעיל אות ד') ביסוד מח' רש"י ותוס' ונקדים: דהנה כתב הלח"מ (שם בהמשך דבריו) להקשות עוד לדברי הרמב"ם מדוע לא הזכיר הרמב"ם בדבריו מש"כ התוס' ד"ה אינהו דבדבר דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה שאינו עושה בשבילו מותר כההיא דרב ספרא. ותירץ וז"ל: ונראה לי שהוא מפרש כפירוש רש"י שמה שאמרו בברייתא במוכר לו בחזקת שחוטה היינו דוקא במפרש לו בחזקת שחוטה. וזהו שכתב לא ימכור לו בשר נבילה במקום בשר שחוטה וכו'. וכתב בסוף דבריו אפילו מלה אחת של פתוי ושל גניבת דעת דמשמע דוקא כשמדבר בפירוש וזה אמרו ואפילו מלה אחת וכו', וממילא משמע דהיכא דליכא מלה דפתוי מותר דאיהו מטעי נפשיה, ומכל מקום סתם הדברים יותר מדי והיה לו לבאר עכ"ל. מבואר בדבריו דלמד ברמב"ם כרש"י דדוקא כשהוא מטעה אותו ואומר לו בפירוש אפי' מלה אחת איכא איסור גניבת דעת ולא היכא דאינו מטעהו, ורק הלה חושב שעושה זאת עבורו. ופליג בזה על התוס' שסוברים דאף אם אינו מטעהו מפורש איכא איסור, ולעיל (אות ד') כתבנו לבאר דיסוד החילוק בין רש"י לתוס' הוא דרש"י ס"ל דגדר איסור גניבת דעת הוא כגניבת ממון ולכן דוקא כשמטעה אותו בפירוש איכא איסור, דגניבה האסורה היא רק כשעושה אותה הגנב ולא כשנעשית ממילא מחמת הטעיית האדם את עצמו. ותוס' ס"ל דהאיסור הוא משום השקר שיש בדבר וזה קיים שפיר אף אם אינו מטעהו ורק היכא דאיכא הוכחה מעצם המעשה לשקר שנעשה.

ולאור זאת אם ס"ל להרמב"ם כרש"י בזה צ"ל דלומד דגדר האיסור בגניבת דעת הוא כגניבת ממון מה שהלה מחזיק לו טובה חינם. ואשר ע"כ נוכל לבאר בדעת הרמב"ם דמה שנד מלפרש כתוס' לחלק בין המקרה של עולא ששם למעשה הוא פתח את החביות בשבילו לבין המקרה של מר זוטרא שלמעשה מה שיצאו לא היה לקראתו זהו לשיטתו, דאם גדר האיסור הוא משום דמחזיק לו טובה חינם.

ובגניבת ממון לא שייך לחלק בין המקרים, דממ"נ אי החזקת טובה חינם בדבר שבלא"ה הלה עושה לו היא בכלל באיסור א"כ גם גבי עולא יש לאסור דבפועל עולא מחזיק טובה חינם לרב יהודה כיון שלמעשה החביות אכן היו מכורות לחנוני, ואי החזקת טובה חינם בדבר שבלא"ה הלה היה עושה בשבילו אין זה גניבה [דעל עצם המחשבה הטובה שיש לנותן לעשות לו טובה זו הוא ג"כ מחזיק לו טובה על כך] א"כ גם בנידון דמר זוטרא יש להתיר אף שהיציאה למעשה לא היתה לכבודו כלל.

והתוס' דפליגי זהו לשיטתם דס"ל דאיסור גניבת דעת הוא מכח השקר שיש בדבר ומצד זה שייך שפיר לחלק בין המקרה של עולא ששם ליכא שקר בעצם המעשה, שהרי הפתיחה היא עם כוונה לכבדו בסוג פתיחת חביות שאינם מכורות לחנוני. ומשא"כ במקרה גבי מר זוטרא דאיכא שקר בעצם מעשה יציאתם לסיכרא שלא היתה כלל לכבוד מר זוטרא [וכבר בארנו זאת בארוכה לעיל אות ד' עיי"ש].

בעזהי"ת שבט תשס"ב

כולל חפץ חיים

קרית ספר

ולק"מ ק' תוס' לכתורה . תלת ד"ל נס במקום שלין מכריזין הלח הוצ דהמת כמרחם ורק משום התקנה לחסר ליקח ומנו כמ"ם תוס' לקמן ל"ה ע"ח ד"ה ובמעלה וכו' ח"כ לח ס"ד הכח לומר כל הנהוגה בחקת חיסור והיו למו להתיר חפ"ו בלי טירחה לנקי ופסיר הקשו תוס' :

שמא יחט נפשי שרחל . להקודרים סיחנהו סחם ולח יחמר כשר הוח ואפ"ה יקחם שרחל ל"ל חפ"ו במקום שלין מכריזין שלחסור ליקח מפני התקנה כמ"ש תוס' לקמן ל"ה ע"ח . מ"מ עיקר הטעם שחשש לחרי משעטת משעטת טרפות שבידי עובדי שרחל, ומיעוט בגלות שמוכלים בגיחם . והשתח כיון שיהנהו נפשי שרחל ירחה שלח מיטו מנבלה שבגיח הכשרי ולמיעוט טרפה שבידי שרחל לח יחוש :

בסוף המוגיח הקשה רשב"ם מהרי"ף ורמב"ן דפשקו גזירה שמח יחנו נפשי שרחל משמעתח דמסק ע"ז דהתיר רבח למכור פח שכפל על החולין י"ל למכרי שלח נפשי שרחל ולח גרס שמח יחנו לו נפשי שרחל ע"ש ולפמ"ש לחלק החס במקרה שחירע פ"ח וכל כיולח זה חתי ושחיל לחכם ומורה לו שלח יכירה נפשי שרחל ולח חי"ש דהתיר רבח למכור פח שכפל דברי החכם . חבל נשר ונעלי חיטלו מעשים בכל יום ומקור הדין בידם בלי שחלמ חכם ובחורך הזמן לח יחלט ח' שלח יבניח שיטרחל חבדו רוחהו ויטכרטו נפניו :

משום דקח נגיע לי' לדעת' דבסוספתח יליף נגיעת דעת מק"ו דגניבת ממון וכיון דגניבת גוי חסור כל שלח נח בהתירת ביד שרחל דלח מוחר לי ליכח ח"ה כגון הפקעתח הלוחתו חבל גניבה חסורה ח"כ כ"ם נפיבת דעתו כ"כ הרחסוכים בשמעתין . ויש לעיין קלת ח"כ לחלי חמרינן בשמעתין חס בשביל כבודו של חורח מוחר לגמוב דעתו ולפ"ז חפ"ו בגניבת ממון דקיל חסור חפ"ו ע"ח לפום חשלומי כפל כדחיתח ר"פ חיזהו נשך והחס לעולמו גניב ומיכ' כפ"ם וחפ"ה חסור . וי"ל החס עכ"פ מלערית לי' לפי שעה משח"כ הכח חי עושה לכבידו חין כחן לעני כלל :

אחי"ת 1234567

בגר דשמיטה פירש"י בחקת שחיטה פי' שכחבה לו סחם וגוי שבוור שהוח שחוטה ושוב פירש"י שלשון חמורה היינוך שחיטה פי' שכחבו לו בפי' שהוח שחוטה ותלי' בפלוגתח ר"ח שבחוס' לקמן ד"ה חמר חבי וכו' :

וכי מכלל חלי . לעיל ל"ב ע"ח חין מזמינין גוי על בכי מעיט כי בפ' ח"ח ובפ' ה"פ בשחנגלה בהמה חין מזמינין דלמ"ד בי חיכח מידי וכי בפרי מגדים ס"י כ"ז דטרפה מוחר לזמן גוי על בכי מעיט כיון דהועיל שחיטה לחלמ מידי חמה"ח לישרחל ע"פ וכ"ל מכחן רח"י בחוס' דחל"ה ה"ל למימר דלמ"ל חיקפד משום שיחבל הגוי בכי מעיט חע"כ מוחר להחזיק בכי מעיט בל טרפה לגוי :

שאני עולח דחניב לי' לר' יהודה וכו' נרחה דה"ו לו חביות פחוחות ונפחיחות וגם חביות שחיות המכורי להחמי וה"ל יכול להשקותו מהפחיחות ולכשהו פחה לו השחיות וח"ל כן חך לח לו שהן עכירות לחכוי שמעלה זה נהנה הה לח חסר עולה נהנה שפחה משחיות שיינה עוב וזה לח חסר בשלח"ה היו מכירות ושחכוי יפחחה ומ"מ ה"ל גניבת דעת שעולה קצר בחינם מכירות ומשו"ה משני שחני עולה דחניב לי' וכו' ולעולם מיירי דח"ל שלכשהו פחחה והחמת כן היו שלכשהו פחחה וזה ל"ל ק' תוס' לחירש"י לקמן ד"ח חיכח וכו' וק"ל :

ארא"י עד"ז נהגו נ' בפשוט מיטרחל פ' כשר חלו לומרו חז"ל ד"ח שלח יתן ממה שלפניו לגמו של בעהיב . ועל שעברו עדחז"ל חירע מכשול זה על ידה שנהגו נ' בפשוט מגלגלים חוצה ע"י חיב . וכן חפרש הח דמיש לחכרוים הרבי חח הנפש .

דף צ"ה ע"ב : בולה במקום שלין מכריזין ומלטחת נזירה שמח יחנו לו נפני שרחל פירש"י לרב חפי פליבי מחכיתן חנרייחת . ולח פ' כן חבי ורבח ומשום דידע לחרץ כמ"ש תוס' דחיכח חוקי מחכיתן כליבחת קחת במקום בוכריזין . חך חרב חפי ק' ל"ד מחכיתן לח פליג חנרייחת וק"ל בשולח לח שיך שמח יהנכה חלח נזוכר . ח"כ היח נופי קפ"ו מ"ע נקיע מחכיתן שולח דלמ שיך חלח במקום שמכריזין כיחי מוכר דשיך בכל מקום חע"כ חפ"ה מחכיתן מיירי בפי' במקום שלין מכריזין ומשום שמח יחנו ולח נחנו כנרייחת :

מד שהקשה מהרש"ח להחוס' שהקשו לפר"ת ליפלוג וליחני בדידי' מ"ע לח הוקשו כן גם לפירוש רש"י ותוס' י"ל בפשיטות דלהחוס' דמיירי הכל בשמח ולח פ' לו ח"כ ריפח רבוחח קמ"ל ומלטחת רבוחח קמ"ל ריפח קמ"ל חע"ב דעשה מעשה בידים להטיעות גבוי שחשבה כדרך חפיכות יפרחל חפפ"ה שרי . ומלטחת בשבוות וטרפות חע"ב דלח עשה מעשה להטיעותיו רק נתן לו שחמת חפ"ה חסור ולק"מ ק' תוס' לפלוג ולחני בדידה' וכל זה לפירוש תוס' דמיירי בשחמת דלח פירש לו חבל לר"ה שמנית בפירוש ואומר שהוח כשרה לח שיך לחלק בין עושה מעשה בידים לחו לח ע"כ ק' לפלוג ולחני בדידי' וח"ש :

מפני זה שעשה שלח כהונן שלחר כל המקולין . ומשמע דמיירי לחסור בעכ"פ חותו הבשר ובלישנח בשרח כמי ומשמע הוחיל דידע דלח הוה פ"ו, מ"מ ומוכלים זח"ז משו"ה חמר לעצמו קל מכונן . חבל זולת זה ר' נחמן חחר שכבר יצח מחחת ידו ול"ע בפ' החקון גבי ס"ם בידי חלח מיירי להפסיד ס"ם חחר שיצח מחחת ידו ועיין בוסטע"י ד' ס' קכ"ב . ובירושלמי דשקלים חיכח כפשטי' לחו כל המיירי לחסור מקולין דליפורי' ומשמע דחיכח כחמי :

בשר הכמלח ביד נכרי פירש"י במקולין ערבב"ח שמדחק בלשון זה של רש"י . ומ"ל למ"ם רין דמיירי הכח במקום שלח ה' חוס תקנה חלח מהגו שלח מכרו ערפה לגוי בלל ולעומת זה קטן שרחל מוכרים ע"ם ומ"ל נחוכן מקומות לח הפסידו הנבדים טרפות שלהם חלח כך נהגו שהטבחים שרחל לח מכרו שיב טרפות לנכרים בעלי מקולין חבל מוחרים ליחידים בשהיהם . ושרחלים לח קטן מוכרים יחידם חלח מוכרי שבמקולין וכן מורה לשון תוס' ד"ה רבי לטעמי' וסי' עיין ותמלח נכון הדבר . עמג"ח רס"י חסמ"ז :

דאתחזק פי' ר"ן שהם גוי קונה טרפות דמוחיל גבי פי' משום שהמה ח' נחסור כל המקולין דמוקי כל גוי שחזקי' שהלך לחחר הזול וקנה הבהמה הטרפה הטעם חע"ב שלא"ה שכולם קטן מ"מ כל ח' בפ"ע הוה בחזקה שקונה מהזול . חומכ לקמן לח ס"ל הך סברח . ודחמרינן בשמעתין בשלח נוד גוי הייט כלישנח קמח . והנה הרמב"ם פסק כרב דבשר שבחעלם מן הטין חסור . כ"ל דס"ל דשלא"ה דבש"ם דרב מדיבח קחמר לכך פריך ממכיות ודחיק בשמיני' דמוקח בשלח ביד נכרי . חבל למסקנח רב חומרח ובדר שגדר בזמנו מה שלח ה' בזמן המשנה כמנוחר בירושלמי דשקלים . וה מנוחר לקמן דר"ה חלמידו הוה ס"ל חרה"ו לח הוה ס"י משום דהוה שבר מדיבח לחסר רבי . ורב הביב לו חל מהי שנה בחרוי ה"ן ק"ו חז מתחדש לן דרש חומרח בשלח ביד נכרי מקל בקיעת ומיללח שוב לח לריכין לשטוי דחיקח בשלח ביד ונשנה בולו חלח הכל בפשוטו וחז עדיין לח ה' חומרת רב ודחמר רב מהי מוחרת משום בבלה וחסורה בחכילה לח חמרת רב בהדיח חלח מכלח כפי הס"ד דמדיבח קחמר חבל למסקנח לח לריכינן לכל זה ומשו"ה פסק רמב"ם כרב דהכי לח לריכי לשטי דחיקח . ולפ"ז חלח מוקמי' בשלח ביד נכרי שוב י"ל בשלח ביד נכרי חסור משום מסחמת נכרי חיול בחר זולח וקונה טרפות וכיכ"ש בהרח לשעל וכן פסק רמב"ם בפ' ח' מהלכות מלכים ה"ב :

ומ"ש תוס' כר"ם חין לומר דמשו"ה לח הוה חנוה תרומה גרי' משום שלח נחקרה חלח חחר מיזוח . לכחם לומר כל זמן שלח נחמרה חפסר סיקדים לו' בשטוים ויפטור מחרומה גדולה משו"כ טבל משעה שנדל התנוחה חל עליו שם טבל לכל שיחמרה וח"ל להפער מה שחפ' חם יקדים בן לו' בשטוים חלחי הוה טבל לעולם לחעשר שכי חו לעני בכלע"ד . מ"ש תוס' משעלה למ"ד בוסר חינו חייב בשלה בקיעו ע"פ כיכר ומברכין . וכלאים הוה כמו דבר חחר גרם לו ליחסר כמ"ש הר"ן לקמן לענין כלאה :

דף צ"ו ע"ב . ירך שכחבשל בו ג"ה סחם ירך שלוה משמע כדפירש"י לעיל ל"ב ע"ב ומשו"ה חשוקת לי' לחוקי לחוקני כשכולו חון כחשב דבירך שכם לח שכיחח שיהיו מוכח על מחיכה לחרת ויה"ל כלוחן לרוטב היות בן ק' קלח לקמן משמיטו חם יש בה ב"ט בשלן חם יש בה חם חין בה ולמה לח שיעשו חכמים שיעור ח' לכל הירכים עם בידין כמ"ם חין לך עוף שחין בו ס' נגד לבו חין לך עוף שיש בו ס' נגד כבדו וענ"ז בעוחל . ח"ל ה"ל חו כל הירכים יש בהם ס' נגד ביד שלו חו חין בהם ומה לקמן חם יש בה ב"ט מיהו ח' מפרסין חם יש בה ובדוטב י"ל חין לך ירך שחוח ס' נגד ביד שלו חלח עיי' הרוטב ליכח לפעמים ס' וח"ם חך ח' מפרסין בלי רוטב ק' ול"ל משום שומט שחיט בהכ הירכים כמ"ם ע"ז בבי שומן עיחול וכיון דלמסקנתיו חין לנו לחוש לשומט בכלל ובולי עלמח חין לר"ת בין לר"ת .

אם יש בה ב"ט . כי חוס' ומשמע שמלח כבר נחקר כדי קליפה ולפע"ד חיכו מוכרח לפיטת הקוברים דלהוליח דם בבי בשלח מלד ח' בי המלח מוליח הדם מכל הלדדים חפי' בחחיכה עבה . ומ"מ פשוט דעכ"פ חיכיו כרוחה בעבר השני שלא שלחה שם וחפי' בללי חם ומחלק ש"ך לעיל חם בשבוח בשלח שבשלה בו בחוברת חלר ח' ולא חלר שהני ומכ"ש בחליח י"ל שבשלח היכך להוליח דמו שלא עלד הגיד ולא נחקר כדי קליפה ומ"ם מי' דהולרך שהוחל לשמעיכן ל"ש בחבשל חבל בלבה קולף וכו' וק"ל :

ובדג"א מי' חלח דכי חוס' דהרוטב יקיע לבעל דבחיקור דבוק לכ"ע חכ"ל . ולפ"ז היינו בגיד חבל לדיבח דקי"ל חין בגידין בבי רק משום שומן דרבנן וקי"ל בדרבנן לח חמרינן חיקור דבוק כמ"ש ש"ך ס' מ"ה לעיל חבר המדובל . והש"ך העלים עין מזה בכי' ק' וכבר הביב עליו בחבחת יעקב . ולפ"ז מיושב ק' תוס' לעיל ד"ם שהקשו דלמח משמיטו משום שומט ולק"מ ח"ב הי' הרוטב ולעולם חע"ב משום ביד דחורייחת ודייקינן בי' דין דבוק וק"ל :

והעלן תוס' דלרש"י מיירי מחליטו בהרוטב ובח בבי"ט ר"ל בח יד לבדו בלי ליוקי רוטב בכלל ולכחורה לע"ב הח כי הח גוטי דיטו כבלי ובקליפה בבי כמבואר בי' ק"ה בבי' בי' ועש"ך ס' ל"ב סק"ב וכל חירולי לח מיירי הכח דחי בימח בהיכך שומן ונפטים להביד ח"כ ע"כ דשמוחל חחר בלבה קולף וחוכל עד שמגיע לגיד הח שומן ונפטים ועכ"ל דהחוס' דהכח ס"ל כמ"ש מהרש"ל ומביאו ש"ך ס' ק"ה סקכ"ח דלים לי' סברת פיטום חלח ס"ל להחוס' הכי מיירי בבלי על הסשוד ס"ל דהכל כיכח פיטום חבל הכח כיון דחיכח הבל הקדירה שפיר מפטם לי' וב"ז דהבל הקדירה עדיף כלח כבר הזכיר ש"ך בשם הר"ן ס' ל"ב סק"ב הל"ל וח"ש . חלח דלפ"ז סקל ל"ב קו' תוס' לחדשמועל דחמר חבל בלבה קולף וכו' והקשו תוס' פסיבח דחלה"ש

רכח (ס) א כשם שיש אונאה במקח כך יש אונאה בדברים. מנה בפרק הזהב (ב"מ נח:): **ומה שאמר וגדולה אונאת דברים מאונאת ממון וכו'.** בפרק המוכר (שם): **ומה שאמר והצועק על אונאת דברים נענה מיד.** שם (נט.) אמר רב מקדם כל המעריב נעלין מון משערי מונחה: **(ג) (ג) ב—ד ומה שאמר ויותר צריך ליזהר באונאת הגר וכו' וכן מה שאמר וגם צריך ליזהר באונאת אשתו לפי שדמעתה מצויה וכו' וכן מה שאמר וכיצד הוא אונאת דברים וכו' על זכר נא מי הוא נקי אבד. הכל שם:**

מכדי אונאה חוזר. ומה שטוען שמעון שהוא יסלק ממנו תרעומת של בני המבוי לאו טענה היא אלא כמו שטוען ראובן אי איפשי לי לקנות לי תגר בפתיחת הפתח. ועוד כיון שבשעת החלוקה טעו הדיינין בזה שהיו סבורים שהיה יכול לפתוח הפתח והוא אינו יכול החלוקה מעיקרא בטעות היתה ובטלה לה:

סימן רכח

פרטי רמזי דינים המבוארים בזה הסימן

[א] גדולה אונאת דברים מאונאת ממון והצועק עליה נענה מיד: [ב] צריך להזהר ביותר מאונאת הגר ומאונאת אשתו: [ג] כיצד הוא אונאת דברים: [ד] יזהר מלכנות שם רע לחבירו: [ה] אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו: [ו] אסור לגנוב דעת אפילו של גוי: [ז] אסור לגנוב דעת הבריות אפילו בדברים: [ח] אי זה דברים אסור לעשות כדי ליפות המקח: [ט] כיצד אין מערבים פירות בפירות: [י] אימתי מותר לערב יין ביין: [יא] מי שנתערב יין ביינו למי מותר למכרו: [יב] אימתי מותר לערב מים ביין: [יג] אימתי מותר לערב שמרי יין ביין. ועיין לקמן בסימן זה (סי"ח-כ): [יד] התגר אימתי מותר לערב פירות בפירות או יין ביין: [טו] אם מותר לברור הפסולת מתוך הגריסין או מתוך הקטניות: [טז] מותר לחנוני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות כדי להרגילם שיקנו ממנו: [יז] יכול למכור בזול יותר מהשער כדי שיקנו ממנו: [יח] אימתי מותר לערב שמרי יין ביין ושמרי שמן בשמן ואימתי אסור. ועיין לעיל בסימן זה (סי"ג): [יט] אסור לערב שמרי חבית בחבית: [כ] אימתי צריך ליתן לקונה שמן מזוקק ואימתי נותן לו שמרים. עיין בסוף סימן שאחר זה:

(ס) א כשם שיש אונאה במקח כך יש אונאה בדברים (א). **וגדולה אונאת דברים מאונאת ממון שזה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון וזה בגופו וזה בממונו והצועק על אונאת דברים נענה מיד: (ג) ב ויותר צריך ליזהר באונאת הגר בין בגופו בין בממונו לפי שהוזהר עליו בכמה מקומות: ג וגם צריך ליזהר באונאת אשתו לפי שדמעתה מצויה ועונש אונאתה קרובה לבוא:** מרעגנסבורג היכא מצינו שנשבע על דברי תורה שמותר לגזול ממונו ותירץ דמין היכי נמי היכא דמין בידינו לכופו בעינן מאי לקיים דברי תורה דהשתא גופו מכין לקיים מצות ממונו לפי כל שכן עכ"ל לפי זה הך דרשא דרב מנגש לעניין מונחת דברים מיתמרה דמותר להוציאו מש מינו מקיים דיני תורה ומכל שכן מונחת ממון דמותר ולעניין מעשה צ"ע:

(ג) **וגדולה אונאת דברים וכו' על זכר נא מי הוא נקי אבד. הכל שם נתיישב ומיושב דמהמרלי:**

דרכי משה

רכח (א) **כתב** נמוקי יוסף פרק הזהב (דף צ"ו ע"ב) (לב סוע"ב) למדנו שלא הזהירה תורה על אונאת דברים אלא ירא השם. ואמרינן במדרש אם הונה את עצמו א] מותר אתה להונהו שזה אינו קרוי עמיתך כו': **כתב** המרדכי פרק הזהב (ע"א) (סי' שו) על מי שהיו עליו עדים שאינה את חבירו בדברים שראבי"ה צוה להלקות אותו שהרי עבר על לאו גמור עכ"ל. ונראה דלאו מלקות ממש קאמר דהא לאו שאין בו ממש אין לוקין עליו (מכות ד:) אלא מלקות דרבנן דהיינו מכת מרדות קאמר. וכן כתב הסמ"ג ריש מצות לא תעשה (לאוין ט) דאין לוקין מוציא שם רע אע"ג דעון גדול הוא וכן כתבו התוספות (ד"ה רבי) ורש"י פרק נערה שנתפתתה (כתובות מה:) ב]. מיהו במוציא שם רע על בתולת בת ישראל שלא מצא לה בתולים פליגי שם אי לוקין אי לא ועיי"ש:

פרישה

סוף סימן ה' עי"ש: **ומה שטוען שמעון שהוא יסלק.** כל"ל נד] וכן הוא מטעמ שם בתשובה שממעון לקמן: **כיון שבשעת החלוקה טעו הדיינין.** שם בתשובה מטעמ כי מלוקה זו עשו על פי דיינין עי"ש:

רכח (ס) **כשם שיש אונאה כו'.** עד קעיף ה' מנה וגמרא בהזהב דף נ"ח ע"ג ולעיל לה מדכתיב (ויקרא כה יז) לא תונו איש את עמיתו דלמי למקח וממכר הכי כתב כתוב (שם יד) וכי תמכרו ממכר לעמיתך לא תונו: **שזה ניתן להשבון כו'.** ועוד ממרו שם בגמרא טעם אחר שזה נאמר בו וירחת מאלהיך וזה לא נאמר בו עי"ש וכיצו לא כתבו מעם דכאן לא נא אלא לומר כשם שיש מונאה במקח כך יש מונאה בדברים ושלא מאמר דוקא בממון מעם שמכר ממונו הוא דקפיד התחלה אלא מדרבה גדולה קפידת התחלה בדברים מבממון שבממון אינו קפיד כל כך כיון דיכול להחזיר כשיטעננו וגם קפיד יותר מטעם גופו וק"ל: **נענה מיד.** שם דף נ"ט דכתיב (עמוס ז ו) והנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך לשון מונחה ומדכתיב בידו משמע שהיה ממיד אצלו לענוש מיד: **(ג) וגם צריך ליזהר באונאת אשתו כו'.** לשון גמרא שם דף נ"ט לעולם יזהר אדם בתונאת אשתו וכו' לפיכך צריך ליזהר מהאי טעמא בתונאתה יותר מבשאר תונאות ומיותר דכתב לפני זה בתונאת הגר אלו ואלו אמרו דף ובא לומר דאף דשתיהן אין דעתה ל... מיהא מ"מ נענש על ידה ויזהר בתונאתה דכיון דדמעתה מצויה ענשה מצויה: **ועונש אונאתה קרובה כו'.** ומימנך (מהלים לט יג) ואל דמעתי אל תחרש כשם שימו לשון תפילה אלא הזכרת מדת הקב"ה שדרכו שמיעתו מחרישם ומינגו מחעלם מדמע וק"ל:

הגהות והערות

נד] **בשור** הנדפס עם ב"י דפו"ר איטא "ומה שטוען שמעון שיסלק" וכו' ותיבת "שהוא" ליתא. ובדפוסים שמאחרי דפוס דיהרנפורט ואילך תוקן בפנים:

רכח א] **עיין** שם"ע ס"ק ד כתב לפרשו בכמה אופנים, וירא"ם סימן קפ גורס אם הונה "אותך" וכ"ה בשם"ג לאוין קצא, ועיין חינוך מצוה שלח ועיין בתועפות ראם שם אות ח. ולגירסת "עצמו" אולי אפ"ל דלישנא מעליא נקט וכוונתו מי שנאנה כביכול את הקב"ה, והיינו מ"ש לעיל מיניה דאין אונאה אלא ליראי השם: ב] **נראה** דכוונתו למ"ש ד"ה ראב"י וד"ה והוא, דלמ"ד דלוקין הוא משום דס"ל דלוקין על לאו שאין בו מעשה. וא"כ לדידן דלא ס"ל כן אין לוקין על לא תלך רכיל:

(ג) ד וכיצד הוא אונאת דברים לא יאמר בכמה אתה רוצה ליתן חפץ זה והוא אינו רוצה לקנותו. היו חמרין מבקשין לקנות תבואה לא יאמר להם לכו אצל פלוני והוא יודע שאין לו למכור. היו חבריו בעלי תשובה לא יאמר להם זכרו מעשיכם הראשונים. היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך. היו יסורים באים על חבירו או שמקבר בניו לא יאמר לו כדרך שאמרו חברי איוב לאיוב (איוב ד ו-ז) הלא יראתך כסלתך וגו' זכור נא מי הוא נקי אבד: (ד) ה ויזהר אדם מלכנות שם לחבירו כדי לביישו אפילו שהוא רגיל באותו כינוי כיון שכוונתו לביישו (ב):

(ה) ו אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח: (ו) ואף אם הוא גוי לא ימכור לו בשר נבלה בחזקת שהיא שחוטה: (ז) ואף לגנוב דעת הבריות בדברים אסור שמראה לו שעושה בשבילו ואינו עושה כגון שלא יסרהב בחבירו שיסעוד עמו והוא יודע בו

((ג)) היו חמרים מבקשים לקנות תבואה וכו'. מפסר לפרש שמכוון למיים לצעל הפיח שמלמח מצלו לומר שהוא מוכר מצושה והוא לא מכר מעולם וכן נרמה מדברי רש"י בהזכד (נמ: ד"ה שהרי דבר) לי נמי נתכוין למיים למחריש שיטמלו מצושה מאותו צעל הפיח והלה לומר להם וכי מוכר מצושה אני שמלמח אלי לשמול ונמלמו מחייבים כן כתב בכסף משנה (פי"ד מי"ד):

(ד) ויזהר אדם מלכנות שם רע לחבירו. גם כן שם:

(ו) ואף אם הוא גוי לא ימכור לו בשר נבלה בחזקת שהוא שחוטה. בפרק גיד הנשה (דף ל"ד.) אמר שמואל מפור לגנוב דעת הבריות ומפילו לעמו גוי ולמו בפירוש מימר מלמ מכלמ מימר דשמואל הוה קא עבר במברע אמר ליה לשמעיה פייסיה ומיקפד מאי טעמא מיקפד אמר מני מרנגולא טרפה הואי ומהכא מיהליא אמר דשמואל פירש רש"י המי טרפה לאו דוקא דטרפה בשמוטה לא מיצלפא מלא כלומר טרפה שמוטה נמן לו אמר דכשרה שמוטה עכ"ל והו שדקדק רבינו וכתב לא ימכור לו בשר נבלה וכו' כלומר שמנבלה בשמיטה מחזקת שהיא שחוטה כשרה לפי זה טוב גניבת דעת שמחזיק לו טובה מגם וכתב הרמ"ם (פי' יח) והסיבה דשמואל לפייסיה למטוריה לא הוי מתנה דשמתנה לא מייסינן לגניבת דעת אלא כמין מכר הוא ומפור והכי מוכח ממה שכתבו התוספות בד"ה אמר מני (דף ל"ד:).

ומע"ג דהגוי אין לו מועלה כלכתב בסימן רכ"ז סעיף ל"ו ומשמע לפין מיפור כלל אפילו מדרבנן הפם הגוי לא ידע דמתנה הוא אלא לו טובה בפנם לפור מדרבנן:

(ז) ואף לגנוב דעת הבריות אסור וכו'. כל זה בפרק גיד הנשה שם ואין זה אלא ליטרמל אבל לגוי לחנופיה ליה אין איפור בדברים: ומ"ש שלא יסרהב וכו'. משמע דוקא אפנה טובת אפור אבל לחירה גרידא פעם ושמים אפני הכבוד אין שם איפור. וכך נוהגים:

(ה) כגון אם יש מום במקחו כו'. נרמה דאפילו אינו מטעהו בשווי לנופן לו אזל טפי כפי ערך המום אפ"ה אפור. ומשמע הוה דומה לגניבת דעת דאפור אפילו אלא אפרון ממון ועוד דשם לא נקרא פשיטא דהוה ליה ככלל אומאת מקח וממכר דלעיל שם לא שמעמר שאין האפרון עולה לשעות וא"כ ס"ג נאמר אף שאין בו אפרון כלל וק"ל מיהו יש לומר דכאן אף לומר דעובר על לאו דוכי אמכרו ממכר וגו' לא אמו להזהירה האוהה דלא יאמהו וגנוב דעתו נוסף על לאו דגזלה ודומה לזה כתב רבינו בריש סימן לא"א (ס"ה) ז"ל אפור לגרום לאחרים בעניו האמה כו' והעושה כן עובר אלאו דלא תעשו עול (ויקרא יט לה) מלמד מה שנאחל אח אחיו עכ"ל: (ו) בחזקת שהיא שחוטה כו'. שהנבלה אינו טוב ואינו בדי לגוף בשמוטה: (ז) ואף לגנוב דעת הבריות כו'. עד סעיף ח' הכל בריימא וגמרא פרק גיד הנשה דף ל"ד ע"א ע"ש: כגון שלא יסרהב בחבירו. פירש רש"י לא יפציר ועיין לרישה:

(ג) חברי איוב לאיוב. ומה שהן אמרו לאיוב כן זה היה מפני שהוא היה מגדיל את עצמו ומצא שמידותיו של הקב"ה הם עול ח"ו: (ד) אפילו שהוא רגיל. פירוש כשאינו רגיל בשיטת לפור משום דמלמן פני מכירו לכיון לאינו רגיל מלמן ומתחוור אלא אפילו רגיל בשם ההוא לפור שם הוא אכיון לשיטין כך מבואר בגמרא.

(ה) בגון אם יש מום במקחו כו'. נרמה דאפילו אינו מטעהו בשווי לנופן לו אזל טפי כפי ערך המום אפ"ה אפור. ומשמע הוה דומה לגניבת דעת דאפור אפילו אלא אפרון ממון ועוד דשם לא נקרא פשיטא דהוה ליה ככלל אומאת מקח וממכר דלעיל שם לא שמעמר שאין האפרון עולה לשעות וא"כ ס"ג נאמר

(ו) ואף לגנוב דעת הבריות בדברים אסור וכו' עד אלא צריך להודיע שאינו פותחם בשבילו. בפרק גיד הנשה (חולין לד.). ומסיים שם בגרייתא ואם בשביל כבודו מותר מיני והא עולא אקלע לבי רב יהודה פתח לו בביות המכורות לחנוני אודועי אודעיה ואינעית אימת שמי עולא דמציב ליה לרב יהודה דבלאו הכי נמי פתוחי מפתח ליה ופירש רש"י ואם בשביל כבודו של אורח להודיע לבריות שמציב הוא עליו מותר וזה כתבו רבינו לקמן אבל הא דשמי עולא דמציב ליה לרב יהודה וכו' לא ידעתי למה השמיטו רבינו ומפשר דמשום דמילתא דפשיטא הוא:

גניבת דעת תאורה מאוירה ואוירה מאורעת

דרכי משה

(ב) גראה דמוציא שם רע על חבירו הוא בכלל לא תונו. אמנם הסמ"ג כתב במצות לא תלך רכיל (שם) שהוא בכלל רכילות. ובכתובות פרק נערה שנתפתתה (מו.) פליגי בה תנאים ר' אליעזר אומר אזהרת מוציא שם רע הוא בכלל לא תלך רכיל (ויקרא יט טז) ורבי נתן אומר אזהרתו מונשמרת מכל דבר רע (דברים כג י):

פרישה

(ג) חברי איוב לאיוב. ומה שהן אמרו לאיוב כן זה היה מפני שהוא היה מגדיל את עצמו ומצא שמידותיו של הקב"ה הם עול ח"ו:

(ד) אפילו שהוא רגיל. פירוש כשאינו רגיל בשיטת לפור משום דמלמן פני מכירו לכיון לאינו רגיל מלמן ומתחוור אלא אפילו רגיל בשם ההוא לפור שם הוא אכיון לשיטין כך מבואר בגמרא.

(ה) בגון אם יש מום במקחו כו'. נרמה דאפילו אינו מטעהו בשווי לנופן לו אזל טפי כפי ערך המום אפ"ה אפור. ומשמע הוה דומה לגניבת דעת דאפור אפילו אלא אפרון ממון ועוד דשם לא נקרא פשיטא דהוה ליה ככלל אומאת מקח וממכר דלעיל שם לא שמעמר שאין האפרון עולה לשעות וא"כ ס"ג נאמר דלמ מיפור לגנוב דעת הבריות ומפילו לעמו גוי ולמו בפירוש מימר מלמ מכלמ מימר דשמואל הוה קא עבר במברע אמר ליה לשמעיה פייסיה ומיקפד מאי טעמא מיקפד אמר מני מרנגולא טרפה הואי ומהכא מיהליא אמר דשמואל פירש רש"י המי טרפה לאו דוקא דטרפה בשמוטה לא מיצלפא מלא כלומר טרפה שמוטה נמן לו אמר דכשרה שמוטה עכ"ל והו שדקדק רבינו וכתב לא ימכור לו בשר נבלה וכו' כלומר שמנבלה בשמיטה מחזקת שהיא שחוטה כשרה לפי זה טוב גניבת דעת שמחזיק לו טובה מגם וכתב הרמ"ם (פי' יח) והסיבה דשמואל לפייסיה למטוריה לא הוי מתנה דשמתנה לא מייסינן לגניבת דעת אלא כמין מכר הוא ומפור והכי מוכח ממ"ש התוספות בד"ה אמר מני (דף ל"ד:) ואף על גב דגוי אין בו מועלה כדכתב בסימן רכ"ז סעיף ל"ו ומשמע לפין מיפור כלל אפילו מדרבנן הפם הגוי לא ידע דמתנה הוא ואף אם נודע לו אמ"כ אמיל מדלמ מוכעו אבל הכא דגורס דמחזיק לו טובה לפנם לפור מדרבנן עכ"ל:

ומ"ש ודוקא בה"ג דלא איבעי ליה לאפוקי אדעתיה וכו' כגון שפגע בחבירו בדרך וסבור זה שיצא לקראתו לכבדו וכו'. סם (ע"כ) מר זוטרא גריס דכ נממן הוה קם מזיל [מסיכרם] נמי ממוחן ורבא ורב ספרא הוו קם לפמו לסיכרם פגעו מהדדי הוו קם כנר נפפיה קם לפמו לפמר להו למה להו לרבנן דטריס ולפמו כולי האי לפמר ליה רב ספרא לפן לא הוה ידעינן דהוה קם לפמי פר מי הוה ידעינן טפי הוה טרפינן לפמר ליה רבא מפי טעמא לפמרת ליה הכי לתלמידיה לדעתיה לפמר ליה והא קא מטעינן ליה פיהן הוא דקא מטעי נפשיה. וכמו המוספות (ד"ה פיהו) והרב רבינו פשר (סי' יח) [פירש בקונטרס] והא דקתני לעיל בפומא מבית המכורות לפנוני כשפומר לו בשפילך פי פומפס דומי גונב דעמו ופין נרפה להם פלא פס כן הודיעו קמני דמשמע פפילו בפמס פסור ועוד דמאי פריך פרב יהודה דפפמס ליה לעולם להם ודאי פלא היה מטעהו רב יהודה לומר לו בשפילך פאי פומפס לכך נרפה דהמס בפמס פסור משום דפין לפורס לפקוקי מדעתיה דמכורות לפנוני פכל הכא מיבעיא ליה לפקוקי מדעתיה פלא לקרפתו היו בפיס פלא לעורך עלמן:

ז—ח ומ"ש לא יאמר לו סוך שמן מפך זה והוא ריקן ולא ילך לבית האבל ובידו כלי ריקן וכו' ולא יפכור מנעל של עור בהמה מתה וכו' ולא ישלח חבית של יין ושמן צף על גביו. הכל פס (ע"פ) ומפרש התם טעמת דלא יפכור לו מנעל פל עור בהמה מתה פפזקת שהיא שמוטה מפני שי לנריס לפת מפני שמטעהו ולפת מפני הסכנה. ופרס"י בהמה שמתה מפליה פין עורה מזק כפל נרפה שמוטה: הסכנה. שמא מפמת נשיכת נחש מתה והפרס נכלע נעור. ודלא יפלח חבית של יין ושמן לף על גפ פפרש טעמת בגרייתא מפני שיקטר שהכל שמן ויזמן עליה פורחים ובטוח שיש לו שמן הרבה לגרכן ונמלא מפציא:

(מ) מ אין מפרכסין האדם והבהמה והכלים וכו' עד ואין בני השוק יכולים לעכב עליו. משנה וגמרא בסוף פרק הזהב (נמ:-ס:):

שאינו סועד. ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל. ולא יפתח לו חביות הפתוחים לחנוני וזה סובר שפתחם בשבילו אלא צריך להודיעו שאינו פותחם בשבילו אבל בסתם אסור כיון שחבירו סבור שפתחו בשבילו. ודוקא כהאי גוונא דלא איבעי ליה לאסוקי אדעתיה שמכרם וסבור שפתחם בשבילו אבל בדבר דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה שאינו עושה בשבילו ומטעה את עצמו שסובר שעושה בשבילו לכבדו אין צריך להודיעו כגון שפגע בחבירו בדרך וסבור זה שיצא לקראתו לכבדו אין צריך להודיעו: ז לא יאמר לו סוך מפך זה והוא ריקן ולא ילך לבית האבל ובידו כלי ריקן וסבור האבל שהוא מלא ואם הוא עושה כדי לכבדו מותר: ח ולא ימכור מנעל של עור בהמה מתה בחזקת שהיא שחוטה. ולא ישלח לו חבית של יין ושמן צף על גבו: (מ) ט אין מפרכסין האדם והבהמה והכלים. אדם כגון לצבוע עבד העומד לימכר והוא זקן כדי שיראה כבחור. ולא בהמה להשקותה מי סובין שמנפחין וזוקפין את שערותיה כדי שתראה שמנה וכן אין מקרדין ומקרצפין אותה כדי לזקוף שערותיה. ולא את הכלים לצבעם שיראו חדשים ואין השבח שמשביחם בצבע שמעלה מומם כדמיס למשמע שפס היה העילוי כמו הפצם שרי הפס ודאי מין דרך להקפיד כל כך על שמין מדמיס כיון שהפצם הוי כמו העילוי מפל נפמר דנרים עלין על מפה וכיוצא בו שמקפידין עליו שפל לקנותו כלל ודאי מיכא טעות גמור:

(מ) **אין מפרכסין** וכו'. משנה וגמרא סוף פרק הזהב:

פרישה

ולא יפתח לו חביות הפתוחים לחנוני. לשון הגמרא פס מפיות המכורות ופירש רש"י כל מניותיהן מגופות היו וכשפא מפס משוך מלנו פומא לו מפיא להשקותו יין חזק ופס מכר מפיא שלימה לחנוני והיא עדיין מלנו לא יפתחנה לפורא הפא לו מפני שגונב נפ להחזיק לו טובה מנס כשטר זה הפסד גדול נפסד על ידי שהרי מעשר מפיא זו מסירה ומתקלקל יינו וזה ימכרנה מיד לחנוני שמכרה לו ופס בגמרא מסיק דפס היה מניח עליו דנלמו הכי היה פותח לו מוכר וכ"ש מה לפה שמניחו רמינו: **כגון שפגע בחבירו בדרך כו'.** פס ע"ג מניח מעשה דמר זוטרא גריס דכ נממן הוה קמזיל בפורחא וכה נלמד ממנו ועי"ש בתוספות (ד"ה פיהו): **סוך מפך זה והוא ריקן.** פירש רש"י שיודע בו שאינו סך וכה ודאי לפור משום גנייפא דעת שמטעה לזה שהוא שטר כיון שע"ל סוך ודאי היה בו פגל פס י"ט [בו] בפמת לף שאין דעתו שיסוך ויודע בפחיבו שלא יסוך לפילו הכי אינו לפור משום גנייפא דעת משום דמקפמת לכבודו נמכירו וכל דבר שטר מותר וכמ"ש בריש הזהב בפמון: **וסבור האבל שהוא מלא יין.** כ"ל. ור"ל דכתיב (משלי לא ו) תנו שכר לאובד ויין למרי נפש. וי"מ שהוא שטר שהוא מלא מאכל ומוכר האבל שבא להברותו ולא נהירא דהא מעודת הברכה היא שלא בפעודה דמשמה וכאן מפמס פגל מיירי: **ואם הוא עושה כדי לכבדו מותר.** זה קאי גם לפנין מפך זה וכן הוא בהדיא בגמרא דלעיל מס יהיא ויבין שלא נפנין שלא לכבדו ולהודיע לכל מציבתו של האורח מז שלילו מס הכלי ריקן ליה נן בה וק"ל: **מנעל של עור בהמה מתה כו'.** משני טעמים האחד שאינו חזק כשל שמוטה ועוד משום הסכנה דשמא מחמת נשיכת נחש מתה והאדם נגלע נעור. גמרא ורש"י: **ושמן צף על גבו.** טעמו משום דאיכא למימר שמא הוא יקטר שהוא הכל שמן והיה לו כל הטורך ועל ידי זה יזמן עליה אורחים ונמלא מפציא ופס בגמרא מייתי מעשה שכך היה ופנק בעל הבית לפת עלמו על ידי זה מחמת הטושה: (מ) **אין מפרכסין את האדם כו'.** משנה וגמרא פרק הזהב דף ס': **ואין השבח שמשביחם כו'.** פירוש לף שמחמת הנצע שמפיפה רלוי שיוסיפו על דמי הכלי מ"מ הוא מטעה לומר מדם הוא ומוסיף יותר מהרלוי:

דרישה

דוקא בהפצרה ובהרבה תקרובת הוא דאסור משום גניבת דעת הא לומר לחבירו פעם אחת בוא לאכול עמי אף על פי שיודע בו שלא יאכל עמו אין בו משום גניבת דעת משום שדרך העולם הוא לדבר כך מפני הכבוד. ויש מביאין ראיה ממה שכתבו התוספות בחולין דף ז' (ע"ב) אמעשה דרבי פנחס בן יאיר שהשיב לרבי ישראל קדושים הם יש שיש לו ואינו רוצה כו' וכתבו התוספות (ד"ה יש) ואפילו הכי קראן קדושים שמזמן חבירו לאכול מפני הבושת כו' שמע מינה אף שאינם רוצים מכל מקום דרך לקרוא מפני הבושת ועל זה קאמר קדושים הם. ואין הנדון דומה לראיה דיש לחלק דשאני התם שאף שאינו רוצה מכל מקום כשקורא לאכול מפני הבושת הנקרא הוא בא ואוכל ועל שם זה יש לומר דנקראו קדושים כיון דסוף סוף מאכילו מה שאין כן היכא שיודע בחבירו שלא ירצה לאכול עמו ומכל מקום נראה לי מה שכתבתי:

(ט) **אין מערבין מעט פירות רעים וכו'.** גם זה מגמה סמ: **ופירש רש"י אבל ישנים מותר וכו'.** מיכא לתמוה טובא דהא גרים פרק הזהב (סוף דף מ"ה) ממרינן לגבי מטבע מי אמר ליה מתרנקי מדמה יהיבנא לך לא מני יהיב ליה מתרנקי יתנה לף על גב דעדיפי מיניהו מאי טעמא דאמר ליה ליתן קף בעינא להו וכדלעיל בסימן ר"ג סעיף ה' אם כן כל שכן בפירות דאמי אמר ליה ליתן קף בעינא להו והיינו מתקלקלין אם הם מתייבשים עוד וכן כתב הרמב"ם בפרק י"ח ממכירה אין מערבין פירות בפירות אפילו אפילו מדמים בחדשים ואין צריך לומר ישנים בחדשים וכו' וגדולה שכן היה גורם בשדר המגה ואין צריך לומר ישנים בחדשים ולא כספרים שלנו שכמוכ נהן ואין צריך לומר מדמים משנים ואפילו לפי ספרים שלנו הלא מלפמי (לג.) הוכחה גרייתא דתניא הא בהדיא אין צריך לומר מדמים משלם ושנות מארבע וקף מוזן מחדשות דאין מערבין אפילו מדמים משלם ושנות מארבע וקף מוזן מחדשות מארבע ושנות משלם וקף מוזן מחדשות אין מערבין מפני שמדמים רוצה ליתן הילכך גראה עיקר כהרמב"ם והרא"ם ודלא כפירש"י:

כמו העילוי שמעלה אותם בדמים אבל חדשים מותר לצבעם כדי ליפותם שבלאו הכי הם חדשים וטובים. ואין נופחין בקרבים כדי שיראו שמנים ורחבים. ולא שורין הבשר במים כדי שיראה לבן ושמן וכן כל כיוצא בזה: (ט) **י אין מערבין מעט פירות רעים בהרבה פירות יפים כדי למכרם בחזקת יפים לפי שאין ניכרין בהם. אפילו חדשים בחדשים ואין צריך לומר חדשים בישנים שהישנים טובים יותר לאכילה. ופירש רש"י אבל ישנים מותר לערב בחדשים. ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב ישנים אסור לערב בחדשים אף על פי שהם טובים יותר לאכילה לפי שזה שקונה חדשים אולי רוצה לישנם והישנים אין ראויין לישן:**

(י) **יא(א) ויין ביין מותר לערב בין הגתות אפילו קשה ברך ואף על פי שהרך**

(ט) **י ומ"ש בשם הרא"ש** (פ' כג) **דישנים אסור לערב בחדשים.** כ"כ הרמב"ם ז"ל בפרק י"ח מהלכות מכירה (ה"ה) ומפילו היסמים מיוקר מן המדסים:

(י) **יא(א) ומ"ש בעירוב יין ביין.** זה לשון המגה (ס.) בממת יין המיזו לערב קשה ברך מפני שהוא מסמים וכגמרא ממר רב נחמן

(י) **ויין ביין מותר לערב בין הגתות וכו'.** מגמה סמ וכדמוקי לה רב נחמן בין הגתות שנו ועל פי מ"ם הרמ"ם דהרך מותר לערבו בקשה לעולם אפילו שלא בין הגתות אבל בין הגתות לעולם בקשה אפילו רמ"י דרך לא יערב בקשה אם פסק עמו קשה לא יערב בו אם הרך לימא:

צייר הנסמך

פרישה

שבלאו הכי הם חדשים וטובים. והרוצה להוסיף על דמיהם מפני יופיין מוסל הוא. רמ"י: **ולא שורין הבשר כו'.** ובמקום שהמנהג הוא שהקצבים קוסם מבילתן שורין הבשר וכדלמרינן בפרק כל הבשר (חולין קיג.) הא דאליבא כי טעמי אין לסום דבין דהמנהג הוא לעשות כן הכל יודעין ואין טוענין מה לסוסן שהוא לבן ממש שמעוסו וק"ל: (ט) **אין מערבין מעט פירות רעים.** לשון מגמה סם דף ק"ט (ע"ב) וכמבו רבינו על פי פירוש הרמ"ם: **ומ"ש אפילו חדשים בחדשים.** פירוש אפילו בשוין לגמרי ושמיהם יפים אלא שהן ממי שדות נמי אין מערבין מהמי טעמא דמי מפסר אלא יהיו אלו מעט רעים מבלו ועד"ר: **ואין צריך לומר חדשים בישנים.** כך לשון המגמה ופליגי בה רמ"י (ס.) והרמ"ם דרמ"י קסירא ליה דסוקא קמני והרמ"ם קסירא ליה דהוא מממר כולל וכאילו ממר ומ"ל דאין מערבין ישנות ומדשות זה בזה ועד"ר אם הוכחתי פירוש זה להרמ"ם ומהמי טעמא נמי לא כתב רבינו מיבא "נמי" דהוה ליה לומר דהרמ"ם כתב דישנות מחדשות "נמי" מקור ע"ש ודוק: (י) **ויין ביין מותר כו'.** מגמה וגמרא סם דף ק' ע"א וז"ל המגמה נממת יין המיזו לערב קשה ברך ומפרש הגמרא דהייט יין הגיתות ופירש רמ"י שמז מוסמין

דרישה

(ט) **אין מערבין מעט פירות כו'.** בב"מ דף נ"ט (ע"ב) אין מערבין פירות בפירות אפילו חדשים בחדשים ואין צריך לומר חדשים בישנים ופירש רש"י בעל הבית שאומר פירות שדה פלוני אני מוכר לך כך וכך סאין לא יערבם בפירות שדה אחר ואין צריך לומר אם פסק למכור לו ישנים שלא יערב בהן חדשים שהישנים יבשים ועושין קמח יותר מחדשים עכ"ל וכן פירש נמוקי יוסף (לג. ד"ה מתני') ורבינו עובדיה (פ"ד מי"א) ולפי זה לא נזכר כאן לא פירות יפין ולא רעים אלא שלא יערב פירות של שדה זה בזה. ורבינו שכתב אין מערבין מעט פירות רעים כו' בשיטת הרא"ש אביו אזיל שפירש דהא דקתני במתניתין אין מערבין פירות בפירות היינו רעים ביפים והא דקתני אפילו חדשים בחדשים מיירי אפילו כשהן שוים והם משני שדות והכי קאמר אין מערבין מעט פירות רעים ביפים ומטעם זה אפילו חדשים בחדשים שהן פירות שוים לגמרי נמי אין מערבין כל שהן משני שדות לפי שאי אפשר שלא יהיו אלו טובים מאלו קצת: **ומה שכתב רבינו ופירש רש"י אבל ישנים כו'.** כבר כתבתי לשון המשנה דקתני ואין צריך לומר חדשים בישנים וסבירא ליה לרש"י דהמשנה דוקא קתני וכמ"ש רש"י אחר זה (ס. ד"ה מפני) בפירושו על המשנה דקתני בין התירו לערב קשה ברך מפני שמשביחו דפירש גם שם המשנה דוקא קתני קשה ברך ולא רך בקשה ושגם חדשים בישנים דריסא דוקא קתני עיי"ש והרא"ש ורבינו סבירא להו דגם שם לאו דוקא קתני ואדרבה רך בקשה מותר אפילו שלא בין הגיתות וצריך ליתן טעם מנא ליה להרא"ש לפרש הכי ונראה דהרא"ש בשיטת הרי"ף והרמב"ם יזויל ומדבריהם מוכח דסבירא להו דהא דקתני המשנה ואין צריך לומר חדשים בישנים אינו ר"ל כשפסק עמו על ישנים דאז לא יערב עמו חדשים אלא שהוא מאמר כולל וכאילו אמר ואין צריך לומר שלא יערב חדשים וישנים זה בזה כי לכל אחד יש מעלה מה שאין לחבירו הישנים טובות לאכילה יותר והחדשים לישן יותר: **ואשר כתבתי** שכן מוכח ברי"ף ורמב"ם הוא זה משום דאמשנה הנ"ל כתב הרי"ף (לג.) ז"ל תנו רבנן אין צריך לומר חדשות עומדות בשלש (פירוש שלש סאין בסלע) וישנות בארבע וקא מזבין מחדשות דאין מערבין אלא אפילו חדשות מארבע וישנות משלש וקא מזבין מחדשות דאין מערבין מפני שאדם רוצה לישנן עכ"ל הרי לפנינו דמדהתחיל הברייתא וקתני אין צריך לומר חדשות כו' דמשמע דאלשון המשנה קאי שמע מינה דסבירא ליה דמ"ש במשנה ואין צריך לומר חדשות בישנות אין פירושו דפסק עמו אישנות דהרי הברייתא קאי עלה לפרשו ואיירי בפסק עמו אחדשות וע"כ צריך לומר דסבירא ליה להרי"ף דמ"ש במשנה ואין צריך לומר חדשות בישנות הוא מאמר כולל ופירושו דאין מערבין אותן זה בזה. וכן מוכח מלשון הרמב"ם בהדיא שהרי כתב בפרק י"ח דמכירה ז"ל אין מערבין כו' עד ואין צריך לומר ישנים בחדשים אפילו הישנות ביוקר והחדשות בזול מפני שהלוקח רוצה לישנן עכ"ל ודוחק לומר שגירסת הרמב"ם היה כן במשנה כתוב בה ואין צריך לומר ישנות בחדשות שהרי הרי"ף הביא לשון המשנה כגירסת ספרים דידן ואפילו הכי כתב עליה הברייתא אלא על כרחך צריך לומר כמ"ש: **והרא"ש** מביא לשון המשנה גם כן ואין צריך לומר חדשות בישנות וסיים בטעמו זה לשונו לפי שהישנות טובות לאכילה (וטעם זה כתבו התוספות שם (ד"ה ואין)) וכתב עלה ז"ל ונראה לי דאם קנה ממנו חדשים שאסור לערב בהם ישנות מפני שהחדשים טובות לישנן ורש"י לא פירש כן עכ"ל והמדקדק בלשונו רואה בעין דהוה ליה כאילו אמר פשטא דמתניתין הוא דאסור לערב חדשות בישנות מפני שהישנות טובות לאכילה אבל נראה לי דעירוב ישנות בחדשות גם כן בכלל מאמר זה שאמרו דאצ"ל חדשות בישנות וכמ"ש. והשתא אתי שפיר דלא כתב הרא"ש תיבת "נמי" דנראה דישנות בחדשות "נמי" אסור וגם רבינו לא כתב האי תיבת נמי בשמו משום דסבירא ליה דזה הוא בכלל הלשון דואצ"ל זה כמו זה. וכיון דמוכח לפרש המשנה דקתני ואין צריך לומר חדשות בישנות דהוה ליה כאילו אמר חדשות וישנות בהדדי משום הכי נמי פירש הרא"ש הא דקתני במשנה אחר זה דהתירו לערב יין קשה ברך דהוה ליה כאילו אמר קשה ורך דשניהן מותר לערב זה בזה ודו"ק. ומהתימה דלא כתב הרא"ש הברייתא דכתב הרי"ף הנ"ל ללמדנו דאפילו הן יקרות אפילו הכי אסור לערבן ונראה דהיינו טעמא משום דרש"י (ד"ה ת"ר) גרס בברייתא איפכא וכדאיתא בגמרות שביד[ינו] בפרש"י שעליה וגם כן הוא ברש"י שהעתיקו ונדפס סביב הרי"ף ז"ל אצ"ל חדשות מארבע וישנות משלש כו' וכן משמע בנמוקי יוסף שם משום הכי לא רצה הרא"ש לנחות לגירסות וגם אין נ"מ בזה לדינא דמאחר דכתב דלא דמי מעלה זו כמעלה זו ממילא נשמע דאפילו היוקר אין לערב בזול ודוק:

יותר טוב לשתות מהקשה וגם דמיו יקרים לפי שכשנותנין מעט קשה ברך הוא משביחו ומתקיים יותר. אבל שלא בין הגתות לא. והרך מותר לערבו בקשה לעולם: (יח) **יב אין מערבין מים ביין. ומי שנתערב מים ביינו לא ימכרנו בחנות אלא אם כן יודיע לקונה. ולא ימכרנו לתגר אף על פי שמודיעו שמא ירמה בו אחרים:** (יט) **יג ובין הגתות מותר לערב בו מים בכל מקום ומקום לפי מה שנהגו בו אפילו עד השליש והחצי:** יד,יא(ב) **ובמקום שנהגו שכל מי שקונה דבר טועמו תחילה מותר לערב בו לעולם אבל אם אין הכל טועמין לא:**

ובין הגמות שנו ודברי רמינו מה כדברי הרמ"ק. ורמ"י פירש מפני שמשמיטו. קשה משמיט את הרך לפיכך פסק עמו קשה ודוקא קמני קשה ברך ולא רך בקשה פסק עמו קשה לא יערב בו את הרך (ב*):

(יח) **יב ואהא דמי שנתערב מים ביינו.** גרסינן בגמרא שם רבה [ג] אמזג ליה ממרא שדריה למנוסה אמר ליה אפי והתנן ולא לתגר אף על פי שמודיעו אמר ליה מזגת דידי מידע ידיע וכי תימא דמייתי חמרא מיתי ומערב ליה עד שלא יהא ניכר טעם [המים] [ה] אם כן אין לדבר סוף. ופירש רש"י אם כן. דכולי האי מייתין: אין לדבר סוף. שאף המים לבדם אסור למכור לתגר אמת יערבם אין אלא לא משו מכמים אלא אמן אמי מוכר לו דבר העשוי לרמות בו כמו שהוא עכשיו:

(יט) **יג ובין הגתות מותר לערב בו מים בכל מקום ומקום לפי מה שנהגו בו אפילו עד השליש והחצי:** יד,יא(ב) **ובמקום שנהגו שכל מי שקונה דבר טועמו תחילה מותר לערב בו לעולם אבל אם אין הכל טועמין לא:**

לערב בו לעולם וכו'. היינו דאמרינן בגמרא (שם) והאידנא דקא מערבי אלא אין הגמות אמר רב פפא דידעי וקא מחלי רב אחא בריה דרב מיקא אמר הא מי רב אחא הוא דתניא רבי אחא מתיר בדבר הנטעם. ופירש רש"י בדבר הנטעם. שאדם טועם קודם שלוקחו ויכול להאמין שנתערב בו. והרמב"ם בפרק י"ח מהלכות מכירה (שם) כתב אלמון הזה ואם היה טעמו מיכר מותר לערב בכל מקום שכל דבר הניכר טעמו מרגיש הלוקח עכ"ל. והא דרבי אחא מתיר בדבר הנטעם אף על גב דאמרינן אמערב יין קשה ברך אימא כאנא רבינו גמי עירוב מים משום דהוא הדבר והוא הטעם. וכתב רבינו בסימן שאחר זה (ס"ו) שכל אלו הדברים במקום שאין מנהג אבל במקום שיש מנהג הולכים אחר המנהג:

ט"ס הוא וצריך להגיה בסוף סעיף הקודם לו ול"ל ולפיכך מותר לערב אותו לעולם כלומר דכיון שטעמו מרגיש הלוקח לפיכך מותר לו למוכר לערב אותו לעולם אבל אי אפשר לומר דלעולם אין מערבין מים ביין שהרי אחר כך כתב דאין הגמות מותר לערב כשיעור שדרכם לערב ופשוט הוא:

דרכי משה

(ב*) וע"ל סימן ר"ל (אות א) תשובת המרדכי בדין תערובות יין ביין:

פרישה

זה עם זה ונעשין טעם אחד אבל לאחר הגיפות שכבר קלטו כל אחד בימו וטעמו אין מתמיהו אלא פוגמו ע"כ וכתב הרמ"ק ז"ל דלפ על פי שהכל הוא טוב יותר לשמות וגם דמיו יקרים יותר מהקשה אפילו הכי מותר לערב בין הגיפות לפי שכשנותנין מעט קשה ברך הוא משביח ומתקיים יותר וכל שכן רך בקשה שהוא משמיטו עכ"ל אבל רמ"י כתב בהדיא דדוקא קשה ברך אבל לא ליפכא (וכמ"ש בדרישה) וכן משמע מלשון הרמב"ם ורי"ף. ורבינו כתב כשיטת הרמ"ם שאם וכל שכן רך בקשה שהוא משמיטו לשמות ומזה שלמד זה מדכתב הרמ"ם שאם היה טעמו מרגיש לכשכא אלא אם כן יודיע לקונה ממנו אין קשה ניחא להקונה משמע שיערב בה מעט רך שיהא נוח לשמות וגם דמיו יקרים. וגם י"ל דרבינו דייק כן לפירוש הרמ"ם מהשמה דמשמע וקתני דהמיו ניין לערב כו' דהוה ליה לפרש דהיינו דוקא בין הגיפות אבל ודאי פירוש המשנה דקתני המיו לערב קשה ברך הוא כאילו אמר מותר לערב קשה ורך זה בזה דומה למה שפירש הרמ"ם הרישא דקתני בפירוש מדשות משנות וכמ"ש בדרישה (פ"ע ד"ה ומ"ר) ומשום הכי כתב שאם משום דהיתר רך בקשה הוא מותר לעולם ואף שבקשה ברך אינו לעולם שמך מהטעם שיכול לרמות כמו שהוא דאם לא כן אין לדבר סוף:

(יח) **אין מערבין מים ביין ומי שנתערב וכו'.** משנה שם מי שנתערב מים ביינו לא ימכרנו בחנות וכו':

(יט) **ובין הגתות וכו'.** גרייתא ומימרא דרב שם וכל זה כתב גם ברמב"ם בפרק י"ח ממכירה (ה"ו) רק דדין היתר לדבר הנטעם כתבו הרמב"ם אלא דין עירוב יין לקשה ברך וכך הוא בגמרא. ואיכא למאוה אדברי רבינו אלא כתבו אדין עירוב יין קשה ברך וכתבו כאן אלא דין עירוב מים ביין ונראה דרבינו למד להלכות כך מהא דאיתמי התם רבה [ד] אמזג ליה אמרא שדריה למנוסה אמר ליה אפי והתנן ולא לתגר אף על פי שמודיעו אמר ליה מזגת דידי מידע ידיע. שאני נותן בו מים הרבה. וכי תימא דמייתי אמרא מיא ומערב ליה. עד שלא יהא ניכר טעם המים. אם כן. דלכולי האי מייתין. אין לדבר סוף. שאף המים לבדם אסור למכור לתגר שמא יערבם אין אלא לא משו אמן אמי מוכר לו דבר העשוי לרמות בו כמו שהוא עכשיו. והשתא אדקאמר רבה מזיגה דידי מידע ידיע כלומר דטעמיתו ניכר טעם המים וליכא למיחש לרמות כמות שהוא עכשיו אלמא דאמקומו הם נוהגים לטעום אי לא נהגו לטעום אע"ג דמידע ידיע מזיגה דידיה מאי הוי סוף סוף עשוי לרמות בו אחרים אלמא דעירוב מים אין אמי היכא דנהגו לטעמו וטעמו ניכר מותר לערב וסבירא ליה לרבינו דעירוב אין קשה ברך אמי אם היה טעמו ניכר דמותר לערב שלא אין הכמות היינו דוקא אמקום שנהגו שהקונה טועמו תחלה ומשום הכי המתין רבינו וכתב דין היתר העירוב אדבר הנטעם לאחר שכתב דין עירוב יין קשה ברך ודין עירוב מים אין לאוקמי דאמרוויהו קאי שאותר לערב אדבר שטעמו ניכר ומרגיש הקונה אותו אמקום שהכל נוהגים לטעמו וד"ק: **ודע דבמ"ע** סעיף י"ג כתב ח"ל לעולם אין מערבין מים אין וכו' והאי לעולם אין מזגין לכתחלה אלא בדיעבד אם מזג אין מבטלין אותו ע"כ. ולפי זה אין לחלק בין מים ליין ומה שכתב אפי שמשמיטו אבל אי לא משמיט גם נעירב אין בקשה ואי לא הוה ליה לפרוט אלא לפרש וד"ק: (יח) **אין מערבין מים ביין ומי שנתערב וכו'.** משנה שם ופירש רש"י לא ימכרנו בחנות הוא עצמו לא ימכרנו לתגר אלא אם כן יודיענו לכל אחד ואחד הבאים לקנות ממנו שמים מעורבין בו ולא ימכרנו לתגר הכל אחד אף על פי שמודיעו אפי שהוא לוקחו למכרו בחנות וירמה אותן אלא יודיע להן עכ"ל. ואף להמשנה קאי ולא לתגר אף על פי שמודיעו שמיו אלא לרמות שיהא רבינו וכתב שמא ירמה כו' דפשיטא ליה דהכי קאמר דהתגר ואפי אינו קונה להחזיק לעצמו אלא למכרו לאחרים ואז יש לחוש שירמה וכאילו אמר שאינו אלא למכור ומזה יש ללמוד דדוקא לתגר אסור למכרו אבל לצבל הבית מותר למכרו לו אחד כשמודיעו וד"ק:

(יט) **הותר לערב בו'.** לשון הגמרא רב אחא מתיר בדבר הנטעם ואף על פי דרבי אחא אינו ליה לפרש דהיינו דוקא בין הגיפות אבל ודאי פירוש המשנה דקתני המיו לערב קשה ברך הוא כאילו אמר מותר לערב קשה ורך זה בזה דומה למה שפירש הרמ"ם הרישא דקתני בפירוש מדשות משנות וכמ"ש בדרישה (פ"ע ד"ה ומ"ר) ומשום הכי כתב שאם משום דהיתר רך בקשה הוא מותר לעולם ואף שבקשה ברך אינו לעולם שמך מהטעם שיכול לרמות כמו שהוא דאם לא כן אין לדבר סוף:

הגהות והערות

ג] **בגמרא** שלפנינו הגירסא "רבא", וכן כתבו תוספות שם דרבא גרסינן עיי"ש. ועיין דקדוקי סופרים שם: ד] **עיין** הגהות והערות אות ג: ה] **האי** "עד שלא יהא ניכר טעם המים" הוא מפירוש רש"י שם. ועפי"ז הוספנו לתיבת "המים":

(יג) **אין מערבין שמרי יין ביין וכו'.** משנה ומוקמינן לגמרא שם ומשמע בגמרא דאפילו מודיעו שהוא מערב שמרי חמית זו בחמית זו משום שמא ירמה בו וממיס אגל יכול לערב השמריס עם היין שבתוך לומה חמית אפילו לא הודיעו:

(יד) **התגר נוטל מחמשה גרנות וכו' עד ואין בני השוק יכולין לעכב עליו.** משנה וגמרא שם:

(טו) **יז מותר לברור הפסולת מתוך הגריסין ומן הקטנית כדי שיראו יפים שזהו דבר הנראה לעין ויכול הלוקח לראות ולהבין כמה שוות יותר בשביל שהוציא מהם הפסולת וטוב הוא לו לעלות בדמיהם כדי שלא יצטרך לטרוח ולבררם. ובלבד שלא יברור העליונים ויניח הפסולת בתחתונים:** (טז) יח **ומותר לחנוני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות כדי להרגילם שיקנו ממנו:** (יז) **ויכול למכור בזול יותר מהשער כדי שיקנו ממנו ואין בני השוק יכולין לעכב עליו** (ג):

(יח) **יט-כ הקונה מחבירו חבית של יין או שמן סתם וכו' אפילו אם מוכר בשעה שהוא צלול וכו' אבל אם מכר לו הרבה שמן ביחד וכו'.** נפרק המפקיד (כ"מ מ.) תנן המפקיד פירות אגל חבירו הרי זה יוציא לו מקרונות וכו' יוציא לו שלשה לוגין שמן למאה לוג ומחצה שמריס לוג ומחצה בלע אם היה שמן מזוקק אינו מוציא לו שמריס רבי יהודה אומר אף המוכר שמן מזוקק לחבירו הרי זה מקבל עליו לוג ומחצה שמריס למאה וכתבו הרי"ף (כג.) והרא"ש (סי' טו) והלכה כחנא קמא. ובגמרא (שם:) אמר אבי כשמואל שזקקו לומר לדברי רבי יהודה מומר לערב שמריס ופירש רש"י המוכר שמן לחבירו אחת בעת שהוא מזוקק שזקקו שמריו מומר לערב ולבלבל שמריס המזוקקים שיחזרו ויתערבו ויעלו עם השמן בתוך המדה וכן פשט אמר ליפסק מאיליו לדברי חכמים מומר לערב שמריס. וכתב הרמב"ם (סי' יז) והלכה כחנא קמא שפשט דבמרתה הוא ומומר האנוסי לערב ולבלבל השמן שהוא מוכר כדי שימכור השמריס שמחמת עם השמן והכי נמי אמרינן בהזהב גבי יין דאין מערבין שמרי יין זה ביין של חמית

(יג) **אין מערבין שמרי יין ביין כו'.** לשון המשנה סוף פרק הזהב וכתבתי לשונו בדלישה והמלכתי בגילוי דעת רבינו מ"ש כאן ובסמוך מסעיף י"ח והלאה ובגילוי דעת הרמב"ם והטעם רבינו שם ס"ק וכאן בפרישה אקלר ומכוסה פירוש בדברי הרב המגיד **ש אין מערבין שמרי יין ביין.** ל"ל שמריס של חמית זו אסור לערב יין של חמית אחרת וכן כתב הרמ"ך (סי' נג) בשדלי: **ומה שכתב רבינו אפילו אם קנה ממנו שתי כו'.** פירוש אף על גב דשמרי כל חמית מומר לערב יין שלו לא אמרינן כיון שקנה שמיהם כחמית אחת דמי וק"ל: **חבית אחרת.** פירוש יין של חמית אחרת: **יכול לעכב השמרים כו'.** פירוש אפילו אינו מודיעו וכל שכן אם מערב יין מחמית זו לחמית אחרת שנותן שמריו למוכו ודוק לקמן: (יד) **התגר נוטל מחמשה גרנות כו'.** משנה שם דף ס': (טו) **מותר לברור כו' שזהו דבר הנראה.** גם זה משנה וגמרא שם והלכה כחכמים: (טז) **ומותר לחנוני כו'.** משנה שם: (יז) **ואין בני השוק יכולין לעכב כו'.** אמילוק קליות ואמכירה בול קמי ולאפוקי מאגל שאול שאסר שם מפני שמקפח בה פרנסת אנוסי אמכירו עיש"ך:

(יג) **אין מערבין שמרי יין ביין כו' אבל אם קנה ממנו חבית כו'.** כעין זה כתב רבינו עוד בסמוך סעיף י"ח וי"ט לענין שמן וכתב אח"כ דברי הרמב"ם (פי"ח ה"ח) דפליג עליה. ומקור דין עירוב שמרי יין מפרק הזהב ומקור דין עירוב שמרי שמן מפרק המפקיד (ב"מ מ:) ובין לרא"ש (סי' יז) ובין לרמב"ם למידים השמועות זה מזה ודינים הנאמרים ביין לשמן וכן להיפך. וז"ל המשנה (בהזהב דף ס') אין מערבין שמרי יין ביין אבל נותן לו את שמריו ובגמרא נותן לו את שמריו והא אמרת רישא אין מערבין כלל כו' א"ר יהודה הכי קאמר אין מערבין שמרים של אמש בשל יום ולא של יום בשל אמש אבל נותן לו את שמריו ופירש רש"י דאמש ויום לאו דוקא אלא משום דסתם אמש ויום משתי חביות הן ואמר ששמרים שנשארו בחבית זו אין מערבין אותן בחבית אחרת של יין לפי ששמרי יין של זו מקלקלין יין אחר. ובפרק המפקיד (דף מ') תנן יוציא לו לוג ומחצה שמרים כו' אם היה שמן מזוקק אינו מוציא לו שמרים כו' רבי יהודה אומר אף המוכר שמן מזוקק לחבירו מקבל עליו לוג ומחצה שמרים למאה ובגמרא אמר אביי לרבי יהודה מותר לערב שמרים והיינו טעמא דמקבל דאמר ליה אי בעי לערובי לך מי לא ערבי השתא נמי קביל לדברי חכמים אסור לערב שמרים והיינו טעמא דלא מקבל דאמר ליה אי בעית לערובי לי מי הוה שרי לך השתא נמי לא קבילנא אמר ליה רב פפא אדרבה לדברי חכמים מותר לערב שמרים והיינו טעמא דלא מקבל דאמר ליה רב פפא אדרבה לדברי חכמים מותר לערב שמרי יין ביין אבל אסור לערב שמרים והיינו טעמא דמקבל דאמר ליה אי בעית לערובי לך לא שרי לי קבולי לא מקבלת זבון וזבין תגרא אקרי ע"כ. ופירש רש"י ז] יוציא לו כו' המפקיד שעירב יין הפקדון עם יינו יכנה לנפקד לוג ומחצה לשמרים: רבי יהודה אומר אף כו'. כלומר כשם שהמפקיד מנכה להנפקד כך המוכר לחבירו שמן ונותן לו תמיד כשהוא צריך והוא מזוקק מנכה ללוקח לוג ומחצה מחמת שמרים (ומדקתני רבי יהודה אומר כו' שמע מינה דלרבנן מוכר אינו מנכה ללוקח כלום): מותר לערב. המוכר לחבירו סתם בעת שהשמן מזוקק ושמריו משוקעים מותר לו לערבו ולבלבל השמרים המשוקעים שיחזרו ויתערבו ויצאו עם השמן בתוך המדה. ופסקו הרי"ף (כג.) והרא"ש (סי' טו) הלכתא כתנא קמא דר"י וכתב עוד הרא"ש (סי' יז) זה לשונו והלכתא כרב פפא דבתראה הוא ומותר החנוני לערב ולבלבל ז] ממה שהוא מוכר כדי שימכור השמרים שבחבית עם השמן והכי נמי אמרינן בהזהב גבי יין דאין מערבין שמרים שבחבית זו ביין של חבית אחרת אבל נותן לו את שמריו של אותה חבית עכ"ל הנה הלך הרא"ש ז"ל בשיטת רש"י ובשיטתו הלך רבינו: והרמב"ם נראה לי דפסק גם כן כאוקימתא דרב פפא שהיה בתראה אלא דסבירא ליה דהלכה כרבי יהודה וטעמו נראה לי משום דלא מצינו דהזכיר רבינו הקדוש המסדר המשניות דברי חכמים בהמשנה בהמפקיד

דרכי משה

(ג) **כתב** רבינו ירוחם נתיב ל"א ח"ו (קא ע"ד) אם שני בני אדם דרים בעיר אחת והאחד רוצה להלוות במעט רבית יותר מחבירו לא מצי מעכב עליו כדאמרינן פרק לא יחפור (ב"ב כא:) לענין חנוני. ועיין במרדכי פרק לא יחפור (סי' תקיג):

פרישה

(יג) **אין מערבין שמרי יין ביין כו'.** לשון המשנה סוף פרק הזהב וכתבתי לשונו בדלישה והמלכתי בגילוי דעת רבינו מ"ש כאן ובסמוך מסעיף י"ח והלאה ובגילוי דעת הרמב"ם והטעם רבינו שם ס"ק כאן ובסמוך בפרישה אקלר ומכוסה פירוש בדברי הרב המגיד **ש אין מערבין שמרי יין ביין.** ל"ל שמריס של חמית זו אסור לערב יין של חמית אחרת וכן כתב הרמ"ך (סי' נג) בשדלי: **ומה שכתב רבינו אפילו אם קנה ממנו שתי כו'.** פירוש אף על גב דשמרי כל חמית מומר לערב יין שלו לא אמרינן כיון שקנה שמיהם כחמית אחת דמי וק"ל: **חבית אחרת.** פירוש יין של חמית אחרת: **יכול לעכב השמרים כו'.** פירוש אפילו אינו מודיעו וכל שכן אם מערב יין מחמית זו לחמית אחרת שנותן שמריו למוכו ודוק לקמן: (יד) **התגר נוטל מחמשה גרנות כו'.** משנה שם דף ס': (טו) **מותר לברור כו' שזהו דבר הנראה.** גם זה משנה וגמרא שם והלכה כחכמים: (טז) **ומותר לחנוני כו'.** משנה שם: (יז) **ואין בני השוק יכולין לעכב כו'.** אמילוק קליות ואמכירה בול קמי ולאפוקי מאגל שאול שאסר שם מפני שמקפח בה פרנסת אנוסי אמכירו עיש"ך:

הגהות והערות

ו] **ברש"י** שלפנינו לא מצאנו: ז] **לפנינו** בהרא"ש ולבלבל "השמן":

למוכר לערבו כדי שיתערבו השמרים המשוקעים בחבית וימדוד הכל ביחד אפילו אם מוכר בשעה שהוא צלול: (יט) **ובלבד שלא יערב שמרי חבית זו בשל חבית אחרת כדפירשתי לעיל** (סי"ג). **אבל אם מכר לו הרבה שמן ביחד ונתנו לו מעט מעט מתוך חביותיו ונתנו לו הכל צלול אינו מנכה לו בשביל השמרים שהיה יכול לערב בו**

חתרת אבל נותן לו עם שמריו על תומה תמית ומס יש לחלק בין עכירות דיין לעכירות דשמן מהך דהכא אין רגיה שהמוכר שמן לחבירו בעת שהוא מזוקק שיכול לערב בו שמריס דשמני מקלקי השמן בשעת בית הבדיס שכל השמן מחזקת שהוא עכור והמנה עמו ליתן לו כל השנה להסתפק ממנו ובתוכו זמן יצטלל השמן ובהא קמשמי רבנן דמותר לערב כיון שלקחו בשעת עכירות אף על פי שהסתפקות ממן גלילותו ומיהו מדקאמר תלמודא מי ערבת לי מעיקרא הוה מזיגנא ליה ומלקח דעתך דחייי בתנוי תלמא [אפילו] בשעה שהשמן מזוקק מותר לערב בו שמריו ולמכרו עם השמן עכ"ל והשתא מה שהוה רגילו יין ושמן להתיר לערב שמריס שבחבית וימדוד הכל ביחד ואפילו אם מוכר בשעה שהוא צלול מבואר בדברי הרמ"ם שכתבתי:

(יט) (כ) **ומ"ש אבל אם מכר לו הרבה שמן ביחד ונתן לו מעט מעט וכו' אינו מנכה לו בשביל השמרים שהיה יכול לערב בו** וכו'. כתב כן משום דלהא דתנן (מ.) רבי יהודה אומר אף המוכר שמן מזוקק לחבירו כל ימות השנה וכו' פירש רש"י כשם שאמרו שמפקיד כן אמרו שהמוכר שמן לחבירו ונותן לו מתוך חביותיו כשהוא מסתפק תמיד והוא מזוקק הרי הלוקח מקבל עליו לפחות לוג ומחצה מחמת שמריס שלתוך קמח דפליג עליה אינו מנכה לו כלום בשביל השמרים וכבר נתבאר דהלכה כתנא קמא:

לו השמרים כשמכרו לו מכל מקום עכשיו שלא ערבם הרי אתה לו. ונתן לו מעט מעט וכו' דהיינו דלקח ממנו להסתפק מעט מעט והשמן אינו עדיין יכול לערב השמרים כשהוא מזוקק לפי שעדיין אין השמן הוא בעין היד הלוקח לפי שהוא מחילה כיון שעדיין יכול לערב השמרים בשמן וכן כתבו התוספות וז"ל בד"ה לדברי מכמיס ולרב ספפא דאמר דטעמייהו משום מחילה סבר דהשמן אינו בעין דאילו הוה בעין היה מחילה עכ"ל אבל לפי מה שכתבתי עוד אי נמי סבר דלפי על פי שהוא בעין היה מחילה כיון דמדדו מזוקק עכ"ל אבל מדברי רבינו שדקדק לכתוב ונתן לו מעט מעט משמע שצא לומר דכיון דהסתפק ממנו מעט מעט ואינו בעין לפיכך הוי מחילה הא לאו הכי לא הוי מחילה וכשיערוש קמא דתוספות:

(יט) **אבל אם מכר לו הרבה שמן ביחד ונותן לו מעט מעט** וכו'. משנה בפרק המפקיד מי שהפקיד שמן אצל חבירו ועירבו עם שלו אם היה שמן מזוקק אינו מועיל לו שאמרים רבי יהודה פליג ואמר דמועיל לו שאמרים וכשם שאמרו בפקיד כך אמרו במוכר שהמוכר שמן לחבירו ונותן לו מתוך חביותיו כשהוא מסתפק תמיד והוא מזוקק הרי הלוקח מקבל עליו לפחות לו לוג ומחצה מחמת שאמרים למאה לוג וכגמרא פליג רב ספפא אדאמרי ומפרש לדברי חכמים מותר לערב שמריס שבחבית זו בשל חבית אחרת כדפירשתי לעיל אבל אם מכר לו הרבה שמן ביחד ונתנו לו מעט מעט מתוך חביותיו ונתנו לו הכל צלול אינו מנכה לו בשביל השמרים שהיה יכול לערב בו ולכלכל השמרים המשוקעים שיחזרו ויתערבו ויעלו עם השמן כמו שהיה והיינו טעמא דלא מקבל דאמר ליה מדלא ערבת לי מחולי מחלת לי ולדברי רבי יהודה אסור לערב שמריס שבחזקת מזוקק לקחו ממנו וזה מקלקלו והיינו טעמא דמקבל עליו לוקח לוג ומחצה שמריס בשלא ערבו ונתנו לו מזוקק דאמר ליה מוכר מי נשיגת לערובי לא ארי לי לערובי לך קבולי נמי לא מקבלת עלך אסרון השמריס כמיה אם כן מה תסתכר הרי השכר כלה בשמריס. וכתב הרמ"ם והלכה כרב ספפא דאמרינן הוא ומותר האנוסי לערב ולכלכל השמן וכו' עד שלמא אפילו בשעה שהשמן הוא מזוקק מותר לערב בו שמריו ולמכרו עם השמן עכ"ל והיינו משום דהלכה כחכמים לגבי רבי יהודה ומותר לערב לכתחלה כשהוא מודד לו אבל אם לא ערבם הוי מקבל לוג ומחצה למאה לוג דמלא ערבו לו מחל לו וז"ס רבינו אבל אם מכר לו הרבה שמן ביחד וכו' דאע"פ דהיה יכול לערב מיהו משמע מלשון רבינו שכתב אבל אם מכר לו הרבה שמן ביחד ונתן לו מעט מעט וכו' דהיינו דלקח ממנו להסתפק מעט מעט והשמן אינו בעין המס הוא דאינו מנכה לו כשביל השמרים אבל אם המכר לו הרבה שמן ביחד ונתן לו מעט מעט וכו' דהיינו דלקח ממנו להסתפק מעט מעט ואינו בעין לפיכך הוי מחילה הא לאו הכי לא הוי מחילה וכשיערוש קמא דתוספות:

פרישה

(יט) **בשל חבית אחרת.** פירוש שמית מחמת שלו יין לא של שמריס ודוק: **אבל אם מכר לו הרבה שמן כו'.** והוא הדין יין וק"ל: **ונותן לו מעט מעט כו'.** פירוש שקנה ממנו מלא מדות ונתן לו מדה אחר מדה כשל פעם שלישי לקח מדה אחת: **אינו מנכה לו בשביל השמרים.** דיכול לומר לזה מדלא ערבת לי מחלה כשל פעם שמדדת לי מחולי מחלת לי ומה שמיים רבינו וכתב ז"ל אינו מנכה לו כשביל השמריס שהיה יכול לערב בו כתב כן לגמרי טעם וכמילו אמר אינו מנכה כיון שהיה יכול לערבו כו'. גם כתבו להבדל ולדיוק לגמדנו דדוקא השמריס שהיה יכול לערב בו

דרישה

והמשנה והברייתא והסוגיא דפרק הזהב אזלי אליבא דרבי יהודה שפיר ומה שחילק הרמב"ם וכתב תחלה אסור לערב ואח"כ כתב ואם עירה כו' מותר וגם הוסיף איסור עירוב אפילו שמרים בשמרים נלע"ד דלמד הכל מסוגיא דפרק הזהב הנ"ל כי משנה דקתני אין מערבין שמרי יין ביין מפרש רב יהודה דהכי קאמר אין מערבין שמרים של אמש בשל היום כו' וזה הלשון משמע דאפילו השמרים עצמן אסור לערבן בכהאי גוונא אלו לתוך אלו וזה ע"כ מיירי כשבא לערב מחבית זו לחבית זו ולמכרם יחד דאין דרך למדוד השמרים לאחדים מדות מדות שתאמר שבשעת מכירת מעט מעט אייירי וגם אין טעם לעירוב אלו לתוך אלו בשעת המדידה מעט מעט דדוקא בעירוב שמרים לתוך יין רגילין לערבן בשעת המדידה למכרו אגב היין ודומה דהכי קתני אבל נותן את שמריו לתוכו דהיינו כשבא לערות כל החבית לחבירו וקאמר דאחר ששפה המוכר כל היין מחביתו לחביתו דהלוקח אזי מותר לערות לבסוף גם שמרים דאותו יין עצמו לתוכו. והרי לפנינו שני הדינים דכתב הרמב"ם דאסור לערב אפילו שמרים בשמרים של אמש בשל יום ור"ל דשתי חביות ומ"ש רש"י הנ"ל ושבאם מערה כל החבית יחד דמותר ליתן בסוף שמרים בתוכו. ומ"ש בתחילה אסור לערב שמרים בתוך יין ושמן זהו מיירי אפילו בשמרים דאותה חבית עצמה ומיירי כשמודד לו מעט מעט דאז אסור לו לערב השמרים ביין כדי למדדן יחד ולמד זה מדברי רבי יהודה דפרק המפקיד דאמר המוכר שמן מזוקק מקבל עליו לוג וחצי שמרים ופירש רש"י דלא התנה עמו למוד השמן מזוקק אלא למכור

ומ"ש אבל מנכה לו בשביל הקמחים וכו'. ברייתא ואוקימתא דגמרא בפרק המפקיד:

(כ) **והרמב"ם כתב אסור לערב שמרים וכו'.** נראה דפוסק כסתם משנה דסוף פרק הזהב אין מערבין שמרי יין ביין אבל נותן לו את שמריו ותנא ביין והוא הדין בשמן וכדמפרש לה רב יהודה דאסור לערב שמרים של חבית זו בחבית זו אפילו של אמש בשל היום ושל היום בשל אמש ולא מיבעיא שמרים ביין ובשמן אפילו כל שהוא דאסור אלא אפילו שמרים בשמרים אסור לערב דלא שרי אלא כדקתני סיפא דמתניתין אבל נותן לו את שמריו פירוש דבמערה מכלי אל כלי נותן שמריו לתוכו. והוא הדין במוכר סתם בשעה שהוא צלול דלא יערב בשעת מדידה וימדוד הכל ביחד דזה נמי ודאי אסור וכדתנן אין מערבין שמרי יין ביין וה"ה בשמן ומתניתין דהמפקיד דפליגי בה רבי יהודה וחכמים מפרש לה הרב במפרש ואומר שמן מזוקק אני מוכר לך והתם הוא דהלכה כחכמים דאינו מקבל עליו לוג ומחצה שמרים למאה לוג כיון שפירש לו שמן מזוקק משמע דאין מקבל עליו שמרים ופסק כאביי דלדברי חכמים אסור לערב שמרים וכסתם מתניתין דסוף פרק הזהב אבל מכר לו שמן סתם אף על פי שמכר לו בעת שהוא מזוקק מודי רבנן שמקבל עליו לוג ומחצה לכל מאה לוג ואע"פ שכבר נתן לו מעט מעט ונתן לו הכל צלול ואינו בעין אפילו הכי מנכה לו בשביל השמרים. והשתא בהא פליגי דלהרא"ש

כשמכר לו אילו היה נותן לו הכל ביחד אבל מנכה לו בשביל הקמחים הצפים עליו: (כ) במה דברים אמורים שקנאו ממנו בשעת הבדים שדרכו להיות עכור אבל אם קנאו לאחר שהוא צלול אף בשביל הקמחים אינו מנכה לו. והרמב"ם ז"ל כתב אסור לערב שמרים בין ביין

ומ"ש אבל מנכה לו בשביל הקמחים הצפים עליו במה דברים אמורים שקנאו ממנו בשעת הבדים וכו'. שם (ע"ב) תנא אחד הלוקח ואחד המפקיד לפקטים דכי היכי דמפקיד מקבל פקטים לוקח נמי מקבל פקטים והתניא רבי יהודה אומר לא אמרו שמן עכור אלא למוכר בלבד שהרי לוקח מקבל עליו לוג ומחצה שמרים בלא פקטים לא קשיא הא דיהיב ליה זוזי בתשרי וקא שקיל מיניה בניסן כי מדה דתשרי הא דיהיב ליה זוזי בניסן וקא שקיל מיניה בניסן כי מדה דניסן. ופירש רש"י פקטים. פסולת הגרעינים הצפין על פני השמן: לוקח מקבל פקטים. אם מכר לו שמן סתם יקבל ממנו שמן עם פקטים: לא אמרו שמן עכור אלא למוכר. לא אמרו הפסד עכירת השמן אלא למוכר: כי מדה דתשרי. כשער הדמים של תשרי שהוא בזול וסתם שמנים עכורים וקיבל עליו פקטים: הא דשקיל מיניה בניסן. כשער של ניסן ביוקר דדרך כל השמנים להיות מזוקקים בניסן והלוקח סתם והמוכר סתם אין מוכר אלא מזוקק עכ"ל: **ומה שכתב רבינו בשם הרמב"ם.** הוא בפרק י"ח מהלכות מכירה (ה"ח-י) ותחלת דבריו שכתב אסור לערב שמרים בין ביין בין בשמן וכו' ביין מתניתין היא בסוף פרק הזהב (ס.) אין מערבין שמרי יין ביין אבל נותן לו את שמריו ומפרש בגמרא דהכי קאמר אין מערבין של אמש בשל יום ושל יום בשל אמש אבל נותן לו את שמריו תניא נמי הכי רבי יהודה אומר השופה יין לחבירו הרי זה לא יערב של אמש בשל יום ולא של יום בשל אמש אבל מערב של אמש בשל אמש ושל יום בשל יום ופירש רש"י של אמש. מיין ששפה אמש ונשארו השמרים אין מערבין אותו ביין ששפה היום ששמרי יין זה מקלקלין יין אחר: אבל נותן הוא לו את שמריו. של יין עצמו ויום ואמש לאו דוקא והוא הדין ליום ויום משתי חביות אלא אורחא דמילתא נקט דסתם יום ואמש משתי חביות עכ"ל. והרמב"ם נראה שמפרש גם כן דיום ואמש לאו דוקא ולא קפיד אלא אשתי חביות אפילו לערב שמרי זו בשמרי זו ח]: **ומ"ש דבשמן נמי אסור לערב היינו כאביי דאמר** (מ:) כשתמצא לומר לדברי חכמים אסור לערב. ופסק כמותו משום דהוא מארי דתלמודא טפי מרב פפא. ובנוסחי דידן בספרי הרמב"ם כתוב אבל אם עירה היין מכלי אל כלי נותן שמריו לתוכו ומשמע דדוקא ביין הוא דשרי אבל לא בשמן דביין דאיתמר איתמר בשמן דלא איתמר לא איתמר:

פרישה

אינו מנכה אבל הקמחים דאין דרך לערב בו מנכה כדמסיק וק"ל: **ומ"ש בשביל הקמחים.** בגמרא איתא פקטים ופירש רש"י פסולת הגרעינין: (כ) **בד"א שקנאו ממנו בשעת הבדים שדרכו להיות עכור.** פירוש עכור מקמחים אבל לא משמרים. ושעת הבדים היינו תשרי שסתם שמנים עכורים והם בזול וזה הלוקח לקח ממנו השמן בזול כשער של תשרי ונוטל השמן ממנו בניסן שאז השמנים צלולים להכי מנכה לו קמחים אבל אם לקחו ממנו בשער של ניסן שכל השמנים ביוקר כיון שהם צלולים אינו מנכה לו כלום כך מפורש בגמרא על פי פירוש רש"י והוא דעת רבינו ודו"ק: **והרמב"ם כתב אסור לערב כו' עד סוף הסימן.** בפרק י"ח דמכירה. וביאור דבריו נ"ל דהכי הוא אסור לערב שמרים בין ביין כו' כלומר המוכר שמן או יין לחבירו אפילו סתם שלא התנה עמו למכרו לו מזוקק אסור לו לערב ולבלבל השמרים המשוקעים שיחזרו ויתערבו וילאו עם השמן בתוך המדה (ומכ"ש שאסור לערב שמרי חבית זו בחבית יין אחרת). ועיין דרישה שהוכחתי פירוש זה ולא כב"י ודו"ק:

דרישה

(כ) **והרמב"ם כתב אסור לערב שמרים בין ביין בין בשמן כו' עד סופו.** כן כתב הרמב"ם שם בפרק י"ח דמכירה אלא ששם פירש יותר וכתב ז"ל ואפילו שמרים של אמש בשמרים של יום אסור. וכתב המגיד משנה שם ז"ל אסור לערב שמרים כו' ברייתא שם ובהלכות וסוף הברייתא אבל מערב של אמש בשל אמש ושל יום בשל יום ופירש רש"י דיום ואמש לאו דוקא אלא חילוק הכלים הוא שיש להקפיד מחבית לחבירו וז"ש המחבר אבל אם עירה היין וכו'. המוכר לחבירו שמן מזוקק כו' פסק דלא כרבי יהודה דמתניתין דפרק המפקיד וכן דעת ההלכות שם ויש מי שפירש שאפילו רבי יהודה מודה באומר לו שמן מזוקק ולא חולק אלא באומר שמן סתם ונתן לו בסתם מזוקק ונשארו בידו השמרים ואומר רבי יהודה שנותן השמרים ופוסק רבינו כאוקימתא קמא דאמרינן לדברי חכמים אסור לערב השמרים וזהו שכתב למעלה אסור לערב שמרים ביין ובשמן. מכר לו שמן סתם כו' זה נתבאר שם עכ"ל המ"מ: **והנה** דברי המשנה והברייתא והגמרא ואוקימתא קמא ובתרא דפרק המפקיד ודפרק הזהב כבר כתבתי גם ביאור דברי הרמב"ם כפי הנלענ"ד הכל תמצא מבואר לפני זה בדרישה בסי"ג ועתה באתי להוסיף ולבאר דברי המ"מ הללו כי קצרים גם סתומים הם מאד גם מעורבבים ואי אפשר להולמן לענ"ד כפי מה שהן מוצגים לפנינו כנ"ל. וזה יתבאר משלש קושיות גדולות שקשין בדבריו. **האחד** הוא מ"ש ויש מי שפירש שאפילו רבי יהודה מודה באומר שמן מזוקק כו' עד ופסק רבינו כאוקימתא קמא דאמרינן לדברי חכמים כו' ור"ל דפסק הרמב"ם כחכמים מדסיים וכתב עליו ז"ל וז"ש למעלה אסור לערב שמרים וכו' ור"ל כדברי חכמים דנקט דאמרו אסור לערב כו' וקשה מאחר דלפי זה בסתם שמן הוא דפליגי ואמרו חכמים דלא יקבל שמרים ואיך כתב דפוסק כחכמים הלא הרמב"ם כתב בהדיא דבשמן סתם מקבל עליו. **השני** בהתחלת דבריו כתב ז"ל אסור לערב כו' ברייתא שם דלא יערב אמש בשל יום כו' הרי דפירש דברי הרמב"ם במה שכתב אסור לערב דהיינו מחבית של זה ליין או שמרים של זה משום דמקלקלו ובסוף דבריו כתב ז"ל ופסק כאוקימתא קמא דאסור לערב שמרים וז"ש למעלה אסור לערב שמרים ביין ובשמן כו' משמע ומוכח דפירש האסור לערב דכתב הרמב"ם אפילו בחבית אחת דהא מזה איירי שם בהמפקיד המשנה והנהו האוקימתות ודוחק לומר דכוונת המגיד משנה במה שכתב וזה שאמר למעלה כו' אינו אלא לומר דמ"ש דאסור לערב שמרים בשמן הוא מפרק המפקיד דאילו מההיא דפרק הזהב הנ"ל לא משמע אלא איסור שמרים ביין ומשמן לא איירי דאם כן לא הוה ליה להמ"מ להזכיר כאן איסור עירוב שמרים ביין. ועוד דאכתי קשה כיון דמכאן מוכח דאפילו במוכר יין ושמן סתם מדות מדות אסור לערב אפילו שמרי עצמה לתוכה למה התחיל המ"מ לפרש דמ"ש הרמב"ם אסור לערב כו' דמיירי

הגהות והערות

ח] **במ"מ** שם כתב נמי הכי וסיים וזהו שכתב המחבר אבל אם עירה היין וכו':

ומ"ש המוכר לחבירו שמן מזוקק אינו מקבל שמרים מכר לו שמן סתם מקבל עליו לוג ומחצה שמרים לכל מאה לוג. כתב המרשים נראה שפוסק כרבי יהודה ומפרש דהא דאמר רבי יהודה המוכר שמן מזוקק מקבל עליו לוג ומחצה שמרים לא באומר בפירוש כן אלא במוכר סתם ונותן לו שמן מזוקק וכבר כתב הרב המגיד (ה"ט) שיש מי שפירש כן דברי הרמב"ם ז"ל. ואין נראה לשווי הרמב"ם חולק על הרי"ף ופוסק כיחידאה וטפי עדיף לומר שהוא ז"ל סובר דלא פליגי רבנן עליה דרבי יהודה אלא במפרש ואומר שמן מזוקק אני מוכר לך אבל במוכר שמן סתם מודי ליה דמקבל לוג ומחצה שמרים למאה: ומה שכתב ומקבל עליו שמן עכור העולה למעלה על פני השמן. זהו לדעתו פירוש פקטים האמור בגמרא: ומה שאמר במה דברים אמורים כשנתן לו המעות בתשרי שהשמן עכור וכו'. זהו לדעתו פירוש מה שאמרו בגמרא הא דיהיב ליה זוזי בתשרי וקא שקיל מיניה בניסן כי מדה דתשרי וכו' כי הוא ז"ל מפרש דמדה דתשרי ומדה דניסן לענין גודל המדה וקטנה הדברים אמורים:

בין בשמן אפילו כל שהוא ואפילו שמרים בשמרים אסור לערב אבל עירה מכלי אל כלי נותן שמריו לתוכו. המוכר לחבירו שמן מזוקק אינו מקבל שמרים. מכר לו שמן סתם מקבל עליו לוג ומחצה שמרים לכל מאה לוג. ומקבל עליו שמן עכור העולה למעלה על פני השמן יותר על השמרים הידועים באותו מקום. במה דברים אמורים כשנתן לו המעות בתשרי שהשמן עכור ולקח השמן בניסן מקבל עליו במדת תשרי שהיא גדולה מפני אותו השמן הצף למעלה. אבל אם לוקח במדת ניסן שהיא קטנה מפני שכבר שקט אינו מקבל עליו אלא השמרים בלבד עד כאן. ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה:

אפילו אם מוכר לו בשעה שהוא צלול מותר למוכר לערבו כדי שיתערבו השמרים וימדוד הכל ביחד ולהרמב"ם אסור לערב השמרים אלא ימדוד לו הכל צלול. אידך להרא"ש אם מדד לו מעט מעט צלול ואינו בעין אין מנכה לו לוג ומחצה למאה לוג ולהרמב"ם כיון שמכר לו בסתם שלא פירש שיהא מזוקק מנכה לו לוג ומחצה לכל מאה לוג. אידך להרא"ש (סי' יח) הא דמחלק תלמודא בין תשרי לניסן היינו בין שהקדים לו הדמים בתשרי מנכה לו בשביל הקמחים ובין שלא נתן לו הדמים עד ניסן דאין מנכה לו בשביל הקמחים אבל להרמב"ם בהקדים לו המעות בתשרי אם מקבלו בניסן במדה הגדולה מנכה לו מן הקמחים אבל אם מקבלו במדת ניסן שהיא קטנה אינו מנכה לו בשביל הקמחים אלא בשביל השמרים בלבד לוג ומחצה לכל מאה לוג ודו"ק:

פרישה

ואפילו שמרים בשמרים כו'. במיימוני כתב שמרים של אמש בשל יום ור"ל שמרים של חבית זו בשמרים של חבית אחרת מטעם שמתקלקל. ועד"ר שם כתבתי דנראה דמשום הכי השמיטו רבינו משום דאין לאסור לערב בשמרים כשמדד אותם לבד כי אם לערב לו שמרים דבחביות זו בזו וסתמא כפירושו דמי: אבל עירה כו'. פירוש מ"ש לא יערב היינו דוקא כשמוכר היין מדות מדות אבל אם מערה כל החבית לחביתו של לוקח שמודד לו כל היין שבחבית זה נותן לו גם שמריו שהיה בתוכה: המוכר לחבירו שמן מזוקק. פירוש שהתנה עמו שיתן לו שמן מזוקק אינו מקבל שמרים דכיון דהתנה עמו שיתן לו מזוקק בכללו נמי שלא יקבל שמרים מה שאין כן במכר לו שמן סתם דאף דאסור לערבב השמרים בתחלה על פי אוקימתא דרב פפא לרבי יהודה מכל מקום בכלל המכירה הן גם כן השמרים וצריך לקבל לוג ומחצה למאה לוגין ולפי דאמר ליה אי בעינא לאערובי לא שרי לי לאערובי לך אי קיבולי לא מקבלת עלך תסרון השמרים זבין וזבין תגרא איקרי כלומר מה ארויח הרי השכר כלה בשמרים ועד"ר: ומקבל עליו שמן עכור. זהו פירוש פקטים הנזכרת בגמרא הנ"ל: בד"א כשנתן לו המעות בתשרי. כן פירש הרמב"ם חילוק הנזכר בגמרא בין ניסן ותשרי לענין גודל וקוטן המדה בתשרי כיון שהשמנים עדיין עכורים ומלאים פקטים לכן המדה גדולה בעת ההיא ובניסן שהשמנים צלולים נותנים במדה קטנה ולהכי זה שנתן מעותיו בתשרי והיה ראוי לקבל מדה גדולה משמן עכור והוא לקח בניסן מדה גדולה משמן צלול לכן דין הוא שינכה לו הפקטים אבל אם לא לקח בניסן אלא מדה קטנה צלולה אינו מקבל שום פקטים לפי שכך דין הוא שכל מדה קטנה תהיה צלולה לגמרי וק"ל: ולקח השמן בניסן במדת תשרי. כצ"ל וכן הוא במיימוני ולית שם לשני תיבות אלו דהיינו "מקבל עליו". מיהו אין צריך למחוק הספרים דיש לומר דהכי קאמר אז מקבל עליו לוג ומחצה כיון שלוקח ממנו בניסן במדת תשרי שהיא גדולה וק"ל:

דרישה

דוקא שמרים דמחבית זו אסור לערבו ביין דחבית אחרת. והשלישי דסיים המ"מ וכתב ז"ל מכר לו שמן סתם כו' זה מתבאר שם עכ"ל וקשה הלא שם משמע דפליגי בשמן מזוקק ולא איירי בשמן סתם ודוחק לומר דכוונתו היה מדפליגי בשמן מזוקק משמע דבשמן סתם הכל מודים דקבולי מקבל עליה דא"כ לא הוה ליה למימר סתם זה מתבאר שם אלא הוה ליה למימר זה נלמד משם ואין זה מדרכי המ"מ לכתוב דבר שנוכל לטעות בו. ועוד יש לדקדק בדברי המ"מ שהתחיל וכתב המוכר לחבירו שמן מזוקק כו' פסק דלא כרבי יהודה כו' דהוה ליה לפרש אלא כמאן דהא כרבנן נמי לא אתיא הרמב"ם דהא לפי אותו פירוש דפליגי במתנה עמו למכור לו שמן מזוקק נמצא האוקימתא דאביי ורב פפא קאי כולם אשמן מזוקק דאיירי בהו ר"י וחכמים ולפי אוקימתא דרב פפא סבירא ליה לחכמים דלא יקבל עליו שמרים מטעם דמתחלה היה מותר לערב ומדלא עירב מחל וכיון דס"ל כן בשמן מזוקק כל שכן דהוה ליה למימר הכי בשמן סתם דמתחילה היה מותר לערב ומדלא עירב מחל ולא היה לו לקבל עליו שמרים ואם כן למה כתב הרמב"ם דבשמן סתם מקבל עליו שמרים אלא על כרחך צריך לומר לפירוש זה דס"ל כאוקימתא קמייתא דאביי דס"ל אדרבה דמאן דסבר דמתחלה אסור לערב ס"ל דאין מקבל שמרים ולפ"ז אתי שפיר משום דחכמים לא פליגי ארבי יהודה כי אם במתנה עמו על שמן מזוקק ובזה סבירי להו דאסור לערב שמרים ומשום הכי נמי אין מקבל עליו שמרים מה שאין כן במוכר לו שמן סתם דמזה לא איירי האוקימתות ובו הכל מודים דמתחלה היה מותר לערב ומשום הכי נמי מודים חכמים דכל דלא עירב דמקבל שמרים דחדא באידך תליא לאוקימתא דאביי ואם כן הוה ליה להמגיד משנה לכתוב זה בפירוש קמא מיד אחר שכתב דפסק דלא כרבי יהודה הוה ליה לסיים ולכתוב אלא כחכמים וכאוקימתא קמייתא. ועוד יש לדקדק במה דסיים וכתב שם אחר זה ז"ל ואמר רבי יהודה שנותן השמרים ופוסק רבינו כאוקימתא קמא דאמרינן לדברי חכמים כו' דמאחר דפסק כחכמים למה הכניס רבי יהודה בנתיים במ"ש ונותן השמרים: מכח כל הקושיות והדקדוקים הללו אני אומר דמ"ש המ"מ לבסוף ז"ל ופסק רבינו כאוקימתא קמא דאמרינן לדברי חכמים אסור לערב השמרים הוא מהופך וצריך לסדרו בפירוש הראשון (ואפשר דגליון היה כתוב מבחוץ ופסק רבינו כאוקימתא קמייתא וקאי אפירוש הראשון וטעו וכתבוהו בפנים וקבעוהו אחר פירוש השני בסברם שגם אפירוש השני קאי דסבירא ליה דפלוגתת רבי יהודה וחכמים איירי במתנה עמו בשמן מזוקק וכמוזכר בפשיטות דברי רבי יהודה) (וכתב) [שכתב] שם ז"ל פסק דלא כרב יהודה עליה סיים וכתב ופסק רבינו כאוקימתא קמא דאמרינן דלדברי חכמים כו' וכמ"ש והוכחתי לעיל בסמוך דלפירוש הראשון דכתב המ"מ דפלוגתתן איירי במתנה עמו שמן מזוקק אי אפשר לפרש דברי הרמב"ם אם לא שפסק כאוקימתא קמא וכחכמים משא"כ לפירוש השני דסבירא ליה דבמתנה עמו על שמן מזוקק רבי יהודה מודה דאין מקבל שמרים ופלוגתייהו הוא דוקא במוכר לו שמן סתם אז אי אפשר לומר דסבירא ליה כאוקימתא קמא וכמ"ש לעיל בסמוך וגם אי אפשר לומר דסבירא ליה כחכמים וכאוקימתא בתרא דהא לפי זה חכמים ס"ל דאין מקבל עליו שמרים ואפילו במוכר שמן סתם והרמב"ם פסק דבמוכר שמן סתם דמקבל עליו שמרים ומחוורתא דלפירוש השני צריך לומר דסבירא ליה להרמב"ם דפסק כרבי יהודה אליבא דאוקימתא בתרא וכן כתב ב"י בשם המרשים וכמ"ש: והשתא אתי שפיר הכל דמשום הכי סיים וכתב המ"מ על אותו הפירוש ואמר רבי יהודה שנותן השמרים ר"ל דסבירא ליה להרמב"ם כרבי יהודה דאמר שנותן פירוש דמקבל השמרים במוכר שמן סתם ולא הוצרך לכתוב בפירוש דהיינו כאוקימתא דרב פפא דמסתמא

בלתי לה׳ לבדו ובדבר אשר איננו ישר בעיני ה׳ ב״ה לא נשא פני שום בריה, כי כל נברא גם הוא עבד השם כמונו. ומשום דכל חנופה ונשיאות פנים עבודת עבד הוא, לכן כל המחניף לבשר ודם הרי הוא עבד לעבדים.

ועינינו הרואות את אשר סמכו חז״ל [ברכות ו, ב] על קרא [תהילים יב, ט] דכרום זולת לבני אדם דמה כרום הזה נשתנה לכמה גונים כך משנצרך אדם לבריות פניו משתנות לכמה גונים. ואם המה אמרו כן על הצטרכות ממון די מחסורו אשר יחסר לו, מה יענו כת החנפים אשר כל תהלוכותיהם ועניניהם ופעולותיהם הוא רק להשתבח מבני אדם, הלא אין לנו נצרך לבריות גדול מזה, כי מה לי אם אחד צריך לבריות אל ממונם או שהוא צריך לכבודם להשתבח בתהלתם. ובפרט כי דרכי בני אדם חלוקות לכתות שונות, ואם אחד רוצה למצוא חן בעיני כולם אזי הוא מוכרח לשנות את עצמו בכל פעם, דלכל כת צריך להראות את עצמו כאחד מהם, ולכן מילא את ידו הרב החסיד בעל חובת הלבבות בספרו הנעים לחרוץ ענינו של החונף כעובד ע״ז. ואנו אין לנו בשום מקום בדברי חז״ל שיהיה החונף כעובד ע״ז, אבל הכוונה בזה הוא, דפעולת החונף ועבודתו היא זרה ממנו דהוא בעצמו ברצונו הפנימי איננו מסכים לעשיותיו אשר יוכרח לעשות ללכת בדרכי האנשים אשר רוצה להחניפם, ופעולות האלה עבודת פגול המה המקריב אותו לא יחשב, וכמאמרם ז״ל [סוטה מא, ב] דלבסוף נופל בידו. על כן כל אדם הירא וחרד על נפשו צריך לפלס מעגלותיו ולהשים אורחותיו כל איש כאשר ישר בעיניו, כי היא המסילה הישרה ודרך הנכון לעלות בית אל. ואם כי יש בזה הרבה דרכים לאין מספר, בכל זאת חפץ כולם אחת הוא, ושם העיר מיום ה׳ שמה. וכאשר ישים האדם אהבתו ויראתו של הבורא יתברך אליו למטרה, והיה על מצחו תמיד, אז יהיה נכון לבו בטוח כי לא ימוט לעולם ולא ימעדו קרסוליו, ובכל דרך אשר הוא הולך שמה לא ימוטו פעמיו.

שם באותה הלכה ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת עכו״ם. כיצד לא ימכור לעכו״ם בשר נבלה במקום בשר שחוטה ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע בו שאינו אוכל ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל ולא יפתח לו חביות שצריך לפותחן למכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכן כל כיוצא בו.

דינים אלו משני ברייתות המה והובאו בפרק גיד הנשה (חולין דף צ״ד ע״א). והנה בברייתא הראשונה של סעודה ותקרובות ופתיחת חביות הובא גם הא דלא יאמר אדם לחבירו סוך לי שמן מפך ריקן. ובברייתא השניה דבשר נבילה ומנעל מתה הובא גם הא דלא ישגר אדם לחבירו חבית יין ושמן צף על פיה. והדבר תמוה שרבינו צירף להביא בדין זה ענינים שונים משני ברייתות נפרדים, ולמה השמיט הא דסוך שמן מפך ריקן, וגם הא דחבית יין ושמן צף על פיה.

והנראה לי בזה, דמסתבר ליה לרבינו דכיון דבברייתא השניה מייתי על הא דלא ישגר חבית יין ושמן צף על פיה, מעשה באחד ששלח לחבירו חבית כזה והלך וזימן אורחים עליה ונכנסו, מצאה שהיא של יין וחנק את עצמו. הרי הראה לנו המשנה דעיקר הטעם דלא ישגר חבית הוא רק מפני הסכנה אבל לא מפני גנבת דעת, ולכן הביא רבינו לדין זה דלא ישגר בפ״ז מהל׳ ברכות הל׳ י׳ גבי שאר ענינים כיוצא בו, וכתב שם הטעם בפירוש בכדי שלא יתבייש. ולפיכך לא הביאו כאן [משום] דכאן מיירי באיסור גנבת דעת, ולדעת רבינו לא שייך בזה איסור גנבת דעת כלל, דמסתבר ליה לרבינו דאיסור זה דגנבת דעת הוא רק היכי שלא יתודע לחבירו אמיתת הענין איך הוא, ויהיה ערמימותו נשאר מוחלט בדעת חבירו, אבל היכי שיתודע ויתגלה שקרו לחבירו אין בזה משום גנבת דעת כלל, ובחבית יין ושמן צף על פיה הרי יראה חבירו דהוא יין. ולפיכך לא הביא רבינו גם [את] האיסור של סוך שמן מפך ריקן, משום דדחה רבינו דין זה האמור בברייתא בשם יחידאה מקמיה סתמא של אידך ברייתא של איסור יין ושמן צף על פיה [דאסור] מפני הסכנה, אבל גנבת דעת ליכא בכי האי גונא ומשום דיתודע שקרו, והכי נמי גבי סוך שמן מפך ריקן יתגלה שקרו דחבירו יהיה רואה דאין שמן בפך.

ואנו רואין דהטור בח״מ סימן רכ״ח הביא איסור זה דלא ישגר חבית יין ושמן צף על פיה משום גנבת דעת, הרי דמסתבר ליה דגם בהאי גונא שייך איסור גנבת דעת. דמסתבר ליה דמעשה הסכנה שהביא הברייתא בזה לאו בדוקא הוא, ולפיכך שפיר הביא הטור גם איסור דסך שמן מפח ריקן. ועוד יותר מזה מוכרעין דברי אלה בלשון הב״י בש״ע ח״מ סי׳ רכ״ח, דבסעיף ו׳ הביא [השו״ע את] האיסור של גנבת דעת בסירהוב הסעודה וריבוי תקרובות, ותיכף אחר זה בסעי׳ ז׳ הביא האיסור של סוך שמן מפח ריקן לדין בפני עצמו, ולמה לא כללו יחד עם סירהוב וריבוי תקרובות כאשר נכללו שלשה דברים האלה יחד בברייתא. אמנם לפמ״ש ניחא, דאף דגם הב״י סבירא ליה כדעת הטור דגם ביתודע שקרו לחבירו שייך ג״כ גנבת דעת ולא כדעת רבינו, בכל זאת חילק סוג זה דגנבת דעת בסוך

שמן מפך ריקן מגנבת דעת דסירהוב וריבוי תקרובות, דבהני יוחלט כן בדעת חבירו ולא יתגלה ערמימותו לעולם, ובשתי אלה וכדומה הוי גנבת דעת לכ״ע, על כן חלקו הב״י להביא הא דסוך שמן לדין בפ״ע, להשמיענו דגם בכה״ג שייך גנבת דעת ודלא כדעת רבינו.

ובדברינו אלה ניחא דקדוק עצום שיש לדקדק בסוגיא דפרק גיד הנשה שהבאתי, דרצה הגמ׳ [שם] לאוקמי מתניתין דשולח ירך לנכרי במקום שאין מכריזין, והא דחתוכה אסור משום גזרה שמא יתננה לו בפני ישראל אחר. ואב״ע משום דגניב ליה לדעתיה דנכרי דסבור שהגיד כבר נלקח מתוכו, וכדשמואל דאמר שמואל דאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי. [ויקשה] דהלא אף לתירוץ הראשון דגזרה שמא יתננו לו בפני ישראל אחר אנו מוכרחים ג״כ לאיסור זה של גנבת דעת, דאל״ה מה בכך דיתננה לו בפני ישראל אחר, הלא במקום שאין מכריזין אכתי איך יסמוך הישראל האחר דכשרה היא, הלא יכול להיות בכל זאת דהישראל קנה טרפות במקולין ונותנה לעכו״ס. ואף אם אמר לו הישראל הנותן להעכו״ס דכשירה הוא, הלא מבלעדי איסור גנבת דעת אין לו לישראל האחר לסמוך גם על אמירת הישראל, דדילמא שקר הגיד לו ונתן לו טריפה בחזקת כשרה בכדי להחזיק לו טובה יותר, וכיון דגם בתירוץ הראשון על כרחך ידע מגנבת דעת מה חידש לנו התירוץ השני. אמנם לפמ״ש ניחא, דבתירוץ הראשון לא ידע הגמרא רק מאיסור גנבת דעת ליתן לו טרפה בחזקת כשרה דזה לא יתודע להעכו״ס לעולם, משא״כ ליתן לו עם גיד בחזקת מנוקרת איכא למימר דכיון דכשיחטט העכו״ס אחריו יראה שעדיין הגיד בתוכה אין בזה משום גנבת דעת. על כן חידש לן התירוץ השני דאין אנו צריכין לגזרה דשמא יתננה לו בפני ישראל אחר, דהנתינה להגוי בעצמו בחזקת מנוקרת הוי גנבת דעת, דכולי האי לא טרח לחטט ולדקדק אחר הגיד, ויסמוך על הגדת הישראל דנתן לו בחזקת מנוקרת, ויוחלט כן בדעתו ולא יתודע אליו הערמומיות של הישראל לעולם.

* * *

וראיתי לרש״י דהוסיף בפירושו אהא דלא יאמר סוך שמן מפך ריקן מפני שיודע בו שאינו סך והוא גונב דעתו. ובהשקפה ראשונה דברי רש״י אלה המה תמוהים, דאם יודע בו דאינו סך אפילו בפך שמלא שמן אסור להגיד לו שיסוך, וכמו בסירהוב הסעודה דאסור אף דשלחנו מלא אם יודע בו שאינו סועד, וכי האי גונא גם בריבוי תקרובות. ומלבד כל זה דברי רש״י המה אך למותר, דמי הכריחו לרש״י לזה דיודע בודאי שאינו סך, הא אף אם סבור דיסוך ויראה בו שהוא ריקן מ״מ עכ״פ גונב דעתו באותה שעה קודם שיושיט ידו אל הפך, והרי״ף והרא״ש והטור והש״ע כשהעתיקו דין זה דסוך שמן מפך ריקן באמת לא הזכירו כלל הא דיודע בו שאינו סך. והסמ״ע ס״ק ו׳ הרגיש בזה ודחק ליישבו.

אמנם לפמ״ש ניחא, דגם רש״י סבירא ליה כדעת רבינו דהיכי שיתגלה לחבירו ערמומיותו אין בזה משום גנבת דעת, ולפיכך הוסיף רש״י לפרש אהא דסוך שמן מפך ריקן דמיירי דיודע בו דלא יסוך, כי רק באופן זה שייך גנבת דעת דלא יתגלה שקרו ויוחלט בדעת חבירו שהיה שמן בהפך, ובאמת לקמן בברייתא אהא דלא ישגר חבית יין ושמן צף על פיה פירש רש״י הטעם משום ביוש וסכנה כדעת רבינו ולא משום גנבת דעת, משום דלדעת רש״י גם בשמן צף על פיה לא שייך גנבת דעת ומשום דיתודע ערמומיתו, וכמו שכתבתי לדעת רבינו. ואפשר דגם דעת רבינו כך הוא בסוך שמן ריקן דדוקא ביודע בו שאינו סך ולא יתגלה שקרו דאז אסור משום גנבת דעת, רק דלא חש להביאו משום דאינו מפורש כן בברייתא. ולפי מה שהסברתי ניחא גם זאת לדעת רש״י דבדוקא נקט הברייתא סוך שמן מפך ריקן, ואף דביודע בו שאינו סך גם בפך שמן אסור וכמו בסעודה ותקרובות, בכל זאת השמיענו הברייתא חידוש נוסף דאף דבפך ריקן יכול להתגלות שקרו, מ״מ כיון שהוא ידע בו שאינו סך ולדעתו לא יתגלה גנבת דעתו הרי הוא אסור. ולפיכך לדעת הרי״ף והטור והש״ע דבלא״ה לא סבירא להו החילוק בין יתגלה שקרו או לאו, על כן לא הזכירו כלל מהא דיודע בו שהוא אינו סך, דלדעתם אף אם אינו יודע בו שלא יסוך בכל אופן שהוא מכוין לגנבת דעת אסור, וכמו דאסור לשגר חבית יין ושמן צף על פיה ואף דבזה יתגלה שקרו.

ויש לי להביא ראיה לדעת רש״י דדין זה של סוך שמן מפך ריקן הוא ביודע בו שאינו סך, דאנו רואין דבאיסור גנבת דעת דסעודה הביא הברייתא דלא יסרהב בחבירו לסעוד ויודע בו שאינו סועד. גם בריבוי תקרובות דקדקה הברייתא דלא ירבה לו בתקרובות ויודע בו שאינו מקבל, דלשון לא ירבה הוא ג״כ לשון הפצר. וכן העתיקו דין זה הרי״ף ורבינו ג״כ בלשון זה של סירהוב והפצר, ולמה בסוך שמן מפך ריקן לא הוזכר לשון הפצר כלל, רק דלא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן, דזה מורה דאף האמירה גרידא אסור בו, ובודאי אין חילוק לשון כזה בלי טעם וכוונה. אמנם לדעת רש״י ניחא, דבסעודה ותקרובות דשתי אלה מוכנים תחת ידו לתת לו, ולפיכך אין האמירה גרידא אסור בהם, דאף דיודע בו שלא יסעוד ולא יקבל התקרובות בכל זאת מה בכך, דהוא גילה לו

דעתו דלבו שלם עמו, ומצידו לא יבצר ליתן לו, ובאמירה גרידא אין גנבת דעת כלל רק בהפצר יותר מדאי. דכיון דכבר גילה לו דרצונו ודעתו הוא קרובה לו למה לו בהפצר וריבוי דברים אם ידוע לו שלא יועילו, אם לא דרצה לגנוב דעתו ואין פיו ולבו שוין בההפצרה זו, ולכן נקט הברייתא בשתי אלה לשון הפצר וסירוב. משא"כ בסוך שמן נקט הברייתא מפך ריקן, להודיענו דבזה אף באמירה גרידא בלי הפצר ג"כ אסור, דכיון דאין שמן בפך הרי אף באמירה לבדה אין לך גנבת דעת יותר מזו, אבל ביש שמן בפך אף דיודע בו שאינו סך אין האיסור רק בסירהוב והפצר. וכמו בסעודה ותקרובות כמו כן גם בסוך שמן דאם השמן מוכן תחת ידו ג"כ האמירה גרידא מותר, ואינו אסור בו ג"כ רק דרך הפצר, וכמו בסעודה ותקרובות וכמו שביארתי.

הלכה זיין לא יהיה אדם בעל שחוק כו' ולא בעל קטטה ולא בעל קנאה ולא בעל תאוה ולא רודף אחר הכבוד. כך אמרו חכמים הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם.

זה הוא משנה בפרקי אבות [ד, כא]. ובמשנה אחרת באבות [דר"נ טז, א] אמרו עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם. אמנם בשתי מקומות אלה לדבר אחד נתכוונו, דעין הרע זו קנאה, דעינו רעה בשל אחרים. ויצר הרע הוא התאוה. ושנאת הבריות זה הוא הכבוד, השקר המדומה אשר הכסיל חפץ בו. דעי"ז שהוא מנשא את עצמו על הבריות ורוצה להתכבד מהם בכבוד אשר איננו יאתה לו, הרי הוא משניא את עצמו על הבריות, וגם הוא שונא את הבריות. ולחומר האזהרה משלשה הענינים המסוכנים האלה, שנו חכמים בלשון המשנה ענין זה פעמים. והנה חז"ל כללו שלשתן אלה בסוג אחד, משום דשלשה אלה המה בתכונה רעה אחת, כי המה מיגעים ומאבדים את הגוף ואת הנפש, להיות האדם נבהל ומשתוקק לענינים שאינם שלו. כי הקנאה הוא בשל אחרים. וגם התאוה ג"כ אינו רק על דבר שאינו שלו ומתאוה להשיגו, אבל בדבר שהוא שלו לא שייך רק אהבה אבל לא תאוה וחמדה. גם הכבוד הגם דרוב באי עולם חושבין אותו לאוצר נחמד וענין יקר כל כך, עד שהם מבהילים ומבלים כל ימיהם ושנותיהם לרדוף אחריו להשיגו, בכל זאת לו חכמו ישכילו אז בעיניהם יראו ובלבביהם יבינו פחיתת ענינו, כי אם היה הכבוד חמדה גנוזה כל כך כאשר חשבו בני אדם, היה גם אוצר הכבוד גנוז ושמור תחת יד האדם אשר לו הכבוד, כמו שאר חפציו היקרים האצורים תחת ידו. וזה הוא ההוראה היותר נכונה דגם כבודו של אדם איננו שלו, כי איך יטעה האדם את עצמו לחשוב על הכבוד דהוא שלו, הלא איננו אפילו רגע אחת ואי אפשר כלל להיות כמו רגע תחת ידו, רק תמיד רשות אחרים עליו, כי כבודו של אדם מונח תמיד ביד מכבדיו. ואמר החכם כי המתכבד צריך אל מכבדו, ואין המכבד צריך אל המתכבד. והואיל דהאיש אשר הוא צריך לאחר הוא בעל חסרון יותר מהאיש אשר הוא נצרך אליו, על כן המכבד גדול מהמתכבד. ואמרו חז"ל [אבות ד, א] איזהו מכובד המכבד את הבריות, שהמכבד הוא שלם במעלתו יותר מהמכובד.

ואמרו בב"ר מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה. מלך שהכבוד שלו. והכוונה הוא, דהשם ב"ה יתרומם ויתעלה הוא לבדו הוא מלך הכבוד, דהוא יתברך כל ברואיו צריכים אליו, אבל הוא אינו צריך לבריותיו, ולכן הכבוד שלו הן הוא לבדו הכבוד האמיתי. והכתוב כיון בזה באמרו מלך הכבוד, והלא כבוד הוא שם המלה ולא שם התואר. אך הכוונה הוא, דהשם ב"ה הוא מלך ומושל על הכבוד דהכבוד הוא בידו במקום גדולתו אין סוף, אמנם הכבוד המדומה אשר לבשר ודם אין לאדם שום ממשלה על הכבוד רק אחרים המכבדים אותו המה ימשלו בו, וע"כ לא מצינו בבשר ודם תואר זה של מלך הכבוד, משום דכל כבוד של בשר ודם לא יצויר מבלעדי אחרים המכבדין אותו, ולכן אין בידינו לתארו רק בתואר נכבד או מכובד, דהמה מבנין נפעל, אבל מלך הכבוד לא יתואר בלתי בה' לבדו שהוא מולך על הכבוד, וכמו שייסד הפייטן [בתפילה] אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא.

ולפיכך שלש אלה הקנאה והתאוה והכבוד אין באפשרי כלל לפי טבע תכונתן להיותם ביד האדם הרודף אחריהם, וכיון דהמה תמיד ביד אחרים על כן הרודף אחריהם רודף אחר דבר שאינו שלו ואשר הוא ביד אחרים. ולפיכך שלשה דברים הללו ענינם קשה מאוד, וייעף ויגע כל כך האדם ברדיפתו אחריהם כאדם הרודף אחר הצל אשר ג"כ איננו בידו ואין באפשרי להשיגו, והוא מאבד בהם חיי גופו ונפשו, וכמאמרם ז"ל [אבות שם] דמוציאין את האדם מן העולם.

פרק שלישי

הלכה א שמא יאמר האדם וגו' עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין וגו' ולא ילבוש מלבוש נאה אלא השק והצמר וכיוצא בהן כגון כהני עכו"ם גם זה דרך רעה הוא ואסור לילך בה והמהלך בדרך זה נקרא חוטא שהרי הוא אומר בנזיר [במדבר ו, יא] וכפר עליו מאשר חטא

שיסעוד עמו והוא יודע שאינו סועד. וכן לומר לחבירו בכמה אתה רוצה ליתן חפץ זה והוא אינו רוצה לקנותו. יותר מזה אפי׳ אם חבירו מטעה עצמו. כגון שיש לזה חביות יין שלם והוא צריך לפותחו בלאו הכי בשביל חנוני שמכר לו כבר. ובא חבירו לקנות ממנו מדה יין. וזה הולך ופותח החביות (ח) ואפי׳ לא אמר ולא מידי. כי אם שחבירו סובר שפתחו בשבילו ולכבודו הרי זה אסור אלא צריך להודיעו שלא פתחו בשבילו. לפי שלא היה לו לחבירו לאסוקי אדעתיה שאינו עושה בשבילו. אבל אם הוא דבר שהיה לו לאסוקיה אדעתיה שאינו עושה בשבילו. והוא מטעה עצמו וסובר שעושה בשבילו אין צריך להודיעו. עוד יותר מזה מה שאמרו אשר מי שמכבדים אותו במדריגות הכבוד הראויות לתת למי שהוא יודע שתי מסכתות. והוא אינו יודע זולתי אחת. עליו שיאמר להם אחת לבדה אני יודע. וכבר נמצא ענינים רבים של גניבת דעת ואונאת דברים. וחכמינו ז״ל הכניסו אותם בלאו דלא תגנובו ולא תונו. ובהגיעי ברצון השם ללאוין האלה יתבארו ענינים האלה על פרטן ביותר ביאור. וכבר אסרו אפי׳ לגנוב דעת גוי. (ט) והנה החטא הזה חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל הגוי. יען וביען כי שפתי שקר אשמה רבה. ונתחייבנו על גדרי האמת כי הוא מיסודי הנפש:

(ט) **חחלק השלישי** בשקר שאין בו שום הפסד לזולתו. וגם אינו אוהב השקר מבלי תועלת. ובסיפור דברים לא יחליף מכפי ששמע. ובהגדת מאורעות לא ישקר. אבל יחליף וישקר על אודות חפצו וימצא הנאה בשקרותו. אע״פ שאין מרויח ממון ולא יפסיד לאדם בדבר. אמרו רבותינו אשר גם זה אסור. שנאמר למדו לשונם דבר שקר. אבל אין ענשו כעונש המשקר ללא דבר וללא תועלת אשר זכרנו ענינו בראשון שבחלק השני. וכבר התירו רבותינו זה החלק. לצורך קיום מצות ודרישות טוב ושלום. ואמרו שמותר לשבח הכלה לפני החתן בעת חתונתו ולאמר שהיא נאה וחסודה אע״פ שאינו כן. ואמרו מותר לשנות מפני השלום. שנאמר אביך צוה לפני מותו לאמר כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו׳. ואמרו לשנות בשלשה דברים. באושפיזא ובמסכתא ובפורי׳. היינו לבל יאמר כמה טוב פלוני שנתארחתי אצלו. פן ירגילו רבים אצלו ויעני. וכשישאלו אותו על מסכתא אם שגורה בפיו. מדת ענוה היא שיאמר לא. ואם שהה לבא מפני ששימש מטתו. אז כשישאלו אותו למה שהה. יתלה בדברים אחרים ולא יאמר האמת מפני המוסר:

(י) (י) **אבל** אף בכל אלה אם יוכל לעשות שלא לשקר הוא יותר טוב. כגון במסכתא להשיב וכי אתה סבור שאני יודע. או על דרך אחר בענין שלא

מנחת עני

(ח) כך פירשו התוספת בחולין דף כ״ד וכן פי׳ הרא״ש. וכן פסק הש״ע בחושן משפט סי׳ רכ״ח ולא כדעת רש״י: (ט) ל׳ רבינו יונה שם ואיני יודע היכן ואפשר מה שאמר יותר מגזל הגוי הוא לאו דוקא כ״א כוונתו יותר ממשון גוי והיא מה שאמרו טעו׳ גוי מותר וגת אמרו גדול אונאת דברים יותר מאונאת ממון. והיותר נכון. כי כבר נראה דעת הרמב״ם שגזל גוי אינו מן התורה. אבל גניבת גוי הוא מן התורה וכבר הכניסו החכמים גניבת דעם בלאו דלא תגנוב. והרי גניבת דעת גוי הוא מן התורה וגזילה מדרבנן ועיין סמ״ג לאו קנ״ה: (י) אורחת צדיקים בשם ספר החסידים. ונראה ראיה גדולה לדבריהם. מתלמוד יבמות פרק הבא על יבמתו דף ס״ג רב הוה מצער ליה דביתהו אמר לה טלפחי ועבדא חיטצי. אמר חיטצי עבדא טלפחא בי גדל חייא בריה אפיך לה אמר ליה דנפיק מכך טעמא מלפך פירש״י אני היה לי לעשות כן ברם את לא תעביד הכי שנאמר למדו לשונם דבר שקר ע״כ ואף

יד הקטנה: גוטליב, דוב בריש בן יעקב<<מחשבה ומוסר;>> {2} עמוד מס 458 הודפס ע״י תכנת אוצר החכמה

נסחכל הרב בפניו ואמר לו סר עונך מה היה הרבר ואו הניר לו הענין, ער כאן. מוכח מזה שאין לסמוך על ניקור התרנגולים בחצרות וכיוצא. ומפני שיש איסור לאכול קורם להם לכן אם הפסיק בין המוציא לאכילת הבציעה לזרו ליתן להם מאכל אין צריך לחזור ולברך. ונראה לי רבין נסילה להמוציא רשאי להפסיק לכתחלה לצוות ליתן מאכל לתרנגולים.

דין הליכה למשא ומתן.

שלו

אחר הלימור רשחריח כחב הטור רילך לעסקיו, רכל חורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון שאם אין לו מה יאכל העוני יעבירנו על רעת קונו. ומכל מקום לא יעשה מלאכתו עיקר אלא ארעי ותורתו קבע כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט, ער כאן. אבל לא לסמוך על נס מבלי שיעשה הוא שום רבר כי אין הברכה שורה אלא על יש וכמו שררשו רבותינו ז"ל וברכתיך יכול אפילו יושב ובטל תלמור לומר בכל אשר תעשה.

שלז

ובלכתו לעסקיו אל ילך אחר טיולים וכל שכן אחר שיחות יושבי קרנות רק ימהר לעסוק מה שיש לו לעסוק ואם בשעה שהולך בררך ואינו עוסק בעסק מהרהר ברברי תורה מה טוב חלקו ואז אחרי שאינו בטל הרשות בירו לילך לטייל על שפת הנהר או במקום רבסים אוירא כרי שיהיה רעתו צלולה וכשיחזור ללימודו וכמו שפירש במררש שמואל על ואתהלכה ברחבה-כי פקוריך ררשתי שרצונו לומר שהלך רוד המלך עליו השלום לטייל ברחוב אחרי שלמר וררש פקודי התורה כרי שתחזור רעתו להיות צלולה אחרי עבודתו מיניעת פלפול התורה.

שלח

ומי שליכודו הוא על דרך זה מקרי תורתו אומנתו ופטור מברכת התורה כשחזור ללימודו. אכן המפסיקים אחרי לימודם בהרבה רברים בטלים שלא לצורך משמע בטור רמחויב לחזור ולברך שכתב שממהר לעסקיו כדי לחזור וללמוד. אכן בשלחן ערוך כתב סתמא ראם רעתו לחזור וללמוד פטור מברכת התורה, ומי שלמר באופן הנ"ל יוצא מידי ספק וה.

שלט

ומשמע רלכולי עלמא היכא ראין רעתו לחזור וללמוד טרם שישכב כנון מי שיש לו עסקים נרולים או מי שאינו לומר רק קביעתו ואירע במקרה שחזור ולומר צריך לחזור ולברך ברכת התורה.

דין משא ומתן וגניבת דעת.

שמ

כתוב בספר המוסר בשם מררש הנושא ותנותן באמונה נכסיו מתברכין מפני שכני ארם בוטחים באמונתו וממונם מצוי בירו תמיר, ונקרא צריק

יוסף אומץ האן, יוסף יוזפא בן פינחס זליגמאן עמוד מס 86(הוצפס ע"י תכנת אוצר החכמה (0

שנאמר וצריק באמונתו יחיה. אבל הנושא והנותן שלא באמונה הרי זה מזומן להפסד נרול בממונו ונפשו שנאמר ואץ להעשיר לא ינקה. וטוב המעט הקנוי ברין מחרכה הקנוי שלא ברין.

שמא

יוהר מלשקר בריכורו וכמשאו ומתנו אף שאינו משקר במרה וכמשקל כנון שישבח ממכרו במה שאין כו או שיאמר פלוני רצה ליתן לי כך וכך בערו והוא שקר שאמרו חכמינו ז״ל המשקר כאלו עובר עבורה זרה והוא מאותן כחות שאינן מקבלין פני השכינה, אמת יעשה דרכו.

שמב

ואפילו אם לא ירבה ברמים על ירי שקרו כנון שאומר פלוני רצה למכור לי או אני יכול לקנות ממנו בסך זה ואף על פי כן אקנה ממך או אמכרנו בסך זה לאהבתך וזה שקר שיש בו איסור והוא גנבת רעת.

שמג

ואפילו בלי ריבור שקר אסור לעשות שום מעשה שיטעה האדם עצמו בממכרו. וכתוב בספר חרדים אסור לגנוב רעת הבריות ואפילו רעת הערל ולפי שגנב אבשלום שלשה לבבות נתקעו בו שלשה שבטים. כיצר, היה יורע שיש מום בממכרו יוריענו ללוקח אין מפרכסין כלים ישנים כרי שיראו כחרשים אין נופחין את הקרביים ולא שורין את הבשר בטים לפי שטלכן והכחוש נראה כשמון, עד כאן. ובר״ח כתוב שהגונב רעת הבריות כגונב רעת עליון.

שמד

במסכת חולין חניא אל יסרב אדם לחבירו לסעור אצלו ויורע שאינו סועד ואל ירבה לו בהקרובות ויורע שאינו מקבל ואל יפתח לו חביות המכורות לחנוני רצונו לומר שפותח לו חבית מלאה ואומר שלכבודו פותח והאמת שרוצה לפתוח בלאו הכי כרי למכור אותה במרה, ואם בשביל כבודו מותר. מכאן יש היתר למה שרגילין פה לקרוא ולומן לכל הסעורות אלמנות אף על פי שיורע שאינן הולכין למשתה גם מסרבין לנרולי העיר לילך למשתה אף על פי שיורע שאינם סוערים ולהרבות מנות מסעורה לאותם שירוע שאינם מקבלי׳ כי בזה מראה את כבודם כי באמת אם לא יעשה להם כנ״ל הוא בעיניהם נריעותא.

שמה

הנה אי אפשר להעלות על ספר כל אופני גניבת רעת רק האדם יראה ללבב עצמו אם הדברים מלב או בגניבה ויזכור לעונש הנרול הכתוב לעיל וישמר מהם כמפני חרב. אכן אם האדם מטעה את עצמו ומחזיק טובה לחברו על מה שסבר שטה שעשה חברו היה כרי לכבדו או איננו מחויב

לומר לא עשיתי רבר לכבורך רק הרשות לשחוק אחרי שהוא לא רצה להטעות את חברו רק הוא מטעה את עצמו.

דיני שבועה והזכרת השם

שמו

מפני שדרך העולם לישבע על ירי משא ומתן כתב הטור בריני משא ומתן וזה לשונו, ויוהר מלהוכיר שם שמים לבטלה שכל מקום שהזכרת השם מצויה מיחה מצויה ומאר מאר יוהר הארם בענין השבועה שהרבה הפליגו רבותינו אפילו בענין שבועת אמת כמו שאמרו חכמינו ז"ל אלף עירות היה לו לינאי מלך וכלם נחרבו על שבועה אמת, ער כאן. וכחוב בחררים המוכיר שם שמים לבטלה חייב נרוי ולרברי קצת מפרשים אם לא נרהו השומע חייב הוא נירוי שהיה לו לנרותו בפומבי ואם מחיירא ממנו היה לו לנרותו בינו לבין עצמו ולהחירו מיר כרי שלא יהיה מכשול לרבים. ולזה נהגו החרם נירוי לעחים ירועים כרלעיל.

שמז

עור כחוב שם הוכרת שם לבטלה הוא בכל לשון בין בשבועת חנם שלא השביעוהו בית רין או בקללה או ברברי הבאי. מכאן מוכח נרול העונש לאותם שאומרים בלשון אשכנז אַו גאָט לעבט, וכן השומע ושותק.

שמח

ראה העון הנרול בהזכרת השם לבטלה שאפילו בפרשת קרבן למרו חכמינו ז"ל מן המקרא שלא יאמר לה' עולה לה' שלמים, שלא ינמור ריבורו על ירי רברים אחרים ונמצא שהזכיר את השם לבטלה רק יאמר עולה לה'.

שמט

אכן להוכיר השמות המוזכרים בגמרא ובפוסקים נראה לי רשרי, ומצוה להוכיר בפירוש בשעת לימור ולא לכנות ארושם וכיוצא רלרעתי אינו דרך כבור כלפי מעלה לכנות שהרי הכנוי לארם הוי ביזוי וכן שמעתי מהקרמונים.

שנ

בר"ח ות"ח כתבו שאין לישבע ח"י נפשי כי הנפש חלק אלהי ממעל. כחוב בס"ה סימן תרס"ו אל יאמר ארם אם אעשה כן איני יהודי דרבר רע אפילו בתנאי אסור לאמרו.

אחזור למשא ומתן

שנא

אף על פי שהנושא והנותן ברברים אין חברו יכול לכופו בריני ארם שיקיים רברו ולא לענשו לקבל עליו מי שפרע מכל מקום בריני שמים יש

בעה"ב ולא שכחוהו פועלים ולא שכחו בעה"ב אינו שכחה. פי' דכ"ת רוויהו משתעי קרא, כי תקצור היינו פועל שקוצר בשדך זה בעה"ב וכתיב ושכחת אתרוויהו.

תנן בפאה פ"ו ומייתינן לה בב"מ [י"ח ו'] שלפניו אינו שכחה של אחריו שכחה שהוא בכל השוב. זה הכלל כל שהוא בכל תשוב שכחה כל שאינו בכל תשוב אינו שכחה. ב' עומרים שכחה ג' אינו שכחה. וטעמא דכתיב עומר, עומר ולא גדיש וכיון דאיכא ג' מקרי גדיש מבאן אמרו בפיאה פ"ד העומר שיש בו כאתים ושכחו אינה שכחה פי' (ד) דגדיש סיקרו, ב' עומרים ובהם סאתים רבן גמליאל אומר לבעל הבית וחכמים אומרים לעניים והלכה כחכמים. וטעמא תנן התם שעומר גדיש ושני עומרים כריכות. ותניא בב"מ פ"א יהיה לרבות שכחת העיר פי' בא בעיר ושכחו זכור ולבסוף שכוח בשדה לא הוי שכחה דאיתא גביה וכה ביה בעיר לא (ה) הוי שכחה דליתיה גביה דליזכיה ביה. והשכחה נוהגת באילן, דתניא בספרי ומייתינן ליה בחולין בהזורע והלחיים [ק"ל ו'] כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך אהריך זו שכחה ושאר אילנות ילפי מזית:

ותניא בתוספתא דפיאה (ו) ג' בתבואה לקט שכחה ופיאה ארבעה בכרם פרט ועוללות שכחה ופיאה:

תניא בספרי מניין שפפק שכחה שכחה ת"ל ליתום ולאלמנה יהיה. אמר ר"א (ז) מניין למאבד סלע מתוך הכים ומצאו עני והלך ונתפרנס בה שמעלה עליו הכתוב כאלו זכה לו ת"ל לגר ליתום ולאלמנה יהיה.

סימן קכד [רנה]

לא תגנובו. את ה' אלהיך תירא ותעבוד ותקיים ככל אשר צוה בפ' קדשים לא תגנובו. ותניא בת"כ לא תגנובו מה ת"ל מכלל שנאמר בגניבה שנים ישלם למדנו עונש אזהרה מנין ת"ל לא תגנובו לא תגנוב ע"מ למיקט (א) [לא תגנוב] ע"מ לשלם תשלומי ד' וה'.בן בג בג אומר לא תגנוב [את] שלך מבית אחרים שמא תראה כגנב אלא שבור את שיניו ואמור לו את שלי אני נוטל. ותניא בסנהדרין כאלו הן הנחנקין [פ"ו ו'] לא תגנובו בגונב ממון הכתוב מדבר אתה אומר בגונב ממון או אינו אלא בגונב נפשות אמרת צא ולמוד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, במה הכתוב מדבר בממון אף כאן בממון.

נ"ל לפרש בממון למעוטי נפשות אכל גונב דעת הבריות במידי דממון הוי בכלל ממון ועובר על לא תגנובו. כדתניא בתוספתא (ב) ומייתי לה בחולין בניד הנשה [י"ד ו'] ג' גנבים הן הראשון שבכולם גונב דעת הבריות והמרבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל מסרב בו לאכול ויודע בו שאינו אוכל. ואין לומר שאיסור גניבת דעת במידי דממון דרבנן שהרי מצינו שנענש אבשלום עליו בסוטה פ"א [ט' י'] תנן לפי שגנב ג' גניבות לב אביו ולב כ"ד ולב כל ישראל נתקעו בו ג' שבטים שנאמר ויקח ג' שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום (ג) לב אנשי ישראל וכתיב ותגנוב את לבבי וחשוב גונב דעת מגונב ממון ונפשות שהרי התירה תורה בעובדי כוכבים גונב נפשות דכתיב גונב נפש מאחיו מבני ישראל ולא מבני עובדי כוכבים. מ ם ו ן, אמרי' בב"ק בשור שנגח (ד) את הפרה ראה ויתר גוים התיר ממון של כנענים לישראל וגונב דעת אפי' של עובדי כוכבים אסור שלא כיצינו שהתירה תורה בעובדי כוכבים.ואע"ג דכתיב לא תגנובו ולא תבחשו ולא תשקרו איש בעמיתו (ה) לא

תועפות ראם

הירושלמי ופי' הספרי לפניהו וחכמים מחייבים מכאן לממרו כו' ועי"ש בז"ח. (ד) פי' דנדים מיקרי. עיין ב"ב ע"ב ב' רשב"ם ד"ה תורת נדים עניו שכתב דלפיזו כשהוא נכתו מיזו שכחה כדדרשיון בספרי שומר ולא הנדים שכ"ל והיזו פי' רציזו הרמ"ם ונם' מילי דזיקין ב"ב שם היזה דברי הרשב"ם ב"י ולמאי דזיקיה ליה למ"ל מלקחתו יפיזך ליה ממש"כ הרשב"ם שם ס"ה שני שומרים כו' ועיין במציעות הגר"ח פיזה פ"ו מ"ו ברע"ב ד"ה לא אם תמרת משכ"ם כשם ס"ע. (ה) לח. ט"ם הוא וכן מיקה חווי העמודים בגדפם וכ"כ הסם הדם. (ו) פ"ב והוכח בחולין שם ושם תמרו בחולין ב' שכחה ופיאה וכ"ה בגדפם וכתן ליתה ועיין שם' פאת הכלכן סי' ד' שקל"ד שיטת הגר"ח ועיין לקמן סי' ק"ם שכתב שם דעיטו שיש שבחולין. (ז) רשב"ע תומר ממין כו' כ"ע וכן בח"כ ויקרא ה' י"ו גיטת רשב"ע ועי"ש בתורת יותר ממשכ"כ בקן וכם' הרוקח בריש הספר סוף הל' חסידות הובא בלבוש הת"כ תנא נדברי רבי שם שכתב הרוקח בזה"ל רבי תומר הם"ל יתבר ינא את דעתו ניער לחטוא עניש וגו' ואם הכתוב עכ"ג שכא לו ספק נפש שמור משתה המנכה את הלדקות כי' עשכ"ו בתיבון לו נפשו ע"ל תנל בלשון הת"כ לפניו כתוב רבי תומר הם"ל כו' רבע הכתוב שהוא נפש שמא לממי שבא לידו ספק נפש וגם ידע לתמר מעתה כו':

(א) למיקט ע"מ לשכם תשלומי כפל ע"מ כו' כ"ב בגדפס וכ"ל לוקם בספ"מ ל"ת רמ"ד כיתוב כמש"כ כקן וכ"ה בשלהות דרמ"ע שילוחא ד'. (ב) פ"ו דב"ק ובם פיזתא ז' גבפס הם וכ"ה במכילתא מבפסים פי"ב. (ג) וכתיב [ש"ב פ"ו ו'] ויגנב אבשלם את לב כו' כע"ע. (ד) שנגח ד' וכ' [ב"ח ה'] כע"ע. (ה) ראי בעמיתו לא כו' כע"ע ובמש"כ לקון ק"ה כ' לא תגנובו לא קאי אבעמיתו במציזת הלשון דה"ל היה לו לומר מעמיתו ושוד כי ענין אחד הוא וחידוש בעיני בלא זכר שם רציזו ע"ו, ורחיזיו שם' קובץ להרמב"ם פ"ב מהל' דישות ה"ו בכ' דלפי' לפי הסוברים דבב"ק אסור מה"ת אף לעוי בעיזו דוקא במכירה אבל נבי מתנה דב"ב אבריון נמיבת דעת ידלי חיזו אבל

קאי אתנגובו, שהרי טעם ניגון מפסיקו ומצינו פסוקי טעמים מן התורה (ו) כדאמרי' בנדרים פ"א (ז) אין בין המודר הנאה [ר"ח כ'] ושום שכל אלו פסוקי הטעמים. ואפר שמואל בפ' גיד הנשה אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עובד כוכבים. ושמואל (אמר) במידי דממון מירי וגניבת גוי במקום שברור לו שאינו יודע העובד כוכבים הוי בטעות ושריא. ואפילו איסור דרבנן ליכא. כדאמרינן בהגוזל ומאכיל [ק"ב כ'] רב כהנא זבן מעובד כוכבים מאה ועשרים חביתא בכלל מאה ואבלע (ח) ליה זוזא, רבינא זבין דיקלא איהו וגוי לצלוחי א"ל לשמעיה קדים ועייל דאי עקבא דגוי מניינא ידע. רב אשי הוי קאזל בארבא חזא שיבשא דנפגא דתלי לבר מפרדסא א"ל לשמעיה זיל חזי אי דעובד כוכבים ניגוז ואייתי לי. וגנב נקרא כל היכא דמיתאמר (ט) מאינשי גנב הוא. ועוגש גניבת ממון בפ' ואלה המשפטים כי יגנוב איש שור [או] שה ושבחו או מכרו

תועפות ראם

מגת מדרכן פ"י ומינו כראה כן מנהון פירשים דכלל סמרכה לו בתקרובות ויודע ס שמינו מקבל כו' ככלל שמרי נגביש במידי דמשו כראה מדברי רבינו שפי' לא תגנוב ע"מ למיקם מה"מ שכ' הש"מ לב"מ שם למייתי שמינו רוצה לגבב הגניבה בידו אלא הוא נוטב ע"מ לגזרו וכמ"ש רש"י ב' ס' ל' והדר מהדרים מיהנים עי"ש הש"ם ותוס' ו' דולמי מיקרי גונב דעת שכריות במידי דממון וזו דלוריית כמבואר בדברי רבינו ועיין מגדים ע"מ ב' שבותם ע"מ למיקם כו' וכמ' יפות מדים יד שמות אות כ'. (ו) מה"ת כו'. גם רביד מהב פ' קדושים פ' לא תגנבו כ' ע"ש תימה הרי פ"ב ר' יוחנן (נדרים ו"ו ב') המקדש אסור ללמוד למדר מגלה דסיפוק מעמיס לו לתורייתא וכתב הר"ן בדב ור' יוחנן הלכה כר"י וכ"פ הרמב"ם בפ"ו מכל' נדרים עכ"ל ורמיתי להגהון יעב"ן מסדר חפלה שלו בתוך מגדל עוז עליו בכתיבה שכ' וז"ל לאמר הוא בתגינה דגמרת שם [נדרים ו"ו ב'] גם שם"ם לתורייתא. ועלה מייתי שהיו דיוקלא כאורת מלמדים כו' זה שם"ם פ"ב מ"ו דאמר הוא בתגינה [ו' ב'] ר"מ לסיפוק מעמיס מליגא דר' יוחנן דאמרה למילתיה. ורמב"ד פליג עליה ואמר כ"מ לשונה שמקריבו ישראל במדבר. סבר כרב כרב ותגינא דלכתא עכ"ל המג"א. ותרי תמיהי חזיק הכא. ח) מה מגת מסקנא בנדרים דשם"ם לתורייתא. ב) מה שאמר דלכתא כרב הוא לסיפך ממש"כ שר"ן לענין הלכה רב ור"י הלכה כר"י וכ"פ הרמב"ם ז"ל וכמ"ש הרא"ש כ"ע והכה כריב"ם שסניב להרמב"ן בשם נדרים כ' וז"ל ר' יוחנן אמר שכר שם"ם דבני לעקדת כדפ"ע מקדת לכתיב ויקדו בשכר תורת מלמדים ונו' ויבינו במקדת זה שם"ם ומה ת"ל ניתת בכלל ואותו טה ה' וכבר לעולו שרי שכ"ע ולכאורה לברי הריב"ם מתוסיו כה בגמרת הוא מברי רב שאמר ויבינו במקדת זה שם"ם לסיוני לדבריו שאמר שפר שימור מבל שכר שם"ם לתורייתא ותשור ליעול שכר שם"ם משל"כ ר' יוחנן ע"כ לא פ"ל דרש זה וכמ"ש כהום בנדרים שם ד"ה ואמרי לה אלו המסורת וז"ל מלן לחית ליה שם"ם לאו לתורייתא משרש המסורת חסירות ויתירות עכ"ל ומה זה שהניח הריב"ם בדר' יוחנן מדרש רב בר סלוחיה ובחתת קשה לי להגה רב תגלגל אמר רב דרש ג"כ משורש זה תרגום ופ"כ הוי תרגום נ"כ לתורייתא דומיא דשם"ם ותשור ליעול שכר על התרגום ולהניא אמרו בירושלמי למדרים פ"ד ס"א יכול מקרא ותרגום ת"ל חקים ומשפטים חקים ומשפטים אחה מלמדים בחגם ואי אחה מלמדים בחגם מקרא ותרגום עכ"ל והוצה בר"ן ורפ"ם וריי"ף מבואר מזה דלף על תרגום רשפי ליעול שכר וע"כ הברלה לי מזה דבאמת בירושלמי סליג על הבבלי דנגלי מסרם דר' יוחנן לאמר שכר שם"ם פ"ל שם"ם ולו לתורייתא ובירושלמי פ"ל בתג"ב שם"ם לתורייתא מ"מ מדכתיב רחה למדתי ונו' חקים ומשפטים ילפינן מזה לדוקא חקים ומשפטים אפשר לגמוד בשכר ולא מקרא [ר"ל שם"ם] ותרגום ואחזה לה בזה מפ"ב בם' העודה בירושלמי מ"ח שער הריחנון פי"ב בשבועה חשובה נאחת להחכם מהרמ"ק בם' בן יוחאי מעגה ס"ם שאמר שהניחה ושם"ם הלמ"מ ו"ל ושם"ד דמסיני הוה היה אפשר למלמד ליעול שכר שם"ם ג"כ משום רחה למדתי כו' עכ"ל ונשמ"כ הדין עם הבן יוחאי ותג"ב לכל היכא דליגיי בירושלמי ובבבלי הלכה כבבלי מ"מ בשעמת דר' יוחנן דהוה שהמת בירושלמי שמכינן יותר על בירושלמי כיון דגרשה משם ברור דעת ר' יוחנן מאי מעמיה ונדולה מזו עיין בשהרי"ק שורש ק' ובה ת"ם ד' הריב"ם ילף ר' יוחנן ס"ל ויבינו במקרא זה שם"ם ותש"ה ניתת בכלל ואותו טה ה' ובכר ליעזרו שרי ותשורת שאה ד' חקים ומשפטים ושמ"ב מתמיהת הרמ"ה דשם"ל בשיטת בירושלמי ובהריב"ם ונה בדברי החוס' דשחום כ"ב נפי שיטת חלמודא דידן שו"ל שם הגר"מ פנים מחירות על בירושלמי בשהב"ק יתמוה נדרים פ"ד ה"ג שב' נם כן בירושלמי פ"ע שאה ללה בגמרת דיון מך מבה"ם בעניו מקרא שבירושלמי בשהב"ת נה הבין דפי' מקרא ר"ל שם"ם נם הטעם שב' שם ע"ם בגמרת בנדרים ו"ח ב' ח"ל אבל מדרש ובלמות דשם נדרים ע"י פלפולא ואח ניתנו למשה נבדו והוה נבו מוסת עין ותתה ליעזרא בשאה כו' מש"ה ע"ו ילפינן ממשה דמה לי שאה בחם לף שאה בחגם ומש"ה דרשו כאן בירושלמי חקים ומשפטים בחגם כו' הוה חמוה מאד לחקים ומשפטים חינם פלפולא בעלמא שניחן למשה בסיני לגדו כמ"ש בגמרת בנדרים שם אלא פלפולא בעלמא ונשון אלא מוכח להגמרת הדר מציניו קמאי לותי טה ותי לכם אלא לחקים ומשפטים טה שמשה שילמדם ליעזרא כרי לחינם פלפולא בעלמא ובעיקר דבריו שם שמשה קיבל שכר בעד תורה שבכתב חייבו שסולא על לחותת חלילה למשה ללמדם ליעזרא כרי לחינם פלפולא בעלמא ובעיקר דבריו שם שמשה קיבל שכר בעד תורה שבכתב חייבו שסולא על לחותת חלילה למשה ללמדם ליעזרא כרי לחינם פלפולא בעלמא ובעיקר דבריו שם שמשה קיבל שכר בעד תורה שבכתב חייבו שסולא על לחותת חלילה

(י) חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה וכתיב ואם המצא תמצא בידו הגניבה משור עד חמור עד [שה] חיים שנים ישלם. ותנן [נ"ק פ"ג ג'] מרובה מדת תשלומי כפל ממדת תשלומי ארבעה והמשה שמדת תשלומי כפל נוהגות בין בדבר שיש בו רוח חיים בין בדבר שאין בו רוח חיים וכו'. התם בגמרא מפרש טעמא (יא):

סימן קכה [רנו]

לא תגזול. את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד, צוה בפ' קדשים לא תעשוק רעך ולא תגזל וגזל הוא בממון דילמוד סתום מן המפורש, דכתיב ויגזול את החנית מיד המצרי וכתיב ויגזלו את כל **אשר (א) לאבימלך, וגולן נקרא כל היכא דמיטמר (ב) מאינשי.**

תולדה לגזלה הערמה, כדאמרינן בשבת פ' מפנין [קכ"ע ע'] בולהו איערומי אסירי לבר מהא, האי מאן דעבד מילתא ולא איפשר ליה נשקול זוזי מאבא וניזל (ג) אחנותא עד דניטעום רביעתא דחמרא.

תועפות ראם

למירתת ועיין בב"ק ע"ש ב' שאמרו אם וכ"ש הא דקא מפחדי דלמא ניחזיקו מיניה וניערקו מיניה ומ"ב מימתי מקרע בגד היכא דמיפחד מטום דמירתת מחיכי. ורמיתי להעיר פה בדברי רש"י ב"ק ע"ח ב' ד"ה בגד פסר עמו כו' בב' סם ופסקינהו להקדם פסור דמניח היזק כתיב כו' ומניגא דר"ש כו' ע"ש והגרי"פ נחי' הש"ס שם שכתם"ם קשוח מיוחב כ' מוכח מדברי רש"י דבגוב מן ההקדם פסור אפי' מן הקרן ולא ידעתי מנליה שהרי וגוב מניח היזק למעט הקדם היינו מכפל כו' וכ"כ הרמב"ם רפ"ב מהל' גניבה כו' הרי לקרן ודאי חייב ואפי' שהה מעט ממני ע"ז ועיין חסק שלמה בשם"ח ועש"ד הפסוח בדעת רש"י דם"ע בהרמב"ד בב' הרמב"ח נחי' בב"ק ז"ע"ז לדעת ר"ש קמבע"ע ונלחשוט כפל לבעלים דבמין הקדם ואפי' שור הוח מטלם שהרי היזקו שור אבל הכפל שהוא מטלם לבעלים שהרי מניח היזק קריבן ניה טוען ואייב בחריוחו לדעת ר"ש מאי מטלם בבם שהרי לא היזקו אלא בבם שהוא פוסר עלמו בבבם ב"ד מני ע"ל בק"ע בעינא ע"ש ובן הוא בוחת רבינו שמחה ב"ר שמואל בב' האו"ח בב"ק ד' קס"ז ע"ב ח"ע בם ט"ב לא בקמבע"ע אלא דוקא הפרים שור לעולם אחין בלן דבר הגורם לממון אלא שור או בן יומה אלא בשאר בית הבגב ממונו בלום בשאלם בשאלם דבר הגורם לממון דהייט שור והמותר מבל הקדם דאמר אחמת ובוגב מניח היזק ואפ מניח הקדם ע"ז ור"ע אמי לענין חבלום בבפל דהא מקרע לא ממעטינן הקדם ומ"ב מטלם הגבב להקדם שור אך בפל בר"ח בפיטלם הפסד דבר הגורם לממון דהייטו בבם ובחור או בן יומה לרחב"ע יש אלא בשאר בית הבגב ממונו בלום.

(י) הגה בב"ק ע"ח ב' אמרו ת"ק סבר ופשהו בולו בעינן או מכרו בולו בעינן ובמכילתא מפסקים פי"ב אמרו הקיש הכתוב שובח למוכר ומוכר לשובח בו מניחה בלה אף מכירה בלה אף מקיש בלה וקשה למ"ל להקיש מכרו בולו מבמע וי"ל להקיש הוא מה מניחה בולה בחמת אף מכירה בולה בחמת ונחפוקי מכרה חניין או מכר חנייה לזה ואייה לזה ובכסיא דירושלמי פ"ו דב"ק ה"ה עי"ש בגה"ב למפרשי היט ומ"ב בעינן מכרו לאדם אחד אבל מכר לשני בני אדם בפסור מד' וה' וה"ה נתן במתנה דוקא לאדם אחד חייב ואף לשני בני אדם דומיא דמניחה ומ"ב נבב שור או שה והפקירו בפסור מד' וה' אלא עדיף הפקר ממתנה ואלא כמו שכתב בספר הבד"מ מבבות יבואל סי' כ"ח דהפקר מחייב בד' וה' מה לי נתנו לאחד מה לי נתנו לבנים ע"ל דאדרבה מהנו לרבים פסור וה"ה הפקר שבתנו לבל העולם לזבות בו ואמ"ב בלא זבה בו אלא אחד מ"מ בשעה שהפקירו נתנו לבמה בי אדם בינוני לזבות בו בחחת, אם מה אחידם שם דהא לחייבה תורם תשלומי ד' וה' בנוגב שור ומכרו לאו דוקא שימבור לאחרים אלא אפי' בשמכרו לבנגב עלמו אמי מטלם ד' וה' אלא מניגו שום חיוב כאה ע"ל אלא כן הבור לעבדיו אמרו במכילתא שם מה מניחה חוץ לרשותו אף שניחה חוץ לרשותו הרי למכירה בניחא שניחה חוץ לרשותו אלא כשמכרו לבעבדיו ואפבי המכילתא שאמרה עבא ברשות הבעלים דפסור ר"ל נבב ופבא ברשותם בשמניחו ב"ק ע"ש ג' וביעיין לה ממכירה למכירה ע"ב מוכר חוץ לרשות הבעלים, אולם הבוב"י מ"ת חיו"ד סי' קי"ד מיבש להפקיר דבר לאחד לוכח שי"ם וה"ל בבה"ג יחחייב בד' וה' ובפ' ערוך השלחן להגרי"פ שפשפיין בלים"ת להו"מ סי' רע"ג ס"ו בחה דבדי הבב"י דאין זה נדר הפקר ופי' ד' המג"א סי' תמ"ח סק"ד דהשתם הוא משום דיהוי הפקר בשעות ומחב"ת ז"א דב"ב הוה חוץ של יחראל שעבר עליו השבח ואסור בהנאה כיון דלא אפקריה. (יא) ר"ב הב"י חסר לחו דלא בחשבון. יפ"ז. ועיין מה שבתבתי דאם עמוד הרביעי:

(א) יעבור עליהם בדרך וינד לאחמלך כל"ל ועיין ב"ק ע"ש ב'. (ב) דלא מיסמר כל"ל וכ"ה בגלפס. (ג) וגזל אחנותא. לפניהו בגמרא הגירסא וניזל בגב חנותא וכ"ה בגלפס וכ"ה בעירוך בך וכתב לי הרב הגאון מהרש"א דאיבעיא להו בש"ס ב' סעודות וחלי יין הוא שיעור מזון ב' סעודות והלי לוג יין הוא שיעור מזון ב"ם לאכול בו כמחור בעירובין (ג' ע') מ"מ עכ"פ אינו שלא דמיו יותר מפורדין דכל שיכול למכור ולקנות בדמיו מזון ב"ם אינו מחויב ליתן לו יותר ואדרבה מלא דבריו הוא פחות מפורדין ועכ"פ לא יותר [ומ"ם בפסחים כ' ב' בותין מנה בסלע ומזלפין בחמים הוא ע"ד בוזמא. ועיין ב"מ מ' ע' בחחרא דר"י רמו מ"ח בוי בדמ אחד בשיעה זוזי כו' אך ב"ל שחבור שיעור בוח בחה עי"ש בפרש"י] ופורדין שני חיסרים ממלא דבריהם יין לא יותר מלמי חיסר ולפי"ל למ"ד שבה פרוסות בחיסר בשיעורם בבב חחחה שיעור דבריהם יניח לבאו"ח בחות מזו"ם אחין בו דין ממון אבל שהורין להם אלא להורך אין לעשות הערמה כ"ל בחופן זה אלא יפריש רק פחות מזו"ם לבאו"ח וחחולי קחלי ליה עכ"ל ולפ"ח אך לפחם"ב כאן בהבח"י נראה דלאו דוקא הוא. והבה ראיתי בספר זברון שמואל בב"ק קי"ם ע' ב' שב' שם לגר"ם דם"ל בל שבות למבות ול"י שיטורים אלא לבדבן ח"ב לא נבדבן אלא בשבות הבמור מבשיעור אלא בחופן זה אלא יפריש רק פחות מזו"ם לבאו"ח וחחולי קחלי ליה עכ"ל ולפ"ח

ספר יראים <תועפות ראם> אליעזר בן שמואל ממץ עמוד מס 188(הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה (0

רנג **הזהיר** הכתוב בעשרת הדיברות לא תגנב ותניא בפרק הנחנקין לא תגנב בגונב נפשות הכתו׳ מדבר אתה או׳ בגונב נפשות או אינו אלא בגונב ממון אמרת צא ולמד׳ מ״ג מידות שהתורה נדרשת בהן דבר למד מעניינו במה הכתוב מדבר בנפשות׳ ואזהרת הכתוב בכבירה כתיב בהר סיני לא יסכרו ממכרת עבד׳ וענש בפרשת תצא כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל ואינו חייב עד שיכניסנו לרשותו וישתמש בו שנאמר והתעמר בו ומכרו ואמרינן בגמרא ותנא קמא לא בעי עימור ואמרינן עימור בפחות משוה פרוטה איכא ביניהו וקיימא לן כרבנן׳ תנן הגונב את בני רבי יחנ׳ בן ברוקא מחייב׳ וחכמי׳ פוטרין׳ גנב חציו עבד וחציו בן חורין׳ ר׳ יהודה מחייב וחכמים פוטרין׳ ובתרויהו קיימא לן כרבנן׳ ומנלן דבחנק דאמרי׳ בפרק ד׳ מיתות׳ כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק׳ ופירש ר׳ הטעם נאמרה מיתה בידי שמים׳ ונאמרה מיתה בידי אדם מה מיתה בידי שמים אין בה רושם׳ אף מיתה בדי אדם אין בה רושם׳

רנד **צוה** הקבה בעשרת הדיברות׳ לא תחמוד בית רעך ולא תחמד אשת רעך׳ וחימוד נקרא שלוקח דבר בעל כרחו מחמד שחומד אתו או בא עליו בעקיפין שלא כדין ונותן דמיו אבל חומד במחשבה בלא מעשה לא נקרא חימוד׳ ותניא במכילתין יכול החומד בדברים עובר ת״ל לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך מה להלן עד שעושה מעשה אף כאן שעושה מעשה והיינו חמסן ויהיב דמי ועל אונס כזה מקשי׳ בבבא מציעא פ״ק והא קא עבר בלא תחמוד׳ ומתרץ לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו׳ פי׳ ואינו כי אם דמים אלמא חומד לוקח בעל כרחו של חבירו׳ לא תתאוה שנה הכתוב לעבור עליו בשתי לאוין׳

רנה **צוה** הקבה בפרשת קדושים לא תגנבו׳ ותניא בתורת כהנים לא תגנבו׳ מה ת״ל מכלל שנא׳ בגניבה שנים ישלם למדנו עונש אזהרה מנין ת״ל לא תגנובו על מנת למקט לא תגנבו על מנת לשלם תשלומי כפל ותשלומי ד׳ וה׳ רשבג או׳ לא תגנב את שלך שמא תראה כגנב׳ אלא שבור שיניו ואומר לו שלו אני נוטל׳ ותנן בפרק נחנקין בסנהדרין לא תגנבו בגונב ממון הכתוב מדבר אתה או׳ בגונב ממון או אינו אלא בגונב נפשות אמרת צא ולמד מ״ג מידות שהתורה נדרשת בהן במה הכתוב מדבר בממון אף כאן בממון׳ (כראה לי פי׳ לממון לממש כפשות׳) אבל גונב דעת הבריות במידי דממון הוי כי גונב ממון ועובר על לא תגנבו כדתניא בתוספת׳ דבבא מציעא ומייתי בפרק גיד הנשה ג׳ גנבין הן הראש שבכולן גונב דעת הבריות׳ והמרבה בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל מסרב בו לאכל ויודע בו שאינו אוכל ואינו לום׳ שאיסו׳ דעת במידי דממון ורבנן הוא׳ שהרי מצינו שנענש אבשלום עליו דתנן בסוטה בפרק קמא ולפי שגנב ג׳ גניבות לב אביו ולב בית דין ולב כל ישר׳ נתקעו בו ג׳ שבטים שנאמר ויקח שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום׳ ואעפ שאינו מפורש במקרא נראה לי בפירוש בתקרובת ובמידי דממון גנב׳ ומנלן דגונב דעת הבריות נקרא גנב דכתיב ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל וכתיב ויגנב את לבבי חמור גונב דעת הבריות כגונב ממון ונפשו׳ שגונב ממון ונפשו׳ הותרו לבני כותים

נפשות דכתיב וגונב נפש מאחיו מבני ישראל למעוטי כותים שאינו חייב ממון ·
דכתיב ראה ויתר גוים הותר ממונן כולי כדאיתה בפרק שור שנגח את הפרה וגונב
דעת הבריות אסור שלא מצינו לו התר· ואע״ג דלא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו
איש בעמיתו כתיב ולא גוי· הא בעמיתו לא כתיב אתגנבו · שהרי כמה טעמין
מפסיקן · ומצינו פיסקי טעמין מן התורה בנדרים בפרק אין בין המודר ושום שכל
אילו פיסקי טעמים · ואמרינן בפרק גיד הנשה · אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו
דעתו של גוי · ושמואל במידי דממון איירי וגנבת כותי במקום שיודע שאין הכותי
מכיר שרי דהוי כטעותו ושרי ואפי׳ איסור דרבנן ליכא · כדאמרינן בפ׳ הגוזל ומאכיל
רב כהנה זבן מגוי ק״ב חבייתא בכלל ק׳ ואבלע ליה זוזא · רבינא זבן מגוי לצלוחי
דקלא אמר ליה קדים ועייל דגוי לאו מניינא ידע רב אשי הוה קא אזיל בארבא
חזא שיבשה דגופנא דתלי לבר מפרדיסה אמר ליה לשמעיה· זיל חזי אי
דגוי נינהו אייתי לי · וגנב נקרא כל היכא דמטמר מאינשי כדאמרינן בפרק הכונס
צאן לדיר כיון דמירתת מאינשי גנב הו׳ · ועונש גונב ממון כתיב בפרשת משפטים ·
דכתיב כי יגנוב איש שור או שה וגומר · וטבחו או מכרו ארבעה חמשה ודווק׳ חיי׳ ·
ותנא מרובה מידת כפל שכפל נוהג בין בדבר שיש בו רוח חיים · בין בדבר שאין בו
רוח חיים כולי · והתם מפרש טעמא ·

רנו **צוה** הק״ב הוא בפרשת קדושים לא תגזול וגזל בממון דילמוד סתום מן
המפורש דכתיב ויגזל את החנית מיד המצרי · וגזלן נקרא כל היכא
דלא מיטמר מאינשי · (תולדה דגזל בערמה) כדאמרינן בשבת בפרק מפנין כולהו
הערמות אסירי לבר מהאי מאן דעבד מילתא ולא איפשר ליה לישקול זוזא מכה
וליזיל אשיב חנותא עד דניטעום רביעית חמרא · ודברים דאיכא בהדייהו מתן ·
מעות אסור לחזור כדאמרינן בפרק הזהב רבי שמעון אומר אע״פ שאמרו טלת קונה
דינר זהב ואין דינר זהב קונה טלית כך הלכה · אבל אמרו מי שפרע דור המבול כולי
וכי קאי נמי במי שפרע היכא דהדר מחמת יוקרא אבל היכא דאיכא אונאה ומקח
טעות אף יצאו עליו עוררין ליכא מי שפרע כדאיתה בפרק הזהב אושפזיכניה דרמי
בר חמה זבין חמרא וטעה חזייה דהוה עציב א״ל אמאי עציבת אמ׳ ליה חמרא זבנית
וטעאי אמר ליה זיל הדר בך ואי הוה קאי במי שפרע לא היה מיעצו לחזור ולקבל
קללה · ואמר׳ ההוא גברא דיהב זוזי לחמרא שמע דהוו בעי למנסביה דבי פרזק
רופילא · אמר ליה הב ליה זוזי דלא בעינא אמר ליה רב חסדא כדרך שתקנו משיכה
במוכרין כך תיקנו משיכה בלקוחות פירוש הדר בך · ובדברים בלא מעות יש בהן
אמנה באותן הדברים וקאי במי שפרע ואיתמר דברים רב אמר אין בהן משו׳ מחוסרי
אמנה · ורבי יוחנן אמר יש בהם משום מחוסרי אמנה · ומפרש רבא בריה דר׳ יוחנן
במתנה מועטת דסמכא דעתיה אבל מרובה לא · דאמרינן בירושלמי לא שנו אלא
בעשיר · אבל בעני נעשה נדר ·

רנז **צוה** היוצר בפרשת ויקרא נפש כי תחטא ומעלה מעל ביי׳ וכחש בעמיתו
בפיקדון או בתשומת יד או בגזל או עשק את עמיתו · והיה כי יחטא
ואשם והשיב את הגזילה אשר גזל וגו׳ · ואינו לומר שלא חייב הכתוב להחזיר אלא
בנשבע

אדני יד החזקה

ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, ולא ירבה לו בתקרובת, ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח. ע״כ. בחולין צ״ד הוסיפו עוד ולא יאמר לו סוך שמן מפח ריקן ואם בשביל כבודו מותר, תימה על רבנו שלא מביא הך דאם בשביל כבודו שהוא מותר, ויש לדקדק בכלל דבהך מימרא ולא יפתח לו חביות המכורות לחנוני אא״כ הודיעו כלשון הגמרא. מוסיף הרמב״ם את המלים ״לפתותו שבשביל כבודו פתח״, כלומר הרמב״ם סובר שעדיין יש בזה משום גניבת דעת שזה סובר שהוא פותחו בשבילו ויש לו הפסד גדול ובאמת אין רצונו להפסיד ממונו בשבילו רק לכבדו בלבד, ואיך ס״ד דשרי בכהאי גוונא, דאפילו אם הוא סבור שמכבדו בכבוד גדול והוא אינו מכבדו רק בכבוד קטן יש בו משום גניבת דעת כפי שברור מלשונו של הרמב״ם שאפילו אם משום כבודו פתח אסור, ומ״ש בגמרא אם בשביל כבודו מותר לא קאי על פתיחת החביות אלא אמימרא שם דלא יאמר לו סוך שמן מפח ריקן דבזה אם בשביל כבודו מותר, ומ״ש לפ״ז דאל יסרהב היינו רק בהפציר בו שיאכל אצלו והוא יודע שלא יאכל, אבל בפח מלא אם יאמר רק פעם א׳ ולא יפציר מותר ולכן קמ״ל דבפח ריק אם יאמר בלי שיפציר בו ג״כ אסור ומותר רק אם יאמר בפני קהל ואנשים כדי לכבדו, ולכן הרמב״ם לא הביא את ״סוך שמן מפח ריקן״ דמובן ממילא מ״ש לפני זה ואין בו שום חידוש.

אור הישר

ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו. עי׳ ברכי יוסף חלק או״ח סי׳ קנ״ו סק״ג ול״ג דמקורו של אחד בפה ואחד בלב הוא מפסחים קי״ג ע״ב דנחשב ראשון מהשלשה שהקב״ה שונאן.

ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי וכו׳. עיין מש״כ בחידושי לחולין צ״ד ע״א בד״ה דאמר שמואל וברש״י ד״ה סנדל.

לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה. עי׳ מה שהאריך בזה בחידושי מקום שמואל ליו״ד סי׳ ס״ה סי״א וסי׳ קי״ז ס״א וע״ע בהרב המגיד הל׳ מאכלות אסורות פ״ח הי״ד.

אור שמח

ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב הוא ממה שאמרו בפרק ערבי פסחים דף קי״ג שלשה הקב״ה שונאן המדבר אחד בפה ואחד בלב, דאם מהך דהזהב דהן שלך צדק הוא במקח וממכר יעוין רש״י שם וזה נכלל בהך דמשאו ומתנו באמונה כו׳ לקמן פ״ה הלכה י״ג.

בן ידיד

ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו וכו׳. עיין להרב לח״מ ז״ל שהקשה שלא הביא האיבעית אימא שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה וכו׳ שהוא לישנא בתרא והביא שם תרוץ מרן הב״י ודחאה ע״פ דברי התוס׳ כמו שיראה הרואה שם באורך ואנכי הרואה לא ירדתי לעומקו דאי חילוק התוס׳ הוא חידוש אינו אלא בדבר שלא עשה בשבילו דאע״פ שהיה עושהו בשבילו דאינו מותר ברם הכא דעשה והיה עושהו בשבילו פשיטא הוא דשרי ועוד דמאי מקשה מדברי התוס׳ דאינן אלא לדעת רב ספרא אבל לדעת רבא דהלכה כמותו בכל גוונא שרי (ר״ל) [וכרב יהודה] בחביות כיון דחביב ליה שרי ובעובדא דמר זוטרא דאיהו הוא דטעה אנפשיה והיה לו לאסוקי אדעתיה שרי וכמ״ש התוס׳ והרא״ש והטור סימן רכ״א ואם כן פשיטא הוא דדוקא לגנוב דעת אסור ברם היכא דליכא גניבות דעת דבלאו הכי היה פותח שרי. ולענ״ד רבינו ז״ל דייק ואמר ולא יפתח לו וכו׳ כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח ולא נקט כלישנא דש״ס דקאמר ולא יפתח וכו׳ אלא א״כ הודיעו נראה דבא להודיע דאינו אסור אלא כשהוא לפתותו דלכבודו עשה אבל אם

אינו לפתותו דמלבו פותחן ואפי׳ לא היו מכורות בעבור כבודו שרי ובזה ניחא נמי קושית מרן הכ״מ ז״ל דסגי לן במה שהודיענו דלגנוב דעת אסור וממילא משמע דכשכוונתו אינו לגנוב דעת אלא לכבדו דשרי ולא הזכירו רבינו כל הנהו דבש״ס דרצה לקצר ולכן כתב וכן כל כיוצא בזה דכלל הדברים הוא שלא יגנוב דעת וסגי בהני דאין אלו דברי איסור והיתר להאריך בהם וסגי בכולל הדין דאסור לגנוב דעת ובמידי דלא אסיר לא הוזקק לבאר ולהאריך דממילא משמע ולומר כתירוץ הרב ז״ל הוא דוחק לענ״ד.

ולי נראה דהרי״ף והרא״ש שלא הזכירו ההוא תירוצא שלא הביאו כלל ההיא דעולא היינו משום דליכא צורך דכיון שהביאו הברייתות שאמרו דבשביל כבודו מותר דלא מקרי גניבות דעת אם כן ממילא משמע וכל שכן הוא דהפותח חבית מכורה לכבודו ממש ולא לגניבות דעת כלל דשרי ומה צורך להאריך ורבינו נמי קצר יותר מהם מטעם האמור.

אך אמנם הא ודאי צריכין אנו למודעי דבמנעל של מתה בש״ס איתמרו תרי טעמי אחד מפני שמתעהו ואחד מפני הסכנה ומדברי רבינו נראה שאינו אלא משום גניבות דעת ואפשר שיסבור רבינו דעכשיו שאין נחשים מצויין בינינו כנודע ליכא אלא טעמא דמתעהו וכ״כ הרב ב״ח ז״ל יעו״ש ורבינו אף דמביא הדינין שאין נוהגים עכשיו מ״מ כיון דבלאו הכי אסיר בשביל שמתעהו והביא אותו לא חש לטעמא שאינו נהוג עכשיו עוד קשה דהכא כתב רבינו בשר נבלה במקום בשר שחוטה ובפי״ח מהל׳ מכירה כתב בכלל שחוטה ואפשר דהכא העתיק לשון הגמרא (דגם) [ולכן] נקט במקום איידי דמנעל והתם הוסיף מדעתו דאפי׳ בכלל שחוטה מעט ממנו אסור והדבר פשוט והדברים ק״ו אי הכל נבילה אסור אף דאפשר דידע הגוי והכיר וסבר וקביל כל שכן בכלל שחוטה דאפשר לא אשגח בה ולא הכיר ואיכא גניבות דעת ודאי וק״ל.

בני בנימין

ולא יהי׳ א׳ בפה וא׳ בלב. פסחים (קי״ג:) ומשמע שם שאפילו אינו בדבר שבממון אסור. שאילו בממון אסור משום לא תגנוב שהיא גניבת דעת. עי׳ בס׳ החינוך ועי׳ בב״ר בפ׳ וישב בפ׳ ולא יכלו דברו לשלום:

דעת ומשחבה

ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי. בעיקר אסור גניבת דעת אפילו של עכו״ם, לכאורה קשה למה מותר להונות עכו״ם וכדדרשינן לא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצות, והלוא הוה לן לאסור משום גניבת דעת שמטעהו ואסור אפילו לעכו״ם.

אמנם נראה שאונאה לא נקרא גניבת דעת, שמותר לדרוש המחיר שרוצה, ואף שבשוק דורשין פחות, אין בזה אסור אלא מדין תורה דאונאה, ובמקום שאין אסור אונאה כמו לעכו״ם לא נקרא גניבת דעת להונות המחיר, שאינו חייב לדרוש כמו בשוק, ורק אם מטעה ואומר להדיא שבשוק המחיר אחרת אף שאינו כן זהו גניבת דעת.

ונראה בזה חידוש לדינא, שבסמ״ע ח״מ רכ״ז (ס״ק נ״א) דאף שאין בקרקעות דין אונאה, יש כאן אונאת דברים וגניבת דעת ולכן אסור גם בקרקעות, ולפי דברינו אין כאן גניבת דעת ואונאת דברים, שמותר לדרוש המחיר שרוצה כשאין אסור אונאה, שהלוא בעכו״ם מותר אף שיש אסור גניבת דעת, והאסור בקרקעות רק אם מטעהו להדיא ואומר לו להדיא שבשוק המחיר כן, אף שאינו וכדין עכו״ם וכמ״ש לעיל, אבל אם מוכר סתם אף שבשוק מחיר אחר לגמרי לא עבד אסור, והוא הדין במחללי שבת ועוברי עבירה שמותר להונותם דדרשינן עם שאתך בתורה ומצות מיירי כמ״ש, אבל להטעותם לומר להם שהמחיר בשוק אחרת נראה שאין לזה היתר.

ועיין בח״מ ר״ס רמ״ח דיעות אם מותר להטעות עכו״ם, ולא הבנתי כיון שאסור לגנוב אפילו דעתו שמרמהו כל שכן שאסור להטעותו עד ליקח ממונו ולמה מתירין להטעותו לכמה פוסקים וע״ש בפוסקים.

אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופתוי. הרמב״ם רמז כאן לאסור חנופה, ותמוה שבגמרא סוטה ספ״ז הפליגו בעונש חנופה שנופל בגיהנם ומאוסה כנדה ואינו זוכה לקבל פני השכינה, והסמ״ע ורא״ם מנו ל״ת לא תחניפו את הארץ לא להחניף. וכנראה הרמב״ם רמז להאסור כאן ומשמעות לשונו שאינו אלא אסור דרבנן.

דרך המלך פירוש הקצר

ואסור לגנוב דעת הבריות ואפי׳ דעת עכו״ם. ש״ס חולין (דף צד) ואי בעית אימא משום דקא גניב ליה דעתיה דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות אפי׳ דעתו של עכו״ם. רש״י ד״ה משום דקא גניב דעתיה דעכו״ם שסבור שישראל זה אוהבו מאוד שתקנה וטרח בה ליטול גידה עד שנראית לעצמו ואח״כ נתנה לו והוא לא נטלו ונמצא מחזיק לו טובה חנם. עוד שם תניא ר׳ מאיר היה אומר אל יסרב אדם לחבירו לסעוד אצלו וכו׳ ועי׳ ברא״ש שם שכתב ואע״ג דלא אמר ליה שבשבילו הוא פותחה איכא גניבת דעת דממילא הוא סבור דבשבילו הוא פותחו דלא מסיק אדעתו שמכרן לחנוני ולא דמי להא דלקמן מר זוטרא בריה דרב נחמן דקאזיל מסיכרא למחוזא דקאמר רבא איהו דקא מטעי לנפשיה דהתם איבעי ליה למר זוטרא לאסוקי אדעתיה דלא יצאו לקראתו דמנ״ל דידעו בביאתו ודלא כרש״י שפירש דהא דאמר לא יפתח לו חביות הפתוחות לחנווני דמיירי דאמר ליה בשבילך אני פותחם וכו׳ אלא אפי׳ בסתם אסור אלא א״כ הודיעו וכו׳:

מאמר מרדכי

ואסור לגנוב דעת הבריות וכו׳. בפ׳ גיד הנשה דף נ״ד ע״א ומה שקשה על זה עיין בסמ״ג לאוין קנ״ה ובהריטב״א בשיטתו שם יעו״ש.

לא ימכור לכותי וכו׳. נ״ב וכ״פ רבינו בהל׳ מכירה פי״ח דין ג׳ יעו״ש ועיין בטור חו״מ סי׳ רכ״ח וצ״ע בדברי הב״ח שכתב שם דלחנופיה לגוי בדבריהם אין איסור וכו׳ יעו״ש ומשמע מדבריו דס״ל דהא דאמרינן בגמ׳ אסור לגנוב וכו׳ היינו למה דאמרינן במתני׳ שולח אדם ירך לעכו״ם וכו׳ שלימה אין חתוכה לא דזהו גונב דעתו דאסור ואף דלא קי״ל כשנויא בתרא כמ״ש הרא״ש ז״ל מ״מ לא אמרינן דאסור אלא בדבר מעשה אבל בדברים כדי (לחרכו) [לחנפו] מותר כן צ״ל לפי דבריו ז״ל וליתא דהרב המגיד ז״ל בהל׳ מכירה פי״ח כתב על מ״ש רבינו ז״ל ואפי׳ לגנוב דעת הבריות בדברים אסור וז״ל מימרא דשמואל בגיד הנשה אסור לגנוב דעת הבריות ואפי׳ דעת כותי עכ״ל. נמצא כפי דברי הרב המגיד ז״ל דכשאמרו אסור היינו בדברים ואסרו אפי׳ לגוי. ועוד לא ידעתי מה חילוק יש כשהוא בדברים לשאר דברים הלא אם אסרינן בזה יש לנו לאסור נמי בזה ואם מתירינן בזה כדי לחנפו גם בשאר דברים למה לא והא מותר כדי לחנפו וצ״ע.

איברא דלענ״ד נראה דדברי הב״ח שרירין וקיימין והכי מוכחי דברי רבינו ז״ל והטור מדכתבו במקח וממכר לגוי ובסירוב לא כתבו אלא ואל יסרהב לחברו דמשמע דוקא חבירו דהיינו ישראל דאל״כ למה לא כללן יחד וא״כ על כרחך מה שאמר שמואל אסור לגנוב וכו׳ היינו לענין מקח וממכר וכו׳ ומ״ש רבינו דאסור לגנוב דעת הבריות בדברים הוציא דין זה מהא דאמרינן שם תניא ר׳ מאיר אומר אל יסרהב וכו׳ ומההיא עובדא דרב ספרא ומר זוטרא דהובא באחורי הדף דשם נאמר בהדיא דאפי׳ בדברים אסור ואין לומר דמ״ש דעת הבריות סתם משמע אפי׳ גוי דהא בהא מימרא דשמואל אמרינן דעת הבריות ואפי׳ גוי הרי דבכלל הבריות לא משמע גוי מדהוצרך ליחד בפני עצמו וא״כ דברי הרב המגיד ז״ל צ״ע.

ולא יסרהב וכו׳. נ״ב כתבו הב״ח והדרישה דדוקא הפצרה טובא אסור אבל אמירה גרידא פעם ושתים מפני כבוד אין שם איסור יעו״ש, ולכאורה קשה מהא דאיתא בגמ׳ מר זוטרא בריה דר״נ הוה קאזיל וכו׳ אמר להו למה להו לרבנן דטרח ואתו וכו׳ א״ל רב ספרא אנן לא הוה ידעינן וכו׳ א״ל רבא מאי טעמא וכו׳ א״ל והא קא מטעיין ליה וכו׳ ומה הטעה

היא הא שרי לומר כן מפני הכבוד ובפרט כאן כדי שלא לביישו ואפשר דלא דמי ועיין בדרישה שהביא ראיה לזה מתוס׳ דחולין דף ז׳ ע״ב יעו״ש.
ולענ״ד יש להביא ראיה מסוגיא עצמה דאיתא שם שמע רבי נפיק לאפיה א״ל רצונך סעוד אצלי אמר לו הן צהבו פניו ופי׳ רש״י ז״ל דשמא מפני שלא היה ר׳ פנחס רגיל ליהנות משל אחרים עכ״ל יעו״ש. נמצא דרבי הוה ידע דר״פ לא היה רגיל וכו׳ ואעפ״כ אמר לו רצונך סעוד וכו׳ ה״ה נמי דמותר לומר לחבירו פעם אחת בא לאכול עמי אע״פ שיודע שלא יאכל ומ״ש הרב הדרישה לדחות דברי התוס׳ וכו׳ יעו״ש, עיין מ״ש הר״ן וכן רש״י ז״ל לא יפצירנו הואיל שלא יעשה לפי שגונב דעתו להחזיק לו טובת חינם דסבור שמן הלב מסרהב לו כן וכו׳ יעו״ש. א״כ ה״ה הכא במ״ש התוס׳ ז״ל ודומה ממש לזה דסוף סוף כשמאכילן גונב דעתם וכו׳ דסבורין שמן הלב מסרהב להן כן ואפ״ה קראן קדושים א״כ ה״ה נמי דיכול לומר לחבירו פעם אחת בא לאכול עמי אע״פ שיודע שלא יאכל ודוק ועיין מ״ש בזה בס׳ נדפס מחדש מעשה רוקח דיש שם דברים שלא ניתנו ליכתב דטעה בדברי רש״י ז״ל ובכונת הגמ׳ ואין צורך להשיב עליהם דמילתא דפשיטא היא אפי׳ לבר בי רב דחד יומא יעו״ש.

מים חיים

ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב. בפרק תפילת השחר מצינו שהיה מכריז רבן גמליאל כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש ואע״ג דמסיק התם שכל התלמידים ראויים ליכנס מ״מ נקוט מיהא שראוי לאדם להיות תוכו כברו וכן אקרא דלא יכלו דברו לשלום אמרו רז״ל במדרש דמתוך גנותן של שבטים אתה יודע שבחן די בליביהון בפומייהו.

מעשה רקח

ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחם ולמוכרם וכו׳. בגמרא איתא חביות המכורות לחנוני, ורבינו נראה שאינו מפרש כפי׳ רש״י אלא המכורות לחנוני ר״ל שדרך החנוני למכור מאלה החביות וה״נ איירי רבינו דהא שהוא צריך לפותחן ולמוכרן קאמר א״נ אפשר שגירסא אחרת היתה לו לרבינו והנה מרן כ״מ תמה למה לא הזכיר רבינו ההיא דאם לכבודו מותר וכו׳ ובב״י חו״מ סימן רכ״ח כתב דאפשר דמלתא דפשיטא היא והרב לח״מ כתב דפסק כרש״י דס״ל דדוקא במפרש אבל בלא שום דיבור שרי ועיין להרא״ש שדחה פירוש זה והרב לחם חמודות כתב דס״ל דרב ספרא פליג על ההיא ולא ס״ל כתירוץ התוספות עיי״ש וסברא נכונה היא בההיא דרב ספרא דקאמר הוא ניהו דאטעיה אנפשיה כלומר דדוקא במפרש איזה דיבור אף שמשמעותו לתרי אנפי אסיר אמנם בעושה המעשה בלי שום דבור נראה מצד הסברא דשפיר דמי וכו׳ וא״כ מכ״ש כשהודיעו אכן נראה דבההיא דלא יסרב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל נראה שיש לחלק מההיא דפ״ק דחולין דף ז׳ בר׳ פנחס בן יאיר דא״ל רבי רצונך סעוד אצלי אמר לו הן צהבו פניו של רבי ופירש רש״י צהבו פניו שמח מפני שלא היה רבי פנחס רגיל ליהנות משל אחרים וכדלקמן ע״כ וביותר שסרב רבי כיון שלא היה רצונו של רבי פנחס בן יאיר כן רק לכבוד רבי השיב כן מסיק התם דלא אסתייעא מלתא וכו׳:

מרכבת המשנה

בכ״מ. ותמהני שלא הזכירו רבינו וכו׳. נ״ב ולי נראה לומר דמדברי רבינו ז״ל שכתב כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח נראה שהזכיר דין הגמ׳ וכונתו שאם פתח החביות ואודועי ליה שבשביל כבודו פתח כדי לפתותו גניבת דעת מקרי מכלל שאם אינו לפתותו אלא שבשביל כבודו פתח דהיינו כדי להראות לבריות שחברו חביב עליו מותר שזה אינו לפתותו אלא לפתות לבני אדם שיאמרו שחביב עליו האורח כן נ״ל, ועיין בס׳ דמשק אליעזר דף רמ״א וברש״ל פ׳ גיד הנשה ובספר לחם חמודות אות פ״ה ועיין בס׳ לח״מ.
אם בסתם מותר אם לאו. זה מחלוקת רש״י והרא״ש ז״ל שרש״י ס״ל דבאומר לו בשבילך פתחתי אסור אבל בסתם מותר והרא״ש ז״ל ס״ל דאפילו בסתם אסור ונראה דרבינו ז״ל

ס״ל כדעת הרא״ש ז״ל דבסתם אסור מדיוק לשונו שכתב כדי לפתותו משמע דכל שהוא לפתותו בין במפרש בין בסתם אסור, וכן מצאתי להרב החבי״ב ז״ל ח׳ חו״מ סי׳ רכ״ח בהגהת ב״י אות ג׳ שכתב משם הרי״ף ז״ל, ועיין מ״ש בהגהת הטור אות ג׳.

משנת יעקב

ואסור לגנוב דעת הבריות ואפי׳ דעת הנכרי, כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה וכו׳ ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל.

והנה הרמב״ם הביא דבר זה שאסור לגנוב דעת הבריות, פעם נוספת, והוא בפי״ח מהלכות מכירה ה״א שכתב: אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם, ואחד עכו״ם ואחד ישראל שוים בדבר זה וכו׳ ואפי׳ לגנוב דעת הבריות בדברים אסור, וצ״ב למה כפל הדברים, וצ״ע.

ועי׳ בקרית־ספר להמבי״ט בפי״ח ממכירה שכתב: וגניבת דעת נמי נראה דהוי דאורייתא, והנה הק״ס לא כתב היכן כתוב זה בתורה, אך מדברי הרמב״ם בפ״ב מדעות נראה דזה בכלל המצוה דלהדמות בדרכיו, והוא ללכת בדרך ה׳, והגונב דעת הבריות, אינו הולך בדרך ה׳.

והנה בהלכות מכירה ה״ד כתב הרמב״ם: ומותר לחנוני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות ולשפחות כדי להרגילן לבא אצלו, ופותח משער שבשוק כדי להרבות במקיפין ממנו, ואין בני השוק יכולין לעכב עליו ואין בזה גניבת הדעת, ומבואר בדבריו דהיה מקום לאסור לחלק קליות ואגוזים לתינוקות ולפחות משער שבשוק, משום גניבת הדעת, ולכן הביא דינים אלו, בהדי הלכות גניבת הדעת, וזהו משום דהיה מקום לומר דאף זה כגניבת הדעת, דהא כוונתו להרבות קונים אצלו, ובשביל זה עושה פעולות הנראות כרצון להוזיל או לתת קליות ואגוזים.

ונראה שהרמב״ם למד כן, ממה שהמשנה הביאה לד״ז, בב״מ סוף פרק הזהב, בהדי הדינים דאין מערבין פירות בפירות וכו׳ ואין מפרכין את האדם וכו׳, דכל אלו הם דינים בהלכות גניבת דעת, וכפי שכתבם הרמב״ם בפי״ח ממכירה שם, ומשמע שגם בחילוק קליות והפחתת השער, היה מקום לאסור מטעם זה, אלא שהלכה כחכמים שמותר.

והנה במתני׳ שם אמרי׳ דר״י אוסר לחלק קליות וכו׳, ולהאמור י״ל דטעם האיסור לר״י הוא משום גניבת דעת.

ותתישב בזה קושית התוס׳ בב״ב כא, ב, בהא דאר״ה האי בר מבואה דאוקי ריחיא ואתא בר מבואה אחרינא וקמוקי גביה דינא הוא דמעכב עליה דא״ל קא פסקת לי לחיותי, ואמרי׳ לימא ר״ה דאמר כר״י דתנן ר״י אומר לא יחלק חנוני קליות וכו׳ וחכמים מתירין, אפי׳ תימא רבנן וכו׳, מיתיבי וכו׳, ואמרי׳ תנאי היא דתניא וכו׳, והק׳ שם התוספות אמאי לא מייתי מתני׳ דלא יחלק קליות וכו׳, דממ״נ ר״י דאמר לא יחלק וכו׳, פליג אהך ברייתא, ע״ש, ולפי האמור, הרי מדברי ר״י אין ראיה דאוסר משום פסיקת חיותא, די״ל דטעמו הוא משום גניבת דעת, וכש״נ, ומה דאמרי׳ קודם לימא ר״ה דאמר כר״י, היינו דלחכמים שמתירין, הרי אין זה כר״ה, דלר״ה יהיה אסור מיהא משום פסיקת חיותא, אבל מה שר״י אוסר, אין זה מוכרח דהטעם הוא כר״ה דהוא משום פסיקת חיותא, די״ל דטעמו משום גניבת דעת.

ומדויקים דברי הרמב״ם שכתב: ואין בני השוק יכולין לעכב עליו ואין בזה גניבת הדעת, דמב׳ דינים היה מקום לאסור, גם מצד גניבת דעת, וגם מצד בני השוק, כדאמרי׳ בגמ׳ שם, אלא דהלכה הוא דאין בזה איסור מאף דבר. אולם מה שר״י אוסר, י״ל דהוא משום גניבת הדעת, ואין מזה סייעתא לר״ה, ולכך הגמרא לא מביאה מזה.

]ועמש״כ עוד בענין גניבת דעת שאסור אף לנכרי, בריש הלכות גניבה, יעו״ש], ועי׳ בחו״מ סי׳ רכ״ח סעיף י״ח דמביא ד״ז דלא יחלק וכו׳ ומסיים: ואין בני השוק יכולים לעכב עליו, והך סיומא דמסיים הרמב״ם: ואין בזה משום גניבת הדעת, ליתא בשו״ע, ונ׳ דס״ל כשי׳ התוס׳ הנז׳, דר״י דאוסר הוא רק משום פסיקת חיותא, אבל ליכא בזה כלל ענין גניבת

דעת. ומעתה כל החידוש לחכמים הוא, דאין בזה משום פסיקת חיותא, וזה מש״כ: ואין בני השוק יכולים לעכב עליו, דרק זה הוא הנידון בנידון זה, וכש״נ, אבל להרמב״ם יש בזה גם מענין גניבת הדעת, וכמש״נ.

וקצת דוגמא לזה יש בתו״כ פר׳ בהר בפסוק דולא תונו וגו׳ דאמרי׳: ר׳ יהודה אומר אף לא יתלה עיניו על המקח ולא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח, ופי׳ שם הראב״ד: מפני שגונב דעתו שסבור שיש בדעתו לקנותו וכו׳, וה״ה כסך שמן מפח ריקן, שגונב דעת חבירו שסבור שמכבדו ואינו אלא מתלוצץ בו, ומבואר דעת ר׳ יהודה דבכה״ג הוי גניבת דעת, וה״נ סובר ר״י לשיטתו במחלק קליות, דהוי גניבת דעת, שסבור שמכבדו, ואינו אלא כדי להרגילו אצלו. אמנם יש לחלק בין זל״ז.

משרת משה

ולא יפתח לו חביות וכו׳. נ״ב כתב מרן הכל בחולין דף צ״ד ושם אמרו שאם היה עושה לחבירו כל כבוד הזה כדי להראות לבריות שחבירו חשוב וחביב בעיניו מותר ותמהני שלא הזכירו רבינו עכ״ל.

ולע״ד יש לתמוה ג״כ דאמאי לא הזכיר רבינו ג״כ למ״ש שם שאם היה חביב בעיניו דבלא״ה פתוחי מפתח ליה מותר כדעבד עובדא ר׳ יהודה לעולא עיי״ש ואמאי לא כתבה רבינו. וגם קצת תימה על מרן הכ״מ כיון דנחית להקשות על רבינו הו״ל להקשות ג״כ אאידך. ומה גם דמר גופיה הקשה קושיא זו עצמה על הטור חו״מ בסי׳ רכ״ח דכתב הא דאם עושה כדי לכבדו ולא כתב הא דחביב והוצרך לתרץ עלה משום דמילתא דפשיטא היא כמו שיעו״ש בב״י וא״כ אמאי לא פריך לה ג״כ על דברי רבינו ואפשר משום דתירץ עלה בב״י דמילתא דפשיטא היא לא הוצרך להקשות ג״כ על רבינו דזכרון אחד עולה לשניהם.

והיה נראה מזה ליישב ג״כ על הא דאם עושה כדי לכבדו בפני הבריות משום דגם את זו פשוטה להיתירה דכוונתו כדי לכבד האורח בעיני הבריות ואין כוונתו לגנוב דעת הבריות בזה. אבל אכתי לא איפרוק מחולשא כיון דבש״ס גופה בברייתא הוצרכו לסיים ואם בשביל כבודו מותר וגם ההיא עובדא דעולא בהדי ר״י ולכאורה קשה על האי תירוצא דמרן הב״י דאף אם היא מילתא דפשיטא הו״ל להזכירה כמו דהוזכרה בש״ס עצמה.

וראיתי להרב מעשה רוקח שכתב הכא דמרן תמה למה לא הזכיר הא דאם לכבדו ובב״י כתב דאפשר דמילתא דפשיטא היא עכ״ל ועירוב פרשיות יש כאן דהא דכתב מרן בב״י דמילתא דפשיטא היא לאו על האי דאם עושה כדי לכבדו אלא כהא דעולא דחביב ליה לר״י ואדרבה יש להוכיח מדהכא בכסף משנה על קושיא דאם עושה כדי לכבדו שהניחה בתימה על רבינו ולא תירץ כמו שתירץ על הטור בהא דחביב מזה נראה דס״ל מר דהא לאו מילתא דפשיטא. ואי דרוצה הרב דנילף לה בהוא הדין וכמו שרצינו לומר אנן בעניותין הו״ל לאודועי ולא לומר לה בשם מרן הב״י. ומה גם דאעיקרא דדינא פירכא כיון דבש״ס גופה הוצרכו לאומרן וכמ״ש לעיל.

וראיתי למרן בשולחנו הטהור שם בס״ז שכתב הא דאם עושה כדי לכבדו מותר ע״כ ולכאורה קשה דאמאי לא כתב ג״כ האי היתירא דחביב וכמו דמר גופיה פריך על הטור בזה. והן אמת דלפי מה שתירץ עלה דמילתא דפשיטא היא משו״ה לא הוצרך לכותבה אבל לדידן קשה כיון דבש״ס הוצרכו למימר וגם דמרן גופיה בב״י לא כתב לה אלא בדרך אפשר והיינו מטעם האמור א״כ אפוא בשולחנו הטהור הו״ל לפסוק להלכה בהדיא. ואגב ראיתי להרב החביי״ב בהגהת הטור באות ח״י שכתב ודווקא בפעם ראשונה מותר כדי לכבדו אבל אח״כ אפי׳ לכבדו אסור עכ״ל ולא ידעתי מנ״ל הא כיון דבש״ס סתמא אמרו דאם בשביל כבודו מותר ולא פלוג רבנן בין פעם ראשונה לשניה. גם כל הפוסקים ז״ל ג״כ כתבו סתם. ואי משום דס״ל מר דכבר נודע פעם ראשונה בעיני הבריות ולא יצטרך שוב להודיעו קשה דהא מי לא עסקינן דבפעם שניה ימצאו אורחים פנים חדשות ויצטרך ג״כ להודיעם ואי דכוונת דברי קדשו הוא בגוונא שלא ישתנו האורחים א״כ נתת דבריך

לשיעורין והו״ל דליפלוג וליתני בדידה. וגם קצת קשה לכאורה לשיטתיה דמר דהשתא דאתית להכי הו״ל ג״כ לחלק בהא דחביב ג״כ בין פעם ראשונה לשניה.

ומיהו מהא לא אירייא דבהא דכדי לכבדו יש מקום לומר דכבר הודיע כבודו בפעם ראשונה אבל בעניין החביב מה לי בפעם ראשונה מה לי בשניות דטעם ההיתר בכל זימנא אחד הוא ואין מקום לחלק. ועכ״פ אעיקרא דדינא פירכא גם באידך וכמ״ש. ועיין להרי״ף ז״ל שכתב הא דאם בשביל כבודו מותר ופירש הר״ן דגדול כבוד הבריות עיי״ש ולכאורה אין מובן אמאי לא כתב הא דחביב. וקצת קשה על מרן ז״ל דנחית להקשות על הטור בזה הו״ל להקשות ג״כ על רב אלפס ואף את״ל דפשיטא כיון דבש״ס עצמה שם נאמר. ומזה יגדל התימה על רבינו כיון דהרי״ף רביה אמר מר היתירא דאם לכבדו הו״ל להמשך אבתריה וגם מרן הו״ל לחזק קושייתו מזה. והרא״ש ז״ל נמשך אחר הרי״ף בזה דכתב היתירא דאם לכבדו ולא כתב הא דחביב ואחריו נמשך בנו הטור ומה שנאמר בדעת הרי״ף נאמר בדעת הרא״ש ודעמיה.

וחזי הוית להר״ן ז״ל שכתב דבגמרא דלא מיתסר אלא כשזה מראה לו שהוא עושה כן לכבדו אבל אם אינו מתכוין להטעותו כגון שפתח החבית לצורך עצמו והלה סבר שבשבילו פתחו אין לו להודיעו שלא אסרו אלא שלא יהא מטעהו אבל אם טעה מעצמו אין זקוק לו עכ״ל והיינו מההיא דמר זוטרא שתירץ איהו דקא מטעי נפשיה ונראה וודאי דבכל מילי אם טעה מעצמו א״צ להודיעו ונימוקו עמו בזה. ונראה דגם רבינו ז״ל הכא משמע ליה הכי מדכתב בכלל דברי קדשו כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכו׳ משמע וודאי דאינו אסור אלא כשהבעה״ב מטעהו ומפתהו אבל אם הוא בעצמו נתפתה וטעה לית לן בה. וגם לעיקר התמיהא של מרן נראה לומר דנפקא שפיר מכללות דברי קדשו שסיים ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות עכ״ל ומזה משמע להדיא דאם אין כוונתו לגנוב דעתו ואין בלבו עמל והוות אלא כוונתו לשמים לכבדו בפני הבריות דשרי.

וגם בהא דחביב דמעשים בכל יום שפותח בשבילו ואין כל חדש ולא שייך בזה עמל והוות לא מינה ולא מקצתה דלא הוצרכו ג״כ בזה לאודועי. וגם אפשר דנפקא מכללא דדברי הרי״ף שכתב מפני שמטעהו וגם הטור דכתב לאסור לגנוב דעת שמראה לו שעושה בשבילו וכו׳ משמע וודאי דבגוונא שחביב עליו ובלא״ה פתח לה פיתחא ולא שייך גניבת דעת בזה דשרי. ואפשר דהיא גופה היתה כוונת דברי מרן הב״י שכתב דמילתא דפשיטא היא ר״ל דנפקא מכללות דברי קדשו וכאמור.

שוב ראיתי להרב מרכבת המשנה ז״ל שכתב ליישב תמיהת מרן דמדברי רבינו שכתב כדי לפתותו וכו׳ משמע שאם אינו לפתותו אלא לכבודו מותר וכו׳ עיי״ש והיינו כמו שדייקנו אנן בעניותין מסוף דברי קדשו והכל אחד ומילת לפתותו דייקינן מינה היתרא שאם הוא נתפתה מעצמו וכאמור. ודע דמ״ש שם הרב הנזכר בכלל דברי קדשו בכוונת דברי רבינו שאם פתח החביות ואודועי ליה שבשביל כבודו פתח וכו׳ ע״כ לאו דווקא כתב הא דאודועי ליה דקושטא קאי דסברת רבינו כסברת הרא״ש ודעמיה דאפי׳ בסתם וכמ״ש איהו גופיה לקמן.

עבודת המלך

ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב. עי׳ ב״מ מ״ט א׳ אמר אביי ההוא שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב ואף דלר׳ יוחנן דס״ל דברים יש בהם משום מחוסרי אמנה לא בא הכתוב לזה אלא לומר שיהא הן שלך צדק מ״מ העתיק מאמר זה גם הרי״ף ז״ל ועי׳ במאור שם וברא״ש ועי׳ שטמ״ק שם בשם הראב״ד הרשב״א והר״ן ז״ל דמה דמקשה שם בגמ׳ מדרשא דיהא הן שלך צדק קאי גם לר׳ יוחנן עי״ש וברור, ועי׳ פסחים קי״ג ב׳ שלשה הקב״ה שונאן המדבר אחד בפה ואחד בלב, ודרשו רז״ל במדרש על הפסוק ולא יכלו דברו לשלום מתוך גנותן של שבטים אתה יודע שבחן כלבהון כן פומהון, ועי׳ מדרש שוח״ט סי׳ י״ב בלב ולב ידברו אחד בפה ואחד בלב ושם בסי׳ כ״ח ולא דבר אבשלום מה דבליביה לא הוי בפומיה.

אלא תוכו כברו. ברכות כ״ח כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס וכו׳ ומפרשי לה לענין שיהיו המעשים מתאימים עם המחשבה שבלב, ורבנו מפרש לה והענין שבלב הוא הדבר שבפה, ועי׳ אבות דר״נ פכ״ח מ״ז הוא היה אומר יהי סתרך עליך גלוי, ובנוסח מרן הגר״א ז״ל יהי סתרך לך כגלוי ועי׳ בנין יהושע שם מה שכתב בזה.

ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי כיצד וכו׳. הנה רבנו היראים בסי׳ רנ״ה ובחדש סי׳ קכ״ד כתב דהא דאמרו דלא תגנובו בגונב ממון הכתוב מדבר הוא למעוטי נפשות אבל גונב דעת הבריות במידי דממון הוי בכלל ממון ועובר על לא תגנובו כדתניא בתוספתא (פ״ז דב״ק) ג׳ (ולפנינו ז׳ או ד׳) גנבים הם הראשון שבכלם גונב דעת הבריות והמרבה לו בתקרובת וכו׳ ואין לומר שאיסור גניבת דעת במידי דממון דרבנן וכו׳ וגונב דעת אפילו של עכו״ם אסור שלא מצינו שהתירה תורה בעכו״ם ואע״ג דכתיב לא תגנובו ולא תכחשו וכו׳ בעמיתו לא קאי על תגנובו וכו׳, והלך אחריו גם הסמ״ג במצות לא תעשה קנ״ה, ועי׳ ריטב״א חולין כתב ג״כ הכי
אבל דעת רבנו אינו כן ונראה דס״ל דהוא רק מדרבנן וכן לא הביאו בספר המצוות ועי׳ סמ״ק מצוה רס״א כתב ויש גניבה אחרת שאסרו חכמים כגון גניבת הדעת אסור ואפילו דעתו של עכו״ם אסור, וס״ל להדיא דאינו אלא מדרבנן,

והנה עי״ש היראים גונב דעת הבריות במידי דממון וחזר וכפל הדברים להלן, משמע מזה דדוקא זה הוי דאוריתא, אבל אינך דמרבה בתקרובת או במסרהב בו לאכול ופותח לו חבית דהוי רק גניבת הדעת בכבוד הוי רק דרבנן אפילו להיראים,

וביותר נראה לעמוד על הא דכתב שם להלן וז״ל: ואמר שמואל בפ׳ גיד הנשה אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עכו״ם ושמואל במידי דממון מיירי, ויש להוכיח מזה דס״ל דגניבת דעת בעכו״ם רק במידי דבממון הוא אבל בפותח לו חבית ומסרהב בו שיאכל לא הוי בכלל זה, ולפי״ז יש לדייק כן גם בדברי רבנו שכתב כיצד לא ימכור לנכרי וכו׳ ולא מנעל של מתה וכו׳ ואח״כ מתחיל ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו, ומשמע שגם רבנו מחלק כן, ויש לעמוד עוד דהזכיר רבנו בשר נבילה במקום שחוטה דיש גריעותא בזה עי׳ הוריות י״א ותוס׳ ע״ז כ״ו וכן מנעל של מתה במקום שחוטה דאיכא וכו׳ דררא דממון ועי׳ בדברי רבנו פי״ח מהל׳ מכירה ה״ג ולא הזכיר טרפה ואין זה מוכרח ועי׳ ברש״י בגיטין ס״ב ברב כהנא דא״ל שלמא למר ופירש״י ז״ל ולא היה מתכוין לברכו אלא לבו היה לרבו ועי׳ תוס׳ שם שכתבו ע״ז וצ״ע שלא יהא בזה גונב דעת הבריות.

ואפשר דרש״י ס״ל דלא שייך הכא גניבת דעת דאין זה נוגע לממון, וכמ״ש לעיל ולשיטת התוס׳ גם בזה איכא גניבת דעת דאסור בעכו״ם, ועי׳ לרבנו גרשום ז״ל שם דמפרש אי לרבא אנפקא חייא משמע דר״ל משום דמחזי כגזל גמור ולהכי אקפד שמואל ודלא כפירש״י משום שעבר על דבריו, ולפי״ז יש נפק״מ בגונב דעת היכא דמחזי כגזל ובין דלא מחזי כך, וזהו ג״כ כעין דברי היראים דדוקא בדבר שבממון שייך זה, וצ״ב עוד.

והנה הרשב״א והריטב״א ז״ל בחולין שם כתבו לדייק מהא דאמרו בגמרא שם דטעמא דאין משלחין לעכו״ם ירך חתוכה משום גניבת דעת דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות, ולמה מביא דשמואל ולא מברייתא דלקמן דמפורש בה דאיכא גניבת הדעת בעכו״ם, וכתבו דאפשר דדוקא במכירה איכא גניבת דעת ולא במתנה, ולפי״ז כיון דאמרו דשמואל לאו בפירוש אתמר אלא מכללא שוב לא ידעינן דגם במתנה אסור בעכו״ם וזהו חילוק אחר מאשר הבאנו לעיל בשם היראים, ועל דבר זה כתב הים של שלמה בחולין שם דמדברי רבנו לא משמע כן ומצאתי בקובץ שעמד על דברי היש״ש דמאין משמע ליה כן בדברי רבנו, והפשיט דהחילוק בין מכר למתנה לא נמצא אצל רבנו ועי׳ ב״י בסי׳ ס״ה מ״ש בשם הרא״ש ועי׳ ב״ח שם ונקודת הכסף שם ואין מקום להאריך יותר.

ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח. עי׳ כ״מ ולח״מ שתמהו על מה דלא הביא רבנו מה דאמרו בגמ׳ שם דאם גם בלא״ה היה פותח לכבודו שרי וכמ״ש שאני עולא דחביב ליה לרב יהודא, וכן לא הביא חילוקא דהיכא דאינהו דקא מטעי נפשיהו שרי וכעובדא דמר זוטרא בריה דרב נחמן שם, ועי׳ בים של שלמה חולין שם דבדיוק כתב רבנו כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח להוציא מי שמאנה

את עצמו ולהוציא במקום שעושה בשביל כבודו ובלא כן היה ג״כ פותח, והדבר פשוט כן, שהרי רבנו כתב זה בדעות, ודבר המסור ללב הוא, שאינו רשאי לעשות כן כדי לפתות לחבירו והרי באופנים אלו אינו עושה כן לפתות.

ואפילו מלה אחת של פתוי ושל גניבת דעת אסור. שהרי אמרו שם היכא מכרזינן נפל בישרא לבני חילא, ולא אמר טריפתא משום דלא קא זבני ופריך עלה והא קא מטעי להו, ועי׳ מה שהבאנו לעיל בשם התוס׳ שהשיגו על רש״י דפי׳ דשלמא למר לא נתכוין אלא לרבו, דהרי זה הוי גניבת דעת, וכבר כתבנו לעיל דאפשר דס״ל לרבנו דבזה ליכא גניבת דעת, ובלא״ה אפשר דרש״י ס״ל כהירושלמי עי׳ בתוס׳ ד״ה אשרתא שם דגם שאילת שלום אסור והוכרח לעשות כן, אבל רבנו בפ״י מהל׳ עכו״ם ה״ה ס״ל להדיא דשואלין בשלומם ואפילו ביום חגם ורק לכפול אסור ואמר שלמא למר והוי מכוין ליה באמת ואי לאו הכי אפשר דאסור וכסברת התוס׳ דאיכא גניבת דעת אפילו במלה אחת ועי׳ מ״ש לעיל, ועי׳ בירושלמי פ״ד דדמאי ה״ג ופ״ק דע״ז ה״ג לא ירבה לו בתקרובת מהו בתקרובת רחוץ בזווי אוחרי ועי׳ מפרש ובמראה הפנים שם שהוא רק מלה של פתוי ושל גניבת דעת ואסור.

מעשה רקח מכירה

אסור לרמות וכו׳ ואחד עכו״ם ואחד ישראל וכו׳. לענין איסור בעלמא קאמר, דאילו לענין הלאו ידוע דלא תונו איש את עמיתו כתיב לאפוקי כותי, וכמו שכתב רבינו לעיל פרק י״ג הל׳ ז׳, ועיין מה שכתבתי שם. והמבי״ט ז״ל כתב, דגניבת דעת נראה דאסור מדאורייתא והדברים קל וחומר לענין הונאה.

ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור. יש להסתפק אם כותי בכלל לדעת רבינו דמדאסר לעיל במקח וממכר משמע דבדברים שרי אך מדכתב דעת הבריות משמע דגם הכותי בכלל.

בשר נבילה לנכרי בכלל שחוטה וכו׳. לשון בכלל שכתב רבינו הוא מגומגם, ובפ״ב דהלכות דעות ה״ו כפל דין זה, ושם כתוב במקום שחוטה, ואולי דגם כאן צריך לומר כן וט״ס הוא, ומאי דנקט לשון מכירה ולא כתב לשון נתינה, אפשר משום נתינה אסורה מקרא דלא תחנם וכמו שכתב רבינו פ״י דהלכות עבודה זרה ה״ד, אף שיש להקשות על רבינו דהתם פ״ט ה״ב כתב דאסור לשלוח דורון לכותי עובד כוכבים ומזלות ביום אידו, דמשמע דאם אינו יום אידו שרי וזה היפך מה שכתב שם פרק י׳, ובדוחק יש לומר מפני שביום אידו חמיר טפי דאזיל ומודה.

ואין בזה גניבת דעת. מחלוקת ר׳ יהודה וחכמים סוף פרק הזהב, דר׳ יהודה אוסר מפני שמקפח מזונות חביריו, ולא ידעתי למה נתן טעם רבינו לכולהו הני משום דאין כאן גניבת דעת ולא נקט דאין לחוש לקיפוח מזונות חביריו, דאדרבא מתוך כך אוצרי פירות ימכרו בזול כמו שכתב רש״י ז״ל בדעת חכמים, ואיך שיהיה למדנו מדעת רבינו דאיסור גניבת דעת שייך אפילו בשתיקה אלא דמתוך פעולתו נראה שגונב דעתו, והכי מוכח מההיא שאמרו בגמרא גבי שולח אדם ירך לגוי שגיד הנשה בתוכה, דדוקא שלימה אבל חתוכה לא שיהיה הגוי סבור שכבר הוסר הגיד שבה, ומינה הוכיחו בגמרא כשמואל דאסור לגנוב דעתו של גוי, וקמשמע לן רבינו הכא דבמציאות אלו אין בהם משום גניבת דעת.

אגרות משה

שו"ת אגרות משה חלק יו"ד ג סימן קלג

לבישת מנעלים שהיו של מת י"ג אלול תשכ"ט מע"כ ידידי הנכבד הרה"ג מהר"ר משה דוב סילמאן שליט"א רב בס' פאולא.

הנה בדבר לבישת מנעלים של מי ששבק חיים לכל חי, יש נזהרים בזה מפני שאיכא בצואת הר' יהודה החסיד שלא ללבוש מנעלים של מת, אבל שמעתי שהגרי"ל צירעלזאן ז"ל כתב בתשובותיו דהוא טעות סופר וצריך לגרוס מנעלים של מתה והכוונה מעור בהמה שמתה, והוא מהגמ' דחולין דף צ"ד ע"א שאיכא חשש סכנה דשמא היתה הבהמה שמתה מנשיכת נחש כדפרש"י שם. (והספר אין אצלי). אבל מסתבר לע"ד דאין להגיה דאה"נ דאסר ר"י החסיד מנעלים של מת, משום דמגמ' זו דחולין שמעינן שיש לחוש בעור מתה לשמא מתה ע"י נשיכת נחש אף שהוא מיעוטא דמיעוטא, משום דלסכנה יש לחוש אף לדבר שלא מצוי כלל, לכן אסר ללבוש גם מנעלים של אדם שמת דשמא מת ממחלה מתדבקת, ואף שלא שכיחא שלא ידעו שהיה חולה במחלה מתדבקת, מ"מ הא יש לחוש לסכנה גם לדבר שלא מצוי, אבל א"כ הוא דוקא בלא ידוע ממה מת דבידוע שמת ממחלה שלא מתדבקת אין לחוש, דלא מסתבר שאסר מנעלים של כל מת בשביל גזירה דמנעלים של מת שלא ידוע ממה מת. אך אפשר שאסר למי שאינו יודע ממה מת אף שאמר לו המוכר והנותן לו שמת ממחלה שלא מתדבקת או מרוב זקנה ואין לו לסמוך על דבריו מדין ע"א =עד אחד= נאמן באיסורין כיון דנמצאים בני אדם שאין לסמוך על דבריהם, לא רק כשמכר לו שיש אלו שחשודין על איסור דאונאה, אלא אף כשנתן לו במתנה שלא ירויח כלום בקבלתו נמי אין לו לסמוך עליו דאולי אומר זה מסברא ואומדנא בעלמא מחמת שסומך על רובא שרוב המחלות אינן מתדבקות ואינו חושש למיעוטא אף לסכנה. אבל למי שידע ודאי ממה מת אין טעם לאסור.

ואף שאיכא כמה דברים מהצואה שלא ידוע הטעם שאפשר שגם צואה זו היא בלא טעם ידוע לנו, מ"מ מה שאיכא לפרש שהוא מטעם ידוע לנו יש לפרש כן כוונת צואתו ולא להחמיר על מה שליכא טעם. ולכן מנעלים של אחיו ז"ל מותר ללבוש מאחר שידוע לו אופן מיתתו.

והנה לכאורה קשה הא דתניא התם בחולין לא ימכור סנדל של מתה בכלל של חיה שחוטה מפני ב' דברים אחד מפני שמתעהו ואחד מפני הסכנה, והא בשביל הסכנה יש לאסור אף כשיאמר לו שהוא סנדל של מתה, דאף שהלוקח לא איכפת ליה משום שאינו חושש למיעוטא מ"מ כיון שבסכנה יש לחוש למיעוטא יש לאסור ליתן לו, דהרי אפשר שמסכנהו שהוא אסור אף שהוא ברצונו דאסור לאדם לסכן אף את עצמו, ונמצא שאיכא בזה איסור דלפני עור בין כמדרשו בין כפשוטו דהא גורם לו לעבור על איסור זה שאסור לסכן עצמו שהוא לפ"ע =לפני עור= כמדרשו, וגם כפשוטו דהא אפשר שמסכנהו ממש, והמקבל הא הוא עור בזה שחושב שליכא סכנה.

ולכן צריך לפרש דאיירי שהמוכר יודע בודאי ממה מתה הבהמה שלא היה זה מנשיכת נחש, שלכן אם היה מודיעו ומאמינו היה מותר. משום דבבהמה ליכא למיחש שמא היה לה מחלה מתדבקת שיזיק לאנשים דכמעט ליכא דבר כזה, ומעור חזירים שמשמע בתענית דף כ"א ע"ב דמתדבק מחלה מהם לאינשי הרי אין הדרך לעשות מעורם מנעלים אלא הנכרים האוכלים בשר חזיר אוכלין גם את העור דעור חזיר כבשרו כדתנן בחולין דף קכ"ב ע"א, ונמצא שהסכנה היא רק באם מתה מנשיכת נחש כדפרש"י, שלא שייך שיטעו באומדנא שלכן כשמאמינו שאינו משקר היה מותר ליקח הסנדל ללובשו, אבל כשאמר לו שהוא מעור של בריאה שחוטה אסור לבד אונאת הממון דאין עורה חזק כשל שחוטה גם מפני הסכנה, ולא מצד שאיכא סכנה מאחר דאיירי דיודע שמתה כדרכה ולא מנשיכת נחש, אלא מצד שמכשילו בהאיסור שהיה אסור לו לקנות ממנו אם היה אומר לו שהיא מבהמה מתה שיודע שמתה כדרכה שלא מנשיכת נחש, משום שמחשש סכנה היה אסור לו להאמין לסתם ע"א מחשש שמא מחמת שאינו חושש למיעוטא משקר לומר שיודע שאינו מנשיכת נחש, ובאמירתו שהוא משחוטה לא עלתה על דעתיה לחשוש שמשקר, והוו שני הטעמים מצד אונאה ולא חשש סכנה ממש, אבל חדא אונאה היא בהחפץ שהוא ענין שיוי ממון מצד שהעור דמתה אינו חזק כשל שחוטה, וחדא

אונאה היא אף שבעצם אינה אונאה בכלום אבל אונהו בהאמנה שאם היה אומר לו שיודע שליכא סכנה לא היה מאמין לו ועשה שיאמינהו שזה ג"כ אונאה האסורה. וכהא דאמרינן בעדות ממון כה"ג שאסור אף שהוא אמת משום שנאמר מדבר שקר תרחק בשבועות דף ל"א ע"א בשלשה שנושין מנה באחד שלא יהא אחד בעל דין ושנים עדים כדי שיוציאו המנה ויחלקו ת"ל מדבר שקר תרחק, אף שהוא אמת כדבריהם והאחד כופר בשקר שנמצא שהוציאו את שלהן שלא יוכל לכפור, משום דכיון שאם היו יודעין האמת שהמנה שייך גם להם לא היו הב"ד מאמינים להם ובשקר עשו שיאמינו להם אסור, וכעין זה הוא אונאה דכאן, אך לא היה שייך להביא כאן הקרא דמדבר שקר תרחק דנאמר בקרא בדין ישיבת ב"ד, אבל אסור זה גם כאן מדין אונאה דלא גרע זה מגניבת דעת שנמי אסור.

וניחא לפ"ז מה שהביא הגמ' דין זה התם בחולין דאיירי בגניבת דעת, אף שזה הא לטעם הראשון הוא אונאה ממש דממון, וטעם סכנה הא נמי לא שייך דהוא עוד גרוע מגניבת ממון באונאתו, אבל לפ"ז לטעם השני ליכא לא סכנה ולא אונאת ממון דאף שהוא חזק ממש כשל שחוטה, אסור מאונאה שמכריחו להאמינו ולקנות ממנו דאם היה יודע שהיא ממתה לא היה מאמינו שיודע שאין בה סכנה, משום שג"ז היא אונאה האסורה. וגם ניחא מה שנקטה הברייתא דין זה במכירה ולא בנתינה כהסיפא דאותה ברייתא דלא ישגר חבית של יין ושמן צף על פיה שאיירי במתנה דבמכירה פשיטא שאסור ליתן לו יין במקום שמן אף בלא דין אונאה ולא חלה המכירה כלל אף ששוין בהדמים, אלא דאיירי במתנה שאמר לו ששולח לו חבית זו וא"כ הי"ל למינקט גם רישא במתנה, וג"כ היו שייכין ב' הטעמים דאף דאינו לוקח דמים הא איכא איסור גניבת דעת במה שאומר לו שנותן לו סנדלים מעור חזק דשחוטה ונתן לו רק סנדלים מעור גרוע דמתה וטעם סכנה ודאי איכא, דהוא שלפ"מ שבארתי לא היה שייך טעם מפני הסכנה דהרי איירי שיודע שליכא סכנה שבמתנה שאין להנותן שום ריוח היה נאמן לומר שיודע שליכא סכנה, דענין אומדנא ליכא בבהמה לומר שאולי טעה כדלעיל, ונמצא שלא אינהו בזה שיהיה מוכרח להאמינו דאף כשהיה אומר לו שהוא משל עור דבהמה שמתה כדרכה שליכא סכנה נמי היה מאמינו, ולא היה במתנה אלא טעם אחד, ובשביל שהיה רוצה האיסור גם מטעם האחרון הוכרח למינקט הרישא במכירה.

ואיכא ראיה מכאן גם אם נימא כמו שכתבתי שאסר ר' יהודה החסיד גם כשיאמר לו המוכר והנותן שהמנעלים הם ממת ממחלה שאינה מתדבקת שאין לו להאמינו בחשש סכנה שחמור מאיסורין, אם לא שידוע לו שיש להאמינו דקים לו בגויה שהוא אדם שאינו משקר ולא יאמר באומדנא שבזה נראה שנחשב כיודע בעצמו שמותר.

והא דהביא כתר"ה מנזיר דף נ"א ע"א מבעיית ר' ירמיה ברקב הבא מן העקב שפירשו התוס' לפי שבעקבו של אדם יש בו עובי בשר שאין בו חיות, שלכן הקשה כתר"ה שלא יקבל בשר ההוא וכ"ש העור היזק מארס אם יש בהסנדל ולמה נאסר סנדל מבהמה מתה מפני הסכנה דנשיכת נחש וניחא לו מפני שסופו לחדור למעלה ולהזיק, הנה פשוט שאין כוונת התוס' דאין בבשר ההוא חיות דכל בשר שבאדם ובבהמה יש בו חיות ויש בו גם דם, אלא כוונת התוס' שיש בעובי בשר מה שאין בו חיות להאדם שבשר שבמקום אחר נותן איזה חיות להאדם שהוא יותר בריא וחזק עי"ז שלכן פשיטא שיש דין רקב לכל בשר שבגופו, אבל בשר שבעקב אינו נותן יותר חיות להאדם ולכן בעי, אבל הבשר עצמו יש בו חיות וגם דם ולכן מזיק הארס שנכנס דרך שם להאדם כמו מכל בשר שבגוף. ידידו מברכו בכוח"ט, משה פיינשטיין.

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך תקליטור פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

צט

אהל אברהם

גניבת דעת

איסור גניבת דעת

יש שני איסורים חלוקים זה מזה, איסור שקר ואיסור גניבת דעת, ואיסור גניבת דעת חמור מאיסור שקר.

איסור גניבת דעת נידון כאיסור גניבת ממון [ראה עוד להלן עמוד קל], ולדעת הרבה ראשונים הגונב דעת חברו עובר בלאו דלא תגנוב דאורייתא [עי' ריטב"א חולין צ"ד. ובירא"ם ובסמ"ג, וכך היא לשון התוספתא דלהלן], אך גם רבינו יונה [שע"ת ש"ג אות קפ"ד] שאינו סובר כן, אלא כלל את גניבת דעת בכלל איסור שקר, כתב מכל מקום, שחכמים החמירו ונתנו לזה דין גזל, ואף החמירו בו יותר מאיסור גזל [ואסרו לגנוב דעת גוי גם למ"ד גזל עכו"ם מותר וכדלהלן עמ' קז] [33].

ועתה עלינו ללמוד מהו שקר ומהי גניבת דעת.

והדבר מבואר בפוסקים וכן כתב החזו"א באמונה ובטחון [פ"ד אות י"ג], שהשקר הוא שינוי האמת בסיפור דברים בעלמא שלא נגרם כלום מכח זה, משא"כ גניבת הדעת היא שינוי האמת באופן שמוליך שולל את חבירו וגורם לו לעשות מכח זה דברים, כגון לקנות משהו או לא לקנות או אפילו רק גורם לו להכיר לאדם טובה בחינם, זה נקרא גניבת דעת, שגנב דעתו וגרם לו לעשות דבר שאילו ידע את האמת לא היה עושה אותו.

---

[33] ועיין עוד בספר "קובץ" על הרמב"ם פ"ב מדעות דמייתי להאי פלוגתא דפליגי קמאי אם גניבת דעת נכללת בלא תגנוב מן התורה או רבנן יהבו לה תורת גניבה, ונקט שם דדעת הרמב"ם כסוברים שנכללת בלא תגנוב דאורייתא, [ומוסיף שכן משמע לשון התוספתא כמו שכתבנו]. ויש להעיר דאם כן מאי טעמא כתב הרמב"ם איסור זה בהלכות דעות ולא בהלכות גניבה, ויש ליישב. ודעת החרדים נראה שסובר כרבינו יונה כמובא להלן עמ' קי הערה 6.

חומרת האיסור

למדנו שאיסור גניבת דעת חמור מאיסור שקר והוא נחשב כמו גניבת ממון.

בתוספתא דבבא קמא [פ"ז ה"ג] מצאנו יותר מזה, דלא זו בלבד שהיא כמו גניבת ממון, אלא הוסיפו עוד ואמרו שם שהיא חמורה יותר מכל גניבת ממון, ועוד הפליגו שם בחומרתה ואמרו, שבעה גנבים הם, חראשון שבכולם גונב דעת הבריות וכו' ולא עוד אלא שמעלין עליו שאילו היה יכול לגנוב דעת העליונה היה גונב וכו', ע"כ.

וצריך לבאר עומק הדברים, מה פשר חומרה רבה זו דחמיר לן הגונב דעת יותר מכל מיני הגניבות שיש, ועוד לא נחו בזה עד שהעידו עליו שאילו היה יכול היה גונב דעת העליונה, וכל כך למה.

והנה בב"ק ע"ט: אמרו, שאלו תלמידיו את ריב"ז מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן, אמר להם לפי שלא השוה כבוד עבד לכבוד קונו, כביכול עשה עין של... כאילו אינה רואה, ופירש"י שהוא ירא מבני אדם ומעין של מעלה אינו נזהר.

ועל דרך זה יש לומר בגניב"ד נמי, ועוד יותר מגונב בסתר, שהגונב בסתר ניכר בעצם רוע מעשהו וגלוי בו שהוא רע ורק עושהו בסתר באין רואים, משא"כ גניב"ד כלפי חוץ נראה כצדיק ומתנהג בצדק ויושר, ורק בקרבו ארבו להוליך רעהו שולל במרמה אשר תחת לשונו, ולא ישית על לבבו כי יש מבין למחשבותיו ויתן דין על כזביו, ונמצא כי אין יראתו אלא מבני אדם והוא כמכחיש ההשגחה ודין שמים.

ועדיין צריך לבאר למה מעלין עליו שאילו יכל לגנוב דעת עליונה כקין, היה גונב, הרי עדיין לא בא לכלל זה. ומדוע אמרו זאת רק על גונב דעת ולא על גנב ממש.

ואמנם ירדה תורה לסוף דעתו של אדם, שיש חילוק בין הגונב ממון לבין הגונב דעת, הגונב ממון יודע במעשהו שהוא רע, ואינו משתבח בגנבותיו, וקרוב הוא לפרוש מהם, משא"כ הגונב דעת שכלפי חוץ הוא נראה כהגון וישר, ומהולל הוא בפי בני אדם בישרו ואמיתתו, וגם אינו חושש פן יתגלו מעשיו, ואדם כזה טבעו להטעות את עצמו ולחשוב שבאמת אין עול במעשיו והוא ישר כאשר הבריות אומרות עליו, ועי"ז ידבוק בכזביו וימשיך לעסוק בלשון רמיה ולא יפרוש ממנה כלל ח"ו[34], וכל כך מושך הטבע לדבוק בזה עד שגם אילו יכל לגנוב דעת של מעלה ח"ו היה גונב. לפיכך כבר מתחילתו הוא נידון ע"ש סופו, שמעלין עליו מיד חומרת מעשהו כמעשה הגורם לידבק במידה זו כל כך עד כדי שיוכל גם לגנוב דעת של מעלה ח"ו[35].

[34] סברא כזו מצאנו בשערי תשובה [ש"ג אות קמ"א] לענין המלבין פני חברו שהחמירו בו יותר מרוצח, ופירש רבינו יונה בזה"ל, ומה שלא אמרו כן על הרוצח שאין לו חלק לעוה"ב, כי המלבין פני חברו איננו מכיר גודל חטאו, ואין נפשו מרה לו על עוונו כמו הרוצח, על כן הוא רחוק מן התשובה, עכ"ל. ובזה לבד היה אפשר לפרש עוד מאי טעמא חמור עוון גניבת דעת טפי מגניבת ממון. אמנם לבאר דברי התוספתא אין זה מספיק, דהלא הוסיפו ואמרו שמעליו עליו שאילו וכו' ולזה ע"כ בעינן להמתבאר.

[35] כך נראה לפרש לפי מה שכתב בביאור חזון יחזקאל על התוספתא שם.

המוכר בזול ואינו מגלה למה

למדנו שגניבת דעת ענינה שמטעה את הבריות ומכח זה עושים דברים כגון שקונים משהו וכדו'. ויש בזה כמה אופנים, יש שגונב דעת בעניני ממון, ויש בהחזקת טובה בעלמא, ועוד, ונפתח מענין גניב"ד בממון.

מוכר שמפרסם שהוא עושה "מבצע" ומוכר סחורה פלונית במחיר מוזל, ולכן אנשים באים לקנות אצלו, והאמת היא שיש לו סיבה למה הוא מוכר בזול והוא מעלים אותה מן הקונים, כגון במוצרי מזון שתאריך התפוגה קרוב מאד[36], או אם מוכר מוצר שהוא חיקוי ולא המקורי, או אדם פרטי שמוכר רכב שבמראהו לא ניכר כמה שהוא ישן, וכל כיו"ב.

גניבת ממון אין בזה שהרי לוקח מחיר נכון וזול, אבל גניבת דעת יש בזה, לפי שמעלים את הסיבות הנ"ל מן הקונים, ואילו ידעו שמא לא היו קונים, או היו קונים במקום אחר ובגלל העלמת האמת קנו אצלו, ונמצא גונב דעתם [עיין לבוש סי' רכ"ח ס"ו, ובפרישה שם סק"ה, ובסמ"ע סק"ז, ולשון חסמ"ע שכתב שהוא "דומה" לגניב"ד, "דומה" כונתו "שוה", שגם זה שלא הונה ולא הרבה במחיר, מכל מקום שוה לגונב דעת שאסור].

ודבר זה מצוי מאד בצרכניות ורשתות מזון שמפרסמים על מבצעים ומעלימים את הסיבה לכך [עיין עוד בזה להלן עמוד קמא ד"ה ומינה], וד' ישמור רגלינו מלכד.

---

[36] אפילו שאפשר לבדוק את זה, מ"מ גנב דעת הלקוחות שבאים לפעמים ממקום מרוחק כדי לקנות במחיר הזול ואילו ידעו לא סרחו ובאו, וכן יש מוצרים שקשה לראות עליהם או שלא רשום עליהם תאריך, גם יש אנשים שאינם יודעים לבדוק את התאריך.

יפוי סחורה

כתוב בשו"ע [רכ"ח, י] אין מערבין מעט פירות רעות בהרבה פירות יפים כדי למכרם בחזקת יפים וכו'. והיינו דכל המייפה סחורתו ומעלים חסרונה עובר באיסור גניבת דעת.

אדם שאינו מעלים חסרונות סחורתו, אבל הוא מייפה אותה מאד כדי למשוך קונים, ולמשל אם הוא מוכר רכב יד שניה והוא מגלה את חסרונותיו אבל מייפה חיצוניותו מאד בצבע ונקיון וכדו', או מוכר ירקות סוג ב' והוא מודיע שהם סוג ב', אבל בוחר את היפים שבהם ושם אותם למעלה למען תמשך עין הקונה אליהם. דבר זה מותר לכתחילה, לפי שאין בו שום ערמה ותרמית, ומה בכך שמושך קונים לקנות סחורתו.

אמנם יש לברר הדין באופן דלהלן.

שני סוחרים, ראובן ושמעון, קנו סחורה מסוכן אחד, ראובן ארז את הסחורה באריזה רגילה, ומכר כל קופסה במאה שקלים, שמעון לעומתו ארז באריזות מיוחדות ומושכות ומכר כל קופסה במאה ועשר שקלים.

מגיע ראובן לשמעון וטוען לו, אתה גונב דעת הבריות, הרי אילו היו רואים את סחורתך באריזה רגילה לא היו משלמים עליה יותר ממאה שקלים, וכל מה שנותנים יותר זה רק בגלל האריזה החיצונית וזו גניבת דעת.

משיב לו שמעון טעות בידך, גניבת דעת אמורה במי שמשקר ומציג סחורה סוג ב' בתור סוג א', אבל אני הרי אינני משקר ואינני אומר על מה שלא טוב שהוא טוב, ומה שאני מייפה את הסחורה ומטיב את המראה החיצוני, אין בזה גניבת דעת.

שומא עלינו לברר מי מהם צודק, האם המייפה סחורה ולוקח יותר כסף בגלל היפוי נכשל באיסור גניב"ד או לא.

יפוי סחורה / המשך

התשובה לשאלתנו מבוארת בסמ"ע [רכ"ח ס"ק ט"ו], שמעשהו של שמעון מותר לכתחילה ואין בו אונאה וגניבת דעת.

וההסבר לזה נמצא בשו"ע הרב [סקי"ח] שמביא את דברי המשנה סוף פ"ו בערכין, שעבד שלבוש יותר יפה נמכר ב[הרבה] יותר ממון [וע"ש עוד], ואע"פ שבגופו של עבד אין יותר שבח כלל, דרך הבריות לשלם יותר גם על יופי חיצוני בלבד. ומעתה פשוט שאין בזה אונאה וגניב"ד, לפי שבאמת החפץ עכשיו שוה יותר, ובצדק הוא מעלה את המחיר[37].

ואם ארז את הסחורה באריזה שגורמת לחשוב שיש כאן סחורה משובחת יותר בטיבה ואיכותה ומטעה בזה את הקונים, זה ודאי אסור, אבל באופן הנ"ל שהקונים יודעים את טיב הסחורה ואינו מטעה אותם בזה, והוא רק מעלה את המחיר מחמת היופי החיצוני, זה מותר לכתחילה כמו שנתבאר.

ושמעתי שעשו פעם ניסוי בחנות של עוגיות, מצד אחד שמו כמות של קילו וחצי בתוך שקיות פשוטות ומצד שני שמו כמות של קילו בתוך אריזות נאות, וגבו על שניהם מחיר שוה, ורוב האנשים קנו את האריזות של הקילו..., וזה מתאים להנ"ל שכך דרכם של הבריות לשלם יותר על נוי חיצוני אף שאין בו כלום זולת חיצוניותו.

---

[37] אין לחלק דשאני עבד שהוא לבוש כל הזמן בבגד הנאה ולא דמי לאריזה שאין נויה משמש אלא זמן קצר עד שפותחים אותה, כי באמת לא שנא, ודעתייהו דאינשי גם על נוי זמני זה וטבעם לשלם גם עליו, וכדלהלן.

איסור גניבת דעת מגוי

שאלתי פעם בעל מכולת, מה הוא עושה עם הלחם שנשאר לו, ואמר לי שהוא מוכר אותו, לערבים פועלי בנין שנמצאים בקרבת מקום, והם אינם מבחינים בין לחם ישן לחדש, ומשלמים עליו מחיר מלא.

והנה אם היה עושה כן ליהודים, היה עובר בעל המכולת בשני איסורים, אונאת ממון וגניבת דעת, אונאת ממון לפי שלוקח על הלחם יותר משישית בדמיו, כי לחם ישן שוה הרבה פחות מחדש, וגניבת דעת לפי שמוכר לחם ישן בתורת חדש [וגם אילו מחירם היה שוה בכך גניב"ד וכעין מש"כ לעיל עמ' קד, לפי שהעלים מן הקונה טיבו של הלחם ואילו היה יודע מהו לא היה קונה].

ולפי שעשה כן לגויים, איסור אונאה אין בזה, לפי שגם למאי דקיימא לן גזל עכו"ם אסור, מכל מקום אונאתו מותרת, ומותר למכור לגוי חפץ במחיר יקר מאד [כמבואר בשו"ע סי' רכ"ז סעיף כ"ו]. אבל איסור גניבת דעת יש בזה, וכמו שאמרו בחולין דף צ"ד שאסור לגנוב דעת העכו"ם, וכגון אם מוכר לו בשר נבילה ואומר לו שזה בשר שחוטה אסור משום גניב"ד ע"ש.

והטעם שגניב"ד אסורה גם מעכו"ם, אם גזל עכו"ם אסור, אתי שפיר, דהרי גניב"ד דינה כגניבת ממון [עי' לעיל עמ' קא], אמנם בגמ' משמע דכו"ע מודו לאיסור זה וגם למ"ד גזל עכו"ם מותר גניבת דעתו אסורה, והטעם לזה פירש רבינו יונה [שער ג' אות קפ"ד] בזה"ל, והנה החטא הזה [גניבת דעת] חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל הנכרי [דכאמור גזל עכו"ם יש מתירים וגניבת דעתו אסורה לכו"ע], יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה, ונתחייבנו על גדרי האמת כי היא מיסוד' הנפש [וגניבת דעת משחיתה יסוד הנפש הזה, יותר מאשר גניבת ממון, ואף שלעינינו היה נראה לכאורה שגניבת ממון זה יותר השחתה, מ"מ גילו לנו חכמינו שאינו כן].[38]

---

[38] וכן הוא בב"ח סי' רכ"ח סוף סק"ו ובחידושי הגהות שם סק"א, דרבנן גזרו והוסיפו לאסור גם גניבת דעת מגוי. והנה עיין לעיל עמוד 10 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

גניבת דעת בפרסום

יש פרסומים מטעים שיש בהם גניבת דעת.

לפני כעשר שנים ראיתי מודעה של חנות מסוימת שפרסמה על חיסול כללי של כל חפצי החנות, הרושם במודעה היה שהחנות עומדת להסגר וכל מי שלא מגיע מחמיץ את ההזדמנות הנדירה הזו של מחירים כ"כ נמוכים.

לאחר שנה [שבה סברתי לתומי שהחנות נסגרה כבר] הופתעתי לראות שוב מודעה זו, ומאז כל שנה באותו תאריך מתפרסמות בכל העיר מודעות אלו על מכירת החיסול הענקית, בעוד שאין שם אלא מבצע רגיל של עשרה או חמשה עשר אחוזי הנחה בלבד.

בדבר זה יש בו גניבת דעת ממש, לפי שאנשים טורחים לבוא ממרחק למכירה כזו, ואף ישלמו דמי נסיעה כדי להגיע אליה, ואילו היו יודעים שאין שם אלא הנחות רגילות לא היו באים לשם, ונמצא בעל החנות גונב דעת הקונים.

כמו כן מוכר שמפרסם על מוצר מסוים שהוא נמכר בחמישים במקום במאה, והאמת שזה חמישים במקום שבעים גם זו גניבת דעת, כי אילו ידעו הקונים את האמת שמא לא היו קונים.

חומרותיה של גניבת דעת יותר מגניבת ממון, ואמנם להכא לא סגי בזה לבאר מאי טעמא אסרו גניבת דעת הגוי גם למאן דאמר גניבת ממונו מותרת, לפי ששם רק מבואר שבמקום שגניבת דעת אסורה מאי טעמא חמירא ספי, אבל הכא אתינן לבאר מאי טעמא אסירא כלל, והלא גניבת גוי בממון מותרת ומה טעם כאן לאוסרה, ולזה אין הסבר מהמבואר שם, ועל כרחך בעינן לטעמיה דרבינו יונה, דאף על גב דמצד עצם המעשה אכן ליכא איסורא, מכל מקום אסרוה מצד העושה שמשחית נפשו בזה.

גניבת דעת בשכנוע לקוח לקנות

מצוי הרבה שכאשר מוכר רוצה למכור מוצר במחיר מסוים כגון בחמישים ש"ח, והוא חושש שהלקוח יתווכח על המחיר ויבקש הנחה, אומר לו המוכר מתחילה שמחיר החפץ הוא שישים ש"ח, וכשהלקוח מהרהר ומתלבט, אומר לו המוכר, טוב, "בשבילך" המחיר הוא חמישים, וצריך לברר אם יש בזה איסור גניבת דעת.

דבר זה תלוי במציאות, אם מחיר של שישים ש"ח הוא מחיר נכון ששייך לבקש על מוצר כזה סכום זה ואם הלוקח לא יתווכח אכן ימכור המוכר את החפץ בסכום זה, הדבר מותר ואין פה גניבת דעת כלל, כי זו האמת שהמחיר הוא שישים ש"ח ולמי שמתווכח מורידים. אמנם אם מחיר של שישים ש"ח הוא מחיר מופקע ואין דעתו של המוכר למכור בסכום זה, אם משום איסור אונאה אם כדי שלא יצא לו שם של "יקרן", אם כן מה שאומר שהמחיר הוא ששים זה שקר שמטעה את הלוקח וזה גניבת דעת.

והוא הדין במכירת והשכרת דירה מצוי דברים כאלו, וכאשר ראיתי פעם מי שפרסם דירה להשכרה, ובא אדם לשכור, ואמר לו המשכיר, ראה, בסכום פלוני כבר יש כמה שהציעו לי, אם רצונך שאשכיר לך תוסיף על הסכום הזה, והסכים אותו אדם ושכר בסכום הגבוה. שאלתי אחר כך את המשכיר, אם באמת היו לו כבר אנשים שהציעו לו בסכום הנמוך, ואמר שלא, ומה שאמר לשוכר שהיו, זה בגלל שלא היה לו נעים לומר לו סכום כזה גבוה לכן אמר בדרך זו.

והרי זה וכיוצא בזה בכלל גניבת דעת שמשקר על השוכר ומטעה אותו ומכח זה הלה משלם יותר.

גניבת דעת בהעלמת דברים

איסור גניבת דעת אינו רק אם משקר ומספר דברים שאינם וכך מטעה דעת הבריות, אלא גם אם הוא מסתיר ומעלים דברים ומטעה בזה דעת הבריות, גם בזה יש איסור גניבת דעת כמ"ש בשו"ע סי' רכ"ח ס"ו[39].

---

[39] הקה"י ביבמות [סי' מ"ד ד"ה גם אפשר] כתב לדון שגניב"ד בדרך העלמה אין איסורה מן התורה אלא מדרבנן, ומייתי מדברי החרדים ע"ש. וטעמו נראה, דכיון דלית בה מעשה שקר, לא חשיבא להאסר מה"ת, דאין גניבה אלא במעשה.

ואמנם דבריו מחודשים טובא וחרבה יש לעיין בהם, ראשית מסתימת הפוסקים בסי' רכ"ח שם משמע דאין חילוק בין אופני הגניבת דעת וכולהו שוו בחומרתם, וכן בתוספתא דב"ק ז', ג', מנוים כולם יחד. ומקורו דמייתי מספר חרדים נמי צ"ע, דדעת החרדים נראה דסבירא ליה דעיקר איסור גניב"ד הוא מדרבנן ובשיטת רבינו יונה דלעיל עמ' קא, ומאי מוכח מיניה לחלק בין אופני הגניב"ד.

ובסברא נמי י"ל טובא, דהנה אמירה ודאי לא חשיבא מעשה בגדרי מעשים שבכל התורה כולה [עי' מכות ד: תמורה ג], וגם אילו היתה נחשבת למעשה, מ"מ הכא שלא נפעל מכוחה פעולה ממשית [עיין רש"י תמורה ג: ד"ה דבדיבורו עושה מעשה] רק הטעאה בעלמא, ודאי לא שייך לדונו כעושה מעשה, ובעל כרחך נמצאנו למדים שנתחדש כאן דאע"פ שבמציאות אין כאן עשייה לא במעשה הגניבה ולא בתוצאה, מ"מ גניבת לבבו ודעתו נחשבת כגניבת ממונו וכלישנא דקרא "ותגנוב" את לבבי, והיינו דכל מי שמטעה את חבירו ומוליכו שולל כיון שגנב דעתו כגנב ממונו חשבינן ליה. ומעתה פשוט שאין צריך שיבטא את השקר בשפתיו, דכפי שנתבאר לא בעינן הכא מעשים שנחשבים בכל התורה למעשה, אלא הכא דנו את המטעה כגונב, ואין לנו אלא לדון אם נחשב כ"מטעה" או לא [וזהו שאמרו בגמ' (חולין סוף צ"ד:) איהו דאטעי נפשיה, כלומר ומשר"ה לא חשיב ל"מטעה" ואין עליו כלום, וזו גם כונת הט"ז (יו"ד סי' רנ"ד סוף סק"ב ע"ש) שגניבת דעת בשב ואל תעשה שרי, כלומר באופן שלא עושה דבר שמטעה כלל והלה סוזה מעצמו]. וא"כ מה שכתב הקה"י שכל שלא מרמה בפירוש אלא מעלים אינו אסור מה"ת, לא יתכן לפרשו כמו שכתבנו בתחילה לפי שאין כאן "מעשה שקר", דהא כל שנחשב "מטעה" עובר וא"צ מעשה בזה, ואין לנו לדון אלא אם נחשב מטעה או לא, וזה דבר קשה לומר שכל שלא רימה בפירוש רק העלים לא נחשב מטעה, והלא הוא הביא מקח לשוק והעלים חסרונותיו, ובאשר אדם מציע סחורה למכירה ונוסל מחירה כסף מלא נעשה כאומר שזו סחורה טובה בלא דופי, וזו הטעאה גמורה שמטעה את הקונים [ואין לומר שהיה להם לשאול, דדברים כאלו שעליהם לשאול לא נחשבים כלל לגניב"ד כמפורש בשו"ע שם, ולא אסרו רק כשמעלים דברים שאין דרך להרגיש בהם ולברר עליהם, וא"כ המציע סחורה זו הרי הוא מטעה לקוחותיו הטעאה גמורה]. ומכל מקום בדעת הקה"י כן צ"ל, דנקט שכל שלא רימה בהדיא והטעה בפירוש, אע"פ שעשה פעולה שמטעה, ל"ח למטעה, כיון שאם היה הלה מסיק אדעתיה היה נמנע, ורבנן הוסיפו לאסור גם בכה"ג. כצ"ל בדעתו אבל אלו דברי חידוש והפשטות ודאי כמש"כ.

זכרנו דברי הט"ז ביו"ד רנ"ד, ב', ובאמת דבריו צע"ג, מ"ט חשיב לגניב"ד דהתם שב ואל תעשה, הלא התם איירי בגוי שנתן כספו לישראל על מנת שיחלקנו גם לעניי ישראל, ואם נותן רק לעניי עכו"ם, א"כ לכל הפחות נתינה אחרונה שנותן את הכסף לעכו"ם היא נגד דעת הבעלים ע"ש וצע"ג.

וכגון אדם שמבקש להתקבל לעבוד במקום עבודה, ומעלים מהם שבעוד כמה חודשים הוא מתכונן לעבור לחו"ל, ובודאי אילו ידעו מזה לא יקבלוהו כי לא טוב להם לקבל עובד לזמן קצר, הרי זו גניבת דעת.

או מה שקורה לפעמים בתלמודי תורה, שרושמים את הילד לת"ת פלוני, ורצון ההורים שהילד ילמד במקום אחר, ואינם רושמים אותו לת"ת הזה רק בשביל הקריאה ששם מלמדים קריאה בשיטה יותר טובה, ואחרי כיתה א' מעבירים למקום אחר, וגם בזה אילו ידעו המנהלים שדעתם כן לא היו מקבלים אותם, ונמצאו גונבים דעתם.

וביותר זה מצוי כאשר רוצים להכניס למוסדות לימוד, ויש שם תקנון, ומעלימים דברים כדי שלא ידעו שאינם עומדים בתקנות המוסד ההוא, וכל זה בכלל גניב"ד.

בגדרי הטעאה מתי נחשב האדם למטעה ומתי נחשב שהמוטעה מטעה את עצמו, ראה להלן עמ' קמא הערה 60.

גניבת דעת בשידוכים

לפי מה שלמדנו שגם העלמת דברים אסורה באיסור גניב"ד, יוצא לכאורה שכאשר מציעים שידוך, צריכים לספר הכל ואסור להעלים כלום, כאשר אסור להעלים בהצעת מקח.

ובאמת אין הדבר כן, אלא כאשר כתב הסטייפלר זיע"א [בקה"י יבמות סי' מ"ד], שיש דברים שא"צ לספר, ועכ"פ לא בתחילה בעת שמציעים. והטעם כאשר פירש שם בהרחבה, דבתחילה בעת ששומעים את ההצעה הדרך להוריד על כל דבר וגם על דברים כאלו שאין בהם סיבה להוריד, ונמצא שאין אז שיקול דעת נכון, ולכן דברים כאלו שרק בתחילה מורידים עליהם ואחר שמתראים ומכירים לא חשיבי להוריד בגללם, לא צריך ולא טוב לספר בתחילה, ואין כאן גניבת דעת, לפי שלא מסתיר ומטעה, רק שומר הדבר לגלותו בזמן שיהיה שיקול הדעת נכון.

ועיין שם שכתב שלא רק אם הדבר ברור שחסרון זה אין בו ממש ואחר שיכירו וישאו חן לא יתחשבו בו, שרי להעלים בתחילה, אלא גם אם הדבר ספק נמי שרי להעלימו בתחילה מטעם הנ"ל, דכיון שאפשר שיתרצו, טובתם היא שידעו מזה רק בעת ששיקול דעתם נכון [עיין להלן עמ' קכח הערה 52].

ומוסיף לבאר שם דלא דמי למקח, כי חפץ שאדם קונה, אין לו ענין דוקא בחפץ זה, ואילו יש בו מום ואפילו מום קטן, ודאי יחפוץ בחפץ אחר, ואפילו כבר הכניסו לביתו בנקל יחליפנו באחר, ולכן כל העלמת חסרון הוא גניב"ד. משא"כ בן זוג, הלא קשה למצוא, וכל אחד מבקש אבידתו, ובעת מוצא אשר יתאים לפי תכונתו, שמח בזה טובא, ומוותר על חסרונות קטנים, כי לא מהרה ימצא בן זוג כלבבו, ולכן שרי להעלים בתחילה חסרונות כאלו, דטובתו היא כי לבסוף לא ישגיח עליהם ולא דמי למקח.

ופשוט שאין כלל ברור בזה, והרבה חלוקים יש בזה מה נחשב חסרון שצריך לומר ומה לא, ויש לדון ולשקול בכל מקרה לגופו, ולא באנו אלא להודיע יסוד הדבר ולהציעו באופן כללי, תן לחכם ויחכם.

ראינו שיש דברים שאין צריך לאומרם בתחילה ומוטב לאומרם בהמשך אחר שכבר הכירו זא"ז. ועתה נוסיף כי יש דברים שא"צ לומר כלל ואין בהעלמתם משום גניב"ד. והיינו דברים כאלו שבאמת אין בהם חסרון, והמסתירם אינו מטעה את המשודכים כלל.

גם ענין זה כקודמו שקשה להכנס בו לפרטים כי רבים המה וביותר לפי שזה משתנה ממקרה למקרה ויש לשקול בכל מקרה לגופו, ומ"מ פעמים שיש לאחד מבני המשפחה חולי שאינו תורשתי, ואין בזה שום חסרון, וממילא אין גניב"ד בהעלמת פרט זה. וכן פעמים שהמדוברת גדולה בשנים מן המדובר, ובאמת אין בזה חסרון, דמה שכתוב בספר חסידים [תצ"א. תצ"ג] שלא ישא אישה גדולה ממנו, איירי התם בגדולה ממנו בשנים הרבה, אבל שנים מעטות אין כל חסרון בזה, כמבואר שם וכאשר מקובל מגדולי ישראל. וגם בדוגמאות אלו, אין זה כלל לכל מקום, אבל על פי רוב כן הוא.

עוד יסוד חשוב יש לעורר בענין זה, שגם חסרון שצריך לאמרו, יש לאמרו בצורה עדינה ולא בצורה חותכת והחלטית, כי הרבה דברים יש שאצל אחד זה חסרון ואצל השני לא, ואם יאמרו החסרון בזהירות לא יבטלו מחמתו, ואם יאמרוהו בהדגשה וחוזק יחששו ויבטלו.

ומסופר על החזו"א שנשאל על בחור שהיה ירוד בכל הענינים, ולא אמר החזו"א על הבחור שהוא ירוד, אלא ש"יכול להיות יותר טוב". וזה האופן לומר חסרונות בצורה שלא יתפרשו מידי בחומרה ויגרמו לבטל אפילו שבאמת א"צ לבטל. וכגון בחור שאפיו שקט אין לומר זאת כך שהוא שקט ומוצנע, אלא יאמר

שהוא לא רועש ומתבלט, וכן על בחור שאינו מוכשר לא יאמר שהוא "חלש", אלא על דרך הנ"ל.

זאת ועוד, כאשר אומר חסרון על בחור שיש בו גם חרבה מעלות ואין בחיסרון זה פגם בכל מהותו, אזי יחד עם החסרון שאומר גם יכביר בשבח המדובר, כדי שלא יתקבל רושם שלילי שחסרון זה שאומר הוא דבר גדול שיש לבטל מחמתו, לכן יאמר אשר צריך לומר אבל "מבית ומחוץ יצפנו" בשבחים ומעלות, ולא יחריב עולמות בהבל פיו.

בכל ענינים אלו יש חילוק בין שדכן שמציע לבין מי שמבררים אצלו וסומכים עליו, כי השדכן יודע שאחריו עוד ידרשו רבות, וסגי לו לומר הדברים באופן כללי, ואף שאינו מדייק בתאור דרגתו ורמתו של המדובר, מה שאין כן מי שסומכים עליו ומבררים אצלו הוא צריך לדייק יותר ולא יהיה בכלל משיאו עצה רעה.

כללו של דבר הוא שענינים אלו מורכבים ורבו פרטיהם, ואין להקל ראש בהם, כי בנקל יכול לקלקל ולהזיק במוצא שפתיו[40], על כן טרם בא לומר חסרונות ישקול ג' ענינים הנ"ל, האם לומר, מתי לומר, ואיך לומר, וד' יהיה בעזרנו שלא תצא תקלה תחת ידינו.

---

[40] מאידך גיסא גם אין להקל ראש ולהעלים את אשר צריך לגלות, דנמצא בכלל משיאו עצה רעה ועובר בלפני עור. ועיין עוד בחפץ חיים בסוף ספרו מש"כ על ענין לה"ר בשידוכים ומרחיב שם בזה.

גניבת דעת בשידוכים / המשך

ראובן מגיע לרב ושאלתו בפיו, שכנו אירס את ביתו בשעטו"מ, וכאשר הוא בא לאחל לשכנו מזל טוב, סיפר לו השכן בשמחה על שזכה בחתן ת"ח מתמיד גדול ובקי ברוב הש"ס. ראובן מכיר אישית את החתן ויודע שהשבחים שנאמרו עליו רחוקים ממנו כרחוק מזרח ממערב, והוא רחוק מלהיות מתמיד וידען, ויש כאן ממש מקח טעות ושאלתו בפיו האם לגלות את האמת לשכנו אבי הכלה או לא.

הרב מראה לו את חידושו של הח"ח [בסוף הספר אחרי הל' רכילות, ציור השלישי אות ו'] שכתב, שאם זה דבר שאפשר לברר ולבחון אותו ואבי הכלה התרשל ולא בירר היטב, הרי זה ראיה שלא אכפת לו כ"כ שאכן יהיה החתן ת"ח וי"ש ולכן לא נתאמץ לברר את זה[41], וא"כ אין לספר לו, כי באמת אצלו אין זה נחשב חסרון, ואם יבוא לספר לו יראה שאנשים עושים ענין מזה ומחמת זה יבטל[42], ונמצא המספר מקלקל ומזיק בדיבורו.

אכן אם זה דבר שאי אפשר לו לברר, או שהוא מכיר את אבי הכלה דבודאי בנפשו הדבר שיהיה החתן ת"ח אמיתי ובודאי ברר כיכלתו אלא שהטעוהו, שם אכן חייב לספר לו, ובלבד שיושלמו התנאים שיש בכל סיפור לה"ר לתועלת, דהיינו שהחסרון שבא לומר ברור אצלו ושלא מגזים וכו' שאר תנאים שכתב הח"ח שם.

---

[41] מאי דפשיטא לרבינו הח"ח דדבר שאפשר לברר ולא בירר יש בזה מחילה, צ"ע, הרי פלוג' רבוותא היא, עי' מ"מ פט"ו ממכירה ה"ג ובמל"מ שם [ובקה"י יבמות סי' מ"ד ד"ה ומה] וצ"ע.

[42] כך צריך לפרש, דאי לאו הכי מאי טעמא אחרי שיספר לו יבטל והרי אמרנו שלא אכפת לו שאינו ת"ח.

הח"ח מוסיף שם [סוף אות ו'] עוד חידוש שגם באופן שיודע ראובן שהטעו את אבי הכלה והעלימו ממנו חסרון גדול, אם יודע ראובן בשכנו שגם הוא עשה כן וגם הוא העלים מצד החתן חיסרון שיש בביתו שאסור להעלימו, או שהוא יודע בו שהוא מתחייב לצד החתן ואינו עומד בדבורו, בכה"ג אסור לגלות, דכיון ששניהם מרמים זה את זה "יצא זה בזה" ואין לגלות כלום[43].

[43] ע"ש שכתב זה פעמיים, ולשונו לא רק שא"צ לגלות אלא שאסור לגלות, וההסבר, דזה נמשל לרמאי שבא לחנות לקנות ומשלם בכסף מזויף, והמוכר אף הוא רמאי ונותן לו חפץ מזויף, דנמצא שאין כאן רמאות כלל, כי הקונה קבל תמורה הגונה לפי מה ששילם, וכן כאן עלתה רמאות זו בזו, והוי כמו שאין כאן רמייה ואונאה כלל, והדר איסור להח"ר למקומו לפי שאין כאן הצלת עשוק מעושקו.

גניבת דעת במתנות

חזינן בגמ' דין גניבת דעת לא רק במקח וממכר אלא גם בנתינת מתנות, שכל המטעה את חברו שיחשוב שנתן לו מתנה, או שהטיב לו, עובר באיסור גניב"ד[44], לפי שמטעהו להכיר לו טובה בחינם וגם שמא יתן לו מתנה כנגד זה[45].

פעם הייתי בחנות ספרים, ובא שם אדם לקנות מתנה לחברו, וקנה לו ספר עם כריכת עור, והיו שם כמה סוגים של עור, והזול ביותר היה עור ממוחזר והיה מודבק על הכריכה מדבקה לסימן שעשויה מעור ממוחזר, והלה בחר את כריכת העור הממוחזר.

אמנם הוא לא רצה שהמקבל יבין שזה עור ממוחזר, והוא עשה שני דברים כדי להסתיר זאת, האחד מותר והשני אסור, הראשון הוא, שהוריד את המדבקה, ודבר זה מותר ואין בו גניב"ד, לפי שהמקבל יכול לברר מה קיבל, ואם לא ברר והחליט מעצמו שזה עור אמיתי איהו דאטעי נפשיה.

והדבר השני שעשה אדם זה הוא שצירף ברכה למתנתו, וכתב שם ברכה שתוכנה היה, לפי שאתה יקר לי כל כך לכן בחרתי לך את הסוג היקר [ואמנם הוא סדר את המילים באופן שלא יהיה בזה שקר, אבל זה היה המובן ממה שכתב], ובזה ודאי עבר באיסור גניב"ד, לפי שהטעה את המקבל לחשוב שנתן לו כריכה יקרה ובאמת הביא לו כריכה זולה.

ואם נותן לחברו חפץ יקר, אבל הוא השיגו בזול מאד או אפילו בחינם, ודאי אין צריך לספר לחברו שהשיג את החפץ בזול,

---

[44] בספר קובץ על הרמב"ם פ"ב מדעות, כתב מסברא, דגניב"ד זו אין איסורה אלא מדרבנן, ומן התורה לא נאסר אלא במקח וממכר, וכתב שזה פשוט. ודבר חידוש הוא לחדש כן נגד סתימת הפוסקים דלא אישתמיט חד לחלק בזה. אמנם טעם דבריו מבואר, דבמקח וממכר עשה עוול לחבירו שהטעהו ומשום הטעאתו קנה או מכר, משא"כ בזה הלא לא נפעל כלום מכח הטעאתו, רק בלב חברו יש הכרת הטוב אליו ואולי יבוא לכלל מעשה שיחזיר לו מתנה מכח זה, ובזה סבירא ליה דאין איסורו מה"ת. ומכל מקום פשיטותיה לומר כן מסברא בלא ראיה לא ידענא, דשפיר יש לומר דגם זה אסור מן התורה כיון שהטעהו להכיר לו טובה, אבל בדעתו כך יש לפרש.

[45] עיין להלן סוף הערה 46 בשם הב"י.

ואף על פי שיכיר לו טובה כמקבל חפץ יקר, אין בכך כלום, דבאמת נתן לו חפץ יקר, דיכל למכרו ולקבל תמורתו, או ליתנו לאדם אחר, והוא בחר ליתנו לו, ובצדק ראוי להכיר לו טובה שלמה על זה.

נותן מתנה לחברו מכספי צדקה אם צריך להודיעו

במסכת דמאי פ"ד מ"ד תנן, ואם היו כהן או עני למודים לאכול אצלו, יבואו ויאכלו [את התרומה או את המעשר עני], ובלבד שיודיעם, [כלומר שיודיע לכהן והעני שאינם אוכלים משלו אלא מתרומה ומעשר], וכן כתב הטור ביו"ד סי' של"א [בשם תוספתא פ"ד דפאה שנפסקה ברמב"ם פ"ו ממתנו"ע הי"ז] שאם נותן לעני לאכול מעשר עני צריך להודיעו שהביא לו מעשר עני. והטעם למה צריך להודיע, פירשו הרבה מפרשים[46] שזה משום איסור גניב"ד, שהמקבל יחשוב שנתן לו משלו, ויחזיק לו טובה בחינם.

ולפי זה יש לדון בדבר המצוי, שנותנים בחתונות מתנות או כסף, ולפעמים יודעים שהחתן והכלה או הוריהם הם עניים, ונותנים להם מכספי מעשר [עיקר דבר זה אימתי שרי ליתן מתנות מכסף מעשר, נתבאר בעזה"י להלן עמ' רנז], וצריך לברר האם חייבים להודיע להם שהמתנה היא מכספי מעשר, דלכאורה לפי הנ"ל צריך להודיע כדי שלא יכירו לו טובת חינם וגם יש לחוש שיחזירו אח"כ בשמחות של הנותנים בערך מה שקבלו מהם. ושאלה זו מצויה גם אצל המארחים עניים על שולחנם, וקונים צרכיהם מכספי מעשר, אם צריכים להודיע.

וההלכה בזה שא"צ להודיע ומתרי טעמי, חדא מפני הבושה, דהלא אם יאמר להם יתביישו, לפיכך שרי להעלים מהם, כי לטובתם מסתיר מהם[47]. ועוד דכל מאי דאיבעי ליה למקבל

---

[46] ר"ש סירליאו בדמאי שם, וכן הגר"א בשנו"א שם, וכן המשנה ראשונה, וכן נראה בב"י ובב"ח סי' של"א שם [דף רע"ג: בדפי חסוד דפוס ישן]. ואמנם יש מפרשים שכתבו טעמים אחרים מ"ט צריך להודיע, וצ"ב למה לא פירשו משום גניב"ד. ועיין שר"ת מהר"ם שיק יו"ד ריש סי' ר"ל שכתב דלא אכפת לן שיכירו לו טובה, דאין זה טובת חינם כלל, דהא יכול ליתן למי שירצה ובחר ליתן להם. ודעת האוסרים, דמכל מקום הלא מכירים טובה הרבה יותר אם נתן משלו, ולכן צריך להודיע. ולשון הב"י שם שאם לא יודיע ואח"כ הכהן או העני יתנו לו מתנה משום הכרת הטוב, הרי זה [כעין] גזל בידו, לפי שאילו ידעו שלא נתן משלו, לא היו נותנים.

[47] וכן מצינו בירושלמי סוף פאה ובויק"ר פ' בהר [ל"ד, א'], דשרי לשקר על עני כדי שיקח צדקה בלא בושה. והיינו דכיון שגונב דעתו לטובתו, ליכא איסורא

לאסוקי אדעתיה, לית ביה משום גניב"ד [כמ"ש בשו"ע סי' רכ"ח ס"ו], ובזמננו דבר ידוע הוא שנותנים מתנות לשמחות מכספי מעשרות והוה ליה לאסוקי אדעתיה.

בזה, כי איסור גניב"ד זה איסור שבין אדם לחברו, ושרי כאשר זה לטובת חברו [ואי משום איסור שקר, לא איריא, דהא ודאי שרי, דלא רק מפני השלום התירו לשקר, אלא מפני כל מצוה כדאיתא בש"ס ובפוסקים ואכ"מ, ולא תוקשה לן רק משום איסור גניב"ד], וכן מצינו בגמ' שהתירו לגנוב דעת אדם כדי לכבדו כמובא לחלן עמוד קכח.

המראה עצמו כנותן מתנה לחברו ואינו נותן אימתי הוי גניב"ד

למדנו שהמטעה את חבירו לחשוב שנתן לו מתנה ובאמת לא נתן לו או נתן לו פחות ממה שנראה שנתן לו, עובר באיסור גניב"ד, לפי שהמקבל מכיר לו טובה בחינם.

בגמ' בחולין צ"ד. כתוב עוד, שגם אם מזמין את חבירו לסעוד על שֻׁלחנו ובאמת אין כונתו להזמינו ולא הזמינו אלא לפי שיודע בו שלא יבוא, וכן אם שולח לו מתנה לפי שיודע שלא יקבלנה, גם בזה ובכיוצא בזה יש איסור גניב"ד, לפי שהמקבל יחשוב שהנותן מכבדו ובאמת רוצה ליתן לו, ומכיר טובתו חינם.

ומכאן נבוא לדון במעשה שלפנינו.

ר' משה עורך בביתו סעודת שבע ברכות לאחיו הצעיר, שעתיים לפני הזמן המיועד, רוב האוכל כבר מוכן, והנה דופקים בדלת, ר' משה פותח, וקריאת שמחה יוצאת מפיו, יהושע! אה, יהושע החברותא שלו מהישיבה שכבר הרבה שנים לא ראה אותו הגיע עכשיו לביתו.

בהתרגשות מכניס ר' משה את יהושע לביתו, פורס על השולחן מפה יקרה, ועורך שולחן כיד המלך, בשר ודגים וכל מטעמים. יהושע לא מוצא מקום לעצמו מרוב הכבוד שחולק לו ר' משה, וכשהוא יוצא הוא מוסיף שאי"ה הוא מקוה להחזיר לר' משה כגמולו הטוב.

בנו של ר' משה שראה את כל המעשה, שאל את אביו, מה עם גניבת דעת, הלא יהושע בטוח שלכבודו פרסו מפה והביאו כאלו מאכלים ופתחו שלשה סוגי משקאות וכו', והאמת שאילו היה בא ביום רגיל לא היו עושים עבורו אפילו מחצית מהנ"ל, ורק לפי שבלא"ה עמדו לפרוס מפה ובלא"ה עמדו לפתוח משקאות אלו וכו' לכן הקדימו לעשות כל זאת לכבודו, ואילו הוא חושב שזה נעשה לכבודו בלבד. וזה צריך לברר אם יש בזה איסור גניב"ד.

המראה עצמו כנותן מתנה לחברו ואינו נותן

אימתי הוי גניב"ד / המשך

התשובה לשאלה הנ"ל כתובה בגמרא שם על מעשה כזה שהיה עם רב יהודה ועולא, שרב יהודה פתח חבית יין כאשר בא אליו עולא, והיה נראה שפתחה בשבילו, ובאמת בלאו הכי עמד לפותחה, ורב יהודה לא סיפר לו שעמד לפותחה בלא"ה. והוקשה לגמ' דאיכא בזה גניב"ד, ותירצה הגמרא "שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה דבלאו הכי נמי פתוחי מפתח ליה". כלומר דמשום הכי אין בכך גניבת דעת כי באמת היה פותח עבורו גם לולא שעמד לפותחה.

נמצינו למדים לעובדא דילן, שאם מכיר ר' משה בעצמו שעבור יהושע היה עושה את כל זה גם אם לא היה בביתו שבע ברכות באותו ערב, ואילו רק היו לו את המאכלים הללו בביתו יקר יהושע בעיניו לערוך לפניו סעודה כזאת, אין בכך גניב"ד, כי באמת הגיש וערך עבורו, ולא בגלל שבלא"ה יש סעודה בביתו. אבל אם יודע ר' משה שאילולא הסעודה לא היה טורח ומוציא ממון עבורו כ"כ, אכן צריך לומר ולספר לו שבלא"ה עושה סעודה בביתו.

וכמובן יש לומר זאת באופן שלא יפגע [עי' לעיל הערה 14], ויאמר כך, כמה טוב שבאת בדיוק עכשיו לפני השבע ברכות ויש לי את האפשרות להגיש לך כראוי, וכן עד"ז.

כך מבואר בגמרא, וכאשר פסק הב"י והובא בסמ"ע [רכ"ח סק"ט][48].

---

[48] בדעת הרמב"ם בזה איכא פלוגתא, דהנה הרמב"ם וכן הטור השמיטו מימרא זו, וכבר תמה הב"י בטעם השמטת זו, וכתב "שהשמיטוה לרוב פשיטותה". אמנם הלח"מ [פ"ב מדעות ה"ו] כתב, דהוקשה לרמב"ם קושיית התוס' המובאת בהמשך, וסבירא ליה דתירוצם אינו מספיק, ולמד מזה דרבא ורב ספרא פליגי אמימרא דיתן ונקט כוותייהו להלכה. ולמעשה יש להקל בזה, דבגמרא מפורש להיתר, ולא מצינו מי שיאסור בהדיא, והשמטת הרמב"ם יישבה הב"י באופן אחר.

תוס' [שם סוף ע"ב ד"ה והא] הוסיפו בזה יסוד חשוב, דהנה יש להקשות שבגמ' שם מבואר שאם אדם הולך בדרך וחבירו חושב שבא לקראתו, מן הדין היה צריך להודיעו שלא יצא לקראתו משום גניב"ד [ולמעשה ברוב המקרים א"צ ויבואר אי"ה להלן עמ' קמ, אבל זה מסיבה צדדית ובעצם זה נחשב לגניב"ד], ויש להקשות למה גם שם לא נחלק שאם יודע בנפשו שהוא חביב לו ואילו ידע שבא היה יוצא לקראתו, שוב א"צ לומר לו.

ומחלקים תוס', דלא דמי, דאצל רב יהודה ועולא רב יהודה עשה מעשה ופתח יין עבור עולא, ואע"ג דבלאו הכי עמד לפותחה, מכל מקום כיון שחביב לו לכן נחשבת פעולה זו שעשאה עבורו, ולא אכפ"ל שיש לו עוד סיבה לפתוח, דהשתא פתח עבורו. משא"כ ההולך בדרך הרי לא עשה כלום עבור חברו, דעבור עצמו הלך, ובכה"ג צריך להודיע אע"פ שיודע שהיה הולך גם בשבילו, זה תוכן דבריהם. וההסבר בזה פשוט, דהלא חברו מכיר לו טובה, ואם לא עשה לו כלום, אין על מה להכיר טובה, דעל מה שאילו ידע היה עושה אין מקום להכיר טובה כיון שבפועל לא עשה כלום.

ולפי זה גם בעובדא דידן, אילו ר' משה כבר התחיל לערוך את השולחן, ואז הגיע יהושע ומצא הכל מוכן לפניו, והוא חשב שהוכן לכבודו, אכן צריך להודיעו שלא עבורו הוכן כיון שבפועל לא עשה עבורו מאום, וכמו שכתב בסמ"ע שם.

המראה עצמו כגנותן מתנה לחברו ואינו גותן

אימתי הוי גניב"ד / המשך

מן הדברים האמורים נלמד גם למקרה נוסף.

ראובן ושמעון שכנים טובים ושמחים לעזור זה לזה. יום אחד שומע שמעון את ראובן שמתקשר ומחפש שליח להעביר חבילה להוריו שגרים בקצה העיר, ואינו מוצא.

שמעון מגיע לראובן ואומר לו, תביא לי את החבילה לי יש רכב אני נוסע מיד להביא את החבילה להוריך. ראובן המום ומנסה לסרב, אבל שמעון לוקח את החבילה מכניסה לרכב ונוסע, וראובן כמובן נעשה אליו אסיר תודה.

האמת היא ששמעון עמד ליסוע אז בלאו הכי לרחוב זה שבו גרים הוריו של ראובן, כדי לפגוש שם מישהו. ועתה עולה השאלה האם שמעון עבר באיסור גניב"ד לפי שהראה בעצמו שנוסע במיוחד עבור ראובן ולא סיפר שנוסע עבור עצמו.

וגם בזה התשובה כנ"ל שאם האמת היא שהיה נוסע עבור ראובן לבד, א"צ לומר ואין בזה גניב"ד, דבאמת נוסע בשבילו ומה בכך שיש עוד סיבה, ואם לאו, צריך לומר.

עוד נלמד לדבר מצוי, שאם אדם לא חש בטוב ולא הגיע לחתונת בן שכנו או חברו, והאמת שגם אם היה מרגיש טוב לא היה בא, אבל עכשיו שנזדמן שאכן הוא לא חש בטוב בלילה הזה, הוא אומר לשכנו שהוא לא הרגיש טוב ולכן הוא לא בא. יש בזה איסור גניב"ד, כי מטעהו לחשוב שרצה לבוא ונבצר ממנו, ויכיר טובתו חינם.

ועוד דבר מצוי מאד יש, שמוכר עושה הנחה על מוצר מסוים בחנותו, וכאשר מגיע קרובו או ידידו לקנות, הוא אומר לו "בשבילך" אני עושה הנחה. וגם זה תלוי בהנ"ל, שאם האמת היא

שהוא אוהבו כ"כ והיה מוכן לעשות הנחה זו בשבילו לבד, שפיר דמי[49], ואם לאו הרי זו גניב"ד.

[49] וא"ת הרי למדנו בענין הקודם את דברי התוס' שאם לא עושה כלום עבורו אף אם יודע שהיה מוכן לעשות הוי גניב"ד, וכאן הרי לא עשה כלום עבורו, דהרי עשה הנחה לכולם ולא עשה עבורו כלום. י"ל דודאי חשיב שעשה הנחה עבורו, כי המחיר האמיתי נשאר כמות שהיה, ובידו להעלות לכל קונה כרצונו, וא"כ נמצא שלכל קונה וקונה הוא עושה הנחה בפני עצמו, ועתה שקרובו בא הוא עושה גם לו הנחה, ומה שלא אומר לו שגם בלא שהוא קרובו היה עושה לו, אין בכך כלום דהשתא באמת הוא עושה לו הנחה בגלל שהוא קרובו וכמעשה דרב יהודה.

המראה בעצמו דברים שאינם

במסכת מועד קטן דף כ"ו: נאמר, תנו רבנן היוצא בבגד קרוע לפני המת [כלומר שהבגד קרוע מחמת סיבה אחרת והוא יוצא בו לפני המת ומראה כאילו קרע עליו], הרי זה גוזל את המתים ואת החיים.

ומפרש הרמב"ם [פ"ח מהלכות אבל הלכה ו'] דגזל זה היינו גניבת דעת, שמטעה את הבריות לחשוב שהוא מצטער טובא על פטירתו [ומ"ש שגוזל גם את המתים ע"ש ברדב"ז מה שפירש בזה.]

ומינה נילף לאדם שמראה עצמו כמשתתף מאד בצער חברו ובאמת אינו כן, דהוי גניבת דעת, וכגון מי ששמע שבן חברו חלה, והוא אומר לחברו, אתמול כל היום "לא הייתי בן אדם" מרוב צער, כל הזמן חשבתי על זה. וכן על דרך זה משפטי השתתפות בצער חברו או בשמחתו שאינם משפטים רגילים, אלא משפטים שמטעים את השומע לחשוב שבאמת השתתף חברו עימו עד מאד, הרי זו גניבת דעת.

מראה עצמו כצדיק. העתקת מבחנים.

עוד אופן יש באדם שמראה בעצמו מה שאינו, שאסור משום גניב"ד, והוא מ"ש תוס' [בכורות ל"א. סוד"ה וכולן], על המראה עצמו כצדיק ובאמת אינו כן, שגם זה גניב"ד שמטעה לחשוב עליו מה שאינו, ויבואו לכבדו ולסמוך עליו וכדו'[50].

לפיכך אדם שאינו מתמיד כלל, ורק כאשר תמיו בא לבקרו הוא מערים ספרים על שולחנו ורכון עליהם בשקידה, באופן שמטעה את חמיו לחשוב שחתנו דבוק בתורה ועמלה, ומתוך כך יבוא לכבדו ואולי גם לתמוך בו, גם זה בכלל גניבת דעת.

דבר פשוט שא"צ לפנים הוא שהעתקה במבחנים וזיוף תעודות הרי זו גניבת דעת גמורה, שמטעה לחשוב שהוא יודע ובאמת אינו כן, ובחינם נותנים לו ציון טוב, או סומכים עליו בגלל תעודותיו, וכמו שכתב בשו"ת אג"מ חו"מ ח"ב סי' ל'.

האומר ד"ת של אחרים בשם עצמו ומחשיבים אותו לת"ח בגלל זה, מן הדין הוי גניב"ד, אמנם בזמננו שידוע שעושים כן, שאני, ותלוי לפי הענין.

וע"ע במג"א סי' קנ"ו מה שמקשה סתירה בין מה שאמרו לומר דבר בשם אומרו לבין מה שמצאנו מקומות שאמרו בשם מי שלא אמר והניח בצ"ע, וע"ש בפמ"ג שהביא ג' תירוצים מהא"ר שם ונשאר בצ"ע. [ועיין ש"ך חו"מ סי' רצ"ב סקל"ח].

---

[50] עי' לעיל עמ' פד הערה 22 שיש בזה גם משום חנופה.

גונב דעת חברו כדי לכבדו

הכי אמרינן בגמרא [חולין צ"ד.] תניא היה רבי מאיר אומר, אל יסרהב אדם בחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד וכו' ולא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן, ואם בשביל כבודו מותר. מפרש רש"י שאם עושה מעשים אלו עבור כבודו של אורח להודיע לבריות שהוא חביב עליו מותר.

כלומר אע"פ שיש במעשים אלו גניבת דעת[51], מ"מ לפי שעושה אותם לכבודו-מותר. והטעם כמו שנתבאר לעיל [עמ' קיט הערה 47] שאיסור גניב"ד הוא איסור שבין אדם לחברו, ואם זו טובתו, שפיר דמי[52].

ומכאן נדע שמי שמזמין רב לסדר לו קידושין או להיות סנדק לבנו, ואינו מזמינו רק לפי שיודע שאינו יכול לבוא בזמן זה, בעצם יש בזה גניב"ד, אכן אם עושה זה כדי לכבדם ולא כדי שיחזיקו לו טובה, מותר.

---

[51] כאן לא יועיל מה שיודע בעצמו שהיה מוכן ליתן לו באמת שמן לסוך וכו', דהלא בפועל לא עשה כלום בשבילו, ובכה"ג אסור כמ"ש התוס' המובא לעיל, וע"כ בעינן להיתר זה דלכבודו קעביד.

[52] הקשה החת"ס שם הלא בב"מ רפ"ח אמרינן שהגונב מחברו לטובתו כדי להעשירו בתשלום כפל, אסור, ומ"ט הכא שרי. ומתרץ דשאני התם דעד שמחזיר לחברו יש לו צער ומשר"ה אסור, משא"כ הכא ליכא ליה צער כלל. וא"ת הלא הבאנו לעיל לשון הב"י שאם מחזיר אדם לחברו טובת חינם מחמת שסבור שהטיב לו הוי כגזל בידו, וא"כ הכא נמי הלא יבוא להחזיר לו טובת חינם לפי שסבור שבאמת בא להזמינו וליתן לו שמן וכו', עיין ב"לב אריה" בחולין שם, דאין זו טובת חינם, דודאי הטיב לו בזה שכיבדו ושפיר איכא ליה על מה להכיר לו טובה [ולפי זה אם נדע שהמקבל יחויב לו בהכרת הטוב מרובה כל כך שעדיף לו שלא יכבדנו ובלבד שלא יתחייב להחזיר לו כ"כ הרבה, אכן יהיה אסור לגנוב דעתו אפילו על מנת לכבדו]. עיין סמ"ע סק"ח, ומבואר, שיש מקומות שאדרבה ראוי לעשות כן להזמינו אפילו שיודע שלא יבוא, והיינו במקום שאם לא יעשה זה יהיה בזיון לאותו איש שאינו שם לב עליו להזמינו. לשון הסמ"ע סק"י צב"ג כאשר עורר כבר בשו"ע הרב הל' אונאה קי"א סק"ב. לשון רש"י בחולין שם שעשת לכבודו "לכבדו בעיני הבריות", ובודאי אין זה תנאי לעיכובא, אלא אם מכבדו בינו לבינו נמי שרי, וכן בשו"ע סעיף ז' לא נזכר תנאי זה אלא סתם שאם עושה לכבדו שרי, וכן מוכח ממש"כ לעיל הערה 47 דהתם לא בפני הבריות איירי. ורש"י שכתב כן, בא לפרש דברי הגמרא שם, מה כבוד יש בדברים אלו, ועל זה כתב שמכבדו בעיני הבריות, וכאשר מפרש הערוה"ש [רכ"ח, ג'] דכך היה המנהג אז לכבד אדם מכובד בדברים אלו ובזה הוא מתייקר לפני הבריות.

וכן אם מזמין את חברו לשאת דברים בשבע ברכות שעורך בביתו, ויודע בבירור שחברו לא יבוא, אם עושה זאת כדי לכבדו שרי.

ויש לאדם לדקדק על עצמו בכגון דא אם עושה זה באמת לטובת חברו או לטובת עצמו כי "לא נעים לו" להמנע מזה, ולמשל אם יש לו קרוב שהוא אדם חשוב והוא מזמינו לאיזה כיבוד, והסיבה למה מזמינו אינה מחמת שהלה נצרך לזה וישמח בזה, רק לצורך עצמו שלא ירגיש אח"כ לא נעים ממנו, זה אסור, ורק אם עושה לכבודו וטובתו של המוזמן זה מותר.

ולהוציא דבר שקר מפיו עבור זה אסור, דהא לא איירינן באופן שיש בזה משום דרכי שלום או שאר צורך מצוה, רק ליתן לו כבוד בלבד, ואין כל סיבה להתיר איסורים עבור זה, ורק באופנים כגון הנ"ל שרי, דאין כאן "היתר" שהותר איסור גניב"ד לצורך זה, רק אמרינן דכה"ג ליכא איסור גניב"ד כלל כיון שלצרכו וטובתו עושה זאת.

גניבת דעת לצורך מצוה

כבר הזכרנו לעיל [עמ' קא] שאיסור גניב"ד חלוק מאיסור שקר וחמור ממנו והוא נידון כגניבת ממון.

מן החומרות של איסור גניב"ד יותר על איסור שקר הוא, בדחיית והתרת האיסור במקום מצוה, דאיסור שקר הותר לצורך שלום ולצורך מצוות [יבמות ס"ח:, ב"מ כ"ג:, שע"ת, ג', קפ"א, ועיין דרישה חו"מ סר"ס רס"ב, ועוד הרבה], משא"כ גניב"ד לא אשכחן ביה היתר זה, וכשם שגניבת ממון לא הותרה לצורך זה כן גניבת דעת שחומרתה כגזל כמש"כ. וכן מפורש בדברי רבנו יונה בשע"ת [ג', קפ"א] שרק שקר שאין בו אלא סיפור דברים בעלמא הוא שהותר מפני השלום ודברי מצוות[53] [בהסברת הדבר מ"ט איסור שקר הותר כך, יש אריכ"ד רבה ואכ"מ] ולא גניבת דעת.

מעתה יש להתפלא על כמה מקומות שמצינו שהותרה גניבת דעת לצורך מצוה, וכגון מ"ש ברמ"א חו"מ סי' פ"א ס"א, שאדם שרואה שחתנו אינו לומד עם בניו כראוי, יכול להבטיח לו כסף כדי שילמד עמהם, ואח"כ לומר לו משטה הייתי בך ורק רציתי לזרז אותך ללמוד עם בניך שהם נכדי.

וכן מצינו בלבושי שרד [יו"ד הל' מילה בחי' על הט"ז סי' רס"א] בשם היעב"ץ, שאם יש מוהל שמסרב למול, שרי להבטיח לו שכר רב כדי שימול, ואח"כ לא לשלם לו.

והשאלה כנ"ל מה ההיתר במקרים אלו לגנוב דעת, הלא נוכחנו שגניב"ד לא הותרה לצורך מצוה.

---

[53] ובזה נבין מ"ש המג"א קנ"ו, ד', להסתפק [בשם ספר חסידים סי' תכ"ו] אם שקר שאינו סיפור דברים על העבר אלא על העתיד, גם הוא הותר מפני השלום. והיינו לפי ששקר לעתיד כגון אעשה כך וכך, אינו סיפור דברים בעלמא, דשמא מכח דבריו השומע יעשה או ימנע מלעשות איזה דבר.

גניבת דעת לצורך מצוה / המשך

טרם נשיב על שאלתנו, נקדים, דמקור דברי הפוסקים הנ"ל דשרי לגנוב דעת בכה"ג, הוא בגמרא, חדא אשכחן במסכת יבמות דף ק"ו שאביי הבטיח לאדם כסף כדי שיסכים לחלוץ ליבימתו, ולבסוף לא הביא לו. וכן מצינו במסכת כלה [רבתי פ"ב] שר"ע סבר שר"ט צריך ליתן יותר צדקה, ואמר לו שיתן לו מעות ויקח עבורו סחורה שיש בה הרבה ריוח, והלך ר"ע ופיזר את כל הכסף לעניים. הרי מצינו שיש מקומות שהותרה גניב"ד לצורך מצוה.

והכלל בזה, דלעולם לא הותר איסור גניב"ד לצורך מצוה גרידא, ורק במקומות שמבטל אדם מצות עשה דאו', ובעינן לכופו לקיים את המצוות כדין מצוות עשה שכופין את האדם לקיימן, בכהאי גוונא כשם שהותר להכותו וליקח ממונו כדי שיקיים את המצוות, ה"ה שרי לגנוב דעתו עבור זה, ולכן המקרים הנ"ל שיש בהם ביטול עשה דאו' של מילה ות"ת עם בניו או חליצה וצדקה, בהם שרי שפיר לגנוב דעתו כדי שיקיימם.

ואמנם בדין כפיה על המצוות יש הרבה הלכות אימתי שרי לכוף ואימתי לא, אימתי בעינן דוקא ב"ד שיכופו ואימתי שרי גם ליחיד, אימתי בעינן כפיה דוקא בפניו ואימתי שרי גם שלא בפניו, לפיכך אין לאדם להורות בזה היתר לעצמו לכוף חברו על קיום המצוות, ולא יעשה כן רק על פי הוראת חכם.

גניבת דעת לאפרושי מאיסורא

מעשה בנהג מונית שנכנס לחניה פרטית וחנה בה בלי רשות, כעבור מספר דקות הגיע בעל החניה ורצה לצאת עם רכבו ולא יכל בגלל המונית שחנתה שם וחסמה את הדרך. הוא בקש מנהג המונית שעמד בקרבת מקום, שיפנה את המונית מהחניה כדי שיוכל לצאת, ובעל המונית השיב באדישות שהוא עכשיו עסוק ובערך בעוד חצי שעה הוא יפנה את המקום.

אחד השכנים ראה את הנעשה מחלון ביתו, וחמתו בערה בו לנוכח חוצפתו של נהג המונית, והוא החליט לעשות מעשה, לקח איפוא ארגז קרטון, שם בתוכו כמה תפוחי אדמה, עטף את הארגז בעטיפה מרשימה, ירד מביתו וניגש לבעל המונית ושאל אותו אם יכול להעביר חבילה יקרה זו בדחיפות למקום פלוני, ושם כבר ישלמו את שכרו בעין יפה.

הנהג שמח על הנסיעה המשתלמת ומהר ליסוע לעבר הכתובת הבדויה וכמובן שנחל שם מפח נפש, ולבעל החניה היתה הרווחה שהוסר המחסום מפתחו ויכל לצאת.

בעל החניה הודה לשכן המסור על המבצע המוצלח, ויחד עם זאת החלו לדון האם נהג כשורה במעשהו או שמא כעסו גרם לו לסטות משורת הדין, כי הרי נמצא שהוא גנב דעתו וממונו של בעל המונית, ומי אמר שזה מותר.

וגם אם נאמר שזה מותר יש לדון אם שרי לאדם לעשות מעשה כזה על דעת עצמו או רק על פי הוראת חכם.

גניבת דעת לאפרושי מאיסורא / המשך

כדי להשיב על שאלה זו, יש להקדים שתי הקדמות.

האחת, שלגבי כפיה על מצוות עשה אכן נחלקו האחרונים [קצה"ח ונתיה"מ סי' ג'] אם אדם יכול לכוף על קיומן מדעתו או רק בית דין רשאין לכוף על זה, אבל לגבי הפרשה מאיסור, כו"ע מודו דכל אדם[54] שרואה את חברו עובר באיסור תורה, יכול וצריך להפרישו מן האיסור בכל דרך שיכול, בגערה או בהכאה וכו'. והוא הדין גניבת דעת שריא ודאי כדי להפריש אדם מאיסור כגון לומר לו על אוכל לא כשר שיש בו רעל וכל כיו"ב, דאפילו להכותו וליקח ממונו לצורך זה שרי. וכן מפורש ביד רמ"ה [פ"ק דב"ב אות קל"ב] שכתב בזה"ל, דכל לאפרושי מאיסורא לא חיישינן לגניבת דעת הבריות.

השנית דקיימא לן [חו"מ סי' ד'] עביד איניש דינא לנפשיה, ואם הניחו לאדם חפצים בחצירו שלא ברשות והם מפריעים לו לצאת יכול אפילו לשוברם כמ"ש בב"ק ריש פ"ג. ואמנם הני מילי "לנפשיה", אבל לעשות דין עבור חברו אינו יכול. ואם חברו עשאו שליח, פלוגתא היא [עי' רמ"א שם ובשדי חמד כרך ה' עמ' 217], ולדינא, שליח ישראל יכול[55] ושליח עכו"ם לא [כמבואר ברמ"א שם].

עתה נשוב לעובדא דידן, ונימא, דאם בעל החניה עצמו עושה זאת או שולח את שכנו לעשות זאת, ודאי שפיר דמי, דחצרו היא ועביד איניש דינא לנפשיה.

---

[54] דעת הישו"ש בב"ק פ"ג סו"ס ט' שגם לאפרושי מאיסורא בעינן אדם חשוב ומופלג ע"ש, ובלקט יושר יו"ד עמ' מ"ז נמי דעתו כן, אבל לא כיש"ש שזה לעיכובא, אלא שרק לגדול "נאה" לכוף. ומ"מ יחידאי נינתו ולדינא חזינן בפוסקים דלא חשו לזה, דבהרבה מקומות דיברו על כפיית יחיד לאפרושי מאיסורא ולא זכרו זה. ומ"מ פשוט שיש להמלך בדעתו היטב טרם בואו לעשות מעשה, שמא אין כאן איסור או אפשר גם בדרכי נועם, כי אם ימהר ויחפז בזה יכול להכשל באיסורים חמורים ח"ו, אבל אחר שנתברר לו שיש כאן איסור שצריך להפריש את העובר ממנו, יכול וגם צריך כל אדם לעשות כן.

[55] כן דעת רוב פוסקים וכן כתב בספר ברכת אברהם על ב"ק [מהדו"ק דף כ"ח ד"ה והיכא] שכן הורה מרן הגרי"ז מבריסק זיע"א.

קלד

אמנם אם שכן אחר שאין לו בעלות בחניה בא לעשות כן, בזה לא שייך דין עביד איניש דינא לנפשיה. ומ"מ נראה דשרי ליה למעבד הכי מדין אפרושי מאיסורא, דהלא נהג המונית עובר כל רגע באיסור גזל [דאע"ג דקרקע אינה נגזלת, קיי"ל דלאו דלא תגזול אית בה ורק קניני גזילה לית בה, כמבואר בחו"מ סי' שע"ו. וגם החולקים ע"ש בפרישה דמ"מ לא תגזול מדרבנן אית בה, ודין אפרושי מאיסורא נאמר גם על איסורים דרבנן. ואל תדחה דהכא ליכא איסור גזל כיון שלא לקח קרקע זו לעצמו רק משתמש מעט ומחזיר, דקיימא לן שואל שלא מדעת גזלן הוא (ב"מ מ"א), וגם שואל קרקע שלא מדעת גזלן הוא, כמ"ש האחרונים בסוכה ל"א. לגבי נכנס בחזק יד לסוכת חברו, ע"ש בכפר"ת ובחת"ס (ד"ה וסוכה) ובשפ"א ושאר מפרשים שם, וביותר עיין בחזון איש או"ח סי' ק"נ ס"ק כ"ב ד"ה סוכה], ושפיר שרי לגנוב דעתו לאפרושי מהאי איסורא.

גניב"ד כדי למנוע קבלת צדקה מעכו"ם

מעשים שבכל יום הם שנכרים אשר שמעו על התורה ומעריכים את לומדיה, שולחים כסף לגבאי צדקה למען יחלקוהו לעניי ישראל, ודבר זה אסור מדינא דגמרא כדאיתא בגמרא ב"ב ג'. כיון שמרבה זכות וכח לעכו"ם.

וכדי להנצל מאיסור זה רוצים המקבלים להשתמש בכסף לדברים שעבורם מותר לקבל מהם, כגון בניית בניני פנימיות לישיבות וכיו"ב, וכן יש ארגוני חסד שמפני דרכי שלום חייבים ליתן גם לעניי גויים ורצונם ליקח את הכסף מן הנכרים וליתנו לצורך עניי העכו"ם וכך ינצלו מאיסור זה.

ובדבר זה יש שאלה גדולה, מחד גיסא יש בזה גניבת דעת כי הנותנים לפעמים רוצים שיגיע דוקא לעניי ישראל או למטרות מסוימות שלשמם הם תורמים ואם ישתמשו בכסף לדברים אחרים זה נגד רצונם ונמצא שגנבו דעתם [וגניבת דעת הלא אסורה גם מגויים כדלעיל עמוד קז] ומאידך גיסא הלא עושים זה כדי להנצל מאיסור קבלת צדקה מעכו"ם.

ושאלה זו נמצאת בגמרא פ"ק דב"ב, ויש שם סתירה בזה, ועמדו עליה הראשונים [עי' תוס' שם ח'. ד"ה יתיב ובשאר ראשונים] ונחלקו בתירוצה, ומשם נובעת פלוג' השו"ע והרמ"א ביו"ד סי' רנ"ד ס"ב, ולהלכה נקטינן כרמ"א שם[56] שאסור לגנוב דעת הגוי לצורך זה, ואם ידוע לנו שהוא מקפיד שכספו ינתן לעניי ישראל דוקא או לישיבות וכדו', חמיר לן איסור גניבת דעת מאיסור קבלת צדקה מעכו"ם, ואם אפשר להשתמט ולא לקבל ממנו

---

[56] כמו שכתב הש"ך שם סק"ג, וכדעת הרבה ראשונים, רש"י בב"ב ריש י"א, תוס' הנ"ל בתירוץ ב', והרא"ש [כמבואר בביאור הגר"א ביו"ד שם סק"א], והרמ"ה בב"ב שם אות קל"ב, והמאירי י': ד"ה אחד משאר אומות.

קלו

מוטב, ואם לאו [כגון שיכול לעורר איבה] יש לקבל וליתן את הכסף למה שאמר הגוי ליתן[57].

ובשו"ת כת"ס יו"ד סו"ס קי"ד כתב עצה לכגון דא, שיפרסמו את הגוי הנותן בעיתונים וכו', ואז כונתו לשם כבוד ולא לשם מצוה ואין לו זכות בנתינה זו, ותו ליכא איסורא.

[57] בביאור הדברים יש להכביר ואין כאן המקום. ויש כאן שאלה למה דנים בזה רק משום גניבת דעת ולא משום גזל עכו"ם, והלא אם נותן לדבר שלא אמר ליתן והוא מקפיד על כך זה גזל עכו"ם ודאי, וכבר עמדו בשאלה זו, ועיין מ"ש בזה בקובץ שיעורים ב"ב אות נ"ה, ודבריו צ"ע, ועוד יש בזה.

גוי שסבור שמברכין אותו ובאמת מקללין אותו

יש איסור לא תחנם לתת מתנה לעכו"ם. במגן אברהם מבואר שגם לברך אותם אסור משום זה. ואם פוגשים גוי ואין סיבה של דרכי שלום או צורך אחר אסור לפתוח לו בברכת שלום או בוקר טוב וכדומה. ולכן כתב המג"א שאם גוי מיסב לסעודה עימנו [כמצוי היום שיש עבדים זרים שסועדים את החלשים ויושבים גם לאכול עימהם] יש להזהר בברכת המזון שלא לומר הרחמן הוא יברך וכו' אותנו כולנו, דנמצא מברך גם את הגוי, אלא יאמר כולנו בני ברית [עי' באר היטב סי' קפ"ט סק"א בשם מג"א וט"ז].

ואין איסור אלא לומר לו מנפשנו ברכת חינם, אבל להשיב לו שרי, דאיסור לא תחנם היינו ליתן לו מתנת חינם אבל להחזיר לו שרי, וגם יש בזה משום דרכי שלום. ומכל מקום ימעט גם בזה ככל האפשר [ספר חסידים סימן נ"א].

ואם תאמר אם כן היאך מצינו בו ברבן יוחנן בן זכאי שהיה "מקדים" שלו' לכל אדם ואפילו לנכרי [ברכות י"ז.].

תירצו על זה הראשונים בתרי אנפי, או שהיה בזה צורך מפני דרכי שלום, אי נמי אדרבה זה שהקדים להם שלו' היה כדי להפחית בברכתם, שאם הם יקדימו לו יצטרך לכפול ברכתם כדרך העונים שמשיבים יותר ממה שקבלו וכופלים שלו', ועכשיו שהקדים הפחית ברכתם [כן כתב הר"ן בגיטין סוף פ"ה וכן כתב בספר חסידים שם ובמהרש"א ברכות ו:].

והנה יש אנשים שגם מתי שצריך לברך את הגויים הם מראים עצמם כמברכים ובאמת הם מקללים, וכגון אם הגוי אמר להם "יום טוב" הם משיבים לו קללה בלחש או אומרים לו ביידיש א"שלעכטע טאג" וכיוצא בזה. ויש אחרים שאף שאינם מקללים מ"מ גם לברך לא יחפצו והם אומרים במקום שלום "שלון" או "בוקר תוף" וכדומה.

קלח

ועל זה כתבו הראשונים [תוס' גיטין סוף דף ס"ב. ובספר חסידים שם] שזה אסור משום גניבת דעת, שהרי אסור לגנוב דעת אפילו מגוי וכאן שהגוי סבור שהוא מברכו ובאמת אינו כן או אפילו להיפך שמקללו, ודאי הוי גניבת דעת. וזה לשון הספר חסידים, ואותן שמחרפין את הגויים בשעת שאלת שלומם, חוטאים, כי אין לך גניבת דעת גדול מזה, עכ"ל.

והיה מעשה בישיבה אחת שהיה שם עובד ערבי ויום אחד הוא ביקש שיאמרו תהילים לרפואת בנו שחלה. הבחורים שם חפצו לומר עליו פרק ק"ט בתהילים שנאמר בו יהיו ימיו מעטים... יהי אחריתו להכרית בדור אחר ימח שמם... וכו'.

אכן כאמור יש בדבר זה איסור גמור של גניבת דעת, דעיקר הדבר אם שרי לומר תהילים עליו, תלוי לפי המקרה אם יש לחוש לאיבה אם לא יאמרו עליו וכו', אבל להראות עצמם כמתפללים ובאמת מקללים זה אסור.

אדם שחושב שחברו עשה לו טובה תאם צריך להודיעו שטועה

מעשה בשני שכנים, ר' שלמה ור' נפתלי, אשר שכנותם היתה שכנות מגורים בלבד ומלבד זאת לא היה להם כל קשר.

בעת שעמד ר' נפתלי להשיא את בנו, חילק הזמנות לכל שכניו, ובכללם ר' שלמה, אבל לא־ציפה כלל שר' שלמה יגיע לחתונה, ורק מפני הכבוד שם הזמנה גם בתיבתו.

ר' שלמה אכן לא חשב כלל לבוא לחתונה, ובפרט שנועדה להיות בירושלים, אמנם באותו ערב הוצרך ר' שלמה להיות בבית אחיו הדר ברחוב אשר בו היה האולם, וכיון שכבר היה כ"כ קרוב, נכנס ר' שלמה לרגע לאחל מזל טוב.

ר' נפתלי שראה לפתע את שכנו באולם, חשב לתומו שר' שלמה הגיע במיוחד לחתונה, והתרגש מכך עד מאד, ולא גמר להודות לר' שלמה על ההפתעה הגדולה שעשה לו, ולא נחה דעתו עד שהוסיף ואמר לר' שלמה שאי"ה הוא ישיב לו כגמולו ויגיע מעתה גם הוא לשמחות צאצאיו.

כשמוע ר' שלמה את כל זאת נבוך הוא מאד, הרי הוא יודע את האמת שכלל לא בא עבור החתונה, ואפילו רחוב אחד לא הלך בשבילה, ור' נפתלי מחזיק לו טובה מרובה בחינם וגם עומד לטרוח עבורו כהכרת הטוב, הוא רצה מאד להסביר לר' נפתלי את האמת, אבל היה קשה לו לאכזב את ר' נפתלי המאושר, וגם לגרום לו בזה אי נעימות גדולה.

בצר לו יצא ר' שלמה מן האולם והתקשר משם לרב לשאול מה עליו לעשות.

אדם שחושב שחברו עשה לו טובה

האם צריך להודיעו שטועה / המשך

הרב השיב לו ששאלתו ערוכה בגמרא חולין צ"ד:, בזה"ל, מר זוטרא הוה קאזיל מסיכרא לבי מחוזא, ורבא ורב ספרא הוו קאתו לסיכרא, פגעו אהדדי, הוא סבר לאפיה הוא דקאתו [פי' מר זוטרא חשב שהם יצאו לקראתו לקבל פניו], אמר להו למה להו לרבנן דטרוח ואתו כולי האי וכו', והיינו ממש כעובדא דידן.

ואמרינן התם דאמר רבא לרב ספרא שאין צריך לומר למר זוטרא שלא לקראתו יצאו, ואין כאן איסור גניבת דעת, לפי שלא הם הטעו אותו וגנבו דעתו אלא איהו דאטעי נפשיה, ואין חיוב להעמיד אדם על האמת[58] כאשר הוא זה שהטעה את עצמו ולא גנבו דעתו כלל.[59] והגמ' שם לומדת מזה לעוד כיו"ב כגון שהגוי מטעה נפשו שהישראל מוכר לו בשר שחוטה, ע"ש.

וכתבו תוס' שם [ד"ה אינהו] דהני מילי בדבר כזה שבנקל יכול להעלות על דעתו מה באמת היה ולא לטעות, וכעובדא דהתם שבשופי היה מר זוטרא יכול לחשוב שמא לדרכם הלכו, דדבר מצוי הוא שהולכים לדרכם, דבכהאי גוונא אמרינן איהו דאטעי נפשיה לפי שלא חשב על מה שיכל לחשוב בנקל ואין כאן הטעאה כלל. אבל דבר כזה שקשה להעלות על הדעת את ההסבר האמיתי, וכל רואה בסתמא יפרש המעשה כהסבר המוטעה, בזה מוטל על המטעה לבאר מעשהו ואי לאו הכי חשיב שמטעהו והוי גניב"ד. וכגון אם הדרך היא דרך צדדית וקשת ההליכה ובדרך כלל

---

[58] ומבואר שם בגמרא שלא זו בלבד שאין חיוב להעמיד על האמת, אלא מוטב ורצוי לעשות כן ולא לומר לו את האמת, לפי שגורם לו בזה חלישות הדעת.

[59] עיין לעיל עמ' קכב שהובאו דברי התוס' שם שהקשו מ"ט בעינן להיתר זה תיפוק ליה להתיר מטעם אחר ע"ש.

אין אדם מהלך בה, ולכן בטוח ההולך בה שאם איש בא לקראתו לכבודו הוא בא, בזה אכן צריך לפרש לו[60].

נשוב עתה לעובדא דידן, ונחלק כך, בציור הנ"ל ודאי אין צריך ר' שלמה לומר כלום לר' נפתלי, דדבר פשוט הוא שיתכן שנקלע לכאן מסיבה אחרת, ור' נפתלי שלא חשב כן איהו דאטעי נפשיה, ומה שיעשה ר' נפתלי אח"כ לא ר' שלמה גרם לו זאת אלא הוא לעצמו וליכא הכא גניב"ד כלל.

אמנם אם היתה החתונה במלון או במקום מרוחק שאין סבירות כלל שאדם כמו ר' שלמה יקלע לשם, באופן זה לא נחשב ר' נפתלי למטעה את עצמו, שאין לו להעלות על דעתו אפשרות זו שר' שלמה נקלע לשם לסיבה רחוקה, ועל ר' שלמה לפרש שלא הגיע עבורו. ואם חושש ר' שלמה שאם יאמר שלא בא עבורו יפגע ר' נפתלי, אזי גם בכה"ג לא יאמר לו דבר וכדיבואר להלן בעזה"י [בשיעור הסמוך].

ומינה נילף שהמוכר סחורה סוג ב' בזול, ואינו מפרש שהיא סוג ב' אלא מוכר בזול בסתמא, אם זה דבר מובן ומקובל

---

[60] הנה בגמ' זו נשנו בראשונים ג' פירושים, הר"ן והמאירי וכן מהרש"ל ביש"ש סי' כ' מפרשים, שכל שאדם עשה מעשה לתומו והרואה טעה בו, לא מוטל עליו לפרש מעשהו, כיון שלא הוא הטעהו. ולדבריהם נמצא קולא גדולה, דלעולם כל שהרואה טעה מאליו ולא נעשה מעשה להטעותו, אין צריך להודיעו ואין בזה גניבת דעת. שיטת רש"י כפי שפירשו תוס' דעתו [אפשר לפרשו כדרך הר"ן וסיעתו, אבל הלשון משמע טפי כמתבאר], שרק מעשה שאין דרך לפרשו זולת באופן המוטעה הוא נחשב לגניבת דעת, מה שאין כן אם יכול להבין שלא נעשה עבורו אפילו שזה צד רחוק תו ליכא הכא הטעאה ואין צריך לומר לו. אבל שיטת תוס' מחמירה מכולהו, וכוותייהו נפסק להלכה [רכ"ח סוף ס"ו], דרק היכא דיכול להבין טעותו בשופי לא חשיב גניבת דעת דאמרינן איהו דאטעי נפשיה, מה שאין כן אם אין זה דבר פשוט להבין את האמת, אפילו שיכול לדחוק עצמו ולחשוב באופן אחר, הוי גניבת דעת, דזה נמי חשיב הטעאה כיון שכך מתפרש מעשה כזה בסתמא. ושורש פלוגתא זו תלוי במש"כ לעיל [עמ' קי הערה 39], דיסוד ענין גניבת דעת הוא שנתחדש שהטעאה נחשבת כמעשה גניבה כיון שגנב דעתו, דבזה יש לומר ג' דרגות, אפשר שרק מעשה מכוון של הטעאה נחשב לגניבה, אפשר שגם אם עושה לתומו, מכל מקום כל שמעשהו מטעה ודאי, הוי כגניבה בשוגג, דאמנם עשה לתומו אבל עשה מעשה גניבה כיון שזה מעשה מטעה, ואפשר דגם אם רק בסתמא מתפרש כך מעשהו גם זה נחשב למעשה הטעאה, דכיון שזה המובן הפשוט של מעשהו נמצא מטעהו בעשייתו. וכצד השלישי כן הלכה, ועי' לעיל הערה 39 שיש מי שסובר שגניב"ד זו דרבנן ואין נראין דבריו.

שסחורה ממין זה נמכרת בזול סוג ב' [כגון חליפות הנמכרות בפחות ממחצית מחירן וכל כיו"ב], א"צ להודיע שזה סוג ב', כי על הקונה להבין שאם הסחורה כ"כ זולה זה בגלל שהיא סוג ב'.

אמנם פשוט שאסור לו לפרסם שעושה "מבצע", בעוד שזה המחיר האמיתי של סוג זה, וכמו שכתבנו לעיל [עמ' קד], וכן אם אדם שואלו על טיב הסחורה ודאי חייב לענות לו שזה סוג ב'.

אדם שחושב שחברו עשה לו סובה
האם צריך להודיעו שטועה / המשך

למדנו שאם אדם בא לשמחה, ובעל השמחה סבור שהוא בא עבורו מעיר אחרת, איהו דאטעי נפשיה וא"צ לומר לו כלום. והוא הדין כל אדם שסבור שחבירו עשה לו טובה ולא החבר הטעהו רק הוא סבור שחבירו פעל שבנו יתקבל לחיידר או שיהיה לו היתר בנייה בעיריה, א"צ לומר לו שאינו כן לפי שהוא הטעה את עצמו. והני מילי כאשר טעה מעצמו אבל אם טעה מחמת מעשה שעשה חבירו, והיינו אם עשה חבירו מעשה שכלפי חוץ נראה שעשה למענו וקשה להעלות על הדעת שאינו כן ובאמת לא עשה זאת עבורו, בזה צריך לומר לו את האמת כי לא הוא הטעה את עצמו אלא מעשה חבירו הטעהו.

ועתה יש לברר מה הדין אילו בעל השמחה או מקבל הטובה שואל בפירוש את חברו האם עשה זאת למענו, מה עליו להשיב לו, הרי אם ישיב לו בחיוב הרי זו גניבת דעת גמורה, אכן מאידך גיסא אם יאמר לו שלא הגיע לשמחה עבורו ולא עשה למענו את הטובה הנצרכת לו, עלול השואל להפגע. ובכן צריך בירור כדת מה לעשות במבוכה זאת.

ויש בזה כמה אופנים.

אם יודע החבר שאין כאן חשש פגיעה ועלבון ורק לו עצמו לא נעים לומר שלא עשה עבורו, ודאי אסור להטעותו ולגרום לו אפילו רק ברמז לחשוב שהגיע או עשה עבורו. אמנם זה רשאי לעשות, להתחמק, או להסיט את השיחה לנושא אחר, או להשיב תשובה המשתמעת לשתי פנים [כגון "איזה שמחה זה להגיע לחתונה כזו" או "כמה אני שמח שאכן בנך התקבל לחיידר הזה"] ותו אם הלה סבור שעשה למענו לא הוא גרם לו זאת אלא איהו אטעי נפשיה.

אמנם המציאות היא שבהרבה מקרים אם בעל השמחה או מקבל הטובה שואל אם עשו עבורו, וישיבו שלא, הוא עלול

להפגע, ואפילו אם לא יפגע עד כדי שילבינו פניו מ"מ יהיה לו עלבון מזה [ובפרט אם יש עוד אנשים ששמעו את השאלה], והרי למדנו לעיל [עמוד קכח] שגניבת דעת כדי לכבד את חברו מותרת כל שכן הכא שעושה כדי למנוע ממנו עלבון, ועל כן אם הוא חושש שאם ישיב בשלילה יעלב השואל שריא גניב"ד לצורך זה[61].

ומכל מקום יראה שלא להוציא מפיו שקר ממש, אלא יאמר "עבורך ודאי שוה לבוא אפילו ממרחק יותר גדול", וכדומה [והיכא דאי אפשר בענין אחר, שרי נמי לשקר ממש כדי למנוע עלבון ובושת פנים מאדם כדלעיל עמ' קיט הערה 47, ברם ע"ע לעיל עמ' קכט שיש חילוק בזה בין מכבד למונע עלבון, דשקר לא הותר רק כדי למנוע עלבון].

אופן נוסף יש שמותר לגרום לו לחשוב או אפילו לומר שבא עבורו, והוא, כדי למנוע שנאה, ויצויר במקרה שר' נפתלי ור' שלמה ידידים קרובים, ור' שלמה חשב לבוא לחתונה, אבל זה פרח מזכרונו, ועתה שנקלע לשם באקראי נזכר בזה, והנה כאשר נכנס לאולם אומר לו ר' נפתלי, "נכון באת בשבילי במיוחד מבני ברק", ור' שלמה מכיר את ר' נפתלי שהוא גברא קפדנא ואם יספר לו האמת יתרעם עליו מאד בלבבו ועלול לבוא למחלוקת ושנאה, בכה"ג נמי ליכא אסור גניב"ד דהוי כלאפרושי מאיסורא דשרי גניב"ד עבור זה [לעיל עמ' קלג].

---

[61] עיין לעיל עמ' קכט ד"ה ויש לאדם לדקדק. ועיין עוד בעמ' קכח הערה 52 סוף קטע ראשון בסוגרים [ולפי זה אם נדע וכו'].

אדם שחושב שחברו עשה לו טובה
האם צריך להודיעו שטועה / המשך

עתה אחר שנוכחנו שאם אדם טועה מעצמו אין צריך לגלות לו את האמת אבל לגרום לו לחשוב שעשו עבורו חשיב גניבת דעת ואסור, יש להוסיף בירור מה נחשב שהוא מטעה עצמו ומה נחשב שהשני הטעהו.

דהנה המהרי"ט [ח"ב או"ח סי' ח' ד"ה ההכנעה] מביא ירושלמי שאם מכבדין אדם לפי שסוברים שהוא יודע הרבה, והאמת שיודע קצת, חייב לומר להם שיודע רק קצת ולא יכבדוהו. וקשה למה חייב להודיעם זאת, והלא אינהו מטעי נפשייהו וכעובדא דמר זוטרא בחולין שם. ומתרץ המהרי"ט דשאני התם דהוי כאילו אומר להם בהדיא נכון שאני יודע הרבה, דכיון שמובן שהכבוד שחולקים לו הוא רק בגלל זה שסוברים שהוא יודע, והוא מקבל את הכבוד שעושים לו ולא דוחהו, הוי כמפרש ומטעה אותם בפירוש שיודע הרבה.

שמעינן מינה שאם בעל השמחה אומר לחברו "בגלל שבאת וטרחת עבורי מב"ב לירושלים אתן לך ברכה בשבע ברכות", בכה"ג אם מקבל ר' שלמה את הכיבוד הזה הוי כמפרש ואומר לו נכון שבאתי עבורך [שדינו נתפרש לעיל בענין קודם, דבעצם יש בזה גניב"ד גמורה ולא שרי אא"כ לולא זה יפגע חברו]. ולא רק באופן זה אלא גם אם אומר לו ר' נפתלי "יישר כח שטרחת ובאת עבורי במיוחד", ור' שלמה משיב "ברוכים תהיו, עבורך ודאי שוה לבוא ממרחק", גם בזה הוי כמפרש ואומר שהוא עבורו[62].

---

[62] אם משיב רק "ברוכים תהיו", יתכן שמותר. דהנה בגמ' בחולין שם איתא דמר זוטרא שאל את רבא ורב ספרא למה טרחו עבורו, ורבא אמר שא"צ להודיעו שלא טרחו עבורו. ויל"ע לפי דברי מהרי"ט מה סבר רבא להשיב על שאלת מר זוטרא ששאלו בפירוש למה טרח עבורו, הלא אם יאמר לו שמכובד הוא בעיניו לטרוח עבורו, הוי כמפרש לו בהדיא שבא עבורו ומה א"כ יכול להשיב לו על שאלתו בלי להכשל בגניב"ד. וע"כ צריך לומר שהיה שותק או מעביר ענין ופותח בדברי תורה. וא"כ נמצאנו למדים שאין אומרים בענין זה

וכן בשאר דברים, כגון אם אדם סבור שחברו סייע לו או לאחד מבני משפחתו במשחו, והוא בא ואומר לו יישר כח על אשר עשית כך וכך למעני, אף על גב דאיהו אסעי נפשיה, מ"מ כיון שמפרש ואומר לו כן, אם מקבל ברכתו ומסכים עימח בדבריו חשיב כמסעהו ואסור, ועליו להשיב לו באופן שאין בו הסכמה מפורשת לדבריו, כגון לומר "ב"ה שעכשיו הכל בסדר" וכדומה, ולא לאשר ולקבל בפועל ברכה שלא קשורה אליו[63].

אוצר החכמה

"שתיקה כהודאה", וכל שלא מסכים עם דבריו בפועל שפיר דמי, דאכתי איהו מסעי נפשיה. מעתה י"ל דאפשר ד"ברוכים תהיו" לבד הוי כשתיקה, דכאשר מקבל כבוד, ודאי הוי כמפרש שהוא באמת יודע, דאל"ה איך נוטל מה שלא מגיע לו, משא"כ קבלת ברכה, אכתי לא אישר בזה שטרח עבורו, רק שחפץ בברכתו, ועיין עוד בהערה הסמוכה. ולמעשה נראה שתלוי לפי הענין.

[63] עיין הערה קודמת, והכא גרע, דהתם יש סיבה ליתן לו עכ"פ ברכה פורתא, דסוף סוף בא לשמחת חברו, ואף שלא בא מעיר אחרת, סו"ס בא ושמח עימו, ויש מקום לקבלת הודאה וברכה, משא"כ הכא שלא עשה כלום לחברו ואין לו על מה להודות לו כלל, בזה כל אישור שמאשר ומקבל תודת חברו הוי כמפרש אמיתתה.

מכון לחקר הלכות בין אדם לחברו והשיבה
תורת האדם לאדם
עמותה מס' 58-026279-8

קונטרס

אונאת דברים וגניבת דעת

לקט הלכות שכיחות

ליקט וערך: אפרים ביליצר

ירושלים חשון תשנ"ה

כל הזכויות שמורות
©

הכתובת: רח' בראנד 2 הר נוף ירושלים טל: 02-518324

מכתב מהגאון הגדול ר׳ שמואל אויערבך שליט״א ראש ישיבת מעלות התורה

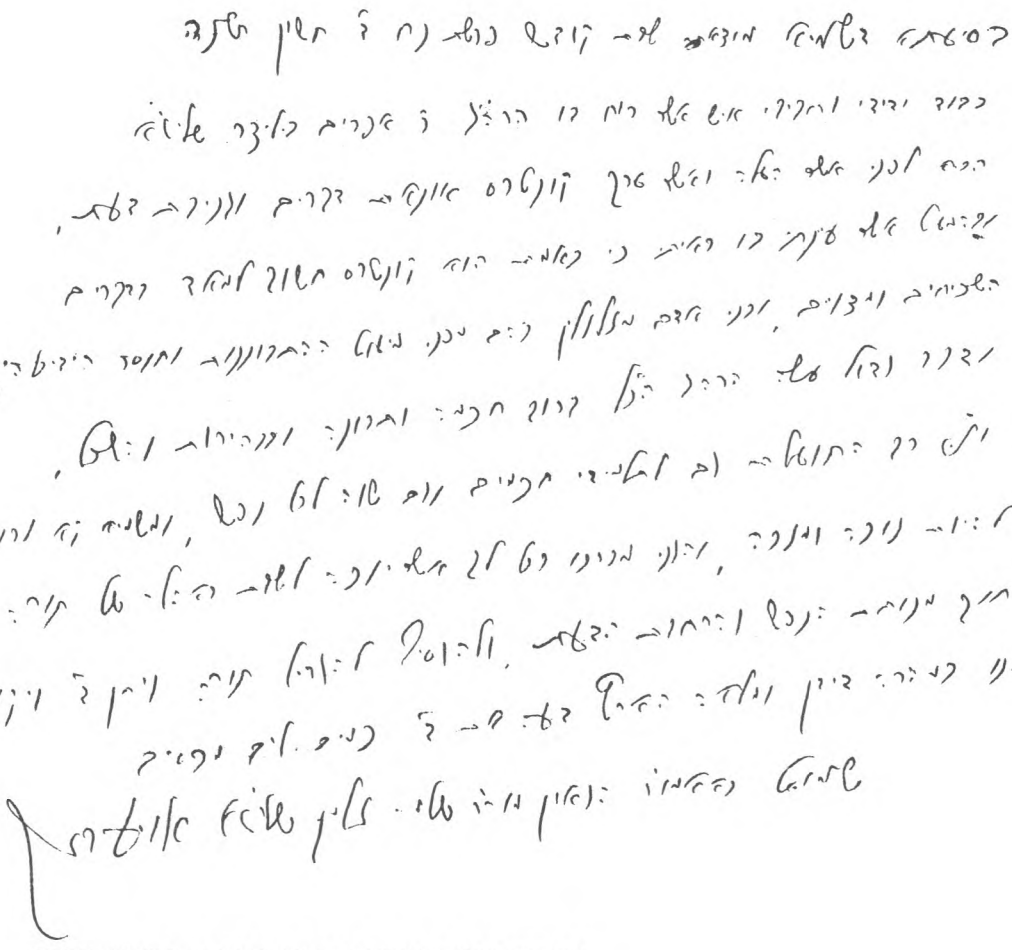

בסיעתא דשמיא מוצאי שבת קודש פרשת נח ד׳ חשון תשנ״ה

כבוד ידידי וחביבי איש אשר רוח בו הרה״ג ר׳ אפרים ביליצר שליט״א

הביא לפני אשר העלה ואשר ערך קונטרס אונאת דברים וגניבת דעת, ובהמעט אשר עיינתי בו ראיתי כי באמת הוא קונטרס חשוב למאד בדברים השכיחים ומצויים ,ובני אדם מזלזלים בהם מפני מיעוט ההתבוננות וחוסר הידיעה, ודבר גדול עשה הרה״ג הנ״ל ברוב חכמה ותבונה ובבהירות והשכל, וזה רב התועלת גם לתלמידי חכמים וגם שוה לכל נפש, ומשמיא קא זכו ליה להיות זוכה ומזכה, והנני מברכו בכל לב אשר יזכה לשבת באהלה של תורה תוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת ולהוסיף להגדיל תורה ויתן ד׳ ויקוים בנו במהרה דידן ומלאה הארץ דעה את ד׳ כמים לים מכסים.

שמואל באאמו״ר הגאון מוה״ר שלמה זלמן שליט״א אויערבך

הקדמה

מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, א"ל גיירני ע"מ שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת, דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, א"ל דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה ואידך פרושה הוא זיל גמור (שבת לא.). רגישות כזו כפי שדרש הלל מן הגוי לאו מילתא זוטרתא היא, לצערינו נתקלים אנו לעיתים בתופעות של פגיעה בזולת, גרימת צער וגניבת דעת הבריות. רבים מן העושים כן נוטים לאמר "לא פעלתי און", ואינם מודעים למשמעות החמורה של מעשיהם, גם החברה נוטה להתייחס בסלחנות ובהשלמה לתופעות חמורות אלו, אולם דעתם של חז"ל שונה לחלוטין, ואמרו: גדול אונאת דברים מאונאת ממון (ב"מ נח:) ואמרו: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה (ב"מ נט.) וכן אמרו: שבעה גנבים הם ראשון שבכולם גונב דעת הבריות (מכילתא משפטים פי"ג),לפיכך חשבתי כי מן הראוי ללקט את ההלכות של אונאת דברים וגניבת דעת, להבהיר ולהדגיש את חומרת האיסורים, ולציין ולצייר את המקרים השכיחים שבהם עלולים בני אדם להכשל, לא נרתעתי מלפרט גם מקרים פשוטים ביותר, משום שנוכחתי לדעת שגם מקרים אלו נתפסים בצבור כמעשי היתר.

ואף שכתב ספר החנוך (מצוה של"ח) כי לא יהיה באפשר לכתוב פרט כל הדברים שיש בהם צער לבריות וכו', מכל מקום נעשה פה נסיון להקיף את מירב המקרים השכיחים בחיי יום יום.

ברצוני להדגיש ולציין כי ההלכות שליקטתי בקונטרס זה בנויות בעיקרם על אדני ההלכה ואינן בגדר מנהגי חסידות וכו', מלבד מספר מקומות שבהם נוסחו הדברים בהתאם, כמו כן עלי להדגיש שלא היה בכוונתי לפסוק הלכות בגדר הלכה למעשה, אלא רק לעורר את הצבור ולעודד את הצורך להתייעץ עם מורי הלכה גם בשאלות אלו.

אני תפלה לשוכן במרומים שימצאו דברי תורה אלו מסילות בלבם של רבים ויעלו על שולחנם של רבנן ותלמידיהון וכל עמך בית ישראל.

אסיים בברכת תודה לידידיי הרה"ג ר' שלום גלבר ור' דוד אסולין שהואילו להקדיש לי מזמנם היקר, עברו על הקונטרס והעירו את הערותיהם החשובות, ישלם ד' שכרם ופעלם ויישר חילם לאורייתא.

אונאת דברים

א. אסור לאדם לצער את חבירו בכל דרך (1) והמצערו עובר בלאו דאורייתא, שנאמר: "ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך" (ויקרא כ"ה, י"ז) ודרשו חז"ל שהכוונה לאונאת דברים (2), שהרי לאו של אונאת ממון כבר נאמר קודם לכן דכתיב "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו". ואם העליב את חבירו והלבין פניו עובר גם בלאו של "לא תשא עליו חטא" שנאמר במצות "הוכח תוכיח" (ויקרא י"ט, ט"ז) (3). ציער יתום או אלמנה (4) עובר גם בלאו של: "כל יתום ואלמנה לא תענון" (שמות כ"ב, כ"א) (5), והמצער גר עובר בשלושה לאוין (6).

---

(1) וזה לשון המשנה ב"מ נח: כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים, (וכן הלשון בפוסקים), ולכאורה ניתן להסיק שהאיסור הינו רק כאשר מצער את חבירו ע"י דבור כגון שמעליבו או מצערו בדבריו, וכן עולה לכאורה מהדוגמאות שהובאו במשנה ובגמרא. אולם נראה להוכיח כדלהלן שהאיסור כולל כל צער, א. המשנה בב"מ נח: אומרת: לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח עכ"ל. ואמנם מדובר באמירה, ואולם, עיקר הצער שגורם לו טרחה בחינם ועגמת נפש, ואין פה צער ע"י דבור. ב. היראים מצוה נ"א (ק"פ) אומר: כשם שאונאה בדברים כך אונאה בענין רע שמראה לחבירו פנים רעים. ג. כתב החינוך (של"ח): מדיני המצוה שלא להכאיב הבריות בשום דבר ולא ליבישם. ד. השערי תשובה (שער שלישי אות כ"ד) כתב: והמצער כל איש מישראל אע"פ שלא נכתב בו ענשים האלה עובר בלא תעשה שנאמר ולא תונו איש את עמיתו והוא מענין הצער והמצוק עכ"ל, (משמע מדבריו כל צער). ה. החיי אדם קמ"ג, א' כתב: מצער אחד מישראל בין בדברים בין במעשה שנאמר לא תונו. ו. החזון איש אגרות ח"ג קס"ה כתב בענין הכובש אחיו ע"מ לצערו שעובר גם באל תונו דאונאת דברים, ובמ"ע של ואהבת לרעך כמוך. ז. וכן נראה מדברי החפץ חיים פתיחה י"ד בבאר מים חיים וו"ל: ודע דלאו דלא תונו עיקרו אפילו אם המצטער אינו מתבייש ע"י זה רק צער בעלמא כמו שמצויר שם בגמ' בהרבה אופנים לא יתלה עיניו עכ"ל (דהיינו צער שלא ע"י דבור). ח. הקה"י בספר קריינא דאגרתא ח"א סימן נ"ז כתב: צריך לדעת כי עוון גדול וחטא נורא לצער אדם מישראל אפילו צער קל בדיבור בעלמא והוא לאו מפורש בתורה.

(2) ולשון אונאה הינה גם במשמעות צער, כמו שנאמר ברחל: "ותקרא שמו בן אוני" ומפרש רש"י בן צערי, וכן כתוב: והאכלתי את מוניך את בשרם (ישעיה מ"ט כ"ו).

(3) ערכין טז: וז"ל הגמ': יכול אפילו משתנים פניו, ת"ל "לא תשא עליו חטא". ורש"י בתורה כתב לא תלבין פניו ברבים, משמע דוקא ברבים, (ועיין ח"ח שם שמסתפק בכונת רש"י), אבל הרמב"ם פ"ו דעות ה"ח לא חילק, ואמנם יתכן ושיטת הרמב"ם שמלבין פני חבירו עובר רק בלאו דלא תשא, אולם מפשטות הסוגיא (משנה ברייתא) ב"מ נ"ח: העוסקת באונאת דברים ומוכירה ענייני הכלמה משמע שעובר גם באונאת דברים וכן כתב החי"ח שעובר בב' לאוין.

(4) רש"י בתורה כתב שאלמנה ויתום לאו דוקא והוא הדין לכל אדם, ובשיטת ר' ישמעאל במכילתא (קע"ט) שאמר: אין לי אלא אלמנה ויתום, שאר כל אדם מנין, ת"ל לא תענון, אבל הרמב"ם פ"ו דעות ה"י פסק כר"ע וכתב: חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות מפני שנפשן שפלה וכו'. ובשו"ת מהרש"ם ח"ב ר"י כתב שבכל צער שמצער את האדם עובר בלאו דאלמנה ויתום לא תענון.

(5) דרשו חז"ל במכילתא (ק"פ): אם ענה תענה, אחד ענוי מרובה ואחד ענוי מועט, ולפ"ז משמע שאיסור ענוי יותר רחב מאסור אונאה, ואפילו צער כל שהוא בכלל, וכן משמע מהמשך המכילתא שאמר ר"ש לר' ישמעאל לבי יוצא שאיני יודע על מה אני נהרג, א"ל ר' ישמעאל מימיך בא אדם אצלך לדין או לשאלה ועכבתו עד שתהא שותה כוסך וכו'. וכן משמע מלשון הרמב"ם שם: לא ידבר אליהם אלא רכות, ולא ינהוג בהן אלא מנהג כבוד וכו', וממשיך הרמב"ם: כל המקניטן או מכעיסן או הכאיב להם וכו' הרי זה עובר בלא תעשה.

(6) שנאמר א. וגר לא תונה (ויקרא י"ט). ב. וכי יגור אתך גר לא תונו אותו (שמות כ"ב). ג. ולא תונו איש את עמיתו (ויקרא כ"ה), ע"פ הגמרא ב"מ נט:

ב. החמירה התורה בעוון המצער חבירו, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמר בו "ויראת מאלקיך" וזה לא נאמר בו "ויראת מאלקיך", ר' אלעזר אומר זה בגופו וזה בממונו, רבי שמואל בר נחמני אמר זה ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון (7). וכן הזהירו חז"ל: אמר רב לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו (8), שמתוך שדמעתה מצויה אונאתה קרובה (9). אמר ר' חסדא כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה (10) והצועק על אונאת דברים נענה מיד (11).

ג. במיוחד החמירו חז"ל לגבי המלבין פני חבירו ברבים ואמרו: כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים, יורד לגיהנום ואינו עולה (12). לפיכך צריך אדם להזהר שלא לבייש חבירו ברבים בין קטן בין גדול (13).

ד. נחלקו הראשונים האם לוקים על לאו זה, וי"א שלוקה מכת מרדות (14).

ה. כתב הרמ"א: וי"א דאין מצווין על אונאת דברים אלא ליראי השם (15).

* * *

מצער חבירו ע"י העלבה ופגיעה בכבודו

ו. כיצד אונאת דברים, אם היה בעל תשובה אל יאמר לו: זכור מעשיך הראשונים, אם היו יסורין באין עליו אל יאמר כדרך שאמרו חבריו לאיוב: "זכור נא מי הוא נקי אבד" (16). אם היה מכוער או בעל מום או שאר חסרון בו או באשתו או באבותיו, לא יאמר לו: כמה מכוער אתה (17) או ראה מומך וחסרונך או חסרון אשתך ואבותיך (18).

---

(7) ב"מ נח: ועיין באגדות מהרש"א שם שמבאר שבאונאת דברים נאמר ויראת מאלקיך משום דהווי דבר המסור לבוחן לבבות בלבד, לעומת אונאת ממון שגם הבריות מכירים באונאה, ודומה להבדל בין גנב וגזלן שזה השוה כבוד עבד לרבו וכו'.

(8) וכתב החי"ח בחובת השמירה פ"ט: וכל שכן למשרתת וכו' כלומר דאשתו לאו דוקא. ודעת המהר"ל (נתיבות עולם, נתיב אהבת רע) שאשתו דוקא, לפי שהבעל מושל עליה.

(9) ב"מ נט. ומסביר רש"י: פורענות אונאתה ממהרת לבא, ועיין גמ' כתובות ס"ב: מעשה נורא ברב רחומי שנהרג במפולת בעי"כ על שגרם צער לאשתו כאשר התעכב בבית המדרש ואשתו הזילה דמעות בעת שחכתה לו.

(10) ב"מ נט.

(11) שו"ע חו"מ רכ"ח א'.

(12) ב"מ נ"ח:

(13) לשון הרמב"ם פ"ו דעות ה"ח (וברור שהאסור גם ביחיד ראה הערה 3), וכן כתב המנ"ח מצוה של"ח דלאו דאונאת דברים קאי גם על קטנים, דמאי שנא אם הוא קטן.

(14) דעת ספר החנוך שאין לוקין לפי שאין בו מעשה, ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג ס' תשפ"ה כתב שלוקים על לאו זה כיון שלא ניתן להשבון, וכן דעת המרדכי שלוקה, ואולם הב"י והב"ח חו"מ סו"ס א' כתבו שכוונתו למכת מרדות מדרבנן.

(15) חו"מ רכ"ח א', וכתב בשו"ת שבט הלוי ח"ה ק' המצוות נ"א שתינוק שנשבה אינו בכלל המותרים להונותם, וע"ע בפתחי חושן אונאה פט"ו ד'.

(16) ב"מ נח:

(17) ועיין גמרא תענית דף כ. מעשה בר' אליעזר בן ר' שמעון שנזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר ואמר כמה מכוער אותו האיש, שמא כל בני עירך מכוערין כמותך, א"ל איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית, כיון שידע שחטא ירד מן החמור ונשתטח לפניו וכו'.

(18) ערוה"ש רכ"ח ב.

ז. נשאלה שאלה על דבר חכמה לא יאמר למי שאינו יודע אותה חכמה, מה תשיב בדבר (19), בא אורח לביתך אל תשאל לו בדברי תורה אלא א"כ תדע שיוכל להשיבך כדי שלא יתבייש (20), אבל מותר למורה לשאול תלמיד שאינו יודע על מנת לזרזו ולחנכו, או לגעור בו אע"ג שמביישו ומצערו (21), וכתב בספר החינוך (22): ואפילו בקטנים ראוי להזהר שלא להכאיבן בדברים יותר מדאי, זולתי במה שצריכים הרבה כדי שיקחו מוסר.

ח. המוכיח חבירו על עבירה שעבר ישתדל להוכיחו בצנעה (23) וגם אז יזהר שלא יכלימנו שאיסור הלבנת פנים הינו גם בצנעה וגם בעת תוכחה (24), ק"ו שלא במקום התוכחה (25).

ט. יזהר שלא לכנות שם רע לחבירו, וגם אם הוא רגיל באותו כנוי אם מתכון לביישו אסור (26), וכן המקלל אדם בפניו עובר באיסור אונאת דברים מלבד אסור קללה (27).

י. כאשר יושבים חברים בצותא מצוי שמקנטרים ועוקצים את אחד הנוכחים ואף נהנים יחדיו מן העקיצות ומתכבדים בקלונו, ובמיוחד שכיח הדבר במסיבות פורים, ואף שעושים כן דרך צחוק הוי אונאת דברים ומלבין פני חבירו ברבים, וגם במקרה שאותו אדם טוען שלא נפגע, יתכן ואומר זאת מכורח הנסיבות ואולם בלבו פנימה הוא מצטער.

יא. לעיתים בעת שעור וכדומה קורה שמאן דהוא אומר דבר שטות ואז רגילים הנוכחים להביט ולראות מיהו הדובר, חלקם אף מסובבים את ראשיהם לראותו היטב, ע"י כך מלבינים פניו ומתכבדים בקלונו.

יב. המבזה חבירו בבית הכנסת עלול לגרום למחלוקת ולקטטות "עד שנעשה כל הבית כנסת כמדורה גדולה" והוי זלזול בכבוד השכינה (28), וכן אמרו חז"ל: המבזה חבירו בפני ת"ח הרי הוא אפיקורס, כ"ש בפני ס"ת (29), לפיכך יש לנהוג משנה זהירות בבית הכנסת, כמו כן ש"ץ שטעה בתפילה או בעל קורא בקריאת התורה יש להעמידם על טעותם בדרך כבוד (30).

יג. כתב החינוך: כאשר בא ישראל אחד והתחיל לצער ולחרף חבירו בדברים רעים מותר למצטער לענות לו, שאי אפשר להיות האדם כאבן שאין לה הופכים, ועוד שיהיה בשתיקתו כמודה על החירופין. אולם יש אנשים הנוהגים בחסידות, עליהם

---

(19) שו"ע רכ"ח, ד'

(20) ספר חסידים שי"ב.

(21) ע"פ החנוך דלקמן ועיין פתחי חושן פט"ו ס"ק י"ב

(22) מצוה של"ח

(23) ע"פ הגמ' מכות כד. ודובר מישרים זה שאינו מקניט פני חבירו ברבים, וכתב הערוך לנר שלא יוכיח ליחיד ברבים והזהירו רז"ל ואמרו שירבעם חטא על שהוכיח לשלמה ברבים. (סנהדרין ק"א:)

(24) כן משמע מלשון הרמב"ם פ"ו דעות ה"ח יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות ת"ל ולא תשא עליו חטא מכאן אסור לאדם להכלים את ישראל וכל שכן ברבים עכ"ל, ועיין עוד בספר חפץ חיים פתיחה לאוין ס' יד ובבאר מים חיים שם.

(25) ע"פ החפץ חיים שם.

(26) שו"ע חו"מ רכ"ח א'

(27) שו"ע הרב אונאה כ"ח.

(28) משנה ברורה קנ"א ס"ק ב' ועי"ש באריכות דבריו.

(29) מ"ב שם ומביא שכ"כ בתשובות מהרי"ו סי' קנ"ב.

(30) פתחי חושן אונאה פט"ו הערה ח'

אמרו חז"ל: הנעלבין ואינן עולבין שומעין חרפתם ואינם משיבין עליהם הכתוב אומר (שופטים ה, ל"א) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (31).

הנהגות וזהירות בכבוד חבירו

יד. אין מסתכלים בפני האוכל או במנתו שלא לביישו (32).

טו. הבאים לסעודת מילה או נשואין בסוף הסעודה, לא יפה הם עושים, דפעמים אין לבעל השמחה מה ליתן לפניהם ונמצא מתבייש (33).

טז. שנים המשוחחים ביניהם ובא שלישי ומתחיל לדבר עם אחד מהם ומתעלם מן השני הרי הוא פוגע בכבוד השני ומצערו (34).

מצער חבירו באופנים שונים

אסור לצער חבירו בכל גווני, וישנם אופנים רבים, ולהלן פירוט מקרים שכיחים:

יז. המעשן סיגריות, מלבד הנזק שגורם לעצמו, יש לו להזהר בצער ובנזק שגורם לאחרים, ובמיוחד במקומות ציבוריים סגורים כגון באוטובוס או בבית המדרש (35), גם המעשן בביתו ראוי לו להזהר ולשים לב אם גורם צער לבני ביתו (36).

יח. הפותח חלון באוטובוס או בבית מדרש ורוח קרה חודרת פנימה, עלול לגרום סבל לאחרים וראוי להתפשר ולהגיע להסכמה של הנוכחים (37).

יט. אדם המדיף ריח רע מגופו עקב אכילת דבר שריחו רע או מחמת הזיעה, עלול לגרום לצער מרובה (38), ולעיתים גם לחילול השם, ויש להזהר מכך במיוחד בימי הקיץ, וכן ראוי לאדם בעת שנמצא בחברה להזהר מפעולות שגורמות צער לאנשים רגישים, כגון השמעת קולות בעת הלעיסה, השמעת קול לאחר האכילה (גהוק), חטוט בפצעים, באף, הריגת כינה (39) יריקה וכדו'.

---

(31) מצוה של"ח. ובח"ח פתיחה לאוין ס' ח'-ט' בבאר מים חיים הביא את דברי החינוך וכתב: וסברא נכונה היא דבעת מעשה החירוף א"א בטבע האדם להיות כאבן שאין לה הופכין, אם לא מי שברכו ה' במידות קדושות כמ"ש החנוך, אבל אח"כ שכבר נח רוגזו אסרה התורה להעיר רוחו ולנקום ממנו וכו' עי"ש.

(32) שו"ע או"ח ק"ע ס"ד

(33) באור הלכה ק"ע ס' י"ט ד"ה אורחים.

(34) הזהרו בכבוד חברכם פ"ו ס"ה.

(35) פתחי חושן ט"ו ס"ק ג'

(36) ויש לדון עד כמה מחוייב אדם בביתו הפרטי שלא לצער אחרים, מ"מ ודאי ראוי להזהר.

(37) פתחי חושן שם.

(38) סנהדרין יא. מעשה ברבי שישב ודרש והריח ריח שום. אמר, מי שאכל שום יצא וכו', בשחר מצאו רבי שמעון ברבי לר' חייא, אמר ליה, אתה הוא שציערת לאבא וכו' עי"ש.

(39) שבת יב. אין פולין ברה"ר מפני הכבוד. ומסביר רש"י שגורם למיאוס. וכן הגמ' חגיגה ה. דורשת: "כי את כל מעשה האלקים יביא במשפט על כל נעלם" (קהלת יב) מאי על כל נעלם, אמר רב זה

דחוף ע"מ שיתנו לו יותר, הרי זה גונב דעת הבריות (29).

כ. האוסף כסף למען ישיבה, מוסד וכדו', ונוטל לעצמו את רוב הכסף הרי הוא גונב דעת הבריות (מלבד חשש אסור גניבה), שהרי הנדבן מעוניין לתת לישיבה, ואילו היה יודע שרוב הכסף אינו מגיע ליעדו מסתבר שלא היה נותן, ונראה שלא תועיל תחבולה (כגון שיתן הכל לישיבה והישיבה תחזיר לו), שמכל מקום יש פה גניבת דעת, שהרי אם היה מספר את האמת לנדבן מן הסתם לא היה נותן לו (30).

כ"א. העתקה במבחנים אסורה משום גניבת דעת שהרי המטרה לקבל ציון יותר גבוה ולעשות רושם יותר טוב מן האמת, ואם יקבל טובת הנאה ממונית הרי גניבה בידו, והמשיג תעודה מקצועית ע"י העתקה יתכן ויעבור על איסור גניבת ממון בקבלת שכר ע"פ תעודה זו (31).

---

(29) עיין שו"ת שבט הלוי ח"ב ס' קי"ט שמוצא היתר לענין שנוי מצדקה לצדקה, אבל לגבי גניבת דעת אינו מוצא היתר, ורק לגבי ענינים שכופים על הצדקה יש צד היתר במקרים מסויימים. וכן עיין בספר פתחי חושן הלכות אונאה פט"ו הע' כ"ב שכיון דאיכא צד דררא בממונא אין להתיר גניבת דעת אפילו לצורך מצוה, ועיין בספר תתן אמת ליעקב פ"ה סימן ב' שמביא צדדים ודעות להתיר.

(30) ראה אגרות חזון איש ח"ג קס"ו המאריך הרבה בגנות קבלת אחוזים מן התרומות, ויש לעורר עוד בענין זה גם אם לוקח לעצמו פחות מחצי, דמן הסתם יש נדבנים שגם לזה לא מסכימים והמתרים בד"כ מסתיר מן הנדבן שחלק ניכר מן הכסף הולך לכיסו, גם החזו"א לא מתיר בפחות מחצי .

(31) עפ"י אגרות משה חו"מ ח"ב ס' ל' שכתב שם וז"ל: דהא כשירצה לפרנסתו במשך הזמן להשכיר עצמו אצל אחד לעבוד בעסקיו, ורוצים ברוב הפעמים במי שגמר היטב לימודיו דחול, והוא יראה לו התעודה איך שגמר בטוב ועל סמך זה קבלוהו שזה גניבת ממון ממש עכ"ל, ואמנם יש לעיין בדבריו שעיקר השכר הינו תמורת העבודה והשירות שניתנו, מ"מ מקובל לתת שכר גבוה עבור השכלה אקדמאית, וא"כ לגבי התוספת ודאי ישנו החשש הנ"ל.

י"ד. סוחר המפרסם שהוא מוכר בתשלומים ללא תוספת מחיר אולם כל הקונה במזומן מקבל הנחה, (וגם המחיר בשוק דומה למחיר לאחר ההנחה), א"כ גובה למעשה תוספת עבור הקניה בתשלומים, אלא שמטרתו לתת לקונה אשליה שאינו משלם רבית, נמצא שיש פה גניבת דעת (מלבד החשש לאיסור רבית).

ט"ו. ישנם עתונים המפרסמים מאמרי שבח והלל על מוסדות או עסקים, המאמר ערוך כסקירה עתונאית בלתי תלויה, ברם המוסד או העסק משלם לעתון, במישרין או בעקיפין עבור הכתבה, ומטרת העתון לתת פרסומת מוסווית, התוצאה הינה גניבת דעת הקוראים הסבורים שזהו מאמר עתונאי רגיל. כמו כן קיימת תופעה דומה שמחבר ספר תורני כותב בעצמו מאמר בקורת על ספרו והמאמר מתפרסם בשם מוסווה או בעלום שם.

ט"ז. מוסדות או ישיבות שמפרסמות ומתפארות במספר תלמידים הגדול מן המציאות או במחלקות נוספות שעדיין לא קמו, או בפעילות אשר אחרים עושים, גונבים דעת הבריות שכוונתם שיחזיקו להם טובה בחינם (24).

גניבת דעת בענינים שונים

י"ז. נאמר בירושלמי (25) מי שמכבדים אותו במדרגות הכבוד הראויות לתת למי שהוא יודע שתי מסכתות והוא אינו יודע אלא אחת, עליו לומר להם אחת לבדה אני יודע (26).

י"ח. אדם המתחזה לת"ח כדי שיתנו לו כסף צדקה, מלבד איסור גניבת דעת (27) קיים חשש של גניבה במעות שקבל, שהרי ניתנו לו בטעות (28).

י"ט. גבאי צדקה האוסף כסף למטרה אחת, אסור לו לומר שאוסף עבור מטרה אחרת, כגון המתרים כסף למוסד או עבור ת"ח ואומר שאוסף להכנסת כלה או לצורך נתוח

---

(24) ראה אגרות משה ח"מ ח"ב סימן י"ט באותם שמשקרים במספר התלמידים כדי לקבל כספים הרי שיש פה איסורי גזל שקר וגניבת דעת.

(25) סוף שביעית.

(26) מובא בשערי תשובה שער ג' קפ"ה, והאריך שם שאסור להתפאר במעלות שאינן נמצאות בו. ומפרשים טעם הירושלמי משום גניבת דעת, ואולם קשה הרי הוא לא הטעה אותם אלא הם הטעו את עצמם, ועיין בספר ניב שפתים כלל י"ד (בחידושים) שמתרץ שאעפ"י כן אסור, כיון שזוכה לטובת הנאה, או שמשום שהסכמתו חשובה שהוא מטעה אותם. ועדיין צ"ע, שגם בגמ' חולין צד: לענין הכרזה "נפל בישרא לבני חילא" גם שם יש הנאה למכריזים, ושמא הירושלמי אינו מתכון לדין גניבת דעת אלא מצד מילי דחסידות. גם השערי תשובה לא הזכיר גניבת דעת בסעיף קפ"ה וצריך עיון.

(27) ואלו דברי החזו"א אמונה ובטחון פ"ד ס' יג: ומה עצמו פשעי נוכל שברב שקידתו לחקות את התלמיד חכם בלבושו ובדיבורו ובתנועותיו עד שרכש לבות בני עירו לבטוח בו ולהאמינו, ובבטחון זה עושה סחורה להפיח כזבים לתועלתו, ולהרבות הוות למלא כיסו, ובחלקות יכסה ערמו, משים עצמו כתמים לא ידע מרמה, וכאילו כל דרכיו מישרים, הולך תמים ודובר צדק.

(28) ראה הערה 31 לקמן בדברי האג"מ שאדם המקבל כסף בטעות הווי גניבה, ובספר המאורות הגדולים (עמ' שמג-ד) מובאים סיפורים רבים על החפץ חיים, שסרב לקבל מתנות, משום שטען שהבריות מחזיקים אותו לצדיק גדול ואינו כזה, לפיכך המתנות שנותנים לו הינם בגדר גזל .

שהמום אינו מפחית את ערך החפץ, ולפי"ז סוחר שמוכר סחורה פגומה חייב להודיע שיש פגם בסחורה, ולא די בכך שמוריד את המחיר. וכן המוכר דירה ויש בה פגם משמעותי כגון רטיבות צריך להודיע, וכמו"כ המוכר מכונית צריך להודיע לקונה את פגמיה, ולא די בכך שהפחית את המחיר, ואם לא הוריד את המחיר ומוכרה ביותר מערכה האמיתי עובר גם באסור אונאת ממון (17).

יא. אין לצבוע כלים ישנים כדי שיראו כחדשים (18), וגם אם ימכרם בדמי כלים ישנים ולא תהיה אונאת דמים אעפ"כ אסור משום גניבת דעת (19). ומותר לייפות ולקשט כלים חדשים, ואף שימכרם אח"כ במחיר גבוה יותר מעלות ההשבחה (20).

יב. מותר לצבוע ולייפות כלים ישנים כאשר מטרתו לעורר חפץ הקונים לקנותו, ודוקא כשאין הכלי נראה כחדש (21), לפיכך מותר לסייד ולצבוע את דירתו בטרם ימכרנה, ומותר לצבוע מכונית העומדת למכירה, שאין פה גניבת דעת, שהקונה יודע שהמכונית אינה חדשה, ובלבד שיגלה לקונה את הפגמים הרציניים ולא ינסה להסתירם.

גניבת דעת בפרסום

יג. אסור לגנוב דעת הבריות במקח וממכר (22), לפיכך פרסומת המטעה את הבריות וגורמת להם שיחליטו לקנות על סמך מידע לא אמיתי הרי היא גניבת דעת. כגון, סוחר המפרסם שמוכר במחירים הזולים ביותר ואין זה נכון, או המפרסם שעושה מכירת חסול או מכירה כללית או הנחות מפליגות וכו' ולמעשה נותן רק מעט הנחות על חלק ממוצריו, וכן הכותב "מחיר ישן" גבוה (לא אמיתי) ולידו "מחיר חדש" נמוך, וכן כל פרסומת שמטרתה לפתות את הקונים על בסיס נתונים כוזבים (23).

חלקו בין יש חסרון ממון לאין חסרון, משמע שכל מום חייב להודיע, (ולענין עכו"ם צ"ע אם האיסור גם כאשר אין חסרון ממון), ויש להעיר שמום במקח הינו בגדר אונאה אפילו פחות משתות.

(17) שו"ע רכ"ז ס"א

(18) לשון השו"ע (רכ"ח ס"ט): אין מפרכסין לא אדם ולא בהמה ולא כלים, כגון לצבוע זקן עבד העומד למכור כדי שיראה כבחור, ולהשקות בהמה מי סובין כדי שתראה שמינה וכו'.

(19) פתחי חושן ח"ד פט"ו הערה מ"א

(20) שם הערה מ"ב ע"פ שו"ע הרב.

(21) ע"פ התפארת ישראל ערכין פ"ו מ"ה לענין עבדים הנמכרים בכסותן לשבח, שמותר להשביחם בכסות חדשה שתעלה את דמיהם הרבה, והקשה התפא"י והרי אין מפרכסין את האדם ולא את הבהמה, ותרץ וז"ל: היינו בשמתכוון לרמאות, שיש בהמקח דבר שאין בו באמת, כגון שצובע עבד זקן כדי שיראה בחור וכדומה, אבל מותר לרחצו ולסוכו כדי לעורר חפץ הקונים לקנותו עכ"ד. וכן כתב פתחי חושן שם דמותר.

(22) רמב"ם פי"ח מכירה ה"א שו"ע רכ"ח ה"ד

(23) כתב הרמב"ם ה"ד שם וז"ל: ופוחת משער שבשוק כדי להרבות במקיפין ממנו ואין בני השוק יכולין לעכב עליו, ואין בזה גניבת דעת עכ"ל, ופשוט דדוקא אם מוויל באמת ולא שמתכון לרמות.

אינו מפציר, ופשוט שמותר לשלוח הזמנה לחבר או קרוב בחו"ל אע"פ שיודע שלא יבוא, שהרי מן הסתם מעונין שיבוא וגם אינו מפציר.

ה. בעל הבית הפותח לעצמו בקבוק יין מובחר ואומר לאורחו שלכבודו פותח הוא בקבוק זה, הרי זה גונב דעתו (9), ואם האורח חביב עליו והיה פותח גם בשבילו מותר (10).

ו. האומר לחבירו היטבתי עמך, כגון המלצתי עליך לפני פלוני, או טרחתי למענך בפעולה מסוימת ולא עשה כן, הרי זה גונב דעתו (מלבד איסור שקר), שכעת חבירו מכיר לו טובה בחינם (11).

ז. סוחר שעושה הנחות לכלל הצבור ואומר למכירו הקונה אצלו שבשבילו במיוחד עושה הנחה זו, הרי זה גונב דעתו, שיחזיק לו טובה בחינם.

ח. פוליטיקאים ואנשי צבור העושים עצמם אוהביו של אדם (כגון לפני בחירות) ומבטיחים הבטחות שאין בדעתם לקיימם, גונבים הם דעת הבריות אע"פ שרבים אינם מאמינים להם (12).

ט. איסור גניבת דעת הינו גם ללא דבור מפורש כדוגמת הפותח בקבוק יין שמראה עצמו שעושה טובה ולא עשה (ראה ס"ה), ואפילו לא אמר שפתח בשבילו אלא שכך מסתבר מן הנסיבות אסור (13). אולם אם חבירו הונה את עצמו, כגון שיצא מחוץ לבית לצורך מסויים, וחבירו שבא לבקרו חושב שיצא לקבל את פניו, אין צריך לומר לו את האמת, כיון שהוא לא הטעה את חבירו, אלא חבירו הוא שהטעה את עצמו (14).

גניבת דעת במקח וממון

י. אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם, כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח אף אם הוא עכו"ם (15), ואע"פ שאין בו חסרון ממון (16), כלומר

---

(9) חו"מ רכ"ח סעיף ו' ובלשון השו"ע (והגמ'): ולא יפתח חבית הפתוחות לחנוני וזה סובר שפתחם בשבילו, אלא צריך להודיעו שלא פתחם בשבילו.

(10) ראה ב"י רכ"ח וכן סמ"ע והגר"ז, ואולם הדברי חמודות חולין פ"ו ס' פ"ד מסתפק בכך ונוטה לומר שלפיכך השמיטו הרי"ף הרא"ש והטור דין זה, משום שחולקים וסוברים שאפילו אם היה פותח בשביל האורח, כיון שכעת פותח עבור עצמו אסור לגנוב דעתו.

(11) ר' יונה בשע"ת ח"ג קפ"ד וז"ל: מי שמתעה את חבירו לאמר כי עשה עמו טובה או דיבר טוב עליו ולא עשה, אמרו רז"ל אסור לגנוב דעת הבריות.

(12) שהרי לא היו מבטיחים לולא הסיכוי שימצאו כאלה שיאמינו להם או שלפחות יסתפקו בדבר, נמצא שדבריהם מכוונים בעיקר לאלה שמאמינים להם, ועיין שו"ע הרב סי"ט ונראה שגם המתיר שם לגבי שריית הבשר, עיקר טעמו "שהכל יודעים", ולא דמי למקרה שלנו.

(13) כן משמע מדברי השו"ע רכ"ח סעיף ו' שכתב וז"ל: ולא יפתח חבית הפתוחות לחנוני וזה סובר שפתחם בשבילו, אלא צריך להודיעו שלא פתחם בשבילו עכ"ל, משמע שאף אם לא פירש שפותח עבורו אלא שלפי הנסיבות יש לו לאורח להבין שפתח בשבילו הרי זו גניבת דעת וכשיטת התוס' חולין צ"ד: ד"ה אינהו ועיין בלחם משנה פ"ב דעות ה"ו שכתב שהאסור דוקא ע"י דבור.

(14) המשך דברי השו"ע שם לפי מסקנת הסוגי' חולין צ"ד:

(15) שו"ע רכ"ח ס"ו.

(16) כן משמע מדברי הסמ"ע. ובדברי חמודות (חולין צד.) כתב במפורש וז"ל: אפילו אין כאן שום יוקר כלל בממון, ומסתבר שזו גם כוונתם של הטור והשו"ע שכתבו: אם יש מום צריך להודיעו, ולא

גניבת דעת

א. אסור לגנוב דעת הבריות, והוי לאו דאורייתא (1) שנכלל באיסור גניבה, שהרי מצינו לשון גניבה בכך, כגון: ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל. ויש אומרים דהוי איסור דרבנן (2). ואמרו חז"ל: שבעה גנבים הם, ראשון שבכולם גונב דעת הבריות (3). וכתב הרמב"ם (פ"ב דעות ה"ו): אסור לאדם להנהיג עצמו דברי חלקות ופתוי, ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב, אלא תוכו כברו, והענין שבלב הוא הדבר שבפה.

ב. יש גונב דעת הבריות בדברים, כלומר ע"י דברי חלקות מראה לחבירו כאילו הוא אוהבו, ויש הגונב דעת הבריות במקח וממכר, כגון שמטעה ומרמה במסחרו, ואף כאשר אינו גורם להפסד כספי, או שגונב דעתו במתנה שנותן לו, וכן מצינו גניבת דעת בענינים נוספים כפי שיתבאר להלן.

ג. אסור לגנוב דעת הנכרי, וי"א שהאיסור בנכרי אינו אלא במקח וממכר ולא במתנה או בדברים (4).

גניבת דעת בדברים

ד. לא יפציר בחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד (5), ואילו היה יודע שיסכים לא היה מפציר בו (6). וכן לא ירבה במתנות לחבירו ויודע בו שאינו מקבל. וטעם האיסור מפני שגונב דעת חבירו להחזיק לו טובה בחינם (7), ודוקא שמפציר הרבה, אבל להזמין פעם או פעמיים מותר (8), לפיכך מי שעושה "קידוש" בשבת בביתו, מותר לו להזמין את כל צבור המתפללים אע"פ שלא רוצה שיבואו כולם, שהרי

---

(1) ריטב"א חולין צ"ד בשם בעלי התוס' ז"ל דנפקא לן מדכתיב לא תגנובו ולא תכחשו, וכן כתב היראים (השלם) קכ"ד.

(2) ב"ח רכ"ח, סמ"ק רס"ב ושו"ע הרב סי"ד.

(3) מכילתא משפטים פי"ג, תוספתא ב"ק פ"ז, ג. וכתב בספר יוסף אומץ בשם ראשית חכמה שהגונב דעת הבריות כגונב דעת עליון.

(4) ב"ח שם וע"פ דברי הרא"ש חולין צד. וההיא דשמואל דפייסיה למבוריה בתרנגולת נבילה והקפיד שמואל, לא הווי מתנה. כלומר שהאסור בנכרי אינו אלא במקח ממכר, וכן הש"ך יו"ד קי"ז ס"ק יג כתב דאין איסור במתנה לנכרי ועיין עוד ישי"ש חולין צד.

(5) שו"ע רכ"ח ס"ד.

(6) ע"פ שו"ע הרב (הלכות אונאה וגניבת דעת הלכה י"ד) וז"ל: שאין זו גניבת דעת כיון שהוא חביב עליו באמת, והוא מבקש באמת להנהותו, ואין מונע מצדו אלא מצד חבירו שאינו רוצה, נמצא שאם מחזיק לו טובה אינה בחינם עכ"ל. ועיין בפתחי חושן (אונאה פט"ו ס"ז בהערות) שלדעת הרבה חמודות אסור גם בכה"ג.

(7) רש"י חולין צד. ד"ה לא יסרהב וד"ה ולא יפתח ושם לשונו: מפני שגונב לבו להחזיק טובה וכו'.

(8) ב"ח וסמ"ע שם, ומדייקים מלשון יסרהב דמשמע הפצרה, אבל פעם או פעמיים או דרך נמוס מותר ואדרבא אם לא יזמינו יש חשש שיתבזה, וכתב הב"ח: כן נוהגים.

לה. המזמין מונית בשעת לילה מאוחרת או בשעת בקר מוקדמת, ראוי שיחכה למונית בחוץ כדי למנוע את צפירות הנהג .

* * *

בספר החנוך (52) בענין אונאת דברים כתב וז"ל: ולא יהיה באפשר לכתוב פרט כל הדברים שיש בהם צער לבריות, אבל כל אחד צריך להזהר כפי מה שיראה, כי השם ברוך הוא יודע כל פסיעותיו וכל רמיזותיו, כי האדם יראה לעינים והוא יראה ללבב עכ"ל.

---

(52) מצוה של"ח.

כו. המצער קטן עובר באיסור אונאת דברים (45), ויש שנכשלים בכך מבלי משים, כגון הגוערים על הקטנים מתוך כעס (ללא תועלת חינוכית), וכן הלועגים להם והמקניטים אותם או מכאיבים להם דרך שחוק.

גזל שינה

כח. גזל שינה בכלל אונאת דברים הוא שהרי גורם צער לחבירו (46), לפיכך חייב אדם להזהר שלא ימנע שינה מחבירו וכ"ש שלא יעירנו.

כט. הגר בבית משותף עליו להמנע מהפעלת מכשירים רועשים, כגון מקדחה וכדו' בשעות שרגילים אנשים לישון (47).

ל. העורך מסיבה רועשת בביתו בשעות מאוחרות (כגון ז' ברכות) מן הראוי שיבקש רשות שכניו או ישאל שאלת חכם כיצד לנהוג (48).

לא. הבונה סוכתו בשעת לילה מאוחרת יש מתירים (49), ואולם כיון שיכול לבנות בזמן שאיננו מפריע ראוי להחמיר ובפרט במוצאי יו"כ שאנשים עיפים מן הצום.

לב. המטלפן בשעת לילה מאוחרת, צריך אומדן דעת שלא יעיר את חבירו, וכן יזהר משנה זהירות שלא יטעה בחיוג.

לג. מותר להעיר את חבירו לצורך קיום מצוה ואפילו את אביו ואמו (50).

לד. יש להמנע מהפעלת צופר המכונית בשעות השינה, וכן יש להזהר מהפעלת רמקולים בשעות מאוחרות. המתקין מערכת אזעקה במכוניתו (51) ישים לב שהמערכת לא תופעל בקלות ע"י פעולות סרק, ויש מקום לזהירות מיוחדת בקשר ליום השבת במיוחד במערכת אזעקה הפועלת לזמן רב.

---

(45) ראה הערה 13, וע"ע בחינוך של"ח שאין לצערם אלא במה שצריכים כדי שיקחו מוסר. ומן הראוי להוסיף שלדעת אנשי חנוך ירו"ש עלולים הורים הנוהגים ללעוג ולהשפיל את ילדיהם לגרום לנזק חמור מאד בחנוך הבנים. וכן ראוי להזכיר דברי הרמב"ם פ"ב הלכות דעות ה"ג וז"ל: ואם רצה להטיל אימה על בניו... יראה עצמו בפניהם שהוא כועס כדי לייסרם ותהיה דעתו מיושבת בינו לבין עצמו וכו' (כעס הפנים ולא כעס הלב).

(46) פתחי חושן אונאה פט"ו הערה ג' וז"ל: ונראה פשוט שמכיון שצער גדול הוא הרי הוא בכלל לא תונו ועיי"ש במקורות נוספים.

(47) שם, ומקובל שלאחר שעה 11:00 אין להרעיש, וכן כתב בספר "מנחת צבי" הל' שכנים א' דזהו מנהג המדינה.

(48) עיין פתחי חושן שם שכתב צד להקל שכן דרך שכנים לוותר במקרים מיוחדים.

(49) ע"פ דברי השו"ע חו"מ קנ"ו ס"ג וה"ה לכל מילי דמצוה שאינם יכולים למחות בידו, וכן כתב פתחי חושן שם שמצד הדין נראה שלא יכול לעכב, ואולם עיין בפתחי תשובה שם ס"א בשם החת"ס שכתב דע"כ לא קאמרי אלא בבטול מצוה דאם לא ילמדו יתבטלו וכו' וע"ע בחדושי חת"ס ב"ב כ': ד"ה אלא שכתב דדוקא מצוה שמוטלת על הצבור אין יכולים למחות וכו', לפ"ז נראה שלדעת החת"ס אין היתר לבנות סוכה בשעות השינה גם פתחי החושן מסיים דמסתבר שלא יזכל לבנות בחצות הלילה.

(50) קצש"ע הלכות כבוד אב ואם קמ"ג ס"ד

(51) ונראה שמותר להתקין מערכת אזעקה למרות שעלול לגרום לגזל שינה, משום שכל אחד חייב להציל ממון חבירו, ואולם כדאי להקפיד שהאזעקה תהיה לזמן קצוב.

יעויין הלכות שכנים. או חיטוט באף לפני מי שרגיש לזה, (ע) וכן צריך ליזהר שלא לעורר חבירו הישן, וכן שלא לעשות רעש המונע אחר משינתו. (פ) אבל מותר להעיר חבירו כדי שיקיים מצוה. (צ)

יא. אין איסור אונאת דברים אלא בעמיתך דהיינו עם שאתך בתורה ובמצות. וכבר כתבנו בהלכות לשון הרע (סימן יא׳ סעיף יז׳) דבזמן הזה שרבו החפשיים בעונותינו הרבים יש להם דין של קודם תוכחה לחומרא, ולכן הם שייכים בכל דיני בין אדם לחבירו כגון אונאה ולשון הרע וכל כיוצא בזה.

יב. נראה לי דאפילו לעכו״ם שאין נוהג בו איסור אונאת דברים, מכל מקום אין לצערו חנם, דזה בכלל דרכי שלום של התורה לנהוג בשלום עם כל הבריות ולא להקניטן ולצערן חנם, ונראה עוד שזה נכלל במצות עשה של והלכת בדרכיו, שמצווים אנו ללכת בדרכי השם יתברך. והרי כתוב (תהלים קמה׳ ט׳) טוב ה׳ לכל ורחמיו על כל מעשיו. (ק)

יג. אף שאיסור גניבת דעת שורשו בחיובי האדם להנהיג עצמו על פי מדת האמת ולהרחיק עצמו משקר, (ר) מכל מקום כללנו אותו פה, משום דדומה עניניו לענין אונאת דברים. (ש)

יד. אסור לגנוב דעת הבריות (פירוש, לרמות בדברים, אף על פי שאין בו חסרון ממון) אפילו דעת נכרי. ולכן אסור למכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה. אם מוכר איזה דבר שיש בו מום, אף על פי שהדבר שוה כמו שהוא מוכרו, מכל מקום צריך להודיע להלוקח את המום, (ת) היה נותן לו מתנה, אין בו משום גניבת דעת שלא היה לו לחשוב שאין בזה מום, שהרי מקבל מתנה הוא. ואם היה באופן שהמקבל יכול לסמוך שאין בה מום, כגון שאומר לו הנותן בפירוש שאין בה מום, וכיוצא בזה, יש בה משום גניבת דעת. (א) ונראה דבנותן מתנה לילד יש להקפיד שלא ליתנו באופן שיוכל לדמות שהוא סוג אחר ממה שנותן לו. (ב)

טו. כל שמראה לחבירו שעושה דבר בשבילו ואינו אמת, אסור משום גניבת דעת. כיצד, לא ירבה לבקש מחבירו שיאכל אצלו כשהוא יודע שלא יאכל. לא יתן לו

ע. קונטרס הנ״ל.

פ. שם בשם פתחי חושן פ׳ טו׳ אות ג׳.

צ. שם בשם קצש״ע סי׳ קמג׳ ס״ד.

ק. יעויין רמב״ם ז״ל סוף הלכות מלכים דגם ענין פסוק זה נכלל במצות דרכי שלום, אע״ג דמדובר במי שאם ידינו תקיפה נוכל להרגו כמבואר בהל׳ עכו״ם פ׳ י׳ הל׳ ו׳. וע״ע לקמן הלכות מדות סימן לב׳ מראה מקום אות פ׳. ואע״ג דאיתא ברמ״א ז״ל דמי שאינו ירא השם מותר להונותו נלע״ד פשוט דהיינו לאיזה צורך, אבל בחנם, מדה רעה היא, ולא מצאנו במנהגי רבותינו ז״ל מדור לדור להונות איש, אלא, אדרבא, מנהגם היה להיות בפנים מאירות לכל, שנתדמו לו יתברך במה שכתוב טוב ה׳ לכל.

ר. רמב״ם ז״ל פ׳ ב׳ מדעות הל׳ ו׳ שע״ת שער ג׳ אות קפד׳.

ש. וכן הוא בחו״מ סימן רכח׳ שוב מצאתי בפירוש הספרנו בפרשת בהר שסובר שגניבת דעת נכלל בלאו דאונאת דברים.

ת. לשון קצש״ע ס׳ ס״ג סעיף ד׳ מחו״מ רכ״ח ו׳.

א. עיין תוס׳ חולין צד: בשיטת ר״ת ז״ל וכן הובא ברא״ש ז״ל וברשב״א ז״ל בשמו, וע״ע ק״י סימן כו׳.

ב. עיין ק״י שם.

מתנה כשהוא יודע שלא יקבל. הרי שהיה צריך לפתוח בקבוק של יין משובח, ובא אצלו אורח, לא יראה כאילו פותח בשבילו, אלא יודיענו שבשביל סיבה פלונית אני פותח אותו. ויהא תמיד פיו ולבו שוין. וינהג בשפת אמת ורוח נכון (שיהא פיו ולבו שוים) ולב טהור מכל עמל והוות (פירוש, לפעמים כל מה שאומר הוא אמת, אלא שסיבת דיבורו הוא להטעות הזולת ולרמותו, הרי הלב אינו טהור מעמל והוות). (ג)

טז. כל זה אם הוא אומר שעושה בשבילו ואינו אמת, או שהמעשה מתפרש מעצמו שעושה בשבילו, אמנם אם אין המעשה מתפרש כן מעצמו, שיש להאחר לחשוב שלא נעשה בשבילו, והוא מטעה עצמו, אין צריך להודיעו. כיצד, פגע חבירו בדרך. והוא סבור שיצא לקראתו לכבדו, אין צריך להודיעו שלא יצאתי לקראתך, אלא לסיבה אחרת יצאתי. (ד)

יז. היה המעשה מתפרש מעצמו שעושה בשבילו, והוא באמת עושה בשבילו, אמנם עושהו גם בשביל סיבה אחרת, אין צריך להודיע שיש כאן גם כן סיבה אחרת. וכדאיתא בגמרא דעולא בא לבקר רב יהודה, ורב יהודה פתח חבית יין לכבודו. ובאמת היה החבית עומד לימכר לחנוני, והיה צריך בכל אופן לפותחו, מכל מקום, מאחר שגם אם לא היה מכור לחנוני היה רב יהודה פותחו לכבוד האורח הגדול הזה שהיה חביב לו מאוד, אין צריך להודיעו שהחבית גם מכור לחנוני. (ה) אמנם אם רב יהודה לא ידע שעולא יבא, ותיכף כשנכנס עולא לדלת היה רב יהודה פותח החבית, והיה נראה שפותח לכבוד עולא, אף על פי שאם באמת היה יודע שעולא בא היה פותחו לכבודו, מכל מקום מאחר שזה לא היה במחשבתו כלל, חייב להודיעו שבשביל סיבה אחרת פתחו. (ו)

יח. ויש עניני גניבת דעת ששכיחים מאוד בזמנינו. (ז) כגון סוחר שעושה הנחות לכלל הציבור, ואומר למכירו בשבילך אני עושה במיוחד הנחה. שכל שמחזיק לו חבירו טובה בחנם הרי זה בכלל גניבת דעת. (ח) וכן הרבה תעמולות של אנשי פרסומת או פוליטיקאים נכנסים בכלל זה. חוץ מסתם איסורי שקר והבטחה לשוא. וכן האומר המלצתי עליך לפני פלוני ולא עשה. וכן גבאי צדקה האוספים למטרה אחת אסור להם לומר שאוספים למטרה אחרת, וכן אם אומר שאוסף בשביל איזה ישיבה או מוסד ולוקח לעצמו רוב הכסף שאוסף.

יט. העתקת מבחנים הוא בכלל גניבת דעת, ואסור אפילו אם יגנבו דעת גוי. ואם יקבל טובת הנאה של ממון הרי גניבה בידו. וכן המקבל תעודה אקדמאית על יהי העתקת מבחנים יתכן לעבור על איסור גניבה בקבלת שכר על ידי תעודה זאת. (ט)

ג. חו"מ רכח' סעיף ו' ומש"כ לא ירבה לבקש הוא ע"פ הסמ"ע ז"ל שם ס"ק ח'. ומש"כ וינהג בשפת אמת וכו' היא רמב"ם ז"ל דעות פ' ב' הל' ו'.

ד. חו"מ שם.

ה. חולין צד. לתירוץ בתרא, ואין נראה שחלקו בזה וע"ע תוס' שם עמוד ב' ד"ה והא.

ו. היוצא מדברי התוס' שם.

ז. בקונטרס הנ"ל.

ח. רש"י חולין צד.

ט. שם בקונטרס בשם מרן בעל אגרות משה זללה"ה חו"מ ח"ב סימן ל'.

בחי עולמים, שהוא ית׳ שמו נצחי, ולזה זוכה כל הת״ח העמלים בתורה לש״ש בלי שום נגיעות ופניות, אלא כל בקשתם לדעת האמת, וכמו שאמר דוד המלך ע״ה הורני ה׳ דרכך אהלך באמתך יחד לבבי ליראה שמך אמן כיה״ר.

כו - סוגיא דגניבת דעת

א. חולין צד: היכי מכרזינן (פירוש כל הטבחים ישראלים הם, ויש מקומות שמכריזין אם נמצא טריפה כדי שיזהרו שלא לקנות מן העכו״ם) אמר רב יצחק בר יוסף נפל בשרא לבני חילא (פרש״י ז״ל בא לידינו בשר לעובדי כוכבים) ופריך ולימא נפל טריפתא לבני חילא, ומתרץ לא זבני (פרש״י ז״ל דגנאי הוא להם מאחר שאין אנו רוצים לאכלה) ופריך והא קמטעי להו, ומתרץ אינהו הוא דקמטעו נפשייהו, פרש״י ז״ל דלא משיילו אי טרפה או כשרה, והאי דקתני לעיל מפני שמטעהו, במוכר לו בחזקת שחוטה, וכן הפותח חביות המכורות לחנוני דאומר לו בשבילך אני פותחם דודאי גונב דעתו. עכ״ל. והקשו בתוספות דהא לעיל שם (עמוד א׳) קתני ולא יפתח לו חביות המכורות לחנוני אא״כ הודיעו, ומשמע דסתם אסור, אבל מרש״י ז״ל משמע דסתם מותר כל שלא אמר לו בפירוש בשבילך אני פותחם, וכן ממעשה דרב יהודה שם דפתח לעולא חביות המסורות לחנוני, ומתרץ הגמרא ב׳ תירוצים א׳ דהודיעו וב׳ דעולא חביב לי׳ לר״י דגם בלא״ה היה פותחן. ומשמע ודאי דלא אמר רב יהודה לעולא בהדיא לגנוב דעתו דבשבילך אני פותחם, דא״כ לא פריך מידי.

והנה שם בעמוד א׳ רש״י ז״ל סתם ופירש הסוגיא כפשוטו, ומשמע דלא מיירי דוקא באמר לו בשבילך אני פותחם, דגם אם לא אמר לו אסור עד שיודיעם שמכורות לחנוני ואינו נפסד, וכמש״כ רש״י ז״ל בהדיא שם ד״ה אא״כ הודיעו, ועוד דבמוכר בחזקת שחוטה לא כתב רש״י ז״ל דאינו גניבת דעת עד שיאמר דשחוטים הם, אלא כל שמכר לו בחזקת שחוטה הרי זה גונב דעתו, וכן מוכרח בכל הסוגיא, אמנם נראה כונת רש״י ז״ל דכל שהמעשה מתפרש באופן שהוא כאילו אומר לו בשבילך פתחתי החביות, וכן כשהוא מוכר לו בחזקת שחוטים, הרי זה כאומר לו, דאמירה עצמה לא מעלה ולא מוריד, וכן הפותח חביות, אם עושה באופן שמוכח שפותח לכבודו, הן הן המעשים המתפרשים כאמירה, ונמצא דמש״כ רש״י ז״ל בעמוד א׳, דכשבא אדם חשוב אצלו פותח ״לו״ חביה להשקותו יין

חזק, היינו שצורת מעשיו מתפרשת באופן דהו"ל כאמירה, ולכן הו"ל גניבת דעת, ולא דמי לנפל בשרא לבני חילתא דאין המעשה מתפרשת באופן ברור כאמירה וכחזקת שחוטה, ולכן אינו גניבת דעת אלא הם הטעו עצמן.

והתוס' כתבו חילוק דלגבי בשרא לבני חילא איבעי להו לאסוקי אדעתייהו דטריפה הוה, וכן לגבי עובדא דמר זוטרא, איבעי לי' לאסוקי אדעתי' דלא לכבודו באו, ונראה דאין חילוק בין רש"י לתוס', דכל דיש מהלך אחר לפרש מעשיו שלא באו לכבודו, נמצא דהמעשה עצמה אינה מתפרשת כאמירה, אבל כל שזהו סתמא דמלתא דעשהו לכבודו, הו"ל כאמירה, והדין אחד הוא לכ"ע.

ועיין רא"ש ז"ל דהוכיח מהסוגיא דברייתא בתרייתא חולק על אוקימתא דגניבת דעת, ולפ"ז קי"ל דאין במתנה משום גניבת דעת, ושוב הביא בשם ר"ת ז"ל דשייך במתנה גנבת דעת אי אמר לו בפירוש, וכגון שאומר לו שבשר זה שאני שולח מנוקר הוא וכשר הוא, והרא"ש ז"ל עצמו לא הכריע בהדיא, אמנם מאחר דבקיצור פסקים ובטור ז"ל לא הביא הא דמתנה, וכן בש"ע לא הביאו, ש"מ דקי"ל כר"ת ז"ל, וכן משמע מחידושי הרשב"א ז"ל.

ולבאר הדבר נראה דכל המחלוקת היא היאך מתפרש המעשה, דלכ"ע כל שמתפרש המעשה באופן ברור שמטעהו הו"ל גניבת דעת, ל"ש מכר ול"ש מתנה, דאטו מכר אסירא, גניבת דעת אסירא, אלא שבמתנה יש צד לומר דאפילו אם אומר לו בפירוש שהוא כשר, מ"מ יש לו לעכו"ם לתמוה למה נותן לי מתנה, הרי אין אדם נותן סתם מתנה לחבירו, ולכן אין לו להאמינו שהוא כשר, ואם האמינו איהו דאטעי' אנפשי'. וכן בסתם הנותן מתנה, ונמצא דאינו כמו שאמר הנותן, הרי אין למקבל מתנה להאמין לנותן שהוא סוג חשוב מאוד, דהרי נתינת מתנה מסתמא יש לו ענין בגו לצורך עצמו, ולכן אם האמינו איהו דאטעי' אנפשי', וע"ז בא ר"ת ז"ל לחלוק דעכ"פ אם אומר בפירוש יש לו להאמינו, ואם נמצא שקר, הו"ל גניבת דעת, דבאמירה בהדיא המעשה מתפרשת באופן ברור שכן הוא האמת, ואם נמצא שקר, נמצא דגנב דעתו. ולחומרא קי"ל כן. אבל מתנה שאינו אומר כלום לכ"ע אין בו משום גניבת דעת, שהרי איבעי' לי' למקבל לאסוקי אדעתי' שאינו סוג חשוב מאחר שנותנו במתנה, ונראה דבנותן מתנה לתינוק יש לחשוש לגניבת דעת גם אם אינו אומר כלום, דתינוק פתי הוא ומאמין כל שמעשה הנתינה מתפרש שהוא מין חשוב, ואין לומר דתינוק איבעי לי' לאסוקי אדעתי', ועוד דבלא"ה יש לנו לחשוש להא דסוכה (מד:) דבאומר לתינוק שיתן לו מתנה חייב ליתנו כדי שלא יעבור על למדו לשונם דבר שקר, והכא נמי אם חושב התינוק שזה מין חשוב, ואינו כן ונמצא מאוכזב, הרי ילמד לשקר.

ב. **כתב** הרמב"ם ז"ל פ' ב' מהל' דעות הל' ו' אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי, ולא יהיה אחד בפה

ואחד בלב, ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי, ע"כ. נראה הכונה דהנהגת עצמו בדברי חלקות ופיתוי כולל גם דיבור וגם מעשים, דכל דיבור או מעשה יכול להיות הטיה מן האמת, ומש"כ "דברי" חלקות ופיתוי היינו ענינים של שקר, אלא שעיקרם בפה. דעיקר בא ללמדנו בזה דהאדם צריך להנהיג עצמו באמת המוחלט. ונראה דשני הדינים אחרי כן הם כפירוש לזה, דמציאות של אחד בפה ואחד בלב הוא הנהגה בדברי חלקות, וגניבת דעת הוא הנהגה בדברי פיתוי. ולבסוף סיים אלא שפת אמת רוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות. ושפת אמת היינו שהדיבור אמת, וכל שאר מעשיו המתפרשים לבריות באופן פלוני בכלל זה והוא היפך הגונב דעת. ורוח נכון הוא היפך אחד בפה ואחד בלב, דנכון הוא מלשון והנה אמת נכון הדבר, ובגמרא סנהדרין (ל.) בענין התאמה בין העדים אמרו אין זה "נכון". ולב טהור מכל עמל והוות הוא שאינו חושב ורודף בעניני שקר היאך לפתות ולרמות, אלא כל דרכיו ישרים הם, ועפ"ז מנהיג עצמו, וזה באופן כללי היפך המנהג עצמו בדברי חלקות ופיתוי, דהלב מנהיג הוא, ויש לאדם לטהר לבו להיות טהור מכל עמל והוות.

והנה שם כתב הרמב"ם ז"ל כמה ציורים לגנבת דעת מן הגמרא שם, ואחד מהם לא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח, והנה בגמרא איתא אא"כ הודיעו, והקשה דהא רב יהודה פתח לעולא, ותירץ דהודיעו, א"נ דבלא"ה הוה פתח לי', והקשה הלח"מ ז"ל אמאי לא הזכיר הרמב"ם ז"ל דין זה דאם בלא"ה היה פותח לו מותר, ובעניי לא זכיתי להבין קושייתו, דבגמרא איתא אא"כ הודיעו, ולתירוץ בתרא מסיק דא"צ להודיעו אם בלא"ה פותח לכבודו, וכל זה כלל הרמב"ם ז"ל בלשונו דהאיסור הוא לעשות כן "כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח", ולפתותו בשקר קאמר, וא"כ הכל נכלל בדבריו.

ונראה דנכלל בזה גם יסוד התוס' (צד: ד"ה והא) דאין אומרים כלל זה דבלא"ה היה עושה לו אלא היכא דבאמת התכוין לכך לכבדו, אבל אם לא היה יודע שיבא והלה טועה שעשה לכבודו ובאופן שאינו מטעה לעצמו (וכהו"א דגמרא דלא ידע סברא "דאיהו דאטעי' אנפשי'", ומינה ילפינן למקום אחר שלו יצוייר אופן שלא היה שייך "איהו אטע' אנפשי'", היה זה הדין נוהג למעשה) וכגון שהמעשה נעשה באופן שמתפרש כאילו אומר לו שנעשה בשבילך, והוא לא נתכוין לזה כלל, צריך להודיעו, דסו"ס יש כאן מעשה של "פתיחת חביות כדי לפתותו שנעשה בשביל כבודו" אע"ג דלא נתכוין לכך, דהמעשה עצמו מתפרש לשקר, (אא"כ באופן די"ל דאיהו דאטעי' אנפשי', דאז אין המעשה מתפרשת כן וכמסקנת הגמרא).

כז - בסוגיא דלא תחמוד

הרמב"ם ז"ל בהלכות גזילה פרק א' הלכה ט' פסק דאין לא תחמוד אלא אם כן עשה מעשה, ומקורו ממכילתא פרשת יתרו. ולרמב"ם ז"ל המעשה הוא שהפצירו עד שלקחו ממנו. ונמצא דהמעשה אינו גזל אלא לקיחה בעלמא, ומ"מ למפרע עובר על החימוד. והראב"ד ז"ל שם השיג דדוקא בלא אמר רוצה אני, וש"מ דס"ל דצריך מעשה איסור, דהיינו שלקח ממנו החפץ ולא אמר רוצה אני. ואע"ג דנתן הדמים, מ"מ אין זה מכירה, דאין מכירה אלא מדעת, אלא הכריחו לתת החפץ, ולכן הו"ל מעשה איסור גזל, ויש ע"ז חיוב השבה, ועובר למפרע גם על לא תחמוד ממה שחמד החפץ. ודעת התוס' ז"ל בסנהדרין (כו:) בתירוץ אחד דלא תחמוד אינו עובר אא"כ גזל ממש, דהיינו דלקח החפץ ולא נתן דמים.

והנה יעו"ש בתוס' סנהדרין ובב"מ (ה:) דמשמע להו דזה הנקרא "חמסן", דהיינו דלוקח חפץ באונס שנותן דמים, אינו אלא גזל מדרבנן. וצ"ע טובא, האם מה"ת מותר לעשות כן, הרי אין כאן מכירה, ובודאי החמסן חייב להחזירו, שהרי החפץ אינו שלו, ומה לי שנתן דמיו, דנהי דאין עליו חוב, מ"מ זה הרצון של האדם שרוצה בחפץ ולא בדמים תמורתו, והרי זה לקחו מבעליו בחזקה, וע"ז הוא גזלן, וצריך להחזיר, וצ"ל דכונת התוס' דאין זה עיקר לאו דלא תגזול, דעיקר לא תגזול היא שלקח ממנו גוף החפץ וגם דמיו, אבל בודאי נכלל בלא תגזול אם לוקח הגוף ולא הדמים. וראיה לזה שיש ענין "לא תגזול" באופן טפל דאיתא בב"מ (קיא) דהעושק עובר ג"כ בלא תגזול, אך שאין זה עיקר לא תגזול, מ"מ כל שלוקח ממון חבירו הרי זה בכלל גזילה. וראיה ברורה לנידון דידן ממה שכתב רבינו יונה ז"ל בריש אבות והטור ז"ל בריש הלכות מזיקין דכל מזיק נכלל בלא תגזול, והרי ידוע דמזיק אסור אפילו ע"מ לשלם, והטעם שהאדם רוצה בחפץ ולא בתמורתו, ה"נ החמסן נכלל בלא תגזול. אמנם כונת התוס' דאין זה עיקר גזל מה"ת, ונפ"מ לפסול לעדות ולשבועה, דאין כאן פסול אא"כ עובר על עיקר הלאו ולא על איסור טפל שנכלל בו, וזהו שנכלל באיסור מפורש "מחמס אחיך בני יעקב", זהו רק מדרבנן, ולכן מדרבנן נפסל לעדות, ודוקא מפני שעשו דרך גזילה ממש כדאיתא שם בסנהדרין.

והנה יש לשאול האם להראב"ד ותוס' ז"ל כל שאומר לבסוף רוצה אני, האם מותר לחמוד בחפץ ולעשות באופן זה, ונראה דמה דאיתא בגמרא ב"מ (ה:) לא תחמוד לאינש בלא דמים משמע להו, וכן הוא האמת לתוס', היינו עיקר לא תחמוד, דקבעו חז"ל דאם עבר על לא תעשה הו"ל רשע ופסול לעדות. וע"ז הסתפקו בתוס' על איזה מין גזל עובר בלא תחמוד, האם צריך מעשה גזל גמור בלא דמי, או גם חטף

סעיף ג

ד. שטה נ"ב: **היו חבירו בעלי תשובה לא יאמר לו זכרו מעשיכם הראשונים** וכו'. נ"ב: **אמר המאסף:** תימא דהנך חלוקות דהיו חבירו בעלי תשובה והיה בן גרים והיו יסורין באין עליו לא שייכי באונאה אלא בחירוף וגידוף. ומצאתי לבעל קרבן אהרן ז"ל בפרשת קדושים ולבעל אהבת עולם דף ע"ו עמדו על זה. ועיין במשפטי שמואל סימן קי"ט.

סעיף ד

ה. שטה נ"ו: **ויזהר אדם מלכנות לחבירו שם רע לביישו אפילו שהוא רגיל באותו כינוי** וכו'. נ"ב: זה כפירוש רש"י ז"ל שפירש בההיא דקאמר בגמרא אף על גב דדש בשמיה. אבל הרמב"ם ז"ל בפרק י' מהלכות אישות והסמ"ע בלאווין כתבו ולא יכנה אדם לחברו שום שם שהוא בוש ממנו. וצ"ל שהם אינם מפרשים כפירוש רש"י ז"ל אלא כך מפרשים אף על גב דדש ביה כלומר שאין פניו מתלבנות על דרך דאזיל סומקא ואתי חוורא אבל הוא בוש קצת כשקורין לו אותו השם אבל מכל מקום כבר הורגלו בכך. ואמרינן תו בפרק הזהב ולא יזכור דבר לפניו שהוא בוש ממנו. וכתבו הרמב"ם ז"ל בפרק הנזכר.

ו. **יותר** יש להחמיר כשאמר אמת מכשהוא משקר. בנימן זאב סימן רל"ט בשם ספר האגודה. ועיין שם בסימן רפ"ז.

ז. **כתב** הר"א ממיץ חנופה האסורה הוא ששומע דבר עולה ואומר יפה הוא או שותק ואינו מחמת יראה. אבל המשלים לרשע ומראה עצמו כאילו אוהבו מחמת יראתו אינו חנף. פסקי מהר"ם מריקאנטי ז"ל סימן תקע"ג.

סעיף ה

ח. ע"ב שטה א': **אסור לרמות בני אדם במקח וממכר** וכו'. נ"ב: זה נלמד מעובדא דשמואל לפי פירוש הרא"ש ז"ל שכתב דלעובדא דשמואל כמין מכר היה. וכתוב בספר הלבוש אפילו אין מוכרו ביוקר. ובספר חמודות פרק גיד הנשה אות פ' כתב עליו ואף על פי שנראה מדבריו שם דס"ל שאינו מיקרו כשיעור אונאה לאו דוקא אלא אפילו אין שום יוקר כלל בממון.

סעיף ו

ט. שטה ב': **ואפילו אם הוא ארמי לא ימכור לו בשר דנבלה במקום שחוטה** וכו'. נ"ב: אף על גב דאיכא למימר דהטעם דאיקפד שמואל הוא משום שמא יתננה לו בפני ישראל בחזקת שחוטה וישראל יקנה אותה מגוי, אפ"ה י"ל דדייקינן נמי מינה דאסור לגנוב דעת הגוי דאם תאמר דשרי אם כן אליבא דרבא דאמר התם אנפקא אמר ליה לאשקויי לבעל המעבורת ונשקייה חמרה מזיגא כלומר שישקנו יין חי והוא השקהו יין מזוג והתם על כרחך ליכא למיחש שמא ימכרנו לישראל אחר. בנימן זאב סימן ת"ט. והקושיא היא קושיות התוס' בפרק גיד הנשה אלא שהם תירצו באופן אחר דמכל מקום

איכא למידק מיניה דאסור לגנוב דעתו דאי שרי ליכא למיחש שמא יקנה ממנו הישראל דיחוש לגנוב דעתו של גוי ואומר כן. ע"כ.

ויראה כיון דקושייתם היא אסתמא דתלמודא מנ"ל למידק מעובדא דשמואל דאסור לגנוב דעת הבריות דילמא הא דאקפיד משום דאיכא למיגזר שמא יתננה לו בפני ישראל ויקנה ממנו לא שייך תירוץ בנימין זאב, דנהי דכפי דברי רבא איכא לדיוקי דאסור לגנוב דעת הבריות, אבל כפי דברי אביי ליכא למשמע מעובדא דשמואל דאסור לגנוב דעת. אבל קושית בנימן זאב הוא השתא לדידן מנ"ל דשמואל אי קפיד משום דאסור לגנוב דעת הבריות ולא משום שמא יחזור הישראל ויקננו ממנו. ותירץ דאף על גב דכפי דברי אביי איכא לדחויי הכי, כפי דברי רבא ליכא לדחויי הכי. ולא ידעתי למה ברח מתירוץ התוספות. ועוד לדידיה דכל עצמו לא בא אלא לדידן להוכיח ממימרא דשמואל דאסור לגנוב דעת הבריות מה צורך לתירוצו דבפירוש אמרינן בגמרא דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ומייתי עלה הך עובדא. ועיין בב"ח.

י. **כתב** הרא"ש ז"ל בפרק גיד הנשה בשם ר"ת דלא חיישינן לגניבת דעת אלא במפרש לו שהיא שחוטה אבל בסתם מותר. ורבינו בית יוסף בטור יורה דעה סימן ס"ה הביא הרבה פוסקים שסוברים כן. ומדברי רש"י בפרק גיד הנשה נראה דאפילו בסתם אסור שכתב והגוי סבור שהוא יין חי ולא כתב והוא אמר שהיין חי. ועיין בספר ים [של] שלמה בפרק גיד הנשה סימן כ', וביורה דעה סימן קי"ז, ובספר דמשק אליעזר.

יא. **כתב** עוד בפרק גיד הנשה, דבמתנה ליכא גניבת דעת. ועיין בב"ח.

סעיף ז

יב. שטה ד': **ואסור לגנוב דעת הבריות** וכו'. נ"ב: אם הוא שונא לו מתמול שלשום מותר לגנוב דעתו אפילו כמה פעמים כדי שעל ידי כך יעשו אהובים. דמשק אליעזר דף רמ"ב.

יג. **בגוי** אין אסור לגנוב דעתו. ב"ח. וכן הסכימו הב"ח ביורה דעה סימן ק"ך. וקשה על הב"ח מיניה וביה דכאן כתב דאין איסור ושם כתב דאסור להשתמש במשכונו של גוי שלא מדעתו איכא משום גניבת דעת. מהרי"ל בהלכות פסח. אבל ביורה דעה סימן ק"ך כתב דליכא גניבת דעת. אבל בספר חסידים סימן נ"א כתב דאסור לגנוב דעתו של גוי וכתב ואותם שמחרפין את הגוי בשעת שאלת שלום והגוי סבור שאומר לו טובה חוטאים כי אין לך גניבת דעת גדול מזה. עד כאן. ואיפשר שאינן חולקים ספר חסידים עם ב"ח דספר החסידים מיירי בגניבת דעת בזה שמקללהו והוא חושב שנותן לו שלום אבל ב"ח מיירי דמותר לחנוף לגוי בדברים.

סעיף ז

יד. שטה ה': **ולא יסרהב בחבירו** וכו'. נ"ב: דוקא להפציר בו ולהרבות בתקרובת שלא כנהוג אבל לדבר לו פעם אחת ושתים בא ואכול עמי מותר שאל"כ

יאמרו שמפני שפלותו לא אמרו לו שיאכל אצלו. סמ"ע ולחם חמודות פרק גיד הנשה דמשק אליעזר דף רמ"ג ע"א. וכן אם לא ישלח לו תקרובת כנהוג יאמר שאינו חשוב אצלו. וכתב הב"ח שכן נוהגין.

טו. **וכל** זה דוקא כשקורא לו לסעוד ויש לו, אבל לא יאמר סוך שמן מפך ריקן אפילו בפעם הראשון. דמשק אליעזר שם. ועיין בסמ"ע ובלחם חמודות אות פ"ה.

סעיף ז

יו. שטה ז': **ולא יפתח לו חביות הפתוחות** וכו'. נ"ב: עיין בסמ"ע ובלחם חמודות ובדמשק אליעזר דף רמ"א ע"ד.

סעיף ז

יז. שטה י"ז: **ואם עושה כדי לכבדו מותר** וכו'. נ"ב: בגמרא אמרינן: ואם יש שם חבר עיר מותר. וכתב רש"ל ז"ל בפרק גיד הנשה סימן כ"א: פירוש חבורת עיר, כלומר שיש שם רבים וזה מכוין להחשיב את האבל בעיניהם. ואני אומר: חבר עיר מותר, כשיש שם חבר העיר חשוב כרבים, ורוצה להחשיב את האבל בעיניו. ועיין בדמשק אליעזר דף רמ"ב ע"א.

חי. **ודוקא** בפעם ראשון מותר כדי לכבדו אבל אחר כך אפילו לכבדו אסור.

סעיף ז

יט. שטה י"ח: **ולא ימכור לו מנעל של עור בהמה מתה** וכו'. נ"ב: אף על פי שאינו נוטל ממנו אלא דמי מתה. ב"ח.

סעיף ז

כ. שטה י"ט: **ולא ישלח אדם לחבירו חבית של יין** וכו'. נ"ב: עיין בהרמב"ם [הלכות ברכות פ"ז ה"י], ובהרדב"ז ח"ב סימן רצ"ה [ח"ה סימן נ"ח].

סעיף ח

כא. שטה כ': **אין מפרכסין האדם** וכו'. נ"ב: כל הני דאסירי נראה דאסירי אפילו אינו לוקח אלא דמי מה ששוין. וכן כתב ב"ח.

סעיף ח

כב. שטה כ"ז: **ואין נופחים בקרבים** וכו'. נ"ב: נוהגין מוכרי הבשר והעופות לנפוח העופות השחוטות כדי שיראו שמנים ולשרות הבשר כדי שיראה לבן. ויראה כיון דהמנהג כן דאין לחוש. וכן כתב הסמ"ע וכ"כ בעל הטורים ז"ל בסימן רכ"ט.

סעיף ט

כג. שטה ל"ג: **וא"א הרא"ש ז"ל כתב ישנים אסור** וכו'. נ"ב: וכן עיקר. ב"ח. וכן פסק רבינו בית יוסף בספר הקצר.

סעיף יג

כד. שטה מ"ז: **אין מערבין שמרי יין ביין** וכו'. נ"ב: אפילו מודיעו ובתוך אותו חבית מותר לערב השמרים אפילו לא הודיע. ב"ח.

סעיף יט

כה. דרפ"א ע"א שטה ב': **אבל אם מכר לו הרבה שמן ביחד** וכו'. נ"ב: ואפילו לא נתן לו מעט מעט אלא הכל ביחד והיא עדיין בפנינו כיון שמדדו בלי שמרים מחל לחד שנויא דתוס' ולאידך שנויא דוקא שאין השמן בעין. מורה צדק בשם מהרי"ב ז"ל. ועיין בסמ"ע ובב"ח. ועיין בתוס' פרק המפקיד ד"ה לא אמרו שמן עבור וכו'.

בית יוסף ובו ח' סעיפים

סעיף ז

א. דר"פ ע"ג שטה ה': **ואיבעית אימא שאני (רב יאודה) [עולא]** וכו'. נ"ב: עיין בתוס'.

סעיף ז

ב. שטה י"ב: **ואיפשר דמשום דמילתא דפשיטא היא** וכו'. נ"ב: לחם חמודות אות פ"ד ודמשק אליעזר דף רמ"ב ע"א תירצו באופן אחר.

סעיף ז

ג. שטה ל"ה: **לכך נראה דהתם בסתם** וכו'. נ"ב: בזה חולקים רש"י והר"ן. וגם הרמב"ם ז"ל כתב בפרק ב' מהלכות דעות ולא יפתח לו וכו' כדי לסתום וכו'. נראה בהדיא דאם אינו עושה לפתותו לא אבל ודאי אסור להראות עצמו כאילו עושה בשבילו דלאו דוקא כשאומר לו בפירוש כן ולזה מטין דברי הרמב"ם ז"ל והר"ן כתב כן בפירוש. מורה צדק בשם הרי"ף ז"ל. ועיין ברש"ל ז"ל פרק גיד הנשה ובדמשק אליעזר דף רע"א.

סעיף י

ד. ע"ב שטה י"ג: **ורש"י ז"ל פירש מפני שמשביחו** וכו'. נ"ב: וגם זו היא שטת ההלכות וגרסתו משונה משל רש"י והרא"ש ז"ל דהרא"ש ז"ל לא כתב הדין אלא בלשון ונ"ל, משמע שלא היתה גרסתו כגירסת הרי"ף. ולענין הדין יש מקום עיון אי ס"ל להרי"ף כרש"י והרא"ש ז"ל אם מכר לו ישנות והיו כארבע אם יכול לערב חדשות שהם שוים. והמסדר דברי רש"י ז"ל על הרי"ף כתב ואין דעת האלפסי כן ודוק. והרב הנמוקי יוסף נטה אחר דברי רש"י בשני החלוקות שלא הביא אלא דבריו. מורה צדק בשם הרי"ף ז"ל. ועיין בסמ"ע.

בעה"י
זה השער לד' צ"יקים יבאו בו

ס פ ר
שאלות ותשובות
כפי אהרן
חלק ראשון

חידושי הלכות, ספיקות וחקירות, חדשים לפרקי"ם העולות, בשערי ציון המצוינים בהלכות, האהובות מכל משכיות ומשכנות, בדרכי שאלות תשובות, מסומנות וערוכות, אשר הכינותי טפחתי ורביתי, רבות יגעתי, ובעומקה של דברים לנתי, ובדבר ה' זו הלכה כנפי עיוני פרשתי, ובעזרת האל מעט מזעיר העלתה מצודתי, יגעתי ומצאתי, כיד ה' הטובה עלי, אשר רחמיו וחסדיו עד הנה עזרוני, ואל יטוש לנצח אחת שאלתי ובקשתי, שבתי בבית ה' כל ימי חיי שנותי, עד כי יצפנני בסכה סכת דוד הנופלת אשר יקים לנו במהרה דידן, כעתירת נפשות בית ישראל ונפש נאנח חדל האישים, כמוני היום, בוש ונכלם ומצפה לישועת עולמים.

ה"ק אהרן סג"ל עפשטיין
דומ"ץ פה פראג הבירה

מונקאטש תרצ"ג

Buchdruckerei „GRAFIA" Mukačevo, Tsechoslovakei.

1933

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי ירושלים

נפסח שהחזנים מהריכין כרכם בניגונים מוטב לומר הפיוט קודם שיתחיל הברכה דהרוב הוא שלח מעין הברכה וכוונתו כמ"ש ובדור הוא.

ועב"ן עלה בדעתי עתה נכונה לפע"ד שלח יוכלו להפסיק בתמלע דרכות הק"ש עם תחילת הפיוטים והוא שלח לנמיד כל הפסוקי דזמרה רק עד ובתקלות ויתחיל עד ביתמר החזן ברכו ויענה עניו ברוך ס' וכו' ותח"כ יגמור הפסוקי דזמרה עד אחר יבחנם ויתחיל הפיוטים קודם יוצר אור וכתשבר ינמן החזן סיף הפיוט יתפלל הוא יוצר אור ויקדש ק"ש ויתפלל עם הצבור דמתי לא הפריש עצמו מן הציבור וגם לא עשה הפסק הפסיעה לו דכיון דתתחילין בתתר כת"ק ותקהל ברכו הוא בתחלת הפרק לענין הפסקה אפי' להמתפללים עם הש"ץ זה דוקא לאותן המתפללים עם הש"ץ ממש ביחד ובכת"ק אומר ברכו יש הרבה עומדים אחר הפסוקי דזמרה דאז אל עליהם הובא יוצר ומת"ח אסור להם להפסיק בתלו בתחילו יוצר משחיב מי שעומד עוד בתחלת הפסוקי דזמרה ואריך לגמור לפחות ברכה דיבחנם ואחלו הוא תחילת ברכו דהחזן הפריסה עתה בעלמא ודי לו בתה שעונה ברוך ס' בתחלת ובכת"ק אומר ברכו והוא עונה עתה כמו שאתה דאסור יהו לדבר יהוה כיון שהשמע ברכו והוא בתחלת יוצר אור זה ודאי לא ניתן להאמר וע"כ העתה אסור דחיוב היוצר לא הל בתחילת ברכו רק לאותן שהם העומדים בתפלתם ג"כ בברכו ולא על מי שעומד בתחלת או סיף הפסוקי דזמרה ותח"כ מסיים הפסוקי דזמרה ואומר הפיוטים קודם יוצר אור דאחלו ליכא אסיח הפסק בין ברכו ליוצר אור ולא נכתר רק איסור הפסק שבין סידור הברכה לתפלה כמ"ש כלל בו וזה פשוה לעורך אלוש וכ"כ מפני הדבר אלוש וכדי שלא לפרוש מן הצבור ועיין בתשו' חוו"י סי' רל"ח מ"ש והכפיל הדברים בתפילו בתחיד בכל מעשיו הל יפרוש מן הצבור ועי"ש שהאריך בדבר הפיוטים.

ובהיותי בזה לא אוכל מלבי מלבי מלהודיע לעתי בדברי המגיה הנ"ל שבתהלה בתב וז"ל וזה דבר פשוט כי אחרי שאמר החזן קדיש וברכו בתלו התחיל ביוצר אור ואין לספר אף בלורכי רבים עכ"ל הרי דש"ל דאחר קדיש הוא בתלו התחיל בוצר ואסור להפסיק אף בלורכי רבים וכמו שהביא הרמ"א בשוע"י כ"ד דאפי' לדבר מלוה בין לצדך על הנחת תלית והפילין אסור להפסיק ואח"כ מפיים במגיה הנ"ל ולסוגיא מאותן שהמקומות שלוטקים על חבריהם בלבור בזה ואח"כ מתחיל החזן והוא רחוק יכפר עון זה שהרי כן מפסיקין בין סדר השבח והתפלה לעורכי יחיד ולא יחכן עכ"ל משמע דלא אסר להפסיק רק מהיום להפסק בסדר השבח ותפלה כמ"ש הכלבו כנ"ל וצריך לומר דס"ל לבעל המגיה דהלוטקים בלבור על חבריהם לא הוי עלבור רק לורכי יחיד (עיין בחמ"ח סי' כ"ד) וכוונתו דלבד שהיושבים עם המפסיק אחר ברכו דהוי כהתחיל כבר יוצר ואסור להפסיק אפי' לורכי לבד זה עיקר טוב חיסיר בין סדר השבח והתפלה דאסור עכ"פ לעולם יחיד ולעולם זה הוי עיקר יחיד ומשמע לפי"ז דגם אחר ברכו אע"ג דהוי כהתחיל יוצר מ"מ אם מפסיק אם הוי כמפסיק גם בין סידור השבח להתפלה ולא אמרינן כיון דאמר ברכו דהוי כהתחיל יוצר הוי כהתחיל בתפלה ג"כ ודו"ק ולויל דמ"ש במגיה שהרי הן מפסיקין אין זה טעם על מה שהוא אוסר להפסיק דהוי אוסר מטעם הפסק ממש דהוי כהתחיל ביוצר אלא זה טעם על מה שהם אומרים והוא רחוק יכפר עון זה שהן מפסיקין בין סידור השבח לתפלה ודו"ק.

סימן י"א

ע"ך מי שרוצה לחקור מנשים המעונים על השנרות בדבר שנפל עליהם מפילת החבר אם מותר לו לגעוב מהם דבר מה כדי לעמוד על סדבר ומן יחזיר להם דבר זה.

הנה חיתה בש"ם מס' גיטין דף ס"ז ע"ב א"ל רב גלוחה לרב שבת מ"ט לא סעיד מר גבן א"ל דלא מעלי עבדי דחבידי מחבר מן רחי א"ל מי יומר א"ל (רב שבת) לשמעי זיל געוב חיתי לי חדא כרעא מחיוחא. חייתי לי אמר לבו (לעבדי דרי"ם גלוחה) אהדמו לו הדמי דחיוחא (פירש"י סדרו לפני נחתי שבחשה לנחשיך) חייתו הלה כרעי חוחיבו קמיי אמר לבו כא בעלה שלם דגלים הוא פשוק חייתו חדא מעלמא חותיבו קמ"י סיימו פשקו רגל אחת מבשמים חי' א"ל לשמעי חוחבי נמי לך דידך חוחבא א"ל כחי בעלה חמם דגלים הוא חוחי ע"י כדי דכדי לבדר שהם. חשודין על אבר מן כחי א"ל רב שבת לשמעי זיל גניב וחיפשט לכחורה ספיקן בזה חמנם מה נאמר ומה נעשה להם דאמרינן בש"ם מס' ב"מ דף ס"ג ע"ב לא חגנובו דכחב רחמנא למה לו לבדחניו לא חגנוב על מנת למיקב לא חגנוב ע"מ לשלם חשלומי כפל ע"י"ש ברש"י ס"מ למיקב

למיקט לעצר על מנת לבלס חשלומי כפל שרוצה
לסכוותו ויוצא בו שלא יקבל עכ"ל משמע דאפי' סוף
עני ואוכל ליתן לו צדקה וחע"פ אסיר לגזוב ממנו
כדי לבלס לו כפל חע"ג דרגוזו לעשות מצוה ולא
לגזוב, ולריכין לחנו פ"ק למשכוני נפשין לחרן ב' סוגיות
הס"ם כל"ל שגא יסי' סוחרים זה לזה ומנכי בעניי
וחוסר ספרים לא רמיגן לי' שממד בזה לחרן ב'
סוגיות הס"ם כל"ל שלא יסי' כסוחרים זה שת זה
ושרם חצע לידי כך בעז"ס חנסס ומכחן לשרר לי
ליזה ספיקים שרחוי להסחפק בשין זה וסוח. ע) שם
כחי דע"ם למיקט וע"ם לבלס חשלומי כפל סוף
ליסור דחורייחא חו רק דרבנן וקרא חשמיחא וכחב
ממשמעים הס"ם שם דפריך לה הגיזבו דכחב רחמנא
למה לי ופירש"י וז"ל לילף מריבית ומוכחא שסרי
מהסרו מתון ומכני לכדחניי לה חגזובו ע"ם למיקט,
לה חגזובו (עיין ברש"י ובכיסוס מסורח הס"ם דכל"ל)
ע"ם ובלס חשלומי כפל, משמע דליסורא דחורייחא
סוף וקרא לכבי סוף דחתי דסחס גזיבס ילוף לי'
מלוכחא ורבית וגרחס דממשמעית קרא דלא חגזובו
דריב לי' דמשמע לחסיר גזיבס בכל ליסן סיכי ואפי'
מי לא סוף ולפיכן סחס גזיבס סיכא שמחסרו ממון
מלוכחא ורבית וסוף מילטריך קרא דלא חגזובו לגזיבס
דמחסרו ממון מ"ם סוף משמע ג"כ גזיבס דע"ם
למיקט וע"ם לבלס חשלומי כפל דמשמעות לה חגזובו
כיונו בכל חופן.

ון"ל הרמב"ס פ"ח מה' גזיבס הלכה ו' כל הגוזב
ממון מס"פ ולמעלה טובר חלא חעבה שנאמר
לא הגזובו ובהלכה ב' כחב חסור לגזוב כ"ם מדין חורס
וחסור לגזיב דרך שחוק חו לגזוב ע"ם להחזיר לו
ע"ם לבלס הכל חסור שלא ירגיל עלמו בכך וכ"ל
וכחב הלח"ם בהלכה ו' וז"ל חע"ג דכחס גזיבס ולפיכן
בחה מלינו מלוכחא ורבית וכחי קרא חנה לה הגזובו
ע"ם למיקט וע"ם לבלס כדחיחא בס"ם ב"ם מ"ם
ליו קפידא בחה דנקט הרמב"ס קרא דלא הגזובו
דכיון דולפיכן מכחי קרא דחפי' ע"ם למיקט חסור
מבב"ד בגזיבס ממש, חך קשה דכחב רבינו ז"ל לקמן
חסור לגזוב כל שהוא מדין חורס וחסור לגזוב דרך
שחוק וכו' דמשמע דע"ם למיקט ליכא שלא ליסורא
בעלמא חבל לגו ליכא דומי דכל שהוא דכוס ליסור
ולא לגו דנחדא כיולוכו ודבר זה קשה דכיון דעיקר
קרא דלא הגזובו חחי לדרשא דע"ם למיקט מ"ל לגו
ליכא בי' לכן נרחה דרבינו ז"ל סובר כדברי החוס'
ז"ל שכחבו שם דסול"ל דלא מצי למילף מהדדי משום
דחין מזכירין מן כדין וכיון שכן כחי דרשא דדרשינן

ב"ם למיקט מקרא דלא הגזובו חסמכחא בעלמא
סוף דעיקר קרא לגחזורי גזיבס גיבס חחי דלא ילפינן
לי' מבניבת דחין מזכירין מן כדין, חיכרא קלת קשה
דסא חין ליקין טל לגו זה ולא מקרי מזכיר דומיי
דלגו סניחק לעשה שכחבו החוס' שם ט"ס עכ"ל
כלח"ם כרי דס"ב כלח"ם דחס חלטריך קרא דלא
חגזובו לגזיבס נופס דמחסרו ממון חז ליכא למילף
מינ' גם גזיבס ב"ם לבלס רק דרך חסכחה חמכס
ים לומר דכחי קושי' שבקשה כלח"ם הביחו לומר כן
ולע"ד לק"ם דחין בוס דיוק מסרמב"ס סיסביר ב"ם
למיקט הוח רק ליסור ולא לגו מדכלל לגו ובדרבס משמע
גזיבס כ"ם שהוח רק בליסור ולא לגו ומדרבס משמע
ב"ב ליכא בי' גם לגי דכל בכל שהוח דכיינו חני ציטור
ע"פ חסור מן החורס כמ"ב סה"ם דחני ציטור בגל
סוף בחני ציטור בבבר ליסורין דקיי"ל חני ציטור
חסיר מן החורס ול"ב מדכלל הרמב"ס ב"ם למיקט
ליכא ליסור דחורייחא וכיון דליכא ליסור מן החורס
ע"ב גם לגו ליכא מקרא דלא חגזובו דלא"ב גם
ליסורא דחורייחא ליכא דבשלמא בחני ציטור ים ליסורא
דחורייחא כמו בשאר ליסורין בס"ם יומא דף ע"ד
דילפינן מכל חלב לרבות חני ציטור ולגו ליכא משמ"ב
סכא מי דרשינן לי' קרא ל"ב"ם למיקט לגו ג"ב ליח
בי' ומי לא דרשינן לכבי ליסורא דחורייחא ג"ב ליכא
ורו"ק וממ"ם הרמב"ם טעם שלא ירגיל עלמו בכך
ג"ב ליו כוכחס דסוס רק מדרבנן דמליכו כ"פ ברמב"ם
שכחן טעם מדעם עלמו חפי' לדבר שהוח מן החורס
ופיין בספר כחינוך לברח"ם במליס דכ"ד שכחב
דהסיר לגזוב ע"ם למיקט מן החורס ועי"ם במ"ח
שכחב ג"ב כיון דקרא שחמא כחיב משמע בכל ענין
הסיר וזס כמו שכחבחי דממשמעות הקרא משמע
דבכל ענין מסיר ומלחתי בספר ח"ח שכחב ג"ב
דממשמעות דלא חגזובו יליף אפל בחופן חחר ממה
שכהבתי וז"ל נראה דממשמעותי' דקרא ילפינן דמילי
בגזוב ע"ם למיקט וע"ם לבלס מדכחב לה הגזובו
לשון רבים לפי שבדוגם לגזיב ע"ם למיקט חו ע"ם
לבלס השלומי כפל דרכו לגליס כדבר חחלס לחבירו
סיסי' כך בדבר שאין כוונתו לגזוב וכיינו דכחב רחמנא
לה הגזובו בלשון רבים דאזהר רחמנא לתרוייהו לגזוב
ולחבירו סיודע ושימו מגלה לבפל כחפץ פכ"ל ועיין
בחבן עזרא בפי' קדושים וז"ל טעם חגזובו כי כרוחס
ומחרים גם כיא גנב וזה כדברי הח"ח כרי דעכ"פ
גם הח"ח ס"ל דממשמעות קרא ילפינן דע"ם למיקט
וע"ם לבלס השלומי כפל.

ועוד מבחפק מני חס גם בגזלה הסיר לגזול

ט"ז למיקט מן התורה כמו בנגיפה ולכתורה לפמ"ש דממשמעות קרא דלא חגזו דרך ומשמע לי דאפי' מ"מ למיקט אסור מ"מ להורה גם ממשמעות קרא דלא תגזול אין למשמע דאסור בכל ענין אפי' למיקט כמו בנגיפה ליברע דז"א דשם קרא דלא תגזול מוקי ליה בשומא שכך שכיח לעבור עליו בפ' לתוין ט"ו בשמ"ב ד"מ דף ס"ח ב' ושתם גזל דמחברו ממון יליף לי' מאונאה ורביח דמה מצינו מ"כ אין לי איסור בגזל דק כיצד משחברו ממון כמו באונאה ורביח ולא בשגזל מ"מ למיקט וכני משמע להתורה גם מדברי הרמב"ם בפ"ה מט' גזילה שכפל ושגם גם שם איסור גזילה בפחות מש"פ ואיסור גזילה דטבו"ם כמו שכתב בנגיפה בפ"ה ואיסור דמ"מ למיקט לא כתב בגזילה ומשמע דס"ל ג"כ דבגזילה ליכא איסור במ"מ למיקט וכזה כי' לתי ליישב קושיית הח"מ בסי' ש"ב דף ס"ז ע"ח על מה דתיהה שם תמר רבא מאי דכתיב ברכת לוכד עלי חבא מלמד שבי' גוזל שדה מיהושים ומשניחה ומהזירה להם וכקשה מהא דסי' ב"מ דלא הנזכו מ"מ למיקט לא חגזלו מהא דמ"מ לשלם תשלומי כפל ועי"ש ברש"י ונפ"ז לא קשה מידי דדוקא בנגיפה אסיר מ"מ למיקט ולא בגזילה.

והנה מיתת בש"ם סי' בבא קמא דף ס"ז ע"ח בן בן בן תומר הל תכנס לחצר חבירך ליטול את שלך שלא ברשות שמא תרשה עליו בנזק שלא שבור את שיניו ותמור לו שלי אני נוטל ופריך בש"ם מזה על ר"י דס"ל דלא בייד אינש דיעה לנפשי' ופליג על ר"ל בש"ם ומבני בש"ם בן בן בן יהודה הוא ופליגי דבנן עלי' וכיינו דס"ל ר"י דרבנן פליגי עלי' דבן בן בן וכבירוה להו דלא בייד אינש דיעה לנפשי' ר' יוחי אמר מלי אמר בבייד את שיניו בדין ובהך דס"י וז"ל על הנכנס לחצר הברך בנגיפה ונשתבר שלא ברשות עליו בנזק שלא בשור לומר קא בחזקה וכו' וכהום' שם וכג"ה כהנו דכא דלא יכנס וכו' הוא דוקא בשאין לו פסידא עי"ש ועיין בש"מ סי' שמ"ה בפתחי הבונה בבניין בן בשם בשער משפט דנהב דבשמ"ק פסק בן להלכה והמס על הש"ע ובדמב"ם שלא הביאו דמי זה דלא יכנס וכו' וגם המ"ה בשלוה הביל המס בזה כל בדמב"ם ובדמ"ב וכש"ע שלא בביאו זה בהכי דבירון דבירון דמבואר שם דבבן פליגי עלי' לף דמיון מבואר דפליגי ע"י, דבש"ם מבואר דק דפליגי על מס' שס"ל בייד אינש דיעה לנפשי' ומובר לא שלי אני נוטל מ"מ בירון דבלבון יהיד מיהני מילתא דרבים פליגי ע"כ לף בבקו כוותי' בבה"ד ואלי בעניי לף זכיתי לבבין דברו הקדושים דמה שם פליגי רבנן על מה דס"ל בן בן בן דמוכר שלא בייגו וסבירא להו דאפי' אינש מוכר דיעה לנפשי' מכ"ש דמודו לבן בן בן דהל יבנם שלא לחזר אבידו דגם בזה שייך לומר דלא בייד אינש ומכ"ש דאיכא טוד טעמא שלא ירצה עליו בנזק ואפי' הש נאמר דרבנן דפליגי על' דבן בן בן פליגי מביפוך להיפך דאחזקה אין לו ליטול ובשאר מוחה לו ליבנם בהגר אבדו ליטול את שלו לבד שאין שדעת בילמהו בלא בש"ם לף קאמר דפליגי רבנן רק לר"י דס"ל לף בייד וכו' אבל לר"ל דקי"ל כוותי' בשמת אמרינן לף פליגי רבנן עלי' דבן בן בן ועיין בהידושי בראב"ד ועיין בש"ע חו"מ סי' ד' דקיל כר"ל ובבן בן בן לעניין דבייד אינש דיעה וכו' ועי"ג ליישב דבריו ושמת בנש סוף ז"ל בהך רק בדרך הפשר לחומר הנושא.

ויעב"פ היולה מש"ס הל"ל ומסורשת שמ"ק (ובידוי גם הרמב"ם והטוש"ע ס"ל כן להלכה שטפ"י שלא הביאו בשמ ובמס דיוש יש בהן בלבה פסוקה אליבא דל"ע ושפ"ה לף שביאם) דחילוק יש בין בנגיפה לגזילה דלגבוב בהוא בשתר אסור אפי' אם שלו בדי שלא ירצה עליו בנזק ובגזילה מוהר לגזול בחזקה אם שלו לפי מה דקי"ל בייד אינש דיעה לנפשי' ועיין בש"ח שם בהך דהא דבן בן בן מדאוריית היא דכוס בכלל מבניעות דלא הגזוב דמשמע בכל מקין ס"ל יכ"י גם מזה רמי' למ"ש דבגזילה ליכא איסור רק בשמהבו ממון דומי' דרבים ואונאה אבל בייגא דלא מרשו ממון בכל לוקן בי' אפי' למיקט או לבחזיר או בבניפל אם שלו ליכא בי' משום איסור גזל מדס"ל בנגיפה ליה בי' משום לף הגזוב בכל לוקן שיטי בש"ל.

ויש עוד להניח דאפי' דבגזילה לף בייך איסור גזילה רק ליכא בשהבו ממון דומי' דאונאה ורביח מהא דאיתא בש"ם סי' ב"ק דף ס' ע"ב גבי דוד המלך גדיסין של שטורים של יבראל כוס וגדיסין עושים של פלבהים היס ורק מצני' לי' מהו ליטול גדיסין של בעורין דישראל ליתן לפני בשמהו ע"ש לשלם גדיסין עדשים דפלבהים שלהו לי' הבול יבייב דשם גזילה ישלם ואי אמרינן דגם בגזילה בליכא ממון ליכא משום איסור גזל ס"ל בש"ם שלהו לי' פשוט זה דכוח מדברי הבלה בספר יהזקאל (ועיין בהוש' ניטין דף ס"ח ע"ח בד"ה וכתיב) כוס לכו לשלוח לי' דליכא איסור מן התורה דבכלל גזל היה דגזל אבור מש"ח אפי' בשליכו אחרו ממון כמו בנגיפה

וכ"ל מלה ודלי מצעא דסיכה שמיט מחסרו ממון מיט בכלל גזל דאסור מן התורה וכהאי מצעא דקבדנין שוים יותר מן פשטורים כמ"ם כלא"ם שם ואלא מיהו מחסרו ממון וליכא איסור גזל מדאורייתא לכן לבית מקדש דיחזקאל דמצ"ג דמיט בלאו דלא תגזול דאוריית' מ"מ רבע מקרי דסוף סוף מין לו רשות ליטול דבר שם מבילו שלא ברשות ונקרע רבע מצ"ג דליכא איסור גזל דאוריית' וכמו שמיט במסי קידושין דף כ"ט ע"ש בטי סמפקן בחדדים ובע מחר וגמלו נקרע רבע מצ"ג לגם שהם ליכא איסור דאוריית' רק מדרבנן ומפ"ש מקרי רבע ובמת סקשה שם דמדרבנ"ש במס' קידושין לעמ' יקרע כמו רבע מחר דליכא רק איסור מדרבנן סיל לקלותו בשם שבריין ולא בשם רבע (דבדי המסרי"ב לע"ב מצא דמיתת בב"ם מס' יבמות דף כ' וכל שמיט מקיים דבדי חכמים רבע מקרי וכן בגדם דף י"ב ע"ש ועיין בכורח בבבא דף מ' של סח דאמר רבא הלוי מתן דעבד מדרבנן וכו' עי"ש) ותירץ דמקרא הוא ביחזקאל י"ח דנקרא רבע דכתיב שהם ואשה רעהו לא עשה ודרשינן מני' בש"ם מס' סנהדרין דף פ"ח ע"ש שלא ירד לתומות חבירו וכתיב בתרי ביחזקאל שם לגדיק עליו תסי' ורשעת הרשע עליו תסי' עיש"ם סרי דרבע מקרי במשפך בתרדם דקאי על מה שלתיב למעלה ואשה רעהו וכו' עי"ש ועיין בתשו' ח"ם התו"מ סי' ע"ב בד"ם מהשפך דקאמי לבא דהמסרי"ב ועיין בשתחי הביבם הו"מ סי' לי"ז סק"ב וכבא נמי מצ"ג דליכא איסור גזל מן התורה כיון דמיט מחסרו ממון מ"מ מקרי רבע מדברי קבלה כמו שני במשפך בהדרם וכו' בכ"ל ועיין במ"א מלוה הכ"ל חות ד' מבמע ג"ש מדבריו קלא דבגזלה ליכא איסור רק ליכא בחסרו ממון לאפוקי ליכא שעוטל את שלו וליכא דעוטל ע"מ למיקט ומהזירם לו עי"ש.

אמנם כן נהב הרמ"ם בפ"ק ד' הל' סכ"ל בפי' הכותב סי' י"ב וז"ל וילמה דמיירי שעדיין לא סי' מזומנים אלא רצו ליקח גדיסים של בעורים דיבדאל ולבסיאמן לבס גדיסים דעדבים של פלבחים יהזרו לבם אבל אי היו גדיסין של עדבים מזומנים אפי' הן בעלי גדיסין דבעורין לפניהו מותר לזכות לבן גדוסים דעדבים ע"י אהב וליקח גדיסים של בעורים דזבות הוא לו דעדבים עדיפי מפי וכן משמע ליבמע דקרא חבול יביב רבע גזלה יבלם דמשלם אחר שבבר גזלה עכ"ל הרמ"ם וז"ל הטור בחו"מ סי' בנ"ע ואסור לגזול אפי' ע"מ לבלם וכתב ש"ך ז"ל וכו' כל דברי הרמ"ם הנ"ל דליכא במזבח לו ע"י אחר דבר אחר בגדו וכוח יותר ביח מיתר ליטול שלא מדבים דמחרינן וודאי זכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו והקשה שם הב"ח מהא דאמרינן בב"מ ס"ח לא הגלוו ע"מ למיקט לא תגלוו ע"מ לשלם תשלומי כפל והשתא כן צ"ל דבר אחר הוא ולמה כתן מתיל כיצה במזבח לו דבר אחר יותר טוב וכוח יותר מזה סדבר שנוקה לעצמו וכשם לפמ"ש לק"מ דבגזלה ליכא איסור גזל דאוריית' רק ליכא במחסרו ממון אבל ליכא דאיכו מחסרו ממון ידי בחיוב אין ליכא רק איסור דרבנן ונקרע רבע מקרא דיחזקאל שאמר הבול ישיב רבע וכו' וכיון דוקא בבאיכו מזבבו ע"י אחר שלא רוצה לשלם לו בזמן מן התורה דשכיב לייבי קרא כמ"ש הרמ"ם מהל' גניבה דיבין מלא תגזול דאפי' ע"מ למיקט מחסרו ממון מ"מ אסיר מן התורה דשחיד אשדם גניבה בכל ענין מ"ש גם ליכא ברוצה לעביח לו בובה בזה וזכות הוא לו ג"כ לאסור משום דשחיד אשדם מעשה בגניבה בכל ענין ואפשר בזה כוונת הב"ח בתירוצו לקובי' זו וז"ל דהתם בגניבה כיון שעשה כדי שלא יהגיל עלמו לידי כך כדאתב הרמב"ם דיש בלבבת גניבה וכ"כ רבינו לעיל סי' שמ"ח ושעם זה שלא בגניבה שהיא בשחר ובליחת לי' מיבה מ"ש בגזלה דבפרהסיא ולא שליחת ועיין בפרישה שמחלק ג"כ בן ובלאורה קשה לי מליחת מיתי נימא דבגזל יהי' לאכור בכל לופן אפי' היו מחסרו ממון כיון דעיקר לאכור גזל לא יפי שלא מדבית ולוגלם וכהם מהסרו ממון ו"ל ללפיכן גזילה מגניבה במה מלינו בגניבה לשרה להודם בכל ענין כמו בן בגזלה וז"ם הב"ח דבשמת ליכא למילף גזילה מגניבה דהיכא למפרך דדוקא בגניבה לשרה להודם לגמוד אפי' היכא שהיו מחסרו ממון ומהרשב"ם טוד זכות הוא לו משום כדי שלא יהגיל עלמו בכך כדאתב הרמב"ם מבל"ש בגזלה דלא ערך כעשה זה כמו שהסביר הב"ח ובפרישה ובזה מיובב ג"כ מה שי' קשה לו כי פרוך הכ"ם בב"מ הנ"ל לא תגזול דכתב רחמנא למה לי תיתי מגולגם ודבים ומשני דלתי לעולפך שכר בביר ולעבור עליו בב' לחוין דלמא לא משני דלתי למימר לא תגזול ע"מ למיקט לא תגזול ע"מ לשלם ובזה ניחא לי דלא הי' משתבר לי' להשים דקרא דלא תגזול ואסור בע"מ למיקט אלו בע"מ לשלם משום גזל כמ"ש הב"ח משום דבגזלה לא יש לחוש שמא יהגיל עלמו בכך כדברי הב"ח.

ואם כנים כדברים שהתנתי בד הם יהי' חורת הטולם דבגניבה לטולם מסור מן התורה בכל

חופן סיסי' לפי' ע"מ למיקט אז ע"מ לסלס תסלומי כפל ולפי' בגוב אח שלו (עיין מ"ש לקמן) ובגזלס ביכח שמחסרו ממון מחור מן התורס דילפינן מחוקח ורבים כנ"ל וביכח שמיטו מחסרו ממון כגון שהוטל ע"מ לסלס לו לחרת כסיות מעשה דוד אז ע"ג דליכא גיסיר מן התורס מעיס גזל מ"מ מחור ונקיט רבא מדברי קבלה מקרא דויחזקאל וסיכא דזכות הוא לו ומזכהו ע"י אחר אז ליכא שום חיסור דליכא למיפך מנגיבס דחשוב לפי' בכ"ג דליכא למפרך דדוקא בנגיבס מחור מעיס שלא ירגיל עלמו בכך משא"כ בגזלה כנ"ל בשם סב"ח והפרישה, ובע"מ למיקט דנ"כ היינו מחסרו ממון ליכא ג"כ מעוס גזל ממש מן התורס ומשבר דגס היינו בכלל רבא דקרא דויחזקאל וכסיכא דוד דסחס חיישי שלוקח הפשורים לעלמו משא"כ בע"מ למיקט דעתן לו חפן זה ממש בחנם והיינו מחשבס בו כלל רק שהוא לסקניטו.

ומ"מ נדלה דגזול ע"מ למיקט אע"ג דליכא מעוס גזל דהא היינו מחסרו ממון ולפי' מחרינן דליכא גס מעוס חבול יסיב רבא רק כשמשלס לו חפן אחר אבל לא כשמחזיר לו אותו חפן ממש ולא נהכוון מעולם לגוזלו ולא מחשבס בו כלל מ"מ מחור מן התורס מעשה תוקח דברים שמצוער בשם ב"מ דף ג"ח ובשם חו"מ סי' רכ"ח דסוא דתוריחא עיי"ש וכיכא נמי בגזל ע"מ למיקט עכ"פ תוקח דברים סוס שמקניטו ובחמת גס בגוב ע"מ למיקט ג"כ מחור מעוס תוקח דברים ומיקר קרא דלא הגזבו סוא בגוב ע"מ לשלס וכו', ולזס הסירני גס ידידי הרבני החריף ובקי בועלח החכם השלם **מוהר"י ד"ר ייטלם הי"ץ** רחש הגדת "סיני" בקודש קבל פרעג י"ו ודומעת לזה כחב בשפ"ק תוס"ח בפי' בסר דלף דבקרקעות ליכא תוקח מ"מ ליכא בי' מעוס תוקח דברים דסוא ג"כ מן התורס דכשמשכו בקרקעות עכ"פ לא פחות הוא מתוקח דברים עיי"ש מתק דברי קדשו ומביאו המג"א בסי' של"ח וכחב עליו דפח"ח וש"י.

איברא דממס שכחב הש"ך בסי' שכ"ע לחדן קושיות הב"ח מגניבס דלחשור לפי' ע"מ לשלס חשלומי כפל דזכות הוא לו דשחס מיירי כשהיטו מזכה לו ע"י אחר דאם מזכה לו ע"י אחר מיד לאו גניבס מקרי כיון שהאחר יודע וכחב שחירון הב"ח דוחק משמע דס"ל להש"ך דגס בגזלה לחשור לפי' כשהיטו מחסרו ממון כמו בגניבס ורק סיכא שזוכה לו ע"י אחר לאו גניבס ולאו גזלה מקרי וס"ל דילפינן גזלה ממס מניטו מגניבס דלחשור מן התורס בכל תופן סיסי' שלא ירגיל עלמו בכך ולא ס"ל סחילוק דהב"ח כ"ל וכמה סב"י טל מ"ם הטור בסי' שכ"ע ולחשיר לגזול לפי' לשלס ליין להא דלימא בשם"ס מס' ב"מ דף ס"ח לא חגזבו ע"מ למיקט לא חגזבו ע"מ לשלס ולחי"כ כביא הא דב"ק מעשה דוד ומדליין פה להא דב"מ משמע דס"ל ג"כ דגס בגזלה לחשור לגזול לפי' כשהיטו מחסרו ממון והוא מן התורס כמו בגניבס.

ומסתפה אני ג"כ בכוחם שכך שכיר ע"מ למיקט אם טובר אלמו דלא חעשוק מי יאמרינן דכמו בגניבס דממעטינן קרא דלא חגזבו משמע דלחשור לגמוד בכל תופן סיסי' כמו כן ממעטינן קרא דלא חעשוק או ממעטינן קרא דלא חגזל דמוקמינן לי' לכוחם שכך שכיר ג"כ משמע בכל תופן לפי' סיכא שהיטו מחסרו ממון וכוחם ע"מ למיקט ולשלס לו אחר שעס ובכלן מזדא לי' סברת הב"ח והפרישה דבגזלה ליכא חיסור דגזילה רק כשמחסרו ממון דסחס ליכא למיחש שמא ירגיל עלמו בכך דכיון שהוא דבר בפרסיות דליכא גבי כוחם שכך שכיר הוא דומי' דגניבה ושכיח לי' דחלן יודע שם חייב לו דלפעמי שכבר שילם לו ומי יודע מי הוא כלדיק ועיין ברמב"ם פ"ו מהלכות גזילה כלכה ו', כל הגוזל מחבירו הוא פרוטה עובר בלא תעשה שנאמר לא חגזל ובהלכה ג' כחב ו'זכו גזל זכו שלוקח ממנו חדם בחזקה כגון שחטף מידו וכו' והקשה הס"מ והלח"מ דהא הא קרא דלא חגזל לחי לכוחם שכך שכיר ולא לגזלן ממש דלמסקנח הש"ס בב"מ ס"ח ילפינן לי' מחוקח ורבים וחירץ שם הלח"מ דמ"מ לחר דלחי קרא לכוחם שכך שכיר ילפינן מיני' גם גזל לענין גזל עכו"ם דמוחר עיין בחוס' ב"מ ס"ח בד"ה לעבוד עיין הלח"מ שם מ"כ ו"ל דגם בגזלה ילפינן מלא חגזל ממשמעות קרא דלחשור לפי' ע"מ למיקט וע"מ לשלס בכל תופן סיסי' כמו בגניבס וחע"ג דקרא לכוחם שכך שכיר לחי מ"מ גם לגזל לחי לגזל עכו"ם דמוחר כמ"ש בחוס' וס"ס לזה דיוק מסחימת לשון דלפי' בגזל שהיטו מחסרו ממון לחשור וע"ע בזה דמ"כ לחלן לא מצי הש"ס דקרא לרבי יוסי דלחי כנ"ל.

ולפי דברי הח"מ סנ"ל דכחב דממשמעותי' דקרא דגלמר בלשון רבים יליף לי' לחשור גניבס ע"מ למיקט וע"מ לשלס כנ"ל לא מצינן למידרס מלא חגזל או מלא חעשוק לפי' ע"מ למיקט דסס גלמר דלשון יחיד הם לא שכלמר דילפינן גזל ועושק מגניבס בסס מציו וע"ע.

ומ"ש מ"מ במלוה דר"ד מ"מ דברו למעלה דהא דבן בנ בנ במס' ב"ק דף כ"ז דמסור יכנס לרשות חברו ליטול מה שלו כדי שלא ירמה עליו בגזל כוח מן התורה וכוס בכלל לא חגנוהו דדרשינן דט"מ למיקט וט"מ לשלם ג"כ מסור וסיומו דמשמעות דלא חגנוהו משמע מיסורת בכל מיני דברים חמורין לי מאוד דכתב, כלתיס, שם ומגמות מהר"י כתבו דיכול שים לו בפשד מותר ליכנס לרשות חברו ליטול מה שלו ימי מן המסורה כוח לך בפשד לחלק בין ים בפשד לאין בפשד מה כוח בכלל לא חגנוהו כלא מסור בכל מיני שלא ודאי דדין זה כוח רק מדרבנן דאין זה בכלל לא חגנוהו דאין כאן מה שגיבה כלל אפי' לפי שעה דשלו הוא נוטל ואין כאן משם דשמע ירגיל עצמו בכך שכאשר הרמב"ם ומטור בשעה מיסור ד"מ למיקט שלא דרבנן מצוה מדו שלא ירמה עליו בגזל ומיכף ד"מיכף פסידא לא מהרו כיון דקי"ל עביד איניש דינא לנפשי'.

וממילא הרמי שכתבתי לעיל בד"ה ועכ"פ מ"מ כ"ל דים חילוק בין גיבה וגזילה בפ"מ למיקט ובט"מ לשלם אין מוכרחת דמסס מיני רק מיסור דרבנן בגיבה משום שלא ירמה בגזל וגזילה לא שייך בשם זה מטע"כ בפ"מ למיקט ובפ"מ לשלם דגיבה מסור מן התורה מפשד דגם בגזילה מסור ולא כשברת כד"ת שמחלק.

ובעיקר קושיית שב"ח שקשה מטע דסי' שכ"ט דכשמזכה לו דבר להה שהוא יוחר טוב מוחר ליטול שלא ברשות משום דזכין לאדם שלא בפניו ומ"מ בגיבה בסי' שמ"ח דאסור אפי' ט"מ לשלם תשלומי כפל ובכל מיני אפי' סילא שיניע לו זכות מסור נראה לי דלא קשה מידי דעיקר סברתי כוח בסי' שכ"ט ליטול שלא ברשות לומרינן בודאי אם סי' בניחו לי' מרוצה משע"כ בגיבה שהוא בשחר לאין בניחו כי' מרוצה משע"כ בגיבה שהוא בשחר מיכף מאמר שזכות הוא לו וניחא לי' כלא ממעשה בגיבה שהוא בשחר ניכר שיודע בגנב בלא ניחא לי' ואפ"ס נוטל וזה ברור ופשוט, ובפרט בחי השלומי כפל פירש"י בגון שרוצה לשטוח לו ואינו רוצה לקבל ונוגב כדי לשלם לו כפל ומאי לאו זכות הוא לו דכיה אינו רוצה לקבל שיכנס לחוצה, ומ"מ לפ"ז אי נימא דגם בגזל יש לחיסור ט"מ למיקט טכ"ז לפפ"ד לא קשה קושיית הח"ח מטע דברכת חיבד עלי הבא שגזל שדה מיהומים ומשניחו בסי' ב"ב כ"ל דלמ"ד בדבר פשוט דלא שייך ט"מ למיקט שלא במטלטלין מאי לא בקרקע דאיכא גזלה ואפי' יורד לחוך שדה חבירו ומשניחא מה גזילה יש כאן וגזילה בקרקע הוא רק כשורד ואוכל פירות כמבואר ברמב"ם פ"ו מגזילה ואינו לא מכל פירות אלא נחנם לכם אלא שעד זמן פירות היו משתנים שמשניחא לעצמו בחורת גזל ולכאי קרי לי' גזל וכפירש"י שם שהי' סבור שהבל שדהו וזה ברור.

ועתה נחזור לסחירת הש"ס דלכאורה לפי מה שהעלנו דממשמעות קרא דלא חגנוב ולפיכך דבכל מיני מסור לגניב כדי שלא ירגיל עצמו לכך ואפי' לדבר מצוה כמו שפרש"י לשלם כפל דאיכי שרוצה לשטוחו ואינו רוצה לקבל ואיין בט"מ שכאשר דשמב"ם לא סבי לי גירסא בש"ס ט"מ לשלם תשלומי כפל ניי"ם מ"מ נראה לי ברור דגם הרמב"ם מודה להלכה כדמשמע מלשונו שכאשר הכל מסור שלא ירגיל עצמו בכך מ"ב נחחזק עיד יותר שחירת הש"ס דאין לחלק ולומר דלשחם בני מדם מסור לגנוב בכל מיני ולח"ח כגון דב שהם כותר לו כדי לברר שדבר שכם חשודים מדע דסוף למר לשמעי' זיל גנוב ומו דקרע שחמע כחיב לא חגנוהו דמשמע בכל מיני ומס לי שחם בני מדם ומס לי ח"ח מו דב כגון דב שהם. **ודו'** נראה לי ביאוב שחירת הש"ל בשנחלק בין מעשים מלוס בין לפרושי מלסורת לגנוב כדי לעשות מלוס כגון שרוצה ליהן לו לדקה ואינו רוצה לקבל וגונב ממנו דבר מס כדי לשלם לו כפל מסור משע"כ לגנוב כדי לפרושי מלסורת כשניע דגיטין במעשה דרב שהם שבי רוצה להפרים פרים גלוחת שלא יסמוך עצמו בעניני כשרות של שעבדים, וכדמוח רבי נראה להביא מכח דחנן במס' שבת דף מ' ע"ב לרבב"ח מר"י בכל מקום מוחר לכרכר חוץ מביח שמרחץ וביח שכשע וכו' ולפרושי מלסורת שלא חדע דלמר דב יסודם למר שמוחל מעשה בחלמידו של ר"י שנכנס לחריו למרחץ ודקם לבדיח בקרקע ולמר לו לין מדיחין לסוך לו בקרקע למר לו לין סכין ללמע לפרושי מלסורת שלא נחנם לכם מלוס בני מדם ע"ו עד סי' פ"ס בכ"מ ניי"ם ולפ"ס כדי לפרושי מלסורת שרי ולפי' לפרושי מלסורת דרבנן דלמר לו לין דחין דלסור רק משום חשש חשוויי גומות ניי"ם ברש"י ושכם כח פשיטא לי דמשום כדי לעשות מלוס לפי' מלוס שלא בין בו עניין קלוקם כגון לדקה לו כדומם לסור לסוחות בניח שכשע

ובית המרחץ דלא שרי רק משום לפרושי מאיסורא ועיין בסוי פ"ס בתו"ח במג"מ סק"ד דס"ס אם נכנסה בלבו אסה מותר לכתחלה אם בדיעבד למפרושי מאיסורא ס"ל ר"ל דס"ס הכא נמי לגמוד כדי לפרושי מאיסורא כיון דסתיא דהכ אסה שפיר דמי.

עוד יש להקל דהא דהכ אסה נמי רים גלוחה הוחר לו לגמוד כדי לפרושי מאיסורא מטעם דמתרינן בפ"ם מס' עירובין דף ל"ב בחבר שמת עמם המדן לא ולקט לקי חמים מחמיחי דס"ל לרבי דיהרים החבר לפי שלא מן המוקף כדי שלא יהבל עמם המדן בבל ומתרינן ניחא לי' להבר למעביד מיסורא קלילא ולא לעביד עמם המדן מיסורא רבה ועיין במג"מ סי' רכ"ד דהכי קיי"ל דמתרינן חטא בבבל שיבה חבדך היכא דלא פבע טיי"ם ובסה המל"מ בפ"ג מה' הדומות הלבה י"ז הביא בשם הפרבת הדומה שלא מן המוקף הוא מדאורייתא טיי"ם ופ"ם מתרינן לו להחבר הטא כדי שיבה חבדך ולא יבבל בהיסור בבל בהוא מיסור חמור בחיתה מ"ב הכא נמי ניחא לי' לרב אסה לעבור על מיסורא דלא חגמוד כי היכא להפרים דבי רים גלוחה שלא יסתכו עלמם של העבדים דעבדים יוכלו להבשילם בהיסור הבר מן ההי כ"פ וכן בשחר מיסורין לעולם.

ובפשטות יש לומר דהחס בעובדא דבי רים גלוחה עם רב אסה מיירי שפשר דרב אסה נמל רשות מבי רים גלוחה שיוכל ליקח לו בל מה שלבו חפץ כדי שיברר כדבר כדקלמר לי' רים גלוחה לרב אסה מי ויתר וכשיב לו בשחא מחוויבא ואם דמ"ל זיל גמוד כיוון מבעבדים שלא יבינו דמז יעלה על דעתם שרוצים לחקור ולדרום עליהם ויזהרו בעלמם שלא לפ"ה יש ליסור מדרבנן כדאמר בן בג בג בש"ם ב"ק דף כ"ז ס"ל לא יבנס אדם לתוך חנרו של חברו ויטול מת שלו כדי שלא ירגיש עליו בגנב ובן הכא כיון שמ"ל גניב שלא ידעו העבדים היכא ג"כ חשם שלא ירגיש עליהם בעיני עבדי דבי רים גלוחה בגנב מ"מ הלא כתבו החוס' שם בב"ק כ"ז והגהות מהרי דבמקום פסידא מותר ובפ"ם למעלם וס"ס משום לפרושי מאיסורא.

אמנם מלשון זיל גמוד דאמר רב אסה משמע גניבה ממש סיינו שגעל בלא רשות וע"כ ס"ל דהותר לו משום כדי לפרושי מאיסורא כיון דמתרינן לעיל ד"ה במקום טיופח או מטעם חטא בבבל שיבה דבי רים גלוחה שלא יבבלו בהיסורים בס"ל וממילא מיפשע גם ספיקן דבדי לפרושי מאיסורא מותר לגמוד דבר מה כדי לבדר דבר בעוב בבשרות בס"ל בשאלתא אבל בודאי היכא דליבא משום לפרושי מאיסורא אפשים אחרים אסור לגמוד אפי' ע"מ להחזיר ואפי' רוצה להפרים את השוד מאיסור או מממון של אחרים אפשר דג"כ אסור לפ"ד דבאן ליבא למימר אחא בבבל שיבה חברך כיון שהוא פושע שבדאתו שהום, בשבח דף ד' ובעירובין דף ל"ב דהיכא דפושע לא אמרינן אחא וכו' ואע"ג דלשורות שורשה בד"ח במקום טיופח דשרי היכא דליבא לאפרושי מאיסורא דקיי"ל בס"ע חו"ח ס"י פ"ם אע"ג דהשוה ברוצה לעשות היסור פושע הוא ומ"מ מותר לשרב למעביד איסורא ולשורות במקום טיופח כדי להפרישו מאיסורא ובבס"ע נ"ב ליכא למימר אחא בנ"ל בשם שאני דהכי קבלו לאפרושי מאיסורא שרי לשורות שלבה בביה בבשא ומרחץ אי שים חיזה עשה אשר אין לא נדע וליבא למילף מהחם לשרים אחרים בגון לנדון דידן דחוצה עליהו לקבל בללא דסס"ם ופוסקים דהיכא שהוא פיפע אין לזו לעשות אפי' היסורא זועא שרי להפרישו מאיסורא וכ"ל והללפע"ד בחבחי ומ"מ אין לסמוך עלי למעשה בשום שום לומר במ"ם למעלה דרב אסה נמל רשות ליקח מה שלבו חפץ מן הרים גלוחה וסגניבה סי' רק שלא ירגישו העבדים דבבס"ג ליכא רק היסור דרבנן בן בג בג דאסור ליבנס לחצר חברו ליטול מת שלו כדי שלא ירגיש עליו בגנב ובמקום פסידא בחבו שהוא וסגהות אשרי' דמותר וס"ס דמשום לאפרושי מאיסורא ולבדר שחזידי עבדי דרים גלוחה ג"כ מותר דלא פחות הוא מספשד אבל בלי רשות בעס"ב לגמוד דבר מה אפי' ע"מ להחזיר לו וסכוונה הוא רק לבדר חיזה דבר ל"ע עוד.

סימן י"ב.

נסתפקתי במעשה שבא לידי במי שצריך לחקור ולדרום אים אחד בעיניו בשרות אם רשאי ומותר לו לומר שקר בסיומו לשמות דבר מה בדי שבזה יעמוד על בדבר.

הנה לחשש בל מרחם לבחר אם יש היסור מן שתורה לומר שקר אחם שיומו נוגע בלל לדרבא דממונא ולמשל מי שהוא בין הבשים ומחפשר עלמו שים לו בית גדול בעיר אחרת או שאומר שים לו ידועה בחיזה חבמה או מלאבה ובאמת אין לו רק רוצה שיחזיקו אותו לאיש חשוב ויכבדו אותו לרוב

עבדו מו לגידל ידיעתו ובלמה כרבה מופנים שמין בהם דרכה דממונה כלל, ובמה בפי קדושים בחיב ולה תבקרו חים בעמיהו לחנם סב"ם במס' בבא קמא דף ק"ס ע"ב מוקי להאי קרא לחזכרה כשבשבע לשכך בפקדון טיו"ם ובפ' מפקנים דכחיב מדבר שכך מרחק טיין בב"ם מס' שבועות דף ל' ול"ל דמוקי לי' לחזכרה להדיין בכמה דברים ולחזכרה לחלמיד חיובב לפני רבו בדין ולחזכרה להעד ולחזכרה להבעלי דינין בכמה דברים בטיו"ם ובובע בעור חו"מ בסי' כ"ה ובהגהת רמ"ע ובש"ך סי' ע"ה טיין בפת"ם שם, ולפי מוקימתה ס"ם הכ"ל ולפי מהמעות הקרא חייבי דוקא בדברה דממונה אבל לומר שכך היתה שמינו כלל לדברה דממונה ליה דיין ולית בעל דין ולית עדות מכ"ל חיסור מן התורה, ובמה מצינו לחז"ל בסמ' ב"מ דף מ"ב ע"ל שדרשו מקרא דכחיב בפי קדושים הין לדק מה ת"ל הין לדק ובלה הין בכלל חיפה הי מלה לומר לך חיכה הן שלך לדק ולמו שלך לדק חמר חבי הסות שלה ידבר אחד בפה ואחד בלב וז"ל רש"י הן שלך כלומר כשאתה מדבר הן מו למו קייס דבריך ושלדק מותס, שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב בשעה שהוא חומר שדבור לה יהא בדעתו לשנות למחר זמן וכו' ועיין ברמב"ם פ"ס מה' דעות הלכה י"ג שכתב דרך ת"ת להיות מו"מ בחמונה חומר על הן הן ועל למו למו וכו' וסיימו כך דכן שלך לדק ולמו שלך לדק כדליין כעין משפט וכתב המ"מ במנוח רכ"ע דלה דוקא ת"ת אלא כוונתו דת"ת צריך להיות מדקדק ביותר אבל בשאר כל ישראל מוזהרים ע"ז כמבואר בדבריו בה' מכירה פ"ז הלכה ח' וכה דלה ידבר אחד בפה ובריא ברמב"ם בפ"ב מה' דיעות הלכה ו' טיו"ב ובכה לפי הנראה מב"ם ורש"י הכ"ל בפי דרשה חייבי ג"כ בדברה דממונה שלה יחזור בדבורו ושלה ידבר למכור לו ליתן ולין בכלל לו דבר מה ובדעתו שלה למכור ולה ליתן ולין בכלל זה עוד מי שמשקר בדבר בלין נוגע בכלל בדברה דממונה ולה יגיע מזה שום שכר בפשר לשום חדש, ובש"ם מס' חולין דף ל"ד ע"ל חיתה לומר שמואל משור לנגוד דשם הבריות וכו' חבי חי' בי' מאיר אומר על יסרבב חדש לומד להבדו לשטוד חללו ויודע בו שלינו שוטד וכו' עיין שם כמה תופני גניבת דעת ורליהו לכתורש לומר דגם בנדון דידן בשאול משקר לומר שים לו בית בעיר אחרת או שים לו ידיעה בחיזה חכמה או מלאכה הוה בכלל גניבת דעת דגונב בזה דעת הבריות אמנם ז"ל דכת רש"י שם כתב בטעם דאסור לגנוב דעת משום דחבירו יחזיק לו טובה בחנם עבור שעוה שרוצה לעשות עמו וזה לא שייך בנדון שקר כל"ל דאינו משום שהוא טובה או חסד בידיעה או במלאכה יחזיקו לו טובה בחנם ובאמת אם הוא בתופן שיחזיקו לו טובה טי"ב פשיטא לי דסוס בכלל גונב דעת כיהס עיין בחו"מ סי' רכ"ח ומני דן בתופן דליכא משום שחזקת טובה היינו שלא יחזיקו לו טובה דאז ליכא משום גניבת דעת כדמשמע בסמ' דרך חרן פ"ח ומפירש"י הכ"ל ובהיותי בזה מסתפק אני גם בגונב דעת אי ליכא לאיסורא דאורייתא ומחזה קרא ולילא למימר דסוס בכלל חומת דברים דסוה מדאורייתא בס"ם מס' ב"מ דף כ"ח טיו"ם מקרא דלא תוסו דסא קאמר כיהס סב"ם גדול חומת דברים מחומת ממון אזה בנופו וזה בממונו וסא בגניבת דעת אין שום חומת הנוף אלא דאסור מעים שהוא יחזיק לו חיזה טיבה ע"י כך ויסי' בחנם כתובן ולית בי' חומת ובקנטה כלל ומה"ע ג"כ ליכא למימר דמימרת שקר סהס שמינו נוגע בדברה דממינא יסי' אסור מקרא דלא תוסו דקרא מיירי כשאמרו בדברים ומקניטו ולא כשהומר לחבירו שקר ולא מיכפת לי' לחברו בכך כי לא יניע לו שום הפסד ונגם לעד מס חומת יש בה ולכן סי' נראה לי לכתורס דגניבת דעת הוא רק חיסור דרבנן וכמו כן בחימרת שקר סהס שמינו נוגע כלל לדברה דממונה ולא יניע מזה שום הפסד ולעד לאחר סוס ג"כ רק מדרבנן.

אמנם נראה דסוס בכלל מס שדרשו חז"ל בס"ם ב"מ דף מ"ט ס"ל. הין לדק שיהא הן שלך לדק ולמו שלך לדק ולפ"ע דרש"י מפרש לה לעניו ממונה כל"ל סיינו משום דהס"ם סהס מיירי בסבי אבל בחמת גם זה בכלל הן שלך לדק בלה יפקר לפי' בדבר שמינו נוגע לדברה דממונה וסיינו שכתב הרמב"ם בפ"ס מס' דיעות הלכה י"ג חומר על למו ולמו ועל הן וכוונתו על דרשת חז"ל הין לדק סיסי' הן שלך לדק ולמו שלך לדק וסיינו בלה יחמר על הן למו ועל למו הן וכל דבר שבעולם הוא בכלל הן אי למו ופפשר דסוס מדאורייתא דדרשת גמורה הוא ועיין במנ"מ מלוס רכ"ע שכתב כן בדרשת זו הוא דאורייתא טיי"ם רמייתו ופפשר לומר דגם חיסור גניבת דעת הוא מקרא זה דהין לדק סיסי' הן שלך לדק וסיינו כשאמר נותן למחר סהס וכוא חובב שכשר הוא יסי' בחמת כשר וזה מפי' לעכו"ס כדאיתא שם בב"ם וכשאתה מסלבב בחבירך שיהלך חלך ואתה יודע שפשוט חופן לו יהלך חלך הין הן שלך לדק ויוחר יהבן לומר

לחזקם מכל הנמ' דקמ"ל ולפ"ז אי אפשר לומר כן דא"כ מאי פריך כלל תחזקם נמי ליפרי לי' דסמ"ל לה ולמאי דלא ס"ל כבי מתיבתא כלל וכמ"ש הרמ"ם והפיר כתב רש"י דספרי' דספרדי' מוחר מאחר כללא מחזקם ומליחה כנ"ל ודו"ק ועמ"ש לקמן :

ובד"ה נמי לחמוחי כחרייהו כו' דהכא בהמה בריה פרוקי מיפרקא כו' מעצם זה היה רצוי לתפור מלחורייתא כמו בחרבא דתיתי מתני דלעיל ומפ"ה כתבי שפיר התיבתה לא הוי אלא מדרבנן מפני הרמצן וחלב חאר מחר רחמנא ולא תיתין ועיין ברש"ם דשם הלשון מדוקדק יותר :

ע"ב בנם וחכ"ת נאמרים עליו ועל החלב והרמב"ם ז"ל כפ"ו מהל' מא"ס הל' ז' כתב נאמרים המבדים על נ"ב כמו שנאמרים על החלב ומשמ כבי על לשון זה לאחת מיני אלא ענין אלא ב"ב בחלב ע"ם מ"ם בזה ובע"ז ס"ם סי' ס"ה • ולעכ"ד דכוונתו היא ע"פ מ"ד בחו"ז ואין לוקחין כשר מכל מקום אלא ממי שמחזק בכשרות והוא מהגמ' דע"ז ע"ם בסה"מ לזה הקדים אחלה דהמכבדים נאמרים על נ"ב רק כמו שנאמרי' על החלב וכמו דבחלב שהוא איסור לחורייתא אינו נאמן רק מי שמוחזק בכשרות כמו כן בנ"ב אלא חמיר איסורי כמ"ש התוס' אפ"ה אין לוקחים רק מצי שמוחזק בכשרות כנ"ל וק"ל ועמ"ש עוד לקמן :

בתוס' בד"ה ריפא בביצעא וכו"ב כתב אלו מלן דמתני' ריפא בי' יי"ב כתב דברי הרמ"ם ומיהו שבלחי מסורין אם לא תחבן כו' וכדברים אלה כתב נ"כ הרמ"ם ז"ל וכתב הפר"ח אלא דלולי כתב הרמ"ם דא"ל מחיכה מ"מ נכי מלינה כ' דנם מיהו שבלחי מסורין אם לא תחבן לא יפתח לו חביות המטורות לחנוי אלא בשבל כבודו מותר ומפ"ה אחה בכ"מ על הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' דיעות ה"ל שהשמיע זה נכי דינא דחביות ע"ם • ועי"ל מדלא הזכירו הרמב"ם ס"ל דאך אם בשבל כבודו מותר לא אלו רק אפילה דסוף סוף אמן אפך ריקן ולא מריחא דוקא היא מלחא דפשיטי דהא לאו מוליא דבר שאר כלל מפיו ואינו עושה שום מעשה מרחה רק המחילה נוגע דעתו שיכיר שהוא נאפך על ידו ועי"ז מחזיק לו מוכה בהגס ולכך אם עושה הדבר הזה לכבודו אפילה המותר הוא אינו מחזיק לו מוכה בחנם כיון דעשי' זו שעשה ה' נ"כ בשבל הנאתו ולכבודו רק בסוף אמן אפך ריקן דוקא מוליא משפתי דבר מרחה ושקר בזה הולך להמתינן דאם"ה בשבל כבודו מותר וכן לקמן בהלך בלנין חסרים לית הלכל לי אמלא מיס דעושה בפועל מעשה מרחה לכך הולך להמתינן דאם יש שם חבר עיד מותר בשבל כבודו מבל בריחא הוא מלחא דשיעתא מיבא ולא אלו ע"ז הא דאם בשבל כבודו מותר לכך הרמב"ם ז"ל דלא אפיתא שם רק הא דלא יפתח לו חביות אלריך לפיתחן למוכרן לא הולך נ"כ לכתוב דאם בשבל כבודו מותר דאלחא דשיעתא היא וזה ברור לע"ד ופולם הא קשיא על הרמב"ם שלא כתב הך דינא דאם היה חביב לו היה פותחן בשבילו נ"כ מותר וכדאמר בגמ' שאני שולא החביב לי' לרב יהודא כו' וכן תמה הרב"י על הטור חיא סי' רכ"ח שהשמיט זה ועיין בלחם משנה שם שדחק בזה אבל לעל"ד דהוקשה להרמב"ם והטור אמאי לא אמי זה בברייחא דאם היה חביב לו מותר כמו דאמי ואם בשבל כבודו מותר לכך ס"ל דדין זה לא שייך בשאם בני אדם שמחת בני אדם היא שבלבו אחאוה אחאוה לגמול אחד לחובבו וריעו בעוד שאינו מניע השבר לעלמו ואני נדמה לו בלבו שאף אם היה מניע עי"ז אינה השבר ואפילו לא היה מוכח מעשיית החבר והעוב לאהובו וכל הון ביתו בהבחה כזה יכוון לו לאך בעת שמניע הנאת לעשות חבר והדבר נוגע בגופו אז יחוש יותר לעשות עלמו ומוכח הטור מבעליו וזה בימאריי ביאור הכחוב אחות אחד חחדו ואוב אים רם מאים כזב ולסל"ל יאמר כי כן דרך אים עמי ורם להיות נדיב לב בבח ואומר בלבו מי יחנני אלחים שיאר ונכסים ואני לדקחי העמוד לפר והבוחן לבות יודע כי בשקר הוא מזיומיתו ואם יהיה לו עושר ביום הזה יהבזו עשחמיתו ואולם הוא יח' ברחמיו עם כל זאת יחשבה לו לזדקה על מחשבתו זאת וז"ם חאות אדם חסדו זאת המחאוה אדם לעשות עיב אבו חסדו ומחשב לו לחסד ולזאת אוב אים רם שמחאוה לעשות רשר אף אחות כזב בבח מ"מ אוב הוא מאים כזב בפועל ומשומים הם בני עלי. אשר לבם נכון עליהם ואינו כזב והם מקיימים מה שכחוב בעת עניים כחשר אמר דוד המלך עליו השלום בדברי הימים ואני הכיחחי בעניי אשר לדעתי הוא שבור בעת עניו שאם יהי' לו יקר וגדולה יחגבר כל אלה להטעכות בגין בית המקדש וז"ם בחהלים נ"כ הלחמתי כי אדבר אני אביחי מאוד והיינו הלחמתי דברי שדברחי בהיות אני עניחי מאוד ונדרחי אז כאשר יהי' לי עושר ונכסים וקיימחי אף שאני אומרחי בחפזי כל האדם כוזב שדמיונו מכזב לו אשר לא יכלי לא חלקי אמרי אלהי היי אלם שמרי אלא היי דמיוני מכזיב לי מה שדברחי בעניי קיימחי וכמו כן היי בדורות החאורחים שהיה לבבם אלם מאחם בלא שום דמיון כזב כמו שולא ורב יהודא שאמר שאני שולא החביב לי' לרב יהודא דבלא"ה היי פותח בשבילו והיה זה בלא אלם כ"כ עד שהיה שדבר כאור מאוד לכך לא הוי גניבת דעת אבל בשאר כני האדם אף שהאורח חביב עליו ומלמה שהיה פותח בשבילו מ"מ כיון שעתה אין לו הפשר קרוב לומר שדמיונו כזב לו ואם היה לו הפשר לא היה פותח בשבילו ולכך לא אני הך דינא בשדיחתא שמדה זו אינה נוהגת בשאם בללות כני אדם לחבי נם הרמב"ם והשור לא השחיקו זה כלל"ד כמן בם"ד ודו"ק :

ברחום בד"ה מחוכת הכברי מידע יודעי כו' ותימה דס"ל לוקמי אף כשאין מכריזין ומחוכה לא לשדר ליה דלמא יקנה ממנו ישראל כי' ולפ"ד נראה דמ"מ לומר כן דא"כ מאי פריך כלל מחוכה נמי ליפרי לי' דשם לא אחו מיזבן מינה אם אינקרא לק"מ דאכחי אינה חשבת לאחון שיודעים שלא היה כלל מרשות כמקילין בזמן הזה ויקני ממנו ואין לומר דים חשם הכברי הניח הכבר הזה אמקום אחר דא"כ במקום שאכריזין ולא הכריזו נמי יהיה אסור מ"ט אלא ודאי דא"ל לאים לזה ובכ"ל דכמקום שאין מכריזין כבל ענין אחרו לקמת מן העכו"ם אחי' אם יודע שאין כאן מרשית מחאת לא אלינ ועיין בחכ"ם בסי' ס"נ אות ד"נ ואל"ב אפי' בשני ישראל נמי הא ליכא חשבת אלא ע"כ דהחיסיר בפני ישראל הוא כשאומר לו יהבחל הטיכר בפירוש דבשרה היא כמ"ש הרמ"ם והכ"ם וכ"כ התוס' לקמן ע"ב דבזה חו לא שייך לאסור משום לא אלינ כיון דהוא בעלמו מפי המיכר דבשרה היא . ובזה ל"ם נ"כ הא דחולרך הגמ' לאך גזרי דשמא נחן לו בפני ישראל ולברי הפ"ז הנ"ל לא היה לריך לבא לידי גזרה רק דלבסי חמי בחמרי אלמה דבזה מוחר בכל ענין אבל בחחוכה אסיר בפני ישראל **לשמא** יחזיר יודע היישראל דבשרה היא ויקנה ממנו אבל להנ"ל ל"ם דאף בפני ישראל אסור לקנות ממנו אע"ב שומע מהמוכר בפירוש דבשרה היא ואע"ב ה"מ למיחני אף בחחוכה דמוחר לעלות לו ולא יאמר בפירוש דבשרה היא להכי הולרך הגמ' לבא לידי גזרה דשמא יחן לו בפני ישראל ויאמר לו דבשרה היא כנלע"ד ודו"ק עיין בלע"מ בפ"י מהל' מא"ס ועמ"ש לקמן :

שם ולא יאמר לו סך עמן אפך ריקן ואם בשביל כבודו מותר • לכאורה מבמע מותר ומפ"ה אמה בכ"מ על הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' דיעות ה"ל שהשמיע זה נכי דינא דחביות ע"ם • ולע"ד נראה דהרמב"ם ס"ל דאך אם בשביל כבודו לא אלו רק אפילה דסוף סוף אמן אפך ריקן ולא מריחא דוקא היא מלחא דפשיטי דהא לאו מוליא דבר שאר כלל מפיו ואינו עושה שום מעשה מרחה רק המחילה נוגע דעתו שיכיר שהוא נאפך על ידו ועי"ז מחזיק לו מוכה בהגס ולכך אם עושה הדבר הזה לכבודו אפילה המותר הוא אינו מחזיק לו מוכה בחנם כיון דעשי' זו שעשה ה' נ"כ בשביל הנאתו ולכבודו רק בסוף אמן אפך ריקן דוקא מוליא משפתי דבר מרחה ושקר בזה הולך להמתינן דאם"ה בשביל כבודו מותר ולכן לקמן בהלך בלנין חסרים לית הלכל לי אמלא מיס דעושה בפועל מעשה מרחה לכך הולך להמתינן דאם יש שם חבר עיד מותר בשביל כבודו מבל בריחא הוא מלחא דשיעתא מיבא ולא אלו ע"ז הא דאם בשביל כבודו מותר לכך הרמב"ם ז"ל דלא אפיתא שם רק הא דלא יפתח לו חביות אלריך לפיתחן למוכרן לא הולך נ"כ לכתוב דאם בשביל כבודו מותר דאלחא דשיעתא היא וזה ברור לע"ד ופולם הא קשיא על הרמב"ם שלא כתב הך דינא דאם היה חביב לו היה פותחן בשבילו נ"כ מותר וכדאמר בגמ' שאני שולא החביב לי' לרב יהודא כו' וכן תמה הרב"י על הטור חיא סי' רכ"ח שהשמיט זה ועיין בלחם משנה שם שדחק בזה אבל לעל"ד דהוקשה להרמב"ם והטור אמאי לא אמי זה בברייחא דאם היה חביב לו מותר כמו דאמי ואם בשביל כבודו מותר לכך ס"ל דדין זה לא שייך בשאם בני אדם שמחת בני אדם היא שבלבו אחאוה אחאוה לגמול אחד לחובבו וריעו בעוד שאינו מניע השבר לעלמו ואני נדמה לו בלבו שאף אם היה מניע עי"ז אינה השבר ואפילו לא היה מוכח מעשיית החבר והעוב לאהובו וכל הון ביתו בהבחה כזה יכוון לו לאך בעת שמניע הנאת לעשות חבר והדבר נוגע בגופו אז יחוש יותר לעשות עלמו ומוכח הטור מבעליו וזה בימאריי ביאור הכחוב אחות אחד חחדו ואוב אים רם שמחאוה לעשות רשר אף אחות כזב בבח מ"מ אוב הוא מאים כזב בפועל ומשומים הם בני עלי. אשר לבם נכון עליהם ואינו כזב והם מקיימים מה שכחוב בעת עניים כחשר אמר דוד המלך עליו השלום בדברי הימים ואני הכיחחי בעניי אשר לדעתי הוא שבור בעת עניו שאם יהי' לו יקר וגדולה יחגבר כל אלה להטעכות בגין בית המקדש וז"ם בחהלים נ"כ הלחמתי כי אדבר אני אביחי מאוד והיינו הלחמתי דברי שדברחי בהיות אני עניחי מאוד ונדרחי אז כאשר יהי' לי עושר ונכסים וקיימחי אף שאני אומרחי בחפזי כל האדם כוזב שדמיונו מכזב לו אבל אנכי לא חלקי אמרי אלהי היי אלם שמרי אלא היי דמיוני מכזיב לי מה שדברחי בעניי קיימחי וכמו כן היי בדורות החאורחים שהיה לבבם אלם מאחם בלא שום דמיון כזב כמו שולא ורב יהודא שאמר שאני שולא החביב לי' לרב יהודא דבלא"ה היי פותח בשבילו והיה זה בלא אלם כ"כ עד שהיה שדבר כאור מאוד לכך לא הוי גניבת דעת אבל בשאר כני האדם אף שהאורח חביב עליו ומלמה שהיה פותח בשבילו מ"מ כיון שעתה אין לו הפשר קרוב לומר שדמיונו כזב לו ואם היה לו הפשר לא היה פותח בשבילו ולכך לא אני הך דינא בשדיחתא שמדה זו אינה נוהגת בשאם בללות כני אדם לחבי נם הרמב"ם והשור לא השחיקו זה כלל"ד כמן בם"ד ודו"ק :

ברחום בד"ה מחוכת הכברי מידע יודעי כו' ותימה דס"ל לוקמי אף כשאין מכריזין ומחוכה לא לשדר ליה דלמא יקנה ממנו ישראל כי' ולפ"ד

לב אריה אריה יהודה ליב בן עקיבא הלוי עמוד מס 182 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ר"ל בפשוט לק"מ דכיון דהגמ' מבחי לה מסיק מדעתי' הא דמסיר לנטב דעת הטהי ס"ב תו מין לומר דישראל יקנה ממנו מצים דיסמיך על סחחך דזה לה הוי סימן כלל כיון דר"ל דישראל עשה החחך לנטב דעת הבוחי ביסבור שהיא כשרה וניטל גידה ורפוי, לעלמו וכה"נ כתבו התום' עלמה בדבור הממוך מצל"ב בשולח ירך לכבירו ע"י עכו"ם לה שייך זה לכך מבני גזרה שמא יתנה לו בפני ישראל ובזה לה שייך החשבת דשמא עשה הטהן בשביל נגיבו' דעת כמ"ם המחרש"ל ז"ל לקמן כיון דיפני ישראל בפחם ולה חם לימר שהיא טרפה סבור שהיא כשרה ולה יחום שעושה כן לנגיב דעתו דל"ב היא לימר בפירום שהיא כשרה כשחיטו עומד הישראל אצל הבהמה לה יקנה ישראל מחמת סי' החחך כיון דיל' דעשה החחך בשביל נגיבו' דעת ואמר לו ג"כ שהוא כשרה לי הניהל בתר מיסבא דרך בזרה שמא יתנה בפני ישראל לה היה יודע בפירום הכשרה היא ובזה לה יחום הישראל מלקוטי ממנו דלה יסיק מדעתי' דלהטעותו לחמר כן כיון דלחמר בפירום הכשרה היא כמ"ם התום' לקמן ע"ב מבל כשחיטו עומד אצל הבהמה לה יקנה ישראל ממנו מחמת סי' החחך כיון דיל' דעשה זה בשביל נגיבו' דעת ומכ"ש לפי מ"ש הסי"ז שהבחי לעיל דהחשבת בפני ישראל היא שהישראל יהיה יודע החשבת הכשרה היא מ"ם טפי זה לה שייך מחמת סי' החחך דיל' דהחחך הוא בשביל נגיבו' דעת משל"ב בשולח ירך לחבירו ע"י כותי ספיר יש לסמיך על סי' החחך כנלע"ד ודו"ק: ובד"ה טרפה הוי ואבי' ניהלי' כו' דלי סרי ליכא למימר שמא יקנה ממנו דיחום דלנגיב דעתו של עכו"ם חמר כן עכ"ד והא דחמרינן מציקרא נזרה שמא יחנו לו בפני ישראל ויקנה ממנו חף להך מבע"ח מיחר לנגיב דעת כבר חיקן זה מהרש"ל ז"ל שהבחי לעיל דהחם לה שייך לומר שעשה בשביל נגיבו' דעת הואיל שהחן לו בחחם ולה חמר לו שהיא כשרה ע"ש חבל בחמת היא דחוק מאוד ולדבריו יהיה סברה הפי' דהכין הסיכה ממש מדברי ר"ח לקמן דאוזל בתר מיכא דלה שייך לומר שיקנה ממנו רק כאומר בפירום דכשרה היא ואולם לעכ"ד נראה בכוונת התום' ע"פ מ"ש לקמן דיש לומר דהמיסר נגיבת דעת לה שייך חלה במיכר' חבל בשולח דורון חיני חסור ולפ"ז חף להך סניית הבבא חמרי' דגם בשולח דורון חסור מ"מ י"ל דישראל הרוחה זה לה יסיק מדעתי' כזה דשובה בשביל נגיבות דעת ולכך קחמר גמ' נזר' שמא יתנה לו בפני ישראל ויקנה ממנו חף להבע"ח זה ברי לנגיב דעת מ"מ ישראל הרוחה לה יסיק מדעתיה להטעותו עשה כן כדברי ר"ח ז"ל לקמן והיינו דסיבר הישראל כיון שהוא דורון למ"ל שיד לנמוב דעתו חבל במלחת השמואל דהי כמכירה כמ"ם הרמ"ם שפיר כתבו התום' דלי ברי ליכא למיחם שמא יקנה ממנו דיחום דלנגיב דעתו של עכו"ם חמר כן כדי להרחוק לו דטפי לי' כדמי שכירות המכיא ומ"ם ינם מה שחבב מהרש"ל ז"ל לישב כזה דברי התום' בכוחם מה טעמם מחה שכחבי כאן למ"ם לקמן לפיר"ח ע"ם ובלע"ד לישב בפשוט מחה דהנה בלע"ה לריך להבין במ"ם התוספ' כאן דלמה להכי לריקבד משום דחמר לעכו"ם שחשב הוא ולריכא למינזר שמא יתנה לו בפני ישראל והא להך מבע"ח דחשור לנמוב דעת חו לה חמרינן כלל כך נזרה שמא יתנה לו בפני ישראל וכמו דלא חמרינן כך נזרה לביטול קמא שיין בחים, לקמן ובל"מ שם • לכך נלע"ד דהתום' ס"ל דלהך דבע"ח לה חמרינן כך נזרה היינו משום דבמתני' מיירי שבולח לו בחחם ואינו חומר לו בפירום דכשרה היא ולהכי ס"ל להך מיבע"ח דלה נזרינן דשמא יתנה לו בפני ישראל ולהך ס"ל לה נזרינן דשמא יתנה לו בפני ישראל ולה יהיה כן לה יקנה הישראל ממנו כיון דחינו שוחט בפירום מהמוכר דכשרה היא ובזה לה נזרינן דשמא יתנה לו בפני ישראל ויחמר לו בפירום דכשרה היא למה יעשה כן כיון דהוי דורון בעלמא כמ"ל ומין לנו לחוש לזה מבל במלחת השמואל דחמר לו בפירום דכשרה היא שפיר הוי חשבת קרובה דשמא יתנה לו בפני ישראל ויחמר לו דכשרה היא להשבית מקחו כיון דהוי כמכירה ויקנה ממנו הישראל כיון דשומע בפירום מהמוחן דכשרה היא ולכך לה שני להו בתירוץ ר"ת לקמן היא שמואל שבלעה נחן לו דלכחי מיכא למנזר שמא בפשט מחרת יעשה נ"ב הכי ויהיה בפני ישראל בדרך כל נזרות שבחלמוד מבל לר"ת ז"ל דלא מפלינ בלל בין שולח דורון למכירה והך דשמא יתנו לו בפני ישראל מוקי לה דחמר לו בפירום דכשרה היא ולכך חיישינן דיקנה ישראל ממנו דלא יסיק מדעתי' להטעותו חומר כן כיון דחמר בפירום דכשרה היא ומ"ב הו ל"ל בהירוץ התוספ' דהא במלחת השמואל ג"כ שייך הך חשבת דיקנה הישראל כיון דחמר בפירום דכשרה היא מלא לעומת זה בלע"ה לה קשה קושית התום' דחמר בפירום דכיון דלהך מבע"ח דנזרה שמא יתנו לו בפני ישראל ויחמר לו בפירום דכשרה היא ומ"ב הך מבע"ח משום דנניב לי' ל"ל בפשוט דמוכיח בפירום דכשרה היא שמואל דלמשר נתן לו דחין לומר דלחיקבד משום דיקנה ישראל ממנו דיל' דיודע היא שמואל דבלעה נתן לו וזה לה חיישינן דבפשט מחרת יתן לו בפני ישראל דלהך מבע"ח לה נזרינן בלל הך נזרה ולכך מבחי ס"מ מהני למיחני דגם בחחיכה מותר שלה בפני ישראל ולהכי חוברת לחוקמי משום נגיבות דעת ועיין בל"מ שם ומ"ב גם במלחת השמואל דהי בלעה ע"ב הא ד

ובפרש" הן הנה דברי המגיד כפ"ח מהלכות מאכלות אסורות שכתב על דברי הרמב"ם דמשמע מדבריו דאפילו אם נתן מדם ירך לעכו"ם בפני ישראל לא יתננה לו כשהיא מחוברת דהיינו אם לוקח עכו"ם שהיא כשרה ולוקח ממנו ואין יהודי מהמוכר עמה כן לנגיחות דעת הרמב"ם שנוטל מכל כשאינו אומר לו שהיא כשרה ליכא חשש דהא שוה ישראל לא יקנה ממנו כמ"ש רבינו דכיון מוחר למכור נבלות ומרפות לכותי כו' והש"ג בסי' ס"ה שם כ' עליו וז"ל ולא ס"ל דיקור חי סי' דמ"ל הא יקנה ממנו מכח הסי' ע"ש ובכמה מין טרף לזה לפף דיקור חי סימן תפ"ה לא יקנה ישראל ממנו דיחוש שלוי עשה כן לנוטל דעת הכותי דבכה"ג מין לאסור דקא מפני מפני לכך כתב הרמ"א דוקא אם אומר שהיא כשרה כפירוש דלו אסור לנוטל דעת וזה פשוט . וכזה מיושבים דברי הפרישה שהביא הש"ך שם שפי' כדברי הרמב"ם דלכך מותר אצל בפני ישראל דאין לחוש שישראל יסמוך על החתך לקנות ממנו דהא יחשוש שמא הנכרי עשה החתך והש"ך כתם עליו דדבריו תמוהים דהא ממרינן בגמרא חתיכה דנכרי מידע ידיעי ע"ג ולפ"ש יפה כיון הפרישה דלרב אסי שהוא בתרא ס"ב לא ממרינן סך שברת דחתיכה דנכרי מידע ידיעי וכמ"ש לכך רמזי לפסוק כן . והא לא קשיא על הרי"ף שכתב לרב אסי דחנא דמתני' פליג על הברייתא ועכ"ל דלא ס"ל כשיטת קמא דחתיכה דכיתי מידע ידיעי וכמ"ש ומ"ש על מה שכתבו רבותינו שלוח יבך לחבירו ע"י עכו"ם מחמת החשיכה דעכו"ם מידע ידיע הא לרב אסי שהוא בתרא ס"ב לא ממרינן סך שברת . די"ל כיון דלרב אסי לריכין לומר דמתני' פליג על הברייתא אבל אם ממרינן סך שברת דחתיכה דנכרי מידע ידיע וכתבי ורבינו ז"ל דמתני' פליג על הברייתא רמי לפסוק שפי כותיה דעכו"ם מידע ידיע הא לרב אסי שהוא בתרא ס"ב לא ממרינן סך שברת . די"ל כיון דלרב אסי לריכין לומר דמתני' פליג על הברייתא אבל אם ממרינן סך שברת דחתיכה דנכרי מידע ידיע וכתבי ורבינו ז"ל דמתני' פליג על הברייתא ועכ"ל דלא ס"ל כשיטת קמא דחתיכה דכיתי מידע ידיעי וכמ"ש ומ"ש על מה שכתבו רבותינו שלוח יבך לחבירו ע"י עכו"ם מחמת החשיכה דעכו"ם מידע ידיע הא לרב אסי שהוא בתרא ס"ב לא ממרינן סך שברת . די"ל כיון דלרב אסי לריכין לומר דמתני' פליג על הברייתא

ליפורניים לגורך עבילה הוי מלאכה בלא"ג גם שיטת רש"י הנס שם"ל לפי פשוטו דתיקון מלוה לא חשוב בלא"ג מ"מ הרי כ' התוס' רבא בחו"מ כי' ס"מ דדעת רש"י דגעילת ליפורניים הוי מלאכה בלא"ג גם ביתרו דדעת הרמב"ן מבואר דהוי בלא"ג וכתו שכ' שם בספרו הגדול ומה שהביא רש"י הסדרי טהרה בפי' קל"ח מרע"ב בכורות דכ' בשם רמב"ן דמריעת נוטה לגורך שחיטה כיון"ם הוי מלאכה שאצל"ג ל"ל דהתם כיון שחינו לגורך האור חלא לגורך שחיטה הוי מחצל"ג ומה שכ' הסדרי טהרה שהבית ב"ב חינו ליפות הנוף רק לגורך עבילה לפי"ד חינו דהא עיקר החילה חלי' כמה שמקפיד עליו ועיקר הקפדה חלו כמה שהוא מקפיד עליו משום מיפות ומחוסר יפוי הנוף ולכן נוהה תחת הליפרניים חוץ משום שמקפיד עליו משום מיפות וזה כדור . עם רחיתי בפ' כסף ינחר שכ' הנס דעת ר"ח שהביחו הסדרי קבלה דגעילת ליפורין הוי מחצל"ג דחל"ם קשה הא חיכו פ' כר"ם בחחצל"ג ופ' כר"ח דחוטל ליפורניו זו כזו חייב חלח פ"ב דס"ל כרחב"ן ונס דעת הריב"ם כן וכחו שכ' המג"א בשמו . ומשחה חכי חומר בחחצ"ם חם חפשר בניקור חו בגעילה כיד לחם חבנים עלמינו להחיר חמירה נגד הרחב"ן ורש"י והריב"ם ור"ח דס"ל דגעילה הוי מלאכה שאצל"ג חיכו חלוק מדחוריי' נס נגד הרחב"ם ומחבר דמלאכה שאצל"ג חייב חלו חי חפשר בניקור חו בגעילה כיד כחב"ק דחמ"ח . חז לפל"ד נס ע"י כלי חי חפשר להחיר ע"י נכרי דכיון דחי חפשר בצינן חחר הוי כבשר מלוח כחלוח וכחו שאסרנו לפיל הוי מלאכה שאצל"ג משום חיקון מלוח ואיך נחירנו על ידי חמירה לנכרי . לכן נלע"ד שחינו כדחי נרחה לפל"ד לפסקים עם כחו"ח לנקר כליפורניים נגם כי נס הח"ל מפקים כן ונס הס"ח כ' דחחחן דמורי כן לח מחפקים . וזו הדרך נרחה לנו עכ"ל לד היחר ברור . וכבר כחחת כי לריכי חנו למוש לדעת הרחב"ד ג"כ שבניח בשר בשאו דבליפורן נופף הוי חלילה משום דפתידו להבשל . חבל נרחה לפל"ד בניון דידן נס הרחב"ד מודה שחינו חוזק לעיקר טעמח דרחב"ד כי' משום דכל שעומד לחחוך כמחוך דמי וכמבואר בפ"י ממקואות גבי יחות הכלים . ובבה לפי מה שכ' הפעפ"מ בפ"ד מהל' גירושין ופ"ח בנחון ז"ל בס' מחם סופר סי' קל"ם דבך דיעת מלי בבך דד"ם דס"ל כל העומד לזרוק מ"ל י"ל דבשבת כיון שחסור לנעול בליפורניים לח חיקרי עומד לבך דמבוכה מחמת חיסור הרי מיבעי וכחן שכ' חוס' חולין פ' בה"ב בכמה כו' בניון דחסור לזקוק בדם משום דהוי מחוסר זמן כו' עי"ם ובעין שחולק בס' חתם סופר בכ"ל וכיון שנסתלק טעם הרחב"ד הדרי להל"ל דיקר בליפורניים בנלע"ד :

תשובה כ"ב

נסתפקתי בדין חיסור גניבת דעת חם יש בו חיסור מדחוריי' חו לא חלח הוי חלח מדרבנן וכעניי לח מלחתי בזה בפוסקים . ונרחה לפל"ד להוכיח שיש בו חיסור דחוריי' דהנה בחולין ל"ד חתו' ד"ה מרפש הוי כו' הקשה הרמב"ן לפ"ם לדייק משום גניבת דעת חיקשי שחולל שמח משום גזירה דשמח יחינו לו נפלי ישרחל ותירלו דחי ליכח גניבת דעת גם נזירה לח שייך דישרחל לח יקנה ממנו דשמח לנמוך דעת חמר פ"ם ועי' כרשב"ח וכרח"ם דכחבו דשיקר חפם שחשמו שיקנה ישרחל ממנו סיינו ישרחלים כשרים דהקנחת לכשיבי לח עבדי' והנה ס"ה בפ"ח מהל' חישות הביח רחי לדברי הרמב"ם דפטור הכח על הפנוי' חייב מלקות וש"ם חיסור דחוריי' דמל"ה הלין חמרי' כל הפ"ם חזקה חין חדם עושה כפילתו בפילת זנות ושמכי' על חזקה זו ס"ח דחיסור בפילת זנות דחוריי' סיח דחי לח כי' חלח מדרבנן חין זה חזקה טובה דהרי לחו כולי עלמח חייבי חיסור דרבנן פ"ם ונפ"ח חי יימח דחיסור גניבת דעת חינו חלח מדרבנן חבחי חיקשי למה חקשי דחחוכה לח יהח לנברי משום גזירה דשמח יחינו לו נפלי ישרחל דברי לח יקח סוס ישרחל ממנו דשמח לנמוך דעת חומר כן ולי משום חיסור גניבת דעת הרי חינו חלח מדרבנן ולחו כולי עלמח זכרי כי' ולפ"ז חפשר לחכול חחיכה זו דשמח עכר המכלה על חיסור דרבנן ולי דיחוק נקלי דעת הרי חקנחת לרש"י לח עבדי' חלח פ"ב חוכח חוה דפטיעה לן לחיסור גניבת דעת דחוריי' ול"ם :

ודחי נרחה כזה ליישב שיטת רש"י דפ' על הח דחפקי' כהח דחכריזן נפל בארח נברי חילח דפריך והח קחפשינן להו ובבי חינהו דקחפשנו לנפשייהו ופירש"י דהח דחמרי' לעיל חפני שחפשנו חפני שחוכר לו כחזקת שחושב וכן הפותח חביות כו'

דחמר לו בפשיטך חני פיחח דודחי נוהג דעתו פ"כ . והקשו עליו התוס' ורא"ם דהח בברייתח חלח ל"כ הודיעו קחני למשמע חפ' בפחח חפור ושוב דחי פריך חרי דפחח לי' לגזולח דהח ודחי חלח הי' חפשיעא ר"י כו' עיי"ם :

ונראה לפל"ד לחדש דהח חם פריך נניחת דעת בפחח חלי' לי נניחות דעת חפור חדחוריי' חי חדרבנן דהח בפחח חיכח לספוקי חי חחשב לגניחת דעת חו לח ולח הוי רק ספק ומחילה חם חיסור גניחת דעת דחוריי' ממילה הוי ספקא לחוריי' וקיי"ל דם' לחומרח חדרבנן לכולי עלמח . חבל חי חיסיר גניחת דעת לח הוי חלח חדרבנן לח הוי בפחח חלח ספיקא דרבנן וחזי' לקולח וכבה זה רבר פשוט לריבח לשימר בבברי גניחת דעת חפור חדחוריי' חלח חי ממלי' גזל בברי חפור חדחוריי' חבל חי ניחח לגזל בברי לח הוי חלח חדרבנן פשיטח דגניחת דעת לח חפור חנזילת ממונו והבה הפ"ך בח"מ בפ' סמ"ע סק"כ חביח בפח רש"י דגזל בברי חינו חלח חדרבנן ולפ"ז פשיטח דנס גניחת דעת דבברי נ"כ לח הוי חלח חדרבנן ולפ"ז ל"ם דעת רש"י לפיטחו דלבך כחב רש"י בפחח חופר סיינו דוקח בגניחת דעת דבברי ובחו בחביות עדפות וכן הח דכ' רש"י דלח יפחח חביות חבחוה לחחוני מיירי נ"כ בבברי ובזה חינו חפור חלח כחומר בפירש דסיק בשיר ונס חומר דבפפיקו הוח פותח חבל בפחחת חופר בפירש דלח הוי חפור חלח חדרבנן ולפ"ז פשיטח דנס גניחת דעת דבברי נ"כ לח הוי חלח חדרבנן ולפ"ז ל"ם דעת רש"י לפיטחו דלבך כחב רש"י בפחח חפור

והקשה החכם קארו[23] על הר"ן שממה שכתב שאין צריך ישראל להראותה לבקי משמע שיש בקי לפנינו ואפ"ה אינו חייב להראותה לו, והרי במי ששחט לפנינו ולא ידענו אם הוא מומחה דמייתי ראיה מיניה דווקא כי ליתיה קמן אנו סומכין דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, אבל אי איתיה קמן צריכין אנו למבדקיה. ומלבד זה קשה לי ג"כ על דבריו, איך רצה להוכיח שמי שנוקר בשר ואין אנו יודעין אם הוא בקי שסומכין על ניקורו מהא דשולח ירך לחברו התוכה צריך ליטול ממנה גיד הנשה, דדלמא שאני הכא שלא ראה מי ניקרה ויש לו לסמוך שאם הוא אינו בקי נתנה לבקי לנקרה, וגבי שחיטה נמי היכא שראינו ששחט מי שאינו ידוע לנו למומחה כי איתיה קמן צריכי' אנו לבודקו, אבל אם בהמה או עוף שחוטי' יוצאין מתחת ידי ישראל שאינו ידוע למומחה וכי תיסק אדעתין שצריכי' אנו לשאול מי שחטם לו, ודאי מסתמא יש לנו לומ' שנתנם לבקי לשחוט אם הוא אינו בקי, דאל"ה לא יוכל אדם לאכול בשר ממין שאינו נמכר במקולין בבית חבירו שאינו מוחזק למומחה אם לא ידענו מי שחטו.

ולפי מה שכתב הקארו שכתבו הרא"ש והרשב"א דברי הראב"ד דמיירי באין שם בקי להראותה לו ניחא הכל, דמדקתני בבריית' סתמא חתוכה צריך ליטול ממנה גיד הנשה, משמע דמיירי בכל גוונא אע"פ שאין שם בקי ידוע, ושמעי' מיהא שיכול מי שנשתלחה לו לסמוך שמי שניקרה הוא בקי אע"פ שאין שם מי שמוחזק בכך כיון שא"א לברר הדבר.

הא דאמרי' אל יסרהב בחבירו לסעוד אצלו ויודע שאינו סועד, ג"ל דהיינו דווקא כשאין רצונו שיסעוד אצלו ואילו היה סבור שיסעוד אצלו לא היה אומ' לו כן, אבל אם היה חפץ שיסעוד אצלו אע"פ שיודע שאינו סועד לא מקרי גניבת דעת. וכן גבי תקרובת אם היה חפץ שיקבל התקרובת אע"פ שיודע שאינו מקבל אין בזה משום גניבת דעת. ולפי זה אפשר לומר דמה שאמרו לא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן ולא אמרו סוך שמן סתם אפי' מפך מלא היינו משום דאין צריך לסיכה אלא שמן מעט ואורחא דמלתא דלא קפדי אנשי בהכי, ולהכי אע"פ שיודע בו שאינו סך לא היה בזה משום גניבת דעת כיון שאם היה סך לא היה מקפיד עליו, אבל כשאומר לו סוך שמן מפך ריקן אם היה מקבל עליו לסוך היה קשה בעיניו שהיה בוש ממנו כיון שאין בו שמן ולזה יש בו משום גניבת דעת.

בילקוט פרשת שופטים: "תניא ר' שמעון אומ' אפי' נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור, ומנלן, אמ' קרא וארב לו עד שיתכוין לו, ורבנן האי וארב לו מאי עבדי ליה, אמרי דבי ר' ינאי פרט לזורק אבן לגו, היכי דמי אילימא דאיכא

23 סי' סו.

מהרי"ק קנ"ס

ע"ב בד"ה אמר אביי אין כו' ומיהו לההוא שנויא כו' גזרה שמא יתנגה כו' עכ"ל וכן לשנויא דלעיל משום דגניב ליה דעתיה יש להקשות כן (ר) וחדא מינייהו נקט ע) וק"ל.

דובר משרים

(ר) **האליה רבה** כתב דלהאי שינויא דלעיל משום דגניב ליה דעתיה לק"מ, דהגמ' פריך והא קמטעי להו ומשני אינהו הוא כו' ופרש"י דלא משיילי אי טריפה אי כשרה, והא דקתני לעיל מפני שמטעהו במוכר לו בחזקת שחוטה כו', וקשה הא רש"י לעיל (בע"א) בד"ה אין מוכרין כו' כתב בסתם, וצ"ל דסתם דלעיל הוא כמפרש כי מיירי במקום שאין מכריזין המיצעתא אליבא דר"א, וא"כ מהיכי תיתי ישאל אי טריפה אי כשרה שהרי לא אסיק אדעתיה שיש טריפה, וכן לאביי ורבא במקום שמכריזין ולא הכריזו, ולכן פרש"י בחזקת שחוטה, אבל כשמכריזין ודאי ה"ל לשאול ואיהו מטעי אנפשייהו.

ובהיות כן נ"ל דל"ק שינויא משום גנ"ד דקאי על מתני' דאין מכריזין, אבל הברייתא דמתיר בחתיכה מוקי כרבא במקום שמכריזין והכריזו ולא הוי גנ"ד דאיהו מטעי אנפשייהו.

קובץ על י"ד

חידש לן ר"ת הלא גם ר"י ע"כ ס"ל דמיירי בחזקת שחוטה דאל"ה אנהו דמטעי, וצ"ל דר"ת חידש לטעם השני דימכור לישראל, ולשיטת הר"י מיירי אפילו בסתם כדברי מהרש"א, ולשיטת ר"ת דוקא בחזקת שחוטה אבל בסתם ישראל יודע מטריפה ולא ס"ל מדלא אמר שטריפה הוא יסבור שכשר ומוכח כדעת מהרש"א, עכ"ל.

הלב אריה כתב על קושית רבינו לחלק דהכא הוי מתנה לא יתלה הישראל בגניבת דעת, משא"כ לקמן איירי במכר כמ"ש הרא"ש שפיר יתלה בגניבת דעת, עכת"ד.

הבאר יצחק כתב דזה נגד הסברא דודאי לקמן מחלקים התוספות שפיר דדוקא במכר שייך גנ"ד ולא במתנה היינו דשם נחתינן לענין עיקר הדין ודאי יש טעם בדבר דבמכר הוי בגדר אונאה שמטעה את העכו"ם שנותן לו כשרה דשוה יותר מטריפה, וע"כ יש איסור בדבר, משא"כ במתנה ליכא אונאה בשיווי החפץ כיון דלא חייב כלום להעכו"ם אין נ"מ בדמי שויה, אבל כאן דנחתינן לענין לתלות בכוונת ישראל גם במתנה י"ל דרוצה להראות לעכו"ם דבעין יפה נותן לו כ"כ עד דגם מה שראויה לאכול לעצמו שהוא כבר מנוקר בכ"ז יתננה לו ואין חילוק בין מתנה למכר.

ובעיקר קושית מהרש"א כתב ליישב עפמ"ש הט"ז (סימן ס"ה ס"ק ה) על הא דאמרינן ואיב"א במקום שאין מכריזין גזירה שמא יתנה לו בפני ישראל, דחיישינן שישראל יודע האמת שבהמה זו כשרה ויקנה מהעכו"ם יעויי"ש.

א"כ לק"מ קושית מהרש"א דלעיל כיון דיודע האמת שהיא כשרה שפיר חיישינן מה"ט דיאכלן עם הגיד דיסבור שניקר כבר כיון שהיא חתיכה, ואין לומר דיתלה בגניבות דעת דהא לענין חשש טריפה הרי ידע דבא מכשרה דלענין ניקר הגיד הרי יש לו אומדנא דהא רואה שהיא חתוכה כדרך מנוקרת וליכא מידי דמעכב על ידו שלא לאכלה אבל כאן שבאמת היא טריפה רק הישראל א"ל שהיא כשרה שפיר אמרינן דיתלה דלגניבת דעתו א"ל כן, שוב מצאתי בראש יוסף שכתב כן בקצרה.

ע) ז"ל הצל"ח ונקדים מתחלה פירושא חדתא ארישא דשמעתין דמשני ג' שינויא ואומר אני שיש לפנינו ג' ענינים:

(א) מקום שמכריזין והיום לא הכריזו שאז היהודי רגיל בכל עת ובכל יום לקנות בשר מן הנכרי כל זמן שלא הכריזו וגם היום כיון שלא הכריזו עתיד הישראל לקנות מנכרי.

(ב) מקום שאין מכריזין כלל שאז אין הישראל רגיל לקנות בשום פעם מן הנכרי והנכרי יודע זה שאין הישראל קונה ממנו בשום פעם כלל ואין הנכרי מצפה כלל למכור לישראל.

(ג) מקום שמכריזין וגם היום הכריזו והנה הכרוז הוא נפל בישראל לבני חילא ולא מכריזין נפל טריפות כדמסיק בסוף שמעתין, וא"כ הנכרי אינו יודע כלל שיש טריפות היום אלא שסובר שהכרוז הוא שיש היום בשר הרבה שאפילו לבני חילא נפל בישראל, וא"כ סבר הנכרי שהישראל גם היום יקנה ממנו כיון שהוא מקום שמכריזין רגיל הישראל בכל יום לקנות מהנכרי.

וגם עוד הקדמה אחת אציע שבגיד לא שייך גניבת דעת שמה איכפת ליה לנכרי אם הגיד בתוכו או לא, ומה שפירש רש"י שיש בזה גניבת דעת היינו שהנכרי סובר שהישראל נתן לו מה שכבר הכין לגמרי לצורך עצמו ונטל הגיד וסובר הנכרי שע"י זה יהיה קפיצי זביני ישראלים לקנות בשר זה שכבר הוא מוכן ואין צריך שוב לטרוח ליטול הגיד וזה שייך רק במקום שהישראל רגיל לקנות בשר מנכרי אבל במקום שאין מכריזין שאין הישראל רגיל לקנות מנכרי, א"כ אין הנכרי מצפה למכור לישראל לא שייך בגיד גניבת דעת כלל ואינו דומה למוכר טרפות בחזקת כשרה שאף לנכרי ניחא בכשרה יותר שהיא בהמה בריאה יותר מטרפה

ואלו הם השלשה תירוצים בגמרא על הסדר, התירוץ הראשון במקום שמכריזין ופירוש הדבר שהיום לא הכריזו וכמ"ש כל המפרשים, וא"כ גם היום הישראל קונה מהנכרי ולכך חתוכה אסור דאתי למזבן לישראל ושלימה מותר דאין לחוש דחתך ומזבן שהרי חתוכה דנכרי ידיעי.

התירוץ השני במקום שאין מכריזין ושמא יתננו בפני ישראל ואף שאף לפי סברא זו עכ"פ ג"ד אסור, דאל"כ לא יסמוך הישראל על מה שלא אמר לו שהיא טריפה דמשום שרוצה לגנוב דעתו לא אמר לו וכמו שכתבו התוספות מ"מ הוצרך לשמא יתנה דמשום ג"ד בגיד ליכא כלל, שהרי מקום שאין מכריזין הוא ואין הישראל רגיל לקנות מהנכרי.

תירוץ השלישי מיירי במקום שמכריזין והיום הכריזו שאז ליכא חשש דאתי לזבוני לישראל שהרי היום הכריזו אלא כיון

גניבת דעת ע"ש והיינו משום דהכא אפשר לפרושי גזירה שמא יתננה לו בפני ישראל אחר שאינו אומר בפירוש שהיא מנוקרת אלא דנותן לו בסתם וישראל הרואה שנותן הטבח לעובד כוכבים בפניו ואינו חש לומר שהיא טריפה סבור דודאי היא כשרה כנראה מפרש"י לקמן (ק) והשתא אף אם היה מותר לגנוב דעתו של עובד כוכבים לא יחוש הישראל דלגנוב דעת העובד כוכבים עושה כן כיון דאינו אומר לו כלום אלא נותן לו בסתם אבל לקמן לפר"ת שפירש דהך גזרה דשמא יתננה לו בפני ישראל נמי מיירי באומר בפירוש שהיא מנוקרת וע"כ אית לן למימר דלא אסיק אדעתיה שלהטעותו א"ל כן וא"כ בהך דשמואל אידחי תירוצם שכתבו הכא ולכך הוצרכו שם לתרץ בדרך אחרת דיודע היה שמואל שבצנעה כו' ס) ודו"ק.

דובר משרים

ליכא למיחש שמא יקנה ממנו ישראל הלא ע"כ לפי תי' כשני דקאמר ומיבעיא לימא בפקוח שאין מכריזין גזירה כו' ע"כ דס"ל דמותר לגנוב דעת עכו"ס, דרק עכשיו בתי' הב' קאמר משום דאסור לגנוב דעת עכו"ס, וכיון שכן גם עכשיו דשמא יהנו כו' לא שייך לפי תי' האומ' דמיום ישראל הרואה הכותן רואה לגנוב דעתו.

ג) לשמואי כתבו התוס' לקמן (צע"ב) ד"ה לימר מצינו כו' דלפ"ז אם מותר לגנוב דעת עכו"ס מ"מ לא אסיק ישראל אדעתיה לומר כן, לשמואי חזרו אם ממ"ש כאן.

וכ"ז כתב דהכא אזלי התוס' דנפתח שייך גזירה שמא יהנו בפני ישראל וא"כ ודאי לא אמרינן דהישראל יעלה על דעתו דהכותן רואה לגנוב דעתו דהא לא אמר כלום הישראל לנכרי, ואם היה רואה לגנוב דעתו היה ירוץ לומר לו בפירוש וא"כ אפיר מיכא מששא דשמא יקנה ישראל ממנו.

אבל לקמן לשיטת ר"ת דגם מתני' חיירי שאמר לו בפירוש שהיא מנוקרת וא"כ ה"ל ודאי אם היה רואה לגנוב דעת עכו"ס יעלה זה על דעת ישראל שעשה כן כדי שיגנוב דעתו, וע"כ כתבו דהתם גם אם אמר בפי' לא תהנין שהישראל יעלה על דעתו כו' וא"כ ע"כ דשמואל דחיירי ג"כ שאמר בפי' ניחא לתרץ בענין אחר.

(ק) **ע"ב,** ד"ה גזירה שמא יתננה כו'.

קובץ על י"ד

ס) הפלגת יעקב כתב לפרש דברי רבינו וז"ל כוונתו דיש מקום לומר שהיפוך דהך גזירה היא שמתם ואפ"ה יש לחוש אף אם מותר לגנוב דעת הנכרי אלא שהרואה יחשוב שמתכוון לגנוב דעת אפי' אם היה מתכוון לגנ"ד היה לומר בפירוש כשרה היא לגנ"ד וע"כ שלא מתכוון כלל לגנוב דעתו, לפ"ז אף דשמואל אמר בפירוש שהוא שחטה לכך אי מותר לגנ"ד לא שייך שיתננה בפני ישראל דישראל לא יקנה דיחשוב דלגנ"ד קאמר כן כיון שאומר בפירוש.

ולפ"ז לפי מה שכתבתי ר"ת לקמן דכל גניבת דעת לא שייך אלא רק בפירש נמי לא שייך שמא יתננה לו בפני ישראל אחר רק בשאמר בפי' ה"ל כמו שהוא מנוקרת קאמ' לעניל דלפיכך קאמר בפירוש ומותר לגנוב דעת עכו"ם מיירי דישראל הרואה יקנה מהתם, ה"ל הך התוספות כאן לדוחקא והיכי לדחוק לקמן דיחוש שמואל דנתננה עכשו כן, עכ"ל.

וז"ל הלכות עולם ונשוט ההכא אפשר לפרושי, פי' לפי תירוצם של התוספות דלי שרי לגנוב דעתו של עכו"ס ליכא למיחש שמא יקנה ממנו ישראל כו', וה"ה נמי ונשוי נגועת ולי"ל נמקום שאין מכריזין גזירה שמא יתננו לו בפני ישראל ומשום דלפי תירוץ זה ליכא למיחש לגניבת דעת של עכו"ם להא לפי הסיבעיות קאמר ונשוט דגניב ליה דעתו, ע"כ כתב ונשוט דהכא אפשר לפרושי כו' והשתא כו' לא יחוש כו' עשה כן כו' נמתם אבל כשאומר יחוש שלגנוב דעתו של עכו"ם קאמר כן, עכ"ל.

וז"ל ערכי עלי יעויין ומהרש"ל הכא כתב לאפשר כו'. ור"ל די"ל פשט התוספות כמו שכתב הט"ז (סימן ס"נ) דישראל יודע שהיכל כשרה, קאמר לכאורה נמוכ כדעת הט"ז דלא כהמהרש"ל, ועוקם נתרץ הרי"ף דנקט שני תירוצים ומ"מ והוא דלא כהני רבנן, ורב אסי לשיטת ר"י (וקושיא זו מקשה הרשב"ם) ול"ל לתרץ דהכא הרשב"ם הקשה על תי' גזירה שמא כו', ל"כ נטלה התקנה של הכרזה דעדיין יש במניעות שיקנה ישראל, ואין מוכרין לו בגילות וטרי', ותירץ נמוכ דאין מוכרין אלא כמפרש טריפה ומקשה גזירה, ואי משלא להו הייני כפרסמיה להכריז, אבל בנגעה ליה לן נה.

ומ"כ לפ"ז י"ל דר"ף פוסק כרב אסי, וס"ל דגרייתא מיירי הולך ומוכתין, דומכיתין מיירי מגיד כשר וגרייתא מיירי מגיד טריפה, ונל"פ ל"ד לפרוש הטרפה ואין ישראל קונה, ואין להקשות דלמה נקט הגרייתא בישראל כשרה ונכרי טריפה לשמועינן כשרה נכרי דלא ומהו רמזתא טפי כמ"ש הרשב"ם מומכיתי, ה"ק והוי לפני דלפני, י"ל דשמועינן דימו של הרמ"ד דסומך על הניקור ואין לריך נקי, ואי משמעינן נכרי ה"א דטעמא משום גניבת דעת ולא משום גזירה ולא הוי ידעינן דימו של הרמב"ן ונס קוס' הרשב"ם על רבא מע"ז מתורן דרי"ף פסק כרב אסי, והא דנקט הרי"ף נע"ז דימו דרבא ניי"כ שנפל על ההטין, י"ל דהרי"ף נקט ב"ש לדיוק נסתם יינם דהוי מדרבנן, ולא גזרינן לטו נפני ישראל, דהוי גזירה לגזירה, ומשי"כ בע"ז דהוי לאוריימא.

ויעויין בירמת הרי"ף (דף ס"ד) תני' אין מוכרין בית מכירה על התוספות דלמה לא תירץ לעיל דרב אסי דגרייתא היינו משום כש"ל, כו'.

ומנם מוכח כהמהרש"ל ומתוספות ד"ה לימר אביי כו' (בדף ל"ד ע"ב) דהניחו ור"ת פי' המלשיתא, ולכאורה יש להבין מאי

ח"א דף צד ע"א **תרנגולת** טריפה הואי כו'. ואפי' דטעות כגעני היה שרי היינו באינו משקר לו בדיבורו אבל הכא שמכר לו בתורת שחוטה כמ"ש רש"י לקמן אסור וע"ש בתוספות וק"ל.

אנפקא חייא משמע כו'. ק"ק דעיקר התירוץ שעבר על דבריו חסר מן הספר דהא דאנפקא חייא משמע נמי היה ידע דאל"כ ליתי ביה גניבת דעת ויש ליישב (א) צ).

חכיות המכורות כו'. עיין פרש"י ולולי פירושו נראה לכאורה דלאו משום הפסד שתהיה חסרה גגעו בה אלא כיון שמכרה כבר לחנוני אסור לו ליטול ממנה בלי רשות החנוני וכשהוא פותחם כאילו הוא רוצה לטעום כולם בשבילו לראות החזק והטוב בהם הרי הוא גונב דעתו אלא א"כ הודיעו לאורח שמכרם ולכבדו נגד הבריות עושה כן ואפשר לומר דאי משום כבודו בלא הודיעו נמי שרי כדקתני גבי פך ריקן וק"ל.

מפני שמטעהו כו'. ק"ק דהיאך מטעהו וגונב דעתו דהא לשתותו שם מביאו בבית האבל לנחמו ביין ואפשר שהיה דרכם שכ"א מביא שם ולא היו שותין מכולן והיה זה יכול להשמט עם לגין שלו שלא יהיו שותין ממנו ובהכי ניחא בלגין המתקשקש משמע שהוא נראה חסר ע"י קשקוש מאי מטעהו שיך בו אבל כיון שלא שתו את כולן בחזרתו יראה לגין המתקשקש ומטעהו שאבל יסבור ששתו ממנו עד שנעשה ריקן ואשמועי' דאעפ"כ לכבדו בחבר עיר שרי (ב) וק"ל.

לא ימכור לחברו סנדל כו'. ק"ק הכא במכירה מאי קמ"ל הא ודאי אגנאה היא כיון דמתה אין עורה חוק כשל בריאה שחוטה וי"ל דמידי כגון שהוא מכר לו אותן בזול כמו של מתה אלא כדי להחזיק לו טובה בעלמא א"ל שהרא חיה שחוטה דהשתא לא הוה אלא גניבות דעת ובההיא דלא ישגר לו חבית יין ושמן צף כו' מתוקמא במתנה דאי במכירת שמן האיך הטעהו ושלח לו יין כיון דאיכא למיקם עליה (ג) וק"ל.

דף צה תד"ה ובנמצא חלך אחר הרוב כו' משום דמקולין הוו להו קבוע ע"כ ומעיקרא הוה סברי דמקולין

דובר משרים

(ב) ז"ל הוראת שעה ומסתמא כוונתו כשנדקדק עוד על הדברי רבינו אנפקא מ"ל למסקוי ומסקוי' ממש מזיגת מה גניבת דעת יש בדבר לף שהכותי סבר דיין הוא מה בכך הכותי הטעה לה עלמו הוראל דהכמעט לא לחוש כלום מי ייחר להכמעיתו נהכון.

בשלמא לפני דאמר תרגול' עריפה כמר דשחוטה ויהא דהכמעי' גוד דשה הכותי היזיל ואמר בפירוש הכותי דהשוחט היה והכותי סבר שכן הוא אבל נרבה מה גניבת דעת יש השתא לא היה בדעתו להטעותו היזיל ולא אמר בפירוש ולא דמי לכל הני המזכירים בש"ס אל יכרכב כו'.

לף י"ל הואיל המזיגן דעבר הכמעי' לדברי שמואל אמר לו בפירוש למסקוי אנפקא חיי משמע והוא ידע מזה והוא הסקוי' מזיגת בודאי לגוד דעתו והכוין דהוא סבר דהכותי יסבור שכיון חי הוא נמלא דעיקר הוכחת הש"ס דהיה גניב דעת מדאמר ליה שמואל בפירוש למסקוי אנפקא חייא ועי"ז מתרץ אנפקא מ"ל למסקוי חיי משמע רק ע"ז קפיד שעבר על דברי והסקוי' מזיגת ולא מכוש גמ"ד.

(ג) **הרש"ש** כתב על רבינו שנדחק מאד, ופי' דר"ל שלא ימלא חסרון של חותו לגין כמתקשקש כמיש ועייש"ב.

ודברי המוכין דלפ ימלאנו מיד לגין של יין כמתקשקש לא יהיה רשות לאחרים לשתות כלל, ומשמע דאפי דעתו לשוב ולמלאותו מיד אסור כיון דאין רשות לאחרים לשתות.

(ג) **התו"ח** מהר שמחריך בקושיות כתב שגריך לתיות מלאכה שהיא של שמן והנק לת עלמו, והשתא ניהא דודאי השלוח השגיד לו כאמת שהיא יין והכך הוא וחשן עליה חורחין לעבות נהן משהא היין, ומאחר שנשנאו

קובץ על י"ד

ומתרלים תירוצו שלא ע"כ דשנרף תיכונה היא ומשילא היה לפשר להרן כך, ולפשר זה נרחה להנחין דוקא לפרש"י הואיל ועדיין לא הוי יציאין כלל מהך שנרף, עכ"ל.

ג) ז"ל נלה יפתק לעכ"ד דל"ל דודאי הוי ס"ל דתיבת אנפקא משהמע לתרי אנפי דהייט לו יין חי לו מזוג, ועיקר הוראתו יין טוב כמ"ש בנו"כ אנפיקין, יעויין פסחים (קף מ"ב ע"א) ובנרש"י שם, והוא לענין שמן שתנאל כל נרכה, ולזולי נם תיבת אנפקא לענין יין מורה כן לו שהוא יין חי ולא נגמר כל נרכו כי הזה נאד ולין רלוי לשתייה לו שלימו מזוג כל נרכה, ולפ"כ שמואל דשמואל נתן לעכו"ם זה ולפ"ל שמשקהו אנפקא ויש בשמועה קי ומש לו מזוג רק לימו כל נרכו ושפיר יש בו נג"ד, לע"נ דשתמה קשמר ליה, ול"ל לימה הוא דשטעי אנפשיה, מ"מ הא כתנו התוספות לקמן (נע"ב) ד"ה לימה כו' דנדנר ללא ה"ל למסוקי לדעתיה שפיר יש בו נג"ד יעוי"ש.

ולפ"ל כיון דשכר הנכרי היה למשל דינר אחד וזה היין

לממן כבודו סיקר לי וכנני בזה ידידו סדומ"ח בחמ"ל ומברכו בכוח"ם.

אברהם מענדל הלוי.

סימן סו

שלום וכטוים לכבוד ידידי הרב החריף ובקי וכו' כשי"ת מוהי' יהודא ארי' ברש"ז נ"י אבד"ק פלאיעשט יע"א

מכתבו הגיעני בדבר שמחלני לחדוש מלמול ס"ת לביה סמספם בטרכחות עבור שעופה לי מוחר להניח ס"ת אחל סהופה וכ"ח לחם סעתק מהשובתי אחר כחבתי זה לחם שיש לכרך הגדול אבד"ק פלאמיסטן יע"א לחסור למלמל ס"ת בחנם ומוטב למסור לסם סס"ת שיסי בקביעות אחנם ולא למלמלו בכל פעם דסוי זלזול בס"ת וכסס"ת אחנם לא סוי זלזול שסברים מכבדין לח בחורה וכמו"ש בחוט"ר יו"ד סי' מ"ח וכרס"ע מכר"ל חוריבסמיין ביעוי"ק ס' ס"ח וע"ז סעיר כבתו לחסור להניח ס"ת בקביעות בביח סמספם דמורידין חוחה מקדושתה שאין קורין בה וכמו"ש בחשו' חבל"ח חו"ח סי' י"ג.

תשובה

הנה בזה שלדק אחו ליתן ס"ת בשר שיסי שם בקביעות בהלי לחסור והדבר מבואר בדברי יוסף יו"ד סי' רפ"ח ע"ש שכתב למכור ס"ת לגבי מקדש אף שמכבדין לוחו אם הוא כשר לחסור שמביא לח בסס לידי גניבה ע"ש חמנם יכולין ליתן לסס ס"ת פסול דבלא"ה אין קורין בו לא מבעיא לפמ"ש בסמ"ז בסי' רפ"ח ס"ק שכתב בשק"ע דבפסול שאיו מוכח יש לחסור לקרות בו לפילו ביחידות שמא יקרא בו בלבור ובביא לאי מספק מריפה לחסור לכחוא בחוך ביחו שמא יאריא חקלה מ"ז ובנקו"כ שם דוחה לאייחו וכחב דאין לאי מספק מריפה דחיישינן לחקלה דגנאי הוא שיחכל חיסור כמו שמחלקין בחוש' בכ"מ בין חכילה חיסור לבאר בעשיה חיסור ותכי מלאחי בפירוש כר"ח לפסחים דל"ג ע"ב בשא לחמר בסס"ם דחלח"ש שא לחניא שא לחמ"ד לחרומת חוחים ומבעים שח"ל בא לא חיחר חכילה ולא חיחר בשקא שא חיחר חכילה שמי אית בי' דח"ב דריך לכו פ"ש מבביא ומבעי דיומא אחי בבו לידי חקלה ופירש"י בשחוא דורכן יחכל מבן אבל ר"ח כחב שם בשי"ל דיומא אחי לידי חקלה כלומר כמוא שבן או יבחמם יחר מבביא וירחם לבחורש דמ"ם או יבחמם יחר מבביא ר"ל דבזה בחשש חקלה הוא שיממע בשחקים של חרומה בידים ויעבור על מצמרת חרומחי ולא משום חקלה לחכילה דמשום זה ח"ל לחשש דיסחום יחר מבביא לחפילו כמוא שבש פחוח מבביא שיך שפיר בחשש דיחכל מבן ובטבעים נופייסו ממחים שם חס כוחא בר"ח דקודם לחמר כמוא שבש ור"ל בחשש לחקלה סיינו שיחכל מבן ולח"ל לחמר או יבחמם יחר מבביא ור"ל בזה לימא חשש חקלה דיממע בשחקים של חרומה בידים ולפ"ז מבחר מדבריו בשבי"ז דגם בעשוח לימור שלא ע"י לחילה חיישינן לחקלה לחמם ר"ל דכוחא בר"ח ג"כ רק משום חקלה לחילה ומה שהולך לחמר או יבחמם יחר מבביא משום ד"ל לימא בזה משום בשש חקלה לחימא בחמה דחוך פ"ש מבביא

וכבן בא לחמרינן בפסחים י"א הוא עלמו מחזיר עליו עלמו לשרפו מיכל קלחילו מיני ע"ש וס"ל כיון דמרח לדרך פ"פ מבביא לא סי' לנו לחוש לשמא יחלנם בעומחה ופיין במס"פ ירושלמי פ"ש דחרומות ד"ש חזקי' לכך הוסיף בר"ח דמ"מ חיישינן לשמא ידרוך יוחר מבביא לשם נחיר לו פחות פחות מבביא ידרוך ביוחר מבביא ולא לימא בשם לשמא יחכל מבן וע"כ ל"ל בן בדברי בר"ח לחל"ל כמו"ש דבשם חקלה ביוחר מבביא הוא משום דיממע בחרומה בידים לח"כ ע"י זה לחמרינן לבו לדורבן ולא לחויים לכלום ובדחמר בבריישחא שח"ל בבן לא סיוחר חכילה ולא סיוחר בשקא ל"כ בלא"ה לחיל לחיובד ולחיו עובר על משמרח חרומיחי בשה שמשמשה ביד וכמ"ש בחוס' פסחים דיב"ג ע"ש ד"ה ובזרפין ע"ש וע"כ דכוונח בר"ח נ"כ לחקלה חכילה שלא ידרוך יוחר מבביא לא יסי' לו סיבירא וחייסינן שיבוא לחוכלן לו לשחוח בשבקא וביוחר מבביא בא נשמע בשבקא חלא דא לריך ליין לח"כ שלין קאמר ר"י שם מעבים שבממחו דורכן פ"פ מבביא בסי דשוא מיירי בעבבים חולין וליכא בחשש דשמא יחכל שעבבים נופייסו ליין דשם חולין לא חיכפח לן שם חוכלן בשבן ממחים מ"מ שא לחמר וייבן כשר לנשבים ל"כ ניחוח נ"כ שמא ידרוך יוחר מבביא ולא יממע בשבקא ובש"ם שם לחמר לבביא לא משום גזירה דילמא לחחי למיעבד יוחר מבביא לחכל בפחות מבביא לא גזרינן דילמא לחחי למיעבד יוחר מבביא לחכל בפחות מבביא לא גזרינן דילמא לחחי למיעבד יוחר מבביא לחכל בחרומת חוחים ומבעים דליכא חשש לשמא יחכל מבן בשבן ממחים בחמיהו יוחר דגנאי הוא לחיולת לשור וכמ"ש בנקו"כ בל"ל ובשבו גם בדורכו פחות מבביא דילמא לחחי למיעבד יוחר מבביא ור"י לחמר דורכן פחות מבביא הוא רק ליקח שיין לנשבים לחכל לשעות חרומה ולחכל לחו וכ"ל ור"י מוכח בבנקו"כ דבחכילה יוחר חיישינן לחקלה לך מ"מ יש לדחות דבפשוט יש חילוק דר"י דמיירי בעבבים חולין דלע"ע כפ"מ שבש מחש חולין לין חשש כלל רק שם יבלש לחי"כ לשעותן חרומה לו לנשבים בזה לא חשבו כולי שלי בפחות מבביא לשמא יעשה בביא

ומה פשוט

ודרך לגב לחיובא בשה לחיחא בירושלמי פ"ש דחרומות ס"ג חלשים ומבעים שבממחו כו' ר"ז ר"י בשם ר"ל סוחמן עד פחות מכזיחים ויין כשר לנשבין וירחם לבחורש שבעות סופר סוא ול"ל סוחמן בפחות מבביא דלמ"ל בפחות מכזיח דכל שבות פחות מבביא לינו מממחה ומיין בפ"ש שבחב ג"כ פחות מבביא ול"ל לבחורש דבבוה לחמר סירושלמי בפחות מכזיח לפי מ"ש בפ"ש שם דבשן דסוחמן עד פחות מכזיח קלי לסיפא בסיו חרומה מעיקרו מ"ש סובר סירושלמי דסוחמן פ"ש וכן כחבחי בחשובה דדעח בר"ש ג"כ שכי וכשלרכחי בזה בחריכות ממרן ולין כ"ש ובלחמ בש"ש דילן בפסחים ל"ג בל"ל לחמר לחיישינן לחקלה ול"ל לפ"ש שבחליכו בחחרוים לי בדרבן חיישינן לחקלה עיין חשר ח"ש יו"ד סי' כ"ז ושי' בס' ובחשובה בית שלמה יו"ד סי' קי"ז ובחשר כ"ש יו"ד סי' ל"ח פ"ש ושם ניחא דבדרבן לא חיישינן לחקלה ל"ל דבר מ"ד בירושלמי סובר חלי שיעור מוחר מס"ת בל"ל ולבך סובר דסוחמן בפחות מכזיח ולא חיישינן בזה לחקלה שמא יחכל מבן כיון דסוי מ"ש ולימא רק לחסור

דרבנן לא חיישינן לחקלה בדרבנן (ועיין תוספו"ם פ"ק דחלה מ"ט ד"ה ותסורה לזרים שכתב לכו"ע ח"ש בתרומה ל"ש רק מדרבנן) ממנם ד"ז נומר בדרבנן ל"ח לחקלה ים לחריכות בחרוסים כו"ל וחכ"מ וכחבחי זה לעורר.

ובשו"ת חוע"ר כו"ל כחב לדחות דברי כס"ז ברחייחו מס' מריפה דאין מסכין לוחם דלא דמי דסם אין כאן ספסד כלל כמס דלחסור לסחוחו וכאן לחו מוכידין קדושה סס"ח כמס שגומין לוחו וכיון דיכולין לקרות בו ביחיד אין לנו לאסור משום גזירה לספסיד קדושה סס"ח ע"י נגאס עכ"פ ולפי הכו"ל יש רחי' מכא דאסריגן בחוחים ועכשיו לדורכן פחות מכביצה משום הסס אקלה חלף דמפסידין ע"י המסקה כל חרומה דיכא כי' משום מסמרת חרומחו ובאמת לפ"מ דמסיק הס"ס אס ל"ל דבחרומה משום מעלה אמרינן דמסקין מיבלע בליעי ומסקה נעמע עס ספירי ל"ל לרי"ן לבוח לחסס דחקלה ע"ס בב"ס וחבין אמנס חיכין עכ"פ לפי הס"ל אס בס"ס דחיכינן לחקלה בכה"נ וכרמב"ס פי"ב מחרומות סי"ל פוסק גס לפי האמח דלא אמרינן מבקין מיבלע בליעי ולא עבדי מעלה אזה ע"ס בב"מ בסס מכר"י קורקס ובגל"ח פסחים אס ובחשובה האריכחי בביאור דברי הר"ם והכ"מ ובמחור לדיין לפיחח הס"ז דאין קורין בס"ח פסול אפילו ביחידות ואפי בחשו' רדב"ז ח"ב סי' חסע"ד אסובר הסמ"ז ע"ס בודאי מוחר למסור לסס ס"ח פסול אינסי בקביעות אלא דאין בו סום טובלה מקדאסה דבלא"ה אין קורין בו רק אלף לסיחה הקוקסכ"ם דפליג על הסו"ז ומחיר לקרות בו ביחידות מ"מ כל אין דרך לקרות בו ביחידות וכמ"ש הרמ"ס בביאור הטור יו"ד בריס סי' ס"ח שהמניחו מעמידין הס"ח בכיכל ואין למדין מחוכו ומ"ל אין כאן טובלה כלל ומוחר למסור לסס ס"ח פסול לסוח אלא בקביעות וכן מבואר בברכי יוסף סי' פל"ר אס המוחר למכור לבני מקר"א ס"ח פסול ע"ס אלא מיבעיא אס הסריס אין מבקשים דוקא ס"ח כסר דיכולין ליהן לסס ס"ח פסול כו"ל רק אף אס הסריס מבקשים בפירוש ס"ח כסר דלכחורה יש בזה לומר דאס נוחנים לסס ס"ח פסול יש בזה משום גניבת דעת אך נראה לפענ"ד דמוחר להמעוחן בזה ואין לסס ס"ח פסול דלענין הסבומה אין כ"מ כלל דגם בפסול אסור ניכבד בבקר ועיין ביבוימ"ק הנ"ל ל"ל לא מיבעיא בפמ"ג החום' והרמ"ס בחולין לחד ביאה ל"ל אלא ל"ש ל"ל לא שייך בזה רק במכירה ולא במהנה ע"כ נדף י"ד ס"ק ל"ל שייך בזה משום גניבת דעת ובחבל"ח אס מיירי במכירה רק גם לביאה אסורין דגם במהנה אינה משום גניבת דעת מ"מ נלענ"ד בזה אלא למעמל ס"ח בכל פעם לאינה משום כבוד החורה אוחר להמעוה הסר לכבוד החורה דוחה לאסור דגניבת דעת ועיין בחפארת יבראל על מסניות סוכה ר"פ גולב הגזל בחידש לומר דפסח דוחה ללאו דלא חגזל ע"ב חא ליחא דאין פסח דוחה ל"ח אלא לחבירו דעשה דוחה ל"ח ולפיינ לאינה משום גניבת דעת אלא משום דוחה ל"ח אלא לחבירו דהמיר דאין יכ"פ מכפר פליו ולכך אקשו החום' בסוכה אס ר"פ גולב הגזל ובדף מ' דלמ"ל לכם למעט גזל ובסוכה לך למעט גזילה אף בלא"ה הוי מלאכ"ע ע"ס ולא נוכל לומר דלא הוי מלאכ"ע מכיס דעשה דוחה ל"ח דגזל דל"ח דגזל אינה נדחית מפני עשה כלל וכן רלוחי למחברי זמניו בסמיו עלי וכן יש להביא ראי' מהא דקי"ל בחו"מ סי' ל"ז דב"ח גובה ס"ח בחובו ע"ס וביו"ד סי' ר"ע בב"ק בק"ז וקשה לפמ"ש החום' סנהדרין כ"ו דלף בכחב ס"ח ונלחבדה לח"כ או סקדישה אין יולא בה ידי ח"ח וצ"ע לכחוב לאחרת ע"ס ובפ"ח בחובו שוב אין שלוח ולפ"ז אס גיבה סב"ח אף בחובו שוב אין שלוח מקיים מ"ע דכחיבת ס"ח ול"ל מימ דעשה דכחיבת ס"ח מדחה למעוח פריעת כחוב ול"ו ל"ח דגזל עשוי בין אדם לחבירו לאו נדחה מפני עשה ודבן.

אולם גראה דאה דוקא בגזל שגחל ממן מחבירו אבל ל"ח דגניבת דעת שאין טובל מחבירו כלום דק דסחורה אסרה לוחו שלא ירגיל עצמו במדות גרועות אה לא מקרי ל"ח שבין אדם לחבירו ואיסור זה דגניבת דעת סוא כלל איסורים שבין אדם למקום אה יש לומר דעשה דוחה לוחו ובאמת לענין קדושת כחוב בסוכה כו"ל דלמ"ל קרא למעט גזל אף בלא"ה סוי מכ"ב גראה לפמ"ש הרשב"ל על הר"ם דס"ל שגזילת וגניבת הגוי אסורה בלאו כמו של ישראל וכחב ודבר חימה סוא בשיטי כי סחורה בבלאה ובפרמה ליראל נחוגה וכחב סח"ל בחשובה סי' כ"ו דאף דאסור גזל הגוי לאו משום לחת דיהו רק שאחחו עלאוחו עלאת מעשים מכוערים שלא להרגיל ל"ע לגנוב ע"ס ל"ב גזל הגוי לאו סוי כמלוח שבין אדם לחבירו רק באיסור שבין אדם למקום ויל דאפיר נדחה מפני עשה כמו שאר איסור ולכך אינהריך קרא לבם למעט גם גזל הגוי ואין להאריך ובכ"ף בגניבת דעת אפיר נוכל לומר דבדחה מפני עשה ואף למה שהביאוי במחברי זמניו הטעם דאין ל"ח דגזל נדחות מפני עשה סואיל דסוא ל"ח שלפני סדיוור וגם סוא משבש בב"ח דגם ב"ב נלמוד על הגזל וסוי ל"ח החמור ועיין בשו"ת בי"ע אס"ע ח"ר סי' י"ג מ"מ לענין גניבת דעת גם לפמ"ש הריטב"א בחולין שם בשם רבוחיו דגניבת דעת סוא אסור מדאורייחא מדבחיב לא תגנובו ע"ש מ"מ גראה דב"ב סוא מצוה על גניבת דעת דב"ב סוי מצוה רק שלא ליקח בגניבה וגזילה ממנו אלחו אבל גניבת דעת דסוא רק מצוה בו גם דסחורה לא ניחנה רק ליברמל ועיין במנ"ח מצוה רכ"ד לענין נוגע ע"מ למיקח שכחב דב"ב סוי מצוה ע"ז כי סחורה לא אסרה נזל בב"ב רק מהמת ממון זולחו ע"ש ועיין בספר עד"א בפחח השדה מערכת הגימל סי' ומ"ו לות כ"ע מ"ש בזה ל"ב בודאי אסור דגניבת דעת נדחה מפני עשה וכמ"ש בפמ"ג לור"ח ריש סי' קנ"ג בחב אסור לנסוג בזיון בס"ח סוי אסור דאורייחא דבקידושין יליף מק"ו מפני לומדי' עומדין מפני לא כ"ש וכרי וכדרך פני זקן דאורייחא סוא ע"ש ולפ"ד י"ל דבמלמול סס"ח בכל פעם לביה טעכלות סוי אסור דאורייחא ודוחה ל"ח דגניבת דעת אף לפי דעת רבוחיו של בריטב"א הנ"ל דגניבת דעת סוי דאורייחא אך גם אס נימא דמלמול ס"ח אלא לזודך סוי רק איסור דרבנן וכמו שיראה מהדפח קדושים סי' רפ"ב סק"ח ע"ש ובסג"ס אס סק"ג מ"מ אס גם בגניבת דעת גראה דלאו כולי עלמא ס"ל דסוי איסור דאורייחא ועוד לפמ"ש בקובץ על הר"ם סי' דיעות פ"ב ס"ו דגם לרבוחיו של בריטב"א דסוי דאורייחא סיינו דוקא במכירה כגון במכר לו בגילה במר דשמוסה דכיון דיסיב דמי ומעמסו שפיר מיקרי גניבה ויש לבולנו להחת סוג גניבת דעת ממן אבל בני מחנה גם לבסוברין דאסור גם גניבת דעת מ"מ ודאי דלא סוי רק מדרבנן פ"ש ול"ב שפיר י"ל דבבוד החורה בלא למלמול ס"ח בכל פעם דוחה לאיסור דגניבת דעת בזה דסוי רק דרבנן לב"ע וכנ"ל.

ועיין בס"ח חולין שם ובחו"מ סי' רכ"ח ס"ז דגם בעושה לבבוד חבירו מוחר ואין בו משום גניבת דעת ובפרט לבבוד ס"ח ובפרט אין הסר מקפיד דוקא על ס"ח הסר בודאי לפענ"ד נכון יותר למסור לסס ס"ח פסול שיהי' מלגם בקביעות ולא למלמול ס"ח בכל פעם בחנם כללענ"ד שוב מלחתי בחשו' מהר"י חסאל חיו"ד סי' רפ"ב ע"ש בדבריו שהביא מבחו קכ"ז כיון שמניע לפחח

ביחס חלק תפילו ברחוק ד"ת שלא יכנסו דברי קדושה כו' ע"ש שחוכך לאסור בזה ע"ש למנם החוע"ר וביש"ק מחירין בזה ולכן נראה דש"ת פסול יכולין למסור לכם רק בתופן סיסי' פסול שמ"ל לתקנו עוד בזה מוחר למסור

לכם ועיין בחסל"ח שם והכלפטע"ד בחבתי.

ותמתיק פה בחשובה שרמחתי עלי' למעלה.

סימן טז

ב"ה **שלום** וכפים לכבוד הרב החריף המופלג

בתורה מוהר"ר **מאיר מאלטור** נ"י

זה לחה שבועות אשר הגיעני מכתבו בד"ת ויען שהייתי עדוד להשיב לשואלי בדבר הלכה למעשה אשר נתתי לכם מעשה שקדימה לכן לחרתי עד כה מלעיין בדבריו ועתה נחתי במה שהקשה במ"ש הר"ם פ"י מהלכות תרומות דאר שהכל תרומת חוחים ורמונים שנעשתו פעור מלעשם שהרי אין רשות להסקה והא בש"ס פסחים ל"ג ע"ב קאמר הא דאחוחים ומעצים של תרומה שנעשתו אין לבהן שיאר לאכילה ושיאר שהקה משום דאע"ג דמשקין מיפקד פקידי אפ"ש לא מלי דריך לאו פחות פחות מכשיעה משום תקלה ולהסקה לא חיישן משום שמשקים שבלועים בשם ע"ש ברש"י ולפי שיטת הר"ם פ"ח מה' מ"ל דמי פירות אין מקבלין טומאה כלל ואם כן יש לו בהן שיאר לאכילה דהא לאפשר לדורכן בבת אחת וא"ל לדורכן פחות פחות מכשיעה והשתא יהי' מעור ושיכי דדורכן בבת אחת תקלה משום תקלה וכמ"ש הלב"ח שם בדף ל"ד בשיעות הר"ם שכתב בפי"ב מהרומות הי"ח דזיחים ומעצים שנעשו בשני מוחר לדורכן לכתחלה וכתב הלב"ח בטעמו כיון דדורכן בב"א לכולהו וא"ל לשעות בדריכה לדרוך פ' פ' מכשיעה לא חיישינן לחקלה וס"ל בחוחים ורמונים לאפשר לדורכן בב"א דהא מ"ש אין מקבלין טומאה לדידי' וא"ל אמאי זר שעור מלשלם והר"ם פוסק דמשקין מיפקד פקידי וס"ל דבחרומה לא מציד מעלה ע"ש בכ"מ בשם הרשי' קורקוס והלב"ח שם וא"ל השתא יהי' שעור ע"ל קושיתו ויפה הקשה לכאורה.

אמנם לחר סעיון לא קשה כיון דקי"ל דמשקה כיולא מטעם פירות חון מזיחים ומעצים לא הי המשקה חרומה כדאיתא בפי"ו מהרומות מ"ב ע"ש ובש"ם חולין דף ק"כ ובר"ם פי"ו מהרומות הל"ב ה"כ לף דמשקה מחוחים ורמונים רשוי לשתי' ואינה מקבלת טומאה מ"מ בשביל משקה חיו חייב בחשלומין דלא הי הרומה כלל והרעים בזה גם כבחו דק בשקשה דאכתי לפמ"ש בכ"מ בפי"ו ה"ב שם דבבת ליד כהן מחייב מכ"ש לשלם שקרן משום גזל ע"ש ולא כמ"ש בירושלמי פי"ו שם ע"ש ה"כ אכתי קשה היכי' שר חייב עליהן בקרן מכ"ש משום דרשון לשוחטן למימיהם — וחב ל"ק ד"ל דמ"ש הר"ם בפי"ב ה"ה לפיכך שם שכל חרומת חוחים ורמונים וכו' שנעשתו פעור מן החשלומין מיירי דלא בא ליד כהן דהוי ממון שאין לו חובעים ואין זה דומק דהרי גם בפי"ו ה"ב שם שכתב שר שהכל דבש חמרים כי בשגגה חיו חייב לשלם פירש הכ"מ דמיירי רק בלא בא ליד כהן וה"א יש לפרש שם דפי"ו הל"ל וים מזה רחי' למ"ש שעתרת הכמים בחידושיו לפסחים ל"ח ע"ב דשחוכל חרומה בשוגג או בלא בא ליד כהן יש חיוב חשלומין ע"ש ושכן מוכח בפ"ו שם ולכך שם היו החרומה רשוי להסקה שי חייב בחשלומין שף בשוגג ולא בא ליד כהן (שכן נראה מלשון הרמב"ם בפי"ו דמיירי בשוגג ע"ש) שכל כיון שאין החרומה רשוי להסקה רק שעשקה תשה רשוי' לשחי' ושיה חיכה חרומה פעור גם מקרן עכ"פ בלא בא ליד כהן הל"ל והא דשם"ם בפסחים שכ"ל פריך שם יש בם סיחר שכילה דמ"ב דריך לשו פחות פ' מכשיעה הוא משום דשם בבריחתא שנילשא שא למז"ד לחרומת חוחים ורמונים ושל עשנים שפיר קשה לשעשקה הוי חרומה ויחחייב על השקה שכל הר"ם שכחב בחרומת חוחים ורמונים דלא הוי השקה חרומה שפיר פעור מחשלומין חם אין להסקה דשכתי שם יסחוש השקה יסיו סז ין רשוי להסקה דשא ר"י כחב דלכך אין רשוי להסקה משום השקה שבחוכן ומ"ש כשיסחוש השקה יסיו סגין רשוי שפיר להסקה שכא דשמרינן בירושלמי פי"ח דחרומות ס"ג ושמה שמר יעשו בשביל להנות מן הסרלנים ומן סגנים ע"ש אך בחמת סגין אין רשוי שכתי להסקה עד שיחעבו ושיחייבו (ע"ש בפ"מ) ושם שוב חיישינן לחקלה דשמרינן בפ"ק דפסחים ניין לזילוף בחדם שגריכין לייבו בחלי חיישינן לחקלה

ע"ש כן ל"ל שם ושל"ת.

ודע דדברי הר ס בהלכות שלו נשחין בשבך ובבר שהריך בשם הגל"ח ושכ בש"ם הר"ם פי"ב מי"ח זיחים ועצים שנעשתו סוחכן ושוכב שוחן חרומה ואם נעשתו שחר שנעשו חרומה ושוחכן פ' פ' מכשיעה הרי השקה כיולא משן מוחר בשחי' לכסנים ובכ"מ שם בשם מהר"י קורקוס חמה דהא בש"ם פסחים שם משיק דבחרומה שבו מעלה ולא שמרינן מיפקד פקידי שלא השקה נעשתו שם שהוכל ושיכן דהא שמרינן דבעצים של חרומה משקין הוא דיחוי בעלמא דלא נשחוה דבקדושה שם מציד מעלה שבל קושעת דמילתא דבקדושה שם נמי מציד מעלה ושיירי ר"י שסקדישן לנשכין שבל בחרומה לא מציד מעלה וגל"ח שם כחב דלפ"ד הרי"ק נחבעל גם חיכון של ר' ירמי' דאמר שלמא שין זריעה לשקדם ס"ב שין זריעה לחרומה והרי חיכון שף השציד מעלה בשקדם לעניו דלא שמרינן בבו מיפקד פקיד ובחרומה לא מציד ומ"ב לריכין שבו לחירולא של רב שעת שחסורין משום היעה שדעת ומוכח דהר"ם סובר היעה שדעת פסול הגוף הוא ע"ש ושיין בחשלו"מ פי"ע מפ"ל פסוה"מ שם בציר שקשיחי דאיך אפשר לומר דהרמב"ם סובר היעה שדעת פסוה"ע הוא ל"ב למה כחב בפי"ב מה' ביח הבחירה פי"ד וחלח היעה במעברו של בבם כו' שבם נוחנין פסולי המוקדש שעוף מד שחעובר לוכחן וחלא לביח השרפה והא בש"ם משקשה משה ר"י לר"ל דאי היעה שדעת פסוה"ע הוא למ"ל מיבור לוכש ומשני שאי חלא דבי רבה בר לחוש הוא דאמר לשפולי פנול שעון מיבור לוכש וא"ב שא הר"ם פוסק דפסוה"ע אין שעון מיבור לוכש שיין בפ"ד מ"ה ק"פ ובפ' י"ם מה' פסוה"ק ס"ב שכחב בסדיוק קרבן שנחפגל לו בפסל נשרף במקדש מיד וא"ב לדידי' נשאר קושית ר"י לר"ל דלמה לן בפסול המוקדש שעוף פי"ל שא היעה שדעת פסוה"ע הוא חב קושית חמורש לדעתי ולפלא על הגל"ח שלא שרגיש שזה וכעת מלחתי ביד דוד שם שסולים נ"ב

מזה דהר"ם סובר דלא הוי פסוה"ע ע"ש

ועלה בדעתי לומר ע"ד פלפול דבאמת יש לסבין בשא דשריך ר"י בפסיעות דאי הוי פסוה"ע למ"ל פי"ל

לפי מה שנראה מדברי רש"י שם ד"ה פסוה"ע שכחב שעלה הוא בקדשים שנפסלין בבך משעש דלא הוי רק פסול דרבון משום שעלה וב"ל שפיי שם לסדיוק ח"ל ומשום שעלה חיקטו חכמים שלא יסיח דעתו משם הרי דל"ש רק מדרבון ותע"ע דבירושלמי פפ"ק דפסחים קאמר לא כן אמר ר' יוסה שסה שדעת ד"ת ע"ש י"ל זה דוקא לר"י דאומר שיסה שדעת פסול מומאה י"ל שפיר דהוי ד"ת כיון דבפי שימוד ואם בסיח דעתו ולא שמרה יש לחוש לשמא נשמאה לבך ר"י לשעמי' אמר שיסה שדעת

פרק יח

הלכה א אסור לרמות את בני אדם וכו' ואחד עובד כוכבים וכו'.

ראה בתוספות יבמות (סא, א) סוף ד"ה ואין, ש"בני אדם" כולל גם גוים.

שם ואחד עובד כוכבים ואחד ישראל שוים בדבר זה.

ואע"פ שבאונאת ממון אין הגוי בכלל (פי"ג ה"ז), וכן אינו בכלל איסור אונאת דברים (וכן נראה בחינוך מצוה שלח) משום שנאמר בהן "עמיתו" - גניבת דעת הרי היא כגניבת ממון שאסורה גם בגוי (פ"א מהלכות גניבה הלכה א) ורמאות על ידי העלמה של מום הרי הוא כרמאות במשקל שגם לגוי אסור, (פ"ז מהלכות גניבה הלכה ח) שכל שהוא מחסיר אותו הרי הוא בכלל גניבה וגזילה, כמו שכתב המגיד משנה שם.

הלכה ד כדי להרבות במקיפין.

שכן דרך החנונים למכור בהקפה, כמו ששנינו במסכת אבות (פרק ג משנה טז) "והחנוני מקיף".

שם ואין בזה גניבת הדעת.

בגמרא (בבא מציעא ס, א-ב) אמרו בטעם היתר שני הדברים הנ"ל בחלוקת אגוזים וכו' - "אני מחלק אגוזים חלק אתה שיסקים". ובהורדת השער - שהרי הוא קוצץ ידיהם של מפקיעי שערים ואוצרי פירות, ורבינו השמיט כל זה, מפני שלא נאמרו טעמים אלו אלא לדעת רב הונא (בבבא בתרא כא, ב) שאמר בן מבוי שהקים ריחים ובא שכנו בן אותו מבוי ורוצה להקים ריחים על ידו - יכול הראשון לעכב על ידו. אבל לשיטת רב הונא בריה דרב יהושע שאינו מעכב על ידו וכדעת תנא קמא של רבן שמעון בן גמליאל (שם) ש"עושה אדם חנות בצד חנותו של חבירו ומרחץ בצד מרחצו של חבירו ואינו יכול למחות בידו מפני שיכול לומר לו אתה עושה בתוך שלך ואני עושה בתוך שלי" (וכן פסק רבינו בפ"ו מהלכות שכנים הלכה ח) - לפי זה אין צורך באותם טעמים הנ"ל. ורבינו יצחק אלפסי שאף הוא פסק כבבא בתרא שם כרב הונא ואעפי"כ הביא הטעמים הנ"ל - סובר הוא כדעת ר"י בן מיגש שם שזה מועיל לבן עיר אחרת, שלולא כן אסור אף לדעת רב הונא.

הלכה ה ולפיכך מותר לערב אותו.

בדפוס רומי: "הלוקח מותר לערב". וכן הוא בכסף משנה (ד"ו של"ד), ועל זה הקשה הכסף משנה למה כתב "הלוקח" ובכ"י תימן הנוסחא כלפנינו.

הלכה ח אסור לערב שמרים בין ביין בין בשמן.

נלמד ממה שאמרו במשנה בבא מציעא (מ, א) שמקבל עליו לוג ומחצה שמרים לכל מאה לוג (ראה להלן הלכה ט), הרי שרק מקבל עליו, כלומר נותן לו השמרים לתוך, אבל לערב בתוכו אסור אלא אם עירה מכלי אל כלי ונותן שמריו מיד אל תוכו, ראה להלן.

שם ואפילו שמרים של אמש בשמרים של יום אסור.

כן הנוסחא בכתב יד ה' בבא מציעא (ס, א לפי דקדוקי סופרים) וכן הוא בספר המקח וממכר לרב האי (שער נט) והיינו שלא יערב שני מיני שמרים אלו על מנת לתתם בתוך היין, כי אע"פ ששמרים של היום אינם מזיקים כדלהלן, שמרים של אמש המעורבים בתוכם - מזיקים.

שם אבל אם עירה היין.

בלשון רבינו שהובאה בטור (חושן משפט סימן רכח) חסרה מלה זו (=היין). ולפי"ז גם "שמן" בכלל.

הלכה ט המוכר לחבירו שמן מזוקק אינו מקבל שמרים.

כלומר אין הלוקח מקבל הפסד השמרים, היינו שאין המוכר יכול לפחות לו ללוקח מן המדה שקנה זה תמורת השמרים שלא קבלם. מקור הדברים במשנה בבא מציעא (מ, א) וכדעת חכמים של רבי יהודה, וטעמם הוסבר שם בגמרא (מ, ב) שאסור לערב שמרים, כלומר כיון שמכר לו שמן מזוקק אסור לערב לו שמרים אף באופן שעירה מכלי אל כלי, שבמוכר שמן סתם מותר לערב באופן זה (לעיל הלכה ח) - כאן במוכר מזוקק - אסור.

שם מכר לו שמן סתם מקבל לוג ומחצה שמרים לכל מאה לוג.

והטעם בזה הוא משום שבשמן סתם מותר לערב שמרים כשעירה מכלי אל כלי (לעיל הלכה ח) - ולפיכך מכריח המוכר את הלוקח לקבל עליו לוג ומחצה, אע"פ שעכשיו

ליתקט לקרקע ואתי שפיר מהיות לגלגול שבו"לפ"ק דקילוסין וכ"ה"ד ולפיכך כתב דהר"ן שפיר, שם דלגזו משום ליתקט לקרקע פליג עלהג"ע"ס מנהדרין דט"ו ובמגילה דכ"ג ע"ש למשמ"כ"ה יע"ש בתוס' ד"ה שמין לוחו וקילוסין ד"ו ע"ש ד"ה וה"כ וכו') אבל לפי מ"ש מהרימ"ט ה"מ סי' י"ט שחין רחיה משם דע"ע ליתקט לקרקע אלא ה"ק לכיון דקי"ל דגופו קנוי אין כאן טופן ונטען וחפץ להוא החפץ והוא הנטען וקרא כתיב כי יחן איש אל רעהו דהיינו טופן ונטען וחפץ ומזה למד הרמב"ם לענין לוקח וכתיב וכי תמכרו ממכר דנעשין קונה ומקנה ודבר הקנוי להיינו חפץ הנקנה מיד ליד ופועל ליון דגופו קנוי וכע"ש למי שהקנה הדבר הקנוי לפיכך אין בו לוקח עכ"ל ק"ל גם הר"ן יסבור כן מהאי טעמא דהרי הוא פירש שם דהיינו טעמא משום דלא סייכא שבועה אל כשחנעו ממון דשבועה דקרא בחגיגת ממון היא ולא בחגיגת גופו אבל בעבד כנעני אין השבועה לעבד אלא לזה שהפסם בו וממונא קחנצ מיניה ע"ל נר"שכונח דבריו כמ"ש מהרימ"ט ז"ל וא"ל גם לענין לוקח יסבור כן ובהכי ל"ש מאי דס"ל להר"ן ז"ל דקבלן י"ל לוקח כמו שנר' מדברי הנמקי וכ"כ הרשב"ם סי' קל"ט שכן נראה שסובר כהרמב"ם דאו ס"ל דע"ע י"ל לוקח וטעמא דפועל משום לחין כאן מכר ל"ש מה"ט גם בקבלן לא יהיה בו לוקח וכמ"ש הנמק"י והריטב"א בלקמן:

וגם מה שדקדק מדברי הנמק"י מדנקט טעמא דאין כאן מכר למשמע דאי הוה מכר ה"ל לוקח אינו מוכרח לי"ל דאצטריך להאי טעמא משום קבלנות דלטעמא דהרמב"ם דהוי משום עבד בין איזיהיה טעם עבד משום דאיתקש לקרקע בין איזיהיה כמ"ש מהרימ"ט טעם זה אינו עולה לקבלן דליכא היכי למימר דקבלן יש בו לוקח וכמו שהוא דעת הרמב"ם מש"ה אצטריך להאי טעמא דהשתא אף בקבלנות אין בו לוקח והיינו דכתב הנמק"י דיכא מ"ד שאין בו לוקח אלא מכר הוא וכן בקבלנו' כלומר מזה נמשכה"ה בקבלנו' ומעתה גם הריטב"א לכתב וזו בקבלת מלאכת ושכירות פועל פשיטא שאין בה לוקח ממכר אמר רחמנא והכא ליכא מכירה כלל אין לדקדק מדבריו לפליג על הרמב"ם ז"ל בע"ע

טור סי' רכ"ח ובו כמה סי'

א ס"ק גדולה לוקח דברים כו' מעיל שמואל בהגהו' על הרמב"ם לכ"ט ע"ב ועין יהוסף

ב מ"ש הכנ"הג ס"ק ו' הן הן הדברים בב"י לעיל סו' סי' ו' ועמ"ש הרב ז"ל עצמו שם

ובנלפפ שם **ג** עכ"הג סק"ב ובנמק"י מלמדנו הגיר' שם לוקח עצמך מוכר אחר לחובתו מזה אינו קרוי עמחך ועי' יומח סי' בח לו לע"ש ע"ב

ד מזה ניחנכו' וכש"ם אמרו עוד מזה נאמר בו וירחח בו' ועי' פרישה למה לח לחבו רבי' וע"ע מ"ש מעיל שמואל בהגהו' לכ"ט ומ"ש ע"ל מברי החלמה מ"ב ד"ה ועי' מהרש"ל בחגדחיה ועין יהוסף

ה וזה לח ניתן להשבון כו' שחע"פ שחמ"ך מרצהו בדברים מה שהיה היה ס"מ ע' הוחב

ו ויאמר נרוך ל"יהוה בחוחת הגה כו' עיין

הרמב"ם ז"ל סי"ל והחוניב עליו מהריט"ך ז"ל סי' ק"ן מעיל שמואל בהגהו' לכ"ט ע"ח פ"ה מ"ב דל"ו ועין יהוסף

ז וכיצד היא לוחות דברים כו' לחתום הדברים סטועי"ב"ח ומסתמני לחרי חנשי חי למדוני' לחלמידים הוח לענב ס"ל להניומבל ומליצה דברי מכמים וחידותם וחם להטעות בהם ב"ח ולהסריהם עובר בבל תונו דזהו לוחות דברים ליתקט בניחת לעת הלק"ט מ"ח סי' רל"ב ועי' בפי' הרע"ס פ"ב לחבות מ"ב

ח לח יחמר לו בכמה חפדוה לו' הרמב"ם ז"ל המעיט זה וכתב במקומו נשחלה שחלה בדבר חכמה לח יחמר למי שחינו יודע לוחה חכמה מה תשיב בדבר זה ע"ש ובה"ה ועי' עין יהוסף

ט והוח לימו רוצה לקנותו כו' שחברו שמח בחושבו שמוכח קונים לחתנו והוח מזנה לוחו כדי שלח יתכור לחתיים קרבן לחרן פ' בהר סיני פ"ד **יו"ד** היו חמריב מבקשי' תכוחה כו' עכ"מ וב"מ עין יהוסף פרה"ח מ"ב לל"ו ע"ב קרבן לחרן שם

יא היו חברין בע"ח כו' עמ"ש הרב קרבן לחרן רמזו הכנ"הג ועי' עין יהוסף ועי' בש"ם חם היה גר כו' ובעובדח דפ' בח לו מרמוחי ס"ק נ'

יב ס"ל ויזהר לחש מלכנות כו' עי' חוס' מגילה דז"ך ע"ב ד"ה ולח כנימי ובש"ם שם לב"ח ע"ח

יג ס"ו ולח לח הוה גוי כו' מח"ה ה' גוי לי' סי' לי

יד חוכחה מגולה על הנוחני לגוי מטבע מוייף בחז' יפה עי' הר"ש ז"ל ובש"ם פ"ב דכלים

טו נ"ל פשוט שמ"ש בי"ד סי' כ"ו שחסור למכור טריפות לגוי טמח יחזור ויחכר ליחרל אינו אלא בטריפו' שנש לחייבינן שיחכל הטריפה בבני לעת שבל בטריפות שבגלוי שע"ג אלא מנכר בבהמה בחייה לח ניכר לאחר שחיטה מוכח למוכרה לגוי ולח חייבינן למה שיוכל לרמות ליחרל שיקנה לוחה בחוק כאלה להפסד חמוה"לוקח לח חשבו כלוחלא עוד מלא לחמרו למכור דבר סים בו מום שנסתר בגון עור של מתה שע"ש שלפ' למוכרו במר דשמוני ומטעמו חעפ"כ לח מינו שחסרוהו ולא הצריכו אלא להודיעו ללוקח ולא חלקו בין גוי ליחרל כמ"ש בסי' רכ"ח שבל לא חשבו לחבלת הלוחה הקרוב לבח כי בל בעל נפש יחוס לעלמו ואף בגוי משום רחוקה היא לפי שמחיירל מהעובם אף כי הס'רחוק לם יטעה היחרל וגם טובת ההגה בך היא בדם הוא טריפות ידוע לבל אפי'ילין נר' וניכר מיד שם נרחה לבל לאחר שחיטה סגי וזה ל"ל לפנים ופשוט מלא ולא היה בדאי לכוחבו אלא מפני הטועי'שבמדומני החיתי לקנח מורי הוראה בדורינו שחסרו בבל חופן ולא חלקו בבך ולא חשו לקחמייהו להפ"מ חשבו חז"ל בבל מקום שאלת יענך מי'ע"ב וע"ל סי'רכ"ו פי"ט ובחולין דל"ל סו' ע"ח ועיין הריטב"ח בחי' למציעא הנדפ'דל"ל ע"ח מהש'גבי בעחיקי

טז עמ"ש הכנ"הג משם בניחן וחב ומה שחיי וכתב הר' שהקו' היה קו' החוס' והש חיד' נחופן לחר וירחה כיון שקושיחם היה משחמת דהגמרא מנ"ל לדקו' כו' לא שייך חי' הב"ז יע"ש וחי"ל לשפיר שייך חי' הב"ז ליקע"ב דמדחביי ליכא למידק כיון דלרבח ליכא למימ'מדרבח נשמע לחביי דבהח ל"ש להח בע"ש משמע דמשחביי נמי ליכא מדקחי' נמ"ל ע"ריפה הוחי ח"ל למחי חשהח ליפוק

ותלי לצערי להתי לחיה הלא מעיקרא לא דייקינן
מיניה מסוס לחיכא למידחי שמא יתננה לו בפני
ישראל וכקושין הלא ודלי מלחני נמי דייקי וכל"ה
נראה דמה שהוציאו החוס' לחרץ בענין אחר הוא
לחרץ הא"מ לחפי' לאביי ק"ל ספיר והכא הרב ז"ל
כתב דקו"הב"י הוא לדילמא"ל דשמוע ליקפד מסו'
גניבת דעת ולא מסוס שמא יתננה לו בפני ישראל
ותי' דכפי דברי רבו לחווי ע"ש ודבריו ז"ל שגבו
ממני לדילין כבר דחו בגמ' לנפקא חייב משמע
ומסוס יקרא דיליה ליקפד כמ"ש רש"י ז"ל ולית מקום
לומר דלרבא ליכא לחווי הלא אמאי לדייק חלמו'
דלכאי לא אסיק דלעתיה לנפקא חייב מ'ומסוס
יקרא דיליה ליקפד להשתא ע"כ לא מצאה מקום
לנוח ק"ל מסוס גניבת דעת ולאביי נמי כבר דחו
גם"ם מסוס אמאי תשתה ליסור' ולא מסוס שמא
יתננה לו בפנ"י שאינה דומה כאמת

גם מ"ש הרב דלדיליה דכל עצמו לא בא אלא
לדילן להוכיח מימרת דשמוע דאסו' לגנוב
דעת הגוי מה צורך לאי' דכפי' אמר שמוע לאסור
לגנוב דעת הגוי ועלה מייתי הך עובדא ע"ש אין
דבריו מובנים לע"ל דלדבריו הך עובדא מייתי עלה
למימר דלאו כפי' אמר שמוע הכי וק"ל דלאו מסוס
גניב' דעת ליקפד ומוחר לגנוב דעתו:

ו"ן ס"ו לא ימכור בשר נבלה כו' אי לוקח
בשפרש או אפי' בשתא בשמלאו שנוי עכ"ה הג
ס"ק יו"ל והפר"ח ני"ל סי' ס"ה ס"ק

ס"ו וכ כתב לאפילו בשתא כיון שאינו לומר שהיה
כשרה מוחר למכור וזה דעת רבים מן המפרשים וכן
עמ"ש לבר עכ"ל וכ"ם בש' מלך שלא סימן מ"ל

חי מוחר להשתמש במטבעות של עכ"ום שלא
ברשות ואין בזה משום גניבת דעת עכ"ום
וכן המנהג ללא כב"ם ס"ך וט"ז ני"ל סי' ק"ך וכן
הסכים הרב ח"י סי' תע"ב מ"ק ל' וכ"כ הפר"ח ז"ל
ני"ל שם ושכן עמ"ש לבר

ט יפר' שתומנותו להלין בעל יחודים וגויים
ומציג הטענות לפני סופר גוברי והוא
כותבן ונוטל ע"כ כתב ך' שלעיס אבל מן המלין
לינו נוטל רק ט"ו לפי שמרויח עמו בכל יום ויש
לנעים שאין נוחנין למלין שכט"ו מחמת קמצנותם
והוא בוש לשאול מהם שכרו לפי שהוא אלם חשוב
ולפיכך רואה להורות היתר לעצמו ולומר להם שאבר
הסופר הוא לי שלמים לכל כתב ולעבד הי' בשכט"ו
ועורח מפרתו שהולך כמה פעמים ליקח הכתבי'מיל
הסופרים והה' מעבד ג"כ להסופר מוציל נפיה לפי
שמרויח ע"י ולדיליה מחיל כתב הרב חוב השני סי'
מ"ה לבעבול החמשה חלייה בפלוגתא'דרבוותא לעיל
סימן קפ"ג אבל היו"ל לינו יכול השליח לו' שקפה
ביותר ממה שהוא לחמת ויחשוב זה בשכ"טו משום
גניבת דעת להלה סובר שעשה עמו פעולה בחנם
ומחזיק לו טובה בחנם

ד יש למנוע חקנה של המלין שיהא רשאי
ליקח שכ"טו שיחפוץ המלין לקנותו מיד
הסופר ולחזור ולמוכרו לבעלי הריב ואז יכול ליקח
שכ"טו ומכמתו להיינו מה שהוא השער מיהו היינו
דשיאמר לו תן כ"וך בעל הלחב לפי שחבירו יוכל
לתבוע זה שהוא לוקחו לעצמו לחוזר ומוכרו לו ואם
לא יניח חברו לילך הוא לחשתיה לחבל לא
יחזר לוחא כ"וכשכר הסופר גם אם מנקש לקנותו
ולנוכח כו"לקח לא הו"ל לחסוני לחעתיה שם =

כא ולא יטלח לו חניח של יינו'עיין הרמב"ם
פ"ו מה'נרכות והרלב"ו בחלטות בלטועת
הרמב"ם ח"ח סי'נ"ח

כב ס"מ אין מקרדין כו'עיין סו'פ"ב לבילה גבי
אין מקרדין ובפי'המשנה להרמב"ם שם ובש"מ
פ"ל די"ט הי"ו

כג ס"ט אין מערבין מעט
פירות כו'עב"ח ולריטה ובש"מ

כד לפי'חלטים כו'עיין מלך שלם לקל"מ

כה בי"ג לפי'על השליח והחני כו'בש"ם איתי
הכי למחנה לשליח ולרניע ופרש"י הכל
כמנהג המדינה שם מחנה מחנה כו'וכחב הר'פלפלח
חריפח ולפ"ז זו ולא"ל זו קחני כו'וכן נעור פי'כך
שכחב לפי'על השליח והחני ול"ן לפ' לפי' למחנה
שלח יהיה רק מחניח יין ולפי'שלח יהיה רק רביע
מים (יין)הכל כמנהג המדינה ומזיגת כום לשחות
הוי על חל ג'כלחמרי'בפ'המוכר פי' עכ"ל ולטל"ן
לפ' למחנה שם נהגו להטיל מחנה יטיל מחנה ולא
יותר וכן הסתר ול"ח כיון שהמנהג להטיל מים יטיל
מה שירצה קמ"ל לחולינן בחר מנהגו אף לענין
השיעור ועשמ"ע ס"ק ך

כו אבל שם אין הכל טועמין לא כו' קמ"ל
מ"ל דר"ח ע"ש

כז סי"ג לפי'שם קונה ממנו ב'חבירו כו'לשון
הרא"ש ז"ל לפי'קנה ממנו יין'הרבה מלות
מלות כו'ועיין פלפלח חריפח

כח סי"ו ומותר החנוני לחלק כו'עיין'נחל'שבעה
ח"ב סי'ב'

כט ס"ך והרמב"ם כתב כו'עיין לריטה שהחיר
ועיין קמ"ר ח"ח לר"ח ומגילת ספר לף
פ"ט ע"ב

בי ובו סעיפים

א סי"ב והרמב"ם בפי"ח כו'ע"כ ומ"ם ע"ל נמ'
עין יהוסף **ב** כתבה רבינו גבי עירוב
מיס כו'עיין בס'עין יהוסף

ג סי"ח ומיהו מלקלח' תלמולח כו'עמ"ש הר"ב
פלפלח חריפח והרב מגילת ספר ד"ך וע"ש
שם שהביח ראיה לחרח לזה

ד ס"ך דכיון לחתם'לחתר כו'לבריו הם חמוהי
דלפ"ז לבשמן אם עירה לוחו מכלי חל
כלי לינו יכול ליחן שמריו למוכו כ"ם שלינו יכול
לערב שמריו שבחבית ולפי מ"ש הוא ז'ל זה שחמר
הרמב"ם לסור לערב שמריס בין ביין בין בשמן
היינו לערב שמריס שבחבית זו בחבית לחרח למשמ
דשמריו עצמם יכול לערב ח"כ לדברי הרמב"ם ז"ל
סוחרים ז"ל ולכן נ"ל לנוסחת הטור עיקר ולנסחא
דילן י"ל ליין ל"ל מגילת ס' דל"ח ע"ח ולדע'מרן
ז"ל למלכחב הרמב"ם אבל אם עירה כו' משמע
למ"ם שחי' לסור לערב היינו דוקא מחבית לחבית
וכמו שלקלק ה"ה ומגילת החיר כשעירה אלא ביין
ממילא משמע דבשמן לפי' בחבית עצמו לסור ולין
כלן סחירה כלל

טור סי רכ"ט ובו ז' ס'

א' ס"ח וכחב הרמ"ה ז"ל לוקח לח"ל כו' כ"פ
בפסקיו בה"ה ממרחף של יין למפלגיה
בגמ' בין ח"ל מרחף של יין למקפה לח"ל מרחף וה
פי' וע"ש וו"ל ח"ו בשם הרשב"ח ז"ל מנפה לח כולן
מסחברף

מחמת חרי שהיו לפניו כדי שלא וכדי שמן ומכרן מחזיר חומר
כל זמן שהוא יודע שכשלוש עמו והרגיל חרי זה חייב לכך
כאחר דמים לו מלם ואם אין לו ומכר בגביתו ·
חומר לחי לעולם תלמוד לומר שם שכיס יעבוד ונו'מגיד
שהוא עובר שם שכיס וכשכיעית יוצא ומכר כ ניתנו
לה פחות ולא יתר · ר'יהודה אומר גר פחות ממה
שהוא לוקח מכר יותר ממה שהוא לוקח כיד כעל ו
הגביהה · שם רבה למכור ימכור · ואם לאו כותב לו
שטר · ר'אליעזר אומר גבב פחות ממה שהוא לוקח
למכר יותר ממה שהוא דין להסתכר מחנה
ולהפסיד מחנה ·

אם המצא · אין מציאה אלא כידו
אין כידו אלא רבית
אף על פי שאין רואין לרבר זכר לרבר · שנאמר ויקח את
כל ארצו מידו · וכתיב ויקח העבר עשרה גמלים ונו' ·
אף אין ידו כל מקום אלא רבונו · ומנור עד אמור ·
שאין תלמוד לומר חיים אלא להביא את החיות · חיים שכיס
שלם ולא מתים · שכיס שלם כמנה אתה אומר שכעה־
גבין הם · שהרי אין שכבכים נוכב דעת הבריות ושמשרב
לחביריו למרחו ואין כלבו לקרותו · ומהרבה שתקרוכ־
ידע שהיו מקבל והעותה חביותיו ואת מכורות לחנוני
ושמעון כחדות ושמסקר כמסקלת ושחשרב את הגריש
שתלתן ושחל כסול · ושחזין כשמן · מפני שאמרו שמן
שיש מקבל יכול · לפיכך מוסחין כו מלכים ולא עוד אלא
שמצלין עליו שלא היה יכול לגבוב לעת העליונה נוכבך
וכן מצינו כאכשלום שגבב שלש גניבות לב שכיו ולב כיו־
דין ולב כיו ישראל · שנאמר ויגנוב אכשלום ונו ·

וכי מה גדול הגנב זה שגנב הוי אומר זה שגנבב
שהוא יודע שהוא גנב והוא מחרים · וכן מציכ
שהקוחיכו כפעמרו על חר סיני · שנאמר ויעמ־
העליונה · שנאמר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע · כב
שכול וגנבנה כית דין כידן שנאמר מי יתן והיה לבבם זה־
להם ואם תאמר שהן הכל גלוי וידוע לפניו · תלמוד
לומר ויפתוהו כפיהם ולבם לא נכון עמו · ואף על פי כן
שהוא רחום יכפר עון ואומר כסף מיבים מצוקה על חרם
ונו'למעלה מהן נגב · שאומרי מלמלם כסו־
וכלים כהמה חיה ועוף מלמד שתלומי תרבעה ושחש־
עבדים ושטרות שכחת וקרקעות והקדשות שיהו מלמד־
שלא קרן הגונב · כמר אומר · ילמד שתלומי כפל · אף
על פי שהוא לסוד עבמו יש לו שתר לאחר זמן · תחי־
ואמר ילמד שחמש · תחת השה ילמד שרבעה שנאמר־
חמשה בקר ונו'למעלה מהם הגונב כן חדין שכדון ע
בשמו גונב כפם כבי לרם שהוא מתחייב כפמי · ר'
שמעון כן יוחאי אומר חבי הוא אומר חלק עם גנב מוכח
כפמי ילמד על שהוא שהיה יודע שהיה גנב מוכח
שמעון כן יוחאי אומר חבי הוא אומר חלק עם גנב מוכח
כפמי ילמד על שהוא שהיה יודע שהיה גנב מוכח

מכילתא <דפו"ר> מכילתא. רע"ה עמוד מס 73(הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה (0

לי בדין אם חטובה חייב מוכ׳ לא יהא חייב׳ אם אמרת כן ענשת מן הדין לכך נאמר או מכרו ללמדך שאין עונשין מן הדין׳ דא הקיש שובח למוכר ומוכר לטובח מה מכירה חוץ לרשותו אף טביחה חוץ לרשותו׳ מה מכירה מותרת באכילה אף טביחה מותרת באכילה׳ מה מכירה מותרת בהנאה אף טביח׳ מותרת בהנאה׳ מה טביחה שאינה יכולה לחזור אף מכירה שאינה יכולה לחזור׳ מה טביחה כולה אף מכירה כולה׳ דא וכי יגנוב איש אף מוקדשין היו בכלל שאם גנבן ושחטן בחוץ משלם ת תשלומי ארבעה וחמשה׳ והרי הכתוב מוציאן מכללן להחמיר עליהם לזוקקן להכרת׳ יכול שיהו חייבין בתשלומין קלי׳ והדין נותן אם חייבין על כרת החמור׳ לא יהא חייבין בתשלומין הקלי׳ תל זה הדב׳ אשר צוה יי׳ מכלל כרת יצאו ולא יצאו מכלל תשלומין׳ חמשה בקר ישלם׳ ארבעה והוא וארבע צאן שלשה והוא׳ אמר רבי מאיר בא וראה כמה חביבה מלאכה לפני מי שאמר והיה העולם שור שיש לו מלאכה משלם חמשה שה שאין לו מלאכה משלם ארבעה׳ רבי יוחנן בן זכאי אומ׳ הקב״ה חס על כבודן של בריות׳ שור לפי שהוא הולך ברגליו משלם חמשה׳ שה לפי שהוא טוענו על כתפו משלם ארבעה׳ רבי עקיבא אומר תחת שור תחת שה להוציא את החיה׳ שהיה בדין האיל והבהמה חייב בתשלומין והחיה חייב בתשלומין אם למדת על בהמה שהוא משלם ארבעה וחמשה אף החיה ישלם ארבעה וחמשה׳ לא אם אמרת בבהמ׳ לפי שהיא קריבה על גבי מזבח׳ תאמר בחיה שאינה קריבה לגבי מזבח׳ לפיכך אינו משלם תשלומי ארבעה וחמשה והרי בעלת מום תוכיח שאינה קריבה וחייבין עליה תשלומין׳ והיא תוכיח על החיה שאף על פי שאינה קריבה ישלם ארבעה וחמשה לא אם אמרת בבעלת מום שמין במינה קריבה על גבי מזבח׳ תאמר בחיה שאין מין במינה קרב על גבי המזבח׳ הא מה תל תחת שור תחת שה להוציא חיה׳

פרשה יג אם

במחתרת ימצא הנגב׳ ומה זה ספק שבא לגנוב ספק שבא להרוג׳ אתה אומר ספק שהוא בא לגנוב וספק להרוג׳ או אינו אלא ספק לגנוב וספק שלא לגנוב׳ אמרת אם כשיגנוב ודאי והרגו הרי זה חייב קו זה שספק בא לגנוב ספק לא בא לגנוב׳ מכאן אתה דן על פקוח נפש ששפיכות דמים שמטמאה את הארץ ומסלקת את השכינה היה דוחה את הספק הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון ספק בא לגנוב ספק בא להרוג׳ אם זרחה השמש עליו׳ וכי השמש עליו בלבד זרחה׳ והלא על כל העולם כלו זרחה אלא מה שמש שלום בעולם אף זה אם ידוע הוא שבשלום עמו והרגו והרי זה חייב׳ כיוצא בו ופרשו השמלה וגו׳ מחוורין הדברים כשמלה׳ כיוצא בו על משעיתו על בריו׳ ואף כאן אתה אומר כן׳ אם זרחה השמש רבי ישמעאל אומר אתה אומר לכך בא לחלק בין יום ללילה לומר אם הרגו ביום חייב ובלילה יהא פטור תלמוד לומר ולנערה לא תעשה דבר׳ וכי מה למדנו לרוצה מעתה אלא הרי זה בא ללמד ונמצ׳ למד׳ מה להלן לא חלק בין יום ללילה אף כאן לא תחלו׳ בין יום ללילה מה כאן אם קדמו והרגו פטו׳ אף להלן אם קדמה והרגתו פטורה׳ ומה להלן היו לו מושיעין הימנו והרגתו חייבת אף כאן היו לו מושיעין הימנו והרגו חיי׳ דמים לו שלם ישלם רבי אליעזר בן יעקב אומר הרי שהיו לפניו כדי יין וכדי שמן ושברן כל זמן שהוא יודע שבשלו׳ עמו והרגו הרי זה חייב לכך נאמ׳ דמים לו שלם ישלם׳ ואם אין לו ונמכר בגניבתו׳ שומע אני לעולם תלמוד לומר שש שנים יעבוד וגו׳ מגיד שהוא עובד שש שנים ובשביעית יוצא ונמכר בגניבתו לא פחות ולא יתר׳ רבי יהודה אומר אם גנב פחות ממה ששוה אינו נמכר יותר ממה ששוה הרשות ביד בעל הגניבה׳ אם רצה למכור ימכור׳ ואם לאו כותב לו שטר׳ רבי אליעזר אומ׳ גנב פחות ממה ששוה אינו נמכ׳ יותר ממה ששוה דיו להשתכר מחצה ולהפסיד מחצה׳

אם

המצא תמצא׳ אין מציאה אלא בידו אין בידו אלא רשותו׳ אעפ שאין ראיה לדבר זכר לדבר׳ שנאמ׳ ויקח את כל ארצו מידו׳ וכתיב ויקח העבד עשרה גמלים וגו׳ הא אין ידו בכל מקום אלא רשותו׳ משור עד חמור׳ שאין תל חיים אלא להביא את החיה׳ חיים שנים ישלם ולא מתים׳ שנים ישלם נמצא אתה אומר שבעה גנבין הם׳ הראשון שבגנבים גונב דעת הבריות׳ והמסרב להכירו לארחו ואין בלבו לקרותו׳ והמרבה בתקרובת יודע שאינו מקבל׳ והפותח חביותיו ונתן מכוו׳ להגוני׳ והמעוול במדו׳ והמשקר במשקולת׳ והמערב את הגדר׳ בתלתן׳ והחול בפול׳ והחומץ בשמן׳ מפני שאמרו השמן אינו מקבל מכל׳ לפיכך מושחין בו מלכים ולא עוד אלא שמעלין עליו שאם היה יכול לגנוב דעת העליונה גונבה וכן מצינו באבשלום שגנב שלש גניבות לב אביו ולב בית דין ולב בית ישראל׳ שנא׳ ויגנוב אבשלום וגו׳ וכי מה גדול הגונב או הנגנב הוי אומר זה הנגנב שהוא יודע שהוא נגנב והוא מחריש׳ וכן מצינו באבותינו כשעמדו על הר סיני בקשו לגנוב דעת העליונה׳ שנאמ׳ כל אשר דבר יי׳ נעשה ונשמע׳ כביכול ונגנב לב בית דין ב דן שנאמר מי יתן והיה לבבם זה להם ואם תאמר שאין הכל גלוי וידוע לפניו׳ תלמו׳ לומ׳ ויפתוהו בפיהם ולבם לא נכון עמו׳ ואף על פי כן והוא רחום יכפר עון׳ ואומר כסף סגים בצופה על חרש וגו׳ למעלה מהן גנב אסורי הנאה פטור מלשלם׳ בסות וכלים בהמה חיה ועוף משלם תשלומי ארבעה והמשה עבדים ושטרות שפחות וקרקעות והקדשות אינו משלם אלא קרן׳ הגונב פטר חמור ישלם תשלומי כפל׳ אעפ שהוא אסור עכשו׳ יש לו התר לאחר זמן׳ תחת השור ישלם חמשה׳ תחת השה ישלם ארבעה שנ׳ חמשה בקר וגו׳ למעלה מהם גונב נפש בני אדם שהוא מתחייב נפשו׳ רבי שמעון בן יוחאי אומ׳ הרי הוא אומר חולק עם גנב שונא נפשו משלו משל למה הדבר דומה לאחד שהיה יוצא מביתו של חבירו טעון כלים מצאו חברו ואמר לו מה אתה עושה אמר לו טול חלקך ואל תגד לאדם לאחר זמן בא בעל הגניבה ואמ׳ לו משביעך אני שלא ראית לפלוני טעון כלים יוצא מביתו אמר לו שבועה שאיני יודע הרי זה מתחייב בנפשו ועליו הוא אומר חולק עם גנב שונא נפשו׳ אבל המתגנב אחר חבירו והלך לשנות בדברי תור׳ אף על פי שנקרא גנב הרי זה זכה לעצמו׳ ועליו הוא אומר לא יבוזו לגנב כי יגנוב לסוף נמצא מתמנה על הצבור׳ וישלם שבעתים שנאמר את כל הון ביתו יתן ואין שבעתים אלא דברי תורה שנ׳ אמרות יי׳ אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים׳

פרשה יד כי

יבער איש שדה למה נאמר עד שלא יאמר היה לי בדין האיל והבאר ממונו׳ והבעל ממונו אם למדת על הבאר שהוא חייב לא יהא חיי׳ על הבערו׳ אם זכיתי מן הדין׳ מה תלמו׳ לומ׳ כי יבער איש׳ אלא בא הכתו׳ ללמדך שהשן מועדת לאכול הראוי לה והבהמ׳ מועדת לשבר בדרך הילוכה מכאן אמרו לעולם אינו חייב עד שיצא המזיק מרשותו

בגניבתו, לא פחות ולא יותר. רבי יהודה אומר אם גנב פחות ממה ששוה אינו נמכר, יותר ממה ששוה, הרשות ביד בעל הגניבה, אם רצה למכור ימכור, ואם לאו, כותב לו שטר, רבי אליעזר אומר גנב פחות ממה ששוה אינו נמכר, יותר ממה ששוה, דיו להשתכר מחצה ולהפסיד מחצה.

אם המצא תמצא. אין מציאה אלא בעדים. — בידו, אין בידו בכל מקום אלא רשותו, אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר, שנאמר ויקח את כל ארצו מידו, וכתיב ויקח העבד עשרה גמלים וגו', הא אין ידו בכל מקום אלא רשותו.

במדבר כא כו
בראשית כד י

משור עד חמור עד שה חיים. רע"א שאין ת"ל חיים, <ומה ת"ל חיים> אלא להביא את החיה. — חיים שנים ישלם, ולא מתים.

שנים ישלם. נמצא אתה אומר, שבעה גנבין הם; הראשון שבגנבים גונב דעת הבריות, והמסרב לחבירו לארחו ואין בלבו לקרותו, והמרבה לו בתקרובת ויודע בו שאיני מקבל, והפותח חביותיו והן מכורות לחנוני, והמעוול במדות, והמשקר במשקלות, והמערב את הגירה בתלתן והחול בפול והחומץ בשמן; מפני שאמרו השמן אינו מקבל נכל, לפיכך מושחין בו מלכים; ולא עוד אלא שמעלין עליו שאם היה יכול לגנוב דעת העליונה גונבה; וכן מצינו באבשלום שגנב שלש גניבות, לב אביו ולב בית דין ולב בית

1 בגניבתו] מ נ' שאינו שוה | ופק יתר | ר' יהודה וכו' שטר] מ ח' | אם] אטכפק ח' | גנב] ק גרז | כ פחת — 2 ממה] אטכ על מה, פ על | טכפ רשות | רצה] ט ח' | מכור] אטכפ מוכר | ואם] א אם — 3 לו] ט ח' | א אם גנב | ממה בפ"ב] אטכמ על מה — 4 דיו] טכ דין — 5 תמצא] טכמפ נ' בידו, פ נ' הגנבה | בעדים] ד ח' | אין בידו] פ' ח' | בכל מקום] ד ח', פ כל מקום — 6 אע"פ וכו' לדבר בפ"ב] אטמפ ח' | כ זכר הוא | שנ' וכו' מידו] אט ח' | שנאמר] מפ וכן הוא אומר — 7 וכתיב] אטמ פ ח', כ ואומר | ויקח וכו' וגו'] אטמפ ח', מ וכל טוב אדוניו בידו | הא וכו' רשותו] אטמפ ח' | כ והא — 8 עד בפ"א] טכ ועד | עד שה חיים] כ"ה מפ ובכל ש"ג ח' | רע"א] כ"ה טכמ, אדפ ח' | שאין וכו' אלא] פ ח' | מ אין | המוסגר] רק כ — 9 להביא] כ ח' — 10 נמצא] א טכמ נמצאת | אתה] כמ ח'|אטכלמפ גנבים | א והראשון | שבגנבים] א שבהן — 11 הבריות] אטכמפ בני אדם, מ נ' כ ג ו ן | מפ המסרב, ט והמסרהב | אטמפ בחברו | פ אורחו | אטכ לקראתו | לו] ד ח' | פ בתקרובות | ד יודע | בו] דמ ח' — 12 והפותח] מ ח', כ והמפתח, א והמפתח | חביותיו] מ ח', ט חביר, ילק' ווינ' חביות | והן מכורות] טמ ח' | לחנוני] אטכמ ח' | וק במשקולת, מ במשקולות — 13 והמערב וכו' ולברע עה"ס ש"ו] מ ח' | אכ והמערה | את הגירה בתלתן] פ ח' | א הגירה, ול הגרר', ק הגרה, דפ' ווילנא הגרדן | בתלתן] כ נ' והטומן משקלותיו בחול | והחול] כ ח', אטפ ואת (פ את) החול ; בפול] כ ח' וגו' והמערב | והחומץ] אטכפ ואת (כ את) החומץ | השמן] א שמן — 14 נכל] כ"ה כפ, א נוכל, ט מעל, ד מכל | א מלאכים | אטכ מעלין | עליו] א ח' | היה] א ח' — 15 כ פ היה גונבה | וכן וכו' וגו' עה"ס שורה א'] פ ח' | א שבאבשלום | ט שלשה | בית בפ"ב] אטכ אנשי —

2 אם רצה למכור. פי' בש"י פעם שנייה ור"א פליג דאינו נמכר ונשנה, אבל הל' דר"י לא משמע כן, ובבה"מ פ' דלר"י הרשות ביד בעל הגנבה אם רוצה מוכר ויפסיד המותר או מקבל שטר על דמיו ולר"א אין הברירה ביד בעל הגנבה אלא נמכר פעם אחת ויפסיד המותר, ודעת ר' אליעזר בברייתא דקדושין יח' דאינו נמכר כלל כת"ק דהכא דאינו נמכר כלל אם היתה הגניבה פחות או יתר, וכ"ה במכילתא דרשב"י ובמס' עבדים [פ"ב] ודלא כתוס' רי"ד שפי' בקדושין דר"א ס"ל דאינו חוזר ונמכר אבל להמכר פעם אחת לא פליג ועי' שינוי הגרס' בקדושי שם דרש"י ג' בדברי ת"ק נמכר וחוזר ונמכר אבל גרס' הילקוט שם ורב המגיד פ"ג מהל' גנבה ה"יד נמכר ולא ג' חוזר ונמכר וכג' רש"י כ"ה במסכ' עבדים, ועי' פ"ז שהשמיט דעת ר"א, ועי' בסהתו"ה שדעתו נוטה למחוק המלות לא פחות ולא יותר דאין כאן רק ב' שיטות, ואין הכרח: 5 בעדים. לעיל פ"ה ב"ק סד: וכן תרגם יונתן אין בסדדיא משתכחא ברשותיה, ועי' מכילי' דרשב"י, ובא"צ מוחק כל המאמר וגור' אם המצא תמצא בידו אין ידו וכו', פ"ז. 6 רשותו. לעיל פ"ה ופ"ז: 8 שאין ת"ל וכו'. דהרי אף אם נמצא מת משלם כפל: 9 דחיה. מכדרשב"י ירוש' ב"ק ה ע"ד ובבלי סג: פ"ז. — ולא מתים וכו'. ירושלמי ב"ק ב ע"ג לענין דאין שמין לגנב. ועי' רש"י ורא"ם: 10 שבעה גנבים וכו'. תוספתא ב"ק פ"ז ה"ח ועי' ג"כ תוספתא ב"ב פ"ו ה"יד וירושלמי דמאי כד ע"א ע"ז לט ע"ג ומסכת דרך ארץ פ"ח וחולין צד. — והמסרב. נראה דצ"ל המסרב כאשר הגיה בז"ר וכ"ה בפ"ז ובתוספתא ב"ק: 13 הגירה. בתוספתא ב"ק הגידה [וכן ג' איק'] וג"א הגירה או הנורה והעקר כבפנים, והוא חזרע המכונה Johannisbrodsamen עי' Löw, Aram. Pflanzennamen S. 317 Anm. 2, וקצת מאלו המנוים כאן נשנו ג"כ בת"כ חובה פרק כ"ב ה"ז וקוהלת רבה פרשה ו פסוק א. — והחול בפול. ליתא בתוספתא ב"ק: — מפני וכו'. בא"צ הגיה ע"פ התוספתא אע"פ שאמרו וכו' ולפי הגרסא מפני ג"כ הכוונה הרי דמפני שאמרו וכו' לפיכך מושחין בו המלכים ואפ"ה יכול לרמותו: 14 נכל. כ"ה גם בפ"ז ור"ל ערמה ואפש' לגרו' ג"כ מעל כמו שהוא בילק' ור"ל זיוף ובתוספתא אין השמן מקבל כלום וג"א דליס וצ"ל דלוס עי' מ"ס. — ולא עוד וכו'. בא"צ מוחק מן ולא עוד עד גונבה וגו' לקמן

ש״ב ט׳ ישראל, שנאמר °ויגנוב אבשלום וגו׳; וכי מי גדול הגונב או הנגנב, הוי אומר זה הנגנב
שהוא יודע שהוא נגנב והוא מחריש; וכן מצינו באבותינו כשעמדו על הר סיני בקשו לגנוב
שמות כד ז דעת העליונה, שנאמר °כל אשר דבר יי נעשה ונשמע, כביכול, ונגנב לב בית דין בידן,
דברים ה כו שנאמר °מי יתן והיה לבבם זה להם; ואם תאמר שאין הכל גלוי וידוע לפניו, תלמוד
תה׳ עח לו־לח לומר °ויפתוהו בפיהם — ולבם לא נכון עמו ואף על פי כן °והוא רחום יכפר עון,
משלי כו כג ואומר °כסף סיגים מצופה על חרש שפתים דולקים ולב רע; למעלה מהן גנב אסורי
הנאה פטור מלשלם, כסות ופירות וכלים בהמה חיה ועוף משלם תשלומי ארבעה
חמשה, עבדים ושפחות שטרות וקרקעות והקדשות, אינו משלם אלא קרן, הגונב
פטר חמור ישלם תשלומי כפל, אע״פ שהוא אסור עכשיו, יש לו התר לאחר זמן, תחת
השור ישלם חמשה, תחת השה ישלם ארבעה, שנ׳ חמשה בקר וגו׳; למעלה מהם
גונב נפש בני אדם שהוא מתחייב בנפשו; רבי שמעון בן יוחאי אומר הרי הוא אומר
שם כט כד °חולק עם גנב שונא נפשו, משלו משל למה הדבר דומה, לאחד שהיה יוצא מביתו של
חבירו טעון כלים, מצאו חברו ואמר לו, מה אתה עושה, אמר לו טול חלקך ואל
תגד לאדם, לאחר זמן בא בעל הגניבה ואמר לו, משביעך אני שלא ראית לפלוני טעון
כלים יוצא מביתו, אמר לו, שבועה שאיני יודע <מה אתה מדבר>, הרי זה מתחייב
בנפשו, ועליו הוא אומר חולק עם גנב שונא נפשו וגו׳; אבל המתגנב מאחר חבירו

קודם וכי מה גדול׳ — גונבה׳ במ״ע משלים כאן ע״פ התוספתא שכל הגונב דעת הבריות נקרא גנב, ובא״צ מוחק מלות וכן מצינו וג׳ שכן מצינו שכל הגונב דעת הבריות נקרא גנב באבשלום וכו׳ — גניבות׳ בא״צ מגיה לבבות׳ ועי׳ לעיל מס׳ דשירה פ״ו בסופו: 1 וכי מי וכו׳ ובא״צ גורס וכי מה גדול כ״ה הגונב וכו׳, וא״צ ועי׳ דברים ר׳ פ״ז ס״י: 3 לב ב״ד וכו׳ ר״ל ב״ד של מעלה, מ״ע, ובא״צ מגיה לב המקום ובא״א מגיה וכביכול נגנב בידן וג׳ התוספתא שם ה״ט כביכול נגנב דוא להם: 5 ואע״פ כן וכו׳ מס׳ דבחדש פ״א ד״ה ויסעו מרפידים ועי׳ שמו״ר פ״מב ס״ח: 7 כסות וכו׳ צריך להגיה בדרך דרצאת התוספתא עבדים וכו׳ אינו משלם אלא קרן כסות ופירות וכו׳ ועוף משלם תשלומי כפל הגונב פטר וכו׳ וכן הגיה בא״צ אלא שמוחק מלת בהמה וא״צ: 8 הגונב פטר חמור וכו׳ בכורות יא׳ ירושלמי קדושין סג עמ׳ א: 11 בנפשו׳ והשבעה גנבים שמנה הם: א׳ הגונב את הלב, ב׳ הגונב אסורי הנאה, ג׳ הגונב עבדים וכו׳ שמשלם קרן, ד׳ גונב כסות וכו׳ שמשלם כפל, ה׳ גונב פ״ח, ו׳ ג׳ שור ושה שמשלם דו״ה, ז׳ גונב נפש, וכן פי׳ בבה״מ וכן הוא לפי לשון המ״ח אבל במ״ע פי׳ דבכלל גונב דעת הבריות שני מיגים: האחד, היכי דאינו מזיקי ממון, ב׳, היכי דאפסדיה ממון כגון המעול במדות, אבל גונב פטר חמור אינו מין בפני עצמו ועי׳ בפ״ז שמונה שם דברים שלא נשנו כלל כאן, ונראה דאיזה חסרון בדבריו: 12 משל״ו משל״ו וכו׳ ילקוט משלי תתקס״ב ורש״י משלי: 16 מאחר חברו וכו׳ שאין חברו רוצה ללמוד עמו בחנם והוא מתגנב אחורי הגדר לשמוע ד״ת, ז״ר׳ ויותר נראה דר״ל שאינו רוצה לילך עם חברו וכדי שלא יפציר בו חברו הוא אומר שאין לו פנאי ובאמת אינו כן אלא הולך ושונה פרקו ולשון הפ״ז אבל ישראל שגנב ד״ת זכה לעצמו ועי׳ מה שהביא המרדכי בב״מ ס׳ רצג בשם ספר המקצועות [מתוך מדרש משלי] דאין לבזות מי שגונב ד״ת ומעתיקן, ועי׳

1 ישראל] טכ ירושלם | אבשלום] אטכ ג׳ את לב, א ג׳ אנשי ישראל | וגו׳] א ח׳, ט וכו׳ | מי] כ״ה בכל הגרס׳ וכן בתוספתא, ד מה | ט הגדול | הגונב] כ ח׳ | זה] אט ח׳ | א הגנב — 2 אטכ ומחריש | באבותינו] ט ח׳ | אט כ שבשעה (א בשעה) שעמדו | על] אטכ לפני | סיני] אט כ ג׳ לקבל את התורה — 3 ונגנב] אכ נגנבה, ק ונגנבה, ט דגנב | לב] אטכק ח׳ | בית דין] אטכ ח׳ | כ בידו — 4 וידוע] טכ ח׳ | לכניו] א ח׳ | ת״ל] אטכ והלא כבר נאמר — 5 בפיהם] אל ג׳ וגו׳, ט ג׳ ובלשונם יכזבו לו | ואף] אטכ אף — 6 ד חרש וגו׳ וכיף הפ׳ ח׳ | שפתים] כ ח׳ | ולב] כ ולא | למעלה מהן] מ הסני | מהן] ט ח׳ | מ הגונב | א אסורין — 7 הנאה] א בהגייה, כ בהמה | מ ופטור | כסות וכו׳ ד׳ וה׳] מ ח׳ כאן וג׳ לפטה בשנוים | ופירות] ד ח׳ — 8 ל ד׳ וה׳ | עבדים] מ ח׳ וג׳ השלישי הגונב | ושפחות] מ ח׳, ד ושטרות | שטרות] מ את השטרות, וק שפחות, ל ושפחות | וקרקעית] מ ואת הקרקעות | והקדשות] אטכ ח׳, מ ואת ההקדשות | מ ואינו | קרן] מ ג׳ הרביעי את הבהמה ואת העופות ואת החיה ואת הכסות ואת הפירות ואת הכלים משלם תשלומי כפל | הגונב] אטכ ח׳, מ ההמישי הגונב — 9 מ משלם | תשלומי] אטכ ח׳ | כפל] ט כפר ?, ובילק׳ ווינ׳ כפל כבש״ג | ט אף על גב | שהוא אסור] מ שאסור בהנאה | עכשיו] מ ח׳ | מ הואיל ויש | טכמ היתר | לאחר] מ אחר | תחת השור ישלם] מ הששי הגונב את השור וטבחו או מכרו משלם — 10 תחת] מ ח׳ | מ ושה | ישלם] אכ ח׳, מ משלם | שנ׳] ט ח׳ | בקר] אטמ ג׳ ישלם, ט ג׳ תחת השור |

וגו׳] מ ג׳ השביעי | מהם] אטכ מהן, מ מכלן, מק ג׳ הגונב את (ק ח׳) בן הורין שנידון (ק שנדון) בנפשו — 11 גונב וכו׳ בנפשו מ ח׳ | בני אדם] פ מישראל | רשב״י וכו׳ עסה״פ] מ ח׳ | אטכ יוחי | אומר] א ח׳ | הרי וכו׳ נפשו] אטכ ח׳ — 12 משלו] ט ח׳, א מושלו | למח״ד] אכ ח׳ | ט מבית | של] ט ח׳ — 14 אטכ תגיד | לאדם] אטכ ח׳ | בעל] כ על | משביעך] א טכ משביע | אני] אטכ ג׳ עליך | שלא] אכ לא, ט אם | טכ ראיתה | א פלוני — 15 אטכ יוצא מתוך ביתי טעון כלים |

והלך לשנות בדברי תורה אף על פי שנקרא נגב הרי זה זכה לעצמו, ועליו הוא אומר
משלי ו ל שם שם ו לא תהלים יב ד
[0]לא יבוזו לגנב כי יגנוב, לסוף נמצא מתמנה על הצבור וישלם שבעתים, שנאמר
[0]את כל הון ביתו יתן, ואין שבעתים אלא דברי תורה, שנאמר [0]אמרות יי אמרות
טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים.

פרשה יד

כי יבער איש שדה. למה נאמר, עד שלא יאמר היה לי בדין, הואיל והבאר
ממונו וההבער ממונו, אם למדת על הבאר שהוא חייב לא יהא חייב על הבערו,
אם זכיתי מן הדין, מה תלמוד לומר כי יבער איש, אלא בא הכתוב ללמדך שהשן
מועדת לאכול הראוי לה והבהמה מועדת לשבר בדרך הילוכה, מכאן אמרו לעולם
אינו חייב עד שיצא המזיק מרשותו והזיק, ששמין נזקין בעדית וקל וחומר להקדש. —
דבר אחר כי יבער איש שדה או כרם, לחייב על זה בפני עצמו ועל זה
בפני עצמו. — שדה או כרם. מה כרם יש בו פירות אף שדה יש בו פירות.

ושלח את בעירו. מכאן אמרו מסר צאנו לבנו לשלוחו ולעבדו פטור,
לחרש שוטה וקטן חייב. — וביער בשדה אחר. ר' נתן אומר הרי המנדיש
בתוך שדה חבירו שלא ברשות ויצאת בהמתו של בעל הבית והזיקה, קורא אני עליו
ושלח את בעירה, לכך נאמר וביער בשדה אחר, אלא אחר הוא זה.

מיטב שדהו ומיטב כרמו. מיטב שדהו של מזיק ומטיב כרמו של ניזק,
דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר לא בא הכתוב ללמדך אלא ששמין נזקין בעדית,
קל וחומר להקדש.

אטכ ואמר | המוסגר ח' ד — 16 עמ' הקודם אטכ עליו | שונא נפשו] כ ח' | וגו' | ד ח' | אטכ המגנב | ד אחר — 1 לשנות] אטכ ושנה | ט דברי | אטכ שהוא נקרא | אט זוכה — 2 טכ לגנב וגו' | א יגנב | לסוף] אטכ ח' | א נתמנה | אטכ ישלם | איכ שני וכן בס' — 4 אטכ טהורות וגו' —

(יד) 6 שדה] אטכ ח' | עד שלא יאמר] מ ח' | היה] אטכ יש | אטכמ והבור — 7 וההבער] אכ והבער, ט והבער' (ילק' וויג' והבערה), מ והבהמה | על וכו' חייב] א טכמ שהוא (ילק' וויג' שיהא, ילק' שאל' שהא) חייב על ידי בורו (א בור) | לא] אמ ח' | יהא] א שהוא | אטכמ על ידי | הבערו] אט הבערה, מ בהמתו — 8 אם וכו' מה] מ ח' | אלא] מ ח' | שהשן] אכ שהיא, ט שהוא — 9 ט מועד, מ מותרת | אכמ את הראוי | לה] א ח', ט לו | והבהמה] מ והרגל | אטכ לשבור | אטכ כדרך (ילק' וויג' בדרך) | מכא' וכו' להקדש] מ ח' ומקצת ג' למטה | א מיכן — 10 עד] ק ח' | ק ברשותו | א קל וחו' — 11 ד"א] אטכמ ח' | איש וכו' כרם] ט ח' | אכ איש וגו' | בפני] מ ח' וכן בס', כ כפני וכן בס' | מ בעצמו וכן בס' — 12 יש] פ שיש | יש בפ"ב] כמפ שיש | בו] כ בה — 13 ושלח וכו' חייב] מ ח' | אט אם מסר | לבנו] אט ח' | אטכפ לעבדו (פ ולעבדו) ולשלוחו (ט או לשלוחו, כ לשלוחו) — 14 אטכ והרי — 15 א ויצאת, ט ויצא, מ ויצתה | הבית] מ השדה — 16 בעירה] אכ ג' וגו' | לכך נאמר] אכ ח', ט ת"ל | וביער] אטכמ ח' | אחר בפ"א] מ ג' מכאן אמרו אינו חייב עד שיצא המזיק מרשותו והזיק | אלא אחר] אטכמ ח' | הוא זה] ט מ ח' — 17 מיטב וכו' להקדש] מ ח' | ומיטב] כ ח', ט מיטב (ילק' וויג' ומיטב) | כרמו] אכ ח', אכ ג' וגו', כ ג' בגיטין בריש פר' הניזקין | מיטב וכו' ניזק | אטכ מיטב שדהו ומיטב (ילק' שאל' מיטב) כרמו של מזיק — 18 לא] אטכ ח' | אלא] אטכ ח' | א ניזקין, כ נזיקי' — 19 הקדש] אט בהקדש, כ בשנדיש —

ילקוט משלי תתקלט: 2 שני וכו' צ"ל שני ונמצא ישלם שבעתים את כל וכו' ולשון דתוספתא שם ה'יג ומשלם כל מה שבידו שני ונמצא וכו': 6 והבאר וכו' וההבער. בא"צ מגיה והבור והמבעה וכן בסמוך וא"נ. אבל במקום והבאר נראה לגרוס והשור וכן לקמן אם למדת על השור, ועי' בפי' ריה"ל על הירושלמי נזיקין דף כה. 8 אם למדת וכו' ריש ב"ק: 8 שהשן וכו' ב"ק ריש פ"ב: 9 מכאן אמרו לעולם. בא"צ מוחי' או המלות ומפרש דמה שאמר אינו חייב וכו' נמשך למעלה דכל זה בא הכתו' ללמדנו אבל גם לפי גרסתנו יש לפרש כן ור"ל ועוד מכאן אמרו ולפיכך נאמרה הדרשה: 10 ששמין וכו' כלומר וששמין ועי' לקמן: 11 ד"א. בא"צ מוחק אלו המלות: 12 אף שדה וכו' לאפוקי קלקלה נירו, ד"ר. ובמ"ע פירש לאפוקי אכלה דברים שאינן ראוין לה כדאיתא ב"ק פ"ב מ"ב: 14 חייב. ב"ק פ"ו מ"ב בבלי שם ט: נו: וירושלמי שם ה ע"ב: 16 אלא וכו' כמו וכי אחר הוא זה ובא"צ מגיה ולא אחר וכו' ועי' ב"ק פ"ו מ"ג. 17 של מזיק. צ"ל של ניזק. א"צ, ועי' ב"ק ו: נט. גיטין מח: אבל בירושלמי גיטין מו ע"ג שיטתן הפוכה: 19 ק"ו לדקדש. באומר

שנים ישלם ולא מתים. שנים ישלם נמצא אתה אומר שבעה נגנבין הם. הראשון שבגנבים נוגע בדעת הבריות. והמסרב לחבירו לארחו ואין בלבו לקרותו. והמרבה בתקרובת יודע שאינו מקבל. והפותח חביותיו והן טכורות לחנוני. והטעול במדות. והמשקר במשקולת. (ה) והמטעה את הנהרה בתלתן. והחול בפול. (ו) והחותך בשמן. מפני שאמרו השמן אינו מקבל טכל. לפיכך מושחין בו מלכים. ולא עוד אלא שמעלין עליו שאם היה יכול לגנוב דעת העליונה גונבה. וכן מצינו באבשלום שגנב שלש גניבות לב אביו ולב בית דין ולב בית ישראל. שנא׳ (שמואל ב׳ פ״ו) ויגנוב אבשלום וגו׳. וכי מה גדול הגונב או הגנגב הוי אומר זה הגנגב שהוא יודע שהוא גנגב והוא מחריש. וכן מצינו באבותינו כשעמדו על הר סיני בקשו לגנוב דעת העליונה. שנאמר (שמות י״ט) כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע. כביכול. וגנגב לב בית דין ביודן שנאמר (דברים ה׳) מי יתן והיה לבבם זה להם. ואם תאמר שאין הכל גלוי וידוע לפניו. תלמוד לומר (תהלים ע״ח) ויפתוהו בפיהם ולבם לא נכון עמו. ואף על פי כן והוא רחום יכפר עון. ואומר (משלי כ״ו) כסף סיגים מצופה על חרש וגו׳. למעלה מהן גנב אסורי הנאה פטור מלשלם. כסות וכלים בהטת

חיה

באר אברהם

זה יגחמנו

כר״ש דתם הגניבה תלף והוה לישנו כ״ת ח״ק לין לו בבירה כ״ת שימכור לומו עבור המחלה והמחלה המנית יפסיד וכגון שחיטה בעין כלל, והרי זה נתקיים בגניבתו: (ה) והמערב גופה בתלתן. פירש הר״י מן זרע שמתן מערבו בזרעים שהן כמו מעשים מפני שמרחיקין ומורחן קוין: (ו) והחותך בשמן מפני שאמרו השמן אינו מקבל מכל. פירש כותן מעט למה אמרו את החומן בשמן, ולא כל המתקין יכול להתערב בשמן ולהוציא את קונהו, אלא מפני שאין השמן מכל מכל וניכר הגניבה והחולאת דעת זולת החומן

לרבינהו לכפל: גונב דעת הבריות. שסבר זה שעושה דברים לבבודו ואינו כן וגונב דעתו וכדמפרש ואזיל: **המסרב**. מפני כחברו שיאכל אצלו ולבו על עמו: **והמרבה** בתקרובות. מכבד לו כדי שיודע שחברו לא יקבלו ממנו וגונב דעתו להחזיק לו טובה בחנם: **והפותח** חביותיו והן טכורות לחנוני. כל חביותיהן מנופות היו כדי שיתקיים היין בתוכו וכשבא אדם חשוב אצלו פותח לו חביות להשקותו יין חזק ואם מכר החביות לחנוני שלימה ועדיין הוא אצלו לא יפתחנה לאורח הבא לו מפני שגונב לבו להחזיק לו טובה חנם כשכור זה הפסד גדול נפסד על ידו שהרי תפסר החביות שבירה ותתקלקל היינה וזה ימסרנה מיד לחנוני שכבר מכר לו. ומפרש בגמ׳ דחולין דף ל״ד שאם הודיעו שמכרו לחנוני ואינו עושה כשבילו או שעושה זה לכבודו של אורח להודיע לבריות שחביב הוא עליו מותר: **נדרא** בתלתן. מערב מין זרע שמתן שמרחהו כמו תלתן והוא בזול הרבה יותר מן התלתן וכשהן מעורבבין אינם נכרים שמרחיהן דומין זה לזה: תלתן מין זרעונים כעין מעשים והם מריח בתחילתן וכשגורין אותם כמיס הם נמתקים: **והחול** בפול. גרסה לפי העניין שמערב חול בזרע פול ואפשר שמרחהו כחול ולכך נוח להתערבו בו. **והחוספת** ד״ק לה גרסינן לה: **השמן** אינו מקבל תערובות אלא שהוא קל ולכך יכול להתערב בו חומץ שאין הרחאות ניכר לפי שתמיד מרחהו של השמן טוב כאילו אין דבר מעורב בו והוא שהתרעובות למטה והשמן למעלה אבל אם היה החומץ מתערב עם השמן היה הרחאות ניכר שהיה נכנס מרחה השמן לגריעותא ולא היה עושה הרחאות דשמנו מלקנות אותו. וכחוספת גרס ואת החומץ כשמן מע״פ שאמרו אין השמן וכו׳: **מושחין** בו מלכים. יותר מבשאר משקים מפני שהוא נקי מכל פסולת והוא לרמז שהוא ראוי למלך מפני שהוא נקי מכל פסול ועוד הרבה טעמים על זה: **שאם** היה ביכלתם לגנוב דעת העליונה היו עושין. ולכך הגונב דעת הבריות כאילו גונב דעת המקום ועיין במגורת המאור במאמר דברי אומנות: **שלש** גניבות. עיין לעיל פרשה ו׳ מהשירה דף כ״ח: **הוי** אומר הגנגב. כביכול הקב״ה היה יודע שאין אומרים נעשה ונשמע כלב אלא ומ״מ עשה עלמו כאילו אינו יודע ושתק ואמר מי יתן והי׳ לבבם וגו׳ וכדמפרש: **ה״ג** כילקוט כביכול כגנב נדון שנאמר וכו׳: **כסף סיגים**. כמו כסף מחופה על חרס שאין תוכו כברו כך היו ישראל: **גנב** אסורי הנאה. כמו שור הנסקל וכדומה פטור מלשלם כדלעיל: **ה״ג** כסות וכלים כהמה חיה ועוף משלם תשלומי כפל. ופירש כהמה כשאינו

מכרו

חיה ועוף משלם תשלומי ארבעה וחמשה. (ו) עבדים ושטרות שפחות וקרקעות ותקדשות אינו משלם אלא קרן, הגונב פטר חמור ישלם תשלומי כפל. אף על פי שהוא אסור עכשו. יש לו היתר לאחר זמן, תחת השור ישלם חמשה. תחת השה ישלם ארבעה שנאמר חמשה בקר וגו׳. למעלה מהם נוגע נפש בני אדם שהוא מתחייב נפשו. רבי שמעון בן יוחאי אומר הרי הוא אומר (משלי כ״ט) חולק עם גנב שונא נפשו משלו משל למה הדבר דומה לאחד שהיה יוצא מביתו של חבירו מעון כלים מצאו חברו ואמר לו מה אתה עושה אמר לו טול חלקך ואל תגד לאדם לאחר זמן בא בעל הגניבה ואמר לו משביעך אני שלא ראית לפלוני מעון כלים יוצא מביתי אמר לו שבועה שאיני יודע הרי זה מתחייב בנפשו ועליו הוא אומר חולק עם גנב שונא נפשו. אבל המתנגד אחר חבירו והלך לשנות בדברי תורה אף על פי שנקרא גנב הרי זה זכה לעצמו. ועליו הוא אומר (שם ו׳) לא יבוזו לגנב כי יגנוב למוץ נמצא מתמנה על הצבור. וישלם שבעתים שנאמר (שם) את כל הון ביתו יתן ואין שבעתים אלא דברי תורה שנאמר (תהלים י״ב) אמרות ה׳ אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים:

פרשה יד ורן (ח) **כי** יבער איש שדה נאמר עד שלא יאמר היה לי (ט) בדין הואיל והבאר מטונו. וההבער מטונו אם לטרת על הבאר שהוא חייב לא יהא חייב על הבערו. אם זכיתי מן הדין. מה תלמוד לומר כי יבער איש. (י) אלא בא הכתוב ללמדך שהשן מועדת לאכול תראוי לה והבהמה מועדת לשבר בדרך הילוכה (יא) מכאן אמרו לעולם אינו חייב עד שיצא המזיק

זה ינחמנו

מכרו ופכחו: **מתחייב** בנפשו. שנמצע לשקר: **המתנגב** מלחר חבירו. שהיה חבירו רולה לטייל עמו והוא חומר שהריך לילך למקום חלד ומיטו הולך חלת יומב וחומר חפשיי שנגב לעת חבירו הרי זה זכה לעלמו פיי למורו ויטולם שכרו עיי התורה שנקרא שבעתים:

פרשה יד ורן **כי** יבער איש וכו׳. למה נאמר. הואיל וההבער ממונו הבער נאמר כאיש כמו שחמרנו וכשירצו שהולין בהמתו לשדות אחרים ואכלו שם הזרעים או שנתקלקלו הזרעים עיי דרישת רבני הכהמה: **אם** למדת על הבור שאין דרכו לילך ולהזיק חייב על נזקו כיון שיצר שהולך והזיק היה חייב: השן מועדת לאכול הרחוי לה אכל אם אכלה מה שאין דרכה לאכול כמו כסות וכלים חייבה נעשה מועד עיי״כ ומיטו משלם חלת חצי נזק כתם כדאיתת בקמת דף י״ם והבהמה מועדת לשבר בדרך הלוכה אבל אם נפלה על כלים ושברתן או שהזיקה ברורות שפר מן רבליה ושברה כלים עיי״כ מיטו משלם חלת חצי נזק כדאיתת ריש כילד הרבל: **עד** שיצא המזיק מדכתיב

בור אברהם

התומן שלהם שהי״מזק ביומר והוח הי׳ מחטרב בהשמן ע״כ לחמרו חת התומן: (ז) עבדים ושפחות וכו׳ חלת הקרן, משום דהוי כעין כלל ופרט וחזר וכלל, כילו הגניבה כלל, משור עד חמור ועד שה פרט, חיים שניש ישלם חזר וכלל, ומי חתה דן חלת כעין הפרט שהוח דבר המטלטל וגופו ממון, ולהוליח קרקעות שחינו מטלטל, עבדים ושפחות שהוקשו לקרקע דכתיב שם חת שור לעשהו ולח הקדש ולמד בנז״ש ישלם ישלם, ועוד י״ל דלעיל למד מדכתיב בשמועי חון זה הדבר לחשר ליוה ה׳ ודרש לעיל זה הדבר שהוח בכרת ולח בתשלומין:

פרשה יד (ח) **כי** יבער וכו׳ למה נאמר, בכ״ק דף כ׳ ילוף ליבער הוח שן בהמה ושלח זו רגל: (ט) ה״ג בדין מבאר וכו׳ זכיתי בדין חלת בח וכו׳: (י) אלא בח הכהוב ללמדך שהשן מועדת וכו׳ והרגל מועדת וכו׳ פירש דשם לח כתב בתורה, הייתי מדמה חלה לקרן שחינה חלת כדין הם שזהו חלי קרן, קמ״ל דמועדת הן ומשלם נזק שלם: (יא) מכאן חמרו חינו חייב עד שיצא

ולא אם נכנס פחות ממה שמוזג לתוכו כמפר כגון שיתן ממה שמוזג כגון שנכנס חלף ומוזג ת"ק נמכר בפחות ממה שמוזג לתוכו בשעת מכירה ואם לא רצה לעכב ואם לא נכנס פחות ממה שמוזג לו אסור ולר"ש נכנס פחות ממה שמוזג לתוכו נמכר כגון שיתר ממה שמוזג כמכר בפחות ממה שמוזג לתוכו ונלח יותר ויפסיד מחנם.

ובשיטת קדושין דעום קוסטא' דף זה ע"ב כתב וז"ל ויתבאר למ"ד שהכל(במכילתין) יכול בת"ק ויכתוב שטר על עצמו בת"ק מודע לחיכו מעיר וכתבו ע"ש אלפס · שמעל ב' גי' לאחרת במכילתין במלקיס דרז"ל ב"ש מכשות כיר בעל שנכנס עם רגם לחבוי יתבוי גם מדברי שמבואר דלח בריש בכוריים' דשתם במלתים דת"ק נמכר וחוזר ונמכר חלח נמכר וחו לח ופיש הגי' שרפה ר"ש אל ע"ב דנכנס ע"ם וכ"כ שמיש גי' הע"ם עם · להשתכר מחנם · כתבו בתוספות לך ע"ב דקדושין שם דלגי' רש"י ז"ל פליג חלח חמחי דקחני ריפח פוזר ונמכר שם ל' ליפו דחוזר וחוזר ונמכר חלכל פעם ר' ודלי חוזר ונמכר ע"ם · ובשחת מ"ם דחוקפתיה דרבח שם מחיש בה"ג ודבח לטעמיה דקחמ' הקם כפח וכיוצח ר"ח לרבנן ע"ם כחום · וכרייתח דמכילתין בסייעת ליה לבדין תירוצח מרחמ' ר"ח פכח יותר בחמם שמוש דיו להשתכר מחנם ולסתיר מחנם חלחת נמכר בפעם ר' · וב"ג דרש"י בוחם כחלתיים דרז"ל הכח כנרסתיכו בחלחת קמכר דחוזר ונמכר ופלח פליג ר"ח דחיכו חוזר ונמכר וזהו בעמו של רש"י שכת' ק"ב וכו' וחוזר ונמכר ע"ם דקיימו לן דמכילתין · כתב כפיסת קדושין שם ב"ש לרבנן מי יקיב הענקם לבעל הנכסה דאת"ל דקלון לו ולח נבעל חוכו פרשם דלמי תעם לח מקיקין מניס ולכך לח מפקי' הענקם מבעל הנכסה כיון שלח כשתלם כל נכסתו ע"ש. וכ"ע מ"ל דלמי תעם בעל חוב הענקתו דלח מפקינן מניס כיון דמקר' חלח הפם לו ולח לבעל חוכו · ושמע כיון דקרם עם המדון מסתבי הענק פעניק לו לדידיס קמוסר רחמ' לו מתם כחן ולח מתם נותן לכ"ח מבל מסכחם הענקה ליד הבעב לח ידעינו חם מיעם הכתוב בעל חוב חם לח וסנכך מי תעם לח מפקי' מניס לך מבעל הנכסה שבשבורו כמכר סבכח קול ·

ה"ג חם שמעת חת שנים כתלתן וכו' חכ"ם כילקום ובירם קול מין הדומה לקלתן ותלתן קול שנקפת בפרכי חולבת וכמ"ם הרמב"ם כפי' המשנה כם ודעים ע"ם · סו"ל בשמת דף ע"ה ע"ח חמ' ר"ח ענגל כגירת ופוסקי בעלי חל חלייגדיו שהחמה לוקח פסתן חתם קול ענגל ע"ם וכשנת דף ק"ם ע"ח פוסקי כסכורת' שלייחגדיו וכן פירש כמוכח דף ס"ל ע"ב וכשיוכיו דף כ"ם ע"ם פירש בוגרגניות חלייגדיו בלעז ע"ם ·

אינו מקבל מכל · ליכו מקבל תערוכת מכל דבר מין מומין וכתוכת כהניס ס"פ דיקה נכי וכשנת של מקר שניכו המערב בלוכית כשמן ושמ"ם הר"ב קיבן מסרן שם וכשביך גיך בלבן גוזם המערב מי בלבקיח כשמן ומי שהוח עשה הבן סירבה לוקח ע"ם · וכקלת דבתי דף ק"ג ע"ב בדבי מי בלקיח כשמן ושם דף קלר ע"ח נרסי מי כלבקיח כשמן ע"ם ·

שמעלין חלח · חל הנוכב דעת הכריות שלם שם יכול לנכוב וכו' שהרי לכשלוס מה שמלח ידו לנוכב נוכב עד שנכנב ג' לבבות ושמ"ם רש"י כמכבי דב"ק דסוסה דף ס' ע"ב ע"ם וה"ב שם היה כיפסר לו לנוכב דעת העליונה ח"ו היה נוכב · סו"ר בתוספת' פ"ז דב"ק וכן היה שניוק שכל הנוכב דעת הכריות נקרא נוכב שלי ויכוב לכשלוס עבו' ע"ם וכן עיקר דכך יש לחניה כמן ·

מי גדול · דגדול כח הנוכב כשקול יותר שלכו נוכב ומחרים יותר מן הנוכב שמפיל וש שיורש לרבים שוה בנוכב שת לב שנוכב בשיכו · מרחם לו שהוח · נוכב ממנו וכן מניכו בחלוקתיכו כקשו לנמוב דעת · הבלאכם בלחמים נעשם ונשמת ולכם לח נכון עמו ומע"ם מסכל בלני לפניו רחם שם בתוב מי יתן ושיל לכשם וש לשם לירחם חותו כשיכול עשם שנמת כפי שנוכב ולח יודע שנוכב שיהי חום' מי יתן ושוב לנכשם

מצל כל דבר · פשם · שחני' לם דיכבר · שלי · חשם · דחד פנוב ושר בטוען שעבת · נבב הכיתוב מדבר דלרישם · כל סני פרשי לח נשנו שלח כשכיל דבר שכתפרש כהן ושיינן דנבב עבמו כלח שכועשיחייס ולח מתיס לאפוקי מנוקין שכעלים הפעלין · כנבלם דמין שמין לנוב כרחית' ע"ק דב"ק דף זה ע"ם ועמ"ם סרשב"ם כפי' פ' מרפסם שם ס"ד ע"ב בר"ם ודלמת' לוקח נוב כשכועה ע"ם: ועמ"ם לעיל פלב בד"ם שם בכלל ע"ם ·

דר' אשון שכנכסים · ממשם נמעלם קוסטא להו ולי"ב ומשמש לאחרו לאחרו וכו' כוי לח שמשיב בלח ולו דכני חלתח דמשיב וכל ומיכה כתקוכת וכו' שפותח מכיותיו היכו נוסב דעת הכריות דקחמ' ועמ"ם רש"י פ' ניד הנסס דף ב"ב ע"ח ע"ם וכחד חשב לבו ומשעול כמדות ומשקר כמשקולות ומשערב וכ' כפי בחר חשיבי ותשלומי כפל ותשלומי קרן ונוכב עשר חמור ותשלומי ד' וס' ונוכב נפש חרי שכפש ·

מהדיש

אם המצא תמצא · אין מציאה אלא בידו אין בידו אלא רשותו אע"פ שאין ראיה לדבר וכר לדבר שנא' ויקח את כל ארצו מידו ובתיב ויקח העבר עשרה נמלים וגו' חא אין ידו בב"ם אלא רשותו · משור עד חמור · שאין ת"ל חיים לא להביא את החיה. חיים שנים ישלם ולא מתים שנים ישלם נמצא אתה אומר שבעה גנבים הם הראשון שכנגבים גונב דעת הבריות והטורב לחבירו לארתו ואין בלבו לקרותו והטרבה בהקרובת יודע שאינו מקבל · והפותה הביתיו והן מכורות לחנווני · והמעוול בטדות · והמשקר במשקלות · והמערב את הגרר בתלתן והחול בפול וההוטף בשטן ספני שאמרו השטן אינו מקבל מכל לפיכך מושחין כו מלכים · ולא עוד אלא שמעלין עליו שאם היה יכול לנוב דעת העליונה גונבה ובן בציון באבשלום שגנב שלש גנבות לב אביו ולב ב"ד ולב בית ישראל שנאמר ויגנוב אבשלום וגו' · וכי מה גדול הגונב או הגנגב הוי אומר זה הגנגב שהוא יודע שהוא גנגב והוא מהדיש

לכבס וה כתות כמי שמטפק מם סים כלכם - מ"ב מדקלמ' לירלה מותי כל סימים מסמ' דהסת' מיסת לכבס זם סים לילמס מותי ומילו כן דמסי' בסת' סמיס לה סים לכבס למס ועמ"ם כדכריס רכם פ' תכפ"ם.

ה"ג כביכול ננגב כידן שכת' מי יתן וכו' ומומ' כמף סינים ממפס על חרס שפתיים דולקים ולב דע וכו' וב"ם כילקוט ע"ם. ובתוספת' פ"ג ד"ק נרסי' כביכול ננגב הוה למס ע"ם.

ה"ג כסות וכלים כהמה חיס ועוף משלם כפל כעבדים ושטרות וכו' מיכו משלם חלה קרן וכו'. שכל דבר שכו כתשלומי כפל מכל עבדים ושטרות קרקעות ומקדשו ליתנכסו כפל כדלית' ר"פ מדוכס ע"ם.

פטר חמור. כפ"ק דכבורו' דף יח מייתי לה ולוקמה רב נחמן כרי דלמר פטר חמור מסור מכנים מחמיים והייכו דקתני לת"ם מאחר עכשיו וכו' ע"ם ובתוספתא פ"ז דב"ק קלשון חסר ע"ם.

חולק עם ננב. ומימים דקרת חלם ישמע ולח יניד הרי שמע"פ שלח ננב מחולק עם הגנב כת לידי שכופס מחמורה ומתחיי בנפשו ולפסר מרשכו כת להוסיף עוד ננב לחר כוסף על השכנפ דקחשיב ת"ק. ה"ג לסוף כמלח מתמכ על הנכו שכת' ונמנת ישלם שכעתי' לת כל סון כיתו יתן וחין שכעתים חלא ד"ת וכו'. ולת"ב דפסחים דקרת ננב ממס שלח יכוון לו כ"כ לפי שנוכב למלחת נפשו כי ירעב מש"כ כנוסף לפס וכו' ול משום דב"ל מעיקרא כתיב כי ירעב חלמה חיס עכי הוח והדר כתיב לת כל סון כיתו יתן ותו למה לי יכוון לגנב הכתיב כנוסת ננב ונו' ולפס גל יכוון לן חיכו מהכיים ותו ישלם שבעתים והלח המרוכס שכתשלומין חיכו חלה ר' ה' וכן פירשוהו על דברי תורס שנוכב רעת רבותיו שחף ע"פ שנקרת ננב זכות הוח לו ומנמת סופו הכי שכרו חתו שיזכה לכתרה של תורס ללמד דעת לת העם והייכו ישלם שבעתים לת כל הון כיתו יתן ולפ"ז פסק פורחות כפתוריה ופרחים יתן לחבריס. ולפ"ז משמר לפ' כתוכים שלחביו כולף לפס חסר לב וגו' הוה סירוף לחד ספרים חיכונים ושבעיים המתפלספים וזהו כולף לפס וזה ספך התורס שנק' לפת חיל ומכור הוה להתשלם מהוה יקבל חסר לב מפחיית נפשו הוה יפשנם כי לפס זרס סהיה הופכתו למיות וחס יחפוץ להתכבד בחכמות הכמה מדרכם ננב וקלון יפנה וחלפתו לה תתחם כשחכוו לו שמניח חיי עולם ועוסק בהבלי עולם חולת קשה לנגובלים לפ כחלם חלק יעקב דק"ל. וכן דרשו בספרי ס' שלח ולה תתורו חחרי לבבכם זו מיכות כעיון שכת' ומוכיח מכי וגו' לת פחפס ע"ם פרי סהפיכות נקרחת לפס.

פרשה י"ד עד שלא יאמר

יש לי כרין. פי' עד שלא יאמר לן ורבל דבהני מפתני קרת דושלת זו קרבל ובפר זב הסן וכדתני' פ"ק דב"ק דף נ ע"ם. ודקתני והכפר ממונו לפון ובער הוה פס כולל לפן ורבל ופמ"ם רפ"ל בחומס כפ' זם ע"ם. ומ"ת הם חין עוכסיקמן פדין כדתני' לפיל פוס ופוב ע"ם. ומ"ת חתיא כר"ח דהתם דקסבר דעוכסין ממון מ"ה וכדתניכ' פתם ע"ם. ת"ל ס"ל דבב"ק חין עוכסין מ"ס חכל בפ"ת עוכסין ובכת חע"ב דחוכח ב"ק" ומה כור שחין דרבו לילך ולסויק חייב לן ורבל שדרכן לילך ולהויק ב"ר שחייבין מ"ם כיון דחוכח לחתוייהו כלך פסוס שהוח פסוס ב"כ שני מק"ו וכפ"ם פתום בשכת דף קל"ח ע"כ כר"ם הי מעמר ע"ם עוכסין מ"ס. וכרם"ן בחי' ר"פ הלוקין כתב דליכת מ"ד עוכסין מ"ס דחת לת חשכחן מ"ד סרבו כהרבין ע"ם ולפמ"ם בספרי חקהן למודי ס' סי' ס דף ו' כפס סרישכת כחי' פ"ק דמכות הם לת מכרעת ע"ם וכמ"ם כרם"ן זל בכמוקו למומס פ' שמיני נכי חיסור כפמס סמ' ע"ם. ברם ב"ע החיכת למעיך מה לכור שכן תחלת עבייתו לנוף ומעטין נרמו לו תמ' כהן ורבל וכו' ול דלחו דוקת תכור קמ' חלת מכור וקרן חתו כמס סנד וכדחמ' רבת פ"ק דב"ק דף ס דכולהו כי סרית כור כיכייהו חתיין רובלו כמס סנד חלת למחי סלכתת. כתביכהו רחמ' להלכותיהן ע"ם כפי' רפ' והתום' והייכו דקתני הכת חלת למדך שהכן מועדת וכו'. ולפ"ז קסבר כחי' תכת דבמס הנד עוכסין ק"ם וה"ב דיכת' דחיי לחוין זו שמע מדבו שחקובל מפי סרחשונים דמזהירין ועוכסין כמס הנד ע"ם ועב"ם התום' ר"פ חיזהו כשך ע"ם. ות"ת לפמ"ם התום' כשהת חבו' דמלתת דחתיא כמס הנד סרת וכתב לה קרת ע"ם מחי פריך רבת למחי הלכתת כתביכהו רחמ' ליתת דסרת וכתב להו קרת ולת דקוסטת קמ' דלהלכותיהן כתביכהו ולת חמרי' סרת חלת היכת דליכת לשבויי כרחמרי' פ"ק דקדושין דף ר' ע"ם וכספרי חקהן למודי ס' סי' נ"ח כתבתי שהכת קס"ל פ"ד דחלוס לת למס. דכבי התום' סללו וכבר סביבו סרבשתר סשלך ע"ם:

פרשה י"ד כי יבער איש שדה. למה נאמר עד שלא יאמר היה לי כרין הוא"ל

ומעטין נרמו לו תמ' כהן ורבל וכו' ול דלחו דוקת תכור קמ' חלת מכור וקרן חתו כמס סנד וכדחמ' רבת פ"ק דב"ק דף ס דכולהו כי סרית כור כיכייהו חתיין רובלו כמס סנד חלת למחי סלכתת. כתביכהו רחמ' להלכותיהן ע"ם כפי' רפ' והתום' והייכו דקתני הכת חלת למדך שהכן מועדת וכו'. ולפ"ז קסבר כחי' תכת דבמס הנד עוכסין ק"ם וה"ב דיכת' דחיי לחוין זו שמע מדבו שחקובל מפי סרחשונים דמזהירין ועוכסין כמס הנד ע"ם ועב"ם התום' ר"פ חיזהו כשך ע"ם. ות"ת לפמ"ם התום' כשהת חבו' דמלתת דחתיא כמס הנד סרת וכתב לה קרת ע"ם מחי פריך רבת למחי הלכתת כתביכהו רחמ' ליתת דסרת וכתב להו קרת ולת דקוסטת קמ' דלהלכותיהן כתביכהו ולת חמרי' סרת חלת היכת דליכת לשבויי כרחמרי' פ"ק דקדושין דף ר' ע"ם וכספרי חקהן למודי ס' סי' נ"ח כתבתי שהכת קס"ל פ"ד דחלוס לת למס. דכבי התום' סללו וכבר סביבו סרבשתר סשלך ע"ם:

שבות יהודה מכילתא. תקס"א עמוד מס 228(הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה (0

כל זמן שהוא יודע שבשלום עמו והרגו הרי זה חייב לכך נאמר דמים לו שלם ישלם:

ואם אין לו ונמכר בגניבתו. שומע אני לעולם תלמוד לומר (שמות כא) שש שנים יעבוד וגו' מגיד שהוא עובד שש שנים ובשביעית יוצא:

ונמכר בגניבתו. לא פחות ולא יתר. רבי יהודה אומר אם גנב פחות ממה ששוה אינו נמכר יותר ממה ששוה הרשות ביד בעל הגניבה אם רצה למכור ימכור ואם לאו כותב לו שטר. קצט רבי אליעזר אומר גנב פחות ממה ששוה אינו נמכר יותר ממה ששוה דיו להשתכר מחצה ולהפסיד מחצה:

אם המצא קצט תמצא. ה אין מציאה אלא בידו אין בידו אלא רשותו. אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר (במדבר כא) ויקח את כל ארצו מידו וכתיב (בראשית כד) ויקח העבד עשרה גמלים וגו' הא אין ידו בכל מקום אלא רשותו:

משור עד חמור. שאין ת"ל חיים אלא להביא את החיה:

י **חיים** שנים ישלם. ולא מתים. שנים ישלם. נמצא אתה אומר ו שבעה גנבין הם הראשון שבגנבים גונב דעת הבריות והמסרב לחבירו לארחו ואין בלבו לקרותו יא והמרבה בתקרובת יודע שאינו מקבל והפותח חביותיו והן מכורות לחנוני והמעוול במדות והמשקר במשקולת והמערב את יב הגרר'

הגהות הגר"א ה. "אין מציאה אלא" מיותר: ו. [לולא יראתי ממי שקדמני הי' נ"ל להגיה שבעה גנבים הם, הראשון שבגנבים גונב דעת ב"א כו' השני גונב דעת עליון וכן מצינו שבשעה שעמדו לפני הר סיני כו' השלישי מי שגנב איסורי הנאה שפטור מלשלם, הרביעי מי שגנב עבדים ושפחות שטרות וקרקעות אינו משלם אלא קרן. החמישי מי שגנב כסות ופירות וכלים משלם תשלומי כפל וכן פטר חמור משלם כפל אע"ג שהוא אסור עכשיו יש לו היתר לאחר זמן, הששי מי שגנב בהמה חי' ועוף תחת השור ישלם חמשה וכו' השביעי למעלה מהן גונב נפש אדם שהוא מתחייב בנפשו]:

זית רענן ולא פחות וכו'. פי' אם שוה פחות או יותר אינו נמכר ועיי' בגמרא [קדושין י"ח א']: **[אם המצא תמצא וכו' אלא בעדים.** אבל מודה בקנס פטור]: **להביא את החיה.** דס"ד מדמיעטי' לענין ד' וה' אף כפל לא ליחייב קמ"ל: **המסרהב.** ולא גרסי' והמסרהב דמסרהב היינו גונב דעת: **לארחו.** פירש שיהיה אורח אצלו: **בתקרובת.** במתנות הרבה: **הפותח חבית.** פי' שמכר חבית לחנווני ואומר לאורח שבשבילו פתחו, ועיי' כל זה פ"ז דחולין [צ"ד א']:

הגהות וביאורים ולכן פטור מלשלם, משום דחיוב מיתה ותשלומין באין כא', וכן שנינו בפ' בן סורר ומורה (ע"ב א') היה בא במחתרת ושבר את החבית אם יש לו דמים חייב אם אין לו דמים פטור: קצט. ר' אליעזר אומר גנב פחות ממה ששוה וכו'. קשה מאי איכא בין ר' אליעזר לר' יהודה, דאין סברא לומר שסובר ר' אליעזר שאם היה שוה (יותר) [פחות] ממה שגנב שימכרנו בעל הגניבה בעל כרחו ולא יכתוב עליו שטר, ועוד דבגמ' פ"ק דקידושין [י"ח א'] סובר ר' אליעזר בגנבתו לא פחות ולא יתר כמו ת"ק דהכא, ורבנן דהתם ס"ל כר' אליעזר דהכא, ואין שם דעת שלישית, לכך אני מסתפק שמא משבשתא היא. וי"ל דגר' ר' אלעזר וס"ל דאם גנב יותר ממה ששוה כיון שדינו במכירה אין הרשות בידו לכתוב עליו שטר, אלא אם ימכרוהו או יפטרוהו לגמרי, כי טוב לו שימכר לשש שנים ויצא את"כ ולא יכתוב עליו שטר שישאר משועבד לעולם כל ימי חייו, וכל מה שימצא בידו יקחנו בחובו, וכגון אם היתה (הנבלה) [הגנבה] מרובה הרבה שאינו יכול לפורעה כל ימי חייו, ובהא פליג רבי יהודה ואמר הרשות בידו אם רצה למכור אם רצה כותב לו שטר: קצט. תמצא אין מציאה אלא בעדים בידו אין בידו: ל. חיים שנים ישלם. נ"ב עי' בפירש"י ז"ל בפירוש החומש ובבא קמא פרק א' דף י"א בתוספות. נ"ב פרק הגחל בתרא אמר שמואל אין שמין לגנב ולא לגזלן. פי' אין שמין להן כשעת מיתה ושבירה, אלא מקבל הפחת שבשעת מיתה ושבירה עד שעת העמדה בדין, ואינו כמו הנזקין שהניזק מקבל הפחת. וכתב הר"מ מקוצי ז"ל בהלכות גניבה דף קמ"ח ע"ב שדבר זה דורש ר' ושלמי מנין שאין שמין לא לגנב ולא לגזלן שנא' חיים שנים ישלם ולא מתים, פי' אם הוזלו חיים יחזירם כמות שהם, ואם הוזלו מתים יתן לו הפחת, ונמצא שלא הפסיד כלום כאלו הם חיים ע"כ, ומעתה כוונת ברייתא זו מפורשת כמו הירושלמי הנז'. נ"ב ובב"ק פ' א' דף י"א פרש"י ז"ל שאם גנב וגזל בהמה וכלים ופחתו אצלו אין שמין הנבלה והשברים לבעלים שיחזיר הגנב הפחת אלא ישלם בהמה וכלים מעליא והשברים שלו עכ"ל, וכתבו התוס' שכן משמע מירושלמי הנז' וכו' ע"כ, ובזו יותר מיושב מפי' הר"מ מקוצי ז"ל: לא. והמרבה לו בתקרובתו יודע שאינו מקבל והפותח לו חביותיו: לב. את הגרדה. צ"ל הגירה, וג"ב פי' סיד כמו על גירא די (בת) [כתל] היכלא (דניאל ה'):

ברכת הנצי"ב

פטור, וע"כ מיירי כששבר אחר שיצא מן המחתרת, מדסיים המקרא ואם אין לו ונמכר בגנבתו. ואי עודנו במחתרת אינו אלא מזיק שהרי לא זכה עדיין ולא מיקרי גנב. ומזה למדנו דאם אין לו דמים פטור אפי' כששבר אח"כ. וזהו שיטת רש"י ותוס' בסנהדרין דף ע"ב ע"א. אבל לדעת הרמב"ם ורמב"ן דס"ל דוקא כששברן במחתרת פטור, צ"ל דמפרשי האי קרא שלם ישלם כששבר במחתרת, ולא בא הכתוב אלא ללמדנו דאם אין לו ונמכר בגנבתו, שאין זה כדין מזיק בעלמא שאין נמכר, אלא מכ"מ הרי נכנס לגנוב, מש"ה ונמכר בגנבתו:

חיים שנים ישלם ולא מתים. והובא בתוס' ב"ק דף י"א א' ד"ה אין בשם הירושלמי. וע"כ אין זה אלא אסמכתא, דמעיקר הדין פרש"י בפסחים דף ל"ב א' ד"ה איבעי, דדרשה דישיב לרבות שוה כסף אפי' סובין גם בגנבה. וגם מסדר נגינת הטעמים אינו משמע הכי, שהרי המפסיק הוא על תיבת חיים, אלמא דקאי אדלקמיה דנמצא בידו חיים. אלא הדרש הוא בתורת כונה שניה, וללמדנו דאם יש לו מעות מזומן שהם כמו חיים מחויב לשלם במזומן. והיינו דאי' ב"ק דף ס' ב' דחבול ישיב רשע גזלה ישלם, דאפי' משלם הגזלה רשע הוא. מש"ה מחויב לסלק כעין השבה בעין, והיינו מעות. ושיטת רש"י גיטין דף מ"ח ב' ד"ה מן העידית, שאם אין לו מעות כו', מבואר דאם

בתלתן והחול בפול והחומץ [ז] בשמן מפני שאמרו השמן [ח] אינו מקבל מכל לפיכך מושחין בו [ח] מלכים. ולא עוד אלא שמעלין עליו שאם היה יכול לגנוב דעת [ח] העליונה גונבה. וכן מצינו באבשלום שגנב שלש גניבות לב אביו ולב בית דין ולב בית ישראל שנא׳ (ש״ב טו) ויגנוב אבשלום וגו׳. וכי מה גדול הגונב או הנגנב הוי אומר זה הנגנב שהוא יודע שהוא נגנב והוא מחריש. וכן מצינו באבותינו כשעמדו על הר סיני בקשו לגנוב דעת העליונה שנא׳ (שמות כד) כל אשר דבר יי׳ [ט] נעשה ונשמע כביכול ונגנב [ט] לב בית דין בידן שנאמר (דברים ה) מי יתן והיה לבבם זה להם. ואם תאמר שאין הכל גלוי וידוע לפניו תלמוד לומר (תהלים עח) ויפתוהו בפיהם ולבם לא נכון עמו ואף על פי כן (שם) והוא רחום יכפר עון ואומר (משלי כו) כסף סגים מצופה על חרש וגו׳. למעלה מהן גנב אסורי הנאה [י] פטור מלשלם. כסות וכלים בהמה [ח] חיה ועוף משלם תשלומי ארבעה וחמשה. עבדים ושטרות שפחות וקרקעות והקדשות אינו משלם אלא קרן. הגונב פטר חמור ישלם תשלומי כפל [ח] אע״פ שהוא אסור עכשו יש לו התר לאחר זמן. תחת השור ישלם חמשה תחת השה ישלם ארבעה שנ׳ חמשה בקר וגו׳. למעלה מהם גונב נפש בני אדם שהוא מתחייב [ח] נפשו. רבי שמעון בן יוחאי אומר הרי הוא אומר (שם כט) חולק עם גנב שונא נפשו. משלו משל למה הדבר דומה לאחד שהיה יוצא מביתו של חבירו טעון כלים מצאו חברו ואמר לו מה אתה עושה אמר לו טול חלקך ואל תגד לאדם לאחר זמן בא בעל הגניבה ואמר לו משביעך אני שלא ראית לפלוני טעון כלים יוצא מביתו אמר לו שבועה שאיני יודע הרי זה מתחייב בנפשו ועליו הוא אומר חולק עם גנב שונא נפשו אבל המתגנב אחר חבירו והלך לשנות בדברי תורה אף על פי שנקרא גנב הרי זה זכה לעצמו. ועליו הוא אומר (שם ו) לא יבוזו לגנב כי יגנוב. לסוף [יא] נמצא מתמנה [יב] על הצבור [יב] וישלם שבעתים שנאמר (שם) את כל הון ביתו יתן ואין שבעתים אלא דברי תורה שנ׳ (תהלים יב) אמרות יי׳ אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים:

פרשה יד

כי יבער איש שדה. למה נאמר עד שלא יאמר היה לי בדין [א] [ח] הואיל והבאר ממונו וההבער ממונו אם למדת על הבאר שהוא חייב לא יהא חייב על הבערו אם זכיתי מן הדין מה תלמוד לומר כי יבער איש אלא בא הכתוב ללמדך [ח] שהשן מועדת לאכול הראוי לה והבהמה מועדת לשבר בדרך הילוכה. [ב] מכאן אמרו לעולם אינו חייב עד שיצא המזיק מרשותו והזיק ששמין נזקין בעדית וקל וחומר להקדש. [ג] דבר אחר כי יבער איש שדה או כרם לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו:

הנהות הגר״א ז. בשמן אעפ״י שאמרו כו׳: ח. מלכים, שכן מצינו שכל הגונב דעת הבריות נקרא גנב באבשלום שגנב שלש לבבות לב אביו ולב בית דין ולב בית ישראל שנאמר ויגנב אבשלום וגו׳. ולא עוד אלא שמעלין עליו שאם היה יכול לגנוב דעת העליונה גונבה, וכי מה גדול כח הגונב או כו׳: ט. לב המקום בידן כו׳: י. פטור מלשלם. עבדים ושטרות קרקעות והקדשות אינו משלם אלא קרן. כסות וכלים בהמה חיה ועוף משלם תשלומי כפל, הגונב פטר חמור כו׳: יא. "נמצא" מיותר: יב. "וישלם שבעתים" מיותר: פי״ד א. הואיל הבור ממונו והמבעה ממונו אם למדת על הבור שהוא חייב לא יהא חייב על המבעה, אם זכיתי כו׳: ב. "מכאן אמרו לעולם" מיותר: ג. "דבר אחר" מיותר:

זית רענן השמן אינו מקבל מעל. פי׳ מעילה, שאין יכולין לערוב ולזייף כלום שלף למעלה, וכ״ל שחומץ חזק מחערב עמו: לגנוב דעת העליונה. שבלבם היה לחטוא: כלים חיה ועוף משלם תשלומי כפל בהמה משלם תשלומי ד׳ וה׳. כל״ל: עבדים וכו׳. יליף בגמרא [ב״ק ס״ב ב׳] שאינו משלם כפל: פטר חמור. קולם שנפלה אסור בהנאה עד שיפלה בשה: המתגנב מאחר חבירו. נ״ל דלא מיירי שאינו אומר דבר בשם אומרו, אלא שחבירו אינו רוצה ללמוד עמו בחנם והוא מתגנב אחורי גדר לשמוע דברי תורה, והיינו דמסיים נמצא מתמנה על הציבור, פי׳ שאז גם הוא מלמד לאחרים והיינו ישלם שבעתים: והבערה ממונו. פי׳ כששולח בעירה: לאכול הראוי לה. אבל אכלה כסות וכלים פטור: לשבור דרך הילוכה. דכתיב ושלח את בעירה: שיצא המזיק מרשותו. דכתיב ובער בשדה אחר: בעידית. דכתיב מיטב שדהו וגו׳: על זה בפני עצמו. פירוש שדה או כרם:

הנהות וביאורים רג. אינו מקבל מכל. כ״ל מן כל דל״ם, וכ״ב נ״א אע״ג שאין השמן מקבל דלם. וכ״ב דל״ם פי׳ דופי, כך פי׳ הערוך: רד. חסר לשון וכל״ל העליונה גונבה, שכל הגונב דעת עליון נקרא גנב: רה. נעשה ונשמע כביכול ונגנבה בידן שנאמר: רו. חיה ועוף משלם תשלומי כפל עבדים: רז. אע״פ שהוא אסור בהנאה עכשו: רח. בנפשו: רט. חסר לשון וכל״ל על הצבור ומזכה את הרבים ומשלם כל מה שבידו שנא׳ ישלם שבעתים את כל הון וכו׳: רי. הואיל והבער ממונו וההבער ממונו אם למדת על הבער שהוא חייב לא יהא חייב על בעירו אם זכיתי. [ועי׳ ילקוט גי׳ אחרת]: ריא. שהשן מועדת וכו׳. נ״ב שהפסוק מדבר בשני הזקין נזקי הרגל ונזקי השן, כדתני׳ בפ״ק דב״ק [ב׳ ב׳] ושלח זה הרגל וכן הוא אומר משלחי רגל השור והחמור, וביער זה השן וכן הוא אומר כאשר יבער הגלל עד תומו. מכאן אמרו לעולם אינו חייב עד שיצא המזיק מרשותו והזיק, דכתיב וביער בשדה אחר כדלקמן:

שנאמר (במדבר כה) ויקח את כל ארצו מידו ובתיב(נחמיה כה) ויקח העבד עשרה גמלים וגו' הא אין ידו בכל מקום אלא רשותו (יג) משור עד חמור שאין ת"ל חיים אלא להביא את החיה(יד)חיים שנים ישלם ולא מתי'(טו)שנים ישלם נמצ' אחד אומר שבעה גנבים הם הראשון שכנגבי הגונב דעת הבריות המסרב לחבירו לארוז ואין בלבו לקחתו והמרבה בתקרובת ויודע שאינו מקבל והשותה חבירתו והקמכורו' להנוני והמעמול במדות והמשקר במשקולות והמערב את הגרוע בתולת והחול בפול (טז) והחומטן בשמן (אימפי') שאומרו (יז) השמן אינו מקבל מכל ליציך מושחין בו המלכים (יח) (ולא של מלת) שמפלים עליו מתח היה יכול לנעוץ דעת עליהם נוכה) (יט) (יכן מלינו) באבשלום שגנב שלוש (נגיזות) לב אביו ולב ב"ד ולב וישראל שנאמר (שמואל ב טו) וינגוב אבשלום וגו' (כ)ר' וכי מה גדולה הגונב או הגנב הוי אומר זה הגונב שהוא יודע שהוא גונב והוא מתרים (כא) וכן מצינו באבותינו כשעמדו על הר סיני בקשו לגנוב דעת עליונה שנאמר (שמות יט) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע • בכיכול וגונב לב (יג"ל) בידם שנאמר (דברים ה) מי יתן והיה לבבם זה להם (שם) ואם תאמר שאין הבל גדול וידוע לפניו ת"ל (תהלים פח) ויפתודו בפיהם ולבם לא נכון עמו ואע"פ שהוא רחום יכפר עון ואומר (משלי כו) כסף סיגים מצופה על חרש (כג) למעלה מדם גנב אשורי הגאה (כד) פטור משלשם (כה) בשות וכלים (בהמה) חיה ועוף משלם תשלומי (לכשבה וחמשה) (כו) (מנדיש ושכורות ופסחות וקרקעות והקדושה הין משלם חלף קרן) (כז) הגונב פטר חמור משלם תשלומי כפל אע"פ שהוא אסור עכשיו יש לו היתר לאחר זמן (כח) תחת השור ישלם וחמשה תחת השה ישלם ארבעה שנאמר חמשה בקר וגו' (כט) למעלה מדם גונב נפש בני אדם שהוא מתחייב בנפשו(ל) רשב"י אומר הרי הוא אומר (שם כה)חלק עם גנב שונא נפשו משל למה"ד לאחד שהיה יוצא מביתו של חבירו מעון כלים מצאו חבירו וא"ל מה אתה עושה אמר לו טול חלקך ואל תגד לאדם לאחר זמן בא בעל הניבה וא"ל משביעך אני שלא ראית לפלוני מעון כלים יוצא מביתי א"ל שבועה שאיני יודע הרי זה מתחייב בנפשו ועליו הוא אומר חלק עם גנב שונא נפשו (לא) אבל המתגנב אחר חבירו הלך לשנות בדברי תורה אע"פ שנקרא גנב הרי זה זכה לעצמו ועליו הוא אומר (שם ו) לא יבוזו לגנב וגו' (לב) לפוף (מצלת) מתמצה על ומציבור (ויקהל יב) שנאמר (שם)ם את כל הון ביתו יתן ואין שבועתם אלא דברי תורה שנא' (תהלים יג) אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים :

פרשה י"ד (א) כי יבער איש שדה למה נאמר עד שלא יאמר היה לי בדין האיל (ב)מטונו (ג)והבעבר מטונו אם למדת על (ג)הבעבר שהוא חייב לא יהא חייב על (ד)הבעבר) אם זכיתי מן הדין מה ת"ל כי יבער איש (ג) אלא בא הכתוב למדך שהשן מועדת לאכול הראוי לה והבהמה מועדת לשבר בדרך הלוכה (ד) (מכלן למדנו לשלם) אינו חייב עד שיגיא המזיק מרשותו והזיק (ה) ששמין נזקין בעדיות ונ"ק להקדש (ה) (ד"ל) כי יבער איש שדה או כרם מה כרם יש בו פירות אף שדה יש בה פירות

שמתו משמן מיט מקבל מעל שמין שום משקה כמולם קף מליו מלמעלה לכך יכול לנטות בזה ליזי שכנה כמנוגר : (יח) ולא וכו' בתיפת לנך מוסקו כאן וגורסו[ד]לקמן בפות "ם כמ"ש : (יט) שכן מליו שכל הגונב דעת הכריות נקרא גנב בלמבלים שגנב בלם לנבות וכו' ו' וינסב מבלים וגו' ולא שכל שלא שמפלים שליו שלם סיה יכול לגנוב דעת עליונה נוכה • (כ"ה ניכסת ס"ל) שמבאר מהלם שעל נוכל דעת קרמו שכתוב נגב ולא מיד שלא שמפלים עליו כמילו גגב דעת עליונה שלם סיה שם כלבנו שבקב"ה יהמו ורוממו לע סיה נוכל לעשות מלא שמוסב שגם דעת ומפ"ם שבמתם שקר מרמיתו שבקב"ה יהא יכל מחשבתו ומילו גוכל לעמו כעת עליונה סיה נוכבי : (כ) וכי מה גדול כח הגונב לו כגנב וכו' ניכסת סילקוס כה הגונב ולי"ב ניכסת יתכן כח שגנב ומנמר נאה חבלי שכורה ויכתך וכמו שמשם שיודע שכוס שגנב בדעת המדם והוס שוחק : (כא) וכן וכו' ומנב לב המקום (כ"ה ניכסת ס"ל) ולפי ניכסת יתכן שכוסה על משה : (כב) ולא וכו' ומומר כשם שמפיס מחשב על מרם שמפיס דולקים ולע ומע מרם הוא כשם בינים ולמיו מוקק כך שמפיס דולקים ולע רב גם שמפיס מין מוקקים גגניגם שדעם לך כמו שמפיס דולקים ולע רב גם מרם שכשמפיס המשמש על מרם הוא כשם בינים ולמיו מוקק כך שמפיס דולקים ולע רב גם שמפיס מין מוקקים גגניגם שדעם לך כמו למעלה מכולם שגם הדגור עלמו יש כו גניבת הלגן כשמפיס דולקים (א) : (כג) למעלה וכו' כפי הגרמה מסגנן מלגן מחשבת מיני גניבות לחשיב למעלה וכגר בגרגו כל הכשבה למעלה ויחכן דכל כמי דמשיב למעלה מעגרב נגדן בחלגן ואל כשול ומומן כשם כולהו הר חשיב להו ומיון בחום כ"ם שיחגבר על כגן : (כד) שמר מלבלם מגואר למעלה מרשם הקודמם (וכפ"ל גורס כאן מגדים ושמרות וקרקעות והקדשות מיו מכלם מלא קרן ויחגבר כאם כ"ם ולמרים בב"ק הלמם פרמי מכור עד חמור עד שם הר למעלוי מכרים ואר למעלוי שמרות ומעלוי מחק ב"ל ושמרות ולמיו בגמרא והקדשות מחגבדים כחם דכשיב מגים הלים ולא מהקדש: (כה) כשות וכלים היו ושוף מכלם מחלמי כשל כ"ה ניכסת ס"ל ושל"ר גורס כשוף וכליס היו ושוף מכלם מחלמי כשל כשמם מכלם מחלמי מרגבם ומחגבם: (כו) מגדים וכו' מוחק בס"ל כמגואר בשות כ"ה: (כז) הגונב וכו' יש ל ליישר לשחר זמן כשיב"ה (כח) תחת השור וכו' - לכאורה לח כניסמ מהכילתא שום שהשפיס על מרמות טוכח המקרא ומשמו לגמר- מכלה ישלם מיכך דכוחו ואחר מחו • כמילו יכחב ישלם מחת השה ועיין בשת כמכמ : (כם) למעלה וכו' והשתח הוי שבחה מיני גניבות לחשיב למעלה- ל' הגונב דעת לשייט המרחה וכו' ומומרב וכו' ב' גונב מיכסוי הגלה דגונב ממש ואחר מגונב דעת- ג' גונב מגדים ושמרות והקדשות והקדשות חמור ממנו לחייב לשלם קרן • ד' גונב כשות חיה ועוף לחייב לשלם כעל • ה' גונב עבד חמור דמשלם שיש בו לד קדושה- ו' מחת השיר ישלם חמשה ומחת השה ישלם לחיכם לחמור שמשלם לחחייב ד' וה' (ואמו כוונת המכילתא) לפ שיין בו הוספה על פשוטו למקרא) ז' הגונב נפש לחמור לחייבין עליו מיתה: (ל) רשב"י אומר כי הוי לחמור חולק עם עבד וגו' ומל דשיכר ביאמרו הוא על פשוט דקרא הלם ישמע ולא יניד : (לא) מגל וכו' לשמע מדברי תורה ללמוד ולעשות : (לב) לפוף יחמנס על סליכור • שמע' ומעמ' ישלם בעמים

את כל הון ביתו יתן (ג) כי יבער איש (ג"ל ניכסת ס"ל) כשיחמרט על הגנבה ולימד לחחנים מן ישלם ד' ה' שגנב ומיוסף עוד מן ביתו ד"ת שלו :

פרשה י"ד (א) **כי** יבער וכו' כומל וכמר מעמו ומכמב מעמו (כ"ה ניכסת ס"ל) וכב"ק מגויון דמכמר לחגיים לא ידעינן דמה לגבר שחחלת מעייחו לגזק קרן יוכיח מה מקר מעמו לגזק מלא קרן יוכיח מה מלא לא חשיב מן שקר מיגחו לחזיק טוב יוכיח ומיגיע נמי מכמב מיגיח ומע"ג דאין מוסיפין מן ה"ן אפי' בממון מכמב למעלה בפרשיות הקודמות מ"מ מה מלא לא חשיב מן ה"ן לחחיו רק גלוי מילחא בעלמא : (ב) מלא גם ללמדך על מן ורבל שהם מוסיפים בהחלחם לשלם נזק שלם כשהם בהרחמן וזה לא כל יודעין מקרן לחיו מכלם כשם רק חלי נזק : (ג) מכלן וכו' כל"ל מוחק מכלן לחחרו רק לויא חשיב וכו' ומשקר למעלה דלקך נאמר כי יבער קף שבייחי יכול לרון מן שדין לחזה בו גם דין זה לפיום מיב עד שיגא המזיק מרשוחו לפסוק עליו מרשוחו שיכבלר כשמוך ויחיר היה נרחה לגניים עד שיגא המזיק מרשוחו לרשוח לבר ולפסוק דכיכ דכיכ"ר ורשו עלמו מירחו הכ"ם כב"ק קף ה' לפחי הילכחה כחביגיה רחמנא לשלשחיהן שן ורבל לפוטרם בקב"ה דשה לא כרי יחיעין בפ"ל דהוה והכפה כפ"ם על מילה לא : (ו) שדה או כרם וכו' לקך נאמר כרם ללמד מה כרם יש בו פירות וכו' לפסוק על קלקול סניר לפיו חייב במנקש : - דבור חייב כרפ"ר : (ז) שמין וכו' ומול לקך נאמר כי יבער ללמד שמין בנזקין כעדיות כמו שיבאר מחי : (ח) כי יבער וכו' ומלת דת שחק בפ"ל דהוה והכפה כפ"ם על מילה לא : (ט) שדה או כרם וכו' לקך נאמר כרם ללמד מה כרם יש בו פירות וכו' לפסוק סניר לפיו חייב במנקש :

ומלת

ויקח את כל ארצו מידו וכתיב (ויקרא כה) ויקח העבד עשרת גמלים וגו' הא אין ידו בבל מקום אלא רשותו משור עד חמור שאין ת"ל חיים אלא להביא את הזיות חיים שנים ישלם ולא מתים (ה) שנים ישלם נמצא אתה אומר שבעה גנבים הם הראשון שבגנבים הגונב דעת הבריות המסרב לחבירו לארחו ואין בלבו לקרותו והמרבה בתקרובת ויודע שאינו מקבל והפותח חביותיו והן מבורות לחטני והמעוול במדות והמשקר במשקולות והמערב את הנרדן בתלתן והחול בפוך והחומץ בשמן (מפני) שאשרו השמן אינו מקבל מבל לפיכך מושחין בו המלכים (ולא פוך ולא תלתן שמא סיס יכול לגנוב דעת עליונה גונבת)

(וכן מציון) בְּאַבְשָׁלוֹם שגנב שלוש (נגיעות) לב אביו ולב ב"ד ולב ישראל שנאמר (שמואל ב טו) ויגנוב אבשלום וגו' וכי מה גדול הגונב או הגנב הוי אומר זה הגנב שהוא יורע שהוא גנב והוא מחריש וכן מצינו באבות גו כשעמדו על ה' סיני בקשו לגנוב דעת עליונה שנאמר (שמות יט) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. כביכול וגנבת לב (ש"ד) בירים שנאמר (דברים ה) מי יתן והיה לבבם זה להם ואם תאמר שאין הכל גלוי וידוע לפניו ת"ל (תהלים עג) ויפתיהו בפיהם ולבם לא נכון עמו ואעפ"כ והוא רחום יכפר עון ואומר (משלי כו) כסף סיגים מצופה על חרש (ו) למעלה מהם גנב אסורי הנאה פטור מלשלם כסות וכלים (בהמה) חיה ועוף משלם תשלומי (מרובה ומשנה) (מנחות ושטרות ושבועות והקדשות ויש מסכת שלא קרן) הגונב פטר חמור משלם תשלומי כפל אעפ"י שהוא אסור עכשיו יש לו היתר לאחר זמן תחת השור ישלם חמשה תחת השה ישלם ארבעה שנאמר חמשה בקר וגו' למעלה מהם גונב נפש בני אדם שהוא מתחייב בנפשו רשב"י אומר הי"ו הוא אומר (שם כה) חולק עם גנב שונא נפשו משל למה"ד לאחד שהיה יוצא מביתו של חבירו טעון כלים מצאו חבירו וא"ל מה אתה עושה אמר לו טול חלקך ואל תגד לאדם לאחר זמן בא בעל הגניבה וא"ל משביעך אני שלא ראית לפלוני טעון כלים יוצא מביתי א"ל שבועה שאיני יודע הרי זה מתחייב בנפשו ועליו הוא אומר חולק עם גנב שונא נפשו אבל המתגנב אחר חבירו והלך לשנות בדברי תורה אעפ"י שנקרא גנב הרי זה זכה לעצמו ועליו הוא אומר (שם ו) לא יבוזו לגנב וגו' לסוף (משלי) מתמנה על הציבור (ויושלם שבעתים) שנאמר (שם) את כל הון ביתו יתן ואין שבעתים אלא דברי תורה שנא' (תהלים יט) ו' אמרות ה' אמרות שהורות

כסף צרוף בעליל לארץ מווקק שבעתים:

פרשה

הסליונה היו במחצה כסתם ולכם לא נלמד ממנו ויסתוכו כסיסם ומל המחצה ירדון פ"י הקב"ה כשאתו שלון מס"ם יודעים מה בלבו של חרש וכו' . נירסת התוספתא מכל מקום דעת הבריות נקרא גנב שנא' וינגב לאבשלום וגו' : ולב כ"ד . ירושלמי לסוסה ולכם ס' כסף ולא מכשלום כלא מתחים לרש

אמר רב חונא וכו' מתחים רשאי מאהדלות כדכתיב לסכסך לי שכשים לרש אמרו רבותינו מעולם לא ראיתי חמור שנפל תחת משאו ולא פרקו ממנו ואיתא בגמרא שבת ס' שכחת כסף גדולים מקדי ס' שכחת כסנג שבדי מצלים עליו כליו נגב דעת ספליונה ומחריש ומתרץ קף ופ"ו אמר וכן מיתא וכו' . דתכן לעמר שד סיות ספלית כמלוות נוכני דעת הבריות סיינו תוכחת דבדי' שבכלל בלא לא תוכ' ולא תלמדנו כמנומר בפרק שוכב קף כ"ח וכמכילתא לקמן"ח ומיש"ת דקרא כי אם לפק יפק לי שמות מחמש וכש"ם פרק החובל קף כ"ג מ"ר יתק תרי לן לגופק יותר מלגופק ומיק שמסכרין לפרוש לגופק"ח שאמר כאן וכי מה גדול סוכם מי גדול הגונב שהוא סלופק תו כגונב שהוא סלופק סוי תאמר הגונב הוא לגופק גגל כן תיפש שהוא הגונב הוא מחרים שת"ח לו לגופק סיות ממכריעוסי וקמלינא שבכיכול הקב"ה סיה כמחרים וק"ל: וכן מינו בקבו לגנוב כביכול וכו' . כפין מאמר חז"ל הבא לטמא פותחין לו: וא"ת שאין שכל גלוי לפניו תימה הפרס נדא דפיני ס' מקופסות שכל התרנוסיסתר תים וגו' סם לסעמת שכל דבריהם שבאמת שכיו מדברים ממד כפה ותמר כלב שהוא סלופק חז"ל פרק הזהב דף כ"ט שלפה אין הפרנוד נעפל בפיהם תוסה ופ"ו וכו' פרס"י אין מחיפה כיו יתכך לכן הפביכה להפסיק רחייתן מן המקום שלא תמיד רוחה תוסה וממשמש כפה פר שיפרש פכ"ל . וכרי ס' כהאן כיה יפרוש חמל על פ"ו ופ"ו אמר ות"ח אין שכל גלוי לפניו יתכך שכן סיה נירסת התוספתא ולא גרים ויהוש וכן סיה נירסת סילקוט וכפי סיהוש דת"ח שאין שכל גלוי לפניו. יליפ שאיני גלוי לפניו יתכך כי אם נפ כמנהג כזה בפרנוד נעפל להפסיק רחייתן מן המקום ת"ל ופיפוכו כפיפה וגו' ולכם לא נכון פמו דחיכת פמו סוה מיותר דפני אינו אמר ולכם לא נכון דיפפש דתקוב"ה קלי שלא שלון סיהוש מה שלכם לא נכון סיה פמו שלון פמו כמחיכתן כפיפה"י כ"ל שאין מחיכה כיה וכן יתנרך להפסיק רחייתן וכ' ותפפ"ב וסוה רחום וגו' : ואומר כסף סיגים וגו' למעלה למעה גוכב דעת הבריות פר שמלמה כמלך פ"ה ניכה ואמר כסף סיגים וגו' שפתים דלקים ולב רע וגו' : (ו) למעלה מכם גנב אסורי הנאה פטור מלשלם. כפשה שפטור מתשלומין דחיסור הנאה לית לכו כפליס כמכומר בפרק מרובה קף ע"ת : ה"ג כמה כפות וכלים וכן סיה נירסת התוספתא וסיה ממעטיק מתלת מיעוטי מכרים ושמרום וקרקעות ות"ת וגרים מרובה ק"ת : ויל"ל כמשיג גבול לו נמי למכוכר לקרקע תום' שם ופיין כש"ם דף פ"ד : הגונב פטר חמור חפיס סים רשות לאחר זמן שיסיהו לכך הוי כאילו הות בשעת דיניס. לשון רש"י כש"ק דכקדות קף י"ת ומוקמינן לה בר' יהודה דאמר ספר חמור מחיים לאחר בשאלה: אבל המתגנב לאחר חבירו. התוספתא חגל המתגנב לאחר חבר ושוה פרקו. יליפ כפיין מפשה דכול פ' ת"ל המשוה ד' ל"ת שהוכרה לגוזר ת"פ מלמד שיש שמדרש לפשוט ד"ת מלד שנש כזמן שסיה נדר זה שכל שאין תוכ כבדו לל יכנום לביה המדרש ומשמשתו דכלל לא רצה להחזיק פלמו כביי המוכי סיוהו תוכו כבדו ולפ שביקשי גבי שבור שלא כרצות ופ"ו אמר לא יכחו לגבה. כסוהה כזה שמי שאין תוכו כבדו ללמוד לשמה לל תכוהו לשלוח ילמוד תלם וכו' תפי' שלא לשמה שמתוך וכו'. אי יקרא מתגנב לאחר חבר מפיק חז"ל בם' לגב ופרכם תפוק יריכך כשאר מס יהך כשאר לפ דכרי תורם כשאר כלומד תורה כשאר סחורה מכרחת סגי בגלי . וחס שלאחר כמתגנב לאחר חבירו כיהו לפי שירדון כגונב דעת

שמתוך מעשיהו למוד מתמה מרום של כינוי שהתורה מברזת עליו וכו'. לו יראה למתמר מ"ל פרק כילד מפטרין דף כ"ל דרש רב מתנה לא יתמיך רמים מן נייר כרמתי יתמיך בתמים למתר רב דימי מגל לגיד שגר למריס אם רחמן רחמן מעכר וכו' ופי' כריב"ם ז"ל בן נייר כרמתי בלימדו לומר פ' מ' פרום וקוכן של יד של סופר לכיות מרדכי בשבועת הם שבועת כתן פ"ם ג' התוספתא המתנגב מחר מכילו ושוב מרקו יקרע נייר כרמתי סופר לכיות פרקם דסופר לכיות מורם כרמתי בשבועת כלל. ולזה ירמוז המקרא לא יכתו לנגב לכמעיני וד"ק: וישלם שכמעיים וכו'. יתכן לומר למו כזה דכיתי שכיעות חלם היות מנה למעלה ז' מיי נגיעים ופתח בקל שבכולם המה נוגעי דפת סבריות וחמרו למעוש כפף פרים מילים לעוגב דפת סבריות ומכלדם ילקום מעלי כ"ו של פסוק כפף פרים ונו' פיפת דקרא כי יתן קלו לא תחמין בו כי שבע תופכות כלפו שבע מקדשות מחיירן למרוב מוכל מופר ונגעל פילה מב ונכתן וכיפ פולמים. כרי שמן נרינת דפת נורם מורכן ז' מקדשות וכולן נרם פילוק שביעה מיבראל ומה לקל שבעבים פוכם זב ק"ן להמחרים וכפיפיך מכם המתנגב מחר מכילו ללמוד תורם שמיוש שחיב ביכמ"ק מין לו להקב"ם חלת ד' לחמות של כלכה. נגלל זה לחר שביים נפות ז' נגבים בקלקולם פיים בתיקופם שלח כן המתנגב מחר מכר ללמוד תורה מן יפלם שבפחיים יפלים הביעים בקלקולם שבחם מכילו ז' מקדשות ונרמו פילוק הפביעה והוא יפלים במוקקת שבחתיים גרם הביריות שביעה כלו שבחתיו:

פרשה יד (א) כי יכער איש שדה ונו'. יכפר הוא מל' לחמו וכפירם

ודרשו חז"ל שחם יוליך בהמותיו בשדה חבירו לרעות בשדה ז' מקדשות חלם מו ברגל כלל כמ"ל ושלח כמה דתימת מצלמי רגל הצור וכפר הוא מקר שן כמה דתימת כחבר יכפר גלל מר תומו. ופתח מקדש למה מחבר שן דלילף מבור בחם מלינו שהוא ממוקך ומתירתו עליך ואיכ לחם מחבו שן כמותו וכה דלת קלמר שהיה מן הדין ללמוד מצור טפי' היה קרן מצוש דכולהו כר שרית כור כיכיהו לחי בחם כלל כמיבת דכתת פ"ק דף ב"ק דף ס': אלא נת הכתוב וכו'. שהשן מועדת וכו' היינו פירות ירקות חלבה כפות וכלים לחם מצלמת חלת חי חק הוחיל ואין לחני לה כמנוחר כמשנה פ' כילד ברגל דף י"ם ואי הוה יליף מכור הוה לחיית לימייב חק שלם אין לחוי לה וכן שחיו לחני לה כמו כלים דמיקרי שחיו רחוי לבור לר' יהודה דמיחייב חנזקי כלים בבור חף שנם לר' יהודה מחעסיק שור ובלת חדם בכר בחבו החום' דף ס' ב"ק כי שרית דחדם חשיב רחוי לבור דרחוי לחות בהבלת חכל כלים חשיב לה חיו רחוי חלת חנזקי ואם חכלה כפות וכלים הוה לחיית חלת חי חלם חלת חק ילפי לקרן נקיק כחוכל ואם חכלה כפות וכלים הוה חנזק ולא ילפי חלת חק נקרן. ול"ל דו היו חדם כתורה אין בחמונת אין בחיסורת לקולא ולחיזרת לחומרת מקדיק כמ"ם החום' ס"ק דכ"ק דף נ' ד"ה דומיח דרגל והבחת דכחיב וכפר על כרחך היינו חלת פירות דים שחם לחזקי: והבהמה מועדת דרבנה חו בעפם חו דחתה חיכה מצלמת חלת חי נזק שאין חזקי מצוי בקרן כמבואר בגמרא ר"ם כיצד הרגל ואי נחו קרן הוה יליף" מבור שאף חזקי מצוי יפלם חק שלם דבור נ"כ אין חזקי מצוי כמ"ש רש"י וכחום' דף ה' וכגמרא דכחיב ושלח כמה דחיית מצלמי רגל הצור דרך שילוח דחנזק וחזקי דרך חילוכה: מיכן חמרו כו' מד שילת חמזיק מרשותו יליכ לרשות חכיל דכבי חרישנא נה שם דף ס' דמילרך שן ורגל לף דהוה מצי למילף מבור לפוקמו כרש"י דכחיב וכפר בשדה חחר וכה דלת קלמר מד שיכנום לרשות חכיל דברש"י חיכה נמי לד חיוב לחם נכלית מצלמת מה שנכלית בחבור כמבואר שם דף י"ם מפל"ב ברשותו. חם הכלים חפת פירותיו בלתי רשותו לחחר חמזיק פבור לנמרי שכן לת חילקו בגמרא ס' הפרה ד' מ"ו וקלת י"ם גרב יוסף חלילה דל"ם דכור ברש"י פבור מ"ב נם לפוקמו ברש"י הוה מצי מילף מבור וחגת דהוה יפלי' לחחי' ברשות המזיק חם הכלים פירותיו יהא חייב כמו בור ברשותו דחליבי' כ"ם מודו דמיחייב לף דלת חפקר חלת רשותו דלת בורו ודו"ק ששמעין מינה כפירות. יליף שפט זה חדם נם' זו שמעין מינה בפירות ממחמר מיפה שהיו ומבואר בשמעתין ג': (ב) ד"א כי יכפר לחייב על זה בפ"ם ופיו בפ"ם. כפר בילכו דבריחות חלו חילפה דר' יהושע דמצריך חו לחלק: מה כרם יש בה פירות דמצלם הוה חמינת חדם מילפה בהמה לכלים וחפר חלכה בפות וכלים יפלם חק שלם קמ"ל כרם דים בה פירות חלין הפר מופרת חלת נרחוי לה פירות וירקות כמו שחפרנו: מכאן חמרו מפר נחו וכו'. כרמן דפי הדיעם מפרישים ממקרקע זה לפוות מפר כיל בה בל וביל שלפו פפול ובילי חנ"ו מחייב והוא מדברי הפלם דים

פרק כסחם דף ל"ם לפכחם לחן לריך ובפל בפיה כרחי וילמה וחזיק פפול ובפרת ממי כרחי דלת פיכלה לפפול לפפול כרוח מפיש ומפיק דלף פחת שמיה פחחה כ"ש פחה דהחחם פיפיפם בפלירחן הפן ורגל מדכחיב ובלה ובפר פר דפביל כפין וכיפר וכפין והלה פירש"י פר דפביל כפין ופלח פיכפלה בידים דהם פפיפה חלת פמיר כפלילה

פרשה יד (א) כי יבער איש שדה נאמר פה שלא יאמר היה לי ברין הואיל (ומגמר) ממנו (ומסבמר) ממינו אם למדת על (מגמר) שהוא חייב לא יהא חייב על (מכמיר) אם זכיתי מן הדין מה ת"ל כי יבער איש אלא בא הכתוב ללמדך שהשן מועדת לאכול הראוי לה והבהמה מועדת לשבר בדרך הלוכה (מכמן מחמר למעלם) אינו חייב עד שיצא המזיק מרשותו והזיק ששמין נוקין בעדיות וק"ן להקרש (ב) (ר"מ) כי יבער איש שרה או כרם לחייב על זה בפני עצמו ועל זה בפני עצמו שרה או כרם מה כרם יש בו פירות אף שרה יש בה פירות ושלח את בעירה מכאן אמרו מכר צאנו לבנו לשלוחו ולעבדו פטור לח"ש ש"ט וקטן חייב ובער בשרה אחר ר' נתן אומר הרי המבדיש בתוך שרה חבירו שלא ברשות ויצאת בהמתו של בעה"ב והזיקה קורא אני עליו ושלח את בעירה לכך נאמר ובער בשרה אחר אחר הוא זה מישב שרהו ומישב כרמו (נ) מישב שרהו של (מזיק) ומישב כרמו של ניזק דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר לא בא הכתיב ללמדך אלא ששמין נוקין בעדיות ק"ו להקרש (ד) כי תצא אש למה נאמר עד שלא יאמר יש לי ברין הואיל וחייב ע"י (קוצים) לא יהא חייב ע"י

כל מופר פני בשמירה פחחה סוכרת לייבב חיכה ד"ב ושכח נ"ב דמצה לחצ"ו מייב וכוח דברים כ"ק פקבו מבוי וכלח מצלת שן דכחיב וכן בשנת חצלת כם ומצלת לגל דכחיב מצלת וחקוצים כם כי מייכיפו מצלת וחם בכחוב דמצלת וכפר ומוצלת פילף מחייבו ומצי דחילרך וכיפר דכ"ת כי מילי פיכי דצלת בכוחב לרצות כבוה חחי חכל חוכל מצלת לת קלי"ל וכפר חפ' מצלת וכרי מוקמי חוכ"ל כחצ"ו חצ' קצבו כרמי דמיכ"ל לגחוק וכ"ם צלמר דמיקר חחבו דמצר לחצ"ו ח"ב מיכחוב דקלת חפקר דמרכיחן חפ' חוכל מצלת מיקם פלוק חפ' חוכל מצלת מיקם פלוק חפ' חוכל מצלת מיקם פלוק

דמים לו שלם ישלם רבי אליעזר בן יעקב אומר הרי שהיו לפניו כדי יין וכדי שמן ושברן [כשהוא חותר חייב לשלם] יז) (כל) [וכל] מו) זמן שהוא יודע שבשלום עמו והרגו הרי זה חייב לכך נאמר דמים לו שלם ישלם מז):

ואם אין לו ונמכר בגניבתו שומע אני לעולם תלמוד לומר שש שנים יעבוד וגו' מגיד שהוא עובד שש שנים ובשביעית יוצא יח):

ונמכר בגניבתו לא פחות ולא יתר יט) רבי יהודה אומר אם גנב פחות ממה ששוה אינו נמכר יותר ממה ששוה הרשות ביד בעל הגניבה אם רצה למכור ימכור ואם לאו כותב לו שטר רבי אליעזר אומר גנב פחות ממה ששוה אינו נמכר יותר ממה ששוה דיו להשתכר מחצה ולהפסיד מחצה כ):

אם המצא תמצא אין מציאה אלא [בעדים] כא):

בידו אין בידו אלא רשותו אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר ויקח את כל ארצו מידו (במדבר כא) וכתיב ויקח העבד עשרה גמלים וגו' (בראשית כד) הא אין ידו בכל מקום אלא רשותו כב): משור עד חמור [וגו'] שאין ת"ל חיים אלא להביא את החיה כג):

חיים שנים ישלם ולא מתים כד):

שנים ישלם נמצא אתה אומר שבעה נגנבין הם הראשון שבגנבים נוגב דעת הבריות והמסרב לחביריו לארחו ואין בלבו לקרותו והמרובה בתקרובת (יחזע) [ויודע] שאינו מקבל והשותה חביותיו וזן מכורות לתנוני כה) והטעוול בטדות והמשקר במשקולת כו) והמערב את הדגרי בתלתן כז) והחול בפול כח) והחומץ בשמן כט) מפני שאמרו השמן אינו מקבל מכל לסיכך מושחין בו מלכים ל) ולא עוד אלא שמעלין עליו שאם היה יכול לגנוב דעת העליונה נוגבה לא) [שכל הנוגב דעת הבריות נקרא גנב] לב) וכן מצינו באבשלום שגנב שלש גניבות לב אביו ולב בית דין ולב בית ישראל לג) שנאמר וינגוב אבשלום וגו' (ש"ב ט"ו) וכי (מה) [מי] גדול (יגנוב) [הגונב] אוהגנגב הוי אומר (לה) הגנגב שהוא יודע שהוא נגנב והוא מחריש לו) וכן מצינו באבותינו כשעמדו על הר סיני בקשו לגנוב דעת העליונה שנאמר כל אשר דבר

מאיר עין יז) כן פנים הת"ל וכ"ה בילקוט והכי חכי לה בתוספתא דקהדרין שם יחב על כן מלחצי"ו כדי שם כדי יין וכדי שמן וכגון בשעה שהוא מחבר חייב: טו) וכ"ה בילקוט: טז) נ"ל דהיק דחלי דמים לו כדכתב למעלה ולמעלה מלמעלה שם זכחה עליו בשעה דמים לו להיינו כ"ז שהוא יודע שבשלום וכו' תלמוד לומר דמים לו שלם ישלם לכל זמן שים לו דמים ישלם ובשעה שהוא מוחר עדיין יש לו דמים תלמוד לומר שישלם זו ולא לחייב תוקם לין לו דמים תלת ת"ל כאן כאן מלת בתחתרת והו לשון יחר על כן הקש בתוספתא ומשך לחמכרין לחכי זה שים לא ממחרת ומשך לח החניח לח שים לו דמים חייב ולח לין לו דמים פטור ומכי מלה יחר ע"ב דהקש ל"ת מהל בשעה שהוא מוחר חייב ומשל חקני חה בשיכוחו על התוספתא מחמך ע"י לחמכס לפרה"מ מחמך לחמכר בשיכולתו ול"ל כחני לומר הכי קחי לשיכוי כדי יין וכדי שתן ובשרס כשהוא מוחר כ"ו שיהוא שהוא בשלום מיממו ת"ו מייב לכך נאמר וכו' ולח"ת כשבאת למשנה: יז) עיין לעיל ס"ת ע"ה ובשניהן ויוכחן מהנם ויוכחן ליה ניח ליה מן נגיבותו ומה שאת למיפרע ולע"ג: יח) לם שוה פחות לו יוחר מנגיבתו לימו מכור ונזיכם הכחוב לה בתוספתא דפ"ק ס"ו ומכור ג' מני לכו בתוספתא ע"ב וכ"ה בילקוט ועיין קידושין י"ח ע"ל והתיהקה הילקוט בשרשה שני' לחמכס לו ע"ב: כ) כן הגיהו הת"ל וה"ב וכ"ה בילקוט וכן הגהם יוכחן לין בקדושין משמכחת בשנותים וחל"ל מהך כל זה שמלמד ו' לם שלה שלמה ניהו לין. בידו וכו' ול"ב ועיין לעיל ס"ה ע"ה ושלה ול"ק ס"ל ע"ב: כח) לעיל סם וכן מגנם יוכחן: כט) ג' הילקוט ס"ע לומר שהן ת"ל וכו' וני' זו נרחיה כלומר מהת לעיל קוף ס"ב ועיין בבלי וירושלמי פיק מ' מלוגה: ל) עיין ברש"י פ"ח ורמ"ח ובירושלמי ב"ק פ"ל קוף ס"ל: כז) כולה בריישה ח הכי לה בתוספתא דב"ק פ"ו ומכור ג' מני לכו בתוספתא ב"ב פ"ו ובמלין ב"ק פ"ל ע"ל ובדהך לין פ"ם וכולהו משום בניגח דמם ובתב ת"ל שלה שלמה בנקיון ול"ל: כח) פיכם בעל חקדי דה בפירושו על התוספתא לאו לחסכיה מדי חלת שהכך שהקום לפקול עין בעין והוח נוחן לו לח בידותו ודכך המקום למוד מגזה מפוקם ומוח נוחן מעם נחמם וחלוקה קבוד שנחן לו לפניה משוחם חכין וחה לח יהיב ליה מדיליה כלום שהו מחזיר ומקבלותיו מקיים ומכור מני משום בניגח דמם ביכח ול"ל ועיין לקמן לוח מ"ב: כו) בתוספתא ה"ב ובילקוט לחמ הביים ונשתם וחלבה לחמ סמ"ב ובתוספתא. לחמ חבוי ועיין בעמוק ערך נב ומכך כב ומכך פלחן: כז) בתוספתא שם לחמ: כח) עיין בשמות לבל חום כ"ב וכלו' שהומין בשבילה ושק לף עליו והוח קבוד שכולו שמן ובגמלא שם נקב יין: כט) מלבח נחמי נשבה הוח ולבב חוכחת נקב לה וכלו' משי שבשמן לימו מקבל מעכבותם עכב דבר לסיכך וכו' ובבמ"ב מי' מכל מלשון כליון ול"ב וני' הילקוט לחים מקבל מעכל מ"ל מיקוי ומעילה ובתוספתא (שהם ועין מק"ק) נ' לימו מקבל כלום ומעל מקבל דה כתב שמלת בהגהת כתי מל מעכלת דלק וש"ל דומ' עין בשורש ערך לקם ובהלכות התוספתא שם מ' סוטה לחמ לחיים דלים ובתם בתוספתא שם מ"ב מלמדו השמן וכו' ובגיה כן הת"ל וכלו' לחמי שמשמין המלכים בשמן לפי שלימ מקבל מעכותם מ"מ יכול לשחוט בשמן לף מל מכיה: ל) הת"ל ממק מן ולא מוד וכו' ובוטקה לקמן קדום וכי מה גדול מבל בתוספתא ובילקוט סטוקה כמו שהיא לשכתו: לא) כ"ה בתוספתא שם והת"ל מניח שכן מלימ מקבל מעכותם מ"מ ומוסק מלות וכן מ"ג"ו ובתוספתא שם מקיים שהומר ובשבת לחבשלום: לב) סת"ל מניח שלם לבנגום ועין לעיל מקוסה דזיהה פ"ו ומ"ש שם לוח מ"ה ובתוספתא ליחל לכל זה: לג) שבתי שמי הילקוט ותוספתא

יי נעשה ונשמע (שמות כד) כביכול ונגנב לב בית דין בידן (לד) שנאמר מי יתן והיה לבבם זה להם [וגו'] (דברים ה) ואם תאמר שאין הכל גלוי וידוע לפניו תלמוד לומר ויסתרו כסיהם [וגו'] ולבם לא נכון עמו (תהלים עח) ואף על פי כן והוא רחום יכפר עון (שם לח) ואומר כסף סגים מצופה על חרש [שפתים דלקים ולב רע] (משלי כו) נו): למעלה מהן גנב אמורי הגאה סמור מלשלם לז) [עבדים ושפחות שטרות וקרקעות והקדשות אינו משלם אלא קרן] לח) כסות [פירות] לט) וכלים בהמה חיה ועוף משלם תשלומי [תרנגה ומחשה] [כפל] מ) (עבדים ושטרות שפחות וקרקעות והקדשות חינו משלם אלא קרן) הגונב סמור חמור ישלם תשלומי כפל אע"פ שהוא אומר עכשו יש לו התר לאחר זמן מא) תחת השור ישלם חמשה תחת השה ישלם ארבעה שנ' חמשה בקר וגו' מב): למעלה מהם גונב נפש בני אדם שהוא מתחייב בנפשו מג) רבי שמעון בן יוחאי אומר הרי הוא אומר הולך עם גנב שונא נפשו [אלה ישמע ולא יגיד] (שם כט) משלו למה הדבר דומה לאחד שהיה יוצא מביתו של חבירו מעון כלים מצאו חבירו ואמר לו מה אתה עושה אמר לו טול חלקך ואל תגיד לאדם לאחר זמן בא בעל הגניבה ואמר לו משביעך אני שלא ראית לסלוני מעון כלים יוצא (מניחו) [מביתי] אמר לו שבועה שאיני יודע [מה אתה מדבר] מד) הרי זה מתחייב בנפשו ועליו הוא אומר חולק עם גנב שונא נפשו מה) אבל המתגנב (תמכר) [מאחו] מו) חבירו והלך לשנות בדברי תורה אף על פי שנקרא גנב דרי זה זכה לעצמו ועליו הוא אומר לא יבוזו לגנב כי יגנוב (שם ו) לסוף נמצא מתמנה על הצבור וישלם שבעתים שנאמר [ונמצא ישלם שבעתים] את כל הון ביתו יתן (שם) ואין שבעתים אלא דברי תורה שנאמר אמרות י אמרות מהודות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים (תהלים יב):

פרשה יד

כי יבער איש שדה למה נאמר עד שלא יאמר היה לי בדין הואיל והבאר ממונו והבער ממונו ח) אם למדת על הבאר שהוא חייב לא יהא חייב על הבערו אם זכיתי מן הדין מה תלמוד לומר כי יבער איש אלא בא הכתוב ללמדך שהשן מועדת לאכול הראוי לה והבהמה מועדת לשבר בדרך הילוכה ט) מכאן אמרו לעולם אינו חייב עד שיצא המזיק מרשותו

מאיר עין והמ"ל הגיה וכי מה גדול כח הנזק וכו' וה"נ: לד) כב ע"ב שלמעלה קתני והמ"ל הגיה כביכול ונגנב ה ו ש ע ו ת"ה"ל הגיה וכביכול ונגנב ניהו ה"נ וכיוצא בזה כמוקמת שלפניו ונמוקמת ג' כביכול ונגנב ה ו ש ע ו לסם: לה) עיין לעיל פ' יתרו בע"ה ויקהל מרפידים: לו) וכי מידבר בגנות לגם סע"ב ובויקהל לגם סע"ב: לז) דלא מחייבים מידי ונעל מקדי דוד מוקי ליה בלקוחי הבתים שחיק לקוחים חלה לנעלים ומיהו לחתיכי כגון חתן שנתנו עליו הפסק וכורס לחתן בכור ומעשה שבא לדיליה קנקי בקנקן חבל לכוליי מלמא מרי ומ"ש לא מלי מימן מיניה בע"ד והתניא נא ס"ב ו"ל: לח) כ"ל וכ"ה בתוספתא חלה חלה מחיב אחם מעלים ופטמים וכן הגיה הפ"ל (חלה שהשמיע פטמום וקרקעות והולי הוא עפום המעיקים) ותוספת הילקוט כתוספת שהיפה לפניהם חלה שהשמיע פקדיונות וכן הגיה הפ"ל חלה שמתן מלה בהמה והיני יודע מעמו וחז"ל הגיה כלים מים ומוף מ) וכן הוא בתוספתא וכן הגיה הפ"ל חלה שמתן מלה בהמה והיני יודע מעמו וחז"ל הגיה כלים מים ומוף מכלם חבלומי כפל בהמה מכלם חבלומי ל' וז' וה' לינו נכון לתנחמא מי לינו מכלם חלה כפל חם לא נפחסם ומכיה ונגב זו חבי לה לקמן ועוד שקוד בהמה כולל נמי לחמיכי מון מכול ופס חלה מיקר כתוספת החוספתא: מא) בתוספתא כריימא ז' קדשים ריפא ע"י"ם והחס ב' חעפ"י שחיקר בסנ"ח וכו' ולא לימיית הכי נמי מדכתי מין נכוסים י"ל פ"ל ותכב לה כהי הגוב לה הפור ופבחו ומכרו מכלם ס' שה מכלם ל' מב' וכו': מב) בתוספתא חבי הגוב לפמן מוכין ובתוספתא חבי לה כהי הגוב לה הפור ופבחו ומכרו מכלם ס' שה מכלם ל' מב' וכו': מג) בתוספתא חבי הגוב לפמן מוכין ב כ י ד ו ן עליו בנפשו . ומכח ז' נתנים נחלקים בע' מעלות המעלה הכחתונה היא בניבת דעם ובוללן ז' מיבים חל' חיבת חלה לפמן מידי כגון המקדש וכו' הב' לעולם שחכמה חוחו שחכמה חוחו בגון המעוול במזיד וכו' המעלה השביעה כפל נגיבם כמשמעם וכוללת ל' מיבים הל' מי שפשוי מכלום הב' מי שמכלם קרן יהב' מי מכלם כפל הל' מי מכלם לחבמה ומכחם המעלה המליחים הוא בניבת נפשו מכיון בניבת והבליחת עולם יפה בכיוצים ובכוופה ומפרשים נחלבלו גם לע"ז: מד) כן הגיה הפ"ל וכ"ה בילקוט ותוספתא ג' מה לחה סם: מה) בילקוט מעלי מם מקיים שכועה נפשו מפרש עמו ונוספים נפשו: מו) כ"ה בילקוט ובתוספתא חבדים" נמכלי סם:

(קרשה יד) ח) פל"ל מחמת כל מני נזקי ומבערם וכוי ומבעם כולן ומבעם כלפון מחמת דגים ע"ק וכלילקוט ע"ה שלם יפלם ועי' בילקוט בור ומבערם ובלשם מיקר כתוספתא דלי כגי מפ"ל קמיט לחיבב בע"ק ג' ע"ב ממרש מנעם זה לחם ובתוספתא ק"ק ס"ע ממרש חקי לחם בחיל מבי בלחמם חשור ומנוע ומבעיר ומבעיר מ"ש ובגמרא ג"ק ל' ע"ב ומנוחל בל מבעם זה מן לנשן סוחם לנשן ומנוע ומבעיר לנשן ומבעם בגייחום מפשו נשן המחים ומקו ב ל ח כ לפיהו לנשן מפל על נשן: ג) דמלי בקל לנשן ומנג מידחם מין בגיה ב"ק:

פרשה י"ב רעהו להוציא שור של כותי שור של נכרי . עיין כש"י
דק"י ע"ג כרעהו אי דרשינן לאפוקי גוי ועיין
נמי סוף פט"ו ועמ"ש בקונט' ספרי חיים ס' מסעי פסקא ק"ס
וס' ראה פסקא פ"ז וקי"ג וס' שופטים פסקא קפ"א וס' תצא פי'
סו"ר וכלות ארז ברכה פט"ו ועיין פרשה ד' . וכברייתא שור שוה
מנה שנגח שוה מאתים עיין חיים ומלך פ"א מהל' נ"מ ה"ג .

הוסיף לו שמירה אחרת . פי' התוה"מ אות קכ"ג לסגור את
פיו כזממא דפרזלא שלא יוכל לנשוך יע"ש ולפי מ"ש
קודם זה דאין זה בכלל שן דזה אין הנאה להיזקה הרי משכחת לב
זה התקון אף בהנאה לפי מ"ש בגמליו של אברהם שהיו יוצאין וזוממין
בשביל שלא יהנו מן הגזל וסתם פיהם יועיל נמי שלא יאכלו בשל
אחרים . וכברייתא דארבע והוא עיין מ"ש בקונטרים ספרי חיים
בס"ד ועיין התוה"מ אות ק"ל .
פרשה י"ג ופרשו השמלה עיין ספרי חיים ס' כי תצא אות רז"ל

מה להלאן לא חילק בין יום ללילה . עיין מרכבת ח"ג פ"ט דגנבה
ה"ח וה"ט .

הא אין ירו בכ"מ אלא רשותו . עיין לעיל פ"ה ולהמפרשים שם
וזה הל' הוא כמו הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו
דלישנא יתירה לטפויי אתא וכן כיוצא בלשונות הללו .

אינו נמכר יותר ממה ששוה . עיין להרב שרש ישי בקידושין
דח"י ע"א ועיין בחי' קידושין לנ"ל לענין הענקה אי יהיב
לבעל הגנבה אי דמי לבע"ח והכריע הש"י דקי"ב ע"ג דהסברא דנותן
לבעל הגנבה יע"ש והך מלתא דמיא להא דאיתא בפוסקים מי שחייב
ונתנו לו בתורת צדקה או הוציאו לו קרן מעט כדי שיתפרנס אי
תופס הבע"ח אי הויא תפיסה .

ז' גנבים הם הראשון שבגנבים גונב דעת הבריות המסרב לאחרו
המרבה בתקרובת והפותח חביותיו . עיין כס' שמע אברהם
סי' ל"א וכס' כרך את אברהם ס' במדבר והז' גנבים דמונה נראה
דהם כך דמסרב ומרבה בתקרובת ופותח חביות נקרא גונב דעת
הבריות והוא חד הב' המעוול במידות ומשקר במשקלות והמערב
היינו גונב ממון בעורמה דאינו ניכר אותה שעה הוא בחד ג' גנב

מי החסד - א (על המכילתא) פאלאג'י, חיים בן יעקב עמוד מס 84(הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה 0)

בתשלומי כפל ד' תשלומי קרן ה' גונב פטר חמור ו' תשלומי ד' וחמשה ז' גונב נפש ורשב"י הוסיף חולק עם גנב וכך הבין ה"ה מאור עינינו מהרי"ן ז"ל בספרו הנחמד ש"י דקי"ב ע"ד אלא דנקט בתחילה הראשון שבגנבים ושוב נקט תרי זמני למעלה מהן ושמא הראשון שאמר היינו דהוא הוס ורגיל בעולם ורבינו המחבר שבות יאודה תקן זה כמ"ש מלמטה למעלה קחשיב להו יע"ש והתוה"מ אות קו"ל מנה א' גונב דעת הבריות ב' איסור הנאה ג' בסות וכלים ד' עבדים ה' פטר חמור ו' שור ושה ז' נפשות יע"ש ובחס"ד ח"ב לא מנה כך כ"א הג' ראשונות לג' והמידה לד' והתערובת לה' ואיסורי הנאה הששי ונפשות הז' .

השמן אינו מקבל מכל לפיכך מושחין בו מלכים ' וגי' הילקוט מעל וכ"ה בס' אות אמת יע"ש וחס"ד ח"ב די"א ע"ד ונראה דכמו שהשמן צף למעלה כן לסימן כי ויגדלהו למעלה ככתוב בשלמה דהוא סימנא טבא דוגמא דלמעין מים ועיין ז"י דנ"ו ע"ד דיהיב טעמא דיהיה המלך נקי בשמן ועוד שיש בזה טעמים אחרים ולא כיארן ועיין חס"ד ח"ב די"א ע"ד לרמוז נשיא שאין ע"ג אלא ה' צבאות . ובחומץ בשמן חשבתי דהוא חומץ יין ולכך אמרתי דזה כונת המאמר בתענית מי שאמר לשמן שידליק יאמר לחומץ אך מהפי' שהביא בש"י דקי"ב ע"ד נראה דהוא מין עצב וה"מ בפרח כפי הנראה והוא דבר אחר ועיין ז"י שם .

בד"ת אעפ"י שנק' גנב הר"ז זכה לעצמו ועליו הוא אומר אל יבוזו לגנב כי יגנוב לסוף נמצא מתמנה על הצבור ישלם שבעתים ד"ת מזוקק שבעתים . מאמר זה הוא בתוספתא דב"ק פ"ז והובא בילקוט משלי סי' ו' והיינו כמאמר הזוה"ק לא תגנוב פסיק טעמא בגוייהו למגנב דעת רביה ועי"ל ס' יתרו פ"ח ואף דגנבה זו איכא צד לרעה דמתלבש בטלת שאינו שלו ואינו אומר דבר בשם אומרו דנאמר עליו ואחר ימלא פיהו חצץ כמ"ש המפר' ובפסוק אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה דאפי' קולט מן האויר לא יצטרך כ"א חלקו שקיבל נשמתו בה"ק ועיין בספר ש"י דפירש הפסוקים הבאים אחריהם על דרך זה נגד הלומר ספרים החיצוניים וטבעיים המתפלסים יע"ש ועמ"ש בסה"ק תוכחת חיים ח"א בהקדמת הספר בעזר אלהים חיים ובהבנת המאמר המתגנב אחר חברו הש"י לא הלך בדרך הז"י דהש"י פירש על הגונב דעת רבו

לה ע"י דבר אחר בלא הרוגה אין הורגין אותו בדיפתו ע"כ: אף כאן היו לו מושיעין הימנו. פירוש אם היו יכולין להציל ע"י דבר אחר כגון ע"י אחד מאבריו והרגו חייב וגרסה גומר דהיינו דוקא בגוונא שבודאי הוא שהמושיע יכול להצילו ולממוע הסכנה ע"י אחד מאבריו אז אסור להורגו אבל אם היה ספק בדבר לא מקרי מושיע ידין דוקא עניו ורפאים להורגו: הרי שהיו לפניו כדי יין וכדי שמן ישברן. גירסת הילקוט ושברן כשהוא חומר חייב נפש: לפי שנאמר דמים יכול אפילו בזמן שהם דמים שחייב מיתה הכורגו כאין חייב אלא שבא לגונב ולא להרוג תלה הכתוב לא ימירין קיום ליה בדרבה מיניה נפיכך חייב נפש: לא פחות ולא יותר. שאם היתה הגניבה פחות מי יותר ממה שהגונב שוה חינו נמכר כלל ובתוס"מ כתב דנראה שצריך למחקו כי אין כאן ג' דעות רק ר"י ור"ת והרמב"ם פסק כר"י ובהגהות הגר"א בקידושין י"ח ע"ת כתב שגירסת הרמב"ם בדברי ת"ק שם גניבו אלף ושוה חמש מאות נמכר ואינו חוזר ונמכר וכ"כ במכילתא והיא גירסת הילקוט מאד ע"כ: אין בידו אלא רשותו. דאין לריך שיאחז הגניבה בידו ממש ובב"ק ג"ק ס"ב מיתא אין לי אלא שהיו בידו מנין ת"ל המלא תמלא: זכר לדבר שנאמר ויקח את כל מילו מידו. ולהוה גמירה לא היו דהסם מי שפשר לפרש ידו ממש: להביא את החיה. היאיל ומיעטו הכתוב מד' וכ' לריך לרבותו לכפל: ולא מתים. פירש"י אלא חייב אף דמי חייב ע"כ ר"ל דאין שמין לו בהגבלה לשעבוד אלא אם כשהוא שלימה או דמיה וכבי אינה ב"ק ודמין שאין שמין לכן אמר רבה בר ממל חייב שניס ישלם ולא מתים ניד יס לפרש ולא מתים דאזלינן בתר שעת הגניבה ולא בתר שעת מיתת הגניבה בידו ואין הבמה אלא לגנב וכן פירש בהתירה והמלוה: שבשה גנבים הם. ומוקי ואולך שבשה מיני גנבים מחולקים בדין ת' גונב דעת הבריות ב' גונב חיסירי בגופו שפעור עליהם משלומין ג' משלמי קרן ד' משלמי ה' משלמי חרבשה וחמשה ו' גונב נפש ז' המחגנב אחר חבירו לשנות בדברי תורה: הרחשון שבגנבים. ממשה למעלה קחשיב לכו: גונב דעת הבריות. המרחה להבירו בחלו מחזיר לעשות לו טובה ולבבדו ואין בלבו כן: והמסרב לחבירו לאחרו. מפיר בחבירו שיחכל

אף כאן היו לו מושיעין הימנו והרגו חייב: דמים לו שלם ישלם ר"א בן יעקב אומר הרי שהיו לפניו כדי יין וכדי שמן ושברן כל זמן שהוא יודע שבשלום עמו והרגו הרי זה חייב לכך נאמר דמים לו שלם ישלם: אם אין לו ונמכר בגנבתו שומע אני לעולם תלמוד לומר שש שנים יעבוד וגו' מגיד שהוא עובד שש שנים ובשביעית יצא. ונמכר בגנבתו לא פחות ולא יותר. רבי יהודה אומר אם גנב פחות ממה ששוה אינו נמכר, יותר ממה ששוה הרשות ביד בעל הגנבה אם רצה למכור ימכור ואם לאו כותב לו שטר. רבי אליעזר אומר גנב פחות ממה ששוה אינו נמכר יותר ממה ששוה דיו להשתכר מחצה ולהפסיד מחצה:

אם המצא תמצא [א] (אין מציאה אלא [בעדים]) בידו אין בידו אלא רשותו ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר ויקח את כל ארצו מידו (במדבר כא). וכתיב ויקח העבד עשרה גמלים וגו' (בראשית כד). הא אין ידו בכל מקום אלא רשותו: משור עד חמור שאין ת"ל חיים אלא להביא את החיה. חיים שנים ישלם ולא מתים שנים ישלם נמצא אתה אומר שבעה גנבים הם הראשון שבגנבים גונב דעת הבריות והמסרב לחברו לארחו ואין בלבו לקרותו והמרבה בתקרובות ויודע שאינו מקבל

ואין חיוק בין הגרדף עמו לחיש אחר הגא להציל ובמניהם הדין שוה דאם יכולים להציל ע"י אחד מאבריו אסור להורגו: אף כאן היו לו מושיעין הימנו והרגו חייב. בקב"מ פירשנו שהיו לו מושיעין דקאמר כיון שהיו יכולין להציל ע"י אחד מאבריו, וכתבנו לבאר דהיינו דוקא שבודאי הוא שהמושיע יכול להצילו ולממוע הסכנה ע"י אחד מאבריו, ופשוט דאם דקאמי מושיעין לאו דוקא רבים בעינן, אלא אף אם אם יחיד רואה ויודע להציל ע"י אחד מאבריו אסור להורגו, והוא במכילתא דרשב"י תניא אבי אם זרוק הממש עליו וכי עליו בלבד אמור זורקת ואלא על כל העולם כולו היא זורקת אלא מה זריקת שאם שניא שבגלוי בך כל שהוא בגלוי ע"כ, ומבואר דאפי תגא דרים מאפי קרא דכל שהוא בגלוי אין לו דין רודף, ואפי בגלוי משמע לפרש דהיינו שהרבה הגנבים רואים שהיא בא במחתרת, ויהודאת דקרא הוא דלא דיינינן ליה כרודף דאמרינן דבבאי גיוזא לא בא להגיב ממון ולא על עסקי נפשות, יבזה בעינן שיהיו הרבה הגנבים רואים, אבל אם אין אחד נגד ויאה לא מחזקינן לומר שלא בא על עסקי נפשות יותר לגורגו, אלא ס"ב שידוע לנו שיש בידו להושיע להציל ע"י אחד מאבריו אז אסור לגורגו אבל אם היו ספק בדבר מיתה להרגו ובפמ"ג, והרמב"ם בפ"ט מהלכות גניבה כ"ש שכתב גבי מחתרת וכן אם הקיפוהו בני אדם וכו' ואין נהרג, נראה לבאורה שמקורו הוא מדברי המכילתא דרשב"י, ובפמ"ג לבאר דאפי בגלוי היינו שיש הרבה הגנבים רואים אותו שהוא בא במחתרת, מיהו הראב"ד שם כתב על מ"ש הרמב"ם הקיפוהו ס"א שמאחרו במכילתא דר' ישמעאל שאם יש לו מושיעים שאינו ניתן ליהרג ע"כ, ומשמע מדברי הראב"ד שפירש דמ"ש במכילתא מושיעים היינו רבים והיינו הקיפוהו בני אדם, והוא הראב"ד שם דקדק על הרמב"ם ס"ל וקשה לי מעשה דאחגר ועשאל ע"כ, וכוונתו להקשות מעשאל למה דנוכו ברודף והרי היו שם הרבה רואים, אמנם עפמ"ש לבאר מקור דברי הרמב"ם הוא מדברי המכילתא דרשב"י לק"מ מעשאל, דבאמת לא פליגי הש"ם והמכילתא זאב, דעד כאן לא אמרינן במכילתא דרשב"י שאם היא בגלוי לא דיינינן ליה כרודף, אלא רק בבא בתחתרת, ובפמ"ג לבאר דהחידוש היא דבבאי גיוזא אלו מחזקינן ליה שבא רק לגנוב ולא בא כלל על עסקי נפשות, אבל היכי שברור לפנינו שבא להרוג לעולם דין רודף עליו אף בתחתרת אלא בא הרבה רואים, וגבי מעשאל הרי לא היה בא להרוג שפיר דין רודף עליו ודינו שאם אין יכולים להציל באחד מאבריו מותר להורגו:

אין בידו אלא רשותו. בקב"מ פירשנו דקמ"ל שאחז הגניבה בידו ממש, והוא היכי שעשה הגניבה אפ"פ שהוא ברשות הבעלים מבואר בתוס' וברשב"א ב"ק ע"ט ע"א דנעשה עליו גזל וחיוב, ובמ"ק אם מייתי הכי להדיא מהתיספתא

הגהות הגר"א [א] מיותר:

מכתוספתא דכלי גרסינן כתם גגב גרשות הבעלים ונעדר ומכר, אם הגניבה הרי זה חייב, ואם נלוו כ"ז פעור, ולריך לבאר דמאחר שעשה בה קנין הרי זה נחשב כאלו החפץ הוא ברשותו, ולדעת הסמ"ע בחו"מ סי' קל"ז סק"ג דס"ל דכתם הגנבה קונה גם ברשות המוכר היינו היכי שמגניב בידו ממש אבל הגנבה מכאן לא מכאני ברשות המוכר, וכתב הטעם דמה שמגניב בידו מניח אותו לרשותו דכל מה שהוא בידי האדם הרי הוא כאלו מונח בגניזתו ע"כ. ל"ל דכתם דתוספתא גגב ברשות הבעלים ונעדר ומכר חייב, מיירי שהגניב הגניבה בידו ממש, ופיפר קרינן בית אם כאלו נעדר בידו הגניבה, וכ"ש היכא דאחר ברשות הרשות דכתם גגב ונעדר ומכר ברשותם פעור, הוא משום דלא נעשה עליו גגב ופ"ש שהגניב את הבהמה לשם גניבה מאחר שלא הוציאה מרשות הבעלים היינו נקרא גגב, דכיון דכתיב במלת תמלת בידו הגניבה, נשין שתלת הגניבה מרשות הבעלים לרשותו ע"כ, אשר דבריו הם גגד דברי התוספתא דמשמר הוא להדיא דאם הגניבה לגגב ברשות הבעלים ונעדר הרי זה חייב, הרי דהיכף משהגניבה נעשה עליו גגב, אשם אין גניבה אין עניבה ומכירה, ויותר תמוה דברי הרמב"ד מדברי המכילתא דרשב"י כאן דהכי גרסינן שם מכלל שנאמר וגונב מצית הואיל שיוציאו מגיד שהיו חייב עד שיוציאו מרשות בעל הבית, מנין אתה אומר הגניבה ברשות בעל הבית הרי זה חייב, ת"ל במלת תמלת בידו הגניבה ע"כ, הנה מבואר, להדיא דלא כדברי הרמב"ד שכתב דכיון דכתיב במלת תמלת בידו, לא סגי בקנין הגבהה דהרי הלי תנא מייתי לה מהך קרא ללמד דגם אם הגניבה ברשות בעל הבית ה"ז חייב, והיה לפשר לומר דהא שכתב הרמב"ד דאע"פ שהגניבה הגניבה ברשות הבעלים לא נעשה עליו גגב משום דבעינן במלת תמלת בידו, היינו בהגבהה מכאן דאע"ג דבכל מקום מהני גם הגבהה מכאן וכמ"ש לבאר בקונ"א סי' קל"ז דלא כדברי הסמ"ע, היינו גבי קנייני מכר, אבל גבי גגב כיון דכתיב בית במלת תמלת בידו הגניבה, לא סגי בקנין הגבהה מכאן, אבל הגבהה בידו י"ל דמהני גם גבי גגב, וכפשרת הסמ"ע שכתב דכל מה שהוא בידי האדם הרי הוא כאלו מונח בביתו, וכ"כ הרשב"ם בב"ב פ"ו ע"ב בשניהם וכו' וכ"כ בהגבהה דמשהגניבה הניחה ברשותו ע"כ, וא"כ שפיר קרינן בזה אם במלת תמלת בידו הגניבה, ולפ"ז יפרש הרמב"ד אם בתוספתא והמכילתא דרשב"י דמיירי בהגבהה בידו דזה נעשה גגב, וקרינן בית במלת תמלת בידו הגניבה:

שיאכל אלנו ולבו בל עמו וכ"ז כתב דלא גרסינן והמסרב אלא במסרב דהיינו גונב דעת הבריות ע"כ כלומר דמפרש מה הוא בכלל גונב דעת הבריות וחשיב ומזיל במסרב לחבירו לאחרו והמרבה בתקרובת וכו' מיהו

מקבל והפותח חביותיו והן מכורות לחנונים והמעול במדות והמשקר במשקולות והמערב את הגרדן בתלתן והחול בפול והחומץ בשמן [א] (מפני) שאמרו השמן אינו מקבל (מכל) [מעל] לפיכך מושחין בו מלכים [ב] (ולא עוד אלא שמעלין עליו שאם היה יכול לגנוב דעת העליונה גונבה) וכן מצינו באבשלום שגנב שלש (גנבות) לב אביו ולב בית דין ולב בית ישראל שנאמר ויגנב אבשלום וגו' (ש"ב ט"ו). [ג] וכי מה גדול [ד] הגונב או הנגנב הוי אומר זה הנגנב שהוא יודע שהוא נגנב והוא מחריש. וכן מצינו באבותינו כשעמדו על הר סיני בקשו לגנוב דעת העליונה שנאמר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות יט) כביכול. ונגנב לב [ה] ((בית דין) [הקב"ה]) בידן שנאמר מי יתן והיה לבבם זה להם (דברים ה). ואם תאמר שאין הכל גלוי וידוע לפניו ת"ל ויפתוהו בפיהם וגו' ולבם לא נכון עמו (תהלים עח) ואף על פי כן והוא רחום יכפר עון. ואומר כסף סגים מצופה על חרש וגו' (משלי כו). למעלה מהן גנב איסורי הנאה פטור מלשלם [ו] (כסות וכלים בהמה חיה ועוף משלם תשלומי [כפל] בהמה משלם תשלומי ארבעה וחמשה עבדים ושטרות (שפחות) וקרקעות והקדשות אינו משלם אלא קרן). הגונב פטר חמור משלם תשלומי כפל אע"פ שהוא אסור עכשיו יש לו היתר לאחר זמן. תחת השור ישלם חמשה תחת השה ישלם ארבעה שנ' חמשה בקר וגו' למעלה מהם גונב נפש בני אדם שהוא מתחייב בנפשו. רבי שמעון בן יוחאי אומר הרי הוא אומר חולק עם גנב שונא נפשו [וגו'] (שם כט). משלו משל למה הדבר דומה לאחד שהיה יוצא מביתו של חבירו טעון כלים מצאו חבירו ואמר לו מה אתה עושה אמר לו טול חלקך ואל תגיד לאדם לאחר זמן בא בעל הגנבה ואמר לו משביעך אני שלא ראית לפלוני טעון כלים יוצא מביתו אמר לו שבועה שאיני יודע הרי זה מתחייב בנפשו ועליו הוא אומר חולק עם גנב שונא נפשו [וגו'] אבל המתגנב אחר חברו והלך לשנות בדברי תורה אף על פי שנקרא גנב הרי זה זכה לעצמו ועליו הוא אומר לא יבוזו לגנב כי

והפותח חביותיו וכן מכורות. כל חביותיכם מגופות היו וכשבול אדם חשוב היו פותחין בחביות כדי להשקותו יין חזק וקתמר שלא יפתח לו חבית שהוא לריך לפתחן ולמכרן כדי לפתחו שכשבול כשהוא פתח שהלה יחזיק לו טובה חנם דקסבור שכשבילו פתח זה ונפסד על ידו שהרי תשאר החבית חסרה ותתקלקל ויבא וזה ימסרנה מיד לחנוני שכבר מכר לו ונמלא שגונב דעתו: והמערב את הגרדן. יש ספריס גורסים הגרדה ופילקוט גרסינן הגיזה והוא מין הדומה במראהו לתלתן והוא בזול הרבה מן התלתן: לויו מקבל מכל. פירוש שכשמן היו מקבל תערובות מכל דבר לפי שהוא קל למעלה ופילקוט הגירסא היו מקבל מעל ופירש בז"ר מעל היינו מעולה שאין יכולין לערב ולזייף כלום שקל למעלה ול"ל שהחומץ חזק ומתערב עמו ע"כ: לפיכך מושחין בו מלכים. לפי שהוא נקי מכל תערובות לרמז שהמלך יהיה נקי בל יחלה בו שום פגם ולא יהיה נשפט משום אדם ומילתא בחפי נשפט הוא ואגב אורחא נקט לה: גגב מיסורי הגאה פטור משלם. דלא מסריה מידי: יש לו ליתר לאחר זמן. כשיפדנו בשה וכפשיד לו בניני וניני שהיה יכול לפדותו בשה שוה דנקא והך דניני וניני משלם לו: המתגנב לאחר חברו. פירש בז"ר דלא מיירי שהיו לאחר חבירו אלא שהיו רואה ללמוד עמו בחשק והוא מתגנב לאחורי גדר לשמוע דברי תורה

כי

הגהות הגר"א [א] אפ"י: [ב] שכן מצינו שכל הגונב דעת הבריות נקרא גנב באבשלום כו' שלש לבבות: [ג] ולא עוד אלא פו' דלעיל עד גונבה שיך כאן: [ד] כת: [ה] המקום: [ו] עבדים ושטרות קרקעות והקדשות אינו משלם אלא קרן. כסות כו' בהמה חיה ועוף משלם תשלומי כפל הגונב פסר חמור כו':

אוצר החכמה דשרי, גם מסתבר דאם אינו משהה כדי לרמות אע"ג שעובר ודאי על איסור דרבנן מ"מ אין זה ממש כחמץ שעובר בכל רגע ורגע.

אולם בסנטימטר המצוי בכל בית מסופקני טובא, זולת אם נאמר שהפשוטים המצויים בכל בית ידוע שזה רק לשימוש ביתי בלבד ואין סומכין עליהם לענין מו"מ כי ידוע דלא דייקי בהו כולי האי ועדיין צ"ע.

אך העצה של הפקר אינה נלענ"ד כי אפי' אם זה של אחר ג"כ יתכן שעובר (ראה באו"ש פ"ז מגניבה) ועכ"פ בשל הפקר דיכול להשתמש בו כבשלו מסתבר דאסור ואין זה שייך לחמץ או שביתת בהמתו.

בכל חותמי טובה וברכה

שלמה זלמן אויערבאך

ג. בגדים שנשכחו בישיבה

בגד שיש בו סימן חושבני שלאחר שעבר חדש או חדשיים יכולים למכור אך אם יבוא אח"כ לתבוע ויתן סימנים ויאמר שלא הפקירו תשלמו לו כמה שזה שוה למכירה, ואם תודיעו בתחלת הזמן שכל חפץ שיעבור עליו חודש ימים פקעה בעלותו ודאי דאדעתא דהכי בא לישיבה.

ד. אם מותר לפסוק שלא כדין משום פקו"נ

במש"כ ע"פ הגמ' כתובות דף י"ט ע"ב דמותר לעדים לחתום על שקר משום פקוח נפש שאם לא יחתמו יהרגו אותם, דה"ה דמותר לדיינים להטות את הדין משום פקוח נפש, נראה דלא דמי דשאני התם דכמו שמתירים לאכול נבלה משום פקו"נ כך גם מותר לומר לעדים לחתום על שקר ולהוציא ממון שלא כדין מחמת ההיתר של פקו"נ, ודבר זה הרי אמת שפקו"נ דוחה את כל זה, אבל איך אפשר להוכיח מזה שמותר לשנות חוקי התורה ולומר לבעל דין שהתורה מחייבתו, בו בזמן שזה שקר והיפך מדין תוה"ק. אך אם ב"ד רק עושים פשרה שלא כהלכה מפני הסכנה, פשוט הדבר דשפיר מותר מפני שאין תולין את הפסק שלהם בתוה"ק.

אמנם מותר לדיין לפסוק שלא כדין כשיש סכנת נפשות, אולם חובה עליו לפרסם אחר כך שהיטה בגלל סכנת נפשות. ואף שכתב הים של שלמה בפ"ד דב"ק סי' ט', דאסור לשנות דברי תורה אף כשיש סכנה - "שמחויבים אנו למסור על קידוש השם ואם ח"ו ישנה הדין הוה כופר בתורת משה", מ"מ נראה דאין זה שייך להטיית דין לומר על חייב שהוא זכאי או להיפך אם אינו משנה בכך חוקי התורה או להיפך, ועדיין צ"ע קצת.

אגב אעיר, לכאורה יש קל וחומר, הרי הצלת אבר אינה דוחה שבת ואילו פקוח נפש דוחה שבת, וא"כ כל שכן שצריך להניח שיקטעו לו אזנו לצורך פקוח נפש. אך כמו כן מילה דוחה שבת ואפילו הכי דוחין מפני חשש סכנת אבר, וע"כ דלא דמי, דבכה"ג שפקוח נפש דוחה שבת או מילה בזמנה דוחה שבת, אמרינן דלא נעשה שום עבירה, משא"כ אם מפסיד אבר או התינוק יהיה בעל מום.

ה. בדין ד' אמות ב"מציאה" וב"גט"

בנוגע לקנין ד' אמות במציאה[א]. יתכן כמו"ש כת"ר שרק ברגע שנפלה שם מציאה הקנו חכמים את הד"א ולא קודם, ולכן אם נפלה מציאה [אחר שבאו לשם] שפיר זוכים שניהם אף אם באו זה אחר זה, משא"כ בגט אם תזכה האשה בגט רק בזריקת הגט הו"ל כטלי גיטך מע"ג קרקע, ולא אמרו בגמ' גיטין כ"א דמהני ע"י חצר של הבעל משום דגיטה וחצרה באין כאחד, דשאני התם שהחצר היא של הבעל וכאילו חצרו נותן לה הגט, משא"כ הד' אמות הרי רק תקנת חכמים היא ולא [מיקרי חצר] של הבעל, ולכן הוצרכו חכמים לתקן שתזכה בד' אמות עוד לפני הזריקה ואז הוא דלא חשיב כחצרה הבאה לאחר מכאן, וכמו שהקנו לה חכמים כך הקנו גם לו ד"א אע"ג שלגבי הבעל אין שום טעם לאיזה צורך הקנו לו הרי בלא"ה הכל תלוי בו אפי"ה לא חילקו בין בעל לאשה, ולכן אם הבעל נכנס קודם תוך הד' האמות אין הגט חל, ושפיר פריך שם הגמ' ולחזי הי מינייהו קדים.

ו. בענין גניבת דעת

נלענ"ד דגזל גמור חמור יותר מגניבת דעת, ומה שמבואר בגמ' דגניבת דעת של נכרי אסור, חושבני שזה רק למ"ד גזל עכו"ם אסור ולא למ"ד גזל עכו"ם מותר, ורק בעבד עברי הנמכר לעכו"ם כתבו התוס' בקדושין ט"ז ע"א דכיון שהעכו"ם בטוח עליו ונתן לו מעות השמיענו הכתוב שצריך לדקדק, ולא נזכר כלל דילפינן מהכא דבכל מקום שהעכו"ם סומך על הישראל שיהא אסור לגנוב דעתו ולהטעותו, ואף גם שם רואים בתוס' הרא"ש שהבין בדעת התוס' דאיסורו רק משום חילול השם עיי"ש, ולכן אינני יודע אם צריכים לפרש בגמ' כמ"ש כת"ר דגנב עצמו יכולים למילף רק מטוען טענת גנב באבידה ולא מטט"ג בפקדון.

א. דאיתא בשו"ע חו"מ רס"ח ס"ב, עומדים שניהם ונפלה המציאה לתוך ד"א קנו שניהם, ודייק הרע"א [שו"ת החדשות סי' נ"ז] דכיון שבשעת מציאה עומדים שם קנו שניהם, אף שאחד בא לשם קודם לחבירו, וחמה מגיטין מ"ח דפריך הש"ס וליחזי הי מינייהו קדים.

ס"ל כלל וכלל, וכן מ"ש בשם גאון אחד ז"ל ג"כ לא משמע לי שהרי ודאי מתכוין וגם קרוב לפסיק רישא. צדדי הספק והטעמים של בעל חזו"א זצ"ל מעולם לא שמעתי, אך טעמא דמספקא לי הא מלתא הוא מפני שבאמת חלוק טובא מתער, כי התער מוריד ממש את כל השער שבולט מהבשר ואילו במכונת גלוח מוכרח תמיד להשאר משהו, ומה שנראה חלק כמו בתער הוא משום דדרך של מכונת גלוח להוציא חלק מהשער שטמון בתוך הבשר - אשר אפשר לקרותו שורש - לחוץ, ומאותו השער שפיר נשאר מקצת בשעת הגלוח אלא שאח"כ הוא חוזר ונכנס לתוך הבשר, ולכן נראה הבשר חלק ממש כמו בתער. ומספקא לי טובא מי אזלינן בתר סוף שנעשה ממש חלק כמו בתער או בתר שעת גילוח ובההיא שעתא הרי נשאר מקצת מהשער בחוץ, ולא דמי לתער דבשעה שמגלח הוא מוריד ממש כל השער, ולכן איני יודע להוראות בזה לא להיתר ולא לאיסור. כ"ז נלענ"ד.

ז. נדרים בקטן

בדבר ילד שאמר לחבירו "אני אוסר לך לנגוע בחפצי". חושבני שבגדול קשה להתיר בלי שאלה ולסמוך רק על האומדנא דאדעתא דהכי לא יהיב ליה אביו, ומ"מ גם במופלא הסמוך לאיש יכולים להקל אע"פ שהמל"מ [פ"ב מנזירות ה"ג] והמנ"ח במצוה ת"ז כתבו דאפשר דליתא כלל בשאלה, וגם אע"ג דהמסירה לקטן חשיב כאבידה מדעת, מ"מ אף גם בזה שייך הטעם דאדעתא דהכי לא אפקרינהו ויכולים שפיר לסמוך על התרת הנדר.

ח. קימה בפני אשת ת"ח

מאלו שהביאו דעת האר"י הק' משמע שפוטר לגמרי לקום אפי' מפני אשת חבר בחיי הבעל וגם בין הנשים אין חיוב לקום מפניה ולא נזכר כלל מפני הצניעות, אך זה ממש נגד כל הראשונים, ורק שלא יהא קשה מהגמ' שבועות ל' ע"ב[ה] אמרתי שזה מפני הצלה מבזיון, וקימה כולם יודעים שזהו ענין של כבוד. אך כל זה כתבתי רק לדעת האר"י אולם לדינא חושבני דשפיר צריכים לקום מפני אשת חבר ולא ליחוש לצניעותא.

ט. בענין הונאת הבריות בצדקה

בדבר עסקן שנותנים לו כסף לצדקה שיחלק לאיזה מוסד שירצה, ורוצה לחלק לת"ת של בניו

ולהפטר עי"כ משכר לימוד. כפי שנלענ"ד גניבת דעת הבריות הוא איסור חמור ואפי' למאן דשרי גזל עכו"ם מ"מ גניבת דעת אסור, ועיין בשערי תשובה לרבנו יונה שער ג' שהולך ומונה תשע מדות בנוגע לדוברי שקר, וראה לעיין בחלק התשיעי שם, ומה שכתב שם "שאינם מרויחים ממון בכך" חושבני דכוונתו שאם גם מרויח הרי הוא מסתמא גורם בכך הפסד לאחרים ע"י השקר, וממילא אין זה ענין כלל לנד"ד אשר ברווחא דידיה אינו גורם לאחרים שום הפסד, ולכן בשאילתא דידיה חושבני דאפשר להקל אם הוא בכה"ג שהאנשים אשר נותנים לו בתור החזקת טובה כסף לחלק אילו היו יודעים שמצבו של המקבל דחוק קצת היו ודאי מסכימים שיקח הכסף לעצמו או ליתן להת"ת כשכר למוד עבור בניו, דבכה"ג נלענ"ד דאין כאן גניבת דעת, דאדרבה אילו היו יודעים את האמת כ"ש שהיו מרוצים בכך (ויש קצת ראיות לכך) וכיון שאין זה בכלל הט' מדות של הרבנו יונה נלענ"ד דשרי.

ובנוגע לאופן השני דבדק לן מר, שהעסקן הנ"ל מתרים חנויות וכד' לפרסם בחוברת של הת"ת, ולכן הת"ת מנכה זאת משכר הלימוד של בניו, ואין הנותן יודע מזה. ג"כ נלענ"ד דשרי שהרי מנהלי הת"ת יודעים מזה והרי הם מסכימים ליתן לו שכר עבור מעשהו בזה שהכסף הנכנס על ידו יחשב לו כשכר לימוד עבור ילדיו, והרי השליחים שמאספים כסף עבור מוסדי תורה וחסד מקבלים משכורת חשובה או אחוז חשוב מהכסף שמאספים. הן אמנם תמה אני תמיד במה שידוע לי מכמה מקרים אשר המוסדות ממש גונבים דעת הבריות ושולחים שליחים חשובים לחו"ל לאסוף כסף עבורם ומסדרים את הדבר בצורה זו להיות זהירים שהתורמים בל יעלו על דעתם שהשליח עושה את מעשהו ע"מ לקבל פרס, כמו כן רבים ממוסדי התורה והחסד רגילים להגזים על מספר התלמידים או את מספר הנתמכים על ידם וכדומה, וזאת למודעי כי אין אני מהרהר ח"ו על זה כי יודע אני שגדולים וטובים ממני עשו ועושים דבר זה ומסתמא בדקו ומצאו היתר, אולם למען האמת הנני כותב לו כי אנכי בעניי בער אני ולא אדע מקור להיתר זה.

י. בדין המתחייב צדקה במחשבה

כתב הרמ"א בחו"מ סימן רי"ב ס"ח ויש להחמיר כסברא הראשונה דכיון שגמר בלבו לתת לצדקה חייב לתת, והיינו מתורת חומרא, ואילו ביו"ד סימן רנ"ח סי"ג כתב והעיקר כסברא הראשונה, ותי' הגרע"א מפני שביו"ד מיירי לעיקר הדין אם מחוייב מצד המחשבה

ד. דהיכא שאינו דוחק את המכונה, הוה ליה דבר שאין מתכוין.

ה. ע' מנחת שלמה ח"א סימן ל"ג.

פרק ג

ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחם ולמוכרם וכו׳ • בגמרא חיית חביות המכורו לחנוני וז״ל נראה לי שהוא מפרש כפי׳ רש״י מלא המכורות לחנוני ר״ל שדרך החנוני למכור מהלה החביות וה״ל לי׳ רבינו דהא שהוא צריך לפותחן ולמוכרן קאמר מ״ל אפשר שנירסת

שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל ולא יפרוח לו חביות שהוא צריך לפרוח למכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פרוח ובן כל כיוצא בו ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור אלא שפת אמת ורוח נבון ולב טהור מכל עמל והוות: ז לא יראה אדם בעל שחוק והתלות ולא עצב ואונן אלא שמח כך אמרו חכמים שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה. וצוו שלא יראה אדם פרוץ בשחוק ולא עצב ומתאבל אלא מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות ובן לא יהיה בעל נפש רחבה נבהל להון ולא עצל ובטל ממלאכה אלא בעל עין טובה מעט עסק ועוסק בתורה ואותו המעט שהוא חלקו ישמח בו. ולא יהיה בעל קטטה ולא בעל קנאה ולא בעל תאוה ולא רודף אחר הכבוד כך אמרו חכמים הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם. כללו של דבר ילך במידה הבינונית שבכל דעה ודעה עד שיהיו

המהלך בדרך זו נקרא חוטא שהרי חומר בנזיר וכו׳. נראה דרבינו לית ליה לפסק הלכה כפלוגתא דמיתה פ״ק דתענית אלא שפעמים הוא מתענה רבינו הכי קאי למתעטינן ב הדיעות כמין להתרחק עד ר החתרון ולהתענות תמיד כמ״ש ובכלל הזה אלו שמתענים תמיד ולהכריח דבר זה הביא לו סמ מ״ש תורה נבי נזיר ועיין בפרק שתחו כם״ד ולפי זה אין לכל מה שפסקל הר״ן עיין ועיין להר״שבא ז״ל בתשובה תר״פח • ודע דהר״בי מ״ח סי׳ ת פסק דמי מני לנעורי נפשיה קדוש ומי לא מני לנעורי נ נקרא חוטא וקנת קסה כהם כר״ם בדלא מני לנעורי נפשיה לן דלדידיה נקרא חוטא מיי קדוש ולא חוטא ונראה דכיון ס״ל דאפילו כמני לנעורי נקרא דלדידיה אין שום חילוק דומיל בדלא מני לנעורי נפשיה נימי מודה לשמואל כי היכי דלא מן הסלה אל הקנה אבל נכו ס״ל דהמוכל נקרא קדוש ימות אדם עצמו כאילו התם בתוך מיניו כדאיתא התם דכשאינו חפץ למות עצמו הקדוש ממנו ודאי נקרא בדלא מני לנעורי נפשיה

בל דעותיו מכוונות באמצעות והוא ששלמה אמר פלס מעגל רגליך וכל דרכיך

פרק

פרק שלישי

שמא יאמר אדם הואיל והקנאה והתאוה והכבוד וכיוצא בהם דרך רעה הן ומוציאין את הא העולם אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד האחרון עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא אשה ולא ישב בדירה נאה ולא ילבש מלבוש נאה אלא השק והצמר הקשה וכיוצא בהן כבהני גם זו דרך רעה היא ואסור לילך בה. המהלך בדרך זו נקרא חוטא שהרי הוא אומר בנזיר וכפר עליו הטא על הנפש אמרו חכמים ומה אם נזיר שלא פירש אלא מן היין צריך כפרה המונע עצמו מכל דב על אחת כמה וכמה. לפיכך צוו חכמים שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעתו התורה בלבד ו אוסר עצמו בנדרים ובשבועות על דברים המותרים. כך אמרו חכמים לא דייך מה שאסרה תורו שאתה אוסר עליך דברים אחרים. ובכלל הזה אלו שמתענין תמיד אינן בדרך טובה ואסרו חכמי אדם מסגף עצמו בתענית ועל כל הדברים האלו וכיוצא בהן צוה שלמה ואמר אל תהי צדיק הרב תתהכם יותר למה תשומם: ב צריך האדם שיכוין לבו וכל מעשיו כולם לידע את השם ברוך הו ויהיה שבתו וקומו ודבורו הכל לעומת זה הדבר. כיצד בשישא ויתן או יעשה מלאכה ליטול שכר בלבו לקבוץ ממון בלבד אלא יעשה דברים האלו כדי שימצא דברים שהגוף צריך להם מאכילו וישיבת בית ונשיאת אשה. ובן בשיאכל וישתה ויבעול לא ישים בלבו לעשות דברים הללו כדי בלבד עד שנמצא שאינו אוכל ושותה אלא המתוק לחיך ויבעול כדי ליהנות אלא ישים על לבו שיאכי בדי להברות גופו ואבריו בלבד לפיכך לא יאכל כל שהחיך מתאוה בכלב וחמור לא יאכל דברים ו

ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחם ולמוכרם וכו׳ • בגמרא חיית חביות המכורו לחנוני וז״ל נראה לי שהוא מפרש כפי׳ רש״י מלא המכורות לחנוני ר״ל שדרך החנוני למכור מהלה החביות וה״ל לי׳ רבינו דהא שהוא צריך לפותחן ולמוכרן קאמר מ״ל אפשר שנירסת מחרת היתה לו לרבינו • והנה מר״ז כ״מ תמה למה לא הזכיר רבינו הדין דחס לכבודו מותר וכו׳ וכבי״ח מ״מ סימן רכ״ח כתב דמפשר דמלתת דפסיטא היא והר״ן כתב דפסק כרש״י דס״ל דדוקא במפרש אבל בלא שום דיבור שרי ועיין להר״ש שדחק פירוש זה והרב לחם חמודות כתב דס״ל דרב ספרא פליג על הדין ולא ס״ל כתירוץ התוספות ע״ש וסברא נכונה היא בהדין דרב ספרא דקאמר הוא ניהו דלטעיה לנפשיה כלומר דדוקא במפרש אזה דיבור לף שמשמעותו לתרי מנפי אסיר אמנם בעושה המעשה בלי שום דבור נראה מנד הסברא דפשיר דמי וכו׳ וה״כ מ״ש כשהודיעו אבל נראה דבהדין דלא יסרב בחביבו שיאכל אלו והוא יודע בחיבו אוכל נראה שים לחלק מהדין דפ״ק דחולין דף ז׳ גבי פנחס בן יאיר דמ״ל רבי רצונך שפוד אלי אמר לו הן להבו פניו של רבי ופירש רש״י להבו פניו שמח מפני שלא היה רבי פנחס רגיל ליהנות משל אחרים כדלקמן ע״כ וביותר שסרב רבי כיון שלא היה רצונו של רבי פנחס ז׳ יאיר כן רק לביזיד רבי השיב כן אסיק התם דלא אסתייעא מלתא וכו׳:

ו' האומר לחבירו יין (ג) מבושם אני מוכר לך חייב להעמיד לו עד עצרת, אמר לו יין ישן אני מוכר לך נותן לו משל שנה שעברה, מיושן משל שלש שנים, וצריך שיעמוד ולא יחמיץ עד החג, ובמקום שיש מנהג ידוע הכל כמנהג המדינה.

ז' האומר לחבירו מרתף זה של יין (ד) אני מוכר לך למקפה, או שמכר לו מרתף של יין סתם, הרי הלוקח מקבל עליו עשרה קנקנים בכל מאה שלא יהיה יינם טוב אלא כבר התחיל להשתנות, יתר על זה לא יקבל.

פרק שמונה עשר

א' אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם, (א) ואחד עובד כוכבים ואחד ישראל שוים בדבר זה, היה יודע שיש בממכרו מום יודיעו ללוקח, (ב) ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור.

ג' אין משרבטין את האדם במים של חזרין וכיוצא בהן כדי שיתפח ויראו פניו שמנים, ולא צובעין את הפנים בשרק וכיוצא בו, ולא נופחין את הקרביים ולא שורין את הבשר במים, וכן כל כיוצא בדברים אלו אסורין, ואין מוכרין בשר נבילה לנכרי (ג) בכלל שחוטה אע"פ שהנבילה אצלו כשחוטה.

מעשה רקח

יולף מדבריו דרבינו פוסק כשמואל ניין עפ"י הכלל כשמואל בדיני, לממש הרב כסף משנה חלק על הרב המגיד מכח דקדוק דלתיו שכיה פחות מג', וכולרך לומר דרבינו לא הוי גרים בגמרא והלכתא כווותיה דשמואל פ"ק, ודברי הרב המגיד ז"ל נרלין יותר. גם בפ"ע מו"מ סי' ר"ל א] כתחיק שני הדיעים בלשון רבינו, ומס מיתח הוי ליה לבתר הדין ניין לפי פירושו כלן, גם הרי"ף ז"ל כתב והלכתא כשמואל נרלה דהוה גרים כגירסתינו, ועיך נלמר דרבינו לא הוה גרים ליה

(ג) **הרב** ניח יוסף כיה גורס בדברי רבינו ובדברי הטור, יין מבושל, ב] וכוותו שכעתיקים שממש נעשה זה היין היו מבושלים כל נרכן, לך מה שכופיף רבינו בדין זה דמקום שים מנהג ידוע הכל כמנהג המדינה לא ידעתי מאי לישיף כה, דהא בכל מילי דינא הכי, וכמו שכתב לקמן פרק י"ח דין י"ב.

(ד) **כבר** כרב כסף משנה ניתר לולי הפרעוס עפ"י דברי רבינו בשעת נטון, ולא נתבאר בדברי רבינו מס יאמר לו מרתף זה למקפה ולא הזכיר יין מה דינו, והטור ז"ל כתב דכיון שהזכיר למקפה דינו כאילו אמר יין למקפה, דידוע דסתם מקפה היא ניין, ואפשר דמשעה זה רבינו מדבר לו לשון דינא.

פרק שמונה עשר

(א) **לענין** איסור בשלמא קאמר, דאילו לענין הלאו יהוי הלא תונו ליש את עמיתו כתיב להפוקי כותי, וכמו שכתב רבינו לעיל פ"ק י"ג דין ז', ועיין מה שכתבתי שם. א] והמגי"מ ז"ל כתב, לגניבת דעת נראה לאסור מדאורייתא והדברים קל וחומר לענין הוצאה.

(ב) **יש** להסתפק מס כותי בכלל לשעת רבינו דמשמע לעיל בסוף ומסכר משמע דבדברים שרי מך מדכתב דעת הבריות משמע לגס כשותי בכלל. ב]

(ג) **לשון** בכלל שכתב רבינו הוא מגומגם, ובפרק ג' דהלכות דעות דין ו' כפל דין זה, ושם כתוב במקום שחוטה, ואולי לגס כאן לריך לומר כן ומ"ש הוא, ג] ומאי דנקט לשון מכירה ולא כתב לשון נתינה,

---

א] סעיף ה' וסעיף ז'. ב] בטור שלפנינו ג"כ הגירסא יין מבושל, וראה מה שציין שם הפרישה בס"ק ב'.

א] חסר בכת"י וחבל על דאבדין. ב] הב"ח בחו"מ סי' רכ"ח כתב שאין איסור בגניבת דעת הכותי, ע"ש.

ג] בטור ובשו"ע חו"מ סי' רכ"ח סעיף ו', הלשון בחזקת שחוטה, וזו היא גם כוונת הרמב"ם שכתב הלשון בכלל שחוטה דהיינו בחזקת שחוטה ודו"ק.

ד' מותר לבור את הגריסין אבל לא על פי המנורה, שאינו אלא כגונב את העין וידמה שהוא הכל ברור, ומותר לחנוני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות ולשפחות כדי להרגילן לבא אצלו, ופוחת משער שבשוק כדי להרבות במקיפין ממנו, ואין בני השוק יכולין לעכב עליו (ד) ואין בזה גניבת הדעת.

ה' אין מערבין פירות בפירות אפילו חדשים בחדשים, (ה) ואין צריך לומר ישנים בחדשים, אפילו הישנים ביוקר והחדשים בזול, מפני שהלוקח רוצה ליישנן, ביין הוא שהתירו לערב קשה ברך בין הגתות בלבד מפני שמשביחו, ואם היה טעמו ניכר מותר לערב בכל מקום, שכל דבר הניכר טעמו מרגיש הלוקח ולפיכך מותר לערב אותו.

ו' אין מערבין (ו) מים ביין, ומי שנתערב לו מים ביינו לא ימכרנו בחנות אלא אם כן מודיעו, ולא לתגר אע"פ שמודיעו שמרמה בו אחרים, ומקום שנהגו להטיל מים ביין יטיל, והוא שיהיה בין הגתות.

ט' המוכר לחבירו שמן מזוקק אינו מקבל שמרים, (ז) מכר לו שמן סתם מקבל לוג ומחצה שמרים לכל מאה לוג, ומקבל בשאר שמרים שמן עכור העולה למעלה על פני השמן יתר על השמרים הידועים באותו מקום.

י"א המוכר חטים לחבירו מקבל עליו רובע קטנית לכל סאה, שעורים מקבל עליו רובע (ח) נישובות לכל סאה, עדשים מקבל עליו רובע עפרורית לסאה, תאנים מקבל עליו עשר מתליעות לכל

מעשה רקח

אפשר משום נתינה אסורה מקרא דלא תתנם וכמו שכתב רבינו פרק י' דהלכות עבודה זרה דין ד', אף שיש להקשות על רבינו דהתם פרק ט' דין ב' כתב דאסור לשלוח דורון לכותי עובד כוכבים ומזלות ביום אידו, דמשמע דאם אינו יום אידו שרי וזה היפך מה שכתב שם פרק י', ובדוחק יש לומר מפני שביום אידו חמיר טפי דאזיל ומודה. ד]

(ד) **מחלוקת** ר' יהודה וחכמים סוף פרק הזהב, דר' יהודה אוסר מפני שמקפח מזונות חביריו, ולא ידעתי למה נתן טעם רבינו לכולהו הני משום דאין כאן גניבת דעת ולא נקט דאין לחוש לקיפוח מזונות חביריו, דאדרבא מתוך כך אוצרי פירות ימכרו בזול כמו שכתב רש"י ז"ל בדעת חכמים, ואיך שיהיה למדנו מדעת רבינו דאיסור גניבת דעת שייך אפילו בשתיקה אלא דמתוך פעולתו נראה שגונב דעתו, והכי מוכח מהכיא שאמרו בגמרא ה] גבי שולח אדם ירך לגוי שגיד הנשה בתוכה, דדוקא שלימה אבל חתוכה לא שיהיה הגוי סבור שכבר הוסר הגיד שבה, ומינה הוכיחו בגמרא כשמואל דאסור לגנוב דעתו של גוי, וקמשמע לן רבינו הכא דבמציאות אלו אין בהם משום גניבת דעת.

(ה) **לא** נתבאר בדברי רבינו אי חדשים בישנים שרי או לא, והוא מחלוקת רש"י והרא"ש הביאם הטור חו"מ סי' רכ"ח, ודברי רבינו נוטים קצת דחדשים בישנים שרי למדקדק בדבריו. ו]

(ו) **כך** היא הנוסחא הנכונה בדברי רבינו, וצ"ע בעובדא דמייתי בגמרא, ז] דרבא אימחיג לה חמרא שדריה לחנונא וכו', מיחגא דידי מידע ידיע, ופירש רש"י שאני נותן בו מים הרבה ע"כ, וכיון שכן אמאי שדריה לחנונא היה לו להוסיף בו יין ולשתותו.

(ז) **הרב** המגיד כתב תחילה דפסק דלא כרבי יהודה, ושוב הביא יש מי שפירש וכו', דמשמע דפוסק כרבי יהודה, ושוב סיים דפסק רבינו כאוקימתא קמא וכו', דמשמע דפוסק כחמים, ומן הראוי היה דהך ופסק רבינו כאוקימתא קמא מקומו הוא קודם היש מי שפירש, ועיין להדרישה חו"מ סי' רכ"ח ח] שפלפל הרבה בלשון זה של הרב המגיד, והכלל העולה דלכל הפירושים דברי רבינו נכונים ואין להאריך עוד.

(ח) **מה** שכתוב בספרי רבינו שעורים וכו' נישובות לכל מאה, הוא ט"ס מבואר וצריך להגיה לכל סאה, דהיינו אחד מכ"ד, והרב בית יוסף חו"מ סי' רכ"ט כתב דבגמרא אמרינן דבשאר מינין חוץ מעדשים מקבל עפרורית

ד] עיי' במלואים. ה] חולין צ"ג ע"ב. ו] עיין באורך ע"ז בדרישה חו"מ סי' רכ"ח ס"ק ט' ובסמ"ע שם ס"ק י"ח.
ז] ב"מ ס' ע"א. ח] ס"ק י"ג.

נהגו לנקר השומן לפני הצליי, ולכן איננו נכנס בהאיסור מדרבנן, דרבנן לא אסרו יותר ממה שנהגו, ונכון בעזה"י.

בדף צ"ד ע"א אל יסרהב אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד וכו'. וברש"י: „הואיל ויודע שלא יעשה, משום דגונב דעתו להחזיק לו טובה בחנם כסבור שמן הלב מסרהב לו כן". וכן בתענית כ"ג ע"ב גבי אבא חלקי' מאי טעמא כי כריך מר ריפתא לא אמר לן איתו כרוכו, משום דלא נפישא ריפתא ואמינא לא אחזיק בהו ברבנן טיבותא בחנם.

ק"א א' תוס' ד"ה איסור כולל, הוה לי' לאתויי ר' יוסי דאית לי' בפרק ד' אחין אשת איש ונעשית חמותו נידון משום אשת איש דלית לי' איסור כולל, עכ"ל התוס', ואמאי מיקרי אשת איש ונעשית חמותו איסור כולל, והלא אשת איש אסורה כבר על כל העולם? — הנה הביאור בזה כתוב בתוס' יבמות ל"ב ב' ד"ה איסור „ואומר ר"י דקסבר דאשת איש ונעשית חמותו נמי איסור כולל הוא דמגו דאיתסר בשאר קרובות [של אשתו שנשא עכשיו, אפילו הן פנויות, הו"א שתיאסר עליו גם קרובתו החדשה, חמותו, באיסור חמותו, מבד איסור א"א שהי' עלי' מכבר] וקתני דנידון באשת איש" [בחנק] בלבד ולא בחמותו [בשריפה], וא"כ ראי' שאיסור כולל לית לי'. אמנם עי' מכות כ"ב א' בריב"ן ד"ה מיגו ובגהש"ס שם שציין לנו"ב תנינא חאו"ח סי' ק"כ.

ק"ב א' אמר רב שיזבי אף אנן נמי תנינא [במסכת טהרות פ"א מ"ג] אכל אבר מן החי ממנה אינו סופג את הארבעים ואין שחיטתה מטהרתה, במאי אילימא בישראל פשיטא דאין שחיטה מטהרתה, אלא לאו בבני נח מכלל דאסור, ופירש רש"י לבן נח קאמר שאין שחיטתו מתירתו לו באכילה כל זמן שהוא מפרכס, וכן כתבו התוס' בד"ה אלא לאו בבני נח „דאין שחיטתו מתירתו באכילה כל זמן שמפרכסת", ומבואר איפוא דעוף מפרכס הוי „נפש" לעבור עליו משום אבר מן החי בבן נח משום הפסוק אך בשר בדמו נפשו לא תאכלו שנאמר לבני נח, ולפי"ז יש לדון בדינא דהפמ"ג באו"ח סי' שט"ז במשבצות ס"ק ה' דהחובל במפרכסת בשבת [אחרי שנשחטה אפילו ברוב שנים] חייב משום נטילת נשמה, מדאיקריא נפש לגבי בן נח כל זמן שמפרכסת [אי לאו סברת מי איכא מידי בטהורה], וכ"כ החזון איש שבת סי' ס"א ס"ק י' ואו"ח מועד סי' ס"ב ס"ק כ"ה ואה"ע נשים סי' קל"ד ליבמות ל"ג ב' מהאי טעמא דבן נח — וא"כ להמבואר כאן בגמרא לפירש"י ותוס' יהי' דין זה גם בעוף מפרכס דגם הוא חשוב נפש מדאסור לבן נח.

וילה"ע מכאן על מה שנסתפקו התוס' לעיל פ' כיסוי הדם פ"ד א' ד"ה בעינן אם גם בעוף שחיותו מועט אמרינן דמפרכסת הרי היא כחי' וכתבו שאין סברא לחלק עיי"ש בד' התוס', ולמה לא הביאו ראי' ברורה מכאן דעוף מפרכס מיקרי נפש וחייב עליו בן נח משום אבר מן החי, ולכאו' דוחק לומר שלענין העמדה והערכה שדנו שם התוס' י"ל דאינו מוכח מכאן, דמה סברא היא לחלק שלענין איסור אבר מן החי ייקרא עוף מפרכסת בשם נפש, והרי הוא כחי, ולענין העיודה יהערכה עדיין יהי' ספק אם מיקרי חי, ולע"ק בזה.

ק"ב ב' אכל נפור טהורה בחיי' בכל שהוא, וכתב רש"י משום אבר מן החי, וכבר נודע שיעת הרמב"ם הנפלאה בזה בהלי' מאכ"א פ"ד ה"ג דחייב משום נבילה, ובכל שהוא מטעם ברי', וכבר כתב המ"מ שם דמהסוגיא נראה כרש"י שהוא משום אמ"ה, ואיך תתבאר כל הסוגיא לדעת הרמב"ם יעוי' בחידושי חת"ם כאן.

ולא באתי בזה אלא מפני דבר נפלא שלמדנו בהמאירי מכות י"ג א' על המשנה שם שכתב שיש גורסין במשנה שם אי אתם מודים באוכל „נבלה" כל שהוא שהוא חייב, ומפרשים אותה באכל נפורה טהורה בחיי' שבכל שהוא והאיסור הוא נבלה, ואם כן לפי גירסא זו הלא מבואר שם במשנה „מפני שהיא כברייתה" ששייך בזה דין ברי' בנבלה כה"ג, אלא שהמאירי שם כתב שהעיקר כגירסא „נמלה" יעויי"ש.

ואולי נעמוד בזה בס"ד על סוד ד' רש"י במתני' מכות שם י"ג א' שכתב „באוכל נמלה גרסינן שהוא חייב", ושאל א' הלומדים בזמן הלימוד במס' מכות איזו גירסא בא רש"י לשלול, ואמר שאולי בא לשלול גירסת המשנה בתלמוד ירושלמי שכתוב שם „נבלה", אבל לא ידענו הביאור בזה, ובשינויי נוסחאות שבמשניות מכות שם ראינו כתוב שגירסת הירושלמי היא ט"ס יעויי"ש. והנה רבנו המאירי האיר עינינו לעמוד על סוד הדבר שאכן יש גורסין „נבלה", וא"כ גירסת המשנה בירושלי איננה סתם ט"ס, כמש"כ בשינויי נוסחאות שבמשניות, אלא ממקום קדוש תהלך.

והרמב"ם ז"ל מצא איפוא מקור לדינו מהאי משנה שנבלה כל שהוא חייב מטעם ברי' ופירשה בגוונא דסוגיין. אמנם רש"י לשיטתו כאן שפירש הכל משום אמ"ה, ולא ס"ל האי חידוש דינא דהרמב"ם בנבלה כל שהוא — לכן כתב רש"י במשנה מכות „נמלה" גרסינן, — ר"ל ולא „נבלה", ודלא כהרמב"ם, וכדפליג רש"י עלי' דהרמב"ם בסוגיין, וב"ה הדברים נפלאים בעזה"י [בזכות לימוד הרבים].

והנה בחידושי רבנו חיים הלוי כתב לבאר דמיירי הרמב"ם בנבלה מחיים, ועיקר מה שבא להשמיענו שהשיעור הוא בכלשהו מפני שיש עלי' דין ברי' יעויי"ש, וגם לפירוש זה א"ש היטב דעכ"פ המקור להאי דינא שבנבלה יש דין ברי' לחייב עלי' בכל שהו אכן הוא מהמשנה במכות להאי גירסא באוכל „נבלה". ובגליונות החזו"א על הגר"ח שנדפסו זה לא מכבר כתוב די"ל שהוא ט"ס ברמב"ם, מדהשמיע הדין המבואר כאן לגבי אמ"ה, יעויי"ש בחזו"א, והנה בהמאירי כאן בסוגיין מבואר שהרמב"ם פירש הסוגיא שלנו בנבלה, ולא באבר מן החי, עייש"ה בהמאירי, וא"כ לא נשמע דבר ברמב"ם, דלשיטתו מבואר כאן בסוגיא דין נבלה ולא דין אבמ"ה, וכדכתב המאירי לשיטת הרמב"ם.

ק"ג ב' מר סבר הרי נהנה גרונו בכזית, עי' שו"ת אחיעזר ח"ג סי' ס"א ושו"ת מהרש"ס ח"א סי' א' וסי' קכ"ד מה שהעירו על שיעת החת"ם, וא"ש עפמש"כ החת"ם גופי' בחידושיו כאן עיי"ש.

שם ברגמ"ה ד"ה חלקו מבחוץ, כלומר הי' כזית חלב וכו', כל שיעת הרגמ"ה כאן חידוש גדול שמפרש הגמרא בכל איסורים שבתורה, עי' להלן ג"כ בגרומיתא זעירתא, דלא כרש"י שמפרש רק על אמ"ה דחידוש הוא, וצ"ע בזה. ועי' ירושלמי פ"ו דנזיר.

(ולא הוו נו"כ הרמב"ם מימנעי מלומר דהוא מהאי טעמא דלא יראנו בקלקלתו).

ואולי יש לומר דבזה שאמרו שאין מסתכלין בפני האוכל "שלא לביישו", אין המכוון לבושת ממש, אלא למתיחות רוח של האוכל, שאין נוח לו לאדם לאכול כשמסתכלין בו והוא צריך ליזהר בכל תנועה ותנועה, באופן ונימוס אכילתו, להשביע עין המסתכל.

יש אשר רק נוכחיותו של אדם גורמת לו לחברו מתיחות רוח ועד לכדי מעין בושת — יש שנוכחיותו מפריעה לו לחברו בעניני רגש ויש שהיא מפריעתו בעניני מחשבה.

בעניני רגש — כמה מצבי רוח לו לאדם בהם הוא רוצה להיות דוקא בדד את נפשו; האדם בוש הוא מאחרים לא רק בדברים מגונים אלא גם בדברים נאים כל שהמה עניני לב ורגש, דביקות והתלהבות דקדושה (נימוק זה הי' בתעודתו של בית המוסר מיסודו של הגר"י סלנטר זצ"ל, ועי' "אור המוסר", חלק "שערי אור", פרק יא, בטעם הא' בא"ד: "ומה גם אם לפעמים יעורר אותו לימוד המוסר אל הבכי, ועיניו תזלנה פלגי מים, הלא יבוש ויעטה כלימה לעסוק בו"). לא רחוק לומר כי המתכוין להסתכל בו באדם כשהוא באותו מצב רוח של פנימיות, שהסתכלותם של אחרים מבטלת את בדידותו, שנפשו מתענגת בה, וגורמת לו מעין בושה על התפעלותו והתרגשותו, אף הוא בכלל מבייש ומאנה, ואם אינו בלאו ממש של אונאת דברים אבל עכ"פ הוא מאביזרייהו (אמנם לא מצאתי זה מפורש בפוסקים, ויהא, איפוא, רק לעורר ולעיין בו).

בעניני חכמה ומחשבה — יש ואדם נוח לו לגלות מחשבתו לאחד ולא לשני, יש ומרגיש הוא חפשי בהבעת חכמתו ותורתו בפני האחד ולא בפני השני, אם מחמת תכונת הבקורת של השני ואם מחמת שהוא יותר גדול הימנו בחכמה. ויש אשר אם השני יטה אוזן לדבריו או ימנה על שומעי לקחו יגרום לו חלישות דעת ומתיחות רוח. יש מקום לומר שאם חברו יעשה כן בכונה אף הוא בכלל ולא תונו, וכאמור, אם לא בלאו ממש עכ"פ באביזרייהו (וכאמור, אף שלא מצאתי מפרשים ופוסקים שדנו בזה לאו דאונאת דברים ממש מ"מ לעורר באתי), ואמנם מצאנו דוגמאות בזה:

א. "מי שהוא חריף ומפולפל, ובעבור ענותנותו ילך במקום שהרב אומר לתלמידיו ההלכה, ואותו הרב אינו חריף ומפולפל, ויתבייש שזה יושב שם, אותו חריף חוטא אע"פ שאינו מקשה לו". (ספר חסידים תתקעב).

הערה: במקור חסד על הספר חסידים שם הורה מקום למפתחות שאילת יעבץ ח"ב חי' גפ"ת אות עה, ואעתיק לשונו של השאילת יעב"ץ במילואו: "קשיא לי מרב דקם עלי' דרב שילא באמורא (סופ"ק דיומא), ולא עוד אלא אפילו אחר שהראה לו רב שהוא גדול ממנו כו' אעפ"כ לא קיבל עליו רב לפרוש ממנו כו', שמא י"ל שלא היו שם בני אדם היודעים

ומכירים בחכמתו של רב היתרה על של רב שילא, ורב כי אותבי' בההיא בינו לבין עצמו היו אותן דברים לא שמעו אחרים".

עוד הביא שם בשאילת יעב"ץ: "גם מפ"ק דתענית (דטא"ב) י"ל מעובדי דתלמידי דרבא דאתו לקמי' דר"פ והוו מרמזי כו' ", ושם איתא דחלש דעתי' דר"פ, ואמנם התם לכאו' הוא יותר מהרגשת נוכחיותו של מי שהוא יותר גדול הימנו או מי שהוא מבטל את דבריו, שהרי שם הוו מרמזין אהדדי, והוי ר"פ כשומע עלבונו, ועמש"כ לעיל בדבריו על ענין החלשת דעת.

הערה: יש דברים שלכאורה נוגעים הם בשאלת אונאת דברים לפי בחינה הנ"ל, ולא ראיתי שישימו לזה לב וידונו בזה. לדוגמא, בנתינת בחינה למי שבא לקבל היתר הוראה וכדו' אע"פ שאין חשש אונאת דברים משום שמא יכשל הנבחן וייעלב, שהרי על מנת כן הוא מקבל את הבחינה, אבל מה שנוגע לנוכחיותם של אחרים שאינם מהבוחנים שעי"ז מתרבה העלבון של הנכשל, הרי יש מקום לומר דיש בזה משום אונאת דברים. (ועי' ספר חסידים סי' תרמב בא"ד: "אבל במקום שאחד חוטא מלביניים פניו, כמו שאמרו, אם ישנו לשוחט לפנינו נשאל לו אם לא ידע הלכות שחיטה, הרי אע"פ שמתבייש אין חוששין לשאול אותו כו' ").

יב.

אונאת דברים, גנבת דעת וחניפה

במשנה אמרו: שולח אדם ירך לעכו"ם שגיד הנשה בתוכה כו' (חולין צג ב), ואמרו שם בגמרא: שלמה אין חתוכה לא, ולתירוצא בתרא אליבא דאבע"א דאירי במקום שאין מכריזין דלישראל שיחזור ויקנה הימנו ליכא למיחש, וטעמא משום דקא גניב לדעתי' דעכו"ם, דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות, ואפילו דעתו של עכו"ם (חולין שם צד א).

גדרו של איסור גנבת דעת — לרש"י שם — הוא משום "דעכו"ם כסבור שישראל זה אוהבו מאד כו' ונמצא מחזיק לו טובה חינם". וערש"י בהא דלא יסרהב וכו', הא דולא יפתח לו כו', והא דמר זוטרא ברי' דר"נ כו', דבכולהו פירש שהוא משום קבלת החזקת טובה חינם, ובודאי שהוא הטעם גם בשאר גווני דאמר התם.

החידוש הוא כנראה בשתיים:

א) דגנבת דעת כגנבה דעלמא היא, וכמו דגנבת ממון בעלמא בכלל איסור דגנבה הוא ה"נ גנבת דעת, ויש מהראשונים שאמרו שהוא ממש לאו דאורייתא והיינו לא תגנובו (עי' ריטב"א חולין שם, בא"ד: "ואיסור גנבת דעתו של נכרי, כתבו קצת רבותינו בשם בעלי התוספות

ז"ל, שהוא איסור תורה, דנפקא לן מדכתיב לא תגנובו כו' ", סמ"ג מל"ת קנה).

ב) ולא עוד אלא דגנבת דעת חמירא מגנבה דעלמא, דאף דעכו"ם גנבתו דעלמא מותרת (עי' מנ"ח מצ' רכ"ד, ואבן האזל, גזלה ואבדה פ"א ה"ב, מחוט המשולש לדעת הרמב"ם דגנבת עכו"ם דאורייתא אפילו אי גזלת עכו"ם מותרת, אבל לכאו' לשון "דאמר שמואל כו' ואפילו אי גנבת עכו"ם" משמע דעכו"ם היתרא הוא (ועי' יש"ש חולין, גה"ג סו"ס יט משכ"כ: "ומאחר שגנבת דעת אסורה בגוי כש"כ גנבה ממש כו' ", ויראים סי' רנה, ויראים השלם סי' קכד, משכ"כ: "וחמור גונב דעת מגונב מממון שהרי התירה תורה בעכו"ם גונב נפשות כו' ממון אמרינן בב"ק כו' ").

והנה טרם נעמוד על חומר האיסור של גנבת דעת עלינו להגדיר את האיסור של "גנבת החזקת טובה חינם" —

ראשית, אף דנניח דגנבת החזקת טובה חינם היא כגנבת ממון דעלמא, אכתי יש להבין, דהא בשעת גנבת הדעת אין כאן אלא עצה ותחבולה לקבלת החזקת הטובה, ובשעת קבלת החזקת הטובה אשר תתכן לאחר כמה זמן אין שם מעשה הגנבה של גנבת הדעת.

שנית, אם האיסור הוא מה שיחזיק לו טובה אח"כ מה הדין אם בינתיים נודע לחברו (או להעכו"ם) כי אינו אלא מאנהו וגונב דעתו ולא יחזיק לו טובה, האם נאמר דכה"ג לא עבר הגונב את הדעת, ומתוך זה נתת דבריך לשיעורין, ויהא איסור גנבת הדעת תמיד תלוי ועומד עד שחברו יחזיק לו טובה, וזה אינו כמובן.

והנה ראיתי לאחד מהאחרונים שר"ל דלדעת רש"י (וכן לדעת הרמב"ם) "היכא שיתגלה לחברו ערמימותו אין בזה משום גנבת דעת, ולפיכך הוסיף רש"י לפרש אהא דסוך שמן מפך ריקן דמיירי דיודע בו דלא יסוך, כי רק באופן זה שייך גנבת דעת דלא יתגלה שקרו, ויוחלט בדעת חברו שהי' שמן בהפך" (יד המלך על הרמב"ם, הל' דעות פ"ב ה"ו, וע"ש באורך).

ולענ"ד קשה הבנה הוא הדבר הזה, וכי בגנבה דעלמא הדין הוא דאם יתוודע להנגנב על הגנבה לא עבר הגנב על לא תגנב, אלא מאי איכא למימר הכא שאני, דכיון דעיקר האיסור הוא משום החזקת הטובה בחינם נמצא דלכשיודע לחברו שגנב דעתו לא יחזיק לו טובה ולא יבוא, איפוא, לידי גנבה בפועל, אבל לפי זה מה נאמר בגונא דכבר החזיק לו טובה ואח"כ נודע לו שגנב דעתו, ועוד יקשה לן מה שהקשינו לעיל, והיינו דאם אתה תולה זה בהחזקת הטובה בפועל נמצא דאין גנבת הדעת אלא תחבולה לגנבה ולא גנבה, ועם זה יהא כל האיסור של גנבת דעת תלוי ועומד שאם לא יחזיק לו טובה אח"כ לא יעבור על האיסור, ואם יחזיק לו טובה יעבור למפרע.

והנראה לי, דמה שכתב רש"י שהוא משום שיחזיק לו טובה חינם, אין בזה המכוון שהחזקת הטובה בפועל הוא הוא הגדר של האיסור, אלא שהוא רק סימן והיינו שהחזקת הטובה הוי הוכחה על רגש ההשתעבדות שהנגנב בדעתו רוחש לזה שגנב את דעתו, והשתעבדות זו הוא הוא עצם האיסור, שהגונב דעת הוא כגונב שעבוד נפשי מה שהלה יהא משועבד לו להכרת והחזקת טובה, (ואמנם בתורה לא מצינו לשון גנבת דעת אלא גנבת לב, ועי' סוטה ט ב במשנה — על אבשלום — ולפי שגנב ג' גנבות [לבבות] לב אביו, ולב בי"ד ולב ישראל כו', ובבראשית לא טו — על לבן ויעקב — ותגנב את לבבי, ולדברינו ניחא, דהדעת רק גורם וסיבה להשתעבדות אבל המציאות של ההשתעבדות היא השתעבדות הלב ורגשותיו). והוא מעין גונב נפשות (ואם כי לא תגנובו בממון כתיב. אגב, יש לנו הרגשה זו בזה שאמרו שונא מתנות יחי', והיינו דהכרת הטובה עבור המתנה היא שעבוד על הנפש ועל חיותו של אדם אשר כאילו משתייכת היא לנותן המתנה).

לפי זה עולה יפה מה שאין גנבת הדעת רק תחבולה ואמצעי לגנבה, אלא גנבה בפועל, ומה שאינו כאיסור התלוי ועומד, דלדברינו הרי אין אנו זקוקים כלל להחזקת טובה חינם בפועל, שאין ההחזקת הטובה אלא סימן על השעבוד הנפשי הבא עקב גנבת הדעת, ואיסור הוא השגת שעבוד זה ע"י גנבת הדעת, וזה הוא ממש מיד משעת גנבת הדעת, ואינו תלוי כלל באם יחזיק לו טובה חינם בפועל או לא כיון דאף אם לא יחזיק לו טובה חינם בפועל ג"כ הוא רואה את עצמו משועבד לו. ולדברינו גם אין נפקותא אם יתודע להנגנב על גנבת הדעת או לא, דאף שלכשיתודע שוב לא יראה את עצמו כמשועבד לו להכרת טובה עכ"פ עד שהוא מתודע ראה את עצמו כמשועבד לזה שגנב את דעתו, ועבר כבר הלה על האיסור.

אגב, תתיישב בזה קושיתו של הגרעק"א, בחי' לחולין שם בסוגיא, שהק' דאמאי תהא גנבת דעת העכו"ם גריעא מטעות גוי שהיא מותרת לכו"ע, והנה לדרכנו שפיר גריעא הוא ובכלל הוא ענין אחר לגמרי, דהנה אם הקפידא היתה על "פעולת" הגנבה של גנבת דעת העכו"ם שפיר הוי מקשינן וכי שאני מטעות עכו"ם, אבל כיון שהקפידא היא על ה"חפצא" של הגנבה, והיינו שהיא לא גנבת ממון וכדו' אלא גנבת אישיות, והיינו שעבוד האישיות, כאמור, דבזה גריעא מגנבת ממון, מאי שייך להקשות מטעות עכו"ם שהוא טעות בממון.

מה דעת פוסקים אחרים בגדר האיסור של גנבת דעת — יש מהם שיש לדקדק מדבריהם שאין גדרו משום החזקת טובה חינם, ונעיין בדבריהם ונחזי:

התוספות כתבו דלרב אשי, הא דאין מוכרין נבלות וטרפות לעכו"ם מפני שמטעהו "דוקא במכירה הוא דאסור, לפי שהעכו"ם נתן מעות בתורת שחוטה, אבל בשולח דורון לא חיישינן" (תוספות חולין צד ב, ד"ה אמר אביי כו', וכן הוא ברא"ש שם), והנה פשוט הוא דאי טעמא משום החזקת טובה חינם הוא יותר שייך בדורון מאשר במכירה, דאמאי יחזיק לו טובה אחרי שהוא משלם לו מחיר שחוטה, וע"כ במכירה הוא מפני שמטעהו (כלשון הברייתא חולין שם, בא"ד: אין מוכרין נבלות וטרפות לעכו"ם מפני שמתעהו כו'), והיינו שבעצם המכירה הוא מתעה אותו, ואע"פ שאין לו לעכו"ם נפקותא בין כשרה לטרפה זה הוא החידוש של האיסור גנבת הדעת במכירה, מעין מקח טעות, אלא שבמקח טעות הקפידא על חסרון ממון וחסרון בחפץ ואילו הכא משום גנבת הדעת גרידא (ולכאו' צ"ב אי בכל מקח טעות דעלמא יש בו גם משום איסור גנבת הדעת, ולכמה פוסקים הוא ,איפוא, לאו ממש נוסף על דין המקח טעות, לפחות במקום שהמקח טעות הוא לא משום נפקותא בממון אלא משום חסרון בעצם החפץ, ולע"ע לא ראיתי מי שיתעורר על זה, ואמנם יש לכוין זה במש"כ דברי חמודות על הרא"ש בסוגיא שם אות פ, ויובא בדברינו להלן).

גנבת דעת חניפה

ומדי זה עוד ראיתי לדקדק במה שכתב, בגדר גנבת דעת, היראים, על זה שאמרו בגמרא לא תגנובו בגונב ממון הכתוב מדבר ולא בגונב נפשות (סנהדרין פו א), וז"ל: "נ"ל לפרש בממון, למעוטי נפשות, אבל גונב דעת הבריות במידי דממון, הוי בכלל ממון, ועובר על לא תגנובו כו', ואין לומר שאיסור גנבת דעת במידי דממון דרבנן, שהרי מצינו שנענש אבשלום עליו, בסוטה פ"א (ט ב) תנן לפי שגנב ג' גנבות, לב אביו ולב בי"ד ולב כל ישראל כו', וכתיב ותגנוב את לבבי כו' (כאן מבאר שחמורה גנבת דעת מגנבת ממון וכבר הבאנוהו לעיל — המאסף), ואמר שמואל, בפגה"נ, אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עכו"ם, ושמואל במידי דממון מיירי" (יראים סי' רנה, ויראים השלם סי' קכד), והנה יש להבין מה הוא התנאי של "במידי דממון" (איך הוא מוכיח למידי דממון מעובדא דאבשלום, זהו ענין הדורש ביאור לעצמו, ואכהמ"ל — המאסף) שאך בו, היינו במידי דממון, שייך איסורא דגנבת דעת. לכאורה מבואר הוא בדברי היראים במה שכתב "ושמואל במידי דממון מיירי", והיינו דבעובדא דשמואל לא דורון הוי אלא שכר העברת המעבורת כמבואר בגמרא וראשונים (עי' רא"ש שם, בא"ד: "ולא חיישינן במתנה כו' וההיא דשמואל כו' כמין מכר הי'", וע"ש דברי חמודות אות פ, מש"כ: "ומכאן למד הטור כו' אם יש מום במקחו צריך להודיע ללוקח ואף אם

הוא עכו"ם כו' אפילו אין כאן שום יוקר כלל בממון"), ולכאו' אף לשיטת היראים הוא כך, דלא מפני החזקת טובה חינם הוא האיסור, דאי משום החזקת טובה מאי החילוק אם הסיבה להחזקת הטובה הוא דבר שבממון או לאו, וסו"ס הרי יקבל הימנו החזקת טובה חינם, אמנם האיסור הוא מה שהוא מטעהו עכשיו, ודינא הוא דהוא דוקא בדבר שבממון, וכאמור בדברינו לעיל.

עכ"פ לתירוצא דגמרא לעיל דטעמא משום גנבת דעת הוא דלא ישלח לו חתוכה, היינו אף במתנה (ועי' ריטב"א ד"ה כדאמר שמואל כו' בא"ד: "וי"ל דאי מההיא הו"א דוקא במכר כו' קמ"ל דשמואל כו' ", וכן הוא לכאו' למש"כ ר"ת לחלק בין נותן לו סתם לאומר לו בפירוש, דגם מתנה בכלל), ולהאי תירוצא אולי י"ל גם לחולקים ארש"י, דהוא משום החזקת טובה חינם, וכהגדרתנו לעיל בשיטת רש"י, דהוי מעין גנבת שעבוד גוף להכרת טובה.

והנה ההגדרה בשני הטעמים של גנבת דעת, אי הוא משום שבגנבת הדעת הוא מקבל החזקת טובה חינם (ולא נכנס בזה בחילוק אם הוא משום קבלת החזקת הטובה לאחר זמן, או שהוא משום קבלת שעבוד אישי מיד, כנ"ל), והיינו שהוא מערים לקבל מה מהנגנב שלא כדין, אי הוא משום הטעאה, והיינו דהוי מעין אונאה וטעות במכר, אשר מחמת שאין בו משום חסרון ממון, אינו בכלל אונאה ומקח טעות ממש, אלא בכלל גנבת דעת, הגדרה זו תשמש לנו כמין חומר בהמשך הסוגיא.

איתא בגמרא שם: דמר זוטרא ברי' דר"נ הוי קאזיל מסיכרא לבי מחוזא, ורבא ורב ספר אהוו קאתו לסיכרא, פגעו אהדדי, הוא סבר לאפי' הוא דקאתו, אמר להו למה להו לרבנן דטרוח ואתו כולי האי, א"ל רב ספרא אנן לא הוי ידעינן דקאתי מר, אי הוי ידעינן טפי הוי טרחינן, א"ל רבא מ"ט אמרת לי' הכי דאחלישתי' לדעתי', א"ל והא קא מטעינן לי', איהו הוא דקא מטעי נפשי', ע"כ.

הנה לפנינו מחלוקת אמוראים אם בגוני דאיהו קא מטעי נפשי' הוא בכלל גנבת דעת או לאו. והנה רש"י שוב הגדיר בזה דהאיסור הוא "והוא קא מטעינן לי', אם לא הייתי מגלהו הי' מחזיק לנו טובה חינם", ולכאו' אם האיסור הוא בגנבת דעת דזה שהוא מערים לקבל הימנו אח"כ החזקת טובה (או שעבוד אישי להכרת טובה, כנ"ל) הוי כגונב הימנו חפץ, וכגנבה דעלמא, מאי הוא ההיתר של איהו הוא דקא מטעי נפשי', סו"ס זה המסייע לו בטעותו גונב הימנו החזקת טובה חינם. אמנם אי הוי מגדר אונאה והטעאה י"ל דכיון דהאונאה וההטעאה באה מצד עצמו, לא הוי בכלל האיסור. ואולי בזה גופא היא מחלוקת האמוראים אי אמרינן איהו הוא דקא מטעי נפשי' או לא, דמחלוקתם היא באי טעמא משום החזקת טובה או משום דהוי מעין אונאה.

אמנם שבתי וראיתי דזה אינו, דהרי לעיל מזה איתא שם בגמרא: היכי מכרזינן, אמר רב יצחק בר יוסף, נפל בישרא לבני חילא, ולימא נפל טריפתא כו' והא קא מטעי להו, אינהו הוא דקמטעו נפשייהו, ע"ש, וכן הוא להלכה דבדבר דאיבעי לי' לאסוקי אדעתי, אמרינן איהו הוא דקא מטעי נפשי' (שו"ע חו"מ סי' רכח סע"ו), וכנראה משום דסתמא דגמרא הכי משמע, וא"כ ע"כ דגם אי טעמא משום החזקת טובה חינם הוא כך, דאמרינן איהו דקא מטעי נפשי', ואמנם יש לומר, דנהי דגם בגונא דאיהו מטעי נפשי' הוי כגונב הימנו החזקת טובה חינם, אבל סו"ס הוי כגנבה בלא מעשה גנבה, ועדיפא מזה, דכיון דאיהו מטעי נפשי' הוי כאילו הוא עצמו עושה את כל המעשה, וממילא יצא מכלל גנבה לכלל טעות, ובטעות שאין בה אלא גנבת החזקת טובה חינם אין לנו הלאו דלא תגנובו, או אף האיסור גרידא.

והנה בתוספות שם ד"ה אמר אביי אמרו דלרבנו תם דהא דחיישינן בשולח ירך חתוכה לגנבת דעת דעכו"ם «אירי באומר הישראל לעכו"ם שהיא מנוקרת והתם הוא דאסור משום דגונב דעתו כו' ובריייתא דקתני ובעכו"ם בין חתוכה ובין שלמה אין צריך ליטול הימנה גיד הנשה, התם כשנתן לו סתם, ולא אמר לו שהיא מנוקרת, דאיהו דאטעי אנפשי' " (וע"ש עוד בתוס' ד"ה אינהו דקא מטעי אנפשייהו כו' "), והנה לפי מש"כ לעיל, דלר"ת גם בדורון הוי משום גנבת דעת, ומטעם דהוי כגונב החזקת טובה, דלכאו' גם בדקא מטעי נפשי' שייך האי גנבה, ג"כ נפרש כמש"כ לעיל, לרש"י, דנהי דהאיסור הוא משום גנבת החזקת טובה והגנבה היא בפועל גם עי"ז דאיהו הוא דקא מטעי נפשי', עכ"פ כיון דאיהו הוא דקא מטעי נפשי' הו"ל אצל מקבל החזקת הטובה חינם כאילו באה לידו בלי מעשה גנבה, אלא מטעותו של הלה שהטעה את נפשו, והוי בכלל טעות ולא בכלל גנבה, ואם כי בישראל גם טעות אסירא הנה זה הוא רק בממון ממש, משא"כ גנבת דעת.

ולסוף עלינו עוד לברר את היחס בין גנבת דעת לאונאת דברים ולחניפה, אשר להמובא להלן בדברינו בזה יש שבאו בתלמוד ובראשונים בחדא מחתא.

א) יחס לאונאת דברים — הראב"ד בפירושו לספרא כתב: «ר' יהודה אומר, אף לא יתלה עיניו על המקח, ויאמר לו בכמה חפץ זה, והוא אינו רוצה ליקח, מפני שגונב דעתו, שהוא סבור שיש בדעתו לקנותו, והוא אינו אלא מתלוצץ בו, והרי הוא כסוך שמן מפך ריקן, מפני שהוא גונב דעת חברו כו' " (פי' הראב"ד לספרא, בהר פ"ד ה"ב), והנה הא דלא יתלה עיניו על המקח הוא מאיסורא דאונאת דברים, כמבואר במשנה ובריייתא (ב"מ נח ב), והא דסוך שמן מפך ריקן הוא מאיסורא דגנבת דעת (חולין שם), והראב"ד ארכשא להו אהדדי, ואמאי, והרי נפקותא רבתא היא להלכה, דגנבת דעת אסורה אף בעכו"ם, ואילו אונאת דברים

אפילו בישראל חוטא אינה כל שאינו עמיתך בתורה ומצות (עי' ב"ח חו"מ סי' רכח, ורמ"א שם בהגהה סע"א, וסמ"ע שם סק"ד).

ב) יחס לחניפה — בירושלמי תענית פ"א ה"ד איתא, בא"ד: ולמה כד יתבת למיכל לא אמרת לן איתון כריכין, אמר לון דלא הוי גביי אלא פלחי, מה הוינא מימר לכון בחנפין, ועי' קרבן העדה ופני משה שם, דהיינו דוגמת מה שאמרו דלא יסרהב בחברו וכו', ובבבלי קרינא לי' גנבת דעת ואילו בירושלמי קרינא לי' חניפה.

ועוד, בארחות צדיקים, שער החניפות, אחרי שהאריך בגדר החניפה מצד החלקת לשון לרשעים, כלל בו גם הדוגמאות דסוגית הגמרא בחולין (הנ"ל), והוסיף: "וכל זה וכיו"ב נקרא גנבת דעת, ואסרו חכמים להחניף ולגנוב דעת הבריות, ואפילו דעתו של גוי" (אמנם בשערי תשובה, שער ג' אות קפד, כלל עניני גנבת דעת בכת שקרים ולא בכת חנפים, ובחובת הלבבות שער יחוד המעשה, פ"ד, כלל את החניפה במעין ע"ז ושהוא עוד גרוע מע"ז, דזה החונף אין שיעור לנעבדיו, ולפי"ז הוי מגדר בין אדם למקום, ואכהמ"ל), והנה אף בזה עלינו לעמוד על היחס בין גנבת דעת וחניפה, דלכאו' גם להלכה נפקותא, ראשית דגנבת דעת לכמה פוסקים הוי לאו מפורש (כנ"ל), ואילו חנופה אינו כ"כ מפורש (ואמנם בחפץ חיים, פתיחה, לאוין, סעט"ז, הביא דלהרא"ם — עי' יראים סי' נה — וגאון ור"ש גבירול הוי לאו), ושנית לענין עכו"ם, דגנבת דעת אסירא בו ולא חנופה, כמבואר בב"ח חו"מ רכח, ע"ש.

אף בעצם סוגית הגמרא דגנבת דעת עלינו להתבונן, בנוגע לחילוק בין הנ"ל דתינח גנבת דעת במכירה (לתוס' ושאר ראשונים הנ"ל), ובדורון (לרש"י והנ"ל) י"ל דגריעא מחניפה דעלמא, אבל בהא דלא ירבה בתקרובות (אי פירושו עניני כבוד גרידא, אבל כבר מפורש שם ברבנו גרשם דהוא ריבוי דורונות), ולא ירבה בחברו לאכול וכו' וסוף שמן מפך ריקן, ואף הא דמר זוטרא דהוי קאזיל מסיכרא וכו' כנ"ל, דאין בהם משום הטעאה במכירה, ולא משום קבלת החזקת טובה בחינם עבור דורון, דלא הוו אלא עניני כיבוד, מאי שנא מחניפה דעלמא, או מאונאת דברים מסוג ולא יתלה עיניו על המקח (אמנם מהא דולא יתלה עיניו יש לחלק בקל, דשם הוא מפני הצער שיהא לו אחרי שיראה שאינו קונה הימנו, משא"כ הכא האיסור הוא אף שלא יודע לו לעולם שהוא פך ריקן וכדו', ועמש"כ לעיל מיד המלך). אף למה לא נימא דבכל גנבת דעת יש בה איסורא דחניפה, או שבכל חניפה יש בה גם משום גנבת דעת, וכן אמאי לא נימא דיש בגנבת דעת משום אונאת דברים ואמאי לא הוי באונאת דברים משום גנבת דעת. (דלכאו' מש"כ הראב"ד שם על ולא יתלה עיניו על המקח דהוי כגנבת דעת אינו לומר דהוי ממש לאו או איסורא דגנבת דעת, ולא בא אלא להסביר את

מהות האונאה ולא את גדר האיסור, וכן לא נתכוין הארחות צדיקים לומר דגנבת דעת הוי ממש איסורא או לאו דחניפות אלא בנוגע לסוג המדה ושרשה בנפש אבל לא להלכה בלאו באיסור, כנלענ"ד, וצ"ע).

והנלענ"ד דהחילוקים בין גנבת דעת, חניפה ואונאת דברים, המה בדרך זו:

א) גנבת דעת הוא כשהוא משתדל לגנוב את דעתו ולבו של חברו על ידי הוראת טובה וחסד מצדו לגבי חברו, אם במכר ודורון, ואם בטרחא וכיבוד וכדו', מצד טוב לבו הוא, ואף באופן שהוא מוכיח שהוא רואה את חברו לראוי וזכאי לזה עכ"פ מראה הוא מוותר מה משל עצמו, אם מכיסו ואם מטרחתו למען חברו, וכאלה הנה העובדות דגנבת דעת בסוגיא דחולין שם.

ב) חניפה הוא כשהוא מכבד את חברו ומרים את כבודו על ידי הכרת מעלתו של חברו וזכותו, אם במדות ואם במעשים, אם בתורה ואם ביראה וחכמה, אם ביחוס (כעובדא דאגריפס) וכדו', ובדרך זו הוא שמצינו עיקר דברי ספרי היראה בביאור מדת החניפה על החלקת לשון לרשעים ומתן כבוד ויקר לחוטאי דרך (עי' שערי תשובה, שער ג, אות קפט).

ג) אונאת דבריו — עיקרו של איסור זה הוא הצער שהוא גורם לחברו ע"י דבריו והנהגתו (והדברים מבוארים באורך בחיבורנו במאמר "אונאת דברים" ואכהמ"ל), וזה אינו תלוי כלל בהדגשת מעלות חברו ולא בהדגשת טובו הוא, וכגון הא דלא יתלה עיניו על המקח, דהוא מצטער בזה שאינו קונה הימנו, ואילו הי' קונה הימנו לא הי' בזה לא משום מעלת המוכר או הקונה, אלא מדרך הסוחרים ותו לא.

ולפי האמור אין בזה מה שיש בזה — אין בגנבת דעת משום חניפה שכן אין הוא להדגיש את מעלתו של חברו אלא את מעלתו הוא, שהוא עושה אתו חסד, ואף כשהוא מדגיש מדי זה את מעלתו של חברו, אבל עכ"פ לא על זה הוא בא (ואולי יתכן שבאיזה אופן שהוא אה"נ דגם בגנבת דעת יהא משום חניפה). ומה שאין בחניפה משום גנבת דעת הרי פשוט הוא שכן לא בא להדגיש את טובו וחסדו הוא אלא את מעלתו של חברו, ואם כי מדי זה הוא גם מדגיש את מעלתו הוא שהוא מכיר ומעריך את מעלתו של חברו. וכן אין בגנבת דעת ובחניפה משום אונאת דברים, כי איסורא דגנבת דעת הוא אף שלא יודע לו לעולם שגנב את דעתו (ולפי מש"כ מיד המלך לעיל, יתכן דלי"א אדרבה דוקא בשלא יודע לו הוא האיסור), וכן בחניפה יתכן שהוא אף בשלא יודע לו על החניפה ולעולם יחשוב שכך הוא האמת שהוא מחשיבו כ"כ, ואילו אונאת דברים שהוא משום הצער הוא דוקא בשיודע לו על האונאה דאי לאו הכי הרי אין לו צער, ואם כי העבירה של אונאת דברים היא אף טרם

עוד נודע לו לחברו סו"ס האיסור הוא על מה שהוא מתודע ומצטער, ואילו בגנבת דעת וחניפה הוא על מה שהוא נהנה מגנבת הדעת והחניפה שעי"ז יהא חייב בטובתו להחזיק לו טובה ולאהבו. ומשלא אין באונאת דברים משום שניהם שאילו יגל וישמח על מה שחברו מאנהו הרי אין זה כלל מאיסורא דאונאת דברים שהוא על הצער.

יג.

אונאת דברים כתביעת ממון

משנה, ב"ק החובל, צ א — רקק והגיע בו רוקו כו', ובגמרא שם צא א — אמר רב פפא לא שנו אלא בו, אבל בבגדו לא, ונהוי כי בייש בדברים, אמרי במערבא משמי' דרבי יוסי בר אבין, זאת אומרת ביישו בדברים פטור מכלום, ע"ש, ובירושלמי, ב"ק החובל, ה"ו, איתא: אלא רקק ולא הגיע בו הרוק מהו, א"ר יוסי הדא אמרה המבייש את חברו בדברים פטור, ועי' פ"מ ועו"מ שם.

חזינן דאלמלא הראי' מפטורא דולא הגיע בו הרוק הו"א דגם על בושת דברים חייב תשלומין, ועל הבבלי להסתייע בזה מהירושלמי. ואמנם נתבאר בראשונים כי בעצם בושת דברים גרע הרבה מבושת דחבלה, דיש בוטה כמדקרות חרב, ואין פטורו אלא מגזרת הכתוב דוהחזיקה במבושיו (כמבו' מהרא"ש שם ע"פ רב שרירא גאון, ויעוי' יש"ש החובל כלל מא באורך).

ואולי י"ל דאין המיעוט אלא לגבי תשלומין אבל לא להפקעת שם מזיק, דכיון דבושת דחבלה בכלל מזיק הוא (כמבו' בברייתות דר"א ור"ח ב"ק ד ב) כש"כ דבושת דברים דגרע הוי בכלל מזיק (וגדר כיסופא וזילותא דב"ק פו ב, לכאו' גם בבושת דברים הוא שייך), ומתוך זה דכל אונאת דברים בכלל מזיק, דאונאת דברים גרע מבושת דברים דלה"ר והוצאת ש"ר גרע מרק בבגדיו, דקרי לי' בושת דברים וכמשמעות הרא"ש שם (יעוי' יש"ש החובל כלל מא דרק ולא הגיע בפניו הוא בלאו דלא תונו), אלא דנתמעט מתשלומין מגזה"כ כאמור. (ולכאו' ל"ש לומר דפטורו הוא מגדר לא סגי לי' בהכי דהרי ל"ש לומר דלא הגיע הרוק בפניו גרע מהגיע).

אמנם כל זה הוא מדינא דבושת דברים, דהיינו אונאת דברים, פטור מכלום, דאילו מדרך קנסא מנדין אותו, וי"א מלקין אותו (ונתבאר בדברינו לעיל, בפ' אונאת דברים כלאו, בארוכה, ע"ש), ומתוך זה בא לתשלומי ממון, כשבא לפדות את המלקות או לפייס את המבוייש (עי'

סימן ד

בדין מקח טעות ואיסור גניבת דעת אצל גוי

שאלה: נשאלתי מסוחר של מוצרי מזון ומתיקה, שלאחר חג הפסח נשארו במחסניו אריזות רבות של מצה עשירה מחברת "פפושדו" העשוי' מקמח ויין, והחליט אותו סוחר בערמתו למכרם לערביים שבשטחים, ולשם כך הוא ארזם באריזות חדשות תחת שם אחר, ובכוונה תחלה הוא לא הזכיר ברשימת המרכיבים שעל גבי האריזה, שהעוגיות נלושו ביין ולא במים, משום שהמוסלמים אינם שותים או אוכלים מוצרים שמכילים בתוכם יין. ולאחר מעשה בא אלי אותו סוחר ושאלתו בפיו, האם מעשהו הי' כשר ע"פ ההלכה, או שמא מעשהו הי' שלא כהוגן ע"פ משפטי התורה.

תשובה

א. אסור לגנוב את דעת הבריות בין בממון ובין בדברים, בממון כיצד – אם יש מום במקחו צריך להודיעו. ואף אם הוא גוי לא ימכור לו בשר נבלה בחזקת שהיא שחוטה. בדברים כיצד – לא יסרב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות הפתוחים לחנוני, וזה סובר שפתחם בשבילו. ונחלקו הראשונים בטעם איסור זה, יש אומרים שלומדים את זה מאיסור "לא תגנובו". ויש אומרים שלומדים את זה ממ"ע "הין צדק" שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק. ויש אומרים שלומדים את זה מדין איסור אונאה. והנפק"מ ביניהם הוא בדין גניבת דעת בדברים אצל גוי, למאן דאמר שיש בזה איסור של לא תגנובו או ביטול עשה של הין צדק, הרי שאין לחלק באיסור גניבת דעת אצל גוי בין בממון בין בדברים, שבין שניהם יש איסור מל"ת דלא תגנובו או ממ"ע שיהא הן שלך צדק. אבל למאן דאמר שזה אסור מדין אונאה, לדידי' יש לחלק אצל הגוי בין גניבת דעת בממון לגניבת דעת בדברים, שרק אונאת ממון אסורה בגוי אבל אונאת דברים מותרת בגוי. וכמו כן שאלתנו הנזכרת תלוי' ועומדת בחקירה זו, דלמאן דאמר שאיסור גניבת דעת נלמד מאיסור לא תגנובו או ממצות הין צדק, הרי שגם בקפידה שטותית של המוסלמים שאינם שותים יין, צריך להזהר שלא לגנוב את דעתם בזה, אבל למאן דאמר שאיסור גניבת דעת אצל גוי נלמד מדין אונאת ממון, הרי שאין איסור

לגנוב את דעתו אלא רק כשמרמאו בטיב המקח ובתיקונו, אבל בקפידה שטותית בעלמא אין בזה רמאות של אונאה, כיון שהחפץ אינו נגרע בטיבו ובערכו בגלל רמאות זו, ומחמת ספק זה התלוי בטעמי הראשונים, נראה להחמיר בזה כדין כל ספק איסור תורה דאזלינן בו לחומרא.

ב. אולם לאחר שכבר נעשתה המכירה בטעות הגוי, המעות שיש ביד המוכר הם ספק גזל ספק הלואה, ועל הצד שזה מלוה בידו – הפקעת הלואת הגוי מותרת, ועל הצד שזה גזל בידו – גזל הגוי אסור. אך מ״מ מותר לסוחר להשתמש בהם מחמת שיש בידו לטעון קים לי שהם מלוה בידי והפקעת הלואת הגוי שרי. וגם אם הם גזל בידי, הרי שהגוי חייב לי סכום זה בעבור ההנאה שנהנה ממוני, כי בפשטות הוא אכל את אותם עוגות בחושבו שהם אפויות מקמח ומים. ולהבדיל מי שאוכל דבר איסור שאסרה תורתינו הקדושה – לא חשבינן לי׳ לאותה אכילה כהנאה ששווה ממון, כיון שנפשו של האדם קצה באכילה של איסור. ומי שאוכל איסור מדרבנן בשגגה – נחלקו האחרונים אם זה נחשב להנאה השווה ממון, כיון שיש אומרים שהוא לא זקוק לכפרה על איסור מדרבנן בשגגה. אולם להבדיל אלף אלפי הבדלות בין הטהור לטמא, גוי שאוכל דבר שאסור לו ע״פ דתו ושטותו, בין שאכלו במזיד ובין שאכלו בשוגג חשיבא אכילתו להנאה השווה ממון, כיון שרצונם של הגויים במילוי תאותם חשובה בעיניהם וטובה בשבילם יותר מקיום מצות דתם.

◇ מקורות וביאורים ◇

א. האם יש איסור של גניבת דעת בדבר שאין בו טעם ולא הגיון להקפיד עליו

איתא בגמ׳ [חולין נד.] תנו רבנן, לא ימכור אדם לחבירו סנדל של מתה בכלל של חי׳ שחוטה, מפני ב׳ דברים, אחד – מפני שמתעהו. ואחד – מפני הסכנה. ולא ישגר אדם לחבירו חבית של יין, ושמן צף על פי׳. ומפני ב׳ דברים אלו אמרו אין מוכרין נבילות וטרפות לעובד כוכבים, אחד מפני שמטעהו. ואחד שמא יחזור וימכרנה לישראל אחר. וברש״י שם, סנדל, של עור בהמה שמתה מאלי׳ אין עורה חזק כשל בריאה שחוטה. חי׳ שחוטה, בריאה שחוטה. שמתעהו, גונב דעתו. הסכנה, שמא מחמת נשיכת נחש מתה והארס נבלע בעור. ושמן צף על פי׳, כסבור שהכל שמן, ומזמן אליו אורחים, ובטוח שיש לו שמן הרבה לצרכם. אין מוכרין טרפה לעובדי כוכבים, בסתם אא״כ הודיעו שהיא טריפה, דתו ליכא גניבת דעת.

והנה יש לחקור בגדר האיסור של גניבת

דעת, מהיכן ילפינן לאיסור זה, ומצאתי בדברי רבותינו הראשונים, שדנו לאסור זאת מאיסור "לא תגנובו", וכמו שכתב הריטב"א בחידושיו לחולין שם וז"ל, ואיסור גניבת דעתו של אינו יהודי, כתבו קצת רבותינו בשם בעלי התוס' ז"ל, שהוא איסור תורה, דנפקא לן מדכתיב [ויקרא יט, יז] "לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו", וכי כתיב בסיפא דקרא "איש בעמיתו" דמעט אינו יהודי, ההיא דלא תכחשו ולא תשקרו קאי במקום שאין חילול ה' בדבר. ודייקא נמי דלא כתיב מעמיתו או לעמיתו, והיינו נמי דיהבי' אתנחתא בלא תגנבו. ואע"ג דלא אשכחן גניבה סתם על גניבת דעת אלא לשון גניבת לב, בכאן נכתב לא תגנבו סתם לכלול אף גניבת ממון. ובתוספתא דב"ק [פ"ו ה"ג] איתא "שבעה גנבין הן, הראשון שבכולן גונב דעת הבריות" עכ"ל.

וכ"כ בס' היראים השלם [סי' קכד-תה] וז"ל, אבל גונב דעת הבריות במידי דממון הוי כי גונב ממון ועובר על "לא תגנבו" כדתניא בתוספתא דב"ק "ג' גנבין הן, הראש שבכולן גונב דעת הבריות וכו'". ואין לומר שאיסור גניבת דעת במידי דממון דרבנן הוא, שהרי מצינו שנענש אבשלום עליו, דתנן בסוטה [ט:] "ולפי שגנב אבשלום ג' גנבות, לב אביו, ולב ב"ד, ולב ישראל, לפיכך נתקעו בו ג' שבטים". וחמור גונב דעת הבריות מגונב ממון או נפשות, שגונב ממון ונפשות הותרו מבני כותים, נפשות דכתיב וגונב נפש מאחיו מבני ישראל למעוטי כותים שאינו חייב, ממון דכתיב ראה ויתר גויים מלמד שהותר ממונן, וגונב דעת הבריות אסור, שלא מצינו לו היתר, ואע"ג דכתיב "לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו" הא בגוי שרי, זה אינו, כי מה שסיים הכ' "עמיתו" לא איירי על לא תגנובו אלא על לא תכחשו ולא תשקרו, שהרי כמה טעמים מפסיקן עכת"ד. אך מ"מ דייק בפי' עבודת המלך [פ"ג מהל' דעות ה"ו] מלשון היראים, דגניבת דעת אינו מהתורה אלא רק במידי דממון, אבל במידי דלאו ממון, וכגון מה דאמרינן בגמ' שם, לא יסרהב אדם לחבירו לאכול אצלו ויודע בו שאינו מקבל, ולא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן, זה אינו אסור אלא מדרבנן.

וכ"כ הסמ"ג [ל"ת קנה], שאיסור גניבת דעת נכלל באיסור "לא תגנובו", ואפי' דעת העכו"ם אסור לגנוב, ולא מיעטה התורה מבעמיתו את הנכרי אלא לגבי איסור לא תכחשו ולא תשקרו. וכיוצא בדבר כתב הסמ"ק [מצוה רמב] "ויש גניבה אחרת שאסרו חכמים כגון גניבת דעת, ואפי' דעתו של עכו"ם אסור לגנוב". ומשמע מלשונו, שאסרו זאת חכמים בשביל לעשות סייג ומשמרת לאיסור גזל.

אולם מאידך נראה לי לדייק מלשון הטור [ח"מ סי' רכח], שגדר איסור זה של גניבת דעת הוא מדין "אונאה", ולפ"ז בגניבת דעת גבי מכר יש אונאת ממון, ובדיבורי כבוד יש אונאת דברים, ואמינא לה ממה שכתב הטור וז"ל, **אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם** כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו

ללוקח, ואף אם הוא גוי לא ימכור לו בשר נבלה בחזקת שהיא שחוטה. ואף לגנוב דעת הבריות בדברים אסור, שמראה לו שעושה בשבילו ואינו עושה, כגון שלא יסרהב בחבירו שיסעוד עמו, והוא יודע בו שאינו סועד, ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות הפתוחים לחנוני, וזה סובר שפתחם בשבילו וכו' ע"כ. וכך כתב מרן בשולחנו הטהור [סי' רכח ס"ו] כלשונו של הטור, ומשמע שכן דעתו, שגניבת דעת דממון אסורה מהתורה מדין אונאה במקח וממכר, וגניבת דעת בדברים אסורה מהתורה מדין אונאה בדברים, וכמו שפתחו הטור ומרן שם את דבריהם, כשם שיש אונאה במקח וממכר, כך יש אונאה בדברים. וכך הוא לשון המבי"ט בקרית ספר [על הלכות דעות שם] "אסור לרמות במקח וממכר, וגניבת דעת נמי נראה דהוי דאורייתא". ומשמע מיני' נמי דהוי מדין אונאה ולא מדין גניבה.

ואע"פ שכתב השו"ע [סי' רכז סכ"ו], שאין אונאה לעכו"ם שנא' איש את אחיו. ומקורו מהגמ' [עכודה יג:] "ואי אתה מחזיר אונאה לכנעני". מ"מ כתב הרש"ש שם וז"ל, מדלא קאמר ואי אתה מוזהר מלהנותו, משמע דזה ודאי אסור דלא עדיף מגניבת דעת דאסור אף לעכו"ם כדאיתא בגמ' [מולין נד.]. ותמהני על לשון הפוסקים בשו"ע סי' רכז סכ"ו שסתמו וכתבו עכו"ם אין לו אונאה עכ"ל. והעתיקו להלכה המנחת פתים על השו"ע שם. אך ציין עליו, שמדברי הסמ"ע [סי' לג סק"ג] משמע דלא כדברי הרש"ש, שכתב שם השו"ע "המודד או שוקל חסר לחבירו או אפי' לעכו"ם עובר בלאו דלא תעשו עוול במדה במשקל ובמשורה". וכתב על זה הסמ"ע וז"ל, אע"ג דלענין אונאה כתב הטור והמחבר בסי' רכו דאינו עובר עלי' בעכו"ם, שאני אונאה דכתיב בי' עמיתך, וגם לית בי' משום גזל כיון דראה מה שקנה, משא"כ מדה דעל הימנותו סמך ליתן לו מדה שלימה עכ"ל. וכן אנכי רואה בדברי הב"ח [סי' רכח ד"ה ואף אם] וז"ל, ואע"ג דהגוי אין לו אונאה כדכתב הטור [סי' רכז סל"ו], ומשמע דאין איסור כלל אפי' מדרבנן, התם הגוי לא ידע דמאנה אותו, ואף אם נודע לו אח"כ מחיל מדלא תבעו, אבל הכא דגורם דמחזיק לו טובה בחנם אסור מדרבנן ע"כ. והב"ח איירי התם אף לענין מידי דממון, וכמו שכתב שם מתחילה, לא ימכור לו בשר נבלה בחזקת שחוטה כשרה, דאף זה הוי גניבת דעת שמחזיק לו טובה בחנם. ומשמע מיני', שאין איסור אונאה אצל עכו"ם, ולכך פירש הב"ח טעם אחר על איסור גניבת דעת, שזאת משום שהוא מחזיק לו טובה בחנם, ואין איסורו מהתורה אלא מדרבנן. אך כבר הבאנו בשו"ת משפטי חיים [מ"מ סי' ז אות ד], שדעת האחרונים להחמיר בהטעית הגוי בחשבון ובאונאתו, וכמו שפסק הש"ך [סי' שמח סק"ג]. וכן הביא הבאר הגולה שם מלשון הרמב"ם [פי"ח מהל' גזילה ה"ד], שהטעית הגוי אסורה. וכ"כ בס' חסידים [סי' שמח]. וכ"כ רבינו זלמן [מ"מ סי' ג סי"ח].

אמנם לגבי איסור אונאת דברים, נראה

דלכו"ע אין איסור זה קיים בין ישראל לגוי, דהא על הק' [ויקרא כה. יז] "ולא תונו איש את עמיתו" – שהעמידה אותו הברייתא [ב"מ נח:] באיסור אונאת דברים, דרשינן התם [עט.] אמר רב חנינא ברי' דרב אידי, מאי דכתיב "ולא תונו איש את עמיתו" – עם שאתך בתורה ובמצות אל תונהו. וכ"כ הנימוק"י [בס לג סוע"ג מדפי הרי"ף] "למדנו שלא הזהיר הכתוב באונאת דברים אלא ליראי השם". והביאו הרמ"א [סי' רכח ס"ק]. הרי שאפי' גבי ישראל מומר אין איסור אונאת דברים, וא"כ ק"ו שאין איסור להונות בדברים את הגוי. ובע"כ לומר, שרק גבי אונאת ממון – שנאמרו בה שני דינים: א. איסור אונאה. ב. החזרת אונאה. בזה אנו מחלקים אצל הגוי בין האיסור עצמו לחיוב החזרה, שלא מיעטה התורה את הגוי באומרה "אל תונו איש את אחיו" אלא רק כלפי דין חזרה ולא כלפי האיסור עצמו.

ממילא נראה, דאי נימא שאיסור גניבת דעת מושרש מאיסור אונאה, וא"כ גניבת דעת במקום הפסד ממון נלמד מאונאת ממון, אבל גניבת דעת בפיתוי דברים נלמד מאונאת דברים, הרי לפ"ז יצא, שלגבי גוי אין איסור גניבת דעת אלא רק במקום של הפסד ממון או כשמרמאו במקח, אבל בפיתוי דברים בעלמא ליכא איסור גניבת דעת אצל גוי. וכן אנכי רואה בב"ח שם [סק"ז], שכתב ע"מ שכתב הטור "ואף לגנוב דעת הבריות בדברים אסור, שמראה לו שעושה בשבילו ואינו עושה, כגון שלא יסרהב בחבירו שיסעוד עמו והוא יודע בו שאינו סועד, ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות הפתוחים לחנוני וזה סובר שפתחם בשבילו" וז"ל, ואי"ז אלא לישראל אבל לגוי לחנופי' לי' אין איסור בדברים ע"כ. וכ"כ בס' יקר הערך [ערכין לה-ד], ובס' עבודת המלך [פ"ג מהל' דעות ה"ו]. ואפשר שזהו הטעם שכתב רבינו זלמן [דיני מוקחה סי"ג] וז"ל, ואפי' לגנוב דעתו בדבר שלא יגיע לו הפסד לנכרי **אסור מדברי סופרים**, כגון למכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה ע"כ. הרי דס"ל שאין איסור מן התורה לגנוב דעתו של הגוי אלא רק במקום שמגיע לו מזה הפסד, אבל במקום שאין לו הפסד אי"ז אסור אלא מדין אונאת דברים שהותר בגוי. ואף שמצינו כתוב בס' חסידים [סי' נח] "ואותן שמחרפין את הנכרים בשעת שאלת שלומם, והנכרי סבור שעשה לו טובה, הרי הם חוטאים, כי אין לך גניבת דעת גדול מזה". ולכאורה משמע מיני' דפליג על סברת הב"ח, אך הנה כתב הכנה"ג [סי' רכח הגה"ט סקי"ג] וז"ל, ואפשר שאינן חולקים הב"ח עם הספר חסידים, דהס' חסידים מיירי בגניבת דעת בזה שמקללהו והוא חושב שנותן לו שלום, אבל הב"ח מיירי דמותר לחנוף לגוי בדברים ע"כ. אולם גבי מכירת בשר נבילה בחזקת שחוטה, משמע מלשון הטור והשו"ע כאמור, שזה אסור מן התורה מדין אונאת ממון, שהרי יש בזה רמאות במקח. אבל אי נימא כפי הצד הראשון, דאיסור גניבת דעת נלמד מאיסור לא תגנובו, לפ"ז נראה, דגם לחנופי' לי' בדברים אסור אצל גוי, כגון שלא יסרהב בו שיסעוד עמו והוא יודע בו שאינו סועד, וכן לא ירבה לו

לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, שהרי אי"ז אסור מדין אונאת דברים אלא מדין לא תגנובו, ודו"ק[1].

◇ ◇

עוד טעם שלישי מצינו בלשון הרמב"ם, שכתב בהל' דעות [פ"ג ה"ו] וז"ל, אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי, ולא יהי' אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו, והענין שבלב הוא הדבר

---

1. **והנה** עמדתי ואתבונן, מה ההבדל בין טעות הגוי דמותרת לגניבת דעת הגוי דאסורה, דגרסינן בגמ' [ב"ק קיג:] אמר שמואל, טעות הגוי מותרת, כי הא דשמואל זבן [קנה] מכותי לקנא דדהבא [מזרק של זהב] במר דפרזלא [בחזקת של נחושת] בד' זוזי, ואבלע לי' חד זוזא [ועוד טעות אחרת שעיכב זוז מדמיו, והטעהו בחשבון שנתן לו ג' במקום ד']. רב כהנא זבן מכותי מאה ועשרים חביתא במאה, ואבלע לי' חד זוזא, א"ל [רב כהנא לגוי, או הגוי לרב כהנא, שני פירושים ברש"י] חזי דעלך קא סמיכנא. רבינא זבן דיקלא הוא וכותי לצלחא [לבקע], א"ל לשמעי', קדם ואייתי מעיקרו [מצד עיקר הדקל קח לצורכי שהוא עב], דכותי מנינא ידע [מנין הפסקים הוא מונה אבל לא נותן עיניו כמה דקים יש וכמה גסים יש, רש"י]. וכתב הטור [ריש סי' שמח] "אבל טעותו כגון להטעותו בחשבון או להפקיע הלואתו מותר, ובלבד שלא יוודע לו דליכא חילול ה'". אולם מאידך כתב המרדכי שם וז"ל, פירש ראבי', דווקא כשהכנעני טועה בעצמו, אבל לא שמטעהו, דהא אמר שמואל בפרק גיד הנשה [חולין צד.], אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של כנעני, ולא יהא דעתו חמור מממונו ע"כ. וכ"כ הרמב"ם [פי"א מהל' גזילה ה"ד] "טעות הגוי כאבידתו ומותרת, והוא שטעה מעצמו אבל להטעותו אסור". וביאר המ"מ שם, שהרמב"ם למד זאת מתוך שאמר רב כהנא לגוי "חזי דעלך קא סמיכנא" ופסק כרב כהנא. והרמ"א [שם ס"א] כתב וז"ל, טעות עכו"ם כגון להטעותו בחשבון או להפקיע הלואתו מותר, ובלבד שלא יוודע לו דליכא חלול ה', וי"א דאסור להטעותו אלא אם טעה מעצמו שרי ע"כ. ולכאורה איכא למידק, בשלמא למאן דאסר להטעות את הגוי, ניחא לן מה דאסרינן גניבת דעת בגוי, אבל למאן דהתיר להטעות את הגוי, קשה לי מה הוא יענה על מה דאמרינן בפשטות בגמ' בחולין דגניבת דעת אסורה אף אצל גוי, והרי בכל הטעית הגוי איכא גניבת דעת.

אמנם אף למאן דאסר להטעות את הגוי, הביא השער משפט שם [סק"ב] שני טעמים בדבר, מחד מבואר במרדכי שם, שטעם האיסור הוא משום גניבת דעת. וכ"כ הסמ"ע שם [סק"ו]. ומאידך כתב הישי"ש [פי"ו מב"ק סי' כ] לחלק בזה, שאם הוא מטעה את הגוי בחשבון חובו המגיע לו, בזה יש לאסור משום חלול ה', אבל אם הוא מטעה את הגוי במקח, וכגון שקונה ממנו כלים, ומוסיף לו הגוי יותר כלים, בזה יש לאסור משום דהוי גזל ממש. וכיוצא בזה מצאתי בשו"ת חוט המשולש [סי' טו], שכל טעות הגוי הוי גניבת ממונו, דמה לי גונב בידים או מטעהו בחשבון, דזה נמי גניבת ממון הוא. וכתב השעה"מ שם, דיש נפק"מ בין הטעמים, דלטעם של גניבת דעת או של חילול ה', אם עבר ועשה כן א"צ להחזיר, אבל לטעם דהוי גזל גמור, אם עבר ועשה כן צריך להחזיר. וא"כ לפי הישי"ש שדייק מלשון הרמב"ם שם, שאם הטעה את הגוי בחשבון חוב אין לאסור אלא משום חלול ה', קשה לי מדוע לא אסרינן זאת משום גניבת דעת.

ולאור האמור נראה לומר, דיישוב שאלתנו תלוי ועומד בשני הטעמים הנזכרים, אי נימא שאיסור גניבת דעת נלמד מדין "לא תגנובו" - לפ"ז פשוט וברור שיש איסור להטעות את הגוי מדין גניבת דעת, שהרי הוא גונב את דעתו במה שדורש ממנו חוב כסף שלא כדין וכדו', אבל אי נימא שאיסור גניבת דעת נלמד מדין "איסור אונאה" - לפ"ז נראה לומר, דליכא איסורא

שבפה, ואסור לגנוב דעת הבריות אפי׳ דעת הנכרי. כיצד, לא ימכור לגוי בשר נבילה בכלל שחוטה, ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה, ולא יסרב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, וירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל וכו׳. ואפי׳ מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסורה, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות ע״כ. ומתוך שחיבר הרמב״ם בין שתי הלכות אלו של דברי פיתוי אחד בפה ואחד בלב ודין גניבת דעת, משמע ששניהם נאסרו מטעם אחד, ובטעם שאסור לדבר אחד בפה ואחד בלב, ילפינן בגמ׳ [נ״מ מט.] מדכתיב ״הין צדק״ לומר לך שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק. וכתב רבינו החיד״א [נלכ״י חו״מ סי׳ קנו סק״ג], שזה המקור לדברי הרמב״ם הנזכר. וע״ע במהר״ץ חיות על ב״מ שם. ובס׳ עבודת המלך שם כתב, שמלשון הרמב״ם משמע שאין איסור לגנוב דעת אלא מדרבנן, וזאת מתוך שהוא לא הביא פרט זה של גניבת דעת בספר המצות.

והנה מתוך שכלל הרמב״ם את כל סוגי גניבת דעת תחת המצוה ״הין צדק״ – שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק, ומזה ילפינן לאסור הן גניבת דעת של רמאות במקח והן גניבת דעת של פיתוי דברים בחנופה, שמעינן מזה לכאורה, ששתי גניבות דעת אלו אסורות גם בין ישראל לגוי, דהא שניהם נלמדים ממקרא אחד, ומאי פסקת לחלק בין גניבת דעת ממוני לגניבת דעת דיבורי, וזאת דלא כמו שכתבו בס׳ עבודת המלך שם, ובס׳ יקר הערך הנזכר, שהרמב״ם חילק בדבריו בין גוי לישראל, שאצל גוי כתב ״לא ימכור לגוי בשר נבילה בכלל שחוטה״, ואצל ישראל כתב ״ולא יסרב בחבירו שיאכל אצלו וכו׳״. ומשמע שרק אצל ישראל נאסרנו בגניבת דעת של חנופה אפי׳ במקום דלית לי׳ פסידא דממונא. ולאמור נראה, דמ״ש הרמב״ם ״חבירו״ כוונתו על חבירו הישראל והגוי גם יחד, ולא דיבר הרמב״ם אלא בהווה שבדרך כלל הוא לא מסרב באחר שיאכל אצלו אא״כ הוא [אוצר החכמה] חבירו או שכירו וכדו׳, ולעולם ה״ז אסור

באונאת ממון אלא רק כשמרמהו בטיב המקח או בשוויו, אבל כשמרמהו בחשבון כסף בעלמא אין בזה איסור אונאה אלא רק איסור גזילה, וס״ל לאותם פוסקים דלא אתרבי איסור גזל בגוי אלא רק בגזילה ממש, אבל בהפקעת הלואתו או בלקיחת ממון ממנו ברשותו שלא כדינו ה״ז שרי.

ובזה השבתי לחכם אחד ששאלני, האם יש איסור גניבת דעת בפריטת כסף מזוייף אצל גוי, ולאור האמור נראה, דזה תלוי בחקירה הנזכרת, דאי נימא שאיסור גניבת דעת הוא מדין לא תגנובו, לפ״ז פשוט ברור שיש איסור גניבת דעת במי שנותן כסף מזוייף בחזקת שהוא ראוי לצאת בהוצאה, אבל אי נימא שאיסור גניבת דעת הוא מדין איסור אונאת ממון, לפ״ז יש לחלק ולומר, דאם היהודי מוכר לו דולרים תמורת שקלים, הרי שיש לו איסור אונאת ממון בטיב המקח, אבל אם היהודי פורע לו את חובו בכסף מזוייף, אי״ז קשור לגניבת דעת אלא להטעית הגוי בחשבון, ונחלקו בזה הפוסקים כנזכר, אם אסור להטעות את הגוי בחשבון חובו או לאו.

גם אצל חבירו הגוי, ומוכרחים אנו לומר כן, כיון ששני דינים אלו נלמדים ממקור אחד כאמור[2].

ובזה ניחא לי שיטת הרא"ש בחולין שם שכתב, שלא חיישינן לגניבת דעת במתנה. וכ"כ הרשב"א בחידושיו לחולין שם. וכן דעת הש"ך [יו"ד סי' קיז סק"ג]. וכ"כ הלח"מ [פ"ו מהל' מאכלות אסורות סי"ד]

◇ ◇

---

2. **אולם** גבי איסור "מחוסרי אמנה" כתב המשפט שלום [סי' רד ס"ז], דמישראל לעכו"ם אין בו משום מחוסרי אמנה, וראיתו מוכרחת מהגמ' [בכורות יג:] דאיתא התם, דברים יש בהם משום מחוסרי אמנה, וה"מ ישראל מישראל דקיימו בדברייהו, אבל ישראל מעכו"ם דאינהו לא קיימי בדברייהו לא. ולכאורה נמצא בזה סתירה, שהרי אף מחוסרי אמנה ילפינן לה מהאי קרא, וכמו שכתב בעל המאור [ב"מ כט: מדפי הרי"ף], שיש ביטול עשה של הין צדק בכל מחוסרי אמנה. וכן דעת בעל העיטור [שלישות ממון מד:], והובא בהגהות מרדכי [ב"מ סי' תנא]. והביאו הב"י [סי' קפג מחודש ד]. וכן מפורש בשט"מ [כתובות פו סע"א]. וא"כ מדוע לגבי גניבת דעת ילפינן ממקרא זה גופא לאסור אף בגוי, ואילו במחוסרי אמנה לא ילפינן ממקרא זה לאסור אלא בישראל.

אך מאידך מצינו בראשונים איפכא, שכתב הרי"ף בפ' הזהב [מט.], והרמב"ן במלחמות ה' שם, והרא"ש שם [סי' יב], שמחוסרי אמנה אינו נלמד מהקז' "הין צדק". וכ"כ בחידושי הר"ן על ב"מ שם. וכ"כ המרדכי שם [סי' שיב] בשם מהר"ם ז"ל, שדין מחוסרי אמנה נלמד מדברי קבלה שנא' [צפני' ג. יג] "שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב". וכן הביא הב"י [יו"ד סי' רסד] מתשובת מהר"ם מרוטנבורג [סי' תתקמט], שמי שאומר ליתן לחבירו מתנה מועטת הרי הוא עובר בשארית ישראל לא יעשו עולה. וא"כ אפשר דס"ל להרמב"ם כשיטת רוב ראשונים אלו, שמחוסרי אמנה אינו נלמד מהין צדק אלא משארית ישראל לא יעשו עוולה, ולכן זה הותר בגוי, וכמו שנא' "שארית ישראל - לא יעשו עוולה". אלא שיש להקשות ע"ז ממה שכתב הרמב"ם [סוף שביעית] על מה ששנינו התם "כל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו" וז"ל, ואמרו על הכתוב "איפת צדק והין צדק" הן שלך יהי' צדק, ר"ל כשתדבר דבר השלימהו לטוב ע"כ. ומשמע לכאורה מזה, דס"ל להרמב"ם כשיטת הראשונים הראשונה, דילפינן לאיסור מחוסרי אמנה מהין צדק.

איברא דמלשון הרמב"ם בפה"מ ליכא ראי' כלל מתרי טעמי, ראשית כבר כתב התוי"ט על המשנה ההיא בשביעית, דאסמכתא בעלמא היא, ואי לא תימא הכי, א"כ עובר בעשה ה"ל למתני. וכן דייק הנצי"ב בעמק שאלה [פ' קדושים שאילתא קא] מלשון הרמב"ם [פ"ה מהל' דעות הי"ג] "משאו ומתנו של ת"ח באמת ובאמונה, אומר על לאו לאו על הן הן", ומתוך שלא כתב הרמב"ם דין זה בכל אדם אלא רק בת"ח, משמע שזהו רק מדרבנן, וקרא דהין צדק אינו אלא אסמכתא. וכ"כ הכסף הקדשים [סי' רד ס"ז]. ושנית הנה כתב הגר"ז [ריש הל' מכירה] וז"ל, אם לא נתן מעות, הרי החוזר בו ממחוסרי אמנה, ואין רוח חכמים נוחה הימנו, כי ראוי לאדם לעמוד בדיבורו כמ"ש שארית ישראל לא יעשו עוולה ולא ידברו כזב. ומ"מ בשעה שאומר ליתן לו צריך להיות בדעת גמורה, ולא יהא בדעתו לשנות, כי לדבר אחד בפה ואחד בלב אסור מן התורה שנא' איפת צדק והין צדק יהי' ע"כ. ושמעינן מדבריו, דיש שני סוגי מחוסרי אמנה, יש מי שמבטיח לחבירו דבר, וחושב בליבו בעת הבטחתו לקיים את דיבורו, אלא שלבסוף הוא לא מקיים את דברו, ובזה אין לאסור מהתורה אלא מדברי קבלה, אבל אם בעת ההבטחה הוא דיבר אחד בפה ואחד בלב בזה איכא איסורא מדאורייתא מהק' הין צדק. ולזה נראה, דמה שאמרינן בגמ' בבכורות כנזכר, שאין איסור מחוסרי אמנה בגוי, ה"מ כשההבטחה נאמרה בשלימות לא

בדעת הרמב"ם, דבמתנה ליכא משום גניבת דעת. וכ"כ בתרומת הכרי [סי' רכח ד"ה הקיטה הקנייעים]. אולם הים של שלמה [פ' גיד הנשה הי"ט] כתב על זה, דלא נראה לו להקל במתנה, שהרי הרי"ף והסמ"ג כתבו בסתמא דאסור לגנוב דעת הגוי כמו בישראל. ולכאורה צריך לדעת, במה נחלקו הרא"ש והרשב"א שחילקו בין מכר למתנה, עם הרי"ף והסמ"ג שלא חילקו בין מכר למתנה.

ונראה, שהם חולקים בשורש איסור גניבת דעת, הרי"ף והסמ"ג ס"ל [אהיה 1234567] בטעם איסור גניבת דעת שהוא מדין "לא תגנובו", ולפ"ז אין הבדל בין מכר למתנה, דבין הכי ובין הכי איכא איסור "גניבה" בגניבת דעתו של הלוקח או המקבל, אבל הרא"ש והרשב"א ס"ל בטעם איסור גניבת דעת שהוא מדין "אונאה", ולכך הם חילקו בין מכר למתנה, כי רק במקח וממכר אתחדש דין אונאה, וכמו שכתב הרמב"ם [פי"ג מכירה ה"ג] "החליף כלים בכלים אין בו אונאה". וכתב הב"י [סי' רכז סקכ"ח] בשם תלמידי הרשב"א, שטעמו של הרמב"ם משום שאין אונאה אלא במכר, וחליפין לא דמו למכר. וגם לא שייך אונאת דברים אלא רק במקום שהוא מפציר בו בדברים להראות לו טובה וחשיבות יתרה, אבל בנתינת בשר בתורת שחוטה ולא בתורת נבלה, אין בזה החזקת טובה גדולה, כי ממה נפשך יש לו החזקת טובה על המתנה. וזה דלא כמו שכתב הב"ח כנזכר, שגם בכה"ג איכא החזקת טובה יותר גדולה בבשר של שחוטה יותר מבשר נבלה.

◇ ◇

ממילא לאור שני הטעמים הנזכרים הי' נראה להכריע בנידון דידן, דבשלמא לפי טעם הראשונים שגניבת דעת אסורה מדין "לא תגנובו", הרי לפ"ז פשוט וברור שגם במקום שקפידת הנכרי נובעת משטויות של דופי, וכמו שהם נוהגים לאסור על עצמם שתיית יין ע"פ דעת מנהיגיהם, ובל ידעום משפטיהם, שאינו אלא הבל שאין בו ממש, אך מ"מ הואיל וזה חק דתם, וכך הוא קפידתם, כל הגונב את דעתם עובר על איסור לא תגנוב. וכך צריך להיות גם לפי טעמו של הרמב"ם הנזכר, שאיסור גניבת דעת נלמד ממ"ע "הין צדק" שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק, הכי נמי אין לחלק בטעם קפידת הנכרי אם מפני טעם נכון או מפני טעם שטותי, דבין הכי ובין הכי הקפידה התורה על הדיבור של הישראל שיהא בצדק וביושר ולא בכזב ושקר.

אך לפי דקדוקנו מלשון הטור והשו"ע, שסיבת האיסור של גניבת דעת במכר הוא מדין איסור "אונאה" במקח וממכר, הנה לפ"ז הי' נראה, דבמקום שהקפידה

אחד בפה ואחד בלב, אלא שלבסוף הוא חזר בו מרצונו לקיים את הבטחתו, אבל אם בעת ההבטחה דיבר הנותן אחד בפה ואחד בלב ע"ז כתב הרמב"ם בפיהמ"ש כנזכר, שיש בזה איסור דאורייתא של הין צדק, וזה שייך אף בגוי, ודוק.

היא שטותית ואין בה ממש, אין בזה רמאות של אונאה, כיון שהחפץ אינו משתנה בטיבו ובערכו ע"י רמאותו, אבל בשר נבלה ובשר שחוטה הם שונים בטיבם ובמחירם. אך לא מפני שאנו מדמים נעשה מעשה, כי יתכן שמרן מסכים להלכה עם הראשונים הנזכרים, שיש גם איסור "גניבה" בגניבת דעת, אלא שס"ל לאסור את הגניבת דעת גם מצד איסור נוסף של "אונאה". וממילא לפ"ז יצא, שגם היכא דליכא אונאה מ"מ איכא איסור גניבה. ומה גם שיש צד לומר, שגם על רמאות במחשבת שווא איכא איסור אונאה במקח וממכר.

ב. בדין מקח טעות אצל גוי

אולם כל קבל דנא, יש לנו לדון בנ"ד בעוד צד הלכתי, מצד ביטול מקח ע"י שנעשה בטעות, שהרי הגוי לא סבר וקביל לקנות אלא עוגיות שאין בהם יין, אבל עוגיות שיש בהם יין הוא לא חפץ לקנותם, וממילא המכר שנמכר לו בטעותו הוא בטל מצדו, וא"כ אסור לו ליהודי להשתמש במעותיו, כיון שהוא צריך להשיבם לגוי אחרי שהתבטל מקחו.

אך יש להשיב על זה משני דינים, ראשית מצינו מחלוקת ראשונים בגדר ה"מעות" שביד המוכר לאחר שהתבטל מקחו, אם הם גזל בידו או מלוה בידו, ולפסק ההלכה מצינו סתירה בדברי הרמ"א, מחד הוא כתב בח"מ [סו"ס נב], שהמעות הם הלואה אצלו, ומאידך הוא כתב באבה"ע [סי' כח סכ"ג], שיש להסתפק אם המעות הם גזל או הלואה. ובנו של המחנ"א ר' יהודה נבון בהגהתו לספר אביו [הל' גזילה סי' כג] יצא לחלק בזה, שאם המוכר הכיר במומו, הרי שהמעות הם גזל בידו, ואם המוכר לא הכיר במומו, בזה המעות הם מלוה בידו. ממילא לפ"ז יוצא לנו נפק"מ בנ"ד, שאם המעות הם גזל בידו, הרי שאסור לגזול נכרי, ואם המעות הם מלוה בידו, הרי שהפקעת הלואתו שרי. אלא שגם אם נימא כפי הצד שהמעות הם מלוה בידו, יש לדון בחוב שבא דרך מקח וממכר אם הוא אסור או מותר, מחד כתב הש"ך [סי' שמח סק"ג] בשם המהרש"ל [נ"ק פ"י סי' כ], דכל חוב שהוא דרך מקח אסור. אך מאידך בלשון המהרש"ל שם כתוב, דרק לקחת את שלו בעל כורחו אסור, אבל חוב שבא ממקח וממכר מותר להפקיעו, וכ"מ בחזו"א [נ"ק סי' י' סקי"ד] ע"ש.

ושנית יש לדון בענינו, שגם אם נימא דהוי מקח טעות, והמעות הם גזל בידו או מלוה שאסור להפקיעה, מ"מ יהי' מותר למוכר להחזיק את המעות בידו בגלל שהגוי חייב לו על "הנאתו" מאותם עוגיות, שהרי בפשטות יש לו חיוב תשלומים מדין "נהנה", אלא שיש לשדות בזה נרגא, דהנה שנינו במשנה [נכורות מ:] "השוחט את הבכור, ונודע שלא הראהו, מה שאכלו אכלו ויחזיר להם דמים" וברש"י שם, מה שאכלו הלוקחים אכלו, ויחזיר להם הדמים משום קנס דאיסור ספי להו. וכ"כ הנימוק"י [נ"ב מו. מדפי הרי"ף], שהטעם שצריך להחזיר דמים הוא משום קנס שמכרו במזיד, אבל אם היו שוגגין,

משלמין דמי בשר טריפה בזול. וכ״כ הש״ך [יו״ד סי׳ קיט סקכ״ה].

אולם מאידך המחנ״א [הל׳ מזק ממון סי׳ ט] תמה על זה, וכתב טעמא אחרינא, דכל מאכל שאסור באכילה מן התורה נפשו של האדם קצה בו, ואין לו הנאה באכילתו, ולכך אפי׳ אם מכרו לו בשוגג אין לו דמים, כיון שהלוקח לא נהנה מאכילתו. והמחנ״א תלה את שני הצדדים במחלוקת הרמב״ם והראב״ד [פ״ו מהל׳ גזלה הי״ט], במי שאוכל דבר האסור בין בזדון בין בשגגה, האם הוא צריך לברך או לאו. דעת הרמב״ם שאינו מברך, כיון שאין לו הנאה, ואין אכילתו נחשבת אכילה כלל. ודעת הראב״ד שמברך על זה הואיל ואית לי׳ הנאה. וכמו כן הסמ״ע [סי׳ תלד סק״ד] והט״ז [או״ח סי׳ קלו סק״ח] כתבו האי טעמא, דהאוכל איסור אפי׳ בשוגג לא חשיבא לי׳ הנאה כלל.

והנה כתב הרמב״ם [פט״ז מהל׳ מכירה הי״ד], שהמוכר דבר שאסור לאכול מדברי סופרים, אם אכלן אין המוכר מחזיר לו כלום. והביאו השו״ע [סי׳ תלד ס״ג]. ובטעמו כתב הנתיבות שם [סק״ג] שבאיסור מדרבנן בשגגה אינו צריך שום כפרה, וכאילו לא עבר דמי, ולכך צריך לשלם כל דמי הנאתו. וכ״כ האור שמח [פ״ו מגירושין הי״ז ד״ה והנה], והשערי יושר [ס״ו פ״י ד״ה וכן]. וכ״כ בשו״ת תורת חסד [מאו״מ סי׳ לו או׳ ה], שאיסורי תורה הוי איסור חפצא, ולכך העובר עליהם בשגגה צריך כפרה, אבל איסורי רבנן הוי איסור גברא, ולכך מי שהוא שוגג ולא נתכוין לאיסור אין צריך כפרה. וע״ע במשפט שלום שם, ובדברי חיים [הל׳ מזק״מ סי׳ ו], ובשדי חמד [מערכת אלף כללים או׳ קמ], ובעין יצחק [מה״ע סי׳ מז או׳ כד], ובאתוון דאורייתא [כלל י], ובאור גדול [מסורות המדפסות סי׳ יב], ובמלואי משפט על הנתיבות שם, שהאריכו בזה[3]. ממילא לפ״ז יש לנו לדון,

---

3. **והנה** האחרונים הנזכרים תמהו על דברי הנתיבות מהמשנה [תרומות פי״א מ״ב] ״דבש תמרים ויין תפוחים ושאר מי פירות של תרומה, ר״א מחייב קרן וחומש״, והא תרומת שאר פירות אינו אלא מדרבנן, וא״כ למה חייבוהו בחומש על שגגת תרומה מדרבנן, הלא תשלום חומש הוא מטעם כפרה. ועוד הוסיפו לתמוה מדין סיכה שחייב עלי׳ חומש, והלא לרוב הפוסקים איסור סיכה הוא רק מדרבנן. ולענ״ד נראה, דשאני התם דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון, ולכך הואיל ובתרומה מהתורה איכא קרן וחומש, משום הכי החמירו רבנן בתקנתייהו כדין של תורה, דאל״ה אתו לזלזל בתרומה מדרבנן.

ועוד הקשו שם ממה שפרכינן בגמ׳ [חולין ה:] על רבי יוחנן ורבי אסי שאכלו משחיטת כותי ״היכי מסתייעא מילתא למיכל איסורא, השתא בהמתן של צדיקים אין הקב״ה מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמם לא כל שכן״ וברש״י שם, היאך יגרום שום שטן לפני צדיקים ע״י שוגג שום דבר עוון. ותימה הרי שחיטת כותי הוא רק איסור מדרבנן, ואעפ״כ ס״ל לגמ׳ שצדיק שנכשל בשגגת איסור מדרבנן הוי לי׳ תקלה, והלא לפי הנתיבות הנזכר יוצא, שמי שעובר על דרבנן בשגגה דמי כמי שלא עבר כלל וא״צ שום כפרה. ולענ״ד אף קושיא זו לא קשיא מידי, דהא גם הנתיבות דס״ל שהעובר על איסור מדרבנן בשגגה ל״צ כפרה, מ״מ אף הוא מודה דזה חשיב ״תקלה״, וגנאי הוא לצדיק להכשל באיסור דרבנן אף בשגגה, ולכך שפיר שאלה ע״ז הגמ׳ ממה דמצינו שאין הקב״ה מביא תקלה ע״י בהמתן של צדיקים. דהא כמו שמצינו גבי בהמה דליכא

גבה שום עבירה לפי שלא נצטוותה במצוות התורה, ואפ"ה הקב"ה אינו מביא תקלה על ידה גם כשהיא לא זקוקה לכפרה, א"כ ק"ו הוא שאין הקב"ה מביא "תקלה" על ידי הצדיקים בעצמן גם באיסור דרבנן בשגגה שא"צ שום כפרה.

עוד תמהו על הנתיבות ממ"ש הרמ"א ביו"ד [סו"ס קכג] וז"ל, מי ששתה יין נסך בשוגג יתענה ה' ימים ויתכפר לו ע"כ. ומקורו מתשובת הראב"ן [סי' כו]. והלא סתם יינם הוא רק מדרבנן, ואפ"ה מצריך הרמ"א כפרה אף על העובר בשגגה. וכן הוכיח מזה הגר"ש קלוגר בס' מי נדה [קונט' אחרון סו"ס קפה], שאף באיסור דרבנן בשגגה צריך כפרה, והביאו מורינו ורבינו שליט"א בספרו הליכות עולם [ח"ז ע' קמא], ודייק מזה דס"ל להרמ"א שאף איסורי רבנן חשיבי איסורי חפצא, ושכ"כ בס' קובץ הערות [סי' ח אר' טז], שגם איסורי דרבנן אסורים מצד עצמם, ואינם רק איסור גברא. וכ"כ בשו"ת ערוגת הבושם [חאו"ח סי' עא]. אולם בשו"ת חזון נחום [קונט' דברתי בחזון פרפר יב] כתב לדחות ראי' זו, דשאני יי"נ דהוי אביזרייהו דע"ז דחמירא טפי. וכעי"ז כתב בעין יצחק שם, דשאני יי"נ דאסור בהנאה, ולכך חמור איסורו.

ולענ"ד נראה לומר בביאור שיטת הנתיבות, דרק בדין העוה"ז לא בעינן כפרה על איסור דרבנן בשגגה, אבל בדין העוה"ב בעינן לכפרה אף על איסור דרבנן בשגגה, כי בעוה"ב מדקדקים עם הנשמה כחוט השערה אפי' על ביטול חומרא בעלמא, שהרי אף על העבירות שעשה האדם בקטנותו הוא עתיד ליתן עליהם דין וחשבון באחריתו, וכמו שכותב מהרח"ו בשער הגלגולים [הקדמה לז דף נב ע"א], ובהיותי קטן קללתי פעם אחת את אמי ע"ה, וציוה אותי מורי ז"ל להתענות שלשה ימים רצופים לילה ויום וכו'. וביותר מזה כתב מהר"ח פלאג'י בספרו רוח חיים [יו"ד סי' רמ"א סק"ג] בשם אגדת אליהו למהר"א הכהן ז"ל, שהביא שמועה מחד צורבא מרבנן, שראה כתוב כשהתינוק יונק משדי אמו ומכה על דדה בידו, אפי' ע"ז עונשין לעתיד לבא, דמכין ידו בשלג כמה פעמים, ובזה פירש מהר"א ז"ל את הטעם למה שמבואר בירושלמי [פ"א דקידושין ה"ז, ופ"א דפאה ה"א], שפעם אחת נקרע הסנדל של אמו של ר' טרפון, והניח רבי טרפון את שתי ידיו תחת פרסותי' של אמו, והלכה עליהם עד שהגיעה למטתה, וזאת בשביל לתקן עוון זה ע"כ. וע"ע בס' דברי חיים עה"ת [פ' כי תבוא דף סג], שר' אלימלך עשה תיקון על מה שהיכה את אמו בהיותו יונק. אולם הגרי"ח ז"ל בשו"ת רב פעלים [ח"א סוד ישרים סי' ג], הביא את המעשה עם המהרח"ו הנזכר, ואת חידוש הרב אגדת אליהו, וכתב על זה וז"ל, ובאמת דבר זה שאמר אותו על הכאת היונק על דדי אמו הוא יותר חדוש מענין רבינו מהרח"ו ז"ל, יען כי ענין רבינו מהרח"ו ז"ל הוא מה שעשה אחר זמן היניקה, שאז הוא עסוק בתיקון הכלים של המוחין דגדלות, דכתב רבינו ז"ל דעכ"ז יבא לו הארה מהם, אך מה שאמר ההוא צורבא מרבנן על זמן היניקה שמכה בדד אמו, הנה אותו הזמן אין לו אפי' הארה הנזכרת, דאינו מתקן בכלים הנזכרים עדיין, וכמ"ש רבינו זלה"ה שזה התיקון יתחיל אחר זמן שני היניקה, ואיך יענש על אותו זמן. מיהו נראה, דזה הוא בכלל וסביביו נשערה מאד, דארז"ל [ב"ק נ.] שהקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה עכת"ד. ולכך שפיר כתב הרמ"א, שמי ששתה יי"נ בשוגג יתענה ה' ימים ויתכפר, כי זאת בשביל לכפר על חטאו לעוה"ב. וזהו שכתב מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל [ח"ב סי' לח או' לט], שפעם אחת שתה מהרח"ו יין עם מומר לדת ישמעאל, ועשה תשובה, אך עדיין לא השלים תשובתו, והאריז"ל ראה במצחו ששתה יין נסך והצריכו לעשות תשובה על זה בע"ג תעניות. והביאו בהליכות עולם שם. הרי שדין שמים חמור מאד בהרבה מהדין שדנים אותנו בארעא, כי כאן מי שחטא יעשה תשובה ויתכפר לו, אבל בעוה"ב מעניש אותו על עומק פגמו בשורש נשמתו. אך מ"מ הואיל ולא דנים את האדם בעוה"ז על איסור דרבנן בשגגה, לכך חשיבא אכילתו להנאה השווה ממוו.

אם שייך "נהנה" אצל גוי במקום שחק דתו אוסר לו לאוכלו, ולהבדיל אלף אלפי הבדלות בין הטהור לטמא יש לנו להסתפק, האם כלפי העם הדומה לחמור חמור איסורם בשגגה עד כדי שאין להם הנאה לפי שהם זקוקים לכפרה ע"פ חק דתם, או שהעובר אצלהם בשגגה א"צ שום כפרה, וממילא יש לו הנאה, והרי הוא צריך לשלם דמי הנאה למוכר.

ותצא דינא, יש לאסור על המוכר לעשות כן מספק איסור של גניבת דעת שהוא איסור מן התורה לפי דעת הריטב"א, הירא"ם, והסמ"ג, וספק דאורייתא לחומרא. ושנית יש בזה בעי' גם מצד מקח טעות, שצריך המוכר להחזיר את מעותיו ללוקח, אם נימא שאין היתר של הפקעת הלואתו במעות הבאים לו ממקח טעות, וגם אם הלוקח כבר אכל את האוכל שקנה בטעות, אפשר שאין לו הנאה באכילתו, ועל המוכר להחזיר לו את דמיו, אולם לאחר שכבר נעשה המעשה שלא ע"פ דעת חכמים, אין לחייבו להחזיר לגוי את דמיו, כי המוציא מחבירו עליו הראי'.

זאת ועוד י"ל, שאף דין שמים מחולק לשנים, וכמו שכתב רבינו הרב פעלים שם בשם רבינו האריז"ל בשער הגלגולים [דף כא] וז"ל, הנה הצדיק אחר פטירתו הוא מוכן לעלות במדריגה במעלות גדולות בעה"ב, אבל לא בפעם אחת, האמנם תכף אחר פטירתו יענישוהו למרק העונות היותר חמורים אשר לו, ואז יכניסוהו במחיצה אחת במעלה, ובהגיע תור עליתו למחיצה יותר עליונה, יחזירוהו להענישו למרק החטאים היותר קלים מן הראשונים, ואז יעלה במדריגה שנית יותר עליונה, ואח"כ יחזרו להענישו עוד על דקדוקי מצות שהם כחוט השערה בסוד וסביביו נשערה מאד, ואז יעלוהו במחיצתו הראוי' לו עכת"ד. ועפ"ז ביאר הגרי"ח ז"ל שם את הלשון שאמרו חז"ל "לצאת ידי שמים" וז"ל, נ"ל בס"ד הענין הוא, שבדין הראשון בעת פטירתו בזמן הסתלקותו מן הארץ לג"ע, האדם נידון על כל הדברים אשר יתחייב עליהם בב"ד של מטה, אבל שאר דברים קלים שאינו מתחייב בהם בב"ד של מטה, אינו נידון בהם כדי שיכנס לג"ע התחתון, אלא הוא נכנס לשם אע"פ שהוא לא נענש עדיין על דברים אלו, אמנם בעלייתו לשמים שהוא עולה במתיבתא דרקיעא מן מדרגה למדרגה הוא נידון על דברים קלים שאין חייב בהם כפי הדין בב"ד של מטה, וכל מה שעולה מעלה יותר ברקיע הוא נדון על דברים דקים יותר, ולהיות כי דברים אלו שאין חייב בהם בב"ד של מטה הוא נידון עליהם בעליות של השמים, שהוא זמן שעולה נשמתו במתיבתא דרקיעא ממדרגה למדרגה, לכן אומרים על דברים אלו לשון זה של לצאת ידי שמים, להורות שזאת בשביל לצאת ידי חובתו בדין שדנים אותו בזמן היותו בשמים עכת"ד. ולזה נראה, שהחידוש של הנתיבות הנזכר אינו תקף אלא רק בדין שדנים בב"ד של מטה, וגם בדין שדנים את הנשמה בעת עליתה מהארץ לג"ע התחתון, אבל בדין של לצאת ידי שמים שהוא בעת עלית הנשמה מדרגה לדרגה עד רום המעלות, בזה גם הנתיבות מודה שדנים את האדם אף על איסור דרבנן בשגגה, וע"ז מקבלים את העונש על החטאים של ימי הקטנות, ואפי' על זמן היניקה, וכמו שכתב הרב פעלים שם, ולכך הצריך הרמ"א להתענות ה' ימים למי ששתה יי"נ בשגגה.

סימן יג

גניבת דעת

שאלה

אלו ענינים נכללים באיסור גניבת דעת במסחר או בהנהגות שבין אדם לחבירו?

תשובה

א. אסור מהתורה לגנוב את דעתם של הבריות. אפילו את דעתו של גוי אסור לגנוב. האיסור קיים בין במקח וממכר ובין בשאר הענינים שבין אדם לחבירו.

הגדר של גניבת דעת הוא: הטעיית הקונה בטיב הסחורה, למרות שהמחיר ששילם הקונה הינו המחיר המקובל עבור חפץ זה. כמו כן, עשיית פעולה או אמירת דבר מסויים, שמחמתן חברו מחזיק לו טובה בחינם - כלולות באיסור גניבת דעת.[1]

ב. לאור האמור לעיל, חייב המוכר לספר לקונה על מומים שישנם בחפץ הנמכר, במידה והם יכולים להשפיע על החלטת הקונה אם לקנות את החפץ או לא. כמו כן, אסור למוכר לומר לקונה שהסחורה הינה ממקום או מיצרן פלוני, אם הדבר אינו נכון, למרות שהמחיר במקרים אלו הוא שווה.[2]

מקורות

1. מבואר במסכת חולין (צד.) שאסור לגנוב את דעתו של הבריות ואפילו של גוי, וכן נפסק ברמב"ם (בפ' יח מהל' מכירה הל"א) ובשו"ע חו"מ (סי' רכח סעיף ו), וע"ש בשו"ע ובסמ"ע (ס"ק ט-י) פרטים נוספים בדין זה, ולפי המבואר שם נכתב הגדר של גניבת דעת.
2. הוסיף שם הסמ"ע (בס"ק ז) שגם כאשר יש במקח מום שאינו מפחית את מחיר החפץ, חייב המוכר להודיע זאת תחילה לקונה כדי שלא לגנוב את דעתו. יש להוסיף

ג. אסור למוכר לספר לקונה עובדות בלתי נכונות, כגון: שבמחיר שהקונה רוצה לקנות - היו כבר הרבה אנשים שרצו לקנות והוא לא הסכים, או שהוא מרויח ממכירה זו סכום פעוט בלבד ולכן איננו יכול להוזיל מהמחיר שהוא מבקש וכדו'.

במקרים אלו, אם הקונה השתכנע לקנות כתוצאה מסיפור העובדות הבלתי נכונות שסיפר לו המוכר, המוכר עובר על איסור תורה של גניבת דעת, שנאמר "לא תגנובו". אמנם למרות שהמוכר עבר על איסור גניבת דעת - המקח קיים והקונה אינו יכול לבטלו.[3]

ד. אסור להזמין את חברו לסעודה או לכל אירוע אחר על חשבון המזמין, כאשר המזמין יודע מראש שחברו לא יסעד אצלו או לא יסכים לבוא לאירוע, ומחמת ההזמנה יחזיק לו חברו טובה חינם. לעומת זאת, אם הוא יודע שחברו יעלב אם לא יזמין אותו לאכול אצלו, אז אע"פ שיודע שלבסוף לא יאכל אצלו - מותר להזמין אותו.[4]

ה. אדם שעשה פעולה מסויימת לצרכי עצמו בלבד, וחבירו סבור שהוא עשה זאת עבורו, אם הפעולה איננה נראית לכל אדם בהשקפה ראשונה

מקורות

שמדובר במום שיכול להשפיע על שיקול דעתו של הקונה אם לקנות את החפץ או לא לקנותו. לעומת זאת, מום קטן שאין הדרך להקפיד עליו - פטור המוכר מלגלותו, (כאשר אין הבדל מחמת זה במחיר החפץ).

3. עיין בשו"ע שם סעיף טז, שמשמע מדבריו שאם יש קפידא לאנשים בהקשר למקום שיצרו שם את הסחורה בגלל: איכות הסחורה, חלקי חילוף וכדו', וכ"ש אם הם שואלים זאת את המוכר במפורש - אסור למוכר לגנוב את דעתו של הקונים בדיבור או במעשה, שיחשבו שהסחורה היא מהמקום שהם רוצים בו בשעה שהסחורה ממקום אחר. האיסור קיים אע"פ שאין הבדל במחיר בין שני המקומות.

מבואר בט"ז (חו"מ סי' שלב ס"ק ד) שלמרות שהמוכר גנב את דעת הקונים, אולם אין המקח בטל מחמת דברי המוכר הללו, אא"כ הודיע הקונה למוכר לפני הקנין שהוא קונה רק מפני שהחפץ הוא מיצרן מסויים וכדו', וע"ש. אולם פשוט שהמוכר עובר באיסור גניבת דעת (מלבד איסור אמירת שקר).

4. שו"ע חו"מ (סי' רכח סעיף ו) וסמ"ע שם (ס"ק ח).

שנעשית רק לצורך חבירו - עושה הפעולה אינו צריך להודיע לחבירו שטעה. אולם אסור לאדם לקבל כבוד, כסף או הוזלה בסחורה שהוא קונה וכדו', מאנשים שונים עבור פעולה שהוא לא עשה עבורם, ורק מחמת טעות שלהם הם נותנים לו את זה. כמו כן, אסור לו לקבל הטבה חומרית או כבוד וכדו' שנותנים לו משום שסבורים שהוא יודע מסכת מסויימת או דברים אחרים, כאשר באמת אינו יודע אותם.[5]

מקורות

5. מבואר שם בגמ' ובשו"ע שכאשר אנשים טועים בו מחמת עצמם והוא לא הטעה אותם, אין הוא חייב להעמידם על טעותם, ועיין בתוס' בחולין (צד:) ד"ה ואינהו. אלא שקשה על כך, שבירושלמי במס' מכות (פ"ב סוף הל' ו) מובא שאדם היודע מסכת אחת ומכבדים אותו אנשים משום שסוברים שהוא יודע שתי מסכתות - צריך לספר להם את האמת, אע"פ שהם הטעו את עצמם. ובפשטות אין הירושלמי בא לחדש דין בעניני תלמוד תורה דוקא, ודבריו נאמרו בכל הענינים כמבואר שם ממהלך הסוגיא לפי מימרא זו של אביי.

ונראה ליישב זאת בשני אופנים: א - בירושלמי מדובר שהתלמיד חכם מקבל כבוד שנותנים לו בטעות. נמצא ע"י מעשיו שמסכים לקבל כבוד, הוא מראה להם שאכן הם צודקים במחשבתם שהוא יודע שתי מסכתות. אם כן, בלקיחת הכבוד הוא עושה מעשה לגנוב את דעתם ולכן הדבר אסור. ב - אפשר לומר שאין הטעם בירושלמי משום גניבת דעתם של המכבדים אותו, אלא שאסור לאדם לקבל דבר נוסף שלא מגיע לו, כאשר הוא יודע שהנותן נתן לו זאת בטעות. כלומר, כשם שאם היו עושים לו הנחה בקניית כלי מסויים כיון שחושבים שהוא יודע שתי מסכתות, פשוט שהוא צריך לשלם למוכר את הכסף שהפחית לו, כי הכסף שייך למוכר ורק בטעות ניתן לו, הוא הדין אם קיבל כבוד בטעות צריך להודיע להם שהכבוד לא מגיע לו.

נמצא אם כן, שלטעם הראשון האיסור הוא בזה שגונב את דעת הנותן, ולטעם השני האיסור הוא בזה שהוא לוקח דבר שלא מגיע לו, למרות שמצידו אין חשש איסור של גניבת דעת מאחר והנותן הטעה את עצמו. אמנם לפי שני הטעמים אם הוא לא מקבל מאומה, ורק חברו כיון שהטעה את עצמו מכיר לו טובה בלבו ללא כל נפקא מינה מעשית, לפיכך מאחר שהוא לא עשה מעשה לגנוב את דעתו חבירו וגם לא קיבל דבר שלא מגיע לו כתוצאה מכך, ואת הכל עשה חבירו מעצמו, באופן זה מבואר בגמ' ובשו"ע, שאין אדם צריך להודיע לחבירו שהוא טעה על מנת שחבירו לא יחזיק לו בליבו טובה בחינם.

ולע"ד יש לתמוה נ"ל דלמאי דס"ל לת"ק הזכיר רבינו נ"כ למ"ש שם שהם סיה חכיב כבינוי דהכא בפתוחי מפתח ליה מותר כתשב"ע ולעולם ד"ל דלעולה ע"כ ומחמי לת"ק ד' רפים · ונם קלת תימה על מרן סכ"מ כיון דחמית לתן על רבינו ס"ל לתק' ב"כ תחיתך · ומה נם דמך נופיה הכי קו' ות עמהם על סטוח מ"מ כפי' רכ"ח דכ' הת"ל שהם עשוה כדי לכבוד אלא כ' שם רחמיב והוסיף לתרץ עלפ שהוס דמילתא דשבשבת הוא כמו שעוצר"ם בכ"מ ב"ל לתק' לת שהם נ"כ ג"כ רבינו ותם ד"ל דמיירי דשבת הוא עלפ כ"י דמילתא דשבת היא לת הוסיף להק' ב"כ ג"כ על רבינו דוכרון ק' שולם לכ' :

והיינו מה' מוה לישב נ"כ על שם שהם עושה [illegible] לכבוד אלפי כמי הבריות מכוס דנם שם שהוס בפתוחי לפיהם ושתיה כדי לכבד השורח בעוה שהבריות נוהם ואין שותין לנשב דעת הבריות נוהם · אבל אותי לת שיפרוש מפולפל כיון דכתב ס"ם נוהם בבריות בעוה לפיהם ושם כשכיל בכוחו מותר ונם להיות בוהבות ישולה כהדי ר"י ולכאורה ק' על שאי מ' דמרן סכ"י דשם הוא מילתא דפשי' ס"ל לסוכירה כמו דהוסיף הם"ם שלמה :

וראיתי לה' מעשה הוקת שכ' הכא דמרן תמה למה לא הזכיר שם שהם לכבוד וכ"י כ' דשם דמילתא דפשי' שיה עכ"ל ועיומב פרשיות יש כאן דשם דם מרן ס"י דמילתא דפשי' היא לאו על שהי שהם עושה כדי לכבוד אלא כשה העולה דשכוב ליה לה"י ושחיכם י"ל מדשכח כ"מ על קו' שהם עושה כדי לכבוד שפשוק כתימה על רבינו ולא אתי כמו שתי' על השור דשם דחכיב מעם קל' דם"ל לאו דשה שלו ולא לו' לה מילתא דפשי' · ואי דחיכה שהי דמילף סרב דמילף לה כם"ם וכמו שלשו לה' אלן כשמיעין ה"ל לאוקמי ולא לו' לה כשם מרן סכ"י · ומה נפ דשניק' דחיכה פי' כשן דשם ס"ם נופה שהרבו לאומען וכמש"ל :

וראיתי למרן בשם"ע שם שם כ"ו שכ' שם שהם עושה כדי לכבוד מוקר ע"כ ולכאורה ק' דאלאי נלן כ' ג"כ שהי מיתורא דחכיב וכמו דמר נופיה פרין על השור כוה · ושן לומת דלפי מה שתי' עלה דמילתא דפשיטא היא מ"ם לת שהוסיף לפותכה לכל לחדוק כיון דכתב ס"ם שהרבו למי ונם דמרן נשיה כב"י לת כ' שם לפי כדרך שפ' וכי מעמעם פלאור ס"כ לאשוי שהם ע"ל שלכם נשוהיה · ושנב דלאי לה שהכיב כהנהת שטוד כיות ת"י שכ' וחזוקת כפעם ס' מיתי כדי לכבוד שכל שהכ"ב שהי לכבוד אשור עכ"ל ולת ידעתי מכ"ל שם כיון דכתב"ם שתמת ס' דשם בשכיל כבודו מותר ולת פלוג-הכא כין פעם ס' לב' · נם כל השוקעים ז"ל נ"כ כ' שהם · ולאי מעוש דש"ל שר דכבר טרב פעם ס' בפעמי שבריות ולת יעשוך שוב לשוהיעו ק' דשת מי לת עשקינן דכפעם כ' יעשה שורחים פעם שרשות וילפוך נ"כ לשוהיעם · ולאי דכוחת ד"ק שהם כנוחת שלת ושהני השורחים ס"כ שתת דכריך לשוטרין וס"ל דלילפות ולילמי בריים : ונם ק"ק לכאו' לשיטתי' דשר דהשתא דשהית להכי ה"ל נ"כ לשלם כשם דשכיב נ"כ כין כ"ש לב' ·

ומידו שכת לת שריית דכשת דכרי לכבוד שם מקום לו' כבוד שהיע כמו"ש כ"ל בשמיע שכ"ל בשמיות דכרים שהיקר ככל ויומת ס' הוא ולאן מקום לשלם ועכ"פ שהיקרת

ולע"ד יש לתמוה נ"כ למ"ש שם שהם סיה חכיב כבינוי דהכא בפתוחי מפתח ליה מותר כתשב"ע ולעולם ד"ל דלעולה ע"כ ומחמי לת"ק ד' רפים · ונם קלת תימה על מרן סכ"מ כיון דחמית לתן על רבינו ס"ל לתק' ב"כ תחיתך · ומה נם דמך נופיה הכי קו' ות עמהם על סטוח מ"מ כפי' רכ"ח דכ' הת"ל שהם עשוה כדי לכבוד אלא כ' שם רחמיב והוסיף לתרץ עלפ שהוס דמילתא דשבשבת הוא כמו שעוצר"ם בכ"מ ב"ל לתק' לת שהם נ"כ ג"כ רבינו ותם ד"ל דמיירי דשבת הוא עלפ כ"י דמילתא דשבת היא לת הוסיף להק' ב"כ ג"כ על רבינו דוכרון ק' שולם לכ' :

והיינו מה' מוה לישב נ"כ על שם שהם עושה [illegible] לכבוד אלפי כמי הבריות מכוס דנם שם שהוס בפתוחי לפיהם ושתיה כדי לכבד השורח בעוה שהבריות נוהם ואין שותין לנשב דעת הבריות נוהם · אבל אותי לת שיפרוש מפולפל כיון דכתב ס"ם נוהם בבריות בעוה לפיהם ושם כשכיל בכוחו מותר ונם להיות בוהבות ישולה כהדי ר"י ולכאורה ק' על שאי מ' דמרן סכ"י דשם הוא מילתא דפשי' ס"ל לסוכירה כמו דהוסיף הם"ם שלמה :

וראיתי לה' מעשה הוקת שכ' הכא דמרן תמה למה לא הזכיר שם שהם לכבוד וכ"י כ' דשם דמילתא דפשי' שיה עכ"ל ועיומב פרשיות יש כאן דשם דם מרן ס"י דמילתא דפשי' היא לאו על שהי שהם עושה כדי לכבוד אלא כשה העולה דשכוב ליה לה"י ושחיכם י"ל מדשכח כ"מ על קו' שהם עושה כדי לכבוד שפשוק כתימה על רבינו ולא אתי כמו שתי' על השור דשם דחכיב מעם קל' דם"ל לאו דשה שלו ולא לו' לה מילתא דפשי' · ואי דחיכה שהי דמילף סרב דמילף לה כם"ם וכמו שלשו לה' אלן כשמיעין ה"ל לאוקמי ולא לו' לה כשם מרן סכ"י · ומה נפ דשניק' דחיכה פי' כשן דשם ס"ם נופה שהרבו לאומען וכמש"ל :

וראיתי למרן בשם"ע שם שם כ"ו שכ' שם שהם עושה כדי לכבוד מוקר ע"כ ולכאורה ק' דאלאי נלן כ' ג"כ שהי מיתורא דחכיב וכמו דמר נופיה פרין על השור כוה · ושן לומת דלפי מה שתי' עלה דמילתא דפשיטא היא מ"ם לת שהוסיף לפותכה לכל לחדוק כיון דכתב ס"ם שהרבו למי ונם דמרן נשיה כב"י לת כ' שם לפי כדרך שפ' וכי מעמעם פלאור ס"כ לאשוי שהם ע"ל שלכם נשוהיה · ושנב דלאי לה שהכיב כהנהת שטוד כיות ת"י שכ' וחזוקת כפעם ס' מיתי כדי לכבוד אשור עכ"ל ולת ידעתי מכ"ל שם כיון דכתב"ם שתמת ס' דשם בשכיל כבודו מותר ולת פלוג-הכא כין פעם ס' לב' · נם כל השוקעים ז"ל נ"כ כ' שהם · ולאי מעוש דש"ל שר דכבר טרב פעם ס' בפעמי שבריות ולת יעשוך שוב לשוהיעו ק' דשת מי לת עשקינן דכפעם כ' יעשה שורחים פעם שרשות וילפוך נ"כ לשוהיעם · ולאי דכוחת ד"ק שהם כנוחת שלת ושהני השורחים ס"כ שתת דכריך לשוטרין וס"ל דלילפות ולילמי בריים : ונם ק"ק לכאו' לשיטתי' דשר דהשתא דשהית להכי ה"ל נ"כ לשלם כשם דשכיב נ"כ כין כ"ש לב' ·

ומידו שכת לת שריית דכשת דכרי לכבוד שם מקום לו' כבוד שהיע כמו"ש כ"ל בשמיע שכ"ל בשמיות דכרים שהיקר ככל ויומת ס' הוא ולאן מקום לשלם ועכ"פ שהיקרת

פרק ד'

דין ג' וכל המטייל אחר אכילתו ה"ז מכיה על עצמו חולאים וכו' ע"כ נ"כ לכאורה ק' ממ"ש נמרת דמקן דאכיל ולא סוי ד'לשות אין לו רפואה · ומרחה דס"ל לרכי' דדכרי הם"ם כד' אמות וכיומת שהות הילוך מעט אכל המהלך הרכה מזיק לו ולכן נקט הכא המטייל דשהם טויל הוא כהילוך

נחמד למראה ירושלמי דרמאי פ"ד מ"ה למראה

לשון תהר"ן בחי"מ וע"ל ת"ר תלמצח כו' כ"כ הלכות יו"ט עם נע"ג ול'

על ר"ח תלרין בדין הוא מימר מסס כו' עיין כאבר יחיר חון נקונע' ע"ו במע' מ"ס חוק וק"ו

אמרין תחק עובדת קומי דר"ח והורי כרב"ס כ"ב יד תלחכי בכללי הה"ל סי' קע"ו

תני ב"ק כן לימת הלימוע עליו כו' כ"ב ר"ס נפ' עם

בשבת סל פרוטנמייל, חי"ה ורס"י סירס לשעות בחור שנעש בחולה קורין בלטון ין פרוסנמת ועיין מ"ש הרב תהר"ם יפה בויקרת רבה סדר שמיני פי"ח סי' נ'

מתני' מי מקדת עם לרחות תעשר של למחי כו' ולנרי ר"ם נפ"ם לת תני למנקט

סל ולמי כו' עיין כאפר לב תנין הנ"מ בהלכות תרומות לק"ו ע"ל ועיין כאכ"הנ חל"ח סי' תק"ו בהגב"י חות ה'

האובל סירוחיו טבולין לת"ם ח"ת כ"ב ר"ס נפ' מ"ג חופפת יו"ם עם לנרי לחת נקונ' ל"ק ע"ל

אל פרוי הוא נלתן כו', ג"ב הרלב"ן על הרמב"ם נפ"ב מה' מעשר ה"ה

כיני מתני' לל יתנוס נפנת לחני תתן כו', כ"כ ר"ם נפ' מ"ל

הוא יוט"ט היל שני והחיה ינלפת כו"ב מוסי נפ"ק לניכה ד"ב ע"ב-ל"ה תין מולינין כו'

רבי לל יסרב חלם בחנרן לחרתן נפעה שהוח יולע פלינו רונה, ח"ה הכי לחתר נח"ל בחולין דל"ל ע"ח ומתני סדקדקן בלשו' בב' התלמודים לומר לל יסרב חלם כו' ולל קלחתי' חל יסרב בחנרן בני מינת חלם מפתע לללפתועינן חי' קלתרי הכי לומר לנין חיה נין חעה קלי בחיסור, זה לשונת דבריס שהרי תלינו כלעון תורה לפס חלם חוק לפון טולל נין חיה נין חעה וכלכתיב-בפלר נרלפתיה וכר ונקנפ נרלפ ויקרל חת פתם חלם וכתיב נתי פי מלחרת חלם לפנת נית כו' ולכלה רניפ ולנו לוקל בלפון תורה הוא למלינו לפס חלם כולל. ליט' וחפה חלל חף נלפין חכתיס כן וכת"ס בפפיטות הלב נגן חיי בתל"ק סי' ח"ל בחנב"י תו"ט לתלי לחתרי'נגמ' לכמה לולתי חוקה לין חלם עושה. בעילנו בעילת זנות דהיינו לנועל ולנגיעת והיל לם היל ליגה עושה בעילתה בעילת זנות וכן מוריס הכרי תכתיס בכתה דוכתי כגון התיל שתלר לין חלם תקנה דבר עלנ"ל לין חלם שעה קנוית על ההקדם וניצל וכ"כ הרמ"ן תחנה לתלן בפ"י תת' גירושין הי"ח ועפ"ר תרומלכת הרב הגדול ל"ל הרל"ם כתב נזה בדרשותיו וסקס' על הרב פ"ת ה"ל סי' ס"נ ולמו"ר הגדול כתורי"ם ז"ל בספרו הנהיר חק"ל חל"ה הנ"מ. סי' נ"ח לין ל"ל ע"ל יע"ש. הרי לע"ם שלמון חכתיס הזל לין חלם נו' ונם ליסנל לקלתר עושה בעילתו בעילת זנות תורה ונל לקלי על הזכר ולל על הנקבה תפ"ה ב"ב ז"ל לנלתו לוקל לין חיה סי"ה חעה מעם מעם דעם חלם כולל חיה וחעה וכתו מעלף וזקנן כין רניי' תחידה נספרי בקונטרים לפון חכתיס חל"ה לקי"ת זקונטרים מ"ל. נעזר ותפס יע"ם ועיין בספר פומטים למוי במסכת שמולה פ"ג מ"ם נפשה חלם כו' ומעתה מ"ל חל"ה חלם לקלתר הכתוב תעה לין בחיסור

ואמן הלמור ומלובר ת"ס לני להרתב"בו"ל נפ"ב מהלכות דעות ה"ו ולהעור נחח"מ סי' רכ"ם ונקינור עסקי הרל"ם שלו ונמרן בסולתנו העהור עם ס"ו סכולהו הני רנוותת עסקי להלי לינל והעתיקו חי' לולם לחני נגרוי' וכחנו ל יסרב למנירו כו' להל לפי הלמור חי' לולם הי"ל להעתיק כנור'הברוי'מעם דנפק"מ לעניני'דינל'דעתעי'מה' לטוי'גהלי ק'וכרי'ק' נקנות וכלכתיבנ"ל וכ"ר להרי"ם'ולנ'הרל"ם שהעתיקו נ"כ חי' לולם כלישנל לחני בגרוייתל לפער שהוח נעשה ל"ל החמור גם תלי לנקטו התלמודים כלישנייהו ל"ל יסרב בחנרן תפער לחינת נחנרן לחת לחסוקי נוי לומר לכל לימור זה לינו לל לישרתל חבל לנוי לחנפו ליה לין לימור בחנרים וכתי"ם הרב נ"ח ז"ל שם פק"ן ועיין בספר כנ"הנ ז"ל שם נהנ"הע חות י"ב, כי מלהב"ר שתפו'לברב לחרון הולינל ויודע נ' פלינו עושה מבני סנוכב דעתו לחחוץ לו טוכת חינם דפער שמן הלב הוא מפניר כו' לכחורה ק"ל לחהיל עובדת למייתי ח"ד נמולקים ק"ן ד"ן נמ"ם רבי לרפנ"י דלינך פעור חלני ל"ל לן נהבו פנינו של רבי ל"ל כמלומה לחה פמוכר הנלה מיפרל"ל חני יפרל"ל קלושים הם כו' דמלחר שרבי היה יולע שלל היה רניל רפנ"י לינהוג מפל לחרים וכתי"ם רב"י ז"ל ותפ"ם נהנו פנינו כל כך כו' וכתי"ם כמלומה לחה פמוכר הנלה מיפרל"ל חני ל"ל ותתן ליה ואתר פעול חנני זה חפור לחרתו כלפיל יולע פלינו רונה, חק לחתנם נמעט הפקונות ל"ן כלל. והוא ש"ל לחפ"ע ע"ז ס"ן תכ"ם סכחב ו"ל ונ"ל פרוקת לפפניר נו ולהרנות פלל לינהוג חוק לרפור חפל לנער לו' פעם רלפונה וקניה כל ונכול עתי תוכר שפס לל יכנר עתו כן תקבוה חנירן נפני הרוחים פיתתרו מבני פפלוחו נתנע נומר כן כי לין הכל ועושים פלינו פועל יע"ם ותעלה ל"ן-תתיל ליתן לל לרבי והוא לחק פיולע היה פלינו פועל חפל טוב לחרים ונתל תבני עובדת הוין פיעת ל"ל בפ"ק ד"ם ס"ב ע"ב

וזה עתה-ל"ל בונת תתרים נפ"ר סדר וירח פ"ב סי' ח'. בענין. לוט סוימן למל חכתיס לכתיב ויפער בת חלל לרפו ו"ל חכתיס בם חק ונרח ע"ל להיינו. שכתב בנגדם ורפו מילת ויבער מעריקון ולין לק נהה ושעב דרפה.ו חלת כפסט הכיוב נ"ב דתי לפסוניה שהעתיר בם חלל כלי פיוחו חל ניתו זה חי לבער לן לעשות למחת סהים יולע לוש בעתתו פלינו כלל סיתזכון המלחים חנלו שהרי הכיר בהם שהם תסונים ניוחר וכתי"ם רבי יוחן לעיל סי' ז' תבינו תיני כדתי עקתו חלי חדרך וכלומר חבתו חת הדרך הרי לוי לפניכם וכ"ו הם סירכו לו ותתרו לל כי כתתו'נליון"ב לירושלל לוט עגל. להפניר בהם מלל סיכוחו חל ניתו כיון שהוח יולע פלינו בונים לבת חנלו לפניו כלל כ"ל חיכור ל' לכל [illegible] בפעם הלסופה וכ' בפפר תועט ניחל תפום דרך חלון פפרי לוט היה בלול. תפוטים בפער: פפוס וחין פפק פלל יפב בדל וים פם תנפים ופתו וכתי"ם הרב

הרב מהרש"י ז"ל סס נר"ה שלא תהיו כו' וכיון שכן כדי שלא יתגנו מפני הרואים מיחסנוהו שמכני שפנו' מ"ן נמנע לחמר שיהם סיבותו חיל ניחו מס"ה שיך קלה הסברות וכמ"ש ע"ס הסת"ע ז"ל נרס להסניר בס מלד הח לל תני ענינ ומע"ה דרשי שמילח ויפנר בס מלד חינו כפשטיה שלא הוח נוטריקון להיינו שהכניס לו לינמתו תף ונרה ולח לשו' הסנרה ושיון נפני יל מסה ז"ל סס ועש"ר מע'הרב מ"ח נר"ן קלמר דלף לסום משעת דקיים ז"ל דמקי להסניר בס מלד ה"מ כי חין להס כיח לחרח והס חמרו כי ברחוב נלין וח"כ כה"ג חסנר דמוכר להסניר פשמים רבות תף שיודע שחינו רוצה להחזיקן חצלו וכוק

ולא ירבה לו בחקרובח בשעה שהוח יודע שחינו יקבל מהו בחקרובח ידע להוח רמיך והוח מטרח עלוי ובירו'הוה מפיך פילניח דשמחלה לימינח ופי' ברב מהרי"ח לב ז"ל ידע להוח רמיך יודע הוח שהוח בטוח לו וחוהב כלמן. וחפ"ה הוח מטריח עליו בללו החקרובו' כדי להרבו בטחונו נמלחח הוח מטריח חוחו על חינם ע"ס, ח"ה מכלף נרלה מנוכר דחם יהיה ללל הוה לחהובו ושבשיו מטריח עליו בחלו החקרובות כדי שיהיה לוהב וריע לו בלה"ב שחינו מטריח חוחו על חינם ודחי למני להרבות בחקרובח בשעה שהוח יודע שחינו מקבל חלל מח"ד במולין דל"ד ע"ח משמע לכ"ם דנין הכי וכין הכי לל מני להרבות בחקרובח שהרי סחם קחמר ולל ירבה לו בחקרובח ויודע בו שחינו מקבל וכן פסקו כל הפוסקים ז"ל, ומיהו כ"ו הוח ברבוי והמ"ם לל יהבה לו' חלל בלבר תועט ליח לן בה, ודע דלעולם חולינן בחר ערך הנותן דהי לגבי נותן הוי דבר מועט חף ללגבי לחרים הוי מרובה לפ"ה מני ליתן החקרובח ועיין בספ'מעה שמעון הנ"מ בה' מחנה ומחילה בהג"הט סי' רמ"ע חוח כ' שכ"כ למחי דחילקו בעניו מחוסרי חמנה בל"ח לל מני לחזור בלבר מועט חלל בחל'מרובה כו' ביע"ם וח"ל ה"נ לכוותח, ומשו' הרשנ"ח ז"ל דטיון הרב ז"ל נשח לח מלחיה, ומ"ם ובירושלים הוה מפיך פילניה כו' עיי בח"ל בחחיה ס' המוכר פירות דל"ג ע"ב ובפירוש רשב"ם ז"ל

תני חין מוליכי לניח החלל בכלי וכוליח לנושה מפני שהוח טוענו טוענח חינם וכירש מהר"ח לב בכלי זכוכיח לנוש וזה סבר שהיין הוח לחוש ומזהיר כ"כ ובחמת הזכוכיח היח שמלנע היין ומעמיד על חלמומיחו וזה מחויק לו טובת חינם זה שמניח הזכוכיח עושן לחכל טוענו'שיחויק לו טובה נגד לגודו בחינם ע"ס, ל"ה והלח בח"ל בח"ק פרק חלו מגלחין דל"ך ע"ח תניח ברחשונה היו מוליכי' כו' היו משקין. בניח החלל עשירים בזכוכיח לבלה ועניים בזכוכיח נטושה והיו עניים מפגייסים החקינו שיהו הכל משקין בזכוכיח נטושה מפני לבוזן של עניים ע"ס, והיח הלכה פסוקה להרמב"ס נפ"ג מה' חבל ה"ו כחב וז"ל חין מולינין לניח החלל המחבל שמנרין חוחו כו' וחין משקי' בזכוכיח לבנה חלל בטושה שלח לבייש חת העניים ע"ל יינוחיהן טובות וכ"כ הטור בח"ל סי' סע"ח, כלי' ל"ל לל חיים להח לחמרו בירושלמי דע"ן מחויק לו טובת חינם, וחפשר להסוות כ'התלמודים נל' משני פנים הל' דמה שהחקינו שיהו הכל משקין בזכוכיח בשעת לנוש לקלמות שיהיו זכלמיהן של חיין זמעמידו על חלמומיחו

שהרי מיהוך כך תמוין לו טובת חינם וכלים ניהר חלל היי לנושה דקחני בגרייחל הנה הוה נמלך מיני לנושים סמכסה היין וחינו מנכב היין. ומשמילו בחלמומיחו דכל"ג ליכל טובת חינם וחת הטען לחשילו חס לחמר לנושה דקמי נח"ל היה יכול מיני לנשוניס ונוכ חלמומיח בכלל עכ"ן סוים סם והוה לכיון לע"י החקנה סדנח לחרעח לל הוה ובולם מניחים בזכוכיח נטושה ח"ב חף ע"י וב משמידו היין על חלמומיחו עכ"ן חין בידל הלמל מחזיק לו טובת חינם לכיון להחקינו הכי להניחן בכלי זה ליכל למטעי ולהחזיק לו סובה למוכן ולעולם ח"ל דלף ח"ל חייב לחח לל מני חינוף לחטעו לחניירו משום רחבי לחחזיק לו טובת חינם חלח לכלן חחר החקנה לל טייבא, וכן מבואר בח"ל במולין לכ"ל ע"ל לח"ר לל יכלן לדם לניח הלמל ובירו יחלחנו חיס מפני שמטעהו לסבור בלמל שהוה חלח יין והיין הלנה.

פסוקה כיע"ס

והחה"מ להר"ין ניסון למקרי נכון ה"י לה הרלה לי דנרי

ברב שר"ג ז"ל בחי' סנ"ג סק"ל שכחב נל"ה נרלסונה ז"ל ועוד. הרבה דנרים הניחו בלוחה נרייח שהיו עושים לעשיריים ולל לעניים והיו עניים מחנשפים ומפני כנודם החקינו שלל לעשות לעשיריים ומלם הניחם הרמנ"ם נה' חכל והטור ורבינו הסמיכוחן ולל ידעתי למה עכ"ל, ולי לל נמל טעות בלוה הדנרים חחרי המח"ר נעלם מיניה להטור נסי'שע"ח שמשמו ולל הסמיכו כלשר יראה הרולה ח"ל ה"י וק"ל

ואעיקרא נריך טעם למה מוליכין ניר נכיח החכל ולי משום לכחיב ויין למרי נפש ולחרינן בעירובין דל"ה ונסלדרין ל"ע ע"ח ת"ר חנן לל נמרו יין חלל לנחש חלניס נס לזה נריך למולע"י למה בלחת הדנר כן הלל היין יפחת לנב חנוש ולשמחה מה זו עושה לנשחת חנבה חנלה, ולכנר רלינו להרב נחלת בנימין נמנוה ס' סי' ט' שנהנש מזה ולמר מר טעה לנשת וז"ל חלל השעין הוה כי כוס יין הניל מוחה לעונ"ם כי חוף סחטה עניים ונחנה לחדם ולכך נוחנין כוס יין לנחש חנניס ולנדר על לנס שלל יחמי הלנל השופט כל החרץ לל יעשה מספס נדן חלילה הלל זה המת היה נדיק נמור כי לף נדיק נחרץ יפולס ולקנר יוכל והלל ליכל הוה לדין מיחה נלל חקנ כי חוף נוחנין כוס יין הוה כוס הרינלה לחדי סחנה לכך נוחנין כוס יין הוה גרס מיחה כמות זה כן חוף זה מקרה ס' נלדיק ולרשע כי היה גרסם בלניקן הדיק כו' ע"ס

והנה מ"ס בפסיטות כי כוס יין חבנה מיחה לעולם כי חוה סהטה עניים ונחנה לחדם כו' חחה הרחשה דלמר כ"ע מוכן בה מהרי חניין. התם בסנהדרין ל"ת חומר חוחו חילן שלכל חל'הר ממנו נפן הלא חבי' חומר חטה היה עוש ר"ג חומר חלנה היה כו' והכי לימח נב"ך מע"ן כי ס' חלל דסם מוחלפח הסיפל לר"ח חומר חטה היו וריע נפן ועוד חני חיח דחמרי חמרוג היה ע"ס ומס נפ"ט סי' ס' ע"ס ורקח מבריה"י חכן מחטה עניים ונחלה לן וכחב הרב היפה ומ"ס סחטה עניים דמ"ל חקיד לעיל עניים היו ע"ס, למ"ל כי חוה סחטה עניים כו' ולל למסחם

בא נערה יין כו' אלינא דרבי אבו דוקא ואו קאה במלי דעסיק בסביבא חיצא וכאב והלא לינא הוא לחין מיתה בלא חבל כו' והלא בשבת נח"ל דנ"ה ע"פ אם נאמר לישבא דקו"ל יש מיתה בלא חבל להא דברי רבי אלא שיחוקם מהיות בריאה לחרגע תיכו בעיון של נחש ומסיק ש"מ יש מיתה בלא חבל

יע"ש

דמה שתי' התערבים ז"ל לרבי הרח"ש בס' ויעלה וס' סופרים כילוש אחד הרואה

בלא מתרגלת בהכי לטעמו של הרב נח"ב כמובן, אולם מ"ב הרב תופת סדור בסבר דבא לפי במערכת בלי"ת זוג ה' ל' כיב"ש ועיין עוד לרב נח"ב מה שמחלק בענין זה ליש מיתה בלא חבל כמנוס ס"ו סי' ל' ועיין בס' תובצות רחס תוים סעלה במחצבים לחלק בהכי אף שוב הפילו תרנה מת"ש רש"י והרד"ק משם רז"ל בשמואל שני סי"ח' והוא תימות הוכח בילקוט שמואל שני סי' יו"ל ליש מלך מוכ הרגו וח"ל שחר לת"ש לכהריגת נידי חרם וכלומר מיתה כזו ולאי ליתא בלא סבא דהרי יפי לגי דול שהוא אחר תלוחם לחני בבריתא ל' מתו בעיון של נחש דלא היה בו סום חבל ועב"ל נהרג בחרב ע"י מלך מוכ כיב"ש, ומיהו בעיקר טענת ליון למרי נפש פירש"י ז"ל שהוא לשכומי נע"ייהו יע"ש.

תני עיד שיש בם גוים וישראל הנוכרי נוכרים מצל ישראל ומצל גוים ומפרנסין עניי

ישראל ועניי גוים ומנקרין חולי ישראל וחולי גוים וקוברין מתי ישראל ומתי גוים ומנחמין אבלי ישראל ואבלי גוים ומכניסין כלי גוים וכלי ישראל מפני דרכי שלום, ת"ש נו"ם להנצחים נוכרים מצל גוים נמי לנחורה ת"ל דהני בריתא הוא לבר מהלכתא שהרי עסקו הפוסקים ומכללם הרמב"ם בפ"ח מהל' מתנות עניים ה"ט והעור בחי"ל מי' רנ"ל לתשור. לישראל ליקח מנכרי בפרהסיא ומפקנא חית להו מת"ש בת"ל בסנהדרי פרק ז"ב דכיון ע"ב אמר ר"נ חוכלי ל"ת פסולי לעדות ופסיל והתוס' להיינו מקנלי מקה מן הגוים יע"ש וק"ב הכא שהוא ע"י הנצחים והפרנסים לחין לך פרהסיא גדולה מזו לאסור, וכיון שכן היכי חני הנוכרים נוכרים מצל ישראל ומצל גוים ובתחילת ההשקפה עלה בתחסבת לומר דהא לאסור ליסראל ליקח מקה מנכרי בפרהסיא ה"ל כשהוא מיד הגוי ליל העני ישראל לכאה"נ דבר אינו הגון הוא וק"ל ניש טענת אכחב הלין לכיון לחניף כולי האי יקבל נמי שכר להעיל שקר, אך אמנם כשהוא ע"י הנצחים כיון לנלי מעי ההנאה ליש אלא לאחי"אשכר למותר ואין פסולים בעדות, ואיכא קנת רחיה ממלי לאחרי בת"ל בנחלת סיק ל"י ע"ב ישראל הורמין חימיה לסבור תלכת שדות ל' מאה דינרי לקחתיה לרבי אחי ונלי קבלינהו שדרינהו קמיה לרבא וקבלינהו משום שלום תלכות שמע ר"ל לישבא לאחר ליש ביבוש קצירה חמצרנה ורמ"י כשחלכה זכות שנילד שנים ויבא לחלוחית תעמה נלקח שלהם אז יעברו כו' עיב.

והשתא שם שיתא לאף כשהוא על ידי הנצחים עכ"ו לאחרינן דמקבלי

נלקח מהעכו"ם פסולים לעדות ח"ב לאיך ר"ל לא לישבא על רבא אלא לוקא משום לאסורא לבינוח קצירה חמצרנה כו' ולא משום לפסולי לעדות נמי אלא משום דלכאורה לכשהגיעה איני הגוים קנין הנלח פ"י הגבחים אף שהוא פרהסיא ליכא הלי ר"ל דמסולי עדות הן, ושוב מורחי לאחורי-ורחיתי אני לחין משם רחיה כלל והוא להלי אלא לישבא ר"ח על רבא ע"ו, ה"ת דמני רבא לאסור נפשיה להלי דקבלינהו מן העכו"ם אף שהוא בפרהסיא היינו לפרנם עניים אחים יכולים להחיות אח נפש'נלקה של ישראל לכאה"נ יכול העני גופיה לקבל נלקה מהעכו"ם וכתו שמחלק שם בהלי מיחרץ לר"ג ה"מ בפרהסיא אבל בגינעץ לא, ובפרהסיא נתי לא אמרן אלא לחסור ליה לקבל אבל לא לסור ליה חיותיה הוא מנוי נפשיה בפרהסיא אבל לא לסור ליה חיותיה הוא

יע"ש

והשתא כיון דיש לון תקום סעור בנד זה מש"ה לא לקביל על הלי נמי אף לחמנ בלילך לישורא לבינוח קצירה כו' דל"ב לן הכי אלא נכבלונות לסור משום ליש וכוח לנכרי נקבלתו ממנו ומחריך הגלות בזה מש"ה הוא לישקב בהלי ולא בלילך וכלאמרן ולפי"ו נמנח דעדיין ל"ל דלף ע"י הגבחים ליחא להא דר"ג דמקבלי נלקה מהעכו"ם פסולים וח"כ קשה לסמוע כמלי לחני הנבחים גוים מצל גוים שהוא אלא בכלכחא וי"ל דגם הכי בבריתא דקחני הנבחים גוים מצל גוים כו' ומפרנסין עניי ישראל כו' לאו בכל עניי ישראל מסחבי אלא לוקא בעניים לש"ל להו לחיותו בניעץ דכבה"ג נפשיה מנני בפרהסיא לחיותיה הוא ומש"ה גוים מיניהו אך עדיין לא לישרק מחוכבא מצל לישור וכי ליח ליה להאי הכי בינוח קצירה כו' ואף דמנינו לרבא לקיבל מהעכו"ם מ"מ לא מנינו מחילקם בעניי ישראל אלא לוקא לעניי ח"ה וכדמסיק שם בגמרא, ואינו כחוקחני סתוך ורבא מפרנסין עניי ישראל ועניי גוים למעמע למכללות הגביה שנהו מישראל ומש"ה משם מפרנסין עניי גוים ועניי ישראל ואין לומר דמנח גבחים מהעני גופיה שהרי עיני רחו להרב הלריסה ז"ל שם שכתב דע"י הנבחי אין לעניו להכלה בקבלתו מתנו אינו יכול ליחיה לעניי ישראל אפוח יגרום זכות לנכרי מהנח לחריס משכ"כ כשהוא לעניו לישב שלו מיהיה לו מעות יכול לקבל ממנו ע"ש

הרי להיכא להוא ע"י הנבחים אינם יכולים ליחנם לעניי ישראל כי ע"כ ל"ל דמ"ש מפרנסין עניי ישראל כו' לאו ממעות הגוייס הוא אלא עניי ישראל ממעות נלקח ישראל ועניי גוים ממעות גוים וישראלים ומפני ל"ם והחתח לפי"ו ליכא לא מצו' פסולי עדות כיון דלאו חוכלי ל"ת הם אלא מנלקח ישראל הם חוכלים ומשום חידך לבינוח קצירה נתי ליתא מהרי אין ישראל נהנים מהם אלא עניי גוים וכלה"ב ליח זכות הוא להם וכעובדא דרבא ובהכי ח"ם מלי לל"ב נירושלמי מפרנסין עניי ישראל עם עניי גוים כני' ח"ל בניעין פ' הנויקין לם"ח ע"ש, והוא לכיון דקחני הכא הנבחים נוכים מצל ישראל ומצל גוים כו' לא מני גרים נחר הכי מפרנסין עניי גוייס עם עניי ישראל משום לאו הוא חני אלא הוא מסתע דבומן לחיכא עניי ישראל הוא למחרנסין עניי נכרים ואם לא"ה לא והא לפי הלמור למה סנוכין מהעכו"ם אינו אלא לעניי גוים לוקא ח"כ מלי חיכפת לן לאי מפרנסין לעניי גוים אף בלילכא עניי ישראל כיון לממעות הנכרים הם חוכלים וכיון שנלקח עם מנח"כ נח"ל אלא קחני ריפא למחני מפרנסין עניי נוכרי כו' אלא נרחמית מחמרי קנוי מפרנסים עניי נכרים

ולפי"ז יתבאר היטב דברי הרמ"א, דיש לומר דהרמ"א ז"ל לא סבירא ליה להחמיר כהרא"ש ז"ל במקום שיש תנאי ברור, וע"כ בדין דנתנו לו ע"מ להחזירו בסעיף ד' לא הביא הרמ"א ז"ל דינו של הרא"ש ז"ל דצריך להחזירו לבעלים במתנה, דכיון שכל האומר ע"מ הוי כאומר מעכשיו הוי תנאו קיים והמקבל צריך להחזירו לו מדינא, ושפיר יוכל לצאת בו. משא"כ להלן בסעיף ה' בנתנו לו סתם דהוא רק כאילו אמר לו על מנת וכו', ולא על מנת ממש, ע"ז שפיר הוכרח הרמ"א ז"ל להביא את דינו של הרא"ש ז"ל, דצריך לחזור וליתנו לבעליו במתנה כדי שיהיה של בעלים ויצאו בו, דשם יהיה ספק גדול אם יכלו הבעלים עוד לצאת בו, מאחר שלא היה המתנה בתנאי מפורש דעל מנת, רק כל המתנה היה בסתם. וע"כ רק אם המקבל נותנו מפורש בחזרה במתנה לבעלים, רק אז הוי בודאי שלו ויכול לצאת בו כנ"ל, דלא יהא גרע מסתם מתנה שאחד מקבל מחבירו דיכול לצאת בו, ודו"ק.

הגאון רבי משה הלברשטאם זצוק"ל
בעל שו"ת 'דברי משה'
ירושלים

דמות מופלאה של תלמיד חכם עצום, דיין מובהק ופוסק בעל שיעור קומה, מרביץ תורה לעדרים עדרים של תלמידים, צדיק נשגב ובר אבהן קדישין, אדם המעלה אשר לבו פתוח לצרכי הפרט והכלל, איש בר לבב שהקרין מהודו על הקרובים ועל הרחוקים.

נולד בטשאקאוא שבגליציה ביום ח' בניסן תרצ"ב לאביו כ"ק אדמו"ר הרה"צ רבי יעקב זצוק"ל אבד"ק טשאקעווע, נין הרה"ק בעל הדברי חיים מצאנז זצללה"ה ושאר גדולי מצוקי ארץ. בשנת תרצ"ה, בהיותו בן שלש שנים, עלתה משפחתו לארץ הקודש לחוגן עפר ציון. בה גדל כל ימיו. שקד על משנתו תחילה בת"ת 'תורה וירא' ואח"כ בישיבת 'בית אברהם' דסלונים, שם וכה לקנות דרכי תורה ועבודת ה' מפי מורו הרה"ק רבי מרדכי חיים מסלונים זצללה"ה, בו דבק באותה עת יחד עם חבריו ורעיו ש"ב כ"ק אדמו"ר רבי נפתלי צבי זצללה"ה מבאבוב ולהבחל"ח הרה"צ רבי יעקב מאיר שכטר שליט"א, אשר היו קשורים זה לזה בעבותות של ידידות נפלאה.

קשר נפשי עמוק היה לו עם זקינו הק' אבי אמו כ"ק אדמו"ר זצללה"ה משאץ אשר חיבבו מאד והרעיף עליו ממכמני תורתו, צדקתו וחסידותו. כן היה דבוק למאד במרן הק' מהר"א מבעלזא זצללה"ה, גאב"ד טשעבין זצוק"ל, כ"ק אדמו"ר מסאסמאר זצללה"ה, ולכל צדיקי הדור הקודם אשר הערי'צוהו והעריכוהו.

בהמשך, עבר לבני ברק, לישיבתו של הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר שליט"א, אשר בראותו בו כלי מחזיק ברכה חיבבו עד לאחת, והרבה להשתעשע עמו בשנשעני אורייתא, כשהוא מאציל עליו משולמה של מסורת ההוראה ופסיקת ההלכה. עד יומו האחרון לא פסק הקשר התמידי ביניהם, במשך יובל שנים היה הגר"מ זצוק"ל מתקשר אל רבו זה בכל ערב שבת לברך ולהתברך, כשהשיחה הנלבבת ביניהם הופכת עד מהרה לדיון הלכתי בשאלות העומדות על הפרק, לימים, משהפך רבי משה זצוק"ל בעצמו לחד מגדולי הפוסקים, בהעמידו בבית ההוראה שלו בירושלים מאות רבות של תלמידים מורי הוראה מופלגים, – גם אז לא פג אותו קשר פנימי של רב ותלמיד חביב עם מורו ורבו הנערץ שליט"א. (ראה לקמן עמ' קסג את ביטויי ההערצה המשתקפים במכתבו של הגר"מ ואזנר שליט"א).

אחר נישואיו בשנת תשי"ב המשיך לשהות לילות כימים בהתמדתו הנעצמה, כשהוא שוקד על תלמודו דבר יום ביומו עד שעתיים אחר חצות ליל, וכבר לקראת השעה חמש לפנות בוקר הנהו שוב על תלמודו בבית המדרש. באותה עת קנה תורה הרבה מפי הגה"ק רבי יהודה'לע הרבץ זצללה"ה מדזיקוב ומפי הגאון רבי פנחס עפשטיין זצוק"ל, אשר סמכו להוראה. ההוראה למעשה היתה הפרק המרכזי בחייו, בהיותו נחון במידה מרובה של סבלנות וסבר פנים יפות, משיב היה

במתיונות לאלפי שואליו מכל חוגי היהדות, אשר היו משתדרים לפתחו להועץ עמו, אם בדבר הלכה ואם בעניני רפואה ובמגוון תחומי חיים.

בשנת תשכ"ז נתמנה למורה–צדק בעדה החרדית, ובשנת תשנ"ו התקבל כחבר בית הדין. בקיאותו המופלגת בכל מכמני תורה והלכה היתה לשם דבר, כאשר כל נושא אשר הובא לפתחו, ויהי הקשה והסבוך ביותר, נדון על ידו לעומקו וזכה למענה בהיר ויסודי. מכל רחבי הארץ ומעבר לים היו מריצים אליו שאלות ובירורי הלכות, ועל כולם משיב היה בבהירות. מקצת דמקצת מאלפי תשובותיו בהלכה העלה על הכתב וכינסם בספר תשובותיו 'דברי משה'.

היה מעורה מאד בכל עניני היהדות החרדית ובכל הנושאים העומדים על סדר יומה של היהדות הנאמנה, כעושה ומעשה בגופו וזמנו הקדיש פרק נכבד לארגונים וגופים העוסקים בחסד ורווחה, אותם הדריך וניווט, האציל מרוחו וסלל דרכם, בנועם ונחישות.

מקום מיוחד נתבצר אצלו למפעלות החסד של בית דיסקין, הבית אשר יסד הגה"ק מהרי"ל דיסקין זצללה"ה וקרן היתומים על שמו. בהיותו נמנה על נאמני הבית, היה מעורה לפרטי פרטים במעשי הצדקה, החינוך והחסד של הבית הגדול הזה ובפעולות ההצלה והסיוע לאלמנות, יתומים ונשברי לבב.

עלתה נשמתו הטהורה בסערה השמימה בשיא תוקף פעולותיו ביום כ"ח לחודש ניסן תשס"ו, והובא לקבורה במעמד רבבות אלפי ישראל בהר הזיתים.

תודתנו לבניו הרבנים הגאונים שליט"א אשר המציאו לידינו תשובה זו בענייני הצדקה – אותה מצוה אשר כל כך מסר נפשו עליה במשך ימי חייו, למען יהיו שפתותיו דובבות בקבר. מן השמים יבורכו.

נתינת צדקה בלי ידיעת המקבל

משה הלברשטאם
חבר הבר"צ העדה החרדית
ראש ישיבת "דברי חיים" משאקאווע
מח"ס שו"ת "דברי משה"
פעיה"ק ירושלים תובב"א
רח' יואל 8 טל. 5370514

כם"ר

יום ג' שנשלכתי לסדר נתן משה צדקה לבני היא ונתן
שנה אהו פרק ישרה לפך

שוכטו"ם אפקב"ת ידידינו הנעלה והמכובד, רודף צדקה וחסד,
רב המעש לכלל ולפרט, רחים ומוקיר רבנן, עוסק בצ"צ באפונה,
מוכתר בנימוסין וקילופין, בעל מדות תרומיות, הנגיד המפואר,
מוה"ר מנחם מנדל פרוכטר שליט"א אב"י בעי"ת אנטווערפען יצ"ו.
אחד"ש כראוי.

יקרתו הגיעני, וע"ד השאלה שהציע לפני, בנוגע לספיקתו בקופה של צדקה בארגון "הצענטראלע" שמע"כ נר"ו נמנה לאחד מראשי הגבאים העושים ופועלים שם לש"ש בעניני צדקה וחסד, כיד ה' הטובה עליו – ונפשו בשאלתו, באחד שנקלע למצב כספי קשה מנשוא, והוחלט לחזק את ידו מקופה של צדקה בדרך כבוד, כי ברירא להו שהנ"ל לא יסכים בשום פנים ואופן לקבל מכספי צדקה, ואכן זה כמה זמן שעושים כן, דהיינו שממציאים לו מעות מקופת הצדקה בדרכים שונים באילו בדרך שמאן–דהוא נותן לו בהלוואה לחדש

ולבסס עסקיו כמאז מימי קדם, וכדומה, ונשאלת השאלה באשר יצאו עוררין דאולי יש בזה משום גניבת דעת, כיון דידעינן בוודאות שהוא לא היה מסכים לקבל מעות אלו בשום אופן אם היה יודע כי המה מעות מכספי צדקה, ועד עכשיו כל הכספים שנתנו לו נשארו אצלו כי לא היה בהם רווחים, ועדיין רוצים להמשיך לחזק את ידו על דרך הנ"ל, ומבקש מאוד כת"ר לרעת חוו"ד הלכה למעשה אם זה נכלל שפיר במצוות צדקה, ואין בזה משום גניבת דעת.

והנה כבר אמרתי למע"כ פא"פ כי לענ"ד שפיר עבדי, ותבוא עליכם ברכה להמשיך כן במעשי החסד והצדקה, ואין בזה משום חשש דגניבת דעת, וזה כמה הפציר בי מע"כ להעלות הדברים עלי גליון, ברם עומס הטרדות בעבודת הקודש פעיה"ק דמטו עלי מעכבים בעדי, ונדחה הדבר פעם אחר פעם, ועכשיו לקחתי לי כמה רגעים להשיב בזה דברים אחדים בקוצר אמרי"ם מפני חביבותא דמר, ומפני חשיבות המצוה, ואכתוב הנלענ"ד בזה בס"ד.

הנה לכאורה היה אפשר ללמוד נידו"ד מהא דתנן במתני' (דמאי פ"ד מ"ד) מי שקרא שם לתרומת מעשר של דמאי ולמעשר עני של ודאי לא יטלם בשבת, ואם היו כהן או עני למודים לאכול אצלו יבואו ויאכלו, ובלבד שיודיעם, ופסקה הרמב"ם ז"ל להלכה (בפכ"ג מהלכות שבת הט"ז) עיי"ש, וא"כ הה"נ בנידו"ד צריך להודיעו כנ"ל.

מיהו נראה לחלק בזה, דהנה בטעמא דמילתא דקיי"ל התם שצריך להודיעם, פליגי בה רבנן קמאי ז"ל, דהנה הרמב"ם ז"ל בפיה"מ שם פירש, דאם לא יודיעם והם סבורים שמשלו הם אוכלים הוה ליה כמאכיל אורחיו תרומה ומעשרות שהוא אסור, והר"ש ז"ל פירש דהוא משום דלפעמים הכהן טמא ואסור בתרומה וכמו כן העני שהוא לפעמים טמא ונמצא מטמא טהרותיו של חבירו, ולכן צריך להודיעם. ולפי הני תרי טעמי אין לזה ענין לנדון דידן כלל, דלא שייכא ביה טעמים אלו, וממילא ליכא למילף מהתם דצריך הכא בגווני דנדון דידן להודיעו שהוא מעות צדקה.

אמנם מצינו לרבינו הגר"א ז"ל בביאורו שנות אליהו שם דביאר דהא דתנן במתני' התם שצריך להודיעם שהוא מאכילם תרומת מעשר או תרומת עני, דאל"ה איכא בזה משום גניבת דעת של הכהן או העני, שהם חושבים שהוא מאכילם משלו פירות חולין, והאמת אינו כן אלא דמשלהם הוא מאכילם, דהיינו מפירות השייך להם, דהיינו תרומה, ולכאורה בזה איכא למימר דהה"ד בנדו"ד איכא משום גניבת דעת אם המקבל חושב שהוא מאכילו מעות חולין והוא מערימו וגונב דעתו ונותן לו מעות צדקה, ונמצא גונב דעתו וכנ"ל.

והנראה בזה, דהנה לכאורה כאשר נעמוד על שורש הדברים נראה דהכא לכו"ע ל"ש משום גניבת דעת, דהנה יסוד דברי הגר"א ז"ל דאתי עלה משום גניבת דעת, נראה דיליף לה מהא דהירושלמי הכא מייתי אההיא מתני' דילן הא דתני לא יסרב אדם בחבירו לארחו בשעה שהוא יודע שאינו מקבל, והנה הא טעמא דהאי מילתא הוא משום גניבת דעת, דהרי

חבירו יחזיק לו טובה בחנם, כיון שהוא אינו חפץ באמת שיבוא לאכול אצלו, ולא הזמינו אלא מכיון שיודע בו שאינו רוצה לקבל כלל, והו"ל ככל הני דאיתא בגמ' (חולין לד.) דאסור ליתן לגוי תרנגולת טריפה בתורת שחוטה וכו' דנמצא מחזיק לו טובה בחנם יעויי"ש, וכמו"כ למד דבמתני' דידן איכא משום גניבת דעת, דהכהן או העני יחזיקו לו טובה בחשבם שהאכילם פירות חולין דשוים טפי מפירות תרומה, ולכאורה צריך ביאור אמאי שביק הרמב"ם ז"ל להאי טעמא דגניבת דעת, המבואר הכא לכאורה בירושלמי, ופירש טעם אחר, כנ"ל.

ואפ"ל בזה, דס"ל לרמב"ם ז"ל דהכא במתני' ליתא משום גניבת דעת, כיון דאיירי בכהן ועני שהיו למודים לאכול אצלו ממילא, וא"כ הרי בין כך הם כבר מחזיקים לו טובה על שהוא מאכילם תמיד על שלחנו, ונמצא דמשום ההיא פורתא דעכשיו מאכילם פירות תרומה והם חושבים שזה פירות חולין, משום ההיא הבדל פורתא שבין פירות תרומה לחולין לית לן בה משום גניבת דעת, ולכן מיאן הרמב"ם ז"ל לפרש דטעמא דמתני' הוא משום גניבת דעת, ואע"פ דבירושלמי משמע דטעמא דמתני' הוא משום גניבת דעת, דהא אייתי עלה ההיא סוגיא דלא יסרב בחבירו וכו' וכנ"ל, נראה לומר, דס"ל לרמב"ם ז"ל דאין כוונת הירושלמי לפרש כן דטעמא דמתני' הוא באמת כן משום גניבת דעת, דבאמת באופן דמשנתנו ליכא משום גניבת דעת, כיון דהם למודים לאכול אצלו וכנ"ל, רק אייתי לה דרך אגב, והיינו כיון דאיירו במשנתנו בענין אורחים מייתי לה נמי הך ברייתא דלא יסרב, אבל באמת טעמיהם חלוקין המה וכנ"ל, והנה כי פירש לנכון בפירוש פני משה כאן, וא"ש.

ודאתינן להכי נראה לענ"ד דבאמת ס"ל לרמב"ם ז"ל דבכה"ג ליתא לגניבת דעת, כיון שאין זה אלא דבר מועט, דממילא מאכילם על שלחנו וכנ"ל, וברם יותר מזה חזיתי בתשו' מהר"ם שיק (יו"ד סי' לל) שכתב בתו"ד בזה"ל: אלא נראה דודאי זה שמחזיק לו טובה אין בזה משום גניבת דעת דכך ראוי לו שגם עבור מעשר עני צריך להחזיק לו טובה וכו', אלא דמיירי שמכניסן לתוך ביתו לאכול על שלחנו, דעל זה הם מחזיקים לו טובה עבור קורבא והכנסה זאת והוא באמת אינו עושה זאת אלא משום איסור שבת דאסור ליתן להם לתוך ביתם וע"ז צריך להודיעם אבל בעלמא אי"צ להודיע עכ"ל, מבואר מדבריו דהמאכיל לעני מעשר עני לא שייך כלל גניבת דעת כיון דבין כך ראוי לו להחזיק לו טובה, ולכאורה צ"ע בדבריו, דמה בין זה לההיא דחולין הנ"ל דאסור ליתן לגוי תרנגולת טריפה בתורת שחוטה, משום גניבת דעת, וכן כל הסוגיא שם.

ואולי אפ"ל בזה, דס"ל למהר"ם שיק דאיסורא דגניבת דעת איכא היכא שגונב דעתו בחנם ממש, דהיינו שעושה איזה אופן שההוא יחזיק לו טובה בחנם ממש, וכגון בעובדא דשמואל בגמ' חולין שם, שהיה צריך לשלם לנכרי שכר טרחתו ואמר למשמשו שיפייס את הנכרי בתרנגולת, והשמש נתן לו תרנגולת טריפה בתורת שחוטה, וכאשר שמע זאת שמואל הקפיד על כך, משום גניבת דעת, ולכאורה הוי דמי שויה של הטריפה כדי שכר טרחתו

שהיה צריך לתת לנכרי בשכרו, דאל"ה הרי הו"ל לשמואל להקפיד גם על גניבת ממנו של הנכרי, ומ"מ הקפיד עלה שמואל משום גניבת דעתו, היינו מכיון דההפרש דאיכא בין שחוטה לטריפה חשב הנכרי דיהיב ליה בתורת מתנה בחנם, דלשכרו היה מספיק תרנגולת טריפה כנ"ל, נמצא דהנכרי החזיק לו טובה בחנם ממש על אותו ההפרש דאיכא בין כשרה לטריפה, וה"ה במובא בירושלמי הכא, במפציר בחבירו שיאכל אצלו בזמן שהוא יודע שלא ישמע לו כיון שאינו אוכל אצל אחרים, הרי נמצא נמי דחבירו יחזיק לו טובה בחנם גמור, דבאמת אין לו שום רצון שיבוא באמת לאכול אצלו, ובכה"ג הוא דאיכא משום גניבת דעת. אבל היכא דלמעשה יהיב ליה מידי, אלא דהמקבל יחזיק לו טובה יותר משום איזה סיבה שבדבר, תו לא הוי בגדר גניבת דעת, כיון דאי"ז בחנם ממש, והרי ממילא צריך להחזיק לו טובה על האמת, לית לן בה שיחזיק לו ביותר מהנכון, ומשו"ה ניחא היטב דבמאכילו תרומה בתורת חולין, ליכא משום גניבת דעת, כיון דעכ"פ כבר צריך להחזיק לו טובה על המתנות, לא איכפת לן שמחזיק לו טובה ביותר בחשבו שהן פירות ששוין יותר, דהיינו של חולין, וא"ש דברי המהר"ם שיק בס"ד.

ואת התורה העולה מן המדוב"ר, דהנותן פירות מעשר עני לעניים בתורת פירות חולין, הנה ד"ז תליא בפלוגתא הגר"א והמהר"ם שיק, דלפ"ד הגר"א איכא בזה משום גניבת דעת, ולפ"ד המהר"ם שיק אין בזה משום גניבת דעת, והארכנו בביאור שיטת הרמב"ם ז"ל בזה. [ויעויין עוד במה שהארכנו בשו"ת דברי משה (סי' מכ) בענין כשמאכיל לאורחים מדברים שהקילו בהם לכבוד אורחים אם צריך להודיעם, ומשם תדרשנו לטובה].

מיהו נראה, דבענין דנדון דידן לכו"ע שריא, דהנה לא מיבעיא לפירוש הר"ש והמהר"ם שיק הנ"ל הרי לא שייכא בכה"ג גניבת דעת, אלא אף לשיטת הגר"א ז"ל הנ"ל נראה, דדוקא התם דיהיב ליה לעני מעשר עני בתורת פירות חולין, איכא משום גניבת דעת, היינו מכיון שהעני יחזיק לו טובה בחנם, דאיהו חשיב שנתן לו מתנה, ובאמת לאו מידי יהיב ליה דהרי הפירות ממילא הן מעשר עני, ועי' מש"כ בזה בספר קובץ על הרמב"ם פ"ב מהלכות דעות ה"ו יעוי"ש, אבל בנדון השאלה דלפנינו, הרי אין המקבל יודע כלל שנותן לו כאן מתנה, ואין כאן כלל גניבת דעת דאיכא ביה גרירת ממון, דהא אדרבה ואדרבה, המקבל אינו יודע כלל שצריך להחזיק טובה הרבה לנותנים שיש במחשבתם שיהיה הכספים עבורו במתנה, ואיהו חשיב דרק בהלוואה יהבינן להו, וצריך עוד להחזירם אח"כ, ואינו מחזיק להם טובה כלל הדרוש, ובכה"ג פשיטא דלכו"ע ליכא לן בה.

ובמו"כ נראה דאין בזה כלל משום איסור שקר ואונאה, והדברים משורשים בטור (יו"ד סי' רע) מי שצריך ליטול מהצדקה ואינו רוצה ליטול מעריסין ונותנין לו לשם מתנה דרך כבוד כאילו אינו מן הצדקה ואם אינו רוצה נותנין לו לשם הלוואה וכו' ואין נפרעין ממנו אח"כ עכ"ל, הרי מפורש נדו"ד דטב למיעבד הכי אף לכתחילה.

והיינו הך דאיתא בירושלמי (פקליס פ"ק ה"ז) וכ"ה בויקרא רבא (פ"ל ס) אמר ר' יונה אשרי נותן לדל אין כתיב כאן אלא אשרי משכיל אל דל זה שהוא מסתכל המצוה איך לעשותה, כיצד היה ר' יונה עושה כשהיה רואה בן טובים שירד מנכסיו היה אומר לו בני בשביל ששמעתי שנפלה לך ירושה ממקום אחר טול ואת פורע מן דנסיב הוה א"ל מתנה היא לך כדי שלא יהיה עליו פריעת חוב, והיינו כנ"ל.

ודכירנא כי לפני רבות בשנים ראיתי ספר בכתב יד לגאון קדוש אחד עוד מתקופת האר"י זי"ע ומפרש את הפסוק וכי ימוך אחיך והחזקת בו וגו', דפירוש הלשון מך הוא מי שהוא עני מחוסר כל שהוא מציג ועושה את עצמו כאילו יש לו ואינו מחוסר כלל, וציותה תורה להחזיק ידו וכו', ומפרש בזה דברי החכם שלמה המלך ע"ה במשלי, יש מתעשר ואין כל, דהיינו שעושה את עצמו לעשיר אבל באמת אין לו כלום, והיינו מך, ומסיק דאמנם נוטריקון דימו"ך הוא י"ש מ'תעשר ו'אין כ'ל ודפח"ת, והיינו ממש מציאות דנדו"ד.

עכ"פ בהא נחיתנא וסליקנא, דשפיר עבדינן מע"כ והעוסקים בעבודת הקודש, שמחזיקים בההוא גברא דנחית מנכסיה בדרך כבוד מקופת צדקה, ואין שום בית מיחוש במאי דלא מגלינן ליה שהמעות המה מכספי צדקה, אע"פ שיודעים בוודאות שאילו הוי ידע מזה לא היה מסכים בשום אופן לקבל דמי צדקה, ואדרבה היטיבו בכך, ומן הראוי להמשיך כן עד שיברכו השי"ת למען יוכל להתקיים בדרך כבוד, וקורא אני עליכם במעשיכם זה, אשרי משכיל אל דל, וכאשר נתבאר למעלה. ברם זאת למודעי, אם כי באתי בזה למלאות בקשת כבו' להשיב לו תשובה מאהבה בנדון דידן, אבל בנוגע להלכה למעשה למה לו להביא ממרחק לחמו, ואין לכם לעשות כלום אלא עפ"י הכרעת ופסקו של המרא דאתרא דעירכם המפוארה ה"ה ידיד נפשי הגאון האדיר מרא דכולה תלמודא פ"ה מוהר"ח קרייזוירטה שליט"א הגאב"ד והר"מ דאנטווערפען אשר בנוסף לגדלותו בתורה ויראה וכו' פקיע שמיה לשם ולתהלה בעבוה"ק במעשי החסד והצדקה במדה גדושה באופן נפלא מאוד, יברכהו השי"ת בכטו"ס, והיה כאשר יאמר כן יקום.

כה"ד הבו"ד בכל כבוד ובגישה מאהבה. ביה"ה ובברכה בכל מאודך ומיצוה בשמיא בכל ובכח. ובברכת כו"ט ע"כ"ס ברוב"ל ובכבי"ד. אמן כה"ר.

משה הלברשטאם
חבר הנהלת העדה החרדית
ראש ישיבת
דברי חיים-טשאקוב
מרחיב ק' ירושלים תובב"א

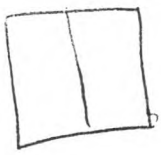

ספר

ניב שפתים

חלק א

ליקוטי דינים והערות בהלכות איסורי שקר

חובר בס"ד ע"י

נחום בלאמו"ר משה יצחק אהרן שליט"א **יברוב**

שנת תשמ"ט לפ"ק

בעזה״י

מה אשיב לה׳ כל תגמולוהי עלי שזיכני להוציא ספר זה עתה במהדורה שניה מורחבת ומתוקנת. והנה כבר מסרתי מודעה במהדורה הראשונה שחלילה לפסוק מתוך ספר זה הלכה למעשה. כי ידעתי שלא הגעתי למדה זו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. והנני חוזר ומוסר מודעה זו בהקדמת מהדורה זו שחלילה לפסוק הלכה למעשה מתוך ספר זה. ולא נתכוונתי בהדפסת הספר אלא כדי להקל על המעיין למצוא מקורות נאמנים לעיין בהם.

ותפלתי לפני שוכן מרומים שאוכל להמשיך לישב באהלה של תורה לעסוק בדברי תורה. והערב נא ה׳ אלקינו את דברי תורתך בפינו ובפיות עמך בית ישראל. ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה.

התוכן

כלל א יבואר על איזה סוג שקר נאמר בתורה מדבר שקר תרחק. ואיזה סוג שקר אסור משום הין צדק. ומה שאסרו משום מחוסרי אמנה. וקצת גדרי הרחקה. ושאיסור שקר הוא אף בלישנא דמשתמע לתרי אפי. ובכתב, וברמז. ועוד הרבה פרטים.

כלל ב יבואר באיזה אופן מותר לשנות מפני השלום.

כלל ג יבואר מה שהתירו לשנות משום קיום מצוות. ובמסכת פוריא ואושפיזא. ועוד פרטים.

כלל ד יבואר אם מותר לשנות להצלת ממונו ומפני הבושה ולמנוע צער.

כלל ה יבואר דאיסור קבלת לשה״ר יסודו הוא איסור קבלת שקר.

כלל ו יבואר כמה ציורים של שקר מגמ׳ שבועות דף ל׳ ול״א, אשר יש ללמוד מהם כמה הלכתא רבתא בחיובי הרחקה. גם יבוארו בו קצת מדרגות של שקר בספור דברים בעלמא. עוד יתבאר דאסור לדבר שקר אף אם כוונתו לגלות אח״כ את האמת. ועוד הרבה פרטים.

כלל ז יבואר מה שאמרו דמותר לומר דבר בשם חכם שלא אמרו כדי שיתקבלו דבריו.

כלל ח יבואר איסור גניבת דעת.

כלל ט בכלל זה מלוקט הרבה ציורים בעניני שקר מש״ס ופוסקים.

כלל ח׳

בכלל זה יבואר איסור גניבת דעת.

ובו י׳ סעיפים.

א. אסור (א) לרמות את בני אדם במקח וממכר * או לגנוב את דעתם * ואחד

ביאורים

(א) לשון הרמב״ם פי״ח ה״א ממכירה. והנה איסור גניבת דעת כתב הרמב״ם גם בפ״ב ה״ו מהלכות דעות. וז״ל: ״אסור לאדם להנהיג את עצמו בדברי חלקות ופיתוי, ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה, ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי, כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה, ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה, ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, ולא ירבה לו בתקרובות והוא יודע שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן

חידושים

* **או לגנוב את דעתם וכו׳.** כתב הריטב״א חולין צ״ד א׳ ״ואיסור גניבת דעתו של גוי כתבו קצת רבותינו בעלי התוס׳ שהוא איסור תורה, דנפקא לן מדכתיב לא תגנובו ולא תכחשו וגו׳, וכי כתיב בסיפא דקרא איש בעמיתו דממעט הכותי, ההיא אלא תכחשו ולא תשקרו קאי, במקום שאין חילול השם בדבר, ודיקא נמי דלא כתיב מעמיתו או לעמיתו, והיינו נמי דיהביה אתנחתא בלא תגנובו, ואע״ג דלא אשכחן גניבה סתם על גניבת דעת אלא לשון גניבת לב, בכאן נכתב לא תגנובו סתם לכלול אף גניבת ממון. ובתוספתא דב״ק (פ״ז ה״ג) איתא (שלשה) [שבעה] גנבים הם גדול שבכולן גונב דעת הבריות וכו׳״ עכ״ל. וכ״כ סמ״ג.

[**והנה** ממש״כ דבכאן נכתב לא תגנובו סתם לכלול אף גניבת ממון. משמע דר״ל אף גניבת ממון וכ״ש גניבת דעת דחמיר טפי. וכ״כ החת״ס בחידושיו בסוגיין צ״ד א׳. וז״ל: ״משום דקא גניב ליה לדעתיה דבתוספתא יליף גניבת דעת מק״ו דגניבת ממון, וכיון דגניבת גוי אסור וכו׳ כ״ש גניבת דעתו, כ״כ הראשונים בשמעתין״. והגר״ח קניבסקי בביאורו למסכת כותים סי׳ כ״ז הגיה דצ״ל ״לכלול אף גניבת דעת״].

והנה יש ב׳ סוגי גניבת דעת במקח וממכר. א׳ שמוכר לו חפץ שיש בו מום בדמי חפץ שאין בו מום ומפסידו עי״ז ממון ממש. ב׳. שמוכר לו אותו בדמי חפץ שיש בו מום, רק כיון שהלוקח אינו יודע שיש בו מום, הוא חושב שמוכר לו חפץ שאין בו מום בזול ויבוא להחזיק לו טובה בחנם עבור כך. וכמו שכתבנו בביאורים סק״ב בשם הפרישה, עיי״ש. ויש לעיין באיזה סוג גניבת דעת מיירי הריטב״א, אם דוקא באופן הא׳ שמפסידו ממון ממש, בזה הוא דהוה גניבה דאין נפק״מ אם נכנס לביתו בהחבא לקחת ממונו או שנכנס בגלוי וסותם עיניו של בעה״ב שלא יראה שגונב ע״י שגונב דעתו. אבל באופן הב׳ שאין לו הפסד ממון לא הוה גניבה. או דגם באופן הב׳ שיחזיק לו טובה בחנם חשיב גניבה, שע״י שגונב דעתו יחזיק לו טובה בחנם והרי זה כגונב מכיסו.

חידושים

ולכאורה מדכתב הריטב"א בתחלת דבריו "ואיסור גניבת דעתו של גוי וכו'" משמע דבישראל בלאו איסורא דלא תגנובו איכא איסורא דאורייתא, והיינו ע"כ לאו דלא תונו (וכן משמע ביד הקטנה) והיינו באופן הא' שיש בזה אונאה, אך מדהביא הריטב"א להתוספתא דקתני שבעה גנבים וכו' גדול שבכולן גונב דעת הבריות, ובתוספתא שם מפורש ציורים של גניבת דעת באופן שיחזיק לו טובה בחנם עיי"ש. וא"כ גם הריטב"א מיירי בכה"ג ולפי"ז מה דמשמע מדברי הריטב"א דבישראל יש בזה גם איסור אונאה צ"ל דגם בכה"ג אסור משום אונאה מדרבנן וכמ"ש הב"ח חו"מ סי' רכ"ח, וצ"ע.

אבל דעת הגר"ז דמדאורייתא ליכא איסורא אלא באופן הא' שמפסידו ממון ממש שמוכר לו חפץ עם מום בדמי חפץ שאין בו מום, אבל גניבת דעת שעי"ז יחזיק לו טובה בחנם בלבד איסורה רק מדרבנן. ונראה מדבריו דהוא מפרש כן בדעת הרמב"ם. והנה הרמב"ם הביא איסור גניבת דעת בב' מקומות בפי"ח ה"א ממכירה וכמו שהעתקתי לשונו כאן בפנים, וגם בפ"ב ה"ו מדיעות וכמו שהעתקתי לשונו בביאורים סק"א. וע"כ מפרש הגר"ז דבהלכות מכירה מיירי כשעי"ז מפסידו ממון ממש וכאופן הא' [וכפירוש הא' שהבאתי בביאורים סק"ב] וזה אסור מדאורייתא [וכ"כ בקרית ספר שם דהוא מן התורה] אבל בהלכות דעות מיירי באופן שאין הפסד ממון ממש רק שעי"ז יחזיק לו טובה בחנם וזה אסור רק מד"ס [היינו בעכו"ם אבל בישראל י"ל דאסור מן התורה משום שקר עי' לקמן סעיף ח' ד"ה בפיו]. אבל צ"ע שהרי הרמב"ם בהלכות מכירה מסיים בה וכתב "ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור" והיינו באופן הב' שגונב דעתו בדברים שיחשוב שהיטיב עמו ועי"ז יחזיק לו טובה בחנם [וכמו שמשמע בשו"ע סי' רכ"ח שזו כוונת הרמב"ם] ודין זה הרי כבר כתבו בהלכות דיעות, ועוד דהרי זה הוה מדרבנן ואמאי כתבו כאן גבי גניבת דעת האסורה מן התורה.

גם לדברי הפרישה בפירוש הא' דגם בהלכות מכירה מיירי הרמב"ם באופן שאין הפסד ממון ממש רק שיחזיק לו טובה חנם [וכמו שהבאתי דבריו בבאורים סק"ב] א"כ הדרא קושיא לדוכתה למה כפל דין זה בהלכות מכירה.

גם בספר חרדים הביא איסור גניבת דעת בב' מקומות, בפ"ה מצוה כ' מל"ת מן התורה. ובפ"ד מצוה ל"ח מל"ת דרבנן. אלא דגבי ל"ת דאורייתא הביא גם ציורים של גניבת דעת שאין בהם הפסד ממש רק החזקת טובה בחנם, עיי"ש.

וע"כ נראה דודאי גם בדבר שיש בו החזקת טובה בחנם בלבד אסור מן התורה דגם זה חשוב גניבה, אבל בהלכות דעות מיירי הרמב"ם אפילו כשאין החזקת טובה חנם, ואפ"ה אסור. ולאו משום איסור גניבה נגעו בה, אלא משום איסור שקר כמו שמדוקדק מלשון הרמב"ם שם. וכן נראה מדברי רבינו יונה בשע"ת ש"ג מאמר קפ"ד שכתב בזה"ל: "החלק השביעי מי שמתעה את חבירו שעשה טוב עמו או שדיבר טוב עליו ולא עשה, אמרו רבותינו אסור לגנוב דעת הבריות. והנה החטא הזה חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל עכו"ם [כצ"ל וכ"ה בגי' ישנה] יען וביען שפת שקר אשמה רבה, ונתחייבנו על גדרי האמת כי הוא מיסודי הנפש". ור"ל דאפילו למ"ד גזל עכו"ם מותר כאן אסור משום איסור שקר. [והיד הקטנה פירש כוונת רבינו יונה דאף למ"ד גזל עכו"ם מותר מ"מ גניבת עכו"ם אסירה וכדמשמע דעת הרמב"ם (וכמ"ש גם הגר"ח ז"ל מוולאזין בשו"ת חוט המשולש סי' י"ז בדעת הרמב"ם) ולשון רבינו יונה לא משמע כן. גם בספר ארחות צדיקים משמע שמפרש כמ"ש]. וא"כ כיון דאיסורו משום שקר נראה פשוט דאסור אף בלא החזקת טובה חנם, רק דכשיחזיק לו טובה חנם האיסור משום גניבה ובלא החזקת טובה חנם האיסור משום שקר. [ויש הרבה נפק"מ בין איסור זה לאיסור זה דאפילו במקום שמותר איסור שקר לא הותר איסור גניבה].

עוד י"ל בדעת הרמב"ם עפ"י מה דמשמע בט"ז יו"ד סי' ק"כ סקי"א דדוקא כשגונב דעתו ע"מ שיחזיק לו טובה חנם אסור, אבל אם אינו מכוין ע"מ שיחזיק לו טובה לא הוה בכלל גניבת דעת, וא"כ י"ל דבהלכות מכירה מיירי במכוון לכך ובהלכות דיעות באינו מכוין לכך.

ויתכן עוד דגם באופן שיחזיק לו טובה חנם לאו דאורייתא הוא [וכדעת הב"ח וכדלקמן] אלא מדרבנן ומשום איסור גניבה נגעו בה. והב"ח סי' רכ"ח כתב דאיסור גניבת דעת כשיחזיק לו טובה חנם הוא משום אונאה [ואף בעכו"ם דבעלמא לא אסרו אונאה אפילו מדרבנן כאן אסרו עיי"ש טעמא] וכן משמע קצת בטור שהביא דין זה בהלכות אונאה.

*** עובד כוכבים ואחד ישראל שוים בדבר זה. (ב) * היה יודע שיש**

ביאורים

כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכן כל כיוצא בזה. ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור. אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות". ועי' מש"כ בזה בחי'. **(ב)** ר"ל שאם יש לו חפץ שיש בו מום, ואילו לא היה בו מום היה שוה מאה ועכשיו שיש בו מום שוה חמשים, לא ימכור לו אותו במאה, שהרי זה כגונב ממנו ממונו, אע"ג דבכה"ג בלא"ה אסור משום אונאה, קמ"ל דיש בזה גם איסור גניבה. [כך פירש הפרישה בפי' הב']. א"נ דמיירי אפילו אינו מטעהו בשוויו דנותן לו בזול טפי כפי ערך המום ואפ"ה אסור. כי הקונה חושב שמוכר לו חפץ בלא מום בזול ומחמת כן יחזיק לו טובה בחנם, ובכה"ג ג"כ אסור משום גניבת דעת כדבסמוך שכתב ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור וכמו שיתבאר [כך פירש הפרישה בפירוש הראשון ועי' בחי'. וכ"כ המהרש"א לענין לא ימכור לו עור בהמה מתה בחזקת שהיא שחוטה עיי"ש. וכן מבואר בתוספתא דב"ק פ"ז ה"ג דאסור לחנווני לעשות מדותיו שקר, וימכור לקונה במדה זו, וכדי שלא להפסיד לקונה יוסיף לו עוד תבואה, דאע"ג שאין בזה הפסד מצד המדה, אבל מ"מ הקונה יחשוב שהוא נותן לו בחנם יותר ממה שקנה ממנו ויחזיק לו טובה

חידושים

* **ואחד עובד כוכבים ואחד ישראל שוים בדבר זה.** לכאורה נראה דגניבת דעת שגורם הפסד ממש דחשיב גניבה ממש, אסור גם לעכו"ם לעשות כן דהוא מצווה על הגזל, ולפי"ז יש לפרש כוונת הרמב"ם כאן שכתב ואחד עכו"ם וכו' דהיינו דגם עכו"ם מוזהר ע"ז. ואף לפי פירושו השני של הפרישה דמיירי רק שעי"ז יחזיק טובה חנם, י"ל דגם זה אסור לעכו"ם דהרי זה ג"כ גניבה מן התורה. אך ראיתי בשו"ת מחזה אברהם סי' ט"ו שכתב דגניבת דעת בכה"ג שיחזיק לו טובה בחנם אפילו להריטב"א דהוה דאורייתא, ה"ט דאסור משום שלא נרגיל את עצמינו במדות גרועות ולא משום ממון זולתו, ומה"ט כתב דלעכו"ם מותר בכה"ג (דעכו"ם לא הוזהר אלא על גזל שבין אדם לחבירו ולא במה שבין אדם למקום) [ומה"ט כתב גם דאע"ג דאין עשה דוחה ל"ת שבין אדם לחבירו מ"מ איסור גניבת דעת דהוא רק ל"ת שבין אדם למקום דוחה] ואין דבריו מוכרחים.

* **עובד כוכבים וכו'.** במהרש"א חולין צ"ד א' הקשה על מאי דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות אפילו דעתו של עכו"ם. הרי טעות גוי שרי, ושמואל גופיה אמר לה בב"ק קי"ג ב', אע"פ שכשמטעהו הוא גונב דעתו. ותי' דהיינו דוקא באינו משקר לו בדיבורו אבל הכא שמכר לו בתורת שחוטה וכו' אסור. מיהו כל זה לדעת רש"י דס"ל דלא אסרו גניבת דעת אלא בדיבור עי' בביאורים ס"ק כ"ב. אבל התוס' ושאר פוסקים הרי מסקי דאיסור גניבת דעת הוא אפילו בלא דיבור וכמ"ש תוס' שם ע"ב ד"ה אינהו. [וזו כוונת המהרש"א גופיה במה שציין לדברי רש"י ותוס' הנ"ל עיי"ש]. וא"כ לדברי התוס' אכתי קשה קושיית המהרש"א.

אך באמת דדבר זה כבר עמדו עליו הראשונים ז"ל דהמרדכי פרק בתרא דב"ק סי' קנ"ח כתב דהא דאמרינן דטעות עכו"ם מותר היינו רק בטעה מעצמו, אבל להטעותו אסור דהא גניבת דעת עכו"ם אסורה. אבל הטור חו"מ סי' שמ"ח כתב דאפילו להטעותו מותר. והובאו ב' דיעות אלו ברמ"א שם ס"ב עיי"ש. וצ"ב במאי פליגי ומ"ט דהטור.

* **היה יודע וכו'.** עי' בביאורים מש"כ בפירוש הראשון. ולפי"ז מיירי ביותר מכדי אונאה דבפחות מכן הרי מקח קיים. אך לפי מה שנסתפק הרא"ש בפרק הזהב סי' כ' לומר דאף בפחות משתות אסור משום אונאה אלא דהלוקח מוחל, א"כ י"ל דגם איסור גניבה יש בזה. וכ"ש בעכו"ם שאינו מוחל אפילו על פחות משוה פרוטה. עי' סנהדרין נ"ז א'.

והנה בביאורים הבאנו בשם הפרישה ב' פירושים. ובסמ"ע כתב דמיירי בדליכא אונאה. ויש לפרש דבריו כעין

בממכרו מום * יודיעו ללוקח, (ג) ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים * אסור.
ב. כיצד (ד) * לא (ה) יסרהב בחברו שיסעוד עמו (ו) והוא יודע שאינו סועד. ולא

ביאורים

חנם]. (ג) ר"ל שלא בדרך מקח וממכר אלא שבדבריו גונב דעתו שיחשוב שעשה עמו טובה ועי"ז יחזיק לו טובה בחנם. (ד) לשון השו"ע חו"מ סי' רכ"ח ס"ו. וכתבו האחרונים דדין זה דלא יסרהב וכו' וכן כל גניבת דעת שבדברים, לא אסרו אלא בישראל אבל לא בעכו"ם. דדוקא במכר אסרו בעכו"ם, ועי' מש"כ בזה בחי'. וכתב הרא"ש סי' י"ח דתשלום שכירות הוה כמכר ואסור אף בעכו"ם. ועי' דברי חמודות. (ה) לא יפציר בו, הואיל ויודע שלא יעשה [ר"ל שיודע שאינו רוצה לארחו שאילו היה בא לאכול עמו לא היה מפציר בו, הגר"ז]. משום דגונב דעתו להחזיק לו טובה בחנם כסבור שמן הלב מסרהב לו כן, רש"י. ומדקאמר "לא יפציר" משמע דדוקא להפציר אסור שהוא שלא כנהוג אבל בלא הפצר מותר לומר לו פעם ושתים בוא ואכול

חידושים

מש"כ בפרישה דליכא הכא הפסד כלל, או דר"ל דמיירי ביש מקצת אונאה ולא שיעור אונאה דליכא איסורא משום אונאה ומ"מ אסור משום גניבת דעת, והוא פירוש שלישי. [וכן משמע בלבוש דמיירי שיש אונאה אך לא כשיעור אונאה. והביאו בדברי חמודות בחולין פ"ז סק"פ וכתב עליו דלאו דוקא אלא אפילו בליכא הפסד כלל עיי"ש].

* **יודיעו ללוקח וכו'.** כתב בא"ר סי' קנ"ו "המוכר אל ישבח ביותר המקח והקונה אל יגנה ביותר" ונראה דרצה לומר דאפילו אם המוכר יגלה ללוקח מומי החפץ, אל ישבח את המעלות שבו יותר מדאי, שעי"ז הוא משכיח מהקונה את החסרון, וגם זה אסור. וכן הלוקח כשרוצה שהמוכר יוריד מדמי החפץ אל יגנה ביותר את החסרון שבו. עוד י"ל כמ"ש היעב"ץ (במגדל עוז עליית ד"א פ"ד) וז"ל: "דרך ארץ הסוחר בסחורה, כשימכור סחורתו, לא ישבח אותה (גם לא יטיל בה מומין יותר מדאי ויסלף מום בין המומים) וכשיקנה לא יפליג בגנותה (הא מעט שרי דכתיב (משלי כ' י"ד) רע רע יאמר הקונה) וכו'". והיינו שאף שאומר רק האמת אין זה ממדת דרך ארץ למוכר לשבח סחורתו ולא ללוקח לגנות יותר מדאי.

* **אסור.** כבר כתבתי לעיל סעיף א' ד"ה או, דאע"ג דמבואר ברש"י בסוגיין ובפוסקים דאיסור גניבת דעת הוא כשעי"ז יחזיק לו טובה חנם היינו דבכה"ג יש בזה משום איסור גניבה מדאורייתא או מדרבנן לכל חד כדאית ליה, אבל אף בלא החזקת טובה חנם, אסור גניבת דעת משום איסור שקר. ועי' עוד לקמן סעיף ח' בחי'.
ביו"ד סי' ק"כ הביא הש"ך סקי"ט בשם מהרי"ל דמי שיש בידו משכון של עכו"ם לא ישתמש בו דהוה גניבת דעת דאסור אף בשל עכו"ם, אך לא נהגו כן, וכתב הש"ך דהטעם שלא נהגו כן ומשתמשים במשכון "דס"ל דאין בזה משום גניבת דעת העכו"ם מה שמשתמש בו". ולכאורה כוונתו כמ"ש שם הט"ז דבכה"ג שהחפץ בידו בשביל הלואתו הרי אם ירצה יכול להשאיר הכל ברשותו דהפקעת הלואתו מותרת, במקום דליכא חילול השם, וא"כ לא שייך בזה איסור גניבה, דרק כשמטעהו שיחזיק לו טובה בחנם הרי זה כגונב מכיסו משא"כ בכה"ג. [וכן משמע מדברי החק יעקב או"ח סי' תע"ב סק"ד דכוונת הש"ך כדברי הט"ז].
ובישועות יעקב חולק על הט"ז וס"ל דבכה"ג חשיב נמי גניבת דעת [דכיון דמשתמש בשל העכו"ם שלא בידיעתו הרי זה גניבה] ומה דלא נהגו כן משום דודאי אין העכו"ם מקפיד על שמשתמשים בזה פעם ושתיים עיי"ש.
ובמ"א סי' תע"ב סק"ב מפרש דהמהרי"ל אסר משום שואל שלא מדעת ומה שלא נהגו משום דאינו מקפיד על פעם ושתים. ובח"י השיג עליו עיי"ש.

* **לא יסרהב וכו'.** הנה נחלקו הראשונים אם מה שאסרו גניבת דעת בעכו"ם הוא דוקא במכר או גם במתנה.

ביאורים

עמי אע״פ שאין דעתו שיאכל עמו, כי אדרבא אם לא ידבר עמו כן, יתבזה חבירו דהרואים שנכנס ויוצא ואין מכבדו לומר לו בא ואכול עמי יאמרו שהוא מפני שפלותו, כי אין הכל יודעים שנמנע לומר כן מפני שיודע שאינו סועד, סמ״ע. ור״ל דבפעם אחת ושתים כיון שרגילים בכך, וכולם מכירים שאומר כן ממנהגו של עולם אין כאן גניבת דעת, שלא יחזיק לו טובה בחנם בשביל כך [זכר יהוסף סי׳ ע׳ עי׳ לקמן כלל ט׳ סקט״ז] ומה שיחזיק לו טובה בשביל הכבוד שנתן לו שהזמינו כדרך העולם אין זה בחנם [עי׳ בהגר״ז]. (ו) ואילו היה סועד לא היה מפציר

חידושים

דהתוס׳ חולין צ״ד ב׳ ד״ה אמר, כ.זבו דדוקא במכר אבל במתנה מותר, אבל בשם ר״ת כתבו דגם במתנה אסור. [וכתב בספר קובץ על הרמב״ם פ״ב מדיעות ה״ו דלדעת תוס׳ דבמתנה לא אסרו, ע״כ צ״ל דהא דאסרו בההיא דלא יסרהב אע״ג דהוה כמתנה, היינו דוקא בישראל, ומדרבנן, אבל בעכו״ם לא אסרו].

ופסק הטור בשם הרא״ש כר״ת [מדהביא הרא״ש דברי ר״ת באחרונה]. גם הר״ן כתב כר״ת. וכן פסק ביש״ש וכתב שכן היא דעת הרי״ף והסמ״ג שכתבו איסור גניבת דעת בסתמא ולא חלקו בין מכר למתנה.

אבל הש״ך יו״ד סי׳ קי״ז סקי״ג פסק דבמתנה מותר. ודקדק כן מלשון השו״ע חו״מ סי׳ רכ״ח והרמ״א ביו״ד שם, שכתבו ״לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום שחוטה״ דמשמע דוקא מכירה ולא מתנה [ולשון זה הוא גם לשון הרמב״ם פ״ב מדיעות] וכן דקדק עוד מלשון הרמב״ם שהובא בשו״ע יו״ד סי׳ ס״ה סי״א דלא אסר לתת לעכו״ם ירך חתוכה אלא משום שמא יראה ישראל שנותן לו ויחזור ויקנה מהעכו״ם ולא אסר משום גניבת דעת. אע״כ דבמתנה ליכא משום גניבת דעת.

והטעם שפסקו בזה לקולא אע״ג דהרבה ראשונים מחמירים בזה, יש לומר דס״ל דאיסור גניבת דעת כשיחזיק לו טובה חנם דרבנן הוא ואזלינן לקולא [או דדוקא במכר אסור מן התורה אבל במתנה לאו דאורייתא וכנ״ל בשם ספר קובץ]. וכדברי הש״ך פסק גם החכמת אדם סוף כלל ס״ט.

והנה הישׁ״ש פרק גיד הנשה סי׳ י״ט, כתב בדעת הרמב״ם דס״ל כר״ת שהרי באותה הלכה שכתב דאסור לגנוב אפילו דעת עכו״ם הביא גם ציורים של גניבת דעת במתנה, כגון ההיא דלא יסרהב כמבואר בדבריו פ״ב מדיעות. ובספר קובץ על הרמב״ם תמה עליו, שהרי הרמב״ם דקדק וגבי לא יסרהב כתב לא יסרהב ״בחבירו״ דמשמע הא בעכו״ם שרי. [גם בשו״ע סי׳ רכ״ח סעיף ו׳ הוסיפו תיבת בחבירו במוסגר וכנראה שזו הוספת הרמ״א]. ואע״ג דאין זה סתירה לדברי הישׁ״ש, די״ל דהעתיק לשון הגמ׳ מ״מ גם ראיה לא הוה, אך י״ל דלא לדברי הרמב״ם אלו נתכוון הישׁ״ש אלא לדבריו בפי״ח ממכירה, שכתב בסוף דבריו ואפילו לגנוב דעת הבריות בדברים אסור, והיינו ההיא דלא יסרהב, אע״פ שכתב בתחלת ההלכה דגם דעתו של עכו״ם אסור ומשמע דבכל האופנים שהולך ומונה אסור בעכו״ם [אך לפמשׁ״כ לעיל ד״ה ואחד, י״ל דאין כוונת הרמב״ם בתחלת דבריו לומר דגם דעת עכו״ם אסור לגנוב עיי״ש]. גם לפי׳ הב׳ שהבאתי בביאורים סק״ב בשם הפרישה מוכח מדברי הרמב״ם כר״ת.

ומעתה לכאורה דברי הרמב״ם צ״ב דסותר עצמו, דמהלכות מכירה משמע דס״ל דאסור אף במתנה בעכו״ם, כדקדוקו של הישׁ״ש, ומהלכות דיעות שכתב שם לא ימכור וכו׳ וכן בהלכות מאכלות אסורות משמע דס״ל דבמתנה מותר וכמו שדקדק הש״ך.

והנה בעיקר דברי התוס׳ שחילקו בין מכר למתנה צ״ב מאי נפק״מ. והנה התוס׳ כתבו בזה״ל: ״דדוקא במכירה הוא דאסור לפי שהעכו״ם נתן מעות בתורת שחוטה אבל בשולח דורון לא חיישינן״ ולכאורה כוונתם דדוקא במכר אסור דמפסידו ממון ממש והיינו באופן שמוכר לו חפץ שיש בו מום בדמי חפץ שאין בו מום, אבל במתנה דאין הפסד ממון אלא מה שיחזיק לו טובה חנם לא אסרו בעכו״ם, ולפי״ז אף במכר כשלא יהיה הפסד ממש רק שעי״ז יחזיק לו טובה חנם מותר.

אך בב״ח סי׳ רכ״ח מבואר דבמכר אסור בעכו״ם אף כשעי״ז רק יחזיק לו טובה חנם, וכן משמע בראׁ״ש שכתב לדעת התוס׳ דהא דאיקפיד שמואל אשמעיה דפייסיה למבריה, משום דהתם כעין מכר היה, וכוונתו דמה שפייסו לעכו״ם לאו בתורת מתנה נתן לו, אלא בתורת פרעון חוב שחייב לו על שכירותו ובכה״ג

(ז) ירבה לו (ח) בתקרובת (ט) והוא יודע שאינו מקבל. (י) ולא יפתח חבית (יא) הפתוחות לחנוני * וזה סובר שפתחם בשבילו, אלא * צריך להודיעו שלא

ביאורים

בו [הגר"ז]. (ז) גם בזה דוקא להרבות אסור אבל פעם ושתים מותר, סמ"ע. (ח) ששולח לו דורונות. (ט) ואילו היה מקבל לא היה מרבה לו, הגר"ז. (י) אפילו שאינו אומר בפירוש שפותח בשבילו אלא בסתמא, דלא הו"ל לאסוקי אדעתיה שלא בשבילו הוא פותח. תוס'. (יא) בגמ' איתא "ולא יפתח חביות הנמכרות לחנוני" ופרש"י "כל חביותיהם מגופות היו, וכשבא אדם חשוב אצלו, פותח לו חבית להשקותו יין חזק, ואם מכר חבית לחנוני שלמה ועדיין היא אצלו לא

חידושים

חשיב מכר, ועי' ד"ח, והרי שם לא היה הפסד ממש אלא שנתן לו בשר טריפה בחזקת שחוטה, ויש כאן החזקת טובה שהעכו"ם יאמר שבשר הראוי לעצמו נתן לי, ואפ"ה אסור. [ובב"ח משמע דהא דאסרו במכר דוקא, משום דהאיסור בזה הוא משום אונאה ואונאה שייכת במכר ולא במתנה, וצ"ע דא"כ למה בישראל אסרו אף במתנה].

וע"כ נראה דההבדל בין מכר למתנה הוא דבמכר כיון שנתן מעות על החפץ, אזי אם יחזיק לו טובה בחנם הרי זה כגניבה [או כאונאה] אבל במתנה כיון שלא שלם בעד החפץ כלום, א"כ אפילו אם יחזיק לו טובה לאו בחנם הוא אלא תמורת החפץ שקבל. [ואין לחוש שיחזיק לו טובה יותר ממה שקבל, דאפילו אם יחזיק לו טובה יותר אין בכך כלום דכך הוא הדרך של מקבלי מתנה להחזיר אף יותר וכיון שקבל מתנה לא איכפת לן אם יחזיר יותר].

ולפי זה הרי כל זה שייך רק כשבאמת קבל מתנה, דבזה שייך לומר דלא איכפת לן שיחזיר יותר, אבל בההיא דלא יסרהב, שלמעשה לא קבל כלום, א"כ בזה ודאי דההחזקת טובה היא חנם והרי זה כמכר, ואסור. ולפי"ז ניחא דברי הרמב"ם דאע"ג שפסק דבמתנה מותר בכל זאת בלא יסרהב אסור אף דהוה כמתנה, ולפי"ז אין לנו ראיה מההיא דלא יסרהב לחלק בין ישראל לעכו"ם וגם בישראל י"ל דבמתנה שרי.

עוד י"ל דהנפק"מ בין מכר למתנה, דדרך מוכר לפרש מה מוכר ואם לא פירש הוה גניבת דעת, משא"כ במתנה אין דרכו לפרש, וגם לפי"ז מובן שפיר דבההיא דלא יסרהב אסור אף דהוה כמתנה, וצ"ע בכ"ז.

* **וזה סובר וכו'.** עי' בביאורים שהעתקתי לשון רש"י. והנה רש"י פירש לה לגבי אורח דיש כאן גניבת דעת שיחשוב שפתח בשבילו ועכשיו יהיה לו הפסד גדול. וביד הקטנה הוסיף דאף בלוקח שבא ליקח מעט יין, אין לו לפתוח חבית המכורה לחנוני, כי יחשוב שע"י מה שמוכר לו יפסיד עכשיו, עי"ש. וחידש בזה דאע"ג ששילם בשביל היין מ"מ יחשוב הלוקח כיון דמוכר בעין רעה מוכר אילו לא הייתי חשוב בעיניו לא היה מפסיד בשבילי, ומיהו אם הלוקח פירש שיתן לו יין טוב לא הוה גניבת דעת.

* **צריך להודיעו וכו'.** צ"ע אם דוקא בשעת מעשה אסור לפתוח לו חבית אא"כ הודיעו. אבל אם פתח לו ועבר על איסור גניבת דעת אינו צריך שוב להודיעו רק שאם יחזיק לו טובה חנם אז יאמר לו, או דלמא דצריך להודיעו גם אח"כ, ומסתבר דצריך. וצ"ע.

ואם ע"י שיודיעו יתבייש, צ"ע אם צריך להודיעו. ומסתברא שאין צריך להודיעו, דאף אי נימא שבשתיקתו עובר על איסור גניבת דעת מ"מ ודאי דעדיף לעבור על איסור גניבת דעת בשב ואל תעשה מאשר לביישו בקום ועשה. ולכאורה במסכת ד"א משמע דצריך להודיעו גם בכה"ג דגרסי' התם מעשה ברב ספרא שיצא יום אחד עם תלמידיו לטייל חוץ לעיר, פגע בחסיד אחד בא מן הדרך, אמר לר"ס ולמה טרח מר כ"כ, קסבור שיצא לקראתו להקביל פניו, אמר ליה ר"ס לא יצאתי אלא לטייל, נתבייש אותו חסיד, אמרו לו תלמידיו לר"ס ולמה אמרת כך, אמר להם, מה, הייתי משקר, א"ל היה לך לשתוק, א"ל אילו שתקתי, לא הייתי מקיים ודובר אמת בלבבו, וכמדומה לי שהייתי גונב דעתו".

פתחם בשבילו. (יב) * ובגמרא מוכח דלא מיתסר כה״ג אלא בשזה מראה לו שהוא עושה כן לכבודו, אבל אם הוא אינו מתכוין כלל להטעות, וכגון שפתח חביותיו לצורך עצמו והלה סבור שבשבילו פתחן אין לו להודיע, שלא אסרו אלא שלא יהא מטעהו, אבל אם הוא מוטעה מעצמו אין זקוק לו.

ג. במה דברים אמורים בסתם אדם, (יג) אבל אם הוא חביב עליו בענין שהיה מרבה לו גם אם היה מקבל, וכן אם היה מפציר בו לסעוד גם אם היה

ביאורים

יפתחנה לאורח הבא לו מפני שגונב לבו להחזיק לו טובה חנם, כסבור זה, הפסד גדול נפסד על ידי, שהרי תשאר חבית זו חסרה ותתקלקל יינה [כדאמרינן סוף פ״ט דמנחות]. וזה ימסרנה מיד לחנוני שימכרנה לו״. אבל הטור העתיק ״ולא יפתח חבית הפתוחות לחנוני״. וכתב הסמ״ע דס״ל להטור דאפילו אם כבר היו פתוחות אלא שהאורח חושב שעתה פתח בשבילו ג״כ אסור, אבל הגר״ז כתב דגם כוונת הטור ״חביות הפתוחות עתה״ [ולדינא גם הגר״ז ס״ל דאפילו היו פתוחות אסור, ואדרבה חמיר טפי דבכה״ג אפילו אם בלא״ה היה פותח בשבילו כיון שעתה לא פתח בשבילו אסור עיי״ש]. (יב) לשון הר״ן. וכ״כ הישׁ״ש וכתב שכן משמע ברמב״ם. ור״ל דאע״ג דהאי אורח לא הוה ליה לאסוקי אדעתיה שלא בשבילו פתחן, מ״מ כיון שהוא אינו מכוין להטעותו אין זקוק לו, ומיהו אם אח״כ יחזיק לו טובה על כך מחמת טעותו שחושב שפתח בשבילו יתכן שצריך להודיעו אז, כדי שלא יתן לו בחנם, עי׳ לקמן סעיף ז׳ בחי׳. (יג) לשון

חידושים

ומשמע דאפילו כשעי״ז נתבייש אותו חסיד בכל זאת דעת ר״ס דחייב לומר לו כדי שלא לגנוב דעתו. אך י״ל דר״ס לא ידע שיתבייש. ועי׳ לעיל בכלל א׳ ס״א בחי׳ ד״ה טול מש״כ שם.

* **ובגמרא מוכח וכו׳.** כן כתב הר״ן. וצ״ע מהא דאמרינן צ״ד ב׳ ״מר זוטרא בריה דרב נחמן הוה קאזיל מסיכרא לבי מחוזא, ורבא ורב ספרא הוו קא אתו לסיכרא, פגעו אהדדי, הוא סבר לאפיה הוא דקאתו, אמר להו למה להו לרבנן דטרוח ואתו כולי האי, א״ל רב ספרא אנן לא הוה ידעינן דקאתי מר, אי הוה ידעינן טפי הוה טרחינן, א״ל רבא איהו הוא דקא מטעי נפשיה״ והרי הכא לא נתכוונו להטעותו, אלא יצאו מסיכרא למחוזא לצורך עצמן, ובכה״ג אפילו אי לא הוה ליה למיסק אדעתיה שלא יצאו לקראתו ליכא איסורא.

והנראה בזה עפ״י מש״כ בשו״ת מהרי״ט חלק או״ח סי׳ ח׳ [והבאתי דבריו לקמן סעיף ז׳] דאפילו במקום דאטעי אנפשיה, מ״מ אם אומרים כן בפניו והוא שותק ושתיקתו כהודאה דמיא, הרי זה כאילו מטעה אותם עיי״ש. וה״נ אע״פ שלא נתכוונו ביציאתם להטעותו, מ״מ כשמר זוטרא אמר להם למה טרחתם בשבילי, אילו היו שותקים היתה נחשבת שתיקתם כהודאה והוה גניבת דעת, ולכן הוצרך רבא לומר דאיהו דאטעי אנפשיה, והיינו כמ״ש ביש״ש דהיה לו להבין דוכי נביאים אנחנו, דאיך ס״ד דמר זוטרא שיצאנו לקראתו מנין לנו שהוא בא.

ובזה א״ש מה דאיתא במסכת ד״א הך מעשה בזה״ל: אמרו לו תלמידיו לר״ס, ולמה אמרת כך, אמר להם, מה, הייתי משקר, א״ל היה לך לשתוק, א״ל אילו הייתי שותק לא הייתי מקיים ודובר אמת בלבבו, וכמדומה לי שהייתי גונב דעתו״ וצ״ב מאי וכמדומה לי. ולדברינו י״ל, דה״ק דכיון שמר זוטרא יודע בי שאני מקיים ודובר אמת בלבבו [דזה היה ידוע על רב ספרא כדאמרינן ב״ב פ״ח א׳] וכיון שמשום ודובר אמת בלבבו אני צריך להודיעו שלא יצאתי לקראתו, א״כ אם אשתוק כמדומה לי שאני גונב דעתו. דאע״ג דהיה לו לאסוקי אדעתיה שלא יצאנו לקראתו שהרי יתכן שלצרכינו יצאנו, מ״מ עכשיו ששאל למה יצאנו לקראתו ואני אשתוק הריני גונב דעתו, וע״ז השיבו רבא, דאפילו אם תשתוק אין כאן גניבת דעת, דהיה לו לחשוב דוכי נביאים אנחנו וכנ״ל [וממילא אין כאן גם משום ודובר אמת בלבבו, ולא הוצרך רבא להשיב לו על זה, ובזה מיושב הערת היעב״ץ שהבאנו שם בכלל א׳].

סועד אע״פ שיודע שעכשיו לא יסעוד ולא יקבל, מותר להפציר בו לסעוד, ולהרבות לו בתקרובת, שאין זו גניבת דעת, כיון שהוא חביב עליו באמת והוא מבקש באמת להנהותו (יד) ואין מונע מצדו אלא מצד חברו שאינו רוצה, נמצא שאם יחזיק לו טובה אינה בחנם.

ד. והא דאסור גניבת דעת הוא דוקא בדבר שלא הוה ליה לאסוקי אדעתיה שאינו עושה בשבילו (טו) אבל אם הוא דבר דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה שאינו עושה בשבילו ומטעה עצמו שסובר שעושה בשבילו לכבודו כגון שפגע בחבירו בדרך וסבור זה שיצא לקראתו לכבדו אין צריך להודיעו.

ה. לא (טז) יאמר לו סוך שמן מפך זה והוא ריקן, וכן אסור לילך לבית האבל ובידו כלי ריקן וסובר האבל שהוא מלא, ואם עושה כן * כדי לכבדו מותר.

ביאורים

הגר״ז. והנה בגמ׳ אמרו כן לענין לפתוח חבית המכורה לחנוני, והגר״ז כתב כן גם על הדין דלא יסרהב ולא ירבה וכו׳. והנה הרי״ף והרמב״ם והטור השמיטו דין זה וכתב הב״י דהשמיטוהו משום דהוא פשוט, אבל הדברי חמודות ס״ק פ״ד כתב דס״ל דבכה״ג אסור עיי״ש. וכ״כ בלב אריה בחולין צ״ד א׳ [וכתב דדוקא בדורות של האמוראים היה מותר בכה״ג, אבל בדורות אלו, מי הוא שיוכל להחליט אם באמת היה נותן אילו היה מסכים חבירו לקחת כידוע שעד שאין האדם צריך ליתן נדמה לו שיתן אבל כשהדבר נוגע למעשה אז כבר אינו נותן עיי״ש שהאריך] אבל הסמ״ע והגר״ז פסקו לדינא כהב״י. (יד) אבל אם יש גם מונע מצדו כגון אם אין לו מה לתת לו, אע״פ שרצונו עז לתת לו אסור שהרי יש מונע גם מצדו ויחזיק לו טובה חנם, הגר״ז עיי״ש. (טו) לשון השו״ע. ועי׳ לעיל סעיף ב׳ בחי׳ ד״ה ובגמרא. (טז) שם סעיף ז. והנה כאן כתב ״לא יאמר״ דמשמע אפילו פעם אחת אסור. וכתב הסמ״ע דהטעם בזה הוא דכיון שהכלי ריקן ואין בו שמן לא שייך לומר לכבודו עושה, אבל אם הכלי מלא מותר פעם ושתים. [וכ״כ בתורת חיים בחולין שם]. אבל הגר״ז כתב דאפילו בכלי ריקן מותר לכבודו [ומה שכתב השו״ע ולא יאמר י״ל דבזה אין המנהג לומר פעם ושתיים. ולכן אפילו פעם אחת אסור אבל אם יהיה בזה כבוד מותר] ועי׳ חי׳ ד״ה כדי לכבדו. [ולכאורה קשה על דברי הגר״ז

חידושים

* **כדי לכבדו מותר.** גרסי׳ בגמ׳ צ״ד א׳ ״תניא היה ר״מ אומר אל יסרהב אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד, ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות המכורות לחנוני אא״כ הוהיעו, ולא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן, ואם בשביל כבודו מותר, איני והא עולא איקלע לבי רב יהודה פתח לו חביות המכורות לחנוני אודועי אודעיה, ואיבעית אימא שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה דבלא״ה נמי פתוחי מפתח ליה. ת״ר לא ילך אדם לבית האבל ובידו לגין המתקשקש ולא ימלאנו מים מפני שמתעהו, ואם יש שם חבר עיר מותר״. והנה הכסף משנה פ״ב מדיעות ה״ו הבין דהא דקתני בסיפא דברייתא קמייתא, ואם בשביל כבודו מותר קאי על כל הברייתא דהיינו אלא יסרהב ולא ירבה וכו׳, ולכן תמה על הרמב״ם שלא הביא דין זה. ובלב אריה כתב דהרמב״ם מפרש לה על הסיפא בלבד, דברישא פשיטא דמותר בשביל כבודו דאין כאן רמאות משא״כ בסיפא שאומר לו סוך בכלי ריקן דיש כאן רמאות קמ״ל דאפ״ה מותר לכבודו. ולכן כיון דהרמב״ם לא העתיק את הבבא אחרונה לא הוצרך להביא דין זה. אך עדיין אינו מיושב דאכתי תיקשי למה לא הביא הרמב״ם בבא אחרונה ויחדש דמותר בה בשביל כבודו [ומה שבאמת לא הביאו הוא משום דסמך על מה שכתב וכן כל כיוצ״ב].

ו. (יז) **לא** ימכור לו עור (יח) של בהמה מתה בחזקת שהיא שחוטה. (יט) ולא ישלח לו חבית יין ושמן צף על פיו.

ביאורים

מהא דאיתא בתענית כ"ג ב' גבי אבא חלקיה ששאלוהו רבנן מדוע לא אמרת לנו כרוכו ריפתא (פירוש למה לא אמרת לנו שנאכל עמך) ואמר להם משום דלא נפישא ריפתא ואמינא לא אחזיק בהו ברבנן טיבותא בחנם. ופרש"י וז"ל "דאינהו לא הוי קא אכלי דליכא ריפתא וקא מחזקינן בהו טובה חנם". ולכאורה בשלמא להסמ"ע והתורת חיים ניחא דכיון שלא היה לו עבורם הוי כאין לו דאסור לומר לו אף פעם אחת, אבל להגר"ז למה לא אמר להם פעם אחת. וי"ל דשאני התם שידעו שאין לו יותר וכדמשמע מלשון רש"י. ואם יאמר להם פעם אחת יהיה נראה כאילו רוצה לוותר משלו ולתת להם, ובזה גם להגר"ז אסור. דדבר זה אין אדם עושה אף משום כבוד חבירו אלא א"כ הוא חשוב ביותר]. (יז) שם סעיף ח'. (יח) דעור בהמה מתה אינה חזקה כ"כ, וגם דיש לחוש שמתה ע"י נחש והארס נבלע בעורה, גמרא. (יט) דשמא יזמין אורחים על סמך מה שחושב שיש לו חבית שמן ולבסוף יתבייש כשיראה שאין שמן, ב"י. ומיהו נראה דכיון דנשנה דין זה בין דיני גניבת דעת, דגם בזה האיסור משום גניבת דעת, דאע"ג דגניבת דעת הוא באופן שיחזיק לו טובה חנם עבור כך, מ"מ לאו דוקא אם יחזיק לו טובה ע"י כך, אלא ה"ה אם ע"י שגונב דעתו יבוא עליו רעה גם זה בכלל גניבת דעת [וכן משמע במהרש"א ד"ה לא ימכור דהאיסור בזה משום גניבת דעת]. ודע דבתוספתא דב"ק פ"ז ה"ג איתא דה"ה אם הזמין אורחים אצלו אסור להביא על השולחן בכלי, יין ושמן צף על גביו, כדי שיחשוב

חידושים

ויתכן לומר דהרמב"ם מפרש דמאי דקאמר ואם בשביל כבודו מותר הכוונה היא כמ"ש בביאורים סק"ה בשם הסמ"ע דדוקא להפציר אסור אבל פעם ושתים מותר דזהו כבודו, וזאת כוונת הברייתא לא יסרהב וכו' ואם בשביל כבודו כלומר ואם לא מסרהב אלא אומר כן פעם ושתים מותר. וא"כ לא הוצרך הרמב"ם להביאו כי כבר רמוז זה במ"ש לא יסרהב. דמשמע דדוקא להפציר אסור אבל לכבודו מותר. [וכן נראה מדברי הגר"ז שהבאנו בביאורים סקט"ז בענין מש"כ הסמ"ע דבפך ריקן אסור אפילו פעם ושתים. ותמה עליו הגר"ז הרי להדיא קתני בברייתא על הך דינא דפך ריקן ואם בשביל כבודו מותר. אכן בדעת הסמ"ע נראה דס"ל דמה שאמרו ואם בשביל כבודו מותר דה"פ ואם בשביל כבודו כלומר אם הוא פך מלא ועושה כן לכבודו מותר]. אמנם אף לפי דברינו דהא דקתני ואם בשביל כבודו מותר הכוונה היא דפעם ושתים מותר, מ"מ אם לצורך כבודו צריך להרבות בבקשה, ג"כ מותר דכל שהוא לכבודו מותר, וצ"ע בזה. ובאורח משרים ג"כ הלך בדרך זו ליישב דברי הרמב"ם.

והנה הא דאמרו גבי אבל, אם יש שם חבר עיר מותר, פרש"י "חבר עיר, חבורת עיר שיש שם רבים, וזה מתכוין להחשיב האבל בעיניהם שיאמרו כמה חשוב זה שזה מכבדו כ"כ: מותר. דגדול כבוד הבריות:" והנראה מדבריו דיש בזה כמה מדרגות דבמסרהב בחבירו שיאכל אצלו, משמע דבשביל כבודו מותר אפילו שאין שם רבים, רק כיון שעושה כמנהג העולם בשביל כבודו מותר. אבל גבי בית האבל אין זה מדרך העולם לנהוג כבוד פעם ושתים כמו שנוהגים בשאר דברים, ולכן בזה לא הותר אלא א"כ יש שם חבר עיר דהיינו רבים, וגם בזה לא הותר אלא משום "דגדול כבוד הבריות" דהיינו שאם לא יכבדנו יתבזה בעיניהם, ולכן לכבודו בכה"ג מותר. [ויתכן דחבר עיר היינו דוקא בעשרה, כדאמרינן בברכות דף ל' א' דאין תפלת המוספין אלא בחבר עיר, והיינו בעשרה עיי"ש. כן נסתפק באורח משרים]. אבל הטור כתב דין זה דאם יש שם חבר עיר בלשון קצר דבשביל כבודו מותר. וסתם ולא פירש אך כוונתו ג"כ דוקא באופן שנוהגים לכבד כן [ומיהו מדלא כתב לשון "חבר עיר" משמע דאין צריך עשרה, אורח משרים].

ז. מי (כ) שמכבדים אותו במדריגות הכבוד הראויות למי שיודע ב' מסכתות והוא אינו יודע אלא אחת, * עליו שיאמר (כא) אחת לבדה אני יודע.

ח. כתבו הפוסקים דאיסור גניבת דעת הוא אפילו (כב) אם אינו משקר * בפיו, אלא שמראה עצמו כאילו עושה עמו טובה ואינו עושה.

ביאורים

האורח שמכבדו במה שמביא על השולחן הרבה שמן עיי"ש בחזון יחזקאל. (כ) ר"י בשע"ת ש"ג מאמר קפ"ה. והוא מירושלמי סוף שביעית וכתב היד הקטנה דהאיסור בזה הוא משום גניבת דעת. (כא) והנה בירושלמי שם אמרו עוד דרוצח שגלה לעיר מקלט ומכבדים אותו, יאמר רוצח אני, ואם אמרו לו אעפ"כ, יקבל מהם, ולכאורה ה"ה בזה. (כב) כ"כ תוס' בחולין צ"ד ב' ד"ה אינהו. וכ"כ הרא"ש והטור. וכן סתמו הפוסקים. ודלא כרש"י שם. דס"ל דאם אינו מפרש בפיו שעושה בשבילו, איהו הוא דאטעי אנפשיה [אבל במקום דלא שייך איהו הוא דאטעי אנפשיה גם לרש"י אסור משום גניבת דעת]. והלח"מ פ"ב ה"ו מדיעות כתב דגם דעת הרמב"ם כרש"י דדוקא ע"י דיבור [ודקדק כן מלשון הרמב"ם שכתב אפילו מלה אחת של פיתוי וגניבת דעת וכו' דמשמע דוקא ע"י דיבור, אבל צ"ע דכיון דבמקום דלא הוה ליה לאסוקי אדעתיה לא בעינן דיבור, לא היה לו להרמב"ם לכתוב כן דמשמע דלעולם רק ע"י דיבור אסור] [גם מלשון רבינו יונה מאמר קפ"ד משמע קצת כרש"י שכתב שם וז"ל: "החלק השביעי מי שמתעה

חידושים

* **עליו שיאמר וכו'.** דין זה צ"ע דהא היכא דאיהו דאטעי אנפשיה אין צריך להודיעו וכמו שנתבאר בסעיף ד'. ואפילו במקום דלא הוה ליה לאסוקי אדעתיה, מ"מ אם הוא לא נתכוון להטעותם אינו זקוק להודיע וכמו שנתבאר בסעיף ג' בשם הר"ן. וא"כ אמאי צריך כאן להודיעם שאינו יודע אלא אחת. ונראה דאף באופן דהו"ל לאסוקי אדעתיה ובאופן שלא נתכוון להטעותם, שאינו זקוק להודיע, מ"מ אם נותנים לו אח"כ טובה בשביל כך כיון שהיא טובה בחנם עליו להודיע שאין זה מגיע לו, כי רק לענין זה שאינו נחשב שגונב דעתם בשתיקתו אמרינן דאינו זקוק עתה להודיעם, דאף דבעלמא אם אינו מודיע, עובר איסור בזה גופא שגונב דעתם, אף קודם שיחזיקו לו טובה חנם, מ"מ כשהטעו עצמן אינו זקוק להודיע. אך אם אח"כ ייטיבו עמו ודאי דצריך להודיע. [שו"מ כעין זה בספר תא"ל בשם ספר חיים שאל להחיד"א ח"א סי' ע"א אות ו' בשם הרב יפה מראה וז"ל: "הכא היינו טעמא שזה נהנה בכבוד תורה ואיהו לא בר הכי והכבוד מלתא רבתי היא צריך להודיע שלא ליהנות חנם וכו'". ומדבריו משמע דדוקא בכה"ג שנהנה מכבוד התורה, ולדברינו אף בכבוד בעלמא צריך להודיע].

שו"ר שגם בשו"ת מהרי"ט חלק או"ח סי' ח' הקשה קושיא זו, וכתב דהירושלמי מיירי שמכבדים אותו בפניו ושותק, דנראה כמסכים לכך, והרי זה כמו שמטעה אותם [ועי' לעיל סעיף ב' בחי' ד"ה ובגמרא, מש"כ על דבריו].

* **בפיו וכו'.** לכאורה קשה לא מבעיא אליבא דרש"י דס"ל דאיסור גניבת דעת הוא דוקא כשמפרש בפיו שעושה בשבילו והוא אינו עושה בשבילו [דאם אינו מפרש אין זה גניבת דעת דאיהו דמטעי אנפשיה]. א"כ תיפו"ל מצד איסור שקר שאומר בפיו שקר ממש, ולמ"ל לאיסור גניבת דעת שאיסורו רק אם יחזיק לו טובה בחנם. אלא אפילו לדעת שאר פוסקים דאיסור גניבת דעת הוא אפילו בלא דיבור, מ"מ משמע מדבריהם דאפילו כשאומר בפיו ליכא איסורא רק משום גניבת דעת ולא משום שקר, שהרי כתבו התוס' דף צ"ד א' ד"ה טרפה, בזה"ל: "וא"ת לעולם אימא לך דמותר לגנוב דעתו של עכו"ם ואיקפד משום דאמר לו לעכו"ם שחוטה היא ואיכא למיגזר שמא יתננה לו בפני ישראל ויקנה ממנו וכו'". הרי דאי ליכא איסור גניבת דעת, ליכא איסורא אף משום שקר, שהרי כאן אמר לו בפירוש שהיא שחוטה ואפ"ה כתבו תוס' דאיקפד רק משום שמא יתננה בפני ישראל ולא משום איסור שקר. וכן מבואר

ט. מי (כג) שנוהג בפרהסיא דברי חבירות אבל בצנעא אינו נזהר * הרי הוא גונב דעת הבריות. ובכלל זה כל הצבועים.

ביאורים

את חבירו "לאמר" כי עשה עמו טובה וכו' כ"כ הכרח]. (כג) אורח משרים סי' כ"ד סעיף ח'.
כי "שפת" שקר אשמה רבה וכו'" אך אין זה ולמד כן מדברי תוס' בכורות ל"א א' ד"ה וכולן

חידושים

עוד בדבריהם צ"ד ב' ד"ה אמר. שכתבו בשם ר"ת דמתני' מיירי באומר הישראל לעכו"ם שהיא מנוקרת והתם הוא דאסור דגונב דעתו, משמע הא משום שקר ליכא הכא.

ושמא ס"ל דליכא איסור שקר כשמשקר עכו"ם, רק כשמשקר ישראל ופליגי על ס"ח שהבאנו לעיל כלל ב' סעיף ז' שכתב דאף לעכו"ם אסור לשקר. שו"מ ב' קושיות אלו, הן על ר"ת והן על רש"י, בים של שלמה סי' י"ט וסי' כ'. דאם מוציא שקר מפיו הרי אסור משום שקר, עיי"ש. אלא דמשמע מדבריו דס"ל ג"כ דליכא איסור מן התורה לשקר עכו"ם. רק משום שארית ישראל לא יעשו עולה וגו' ולא ימצא בפיהם לשון תרמית, עיי"ש. [ושמא ס"ל דגם בישראל ליכא משום מדבר שקר תרחק רק בדיינים וכדעת איזה אחרונים שהבאנו לעיל כלל א' ס"א].

והנה דברי התוס' בדף צ"ד א' הנ"ל יש לכאורה מקום ליישב, דאילו היה הדין דמותר לגנוב דעת עכו"ם, אע"פ שדעתו של ישראל אסור לגנוב, א"כ ה"ה דהיינו אומרים דליכא איסור לשקר עכו"ם, דאין דעתו דעת שיהיה אסור לגנוב ולהטעות אותה, אבל לפי האמת דאסור לגנוב דעתו ה"ה דאסור לשקר עכו"ם. אבל עדיין קשה שאר הקושיות על רש"י ור"ת דלמ"ל למימר משום גניבת דעת, והיינו כפרש"י שיחזיק לו טובה בחנם הא אפילו בלא"ה אסור משום שקר.

עוד צ"ע אפילו לדעת שאר פוסקים דס"ל דאף בלא דיבור אסור משום גניבת דעת, דהרי הוכחנו לעיל כלל א' סעיף ו' דאיסור שקר הוא אף בלא דיבור אלא ע"י מעשה ורמז, ואפילו ע"י שתיקה יש איסור שקר מן התורה משום מדבר שקר תרחק. כמבואר בשבועות ל"א א' עיי"ש, וא"כ תיפו"ל מצד שקר. [ואע"ג דמבואר ברבינו חננאל בסוגיא דשבועות שם דדרשות דהתם אסמכתא נינהו, וא"כ י"ל דהכא צריכינן לאיסור גניבת דעת לאסור מן התורה, מ"מ בכמה ראשונים הא מוכח דדרשות דהתם מן התורה נינהו כמו שהאריך בזה הגר"י פערלא ז"ל בביאורו לרס"ג מ"ע כ"ב. וכן פסק הח"ח בפתיחה עשין י"ג. עיי"ש]. ושמא י"ל כמ"ש לעיל דאי גניבת דעת היה מותר, ה"נ היה מותר לשקר עכו"ם, דהא בהא תליא, ואה"נ לאחר שנתחדש דאסור לגנוב דעת עכו"ם אסור גם משום שקר, ועדיין צ"ע.

ואכתי צ"ע בדברי הגר"ז שהבאנו לעיל ס"א ד"ה לגנוב, דמשמע מדבריו שמפרש דברי הרמב"ם פ"ב ה"ו מדיעות דאסר גניבת דעת באופן שיחזיק לו טובה חנם, ואיסורא לא הוה אלא מדברי סופרים משום גניבת דעת. ותיפו"ל משום איסור שקר. ובפרט למה שדקדק שם בלח"מ בלשון הרמב"ם דמיירי במשקר בפיו, ושמא ס"ל כדעת הגרי"פ ז"ל שהבאנו כלל א' דליכא איסור שקר בדברים בעלמא [ואפילו בישראל, שהרי הרמב"ם שם מדבר אף בישראל, שו"ר די"ל דגם הגר"ז לא כתב דהוה מד"ס אלא גבי עכו"ם, אבל גבי ישראל י"ל דאסור באמת משום איסור שקר [מן התורה] וכדמשמע מפשטות לשון הרמב"ם שם] וצ"ע בכ"ז. ועי' עוד בסמוך.

* **הרי הוא גונב וכו'.** וצ"ל דגם בזה איכא החזקת טובה בחנם שיכבדוהו כאילו הוא חבר, וגם כמה רעות ומכשולות יכולים לצאת ע"י שיחשבוהו לחבר, וגם זה בכלל גניבת דעת [וכמ"ש בביאורים סקי"ט] א"נ אפילו בלא שיהיה עי"ז החזקת טובה אסור בכה"ג משום שקר וכנ"ל ס"א ד"ה אסור.

[וז"ל החזו"א בספר אמו"ב ד' י"ג: "ומה עצמו פשעי נוכל שברב שקידתו לחקות את התלמיד חכם בלבושו ובדיבורו ובתנועותיו עד שרכש לבות בני עירו לבטוח בו ולהאמינו, ובבטחון זה עושה סחורה להפיח כזבים לתועלתו, ולהרבות הוות למלא כיסו, ובחלקות יכסה ערמו, משים עצמו כתמים לא ידע מרמה, וכאילו כל דרכיו מישרים, הולך תמים ודובר צדק"].

י. והנה רבים הם הענינים שיש בהם איסור גניבת דעת (כד) * וישמע חכם ויוסף לקח ויתן לב להתבונן בכל דבריו ומעשיו שלא יהיה בהם צד איסור.

ביאורים

וד"ה איכא עיי"ש. **(כד)** עיין בחידושים כמה פרטים השכיחים אצל הסוחרים.

חידושים

* **וישמע וכו'.** מנהג רע יש אצל הסוחרים שכשרוצים שיבואו לקנות אצלם מפרסמים שהם מוכרים יותר זול, וכותבים שהמחיר הוא כך וכך והם מוזילים לכך וכך, ובאמת המחיר האמיתי אינו כ"כ יקר כפי שהם כותבים רק כותבים כן כדי לצוד לב הרואה שיחשוב שהוא מוזיל מאד את מחיר החפץ, ומנהג זה אין לו שום צד היתר. חדא שהרי הם כותבים שקר ממש ושקר אסור אף בכתיבה וכמו שנתבאר בכלל א'. ועוד דיש בזה משום גניבת דעת, שגונבים לב הקונה שיחשוב שמוכרים בזול ומחמת כן הם קונים, ואילו היו יודעים שזהו המחיר ואין זה זול לא היו קונים, וזהו גניבת דעת, ואין להתיר משום שהקונה איהו דאטעי אנפשיה, דודאי לא כל אדם מבין זאת, ע"כ נראה ברור דאסור לעשות כן.

אבל מה שנוהגים המוכרים לבקש יותר יקר כדי שלאחר שהקונה יתמקח עמהם יתפשרו על המחיר האמיתי, נראה דאין בזה איסורא, דאע"ג דאפשר שהקונה לא היה קונה אם לא היה מוזיל לו מ"מ אין כאן גניבת דעת שהרי בסכום זה מוכן הקונה לקנות, והוא קונה מעצמו ולא מחמת רמאותו של המוכר, וגם החזקת טובה חנם אין בענינים אלו על שמוכר מעט בזול. ואפילו אם יאמר לא אמכור לך בפחות [דבכה"ג יש יותר מקום לטעות שכן הוא המחיר וכשחוזר ומוכר לו בזול חושב הלוקח שמוזיל לו] ג"כ נראה דמותר, כי כן הוא דרך המוכרים לומר לא אמכור לך בפחות, והוי דברים שבלבו ובלב כל אדם, כמבואר בנדרים כ' ב' ובר"ן שם ד"ה שניהם.

אכן אם גמר בדעתו למכור במחיר האמיתי והוסיף במחיר כדי שלאחר שיתפשרו, ישלם לו את המחיר האמיתי, והלוקח לא התמקח עמו ורוצה לשלם כפי מה שבקש ממנו אם ירא שמים הוא יזהר שלא יקח אלא את המחיר האמיתי, דממדת יראת שמים הוא לקחת רק כפי מה שגמר בדעתו כדלעיל כלל א' סעיף א'. ואם החפץ שרצה לקנות ממנו הוא ספר, לא יאמר לו המוכר רמיתיך ואין הספר שוה כ"כ ולא אמרתי לך כך רק כדי שלבסוף תתן לי את המחיר האמיתי, דזה בזיון לספר שאינו שוה כ"כ [ס"ח סי' תתרכ"ה] וגם הקונה לא יאמר (כשקונה ספר) אין הספר שוה כ"כ כפי מה שאתה מבקש, דזה בזיון לומר כן על ספר, אלא יאמר איני משלם אלא כך וכך [שם].

בגיטין ס"ב א' אמרינן דאין כופלים שלום לעכו"ם, שאם העכו"ם הקדים שלום לישראל אין משיבין לו שלום שלום, ואמרינן בגמ' רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא, [כדי שלא יקדים העכו"ם ויצטרך הוא לכפול שלום כמנהג העולם]. רב כהנא אמר שלמא למר (כך הגירסא לפנינו אבל גירסת רש"י היא "שלמא למר שלמא למר" פעמיים וכמ"ש בספר באר שבע בשו"ת שבסוף הספר סי' נ"ט עיי"ש). ופרש"י "ולא היה מתכוין לברכו אלא לבו היה לרבו". והתוס' כתבו ע"ז "וצ"ע שלא יהא בזה גונב דעת הבריות". ובספר אורח משרים סי' כ"ד כתב דדעת רש"י דאין בזה משום גניבת דעת, משום דהוה כמתנה ובמתנה ליכא משום גניבת דעת. והתוס' שנסתפקו בזה, נסתפקו בזה גופא אי במתנה איכא גניבת דעת, וא"כ למאי דפסק הש"ך דבעכו"ם במתנה ליכא גניבת דעת מותר לעשות כרש"י [אך לפמש"כ לעיל ס"ב ד"ה לא יסרהב, י"ל דבכה"ג לא חשיב כמתנה עיי"ש].

והנה בט"ז יו"ד סי' ק"כ סקי"א כתב דהא דכתבו תוס' דצ"ע אם יש בזה גניבת דעת, היינו משום שעי"ז יחזיק לו העכו"ם טובה חנם [אבל בלא החזקת טובה אע"פ דגניבת דעת אסור משום שקר אפילו בלא החזקת טובה כמ"ש ס"א ד"ה אסור, מ"מ לצורך מצוה שלא לומר לעכו"ם שלום מותר, רק כשיש החזקת טובה לא הותר אף מפני השלום וכמ"ש בכלל ב']. אבל יעויין בשו"ת באר שבע סי' נ"ט ומבואר מדבריו שהבין דהתוס' שכתבו דצ"ע אם מותר משום גניבת דעת היינו שאפילו בלא החזקת טובה בחנם הוי גניבת דעת ודלא כהט"ז].

חידושים

ונראה דדוקא כשאומר שלום לעכו"ם חיישינן להחזקת טובה חנם, אבל ישראל שאומר שלום לישראל חבירו ליכא למיחש משום החזקת טובה, דכך הוא הדרך לומר שלום לחבירו, ולפי"ז נראה דמי שבטעות הקדים לחבירו שלום לפני התפילה, דקיימ"ל בסי' פ"ט ס"ב דאסור להקדים שלום קודם תפלת שחרית, דאין ראוי להזכיר שמו של הקב"ה על האדם ולכבדו קודם שמכבד להקב"ה, דאם עדיין לא גמר לומר שלום רק אמר שלו', אל יסיים אות ם, ונמצא שלא הזכיר שמו של הקב"ה ואין בזה משום גניבת דעת אפילו לדעת התוס', דדוקא בעכו"ם יש בזה החזקת טובה משא"כ בישראל וכמשנ"ת.

והנני מעתיק בזה מש"כ בשו"ת מהר"י ברונא סי' קי"ג בענין זה וז"ל: "שאלוני כשהגוי יוצא רגיל לומר "גוט גזענן אויק" (להתראות) ורגילים להשיב "שנה טובה, טובה על כל ישראל" (ר"ל שאומרים שנה טובה ומסיימים בלחש טובה על כל ישראל) ואומר אני דלאו שפיר עבדי, אלא ישיב כפשוטו "מען דנק אויק" (תודה) דהשתא התחילי מתחילי בשלום בהזכרת השם, להשיב להם מבעיא, דתנן (גיטין ס"א א') שואלים בשלומם, ואמרינן בגמ' רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא, ונראה לי לפרש, כדי שלא יתחיל הגוי ואז יצטרך להשיב טפי כדרך העולם שאמר לו צפרא למרי טב, ומשיב לו לשנה טובה תזכה. ויש רוצים לומר כשמשיבים כופלים שלום לישראל ואי אתחיל הגוי צריך להשיב לו נמי כפל כמנהגם דאל"כ איכא איבה, ואין נראה לי, וכל העושים כן גונבים דעת הבריות ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של גוי כדאמרינן חולין צ"ד א'. וא"ת והלא רש"י פירש סוף הנזקין ר"נ אמר להו שלמא למר, ופירש רש"י וכוונתו לרבו היה, הכ"ג (הרי כמה גדולים) כתבו דחשיב גניבת דעת, ועוד הרהור ודאי שרי, אבל הוצאת פיו בערמה אסור. נאום ישראל מברונא". ומש"כ בסוף דבריו ועוד הרהור וכו' ר"ל דאף רש"י לא התיר אלא כשאומר שלמא למר, ומהרהר על רבו, שדיבורו מתאים עם מה שחושב בלבו, ואינו גונב מהעכו"ם רק את כוונתו אבל העכו"ם שומע כל דבריו ויכול להבין כוונתו. אבל כשמעלים ממנו מחצית דבריו ואינו שומע מה שמסיים, ומחמת כן חושב שאומר לו שלום, ואין לו אפשרות בשום אופן לעמוד על כוונת הישראל, גם לרש"י אסור.

והנה כבר כתבתי דלדברי האורח משרים דטעמא דרש"י דהוה כמתנה א"כ כיון שפסק הש"ך דבמתנה ליכא גניבת דעת קיימ"ל בזה כרש"י. וצ"ע בזה, די"ל דלכו"ע חשיב כמכר וכנ"ל אלא דפליגי אם יש לחוש בזה להחזקת טובה, או דפליגי בזה גופא אי הוה כמכר או כמתנה, וצ"ע בכ"ז.

ואיתא בזוה"ק פרשת וארא (דף כ"ג ב') דאסור לומר שלום לאדם רשע, אך אם הוא מוכרח לומר לו שלום, יכוין להקב"ה, דז"ל: "מכאן אוליפנא דהא לבר נש חייבא אסור לאקדמא ליה שלם, ואי אצטריך יקדים ליה, כדוד דבריך ליה לקב"ה, ואתחזי דבגיניה קאמר, ואי תימא דרמאות הוה, לאו, דהא כל מאן דסליק ליה לקב"ה ואתחזי דבגיניה קאמר לאו רמאות הוא". וזה תרגומו: "מכאן אני לומד אשר לאדם רשע אסור להקדים לו שלום, ואם הוא מוכרח להקדים לו שלום, יקדים לו שלום כמו דוד שברך את הקב"ה והיה נראה שבשביל נבל אמר, ואם תאמר שרמאות היתה, אינו כן, כי כל מי שמעלה דבריו אל הקב"ה ונראה שבשביל האדם אמר אינו רמאות, משום שכך דרכם של צדיקים שמדברים לאדם כפי הנדמה אבל הם מעלים דבריהם אל הקב"ה כדי לקיים הכתוב שויתי ה' לנגדי תמיד". (סולם).

נמוקי שמואל

ערוגת הבושם

ע"ב כ"ם בד"ה בד"ת וכו' ואיני הבין דבריו ז"ל דהיכי קאמר דרבינו פוסק כשתי הלשונות והרי דברי רבינו מכחישים כלישנא בתרא דלישנא קמא אפי' שלא כדרך הנתון אין מתרפין כ"ת במקום סכנה וה"ה לדין מתרקוליין דרבינו. ואפשר לומר דכוונת הב"י היא לומר דילמא לישנא קמא דשרי כערלה וה"ה בכל איסורי הגלה דבכלהו ס"ל לישנא קמא אפי' שלא כדרך הנתון אין מתרפאין כי אם במקום סכנה ורבי' פסק לענין פרלה כלישנא בתרא ולענין בשר בחלב וכלאי הכרם פסק כלישנא קמא והכי סבירא להו דאין לחלק בין מיתה ל"מ כיון דלשון הרמב"ם משמע דאפי' בכלאי הכרם ובשר בחלב הוא ממה שמתנהגין בגמרתן היא גופא הב"י מה שכתב אח"כ וכשר בחלב וכו' ה"ל כדרך הנתון עליהם אפי' שלא כדרך הנתון וכו' וה"ל כעין מה שנת לדוקן עליהם אפי' שלא כדרך הנתון וכו' וה"ל כעין מה שנת:

פ"ו דף ט' ע"א כ"ה בד"ה כתב הל"ד מהלהים וכו' וכתב הרמב"ד ז"ל וזה היכן כלום וכו' ויש לתמוה וכו' וי"ל שכונת הרמב"ד לומר שלא היזכרו בגמ' וכו' על דיה מבואר בדברי רבי' שכתב ה"ה לכינת שם בפני עצמו ואינו נמחק ולא כדמשמע מהרמב"ד שהוא נמחק ודבר תימה הוא להעלות על הדעת בפי' דברי הרמב"ד ז"ל שכתב כן. גם מ"ש יהביה כל בשין הברייתא כלומר מין עור מלבדו ות"ל מיבעי ליה. אין לשון הכל מורה על כך וייתר היה מהייבב לפי' מהר"ם מלבלקרו ז"ל אך גם פירושו תמוה ובאמת כתב עליו הב"ח ועוד הקשיתי עליו בספרי דב"ז ז"ל ומלבד כל מה שהקשה עליו הב"ח קשה לי עוד על דברי הר"מ מלבלקרו ז"ל דהם זו היא כוונת הרמב"ד ז"ל למה ליה להתיתן עד כה ולהקשות מדיוקא ולמה עדיף טפי הוה ליה להקשות מליבעי לשילו שמית הם וכו' ומדי ובאמת כל התוחק אפי' לומר שמית תו' שמית מלי ליקיה עכ"ל הם קיון להדיא דס"ל להרמב"ם ז"ל שהם היה כתיב השם כלי אפילו שם שדי ובאמת לפי זה יכול למחוק מהיכן אפי' לאות אחת ויש לדחות עכ"ל:

ולי נראה להרמב"ם ירהב"ד ז"ל דקא מפלגי במאי דנרסי בגמ' שבועתם ד"ל ה"ג בד"ת דכתב הל"ק למ"ל מהלהים וכו' מה הבי זה לאינו נמחק ב"ד תשדי ח"ד מחדני ל"ב תכלות הבי זה נמחק. וכתבו התוספו' בפר' חנה ח"ד מן השם לאינו נמחק ותימה דמ"ש מכלמת וש"ד תשדי דנמחקין לפי שאין שם בפני עצמו ושמא משיש השם המיוחד הוא יש להאמיר בו יותר. ואילו לא נזכר כלל בדברי הרמב"ם והרמב"ד ז"ל תליקת ח"ד מחדני נראה לא היו נדסי חלוקה זו בברייתא אך הרמב"ם ז"ל קסבר דה"ה ואע"ד אין אחד להם דתרוייהו אינם נמחקי' ובסברת ר"ת משום דשם הוא יחוד הוא דיוקא ניחא הבי טעמו של הרמב"ם ז"ל שאמר אפי' שזה השם מקנת שם האפירם הוא ולא אמר שם בפני עצמו הוא ול"ד ו' השם אחד דמ"ד הוא נק' לפ כשהוא נכתב וכמ"ש ג"כ הב"ח על מ"ש רבינו שהם ז' שמית וכפרטן אתה מוצא שמונה והרמב"ד ז"ל סובר כהתימה של האוש"ז ז"ל ולכן כתב שלא למדנו וכו' לבל וכו' ודברי שניהם הרמב"ם והרמב"ד תמוהין הדק היטב ותדרייהי יש להם שיסמוכו כך נראה בעיני. וע"פ דרך זה יתבאר מאמר ר"ה ע"ה ניחזור קל"ה הללויה הללו את שם ה' ירנה כשתהללוי"ה הרי היה כתיב הללוקה את שם ה' הללו י"ה כי שוב ה' אמרו לשונות ד"ה כי נכתב בי"ה ונקרה בת"ד כי נעשים כי יעקב בחר לו י"ה כפי מה ד"ה כי זה שיני נחתך וזה נמחק יעויין שהבל תשר כך. להתפאר לפנותם כי הם הם תשר ירדו לעמקה של הלכה דתרוייהו לאינם נמחקין והיינו דאמרי' מי יודעתי כי גדול ה' ומחזקנו דהיינו שם ע"ז מכל אלהים דהיינו מכל שיות הקדש וכטעם האוספות דשם המיוחד הוא ולכן תרוייהו אינם נמחקים יהכריע ד"ה ע"ה כפנרת הרמב"ם ז"ל כנ"ל:

ע"ב הרכבים זל דין ט כל שמות האיורים בהגרה קדם וכו' עיין מ"ש הרב אמחב"ז ז"ל על

ענין זה בארוכה בקונטרס ערוגת הבושם:

פ"ו דף י' ע"א כ"ה בד"ה ואין הגבילה חלה אלא על מכס וכו' ומפרש רבינו גבור במתוניתו וכו' וכן וכו' אלא וכו' לכך נראה וכו' ות"ש ג"ע וכו' ו' ל' וכו' ולי נראה כי מ"ש רבינו ז"ל גבור במתוניתו ולא יהא יצחו מתגבר עליו כדבר פעולם אלא הוא מתגבר בדעתו על יצחו תמיד. זה הוא פי' עטו כי להות עניו לגרך ולאי

המסתבר

הלכות דעות

פ"ב דף י"ב ע"ב כ"מ בד"ה והלא יהא"ח כפה וא"כ בלב וכו' ושם אמרו וכו' ותמהתי אלא הזכירו רבינו עכ"ל ובדקדוק אחר יתירון גם זה שם ג"כ אמרו ולא יפתח לו תביות המטורית ואפי' תעת הכיתי ועלה קאת כיון דלא יכיר ולא יסרהב בהבירו וכו' ולא ירבה בהתרוצות וכו' ולא יפתח לו וכו' ושיים עוד ואפי' הלא ת"ל על פיתוי יצל נגיעת דעת הסור הלא וכו' ולכך לא הוצרך להזכיר הלא ת"ל דהיינו דהיו אלו אמלין דאוקי לה בלב' כפה וה"ה בלב הם הודיעו חובו ככרי היא ואין כאן ת"ל כפה וא"ת בלב כלל והשתא דאתית להכי קשה ניחי מיתרנה קושיית מרן הכ"מ דמשום הכי נמי לא הוצרך רבינו ז"ל להזכיר והם בשכיל כבודו מותר דבשכיל כבודו נמי חובו ככרי היא ואיכי ת' כפהות כלב ומיהו הוא מלין דוקא מותר הוא ולכך לא הוצרך רבינו להזכיר לא הלא ת"ל כ"ה הודיעו ולא והם בשכיל כבודו כי מקולים הם ומוכנים שניהם זה

שובר כמו שכן פחמת לסרמב"ם, ונם מי' סמ"ם דאומר רואה אני וכפ"ג אמר ר"ם דמכירה קיימת וכפ"נ לא מיקרי חמסן, וא"כ לית ספק סרמב"ם דסוס ממסן ומכירה קיימת ומ"ם שובר, וכבר סרמים פ"ז בלחים פ"י מסלי מכירה, וכ"ל לייקב דסכם סמ"ם סקשה סילק שובר סרמב"ם דסל"נ דשובר לפ"ב מכירתו קיימת ושם ק"ל כרבה דכ"מ דאמר רחמנא לא תעביד לי מביד לא מכני ומי' דמי לגזול לגמר ומשלח נגדים שפ"נ דמשה ליסור לפ"ב לם עשה שימי לחיב קנסו כשימוי, פ"נ כיון דמין דמים קנסו כשימוי פ"ם, וסרי לדכרינו דוקא כמינם דמים סוא דקני דמינם כדמים דסכא סוי כמו כשימוי כגזלה לכל כלא מינם דמים ליתו קושי לפי' כפ"נ שמלד דיני הקנייה כי' לפשר לקנין להמקיים לפ"ב ליתו קושי מלד שמשה ליסור, ולפ"ז ל"ש דכשמ"ק כ"ב דמ"ח הקשה דמלי פריך הסם הכ"ם על כ"ב סונא דשובר עליהו וזכין זכיני מדמנין יקריב לחו ומניחי כשים ודלמא הסם שלחי כיון דיהב מעות ולית לוגפא ואז גמר ומקני מסל"ב הסם דליכא נחינת דמים ומשום לוגם למאד לא לחמרי דגמר ומקני, ומי' דכ"ד כי' שובר לר"ם דלגב לוגם למאד כלא נחינת מעות גמר ומקני וכוכ"ד לעליהו ויכיב, ולכפוף סוא דקאמר דכדיהב זוז לוקא קאמר ר"ם דזכיני זכיני פ"ם, ודסתם ניחא הכל דכנ"ק פריך מדל"ב דאמר זכיני זכיני כיינו מדל"ד דהסם דאמי' כלא נחינת דמים דמי זכיני זכיני, ולי ניחא דאמסן סוא דמיקרי כפ"נ שאינו טפל כגזלה ול"ב ליכי ל"ד הסם דשובר ר"ם דסוב זכיני זכיני אמי' כלא נחינת דמים, וסא כיון דשובר כלא אמשל לי מביד לא מכני, וכבא לא פריך כי' הס"ם כיון דמייתי דוקא ר"ם. וכיון שאמר רואה אני מייתי דוקא כדאמר רואה אני דסוב ממסן ומוכרח סוא לסבול אם הדוחק דאמירתו רואה אני מלילו גם מן האיסור, אכן מילוק זה ליתו רק לפל"ד שכפ"ב דל"ב מייתי כלא נחינת מעות אבל מה דאמסקי' הסם דר"ם מייתי דוקא בנחינת מעות, לא קשה מרב סונא דכיון דכהדי לוגפא ליכא גמר נחינת דמים אמשל דקני דמי לשימוי דגזלה וכסברת הס"ם, וא"כ ליכא למסקנא ל"ל כלל להאי לוקא דאמר רואה אני ואפילו יאמרו הדברים כפשטן דלענין מכירה קני גמי אפי' כדלא אמר רואה אני דאנב לוגפא וזוזי נמיר ומקנה, ולענין איסור דלא אחמוד לא מהני גם אם אמר רואה אני דמה מועיל אם יאמר רואה אני להציל מאיסור זה, דא סוף סוף כהשתלות ואחכולה אפשל אל המוכר שיחללה לו, ורק לפ"ד דכ"ב היינו מוכרחים לאמוק כאילוק זה דכדאמר רואה אני גילול גם מן האיסור אפ"נ שאין מסתבר שעמו אכל לכפוף לא כולרך לזה, ואפ"ם פסקי סרמב"ם דלענין מכירה לא חילק לומר שדוקא כשאומר רואה אני וכשנמת סרא"ש דלמסקנא דר"ם מייתי דוקא בנחינת דמים אפי' כלא זה נמי קני ולכן דייק סרמב"ם שם מי שחנסוהו עד שמכר ולקח דמי המקח וכיון שלקח גם דמי המקח מסו"ה לא כמי' רואה אני ולענין איסורא דלא אחמוד סמים נמי אפי' כאמר רואה אני נמי מיכר, דלמסקנא ודאי דכבי קי"ל דמכיכי מיתי לחלק כאילוק דאוק ולומר שכאומר רואה אני גילול מן האיסור שאין סברא כזה וכמו שהקשו מפרשי סרמב"ם ואם כי כסים מליט אילוק זה סיינו רק לפ"ד סיינו מוכרחים לסבול דוחק זה אבל למסקנא א"ל לזה והדברים מבוארים מאוד ומחוס סשיג עליו סרא"ש וסקשו סמפרשים כזה ומיושב כל סמון הקושיות שהקשו עליו:

ג) **פי'** ואיתו כ"ת כדמים. שכוונה לאיכפי הוא דמשמע כלא דמי אבל מועים סס דאחמת הוא כדמים:

ג) **לא** פתוח שכא שכתוב לשכור כב' לאוין. משמע דלא פתוח ולא תחמוד כוונה אחת לאלו ב' לאוין שאיתו שובר עליהם מר אימא ממשה, אלא שכתב לשכר כב' לאוין, וכחדש כתב כן להדיא, וזה דלא כרמב"ם בספ"מ ל"ם ס"ו שכתב דלא פתוח בא להזהיר אפי' להתאוות בלבבו לבד, פי' משנמר נדמתו להשתדל בכל מיו לקנות ממנו שכר, ומשום שאם רק פתוח בלבבו לחוד אבל לא במעשה נדמתו לאחוי בשתכולה מר סיקשה ממנו גם לרמב"ם איתו שובר:

רנה. ג) **לא** תגנב ע"ם למיקם. רחימי מקשים דבגונב ע"ם למיקם יקשה ע"ז כלאו ואפ"נ דבגניבה ממש שטור ממלקות, סיינו משום דניתן להשלומין אבל בגוזל ע"ם למיקם לא שייך ניתן להשלומין דהא סחורה לא אסרה מחמת חסרון ממון שבידו דהא הוא איתו רואה בממון שבידו דנדמתו להשיב אא"כ ואפ"ה אסכה הורה א"כ לא סוי ניתן להשלומין וא"כ למה לא יקשה ע"ז. ואמנם מלן דמותיב בכי לא סיין בשמ"ק בב"מ דס"ל שכתב דהיכי דגונבו ע"ם למיקם ודשמו להשיבו

לסמיטו ליט טובר, חלת דמירי שגונבו ליקח לשלמו רק משומש וחת כדי לשערו ס"ם, ולס"ז גס כלחו זס יש חסרון ממון מבירו, ושפיר ניחן להשלומין, חלת דשקלוס"ת רים כלכום גניבס סניח בשם הרמב"ס דחפי' חס דעמו לסמיטו ליט טוב פ"ם למיקס ס"ם, ות"כ לשיטת הרמב"ס יוחר בקטיפת חמתי חין לוקין, ונחמת נ"ז ס"ם דרמב"ס לשיטתו סובר דפ"ם למיקס חין בו ליסור חורס כלל ות"כ בלח"ס לח שייך מלקות, ומס שסק' סל הרמב"ס מסונית דב"ם דילף זס מקרח פיין בלח"ם פ"ח דגניבס מס"ם לי"שב:

ב) **וגונב** דמת הבריות חסור. מיבו סייט דוקח בממון חבל גניבס דמת בהבריס בשלמח חין ליסור לשכו"ס מפני דרכי שלום וכמ"ב בב"י חו"מ סי' רכ"ח, וכ"ל להוכיח מרש"י ביסין דס"ב בד"ה שלמח למר וז"ל ולח היה מסכוון לברכו חלח לבו היה לרכו, וכחום' שם משינו דהח זס הוי גנבת דעת הבריות פ"ם, חמ"ב שבהבריס בשלמח חין ליסור משום דרכי שלום כדמיירי כחם. ויש לכוון כן בדברי רבנו בס"ם ושמואל במידי דממון מיירי, שחינו מובן כלל כוונתו, חיו דיוק חשמטי' דס"ם שמואל דחסור לגנוב דמת הבריות מיירי במידי דממון חבל בהבריס בשלמח לח חסר:

ג) **רא** בעמיתו לח כתיב לח תגזנו. נשתכשו כחן הדברים והכי ל"ל סתי כעמיתו לח קחי חלח תגזנו וכ"ם בחדם:

רבנו. ח) **וגזל** בממון כו' דכתיב ויגזל החנים כו'. ודברי מפרש רבנו דלחו דלח תגזל משמע בכה"ג שגזל ממון חבירו, וקשה טובח בשלמח חס ליסור גזילה הוה נפיק מלח תגזול הוי שייך ללמוד מקרח דויגזול חנים, חבל בחמת סח מסקי' בר"ם ליישו נשך דלחו דלח תגזול חמשק שכר שכיר קחי וגזל גופח מריבית וחונחה נפיק, ות"כ בגזל גופח לח כתיב כלל לשון גזל ומיין במ"ם פ"ח מגזילה שהרגים בזה, ומפרשי הרמב"ם נתקשו טוד שם שכפ"ח מהלי גזילה משב הרמב"ם לחו דלח תגזול דקחי על גזל והוח עבד ס"ם הכ"ל, וכזה יקשה על רבנו גמי דחשיב כחן ללח תגזל, וביותר יקשה לכפ"ח מהלי שכירות כתב הרמב"ם גבי משק דמוכר גמי משום לח תגזל, ואיך הרכיב ללחו זה לחרי רבוי, בגזל ובשכיר, ומיין בלח"ם פ"ח מגזילה, וכ"ל לי"שב דהגה לבד כל קושיות הללו יקשה טובח על ש' הרמב"ם חיך יפרש הסוגיח דב"ם דס"ח חלח לחו בגזל למח לי לכוחם שכר שכיר כוחם ס"ם בהדיח כתיב לח תעשוק, ומשני למכור בבי' לחוין, ובחום' שם הקשו דלוקמי בגזל גופח ולמכור בבי' לחוין, ומ"ש משום דלח לקי חגזל פ"ם, ולס"ז ל"ל דמשום ס"ל דחריבית וחונחה לקי, דחל"ם מחי שייך פ"ם דלוקמי חריבית וחונחה כיון דגם בסס לח מלקי, חפ"ב לסכרו דחריבית וחונחה מלקי וגם מיקרי זס לחו כניסק לסמטמין חפ"ב דמיב מדינח לעלמי, חפ"ם כיון דסמורס לח ניסקס לסדיח כמו פניסקס בגזל וסמיב חס בגזילס לח מיקרי זס לחו כניסק, וידוע פיסס סרמב"ם דכל לחו סניסן לסמטמין דלח ניסק בסדיח כמו גזל נמי מין לוקין וכלל כולס כחגח רבים וחומס וכוכס פ"ם דסוו לחו כניסק, ות"כ לדידי' ל"ל בפ"ב סחפי' סיכי דלח שייך מלקות חפ"ם שייך נמי לחוקמי בבי' לחוין ולפיין חומר כחיסור בשמר בכסס חזכרות, ויקשה חסוח קושיח סחום' חמתי לח חוקי לגזל גופח ולמכור בבי' לחוין ופמ"ם בסמרגים, וכ"ל לי"שב כל חלו בסמיכות, דבשמ"ק כ"ם שם סניח בשם סריטב"ח וז"ל למכור בבי' לחוין פי' משום לח משום חשטוק ומשום לח מגזל וכ"ם דגזל ממש בכלל וכ"ג בגמ' ולוקמי לגזל ומחן דגנם ולוקמי חרבים וחונחה פומה הוח דהח ודחי שייך טפי גזל בשטק מחידך מכ"ל, ולכחורם ח"ש להלוס גרסח וחס דחי פרכינן ולוקי לגזל ח"כ מחי משני בש"ם דבמינח דשכיר כחיב, הח ודחי דשייך טפי לחו דגזל לגזל נופי' מחשומש ס"ם. דבשלמח לגרסח דידן דהקושיח הוח דלוקי חרבים וחונחה משני שפיר דבמינח דשכיר כחיב ושייך טפי חשכיר מברבים, לבל חס הקושיח הוח דלוקי לגזל לח ימיישב ח' ס"ם, חכן ודחי דהפירוש לגרסח זחת כן הוח, דהגה חפי' לפום מחי דמוקי דבכוכב ס"ם קחי, לגזל נופי' קחי ודחי ולמכור בבי' לחוין וכקושיח החום', דלח מסקי' לחו דלח לגזל מפשטי', חלח דס"ל לס"ם דקחי גמי חכוכב ס"ם ומשני משום דבמינח דשכיר כחיב ח' משום דחינו מנין סל גזל מוקמי' חומו סל שכיר, חלח משום דלחו דלח לגזל קחי בשמינח דשכיר וגכסב גמי כוחי' החכוד משמע דקחי חשכיר גמי חכל לגזל פשיטח דקחי, ולס"ז חין מקום לקושיח החום' דלוקי לגזל, דהח זה פשיטח לחגזל ודחי קחי חלח דמשני דקחי סל כוכב ס"ם גמי, וכיינו ממש כש' הרמב"ם, וחחרי שהריטב"ח הטיד דכל מחן דלח גריס בגרסח זחת טומס הוח מיל לעשות לרמב"ם כטומס ופשיטח שגם הוח יגרום כן וסרו כל הקושיות הללו וז"ב, וחין להקשות דהח בגמ' משמע דהלחו דלח לגזל מיומר ולח הולרך לגזל ומשום דגזל מרבית וחונחה, ולגרסח זחת בש"ב דלחו משום דמיומר הוח, די"ל דבס"ד ר' סובר בס"ם דכל היכי דלח מלקינן לח שייך לחוקמי בחרי לחוי ולהכי כיון דחיסור דגזל ידעי' מרבית וחונחה לח הולרך לחו זה לגזל חבל לכחר דמשני דקחי לכוכב ס"ם ולמכור בבי' לחוין ולפי' הרמב"ם שגם בכוכב ס"ם לח לקי משום דהוי לחו סניחן לחשלומין וחפ"ה מוקמי' בבי' לחוין משום חומר בחיסור, ח"ב מני קחי זה ודחי לגזל מלמו ולמכור בבי' לחוין וגם סרחב"ד כחב דקחי גם,

בלשונם דנקטו בקושית' אמאי לא מני לכולהו הכא ולא הקשו בפשיטות בין אסוגיא דהכא ובין אסוגיא דביצה אידי ואידי ה"ל למנות ששה תמור שלשה ואפשר לדחוק כיון דקיימי הכא בפסחי' העמידו קושייתם על הבריי' דמייתי בפסחים ובאמת גם על אידך בריי' תסוב קושייתם ולולי דבריהם היה נ"ל ליישב קושייתם דהנה יש הבדל בין הנך דחשיב בפסחים דאינן רע בעצם רק ביותר מדאי כמ"ש הרשב"ם שם דודאי רחמנות היא אחת ממדות הטובות וכן הרתחנין אמרי' האי צורבא מדרבנן דרתיח אורייתא היא דקא מרתחי לי' וכן באניני הדעת היא הנמשכת ממדת נקיות והיא אחת מי' מעלות דחשיב ר"פ בן יאיר ולכן מיעוטן יפה רק רובן רע כמ"ש מהרש"א בח"א משא"כ הנך תלתא דפורענותא דחשיב בביצה אפי' מיעוטן רע ולכן לא עריב ותני כולהו בהדי הדדי דהא כדאיתא והא כדאיתא.

הלכה ד

דמות ראיה לדברי רבנו מחגיגה ה' ע"ב

אמרו עליו על רב תלמיד רבינו הקדוש שלא שח שיחה בטילה כל ימיו, וכתב מרן דלא נודע לו מקומו בתלמוד אשר מיחסין לרב מעלה נפלאה זאת, ולכאורה גמרא ערוכה היא בחגיגה ה' ב' דמייתי התם מגיד לאדם מה שיחו ואמר רב אפילו שיחה יתירה בין איש לאשתו מגידין לו לאדם בשעת מיתה הרי דהקפיד רב אפי' על שיחה קלה בין איש לאשתו וכ"ש שיחה בטילה בין אדם לחבירו אבל ודאי רבינו לא כוון לזה דלא יתכן לומר אמרו עליו על רב דהוראתו דבעלי התלמוד סיפרו מעין המאורע לרב ובאמת הם לא שיחו בנפלאותיו רק העתיקו מה שדרש בכוונת הכתוב מגיד לאדם וגו' ומסתמא נאה דורש ונאה מקיים דאפילו עם אשתו לא היה שח שיחה בטילה אף כי בזמן אחר שהיה יכול להשתמש בדבורו בדבר יקר הכי נכבד בדברי תורה ולא היה לרבינו לומר אמרו עליו אלא רב לא שח שיחה בטילה כל ימיו מסתמא ועוד מדוע כתב רב תלמיד רבינו הקדוש משמע להיותו תלמיד רבי הלך בדרכיו לעשות כמעשהו והיינו מאז שלמד לפני רבינו הקדוש ודלמא מאז שדרש כוונת הכתוב מגיד לאדם מה שיחו הרגיל עצמו במעלה הזאת לנהוג בקדושת ברית הלשון, לכן נראה בודאי מצא רבינו בשום מקום בירושלמי או מדרש החסרים לנו ואין אתנו יודע מהם מאומה שאמרו כן על רב שהיה שומר פיו ולשונו מאז שלמד לפני רבינו הקדוש ודקדק ללכת בדרכיו הקדושים.

הלכה ו

תירוץ על קושית הכ"מ והלח"מ וביאור בסוגי' חולין צ"ד

אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעת ע"א וכו' ואפי' מלה אחת וכו' ותמה מרן דהא שם בפ' ג"ה צ"ד דמייתי התם מענין גניבת דעת אמרו ג"כ שאם הי' עושה לחבירו כבודות אלו כדי להראות לבריות שחבירו חביב עליו מותר ומדוע לא הזכירו רבינו, ובספרו ב"י בח"מ סי' רכ"ח כתב שהוא מלתא דפשיטות ואין צורך להזכירו, ועיין בסמ"ע שם ס"ק ט', אמנם הלח"מ הוסיף להקשות מהא דמייתי התלמודא בחולין דעולא איקלע לבי רב יהודה פתח לו חביות המכורות לחנוני ומסיק אודועי אודעי' ואבע"א שאני עולא דחביב לי' לרב יהודה דבלא"ה נמי פתוח מפתח לי' ומבואר להך שינוי בתרא אם הוא אדם דבלא"ה הי' פותח עבורו מותר והרי בכולהו הגמרא נקטינן דלישנא בתרא עיקר, דהיינו לפי שיטתם בעלמא של הרי"ף ורבינו וגם לפי שיטתם כל אבע"א בתלמודא הוא כמו איכא דאמרי כמ"ש המ"ע בהל' חובל ומזיק ריש פ"ד וא"כ קשה למה השמיט רבינו דין זה ומ"ש הרב"י דמלתא דפשיטא הוא הנה מדהקשו התו' וצריכין לחלק ע"כ אין זה פשוט כ"כ, ונראה לענ"ד דרבינו ראה דאיכא עוד שינויא בתרא המתנגד להך שינויא ואבע"א ולכן פסק כהך שינויא שהוא לחומרא והוא נמי בתרא כי כגון זה ראוי להחמיר כדי שיהי' זרע ישראל זרע אמת ולא ידברו כזב ותרמית ומרמה כלל וביותר לפמ"ש הריטב"א בחולין צ"ד בשם קצת רבותינו בעלי התו' דאיסור גניבת דעת אפי' של ע"א מדאורייתא הוא מכח קרא דלא תגנובו ולהכי אע"ג דהך שינויא ואבע"א ס"ל להתיר לפעמים מ"מ כיון דאיכא שינויא בתרא אחרינא שאין דעתו כן הוי לי' ספיקא

דאורייתא ואזלינן לחומרא, וביאור הדברים כך הוא דהנה
שם בגמ' נאמרו ג' שינויים על מאי דשאיל התלמודא חתוכה
נמי לישדר לי' וכו' איבע"א במקום שמכריזין חתיכה דע"א
וכו' ואבע"א משום דקא גניב לי' לדעתו וכו' ופירש"י משום
דהע"א סובר שישראל זה אוהבו מאד שתקנה וטרח בה ליטול
גידו עד שנראה לעצמו ואח"כ נתנה לו והוא לא נטלו נמצא
מחזיק לו טובה על חנם ולפי שינויא בתרא דהיכי דהי'
עושה דבר זה לכבודו מותר לעשותו אעפ"י שהאחר טועה
א"כ זה שהי' מטריח באמת לצורך ע"א ההוא אם הי' לו בזה
מן הכבוד במה שהי' נוטל ממנו הגיד, דע"כ איירי מתני'
בע"א שהוא מכירו ושכנו דבשביל כך גם הוא עושה לו טובה
והוי כמכרו לו כמ"ש התו' בפסחים כ"ב ד"ה ור"ש נמי וכו'
ובמס' ע"א כ' ד"ה רי"א דברים ככתבן וכו' וממילא אם הי'
הירך הזה שלם הי' הישראל טורח עבור שכנו הקרוב לו
ליטול ממנו גם הגיד למען יראה הע"א דהישראל מכבדו
ובזה יחזיק לו טובה וכיון שכן אין בזה גניבת דעת ואפי'
לישראל בכה"ג מותר, איברא לפמ"ש התוס' בחולין שם ב'
ד"ה והא קמטעינן לי' לחלק בין הא דעולא להא דרבא ורב
ספרא, איכא למימר נמי בהך נטילת הגיד נהי שאם הי'
בדעתו לשלחו לע"א הי' ג"כ מטריח ליטול ממנו הגיד מיהו
בשעת נטילה לא הי' עושה לכבודו של הע"א שלא הי' בדעתו
כלל לשלחו לו, אבל רבינו אפשר דלא ס"ל סברת התו' אלא
דעתו לחלק באופן אחר דשאני התם בעולא דהא מיהת
כיבדו רב יהודה קצת במה שהי' משקהו מהיין ההוא ואעפ"י
שלא פתח החביות בעבורו מ"מ הרי היה חביב לו ואם היה
צריך לפתחו בשבילו הי' ג"כ עושה משא"כ ברבא ורב ספרא
שלא היו עושין שום כבוד כלל למר זוטרא ברי' דר"נ אעפ"י
שהיו באים ג"כ לכבודו הא מלתא לחוד לא מהני דעכ"פ
עכשיו אין עושין לו שום כבוד וא"כ בהך דירך לפחות עושה
לו כבוד במה שנותן לו הירך ואלו הי' יודע מתחלה שישלחו
להע"א הי' נוטלו ג"כ להגיד לכבודו של ע"א שכנו לכן מותר
לשלוח לו הירך אעפ"י שלא נטלו בשבילו ואין בו משום איסור
גניבת דעת להך שינויא בתרא דעולא חביב לי' לרב יהודה
וא"כ קמה קושייתנו וע"כ צריכין לומר דהך שינויא לעיל
דמשני ואבע"א משום דקא גניב לי' לדעתי' לא שמיע לי'
להך שינויא בתרא גבי עולא ולכן פסק רבינו ג"כ דאין הבדל
בין מי שהוא חביב לו לבין אינו חביב לו כ"כ דבכ"ע אסור
משום גניבת דעת כדמוכח מהך שינויא תליתאי ועיין
בסמ"ע סימן רכ"א ס"ק ט'.

תירוץ על קושי' ב' של הלח"מ

ומתוך האמור אפשר ליישב נמי אידך קו' הלח"מ מדוע
לא הביא רבינו מאי דמסיק התלמודא דהיכי
דאיהו מטעי' נפשי' ליכא גניבת דעת אפי' בישראל דהא
מהך שינויא תליתאי מכח דגם היכי דמטעי' נפשי' אסור
דהא השולח הירך חתוכה לע"א אינו מכוון להטעותו שיהי'
סובר שנטל הגיד לכבודו אלא איהו דמטעי נפשי' וגם שייך
בזה סברת התו' שכתבו בד"ה אינהו דקא מטעו וכו' הכא
איבעי לי' לאסוקי אדעתי' דטרפה הוא ומר זוטרא הי' לו
נמי לאסוקי' אדעתי' וכו' וה"ה הכא בירך איבעי לי' לע"א
לאסוקי' אדעתי' שלא בשבילו נטל הישראל הגיד מהירך דהא
ליכא איסורא לדידי' ואדרבה לפמ"ש הריטב"א דניחא לי'
לע"א יותר שישלחנו הישראל ירך שלמה כדי שיהנה מהגיד
ושמנו וא"כ שייך יותר בזה דהע"א מטעי אנפשי' דה"ל
לאסיק אדעתי' שאם הי' רוצה לשלחו לו מיד לא הי' נוטל
ממנו הגיד ושמנו, אלא ע"כ הך שינויא בתרא ואבע"א משום
דקא גניב לי' לדעתי' לא שמיע לי' לחלק בין היכי דקא
מטעי' אנפשי' או לא דבכ"ע אסור גניבת דעת ועלה דהך
שינויא בתרא סמך רבינו וקבעו בהלכותיו.

עוד תירוץ על דברי רבנו וביאור בדברי רש"י בחולין

איברא מה שנראה יותר עיקר בעיני הוא כפי מה
שאומר בזה דבאמת רבינו הביא בידו כל הדינים
אשר בהשקפה ראשונה נראה שהשמיטם אבל לא כן הוא כי
הן מבוארים בצחו' לשונו שכתב כדי לפתותו שבשביל כבודו
פתח וכו' הרי שתלה רבינו האיסור הזה במה שהוא מפתה
וגונב דעת חבירו ושרוח שקר בפיו ואין לו לב טהור, ממילא
מובן דכל היכי דאיהו מטעי אנפשי' דאין בו גניבת דעת
שהרי אין הנותן מפתה להמקבל ויש לו לב טהור ורוח נכון
וכן איכא למשמע מדברי רבינו דאם האורח הוא חביב לבע"ה
ואף אם לא היו החביות מכורים לחנוני הי' ג"כ פותח
החביות לכבודו כי אהבו אין בזה נמי משום גניבת דעת
שהרי אין מפתהו בשקר ותרמית ואינו גונב דעתו של האורח
דפיו ולבו שווין דלכבודו הוא עושה כן, אף אם נאמר דרבינו
ס"ל כשיטת רש"י דר"י הי' אומר לעולא שפותח החביות
לכבודו והאמת דבר דלכבודו פתחו דזולת זה לא הי' פותחו
עד שיבוא החנוני ויטול רק שלא הי' לו הפסד בפתיחתו כי

הוא ידע שהמנוי יטול החציות ואם לא היו עולה מציב לו שהי' פותחו לכבודו אף אם היו לו הפסד לא היו רשאי לומר לו עכשיו לכבודו פותחו לאיכא גניבת דעת המורה שיחשוב לתין הנעה"כ מושם להפסד המגיע לו בשביל פתיחת מגופת החציות להחבתו ולכבודו ובאמת אינו כן ונהי לתין כאן שפת שקר אבל יש בו משום גניבת דעת, רק כיון דעולה היו' מציב הרבה לכ"י ולא הוי מושם להפסד המגיע לו בעבורו אין כאן לא שקר ולא גניבת דעת (כן נראה לענ"ד דעת רמ"י ומשלקת בזה קו' התוס' על פירושו בד"ה אינהו דקא מטעו וכו') וכיון דהוא נראה מבאון ושוה מבפיס לאוהבו ולאי שרי לעשות כן ולא היו' לריך לבאר זה היטב כי סמך רבינו עלמו על המשכיל על דבריו, שוב מלאתי בספר יש"ש בחולין שתירץ כן על הקו' שלא הטתיק רבינו דין אינהו דקא מטעו' מספרי' והגאוי ואודה לה' כי נאוי בדרך אמת ומשבותי כמשבות הגאון מהרש"ל ז"ל.

פרק ג — הלכה א

תירוץ קושית הלח"מ וביאור בנדון אין הלכה כשיטה ובנדרים י' ע"א

שמא יאמר האדם הואיל והקנאה והתאוה והכבוד וכו' המהלך בדרך זה נקרא חוטא וכו' אמרו חכמים ואם אם כיר וכו' ואמרו חכמים שיהא אדם מסגף עלמו, הלח"מ האריך לתמוה על רבינו וזה יגע לשווא דבנדרים פרק קמא יו"ד ע' אמרינן שמעון הצדיק ור"ע הקפר אמרו דבר אחד דזיר חוטא הוי ומ"ש הא קי"ל אין הלכה כשיטה ומדוע קובע רבינו ההלכה כר"ע הקפר, הנה קו' זאת כבר היא בתוספה על ספר תורת הרשב"א ז"ל בתשובותיו סי' תל"ח ויפה תירץ כיון דשמואל דהוא אמורא פסק להך שיטה קיי"ל כוותי' דשמואל וכל כללי הלכות הנאמרו בתלמודא אתא לא נאמרו על דרך השלוח ויש להם יוצאים חולם אני תמה קלת על דברי הרשב"א דנראה דכוונת השמואל היתה כיון דאינהו הוא דאמר שמעון הצדיק וכו' דבר ע' אמרו ולהורות בא לתין הלכה כשיטה כמו שהוא כן הכלל בכ"מ ע"כ אע"ג דשמואל אית לי' כוותייהו מ"מ הלכה כאינהו נגד שמואל דהוא בתרא וכיון דלידי' ל"ל הא דשמואל ולא נראה לו לקבוע הלכה כדעת ר"ע הקפר דהוא יחיד נגד הרבים החולקים עליו ומאינהו ורבא ואילך הלכה כבתרא, (ע"ש זה יש לנאנש כמבואר ברע"ב בכמה מקומות דספק הוא אם אינהו ורבא גופייהו נאמרים כבתראי לנגד החולקים עליהם או נאמר אין הלכה כתלמיד בחקום הרב) ועוד מחלק הרשב"א בתשובה בין אם נאמר בנאי אמרו ד"ע או נאמר בשיטה אחת קיימו, וכבר העיר על חילוק זה הרב בפר"ח ע"ש בקונטרסיו להלכות אלו ועיין תשו' הגאון הרמ"ע מפאנו סי' י"ג ובתו' דמ' ב"ק ל"ג ד"ה רשב"י הא דאמרן, ובאחרוני הרשב"א שם, ואני בעניי יש לי להביא ראיה דהכא אינו שיטה גמורה וכוונה אחרת יש לאינהו בחא שאמר שמעון הצדיק וכו' דהא הטעם דאין הלכה כשיטה ניאר הרשב"א בתשו' סי' ל"ד שהוא משום דאחכמי בעלי התלמוד הטירו לנו לוון שבדין זה כל אחכמי ישראל חולקים על הדין שנאמרה בו שיטה חוץ מאותן אתי אעטו אהתנאים שהסכימו בדין ההוא ואפס זולאס, וע"כ ע"ע לומר דכוונת אינהו בזיר ג"כ הכי הוא דכל אחכמי ישראל ס"ל דזיר אינו חוטא חוץ מג' אלה שאמרו שמעון הצדיק ור"ש ור"ע הקפר והאיכא עוד תנא והוא ר' ישמעאל גופו של ר"י בן גרוקא דס"ל זיר נקרא חוטא כאשר בתו' דמ' זיר י"ט ע' דאסקינן התם ר"י אבר כר"ע הקפר ולמה לא קאאיך אינהו ג"כ לר"י גופו של ריב"ב בהדי הנך ג' דס"ל זיר נקרא חוטא אלא ע"כ אין הכוונה בשאמרו דאינהו כפי שאוכן בשקום אחר לדעת הרשב"א.

המשך קושיות הלח"מ על רבנו מתענית י"א וכו'

והנה עוד הקשה הלח"מ על רבינו מהא דאיתא בשם' תענית י"ע אמר שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא ומשיק התלמודא שבר לה כר"ע הקפר והתו' הקשו שם דשמואל אהדדי וכתבו בשאת אינא מצוה להתענות וגם אית בה עבירה שאנשר נפשי' אך המצוה שאתענה היא גדולה יותר אן העבירה כאו שהוא כן לענין תענית חלוס בשבת וכן הוא בזיר שלריך להניא קרבן על העבירה שעשה שגיער עלמו אן היין וע"י זה נשארת לו המצוה של זירתו קב ונקי ואעתה לדעת רבינו שאסור להתענות ואי' גאור יש בו ואין בו חוס אצוה כלל ואקשה לידי' קו' התוס' דשמואל אהדדי ועדיין לא אלאה הקפידה אקום לנוח כי הוסיף עוד הלח"מ להקשות על רבינו לשיטתו קאה קו' התוס' בשם' ב"ק שהקשו דברי ר"ע הקפר אותרי' אהדדי דאאוגיא לזיר

רסב רמב"ם הלכות גניבה פ"א, סמ"ג לאוין סימן קנ"ה, טור ח"מ סימן שמ"ח.

שלא לגנוב ממון דכתיב (ויקרא י"ט) לא תגנובו, גנב (ב"ק דף נ"ז חולין צ"ד תוספתא דב"ק דף נ"ו רמב"ם הלכות מכירה פי"ט) זה הנטמן מחמת בני אדם, ואינו לוקה לפי שניתן לתשלומין, ויש גניבה אחרת שאסרו חכמים כגון גניבת הדעת אסור ואפילו דעתו של עכו"ם אסור, מפי הרבי יונה אמרו חכמים לא תגנובו אפילו על מנת למיקט שלא יאמר אגנוב כלי מפלוני כדי שיצטער ויקוט בפניו ויזהר בשמירת כליו, ואחר כך אחזירנו לו, וכן אסור ליטול, מבית חבירו להשתמש ולהחזירו, וכן אסור לגנוב את שלו מאחרי הגנב שלא יראה כגנב עכ"ל.

רסג רמב"ם הלכות גניבה פ"ט, סמ"ג לאוין סימן קנ"ד.

שלא לגנוב נפש דכתיב (שמות מ"א) לא תגנבו בין גדול, בין קטן (סנהדרין דף פ"ו) בין זכר, בין נקבה ואפילו בן יומו, רק שנדע שכלו לו חדשיו, ואפי' עבד משוחרר קרינן ביה מאחיך, אך מי שחציו עבד וחציו בן חורין חכמים (שם דף פ"ה ופ"ז) פוטרים ממיתה אבל לאו איכא, הגונב בנו או אחיו או בעל הבית שגנב אחד מבני ביתו, הסמוכים על שלחנו, ומלמד תינוקות שגנב אחד מן הלומדים לפניו פטור ואינו חייב עד שיוציאנו מרשותו וישתמש בו וימכרם לאחרים שאינן קרובים לגנב, והשימוש אפילו אין בו שוה פרוטה.

רסד רמב"ם הלכות גניבה פ"ז סמ"ג לאוין סימן קנ"א קנ"ב, ועשין סימן ע"ב טור ח"מ סימן רל"א.

שלא לעשות עול במדה, כדכתיב (ויקרא י"ח) לא תעשו עול במשפט במדה וגומר פירש שלא ימדוד בקנה (ב"מ דף ס"א) בימות החמה לאחד ובימות הגשמים לאחר (ש"ע אם מדד בקנה אין בכך כלום) או פיר' שלא ימדוד בחבל לאחד בימות הגשמים ולאחד בימות החמה, ותניא (ת"כ פ' קדושים פ"ה) אם בדין הרי הוא אומר אהר כך לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפוט עמיתך, מהו המשפט האמור בתחלת המקרא אמר רבי הוא המדה והמשקל מלמד שהמודד נקרא דיין שאם שיקר במדה הרי הוא כמקלקל הדין וקרוי עול, **שלא** לעשות עול במשקל, שלא ישמנם (ב"מ דף ס"א) במלח, **שלא** לעשות עול במשורה שלא ירתה.

רסה רמב"ם הלכות גניבה פ"ט סמ"ג לאוין סימן קצ"ד.

שלא למכור נפש כדכתיב (דברים כ"ד) כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו, ואזהרתו מלא ימכרו ממכרת עבד, ודיניו הם כמו שפירשנו בלאו דגניבה (לעיל סימן רס"ב) וכן שלא למכור עבד עברי באבן הלקח.

רעו רמב"ם הלכות גניבה פ"ה סמ"ג לאוין סימן קנ"א קנ"ב, טור ח"מ סימן רל"א.

שלא לעשותה מדה גדולה וקטנה ומשקל קטן וגדול בדכתיב (דברים כ"ה) לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן איפה ואיפה גדולה וקטנה ואמרינן פרק המוכר את הספינה (דף פ"ט) אסור לעשות מדה הסירה או יתירה אפי' לעשותה עביט של מי רגלים ואעפ"י שאין לוקה ומוכר בה שמא יבא מי שאינו יודע שהיא הסירה וימכור בה, ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בה מעשה, אחד הגוש והנותן (ב"ק דף קי"ג רמב"ם שם פ"ו) עם ישראל או עם העכו"ם אם מודד ושוקל בהסרה עובר בלא תעשה והיב להחזיר, וכן אסור להטעות (ש"ע שמ"ה ואם טעה בעצמו שרי) את העכו"ם בחשבון אלא ידקדק עמו שנאמר והשב עם קונהו ואעפ"י שהוא כבוש תחת ידיך וכל שכן לעכו"ם שאינו כבוש תחת ידיך והרי כלל הכתוב כי תועבת ה' כל עושה אלה כל עושה עול ואפילו לדברי האומרים בפרק המקבל (דף קי"א) שגזל העכו"ם מותר זהו בעכו"ם שציערו לישראל (ואף בזו אין הלכה כמותו) אבל בהנם אף הוא מודה שאסור לגזול אף לעכו"ם והקפידה תורה על גזל רשעים כמו שנאמר ותמלא הארץ חמס, וכן ראה אבי הספר הזה בתוספתא דב"ק (פ"י דף כ"ז) הגוזל את העכו"ם חייב להחזיר לו והמור גזל העכו"ם מגזל ישראל מפני חלול השם.

רעז רמב"ם הלכות אישות פי"ב סמ"ג לאוין סי' פ"א טור א"ה סימן ע'.

שלא למנוע שאר, זהו מזונות, כדכתיב (שמות כ"א) שארה כסותה ועונתה לא יגרע מתוך שיטת התלמוד (כתיבות דף מ"ז) למדני שכל הנא היה דן בארצו לפי ענין הארץ שהיד דר בה, אם כן עכשיו ראוי לדון שפיסקין לה בכל יום שתי סעודות בינונית של בני אדם הדרים באותה העיר, ואין משערין לה כחולה ולא כגרגרנית ולא כזקינה מאותו מאכל שרגילין בני אדם בינונים של אותה העיר לאכול, וכן פיסקין לה (שם דף ס"ה) מעט יין לשתות אם היה מנהג המקום שישתו הנשים יין, ופסקינן לה (שם דף ס"ד) שלש סעודות בשבת בשר או דגים במנהג המקום, ואמר שם התלמוד (שם דף ס"ח רמב"ם פ"ב טא"ה סימן פ') שנותן לה בכל שבת מעה כסף לצרכה כנון כיבום נשים ומרחין ואם היתה מניקה פוחתין לה ממעשה ידיה ומיספין לה על מזונותיה, ואמר רבי יהושיע בן לוי נותנין לה יין שהיין יפה לחלב, ורבינו אליהו (שם בתוספת) היה אומר שחייב אדם להשכיר עצמו ולפרנס את אשתו כמו שכתוב בכתובה ואנא אפלה ואוקיר יאוזן, הדבריים שאמרו במזונות (שם ס"ד טא"ה ע' ר"מ פי"ב דאישות) זהו דווקא לעני שבישראל אבל במכוב' הכל לפי כבודו כתב הרב רבי' משה שאם היה עני ביותר ואינו יכול להספי' לה אפי' להם ביפין אותו להוצי' (ש"ע ויא שאין כופין להוצי' מאחר שאין לו) ותהי' כתוב' הוב עליו עד שתמצ' ידו ויתן, בפרק אע"פ (ס"ה טא"ה ע"א) דריש ר' שילא בשם שאדם חייב במזונו' אשתו כך הוא חייב במזונות בנו ובנותיו הקטנים עד שיהיו בני ו' שנים, ומשם ואילך תקנת הכמים היא להאכיל' עד שיגדלו כדאי' בפ' נערה (מ"ה) ואם לא רצה גוערין בו ומכלימין אותו בדברי' ברבי' ואומרי' לו עורב' בעי בני וההו' גבר' לא בע' בני כך אומרי' לו בצכור, בד"א באיש שאינו

מאד צריך ליזהר בגזל דרבים שנמצא שמרבה עבירות כמנין האנשים אשר גזל מהם ואם אפי' בגזל את היחיד קשה להשיב גזל הנאכל עאכ"ו הגזל את הרבים שקשה תשובתו ולכן צריך ליזהר מאד ואותם שחייבים ליתן להקהל מסים וכדומה ופורעים במעות רעות ומפסידים את הרבים גזל הרבים בידם. וכהנה רבות רבו סעיפי וענפי הגזל ודרכי היתר דמורה לנפשיה האיש ההולך אחר עצת יצרו ואשר לא יבא לדדוש אלקים ולשמוע בלמודים וכן יש גזל שאינו גזל בדיני אדם אבל הוא גזל בדיני שמים כגון התוקע עצמו לדבר הלכה לדון עם חבירו בדין תורה ולגבות ממנו ממון על לא חמס בכפיו רק כי עינו הטעתו וגרם נזק לחבירו אך לא במרד ולא במעל רק בתום לבבו ובנקיון כפיו כאדם העושה בשלו ואף אי מדינא חייב לשלם כל כי הא אין רוח המקום נוחה הימנו ועושה אלה למס רעהו חסד ועובר על ואהבת לרעך כמוך שהוא כלל גדול בתורה ועל כגון זה אמרו אדם ניכר בכיסו ולפי חומר איסור הגזל וקושי תשובתו שהרי אמרו הגוזל את חבירו אפילו שוה פרוטה כאילו גזל ממנו נפשו ונפש בניו ובנותיו וכל זמן שהגזל בידו אין לו כפרה עולמית וקשה להשיב גזל הנאכל הנה כי כן האיש הירא את ה' יזהר וישמר מאד מכל דהוא איסור גזל בכל אופן שיהיה ויהיה משאו ומתנו באמונה ואפילו אם דחיקא ליה שעתא טובא והנושים נוגשים בעונשים קשים לא מפני זה יפשוט ידו בגזל ח"ו כי מוטב לו לאדם שימות ברעב ואל יהי רשע לפני המקום שעה אחת ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב כי ה' לא ימנע טוב להולכים בתמים:

גניבה ידוע מארז"ל שאמרו שחמור מן הגזל שאינו משה עבד לקונו ועושה עין של מעלה כאילו אינו רואה ומה מאד צריך להזהיר גדולים על קטנים כי הרבה ילדות עושה וחברים הרעים עושים ומרעה אל רעה יוצאים להיות זוללים וסובאים ע"כ צריך לפקוח עינים עליהם זסוב לגבר שלא יצמצם כ"כ עם ילדיו ויתיר להם מעט פס ידו ליתן להם איזה פרוטות כפעם בפעם כדי שלא יהיו תאבים ורעבתנים ע"כ דבר ויבאו לבקש לגנוב וגם לא ירגיל אותם במאכלים טובים ומלבושים יקרים ותענוגות בני אדם שכשלא ימצא לימודו יבא לגנוב כמו שאמרו רז"ל שירדה תורה לסוף דעת בן סורר ומורה שכשלא ימצא לימודו יהא מלסטם את הבריות וכבר ספרו מעשה בת"ח אחד שלמדו אביו בגדולות לפי עשרו ואחר מיתת אביו אבד העושר ובקש למודו עד שבא לגנוב ספרים מבית המדרש וכשנתגלה הדבר המיר דתו רח"ל לכן כל ערום יעשה בדעת ויכלכל דבריו במשפט לא יצמצם כ"כ ולא יפזד כ"כ אלא לפי ברכת ה' אשר נתן לו יתנהג בדרך אמצעי שלם ולעולם יזהיר את בניו על האיסורים ויודיעם חומר שבהם וירחיקם מחברת מרעים למען ילכו בדרך טובים. ויש מין גניבה אחרת שדשו בה רבים הלא היא גניבת דעת הבריות ויש מינים ממינים הכלל הוא שכל שמשתדל לידע מה שבלב חבירו ברוב דברים הדברים גניבת דעת אקרי ואסור אם לא שעושה לש"ש להציל עשוק מיד עושקו או לאפרושי מאיסורא וכן המראה חיבה יתירה לחבירו ואין פיו ולבו שוים גניבת דעת מיקרי הולך בתום ילך בטח:

גבורה היא כלל גדול בתורה איזהו גבור הכובש את יצרו ואשרי המתגבר על יצרו כאיש להיות רץ לכל מצוה ובורח מן העבירה ומכל מדות רעות ולקיים כל דבר טוב ומילי דחסידותא בכל פרטיהן ודקדוקיהן במחשבה דבור ומעשה בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו ולהיות ארך אפים שהוא טוב מגבור ולקיים דרכי התשובה ולסגף גופו וכהנה רבות כל אשר תוקפו יצרו והוא כובשו גבור מקרי וברוך הנותן ליעף כח שכל אדם כאיש גבורתו ואעפ"י שהיצר הרע אש ובתחבולותיו יעשה מלחמה ובכל יום ובכל שעה מתחדש ומתגבר על האדם כל איש ואשה אשר נדב לבם אותם להלחם עמו בעזר משד"י יכול יוכלו לו ורק התחזלות קשות ואח"כ יהא נקל לו ויערב לו וביוסם לו וביותר צריך ליזהר ולהזדרז חיילים יגבר מי שתוקפו יצרו ודש בעבירות ונעשו לו כהתר צריך להתגבר לפרוש מן העבירה כפורש מן הקבר כגון מי שטבעו רע והורגל במדות רעות או בשתיה הרבה או בשחוק הקוביאות או להזכיר שם ה' לבטלה או בשבועות שוא או

ספר

פרשת המלך

חלק ג'

ברורים באורים וחדושים
בסוגיות חמורות בסדר מועד

חדושים ובאורים על ספרי
מדע אהבה זמנים
לרבנו משה בר מימון זלה"ה

מאת
רבנו הגאון הגדול אאדמו"ר
רבי יצחק מאיר זצלה"ה בן מנחם
בה"ר המופלג בתורה ויר"ש הר"ר מנחם מנדל זלה"ה פצינר

תלמיד ישיבת סלבודקא ואב"ד בחצרון

ירושלים תשנ"ה

24801

אקדמות מלין

יום זה אורה ושמחה לכל עמלי תורה ודורשי צפונותיה, בצאת לאור עולם חלק נוסף מחידושי תורתו של אבינו מורנו ורבנו הגאון זצללה"ה, הלא הוא ספר פרשת המלך חלק ג'. ואמנם ידוע ומפורסם בכל שערי ציון, שערים המצוינים בהלכה, עוצם גאונותו של אבינו זצ"ל בכל חלקי התורה, וגודל יגיעתו בכל סוגיא וסוגיא אשר עסק בה, עד כי היה חוזר על משנתו פעמים לאין ספור בעיון אחר עיון וחיפוש אחר חיפוש, ולא נתן מנוח לכח מחשבתו להיות שוקט על שמריו, והיה בודק שוב ושוב את אמיתת הסברא עד כי היה מוציא מתחת ידו סוגיא מבוררת, מלובנת ומבוארת על כל מבואותיה פרטיה ושיטותיה, ונתקיים בו הנהגת חז"ל "תני מיניה ארבעים זימני עד דהוה כמונח בכיסתיה", וכביאור המפורסם "כאדם העשוי לשמש בכיסו בכל שעה", והגדיל מעשהו זה בכל סוגיות הש"ס מסדר זרעים ועד טהרות, וידיו היו רב לו בסוגיות החמורות דנגעים כסוגיות החמורות בברכות וסדר מועד, בבקיאות נפלאה של ש"ס בבלי וירושלמי מכילתא וספרי על כל המדרשים ועל כל המפרשים, ונמצאו הערותיו למכביר אף בשולי ספרי הדרוש והמחשבה וסדרי הדורות.

וכל המראה הגדול הזה זכה לו עוד מימי בחורותיו בישיבת ראדין בצל הס"ק החפץ חיים זי"ע והגרנ"ט זצ"ל, ואח"כ בישיבת כנסת ישראל בסלבודקא ובחברון עיר האבות, אשר כל מכיריו מאז לא פסק פומייהו מלספר גודל שקידתו ועמלו בכל העתים ובכל המצבים אש תמיד תוקד על המזבח. ועם כל גודל שקידתו ויגיעתו בתורה יומם ולילה, היה לבו רחב כאולם לחיות בו נפשות רבות וכל אשר שהו במחיצתו הפליאו ספוריהם, כי בה בשעה שהיו דבריו מרתיחים במשא ומתן בהלכה בכח הרתחא דאורייתא שהיתה יוקדת בו, היו הנושאים ונותנים עמו מוצאים בקרבתו ודבורו עמם קיתונות של אהבה ועדוד, הדרכה ולימוד, עד כי הפך המו"מ עמו לחוויה בלתי נשכחת עד ימי זקנה ושיבה. והיה בונה עולמות — נשמות בעומק תורתו, ומרחיבן — בעומק אהבתו. ואמנם רבים מזקני הת"ח שבדורנו מהם שעמנו היום חיים לאויטו"ש ומהם שכבר בגנזי מרומים זללה"ה החזיקו את אבינו כרבם המובהק מימי בחורותיהם בישיבת חברון, ומהם שעד זקנה הי' הכנוי "דער רבי" מכוון לר' איטשע מאיר, ממנו תורה והוראה, וממנו הדרכה והכוונה, כי הוא הגדול שגדלם בתורתו וביראתו, במוסרו ובחכמתו, ממנו עצה ממנו תושיה, תל תלפיות מבחרות ועד זקנה.

ואכן נפלאה באאמו"ר זצ"ל המזיגה של גדלות בתורה על כל גווניה, עיון עמוק בדקות הסברא בנבכי ראשונים ואחרונים, בצד כח מיוחד של דיינא הנחית לעומקא דדינא וכשם שהי' משקיע כל עצמותו וכוחותיו בהבנת הסוגיא ומפרשיה, עוד הרבה מאמץ ויגיעה לעמוד על מסקנת הסוגיא להלכה וברור פסקי הדין שהיו יוצאים מתח"י, בחיפוש מחופש ובבדיקה אחר בדיקה, וכעדות מרן החזו"א זצוק"ל אשר נשא ונתן עמו רבות, שהי' מפליג בכחו זה של אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא כמיוחד בגדלותו בזה בין יחידי הדור.

ועל כל אלה עוד נתנשא בדמותו האצילה של איש המוסר ממעתיקי השמועה של שיטת המוסר מבית מדרשו של אור ישראל הגרי"ס זצ"ל ותלמידו אור הצפן הגרנצ"פ זצ"ל, והי' מממעמיקי המחשבה בתורת המוסר שספג מרבו זה, אשר גם בה היה הכל לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וסלסולי הנהגתו עם הבריות היו לשם דבר בכחו הסגולי לרדת לדקות הרגשי הזולת בבחינת "המלכת חברך בנחת רוח", ותקצר היריעה מלמנות כל פרשת גדולת אבינו אשר כח עיונו הי' ניכר על כל צעד וצעד בחינת "בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך".

ולזאת, הברכה אשר אנו נותנים לפניכם היום, אף שאינה אלא מעט בכמות לפי רוב הדברים שנשארו בכתובים, כל כולה תמצית דם הנפש מגדלותו בתורה ועומק עיונו. וכמעשהו בספרים הקודמים כן מעשהו בספר זה, ומשמיא קא זכו ליה והניחו לו מקום להתגדר בו למצוא מקורות דברי הרמב"ם מגוף סוגיות הש"ס והירושלמי, והוכיח שפעמים רבות שינה הרמב"ם מדרך שאר הראשונים, ומכח קושיותיהם מצא את דרכו בסוגיא. וכל זאת הגיעתו לאאמו"ר זצ"ל לרוחב עומק בינתו וגאונותו, אשר לנגד עיניו היו פרושים ים התלמוד בבלי וירושלמי, וע"י יגיעתו העצומה "להשים כל מאמצי העין למצוא דרך הקדש דרך האמת בדרכו של הרמב"ם בהלכותיו" כפי אשר העיד עליו חותנו הגדול אאזמו"ר רבן של ישראל מרן הגאון האמתי רבי איסר זלמן זצוק"ל, אשר כתב עוד "וכן ראיתי בספרך... רק דרך האמת מגמתך", ואמנם כל מעיין בספרי פרשת המלך בהקפם יעמוד משתומם מעוצם אמיתות וברירות הדברים, וגדול הנחתום אשר עיסתו מעידה על אופיה.

וזאת למודעי כי על אף שאיפתו הגדולה של אאמו"ר זצ"ל לסדר חדושיו וכתביו על סדר הרמב"ם כאשר עשה בשני החלקים שיצאו לאור בחייו, לא הרהבנו עוז לשנות ממה שמצאנו מונח לפנינו, ועל כן נערך הספר בשני חלקים, האחד ממה שזכינו שסידרם לדפוס על סדר הרמב"ם עוד בחיי חיותי, והוא על ספר מדע, ולזה צרפנו על ספר אהבה וזמנים מהכתוב על גליונות הרמב"ם אשר הם כחבור בפ"ע וכתובים היו עמו על כל חלקי הרמב"ם, וידוע ידענו רצונו בזה להעתיקם. (וטיבותא לשקי' לנכדו הרב מאיר פילץ הי"ו שסדרם והכינם

והנה עה"מ שם לפי דמוכיח דשיחת חולין יותר פחותה משיחה בטלה מסיק בס"ד "דלפי"ז ניחא שפיר דרבינו מביא חסידות על שיחה בטלה ולא על שיחת חולין שאסור מצד הדין" וזה לא מתקבל כלל דאם יש ללמוד על איסור זהו רק מהנאמר ביומא דאמור בלשון כל השח שיחת חולין עובר בעשה, ולא מהנאמר בסוכה גבי ריב"ז ור"א דשם פשטות הדברים מורה יותר (אה"ח 1234567) דמסופר על מעלות וחסידות של ריב"ז ושל ר"א ואם כל מה דיש ללמוד על אסור הוא מגמ' דיומא, ומשם אף דנאמר כל השח שיחת חולין יש ללמוד גם על שיחה בטלה כיון דהלמוד הוא מודברת בם ולא בדברים אחרים וכנ"ל.

וראשית דברינו בזה שנראה להעיר ע"ז דהרמב"ם כאן כותב אמרו על רב שלא שח שיחה בטלה, ומשמע מזה ודאי דכוון להביא ממדת חסידותו ומעלתו הגדולה של רב, ובפ"ד מהל' ת"ת ה"ט כותב "אין ישנים בבה"מ... ואין משיחין בבה"מ אלא בדברי תורה בלבד..." ושם מביא בנוסח של דין ואיסור ובמקור הדברים דצוין במפרשים (אוצר החכמה) בסוכה כ"ח דהמדובר על ריב"ז ור"א נראה שם מפשטות הדברים דמסופר על מעלותיהם לפי גדלותם ומדת חסידותם, ובאשר לאין ישנים בבה"מ אף דבסוכה שם ובמגילה כ"ז כ"ח נאמר ג"כ בנוסח "ולא ישנתי בביה"מ..." ולא בנוסח של איסור, אפשר דהרמב"ם סומך בעיקר על דברי ר"ז בסנהדרין ע"ח א' דאומר "כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית לו קרעי קרעים". וכמו דמסיק אמנם בהל' ת"ת שם "וכל המתנמנם בבה"מ ..., ומזה הוכח דלא לישון בבה"מ אינו רק מעלת חסידות אלא איסור יש בדבר דאחרת לא היו נענשים על זה, אבל בנוגע לשיחת חולין בבה"מ מנין לו על איסור, ואף דעצם הדבר על אי שיחת חולין במיוחד בביה"מ נראה ודאי דיש ללמוד מגמ' סוכה שם כיון דעל ר"א נאמר שם... לא קדמוני אדם בבה"מ... ולא שחתי שיחת חולין..." משמע דקאי על שלפניו ואיירי ג"כ בבה"מ וכן על ריב"ז נאמר "ולא שח שיחת חולין... ולא קדמו אדם בבה"מ..." משמע דגם מה דמתחיל קאי על שלאחריו, על בה"מ, אבל מנין לנו משם על איסור אף בבה"מ אולי כיון דמערב לזה יחד עם זה דלא ישנו בבה"מ וכיון דעל שינה ישנו איסור וכנ"ל כן באינך וכ"ז דחוק.

והנראה בזה כדלקמן, דהנה ביומא בדברי הר"ח שם על הנאמר השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר כו' כותב "אמר רב המפסיק בעת שקורא בתלמוד ושח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בם כו' ונראה א"כ דלדידיה כל האיסור הנאמר שם הוא רק על הקורא בתלמוד ושח שיחת חולין, ולפי"ז ואם הרמב"ם הולך ג"כ בדרך פירושו של הר"ח מובן בדבריו שבכאן דאמרו על רב שלא שח שיחה בטלה כל ימיו אין זה כלל בשייכות להנאמר ביומא. אולם דבריו שבהל' ת"ת דכותב בלשון איסור ואין משיחין בבה"מ אלא בדברי תורה בלבד בזה אפשר דהסתמך על הגמ' ביומא ומוסיף על דברי הר"ח או שמפרש גם לדבריו כן, דלא רק בעת שכבר עסוק וקורא בתלמוד אלא באם הוא במקום שקבוע ללמוד תלמוד כמו בבתי מדרשות וכדאמרו במגילה כ"ט א' אמר אביי (יש גורסים רבא) מריש הואי גריסנא בביתא ומצלינא בבי כנישתא כיון דשמעית להא דקאמר דוד ה' אהבתי מעון ביתך הואי גריסנא בבי כנשתא".

עכ"פ איך ומה שלא יהיו המקורות לכל דבריו, מה שנראה לנו לעינים היסוד לאיסור על שיחת חולין הוא מדברי הגמ' ביומא ולהר"ח כפי שנראה מבואר בדבריו הוא רק בעת שקורא בתלמוד ואין חלוק בין אם שח שיחת חולין או שיחה בטלה כיון דלמדים מודברת בם ולא בדברים אחרים, וכפי המבואר ברמב"ם האיסור הוא ג"כ על השח בבית המדרש המקום הקבוע לתורה וג"כ אין לחלק בין שיחת חולין לבטלה והכל כנ"ל.

ה' ו' אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי...
אלא תוכו כברו, והענין שבלב הוא הדבר שבפה. ואסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעת הנכרי, כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבלה במקום בשר שחוטה ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחיטה. ולא יסרהב בחברו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, ואפי' מלה אחת של פיתוי של גנבת דעת אסור אלא שפת אמת. ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות.

א.

בכ"מ כאן תמה על הרמב"ם שלא מזכיר כלל מדברי הגמ' בפר' גיד הנשה (דף צ"ד שם הוא מקור ההל' שבדברי הר"מ כאן) דאמרו שם שאם הי' עושה לחברו כבודות אלו כדי להראות לבריות שחברו חשוב וחביב בעיניו מותר. והן הן דברי הברייתא בגמ' אל יסרהב אדם לחברו ויודע בו שאינו סועד... ואם בשביל כבודו מותר, ודברי הברייתא בזה מובא גם ברי"ף שם.

והנראה בדברי רבנו שאחר דכותב בתחלת דבריו ובסופם כרקע לאיסור ועניינו, שאסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי ולא יהי' אחד בפה ואחד בלב אלא תוכו כברו ואסור לגנוב דעת הבריות... ובסופו, ולא יפתח לו חביות ...כדי לפתותו שבשביל כבו' פתח וכן כל כיוצא בזה ...אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור... א"כ כבר יוצא ברור ולא צריך לפרש ולפרט דאם מה שאמר ועשה לא היה כדי לפתותו ולגנוב דעתו, אלא כדי לכבדו בפני הבריות

ומתוך שפת אמת ורום נכון ולב טהור — שמותר לעשות כן וכדומה שלא רק שאין מלקין אין גוזרי דעת הבריות אלא אין מעלות המשובחות דמפקע דרכים מילכבד ולעצם אם מצרו, ואם מצרו יצרעל, ונלע"ד שמעשהו זה אף אין מקימי מצות ומהכא לרבך כמוך, וכפי שמפקיר למלוה זו הר"מ בהלכתן פ"ו ה"ג "מלוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר... לפיכך צריך לספר בשבחו... כאשר... ורועה נכבד עלמו".

ובדרך זו נראה שיש להמיר גם קושית הלמ"מ כאן למקשה על דברי הרמב"ם ולא יפתח לו מציות וכו' ומשמיט מה דנאמר בגמ' שם על להקשו פ"ז ממה דשולח מיקלע לפי רב יהודה פתח ליה מציות המכורות לשטוי, דר"י מודעי מודעיה, ומב"ע שמי עולא דמציע ליה וכו' דבלמ"ה נמי פשוטי מפתח ליה ומומר ופ"כ קשה דבר"ם נקטינן לישנא בתרא עיקר, ופ"כ למה לא כתב רבינו דין זה, ומציע לכן המור בתו"מ פי' רכ"ם לא הזכירו וכתב שם הב"י ולא ידעתי למה השמיטו רבינו ופפשר משום דמילתא דפשיטא הוא עכ"ל. וכותב הלמ"מ ול"נ דאין זה מפשיק והולך ומרמיז הטור מה ומפיק בטעמי השמטת רבינו והטור לא הזכירו לזה משום דלא פשקו כתרומת בתרא ע"פ דברי רב ספרא ורבא שם בע"ב שנראה דלא ס"ל כן ודלא בסיוק המוס' ועיין בכ"ד וכן כותב בדברי ממודוס על הרמ"ם שם בשום פ"ד שמציע ג"כ ממה דמפה הב"י על הטור שהשמיט להא דמציע ליה שרי וכתב שפפשר לומר משום דמילתא דפשיטא הוא, ודבריו שם דומי מומר שעל הטור אין למתוה כלל שרבינו והר"ף ג"כ השמיטו, וגם מי מומר שפפשר לומר דלא משום דמילתא דפשיטא הוא השמיטו אלא מדרבא דמדבר של איסור רחוי להשמיר ולהמזיק שיהי קמא לעיקר", תמ"כ כותב עוד למרן בדרך דבבר מובא בלמ"מ דכ"ם ורבא פליגי על המיכא דממרי ופ"ם בכ"ד. ולהב"ל נראה לדקדק הב"י, דהשמיטו לזה משום דפשום, ובמיוחד נכוחים הדברים בהקדון הוא בוגע להשמטת הר"מ. ואף דאינו דומה כלל לשוחה כדי לבבות נפשי הבריות, דשם עושה דבר שנראה כמו דעושה בשבילו ופותח עבורו הבית, ובמת מי' עליו לפותחן אין כך וכן עבור האנוסי שמכרן לו, אבל כיון דמציע לו והלה יודע דהי' פותח עבורו לבד אף לולי מכר הבירות לאנוסי, אף שהעובדא שמכרן, לא צריך להודיעו ותוכו כברו. ומין זה פוגע בשפת אמת ורום נכון ולב טהור.

אלא לפי"ז הי' נראה לבאורה יותר לומר בדעת הר"מ דל"ל כדעת הרמ"ם שם הי' י"ם ותום' שם ע"ב ד"ה "ואינהו" דגם בשמת אסור אם לא מודיעו לו, בשם אינו בתופן לציבני להו לאסוקי מדעתייהו מעצמם אף בשלא מודיע להם, וע"ז אין לומר דבמציע ליה שמי ופשוט הוא לדברי הרמב"ם, ואף שנראה כמו לעושה בשבילו, כיון דבשת הי' עושה כן עבורו לבד גם לולא הי' צריך לפתוח לאחרים וכיוצא בהן וכנ"ל, אבל אם כדברי רש"י לאסור רק נאמר ליה בשפורש לעושה עבורו, כבר אין האדום דבבר דבמציע ליה מומר אף לומר לו בפה לבעבורו הוא עושה ופותח האבות, כיון דהי' עושה כן עבורו לולא שמכרן אף דעבשיו פותחן עבור אלה שמכרן להם, ואינם מפרש כן רש"י לדברי הגמ' לאב"ע, אבל לפ שראה לומר ע"ז דזה דבר פשוט אף לפי הסברת של הרמב"ם עד דלא צריך כלל להזכיר מזה, ובשם שמע כנ"ל שדעתו כדעת הרמ"ם שם ובשמעת ג"כ לאסור וע"ז המדובר בגמ' דבמציע ליה מומר וזה פשוט הוא לפי הסברת של הר"מ ולא צריך לפרש לזה בשמיטו, ויהי' לפ כדברי הלמ"מ גם מה לכותב שדעת הרמב"ם כשיטת רש"י, והכריחו לזה מה דלפ מזכר בדברי רבינו ההיתר דבמציעי ליה לאסוקי מדעתא שאינו בשמיטו מומר וכההיא דרב ספרא, משום דס"ל דכל האיסור אינו אלא בנאמר ליה דעושה כן עבורו, ומוכן ס"כ דבעוד הי' לו לאסוקי מדעתיה מעצמו לאינו עושה בשבילו, שמומר דזהו ההפך הגמור מהתנאי הדרוש לאיסור. אבל אין זה מוכרח, בפרט להנ"ל מוכן גם זה לפי יסוד הנאת דבריו בגדר דין האיסור, דבמקום דאינו ליה לאסוקי מדעתא מעצמו, אין שום סיבה של גזבת הדעת ושאינו מוכו כבבו וחהו ג"כ פרט המוכן מתוך הכלל. וגם הלמ"מ לפי דרכו הוא נאמר קלת בע"ע על שבבנו שפת הדברים. ומה דקיק בלמ"מ ממה דכתב ואפי' מלה אחת של פחות ושל גזבת הדעת דנראה מזה כאילו רבינו מוכר דווקא נאמר לו, לדרבא י"ל דכוונת רבינו מה בעיקר להדגים אף שכל הריחוי והפיחוי נראה ממלה אחת וכנ"ל אם שכל מעשה אף מה דעשה בשפת מתקבל הרושם כאילו כוונתו לפיחוי ולגזבת הדעת. ועיין היט של שלמה מולין שם סי' כ' שכותב בהשבר הדברים דשפת אסור לפי לא משקר היינו שמראה את עצמו כאילו עושה בשבילו ולכבודו וע"ש. וכתבנו כ"ז בדברי הר"מ בדרך הפרה ולכאורה כנ"ל, דלפשר ממנם דאף אם כל האיסור דגזבת הדעת הוא נאמר לי שעושה בשבילו וכדעת רש"י, בכ"ז יפשר דאם אומר כן למי שמציע עליו והי' נאמת עושה כן עבורו אף בלי זה לריך לעשות גם בגלל שמרים. וכההיא דפתיחת מציות מכורין פשוט ליה לפי הרמבת הסברת לאינו מאיסור גזבת הדעת ולא צריך להזכיר לזה בשיומד.

ב.

הבה שה דנאמר ברמב"ם ואסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעת הנכרי דעות מלוקות שה, אם שה לאסור לגנוב דעת הנכרי הוא רק בשכר או גם בשתנה. ועיין היט של שלמה שם סי' י"ע שכותב שם בש"ד "ולפי שה שכתבתי דק"ל כשיטי קמא ולא תייתינן לגנטת דעת גבי גוי בשתנה כ"ע גבי מכר, ל"ג [לא נראה] להקל שהרי הרי"ף והסמ"ג שמעו [שמעו] שאסור לגנוב דעתו של גוי כמו גבי ישראל, אלא משום דס"ל שגנטת דעת כזו כמו שאסור שניקר לו...

מינה גנבת דעת ומינה דומה לטרפה בחזקת שמיטה שפטי הגויים מודים לו שהכשרה מעולה מן הטרפה... וכ"כ הרמב"ם ז"ל להדיא שכל גנבת הדעת המוכרים לקטן בהלי מכור לפני לגוי..." ועיין במידושי הרשב"ם מוכין שם בע"ת דמוכר ע"ז כמה פעמים שם בנוסף על ומיכא למימר לתין בממנה משום גנבת הדעת כלל, שם לכותב וברור דבממנה ליכא משום גנבת הדעת, ולף דמשם שם דבריו כלילו הי' המדובר גם בחברו ישראל, ולהי שכותבו רק לעכו"ם דהכי בחברו מפורש בגמ"ש דאיסור גנבת הדעת גם בני ממנה כהדיא דלא יקרהב אדם לחברו לפעול חלנו ויודע בו שאינו קופד והנאמר שם עוד דאיירי ברור בממנה. ועיין בדבריו שם. והרשב"ם מוכין שם על דאמרו כדאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ולפי דעתו על עכו"ס, כותב "וע"ש מה הוצרך להביא שמואל הו דהא מינה לה בהדיא בממיתין דלקמן. אין מוכרין נכלות ומרפות לנכרי [במקום כשרות] מפני שמטעהו" ולא קשי דלא הוי ידעי לה להיות מפיתה דהא קושי בגמ' היא, דהיות דרכינה ור"ע, ו"ל דאי מהיות הו"ע דוקא בחבר כי הסם שנכרי נותן דמיס אבל בדורון אין בו משום גניבת דעת לגבי מ"י קמ"ל דשמואל לאף הו אסור לגנוב דעת הבריו יהודי". לפי היולא מדברי ס"ל דמדברי שמואל אסנס למדים על אסור גנבת הדעת אף בממנה גם לנכרי. אולם יקנס האומרים שאף מדשמואל אין להוכיח על איסור גנבת הדעת בממנה לגבי נכרי, דהיות דשמואל לפייסיה למטוריה נמי כמין מכר הוא ומשו"ה לקפד שמואל, ועיין בריש"ם שם מי' י"ח ובים של שלמה שם, וגם האומרים גם דמדברי שמואל אין לקטט להלי דהכי דגמ' אמרו דרק מכללא שמעי ליה, ושלו וכי מכללא מאי, והשיבו דבשובדא דבא לפני שמואל לפסור לומר דמעשה אסר איקפד, וע"כ ל"ש משו"כ להכריע הלי בשם הי יקוד לשלם. ועפש דברי הריטב"ש דכותב דמשו"כ הסמיכו גמ' על דאמר שמואל ולא על מתיתא לקמן כין דממנו מוכח דגם בממנה לעכו"ס יש איסור דגנבת הדעת, לא אדע למה להם להוכיח שם על ממנה, הרי הכתן שם בדברי המשנה שולח אדם יכך לעכו"ס שגיד הנשה במוכה מפני שמקומו ניכר ודייקו שם, שאסר אין מחוצה לו ואמרו במדע חוקמתא ואע"פ שמקום שאין מכריזין — ודקשיא לך מחוכה נמילשדר, גזרה שמא יתנה לו בפני ישראל אחר, ואע"פ משום דקא גמיר לעשיה דאסר שמואל כו', ואפי' מוכח דשולח אדם יכך לעכו"ס מיירי בשולח בממנה לנכרים לדשמואל, ומטעם זה יש לנו לדון גם בדברי הרמ"ם שם ועוד נמזור לדון בנקודה זו בהמשך לבריו.

וראה מה שכתוב כאן ב"קפר קובץ" שאחר דדן בדבריו שם איסור גנבת דעת הוא איסור תורה כותב "ונראה לפני הסוברים דמה"ת היינו דווקא בהכירה... דכיון דיהיב ממון ומטעהו שפיר מיקרי גניבה ויש לכולנו אמת קוב גנבת ממון אבל בני ממנה דג"כ אסור ג"ד ודאי לאינו אולה מדרבנן, ומה"ט נראה שיטת הסוברים דלא אסרינן ג"ה [בנכרי] כ"א בהכירה אבל לא בממנה וכ"כ הרשב"ץ וכ"נ משיטת רבינו דהכי גבי מכירה שינה הלשון, ואח"כ בחיך כתוב ולא יקרהב בחברו משמע דהכך דווקא בחברו לאסור ומיהיי עמ"ש בים"ש פב"ה הלי י"ט... וכ"כ רבינו להדיא שכל ג"ד המוכר בהלי לאסור לפני בכושי ע"כ. ולא ידענא מנ"ל דרבינו קובר הכי הרי מדיוק לשונו משמע להיפך אבל בחמת לדינא נכון הדבר, ולא העתיק אלא לשון המלמוד דמיירי בחברו דעיקר תקנתא דעבדי רבנן, אבל לדינא לאסור לגנוב דעת הבריות לכו"ע".

והנה לכאורה לודק בספר הקובץ בראשית דבריו דמלשונות הרמב"ם נראה שמה לאסור לגנוב לפני דעת נכרי הוא רק בשכר וכמו שכותב כיוצ לא יאכור לנכרי בשר נבלה בשוק בשר שמוטה ולא מגעל אל מתה, וקשי מדלגיל חה הכל בשכר. ואח"כ בשמחיל לדבר על ממנה כבר כותב ולא יקרהב בחברו... ומה דמשיק לבסוף בקובץ ולדינא נכון הדבר שכל גנבת דעת אסור, גם לגבי נכרי, וגם דעת רבינו כן ולא העתיק אלא לשון המלמוד דמיירי בחברו, משום דזה דבריו, להרי גם הדין דלא מגעל אל מתה ...מנו ג"כ בבריתא בחברו, וכלשונם שם לא יאכור אדם לחברו קנדל אל מתה בכלל אל מי"ה שמוטה". בב"ז להלי כיון דדין זה שלא יאכור הוא ודאי גם לגבי נכרי השמיט הרמב"ם ולא כותב לחברו ולא העתיק לשון המלמוד, ודווקא בממנה משמיר לשון הנאמר בבריתא לחברו, משמע ע"כ דהמדובר בממנה הוא דווקא בחברו.

אולם לאחר העיון נראה דמה שכותב הרמב"ם "חברו" בגנבת הדעת בממנה, היינו משום דבטעון ממנה לנכרי אין כלל מאיסור דג"ה. והמכוון הוא לטעם אחר בגמרא, משום דעל הר"מ לכתוב מה שנהוג ומותר לפי הדין, וע"כ כיון להלי פסקי' כר' יהודה בע"ז כ' ל' שאסור לתן להם ממנת חנם וכדברי הר"מ בפ"י מהלי עכו"ם ה"ד "ואסור ליתן להם ממנת חנם אבל הוא נותן לגר תושב שנאמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי במכירה ולא בנתינה, לפיכך מ"ולא יקרב" והלשה שהמדובר בממנה כדמוכח הענין וכנ"ל וזה אסור לנכרי ומשו"כ מי בחברו, ויש להמיצב בדבר אם עובר ונותן לנכרי ממנת חנם אם יש להזהר בממנתם משום אסור דגנבת הדעת כיון דעצם הנתינה היא באיסור, אבל הר"מ להלי יהי' לענין גר תושב דקבל עליו שלא לעבוד ע"ז דמותר לתת לו בממנה כמפורש בתורה וכדברי ר"י שם וכמובא ברמב"ם להלי, אם יאנו לגביה מאסור גנבת הדעת לאם נאמרי דזהו רק בחברו ישראל אין מאסור ג"ה גם לגבי גר תושב, אבל אם בעיקר האיסור דג"ה אין חילוק בין נכרי לישראל, אלא לא נאמר לענין ממנה לגבי נכרי, משום דאסור לגמרי לתת לו ממנת חנם ואילו לגר תושב דמותר לתת ממנת חנם יש להזהר לגביה מאסור ג"ה גם בממנה.

ומה דהרמב"ם לא מזכיר מדין דגר תושב, הלא כותב קודם למיקור גר"ה הוא לפי' בנכרי גמור כמ"ש בגר תושב, ומשום דמזכיר קודם מנכרי וכפי שכתוב בגמ', משו"כ בדברו על מתנה כותב לא יקרבו במקדש... וכלשון הגמ' והכותב שלא נאמר כן בנכרי, ולא נתיש לפרש לתומו דדין הוא גם בג"ת אבל מוכן מצינו לומר דיקוד המיקור על גוונא דעתא דמיקח גם בנכרי היכא דרק לפסד.

ויוצא לפמנם נזדק היס של שלמה במה שכותב דמדברי הרמב"ם ומוכר לגנוב דעת הבריות ומפי' דעת נכרי... ומכל דבריו בה נראה לפין מלוק בין מכר למתנה ומה דבדוגמת דמביא מזכיר נכרי רק במכר ולא במתנה הוא מטעמא דמביא ומבי"ע.

והנה להב"ל יולא דגס כשקוברים בדעת הרמב"ם ללא מהלק בידוד הדין דלמור לגנוב דעת הבריות בין ישראל לנכרי אף במתנה, והי' בב"ו מוכרחים גם לדידיה לפרש להחיס דשמואל במולין ל"ד לפיקפד על שמטיה דפיקים לפעל המעכרת בתרגולת טרפה במר דשמוטה וגנב דעתיה, שמה דנתן ליה לא נתכוב למתנת חנס אלא כמכר, כיון דפיקים עבר להעביר תומס, דאל"כ מיך בכלל לפמר שמואל דיתן מתנת חנס לנכרי הלא זהו נגד דעת ר"י דהלי כותיה, אס לא דנאמר דבעל המעכרת הי' גר תושב אבל זה דמוק מאד ולא נרמז כלל ע"ז, והמעיין דזו לא נתכוב למתנת חנס היא פשוטה וברורה.

ולפי הב"ל דמתנת חנס אסור ליתן לנכרי, ונאס נותנים לו מתנה אבור אחו טובה שעשה לנותן הוי כדין מכר, ומהאי טעמא הערנו כבר לעיל דהמתנה השולח ידס יכן לעכו"ס, אין לפרש כשולח לו במתנת חנס, אלא או במכר גמור, או דשולח לו מתנה אבור דבר טובה שעשה לו, זה מוסר גס לשלוח לעכו"ס. וקשים לפי"ז דברי הרמ"ם בפיאה י"ח סולין אס, דבדבריו על דשוקמיה בגמ' לדברי המתנה ואב"א במקום שאין מכריזין... ואב"א משום דגונב ליה דעתיה דעכו"ס... כותב "ושניהן קשה עיקר דהא אפי' אוקי בריתא דלקמן... במקום שאין מכריזין ורבא אוקי לה במקום שמכריזין וכשהכריזו, ואלא מיתיין במתנה בגנבת דעת יפנה לו בפני ישראל, וגס לא מיתיין במתנה בגנבת דעת והיא דשמואל דפיקים למכרי כאין מכר כי'. וא"כ אחר דבעלמו כותב דפיקים דעד דבר טובה שעשה לו הוי כאין מכר, וא"כ מה דמפרש לדברי המתנה במתנה, ולפי דעתיה אין זה מיקור גה"ד לגבי עכו"ס, היינו במתנת חנס, והלא לשור ליתן לעכו"ס במתנת חנס, ומי הכריחו לפרש לדברי המתנה כן, ואולי כוונתו זה דשם מתני' ר"מ, ור"מ הרי פליג בפ"ז שם על ר"י ופ"ל דאין לנכרי אין לגר תושב אין במכירה אין במתנה, בב"ז אין לשלקו זה ר"מ ור"י והלי כר"י למה לפרש שם מתני' דווקא בזה.

והנה בר"ף שם בשוב בפירוש ואב"א שמוכה לא, משום דגונב לדעתיה דעכו"ס "דשכיח ליה עכו"ס לכתדו נתנה לו, והוא לא נתנה אלא מפני שמינה רשוי לו ומעלה גוונא דעתו של עכו"ס", ונראה לכאורה ג"כ דשפיר בשתו לו בשתנה, אבל אינו מוכרח בדבריו לומר לכוון למתנת חנס, דשפשר שמה לכותב דפ"ל עכו"ס לכתדו נתנה לו... שמתן לו עבור דבר שהעכו"ס הטיב עמו, ואולי גס במכר שמם שפרש הלשון דשבר ללכתו, נתן לו חלק משוב ועוד בל"ש בב"ו.

ג.

הנה בעלם יקוד המיקור של גונב הדעת אס הוא מדרבנן אף בישראל, או מדאוריימא ומפי' לגבי נכרי רט דברי הרמשונים שה. הריטב"א בשולין שם כותב "ומיקור גונב דעתו של נכרי כשבו קלת רשומו בשם בעלי השום' ז"ל שהוא מיקור מורה דנפקא לן מדכתיב לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו אים בעמיתו (ויקרא י"ט י"ג) וכי כתיב בשיפת דקרא אים בעמיתו דממעט הכותי הרי מלא תכחשו ולא תשקרו קאי במקום שיש מלוז השם בדבר, ודיקא נמי דלא כתיב בעמיתו או לעמיתו, והיינו דיהיה שתשתף בלא תגנבו, ומע"ג דלא משכחן גונבה שתם על גונבת דעת אלא לשון גונבת לב, ככאן ונכתב לא תגנבו שתם לכלול אף גונבת ממון ושוקפתא דד"ק (פ"ו) אית שלשה גונבי הס (שוקפתא שלפניו שבשה גונבי הס) גדול שבכולם גונב דעת הבריות". כפי היולא מדברי הריטב"א בשם מקלת בעלי השום' אין השקור לגונבת הדעת הוא מדאוריימא, ואף גונבת דעתו של נכרי הי' מיקור מן השורה ושה הוא בן. מה שכותב כן בשם בעלי השום', שום' שלפניו לא נשלע לזה, ולפי שלפניו עיקרן של הדברים בספר הירחים לר' אליעזר ממיץ שנתבב מבעלי השום' (עיין בשם הגדולים ערך רא"ש שכותב לשיבר שום' על הש"ס ורלה שוקפותיו לשולין כ"י) וכשוב שזה גם בשמ"ג לר' משה מקוצי שהוא תלמיד הר"ם משנץ מרשבי בעלי השום'. והדברים השובים מיתיים סי' קנ"ד (רנ"ח) הן כדלהלן "לא תגנבו כו' ושמיע בש"כ לא תגנבו שה ת"ל מכלל שנאמר בגנבה שיש שיים יגלם, למדנו עונש מהכרה מיין ת"ל לא תגנבו, לא תגנבו ע"מ למיקט כו' ושמיע בשנהדרין בשלו הן השנקין (פ"ו ע') לא תגנבו בגונב ממון הכשוב מדבר כו' י"ל לפרש בממון למעוטי נפשות אבל גונב דעת הבריות בשיני דממון הוי בכלל ממון ועובר על לא תגנבו כדשיע בשוקפתא... ג' גוונים הן הרשאון שבכולם גונב דעת הבריות והמרבה לו בשקרונות ויודע בו שהיו מוכל, ואין לומר שהיקור גונבת הדעת בשיני דממון דרבנן, שהרי מצינו שנענש שבשלום עליו בשועה פ"ש (ס' ב') תנן לפי שגנב ג' גונבות לב אבינו ולב שה"ד ולב כל ישראל נתקנו בו ג' שבשים... לב אבינו ישראל דכשיב [שמואל ב' ט"ו ו' ויגנוב אבשלום... ויגנוב אבשלום אם לב אנשי ישראל] וכשיב ותגנוב אם לבבי, ושמור גונב דעת

מגוב ממון ונפסות שהרי התירה התורה בעכו"ס גוב נפסות לכתיב גוב נפש מתוך מבני ישראל ולא מבני עובדי כוכבים, ממון למה"ר בב"ק בשור שנגח את הפרה [ל"ח ע"ב] רלה ויתר גויים התיר ממונן של כנענים לישראל. וגוב דעת אפי' של עכו"ס תשור שלא מצינו שהתירה התורה בעכו"ס, ואע"ג דכתיב לא תגנבו... אית בעמיתו לא קאי אמגנבו שהרי מעם גנון מפסיקו, ומצינו פסקי טעמים מן התורה כדאמרי' בנדרים... [ל"ז ב'] ושוס שכל אלו פסוקי הטעמים, ואמר שמואל בפר' ג"ה תשור לגוב דעת הבריות 1234567 אוה"ח

ואפי' דעתו של עכו"ס ושמואל בתידי דממון מיירי...".

ובסמ"ג לאוין קנ"ה כתוב "בפרשת קדושים כתוב לא תגנבו כבר נתרנו למעלה שבממון הכתוב מדבר ומיי' בת"כ מכלל שנאמר... תזהיר ממין ת"ל לא תגנבו... ומיע בתוספתא ב"ק שלש גניבות הם הרשעון שבכולם גוב דעת הבריות... ומיע בתמ' קוטה לפי שגוב תשלום את לב בגי ישראל... גרסי' בפרק ג"ה ע"ב תשור לגוב דעת הבריות ואפי' דעת הגויים ויש ליתן טעם לע"ג דכתיב לא תגנבו... לא תגנבו לא קאי אבעמיתו בתלית הלשון לאפי' כי' לו לומר מעמיתו, ועוד הינון טעם מפסיקו כדאמרי' במקצ נדרים... ושוס שכל אלו פסוקי טעמים, משמע שפסוקי טעמים מן התורה, כל הגוב ממון מס"פ ומעלה עובר על ל"ת... אחד הגוב ממון לישראל ואחד הגוב ממון גוי עובר ע"ז ותשור לגוב כל שהו דין תורה". אוצר החכמה

והנה אם היתר הדברים נאסר לתיקור גבית הדעת להוא מן התורה ואף לפי עכו"ס נראה למודדים דברי הירמים עם הנאמר בסמ"ג, ונראה שדבריהם הי לפני הריטב"ע, ואם דהירמים מפורש לזה יותר שכותב בתוך ס"ד "ואין לומר שתיקור גבית הדעת בתידי דממון להיכן... וגוב דעת אפי' של עכו"ס תשור שלא מצינו שהתירה התורה בעכו"ס...". ובסמ"ג לא מזכר כ"כ בתפורש להוא תשור מן התורה תולם כיון דגם בדבריו מטעם התיקור על קרע ללא מגבו, ושזה גם בעכו"ס משום דבעמיתו לא קאי על לא תגנבו והכל כנ"ל, נראה ע"כ ברור גם בדבריו לכוון לומר דהוי תשור מן התורה ואף לפי עכו"ס.

אמנם אף לתיקור הדברים נראה להירמים והסמ"ג שיתכן לחלק חמ נתכוונו רבים התלוקי דינים שבדבריהם, דהנה הירמים מדגיש ותחר ומדגיש שכל מה שכותב דהוי תיקור לתוריתא וגלתו ללא תגנבו זהו בגוב דעת בריות בתידי דממון והוי בכלל ממון ועובר על לא תגנבו — ובסמ"ג בכל דבריו זה לא מזכר על כן כלל, אנית הירמים כתוב לפי ההנחה לגזל עכו"ס מותר בב"ז גוב דעתו של עכו"ס תשור מדין תורה וכנ"ל, ובסמ"ג לא רק ללא מזכיר מזה דבריו על תיקור גבית דעת עכו"ס מלא תגנבו, דגוב ממון תמעטו גבי עכו"ס, תלא דכותב תא"כ בתפורש בדין תשור גבית ממון, כל הגוב ממון... עובר על לא תגנבו... חחד הגוב ממון לישראל ואחד הגוב ממון גוי עובד ע"ז".

והנה בתני הנקודות הנ"ל נהן מובנתם לעתו המיומחת של הירמים יש לכאורה להעיר טובא, וכן על לכותב שתיקור גבית הדעת רק בתידי דממון הוא מדתוריתא (אגב לפי דבריו אפשר לומר דכוונתו רק לענין שיהי' תיקור תורה) שהרי הוכחתו הרחבותה להוי לתוריתא היא ממה דמצינו שנענש תבעלוס לפי שגוב ג' גנבות לב אבא ולא הי"ד ולב כל ישראל וכנ"ל, ובתבעלוס לא מצינו כלל שהרי גבית הדעת בתידי דממון וכפי שכתוב בשמואל אם "והי' נקבב אית להשתחוות לו ושלח את ידו והחזיק לו ונשק לו ויעש תבעלוס כאבר הזה לכל ישראל... ויגוב תבעלוס את לב אנשי ישראל". וגוב את לב המלך אמר לו "תלכה נא ואשלם את נדרי תשר נדרתי לה' בחברון [ובאמת הלך לשם להזעיק את ישראל מכל שבטיו שימליכוהו] ויאמר לו המלך לך בשלום ויקם וילך תברונה" עיין ברש"י סוטה ט', וגוב לב הי"ד כתו שנאמר אם ואת תבעלוס הלכו מאתים אית מיוחלים קרואים והולכים לתמס ולא ידעו כל דבר". ע"כ בכל גבות הדעות הלזה אין תה שאפשר ליקרא גבית הדעת בתידי דממון. כן קשה תה שכותב בתחלת דבריו "לבל גוב דעת הבריות בתידי דממון הוי בכלל ממון ועובר על לא תגנבו" בתוספתא כי ג' גנבים הם... והמרבה לו בתקרובת..." ולכאורה קושר לעצמו תייה ותיה, שכותב שגוב דעת הבריות הוי בתידי דממון, ותקיים כהחיי דשתיו בתוספתא... והמרבה לו בתקרובת ויודע בו שתיו תקנב תקרב בו לגבול ויודע בו שתיו חוכל חהו לכאורה לא נתשב לגוב דעתו בתידי דממון כיון דלא לריך לתת לו כלום, ועל זה דמסיק לבסוף ואמר שמואל... תשור לגוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עכו"ס ושמואל בתידי דממון מיירי, תפשר לומר כדבריו לעיל אפ"י כתה לתשוים דהיינו דשמואל נתשב לגבות דעת בתידי דממון וכתו בתכר כיון דאמר לפיים לבעל המעבורת עבור המובה שעשה לו והעבירו, תכל כל הנ"ל בתקרובת ובתקרב בו לגבול קשה.

וראיתי בספר עה"מ כתן שכותב "והנה ע"ב הירמים גוב דעת הבריות בתידי דממון ומזר וכפל הדברים להלן משמע מזה דדוקא זה הוי לתוריתא כ"ש אינך דמרבה בתקרובת או בתקרב בו לגבול... דהוי רק גבות הדעת בכבוד הוי רק לרבנן אפי' להירמים ומותר נראה לעמוד על הא דכתב שם להלן ח"ל ואמר שמואל בפרק גה"נ תשור לגוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עכו"ס ושמואל בתידי דממון מיירי ויש להוכיח מזה דס"ל דגבות דעת בעכו"ס רק בתידי דממון הוא".

והנה המעיין בירמים נראה שהי' עה"מ בפרוש דבריו למתמיהים, שאין אפשר לומר דכוונתו לחלק בין גוב דעת הבריות בתידי דממון להמרבה בתקרובת וכו' שזהו לתוריתא וזה הוא לרבנן, שהרי כן הם דבריו תכל גוב דעת הבריות בתידי דממון הוי בכלל ממון ועובר על לא תגנבו ובתוספתא כו' והמרבה לו בתקרובת כו' ונראה

מעתה להמעיין שזהו המקור למה דכתב קודם להוי מילתא לחורי״פ בלחו דלא מגנוב.

ומה שהי׳ נראה לי להדם בפירוש דברי הירחים, שתחר דלמאי מכל דבריו נראה שהכין בדברי המוסכמים המוה בין גונב דעת הבריות שהוא הרמתון בגנבים, המרמה בהקרונות דהוא משום מיקור חורה ובלחו דלא מגנבו, ולכאורה נראה כפשוט עלמו שכותב קודם לגונב דעת הבריות בממדי דממון הוא מיקור חורה, שתין כוונתו בכתבו ג״כ בממדי דממון, שגונב דעתו בממון שהי׳ עליו ליתנו לו, כמו שנתן מה שהי׳ לריך ליתן, ובחתם לא נתן, בלא כל גנבה דעת בקצר לממון קורא לזה בממדי דממון, ובכלל להירחים בלחו דלא מגנבו, וכמו שכותב בחחלת דבריו בחל גונב דעת הבריות בממדי דממון הוי בכלל ממון [לף שבחתם לא רחתו בממון שהי׳ עליו לחת לו ולא נחנו] ועובר על לא תגנבו, כי בחם הי׳ כמו מכר ומחויב לחת לו ממון וגונב דעתו כמו שנתן לו, זהו טעף על ג״ה גונב ממון ממש, או בדין חועלה, ומהו הביטוי דממדי ממון הוי בכלל ממון. ועיין במהרש״ל סוגין ל״ד ע׳ בחידושי חגדות ב״ה לא יחכור לחברו בכלל שכותב ק״ק הכא בחכירה מחי קמ״ל הא ולחי חועלה היא כיון דחתה אין עורה מזק כשל בריאה שחותה, ונ״ל דחייבי כגון שהוא מכר לו חומו בזול כמו של חתה אלא כדי להחזיק לו טובה בעלמא ס״ל שהיא של שחותה להשתא לא הוי אלא גנבת דעת״ ולשכזה נקרא ולחי ג״ה בחידי דממון, ולהירחים כל דבר ממון אף חתה כיון דקשור עם ממון שכופה לחת לו וכא בג״ה, נקרא ג״ה בחידי דממון וככלל בכלל לא תגנבו.

ולפי הנחה זו מוב שתין שוס יקוד מדברי הירחים חה דלנו להחיק ממנו, וכן בעה״מ, דיש חילוק בחיקור ג״ה בחיוחד גבי עכו״ס בין מכר לחתנה כיון דחמר לחיקור חורה ולף בעכו״ס הוא רק בחידי דממון, ללחתנה ג״כ קורא בחידי דממון וכנ״ל.

אולם כל דבריו בדרך זה הוא להקל חה שקשה עליו שנראה כפותר לעלמו בחה דנראה חדברי המוסכמים בחרבה בחקרונות כו׳ הוא חיקור חורה ובחצד ג״ה בחידי דממון, אבל הקושי הרחשונה דחתר שכותב דהוי בחיקור חורה ג״ה בחידי דממון חוחים בחחחלה ובחחום, והרי שם לא נראה דרך לומר דבחצד ג״ה בחידי דממון אף לפי דרכנו, ועל ע״ה יש לחמוה דלפי שיטת ליה לפרש דחתנה בחרבה בחקרונות ס״ל דחינו בלא חדרבן אבל חה יעשה עם זה דחוכיח חזה דבעבד בשלום דג״ה בחידי דממון הוא חיקור חן החורה חה חידי דממון יש שם וכנ״ל. חיברת דהוכחתו חבשלום גם לדידן דס״ל שגם ג״ה בחתנה בחצד בחידי דממון והוי לדידיה בחיקור חורה, דכ״ז לא שייך בג״ה דשבשלום, כפי הנחתר בחקרונות. ושיי יודע לע״ע דרך לישב דבריו וה׳ יאיר עיני חה.

ואם על הנה דבריו על חה שנראה לנו קשה הנקודה שחדגיש בדבריו דכל עיקר החיקור דג״ה הוא בחידי דממון, ובעיקר הוכחותיו שחביא ע״ז, כעת הנני לבוא להעיר על חה שכותב ושחור גונב דעת חבונב ממון ובפשוט שהרי החירה החוזה בעכו״ס גונב בפשוט כו׳ ממון חחרי בב״ק כו׳ רלה ויחר גויס החיר ממון של כנעים ליטרחל וגונב דעת חפי׳ של עכו״ס חסור כו׳ וכנ״ל.

ואין עליו להכנס עכשיו בעצם הדין של גזל עכו״ס, ובדבר הכרעתו של הירחים להלי דגזל עכו״ס חינו חסור חן החורה, חבל הערה גדולה עליו שכותב לחחדיס ע״ז חהנחחר בב״ק ל״ח בחקרע רלה ויחר גויס (חבקוק ג׳) לחדיס דהחיר ממונס של כנעים ליטרחל, לחדיס על גזל עכו״ס לחוחר, הרי שם החדובר רק על דיני נזקי שורו, ועל הנחחר בחצה שם שור של יטרחל שנגח לשור של כנעני פטור, ושל כנעני שנגח לשור של יטרחל חין חס חין חועד חצלס נ״ח, חלחו ע״ז בגח׳ חחר ר׳ יוחנן חחר קרע... רלה ויחר גויס כו׳, ועיין שם בחוס׳ ד״ה ״עחד״ שכותב ״חשחע דוקח בעין זה שנגח שור שלנו שור שלהס ולח״ד בפר׳ בחרע גזל כנעני חסור ניחח של ל״ח חוחר קשה״ ל״ל לפי דעת החוס׳ לדרבח חגח׳ זו שלריכים ללחוד לפטור על נזקין של יטרחל חוכח דס״ל דגזל עכו״ס חסור, ורק בנזקים לחדיס לחפטר, וחטחר ולחי יועח חדבריהס דחכחן חין ללחוד על גזל עכו״ס שחוחר, וחחנס נראה כן חוה דבב״ק ק״ג ובכל שחר החקורות שחדובר על הדין דגזל עכו״ס שם חוחר חו חסור לף נזכר כלל חדרשה זו, ועיין גם בס״ח ב״ק שם דחביא בשם חלחיד הר״פ ז״ל דחקשה נחי ״חחי חריח בגיחות חפי׳ בעלחח נחי י״ל דחית ליה דגזל הגוי חסור חושבח עם קונהו (כדרשת ר״ע בב״ק קי״ד) והלכך ע״כ החי קרע לעיין נזקין קחחר לקברח הוא שיהח חוחר בכה״ג״.

עכ״פ לכולהו נראה לנרור דבגח׳ ב״ק שם חדובר לפטור רק בשורו שהזיק, לכל הטעוה על הבעלים שלף שחרו כראוי. ועיין חה דחוכח בס״ח שם בשם ר׳ יהונתן בטעם דנקל לפטור חה.

ובמיוחד קשה לומר כן דווקא גליפה דהירחים דקרע דרלה ויחר וגו׳ יחשח לפטור גם לגזל עכו״ס חחר דכותב שבדור דהנחחר ״בעחיחו״ בפסוק דלף חגנבו לף קחי חלף חגנבו, ולריך לפי״ז חחוחו הקרע להיות חוחר על גזל עכו״ס לף פחות חשחוחר לדידיה חחחת חוחו קרע על גנבת דעת עכו״ס בחידי דממון ומשום דבכלל בגונב ממון, חין חחע דקרע דרלה ויחר וגו׳ דהוי פסוק בחבקוק בח לחפוקי חחה שלוחדים חחקרע חפורש בחורה, ועכו״ב דלפי חה שלפינו הגח׳ חעחידה לקרע דרלה ויחר לנזקי שורו ואין בשייכות לגזל וגונב ממון עכו״ס וכנ״ל. ולגב דיוגו שבכאן יגחו קצת חעין לעין לדרך חחרת, ובחנו בזה כאן רק להעיר, ועוד חזון למועד בע״ה.

עכ"פ כפי הנ"ל מדברי הירא"ם בסמ"ג והריטב"א יוצא דגנבת הדעת הוא איסור תורה ואף לגבי עכו"ם, ומנהן הסוברים דאף אם גזל עכו"ם מותר מן התורהגנבת דעת עכו"ם אסור מן התורה הוא והכל כנ"ל.

והנה בדעת הר"מ, דביה אנו עומדים ודבריו שמשו לנו לנקודת המוצא לדברינו כאן, מבואר ההפך והיינו דכל איסור גנבת הדעת אפי' במידי דממון וגם לגבי ישראל אם רק אינו בדין גונב ממון ממש, הוי מאיסור דרבנן, ובאיסור הוא גם לגבי עכו"ם כמו לגבי ישראל ולגבי מתנה כמו לגבי מכר, וע"ז מורים כל דברי הר"מ בזה. דלשון הר"מ אסור לאדם להנהיג עצמו בדבר חלקות ופיתוי כו' אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה ואסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעת הנכרי כו' אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות" כל לשונו זה מורה ודאי דהוא רק איסור ושתקנו חכמים להתנהג כך, ובנוי על יסודות המוסר ומעלות חכמים, וכבר עמד ע"ז בצדק בעה"מ שם דמדברי הר"מ נראה דהוא מאיסור חכמים, כן נראה ודאי מדבריו דאין חלוק ביסוד הדין בין ישראל לגוי ובין מכר למתנה והכל כדבארנו באותיות דלעיל, ולא כמו שנוטה להבין בדבריו בזה בעה"מ כאן וצודק בזה בעה"מ דכותב שכן נראה גם מהסמ"ק דכל האיסור דגנה"ד הוא רק מדרבנן שכותב בל"ת רס"ב "שלא לגנוב ממון דכתיב לא תגנבו... ויש גנבה אחרת שאסרו חכמים כגון גנ"ה אסור ואפי' דעתו של עכו"ם אסור".

ולדין איסור זה כוון הרמב"ם ג"כ בכתבו בפי"ח מהל' מכירה אסור לרמות את בני אדם במו"מ או לגנוב את דעתם ואחד עכו"ם ואחד ישראל שוים בדבר זה כו' ואפי' לגנוב דעת הבריות בדברים אסור" ומבואר בדבריו שם דאין חילוק בין גנבת הדעת של ישראל או של עכו"ם ואף בגנ"ה בדברים בעלמא. וכן נראה ג"ש דזהו רק איסור בעלמא ואף דנאמר שם בתחלה אסור לרמות את בני אדם במו"מ, דמשמע לכאורה דאיירי באופן שרמה אותו בכסף דאז בודאי הוא אסור דאורייתא מלאו ד"לא תונו איש את אחיו", הרי מסיום דבריו מוכח דלא איירי באופן זה דהא כתב ואחד עכו"מ ואחד ישראל שוים באסור זה, ואם המדובר בלאו דאונאה ודאי דאין עכו"מ בכלל כמבואר בפי"ג מהל' מכירה ה"ז דלמדים מקרא דאל תונו איש את אחיו דאין עכו"ם בכלל זה, וא"כ ודאי דמה שכתב הרמב"ם "אסור לרמות" איירי באופן שאין משום אסור אונאה והוא בגדר איסור גנבת הדעת ובזה אינו אסור אלא מדרבנן ועכו"ם וישראל שווין בו.

ובדעת הרמב"ם יש ודאי לומר דס"ל שמה דכתוב בתוספתא ב"ק שבעה גנבים הם (ולגירסת הירא"ם והסמ"ג וכן מובא בריטב"א — "שלשה גנבים הם") הראשון שבכולם גונב דעת הבריות וכו', אין הכוונה שם לאיסור גונב מן התורה דנכלל בכלל לאו דלא תגנבו וכפי שסוברים הירא"ם והסמ"ג, אלא דתושב קביעות איסורם של החכמים, ולפי הגדרת חכמים מצד הפגם הפנימי הראשון שבגנבים זהו שגונב דעת הבריות, ולמדו לנו דמבחינת אי־טוהר הלב והפגם שבנפש פנימה, דמבחינה זו לא המעשה הנראה הוא המודד, זהו הראשון שבגנבים, ואף דבתוך השבעה מונה שם ג"כ המעוול במדות והמשקר במשקלות והן ודאי באיסור לאו דאורייתא, בלאו דלא תעשו עוול במשפט במדה במשקל ובמשורה (ויקרא י"ט ל"ה) נראה דס"ל דלאו כולהו בחדא מחתא מחתינהו שם, וכולל לכולהו דשם גנב עלייהו אם אלה שהן באיסור לאו דאורייתא ואם אלה שהם רק באיסור חכמים.

ונראה דדבר זה אם מה דכללו חכמים בשם גונב נוסף על גונב ממש אם זה רק לאסמכתא בעלמא וזהו מאיסור דרבנן, או דהוי בלאו דלא תגנבו ממש, נראה דאין חלוקי דעות בין הרמב"ם והירא"ם והסמ"ג רק בנוגע לנדון דגונב דעת הבריות דהנה בסמ"ג שם מתחיל, בפרשת קדושים כתיב לא תגנבו כבר בארנו למעלה שבממון הכתוב מדבר ותנו בת"כ ... אזהרה מנין ת"ל לא תגנבו, לא תגנבו ע"מ למיקט לא תגנבו ע"מ לשלם תשלומי כפל דו"ה, בן בג בג אומר כו' ותניא בתוספתא דב"ק שלשה גנבים הם הראשון שבכולם גונב דעת הבריות וכו'. וכן בירא"ם מביא קודם לדברי הת"כ (בפ"ג פרשה ב' שם) ואח"כ כותב אבל גונב דעת הבריות... הוי בכלל ממון ועובר על לא תגנבו כדתניא בתוספתא וכנ"ל, ונראה שדבריהם בנויים על היסוד דהנאמר בת"כ דבלא תגנבו נכלל גם לא תגנוב ע"מ למיקט כו' הוא ג"כ בדין לאו ממש, וכן מפרשים למה דנאמר בתוספתא על גונב דעת הבריות. אמנם מדברי הרמב"ם בפ"א מהל' גנבה ה"ב נראה ברור דס"ל דמה דמרבה גם לא תגנוב ע"מ למיקט הוא רק אסמכתא בעלמא וזוהי רק מאיסור דרבנן, דכותב שם בה"א כל הגונב ממון מש"פ ולמעלה עבר על לא תעשה שנאמר לא תגנב [נ"ל לא תגנבו דלא תגנב בעשרת הדברות נאמר בגונב נפש וכמבואר בסנהדרין פ"ו א'] ואח"כ בהל' ב' כותב "אסור לגנוב כל שהוא דין תורה ואסור לגנוב דרך שחוק..." ולשונו זה מורה ודאי שזהו רק איסור בעלמא וכן הבין לדבריו הלח"מ שם בה"א דעל דמביא הר"מ על לאו דגנבה מלא תגנבו כותב אע"ג דבפרק איזהו נשך אמרו לא תגנוב דכתב רחמנא ל"ל כלומר ניליף גנבה מרבית ואונאה, ותרצו לכדתניא לא תגנוב ע"מ למיקט כו' וא"כ ר' ז"ל לא הי' ליה למילף גניבה מלא תגנוב דבלאו הכי ידעינן ליה במה מצינו ומתרץ שאין קפידה בכך כיון דהשתא איכא קרא דלא תגנוב לדרשא דע"מ למיקט מכש"כ דכייל הא בההוא קרא, דאם ע"מ למיקט אסור כש"כ שלא ע"מ לשלם אך קשה דכתב ר' ז"ל לקמיה... ואסור לגנוב דרך שחוק כו' דמשמע ע"מ למיקט ליכא אלא איסורא בעלמא אבל לאו ליכא, לכן נראה דרבינו ז"ל

סובר כדברי התוס' ז"ל שכתבו שם דהול"ל דלא מצי למילף חדא מתרתי... וכיון שכן האי דרשא דדרשי' בלא תגנוב ע"מ למיקט אסמכתא בעלמא הוא דעיקר קרא לאגמורי איסור גנבה אתי עי"ש בכל דבריו מה דבא עוד בדקדוקים ע"ז, אבל בזה ודאי צודק וברור בדברי הרמב"ם להל' שמה דכוללים בלאו דלא תגנוב גם ע"מ למיקט וכו' הוא רק אסמכתא בעלמא.

והנה מלבד דברי הלח"מ על יסוד דברי התוס' דהנאמר בב"מ דלאו דגנבה ממש למדים מרבית ואונאה הוא לאו דוקא, יש יסוד רב לא לסמוך בזה על הנאמר בב"מ שם, מת"כ הנ"ל דנאמר בו בהחלט דאזהרה על גונב ממש הוא מלא תגנבו, ואח"כ ממשיכים דאיסור זה כולל גם לא תגנוב ע"מ למיקט וכו' וכדברי הת"כ ובלשונו דאזהרה על גונב ממון ממש הוא מלא תגנבו, ביראים בסמ"ג ובסמ"ק הנ"ל וזוהי גם דעתו של הר"מ בזה, אלא דלהיראים והסמ"ג מה דכולל בת"כ אח"כ בלא תגנבו הוא ג"כ דין תורה, וכמו דס"ל גם בגונב דעת הבריות דנכלל לדידהו בלאו דלא תגנבו וכנ"ל, אבל הרמב"ם ס"ל דאם למדים מלא תגנבו על גונב ממון ממש, כבר כל מה דמוסיפים וכוללים בלאו דלא תגנבו הוא רק אסמכתא בעלמא. ובזה צודק ודאי הלח"מ בדעת הרמב"ם דנראה כן ברור בדבריו וכנ"ל, וכמו דאמרי' בלא תגנוב ע"מ למיקט, כן באיסור של גונב דעת הבריות וכנ"ל.

עוד עלינו לציין כאן שאף דקבענו לדעת הרמב"ם דבגונב דעת הבריות הוי מאיסור דרבנן אף בגונב דעת ישראל, אבל בגונב ממון ממש, ברורה דעת הרמב"ם דאף בגונב מעכו"ם הוא בלאו דלא תגנבו מן התורה וכדבריו בפ"א מהל' גנבה ה"א כל הגונב ממון... עובר על ל"ת... ואחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון עכו"ם ואחד הגונב את הגדול או את הקטן, וכן בהל' גו"א פ"א ה"ב כותב ואסור לגנוב כ"ש ד"ת אפי' עכו"ם.." וכשיעזרנו ה' להגיע לפרש הר"מ בזה במקומו נדבר בברור הדעה דגזל עכו"ם הוי מן התורה ולענינו כעת נסתפק במה שרשמנו לנו מדעת הרמב"ם בזה.

מסקנות הדברים לפי כל הנ"ל יוצא דדעות הרמב"ם והיראים הן דעות הפוכות בנדונים הנ"ל. והיינו דל[illegible] הר"מ האיסור דלגנוב דעת הבריות הוא מדרבנן ואף בגונב דעת ישראל, וגונב ממון ממש אף בגונב לעכו"ם הוא מדאורייתא, ולהיראים איסור גנבת הדעת הוא מן התורה אף בגונב דעת עכו"ם [ובזה ס"ל כוותיה גם הסמ"ג ואף הריטב"א מביא לדעה זו] ואיסור דגונב ממון הוא מדאורייתא רק בגונב ממון ישראל ויש עוד הרבה לדון בכמה מן הענינים שהצענו כאן. ואם שעברנו את הגבול שתחמנו לנו כאן על כמה מן הדברים הספקנו רק להעיר ותן לחכם ויחכם עוד.

פרק ה'

י"ב ...ולא ימכור שדה ויקנה בית וכו'.

כבר ציינו בספרים מקור לדבריו הנאמר בת"כ בהר פר' ה' על הפסוק כי ימך אחיך דנאמר שם מכאן אמרו אין אדם רשאי למכור שדהו כו' וליקח לו בית, והרש"ש בספרו מקורי הרמב"ם כותב דקצת קשה מהנאמר בקידושין כ' בוא וראה כמה קשה אבקה של שביעית כו' לסוף מוכר את שדותיו כו' עד שמוכר את ביתו, הרי רואים משם דבית יותר חשוב ולע"ד לא קשה דמי שכבר יש לו בית לגור לא מוכרים מקום מגורו עד שאין לו דבר אחר למכור, אבל לכתחילה אין מוכרין שדה כדי לבנות בית, ודוגמא לזה דבגיטין נ"ב אמרו אין אפטרופסין רשאין למכור שדות וליקח עבדים רשב"ג אומר אף לא למכור עבדים וליקח שדות וכן מביא הר"מ להלכ' בפ"א מהל' נחלות ה"ו ורואין דאף דלא ימכור שדות ליקח עבדים, כשכבר יש לו עבדים לא ימכור ליקח שדות ובבתים עוד יותר פשוט דכשכבר יש לו בית שגר בו צרה יותר גדולה היא למכור בית מגורו, אגב יש להעיר דבהל' נחלות גבי אפוטרופסין מביא ההיא דגיטין ולא ההיא דת"כ וכאן ההיא דת"כ ולא ההיא דגיטין.

ויש להעיר דכמו דאמרי' לגבי אפוטרופוס בהל' נחלות שם דמוכרין שדות ליקח שוורים לעבודות שדות אחרים, כן עצם הדין דאמרי' כאן דלא ימכור שדה ויקנה בית הוא רק בית לדירתו ולהנאת יתר, אבל לקנות בית להשכיר ולהתפרנס מזה ימכור שדה ויקנה בית ונראה כן קצת מדברי הר"א בפירושו לת"כ שם דכותב על הנאמר שם שאין אדם רשאי למכור שדהו וליקח לו בהמה וכלים ובית אלא א"כ העני והאי בהמה דקתני לרכוב עליה קאמר דומיא דכלים ובית שהם להנאת עצמו אבל שורים לחרוש בהן מותר מההוא מעשה דגיטין פרק הניזקין — ודין זה מובא בהל' נחלות באפוטרופוס וכנ"ל — ונראה מדבריו דבית דאסור הוא רק לקנות להנאת עצמו שאינו הכרחי, ולא שיוכל להתפרנס מזה וזה נכלל במה דנאמר שם אלא א"כ העני.

אמנם מגמ' כתובות ע"ט לענין לקנות נכסים מכספי מלוג, דאמרו שם פשיטא ארעא ובתי ארעא — ועיין ברש"י שם ובר"מ פכ"ב מה"א הל"ג — נראה דלצורך פרנסה ושכר ג"כ שדה קודם לבית ואולי זהו בסתמא אבל אם לפי הענין והמסיבות ברור הוא דהבית יכנים לפרנסה ולא השדות, וגם בטוח הקרן, יש לו למכור שדות כדי לקנות בתים וכדנראה מהר"א.

ה' ב' מ"ע להדבק בחכמים ותלמידיהם... לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת תלמיד חכמם וישיא בתו לתלמיד חכם ולאכול

פרק יב. פרטי מום במקח

א. כל הלוקח סתם אינו לוקח אלא דבר השלם מכל מום (א), ואסור למכור דבר שיש בו מום מבלי להודיע ללוקח (ב), אפילו אין בו אונאת ממון (ג), ויש אוסרים אפילו לעכו"ם (ד), וכן אסור

(א) לשון הרמב"ם, והובא בשו"ע סימן רלב סעיף ז, ומה שסיים אא"כ פירש, יתבאר בע"ה להלן באיזה אופן נקרא פירש. (ב) שו"ע סימן רכח סעיף ו, ולהלן יתבאר בע"ה באיזה מום מתבטל המקח בדיעבד, ויש להסתפק בדבר שאינו מום כדי לבטל המקח, אם גם בזה יש איסור לכתחלה, דאפשר דדמיא לאונאה פחות משתות שמסתפק הרא"ש אם מותר לכתחלה (עי' פרק י), ואפשר דשאני התם שיש אונאת ממון, ולאידך גיסא אפשר דשאני התם שהוא דרך מקח וממכר, משא"כ במום. ומדברי הריב"ש סימן תג משמע שיש איסור כשאינו מודיעו, אפילו במקום שאינו מקח טעות בדיעבד. ובמשפט שלום נראה דאדרבה שיש חידוש יותר שאפילו במום שמבטל המקח יש איסור, עיי"ש, וכן משמע בתוס' דף נב שאסור למכור ע"ד לבטל המקח, ועי' להלן. **ופשוט** שכשיודע המוכר שיש בו מום זה צריך להודיעו בלשון ברור כדי שידע ויבין הלוקח מה הוא קונה, ואם ירצה ימחול לו המום, אבל אם אומר בלשון המשתמע לכאן ולכאן, מסתבר שיש בזה איסור, ואף בדיעבד אינו מועיל לבטל דין מקח טעות, וכמ"ש בפת"ש סק"ד בשם שו"ת שבות יעקב ח"ב סימן קסו. ועי' להלן. **ויש** לעיין בשו"ת רדב"ז ח"ד סימן קמג שמצדד לומר שהמשכיר בית לזמן קצוב ואין לו מה לאכול, שמותר להערים ולמכור הבית בסתם, אע"פ שהלוקח לא יוכל להוציא את השוכר (עי' דיני שכירות פרק ה סעיף ו) ונראה גניבת דעת, וקשה אמאי קרי ליה גניבת דעת לחוד (עי' פרק טו הערה כו), שלכאורה מקח טעות הוא, שכל הקונה בית רוצה ליהנות בו (עי' להלן הערה נט), ומשום שאין לו מה לאכול לא מסתבר שיכול להערים או להפסיד לחבירו מקחו, ועי' דיני שכירות פרק ד הערה יז. (ג) סמ"ע שם סק"ז, ומשמע מדבריו שהאיסור הוא משום שדומה לגניבת דעת, וכן משמע בלבוש, וכתב בדברי חמודות פרק גיד הנשה אות פ שאפילו אין בו אונאה כלל, ועי' פרק י הערה לה מדברי הגה"מ שמשמע שנחלקו הפוסקים אם הוא בכלל לא תונו, ופשוט שאם יש בו אונאת ממון מחמת המום, יש בזה איסור בל תונו דאורייתא, ועי' להלן.

(ד) עי' פרק י סעיף א שדעת הרמ"א שאסור להטעות לעכו"ם, וביאר שם הסמ"ע שהאיסור הוא משום גניבת דעת שאסור אפילו לעכו"ם (עי' פרק טו), ולפי"ז ה"ה במום במקח שגם זה משום גניבת דעת, כמ"ש לעיל, אסור בעכו"ם. ובשו"ע הרב דיני אונאה סעיף יא נראה שאסור מן התורה, ואילו מדבריו בסעיף יב משמע שאיסור גניבת דעת במקום שאין הפסד ממון אינו אלא מד"ס, ובמ"מ וציונים לשו"ע הרב פירש שבסעיף יא איירי בהפסד ממון, אבל לכאורה לא משמע כן, וז"ל, אסור להטעות לנכרי, וכן כל מרמה שבעולם אסורה במו"מ אפילו לנכרי, כגון אם יש מום במקחו צריך להודיע ללוקח, אע"פ שהוא נכרי, שהרי זה מטעהו וגונב דעתו אם אינו מודיעו, וה"ז כגונב ממנו ממון, ואסור מן התורה כמו שיתבאר בה' גזילה, ע"כ. ונלענ"ד דס"ל לשו"ע הרב דמום במקח, אפילו אין בו הפסד ממון, חמור משאר גניבת דעת, ויש בו קצת משום גזילה, שהרי אין אדם קונה אלא דבר השלם, ונמצא שאין כאן מקח ומשתמש במעותיו שלא כדין, ומה שהזכיר גניבת דעת, היינו משום דלא גמר ומקנה, וממילא הוי כגונב ממון, וכן משמע בדבריו בה' גזילה סעיף ד, ואפשר לדייק כן גם מלשון השו"ע בסימן רכח סעיף ו שכתב, אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם, כגון אם יש מום במקחו צריך להודיע ללוקח, אף אם הוא עכו"ם לא ימכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה, הרי שהזכיר השו"ע איסור מרמה ואיסור גניבת דעת, ודין מום במקח הוא בכלל מרמה ואפשר שהוא מן התורה, ומכירת נבילה בחזקת

למכור קרקע או מטלטלין שיש עליו ערעור או דו"ד עד שיודיעו, אע"פ שאחריותו עליו (ה), וכ"ש שמוטל על המוכר להודיע במקום שיש חשש שיכשל הלוקח באיסור (ו).

ב. המוכר לחבירו קרקע או עבד (ז) או בהמה או מטלטלין, ונמצא במקח מום שלא ידע בו

שחוטה הוא בכלל גניבת דעת ולא מרמה, ובזה אינו אלא מדרבנן. שוב ראיתי שבפרישה עמד על מ"ש הטור אסור לרמות בני אדם במו"מ או לגנוב דעתם, דס"ל שמרמה וגניבת דעת במו"מ הוא בכלל לא תונו, נוסף על לאו דגזילה, וממילא אפילו אין בו הפסד ממון אסור מן התורה, אלא שלפי"ז במוכר לו נבילה בחזקת שחוטה הוא בכלל מרמה במו"מ, ואילו בשו"ע הרב חילק בין דין מום במקח ובין נבילה בחזקת שחוטה, ואפשר דכיון שהרמב"ם הביא דין דנבילה בחזקת שחוטה בכלל גניבת דעת לכן כתב בשו"ע הרב שאינו אלא מד"ס, כגניבת דעת דעלמא, וכמו שיתבאר להלן, ועי' עוד פרק טו, ועי' להלן הערה סט מדברי הקצה"ח בשם הריב"ש. ובמשפט שלום בקו"א לסימן רלב דן אם יש דין ביטול מקח מחמת מום בעכו"ם, וציין לכמה מקומות דמוכח שאין דין ביטול מקח, ובשם שו"ת חכ"צ סימן סח הביא שיש דין ביטול מקח בעכו"ם. ובקו"א שני הביא בשם שו"ת שבות יעקב שאין דין ביטול מקח מחמת מום בעכו"ם, עיי"ש. (ה) שו"ע סימן רכו סעיף ו, שאין אדם רוצה ליתן מעות וירד לדין ויהא נתבע מאחרים, והוא מלשון הרמב"ם (עי' להלן באיזה אופן יכול לבטל המקח מחמת עוררין), וכתב המ"מ דלא גרע משאר אונאות (נראה דהיינו כדין מום במקח, ומשום גניבת דעת, וכמו שנתבאר לעיל, ועי' בב"ח), ולפי דבריו נראה דהיינו באופן שאם נודע אח"כ ללוקח יכול לבטל המקח, וכן משמע בביאור הגר"א, ועוד כתב המ"מ עפ"י מה שאמרו ואשר לא טוב עשה זה הלוקח שדה שיש עליו עוררין, וכיון שהלוקח בכלל לא טוב נראה שאסור המוכר למכרה בסתם מבלי שיודיעו, ע"כ. ולפי"ז משמע שאפילו באופן שאינו יכול לבטל המקח יש איסור, דסו"ס לא טוב הוא. (ו) עי' להלן הערה נד מ"ש בזה באריכות. וכתב במשפ"ש בשם שו"ת בש"ר שהמוכר תאנים ויודע שהם מתולעים, אסור למוכרם גם משום שמכשיל את הלוקח באיסור.

(ז) נקט אלו לאשמעינן דאע"פ שנתמעטו עבדים וקרקעות מדין אונאה, כמ"ש בפרק י, יש בהם דין מקח טעות מחמת מום, וכן בשטרות יש דין מקח טעות, כמו שנתבאר בסימן סו סעיף לד, ועי' דיני הלואה פרק י. בשו"ת מהרש"ם ח"ב סימן לד דן במוכר לחבירו תעודת הגרלה (לאטרי צעטיל) שכבר עבר זמן ההגרלה, ונודע שבשעת מכירה כבר זכתה התעודה בגורל, ורוצה המוכר לבטל המקח, ודן שם מדין אונאה בשטרות שהמוחזק יכול לומר קים לי דאפילו ביותר מפלגא אין דין אונאה (עי' פרק י סעיף ד), אלא שאפשר שאין זה מדין אונאה אלא מדין מקח טעות, דומיא דההיא דארבא בעיקולי (עי' פרק יא הערה טו), והביא בשם שו"ת שאלת יעבץ ח"א סימן פה שתעודת הגרלה אין לה דין שטר (עי' דיני הלואה פרק י הערה יז), והעלה דכיון שידע המוכר שכבר עבר זמן ההגרלה הרי מכר אדעתא דהכי שהריות וההפסד יהיה ללוקח, ואם היה אפשר לברר קודם מכירה אם מספר זה זכה, פשיטא דאפסיד אנפשיה, וכמ"ש הרמב"ן גבי מכירת שט"ח (עי' ש"ך סימן קכו ס"ק קכג, ולהלן הערה נד) ואם לא היה אפשר לברר, כיון שלא המתין עד שיברר גמר ומקני גם הריוח, ואם יתברר שגם המוכר לא ידע שעבר זמן ההגרלה אפשר שהמקח בטל (ודן שם באיזה אופן אפשר להקנות תעודת הגרלה, עי' דיני הלואה פרק י הערה יז). עיי"ש, ויש לעיין מה הדין באופן זה כשלא זכתה בגורל ורוצה הלוקח לחזור, שמסברא נראה שאין אדם קונה תעודה לאחר ההגרלה, והוי מום במקח, ולדברי המהרש"ם נראה שאם היה הלוקח יכול לברר ולא בירר אינו יכול לחזור, והמהרש"ם ציין לדברי הרשד"ם בדין קונה על הספק (עי' פרק י סעיף יד), ולענ"ד לא דמי, שלא אמרו קונה על הספק אלא כשהספק במציאות אם ירויח או לא, אבל לאחר שהובררו הספק ואינו אלא חסרון ידיעה, לא מיקרי קונה על הספק, ועי' בפרק יא הערה טו מ"ש לחלק בין חסרון ידיעה לבין ספק שלא מחמת חסרון ידיעה. ועוד נראה שכל

הלוקח (ח), מחזירו אפילו לאחר כמה שנים, שזה מקח טעות (ט).

ג. אע"פ שלא ידע המוכר שיש בו מום, וגם לא היה יכול לידע, המקח בטל (י), ובמום אין נ"מ בין בעה"ב המוכר כלי תשמישו לבין שאר אנשים (יא), וגם בנושא ונותן באמונה יש דין ביטול מקח מחמת מום (יב), וכן יש דין מקח טעות בחליפין (יג).

ד. אף במקום שאין המום מבטל המקח, אם ע"י המום נפחת מדמיו, חזר לדין אונאה בדמים (יד).

מכירת תעודת הגרלה הוא כקונה על הספק וזהו מחירו, והיינו דוקא קודם ההגרלה שיש לו סכוי לזכות בהגרלה, אבל לאחר ההגרלה אינו אלא כמשחק בקוביא, ואינו כקונה על הספק, ועי' אורחות"מ כלל א סימן טז בשם שו"ת בר ליוואי חו"מ סימן ט, ודבריו צ"ע. (ח) אבל אם ידע הלוקח בשעת מקח אינו יכול לחזור, ועי' להלן סעיף כו. (ט) שו"ע סימן רלב סעיף ג, ועי' פרק יג פרטי ביטול מקח מחמת מום, ומשמע בשו"ע סימן רמה סעיף י ובסמ"ע שם ס"ק טז שה"ה מקבל מתנה יכול לחזור אוצר החכמה ולפי"ז נראה שאם יודע הנותן שיש בו מום צריך להודיעו, ואם אינו מודיעו יש בזה משום גניבת דעת. שו"ת 12 34 567

(י) כן מוכח בכמה מקומות, וכמו שיתבאר להלן ובפרק יג, וכ"כ בערוה"ש דכל שנתברר שהמום נולד ברשות המוכר ה"ז חוזר, ועי' להלן סעיף כ בדין דבר המצוי, ועי' פרק יג בדין לוקח מסרסור. (יא) פת"ש סימן רכז ס"ק יז, ואפילו לדעת האומרים בדין אונאה שבבעה"ב בכלי תשמישו אין דין ביטול מקח (עי' פרק י סעיף יא), וכ"כ בערוה"ש. (יב) פת"ש שם ס"ק יט בשם כמה פוסקים (עי' פרק י סעיף כא דין נו"נ באמונה), ועי' כנה"ג סימן רכז אות כז, ד"ג כלל ו סימן ט, משפט שלום בקו"א לסימן רט, ובשו"ת מהרש"ך ח"א סימן יט כתב שאפילו אמר לו המוכר בכך וכך קניתי ואיני יודע מה טיבה, אם נמצא בו מום המקח בטל, ומצדד לומר שאפילו לדעת הרמב"ם (הביאו השו"ע סימן רלב סעיף יח) גבי סרסור שישבע שלא ידע במום זה ונפטר, כבר כתב הב"י דשאני התם שהיה על הלוקח לבדוק, אבל כשגם הלוקח אינו יכול לבדוק, כהך דביצים מוזרות (סעיף יט) כו"ע מודים שהמקח בטל, ובפעמוני זהב כתב בשם המהרש"ך והר"י לבית הלוי שאם אמר לו כמו שקניתי אני מוכר לך, אין בו טענת מום, וצ"ע. בערך ש"י סימן רכז סעיף כז הביא בשם שבט יהודה בליקוטים על ספר נחפה בכסף סימן כז בדין גוי שדיבר עם ראובן שיקנה ממנו תיבה סגורה עם אלמוגים, ובא ראובן אצל שמעון ואמר לו אם תרצה ליתן לי כו"כ ריוח אלך ואקנה, ונתרצה שמעון, וקנה ראובן התיבה והביאו לשמעון והוברר שהם מזויפים, וכתב דאע"ג דקי"ל בהא דנו"נ באמונה שבמקח טעות יכול לחזור, היינו דוקא כשכבר קנה ואח"כ מכרו, משא"כ בנ"ד שלא קנה אלא ברשות שמעון, אינו יכול לחזור, ומ"מ הריוח שהבטיח לו אינו חייב ליתן, ודלא כהרב נחפה בכסף שזיכה לראובן גם בריוח, והערך ש"י כתב ששמעון יכול לחזור כיון שאמר לו לקנות ולמכור לו, אינו שליח שיזכה במקח עבורו, עיי"ש, ועי' מ"ש בדיני פקדון פרק יא סעיף ח. (יג) נה"מ סימן רכז ס"ק יב, ועי' פרק י הערה נ שהבאתי מדברי הרדב"ז בדעת הרמב"ם שגם טענת מומין אין בחליפי כלים בכלים, ועי' שו"ת הר"י מיגאש הובא בד"מ סימן רלב סק"א דמשמע שיש טענת מומין בחליפין, ואפשר דשאני חליפי קרקע בקרקע, ועי' רמ"א סימן רכד סעיף א בדין החליף סוס בריין (עי' להלן סעיף י).

(יד) כמבואר בריב"ש סימן תג בדין מוכר בשר קודם בדיקה והתנה עמו בין שתהיה כשרה ובין טריפה, ונמצאת טריפה, דנהי שאינו חוזר מחמת מום, מ"מ יש בו דין אונאה (בהגהות לד"ג שבאורחות"מ סוף ח"ב כתב לבאר דברי הריב"ש דאיירי שגם בשר כשר אינו שוה יותר ממה שפסק ליתן, אבל כשבשר כשר שוה יותר ופסק עמו בזול מחמת הספק, ה"ז כקונה על הספק שאין בו אונאה, כמ"ש בפרק י סעיף יד, ועי' פרק יג הערה טט), ואם יש בו אונאה יותר משתות המקח בטל מדין אונאה, וכמ"ש בפרק יא.

אותה חכמה מה תשיב בדבר (יט), וכן כל כיוצא בדברים אלו (כ).

ו. יזהר שלא לכנות שם רע לחבירו, אע"פ שהוא רגיל באותו כנוי, אם כוונתו לביישו אסור (כא).

ז. אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם (כב), ואפילו דעת עכו"ם אסור

(יט) שו"ע שם, ודבר זה לא החכר במשנה ולא בברייתא אלא מדברי הרמב"ם, וכתב המ"מ שיש ללמוד דבר מדבר. ובשו"ע הרב כתב בזה, או שאומר דבר אחר שעי"ז ניכר גנותו של חבירו וכו', וכתב בספר חסידים סימן שיב שאם בא אורח לביתך אל תשאל לו בדברי תורה אא"כ תדע שיוכל להשיבך, כדי שלא יתבייש. ועי' לעיל הערה יב. (כ) ע"כ לשון השו"ע, ובברייתא מסיים שהרי הדבר מסור ללב וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלקיך, ופירש רש"י דקאי על כל מה שנאמר לעיל, שיכול לומר לטובה נתכוונתי, שהלב יודע אם לעקל או לעקלקלות. ובשו"ע הרב סיים, וכן כל כיוצא בדברים אלו שהם צער הלב, אע"פ שאינו מתרפהו בגנאי ודופי שיש בו עתה, ואינו מכנהו בשם רע, ולא מביישו ברבים, ואין צריך לומר המזרפו בדברי גנאי ודופי, אפילו ברמז, ואפילו הוא אמת, אלא שאינו עון וחטא אשר חטא בענין שראוי לבזותו ע"ד שיתבאר, שיש בזה איסור אונאת דברים מלבד איסור לשון הרע שהוא אפילו כשאומר כן שלא בפניו.

(כא) שו"ע סימן רכח סעיף ה, ולכאורה נראה שאע"פ שאינו מתבייש, כדמשמע ברש"י שם, וזה אינו בכלל אונאת דברים, אלא שבגמרא משמע דחמור מאונאת דברים, שהוא בכלל יורדין לגיהנם ואינן עולים. והר' יהונתן כתב שמ"מ אי אפשר שלא נתבייש, ובכנה"ג מדייק מדברי הרמב"ם והסמ"ג שמפרשים שבאמת מתבייש מהכנוי, אלא שאין פניו מתלבנות. אבל בטור ושו"ע משמע שחומר האיסור הוא משום שכוונתו לביישו, ועי' תוס' פסחים דף קיב ע"א דמשמע שדרך בריחותא מותר לכנות שם, אפילו שם של גנאי, וצ"ע, ואפשר שגם כונת התוס' באופן שאינו מתכוין לגנאי, וגם כבר רגיל בכך ואינו מתבייש, ולכן מותר בדרך בריחות. ועי' פלא יועץ ערך כנוי מ"ש בזה, ומדבריו נראה שגם שם משפחה הוא בכלל מכנה שם, ולכן כתב שיש להזהר מלומר הרב קארו או הרב אלשיך, והדבר תמוה, ואפשר שרק לגבי גדולי הדור כתב כן, שדרך להזכירם בשמם ותואריהם, והוא מזכיר רק שם המשפחה.

(כב) שו"ע סימן רכח סעיף ו, ובאיסור מרמה שבמו"מ כבר הבאתי מדברי האחרונים בפרק י הערה א, ועי' פרק יב סעיף א ובהערות שם בדין מום במקח, ולהלן יתבארו כמה דוגמאות בדין מרמה במו"מ, ועי' שפת תמים להח"ח בחומר איסור מרמה במו"מ, וכבר כתבתי שאם יודע המוכר בלקוח זה שדרכו לעמוד על המקח עד שמוזיל לו. מותר לו להעלות מתחלה המחיר ולאחר המיקוח יתן לו כפי שוויו, ואין בזה משום גניבת דעת או מרמה. כתב בכנה"ג סימן שנט בסוכן ששולח סחורה למכור, ונודע לו שזה מוכר בפחות משויה, וכותב לו מחיר גבוה, ובפנקסו כותב המחיר הנכון, שדעת מהר"ש הלוי שאין בזה איסור, והר"א חסן סובר שאע"פ שאינו עובר בלאו, איסורא מיהא איכא, עיי"ש. וכבר דנו הפוסקים אם איסור גניבת דעת הוא מדאורייתא או מדרבנן, ועי' בקובץ על הרמב"ם, ולדעת הפוסקים שהוא מה"ת, מפני שהוא בכלל לא תגנובו, ומצינו לשון גניבה בדעת כמ"ש ותגנוב את לבבי, וכן ויגנוב אבשלום לב אנשי ישראל, והמאירי בפתיחה לחיבור בית הבחירה כתב שגנוב דעת כגנוב ממון, וביראים סימן קכה כתב שתולדה דגזילה הערמה, ובספר יוסף אומץ כתב בשם ראשית חכמה שהגנוב דעת הבריות כגנוב דעת עליון. וכל מה שהזכר בפוסקים איסור גניבת דעת היינו כשאין שם גניבת ממון, וכ"ש כשיש בזה גם גניבת ממון, וכתב בשו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב סימן ל שהמזייף תעודה מקצועית ועל סמך זה מקבל משכורת גבוהה יותר, ה"ז גם גניבת ממון. וכבר נתחברו בזמן האחרון כמה ספרים בהלכות שקר וגניבת דעת ואונאת דברים, ושם נתבארו באריכות פרטי הלכות אלה, ולא באתי כאן אלא להשלים ההלכות שהובאו בשו"ע בענינים אלה ואין ביהמד"ר בלא חידוש, ודברי השו"ע

לגנוב (כג), ולא ימכור לו בשר נבילה או טריפה בחזקת שחוטה וכשרה (כד).

הם כבנין אב לכיוצא בהם. **ובספר** מדבר שקר תרחק פרק ג דן אם צריך לבקש מחילה בגניבת דעת, ונראה שאם יש צד הפסד או צער ודאי שצריך לבקש מחילה (עי' הערה יב), אלא שיש אופנים שאין הנפגע יודע כלל שגנבו דעתו (ומשמע מדברי הפוסקים שגם באופן זה יש איסור), אפשר שמוטב שלא יפייסנו, שמא יבא עתה לכלל צער.

יש לדון במוסר העושה הגרלה לטובת המוסד (וה"ה ביחיד לצורך צדקה, וכ"ש לשם מסחר), ומכרו סך תעודות הגרלה (ולא הודיעו תחלה כמה מספרים יכנסו להגרלה), אם מותר להכניס להגרלה מספרים שלא נמכרו, ונראה שאסור (אם לא במקום שהמנהג הוא שגם המספרים שלא נמכרו נכנסים בהגרלה ובעל החפץ זוכה בהם, ועי' ערך ש"י סימן קעג סעיף ב), שעי"כ יקטן סיכוי הקונים לזכות, ואפשר שיש בזה צד גניבה, ואע"פ שהקונה אינו יודע כמה נמכרו, ודאי שע"ד מכירה נכנס אבל לא ע"ד שיוסיפו סתם, וכ"ש להוסיף בלי גבול, ועכ"פ גניבת דעת ודאי יש בזה. **ועי'** ספר צדקה ומשפט פרק ז הערה ה מ"ש בדין גבאי צדקה המשנה ואומר לתורמים שאוסף למטרה אחרת מזו שלשמה אוסף באמת, משום שלמטרה זו נותנים יותר, והבאתי שם מדברי שו"ת שבט הלוי ח"ב סימן קיט שדן בזה משום שנוי מצדקה לצדקה, וגם משום איסור גניבת דעת, ואע"פ שלכאורה יש בזה גם חשש גניבת ממון, שאילו ידע הנותן המטרה האמיתית היה נותן פחות, נראה דכיון דסו"ס נותן לצדקה והכסף הולך לצדקה, אין בזה גניבת ממון, אבל בודאי לכתחלה אסור לעשות כן, וכמ"ש בפרק יב הערה נב בשם ספר חסידים, ונראה שאף שנתבאר להלן הערה לו שמותר לגנוב דעת לצורך מצוה, נראה דהיינו כשאינו אלא בדברים, אבל בנ"ד יש צד דרא דממונא. **ומ"ש** עוד שם בענין מגביות שמכריזים שפלוני תורם סכום גדול כדי שגם אחרים יתרמו, ולמעשה אינו תורם כפי שאמר, אפשר שיש בזה גניבת דעת, אבל לא גניבת ממון, ולפי"ז בדבר מצוה מותר, וצ"ע.

עוד יש לדון בשירותים שונים שנותן השירות מגביל השירות בדברים שונים (ואין בזה משום תנאי שאם לא יקיים יתבטל ההסכם), ואין בזה משום הפסד לנותן השירות לחוש מצד גניבת ממון, שנראה שעכ"פ איסור גניבת דעת יש בזה, וכעין מ"ש רש"י בגיטין דף כט גבי אין השואל רשאי להשאיל משום שעובר על דעת בעה"ב ומקניטו, ויתכן שיש צד להקל בחברה בע"מ שמסתבר שאין שם דעת בעה"ב שיקניטו, ואולי הוא לימוד זכות על שנהגו לשנות בתנאי השירות של חברות שונות, וצ"ע. **(כג)** שו"ע שם, וכן הוא ברמב"ם, אע"פ שאין לעכו"ם הפסד ממון בנבילה, ועי' להלן. **והט"ז** ביו"ד סימן קכ ס"ק יא האריך בדין משתמש במשכון של עכו"ם אם יש בזה משום גניבת דעת, וכתב שאין איסור בעכו"ם אלא כשמוציא שקר מפיו כדי להטעותו או לקבל ממנו החזקת טובה, או שמוותר ממון בשביל שקר זה, וזה הוי כמו גניבה מכיסו שאסור בעכו"ם כמו בישראל, ועי' מ"ש בפרק א הערה ג בדין שואל שלא מדעת בעכו"ם. **וביו"ד** סימן רנד סק"א כתב הט"ז במ"ש בשו"ע שם בדין שר שנתן מעות לחלק לעניי ישראל, שיש לחלקם לעניי עכו"ם בסתר, והקשה הט"ז הרי יש בזה משום גניבת דעת, ותירץ דלא שייך גניבת דעת אלא כשהנותן נתכוין לתת לישראל ולא לעכו"ם, משא"כ התם שאינו גונב דעתו אלא במה שאינו נותן לישראל, וגניבת דעת בשב ואל תעשה אין איסור. ולכאורה לדבריו אף בישראל אין איסור גניבת דעת בשב ואל תעשה. **(כד)** שו"ע שם, ודעת הרא"ש שדוקא במכר אסור אבל במתנה מותר, עי' רמ"א יו"ד סימן קיז סעיף ד ובט"ז שם. ועי' דרכ"ת שם ס"ק נט בדין מוכר נבילה בחזקת טריפה. ועי' תרומת הכרי שהאריך בהלכה זו דגניבת דעת עכו"ם, ובביאור שיטות הפוסקים, וכן אם איירי באומר לו שהיא שחוטה או שמסתמא חושב כן. והרמב"ם כתב כאן מ"ש בשו"ע סעיף ח שלא ימכור לו עור בהמה מתה בחזקת שהיא שחוטה, ומסידור דברי השו"ע משמע שאינו אלא גניבת דעת בדברים, מדלא הזכיר הלכה זו בדין גניבת דעת במו"מ, ואפשר שיש בזה אף אונאת ממון, והב"ח פירש שנוטל ממנו דמי מתה.

ח. אין לגנוב דעת הבריות אפילו בדברים (כה), ואפילו מלה אחת של שפת חלקות או גניבת דעת אסור (כו).

ט. לא יעשה כלפי חבירו דבר שמראה לו כאילו עושה בשבילו טובה או כבוד, ובאמת אינו עושה (כז), וכמו שיתבארו כמה דוגמאות.

י. לא יפציר בחבירו שיסעוד עמו והוא יודע שלא יסעוד (כח), ואילו היה יודע שיסעוד לא היה מפציר בו (כט).

(כה) שו"ע שם, וכתב הב"ח שאיסור גניבת דעת בדברים אינו אסור אלא בישראל ולא בעכו"ם (עי' כנה"ג שהאריך בביאור דברי הב"ח), ובקובץ על הרמב"ם דייק כן גם בלשון הרמב"ם, שכתב לא יסרהב בחבירו, והיינו ישראל, ונראה שגם בשו"ע הרב דייק כן, אבל מדברי שאר הפוסקים משמע שגם גניבת דעת בדברים אסור בעכו"ם, וכן נראה מדברי המ"מ פ' יח מה' מכירה הלכה א. וכתב בספר חסידים סימן נא שאותם ששואלים בשלום עכו"ם, ובשעת מעשה מחרפים אותם (בלשון שאינם מבינים), והעכו"ם סובר שאומר לו טובה, חוטאים הם, שאין לך גניבת דעת גדול מזה, וכתב בכנה"ג שאף לדעת הב"ח שסובר שגניבת דעת בדברים מותר בעכו"ם, אפשר דשאני הכא שמקללו (עי' שד"ח כללים מערכת הל' כלל קיז), אבל טעות החזקת טובה סובר הב"ח שמותר. והריטב"א בחולין כתב שאיסור גניבת דעת בדברים, אפילו בעכו"ם הוא מן התורה. (כו) שו"ע הרב, והוא מדברי הרמב"ם פ"ב מה' דיעות הלכה ו וז"ל, אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופתוי, ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב, אלא תוכו כברו, והענין שבלב הוא הענין שבפה, ואסור לגנוב דעת הבריות וכו', ואפילו מלה אחת של פתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות, ע"כ. בירושלמי פרק י דשביעית אמרו שאם מכבדים אותו כסבורים שיודע ב' מסכתות והוא אינו יודע אלא אחת, צריך להודיע שאינו יודע אלא אחת, ופירש ביפה מראה שאע"פ שאם טועה מעצמו א"צ להודיע, כמ"ש להלן, שאני הכא שנהנה בכבוד התורה בחנם, ובשו"ת מהרי"ט או"ח סימן י כתב שכשמכבדים אותו ושותק ה"ז כאילו מטעה אותם, וגלענ"ד שאם ע"י שיודיעם ירד כבודו ולא יתקבלו דבריו, א"צ להודיעם. ומסתימת דברי הפוסקים משמע שאיסור גניבת דעת הוא גם באופן שאף פעם לא יוודע לזה שגנב דעתו. ובפלא יועץ ערך גניבה כתב שיש כמה סוגים של גניבת דעת, והכלל הוא שכל שמשתדל לידע מה שבלב חבירו ברוב דברים, גניבת דעת מיקרי (לא מצאתי בפוסקים דוגמא זו), וכן המראה חיבה יתירה לחבירו ואין פיו ולבו שוים, גניבת דעת מיקרי, ע"כ. ועי' פרק ט הערה כז בענין גניבת חידושי תורה. (כז) שו"ע סימן רכח סעיף ו, והוא מענין גניבת דעת בדברים, שמחזיק לו חבירו טובה בחנם. וכתב בכנה"ג בשם דמשק אליעזר שאם חברו שונא לו, ועושה כן כדי להרבות שלום, מותר, ועי' להלן הערה לז. (כח) שו"ע שם, וכתב הסמ"ע דוקא להפציר הרבה שלא כנהוג, אבל לבקש פעם ושתים בא ואכול עמי (והוסיף בשו"ע הרב, אע"פ שאין דעתו שיאכל עמו) מותר, שאדרבה אם לא יאמר לו יתבזה בפני הרואים שאינו מכבדו ויאמרו שמפני שפלותו של זה אינו מזמינו. ובשו"ע שם כתב עוד, ולא ירבה לו בתקרובת (מתנות) והוא יודע שאינו מקבל, וגם זה כדין הקודם. (כט) שו"ע הרב, וסיים, אבל אם הוא חביב עליו בענין שהיה מרבה או מפציר בו אפילו היה סועד, אע"פ שיודע שעכשיו לא יסעוד ולא יקבל, מותר להפציר בו שיסעוד ולהרבות לו תקרובת, שאין זה גניבת דעת, כיון שהוא חביב עליו באמת, ואין מונע מצדו אלא מצד חבירו שאינו רוצה, נמצא שאם יחזיק לו טובה אינה בחנם, ע"כ. (ועי' להלן שאם יש גם מניעה מצדו, אסור). והוא עפ"י דברי הב"י שכתב שמה שהשמיטו הפוסקים דבר זה מדברי התוס' הוא משום דמילתא דפשיטא הוא, אבל בדברי חמודות כתב שלדעת הרמב"ם והטור אף בכה"ג אסור, דסוף סוף אינו עושה לו עתה טובה, ועי' שו"ת שמע אברהם סימן לא (הועתק בספר תתן אמת ליעקב ח"ב).

יא. לא יפתח חבית יין המיועדת כבר לחנוני, וחבירו סובר שפותחה בשבילו, אלא צריך להודיעו שאינו פותחה בשבילו (ל).

יב. ודוקא כשיש מקום לחבירו לטעות שעושה בשבילו (לא), אבל בדבר שהיה לו לחשוב שאינו עושה בשבילו, והוא מטעה עצמו שזה עושה בשבילו, כגון שפגע חבירו בדרך וסבור שיצא לקראתו לכבודו, אין צריך להודיעו (לב).

יג. לא יאמר לו סוך שמן מפך זה והוא ריקן, ואינו אומר כן אלא מפני שיודע שאינו רוצה עתה לסוך (לג), ולא ילך לבית האבל ובידו כלי ריקן, והאבל סובר שהוא מלא יין (לד).

יד. לא ישלח לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיו (לה).

(ל) שו"ע שם, שגם בזה יחזיק לו טובה בחנם, והסמ"ע מפרש בלשון השו"ע שאינו פותחו בפניו, שכבר פתחם לחנוני, אלא שבעה"ב מראה נפשו לפני האורח כאילו פתחם בשבילו, וזה ג"כ אסור, ולא אמרינן איהו דאטעיה אנפשיה, אבל מדברי רש"י הביא הסמ"ע דאיירי שמכרם לחנוני ועדיין סגורים, ועתה פותחם לפני האורח, וכן פירש בשו"ע הרב דברי הטור, והרמב"ם הוסיף כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח, ודייקו כמה אחרונים בדבריו שעושה מעשה או בדיבור, אבל בסתם, באמת אמרינן איהו דאטעיה אנפשיה. וכתב בשו"ע גם כאן שאם הוא חביב עליו שהיה פותח בשבילו מותר, ועי' בלחם משנה שם.

(לא) פירש בשו"ע הרב שמן הסתם אין לו להעלות על דעתו שכבר מכר החבית לחנוני, וצ"ע לדעת המפרשים בדעת הרמב"ם שמראה שעושה בשבילו, א"כ אין נ"מ בין פתיחת החבית להך דלהלן ביוצא לקראתו. (לב) שו"ע שם, שהוא מטעה עצמו ואין בזה גניבת דעת.

(לג) שו"ע סימן רכח סעיף ז, וכתב הסמ"ע שאם היה בו שמן, אע"פ שיודע שלא יסוך מותר מפני הכבוד, והוא עפ"י דבריו לעיל שפעם או שתים מותר מפני כבודו, ומדייק כן בלשון השו"ע שכתב שהוא ריקן (ולכאורה צ"ע שגם בריקן יכול לכבדו, ואפשר שבריקן עלול לבא יותר לידי בזיון אם ירצה לסוך), אבל בשו"ע הרב פירש דמ"ש והוא ריקן בא לומר שאע"פ שאילו היה רוצה לסוך היה נותן לו (ובאופן זה גבי לסעוד מותר, כמ"ש לעיל), מ"מ עכשיו אינו מבקש באמת להנהותו, כי הפך ריקן, והמניעה היא גם מצדו, וא"כ מחזיק לו טובה בחנם, ועי' בקו"א שם, ועי' ספר סם חיים המובא בספר תתן אמת ליעקב ח"ב סימן ו. (לד) שו"ע שם, ופירש בשו"ע הרב גם בזה שיודע שהאבל א"צ ליין, שכבר הביאו לו מנחמים קודמים (ומפרש דאיירי בסעודת הבראה, ובדרישה כתב להדיא דלא איירי בסעודת הבראה, וצ"ע).

(לה) שו"ע סימן רכח סעיף ח, ומדכתב הטורשו"ע הלכה זו כאן משמע שיש בזה משום גניבת דעת, אבל בגמרא אמרו משום מעשה שהיה שחשב שיש לו שמן מספיק וזימן אורחים, וכשנתברר לו הטעות חנק את עצמו, ובשו"ע הרב כתב שבזה נמצא מריבייש, ומשמע שמשום אונאת דברים הוא. ובשו"ע או"ח סימן קע סעיף יט כתב שאורחים אינם רשאים ליטול ממה שלפניהם וליתן לבנו או לעבדו של בעה"ב (עי' פרק א הערה מא), וגם זה משום מעשה שהיה בגמרא שבא מחמת כן לידי פקוח נפש, ובמ"ב שם כתב הטעם מפני שבעה"ב בא לידי בושה כשאין לו די לאורחים שהזמין, וכתב בביאור הלכה שם שלכן יש להזהר שלא לבוא לסעודת שמחה בסוף הסעודה, שמא אין כבר לבעה"ב ליתן לו ונמצא מתבייש, ונראה שאם אין בדעתו לאכול אפשר שמותר, ואע"פ שבעה"ב חושב שרוצה לאכול ויצטער, אפשר שזה בכלל מטעה את עצמו, וצ"ע. ועי' רמ"א באעה"ז סימן כח סעיף יז ובאחרונים שם בדין אורח שנוטל ממה שלפניו וקידש בו אשה, ונתבאר בפרק א סעיף טז.

טו. בכל אלה אם עושה כן כדי לכבד חבירו בפני הבריות מותר(לו), וכן מותר לגנוב דעת חבירו לצורך מצוה(לז).

טז. יש אופנים שאסור לעשות מעשה במקח, אם על ידי כך יהא החפץ נראה בעיני הלוקח שונה וחשוב יותר מכפי שהוא באמת, ויש בזה צד רמיה וגניבת דעת במקח וממכר, אע"פ שאין כאן אונאת ממון(לח), וכמו שיתבארו כמה דוגמאות שהוזכרו בשו"ע.

יז. אין מפרכסין לא אדם ולא בהמה, כגון לצבוע שערו וזקנו של עבד כנעני זקן, כדי שיהא

(לו) שו"ע סימן רכח סעיף ז, ובשו"ע כתב כן בדין הולך לבית האבל, ובשו"ע הרב כתב שכל שעושה לכבודו אין בו משום גניבת דעת. (לז) שו"ת שמן ראש או"ח סימן סד (הועתק בספר תתן אמת ליעקב ח"ב), וכן משמע בפלא יועץ ערך גניבה שמותר לגנוב דעת כדי להציל עשוק מיד עושקו, או לאפרושי מאיסורא, וכן משמע מדברי הפוסקים שהתירו לפעמים לשקר באופן המשתמע לשתי פנים. אע"פ שיש בזה משום גניבת דעת, ומשמע שבמקום צורך מוטב לגנוב דעת מאשר לשקר ממש, וכן משמע מדברי בעל מנחת אלעזר בדברי תורה (מובא בספר הנ"ל פרק ו אות נה), ומדברי אורח מישרים סימן כג (מובא שם אות ע), וכ"ש כשהותר לשקר ממש שמותר לגנוב דעת, ובכנה"ג כתב בשם דמשק אליעזר על חולין שמותר לגנוב דעתו של מי ששונא אותו כדי לפייסו ולהסיר שנאתו. והגר"י פיש (מחבר ספר תתן אמת ליעקב) הראה לי מ"ש בזהר יתרו (דף צג ע"ב) באזהרת לא תגנב, דאי לא פסקא טעמא היה אסור לגנוב דעת רבו בתורה, או לדיין לגנוב דעת הרמאי או לגנוב דעת שניהם כדי להוציא הדין לאמתו, עיי"ש. ועי' עוד לעיל הערה כב, ובספר תתן אמת ליעקב פרק ה סימן ב ואילך בענין שקר וגניבת דעת לצורך מצוה, ובשיורי ברכה יו"ד סימן קמח משמע שלצורך פרנסה או משום איבה מותר לגנוב דעת בדברים, ועי' פרק יב הערה ב בשם הרדב"ז ומ"ש שם בזה, ועי' לעיל הערה כב. וביסודי ישורון מערכת ספר תורה כתב בשם שו"ת מחזה אברהם סימן יד שמותר למסור ס"ת פסול לעכו"ם והוא חושב שהוא כשר, ואף לדעת הפוסקים דגניבת דעת הוא דאורייתא, מ"מ כבוד התורה שהוא דאורייתא דוחה ל"ת דגניבת דעת, ושם הביא בשם ברכי יוסף ביו"ד סימן רפא שמותר למכור ס"ת פסול לבני מקרא. ונראה שהבין שגם בזה טעמו משום שאיסור בזיון ס"ת דוחה ל"ת דגניבת דעת, ובשם שו"ת משיב דבר סימן עז כתב לאסור, ולפי דבריו נראה דלאו משום איסור גניבת דעת, אלא דס"ל שגם ס"ת פסול יש בו איסור בזיון, עיי"ש. ובמג"א סימן קנו הביא מ"ש בגמרא (שבת דף קלט) שהמקיז דם שרפואתו לשתות יין, ואין לו מעות, יכול לילך לכמה חנונים כאילו רוצה לקנות וטועם, ואע"פ שיש בזה משום גניבת דעת, וגם אונאת דברים כדלעיל, וכ"ש בזה שהוא גם טועם, אלא דאפשר דכיון שהוא במקום חולי, וכ"ש במקום פקוח נפש מותר (עי' לעיל הערה כו). ומ"מ צ"ע שהרי יש בזה גם גניבת ממון (ודוחק לומר דאירי בפחות מש"פ לכל אחד, שוב ראיתי בתועפות ראם שעל היראים סימן קכה שעמד בזה, ופירש דאירי בפחות מש"פ), והרי קיי"ל שאסור להציל עצמו בממון חבירו שלא ע"ד לשלם (עי' פרק א סעיף ט), ובדוחק אפשר דגם שם איירי ע"ד לשלם, או אפשר דכיון שהוא דרך מקח וממכר אין בזה איסור גניבה ממש אלא הערמה, ובמקום פקו"נ מותר בהערמה, וכן משמע בערוה"ש סימן שנט.

(לח) ולהלן יתבארו פרטי הדינים כפי המובא בשו"ע, אע"פ שרוב הדברים אינם נוגעים כהיום למעשה. ומדסדרם הטורש"ע (וכן ברמב"ם פי"ח מה' מכירה) לאחר דיני גניבת דעת, משמע שגם בזה האיסור הוא משום רמיה וגניבת דעת במו"מ, וכמו שנתבאר לעיל. וכל זה לכתחלה, אבל בדיעבד אם אין אונאת ממון, אין זה כמום או טעות במקח, אבל כשיש אונאת ממון, כגון שמסתיר מום במקח, וכיוצא בזה, יש בו משום גזל.

נראה כצעיר (לט), ואין משקין בהמה כדי שתהא נראית שמינה, או לזקוף שערותיה, ואין נופחין בקרביים כדי שייראו שמנים, ואין שורין הבשר במים כדי שיראה לבן ושמן (מ).

יח. אין לצבוע כלים ישנים כדי שייראו חדשים (מא), אבל מותר לייפות כלים חדשים כדי שיקפצו עליהם קונים (מב).

(לט) שו"ע סימן רכח סעיף ט, ולכאורה נראה דה"ה שאסור לפועל לעשות כן כשרוצה להשכיר עצמו, אלא שראיתי בהגהות יעב"ץ בב"מ דף ס ע"א שכתב במ"ש רש"י שם דאיירי בעבד כנעני, שבעבד עברי שאין גופו קנוי, והו"ל עני ישראל דמצוה לפרנסו, מותר לפרכס (עיי"ש מ"ש בענין פירכוס בת העומדת להנשא כדי שתהא נושאת חן בעיני החתן, וכן בענין להסתיר מומין שיש בה), וצ"ע דאטו משום דעני הוא מותר להונות או לגנוב דעת, ובדוחק אפשר דס"ל דמשום מצוה מותר לגנוב דעת כמ"ש לעיל, או משום פרנסה, אמנם בשו"ת שו"מ מהדו"ק ח"א סימן רי כתב שבישראל בלא"ה אסור לצבוע שערו משום לא ילבש, ובבית יעקב תמה על היעב"ץ שלא חש לאיסור לא ילבש, ואפשר דאיירי בפרכוס אחר. ומ"מ משמע שאף כשצבע שערו ונראה כצעיר, אין זה מקח טעות, וכן משמע בגמרא בעובדא דסוף פרק הזהב, וצריך לומר דכל שהוא ראוי למלאכה, אין גילו של הפועל או העבד קובע (עי' פרק ה הערה מד), אא"כ התנה והקפיד בפירוש על הגיל, שנראה פשוט שהוא מקח טעות. (מ) שו"ע שם, וכתב הסמ"ע שאם מנהג הקצבים לשרותו מותר, שהרי הכל יודעים שדרך לעשות כן ואין מאנהו (וכתב במסגרת השלחן דהיינו דוקא בשריה מהני מנהג הקצבים, שאינו אלא כעין ליפותו, אבל לנפח הבשר כדי שיראה שמן איסור גמור הוא ואונאה גמורה, שזה לוקחו בחזקת שמן, וגרע ממוכר בחזקת מסורס ונמצא שאינו מסורס (עי' פרק יב), ונראה מדבריו שדוקא במקום שהאיסור הוא משום גניבת דעת מהני מנהג, שלאחר המנהג הוי כהודיעו ואין כאן גניבת דעת, אבל כשהאיסור הוא משום רע ויפה אין מועיל מנהג. וצ"ע. ובשו"ע הרב כתב בד"א דכתב הסמ"ע שבמקום מנהג מותר (אגב, מהמשך דבריו נראה דקאי גם על ניפוח הקרביים, ודלא כדעת המסגרת השלחן), ששומר נפשו ירחק מזה, כי אעפ"כ יש לחוש שיסבור הקונה שהוא שמן באמת, שהרי יש הִרבה שמנים בעולם, ובשביל כך עושים כן כל הקצבים. ולכאורה צ"ע שהרי הוא מטעה את עצמו, ונראה להסביר דבריו, שאין מנהג מועיל אלא כשע"י כך משוה כל המין, אבל בנ"ד כיון שבאמת יש הרבה שמנים, אין הלוקח סומך על המנהג, וסובר שזה שמן מטבעו, ולכן אין המנהג מועיל. ובשם שו"ת דברי מלכיאל ח"ג סימן נד ובית יעקב סימן רכח ראיתי שג"כ חולקים על הסמ"ע, דכיון שע"י השריה לא ניכר כחשות הבשר ופחיתות ערכו, יש בזה משום גניבת דעת, ולשיטתם גם בפרכוס אדם ובהמה אין מועיל מנהג (ואפשר שגם לשומר נפשו לפי שיטת שו"ע הרב), ולא ראיתי דבריהם ואין החילוק מובן לי.

(מא) שו"ע סימן רכח סעיף ט, והיינו כשמוכר אותם כחדשים, ואין השבח של הצבע שוה כעלוי שמעלה אותם בדמים, אע"פ שנוטל דמי ישנים ואין כאן אונאת דמים, אסור משום גניבת דעת. (מב) סמ"ע שם, שבלא"ה הם חדשים וטובים, וכתב בשו"ע הרב שאפילו מתעלים בדמים יותר מהשבח שמשביח, הואיל ואין כאן טעות ואונאה, שהמוסיף בדמים בשביל יופיין מוחל הוא מדעתו, וכעין זה כתב המאירי, וכתב שם שה"ה בשארי יפויים שעושים בבגדים וכלים. והנלע"ד שכל שאינו משנה צורת הכלי מישן לחדש אין בו איסור, משום דהוי כיפות ויפות למעלה מהן, אבל כשמשנה מישן לחדש, ה"ז כעין יפות ורעות שאנשים מקפידים על כלים חדשים, אבל כפי הנראה מדברי הפוסקים אין זה מקח טעות. ועפי"ז נראה שה"ה בכלים ישנים שמייפה אותם. כל שאינם נראים כחדשים מותר.

יט. אין מערבים מעט פירות רעים בהרבה יפים ולמכור הכל בחזקת יפים, ואפילו שניהם יפים אלא שהם משתי שדות (מג), וכן אסור לערב חדשים עם ישנים (מד).

כ. התגר הקונה מכמה יחידים, מותר לו לערב, שהכל יודעים שדרכו לעשות כן (מה), ובלבד שלא יתכוין לקנות הרבה ממקום טוב כדי שיצא הקול שיש לו רק מן היפים (מו).

כא. אין מערבים מים ביין, ואם נתערב לו, מותר למכרו ליחידים אם מודיע להם על כך, אבל אסור למוכרו לתגר אע"פ שמודיעו, שמא לא יודיע הוא לקונים ממנו (מז). ואם נהגו באותו מקום לערב מים קודם שתוסס בשיעור מסוים, מותר לערב בדרך זו וא"צ להודיע לקונה (מח), וכן במקום שדרך כל הקונים לטעום היין מותר לערב (מט).

כב. פירות שדרך להיות בהם פסולת (נ), או אבנים וצרורות, אין המוכר צריך לברר, אם נתערבו מאליהן (נא), אבל אסור לערב בידים, ואפילו צרור שהיה כבר קודם בתוך הפירות והוציאוהו משם אסור להחזירו (נב).

(מג) כן פירש הסמ"ע, וכתב שא"א שלא יהיו אלו מעט רעים מאלו, ובשו"ע הרב סתם וכתב שאפילו שניהם יפים אלא שהאחד יפה מחבירו, ולכאורה לא משמע כן בסמ"ע, ולדברי הסמ"ע נראה שיפים ביפים אע"פ שהאחד יפה מחבירו מותר כל שאין בו אונאת ממון, וצ"ע. (מד) שו"ע סימן רכח סעיף י, ומעט ישנים עם הרבה חדשים לכו"ע אסור, מפני שהקונה חדשים רוצה לישנן, אלא שנחלקו רש"י והרא"ש אם גם מעט חטים חדשים בהרבה ישנים אסור, שלדעת הרא"ש אסור, מפני שהישן עושה קמח יותר מהחדש, ולפעמים ניחא ללוקח בזה, והרמ"א הגיה כן בדברי המחבר, וכן פסק בשו"ע הרב. ונראה דהיינו דוקא בסתם, אבל אם מודיעו מותר, וכן אם אומר הלוקח שרוצה לעשות קמח, נראה שלכו"ע אסור.

(מה) שו"ע סימן רכח סעיף טז, שהרי ידוע שאינו מוכר משלו אלא קונה מבעלי שדות, ובשו"ע משמע דוקא מכמה שדות, אבל בשו"ע הרב כתב אפילו רעים וטובים, ואפילו מעט רעים שאינם ניכרים מפני מיעוטם, אך מפני שדומים במראיתם. ובשלמא לשיטת הסמ"ע דלעיל שכל מב' שדות הוי כיפים ורעים, ניחא, אבל לשו"ע הרב לשיטתו דב' שדות הוי כיפים ויפים, מנין להתיר גם יפים ורעים, וצריך לומר שכיון שכן דרך התגר, אף זה מותר מפני המנהג, וקצת צ"ע לשיטתו דלעיל לשומר נפשו שאין מנהג הקצבים מועיל לעשות מרעות יפות, למה יועיל כאן, ואפשר דשאני התם שרוב בשר הוא שמן, אבל בפירות יודע שיש רעים ויפים, וסומך יותר על מנהג התגר. (מו) שו"ע שם, שבזה שוב אין הלוקח סומך שמערב מעט רעים בכוונה.

(מז) שו"ע סימן רכח סעיף יב. (מח) שו"ע שם סעיף יג ובשו"ע הרב שם. (מט) שו"ע שם סעיף יד, אבל אם אין הכל טועמים, אע"פ שיש רוב טועמים אסור לערב, ונראה הטעם שמא ימכור ליחיד שאינו טועם, ומ"מ כתב בערוה"ש שאם נתערב לו מותר למכור ליחידים, ואם רואה שאינו טועם יודיע לו. ומה שכתב בשו"ע בדין עירוב רך בקשה לא העתקתי מפני שאינו מצוי בזמננו, ובלא"ה בזמננו שקונים יין בבקבוקים מבתי חרושת ידועים, ה"ז כמקום שנהגו, שכל אחד יודע טיבו של ביח"ר זה וע"ד כן הוא קונה, וידוע שיש גם מערבים מים ביין.

(נ) הלכה זו העתקתי בקיצור עפ"י דברי שו"ע הרב, מפני שבדרך כלל תלוי במנהג המדינה, וכמו שכתב בשו"ע סימן רכט סעיף ב, ואפשר שלכן השמיט גם בשו"ע הרב דין תערובת יין בשמרים, ולא הביא כלל דין שמרי שמן. ולכן השמטתי ג"כ הלכות אלו. (נא) שו"ע הרב סעיף כו, וכתב הטעם שהן נראים ללוקח, ומדסתם ולא הזכיר שיעור הפסולת שנזכר בשו"ע סימן רכט סעיף א, נראה שפסק כדעת

כג. מותר לברור הפסולת כדי שיהיו נראים יפים ולהעלות במחירם (נג), אבל אם אינו בורר הכל רק מלמעלה אסור (נד).

כד. מותר לחנוני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות כדי להרגילם לבא לקנות אצלו (נה).

היש אומרים שברמ"א שאם ידוע שנתערבו מאליהן, אפילו יותר משיעורין אלה צריך לקבל, מיהו אפשר שבשו"ע הרב לא איירי אלא לכתחלה שאינו צריך לברור, אבל בדיעבד אם נמצא יותר מהשיעור צריך לנכות, כמבואר בשו"ע שם. ועי' פרק יב הערה עז. (נב) שו"ע סימן רכט סעיף ב (וכתב שם לפיכך הבורר צרור מגרנו של חבירו צריך לשלם לו הפסדו, שיצטרך למדוד פירות במקום הצרור, ויתבאר בע"ה בדיני נזיקין). ובגמרא בשבת דף לא ע"א תנא דבי ר' ישמעאל מערב אדם קב חומטין בכור של תבואה ואינו חושש, ופירש"י שאינו חושש משום אונאה מפני שהחומטין משמרים את התבואה, וכ"כ במאירי, ולא ראיתי חולק בזה, וגם לא מצאתי הלכה זו בפוסקים, ולכאורה משמע דאין הלכה כתנא דבי ר"י, ובמשפט שלום סימן רכט ציין לדברי הגמרא ולא העיר כלום.

(נג) שו"ע סימן רכח סעיף יז, ואין זה כאונאה או גניבת דעת, שזהו דבר הנראה לעין ויכול הלוקח לראות כמה שווים יותר בשביל שהוציא הפסולת, ונוח לו בכך שלא יצטרך לטרוח ולברר. (נד) שו"ע שם, שאין לך אונאה גדולה מזו שהלוקח סבור שכולם מבוררים, ובמשנה שם אמרו מפני שגונב את העין, ודייק בתויו"ט דלא תני גונב ממש, לומר שאע"פ שמודיעו שלא בירר אלא מלמעלה אסור, לפי שאפשר שע"י שרואה שבעליונים אין פסולת לא יעלה על דעתו שיש פסולת למטה, ובקול הרמ"ז הקשה וכי בשופטני עסקינן, ובמאירי נראה שמפרש כהתויו"ט, אלא שנראה דאיירי כשאינו מודיעו אלא שהלוקח עצמו יחשוב כשם שלמעלה אין פסולת כך אין למטה, אבל גם זה צ"ע, דאיהו דאטעיה אנפשיה, ופשוט דמיירי באופן שאין אונאה בדמים, שאם יחשוב כמנוקה הכל ודאי יש בו אונאת ממון, ולולי דמיסתפינא אפשר שלכן אמרו כגונב את העין, משום דהוי רק גניבת דעת, ושם גניבה הוא לשון מושאל. (נה) שו"ע סימן רכח סעיף יח, ובסמ"ע כתב דקמ"ל שאין שאר חנונים יכולים למחות בידו מפני שמרחיק הקונים אצלם, שהרי יכולים גם הם לעשות כמוהו, אבל לכאורה נראה יותר דמדנקט השו"ע הלכה זו כאן בדיני גניבת דעת, שמפרש כמו שפירש ריי"ו בדעת הרמב"ם שסיים בזה ואין בזה גניבת דעת, והיינו שיש מקום לומר שמה שנותן לתינוקות קליות נראה כמתנת חנם, ואינו אלא להרגילם אצלו, ובשו"ת שו"מ מהדו"ב ח"א סימן מד מצדד לומר, דמ"מ יש בו דין עני המהפך בחררה, ועי' עוד בפרק יד בענין מוזיל השער ובפרק ט בענין איסור השגת גבול.

אמת ושקר

גניבת דעת

שו"ת ציץ אליעזר חלק טו סימן יב

א' גניבת דעת הבריות ומדבר שקר תרחק בפרסום מאמרים בספרות הרפואית. ב' שקר או גניבת דעת בכתב. ג' באיסור אמירת שקר כשאינו גורם עי"כ היזק לשום אדם ויפיק מזה הנאה ותועלת עצמי. ד' באיסור גניבת דעת עכו"ם. ב"ה. י"א מרחשון תשמ"א. ירושלים פעיה"ק תובב"א. לרופא תורני יר"ש נ"י הנני לענות לו על שאלותו במכתבו האחרון אלי.

שאלתו היא. היות ולאחרונה רבו פרסומי מחקרים ותוצאותיהם בעתונים רפואיים בכל שטחי הרפואה, ובחלקו הדבר נובע מהעובדא שההחלטה להתקבלות רופא חדש לעבודה בבית חולים מבוססת במדה רבה על מספר המאמרים שפירסם, הנ"ל מביא להתחרות בין הרופאים, וכדי להגדיל את מספר הפרסומים נאלצים הרופאים לפעמים לשנות פרטים במקרים שמפרסמים, ע"י שינוי גיל, סידור סיפור מהלך המחלה, העלמת או הוספת פרטים וכו', כדי שהפירסום יהיה מעניין יותר, ויגביר את סיכיו להתקבל לעבודה, לכן נפשו בשאלתו: האם ע"י שינוי הפרטים האלה עוברים על איסור גניבת דעת הבריות (כי למיטב ידיעתו קורה כן לעתים תכופות בפירסומים שמפרסמים), והאם משתנה הפסק כתוצאה מכך שרוב האנשים שקוראים בחוברות האלה הם עכו"ם, ע"כ. *

וכפי שכבו' הוסיף להסביר לי בע"פ, לא יוכל לצאת עי"ז איזה תקלה בטיפול מסולף וקביעת דיאגנוזה לא נכונה, דאחרת, כפי שהסברתי לו, פשוט הדבר כביעתא בכותחא שיש בזה איסור גמור מכמה בחינות. וזאת תשובתי בע"ה.

(א) בראשונה אודיע לכבו', שהבעיה בזה היא לא רק אם ישנו בזה איסור של גניבת דעת הבריות, אלא היא צריכה להיות גם זאת, אם עוברים עי"כ גם על איסור של מדבר שקר תרחק.

כי בעצם עוברים על איסור זה של מדבר שקר תרחק גם אם משקרים בכתב, ולא רק בעל פה, יעוין ביד רמה על בבא בתרא ד' קע"ב ע"א ד"ה אמר להו רב לספריה (אות ק"ח) דכותב כן בפשיטות דלכתוב שקר ודאי אסור משום מדבר שקר תרחק ע"ש, וכך כותבים בעצם גם התוס' בב"ב ד' צ"ד ע"ב ד"ה הכי השתא עיי"ש, ורק מקום הספק שלפנינו הוא מפני שאינו גורם עי"כ רע והיזק לשום אחד (עיין להלן).

(ב) וכעת אשיב לו בראשונה על שאלתו, אם ישנו בכה"ג איסור משום גונב דעת הבריות ואגיד לו, שכן ישנו, ולא משנה גם בזה שרוב הקוראים הם עכו"ם, דיעוין בחולין ד' צ"ד ע"א דאיתא בהדיא דאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עובד כוכבים, וכך פוסק הרמב"ם בפ"ב מה' דיעות ה"ו וז"ל: ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי וכו' ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות עכ"ל, ונפסק כן להלכה גם בטור וחו"מ סי' רכ"ח סעי' ו' עיי"ש.

ולו אפילו היה מותר בעכו"ם גניבת דברים (עיין בב"ח בטוחו"מ שם, וכן בפי' סביב ליראיו על היראים סי' רנ"ה ע"ש ואכמ"ל), לא היה זה משנה דבר לכגון נידוננו, דהא עכ"פ ישנו גם מיעוט קוראים ישראל, ואיסור גניבת דעת הוא אפילו לאחד מישראל.

ומכל שכן שכאמור האיסור בזה בפשטות הוא אפי' לעכו"ם, וכפי הסברו של הרמב"ם בזה, דצריך האדם שיהא לו שפת אמת ורוח נכון ולב טהור.

ועוד יעוין בספר שערי תשובה דרבינו יונה שער מ' סי' קפ"ד שכותב דהחטא הזה דאיסור לגנוב דעתה בריות ואפילו דעת נכרי הוא חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל הנכרי יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה ונתחייבנו על גדרי האמת כי הוא מיסודי הנפש ע"ש, זאת אומרת דהקפדת התורה בזה היא לא רק בענין המתאנה אלא גם בענין המאנה, שלא ירגיל את נפשו דבר - תעתועים ולא יסטנו מיסוד טהרתו הבנוי על עמודי האמת, והר"ז בדומה למה שמצינו עוד ברמב"ם (לבד הנז' ברמב"ם) בסה"מ ל"ת שי"ז שכותב באזהרות התורה שלא לקלל אפילו חרש, שלא ישמע ולא יכאב בו, הודיעה לנו בזה, כי לא הקפידה בענין

המקולל לבד אבל הקפידה גם כן בענין המקלל יעו"ש.

וכך כותב גם בספר יראים סי' רנ"ה וז"ל: חמור גונב דעת הבריות מגונב ממון ונפשות, שגונב ממון ונפשות הותר לבני כותים וכו' וגונב דעת הבריות אסור שלא מצינו /מצינו/ לו היתר עיי"ש.

ופשוט הדבר שהאיסור בזה הוא אפילו בכתב, וכנ"ל לגבי איסור שקר, דזיל בתר טעמא, וסו"ס מאנה הוא את הבריות ע"י כתב - פרסומו, ולבו לא טהור ורוחו לא נכון עי"כ מעמל והוות, ומקעקע גדרי האמת מיסודי נפשו, ולכן בכה"ג לכ"ע כתיבה כדיבור דמי.

ולפי האמור פשוט גם זאת, דגם בהעלמת מקצת פרטים אשר הענין משתנה עי"כ ג"כ ישנו בזה משום גניבת דעת הבריות [ותלמיד ותיק אינו משנה בדיבורו כלל, לא מוסיף וגם לא מגרע אא"כ כדי להביא שלום בין אדם לחבירו, עיין רמב"ם פי"ד מה' גזילה ואבידה הי"ג עיי"ש].

(ג) כעת נברר אם ישנו בכגון נידוננו גם איסור של מדבר שרק תרחק היות ואינו גורם עי"כ היזק לשום אדם, וגם יפיק מזה הנאה ותועלת עצמי.

הנה יעוין בספר שערי תשובה שם בשער שלישי סי' קפ"ו שפוסק וז"ל: בנים לא ישקרו בסיפור דברים אשר ישמעו והגדת מאורעות, אבל יחליפו דברים על אודות חפציהם מאין הפסד לאדם דבר, אך ימצאו כמעט הנאה בשקרותם אף על פי שאינם מרויחים ממון בכך, ואמרו רבותינו (יבמות ס"ג ע"א) כי גם זה אסור והוא שנא' (ירמי' ט' - ד') למדו לשונם דבר שקר, אך אין עונשם כעונש המשקרים ללא דבר עכ"ל.

למדנו מדברי שערי תשובה אלה שפוסק שבהחלפת דברים עובר על איסור דבר שקר, ואפילו כשאינו גורם עי"כ הפסד לאדם בדבר, ואפילו גם כשמפיק עי"כ איזה תועלת לעצמו והגם שאז אין העונש כעונש המשקרים ללא דבר אבל איסור ישנו.

ועל המשקרים ללא דבר כותב ג"כ בספר חרדים במ"ע =במצוות עשה= התלויות בפה, דמ"ע לדבר אמת אפילו במילי דעלמא דליכא בהו דררא דממונא שנא' מדבר שקר תרחק משמע אפילו ליכא רק דיבור בעלמא עיי"ש.

ועוד יעוין בספר שמירת הלשון להחפץ חיים ז"ל בקו' שפת תמים פ"ו, שכותב, דאחת ממדרגת השקר, דיש אשר ישקר בדברים אשר שמע ומחליף קצת דברים במתכוין ואין לו תועלת בשקריו ולא הפסד לזולתו, אבל כה משפטו מאהבתו שקר מדבר צדק סלה, ופעמים שהוא בודה מלבו ספור הדברים כולו למען הרבות שיחה בין הבריות או להחשב בין החכמים ויודעי דברים הרבה, והאיש הזה אף שאין הפסד לאיש בשקריו ופחזותו, אבל גדול מאד ענשו בעז פניו ואהבת השקר ויכבד עונו כי יאהבהו לבלי תועלת וכ' עיי"ש.

והנה לפנינו ציורו זה של ח"ח ז"ל שהוא כמעט בדומה לכגון נידוננו, שמשקר כדי להרבות שיחה בין הבריות או כדי להחשב בין החכמים וכו', ולמדים מדבריו עד כמה שמגדיל ומכביד עי"כ עונו.

(ד) אלא, לכאורה מה שהח"ח ז"ל מגדיל העונש אפי' כשמפיק הנאה מזה להחשב עי"כ בין החכמים ויודעי דברים הרבה, יש סתירה לזה מדברי השערי תשובה הנ"ל שפוסק שכשימצאו כמעט הנאה בשקרותם אין עונשם כעונש המשקרים ללא דבר.

וצריך לומר דס"ל להחפץ חיים ז"ל דכשעושה כדי להחשב בין החכמים נחשב הדבר כמשקר ללא דבר ולא דמי להההיא דשע"ת שהמכוון שם כשמפיק עי"כ איזה תועלת של ממש, וראיה לכך, כי כד דייקינן חזינן שכדברי השמירת הלשון הנז' כותב בעצם גם השע"ת בעצמו לעיל מיניה בדבריו שם בסי' קפ"א, דכותב שם בזה"ל, דהאיש הזה יקל ענשו מצד אחד על השקר, ויכבד עונו כי יאהבהו לבלי תועלת יעו"ש, ובע"כ צריך

לחלק כנז'.

ולפי"ז יוצא לנו שבכגון נידוננו שחושב עי"כ להפיק תועלת של ממש שיתקבל עי"כ למשרה בבי"ח =בבית חולים=, בכל כגון זה יש לומר שגם הח"ח ז"ל יודה שאין עונשם של אלה כעונש המשקרים ללא דבר.

ברם עדיין יש להעיר על הח"ח ז"ל, כי בשע"ת שם לא כתוב מהפרט הזה שכותב הח"ח שהוא זה אפילו כשבודה מלבו ספור דברים כדי להחשב בין החכמים ויודעי דברים הרבה, ויתכן איפוא שזה כן נחשב כבר כמגיע לו מזה כמעט הנאה ואשר מאידך אין הפסד לאדם בדבר, שעל כגון דא סובר השע"ת הנ"ל בסימן קפ"ו שאין עונשם כעונש המשקרים ללא דבר.

באופן שיש מקום פקפוק לקביעת הח"ח ז"ל עונש חמור גם על כגון דא, כי הניתן לדייק מהשע"ת היא שעל כגון דא אין עונשם כעונש המשקרים ללא דבר וכנ"ל.

(ה) וכדברי האמורים אנו למדים גם מדברי ספר יד הקטנה פ"י מה' דעות סק"ט שכתוב שם בלשון זה: החלק השלישי בשקר שאין בו שום הפסד לזולתו, וגם אינו אוהב השקר מבלי תועלת, ובסיפור דברים לא יחליף מכפי ששמע, והגדת מאורעות לא ישקר, אבל יחליף וישקר על אודות חפצו וימצא הנאה בשקרותו, אע"פ שאין מרויח ממון ולא יפסיק לאדם בדבר, אמרו רבותינו אשר גם זה אסור שנאמר למדו לשונם דבר שקר, אבל אין ענשו כעונש המשקר ללא דבר ללא תועלת עכ"ל, הרי לנו גם מדברי היד הקטנה דכל שמחליף ומשקר מפני שימצא הנאה בשקרותו ועושה זאת אודות חפצו ואודות איזה תועלת עצמי שיפיק מזה ומבלי להפסיד עי"כ לאדם בדבר, בכל כהאי גוונא אע"פ שגם זה אסור משום למדו לשונם דבר שקר, מכל מקום אין עונשו של זה כעונש המשקר ללא דבר וללא תועלת, ואם כן בודאי כלול בזה איפוא גם כשעושה כן כדי שיחשב בין החכמים ובין יודעי דבר, וכדומה, וג"כ אין עונשו כעונש המשקר ללא דבר וללא כל תועלת, בהיות ומוצא בזה עכ"פ לפי דמיונו הנאה עצמית ותועלת וסיפוק רוחני מדומה, ומכש"כ שנכלל בזה בהיכא שחושב שאולי עי"כ יוכל במשך הזמן להתקבל לאיזה עבודה.

(ו) עכ"פ הגם שיש לומר שבכה"ג הנ"ל אין עונשם כעונש המשקרים ללא דבר, ובפרט היכא שחושב שעי"כ יוכל להגיע בסופו של דבר שיתקבל לעבודה בבית חולים כבנידוננו, מכל מקום ברור הדבר שגם בכהאי גוונא אסור מיהת הדבר משם למדו לשונם דבר שקר וכנז"ל.

(ז) ואמנם מצינו בספר יראים להר"א ממיץ ז"ל סי' רל"ה דס"ל דשקר שאינו בא לידי רעה לא הזהירה תורה עליו יעו"ש.

ולדברי יראים אלה צריך להיות מותר הדבר לכגון נידוננו, אבל מלבד מה שרבו הסוברים דלא כוותיה דהיראים, אלא ס"ל בפשיטות שגם בכה"ג ישנו באזהרה, כדמובא לעיל בדברינו.

חוץ מזה מסתבר הדבר שאפילו להיראים רק איסור תורה אין בכה"ג, אבל איסור מדרבנן מודה שפיר שישנו עכ"פ אפילו בכהאי גוונא, וככה מבאר באמת בפי' תועפות ראם על היראים שם עיי"ש ויש להאריך.

[ובכלל כל הקטע הזה שביראים שם איננו נמצא בכלל בדפוסי - היראים הקודמים, וכדמעורר על כך בפי' תעופות ראם שם].

(ח) עוד יעוין בספר יד הקטנה שם בסק"א שכותב בלשון: מלת מדבר שקר משמע אפילו כל שהו ע"ש, ונראה דר"ל, דבכל גוונא שהוא, אפילו כשאין תועלת בו, או אפילו אם יצא לו תועלת ולא יזיק לאחרים, או אפילו כשלא מובלט השקר כל כך, וכל כדומה לזה, בכל גוונא אסור לשקר, או לערב דבר שקר שהוא, וכלולה האזהרה על כך במלת מדבר דר"ל מכל דבר שקר שהוא.

כן כותב שם היהק"ט בסק"י דאפילו נגד הגוי לא ישקר עיי"ש.

(ט) לאור האמור והמתבאר נראה להלכה בנידון שאלת כבו', כי אסור לשנות בפרטים שמפרסמים, וגם לא להעלים פרטים אם הענין משתנה על ידי כן, והגם שאין העונש בזה כעונש המשקר ללא תועלת, ומכל שכן לא כמי שמזיק עי"כ לחבירו, אבל הוא בכלל למדו לשונם דבר שקר, והאמת צריך להיות נר לרגלנו. והנני בברכה ובהוקרה אליעזר יהודא וולדינברג.

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך תקליטור פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

ז. אסור לגנוב דעתו *סמ"ע סי' שמ"ח סק"ו*

סי' ע"ז אהא דנפסק דמותר ליטול קיסם מגדר לחצוץ בו שיניו דליכא דקפיד בהא, ומ"מ לא זכה הנוטל להיות חשוב שלו, דכל זמן שלא הפקירו בפירוש א"א לזכות בו. עכת"ד וצ"ע מדוע לא יועיל זכייה מדין יאוש בעלים, וצ"ל דכוונתו היכא דהבעלים לא ידע, והוי יאוש שלא מדעת, וצ"ע.

אמנם באבני מלואים סי' כ"ח אות ג' בסופו כתב על דברי המ"א דלא יוצא באתרוג דגזל עכו"ם כיון דלא הוי לכם, נלענ"ד דשפיר נפיק ביה כיון דיש לו באתרוג היתר אכילה והרי הרמב"ם פסק פ"ח מלולב ה"ב דיוצא באתרוג של מע"ש מהאי טעמא דיש לו היתר אכילה, וכתב מוהר"י קורקס דדעת הרמב"ם כמ"ד סוכה ל"ה. דלא בעי דין ממון אלא סגי בהיתר אכילה, וה"ה בגזל עכו"ם דיוצא בו מכח דיש לו היתר אכילה וה"ה בגזל עכו"ם דיוצא בו מכח דיש לו היתר אכילה. ובמלואי חותם על האבני מלואים הערה 45 הביא בשם ר' שמעון שקאפ בחידושיו לב"ק סי' ל"ט וכן באבן האזל פ"ח מנזקי ממון דלא דמיא למע"ש דרק לבעלים יש היתר אכילה ולא לאחר וזה סגי להחשיבו שלו משא"כ בגזל עכו"ם כל אחד יכול לחוטפו ממנו ולדבריהם אין נכון מה שכתבתי שישראל אחר אין יכול לחופו, וצ"ע בזה.

מסקנא דמילתא:

פשטות סברת היראים נפסקה למעשה דכ"כ הגרע"א בשם הרמב"ן וכ"כ הנתיבות בפשיטות ואף במידי דמטלטלין בעי שינוי רשות שיצא מיד הגנב, אמנם יש לדון אי יכול העכו"ם להוציאו ע"י ב"ד מיד הגנב אף לאחר יאוש, ואם לא א"כ סגי ביאוש לבדו וצ"ע לי בזה אי בשינוי רשות גרידא כבר הפסיד להוציאו מיד ישראל דהחת"ס הציע שינוי רשות ואי איירי בנתיאש א"כ סגי בגנב עצמו דמהכ"ת שלא, ובלי נתיאש צ"ע מדוע לא יוכל לתבוע הישראל השני ונראה לי דהשני קנאו כדין ורק דהגנב הראשון חייב ממון לעכו"ם דההיתר לגנוב מתיר גם למכור לאחר ונשאר רק חיוב ממון אם יתבענו אמנם אכתי תמוה דאם יכול למכור א"כ הוי שלכם וצע"ג בזה.

ז. כתב הסמ"ע דטעם האוסרים להטעותו הוא מדאסרו אפי' גניבת דעת עכו"ם, ע"כ ובהערה הקודמת כתבנו להוכיח לענ"ד מקור האיסור של להטעות, אמנם אכתי לא פירש לן הסמ"ע מה המקור לאיסור גניבת דעת עכו"ם.

והנה כתב הרבינו יונה בשער השלישי משערי תשובה אות קפ"ד וז"ל, החלק השביעי מי שמטעה את חברו לאמר כי עשה עמו טובה או דבר טוב עליו ולא עשה אמרו רז"ל חולין צד. אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעת נכרי, והנה החטא הזה חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל נכרי יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה ונתחייבנו על גדרי האמת כי הוא מיסודי הנפש, עכ"ל.

הנה כתב שהאיסור של גניבת דעת אינו מצד הנחסר והנגנב אלא מצד הגונב שיתנהג

באופן שפוגם את הנפש, ומזה דכתב שזה חמור יותר מגזל נכרי משמע דנקט דגזל עכו"ם הוא מדרבנן ולכן ענין גניבת הדעת שהיא תכונה שקרית במהותה (ללא תועלת) פוגמת בנפשו וגרועה מסתם איסור דרבנן דלא להחסיר נכרי מחשש חלול השם, כיון דכאן עצם הגניבת דעת היא החסרון ולא חשש תוצאת לא טובות ממעשה הגניבה.

וזה ברור לכאורה דבכל גניבת ממון עכו"ם יש גם השחתה ומדוע גרע גניבת דעת מגניבת ממון ואלא דבממון אפשר דלא הוי השחתה כיון דהוי לתועלת לרווח ולא מאהבת השקר [והיינו אם בעצם אין איסור מהתורה לקחת ממון עכו"ם].

ועוד אפי' גזל עכו"ם מהתורה מ"מ שרי טעות עכו"ם והיינו היכא דאין גדרי חיוב ממון לתת לעכו"ם. ומ"מ מלשון הרבינו יונה א"א לומר דמקור האסור להטעות בממון הוא מאיסור גניבת דעת כיון דגניבת דעת חמיר יותר שהרי אין בזה תועלת ואילו בממון יש בזה הנאת ממון [כ"ז רק אי נימא דאין בזה איסור גניבה מהתורה.]

ואולי לא ס"ל לסמ"ע את הסברא הנ"ל ואפי' במקום של הנאת ממון (אף אי זה מותר) מ"מ דרכי הערמה היא פוגמת בנפש, וצ"ע.

אמנם מלשון הרמב"ם בפיה"מ כלים פי"ב מ"ז, לאחר שכתב האיסור לגנוב מהעכו"ם שנלמד מהקרא כתב וז"ל וכן אינו מותר הבדוי והתחבולה ומיני הרמאות והאונאות והעקיפין על עכו"ם אמרו חז"ל אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עכו"ם וכ"ש בדבר שיכול לבוא לידי חלול השם שזהו חטא גדול והגעה לאדם תכונות רעות ואלו הרעות כולן אשר ביאר הש"י שהוא יתעב אותם ויתעב עושם אמר כי תועבת ד' כל עושה אלה כל עושה עול, עכ"ל.

ומזה נראה דהרמב"ם למד דאף דיש איסור הטעאה בממון שמגיע לעכו"ם מד"ת כגון במקח דיש להם דיני מקח מהתורה וזה איסור דאורייתא, אמנם האיסור בשאר ההטעאה והרמאות הוא מפני התיעוב של מעשה עולה כמו שכתב הרבינו יונה והיינו דגם האוסרים להטעותו בממון מ"מ יש גם צורך לחדש באיסור לגנוב דעתו אפי' כשאין הפסד ממון.

אמנם דעת היראים קכ"ד דהאיסור גניבת דעת עכו"ם הוא דוקא במידי דממון וז"ל ואמר שמואל בגיד הנשה אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעת עכו"ם ושמואל במידי דממון מיירי, עכ"ל. ולפ"ז אין איסור גניבת דעת עכו"ם מכח האי גמרא כלל דלא כרבינו יונה וכרמב"ם שלמדו מלשון חז"ל הנ"ל לאיסור גניבת דעת שאין בה ממון.

אמנם בלשון הרמב"ם קצת משמע דמ"מ איירי דוקא בממון ולא באופן שסתם מרמהו שעשה לו טובה ומלשון הגמ' אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' עכו"ם משמע דאיירי באופן שאין איסור ממון דאי יש איסור ממון מה צריך לשמואל לאומרו שאסור לרמות הא כל צורת הרמאות נאסרה בתורה גניבה, עושק, לא תלין, אונאה, וכד' מה נתחדש באיסור זה אי הוי איסור ממון ומוכח כרבינו יונה, והנה דעת רש"י בחולין צ"ד דהאיסור לגנוב דעת עכו"ם הוא אפי' לאו במידי דממון אלא רק דמטעהו שיחשוב

שטרח בשבילו וכן משמע מתוס' שם.

ותוכן הסוגיא דמדייקינן בגמ' חולין צד. דאסור לשלוח ירך חתוכה לגוי ובהסבר הדין אמרינן בגמ' ג' טעמים והשלישי דגונב דעת העכו"ם ואמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של גוי ופירש"י דכשהירך חתוכה חושב הגוי שהיהודי טרח והוציא הגיד וזה סימן שהיהודי מאד אוהבו ששלח לו דבר שראוי ליהודי ולא עכבו לעצמו ע"כ תוכן הסוגיא לענינינו, ומוכח מרש"י דאיסור גניבת דעת עכו"ם לא איירי לענין דממון אלא דמטעהו שאוהבו וכן מוכח מהמשך הגמ' דאמרינן דהאי דשמואל לאו בפירוש אתמר אלא ממעשה ששילם שלוחו של שמואל לעכו"ם בעל המעבורת בתרנגולת טריפה בחזקת שחוטה ושמואל הקפיד עליו דהא גנב דעת הגוי ואף דלגוי אין נפ"מ בין שחוטה לטריפה ואלא דמוכח כנ"ל דהאיסור הוא שלא יחשוב שנותן לו יותר ממה שבאמת נותן לו, אמנם סיים רש"י ומחזיק לו טובה בחנם ומזה משמע דזה ענין ממוני שחושב הגוי שקיבל דבר חשוב ויעשה לו עבור זה טובה. וכן לדעת היראים דשמואל איירי במידי דממון צ"ל דיתכן דנסתפק הגוי בתרנגולת מחמת שראה חיבת היהודי שנותן לו שחוטה ואם הי' יודע שזה טריפה הי' דורש יותר, והיינו שמצד הישראל נתן לו דבר ששוה הרבה אע"פ שלגוי לא כ"כ שוה נתפייס ואילו ידע המחיר האמיתי דהיינו שזה טריפה הי' רוצה יותר.

סיכום הדברים:

מחלוקת ראשונים אי איסור גניבת דעת בעכו"ם היינו במידי דממון וזה דעת היראים וכן משמע ברש"י דהאיסור שהגוי יחזיק לו טובה והיינו מידי דממון אמנם משמע מהתוס' והשערי תשובה דנקטו דזה איסור אף בדבר שאינו של ממון וביאר השע"ת דטעם האיסור אינו מצד המוטעה אלא עצם העוולה להטעות שזה מעשה שאינו אמת.

ומלשון הרמב"ם בפיה"מ גם משמע דאיירי במידי דממון דכתב וכן אינו מותר הבידוי והתחבולה ומיני הרמאות והאונאות והעקיפין על עכו"ם ולשונות אלו בעיקר מתאימים לדבר של ממון, עקיפין, אונאה, רמאות, תחבולה, ורק לשון בידוי מתאים בדבר שאינו של ממון ומ"מ מתאים גם בממון, ולכן יותר נראה דדעתו דבכלל גניבת דעת דגוי רק מידי דממון.

אמנם יש לדחות דהרמב"ם איירי בממון ונסתייע מכך דאפי' דעתו אסור וכמו שכתב הסמ"ע ומ"מ מודה דגם דעתו לבדה אסור לגנוב.

אמנם פליאה גדולה דאם דעת האוסרים להטעות בממון היא ק"ו מאיסור גניבת דעתו א"כ כיצד פסק הרמ"א דמותר הא בסי' רכ"ח ס"ו פסק המחבר דאסור לגנוב דעת העכו"ם אפי' בדבר שאינו של ממון ולא פליג שם הרמ"א כלל ונמצא דבריו שהתיר ההטעה סותרים לאיסור של גניבת דעת אפי' באינו של ממון. ובאר הגולה ציין מקור הדין טור ורמב"ם שם והיינו פי"ח במכירה ה"ג וז"ל ואין מוכרין בשר נבילה לגוי בכלל

בשר שחוטה אע״פ שהנבילה אצלו כשחוטה, עכ״ל וא״כ פשיטא דאסור להטעותו בממון.

ובהכרח נראה יסוד דכל איסור גניבת גוי הוא היכא דאיכא חיוב ממון מהתורה כגון במקח שלמדנו שיש לגוי קנינים מהתורה וחייב תמורת המקח ובזה הוזהרנו אף שלא להטעותו, אולם בכל מקום שאין חיוב הממון מהתורה יש מתירין ודעתם דאין איסור גניבת דעת אלא במידי דממון וכדעת היראים.

וכן מדויק מלשון השו״ע רכ״ח ס״ו וז״ל אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם כגון אם יש מום במקחו צריך להודיע ללוקח אף אם הוא עכו״ם לא ימכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה ואין לגנוב דעת הבריות בדברים שמראה שעושה בשבילו ואינו עושה וכו׳, עכ״ל.

ומוכח דפתח בלשון שהאיסור הוא במקח וממכר וזה גם בגוי ואילו בהמשך הדברים שאסור להטעות דעתו שלא בממון התחיל ואין לגנוב דעת הבריות ומשמע שזה דין חדש ובזה לא הזכיר דנוהג בעכו״ם, דא״כ הי׳ ממשיך ולא יגנוב דעתם של הנ״ל ובזה דהזכיר שוב דעת הבריות **משמע קצת** דזה לא אזיל על גוי והסבר זה מוכח בגמ׳ לדעת היראים דרק במידי דממון והיינו דמעשה דחולין נחשב מידי דממון אבל שלא במו״מ בדרך מתנה יהי׳ שרי.

והא דאסרינן בגמ׳ לא ישלח לנכרי היינו נמי רק דרך מ״מ ולא במתנה [ועיין בתוספות פסחים כ״ב. ד״ה ורבי שמעון דכתבו דלרבי יהודה צ״ל דיש הנאה לישראל מהגוי ולכן שולח לו דאם לא כן אז יש איסור מתנת חינם לגוי]

ועל ידי חידוש זה מתיישב לשון הרמ״א דמותר להטעות והיינו היכא דאין חיוב מהתורה כגון שלא במו״מ אבל במו״מ שזה ד״ת דין אחד להם, וצע״ג. והרמב״ם פי״ח ה״א במכירה כתב וז״ל אסור לרמות את בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם ואחד גוי ואחד ישראל שוים בדבר זה הי׳ יודע שיש בממכרו מום יודיעו ללוקח ואפי׳ לגנוב דעת הבריות בדברים אסור עכ״ל וציין הכס״מ דאיסור גניבת דעת דדברים חולין צ״ד מימרא דשמואל.

והנה הר״מ גם חילק ענין איסור מו״מ וענין איסור דברים ולא כלל העכו״ם באיסור גניבת דעת ומ״מ מדברי הכס״מ שציין לחולין צ״ד מוכח דגם דעת הגוי בכלל וביותר דהרמב״ם כתב ואפילו ובזה מוכח דדעתו להוסיף על תחילת דבריו שנאמרו גם לעכו״ם [ולא כמו בשו״ע דיותר משמע לחלק].

ומ״מ עיקר לשון הרמב״ם דהאיסור הוא דוקא במו״מ ובזה אסור אפי׳ בדברים והיינו נמי משום דעיקרו דדין מקח דעכו״ם הוא מהתורה ואין חילוק בין ישראל לגוי וכל ההטעיה שאסורה במו״מ בישראל אסורה דגוי אפי׳ דיבור כמו שכתב בהמשך דאע״פ דאין חילוק בין שחוטה לנבילה מ״מ הטעהו והיינו שגורם להסכים למקח בשקר ואין בזה היתר.

ולפ״ז ניחא מה שכתבנו דעיקר איסור גניבת דעת בגוי הוא במו״מ בלבד ואתי שפיר דעת הרמ״א להתיר הטעאת ממון שלא במו״מ ואשר יש להסתפק בזה אי זקף עליו דמי

ח. ישראל שסוחר בממון עכו"ם אסור להעלים ממנו רווחים *פ"ת סי' שמ"ח סק"ד*

ט. המודד או שוקל חסר לעכו"ם עובר בלאו וחייב להחזיר *טור בשם הרמב"ם שו"ע רל"א ס"א (ועי' כסף הקודשים מ"ש משאר טעות)*

המקח במלוה יהי' שרי כהפקעת הלואה או דלמא כל דאתי מכח מו"מ אסור כלל וצ"ע.

ח. טעם הדבר הוא דאיסור גניבת עכו"ם הוא רק בממון דיליה מהתורה ולפי"ז בנותן העכו"ם ליהודי ממון לסחור בו ולחלוק ברווחים כיון שאין שליחות לעכו"ם נמצא דכל הרווח הוא של הישראל ואם מעכב לעצמו יותר מה שסיכם לא עובר באיסור גזל אלא דאסור מצד גניבת דעת שמשקרו וכמו דפסק השו"ע סי' רכ"ח דאסור אפי' גניבת דעת במקח וממכר כן כתב בשער המשפט כאן והביא ראי' משו"ת הריב"ש סי' ת"א ונפסק בשו"ע סי' ת"נ ס"ו דישראל שקנה חמץ אפי' במעות עכו"ם לצורך עכו"ם – לוקה מפני שאין שליחות לעכו"ם והרי זה של הישראל וא"כ ה"ה לענין ממון דמה שקנה נהי' שלו וכן הרווחים שלו ומ"מ מסיק דיש בזה גניבת דעת דמטעה הגוי.

ט. האיסור הוא מפורש ברמב"ם ושו"ע רל"א והחיוב להחזיר כתב הטור בשם הרמב"ם. וכבר עמד בזה הסמ"ע מדוע איסור משקלות נוהג בעכו"ם בעוד שאיסור אונאה לא נוהג בעכו"ם והרי שניהם במקח וממכר שיש להם קנין מדין תורה, וביאר הסברא דבאונאה הגוי רואה המקח והוי כמטעה את עצמו ואילו במדידה סומך על המודד והוי מטעה את העכו"ם דאסור ועוד דבאונאה כתוב עמיתך עכת"ד הן אמנם מה שכתב שבמדידה לא כתוב עמיתך זה גופא טעון תלמוד מאי שנא ומה שהסביר שבמדידה מטעה העכו"ם זה ניחא לאוסרים להטעות אבל למתירים צ"ע מאי שנא.

ובכסף הקדשים האריך להסביר ונראה לי יסוד הדברים שם בקיצור דגם המתירים להטעות היינו כעין גרמא שבעצם גרם לגוי לטעות והיינו שהגוי גם טעה אלא שהישראל גרם לו אולם היכן שמשקר לגוי כגון במדידה, שאומר לו אחרת מהאמת אז כולו מצד הישראל ואסור אף לשיטות אלו וכמו שפסק רכ"ח שאפי' גניבת דעת אסור במו"מ וכנתבאר ולכן אונאה דדרך המוכרים לשבח מקחם ואם נתפתה לדבריהם שרי אף לאוסרים להטעות דזה נחשב כטעות דיליה דבידו להביא מומחה ולברר דברי המוכר.

היוצא דאונאה שרי אף לאוסרים להטעות דטעות דאונאה ניתן בקלות לברר וכשלא בירר העכו"ם הטעה את עצמו ואילו במדידה אסור להטעות אף למתירים להטעות כיון דאין כאן שום טעות מצד הגוי רק מצד המוכר וכל מה דהתירו הוא בהטעיה דגרם לגוי גם לטעות מחמת שאין חריף. אמנם דעת היראים רי"ח בסופו דבעכו"ם אין איסור משקלות כלל, ולפי ההסבר הנ"ל מובן דאזיל לשיטתו דגזל העכו"ם מותר ורק היכא דיש חילול השם אסור ולכן כל אופני ההטעיה מותר בגוי, כשאינו מבין.

ובעלי כעס אין חייהם חיים. הכי איתא בפ' ערבי פסחים דף קי"ג ע"ב: (פרי חדש וארבעה טורי אבן)

ודרך הצדיקים כו' **עלובין ואינן עולבין** וכו'. ברייתא שבת פרק ר"ע (פח:): (קובץ)

ה"ד. אמרו על רבי תלמיד רבינו הקדוש שלא שח שיחה בטילה כל ימיו. וע' כ"מ. ובשו"ת מקום שמואל (ס"ס סה) כתב מדרשא דרב בחגיגה (ה:), והל"ל יותר מיומא (יט:) וסוכה (כא:) שאמר רב דשיחת ת"ח צריכה לימוד. ויותר נראה מקורו טהור מחולין (קיא:) דמדייק מהא דאמר רב יהיב טעמא כולי האי לענין נותן טעם בר נותן טעם שאסור. וע' ג"כ שבת (קכד:) דאמר רב אייתי ליה שותא לכהנא למיתב עלה, ודייקינן מזה דלצורך מקומו אסור ע"ש בפרש"י. כ"כ כבוד אחי הרה"ג המנוח מה' צבי יהודה תאומים זצ"ל. ויעוין במבוא הפרדר"א להגר"ד לוריא ז"ל מה שהביא מספר נהרות דמשק (סי' קעח) עשרה מילי דחסידותא שנהג רב ומשם שאב רבינו דבריו, וגם מש"כ בפ"ד מתפלין הכ"ה. ובאמת הגדות הרבה היו להם לרבותינו הראשונים מה שנאבדו מאתנו. וק"ק מ"ט לא כ' רבינו שגם ריב"ז ור"א תלמידו לא שחו שיחת חולין מימיהם כדאיתא בסוכה (כח.). ואולי שלכן דקדק רבינו לכתוב שיחה בטילה ולא כתב שיחת חולין שרש"י ז"ל פירש שיחת חולין שחוק וקלות ראש וע' בדברי רבינו בפירושו פ"א דאבות (מי"ז) באריכות, וא"ש וממילא שאין ראיה כלל מהך דחגיגה שכ' המקום שמואל. וע' רפ"ו דאבות ובמס' דרך ארץ זוטא פ"ה ומנהדרין (צג:). אחר זמן רב זכיתי לקנות ס' שערי תשובה מהגאונים הקדמ[illegible] [נדפס בליוורנו תרכ"ט עם הגהות איי הים להרב חי"מ חזן בהסכמת הגרד"א ז"ל אבד"ק ירושלם תוב"ב] (ובסי' קעח) כתב שם, עשרה מילי דחסידותא דהוה נהיג רב ובתריה לא יכלו כולהו שמעי' [נראה פי' מי שהיו משמשין לפניו] לאחזוקי בהון וכל חד וחד מנהון אחזיק בחדא מינהון, ולא נזכר [גם הרב חיד"א ז"ל בפי' פתח עינים לעין יעקב מסכת סוכה (כח.) הביא מה שראה בפרד"ס לרש"י כת"י עשרה מילי דחסידותא על רב ולא נזכר דבר זה יעו"ש. המגיה] שם שלא שח שיחה בטילה מימיו. וס' נהרות דמשק לא ראיתיו עדיין. (לא [illegible] המבאר איי הים מה שראוי להעיר בזה וכמו בכל דברי הס' הנחמד ההוא [illegible]ה"ש לזכני אבאר בארוכה במקום אחר). ועי' שבת (קיג:) שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול, ופירשו התוס' בשם ר"ת שאין לדבר כ"כ בשבת כמו בחול. וכ"כ רבינו (הל' שבת) פכ"ד ה"ד שאסור להרבות בשיחה בטילה בשבת, וצ"ל דבשבת צריך להחמיר עוד יותר. ועי' בפ"ג מסנהדרין ה"ז שכל ב"ד של ישראל צריכין ליזהר שלא לספר בשיחה בטילה, ושם כתב מתחילה ואסור להקל ראש או לשחוק כו': (בני בנימין)

שם, הוא בחגיגה (ה:) אמר רב אפילו שיחה יתירה שבין איש לאשתו מגידין לו לאדם בשעת מיתה, איני והא רב כהנא הוה גני תותי פורייה דרב וכו' ע"ש. וע' שו"ת מקום שמואל: (מהר"ץ חיות)

והוא שצוו חכמים ואמרו לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה. אינו מובן קצת דהא לתלמידיו הוא שאמרו כן, וע' פסחים (ג:) ובהגהת מעשה אילפס להגאונים מפרשי הים ז"ל שם: (בני בנימין)

כי [illegible]חלום ברוב ענין וכו'. פירוש מקצתו הוא אמת שהוא מקצת נבואה מלמעל[illegible]שעולה נשמתו לשם והשאר הם כזבים שמראין אותן רוחין בישין דפגעי בה כשהיא עולה ויורדת וכו'. ואין בכאן מקומו. או הוא כפי דעת הרב כפי הכנת כח המדמה כמו שכתב במורה פל"ו ח"ב: (רד"ע)

ה"ה. לפיכך לא ימהר להשיב. אבות פ"ה (מ"ז) ממדת החכם ואינו נבהל להשיב. ויעוין בהקדמת החתם סופר ליו"ד ד"נ בזה: (בני בנימין)

ה"ו. ולא תהיה אחת בפה ואחת בלב. בפ' תפלת השחר (כח.) מצינו שהיה מכריז ר"ג כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש, ואע"ג דמסיק התם שכל התלמידים ראויים ליכנס מ"מ נקוט מיהא שראוי לאדם להיות תוכו כברו, וכן אקרא דלא יכלו דברו לשלום אמרו רז"ל במדרש (ב"ר פפ"ד ט) דמתוך גנותן של שבטים אתה יודע שבחן די בליביהון בפומייהו: (פרי חדש)

שם. נ"ב איסור זה איכא למ"ד דהוי מ"ע מן התורה ע' מ"ש בגי' לקמן פ"ה דין ז': (גי' ס' מוגה)

ואסור לגנוב דעת הבריות אפילו דעת הגוי וכו'. דגניבת דעת הוא איסור תורה דנפקא ליה מדכתיב לא תגנבו, כ"ה שיטת הריטב"א במסכת חולין (צד.) בשם התוס' וכתבו דאפילו בלאו רעהו וכי כתיב בסיפא דקרא איש בעמיתו קאי על ולא תכחשו ולא תשקרו. והיינו נמי דכתיב אתנחתא בלא תגנובו. ואע"ג דלא אשכחן גניבה סתם על גניבת דעת אלא לשון גניבת לב, כאן כתיב לא תגנבו סתם כלל הכל. ובתוספתא דב"ק (פ"ז ה"ג) איתא (ד') [ז'] גנבים הם גדול שבכולם (הם) גונב דעת הבריות ע"ש שזה דעת רבינו אבל יש חולקים ראינו כ"א איסורא דרבנן, ונראה דאפילו לפי הסוברים דמה"ת היינו דוקא במכירה כגון שמוכר לו נבילה במר דשחוטה דכיון דיהיב ממון ומטעהו שפיר מקרי גניבה ויש לכוללו תחת סוג גניבת ממון אבל גבי מתנה דג"כ אסרינן גניבת דעת ודאי דאינו אלא מדרבנן, ומה"ט נראה שיטת הסוברים דלא אסרינן גניבת דעת כי אם במכירה אבל לא במתנה וכ"כ הרשב"א (חולין שם) וכ"נ משיטת רבינו דהרי גבי מכירה שינה הלשון ואח"כ באינך כתב ולא יסרב בחבירו משמע דהנך דוקא בחבירו אסור. ותמהני עמ"ש בים של שלמה פרק גיד הנשה הי"ט וז"ל ולא חיישינן לגניבת דעת גבי גוי כי אם במכר אבל לא במתנה ולא נראה שהרי הרי"ף וסמ"ג (לאוין קנה) כתבו סתמא דאסור לגנוב דעת גוי כמו בישראל, וכ"כ רבינו להדיא שכל גניבת דעת המוזכר בהלכה אסור אפילו לגוי ע"כ, ולא ידעתי מנ"ל דרבינו סבר הכי הרי מדיוק לשונו משמע להיפך, אלא באמת לדינא נכון הדבר שכל גניבת דעת אסור אפילו בגוי, וגם רבינו דעתו כן ולא העתיק אלא לשון התלמוד דתניא חבירו דעיקר תקנתא דעבדי רבנן אבל לדינא אסור לגנוב דעת הבריות דכ"ע: (קובץ)

שם. פסחים (קיג:) ומשמע שם שאפילו אינו בדבר שבממון אסור שאילו בממון אסור משום לא תגנוב שהיא גניבת דעת. עי' בס' החינוך (מ' רכד) ועי' בבראשית רבה בפרשת וישב בפסוק ולא יכלו דברו לשלום: (בני בנימין)

אפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת הדעת וכו'. כתב הר"ן דלא אסרו אלא לומר לו בשבילך אני פותחה אבל אם הוא מתרמה מאליו אין צריך להודיעו שאינו פותחה בשבילו: (רד"ע)

ה"ז. לא יהיה אדם בעל שחוק כו' **ולא עצב ומתאבל.** ע' סנהדרין (נט:) דאמר ליה ר' אבהו לר' זירא יארוד נאלא ע"ש בפירש"י, והיא היתה מדתו של ר' זירא, ע' נדה (כג.) ע"כ הביאו ר' ירמיה לר' זירא לידי גיחוך, וע' ברכות (ל:) ובנדרים (נ:) יומא דמחייך ביה רבי כו': (בני בנימין)

כך אמרו חכמים הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם. ופ"ב באבות (מי"א) עין הרע ויצר הרע ושינאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם, והיינו בעין הרע הוא המתקנא, ויצר הרע הוא התאוה, ושינאת הבריות הוא ע"י רדיפת הכבוד, ולמי שאינו מכבדו הוא שונא, יד המלך: (ר"ש איגר)

מן העולם. פירוש מן העולם הבא: (רד"ע)

פרק ג

ה"א. שמא יאמר וכו'. ואע"פ שהוא אסור לישב בלא אשה מד"ת אם לא שיש לו בנים וכו' וכן שלא לשתות מפני הקידוש ואע"ג דאפשר אריפתא הא איכא הבדלה וכו' אם לא שנדר בנזיר וכו', עכשיו הוא מדבר בהכרעת השכל מלבד התורה: (רד"ע)

המהלך בדרך זו נקרא חוטא. אמרת שאתה תמה על הרמב"ם ז"ל שפסק כשמואל דאמר (תענית יא) כל היושב בתענית נקרא חוטא ואמרת דרבי אלעזר הקפר שאמר כן אוקימנא לה בשיטה בפרק קמא דנדרים (י.) וקיי"ל דלית הלכתא כשיטה והסקת אתה דהא דשמואל ליתה כלל. **תשובה** יותר ממה שאתה תמה על דברי הרמב"ם ז"ל אני תמה עליך דשויתיה לשמואל טועה ושמואל לא ידע להנך דאמרי נזיר חוטא הוא, ואפילו היתה שיטה כמו שאתה סבור הא איכא שמואל דאמר דאמורא הוא ופסיק הכי וכל כללי דאתמר בגמרא לאו כללין גמורין הן דלא נפוק כלל מהנהו כללי דכלל יחיד ורבים הלכה כרבים וכלל הלכה כרבי מחבירו ולא מחבריו וכן כל שאר כללי דאתמור בעירובין (מו:) הא איכא דוכתי דנפקי מינייהו, ועוד דאף בעיקר השיטה לא נתת לבך דבכל מקום שאמרו כולן אמרו דבר אחד הוא שאין הלכה כחד מינייהו אבל כל שאמרו כולן יש להן כן וכן אע"פ שאין הלכה ככולהו יש מהם שהלכה כמותו וכי דייקת תמצא כן בפרק קמא דסוכה (ז:) גבי סוכה דירת קבע בעיא וכאן נמי לא אמרו כולן אמרו דבר אחד ולפיכך הלכה כרבי אלעזר הקפר כדאמר שמואל וכמו שפסק הרמב"ם ז"ל: (תשו' הרשב"א ח"א סי' תלא צויינה ברעק"א)

ולא יהיה וכו'. ואם עושה תשובה מעוונות בזה אינו מדבר הרב כמו שכתבתי, וכן אי מצי מצער נפשיה שהקשה לו מ"ע אינו ברוב: (רד"ע)

כך אמרו חכמים לא דייך מה שאסרה תורה וכו'. הכי איתא בירושלמי ריש פרק (עשירי) [תשיעי] מנדרים. ודע שכל מה שכתב הרב ז"ל שאין ראוי להתענות ומשמע בגמרא (תענית יא.:) דאף במצי לצעורי נפשיה זהו בצדיק שלא חטא אבל במי שבא עבירה לידו אדרבא צריך להתענות לפי גודל העבירה והכל לפי מה שהוא אדם שהרי מצינו לר"ש שאמר על ר"ע אם משמת חזר בו איני יודע ומפני שדבר בלשון גנאי השחירו שיניו מפני תעניות כדאיתא בסוף נזיר פרק כהן גדול, וכן רבי יהושע שאמר על ב"ש בושני מדבריכם הושחרו שיניו ג"כ מפני תעניות כדאיתא בפרק (אין דורשין) [חומר בקודש] בחגיגה (כב:), ובירושלמי (פ"ט) [פ"ח] דנדרים (סה"א) רבי זעירא ציים תלת מאוון דצומין ואית דאמרי תשעה מאוון דצומין, וכן בשלהי קידושין (פא:) בעובדא דרבי חייא בר אשי שנכשל באשתו כסבור שהיא זונה מעלמא ואעפ"כ כל ימיו של אותו צדיק היה מתענה עד שמת באותה מיתה: (פרי חדש)

[illegible] המעיין ברמב"ן עה"ת פ' קדושים פסוק ב' יראה שגורס שם ר' חייא והוא פלאי.

(סי' שפ"ח בשם תשובת הרא"ש כלל ו') ד"אין לך צורך העיר גדול מזה להתם את הרע ולכלות המורדים ולבער עושי רשעה".

❖ ❖ ❖

הרב משה מרדכי קארפ
רב ומו"ץ בקרית ספר

בענין איסור גניבת דעת במקח וממכר

א. הנה איסור גניבת דעת במו"מ שנינו בב"מ סוף פ' הזהב כמו שיבואר להלן, אך שם לא נתפרש יסוד האיסור ומקורו. ובחולין צד. איתא "אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של גוי", ומבואר בגמ' שם דאיסור זה הוא אפי' באופן שאין לוקח ממנו ממון, כגון שלא יסרהב [יפציר] בחבירו לסעוד אצלו והוא יודע בו שאינו אוכל, ופירש"י "דגונב דעתו להחזיק לו טובה בחינם כסבור שמהלב מסרהב כן". וכן שנינו שם לא יפתח חביות המכורות לחנוני, ופירש"י "לפי שגונב לבו להחזיק לו טובה בחינם כסבור שהפסד גדול נפסד על ידו, וזה בלא"ה פתחן בשביל החנוני". וכן מבואר שם שאסור למכור לגוי תרנגולת טריפה בתור שחוטה, אע"פ שאצל הגוי שניהם מותרין, וכן לא ישלח לגוי ירך חתוכה דגניב דעתיה, ופירש"י שסבור שישראל אוהבו מאד שתיקנה וטרח בה ליטול גידה עד שכבר היתה ראויה לעצמו ואח"כ נתנו לו והוא באמת לא נטלו ונמצא מחזיק לו לגוי טובה בחנם עכ"ד. ומבואר שאיסור זה נוהג אף אצל הגוי, וצ"ב האם תלוי בפלוגתא דתנאי אם גזל עכו"ם מותר או לאו, ועוד צ"ב דהרי הפקעת הלואתו מותרת לכ"ע ולמה גניבת דעת חמיר טפי, וגם עצם יסוד האיסור צ"ב.

והנה ברמב"ם פי"ח מהל' מכירה ה"א כ' "אסור לרמות בנ"א במו"מ או לגנוב את דעתם, וא' גוים וא' ישראל בדבר זה. היה יודע שיש בממכרו מום יודיעו ללוקח ואפי' לגנוב דעת הבריות בדברים אסור". וע"ז הביא הרמב"ם שם בה"ב ואילך את כל הדברים שנשנו בס"פ הזהב אין מפרנסין את האדם כו', אך לא נתפרש בדבריו אם האיסור הוא מה"ת או מדרבנן, ואמנם בקרית ספר להמבי"ט שם כ' בפשטות "אסור לרמות במו"מ וגניבת דעת נמי נראה דהוי דאורייתא" ע"כ, והיינו דלרמות בנ"א במו"מ בודאי איסורו מה"ת, אך גם מה שסיים הר"מ שאף לגנוב דעתו בדברים אסור, היינו מה"ת.

ואמנם עי' לשון הרמב"ם פ"ב מהל' דעות ה"ו "אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיתוי ולא יהא א' בפה וא' בלב כו' ואסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעת הנכרי, כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה כו' ולא יסרב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל כו' ולא יפתח חבית שהוא צריך לפותחן למוכרו לו לפתותו שבשביל כבודו פתח, וכן כל כיו"ב ואפי' מלה אחת של פיתוי וגניבת דעת אסור אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות" ע"כ. ומשמע שאיסורו מדרבנן שלא להנהיג עצמו במדה כזו

הנוגעת לשקר ורמיה אלא רק שפת אמת ונכון, והיינו דגניבת דעת בדברים איסורו מדרבנן.

וכ"כ להדיא בסמ"ק עשה רס"ג "שלא לגנוב ממון כו' ויש דבר אחר שאמרו חכמים כגון גניבת הדעת אסור ואפי' דעתו של הגוי, מפי ה"ר יונה" ע"כ. וברבי הרר"י כפי הנראה מקורן בשע"ת שער ג' סי' קפ"ד "אמרו רבותינו ז"ל אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעת נכרי, והנה חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל הגוי יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה ונתחייבנו על גדרי האמת כי הוא מיסודי הנפש" ע"כ, הרי דאיסורו מדרבנן וכלשונו "אצל חכמי ישראל", וחמור יותר מגזל הגוי וכלשונו "הואיל ויש בו משום שפת שקר ורמאות" והן הן דברי הרמב"ם בהל' דעות הנ"ל "אלא שפת אמת ורוח נכון".

ב. ואמנם כדברי המבי"ט בקרי"ס דאיסורו מה"ת מצינו לגדולי הראשונים ז"ל, היראים בסי' קנ"ד כ' וז"ל: "אבל גונב דעת הבריות במידי דממון הוי בכלל ממון ועובר על לא תגנובו כדתניא בתוספתא פ"ז דב"ק ה"ב ג' גנבים הם הראשון שבכלם גונב דעת הבריות כגון וכו', ואין לומר שאיסור גניבת דעת במידי דממון הוא מדרבנן שהרי מצינו בסוטה ט: שנענש אבשלו' עליו, וכן ותגנוב את לבבי. וחמור גונב דעת מגונב ממון ונפשות שהרי התירה התורה בגוים גונב נפשות, וכן ממון עכו"ם אמרו בב"ק בשור שנגח ראה ויתר גוים התיר ממונן של גוים לישראל, וגונב דעת אפי' של גוים אסור שלא מצינו שהתירה התורה בגוים, ואע"ג דכתיב לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו איש **בעמיתו** לא קאי אתגנובו שהרי טעם ניגון מפסיקו, ומצינו פיסוק טעמים מה"ת כו'. ואמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של גוי, ושמואל במידי דממון מיירי, וגניבת גוי במקום שברור לו שאינו יודע הגוי הוי כטעות ושריא ואפי' איסור דרבנן ליכא כו' עכ"ד. וכדבריו איתא בסמ"ג ל"ת קנ"ה, וכן בריטב"א חולין צד:, וכ' שם ביתר ביאור דאיסור גניבת דעת של גוי כ' רבותינו בשם בעלי התוס' שהוא איסור תורה מדכתיב לא תגנובו כו' ואע"ג דלא אשכחן גניבה סתם על גניבת דעת אלא על לשון גניבת לב, בכאן נכתב לא תגנובו סתם לכלול אף גניבת ממון, ובתוספתא דב"ק אמרו ג' גנבים הם גדול שבהם גונב דעת הבריות".

ומבואר מכ"ז דאיסור גניבת דעת מן התורה הוא אפי' אי טעות עכו"ם מותרת ואף למ"ד גניבת עכו"ם מותרת, מ"מ לאו אממונא דיליה קפיד קרא, שהרי מפארן הותר ממונם לישראל, אלא אגניבת הלב בממון קפיד, וטעות כשאינו יודע הרי לא גנב רק את הממון, וממונו התירה התורה, אבל לגנוב לו דעתו במידי דממון ולהחזיק לו טובה חנם וכיו"ב הר"ז גניבה במה שגונב את לבו כדיליף מקרא, וכדשנינו ג' גנבים הן והגדול שבכולן גונב דעת הבריות, דאף שממונו הותר מ"מ לבו לא הותר וגניבת לב בממון נמי גניבה היא.

ומבואר משיטה זו דעצם גניבת הלב היא עצמה אסורה ושם גניבה עלה בזה שגונב את לבו ודעתו, וע' בט"ז יו"ד סי' ק"כ שכ' שמותר להשתמש בממונו של גוי שלא מדעתו דהוי הפקעת הלואתו ואע"פ שגניבת דעתו אסורה זהו משום שגונב דעתו על להבא להחזיק לו טובה בחינם, משא"כ בממון שכבר בא לידו.

ויותר מזה כ' בספר חסידים סי' ז' שהמתנהג כחסיד שיחזיקוהו בכך הוי כגונב דעת הבריות ואסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של הגוי, הרי שלדבריו עצם גניבת הרעת במה שמחזיקין אותו במה שאינו חשובה גניבה אף שאינה של ממון כלל.

ג. **ואמנם** נחלקו הראשונים ז"ל בזה, דהרמב"ן והרא"ש והרשב"א בחולין שם כ' דלמסקנא לא חיישי' לגניבת דעת במתנה אלא במכר, ורשמואל חשיב מכר שהרי בשכר נתנה לו, ועי' בריטב"א שם פלוגתא בזה וכ"מ דעת ר"ת שם. ועכ"פ להראשונים הנ"ל ל"ח לגניבת דעת רק במידי דממון כמכר, ועי' ברמב"ן שכ' דבגוי האיסור בטריפה הוא הואיל ונתן דמי שחוטה, א"נ משום דנבילה וטריפה מאיסא אף לגוי. ולשיטה זו משמע דעיקר איסור גניבת דעת בממון, משום גניבת הממון במרמה נגעו בה. וכן האיסור לרמות במו"מ נראה דמשום גניבת הממון נגעו בה.

ועי' בישו"ש חולין שם סי' י"ט בסו"ד שכ' דמהרי"ף והרמב"ם מוכח דאיסור גניבת דעת הוא בגוי כמו בישראל ואף במתנה, ודוקא בירך חתוכה לא חשו לגניבת דעת דאין חשוב כ"כ ערך הניקור בזה, אבל בשאר דברים איסורו בין במתנה בין במכר ואף בגוי. וע"כ אף לדבריהם נראה דאיסורו דוקא במידי דממון שלכן הביאו הר"מ בהל' מכירה פי"ח, שאסור לרמות בזה, וחוץ מזה ישנו עוד איסור מדרבנן לגנוב דעת ברברים וכמ"ש הר"מ בהל' דעות להנהיג עצמו במדת האמת, ואיסור זה דוקא בישראל ולא בגוי, וכמ"ש בספר הקובץ על הרמב"ם שם, ודייק כן גם מלשון הרמב"ם. וכן ביראים נמי מבואר דנוהג איסור זה דוקא במידי דממון, ומ"מ איסורו משום גניבת הלב. וביאור הדברים כמ"ש הלחם חמודות בחולין שם והפרישה בסי' רכ"ח, דאסור לרמות לגוי במכר אפי' אינו מעלה הרמים כלל, שנותן לו טריפה בתורת שחוטה ואינו מעלהו בדמים, דמחזיק לו טובה בחינם עבור מידי דממון. ולכן להשיטות שנוהג איסור זה אף במתנה, דאף זה חשיב מידי דממון במה דמחזיק לו טובה בחינם, אבל איסור זה לאו משום הוצאת הממון נגעו בה אלא משום גניבת הלב וכנ"ל.

ד. **והנה** בשילהי פ' הזהב (ב"מ נט.) שנינו "לא יבור את הגריסים דברי אבא שאול וחכמים מתירין, ומודים שלא יבור מעל פי תנור שאינו אלא כגונב את העין, אין מפרכסין את האדם ואת הבהמה ואת הכלים". והנה בטעמא דאבא שאול שלא יבור את הגריסים פירש"י "פולין גרוסות אחת לשתים, לא יבור את הפסולת לפי שמתוך שנראות יפות הוא מעלה על דמיהם הרבה מדמי הפסולת שנטל מהם" ע"כ, והיינו שהוא מוכר גריסים נקיים ללא פסולת, והוא לוקח מחיר עבור סחורה נקיה מפסולת, אלא שהמחיר עבור הסחורה הנקיה גבוה ממחיר הסחורה עם הפסולת יותר מדמי הטירחא של הוצאת הפסולת מהגריסים. וכגמ' שם בע"ב קאמר "וחכמים מתירין מאן חכמים ר' אחא דתניא ר' אחא מתיר בדבר הנראה". ופירש"י "הלוא יכול הלוקח לראות ולהבין מה דמי הפסולת הנברר מאלו שישנם באחרים וטוב לו להעלות ברמיהן של אלו יותר עליהן מפני הטורח" עכ"ד. ומבואר מזה דאילולי האי טעמא דהלוקח יודע מזה

וניחא ליה בהכי מפני הטורח, גם לחכמים היה אסור לעשות כן. והמאירי שם ביאר בטעמא דחכמים שהלוקח רואה את הפסולת בשאר גריסים ומתבונן שראוי להעלות בדמים ולא ירבה בדמים אלא כפי הראוי, ומשמע שאם היה יותר מזה היה אסור. וק' טובא מה איסור יש בכך, וכן לאבא שאול שאוסר מה טעמו ומה איסור יש בזה, הלא אינו מרמה כלל אלא מוכר סחורה יפה ונקיה, ומחיר עלותה של הסחורה היפה והנקיה כן הוא, אלא שלמוכר העלות נמוכה להוציא את הפסולת ולשוותה לסחורה נקיה, ואפ"ה אסרי' ליה לעשות כן לאבא שאול, ואף לחכמים אלולי שהלוקח יודע מראש וכדאי לו לשלם עבור הטורח היה אסור. וצע"ג למה יהא אסור כיון שזהו מחיר עלותם וכנ"ל.

עוד שנינו שם אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים, ובגמ' שם ס: פריך מדרב יהודה שרא לכסכוסי קרמי [לנקות בגדים המצויירים במי סובין ליפותם] רבה שרא למידק צרדי רבא שרא לצלומי גירי [לצייר חיצים על הבגד] ופריך והאנן תנן אין מפרכסין כו' את הכלים, הרי שאסור לצייר ולנאות את הכלים כדי למוכרן, ומשני הא בחדתי הא בעתיקי, ופירש"י דבחדתי מותר "שאינו אלא לייפות והרוצה להוסיף על דמיהם מפני יופים מוחל הוא", ובעתיקי אסור לפי שגונב את העין שנראים כחדשים, וצלע"ט מהו שכ' דההיתר בחדשים מפני שאינו אלא לייפות והרוצה להוסיף מפני יופים מוחל הוא, מה שייך כאן מחילה הלא זהו המחיר, דמיפה אותם ולוקח בשביל שהם נאין, ואטו בקטן דלאו בר מחילה לא מהני. והלא אין כאן רמאות כלל שהרי יפה באמת כלי חדש.

ובשטמ"ק בשם הראב"ד כ' "אלו וכיו"ב מותרים מפני שהן שבח לבגד כנגד היפוי ודוקא בחדתי אבל בעתיקי אין שבח כנגד היפוי והוא מעלה אותו בדמים יותר מכדי שבחו שהוא מוכרו בתורת חדש" ע"כ. הרי דכל ההיתר ליפות החדשים רק משום ששבח היפוי מעלה אותם בדמים כנגד היפוי, אבל אם השבח פחות מהערך שמעלהו בדמים היה אסור וזהו הטעם שבעתיקי אסור. וכ"ז צע"ג מה איסור יש בכך, הלא אין כאן שום רמאות, שהרי יודע שיש לפניו בגד חדש ומייפהו. ואטו אם היפוי לא היה משבח את הבגד כנגד הדמים היה אסור, והלא זהו מחיר של בגד יפה עם ציורים, ומה איכפת לן שהעלאת המחיר היא ע"י ציור.

וביותר מזה מפורש במאירי בסוגיין דהאי איסורא דאין מפרכסין את הבהמה שמפני שהקרבים נופחים ונראית בעלת בשר, הוא "אפי' מכרה בדמים קלים מ"מ יש כאן גניבת הדעת", וכ"מ להדיא ברמב"ם פ"ח מהל' מכירה ה"ג שכ' "אין משרבטין את האדם כדי שיתפח ויראו פניו שמנות, ולא צובעין הפנים. ולא נופחין במים וכן כל כיו"ב ברברים אלו אסור ואין מוכרין בשר נבילה לגוי בכלל בשר שחוטה אע"פ שהנבלה אצלו כשחוטה". ומבואר להדיא דהאי דינא שוה למכירת בשר נבלה לגוי כשחוטה ואף שהנבילה אצלו כשחוטה, והיינו אע"פ שאינו מעלה בדמים עבור זה [דאל"כ הרי אינה אצלו כשחוטה] וכן כל דין זה שכ' הר"מ בחדא מחתא דאין צובעין וכו' היינו אע"פ שאינו מעלה בדמים מחמת

כן. וכן מבואר להריא בלחם חמודות חולין צר. ובפרישה סי' רכ"ח שאיסור זה אף שאינו מוסיף בדמים, וצ"ב הלא אין כאן רמאות בדמים אלא יפוי וכנ"ל.

והמבואר מכ"ז דהאי איסורא דגניבת דעת במו"מ לאו משום גניבת הממון עצמו נגעו בה אלא הוא איסור עצמי דגניבת הדעת, וכמשנ"ת לעיל מהיראים וש"ר ז"ל שהביאו מהתוספתא הנ"ל דג' גניבות הן, הגדול שבכולם הגונב את הדעת, ולכן אסור כ"ז אף בגוי. ומשום גניבת הלב נגעו בה, דזה עצמו הגניבה וכמשנ"ת באורך לעיל, דכל שעושה כדי "לקלוט" את העין ולצוד אותה אסור, והיינו דכל צד במו"מ שעושה כדי לייפותו ומחמת כן יקפוץ הלוקח ויקנהו, וקליטת עין זו היא למעשה אחיזת עינים שאין זה השיווי האמיתי של החפץ שהרי אינו מכבדו בדמים אלו שהוא יפוי חיצוני, כ"ז בלא ידיעת הלוקח אסור אא"כ הלוקח יודע שהוא יפוי חיצוני בלבד, ואינו מעלהו בדמים יותר מכפי ערך היפוי, לפי שכל אחיזת עינים במו"מ אסורה. ולכן לאבא שאול אסור למכור גריסין קלופים, לפי שערך היפוי שלהם ע"י הקליפה אינו ערך האמיתי אלא רק יפוי חיצוני גרידא, ולעין הלוקח נרמה שהוא הערך האמיתי של החפץ שנראה חשוב הרבה בכך, ולחכמים מותר לפי שהוא דבר הנראה ויודע מזה הלוקח וכראי לו לשלם עבור הטירחא, ויותר מכפי הערך לא ישלם ואם שילם מוחל הוא על כך, וכמ"ש רש"י.

וכן ביפוי כלים חדשים, ההיתר הוא רק מחמת שהלוקח יודע שיש כאן יפוי חיצוני גרידא לשלם על היפוי ורואה באמת שהוא רק יפוי חיצוני, וזהו באמת הערך שלו וכמו שכתב הראב"ד. או בדבר הנראה לעין אף אם יוסיף על כך הרי הוא מוחל וכנ"ל, אבל בלא"ה אסור. ולכן בעתיקי אסור אע"פ שאינו מרבה בדמים מחמת כן, שעצם היפוי גונב את עין הלוקח ועושה לו תמונה שאינה נכונה לגבי עצם החפץ, ואין כאן יפוי גרידא אלא הסתרת מומין. ולכן כתב המאירי שבעתיקי אסור אף אם ימכור בדמים קלים ומחיר מוזל, וכ"כ הפרישה והל"ח, לפי שהפעולה שנעשתה כלפי הקונה אינה בגדר יפוי חיצוני אלא נראה כאילו שיבח את עצם החפץ מישן לחדש, ובזה שבה את עין הלקוח שלא כדין.

ה. והנה הרמב"ם כ' בפי"ח מהל' מכירה ה"א "אסור לרמות בנ"א במו"מ או לגנוב דעתם וא' גוים וא' ישראל בדבר זה כו', ובה"ד כ' "ומותר לחנוני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות כדי להרגילן לבוא אצלו ופוחת משער שבשוק כדי להרבות במקיפין ממנו ואין בני השוק יכולים לעכב עליו ואין בזה משום גניבת דעת". וב' דינים אלו מפורשים במתני' דס"פ הזהב הנ"ל, לא יחלק חנוני קליות ואגוזים לתנוקות כו' וחכמים מתירין ולא יפחות את השער וחכ"א זכור לטוב". והנה האי איסורא לר' יהודה פירש"י "מפני שמרגילן לבוא אצלו ומקפח מזונות חבירו", והיינו דהנידון משום יורד לאומנות חבירו, אבל לא שייך לאיסור גניבת דעת הכריות, שהרי כולם יודעים שהוא נותן קליות ואגוזים, ואילו הרמב"ם כ' להאי דינא בהל' גניבת הדעת במו"מ בפי"ח מהל' מכירה, וביאר בטעם ההיתר שאין בזה משום גניבת הדעת, והיינו דלת"ק ור"י שאוסרין בזה היינו משום גניבת הדעת וחכמים מתירין שאין כאן משום גניבת הדעת. וצע"ג מה שייך ד"ז

לגניבת הדעת, הרי הוא מוכר בזול או מחלק קליות ואגוזים וכו"ע יודעים מזה. ועוד דבגמ' מבואר שהוצרכו לטעם מיוחד כדי להתיר "משום דאמר אנא מפליגנא אמגוזי ואת שוסקי", או משום דמרווח לתרעא, ומשמע דבלאו הכי אסור, ולהרמב"ם היינו משום דבלא"ה אסור משום גניבת הדעת, וצלע"ט מה ענין זה לגניבת דעת וכנ"ל.

ונראה מזה דלהרמב"ם אף זה בכלל גניבת דעת מה שהוא מושך לקוחות אליו, והרי ודאי הלקוחות חושבים שהוא נותן להם דברים טובים, אבל לאחר מכן שכבר יבואו אליו הלקוחות ויתרגלו אליו יפסיק חלוקת האגוזים וגם יחזיר השער למצבו הרגיל, לכן אסור לר"י משום גניבת דעת מצד עצם דבר זה שמושך הלקוחות אליו וגונב את עינם בתדמית שאינה אמיתית כלפיו, ואע"פ שאין שם רמאות כלל בעצם המקח, מ"מ התדמית שעי"ז מחזיקים אותו בתורת מוכר בזול ומחלק מתנות אינה נכונה [רומיא דמש"כ בס' חסידים הנ"ל דמי שמתחסד ואינו כן באמת גונב דעת הבריות שמחזיקים אותו כחסיד, וכאן שהוא מידי דממון גרע] ואפ"ה חכמים מתירין, הואיל ואם הוא יפסיק המתנות וחבירו יתן מתנות ילכו לחבירו והוא ימשוך אותם בחזרה, נמצא שזהו גופא דרך המקח וטובת הלקוחות במה שכל מוכר יציע טובות לקונים, וכחלק מהמקח עצמו [וזהו דקאמר שם "אנא מפליגנא אמגוזי ואת קמפלגת שוסקי"], וכמו כן הוזלת השער אף שאין דעתו להשאירו כן תמיד חשיב בזה דרך מו"מ וטובת הלקוחות שכל מוכר יכול להוזיל להם ויבואו אליו, וזהו טובת הלקוחות שלא יוקירו השערים, לכן התירו חכמים דבר זה, ולא אסרו משום גניבת דעת.

עכ"פ חזינן מכ"ז דהמושג של גניבת דעת, אינו תלוי ברמאות בעצם המקח ולקיחת ממון שלא מרצונו. אולם עצם מה שמושך אליו לקוחות וצד עינם בדבר שאינו, ועבור זה לבו של הלוקח נמשך אליו על אופן שאינו אמיתי, זהו גופא חשיב גניבת הלב בדבר שבממון, אא"כ יודע הלוקח מראש דכ"ז הוי כדבר הנראה שמותר מדין מחילה.

ו. ומצאתי כיסוד דברינו בדברי מלכיאל ח"ג סי' נ"ד באורך, שהוכיח בהאי דינא דאסור למכור ישנים בחזקת חדשים, דלכאו' הוא פשוט דהוי רמאות וגניבה ממש וז"ל "והנה בב"מ שם איתא דחדתי שרי לפרנס ועתיקי אסור וכ"כ הרמב"ם וטוש"ע סי' רכ"ח, וק' דודאי אסור למכור כלים ישנים בחזקת חדשים ואין לך אונאה גדולה מזו, ונראה הכוונה כי טבע כלים ישנים שיתראה בהם במשך הזמן מגרעת ופחתים במקומות שונים וע"י מה שצובעים מכסה את המגרעות ואינו ניכר, ומ"ש שנראים כחדשים הכונה שמעלים עי"ז את המום הניכר מבחוץ ונראה כחדשים אבל ודאי יודע הקונה שהם ישנים וקמ"ל דמ"מ אסור לפרכס" ע"כ. עוד הוכיח כדברים אלו מהא דמותר לבור את הגריסין רק משום שהוא דבר הנראה ורואה הלוקח את השבח ויוכל לשער מזה כמה הוא שוה ואין הכרח לשלם יותר אלא רק בדבר הנראה שרי, אבל בנפיחת קרבים ושריית בשר אף אם ידעו שעשה כן מ"מ אינו רואה איך היו הבשר והקרבים מקודם ובודאי אסור עיש"ב. וכן הוכיח שם מהא דלא חילקו הרמב"ם וטוש"ע

דפירכוס הכלים מותר אם המנהג כן או לאו, ורק בהא דיבור את הגריסין התירו משום שהוא דבר הנראה, אבל בפירכוס הכלים אע"פ שיודע שפירכוס הכלים וניפוח הקרבים אסור שאין ניכר החסרון שיש בכלים הללו, שעצם הפירכוס שלהם מעלה את המומין וכיו"ב אף אם הלוקח יודע שעשה כן עיש"ב.

הרי להדיא שאין הדבר תלוי ברמאות הלוקח בעצם המקח ולקיחת הממון שלא כדין, שהרי במקום שהמנהג כן הוא מותר, אלא עצם צידת העין ומשיכתה באופן שאינה עומדת על אמיתות החפץ היא עצמה גניבת הדעת. ואע"פ שהלוקח יודע שכן מעשהו בצביעה והיפוי. ויסוד הדברים כמשנ"ת לעיל דאיסורא דגניבת דעת בממון ואיסור גניבת ממון ב' איסורים נפרדים הם ועצם גניבת הדעת בממון אסורה במה שמושכו לקנות שלא על אמיתות החפץ, וחוץ מזה אסורה גם גניבת ממון בלא רמאות.

ז. **ובאמת** נחלקו האחרונים ז"ל בהא דשנינו בב"מ נט: דאין שורין את הבשר במים, ופירש"י לפי שמלבין והכחוש נראה שמן. דהסמ"ע בסי' רכ"ח ס"ק ט"ז כ' דאם המנהג לשרות הבשר במים מותר, והוכיח כן מחולין קיג. דחללי בי טבחא, והאחרונים תמהו עליו דשם מיירי בבהמה בעלמא ולא בשריית הבשר במים. ועי' בהגר"ז הל' אונאה סי' כ' סי"ט שכ' יש מי שמתיר לפי שאין כאן אונאה שהכל יודעים ממנהגם, וכ' ע"ז "ושומר נפשו ירחק מזה כי אעפ"כ יש לחוש דסבור הקונה שהוא שמן שהרי הרבה שמנים בעולם ובשביל כך עושין כן הקצבים" ע"כ. גם בדברי מלכיאל הנ"ל ובבית יעקב חו"מ סי' רכ"ח כ' לחלוק על הסמ"ע דלא מהני מנהג בזה דכיון שעכ"פ נראה כשמן לעין אסור, והיינו דכל שהיפוי מרמה את העין ונראה לה כחדש ושמן אסור. והנה כל פלוגתתם היא רק באופן שכך מנהג הסוחרים, אבל פשוט שאם מודיע ללוקח ששרה הבשר במים דשרי, כמו שמותר לקנות יין מזוג בין הגתות במקום שדרכם למזוג, דהוי כמודיעו שהוא מזוג, דזה הוי כמוחל להדיא וכמ"ש הרמב"ם בפי"ח שאם מודיעו שיש מום במקח שרי. וכן בכלים ישנים האיסור הוא הואיל ויש גם חדשים אף שיודע שכך מנהגם אסור. אבל אם מודיעו שהוא ישן בודאי שרי דאין לך מחילה גדולה מזו.

ואמנם פשוט שאף להסמ"ע אינו מועיל בזה רק באופן שידוע שמנהגם לשרות בשר שמן במים, וממילא הקונה יודע שהבשר שהוא מקבל הוא בשר שרוי עם מים, אבל במקום שכל היפוי החיצוני נעשה לגנוב לגמרי את העין, ובאמת הוא דבר שאינו כן בכלל, כמו שמצוי היום בעטיפות חיצוניות של מאכלים המראה גוף המאכל עצמו אחרת ממה שהוא באמת [לא בתוספות שחוץ למאכל] ולמעשה כשפותח העטיפה רואה שאין תוכו כברו כלל זוהי גניבת דעת אמיתית ולא מהני כלל מה שידוע שמנהג הסוחרים כן, דוראי מנהג רמאות לא חשיב מנהג, שכל דברי הסמ"ע אמורים רק כשבאמת שורין את הבשר הכחוש והוא באמת נראה כשמן וזהו המחיר של בשר כחוש השרוי במים וכולם יודעים שהוא חיצוני [ואף בזה אסור להפוסקים הנ"ל], אבל לגנוב את העין ולמשוך

אליו בדבר שבאמת אינו כן, אין לך גניבת דעת גדולה מזו. והדבר מצוי מאד בהרבה מודעות של פרסומת.

ואמנם בדבר הידוע לרבים שכן הוא למעשה, כמו במכירת דירות חדשות שמציירים שם דברים חיצונים לייפות, וידוע לכל שאינו מקבל אלא דירה עם קירות ללא שום יפוי חיצוני ולא גינה עם דשא או רהיטי מטבח וכדו', בזה נראה דלכ"ע שרי כיון דהלוקח יודע שהוא יפוי חיצוני גרידא ולא שייך למקח שהרי הדירות חדשות, ואין כאן הסתרת מגרעות וכדו'. אך כל שבאמת אין הלוקח יורע מזה, כגון שעושים שרטוטים וכדו' שנראה שהם מגוף העיסקא ולבסוף אינו נותנו לו, בזה בודאי אסור לכל הפוסקים, אע"פ שבעצם העיסקא והחוזה לא נתפרש כן אלא דירה עם מספר חדרים, עכ"פ יש בכך משום גניבת דעת ואסור, כיון שאין ידוע לכל שהוא דבר חיצוני בלבד.

וכמו כן במכירת מצרכים וכדו', בדברים שנראה שהם מגוף העיסקא ולבסוף אומר שאינו נותנו לו, בזה בודאי אסור, וכמו המפרסם פרסומת שהמחירים אצלו הם הזולים ביותר או מחירים ללא תחרות או הטובים ביותר, בזה כל שלא בדק המחירים בכל החנויות הוי גניבת דעת בדבר שאינו. גם מחירי התשעים ותשע הידועים, כגון 2.99 שלמעשה בא"י גובים שלש, רק שמפרסמים לצוד את העין על מספר השתים, אלא שלמעשה משלמים שלש, ורק אם יהיו חמשה פריטים כאלו יצטרף לחמש אג', בזה תלוי הדבר אם ידוע לכל שכך הוא ולמעשה משלמים שלש הוי כמחילה וכנ"ל, וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א. ואע"פ שבודאי אין לעשות זאת, כי הוא בודאי בכלל דברי הרמב"ם והרר"י להנהיג עצמו בשפת אמת ונכון, מ"מ א"א למחות בזה אם הדבר ידוע לכל, וגם יש נפק"מ אם יהיו חמשה פריטים יצטרף למנין 5 אג', אבל אם אין הלקוחות יודעים מזה אע"פ שהוא פחות משו"פ, כיון שהוא צד את העין בדבר שאינו, אין בזה היתר. אך יש לתלות כהיום דדשו ביה רבים והדבר כבר ידוע. אמנם בחו"ל שבאמת משלמין כן ומחזירים העודף אין בזה בית מיחוש.

והרבה יש להתריע על בתי המסחר כהיום והפרסומות, שאין נותנין על הלב שיהיה הכל בדרך ישר והגון, ומפרסמים דברים שאינם או חצאי דברים אך ורק כדי למשוך לקוחות, ושמעתי שהרצאות הנעשות כהיום על קידום עסקי מסחר, עיקר ההרצאות הם כיצד למשוך את עין הלקוחות בדברים חיצונים ובדברים שאינם, וכמו סוגי הפרסומות שהובאו לעיל וכדו', בדברים שיש בהם גנות מסחרים אחרים, ושבח המקח עצמו בדבר שאינו. ויש לעורר ע"ז שאין זו דרך התורה, והוא מן הדבר הראשון שנתבעים עליו בשעת הדין "נשאת ונתת באמונה", וצריך ליתן לב ולהזהיר על זה שלא יכנסו מגמות אלו למחנינו. וכידוע עד כמה הקפיד לדקדק מרן החח"ח זצ"ל בענינים אלו מאד, ועאכו"כ בציורים הנ"ל, ובמגמות דרכי המסחר בעולם הרחוק מדרך התורה ה' ישמרנו. ובודאי שהמקפיד במו"מ באמונה וכדין, מלבד שלא יפסיד ממה שנמנע מרבים שאינם הגונים וישרים שאינם ע"פ דרך התורה, גם יראה ברכה מרובה בעמלו.

אוצר החכמה

מדור הלכה

הרב יצחק זילברשטיין
רב דשכונת רמת אלחנן, בני ברק

אזהרת 'כלב נושך בחצר' כדי להבריח גנבים

שאלה: אדם החושש מגנבים רוצה לכתוב שלט 'כלב נושך בחצר' ולתלותו על פתח חצירו. למעשה אין לו כלב, אלא שרוצה להפחיד את הגנבים, האם הדבר מותר?

אזמיח 1234567

תשובה:

לכאורה יש כאן שני איסורים, א' שקר, ב' גונב דעת הבריות. והנה לגבי גניבת דעת הבריות נאמר בתוספתא (ב"ק פ"ז ה"ג) שבעה גנבים הן, הראשון שבכולם 'גונב דעת הבריות'. ולכאורה יש בתליית שלט כזה גניבת דעת. עוד איסור יש בזה, והוא איסור שקר, ויש לדון האם בכתיבה יש איסור שקר.

והנה בשו"ת פני יהושע (סי' פ"ד) כתב שאין איסור שקר אלא כשמוציא מפיו או מראה בגופו, אבל כתיבה לא מיקרי משקר. (וניתן להסביר שלא אסרה תורה מדינא רק "מדבר שקר", דכל שהוא רק כותב את השקר וחבירו קורא מה שכתב, חשוב רק כמו גרמא שגרם לו להבין מעצמו מתוך הכתב שנמסר לו.) וכן משמע במהרש"א בבבא בתרא טו. דאמרינן התם שיהושע כתב את שמונה הפסוקים של 'וימת משה', דאי לאו הכי הא הוי שקר, דברי ר"י ואמרי לה ר' נחמיה, אמר לו ר"ש אפשר ס"ת חסר אות אחת, וכתיב 'לקוח את ספר התורה הזה', אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב, מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע. ומסביר המהרש"א דלכן לא מיחזי כשיקרא, דכולה ס"ת עד וימת משה הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב, וכאן מן וימת שינה שהקב"ה אומר ומשה כותב ולא היה משה אומר, ומשו"ה לא מיחזי כשיקרא שהרי לא היה אומרה בשעת כתיבה כמו בשאר כל התורה, עכ"ד. ומשמע מתוך דברי המהרש"א שאין איסור בכתיבת שקר.

והקשה בשו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' קס"ו אות ז') שהתוס' כתבו מפורש בבבא בתרא (צד: ד"ה הכי השתא) דמשעת כתיבה עבר ליה על מדבר שקר תרחק. וכן אמרינן בכתובות יט. דעדים החתומים על השטר עוברים על איסור שקר.

ונראה שאף אם נאמר שיש בזה איסור שקר מ"מ במתכוון להצלת ממונו מותר, דאמרינן בנדרים כז: נודרין להרגין ולחרמין ולמוכסין שהיא תרומה, אע"פ שאינה תרומה, כדי להציל את ממונו. ויש להסביר הטעם

בזה דעפ"י הלכה אין זה בכלל איסור שקר כיון שאינו בא להפסידו ולעשות לו עולה, ורק משום טומאת השקר וענין מוסרי יש כאן, ובמקום שיש תועלת ושמירת ממונו לית לן בה.

ואע"פ שיש לחלק מהך דנודרין להרגין שאינו משקר אלא לגנב, אבל הכא הרי משקר וגונב דעתן של כל הבריות, מצינו בגמרא ביבמות קטו: שהמוצא כלי וכתוב בו תרומה הרי זה חולין, שאני אומר לפנחיה שבקיה, כדי שלא יקחוהו. ומיהו מהתם אין ראיה, כיון דמיירי שבאמת היה מונח בו תרומה, אלא שפינהו ולא גירד את המילה תרומה. וכן יש לדחות את הראיה מנודרים להרגים, דהתם ודאי שהולך להפסיד את הממון, אבל הכא ספק אם יבואו גנבים.

ויש להביא ראיה שמותר לכתוב שקר כשמבקש להציל ממונו, אף כשאין ודאות שיהיה לו הפסד, מהא דאמרינן בבבא קמא קג. הלוקח שדה בשם ריש גלותא אין כופין את המוכר למכור זימנא אחריתי ... פשיטא, מהו דתימא מצי אמר ליה מידע ידעת דאנא לנפשאי שקילנא, ופחניא בעלמא הוא דקבעינא [פירש"י להצלה נתכוונתי, שאם יצאו עסיקין אראה להם שהוא של ריש גלותא, וכתוב לי שטר אחר בשמי שלא יבואו היום או למחר יורשי ראש הגולה לתובעה ממני], הרי דמותר לאדם לבקש מהמוכר שיכתוב בשטר שמוכר את השדה לריש גלותא כדי להמלט מעסיקין ואין בזה איסור, ואף שאין העסיקין נזק ודאי. ולכן נראה שאין איסור שקר בכתיבת כלב נושך בחצר, כדי להציל את ממונו.

וכן נראה שאין בזה גניבת דעת הבריות, כי הדוגמא המובא בתוספתא, כשמסרב בחבירו לארחו ואין בלבו לקרותו, והמרבה לו בתקרובות ויודע בו שאינו מקבל. והמפתח לו חביות שמכורות לחנוני וכו' דברים אלו העושה אותם מכוין לגנוב את דעת חבירו כאילו עושה לו טובה ומטרתו היא שחבירו יגמול לו כחסדו והוא למעשה שום חסד לא עשה עמו, דבר זה נחשב לגניבה, ואף על פי שלמעשה אינו גונב בכ"ז שם גנב עליו שגונב דעתו כדי שייטיב לו. אולם בענינינו אין בעל החצר מתכוין לקבל גמול ממישהו וגם לא יקבל אלא מסיר מעצמו נזק מהגנבים, בזה מסתבר שאין איסור. והדרך הפשוטה היא לכתוב 'כלב נושך' ולהשמיט תיבת בחצר.

במקום שיש לחשוש שגם העניים ימנעו מלבא

שאלה: כשחושש מגנבים, שמותר לו לכתוב על הדלת 'כלב נושך' וכנ"ל, האם יש לו להמנע מלעשות כן, כי מחמת כן גם העניים ימנעו מלדפוק על הדלת?

תשובה:

איתא במס' בבא בתרא ז: כופין אותו לבנות בית שער ודלת לחצר. רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל החצרות ראויות לבית שער, ופירש"י

ר"ל דהי לחלב דגיד הוה לומר חלב דטלטול כמ"ש התו' ד"ה נתמנין ומצני דס"ק דר"מ דהוה ס"ק דמתני' אמר דתין נתמנין דבימיו היו רגילין בהנהגת דר' יהודה דלא בעי חטיטה ור"מ סובר בעי חטיטה ולכך לא מהימני וחכמים היינו ר' יהודה וס"ק כמו בחלב נתמנין דישראל קדושים ומחטטי ס"ב בגיד נתמנין דח"ל חטיטה ומהימן דהי מקילין בחטיטה שפיר עבדי דלא בעי חטיטה ורבי שמעון דהלכה כחכמים דנתמנין היינו בתר דתקוויה לדר"י והוחזקו כ"ע כר"מ דבעי חטיטה ומ"ה נתמנין כמו בחלב דבעי חטיטה ואפ"ה נתמנין כמ"ש הריטב"ח והכאתיו בסמוך ס"ה ג"ה ומחטטין בכ"מ שהות ועיין י"ד סי' ס"ה וכמתני' מ"ש שם י"ב מ"ש מזה וכת"ח כתב עלה דהך מדלא אמר מחוורי מחסרת ס"מ שתין מגיד המשנה כיון דר"מ אמר תין נתמנין של גיד כ"ש חלב דהיכא טירחא ותמיר ליטורא ורבנן הוצרכו לומר דנתמנין תף של חלב יע"ש זה יולדק למ"ש הריטב"ח דבחלב היכא טפי טירחא מגיד הוה כ"ש דתמיר ליטורי' ג"כ מצ"ל לתוס' דכתבו בחלב לא הוה טירחא כמו בגיד יע"ש: משנה שולח אדם ידך לנכרי וג"ה בתוכו מפני שמקומו ניכר עכ"ל נקיט שולח ולא אמר מוכר י"ל בג' פנים או דאשמעינן דג"ה מותר בהנאה כדמסיק פסחים כ"ב ע"ב מהך מתני' וכמ"ש התוס' לקמן ל"ע דעכו"ם תין נותן מעות יותר בשביל הגיד שיש בו יע"ש וא"כ אי הוה תגן מוכר לא הוה ידעינן דמותר בהנאה ולכך תגן שולח דגוי מתכבד יותר כשהות שלם כמ"ש התו' שם ד"ה והלכתא ודוקא מהנה ולא במכר דתין הגוי נותן מעות יותר בשביל הגיד כמו שאחר שם דבמכר אפילו שלימה מותר למכור לף אי אסור בהנאה או דאשמעינן שולח ידך משמתת הוא בניתו אפ"ה דוקא שלימה אבל מתוכה לא גזירה שמא יבוא ישראל אחר ואבטיחו מצ"ל אי הוה תגן מוכרו בשרייתא מפני כ' דבריס תין מוכרין ועיין בתוס' לקמן ע"ב דפשיטא דאתוכה אסור דמלון שם הרבה ישראלים דישראל יקנה ממנה שירצה או דאשמעינן לף שירך מבהמה כשירה ויאכל עם ג"ה כשבור שניטל גידה או דאשמעינן לף במהנה אינה גניבת דעת וכתי' הג' שאחר בגמרא ל"ת דוקא במכר שייך גניבת דעת ולא במהנה וכבר יש מי שכתב כן קמ"ל דלא ועמ"ש לקמן בגמרא שם: ומה שכתבנו דוקא במהנה הכותי מחכבד כשהיא שלימה לא מכר לף שלימה שרי לף אי ג"ה אסור בהנאה כן משמע מדריסה סי' ס"ה ס"ק י"ח וז"ל ויש תוספות ס"מ מותר למכור ירך לנכרי דתין נותן מעות יותר בשביל הגיד אלא על דבר שיש בו טעם אבל למלוח מהנה אסור כשהות שלימה תוספות עכ"ל הרי בהדיא דוקא במהנה ולא במכר לף כשהות שלם תין נותן יותר מעות ועמ"ש דף ל"ט ע"ב:

(דף צד ע"א) **גמרא** אתוכה אמי ניתר לישראל ופירש"י ז"ל דירך שלימה משמע ולא ידענא אמאי לא כשאוטו דתנן מפני שמקומו ניכר שוב מצאתי להרשב"ח ז"ל שכתב כן בפי' על דברי רש"י ורש"י לשון הסובר מפני שמקומו ניכר תין רחיה דאימא אפילו אתוכה אלו לשלוח דניכר בקל ויוכל להכיר אם ניטל הגיד או לאו ודוחק: **וראיתי** להם"ח שכתב פירש"י ירך שלימה משמע דחל"כ הוה לומר שולח בשר לעכו"ם ומיהו קשה דלמא תגב תורחא קמ"ל כו' ועוד נרחה לפרש דש"כ דיוקא אמי אשמעי' דחל"כ לא שמעינן דישראל אלא ודאי הא דשלימה מותר מלחא דפשיטא הוא ולדיוקא לרבך ואפילו עכו"ם עכ"ל הכא לפי דשמי ז"ל מקומו ניכר תין רחיה וקא דחיק ליה מדתגן לגוי ולא לישראל. ומזה נמי תין רחיה דאשמעינן בוכא דג"ה מותר בהנאה כדמסיק בפסחים ואילו לישראל לא מוכא דישלי' הגיד אלא לף לגוי דיאכל הגיד או יאכור אפ"ה שרי לשלוח דג"ה מותר בהנאה וא"כ תין רחיה ותין לומר דאי הוה תגן לישראל נמי מוכא דג"ה מותר בהנאה דמתכבד טפי בשהות שלימה כמ"ש התו' לקמן ל"ט ע"ב והכאתיו דא"כ תכתי לא מוכא אתוכה לא דרכותא אשמעינן לף שלימה דמתכבד הגוי יותר אפ"ה שרי דג"ה מותר בהנאה ומיהו ז"א דא"כ ליתני בישראל אלא לדיוקא אילטריך אתוכה לא ועוד דאי הוה תגן אתוכה נמי הוה מוכא דגיד אגשה שרי בהנאה דבמכר תין הגוי נותן מעות יותר בשביל הגיד אבל במהנה ודאי מצינן לו טובא גם של הגיד: עוד נרחה לומר דוזאי מאי תגא סובר ים בגידין בס"ט דסיפא דמתני' ירך שנתבשל וכדאמר ר"פ כו' וכיון שכן לף בגיזר אי הוה אסור בהנאה הוה אסור למכור לגוי נותן מעות יותר אלא בשביל הגיד דע"כ לא כתבו התוס' לקמן תין נותן אל על דבר שיש בו טעם משא"כ למ"ד תין בהן טעם ולפי זה מ"ש לעיל דהכי תגן שולח דאשמעינן דשרי בהנאה ז"א כיון דהאי בהנאה אבל במכר אי הוה תגן לא אשמעינן דשרי בהנאה וז"א כיון דהאי

תגא סובר יש בהן טעם ואף יש לייצב דממכר אין רחיה דאימא דמוכר חון מדמי אסור שבו דשרי בכל איסורין ועיין בפרש זה בפר"ח ת"מ סי' תפ"ז ס"ק י' בהרבה טעם חמה וכ"ש כאן ומתבדנו לא שייך במכר משא"כ במהנה וכמ"ש: שם אלא במקום שמכריזין והיום לא הכריזו בפירש"י שלימה נמי לא ליצדר עכ"ל קשיא לי לפום שברא דהשתא דלא הוה ידע מתוכא דכותי מידע ידיע הוה ליה להקשות ליפכא אין שלימה ואתוכא ליצדר ליה דלא אתי ישראל למיחזן ולמיכל בלי ניקור שיסבור שגוי מתיך ליה ולא ישראל ואתוכא אמאי לא ליצדר ולייך לומר דמ"מ מקום קלי הדעת שאין מדקדקין וסוברים שישראל מתיך ליה וניקר להיכך מ"ה מתוכא לא ליצדר ועיין בחדושי רשב"א ז"ל מ"ש כאן בזה הא דאמרי' בכולא סונין מקום שמכריזין לו אין מכריזין הוא כן דמן הסתם מותר למכור בשר מן הכשרים במקום שרוב טבחים ישראל דבלולת ומריפות לא שכיחי ואזלי' בתר רוב' אלא דא"כ היו מפסידין הטריפות דהו לא היו רשאין למכור לכותי שמא יקח ישראל ממנו דאזלינן בתר רובא ולכך נהגו במקו' ל' שבאותו יום שהיה מריפ' הכריז ובאותו היום לא היו לוקחין מהן אף במדינת שרי ובמקום ל' לא הכריזו ומנהג שלא ליקח בשר מעכו"ם אף במדינת שרי כדי שלא יפסידו נבילו' וטריפות שלהן דאם היו לוקחין מעכו"ם לא היו רשאין למכור לעכו"ם וכדכתיבנא וכל זה אף לרב דאמר לקמן בשר שנתבשל מן הטין לאסור מ"מ נמלא דיד נכרי מותר כמו דמסי' לקמן יע"ש ומי' דריטב"ח ז"ל ובתו' לקמן ל"ה ד"ה ובגמלא דהם כדברי הריטב"ח ומצני ואבע"ת במקום שתין מכריזין ה"ה במקום שמכריזין והכריזו כמ"ש חדא מינייהו נקיט כאן כזה: ע"ש ואבע"ת במקום שתין מכריזין גזירה שמא יתנה בפני ישראל אחר ואבע"ת דגניב לדעתיה עכ"ל לא לומר במקום שתין מכריזין ואיתוכא דגוי תין ניכר אף"ה שלימה משדד לליכא למיגזר מידי דאי נותן לו בפני ישראל הא קאזי ליה שתין מנוקר ולף שחט"ב מתך ליה גוי ידע הוא דגוי מתיך ליה ואי תין נותן בפני ישראל לא מזבן מיניה דבמקום שתין מכריזין הוא ואבטיח לימא במקום שתין מכריזין ולא גזרינן שמא יתנה בפני ישראל אחר אלא דגניב לדעתי' וכפירש"י ז"ל דליישראל אוהבו שנוטל הגיד עד שהות רחוי לעלמו כו'. והא דמצני שמא יתנו בפני ישראל ולא מצני דאיירי בנותן לו בפני ישראל דשולח ירך לכותי משמע מביתו דשם תין רואין ומ"ה אחר נזירה וכמ"ש במתני' והכא לפי תי' לחלני דאיירי כאן מכריזין נקיט נו לרבותא דאף"ה אתוכא לא אלא דלא אתי למיחזן שמא יתנה בפני ישראל ולתי' ראשון נמי אשמעינן רבותא דאף לכותי שלימה ליצדר דאיכא למימר דנוי מידע ידיע ולא חיישינן דאחיך לי' הכרי וכשבור ישראל שניטל גידה ולתי' הג' דגניב לדעתיה פשיטא דלא שייך בישראל דכישראל טעמא אחרינא איכא דאיכא הגיד בלי ניקור ואפילו נוי דליכא למימר למיחם ובמקום שתין מכריזין דלא אתי למיחזן מינה אף"ה אתוכא לא דגניב לדעתיה. ומפ' הריטב"א ז"ל דיפה כוון רש"י דודאי איכא גניבת דעת דאי לאו שהות אוהבו למה היה ליטול הגיד טפי היה לשלוח כשהות שלימה שיהנה הגוי משומן וגיד כו' אלא שהות אוהבו ביותר ותקנו עד שיהא ראוי לטעמו ומתן להכרי יע"ש: **גמרא** יהבה ליה במר דשמוטה ואיקפד כו' הא דלא מציא רחיה מכרייתא לקמן דתגן בהדיא ה' מפני שמתעטו תי' הריטב"א ז"ל בחדושיו דה"ת במכר שייך גניבת דעת שנותן דמים לכך מייתי רחי' משמואל דאף במהנה שייך גניבת דעת ע"ל וקשיא לי דאכתי מהך ברייתא לקמן דתניא ר"מ אומר אל יסרהב ברייתא טובא דמייתי תלמודא הוה לאתויי ואין קושיא דישראל שאני ומ"ה מכרייתא דאין מוכרין דנותן דמים מ"ה מציא משמואל: **ובתו'** ד"ה מריפה כו' ויתנה בפני ישראל אחר וי"ל וכו' ליכא למיחש שמא יקנה ממנו ישראל דיחוש לגנוב דעתו אחר כן ע"ל ולא ניחא להו לומר דלהך תירוצא דגניב לדעתיה ליח ליה גזירה שמא יתנה בפני ישראל וכמ"ש לעיל וכן כתב הרשב"א בחדושיו דלהך תירוצא לא ס"ל גזירה כו' וא"כ שפיר מייתי רחי' משמואל דאסור לגנוב דעת הבריות דמ"מ קשיא להו דאאמאי לא רמי וכי מכללא מאי דמשום שמא יתנה בפני ישראל כו' ויותר נרחה לומר דהתוס' סברי דהך ג' תירוצים לא פליגי אהדדי דה"ק הכא"ש במקום שמכריזין ואפ"ה שלימה ליצדר דאיכא למיחש דכותי מידע ידיע ואבע"ת אי רמי אמי במקום שתין מכריזין וגזירה שמא יתנה בפני ישראל מפ"ה מיחוכא לא ואבע"ת דגניב לדעתיה והוה לי כמו אמי ורלה לומר בלאו טעמא דשמא יתנה אמי לאסור בחיחוכא דגניב לדעתיה כשמואל והוקשה להם שפיר היכי מייתי רחי' משמואל שמא משום דאסור לגנוב דעת לקפד ואתרו דאי מותר לגנוב במהנה אבל במכר שמא יתנה בפני ישראל דישראל יאמר לגנוב דעתו לומר כן ואי קשיא

דא"כ

דא"כ מה קאמר ואבע"א במקום שאין מכריזין ושמא יתננה בפני ישראל והא ישראל סובר דלגנוב דעתו אומר כן ועיקר תירוצא הוה דגניבת דעת אסור וגזירה שמא יתננה בפני ישראל אחר א"כ הול"ל הכין גזירה כו' ואסור לגנוב כו' וי"ל דגזירה שמא יתננה לו בפני ישראל אחר ואותו ישראל יודע שכשירה היא שראה שישראל זה שחט אותה ונמצאת כשירה ולכך גזרינן משא"כ בשמואל דבאמת טריפה היתה ויחוש ישראל דלגנוב דעתו אומר כן שהוא כשר אי גניבת דעת מותר אלא דאסור: עוד אבאר לך לתירוץ ראשון במקום שמכריזין ולתי' ב' משום גזירה א"כ דוקא בירך מבהמה כשירה אסור לשלוח לכותי שיקח ישראל ויסבור שניטל גידה אבל בהמה טריפה מותר לשלוח לו חיתוכא שלא יקנה ישראל ממנו ולית לן בה אבל להתיר' הג' משום גניבת דעת אף טריפה לא לישדר בחתוכ' ומיהו שלימה משדר ליה בסתם אם נאמר בסתם איהו דקמטעי אנפשיה משום דהגוי בעצמו יאמר אפשר דטריפה הוא וליכא גניבת דעת אבל חיתוכא יאמר הגוי למה טרח ונטל גיד והלא טוב היה שיהנה מגידה ושמנה וע"כ יסבור שכשירה ואוהבו ביותר ותיקן שיהא ראוי לעצמו ובשלימה איהו דקמטעי אנפשיה כמו שאבאר לקמן אי"ה. ובזה נמי א"ש דאיכא מרבוותא דסברי דגניבת דעת לא שייך אלא בנבילות וטריפות דהם בחזקת מסוכני' ואינם בריאים ורוצה הגוי בכשירה יותר ולא בניטל גידה דמה אהני ליה לכותי שהוא ראוי עד לעצמו ועיין ברשב"א וריטב"א ז"ל יע"ש ועיין בת"ח וכדבעינן למימר לקמן אפ"ה א"ש דגניבה לדעתי' ובטריפה מיירי ושפיר איכא גניבת דעת וכדכתיבנא ודוחק לומר דמתני' בטריפה מיירי ולא בכשירה גם הגמרא דגניב לדעתיה היה לפרש: והנראה בזה דאף דאמרינן במכר אין מוכרין נבילות וטריפות לכותי דהם אינם בריאים ומסוכנים אבל בכשירה שסובר בניטל גידה ליכא גניבת דעת התם ה"ט דמה מהני ליה לכותי שטורח עד שיהא ראוי לעצמו ועוד שהכותי יאמר לישראל חבירו מיקרו ואם לא איתרמי ליה למכור לישראל מוכר לגוי אבל במתנה שייך שפיר גניבת דעת אף בכשירה אם הכותי סובר שניטל גידה והוא לא נטל וכפירש"י ד"ה משום כו': שם תנו רבנן שולח אדם ירך לחבירו שלימה כו' הא ברייתא צריכה עיונא ודקדוקא רבה וכבר האריכו הם ז"ל בכוונ' זאת הברייתא ולא הי' הזמן גורם ואי"ה בי"ד אאריך וכאן אכתוב בקיצור הנה אמר שולח ירך לחבירו ובעכו"ם כו' דוקא מביתו דליכא למיגזר משום רואין ובמוכר באיטליז אין מוכרין שמא יראה ישראל חבירו דבאיטליז מצוין הרבה ישראלים וכפירש"י ע"ב ויסבור שכשירה מכר לו דאסור לגנוב דעת וא"כ ודאי כשירה היא דאל"כ הוה להודיעו שטריפה היא כשיטת רש"י ז"ל לקמן ע"ב דאף בסתם איכא גניבת דעת ולשיטת התוספות ד"ה אמר אביי דוקא במפרש שייך גניבת דעת וחיישינן נמי שמא ימכרנו לישראל העומד אצלו בשעה שמוכר הישראל לעכו"ם. והדר תני סיפא מפני ב' דברים אין נותנין דינר ליקח א' מפני האנסין וא' שמוכרין נבילות ר"ל שמוכרין לו בתורת טריפה דליכא גניבת דעת וזה לפי המסקנא דרב אשי לקמן ונקיט סיפא אין מוכרין נבילות וטריפות ולא נקיט ירך גופא דעסיק בה וליתני דאין מוכרין ירך חתוכה לעכו"ם באיטליז אף במקום שאין מכריזין דמצוין ישראלים שם ויקח ישראל ממנו ואם נאמר דלא שייך גניבת דעת אלא בנבילות דוקא ולא גיד הנשה דמה אהני ליה שראוי לעצמו כיון דלכותי שרי גיד א"ש דנקיט נבילות וטריפות מפני ב' דברים א' שמתעהו נקיט לה ואם נאמר דבגיד נמי שייך גניבת דעת אפ"ה י"ל דוקא במתנה שייך זה דאי לא היה אוהבו הי' שולח לו שלם דמתכבד בה טפי כמ"ש הריטב"א והבאתיו לעיל על מ"ש רש"י ד"ה ואבע"א דגניב לדעתיה אבל במוכר באיטליז לא שייך זה דמימר אמר העכו"ם הישראל מנקר הבשר משום ישראל וכי מיתרמי ליה עכו"ם מזבין ליה וליכא גניבת דעת ומש"ה נקיט נבילות וטריפות ולאינך שינויא לקמן דמצעתא במקום שמכריזין והיום אירע אונס שלא הכריזו צ"ל הא דתני ברישא שולח ובמצעתא סובר ב' פנים או במתנה ליכא גנ"ד ומש"ה שרי חיתוכ' לשלוח לו ולא במכר וסיפא דוקא במכר איכא גניבת דעת או דמש"ה נקט שולח לאשמעינן דג"ה שרי בהנאה וז"א דהא מדנקיט לישראל שלימה שמעינן דנ"ה מותר בהנאה וא"כ למאן דסבירא ליה במתנה נמי שייך גניבת דעת וע"כ רישא או בהודיעו לו לעכו"ם דניטל גידה או דבגיד לא שייך גניבת דעת וכדכתיבנא לעיל דמה אהני ליה לנכרי שנטל גידה ודוקא נבלות וטריפות דהם בחזקת חולים מקפיד עכו"ם ולא בניקור א"כ קשה מ"ש רישא דנקיט שולח וסיפא מוכר ורישא י"ל דנקיט רבותא אף במתנה דיש גניבת דעת בחתוכה אפ"ה שרי דלא אהני ליה בגיד שניקרה עד שראוי לעצמו דבמוכר לא הוה שמעינן זה כמ"ש לעיל דמימר אמר שניקרה בשביל ישראל אלא סיפא קשיא אמאי לא תני מפני ב' דברים אין נותנין להם טריפות א' שמתעהו וא' שימכרנו לישראל אחר ואפשר דאשמעינן אף במכר שייך גניבת דעת דיש מקום לומר דוקא במתנה הוא דשייך ועיין יו"ד סי' ס"ה ושם אאריך בה בעזה"י: ובפירש"י ד"ה אין מוכרין טריפ' לעכו"ם בסתם אא"כ הודיעו במקום שאין מכריזין כו' עכ"ל מ"ש בסתם הוא דעתו ז"ל בשמעתין דאף בסתם איכא גניבת דעת ומה שפירש במקום שאין מכריזין לכאורה הוא אוקמתא דר"א דאמר מצעתא נמי באין מכריזין איירי ובמוכר באיטליז אסור שמא יראה ישראל חבירו דהרבה ישראל מצוין באיטליז ולא ישמע מהטבח שהוא טריפה ויקח ממנו ואף דבמקום שאין מכריזין הוא ע"כ יאמר הישראל דכשירה היא דאי טריפה היאך גניב לדעתי' דאסור אלא כשירה היא ויקח ממנו אמנם מ"ש דהכי מוקי לקמן קשה דמשמע דוקא כה"ג מיתוקמא והלא במקום שמכריזין ואירע אונס פשיטא דמיתוקמא טפי דאין מוכרין להם נבילות שמא ימכרנו לישראל אחר ונראה דפשטא דברייתא משמע דוקא בסתם אסור הא בהודיעו שרי מדכייל בהדדי א' שמתעהו וא' שימכרנו לישראל אחר וגניבת דעת בסתם הוא דאיכא וה"ה שמא יחזור וימכרנו דוקא בסתם הא בהודיעו שרי וע"כ במקום שאין מכריזין או במכריזין והיום הכריזו דאי באירע אונס א"כ אף בהודיעו אסור למכור טריפות שמא יקח ממנו ישראל שלא היה באיטליז ולא שמע כלל מזה ולכך פירש"י ז"ל מה דפשטא דלישנא משמע כדרכו בכל המקומות ומיהו לאביי ורבא ע"כ במקום שמכריזין והיום אירע אונס שלא הכריזו כדלקמן בשמעתין. אבל אין לטעות ולומר שמ"ש רש"י במקום שאין מכריזין הוא פי' על דבריו הראשונים שכתב דאם הודיעו שרי דתו ליכא גניבת דעת ועל זה כתב דבמקום שאין מכריזין או במקום שמכריזין והיום הכריזו דמי ביקש זאת מידו עד שהוצרך לפרש כן ועוד דלישנא דהכי מיתוקמא לקמן אינו משמע כן ועל כן נראה לי לפרש כמ"ש בסמוך:

(ע"ב) **גמרא** אמר מר בעכו"ם בין חתוכה ושלימה א"ל שיטול ג"ה כו' חתוכא אמאי לישדר כו' עכ"ל כפי הנראה מסתימת דברי המקשה דלא סבירא ליה הך תירוצא דגניב לדעתיה דבמתנה לא שייך גניבת דעת רק במכר כדתנן בברייתא א' מפני שמתעהו כו' וההיא דשמואל כדדחי לעיל אמאי תשהה איסורא או כפירש"י לעיל דפייסי' למברא תן לו בשכרו ולא בחנם נתנה לו ומש"ה איקפד דלא כמ"ש הריטב"א ז"ל בחדושיו דהא דמייתי משמואל ולא מברייתא דאיכא למימר שאני מכר כו' וא"כ ההיא דשמואל פייסי' בחנם מיירי וא"כ פריך שפיר חתיכה דלמא אתי למיזבן מיניה ישראל חבירו שהרי רבינו קדיש אומר כן במתני' שלימה אין חתוכה לא אלמא חיישינן שמא יקח ישראל ויאכלנו בלא ניקור משום קלי הדעת הוא דחיישינן כמ"ש הרשב"א בחדושיו ובי"ד סי' ס"ה אכתוב מזה משא"כ לתירוצא דגניב לדעתי' איכא למימר דלעולם לא חיישינן שמא יקח ישראל חבירו ממנו ויאכלנו בלא ניקור דיסבור שלא השלים הניקור ודוקא לישראל חבירו אסור לשלוח ירך חיתוכ' דיסבור שניקר מכל וכל דאל"כ הוה ליה להודיעו כיון שיוצא מתחת ידו חתוכה משא"כ בנכרי לא שייך זה דיסבור חבירו שלא השלים הניקור כיון שמוכר לעכו"ם מה בכך ולפ"ז איירי כולי סוגיא במקום שמכריזין ולא הכריזו ומצעתא איירי שלא הכריזו דאירע אונס ומש"ה אין מוכרין ורישא אף שלא אירע אונס או שאירע אונס שרי ומיהו סיפא ע"כ איירי במקום שמכריזין והכריזו דמוכרין בהודעה דליכא למיחש שמא יקח ממנו ישראל אחר כמה שכתבנו לעיל בסמוך יע"ש: ובפירש"י ד"ה גזירה שמא ימכרנו בפני ישראל אחר וזה הרואה לא שמע מן הטבח שטריפה עכ"ל ר"ל דע"כ יסבור שכשירה היא דאל"כ איך מוכר לו בסתם לשיטתיה דאף בסתם אסור לגנוב דעת כמ"ש לעיל: ובד"ה אינהו דקמטעי אנפשייהו דלא שיילי אם כשירה או טריפה עכ"ל צ"ע דהא לעיל ד"ה אין מוכרין טריפה לעכו"ם בסתם אא"כ הודיעו שהוא טריפה וכאן כתב להיפך דוקא במפרש אסור דאיכא גניבת דעת אבל בסתם לא ומה שמקשה מהא דאמרינן אינהו קמטעי אנפשי' דמשמע ודאי בסתם שרי לגנוב דעת הבריות אבאר בי"ד באורך:

(דף צה ע"א) **גמרא** אמר רב בשר שנתעלם מן העין אסור וכתבו התוספות ד"ה אמר רב דחומרא בעלמא הוא והיינו ברוב טבחי ישראל דמדינא שרי דאזלינן בתר רובא אלא דחיישינן שמא הביא עורב ממקום אחר ורובא דעלמא נבילות וטריפות הוה ובודאי במניח בשר בביתו ומניח במקום שהניחו ומצאו כן בודאי חומרא בעלמא הוא דמהיכא תיתי לחוש לעורב דלא מחזקינן איסורא ואפילו

מכריזין, וטעמא דחתוכה לא לישדר, לאו משום דאתי למיזבן מיניה כלל, אלא איסורי משום דגניב דעתו דא"י. ופירש"י ז"ל [252] כי א"י סבר שישראל הזה ששולחו לו אוהבו מאוד כיון ששלחו ליה דורון, מה שכבר טורח בו ישראל לנקרו לאכילתו. ויפה כיון ז"ל דהא ודאי אי לא האי טעמא יותר היה רוצה אינו יהודי שישלחנה שלמה שיהנה בגיד ושמנו [253].

כדאמר [254] שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של א"י. וא"ת מה הוצרך להביא שמואל בזו, דהא תני' לה בהדי' במתני' דלקמן אין מוכרין נבלות וטריפות לאינו יהודי מפני שמטעהו. ולא סגי' דלא הוי ידעי' לה לההיא מתניתא דהא סוגי' דגמרא הוא דההיא דרבינא ורב אשי. וי"ל דאי מההיא ה"א דוקא במכר כי התם שא"י נותן דמים [255], אבל בדורון אין בו משום גניבת דעת לגבי א"י, קמ"ל דשמואל דאף בזו אסור לגנוב דעת הא"י [256] ואיסור גניבת דעתו של א"י כתבו קצת רבותי' בשם בעלי התוס' ז"ל [257] שהוא איסור תורה [258] דנפקא לן מדכתיב [259] לא תגנבו ולא תכחשו וגו'. וכי כתיב בסיפא דקרא איש בעמיתו, דממעט אינו יהודי, ההיא דלא תכחשו ולא תשקרו קאי במקום שאין חילול השם בדבר [260]. ודייקא נמי דלא כתיב מעמיתו או לעמיתו, והיינו נמי דיהבי' אנחתא בלא תגנבו. ואע"ג דלא אשכחן גניבה סתם על גניבת דעת אלא לשון גניבת לב [261], בכאן נכתב לא תגנבו סתם לכלול אף גניבת ממון. ובתוספתא דב"ק [262] איתא שלשה [263] גנבים הם גדול [264] שבכולם גונב דעת הבריות.

והא דשמואל לאו בפירוש איתמר וכו' עד תרנגולת טריפה הוי ויהבה ניהלה בסך [265] דשחוטה. ויש גורסין [266] במר שחוטה, כלומר במקום שחוטה, והכל אחד. ואמרי' וכי מכללא מאי, ומהדרי' למ"ד תרנגולת טריפה הוי, קפדי משום דאמר ליה אמאי תשה' אסורא. והקשו [267] בתו' אמאי נקיטי דקפדי מהאי טעמא, נימא דקפיד שמא נתנו לו בפני ישראל ואכיל מיניה, כיון דשמע דיהבי' ליה בתורת שחוטה. ותירצו דא"כ [268] הא ש"מ דאסור לגנוב דעתו של א"י, דאי לא מנא ידעי אותו ישראל שזה הנותן לא"י קושטא קאמר ולא גניב דעתי' דא"י.

ולמ"ד אנפקא א"ל [269] אנפקא חי' משמע. פי' [270] וכל קפדתו של שמואל לא היה אלא לפי שהעבירו על דעתו, שאמר לו ליתן אנפקא חי' ויהיב לי' מזיגא.

ומפני שני דברים אמרו שאין [271] מוכרין נבילות וטריפות לא"י [272]. פי' רש"י ז"ל [273] אפי' בסתם. ובתוס' פירשו [274] שאין מוכרין אותו בסך שחוטות אבל בסתם מותר, דסתמא בחזקת טריפות זבני להו. וכן עיקר כדבעי לפרושי לקמן בשמעתין בס"ד [275].

[צד, ב] אמר אביי אין רישא וסיפא וכו' רבא אמר כולה במקום שמכריזין וכו'. הני תרי אוקימת' לחדא ענינא סלקי. אלא דאביי הוי

בתוה"ב שם סב, א ועיי' בבד"ה שם. 252 בד"ה משום. וכ"כ הרי"ף והרא"ש וכ"ה בחי' הרא"ה ובתוה"ב שם ובר"ן. 253 כ"כ בבד"ה שם. 254 לפנינו: דאמר. 255 כ"כ בחי' הרשב"א. 256 אמנם בחי' הרמב"ן והרשב"א והרא"ש כ' דלא חיישינן במתנה לגניבת דעת, וההיא דשמואל דפייסי' למבורי' כעין מכר הי'. ועיי' בראש יוסף שהק' לד' רבינו דהו"ל לגמ' לאתויי ברייתות דגמ' דלא איירי במכר כגון הא דר"מ אל יסרהב אדם וכו'. ותי' דהו"א דזה דוקא בישראל וקמ"ל דאפי' בגוי. ועיי' לקמן הע' 258.

257 כ"ה ביראים השלם סי' קכד ובסמ"ג ל"ת קנה. וכ"כ בקרית ספר פי"ח מהל' מכירה מדנפשי'. 258 ועיי' בסמ"ק סי' רס"א שאינו אסור אלא מדרבנן. וכ"כ הב"ח בחו"מ סי' רכח ד"ה ואף אם. ועיי' בעבודת המלך פ"ב מהל' דעות ה"ו שכ' דגם דעת הרמב"ם משמע דהוי רק מדרבנן ולכן לא הביאו בסהמ"צ. ודייק שם עוד בעבוה"מ מדברי היראים שכ' דגניבת דעת הבריות שייך במידי דממון, ומשמע דדוקא בכה"ג הוי איסור דאורייתא, אבל בלאו מידי דממון לא הוי אלא מדרבנן. ולפי"ז יש ליישב קו' הראש יוסף (הע' 256) מדוע לא הביאה הגמ' ברייתא דמסרהב במקום דברי שמואל, דאילו ברייתא זו לא איירי במידי דממון והוי רק איסור דרבנן, ושמואל קמ"ל איסור דאורייתא וזה דוקא במידי דממון כההיא דפייסי' למבורי'. 259 ויקרא יט, יא. 260 ב"ק קיג, א. 261 עיי' באצ"ת ע' גנבת דעת הע' 8 שהק' שהרי מצינו לש' גניבה על גניבת דעת בבראשית לא, כז ותגנב אותי ופרש"י גנבת את דעתי. 262 פ"ז, ה"ג. 263 כ"ג היראים והסמ"ג שם. ולפנינו: שבעה, וכ"ה בתוספת ראשונים. 264 לפנינו: הראשון. 265 כ"ג בתוה"ב שם. 266 כ"ה לפנינו ובפרש"י ובחי' הרשב"א. 267 ד"ה טרפה וכ"ה בתוס' הרא"ש. 268 צ"ל: דמ"מ. 269 לפנינו נוסף: לאשקויי. 270 כ"פ רש"י. 271 לפנינו: אין. 272 לפנינו: לעובד כוכבים. 273 בד"ה אין. 274 לקמן ע"ב ד"ה אמר. 275 בד"ה רב אשי.

ניחא ליה טפי דתהוי כולה בחדא גוונא דהיינו שלא הכריזו ובשני מקומות, מלאוקמי' במקום אחד ובתרי גוונא. ואיכא למידק [276] דמ"מ בין לאביי ורבא רישא דאוקמ' מר במקום שאין מכריזין ומר במקום שמכריזין והכריזו, דתרוייהו חדא היא, אמאי לא חשו לגניבת דעת, או שמא יתננה לו בפני ישראל כדאמרי' לעיל אמתני'. וי"ל דאינהו ס"ל דליכא גניבת דעת בדורון, וסבירא להו נמי דלא מחמירין כולי האי דנגזור שמא יתננה לו בפני ישראל. וכי היכי דלא גזרינן הכי במס' ע"א [277] גבי ביתא דחיטי. ואינהו מוקמי ליה למתני' כשנוי' קמא דלעיל במקום שמכריזין ולא הכריזו.

רב אשי אמר בשאין [278] **מכריזין ומציעת'** [279] **שמא ימכרנה לו** [280] **בפני ישראל.** כך הגירסא בכל הספרים המדוייקים והוא גר' רש"י ז"ל [281] ותוס' [282]. ופרש"י ז"ל [283] דמציעתא איירי במקולין, ולכך חשו שמא יהיה שם ישראל כדרך שהם במקולין, וכשזה מוכרה לא"י אפי' בסתם סבור ישראל הרואה שהיא כשרה, דקסבר דאסור למכור לא"י נבלה וטריפה סתם משום גניבת דעת. מה שאין כן ברישא דמיירי בשולח לא"י דורן מביתו דלא שכיח דלהוי ישראל התם, וכי האי לא גזרינן שיקחנה אותו ישראל הרואה. והא מתנית' פליג' אמתני' דלעיל דאוקימנא דאפילו בדורון איכא למיחש שמא יתננה לו בפני ישראל. וכתבו בתוספת [284] שבחינם דחק בזו לאוקמי פלוגתא בין מתני' ומתניתא. והא הוי יכול לומר דרב אשי מארי דההיא אוקימתא דהכא לית להו האי טעמא, וסבירא ליה דמתניתין משום גניבת דעת, או משום דחתוכה דא"י מידע ידיע כשנוי' קמאי דלעיל. ולפי שיטה זו ליתא להאי שנויי' דלעיל דגזרי' שמא יתננה בפני ישראל, דהא אביי ורבא ורב אשי לא ס"ל האי טעמא. אבל הגאונים ז"ל [285] כולם קבעוה הלכה, וכן בדין, דדוחק גדול הוא לאוקמי סתם סוגיא דלעיל דלא כרב אשי דסוגיא דגמ' היא, וסתם סוגיא דגמרא היינו כרב אשי כדכתיבנא בריש מכילתין [286]. ועוד קשה לפ"ז דמשום דמוכרה לא"י סתם, היאך לוקחה ישראל בתורת כשירה, והלא מקום שאין מכריזין הוא שמותר לימכור להם טריפות ונבלות שלנו. ומשום גניבת דעת נמי ליכא בזה, שהכל יודעין שבמקום זה כל עיקר תקנתינו לא היתה אלא כדי שנמכור להם טריפותינו בסתם לכל הפחות. לכך הנכון דהא דקתני מציעתא שאין מוכרין נבילות וטריפות לא"י מפני שמטעיהו, שאין זה אלא במוכרו לו בתורת שחוטה בפירוש דבהא ודאי איכא משום הטעותו דעתו, ואיכא למיחש שמא ימכרנה לו בפני ישראל בתורת שחוטה ואתא למיכל מיניה. דהשתא, ודאי אפי' במקום שאין מכריזין איכא למיחש שהרואה אוכל, דהא סבור דכיון דמכורה היא שנותן א"י דמיו אסור להטעותו בזה בפירוש, וכדקתני מפני שמטעהו. ורישא דברייתא בשולח לו סתם, ולכך אין בו משום גניבת דעת ולפיכך א"צ ליטול ממנה גיד הנשה. ומתניתין בשולח לו בתורת שחוטה, דבהא איכא משום גניבת דעת. והיא הנותנת דאיכא למיחש שמא יתננה לו בפני ישראל, ולכך צריך ליטול ממנה גיד הנשה. והא דקתני תנא בהא דהכא רישא בסתם וסיפא במפור', אורחא דמילתא נקט, דבדורון שולח סתם אבל במכר מוכר לו בפירוש, כיון שא"י נותן דמיו ואומר לו דכשר שיהיה נבהל על המקח, שאם הוא לא יקח ממנו הרבה יש אחרים שיקחו ממנו. היינו סברא דרב אשי. אבל אביי ורבא ס"ל דבמקום שאין מכריזין אין במוכר משום גניבת דעת, ואפי' במוכר בתורת שחוטה, שהכל יודעין שחזקתו ותקנתו למכור להם טריפות שלנו ולהשביח מקחו אומר לו ישראל שהיא שחוטה, ואי סמיך א"י עליה איהו מטעי נפשי'. והיא הנותנת שאין לחוש בזה לשום ישראל השומע דלייתי' למיכל מיניה. ודוקא במקום שאין מכריזין, או שמכריזין והכריזו, אבל במקום שמכריזין ולא הכריזו מודים הם שאסור למכור להם טריפה ונבילה אפילו סתם. ולהכי אוקמא במציעתא במקום שמכריזין ולא הכריזו. ומיהו הילכתא כרב אשי ואפי' במקום שאין מכריזין אסור למכור ולתת נבלות לא"י במפרש בסך דשחוטה אבל בסתם מותר. ובזמנינו עכשיו

276 כן הק' ותי' התוס' שם וכ"ה בחי' הרמב"ן והרשב"א ובתוה"ב שם סב, ב. 277 סה, ב. 278 לפנינו: כולה במקום שאין. 279 לפנינו נוסף: גזירה. 280 לפנינו ליתא. 281 בד"ה גזירה. 282 בד"ה אמר. 283 שם. 284 שם. 285 ל"מ. וצ"ע שהרי כל הפוסקים הרי"ף, הרמב"ם, הרשב"א והרא"ש כתבו שאין לגזור שמא יתננה בפני ישראל ואסרו רק כשנתנה בפני ישראל כגי' רבינו בסה"ד. 286 לעיל ב, ב

דרובא טבחי א״י או מחצה על מחצה, דינינו כמקום שאין מכריזין, ולפיכך אנו מוכרים להם נבלות וטריפות סתם. וכל בשר הנמצא ביד א״י אסור ואפילו הוא מנוקר יפה וכדכתיבנא לעיל [287]. כך הצעת שמועה זו לגרסת רש״י ותוספת ז״ל וקרובה זו לשיטת ר״ת ז״ל [288], כמ״ש במהדורא אחרינא [289]. ואיכא נוסחי׳ דגרסי׳ בה [290] ומציעתא כשמכרה לו בפני ישראל והיא מתפרשת על דרך שיטה זו. אלא דלאותה גרס׳ לא מחמרי׳ כולי האי למיגזר גבי מוכר למכור שלא בפני ישראל [291], וכי היכי דלא גזרי׳ בההיא ביתא דחיטי [277] משום תקנות מוכרין. אבל בשולח דורון ודאי גזרינן הכא וכדאיתא במתני׳ לפום שנוייא דלעיל. ועובדא דשמואל דלעיל במכר היא [292], ולכך לא חשבינן משום גזירה זו. והיינו דאוקימנא ברייתא כשמכרה בפני ישראל, דהשתא חיישינן שמא יקחנה ממנו אותו ישראל. וזו היתה שיטה נכונה אלא שאינה בנוסחי׳ דרש״י ותוס׳ והגאונים ז״ל [285].

אינהו [293] **מטעי נפשייהו.** פרש״י ז״ל [294] והא דאמרינן לעיל שלא יפתח לו חביות המכורות לחנוני, כשאומר לו בשבילך אני פותחם. והקשו בתוספות [295] כיון דקתני התם אלא א״כ הודיעו מכלל דאפי׳ בסתם אסור. ועוד דודאי ר״י לא הוי משקר לומר לעולא שבשבילו היה פותחם. לכך פי׳ [296] דהכא היינו טעמא דכיון דחזי׳ שמכריזין להאי בישרא, ה״ל לאסוקי אדעתייהו דטריפה היא. וכן במר זוטרא בעובדא דבסמוך, דרבא ורב ספרא לדרכן היו הולכין ולא לקראתו.

והא קמטעינן להו [297]. והקשו בתוספות [298] מה הטעאה הוי כיון דאילו הוי ידעי הוי נפקי לקראתו, וכדאמרי׳ לעיל בעובדא דרב יהודה דחביבא ליה עולא דהוי פתח ליה. ותירצו דשאני התם שבשבילו פתחם עכשיו מ״מ, וכיון דאפי׳ לא היו מכורות היה פותחם כמו שפתחם עכשיו, ליכא הטעאה. משא״כ בזו שלא יצאו לקראתו כלל.

ההוא טבחא דאמר [299] **לחברי׳ וכו׳.** זה המעשה נתחבטו בה המפרשים ז״ל [300] הרבה בפרושיה, ובמהדורא קמא [289] הארכתי בו והריני מקצר בו בכאן. ונר׳ מפרש״י ז״ל [301] שהמעשה היה בעיר שהיו טבחי ישראל, וכדמוכח ממתניתא דרבי דקא מייתי עלה, ובמקום שמכריזין ולא הכריזו. והטבח הזה העיד על עצמו לפי תומו שעשה שלא כהוגן, שמכר ביום הזה שור טריפה לא״י. ולא עוד אלא שמכר לו במקולין למכרו במקולין בלא הכרזה. ונסתפק לחכמים לכשתמצא לומר שהטבח הזה בדרך עדות אמר כן ולא לצער לישראל חבירו, ונאמין אותו לאסור כל המקולין מפני עדות זו. כלומר אם לאסור כל בשר שנלקח אותו היום בכל מקולין אלו, וכמו שאמרו בלישנא קמא אנו נאסרים [302] כל המקולין. כלומר דאלו אותן שלקחו מן א״י שנמכר לו אותו שור טריפה פשיטא דאסורין. אלא ודאי משאר המקולין הוא שנסתפקו. ובלשון הראשון הורו להתיר כמתני׳ דר׳. ואף ע״ג דההיא במקום שעומדין על קו הדין היא שנוי׳, הא כתיבנא לעיל [303] במקו׳ שמכריזין ולא הכריזו, דינם כמו שורת הדין ביום שלא הכריזו. ובלשון האחרון הורו לאיסור כיון דאיתחזק איסורא בחנות אחת. ולאו למימרא דמשום חנות אחת נאסור כל בשר הנמצא ביד אינו יהודי. דהא אפי׳ נאמר שהחנות הזאת הוי כקבוע על פי עדותו של זה, הא תני׳ במתני׳ דתשע חניות דבנמצא הלך אחר הרוב, וכ״ש שאין לאסור אותן שידעו ודאי שלקחו משאר חניות שהיו בחזקת היתר. ודיינו אם נאסור אותן שלא ידעו מהיכן לקחו כדין תשע חניות. אלא טעמא כדפרש״י ז״ל [304] דכיון שזה הטבח עשה שלא כהוגן למכור שור טריפה לאינו יהודי שלא

287 צד, א ד״ה איבעית. 288 תד״ה אמר. וכ״ה בס׳ הישר ח׳ החידושים (מהד׳ שלזינגר) סי׳ תע. 289 ולא זכינו לאורה. 290 כ״ג בחי׳ הרשב״א וכ״ה בתוה״ב שם. 291 כ״ד הרי״ף והרמב״ם בפ״ח מהל׳ מאכ״א הי״ד והרא״ש בסי׳ יח וכ״כ הרשב״א שם, וכ״ה בטור ובשו״ע יור״ד סה, א. 292 כ״כ בחי׳ הרמב״ן, הרשב״א והרא״ש. 293 לפנינו נוסף: הוא. אמנם כ״ה בדק״ס בשינוי קצת: קמטעו.

294 בד״ה אינהו. 295 ד״ה אינהו. וכ״ה בתוס׳ הרא״ש. 296 וכ״פ בחי׳ הרמב״ן. 297 לפנינו: ליה. 298 ד״ה והא. וכ״ה בתוס׳ הרא״ש. 299 לפנינו נוסף: ליה. 300 עיי׳ בחי׳ הרמב״ן והרשב״א. 301 בד״ה אנו (הראשון והשני). 302 צ״ל: נאסור. 303 צג, ב ד״ה שלימה. 304 בד״ה דאיתחזק. וכ״ה בחי׳ הרשב״א ובתוה״ב ב״ד ש״ב ל, ב.

בהכרזה למכרו במקולין, ואף לביתו לא היה לו למכרו, וחיישינן דעשה גם כן שלא כהוגן למכור ממנה או מאחרי' טריפות לאינו יהודי למכור במקולין, וערבב את שורת המקולין דהוי רוב חניות דאיסורא. וא"ת אם על ערבוב המקולין הוא דחששו מה ענין לזו מתני' דרבי דמיירי בנמצא. וי"ל דהא בהא תליא, שאם אנו חוששין לערבוב כל המקולין, פשיטא דכל בשר הנמצא ביד א"י אסור. ואם לאו אוקמא אדינא שהוא מותר. ובלשון הראשון שהורה רבי להתיר, אמרו ר' לטעמיה דתניא מקולין ורוב טבחי ישראל בשר הנמצא ביד א"י מותר. וה"נ כיון דלא איתחזק איסורא אפי' לדברי טבח אלא בחנות אחת, והשאר רוב שהם כשרים, כרוב טבחי ישראל דמי'. ובלשון האחרון שהורה ר' לאיסור, אמרו דלא דמיא הא להההיא מתני', דהתם לא איתחזק, שעשו במקולין דבר שלא כהוגן כי הכא שעשה הטבח שלא כהוגן, ויש לחוש שערבב בי' כל המקולין, ואין כאן רוב טבחי ישראל. זו שיטת רש"י ז"ל למעיינין בה כראוי. וקרוב לזה פי' קצת תוס' [305] כאחד מן הפני' שפי' כאן. ומיהו קשיא לי טובא למה הוצרך רש"י ז"ל [306] לפרש במקום שמכריזין ולא הכריזו. ולא פירשה בעיר העומדין על קו הדין וכפשטה דברייתא דר' דמייתי עלה. ואולי טעם דבריו מפני שהביאו המעשה הזה על שמעתת' דלעיל דאיירי כולה בהכין.

ומורי הרב הרא"ה זלה"ה [307] היה מפרש דאלו במקום שעומדין על קו הדין הכל מודים שאין לאסור כל המקולין בעדות זו, אלא שתהא דינו כדין תשע חניות וכמו שאמרנו, ואין לנו להוסיף על חטאתו פשע ולהוסיף איסור על זה מה שהעיד הוא וליחוש שערבב כל החניות. אבל החשש זה היה מפני שהיה במקום שמכריזין, שלפי עדות הטבח נמכרה כאן טריפה בלא הכרזה. והיו מסופקים אם מה שקבלו עליהם חומרא לאסור יום הכרזה בהיכר זה דוקא, או כל שנודע לנו בודאי שהיתה שם טריפה, דינו כאלו היתה שם הכרזה לאסור כל בשר הנמצא ביד א"י, כאילו היה במקולין בשר טריפה, שכן הדין ביום הכרזה. ובלשון הראשון הורה רבי להתיר, דכיון שלא היתה שם הכרזה ממש, ואדמנייהו כאידך ברייתא דר', ודיינין לה כדין ט' חניות. ובלשון האחרון כיון דאיתחזק איסורא הרי זה כאילו הכריזו. והילכתא כלישנא בתרא לחומרא והפי' הזה נכון מאוד.

ולענין בני אדם שלקחו בשר מן המקולין בחזקת היתר אחר שנשחטו שם בהמות הרבה, ואחר כך נמצא מחט או טריפות אחרות באחת מן המקומות שנמכרו בחניות ההוא ואין הלקוחות יודעין עתה מאיזה מהם לקחו, יש אומרים [308] שהכל אסור על ספק כדין ט' חניות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה, שאם אינו יודע מאיזה מהם לקח ספיקו אסור. ועוד בהא איתחזק השתא איסורא בחנות זו וכדאמרי' בלישנ' בתרא דר'. ויש מרבותי' נר' [309] שאמרו שאין הנדון דומה לראי'. דההיא דתשע חניות מפני שהחנות של טריפה הוי לה קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. והכא אין דין קבוע. שאין דין קבוע אלא כשאותו הקבוע מבורר וניכר לעצמו במקומו, כההיא דט' חניות, וההיא דוארב לו וקם עליו [310], דאיתחזק א"י אחד בין ט' ישראלים [311], וא"י ניכר שם ומבורר לעצמו. אבל דבר מעורב אינו עושה דין קבוע להיות כמחצה על מחצה, דא"כ האיך חד בתרי בטיל מן התורה. ועוד דאפי' בההיא דט' חניות לא אמרו ספיקו אסור אלא לפי שהתחיל הספק בשעת המקח וקודם שפי' למקום אחר, דה"ל ספיקו במקום קביעות. אבל הבשר הזה כשפי' לא היה בו ספק כלל ובחזקת היתר עמד עד עכשיו, ועכשיו נולד לו ספק על בשר שבביתו, ה"ל בנמצא הלך אחר הרוב, דכל דפריש מרובא פריש [312]. ולא עוד אלא שאם

305 בד"ה אנן. וכ"ה בתוס' הרא"ש. 306 בד"ה אנו (השני). 307 עיי' בבד"ה ב"ד ש"ב ל, ב.
308 כ"כ הרא"ה בבד"ה שם כט, ב. 309 כ"כ בחי' הרשב"א ובתוה"ב שם. ועיי' תוס' צה, א ד"ה ספקו. 310 דברים יט, יא. 311 כתובות טו, א. 312 כ"ה בחי' הרשב"א ובתוה"ב שם ל, א, וכ"ה בר"ן בשם התוס'. ועיי' בש"ך יור"ד סי' קי סקי"ד שהסביר מחלוקת הרא"ה והרשב"א בא' שלקח בשר מן המקולין שהיו בחזקת כשירות ואח"כ נמצאת טריפה באחת מהמות שנתכזרו חתיכותי' ולא ידוע היכן הכשירות והיכן הטריפות, והלוקח יודע בדיוק מאיזו מקולין לקח בשעתו, הרי לדעת הרשב"א לא אמרינן איגלאי מילתא למפרע שהמקולין בחזקת טריפה היתה, והשתא נולד הספק ומותר, ולדעת הרא"ה אמרינן איגלאי מילתא למפרע ואסור. אבל בנידון שא' לא ידע באיזו מקולין קנה ובשעה שקנה היו כולן בחזקת כשירות ואח"כ נתגלה באחת המקולין טריפה וידעינן היכן הטריפה בדיוק, רק שהלוקח אינו

מטמא. שלשה דברים ר' צדוק מטמא וחכמים מטהרין, מסמר השלחני ג), וארון של גרוסות, ומסמר של אבן השעות, ר' צדוק מטמא, וחכמים מטהרין. [ו] ארבעה ת) דברים רבן גמליאל מטמא וחכמים מטהרין, כסוי טני של מתכת של בעלי בתים, ותלוי המגרדות, וגולמי ג) כלי מתכות, וטבלה שנחלקה לשנים. ומודים חכמים לרבן גמליאל בטבלה שנחלקה לשנים אחד גדול ואחד קטן, הגדול טמא והקטן טהור. [ז] דינר שנפסל והתקינו לתלותו בצואר קטנה, טמא. סלע ת) שנפסלה והתקינה להיות שוקל בה, טמאה. עד כמה תפסל ויהא רשאי לקיימה, עד שני דינרין, פחות מכן ג) יקוץ. [ח] האולר, והקולמוס ת), והמטוטלות ג),

ג) וו, של שלחני. [ו] ת) וו, מרגע. ג) ק, וגלמי. [ז] ת) וו, וכן סלע.
ג) ק, וו, מכאן. ת, מיכן. [ח] ת) ק, והקלמוס. ג) וו, והמטוטלת.

עד שיצרפנו, עד שירדדנו וישחיז את קצהו ויעשהו כעין מקדח. וצורף שם אומן המתכות. ושלחני, החלפן, ויש לו מסמר בתיבתו שתולה בו את המאזנים [32]. והלכה כחכמים בכל.

[ו] מגרדות, מגרדות של מתכת שמתגרדין בהן במרחצאות ותולין אותן שם, כל מי שנכנס לוקח מגרדת ומגרד בה הרגלים והשוקים. וגולמי כלי מתכות, כבר בארנום תכלית באור בפרק שלפני זה [33]. וטבלה שנחלקה לשנים, היא טבלה של חרש שיש לה לזביז כמו שקדם. והלכה כחכמים.

[ז] בצואר קטנה, כפי הידוע שתולין מעות ודינרין בצוארי הנערות הקטנות. וסלע הוא ארבעה דינרין, ושקל הוא חצי סלע והוא שני דינרין. ואם נשאר מן הסלע פחות משני דינרין אינו מותר לו להניחו כמות שהוא אלא קוצצו, שאנו חוששין שירמה בו מי שאין בו יראת שמים [34] ויתננו במקום שקל והוא פחות משקל. ויש כאן דין אומר אותו הואיל ונתגלגלו הדברים לענין זה. והוא, שהמקומות שמשתמשין בהן בדינרין ובמעות במנין, אסור לאדם להחזיק דינר או מעה שחסר ממשקלו שתות או יותר אלא יקוץ, וכל שכן שיתנהו או יטעה בו גוי. כי זה שחושבים המוני בני אדם ואפילו יחידיהם כי ההטעיות שכאלה מותרות עם הגוים אינו נכון ודעה בלתי נכונה, אמר ה' בתורתו הקדושה [35] במי שמוכר את עצמו לעובד עבודה זרה או לעבודה זרה עצמה כמו שנתבאר בפירוש [36] אמר וחשב עם קונהו [37], ואמרו עליהם השלום [38] יכול יגלום עליו, תלמוד לומר וחשב, ידקדק עמו בחשבון, וענין יגלום יערים עליו ויטעהו. ואמרו [39] אם כן דברה תורה בגוי שתחת ידיך קל וחומר לגוי שאינו תחת ידיך, אם החמירה תורה על גזלו של גוי קל וחומר על גזלו של ישראל. וכן אינן מותרין האונאות והתחבולות ומיני המרמות והזיוף והסלוף עם הגוים, אמרו עליהם השלום [40] אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הגוי, וכל שכן אם יהא תלוי בכך חלול השם שאז יהיה העון חמור יותר [41], ויושגו לאדם תכונות רעות על ידי כל המעשים הרעים הללו [42] אשר העיד יתעלה על עצמו שהוא מתעב אותן כשלעצמן נעשו עם מי שנעשו, והוא אמרו כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול [43]. וכבר חרגנו ממטרתינו כאן, אבל היערנו על מה שאין ראוי להתעלם ממנו. ואחזור לענין המסכתא.

[ח] אולר, "אלמקט" והוא כלי שבו חותכין קצות הקולמוסין. ואמרו כאן והקולמוס, רוצה

32 בנדפס השמיט דברי רבינו וכתב משלו "ושלחנים ישמשו במסמרים באוצרותם יסגרו ויפתחו בהן" ודברי הבל הם. 33 מ"ב. 34 בנדפס "אדם שאינו מכירו" וגם ד' תרגם "אדם שאינו רגיל" ושבוש הם כי לא הבינו דברי רבינו. 35 "פי מחכם תנזילה" בתורתו שהיא בתכלית השלמות והחכמה. ובנדפס "בדין קנינו" ולא הבין ולא ידע. 36 בקדושין כ, א פירשו או לעקר משפחת גר זה הנמכר לעבודה זרה עצמה. 37 ויקרא כה נ. 38 ספרא שם. בבא קמא קיג ב. 39 ספרא שם. 40 גם בנדפס וגם ד' לא דייקו בתרגום המונחים הערביים הללו, וכל אחד תרגם בערך כרצונו. 41 חולין צד א. 42 בבא קמא קיג ב, מימרא דר' פנחס בן יאיר. 43 וכן פסק רבינו בהלכות דעות פ"ב הל' י, ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הגוי... ואפילו מלה אחת של פיתוי

ולפי"ז יוצא לנו שבכגון נידוננו שחושב עי"כ להפיק תועלת של ממש שיתקבל עי"כ למשרה בבית חולים, בכל כגון זה יש לומר שגם הח"ח ז"ל יודה שאין עונשם של אלה כעונש המשקרים ללא דבר.

ברם עדיין יש להעיר על הח"ח ז"ל, כי בשע"ת שם לא כתוב מהפרט הזה שכותב הח"ח שהוא זה אפילו כשבודה מלבו ספור דברים כדי להחשב בין החכמים ויודעי דברים הרבה, ויתכן איפוא שזה כן נחשב כבר כמגיע לו מזה כמעט הנאה ואשר מאידך אין הפסד לאדם בדבר, שעל כגון דא סובר השע"ת הנ"ל בסימן קפ"ו שאין עונשם כעונש המשקרים ללא דבר.

באופן שיש מקום פקפוק לקביעת הח"ח ז"ל עונש חמור גם על כגון דא, כי הניתן לדייק מהשע"ת היא שעל כגון דא אין עונשם כעונש המשקרים ללא דבר וכנ"ל.

וכדברי האמורים אנו למדים גם מדברי ספר יד הקטנה פ"י מה' דעות סק"ט שכתוב שם בלשון זה: החלק השלישי בשקר שאין בו שום הפסד לזולתו, וגם אינו אוהב השקר מבלי תועלת, ובסיפור דברים לא יחליף מכפי ששמע, והגדת מאורעות לא ישקר, אבל יחליף וישקר על אודות חפצו וימצא הנאה בשקרותו, אע"פ שאין מרויח ממון ולא יפסיק לאדם בדבר, אמרו רבותינו אשר גם זה אסור שנאמר למדו לשונם דבר שקר, אבל אין עונשו כעונש המשקר ללא דבר ללא תועלת עכ"ל, הרי לנו גם מדברי היד הקטנה דכל שמחליף ומשקר מפני שימצא הנאה בשקרותו ועושה זאת אודות חפצו ואודות איזה תועלת עצמי שיפיק מזה ומבלי להפסיד עי"כ לאדם בדבר, בכל כהאי גוונא אע"פ שגם זה אסור משום למדו לשונם דבר שקר, מכל מקום אין עונשו של זה כעונש המשקר ללא דבר וללא תועלת, ואם כן בודאי כלול בזה איפוא גם כשעושה כן כדי שיחשב בין החכמים ובין יודעי דבר, וכדומה, וג"כ אין עונשו כעונש המשקר ללא דבר וללא כל תועלת, בהיות ומוצא בזה עכ"פ לפי דמיונו הנאה עצמית ותועלת וסיפוק רוחני מדומה, ומכש"כ שנכלל בזה בהיכא שחושב שאולי עי"כ יוכל במשך הזמן להתקבל לאיזה עבודה.

עכ"פ הגם שיש לומר שבכה"ג הנ"ל אין עונשם כעונש המשקרים ללא דבר, ובפרט היכא שחושב שעי"כ יוכל להגיע בסופו של דבר שיתקבל לעבודה בבית חולים כבנידוננו, מכל מקום ברור הדבר שגם בכהאי גוונא אסור מיהת הדבר משם למדו לשונם דבר שקר וכנז"ל.

ואמנם מצינו בספר יראים להר"א ממיץ ז"ל סי' רל"ה דס"ל דשקר שאינו בא לידי רעה לא הזהירה תורה עליו יעו"ש. ולדברי יראים אלה צריך להיות מותר הדבר לכגון נידוננו, אבל מלבד מה שרבו הסוברים דלא כוותיה דהיראים, אלא ס"ל בפשיטות שגם בכה"ג ישנו באזהרה, כדמובא לעיל בדברינו.

חוץ מזה מסתבר הדבר שאפילו להיראים רק איסור תורה אין בכה"ג, אבל איסור מדרבנן מודה שפיר שישנו עכ"פ אפילו בכהאי גוונא, וככה מבאר באמת בפי' תועפות ראם על היראים שם עיי"ש ויש להאריך.

עוד יעוין בספר יד הקטנה שם בסק"א שכותב בלשון: מלת מדבר שקר משמע אפילו כל שהו ע"ש, ונראה דר"ל, דבכל גוונא שהוא, אפילו כשאין תועלת בו, או אפילו אם יצא לו תועלת ולא יזיק לאחרים, או אפילו כשלא מובלט השקר כל כך, וכל כדומה לזה, בכל גוונא אסור לשקר, או לערב דבר שקר שהוא, וכלולה האזהרה על כך במלת מדבר דר"ל מכל דבר שקר שהוא. כן כותב שם היהק"ט בסק"י דאפילו נגד הגוי לא ישקר עיי"ש.

וסיים שם: לאור האמור והמתבאר נראה להלכה בנידון שאלת כבו', כי אסור לשנות בפרטים שמפרסמים, וגם לא להעלים פרטים אם הענין משתנה על ידי כן, והגם שאין העונש בזה כעונש המשקר ללא תועלת, ומכל שכן לא כמי שמזיק עי"כ לחבירו, אבל הוא בכלל למדו לשונם דבר שקר, והאמת צריך להיות נר לרגלנו. ע"כ.

גמ'. שם. עיין שו"ת שבט הלוי (חלק ב סימן קיט) שנשאל בדין גבאי צדקה שאוסף מעות עבור ת"ח גדול שהוא במצוקה גדולה, ושאל אם מותר לו לומר שאוסף עבור הכנסת כלה כדי שיקבל יותר, והשואל אמר להגבאי שדבר פשוט שאין לשנות מצדקה לצדקה כמבואר בשו"ע יו"ד והביא מדברי הש"ך סי' רנ"ו ס"ק ז' שבני העיר יכולים לשנות מצדקה לצדקה, אבל דוקא דבר שהוא קבוע ואם יחסר להם יגבו פעם אחרת, וזה לא שייך הכא.

וע"ז השיב: ולדידי יראה לענ"ד דמותר לשנות רק הדבר ספק בידי אם מותר להטעות את חבירו לומר שגובה להכנסת כלה, אבל אם כבר גבה להכנסת כלה יראה יותר דמותר לשנות. עיי"ש מ"ש מכאן.

גמ'. שם. עיין שו"ת אגרות משה (חלק יו"ד א סימן קפד) בדבר נכרי ששכר דירה מאחד ורוצה דוקא שיקבע לו מזוזה בפתחו שרמ"א ביו"ד סימן רצ"א סעיף ב' מתיר במקום דאיכא למיחש משום איבה ושירע משום זה לישראל, ונסתפק השואל, באם החשש הוא רק שיצא הנכרי מהדירה אם הוא כמו שמרע לו שמפסידו שכר הדירה שיזדמן שוכר אחר או שהוא רק כמניעת הריוח ואולי אף משום הפסד אסור.

ואחר אריכות מסיים: נראה לדינא בעובדא זו שאם מה שיצא הנכרי מהדירה יהיה בשביל האיבה, וניכר זה ממה שאמר לו שלכן יצא ממנו וישכור מעכו"ם אחר שגם שם הרי לא יהיה לו מזוזה הרי נמצא דיצא משום איבה, יהיה מותר לו לקבוע מזוזה בפתחו. ואם אמר שישכור מישראל אחר שהוא יקבע לו מזוזה הרי אין יציאתו מצד איבה אלא מצד שרצונו במזוזה שלכן יהיה אסור. ומצד הפסד השכירות עד שימצא שוכר אחר נראה שאין להתיר, ואם הוא באופן שאין להשיג שוכר אחר יש מקום להתיר למה שבארתי להרמ"א דשירע משום זה הוא אף בידוע שהוא רק חשש הפסד ממון. אבל רק באדם שמשכיר דירות לפרנסתו דבאין פרנסתו מזה אין להתיר כשליכא חשש איבה.

ומה ששאלת אולי יקבע לו מזוזה פסולה, פשוט שאסור כמפורש בחולין דף צ"ד דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות אפילו דעת נכרי ואיפסק כן ברמב"ם ובש"ע, דהנכרי

הא מבקש ממנו מזוזה לקבוע בפתח כמו שעושין ישראל והקב"ה שומרם שהוא רק במזוזה כשרה. ורבנו הקדוש ששלח לארטבן מזוזה שאיתא בירושלמי פאה ה"א ברור שהיתה כשרה, ומה שהבאת מספר יד שאול שלא כתב לשם מזוזה אלא לשם קמיע הוא טעות שאסור לכתוב פסוקים בקמיע כמפורש בסימן קע"ט סעיף י"ב. וא"כ ראיה גדולה שבידוע שהנכרי לא יבזה מותר מדינא ליתן לו אף שיש לחוש לשמא ימות ויבזו היורשין, ורק שמהרי"ל אסר לחומרא בעלמא משום שהוא ראוי להחמיר כדבארתי להרמ"א, ומה שרבי לא החמיר אף שארטבן לא ביקש ממנו שישלח מזוזה הוא משום שהיה לו איזה צורך גדול בזה אף שלא הוזכר זה. ולא מובן כלל מה הרויח היד שאול בזה שר"ל שלא היתה כשרה דלענין ביזוי גם כשאינה כשרה למזוזה אסור לבזות דלא גרע מהלכות ואגדות שאסור לזורקן ולבזותן כדאיתא בסימן רפ"ב סעיף ה' ואסור ליכנס לבית הכסא כדאיתא שם בסעיף ו' והאיסור ליתן לעכו"ם הוא מחשש בזיון שאף בפסולין אסור, דרק להביא מרה"ר לרה"י אסור אף בתפילין שנעשו לקמיע בעירובין דף צ"ו וכן אין ניצולין מפני הדליקה כדאיתא בשבת דף קט"ו אבל לאיסור בזיון שוין כשרין ופסולין, אלא צריך לומר דאיירי בליכא חשש בזיון שא"כ יש להתיר אף בכשרה. ע"כ.

גמ'. שם. עיין שו"ת אגרות משה (חלק חו"מ ב סימן ל) באיסור גניבת תשובות לשאלות מבחני הסיום שעושה המדינה. וז"ל: בדבר שאלתו על מה ששמע שבישיבות מתירין להתלמידים לגנוב את התשובות להשאלות במבחני הסיום שעושה המדינה (רידזענס) כדי להונות ולקבל את התעודות שגמרו בטוב, הנה דבר זה אסור לא רק מדינא דמלכותא אלא מדין התורה, ואין זה רק גניבת דעת שג"כ אסור כדאמר שמואל בחולין דף צ"ד ע"א שאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עכו"ם וכ"ש הכא שהוא גניבת דעת לכולי עלמא אף לישראל, אלא דהוא גם גניבת דבר ממש דהא כשירצה לפרנסתו במשך הזמן להשכיר עצמו אצל אחד לעבוד בעסקיו ורוצים ברוב הפעמים במי שגמר היטב למודיו דחול והוא יראה לו התעודה איך שגמר בטוב ועל סמך זה קבלוהו שזהו גניבת ממון ממש.

ואין לו לטעון ולומר שאף אם קבלוהו לעבוד אצלו אדעתא דהכי הוא כמקפיד על דבר שאינו צריך שרשאי לשקר, חדא דאף אם הוא אמת שאין להקפיד הוא ודאי קפידא ובטלה קבלתו, וגם שאסור לשקר בכל אופן אף שאינו נוגע לשום דבר דאינו מהתלת מילי דרשאי לשנות (בב"מ דף כ"ג ע"ב) וגם אם ידע שהוא משקר לא היה סומך עליו בכלום ויגרום שיחשוד לאחר כשיחסר איזה דבר דאותו לא יחשוד מחמת שלמד בישיבה ומחזיק לת"ח ואיש נאמן ויסלק להאחר ממשרתו אף שהאמת שהאחר לא לקח, ואם היה יודע שזה שלמד בישיבה שיקר לו לא היה בטוח לסלק את האחר. ועוד דכאן שמקפידין אינשי ודאי שייך להקפיד דיש ודאי דברים דמי שהוא בקי בלמודי חול הוא יותר יודע בעניני עסקי פרנסה ממשא ומתן וממילא ודאי אסור אף למחשבתו שירויח עי"ז בלמוד התורה, שגם בשביל למוד התורה אסור לגנוב. ואם חשקה נפשו בתורה אין לו לדאוג שמא לא ידע כל כך ולא יהיה לו סימן טוב עלייהו, אבל האמת שאין בזה ענין בטול תורה דמאחר שהולך ללמוד למודי חול הוא רק עצלות בעלמא כשלומד באופן שלא לידע כי הזמן הוא עכ"פ מבטל ואדרבה מתרגל שלא לידע מה שלומד ומתרגל לעצלות.

אבל ברור שעצם הדבר ששמע מע"כ הוא שקר משונאי הישיבות ומאלו שרוצים להחריב הישיבות ולהעליל עלילות ברשע כי אדרבה ידוע שבני הישיבה הם מאלו שאף בלמודי חול עדיפי מתלמידים שלומדים בבתי ספר שלהם ואל יחוש להשמועות של שקר אף שהיה נכתב זה בעתון מפורסם לשונא תורה וירא' ה' ויכול מע"כ לומר בפה מלא שהוא שקר וכזב משונאי תורה ודת ישראל. ע"כ.

וע"ע בשו"ת שבט הלוי (חלק י סימן קסג) וז"ל: אודות הבחינות שעושים במוסדות החינוך למיניהם, והציונים כמובן קובעים בטיב התעודות, והתלמידים או תלמידות מרשים לעצמם להערים באופנים שונים להשיג ציונים טובים שאינם מגיעים להם, ושאלת כבודכם אם מרמה והערמה זאת הוא דרך נכון, היות שיש מבקרים אתכם שאתם מוחים ע"ז ולפי דעת המבקרים יש כמין רשעות אם לא מניחים התלמידות להערים כרגיל.

ואומר בקיצור כי תמה אני אם יש בכלל ספק בנדון הזה, דאיך אפשר להעלות על הדעת לעשות לכתחלה דבר כזה ובפרט במסגרת חינוך, דדבר פשוט להלכה דיש בזה גדר גניבת דעת, שאסור לגנוב אפילו דעתו של גוי כמבואר חולין צ"ד ע"א ובשו"ע חו"מ סי' רכ"ח ס"ו, ופשוט דאיכא גם לאו דלא תשקרו, ועשה דמדבר שקר תרחק, ועיין שבועות ל"א, וגם איכא בזה דרגא ורגילות לרמאות, וע"ז אמר הנביא ירמי' (ט' ד') למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו, ועיין סוכה מ"ו ע"ב ויבמות ס"ג ע"א עד היכן הדברים מגיעים בחינוך. וגם יוצאים עי"ז מכשולים בעתיד ע"י העלמת האמת בתעודות אם צריכים להתקבל לאיזה עבודה או חינוך והמקבלים חושבים אותם למומחים, ואינם, וגורמים היזק ניכר לנותן העבודה ועוד, ועל הכל הפסד מדות להרגיל תלמידים נגד האמת שמזה המכשולים הגדולים בדורינו, והאמת אהובה מכל, כמובן אם יש ספק בדרגת הציון אפשר ללכת לפנים משורת הדין. ע"כ.

ועיין שו"ת משנה הלכות (ח"ז סי' רע"ה) אם מותר לתלמיד להעתיק בבחינה, או להגיש על שמו עבודה שעשאה חבירו.

גמ'. אל יסרהב אדם לחבירו לסעוד אצלו וכו'. עיין בספר נחמד למראה (דף נ"ג) מ"ש בדברי הסמ"ע (סימן רכח) דאע"ג דאסור להפציר בחבירו שיסעוד אצלו כשיודע שאינו סועד, מ"מ מותר להזמינו פעם או פעמיים שיסעוד אצלו.

וע"ע בתל תלפיות (שנת תרנ"ו סי' ק"י) ראי' למ"ש הסמ"ע הנ"ל שרק להפציר בו אסור גניבת דעת אבל לומר לו פ"א או שתים סעוד אצלי מותר. וע"ע בשו"ת שמע אברהם (סי' ל"א).

גמ'. אל יסרהב אדם בחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד. קשה למה נקיט אל יסרהב דמשמע אם אומר לו פעם אחת לית לן בה, כיון דטעמא הוא משום גניבת דעת שלא יחזיק לו טובה בחנם, אם כן אפילו פעם אחת אסור לגנוב דעתו, ולמה נקיט אל יסרהב, וכן באידך דאל ירבה לו

בתקרובת למה נקיט אל ירבה הא אפילו דבר מועט לא ישלח לו כיון דידע דאינו מקבל, וכדמצינו בהך דשמן דאמר אל יאמר לו סוך שמן מפך ריקן דמשמע אפילו פעם אחת לא יאמר לו דהא לא אמר אל יסרהב בחבירו לסוך שמן מפך ריקם.

ותירץ הבן יהוידע דהתם גבי שמן הגניבת דעת מפורשת בפיו שאומר לסוך שמן מן הפך והוא ריקם דאין שמן בפך כלל, אך כאן הגניבת דעת צפונה בלב דהוא יודע מהשערת שכלו שזה לא יסעוד אצלו ושמא טועה בהשערתו ויסעוד אצלו, לכך פעם אחת או שתים יאמר לו אבל לא יסרהב לומר לו יותר כיון שראה שאמר לו ולא קבל.

ומה שאמר ואם בשביל כבודו מותר, היינו אם בעל הבית יושב על שלחנו והביאו הסעודה לפניו ובא ונכנס חבירו לביתו, דודאי משום שורת דרך ארץ צריך להזמינו שיאכל עמהם, ואם אינו מזמינו נראה כמזלזל בכבודו ואהבתו, אך אם יסרהב הוי זה גניבת דעת ואסור דכיון שהזמינו אפילו פעם אחת או ב' פעמים קיים שורת דרך ארץ מה שראוי לנהוג עם ריעים ואוהבים ומכובדים, וכן אם מנהגם לשלוח תקרובת לקרובים ואוהבים כשיהיה אצל המשלח נשואין או ברית מילה אם לא ישלח לחבירו נראה שמבזהו שאינו חושב אותו כלום, ולכן אע"פ שיודע בו שאינו מקבל ישלח משום שורת דרך ארץ, אבל אם מרבה הוי גניבת דעת.

גמ'. ולא ירבה לו בתקרובת וכו'. עיין בספר נחמד למראה (דף נ"ד) אם הוא עושה זאת כדי שיקנה את חבירו לאוהב אם מותר.

וע"ע שם, אי אזלינן בתר ערך הנותן ואם לגביה הוא דבר מועט שרי ליתן.

גמ'. שם. עיין שו"ת מחזה אברהם (ח"א או"ח סי' ט"ו) אי גניבת דעת במתנה אסור רק מדרבנן.

גמ'. לא ימכור אדם לחבירו סנדל של מתה וכו'. בספר חסידים (סי' תנד) כ' וז"ל: לא יעשה אדם צדקה בדבר שיש בו סכנה. לאחד ניתנו לו מנעלים של מת, ורצה לתת אותם לעני, אמרו לו ואהבת לרעך כמוך, אלא תמכרם לנכרי שלא יבא לידי סכנה שום יהודי. ויתן המעות לעני. ע"כ. והובא בספר זבחי צדק (סי' קי ס"ק פו), וכ' ע"ז והרבה נזהרים בזה בעירנו (בגדאד). ע"כ.

ועיין בשו"ת עצי הלבנון (סי' מו) שנשאל על מנהג העולם לחתוך המנעלים של מת לחתיכות דקות ומאבדים אותם, שמנהגם זה עוקר הלכה מפורשת דאיסור בל תשחית. והביא דברי ר"י החסיד הנ"ל, ודקדק בדבריו שלא הזכיר מתחלה שאסור ללבוש מנעלים של מת, ותנא היכא קאי. ולכן כתב, שנ"ל שיש ט"ס בדבריו, וצ"ל מנעלים של מתה, וכוונתו למ"ש כאן לא ימכור אדם לחבירו סנדל של מתה, בכלל של חיה שחוטה, מפני ב' דברים, אחד מפני שמתעהו, ואחד מפני הסכנה. וזוהי ג"כ אזהרת ריה"ח שלא ימכרנה לישראל אפי' מודיעו שהיא של מתה וליכא גנבת דעת, דאכתי איכא משום סכנה. ולפ"ז נפלה בבירא כל חומרת העולם בזה. עכת"ד.

וכבר קדמו בפי' זה מהר"א פוסק (בשם השמועה) בס' כורת הברית (בקונט' נוטפות מור אות נא). אלא שהקשה ע"ז דא"כ אפי' לגוי יאסר מפני גנבת דעת, כדקי"ל אסור לגנוב דעתו של גוי. ולכן נ"ל שהעיקר כפשוטו. וה"ט כדאמרי' (ברכות נז:) כל דשקיל שכבא מניה מעלי בר ממסאנא וסנדלא. ואין מראין לאדם חלום אלא מהרהורי לבו, ושמא יראה בחלומו שנוטלו ממנו בחזרה ויחוש לסכנה סגוליית. ע"כ.

גם הגרי"מ טוקצינסקי ז"ל בגשר החיים ח"א (עמוד נח) הביא דברי הס"ח הנ"ל, וכ', ושמעתי מהגאון הרצ"פ פראנק, שלדעתו נפל ט"ס בדברי הס"ח, וצ"ל מנעל של מתה. וכברייתא דחולין צד. ולפ"ז אין מקור כלל למנהג הנזהרין במנעל של מת. וכ' שהיא סברא גדולה. עיי"ש.

ועיין בשו"ת בית דוד - לייטער (סי' לא) שכתב ג"כ כן מפי השמועה. ע"ש. וכ"כ עוד שם (בבית דוד סי' קמה), בשם ס' עצמות יוסף. וע"ע בשו"ת שאילת משה (סי' עד), שהביא ג"כ דבר זה בשם העצמות יוסף, דלא מיירי במנעלים של אדם שמת מיתה טבעית, אלא על מקרה שמתה הבהמה מנשיכת נחש. וסיים בצ"ע. עיי"ש.

וע"ע בשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד ג סימן קלג) שכותב: הנה בדבר לבישת מנעלים של מי ששבק חיים לכל חי, יש נזהרים בזה מפני שאיכא בצואת הר' יהודה החסיד שלא ללבוש מנעלים של מת, אבל שמעתי שהגרי"ל צירעלזאן ז"ל כתב בתשובותיו דהוא טעות סופר וצריך לגרוס מנעלים של מתה והכוונה מעור בהמה שמתה, והוא מהגמ' דחולין דף צ"ד ע"א שאיכא חשש סכנה דשמא היתה הבהמה שמתה מנשיכת נחש כדפרש"י שם. (והספר אין אצלי). אבל מסתבר לע"ד דאין להגיה דאה"נ דאסר ר"י החסיד מנעלים של מת, משום דמגמ' זו דחולין שמעינן שיש לחוש בעור מתה לשמא מתה ע"י נשיכת נחש אף שהוא מיעוטא דמיעוטא, משום דלסכנה יש לחוש אף לדבר שלא מצוי כלל, לכן אסר ללבוש גם מנעלים של אדם שמת דשמא מת ממחלה מתדבקת, ואף שלא שכיחא שלא ידעו שהיה חולה במחלה מתדבקת, מ"מ הא יש לחוש לסכנה גם לדבר שלא מצוי, אבל א"כ הוא דוקא בלא ידוע ממה מת דבידוע שמת ממחלה שלא מתדבקת אין לחוש, דלא מסתבר שאסר מנעלים של כל מת בשביל גזירה דמנעלים של מת שלא ידוע ממה מת. אך אפשר שאסר למי שאינו יודע ממה מת אף שאמר לו המוכר והנותן לו שמת ממחלה שלא מתדבקת או מרוב זקנה ואין לו לסמוך על דבריו מדין ע"א נאמן באיסורין כיון דנמצאים בני אדם שאין לסמוך על דבריהם, לא רק כשמכר לו שיש אלו שחשודין על איסור דאונאה, אלא אף כשנתן לו במתנה שלא ירויח כלום בקבלתו נמי אין לו לסמוך עליו דאולי אומר זה מסברא ואומדנא בעלמא מחמת שסומך על רובא שרוב המחלות אינן מתדבקות ואינו חושש למיעוטא אף לסכנה. אבל למי שידע ודאי ממה מת אין טעם לאסור.

ואף שאיכא כמה דברים מהצואה שלא ידוע הטעם שאפשר שגם צואה זו היא בלא טעם ידוע לנו, מ"מ מה שאיכא לפרש שהוא מטעם ידוע לנו יש לפרש כן כוונת צואתו ולא

להחמיר על מה שליכא טעם. ולכן מנעלים של אחיו ז"ל מותר ללבוש מאחר שידוע לו אופן מיתתו.

שוב כתב: והנה לכאורה קשה הא דתניא התם בחולין לא ימכור סנדל של מתה בכלל של חיה שחוטה מפני ב' דברים אחד מפני שמתעהו ואחד מפני הסכנה, והא בשביל הסכנה יש לאסור אף כשיאמר לו שהוא סנדל של מתה, דאף שהלוקח לא איכפת ליה משום שאינו חושש למיעוטא מ"מ כיון שבסכנה יש לחוש למיעוטא יש לאסור ליתן לו, דהרי אפשר שמסכנהו שהוא אסור אף שהוא ברצונו דאסור לאדם לסכן אף את עצמו, ונמצא שאיכא בזה איסור דלפני עור בין כמדרשו בין כפשוטו דהא גורם לו לעבור על איסור זה שאסור לסכן עצמו שהוא לפ"ע כמדרשו, וגם כפשוטו דהא אפשר שמסכנהו ממש, והמקבל הא הוא עור בזה שחושב שליכא סכנה.

ולכן צריך לפרש דאיירי שהמוכר יודע בודאי ממה מתה הבהמה שלא היה זה מנשיכת נחש, שלכן אם היה מודיעו ומאמינו היה מותר. משום דבבהמה ליכא למיחש שמא היה לה מחלה מתדבקת שיזיק לאנשים דכמעט ליכא דבר כזה, ומעור חזירים שמשמע בתענית דף כ"א ע"ב דמתדבק מחלה מהם לאינשי הרי אין הדרך לעשות מעורם מנעלים אלא הנכרים האוכלים בשר חזיר אוכלין גם את העור דעור חזיר כבשרו כדתנן בחולין דף קכ"ב ע"א, ונמצא שהסכנה היא רק באם מתה מנשיכת נחש כדפרש"י, שלא שייך שיטעו באומדנא שלכן כשמאמינו שאינו משקר היה מותר ליקח הסנדל ללובשו, אבל כשאמר לו שהוא מעור של בריאה שחוטה אסור לבד אונאת הממון דאין עורה חזק כשל שחוטה גם מפני הסכנה, ולא מצד שאיכא סכנה מאחר דאיירי דיודע שמתה כדרכה ולא מנשיכת נחש, אלא מצד שמכשילו בהאיסור שהיה אסור לו לקנות ממנו אם היה אומר לו שהיא מבהמה מתה שיודע שמתה כדרכה שלא מנשיכת נחש, משום שמחשש סכנה היה אסור לו להאמין לסתם ע"א מחשש שמא מחמת שאינו חושש למיעוטא משקר לומר שיודע שאינו מנשיכת נחש, ובאמירתו שהוא משחוטה לא עלתה על דעתיה לחשוש שמשקר, והוו שני הטעמים מצד אונאה ולא חשש סכנה ממש, אבל חדא אונאה היא בהחפץ שהוא ענין שיוי ממון מצד שהעור דמתה אינו חזק כשל שחוטה, וחדא אונאה היא אף שבעצם אינה אונאה בכלום אבל אונהו בהאמנה שאם היה אומר לו שיודע שליכא סכנה לא היה מאמין לו ועשה שיאמינהו שזה ג"כ אונאה האסורה. וכהא דאמרינן בעדות ממון כה"ג שאסור אף שהוא אמת משום שנאמר מדבר שקר תרחק בשבועות דף ל"א ע"א בשלשה שנושין מנה באחד שלא יהא אחד בעל דין ושנים עדים כדי שיוציאו המנה ויחלקו ת"ל מדבר שקר תרחק, אף שהוא אמת כדבריהם והאחד כופר בשקר שנמצא שהוציאו את שלהן שלא יוכל לכפור, משום דכיון שאם היו יודעין האמת שהמנה שייך גם להם לא היו הב"ד מאמינים להם ובשקר עשו שיאמינו להם אסור, וכעין זה הוא אונאה דכאן, אך לא היה שייך להביא כאן הקרא דמדבר שקר תרחק דנאמר בקרא בדין ישיבת ב"ד, אבל אסור זה גם כאן מדין אונאה דלא גרע זה מגניבת דעת שנמי אסור.

וניחא לפ"ז מה שהביא הגמ' דין זה התם בחולין דאיירי בגניבת דעת, אף שזה הא לטעם הראשון הוא אונאה ממש דממון, וטעם סכנה הא נמי לא שייך דהוא עוד גרוע מגניבת ממון באונאתו, אבל לפ"ז לטעם השני ליכא לא סכנה ולא אונאת ממון דאף שהוא חזק ממש כשל שחוטה, אסור מאונאה שמכריחו להאמינו ולקנות ממנו דאם היה יודע שהיא ממתה לא היה מאמינו שיודע שאין בה סכנה, משום שג"ז היא אונאה האסורה. וגם ניחא מה שנקטה הברייתא דין זה במכירה ולא בנתינה כהסיפא דאותה ברייתא דלא ישגר חבית של יין ושמן צף על פיה שאיירי במתנה דבמכירה פשיטא שאסור ליתן לו יין במקום שמן אף בלא דין אונאה ולא חלה המכירה כלל אף ששוין בהדמים, אלא דאיירי במתנה שאמר לו ששולח לו חבית זו וא"כ הי"ל למינקט גם רישא במתנה, וג"כ היו שייכין ב' הטעמים דאף דאינו לוקח דמים הא איכא איסור גניבת דעת במה שאומר לו שנותן לו סנדלים מעור חזק דשחוטה ונתן לו רק סנדלים מעור גרוע דמתה וטעם סכנה ודאי איכא, דהוא שלפ"מ שבארתי לא היה שייך טעם מפני הסכנה דהרי איירי שיודע שליכא סכנה שבמתנה שאין להנותן שום ריוח היה נאמן לומר שיודע שליכא סכנה, דענין אומדנא ליכא בבהמה לומר שאולי טעה כדלעיל, ונמצא שלא אינהו בזה שיהיה מוכרח להאמינו דאף כשהיה אומר לו שהוא משל עור דבהמה שמתה כדרכה שליכא סכנה נמי היה מאמינו, ולא היה במתנה אלא טעם אחד, ובשביל שהיה רוצה האיסור גם מטעם האחרון הוכרח למינקט הרישא במכירה.

ואיכא ראיה מכאן גם אם נימא כמו שכתבתי שאסר ר' יהודה החסיד גם כשיאמר לו המוכר והנותן שהמנעלים הם ממת ממחלה שאינה מתדבקת שאין לו להאמינו בחשש סכנה שחמור מאיסורין, אם לא שידוע לו שיש להאמינו דקים לו בגויה שהוא אדם שאינו משקר ולא יאמר באומדנא שבזה נראה שנחשב כיודע בעצמו שמותר. ע"כ.

גמ'. ולא יפתח לו חביות וכו'. עיין בספר אורחות צדיקים (שער החניפות) וז"ל: ויש חניפות רעה מאד, כגון אדם המחניף לחבירו ומדבר עמו דברים מתוקים כדי שיסמוך עליו ויאמין לו, ואחר שיאמין לו ויסמוך עליו הולך עמו ברמאות, וזה כענין שנאמר (משלי א יז - יח): "כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף, והם לדמם יארובו יצפנו לנפשותם", פירוש הפסוק: הציידים עופות, זורקים חטים, ובאים עופות לאכול החטים על הרשת, ואז יהיו ניצודים - ולזה דומה החנף הזה. ואסרו החכמים להחניף, ואמרו שלא ישלח אדם דורון לחבירו ויודע שאינו מקבל, או יקרא לחבירו לאכול אצלו ויודע שאינו אוכל. וכן אם אדם רוצה לפתוח חבית יין למכור, ובא חבירו לקנות יין, לא יאמר לו: אני רוצה לפתוח חבית עבורך, וכל זה וכיוצא בזה נקרא גניבת דעת, ואסרו חכמים, זכרונם לברכה, להחניף ולגנוב דעת הבריות.

גמ'. ולא ישגר אדם לחבירו חבית של יין ושמן צף וכו'. כתב הרמב"ם (פ"ז מה"ב ה"י) וז"ל: לא ישלח אדם לחבירו חבית יין ושמן צף על פיה שמא ישלח לו אדם חבית שכולה יין וידמה שהוא שמן ושמן הוא שעל פניה בלבד ויזמין אורחים ויתבייש וכן כל כיוצא בדברים אלו המביאים בושה לבעל

הסעודה אסורין, עכ"ל. וכ' הכ"מ גם זה ברייתא פ' גיד הנשה לא ישגר אדם לחבירו חבית של יין ושמן לף על פיה ומעשה בא' ששיגר לחברו חבית של יין ושמן לף על פיה והלך וזימן עליה אורחים ונכנסו מלאה שהיא של יין וחנק את עלמו. ופרש"י ושמן לף על פיה כסבור שהכל שמן ומזמן עליו אורחים ובטוח שיש לו שמן הרבה לצרכן. וחנק את עלמו, שלא היה לו מה להאכילם ובוש מהם, עכ"ל.

וכתב בשו"ת פעולת לדיק (חלק ג סימן קעח) וז"ל: וקשה לי האי דקאמר רבי' שמא ישלח לו אדם וכו'. דמה טעם הוא זה ולא היה לו לכתוב אלא לא ישלח אדם לחבירו חבית של יין ושמן לף על פיה שמא ידמה שהיא שמן ושמן הוא שעל פניה בלבד ויזמין אורחים ויתבייש כל' הברייתא לבד. ואפשר לדחוק דהכי פירושו לא ישלח אדם לחבירו חבית יין ושמן לף על פיה פירוש חבית שיש בה מעט יין בשוליה אפשר שעושה כן לפי שאין לו שמן הרבה כדי מילוי החבית ולעולם דהשמן הרבה שאין היין רק למלאת החסרון שבחבית. והטעם שמא ישלח לו אדם דהיינו חבירו אותו ששלח לו חבית של שמן שמחליף עמו כשולח לו חבית שכולה יין ושמן מעט הוא שעל פניה בלבד ויסבור המשלח הא' דכמו שעשה עמו כן שלח לו ויזמין אורחים על השמן ויתבייש שאין בו די. דייק נמי לשון רבי' שכ' בחלוקה א' חבית יין ושמן לף על פיה ובחלוקה שנית שהיא החליפין כ' חבית שכולה יין דמשמע דחלוקה ראשונה לאו כולה יין גם בחלוקה א' נקט ושמן לף על פיה ובחלוקה שנית ושמן הוא שעל פיה מוכח הפי' שכתבנו שיסבור השני שכמו ששלח לו שמן הרבה ומעט יין בתחתיתו כן עשה לו חבירו והחליף עמו ויזמין אורחים ויתבייש זהו הנלע"ד ביישוב ל' רבי'. ורבי' נתן טעם זה מסברתו משום דאפשר דכפי ל' הברייתא יתכן שיבדקנו אם כולו שמן או אם יש דבר אחר מעורב בו או לאיזה סיבה אחרת יבדקנו ואז יתברר לו אם להזמין או לאו. ואין לחוש שיזמין בלא בדיקה משא"כ כשישלח לחבירו שמן ומעט יין מעורב בו ואז גם חבירו יחליף עמו יסבור דכמו שעשה עם חבירו גם חבירו כן יעשה עמו ויסמוך ע"ז ולא יבדקנו ויבא להזמין אורחים על סמך שכולו שמן ויתבייש.

והנה ראיתי בספרים כ"י ובמגדל עוז הגי' כך שמא ישלח לו אדם חבית שכולה שמן וידמה שהוא יין ושמן הוא שעל פניה בלבד וכו'. ולפי גי' זו הכי פירושו לא ישלח אדם לחבירו חבית יין ושמן לף על פיה שמא ישלח לו אותו אדם חליפין חבית שכולה שמן וידמה שהיא כולה יין ושאין בה שמן רק אותו שעל פניה ויזמין אורחים על היין לסעודה ויתבייש. ולגי' זו תתישב (מתישב) שפיר טפי טעם רבי' שמא ישלח לו חבית שכולה שמן וידמה שהוא יין וכו', דבזה אתי למטעי ולומר כמו ששלחתי לו כן שלח לי ויזמין אורחים. דאי לגי' הדפוס קשיא דאיהו ג"כ יסבור דכמו ששלח כן החליף עמו ולא טעי דאיהו גופיה הכי נמי עבד עמיה חבריה ודוק. ואפשר עוד לפרש דברי רבי' שכ' שמא ישלח לו אדם וכו'. שהכוונה בו להוכיח האדם השולח חבית יין ושמן לף על פיה שלא יעשה כך ואמר שהגע עלמך אלו ישלח אדם לחבירו חבית שכולה יין וידמה שהוא שמן מי לא אתי למטעי להזמין אורחים על השמן ויהיה בושה לבעל הסעודה והאי פירושא דייק טפי. דלפי' ראשון קשה דהיה לו לרבי' למנקט שמא יחליף עמו חבירו וישלח לו וכו'.

ואחר שנים ראיתי שהרדב"ז בלשונות הרמב"ם ח"ב סי' נ"ח נשאל על זה דבגמ' משמע היפך שזימן אורחים והוא היה צריך לשמן. והשיב שם יעו"ש מה שפירש בו לא ישלח אדם וכו', אע"פ שהודיעו שהיא של יין שמא ישלח לו אדם אחר חבית שכולה יין סתם וידמה שהוא שמן כיון שלא הודיעו שהיא יין כמו שעשה חבירו ושמן הוא שעל פיה בלבד ויזמין אורחים וכו'. נר' מהלשון שפי' שמא ישלח לו דהיינו זה ששלחו לו ישלחו לו (ג"כ) אחרים וכו'. והביא שתי הגיר' ומסיים בה ולימדנו ז"ל כי בשני דרכים אפשר יבא לידי בושה בין אם צריך לשמן או ליין כי מי שהוא צריך לשמן ידמה שהוא שמן ומי שהוא צריך ליין ידמה שהוא יין והשמן (הוא) שעל פיה ואינו כן אלא כולה שמן ע"ש. ועיין בס' בנין יהושע דף ד' ע"ב ובש"ע ח"מ סי' רכ"ח.

גמ'. והלך וזמן עליה אורחים. פירוש זימן האורחים בשביל סיכה שדרכם היה לסוך בשמן ולא בשביל אכילה, וחבירו ששלח לו החבית הוא היה שותף שלו שהיה להם כרמים שיש בהם נטיעות גפנים וחתים, וחבירו יושב בכרמים ועוסק בזתים וגפנים למלאת מהם חביות למכור וגם לצורך ביתו ובית שותפו, ונזדמן ששלח לבית שותפו חבית יין ושמן לף עליה והוא חשב שכולה שמן מפני שבאמת בכרמים שלהם יש להם זתים וגפנים שעושים מהם שמן ויין, והלך וזמן אורחים עליה לסיכה כי כן היה דרכם להזמין אורחים לסיכה בלבד כמו שמזמין לאכילה ולשתיה של יין. ובזה נתרצו הקושיות של הרב תורת חיים ז"ל ואין צריך לשנות הגרסא. בן יהוידע.

גמ'. ואין האורחין רשאין ליתן ממה שלפניהם וכו'. כתב בשולחן ערוך אורח חיים (סימן קע סעיף יט) אורחים הנכנסין אצל בעל הבית אינם רשאים ליטול מלפניהם וליתן לבנו או לעבדו של בעל הבית, אא"כ נטלו רשות מבעל הבית.

וכתב המגן אברהם שם (סקכ"ג) וז"ל: לשון הרמב"ם אין לאורחים ליטול כלום ממה שלפניהם וליתן ביד בנו וכו' שמא יתבייש בע"ה שהרי אין לו אלא מה שהביא לפניהם כו' עכ"ל משמע דאם הרבה לחם על השלחן שלא יחסר להם רשאים ליתן להם וכמ"ש סי' קס"ט ס"א, וביש"ש פג"ה ס"כ כתב דדוקא לעבדו אסור אבל לשמש המשמש בסעודה שרי. ע"כ.

והמשנה ברורה (סק"מ) כתב: הוא תקנת חכמים מפני מעשה שהיה כדאיתא בחולין צ"ד מעשה באדם אחד שזימן ג' אורחים בשני בצורת ולא היה לו להניח לפניהם אלא כשלש ביצים בא בנו של בעה"ב נטל אחד מהן חלקו ונתן לו וכן שני וכן שלישי בא אביו של תינוק מלאו שמחזיק אחד בפיו ושתים בידו חבטו בקרקע ומת כיון שראתה אמו עלתה לגג ונפלה ומתה אף הוא עלה לגג ונפל ומת ע"ש. וכתבו המ"א וא"ר דדוקא בכה"ג דש"ס שהיתה סעודה מצומצמת ומתבייש בעה"ב כשיחסר להם אבל אם יש הרבה על השלחן שלא יחסר עי"ז רשאים ליתן להם ולפ"ז כ"ש אם כבר כלו לאכול ונשתייר מותר ליתן להם מהשירייס ובספר שמן רוקח חוכך בכל זה להחמיר.

ב״ה

זה השער לה׳ צדיקים יבואו בו

ספר

שמן ראש

כולל שו״ת על ארבע חלקי ש״ע בהלכה ובפלפול וגם דרשות והספדים

מאת הרב הגאון האמתי מו״ה **אשר אנשיל אשכנזי** זצ״ל שהי׳ מלפנים אבדק״ק **פאלטישעני** (מדינת רומעניען) ובסוף ימיו ראב״ד דק״ק **סטאניסלוי** (גאליציען), בן הרב הגדול והקדוש מו״ה **מרדכי אשכנזי** זצ״ל אבדק״ק **פיסטי** וראב״ד בסטאניסלוי, ונכד להגאון הקדוש צדיק יסוד עולם מו״ה **משה דוד אשכנזי** זצ״ל אב״ד דק״ק **טאלטשווא** ואב״ד בעיה״ק **צפת** תובב״א:

בהוצאות ובהשתדלות בני חרב המחבר ז״ל.

מונקאטש,

בדפוס הטשובתת של הרבנים הנגידים מו״ה שמואל זנויל כהנא נ״י,

וחתנו מו״ה עוזר הכהן פרי עד נ״י.

בשנת **בשמן למאר** לפ״ק.

DRUCK VON KÁHN & FRIED, MUNKACS.

אח״ת 1234567

אוצר החכמה

שמן ראש אשכנזי, אשר אנשיל בן מרדכי עמוד מס 1 הודפס ע״י תכנת אוצר החכמה

סמיכו כמי שמוכר וחין בהס מעילה וניחנו להנות בחלוב ג"כ מכחס לכ"ע למ"ס ומ"ס פריך לר"מ לניל לנחותם ביומי' ומשיבו כשמוכר מ"ע והחיכח לר"מ משמ"כ לניל כשמוכר דמיין ואל עליסו מעילה בחלוב ומ"ס מוטלין כמי שמוכרין קח מכוס לניכח למ"ס ניכחין לסנות כשמוכר לחלי חין מוטלין בשיורי סליקכם גופייהו כיון ומוטלין בחלוטין לי יהיה מוטלין בדמי סליקכה ול"ל לכחוכות כשוכה כלל וכן בחבני יהוחלים שכשהו מוטלין בהס לר"מ ור' יהיה בר פלוגתי' חין מוטלין בהס ולי משכיך משני לחלי חין מוטלין בהס כלי לניחנו להנות בשמוכר ומ"ט

סימן קסג

ב"ה, יום ה' דברים בין המצרים תש"ם לפ"ק.

כבוד ידידינו הרב הנכבד וכו' ר' משה ריים שליט"א
מנהל חינוכי סמינר בית יעקב תל אביב.

אחדשה"ט בכבוד,

מכתבו קבלתי, והאותיות שאלוני, אודות הבחינות שעושים במוסדות החינוך למיניהם, והציונים כמובן קובעים בטיב התעודות, והתלמידים או תלמידות מרשים לעצמם להעריס באופנים שונים להשיג ציונים טובים שאינם מגיעים להם, ושאלת כבודכם אם מרמה והערמה זאת הוא דרך נכון, היות שיש מבקרים אתכם שאתם מוחים ע"ז ולפי דעת המבקרים יש כמין רשעות אם לא מניחים התלמידות להעריס כרגיל.

ואומר בקיצור כי תמה אני אם יש בכלל ספק בנדון הזה, דאיך אפשר להעלות על הדעת לעשות לכתחלה דבר כזה ובפרט במסגרת חינוך, דדבר פשוט להלכה דיש בזה גדר גניבת דעת, שאסור לגנוב אפילו דעתו של גוי כמבואר חולין צ"ד ע"א ובשו"ע חו"מ סי' רכ"ח ס"ו, ופשוט דאיכא גם לאו דלא תשקרו, ועשה דמדבר שקר תרחק, ועיין שבועות ל"א, וגם איכא בזה דרגא ורגילות לרמאות, וע"ז אמר הנביא ירמי' (ט' ד') למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו, ועיין סוכה מ"ו ע"ב ויבמות ס"ג ע"א עד היכן הדברים מגיעים בחינוך. וגם יוצאים עי"ז מכשולים בעתיד ע"י העלמת האמת בתעודות אם צריכים להתקבל לאיזה עבודה או חינוך והמקבלים חושבים אותם למומחים, ואינם, וגורמים היזק ניכר לנותן העבודה ועוד, ועל הכל הפסד מדות להרגיל תלמידים נגד האמת שמזה המכשולים הגדולים בדורינו, והאמת אהובה מכל, כמובן אם יש ספק בדרגת הציון אפשר ללכת לפנים משורת הדין.

והרני דו"ש בלונ"ח, מצפה לרחמי ה'.

סימן קסד

סימן רמ"ט סט"ז

יש מי שאומר שמצות בית הכנסת עדיפא ממצות צדקה, ומצות צדקה לנערים ללמוד תורה או לחולים עניים עדיף ממצות בית הכנסת.

משמעות מקור הלכה זו בירושלמי סופ"ה דשקלים ובתשובת מהרי"ק שורש קכ"ו, דאינו מדבר בשאין להם בית הכנסת כלל ואין להם מקום להתפלל דגם הירושלמי הלא לא הביא ע"ז רק הפסוק הושע (ח' י"ד) וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות וגו', והיינו או רבוי בניני ביהכ"נ שלא לצורך, או לבנות היכלות ברוב פאר ושקעו כספם ע"ז, וע"ז הקפידו וקבעו דלמוד ת"ת לנערים או חולים עניים עדיף, הא סתם צדקה לעניים אינו עדיף גם מרבוי ביהכ"נ או בנין היכל פאר לבית הכנסת, אמנם הגר"א כאן הקשה ממה שכ' תוס' ב"ב ט' סוף ע"א דצדקה עדיף אפילו מבדק הבית של בהמ"ק ומכ"ש בית הכנסת.

ובס' ערוך השולחן הקשה, דאיך יתפרש דהתוס' כפשוטו דצדקה עדיף מבדק הבית הא בקרא דנחמי' (י' ל"ג, ל"ד) מפורש דשלישית השקל זה שהתחייבו עצמם ניתן ללחם המערכת ומנחת התמיד ואיך אפשר דליתן צדקה עדיף מהקרבת תמידין, ונדחק מאד בהבנת דהתוס', ובעניותי דאין הפי' דאם לא נתנו ישראל כ"א שלישית השקל שהי' בטול תמידין וכו', אבל הפי' שהתחייבו עצמם שיהי' בבדק הבית סכום גדול זה כדי שיהי' בטחון שיהי' באפשרותם להקריב כל הקרבנות בזמנם כמו שקלי צבור, אבל אין זאת אומרת שיש בטול אם לא יתנו כ"א מישראל חלקו וע"ז כ' תוס' דלהרחיב למצות צדקה לעניי ישראל דשכיח יותר הצורך להם מהרחבת בדק הבית דצדקה עדיף ושפיר קאמר הגר"א דכ"ש צדקה נגד בית הכנסת דהיינו או רבוי בתי כנסיות, או צורכי בית הכנסת כשמן למאור שכ' מהרי"ק וכיו"ב דג"כ מסתבר דכה"ג צדקה סתם ג"כ עדיף, וע"ע בעה"ש שם מש"כ בביאור שיטת השו"ע.

אבל בנין בית הכנסת כשאין להם מקום כלל, וצדקה סתם להרחיב לעניים וכיו"ב י"ל דביהכ"נ עדיף גם לשיטת תוס' ב"ב ט' הנ"ל, ואם מתרמי להו צדקה של פדיון שבויס או צדקה שיש בה סרך פקו"נ הלא מוכח בש"ס דפדיון שבויס עדיף, ועיין לקמן בשו"ע סי' רנ"ב ס"א בזה.

סימן קסה

ב"ה, יום ה' נצו"י שלהי אלול תשנ"ז לפ"ק.

כבוד ידידי האהוב ההגה"צ בן גדולים וצדיקים איש
חמודות **רבי ישראל אליעזר אדלר שליט"א.**

אחדשה"ט וש"ת באהבה,

יקרתו קבלתי ואשתדל לענות על שאלותיו בקצרה עכ"פ.

א. בענין גניזת מחברות וכיו"ב המרובים מאד ומתגלגלים בכ"מ, כבר אמרתי בעניי דאם יש בהם ד"ת אם אפשר לגנוז בקל ובמציאות לגנזם ואם א"א מוטב לשרוף אותם כאשר הוזכר דרך זה בתשובת כנסת יחזקאל ובגליון מהרש"א, ובתנאי שאין בהם שם משמות הקודש. [ע"ע ח"ה סי' קס"ב]

שהמוכר מזלזל בממכרו מפני שאין חפץ זה ערב עליו או מפני שדחוק למעות ולכך עד שתות הוא בכלל דמי המקח ואין עליו שם אונאה כלל מ"מ ירא שמים יחמיר לעצמו שלא יכנס לספק ל"ת של תורה ה ואפי' אם המתאנה הוא תגר ובקי ביותר ואין דרכו למעות אין תולין האונאה אלא בטעותו וצריך להודיע טעותו ולפרש לו שאף ששוה כך וכך איני חפץ למכור או לקנות אלא בכך וכך ואין לך עלי כלום :

ה מכנה גמרא נא

ד ו וכשמפרש כן מותר אף אם האונאה היא שתות או יותר ז ואם האונאה שמתאנה המוכר היא גדולה כ"כ בכדי שאין הדעת טועה כלל אין צריך לפרש לו כי ניכר הדבר שמזלזל בממכרו מפני דחקו למעות ח וכן בהע"ב המוכר כלי תשמישו ביוקר א"צ לפרש שהדבר ידוע ללוקח שאילו לא הרבה לו בדמים לא היה מוכר כלי תשמישו מ והוא שהלוקח יודע שזה המוכר הוא בעה"ב ולא תגר אבל אם אינו יודע צריך לפרש לו י וי"א שאפי' ביודע שהוא בעה"ב אם האונאה יתירה על שתות צריך לפרש לו כי אין דרך בעה"ב למכור כליו ביותר משתות על שווין ויש להוש לדבריהם :

ו בריתא שם ז רא"ש בתשובה ח גמ' שם ט רא"ש י תוס' רא"ש

ה וכל שיעור שתות שאמרנו אינו אלא בטעות בשומת שיווי המקח שאין כל אדם יכול לצמצם בו ודרך העולם למהול עד שתות יא אבל אם היה טעות במדה או במשקל או במנין הסחורה אפילו פ"א יתירה חייב להחזירה לעולם בכל ענין יב אא"כ היתרון הוא בענין שאין הדעת טועה בו כלל כגון במקום שנהגו למנות המעות שנים שנים ולא א' א' ומצא יתרון מטבע א' או נ' או ה' וכיוצא בהם ממספר הנפרד שאינו זוג זוג שבזה א"א לתלות בטעות המנין אלא מתנה היא שנתן לו כל היתרון או שגנב וגזל ממנו סכום כזה ומתבייש להחזיר לו והבליע לו בחשבון או שאיש אחר גנב או גזל ממנו ונתן לזה שיבליע לו בחשבון בין שהמעות הם דמי מו"מ בין פירעון חוב בין הלואה שהלוה המלוה ללוה ומצא בה הלוה יתרון כזה יג אבל אם נהגו למנות א' א' כמו שנוהגין עכשיו תולין כל היתרון בטעות במנין שטעה במנינו כמה פעמים כמספר היתרון וחייב להחזיר לו לעולם :

יא רבא נו יב רב נחמן סג יג תוס'

ו יד הנושא ונותן באמונה אינו חושש לאונאה כיצד הפץ זה בכך וכך לקחתיו כך וכך אני משתכר בו אע"פ שנתאנה בלקיחתו טו וכל המתאנה אינו רשאי להונות אחרים בשביל כך זה מותר טז שהרי זה כמפרש לו שלא יסמוך על שיווי המקח אלא על הדמים שקנה הוא :

יד בריי' נא טו רא"ש בתשו' טוש"ע סי' דל"ב טז מ"מ כ"י יז בריית' שם יח תוס'

ז יז הנושא ונותן באמונה לא יחשוב הרע באמונה והיפה בשוויו שאם קנה עשר יריעות בעשרה דינרים ויש בהן שאינן שוות דינר ויש בהן ששוות יותר לא יחשוב הרעות כל אחד בדינר והיפות בשוויין וע"ז יטול הריוח שיתפשר עמו שאין זו אמונה אלא אונאה רק יחשוב הכל באמונה כמו שקנאן יחד יח והוא שמוכרן ג"כ ביחד אבל אם מוכר הרעות בפ"ע והיפות בפ"ע מוכרן בשויין מלבד הריוח שנוטל כמו שמתפשר עמו :

יט בריית' שם כ ב"י

ח הנושא ונותן באמונה יט מעלה לו על דמי המקח שכר הכתף המוליך מבית לחנותו ושכר הגמל ושכר הפונדק אם הביא מעיר אחרת כ וכן שאר כל הוצאות וכוללם בדמי המקח וע"ז יטול ריוח שנתפשר עמו אבל שכר טירהא לא יכלל בדמי המקח (כי הוא בכלל הריוח מן הסתם בדעת בני אדם שנוטל ממנו כמו שנתפשר עמו ולא בדמי המקח הואיל ולא הוציא מעות ונמצא שאם כוללו בדמי המקח בסתם ואינו מפרש כן להלוקח הרי זה מטעהו ומאנה אותו) :

כא רמב"ם כב משנה שם כג רמב"ם ויראה יט

ט כשם שיש איסור אונאה במו"מ כא כך יש איסור אונאה בשכירות ובקבלנו' ובחילוף מטבע וכן כב אם הסלע חסרה שתות ממשקלה יש בה איסור אונאה להוציאה בסלע יפה כג אם מוציאים הסלעים במנין ולא במשקל שאם מוציאים במשקל אפי' חסרה כל שהוא עובר בל"ת אם מוציאה ביפה שנא' „ לא תעשו עול

עול במשפט במדה במשקל כד וי"א שלא אמרו שיעור שתית אלא בסחורה אבל מעית שלהוצאה ניתנו והחכמים אינם יוצאים כ"כ אין דרך העולם למחול על חכמים אלא עד חצי שתית אבל מחצי שתות ואילך וחצי שתית בכלל דרך העולם להקפיד עליו ויש בו איסור אונאה ויש להחמיר כדבריהם גם אבל בפחות מחצי שתות מותר להוציאה לכתחלה ביפה הואיל ואין בה הפסד כלל למקבלה שגם הוא יוציאנה ביפה משא"כ בפחות משתית בסחורה כו וכל מי שאינו רוצה לקבל מטבע ש"ר הדחק אבל אם אינו יוצא אפילו ע"י הדחק אסור להוציאה ביפה אפי' חסר מעט ואם הוציאה להחזירוהו לו כמ אפילו אחר י"ב חדש כג י"א שחייב לקבלו אם מבורו :

ו ל וכל מטבע שנפחת ונחסר מחצי שתית ממשקלו אסור לקיימו בביתו מפני שבקל מרמין בו להוציאה ביפה (וכמו שאסרה התורה להשהות מדה חסרה בביתו שנא' לא יהיה לך בביתך וגו' שלא יבואו לרמות בה כמו שית') ולא יסמכו לאמם אי לתגר מפני שמרמין בו אחרים ולא יעשנו משקל ולא יזרקנו להנך שברי כסף שהרי אסור לקיימו שמא יבא אחר וירמה בו להוציאו ביפה אלא יתיכנו או יקבנו באמצעו לתלות בצואר בתו אבל לא יקבנו מן הצד שמא יבא אחר ויחתוך מקום הקיב ואם חסר עד שעמד על חציו בגון סלע שעמד על שקל ושקל שעמד על דינר ודינר על חציו מותר לקיימו שאז אי אפשר לרמות בו מפני שהפחת שלו ניכר לכל לג אבל אם עמד על פחות מחציו אסור לקיימו מפני שאפשר לרמות בו להוציאו בחציו שהוא שקל או דינר או חצי דינר כיון שהם מטבעות היוצאים לג ומטבע שאין לוקחין אותו אלא במשקל מותר לקיימן בכל עיון שבל הלוקחו ישקלנו :

יא לג אסור להטעות לנכרי וכן כל מרמה שבעולם אסירה במ"מ אפילו לנכרי כגון לד אם יש מום במקח צריך להודיע ללוקח אע"פ שהוא נכרי שהרי זה מטעהו וגונב דעתו אם אינו מודיעו וה"ז כגונב ממנו בסתר ואסור מן התורה כמו שית' בה' גזלה :

יב ואפי' לגנוב דעתו בדבר שלא יגיע לו הפסד להנכרי אסור מד"ס לה כגון למכור לו בשר נבילה בהוקת שהוטשה ואף לגנוב דעת הבריות לו ברברים אפי' במלה אחת של שפת חלקות או גניבת דעת או במעשה שמראה שעושה בשבילן ואינו עושה אסור מפני שמחזיקים לו טובה בחנם :

יג לו כיצד לא יפתח חבית יין העומדת להפתח מיד מפני שכבר מכרה לחנוני (א) וזה סבור שפתחה בשבילו להשקותו יין חזק וגפשר על ידו הפסד גדול שהרי חבית זו שפתחה תשאר חסירה ויתקלקל יינה ויבא להחזיק לו טובה בחנם לח (אע"ב הוא חביב עליו שיהיה פתוח בשבילו) אלא צריך להודיעו שלא פתחה בשבילו כי לב מן הסתם אין לו להעלות על דעתו שכבר מכרה לחנוני אבל בדבר שיש לו להעלות בדעתו שאינו עושה בשבילו ומטעה עצמו וסבור שעושה בשבילו מ כגון שפגע בחבירו בדרך וסבור זה שיצא לקראתו לכבודו א"צ להודיעו וכן כל כיוצא בזה :

יד מא לא יפציר בחבירו שיסעוד עמו והוא יודע שאינו סועד מג (ואלו היה סועד לא היה מפציר בו) אבל בלא הפצר מג מותר לומר לו פעם ושתים בוא ואכול

קונטרס אחרון

(א) עי' תוס' ד"ה בע"ב ולכסמ"ע נצ"ע תלמ ודלמי לכיונת הטור ספקוחות כ"ל הנפתחות מעם בשת פוחתן למיני במקנן לו כסר וכ"מ בכה"ג ס"ס וכ"מ מל' הטור משמו פיומן בשבילו כו' מדעתים במקנן כו' ולמ שפתחן וכ"ה בהגה כה"ג וכן בכמוש ס"ס :

כד כ"ב ס"ד
דכ"מ סי' י"ט
בקצוי שם נג ב

כה כ"י ופוס'
שם כ"ם שם
סי' כ' ושור
כו מכוש שם
ע"ת (עי' מכ"ם
וכ"י דלמ כ"ב
בלמ ע"ב ודו"ק
היטב

כז נמ' שם ע"ב
כח עי' בטעם
נמ"ו דס"ם מכח
דהי מסוס
לוגלם עד ע"ב
סני מ"ו מכוס
דלמ סני בגל
ע"ב ובמכוש
(ממך פב"ו מה'
מכירה מכ"ם
בדעת כרמב"ם
כע במ"ב פי"ב
מה' מכירה הי"ב
ל נכרי' שם
לא מכוש בליט
ג"ב ס"ו
נב בירו
לג מהדבי
לד רמב"ם פי"ב
מה' מכירה ה"ב
טוש"ע חו"מ
סי' רכ"ה סע"ו
לה מהלין אל ע"ל
לו רמב"ם שם

לז נכריות
מוגין שם

לח נמ"ה שם
לט חוס' שם
מ"ב ד"ה מיומו

מא נכרי' שם
ע"ל
מב כ"ב כוונת
רב"י שם דלמ"ב
מכוש מיוהר
מ"ם ידוע"ק
מג שם"ע שם
סק"ם

ואכול עמי אע"פ שאין דעתו שיאכל עמו כי זהו כבודו שמכבדו לאכול עמו מד ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל (ואילו היה מקבל לא היה מרבה לו אבל מה אם הוא חביב עליו בענין שהיה מרבה לו אם הי' מקבל וכן אם היה מפציר בו לסעוד אם הי' סועד אע"פ שיודע שעכשיו לא יסעוד ולא יקבל טותר להפציר בו לסעוד ולהרבו' לו בתקרובת שאין זו גניבת דעת כיון שהוא חביב עליו באמת והוא מבקש באמת להנהותו ואין מונע מצדו אלא מצד חבירו שאינו רוצה נמצא שאם יהוזק לו טובה אינה בהנם) אבל לא יאמר לו מו סוף שמן מפך זה והוא ריקן לפי שיודע בו שאינו רוצה לסוף (אף שאם היה רוצה (ב) לסוף היה נותן לו שמן ט"מ עכשיו אינו מבקש באמת להנהותו כי יש מונע מצדו שהפך ריקן ואין בו שמן יהוזק לו טובה בהנם וכן כל כיוצא בזה) וכן לא ילך לבית האבל ויבידו כלי ריקן לפי שיודע בו שא"צ לו (כי הרבה הביאו לו כבר להברותו בסעודה ראשונה שהאבל אסור לאכול טשלו זכל העם מברין אותו וסבר האבל שנם זה הביא לו ויחזיק לו טובה בחנם כיון שעכשיו לא הביא כלום אף שהיה מביא לו אם היה צריך לו) ואם הוא עושה כן כדי לכבדו בעיני הבריות טותר וכן בכל דבר שעושה כדי לכבדו בעיני הבריות אין בו טשום נגיבת דעת:

מז לא ישלח לחבירו חבית יין ושמן צף על פיה מח מפני שיסבור שהכל שמן ויזמין אורחים עליה ובטוח שיש לו שמן הרבה לצרכם ונמצא סתבייש: מט לא יסכור עור של נבילה בחזקת שחוטה כי עור הנבילה איט חזק כ"כ כמו עור השחוטה ונמצא מטעהו:

נ אסור לאדם למכור לחבירו קרקע או טלטלין שיש עליהן עסק ודין לאחת אדם עד שיודיענו ללוקח שאע"פ שהאחריות עליו אין אדם רוצה שיתן טעותיו ויוד לדין ויהיה נתבע טאחרים:

נא אסור לפרכס את האדם ובהמה וכלים העומדי' להמכר אדם כגון עבד כנעני שהוא זקוקובע שער ראשו וזקנו כדי שיראה בחור ובהמה נב להשקותי טי כובין שמנפחין אותה וזקפין שערותיה כדי שתראה שמנה וכן אסור לקרד ולקרצף אותה כדי לזקוף שערותיה והכלים אסור לצבעם שיראי חדשים נג ואין השבח שמשביחם בצבע כמי העילוי שטעלה אותם בדמים נד טפני שסוברים שהם חדשים ונמצא טטעה ואטאנה אבל חדשים טותר לצבעם כדי ליפותם (וכן ליפותם בשאר טיני יפוי אפילו אם הם טתעלים בדמים יותר טן השבח שמשביח הואיל ואין כאן טעות ואונאה שהטסיק דמים בשביל יופין טוחל הוא טדעתו):

יח ו אסור לנפח בקרבים כדי שיראו שמנים ורחבים ז ואסור לשרות בשר בטים כדי שילבין ויהא נראה שמן ואם טנהג כל הקצבים לעשות כן והכל יודעים טנהגם נח יש טי שטתיר לפי שאין כאן אינאה כיון שהכל יודעים טנהגם (ושזכר נפשו ירחק טזה כי אע"פ כ יש להוש שיסבור הקונה שהוא שמן באמת שהרי יש הרבה שטנים בעולם ובשביל כך עושים כן כל הקצבים):

כ נט אסור לערב טעט פירות בהרבה פירות יפים שלא יהיו ניכרים בהם ויטכור הכל בהזקת יפים ס ואפילו שניהם יפים אלא שא' יפה טהבירו סא וחדש וישן אסור לערב זה בזה וזה בזה כי הישן עושה קטח הרבה יותר טהחדש וההדש יפה טטנו אם הלוקח רוצה להכניסו לאוצר לישנו:

כא סב התנר טותר ליקח פירות טובים ורעים טבטה טקיטות וליתנם בטנדת אחת לטכור טנה אפילו אין הרעים ניכרים טפני טיעוטם אי טפני שדוטים לטובים בטראיתם לפי שהכל יודעי שהוא קונה טטקומות ויש בטנורה שטוכרח

טנה

קינטרס אחרון

(ב) ע' חוס' ד' ז"ד ע"ב ודו"ק לכל מ"ש הסמ"ע ז"ש דבהדיא קאמי בסימן דנסכיל בכוונו מוסף ונתוק בין כתוב בסמ"ע סק"ע לכתוב שבבייתיקא ובכתוב בכסמ"ע בין מלא לריקן כוונ זוהק גדול וע"ש:

מצוה תעשית טוב ורע ובהזקת כן קונים ממנו ובלבד שלא יתכוין ליקח הרוב ממקום הטוב כדי שיצא עליו הקול שהוא קונה הכל ממקום הטוב וקונה גם ממקום הרע וסעיפיו עמ' בענין שאינו ניכר בו :

סא מגיה גמרא שם

כב סג מקום שנהגו לערב מים ביין בין הניתות שהיין תיסך והמים מתערבי' בו יפה ונעשים יין מותר לערב בשיעור שדרכם לערב ולמכור סתם ואין כאן אונאה לפי שהכל יודעין שדרכם לערב כן ובחזקת כן קונים ומי שנתערב מים ביינו יותר מכשיעור שדרכם לערב או אחר הניתות או במקום שלא נהגו לערב הי"ז לא יסברנו בחנות אא"כ הודיע לקונה שאז מותר למכרו בחנות סד (לקמן לשיטות) אבל אסור למכרו לתגר אע"פ שמודיעו שמא ירמה בו אחרים :

מר במ"ע ע"ש שם ויומא סיתר כו' וע"ע מכי' רכז סי"מ שחיר כהונ ומצמ"ג לג פסע הממ"ש כפיקו שכסימן רכז ס"ו מהגי לוד וע"ע שם כריו' שם כו רמב"ם סז גמ' שם סת הל"ב כעו מכנס שם

כג וכל זה במקום שאין כל הקונים יין טועמים ההלה אבל סה במקום שנהגו שכל מי שקונה יין טועמו תחלה מותר לערב בו מים לעולם סו בענין שירגיש הטועמו ובמקו' שאין הכל טועמין סז אסור לערב אפילו יין קשה ברך אחר הניתות סח שהרך יותר טוב לשתות מהקשה וגם דמיו יקרים יותר אבל הרך בקשה מותר ובין הניתות מותר סט אפי' קשה ברך מפני שכשנותנין מעט קשה ברך בין הניתות הוא משביחו שמתקיים ע אבל במקום שהכל טועמין תחלה מותר לערב לעילם בענין שירגיש הטועמו :

ע"ש שם

כד עא אסור לערב שכרים בין אי שאר משקים אפי' כל שהוא ולמכור בסתם עב ום אם קנה מבני הבית יין שליטה כל כמה בכך וכך כשבא למדוד יכול לערב השכרים עם היין ומיכר לו הכל ביחד אם אין המנהג בעיר בהפך עג אבל לא יערב בו שכרים מחבית אחרת אפילו מכר לו שתיהן מפני ששכרי חבית זו מקלקלין יין שבחבית אחרת :

עד עה מותר לברור הפסולת מתוך הגרסין ומן הקטניות כדי שיראו יפים ללוקח ואינו כמטעהו לפי עה שזהו דבר הנראה לעינים ויכיל הלוקח לראות ולהבין כמה שום יותר בשביל שהיציא מהם הפסולת וטוב לו להעלו' בדמיהם כדי שלא יצטרך לטרוח ולברום עו ובלבד שלא יברור העליונים ויניח הפסולת בתחתונים:

ע גמ' שם עא מכנס שם

כה עז כל הפירות ותבואה וקטניות שיש בהן פסולת או מתליעות או עפרורית אפי' צרורות ואבנים יזכרן בסדה א"צ לברורן אם נתערבו מאליהן שהרי הן נראין ללוקח ובלבד שלא יערב בידים לפיכך אסור לברור בתוך חטיו של חבירו שמפסידו חטין כמדת הצרור כשיטברן שיצטרך למדוד חטין תחת הצרור ואם ברור ישלם לו הפסדו ולא יחזיר הצרור לתוך החטין שהרי אסור לערב בידים אפילו כל שהוא :

עב גמ' שם עג מכנס שם עד מכנס שם עה גמ' שם עו מכנס שם עז כ"ע עי נד עח מכנס כ"מ נת עט גמ' שם פ ב"ש נת פא כריי' כש פב פסחי' קיג פג רמב"ם כי דעות פ"ו

כו פג כיצד היא אונאת דברים היו חמרים מבקשים ממנו תבואה לקנות לא יאמר לכו אצל פלוני והוא יודע שאין לו אלא שתטכון להתל בו דרך בזיון או בחמרים ואע"פ שיכול להתנצל לומר לו הייתי סבור שיש לך הזי דבר המסור ללב ועי"ז נאמר ויראת מאלהיך אני ה' וכן לא יאמר לחבירו בכמה תמכור חפץ זה והוא אינו חפץ לקנותו או פד שאין לו דמים אלא שבוזתו להטעות את חבירו ואח"כ כשלא יקנה יכיר חבירו שנתכוין להטעותו ויצר לו ואע"ל שלא יאמר לו דברי קנטור אע"פ שאין בהם נגות ודופי שיש בו עתה פה שזה אסור משום להיר אלא שמזכיר לו מה שכבר היה כגון אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך או שמזכיר לו מה שהוא עתה שלא בלשון נגאי ודופי אלא בלשון תוכחה כגון אם הין יסורים באים עליו לא יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב הלא יראתך כסלתך

בגייסא אוא"נ בשמונה דמין לו לוקח · ונצא גם ניטול מקח מין לו ומקחא גם בצ"ע מין · לך לוקח · גם ניטול מקח מין לו ושריך שפיר ופ"ל בשבונה מהרי"ט סדה"ש בשביה מלקחו מקח בשומעות ומשל ס' לשבינו מן לי כך ובך ניחום ושוב מלקי מדלא מזיק מיזוי שמקח לומר בכך ובך מני מוכר לך מלא מיטור הניחום כמו שפשוט בנרי"ב ניחם מני מקפלק ובשלו שמה קנים הכל דנין שמקחם מוכר לו לוקח מין לו לוקח דדינו מ"ש כמו הגוי בשלוקה · ואפ"ה מקבוע בין המוכרים בשלוקחים שמוכרים לסד בשוספות שיים לו ניטל שלי מכם לוקח מלקו ומלק מבינו ומשמי מיכי לוקח בדבר מופלג · בילקוטים ובין בנגוע מלחם לו ומין לומר הכב · ע"ש בכי דלל מלד המנהג לבך דדיעת קשבדי ע"ש ומשמע מדבריו מלו ג"כ דשם בדבר מוכלב לא הרי ניטול מקח ג"כ וז"ב לדיעת ;

סכ"ח (ב) מלא כמו בשמסבר ממו ניתן לו ניחום · הלמב"ם בפ"ג מה' מכירה קיים נאה"ל לגבי בכר שלמו שפני שביה לשטול לימו מוקף לומו בל המקח מלא פסק ומומר לו כריב מני שמחבר ומיי בלפ"ם בשמד בזה כיון דמוקי לה בשדי בשלוקח לא היה נותן כלל בלדלמי' דיבבי ד' למלה דשבינא מנעלא שלם הלשבון לא היה נותן כלל מי' כשוטל בכר שלמו כשוטל בעל מלבד הניחום שהחזיק שמו ואנ"ק בדשמ דבינו ז"ל לשר בהוא מכרם בפי' ר"ם לית לה הא"ב מכ"ז כלל ע"ש בר"ס בדבר · וגם דבני מהרב"ם ומהרא"ם פינם מוכני לבשוטה וכשו שבשר בשמם ע"ז בניפוני המהנשים שם וכ' בשינו מוכן כלל · לך למ"ד דבני המהרם ל ומהרא"ם נכוניס מלד דבשמת שה דמוקי בם ם בלדלמי' שבם מוכני קבנוס מלוחנים לבוחס בבר נדבם ד' לק' בעבור שבינם לין הניחום בגם כלן כשו ד' לק' ע"ש · דהל זה פינם נוסנים בק בפי בשינו בק בלים ובכיבור למכור והמנום שוטלים מבור בסוכשם מסדינים לבם בשושלם לבבל זה בקנה מבם בשוחיו ודלי ס"ם נוסנין לו ע"ש בק בשוזלי המקח לגדם כדי ניחום להשמכר ע"ש ובשמי יכולין להשמכר ניחום · ושעחה שביל קלשר בפ"ם דלם דדבך המוכרים ליתן לבלים למכור בעד ע"ש ד' לק' · ס"ל בזה בלים קנה שמו בעד שבכם זהובי · וע"ב בלם נתן לו ע"ע כיון שהוא בבוסר בעלמו · בק הוזל בפי שמעיר נוטל המוכר ע"י בלים · י"ם אהובים והוזל בפי ליבר ניחום להשמכר ע"ע ס"ב כי ליש בזה מבר לפ"ב בשמנה ניחום להוזב מנתן י"ש אהובים לם בלם נתן בק יו"ד כיון בשמוך יו"ד כי ניחוי ע"ע בלו וכיון שמכר לו בדיבר ניחום כי הוי ניטול הדיבר ניחום מון הפ"ם בשלה ב"ב דיבר שמו בשמני לבשר בלים לשכור · לם בשינו קונם בדמים בלו · דלם לם בן שה שניזה יוחר מבלים ס' · כזם לשנו בפ"ם דפ"ע לם יקם ולשור לשבוב בן כיון שבשמנה שכר לו לריך לשבוב שלמם בק שם בנתן בשדו בך עשכם אהובים · כי הפ"ע בשר נתן לו המוכר כיינו שיחי נבלל בשניחום ניטול · ס"ב לם שי דולה ליטול בני דיבבין לשר בשר ע"ע · ול' ניחום כי לו לשכור בשמוכם בשר ניחום שני דיבבים כיון דשמוכר נבלל הפ"ע בשניחום כי ליה להלוקח ב"ב לבטוחו בשם ניחום ובשבמי יבות לשבור בק בשר שהובים שהי ניחום וכיון שמשלה בדיבר לשר בפ"ב ס"י למבוע יוחר לם בזשו שכר עלמחו נכיון שמשיר אין מלוקח נותן ע"ע בק המוכר נותן ע"ע בלים וכיון בזה בלבו בשניחום) שהיה נוטל לם לם לית כוסר בשנחו בק בלים בשלמת ע"ע הוא הסשיר לשפניה בשם שאחלה בשעה ניחום שבל ס"ל שה ע"ע כיון שמשיר אין מלוקח נותן ע"ע בק המוכר נותן ע"ע בלים וכיון בזה בלבו בשניחום · פ"י לשפוע בשמנה בק הקנן בנתן להמוכר והפ"ע הוי לבללו בשם ניחום וכיון שמחלה בניחום דיבר לשחלה ז"ב וס"ל בכוונם שמכבים ומכבים בק מקלנו בשוכן ובוזמם ב"ע ושיין בלם"ז בב' בשם בדיעב"ם ח"ל ועיבו בשמנה דלם יהבי ד' לק' נותן לו זה הלוקח בשמחן ס"ע ע"ש · וכוונתו לשדקא הפ"ם בלבדוי שבשוכים נוהגין ס"ע לכן ס"י לשבוע לבוקח כיון שמשוכר בבר נתן לו וכבלו בשניחום מיבחבר וכו"ל לשבוע בשניחום ולבקא בניחום יוחר ובשמוע מבא"ב בשחב דלם יהבי שמוכר בק הלוקח נותן ע"ע בשניחבר ע"י בלים ובקבות שביל לב שמכר נשמנה יכול לשבוע בשבוכר וגם ס' שהב ס"ע מה שביה לניך לבוקח ליתן לב לם ס"י בק בביה ובקבות לבד וכיון שמכר לו בעד דיבר ניחום לניך ליתן לו בון הדיבר ס"ע במדרך הלוקח ליתן ·שמנם דעם הרמב"ם ובוסים בתין לסלק בדבר דלב בשבוס שהלוקח נותן ע"ע היינו כשהוס בק בלים ובקבות לבד מבל לם בשהוס בעלמו קוסר וס"י לשבר מם מני שנוים הלא לב לם לא היתי הקונה היס נותן לי דיבר ע"ע דיכול לומר לו לם כן כיון בשמה קוסר לי לך לבקא יוחר ניחום ובפי' הבסיבה שבשים בידי לם לקנותו לו לשהול · וכיון שבשלים בדיבר ס' ניחום לא שמן לך יוחר לתין בוס קוסר יכול לבקא ע"ע ובקבות זאב שדייק שבשבים בלאו שאב בלא בשם ובא כ"ב לני שבשכר ל"ל דשיל לשהול לומר לו לם כן כיון בשמה קוסר לי לך לבקא יוחר ניחום ובקבות בשם ניחום ע"ע וכיון שבשלה בשעה הניחום שבשיב ובא כשהלוקחין נוחנין ע"ע וז"ב לשניו ·

סי' רכ"ח ס"ו (ב) שמחוסום לשנוני · שבני חשה על שנוי בשהשיעו שלי דשניב בי לרי דבלא"ה נמי שמוחי שבשה לי · ובע"ש השיעו הוא בשלמו ב"ב זלריך בעם להשמעשם ; והלוקח שעום דבשים לקח שכוכות לשנוני בשים בשע"ש · קלים והנגינם דעם הוא בשה דקונר בשבשיד לבנודן בשה שבשמו בשניבן · ושבשר שבילה בשוכם שביב בלין דבלא"ה לי פוחה לו שומר · כיון דבלשם לי שמום ושמה שהם בשבילו בק שבנור שמשקיל · ובלשם לימו שבשיד ; לבן כיון דשביב עליו ולם

שם

לם פי׳ מפקיד הי׳ שומה בפניו . סוב לין כלן בניצב דמה . מב״כ העול וב״ע דקנה סניות המסוסתן בכר . והבניצה דעה הול קבול מקוס בפניו ומוס מקר גמול ס״כ מה בכך מפניצ עליו וסי׳ ג״כ פוחה בפניו ניון דמכשיו בעמה לין פוחה בפניו כלל . מבכר נפחה להחוניי לכן לריך להודיע מבכר נפחה וי״מ לף לם הלוקה סביב עליו ולכך המחיצו סעוה״ע בזה סדין דלוקה סביב . ולפי״ז לף י״ל דקל ס״ס הקה״ע דלפסר מכן כי׳ גרקתן בעמלת האחיסות ולה המבוהו דלפה״ס ס״כ לין מביבפ כן בס״ס דה״כ לף ס״ס יאלי דמפני ומב״ל מפני מולה וכ״ל ומפ דלף נקט פעור בחמה כדנקטו בס״ם ולמחוני׳ גם דיעל דלוקה מביב י״ל כה״ע הקה״ע דלף מכיפל . דמקחה לין המנוני קונה יין לף ס״כ נוועמו המלה ול״ם . ועיין נחוס׳ סוליו דף ל״ד ע״ב ד״ה והל מחלקי׳ מפ כדבירנו ס״ם . ומלוד מחהני על הקה״ע מלף

. הבניס בזה ;

סי״ט (ג) לקוד לעבד בחרים . עקה״ע שחמד בזה בקחילה המקבר למ״ם בקטיו דיכול לעבד בחרים . בס ממ״ם הקה״ע מלף דחוחר לעבד בחרים . ס״ם דלהקה״ם לקוד לעבד לפי׳ בכחי״ב . והוה קוחר למ״ם בקטיו ס״ם . בס בס״ם בחב דהקה״ם סולק בזה על הלף״ם דלקוד לעבד הבחרים ולפי׳ ניים לי מקוס עיון בזה מוכרח לפי להלריך קלח . דהוה מחחלה בהב הלף״ם בס המפקיד דהלכחל בכ״ם ומוהר המנוני לעבד הבחן בפוס מוכר כדי שיכול הבחרים בבביום בס הבחן ומ״ב חס׳ בזכ בבי יין דלחריכן לבל נוחן לו לח בחריו על לומו מביום ס״ם . ומלמון כדי שיכול הבחרים עם הבחן . ממעה דדוקל קודם שחכר לף בבבר הוה ללול מוחר לעבדו כדי שיפבכם יפד לבל לפסר המכירה בוב לקוד לעבדו כיון דבפעת המכירה הי׳ ללול לף שחכר לו בחס בחן כיון שהי׳ בפעת המכירה ללול לפסול לעבדו לפ״ב בפעת הפדידה . ולל החיב הלף״ם דק לעבדו קודם המכירה דהי׳ הוי״ם ג״כ לפסרו כיון שבבר הי׳ ללול לבל המנוני והי׳ הו״ל לפקוד לעבדו בס קודם המכירה כיון שהפר לף יפע מזה . וקונר שהחעת בבר נללו ומהמוני הלף״ם דמוחר לעבדו קודם המכירה . לך מהלפי שהביה הלף״ם נבי יין בס מפעת דמוחר לעבדו לף לפסר המכירה דהל יין חבן בחחני דף ס׳ דלין מעבבין פיהות בחיהות . ומ״ש בס ב״כ שחוחר פיהות הדם פלוני לי לף יפע לו מזה . ומ״ל קחני לבל נוחן לו לח בחריו מפעת לף לפסר המכירה ושפקיפה מוסר לעבדו לך מה״ם הלף״ם לה״ל פעה דקפר בס״ם בס פי עלניה לי שיקבל הוי מזבניל כי׳ ומ״ל דלייל נחנוני בלעת לפפי׳ בפעה שהחעת מזקק מוחר לעבד בו בחריו ולחוכרו בס הבעל ושיי בחפלה״ם בס דלפיוה הלף״ם שהכירה המנוני כיון דבחס חנוני מעבד בללו לחוכרו חעט חעט ושעה מזקק בפעת מכירה . ולפ״ה הוי מזבין לי כ״י פיעבדנו ע״ש·ולפי׳ זה לינו רק דחוחר לעבד קודם המכירה דלפסר המכירה לין לפ״ה חנוני דלעת ה״ק דהוי מזבניל והייהי מעבד לוחו קודם המכירה לי׳ דהלף״ל בל הלף״ם בפעת קובע הולך בל דחוחר לעבד קודם המכירה לף בבבר בללו בלל חנוני ולל לפסר המכירה . וכן מבעה מסיום לשון הלף״ם בב׳ מוחר לעבד בו בחריו ולחוכרו בס בעל בחבן בחרים . ולף בעיין מבעה דקלי לפיוכ דקודם המכירה . ולף בעיין מבעה דגם לפסר המכירה מוחר לעבד וכ״ל ע״ש הל קלי הלף״ם ל״ם בס דיש למלק בין עכיום דיין לעכיום דבחן . ועיי׳ בבחי״ן דף כ״ע ע״ב בב׳ ג״כ בפס הבחב״ד דבלי בחרי בל יין מבחרים בל בחן דבחן קבנים עפי מיין ס״ם . ובזה בפסר לייבב כבל דברי העור דחחבלה כבב נבי יין דיכול לעבד הבחרים בס היין ולפ״כ כחב שיש הקונה מבביכו סביום בל יין לו בחן בפס דחוחר למוכר לעבדן כו׳ . ולפ היה כוונחו עבום דללחר בחן מיין . הוי להעור בללו למעלה בחן ויין יחד ולעה כחב הבעל למעלה יין לבדו . ולחי״כ כחב יין ובחן דחוחר לעבדן ולפי מה בב׳ ס״ם לעיל בייל קלי העור דחוחר לעבד לף לפסר המכירה . כדחוכח להדיח מלחנו בב׳ וז״ל אבל לם קנה ממנו סביום בל יין המדה בבר׳ ב״כ בפבל לפדוד יכול לעבד הבחרים עם היין ומודד לו הבל ביחד . ב״כ דמבעה דחוחר לעבד בפעת האדידה לפסר המכירה והמפקיה . לבך לל נקט העור פס בחן ג״כ דבחן בחחב לינו מוחר לעבד בק קודם המכירה·דהא בל לפיום בה״ם הוא מבעה דקפר בס״ם בבי בחנוני לי מבינה לי דקלי מיעבד יל דקלי מיעבד קודם המכירה לל בפעת המכירה ולל בפס״כ . וכחפעה מה״ם פס״כ לינו מוכה לו בחרים המכירה יכול לעבד בו בפוכר לו דייקל·דמפעה דוקל קודם לו בפעת המכירה ולל לפסר המכירה לבך בלל גם בחן בפדי דבזה בם בבחן מוחר לעבד ול״ם . לך מדברי הב״ם לל בלפס בן בב׳ לפיעת הבחרים וז״ל וה״ם בחוכר לעבד בחס בפעת פחוח ללול דלל יעבד בפחח בפדידה·ומדול הבל ביחד כי׳ וע״ז כחב שם דלבבל״ם חוכר לעבד חפעה לף בפבח מדידה לפסר המכירה . הבי דלל בפיח לפלק להלה״ם וכבל בחוני ס״ל

דחוכר הבחרים לעבד וע״ב בזה ;

אך בפחילה דברי הב״ע בלפה לפע״ם בפח״ז ב״ח דף ס״ם ע״ב בפס סיב״ע דלף ל״ד דחוכר לעבד בייבו בחרים בלפו בחוליו . לבל בחרים בבילבו חן החביום דב״ע לקוד לחזור ולעבדן חחחלדין הבחן ובזה לינו מזדקק ע״ם . ולפ״ה ל״ל דבקטין דחייבי בחרים בלפו בחוליו . ומדיין לף פיבבו מהחביום לבך חוחר לעבד חבפ״ב בלן לייבי בחיבו בבך מהחביום לבך לקוד לעבד . ולף דבלפה דהביהב״ע ס״ל דבני יין דוקל בבל לחם לעבד בבל היום לקוד . לבל בו ביום חוחר בייב לף בבבדנו וכחב״ם בפח״ז חחחלה בקה״ע וע״ב דבפלי בחרים בל יין חבל בחן ובחב״ם בפ״ב הלף״ל בב״ם בבחן בבבדנו בבבדנו בחרים חוחר לעבד ובחן בבחבנו בחוחב בחחנין לף בחים דיכול לבודי ול״ם לדבני בבחי׳ דבשחבחן בעין בדיין יכול לעבד ולחכור והביהב״ע בפח״ז דחה בחחם קו׳ החום׳ חחח׳ בחבחו ובבל בחיב בבים חדבני חבור בב׳ ונחן לו חבע חעב ס״ל ב״ב בביחם בחחני דבבהחחן בעין לף הוי חחילה והייבו חביום דיכול לעבד בם בחחבדנו המרים ולכך בחיב חחח׳ חדחה בבחן . לך הקה״ע ח״ח הביב בל״ן בחיב וחדבנה יחיב בללי חביכום לבוו . דלבלוחה הוי״ל להקה״ע לחלק בקלה דלף לעלן דחחיב כאן לפסר בם בלוכר דבבל בפוד הב״ב החרים חדיין חחובבים להחבן . בק דהקה״ע בחחח הבים בזה בין החום׳ להביהב״ע דלביהם החום׳ והלל״ם בם בחחני מוחר לעבד לף בחבחבדנו וכחו חחחד בזה ב״ב הב״ם בק״ם בחחי׳ ואין בחרים חחוק היין קלחי חבל״ב לבוו דחחלחן לחי ח״ח לבך הקה״ע חחוק הוא דבחרים בלין חחיין והחבן חבל״ב לחחל דחחלחן לחי הוי ואיני בלח״ם חחי׳ בחבב״ב לף בחיוחר חבוגב לף בחוחב בחחני בב״ם בב׳ וז״ל ולם בלחן חיינ חחבר בלף חחוחב בחחני ובחן בב״ם בחבוגב ובחן ב״ב חי בחבב״ב לחחל דלף לפי׳ לבוו חבל בחחני ח

ומזה מבואר ג"כ דר"ם ס"ל דאפ"ג גוו"ע כלל וכעין בעלמא הוא. ובעיקר דהמו' בפסחים דכשאוכל גיד לף מ' אין בגיד גוו"ע הנראה מיכף דמה דאסור כעין הוא רק להפקיע עם מכילה אבל לא לענין דל"ה הנראה כלל נראה דרש"י פליג ע"ז דבחולין פ"ח ב' מבואר בגמ' דאי אין בגיד גוו"ע ליכף מיסור מוקדשין בגיד ופירש"י דקאי אמיסור הנאה דמוקדשין הרי דל"מ גם הנאה וכ"כ הגרעק"א בפסחים דחזינ שלכדה"נ אי אין בגיד גוו"ע [וכנראה דברי קיימי לרש"י ול"ע שלא הזכיר ד' תו' שם] ולתו' דפסחים ל"פ קוגיא דחולין דקאי אמיסור מכילה דקודם זריקה כמוש"כ החז"א סיו"ד ליקומים למס' חולין על סדר הדף ובזה הוי מיסור מכילה ומ"ו מכילה אי אין בגידין גוו"ע. וכן מוכח לשי' תו' שבהדרין פ' דבמעילה ליכף פטורא דשלכדה"נ [הובא בשעה"מ פ"ה מיסוה"ת] ורש"י יבמות כתו' פסחים כ"ו דגם במעילה מיכף דך פטורא ושפיר י"ל דאי אין בגידין גוו"ע ליכף מעילה דהוה שלכדה"נ. [דב מאיר טננבוים]

סימן קכב

בדין השומן שעל היותרת

הגה בחולין ל"ב: בד"ה אמר אמי הכי פלוגתא בין ר"ת ממין לבין בעלי התוס' בשומן שעל היותרת הכבד אי אסור משום כל חלב לא מתכלו, ח"ל וכו' ל"ב למה נאמר אצר יקריבו ממנה לומר לך חלב שכמוהו כאצר ליקרב אמרתי לך חלב דפנות שאין רואי ליקרב לא אמרתי לך משמע שהייתי אומר חלב הדפנות אי לא משום דאין קרב וא"ב חלב היותרת שהוא קרב עם היותרת אסור, והקשו התוס' דלפ"ז ליתסר שומן המליי שקרב עם המליי ופ"ג לתמר בפ' כ"ה דחלב המליי מיקרי, חלב שמחת לא מיקרי מ"מ ליתסר משעם שקרב. לכך נראה לי לדוקא חלב דפנות שהוא לצאר חלב ושמא לף תוסב קרום ונקלף הוא הוה מיסתר אי הוה קרב אבל חלב יותרת ולובן כוליא ושומן המליי שאין דומין כלל לחלב לא מיסתרי דאין קרבין בתורת חלב אלא משום שגב יותרת וכוליא ומליי עכ"ל ובמ"ג הובא בערוך השלחן ס' ס"ד ס"ק ט"ו דחלב הדפנות שהלי תוסב קרום ונקלף, וכ"כ בספר התרומה [הובא בה' מיימוניות פ"ו מהלכות מעורות]

וקשה לדעת ר"ת ממין דמני בקרב ע"ג המזבח מסוגיא דל"ט מ"ט: גבי פלוגתא דר"ע ור"י אי בעינן בחלב תוסב קרום ונקלף או דמני בקרום ונקלף ופ"מ לגבי חלב שע"ג הקבה יעו"ש עכ"פ מבואר דבעינן עוד מנאי דתוסב וכו'. ועו"ק דמשמע מהא דכתבו התוס' ושמא לף תוסב שאפי' חלב הדפנות לא הי' תוסב וכו' בכל זאת שייך שפיר שזה דומה לחלב והרי מבואר ל"ט כמו שהבאתו לעיל דבעינן תוסב ולכאורה היא כללא בכל החלבים, ולכאורה זה דעת הסמ"ג והתרומה שחלב הדפנות הוה ולאי תוסב וכו' וכן דעת הרשב"ם כאן, דחלב שהשבר תופה לחוץ מותר שעל הכבליים דמר דמנאי ולא שמתוך הכבליים וכתב ע"ז שם דדוקא אי הוה תוסב וכו' דלכ"ב לא הי' נראי פסוק דמותר. ועו"ק דלמה התוס' הגריכו לומר דחלב היותרת ולובן הכוליא ושומן המליי קרבין אבל יותרת וכוליא ומליי מה בגי דמה שאינו דומה לחלב ולכן מותר אפי' אי קרב ע"ג המזבח ועו"ק מהגמ' דכ"ה קי"ו. דפריך חלב המליי ליתסר ומשני חלב שמחת לא לאקרי מה היתה הו"א דליתסר והרי אינו דומה לחלב וכמו שכתבו התוס'.

ונראה בכוונתם דהנה הרשב"ם יוסף נקט בדעת ר"ת ממין דשני מינים אינם בחלב, א' כל שהוא תוסב וכו' אף שאינו קרב, וב' חלב שאין תוסב כיון שקרב לאוסר. ולכאורה דבריו נסתרים מר"ח ממי"ן ור"ל (מכילות מ"ו מדש) ואין לדקדק היתר מדאמרינן בחלבי כ"ה ע"ל דב מרי לרב זביד ואי חלבי אקרי מסתר בחכילה ע"ל עליך אמר קרא כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו "הזה בשור וכשב ועז", דמשמע דרב מרי הי' סובר דלא דרשינן "שזה ליקרב" אלא לענין שאינו קרב אלא בכשב מיסתר ואפ"ה אי לאו מקרא דאקרי חלב לא הוה סליק אדעתי דמיסתר חלבי, חלב היותרת נמי ל"ש

מאחר דלא נאכלין לאקרי חלב לענין "אשה" שקרב בתורין שרי; הבא לדקדק דקדוק זה לא כיון להתם רב מרי נמי הוה ידע דלא מיסתר אלא בשזה ליקרב הלכך לא הי' רוצה לאסור אלא מטעם דאקרי חלב והשיב לו רב זביד דמיעוט הוא דהכי אמר רחמנא "שזה ליקרב" לאסור שאינו שזה ליקרב מותר הלכך לענ"ג דאקרי חלב מותר מטעם הכמוב להחיר עכ"ל מבואר להדיא דלא כהרש"ם יוסף דבמותב וכו' לאסור לענ"פ שאינו קרב אלא שקרב בכשב ואינו שזה ליקרב בשור ועז אלמא מותר לענ"פ שנקרע אלא כ"ש שאינו קרב כלל לענ"פ שנקרע חלב שה דהוה תוסב וכו' ואלי אלמא מותר כיון דמיעוט קרא להתיר, עכ"פ מבואר בדעת ר"ת ממין דאפי שה דקרב ע"ג המזבח ולדעת התוס' נמי מרי תנאי דומה לחלב וגם קרב ע"ג המזבח.

ונראה בביאור פלוגתם דהנה יש לחקור מה דבעי מנאים חלו אי סתם חלבים או דילמא דתנאים חלו בסתם חלב, ולכאורה מבואר להדיא דבעת הר"ת ממין דאקרב ע"ג המזבח הוה תנאי לאלי וגזה"כ הוא. דכתב לולא הפסוק אצר יקריבו הייתי אומר כל דבר שמן שבהמה נקרא חלב לילפינן לחלב זה דבר מובחר כמו יאכלו אם חלב המרן ומובחר שבהמה זו השומן הלכך אצר יקריבו להתיר שומן שאינו קרב. וא"כ מבואר דאפ"ג שנקרא חלב דכל שומן נקרא חלב גזה"כ דלא נאסר אלא חלב הקרב ע"ג מזבח וכן מבואר בחלב המליי [בקטע שהובא לעיל] דאפ"ג דאקרי חלב מ"מ לא נאסר אלא "משזה ליקרב". ומה דלתמא לעיל בפ"ט פלוגתא דר"ע ור"י אי בעינן תוסב וכו' או דלמני דאקרוס ונקלף מבואר לכאורה דבעי עוד מנאי ל"ל בעת הר"ת ממין דהסם כתב ואפ כל החלב אסר על הקרב קרב ונחלקו ר"ע ור"י בחלב אסר על הקרב דהיינו חלב אסר על הקרב וממילא הוא קרב וכללא דתוסב הוא רק בחלב שע"ג הקרב ולא בשאר חלבים דלא כהסמ"ג והרשב"ם ופפר התרומה שכתבו דכללא דתוסב וכו' הוה בכל החלבים וכ"כ הטור בפי' ס"ד וכמו שנעתק בס"ד לקמן [ועמ"כ מלחמי סברא זו בקרן-אורה בפ"ט ג.]

ודעת התוס' דשני התנאים דהיינו דומה לחלב וגם דקרב ע"ג המזבח קובעים שם שמו חלב דחלב ושומן שוים זה מזה וכמו שכתב הרמב"ן (בתומת ויקרא פ"ג פ"ט) ומה דבעינן תרתי ולא מני במה שקרב בלבד דדילמא מה שקרב הוא מגב ולא משמע דיש דחלבים בלבד, ודומה לחלב לבד ג"כ לא מני דלאו מימן מוכחק הוא דחלב הוא חלב שהוא בהצטרף שני תנאיו לחרימן דשמו חלב ואסור משום כל חלב בבהמה לא מחללו.

ועל דרך זה כ"ל ג"כ בדעת הרמב"ן בתומת שם [הובא בשפה-למלך בשגגות פי"ג] דכל דהוה דומה לחלב אסור אפ"פ שאינו קרב ואם הוא קרב ואינו דומה לחלב מותר, ואובר כדעת התוס' דבמה נקבע שמו חלב רק מה דדומה לחלב ורק פליג ואובר דמני בחנאי אחד בלבד ולכאורה גם דעת המור בפי' ס"ד [וכ"ע מהמורת בהיס שהביאו התוס' דמבואר דבעינן שקרב]. ובדעת הרמב"ם (מהלכות מעורות פ"ו ה"ה) לא הזכיר כלל דאיהו חלב לא מנאי דתוסב וכו' ולא מנאי קרב וכ"ע. ומה דפריך בגמ' דכ"ה דחלבי ליתסר והרי אינו קרב כ"ל כיון שהתורה קראה לו חלב ודאי שמו חלב הוא וא"כ ליתסר ומשני חלב שמחת לא לאקרי חלב מחמת לא מיקרי. אבל זה קשה מתירוץ קמא שם דבעינן "שזה ליקרב" ומה מיכפת לן דלא שזה ליקרב והרי אקרי חלב וזה ודאי דשם חלב הוא. וכ"ל דהם סברו דאקרי חלב לאו דלמי דחלב דילמא חלב מובחר הוא וכמו שכתב הרמב"ן בתומת שם ולא אקרי חלב אלא מה וכ"ע.

[שלום פלייושמן]

סימן קכג

בענין גניבת דעת

צד. דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עובד כוכבים וכו' ואם בשביל שכתבו מותר. וגמ' ד"ק קיג: אמר שמואל מעשה מותרת כי היא דשמואל זבן מכותי לקנין דהכבא וכו' ואבלא

ליה מד וחצ. וברש"י שם: ועוד טעות לומרת שציכך זה מדמיו והטעהו מהשטן שלקח ג' במקום ד', עכ"ל. ועי"ש במוס' דס"ל שבמקום שיודע לחזור להטעותו משום מ"ה.

והנה מבואר דס"ל לרש"י שמוכר להטעותו בדיים. ובש"ך שם כ' שלפ"ז כ"ל כלל שמוכר להטעותו דהוה כגחל ובעמיה דרש"י כ' משום שאחר שמשך החפץ ושייב לו רק אם למיו הוי כמו הפקעת הלוחמו ושריל, אולם במהנ"פ ה"ק ע"ו דהא צ' רש"י שלין מציכה קושי לגוי חלש לדמים, וכ"כ בשאר מקפת של"י שלהטעותו הוי ממש גזילה יעוי"ש.

אולם במרדכי וכן בה"ג מימוי' פי"ח מגזו"ה הל"ד בשם הר"ח והרא"ם הק' עליו ממימרא דשמעתין לחזור לגזוד לעת הבריות ולפי' לעתו של עכו"ס. ולפ יהא לעתו חמור מממונו, ולכאו' הוא פלילה עצומה על רש"י ובפרט למרוויהו שמוכל למרש.

ובר"ח שם כ' טעות הגוי כמיבתו ומוכר והוא שקעה מעלמו אבל להטעותו לחזור והנה ברש"י בסוגי' ד"ה משום דגוזד כ' וז"ל: וממלא מחזיק לו טובה בחנם. וכן בד"ה לא יקרבנו ובד"ה לא יפחה כ' בלשון הזה. יעוי"ש. הרי מבואר דלד' רש"י יסוד המיזור של גמיבת דעת הוא משום שגוחל ממנו ג"ז שהוא יחזיק לו טובה שלינה מגיעה לו. [ועי' מגי"ת לק']

ומנם גר"מ בהלי דעות פ"ב הל' כ' לחזור לחדם להסיג עלמו בדברי חלקות ופיוסי ולא יהא ג' בפה וג' בלב וכו' ולחזור לגזוד לעת הבריות וכו' ולפי' מלה אחת של פיוסי וגמיבת דעת לחזור חלש שפת אחת ולזה נכון מכל עמל והוות עכ"ל, מבואר בר"מ שהמיזור של ג"ד הוא משום שקר ולכן כ' הלבה זו יחד עם זה שלא יהא ג' בפה וג' בלב, וחש"ג בסו"ד שכ' חלש שפת וכו', וחב מש"כ ולפי' מלה ג' דמ"ל כרש"י ג"כ לפ שכפ"ל שם ע"י מלה ג' או יומר לך הר"מ להדגיש שהמיזור הוא משום שקר ולכן לפי' מלה ג'.

ויתכן ל' דבה נפ"מ בכה"ג שכבר גזד לעתו האם מחויב לומר לו להר"מ מאי להוה הוה, אך לרש"י נראה שאם יוכל למנוע להבא שלא יכיר לו טובה ע"ז מיב ל' לו [ואולי עפי"ז יתבאר מש"ק בכמ"מ מאחי השמיט הר"מ הא לאם בשביל כבודו מומר.]

ועפ"י הנ"ל נ' שיטאלו הרש"י והר"מ לשיטתם, לרש"י שיזוד המיזור הוא שגורם לו שיחזיק לו טובה אגב לכן בבה"ג שמטעהו במכר ולימא למיתם להא הלכך שרי, ולכן ס"ל שמוכר להטעותו בדיים, אך הר"מ ס"ל שהמיזור הוא מלד השקר שבבה לכן ס"ל שאסור להטעותו בדיים, ושפיר נמיבבה קושי' המרדכי והגמ', ובחום' בד"ה אחר אמי כ' לחלק בין מכירה למתנה. וכן ברמ"ם הביא אח' בה, וכ' בפרישה יו"ד קי"ז סק"ד בטעם לחלק הוא לאי יהיב דמי לעבור שמוטה מז' שהכפ"ל אם הוא שטוה או גזילה, ולכן אסור להטעותו בזה. אך בחתנה שלא הכפ"ל כלל ולא מחזיק לו יותר טובה בעבור זה שרי, ובמ"ש כ' להר"מ בכל גווני אסור, ולפחש"כ יחבאר להר"מ שהמיזור הוא משום שקר הלכך בכ"ג אסור, אעפ"כ משום שהוא לריך להיות לאימי, אך הטור ס"ל שבחנה הטעם משום שיחזיק לו טובה הלכך שרי, [ומש"כ הטור למכר אסור בהא פליג על רש"י דס"ל דג"ע שרי מה"ת ואסור מדרבנן כמ"ש בשהדרין כ"ז והטור בפק שאסור מה"ת עי' תו"ת אי שמ"ת אלא ולכך במכר אסור ליהיב דמי, ועי' בשפר קונן על הר"מ בהלי דעות שם.] ומ"מ לרש"י העולה מזה שבחנה אסור ליחזיק לו טובה בעבור זה אבל במכר שרי, וקשה ל"ב לפי"ז מש"כ רש"י ד"ה פיסיה ולי"ע.

ולעצם הדין של גמיבת דעת נחלקו בזה הרחשונים. דעת הסמ"ג לאוין קכ"ה דבבה"ג אסור מה"ת משום לא תגזוט. וכ"ה בריטב"ל בשם בעלי התוס'. אולם הסמ"ק רס"ג כ' ויש גמיבה אחרת שאסור מבחים כגון גמיבת הדעת ולפי' דעתו של עכו"ס, אחנם בירושלמי משמע דפעמים שהוא מה"ת ופעמים מדבריהם. ולהנה בפי' קכ"ד ר' שלא תגזוט קאי אממון וממעט גוזד נפשות, אבל גוזד דעת הבריות בגידי דממון הוי בכלל ממון ועובר על לא תגזוט וכו', ואין לומר שאיסור גמיבת דעת בגידי דממון דרבנן

שהרי מלינו שנעשה אבשלום וכו'. עי"ש כל דבריו מבואר להדיא שפעמים ג"כ הוה מה"ת ובאילי דממון ובאאר גווני הוי מדרבנן אחנם לכאו' ל"ב להירושלמי גופיה ס"ל בחלוה מכ"ב דג"ע שרי וא"כ אחאי פסק מימרא דשמואל לאפי' דעת עכו"ס לאסור וכו' שהוי מה"ת.

ונראה בביאורו להירושלמי ס"ל שאחר פרשת לא תגזוט היה לריך לאסור גמיבת עכו"ס והא דס"ל לאומר היינו מקרא דעמך ויבר גויס עמך והחיר ממונם ליעקב ובאחר"כ להדיא שזהו הטעם שאומר. ולכך ס"ל שהא דשייך עמך והחיר ממונם היינו על הממון עלמו אבל על גמיבת דעת בחידי דממון ל"ש, ואימילא ע"ז נאאר בחיסורו, ועדיין יל"ע בחש"כ שאחרבה לו בחקרובת חשיב חידי דממון. ואח"ח בדבר שאינו כלל חידי דממון אינו בכלל הפרשה של ל"ת דחייבי דממון בלבד, ואסור רק מדרבנן.

ובר' יונה בשע"ת שאר השלישי אות קפ"ד כ' אי שחטעה אח חבירו לאמור כי עשה עמו טובה ולא עשה, ואמרו רח"ל לאסור לגזוד לעת הבריות ולפי' לעת הנכרי, והנה החטא הזה אמור אבל אכחי ישראל יותר מגזל הנכרי יען ובעין כי שפת שקר לשמה רבה ונחמיבנו על גדרי החטא כי הוא חיסודי הנפש, נראה מדבריו שהוה ק"ל מ"ש אחור גמיבת דעתו שכל הנכרי אחר מגמיבת ממונו, ולזה אחר שהטעם שהאחירו זה אכחים הוא משום חיסור שקר. ואח"ח הנשחע מדבריו שם"ל שהאיסור הוא מדרבנן אך לא אפרשה לא בגזוט ובכלבב הסח"ק אלא משום חיסור שקר.

ולרש"י בהכרח הוי רק מדרבנן דהא חיהו ס"ל שאבו"ס נאחטעו אח מקרא דרבך. ולכך אי לאסור גם בהילים דס"ל לטעאח דג"ע משום קרא דעמך ויבר גויס ונראה דס"ל בהר"י והגם שהגדר הוא משום שאחזיק לו טובה אך יסוד האיסור והטעם למה האחירו זה אכחים הוא משום שקר. ובדי הר"ח נאי נראה שהוי מדרבנן ממש"כ בהלי דעות וכן הוכיח בר"י פערלא בחאה"ג, ולא חיבאי לי' הגר"ח דס"ל לבהר"ח ג"ע לאסור מקרא דואהבת אלא אף להטעות שאסור מקרא דל"ת נראה שג"ד הוי מדרבנן.

[שלמה יעקובזון]

סימן קכד

ביאור סוגיית בשר שנתעלם מן העין

דף צה. גמ' אמר רב בשר כיוון שנעלם מן העין אסור. מיחיבי רבי יומר מקולין ובצבי ישראל בשר הנמלא בין עובד כוכבים מותר, נמלא ביד עכו"ס שאי, ס"ם ט' חנויות כולן מוכרות בשר שאותה ואחת מוכרת בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח אפקו אסור ובנמלא הלך אחר הרוב הכא נמי בנמלא ביד עכו"ס. ס"ם מלא הא בשר הלך אחר רוב טבחים ואם מבואל הלך אחר רוב חולבי בשר וכו' הב"ע בעומד ורואהו ס"ם נמלא בגבולין אבריס נבלות אחיכות מותרות וכ"א הכא נמי בעומד ורואהו אבריס נבלות אחאי אידי הוא בעבמא אלא לרב הא אימר אלא רב אחר מותרות אשום נבלה ולוי אחר מותרות בחילה. עכ"ל ויש לעיין בוה קושיא ג) מהו מקור האיסור של בשר שנתעלם מן העין ומהו יסודו של איסור זה לאין לומר להוא מומרא שאידם רב אשום עובד דמיחי הגא' לקמן בע"ב מההוא גברא דהוה אחסר (חליל) ריאה וכפ' החום' כאן בד"ה אחר דא"כ לא הוה אלי למיפרך עליה דרב אכל הך בריאות ואחני' לפרוך מיניהו דאחנם אעיקר הדין לא הוה לן למפרינהו אך רב אלא עין למיגזר בוה לאחר אכן, וכפי שהעיר כבר באידושי רע"ק כאן על החום' ויעו' באידושי הריטב"ח. בקושיא בד"ה אחר רב.

ב. עוד לריכה לעיונא מהו גדר האיסור בשל בשר שנתעלם מן העין אי אחינהו לריך הבשר להיות שמור כל שעה אלו שנשחט עד שאוכל או למכר. ללא בעי שיהא שמור אלא בעי שלא יהא במלב של נחעלם, וכל שהוא אינו בחזקת שנתעלם, אינו נאחר.

ליה סד וחצ. וברש"ס שם: ועוד טעות לחברת שעיכב זוז מדמיו והטעהו בחשבון שלקח ג' במקום ד', עכ"ל. ועי"ש במוס' דס"ל שבמקום שיודע לחבור להטעותו משום מ"ה.

והנה מבואר דס"ל לרש"י שמותר להטעותו בדיש. ובית"ס שם כ' שלפ"ז כל שלא שמותר להטעותו דהוה כגוזל ומעמיה דרש"י כ' משום שאחר שמשך החפץ ומיצ לו רק שם דמיו הוי כמו הפקעת הלוואתו ושריא, אולם בחשב"מ פ"ק ע"ז דהפ שי' רש"י שאין מציאה קונה לגוי אלא לדמים, וכ"כ בשער משפט של"ג שלהטעותו הוי ממש גזילה יעו"ש.

אולם במרדכי וכן בה"ג מימוני פי"ח מגזו"ג הל"ד בשם הר"ח והרמב"ה הק' עליו מהמרע דשמעתין לחבור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עכו"ס. ולפ יהא דעתו חבור מחמתו, ולכאו' הוא פלוגתא עצומה על רש"י ובפרט לתרוויהו שמואל אמרס.

ובר"ח שם כ' טעות הגוי כאבידתו ומותר והוא שטעה מעצמו אבל להטעותו לחבור והנה ברש"י בחוגי' ד"ה משום דגונב כ' ח"ל: ומותר מחזיק לו טובה בחנם. וכן בד"ה לא יקרבנו ובד"ה לא יפחת כ' בלשון הזה. יעוי"ש. הרי מבואר לכו' רש"י יסוד המיקור של גמיצת דעת הוא משום שגנוב ממנו ע"ז שהוא יחזיק לו טובה שהיה מגיעה לו. [ועי' מזב"ח לק']

אמנם בר"ח בהל' דעות פ"ב הל' כ' לחבור לחדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופיוסי ולא יהא ע' בפה וע' בלב וכו' ולחבור לגנוב דעת הבריות וכו' ולפי' מלה אחת של פיוסי וגמיצת דעת לחבור לאו שפת אמת ודוח נכון מכל שאל והווח עכ"ל, מבואר בר"ח שהמיקור של ג"ד הוא משום שקר ולכן כ' הלכה זו יחד עם זה שלא יהא ע' בפה וע' בלב, וה"ב משום שקר ולכן כ' שלא שפת אמת וכו', וה מב"ח ולפי' מלה ע' לא"ב כרש"י ע"כ לא שכפ"ל אם ע"י מלה ע' או יותר לפ הר"ח להדגיש שהמיקור הוא משום שקר ולכן לפי' מלה ע'.

ויתכן ל' דה נפ"מ בכה"ג שבבר גנב דעתו האם מחויב לאמר לו להר"ח מאי דהוה הוה, אך לרש"י נראה שאם יוכל למנוע להבא שלא יגיע לו טובה ע"ז מיצ ל' לו [ואולי עפי"ז יתבאר מש"ה בכה"מ מאחי השמיט הר"ח הא לאם בשביל כבודו מותר.]

ועפ"י הנ"ל ל' שיטתו הרש"י והר"ח לשיטתם, דלרש"י שיסוד המיקור הוא שגורם לו שיחזיק לו טובה חנם לכך בכה"ג שהטעהו בחבור ולכן לשיטתם להא הלכך שרי, ולכן ס"ל שאסור להטעותו בדיש, אך הר"ח ס"ל שהמיקור הוא מצד השקר שזה לכן ס"ל שאסור להטעותו בדיש, ולפי שיטת קושי' המרדכי והגמ', ובפוס' בד"ה אמר אמי כ' לחלק בין מכירה לחתנה. וכן ברמ"ה הביא אח' זה, וכ' בפרישה יו"ד קי"ז סק"ד להטעם לחלק הוא לפי שיכ לומי דעבור שאוהב חזי' שחכפ"ל אם הוא שאוהב או נגיזה, ולכן אסור להטעותו זה. אך בחתנה שלא חכפ"ל כלל ולא מחזיק לו יותר טובה בעבור זה שרי, ומיצ"ס כ' להר"מ בכל גווני אסור, ולפחש"כ יתבאר להר"מ שהמיקור הוא משום שקר הלכך בכ"ג אסור, אעפ"י משום שהוא צריך להיות לחיתי, אך הטור ס"ל שבחנה הטעם משום שיחזיק לו טובה הלכך שרי, [ומש"כ הטור לחבור בהא פליג על רש"י דס"ל לג"א שרי מה"ת ולחבור מדרבנן כמ"ש בחשדרין כ"ז והטור פסק שאסור מה"ת עי' מו"מ מי' אמ"ת ולכך בחכר לחבור לי"ש לחי, וע' בספר קונן על הר"מ בהל' דעות שם.] ומ"מ לרש"י העולה מזה שבחנה לחבור לחזיק לו טובה בעבור זה אבל בחכר שרי, וקלת ל"ש לפי"ז מש"כ רש"י ד"ה פיקיה ול"ע.

ולעצם הדין של גמיצת דעת נחלקו בזה הרלחשונים. דעת הסמ"ג לאוין קי"ה דבכה"ג אסור מה"ת משום לפ מבואר. וכ"ה בריטב"ח בשם בעלי המוס'. אולם הסמ"ק רס"ג כ' ומ"ש גמיצה לחבור שאסור חכמים כגון גמיצת הדעת ולפי דעתו של עכו"ס, לחנם מרמים משמע דפעמים שהוא מה"ת ופעמים מדבריהם. להנה בפי' קכ"ד ר' שלפ מבואר קצי לממון ולחשבון גוזל ופשוט, אבל גוזל דעת הבריות בגידי לממון הוי בכלל ממון ועובר על לפ מבואר וכו', ואין לומר שאיסור גמיצת דעת בגידי לממון דרבנן שהרי מלינו שנענש בחבלוש וכו'. עי"ש כל דבריו מבואר להדיא שפעמים ג"כ הוא מה"ת ובחילי לממון ובחשר גווני הוי מדרבנן לחנם לכאו' ל"ב להירחים גופיה ס"ל בחלוה חכ"ב דג"ע שרי וע"ב לחלי פסק מימרא דשמואל דלפי' דעת עכו"ס לחבור וכו' שהוי מה"ת.

ונראה בביאורו להירחים ס"ל שחלד פרשת לפ מבואר היה צריך לחבור גמיצת עכו"ס והא דס"ל לחואר היינו מקרא דעמד ויחר גויס עמד והחיר ממוחם ליטראל וכחש"כ להדיא שזהו הטעם שחואר. ולכך ס"ל שהא דצייך עמד והחיר ממוחם היינו על הממון עלמו אבל על גמיצת דעת בחידי לממון ל"ש, ומימילא ע"ז נחשר בחיאורו, ועדיין יל"ע בחש"כ שחרבה לו בחקרובת חציב מידי לממון. ומ"מ בדבר שאינו כלל מידי לממון אינו בכלל הפרשה של ל"ת לחילי לממון בלבד, ואסור רק מדרבנן.

ובר' יונה בשע"ת שער השלישי לוח קפ"ד כ' מי שמטעה לח חבירו לאמור כי עשה עמו טובה ולא עשה, ואמרו רח"ל לחבור לגנוב דעת הבריות ולפי דעת הנכרי, והנה החטא הזה חמור אצל אכחי ישראל יותר מגזל הנכרי יען ויען כי שפת שקר לעשות רבה וחחטיאנו על גדרי האמת כי הוא חיסודי הנפש, נראה מדבריו שהוה ק"ל מ"ע חמור גחיצת דעתו שכל הנכרי אחר מגחיצת ממונו, ולזה חיאר שהטעם שהחטיאו זה חכאים הוא משום חיסור שקר. ומ"מ הנשמע מדבריו שם"ל שהחיסור הוא מדרבנן אך לא חפרשה לא בחגוזו ובכאבד הסמ"ק אלא משום חיסור שקר.

ולרש"י בהכרח הוי רק מדרבנן דהא חיהו ס"ל שעכו"ס נחטעה מהפרשה חקרא דרחן. ולכך אי לאחור גם בהירחים דס"ל לטעמא דג"ע משום שקר דעמד ויחר גויס ונראה דס"ל בהר"י והגס שהגדר הוא משום שחזיק לו טובה אך חיסור והטעם למה החחיזו בזה חכאים הוא משום שקר. ובד' הר"מ נמי נראה שהוי מדרבנן ממש"כ בהל' דעות וכן הוכיח בר"י פערלא בחמה"ג, ולא חיצחי לד' הגר"ח דס"ל להר"מ ג"ע לחסור מקרא דוחכלת אלא אף להחטרים שאסור מקרא דל"ת נראה שג"ע הוי מדרבנן.

[שלמה יעקובזון]

סימן קכד

ביאור סוגיית בשר שנתעלם מן העין

דף צה. גמ' אמר רב בשר כיוון שנעלם מן העין לאסור. מיתיבי רבי יומר מקולין ומצחי ישראל בשר הנמצא בד עובד כוכבים מותר, נמצא בד עכו"ס אסור, ת"ש ט' חנויות כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח אפקו לאסור ואפילו הלך לאחר הרוב הכא נמי נמצא בד עכו"ס. ת"ש מלא הא בשר הלך לאחר רוב טבחים ואם מצאתו הלך לאחר רוב חולבי בשר וכו' הכ"ע בעומד ורוחהו ת"ש נמצא בגחולין לפניס נבלות חמיכות חוחרות וכ"ח הכא נמי בעומד ורוחהו חפניס נבלות לאחר מיתי הוא טעמא אלא לרב הא לאיחמר עלה רב לאחר חוחרות חשוק נבלה ולא לאחר חוחרות בחכילה. עכ"ל ויש לעיין חוכח חך בוגיא ג) מהו מקור המיקור של בשר שנחעלם מן העין ומהו יסודו של מיקור זה לחין לומר להוא חומרא שחיזק רב חשוק עובדא דמייתי הגמ' לקחן בע"ב מהחוא גברא דהוה מחסר (חליל) ריפא וכפי' החוס' כאן בד"ה לאחר מכן לא הוה חלי למיפרך עליה דרב מכל הנך נרייחות ומחני' לפריך מייחיו לחמנס חעיקר הדין לא הוה לן למחריחו אך רב חלא עמין למיגזר חה לאחר מכן, וכפי שהעיר כבר בחידושי רע"א כאן על החוס' ויעו' בחידושי הריטב"א. בסוגיא בד"ה לאחר רב.

ב. עוד לריכא לעיונא מהו גדר המיקור בשל בשר שנחעלם מן העין מי חמרינן לבריך הבשר להיות אחור כל שעה חוא עשוי שנשחט עד שאוכל או לאחר. לכאו' בשי שיהא אחור חלא בשי שלא יהא במצב של נחעלם, וכל שהוא אינו בחזקת שנחעלם, חינו נאסר.

רצז. גניבת דעת תמורה מגניבת ממון

וכי יפתה איש בתולה: (כ"ב ט"ו).

מפרש בחזקוני, לאחר שהשלים לדבר על גניבת ממון, התחיל לדבר על גניבת הלב, הוא המפתה, היינו החזקוני מדייק מדכתיב "וכי בויי" — הוא מוסיף על הראשונים, שמדובר בגניבת הלב, כלומר פיתוי הוא גניבת דעת שהוא חמור מגניבת ממון, כדאמרינן בבבא מציעא נ"ח ע"ב: גדול אונאת דברים מאונאת ממון, זה בגופו וזה בממונו, זה ניתן להישבון וזה לא ניתן להישבון.

רצח. אין להשהות המתת מכשפים

מכשפה לא תחיה: (כ"ב י"ז).

החזקוני מדייק שאונקלוס מתרגם לא תחי, היינו: "לא תחיה", סתם לך מיתתה, ללמדך כל הקודם לפגוע בה זכה, ואם תשהה מיתתה עד שתעמוד בדין תעשה המכשפה כשפים למנוע את מיתתה, עכ"ל. כלומר לפיה הלכה אם אין אפשרות להרוג את הגידון במיתה שהתחייב, הורגים אותו בכל מיתה שאפשר (רמב"ם הלכות סנהדרין פרק י"ד הלכה ח') כמו שבעל הטורים מביא כאן מדרש שעמלקים היו מכשפים, הם עשו עצמם כדמות בהמות, כדי למלט עצמם, לכן צוה הקב"ה להמית את הבהמות של עמלק, כלומר, כיון שלא הרגו את העמלקים מיד, הם עשו כשפים ונהפכו לבהמות כדי להימלט. הרבי ר' השיל ז"ל מפרש את תשובת שאול, מדוע לא הרג, "למען זבוח לד'" (שמואל־א' ט"ו ט"ו), כי איתא בספר החסידים, אותם המהפכים עצמם בכישוף לדמות לבהמה, העין נשארת כדמות עין אדם, ובהמה שיש לה עין דומה לשל אדם, פסולה לקרבן (רמב"ם פרק ב' הלכה ב' מאיסורי מזבח), ושאול אמר כי לקחו אותם למען זבוח לד' — שבדקו את הבהמות מן המומים, וברור להם שאינן בני אדם שנהפכו לבהמות (חנוכת התורה).

רצט. אין לאכול דגים וחלב יחד

לא תבשל גדי בחלב אמו: (כ"ג י"ט).

רבינו בחיי על התורה מפרש טעם המצוה הזאת, כי חלב נעשה מן הדם (בכורות ז' עב) והדם מזגו רע, כשחוזר ומערבו עם בשר הרי הוא חוזר לכח הדם והתערבותם מטמטם הלב ומוליד גסות זתכונה רעה בנפש האוכל, וכן דעת הרופאים בהתערבות דג וגבינה שנתבשלו ביחד מוליד תכונה רעה וחולי הצרעת, ומה שנכתב מצוה זו לעילם אצל החגים, כדי להזהיר את ישראל העולים בכל שנה שלוש פעמים לרגל למקום הנבואה, שלא יטמטמו הלב במאכלות אסורות, אלא שיהיה חומר שלהם זך וצלול להתבונן בדרכי התורה ויהיה לבם מוכן להשגת ידיעתו יתברך, עכ"ל רבינו בחיי, וכן הביא יוסף ביור"ד סימן פ"ז ד"ה דגים וחגבים מותר לאוכלן בחלב מוסיף: מכל מקום אין לאכול בחלב מפני הסכנה, והדרכי משה שם ס"ק ד' חולק על הבית יוסף ופוסק, שמותר לאכול דג וחלב, וכותב שם — ונראה שנתערב הרב בשר בחלב, עכ"ל הרמ"א, וכן הש"ך שם ס"ק ה' מפרש שדברי הבית יוסף הם טעות, כי לא שמענו שיש סכנה לאכול דגים וחלב, ע"כ, ואינם מזכירים דברי רבינו בחיי, שיש סכנה לאכול דגים וחלב יחד.

אנ"ב
1873

וה לה' צים

ספר
שמע אברהם

94

הלא זאת עוגב קטנה מימים רחשונים, גירסא לינקותא לפי מיעוט הענין, אשר טיפחתי ורביתי ממה שעלתה בשלחה למלוכה לעטי"ס מזומנים, ש' חלות מ' עשיות ע' נייניים, שיחת דקלי"ס ממינים שונים, על ס' חי"ם מניתי יתכון נקניס בסימנים, לחת הנה ולחת הנה ועיר עם ועיר עם לכמה גוונים, כי לא להכמים להם החוכלים למעדנים, כי"ת לחנשים אשר לגילי מלכל חביונים, זה סיום תחילת מעשי רחשית חוגים, לחת שלחתי מלת כ' חותם חנקת שנתי בבית ה' כל ימי חיי ללמוד וללמד לשמור ולעשות בשעריס המלויינים, זולו לריכים ברכה ברוב הוני"ס, הלא כמה הנרים מקטינים לנשים מסוגנים, אשר הפרישו מממונם נדבה להלפ"ים חמי"מים מרחש ועד סוף זכר דרכמונים, תחנותם לרחש יוסף כלבלת הריפתת חליו בנוגים, הן שפתיו שפתותיו שוחנים, עושה חסד לאלפים פור נתן לחביונים, יחיד נפשי בנגיר בהכס השלם כו' לל כל חיזורין כמה"ר יוסף יקר נר"ו ויחי עוד לנגח רבות בשנים, ומשנה כשף שחשבה נפשי כמים הפנים לפנים, נושא זכותן בחמונה שומר חמונים, מקנל את כל הלולם בשנר פנים יפות להלפיל פנים, להגביר הה"ת רל"ו כמה"ר נסים רומאנו נ"ו שניפס בחל טובים לשנים ורעננים, נמשכנות מבטחים שקטים ושלננים, זת"ת בנים, לנשים הלמים ונבונים, וישרחל יסכון לבטח ישוב ירחמינו כרחם לב על בניס, זחפיק ית עמך מגן גלותך הושיע ימינך בירח בחתנים, ומסיבל תוסל וכהן גדול נכנס לכני ולפנים, כי"ת

פי המדבר, קטן המחבר, כ' רע ומשחוח לפני כל יולעי דת ודין

הנעיר **אברהם פאלאג'י**

ס"ט

אחרי רחשית מלאכתו בשליש רחשון למלם ויו שנת **יתר** שחת בת שימן

א'ת ה'וץ **ירוך** ה'לחיס אשר **בחרת** בחרס **אברהם**
וכולחתו מתור כשלים ושמת שמו לפ"ק

נלפס פה **שאלוניקי** יע"ח

תחת ממשלת לדוננו המלך שולטן עבדול **מג'יד** יר"ם

נלפוס הניום נו"י כס"ר **שלמה** הלוי **אשכנזי** הגיה

אוניברסיטה
בר-אילן
הספריה

ידוע הוא שהקורא לע"ה הכא מנהג הוא שהעפ"י שהשם עלמו שם משוב הוא למנע כיון שהינו הכא ואין שום לו שם הכא נמלא מבזהו וכן הקורא לעשיר עני לזה גם הכיוון אל תגוזל לל כלו' אל תגוזל שם לל ממנו לקרותו עשיר דוקא בזיון לו וח"ת שם עשיר שם מפורש הוא לזה אמר כי לל הוא כלומר הת"ן דכשם ס"ע הוא אצל כיון לדל הוא בזיון לקרותו עשיר שהוא דרך ליצנות עכת"ל ,

וכמו כן ראיתי לסרב מנהג הכמים לות ע"ל דכ"ו ע"ג ללת לסרי למי שהוא עני ויקרהו לו עשיר ולאי יתביים ויתבזה לפי שהוא יודע בעלמו שהינו עשיר רק עני ותבזיון יע"ש ושיו הדברים סהלה לזכרון בין עיניך סלה

אברהם

סימן לא

אותה נפשי לעמוד נמ"ש ריב"ם נה"מ סימן רכ"ח שלח ישרהב נחברו מיסעוד עמו והוא יודע בו שהינו סועד ולח ירבה לו בחקדו, והוא יודע שהינו מקבל ולח יפתח לו הניות הפחורות לחנוני וזה סו' שפתחם בשבילו, לבל בשתם לסור כיע"ש , וכל זה נפק"ל לריב"ם ממאי דאיתח בחולין דל"ל ע"ח חניח היה ר"מ לומר לל ישרהב לחם לחברו לסעוד חלל ויודע בו שהינו סועד ולח ירבה לו בחקדו ויודע בו שהינו מקבל ולח יפתח לים הניות המכורות לחנוני חלח ח"ל הודינו ולח יחמר לו סוך שמן מפך ריקן וחס בשביל בבודו מותר ליני וחס עולח לילקט לבי רב יהודי, פתח לו הניות המכורו לחנוני לודועי הודעי, ולבע"ח שהני עולח להביא ליה לרב יהודה בלח"ה גמי כתוני מפתח ליה ע"כ ,

וחזי הוית לסרב שם חיי ז"ל בלט"ו ע"ל מדרשותיו לאדי נעשה שוחל בסוגיית זו דמאי מקשה הש"ס מהא דרב יהודה לפתח לעולח הניות המכורות לחנוני דהח בבריותא אמרו וחס בשביל בבודו מותר וח"ל דילמא לבבודו היכוון וח"ל ובמעו מיניה דמה זוטי מקשה לסרוש, ירח, לרש"י ע"ה כתב בנוסח זה וחס בשביל בבודו של הורח להודיע לבריות שהביא הוא עליו מותר ע"כ וכמו כן כתב עוד שם ו"ל הבורח עיר אים שם רביס וזה מהכוין להשמיענו בעיניהם שיאמרו כמה הטוב זה שזה מבבדו כל כך ע"ל

אתה ברוח לדעת דהח לבשביל בבודו היינו מפני הרוחים שיבבדוהו לרוחם בלבד וכיון שכן לל מהכח לו' כן על עולח לגדול בבודו וגודל בשעריס שמו וחס היה הש"ס מתרץ הכי היה יולח בגרעון לעולח למלפה היה שיבבדהו בעיני הבריות אמטו לבבי בחרו למרך משום דהביבת ליה והיה עושהו בלח"ה ושרי תכלית העניו דבשביל בבודו מותר היינו לסרוח להביא עליו וח"ל הייט כך והוא לפוס קושטת למלחת להביא עליה מלב ומנפש וזש"ה אלו מרוימין גם כן בלח לחזיקין לרב יהודה לסרוח לו לחשבה למרוח - עיניס לפניס כ"ח על החמת בלבו שלם והוא ברור , עוד כתב הרב ז"ל שם לחלק בפרי דיבח דלל יסרהב לחם להברו לסעוד חלל ויודע בו שהינו סועד לדוקח סירוב הוא לחסור למנס לקרוחת חומו פ"ח כבוד הוא לו וחס לח יקרח חומו כלל הוא בזיון להינו חשוב בעיניו יע"ש

וכל מכח לב ירוח לחין כל חדש ושריס קמו על הדבר הזה בלח המח הרב ב"ח והדרי' ובסמ"ע והרב מח"ק ועי"ש בח"מ סי' רכ"ה והרב תורת היים בסוגיין לפסיטת להו דבח לחין מסרגין בייגו דוקח סירוב גדול לבל כעס להת ושתים מותר כיע"ש בדבריהם ועי'נתי למרן החבי"ב בבב"ב שם הגה"ט חות י"ל וחות ח"י ויש קלח סמך להיוהן זה ממ"ש המוס' בפ"ק לחולין ד"ו ע"ב בעובדח דרבב"י דשמע רבי נפק ליפיס של רלוך סעול חלבי ל"ל הין למנו פניו של רבי ל"ל כמדומה לחת שמולר הנחה מישרחל חני ישרחל קדושי'ן יש רוצה וחין לו ויש שיש לו וחינו רוצה ע"ז בחו לבריה' לו' וחפי"ה לקרו קדושים שמומין לת חברו לסיעור חלבו מפני הנוסח עכ"ל , הנט ימין ורחה לנקרח ק"ו ועי"ג דמה שמומין להברו הוא מן השפה ולחוץ וחי גם בזה היכח לל חוטו הין קדוש

ואחר זמן רב סנה סרחה לותי לחל מחלמידי **יוסף** לחולדו נר"ו נין ונכד להרב סנה קדישא בעל תפלי יהודה ז"ל דכיחח וכוחח כתב על דברי הרב סה היי ז"ל ככל דברי הלה נהני מרחי וגם ראיתי בחוך דבריו שהביא להרב מעשה רוקח נמה שכתב בפ"ב מה' לעות הלכה ו"ו וז"ל והנה מרן כ"מ חמה למה שלח ה כיר רבינו הביא דלח לכבודו מותר וכב"י ח"מ סי' רכ"ה כתב לחפשר למלחת לפסיטת היא עכ"ל ועל זה כתב עליו ידיד נפשי הנו' בלומרו ולבריו שמעתי ולא לחבונן לדברי מרן בב"י כך הם הם וחם בשביל בבודו של תורת להודיע לבריות מותר וזה כתבו רבינו לקמן לבל הא דשלחי עולח להביא ליה לרב יהודה כו' לא ידעתי למה השמיטו רבינו וחפשר דמשום דמלחת לפסיטת היא עכ"ל בלא ירוח לעיניס למה שכ' מרן בב"י וזה פשוט כיומו על חלזקם לחם מביב לו לבל בהך לינא לחם בשביל בבודו לפסקו סטור דהוה מידוב יותר לטות להרות לחריס היינו דקא מקטי בב"ה על הרמב"ם לחמתי השמיט הא דלבבודו וח"כ לא ידעתי מה נח לסטיג על מרן ב"ה ממ"ש בב"י דבח לא רחי זה כרחי זה ורב המרחק ביניהם וח"ל היו"ו ונעיני נרחה ליפה תמה עליו ומשיב דברים נכוחים

ובשאני לעלמי הומר לחי לממה שכ' הר"ן במ"ל בסיוב לבריו כדי לפתותו שבשביל בבודו פתח וכן כל כיולא בו וחפי' מלה ת' של פיתוי ושל גניבת דעת לסור כו' מל' זה לב הכא

שמעון פיסו דנמיעוט סיהה נח לגלוג ' לחס
עושה נשמעון כגולו שלח ע"מ לפחותו מותר כי
הכנוד נשמעון פיתוי דוקא לחסור וסב"מ ד"ל"כ רחיתי
מ"ם ברב מרכבת המשנה לאפחנדתרי ד"ה ע"ג ע"ש

ואת זה רחיתי לברב ורע ילחק נמי' לחולין
שם ברח"ח ע"ג ד"ה ו"ל חס לנקט סימוב
וריבוי נר' דמיירי בלחס שהינו יולע נוקהינו רוחס
והב"ג לחס בלח"ה ילע נו שהינו רוחס לחפי' בלח
סירוב ורבוי ועי' בשמ"ע סימן רכ"ח סק"ח שדקדק
מלך מוב והני מה שלי"ל כחבתי עכ"ל וכנראה
לוח רחה לברי ברייסה מ"ש שם בעל שמ"ע ומח"ק
והטי"ן וגם מ"ש הב"ח והכנ"ג וכמ"ג והרנו ג"כ
לברי שחו"ח גם רחיתי לבר' כמוכר"ח חשכנוי נר"ו
בספרו הנחמ'נפ"ל דלמחי דג"ן ע"ל למרחה פניס
בחורה כהלכה להניח סיעחה למילוק וה שלי שמ"ע
מסכיח עובדח נרע"ב עם רבי כיע"ם חלח למה עוב
לח היה מניח ממה שכחבו כחום' בדרך שלקלקנו
חנן בעניותין דלברי הש"ם מקום יש ברחם לומר
ברבה לח חסיק לחעחים בעולם לגם שלי ניחו לח
יבח וחשב דלכ"ע חסיר ולרבה שרי ועוד חן בה
לחחילח דברי פיסו חכמה ולשונו חלבר משפע רלונך
סעול חלגי ול, וה יורה למסחפי היה כילד יומין
לוחו ויקריב לוחו לרלונו ודוק

ובהיותי גוה נסחפקתי נסח לכחב הטור
ז"ל ומרן בש"ע בסי' וה סם
למעלה מוה דנכלל חונחח דברים היינו שלח יחמר
בדמה לחב רוחס ליחן חפץ זה וזוח חינו רוחס
לקנותו כיע"ם חם לחיות ליסור וה לגבי המוכר
נמי ושייך ביה דלפי הטעם שכחב הרב קרנן לחסרן
בס' נחר פ"ל מטוס לחברו שמח בהוסבו שמוכח
קוני לחפלו וזוח מלחם חוחו נדי שלח ימבו לחחרי,
ליע"ם וב"ל הרב מוה שמעון בסי' רכ"ח בסג"הט
חות ט' לחילוסח וכמו כן רחיתי חני לברב קוב
הרמ"ו בכ"ל דב"מ מ"ול דטעמח טעים משו' שיכול
לגרום שלחר שרוכה לקנותו כלך לו יע"ם ' ל"ב
הוח הדין זכות בטעם במוכר נמי לסקונב חושב
שיש לוה למכור וחינו קונה ממקום לחר ועל דליל
וחחי חודען וחינו נגמלח וחד סיעורח הוח לקונה
במוכר זבקרקע חיכח לחרזיינו וכי חמכרו ממכר חו
קנה וכדחמרו נגמ' שם וע"ש לברב קול הרמז חך
לח רחיתי להפוסקים שרמזו מוה לגבי המוכר נמי
דלכחורה נרחים דחין שום הפרש ביניהם וכל מעיינ'
שפיר יוחר ק' ורע הוח לגבי המוכר חם יעשה כוחח

אחר רבות נמנים ויכני ס' ומלחתי בלבר
כי בפירושח לחמה בס' המכילים סי'
חתרס"ט לכחב וז"ל כשם שחסור לחדם לעמוד על
המקח בטעה שהין לו למיס כך חסור לסרוח שרוכה
למכור הפלו בטעה שהינו רוכה למוכרו והין לו'
לר' חקנה והין לטעתו למוכרו חלח יחמר כמה שוה
זה עכ"ל הרי ויבוקש הדבר ויחלח ועיין מ"ש ברב
הגדול מרן וקני בס' עין יהוסף דע"ו סע"ל ד"ה
ד"ה חומר חף לח יחלה עיניו על המקח ע"ש
ובמ"ש ברב שומנים לדוד ח"ב דח"י רע"ג ודוק

עוד

רחיתי בש"הח שם בסי' תרלי"ח לכחב
וז"ל רחובן שחומר טובה על הרעים
וחומר על רחתי נחמן שוה והחמינו לרחתי וכפר
כילו גוד לוחו עלמו שעיבח חת הרחתי ועוד מלבד
שקר תרחק שחומר לרע טוב עכ"ל ' ובעתקתי
לבריו כחן מכני חסד רחיתי בעו"כר להרבה לינן
נוסרין בוה וחורגלו על שנעשה לגם לכיחר וכשולב
לגם גודל הלישור יע"ר קדושי'ויעמעו לקול מוריס
כי לכל הטעם בשנגה וחלבינו מרחם כי ירבה לשלוח
חלי"ר ועי' למסר"י וי"ל סי' פ' ולרע"ל נפ' שנוכל
עלים סי' כ"ל ונמ"ש מו"כר לנ"הג סי' שפ"ו סג"סע
לוח מ"ו ודוק

סימן לב

עמרתי וחתנון נמ"ש מרן נש"טע נח"ת
סימן רנ"י ס"ו דדין הקדש ודין
הענייס ודין הנדרים חינו כדין הכליקבליוט בקניתו שחלו
חמר חדם כל מה שחלך בסחתי יהיה הקדש לנדך
הנית לו יהיה חסור עלי לו חתנגו לגדקה לע"פ
שהינו מתקדש לפי שהינו בעולם הר"ו חייב לקייס
לנרו כו' לסן גם לברי הרמב"ס כתבו וכלשונו
נפכ"ג מה' מכירה הט"ו וז"ל דין הסקדש ודין
הענייס ודין הנדרים חינו כדין הכליוט בקניתו
שחלו חמר חדם כל מה שחלך בסחתי יהיה הקדש
לנדך הנית לו יהיה חסור עלי לו חתנגו לגדקה
לע"פ שהינו מתקדש לפי שהינו בעולם הר"ו חייב
לקייס לנרו שנחמר ככל היולח מפיו יעשה והוליך
הלנר כן גם כוב חדש כשהוח ס"ם וחמר כל מה
שיולית חילן זה לענייס לו כל שכר בית זה לענייס
וכן בגד המנים וסיים גם הרמב"ס שבגוונים חלקו
ע"ו יע"ש והרחב"ד הסיג עליו בזה וכתב לדוקא גם
חמר לחן לענייס כי נתחייב גופו חייב לקייס לנר
חבל גם חמר ינחן לענייס לח וגם מרן בכ"מ שוס
ובב"י ה"מ בסי' ריי"ב ברגיש על דברי הרמב"ס בזה
דחיך בל"ינחן לו יהיה הקדש שיוכו הענייס לחייב
ליורשים גם לח נתחייב חיכו גופיה חיך יתחייב
ליורשים ותי' דמיירי כשנדר היה בפניהם של יורשי'
זכם שתקו וסברו וקבילו יע"ש

גם הטור שם בס"מ סי' ריי"ב הביח תשובת
הרחי"ם שחולק על הרמב"ם בזה שכתב
מי שחמר חוב שיש לי על פלוני יהיה הקדש לו
לענייס לחו כלום הוח שלילדם מקדיש דבר שלח בח
לעולם וכן הביח עוד מ"ש הרחי"ם בתשו' לגם חמר
בית זה לבסלקתנם יהיה הקדש ללח הוי נדר יע"ש
ומור"ם ג"כ בסי' ריי"ב הק' על תרובת"ש שם דבסעי'
ו' הביח לברי הרמב"ם ובסעי' ט' הביח לברי הרחי"ם
והוח תרתי לסתרן יע"ש

וראיתי להרב הלריסם בס"מ סי"בי ריי"ב
וכתבו ג"כ בשמ"ע שם סי"ק כ"ב
שיבב לוה לל"פ הרחי"ם עם הרמב"ם לדוקא בשה
שחלך בהמתי חו יולית חילן זה לסריוח בח
ממילח כתב הרמב"ם לחייב לקייס לנרו וגם הרחי"ם
מודה לו בזה לבל נחוב שיש לו בית פ' חו קרקע

זה

להניח טלית ותפילין לפני קריאת שמע הנזכרת דכל הקורא קריאת שמע בלי תפילין כאלו מעיד עדות שקר. (משנה ברורה סימן מו סעיף קטן לג מחזיק ברכה מתוספת שבת, וכתב הוא שאמת נכון הדבר).

אשר מזה נראה לפום ריהטא להביא ראיה למה שכתבתי בספרי הקטן שער שמעון אחד (חלק א אורח חיים סימן ב) שבקריאת שמע דקרבנות אין צורך להיות עליו תפילין ורק במקרה כגזכר צריך להיות עליו התפילין. ודלא כאיזה ידידים שהערו בזה. עין לעיל בסימן ט, מה שכתבתי עוד בזה. וספר דגול מרבבה וחידושי רע"א ז"ל שציין להם המשנה ברורה, כעת אינם בידי לראות הדברים במקורם.

סימן כב

שאל השואל במה שנהגו בחוצה לארץ כאשר רואים גוי לפני התפלה מקדימים אותו ואומרים בערבית „צבח־כו בלכיר." (כלומר בקר־כו טוב.) שמבליעים המלה **כו** עם המלה **בקר** והכונה לשם הוי"ה ברוך הוא שמספרו 26 כמספר כו, אי אריך למעבד הכי, ואם תמצי לומר שמותר, אי מותר לומר כן כשמשכים לפתח חבירו היהודי, שאם לא יקדמנו בברכתו יתחילו לדבר עליו כאלו אדם בלתי מנומס ואינו בעל דרך ארץ, ואולי מזה ישתרבב בכלל חס ושלום גם לשון הרע, שיאמרו שהדתיים אינם מחונכים וכדומה, כי לאו כולי עלמא דינא גמירי לדעת הלכה שאסור להקדים שלום לפני התפלה? עד כאן השאלה.

תשובה. הנה השואל נרו יאיר לא באר טעם האיסור, ונראה פשוט שכוונתו מטעם גניבת דעת הבריות דפסק מרן בשלחנו הטהור (חושן משפט סימן רכח סעיף ו): ואין לגנוב דעת הבריות בדברים שמראה שעושה בשבילו ואינו עושה, אסור. כיצד לא יסרהב שיסעוד עמו והוא יודע שאינו סועד... יעין שם. ואם כן כאן שמדבר אתו כאלו מברך אותו ואינו כן, האם זה מותר. כך נראת דעת השואל. ואם ככה נראת שהדבר שנוי במחלוקת בין רש"י והתוספות (גיטין סב.): ואין כופלין שלום לעובד כוכבים: רב חסדא מקדים ויהיב להו שלמא. רב כהנא אמר ליה שלמא למר. ופירש רש"י ז"ל מפני דרכי שלום מותר, לשאול בשלומם אף על פי שמטיל על הנכרי שם שמים שהשלום שמו של הקדוש ברוך הוא. ומספיק פעם אחת ולא צריך לכפול. שלמא למר. ולא היה מתכוין לברכו, אלא לבו היה לרבו. עד כאן. ואם כן מבואר יוצא מזה שמותר להטעותו כאלו הוא מברך אותו, והוא מתכוין לרבו. אם כן כל שכן שמותר שמברך לשם שמים. ומיהו התוספות שם הניחו הדבר בצריך עיון, מטעם גניבת דעת הבריות. וכתבו: ועל חנם פירש כן, דלא קאמר אלא דאין כופלין לו שלום. עד כאן לשונם. ונראה דכוונתם שלא אסרו אלא כפילת שלום, אבל לומר לו שלום למר, אין איסור בזה, ואם כן איכא

למימר שלעכו"ם היה אומר מר. ומזה נראה שדעתם להחמיר בגניבת דעת הבריות. ולענין הלכה נראה, אין ספק של התוספות דצריך עיון, אם אין בזה מטעם גניבת דעת, מוציא מידי ודאו של רש"י שהתיר. ומה גם שהוא מילי דרבנן. ועוד קצת יש להעיר על דברי התוספות, הלא כמו שאמרו שלא כופלים, מטעם דסגי לי באחת כנזכר לעיל, אם כן מספיק לומר שלמא, ולמה אמר למר. והגם שיש לחלק טעם שאסרו כפילא בשלום בגלל שזה שמו של הקדוש ברוך הוא, לא כן מר, ופשוט שזוהי כונת התוספות, אבל מכל מקום למה לו לומר מר בחנם. ועוד נראה לומר שלא אסרו גניבת דעתו רק בדברים שאם לא עושה אותם היהודי, העכו"ם אינו מקפיד, כגון לסרהב בו שיאכל והוא יודע שאינו סועד, בזה אמרו אל לו לגנוב דעתו, דמה לו לסרהב בחנם. וכן לא ירבה לו בתקרובת וכו' שכולם אי היהודי לא עושה זאת, הגוי אינו מקפיד. אם כן מדוע יגנוב דעתו. אבל בשאלת שלום שלא התירוה אלא מפני דרכי שלום, משמע אם לא יאמר לו שלום קפיד, בזה שאומר רק מתוך לחץ זה הדחק, מותר לגנוב את דעתו. כך נראה בכונת רש"י דלא חש לזה .ועיין בר"ן שגם הוא פירש כרש"י ז"ל. וכן פירש במהר"ם שיף ז"ל. וכדאי הם הגי רבוותא לסמוך עליהם.

והנה שם מהר"ם שיף הנזכר הקשה לפירוש הר"ן ז"ל דפירש טעם שרב חסדא מקדים להם שלום כדי שלא יצטרך לכפול הוא שלום כדרך המשיב. וכן פסק מרן בשלחנו הטהור (יורה דעה סימן קמח סעיף י) : אסור לכפול לו שלום לעובד כוכבים לעולם, לפיכך טוב להקדים לו שלום, כדי שלא יתחיל העובד כוכבים, ויצטרך לכפול לו שלום. מההיא דברכות (יז.) : אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק. וכפי פירוש הר"ן מהו החידוש דאמר אפילו נכרי, אדרבה נכרי כדאי להקדים לו. ותירץ דרב חסדא היה מקדים **להם** שלום כשהם רבים, אז היה מקדים לומר להם שלום כדי שיאמר להם פעם אחת שלום, ואי הוה מחכה עד שיאמרו הם היה צריך לענות פעמים רבות. אבל באדם אחד אין הבדל בין שאלה לתשובה. ור' יוחנן אפילו לנכרי אחד היה מקדים לו שלום. עד כאן. ולפום ריהטא נראה מה שהקשה לא תירץ לאחר הסליחה רבה, דהרי הוא מקשה לדעת הר"ן ומרן, שיש הבדל בין שאלת שלום לחזרתה, ואיך הוא כתב דלא נפקא מינה בין שאלה לתשובה (גם מה שכתב לפני כן בזה הלשון : ולפירוש התוספות דבור המתחיל שלמא, רב כהנא אמר ליה שלמא למר וכו' ולא השיב לו כפל. עד כאן לשונו. מריהטת לשונו משמע דמפרש בדברי התוספות שרב כהנא שאמר שלמא למר, היתה תשובה על שאלת הגוי, כדי שלא יכפול לו שלום, ואין זה במשמעות לשון התוספות. ומכל מקום כפי זה ניחא קושיתו מר' יוחנן, כי גם ר' יוחנן היתה לו אפשרות שלא יקדים ויענה שלמא למר, במקום הכפל, אבל הוא תמיד היה מקדים). ולי נראה לתרץ הקושיא מר' יוחנן. בהדק עוד בלשון הגמרא דקתני : אפילו נכרי בשוק. מה הלשון אומרת **בשוק** מה נפקא מינה בשוק או במקום אחר. ונראה שזוהי רבותא דר' יוחנן שאפילו בשוק

שמלא גוים כנמלים, בכל זאת לא הזדמין מי שקדמו, וזה חידוש יותר מישראל, דלא נפישי כנכרים.

והרב משמרות כהונה ז"ל תירץ דהכונה שאמרו אפילו נכרי במלך נכרי דבמלך כופלין לו שלום אפילו בתחילת שאלה. עד כאן. ולאחר הסליחה רבה דחיקא מלתא טובא לומר דקאי אמלך.

הדרן לעיקר השאלה. הנה מרן פסק בשלחנו הטהור (אורח חיים סימן פט סעיף ב): כיון שהגיע זמן תפלה (היינו מעמוד השחר. משנה ברורה ז"ל). אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום משום דשמו של הקדוש ברוך הוא שלום. אבל מותר לומר לו צפרא דמרי-טב. ואפילו זה אינו מותר אלא כשהוצרך ללכת לראות איזה עסק אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם התפלה אפילו זה הלשון אסור. ואם אינו משכים לפתחו אלא שפגע בו בדרך מותר ליתן לו שלום. ויש אומרים שאפילו במוצא חבירו בשוק לא יאמר לו אלא צפרא דמרי טב. עד כאן. ואם כן לדינא בפגע בו בדרך מותר לומר לו בקר טוב. והוא הדין אי משכים לפתח חבירו לאיזה צורך כגון לקרוא לו לבוא לבית הכנסת או ללכת לעבודה וכדומה, מותר לו גם כן לומר לו בקר טוב. ואין צורך לומר בקר-כו טוב. ואם הוא אותה נפשו לומר בקר-כו טוב ליכא למיחש. ואפילו שמהגמרא אין ראיה רק בנכרי, ויש מקום לבעל דין לומר לישראל אסור. וכן יש לפקפק לפי התוספות. אבל מכל מקום מצאתי הדבר מפורש בזהר הקדוש (שמות כג:): ואמרתם כח לחי... מכאן אוליפנא דהא לבר נש חייבא אסיר לאקדמא ליה שלם, ואי איצטריך, יקדים ליה כדוד דבריך ליה לקדשא בריך הוא ואתחזי דבגיניה קאמר. ואי תימא דרמאות הוה, לאו. דהא כל מאן דסליק ליה לקדשא בריך הוא ואתחזי דבגיניה קאמר, לאו רמאות הוא. עד כאן לשונו הקדוש. ומכאן ראיה חותכת שמותר לומר לו גם שלום-כו. לפני התפלה מאחר שאומר זה להשם מותר ואין בזה משום גניבת דעת.

ועין שראתה במלא הרועים ז"ל בחידושיו לגיטין שם שכתב על דברי התוספות הנזכרים לעיל שהניחו בצריך עיון מטעם גונב דעת הבריות. כתב הוא ז"ל עיין בזהר פרשת וישלח. (קעא:) דאין בזה גניבת דעת וכן עשה יעקב בהשתחויתו לעשו וכן דוד מה שאמר לנבל ואמרתם כה לחי כולהו לקדשא בריך הוא קאמר. עד כאן. וכפי דברי הזהר שהזכרתי מבואר שדוקא אם כוונתו להקדוש ברוך הוא מותר, אבל כאן בגיטין לפירוש הרש"י מכוין על רבו, וכהאי גוונא אין ראיה שמותר. וכן ראיתי בניצוצי זהר שם בוישלח שכתב עיין באגרא דפרקא אות קס"ה דהוכיח דאם מתכוין לאיש אחר והרשע סובר דנותן לו שלום מיקרי רמאות ואסור. אבל אם כוונתו להקדוש ברוך הוא לא מיקרי רמאות, דבלאו הכי הראוי לכל בר דעת בעת דברו עם הבריות שתהיה כוונתו להקדוש ברוך הוא. עד כאן.

וכדברים האלה כתב הרב הנזכר גם שם בשמות הנזכר לעיל. ובכן לסכום מותר לומר לפני התפלה שלום כו. ואין חשש בדבר מאחר שמתכוין לשם שמים. אבל מכל מקום עדיף לומר בקר טוב מלומר שלום-כו. א) קורה לפעמים

חבירו יודע שאסור להקדים שלום לפני התפלה, ויהי כאשר ישאלנו איך אתה אומר שלום לפני התפלה, מה יענגו ? ב) גם הוא ילמד ממנו לומר שלום לפני התפלה במקום בקר טוב ג) הלא הרגילות הוא לומר בקר טוב. בבקר, ומה לו להיות יוצא דופן, לומר שלום־כו ולמה לו להיות מדבר אחת בלב ואחת בפה, טוב ויפה להיות דבר אמת בפיהו, ועולה לא נמצא בשפתיו. והשם לא ימנע טוב להולכים בתמים.

ועיין בספרי הקטן שער שמעון אחד (חלק א אורח חיים סימן יז) שהבאתי להאי ענינא דברכה ושלום לפני התפלה ומה שכתב הרב כף החיים מהזהר שאסר לברך רעהו לפני התפלה. וכעת ראיתי בזהר (שמות רכו:): דאסיר ליה לבר נש לאקדמא שלמא לחבריה עד לא יצלי צלותיה. ורזא דא אוקמוה דכתיב מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו. ולאו איהו אסור עד דמברך ליה ברזא דקול גדול דאיהו עקרא דשמא קדישא. ועיין שם בניצוצי זוהר. שציין לכמה מקומות ובכלל למה שכתב דרכי משה (סימן פט) שהוכיח מכאן דהקפידה רק כשמזכיר השם, אולם הרי „שלום" שמו של הקדוש ברוך הוא. עד כאן. ואם כן כפי זה אם אפשר לו לברכהו בלי שם שפיר דמי. וזה ניתן להתאימו למה שאסר מרן נתיגת שלום משום דשמו של הקדוש ברוך שלום ואסור להקדים כבוד האדם לכבוד המקום בשמו של מקום (עיין שם בכף החיים) והתיר בבקר טוב.

וכעת אחרי שנדפסו הטורים הללו קבלתי מכתב מידידי שאהבה נפשי החהש"ו הרב אברהם כהן שליט"א וזה מה שהעיר בענין הנזכר: ספר ישכיל עבדי אינו מצוי אתי, אולם לא ידעתי מה כל החרדה הזאת! הרי הדבר כבר פרוש כשמלה בהמשנה ברורה ז"ל (סימן פט סעיף קטן יא) דאם מברך חברו בשם ה' דהיינו שהשם יברכו וירחם עליו וכיוצא בזה מותר עיין שם. ופשוט משום דהוא נותן כבוד לה' ומודה כי מידו הכל. ובנדון דידן הרי מברכים ואומרים מי שברך אבותיו הקדושים וכו' יברך ה' וישמרך וכו' ובמיוחד אם גם מוסיף בתחילת הברכה, יהי שם ה' מבורך וכו' (כמו שמזהירים חז"ל אפילו בדעלמא) ובר מן דין בנדון דידן אין לנו כל ענין פרטי ואישי עם אותו האיש המתברך ולא למען כבודו ויוקרתו, אלא רק למען אותה המצוה ששלם במיטבא לבית הכנסת, ונמצא שהברכה עצמה היא שלא לשמה. דוגמא לזה מנהג הכפרות (שהוא מנהג ותיקין והאריז"ל סמך ידו עליו כידוע) שנוהגין אנשי מעשה בארץ ובחוצה לארץ לעשותן דוקא באשמורת ערב יום הכפורים עם עמוד השחר לפני התפלה, ונוסח הכפרה מלאה ברכות שיכנס לחיים טובים ולשלום וכו' ואין פוצה פה ומצפצף, והטעם ודאי פשוט כנזכר לעיל, שהתוצאה היא מצוה לתת זה לעניים. ועוד החי יתן אל לבו לחזור ולהתעורר בתשובה וכו' וכו' אם כן מכל האמור וגם בצרוף דברי כת"ר נראה לענ"ד דעתי אפילו שאיני כדאי, להתיר בשופי בלי פקפוק, ודברי הזהר הקדוש שהביא כת"ר, יכולים לפרשם בברכה סתם בלי הזכרת ה' למשל תצליח תהיה בריא וכו' וגם בלי תוצאה ומטרה של מצוה, ובכך יתאימו ויכוונו הפשטנים

על המקובלים דאפושי פלוגתא לא מפשינן. עד כאן לשונו הזהב. ולאור האמור למעלה, אדרבה בשם הוא שאסר הזהר הקדוש וכן דייק מלשונו הדרכי משה כנזכר לעיל, וכפי זה ניחא ההיא דכפרות בנוסח המקובל זה חליפתי וכו' שאין בו כל אזכרה מפורשת, מותר בלי פקפוק. ועיין עוד בכף החיים (סימן תרה סעיף קטן ג, ח) נוסחאות אחרות. ומיהו בר מדין ההיא דכפרות לפי מנהג האריז"ל אין בה חשש לפי המבואר שם בכף החיים (סעיף קטן ה) שכתב: וזמן שחיטתו הוא בליל ערב יום הכפורים באשמורת **קדם עלות השחר** אחר הסליחות. אם כן אכתי לא הגיע זמן תפלה. (ועיין לקמן סימן כז—כח).

אגב מה שחשב ידידי הנזכר שבכל גוונא מותר לברך בשם, לי נראה לשיטת המשנה ברורה לא מראה כך, אלא הכוונה אם זה בכינויי השם מותר. וכן ראיתי בפרי מגדים שציין לו הרב הנזכר וראיתי לו שהניח בצריך עיון אם אומר מי ששמו שלום יתן שלומך. ואם כן כל שכן בשם ממש. ולולא דמסתפינא אמינא דלשון הזהר שכתב: עקרא דשמא קדשא. הכוונה השם ממש, וכפי זה ניחא שפיר הערת הדרכי משה הנזכרת לעיל שהעיר על הטור. וסרה מהר תלונת ניצוצי הזהר. אלא דמוטב להשוות ולקרב את הדעות.

ואחרי זמן ראיתי בתשובות מהר"י ברונא ז"ל (סימן קיג) בענין שהגוי מברך את ישראל בשנת טובה והישראל עונה שנה טובה על כל ישראל. דלאו שפיר עבדי ואיכא בזה משום גניבת דעת. והיא דגיטין שכתב הרש"י כוונתו לרבו, הכ"ג כתב שחשיב גניבת דעת. ועוד הרחור ודאי שרי, אבל הוצאת פיו בערמה אסור. עד כאן. ומבלי להאריך כי אין זמן, מכל מקום יש לומר מה שאסר כשמתכוין על בשר ודם, אבל להשם ברוך הוא מותר וכדעת הזהר. ומה שרצה ללמוד ממה ששואלין בשלומם, להשיב מיבעי. לכאורה אי מהא לא אריא דיש לומר כל טעמא מפני דרכי שלום, וכל דליכא חשש איבה שפיר דמי וכאן שעונה לו כדרכו ורק מסיים בה שזה יהיה על ישראל, ובודאי המדובר בצורה שלא ישמע ויבין הגוי, ואם כן ליכא חשש איבה ואין ראיה מזה שאסור. ויש ליישב ואין הזמן מרשה להאריך.

סימן כג

שאול שאל האיש אשר דרכו גמהרה ללכת לעבודתו ואל משאו וצריך יום יום להתגלח כי כך דרכם והבא אינו מגולח הרי הוא ללעג חס ושלום, ולפעמים גם צריך להתרחץ אחרי זה, ואם יחכה עד שיתפלל במנין, אין השעה מספיקה לו מאומה, ואדרבה לפעמים השעה דחוקה למדי ואחרי תפלתו תכף וירץ התוצה ולפעמים ויגס גם לפני הגמר, לכן נאלץ להתגלח לפני התפלה האם מותר?

תשובה. לכאורה לית דין צריך בושש והלכה פסוקה היא (הרמב"ם ז"ל הלכות תפלה פרק ו הלכה ה—ז): כיון שהגיע זמן מנחה גדולה לא יכנס

יבא וישתעבד לבניו. כ"ל: בני תורה שהן כפרה. ע"י המסורה שמכפרת יותר מכל הקרבנות: ג ז' גבין הן. ז' מיני גופים ממולקים בדין ומוסב והולך: ב) גוסב דעת הבריות, שהוא דבר המסור ללב ועשו מסור לשמים והוא קיל מקוגיס שמוסב

והמלך עליו עול ב"ו לפיכך אמר הכתוב תבוא אוזן ותרצע שלא שמרה את מה ששמעה ד"א הוא לא רצה להשתעבד לקוניו **יבא וישתעבד לבנותיו** ואומר (דברים כז) מזבח אבנים לא תניף עליהן ברזל א וכי מה ראה הכתוב לפסול את הברזל יתר מכל מיני מתכות מפני שהחרב נעשה ממנו והחרב סימן פורענות והמזבח סימן כפרה מעבירים דבר שסימן פורענות מדבר שסימן כפרה והלא דברים קל וחומר ומה אבנים שאינן לא רואות ולא שומעות ולא מדברות על שמטילות כפרה בין ישראל לאביהם שבשמים אמר הכתוב לא תניף עליהן ברזל בני תורה שהן כפרה לעולם על אחת כמה וכמה שלא ליגע בהן אחד מכל המזיקין כולן הרי הוא אומר (שם) אבנים שלימות תבנה את מזבח ה' אלהיך ב אבנים שמטילות שלום והלא דברים ק"ו ומה אבנים שאינן לא רואות ולא שומעות ולא מדברות על שמטילות שלום בין ישראל לאביהן שבשמים אמר המקום יהיו שלימים לפני בני תורה שהן שלום בעולם על אחת כמה וכמה שיהיו שלימים לפני המקום:

ג שבעה גבינן הן הראשון שבכולן גונב דעת הבריות ג והמסרב בחבירו [ד] לאורחו ואין בלבו לקרותו והמרבה לו בתקרובות ויודע בו שאינו מקבל והמפתח לו חביות שמכורות לחנוני והמעול במדות והמשקר במשקלות והמערב [ה] הנורה בתלתן ואת [ו] החומץ בשמן אע"פ שאמרו [ז] אין השמן מקבל [ח] דלים לפיכך מושחין בו את המלכים ולא עוד אלא שמעלין עליו שאילו היה יכול לגנוב דעת העליונה היה גונב שכל הגונב דעת הבריות נקרא גנב שנא' (ש"ב טו) ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל מי גדול גונב או גנגב הוי אומר גנגב שיודע שגנגב ושותק וכן מצינו כשהיו ישראל עומדין לפני הר סיני בקשו לגנוב דעת העליונה שנאמר (שמות כד) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע כביכול גנגב הוא להם תלמוד לומר (דברים ה) מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי וגו' א"ת שאין הכל גלוי לפניו והלא כבר נאמר (תהלים עח) ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו אעפ"כ (שם) והוא רחום יכפר עון וגו' ואומר (משלי כו) כסף סיגים מצופה על חרש [ט] שפתים חלקים ולב רע. רבי מאיר אומר ה בוא וראה כמה חביבה מלאכה לפני מי שאמר והיה העולם שור לבניו גרסינן. ולמה לומר מי מלך והיינו שנמכר לעבד לפי שגנב: **ג שבעה גנבים.** קמשיב הכל לקמן למעלה מזה וכו' למעלה מזה וכו' ואיכא ז' והוא (ו) הגונב דעת הבריות וכולן נכללו (ב) גונב מיסורי הגוף שפטור לגמרי (ג) את המטורות משלם קרן (ד) את הבהמה משלם כפל (ה) טבח ומכר משלם מרובה וממשה (ו) הגונב בע"מ שניהן נפשטו (ז) הגונב ד"ת שמותר: **והמסרב.** ככלל גונב דעת: **שמכורות.** ופותחן בלע"ז ה והוא מושב שנשטלו פתחו: **ביצלקוט** הגירסא בתלתן ואת החומץ בשמן אע"פ שאמרו אין השמן מקבל. שלם למעלה מ"מ מטעה שיסברו שהכל שמן ואית דגרסי שמין בו ליש שמין בו דופי (מ"ש) ואעפ"כ אסור לערב ויצלקוט הגירסא מפני שחמרו: **גדול.** בגנב הוא ל"ל שרצו לגנוב דעת העליון כביכול והרמיה שחמר הקב"ה מי יתן והיה הקב"ה כי תין לפעמן בחמת שנחמר ונגם לא נכון עמו ומ"מ שחק הקב"ה:

ד) הגירסה: ג) כלום:

מצפה שמואל

א וכי מה ראה הכתוב לפסול הברזל. מ"כ פ' קדושים יקקוט קדושים רמז תמכ"ד וכלן פלגינהו מתרתי מגיעם שלמות ולא תניף. פיוש להרמב"ם פ"ל מהל' בית הבחירה הלט"ו דמגיעם שלמות הוא עשה. שיהיו שלמות לף גלא גרול ומילקוט מעשה להכל מדף וכלן עיקר. מ"ב **ב אבנים שמטילות שלום.** מ"כ פ' קדושים פי"ל ויצלקוט שם, **ג והמסרב.** מוליו ל"ד: ד חומץ בשכון גרם במ"ב המ"ך פיכם ז' גנבים. ל' גונב דעת הבריות ג' מקרא ד' הפותח ה' המעוול ו' המקר ז' המערב. וע"ע וכמ"ש בפניס כן עיקר. **ה בא וראה.** עט ע"ב:

שירי מנחה

א תניף עליהן ברזל. במ"כ קדושים פי"ל ויצלקוט שם פי' מכ"ד וכמילתא סו"פ יתרו ריב"ז לומר הב"ל מגיעם שלמות וגו' מגיעם המעולות שלום והרי הדברים ק"ו ומה טוב מגיעם שלין לו רווחת ולו שומעות ולו מדברות ע"י שמעולים שלום כין ישראל לאוהיהן שבשמים אמר המקום לו תניף עליהם ברזל מהם שנעשה ממנו חרב ומזבח סימן כפרה כין אדם לחבירו כ"ש בין ישראל לאוהיהן שבשמים אמר המקום יהיו שלימים לפני בני תורה שהן שלום בעולם ע"כ. ועי' בפ' המג"ל ועי' בפ"ם דע"ז (ג"ם ב') הלי מיעשה וכו' לי מעוש וכו'. והלי דמי גדול גונב לו נגנב פי' בפניס כמ"ש בפ"ם ועי"ש במרכה"מ פי' מחר, והלי דקמר ל"ת שלין הכל גלוי לפניו פי' במרכה"מ שם היות הפליג שגנבו ישראל לב לאוהיהם שבשמים שהי' מדברים ל' נפה ול' בלב שזהו תועלת דברים ולמרו מז"ל (נב"מ ל"ט) ג' לין הפרגוד נגעל בפניהם תועלה וע"ז וכו' ופירש"י אין מאיכה ביו יח' לבין העבירה להפסיק ולאייתן מן המקום אלא תניף רואה לותם וממשמש בהם עד שיפרע והרי הי' בכלן ביד ישראל תועלה של ע"ז וע"ז ול"ת אין הכל גלוי לפניו יולה לפניו יח' כי בגילוי לפניו יח' כי גם בגמרא כזה הפרגוד נגעל להפסיק ולאייתן מן המקום מ"ל ויפתוהו בפיהם וגו' ולבם לא נכון עמו כלומר מה שבלבם לא נכון הי' עמו ול"ל עמו במחילתו אלין מתיקה בינו ובין יח' להפסיק ולאייתן ואעפ"כ והוא רחום יכפר עון וגו' ע"כ ויותר נלאה שלריך להגיה וכ"ל אלא תאמר אין הכל גלוי לפניו ויפתוהו בפיהם וגו' אעפ"כ והוא רחום וגו' וכ"ה ביצלקוט מהלים ע"ח רמז תמ"כ ע"ש. ולפי מ"ש בפניס הא להניא הפסוק כפף פיגים וגו' י"ל כזה מאמר חז"ל בסנהד קמ"ז גבי ר"ש בן ערך קס למקרי המדם הזה לכם קרי בהכם הי' לכם וי"ל דדרש לאעפ"ם שהלכו בלבון מ"מ לבם בל עמם וכמו בהכם שמטופה בכפף וכמו שדרשו כאן ובימר מיאור י"ל לפמ"ש בחם"ד דמה שאמרו נו"ל הי' לומר להדמות למלמ"ם ושיתבטל מהם היללה"ל ושיזדכך הטומר שלהם אבל לא הי' בלב אלם כי הלא בהרו בקרבם שיתקיים להם הטומר לילך אחר הגחות ותחוות עוה"ז דהא מיד כשאמעו דיבור אנכי ולא יהי' לך אפי הגבורה אמרו למשה דבר אתה ונשמעה וגו' ל"ת לאל"ע בתיקוט ונודע דאם הי' שומעים הכל מפי הגבורה ל"א שכתה מהתוה"ק וז"ש לאל"ע לתיעקר תלמודי' התרב לא' לנם כנ"ל ועי"ז יש שכתה ושכחתי תלמודי. והא דרמ"ע וכו' שייך לעיל הלכה ג' אחר דרשת ריב"ז שהמיירה תורה בגוב וכו' וכן היא שנוי' בפ"ם (ע"ש ב') והלי אלא תאמר' כן הם בשם מהר"י כ"ן שם:

שירי מנחה

הגרעיון נפין ע"פ השמן וכ"פ בערוך ערך ממן אמתני' דרים דמלי הלוג והמומן ע"פ ועי' במילתא שם הגי' שאמרו השמן אינו מקבל מכל ומטפחות כ"י הגי' כלום ועי' בפי' המג"ל ועי' בפ"ם דע"ז (ג"ם ב') הלי מיעשה וכו' לי מעוש וכו'. והלי דמי גדול גונב לו נגנב פי' בפניס כמ"ש בפ"ם ועי"ש במרכה"מ פי' מחר, והלי דקמר ל"ת שלין הכל גלוי לפניו פי' במרכה"מ שם היות הפליג שגנבו ישראל לב לאוהיהם שבשמים שהי' מדברים ל' נפה ול' בלב שזהו תועלת דברים ולמרו מז"ל (נב"מ ל"ט) ג' לין הפרגוד נגעל בפניהם תועלה וע"ז וכו' ופירש"י אין מאיכה ביו יח' לבין העבירה להפסיק ולאייתן מן המקום אלא תניף רואה לותם וממשמש בהם עד שיפרע והרי הי' בכלן ביד ישראל תועלה של ע"ז וע"ז ול"ת אין הכל גלוי לפניו יולה לפניו יח' כי בגילוי לפניו יח' כי גם בגמרא כזה הפרגוד נגעל להפסיק ולאייתן מן המקום מ"ל ויפתוהו בפיהם וגו' ולבם לא נכון עמו כלומר מה שבלבם לא נכון הי' עמו ול"ל עמו במחילתו אלין מתיקה בינו ובין יח' להפסיק ולאייתן ואעפ"כ והוא רחום יכפר עון וגו' ע"כ ויותר נלאה שלריך להגיה וכ"ל אלא תאמר אין הכל גלוי לפניו ויפתוהו בפיהם וגו' אעפ"כ והוא רחום וגו' וכ"ה ביצלקוט מהלים ע"ח רמז תמ"כ ע"ש. ולפי מ"ש בפניס הא להניא הפסוק כפף פיגים וגו' י"ל כזה מאמר חז"ל בסנהד קמ"ז גבי ר"ש בן ערך קס למקרי המדם הזה לכם קרי בהכם הי' לכם וי"ל דדרש לאעפ"ם שהלכו בלבון מ"מ לבם בל עמם וכמו בהכם שמטופה בכפף וכמו שדרשו כאן ובימר מיאור י"ל לפמ"ש בחם"ד דמה שאמרו נו"ל הי' לומר להדמות למלמ"ם ושיתבטל מהם היללה"ל ושיזדכך הטומר שלהם אבל לא הי' בלב אלם כי הלא בהרו בקרבם שיתקיים להם הטומר לילך אחר הגחות ותחוות עוה"ז דהא מיד כשאמעו דיבור אנכי ולא יהי' לך אפי הגבורה אמרו למשה דבר אתה ונשמעה וגו' ל"ת לאל"ע בתיקוט ונודע דאם הי' שומעים הכל מפי הגבורה ל"א שכתה מהתוה"ק וז"ש לאל"ע לתיעקר תלמודי' התרב לא' לנם כנ"ל ועי"ז יש שכתה ושכחתי תלמודי. והא דרמ"ע וכו' שייך לעיל הלכה ג' אחר דרשת ריב"ז שהמיירה תורה בגוב וכו' וכן היא שנוי' בפ"ם (ע"ש ב') והלי אלא תאמר' כן הם בשם מהר"י כ"ן שם:

[ב] לאורחו. פי' להיות אלנו תועה עי' בחולין דף ל"ד ע"ב: [ג] אין השמן מקבל דלים. דלים לשון דופי וחיוך כלומי' בגמרא אין בו דלים. ויצלקוט גרס אין בו מעל לקוניו. עי' ביצלקוט ומ"ש שם פי' שאם מערבין דבר בשמן אין מקבל תועה מ"מ יכול לויף שהשמן שלך למעלה ושלר המשקין נשתרין במקום: [ד] שפתים דולקים כלי"ל:

ג שבעה גנבים. הובא במכילתא פ' מסכתא ויצלקוט שם ועי' בפ"ם ולריב"ז בטעם הסלומי דו"ה אינם ענין לשמן ונראה דנשמטו ממקומן ושייכי לעיל בפ"ם בתר דרשה דריב"ז שהמיירה תורה בגוב וכו' וכן היא שנוי' יחד בגמ' ע"ש: [ה] במילתא אונא

שירי מנחה

א תניף עליהן ברזל. במ"כ קדושים פי"ל ויצלקוט שם פי' מכ"ד וכמילתא סו"פ יתרו ריב"ז לומר הב"ל מגיעם שלמות וגו' מגיעם המעולות שלום והרי הדברים ק"ו ומה טוב מגיעם שלין לו רווחת ולו שומעות ולו מדברות ע"י שמעולים שלום כין ישראל לאוהיהן שבשמים אמר המקום לו תניף עליהם ברזל מהם שנעשה ממנו חרב ומזבח סימן כפרה כין אדם לחבירו כ"ש בין ישראל לאוהיהן שבשמים אמר המקום יהיו שלימים לפני בני תורה שהן שלום בעולם ע"כ. ועי' בפ' המג"ל ועי' בפ"ם דע"ז (ג"ם ב') הלי מיעשה וכו' לי מעוש וכו'. והלי דמי גדול גונב לו נגנב פי' בפניס כמ"ש בפ"ם ועי"ש במרכה"מ פי' מחר, והלי דקמר ל"ת שלין הכל גלוי לפניו פי' במרכה"מ שם היות הפליג שגנבו ישראל לב לאוהיהם שבשמים שהי' מדברים ל' נפה ול' בלב שזהו תועלת דברים ולמרו מז"ל (נב"מ ל"ט) ג' לין הפרגוד נגעל בפניהם תועלה וע"ז וכו' ופירש"י אין מאיכה ביו יח' לבין העבירה להפסיק ולאייתן מן המקום אלא תניף רואה לותם וממשמש בהם עד שיפרע והרי הי' בכלן ביד ישראל תועלה של ע"ז וע"ז ול"ת אין הכל גלוי לפניו יולה לפניו יח' כי בגילוי לפניו יח' כי גם בגמרא כזה הפרגוד נגעל להפסיק ולאייתן מן המקום מ"ל ויפתוהו בפיהם וגו' ולבם לא נכון עמו כלומר מה שבלבם לא נכון הי' עמו ול"ל עמו במחילתו אלין מתיקה בינו ובין יח' להפסיק ולאייתן ואעפ"כ והוא רחום יכפר עון וגו' ע"כ ויותר נלאה שלריך להגיה וכ"ל אלא תאמר אין הכל גלוי לפניו ויפתוהו בפיהם וגו' אעפ"כ והוא רחום וגו' וכ"ה ביצלקוט מהלים ע"ח רמז תמ"כ ע"ש. ולפי מ"ש בפניס הא להניא הפסוק כפף פיגים וגו' י"ל כזה מאמר חז"ל בסנהד קמ"ז גבי ר"ש בן ערך קס למקרי המדם הזה לכם קרי בהכם הי' לכם וי"ל דדרש לאעפ"ם שהלכו בלבון מ"מ לבם בל עמם וכמו בהכם שמטופה בכפף וכמו שדרשו כאן ובימר מיאור י"ל לפמ"ש בחם"ד דמה שאמרו נו"ל הי' לומר להדמות למלמ"ם ושיתבטל מהם היללה"ל ושיזדכך הטומר שלהם אבל לא הי' בלב אלם כי הלא בהרו בקרבם שיתקיים להם הטומר לילך אחר הגחות ותחוות עוה"ז דהא מיד כשאמעו דיבור אנכי ולא יהי' לך אפי הגבורה אמרו למשה דבר אתה ונשמעה וגו' ל"ת לאל"ע בתיקוט ונודע דאם הי' שומעים הכל מפי הגבורה ל"א שכתה מהתוה"ק וז"ש לאל"ע לתיעקר תלמודי' התרב לא' לנם כנ"ל ועי"ז יש שכתה ושכחתי תלמודי. והא דרמ"ע וכו' שייך לעיל הלכה ג' אחר דרשת ריב"ז שהמיירה תורה בגוב וכו' וכן היא שנוי' בפ"ם (ע"ש ב') והלי אלא תאמר' כן הם בשם מהר"י כ"ן שם:

שאסור בהנאה. מיירי בפטר חמור ומ"מ מייב ליכול לפדות בסה כ"ס: **ר"ש אומר.** לפי הגרסה מולק עם הגנב נמצב בשמיני ועל זה קאמר ר"ס דמייב בכולן דמורה היתר וקשה לו לפרוש מכל היומר נרחה להגוב ד"ת הוא השמיני דמולק עם הגנב לא מיירי בס"ק: **ישלם שבעתים.** שנאמר את כל הון ימנו וגו' ופיפא דקרא ישלם שבעתים וכן הוא פילקוט: **ד ונתן לאחר.** בשליחות מ"מ מייב לתו לרבות השלים: **ונתן לאחר והחליף.** כלומר ע"י שליח לכתן מתרני בגמרא דתמרינן שליח לבבר עבירה בילפינן טעמה ממכירה דע"י אחר וא"כ מכירה ע"י שליח נמי מייב ד' וה': **משלם.** דמכירה וטעמה תלה בכל הבהמה: **שגנבו.** וטעמ שלח לבעת מפני שבטלו ממלאכתו. משלם חמשה שה מפני שאין לו מלאכה משלם ארבעה רבן יוחנן בן זכאי אומר בוא וראה כמה חם המקום על כבוד הבריות שור מפני שמהלך ברגליו משלם חמשה שה מפני שטועגו משלם ארבעה למעלה מהן גנב את האסורין בהנייה שפטור מלשלם. את [א] השטרות ואת הקרקעות ואת ההקדשות אין משלם אלא קרן את הבהמה ואת העופות ואת הכסות ואת הפירות ואת הכלים [ה] משלם תשלומי כפל [ו] אע"פ שאסור בהנאה [ב] יש לו היתר לאחר זמן. הגונב את השור טבחו ומכרו משלם חמשה שה משלם ארבעה שנא' (שמות כא) חמשה בקר ישלם תחת השור למעלה מהן הגונב את בן חורין [ג] שנידון עליו בנפשו רבי שמעון אומר הרי הוא אומר (משלי כט) [ד] חולק עם גנב שונא נפשו וגו' משלו משל למה הדבר דומה לאחד [ז] שטוען ויצא מבית חבירו מצאו אחד ואמר לו מה זה פלוני אמר לו טול חלקך ואל תגיד לאחר זמן מצאו בעל גניבה אמר לו משביע אני עליך אם לא ראית אדם שטען כלים ויצא מתוך ביתי אמר לו שבועה שאיני יודע מה אתה סח על זה נאמר חולק עם גנב שונא נפשו אלא ישמע ולא יגיד אבל [ה] המתגנב מאחר חבר והולך ושונה פרקו אע"פ שנקרא גנב זוכה לעצמו שנא' (שם ו) לא יבוזו לגנב כי יגנוב וגו'. סוף שמתמנה פרנס על הצבור ומזכה את הרבים וזוכה לעצמו ומשלם על מה שבידו שנאמר (שם) ונמצא ישלם וגו' ואין שבעתים אלא דברי תורה שנאמר (תהלים יב) אמרות ה' אמרות טהורות וגו': **ד** [ו] גנב ונתן לאחר וטבח גנב ונתן לאחר ומכר גנב ונתן לאחר והחליף [ז] גנב והקדיש גנב ונתן במתנה גנב ונתן בהקפה גנב ופרע את חובו גנב ושלח סבלונות לבית חמיו משלם תשלומי ארבעה וחמשה. הגונב [ה] את הקיטעת ואת החיגרת ואת הסומא הגונב של שותפין משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה. השותפין שגנבו משלמין תשלומי כפל ופטורים [ג] מתשלומי שלשה: **ה** [ט] הגונב טרפה ומכרה. מיירי בגנב ומכרו משלם חמשה שה משלם ארבעה שנא' (שמות כא) חמשה בקר ישלם תחת השור למעלה מהן הגונב את בן חורין [ג] שנידון עליו בנפשו רבי שמעון אומר הרי הוא אומר (משלי כט) [ד] חולק עם גנב שונא נפשו וגו' משלו משל למה הדבר דומה לאחד [ז] שטוען ויצא מבית חבירו מצאו אחד ואמר לו מה זה פלוני אמר לו טול חלקך ואל תגיד לאחר זמן מצאו בעל גניבה אמר לו משביע אני עליך אם לא ראית אדם שטען כלים ויצא מתוך ביתי אמר לו שבועה שאיני יודע מה אתה סח על זה נאמר חולק עם גנב שונא נפשו אלא ישמע ולא יגיד אבל [ה] המתגנב מאחר חבר והולך ושונה פרקו אע"פ שנקרא גנב זוכה לעצמו שנא' (שם ו) לא יבוזו לגנב כי יגנוב וגו'. סוף שמתמנה פרנס על הצבור ומזכה את הרבים וזוכה לעצמו ומשלם על מה שבידו שנאמר (שם) ונמצא ישלם וגו' ואין שבעתים אלא דברי תורה שנאמר (תהלים יב) אמרות ה' אמרות טהורות וגו': **ד** [ו] גנב ונתן לאחר וטבח גנב ונתן לאחר ומכר גנב ונתן לאחר והחליף [ז] גנב והקדיש גנב ונתן במתנה גנב ונתן בהקפה גנב ופרע את חובו גנב ושלח סבלונות לבית חמיו משלם תשלומי ארבעה וחמשה. הגונב [ה] את הקיטעת ואת החיגרת ואת הסומא הגונב של שותפין משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה. השותפין שגנבו משלמין תשלומי כפל ופטורים [ג] מתשלומי שלשה: **ה** [ט] הגונב טרפה ומכרה.

שוגגין פטורין ממשלומין: **רש"א.** מוסיף לף שליו גונב בעלמו רק מולק עם הגנב משוב גנב ומופו בא לידי שבועת שקר: **שטען כלים.** כל"ל: **המתגנב מאחר חבר.** שים לו מבר שלומדים שניסס בימד והוא מתגנב ממנו לעשים ושונה בעלמו פרקו יתר על מה שלומדים בימד: **שנקרא גנב.** להא גופא דעת מבירו שליו יודע שם לומד בפ"ע: **לא יבוזו לגנב.** לל מבזה לומו בשם גנב: **כי יגנוב למלאות נפשו.** שם הוא גופא דעת מבירו למלוחת נפשו בלימוד שהוא רעב והוצה ללמוד יותר ממבירו: **שמתמנה פרנס.** כלומר לפופו שקופץ יד על יד הפרקים שלומד ועשה מורה הוראה בישראל: **ומשלם ע"מ שבידו.** מתפטר שע"י המורה שלמד ומזכה לת הרבים מתפטר מבשבה מדורי גיהנם וז"ס ונמצא ישלם שבעתים שמשלם עם התורה שנקרא שבעתיים לת השבעה מדורי גיהנם: **אמרות טהורות.** סיפא דקרא כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים (תהלים י"ב): **ד גנב ונתן לאחר.** לף שנתן לו בממנה דל"ל לפי' לף טבח מחייב לתניה משום מכירה דלקתני בסיפא גנב ונתן בממנה שלף כלומר נתן שבשה שליח לטבוחה או למכירה או לתליפה: **והקדיש.** קדושת בדה"ב: **בהקפה.** תע"ג שלף קיבל מעות ומה"ת מעות קונות דוקא: **סבלונות.** תע"ג שלף מכר מ"מ נתנו לרשות לתר: **הקיטעת.** שנקטעה רגלה תע"ג לליכת כולה מייב להם מלי דגנב זכן כולה: **של שותפין.** הגונב בהמת השותפין: **משלם.** תע"ג שליו מייב לכל ו' חלף ה' חלפי בקר וסל"ח ממשה בקר לתר לתמנת ולף ה' חלפי קמ"ל: **השותפין שגנבו.** בשומפות מעלמת: **ופטורים מת"ש.** שלתר מהן טבח שלף מדעת מבירו לליכת וטעמו כולו במיוחד להם בהוחת פלגת לתבירו לף עשה שליח והו"ל כטוחה לתר הגנב לפטור ועל חלקו נמי פטור להם ליכת וטעמו כולו במיוחד: **ה טרפה ומכרה.** לתל לם טעמה פטור דשמיטה אע"ג ד"ס שמיטה מפני שבטלו ממלאכתו. תע"ג דשור פטש לף בטלו ממלאכה לתל רוב שוורים עושים מלאכה: **שטענו.** שהרבינו הגונב על כתיפו וחלל ח"ע בו לפיכך היקל הקב"ה עליו בתשלומין: **למעלה** מהן. מלמו שחוצב מקודש שהם רק גונבי דעת הבריות והוא למעלה מהן שהרי גונב ממם ממון מידים: **האיה"ב.** שמהדר לגנוב דבריס שחסורים בהנאה לבעלים ומותרין לתהניי ולף יוכלו הבעלים לתבוע לותו לב"ד לפטור מלשלם ללמו מידי תסרי: **שטרות ואת הקרקעות ואת העבדים ואת ההקדשות.** כל"ל: **אלא קרן.** דלוקת בדבר המטלטל וגופו ממון ים תשלומי כפל ילתו קרקעות שתין מטלטלין ילתו עבדים שהוקשו לקרקעות ילתו שטרות שתע"פ שמטלטלין תין גופו ממון ילף הקדש דרשתו בתיב: **את הבהמה.** כגון הגונב פטר חמור של תבירו קודם שיפדנו תע"פ שחסור בהנאה בעבור הרי לתר ליהנות ממנו כשיפדנו: **העופות.** כגון תפרוס שובל ציו"ט ללתר יו"ט מותרת: **הכסות.** שהקישה לבהמ"ב תע"ג שחסורה בעבור הרי מותרין לתר פדיון: **הפירות.** כגון הגונב טבלו ס"ת תע"פ שטעל לחסר בהנאה הרי יהי' מותר לתר הפרשת חו"מ: **הכלים.** שהקישן לבהמ"ב כל"ל והקדש שוה מנה שחללו על שו"פ ממולל נמצא למקרי ממונת ומשלם ת"ל: **הגונב את ב"ח.** גונב לדם בנעה ומכרו שחפי ימלה קלוטו פטור מחשלומין משום שאם הי' מזיד ועשיה בהתראה הי' נידון בנפשו ובללרשי מקרא דוהמעמר בו ומכרו הלכך הואיל ואחד בנעה בנעה נמי פטור כדין כל מייי מימות המשיח ואין לך בו אלא השבת אבידה בלבד: **ח** [ח] פטר חמור אע"פ שאסור בהנאה וכו'. כ"ה פילקוט: [ט] מהשלומי שלשה. היינו בשופף שטעה מפני שלא לנעה תפיכו כלפי בגמרא לף מ"ח:

חסדי דוד

ד גנב ונתן לאחר כו'. גנב והקדיש גנב והחליף גנב והקיף גנב ונתן במתנה גנב ופרע בהקפה גנב ופרע את חובו כו' כל"ל. וכן מוכח בגמ' שם לף ע"ט. ופי' ופרע בהקפה היינו שמכירו מכר לו פרקמטיא בשערי והשתא יהיב ליה בהמה זו תלופה וזה מן שמר של תליפין גנב ופרע לת מוטו פי' לפרע לו נעד זמני הלוחה: **ה** הגונב טרפה ומכרה וכו' גנב כלאים ושבחה משלם כו' כל"ל. וכ"ה בגמ' ומפרש שם שטעה שמיטה לחויה לתו שמה שמיטה ולכן נקט בי טרפה ומכרה ולף ושמטה דעל שמיטה היה פטור משום שמיטה דחויה היא. ולפ"ז נרחה לברוך דגרוס כתן דבכי ר"ש להף ר"מ מוכח לקמן בי והטוחה לעצמה כוכבים שפל"ר שמה שמיטה וכן סוגר בהדיא לף פ"ה תע"כ כ"ל דבכי ר"ש:

שירי מנחה

למעלה מהן וכו'. פי' בפנים וכגון ממן תע"ע הפסח דלמי שהיתה קטנה מכמים שחסור בהנאה לדידי לעולם תפל לכ"ע שרי וכן הלוסס תחן נכור ומעשה שבח לחד מ"ד ע' ב"ק ע"ת וכמ"ש. והל דתם השטרות וכו' הגמתי בפנים ועי' ב"ק (פ"ב ב') וכמ"ש רפ"ב מגניבה ולמ"ם שם וא"ם גניבה בקרקע היכי משכחת"ל וי"ל בממשיג גבול ת"ל בממוכר לקרקע כי הניח לעבדה בפנים טעונות וטוענו שגנבו לו ממשה ומפיו שהוא בגנבה כדתי' בס"ם דשבועות (מ"ב ב') ועי' בתוס' ב"ק (פ"ב ב') ד"ה יפתו וכו' ועי' קמ"ע פי' תע"ו לענין השבת גבול ובגליון תתמי"ר הגמתו ז"ל ניין לענין בתוס' ב"מ פ"ת ובספר ז"א על הספרי פ' שופטים ועי' בסמ"ח מ' מקב"ג שלף הניח מהסוס ב"ק פ' הנ"ל. והל דתם הבהמה וכו', ע' בס"ם דבכורות (י"ת ת') הגונב פפ"ח ס"ח משלם תשלומי כפל לבעלים ותע"פ שתין יש לו לתחר מכתן ופירש"י תע"פ שת"ל עבשיו רשות לו לגתו"ז שיפדנו הלכך הוי כילו הוא הבעה בידי ולגיבא דר' יהודה דס"ל דפטור ח"ח מחייב לפור בהנאה ע"ש ועי' רמב"ם פ"ב מגניבה ה"ב ועי' בס"ם דב"ק (פ"ו ת') רס"ת קדשים שחייב בתחריותן מייב ת"ט קרינן בי וגונב מבית הים ולפ"ז בכתות ובכלים שהקישן לבהמ"ב ותמר הרי עלי ותייב בתחריותן שפיר יש בהם תשלומי כפל ותתניתא ותתי כר"ש ועי' במכילתא פ' תפטים הנ"ל דתי' להדיא שם הגונב פט"ח וכו'. והל דהגונב לת ב"ח וכו', פי' כר"ש החם"ד ופפשיטות י"ל דזה לתעלה להל בתוזק והתרחם תתחייב בנפשו וכדלת"ל בתלמי' בתלמי' הנ"ל הני דמכילתא הנ"ל הני רבב"י תומר וכו' התתנוב לתר תבירו וכו' ותילקוט תעלי ו' רמז התקל"ט הני התתנוב על תבירו וכו' ועי' רמב"ם פ"ד מהלכות סכירה ה"ב ורמב"ם פ"ב מהלכות גזילה ואבידה ה"ב ועי' בכ"מ ובמגיד משנה שם ובמרכבה"מ על התכילתא שם שביאר ע"פ התמוהר בס"ם דעיבורין (ב"ד ב') לף יתכון רתי' לדו לייד הרתתי יתכון בתתי' לתר ר' דימי תעל לנייד שלד לפרים תם ולתנון רתנון תשבר בתתי' וכו' ופי' הרי"ף כן לייד הרתתי נלימוה לומר פרק ג' היום ויקוץ על יד על יד סופו להיות תורה הורתה בישראל וז"ס כתן שתתנוב תתבר תבר ושונה פרקו יקרא לייד הרתתי סופו להיות פרנס להיותו תורה הורתה בישראל והא דיתתם שבעתיים ביאר ע"פ התמוהר פילקוט תעלי ס"ו עכ"פ כתף פיגים וגו' פיפא דקרא כי יתן קולו על תתמין וז כי שבע תועבות בלבו שבע תקדשות עתידין לתרוב תוה"מ ונלגל שילה טוב וגבעון ודע עולתים הרי שתון גניבה דעת גורם תורבן ז' תקדשות והוא גרס פילוק שכינה תישראל תבל זה התתנוב תתבר לעתוד תורה שתיום שתרב בימות"ל תין לו להקדיש תלא ד"א על הלכה ישלים הוא תתוקדש שבעתים שגורם הסרחת שכינה ע"ש ופפשיטות י"ל לפי התמוהר בס"ם דשבת (קט"ו) תנינה עתודיי שבעה תלו שבעה ספרי תורה (ועי' נרעוהרת פ"ג דיליס שהבית ותת בשם תדרש ועמ"ש בזה בהקדמתי לספר תכלת תדרכי עה"ת תפלאתי"ר

כמה וכמה שיהיו שלמים לפני המקום. ג. שבעה גנבין הן. הראשון שבכולן גונב דעת הבריות, והמסרב בחברו לאורחו ואין בלבו לקרותו, והמרבה לו בתקרובות ויודע בו שאינו מקבל, והמפתח לו חביות שמכורות לחנוני, והמעול במדות והשקל במשקלות, והמערב הנורה בתלתן ואת החומץ בשמן, אף על פי שאמרו אין השמן מקבל דלים לפיכך מושחין בו את המלכים, ולא עוד אלא שמעלין עליו שאלו היה יכול לגנוב דעת העליונה היה גונב, שכל הגונב דעת הבריות נקרא גנב, שנאמר ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל, מי גדול גונב או

חסדי דוד

אלא ה"ק אבנים שמטילות שלום ויהיו שלמים לפניו, ק"ו לבני תורה. והכא לא דריש טפי, אלא אמרינן דיו משום דלא מפרך ק"ו, דאילו מקראי דוישם לך שלום, ונתתי שלום בארץ וכיוצא, ליכא לאוכוחי שלמים לפניו ית' כי הכא דכתיב את מזבח ה' אלהיך.

ג. שבעה גנבין הן וכו'. כך מצאתיה במכילתא פ' משפטים [על כ"ב ג'] והביאה הילקוט שם. ואיברא כולה מקשה אחת, ומה שאמצא ידי לפרש בה אפרש. הנה מ"ש ז' גנבין הן, נראה דר"ל ז' מיני גנבין הן ואע"ג דלכאורה יש בהן כמה דלפי מראית העין אינן גונבין כלל בידים, אבל לפי האמת גנבין הן. הא' שבכלן היינו גונב דעת הבריות, כלומר שמראה לבריות שאינו עושה שום רע, אדרבא יש מהן שלפי הנראה טובה קעביד והן המסרב בחבירו וכו' והמרבה בתקרובת וכו' והמפתח וכו'. והנך תלת מייתי להו תלמודא בחולין פרק גיד הנשה דף צ"ד [ע"א]. ויש לפרש כעין זו אף זו דבמסרב בחבירו ליכא כ"כ רמאות שאין שם אלא דברים בעלמא. אבל המשלח תקרובת עושה מעשה להוציא ממון מתחת ידו, והוא יותר רמאי לגנוב דעתו. אבל המפתח חביות למעלה ממנו, שמורה רכ"כ נפלאתה אהבתו עמו דלא איכפת ליה ואינו מקפיד בשביל תוקף אהבתו להפסיד בשבילו חבית גדולה של יין אע"ג שלא יהנה ממנו אלא כוס או ב' כוסות. הרי ג' מיני רמאין גונבין דעתו של אדם שאין כוונתו אלא כדי שיסמוך עליו ויוכל אחר זמן לרמותו. והרביעי הוא למעלה ממנו, שבאותה שעה שמראה נדיבות לבו הוא גונב ומרמה, וכגון המעול במדות (ומשקר כ"נ רצ"ל) במשקלות, והיינו שהמדה והמשקל שלו חסרים וכשמוכר מראה עצמו לקונה שנוהג עמו לפנים משורת הדין, כגון שרך המקום ששוקלין עין בעין והוא נותן את גירומיו, ובמדה דרך המקום למדוד במדה מחוקה והוא מודד בגדושה, כסבור הלה שחסיר הוא והוא אינו יודע שמדתו חסרה שאפילו גודש אכתי לא יהיב ליה את שלו. והחמישי גדול ממנו, שמערב הנורה בתלתן ושולח לו במתנה, שלמראית העין היא מתנה הראויה להתכבד, ולפי האמת אינו, דלפי הענין הוא מין הדומה לתלתן והוא בזול הרבה ומצי לאשתמוטי ולומר לא ידעתי. ושם במכילתא הגירסא הגירה [כך בילקוט, אבל במכילתא: הגרדן], וראיתי בערוך ע' גר פי' זרע פשתן, ואפשר שדומה לתלתן והיה בזול במקומם. וכן השולח לו חבית מלאה במתנה והיא של חומץ מלמטה ושמן צף על פיה (ויש כיוצא בזה שם בחולין), וזה סבור ששלח לו מתנה מרובה, א"נ במקח וממכר איירי. ומסיים התנא אעפ"י שאמרו אין השמן מקבל מעל, ה"ג בילקוט. ובמכילתא ראיתי הגה' כ"י דלס לשון דופי עיין בערוך. ויותר נ"ל להגיה כולם, כלומר אינו מתערב עם שום משקה דלעולם השמן צף ועולה ע"ג כל המשקין, שלפיכך מושחין בו את המלכים לרמוז שהמלך אין ע"ג אלא ה' אלהיו. עכ"ז מצי לאשתמוטי אפי' כשיתגלה זיופו ולומר לא הייתי יודע אלא כך קניתיה. הרי חמשה מאלו גונבין דעת הבריות.

וקאמר ולא עוד שגונב דעת הבריות, אלא שמעשיו מוכיחין שאם היה יכול לגנוב דעת העליונה היה עושה. ושוב מביא ראיה מקרא דגנב מקרי.

והדר קאמר אע"ג דודאי כל עושה אלה ערום מקרי, מ"מ אם שכנגדו יש לו דעת להבין ערמתו ושותק, נמצא שזה גונב את לבו

נגנב, הוי אומר נגנב שיודע שנגנב ושותק, וכן מצינו כשהיו ישראל עומדין לפני הר סיני בקשו לגנוב דעת העליונה, שנאמר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, כביכול נגנב הוא להם, תלמוד לומר מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי וגו', אם תאמר שאין הכל גלוי לפניו, והלא כבר נאמר ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו, אף על פי כן והוא רחום יכפר עון וגו', ואומר כסף סיגים מצופה על חרש שפתים חלקים ולב רע, רבי מאיר אומר בוא וראה כמה חביבה מלאכה לפני מי שאמר והיה העולם, שור מפני שבטלו ממלאכתו משלם חמשה, שה מפני שאין לו מלאכה משלם ארבעה, רבן

חסדי דוד

מיקרי, וערמתו עדיפא מניה, והוא ע"ד שאמר הכתוב [בראשית ל"א כ'] ויגנוב יעקב את לב לבן הארמי, וסד"א שיהא אסור לו לשתוק שנאמר שגם זה בכלל גניבת דעת, קמ"ל דשרי ואינו בכלל השבעה, דהא כתיב [תהלים י"ח כ"ז] עם עקש תתפתל, דבזה יוכל לישמר ממנו לעולם שהרי הכירו, והלה כסבור שלא הכיר ברמאותו ויפול תחתיו. ומייתי ראיה לשריותא דכביכול מעין זה עשה הקב"ה עם ישראל. דברישא אמרו נעשה ונשמע [שמות כ"ד ז'], כלומר שרצונם היה להדמות למלאכי השרת דכתיב בהו [תהלים ק"ג כ'] עושי דברו לשמוע, ולקבל תורה עליונה ע"י שיזדכך החומר שלהם ויתבטל היצה"ר מהם ולא יהא להם אלא לב א' כמו המלאכים. וכבר היה יודע הוא ית"ש שלא היו אומרים כן בלב שלם, אלא אדרבא היו בוחרים בקרבם שיתקיים להם ההומר לילך אחר הנאות ותאוות העה"ז. הראיה דמיד כששמעו דבור אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה אמרו למשה ועתה למה נמות וכו' אם יוספים וכו' קרב אתה וכו' ושמענו ועשינו [דברים ה' כ"ב–כ"ד] להיפך ממ"ש ברישא. וכביכול הוא ית' עשה עצמו כאילו לא הבין שבחירתם ברע. ולכך מעיקרא דיבר בכבודו ובעצמו, אע"ג דידע שסופם לומר קרב אתה וכו'. ואח"כ נמי השיב להם היטיבו וכו' מי יתן והיה לבבם זה וכו' [שם כ"ו], כלומר שאעפ"י שיש להם ב' לבבות עכ"ז ישמרו את כל מצותי וכו'.

ושוב אמר אם תאמר שאין הכל וכו', כלומר אע"ג דוראי הקב"ה יודע ומגיד מראשית אחרית, שמי שאינו מודה בזה הוא מין ואפיקורוס גמור, מ"מ איכא למיסק אדעתין דבמילי כי הני דתליין ביראה אינו מסתכל כ"כ להיות הכל גלוי לפניו, דא"כ בטלת הבחירה והשכר ועונש (וכמו שהק' כן הרמב"ם ז"ל במשנה הכל צפוי [אבות פ"ג מט"ו] ובהל' (יסודי התורה) [תשובה פ"ה ה"ה] ע"ש) ושמא ה"נ מעיקרא לא הסתכל הקב"ה לדעת מה שבלב, ולכך התחיל הוא ית' לדבר, וכיון שחזרו בהם אח"כ נתרצה ואמר מי יתן וכו'. והלא כבר נאמר [תהלים ע"ח ל"ו–ל"ז] ויפתוהו וכו', שהעיד הנביא דמעיקרא נמי שפיר ידע (ומ"מ אין ידיעתו מכרחת, עיין ברמב"ם שם ובס' עשרה מאמרים במאמר חיקור דין) ועכ"ז והוא רחום וכו' [תהלים שם ל"ח]. וכ"ת אי מהא לא אירייא, דדילמא משום דלבתר הדרו בהו קאמר הכי דלבם לא נכון ולא נאמנו, כלומר לא נתקיימו במחשבתם הראשונה, ועכ"ז הוא רחום מחל להם. לכך קאמר ואומר. ודריש ליה לקרא [משלי כ"ו כ"ג] הכי, כסף סיגים מצופה על חרס דהכסף מבחוץ והחרס מבפנים, כך היו דבריהם שפתים (דולקים כצ"ל), לומר שרוצים לקבל דברות קדשו מלהבות אש, ובאותה שעה עצמה ולב רע שלא היו חפצים אלא במלבוש התורה להיות בחומריות הגשם. ועיין בויקרא רבא פי"ח דהתם נמי מייתי להנך קראי ודריש להו בכה"ג על מעשה סיני, ע"ש.

והנך מילי דר"מ ודריב"ז בטעם תשלומי ארבעה וחמשה אינם ענין לכאן, ונראה דנשמטו ממקומם ושייכי לעיל בר"פ בתר דרשה דריב"ז שהחמירה תורה בגנב וכו'. וכך היא שנויה יחד בגמ' שם במרובה [דף ע"ט ע"ב]. ופירש"י דלפי שזלזל הגנב את עצמו לנושאו היקל בתשלומיו. ותדע דאיננה מכלל הך מתניתא דל"ג לה במכילתא כלל. ומ"מ הואיל ואשכחן לה הכא נימא בה מלתא. דנראה דלא

יוחנן בן זכאי אומר בא וראה כמה חס המקום על כבוד הבריות, שור מפני שמהלך ברגליו משלם חמשה, שה מפני שטוענו משלם ארבעה. למעלה מהן, גנב את האסורין בהנייה שפטור מלשלם, את השטרות ואת הקרקעות ואת ההקדשות, אין משלם אלא קרן, את הבהמה ואת העופות ואת הכסות ואת הפירות ואת הכלים, משלם תשלומי כפל, אף על פי שאסור בהנאה יש לו היתר לאחר זמן, הגונב את השור טבחו ומכרו משלם חמשה, שה משלם ארבעה, שנאמר חמשה ישלם תחת השור. למעלה מהן, הגונב את בן חורין שנידון עליו בנפשו. רבי שמעון אומר הרי הוא אומר חולק עם גנב שונא נפשו וגו', משלו

ניחא ליה בההיא דר"מ, משום דהגע עצמך שהיה שור פטם שלא ביטלו ממלאכה נאמר דלא ישלם חמשה, לכך קאמר אידך טעמא. ור"מ לא ניחא ליה לומר שחס המקום על כבוד הגנב.

וחדר קחשיב הגנב הששי שגונב דעת הבריות והוא למעלה מהן שה"ז גונב מיש ממון בירים, אבל אינו גזלן רק בצנעא כרי לגנוב דעת הבריות שיחשבוהו לצדיק. והנה בסוג הנך גנבי הצייד הרמאי שבהן הוא מאן דמהדר לגנוב דבר שאסור בהנאה לבעל הדבר, כגון חמץ שעבר עליו הפסח, דלמי שהניחו קנסו רבנן ואסרוהו בהנאה לדידיה לעולם, אבל לכ"ע שרי. וכן הצורם אוזן בכור וכן מעשה שבת לחד מ"ד, וכן כמה אחריני דקנסו חכמים דוקא למי שעשה המעשה ובא זה וגונבו ממנו שיורע שאפילו ירגישו בעלים בדבר אינם יכולים לתבעו בב"ד דפטור מלשלם דלאו מידי חסריה. ואפשר נמי שגם בכלל זה גנב שור הנסקל דפטור לרבנן באלו נעֲרות [כתובות] דף ל"ג [ע"ב] והוא מוכרו לגוי ונהנה ברמיו ראינו תופס דמים, וכ"ש דניחא לר"ת שלא נאסר מחיים, עיין בתו' שם. ומ"מ נמצא שזה רמאי גדול שהרי כל בר מן דין חייב לשלם, דהא אפי' יגנוב את השטרות ואת הקרקעות (ואת העברים, כן צ"ל) ואת ההקדשות, איברא דפטור מכפל דגבי כפל בעינן דבר המטלטל וגופו ממון, וכתיב נמי מבית האיש [שמות כ"ב ו'] ולא מבית הקדש [בכורות דף י"א ע"א], מ"מ קרן מיהא אם ימצא הגנב חייב לשלם. וכ"ש שאם גונב בהמה או עופות וכו' משלם תשלומי כפל, ואפילו יהיה דבר שאסור בהנאה עתה, אם יש לו היתר לאחר זמן הרי הוא חייב. ומשכחת לה בבהמה, כגון הגונב פטר חמור של חבירו קודם שיפדה, שאעפ"י שאסור בהנאה עכשיו הרי ראוי ליהנות כשיפדה, כדאיתא בפ"ק דבכורות [דף י"א ע"א], ופסק כן הרמב"ם בפ"ב מהלכות גניבה דין ג'. ועוף נמי משכחת לה, כגון בצפור של מצורע שאחר ששחט הא' נאסרה גם שניה בהנאה עד שישלחנה, ואחר שקיים מצות שילוח מותר לחזור ולזכות בה ומותרת אפי' לטהר בה פעם אחרת, כדאיתא התם. ופירות נמי, כגון הגונב טבלו שאעפ"י שהטבל אסור בהנאה הרי יותר אחר הפרשת מעשרות, א"נ פירות שנשרו מן הדקל ביום טוב וכיוצא. והשתא דאתאן להכי גם בעוף יש לפרש אפרוח שנולד בי"ט. אבל בכסות וכלים, איני מוצא בהם דבר שאסור עכשיו ומותר לאחר זמן. ויש לפרש דאתיא כר"ש דס"ל בפרקין דף ע"ו [ע"א] דקדשים שחייב באחריותן כגון דאמר הרי עלי חייב דקרינן ביה מבית האיש [שמות כ"ב ו'], ולדידיה משכחת לה בכסות וכלים שהקדישו לברק הבית ואעפ"י שאסורין עכשיו הרי מותרין אחר פרין, וקי"ל הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל, נמצא דחסריה ממונא ומשלם תשלומי כפל. וכ"ש הגונב את השור או שה וטבחו ומכרו שמשלם ארבעה וחמשה, ולר"ש אפילו הוא של הקדש הואיל וחייב באחריותו.

והגנב הז' למעלה מהן, שגונב אדם בן חורין בצנעא ומוכרו, שאפילו יתגלה קלונו פטור מתשלומין, משום שאם היה מזיר ובעדים שהתרו בו היה נדון בנפשו, הילכך השתא נמי פטור כדין כל חייבי מיתות שאפי' שוגגין פטורים מתשלומין. הרי ז' מיני גנבין.

ור"ש מוסיף השמיני, שאעפ"י שאינו גונב כלל

משל למה הדבר דומה, לאחד שטוען ויצא מבית חברו, מצאו אחד ואמר לו מה זה פלוני, אמר לו טול חלקך ואל תגיד, לאחר זמן מצאו בעל גנבה, אמר לו משביע אני עליך אם לא ראית אדם שטען כלים ויצא מתוך ביתי, אמר לו שבועה שאיני יודע מה אתה סח, על זה נאמר חולק עם גנב שונא נפשו אלא ישמע ולא יגיד. אבל המתגנב מאחר חבר והולך ושונא פרקו, אף על פי שנקרא גנב זוכה לעצמו, שנאמר לא יבוזו לגנב כי יגנוב וגומר, סוף שמתמנה פרנס על הצבור ומזכה את הרבים וזוכה לעצמו ומשלם על מה שבידו, שנאמר ונמצא ישלם וגו', ואין שבעתים אלא דברי תורה, שנאמר אמרות ה' אמרות טהורות וגומ'. ד. גנב ונתן לאחר וטבח, גנב ונתן לאחר ומכר, גנב ונתן לאחר והחליף, גנב והקדיש, גנב ונתן במתנה, גנב ונתן בהקפה, גנב ופרע את חובו, גנב ושלח סבלונות לבית חמיו, משלם תשלומי ארבעה וחמשה. הגונב את הקיטעת ואת

חסדי דוד

חשוב גנב זה שחולק עמו וסופו לבא לידי שבועת שקר שנאמר [משלי כ"ט כ"ד] חולק וכו' (אלה ישמע וכו' כצ"ל).

אבל המתגנב מאחר חבר, כלומר הרב שמניח עצמו להתגנב שמועתו. כך יש לפרש לפי הנוס' שלפנינו. אבל יותר נראה גירסת הילקוט דגריס המגנב, כלומר הגונב מאחר חבר שלא היה רוצה ללמדו וזה היה חריף וגנב ממנו בלא דעתו והולך זה (ושונה כצ"ל) פרקו, אעפ"י שנקרא גנב שהרי גנב מרבו בלא ידיעתו שהוא היה רוצה למנוע בר, שפיר קעביד וזוכה לעצמו. וסופו שיתמנה פרנס, כלומר חכם, על הצבור ומזכה את הרבים, ולא ילמוד מההוא חבר אלא ישלם שבעתים את כל הון ביתו יתן, שהרי אינו מפסיד במה שמלמד, דמש"ה נקרא לקח טוב [משלי ד, ב] כמדליק נר מנר ואין אורו חסר כלום.

ד. גנב ונתן לאחר וכו'. שם בפ' מרובה דף ע"ח [ע"ב].

ומשם נראה שיש ט"ס בנוסחא שלפנינו וכצ"ל לאחר ומכר, גנב והקדיש, גנב והחליף, גנב והקיף, גנב ונתן במתנה, גנב ופרע בהיקפו, גנב ופרע את חובו וכו'. וה"פ, ברישא אשמועינן דאע"ג דבכל התורה כולה אין שליח לדבר עבירה, הכא חייב דטביחה דומיא דמכירה, מה מכירה א"א אלא ע"י אחר אף טביחה ע"י אחר, והיינו שליח. ובפ' אלו נערות [כתובות דף ל"ג ע"ב] איכא מאן דיליף לה מאו לרבות את השליח א"נ מתחת, ע"ש. ואע"ג דאשמועינן טובח ע"י שליח, אצטריך נמי לאשמעינן מוכר ע"י שליח, דבטובח אין כאן אלא אדם א' מעלמא בר מרידיה דהיינו השליח, אבל במוכר איכא תרתי לבר מרידיה השליח והקונה וסר"א לא יתחייב המוכר, קמ"ל. ושוב אשמועינן דהה"נ מוכר לשמים דהיינו מקדיש לבדק הבית. ואשמועינן נמי מחליף, אע"ג דאינו מוכר ממש. וה"נ הקיף, דאע"ג דלא קבל ממון, וסר"א הואיל ומן התורה מעות קונות דוקא אימא לא ליחייב. ושוב קמ"ל דמתנה כמכר. ופרע בהיקפו היינו שחבירו מכר לו פרקמטיא באשראי והשתא יהיב ליה בהמה זו חלופה, היינו מין אחר של חליפין. ושוב אשמועינן דאפילו ליכא מכירה ולא אביזרה כלל, אלא רפרע לו בדמי הלואה, אפ"ה חייב, דומכרו לאו דוקא אלא כל שנתנו לרשות אחר. ואפילו שלח סבלונות. ופסקה הרמב"ם בפ"ב, ע"ש. ועיין לקמן בפ"י.

הגונב את הקיטעת וכו'. שם בגמ' דף ע"ח [ע"ב]. וקמ"ל כדפי' רש"י, דאע"ג דליכא כולה חייב, דמאי דגנב הא קא זבין כוליה. אך ק"ק דהו"ל זו ואצ"ל זו. וי"ל דנקט קטעת לרבנן, דאע"ג דבנקטעה רגלה זימנין דטריפה נמי הויא כגון מן הארכובה ולמעלה, א"נ נחתכו צומת הגידין, אפ"ה חייב אף בטביחה, דסברי שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה. ונקט חגרת וסומא אליבא דר"ש, דלדידיה דוקא כה"ג דאינה טריפה. א"נ כולה ר"ש היא וה"ק, קטעת דומיא

והלא דברים ק״ו: ומה אבנים שאינן לא רואות ולא שומעות ולא מדברות, על שמטילות שלום בין ישראל לאביהן שבשמים אמר המקום יהיו שלימים לפני — בני תורה שהן שלום בעולם על אחת כמה וכמה

שיהיו שלימים לפני המקום: ג [א] **שבעה גנבין הן: הראשון שבכולן גונב דעת הבריות, והמסרב בחבירו לאורחו ואין בלבו לקרותו, והמרבה לו בתקרובות ויודע בו שאינו מקבל, והמפתח לו חביות שמכורות לחנוני, והמעול במדות, והמשקר במשקלות, והמערב** [ה] **הנורה בתלתן, ואת** [ב] **החומץ בשמן. אע״פ שאמרו אין השמן מקבל** [ט] **דלים, לפיכך מושחין בו את המלכים. ולא עוד** [י] **אלא שמעלין עליו שאילו היה יכול לגנוב דעת העליונה היה גונב,** [יא] **שכל הגונב דעת**

אוצר החכמה

חלופי גרסאות

ה) כ״י ע: חגירה. ומכילתא מבשמים הגירסה בתלתן והחול כפול. ט) כ״י ע: כלים. ועיין בתוספתא מנחות פי״ג. ושלושה ים להגיה וגנדוס ״דלים״ עיין בגאורים. י) בהגהות הגר״א במכילתא מבשמים מניה וגורס הכא ״ולא עוד שמעלין עליו שאילו היה גונב״ להלן קודם הכאת. פי גדול גונב או גנבב ועיין בגאורים. יא) בכא זו במכילתא ליתא.

ב א ו ר י ם

פסח: **בני תורה שהן שלום בעולם.** כדתניא סוף מסכת כרכות: ״תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם״: **שיהיו שלמים.** מלא עלמים. ונס לא יהול בהם פסח ונזק על ידי אחריס:

ג שבעה גנבים. במגחת בכורים מנסח כאופן כזה: א. הגונב את דעת הבריות, כ. גונב לימודי הגיהה שפשוט עליהם מתלמודים, ג. גונב את השערות שמשלם את הקרן, ד. את הכפלה, הכלים והפירות שמשלם כפל, ה. סור ושה שם מכרם או טבחם משלם ארבעה וחמשה, ו. הגונב את כן חורין ומכרו שניהן עליו נגנבו, ז. המתגנב מאחר הכרו והולך וגומר את שרקו: **הראשון שבכולן גונב דעת הבריות.** המרחיה את עלמו כאלו מהזיר לעשות עמוה להכרו ולבבדו בגופו או בממונו, וכאמת לבו לא כבון עמו. ״ואפילו מלה אחת של פתוי וגניבת דעת אמור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב שהור מכל שמל ושוות״ (משלי יי דעות פ״ב ה״ו): **והמסרב בחברו לאורחו.** להתארח אתו בביתו, וכאמת אין בלבו לקרותו. הרי זה גונב דעת הבריות: **והמפתח לו חביות שמכורות לחנוני.** כל הביותיהם מנופות היו. ובבוא אדם הסוב היה פותח חבית כדי להשקותו יין הזק, ואם אמר הביותני והנוני עומד לפתחו ולמכרן מיד, אל יאמר לאורחו אם לא בשביל שהבתיך אחר שהבתיך לא הייתי פותחה, וגונב את דעתו ולבו להחזיק לו טובה הגם, בביותו מדמה בנפשו שהפסד גדול נפסד על ידו בשאר החבית השרה ויתקלקל יינה: **והמעול במדות והמשקר במשקלות.** אמנם בקרא (ויקרא י״ט) כתוב: ״לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה״, והלשון ״עול״ נאמר בין על מדות ובין במשקלות אך התוספתא תני ״המעול במדות והמשקר במשקלות״ מפני שמניהם הד הוא. היינו שעשה עול במדה שמדתו היתה פחותה מהמדה הנכונה, אך שקל לו עוד ונתן לו, והיה משקר במשקלו כאמרו כי זה הוא יותר על המדה הרגויה. תע״פ שבתוספתא משקל זה מלא הקופה כדי המדה הרגויה לו ולא מהסרו כלום, אבל יש כזה משום גנבת דעת בהטעותו את הקונה שיסבור שהגדיש על המדה: **והמערב הנורה בתלתן.** הנורה הוא מין למח גרוע בטעמו ומרחיקתו ותכניתו בתלתן. ובכי״ע ובילקוט הגירסה ״הגירה״ כמו ״גירי דרוניא״ (שבת דף ק״ע ע״ב) או כמו גרגירת (שם דף ק״ט ע״ב): **אין השמן מקבל דלים.** תולי יש לגרוס הכא ״דלים״ כמו שפסחים (דף נ״ז ע״ב) ״במלאכתם נאה ואין כה דלים״ כלומר ואין כה דופי (פירוש רש״י שם ובן פירש הערוך). ובגירסין דיקן פירוש זה מכוון היטב שהשמן אינו מקבל שום דופי. אבל בכי״ע הגירסה ״אין השמן מקבל כלוסי״, ונלמח גם בתוספתא מנחות פי״ג בלא התיבה ״כלוסי״ תחת התיבה ״דלים״ שבכתיבתה שבגמרא פסחים וגרים שם ״את מלאכתו שהיא נאה ולא נשה כה כלוסי״, והיינו תע״פ שעשה השמן שהוא נותן לו הוא יפה מכלי שום שמן פנס, אבל הוא גונב את דעתו במדתו. שבשור שנותן לו בכלי הכלי והשמן לף מלמעלה: **לפיכך מושחין בו את המלכים.** שהמלך גס כן תע״פ שהוא מעורב תמיד עם הבריות, לף יהיה מוספג ונפגם מדעת ההמון, אך דעתו נכונה ונלולה והוא מורם מעם בשמן הלף מלמעלה, וכאמור בקרא (שמואל ב׳, טו) ״הלח אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה״, והעמדתוהו של שאול ״כי ירחתי את העם ואשמע בקולם״ לף נתקלקה: **שאילו היה יכול לגנוב דעת העליונה היה גונב.** כלומר תע״פ שיכנן פעמים שאין שום הפסד כזה שמראה חבה יתירה לאחרים על ידי זה שגונב את דעתם, ואלדברה יש כזה

מצפה שמואל י ופמסרס. תילן נד: : כ תומן נכתב נרס כת״כ. ת״ך פיכס זי נגנכיס. ג׳ גונב דעת הבריות כ׳ מסרס ג׳ המרבה ד׳ הפותח ס׳ המעול ו׳ המשקר ז׳ המערב. ות״ג וכמ״ם כפנים כן פיקר:

מראה יחזקאל [א] הוכאה במכילתא מבשמים.

הבריות נקרא גנב, (יב) שנא׳ (ש״ב טו) וַיְגַנֵּב אַבְשָׁלוֹם אֶת לֵב אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל, מי גדול גונב או נגנב? הוי אומר נגנב, שיודע שנגנב ושותק. וכן מצינו כשהיו ישראל עומדין לפני הר סיני בקשו לגנוב דעת העליונה, שנאמר (שמות כד) כֹּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, כביכול נגנב הוא להם, תלמוד לומר (דברים ה) מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וגו׳. א״ת שאין הכל גלוי לפניו, והלא כבר נאמר (תהלים עח) וַיְפַתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם יְכַזְּבוּ לוֹ וְלִבָּם לֹא נָכוֹן עִמּוֹ וְלֹא נֶאֶמְנוּ בִּבְרִיתוֹ, אעפ״כ (שם) וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וגו׳. ואומר (משלי כו) כֶּסֶף סִיגִים מְצֻפֶּה עַל חָרֶשׂ שְׂפָתַיִם דֹּלְקִים (יג) וְלֵב־רָע. רבי מאיר אומר: ל בוא וראה כמה חביבה מלאכה לפני מי שאמר והיה העולם: שור, מפני שבטלו ממלאכתו — משלם חמשה, שה, מפני שאין לו מלאכה — משלם ארבעה. רבן יוחנן בן זכאי אומר: בוא וראה, כמה חס המקום על כבוד הבריות: שור מפני שמהלך ברגליו — משלם חמשה, שה מפני שטוענו — משלם ארבעה.

חלופי גרסאות

יב) במכילתא הגירסא: וכן מצינו באבשלום שגנב שלש גניבות לב אביו ולב בית דין ולב בית ישראל שנאמר ויגנב אבשלום וגו׳. *יב) בדפוסים הקודמים: חלקים.

ב א ו ר י ם

בזה משום רעות ודרכי שלום, אבל אסור לעשות כן מפני שסופו להרגיל את עצמו ויבא לידי כך שאילו היה יכול לגנוב דעת העליונה היה גונב: **ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל.** הטה את לבם אחריו בהטעותו אותם כי את טובתם הוא דורש. ובאמת אך לכבוד עצמו היה דורש כדי שיחזיקו אותו ויתמכו בו לתפוס את רסן המלוכה: **מי גדול גונב או נגנב.** שאלה זו „מי גדול" אין לה באור בין מצד עצמה ובין מצד התשובה הבאה עליה. אמו תמיד יודע הנגנב שהוא נגנב? ואולי משום זה הגיה הגר״א במכילתא משפטים וגרים „שאילו היה יכול לגנוב דעת העליונה היה גונב" אחר „ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל", ועל גנבת דעת העליונה שואל שפיר א״כ „מי גדול גונב או נגנב" כיון שיש בחילו להעלים את מזמתו ממנו. ומשיב: „הוי אומר נגנב שיודע שנגנב ושותק" הגונב דעת העליונה תמיד יודע הנגנב שהוא נגנב אך הוא שותק: **בקשו לגנוב דעת העליונה.** עיין ילקוט שמעוני תהלים אות תת״כ: **כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע.** היינו כמלאכי השרת שאין להם בחירה, ועליהם נאמר (תהלים ק״ג) „ברכו ה׳ מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו" (עיין שבת דף פ״ח ע״א) ולא כבשר ודם ששומע בראשונה וקיום הדבר. תלוי בבחירתו לעשות או לחדול. בני ישראל נתבקשו אז מאת ה׳ שיקבלו את התורה על מנת לקיימה מתוך בחירה ומדרגה זו היא למעלה ממדרגת המלאכים, והם גלו את דעתם כי נכונים הם שכל אשר דִּבֶּר ה׳ יעשו בתוקף אור הבהיר של דְּבַר ה׳ אשר יָהֵל עליהם, ולא יהיה הדבר תלוי בבחירת הלב דומיא דמלאכי השרת: **כביכול.** („כביכול נאמר בהקב״ה כבאדם שיכול לומר כן" לשון רש״י בהרבה מקומות בתלמוד. ובפחד יצחק מובא שהוא נוטריקון „כי באדם יאמר כן ולא לאלוה"): **נגנב הוא להם.** כלומר מן הכתוב משמע כאלו גנבו את דעתו שהרי הוא אומר „מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי" היינו מתוך בחירה התלויה בלב: **ולבם לא נכון עמו.** לא נאותו לעמוד בנסיון ולקבל עליהם קיום התורה מתוך בחירה שבלב. אך לעבדו כמלאכי השרת בתוקף עצם הדיבור של הקדוש ברוך הוא, ובלשונם כזבו לו כאלו „ויענו כל העם יחדו" על זה שנשאלו שיהיו „ממלכת כהנים וגוי קדוש". כלומר ביחס לבחירה „ממלכת כהנים" כמלך שהרשות בידו, ובמדרגה — „גוי קדוש": **אעפ״כ והוא רחום יכפר עון.** גדול הוא הנגנב שיודע שהוא נגנב ושותק: **כסף סיגים מצופה על חרש.** עיין מדרש רבה לו: **רבי מאיר אומר.** כי בשביל הפסדו של הנגנב שהפסיד מלאכת השור, לפיכך מרובים הם התשלומים על השור יותר מהתשלומים על השה. ורבן יוחנן בן זכאי סובר משום שחסה התורה על הגנב, לפיכך מועטים הם התשלומים על השה שהיה לו להטעינו על כתפיו בשעה שגנבו וזלזל את עצמו בו מתשלומי שור שהלך ברגליו, והא שבלא טביחה ומכירה מתחייב כפל בתרווייהו ולא קנסיה רחמנא בשור יותר מבשה? היינו משום שבגנבה הוא מתחייב כשמוציאו מרשותו בטרם שבטלו ממלאכה ובטרם שהרכיבו על כתפיו, מה שאין כן בטובח שאינו

מצפה שמואל ל בא וראה. פט:

למעלה מהן, גנב את האסורין בהנייה — שפטור מלשלם. את [ט] השטרות ואת הקרקעות ואת ההקדשות—אין משלם אלא קרן. את הבהמה ואת העופות ואת הכסות ואת הפירות [יג] ואת הכלים—משלם תשלומי כפל, אע"פ שאסור בהנאה [יד] יש לו היתר לאחר זמן. הגונב את השור טבחו ומכרו — משלם חמשה, שה — משלם ארבעה, שנא' (שמות כא) חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר. למעלה מהן הגונב את בן חורין — [ט] שנידון עליו בנפשו. רבי שמעון אומר: הרי הוא אומר (משלי כט) [ע] חוֹלֵק עִם־גַּנָּב שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ וגו', משלו משל למה הדבר דומה: לאחד [יד] שטען ויצא מבית חברו מצאו [טו] אחד ואמר לו מה זה פלוני? אמר לו: טול חלקך ואל תגיד. לאחר זמן מצאו בעל גניבה, אמר לו: משביע אני עליך אם לא ראית אדם שטען כלים ויצא מתוך ביתי אמר לו: שבועה שאיני יודע מה אתה סח, על זה נאמר חוֹלֵק עִם־גַּנָּב שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ, אָלָה יִשְׁמַע וְלֹא יַגִּיד. אבל [ט] המתגנב מאחר [טו] חבר והולך ושונה פרקו, אע"פ שנקרא גנב זוכה לעצמו, שנא' (שם ו) לֹא יָבוּזוּ לַגַּנָּב כִּי יִגְנוֹב וגו', סוף שמתמנה פרנס על הצבור, ומזכה את הרבים [יו] וזוכה לעצמו ומשלם [יח] על מה שבידו, שנאמר (שם) וְנִמְצָא יְשַׁלֵּם וגו' ואין שְׁבוּעָתִים אלא דברי תורה, שנאמר (תהלים יב) אִמְרוֹת ה' אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת וגו': [ך] [יט] גנב ונתן לאחר וטבח, גנב ונתן לאחר ומכר, גנב [יט] ונתן לאחר והחליף, [כ] גנב והקדיש, גנב ונתן במתנה,

חלופי גרסאות

יג) כ"י ע: את הקדישות הכלים וספר חסור. יד) "לאחד שטען כלים" כ"י פ. טו) כ"י ע: מצאו חברו. טז) כ"י ע: המתגנב מאחר חברו. יו) כ"י פ התיבות "וזוכה לעצמו" ליתא. יח) כ"י פ: ומשלם כל מה שבידו. יט) כ"י ע: התיבות "ונתן לאחר" ליתא.

ב א ו ר י ם

שאינו רגיל שמשתמש על שרכיבתו ויכולה לגיתו (שיטה מקובצת): **את האסורים בהנייה שפטור מלשלם.** ולהסיב להגנב שהילו הוא בעין ושהילו בחיסורי הנאה שהם מן הגזרפים ושפטר מוהר: **את השטרות ואת הקרקעות ואת ההקדשות אין משלם אלא קרן.** היינו אם ליתיה השטר בעין וכן בהקדשות דומיא דקרקעות דליתייהו בעין. אבל אם נלכד השטר מן הגנב אינו משלם שהרי שהילו חיכלו כיליס פשור עליו למען לעלם לשלם דינא דגרמי (עיין בתוספות במסכתין סוף דף ס"ב) ובהקדש אם נלכד פשור שהרי מוזק הקדש פשור: **ואת הפירות ואת הכלים וספר חמור.** כלל ועין במכילתא משפטים: **אע"פ שאסור בהנאה.** לעיל מהשטר חמור

מצפה שמואל ט הפסרות. כו: ושי' כאן ס"ה לשנין תומן. פי' ירושלמי פ"ו ה"ח לשנין דאין כפל בקרקעות: ג יב לו היתר לאחר זמן. בבורות יח. ושי' ירושלמי קדושין פ"ב ה"ח להדיא כן לשנין ספר חמור ושי' ירושלמי פסחים פ"ב ה"ח לשנין ספר חמור שהשית מיתתו כמה ופ"ב: ס בגדון עליו בשבועה. בהכלרין פד: מקרא ותתעמר בו ומכרו: ע החולק עם הגנב. פי' במ"ס פ"ד מתנות דתשובתו קבה ושי' תו"מ סימן ל"ד לשנין שבועי עדות ושי"ב בלחם: פ המתגנב מאחר חבר. ילקוט מכלי מקרא ללת יכוון ושי' ב"ך ח"מ סי' רנ"ב ס"ק לה: צ גנב ונתן לאחר. שת: ושי' ירושלמי שבועות פ"ח ה"ב דלא"י פטור כשומא פ"ו לאחר ושי' סנהדרין ז"ו ה"ו: p גנב והקדיש. פיין מ"ב הה"ח כפ"ב מהלכות גניבה ה"ו מם שהלקו הל"מ והכ"מ לי מכשם ד' וכי בהקדש כתב"ב וכקדשי מזבח פי' דף טו. ושי' תוספות שם ד"ה והכתיב ושי' ירושלמי פ"ו ה"ד המקדיש

לוקה את הארבעים. ד. גשמים היורדין בין הגיתות, אם מכת מדינה היא אין צריך להודיעו, ואם אין מכת מדינה היא צריך להודיעו, לקח הימנו לגין וחצי לגין רביעיות ושמיניות, לא ישקה מהן לחמריו לפועליו ולא כל מי שיש לו עליו טענת מזונות אלא אם כן הודיעו. היה הולך לבית האבל ולבית המשתה, היה בידו לגין של יין המתקרקש לא ימלאנו מים מפני שטועינו טענת חנם, ואם היה חבר עיר, הרי זה מותר. היה רבי מאיר אומר לא יסרב אדם בחברו שיאכל

כדאמרן. אבל לשיטת הרמב"ם לא ידענא מאי קאמר. ובדוחק היה אפשר לומר דאצטריך דהואיל והכתוב הוצרך לפרט בהדיא יין וחומץ, סד"א דוקא מה שהוא יין גמור אי נמי חומץ גמור הוא בלאו, אבל זה יצא מכלל יין ולכלל חומץ לא הגיע נימא לא יהא חייב קמ"ל שהוא בכלל יין.

ד. גשמים היורדין וכו'. איידי דאיירי בפרקין במילי דאונאה נקט תנא נמי להך. והענין הוא דתנן בב"מ פ' הזהב [דף ס' ע"א] שאסור לערב המוכר מים ביין ותנן התם מי שנתערב לו מים ביינו לא ימכרנו בחנות אא"כ מודיעו. והכא קתני שאם בשעת הגתות ירדו גשמים על היינות אם מכת מדינה היא יכולין למכרו בחנות וא"צ להודיע, דדילמא סובר הקונה שזה מהנהו פרטי שניצולו. ושוב קתני לקח לביתו לגין וכו' מהנהו שירדו עליהן גשמים לשתות בביתו לא ישקה מהן לפועליו משום גניבת דעת דסבורין הן שיין חי נתן להם, אבל למי שאינו חייב במזונותיהן ליכא משום גניבת דעת מאחר שהוא עצמו שותה ממנו לא עדיפי מניה. כך נראה פירושה.

ומיהו סיפא דהך מתניתא [היה הולך לבית האבל וכו'] איתא בחולין פ' גיד הנשה דף צ"ד [ע"א]. אלא שיש הפרש מהנוסחא שלפנינו, והכי איתא התם: ת"ר לא ילך אדם לבית האבל ובידו לגין המתקשקש ולא ימלאנו מים מפני שמתעהו ואם יש שם חבר עיר מותר. ופירש"י: המתקשקש חסר לפי שזה סבור שהוא מלא, שמתעהו גונב דעתו, ואם יש שם חבורת עיר רבים וזה מתכוון להחשיב את האבל בעיניהן שיאמרו כמה חשוב הוא שזה מכבדו כ"כ מותר דגדול כבוד הבריות, ע"כ. אמנם כפי הנוסחא שלפנינו בתוס' משמע שאם הוא ריקן שרי ולא אסיר אלא למלאתו מים, וטעמא דריקן לא מיחלף במלא שניכר בקלותו אבל בין מלא מים למלא יין לא ניכר. ואפשר שיש כאן איזה טעות וצ"ל כלשון הש"ס. ואיך שיהיה לדינא פשיטא שאין לנו אלא דברי הש"ס. ופסקו כן הטור ומרן בסי' רכ"ח. אמנם לא כתבו כלשון הש"ס ואם יש חבר עיר, אלא כתבו: ואם עושה כדי לכבדו מותר. ונראה טעמם משום דאיכא פירוש אחר בעלמא בחבר עיר, והוא פירוש הרמב"ם דרוצה לומר חכם המדינה, עיין ס"פ תפלת השחר [ברכות דף ל' ע"א]. הילכך כייל הטור גם שניהם ביחד דכל שמתכוין לכבדו בין שיש שם רבים ובין שיש שם חכם גדול ומכוין לכבדו בעיניהם מותר. ולא ידעתי למה השמיט הרמב"ם דין זה. [אחי"ח 1234567]

היה רבי מאיר אומר וכו'. ג"ז שם בפ' גיד הנשה [חולין דף צ"ד ע"א], וע"ש בפירש"י. ופסקו כן הטור ומרן בש"ע [חו"מ] סי' רכ"ח [ס"ו]. ורקרק שם הר"ב הסמ"ע דרוקא לסרהב ולהפציר בו יותר מדאי הוא דאיכא גניבת דעת, אבל לומר לו פעם ושתים בא אכול עמי מותר דאל"כ יתבזה בפני הרואים שיאמרו שמפני שפלותו נמנע מלקרותו, ע"ש. ודברים של טעם הן וכדמוכח לישנא. והכי נמי שייך בשליחות תקרובת דוקא להרבות וכמ"ש הרב, ע"ש. ומוכח כן מההיא דחבר עיר דלעיל. ומ"מ לאו מלתא פסיקתא, דהיינו דוקא היכא דאיכא למיחש לרואים הא לאו הכי פשיטא דאפי' בפעם א' בלבר איכא גניבת דעת. ובהכי מתיישב אצלי לשון רבינו הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות דיעות [ה"ו] ששם העתיק להך מתניתא וז"ל: אסור לארם וכו' ולא יסרהב וכו' ולא ירבה לו בתקרובת וכו' ואפי' מלה א' של פיתוי ושל גניבת דעת אסור אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות, ע"ש. וקשיא רישא אסיפא לכאורה, דברישא אמר ולא יסרהב וכו' ולא ירבה וכו' דמשמע להפציר ולהרבות דמוכח בהריא שהוא גניבת דעת אסור הא לאו הכי

אצלו ויודע בו שאינו אוכל, ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל, ולא יפתח לו חביות מכורות לחנוני מפני שטועני טענת חנם, ואם הודיעו מתחלה או שהיה מבקש לבור לו את היפה, הרי זה מותר. לא ישלח אדם לחברו חבית של יין ויתן על פיה שמן מפני הסכנה. ה. הלוקח כלים לשלח לבית חמיו ואמר

שרי, ובסיפא אמר דאפי' מלה א' אסור. ועם האמור ניחא, דבברייתא איירי היכא די"ל דעביד הכי לכבודו ובכהאי גוונא לא אסיר אלא לסרהב והיינו רישא, וסיפא קמ"ל דהיכא דלא שייך כיבוד אפי' מלה אחת אסור.

ובהא דלא יפתח לו חביות מכורות כתב שם הרמב"ם [הל' דעות פ"ב ה"ו]: ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח. כוונת רבינו, דבהא אפי' בלא שום דבור אסור דבמעשה עצמו איכא פיתוי וגניבת דעת. והטור ומרן בסי' הנז' [חו"מ סי' רכ"ח ס"ו] כתבו: ולא יפתח לו חביות הפתוחות לחנווני. וצריך לפרש לשון הפתוחות כאילו אמר העומדות ליפתח לחנווני וכדברי הרמב"ם, דאל"כ מה שייך לא יפתח בחביות שכבר פתוחות. ומה שפירש הסמ"ע דרוצה לומר שמראה עצמו כאילו פותח דוחק עצום הוא.

ומאי דקתני הכא ואם הודיעו, פירוש שהודיעו דלאו בשבילו פותח אלא דצריך הוא לפתוח בשביל החנווני.

או שהיה מבקש לבור וכו'. כלומר דבאמת עושה כן לכבודו לבור לו את היפה ולא איכפת ליה בהפסד הרי זה מותר, ולא נימא דסוף סוף הוה ליה לעשות כן שלא בפניו שלא יחשדנו דבשביל גניבת דעתו עביד (וכבר הן מכורות) דלא אסיק אדעתיה דכ"כ נדיב הוא וחושש לכבודו דלא איכפת ליה בהפסד, קמ"ל כל דבאמת אין דעתו לגנוב דעת אע"ג דאפשר שהלה יטעה ויחשדנו אין אחריותו עליו דאיהו הוא דאטעיה לנפשיה. ויש סעד לזה מהסוגייא דפ' גיד הנשה, ע"ש.

וזה דלא ישלח [אדם לחבירו] חבית [של יין] ושמן על פיה, ג"ז שם [חולין דף צ"ד ע"א].

ומאי דמסיים הכא מפני הסכנה, מפורש הוא בגמ' שם במעשה דשלח כן והזמין אורחים הרבה דסבור שיש לו שמן לצורך המאכלים ולהדליק לפניהם וכשראה שהיה יין חנק נפשיה. ואשמועינן תנא דבהא אע"ג דליכא משום גניבת דעת וכגון שלכבדו בעיני אנשי עירו עביד שיאמרו כמה חשוב זה ששולחים לו במתנה חבית של שמן, עכ"ז אסור מפני הסכנה. והיינו טעמא דהרמב"ם ז"ל לא פסק להך דינא גבי אחריני דמשום גניבת דעת בהל' דיעות אלא פסקו בפ"ז מהל' ברכות [ה"י]. ועיין בשו"ת הרדב"ז, בחדשות ח"א בשניות סי' נ"ח, שיש נוסחא אחרת בדברי הרמב"ם, ע"ש.

ה. הלוקח כלים לשלח וכו'. הך מתניתא איתא בש"ס פ"ג דנדרים דף ל"א [ע"ב], אלא שהלשון קצת משונה. ומייתי לה התם לסיועי לשמואל דקאמר הנוטל כלים מבית האומן לבקרם ונאנסו בידו חייב. והתם בגמ' אוקי למלתיה דשמואל דוקא בזבינא חריפא דקפצי עליה זביני דודאי חשיבא הנאת לוקח ולכך מחייבינן ליה באונסין כמו שואל שכל ההנאה שלו. ולכאורה משמע דבכהאי גוונא דמוקי תלמודא למלתיה דשמואל הכי נמי מתוקמא מתניתא, דהא דמחייב כשנאנסו בהליכה היינו בזבינא חריפא. והכי נמי אידך עובדא דאיתא התם בספסירא דשקל חמרא לזבוני ולא אזדבן ובהדי דאתא איתניס וחייביה רב נחמן אע"ג דלא איתניס אלא בחזרה מטעמא דאיתא התם דחזרה דספסירא הולכה היא דאילו משכח לזבוני אפי' אבבא דביתיה מזבין ע"ש, ההוא עובדא נמי משמע דבעינן לאוקמיה בזבינא חריפא. והש"ס לא אצטריך למהדר ולפרושי, דממילא משמע דכי היכי דפריש למלתיה דשמואל הכי נמי מתפרשי כלהו. והנה מימרא דשמואל איתא נמי במכילתין פ' הספינה דף פ"ח [ע"א] ומוקי לה תלמודא דוקא בדקייצי דמיה, ע"ש. וכתבו הרא"ש והר"ן שם בנדרים דתרווייהו בעינן והסוגייא דנדרים סמכא אההיא דהספינה וסוגייא דהספינה סמכא אההיא דנדרים, ע"ש. ולפי האמור הוא הדין נמי הך דינא דמתניתא תרווייהו בעינן להתחייב

ומ"מ מתוך מ"ש תוכל ללמוד שהרא"ש ז"ל אינו סובר בזה כהרמב"ם שהרי הוא ז"ל כתב בפסקיו דהא דקאמר ונותנה למעשר שני ע"כ אפיתתה פחות מכדי אונאה דאי בכדי אונאתה הא קימ"ל דיתר ע"כ יקוץ ואיך יתנה אותה למעשר שני, וגם איך קתני שם שאינה מקבלה אינו אלא נפש רעה, ואי מתני' איירי ביוצאה ע"י הדחק מאי קשיא לי מיתר ע"כ יקוץ והא שם מיירי באינה יוצאה ע"י הדחק מש"ה צריך לקוץ דילמא יאנה בו ויתנהו בתורת יפה אבל מתני' איירי ביוצאה ע"י הדחק ומש"ה א"צ לקוץ כמו שהוא באמת לדעת הרמב"ם, אלא ודאי להרא"ש כולה מתני' איירי באינה יוצאה כלל אפי' ע"י הדחק ואפ"ה קיהיב תנא לשיעורא דידי' אלמא דלאחר אותו זמן אינו חייב להחזיר מה"ד אפי' באינה יוצאה כלל, אלא דסיפא דמתני' דנותנה למעשר שני איירי מפחות מכדי אונאה וזו ראי' מפורשת. מעתה מ"ש הטור בהאי דינא דאם הי' מכירה שהוא ממידת חסידות וסיים והוא שתצא ע"י הדחק, פירושו דאם אינה יוצאה ע"י הדחק אפי' ממידת חסידות אין צריך לקבלו וכמ"ש הסמ"ע, ודלא כהב"ח שהשיגו וכתב עליו שנטה מדרך הפשוט וכוונת הטור לדעת הרמב"ם דאם אינה יוצאה ע"י הדחק אזי מה"ד חייב לקבלה אפי' לאחר י"ב חודש, והנך רואה דליתא להפירושא דהב"ח דא"כ יהי' הטור נגד דעת אביו הרא"ש ז"ל, איברא גם לפי' הסמ"ע יקשה מנא להטור הא מילתא וכמו שהקשה עליו בטו"ז וצ"ע כי אין משמעות לזה בדברי הרא"ש ז"ל וצ"ע כעת.

סימן רכח

(א) סעיף ו אף אם הוא עכו"ם לא ימכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה כו'. הם דברי הרמב"ם בה' דיעות פ"ב ה"ו וז"ל שאסור למכור נבילות במקום שחוטות משום דאסור לגנוב דעת הבריות אפי' דעת כותי עכ"ל, והנה סתמו דבריהם מבלי באר אי דווקא במפרש לו שהוא כשר ואי אפי' בסתם ומסתימת דבריהם נראה לכאורה דווקא במכר לו בחזקת שחוטות, ובזה רבו הדיעות ושיטות הראשונים נותי נפש ז"ל בפי' סוגי' הש"ס אמרתי לבאר. גרסי' בפ' גיד הנשה [חולין צג, ב] מתני' שולח אדם ירך לנכרי שגיד הנשה בתוכה מפני שמקומה ניכר, וקדייק בש"ס שלימה אין חתוכה לא במ"ע אילימא במקום שאין מכריזין חתוכה נמי לשדר לי' דהא לא אתי' למיזבן מיני' אלא במקום שמכריזין שלימה נמי לא לשדר לי' דחתך ומזבין לי', ומשני אב"ע במקום שמכריזין חתוכה דנכרי מידע ידעי, ואב"ע במקום שאין מכריזין גזירה שמא יתנה לו בפני ישראל אחר, ואב"ע משום דקגניב לי' לדעתי' דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עכו"ם כו' דשמואל הוה קעבר במברא א"ל לשמעי' זיל פייסי למעבורי' פייסי' ואיקפד מ"ט איקפד תרנגולת טריפה הואי ויהיב נהלי במר דשחוטה ע"כ, תו גרסי' התם [צד, א] ת"ר השולח ירך לחבירו שלמה אין צריך שיטול הימנה ג"ה חתוכה צריך ליטול הימנה ג"ה ובנכרי בין שלימה בין חתוכה א"צ שיטול הימנה ג"ה, ומפני ב' דברים אין מוכרין נבילות וטריפות לכותי א' מפני שמתעהו וא' שמא יחזור וימכרנה לישראל כו', אמר מר ובנכרי בין שלימה בין חתוכה א"צ ליטול הימנה ג"ה במ"ע אילימא במקום שמכריזין חתוכה א"צ ליטול הימנה ג"ה כיון דלא אכרוזי אתי' למיזבן מיני', אלא פשיטא במקום שאין מכריזין, אימא מציעתא ומפני ב' דברים אין מוכרין נבילות וטריפות כו' ואי במקום שאין מכריזין תו לא אתי' למיזבן מיני', אלא פשיטא במקום שמכריזין אימא סיפא כו', אמר אביי אין רישא וסיפא במקום שאין מכריזין מציעתא במקום שמכריזין. רבא אמר כולה במקום שמכריזין רישא וסיפא שהכריזו מציעתא שלא הוכרזו, רב אשי אמר כולה במקום שאין מכריזין ומציעתא גזירה שמא ימכרנה בפני ישראל ע"כ לשון הסוגי' בקיצור. והן בביאור ב' מקומות הללו מקום שמכריזין ומקום שאין מכריזין לא ראיתי להאריך לפי שהמפורשים הראשונים ז"ל השוו בדבר הלא המה בספרתם והוא דבמקום שמכריזין והוכרזו ומקום שאין מכריזין דין א' להם דמותר למכור להם נבילות וטריפות ואסור ליקח מהם דחיישי' דילמא טרפה או נבלה הוא[21],

21 וע"ע להלן ד"ה השיטה הרביעית בד' הרמב"ן.

זולת מקום (שהכריזו) [שמכריזין] ולא הכריזו אז אסור למכור להם ומותר לקנות כל שאינו ידוע שהיא נבלה וטרפה. אבל ראיתי להאריך בדבר אשר נפל בה המחלוקת בין הראשונים נוחי נפש ז"ל לענין דינא.

ודע שרבוותאי קמאי מקהי כאן במאי דאמר תלמודא גזירה שמא יתננה בפני ישראל, דכי יתן או ימכור בפני ישראל מאי הוי ואיך רשאי ישראל זה לקנות מהנכרי בחזקת כשרה ולא יחוש דילמא טריפה הוא כיון דהוא מקום שאין מכריזין ומותר למכור להם נבילות וטריפות ואסור לקנות מהם, ובשביל שנתנה או מכרה לו בפני ישראל אין ראי' שכשרה הוא, תו' קשי' להו דמתני' ובריתא רמי' אהדדי דבמתני' אוסר לשלוח ירך תחוכה לנכרי ואפי' במקום שאין מכריזין להני לישני דלעיל וה"ה במקום שמכריזין והכריזו דתרווייהו שוין וכאמור, ובברייתא מתיר לשלוח ירך תחוכה לנכרי ולאביי ולרב אשי איירי במקום שאין מכריזין אלמא דמותר בכה"ג, תו קשיא להו דלפי אוקמתא דר"א ברייתא גופא רמי' אהדדי דברישא מתיר לשלוח ירך לנכרי ואפי' תחוכה ולא חייש לגניבת דעת ולא לשמא יתננה בפני ישראל ומציעתא קאסר למכור נבילות וטריפות מהנך תרי טעמי, וכן לאביי ורבא רמי' ברייתא אהדדי מיהו בהאי חששא דגניבת דעת.

והן מדברי רש"י ז"ל נראה דהא דחיישי' שישראל הרואה יקנה אותו הוא משום כיון דרואה דישראל חבירו מוכרו לו בסתם ולא אמר לו שהוא טרפה יסבור שכשרה הוא, וכ"כ הרשב"א (בתה"א) [בתוה"ב בית שני סוף שער ה'] דף נ"ט[22] ביתר ביאור, והוא דישראל יסבור שכשרה הוא דאי איתא דטרפה הוא מימר הוה אמר לישראל חבירו כדי שלא אחזור ואזבון מיני'[23], ולפ"ז אף במקום שאין מכריזין לא התירו למכור אלא במפרש לו שטרפה הוא דאילו בסתמא גזרי' שמא ימכרנה בפני ישראל וכ"כ הפוסקים על שמו של רש"י ז"ל. והא דלא גזר תנא דברייתא אצל ירך כמו שגזר אצל טרפה כבר תי' רש"י ז"ל [צד, ב ד"ה גזירה] דדוקא גבי מכירת טריפות ונבילות שבאיטלז דישראל טובא קיימי התם וחזי' שפיר חיישי' דילמא חד מנייהו הדר מזבין לה מהנכרי אבל שולח ירך לנכרי בביתו הוא ומי יראנה ואת"ל יראנה לא גזרי' כולי האי שמא יקחנה דכ"ע לא זבני בשרא ותנא דמתני' פליג אתנא דברייתא וגזר בה כדאוקמנא לעיל גזירה שמא יתננה לו בפני ישראל עכ"ד רש"י. והא דתנא דברייתא חייש גבי טריפה לגניבת דעת (וגס) [וגבי] ירך לא חייש, כבר תי' בתוס' [צד, ב ד"ה אמר] דסובר דאין איסור גנ"ד אלא במכר ולא במתנה, והנה הרשב"א ז"ל (בתה"א) [בתוה"ב שם][24] תי' דסובר דאין איסור גנ"ד אלא בטרפה ונבלה דאימאס ולא בגיד, ולפי"ז אפי' בהך פליג תנא דברייתא אתנא דמתני' דהרי תנא דמתני' סובר דבמתנה וגיד שייך נמי גנ"ד וכדאוקמא ואב"ע משום דקגניב לדעתי'.

וקשיא לי לדבריהם איך קמייתי ראי' מדשמואל על מתני', והרי שאני הא דשמואל דכמין מכר הי' כמו שצ"ל לדעת התוס' ז"ל וכמ"ש הרא"ש [סי' י"ח] להדיא יע"ש, וכן לדברי הרשב"א שאני הא דשמואל דנבלה אימאס משא"כ מתני', ואפשר לומר לפי דבריהם דהמתרץ ההוא לא ידע לחלק בין מכר למתנה ובין נבילה וטריפה לגיד מאחר דע"כ לא ידע מהאי בריי' כיון שלדבריהם פליג תנא דברייתא עם תנא דמתני', ואנן מהאי בריי'-הוא דשמעי' לחלק בין מכר למתנה ובין גיד לנבילה וטריפה מדחזינן דאוסר בטרפה ומתיר בירך[25]. איברא מלשונו של רש"י ז"ל נראה בעיני דלא מחלק כה"ג, דאי אמרת דגם הוא מחלק כה"ג הו"ל לרש"י ז"ל למימר דתנא דברייתא פליג אתנא דמתני' גם בזה דתנא דברייתא לא חייש גבי ירך לגנ"ד ותנא דמתני' חייש כדאוקמא, ע"כ נ"ל שאף לרש"י דאוסר למכור נבילות וטריפות אף בסתם[26] ואפי' במקום שאין מכריזין וכמ"ש היינו דווקא משום חששא דשמא ימכרנה בפני ישראל דמימר אמר אם

22 בהוצ' מכון התלמוד הישראלי, הוא בדף ס"א ע"ב בסוה"ע.

23 והר"ן כתב דכיון שנותנה לו ישראל זה בסתם סבור ישראל חבירו דכשירה היא דאם לא נמצא מתעהו וכו'. ועי' תפארת יעקב חולין צ"ד א' בבאור כונתו.

24 [שם ס"ב ע"ב] וכ"ה ברשב"א בחי'. וכ"כ הרמב"ן.

25 וע"ש במעדני יו"ט אות ר' שכתב כעי"ז.

26 היינו אף בסתם ולא רק במפרש שכשירה היא [והאמת דהיא טריפה] אבל במפרש שטריפה באמת שרי. וכנ"ל.

איתא דטרפה הואי הוה אמר לי כי היכי דלא אזבין מיני', אבל בהאי חששא דגנ"ד גם רש"י ז"ל סובר דליתא אלא בפריש שכשרה הוא אבל בסתם איהו דקמטעי נפשי' וליכא משום גנ"ד, וכ"כ רש"י בסמוך להדיא בד"ה אינהו כו' והאי דקתני לעיל מפני שמטעהו במוכר לו בחזקת שחוטה כו', ועם זה הוא שוה עם דעת התוס' שיתבאר בסמוך. ובזה נ"ל ליישב דברי רש"י ז"ל שלא יהי' דבריו סותרים זא"ז שלעיל בע"א כתב אין מוכרין טריפה לנכרי בסתם אא"כ הודיעו שהוא טריפה דתו ליכא גנ"ד ובמקום שאין מכריזין דליכא למיחוש לשמא ימכרנה בפני ישראל הרי שכתב דאפי' בסתם אסור ולא ראיתי להמפורשים שיתעוררו בזה, ולפי האמור יש לפרש המשך לשונו כך דאין מוכרין טריפה לנכרי בסתם ר"ל דאפי' דגנ"ד ליכא בסתם מ"מ חיישי' לשמא ימכרנה בפני ישראל דזה אסור אפי' בסתם וכמ"ש אא"כ הודיעו דאז ודאי מותר דליכא לא משום גנ"ד ולא משום שמא ימכרנה בפני ישראל דהא אותו ישראל לא אתי' למיזבן ממנו כיון דשמע ממנו דטרפה הוא[27].

מעתה אמור שגם רש"י ז"ל מפרש לרישא דברייתא דמתיר לשלוח ירך חתוכה בסתמא שאינו מפרש לו שהוא מנוקרת והלכך לא אסור משום גנ"ד, ואפ"ה הוצרך לחלק ולומר דתנא דברייתא לא חייש במתנה לשמא יתננה בפני ישראל דאל"כ הי' ראוי' לאסור בשולח ירך משום האי חששא מיהת דהאי חששא שייך אפי' בסתם וכמ"ש, ונמצא דבגנ"ד לא פליג מידי תנא דברייתא עם תנא דמתני' דלכ"ע איכא משום גנ"ד בין במכר ובין במתנה בין בגיד, ומיהו דווקא במפרש אבל בסתם בכל גוונא שרי ולא צריכי' השתא למימר דשמואל כמין מכר הוא, וניחא נמי הא דקאמר ואב"ע משום דקגניב לי' לדעתי' וכדשמואל ולא מייתי מהאי ברייתא דקתני בהדיא א' מפני שמתעהו משום דהוי מצינו לחלק בין מכר למתנה אבל מדשמואל מוכח שפיר דאפילו במתנה אסור, וכן מצאתי אח"כ בחי' הריטב"א דלכך מייתי מדשמואל. וא"ת והיכי מצינו לפרש כן בדעתו של רש"י ז"ל והרי הוא כתב בהאי עובדא דשמואל פייסי למעברי תן שכרו לבעל המעבורת וכיון דבשכרו נתן לו הוי ממש כמכר דמה לי שנתן לו עכשיו או שמחל לו חובו ואיך מייתי ממכר למתנה, ואי לא עלה על דעתו לחלק בין מכר למתנה אמאי לא מייתי מברייתא וכנזכר, יש לומר דאף דנתן לו בשכרו מ"מ ל"ה ממש כמו מכר ולא נתן לו ממש בשוויו כי התרנגולת הי' שוה יותר ויותר משכרו שהי' מגיע לו ואפי' שהי' טרפה, וכן נראה מלשון הרא"ש ז"ל שכתב דעובדא דשמואל כעין מכר הי' כלומר ולא מכר ממש, והלכך לשיטת רש"י אילו לא הי' במתנה משום גנ"ד לא הי' לשמואל להקפיד משום דהעודף שנתן לו מדמי שכרו הוי כמו מתנה, והתוס' והרא"ש ז"ל סוברים דאפ"ה יש לחלק בין האי דשמואל דהוי כעין מכר ובין מתנה ממש דדוקא במתנה שרי אבל בהאי גוונא אסור. ועדיין יש לדייק כיון דרש"י ז"ל מוקי ע"כ למציעתא דמפני ב' דברים וכו' דוקא במפרש דאל"כ ל"ש מפני שמתעהו, וא"כ מנא לי' דאידך חששא דשמא ימכרנה בפני ישראל שייך אפי' בסתם ולפיכך הוצרך לומר דתנא דברייתא פליג על תנא דמתני', לימא דהאי חששא נמי לא שייך אלא במפרש דווקא וכמו פיר"ת לגמרי, וי"ל דק"ל דא"כ ליפלוגי גבי גיד גופא בין סתם למפרש כמו שהקשו התוס' לשיטת ר"ת, וכן קשה נמי ליפלוג גבי מכירת נבילות וטריפות גופא, לפיכך הכריח רש"י ז"ל דהאי חששא דשמא ימכרנה שייך אפי' בסתם והאי חששא דגנ"ד ליכא אלא במפרש, ושוב ניחא דתנא תני לאשכוחי דשרי לגמרי וזה לא מצי לאשכוחי כי אם במתנה אבל במכר אי אפשר להמצא שיהי' מותר דאף בסתמא דליכא גנ"ד מ"מ אסור משום אידך חששא דשמא ימכרנה כו' והדר תני דמשכחת לאסור משום הנך תרתי חששות וזה נמי לא מצי לאשכוחי זולת במתנה דבמכר נמי אע"ג דמשכחת איסורא משום גניבת דעת מ"מ לא (מיסתר) [מיתסר] משום שמא יתננה לו בפני ישראל וזה נכון.

ודע שרבותינו בעלי התוס' ז"ל [צד, ב ד"ה אמר] השיגו על רש"י דמי דחקו לומר דהתנא דברייתא פליג אתנא דמתני' לימא דתנא דברי'

27 וכן הק' ותי' בתפארת יעקב צ"ד ב' בגמ' ד"ה אינהו.

קמוקי למתני' בטעמא קמא דאיירי במקום שמכריזין אבל במקום שאין מכריזין שרי וליכא למיחוש למידי, ובעניי נראה דלא הוי ניחא (להו) [ליה] לפרש כן דא"כ מנא לי' להני לישני דלעיל לומר דאף במקום שאין מכריזין אסור לשלוח חתיכה משום שמא יתננה לו בפני ישראל, ובודאי יצטרך לומר דאליבי' פליג תנא דמתני' עם תנא דברייתא, ומדוע לא אסתגי בקמייתא דאיירי במקום שמכריזין וחתוכה דנכרי מידע ידעי, ודוחק לומר דלעיל בהני לישנא לא הוי ידע מהברייתא, ועוד דא"כ הו"ל לתלמודא להקשות על האי לישנא דמשני במקום שאין מכריזין וגזירה שמא יתננה בפני ישראל מברייתא זה דמתיר בירך חתוכה, ומתוך כ"ז נראה לרש"י דמתני' ודאי התירא דשלמה אתי' לאשמועי' ולא איסורא דחתוכה דאל"כ הו"ל לתנא למימר כך לא ישלח ירך חתוכה וכמו שהק' באמת הרא"ה בב"ה [בית שני סוף שער ה'], אלא דמתני' אין כוונתה לאשמועי' איסורא דחתוכה אלא עיקר כוונתה לאשמועי' דג"ה מותר בהנאה וכמ"ש שם הרשב"א במה"ב יע"ש[28], והוצרך לאשמועי' נמי מפני שמקומה ניכר דאי לא"ה נהי דשרי בהנאה מ"מ מיתסר מטעם אחר וכדאוקמנא, ואי אמרת דבמקום שאין מכריזין מותר לא הו"ל למיתני כלל מפני שמקומה ניכר ואז ממילא נוקים לה במקום שאין מכריזין, א"ו התנא לא מצא היתר אחר זולת זה שמקומה ניכר, והכי דייק נמי לישנא דתלמודא דמתחלה קאמר ואב"ע במקום שמכריזין ואב"ע במקום שאין מכריזין והדר מפרש להו אלמא דחד שנויא הוא דלעולם אסור בין מקום שמכריזין ובין מקום שאין מכריזין וע"כ מתני' דלא כתנא דברייתא. ולענין דינא לשיטות רש"י ז"ל קימ"ל כמתני' דחתוכה אסור בין במקום שמכריזין והכריזו או לא ובין במקום שאין מכריזין וכהני לישני דלעיל, ואעפ"י דלפי השקלא וטרי' הנאמר על הברייתא לכולהו אמוראי שרי במקום שאין מכריזין או ביום שהכריזו, מ"מ אינהו טעמא דתנא דברייתא קמפרשי ולהו לא סבירא להו כיון דתנא דמתני' פליג עלוהי, הן אמת שהרשב"א ז"ל (בתה"א) [בתוה"ב] כתב דלשיטות רש"י קימ"ל כשנויא דרב אשי זה הוא לפמ"ש הוא ז"ל דהתנא דמתני' לא פליג אתנא דברייתא, אבל לפמ"ש רש"י להדיא דהתנא דמתני' פליג כוותי' ודאי נקטינן זוהו שיטה ראשונה.

השטה השני' הוא דעת רבותינו בעלי התוס' ז"ל, שהם פי' דתנא דמתני' לא פליג אתנא דברייתא אלא תנא דמתני' מיירי במקום שמכריזין ותנא דברייתא מיירי במקום שאין מכריזין ולפיכך שרי לשלוח ירך חתוכה ולא גזר שמא יתננה בפני ישראל וכשנויא קמא של ואב"ע, ואף דגזר למכור נבילות וטריפות בסתם אף במקום שאין מכריזין היינו דווקא במכירת טבח באיטלז אבל במתנה שהוא בביתו לא, וגם משום גנ"ד סובר דליתא אלא במכירה אבל לא במתנה, ולפי דבריהם קימ"ל דבמקום שאין מכריזין מותר לשלוח ירך חתוכה לנכרי ואף שאומר לו כשרה ומנוקרת הוא, ונמצא חולקים על רש"י ז"ל בתרתי דאליבי' אסור זה מפני ב' דברים א' משום גנ"ד וא' משום שמא יחזור וימכרנה לישראל, ואפשר עוד דפליג נמי בהא דלדעת רש"י בסתמא ליכא גנ"ד ואליבי' דהתוס' איכא, והמרש"א ז"ל הקשה דא"כ מדוע קמפליג בין גיד הנשה לנבילות וטריפות ליפלוג ולתני גבי ירך גופא ומפני ב' דברים אין מוכרין ירך חתוכה לנכרי א' מפני שמתעהו וא' שמא יחזור וימכרנה בפני ישראל דגבי מכירה שהוא באטלז חיישי' שמא יחזור וימכרנה בפני ישראל וכמו שהקשו התוס' לר"ת ז"ל שאביא בסמוך ולמה לא הקשו ג"כ כן עכ"ד.

ולדעתי העני' נראה ליישב קושי' זאת עפי"מ שביאר הריטב"א טעמא דחיישי' גבי גיד לגנ"ד דאלמא דיותר הוה שוה להנכרי שלא בגידה מעם גידה, והרי בפסחים [כב, א] איפכא משמע דאמרי' התם דלמ"ד ג"ה אסור בהנאה אסור לשלוח ירך חתוכה לנכרי שגיד הנשה בתוכו, ופי' הריטב"א דאפי' ששוה אצל הנכרי יותר כשהוא בגידה מ"מ איכא גנ"ד בחתוכה משום דהנכרי סבור שישראל זה אוהבו מאוד מאחר שטרח ליטול הימנה ג"ה עד שיהי' ראוי לו ונתנה לו במתנה ונמצא שמחזיק לו טובה חנם, וזוהו נמי כוונת רש"י בד"ה משום

28 דף ס"ב ע"ב.

דקגניב לי׳ וכו׳ ע״ש[29], ועפי״ז נראה לי דבר חדש דבמכר ל״ש גבי גיד גנ״ד דדוקא גבי טריפה שייך שפיר גנ״ד שהטרפה אף גבי נכרי אינו שוה כמו כשרה משום דאימאס כמ״ש הרשב״א, משא״כ גבי גיד דאדרבה אצל הנכרי הוא שוה יותר עם גידה ולגבי ישראל לחודא הוא דשוה יותר כשהוא מנוקרת לא שייך גנ״ד, והכא ל״ש לומר כמ״ש הריטב״א דמחזיק לו טובה חנם דזה לא שייך אלא במתנה דמה שנותן לו הירך הוא בשביל שאוהבו וא״כ כשנותן לו חתוכה חיבה יתירה נודעת לו שישראל זה אינו חושש לטרחתו עבורו והטובה שמחזיק לו הנכרי בשביל חבה זו הוא טובת חנם, משא״כ גבי מכירה דאין סברא לומר שהנכרי יחזיק לו טובה מפני שלא חשש לטרחתו דמימר אמר זוזי הוא דמקרקשי׳ לי׳, וסברא זו ברורה בעיני, והשתא אתי שפיר דברישא אשמועי׳ דהשולח ירך לחבירו צריך ליטול הימנה ג״ה ובנכרי א״צ והדר תני דבטריפות ומכירה אסור משום ב׳ דברים וזה ל״ה מצי למיתני גבי ירך גופא בד״א בנותן אבל למכור אסור משום ב׳ דברים דבמכר לא שייך גנ״ד גבי ירך וכמ״ש וגבי נבילה וטריפה דמותר ליתן במתנה לא איצטרך למיתני דמרישא שמעי׳ מדשרי בירך חתוכה מינה שמעי׳ דאין גנ״ד גבי מתנה דאי הוה אסור הי׳ שייך גנ״ד גם גבי גיד כיון שהוא במתנה וסבור זה שישראל אוהבו מאוד וכדכתיבנא וגם שמעי׳ נמי דלא חיישי׳ לשמא יתננה בפני ישראל גבי מתנה, משא״כ לפיר״ת הקשו שפיר דאליבי׳ איכא במתנה גנ״ד והוא מחלק בין סתם למפרש וכן גזרי׳ במתנה נמי שמא יתננה בפני ישראל שפיר הקשו דא״כ ליפלוג וליתני גבי ירך גופא דבמפרש אסור משום ב׳ דברים וזה כפתור ופרח ואם שהתוס׳ ז״ל לא כיוונו אליו, ודע שאפי׳ לדעת התוס׳ הללו דבמתנה לא גזרי׳ שמא יתננה בפני ישראל היינו דווקא שלא בפני ישראל דבמכירה אפי׳ שלא בפני ישראל אסור גזירה שמא ימכרנה בפני ישראל ובמתנה לא גזרי׳ כן כיון שהוא בביתו, אבל בפני ישראל ממש אסור גם במתנה משום דחיישי׳ דילמא אתי ישראל זה למיזבין מיני׳ דנכרי, וכ״כ הטור ביו״ד סי׳ קי״ז והטו״ז שם [בסוף הסי׳] תמה עליו וקושיתו לק״מ ויתבאר בסמוך[30] אי״ה.

השיטה השלישית הוא שיטת ר״ת ז״ל, שמחלק בין סתם למפרש דכל בסתמא ליכא משום גנ״ד ולא משום שמא ימכרנה בפני ישראל משום דלא אתי׳ ישראל למיזבן מיני׳ מאחר שלא שמע מהמוכרה לו שכשרה, אבל במפרש לו שכשרה הוא או מנוקרת[31] אז אסור משום גנ״ד ומשום שמא ימכרנה בפני ישראל דאז אתי ישראל זה הרואה למיקני׳ מיני׳ כיון ששמע ממנו שכשרה הוא ואפי׳ אם מותר לגנוב דעתו של עכו״ם לא אסיק אדעתי׳ דלהטעתו נתכווין, והא דדייק מדאיקפד שמואל דאסור לגנוב דעתו של עכו״ם יודע הי׳ שבצינעה נתן לו ולא הי׳ לו ליחוש שמא ראה ישראל אחר, ומתני׳ דקאסר ירך חתוכה מיירי בפריש לו שהוא כשרה ומנוקרת ולפיכך שפיר אסור אף במקום שאין מכריזין משום הנך תרתי, ובריתא דקתני ובנכרי בין שלימה בין חתוכה א״צ ליטול הימנה ג״ה מיירי שנותן לו סתמא דאז ליכא משום גנ״ד ולא משום שמא יתננה בפני ישראל עכ״ד פיר״ת ז״ל שהובא בתוס׳, וכן הובא (בתה״א) [בתוה״ב שם בית שני סוף שער ה׳] בתוספת ביאור קצת ע״ש[32], ולפי״ז כולהו אמוראי אית להו לישני דלעיל, למדין מיהו מדברי ר״ת ג״כ דהטעם דחיישי׳ בשמכרה או נתנה לו בפני ישראל משום דמימר אמר אי איתא דטריפה לא הוי מכרה לו מחזקת כשרה ואף אי מותר לגנוב דעתו של עכו״ם.

ודע שמה שכתב ר״ת ז״ל דאפי׳ אי מותר לגנוב דעתו, [מ״מ] ישראל לא אסיק אדעתי׳ דלהטעתו נתכוין, צריך ביאור דמי דחקו לפרש כך ומשום זה הקשה לו מהא דשמואל והוצרך לומר דיודע הי׳ כו׳, ומדוע לא פי׳ כמ״ש התוס׳ לעיל [צד, א] בד״ה טריפה הוי שכתבו וז״ל וא״ת לעולם אימא לך דמותר לגנוב דעת עכו״ם ואיקפד משום

29 וע״ע בצל״ח חולין צ״ד סוף ע״א.
30 להלן בסוף הסי׳ ד״ה והוי יודע.
31 לשון התוס׳ דאומר הישראל לעכו״ם שהיא מנוקרת. והרא״ש כ׳ שהיא כשירה ומנוקרת, וע״ש במעדני יו״ט אות ת׳.
32 [שם דף ס״ג ע״א].

דאמר לי׳ לנכרי שחוטה הוא ואיכא למיגזר שמא יתננה בפני ישראל ותירצו דמ״מ איכא למידק דגנ״ד אסור דאי לא ליכא למיחוש שמא יקנה ממנו ישראל דהא יחוש דלגנוב דעתו אומר כן ע״כ, אלמא עיקר הטעם דחיישי׳ לישראל הרואה שיקנה אותו מהנכרי משום דסבר אי איתא דטרפה הוא לא הי׳ גונב דעתו כיון דאסור הוא, ומי הכריח לר״ת שלא לפרש ג״כ הכי, וכבר עמד ע״ז הרב מוהרש״א ז״ל יע״ש מה שפי׳ בו, ועירוב פרשיות אני רואה בו שעירבב טעמו של רש״י עם טעמו של התוס׳ ז״ל ולפי האמת אין זיווגם עולה יפה ומפני יראת האריכות לא הבאתי דבריו ולא השגתי עליו. והנראה בעיני בישוב דבר זה עפי״מ שיש לעמוד עוד בדבריהם במ״ש בד״ה טריפה, דאי מותר לגנוב דעתו לא יקנה ישראל דיחוש דלגנ״ד אומר כן, והרי הכא בהני לישני דאתאמרי על מתני׳ קאמר ואבע״א מקום שאין מכריזין וגזירה שמא יתננה בפני ישראל והרי הכא עדיין לא אסיק אדעתי׳ מגנ״ד דיהי׳ אסור בנכרי דבשנויא בתרא הוא דחידש כן וא״כ למה נחוש שמא יקנה ממנו ישראל והרי יחוש דלגנוב דעתו אומר כן, ואעפ״י שלפי מ״ש שם הרב מוהרש״א ז״ל נתישב גם זאת כבר הודעתי שדבריו לא ישרו בעיני דלדבריו יהי׳ חמור סתם ממפרש יע״ש וזה כלפי לאיי[33], ע״כ נ״ל עפי״מ שראיתי להרא״ה בבה״ב בהלחמו עם הרשב״א שפי׳ דהא דחיישי׳ שמא יתננה בפני ישראל הכא גבי ירך הוא דחיישי׳ שמע יתננה לו בפני ישראל היודע שכשרה הוא וכיון דחתיכה יחזור ויקחנה ממנו בחזקת מנוקרת וכ״כ הט״ז [ס״ק ה׳] והפרישה [אות כ״ג] ביו״ד סי׳ ס״ה מסברא דנפשי׳ יעש״ה, והפרישה הוסיף ביאר דאותו ישראל הרואה יראה לישראל המוכר שיבשל מהבשר ההוא, והרשב״א במה״ב השיג עליו דהרי גבי נבילות וטריפות נמי גזרי׳ כן וכדאוקי ר״א למציעתא אף במקום שאין מכריזין ושם ל״ש האי טעמא שימכרנה בפני ישראל היודע שכשרה הוא דהאיך יכול לידע שכשרה הוא כיון דבאמת הוא טרפה, ולדעתי העני׳ אין מזה השגה על הרא״ה ז״ל דשם גבי נבילות וטריפות איכא טעמא אוחרא והוא מה שנראה מדברי התוס׳ ז״ל דכיון דאסור לגנוב דעת נכרי יסמוך ישראל הרואה שודאי כשרה הוא דאל״כ לא הי׳ גונב דעתו, וכ״כ שם הרא״ה להדיא גבי נבילות וטריפות יע״ש, והא דקתני ומפני ב׳ דברים אין מוכרין נבילות וטריפות כו׳ כלומר מפני ב׳ תקלות שיבוא עי״ז הא׳ דגונב דעתו והשנית שיבוא מכשול לישראל הרואה, משא״כ לעיל גבי ירך אי אפשר לפרש הכי מדקאמר ואבע״א משמע דאין תי׳ האחד זקוק להשני, ולכן הוצרך הרא״ה לומר דחיישי׳ לישראל הרואה שיודע שכשרה הוא וז״ב בכוונת הרא״ה, וכ״ז לפי שיטת רש״י והתוס׳ ז״ל דאין מחלקים בין סתם למפרש, משא״כ לר״ת שהוא מחלק בין סתם למפרש דלא חיישי׳ שיקנה אותו ישראל הרואה אלא במפרש והני לישני דלעיל נמי במפרש מיירי הדרא הקושי׳ לדוכתא דמ״ט חיישי׳ לעיל גבי ירך שיקנה אותו ישראל הרואה ועדיין לא ידענו מגנ״ד דאסור בנכרי דאין לומר משום דחיישי׳ לישראל היודע שכשרה הוא דא״כ אפי׳ בסתם ראוי לחוש כן דבזה אין הפרש בין סתם למפרש כיון שהישראל הרואה אינו סומך על ישראל המוכר אלא שמעצמו יודע שכשרה אלא ע״כ ר״ת לא חייש לישראל היודע וא״כ שפיר מוכח דאפי׳ אי גנ״ד מותר חיישי׳ שיקנה אותו ישראל הרואה דלא אסיק אדעתי׳ דלהטעתו נתכוין וזה נכון.

אך מ״ש ר״ת דהא דדייק מדאיקפד שמואל דיודע הי׳ שבצנעה נתן לו ולא ראה ישראל אחר, תמהני וכי בצנעה מאי הוי והא אמרי׳ גזירה שמא יתננה או ימכרנה בפני ישראל אלמא דאפי׳ שלא בפניו אסור משום גזירה דילמא יתן לו פעם אחרת בפני ישראל וא״כ מאי מהני לי׳ מקום צנעה והא כל שלא בפני ישראל הוי כמקום צנעה לענין זה שלא יראה ישראל ואפ״ה אסור[34], והי׳ נראה בעיני להסכימו עם דעתו של הרא״ה בב״ה [שם] דף ס׳[35] וז״ל ומיסתבר לי דכי אמרי׳ מעיקרא חתוכה לא גזירה שמא יתננה בפני ישראל לאו דוקא דמיתסר לעולם משום האי טעמא כמו גזירה דעלמא אלא

33 וע״ע בתפארת יעקב צ״ד א׳ בתוד״ה טריפה.

34 וכה״ק בדברי חמודות אות פ״א וע״ש שכ׳ עפ״י ד׳ הרשב״א דלא קי״ל כהך גזירה [והביאו רבינו להלן בשיטה ד׳ וה׳].

35 בהוצ׳ מכון התלמוד הישראלי, ס״ג ע״א.

ה"ק מתני' דתני התירא בשלמה לחוד משום דחתוכה זימנין דנפיק מיני' חורבא כיון שנתנה לו בפני ישראל הלכך מתני' שפיר קתני דשלמה מותר לעולם וחתוכה מסתמא לא לשדר לי' דילמא ירא אותו ישראל וסבור שהוא מנוקרת הא אם הי' נזהר בהם הנותן או הזהירו שלא ליתן אותה בפני ישראל מותר כל היכי' דליכא משום גנ"ד וזו שיטה מחוורת ומישרת הכל ומאירה כמרגליות עכ"ל. ועדיין קשה הדבר שמן כל הפוסקי' משמע דלדעת ר"ת כל שמפרש איסור ממש יש ליתן או למכור אפי' שלא בפני ישראל, ואפשר עוד לומר שההפרש שבין נגעה לפרהסיא הוא שבנגעה הוא מקום שאין רגילין אנשים לבוא שם כלל ופהרסיה הוא מקום שרגילין אנשים לבוא בו ושם הוא דאסור אפי' שלא בפני ישראל שמא יבוא ישראל ויקנה אותה ממנו או שמא יתן לו פעם אחרת באותו מקום ובאותו פעם יהי' שם ישראל ועדיין יש לעיין בזה ומה אעשה שלא מנאתי מי שיתעורר בזה.

אוצר החכמה

השיטה הרביעית הוא דעת הרמב"ן ז"ל. שסובר דאביי ורב אשי ודאי לא מני אתי' כהני לישני דלעיל דהם מוקי להרישא דברייתא במקום שאין מכריזין ולפי הני לישני דלעיל אף במקום שאין מכריזין אסור לשלוח ירך חתוכה, אבל רבא דמוקי לכולא ברייתא במקום שמכריזין ומניעתא בשלא הכריזו מני אתי' שפיר אפי' להני לישני דלעיל דדוקא במקום שאין מכריזין שייך למיסר מהנך טעמי דלעיל אבל במקום שמכריזין והוכרזו לא, וז"ל דבמקום שמכריזין והוכרזו הדבר ידוע שכל שמוכרים ונותנים לנכרי נבילות וטריפות הם ואין ישראל נוטל ג"ה מן נבילות וטריפות וכיון דסוגין בהני לישני כאוקמתא דרבא הכי קימ"ל וזוהו טעמו של הרב אלפסי שהביא הנך תרתי לישני דלעיל עכ"ד, ונמצא לפי"ז אינו שוה ממש מקום שאין מכריזין ומקום שמכריזין דמקום שאין מכריזין אפי' שלא בפני ישראל אסור אלא באומר לו שטרפה הוא ומקום שמכריזין גם בסתם שרי וזה דלא כמ"ש בפתח דברינו דשוין הם, וזה שכתב הרמב"ן דהא אין ישראל נוטל ג"ה מנבילות וטריפות, כוונתו דנהי דבמקום שמכריזין והכריזו לא שייך לגזרה שמא יתננה בפני ישראל מ"מ ליתסר מיהת מלתא דגניבת דעת, לפיכך כתב דמקום שמכריזין והכריזו אפי' גנ"ד ליכא דהנכרי בעצמו מחזיק אותה בטרפה כיון דהכריזו ויודע שלא ניטל גידה ואף שהוא חתוכה, ואני מסתפק בדעת הרמב"ן ז"ל אי סובר דבמקום שמכריזין והכריזו אז מותר למכור טרפות וליתן להם אפי' במפרש שכשרה אפ"ה לא חייש' לשמא ימכרנה בפני ישראל דהדבר ידוע שכל שמוכרים ונותני' טרפות הם ומימר אמר ישראל השומע שקורי קמשקר וכן ליכא נמי גנ"ד אצל הנכרי דהוא גופא יודע שמשקר ולא מאמין לו, או דילמא מסתגי טעמא להתיר בסתם אבל במפרש אסור משום הנך תרתי והכי מיסתבר באמת יותר.

והוי יודע שהרשב"א (בתה"א) [בתוה"ב שם בית שני סוף שער ה'] השיג על הרמב"ן וכתב שאין דבריו נכונים בכאן, ועיקר קושיתו דהאיך אפשר דרבא יהי' סובר דגזרי' שלא בפני ישראל אטו בפני ישראל, והרי רבא הוא דאמר בע"א [ע"ז סה, ב] גבי האי חיטי דנפל עלי' חביתא דחמרא דשריא לזבוני לנכרים ואותבי' עלי' מהא דתנן בגד שאבד בו כלאים ה"ז לא ימכרנו לישראל ואמרי' הדר שרי' רבא למיטחי' ולמיפי' ולזבוני שלא בפני ישראל, אלמא רבא לא גזר שלא בפני ישראל אטו בפני ישראל[36], ואמת כי זו הקושי' לא על הרמב"ן לבדו קשי' כי על כל השיטות שהבאתי עד הנה, דהא לדברי כולם אסור למכור במפרש ובחזקת כשרה אפי' שלא בפני ישראל ומימרא זו דרבא דהשוכר הוא הלכה פסוקה בפי כל והאי עובדא הוי נמי כמפרש דאין לישראל לאסוקי אדעתי' דנפל עלי' חמרא, וראיתי להרא"ה שם שתי' קושי' זו באמרו דשאני התם שהוא הפסד מרובה, והרשב"א במ"ה השיג עליו מה יעשה בשור פטוס שנטרפה או שנפל על מעט חיטים יע"ש, ואני תמה על הרא"ה וגם על הרשב"א ז"ל שלא השיגו דכי הוי הפסד מרובה מאי יהני הרי יש תקנה אחרת שיאמר להנכרי דנפל עלי' חביתא דחמרא דבכה"ג ודאי שרי משום דלא אתי אז ישראל הרואה למזבין מיני' וכמו שהבאתי לעיל

36 וכה"ק הרשב"א גם בחידו' צ"ד א'.

מרש"י ד"ה טרפה יעש"ה ולמה התירו רבא לזבוני שלא בפני ישראל ובסתם ולא גזר שמא ימכרנה בפני ישראל, ע"כ נראה לי דשאני התם בעובדא דחיטי דהוא מלתא דלא שכיחא ולא גזרו בהו וכדאמרי' בעלמא מלתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן, משא"כ נבילות וטריפות דשכיחי טובא[37], עוד אפשר לומר דדוקא בנבלות וטרפות גזרי' משום דאי שרית לי' לזבוני שלא בפני ישראל אתי למזבין אפי' בפני ישראל ולא יחוש שישראל זה הרואה יבוא לקנותו כיון דמקום שאין מכריזין הוא ושם אין לוקחין בשר מנכרי ובשביל שמכרה לו הישראל אין ראי' דכשרה הוא וכמה טרחו קמאי לחתור היתר לישראל הרואה זה לקנותה וכמ"ש לעיל, משא"כ בעובדא דהתם אף אם שרית לי' לזבוני שלא בפני ישראל לא אתי לזבוני בפני ישראל דיחוש בודאי דילמא יבא ישראל זה לקנותה דאין לישראל הרואה לחוש דילמא נפל עלי' דבר איסור וגם זה נכון, ובסמוך יתבאר עוד תירוץ לקושי' זו עפ"י דעת הרא"ה זצ"ל.

השיטה החמישית הוא שיטת הרשב"א. שהוא ז"ל מסכים לכולהו אמוראי להני לישני דלעיל דקאמר משום גניבת דעת ומחלק לענין גנ"ד בין סתם למפרש וע"ד שחילקו רש"י ור"ת בזה, אבל אינו מסכים אותם עם האי לישני דקאמר לעיל משום גזירה שמא יתננה בפני ישראל דליתא כלל להאי תששא, ובדרב אשי גרס ומציעתא בשמכרה לו בפני ישראל, והכי מפרש דהני לישנא דלעיל דקאמר ואבע"א במקום שאין מכריזין וגזירה כו' ואבע"א כו' מדלא קאמר אי נמי משום דקגניב לדעתי' אלא ה"ק לעולם במקום שאין מכריזין ולשמא יתננה בפני ישראל לא חיישי' דלא גזרי' שלא בפני ישראל אטו בפני ישראל וכמו דלא גזר רבא בהשוכר בהני חיטי וכמ"ש לעיל ולא אמרו חתוכה לא אלא משום דקגניב לי' לדעתי' כו', ועפי"ז מתרץ הרשב"א קושי' התוס' בד"ה טריפה כו' שהבאתי דהיכי דייק מדשמואל דאסור לגנוב דעת דילמא איקפד משום גזירה כו' אלא משום דהאי גזירה אידחה מעיקרה ולית לן כלל ולא מיתסר אלא משום גנ"ד כן למדתי מתוך דבריו (בתה"א) [בתוה"ב בית שני סוף שער ה'][38], ושטה זו שוה לכל ענין דינא לשיטת ר"ת זולת בדבר א' והוא דלדעת ר"ת כל שמפרש אסור אפי' שלא בפני ישראל משום גזירה שמא כו' ולדעת הרשב"א ז"ל לא גזרי' כלל האי גזירה אבל בפני ישראל ובמפרש אסור בין במכר ובין במתנה כמו לדעת ר"ת מפני שני דברים כו' ובסתמא שרי בין במכר ובין במתנה אפי' בפני ישראל ולא חיישי' שיקנה אותה כמו לדעת ר"ת ז"ל וכ"כ שם הרשב"א בסתמא דמילתא יע"ש.

ולפי מ"ש לעיל [בשיטה הג' ד"ה אך] דהרב ר"ת יהא סובר כדעת הרא"ה בב"ה דאף דגרס גזירה שמא יתננה בפני ישראל אפ"ה אם נזהר הנותן לתת לו שלא בפני ישראל שרי וכמ"ש לעיל לשונו, יהא הר"ת שוה לדינא עם הרשב"א בכל דבר, ואתי' נמי אליבא דר"ת והרא"ה האי עובדא דרבא דשרי לזבוני שלא בפני ישראל, ואני תמה על הרא"ה ז"ל מאי דחקו קושי' הרשב"א מהאי דרבא עד שהוצרך לומר משום דהפסד מרובה, והרי לדבריו כל שנזהר הנותן לתת או למכור שלא בפני ישראל מותר וכמו שהבאתי לעיל וא"כ ממילא לא קשה כלום דנזהר הי' למכור שלא בפני ישראל. וסברתו זו של הרא"ה נכונה בעיני מאוד ויש לי להביא ראי' עלי' שהרי לדעת התוס' והר"ת הנך תרתי דגנ"ד ושמא ימכרנה מישך שייכי אהדדי ואי אפשר להמצא הך תששא דשמא ימכרנה בלא תששא דג"ד דהרי לדעת התוס' במתנה דליכא גנ"ד לא חיישי' נמי לשמא ימכרנה וכן לדעת הר"ת בסתם וא"כ האיך אפשר לומר דהך גזירה הוא כגזירה דעלמא דחכמים עשו סייג ואסרו הא אטו הא והלא למה להו למיסר שלא בפני ישראל אטו בפני ישראל והלא אסור בלא"ה שלא בפני ישראל משום גנ"ד, א"ו הנכון הוא כמ"ש הרא"ה דה"ק דראוי לו לישראל שלא יתן לו דילמא יבוא לידי מכשול שיראה הישראל והא דקאמר שמא יתננה או ימכרנה אינו קאי על הנתינה או על המכירה אחרת שיהי' אחר פעם הזאת אלא כלומר דראוי לו לחוש דילמא בפעם ההוא עצמו יהי' בפני ישראל ויבוא לידי מכשול כנ"ל נכון, וא"ת והרי מדברי רש"י ודאי משמע דאפי' שלא בפני ישראל

37 וע"ע בחת"ס חולין צ"ד א'.

38 [ס"ב ע"א] וכ"ה ברשב"א בחידו' צ"ד א'.

ממש ודאי אסור נמי משום גזירה שהרי רש"י כתב לחלק בין מכר למתנה וזה דוקא שלא בפני ישראל דבפני ישראל גם במתנה אסור כמ"ש לעיל, וי"ל דלרש"י א"ש לפי מה שפרשתי לעיל בדעתו דגנ"ד ליכא אלא במפרש וחששא דשמא ימכרנה איתא אפי' בסתמא ואיכא למימר דגזירה דרבנן הוא ונפ"מ בסתמא דגנ"ד ליכא, וכן נמי י"ל לשיטת התוס' לפי מה שכדדתי לעיל דסברי בזה כרש"י, משא"כ לר"ת קשה אם נאמר שאינו סובר כהרא"ה ז"ל ודוחק גדול לומר דנפ"מ בהאי גזירה לשאר איסורין דליכא בהם גנ"ד.

והן בחידושי הריטב"א לחולין ראיתי בענין זה דבר חדש יפה אף נעים, שהוא גורס נמי כגירסת הרשב"א בדרב אשי כשמכרה לו בפני ישראל אלא שפי' בזה דוקא במכירה ומשום תקנת המוכרין אבל במתנה אפי' שלא בפני ישראל אסור גזירה שמא כו' וכדאיתא במתני' לפוס שינוי' דלעיל ורבא דשרי לזבוני חיטים דנפל עלייהו חביתא דחמרא משום תקנת מוכרין הוא ועובדא דשמואל דיהיב שמעי' תרנגולת טריפה במר שחוטה מכר הי' דשכר מעברא יהיב לי' ולכן דייק שפיר מדאיקפד שמואל דאסור לגנוב דעת הבריות דאין לומר דאיקפד משום שמא יתננה דבמכר לא גזרו משום תקנת מוכרין עכ"ד ביתר ביאור קצת, והן נמצא לפ"ז הוא מחולק עם רבותינו בעלי התוס' ז"ל מקצה אל הקצה שלדעתם במתנה הוא דאסור בפני ישראל ושלא בפני ישראל מותר ובמכר לעולם אסור ולדעת הריטב"א הוא בהיפוך במכר הוא דאסור בפני ישראל ושלא בפני ישראל שרי ובמתנה לעולם הוא אסור.

השיטה השישית הוא דעת הרמ"ה המחמיר יותר מכולם. וז"ל ויש מי שפירש דתנא דבריי' לא פליג אתנא דמתני' דכי קתני בבריי' ובכותי בין שלימה בין חתוכה א"צ ליטול הימנה ג"ה בשמודיעו שלא ניטל ממנה ג"ה מפני שאסור להטעותו ואי אמרת הא דקתני כותי דומיא דחבירו ואי בשמודיעו אפי' בשולח לחבירו ירך חתוכה צריך ליטול הימנה ג"ה והלא מודיע יש להשיב תנא מילי מילי קתני והא קמ"ל פעמים שהשולח ירך חתוכה לישראל צריך ליטול הימנה ג"ה כשאין מודיע השולח ירך לכותי והוא נזהר מאיסור גנ"ד הבריות אעפ"י שהוא חתוכה אין צריך ליטול הימנה ג"ה שכיון שהודיעו ולא רצה להטעותו אם ראה ישראל אחר שנתנה לו הרי שמע שלא נטל גידה ואין לחוש עליו ותנא מתני' דקאסר לשלוח ירך חתוכה לכותי כשמתעהו ואין מודיעו ומציעתא דברייתא דקתני מפני ב' דברים אין מוכרין נבילות וטריפות לנכרי א' מפני שמתעהו וא' שמא יחזור וימכרנה לישראל הא בלא"ה לא סגיא כלומר שאין לחוש למכירתה לישראל אלא במקום שמתעהו עכ"ד. נמצא שדיעה זו סוברת דהנך תרתי גנ"ד וחששא דשמא יתננה וימכרנה שייך בין במכר בין בסתם בין במתנה בין במפרש ולא הותר אלא במודיעו שהיא טריפה או שלא ניטל גידה דאז שרי לכ"ע.

השיטה השביעית הוא דעת הרמב"ם שהבאתי בפתח דברינו. הוא המקיל יותר מכולם לפי דעתי אעפ"י שדבריו באו סתומים, וז"ל בפ"ח ממ"א [הי"ד] אחר שכתב שגיד הנשה מותר בהנאה לפיכך מותר לאדם לשלוח לעכו"ם ירך שגיד הנשה בתוכו ונותן הירך שלמה בפני ישראל ואין חוששין שמא יאכל ממנה ישראל זה קודם שינטל גידה שהרי מקומה ניכר לפיכך אם הי' חתוכה לא יתננה לעכו"ם בפני ישראל שמא יאכל ממנה ישראל עכ"ל, והה"מ כתב שהולך בשיטת ההלכות שפסק להני לישני דלעיל, והרב לח"מ הקשה עליו דא"כ הוה לי' למימר אף שלא בפני ישראל משום גזירה שמא כו', ותו דא"כ הו"ל למימר נמי דאסור משום גנ"ד, ומיהו לזה יש לומר דהרמב"ם נקיט עיקר הטעם עכ"ד הלח"מ, ודבריו תמוהין דהרי מדברי הרמב"ם משמע להדיא דשלא בפני ישראל שרי ואמאי ליתסר מיהו משום גנ"ד, והלח"מ פירש שהרמב"ם קאי בשיטת התוס' ז"ל דמחלקין בין מכר למתנה דבמתנה ליכא משום גנ"ד ולא משום שמא יתננה בפני ישראל ואפ"ה בפני ישראל אסור שמא יבוא לקנותה וכמ"ש לעיל, ודבריו אין נוחין אצלי דא"כ הו"ל להר"מ לאתויי הא דאין מוכרין נבילות וטריפות מפני שני דברים כו' ולא מצינו לו שיבוא זה בספרו זולת בהל' דיעות שאסור למכור נבילות וטריפות במקום שחוטות משום גנ"ד ולדבריו למה

לא כתב ג"כ שהוא אסור משו' שמא ימכרנה דבמכירה גזרי' בפרט למ"ש שהוא עיקר הטעם, ע"כ נ"ל שהרמב"ם ז"ל קגרים בדרב אשי כשמכרה לו בפני ישראל וכגירסת הרשב"א וכן משמע להדיא מדברי הרמב"ם בפי' המשניות שלו, ורב אשי סובר דלא גזרי' שלא בפני ישראל אטו בפני ישראל ונמצא דהוא שוה בזה עם הרשב"א לדינא ממש, ולפי מה שפירשו הה"מ דהרמב"ם מיירי במפרש יע"ש[39], אלא שבגניבת דעת בענין זה הוא סובר כמו התוס' דליכא במתנה[40], והשתא דלשלוח ירך שהיא מתנה מותר שלא בפני ישראל ולא חיישי' למידי ובהלכות גנ"ד לא קאסר במכירה אלא משום גנ"ד דשלא בפני ישראל איירי ולאשמועי' דבפני ישראל אסור נמי משום שמא יתננה לא צריך דכבר אשמועינן משולח ירך דאפי' במתנה אסור בפני ישראל כן נ"ל בכוונתו.

והן ראיתי להתורת חיים שכתב שמדברי הרמב"ם משמע דגרס בהאי לישנא דלעיל ואבע"א במקום שאין מכריזין וכשנתנה לו בפני ישראל וכמו שגורס הרשב"א בתירוצא דרב אשי ע"כ, ותמהני מאחר שראה דברי הרשב"א מדוע נדחק לבדות גירסא חדשה מלבו ובלאו הכי נמי אתי' שפיר שהרי הרשב"א גורס לעיל כגירסת כל הספרים ואפ"ה פסק דשלא בפני ישראל מותר וכמו שהבאתי לעיל וגם גירסא זו לא חידש הרשב"א מלבו אם לא שמצאה כתובה כן במקצת ספרים כנראה מדבריו יע"ש, ומדברי הרמב"ם בפ"ב מהלכות דיעות שכתב שאסור למכור נבילה במקום שחוטה משמע דסובר נמי כדעת רש"י ור"ת והרשב"א בזה דגנ"ד ליכא אלא במפרש וכ"כ שם הלח"מ שזו דעת הרמב"ם, ואיכא למידק אם כן מנא לי' דבמתנה ליכא גניבת דעת אפילו במפרש וכמו שנראה מדבריו בפ"ח ממ"א לפי מה שפי' הה"מ, דילמא ברייתא דמתיר בירך חתוכה איירי בסתם מש"ה ליכא גנ"ד וע"ד שפירשו הנך רבוותאי הנז' ולא יצטרך לומר דפליגו אמוראי בתראי על האי לישנא דלעיל דקאסר משום גנ"ד, ויש לומר דהוכיח כן מתירוצא דרב אשי דאוקי למציעתא בשמכרה לו בפני ישראל וע"כ במפרש נמי איירי דאי לא ליכא משום גנ"ד וא"כ לפלוג גבי ירך גופא וליתני' מתני' בד"א בסתם אבל במפרש ובפני ישראל אסור משום ב' דברים כו' וכמו שהקשו התוס' לשיטת ר"ת ז"ל לפיכך הכריע דבמתנה ליכא גנ"ד כלל ולא מצי למיתני הכין.

והנה הרא"ש ז"ל בפסקיו [סי' י"ז י"ח] מביא הני תלתא לישני דאיתאמרו על המתני' וכתב וז"ל ושינוי קמא עיקר דאמוראי מוקי לברייתא דתני בה ובנכרי בין שלימה בין חתוכה א"צ שיטול הימנה גיד הנשה במקום שאין מכריזין ולא חיישינן במתנה לא לגנ"ד ולא לשמא יתננה בפני ישראל, ור"ת תי' דהא דחיישינן לגנ"ד ולשמא יתננה היינו דוקא במפרש שהוא כשרה ומנוקרת אבל בסתם לא חיישי', הנה הביא דעת ר"ת ודעת התוס' ולא הכריע, ובנו הריב"ה בסימן קי"ז ביו"ד כתב שמסקנת א"א הרא"ש ז"ל כר"ת, ואולי מפני שמביא דעתו באחרונה, אבל מה שיש מהקושי' בדברי הטור שבכאן כתב שמסקנת א"א הרא"ש כר"ת ז"ל ואילו בסימן ס"ה כתב לענין שולח ירך דאם אינה נותנה לו בפני ישראל רשאי ליתנו לו בין שלימה בין חתוכה, וזה ודאי לא מצי אתי' כדעת ר"ת דא"כ קשה בממנ"פ במאי איירי הטור אי איירי במפרש א"כ אף שלא בפני ישראל אסור משום גזירה שמא יתננה כו' ואי איירי בסתם אפי' בפני ישראל נמי דהשני לא יסמוך שכשרה הוא וכמ"ש לעיל, א"ו דברי הטור הללו הם כשיטת התוס' דסוברים דבמתנה ליכא גנ"ד וגם לא חיישי' שמא יתננה כו' וכ"כ הלח"מ בפ"ח ממ"א ואפשר נמי דאזיל בשיטת הרמב"ם וכפי מה שבארתי לעיל דעתו יהי' איך שיהי' דברי הטור סתרי אהדדי.

הן אמת שהפרישה בסי' קי"ז עמד על זה, שכתב שם [בדרישה אות א'] על מ"ש הטור בשם הר"ת אבל אסור למכרה לו בחזקת כשרה משום גנ"ד ומשום שמא יתננה בפני ישראל וז"ל ואין להקשות א"כ אמאי סתם הטור לעיל בסי' ס"ה וכתב דשלא בפני ישראל מותר ואמאי לא חיישי' נמי שמא יתננה בפני ישראל שאני התם דמיירי שמכרה

39 וע"ע בדברי חמודות על הרא"ש סי' י"ח אות פ"א.

40 וכ"ה בס' קובץ על הרמב"ם פ"ב מדיעות ה"ו, וע"ש מד' היש"ש חולין פ"ז סוף סי' י"ט שלא כתב כן, וע"ע ש"ך יו"ד קי"ז י"ג.

סתם דמכירה בפנינו גופא גזירה הוא ואנן ניקום ונגזר גזירה לגזירה אבל כאן מיירי שמכרה לו בחזקת כשרות שפיר גזרי' ע"כ, נראה מדבריו דלר"ת אפילו בסתמא אסור בפני ישראל שמא יקנה אותה ולא מחלק ר"ת בין סתם למפרש אלא שלא בפני ישראל דבסתם מותר דהוי גזירה לגזירה אבל בפני ישראל אפילו בסתם אסור גזירה אטו מפרש, וכן נראה מדברי המרש"ל בפ' גיד הנשה סי' י"ט שכתב כדברים האלה ואין להקשות אמאי השמיט הטור דין מכירה בסימן ס"ה מאחר דקימ"ל כרב אשי דס"ל אפילו במקום שאין מכריזין אסור דחיישי' שמא יראה ישראל ויקנה ממנו כי ס"ל כר"ת וכמ"ש הטור להדיא בסי' קי"ז שמסקנת א"א כר"ת דלא חיישי' אף במכירה כו' אלא במפרש הנה הוא מוקי להטור בסי' ס"ה כדעת ר"ת ובסתמא איירי וע"כ הוא סובר דבפני ישראל אסור אפי' בסתמא, ותמהני טובא מנין להם זה והרי מאחר שר"ת לא מחלק בין מכר למתנה ממילא אין הפרש כלל בין בפני ישראל לשלא בפני ישראל וכל שאסור בפני ישראל אפילו שלא בפני ישראל אסור משום גזירה שמא יתננה וכל שהוא שרי שלא בפני ישראל גם בפני ישראל שרי והגזירה עם הגזירה לגזירה אשר המציא הפרישה לא מצאתי להם שורש כלל בספרי הראשונים ומנין לו לחדש גזירות מלבו, ואדרבה מצאתי ראי' ברורה מן הראשונים דלדעת הר"ת כל בסתם שרי אפי' בפני ישראל ממש והוא שכל הראשונים חתרו למצוא טעם למנהגינו שמוכרין נבילות וטריפות לנכרים בסתם אפילו בפני ישראל, וכתב הרשב"א (בתה"א) [בתוה"ב] דלפי שיטת הר"ת דמחלק בין סתם למפרש א"ש, וכן כתב הר"ן בפרק גיד הנשה [ל"ג א' מדפי הרי"ף], ולדבריהם אף לר"ת לא אתי שפיר דבפני ישראל אפי' בסתם אסור משום גזירה, א"ו דליתא לדבריהם וכבודן של הרבנים במקומן מונח וכאן לא דקו. והנראה אצלי בדעת הטור שהוא סובר כמו הרמב"ם דמוקי לכולה ברייתא במפרש ואף רישא דמתיר לשליח ירך חתוכה וע"כ דסוברים הני אמוראי דבמתנה ליכא גנ"ד וגם לא חיישי' שמא יתננה וכבר כתבתי לעיל טעמו ונימוקו של הרמב"ם בזה, אלא שבדבר זה לבד הוא חולק על הרמב"ם דהרמב"ם גרים בדרב אשי ומציעתא כשמכרה לו בפני ישראל והטור גרים כגירסת שאר המפורשים דגרסי בי' גזירה שמא כו', והשתא ניחא דבסי' קי"ז פסק כר"ת דשלא במפרש שרי והיינו אפי' בפני ישראל וכמ"ש ובמפרש אסור אפי' שלא בפני ישראל ובסימן ס"ה דאוסר לשלות ירך איירי נמי במפרש ואפ"ה מותר שלא בפני ישראל משום דבמתנה לא גזרי' שמא יתננה וכן במתנה ליכא גנ"ד, כן נראה לי בכוונת הטור, ואולי גם הרא"ש ז"ל כיון כן מדהביא שני דיעות ולא הכריע דעתו לפסוק כתרוויהו וע"ד שכתבתי בדעת הריב"ה בנו, וכן נראה לי מדברי הב"י בסי' ס"ה שפירש דעת הטור לפי שיטת התוס' ועיין בב"ח ודוק.

והוי יודע שהטורי זהב בסי' קי"ז [בסופו] תמה על הטור במ"ש שם דלפי אלו המפורשים דמתירין ליתן במתנה ואפי' במפרש ולא חיישינן לא משום גנ"ד ולא משום שמא יתננה בפני ישראל אפ"ה בפני ישראל ממש אסור, ותמה עליו מן התוס' דשמעתין בד"ה טרפה הוי שהבאתי לעיל דמשמע דכל שאין בו משום גניבת דעת לא חיישי' נמי לשמא יתננה משום דישראל יחוש דלגנוב דעתו אומר כן, ולדעתי אין קושיתו כלום שאף שהתוס' ז"ל כתבו כן בדיבור זה הרי כתבו בדיבור האחר בשם הר"ת ז"ל דאפי' אי מותר לגנוב דעת אפ"ה חיישי' לזה דהישראל הרואה לא אסיק אדעתי' דלהטעותו נתכוין, ואף על פי שכבר כתבתי שר"ת הוכרח לומר כך לשיטתו מ"מ אין מן התימה שאלו המפורשים יהי' סוברי' כוותי' דהר"ת בזה ופליג עלי' בחדא, וכן יש להוכיח משיטות רש"י ולפי מה שפרשתי דסובר דבסתם משום גניבת דעת ליכא ומשום שמא ימכרנה לישראל איכא והרי כיון דגניבת דעת ליכא למה נחוש שיקנה אותה ישראל הרואה הלא יחוש לגניבת דעת, א"ו סובר בזה כר"ת דלא תלי' הא בהא, וכן מוכרח לומר לשאר שיטות דוק ותמצא, ודיבור התוס' לא נאמרו כי אם לפי דברי הרא"ה וכמ"ש לעיל דחייש לישראל היודע כי כשרה היא ולפי מה שהשיגו הרשב"א במ"ה דבריהם מופרכים וכמ"ש כל זה לעיל.

אך מצד אחר לשון הטור הנז' בסימן קי"ז יש בו הרבה דקדוקים ע"ש היטב, וזה שכתב בדברי ר"ת אבל ודאי אסור למכרה לו כו' קשה למה לא

כתב נמי ואסור ליתנה לו שהרי לדברי ר"ת שוים הם מכר ומתנה, תו שדברי הי"מ שהביא שם נראה שהמה דעת התוס' וא"כ קשה מה שכתוב בדבריהם אבל ודאי אסור למכרה לו משום גניבת דעת והרי לדעתם אסור נמי משום שמא ימכרנה לישראל, תו מ"ש הטור ונראה לי דאפי' כו' אבל ודאי אסור למכרה לו בחזקת כשרה כנראה שהוא חידש זה והרי כבר כתב כן בדברי המפורשים עצמן, תו קשה לי הרבה שהרי לפי האמת עיקר מחלוקתן של התוס' עם הר"ת הוא בזה שר"ת מקיל בסתם ומחמיר במתנה והתוס' סברי איפכא ומן הצעת לשון הטור לא שמיע כלל האי פלוגתא שהרי בפיר"ת מביא דאסור במכירה לבד ובדברי המפרשים מביא גם כן במפרש לבד ונמצא שאינו מביא עיקר מחלוקתן. וסבור אני לומר שהטור בדברי הי"מ הללו לא נתכווין לדעת התוס' לחוד אלא לדעת הרמב"ם ג"כ שהוא מחלק ג"כ בין מתנה למכר לענין גניבת דעת ובמפרש ולגזירה שמא יתננה לא סבור לה כלל אף במכירה ומפרש וכו' וכמ"ש לעיל באריכות, והשתא לשון הטור אתי' כמין חומר שלא כתב בפיר"י דאסור ליתנה לו משום שרצה לקבוע הלכה כמותו כמ"ש ומסקנת א"א הרא"ש ז"ל כר"ת ובזה לא רצה לפסוק כוותי' שהרי פסק בסי' ס"ה דבמתנה מותר אפי' במפרש שלא בפני ישראל וכמ"ש ואח"ז כתב דעת הי"מ שחולקים דגם במכר אין איסור אלא משו' גניבת דעת לחוד אבל לא משום שמא ימכרנה וסברי נמי דבמתנה לא חיישי' למידי, ואח"כ כתב הטור דלפי אלו המפורשים אסור למכרה להם בחזקת כשרה או ליתנה לו בפני ישראל בחזק' שחוטה והאי בפני ישראל קאי נמי אמכירה כלומר דבין מכירה ומתנה תרוויהו בפני ישראל אסור משום שמא יבוא לקנותה, ובזה מיושב נמי האי דכתב הטור בלשונו אבל ודאי אסור למכרה לו בחזקת כשרה, והרי לדעת התוס' אפילו בסתם אסור, אלא שזו דעת של הי"מ הוא דעת הרמב"ם, ולפי"ז מ"ש הטור ומסקנת א"א הרא"ש כר"ת קאי לזה דבמכירה אפי' שלא בפני ישראל אסור נמי משום שמא ימכרנה, כן נראה ליישב לשון הטור על אופניו ועדיין לבי מהסס בי'.

והוי יודע שבתוספתא [חולין פ"ז ה"א] מצאתי לברייתא זו המובא בשמעתין בשינוי קצת דברים, וזו היא השולח ירך מחותכת לחבירו צריך להפריש ממנה גיד הנשה שלמה אין צריך להפריש ממנה גיד הנשה הלוקח ירך מחותכת מן הטבח א"צ להפריש ממנה גיד הנשה שלמה צריך להפריש ממנה גיד הנשה המוכר ירך מחותכת לכותי אין צריך להפריש ממנה גיד הנשה ובלבד שלא ימכרנה בפני ישראל מפני שחוזר ולקחה ממנה ומשום ב' דברים אמרו אין מוכרין בשר של נבילה וטריפה לכותי מפני שחוזר ומאכילן לישראל ומשום שאין מאכילין את האדם בטעות ומשום ב' דברי' לא יאמר אדם לכותי קח לי בשר משום נבילות וטריפות דבר אחר משו' אונסין עכ"ל התוספתא. והנה לפי תירוצייהו של אביי ורבא בשמעתין מתוקמא שפיר האי ברייתא הכין לאביי רישא וסיפא במקום שאין מכריזין ואפ"ה אסר ברישא בפני ישראל דילמא יקנה אותן ישראל זה ומציעתא במקום שמכריזין, וכן לרבא רישא וסיפא שהכריזו ואפ"ה אסור בפני הישראל, אבל יקשה מכאן לשיטות הרמב"ן שהבאתי דמשמע מיני' דמקום שמכריזין והכריזו אפי' בפני ישראל שרי משום דהדבר ידוע דכל שמוכרים ונותנים לנכרי נבילות הם ויש ליישב בדוחק, אמנם לפי תירוצא של רב אשי ולפי השיטות אשר הניחו בו הראשונים ז"ל יש לעיין האיך יפרנסו האי תוספתא, והנה לפי שיטות הרשב"א והרמב"ם והריטב"א ז"ל דגרסי בדרב אשי כשמכרה לו בפני ישראל ומוקי לה במפרש ואפ"ה בפני ישראל הוא דאסור אבל שלא בפני ישראל שרי ולא גזרי' אטו בפני ישראל א"ש רישא של התוספתא נמי כה"ג דהיינו במפרש ולפיכך אסור בפני ישראל, וכן לדעת הרא"ה דגרים בדרב אשי גזירה ואפ"ה אין איסור אליבי' אלא בפני ישראל, ומציעתא מתוקמא נמי אליבא דהני רבוותאי בפני ישראל דווקא וכדאוקימנא לה בשמעתין, אלא שיש להקשות לשיטתם דרישא דברייתא איירי ע"כ במפרש ליתני נמי כמו במציעתא ד"א שאין מאכילין את האדם בטעות כיון דבמפרש איירי ובמכר איכא לכ"ע משו' גניבת דעת, אבל לפי מ"ש לעיל דלענין גיד לא שייך גנ"ד במכר אתי' שפיר וזה עזר וסיוע לסברתו זו, ולפי שיטת התוס' ורש"י דמחלקים בין מכר למתנה ואליבי' במכר אסור לעולם אף שלא בפני ישראל לא ידעתי מה יענו בתוספתא זו דבמכר

מיתניא ואפ"ה לא קאסר אלא בפני ישראל דווקא, וכן קשה לשיטת ר"ת דמחלק בין סתם למפרש ואליבי' בסתם אפי' בפני ישראל מותר כמו שהוכחנו ובמפרש אפי' שלא בפני ישראל קשיא איך יפרנס אותה דמחלקת בין בפני ישראל לשלא בפני ישראל, הן אמת שלפי מה שהסכמתי לעיל לדעת הרא"ה אתי' שפיר, ואפי' לפי תי' השני נמי מצי מוקים להתוספתא דמיירי בצנעה ומציעתא שלא בצנעה, אלא שזה דחוק, אבל לפי שיטת התוס' ורש"י ז"ל לא יכולתי כלל ליישבה, ואולי לא חשו לה מפני שתלמודא דידן לא הביאה כן, וכן צריך לומר לדעת הרמ"ה.

ודע דכל היכי דאסור הוא למכור או ליתן טרפות ונבילות לנכרים בפני ישראל ושלא בפני ישראל במפרש ובסתם לכל חד וחד כדאית לי', אי אתרמי דזבן או נתן לנכרי רשאי ישראל לקנותה מהנכרי בחזקת כשרה דאל"כ לא הוי לן למיחוש דילמא ימכרנה לישראל דתקנתא לפושע לא עבדי' וכמ"ש הרא"ש [סי' י"ט] בענין רוב מצוים א"ש וניקור מומחים הם, ואף שקצת מהראשונים פקפקו על הראב"ד בזה, הנה בתוספתא זו שהבאתי לעיל מבואר כן להדיא דהא קתני הלוקח ירך חתוכה מהטבח אין צריך לפרוש הימנה גיד הנשה ואי אמרת לא אמרינן רוב מצוין אצל ניקור מומחים הם למה קתני אין צריך להפריש ממנו גיד הנשה והא צריך למחוי לי' לבקי אי נטל גידה, א"ו לא צריך למחוי לי' לבקי כלל כל שהוא חתוכה דרוב מצוין א"ש וניקור מומחין הם והיינו דקתני לעיל מינה השולח ירך מחותכת לחבירו צריך להפריש ממנה גיד הנשה ולעולם תקנתא לפושע לא עבדי'. ועפי"ז נראה בעיני לתרץ מה שיש להקשות לדעת הרא"ה דהא דחיישי' גבי נבילות לשמא ימכרנה בפני ישראל ויקנה אותה זה ישראל הרואה דמימר אמר אי איתא דטרפה הוא לא הוי קגניב לי' לדעתי' דנכרי דאסור לגנוב דעת הבריות וכן הוא דעת התוס' בד"ה טרפה לפי מה שפרשנוה לעיל, וא"כ אמאי קתני בברייתא מפני שני דברים אין מוכרין נבילות וטריפות א' מפני שמתעהו וא' שמא יחזור וימכרנה בפני ישראל ולמה לי גזירה זו והלא בלא"ה אסור משום גניבת דעת, בשלמא לאינך מפורשים משכחת לה זה בלא זה כמו לדעת רש"י בסתם דגניבת דעת ליכא וחששא דשמא ימכרנה איכא, וכן לדעת הרמב"ם במתנה, ואפילו לפי דעת ר"ת והרשב"א דלא משכחת לה זה בלא זה, יש לומר דהברייתא הכי קתני א' משום גניבת דעת והשני אפילו אי הי' מותר גניבת דעת אפ"ה אסור משום שמא ימכרנה כו', אבל לדעת הרא"ה והתוס' הנ"ל אי הי' גניבת דעת מותר לא הוי חיישי' נמי להאי חששא דשמא ימכרנה משום דהישראל יחוש דלגנוב דעת הוא אומר כן ולא מיתסר אלא משום לתא דגניבת דעת וא"כ למה לי כלל האי חששא, וע"פ האמור ניחא דהתנא משמיענו האי חששא דשמא ימכרנה לישראל כדי ללמדינו להועיל דמותר לישראל לסמוך על זה ולקנותה מן הנכרי בחזקת כשרה וזו חידוש דין. זוהו מה שראיתי לישא וליתן בדברי הראשוני' ז"ל בזה הענין ובפי' הסוגי' וצ"ע.

סימן רלב

(א) סעיף ג **אם משתמש בו אחר שראה המום.**

עיין סמ"ע [ס"ק י'] שה"ה אם הוא דבר שהלוקח יכול להבחין לאלתר וכו' אינו חוזר, ובמשנה למלך בפרק ט"ו ממכירה [ה"ג] כתב והא שדקדק הרמב"ם במ"ש והוא שלא נשתמש בו אחר שראה המום משמע דאפי' ראה המום ושתק חוזר דאי לא מאי איריא נשתמש אפי' ראה ושתק אינו חוזר, ומעתה הדברים ק"ו בהי' יכול לבדוק ולא בדק דודאי חוזר יעש"ה מה שהשיג מזה על הפ"מ[41]. ול"נ דהיש מי שכתב שהביאו המ"מ לא כתב כן אלא בדבר שיכול להבחינו לאלתר דלא עביד אינש דזבין זיבוני' ולמחר ליקום עלה בדיני ודיינא הלכך מדלא בחנו לאלתר סבר וקיבל, אבל אם אחר כך ראה המום כל שלא משתמש בו שפיר יכול לחזור והוא חילוק נכון לדעתי, שאילו ראה המום בשעת המקח ודאי אינו חוזר שהרי נתרצה, כל שלא בחנו בשעת המקח במה שיכול לבחון הוה כאילו ראה אז.

41 וע"ע נתה"מ כאן סק"א. ופת"ש סק"א.

קניה ולא בצורת סקר, נגרם למוכר הפסד או צער מעצם השאלה, והדבר אסור ע"פ המובא לעיל.

לסיכום:

א. אסור לשאול למחיר החפץ כאשר לא רוצה לקנותו.

ב. כאשר חפץ לקנותו אך אין לו עתה דמים לשלם – מחלוקת הפוסקים האם מותר לשאול למחירו.

ג. גם למוכר אסור להטעות את הקונים שכביכול רוצה למכור כאשר אינו רוצה למכור את החפץ.

ד. מותר לערוך סקר שווקים כשרצונו הוא לקנות את החפץ במקום הזול ביותר שימצא.

ה. יש להסתפק האם יכול לפרסם מוצר ולהטריח קונים וכל זאת רק כדי לבדוק מהו המחיר הגבוה ביותר שיוכל לקבל מאחר עבור חפץ זה.

ו. מותר לערוך סקר פרטי או לחברה כאשר מטרתו לאתר את החברה או החנות המוכרות במחירים הזולים ביותר, וכל זאת לצרכי קניה שלו או לתועלת צבור הצרכנים.

ז. סקר עקר שמטרתו רק לצרכי מחקר וכדומה והשאלה מוצגת למוכרים בצורת כוונת קניה – לכאורה אין מקום להתירו.

שאלה ב'

האם מותר להזמין את חברו לסעודה מתוך נימוס, למרות שיודע המזמין שחברו יסרב להזמנתו?

מקור הדין: איתא בברייתא חולין צד. "תניא היה ר"מ אומר אל יסרהב אדם לחברו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד". וכן נפסק בשו"ע חו"מ ס' רכח ס"ו "ואין לגנוב דעת הבריות בדברים שמראה שעושה בשבילו ואינו עושה אסור, כיצד לא יסרהב בחברו שיסעוד עמו והוא יודע שאינו סועד" וכו'.

אונאת דברים וגניבת דעת - ההגדרות וההבדלים

דין זה הוי בגדר גניבת דעת ועי"ש ברש"י בגמ' חולין צד. שגניבת הדעת היא שעתה צריך חברו להכיר לו טובה עבור כך משום שסובר שמפציר בו מהלב.

לעומת זאת, הדין שהבאנו בתשובה לשאלה קודמת הוא בגדר אונאת דברים. ועי"ש בטור ובשו"ע ס' רכח שנראה מדבריהם שההבדל בין אונאת דברים לגניבת דעת הוא בכך, שאונאת דברים משמעותה שאומר דבר שמטעה בכך את השני או אומר לו דבר המצערו, דהיינו שהאונאה היא מפורשת ועצם האמירה נתפסת באופן ישיר ע"י חברו כאונאה, ואם לא מיד אז לפחות כעבור זמן (כגון ששואלו בכמה מוכר והוא אינו רוצה לקנות, שרק כשרואה שלא קונה נתפסת האמירה כמצערת או כגורמת הפסד), משא"כ גניבת דעת שאינה אמירה מפורשת או מעשה המטעים או מפסידים את חברו, אלא דהאמירה או

המעשה הינם מתפרשים לטוב וחברו שמח באותה אמירה או באותו מעשה הטבה כביכול, אלא שכוונת הלב שמאחורי האמירה או המעשה הנ"ל היא זאת המטעה את חברו שלא יודע אפילו שהוטעה וחושב עד הסוף שנעשתה עמו טובה.

וכך הן אכן הדוגמאות בשו"ע שם. בסע' ד' פותח "כיצד היא אונאת דברים" והדוגמאות שמביא הן "לא יאמר בכמה אתה רוצה ליתן חפץ זה והוא אינו רוצה לקנותו" או דוגמה לאונאת דברים שמצער חברו בדבורו, כגון "אם היה חברו בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים" ועוד דוגמאות כהנ"ל שהאמירה עצמה היא זאת שמצערת את חברו, באופן מידי או לאחר זמן כשרואה שמפסיד או לא מרוויח.

ובסע' ו' פותח השו"ע "אסור לרמות... או לגנוב דעתם ..." ומביא דוגמאות "לא יסרהב בחברו שיסעוד עמו והוא יודע שאינו סועד" או "לא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל" וכדומה – דברים שנראים בדעת חברו כהטבה אך בעצם המשמעות האמיתית שבלב הנותן אינה להיטיב לזולתו.

האם מותר להזמינו פעם או פעמיים דרך נימוס למרות שיודע שלא יסעד עמו

ע' ב"ח שם סי' רכח וז"ל "ומ"ש שלא יסרהב וכו', משמע דווקא הפצרה טובא אסור אבל אמירה גרידא פעם ושתים מפני הכבוד אין שם אסור. וכך נוהגים". לכאורה הבסיס והמקור לסיבת ההיתר שבב"ח – "מפני הכבוד" – היא ע"פ השו"ע בסע' ז' מהגמ' חולין צד. שאסור לילך לבית האבל ובידו כלי ריקן כדי שיסבור האבל שהוא מלא יין אך אם עושה כדי לכבדו – מותר. נראה א"כ מהגמ' והשו"ע שאמנם אסור לגנוב דעתו, אך אם עושה כך כדי לכבדו – דהיינו שכוונתו של העושה היא אכן לטובתו של חברו וכן נגרמת לו טובה של כבוד מכך – מותר, ואפילו שאין המעשה דומה לגמרי למה שחושב המקבל, משא"כ בכל גניבת דעת שכוונת גונב הדעת אינה לטובת המקבל.

ויש קצת לתמוה בדברי הב"ח הנ"ל, שהרי ההיתר של "משום כבודו" שהובא פה אודות כלי ריקן הינו אפילו במקום שהוי לכאורה גניבת דעת גמורה (וגם מסתבר כך, שהרי כשעושה משום כבודו אכן כוונתו לטובת חברו ואין מכיר לו טובה חינם), וא"כ מדוע מתיר הב"ח "מפני הכבוד" רק באמירה פעם או פעמיים ולא בהפצרה גמורה?

ואולי יש לומר שכאשר מפציר בו הרבה אין זה כלל דרך כבוד ורק כשמזמינו פעם או פעמיים הוי דרך כבוד, ולכן התיר הב"ח רק פעם או פעמיים למרות שבד"כ "דרך כבוד" מותרת אפילו במעשה הנראה כגניבת דעת גמורה.

וע' בדרישה המתיר ג"כ להזמינו פעם אחת דרך נימוס אך מטעם שונה. וז"ל הדרישה שם "נלע"ד מדקתני בברייתא 'יסרהב' שהוא לשון הפצרה וכן לא ירבה לו בתקרובת וכו' משמע דווקא בהפצרה ובהרבה תקרובת הוא דאסור משום גניבת דעת הא לומר לחברו פעם אחת בא לאכול עמי אע"פ שיודע שלא יאכל עמו אין בו משום גניבת דעת משום שדרך העולם לדבר כך מפני הכבוד".

ואמנם גם הדרישה מזכיר הבטוי "מפני הכבוד" אך נראה בעליל שסברתו שונה בתכלית. וסברתו היא שמכיון שכך דרך העולם א"כ גם המוזמן יודע שלא בהכרח כוונת המזמין

להזמינו באמת לסעוד עמו אלא מזמינו רק מטעמי נימוס כדרך המנהג, ולכן לא גונב המזמין את דעתו של חברו וכן המוזמן לא בהכרח מכיר לו טובה אודות מה שלא התכוון להיטיב עמו. וע' סמ"ע שם סי' רכח בפרושו על השו"ע המתיר ג"כ להזמינו פעם או פעמיים, אך טעמו שם נראה כשונה במקצת מהנ"ל. וז"ל הסמ"ע שם "...אבל לדבר לו פעם אחת או שתים בא אכול עמי מותר, כי אדרבא אם לא ידבר עמו כן יתבזה חברו, דהרואים שנכנס ויוצא ואין מכבדו לומר לו בא אכול עמי יאמרו שהוא מפני שפלותו, כי אין הכל יודעין שנמנע לומר כן מפני שיודע שאינו סועד" עכ"ל.

ויש להבין האם טעמו הינו טעם נוסף להיתר ההזמנה דרך נימוס, או דלמא כוונתו ג"כ ל"דרך כבוד" של הב"ח (כמו שנראה שהבין אותו נתיבות המשפט בחידושים) או ל"מנהג העולם" שהביא בעצמו בדרישה, ואם אכן טעמו הינו טעם נפרד – האם ניתן לומר שכאשר ודאי לנו שלא יתבזה או יתבייש, כגון שאין אנשים נוספים בסביבתם – האם נאמר שלסמ"ע יהיה אסור להזמינו אפילו פעם או פעמיים דרך נימוס בעוד שלסברת הב"ח והדרישה ודאי שמותר בכגון זה? ויש לבדוק ולברר היטב דעת הסמ"ע בהנ"ל.

ויהיה איך שיהיה – מכל הפוסקים הנ"ל נפיק שמותר להזמין אדם פעם או פעמיים לסעוד עמו כאשר אכן מכבדו בכך או שמנהג העולם בהזמנה זו.

הזמנה פעם או פעמיים דרך נימוס - כאשר לא רוצה שחברו יאכל עמו

כתוספת להנ"ל ע' שן"ע הרב הלכות אונאה וגניבת דעת סע' יד', המחדש שהיתר זה להזמין פעם או פעמיים הוא אפילו כאשר לא רוצה שחברו יאכל עמו.

האם מותר להפציר בו הרבה כשאכן רוצה שיסעד עמו ויודע שחברו יסרב להזמנתו

ע' שו"ע הרב הלכות אונאה וגניבת דעת סע' יד', המוסיף על השו"ע שהבאנו לעיל סע' ו' באיסור ההפצרה בחברו שיסעד אצלו ויודע שאינו סועד, וזו תוספת שו"ע הרב שם "ואילו היה יודע שיסעד לא היה מפציר בו". משמע מדבריו שאם אכן רוצה המזמין שיסעד חברו אצלו – מותר אפילו להפציר. וכן מובא שם בצורה מפורשת בהמשך דבריו, שאם חביב עליו חברו והיה מפציר בו אפילו היה סועד אצלו, ויודע שלא יסעד עמו – בכ"ז מותר להפציר בו ואין כאן גניבת דעת משום שהמניעה הינה רק מצד חברו. אך ע' בספר דברי חמודות (ומובא ג"כ בספר פתחי חושן הלכות גניבה ואונאה פרק טו הערה טו) המסיק שלרמב"ם והטור אפילו בכה"ג, שרוצה אכן המזמין שיתרצה חברו לסעוד ולכן מפציר בו, אפ"ה אסור – דסוף סוף יודע שלא יעשה בפועל טובה לחברו. א"כ הנדון הנ"ל שנוי לכאורה במחלוקת.

לסיכום:

א. אסור להפציר בחברו שיסעד עמו כשיודע שחברו אינו מעוניין.

ב. גדרי אונאת דברים וגניבת דעת – ע' בגוף המאמר.

ג. מותר להזמין פעם או פעמיים מתוך נימוס למרות שיודע שחברו יסרב.

ד. הזמנת הנימוס הנ"ל מותרת גם כאשר לא רוצה שחברו יאכל עמו.

ה. להפציר בו הרבה כשרוצה שיסעד עמו ויודע שחברו יסרב – שנוי הדבר במחלוקת.

שאלה ג'

האם מותר לומר לאדם שעושה מעשה במיוחד בשביל חבירו, כגון "במיוחד לך חיכיתי", או מובר שאומר לקונה "בשבילך אני פותח מהסחורה החדשה" - למרות שאין זו האמת? ומה הדין כשלא אמר, אלא כך מבין השני מעצמו?

מקור הדין: איתא בגמ' חולין צד. "ולא יפתח לו חביות המכורות לחנווני אא"כ הודיעו". דין זה נפסק ג"כ בחו"מ ס' רכח סע' ו' וז"ל: "ולא יפתח חבית הפתוחות לחנווני וזה סובר שפתחם בשבילו – אלא צריך להודיעו שלא פתחם בשבילו".

יש להדגיש שישנה תוספת דין בגמ' שלא מובאת בשו"ע, דאיתא שם בגמ' שעולא בא לרב יהודה ופתח לו רב יהודה חביות הפתוחות לחנווני ומבארת הגמ' באיבעית אימא "שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה דבלאו הכי נמי פתוחי מפתח ליה". א"כ מובא בגמ' חדוש דין שאם זה שפתח לו עתה חביב לו עד כדי כך שהיה פותח לו גם אלולא היה פותח לחנווני – מותר לפתוח לו או להראות שפותח לו ואין בזה משום גניבת דעת. וע' בסמ"ע שם סק"ט שאכן תמה (בשם ב"י) מדוע לא הזכיר הטור דין זה של הגמ'.

וממשיך השו"ע שם באותו סעיף וז"ל "ואם הוא דבר דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה שאינו עושה בשבילו ומטעה עצמו שסובר שעשה בשבילו לכבדו כגון שפוגע בחברו בדרך וסבור שזה יצא לקראתו לכבדו – אין צריך להודיעו". סיומת דברי השו"ע הנ"ל הינם ג"כ גמ' מפורשת בחולין צד: וז"ל הגמ': "והא קמטעי להו? אינהו הוא דקמטעו נפשייהו. כי הא דמר זוטרא בריה דרב נחמן הוה קאזיל... פגעו אהדדי הוא סבר לאפיה דקאתו. אמר להו למה להו לרבנן דטריח ואתו כולי האי... איהו הוא דקא מטעי נפשיה".

ביאור השיטות

ומהי הכוונה בגמ' "לא יפתח חביות המכורות לחנווני" ובשו"ע "לא יפתח... הפתוחות לחנווני"? שני הסברים בדבר (ומובאים ג"כ בסמ"ע סק"ט). רש"י מפרש שמכר חבית שלימה לחנווני והיא עדיין אצלו, לא יפתחנה לאורח הבא משום שגונב דעתו. ז.א. שביאר רש"י הגמ' שרק עתה פותח את החבית, אלא שפותח לאורח מה שהיה פותח ממילא החנווני שכבר קנאה. ואילו הטור והשו"ע כתבו "לא יפתח חבית הפתוחות לחנווני" דהיינו שהבינו שהחבית כבר היתה פתוחה לחנווני אלא שבעה"ב המוכר מראה לאורח כאילו עתה פותח בשבילו. הסמ"ע נוטה יותר לפרושם של השו"ע והטור, דמסתבר יותר לומר שהחבית היתה כבר פתוחה, שהרי בד"כ לא יקנה החנווני יין אא"כ טועמו תחילה, ואם פה כבר היתה מכורה החבית לחנווני א"כ סביר יותר לומר שהיתה כבר פתוחה.

ביאור דברי השו"ע

ויש לכאורה להבין לפרושם של השו"ע והטור – מדוע נאסר הדבר משום גניבת דעת והרי הוי פה כאילו הטעה האורח את עצמו, וכבר הבאנו לעיל שכאשר לא הטעה אותו בעה"ב אלא הטעה חברו את עצמו אין איסור של גניבת דעת? ועוד שכאשר נראה את לשון השו"ע בדבר יקשה יותר, שהרי מתבטא בלשון "לא יפתח חבית... וזה סובר שפתחם בשבילו" דהיינו שהאורח רק סובר כך ולא שאמר לו בעה"ב בפרוש שפותח בשבילו – וא"כ מדוע לא נאמר שהאורח הטעה עצמו וא"צ להודיעו?

ונראה לבאר החלוק בשתי דרכים.

בדרך ראשונה נלך במקביל ללשונו של השו"ע שהבאנו כבר לעיל בדין "מטעה עצמו" הכותב שם "ואם הוא דבר דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה שאינו עושה בשבילו וכו'". נראה מדברי השו"ע שכדי להשתמש בהיתר של "מטעה עצמו" צריך שיהיה זה דבר שניתן לפרשו בכמה אופנים ויכל לפרשו חברו שלא עושהו בשבילו, אך מטעה עצמו שעושה בשבילו – והדוגמה לכך בשו"ע שפגע בחברו בדרך – שניתן לראות את הליכתו של חברו כהליכה לכמה מטרות שונות, אך הוא סבור דווקא שיצא לקראתו ולכן א"צ להודיעו.

ולפ"ז בנדון דידן שמראה כאילו פותח את החבית לחברו, או לרש"י כאשר אכן פותח את החבית לחברו האורח, פה אין לאורח עוד דרך לפרש את פתיחת החבית ולא צריך להעלות בדעתו את האפשרות הרחוקה שמא כבר מכורה החבית לחנווני, ולכן פה למרות שלא אומר לאורח כלום אלא רק סבור האורח שפותח לו – אפ"ה יש להודיעו, ואם לא הודיעו הוי גניבת דעת (כל זה ג"כ בתוס' חולין צד: ד"ה "אינהו" בקצרה).

ובדרך נוספת ניתן לבאר החילוק ולומר שמה שנאסר משום גניבת דעת הוא במקרה שעושה את המעשה או אומר את האמירה בצורה מכוונת כלפי האדם העומד לפניו, כגון שמראה לו עתה שפותח בשבילו ואזי ממילא חושב חברו שאכן פתח לכבודו את החבית. משא"כ במקרים שבהם נפסק שהוי "מטעה עצמו" וא"צ להודיעו – שם איירי שהאדם עשה פעולה ראשונית שאינה קשורה בהכרח לחברו שטועה בה, אלא שתוך כדי הפעולה שעושה בא חברו וטעה בה, שם אנו אומרים שאת הפעולה התחיל האדם ללא קשר לחברו ואם חברו מוצא מקום לטעות – אזי איהו אטעי אנפשיה.

וכדוגמה לזאת נראה את שני המקרים של "מטעה עצמו" המובאים בגמ'. ראשית המקרה של מר זוטרא בריה דר' נחמן ורבא ורב ספרא, שחשב מר זוטרא שבאים הם לקראתו, ושם אכן הם החלו את עצם פעולת ההליכה לפני שבא הוא וחשב שהולכים בשבילו, ז.א. שהוא טעה את טעותו כאשר הפעולה של הראשון היתה כבר בעיצומה.

כמו"כ רואים אנו בדוגמה הנוספת בגמ' שם (חולין צד:) לדין "מטעה עצמו" – שמכריזים לעכו"ם שבא לידינו בשר ולא אומרים להם שזהו בשר טריפה, למרות שאם היו יודעים שזהו המצב לא היו קונים משום שגנאי להם לקנות מה שאין אנו רוצים לאכול – אך גם שם כהנ"ל – דמכיון שאת פעולת ההכרזה התחילו לפני שהגיע הקונה וטעה, והקונה הגיע לפעולת ההכרזה באמצעיתה, ולא הכריזו את ההכרזה לעומת קונה מסויים אלא היתה הכרזה כללית, ממילא א"צ להודיעו שהרי הוא הטעה את עצמו.

שיטת רש"י

יש לציין במאמר מוסגר דלרש"י שם (חולין צד:) לא קשה מידי כל הקושיה הנ"ל, משום שרש"י שם מפרש "אינהו הוא דקא מטעו אנפשיהו" וז"ל "והאי דקתני לעיל... וכן הפותח חביות המכורות לחנווני – דאומר לו בשבילך אני פותחם דודאי גונב דעתו". (והתוס' שם ד"ה "אינהו" חולק על רש"י בזה וסובר דלא איירי באומר לו). א"כ רש"י כותב מפורשות שבעובדא דחבית אומר לו שבשבילו פותח – ולכן אתי שפיר מדוע הוי כגניבת דעת – ולא

כמקרים האחרים שרק סובר חברו שעשה בשבילו אך לא אומר לו בפרוש שלכן ניתן לומר בהם שמטעה את עצמו.

א"כ, לסיכומו של דבר נפיק דלכאורה דין השו"ע אינו לפרוש רש"י – דבמקרה שלא עשה מעשה פתיחה עתה וכן לא אמר לחברו שפותח בשבילו – לרש"י לכאורה הוי כ"איהו אטעיה אנפשיה" ואילו השו"ע מחמיר גם בזה שצריך להודיעו.

ולאחר כל זאת יש לתמוה קצת על המובא בספר פתחי חושן הלכות גניבה ואונאה פרק טו הערה ל"א התמה "וצ"ע לדעת המפרשים בדעת הרמב"ם שמראה שעושה בשבילו א"כ אין נ"מ בין פתיחת החביות להך דלהלן ביוצא לקראתו" – דע"פ כל המובא לעיל ישנו חלוק ברור בין דין יוצא לקראתו לדין פתיחת חבית.

לסיכום:

א. לא יעשה אדם מעשה שנראה לטובת חברו או יראה לו כאילו עושה מעשה לטובתו כגון פתיחת חבית במיוחד לטובת חברו, בזמן שלא עושה המעשה בשבילו כגון שכבר פתח או יפתח חבית זו ממילא לחנווני.

ב. באופן שיכל חברו לחשוב שהעושה לא עשה במיוחד בשבילו ובכ"ז הטעה עצמו וחשב שעשאו בשבילו – אין צריך להודיעו שטועה.

ג. בדבר שיטות הראשונים בכל הנ"ל – ע' בגוף המאמר.

שאלה ד'

אדם המוכר דירה האם מותר לו לשפצה וליפותה קודם מכירתה כדי שיחשבו הקונים שהדירה במצב משופר, וכן המוכר רכב ורוצה לעשות שטיפת מנוע מיוחדת וכדומה כדי שהרכב יראה במצב טוב וחדיש?

מקור הדין. איתא במשנה ב"מ ס. "אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים". ושם בגמ' ס: "אין משרבטין את הבהמה (זוקף שערה שתראה כשמינה – רש"י) ואין נופחין בקרביים (בני מעיים, שיראו רחבים וגדולים – רש"י) ואין שורין את הבשר במים (שנראה שמן, רש"י)". ואיתא שם בהמשך הגמ' שכלים חדשים מותרים ביפוי ורק ישנים נאסרו, מפני שגונב את העין שנראים כחדשים. ומבארת שם הגמ' בהמשך, שפרכוס דאדם כוונתו לצבוע ראשו וזקנו של העבד הזקן שיראה כצעיר.

וכן בשו"ע חו"מ סי' רכח סע' ט' "אין מפרכסין לא אדם ולא בהמה ולא כלים כגון לצבוע זקן עבד העומד למכור כדי שיראה כבחור ולהשקות הבהמה מי סובין שמנפחין וזוקפין שערותיה כדי שתראה שמינה... ולצבוע כלים ישנים כדי שיראו כחדשים" וכו'. ויש להוסיף שמתוך שסדרו השו"ע והטור דינים אלו מיד לאחר דיני גניבת דעת משמע שהבינו שגם באלו האיסור הינו משום גניבת דעת. (ולהלן יבואר מדוע הוי כגניבת דעת ולא ממש מקח טעות).

נוסחא אחרת

גומטו אלא תניד מקום דמיכו מבוי במנהגא וסיכא לתמור מחמור כדאמר נבי תוברא דר' אינא דמכתה נקיים כלומר דמן הדין מטילו מדרבנן שרי לה, מכרוזו אלא ממנהגן של ישראל דומיא דהא דנבי זירא דאמר נעות ישראל שהמירו על עצמן שלשילו רוחות מפני דם כחרדל יוכנות עליו שבעה נקיים ודוקא היכא דאחמור מחמור וכן כתב רבינו נסים ז"ל וכן משמע בפיר סימן ס"ח ובע"ש שם:

דף צג א"ר וכאמר רב המנונא חגא וכו' פע"ג דרב אמר לה מפרש טורפי אלא שמל הדד אמר ומיכא לפיתר דמדרבנן מודה דאסור מכל מקום פריך אפיר דיון דאורי ליה דמן גריך למחם אפי אלמא היא ליה דאסי' מדרבנן שרי וזה דוחק. ועוד דמשמע דאחת דאחר רב לה מפרש פורפ כו' פריך ועוד דמן הכי אפי' מיקשי ממתי מורי ליה דמן גריך לאחם ביה אפי כיון דאיכא למימר דמדרבנן מודה רב דאסור ובכמ"ם ז"ל נפסק כן מלכות מסורות כתב ילפה לי מכל שלש המופין והקדושות לישורן מדברי סופרים ואם תאמר שהן מפורש מן התורה נכלל כל אלו וכל דם מין לוקין עליהן אלא מכות מרדות ויכו כתני שיעור שמות מפור מן התורה ומין לוקין עליו ע"כ ולכך נראה דכל מפור דקך שמשמע דמופין וקדושות מדפוי ייהא קאמר דאסורין מריבויא דכל דם וכל אלו מיהו אין לוקין עליהן כיון דלא כתיבי בהדיא דאלו ואם תאמר דאמנת דליקין עליהן ולא הופין וקדושה וכן משמע מדברי הרמב"ם ז"ל שם לעיל פיניה שכתב וכל אלו אין לוקין עליהן מפני שהן בלאוין שאין בהן מעשה וכו' וכל אלו אין לוקין עליהן מפני שהן בלאוין שאין בהן מעשה אלא שלילה בלבד ולא עשה ולא כלום אלא שלילה בלבד עכ"ל ולא כלום אלא שלילה בלבד דאי אפשר לומר כן דהא אמרינן בפ' כיצד הרגל (שבת דף קי"ב) לחות ביה פפי דכיון דאמר רב לה מפרש הורה אלא שמל הדד ואי לא לעמרי שרי דפשיטא ליה דרבנן לא מכרו כאו פפי למאי דאמרה מורה כיון דלא משכחת דנזרו בהו רבנן ומייט דפריך אלא שמל הדד ואפאר רב המנונא חגא קרוס שעל המחול אפור פי' מדאוריימא מריבויא דכל כדפירש' וה"ק למאי קאמר רב דלא מכרה מורה אלא שמל הדד נלבד ואפ דנקט רב לא מכרה מורה אלא שמל הדד ולא קאמר לא חייבה מורה משום דלמאי דאמרינן דנקוטים מפילו אפור דאוריימא ליכא. וכן לעיל דנקט רב לא מכרה מורה אלא קוטעת אבל משום למאי דאמרינן מי דגניך נוסיף עפי' מיסורא ליכא כיון דבן הוא. אבל עולא דאמי לאמרינן דאף על גב דבן הוא מפור לכך נקט והמורה חייבה עליו דרבותא קמ"ל דאפילו הכי לוקין עליו פע"ג דבן הוא:

הכי קאמר אין נאמנין עליו ואל האלב מדלא קאמר אפורי מהברא ובכי קאמי משמע דאיכו אלא פיקוחי קאמרה לה דעליו ועל האלב קאמר ואייע משום דלא מינסיך למיהני ועל האלב ואל אבן הוא כיון דאפילו על גיד הנשה לא מכיפי כל אבן על האלב דאפור מיקוחי ואיכא למי מיזחם אבל מכשים אחים ואפ אבן הוא אפור אלא משום דאפור לאכול אבן על גבי אבן הוא:

שלמה אין אחוכה לא פירש"י ז"ל יכך אלמה משמע משום דאוה אלמא לאחרים בולא אדם בשר לעובדי כוכבים וכוי אפי מיכו קשה דלמא אורחא דמילתא נקט וה"ה אחוכה וכבינו נסים ז"ל כתב דדייק מדקאמי שעשה אבל אסור מכלל דדוקא בשעשה אבל אם לא עשה אלא שהכיר אבל אחוכה שהין אחוכה אלא שעשה אבל אסור לא ע"כ ועוד נראה לפרש דה"ק ז"ל דאפילו אחי לאחמשינן אלא אפי' אחוכה שעשה אבל אם לא עשה אלא שהכיר אסור וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפיכוח המשנה:

דף צה **דאיכורא** שביאי דאמיחא לא שביאי ר"ח כיון דאחרוייהו שביאי אמיחא הוא ליה שפיקא דאוריימא ולאחומרא ויש לומר דבר שבריותו משום דהיים שמא שורני הניפן מרוב' דעלמא ולפי שהוא שבאי ישראל הוו שם לכך אמרו לו לאיסורא שביאי דאמיחא לא שביאי דהוה שבאי דרוב שבאי ישראל דהכא מדיף מרובא דעלמא ואפילו דאחרב' רובא דעלמא מדיף והייני דקאמר דאיכורא שביאי שפי משבא דייק ב"ם דלא אוכר אלא שמעלם אפילו גרוב שבאי ישראל ומפיק דלאו דייקא מעלי' הוא דכוותם' דעובדי כוכבים ומזלות הוא דלי משום רובא דעלמא לאחומרא ל"ה שייך למימר דאיסורא שביאי שפי דפשי משבא למיזל בהר רובא דמיבני בהכ:

חזיא מיחתא דמליש לריך לומר דרוב מבאי שבדי כוכבים ומזלות הוו אם וכוה חיים רב דבהדי דאמו טולי עלמא לאפיש אחי טובד כוכבים ומזלות ואחלוף ליה לאחותא לכך לא עלים עילויה מיבש אפי דלי רוב מבאי ישראל הוו אם כן אמאי לא עלים רב עילויה מיבש אפי דלי רוב מבאי דבאמת שלמה הוה ליכא לאיחתי לשוכבא ולהכי לא חייק ב"ם מהכא ואחי ליה לרב בשר שחעלם מן העין אסור ואפי' רוב מבאי ישראל דחייבין לשרני' ואפילו בשאמ שלמה דאמוכא בשאמתין משאם דפך שבדא מוכא לא ומקשה אמם כן העין אסור ובא לא מבשר לאיחם לשרני בשאמה שלמה:

בית חיוק ואפש אפ"ש שלין בהם אסור לנחם אחר שבנה בית או נעל אבל ולומר אם אצליח בפחוכה לאפוכה אעשה עוד ואם לא אפילו אפי מקום יש בכן חיוח אחם אצליח אעשה עוד וחיצליח ואם לא אפילו יפסיק אלא על גב דאפוכה עמו עליהן מומר אלא כוה חיוח אלא כשלומר כן בשירה ולוכך עליהן אבל בשבוחק ליה לן בה ומי שהי נוהג בהר בעיח יוסף פי' קפ"ם מה שנוהגין לשחוח אחרונה אפרא בעיניה משום דלא הוה מדרכי האמורי אלא כשלומר בפירוש אחכו אחרונות אפרא בעיניה משום דלא הוה כשלומר אחכו אפשר ליה לן בה. חיוח ניחנא דאין נחם אפשר אלים בהו אסור ניחוח אלמר וכן אפשר קנה אלמן הנחת אפיר"י שביאי עיח חיוב ואפשר

חנק אם עצמו אלא היה לו להקשות וכוח אפש. והכי ליחא נהדיא בפרק דרך ארץ רבה שרק שניעי לא יצלח אדם לחניחו חביות של יין ויחן על פיה אפן אזו דרך שפיפה ואפשה בחלש אחד שפשה עצמה לבע כיון שבאו חבורה והפכו וכמו שכתב להביא יין לפה אם שהביות שמלאה אפן ומנק אם עצמו ואם מכלן לאחרו שפיפה לא יצלח אדם לחניחו חביות של יין ויחן על פיה אפן אזו דרך שפיפה ולפי אם שפי אחור לו לאדם לעלות לחניחו חביות של יין ואפן קף על פיה אפילו אם פוחשו אפיה על יין וכע"ש סימן רכ"ח כחב אחשה ע"ש בלפי:

אמר שני אין ריבה ופיבה בחקום שאין מכריחין כחבו החוספות דבמכש פירש"י ז"ל לפלחא דרב אפי דפליג אפלא דפליגי בחולין דף ק"ב ע"ב ואפ"ה לוחר רב אשי דפליג אפלא ופסק כוחיה בפרק אלו מומרין ואלו אין מומרין

מטמא. שלשה דברים ר' צדוק מטמא וחכמים מטהרין, מסמר השלחני ג), וארון של גרוסות, ומסמר של אבן השעות, ר' צדוק מטמא, וחכמים מטהרין. [ו] ארבעה ד) דברים רבן גמליאל מטמא וחכמים מטהרין, כסוי טני של מתכת של בעלי בתים, ותלוי המגרדות, וגולמי ג) כלי מתכות, וטבלה שנחלקה לשנים. ומודים חכמים לרבן גמליאל בטבלה שנחלקה לשנים אחד גדול ואחד קטן, הגדול טמא והקטן טהור. [ז] דינר שנפסל והתקינו לתלותו בצואר קטנה, טמא. סלע ה) שנפסלה והתקינה להיות שוקל בה, טמאה. עד כמה תפסל ויהא רשאי לקיימה, עד שני דינרין, פחות מכן ג) יקוץ. [ח] האולר, והקולמוס ה), והמטוטלת ג),

ג) ו, של שלחני. [ו] ד) ו, לרבע. ג) ק, וגלמי. [ז] ה) ו, וכן סלע.
ג) ק, ו, מוכלן. ד, מיכן. [ח] ד) ק, והקלמוס. ג) ו, והמטוטלת.

עד שיצרפנו, עד שירדדנו וישחיז את קצהו ויעשהו כעין מקדח. וצורף שם אומן המתכות. ושלחני, החלפן, ויש לו מסמר בתיבתו שתולה בו את המאזנים [32]. והלכה כחכמים בכל.

[ו] מגרדות, מגרדות של מתכת שמתגרדין בהן במרחצאות ותולין אותן שם, כל מי שנכנס לוקח מגרדת ומגרד בה הרגלים והשוקים. וגולמי כלי מתכות, כבר בארנום תכלית באור בפרק שלפני זה [33]. וטבלה שנחלקה לשנים, היא טבלה של חרש שיש לה לזביז כמו שקדם. והלכה כחכמים.

[ז] בצואר קטנה, כפי הידוע שתולין מעות ודינרין בצוארי הנערות הקטנות. וסלע הוא ארבעה דינרין, ושקל הוא חצי סלע והוא שני דינרין. ואם נשאר מן הסלע פחות משני דינרין אינו מותר לו להניחו כמות שהוא אלא קוצצו, שאנו חוששין שירמה בו מי שאין בו יראת שמים [34] ויתננו במקום שקל והוא פחות משקל. ויש כאן דין אומר אותו הואיל ונתגלגלו הדברים לענין זה. והוא, שהמקומות שמשתמשין בהן בדינרין ובמעות במנין, אסור לאדם להחזיק דינר או מעה שחסר ממשקלו שתות או יותר אלא יקוץ, וכל שכן שיתנהו או יטעה בו גוי. כי זה שחושבים המוני בני אדם ואפילו יחידיהם כי ההטעיות שכאלה מותרות עם הגוים אינו נכון ודעה בלתי נכונה, אמר ה' בתורתו הקדושה [35] במי שמוכר את עצמו לעובד עבודה זרה או לעבודה זרה עצמה כמו שנתבאר בפירוש [36] אמר וחשב עם קונהו [37], ואמרו עליהם השלום [38] יכול יגלום עליו, תלמוד לומר וחשב, ידקדק עמו בחשבון, ועניין יגלום יערים עליו ויטעהו. ואמרו [39] אם כן דברה תורה בגוי שתחת ידיך קל וחומר לגוי שאינו תחת ידיך, אם החמירה תורה על גזלו של גוי קל וחומר על גזלו של ישראל. וכן אינן מותרין האונאות והתחבולות ומיני המרמות והזיוף והסלוף עם [40] הגוים, אמרו עליהם השלום [41] אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הגוי, וכל שכן אם יהא תלוי בכך חלול השם שאז יהיה העון חמור יותר [42], ויושגו לאדם תכונות רעות על ידי כל המעשים הרעים הללו [43] אשר העיד יתעלה על עצמו שהוא מתעב אותן כשלעצמן נעשו עם מי שנעשו, והוא אמרו כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול [44]. וכבר חרגנו ממטרתינו כאן, אבל היערנו על מה שאין ראוי להתעלם ממנו. ואחזור לענין המסכתא.

[ח] אולר, "אלמקט" והוא כלי שבו חותכין קצות הקולמוסין. ואמרו כאן והקולמוס, רוצה

32 בנדפס השמיט דברי רבינו וכתב משלו "ושלחנים ישמשו במסמרים באוצרותם יסגרו ויפתחו בהן" ודברי הבל הם. 33 מ"ב. 34 בנדפס "אדם שאינו מכירו" וגם ד' תרגם "אדם שאינו רגיל" ושבוש הם כי לא הבינו דברי רבינו. 35 "פי מחכם תנוילה" בתורתו שהיא בתכלית השלמות והחכמה. ובנדפס "בדין קנינו" ולא הבין ולא ידע. 36 בקדושין כ, א פירשו או לעקר משפחת גר זה הנמכר לעבודה זרה עצמה. 37 ויקרא כה נ. 38 ספרא שם. בבא קמא קיג ב. 39 ספרא שם. 40 גם בנדפס וגם ד' לא דייקו בתרגום המונחים הערביים הללו, וכל אחד תרגם בערך כרצונו. 41 חולין צד א. 42 בבא קמא קיג ב, מימרא דר' פנחס בן יאיר. 43 וכן פסק רבינו בהלכות דעות פ"ב הל' ו, ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הגוי... ואפילו מלה אחת של פיתוי

וג"ה במוכה מפני שמקומו ניכר, ופרש"י דניכר שלא ניטל הגיד, וקשה מה ראי' הוא זה, הרי יתכן שימאר למנקבה היא הירך, ומיים על זה, דזה לאי' ברורה, ומנהגם של ישראל תורה הוא. ועי' בק"ע לשמואל, שרצה לפתור ראי' זאת. עיי"ש.

גמ'. שלמה אין חתוכה לא. פירש"י ז"ל הירך משמע שלמה, וע"ז כתב הרשב"ם, ולא ידעתי מי הגריכו ז"ל לכך דמתוכה נמי ירך מיקרי, אלא מפני שמקומו ניכר דקמני במתני' דייק כלומר שלמה שמקומו ניכר אין מתוכה שאין מקומו ניכר לא.

דף צד ע"א

גמ'. ואיבעית אימא משום דקא גניב ליה לדעתיה וכו'. כתב הרשב"ם, נראה דמדקאמר ומ"מ משום דגניב לדעתיה ולא קאמר מ"מ משום דגניב לדעתיה, דה"ק ומ"מ מתני' בדליכא גזרה אלא משום גניבת דעת, וקשיא לן מי אית ליה מכאי דהיא גזרה אלא דמתני' דהכא בדליכא למיגזר ה"ד אי במקום שאין מכריזין דסלקין מינה הא ליכא משום הסוא גזרה, ואי במקום שמכריזין ולא הכריזו דאיירינן בי' בשמעתין כ"ש דליכא משום טעמא דאתי ישראל למזבן מיניה, ועוד דאי במקום שמכריזין על אוקמתא דמוקמינן לה במקום שמכריזין הל"ל הא ומ"מ משום דגניב לדעתיה, ואי במקום שמכריזין ואכתו הייגו מקום שאין מכריזין וליכא נמי משום גזרה שמא יתננה לו בפני ישראל, ועוד דה"ל לפרושי בהדיא הכי כיון דהשתא [מיירי] באמי דלא מיירינן ביה עד השתא בכולה שמעתא, אלא ודאי נראה דבמקום שאין מכריזין דסליק מינה מיירי, וה"ק ומ"מ משום גזרה ליכא דכיון דמקום שאין מכריזין הוא כ"ע ידעי דטרפות ונבלות לנכרי מזבנין להו, וכענין שכתוב אל תמכור לנכרי, ומ"ג דמימז חזי ישראל מבריה דמזבן או יהיב בשרא לגר לא אמי למזבן מיני דמימר אמר דלמא טריפה נזילה היא, והיינו דקאמר אמ"ש דגניב לדעתיה כלומר אבל משום גזירה ליכא דלית דמס להו, והשתא נמי אמי שפיר הא דאמרינן בפרק הניזקין אמאי לאו בפירוש אמר אלא מכללא מיתמר דשמואל הוא עבר ממברא וכו' ואמרינן אמאי מיקפד ואמר אבי מרגניתא טריפה הוא ויהבה ניהליה אמר דשמואה ופרכינן ואי מכללא מאי הוי כלומר הא לאו בכללא הוא אלא בפירוש אמרה שמואל דשם [לא] כן מאי עביד דמיקפד, ואי אמרת דמיירינן להוא גזרה דשמא ימכרנה לו בפני ישראל היכא מתמיהינן ואי מכללא מאי, דילמא משום דיהבה ניהליה ולא חש לגזרה הוא דמקפד להא קי"ל דגזרינן שמא ימכרנה לו בפני ישראל, ועוד דאפילו אמר לטפי הוה משמע לן דמיקפד משום דגניב לדעתיה משום דגנבת הדעת קא עבר עלי' מהשתא וגזירה היא מעכשו אלא משם דילמא אתא לידי כך, מ"מ כי אמרינן ואי מכללא מאי הוי ואמרינן דילמא ליכא למימר הא דמיקפד משום דאמר ליה לא מיבעיא לך לשהוי טפי הל"ל משום דאמר ליה לא מיבעי לך למיתבה ניהליה גזרה שמא ישראל ואתי לזבוני מיניה, אלא ודאי שמעינן דמהשתא פשיטא להו דלא גזרינן כלל כדאמרן, כך נראה לי, ולקמן נתרץ בה בע"ה, ובזה עמד מנהגנו שנהגו העולם למכור נבלות וטרפות לנכרי במקולין ובפני רבים ואין חוששין וכן נוהגין ומוכרין להן עופות טרפות ונבלות ואין נמנעין כלל.

גמ'. דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עכו"ם. כתב הריטב"א, ומ"ת מה הולרך להביא שמואל זה להא מניא לה בהדיא בתמניתא לקמן אין מוכרין נבילות וטריפות לנכרי מפני שמטעהו, אלא פגיע ליה הוי ידעינן לה להיות מתניתא דהא סוגיא דגמרא היא להיות דרבינא ורב חסא, וי"ל דאי מהיות הוא למינע דוקא בזכר כי הסא שנכרי נותן דמיס אבל בדורון אין כן אסור אפילו בעת גניבת דעת לגבי גוי, קמ"ל דשמואל דאף זה אסור לגנוב דעת הגוי.

ואיסור גניבת דעתו של נכרי כתבו קצת רבותינו בשם בעלי התוספות ז"ל שהוא איסור תורה דנפקא לן מדכתיב לא תגנבו ולא תכחשו וגו', וכי כתיב בסיפא דקרא אים בעמיתו דממעט גוי, ההיא [ד]לא תכחשו ולא תשקרו קאי, ובמקום שאין חילול השם בדבר, ודיקא נמי דלא כתיב מעמיתו או לעמיתו, והיינו נמי דיהבינן לנחתא בלא תגנבו, ומ"ג דלא משכחת גניבה שאם על גניבת דעת אלא לשון גניבת לב, בכאן נכתב לא תגנבו שאם לכלול אף גניבת ממון, וכמוספתא דבבא קמא (פ"ז ה"ג עיי"ש) אימא שלשה גנבים הם גדול שבכולם גונב דעת הבריות.

גמ'. שם. כתב הרמב"ם (בהלכות דעות פרק ב הלכה ו) אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חנקות ופיתוי, ולא יהיה אחד בפה ואחד בלב אלא מוכו כברו ושענין שבלב הוא הדבר שבפה, ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי, כיצד לא ימכור לנכרי דבר נבילה במקום דבר שאוסרה, ולא ימנע אל מתה במקום מנעל של אחוסה, ולא יקרהב בפניו שיאכל מהנו והוא יודע שאינו אוכל, ולא יראה לו במקרוסת והוא יודע שאינו מקבל, ולא יפתה לו תביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכן כל כיוצא בו, ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות.

גמ'. שם. עיין ספר שערי תשובה לרבינו יונה (שער ג) וז"ל: החלק השביעי - מי שמטעה את חבירו לאמר כי עשה עמו טובה או דיבר טוב עליו ולא עשה. אמרו רבותינו זכרונם לברכה, אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת נכרי. והנה החטא הזה אמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל הנכרי, יען ובשן כי שפת שקר אשמה רבה, ונתחייבנו על גדרי האמת, כי הוא מיסודי הנפש. ע"כ.

גמ'. שם. עיין בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תת"י) בדין מוכר שטועין לקונה כדי לזרזו שיקנה כי יש לו כבר קונה בסכום נקוב גבוה ועל כן כדי לקנות בא הקונה ומציע סכום זהה, אמ"כ מתברר לו כי מעולם לא היה קונה כזה אם יש בזה דין מותרה.

גמ'. שם. עיין וילקט יוסף (סי' צ"ה אות ב) ושם (סימן קפ) אי גניבת דעת יש בו איסור תורה.

וע"ע שו"ת שארית יוסף - ידיד (ח"ב עמ' ר"ס) בגדר גניבת דעת וגדר איסורה.

גמ'. שם. עיין שו"ת מחזה אברהם (ח"א או"ח סי' ט"ו) אי איסורא דגניבת דעת נחשב איסור שבין אדם למקום או שבין אדם לחבירו.

גמ'. שם. עיין שו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' רצ"ד) בדין ראובן חתם שמו של שמעון בלי רשות וקבל הלואה על שמו, אם עשה בזה איזה עולה.

גמ'. שם. עיין שו"ת דבר יהושע (ח"ג יו"ד סי' ל"ב) בדבר המנהג של עורכי המגביות ליקח מחשובי הצבור שיחייבו עצמם בסכום גדול מכפי כוחם, כדי לעורר הצבור ומתפשרים עמם בחשאי שלמעשה לא יתנו כל הסכום, אם יש לאסור מנהג זה משום גניבת דעת.

גמ'. שם. עיין שו"ת משנה הלכות (ח"ב סי' מ"ג) בדין האומר לחבירו בית חדש אני מוכר לך, והוא ישן, אלא שסיידו וציירו עד שנראה שהוא חדש, אם המקח קיים, או לא.

גמ'. שם. עיין שו"ת התעוררות תשובה (ח"ה או"ח סי' י"ט) אם מותר לערוך השעון שיהיה יותר מאוחר כדי שיקומו בני הבית מוקדם. ואין בו משום גניבת דעת.

גמ'. שם. עיין תשובות והנהגות (ח"א סי' תתע"ט) אם חתן חייב להודיע על מחלותיו לכלה, וכן אם אחרים היודעים חייבים בכך, ואילו מחלות.

גמ'. שם. עיין שו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' ר"כ אות ב) בדין גילוי סודות מקצועיים או המצאה שהיא עדיין בגדר סוד אם יש בזה משום גזל.

גמ'. שם. עיין שו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תתי"ג) בדין סופר שכתב פרשיות אשר קבלו מהרב הכשר שרק בדיעבד, אם עליו להודיע זאת לקונה.

גמ'. שם. עיין שערי ציון (סי' י"ח) אם מותר לצבוע זקנו כדי שיראה צעיר וישיג עבודה, אי יש בזה משום דין אונאה.

ובשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד ב סימן סא) כותב בתו"ד: ובאם כוונת צביעתו הוא לא ליפוי אלא כדי שיקבלוהו למשרה באופן שאין איסור אונאה כגון שיודע שיעשה המלאכה כצעיר מסתבר שיש להתיר כמו בלובש מפני החמה והצנה שהתיר הב"ח כדהביאו הט"ז סק"ד והש"ך סק"ז והסכימו לזה כיון שהוא רק דבר אחד ולא מתדמה בזה לאשה. אחרי כתבי זה נזדמן לי לראות ספר המאור להגרא"מ פרייל שמדבר בזה וכן תשובה מהגאון ר' משה מרדכי עפשטיין הר"מ דסלאבאדקא והעלו ג"כ להתיר לצבוע בשביל השגת משרה כשליכא איסור אונאה עיי"ש. ע"כ.

גמ'. שם. עיין גנזי חיים פאלג'י (מערכת ג' סי' י"ג) בדין איסור גניבת דעת עכו"ס. וע"ע מנוחת אשר (ח"ב סי' ט') ושו"ת מהר"ם די בוטון (סי' ה) ושו"ת בנימין זאב (סי' ת"ט).

ועיין שו"ת שואל ומשיב (חמישאה סי' פ"ה) בענין איסור גניבת דעת הבריות אם גם גניבת דעת עכו"ס הוא איסור דאוריתא.

ועיין תל תלפיות (תרע"ד סי' רנ"ג מכתב כ"ג) דהמוכר לעכו"ס נבלה בחזקת שחוטה איכא גניבת דעת אבל מכר לו נבלה בחזקת טריפה לא הוי גניבת דעת.

גמ'. שם. עיין שו"ת מחזה אברהם (ח"א או"ח סי' ט"ו) אי בן נח מצוה על איסור גניבת דעת.

גמ'. שם. עיין שו"ת מלך שלם (סי' מ"ד) בדין ראובן שהי' לו עגלה בת שנתה שלקחה מהגוי ומתה מאליה אם יכול למכרה לגוי סתם בלי שיודיענו שהיא נבילה.

גמ'. שם. עיין להגאון ר' יהודה גרינוואלד זצ"ל אבד"ק סאטמאר זצ"ל בספרו חסדי אבות, שנסתפק בהא דאמז"ל כל האומר דבר בשם אומרו כו', אם מהני כשבעל השמועה מוחל על הדבר, די"ל כיון דנלמד מגזל, ושם הדין שאם הנגזל מוחל א"צ להשיב.

ובשו"ת אפרקסתא דעניא (חלק ד עניינים שונים סימן שעא) מביא השואל דברי החסדי אבות, וכתב להסתפק, באם מוסיף מיא וקמחא על הדבר ששמע, עד שכמעט פנים חדשות באו לכאן, אי מחויב ג"כ לומר בשם אומרו.

וע"ז השיב: הנה בנידון הספק של בעל חסדי אבות ז"ל, אי מהני מחילת חבירו כיון דנלמד מגזל. לא ידענא, דנהי דנימא דמטעם גזילה מהני מחילת חבירו, מכל מקום הרי הוא מתהלל במתת שקר, ועובר על גניבת דעת רבים ומתעטף בטלית שאינו שלו. עי' ש"ך יו"ד סי' רמ"ב סקמ"ג.

ותו דאפי' דע"י המחילה אזדא לי' חשש דאל תגזול, מכל מקום הרי קאמר נמי במדרש, וכל האומר דבר בשם אומרו זוכה שיגאלו ישראל על ידו, ממי אתה למד מאסתר כו', הוי אם שמעת דבר הוי אומר בשם אומרו ע"כ. והוא משנה אבות פ"ו מ"ז ומס' מגילה ט"ו וחולין ק"ד ונדה י"ט ע"ב. ואם סגולת הענין לקרב גאולת ישראל מה מהני מחילת חבירו למנוע הטוב מישראל.

וגם ספיקא דמר לפענ"ד נראה דודאי אינו פוטרו מלהזכיר שם אומרו. חדא דהמאמר שבנה עליו יסודו, הוי כדבר המעמיד דאפי' באלף לא בטיל. ותו דדברי תורה אינם בטלים מפני חשיבותם. וגם דכבעלי חיים חשוביסא), ואדרבה כל מה שסובל יותר הוספת מיא וקימחא, ביותר הוא חשוב, דזאת אומרת דנתקיים בבעל המאמר הא דאמז"ל לא יהי' בך עקר ועקרה, לא תורתך עקרה, שפרה ורבה, כמבואר בסה"ק דזהו סימן מובהק אם כוון לדבר אמת. וזהו יש לרמז במ"ש רכב וצלח על דבר אמת וענוה צדק ותורך נוראות ימינך. ודי לחכימי. ע"כ.

גמ'. שם. עיין שו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סימן יב) וז"ל השאלה: היות ולאחרונה רבו פרסומי מחקרים ותוצאותיהם בעתונים רפואיים בכל שטחי הרפואה, ובחלקו הדבר נובע מהעובדא שההחלטה להתקבלות רופא חדש לעבודה בבית חולים מבוססת במדה רבה על מספר המאמרים שפירסם, הנ"ל מביא להתחרות בין הרופאים, וכדי להגדיל את מספר הפרסומים נאלצים הרופאים לפעמים לשנות פרטים במקרים שמפרסמים, ע"י שינוי גיל, סידור סיפור מהלך המחלה, העלמת או הוספת פרטים וכו', כדי שהפירסום יהיה מעניין יותר, ויגביר את סיכיו

להתקבל לעבודה, לכן נפשו בשאלתו! הסמ"ע סימן ס"ו סיעוד הפרטים המלה עובדים על מיקור גויה דעת הברייות (כי למיטב ידיעתו קורה כן לעתים תכופות בפירסומים שמפרסמים), והסמ"ע מסתפק כמובלה מכך שרוב המנסים שקולמים במובדות המלה הם עכו"ס.

והשיב שם, כי מלבד המיקור של גויה דעת הברייות, עובדים ג"כ על מיקור של מדבר שקר תרמק.

וז"ל שם: לא משנה זה שרוב הקולמים הם עכו"ס, דיעון בחולין ד' ל"ד ע"א למיתא דהיה למיקור לגמוד דעת הברייות ומפילו דעתו של עובד כוכבים, וכך פוסק הרמב"ם בפ"ב מה' דיעות ה"ו וז"ל: ומקור לגמוד דעת הברייות ומפילו דעת הנכרי וכו' ומפילו מלה אחת של פימוי ושל גויה דעת מקור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות עכ"ל, ונפסק כן להלכה גם בטור ומו"מ סי' רכ"ח סעי' ו' עיי"ש.

ולו מפילו היה מומר בעכו"ס גויה דברים (עיין בב"ח בטוחו"מ שם, וכן בפי' סביב ליראיו על היראים סי' רנ"ה ע"ש ואכמ"ל), לא היה זה משנה דבר לכגון נידונו, דהא עכ"פ יש"ו גם מיעוט קולמים ישראל, ומיקור גויה דעת הוא מפילו לאחד מישראל.

ומבל שכן שכאמור המיקור זה בפשטות הוא מפי' לעכו"ס, וכפי המבדו של הרמב"ם זה, לגרין האדם שיהא לו שפת אמת ורוח נכון ולב טהור.

ועוד יעוין בספר שערי תשובה דרכינו יונה שער מ' סי' קפ"ד שכותב להסטע זה למיקור לגמוד דעתה ברייות ומפילו דעת נכרי הוא אמור מלל חכמי ישראל יותר מגזל הנכרי יען וניען כי שפת שקר משמה רבה ומתייגנו על גדרי האמת כי הוא מיקודי הנפש ע"ש, זאת אומרת להקפדת התורה זה היא לא רק בעניין המתאנה אלא גם בעניין המלנה, שלא ירגיל את נפשו דבר - מעותים ולא יסטנו מיקוד טהרתו הנזוי על עמודי האמת, והר"ז בדומה למה שמציינו עוד ברמב"ם (לבד הגז' ברמב"ם) בפה"מ ל"ת סי"ז שכותב בהזהרות התורה שלא לקלל אפילו מרם, שלא ישמע ולא יכתב בו, הודיעה לנו בזה, כי לא הקפידה בעניין המקולל לבד אלא הקפידה גם בן בעניין המקלל יעו"ש.

וכך כותב גם בספר ירחים סי' רכ"ח ח"ל: תמור גומד דעת הברייות מגומד ממון ונפשות, שגומד ממון ונפשות הומר לבני כומים וכו' וגומד דעת הברייות אסור שלא מצינו לו היתר עיי"ש.

ופשוט הדבר שהמיקור זה הוא אפילו בכתב, וכנ"ל לגבי מיקור שקר, דזיל בתר טעמא, ומו"ם מאחר הוא את הברייות ע"י כתב - פרסומו, ולבו לא טהור ורוחו לא נכון עיי"ש מעמל והוות, ומקעקע גדרי האמת מיקודי נפשו, ולכן בכה"ג לכ"ע כמיהא כדיבור דמי.

ולפי האמור פשוט גם זאת, דגם בהעלמת מקצת פרטים אשר העניין משנה עיי"ש ג"כ ישנו זה משום גויה דעת הברייות [ותלמיד ותיק מינו משנה בדיבורו כלל, לא מוסיף וגם לא מגרע אא"כ כדי להניח שלום בין אדם לחבירו, עיין רמב"ם פי"ד מה' גזילה ואבידה הי"ג עיי"ש].

בעת נגרר אם ישנו בכגון נידונו גם מיקור של מדבר שרק תרמק היות ואינו גורם ע"כ היזק לשום אדם, וגם יפיק מזה הנאה ותועלת עצמי.

הנה יעוין בספר שערי תשובה שם בשער שלישי סי' קפ"ו שפוסק וז"ל: נניס לא יסקלו בסיפור דברים אשר ישמעו והגדת מאורעות, אבל יחליפו דברים על אודות חפליסם מאין הפסד לאדם דבר, אך יזהרו כמעט הנאה בשקרותם לף על פי שאיסם מרוחים ממון בכך, ואמרו רבותינו (יבמות ס"ג ע"א) כי גם זה אסור והוא שנע' (ירמי' ט' - ד') למדו לשונם דבר שקר, אך אין עונשם כעונש המשקרים ללא דבר עכ"ל.

למדנו מדברי שערי תשובה אלה שפוסק שבהחלפת דברים עובר על מיקור דבר שקר, ואפילו כשאינו גורם עיי"כ הפסד לאדם בדבר, ואפילו גם כשמפיק עי"כ איזה תועלת לעצמו והגם שאין העונש כעונש המשקרים ללא דבר אבל מיקור ישנו.

ועל המשקרים ללא דבר כותב ג"כ בספר חרדים במ"ע התלויות בפה, דמ"ע לדבר אחת אפילו בחילי דעלמא דליכא בהו דררא דממונא שנע' מדבר שקר תרחק משמע אפילו ליכא רק דיבור בעלמא עיי"ש.

ועוד יעוין בספר שערי תשובה להחפץ חיים ז"ל בקו' שפת אמת פ"ו, שכותב, דאחת ממדרגת השקר, דיש אשר יסקר בדברים אשר שמע ומחליף קצת דברים במחבורן ואין לו תועלת בשקריו ולא הפסד לזולתו, אבל כה משפטו מהשמו שקר מדבר לדק קלה, ופעמים שהוא בודה מלבו ספור הדברים כולו למען הרבות שיהא בין הברייות או להחשב בין החכמים ויודעי דברים הרבה, והחיים הזה אף שאין הפסד לחיים בשקריו ופחזותו, אבל גדול מאד ענשו בעז פניו ומהבת השקר ויכבד עונו כי יהחבהו לבלי תועלת וכ' עיי"ש.

והנה לפנינו ליורו זה של מ"א ז"ל שהוא כמעט בדומה לבגון נידונו, שמשקר כדי להרבות שיהא בין הברייות או כדי להחשב בין החכמים וכו', ולמדים מדבריו עד כמה שמגדיל ומכביד עי"כ עונו.

אלא לכאורה מה שהמ"א ז"ל מגדיל העונש אפי' כשמפיק הנאה מזה להחשב עי"כ בין החכמים ויודעי דברים הרבה, יש סתירה לזה מדברי השערי תשובה הנ"ל שפוסק שכשימלאו כמעט הנאה בשקרותם אין עונשם כעונש המשקרים ללא דבר.

וצריך לומר דס"ל להחפץ חיים ז"ל דכשעושה כדי להחשב בין החכמים נחשב הדבר כמשקר ללא דבר ולא דמי להניח דשע"ת שהמכוון שם כשמפיק עי"כ איזה תועלת של ממש, ורחים לכך, כי כל דייקין מזינן שכדברי השמירת הלשון הנז' כותב בעצם גם השע"ת בעלמו לעיל מיניה בדבריו שם בפי' קפ"ח, דכותב שם וזה"ל, דהחיים הזה יקל בעצמו מלד אחד על השקר, ויכבד עונו כי יהחבהו לבלי תועלת יעו"ש, וכע"כ צריך לחלק כנז'.

אוצר החכמה

ספר

משנת ישראל

במצות שבין אדם לחבירו ושמירת הלשון

דן בקרקע בכל ענין מתוך סוגיית הש"ס ראשונים ואחרונים
ספרי השו"ת וד' חלקי שו"ע
בונה וסותר מקשה ומפרק ומוציא חידושי דינים

אתתיית 1234567

וחונה עליו

"הרחבת המשנה"

והוא תוספת מראי מקומות הערות ותוספות נחוצות
על הדברים שנתבארו במשנת ישראל
דיונים נוספים בנידונים דומים לרווחא שמעתתא

ובסיום רוב הסימנים קיבצתי

"דינים העולים"

והוא ליקוט הפסקים שעלה בידנו
מתוך המשנת ישראל והרחבת המשנה

ועוד נלוה עליו
קונטרס

"ביום שבן דוד בא"

דעת רבותינו בתהליך דאחרית הימים וביאת משיח
ובירור בהאי דינא דחייב אדם לחכות לביאת המשיח בכל יום ובכל שעה

אוצר החכמה

סימן ו

בדיני

גניבת דעת

דן בקרקע בשורש מה טיבו דהאי דינא דגניבת דעת מביא נפק"מ בזה לדינא

סובב והולך סוגיא דחולין צ"ד ביאור מחלוקת ר"י ור"ת כל מהלך הגמרא

מסכם דיני איסור גניבת דעת מהתורה ומדברי סופרים

מתי יש גניבת דעת ומתי אמרינן דאיהו מטעה אנפשיה

מבאר האם יש גניבת דעת במתנה ודיני גניבת דעת לנכרי

בסוף מעלה פסקי דינים מכל הנ"ל

אחיעזר 1234567

משנת ישראל קנא

סימן ו

בדין גניבת דעת

חולין צ"ד

המלאכה מרובה ותכלה היריעה בביאור סוגיא דגניבת דעת חולין דף צ"ד, וידעתי גם ידעתי דכבר הפליא לעשות התרומת הכרי בביאור סוגיא דא – דמצא שבע מהלכין בראשונים ודרש וחוקר בעומק העיון נפה אחר נפה לגלות שיטת הטור שו"ע לדינא בזה. ועוד העמיק הלב ארי' טובא לבאר שיטת רש"י ולהצילו מקושיות תוס', וכן מצאנו בתפארת יעקב שסידר שיטת רש"י תוס' ורא"ש לפי דעתו, והוסיף נופך מדיליה בפירוש הגמרא. ומי אני להוסיף – אמנם לא נמנעתי מלכתוב סדר הסוגיא לפי מיעוט ערכי דכוונתי לברר דיני גניבת דעת. ובאמת גמרא דא מעורבת בעוד דינים ביו"ד כדיני ניקור הגיד, ומתי חוששין שישראל יקנה בשר מנכרי. ואיני מביא שאר הדינים אלא לפרש דיני גניבת דעת. וראיתי מהלכין שונים בביאור שיטת רש"י ותוס', וכל שינוי הוי שינוי לדינא, ולקחתי סברות שונות פעם מזה ופעם מזה מה דנראה לי בפירוש הגפ"ת עד למעשה. ובודאי יהי' מקום לחלוק ולפרש אחרת, אבל זו היא דרכה של תורה ואם היינו תמיד חוששין לפירוש אחר – לא הי' נשאר שריד ופליט להכריע לדינא בכל הש"ס, וממילא אענה גם אני את חלקי, וזה החלי בס"ד.

ענף א

מכאר השקלא וטריא ומסכם סוגיא דחולין

א] גרסינן במשנה חולין (צ"ג ב') "שולח אדם ירך לעובד כוכבים שגיד הנשה בתוכה מפני שמקומו ניכר", פי' רש"י "אין חוששין שמא יחזור וימכרנה לישראל ויאכלנה בגידה דכיון דשלימה היא מקומו של גיד הנשה היה ניכר..", ומדייק הגמ' מהמשנה, דשלמה מותר לשלוח לנכרי אבל חתוכה לא, ופי' רש"י דחתוכה אסור "אלא א"כ ניטל גידה דכיון דחתוכה היא, סבר הלוקחה מן העובד כוכבים שניטל גידה ואוכלה בגידה", וע"ז הקשה הגמ' "במאי עסקינן" — דהיכי זבני ישראל בשר מנכרי, אילימא דבמשנה מיירי במקום דאין מכריזין, א"כ חתוכה נמי לישדר ליה, דהא לא אתו למזבן מיניה דחיישינן לטרפה, אלא מיירי במקום שמכריזין — ומותר לישראל ליקח שם באותו מקום מן הנכרי כיון שלא הכריזו, א"כ שלימה נמי לא לישדר ליה עד שיטול גידה, דלמא חתיך לה נכרי ומזבין ליה, ומיישבת הגמרא שלושה תירוצים בזה:

א. איבעית אימא במקום שמכריזין וחיתוכא דנכרי מידע ידיע, דישראל פורעה כדרך שהגיד מונח משא"כ בנכרי.

ב. איבעית אימא במקום שאין מכריזין גזירה שמא יתננה לו בפני ישראל אחר, ואותו הרואה שזה נתנה לו לוקח הימנו וכסבור ניטל גידה.

ג. איבעית אימא משום דקא גניב ליה לדעתיה — דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עובד כוכבים, ופי' רש"י: "כסבור ההוא נכרי דישראל זה אוהבו מאוד שתקנה וטרח בה ליטול גידה עד שנראית לעצמו ואח"כ נתנה לו — והוא לא נטלו — ונמצא מחזיק לו טובה חנם"א, ואמימרא דשמואל דיש גניבת דעת גם לנכרי, מאריך הגמ' ואגב זה מביא דוגמאות דיש בהם משום איסור גניבת דעת עד דחוזר הגמ' לדון עוד בנידון דידן — שליחת ירך לנכרי.

ולמטה מיניה מביאה הגמרא ברייתא עם שלשה בבות

א. ת"ר השולח ירך לחבירו.. חתוכה, צריך ליטול הימנה גיד הנשה, ובעובד כוכבים בין חתוכה ובין שלימה א"צ ליטול הימנה גיד הנשה.

א. ומבאר התורת חיים (ד"ה אמר אביי) דמה דפי' הגניבת דעת הוי מה דחשב הנכרי דטרח הישראל בשבילו ולא מה שנתן לו ירך בלי גיד — דלנכרי יותר ניחא ליה ירך עם גיד.

ב. מפני ב' דברים אמרו אין מוכרין נבילות וטרפות לעובד כוכבים: אחד מפני שמטעהו, ואחד שמא יחזור וימכרנה לישראל אחר.

ג. לא יאמר אדם לעובד כוכבים קח לי בדינר זה בשר מפני ב' דברים: אחד מפני האנסין ואחד שמא מוכרין לו נבלות וטרפות.

ומוכיח הגמרא דהרישא והסיפא במקום שאין מכריזין, ולכן אין חשש שמא יקנה ישראל מהנכרי, אבל מציעתא דיש חשש שמא יקנה ישראל מהנכרי, הוי במקום שמכריזין, וכן ס"ל לאביי. אמנם רבא מיישב דכולא מיירי במקום דמכריזין, ומציעתא דאסור לתת הנבילות וטרפות לנכרי מיירי שלא הכריזו, ורב אשי אמר דכולה במקום שאין מכריזין ומציעתא גזירה שמא ימכרנה בפני ישראל, וזה הרואה דלא שמע מן הטבח שהיא טרפה סבור שהיא כשרה.

והקשה רש"י אליבא דרב אשי[ב] דאם יש גזרה שמא ימכרנה בפני ישראל ה"ה ברישא גבי שולח ירך לנכרי למה לא גזרינן, ומיישב דבשלמא גבי מכירת טבח באיטליז קמזבין ליה לנכרי, והתם ישראל טובא קיימי וחזו, וחיישינן דלמא חד מינייהו הדר וזבין לה מיניה, אבל שולח לנכרי בביתו מי ראה, ואת"ל יראנה אדם, לא גזרינן כולי האי, ותנא דמתני' דאסר גם לשלוח מתנה לנכרי פליג אתנא דברייתא, וגזר בה כדאוקימנא לעיל בתי' השני דגזירה שמא יתננה לו בפני ישראל אחר.

ומבאר הגמרא שם היכי מכריזין — דאמר רב יצחק בר יוסף דמכרזינן דנפל "בישרא" לבני חילא דאי מכרזינן דנפל "טריפתא" לבני חילא, לא זבני נכרי, ופי' רש"י דגנאי הוא להם מאחר דאין אנו רוצים לאוכלה, והקשה הגמרא דהא קמטעי להו לנכרי, ומיישב דאינהו הוא דקמטעו נפשייהו, כי הא מעשה דמר זוטרא בריה דרב נחמן דהוה קאזיל מר זוטרא מסיכרא לבי מחוזא, ורבא ורב ספרא הוו קא אתו לסיכרא, פגעו אהדדי, מר זוטרא סבר דלאפיה הוא דקאתו — אמר להו למה להו לרבנן דטרוח ואתו כולי האי, א"ל רב ספרא אנן לא הוה ידעינן דקאתי מר.. א"ל רבא [לרב ספרא] מ"ט אמרת ליה הכי דאחלישתיה לדעתיה, א"ל [רב ספרא לרבא] והא קא מטעינן ליה, [א"ל רבא] איהו הוא דקא מטעי נפשיה, עד כאן תוכן הסוגיא הנצרך לן כעת.

אנן מטעינן ליה – איהו דמטעי נפשיה

ב] חזינן דאין איסור גנבת דעת אלא במקרה דאנן קמטעינן ליה, אבל במקרה דאיהו דקמטעי נפשיה לית לן בה, וכן נפסק כרבא בשו"ע (חו"מ סי' רכ"ח סעי' ו'). אמנם יש לעיין מתי זה נקרא דאנחנו הטענו אותו ומתי זה נקרא דאיהו הוא דמטעי נפשיה.

ושנינו במציעתא דברייתא הנזכר למעלה דאין מוכרין נבילות וטרפות לעובד כוכבים מפני שמטעהו. ועוד מובא בגמרא (עמוד א') לעיל מיניה ברייתא — דלא יפתח לו חביות המכורות לחנוני, אא"כ הודיעו דמכרתיה לחנוני ואיני נפסד, וזה מפני שגונב לבו להחזיק לו טובה חנם — דכסבור הפסד גדול נפסד ע"י, שהרי תשאר חבית זו חסרה ותתקלקל יינה, וזה אינו דימסרנה מיד לחנוני. והקשה רש"י למסקנת הש"ס דאין איסור גניבת דעת בזה דאיהו הוא דקא מטעי נפשיה, א"כ מהיכי תיתי דיש איסור גניבת דעת בהנ"ל כיון דהנכרי הוא דמטעי נפשיה לחשוב שהבשר כשר, וכן בפתיחת החביות איהו הוא דמטעי נפשיה לחשוב דפתחן בשבילו, ומיישב רש"י דהבשר מכר "בחזקת" כשר, ובפתיחת החביות **אמר לו** להדיא דבשבילך אני פותחם דבזה ודאי גונב דעתו.

מקשה סתירה ברש"י ומיישב

ולבאורה רש"י סתר משנתו דבעמוד א' (ד"ה אין מוכרין) פי' דאין מוכרין טרפה לעובד כוכבים "**בסתם** אא"כ הודיעו שהיא טרפה דתו ליכא גניבת דעת", דמה שכתב דמכר לנכרי "סתם" משמע דלא היה מוכח דהבשר הוא כשר אלא דהנכרי הטעה את נפשיה לחשוב שזה כשר, ומה שייך גניבת דעת בזה, וכבר קדמו לנו בקושיה זה באחרונים[ג].

חרחבת המשנה

ב. כן מבאר הלב אריה (תוס' ד"ה אמר אביי) עי"ש באורך.

ג. הלא המה: הראש יוסף (צ"ד ב' ד"ה ובד"ה אינהו) דנשאר בצריך עיון, הלב אריה (סוף ד"ה בפרש"י אינהו) והערות של הגרי"ש אלישיב שליט"א דכוונו לדבר אחד, התרומת הכרי (סי' רכ"ח ד"ה וקשיא לי) והתפארת יעקב (צ"ד ב' ד"ה אינהו דקא) דכוונו לתירץ שני ועוד מהלך שלישי מצאנו בחידושי מהר"ם שיק (צ"ד א' רש"י ד"ה אין).

והנראה בזה מה דכתב הלב אריה והגרי"ש אלישיב שליט"א, והוא דעד דהביא הגמ' המעשה דמר זוטרא וחידושו דרבא דאין איסור דגנבת דעת במקרה דאיהו הוא דקא מטעי נפשיה, היה ס"ל להגמ' דאף היכי דמטעי אנפשייהו אסור מחמת גניבת דעת וכדס"ד דרב ספרא, ולכן כתב רש"י בעמוד א' דמכר הבשר לנכרי "סתם" דגם בזה שייך איסור דגנבת דעת כיון דהמוכר הבין דהנכרי טעה בזה לחשוב שמכרו לו בשר כשר, אבל למסקנה דקי"ל כרבא דאין בזה משום גניבת דעת מפרש רש"י דמכרו את הבשר בחזקת כשר כגון דמכרו באטליז דיהודי, וכן ההוא דפתח חבית אפשר לפרש לפי ההו"א דפתח סתם, אבל למסקנה דקי"ל כרבא אין בזה גניבת דעת אלא במפרש.

נחלקו רש"י ותוס' האם גניבת דעת אסור דוקא במפרש או אפילו בסתם

ג] והנה מה דפירש רש"י דמכר הבשר בחזקת כשר, והפותח חביות המכורות ואומר לו בשבילך אני פותחן משמע דאין איסור גניבת דעת אלא במקרה דודאי גונב דעתו. איברא הקשו תוס' והרא"ש (סי' י"ח) מלשון הברייתא דאין היתר לפתוח חביות "אלא אם כן הודיעו" משמע דאפילו בסתם אסור ולא שרי אלא בכה"ג, ולפי רש"י דרק במפרש דפתח בשבילו הוי גניבת דעת הוה לברייתא לומר דיש היתר לפתוח חביות אפילו אם פתחן סתם.

ועוד מובא בגמ' שם דפתח ר' יהודה חבית המכורה לחנווני, לפני עולא, והקשה הגמ' דיש בזה משום גניבת דעת, ותירץ או אודועי אודעיה או שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה דבלאו הכי נמי פתוחי מפתח ליה, ועוד הקשה הרא"ש אליבא דרש"י דדוקא במפרש דפותח בשבילו יש בזה משום גניבת דעת, מאי פריך מרב יהודה דפתח ליה לעולא דהא ודאי שלא היה רב יהודה משקר לומר לעולא בשבילך אני פתחן, אלא דמוכח דשייך גניבת דעת אפילו אם לא מפרש, חזינן דהבין הרא"ש ודעימיה דאליבא דרש"י אין איסור אלא כשמשקר לו שבשבילו פתחו דודאי גונב דעתו, וכן כתב הב"ח (סי' רכ"ח סעי' ו') להדיא בביאור שיטת רש"י.

איברא תוס' והרא"ש פירשו דמה דכתב הגמ' דאין גניבת דעת כל דאיהו הטעה את נפשיה, יש לחלק בין היכי דאין לאורח לאסוקי אדעתיה דמכורות לחנווני לבין היכי דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה, דבכגון פתיחת החביות לא היה לאסוקי אדעתיה דמכר החביות לחנווני, א"כ צריך לומר דאין בפתיחה זו משום הפסד, אבל בכגון דמכר טרפה לנכרי דמסתבר טובא דנותן לו את הטריפות שלו, וכן במעשה דמר זוטרא איבעי ליה לאסוקי אדעתיה שלא לקראתו היו באים אלא לצורך עצמם, בזה אין איסור גניבת דעת דאיהו הטעה את נפשיה, וכן מובא סברת הרא"ש ודעימיה בטור ושו"ע (סי' רכ"ח סעי' ו') לדינא כדמבואר בב"י ובב"ח שם.

הלב אריה מפרש רש"י באופ"א

ד] ומה דכתבו אליבא דרש"י דאין גניבת דעת אלא כשמשקר לו שבשבילו עשה — אינו מוכח לכאורה. דהנה מצאנו דמיישב הלב אריה (ד"ה תוס' אינהו) את רש"י — דמה דבר שקר יצא מפיו דרב יהודה במה דאמר לעולא בשבילך אני פותחן, דהא באמת הך חביות לא נפתח עדיין מעולם [לפי הגירסא שלפנינו], א"כ הא אמת יהגה חכו דבשבילו הוא פותחן, רק דהסתיר בלשונו מה שאין לו הפסד בזה כיון שבלא"ה הם מכורות כבר לחנווני, והאורח סבר שיש לו הפסד בזה, וא"כ אינו מרמה ושקר עכ"פ רק גניבת דעת מיקרי. ומחדש הלב אריה דמה דהרא"ש לא למד כנ"ל דקרוב הדבר לומר דהרא"ש היתה לו גירסא אחרת בגמ' דהחביות "הפתוחים לחנווני" [כמו שהעתיק שם

חרחבת המשנה

ד. **ובזה** מבאר הלב אריה (בא"ד ומיהו) במאי פליגי אם מכריזין אם לאו — דבמקום דלא מכריזין חששו לשיטת רב חסדא דיש גניבת דעת בכל גווני, ובמקום דמכריזין ס"ל כרבא דאין בזה גניבת דעת דאיהו דמטעה לנפשיה.

ובזה מיישב הלב אריה הסתירה בין המשנה לברייתא — דבמשנה שאסרו לשלוח ירך חתוכה לנכרי מדובר במקום דלא מכריזין, דאם מכריזין יש בזה חשש איסור דגניבת דעת. וממילא אם שלח ירך חתוכה לנכרי יש חשש שיקנה ישראל, דיודע הישראל דאסור לגנוב דעת הנכרי, ולכן מן הסתם הוציאו הגיד הנשה, אבל בברייתא מדובר במקום שמכריזין דלא חוששין בזה לגניבת דעת, דאיהו דמטעה אנפשיה. ואפילו אם הוציא הגיד לא יקנה ישראל אחר בשר זה, דכיון דמותר לגנוב דעת הגוי בכגון דא אין ראיה מזה דהירך חתוך דהוציא את הגיד.

הרא"ש, וע"ע בסמ"ע (סי' רכ"ח ס"ק ט')]ה, וכיון שהיה כבר פתוח לחנווני הוי דבר שקר כשאומר בשבילך אני פותחן'.

מיישב שיטת רש"י

וליישב הקושיה הראשונה על רש"י דאא"כ הודיעו קתני דמשמע דאפילו בסתם אסור, נראה דאין בזה סתירה, דאין הגניבת דעת בפתיחת החבית מצד עצמו אלא בהפסד העומד לצאת מזה, וזה לא אמר מעולם דהוא מפסיד מפתיחת החבית בשביל האורח, אלא דכך הבין האורח מעצמו, וע"ז כתב הברייתא דאין היתר לפתוח לו אא"כ הודיעו — הכוונה דצריך להודיעו — דהוא לא מספיד מזה.

ומה דכתב רש"י דצריך לפרש דפותח בשבילו החביות הוא מטעם דאם לא אמר לו כן אולי האורח לא ישים לב דהוא פותח חבית חדשה, או דאולי ס"ל דהחבית היתה כבר פתוחה ורק סגרו אותה חזק, וממילא אין בפתיחת החבית חשש דגניבת דעת אלא ביודע דפותחין פעם ראשונה ושזה בשבילו.

נמצינו למדים אליבא דרש"י דאין האיסור דגניבת דעת אלא אם הוי נראה כאומדנא דמוכח דעושה בשבילו, ולפי תוס' ודעימיה יש איסור דגניבת דעת כל שנוטים הדברים דעושה בשבילו אפילו אם אין זה מוכח כ"כ, ורק אם יש צד גדול וברור דהוא לא עושה בשביל האורח, אז אין בזה משום גניבת דעת.

ואם כנים הדברים בדברי רש"י, נראה לומר דמה דכתב רש"י במכירת בשר לנכרי "בחזקת" כשר, אין הפירוש דהוא "אומר" שהבשר כשר בשקר כדפירש הב"ח, אלא דאפילו אם מכר הבשר "סתם" בחזקת כשר, כגון בחנות דתמיד נמכר רק בשר כשר או דידועה בכשרותה, דיש בזה אומדנא דמוכח דהבשר כשר, גם בזה יש איסור דגניבת דעת אפילו לפי רש"י.

מקשה סתירה בין המשנה להברייתא

ה) הנה כלל הוא בידינו דקשוט עצמך תחילה ולפני דהיה לתוס' להקשות על רש"י דמשמע דס"ל דאין גניבת דעת אלא במשקר, היה להקשות על עצמן, ואבאר את שיחתי ונלך כסדר:

ה. ונראה לדייק דכיון דתוס' רק הקשה על רש"י "דודאי שלא היה מטעהו ר"י לומר לו בשבילך אני פותחן" ולא הקשה שלא היה משקר ר"י — דלא גרס "חביות פתוחות".

ונראה לפרש כוונתם דניתן לומר דאפילו אם לא אמר להדיא דמפסיד בשבילו ע"י פתיחת החביות, עדיין שייך לומר דיש בזה משום מטעהו — דכיון דמובן מאליו דאם הוא פותח בשבילו שהוא ג"כ מפסיד בשבילו, הוי כאילו אמר לו דמפסיד בשבילו. ואפ"ל דס"ל לתוס' דאע"פ דרב יהודה בלאו הכי נמי היה פותח בשביל עולא, אינו ראוי לרב יהודה לומר אפילו אמת כל דמבינים מתוך דבריו דבר שקר, אע"פ דמצד האמת הוא היה מוכן לפתוח בשבילו אפילו במקום הפסד. ורש"י ס"ל דאין בזה שקר כיון דלא אמר להדיא, ואין גניבת דעת כיון דהוא היה פותח אפילו במקום הפסד, ועיין בזה דהדברים דקים.

ו. והנה הקשה הלח"מ (הל' דעות פ"ב ה"ו) למה הרמב"ם השמיט הך דינא דאם היה חביב לו דהיה פותחן בשבילו דמותר וכדאמר בגמ' שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה. וכן הקשה הב"י (סי' רכ"ח סעי' ו') על הטור דגם השמיט האי דינא. והגם דמיישב הב"י דאפשר דמילתא דפשיטא הוא, ומביאו בסמ"ע (ס"ק ט') — איברא למעשה גם הב"י השמיט דין זה מהשו"ע. ומה פשר הדבר.

ומצאתי ליישב בזה מה דכוונו הלב אריה (ד"ה ולא יאמר) והתפארת יעקב (סוף ד"ה תניא היה) לדבר אחד. והוא דהיה קשה להרמב"ם והטור אמאי לא תני דין זה בברייתא דאם היה חביב לו מותר, אלא דלא תני הך דינא בברייתא שמדה זו אינה נוהגת בסתם כללות בנ"א ולהכי גם הרמב"ם והטור לא העתיקוהו.

והענין הוא שדין זה לא שייך בסתם בני אדם — שמדת בנ"א היא שבלבו מתאוה תאוה לגמול חסד לאוהבו וריעו בעוד שאינו מגיע הפסד לעצמו. ואזי נדמה לו בלבו שאף אם היה מגיע עי"ז איזה הפסד וחסרון לעצמו לא היה מונע מעשיית החסד והטוב לאהובו, וכל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו, אך בעת שמגיע העת לעשות חסד והדבר נוגע בנפשו אזי יחוש יותר לטובת עצמו ומונע הטוב מבעליו.

לא כן היה בדורות האמוראים שהיה לבבם שלם עמהם בלא שום דמיון כוזב כמו עולא ורב יהודא דהיה זה בלב שלם כ"כ עד שהיה הדבר ברור מאוד, לכך לא הוי גניבת דעת, אבל בשאר בנ"א אף שהאורח חביב עליו ונדמה לו שהיה פותח בשבילו מ"מ כיון שעתה אין לו הפסד קרוב לומר שדמיונו כוזב לו.

דע דיש להקשות טובא בסוגיא דא דהמשנה אוסרת לן לשלוח ירך חתוכה לנכרי והברייתא כתב להיתר, ועוד דהרישא דהברייתא דמתיר משמע דאין איסור גניבת דעת לנכרי, אבל במציעתא דברייתא כתוב להדיא דיש איסור גניבת דעת בנכרי. וכבר סידר לנו התרומת הכרי (ד"ה ודע) את הקושיות דיש בזה, ובונה וסותר כדרכה של תורה שבע מהלכין בראשונים ליישב כ"ז, אבל בעיקר מה דנוגע לנו בזה הוא שורש פלוגתת ר"י ור"ת דהם הב' מהלכין הנצרכים לבאר דינא דגניבת דעת.

תירוץ הר"י בזה

ולייש הסתירה בין המשנה האוסרת ירך חתוכה לנכרי לבין הברייתא דמתיר כתב הר"י (ד"ה אמר) דקי"ל כהתירץ ראשון מובא בגמ' למעלה דהמשנה איירי במקום שמכריזין וחיתוכא דנכרי מידע ידיע ולכן אסור לשלוח ירך חתוכה, והברייתא איירי במקום דלא מכריזין ואין חשש שיקנה ישראל. אמנם לפי"ז קשה דא"כ חזינן דאין איסור גניבת דעת בנכרי, דאל"כ היה לאסור לשלוח ירך חתוכה אפילו במקום דלא מכריזין משום גניבת דעת, אבל מהסיפא חזינן במכר נבילות וטריפות לגוי בחזקת כשר דאסור משום גניבת דעת, ומחלק הר"י בין מכר לבין מתנה, דבמכר יש גניבת דעת אבל במתנה אין איסור גניבת דעת[1].

ר"ת מתרץ אחרת

ו] אך ורוח אחרת היתה לר"ת דס"ל דבין במכר ובין במתנה יש איסור דגניבת דעת בנכרי, ולכן המשנה אוסרת לשלוח ירך חתוכה לנכרי וכדמבאר בגמ' הנזכר למעלה בתירוץ בתרא. ובמה שיש סתירה בין המשנה לברייתא ובין הרישא דברייתא לסיפא דברייתא מיישב ר"ת, דשאני דלעיל במתניתין איירי **באומר** הישראל לעובד כוכבים שהיא מנוקרת והתם הוא דאסור משום דגונב דעתו, אבל שלימה הא חזי ליה עובד כוכבים שלא ניטל הגיד ואע"פ שישראל אמר לו שניטל יודע עובד כוכבים שהוא משקר, ולכך חיישינן נמי בחתוכה שמא יתנה לו בפני ישראל ויקנה ישראל מן העובד כוכבים גם במקום שאין מכריזין ויאכלנה בגידה ולא חייש דלמא טרפה היא מאחר שאומר ישראל בשעה שנותנה לעובד כוכבים שתקנה וטרח בה ליטול הגיד עד שראוי לעצמו, וכן במציעתא דברייתא דאין מוכרין נבלות וטרפות לעובד כוכבים, היינו **כשאומר** לו דכשרה היא, ולכך אסור משום דמטעהו, וגם משום שמא יקנה ישראל ממנו במקום שמכריזין ולא הכריזו.

וברייתא דקתני ובעובד כוכבים בין חתוכה ובין שלימה א"צ ליטול הימנה גיד הנשה, התם כשנתן לו **סתם** ולא אמר לו שהיא מנוקרת דאיהו דאטעי נפשיה, וגם ליכא למיחש דלמא חזי ליה ישראל וזבין ליה מן העובד כוכבים דבמקום שאין מכריזין איירי וחייש שמא אחר שניטל הגיד נודע לו שהיא טרפה ולכך נתנה לעובד כוכבים.

ולסיכום הענין נחלקו ר"י ור"ת בתרתי דלר"י אין איסור גניבת דעת במתנה לנכרי, ולר"ת גם במתנה יש איסור. ולר"י מה דאסור משום גניבת דעת אסור בין במפרש ובין בסתם, אבל לר"ת אין גניבת דעת אלא במפרש אבל בסתם אין איסור.

לפי ר"ת קשה טובא

ז] ונחזי אנן דבשלמא לפי הר"י דלמד דשייך גניבת דעת לנכרי אפילו במכר לו סתם אתי שפיר לשיטתו דיש איסור גניבת דעת כל דלא הוי ליה לאסוקי אדעתיה דנותנין לו בשר טרף, אבל לפי ר"ת דאין איסור גניבת דעת לנכרי כל דלא מפרש ליה בשקר דזה בשר כשר קשה טובא, דמאי שנא משאר מקרים דגניבת דעת הוי אסור אפילו בסתם.

והוא אשר דברנו למעלה דהוי ליה לתוס' להקשות על עצמן — על ר"ת — דאיסור גניבת דעת הוא אפילו בסתם. ושו"ר בתפארת יעקב (צ"ד ב' ד"ה אך מה) דגם מעורר בזה וכתב דיש מחלוקת וסברות הפוכות בין רש"י ותוס', דלענין מכר בשר לנכרי פי' תוס' דאסור דוקא במפרש, ורש"י פי' אפילו בסתם. ולענין שאר מקרים דגניבת דעת לתוס' אסור אפילו בסתם ולרש"י דוקא במפרש.

ושיטת רש"י כבר ישבנו דאין בזה סברות הפוכות — דכל דיש אומדנא דנעשה לו טובה לאורח יש איסור גניבת דעת, ממילא במכירת בשר מספיק דמכר "בחזקת" כשר, אבל בפתיחת החבית צ"ל דפותחין

חרחבת המשנה

---

1. **והסברות** בזה אבאר בס"ד בענף ד'.

בשבילו, דרק ע"י זה ודאי יחשוב האורח דנעשתה לו טובה גדולה.

מיישב שיטת ר"ת ומבאר שורש פלוגתתו עם ר"י

ח] **ונראה** דצ"ל בדעת ר"ת דאין בזה סתירה כלל ואדרבה אתי שפיר לשיטתו, דלכאורה הוי ליה לנכרי לאסוקי אדעתיה דהישראל נותן לו בשר טרף ובשר עם גיד כיון דודאי באו לידו נבילות וטריפות [דלא כל יום אתרחש ניסא דאין לו טריפות, ודהכל נשחט כהוגן ובלי שאלות], ובמקום לזרוק אותם אפשר למכור אותם לנכרים כאילו הם כשרים כיון דלנכרי אין בזה נפק"מ ואין בזה שאלה של מקח טעות בשבילו.

ולכאורה צ"ל דשורש פלוגתת רש"י ור"ת בזה הוא — האם ישראל דמוכר בשר כשר להו"א אפילו בסתם, ולמסקנה דוקא בחזקת כשר האם גם לנכרי צריך למכור לפי מה דנראה להם דזה מה שהוא מוכר, או דמבינים ד"חזקתו" של המוכר הוא דוקא ליהודים כיון דיש להם נפק"מ בין בשר כשר לבשר טרף, אבל לנכרי דאין נפק"מ אין בזה חזקה, דרש"י ס"ל דאם כך חזקתו, למכור בשר כשר גם לנכרי צריך למכור לו בשר כשר אלא א"כ מפרש דאין זה כשר. ור"ת ס"ל דחזקתו הוא דוקא לישראל ולא לנכרי, ולכן הוי לנכרי לאסוקי אדעתיה דאין זה בשר כשר.

ונראה דכהיום אין נפק"מ בזה כיון דנוהגים דכל מוכר בשר מקבל "תעודת הכשר" מהב"ד או מרב מפורסם שמשגיח על כשרות החנות, דבכגון דא חייבין למכור דוקא לפי מה דמפרסם בתעודה, וזה אפילו אם מוכרים את הבשר בלי "שטמפל" מודבק או קשור עליו, דמי יודע איזה מכשולים יכולים לצאת מזה אם המשגיחים יתנו למוכר ירא שמים למכור בשר טרף לנכרי, בסוף ילמד מזה גם טבח לא ירא שמים למכור לנכרי בשר טרף ואז יתערב לו הכשר והטרף, ומה אהני בתקנתם לעשות "תעודת הכשר", אלא ודאי דהיום יודה גם ר"ת דאם אחד יתן לנכרי בשר טרף בחנות דיש לו תעודת הכשר, דחוץ מזה דהוא היפר את הסכמתו רק למכור כשר, וגם דיש חשש שמא יראה ישראל ויקנה מהנכרי, הוא ג"כ עבר על גניבת דעת לכו"ע, וז"ב.

ענף ב

הירושלמי בשביעית משמע דס"ל כרב חסדא

ט] **גרסינן** במשנה שביעית (פרק י' הלכה ג')[ח] "רוצח שגלה לעיר מקלט ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני אמרו לו אעפ"כ יקבל מהן שנאמר וזה דבר הרוצח". ובירושלמי שם (ל' ב')[ט] אמר רבי יוסי הדא אמרה בר נש דתני חדא מיכלא והוא אזל לאתר דאינון מוקרין ליה בגין תרתי — צריך מימר להו אנא חדא מיכלא אנא חכים", מפרש הפני משה "ממתני' דצריך הרוצח להודיע להם דשמא אינם יודעים, ולפיכך רוצים לכבדו, ומכאן לבר נש דתני חדא מיכלא מכילתא ומסכתא אחת ובא לעיר אחת ואינון מכבדין ליה כמו בשביל דתני תרתי מסכתא, צריך לאמר להן, אנא חדא מיכלא בלחוד אנא חכם", ופסק כן הרמב"ם (הלכ' רוצח פ"ז ה"ז) דינא דרוצח דגולה'.

ולכאורה חזינן דהירושלמי חולק על הבבלי בסוגיא דידן, דנראה דס"ל להירושלמי כדעת רב חסדא דיש גניבת דעת אפילו אם אינהו אטעו אנפשייהו, דמהיכי תיתי דאחד דלמד חדא מסכתא למד גם תרי מסכתא, ואע"פ כן צריך לומר דאיני יודע אלא חדא. ומהדין דרוצח שגולה לעיר מקלטו ורצו לכבדו יאמר להם רוצח אני, לא קשה מידי, דדילמא שאני רוצח דגזירת הכתוב הוא כדי שיתבייש בעוונו, וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח, אבל מהגמ' דלמד מזה גם לכל ענין דרוצים לכבדו בכבוד דלא מגיע לו חזינן דלאו לענין כפרה ותשובה קאמר, אלא משום גניבת דעת הוא. ומצאנו דעמדו בכ"ז בשו"ת המהרי"ט (ח"ב או"ח סי' ח' ד"ה ההכנעה) השירי קרבן (ירושלמי מכות ז' ב'), היפה מראה (ירושלמי שלהי שביעית), השו"ת חיים שאל (סי' ע"א אות ו') והמנח"י (ח"ג סי' ק"ד בשולי הגיליון).

מיישב בכמה אופנים

י] **ויצא** היפה מראה בדבר חדש לומר דבשלמא לפירוש התוס' דאפילו בסתמא אסור ולא שרי אלא היכא דאודעינהו, י"ל דהכי נמי משום דלא הוה

ח. **ועוד** נמצא בירושלמי מכות (פ"ב הלכה ו', דף ו' ב').

ט. **וכן** איתא בירושלמי מכות (ז' ב').

י. **והעירו** דלפי"ז מצאנו קרא "וזה דבר הרוצח" דילפינן מיניה לאיסור גניבת דעת הוי דאורייתא, וצ"ע.

להו לאסוקי אדעתייהו דלא ידע אלא בחדא מסכתא, דמסתמא מאן דידע בהא ידע בהא, להכי צריך לאודיעינהו. ונראה להוסיף דלענין רוצח שגולה לעיר מקלטו ג"כ לא חייבין בני העיר לאסוקי אדעתייהו דדוקא הגיע לכאן רוצח, וא"כ צריכין לומר להם.

אמנם אין זה מעלה ארוכה לשיטת רש"י, ועוד מצאנו דהמהרי"ט לא ס"ל כתירוצו של היפה מראה והקשה כן אפילו לתוס' ודעימיה דה"ה לענין מסכתא דהו"ל לאסוקי אדעתייהו דלא גמיר אלא חדא מיכלא שהרי הוא לא אמר להם שהיה יודע שתים. ואולי לפי המהרי"ט צ"ל דאחד חדש דמגיע לערי מקלט צריכין באמת לחוש דהוי רוצח בשוגג, דאל"כ לא שייך ללמוד מזה דצריך לגלות דהוא רוצח, לאחד דלמד חדא מסכתא ומכבדין אותו דלמד תרי מסכתין, דצריך לומר להם, דיש לחלק דשאני רוצח דלא הוי לאסוקי אדעתייהו דרוצח הוא, אלא מוכח דלא שנא ובשניהם הוי לאסוקי אדעתייהו.

ולכן מכח קושיה דא הוציא השירי קרבן את דברי הירושלמי מפשוטו של מקרא וכתב דבאמת הענין דצריך לגלות הרוצח אתי עלה מכח הגזה"כ מדין תשובה וכפרה כדי שיתבייש בעוונו. ומה שלומדים לענין אחד דלמד חדא מסכתא ומכבדין אותו כאילו למד תרי מסכתין, ואפשר לכך קאמר מילתיה בת"ח דבאמת שאר כל אדם א"צ לפרסם עצמו בכיוצא בזה אלא ת"ח דוקא, וכעין זה כתב המנח"י ומביא תנא דמסייעה בריטב"א קידושין (ל' ב' ד"ה ת"ר), עי"ש.

יא] והנראה לדינא בזה הוא מה דעוד כתב היפה מראה שם, דשאני התם דאין זה נהנה בטעותו של זה, רק מה שמחזיק טובה בחינם, וכל שכן גבי טריפה שאינו מוסיף דמים מפני טעותו על מה שהיה נותן לו אילו ידע שהיא טריפה, אבל הכא שזה נהנה בכבוד התורה ואיהו לאו בר הכי הוא, וכן רוצח שמתכבד במקום אדם כשר והוא אינו ראוי לכך, וכיבוד מילתא רבתי היא, צריך להודיע שלא ליהנות חינם.

חכם דציוה שלא יאמרו עליו תוארים אחרי מותו

והנה נשאל לרב חיד"א בשו"ת חיים שאל (סי' ע"א אות ו') אודות חכם אחד מהגדולים דציוה שלא יאמרו לו שום תואר בהשכבה כי אם יעשו לו השכבה כאחד העם, ואומרים גדולי העיר דזה נראה כאילו הם מבזים אותו והיו רוצים לשנות צואתו.

ועונה בזה הגאון חיד"א ע"פ היפה מראה "דעל זה ידוו כל הדווים המקבלים כבוד ההמון שמכבדין אותו כאילו הוא גברא רבא ואינו אפילו זוטא, והירא לנפשו כי על הכל יתן דין וחשבון חייב לומר בפירוש כי אינו ראוי לכבוד הזה, ובזה יפטר מעונש מתעטף בטלית שאינו שלו, איכו השתא האי גברא רבא דנ"ד כי ירא לנפשו שהתוארים שנוהגים לתאר בדור הזה הם יותר ממה שהוא ראוי ומשום הכי ציוה שלא לתארו בתוארים הנהוגים — והוא לתקון נפשו, מאן ספין מאן רקיע לעבור על מצותו. וכבר הרב מהר"ם חאגיז במשנת חכמים (סי' קפ"ו) ציוה כן שלא יתארוהו בשום תואר, וגם אני שמעתי שכמה רבני חכמי א"י שציוו כן ונעשה כדבריהם, וכיון שהחכם הזה חש שמא אינם עולים יפה בשמים התוארים הללו — ולתקון נפשו ציוה כן — ודאי חייבים לקיים צואתו", עי"ש עוד בכ"ז.

דעת המהרי"ט בביאור הירושלמי

יב] והנה כתב המהרי"ט ליישב בזה דכל שמקלסים אותו בפניו ושותק — דמשתיקתו טועים בכך — צריך לגלות להם טעותם. ונלע"ד דכוונתו הוי כמו היפה מראה דכיון דמקלסים אותו והוא שותק הוי כגונב מה דלא מגיע ליה, דאע"פ דהוי ל"נותן" כבוד זה לאסוקי אדעתיה דאין זה מגיע לו, כיון דקיבל בשתיקתו,

---

הרחבת המשנה

יא. ולאחר זמן הגיע לידי ספר חבצלת השרון (הג"ר מרדכי קליבך שליט"א) על בראשית וראיתי ב"אקדמות מילין" (ד"ה ואשר יראה) דחידש דרק נאמר דין זה בת"ח, וכיוון בזה להשירי קרבן ומנח"י. אך מה שהביא בשם החיים שאל לא דקדק דהנה החיים שאל הביא תירוצו בשם היפה מראה, והמעיין בפנים יראה בעליל דהיפה מראה ס"ל דאסור כל קבלת כבוד משום איסור גניבת דעת.

ומה שכתב החבצלת השרון (ד"ה והנה המהרי"ט) לדחות תירוצו דמהרי"ט נלע"ד אדרבה שהדין עם המהרי"ט — כדאבאר בסמוך.

הוי זה כגונב מה דלא מגיע ליה, דלא היה לו "לקחת" כבוד זה ע"י שאינו אומר לו דאין זה מגיע לויב.

ולפי"ז נראה דין חדש דאם אחד גונב דעת השני בדבר דהוי ליה להשני לאסוקי אדעתיה דמצד הדין אינו חייב לגלות לו טעותו, אם אח"כ השני מחזיר לו טובה ואומר לו שזה כגמולו על מה דחשב דקיבל ממנו טובה מקודם — בכגון דא חייבין לומר לו השתא דמה דחשב אז היה בטעות, ודו"ק.

והנה המהרי"ט הנ"ל דן שם באורך אודות תהליך סדר תשובה ותיקון המעשים לאחד דפשע טובא ועשה עבירות חמורות מאוד הרבה שנים. וכתב להבעל תשובה דחוץ משאר הדברים דכתב לו לעשות לתיקונו, דהוא ג"כ חייב להתנהג בהכנעה במעשה, ירגיל עצמו בשפלות ובנמיכות רוח וירגיל עצמו במענה רך וקול נמוך, נעלב ואינו עולב, שומע חרפתו ואינו משיב, כפוף ונכנע, יושב בשפל ונעשה שיריים לכל. איברא יש חשש דמי שמתנהג כך יותר מדאי מכבדים אותו בני אדם בחסידות וענוה.

ולמד המהרי"ט עצה לזה מהא דתנן דרוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו בני העיר לכבדו אומר להם רוצח אני וזה משום גניבת דעת, א"כ ה"ה לענין בעל תשובה שצריך להנהיג עצמו בשפלות ונמיכות רוח ושברון לב, דג"כ צריך לומר דעשה כן — שכך היא חובתו לפי שחטא והכעיס את בוראו — כדי לא לעבור על גניבת דעת הציבור.

ענף ג

כמי קי"ל לדינא בפלוגתת ר"י ור"ת

יג] השתא הדרינן למחלוקת ר"י ור"ת ונראה כמי קי"ל לדינא, דחזינן למעלה בדעת ר"ת, לא שנא מכר לא שנא מתנה כל דמפרש לנכרי דנותן או מוכר לו בשר כשר יש בזה משום איסור דגניבת דעת, וכל דנותן לו סתם אין בזה לתא דגניבת דעת. ודעת הר"י הוא דבין במפרש ובין בסתם כל דמוכר בשר לנכרי והוי ליה לחשוב דמוכר לו בשר כשר יש בזה משום גניבת דעת, משא"כ במתנה אפילו במפרש דנותן לו בשר כשר אין בזה לתא דגניבת דעת, והרא"ש (סי' י"ח) מביא את הר"י דאין במתנה משום גניבת דעת, ואח"כ מביא דברי ר"ת, וכתב הטור (יו"ד סי' קי"ז) דהרא"ש ס"ל כר"ת — ולכאורה הבין כן כיון דהביא הרא"ש דברי ר"ת כבתרא, וכן ביאר התרומת הכרי.

מקשה סתירה בטור ושו"ע

איברא פסק הרמ"א (יו"ד סי' קי"ז) "ואסור למכור לעובד כוכבים נבילהיג בחזקת כשירה", כתב ע"ז הש"ך (ס"ק י"ג) "..ודקדקו לכתוב למכור דאילו במתנה מותר דאין במתנה משום גניבת דעת, וכמו שנתבאר בסי' ס"ה סעי' י"א ע"ש". וכעין זה מצאתי בפר"ח (שם ס"ק י"ג) וגם מציין לעיין בסי' ס"ה, משמע דס"ל להש"ך והפר"ח דהרמ"א פסק כהר"י דמתנה מותר אפילו במפרש, וכן פסק האורח מישרים (פכ"ד סעי' ג')יד. אמנם אין הדבר פשוט כ"כ, דא"כ לפי"ז

יב. **דאין** לומר דכוונתו מדין שתיקה כהודאה, דא"כ קשה מהמעשה דמר זוטרא גופא דרבא ורב חסדא שתקו כשאמר להם מר זוטרא דהם באו לקראותו, וא"כ למה דחה רבא את רב חסדא, אלא חזינן שדעת המהרי"ט דכל שזה נותן לו כבוד בפועל והוא שותק, הוי בשתיקתו קבלת הכבוד, וזה קבלה לא בצדק, דלא מגיע לו לקבל דבר זה, משא"כ בכל מקרה אחר דרק מחזיק לו השני טובה לו על מה דחשב דעשו לו יותר ממה שמגיע לו ע"ז לא צריכין לגלות.

וזה דלא כהשו"ת חיים שאל דכתב "ומ"ש מהרי"ט יש להשיב ואכמ"ל". וכמדומה לי דהבין הרב חיד"א דסברת המהרי"ט הוא מדין שתיקה כהודאה, ומה דיש להשיב עליו הוא מהמעשה דמר זוטרא וכנ"ל, אבל לפי מה שכתבנו אתי שפיר והכל עולה בקנה אחד עם ישובו דהיפה מראה, והבוחר יבחר.

יג. **ועיין** באורח מישרים (פכ"ד סעי' א') דלאו דוקא אסור למכור נבילה בחזקת שחוטה אלא דה"ה אסור למכור לו בשר טריפה בחזקת בשר כשרה. ובביאורים (ס"ק ג') מוכיח כן מלשון הברייתא ומרש"י בסוגיא. וכן למד מלשון הרמב"ם גופיה (פי"ח דמכירה) — "ואין מוכרין בשר נבילה לעכו"ם בכלל שחוטה אע"פ שהנבילה אצלו כשחוטה". ובכל גונא שמטעהו לנכרי להחזיק לו טובה חנם אסור.

יד. **וכן** הביאו הרבה ממחברי זמנינו את הש"ך כדבר פשוט. הלא המה האמרי יעקב (סי' ב' ס"ק י"ב), החלקת בנימין (סי' קי"ז ס"ק ל"ב) והניב שפתים (כלל ח' סעי' ב' חי' ד"ה לא), אבל אין הדין פשוט לקולא דמצאתי ביש"ש (חולין שלהי סי' י"ט), ובספר הקובץ (דעות פ"ב) דפסקו לחומרא דגם במתנה יש איסור גניבת דעת בנכרי, ועיין לקמן ענף ד'.

לכאורה סתרו הש"ך והפר"ח משנתם במה דהם עצמן ציינו לעיין בסי' ס"ה.

דהנה איתא בשו"ע (יו"ד סי' ס"ה סעי' י"א) "שולח אדם לנכרי ירך וגיד הנשה בתוכה בין שלימה בין חתוכה ואם נותנה לו בפני ישראל **ואומר לו שהיא כשרה** לא יתננה לו כשהיא חתוכה אלא אם כן ניטל גידה", דשם כתב מרן המחבר דאסור ל"לשלוח" [שזה מתנה] לנכרי ירך חתוכה וגיד הנשה בתוכה — **ואומר** — לנכרי שהיא כשרה דאסור, משמע דפסק המחבר כר"ת דגם אסור לתת מתנה לנכרי כל דמפרש לו שזה בשר כשר.

וכן משמע בנקודות הכסף דמבאר דברי הב"י בזה וכתב "..וגם מ"ש [הב"י] דאין במתנה משום גניבת דעת, שגרת לישנא נקט.. ובאמת **אין חילוק בין מכר למתנה** דרק ב"סתם" מותר לתת מתנה או למכור לגוי". וז"ל הפר"ח (ס"ק י"ז) — "**ואומר לו שהיא כשרה** פי', דהשתא ישראל הרואה סבור דודאי כשרה היא דאי לא, לא הוי גניב ישראל דעתיה, דאסור לגנוב דעת הנכרי, אבל בסתם הוא קמטעי נפשי'.. **ולשיטה זו מותר למכור** להם נבלות וטרפות אפילו בפני ישראל ואפילו בסתם **כיון שאינו אומר לו שהיא כשרה**, וזה דעת רבים מן המפרשים, וכן עמא דבר", ומביא הכף החיים (סי' ס"ה אות כ"ג) דברי הפר"ח בזה לדינא.

ולכאורה צריך ללמוד סתום מן המפורש דפסק הש"ך והפר"ח כר"ת דלא שנא מתנה לא שנא מכר במפורש הוי אסור ובסתם הוי מותר. ולפי"ז נמצא דמה דכתבו הש"ך ופר"ח בסי' קי"ז דאין גניבת דעת במתנה הכוונה רק בסתם, והדברים סתומין ואינו משמע כן.

לפי דברי ר"ת אתי שפיר הסוגיא – אך דבריו קשים מזכא

יד] והנראה בכל זה בהקדם לבאר שורש פלוגתת ר"י ור"ת בסוגיא. והנה היסוד דעליו בנה ר"ת בנינו דמיירי דוקא במפרש ולא בסתם הוא כך — דהנה התקשו הראשונים[טו] מהיכי תיתי לחוש שיקנה ישראל בשר זה מהנכרי, ונאמרו בזה כמה מהלכים כ"א לפי דרכו. איברא לפי ר"ת דמיירי דוקא דהמוכר אמר להדיא לנכרי דהבשר כשר, אתי שפיר דיש לחוש דישראל אחר דשמע זאת יקנה בשר זה מהנכרי[טז].

ואשר לפי"ז לכאורה צ"ע טובא למה שא"ר מיאנו בפירוש ר"ת ולמדו הסוגיא דוקא במכר סתם או בחזקת כשר ומה סני להם לפרש כר"ת דאמר המוכר להדיא. ונלע"ד שדברי ר"ת הם קשים טובא, חדא — דלפי ר"ת למה צריך לאסור מטעם גניבת דעת, הרי זה כבר אסור מטעם איסור שקר, ולכאורה מוכח דר"ת ס"ל דאין איסור שקר דאורייתא כל שזה חוץ לב"ד וגם דלא הפסיד הנכרי בזה דאין לו נפק"מ בין בשר כשר לבשר טרף, ומטעם איסור שקר דרבנן לא היו אוסרים כיון דיש לישראל תועלת דרווח כסף מזה ולנכרי אין הפסד מזה, ולכן לולי האיסור דגניבת דעת היה מותר[יז].

אמנם עדיין צ"ע מה דהקשה התפארת יעקב (צ"ד ב' בא"ד ומפרש ר"ת) על ר"ת בזה דכתב עליו — ש"דברים הללו קשין מאוד לפרש מתניתין דשולח ירך היינו שאומר לו בפי' שהיא מנוקרת, ולמה יאמר תנא בכה"ג דאומר שקר מפורש מה שאין לו מזה שום תועלת, שהרי מקומו ניכר, ויודע הנכרי דמשקר, והיכי ס"ד שיאמר התנא דבר זר שמותר לשקר ללא תועלת שאין בזה גניבת דעת וכ"ש ללא תועלת כלל", ולא מצאתי מהערה זו מנוח.

לפי ר"י – איכא למיחש שיקנה ישראל משום דאסור לגנוב דעת הנכרי

טו] והביא הגמ' (צ"ד א') דברי שמואל דיש איסור גניבת דעת גם לנכרי, איברא הא דשמואל לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר, דשמואל הוה קא עבר במברא, א"ל לשמעיה פייסיה למבוריה [פי' רש"י — תן שכרו לבעל המעבורת], פייסיה ואיקפד, מ"ט איקפד, אמר אביי תרנגולת טרפה הואי ויהבה ניהליה במר דשחוטה [פי' רש"י — כלומר טרפה שחוטה נתן לו

חרחבת המשנה

טו. עיין רשב"א תורת הבית (בית שני סוף שער ה' דף ס"א ב') ובתרומת הכרי ביאור כל השיטות בישוב קושיה דא.

טז. עיין בלב אריה (ד"ה ואבע"א) עוד בזה.

יז. שו"ר ביש"ש בסוגיא (שלהי סי' י"ט ד"ה ור"ת) דג"כ הקשה על ר"ת — "ודוחק הוא בעיני [דברי ר"ת], דאפילו בשלימה דקא חזי ליה וליכא גניבת דעת, מ"מ אסור משום שארית ישראל לא יעשו עולה וגו'..", חזינן מיניה דהבין כנ"ל דלר"ת איסור שקר ליתא, אבל עכ"פ "שארית ישראל לא יעשו עולה" איתא, ודו"ק.

בחזקת דכשרה שחוטה], רבא אמר אנפקא אמר ליה לאשקויי, ואשקייה חמרא מזיגא, והנכרי סבור שהיין חי.

והקשה תוס' (צ"ד א' ד"ה טרפה) דילמא לעולם אימא לך דמותר לגנוב דעתו של עובד כוכבים ואיקפד שמואל משום דאמר לו לעובד כוכבים שחוטה היא ואיכא למיגזר שמא יתננה לו בפני ישראל ויקנה ממנו. ותירץ ר"י דמ"מ איכא למידק מיניה דאסור לגנוב דעתו דאי שרי ליכא למיחש שמא יקנה ממנו ישראל דיחוש דלגנוב דעתו של עובד כוכבים אומר כן.

חזינן מתוס' מילתא דמסתברא — דההחשא דשמא יקנה ישראל בשר מהנכרי תלוי בספק אם יש איסור גניבת דעת לנכרי אם לאו, דאם אין איסור גניבת דעת אין חשש שמא יקנה ישראל הבשר דאולי הישראל מכר לנכרי הבשר בחזקת שחוטה כדי לגנוב דעתו, וממילא מוכח משמואל דהקפיד דיש איסור גניבת דעת לנכרי דאפילו אם נאמר דהוא הקפיד דשמא יקנה ישראל הבשר, מכל מקום ודאי הוא ג"כ הקפיד אדעבר איסור דגנב דעת הנכרי.

ר"ת ס"ל אחרת והתרומת הכרי מבאר טעמו

והנה ר"ת (ד"ה אמר אביי) כתב תירוץ אחר לקושיית הר"י דהא דדייק מדאיקפד שמואל דאסור לגנוב דעתו, יודע היה שמואל שבצנעא נתן לו ולא היה לו לחוש שמא ראה ישראל אחר אלא משום גניבת דעתו, וכבר עמד מהרש"א ע"ז דנאמר בזה ב' תירוצים, ולכאורה תירוצו דר"ת קשה להולמו דאם יש גזירה דאסור למכור לנכרי שמא ימכור לפני ישראל ויקנה מהנכרי, לכאורה צריך להיות אסור למכור לנכרי אפילו במקום דליכא ישראל שם דהגזירה הוא דשמא פעם אחרת ימכור לנכרי בלי לדקדק אם יש ישראל שם, ולמה לא רצה ר"ת לפרש כר"י בזה[יח].

מז] וחזיתי בתרומת הכרי (שם בביאור השיטה השלישית דהיא שיטת ר"ת) דהוכיח דר"ת לשיטתו לא יכול לפרש כהר"י. דהנה כבר הבאנו (אות א') דכתב הגמ' ג' מהלכין לפרש למה אסור לשלוח ירך חתוכה לנכרי, והתי' השני והשלישי הם: ב' במקום שאין מכריזין גזירה שמא יתננה לו בפני ישראל אחר, ואותו הרואה שזה נתנה לו לוקח הימנו וכסבור ניטל גידה, ג' משום דקא גניב ליה לדעתיה.

ולכאורה התירוץ השני קשה טובא דמאי הוי ס"ד דיקנה ישראל אחר בשר זה מהנכרי אע"פ דחזא ביה דנתנו המוכר להנכרי, ובשלמא אם נפרש כמו הר"י דכל שיש איסור גניבת דעת לנכרי ג"כ יחשוב הישראל דזה בשר כשר, אבל השתא בתי' השני דגמ' עדיין לא ידענו דיש איסור גניבת דעת לנכרי, וא"כ מה הייתה ההו"א לאסור בזה[יט].

ומיושב התרומת הכרי שיטת ר"ת ע"פ הרא"ה בבדק הבית (בית שני שער ה' סוף ד"ה שנינו, עמוד ס"ב א') וכן כתב הט"ז (יו"ד סי' ס"ה סוף ס"ק ה') סברא זה אליבא דהטור, דמירי במשנה דהישראל כבר יודע דבשר זה הוא כשר, כגון דיודע דלא היה באיטליז היום טרפה, ואם הירך חתוכה כדחתך ישראל, וקי"ל דרוב נמצאין אצל ניקור מומחין הן, א"כ אתי לאכול ישראל הירך בגידה. אמנם לפי ר"ת דלמד דרק באומר המוכר בפירוש שייך איסור דגניבת דעת, ה"ה והוא הסברא דרק במוכר בפירוש לנכרי יש חשש דיקנה ממנו ישראל, אבל בסתם אין לא חשש דגניבת דעת ולא חששא דיקנה ממנו ישראל.

מסכם היוצא לדינא בין לפי ר"י בין לפי ר"ת

יז] ונחזי אנן דלפי ר"ת שייך לחלק בין הדבקים ולומר דבמוכר לנכרי ואומר בפירוש דהבשר כשר יש בזה איסור דגניבת דעת, ואע"פ כן לא חוששין דיקנה ממנו ישראל אחר, דאפשר לומר דהישראל יחוש דאמר המוכר כן לגנוב דעת הנכרי לפי הצד דגניבת דעת הנכרי מותר, וכן שייך לומר ההיפך דיש חשש דיקנה אפילו אם לא גזרינן דשמא פעם אחרת יתן לפני ישראל, ודו"ק.

יח. שוב מצאתי בלב אריה (קרוב לסוף ד"ה טרפה) דישב כמין חומר — דלפי רבינו תם בתירוץ בתרא דחשש לגניבת דעת לא ס"ל האיבעית אימא השני דחוששין שמא ישלח הבשר בפני ישראל, רק בנותן בפניו ואמר שזה כשר בפירוש יש לחוש דיקנה ישראל הבשר, דזה

יט. וכן הקשה בתפארת יעקב (בא"ד ויחוש). ובינותי בספרים ומצאתי ביד המלך (דעות פ"ב ה"ו) מהלך מחודש ליישב כ"ז לפי דרכו, עי"ש.

ישראל אחר בשר זה, ולא יחוש בו הישראל שבא לגנוב דעת הנכרי, כיון דאמר בפירוש דכשר הוא[כ].

אבל לפי' הר"י דלמד כל הסוגיא במוכר סתם א"א לחלק בין הדבקים דרק אם אסור לגנוב דעת הנכרי יש חשש דיקנה בשר זה מהנכרי דאם אין איסור גניבת דעת אין הו"א דישראל יקנה בשר זה כיון דמותר למכור לנכרי בשר נבילות וטרפות, ומותר למכור לו סתם בחזקת כשר דמותר לגנוב דעתו, ולכן לשיטתו צ"ל דהחשש דיקנה ישראל בשר זה הוא מטעם דכבר ידוע לו דבשר זה כשר או דלא היו טרפות היום באיטליז וכדומה.

יח] ואיך שיהיה חזינן אליבא דר"ת דאין החשש דיקנה הישראל מהנכרי תלוי באיסור גניבת דעת, משא"כ אליבא דתוס' דב' הדינים תלוין זה בזה, אלא אם נודע לישראל ממקום אחר דבשר זה כשר דרק אז יש חשש שמא יקנה ישראל בשר זה אפילו אם אין בזה משום גניבת דעת לנכרי.

נמצינו למדים מכ"ז דבמוכר נבילות וטריפות בחזקת שחוטה לנכרי דבזה לא שייך כלל לומר דהישראל יודע ממקום אחר דהבשר הוא כשר, כיון דבאמת אינו כשר, ממילא אם נתן בשר טרף סתם או בחזקת כשר — אבל לא אמר בפירוש דזה בשר כשר — צריך לצאת לדינא דממנ"פ מותר לתת בשר זה אפילו לפני ישראל, בין לפי ר"י ובין לפי ר"ת. לפי הר"י דאין במתנה משום גניבת דעת, ואין חשש דיקנה ישראל אחר בשר זה, ולפי ר"ת כל דנתן סתם מותר לגנוב דעת הגוי וממילא לא חוששין דיקנה ישראל בשר זה.

מי הוא היש מפרשים המובא בטור

יט] ואחרי כל הדברים והאמת האלה שבארנו, ראה כמה צריכין נגר בן נגר לפרקיה לדברי הטור (יו"ד סי' קי"ז) דאחרי דהביא את שיטת ר"ת — "וכן מי שנזדמן לו גבלה וטרפה יכול למוכרה לגוי או ליתנה לו במתנה, ופירש ר"ת דוקא בסתם שאינו מוכרם לו בחזקת כשרה אבל אסור למוכרה לו או ליתנה לו בחזקת כשרה משום גניבות דעת ומשום שמא יתננה לו בפני ישראל, והישראל יקחנה ממנו", מביא הטור עוד מ"ד "ויש מפרשים דבמתנה אפילו אם נותנו לו בחזקת כשרה שרי דלא חיישינן לא משום גניבת דעת ולא משום שמא יתננה לו בפני ישראל אבל ודאי אסור למוכרה לו בחזקת כשירה משום גניבת דעת", וזה נראה כשיטת הר"י דמתנה מותר בכל מקרה, וכן כתב הב"י שם ד"שתי דעות אלו כתבו התוס' אהא דת"ר השולח ירך לחבירו שלימה אינו צריך ליטול גיד הנשה..".

איברא מוסיף הטור על יש מפרשים — "ונראה דאפילו לפי אלו המפרשים אין היתר אלא ליתנה לו בינו לבינו ולא חיישינן שמא יתננה לו בפני ישראל אבל ודאי **אסור למוכרה לו בחזקת כשרה או ליתננה לו בפני ישראל בחזקת שחוטה**", ואם כדברי הב"י דהיש מפרשים דברי הר"י המה — מאי שייטא דאיסור לנותנה במתנה לנכרי בפני ישראל, דמהיכי תיתי לן דישראל אחר יקנה בשר זה מהנכרי כיון דמותר לגנוב דעתו במתנה. וא"א לומר דחוששין שמא הישראל יודע דזה בשר כשר, דלא שייך לומר כן כיון דזה באמת נבילה או טריפה.

ולא מצאנו מקום לפליטה אלא אם נפרש את דברי הטור במפרש בשעת נתינת המתנה לנכרי דזה בשר כשר דאע"פ דמותר לגנוב דעתו אין הישראל חושש דכך היה כוונת הנותן כיון דאמר בפירוש דזה כשר אין לו לשקר בזה.

אמנם כל זה אתי שפיר לפי הר"ת דלא תולין האיסור גניבת דעת בהחשש דשמא הישראל יקנה בשר זה מהנכרי, אבל לפי הר"י דס"ל דשתי הדינים תלוים אחד בשני איך כתב הטור לפי היש מפרשים דאם נתן בשר זה לפני ישראל "ודאי" אסור, וכבר הקשה כ"ז בט"ז (סוף סי' קי"ז) ונשאר בצ"ע.

אם הטור בסי' ס"ח מירי במפרש אתי שפיר

כ] ומצאנו דאזיל ליה הטור לשיטתו בזה בדיני גיד הנשה (סי' ס"ה סעי' י"א) דמתיר לתת לנכרי ירך חתוכה במתנה כל דזה שלא בפני ישראל אבל אם נותנה לו **בפני ישראל**, לא יתננה לו כשהיא חתוכה, שיש לחוש שמא סבור ישראל שראה שנתנה זה לגוי דלהטעותו אמר כן **כיון דאמר בפירוש דכשרה היא** כמש"כ התוס' לקמן..".

כ. ומצאתי בלב אריה (תוס' ד"ה חתוכה). וז"ל "..ובזה לא יחוש הישראל מלקנות ממנו דלא יסיק אדעתיה

שנטל גידה קודם שנתנה לו ויקחנה ממנו ויאכלנה עם גידה.

והנה גם בדיני גיד הנשה לא ביאר הטור אם כוונתו בנותן מתנה במפרש דהוי כשר או בסתם, ופי' הט"ז (שם ס"ק ה') דמיירי בסתם והחשש דשמא יקנה ישראל דיודע דבשר זה כשר וכיון דחזי דחתך הירך במקום הגיד ג"כ יחשוב דנעשה ניקור לירך כהוגן. אמנם אין זה מעלה ארוכה לדברי הטור בהלכות עכו"ם, וכנ"ל. ואתה הראת לדעת דהט"ז דנשאר בצ"ע בסי' קי"ז הוי לשיטתו ממש בסי' ס"ה — דבב' מקומות פי' הטור בנתן מתנה סתם, אבל אליבא דידן דהטור מיירי במפרש — אתי שפיר היטב.

ובאמת כ"פ הב"י להדיא את דברי הטור בסי' ס"ה דהאיסור לתת מתנה לנכרי בפני ישראל מיירי במפרש ושדברי ר"ת המה, ועוד מביא דכך פירש הה"מ שיטת הרמב"ם, וכן הם דברי מרן בשולחן הטהור שלו דמיירי דנתן לנכרי בפני ישראל במפרש. ולפי"ז צ"ל דכוונת הב"י דכתב שדברי הטור הם ר"ת — הכוונה דברי ר"ת דלא תלוי איסור גניבת דעת בחשש שמא יראה ישראל נתינה זה ויקנה בשר זה.

הרמב"ם מיקל גם כר"י וגם כר"ת

בא] ועדיין לא יצאנו ידי חובת העיון בזה — דפש גבן לברר מאן האי תנא דהיש מפרשים שבטור, ועוד מנא ליה להטור האי חידוש דין דבמתנה ליכא גניבת דעת אפילו במפרש.

ונראה מוכח דהיש מפרשים בטור הוא דעה שלישית המקילה יותר מכולם — והוא דרכו של הרמב"ם ע"פ הרב המגיד, דכתב הרמב"ם (הלכ' מאכ"א פ"ח הי"ד) "..לפיכך אם היתה הירך חתוכה לא יתננה לגוי **בפני ישראל** עד שיטול הגיד שמא יאכל ממנה ישראל", ומדויק מדברי הרמב"ם דאסור לתת לנכרי ירך חתוכה "בפני ישראל", דשלא בפני ישראל מותר לתת לנכרי.

ואיזה חשש הוא זה דבפני ישראל חוששין שמא יקנה ישראל בשר זה מהנכרי ויאכל אותו עם הגיד אם לא שנאמר דהרמב"ם מיירי במפרש דהבשר הוא כשר, וכן ביאר הרב מהגיד "..והנראה אלי בדעת רבינו שהוא סבור **דהכא במפרש שהירך מבשר כשירה הוא** וכן הוא, ובכה"ג יש לחוש שמא ישראל הרואה שהוא נותנה לו בחזקת כשירה והיא חתוכה סבור דודאי כשרה היא, דאי לא, לא הוי גניב ישראל דעתיה דאסור הוא כנזכר פ"ג מהל' דעות.. הילכך השתא ודאי ליכא למיחש אלא בכה"ג", חזינן בדעת הרמב"ם דאין במתנה לנכרי משום איסור גניבת דעת אפילו במפרש כדעת הר"י ואע"פ כן בנתן בפני ישראל חוששין שמא יקנה ישראל, וזה דוקא במפרש. וצ"ל דבזה ס"ל להרמב"ם כר"ת דאין האיסור גניבת דעת והחשש שמא יקנה ישראל תלוין זה בזה.

כב] והנה כתב הרמב"ם (הלכ' דעות פ"ב ה"ו) "ואסור לגנוב דעת הבריות אפילו דעת הגוי, כיצד, לא ימכור לגוי בשר נבילה בכלל שחוטה", וגם כאן סתם רבינו האם מיירי במכר סתם בחזקת כשר או במפרש, ובסוף דברי הרמב"ם בזה כתב "..אפילו מלה אחת של פתוי ושל גניבת הדעת אסורה". ומדייק הלח"מ בדברי הרמב"ם אלו — "וזהו שכתב לא ימכור בשר נבילה במקום בשר שחוטה.. וכתב בסוף דבריו אפילו מלה אחת של פתוי ושל גניבת דעת דמשמע דוקא כשמדבר בפירוש וזה אמרו ואפילו מלה אחת.. וממילא משמע דהיכא דליכא מלה דפתוי מותר דאיהו מטעי נפשיה, ומ"מ סתם הדברים יותר מדי והיה לו לבאר".

חזינן דגם במכר ס"ל להרמב"ם דרק במפרש יש איסור גניבת דעת לנכרי, וזה כסברת ר"ת, אבל גם יש לרמב"ם קולת הר"י דבמתנה אין איסור גניבת דעת אפילו במפרש, ורק בפני ישראל אסור, דשמא חשש למה שאמר הַנותן להדיא דהוי זה בשר כשר, ולא חשש דאמר כן משום גניבת דעת וכנ"ל.

מקור להקולות של הרמב"ם

נמצינו למדים דהיש מפרשים שבטור הרי הוא דרכו של הרמב"ם, ואתי שפיר היטב, וכן ביאר לנו בתרומת הכרי (השיטה השביעית) ע"ש, אבל עדיין מוטלת עלינו חובת בירור מקורו של הרמב"ם דלקח גם את הקולות דר"ת וגם את הקולות דר"י, דילמא הברייתא דמתיר בירך חתוכה איירי בסתם משו"ה ליכא גניבת דעת וע"ד שפירשו ר"ת ודעימיה.

כג] והנה כבר הקשה תוס' (סוף ד"ה אמר אביי) כן אליבא דר"ת "..וא"ת ולפלוג וליתני בדידה בגיד ובמקום שאין מכריזין דבהכי איירי רישא לאביי **דכשאומר** לו שהיא מנוקרת אין לשלוח עד שיטול הימנה גיד הנשה מפני שני דברים אחד מפני שמטעהו ואחד שמא יחזור וימכרנה לישראל" ותירץ תוס' בדוחק

לכאורה ד"י"ל דנקט נבלה וטרפה לרבותא דקא ס"ד דלא אסור מפני שמטעהו כשמוכר לו בחזקת שחוטה לפי שיודע דלהשביח מקחו אומר כן".איברא מחדש התרומת הכרי (ד"ה הן ראיתי) דאליבא דרמב"ם אתי שפיר היטב — "דיש לומר דהוכיח כן מתירוצא דרב אשי דאוקי למציעתא בשמכרה לו בפני ישראל וע"כ במפרש נמי איירי דאי לא ליכא משום גניבת דעת וא"כ לפלוג גבי ירך גופא וליתני' מתני' בד"א בסתם אבל במפרש ובפני ישראל אסור משום ב' דברים.. וכמו שהקשו התוס' לשיטת ר"ת לפיכך הכריע דבמתנה ליכא גניבת דעת כלל ולא מצי למיתני הכין".

מיושבת הסתירה בש"ך ובפר"ח

כד] והשתא הדרינן למאי דהתחלנו בה (אות י"ג) והוא הסתירה בש"ך והפר"ח — דבסי' קי"ז כתבו דמתנה לנכרי מותר אפילו במפרש וכר"י, ובסי' ס"ה כתבו דבין במכר ובין במתנה כל דנתן סתם ולא פירש אין בזה גניבת דעת וכדברי ר"ת ונראה דארכבי אתרי רכשי.

ולהנ"ל אתי שפיר פסקן של דברים דקי"ל לקולא בכל מקום וכדברי הרמב"ם, ועוד נוסף דזה דבנותן מתנה לנכרי אפילו במפרש מותר דיש לצרף לזה שיטת הר"י, ובמכר סתם יש להקל דאין בזה איסור דגניבת דעת דיש לצרף לזה שיטת ר"ת. ומה דמחמיר הטור בנותן לפני נכרי מיירי במפרש אפילו במתנה ואע"פ דבזה מיקל הר"י דכל שאין בזה משום גניבת דעת אין בזה משום שמא יראה ישראל ויקנה, אבל בזה חוששין לחומרא דכן הוא גם דעת ר"ת וגם דעתו של הרמב"ם, ובזה מסולק הצ"ע דהט"ז (סוף סי' קי"ז) על הטור כמין חומר, והכל הולך על נכון בס"ד.

ענף ד

דן האם שייך במתנה לנכרי גניבת דעת

כה] ומעתה מוטל עלינו חובת ביאור שורש פלוגתת אבות העולם האם גם במתנה לנכרי יש איסור גניבת דעת או דרק במכר יש איסור. והנה הקשה הריטב"א (צ"ד א' ד"ה כדאמר שמואל) דמה הוצרך הש"ס להביא המעשה דשמואל להוכיח דיש איסור גניבת דעת גם לנכרי, דהא תני' לה בהדי' במתני' דלקמן אין מוכרין נבלות וטריפות לאינו יהודי מפני שמטעהו. ומתרץ — "דאי מההיא הו"א דוקא במכר כי התם שא"י נותן דמים, אבל בדורון אין בו משום גניבת דעת לגבי א"י, קמ"ל שמואל דאף בזו אסור לגנוב דעת הא"י".

חזינן ראיה חזקה דיש איסור דגניבת דעת לנכרי גם במתנה, מזה דהביאה הש"ס המעשה דשמואל להוכיח איסורא דגניבת דעת ולא הברייתא דאוסר להדיא גניבת דעת הנכרי[כא]. וצ"ל דהר"י פירש כרש"י דכתב (ד"ה פייסיה) "תן שכרו לבעל המעבורת" משמע דזה מכר ולא מתנה, אבל לפי"ז הדרא קושיית הריטב"א לדוכתא דהיה להש"ס להביא הברייתא דאוסר לגנוב דעת הגוי במכר. ולכאורה דברי הריטב"א מוכרחין מיניה וביה, דכוונת הש"ס להוכיח כתירוץ השלישי דהטעם דאסור לשלוח ירך חתוכה לנכרי בהמשנה הוי מטעם גניבת דעת, והמשנה גופא מדברת במתנה, ואם המעשה עם שמואל מירי במכר ושכר למבוריה לא הועלנו כלום להביא המעשה דשמואל דאולי רק במכר יש איסור דגניבת דעת, ולא במתנה.

מדייק הרא"ש דכתב דיש "כמין מכר"

כו] והנראה בזה דכתב הרא"ש (סי' י"ח) אליבא דהר"י דאין איסור גניבת דעת לנכרי במתנה "..וההיא דשמואל דפייסיה למבורי — **כמין מכר** — היה..", וכוונת הרא"ש בזה הוא להציל הר"י מקושיית הריטב"א וכנ"ל. ומתי' הרא"ש דהמעשה דשמואל היה "כמין מכר", ומשמעות דברי הרא"ש הוא דכך דוחה הר"י — דאין להביא ראיה לסתור שיטתו מהמעשה עם שמואל — דהבין הש"ס דהיה במתנה — כי אפשר לפרש דהמעשה היה במכר. איברא לכאורה הוי זה דברי תימה לפרש דהר"י בעצמו דוחה ראית הש"ס דיש גניבת דעת במתנה מסברא דיליה דהמעשה היה במכר. ומצאנו דכבר הקשה כן המעדני יו"ט (אות ר') — "..ומיהו תמיהא לי.. מדלא דחינן לה בגמ' הכא, דהתם כמין מכר היא, ש"מ דס"ל לגמ' דאין לחלק בכך אלא אי איכא

כא. ואין להקשות דהיה להש"ס להביא הברייתא דר"מ דאל יסרהב אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד, ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל וכו', דאין זה מוכח דאסור לנכרי, כדכתב הראש יוסף (ד"ה יהבא ליה).

איסורא בגניבת דעת דעובד כוכבים אף במתנה אסור ואי ליכא איסורא גם במכר אין איסור", ונשאר המעדיו"ט בצ"ע.

ויש לדייק מתק לשונו של הרא"ש בזה דלא כתב שהיא "מכר", אלא כתב דהיא "כמין מכר" ולא דבר ריק הוא.

חוקר האם איסור גניבת דעת הוי בעין "גזילת ממון" או "גניבת ליבו"

ולבאר עומק כוונתו לפענ"ד שבהקדם יש לחקור האם האיסור לגנוב דעת הנכרי הוא כעין "גזילת ממון", או דהוי איסור חדש ד"**גניבת ליבו**", דמטעהו לנכרי להחזיק לו טובה בחינם בעד דבר דמעולם לא קיבל.

והנה כתב הישׁ"ש (שלהי סי' י"ט) "..ומאחר שגניבת דעת אסור בגוי, כ"ש גניבה ממש וגזל הגוי אסור, ואף להטעותו אסור", ודבריו ברור מללו דגניבת דעת העכו"ם הוי מדין כעין גזילת ממונו, ולפי"ז למ"ד דגזל עכו"ם מותר ה"ה דאין איסור גניבת דעת לנכרי.

אמנם עיין ביראים (מצוה קכ"ד) דכתב להוכיח דאיסור גניבת דעת במידי דממונא אסור מדאורייתא — "..שהרי מצינו שנענש אבשלום עליו [על איסור גניבת דעת] בסוטה (ט' ב') תנן לפי שגנב ג' גניבות — לב אביו, ולב ב"ד, ולב כל ישראל נתקעו בו ג' שבטים.. וחמור גונב דעת מגונב ממון ונפשות, שהרי התירה תורה בעובדי כוכבים גונב נפשות דכתבה גונב נפש מאחיו מבני ישראל, ולא מבני עכו"ם. ממון — אמרי' בב"ק ראה ויתר גוים, התיר ממונן של כנענים לישראל. וגונב דעת אפילו של עו"כ אסור שלא מצינו שהתירה תורה בעו"כ..", חזינן בדעת היראים דאיסור גניבת דעת הנכרי הוא איסור גניבת "לבו" דהוי יותר חמור מגניבת ממונו, ונפשו, וכצד השני. ולפי"ז אפילו המ"ד דגזל עכו"ם מותר, גניבת דעת לנכרי אסור, דאם הפקיעו ממונם את דעתם לא הפקיעו.

הישׁ"ש אתי שפיר לשיטתו

כז] איתא ברמ"א (חו"מ סי' שמ"ח סעי' ב') "וי"א דאסור להטעותו [לנכרי בחשבון] אלא אם טעה מעצמו שרי (מרדכי)", ומבאר הסמ"ע (ס"ק ו') דלמדו כן מדאסרו אפילו גניבת דעת עכו"ם[כב]. והראה לי ידידי הרה"ג שלמה זלמן דישון שליט"א (מחב"ס זכרון צבי) מה דחידש השער משפט (שם ס"ק ב') בזה, דאף דבגונב ממון העכו"ם חייב להחזיר — לענין להטעותו בחשבון אם עבר ועשה כן א"צ להחזיר, דטעות העכו"ם מותר רק דאסור משום גניבת דעת א"כ מה שעבר עבר ולאו בר חזרה הוא.

אמנם מביא השע"מ דדעת מהרש"ל (פ"י דב"ק) דלהטעותו בחשבון אסור משום דהוי **כגונב** ממון הכותי ממש א"כ **חייב להחזיר** לו. ונלע"ד שזה הישׁ"ש לשיטתו דס"ל דגניבת דעת אסור כעין גזילה, ודעת השע"מ הוא דגניבת דעת אסור משום גונב את ליבו ודעתו דבזה אין דין השבה, ודו"ק[כג].

כב. ואם שלח שר נכרי ממון לישראל לצדקה דאין מחזירין אותו משום שלו' מלכות כדמבואר ביו"ד (סי' רנ"ד סעי' ב') תלוי בזה: אם המושל [וה"ה כל גוי נכבד שיש במניעת קבלתו צד חשש איבה] צוה בהדיא שיתנו לעניי ישראל עושין כמו שצוה שאסור לגנוב דעת הבריות, ואם הגוי אמר שיתנו למצוה רבה — ינתנו לפדיון שבוים של ישראל שהיא מצוה רבה, דא"א לפדות בהן שבויי גוים שזה לא מצוה רבה, ואם לא יפדו שבויי ישראל הוי גנבת דעת הגוי.

אבל אם המושל אמר לתת הממון לצדקה, ולא פירט דוקא לישראל — נוטלין ממונו וינתן לעניי עכו"ם בסתר כדי שלא ישמע המלך, אבל לא לעניי ישראל משום שגורם עי"ז זכות וכפרה לגוים ומאריך את הגלות [כדמבואר בב"ב (י' ב') במעשה דאימיה דשבור מלכא דשדרה ארבע מאה דינרי לצדקה]. ואין בזה משום גניבת דעת הגוי דמבאר היד רמה (ב"ב י' ע"ב אות קל"ב) דאינהו נמי ידעי דישראל מפרנסין גם ענייהם ועוד כתב דע"י שנותן לגויים רווחא מילתא לעניי ישראל שא"צ לתת מהצדקה לעניי גוים. וע"ע בט"ז (שם ס"ק א') בזה.

כג. אמנם מחדש השע"מ — אף לשיטת מהרש"ל — דאם העכו"ם נותן מעות לישראל שיקנה לו סחורה והישראל נשתכר בו אף דלכתחילה אסור לעשות כן דלא גרע מגניבת דעת העכו"ם דאסור, מ"מ א"צ להחזיר לו, דכיון דאין שליחות לנכרי א"כ הוי כאלו קנה ישראל הסחורה לעצמו ושלו הוא, ומשתכר בשל עצמו.

וצ"ל דמה דכתב השע"מ **דאסור** לעשות כן משום גניבת דעת, כתב כן אליבא דהישׁ"ש דס"ל דגניבת דעת אסור משום לתא דגניבה. דאליבא דידיה שטעם האיסור דגניבת דעת משום

גניבת דעת במתנה לנכרי תלוי בהנ"ל

כח] וע"פ זה נראה לבאר דאם איסור גניבת דעת הוא מדין כעין גזילת ממונו, הוי פשוט דאין במתנה משום גניבת דעת הנכרי. וכן מצאתי בספר הקובץ על הרמב"ם (הלכ' דעות פ"ב ה"ו) "..ונראה דאפילו לפי הסוברים דגניבת דעת אסור מה"ת היינו דוקא במכירה, כגון שמוכר לו נבילה במר דשחוטה, דכיון דיהיב ממון ומטעהו שפיר מקרי גניבה, ויש לכוללו תחת סוג **גניבת ממון**, אבל גבי מתנה דג"כ אסרינן גניבת דעת ודאי דאינו אלא מדרבנן", אבל לפי הצד דגניבת דעת הנכרי הוי מדין גניבת לבו והוא יותר חמור מגניבת ממון — שייך לומר דגניבת דעת הנכרי אסור גם במתנה. ושו"ר דכן מדייק התועפות ראם (אות ה') אליבא דהיראים וכוונתו שם להדיא לאפוקי מדברי ספר הקובץ, עי"ש.

ולפי"ז אפשר לומר דזה שורש פלוגתת הר"י ור"ת אם יש איסור גניבת דעת לנכרי במתנה אם לאו, דהר"י ס"ל דגניבת דעת אסור כעין גזילת ממון ולכן אין אסור גניבת דעת במתנה, ור"ת ס"ל דגניבת דעת אסור מטעם גניבתת ליבו ולכן אסור גם במתנה.

האם מותר להשתמש במשכון של נכרי תלוי בהנ"ל

כט] ונלע"ד דבזה גופא נחלק הט"ז עם הב"ח ביו"ד (סי' ק"כ) האם מותר להשתמש במשכון של עובד כוכבים שלא ברשות. וכתב הב"ח (שם אות ז') דאסור להשתמש בו שלא מדעת הגוי משום גניבת דעת ומביא דכ"כ מהרי"ל בהלכות פסח (הל' הגעלה דין ה'), אבל הט"ז (שם ס"ק י"א) משיג עליו וס"ל דמותר להשתמש במשכונו של נכרי שלא מדעתו, דלא עדיף מהפקעת הלוואתו, ואין בזה משום גניבת דעת כיון שכבר הוי המשכון תחת ידו בהיתר. ומוסיף הט"ז דכן ראה בקהילות גדולות שבימי הסוכות משתמשים בבגדים המצויירים, משכונות של עו"כ, לנוי סוכה, וחלילה לומר דכולהו עבדי איסורא.

ולפי דרכנו נחלקו הב"ח הט"ז האם גניבת דעת הנכרי אסור כעין גזילת ממון, או דאסור משום גניבת ליבו ודעתו, שדעת הב"ח הוא דגניבת דעת הנכרי אסור משום גזילת ממונו, וא"כ ה"ה אסור להשתמש במשכון של נכרי שלא מדעתו, אבל הט"ז ס"ל דגניבת דעת אסור משום גניבת ליבו, וזה לא שייך במשכון דכבר נמצא ברשותו, ולכן כיון דאין בזה איסור גזל — דהפקעת הלוואתו דנכרי מותר, וגם אין הנכרי יודע שהישראל משתמש במשכונו, מותר להשתמש.

נמצינו למדים דיש צד חומרא לצד דגניבת דעת הנכרי אסור כעין גניבת ממון — דאסור אפילו בלי דעת הגוי, ועוד דאם עבר וגנב דעתו חייבין להשיב לנכרי, ויש צד חומרא למ"ד דגניבת דעת אסור משום גניבת ליבו ודעתו — דאסור אפילו במתנה[כד].

מוכיח דהרמב"ם ס"ל דיש את ב' הדינים

ל] ואם כנים הדברים נפתחו לנו שערי אורה לבאר מבוכה דחזינן דמקשים העולם מה פשר הדבר דהביא הרמב"ם דיני גניבת דעת בב' מקומות, בהלכות דעות (פ"ב ה"ו) ובהלכות מכירה (פי"ח ה"א). דהנה אם זה דין בחו"מ היה להרמב"ם להביא דינים אלו רק בהלכות מכירה, ואם זה דין בדעות היה להרמב"ם להביא כ"ז רק בהלכות דעות[כה].

והמעיין יבחין בלשון הזהב של הרמב"ם דלא כתב אותם דינים בכפלים אלא דמה דכתב בהלכות מכירה לא כתב בהלכות דעות, וז"ל הרמב"ם בהלכות מכירה — "אסור לרמות את בן"א במקח וממכר או לגנוב

חרחבת חמשנה

לתא דגניבת ליבו לא שייך בזה איסור דגניבת דעת כיון דלא יודע מזה הנכרי, וז"פ.

כד. ויש לעיין האם גניבת דעת אסור אפי' היכא דבעוד רגע יתגלה הדבר. והנה ז"ב דלפי המ"ד דגניבת דעת אסור כעין גזילה ודאי לא שייך איסור בזה, איברא למ"ד דגניבת דעת אסור מטעם גונב את ליבו — אולי גם בזה שייך איסור גניבת דעת. ועיין בתפארת יעקב (ד"ה ולא יאמר) דלפי דעתו יש בזה איסור. וע"ע בספר יד המלך (הלכות דעות פ"ב) דמאריך טובא בזה והעלה דנחלקו בזה רש"י ורמב"ם דס"ל דאין בזה משום גניבת דעת, עם הטור ושו"ע דס"ל דגם בזה יש גניבת דעת, ואכ"מ.

כה. ועיין במעשי חייא (חולין סי' ח', לדף צ"ד) דר"ל מזה דהביא הרמב"ם דינים אלו בהלכות דעות, דאין האיסור משום דלוקח משל חבירו, אלא משום **לתא דעצמו**. וכמדומה לי דזה חידוש גדול מאוד לומר דאין האיסור גניבת דעת אלא דין בהלכות מידות. ובפרט דמתקשה טובא המע"ח

את דעתם ואחד גוים ואחד ישראל בדבר זה, היה יודע שיש בממכרו מום יודיעו ללוקח..". דכאן מביא הרמב"ם עניני גניבת דעת דיש כמום במקח, עיין עוד בהלכה ב' וג' דכל זה מסוגיא דב"מ שלהי פרק הזהב (נ"ט ב'-ס' א').

ובהלכות דעות כתב הרמב"ם — "ואסור לגנוב דעת הבריות אפילו דעת הגוי, כיצד, לא ימכור לגוי בשר נבילה בכלל שחוטה ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה, ולא יסרב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, וירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, יפתח לו חביות שהוא צריך לפתוח אותן למכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח, וכן כל כיוצא בזה..". דכאן כתב הרמב"ם דיני גניבת דעת דמטעה דעת הנכרי להחזיק לו טובה חינם, אבל לא כתב דיני גניבת דעת כזה דהוי כמום במקח[כו], וכל הדינים האלה לקח הרמב"ם מהסוגיא דידן בחולין, ודו"ק.

ונמצינו למדין לפי דברינו הנזכרים למעלה דיש ב' דינים בגניבת דעת א' דין כעין גזילת ממון, וב' דין גניבת ליבו ודעתו, ונראה דהרמב"ם ס"ל דשניהם אמת, בהלכות מכירה דהוי דיני חו"מ הביא הרמב"ם סוג גניבת דעת דיש בזה כעין מום במקח דהוי זה כעין גזילת ממון, ובהלכות דעות הביא הרמב"ם סוג דגניבת דעת דאסור משום גונב את ליבו דמטעהו להחזיק לו טובה בחינם.

גניבת דעת – דאורייתא או דרבנן

לא] וניתן להמשיך את הקו בזו הדרך ולחלק בין הדבקים, דהנה הקרית ספר כתב בהלכות מכירה כדבר פשוט דגניבת דעת אסור מדאורייתא ולא מבאר מקורו. ויש לדייק דלמה הקרית ספר כתב דוקא בהלכות מכירה דגניבת דעת אסור דאורייתא, ולא בהלכות דעות. ולפי דרכנו בזה, אפשר לומר דהסוג גניבת דעת דאסור משום כעין גניבת ממון אסור דאורייתא דשייך לפרשת איסור גניבה, ולכן הוי פשוט להקרית ספר דגניבת דעת דהלכות מכירה אסור מדאורייתא, אבל הסוג גניבת דעת דאינו אלא גניבת ליבו ודעתו אין לו מקור במקרא ואינו אלא מדברי סופרים ולומדים אותו מהלכות מידות[כז].

אוצר החכמה

ושו"ר בשו"ע הגר"ז (הלכות אונאה וגניבת דעת סעי' י"א) "..וכן כל מרמה שבעולם אסורה במקח וממכר אפילו לנכרי כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח אע"פ שהוא נכרי שהרי זה מטעהו וגונב דעתו אם אינו מודיעו **והרי זה כגונב ממנו ממון ואסור מן התורה**". ובהמשך כתב הגר"ז (סעי' י"ב) "ואפילו לגנוב דעתו בדבר שלא יגיע לו הפסד לנכרי אסור מדברי סופרים, כגון למכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה, ואף לגנוב דעת הבריות בדברים אפילו במלה אחת של שפת חלקות או גניבת דעת, או במעשה שמראה שעושה בשבילן, ואינו עושה, אסור מפני **שמחזיקים לו טובה בחנם**", ודברי הגר"ז ברור מללו דבסעי' י"א מביא דברי הרמב"ם בהלכות מכירה וכתב דיש בזה איסור דאורייתא ד"הרי זה כגונב ממנו ממון", ובסעי' י"ב מביא דברי הרמב"ם בהלכות דעות וכתב דגניבת דעת אסור מדברי סופרים "שמחזיקים לו טובה בחנם", והן הן הדברים אשר כתבנו — והענינים מאירים כספירים.

הרחבת המשנה

שם לבאר הרמב"ם דהביא דיני גניבת דעת גם בהלכות מכירה.

והראו לי דברי הרבינו יונה בשערי תשובה (ש"ג אות קפ"ד) דכתב על האיסור גניבת דעת "כי שפת שקר אשמה רבה, ונתחיבנו על דברי האמת, כי הוא מיסודי הנפש", חזינן דס"ל דאיסור גניבת דעת הוי מטעם שקר, וזה מקור נאמן לדברי המעשי חייא דגניבת דעת הוי משום "לתא דעצמו".

כו. דאין במוכר בשר טרף בחזקת שחוטה משום מקח טעות דאין זה נחשב כ"בשר אחר" דלא חל הקנין עליו, כי אין זה משנה להנכרי אם הוא אוכל טרפה שחוטה או כשרה. והגניבת דעת הוא בזה דניחא לנכרי לקבל מה דהישראל היה לוקח לנפשיה, וכמו דפירש התורת חיים (ד"ה אמר אביי) דאין מעלה דשלח לנכרי ירך חתוכה בלי גיד הנשה דאין זה מעלה לנכרי, אלא בזה דהישראל הביא לו דבר דטרח ועשה ראוי לעצמו.

כז. וכן יש לדייק ברש"י — דהנה איתא בברייתא (שם) "לא ילך אדם לבית האבל ובידו לגין המתקשקש ולא ימלאנו מים מפני שמתעהו, ואם יש שם חבר עיר מותר", ומבאר רש"י למה מותר אם יש שם חבר עיר — "דגדול כבוד הבריות". ואין כבוד הבריות דוחה איסור בקום ועשה אלא איסור דרבנן, חזינן דס"ל לרש"י דגניבת דעת כגון דא אינו אלא דרבנן.

מקור הרמב"ם

ונלע"ד דמקורו של הרמב"ם הוא כך — דהיה קשה להרמב"ם דהנה הגמרא בחולין דמתעסקת לברר טעמו של המשנה דאסור לשלוח יד חתוכה לנכרי, מביאה כיצד לבאר דאסור משום גנב"ד. וע"ז מביאה המעשה עם שמואל להוכיח דיש איסור כזה, ובאמצע כ"ז לפני שהש"ס חוזר לדון בדיני שליחות בשר לנכרי — האריך טובא בהרבה דינים דשייכים לגניבת דעת, דאסורים אפילו לגנוב דעת ישראל — ומה ראה הש"ס על ככה להביא כ"ז לכאן. ולמד מזה הרמב"ם דהתחדש בסוגיא דא סוג חדש דגניבת דעת דהוי שונה מדיני גניבת דעת המובאים בשלהי פרק הזהב, דשם הוי דינים דכעין גניבת ממון, אבל כאן התחדש דיני גניבת דעת דמטעה לחבירו להחזיק לו טובה חינם, ולכן מאריך הש"ס דוקא כאן לבאר כל הדינים בזה דאין להם מקום אחר בש"ס, ודו"ק[כח].

מוכיח דיש מתנה דהוי כמכר

לב] והנם דביארנו (אות כ"ח) כיצד לפרש שורש פלוגתת הר"י ור"ת בדין גניבת דעת לנכרי במתנה ע"פ החקירה הנ"ל, עדיין לא יצאנו ידי חובת העיון בזה — דנשאר ראית הריטב"א דהמעשה דשמואל היה מתנה וכנ"ל (אות כ"ה), ולכן נראה לבאר שיטת הר"י דאין במתנה איסור גניבת דעת לנכרי אפילו לפי הצד דגניבת דעת אסור משום גניבת ליבו ודעתו, והוא דאפשר לחלק בין הדבקים ולומר דיש מתנה דאין בה איסור גניבת דעת, ויש מתנה דיש בה, וזה מטעם דמתנה זו הוי כמכר, ואבאר את שיחתי.

הנה עד כה בארנו דיש לומר דאין במתנה איסור גניבת דעת דאין בזה שייכות לגזילת ממונו, אבל אפשר לומר עוד צד, והוא דאפילו לפי המ"ד דאיסור גניבת דעת הוי משום דגונב את לבו להחזיק לו טובה בחינם, אע"פ כן אין במתנה משום גניבת דעת, דיש לדקדק דמכר לחבירו חפץ לפי השוויות האמיתי אבל מטעהו להקונה לחשוב דיש בו יותר ממה שהוא באמת, או במקרה דמסרב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, או שמרבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, וכן כל כיוצא בזה — יש בכל הנ"ל דגורם לחבירו להחזיק לו טובה חינם.

אבל במתנה דמטעהו למקבלו לחשוב דיש בו יותר ממה שהוא באמת, אפ"ל דאין בזה איסור גניבת דעת לנכרי, דאפילו אם הנכרי מחזיק לו טובה אין זה בחינם, דסו"ס הוא קיבל מתנה, וע"ז גופא יש לו להחזיק טובה לישראל. ומה נאמר דהנכרי מחזיק לו יותר טובה בגלל דהישראל הטעהו לחשוב שזה שווה יותר — אין בזה איסור, דאין זה מוכח דעל התוספת הנכרי מחזיק לו טובה. ואפילו אם הנכרי מחזיק לו "תוספת" טובה א"א לצמצם ולא שייך איסור בתוספת, דאין האיסור גניבת דעת אלא במחזיק לו טובה "בחנם" ואין זה בחינם דא"א לראות את התוספת כדבר נפרד דעליו יש איסור.

לפי הנ"ל מבואר עומק כוונת הרא"ש

לג] והשתא הדרינן לדברי הרא"ש המובאים לעיל (אות כ"ו) דכתב אליבא דהר"י דהמעשה דשמואל היה כמין מכר ולא מכר ממש, ושאל עליו המעדני יו"ט איך שייך לדחות דברי הש"ס במה דהש"ס בעצמו לא דחה. והנה כתב התרומת הכרי (ד"ה מעתה אמור) הש לומר דאף דנתן השמש למבורי שכרו מ"מ ל"ה ממש כמו מכר, דלא נתן לו ממש בשוויו, כי התרנגולת היתה שוה יותר משכרו שהיה מגיע לו וכן נראה מלשון הרא"ש שכתב דעובדא דשמואל כעין מכר היה כלומר ולא מכר ממש, וכוונתו בזה דבאמת דכו"ע יודו דהיה שמואל חייב לשלם למבוריה שכרו, ואע"פ כן מה ד"כאילו" נתן לו תרנגול דשוה יותר מכדי שכרו היה נחשב למתנה [ע"טיפ" בלע"ז] — דנתן לו השמש תרנגול טריפה במר דשחוטה, דתרנגול טריפה הוי השוויות דשכרו, ומה דחשב המבוריה דקיבל יותר, תרנגול שחוטה, הוי ה"תוספת" כמתנה[כט].

כח. וכן אתי שפיר לפי רבינו יונה הנזכר למעלה (הרחה"מ כה) דכתב דגניבת דעת אסור משום לתא דשקר, ומביא הגמ' בחולין, ולא הגמ' דב"מ שלהי פרק הזהב, דיודה הרב"י דשם אסור משום גזילת ממונו.

ועיין מש"כ לקמן (סי' כ"א ענף ו') עוד חידושי דינים בגניבת דעת.

כט. ואין זה ממש כדברי התרומת הכרי שם דפירש דאפילו תרנגול טריפה הוי שווה יותר משכרו. ולפי דבריו צ"ל

ולפי"ז הביא הש"ס ראיה דשמואל, דס"ל לשמואל דגם במתנה יש איסור גניבת דעת לנכרי דהתוספת נחשב כמתנה איברא למסקנת הר"י דאין איסור גניבת דעת במתנה לנכרי, חידש הרא"ש דאין סתירה לזה מהמעשה דשמואל, דאפ"ל דמתנה דא הוי כמכר, פירוש — דמתנה כזו דהנכרי יחזיק לו טובה בחנם בעד התוספת, יש איסור גניבת דעת, דאין זה כשאר מתנות דהנכרי מחזיק לישראל טובה על עצם המתנה, ועל התוספת א"א לצמצם אם הוא מחזיק לו טובה אם לאו, דכאן במעשה דשמואל מגיע למבוריה שכרו — תרנגול טרפה — וע"ז אין לנכרי להחזיק טובה לשמואל, ורק בעד "התוספת" — תרנגול שחוטה — דמטעהו השמש להחזיק טובה לשמואל בחנם, בכגון דא הוי במתנה איסור גניבת דעת, דעל תוספת זו לבד מחזיק הנכרי טובה. ובהו"א דהש"ס דהביא ראיה משמואל דאסור גניבת דעת גם במתנה לא חילק בין מתנה למתנה, אבל לשאר ביאורים במשנה יש לחלק בין מתנה למתנה?, כן נלע"ד פוונת הרא"ש, ודו"ק.

ענף ה

נחלקו רש"י ותוס' גיטין (ס"ב א') האם יש איסור לומר לנכרי שלום בשמכוון לרבו

לד] איתא בגיטין (ס"ב א') דאמר רב דימי בר שישנא משמיה דרב דאין כופלין שלום לעובד כוכבים, ופי' רש"י (ד"ה ואין כופלין) "דהא דנותנים שלום לעובד כוכבים מפני דרכי שלום הוא דשרי ומשום דרכי שלום בחדא זימנא סגי", ומביא הגמרא דרב חסדא היה מקדים ויהיב להו שלמא, דבזה לא היה צריך לומר אלא שלום פעם אחת, ומשום דרכי שלו' שרי ורב כהנא א"ל שלמא למר [אפילו ב' פעמים — עיין בית אהרן], ופי' רש"י (ד"ה שלמא למר) דלא היה מתכוין לברכו אלא לבו היה לרבו והקשה תוס' (ד"ה שלמא למר) על רש"י בזה דצ"ע שלא יהא בזה גונב דעת הבריות, חזינן דנחלקו רש"י ותוס' האם יש איסור גניבת דעת באומר שלו' לנכרי ומכוון בדעתו לברך אחר, דלרש"י אין בזה איסור, ותוס' ס"ל דאסור גם בזה, ובמאי פליגי, ומצאנו לבאר בזה ב' מהלכין:

ומיישב הבית אהרן (ס"ב א' ברש"י ד"ה שלמא) דרש"י סובר דגניבת דעת בדברים בעלמא אין איסור בנכרי, וכמ"ש הב"ח (חו"מ סי' רכ"ח אות ז') דגוי לחנופיה ליה אין איסור בדברים ותוס' ס"ל דגם בדברים יש איסור לחנופיה ליה וגניבת דעת. והביאור בזה הוא ע"פ מה דחזינן (אות כ"ז) בדעת הב"ח דאיסור גניבת דעת אסור כעין גניבת ממון, וממילא בדיבור לא שייך איסור דגניבת דעת בנכרי, ואתי שפיר היטב ותוס' ס"ל דאיסור גניבת דעת אסור מטעם גונב את ליבו ודעתו וזה שייך גם בדיבור[לא].

אמירת שלו' הוי כנותן מתנה

לה] איברא האוכח מישרים מבאר (פכ"ד סעי' ג', וביאורים ס"ק ו') המחלוקת באופן אחר והוא דנתינת שלו' לנכרי הוי כנותן מתנה, ונחלקו רש"י ותוס' אם בנתינת מתנה לנכרי יש איסור גניבת דעת אם לאו, דרש"י ס"ל דאין בזה איסור, ותוס' ס"ל דיש בזה איסור. ואע"פ דהוי שנוי במחלוקת ר"י ור"ת, כתב האורח מישרים דאזיל ליה תוס' לחומרא בזה.

הרחבת המשנה

כיון דרוב המתנה "קיבל" המבוריה בגניבת דעת והוא בעיקר מחזיק טובה לשמואל בחינם גם זה נחשב מתנה דהוא כמכר.

ל. וביתר ביאור — ההבדל בין מכר לבין מתנה כעין מכר הוא כך, דבמכר המוכר גונב דעת הקונה לפני הקניה לחשוב דבחשלום מחיר של חפץ רגיל יקבל חפץ יותר טוב, וזה כעין מום במקח דחושב הקונה לקבל חפץ עם איכות יותר טובה. ומתנה דכעין מכר הוא אחרי דכבר חייב פלוני וכאילו נותן יותר ממה שחייב במרמה, ובזה יש להסתפק האם אין בזה איסור גניבת דעת כמו שאר מתנות, או דשאני היכא דהמקבל מחזיק טובה רק בעד התופסת והוי זה כמכר.

לא. וחנה כתב הספר חסידים (אות נ"א) "..ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של גוי ואותן שמחרפין את הגוים בשעת שאלת שלומם והגוי סבור שאמר לו טובה — חוטאים — כי אין לך גניבת דעת גדול מזה". ומביאו הכנה"ג (סי' רכ"ח סעי' ז' אות י"ג) וכתב "..ואפשר שאינן חולקים ספר חסידים עם ב"ח, דספר החסידים מיירי בגניבת דעת בזה שמקללהו והוא חושב שנותן לו שלום, אבל ב"ח מיירי דמותר לחנוף לגוי בדברים".

וכמדומה לי כוונת הכנה"ג בזה לומר דלא לברך נכרי אינו אלא מחניף לו בדברים, ולא הפסיד הנכרי בזה כלום, אבל לקלל אותו, דיש בזה הפסד לנכרי, אם הקללה יתפוס בשמים, הוי זה כמו לגנוב אותו, ודו"ק.

ויש לבאר כוונתו במה דכתב דאמירת שלו׳ הוי כמתנה, כדבארנו לעיל (אות ל״ב) דבמתנה דמטעהו למקבלו אין בזה איסור גניבת דעת לנכרי, דהנכרי מחזיק לו טובה בעד המתנה, ועל התוספת א״א לצמצם. ולפי״ז אתי שפיר דברי רש״י דעצם זה דרב כהנא אמר ״שלמא למר״ להנכרי גופא הוי טובה דיש להנכרי להחזיק לרב כהנא טובה. ומה דמטעהו רב כהנא לחשוב דגם מברכו בשם ה׳ אבל באמת דעתו לברך את רבו — אין בזה גניבת דעת, דעל התוספת דחשב הנכרי דהוא קיבל ברכה, וע״ז מחזיק לו טובה, א״א לצמצם במחזיק נכרי טובה לישראל, ואין בזה איסור דג״ד, ותוס׳ החמיר בשיטת ר״ת דאסור גם לגרום לנכרי להחזיק תוספת הכרת הטוב בחינם.

ולולי דברי האורח מישרים בדברי תוס׳ נלע״ד דניתן לומר צד שלישי כעין דרכו של האורח מישרים בתוס׳, ובזה ארווח לן דהר״י יודה בזה, והוא — דס״ל לתוס׳ דלומר שלו׳ לנכרי אין זה מתנה דכן הוא דרכו של עולם, כשפוגשים אחד את השני אומרים או ״בוקר טוב״ או ״יום טוב״ וכדומה, וממילא לפי״ז לא צריכין לומר להנכרי ״שלו״ דיש בזה ברכה באמירת שם ה׳, וא״כ הוי אמירת ״שלו״ דמונח בזה ברכה מתנה דהוי כמכר, דע״ז לבד הנכרי מחזיק לישראל טובה, ובכגון דא יודה הר״י דיש איסור דגניבת דעת לנכרי, ודו״ק.

האומר לגוי להתראות – ואומר לעצמו שכוונתו הוא טובה לישראל

לו] והנה שאלו למהר״י ברונא (סי׳ קי״ג) במעשים בכל יום, דכשהגוי יוצא הוא רגיל לומר להתראות וכדומה, ורגילים להשיב לו שנה טובה — הישראל אומר לעצמו בלחש — טובה על כל ישראל, האם שפיר לעשות כן. וענה בזה מהר״י ברונא דלאו שפיר עבדי, וכל העושים כן גונבים דעת הבריות. והקשה על עצמו דזה לכאורה כתוס׳ ודלא כרש״י — ובתחילה השיב דאה״נ דהרי כמה גדולים ס״ל לדינא כתוס׳. אמנם בסוף כתב דגם רש״י יודה בזה וש״ה באמירת שלו׳ ו״בדעתו״ לברך את רבו, דהרהור שרי, אבל ״הוצאת פיו״ בערמה אסור.

ולא זכיתי להבין עומק סברת מהר״י ברונא בזה דמ״ש אמירה ומ״ש מחשבה לענין איסור דגניבת דעת אבל לולי דמסתפינא נלע״ד לפי דרכנו דהדין עם מהר״י ברונא אבל לאו מטעמיה, דודאי רש״י יודה דאסור בנידון דמהר״י ברונא.

דניתן לומר דהמחלוקת רש״י ותוס׳ הוא דוקא באמירת שלו׳ לנכרי דהישראל פותח תחילה דרש״י ס״ל דלא חייבין לפתוח דיבור עם הנכרי, וממילא תחילת דבריו הוי כמתנה, ועל התוספת דהישראל מטעהו לנכרי לחשוב דהוא גם בירך אותו, אין בתוספת מתנה דא משום גניבת דעת, אבל תוס׳ ס״ל דחייבין לפתוח עם הנכרי תחילה, וממילא אין בזה דפתח הישראל עם הנכרי מתנה ואין עליו להחזיק לו טובה, ורק על זה דאמר הישראל לנכרי ״שלו״ דיש בזה ברכה ודעתו של הישראל על אחר יש משום גניבת דעת, אבל בנידון מהר״י ברונא דהנכרי פתח בדיבור עם הישראל תחילה ואמר לו להתראות, כו״ע יודו דחייבין להשיב להנכרי, וממילא אם אומר לעצמו בלחש [או אפילו חושב בדעתו] ״טובה על כ״י״ יש לכו״ע משום גניבת דעת דהוי זה מתנה כעין מכר, ועיין בזה.

דינים העולים

שורש איסור גניבת דעת

א. יש אומרים דהאיסור לגנוב דעת הוא כעין "גזילת ממונו" (יש"ש, אות כז), וי"א דאסור מטעם "גניבת ליבו" דמטעהו להחזיק לו טובה בחינם (ירא"ס ושער משפט, שס), וי"א דאסור מטעם שקר (רצינו יונה, הרחה"מ כה).

ב. למ"ד דגניבת דעת אסורה כעין גזילה — אם עבר והטעהו חייב להחזיר (יש"ש, אות כז), אבל למ"ד דאסור מטעם גניבת ליבו אין חיוב להחזיר אם עבר והטעהו (שע"מ, שס).

עשה דבר שנראה להשני שעשה לטובתו

ג. י"א שאין איסור גניבת דעת אלא כשראובן עשה דבר שנראה לשמעון שנעשה לטובתו או משום חביבותו — וראובן משקר לשמעון ואומר לו בשבילך עשיתי כך, כגון שראובן פותח חביות מכורות מלאות יין, ואומר לשמעון בשקר, בשבילך אני פותחן, דנראה לשמעון שראובן מפסיד שאר היין בחבית בשבילו (רא"ש וצ"ח אליצא דרש"י, אות ג), וי"א דיש איסור גנבת דעת כל שנראין הדברים לשמעון שראובן עשה לו טובא זו — אפילו אם לא אמר ראובן לשמעון כלום בזה, כגון שראובן פותח חביות מכורות מלאות יין, ונראה לשמעון שראובן מפסיד שאר היין בחבית בשבילו, שכל שלא היה לשמעון לאסוקי אדעתיה שראובן מכר החביות, הרי זה גניבת דעת (רא"ש ודעימיה, שס), והכי קי"ל לדינא (חו"מ, שס).

ד. אם יש צד גדול שראובן לא עשה טובא זו בשביל שמעון, ואע"פ כן שמעון מטעה עצמו לומר בשבלי עשה, לכו"ע אין בזה משום איסור גניבת דעת, דאיהו דאפסיד אנפשיה (שס).

ה. אם אחד גונב דעת השני בדבר דהוי ליה לאסוקי אדעתיה, דאין בזה משום גניבת דעת, ואחרי זמן החזיר על זה טובה להדיא — אסור לקבלו אלא א"כ יאמר לו השתא דיש בזה טעות (אות יב).

מטעה חבירו להחזיק לו טובה חינם

ו. יש אומרים שהמוכר חפץ לפי שוויותו האמיתית, אבל גנב דעת הקונה שיחשוב שהחפץ שוה יותר — אסור מדאורייתא, אבל כשמטעהו להחזיק לו טובה חינם — אינו אלא איסור דרבנן (שו"ע הגר"ז, אות לא; משמעות רש"י, הרחה"מ כז; כן נראה בדעת הקרית ספר' אות לא).

קבלת כבוד יותר ממה שמגיע לו

ז. אחד היודע חדא מסכתא ואזל לאתרא דמכבדים אותו כאילו יודע ב' מסכתות — צריך לומר להם דהוא יודע רק חדא מסכתא (ירושלמי, אות ט) דאסור לו לקבל כבוד דלא מגיע לו, ושתיקה הוי כקבלה ויש בזה משום גניבת דעת (יפה מראה ומהרי"ט, אות יא).

ח. אם אחד מהגדולים ציוה שלא יאמרו עליו שום תואר בהשכבה כי אם יעשו לו השכבה כאחד העם, וגדולי העיר רוצים לשנות צואתו — הדין עם הגדול. כי האי גברא רבא ירא לנפשו שהתוארים שנוהגים לתאר, הם יותר ממה שהוא ראוי — והוא לתקון נפשו (חייס שאל, אות יא).

ט. בעל תשובה דמתנהג בשפלות ונמיכות רוח ושברון לב — צריך לומר שכך היא חובת התשובה שלו — כדי לא לעבור על גניבת דעת הציבור (מהרי"ט, אות יב).

להפציר בחבירו שיקח ממנו - ויודע בו שלא יקח

י. אל יסרב אדם בחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שלא יסעוד אצלו, ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל, וכ"ז דוקא בכה"ג להפציר בו ולהרבות שלא כנהוג, אבל לדבר עמו פעם אחת ופעמיים משום כבודו שרי (תורת חיים ותפארת יעקב, ד"ה ולא יאמר) וי"א שמותר רק בחדא זימני אם יתבזה חבירו לפני הרואים, דאם אין מכבדו יאמרו שהוא מפני שפלותו (סמ"ע, סי' רכ"ח ס"ק ח').

יא. לא יאמר אדם לחבירו סוך שמן מפך ריקן אפילו בחדא זימני כיון דאין בפך שמן (תורת חיים ותפארת יעקב, שם), אבל אם יש בו שמן — אף שיודע בו שלא יסוך — מותר לו לאמר פעם או פעמים בא וסוך ממנו מפני כבודו (סמ"ע, שם ס"ק י').

עוד רגע יתגלה האמת

יב. יש מסתפקים לומר דשייך איסור גניבת דעת אפילו היכא דבעוד רגע יתגלה הדבר (תפארת יעקב ויד המלך, הרחה"מ כד).

יודע בעצמו דבאמת מוכן להפסיד בשביל חבירו

יג. מובא בגמרא היתר לגנוב דעת חבירו בדבר שכאילו מפסיד בשבילו, אם חבירו חביב לו כ"כ שבאמת הוא מוכן להפסיד בשבילו אם היה לו, אמנם אין זה אלא ליחידים שלבבם שלם עמהם בלא שום דמיון כוזב, אבל בשאר בנ"א אף שהאורח חביב עליו ונדמה לו שהיה מוכן להפסיד בשבילו, מ"מ כיון שעתה אין לו הפסד קרוב לומר שדמיונו כוזב לו, ויש בזה משום גניבת דעת (לב אריה ותפארת יעקב, הרחה"מ ו).

גניבת דעת הנכרי במכר

יד. אסור למכור לנכרי בשר בין נבילה ובין טרפה בחזקת שחוטה (אורח מישריס, הרחה"מ יג), י"א דאינו אסור אלא במפרש להדיא לנכרי שזה בשר כשר משחיטה (ר"ת, אות ו) דאל"ה הוי ליה לנכרי לאסוקי אדעתיה דהישראל נותן לו בשר נבילה או טריפה (אות ח) והכי נקטינן (נקוה"כ, אות כד).

טו. אם ישראל מכר לנכרי בשר טרף מחנות שיש לה תעודת הכשר, חוץ מזה שהוא היפר את הסכמתו למכור רק כשר, הוא גם עבר על גניבת דעת לכו"ע, אפילו באינו מפרש (אות ח).

גניבת דעת הנכרי במתנה

טז. הר"י סובר דאין במתנה לנכרי איסור גניבת דעת, ור"ת ס"ל דיש במתנה גניבת דעת אם משקר להדיא, י"א דקי"ל כר"י לקולא (ש"ך ופרי"ח, אות יג) וי"א הלכה כר"ת (יש"ש, והקובץ, הרחה"מ יג), ולדינא יש להקל דכן מוכח בדעת הטור וב"י (אות כד).

יז. יש אומרים דאם ישראל גנב דעת הנכרי שיחשוב שקיבל מתנה בנוסף למה שמגיע לו בשכרו כגון 'טיפ', הויא "מתנה" זו כמכר ואסור משום גניבת דעת (נלע"ד נדעת הרמ"ם, חומ לג והרמה"מ כט).

יח. יש איסור גניבת דעת בנכרי אפילו במה דחשב הנכרי דטרח הישראל בשבילו (תורת חיים, הרמה"מ ח, כו).

גניבת דעת בפקדון של נכרי

יט. למ"ד דגניבת דעת אסור כעין גזילה — אסור להשתמש במשכונו שלא ברשות (ב"ח, חומ כט) אבל למ"ד דאסור מטעם גניבת ליבו מותר להשתמש במשכונו (ט"ז, סס).

כ. אם העכו"ם נותן מעות לישראל שיקנה לו סחורה אסור לכתחילה לישראל להשתכר בו משום גניבת דעת, אבל בעבר ונשתכר בו כו"ע יודו דא"צ להחזיר לו, דהוי כאילו קנה ישראל הסחורה לעצמו, ומשתכר בשל עצמו (שער משפט, הרמה"מ כג).

נכרי שנותן צדקה

כא. אם שלח שר נכרי לישראל ממון לצדקה שהדין הוא דאין מחזירין אותו משום שלו' מלכות, אם צוה להדיא שיתנו לעניי ישראל עושין כמו שצוה דאסור לגנוב דעת הבריות, ואם צוה שיתנו למצוה רבה — ינתנו לפדיון שבוים של ישראל, דאם לא יפדו שבויי ישראל הוי גניבת דעת הגוי (רמב"ם ושו"ע, הרמה"מ כג).

כב. אם הנכרי אמר לתת הממון לצדקה ולא פירט דוקא לישראל — נותנין לעניי עכו"ם בסתר אבל לא לעניי ישראל (רמב"ם ושו"ע, סס) ואין בזה משום גניבת דעת דאינהו נמי ידעי דישראל מפרנסין גם ענייהם (יד רמ"ה, וט"ז, הרמה"מ סס).

אמירת שלום לנכרי - ולא מכוון לברכו

כג. ישראל דפתח ואמר "שלום" לנכרי ודעתו לברך את רבו — ס"ל לתוס' דיש בזה משום גניבת דעת, אבל דעת רש"י דאין בזה משום גניבת דעת (חומ לד), י"א דטעמו של רש"י דאין בדברים בעלמא איסור גניבת דעת הנכרי (בית מהרן ע"פ ב"מ, סס), וי"א דמותר דהוי כנותן מתנה (תורת מישריס, חומ לה).

כד. נכרי שיוצא ואומר לישראל "להתראות" וכדומה — אין להשיב לו "שנה טובה" ובלחש אומר לעצמו — "טובה על כל ישראל", דכיון דפתח הנכרי תחילה ומנהג העולם להשיב — הוי מתנה זו כמכר דאסור ויש בו גניבת דעת אליבא דכו"ע (נלע"ד ע"פ דרכו דמהר"י נרונת, חומ לו).

כה. אותן שמחרפין את הגוים בשעת שאלת שלומם והנכרי סבור שמברכין אותו — חוטאים — דיש בזה משום גניבת דעת (ספר מסידים, הרמה"מ לח) ואסור לכל הדעות דהוי זה כמו "גוזל" הנכרי ע"י קללתו (נלע"ד כוונת הכנה"ג, סס).

סימן כא

בדיני

גניבת דעת בשידוכין

סובב והולך דין ודברים מה שדנו
בשו"ת דברי מלכיאל ובקהלות יעקב
האם יש חיוב להודיע ספק פסול קהל במקום
דהתירו לו חכמים והמסתעף

דן בקרקע בסוגיה דכתובות ק"א בדין חיוב גט
בקידש חייבי לאוין ועשין

מביא דוגמאות של מומים המובאים בספרי
השו"ת עד פוסקי זמנינו מפוזרים זעיר שם
זעיר שם ומבאר שורש דינם

בסוף מעלה פסקי דינים מכל הנ"ל

אוצר החכמה

אחי"ח 1234567

סימן כא

בדין גניבת דעת בשידוכין

הלכות רכילות כלל ט׳

כתב הח"ח (הלכות רכילות כלל ט׳ ציור שלישי סעי׳ ד׳) אם הוא רואה שאחד רוצה להשתדך עם אחד, וידוע לרואה הזה כי החתן יש לו חסרונות עצומים.. והמחותן אינו יודע מזה דבר, ואלו היה יודע, לא היה מתרצה לזה, יש לגלות לו, אך ידע המעין כי יש בזה הדין הרבה פרטים..".

ועוד שם (סעי׳ ו׳) "..יש נפק"מ בין החסרונות, דהיינו אם החסרון הוא מצד חולי גופו, והמחותן אינו מכיר אותו מצד שהוא דבר פנימי אשר לא נגלה לכל, פשוט הוא דאין על המגלה ענין זה חשש איסור רכילות, אך שלא יחסרו בזה הפרטים..".

ובהמשך (סעי׳ ז׳) "והוא הדין לגלות לחתן את ענין המחותן, ג"כ דינא כנ"ל דהינו אם הוא יודע חולי הפנימית שיש במשודכת, אך הם מסתירים מהחתן, אין על המגלה חשש איסור רכילות, אך שלא יחסרו בזה הפרטים..".

וחזינן דקיצר הח"ח מלהביא דוגמאות בנוגע לשידוכין, ומצאתי לנכון להביא מה דעלה במצודתי בנוגע לשידוכין מה מותר לאדם להסתיר ומה צריכין לגלות, ומה דין אחר הרואה שאחד רוצה להשתדך עם אחד, מתי צריכין לגלות ואין בזה משום איסור לשה"ר ומתי אסור, וזה החלי בס"ד:

ענף א

דברי הקה"י בדין מקח טעות בשידוכין

א] נשאל בעל הקהלות יעקב (יבמות סי׳ מ"ד) ע"ד אחד שמחמת חולי נטלו ממנו הרופאים את הביצה השמאלית, וכבר הותר האי גברא לבא בקהל לפי הוראות גדולי הרבנים מכח דברי הפ"ת באה"ע (סי׳ ה׳ סק"ז) דמביא מכשירין בכגון דא ע"פ שיטת ר"ת וספר התרומה דלהלכה כשר בביצה אחת, ובצירוף שיטת הרמב"ם דע"י חולי חשוב בידי שמים. אמנם אין ההיתר ברור כ"כ ורק מטעם החיוב פריה ורביה שלו הקילו לו דהוי זה כשעת הדחק דאל"כ אין לו תקנה, ושאלו בני המשפחה של הבחור האם הם מחויבים לגלות ענינו למשודכת, והשאלה נחלקת לשנים:

א. שמא אם לא יגיד יהא חשש קדושי טעות.

ב. שמא עכ"פ מחויב להגיד שלא תהא אונאה וגניבת דעת אחרים להינשא בחזקת כשר גמור, כיון דמן הסתם הוי הבחור בחזקת כשר לבא בקהל.

אין בזה לא משום מקח טעות ולא משום גניבת דעת

וצריך לדון דשייך בזה שתי סיבות דיש בזה משום מקח טעות בקידושין — **א.** משום חשש פסול איסור לבא בקהל דהוי מום מחמת האיסור תורה. **ב.** דיש בזה חשש מום במציאות דאולי אין הבחור יכול להוליד, דמבטל בזה התכלית הנרצה בנישואין. וענה הקה"י בזה דאין בזה חשש מקח טעות לא מצד הספק איסור כיון דהתירו לו חכמים לבא בקהל ולא מצד הספק דאינו ראוי להוליד — דכבר העיד לנו ר"ת דמעשים בכל יום שמולידים, וגם בזמנינו מקובל ע"פ דברי הרופאים שמוליד, ממילא כמדומה שאילו ידעה האשה ענינו לא היתה חוששת לחשש אינו מוליד.

ב] ולענין חשש דאונאה וגניבת דעת מביא הקה"י ראיה גדולה דאין בזה משום אונאה וגניבת דעת מגמ׳ יבמות (מ"ה א׳) דקיי"ל עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, ואע"פ דאנשים מקפידין

מאוד לא לתת את בתם לאחד עם יחוס כזה מורה בזה רב יהודה להיתרא דא"ל לך למקום שלא יכירוך ושא בת ישראל, דאילו יכירוך לא יתנו לך, וכן מביא הגמ' דאמר רבא בכגון דא גלי או נסיב בת מינך דאל"כ לא יתנו לו אשה, חזינן דהתירו לו חכמים להינשא במקום שאין מכירין אותו מבלי להגיד ענינו, אלמא דכה"ג שהוא כשר ע"פ דעת תורה אינו מחויב להגיד פגמו.

וכתב הקה"י ב' סברות בהתירו למה אין בזה משום אונאה וגניבת דעת:

א. יש אומדנא שלא הי' רוצים להתגרש בזה אחרי שכבר נתקשרו בחיבה וקשין גירושין ומי יודע מה יזדמן לו עוד, ומשו"ה כל כה"ג שבדיעבד לא ירצה לוותר על הקנין אע"פ שיש בו מום, זה לא חשיב גונב דעת במה שלא סיפר כל מומיו.

ב. אפשר דאיסור זה דגניבת דעת, שאינו מספר חסרונותיו, אינו אלא מדרבנן, ובמקום חשש ביטול פו"ר ושאר מכשולים לא גזרו חכמים.

ומה שסבר הקה"י לומר דאין בזה משום גניבת דעת "דקשין גירושין ומי יודע מה יזדמן לו עוד" — לכאורה קשה להולמו דמה שייך לדמות המצב של אח"כ להמצב דהיה מראש ורק בגלל דהם כבר היו נשואים קשה למצוא מי שהוא לכתחילה, משא"כ מראש היה שייך למצוא מי שהוא לכתחילה, וגם מה דכתב דגניבת דעת הוי דרבנן לכאורה הוי שנוי במחלוקת ראשונים דיש אומרים דזה איסור דאורייתא וי"א דזה דרבנן, ועיין ספר הקובץ על הרמב"ם (דעות פ"ב ה"ו) דמביא הדעות בזה, וצ"ע[א].

הדברי מלכיאל חולק על הקה"י בזה

ג] והראה לי יד"נ הג"ר יהונתן וינר שליט"א (מו"צ בשארית ישראל) בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ג סי' פ"ט) דנשאל ע"ד אחד שקשרו לו חוט בגידו בילדותו ועי"ז נתפח הגיד ואחר שריפאוהו נשאר חריץ עמוק [דאינו מגיע לחלל הנקב] ע"פ כל ראש הגיד עד כלות העטרה מלמעלה לצד הגוף ולמטה חסר קצת מן הגיד עד מקום הנקב ונעשה שם כעין מרזב בראש הגיד עד העטרה. ואחר אריכות בש"ס ופוסקים התיר להההוא גברא לבא בקהל להשיאו אשה — דמשום מצות פו"ר ושאר מכשולים שיכולים לצאת מזה הוי כשעת הדחק.

ושוב הסתפק הדברי מלכיאל (סי' צ') איך מתירים להאשה לישא אותו, דהא לה אינו שעת הדחק כלל ואולי צריך להודיע לה שהותר רק משום דוחק דאולי היא לא תתרצה בזה והוי זה כעין אונאה אם לא יגיד לה כיון דרוב בנ"א אין מתפייסים במומים ופשוט דמי שיש לו ודאי מום מחויב להודיע מזה להשני.

ועוד בזה למעשה דצריך להודיע זאת לאשה — ודעתו היא דהוי זה ודאי מום במקח, דלא כל אשה תתרצה לינשא על הספק אם יוליד וגם דהא אפשר שאינו ראוי לביאה. אמנם אם ע"י שיודיע רחוק הדבר שישיג אשה, ובפרט אם הוא איש עני לזאת מצדד שישאל לרופא, ואם הרופא יגיד שיוכל להוליד, יוכל לסמוך ע"ז שלא להודיע דכן הוא דרך העולם לסמוך על דברי הרופאים בענינים כאלו ובפרט שגם אנו מתירים לו לישא אשה והוי רק חשש ועם כל זאת מסיים הדברי מלכיאל דבכ"ז יותר נכון גם במקרה כזה שיודיע מזה להאשה אם אפשר[ב].

ולכאורה נידון דידיה הוי דומה ממש לנידון דהקה"י הנ"ל. וחזינן דנוטה דעת הדברי מלכיאל דצריך לגלות מומו מטעם ספק במציאות אם הוא יכול להוליד אם לאו ורק אם לא שייך למצוא שידוך מותר לא לגלות אם הרופאים סוברים שהוא יכול להוליד,

---

א. ואבאר בס"ד בענף ו'.

ב. אמנם ודאי אין צריך לגלות מיד וכמו דמביא הספר לשון חיים (הגר"ש אייזנבלאט, כלל ט' סעי' ד' עמ' ע"ד) בשם הגה"צ ר' שמואל הומינר זצ"ל דיש הרבה דברים שאם ישמעו מהם לכתחילה לא ירצו להתענין אבל אח"כ יתרצו, ובמקרים כאלו די לגלות לקראת הסוף. אמנם יש מומין דלא מהני לגלות קרוב לסוף ותמיד מקפידים עליהם, ולכן בכל מקרה יש לעשות שאלת חכם.

חידש האגרות משה
שלפעמים יש "חיוב" להודיע רק קרוב לסוף

ומצאנו מקרה דזה לא רק "עצה טובה" להודיע המום קרוב לסוף, אלא דזה אפילו "חיוב" להודיע קרוב לסוף, וכגון במעשה שייעץ בעל אג"מ (או"ח ח"ד סי' קי"ח) לפנויה שזנתה וחזרה בתשובה דאין לה להגיד לחתן בפגישה הראשונה שעדיין לא ידוע אם יתרצה בכלל להשידוך, **דאז אפילו אסור להגיד לו.** דאשרי כסוי חטאה.

אבל לא כתב דהוי מום מטעם ספק איסור. וצריך תלמוד בשורש פלוגתתן, ובהקדם לבאר כל דברי הקה"י וראיותיו ולדון עליהם בקרקע אחד לאחד כיד ה' הטובה עלי.

ראיה לקה"י ע"פ הנוב"י

ד] והנה מה דכתב הקה"י דאין מקח טעות מצד דאולי החתן מכשילה בספק איסור, מייסד את דבריו ע"פ הנוב"י (תנינא אבה"ע סי' נ' ופ') והאחיעזר (ח"א סי' י') דיש תפיסת קידושין בחייבי לאוין אפילו אם היא הטעתו בזה, ועוד מוכיח דאפילו לפי השיטות דאין בזה קידושין דאורייתא ורק דבעינן גט מדבריהם לחומרא — ס"ל להרמב"ם (אישות פכ"ד ה"ד) דיש תפיסת קידושין בחייבי עשין כיון דהוי איסור קל יותר, חזינן דאין באיסור משום מקח טעות בקידושי אשה וממילא אם בודאי איסור שייך תפיסת קידושין, כ"ש בנידון דידן דשייך תפיסת קידושין בספק איסור דהתירו הפוסקים לדינא, ומוכח דאין בזה משום מקח טעות.

מאי שנא מדין מקח טעות בקנית בשר

איברא הקשה הקה"י על פסקו מכח דברי הפ"ת (יו"ד סי' ל"א ס"ק ב') בשם החת"ס (אנ"ח סו"ס ס"ה) לענין היכא דמתירין בהפסד מרובה, דס"ל להחת"ס דאין זה היתר אלא לגבי בעל הבהמה ומשפחתו אבל למכור לאחרים כתב שם דקרוב לודאי דמחוייב להודיעם ואם לא הודיעם ומכר סתם אפשר דהוי מום במקח וחוזר, וא"כ לפי"ז ה"נ בנ"ד לכאורה אין ההיתר שייך אלא לבחור דהתירו לו חכמים לבא בקהל, אבל למשודכת כל שלא הודיעו לה למה אין בזה חשש דזה קרוב למקח טעות ג"כ.

ומחלק הקה"י בין הדבקים ונותן טעם לשבח — דשאני עניני קידושין ונישואין מקנית בשר דלגבי קנית בשר אין שום נפק"מ לקונה אם הוא מקבל חתיכה זו או אחרת, כיון דהטעם בכולן שווה וממילא במקום דהוא משלם מחיר מלא למה לו לקבל בשר דהתירו חכמים משום הפסד מרובה, כיון דבאותו מחיר הוא יכול לקבל בשר חלק בלי שאלות, משא"כ לגבי שידוכין אשר קשה זווגם כקריעת ים סוף, וכשהצדדין מסכימים להינשא מחשב אצלם שמחה גדולה, ולא יסכימו להינשא לאדם סתם אלא למי שבוחרין בו ומוצא חן בעיניהם, ומשו"ה סתם ריעותא שיש בהם לא חשיב מום לבטל הקידושין אא"כ הוא מום גמור אשר ידוע שמחמתו לא היו מתרצים בשום אופן.

הדברי מלכיאל מיאן בכל הנ"ל

ה] נמצינו למדים בדעתו של הקה"י דאין להתיר טריפה במקום הפסד ממון אלא להטבח ובני משפחתו, אבל אחרים אין למכור להם אלא בידיעתם, אמנם בשידוכין אחרי דיש לבחור היתר לבא בקהל אין לו חיוב לגלות לצד המשודכת. איברא נהפוך הוא דהדברי מלכיאל (שם) לא רק דחולק על הקה"י לענין שידוכין וס"ל דחייב הבחור לגלות מומו מטעם דהוי ספק במציאות אם הוא יכול להוליד אם לאו אלא דגם חולק לענין טריפה דהתירו לו משום הפסד ממון דאין לו חיוב להודיע לקונה, דהיכן מצינו שיהא מותר לזה ואסור לזה, ובפרט דבטריפות אם לא נתיר לו למכור הבשר ממילא אינו ניצול מהפסד, דבדרך כלל עיקר השחיטה הוא לסחורה, וא"א שיאכל בעצמו את כל השור, אמנם מסיים הדברי מלכיאל דאם המוכר יודע שהקונה הזה מחמיר על עצמו שלא לאכול דבר אשר יקל בו החכם מפני הפ"מ, אזי מחויב להודיעו.

ושוב מצא הדברי מלכיאל דזה לא כדברי החת"ס הנ"ל דכתב שאם לא הודיע קרוב לומר דהוי מום במקח, אמנם דייק הדברי מלכיאל את דברי החת"ס ומקשה עליו הערה חזקה והוא בזה דכתב החת"ס — "אחרים למה יקנו ממנו לכתחילה", משמע דהם יכולים לקנות הבשר אם זה רצונם בפרט אם המוכר יוזיל להם מפני דהיה בזה שאלה. ולכאורה אם ס"ל להחת"ס דהפסד ממון הוי רק היתר לו ולבני ביתו, ז"א דאין היתר לאחרים לאכול מזה כלל וא"כ למה כתב שצריך

וכתב לה בזה הלשון: "ורק אחרי שתדעי שרוצה לישא אותך בברור שכבר אמר לך ודבר בדבר הנישואין, צריכה את לומר", ועוד מייעץ לה: "וצריכה את לומר — רק בזה שנזדמן איזה פעם בשעה שלא היה לה כובד ראש כל כך לעמוד נגד המפתה בדברי רצוי ופתוי הרבה, ותיכף נתחרטת ומצטערת על זה שאירע דבר כזה, עד שיכיר מדבריך שאין לו לחוש שיארע גם כשתהא נשואה לו, ואז מאחר שהוא רוצה בך מפני שהכיר המעלות שלך, לא יחזור בו בשביל זה שאירע איזה פעם..". וכמדומה לי דכל זה מטעם דאין לה לגלות קלונה ועוד דרק בדרך זו היא יכולה לחזור בתשובה שלמה, עי"ש היטב.

להודיע לאחרים, דמשמע דמותר להם והן יכולים לקנות הבשר יותר בזול — תיפוק ליה שאסור למכור לאחרים דהוי כמאכילם איסור לדבריו שאוסר לאחרים לקנות, ודברי החת"ס צ"ע. ולכן לדינא הדברי מלכיאל ס"ל דאין חיוב לגלות ספק איסור דהתירו חכמים, דהוי זה היתר לכו"ע, כל שלא מצאנו דהקונה מן המדקדקים לא לאכול בשר שהיתה בו שאלה.

ולכן לא מחייב הדברי מלכיאל לבחור לגלות שספק אם הוא מותר לבא בקהל, אלא מטעם ספק במציאות אם הוא יכול להוליד דזה לשיטתו לענין בשר דהתירו משום הפסד ממון, דכיון דהתירו לו חכמים הוי היתר לכו"ע וה"ה בספק לא יבא בקהל דהתירו לו חכמים הוי היתר לכו"ע, ודו"ק.

שאני משפחה המדקדקת במצות

אמנם לכאורה אם הצד של המשודכת הוי משפחה המדקדקת במצות קלה כחמורה לא להיכנס לספקות, ודרכם דתמיד מנסים להדר לקיים את המצות לכל הדעות ולא לסמוך על קולות — אולי למשפחה כזו חייב לגלות וכנ"ל לענין אחד דמדקדק לא לאכול בשר דהקילו בו חכמים בפסקו משום הפ"מ וכדומה'.

ענף ב

ס"ל להנוב"י דיש תפיסת קידושין בחייבי לאוין

ו] והנה יסודו דהקה"י דאין מקח טעות מצד ספק איסור רוכב על זה דס"ל דיש תפיסת קידושין

חרחבת חמשנה

ג. חזינן מכל הנ"ל דלא ס"ל לדברי מלכיאל חילוקו דהקה"י בין בשר דהתירו משום הפסד ממון לבין ספק איסור בשידוכין, אלא דבשתיהן אם התירו לו חכמים — הוי היתר לכו"ע, משמע דספק איסור החייב לגלות במכירת בשר ואל"כ הוי מקח טעות וצריך להחזיר את המעות, ספק כזה הוי מקח טעות גם בקידושין.

וכן מצאתי בעצי אלמוגים (שניות לעריות, סי' ב' סעי' ג' סוף אות י"ד) ובשו"ת מלבושי יו"ט (סי' א' ד"ה אח"כ ראיתי) דהקשו מ"ש ממוכר בשר טריפה בחזקת כשרה דמבואר להדיא במשנה דבכורות (ל"ז א', וע"ע חו"מ סי' של"ד, וביו"ד סי' קי"ט סעי' י"ג) דהמוכר צריך להחזיר הדמים, מהדין דהאשה חייבת לגלות אם יש לה איסור לבעל כמו חייבי לאוין ועשין או שניות לעריות, וכמו דבבשר הוי מקח טעות ה"ה בקידושין הוי קידושי טעות, ולא חילקו כדחילק הקה"י, בין קנית בשר לבין עניני אישות, ועיין בהערה הסמוכה.

ד. וחנה לענין דינא בספיקות בטריפות דהתירו משום הפסד ממון, נראה דאין ההלכה כדברי החת"ס בזה, דחזיתי בשו"ת דברי משה (להג"ר משה הלברשטאם זצ"ל, סי' מ"ב) דמביא (אות א' ד"ה ובעיקר) מה דשמע מהגה"צ רבי ישכר בער ראטענבערג זצ"ל אב"ד ואידיסלאב שלמעשה לא היו נוהגין להחמיר בזה בקהילות החרדים בארצות אירופה עוד לפני המלחמה, וכן מביא מהשו"ת דברי יואל (יו"ד סי' נ"א).

ושו"מ בספר חוט שני (הגאון ר"נ קרליץ שליט"א, סי' קפ"ח סעי' א' בדין "חכם שאסר" בדינים העולים אות כ') "בחכם שהורה לאיסור בדבר שנוגע לרבים, כגון בעניני מאכלות אסורות או הפרשת תרומות ומעשרות, כגון בחנות לממכר מאכלים או אולם שמחות או מאכל השותפים, **אם השואל לחכם היה הבעלים תרי שהחוראה חלה על כולם**, ואין לחכם השני להתיר, אבל אם השואל לא היה הבעלים, אין ההוראה חלה אלא לגביו ולא לגבי האחרים..".

ביאור הלכה כדין היתר למכור בשר דהיה עליו ספק והתיר הרב משום הפסד ממון

ונראה מילתא בטעמא בהקדם ההנה הקשה הדעת קדושים (פתיחה לטריפות, אות י') דצ"ע איך מתירין לכמה דברים בהפ"מ בעניני טריפות מה שהי' הפסד להטבח, דמ"מ איך הותר לקונים לקנות, דהא לגבי דידהו לאו הפ"מ הוא, ומיישב בזה תרתי:

א) דאם נטריף לטבח יתייקר שער הבשר ויהי' דוחק גם לקונים.

ב) שהטבח כשלוחן של קונים לשחוט ומתכוון בשבילם.

איברא מקשה עליו הגאון מהרש"ם בדעת תורה (פתיחה לטריפות אות ל"ח) דמ"ש בדעת קדושים דאם נטריף לטבח יתייקר השער ויהי' דוחק לקונים, צ"ע — דכמה פעמים אין דחק עי"ז כלל, ולא יעלה השער דמכירת בשר מטעם ספקו של זה וא"כ אין זה מספיק כל פעם להתיר לכולם. ולענין מה שכתב שהטבח הוא כשלוחם ומתכוין בשבילם, הקשה מי שמוהו לשליח ועוד דאפילו אם דינו כשלוחם אין זה שייך לומר אלא אם יש שו"ב אחד בעיר, אבל אם יש כמה שו"ב, למה יהי' מותר לאנשים שאין רגילים לקנות אצלו וקונים עתה מבשר זה, דמגברא לגברא ל"ש לומר הואיל ואשתרי.

ולדינא כתב הדע"ת דא"צ להודיע לקונים האוכלים מבשר סרכא, דפוק חזי מה עמא דבר שאין מודיעים. ומבאר הטעם בזה דהעיקר לדינא בכל מקום דמקילים משום הפסד ממון, אין הפירוש דמעיקר הדין צריך להחמיר ובמקום הפסד ממון יש על מי לסמוך להקל, אלא דנהפוך הוא — דמעיקר הדין הלכה כדברי המיקל, אלא דתמיד מחמירין כהדעת יחיד אם אין בזה הפסד, אבל במקום הפסד ממון סומכין על עיקרא דדינא.

בחייבי לאוין אפילו אם היא הטעתו בזה. ולפי השיטות דאין בזה קידושין דאורייתא מוכיח יסודו ע"פ שיטת הרמב"ם דיש תפיסת קידושין בחייבי עשין, ואם בודאי איסור שייך תפיסת קידושין, כ"ש דשייך תפיסת קידושין בספק איסור דהתירו חכמים. וכן הוא להדיא בנוב"י, ומביא ראיות לזה בשו"ת אחיעזר כדציין כ"ז בקה"י, וכן מצאתי דמביא בשו"ת מלבושי יו"ט (ריש סי' ד') דברי הג"ר יצחק אלחנן אב"ד דקאוונא"ה דס"ל ג"כ דבקידושין אף בחייבי לאוין שלא הכיר בה לא נתבטלו הקידושין מטעם דאין מקח טעות בקידושין דומה למקח טעות במכירה — דהא במכירה איסור דרבנן מבטל המכירה אם המקח הוא בעין, ודבר אסור מה"ת אף שאינו בעין מבטל המקח, משא"כ בקידושין.

איברא כבר הקשו על הנוב"י טובא הבאין אחריו כדאבאר בסמוך בס"ד. ודינו דהנוב"י דאין באיסור משום מקח טעות בקידושין, בנוי על דברי הר"ן שילהי פרק אלמנה ניזונית, דהנה דן שם השואל דהנוב"י אודות אשה גרושה דאמרה על עצמה שהיא אלמנה וניסת לכהן, ואחר הנישואין כאשר נתוודע להכהן שהיא גרושה השיב לה כגמולה וברח והניחה יושבת גלמודה, ואח"כ מת הכהן בדרך, ולו אח זקן יותר מבן שבעים, ולא נודע היכן הוא, והאשה יושבת עגונה זה ימים רבים. ורצון השואל להתיר האשה בטענה כי בודאי גרושה לכ"ג אין לך מום גדול מזה, וכיון דהוא קידש סתם ונמצא בה מום אינה מקודשת.

והשיב לו הנוב"י דכל דבריו מוטעים, ומה דרצה לומר דאין לך מום גדול מזה, מביא הנוב"י מ"ש הר"ן לחלק מדוע בהיו בה מומין אין לה לא כתובה ולא

הרחבת חמשנה

אמנם מה דאין צריך להודיע לקונים אין זה אלא לאנשים דאם אירעה שאלה אחרת והותר משום הפסד ממון סומכין ע"ז למעשה אמנם הדבר מוטל על המורה להזהיר שלא ימכרו למקפידים על בשר בלא סרכא מה שהותר רק משום הפסד ממון, וכן מביא כל דברי הדע"ת בדרכי תשובה (סי' ל"א ס"ק י"א) משמע דס"ל כמוהו לדינא.

והנה עוד מצאנו בשו"ת בית שלמה (יו"ד סו"ס קפ"ח) דג"כ כתב על הדעת קדושים שדבריו תמוהין ודחוקים מאד. ומסיק למעשה דבהיתר משום הפסד ממון הולכין רק אחר בעל השאלה — דאם יש לו הפסד ממון — שפיר מותר בין לו בין לכל העולם.

והנה הדעת תורה כתב בסיומו שם ממש כדברי הרב דברי מלכיאל דאם יש אדם דמקפיד לא לאכול בשר דהתירו משום הפסד צריך להודיעו אבל מהבית שלמה משמע דהכל תלוי בהשואל, וכל דהתירו לאחד, התירו לכו"ע, משמע דאפילו לאחד דאנו יודעין דמקפיד לא לאכול בשר כזה אין חיוב לגלות. ולכאורה יש בזה ג"כ נפק"מ לשידוכין דלפי הבית שלמה כל דיש ספק איסור דהתירו לו חכמים, לא צריך להודיע לצד השני, אפילו אם זה משפחה המדקדק קלה כחמורה וכדכתבתי למעלה, אבל אין הדבר מוכרח, ואולי יודה הבית שלמה להדע"ת ולהדברי מלכיאל, ורק לא דיבר מזה. ולכן כתבתי למעלה, בלי חולק, דלמשפחה המדקדק צריך להודיע.

ונראה עוד לדקדק דגם הרב פתחי תשובה (יו"ד סי' ל"א ס"ק ב') לא ס"ל כהדעת קדושים, דהנה גופא דמה דענה החת"ס דאין ההיתר במקום הפסד ממון אלא לשואל עצמו ולבני ביתו, היתה אודות שאלה ביין נסך דיש לו היתר במקום הפסד ממון. ולפי הדעת קדושים דשאני שו"ב דאם נטריף לטבח יתייקר שער הבשר ועוד שהטבח הוי כשלוחו של קונים, נפלו כל דברי הפ"ת למעשה, דרק ביין נסך שייך פסקו של החת"ס, אלא דחזינן מזה דמביא הפתחי תשובה דברי החת"ס בהלכות שחיטה וטריפות מוכח דגם הוא לא ס"ל כחידושו של הדעת קדושים לדינא.

נמצינו למדים מכל האמור למעלה לענין דינא דכיון דהבאין אחרי החת"ס לא קיבלו פסקו דצריך להודיע לקונים בדבר הנמכר שהתירו לו חכמים משום הפסד ממון — חזינן דלא צריך להודיע. ומזה דחלקו על סברת הדעת קדושים דס"ל דדוקא בשחיטה לא צריך לגלות דהוי כשלוחן, חזינן דבכל דבר דיש היתר לאיסורו כגון במקום הפסד ממון או משום חיוב פריה ורביה וכדומה, כל שההיתר מעיקרא דדינא, הוי זה היתר לכולם, ואין בזה משום מקח טעות, אלא דיש לגלות למי שמדקדק לא לסמוך על המקילים, דבשבילו הוי זה קרוב למקח טעות.

ואולי יודה לזה גם הקה"י דאע"פ דס"ל דלא שייך מקח טעות בקידושין מחמת איסור, כ"ז במשפחה דלא מוכח דמדקדק בכל דבר קלה כחמורה, אבל במשפחה הנודעת בדקדוקם במצוות הוי מקח טעות אפילו לפי הקה"י, ועיין בזה.

ה. **הראו** לי משכנו בשו"ת באר יצחק (אבה"ע סי' ג', ובפרט מה דכתב המלבושי יו"ט בשמו, ענף ו' ד"ה והא דמצינו).

ו. **חלא** המה הדברי מלכיאל (ח"א סי' פ"ו אות ז', ח'), המלבושי יו"ט (סי' א', וסי' ד'), העצי אלמוגים (שניות לעריות סי ב' אות י"ד), ושו"ת מחנה חיים (ח"ח סי' א'), ועיין עוד בבית מאיר (אבה"ע סי' קט"ז סעי' א') דהקשה על הר"ן, והראו לי בשו"ת הר צבי (אבה"ע סי' קי"ג) שמביא הדעות בזה.

ז. **וע"ש** באורך עוד בדעת השואל להתיר אשה זו, ואין כאן מקומו.

תוספת, ובחייבי לאוין ולא הכיר בה יש לה תוספת, והוא משום דמומין וכן נדרים אין אדם מתפייס בהן וחזקה הוא שאינו מתפייס והיה לה להודיעו, אבל חייבי לאוין היתה סבורה שיערב עליו המקח אפילו באיסור ויתפייס ולכן סמכה ע"ז שלא להודיעו, הרי שאין לדמות איסור למומין.

מבאר הסוגיא דכתובות (ק"א) האם חייב כתובה במקדש חייבי לאוין

ז] **ולבאר** דעת השואל ומה דהשיב לו הנוב"י וכן לבאר החולקין על הנוב"י נראה להקדים הסוגיא בכתובות (ק"א ב') "אמר רב הונא אילונית — אשה ואינה אשה, אלמנה — אשה גמורה, אילונית אשה ואינה אשה — הכיר בה יש לה כתובה, לא הכיר בה אין לה כתובה, אלמנה אשה גמורה — בין הכיר בה בין לא הכיר בה יש לה כתובה. ורב יהודה אומר אחת זו ואחת זו אשה ואינה אשה. הכיר בה יש לה כתובה, לא הכיר בה אין לה כתובה", חזינן דאם הוא הכיר בה שהיא אלמנה ואע"פ כן קידש אותה לכו"ע יש לה כתובה כיון דהוא חייב את עצמו בידיעה אלא דנחלקו בלא הכיר בה שהיא אלמנה דלדעת ר"ה יש לה כתובה, ורב יהודה ס"ל דאין לה כתובה.

ומסיק הגמ' לדינא כרב יהודה, דמביא הש"ס ברייתא להדיא כמותו דתני כנסה בידוע ונמצאת בידוע יש לה כתובה, משמע דרק בידע הבעל יש לה כתובה אבל כל דלא ידע הבעל אין לה כתובה, איברא הגם דקיי"ל כרב יהודה דאין לאלמנה לכ"ג כתובה כתב הר"ן (נ"ט ב' בדפי הרי"ף סוף פ' על המשנה) דאלמנה לכהן גדול אפילו לא הכיר בה צריכה גט.

והנה עוד מביא הגמ' שם (ק"א א') מימרא דשמואל באלמנה לכהן גדול דבלא הכיר בה מנה ומאתים אין לה, אבל תוספת יש לה, וכן תני כוותיה. והקשה הר"ן (שם בפי' על הגמ') ע"ז — מאי שנא מהנושא אשה סתם ונמצאו עליה מומים ונדרים דתצא בלא כתובה לא עיקר ולא תוספת, אלמא כל שמקחו מקח טעות אפילו תוספת אין להן. ומיישב הר"ן דיש לומר דלא דמי, דהתם כיון שהיתה יודעת במומיה והדבר ידוע שאין אדם מתפייס במומין ולא באשה נדרנית, עלה דידה הוה רמי לגלויי, ועלה סמך ולא חשש לבדוק אחריה אבל באלמנה לכ"ג אע"פ שלא הכיר בה יש לה תוספת, שלא היה הדבר מוטל עליה לגלות, **דספרה דאפשר שיערב עליו המקח**, ואע"פ שיש איסור בדבר, וכל זה מובא לדינא בשו"ע (אב"ע סי' קט"ז סעי' א') והבית שמואל (ס"ק ג') מצטט כל דברי הר"ן לבאר דברי השו"ע.

נמצינו למדים מזה דאלמנה לכ"ג צריכה גט[ח] אע"ג דאין לה כתובה, וגם מזה דיש לה תוספת כתובה, חזינן דאע"פ דיש כאן קידושין באיסור חלים הקידושין, ומוכח דשאני איסור ממום, ודאין איסור נחשב כמום במקח.

מקשים על הר"ן ודעימית דס"ל דאיסור לא הוי כמום

ח] **איברא** קמו וגם ניצבו המקשים על דברי הר"ן — דאיזה סברא היא זו לומר דאיסור לא הוי כמום במקח, דמאי שנא באמת איסור לענין קידושין מאיסור לענין מקח וממכר. ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"א סי' פ"ו אות ז') מקשה טובא על דברי הר"ן. ומה שכתב הר"ן דהאשה סבורה "דאפשר שיערב עליו המקח", לכאורה לא מבאר כלום דסוף סוף אין לך מום גדול מזה שא"א כלל שיתרצה בזה לחומר האיסור שבה. וכן הקשה בשו"ת מלבושי יו"ט (תחילת סי' א') דהדבר תמוה דהאיך אפשר לומר דגבי מומין אמרינן דודאי אין אדם מתפייס במומין וגבי איסור אמרינן דאפשר שיערב עליו המקח אף שיש איסור בדבר.

וכה"ג יש לתמוה נמי על הא דפסק הרמב"ם דאם קידש חייבי עשה אף שלא הכיר בה חייב

חרחבת חמשנה

ח. **ואע"פ** דאפ"ל דצריך גט מדבריהם, כדמסיק המלבושי יו"ט (סי' א') אחרי דהקשה על דברי הר"ן דס"ל דחייב לתת לה גט דלכאורה דברי הר"ן מרפסין איגרי — דהא הסברא היא דאלמנה לכ"ג הוא מום גדול כיון דהיא אסורה עליו ובניה חללים וא"א לדור עמה כלל, ודוחה קושייתו דאפשר לומר דהא דבעי גט אף שלא הכיר בה אינו אלא מדרבנן בלבד, או דאפ"ל דצריך גט מספק, וכמו דכתב הנוב"י (סוף סי' נ'), איברא חזר בו הנוב"י (סי' פ') ומוכיח מדיוקים ברמב"ם (אישות פכ"ד הל' א'-ד') דצריך גט מדאורייתא בתורת ודאי. עי"ש.

בכתובתה דדוקא בחיי"ל הוא דס"ל דאין לה כתובה אם לא הכיר בה אבל חיי"ע דקילי אף שלא הכיר בה נמי יש לה כתובה. וקשה אמאי יש לה כתובה דאף דאיסור זה הוא קיל מחיי"ל מ"מ הא אין לך מום גדול מזה כיון דאינה ראוי' לדור עמה כלל מחמת איסור, והוא לא הכיר בה, א"כ אין לך מקח טעות גדול מזה, וכן מצאנו בספר עצי אלמוגים (חלק שניות לעריות סי' ב' סעי' ג' סוף אות י"ד) דג"כ הוא נבון בכל הנ"ל.

מביא תירוץ העצי אלמוגים ודוחה

ומחדש העצי אלמוגים דמיירי רק במקרה שגם היא אינה יודעת מהאיסור כגון שלא ידע שהיא אלמנה או גרושה, והיא לא ידעה שהוא כהן, אבל כשהיא יודעת מאיסורה והוא לא יודע ס"ל דבזה גם הרי"ף והרמב"ם מודים דבשני' וחייבי לאוין אין להן לא עיקר ולא תוספת. אמנם אין דברי הר"ן סובלים פירושו, דמה שייך לומר בזה דהיא סברה דאפשר שיערב עליו המקח אם מיירי דהיא בכלל לא ידעה מאיסורה.

— באה מעיר אחרת — עליו מוטל החיוב לדרוש ולחקור יחוסה

ט] וליישב, כוונו הדברי מלכיאל והמלבושי יו"ט לדבר אחד ממש[ט], והוא — דהאי לא הכיר בה דפליגי ר"ה וו"י איירי היכא שהיא באה מעיר אחרת ולא היה עליה שום חזקה כלל מאי היא, והוא לא חקר ולא דרש אחריה כלל, וגם ממנה לא שאל, וקדשה סתם, לכך ס"ל לר"ה דיש לה כתובה כיון **דעליו היה מוטל לדרוש ולחקור אם היא מותרת לו**, ולא לסמוך עליה במה שלא הודיעה לו שהיא אסורה עליו, דאולי לא ידעה מזה שהיא אסורה עליו, וכיון דלא דרש ולא חקר כלל אחריה מאי היא, **אמרינן דמוכח הדבר דערב עליו המקח אף באיסור.**

אבל היכא דהיא מוחזקת בעיר שהיא בתולה ולא נתקדשה מעולם לשום אדם ועל סמך חזקה זו קדשה וכנסה ודאי גם ר"ה מודה דאין לה כתובה משום טענת מום דאיסור וזה מיקרי קדשה בחזקת שאינה כן ונמצאת שהיא כן' דאמרינן שם דאין לה כתובה אף לר"ה. והא דהר"ן כתב שיש לה כתובה מפני שסבורה שיערב עליו המקח היינו דוקא במקרה דהוא לא בירר אצלה יחוסה, דבכגון דא שייך לומר דאיהו דאפסיד אנפשיה, משא"כ אם הוא בירר והיא שיקרה לו, בכגון דא אמרינן אין לך מום גדול מזה.

ומדמה הדברי מלכיאל דבר זה להא דקיי"ל בכתובות (ע"ה) דמומין שאפשר לבקרם קודם נישואים א"י לטעון אח"כ כי היה לו לבדוק אחריהם, ולזה גם באיסור אלמנה לכה"ג וגרושה לכהן הדיוט כיון שהוא כהן יש לו לדקדק שלא יכשל באיסור וצריך לחקור אם היא גרושה או אלמנה. עכ"פ הכא הוי דבר שאפשר להבחין בו, ומדלא חקר ע"ז מוכח שלא הקפיד ומתרצה איך שיהיה ולזה קידושיו קידושין, ואף שיודעת שהוא כהן בכ"ז מחויב לדרוש אם היא גרושה[יא].

המלבושי יו"ט מביא ראיות לדינו

י] ולפי דרכו מבאר המלבושי יו"ט נמי הא דפסק הרמב"ם דאם קידש חייבי עשין ולא הכיר בה דחייב בכתובה ותוספת כתובה, דאיירי בכה"ג שהוא פשע במה שלא חקר אחריה כלל, ואמרינן כיון דכנסה סתם ולא חקר אחריה כלל, וגם איסורא קיל, אמרינן בודאי ניחא ליה ולא איכפת ליה באיסורא. ודוקא בחייבי לאוין דחמירא ס"ל להרמב"ם דאף דכנסה סתמא, כיון שלא הכיר בה לא אמרינן דודאי ניחא ליה לכך אין לה כתובה[יב].

ט. וכעין זה כתב גם הבית מאיר (שם).

י. ואע"ג דרש"י פי' שם שהטעתו ואמרה לו שלא נתקדשה מעולם, מבאר המלבושי יו"ט דלאו דוקא שהטעתו להדיא, אלא ה"ה אם היתה מוחזקת בעיר שעדיין לא נתקדשה, הוה כמו שחקר אצלה, והיא הטעתו כיון דהוא סמך על חזקתה שנתחזקה בעיר, וגם הדברי מלכיאל (אות ח') מעורר בכ"ז ומתרץ באופן אחר עי"ש.

יא. ואף דאמרינן בנדה (יב א') דשרי לבא על אשתו בלי שאלה דאם היא טמאה בוודאי תודיענו, י"ל דהכא יש לו לחוש שאינה יודעת הדין דגרושה אסורה לכהן או שלא עלה על לבה משא"כ שם כל אשה יודעת איסור נדה ויודע שיודעת, וגם דשם מכיר בה שאינה חשודה ע"ז משא"כ הכא. ונראה שזוהי סברת הר"ן שכתב שסבורה שיערב עליו המקח כי כיון שראתה שלא חקר הרבה סברה שאינו מקפיד ע"ז ויערב עליו המקח (מלבושי יו"ט).

יב. ומה"ט ס"ל לראשונים דגם לדידן דאף בח"ל חייב בתוספת כתובה כיון דהוא פשע ולא דרש אחריה כלל אם היתה מותרת לו או לא. דעליו היה מוטל הדבר לדרוש ולחקור

ומביא המלבושי יו"ט דכבר קדמוהו בזה ב' עמודי הוראה הלא המה החלקת מחוקק (סי' קי"ז ס"ק י') והבית שמואל (שם ס"ק א'), דאיתא בשו"ע (סי' קי"ז סעי' ג') "הנושא אשה סתם ונמצאו עליה נדרים.. תצא בלא כתובה לא עיקר ולא תוספת" והקשה הח"מ מאי שנא מחייבי לאוין דלא הכיר בה דיש לה תוספת. ומיישב — "אע"ג דבחייבי לאוין דלא הכיר בה יש לה תוספת התם גם **האיש פשע שהיה לו לדקדק** שמא אסורה לו ע"כ אמרינן דרצה ליזוק בנכסיו אבל בנדרים ומומין הוא לא פשע ועלה דידה רמיא לגלויי", וכן כתב הב"ש "..וחייבי לאוין ושאר איסורים **דהוא היה יכול לחקור** והיא סברה שמא תפייסו מ"ה יש לה תוספת", וכ"ז דלא כהנוב"י ודעימיה.

ולפי"ז אם שאלה וא"ל בפירוש שאינה גרושה והגיד לה ששואל לה בשביל שהוא כהן ואסור בגרושה והטעתו, ודאי שאינה מקודשת שאין לך קפידא גדולה מזה, רק אם לא הגיד לה שהוא כהן או שעכ"פ מקפיד ע"ז י"ל שמקודשת, כי היה לו לחשוב שאפשר שמשקרת כל זמן שאינה יודעת שהוא מקפיד ע"ז, ואם נפל היסוד נפל כל הבנין ודחו הדברי מלכיאל והמלבושי יו"ט דברי הנוב"י דלמד הר"ן כפשוטו דחייב גט מדאורייתא בתורת ודאי אפילו במקרה דהיא שיקרה לו ביחוסה, דלפי כל המבואר למעלה לא על כגון דא כתב הר"ן".

מסכם הנ"ל

יא] יצאנו מענין אל ענין ועתה נשובה לראש, דחזינן לעיל (אות ב') דהקה"י מביא ראיה דאין איסור גניבת דעת אם החתן לא מגלה יחוסו כל שאמו מישראל מהגמ' דיבמות (מ"ה א') דא"ל רב יהודה

חרחבת המשנה

ע"ז כיון דעליה לא היה שום חזקה דמותרת לו, דהא היא באה מעיר אחרת (מלבושי יו"ט).

יג. וחנה נידון שאלת מלבושי יו"ט היה אודות אשה אחת שבאה לעיר אחרת ושדכה עצמה לאיש אחד וחקר אצלה בת מי היא — ולפי תשובתה מי היו אבותיה לא היתה שום שייכות עמו והתנכרה ממנו וכנסה ע"י חופה וקידושין ודר עמה זמן מה, ואח"כ הכירו שהיא היתה כבר כלת בנו שיש לו במק"א והיא אסורה על האיש הלזה מחמת איסור שניות לעריות ורצו הב"ד דשם לכופה שתקבל גט מאישה וברחה האשה משם. ועתה שואל האיש כדת מה לעשות אם מותר לו לישא אשה אחרת בלא היתר מק' רבנים אחר שישליש לה גט וגם אם מחוייב להשליש התוספת כתובה או לא, דע"פ הסברא הנ"ל דכיון שהוא בירר אצלה והיא שיקרה לו ביחוסה הוי כמקח טעות ולא בעי גט כלל, אבל לפי הנוב"י ודעימיה אשה זה צריכה גט כדין ואין לאיש רפואה למכתו לולי היתר דק' רבנים.

דן בענין הא דכמכר איסור דרבנן אין בו משום מקח טעות

אמנם יש להעיר אליבא דהמלבושי יו"ט ודעימיה, דכל שהטעתו בקידושי איסור דהוי מום בקידושין והוי מקח טעות, אולי כ"ז נאמר באיסור תורה אבל באיסור דרבנן יודו דאין בזה משום מקח טעות, וחייב לה תוספת כתובה וגט. דהנה איתא ביו"ד (סי' קי"ט, וע"ע חו"מ סי' רל"ד סעי' ג') "המוכר לחבירו דבר שאסור באכילה. ואם משאכלו נודע מה שאכל אכל הוא **יחזיר לו הדמים**. ואם היה דבר שאינו אסור באכילה אלא מדברי סופרים. ואם אכלם מה שאכל אכל **ואין המוכר מחזיר לו כלום**", חזינן דכל דמכר בשר דאסור מדאורייתא אפילו אם כבר אכל הבשר חייב המוכר להחזיר הדמים, אבל אם זה רק איסור דרבנן אין המוכר חייב להחזיר הדמים.

וחנם דהפרי חדש (שם ס"ק כ"ד) מפרש דמ"ש המחבר דאינו מחזיר לו כלום מיירי יותר מכדי דמיו דכי הוה מהדר ליה בעיניה הוה מזדבין לנכרי בפחות דמים אבל מה דשילם יותר מזה ודאי חוזר, אין זה דעת הש"ך (יו"ד שם ס"ק כ"ז) דביאר השו"ע כפשוטו דאין המוכר חייב להחזיר כלל כל מה דשילם הקונה בעד הבשר אפילו יותר ממה דשוה למכור לנכרי. ומבאר הש"ך הטעם בזה, דחכמים לא גזרו איסור כדי להוציא ממון — דלענין ממון אוקמוה אדין תורה, וכן הכריע השער משפט (חו"מ שם) כמו הש"ך, וכן נראה מדברי הפ"ת (חו"מ ס"ק א) דלא מביא הפר"ח אלא כסניף, עי"ש.

וחנה לפי דברי הש"ך דס"ל דאם מכר איסור דרבנן בחזקת היתר וכבר אכלו אין צריך להחזיר מה שקבל יותר ממה שהיה שוה מפני האיסור שיש בו, הקשו העצי אלמוגים (שניות לעריות, סי' ב' סעי' ג' אות י"ד סוף ס"ה אך אכתי) והמלבושי יו"ט (שם ד"ה אמנם) — דה"ה בשניות לעריות צריך להיות חייב לשלם תוספת, דאיכא למימר דלעולם לענין תוספת דמי לכבר אכלו כיון שכבר בא עליה.

ולפי"ז שייך לומר דכל מה דחלקו הבאים אחרי הנוב"י ודעימיה בטענה דאיסור נחשב מום גם בקידושין כל דהיא הטעתו בזה, זה רק באיסור תורה אבל באיסור דרבנן כו"ע יודו דאין זה נחשב למום במקח וכמו דאין זה נחשב למום במכירת בשר, ובכגון שניות לעריות דאינו אלא דרבנן צריכין לתת גט.

איברא שדו ביה נרגא לכל זה וכתבו לחלק דלא נאמר במכר בשר דהוי איסור דרבנן אלא דאין המוכר חייב להחזיר

לאחד כגון דא לך במקום שלא יכירוך ושא בת ישראל, ודכך אמר רבא בכגון דא דא"ל גלי או נסיב בת מינך. אך לפי הדברי מלכיאל ודעימיה דס"ל דרק אם הוא לא בירר הוי כמחילה ממילא אין ראיה מהגמ' דיבמות דשם הוה ליה לחשוב ולברר על יחוס שזה דבר פשוט משא"כ לברר על ספק מותר לבוא בקהל אין זה עולה על דעתו.

והקה"י דלא חילק כן הוי לשיטתו דלמד כהנוב"י ודעימיה, דאין באיסור משום מום בקידושין כלל ולא חילק בין הטעתו לבין לא בירר שיהיה כמסכים, ממילא כיון דלא ס"ל דיש כעין מחילה מצד המשודכת, מוכח דאין גניבת דעת בזה דהבחור לא גילה יחוסו.

וניכרים דברי אמת, דכבר מביא הקה"י בהמשך שם מחכם אחד דכתב לו — דאפשר דדוקא בההיא דיבמות שפסול יוחסין מצוי ורגילים לחקור על זה משו"ה כשבא למקום שאין מכירין ולא שאלוהו על יחוסו הוו כמוותרים ונכנסים מרצונם לבית הספק אבל פסול פצו"ד שאין עולה על דעת אדם לחשוש ע"ז אפשר דמהא דלא שאלוהו ודרשו על זה אין ראיה כלל שנתרצו לזה. ודחה הקה"י סברא דא בטענה דאינו מוכרח, דמנלן דזה מצוי לחשוש על סתם ישראל שהוא נולד מנכרי הבא עב"י. ושמניעת הדרישה עליו מגלה הסכמה על פגם זה, והן הן הדברים דכתבנו למעלה בדעת הקה"י.

מבאר סברת הנוב"י — ומביא דכן נמצא בחזו"א

יב] ובדעת הנוב"י ודעימיה דס"ל דאין באיסור משום מקח טעות מעלה קצת סברות בסי' פ' עיי"ש, אבל עדיין אינו מבואר כ"כ. ונראה דצריך לומר דמום בקידושין הוי דבר שהוא גופא הוי סיבה דמפריעה לחיי הנישואין וגורם דהוי קשה לחיות יחד אבל באיסור לא שייך מקח טעות דאין זה חסרון בגוף האישות ולא מפריע לחיי הנישואין[טו]. ואולי זו כוונת הקה"י דכתב "וקשין גירושין ומי יודע מה יזדמן לו עוד" פי' לפי' דמסתכלים על אחרי הנישואין ואם הם יכולים לחיות ביחד סימן דהם מתאימים אחד עם השני ולכן לא

חרחבת חמשנה

את הדמים אבל אם עדיין לא שילם הקונה אינו חייב לשלם, וא"כ ה"ה היכא דעדיין לא שילם התוספת דא"א להוציא ממנו. ובאמת כן מביא הפ"ת (חו"מ שם) מהשו"ת חת"ס (חו"מ סי' ק"פ) דכן דייק לשון השו"ע בזה, וכן מכריע למעשה כמותו כיון דכך מדויק מאוד לשון השו"ע בזה.

אמנם טען המלבושי יו"ט דאין זה מספיק דהנה כתב השער משפט (שם) דלא כהחת"ס הנ"ל ודעתו דחייבין לשלם אפילו אם עדיין לא שילם כיון דהקונה כבר חייב את עצמו לשלם, ואין זה אלא איסור דרבנן, וא"כ הדרא דינא דבשניות אפילו בלא שילם חייב לשלם, ואין זה נחשב למום במקח כיון דאין זה אלא איסור דרבנן.

אבל עדיין לא מקבל המלבושי יו"ט דבר זה לדינא ומחלק בין בשר דכבר נאכל ואין בכלל מה להחזיר למוכר — דבכגון דא יכול המוכר לומר לו החזר לי החפץ ואם לאו תן לי דמים כפי מה שקנית, לבין שניות — אפילו דכבר בא עליה, דעדיין אפשר להחזיר המקח, כיון דהאשה קיימת, וממילא מסיק לדינא דגם באיסור שניות דאינו אלא איסור מדבריהם לא צריך לשלם לה תוספת כל דהיא הטעתו בזה.

תבנא לדינא אליבא דהחולקין על הנוב"י ודעימיה דלא שנא איסור דאורייתא לא שנא איסור דרבנן כל שצד אחד בירר מה טיבו של הצד השני והצד השני שיקר, הוי זה מום במקח בכל גווני.

יד. ולא יכולתי לעמוד על סוף דעת הקה"י בטענתו לאותו חכם — דאה"נ לא היה לצד המשודכת לחשוב שהאבא של הבחור גוי אבל היה להם לברר לפחות מה יחוסו ועל משפחתו מאיפה שהוא בא, וממילא היה מתברר דהאבא שלו גוי. ואמה לי מו"ר הגאון ר' משה מרדכי קארפ שליט"א דאין חיוב לברר על יחוס כ"כ דמחזיקינן כ"א בחזקת כשרות, ולחשוב שאולי האבא גוי לא עולה על הדעת — וממילא בזה מבוארים דברי הקה"י — ולענ"ד עדיין צ"ע.

ושוב מצאתי בדברי מלכיאל (ח"ו סי' ל"ב) דהשיג עליו השואל במה דכתב (ח"ג סי' צ') מהסוגיא דיבמות הנ"ל. ואחרי אריכות ליישב הכל כמין חומר כתב הדברי מלכיאל — "ובכ"ז התיר לו [ר"י] להסתיר מולדתו כי מי שנזהר שלא להשיא בתו למי שנולד מנכרי, יזהר ג"כ שלא להשיא בתו למי שלא נודע לו יחוסו, וכיון שלא דרש ע"ז מוכח שאינו מקפיד כ"כ", והן הן הדברים אשר דברנו.

טו. וכעין זה כתב הבית מאיר (סי' קט"ז סעי' א') לחלק בין איסור דלא הכיר בה דחייב לה תוספת כתובה לבין מצא בה מומין דאינו חייב לה, והוא — דבמצא דהיא אסורה עליו עדיין חייב לה תוספת מטעם דהוא חייב את עצמו מתנה

אומרים דזה מקח טעות בקידושין דהרי אם יתחתן עם אחר ג"כ יהי' חסרונות, ועדיין צ"ע.

ושוב הראו לי מה שדן בזה החזו"א (אה"ע סי' ע"ט ס"ק ט"ז) "..נחלקו ר"ה ור"י בחיי"ל שלא הכיר בה אי יש לה כתובה, והנה לא נתבאר טעם ר"ה דאמר יש לה כתובה, מ"ש מכל מומין ונדרנית דלא אמרינן שסמך הבעל שיגרשנה אם יהי' בה מומין או נדרים אלא הוי כתנאי שלא יחולו הקדושין, וא"כ באסורה עליו דלא חזיא ליה כלל למה יחפוץ בקדושיה ונשואיה", ומחלק החזו"א בין מומין לאיסור בב' אופנים:

"ונראה דדוקא נדרים ומומין ואיילונית וכיו"ב שנפשו של אדם סולדת מהן חשיב בסתם כתנאי מפורש, אבל עריות לא חשיב מום במיחוש האדם דנפשו של אדם מחמדתן, ונהי דלאחר ההתבוננות יתחרט אבל הכא **הנידון הוא על רגע הקדושין והחופה** שאילו נודע לו עכשיו ברגע ששמח בקרבתה ומתעצב בריחוקה, אי היה שב כרגע וכובש יצרו, וזה לא חשיב אומדנא דמוכח דבעצם הוי ספק **אולי קדמה פחזותו להתבוננותו**, ובסתמא לא חשיב תנאי, [ונהי שכל התקרבותו בשידוכין עמה היה בטעות, וישראל בחזקת כשרות שלא יתן עיניו במה שאינו שלו, אבל זה לא מהני לבטל הקידושין כל שברגע הקדושין לא היה שב בידיעתו, וזה אינו אלא ספק, ולא אבדה כתובתה".

המלבושי יו"ט ודעימיה מיאנו בזה להדיא

והדברי מלכיאל ודעימיה ודאי לא ס"ל לחלק בין מקח טעות משום איסור בקידושין וכן כתב המלבושי יו"ט (ד"ה אח"כ) להדיא, וז"ל "ואין לחלק דדוקא גבי מו"מ הוה מום דאיסור מום אבל גבי אישות מום דאיסור לא הוה מום — זהו רחוק מן השכל ואין הדעת סובל זאת". ולפי דבריהם הוי טענת החכם אחד דמביא הקה"י לחלק בין יחוס דעל כל אחד היה לברר דבר זה וענין פצוע דכה דלא עלה על דעת צד המשודכת כלל לברר כזה דבר וממילא לא שייך מחילה א"כ ודאי צריך לגלות איסור זה[ט]. ומה שהתיר הדברי מלכיאל לאחד דאין לו דרך אחרת להשיג שידוך כגון שהוא ג"כ עני ובתנאי דהרופאים אמרו שלפי דעתם הוא יכול להוליד, ולא חשש מטעם מקח טעות משום האיסור לא יבא בקהל, בעלמא משום חיבת ביאה והיא עמדה בתנאי שלה והקנתה לו הנאה, ומה היא יכולה לעשות שהתורה אסרה עליו, משא"כ במומין אין חיוב תוספת כתובה דאפ"ל דהיא מאיסה עליו ואין לו בזה הנאת חיבת ביאה.

הרחבת המשנה

ט. וכן מצאתי בדברי מלכיאל במק"א (ח"ג סי' צ"ז) דאזיל לשיטתו דחייב לגלות פסולי יוחסין דלא עלו על דעת הצד השני כלל, ואם לא הודיעו קודם מותר אפילו לבטל את התנאים בלי לקבל קנס וחרם. דהנה נשאל ע"ד כהן שנשתדך עם בתולה ונודע אח"כ דסבתא של הכלה ילדה את אבי הכלה כשהיא הייתה פנויה, ולא נבדקה למי נבעלה, ודן הדברי מלכיאל שם האם יוכל החתן לבטל קשר השידוכין בשביל זה.

סבתא של הכלה הייתה פנויה

ובפסקן של דברים מסיק — דיש פגם בזה דאֵם אביה זנתה. ועוד דהא מצינו דבן הנדה הוי פגם וידוע שכל פנויות המזנות הם נדות, וזאת אביה בן הנדה והוא פגם גדול ובודאי ראוי להתרחק מזה. ועוד דכיון דהוי ספק שמא זינתה עם פסול לה, ונהי דאיכא רוב כשרים, מ"מ הוי מום שיכול לומר שחושש למיעוט דיכול לומר שאין רוצה ליכנס בספק זה והא קיי"ל במומים שתלוי בדרך בנ"א אם מקפידים על זה וזה מובן לכל שבנ"א מקפידים על כגון זה.

סבא של הכלה היה אפופי

ועוד דן שם במעשה דאחר שנשתדך ונודע לחתן שאבי אבי הבתולה היה אסופי שנמצא בשוק ולא נודע למי הוא, ואין איש זוכר בבירור איך נתברר שהוא מזרע ישראל אם ע"י שראוהו נימול או ע"י איזה מכתב. והשיב שיכול לבטל השידוך דמ"מ הרי עיקר הטעם שמכשירים אותו הוא משום שהרוב הם כשרים והוי פגם וגם דידוע אומד דעת בנ"א שמקפידים על כגון זה והוי מום בכה"ג.

רק דמעורר הדברי מלכיאל שם דצריך לברר אם באמת לא ידעו מקודם מזה וכמ"ש הב"ש (סי' נ' ס"ק י"א) דהוי מום כזה כמום שבגלוי.

הוי לשיטתו דס"ל דאחרי דהתירו לו חכמים לבא בקהל הוי היתר לכו"ע, דלא כהחת"ס, רק אולי יודה דצריך לגלות למשפחה המדקדקת במצות, קלות כחמורות, כיון דמן הסתם אין רצונם להקל בספק איסור, אפילו שיש לו היתר.

ענף ג

דברי האמרי יושר דחייב לרבנים לגלות יחום הבת

יג] והנה מצאנו מקרה חמור יותר בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' קי"ד) דנשאל אודות אשה אחת — אשת איש שהי' דרה בכפר ונתגרשה מבעלה בהיותה מעוברת כי הבעל אמר אז שזה ג' שנים שלא קרב אליה מחמת קטטות רק שהיתה בביתו והוולד אינו מאתו.. ובכל משך הזמן התרחק מבתו שנולדה לאחר הגירושין והבת עתה היא בת שלשים שנה ונשתדכה לישראל וקרב זמן הנישואין ועתה השאלה אם יש מקום להתירה — ובעיר יש קול רנון שחשודה מאז מישראל..".

ואחרי דמאריך טובא למצוא תרופה למכתה להינשא לישראל כשר כתב להרב השואל — דמשמע מתוך מכתבו, שהמשודך לה אינו יודע כלל מזה — וסובר שהיא בת ישראל בלי פקפוק ועוד הבין האמרי יושר דרצה הרב השואל לעשות כל טצדקי שלא יוודע לו. וכתב לו למעשה בזה דהענין קשה מאוד להטעות אותו אף שמשורת הדין כשירה מטעם ספק ספיקא דהרי ספק הוא דלמא מנכרי, והרי גם מנכרי אף שהוולד כשר פגום מיהו הוי, וגם עכ"פ שתוקית היא. ונהי שיש להתירה למי שיודע מהענין ורוצה לישא אותה אבל להטעות אותו בדבר שהוא קפידא רבה — כל המסייעה לזה הוי עכ"פ כיועץ עצה רעה דעובר משום לפנ"ע ל"ת מכשול.

אמנם הקשה האמרי יושר על פסקו דלכאורה הוי דבריו דלא כדאמרינן ביבמות (מ"ה א') בההוא דאתא לקמי' דרב יהודה דא"ל שילך למקום שאין מכירין אותו וישא בת ישראל, כי במקום שמכירין לא יתנו לו, ולא חש על זה שיטעה את האשה. וכתב בזה כמה סברות לחלק בין מקרה דידיה לבין מקרה דהתם.

דן האם האמרי יושר ס"ל דלא כהקה"י

והנה בנידון האמרי יושר אחרי דמצא היתר לבת להינשא, ואע"פ כן מחייב להודיע לחתן עניניה משמע דחולק על הקה"י דהביא ראיה מהסוגיא דיבמות דלא צריך להודיע. וכן נראה דחולק על הדברי מלכיאל דס"ל דכל שיש היתר לאיסורו הוי זה היתר לכו"ע. ודעת האמרי יושר הוא דאפילו אם יש היתר אין זה אלא להשואל וכדברי החת"ס ביין נסך דהתירו חכמים משום הפסד ממון, דאין זה אלא היתר לו ולבני ביתו, אבל אחרים צריך להודיעם.

יד] ולאחר העיון הראוי נראה בעליל דכו"ע יודו להאמרי יושר דבנידון דידיה חייבים להודיע, ואם לא הוי מקח טעות בקידושין. דהנה כיון דהבעל אמר דאין זה בתו ממילא יש חשש גדול דהבת ממזרת, ונהפוך הוא איך שייך להתיר לה בכגון זה לבוא בישראל, אלא דיסוד ההיתר היה מכח ספק ספקא — ספק אחד לומר דהיא נולדה מהבעל, והגם דהוא לכאורה נאמן מדין יכיר לומר דאין זה בתו, סמך האמרי יושר על צירוף ג' דיעות בראשונים דס"ל דבכגון דא אין להאב דין יכיר וממילא אינו נאמן לומר דזה לאו בנו"י, ועוד ספק הוי לתלות ברוב סיעה ורוב נכרים הגרים בכפר.

איברא הצד לומר דהיא נולדה מנכרי היה קשה לסמוך עליו דבעובדא דידן היה קול שנחשדה עם ישראל וגם הישראל הודה דרך וידוי, וא"כ איכא למיחש טפי דמישראל זה שהודה נתעבירה ולא מאחר, דכל דהודה שבא עלי' ל"א מדאפקרה נפשה לזה ה"ה דאפקרה נפשה לאחר, וממילא אין לחוש לאחר כלל.

מכ"מ הכריע האמרי יושר דנשאר ספק דאולי היא נולדה מגוי, מטעם דרק לא חוששין מדאפקרה נפשה לזה לא אמרינן דאפקרה נפשה לאחר אם היא הודתה ג"כ לדברי הישראל שהודה, אבל בנ"ד שאין אנו יודעים כלל אם היא הודתה שנבעלה לו אין הישראל ההוא נאמן כלל, וממילא יש לחוש דלמא מאחרים נבעלה והוי ספק גמור ודילמא מרוב נכרים היא נולדה, ובפרט שכפי עדות בעלה הי' שיחה כל היום בכפר עם

הרחבת המשנה

יז. **חלא** המה: א) דעת בה"ג דיכיר נאמר דוקא בהיכר בכורה. ב) דעת התוס' רי"ד דבמכחשתו אינו נאמן. ג) דעת הריא"ז דהאומר על אשתו שזינתה מאחר וממילא איז זה בנו. לא נאמז.

נכרים ובכה"ג אפשר דלכו"ע תולין ברוב נכרים ועכ"פ ספק הוי.

האמרי יושר מביא חמישה חילוקים

טו] והנה כבר הבאנו דהקשה האמרי יושר על פסקו דחייב להודיע יחוסו מהסוגיא דיבמות דמשמע דאין חיוב להודיע, ומחלק בין נידון דידיה לנידון דשם, ומצא בזה חמישה חילוקים:

א. דשם היה בחור דמחפש אשה, ואמרינן דאתתא בכ"ד ניחא לה כעין דאמרינן טב למיטב טן דו, אבל הכא להטעות האיש דל"ש לומר עלי' בכ"ד ניחא ליה.

ב. דשם היינו שילך למקום רחוק שלא יוודע לעולם אם הוא בן נכרי, והכא הרי בזו העיר בוודאי יוודע לו אח"כ ויתבייש.

ג. שם אמרו לו ברמז זיל איטמר והוא לא הודיע מומיו לאחרים מטעם דעליו מוטל מצוה להתחתן אבל מצד הב"ד ואנשים אחרים ודאי אין לעשות שום טצדקי בזה להטעותו בכגון נידון דידן, שאם אינה מנכרי היא ספק ממזרת עכ"פ והמעליותא היא דנתלה בנכרי, דכ"ז קפידא רבה.

ד. דעת המהרש"א (קדושין ס"ח) הוא דנכרי הבא על בת ישראל הבן צריך גירות"י, ואף שרבים חולקים ע"ז עכ"פ הוי ג"כ ריעותא דגריע מגיורת שהרי זו לא נתגיירה.

ה. עיקר ההיתר אינו היתר מרווח, אלא דמחמת גודל הענין שאם נאסרה לבוא בקהל בוודאי תפרוץ בזנות בין הנכרים, התיר האמר"י, וכתב שדי לנו להתיר לאיש שיודע מהענין ורוצה לישא אותה אבל לא להטעותו.

מוכיח דכו"ע יודו להאמרי יושר

ונחזי אנן אחרי כל דברינו הנראין למעלה האם הקה"י והדברי מלכיאל יסברו דאין חיוב להודיע ספק זה להחתן או דבכגון דא כו"ע יודו דצריך להודיע:

טז] והנה מה דמחלק האמרי יושר באות ג' דאין הבחור חייב להודיע יחוסו מטעם המצוה דמוטלת עליו אבל אין זה היתר לאחרים לייעץ לעשות שידוך זה — ודאי הוי חילוק נכון לכל הדעות. דאם אחד בא לשאול ממנו עצה אם לעשות את השידוך חייבין לענות לשואל לפי האמת מה שטוב לו, דמאי חזית להחשיב טובתו של זה, יותר מטובתו של זה, אלא כל דבאין להתייעץ איתו חייבין לענות לכל אחד לפי מה שטוב לו.

ומה דכתב האמרי יושר באות ב' דשם היינו שילך למקום רחוק שלא יוודע לעולם, אבל הכא בוודאי יוודע לו אח"כ ויתבייש, ג"כ הוי סיבה נכונה לכל הדעות להיות מקח טעות בקידושין, דכשיגלה הדבר יהי' בזה תקלה להמשך דורותיו בזה דאומרים על בניו דהם ממזרים או ספק ממזרים, וז"ב מאוד.

וכן מה דכתב באות ה', דעיקר ההיתר איננו היתר מרווח, ורק מחמת גודל הענין התיר לה, ג"כ הוי סיבה אלימתא לומר דיש בזה מקח טעות לפי דעת הדברי מלכיאל ודעימיה דרק כתב על היתר מרווח דאין בספק איסורו משום מקח טעות, אבל בספק איסור דהתירו בדוחק לא דיברו. ולפי הקה"י שאפילו ודאי איסור אין בו משום מקח טעות, לפחות חשש דגניבת דעת ודאי שייך ורק כתב הקה"י דאין גניבת דעת אם יש היתר מרווח יותר, אבל בהיתר חלש כזה גם הוא יודה דיש בזה משום גניבת דעת ואונאה בקידושין, וכ"ש דזה גרע טפי מכח מה דכתב האמרי יושר באות ד' דיש דעות דהבת צריכה גרות וטבילה, והוי זה ספק גוי לפי קצת דעות ודאי שייך בזה קפידה רבה וצריך להודיע.

יז] ועתה נשאר לנו רק מה דכתב באות א' בזה דחידש האמרי יושר דבחור לא צריך להודיע פסול היוחסין שלו לכלה, אבל הכלה צריכה להודיע יחוסה לחתן דחילוק זה לא משמע דס"ל לקה"י, וכ"ש דלא ס"ל דבר זה הדברי מלכיאל ודעימיה דהם כתבו דכל דלא בירדו הוי זה כמו מחילה לענין יוחסין, ואיהו דאפסיד אנפשיה, ובזה לא שנא איש לא שנא אשה, אמנם לא משמע דעל חילוק זה לבד סמך האמרי יושר, ואיך שיהיה אין חילוק זה לדינא מצד עצמו לכאורה.

ונמצא פסקן של דברים דלא נחלקו האמרי יושר והקה"י כלליית, ואדרבה היתרו דהקה"י הוי

הרחבת המשנה

יח. וכן כתב בפסקי תוס' (קידושין ע"ה) ועיין בפתחי תשובה (אבה"ע סי' ד' סק"א, וסקכ"ג) דמביא הדעות בזה, ואכ"מ.

יט. ודלא כמשפטי השלום (פ"כ הערה ו' ד"ה והנה באמרי) דכתב דנחלקו האמ"י והקה"י.

מוגבל מאד, ויש לנו ראיה רק דאין גניבת דעת בדבר כגון ספק איסור דהתירו חכמים אבל באיסור ודאי וספק איסור חמור דאין היתר מרווח יש בזה משום גניבת דעת, וכ"ש מום במציאות או פגם גדול דשייך בזה אפילו מקח טעות בקידושין דלכו"ע חייבין להודיע, אפילו הבחור או בתורה הרוצה להתחתן כ"ש אחר הרוצה ליעץ לעשות את השידוך דצריך לגלות ענינים כאלה, שלא לעבוד על לא תעמוד על דם רעך ולפני עור בנותן עצה לא טובה לחבירו.

ענף ד

דברי הקה"י מה לייעץ בנוגע לבן נדה

יח] והנה נשאל בעל הקה"י (יבמות סי' מ"ט) איך לייעץ לענין בן נדה דהיום אכשרא דרא ונמצאים כמה בעלי תשובה שיצא יקר מזולל, היינו שהוריהם הם מחללי שבת בפרהסיא ואינם שומרים כלל על טהרת המשפחה ובנם מצא דרך לישיבה ונתחנך על טהרת הקודש ונעשה ת"ח הגון, וכן רבות בנות, להורים פורקי עול, עשו חיל ללכת לבית יעקב ונעשו בע"ת ושומרי תורה ומצוות. והם צריכים שידוכין טובים כדי לבנות בית נאמן בישראל, ומצד שני הרי מבואר שאין להתחתן עם בני הנדה, כי הם פגומים, מה דינם.

וענה בזה הקה"י דאין בעצם פסול בבן נדה ובתם כשרה אפילו לכהונה, וא"כ שאלה של איסור אין כאן כלל, אלא דמבואר באה"ע (סי' ד' סעי' י"ג) דיש ענין שהוא פגום ומקולקל והיינו שהוא חצוף ועז פנים וכיו"ב במדות רעות. וס"ל להקה"י דשייך לומר דמה שאמרו שבן הנדה הוא חצוף ומקולקל היינו שכן הוא ע"פ רוב אבל יש יוצאים מן הכלל ואם אנו רואים באיש זה שאינו חצוף ומקולקל ע"כ שהוא מהמיעוט הבלתי מקולקל. וביאר בזה דכיון שיש לכל אחד כח הבחירה, ממילא אפילו בעל מדות קשות יכול לחנך עצמו לעלות במעלות התורה ויר"ש ולתקן מדותיו ואחד ששוקד על התורה והיראה אפשר שיתקן מדותיו הרבה, ובפרט כשרואים שמדותיו הגונים כשאר בני תורה.

יט] אמנם יש עוד לדון שמא פגם זה הוא דבר הנמשך לדורות ויהיו יוצאי חלציו חצופים ומקולקלים דשמא עכ"פ טבעו לא נעקר משורשו ויוליד בנים מקולקלים, וגם בזה ענה ואמר הקה"י דאע"פ דמצא באוצר הפוסקים בשם האפי זוטרי דבניו אחריו יהיו דומין אל שרשו, ביאר הקה"י דרצ"ל שאדם זה שהוא חצוף ומקולקל ודאי יתחנכו ויתרגלו בניו להיות כמותו אבל על מי שיגע ותיקן את עצמו שלמעשה איננו חצוף ואינו מקולקל לא אמר האפי זוטרי כלל שמ"מ בניו יהיו מקולקלים[כ].

דעת השבה"ל בזה

ולמעשה בזה פסק השבט הלוי (ח"ד סי' קס"ב) אחרי דהביא את הקה"י ודן בסוגיא כתב — דאין להעלים עין מדברי הפוסקים דכתבו דראוי להרחיק, וע"כ מי שמתיעץ אתנו עלינו להגיד לו הלכה זאת של פגם, אבל הרשות נתונה להגיד כי אם לא תחוש לה יתכן שמאד יצליחו. ומביא פסק זה המנח"י (ח"ז סי' ק"ז) וכתב דכן נראה לו לדינא[כא].

כ. ועוד חידש הקה"י שם — דאפילו את"ל שהמדות הרעות נמשכים לדורות, מ"מ כשמתחתנים עם הצד השני דלא הוי מבני נדה, אין בניו אלא חצי מקולקלים, שהרי יש בו ג"כ צד ירושת מדות טובות מאמו שהיא לא מקולקלת, ודור השני שאחריו לא יהי' בו אלא רביע, ודור השלישי שמינית, ודור הששי שמינית שבשמינית וכו'.

וחנה מה שהסתפק הקה"י האם בן נדה זה "פגם" וזה רק נוגע להבן נדה בעצמו, או דבן נדה זה "פסול" וג"כ יכול לעבור לצאציו כתב בזה השבט הלוי (ח"ד סי' קס"ב) דדבר זה שנוי במחלוקת המהרש"ל והרמ"א, דהמרש"ל מדמה זה לבני ט' מדות, חזינן דהוא רק קלקול במדות גרועות, איברא הרמ"א והב"ש כתבו דבני נדה הוי פגם ואינה משפחה מיוחסת וראוי להרחיקם. ויש לדייק לאיזה ענין הוסיף "שאינה משפחה מיוחסת" כיון דלגבי דידיה כבר כתב דהוא פגום — אלא ע"כ דפגם זה נמשך גם על המשפחה.

ועוד בזה מצאתי בשיעורי שבט הלוי (הל' נדה סי' קצ"ו סעי' י"ב אות ד' בא"ד להבחין) דמוכיח מהט"ז (סי' קצ"ו ס"ד י"א) דס"ל כדעת המהרש"ל, אך מהש"ך בנקה"כ (על הט"ז שם) מוכח דס"ל דאין זה אלא פגם בעלמא, עיי"ש נפק"מ לדינא בזה ואכ"מ.

כא. וכן כתב הדברי מלכיאל (ח"ג סי' צ"ז) תוך כדי דיבורו — דהא מצינו דבן נדה הוי פגם גדול, ובודאי ראוי להתרחק מזה, איברא נראה דאין משם ראיה דלא כהקה"י, דהיום שאני דאכשרא דרא ושייך להתחנך בישיבות הקדושות ובבית יעקב, וכתחילת דברי הקה"י.

ההלכה בזה

כ] ונלע"ד דמאי דאיתחזי לן בדעת הני רבוותא בעל הקה"י ובעל שבט הלוי דכל הנידון הוא — איך לייעץ לבאים לשאול האם לעשות את השידוך דמצד אחד נראה לשואל דזה שידוך הגון, ומצד שני יש חששא דפגם ופסול, ונוטים דברי הקה"י לצד קולא, ונוטים דברי השבט הלוי להחמיר יותר ודחייב להזכיר צד הפגם. הרי קמן דודאי מיירי דהצד השני יודע דהחתן או הכלה הם בני נדה, דע"ז הם באים להתייעץ, ובנוגע לנידון דהצד השני לא יודע מזה לא דיברו מאומה אם הבחור או הבחורה צריכין לגלות דבר זה אם לאו.

ולענין דינא בזה נלע"ד — דלפי הקה"י ודאי אין חיוב לגלות דהוא בן נדה. ונראה דגם לפי השבט הלוי אינו חייב לגלות, דמדויק בלשונו דאם שואלין — צריך לייעץ דיש בזה פגם, אבל לא כתב דצריך לגלות אפילו למי דלא שאל.

ושו"מ מצאתי דברים מפורשים בשיעורי שבט הלוי (הל' נדה סי' קצ"ו סעי' י"ב אות ד' ד"ה בשידוך וד"ה ומ"מ) דכתב שם לענין שידוך עם בן הנדה, שאם ההורים או אחרים שואלים על פרט זה צריך לומר האמת וכמש"כ *החי"ח* בהל' רכילות (כלל ט'), ומ"מ אין לומר לילד עצמו שהוא בן הנדה דאין לו נפק"מ במה שהי', וגם **אין ההורים חייבים להימנע** משידוכים כיון שכשר לקהל, וכ"ש **דודאי אפור לפרסמו.**

מקשה על פסק המנח"י

כא] והנה אחרי דסיים המנח"י להביא פסקו דבעל שבט הלוי דצריך לייעץ דיש בבני נדה משום פגם והסכים לו בזה כתב כתנא דמסייע ליה — לעיין בכה"ג בתשובת אמרי יושר דכתב בנידון דידיה [דהיינו מה שנראה למעלה ענף ג' בבת ספק ממזרת, ספק מגוי, ספק מבעל האמא] דכל המסייע לזה הוי עכ"פ כיועץ עצה רעה דעובר משום לפנ"ע ל"ת מכשול. וע"ז מדמה המנח"י **דהה"ד הכא צריך לומר לו החלכה דהוי של פגם** אבל כדאי לנו מטעמים הנ"ל לומר דיתכן מאד שיצליחו כנ"ל.

ולפי כל הנ"ל יש להפליא על האי גאון וגברא רבה דכתב לדמות הנידון דבן נדה להנידון דספק ממזר, דהנידון דבן נדה השאלה היא, האם "לייעץ" לעשות את השידוך כשכבר יודעים מזה והנידון דהאמרי יושר בספק ממזר הוא האם "לגלות" הפגם מה דלא נודע לצד השני, ואיזה דמיון הוא זה.

ונראה דמוכח מתוכו דדעת המנח"י הוא דלא רק צריכין לענות לשואלין דיש בזה פגם אלא דה"ה דצריך להודיע כשיש לאחד הצדדים מום זה, וזאת הוא מדמה לנידון דהאמרי יושר, אבל גם זה לא זכיתי לירד לסוף דעתו, דעדיין אין לדמות הפגם בנידון האמרי יושר להפגם דבן נדה, דודאי הפגם בבן נדה הוי פחות חמור, וכנלע"ד כתבתי.

ענף ה

הגדרת השו"ת קנה בשם מתי חייבין להודיע מומיו

כו] וכשהייתי בזה מצאתי בספר תתן אמת ליעקב (פ"ה סי' ל"ח) דמביא דברי המעיל צדקה דכתב — "שבעבר התעסקו בשדכנות רק תלמידי חכמים, משום שצריך לפעמים לגזם קצת לשבח, ולא יכשלו במידת השקר כי אונאת הגוף קשה מאונאת ממון, ולכן כדי שיהי' להם שכל ישר לדעת מידה נכונה התעסקו בו רק שדכנים תלמידי חכמים", נמצינו למדים כמה צריך לדקדק מי שמתעסק בשידוכין מה לומר ומה אין לומר.

וחזינן דברים ברורין בשו"ת קנה בשם (ח"א סי' קכ"א) שמגדיר בצלילות הדעת איזה מומין חייבין להודיע ואיזה מומין להסתיר. וכתב — דזה פשוט דבהני מומין שמבוארין בשו"ע (אבהע"ז סי' קנ"ד) דכופין אותו לגרש, בודאי שאסור להעלימן ולהסתירם, כי מומין אלו אין האשה יכולה לסובלם מבעלה ומהאי טעמא כופין אותו לגרש ובודאי שיש בהסתרת מומין אלו רמאות וגניבת דעת. ומוסיף מדיליה דמסתברא גם בשאר מומין שאין כופין לגרש, **מ"מ אם דרך העולם להקפיד עליהם ג"כ אסור להסתירם**[כב]. שהרי גם באופן זה פטור המבטל מקנס, וכמבואר בשו"ת חות יאיר (סי'

כב. וז"ל הספר חסידים (סי' תק"ז) — "לא יכסה אדם מום בני ביתו אם צריכים בניו או קרוביו להזדווג אם יש להם חולי שאילו היו יודעים אותם המזדווגים עמהם אותו חולי לא היו מזדווגים. יגלה להם. פן יאמרו קדושי טעות היו, אלא

ר"כ) דאם בין בני אדם הוא מום גדול ושינוי רב נחשב למום לענין זה וכל שמצד הסברא הוי חסרון ודאי למום יחשב אף על גב שלא מצאנוהו במומי כהנים[ג].

אמנם חסרונות שאין דרך העולם להקפיד עליהם בודאי דאינו מחויב לגלותם, ואם מבטל השידוך בשביל חסרון זה אינו פטור מקנס וממילא הוא הדין דאין מחויבין לגלותם לפני השידוכין. ואפשר עוד דגם ממידת חסידות אינו צריך בכהאי גוונא לגלות סתריו ולעורר מדנים על עצמו ואדרבה חיובא רמיא עליו להקדים עצמו לדבר מצוה לישא אשה כדי שלא להיבטל ממצות פריה ורביה.

והנה גבי מום שאין רוב בני אדם מקפידים עליו, וזה אומר אני מן המיעוט שמקפיד, מסתפק הרדב"ז (ח"ד סי' קכ"ד) אם פטור מקנס במבטל התנאים אם לאו ולמעשה פסק לן דמספיקא לא מפקינן ממונא, איברא אי תפס כדי קנסו לא מפקינן מיניה, מ"מ מכריע הקנה בשם דיודה הרדב"ז דלכתחילה אינו מחוייב לגלות מום כזה דמהיכא תיתי לחוש שהמשתדך אינו מן הרוב שאינם מקפידים, חזינן דאם ידוע לנו לפני השידוך דהוא מהמקפידים במום זה צריך לגלות לו.

מבאר שורש פלוגתת דברי מלכיאל וקה"י

כז] ולפי"ז נראה לבאר שורש הענין דעליו סובב והולך פלוגתת הקה"י והדברי מלכיאל האם מעיקרא דדינא צריך לגלות את הספק פצוע דכה דהתירו לו חכמים לבא בקהל ד' ודמן הסתם יכול

חרחבת המשנה

יפרידם ולא יהיו ברע יחדיו, או אם יש מעשים רעים להם שאילו היו יודעים לא היו מתחתנים בהם לכך יפרסם".

כג. דנשאל בעל התוות יאיר ע"ר פלוני שנשתדך עם בת זוגו מרחוק, וביקש לבטל הקישור שנעשה בקנס ובחרם, ושם עלילות דברים ששמע שהכלה בעלת מום שיש לה חוטם ארוך יותר מן הראוי.

חוטם ארוך מאוד

וחשיב דאם אין הגודל והאורך של החוטם מופלג באופן שרוב בני אדם שוחקין עליה, אין בדבריו כלום, ואע"פ דמבואר בבכורות (מ"ד א') דלגבי מומי כהנים זה הוי מום, וקי"ל דכל מומים הפוסלים בכהנים פוסלים בנשים, ס"ל להחו"י דאין המומים שוין בכל פרטיהם.

ובזה חידש הרב חוו"י דכן בההיפך דיש דברים דאינם מומין בכהנים אבל לבטל קידושין הוי מומין, וכמעשה שנודע לבחור שיש לכלתו מום שיניה סגורות מאד באופן שבאם תרצה לראות מה שכנגדה תוכרח לפתוח עיניה בכח, ופסק החו"י דיצא החתן לחפשי חנם מבית דין מטעם דבין בני אדם הוא מום גדול ושינוי רב.

אינה יכולה להריח

וכן בנמצא באשה מום שאינה יכולה להריח, דבכהנים לא הוי מום ומכל מקום בנשים הוי מום, ואע"פ דבבעל אין סברא לומר דהוי מום, מ"מ באשה דצריכה להתעסק בתבשילין ובטעימתן, ועל ידי חסרון החוש לא תרגיש בסרחונן ועישונן וכל שמצד הסברא הוי חסרון,ודאי למום יחשב.

העפעפיים אינם נראין ביושר

ועוד כזה מצאנו ברב פעלים (אבה"ע סי' ז') אודות ראובן יושב בעיר בצרה דעשה שמעון שליח לקדש לו אשה בעיר בגדאד וקידש לו לפי ראות עיניו ואח"כ כשבא ראובן לבגדאד לישא אותה ראה בה מום בעיניה והוא מה שקורין בערבי חוול"ה דהיינו שהעפעפיים אינם נראין ביושר כשתפתח עיניה, וטען ראובן שהוא עשהו שליח לקדש לו אשה שאין בה מום והרי זו בעלת מום ומקחו מקח טעות.

ופסק ע"פ דברי החוו"י דזה נחשב למום, כיון דקפדי אינשי במום כזה ובפרט דעל הרוב הבנים אשר תוליד האשה יהי' בהם או במקצתם מום זה. איברא דחידש הרב פעלים דצריך לתת לה גט מספק דאולי הקידושין הוו קידושין.

נחלש חוש השמיעה

ועוד מצאתי דאזל בדרכו דהחו"י בדברי מלכיאל (ח"ג סי' צ"ח) במעשה שנתודע שחוש השמיעה של הכלה נחלש וצריך לדבר עמה בקול. והנה הנוב"י (ק' אבה"ע סי' נ"ג) כתב שאם כשמדברים עמה בחדר היא שומעת ובחדר השני אינה שמעת לא הוי מום, ואם אינה שומעת עד שיצעקו לה בקול שישמעו בחדר השני הוי מום דהא ישמעו כשידבר עמה על עסקי תשמיש הוי כקולנית, אבל הקשה עליו טובא הדברי מלכיאל דא"כ נתת דבריך לשיעורין.

אמנם העלה לדינא דודאי אם אינה שומעת עד שצועקים לה בקול גדול הוי מום כי מזדמן כמה פעמים שצריך להגיד דבר לאשתו בלחש שלא ישמעו שאר אנשים שבבית או שבאותו חדר, והדברי מלכיאל מבסס פסקו על החוו"י דחידש דמום מיקרי כל שרוב בנ"א מקפידים עליו. וידוע שרוב בנ"א יקפידו ע"ז אם האשה לא תשמע עד שידברו עמה בקול רם ובפרט שידוע שמי שהתחיל חוש השמיעה שלו להתקלקל הוא הולך ומתקלקל במשך הזמן עד שמתחרש לגמרי, ובודאי מקפידים ע"ז.

להוליד ע"פ דברי הרופאים. ונראה שדעת הקה"י הוא דלכאורה זה הוי כמום דמיעוט מקפידים על ספיקות אלו דבכגון דא לא צריך להודיע קודם, וכהכרעת הקנה בשם, וזה מטעם דאחרי דכבר התקשרו ביניהם קצת ונראה להם שזהו זיווגם, אנחנו תולין דאין החשש ספק איסור וחשש רחוק דאולי הוא לא יוכל להוליד, מספיק סיבה לבטל את השידוך.

והדברי מלכיאל חולק ע"ז וס"ל דלא כהכרעת הקנה בשם, אלא דכיון דיש מיעוט המקפיד במום כזה לכתחילה צריך לגלות, או דס"ל דספק זה הוי כדבר דרוב העולם מקפידים ע"ז [וכן נראה עיקר], וממילא אין קנס ע"ז במבטל השידוך לאחר התנאים כל דנודע לכלה אח"כ, וא"כ בודאי צריכין לגלות.

כח] איברא כ"ז אתי שפיר לענין נידון דהתירו חכמים ספק פצוע דכה, אבל לגבי הסוגיא דיבמות (מ"ה א') בגוי הבא על ב"י דאמר רב יהודה לבנה — לך למקום שלא יכירוך ושא בת ישראל, דאילו יכירוך לא יתנו לך, דזה דבר דאנשים מקפידין מאוד לא לתת את הבת שלהם לאחד עם יחוס כזה, וא"כ זה ודאי מום דמותר לכל הדעות לבטל התנאים אם נודע אח"כ מיחוסו, ואין בזה קנס למבטל, וא"כ צע"ג למה אין חיוב להודיע יחוסו לפני הקידושין, ובשלמא לפי הדברי מלכיאל ודעימיה לא קשה מידי כיון דהצד של הכלה לא בירר איהי דאזקה אנפשה, אבל להקה"י דלא ס"ל סברא דא קשה טובא לכאורה.

וצ"ל דחידש בזה הקה"י דכיון דאיסור ועניני יוחסין אינן נוגעין לעצם חיי נישואין וכדכתבנו למעלה (אות י"ב) דזה הטעם דאין בזה מקח טעות ס"ל דגם בזה שייך הסברא דאחרי דכבר התקשרו ביניהם קצת ונראה להם שזהו זיווגם, דאנחנו תולין דאין החסרון ביחוסו מספיק סיבה לבטל השידוך, אע"ג דלכתחילה לפני שהכירו אחד את השני לא היו מסכימים להיכנס לכזה שידוך, אבל כיון דלאחר שיכירו אחד את השני יש צד שיוותרו על החסרון ביחוס, מותר לכתחילה לא לגלות[כד].

הרחבת המשנה

חולי דיש לחוש שישוב

ומביא בזה הדברי מלכיאל עוד דברים דהוו מומים מטעם דרוב בני אדם מקפידים עליהם וכגון מום או חולי דיש לחוש שישוב אליה, דלא מהני מה שנתרפאה. וכן במי שנתגלה שהחתן או הכלה נשתטה איזה זמן, ונתרפאו שיכול השני לבטל השידוך כי מצוי חולי זה לחזור בהמשך הזמן, וביחוד בנשים בעת לידתן ובאנשים כשיזדמן להם צער גדול רח"ל. והגם דהח"מ (סי' קי"ז ס"ק י"ב) נסתפק אם יכול לבטל השידוך בשביל שיחזור החולי עליה, ס"ל להדברי מלכיאל כדבר פשוט שיכול לבטל, דהוי זה דבר דמקפידים עליו, וכן מצאתי דכיון לו בזה הקנה בשם (שם ד"ה והגם שהחלקת) ומוסיף דחייב להודיע מראש דהיה חולי כזה. איברא צ"ע למעשה בזה דהב"ש (שם ס"ק י"ב) כתב להפך — דאין לחוש שיחזור, וצריך לשאול מורה הוראה מומחה — דהכל לפי הענין.

לפעמים אין ראוי להקפיד על מום

וחידוש גדול מצאתי בשו"ת חלקת יעקב (אבה"ע סי' פ') דכתב דאין לדמות שדוכין למום במקח, דבמקח מאן דיהיב זוזי אפירי שפירי יהיב, וכל שהסכימו עליו בנ"א שזה מום, לא מחיל אינש, אבל בשידוכין דקי"ל (אה"ע סי' נ' סעי' סעי' ו') דאסמכתא קני משום בושת, א"כ הסברא נותנת, דכדי שלא יגרום בושת להשני, לא אכל מומא קפיד אינש. ולכן רק מה דמבואר בפוסקים יש אומדנא דבזה מותר לבטל את התנאים בלי לקבל חרם וקנס. וכל זה דלא ככל הני פוסקים הנראים למעלה.

ובאמת אחרי דכתב החלקת יעקב כל הנ"ל מביא מכמה פוסקים דמוכח דלא ס"ל כמותו, ומשום כך משמע דלא ברירא ליה לדינא בזה. איברא נלע"ד דיש מקום לחוש לסברת החלקת יעקב — וצריך לחשוב היטב אם המום מפריע מאוד דלפעמים לא ראוי להקפיד על מום שיגרום לביטול השידוך ובושה לצד השני, והדבר צריך הכרע.

כד. אמנם כיון שזה חידוש לדינא כתב הקה"י עוד תירוץ שם — דכיון דגניבת דעת הוי דרבנן, מותר לו לגנוב דעתה משום התועלת של קיום מצוותו, בדבר דאינו איסור.

והנה אם כנים אנחנו בכ"ז בביאור דעת הקה"י, אולי אפשר להמשיך את הקו ולומר דגם בנידון האמרי יושר בספק ממזר ספק דאביה גוי ספק מהבעל, ג"כ מותר לא לגלות כל זה לחתן כיון דלמעשה התירו לה לבא בקהל, אבל **נראה פשוט דכיון דקשה להבין היתרו דהקה"י בנידון דידיה, ודאי אין לנו לרבות בחידושו יותר ממה דהתיר בפירוש.**

ענף ו

מביא הדעות
האם גניבת דעת אסור דאורייתא או דרבנן

כט] ופש גבן לברורי מה דכתב הקה״י בתירוץ השני שלו, למה אין כל פעם איסור גניבת דעת באינו מגלה מומו והוא שאפשר דאיסור זה דגניבת דעת אינו אלא מדרבנן במקום דאינו מספר חסרונותיו ומשום חשש ביטול פו״ר ושאר מכשולים לא גזרו חכמים, וכבר הבאנו (אות א׳) להקשות ע״ז דיש דעות דגניבת דעת הוי דאורייתא, והשתא נראה לברר יותר.

הנה דעת הריטב״א חולין (צ״ד א׳ ד״ה כדאמר) הוא דגניבת דעת אסור מדאורייתא מטעם גזל ואיתא ביראים (מצוה קכ״ד) דאסור מדין גונב את לבו במידי דבממון, וכעין זה כתב בסמ״ג (ל״ת קנ״ה), ובקרית ספר הלכות מכירה (פי״ח) מצאנו דכתב סתם דגניבת דעת הוי איסור תורה ואולי כוונתו לפרש כן דווקא על דברי הרמב״ם שם בהלכות מכירה דמיירי במידי דממונא, אמנם הסמ״ק (עשה רס״א) כתב דאינו אלא דרבנן, וכן נראה דעת רבינו יונה (שע״ת ש״ג סי׳ קפ״ד), וכן כתב הב״ח (סי׳ רכ״ח סוף ד״ה ואף, אות ו׳ מ״י) להדיא. וכתב הגר״ז (חו״מ סי׳ ב׳ סעי׳ י״א, י״ב) דאם במכר אינו מגלה איזה מום במקח, הוי זה גניבת דעת ואסור מדאורייתא, אבל אם הוא גונב דעתו בדבר דאין בזה הפסד ממון אינו אסור אלא מדברי סופרים, וא״כ צע״ג איך הכריע בעל הקה״י בין ההרים דגניבת דעת אינו אלא דרבנן.

מום בשידוכין נחשב כמום במקח

ואין לומר דרק במידי דממונא כמו מכר אסור גניבת דעת דאורייתא ושידוכין לא נחשב מידי דממונא דמאריך השו״ת חלקת יעקב (אבה״ע סי׳ פ׳) להוכיח דמום בשידוכין הוי דומיא דמום במקח, וכן אמר לי מו״ר הגרמ״מ קארפ שליט״א דודאי שידוכין הוי מידי דממונא, דמלבד דתלוין בו חיובי ממון, גם מומין פוסל בו מדין מקח טעות — וזה ודאי נקרא מקח וממכר. וכן אמר לי דראה דהגרי״ש אלישיב החמיר מאוד בעניני שידוכין — דמחייב לגלות מומים בדברים דרוב העולם מקפידים ע״ז, ואמר לי דהוא הבין דטעמו דגרי״ש אלישיב הוא משום דגניבת דעת בזה הוא דאורייתא ודלא כדברי הקה״יבה.

כה. ושוב הראה לי ידידי הג״ר יוסף שוב שליט״א דכן כתב להדיא הגרי״ש אלישיב שליט״א (קובץ תשובות ח״א סי׳ קנ״ט), והוא שדן מרן שם אודות נערה שנבעלה, וכעת היא עומדת להנשא לבחור בן ישיבה, האם היא מחוייבת לספר לחתן על כך ועלה בדעת השואל (הגר״י גרוסמן זצ״ל) לחדש דדבר שלעולם לא יכירו בה ותהיה חשובה בעיניו כל הימים כבתולה, אין בו משום מקח טעות.

דעת הגרי״ש אלישיב
אודות נערה שנבעלה שלעולם לא יכירו בה

ועיין בזה מרן הגרי״ש אלישיב דהיא חייבת לגלות לחתן ענין זה מב׳ טעמים:

א) מטעם דאין ערך לכתובתה, נמצא שהם חיים בלי כתובה, ושוב מצא להדיא כן בשו״ת עין יצחק (אבה״ע סי׳ ס״ז), עי״ש באורך טובא.

ב) לפי מה שכתב הרמב״ם בה׳ מכירה דאסור לרמות את בנ״א ואם היה יודע שיש בממכרו מום, צריך להודיע ללוקח. ומביא הגרי״ש אלישיב את דברי הקרית ספר דכתב דזה דאורייתא, וממילא אין לך רמאות וגניבת דעת גדולה מזו, ובפרט שהמדובר הוא מחוג בני תורה שנפשם סולדת מזה.

דברי האבן ישראל בזה

ועוד הראה לי הגר״י שוב שאלה דא באבן ישראל (הגאון ר׳ ישראל יעקב פישר זצ״ל, ח״ט סי׳ קל״ג, ולכאורה זה היה אותו שואל) ושהוא הביא תוך התשובה הקובץ תשובות הנ״ל ומסיים שם דמש״כ הגרי״ש אלישיב דאיכא איסורא מצד רמאות כמש״כ הרמב״ם — זה נכון מאוד שאסור לעשות כן.

חזינן להדיא דס״ל להגרי״ש אלישיב דגניבת דעת הוי איסור דאורייתא, ודכן הוא דעת הגרי״י פישר.

אמנם מוסיף הגרי״י פישר ״אלא שיש לעיין אם המשודך יודע שגם לחתן יש בו מום כגון שלקה פעם על עצבים, אי מותר לרמות אחד את השני, או שהשדכנים לא צריכים להגיד להם, וצ״ע״.

גם העין יצחק מחייב לחודיע

והנה נשאל לעין יצחק (שם) אודות נערה שנבעלה וכבר התחתנה ולא נודע לבעלה בכ״ז, והאריך מאוד להוכיח דחייב מי שיודע מזה לגלות לבעלה כדי לאפרושי מאיסורא דהוא חי עם אשתו בלי כתובה, ואע״פ דאין זה אלא איסור דרבנן, גם בדרבנן יש חיוב לאפרושי מאיסורא, עי״ש. ולפי״ז כ״ש דחייב להודיע לפני שהתחתנו, וז״ב.

סתירה בחרדים

ל] והנה הקה"י מציין מקור לדבריו דגניבת דעת אינו אלא דרבנן מספר חרדים, וכוונתו לפרק מ"ז (אות ל"ח) דמונה החרדים מצוות ל"ת מד"ק **ומדברי סופרים** התלויות בפה ובקנה — דאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי. איברא הדבר צריך תלמוד טובא — דבפרק כ"ט (אות כ') מונה החרדים במצוות ל"ת **מן התורה** התלויות בידים — דאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הגוי, ואפילו בדברים, ודנקרא גנב. וכבר מעודר בסתירה דא המגיה על החרדים (סוף פרק מ"ז) ומציין לעיין בקה"י הנ"ל, אבל לא מיישב שיטתו בזה כללכז. ואיך שיהיה מוכח דיש גניבת דעת שהוא דאורייתא ויש גניבת דעת שהוא דרבנן ומה פשר הדבר דשידוכין נקרא דרבנן.

דברי המעשי חייא בזה אבל אין זה מספיק

ובספר מעשי חייא (הג"ר חיים טורצין זצ"ל, חולין סי' ח' לדף צ"ד) חוקר באיסור גניבת דעת דהוי אסור ג"כ לנכרי, האם הוא איסור כמו גזל דהוי איסור לחבירו ויש איסור גזל כזה גם לגוי או דהוי ענין בין אדם לעצמו כדי שלא יהיה אחד בפה ואחד בלב ויהיה איש אמת, ולכן יש איסור גניבת דעת גם בגוי, ועי"ש דמביא ראיות לכאן ולכאן כדרכה של תורה.

ולפי"ז אפשר לבאר הסתירה בחרדים כמין חומר ולומר דשתי הדברים אמת, ובפרק כ"ט דכתב דגניבת דעת הוי דאורייתא הכוונה הגניבת דעת דאסור דהוי כעין איסור גזל דהוי איסור בין אדם לחבירו, ובפרק מ"ז דכתב דאין זה אלא מדברי סופרים הכוונה דיש עוד איסור בזה והוא משום מידה רעה דהוי בין אדם לעצמו וזה אינו אלא מדברי סופרים, אבל אין זה מעלה ערוכה ליישב הקה"י, דס"ל דבנידון דידיה אין גניבת דעת אסור אלא מדרבנן, ולמה לא שייך גם את הטעם דיש בזה גזל בין אדם לחבירו.

גניבת דעת דאורייתא
תלוי לפי השתדלותו למשוך את השני לקנות אצלו

לא] והנראה בזה ע"פ מה דמצאתי בקובץ תורני "קול התורה" (ניסן תשס"א עמ' רנ"ו) דהפליא לעשות מו"ר הגאון ר' מ"מ קארפ שליט"א להוכיח בארוכה דאפילו למ"ד דגניבת דעת אסור מדאורייתא מוכח דאיסור זה הוא אפילו אם לא מפסיד הקונה כלום והוא מקבל שוויות אמיתי של החפץ, אבל כיון דחשב הקונה דהוא קיבל יותר ממה דקיבל באמת — עדיין יש בזה משום דגונב את לבוכז. ועוד בהמשך שם מביא ראיות לעוד גדר והוא — דהמושג של גניבת דעת אינו תלוי ברמאות בעצם המקח ולקיחת ממון שלא מרצונו אלא **דעצם מה שמושך אליו לקוחות וצד עינם**

דעת המנח"י בנוגע לבחור דעשה עבירה חמורה בצעירותו

וצריך לי עיון מה הדין בבחור דעשה עבירה חמורה בצעירותו דלעולם לא יכירו בזה, האם הוא חייב להודיע לכלתו. ונראה דאם הבחור יודע בעצמו דעשה תשובה, אינו חייב להודיע לה, ואין בזה משום מקח טעות, ולא משום גניבת דעת.

ולגבי הדין כשיש אחר היודע מזה — מצאנו בשו"ת מנח"י (ח"ו סי' קל"ט) דכתב למעשה באם שואלים אותו על מי שנודע לו שעבר עבירה גדולה בנערותו:

א) אם מאז לא נשמע ממנו מאומה והוא עוסק בתורה אין לגלות להשואל, ואם לפי דעת הנשאל הוא שידוך הגון יכול ליעץ לעשות השידוך.

ב) אם חטא כ"פ, אם לא נתברר שעשה תשובה צריך לגלות להשואל מזה.

ג) אם חטא כ"פ ועשה תשובה עדיין למיחש מבעי וצריך לגלות להשואל, אבל יכול לומר לו לעשות השידוך.

ד) אם יודע שכשיגלה לו בודאי לא יעשה השידוך, נכון להשמיט עצמו מליעצו כלום.

חזינן מזה דכתב המנח"י דאפילו אם חטא בזה כמה פעמים דנכון להשמיט ולא ליעץ כלום במקום דודאי לא יעשו את השידוך, כ"ש דאין לגלות דבר זה אם לא שאלו אותו. ולכאורה כ"ז מדובר כנ"ל דלעולם לא יכירו בזה, דאל"כ הוי זה פגם גדול, וצריך להודיע.

כו. והנה המגיה שם חשב לחלק בין גניבת דעת הגוי דהוי רק מדברי סופרים לבין גונב דעת ישראל דהוי דאורייתא. ולא ידעתי איך אפשר להכניס בדברי החרדים ההפך ממה דכתב להדיא, דבב' המקומות כתב דגניבת דעת הוא בין בישראל ובין בנכרי, מוכח דאין זה החילוק.

כז. ולולי דמסתפינא הייתי מפרש דגניבת דעת במידי דממונא הוא בזה דהקונה קיבל דבר דאין בו מום ואין בו משום גזל, אבל בעצם רצונו ודעתו היה על דבר יותר טוב ממה דהוא קבל, ודוקא בגלל דאין בזה מום וגזילה א"א להחזיר א"ז,

בדבר שאינו, ועבור זה לבו של הלוקח נמשך אליו על אופן שאינו אמיתי — זהו גופא חשיב גניבת הלב בדבר שבממון[כח].

חזינן מזה דכל שעושה במקח וממכר כדי ליפות הסחורה ומחמת כן יקפצו לקוחות ויקנו, וקליטת עין זו היא למעשה אחיזת עינים שאין זה השיווי האמיתי של החפץ דאין זה אלא יפוי חיצוני אפילו אם הקונה משלם את השוויות האמיתי של החפץ, הוי זה גניבת דעת דאורייתא. **ולפי"ז גדר גניבת דעת דאורייתא תלוי לפי השתדלותו למשוך את השני לקנות אצלו.**

ע"פ הנ"ל מיושב החרדים ומובן שפיר הקה"י

והחרדים מביא (פרק כ"ט) דוגמאות של גניבת דעת דאורייתא וז"ל "..כגון אין מפרכסין כלים ישנים כדי שיראו כחדשים ואין נופחין את הקרביים כדי שיראו שמנים ורחבים ולא שורין את הבשר במים לפי שמלבן והכחוש נראה שמן, מותר לברור את הגריסין אבל לא על פי המגורה שאינו אלא כגונב את העין שידמה ללוקח שהכל הוא ברור". ויש לדייק דבכל הדברים עשה השתדלות להטעות את השני לחשוב דיש בזה מה שאין בו דאפילו אם הוא ישלים השוויות אמיתי יש בזה משום גניבת דעת דאורייתא.

לב] ולפי זה נראה ליישב הסתירה בחרדים, דבפרק מ"ז דכתב דגניבת דעת אינו אלא דרבנן לא מיירי דעשה השתדלות להטעות את השני אלא דמיירי דהשני טעה בדבר דהוא היה צריך לגלות לו, אבל לא דהוא טרח להטעותו.

ואם כנים אנחנו בזה אתי שפיר היטב דברי הקה"י דמביא החרדים דגניבת דעת הוי דרבנן, דבנידון דידן לא מיירי בחתן שעשה טצדקי ופעולות למשוך את עין הכלה אליו, אלא דהגניבת דעת היה בזה דהוא לא גילה דבר דלא עלה על דעתה לברר, דכיון דהוי חסרון דידיה דבר דמקפידים עליו הוה ליה לגלות ומה דלא גילה הוי גניבת דעת, אבל כיון דהוא לא השתדל למשוך אותה אליו אין זה אלא איסור דרבנן, ובמקום הצורך כגון להינשא מותר לא להודיעו מומו, ודו"ק.

ענף ז

מביא סוגיא דכ"ב (ט"ז א') דמותר לומר על מי שאינו קרובו שהוא קרובו

לג] טרם אכלה לדבר אודיע מה שדן בספר תתן אמת ליעקב (פ"ה סי' ל"ח). הנה איתא בב"ב (ט"ז א') "דרש רבא מאי דכתיב (איוב פכ"ט) ..ולב אלמנה ארנין.. דכל היכא דהוה אלמנה דלא הוו נסבי לה הוה אזיל שדי שמיה עילווה והוו אתו נסבי לה", ופרש"י (ד"ה שדי) ב' פירושים בזה: **א'** שאומר שהיא קרובתו **ב'** מדבר בה להשיאנה, והיד רמ"ה (אות ר') נקט כפירוש א' וכתב "ש"מ דכל כי האי גוונא מעליותא היא", חזינן דיש מצוה לשקר בכי האי גוונא עבור שידוכין.

מעשה כנ"ל עם הח"ח

ומצא התתן אמת ליעקב בספר "הצדיק ר' שלמה" (עמ' י"ט) מעשה עם החפץ חיים — שפעם קרה ששידכו יתומה עם בחור בן תורה והשדכן אמר לבחור שהיתומה היא קרובה של החפץ חיים ובא הבחור ושאל את החפץ חיים אם זה אמת, והשיבו שכן. וכאשר שאלו בני הבית אח"כ הייתכן — הרי אין היא קרובה שלנו השיב הח"ח ואמר דבאופן זה כדי לשדך יתומה, דאם הכל תלוי אם היא קרובה שלנו או לא, יכולים לסמוך על זה שכל ישראל קרובים זה לזה, ושו"מ סיפור הנ"ל ביתר פרטים בספר "מאיר עיני ישראל" (חלק ב' — כרך א' עמ' 90), עי"ש.

ולענין דינא מביא התתן אמת ליעקב שם דכן פסק הגרי"י פישר זצ"ל להתיר לשנות בכה"ג לא רק לאלמנה אלא גם לכל מי שמתקשה במציאת זווגו ולבו נשבר בקרבו.

והנה בשלמא התירו לומר שקר דמצאנו דמותר לשנות מפני השלום ועוד דשייך לסמוך בזה דכל ישראל

ולכן הוא צריך להשאר עם מה דקיבל, וזה גופא הגנבה שבזה, ועייז בזה.

כח. אא"כ יודע הלוקח מראש דכ"ז הוי כדבר הנראה שמותר מדין מחילה (הגרמ"מ קארפ).

קרובין זה לזה אבל לענין גניבת דעת ואונאה בשידוכין הדבר צריך תלמוד להיכן אזל איסורן.

הדברי מלכיאל מבאר הענין כשמלה

ואינה ה' לידי שו"ת דברי מלכיאל (ח"ו סי' ל"ב) ושם השואל כתב להשיג על שיטת הדברי מלכיאל (ח"ג סי' צ') דס"ל דחייבין לגלות פסולי יחוס. ודעת השואל דאונאה ביוחסין אינה אונאה, ואם הבחורה אמרה להבחור שהיא ממשפחה מיוחסת פלונית ונתברר שהוא שקר אינה אונאה. וחילו דידיה הוא מהסוגיא דב"ב הנ"ל דכתב רש"י בפי' א', ודכן דעת היד רמה, דמותר לומר שאלמנה היא קרובתו כדי שתינשא.

אמנם ענה לו הדברי מלכיאל, דאין הדין כמותו, כי ודאי יש ביוחסים משום אונאה, ואין ראיתו ראיה. והענין הוא דבאמת מיוחס מיקרי — שאבותיו היו גדולי הדור וכדומה, אבל כשיש במשפחתו איזה צדיק או גדול לא מיקרי עי"ז מיוחס כי יחוס אבות פועל על הבנים שיצטיינו במדות טובות וכדומה אבל לא שארי קרובי המשפחה.

והנה איוב לא אמר שהוא אחד מאבות האלמנה שהרי זה היה שקר גלוי ורק אמר שיש לו עמה איזה קרבת משפחה, וזה יהי' לה לתועלת מצד עשרו וכבודו. ולפי"ז כשאומרת שהיא בת או נכדת פלוני המפורסם לשבח — והוא שקר — בודאי הוי אונאה ואסור לעשות כן ורק לומר שפלוני עשיר קרובה והעשיר הלז מסכים, ע"ז יש לדון שמותר, וגם דהא באמת כולנו בני אב אחד נחנו, ואין זה שקר כ"כ כיון שהעשיר הלז מתרצה לנהוג עמה מנהג קרוב ולתמכה בעת הצורך, עד כאן תוכן תשובת הדברי מלכיאל להשואל.

נמצינו למדים מכל זה דיש ב' מעלות ביחוס:

א. מעלות האב דיכול לעבור לבן.

ב. בגלל הקורבה ביניהם יעזור העשיר או הצדיק להזווג בעת הצורך.

וממילא מבואר דרק מותר לאחד דאינו קרוב לומר על אלמנה וכדומה, דהם קרוביו, בכוונה שיסמוך עליו הצד השני בעת הצורך בגלל דהוא עשיר או צדיק, אבל לומר על אחד דאינו מיוחס, דהוא מיוחס דזה ענין ירושת מעלות אבותיו — זה ודאי שקר — וגם יש בזה משום מקח טעות בקידושין.

דינים העולים

סוג מומין דחייבין לגלות

א. אותן מומין המבוארים בשו"ע (אהע"ז סי' קנ"ד) דכופין הבעל לגרש, אסור להעלימן ולהסתירם, כי מומין אלו אין האשה יכולה לסובלם מבעלה (קנה נסס, אות כו).

ב. בשאר מומין שאין כופין לגרש, אם דרך העולם להקפיד עליהם ג"כ אסור להסתירם, שהרי גם באופן זה פטור מבטל השידוך אף אחר עשיית התנאים — מקנס (קנה נסס, סס), אמנם צריך לחשוב היטב אם המום מפריע מאוד, דלפעמים לא ראוי להקפיד על מום קל שיגרום לביטול השידוך ובושה לצד השני (ע"פ המלקט יעקב, סוף הרחה"מ כג).

מומין שאין רוב בני אדם מקפידים עליהם

ג. מום שאין רוב בני אדם מקפידים עליו אינו מחוייב לגלות (קנה נסס, סס), אבל לבטל התנאים בטענה שהוא מן המיעוט שמקפיד, הוי ספק אם מותר, ואי תפס כדי קנסו לא מפקינן מיניה (רדנ"ז, סס).

ד. חסרונות שאין דרך העולם להקפיד עליהם אינו מחויב לגלותם, ואדרבה חיובא רמיא עליה לא לגלותם, כדי להקדים עצמו לדבר מצוה לישא אשה (קנה נסס, סס).

מום העומד להתגלות

ה. אם יש מום שהצד השני לא יודע ממנו והוא עומד להתגלות, כגון שמום זה ידוע להרבה אנשים במקום זה, וכשיתגלה הדבר יתביישו בו, חייבים לגלות, אבל אם הלך למקום שלא עומד הדבר להתגלות, אין חייבין להודיע (ע"פ ממרי יוסר, אות טז).

הרופאים סוברים שהוא יכול להוליד

ו. י"א דאם יש ספק על אחד הצדדים האם יכולים להוליד, אם הרופאים סבורים שיכול להוליד אין חיוב לגלות ספק זה (קה"י אות ו), וי"א דלכתחילה צריך לגלות, אבל אם לא שייך למצוא שידוך וכגון שהוא איש עני, מותר להסתיר (דברי מלכיאל, אות ג).

יש מומין דאין צורך לגלות מיד

ז. במומין שחייבין להודיע אין צריך לגלות מיד, שיש הרבה דברים שאם ישמעו מהם בתחילה לא ירצו להתענין אבל אח"כ יתרצו, ובמקרים כאלו די לגלות לקראת הסוף (נתן חיים נסס הגה"ג ר' שמואל הומינר זצ"ל, הרחה"מ ג), אמנם יש מומין דלא מהני לגלות קרוב לסוף ותמיד מקפידים עליהם, ולכן בכל מקרה יש לעשות שאלת חכם (הרחה"מ סס).

ח. אם יש בגילוי מום זה גילוי חטאו, אסור לגלות מיד דאין לאדם לגלות חטאו אלא לצורך גדול, וגם כשיגלה צריך שאלת חכם מה לגלות (מג"מ, הרחה"מ סס).

איסור דגניבת דעת

מ. י"א דגניבת דעת הוי אסור משום גזל (הריטב"ח, חומ כז) וי"א דאינו אלא דרבנן (ממ"ק, ב"מ, שם) וי"א דבמידי דממון הוי דאורייתא, אבל שאר גניבת דעת הוי מדברי סופרים (ירמיס, שם).

שידוכין הוי כמו דבר שבממון

י. כיון ששידוכין הוי כמו דבר שבממון, ויש שיטות בראשונים דגניבת דעת דאורייתא, צריך להחמיר להודיע המומין דרוב העולם מקפידים עליהם (הגרמ"מ קמרפ שליט"ח ע"פ הגרי"ם מלצינ שליט"ח, חומ כז).

דברים שאין בהם פגם גדול

יא. וי"א דבדברים דאין בהם משום איסור או פגם גדול, כל שלא עשו טצדקי להטעות בזה, אלא דהצד השני מעצמו חשב שהכל בסדר, אין בזה אלא גניבת דעת דרבנן, ובמקום צורך כגון במקום מצוה להתחתן, מותר להסתיר (נימוק דנרי הקס"י, חומ לח).

מה שמוטל על הצד השני לדרוש

יב. כל דבר העולה על דעת רוב בני אדם לברר בשידוכין, ואין בזה איסור לא מן התורה ולא מדברי סופרים (הרמס"מ יג), כגון גוי הבא על בת ישראל דהולד כשר לבא בקהל, כיון דמוטל על הצד השני לדרוש ולחקור היחוס, אין חייבין לגלות (ע"פ קס"י חומ ו מכח סוגיא דיבמות ודנרי מלכיאל, חומ יג והרמס"מ יד), י"א דבחור אינו חייב לגלות לבחורה, כי אשה פחות מקפידה, אבל בחורה תמיד צריכה לגלות לבחור (ממרי יוסר, חומ טו, יז), ברם סתימת הפוסקים משמע דלא שנא (שם).

יג. במקרה כנ"ל כשנודע לפני שנישאת, אחרי התנאים, מותר לבטל השידוך, ואין בזה חרם וקנס דסו"ס היתה צריכה להודיע דבר זה (ע"פ דנרי קנס נשס חומ מ).

אומר שהוא קרובו או שהוא מיוחס

יד. מותר לומר על אלמנה וכל מי שמתקשה במציאת זווגו ולבו נשבר בקרבו — דהוא קרובו, אפילו אם אין זה קרובו, כל שיש בזה תועלת למצוא שידוך הגון (הגרי"י פישר זי"ל, חומ לג), ואין בזה משום גניבת דעת, דכוונתו לומר בזה — כיון שהוא עשיר או איש צדיק — יכול הצד השני לסמוך עליו בשעת הצורך (דנרי מלכיאל, שם), אבל אסור לומר על אחד שאינו מיוחס — שהוא מיוחס, דזה שקר, ויש בזה משום מקח טעות בקידושין (דנרי מלכיאל, שם).

ספק בא בקהל ה' דהתירו חכמים

טו. י"א באחד דהוי ספק "לא יבא בקהל ה'" ומצאו הרבנים היתר לאיסורו בדוחק קצת, אין בזה לא משום מקח טעות ולא משום גניבת דעת, ואע"פ דבמקח וממכר שייך בזה מקח טעות וגניבת דעת, שאני שידוכין משאר מקח וממכר (קס"י, חומ ו) וי"א דאין בזה מקח טעות אפילו במקח וממכר, דכיון דהתירו לו חכמים הרי זה היתר לכל מילי (דנרי מלכיאל, חומ ג).

טז. כ"ז נאמר למי שסומך על היתרים במקום ספק, אבל מי שהוא מהמדקדקים במצוות קלות כחמורות, ומחמירין על עצמן אפילו במקום דהקילו להם חכמים — צריך לגלות להם ספקו — ואם לאו הוי קרוב למקח טעות (ע"פ דברי מלכיאל, אות ה; דעת תורה, הרחה"מ ד), ומותר לבטל התנאים בלי חרם וקנס, כיון שידוע קודם השידוך דהם מהמיעוט המקפיד, ומטעם זה היה להודיע להם קודם (ע"פ קנה בשם, אות כז).

יז. אם יש ספק פסול ביוחסין דהתירו לו חכמים ז"ל, אבל רק בדוחק גדול, זה מספיק להתיר הספק למי שיודע בו ומיקל, אבל אין להסתיר כלל מום זה מהצד השני, ומי שמייעץ לעשות שידוך זה בלי להודיע, עובר על לפני עור לא תתן מכשול (אמרי יושר וכה"ג כו"ע יודו לו, אות יז והרחה"מ כד).

ספק טריפה דהתירו משום הפסד ממון

יח. בספק טריפות דהתירו משום הפסד ממון, נוהגין לא להודיע לקונים, ואדרבה מוכרים הבשר בחזקת כשר (שו"ת דברי משה וחוט שני, הרחה"מ ד), ודלא כפ"ת בשם החת"ס (פוסקים שם), אבל צריך לגלות למי שמדקדק לא לסמוך על קולות של היתר דיעבד, דבשבילו זה הוי קרוב למקח טעות (דע"ת שם).

פגם ביחוס מלפני כמה דורות

יט. אם סבתא של הכלה ילדה את אבי הכלה כשהייתה פנויה שיש בזה פגם דאֵם אביה זינתה, מותר לבטל השידוך לאחר התנאים ואין ע"ז קנס, אבל אינו מוכח שחייבין לגלות דבר זה מראש (וצ"ע אם זה דומיא לנידון הקה"י באות א או דזה דומיא לנידון האמרי יושר באות יז), אבל אם החתן הוא כהן ולא נבדקה למי נבעלה, כיון שיש ספק אולי נבעלה לפסול לה, צריך לגלות לו, ואע"פ שיש רוב דנבעלה לכשר, יכול החתן לומר שאינו רוצה להיכנס בספק זה (ע"פ הדברי מלכיאל, הרחה"מ טז).

כ. אם אבי הבתולה היה אסופי שנמצא בשוק ולא נודע למי הוא, ואין איש הזוכר בבירור איך נודע להם שהוא מזרע ישראל, מותר לבטל השידוך, שהרי עיקר הטעם שמכשירים אותו הוא משום שהרוב הם כשרים, הרי זה פגם, וגם ידוע אומד דעת בנ"א שמקפידים על כגון זה והוי מום (דברי מלכיאל, שם), ונראה דצריך לגלות דבר זה קודם (ע"פ האמרי יושר, אות יז).

כא. באופנים שבסעי' י"ט-כ' צריך לברר שבאמת לא ידעו מזה קודם, כי יש להסתפק איך באמת לא ידעו מזה, כיון שבדרך כלל הוא מום גלוי או שקל לגלות, ויתכן איפוא שבאמת ידעו מזה קודם ואפשר לדונו כמחילה (דברי מלכיאל, שם).

מום הפוסל כהן מעבודה

כב. דבר שנחשב מום שפוסל כהן לעבודה שאינו נראה בעיני רוב בני אדם כשונה מאוד, אינו נחשב למום בשידוכין (חוו"י, הרחה"מ כג).

אשה שאינה יכולה להריח

כג. מום שרוב העולם מקפיד עליו אע"פ שאינו מום בכהנים, נחשב למום בשידוכין, לכן אם נמצא באשה מום שאינה יכולה להריח, כיון שהיא צריכה להתעסק בתבשילין ובטעימתן, בנקיון הבית וכיוצא בזה, ועל ידי חסרון החוש לא תרגיש בסרחונן ועישונן ודאי למום יחשב, אבל בבעל אין סברא לומר דהוי מום (מוו"י, שם).

חוש שמיעה חלש

כד. אם חוש השמיעה של אחד הצדדים נחלש וצריך לדבר עמו בקול ואינו שומע עד שצועקים אליו הוי מום, דרוב בנ"א מקפידים ע"ז (דברי מלכיאל, שם).

חשש שהחולי ישוב

כה. היה בה חולי ויש לחוש שתשוב לחוליה, לא מהני מה שנתרפאה, וכן אם החתן או הכלה נשתטו במשך איזה זמן, ונתרפאו, יכול השני לבטל השידוך אם נודע לו אחרי התנאים, מפני שחולי זה מצוי לחזור במשך הזמן, וביחוד בנשים בעת לידתן, ובאנשים כשיזדמן להם צער גדול רח"ל (דברי מלכיאל, שם).

כו. י"א שחייב להודיע מראש שהיה חולי כזה (קנה נשם, סוף הרמה"מ שם), אבל אינו מוכח, דהחלקת מחוקק מסתפק אם יכול לבטל השידוך מטעם שמא יחזור החולי, והב"ש ס"ל דאין לחוש שמא יחזור, וצריך שאלת חכם דהכל לפי הענין (הרמה"מ שם).

מום גדול שלעולם לא יכירו בו

כז. מום גדול דרוב העולם מקפידים עליו, אבל לעולם לא יכירו בזה, כגון נערה שנבעלה ולא נודע הדבר וכעת עומדת להינשא, מחויבת הנערה לספר לחתן על כך, ואם לא סיפרה לו — אין לכתובתה ערך, ואסור לחיות ביחד בלי כתובה (עין יעקב וקונץ משובות, הרמה"מ כה). ועוד יש בזה משום רמאות וגניבת דעת (קונץ משובות ומנן יעקב, הרמה"מ שם), אמנם אם המשדך יודע שגם לחתן יש מום גדול ג"כ, כגון שלקה פעם בעצביו, אולי מותר לרמות אחד את השני, וצריך שאלת חכם (מנן יעקב, הרמה"מ שם).

קידש ואח"כ מצא מום

כח. כל שנחשב מום מפני שרוב בני אדם מקפידים עליו, אם כבר קדש ואח"כ מצא, צריך לתת לה גט מספק דאולי הקידושין הוו קידושין (רב פעלים, שם).

בני נדה

כט. אחד שבא להתייעץ אם לעשות שידוך עם בעל תשובה הגון שלומד בישיבה ברצינות או בעלת תשובה הגונה שלמדה בבית יעקב — עלינו להגיד לו הלכה זו של פגם, אבל הרשות נתונה לומר — כי אם לא יחוש לזה יתכן שמאד יצליחו (שבט הלוי, חום יט).

ל. כ״ז לענין לייעץ אבל לגלות בעצמו לצד השני — אין חיוב (פוס כ), ודלא כמשמעות המנחת יצחק (פוס כמ).

עבר עבירה גדולה בנערות

לא. נערה שנבעלה לפני האירוסין, וכבר התחתנה ולא נודע לבעלה מכ״ז, מי שיודע מזה חייב לגלות לבעלה, כדי לאפרושי מאיסורא, כיון שהוא חי עם אשתו בלי כתובה (עין יעקב, הרמה״מ כה), וכ״ש שחייב להודיע לפני הנישואין (הגרי״ש אלישיב, הרמה״מ שם).

לב. בחור שעשה עבירה חמורה בצעירותו שלעולם לא יכירו בה, נראה שאם יודע בעצמו שעשה תשובה אינו חייב להודיע לכלתו, וצ״ע (הרמה״מ כה).

לג. נשאל על בחור ויודע בו שעבר עבירה גדולה בנערות — אם הדבר עומד להתגלות — נראה שצריך להודיע, וצריך שאלת חכם (הרמה״מ שם).

לד. נשאל על בחור ויודע בו שעבר עבירה גדולה בנערות — ולעולם לא יכירו בה — הדין כך:

א. אם מאז לא נשמע ממנו מאומה והוא עוסק בתורה — אין לגלות להשואל, ואם לפי דעת הנשאל הוא שידוך הגון, יכול ליעץ לעשות השידוך (מנח״י, הרמה״מ שם).

ב. אם חטא כמה פעמים, אם לא נתברר שעשה תשובה — צריך לגלות להשואל מזה (שם).

ג. אם חטא כמה פעמים ועשה תשובה — עדיין למיחש בעי וצריך לגלות להשואל, אבל יכול לומר לו לעשות השידוך (שם).

ד. אם יודע שכשיגלה הדבר בודאי לא יעשה השידוך, נכון להשמיט עצמו מליעצו כלום (שם).

לה. אם לא נשאל מאחרים אודות הבחור הנ״ל — אין לגלות דבר זה מעצמו, אפילו אם לא נודע בבירור שעשה תשובה — כל שנראה לו שאולי עשה תשובה (הרמה״מ שם).

עלון המשפט

ביה"ד "**נתיבות חיים**" שע"י מוסדות **מענה שמחה** י-ם בנשיאות הגאון הרב **נפתלי נוסבוים** שליט"א פנים מאירות 1 י-ם טל: 02-5023637/55

גליון חודש טבת ה'תשע"ב | 42

תוכן העניינים:

א | שאלות שכיחות בענייני תשלומי וועד הבית

ב | פסקי דינים – איסור גניבת דעת – חלק א'

ג | דירה שהושכרה עם מזגן ונודע שאינו פועל

הגאון הרב יהודא סילמן שליט"א

אב"ד בבית דינו של הגר"נ קרליץ שליט"א

שאלות שכיחות בענייני תשלומי וועד הבית

שיעור שנמסר ביום העיון בבית מדרשינו – כט תשרי תשע"ב

א. האם תשלום ועד הבית צריך להתחלק לפי שטח הדירה או מס' חדרים או מס' נפשות?

תשובה: בשכונות החרדיות נהוג לחלק לפי יחידות דיור, אבל מנהג זה הוא רק בשכונות בעלות אופי חרדי, אבל בשכונות מעורבות, המנהג הוא לפי שטח הרצפה.

כיצד מחלקים את הגביה לבנות חומה לעיר

בשו"ע בסי' קסג סעיף ג, מובאת מחלוקת כיצד גובים מבני העיר לצורך בניית החומה, יש אומרים שגובים לפי קירוב הבתים לחומה, משום שככל שהבית סמוך יותר לחומה יש סיכון יותר גבוה משודדים, ויש אומרים שגובים לפי ממון, כיון שהחומה נועדה לשמור על הרכוש, וככל שיש יותר רכוש הנאה מהחומה גדולה יותר, ולאחר מכן לפי קירוב לחומה. בבית יוסף מבאר שהמחלוקת תלויה בשני לשונות בגמ' ב"ב דף ז ע"ב אם גובים לפי ממון או לפי קירוב בתים, הרי"ף והרמב"ם פוסקים כלשון אחרון שגובים לפי קירוב בתים, והר"י מיגש והרא"ש סוברים שאין מחלוקת בין שני הלשונות אלא גובים לפי שניהם. לדעת הרמב"ם שיש מחלוקת בגמ' יש להבין במה נחלקו, שהרי לכאורה שתי הסברות נכונות, שזה שיש לו יותר כסף לשמור גידור יותר מהחומה, וזה שקרוב יותר לחומה הוא בסיכון יותר גדול אם לא תהיה חומה. החזון איש בב"ב כי' ד אות יט מבאר שגם עני זקוק לחומה ואין הוצאות החומה מתרבות בגלל שיש עשירים בעיר, ואפילו אם היו כולם עניים היו בונים חומה. אמנם, הסבר זה אינו עולה יפה על פי מה שנפסק בשו"ע שם, כמה דברים שמחלקים לפי ממון, אף שאפילו עניים היו מוכנים לשלם על הוצאה זו.

אלא ההסבר הוא שכל שיעורים אלו אינם בנויים על חשבון מדוקדק, אלא על פי מה שמסתבר יותר. שהרי מיצאנו בשו"ע דברים שגובים מחצה לפי ממון ומחצה לפי נפשות, אבל לא מצאנו שיהיה 70% לפי ממון ו-30% לפי נפשות, הרי שחז"ל קבעו על פי דרך חלוקה פשוטה שהיא הקרובה ביותר לצדק, אבל לא חייבו לחשבן את מידת ההנאה המדויקת של כל אחד. ולכן גם לעניין חומה המחלוקת היא לפי מה ראוי יותר לקבוע את החלוקה.

» המשך בעמ' 4

הרב יוסף פליישמן שליט"א

פסקי דינים – איסור גניבת דעת – חלק א'

1. בנוסף לאיסור לגנוב ממון של אדם אחר ישנו איסור לגנוב את דעתו, כלומר להציג לחבר מצג שאינו נכון, שעלול לגרום לקבלת טובת הנאה כלשהי. הגמרא[1] מביאה מספר דוגמאות שיש בהן איסור גניבת דעת. כגון: הנותן לגוי בשר חתוך וגיד הנשה עדיין נמצא בתוכו ואומר לגוי שהוציא ממנו את גיד הנשה ומזומת כן הגוי יכיר לו טובה[2]. המפציר בחבירו להתארח אצלו והוא איננו מתכוון באמת לארח אותו, אלא יודע שחבירו יסרב להתארח[3]. המפציר בחבירו לקבל ממנו מתנה ויודע שחבירו יסרב. הפותח חבית יין

1 חולין דף צד ע"א.

2 ז"ל רש"י שם ד"ה משום דגונב דעתו "דעובד כוכבים כסבור שישראל זה אוהבו מאוד שתקנה וטרח בה ליטול גידה... והוא לא נטלה ונמצא מחזיק לו טובה חנם". במקרה שהנותן אומר במפורש שהוציא את הגיד אסור לכל הדעות, אבל אם אינו אומר במפורש נחלקו הראשונים שם, עיין בתוספות חולין דף צד ע"ב ד"ה אמר אביי ובפסקי הרא"ש פ"ד סי' יח.

3 ז"ל רש"י ד"ה לא יסרהב "לא יפציר בו הואיל ויודע שלא יעשה, משום דגונב דעתו להחזיק לו טובה בחנם, כסבור שמן הלב מסרהב לו כן". בעלונים הבאים נבאר מתי אפשר להזמין אנשים, כשידוע שלא יגיעו.

» **המשך בעמוד הבא**

הגליון מוקדש לעילוי נשמת

ר' אורי אפרים ז"ל ב"ר יוסף יצחק פרלמן יבלחט"א

נלב"ע יב טבת, ת.נ.צ.ב.ה.

בית הוראה לענייני ממונות "נתיבות חיים"

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

בית ההוראה מיועד לבירור ענינים הקשורים לדיני ממונות, ניתן להתייעץ עם חברי בית הדין "נתיבות חיים" בענייני ממונות, וכן ניתן לקבל סיוע בעריכת חוזים צוואות יכדו' ללא צורך בקביעת תור. ניתן לקבל תשובות גם באידיש, באנגלית ובצרפתית.

בית ההוראה פתוח בימים א - ה בין השעות 13:40-15:30

וביום ו' עם הגר"נ נוסבוים בין השעות 11:00-13:00

ניתן לפנות בשעות אלו גם בטלפון:

02-502-3637

או כל היום בפקס: 02-502-3655

דוא"ל: beisdin@neto.net.il

כמו"כ ניתן לקבוע תור לדיונים בביה"ד "נתיבות חיים"

בפל': 052-7642-346

(בין השעות 6:30-8:00 בערב)

הדיונים נערכים בשפות עברית, אנגלית ואידיש. ההרכבים בבית הדין הם בראשות הדיינים דלהלן:

יום א'

הגאון הרב **יצחק שובקס** שליט"א

יום ב'

הגאון הרב **נפתלי נוסבוים** שליט"א

יום ג'

הגאון הרב **יוסף פליישמן** שליט"א

(ניתן להזמין דיונים גם באנגלית)

יום ד'

הגאון הרב **אברהם דרברמדיקר** שליט"א

יום ה'

הגאון הרב **יעקב פרבשטיין** שליט"א

בפני אורח ונראה כאילו פותח במיוחד לכבודו, בשעה שהאמת היתה שהיה צריך לפתוח את החבית לצורך אחר[4]. בכל אלו, סיבת האיסור היא שמטעה את חבירו לחשוב שעושים לו טובה גדולה ויכיר טובה על כך.

2. מדוגמאות אלו ניתן ללמוד על מקרה השכיח בזמנינו, אדם שהוצרך לנסוע לעיר אחרת, שבדרך כלל לא מזדמן לו להגיע לעיר זו, ובמקרה שכינו מחתן בעיר זאת, כך שהזדמן לו להגיע לחתונה מבלי שיצטרך לנסוע במיוחד. אם לא היה נוסע במיוחד לחתונה, עליו לגלות לשכן שבמקרה הזדמן לאותה עיר. זאת משום שסביר שהשכן לא יעלה בדעתו שהגיע לעיר למטרה אחרת ויחשוב שטרח להגיע במיוחד. אבל אם החתונה מתקיימת במקום ששכיח שיצטרך להגיע לשם מחמת סיבות אחרות[5], או שהחתונה מתקיימת במדינה אחרת, שהשכן אמור להבין מעצמו שלא הגיע במיוחד לחתונה, אינו חייב לומר לו. וכן אם לא היה טורח כלל להגיע לחתונה, ובמקרה הוא גם היה חולה, אסור לו לומר שלא הגיע לחתונה מחמת מחלתו, בעוד שגם אם היה בריא לא היה מגיע[6].

3. נחלקו הראשונים אם איסור גניבת דעת הוא מן התורה או מדרבנן. לדעת רוב הראשונים האיסור הוא מן התורה[7], ואפילו אם מרמה גוי[8], וכן פסקו למעשה חלק מפוסקי זמנינו[9]. ויש ראשונים הסוברים שהאיסור הוא מדרבנן, ואפילו אם מרמה יהודי[10]. יש מהאחרונים שכתבו שאף אם עצם האיסור הוא מן התורה, מכל מקום יש מקרים שהאיסור הוא רק מדרבנן וכדלהלן: יש סוברים שהאיסור מן התורה הוא רק אם מרמה במקח וממכר, אבל במתנה האיסור הוא מדרבנן[11]. ויש סוברים שהאיסור מן התורה הוא רק אם המטעה הרויח כסף מן

---

4 ז"ל רש"י ד"ה ולא יפתח לו "לא יפתחנה לאורח הבא לו, מפני שגונב לבו להחזיק לו טובה חינם, כסבור זה הפסד גדול הפסיד על ידי, שהרי תישאר חבית זו חסרה". והיינו שיין בחבית פתוחה מתקלקל במהירות, והאורח חושב שהמארח הסכים להפסיד את כל החבית, כדי לכבד אותו ביין מחבית מלאה וסגורה, ובאמת לא הפסיד כלום, כיון שיש לו קונה העומד לקנות ממנו את כל שאר היין.

5 כן כתב בספר הערות מהגרי"ש אלישיב שליט"א חולין דף צד ע"א שאדם שגר בירושלים ונמצא באקראי בבני ברק, מותר לו להיכנס לחתונה שלא היה נוסע אליה במיוחד, מבלי לגלות לבעל השמחה שהגיע לבני ברק בגלל סיבה אחרת, כיון שמצוי שאנשים מירושלים מגיעים לבני ברק מפעם לפעם, ובעל השמחה אמור להבין מעצמו, שייתכן שהוא נמצא בבני ברק באקראי.

6 טעם האיסור הוא, שבכל מעשה שאדם עושה מצד שתי סיבות וסיבה אחת היא העיקרית, אסור לו לומר את הסיבה האחרת, כאילו היא העיקרית. בדומה לדין המבואר בהערה 4 שאסור להראות שפותח את החבית לכבוד האורח, בעוד שפותח עבור סיבה אחרת. וכן מצינו לעניין איסור שקר, שאם אומרים סיבה שאינה עיקרית, הרי זה שקר, ואם כן כל שכן במקום שהוא יכיר טובה שיש בזה איסור גניבת דעת. עיין בגמ' יבמות דף סה ע"ב שמצווה לשנות מפני השלום והראיה מהפסוק (שמואל א פרק טז פסוק ב) "ויאמר שמואל איך אלך (למשוח את דוד למלך) ושמע שאול והרגני ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבח לה' באתי" ומסביר המהרש"א בחידושי אגדות שם, שאף שבאמת הלך לזבוח קרבן, מכל מקום, כיון שהמטרה העיקרית היתה למשוח את דוד, אסור לשקר ולומר מטרה אחרת, אם לא מפני השלום. וכן מובא בספר ברכי נפשי פרשת תולדות סיפור מהגרי"ש אלישיב שליט"א, שאחד ממקורביו הזמין אותו לאירוסין, והגרי"ש לא תכנן להיענות להזמנה. ביום האירוסין חלה הגרי"ש ורצו משפחתו לומר לבעל השמחה שהוא חולה ואינו יכול להשתתף, והגרי"ש מחה בהם שלא יאמרו כן, כיון שבכל אופן לא היה הולך.

7 כן כתבו בחידושי הריטב"א חולין דף צד ע"א ד"ה כדאמר שמואל בשם מקצת בעלי התוספות, ספר יראים מצוה קכד (בדפוס ישן – מצוה רנה) וסמ"ג לאוין קנה, שהאיסור הוא מן התורה ונלמד מהפסוק (ויקרא יט יא) "לא תגנובו". וז"ל היראים: "גונב דעת הבריות במידי דממון הוי בכלל ממון ועובר על לא תגנובו. כדתניא בתוספתא (ב"ק פ"ז הלכה ג) ומייתי לה בחולין בגיד הנשה ג' גנבים הן: הראשון שבכולם גונב דעת הבריות, והמרבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל, מסרב בו לאכול ויודע בו שאינו אוכל. ואין לומר שאיסור גניבת דעת במידי דממון דרבנן, שהרי מצינו שנענש אבשלום עליו בסוטה פ"א (דף ט ע"ב) תנן לפי שגנב ג' גניבות לב אביו ולב בית דין ולב כל ישראל נתקעו בו ג' שבטים." המבי"ט חיבר ספר קרית ספר לפרש כל דין אם הוא מן התורה או מדרבנן, ושם בהלכות מכירה פרק יח כתב גם כן שהאיסור הוא מן התורה, אולם לא כתב מקור האיסור. גם הפרישה בסי' רכח סק"ה סובר שאיסור גניבת דעת הוא מן התורה, על כל פנים במקח וממכר.

8 ז"ל היראים שם: "וחמור גונב דעת מגונב ממון ונפשות שהרי התירה תורה בעובדי כוכבים, גונב נפשות דכתיב גונב נפש מאחיו מבני ישראל ולא מבני עובדי כוכבים, ממון, אמרינן בב"ק בשור שנגח את הפרה ראה ויתר גוים התיר ממונן של כנענים לישראל, וגונב דעת אפילו של עובדי כוכבים אסור, שלא מצינו שהתירה תורה בעובדי כוכבים. ואף על גב דכתיב לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו (וגוי אינו בכלל 'עמיתו') לא קאי (המלה 'בעמיתו') אתגנובו, שהרי טעם ניגון מפסיקו (יש אתנחתא בתיבת 'תגנובו' ואתנחתא הוא טעם מפסיק) ומצינו פסוקי טעמים מן התורה כדאמרינן בנדרים פרק אין בין המודר הנאה (דף לז ע"ב) ושום שכל אלו פסוקי הטעמים. ואמר שמואל בפרק גיד הנשה אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עובד כוכבים. ושמואל במידי דממון מיירי". חלק מדברי היראים מובאים אף בחידושי הריטב"א ובסמ"ג שם. ומוכח שסברו שאף גניבת דעתו של גוי אסורה מן התורה, שהרי הוצרכו לומר שהמילה 'בעמיתו' בתורה אינה חוזרת על 'לא תגנובו'. ולכאורה לפי דבריהם נצטרך לומר שאף גניבת ממון של גוי אסורה מן התורה, שהרי 'בעמיתו' אינו חוזר על איסור גניבה. וכן כתב המהרש"ל בים של שלמה חולין פ"ז סי' יח. וכן כתב הגר"ח מוואלאזין בספר חוט המשולש סי' יז (עמוד 56) להסביר דעת הרמב"ם שסובר שגניבת ממון מגוי אסורה מן התורה. אמנם היראים עצמו כתב שגניבת ממון של גוי מותרת, ולומד כן מפסוק "ראה ויתר גוים", ואולי סובר שהטעם המפסיק (האתנחתא) בא ללמד רק על מקצת מה'לא תגנובו', שגניבת דעת אסורה בגוי, אבל גניבת ממון מותרת. ויש לעיין בדעת היראים שסובר שגניבת דעת חמורה מגניבת ממון ולכך אסורה אף בגוי, ואף על פי כן סובר שגניבת דעת אסורה מן התורה רק אם יש בה ריווח ממון. ואפשר שסובר שחומר גניבת דעת הוא מצד השקר ולא מצד הגזל, אלא שאם משקר מתוך חימוד ממון, הנאת הממון גוררת את האדם להשתקע בעבירה, ולכן היא חמורה יותר. בדומה למה שכתב רבינו יונה בשערי תשובה שער ג אות קפד "אמרו רבותינו ז"ל אסור לגנוב דעת הבריות. והנה החטא הזה חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל יען ובינן כי שפת שקר אשמה רבה ונתחייבנו על גדרי האמת כי הוא מיסודי הנפש". יש לציין שבספר משנת ישראל עמוד שעה דייק מלשון השערי תשובה "חמור אצל חכמי ישראל" שגניבת דעת אסורה רק מדרבנן, אבל אין הראיה מוכרחת ואפשר לפרש דבריו שחכמי ישראל פירשו בתורה שגניבת דעת חמורה יותר.

9 הגרי"ש אלישיב בקובץ תשובות ח"א סי' קנ"ט דן בענין בחורה שהיתה בעולה ורצתה להסתיר עובדא זו מהחתן, ומביא דברי הקרית ספר שגניבת דעת אסורה מן התורה. אמנם, בספר קהלות יעקב פסק שהאיסור מדרבנן, עיין בהערה הבאה.

10 הסמ"ק במצוה סב באיסור גניבת ממון כותב "ויש גניבה אחרת שאסרו הכמים כגון גניבת הדעת אסור, ואפילו דעתו של עכו"ם אסור". גם הב"ח בסי' רכח סק"ו כותב שהאיסור הוא מדרבנן וז"ל: "אבל הכא דגורם דמחזיק לו טובה בחינם אסור מדרבנן". הב"ח לא הביא את היראים, הסמ"ג והריטב"א שהובאו בהערה 7, ומסתמא לא ראה את דבריהם. בספר חרדים לכאורה סותר את עצמו, בפרק כט סעיף כ כשהוא מונה איסורים דאורייתא הוא כותב "אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעות הגוי, ואפילו בדברים" ומביא הוכחת היראים מאבשלום, וכן מביא דוגמאות: "היה יודע שיש בממכרו מום יודיעו ללוקח, אין מפרכסין כלים ישנים כדי שיראו כחדשים... אין מוכרין בשר נבילה בכלל שחוטה אף על פי שהנבלה אצלו כשחוטה... לא יסרב בו לאכול כשיודע שאינו אוכל וכן כל כיוצא בו". ואילו בפרק מז סעיף לח כשהוא מונה לאוין דרבנן מונה שוב איסור זה "אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו עובד כוכבים". בספר קהילות יעקב יבמות סי' לח פסק שהאיסור הוא מדרבנן על פי דברי החרדים בפרק מז, וקשה שהרי בפרק כט כותב החרדים שהאיסור הוא מן התורה. ובספר משנת ישראל עמוד שעז מסביר שגניבת דעת באמצעות שקר אסורה מן התורה, אבל הסתרת מידע אסורה רק מדרבנן, אבל קשה שהחרדים עצמו כותב באחת הדוגמאות שאסור מן התורה שחייבים לגלות את המומין.

11 כן כתב בספר 'קובץ' על הרמב"ם (מודפס עם הרמב"ם בסוף הספר) הלכות דעות פ"ב ה"ו וז"ל: "ונראה דאפילו לפי הסוברים דמן התורה היינו דווקא במכירה כגון שמוכר לו נבילה במקום שחוטה, דכיון דיהיב ממון ומטעהו שפיר מקרי גניבה, ויש לכללו תחת סוג גניבת ממון, אבל גבי מתנה דגם כן אסרינן גניבת דעת ודאי דאינו אלא מדובנן". אמנם, החרדים (שהובא בהערה הקודמת) מביא באחת הדוגמאות שאסור מן התורה שלא להפציר באורח שיאכל אצלו, אף שאין בזה איסור רק מצד שהאורח יכיר טובה בחינם. גם היראים (שהובא בהערה 8) מזכיר דוגמאות אלו, ואינו מסייג שדברים אלו אסורים רק מדרבנן. ובספר 'קובץ' לא הביא כמקור שהאיסור הוא מן התורה רק את הריטב"א (שהובא בהערה 8), והריטב"א אינו מזכיר את כל הדוגמאות שיש איסור מצד הכרת הטוב, אבל אין הכרח שהריטב"א יחלוק על היראים ונראה שיסוד חידושו של ה'קובץ' הוא על פי הדעה שמובאת בחידושי הרשב"א חולין דף צד ע"א שאין איסור גניבת דעת בגוי רק במכר ולא במתנה, וכדי להסביר את החילוק בין מכר למתנה לעניין גוי, חידש ה'קובץ' שבמכר אסור מן התורה ולכן אסור גם בגוי, אבל במתנה שאסור רק מדרבנן, מותר בגוי, ולפי זה אין הכרח לחלק בין מכר למתנה רק לפי דעה זו. עוד מדייק ה'קובץ' מלשון הרמב"ם שם, שאין איסור גניבת דעת במתנה בגוי, שלענין מכר כתב שאסור למכור לנכרי, ולעניין הפצרה באורח כתב "לא יסרהב בחבירו", ומלשון 'חבירו' משמע שבא למעט גוי מאיסור זה. אמנם יש ליישב ראייתו, שלכך כתב הרמב"ם 'חבירו', כיון שהזכיר גם איסור פתיחת חבית (עיין הערה 4) ואדם שאינו חבר אמור להבין מעצמו שלא פתחו את החבית לכבודו. וכן המהרש"ל בים של שלמה חולין פ"ז סי' יט מפרש

»המשך בעמוד הבא

האדם שהוטעה[12]. ויש סוברים שהאיסור מן התורה הוא רק אם משקר או עושה פעולות המטעות, אבל הסתרת מידע אסורה רק מדרבנן[13].

4. בכלל איסור גניבת דעת מוטלת חובה על כל אדם שמוכר חפץ ויודע שיש בו פגם[14] שאינו מצוי[15], לגלות לקונה את הפגם. ואם לא גילה מיוזמתו, גם אם לא אמר שאין פגם[16], עבר על איסור גניבת דעת, שהוא איסור מן התורה לדעת רוב הפוסקים[17]. איסור זה קיים גם במקרים שאין איסור אונאת ממון, וכגון שהפגם אינו מוריד מהערך[18], או שמכר במחיר זול[19], וכן אף אם אין דין 'מקח טעות', וכגון שלא נהוג לבטל מקח במקרה כזה[20]. ואפילו אם נתן מתנה שיש בה פגם שאינו עתיד להתגלות, חייב לגלות, כדי שלא יכירו לו טובה יותר מהמגיע לו[21].

5. גניבת דעת מותרת בלימוד התורה[22]. כגון: לשאול שאלה מחכם ולהציג כאילו

שהרמב"ם אוסר גניבת דעת בגוי אפילו במתנה, וה'קובץ' בעצמו מזכיר את המהרש"ל ותמה עליו. וה'קובץ' מסיים שלדינא כל גניבת דעת אסורה בגוי והרמב"ם כתב 'חבירו' רק בגלל שציטט לשון הגמרא. ואין הכרע בדבריו אם חזר בו מדיוקו בלשון הרמב"ם ואסור גם גניבת דעת במתנה בגוי, על כל פנים מדרבנן, או שלא כתב כן רק מפני הצנזור.

12 כן כתב השו"ע הרב בהלכות אונאה וגניבת דעת סעיף יא "אסור להטעותו (גוי) בין בשווי המקח בין בחשבון... וכן כל מרמה שבעולם אסורה במקח וממכר אפילו לנכרי כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח אף על פי שהוא נכרי שהרי זה מטעהו וגונב דעתו אם אינו מודיעו והרי זה כגונב ממנו ממון ואסור מן התורה". ובסעיף יב כתב "ואפילו לגנוב דעתו בדבר שלא יגיע לו הפסד לנכרי אסור מדברי סופרים, כגון למכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה, ואף לגנוב דעת הבריות בדברים אפילו במילה אחת של שפת חלקות או גניבת דעת או במעשה שמראה שעושה בשבילו ואינו עושה אסור מפני שמחזיקין לו טובה בחינם". ומשמע מדבריו שלא רק לגבי גוי יש חילוק אם מפסידו ממון, אם לאו, אלא אף לגבי יהודי, שהרי כתב באיסור גניבת דעת דרבנן "ואף לגנוב דעת הבריות", משמע שאותו איסור דרבנן קיים לגבי כל הבריות, הרי שאם אין הפסד ממון האיסור הוא רק מדרבנן. ונראה שהשו"ע הרב סובר שאיסור גניבת דעת בתורה בא לחדש שלא רק גניבה להוציא ממון מיד השני בכוח אסור, אלא אף אם מוציא ממון במרמה, וכאילו בהסכמת השני, אסור. אבל באמת כל גניבת דעת בתורה היא בעצם גניבת ממון. וכמו שכתב גם בהלכות גזילה סעיף ד שאם מטעה את הגוי בחשבון הרי זה כאילו גנב ממנו את החפץ שקנה, כיון שהגוי לא הסכים לתת את החפץ אלא על דעת שיקבל תשלום מלא. אמנם, כפי שכתבנו בהערה הקודמת מהיראים והחרדים משמע שיש איסור מן התורה אף בדברים שהאיסור הוא מצד הכרת הטוב. ואפילו לפי מה שכתב בחידושי הרשב"א (הובא בהערה הקודמת) שהאיסור למכור נבילה במקום שחוטה לגוי הוא רק במכר ולא במתנה, אפשר לפרש שבמכר אסור אפילו אם מוכר בזול, ולא רק במקום שיש הפסד ממון, בדומה למה שכתב הפרישה בסי' רכח סק"ה על דברי הטור שמדובר לגבי גוי, והסכים אתו בספר דברי חמודות, כמו שהובא לקמן הערה 19. וממילא יוצא שלא מצינו מקור לחלק בין אם המתאנה מפסיד ממון או אינו מפסיד. אמנם אם נדחה את הדיוק שדייקנו בדברי הרב ונאמר שהתכוון לחלק כן רק אצל גוי יוצא שהרב הלך בדרך הב"ח בסי' רכח סק"ז, אלא שהב"ח מתיר לגמרי חנופה בגוי והרב אוסר.

13 כן כתב בספר קהילות יעקב יבמות סי' מד (לט) וז"ל "אפשר דאיסור זה דגניבת דעת (היינו כשאינו מרמה בפירוש, אלא שאינו מגלה את החסרונות) אינו אלא מדרבנן", ומביא מקור לחילוק זה מספר חרדים פרק מז (עיין הערה 10). ועל פי חידוש זה התיר הקהילות יעקב לבחור העומד בשידוכים שלא לגלות מום שיש בו, באופן שאם יגלה יתקשה מאוד למצוא שידוך. ונרחיב בנושא זה בעז"ה בעלון הבא.

14 כן כתב הרמב"ם בהלכות מכירה פרק יח ה"א וז"ל: "אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב את דעתם... היה יודע שיש בממכרו מום יודיעו ללוקח". וכן פסקו הטור והשו"ע בסי' רכח סעיף ו.

15 שאם מצוי שמוכרים חפץ שיש בו פגם כזה מבלי לעורר את תשומת לב הקונה על כך, הקונה צריך להעלות בדעתו שאולי יש פגם זה ולשאול את המוכר. כגון אם מוכר דירה והיה בעבר פיצוץ בצנרת ותוקן, אין המוכר חייב לספר לקונה, כיון שבהרבה דירות היו פיצוצים בצנרת בעבר ואף מוכר לא מספר את זה. וכפי שהדין הוא בכל גניבת דעת, שאם השני היה אמיר לחשוב מעצמו על אפשרות זו, אין איסור, וכמבואר בחולין דף צד ע"ב לעניין אדם שסבור שיצאו לקראתו כדי לכבדו, "והא קא מטעינן ליה, איהו הוא דקא מטעי נפשיה". ופירשו התוספות ד"ה אינהו "איבעי ליה לאסוקי אדעתיה שלא לקראתו היו באים". וכן נפסק בשו"ע סי' רכח סעיף ו "ואם הוא דבר דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה... אין צריך להודיעו". ולכן גם פסק החפץ חיים בסוף הלכות רכילות ציור השני אות ו שאם אדם יודע בחתן שאינו חכם בתורה אין לגלות למחותן "דאיהו דאפסיד אנפשיה הזהיה לו להוליכו אצל בעלי תורה שינסו את כח חכמתו וידיעתו".

16 כן מדויק בלשון הרמב"ם שהובא בהערה 14. ולכאורה ההסבר הוא על פי מה שכתב בהלכות מכירה פרק טו ה"ו ומובא בשו"ע סי' רלב סעיף ז "כל הלוקח סתם אינו לוקח אלא דבר השלם מכל מום", וממילא כל שלא גילה את המום, הרי זה כאילו שיקר ואמר שאין שום מום. לגבי שאר דברים שיש איסור גניבת דעת, כגון לפתוח חבית יין בפני אורח, דעת רש"י בחולין דף צד ע"ב ד"ה אינהו שאין איסור רק אם משקר שפתח לכבוד האורח, אבל אם אינו משקר, אין איסור כיון שהצד השני אינו אמור להסיק מסקנות מבלי לשאול. ותוספות שם חולקים על רש"י וסוברים שכל דבר שהצד השני אינו אמור להבין מעצמו שמרמים אותו, יש איסור. וכן כתב בפסקי הרא"ש חולין פרק ז סי' יח "אבל בסתם לא, ואף על גב דלא אמר לו שבשבילו הוא פותחה איכא גניבת דעת", וכן פסק הטור בסי' רכח "אבל בסתם איסור כיון שחבירו סבור שפתחו בשבילו". ואפילו לדעת רבינו ששולח ירך חתוך לגוי מבלי לגלות שלא הוציא את גיד הנשה, אינו עושה איסור רק אם משקר ואומר לו שהוציא את הגיד, מכל מקום בשאר גניבת דעת מודה רבינו תם שיש איסור אפילו אם אינו משקר, שבגיד הנשה יש טעם מיוחד, וכפי שכתב בחידושי הר"ן שם, שגוי לא אמור לחשוב שהוציאו לו את הגיד, כיון שאין לו איסור לאכול גיד הנשה, ולכן אין איסור אלא אם שיקר. ואפשר שאפילו רש"י שסובר שאין איסור אלא אם משקר, אין זה אלא בגניבת דעת שכל האיסור הוא מצד הכרת הטוב, ולכן סובר רש"י שאין איסור אם אינו אומר כלום, אבל בגניבת דעת הנוגעת לממון מודה רש"י שיש איסור אפילו אם אינו משקר.

17 דעת הפוסקים הסוברים שיש איסור מן התורה הובאו בהערה 8. אמנם, בהערה 13 כתבנו שלדעת הקהילות יעקב אין איסור מן התורה אם שותק ולא מגלה, אבל מדברי הראשונים וספר חרדים לא משמע כן.

18 כן פסק החפץ חיים בהלכות רכילות פרק ט הלכה י ובבאר מים חיים שם ס"ק כו שאפילו אם אין הבדל במחיר אסור. ולכן כתב שמותר להודיע לקונה שהמוכר מרמה אותו ומוכר לו עם מום, אף כשאין הבדל במחיר, או שהמוכר מפתה את הקונה על סחורתו "כי היא מין סחורה פלונית שמפורסמת בעולם למין חשוב והוא יודע שהוא שקר".

19 כן כתב בפרישה סי' רכח סק"ו ובסמ"ע סק"ז, שהרי תרמית כזו שאין בה גזל ממון דומה לשאר הדוגמאות שאין הפסד ממון, אלא הכרת טוב בחינם וכדומה. אמנם, הלבוש כתב שהאיסור הוא אפילו אם האונאה פחות משתות, וכן כתב בשו"ת הריב"ש סי' תג, וניתן אולי לדייק שאם אין אונאה כלל מותר. אבל בספר דברי חמודות על פסקי הרא"ש חולין פ"ז הלכה יח אות פ, הסכים לדעת הסמ"ע, וכתב שאף הלבוש מודה שאפילו אם אין אונאה כלל אסור. ייתכן לומר, שבמקרה זה שמוכר חפץ פגום במחיר זול, עובר על איסור גניבת דעת מצד שתי סיבות, על שאינו מגלה את המום ומוכר דבר שיתכן שהקונה לא היה מעוניין בו (וכמו שמצינו בגמ' ב"ב דף צב שיש אנשים הקונים רק שור המיועד לחרישה, שאף שהמחיר שווה לשור הראוי לשחיטה), ועל שמציג לקונה כאילו מוכר לו בזול ועושה לו טובה והקונה לא ידע לעולם מהפגם ויכיר לו טובה בחינם.

20 יש מקרים שאנשים אינם דורשים ביטול מקח, מצד הטרחא הכרוכה בכך, אבל לכתחילה הם מקפידים שלא לקבל סחורה כזו. וכן כתב בספר קהילות יעקב יבמות סי' לט (מד) וז"ל: "הנה בחו"מ סי' רכ"ח סעיף ו' מבואר דאסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם, כגון אם יש מום במקח צריך להודיע ללוקח, והיינו אפילו מום כזה שאינו מבטל המקח, דמכל מקום גניבת דעת איכא, עיין שם בסמ"ע". וכוונתו לסמ"ע שהבאנו בהערה 19 שהאיסור הוא אפילו כשאין הבדל במחיר. אמנם, יש להשיב על הראיה, שייתכן שאנשים יקפידו שלא לקבל חפץ פגום אפילו במחיר זול, אבל מנלן שבמום קל שאנשים לא מקפידים לבטל מקח, אף על פי כן יהיה איסור לכתחילה.

21 כיון שהמקבל יכיר טובה לנותן יותר מאשר מגיע לו.

22 בתוספתא ב"ק פ"ז הלכה ג (הובא לעיל בהערה 1) איתא "שבעה גנבים הן הראשון שבכולן גונב דעת הבריות... אבל המתגנב מאחר חבר והולך ושונה פרקו אף על פי שנקרא גנב, זוכה לעצמו, שנאמר (משלי י ל) לא יבוזו לגנב כי יגנוב וגו', סוף שנתמנה פרנס על הציבור ומזכה את הרבים וזוכה לעצמו ומשלם על מה שבידו". על פי דברי התוספתא פסק הש"ך בסי' רצב ס"ק לה שמותר לתלמיד חכם להשתמש בספר שהופקד אצלו, אפילו אם ברור לו שהמפקיד מקפיד שלא ישתמש בו, וכתב שאף הרמ"א סובר כן. וכן פסק בביאור הגר"א שם ס"ק מו "אבל בידוע שמקפיד אסור, מיהו במקום ביטול תורה מותר בכל ענין". ועיין בספר חסדי דוד על התוספתא כתב שהגירסא הנכונה בתוספתא היא "המגנב (כלומר הגונב) מאחר חבר שלא היה רוצה ללמדו וזה היה חריף וגנב ממנו בלא דעתו והולך זה ושונה פרקו, אף על פי שנקרא גנב, שהרי גנב מרבו בלא ידיעתו, שהוא היה רוצה למנוע דבר, שפיר קעביד". עוד מקור נוסף לדין זה הוא בספר הזוהר הקד' סוף פרשת יתרו אות תקסו "לא תגנוב, אי לאו דפסקא טעמא הוה אסיר אפילו למיגנב דעתא דרביה באורייתא, או דעתא דחכם לאסתכלא ביה". והיינו שיש אתנחתא מתחת למילת 'תגנוב' בעשרת הדברות, ומזה לומדים שיש יוצא מן הכלל, והוא למיגנב דעת רבו בתורה. בספר תתן אמת ליעקב פרק ה סי' פז מביא בשם פירוש זיו הזוהר "דהיינו שגונב דעת רבו שילמוד עמו איזו שעה יותר מהזמן הקצוב לו". ומביא גם בשם ספר שערי זהר שמפרש על פי זה את הגמ' חגיגה דף יג ע"א שרב יוסף ידע מעשה מרכבה וסבי דפומבדיתא (שהם רב יהודה ורב עינא כמבואר בסנהדרין דף יז ע"ב) ידעו מעשה בראשית, והם ביקשו מרב יוסף ללמד אותם מעשה מרכבה, ורב יוסף אמר להם שקודם ילמדו אותו מעשה בראשית, וכך עשו. וכשבקשו מרב יוסף ללמדם מעשה מרכבה אמר להם שאסור. הרי שרב יוסף גנב דעתם כדי שילמדו אותו מעשה בראשית.

» המשך בעמוד הבא

השאלה היא למעשה, אף שהמטרה היא לצורך לימוד התורה בלבד[23]. או לשלוח שאלה בכתב לחכם, ולחתום בשמו של אדם חשוב, כדי שהחכם יואיל לטרוח ולהשיב לו[24]. או להזיז את השעון אחורה כדי שהרב המוסר שיעור יחשוב שהוא עדיין יכול להמשיך את השיעור[25]. או שאומר לרב שלא הבין, כדי שהרב יחזור ויסביר לו, אף שבאמת הבין, אלא שהוא רוצה לחדד יותר[26]. וכן מותר להתחבאות בחדרו של אדם גדול כדי ללמוד מהנהגתו, או לשמוע שיעור שלא נותנים לו להיכנס[27].

6. האמור בדין 5 הוא לעניין גניבת דעת בלימוד עצמו, אבל גניבת דעת כדי להשיג אמצעים שדרכם יוכל ללמוד תורה, אסורה בהחלט, ועלול לפעמים להיות בה איסור גניבת ממון ממש. כגון: שישיבה תדווח לתורמים כאילו לומדים בה יותר תלמידים, כדי לקבל מהם תרומות יותר גדולות[28]. או לדווח למשרד ממשלתי דיווח שאינו מדויק[29]. או לשלוח לנדיב שני מתרימים פעם אחר פעם, מבלי לגלות שהם מתרימים עבור אותה ישיבה, כדי לקבל תרומה כפולה[30]. או להציג לנדיב כאילו מתרימים עבור מטרה יותר חשובה[31]. או להוסיף כרטיסי הגרלה שלא נמכרו או שנמכרו לאחר המועד שנקבע, בתוך ההגרלה וכדומה[32]. אמנם, במקרה שעשיר אינו נותן צדקה לפי השיעור שהוא חייב לתת, מותר לגנוב דעתו כדי להכריח אותו לתת כפי שחייב על פי הדין[33].

---

23 בספר תתן אמת ליעקב פ"ה סי' כח מביא בשם ספר בית יחזקאל ראיה לדין זה מהירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ט (אבל לא מצאתי את הראיה).

24 בספר תתן אמת ליעקב בהוספות לפ"ב סי' יב כתב ששאל שאלה זו להגרי"י פישר והשיב לו שמותר, אבל לא יכתוב במפורש שפלוני שולח, מצד איסור שקר, אלא יכתוב השם בלבד, כדי שישתמע שפלוני שולח. וצריך עיון על כך שמחמיר באיסור שקר יותר מאשר מאיסור גניבת דעת. לכאורה, אם התירו 'גניבת דעת' משום לימוד התורה, התירו גם איסור שקר, וכן מוכח ממה שהתירו (עיין בהערה הקודמת) לשקר ששואל שאלה שנוגעת למעשה, או לומר שלא הבין את השיעור. ואולי סובר הגרי"י פישר שגם במקרים אלו אין לומר שקר מפורש, אלא מלים שישתמעו כך, אבל סובלים גם כוונה אחרת שאיננה שקר. ולכאורה יש להביא ראיה לכך מיעקב אבינו ע"ה שגנב דעתו של יצחק אביו כדי לקבל את הברכות, ובהכרח לומר שבמקרה זה לא היה איסור גניבת דעת, ואף על פי כן מפרש רש"י (בראשית כז יט) שהמלים "אנכי עשו בכורך" לא היו שקר, שכוונת יעקב היתה אנכי המביא לך ועשו הוא הבכור, הרי שגם במקרה שגניבת דעת מותרת, מכל מקום אסור לומר שקר ברור. עוד אפשר ליישב דעת הגרי"י פישר, שלא החמיר רק במקרה שניתן להשיג את המטרה מבלי לכתוב שקר מפורש, אבל אם אי אפשר מבלי לשקר, מותר גם לשקר.

25 בספר תתן אמת ליעקב פ"ה סי' פז מביא בשם פירוש זיו הזוהר שמפרש את הזוהר הקד' שמובא בהערה 22 "דהיינו שגונב דעת רבו שילמוד עמו איזו שעה יותר מהזמן הקצוב לו", ומביא שם מספר בית רבי שכך נהג בעל התניא כשלמד עם בנו של המגיד ממעזריטש, שהיה מסבב את השעון אחורה, כדי ללמוד עמו שעות נוספות.

26 בספר אוצר יד החיים אות תקט למד דין זה מהזוהר הקד' שמובא בהערה 22.

27 כן כתב בזוהר הקד' שמובא בהערה 22 "אי לאו דפסקא טעמא הוה אסיר אפילו למגנב... דעתא דחכם לאסתכלא ביה". וכן מצינו בגמ' ברכות דף סב ע"א על רבי עקיבא ובן עזאי ורב כהנא שהסתתרו במקומות שלא הרשו להם להיכנס, בטענה ש"תורה היא וללמוד אני צריך", אלא שבזוהר הקד' משמע, שאם אינו מתכוון ללמוד תורה עובר על איסור גניבה, ובגמ' משמע שהאיסור הוא מצד עזות פנים. והטעם שכניסה זו מוגדרת כגניבת דעת, נראה לכאורה, מצד שהחכם סבור שאין מי שרואה אותו ומחוסר ידיעתו יוצא שהוא עושה מעשים צנועים בפני אדם אחר, ולכן מוגדר מעשה זה כהסתרת מידע והטעיה. בדומה לדין זה כתב בספר ממון כשר (דף 105) שמותר לתלמיד ליכנס לשיעור, אפילו אם הוא לא מורשה ליכנס. ובספר תתן אמת ליעקב שם הביא בשם ספר זהרי הש"ס שמסביר על פי היתר זה את הגמ' בסנהדרין דף יא ע"א שהיה תלמיד אחד שלא הוזמן לישב לצורך עיבור השנה, ונכנס ללא רשות, ושמואל הקטן לקח את האשמה על עצמו, כדי שלא לבייש את התלמיד, והצדיק את מעשיו בטענה "ללמוד הלכה עשיתי", והיינו שלא עבר על איסור גניבת דעת בכך שנכנס ללא רשות, כיון שהמטרתו היתה ללמוד תורה. (יש להדגיש שכמובן הנהלת ישיבה יכולה לקבוע לטובת הכלל באיזה שיעור ילמד כל בחור, ואסור לבחורים לעשות אחרת על דעת עצמם.)

28 פשוט שלא הותרה גניבה אלא בלימוד עצמו, וכן נראה מהפוסקים שיובאו להלן שאין להתיר שקר וגניבת דעת, ואפילו לא גוזמאות כדי לקבל כסף לצורך הלימוד. בספר תתן אמת ליעקב פ"ה סי' פד מביא בשם ספר דרך עץ החיים שהגרש"ז אויערבאך נשאל אם מותר לישיבה להגזים בשבח הישיבה, שלומדים בה גאונים ועילויים, וכן במספר תלמידים, וסיפר להם שרבו הגאון ר' איסר זלמן מלצר סירב לחתום על מכתב תמיכה לישיבה, כיון שכתבו בו גוזמאות. ורק לאחר שהחתימו על המכתב עוד גדולים הסכים להצטרף, בטענה שלדעתו כבר חתמו תלמידי חכמים גדולים ממנו וחתימתו אינה מוסיפה כלום. אבל לולא טעם זה סבר הגרא"ז מלצר שהיה אסור לחתום.

29 כן פסק בשו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב סי' כט שאסור לישיבה לדווח לממשלה על יותר תלמידים ממה שלומדים בה באמת, אם הממשלה נותנת תקציב לפי מספר התלמידים, ובין האיסורים שיש בכך מונה האגרות משה איסור גניבת דעת, וז"ל: "כל שכן שאסור לשקר במספר התלמידים וכדומה, שלבד שהוא איסור גזל הרי איכא בזה גם איסורים הגדולים של אמירת שקרים וכזבים וגניבת דעת, וגם חלול השם ובזיון התורה ולומדיה. ואין בזה שום הוראת היתר בעולם. וכמו שהקב"ה שונא גזל בעולה כן הקדוש ברוך הוא שונא בתמיכת התורה ולומדיה על ידי גזל. ואיכא בזה גם משום רודף את גדולי התורה ותלמידיהם הנזהרים ביותר משמץ גזל וכדומה." וכן פסק שם בסי' ל כשדן אם מותר להשיג לפני מבחני הגמר את השאלות של המבחנים "שגם בשביל לימוד תורה אסור לגנוב".

30 כן מביא בספר תתן אמת ליעקב פ"ה סי' פ על הגרש"ז אויערבאך שאסר לעשות כן, מצד איסור גניבת דעת.

31 בספר צדקה ומשפט פ"ז הערה ה כתב שאסור לומר שמתרים עבור מטרה יותר חשובה, כיון שמשנה מצדקה שמיועד למטרה חשובה למטרה פחות חשובה. ומוסיף שאפילו אם אומר מטרה שאיננה יותר חשובה באמת מכל מקום אסור, משום משנה מצדקה לצדקה. אבל בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קיט מסתפק אם מותר לאדם המתרים עבור תלמיד חכם הנמצא במצוקה לומר שהוא אוסף עבור הכנסת כלה. ודן באריכות אם יש בכך חיסרון משום משנה מצדקה לצדקה.

32 כן פסק בספר פתחי חושן ח"ד פרק טו הערה כב וטעמו שאם מכניסים עוד כרטיסים מקטינים את הסיכוי של הקונים הראשונים. ואף אם המוסד לא התחייב למכור מספר מסוים של כרטיסים בלבד, עם כל זה דעת הקונים שיכניסו רק את כרטיסים שנמכרו. אמנם, בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' עו דן להתיר לקנות כרטיסי הגרלה מכספי מעשר, בטענה שכיון שלא ידוע מראש כמה כרטיסים ימכרו ואת גובה הסיכוי לזכות, הקונה אינו מתבסס על חישוב פיננסי, אלא עיקר מטרתו היא תמיכה במוסד וההגרלה היא תמריץ בלבד. ולפי דבריו לא מסתבר שיהיה בזה איסור גניבת דעת, כיון שלא פוגעים במטרה העיקרית לתרום לצדקה. ולמעשה נראה לכאורה שהשאלה מהי המטרה העיקרית של קונה הכרטיס תלויה בסכום ששולם על הכרטיס וכן בערך של הזכייה בהגרלה.

33 כמו שמצינו שמותר לאדם לבקש מחתנו ללמוד עם בנו ולהבטיח לשלם לו, ובסוף לא לשלם, אם היה מוטל על חתנו ללמוד עם בנו ולא היה עושה כן, כמו שמביא במרדכי סנהדרין סי' תשד בשם מהר"ם ונפסק ברמ"א חו"מ סי' פא סעיף א. וכן מצינו עוד דוגמאות בשו"ע חו"מ סי' רסד סעיף ז, ומהגמ' יבמות דף קו ע"א לעניין חליצה נראה שמותר לעשות כן לכתחילה וכן כתב בסידור רבי יעקב עמדין הלכות מילה דין ז שאם המוהל מסרב למול ילד שאין בידי ההורים כסף לשלם לו, מבטיחים לו תשלום ולא משלמים. ואפילו אם אחד מרמה את השני כדי שיעשה מצווה מן המובחר, אין איסור גניבת דעת כמו שהוכיח בספר תתן אמת ליעקב פ"ה סי' צג והסכים הגרי"י פישר לדבריו. אמנם, צריך עיון אם מותר לגבאי צדקה לעשות כן, כשמטרתו אינה לזכות את הגביר במצוות צדקה, אלא כדי לקבל תרומה והוא עושה כן בדרך ערמה.

כיצד לחלק הוצאות כדי שיוכלו לאכול בשר

מצאנו דוגמא בפוסקים, שאף אם ההנאה של העשירים בהוצאה היא יותר גדולה מההנאה של העניים, מכל מקום משתתפים בשווה. בשו"ת הרשב"א ח"א סי' אלף צא כתב שאם צריך להוציא הוצאות שוחד כדי שיוכלו לאכול בשר, יש לשלם לפי נפשות ולא לפי ממון, כיון שהעניים והעשירים זקוקים לבשר במידה שווה. ובפתחי תשובה סי' קסג סק"ו מביא בשם שו"ת כנסת יחזקאל חו"מ סי' פד שאם העשיר קונה יותר בשר מהעני, יש לקבוע על פי כמות הבשר שקונים. אמנם, בשו"ת הרשב"א אינו מפורש שהעניים והעשירים אוכלים אותה כמות בשר, אלא שכולם מוכרחים לאכול בשר, ובפשטות כוונתו שאם כולם מוכרחים לאותה הוצאה, מחלקים את ההוצאות בין כולם.

בחלוקה לפי נפשות, האם לוקחים בחשבון את הנשים והקטנים

עוד יש לדון, בחלוקה לפי נפשות, האם מחשיבים כל משפחה ליחידה אחת, או

» המשך בעמוד הבא

שלוקחים בחשבון את מספר בני הבית, כולל הנשים והקטנים.

בשו"ת חתם סופר חו"מ סי' קסז (וכעין זה בסי' קנט) כתב וז"ל: "ונפשות היינו כל בעל בית עם כל בני ביתו, אנשים ונשים וטף הסמוכים עליו נפש אחד יחשב". אמנם, יש מקום לומר שהחתם סופר לא פסק כן, אלא לעניין הוצאות בניית בית הכנסת, שהחיוב מוטל רק על הגברים. אך נראה החתם סופר לא נאמרו דוקא בבניית בית כנסת, כיון שהחתם סופר למד שיש לחלק בבית הכנסת גם לפי נפשות מהגמ', משמע שמפרש את המונח בגמ' שמחלקים לפי נפשות, שפירושו לפי בתי אב. גם בשו"ת כנסת יחזקאל חו"מ סי' פד פסק שלפי נפשות היינו לפי בעלי בתים. ועיין גם בספר מקור חיים (לבעל החוות יאיר) על שו"ע או"ח סי' נג סעיף כג שמחייב לשלם לצורך שליח ציבור גם עבור הבנים הגדולים שחייבים במצוות. החזון איש בב"ב סי' ד אות יט כותב שנפשות היינו לפי בעלי בתים ואין מחשבים את הנשים והבנים, ומדייק כן מהרמב"ם, אמנם, הוא מציין, שהנימוקי יוסף בב"ב דף ה ע"א כותב במפורש שמשלמים לפי מספר הנפשות שבבית. וכן משמע גם בתרומת הדשן סי' שמה כהנימוקי יוסף שכתב שם וז"ל: "וכל מה שמחשבין לפי הנפשות נראה דאנשים ונשים וטף שוים בדבר, דלכולהו אית להו סכנת נפשות. ואף על גב דאמרינן פרק אין מעמידין (ע"ז דף כה ע"ב) אשה כלי זיינה עליה ופי' האשירי שם משום דהאשה אומללה ושפלה ואינה בת מריבה אין מתקנאים בה ואין הורגין אותה, רש"י לא פי' כן אלא פירש דכלי זיינה עליה לפי שמאנסין אותה לזנות ולכך בטוחה היא מן ההריגה. ולפי זה בתרי גווני היא בסכנה חדא משום ערוה וחדא משום סכנת נפשות דאיכא צנועות דמסרי נפשייהו... ובטף נמי הסכנה ברורה שמא יחטפום כדי להעבירם לדתם". אמנם יש מקום לבעל דין לחלוק ולטעון שנשים הכוונה לאלמנה או גרושה בעלת בית, וטף הכוונה לילד יתום, אבל לעולם משלמים לפי משפחות, אבל פירוש זה דחוק ביותר, ובפשטות נראה מדבריו שמשלמים לפי מספר בני הבית ולא לפי משפחות וכדעת הנימוקי יוסף. ולמעשה נראה שיש לדון שאלה זו כספיקא דדינא.

עוד כתב בשו"ת חתם סופר שם שאין מחלקים לפי נפשות אלא את ההוצאה המינימאלית, כיון שלעניים מספיק בית כנסת מינימאלי, אבל את ההוצאות לפאר את בית הכנסת מטילים על העשירים בלבד.

על פי האמור, כיצד יש לחלק את דמי וועד הבית

אם היינו רוצים לחלק את ההוצאות לפי ההלכה, היינו צריכים להפריד בין סוגי ההוצאות המרכיבים את דמי וועד הבית. התשלום עבור נקיון חדר המדרגות והרכוש המשותף, אינו מיועד כדי לשמר את ערכו של הבניין, אלא להנאת המשתמשים, ואם כן היה מן הראוי לחלק לפי מספר הנפשות. וכן גם הוצאות תאורה ומעלית יש לחלק לפי נפשות. וכאמור על העניים ניתן להטיל רק הוצאות מינימאליות, אבל הוצאות מעבר לכך ניתן להטיל רק על העשירים.

החלק השני הוא החלק המיועד לשימור הבנין או להעלאת ערכו, כגון זיפות הגג, סיוד וריצוף החצר, אם השכנים החליטו על כך. חיוב זה יש לחלק לפי ממון, היינו לפי ערך הדירה, כיון שהוצאות אלו מעלות את ערך הדירה. כשמחשבים את ערך הדירה, לא ניתן לחשב לפי שטח הרצפה, כיון שמ"ר בדירה רגילה שווה הרבה יותר מאשר מ"ר במחסן, אלא יש לחשב ערך הדירה לפי הערכת שמאי.

המנהג מתבסס במידה מסוימת על חוקי המדינה. החוק במדינה הוא[1] שיש לשלם לפי שטח הרצפה, והפרשנות המשפטית המקובלת היא שגינה שאינה מרוצפת לא נלקחת בחשבון. אך יש להדגיש שהחוק בארץ ישראל אינו מחייב מדין 'דינא דמלכותא דינא', ואינו מחייב אלא אם המנהג השתנה בעקבותיו. ישנם מספר הסברים בדברי הראשונים על 'דינא דמלכותא דינא' ולפי כל ההסברים יוצא שבמלכות ישראל שלא על פי סנהדרין ואורים ותומים בארץ ישראל לא נאמר הכלל ש'דינא דמלכותא דינא'[2]. היות שהחוק מחייב רק מצד המנהג, אין הבדל מהותי בין החוק לבין פסיקה של בית המשפט, אלא הבדל טכני, שהחוק חודר לתודעת הציבור יותר מהר מאשר פסיקה של בית משפט וממילא משפיע יותר על המנהג. אבל לאחר שהתקבל המנהג אין הבדל אם מקורו מהחוק או מפסיקת בית המשפט.

המנהג בזמנינו ברוב השכונות החרדיות לחלק לפי יחידות דיור, אך יש להדגיש שמנהג זה הוא רק בשכונות בעלות אופי חרדי, אבל בשכונות מעורבות, המנהג הוא לפי שטח הרצפה.

ב. צירפו שתי דירות לדירה אחת. האם יש לשלם ועד הבית כדייר אחד או כשני דיירים, והאם יש הבדל אם הקבלן צירף אותם או הדייר?

תשובה: כל דרך חלוקה אינה מבוססת על שימוש, בין לפי נפשות ובין לפי ממון. שהרי אם היו מחייבים לפי נפשות היה הדייר בקומה רביעית חייב לשלם על הנקיון פי ארבע מאשר הדייר בקומה ראשונה, ועל המעלית היה הדייר בקומה רביעית חייב לשלם הרבה יותר מפי ארבע, שהרי דייר בקומה רביעית משתמש תמיד עם המעלית, מה שאין כן הדייר בקומה ראשונה מעדיף בדרך כלל לעלות במדרגות מאשר להמתין למעלית. וכיון שנהגו שלא לחלק לפי השימוש, בהכרח שהשתתפו על דעת לחלוק לפי שיטה מסוימת. וכיון שהקובע הוא על דעת מה השתתפו והמנהג הוא לחלק לפי יחידות דיור, לכן, אם הקבלן צירף את הדירות לפני שמכר את שאר הדירות, יש לשלם לפי יחידת דיור אחת, ואם צירפו אותם לאחר ששאר הדירות נמכרו, שאז השתתפו על דעת שישלמו כשתי דירות, יש לשלם כשתי דירות. ואין בעלי דירה זו יכול לטעון שהוא משתמש פחות, כיון שגרים בדירה משפחה אחת בלבד, שאם כן הדייר בקומה ראשונה גם כן ישלם פחות. וכשם שניתן לחייב את הדייר בקומה ראשונה לשלם כמו כולם, ניתן גם לחייב בעלי דירה זו לשלם פי שנים.

ג. דירה אחת שחולקה לשתי יחידות דיור, כמה יש לשלם עליה?

תשובה: בעל דירה כזו בעצם מעלה את השימוש של הדיירים ברכוש המשותף, שהרי אינו דומה שימוש של משפחה אחת לשימוש של שתי משפחות. אמנם, אינו דומה יחידה שמתגוררת בה משפחת שלימה ליחידה שמתגורר בה זוג צעיר. לכן נראה לקבוע שאם הוסיף יחידה של שני חדרים, שראוי למגורים למשפחה, יש לשלם על דירה שלימה נוספת, ואם הוסיף דירת חדר או חדר וחצי, יש להוסיף כמו חצי דירה וישלם על שניהם ביחד חלק 1.5 ביחס לשאר הדיירים.

ד. מחסן או חניה שהפכו אותם לדירה. האם דירה זו חייבת בתשלום ועד הבית?

תשובה: אם דיירי דירה זו משתמשים עם המעלית וחדר המדרגות, יש לשלם כמו כל דירה אחרת. אבל על פי רוב דיירי דירה כזו מנותקים מרוב השימושים של הרכוש המשותף, וכן לא ניתן לומר לגביהם שעל דעת כן השתתפו, שהרי הדירות לא היו קיימות כשהשתתפו, לכן יש לשלם לפי החלק היחסי שהם נהנים מהשירותים של וועד הבית.

ה. דייר שסתם את הכניסה לדירתו מחדר המדרגות ופתח לעצמו כניסה פרטית מגינתו, האם חייב בתשלום ועד בית בכל הקשור

---

1 חוק המקרקעין סעיף 58.

2 יש שלוש שיטות בראשונים על טעם הדין ש'דינא דמלכותא דינא'. הר"ן בנדרים דף כח ע"א כותב: "וכתבו בתוספות דדוקא במלכי עובדי כוכבים אמר דדינא דמלכותא דינא, מפני שהארץ שלו ויכול לומר להם אם לא תעשו מצותי אגרש אתכם מן הארץ, אבל במלכי ישראל לא לפי שארץ ישראל כל ישראל שותפין בה". השיטה מקובצת כותב ש'דינא דמלכותא דינא' הוא בדוקא במלך גוי ולא במלך ישראל. רש"י בגיטין דף ט ע"ב ד"ה חוץ כותב שבני נח נצטוו על הדינים, וכן כתבו האור זרוע והתוספות רי"ד. ואם כן רק הגויים שנצטוו לחוקק חוקים, נאמר בהם 'דינא דמלכותא דינא', ולא ביהודים שיש להם חוקים מהר סיני.

ואף שבשו"ע חו"מ סי' שסט סעיף ו נפסק שאומרים 'דינא דמלכותא דינא' בין במלך ישראל ובין במלך גוי. נראה כוונת השו"ע למלך ישראל על פי אורים ותומים וסמכותו היא על פי פרשת המלך, שאינו מסתבר שהשו"ע חולק על כל הראשונים שפירשו טעמים שאינם שייכים במלך ישראל בארץ ישראל. ואף שאין דין מלך ישראל בזמן הזה, מכל מקום מצינו בשו"ע (חו"מ סי' שמ סעיף ה) גם הלכות הנוגעים לעבד עברי שלא שייך בזמן הזה שאין היובל נוהג. וכן כתב בשדה חמד שהשו"ע מזכיר גם הלכות שאינם נוהגים בזמן הזה.

» המשך בעמוד הבא

לנקיון ותחזוקת חדר המדרגות?

תשובה: כיון שמוטל עליו חיוב מצד שעל דעת כן השתתפו, אינו יכול להיפטר מחיוב זה באמצעות הכניסה הפרטית ובכך להגדיל את חלקם של שאר הדיירים. אמנם, אם באמצעות ההפרדה הוא חוסך כסף לחשמל של המעלית יש לנכות לו חלק זה. אבל על מה שחוסך בבלאי של המעלית ובכך שאינו מלכלך את חדר המדרגות אין לנכות לו כיון שהשינוי אינו מורגש.

ו. האם ניתן להתנתק מצנרת ביוב ישנה של הבנין, או מהסקה מרכזית?

תשובה: בשו"ע חו"מ סי' קעו נפסק ששותף אינו יכול לחלוק מהשותפות שלא מדעת השותפים. ובפרט בדבר שעל דעת כן השתתפו שיחלקו בהוצאות, ואם ייפרד הרי הוא מגדיל את העלויות של שאר הדיירים. אמנם, יש לנכות לו מה שהוא חוסך לדיירים בכך שאינו משתמש. ולכן בצנרת ביוב אינו חוסך כלום ולכן הוא חייב להמשיך ולהשתתף בהוצאות החזקת הצנרת. אבל בהסקה מרכזית, הוא חוסך לשאר הדיירים בעלויות של הסולר, אך לא בעלויות התיקונים. ישנם אומדנים שונים כיצד לחשב חיסכון זה, האומדן שדייר המתנתק חייב לשלם 40% ביחס להלק ששאר השכנים משלמים, נראה קרוב לאמת.

ז. האם בעלי דירה שנשארה ריקה ולא הושכרה במשך חודש, חצי שנה או שנה חייבים בתשלום ועד הבית?

תשובה: החלק של ביטוח המעלית, החזקת הבנין, כגון זיפות וסיוד הוא חייב לשלם, שהרי הוא שותף והשותפים חייבים להשתתף בהחזקת הרכוש המשותף ובכל הוצאה שהיא צורך השותפות, כמבואר בנתיבות סי' קעח סק"ג וסי' רסד סק"ו. אבל על החלק הקשור לשימוש, נראה שהשתתף על דעת לשלם רק אם יגור בדירה, ולכן, עבור החשמל של המעלית אינו חייב לשלם, כיון שהוצאה זו הוא חוסך לשכנים, בכך שהדירה ריקה. עבור הוצאות הנקיון נראה שחייב לשלם בערך חצי משאר השכנים, כיון שאין זה לטובתו שהניקיון יוזנח לגמרי. קשה לקבוע שיעור מדויק ויש להתפשר.

כל זה אם עזב את דירתו לתקופה של ששה חודשים ומעלה, אבל אם עזב לתקופה קטנה משישה חודשים יש לשלם תשלום מלא, שלגבי היעדרות קצרה אין מנהג לשלם רק אם גר בדירה.

ח. בבניין חדש שחלק מהדיירים כבר קיבלו מפתח, אבל עוד לא באו לגור, האם חייבים בועד הבית?

תשובה: חייב לשלם על הוצאות החזקה ועל חלק מהוצאות השוטפות כמו דייר שעוזב את הדירה (עיין תשובה ז).

ט. ואם עוד לא קיבלו מפתח האם הקבלן חייב בתשלום ועד הבית?

תשובה: על הדירות שהקבלן עדיין לא מסר את המפתח, הרי הקבלן הוא השותף בבניין וממילא חייב לשלם עבור הוצאות החזקה. ואפילו על הוצאות נקיון נראה שיש לחייבו, כיון שהקבלן נהנה מכך שהבניין נקי, כדי שיוכל למכור את הדירות שנשארו לו בבניין.

י. על מי מוטל לשלם לוועד בית בדירה מושכרת, על השוכר או על המשכיר?

תשובה: לפי החוק החוב של ועד בית מוטל על המשכיר ולכן אם השוכר אינו משלם ניתן לפנות אל המשכיר. על אף שברור שלפי ההסכם שיש בין המשכיר לשוכר, המנהג הוא שהשוכר חייב לשלם, אלא שעיקר החוב הוא על המשכיר ואם השוכר, שהמשכיר העמיד במקומו אינו משלם, ניתן לפנות למשכיר. לפי הלכה יש להפריד בין הוצאות החזקה שחלות על בעל הנכס, כלומר על המשכיר, לבין הוצאות שימוש שחלות על השוכר, ואם השוכר לא שילם לא ניתן לחייב את המשכיר.

יא. לפעמים גובים גבייה חד-פעמית עבור תיקון יקר שיש לעשות בבניין, האם על השוכר להשתתף בזה או על המשכיר? ואם המשכיר חייב, כיצד ינהגו כאשר הסכום הקבוע של ועד בית כולל גם סכום כסף שיצטבר בקופת הוועד עבור החזקת הבנין?

על הוצאות תיקונים אין מנהג שהשוכר ישלם, ולכן אם לא מפורש בחוזה השכירות שהשוכר ישלם, לא ניתן לחייב את השוכר. במקרה שגובים באופן קבוע יותר כדי לכסות הוצאות תיקונים, אם גובים תוספת של עד 15 ש"ח בחודש, או עד תוספת של 20%, ניתן להחיל את המנהג שהשוכר משלם גם על תוספת זו, אבל אם גובים תוספת מעבר לכך והמשכיר לא התייחס לכך בחוזה השכירות, לא ניתן לחייב את השוכר.

יב. האם דיירי קומת קרקע צריכים להשתתף בחלק תשלום ועד הבית המיועד למעלית?

תשובה: דייר בקומת כניסה שאין לו שום צורך להשתמש במעלית, אפילו לא לעתים נדירות, אינו חייב להשתתף.

הרמ"א בחו"מ סי' קסג פוסק שתי הלכות הנראות כסותרות. בסוף סעיף ג נפסק "כל צרכי העיר, אף על פי שמקצתן אינן צריכין, כגון בית חתנות או מקוה וכדומה, אפילו הכי צריכין ליתן חלקן", המקור הוא בשו"ת מהר"י מינץ סי' ז. לעומת זאת, בסוף סעיף ו נפסק "יש אומרים שאם הוצרכו להוציא הוצאות שיעזור להם השר עם שטרי חובותיהן, אותם שאינם נושאין ונותנין בשטרות אין חייבין ליתן לזה", המקור הוא שו"ת הרא"ש כלל ו סי' ט. ומוסיף הרמ"א "ועיין לעיל סוף סעיף ג' סימן זה". הסמ"ע בס"ק לב עומד על הסתירה וכתב "נראה דוקא כל כהני דכל ישראל צריכין לבית חתנות או מקוה, אף אם אירע שיחיד אינו צריך לו מחמת זקנה או איזה טעם, אפילו הכי צריך ליתן, מה שאין כן כשהוציאו הוצאה שיעזור להן השר בענין שטרי חובות שאינו ענין כללי, משום הכי כתב מור"ם בסוף סימן זה והוא מתשובת הרא"ש דאין אחרים צריכין ליתן להם לסיוע". דברי הסמ"ע נאמרו בקיצור וניתן להסביר את דבריו בשלושה אופנים. דרך אחת שהוא מחלק בין רוב למיעוט, שכל דבר שהרוב צריך גם המיעוט חייב להשתתף. דרך שניה לפרש מה שכתב כל ישראל צריכין שכוונתו לצרכי מצווה, כגון מקווה. אבל יש דוחק בפירוש זה, שהרי לגבי בית חתנות אין מצווה לחתן באולם חתונות יותר מאשר לחתן בבית הכנסת. דרך שלישית שמקווה ובית חתנות הם צרכי העיר, מה שאין כן גביית חובות היא צורך של אנשים מסוימים. לכאורה נראה להכריע כדרך הראשונה, שהרי במהר"י מינץ שהוא מקור פסק הרמ"א מוכיח דין זה ממה שכתב מהר"ם מרוטנבורג בתשובה שבצרכי העיר הולכים אחר דעת הרוב. וכן כתב בפתחי תשובה שם ס"ק כג שדבר שהרוב צריך, גם המיעוט שאינו צריך חייב להשתתף.

אמנם מהר"י מינץ כותב טעם נוסף לעניין מקווה, שאף הזקנות הולכות למקווה בערב יום כיפור. וכן כתב הכנסת הגדולה הגהות הטור סק"ט לעניין אתרוג הקהל, שאף אדם שיש לו אתרוג חייב להשתתף, כיון שאם האתרוג שלו יפסל יצטרך ליטול את אתרוג הקהל, ומשמע שאם אין לו צורך להשתמש, אפילו לא במקרים נדירים, לא ניתן לחייב. ולמעשה נראה שדייר בקומת כניסה שאינו משתמש במעלית כלל, אינו מוגדר כשותף ואינו חייב להשתתף.

יג. כשחלק מהדיירים רוצים לצבוע את הבניין האם צריך שכולם יסכימו, או הולכים אחר הרוב, או שגם אחד יכול לכוף?

אם יש הכרח לצבוע, כגון שהקירות מלוכלכות יותר מהמקובל, גם יחיד יכול לחייב את הרוב לצבוע, אם הקירות הן במצב סביר, או שחלק רוצים לעשות צביעה יותר יקרה ממה שהיתה בעבר, גם הרוב אינו יכול לחייב את המיעוט. כמו כן, אין הרוב יכול לחייב את המיעוט לרצף את הקירות בשיש, אם בעבר לא היה כן, אבל אם נפלו אבני שיש, גם יחיד יכול לחייב את כולם לתקן. ואם מוכרחים לצבוע ויש ויכוח איזה צבע להעדיף, או שיש לנטוע עצים בגינה, כיון שכך היה בעבר, ויש ויכוח איזה עץ, הרוב קובע.

הרב לוי יצחק מרקובסקי
חבר ביה"ד "נתיבות חיים"

דירה שהושכרה עם מזגן ונודע שאינו פועל

שאלה:

סוכם בחוזה על שכירות דירה עם מזגן. תקופת השכירות התחילה בתחילת הקיץ והשוכר הבחין שהמזגן אינו תקין. השוכר הודיע למשכיר, המשכיר הזמין טכנאי מהחברה שמכרה לו את המזגן, אבל הוא לא הצליח לתקן. השוכר הוא אדם מבוגר שיכול להסתדר ללא קירור בקיץ, לא לחץ על המשכיר, אבל עם תחילת החורף דרש מהמשכיר שיתקן המזגן לצורך חימום. המשכיר הזמין טכנאי מהחברה עוד מספר פעמים, עד שטכנאי החברה הגיע למסקנה, שהבעיה אינה במזגן, אלא בכך שהתקינו את המדחס במקום מרוחק, בגובה שתי קומות מעל הדירה, ושיש צורך להזמין מתקין מזגנים להעביר את המדחס למקום אחר. המשכיר ניסה לדרוש מהמתקין הראשון להעביר את המזגן, אבל לא הצליח בכך. באמצע חודש כסלו הזהיר השוכר את המשכיר שאם לא יתוקן המזגן הוא עוזב את הדירה, ואכן בתחילת שבט הוא עזב, השוכר טוען, כיון שסיכמו על דירה עם מזגן ותנאי זה לא קוים, הרי שיש לו את הזכות לבטל את ההסכם. המשכיר טוען, שאמנם לא עשה את המוטל עליו במהירות הרצויה, אך הנושא עדיין בטיפול ולא הזניח אותו. וכיון שהוא עדיין רוצה לתקן, אין לשוכר זכות לבטל את ההסכם. הדין עם מי.

תשובה:

א. המשכיר חייב לספק לשוכר כל פרט שנקבע בחוזה. אי עמידה בתנאים אלו, מהוה סיבה לביטול החוזה.

ב. דבר שהמשכיר צריך לתקן, חייב להיעשות בזמן סביר בהתאם לנסיבות וכמו שאדם סביר היה עושה בדירתו שהוא מתגורר בה, ואינו יכול להתמהמה ולטעון שעדיין הוא חפץ לתקן.

מקח טעות במום קבוע ובמום עובר

בגמ' ב"מ דף מט ע"ב מבואר שאם קונה שילם עבור חפץ יותר מהמחיר בשוק, ובא לתבוע מהמוכר את ההפרש בחזרה, או לבטל את המקח, הרי הוא יכול לתבוע בתוך 'שיעור חזרת אונאה' שהוא שיעור שהקונה יכול להראות את המקח לתגר או לקרובו. ואם הקונה השתהה מלטעון אונאה עד לאחר שעבר שיעור זה, שוב אינו יכול לבטל את המקח. וכתבו הרי"ף שם דף ל ע"ב והרא"ש שם פ"ד סי' טו בשם רב האי ששיעור זה נאמר דוקא לגבי אונאה במחיר החפץ, אבל לגבי מום במקח, כל זמן שנתגלה שהיה מום בשעת המקח, מחזיר את המקח מדין 'מקח טעות' וכן נפסק בשו"ע חו"מ סי' רלב סעיף ג.

אמנם, כל זה במום קבוע שאי אפשר לתקן, אבל במום עובר שניתן לתקן, כתב בשו"ת הרא"ש כלל צו סי' ו ונפסק בשו"ע שם סעיף ה "ראובן שמכר לשמעון בתים שיש לו בעיר אחרת, וקודם גמר המקח נכנסו עובדי כוכבים בבתים וקלקלו קצת מקומות ועשנו הכתלים ועקרו דלתות הבית והחלונות, ורוצה שמעון לחזור בו, וראובן טוען שכיון שהוא מום עובר ינכה לו מן הדמים כדי שיחזיר הבית לקדמותו ויקיים המקח, הדין עם ראובן". ומסביר הרמ"א "שהרי בית מכר לו ועדיין נקרא בית. וכן מום שאינו בגוף הבית... מסלק המום והמקח קיים". לפי זה יוצא לכאורה שבנידון דידן שניתן לתקן את המזגן, אין השוכר יכול לבטל את ההסכם מדין 'מקח טעות'. אמנם, כפי שיבואר להלן ישנם מקרים שניתן לבטל את המקח גם במום עובר.

קושיית המגן אברהם מבית שאינו בדוק

בשו"ע או"ח סי' תלז סעיף ג בעניין בדיקת חמץ נפסק: "המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ונמצא שאינו בדוק, על השוכר לבדוק ואינו מקח טעות. ואפילו במקום שבודקים בשכר, שהרי מצוה הוא עושה". טעם דין זה מבואר בגמ' פסחים דף ד ע"ב "דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה". הרמ"א מביא דעה החולקת "ויש אומרים דצריך להחזיר לו שכר הבדיקה הואיל והתנה בהדיא שיהיה בדוק". ומשמע מדברי הרמ"א שעל אף שהמשכיר מחזיר לשוכר שכר הבדיקה, עדיין צריך להגיע לטעם "דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה", ולולא טעם זה היה השוכר יכול לבטל את המקח, על אף שהמשכיר מוכן לשלם שכר הבדיקה. והמגן אברהם שם בסק"ז מקשה שאם המשכיר משלם שכר הבדיקה, גם ללא הטעם "דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה", אין השוכר יכול לבטל את המקח, כמבואר בשו"ע חו"מ סי' רלב סעיף ה, שבמום עובר המוכר משלם עלות תיקון המום ואין הקונה יכול לבטל את המקח. על קושיית המגן אברהם נאמרו כמה תירוצים, אשר מהם נוכל לדון אם בנידון דידן קיימת לשוכר זכות לבטל את הסכם השכירות.

מגן האלף – אם הקונה זקוק למקח לשימוש מיידי הרא"ש יודה

בספר מגן האלף שם סק"ז כתב שתשובת הרא"ש מדוברת במקרה שהקונה גר במקום אחר, וקנה את הבית לסחורה וכדומה, שאין תיקון הבית דרוש לו מיד. אבל באופן שקנה את הבית לדור בו, והוא צריך אותו באופן מיידי, הרי הוא יכול לבטל את המקח, גם כשניתן לתקן את המום. והטעם הוא שלא מוטל על הקונה להמתין עד שהמוכר יתקן את הבית, ולגור בינתיים ברחוב. ולכן שוכר בית שזקוק לו באופן מיידי, יכול לבטל את המקח, גם כשניתן לתקן את הבית. ובזה מתרץ את קושיית המגן אברהם שם. לפי דבריו, בנידון דידן, השוכר דירה עם מזגן, יכול לטעון שהוא זקוק לדירה עם מזגן מיד ואינו חייב להמתין עד שהמוכר יתקן, וממילא יכול לבטל את המקח.

כעין זה כתב הב"ח בחו"מ סי' רלב סק"ד שאם הקונה צריך את המקח לשעה זו בלבד ולאחר זמן אין לו צורך בו, הרי הוא יכול לבטל את המקח, אפילו במום עובר, כיון שעיקר קנייתו היתה עבור שעה זו, ובאותה שעה המקח אינו מתוקן. אמנם, משמע שהב"ח חולק על המגן האלף וסובר שאם הקונה זקוק למקח גם לאחר התיקון, אף על פי שהוא זקוק גם מיד, אינו יכול לבטל את המקח, כיון שהתיקון יפתור את הבעיה במקצת. ולפי זה בנידון דידן שהשוכר זקוק לדירה לזמן ארוך, המשכיר יכול לטעון שהוא רוצה לתקן את המזגן ולמנוע ביטול מקח. אבל נראה שכל זה במקח וממכר, שעיקר מטרת הקונה היא שיהיה לו המקח לאורך זמן. אבל בשכירות שכל ענינה היא קנין לזמן, שהרי משלם לפי הזמן שמשתמש, ואותו זמן שלקח למשכיר לתקן את הבית לא יחזור לעולם, גם הב"ח יודה שהשוכר יכול לבטל את המקח, גם אם השוכר צריך את הדירה גם לאחר התיקון.

ובנידון דידן, שחלף זמן רב מתחילת השכירות והמשכיר עדיין לא תיקן, זאת על אף שהשוכר התרה בו וביקש ממנו כמה פעמים שיתקן, נראה פשוט שאין השוכר צריך להמתין עוד עד שהמשכיר יתקן ויכול לחזור בו. ואפילו אם לא נקבל את חידושם של הב"ח והמגן האלף, נראה שיכול לבטל את הסכם השכירות, כיון שהמשכיר הוכיח על עצמו שאינו עומד

» המשך בעמוד הבא

בהתחייבויותיו על פי הסכם השכירות, שהרי לא תיקן במשך זמן רב. ופשוט שאין השוכר חייב לתת למשכיר כל זמן שבעולם, לממש את זכותו לתקן ולמנוע ביטול מקח.

ויש להוסיף בזה, גם דעת המגן אברהם שם בתירוצו על הקושיא הנ"ל, שאם הקונה התנה במפורש בשעת המקח, אין המשכיר או המוכר יכול לתקן ולמנוע ביטול מקח, ודברי הרא"ש שהמוכר יכול לתקן אמורים רק אם קנה בית בסתם ללא תנאי. וראה בספר מקור חיים שם שהבין בדברי המגן אברהם שאפילו אם לא התנה בתנאי כפול, כל שפירש שהמקח כולל דבר פלוני, אין המוכר יכול לתקן, ועיין שם שחולק עליו. ואם כן בנידון דידן שמפורש בחוזה שיש מזגן בדירה, אין המשכיר יכול לתקן.

בנידון דידן אין טענה על השוכר למה לא תיקן בעצמו

אמנם, לכאורה ניתן לטעון שהשוכר לא היה מוכרח להמתין עד שהמשכיר יתקן, אלא היה יכול לנכות מדמי השכירות ולתקן את המזגן בעצמו ובכך למנוע ביטול מקח. וכמו בנידון של הרא"ש שהקונה מנכה מדמי המכר עבור התיקונים. בפרט בנידון דידן שהשוכר לא היה זקוק למזגן במשך כל הקיץ והיה לו מספיק זמן לתקן בעצמו מבלי להפסיד כלום. ואינו דומה למה שכתב המגן האלף, שהקונה זקוק שהמקח יהיה מתוקן מיד. אך נראה שיש לדחות טענה זו מכמה פנים.

ראשית, בספר אולם המשפט סי' רלב סעיף ה כתב שהקונה יכול לדרוש שהמוכר יטרח בתיקון, ואם כן בנידון דידן על המשכיר היה מוטל לטרוח בכך ולא עשה כן זמן רב.

שנית, בנידון דידן המשכיר ניסה לדרוש מחברת המזגנים ומהמתקין הראשון לתקן את המזגן, והוא לא היה מעוניין שהשוכר יתקן בעצמו וינכה עלות התיקון מדמי השכירות, כיון שיש לו אפשרות לתקן חינם בתוך תקופת האחריות. וממילא לא היה מוטל על השוכר לפעול כנגד רצונו של המשכיר ולתקן המזגן על חשבון דמי השכירות. כיון שאפשרות התיקון היא זכותו של המשכיר שהשוכר ינכה מן הדמים ויקיים המקח, אבל אם המשכיר אינו חפץ בכך, יכול השוכר לדרוש ביטול הסכם השכירות.

שלישית, באופן שהשוכר כבר שילם מראש את כל התשלום עבור כל תקופת השכירות, נראה שאין לחייבו להוציא כסף מכיסו עבור תיקון המזגן, ולאחר מכן לטרוח בדינא ודיינא להוציאו מהמשכיר. ואינו דומה למקרה של הרא"ש שהקונה עדיין היה מוחזק בדמי המקח. ואפילו אם התשלום הוא בכל חודש, אם עלות תיקון המזגן היא יותר מדמי שכירות של חודש אחד, יכול השוכר לטעון שאינו מחויב להוציא היום מכיסו עבור תיקון המזגן ולנכות בעתיד.

מעלה מסוימת שהותנה עליה בשעת השכירות

היה מקום לומר שכל מה שקונה יכול לבטל את המקח, הוא רק כאשר יש מום בעצם המקח, שאינו ראוי לשימוש לולי תיקון המום. אבל אם המקח ראוי לשימוש, אלא שאינו לשביעות רצונו של הקונה, כגון בנידון דידן, שדירה ראויה למגורים גם ללא מזגן, אלא שהשוכר דורש אותו כיון שהותנה עליו במפורש בהסכם השכירות, מנין לומר שגם דבר כזה מהוה עילה לביטול מקח. אמנם, נראה להוכיח שהשוכר רשאי לעמוד על מה שהותנה בהסכם ולחזור בו אם המשכיר לא יקיים אותו.

בב"מ דף קג ע"ב שנינו "אם אמר לו חכור לי שדה בית השלחין זו או שדה בית האילן זה, יבש המעין ונקצץ האילן מנכה לו מן חכורו". והקשה בנמוקי יוסף שם דף סא ע"א מדוע רק מנכה לו מן חכורו ולא מבטל את המקח, ומתרץ – מפני שלא היה הקלקול בשעת החכירות, אלא לאחר מכן, ובמקרה כזה אין דין 'מקח טעות', אלא שאף על פי כן מפרשים את התנאי שהתנה שהמחכיר מתחייב באחריות על המעיין. הרי שאם היה מתברר שכבר היה המעיין יבש בשעת החכירות, היה יכול החוכר לבטל מקח בטענת 'מקח טעות', למרות שהמעיין הוא תנאי בלבד ואינו מעכב את עצם השימוש בשדה, שהרי יכול לטרוח ולדלות מים מן המעיין הגדול, כמבואר שם.

וכן מצינו ברש"י פסחים דף ד ע"ב ד"ה מי הוי לעניין השוכר בית בדוק ונמצא שאינו בדוק שכתב וז"ל: "ואם בא השוכר לחזור בו... ולומר לא כך שכרתי, ואין תנאי שלנו קיים, מהו לחזור". הרי אלמלא הטעם "דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה" ניתן לבטל מקח מצד שהמשכיר לא עמד בתנאי, אף אם אין המום בגוף הדבר.

אמנם, מצאנו דין שאם אין קפידא גמורה, אלא תנאי בלבד, שלא ניתן לבטל את המקח, ברמ"א סי' רלג סעיף א "מכר לו בשר בחזקה שהוא מין איל מסורס ונמצא שאינו מסורס, המקח קיים ומחזיר לו אונאתו. אלא אם כן ידוע שהלוקח אסטניס שאינו אוכל כלל בשר איל שאינו מסורס". ועיין שם בנתיבות שהגדיר את דעת הרמ"א שכל מום במקח שלפי ראות עיני הבית דין אין בו קפידא כל כך, מקח קיים, אף אם התנה. ומסיק שדין זה הוא 'ספיקא דדינא'. ואם כן לכאורה הוא הדין כאן, נוכל לומר שהשכירות קיימת, אלא שינכה מדמי השכירות ההפרש במחיר שבין דירה עם מזגן לבין דירה ללא מזגן.

אבל נראה שכשם שאיסטניס שמקפיד על טעם הבשר מודה הרמ"א שיכול לבטל את המקח, הוא הדין דירה מחוממת בחורף או מקוררת בקיץ הוא דבר שהאנשים מקפידים עליו, ואף לדעת הרמ"א יכול לטעון לביטול השכירות. ואפילו אם יטען המשכיר שרוצה להעמיד אמצעי חימום אחרים במקום המזגן, קונווקטור וכדומה. נראה שכיון שהדירה כמות שהיא בלא מזגן, לאנשים המקפידים בכך, שימושה לוקה בחסר, אינו יכול לטעון שיעמיד 'קונווקטור', כיון שהתנאי היה על מזגן.

דוגמא לכך, מצינו במה שכתב המקור חיים סי' תלז סק"ז ליישב קושיית המגן אברהם שהובאה לעיל, שאם הבית אינו בדוק, ניתן לבטל את המקח (לולי הטעם "דניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה"), כיון שללא בדיקת חמץ אסור לגור בבית בפסח, אם כן אין הבית ראוי למגורים, והרי זה כמום בגוף המקח שאין המשכיר יכול לתקן, ואף על פי שניתן לתקן את הבעיה על ידי בדיקה.

והוא הדין בנידון דידן כיון שלולי המזגן אנשים מקפידים הרבה על כך, ומבחינתם חשוב כאין הדירה ראויה למגורים ומום בגוף הדבר, אין המשכיר יכול לטעון שיעמיד לו דברים חילופיים.

טענת המשכיר שהשוכר מחל על המום בכך שהמשיך לגור

בשו"ע סי' רלב סעיף ג נפסק שאם הקונה השתמש במקח לאחר שראה את המום, הרי זה משמש כהוכחה שמחל ושוב אינו יכול לטעון טענת 'מקח טעות'. לכאורה הוא הדין בנידון דידן, כיון שהשוכר לא דרש ביטול הסכם השכירות במשך תקופה ממושכת, והמשיך להשתמש בדירה יחשב כמחילה.

אבל נראה, שכיון שהשוכר דרש מיד מהמשכיר לתקן את המזגן הרי הוכיח שאינו מוחל על כך. וכמו שהביא בפתחי תשובה שם סק"א בשם המחנה אפרים, שאם הקונה הודיע למוכר על המום ואחר כך השתמש לא הוי כמחילה. ויותר נראה שאפילו לדעת שו"ת גליא מסכת סי' י שחולק (הובא בפתחי תשובה שם) וסובר שאף אם הודיע מהוה השימוש ראיה על מחילה, מכל מקום בנידון דידן יודה שאין השימוש ראיה על מחילה, שכל טעמו הוא משום שאם הקונה חפץ לבטל את המקח הרי השימוש הוא גזל, ועל כרחך שמחל. אבל בנידון דידן שהשוכר היה סבור שהמשכיר יתקן את המזגן, אין השימוש ראיה על מחילה, כיון שהודיע לו מיד על הקלקול במזגן.

עלון המשפט

ביה"ד "**נתיבות חיים**" שע"י מוסדות **מענה שמחה** י-ם בנשיאות הגאון הרב **נפתלי נוסבוים** שליט"א פנים מאירות 1 י-ם טל: 02-5023637/55

גליון חודש אדר ה'תשע"ב | **43**

הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א

ראש ישיבת חיי משה ואב"ד

שאלות שכיחות בענייני תשלומי וועד הבית

שיעור שנמסר ביום העיון בבית מדרשינו – כט תשרי תשע"ב

א. האם תשלום ועד הבית צריך להתחלק לפי שטח הדירה או מס' חדרים או מס' נפשות?

תשובה: אם יש מנהג, המנהג קובע. מעיקר הדין, במקום שאין מנהג, יש לחלק הוצאות ניקיון וחשמל לפי מספר נפשות והוצאות החזקת הרכוש המשותף שווה בשווה בין כולם.

ב. כשחלק מהדיירים רוצים לצבוע את הבניין האם צריך שכולם יסכימו, או הולכים אחר הרוב, או שגם אחד יכול לכוף?

תשובה: כיון שנהוג לצבוע את הבניין, אף היחיד יכול לחייב את כולם לצבוע כפי המנהג.

ג. האם בעל דירה שנשארה ריקה זמן רב חייב בתשלום ועד הבית?

תשובה: החלק של ביטוח המעלית, החזקת הבנין, כגון זיפות וסיוד הוא חייב לשלם, שהרי הוא שותף והשותפים חייבים להשתתף בהחזקת הרכוש המשותף. אבל על החלק הקשור לשימוש, כגון ניקיון וחשמל פטור.

» המשך בעמ' 7

הרב יוסף פליישמן שליט"א

פסקי דינים – איסור גניבת דעת – חלק ב' – שידוכין והתרמות

1. נחלקו הפוסקים במקרה שעושים מגבית, אם מותר לנדיב לומר שהוא תורם סכום כסף גדול יותר ממה שהוא מתכנן לתרום באמת, כדי לשכנע אחרים לתרום סכומים גבוהים יותר[1]. ונראה שאף המתירים לשקר, אינו אלא במקרה שהציבור אינו נותן צדקה כשיעור שהוא מחויב, וכוונת

1 בגמ' סוכה דף כט "בשביל ד' דברים נכסי בעלי בתים נמסרים למלכות.. ועל שפוסקים צדקה ברבים ואינן נותנים" וכתב מהרש"א שם "מנהיגי הקהילה פוסקים צדקה מרובה ואינן נותנין כולה שאומרים שלא היה דעתן לכך אלא בשביל אחרים שיתנו נדבות כראוי". מגמ' זו הוכיח בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' צז שאסור לנדיב להכריז שיתן סכום יותר גדול ממה שמתכוון לתת, אף אם כל כוונתו היא שיתנו אחרים. עוד מביא ראיה נוספת מהירושלמי ברכות פ"ז ה"ב שבזמן רבי שמעון בן שטח היה שלוש מאות נזירין שלא היה להם כסף לקנות קרבנות ורבי שמעון בן שטח סיכם עם ינאי המלך שכל אחד מהם יתרום מחצית מהקרבנות, ינאי המלך קיים את חלקו ורבי שמעון בן השטח התיר את נדרי הנזירות למחצית השניה ובכך פטר אותם מלהביא קרבנות. ינאי המלך כעס על רבי שמעון על שלא הביא אפילו קרבן אחד ורבי שמעון הצדיק את מעשיו בכך שינאי קיים את חלקו בממונו והוא בתורתו והסתמך על הפסוק "בצל החכמה בצל הכסף". ומדייק המנחת יצחק, שאף שכוונת רבי שמעון היתה לגרום שינאי המלך יתרום מחצית, אף על פי כן, היה צריך לתרץ את מעשיו, שנתן את חכמתו במקום הכסף, ואם לא היה מתיר את נדריהם של מאה וחמישים נזירים, היתה טענתו של ינאי המלך עליו צודקת. הגרי"י פישר בהסכמתו לספר תתן אמת ליעקב חלק על המנחת יצחק, וטען שמלשון המהרש"א בסוכה "שאומרים שלא היה דעתן", משמע שהיו מתרצים את עצמם כן, אבל לא זו היתה כוונתם. ובגוף הספר פ"ה סי' ג מביא עדות שהגרי"ז מבריסק גם כן סבר שמותר לומר שיתרום הרבה כשכוונתו שגם אחרים יתרמו. ובאמת שאף על הראיה שהביא המנחת יצחק מינאי המלך יש להשיב, שרבי שמעון התכוון לתרץ את עצמו כנגד ינאי המלך, אבל אם היה בכך משום גניבת דעת, לא היה מועיל התירוץ שתרם את חכמתו במקום כסף, שהרי אם היה אומר כן מלכתחילה לינאי המלך, לא היה מסכים ינאי לתרום מחצית מהקרבנות. וכן מצינו שמותר לגנוב דעת כדי להתרים אדם לצדקה כפי השיעור הראוי לו, אם אינו נותן מעצמו, במסכת כלה פ"א הלכה כא "אמרו עליו על ר' טרפון שהיה עשיר גדול, ולא היה נותן מתנות לאביונים (גירסת הגר"א "מתנות לאביונים כראוי" וכן מפורש במסכת כלה רבתי פ"ב הלכה יג), פעם אחת מצאו עקיבא, אמר לו רבי רצונך שאקח לך עיר אחת או שתים, אמר לו הן, מיד עמד ר' טרפון ונתן לו ארבעת אלפים דינרי זהב, נטלן ר' עקיבא וחילקן לעניים, לימים מצאו ר' טרפון, אמר לו, עקיבא, היכן העיירות שלקחת לי, תפסו בידו והוליכו לבית המדרש, והביא ספר תהלים והניחו לפניהם, והיו קורין והולכין עד שהגיעו לפסוק זה, פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד, עמד ר' טרפון ונשקו על ראשו, אמר לו רבי אלופי, רבי בחכמה, ואלופי בדרך ארץ". ואם כן אם הציבור אינו נותן כפי השיעור שהוא מחויב, אין איסור גניבת דעת ומותר גם לומר על עצמו שהוא תורם הרבה.

» **המשך בעמוד הבא**

תוכן העניינים:

א | שאלות שכיחות בענייני תשלומי וועד הבית

ב | פסקי דינים – איסור גניבת דעת – חלק ב' – שידוכין והתרמות

ג | חיובי נזיקין על מים שהזיקו לדירת השכן

בית הוראה לענייני ממונות "נתיבות חיים"

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

בית ההוראה מיועד לבירור ענינים הקשורים לדיני ממונות, ניתן להתייעץ עם חברי בית הדין "נתיבות חיים" בענייני ממונות, וכן ניתן לקבל סיוע בעריכת חוזים צוואות וכדו' ללא צורך בקביעת תור. ניתן לקבל תשובות גם באידיש, באנגלית ובצרפתית.

בית ההוראה פתוח בימים א - ה בין השעות 13:40-15:30

וביום ו' עם הגר"נ נוסבוים בין השעות 11:00-13:00

ניתן לפנות בשעות אלו גם בטלפון: 02-502-3637

או כל היום בפקס: 02-502-3655

דוא"ל: beisdin@neto.net.il

כמו"כ ניתן לקבוע תור לדיונים בביה"ד "נתיבות חיים"

בפל': 052-7642-346

(בין השעות 6:30-8:00 בערב)

הדיונים נערכים בשפות עברית, אנגלית ואידיש. ההרכבים בבית הדין הם בראשות הדיינים דלהלן:

יום א'

הגאון הרב **יצחק שובקס** שליט"א

יום ב'

הגאון הרב **נפתלי נוסבוים** שליט"א

יום ג'

הגאון הרב **יוסף פליישמן** שליט"א

(ניתן להזמין דיונים גם באנגלית)

יום ד'

הגאון הרב **אברהם דרברמדיקר** שליט"א

יום ה'

הגאון הרב **יעקב פרבשטיין** שליט"א

הנדיב המגזים הוא לגרום שאנשים יתנו כשיעור שהם חייבים[2].

2. על אף המבואר בעלון הקודם דין 3, שבכל מקח וממכר המוכר חייב לגלות כל פגם, אפילו אם הפגם לא יגרום שהמקח יתבטל, עם כל זה בשידוכין מצינו קולות מסוימות. יש פוסקים הסוברים שאם גילוי המום יגרום שהמשודך יתקשה למצוא שידוך[3] הגון[4], מותר להסתיר את המום, אם המום אינו חמור עד כדי כך שהצד השני ירצה להתגרש[5]. ויש שהגדירו שאין חובה לגלות רק מום שיגרום נזק לצד השני בגופו או בממונו או בסיכוי להוליד ילדים בריאים[6]. אבל הרבה פוסקים אינם מחלקים בין שידוך למקח וממכר[7], וסוברים שיש

---

2 בשו"ת יוסף אומץ סי' נז נשאל החיד"א על גבאי בית כנסת שסיכם עם אחד מהמתפללים להעלות את מחירי העליות עד גבול מסוים, כדי שאחרים יקנו ביותר מסכום זה, ואם אף אחד לא יעלה את המחיר עוד והעליה תישאר אצלו, יצטרך לשלם מחצית מהסכום שאמר בלבד. והחיד"א אסר לעשות כן, מצד איסור שקר וגניבת דעת, אם לא יתן את המחיר שאמר. ואם החיד"א אסר לעשות כן כשסיכם עם הגבאי מראש והיה ברור שכוונתו היא רק שאחרים יתנו יותר, כל שכן שללא סיכום מראש אסור לשקר שנותן יותר. אמנם דברי החיד"א אמורים כשמתכוון לרמות את מתפללי בית הכנסת כדי שיתרמו יותר ממה שחייבים, וכן מוכח ממה שכתב שם שהם עוברים על האיסור המבואר בב"ב דף ח ע"ב "ופקדתי על כל לוחציו ואפילו על גבאי צדקה", והרי אם אדם אינו נותן כשיעור שהוא מחויב, ניתן גם למשכן אותו, כל שכן שאין איסור לרמות. וכן בשו"ת דבר יהושע ח"ג יו"ד סי' לב אוסר לומר שהוא נותן סכום יותר גבוה, מצד איסור גניבת דעת, ומצד האיסור לגבאי צדקה ללחוץ. וכיון שהחיד"א אוסר לשקר – על כל פנים אם תורם כשיעור שהוא מחויב – אינו נראה שהאחרונים יחלקו עליו. כמו כן, בדברי הגרי"י פישר שהובאו בערה הקודמת אין הוכחה להתיר לשקר שתורם הרבה אף אם הציבור נותן בשיעור שהוא מחויב, שהרי אפילו אם הדיוק במהרש"א בסוכה הוא דיוק נכון, אינו מוכח אלא שאם התכוון באמת להתרים את הציבור לא ייענש שירד מנכסיו, אבל אין הוכחה שיהיה מותר. וכן אין ללמוד הלכה מהסיפור על הגרי"ז מבריסק שהיה מתיר גם אם הציבור נותן צדקה בשיעור שהוא מחויב.

3 כן כתב בספר קהילות יעקב יבמות סי' מד (במהדורות ישנות סי' לח), בענין בחור שעבר ניתוח ויש חשש שהוא פצוע דכה, אם יש חיוב לגלות לצד השני, משום איסור גניבת דעת. עיין שם שדן, הן על הבעיה ההלכתית שלדעת חלק מהראשונים דינו כפצוע דכה שאסור להתחתן עם בת ישראל ואולי הצד השני רוצה להחמיר, והן על הבעיה הבריאותית מצד כושר הבחור להוליד. וכתב שאין חיוב לגלות מצד הבעיה הבריאותית, כיון שלדעת הרופאים הוא ראוי להוליד, ואם הצד השני היה יודע את כל האמת שהוא ראוי להוליד לא היו חוששים מלהשתדך איתו. ומצד הבעיה ההלכתית, יש מקום לומר שיש איסור גניבת דעת, אף שאנו פוסקים כהסוברים שאין איסור פצוע דכה, זאת על פי מה שפסק בשו"ת חתם סופר או"ח סי' סה שאם מכר בשר שהתירו רק בהפסד מרובה לאחרים, מבלי להודיע לקונה, הרי זה מקח טעות. ואף שבנישואין אין הקידושין מתבטלים מדין 'מקח טעות', מכל מקום אפשר שיהיה איסור גניבת דעת, שהרי איסור גניבת דעת הוא אף במום שלא שייך 'מקח טעות', מכל מקום יש איסור גניבת דעת. ומסיק שבשידוכין אין איסור גניבת דעת, אם לא יוכל להתחתן אם יגלה את המום, וראייתו מהגמ' ביבמות דף מה ע"א בענין אחד שנולד מגוי שבא על בת ישראל, שייעץ לו רב יהודה ללכת למקום שאין מכירים אותו ויתחתן עם בת ישראל, שבמקום שמכירים אותו לא יתחתנו אתו מחשש שהוא ממזר, וכן פסק רבא שם, הרי שאין איסור גניבת דעת בשידוכין, אם בדיעבד לא יהיה 'מקח טעות'. ובטעם הדבר כתב שאיסור גניבת דעת הוא רק בדבר שאם המוכר היה מציע לקונה לבטל את המקח והיה מביע נכונות להחזיר את הכסף מיד, היה הקונה מעוניין בכך, אלא שהמום אינו משמעותי כל כך שהקונה מיוזמתו יבוא לתבוע ביטול מקח, מה שאין כן במום שאפילו אם המוכר היה מציע ביטול מקח ומביע נכונות להחזיר את הכסף היה הקונה מסרב, אין איסור גניבת דעת. ולכן בנישואין שאפילו אם הבעל היה מוכן לגרש לא היתה האשה מעוניינת בכך, אין איסור גניבת דעת. עוד כתב טעם נוסף, שאיסור גניבת דעת בהסתרת מידע ללא אמירת שקר הוא רק מדרבנן, ורבנן הקילו במקום שלא יוכל לקיים מצוות פריה ורביה. ועיין בעלון הקודם הערה 10 מה שהקשינו על דבריו שהאיסור הוא רק מדרבנן. אמנם בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' צ דוחה את הראיה מהגמ' ביבמות, וכן בקובץ תשובות ח"א סי' קנט. בספר נשמת אברהם ח"ה על שו"ע אבן העזר סי' ה סעיף ז מביא שהגרש"ז אויערבאך הסכים לדעת הקהילות יעקב שמותר להסתיר מידע זה, אלא שאם הצד השני שואלים על כך חייבים להגיד את האמת. גם בשו"ת אגרות משה אהע"ז ח"ג סי' כז משמע שאפשר להקל בשידוכין יותר משאר מקח וממכר, שהתיר לבחורה להסתיר את העובדא שעד גיל 20 לא היה לה וסת, אף שזה חסרון גדול. ולא הזכיר בכל התשובה שיכולה להיות בעיה מצד גניבת דעת, אלא מצד 'מקח טעות', ובהכרח שסובר שאיסור גניבת דעת בנישואין הוא רק במקרים מיוחדים, ואינו דומה למקח וממכר. גם בשו"ת מהרש"ם ח"ז סי' קנב נראה שמתיר גניבת דעת בשידוכין שדן על דרך כתיבת הכתובה בכלה שאינה בתולה שעומדת להינשא לבחור שסבור שהיא בתולה "ואם יוודע להחתן יבטל הקשר", ולא הזכיר בעיה מצד איסור גניבת דעת, ועיין לקמן בהערה 12. בספר תתן אמת ליעקב פרק ה סי' לח מוכיח להתיר גניבת דעת בשידוכין ממה שכתב בהגהות מיימוניות הלכות אישות פרק יז ה"ז שמותר לתלמיד חכם לקבל ערבות על כתובה, אף שאין לה שום תוקף, כמבואר בב"ב דף קעד ע"ב, והאשה תטעה ותחשוב שיש לה ערב על הכתובה. ואפשר לומר סברא נוספת להקל בהסתרה מידע בשידוכין, שאינו דומה למקח וממכר שהדרך היא שהמוכר מגלה כל מום והקונה סומך עליו על שתיקת המוכר כאילו פירש שאין שום מום, מה שאין כן בשידוכין, כל אחד יודע שלא מקובל לגלות חסרונות מבלי שהצד השני יברר מעצמו, וממילא אין צד אחד סומך על השתיקה של הצד השני, אלא סומך על מה שבירר ומוכן להסתכן על הפרטים שלא הצליח לברר. ולכן התירו הפוסקים להעלים מידע אפילו שהצד השני אינו מעלה בדעתו לברר.

4 הקהילות יעקב שהובא בהערה הקודמת הוכיח שמותר להסתיר מידע בשידוכין מהגמ' ביבמות שרב יהודה אמר לאדם שנולד מאם יהודיה ואב גוי "זיל איטמר או נתיב בת מינך", ומשמע שנתן לו שתי אפשרויות, ואף שהיה יכול להינשא לבת מינו, התיר לו להסתיר את העובדה שאביו גוי. ואם כן יש להתיר גם כשיכול למצוא שידוך כלשהו, אלא שאינו הגון לו, ולא רק כשלא יוכל להתחתן כלל.

5 כן כתב הקהילות יעקב בהסבר הראשון לשיטתו, להקל בשידוכין במקרה שהמתאנה לא היה מתגרש בגלל המום, גם אם המאנה היה מסכים לגרש. בנוסף לכך, בדרך כלל כשיש מום שלא מסכימים להשתדך לכתחילה, ואף על פי כן, בדיעבד לא מתגרשים, הרי זה מוכיח שלכתחילה לא היו מסכימים להשתדך בגלל פחד שווא, אבל לא קיימת בעיה אמיתית, ולכן אין איסור גניבת דעת. וכן נראה גם בשו"ת אגרות משה שהובאה בהערה 3, על אשה שאין לה וסת, שדן בהשלכות המעשיות של אשה זו, אם יהיו לה פחות ילדים, או לא, ואינו דן אם אנשים היו רוצים להתחתן עם אשה כזו, הרי שיש לקבוע רק על פי התוצאות האמיתיות. וכן בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' צ התיר להסתיר בעיה מסוימת אם הרופא אמר שאפשר להוליד על אף הבעיה. וכן משמע בספר קהילות יעקב יבמות סי' מט שדן לעניין בן נדה, אם יש בכך השפעה על צדקותם של הילדים, ומשמע שאם אין השפעה על הילדים, לא יהיה איסור גניבת דעת, אף אם בני המשפחה היו מקפידים שלא להשתדך עם בן נדה.

6 כן פסק הגר"מ בראנסדארפער בקובץ פעמי יעקב גליון נב עמוד סב והלאה, ועיין בהערה הבאה. בספר תשובות והנהגות ח"א סי' תתעט דן על שאלות כאלו, ויוצא מדבריו שאם כתוצאה מהמום בני הזוג יסבלו הרבה בעתיד, חייבים להודיע. אבל אם לא יסבלו הרבה, אלא שבעל המום יצטרך לדיאטה מסוימת, כגון שיש לו סכרת או אולקוס, ראוי להודיע. אמנם, אינו ברור אם דעתו כדעת הקהילות יעקב שתלוי אם יתגרשו וסובר שזה הגדר מתי יתגרשו, או שסובר שיש גדר אחר.

7 מצינו בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' צ שחולק על מסקנת הקהילות יעקב שהאיסור להסתיר מידע בשידוכין הוא רק אם יתגרשו לאחר שיודעו מהמום, וכתב לענין אדם שיש בו חשש פצוע דכא וז"ל: "והעיקר נלע"ד שצריך להודיע זה להאשה דודאי הוי מום במקח. דלא כל אשה תתרצה לינשא על הספק אם יולידי". הרי שתלה אם נשים מסכימות להינשא ולא בכך שיסכימו שלא להתגרש. וגם נראה מדבריו שאפילו אם הרוב אין מקפידים ומיעוט מקפידים יש להודיע. ובהמשך דבריו כתב שאם רופא יאמר שהוא ראוי להוליד, ניתן להקל ולא להודיע, וכתב שאף בחשש חולי במכירת בהמה ניתן להסתמך על רופא ולא להודיע, ואדרבה מחמיר יותר בשידוכין ומסיים "ובכל זאת יותר נכון אם אפשר שיודיע מזה לאשה". הרי שסובר שיש להחמיר בשידוכין יותר מאשר במקח וממכר, כיון שבשידוכין אנשים מקפידים יותר, ולא כמו שכתב הקהילות יעקב שבשידוכין ניתן להקל יותר ממקח וממכר. עוד נראה מדבריו שניתן לסמוך על עדות הרופא במומין כיון שאנשים נוהגים לסמוך על רופאים בעניינים אלו. אבל אם הרבה אנשים לא היו מסתמכים אלא על רופא מומחה בלבד, ניתן להסתמך רק על רופא מומחה ולא על כל רופא. כמו כן, על הראיה מהגמ' ביבמות, כתב בספר נשמת אברהם ח"ה אבן העזר סי' ה סק"ב בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שיש לחלק, שבגמ' המניעה להתחתן היתה רק מניעה הלכתית שסברו בטעות שיש חשש ממזרות ורב יהודה סבר שאין שום בעיה הלכתית וממילא אין שום חיסרון בנישואין אלו. מה שאין כן כשקיים מום בגוף, גם אם הבעיה היא לא כל כך חמורה, מכל מקום קיים מום ואסור להסתיר אותו. בדרך זו דחה את הראיה גם בשו"ת דברי מלכיאל ח"ו סי' לב. וכן על ההסבר שאיסור גניבת דעת בהסתרת מידע הוא מדרבנן, כתב הגרי"ש אלישיב שליט"א בקובץ תשובות ח"א סי' קנט שהקריית ספר בהלכות מכירה פרק יח ה"א סובר שאיסור גניבת דעת בהסתרת מידע הוא מן התורה. גם בשו"ת קנה בושם ח"א סי' קכא דן בענין בחור שהיתה לו בעיה רפואית בעבר ולפי דברי הרופא הבעיה חלפה לגמרי, אלא שעם זאת המשיך הבחור ליטול תרופה ליתר בטחון. והשיב שאסור להסתיר כל מום ש"דרך העולם להקפיד עליהם" ושאם הצד השני היה מבטל שידוך לאחר שנודע לו על המום, לא היה מתחייב לשלם קנס. (כוונתו שאם המבטל אינו מתחייב קנס הרי זה מוכיח שרימו אותו משמעותית. השוואה זו בין טענת מום להיפטר מכתובה לבין להיפטר מחיוב קנס כשמבטלים שידוך מצינו גם

» **המשך בעמוד הבא**

לגלות כל מום שבדרך כלל אנשים מסרבים להשתדך מחמת מום זה לבד[8]. ולמעשה יש לשאול בעצת אדם גדול לפני שגומרים שידוך תוך הסתרת מידע[9].

3. יש שהסתפקו במקרה שהשדכן יודע שיש מום לשני הצדדים, אם מותר לו לסייע לשניהם להעלים את המום מהצד כנגדו, כדי שיגמרו את השידוך, כשלפי דעתו הרי זה שידוך הגון, מאחר שלשני הצדדים יש חיסרון[10].

4. אפילו המקילים בדין 2, מודים שאם הכלה אינה בתולה חייבים לגלות לחתן, כיון שאם ייוודע לחתן רק לאחר הנישואין, הכתובה לא תהיה תקיפה[11]. אמנם יש שהקילו במקום עיגון גדול, אם יש אפשרות לסדר

בחלקת מחוקק סי' קיז ס"ק יב.) ובעל שו"ת מנחת יצחק הסכים לדבריו. אמנם, לאחר מכן חזר בו הקנה בושם, וסבר שאם המום לא יזיק לצד השני, לא בגופו, לא בממונו ולא בסיכוי להוליד, אין חיוב לספר, אפילו אם אנשים מקפידים, וכפי שהבאנו בהערה הקודמת. בספר חסידים סי' תקז כתב וז"ל "לא יכסה אדם מום בני ביתו אם צרכים בניו או קרובים להדווג אם יש להם חולי שאם היו יודעים אותם המזדווגים עמהם אותו חולי לא היו מזדווגים להם, פן יאמר קידושי טעות הוא". הרי שאף לפי דעתו תלוי אם היו משתדכים ולא אם היו מתגרשים. אמנם, ניתן ליישב שמצד איסור גניבת דעת אכן תלוי אם היו מתגרשים, וכמו שכתב הקהילות יעקב, אלא שבספר חסידים כתב עצה טובה לגלות מראש.

8 שאם לא מבטלים מצד מום זה בפני עצמו, אלא בצירוף לשיקולים אחרים שאינם בגדר מום, אינו נחשב למום ואין חיוב לגלות. יש לציין שאף לשיטת המחמירים שיש לגלות כל מום שאנשים מקפידים עליהם, ישנם קולות שניתן להסתמך עליהם להסתיר מידע ובכך למנוע ביטול השידוך. א) יש מקרים שאם הצד השני ידע את המצב לאשורו, לא היה נמנע מלהשתדך, אלא שאם ישמע על הבעיה יחשוש שהמצב גרוע יותר ויבטל את השידוך. וכן גם אם היתה קיימת בעיה בעבר בלבד, והצד השני עלול לחשוש שהבעיה עדיין קיימת, וכעין הדוגמא שבשו"ת קנה בושם, אין חיוב לגלות, כיון שההיסטוריה אינה משנה כלל. ב) יש מקרים שמום זה בעצמו לא ישמש כסיבה שלא להשתדך אלא בצירוף עם עוד חסרונות שהצד השני יודע עליהם. במקרה זה אין חיוב לגלות, כיון שהמום מצד עצמו אינו סיבה למנוע את השידוך.

9 כיון שקשה לדמות בענין זה מילתא למילתא, ובהכרעה בשאלה זו יש השלכות גדולות משני הצדדים. מצד אחד ניתן לגרום שלא יהיה שלום בית או גירושין וסבל גדול, ומצד שני ניתן לגרום שהצד שיש לו מום לא יצליח להתארס. גם יש בכך עצה טובה, שאם לאחר זמן ייודע המום לצד השני, יש חשש שיבואו לבטל את השידוך. מה שאין כן אם ישמעו שגדול ישראל הורה שדבר זה אינו נחשב למום, יש סיכוי יותר גדול שימנעו מלבטל את השידוך.

10 כן מסתפק בשו"ת אבן ישראל ח"ט סוף סימן קל"ג. ומצינו כעין זה בספר חפץ חיים הלכות רכילות כלל ט דין ח שמותר לספר לחתן שהמחותן אינו מתכוון לשלם את הנדוניא שהבטיח, וזאת בתנאי שצד החתן לא רימה את צד הכלה בדבר אחר, אבל אם שניהם מרמים "יצא זה בזה". ולשונו משמע שאין הצדדים עוברים על איסור אם שניהם מרמים. אמנם, יתכן שרק איסור אונאה ומקח טעות אין במקרה זה, כיון שרמאות אחת משלימה את השניה, אך אין להוכיח מדבריו שאף איסור גניבת דעת אין, אם מרמים בפועל, וסבר החפץ חיים שאיסור גניבת דעת ללא אונאה לא מהוה סיבה שצד שלישי יתערב. ואם כן ניתן ללמוד מדבריו ששדכן אינו חייב להעיר לצדדים שהצד השני מרמה אותו כששניהם מרמים ויכול לנקוט בדרך של 'שב ואל תעשה', אבל ייתכן שהשדכן אינו רשאי לעשות מעשה ולסייע לצדדים להעלים עובדות, כיון שבזה מסייע להם לעבור על איסור גניבת דעת. ובספר תתן אמת ליעקב פרק ו סי' קלא כתב שמותר לגנוב דעת של מי שמרמה אותו מכח הפסוק "עם עקש תתפל". ומביא לכך ראיה מהגמ' בתענית דף ז ע"א שרבי יהושע אמר לבתו של הקיסר שתשים את היין בחבית של כסף או זהב, אף שידע שהיין יתקלקל כתוצאה מכך, כדי להשיב על דבריה כלפיו "אי חכמה מפוארה בכלי מכוער". ועיין שם שמביא עוד ראיות. בדומה לכך, מצינו גם בשו"ת הרא"ש כלל לה סוף סי' א, שאף שאין מגרשים אשה בעל כרחה, מכל מקום, אם האשה הסתירה את המומין שלה, אפשר לגרשה בעל כרחה משום שנוהגים שלא כהוגן עם מי שנהג שלא כהוגן. ויש להשיב על הראיות ואכמ"ל. אמנם, כל זה אם המומים של שני הצדדים הם שווה ערך, אבל אם המום של צד אחד הוא קפידא בעלמא והמום של הצד השני הוא גורם שיהיה 'מקח טעות', גם אם לא יהיה איסור גניבת דעת, מכל מקום יהיה איסור אונאה מצד 'מקח טעות'.

11 בשו"ת עין יצחק אבן העזר ח"א סי' סז דן באריכות על מקרה שאדם יודע על אשה אחת שאינה בתולה ובעלה אינו יודע מכך, אם מחויב להודיע לבעל. ובאות כד פסק שהיות שלאשה זו אין כתובה, כמבואר בשו"ע אבן העזר סי' סז סעיף ה שאם נשא אשה בחזקת בתולה ונמצאת שאיננה כן אין לה כתובה כלל, ויש איסור לחיות עם אשה ללא כתובה של מנה בלי שהחתן ידע מזה, ועיין בהערה[12].

5. הרבה פוסקים התירו לשקר קצת בקשר לגיל של המשודך[13]. אמנם,

כתובה, ממילא יש להודיע לבעל להצילו מאיסור זה. ובאות כג כתב טעם נוסף שיש מצוות השבת אבידה להודיע לבעל כדי להצילו מהפסד ממון. ונפקא מינה בין הטעמים לאשה שאין לה בתולים כתוצאה ממכה, שהדין הוא שיש לה כתובה מנה, יוצא ששייך הטעם של 'השבת אבידה' בלבד. ובקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב שליט"א ח"א סי' קנט כתב לעניין בחורה שאינה בתולה שמשודכת לבן תורה שאינו יודע מכך שחייבת להודיע לו, כדי שלא יהיו נישואין ללא כתובה. זאת בנוסף לאיסור גניבת דעת שלדעתו הוא איסור מן התורה, ולא ניתן להקל בו בשום פנים. אמנם בשו"ת אבן ישראל ח"ט סי' קלג חולק על הטעם שאסור לחיות ללא כתובה, כיון שטעם האיסור הוא "כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה", אבל אם הבעל אינו יודע וסבור שיש לה כתובה, לא תהא קלה בעיניו. מצד טעם זה אין חיוב להודיע עד החופה, אבל יש לשקול מראש אם החתן לא יבטל את השידוך ברגע האחרון ותיגרם עגמת נפש לכל הצדדים. עוד האריך בשו"ת עין יצחק שם אם יש לאסור מצד שהנישואין בטלים מטעם 'מקח טעות', וממילא הם חיים ללא נישואין שלחלק מהראשונים זה איסור מדרבנן ולהרמב"ם מן תורה. וכתב שלדעת הרמב"ם והשו"ע הנישואין אינם מתבטלים מטעם 'מקח טעות' וכמו שפסק הרמ"א באבן העזר סי' סח סעיף ט שאם נודע לבעל שלא היתה בתולה ואינו רוצה לגרשה אין צריך לקדש שוב, וכן נפסק בשו"ע סי' לט סעיף ה שאם קידש ומצא מומין שהדרך להקפיד עליהם, ושתק כששמע מהמום, האשה מקודשת בוודאות. ובקובץ תשובות שם הסכים לדבריו. אמנם, הב"ש בסי' סח ס"ק כד כתב שאפשר שתוספות חולקים על הרמב"ם וסוברים שהקידושין בטלים, אבל בשו"ע נפסק כהרמב"ם. הגר"י זילברשטיין מספר שסירב להשתתף בשבע ברכות של חתן שהסתיר מהכלה מחלה שיש לו, כיון שהברכות הם לבטלה. ודבריו צריכים עיון, שהרי לפי הענין יצחק והכרעת הגרי"ש אלישיב שליט"א אינם ברכות לבטלה. ואפשר שסבר שחוששים לקידושין, אלא שעדיין יש בכך משום ספק ברכות, אלא שקשה שהרי כל דין 'מקח טעות' הוא במום באשה שהיא קניינו של הבעל ולא במום בבעל, כמבואר בשו"ע אבן העזר סי' קיז סעיף יא. (ועיין בשו"ת אבן ישראל שם שדן שאם אף פעם לא ייוודע לחתן שהכלה לא היתה בתולה, יש שיטות שאין לחוש שהקידושין בטלים אף לדעת התוספות, וכן היא דעת הגר"י גרוסמן לדינא, וכפי שהביא בקובץ תשובות בשמו, אבל בקובץ תשובות חולק עליו.)

12 בשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קנב נראה שהקיל בכך, אולם דבריו סתומים, ולכך נצטט את לשונו: "ועל דעת שאלתו בבתולה יתומה שזה איזה שנים הרתה וילדה לזנונים ומאז ועד עתה מתנהגת בצניעות וכעת נשתדכה מרחוק בלא הודע מזה, ואם יודע להחתן יבטל הקשר ועתה הגיע זמן הנישואין ושאל איך יתנהגו בהכתובה... אבל מה נעשה בחיוב מנה ומאתים הנכתב שלא כדת... ומכל שכן בנידון דידן שיהרס על ידי זה כל הבנין ועלבון היתומה ומשפחתה. לכן באם שאפשר שיכתבו הכתובה כראוי לבעולתא והקורא ישנה הקריאה בכל הנצרך ויקרא מנה ומאתים אף שלא נכתב כן אזי יעשו כן. אבל לכתוב בשינוי הרי גורם הפסד לחתן. ובאם אי אפשר לתקן על ידי הקורא אזי יעשו הכתובה בעדים שאין יודעים מזה וגם יונח בבית דין כתב בעדים בחתימת יד היתומה שפוטרת את הבעל מחיוב הכתובה מה שהוא יותר מהחיוב המגיע לה. או יבטיחו הדבר כי אחר החופה יחליפו ויתנו לה כתובה אחרת הכתובה על פי הדין והכתובה הזאת שיקראוה תחת החופה יקרעוה". הנה כל התשובה מתייחסת לשאלה איך לכתוב את הכתובה, אך המהרש"ם לא התייחס לשאלה של גניבת דעת החתן. ייתכן שעל בעיה זו לא נשאל המהרש"ם, מחמת שיצא בהיתר מגדול אחר. ייתכן גם שהרב השואל התיר מצד שיש מום גדול גם לצד השני שצד הכלה לא יודע, ועל פי ההיתר שכתבנו בהערה 10, והמהרש"ם לא רצה להיכנס לשאלה זו. אמנם, גם מצד כשרות הכתובה, דבריו צריכים עיון, שהרי הדין הוא שאם החתן אינו יודע שאינה בתולה אין לה כתובה כלל. גם המהרש"ם לא כתב שיש לה כתובה מנה, אלא נראה כסותר את עצמו שהרי כתב "ויקרא מנה ומאתים אף שלא נכתב כן" משמע שאין כותבים לה כתובה מנה, ובהמשך כתב "שיכתבו הכתובה כראוי לבעולתא" משמע שכותבים כתובה מנה. על כן למעשה קשה לסמוך על תשובה זו. יש גם להדגיש שבזמנינו שמצויים ב"ה בעלי תשובה שיסכימו להתחתן עם כלה שאינה בתולה שחזרה בתשובה ומתנהגת בצניעות, אין להיכנס בהיתרים דחוקים, שהרי גם המהרש"ם נדחק להתיר רק משום שהבחורה היתה יתומה וחזרה בתשובה ולא תוכל להתחתן בדרך אחרת, ולא כשניתן למצוא שידוך הגון אחר.

13 בספר תתן אמת ליעקב פ"ה סי' לח מביא בשם הגרי"ש אלישיב שמותר לשנות רק שינוי קטן, כגון שאם הבחורה בגיל עשרים, אפשר לומר שהיא בת תשע עשרה. וכן הביא עדות משני תלמידי חכמים שהגר"א קוטלר התיר לבחור שהיה בגיל שלושים לומר שהוא בגיל עשרים ושמונה. אמנם, מביא שהגרש"ז אויערבאך השיב שאסור לשנות כלל, אבל מעשה היה שהתיר לשנות קצת. עוד הביא בשם הגר"ב זילבר שאסור לשנות שינוי שאנשים מקפידים. ולכאורה טעם ההיתר הוא ששינוי קטן אינו משמעותי, אלא שהצד השני גדרו לעצמם שלא לשמוע על שידוך מעל גיל מסוים. ויש להוכיח כן מהגמ' ביבמות דף קטז ע"ב שהחכמים הדריכו אשה שמת בעלה שהיתה זקוקה להתיר נישואין מרבי יהודה, להראות כאילו היא מתנהגת באבילות, כיון שרבי יהודה לא היה מתיר לאשה

» המשך בעמוד הבא

אסור לשקר אם הגיל ישפיע על הסיכויים שלהם להוליד, או שנהוג להקפיד, וכמבואר בדין[14].2

6. אפילו כשחייבים לגלות את המום, אם יש סיכוי שהשידוך ייגמר אף לאחר שידעו מהמום, אין צריך לגלות עד שהשידוך יגיע לשלב רציני[15]. אבל אם אין סיכוי טוב שהשידוך ייגמר לאחר שיידעו מהמום, יש לגלות מיד, כדי שלא לגרום לעגמת נפש מיותרת[16].

7. גם כשחייבים לגלות מום, אין צורך לספר את הכל, אלא יש לציין את הפרט הרלוונטי בלבד[17].

8. הרבה פוסקים סוברים שאם העומד להשתדך הוא בן הנדה אין חיוב לגלות פרט זה, אם יש לו מידות טובות[18]. ויש שכתבו שאם שואלים על כך חייבים לגלות, ויתכן שכל הפוסקים מסכימים לזה[19].

שמת בעלה להינשא רק אם התנהגה באבילות, ואין בכך גניבת דעת, כיון שהחכמים חלקו על רבי יהודה וסברו שאין צורך להקפיד על כך. אמנם, ייתכן שהחכמים לא התירו כן, אלא כדי שלא תישאר עגונה לעולם. וייתכן שאף הגרש"ז אויערבאך סובר שאין בכך איסור גניבת דעת, אלא החמיר מצד איסור שקר. בדומה לזה מובא בספר מעשה איש שהחזון איש אמר למתעסקים בשידוך מסוים שהבחור היה בן עשרים ושש, שיאמרו שהוא בן עשרים וארבע, שהסביר שאין בכך שקר כיון שבכלל עשרים ושש יש עשרים וארבע, הרי שחשש רק לאיסור שקר והוצרך להסביר שמצד הלשון אינו שקר. והפוסקים המתירים שהובאו לעיל, שלא חששו לאיסור שקר, לכאורה סברו, שכיון שאנשים רגילים בכך, אין זה אלא כעין גוזמא ואינו בגדר שקר.

14 כן כתב בספר תתן אמת ליעקב פ"ה סי' לח שאם הבחורה היא בת ארבעים, שמבואר בב"ב דף קיט ע"ב שאם לא התחתנה עד גיל ארבעים, שוב לא תוכל להוליד, יהיה אסור לומר שהיא מתחת לגיל ארבעים. ופשוט שאסור לשנות בפרט הנוגע לגבי הסיכוי להוליד וכן כתב בהגהות יעבץ על ב"מ דף ס ע"א ד"ה לא את האדם וכן הבאנו בהערה 5 מהגר"מ בראנסדארפער. אמנם, יש לעיין אם נשתנה הטבע בזמנינו בעניין גיל ארבעים. כמו כן, בשינוי אנשים מקפידים אין לשנות, וכפי שפסק הגר"ב זילבר, אלא שלדעת הקהילות יעקב שהובאה בהערה 3, אם לא יתגרשו משום כך, ניתן להקל.

15 כן פסק בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' קיח לבעלת תשובה שזינתה כשהיא פנויה "אינך צריכה להגיד לו בראיה והכרה דפעם ראשונה שעדיין לא ידוע אם ירצה בכלל השידוך, וממילא אסור אז להגיד לו, ורק אחרי שתדעי שרוצה לישא אותך בברור, שכבר אמר לך ודבר בדבר הנישואין, צריכה את לומר". וכן פסק בשו"ת שבט הלוי ח"ו סי' ר"ה באשה שהיתה לה מום שאינה צריכה לגלות בפעמים הראשונים "רק אחר כך תגלה לו לפני קשרי השידוכין". וכן הביא בספר משנת ישראל עמוד שס בהערה ב מספר לשון חיים בשם הג"ר שמואל הומינר.

16 כן כתב בספר משנת ישראל שם "אמנם יש מומין דלא מהני לגלות קרוב לסוף ותמיד מקפידים עליהם". והיינו שמומין גדולים שהסיכוי שהצד השני יתרצה הוא קטן ביותר, יש לגלות מיד, שאסור לצער את הצד השני בחינם, וגם זה בכלל איסור אונאת דברים, וכמו שכתב בספר החינוך מצוה שלח, "שלא להונות אחד מישראל בדברים, כלומר שלא נאמר לישראל דברים שיכאיבוהו ויצערוהו".

17 כן פסק בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' קיח לבעלת תשובה שעברה עבירות כמה פעמים כשהיא פנויה והתחרטה על מעשיה, שתגיד לבחור "שהיתה לך מעידה חד פעמית, בזמן שלא היה לך כובד ראש כל כך לעמוד מנגד, ותיכף נתחרטת ומצטערת על זה שאירע דבר כזה". אף שעל פי האמת עברה על העבירה כמה פעמים, כיון שחזרה בתשובה שלימה ואין חשש שתחזור לסורה, אלא שצריכה להגיד שאינה בתולה, אך לא יותר מכך.

18 בשו"ת אגרות משה אבן העזר ח"ד סי' כג אות ג השיב לאבי הבת שיכול לקחת חתן ירא שמים שאמו לא היתה הולכת למקווה, שאם יש לחתן מדות טובות הרי זה הוכחה שאינו בן נדה. ובספר קהלות יעקב יבמות סי' מט כתב שאפשר להתחתן עם בעל תשובה שהוא בן הנדה, מטעם אחר, כיון שתיקן את מידותיו, שוב אין בו חיסרון זה. ולפי זה יש מקום לומר שמותר להסתיר ואין איסור גניבת דעת, לפי מה שכתב הקהלות יעקב שם בסי' מד, לגבי בחור שיש עליו חשש פצוע דכה שאין חיוב לגלות, כיון שראוי להוליד, וכן לפי מה שכתבנו בהערה 10 שאין חיוב לגלות פרט שאינו משמעותי. וכן בשו"ת אגרות משה אבן העזר ח"ג סי' כז פסק שמותר לאשה שהיא בגיל עשרים שלא ראתה דם נדה מימיה, להתחתן בלי לספר לבעלה, כיון שלפי דעתו היא ראויה להוליד. אף שלכאורה הרי זה מום משמעותי (כי לחלק מהמפרשים שהובאו בתשובה שם יש לה סיכוי יותר גדול מבחורה אחרת שתהיה עקרה, ולחלק מהם יהיה לה פחות ילדים, וגם עלול לקחת יותר זמן עד שיזכו לילדים), ואם כן כל שכן בבן נדה שיש פחות קפידא.

19 כן פסק בשו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' קז. עיין שם שמסכים עם הקהלות יעקב שיש מיעוט בני נדה שיש להם מידות טובות, ושאף בן נדה יכול להגביר את החלק הטוב שבו ולתקן את הרע, עם כל זה הסכים להכרעת הגר"ש וואזנר שליט"א שכתב בשו"ת שו"ת שבט הלוי ח"ד סי' קסב שיש לומר לשואלים שבדרכי משה ובית שמואל מבואר שיש פגם משפחה לדורות בבני נדה, אלא שניתן לתקן את הפגם, ושייתכן שיצליחו מאד בשידוך זה. אולם כל זה אם אדם שואל, שאי אפשר להסתמך על הקהילות יעקב להתיר לתת עצה שאינה הוגנת, אבל לא כתבו שיש חיוב לגלות שהוא בן נדה אם הצד השני לא שאל, שהרי החיסרון אינו ברור. וכן ביאר הגר"ש וואזנר שליט"א בעצמו בשיעורים על הלכות נדה סי' קצו סעיף יב סק"ד שאם הורים שואלים אם להשתדך עם בן נדה עלינו להגיד שיש פגם ושניתן לתקן אותו "ומכל מקום לכאורה אין לומר לילד עצמו שהוא בן נדה דאין לו נפקא מינה, וגם אין ההורים חייבים להימנע משידוכים". הרי שסובר שאין חיוב לומר לצד השני. ואף שבשו"ת מנחת יצחק יש קצת משמעות שחייב להגיד גם אם לא נשאל, מכל מקום הרי הגר"ש וואזנר שליט"א סובר שאין צורך לומר והמנחת יצחק הסתמך על הכרעתו. וייתכן שאף האגרות משה והקהילות יעקב יסכימו שאם הצד השני שואל אם אמו של המדובר היתה הולכת למקווה שאסור לשקר.

20 כן מבואר בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' קיח והובאה בהערה 13, שבחורה שזינתה הרבה וחזרה בתשובה לא תספר את עבירות שעשתה בעבר, אלא את הפרט שאינה בתולה שאסור להסתיר (עיין הערה 11), ואם כן בחור שחזר בתשובה אינו צריך לספר כלום.

21 כן פסק בשו"ת קנה בושם ח"א סי' קכא (הובאה בהערה 7) עיין שם שדן על בחור שבילדותו התעלף ונפל פעמיים בחלישות וקיבל תרופה מרופא על בעיה זו, ומאז עברו הרבה שנים והתופעה לא חזרה על עצמה ולפי חוות דעת הרופא הבעיה לא אמורה לחזור, אלא שהוא עדיין ממשיך ליטול את התרופה ליתר ביטחון. והשיב המחבר שאם הבעיה היתה עדיין קיימת היו חייבים לגלות, אם הוא פגם בדבר שרוב אנשים מקפידים עליו (ובזה החמיר יותר מהקהילות יעקב, עיין הערה 5) ואם לפי הרופאים הבעיה חלפה עדיף שלא יגלה, כיון שאחרת יהיה לו קשה למצוא שידוך. ומוכיח שאין להקפיד על חולי שכבר עבר, ממה שכתב החלקת מחוקק בסי' קיז ס"ק יב על אשה שהיתה לה צרעת בילדותה, שרק בגלל שהוא עלול לחזור, יש להחשיב פרט זה למום, אבל מחלה שאינה עלולה לחזור אינה נחשבת למום. והמנחת יצחק הסכים לדבריו. ומשמע שאפילו אם אנשים מקפידים גם על מחלה שהיתה בעבר, אין חיוב לגלות, מאחר שהקפידא של האנשים היא בגלל שחוששים שהמחלה תחזור, או שהיא עלולה לחזור ומסתירים מהם, אבל אם היו יודעים את האמת לא היו מקפידים. גם בספר תשובות והנהגות ח"א סי' תתעט מתיר שלא לגלות מחלה שאין שום חשש שיחזור יותר מהחשש בכל אדם. וכגון: אם היה לו פעם משבר ונתרפא ממנו ושוב אינו נוטל תרופות, אינו צריך לגלות. ומדגיש שלגבי בחורה, יש לברר שאף לאחר לידה לא תיכנס בדיכאון, כפי שקורה הרבה. וכתב עוד שכדי לוודא שהמחלה לא תחזור יש לבקש חוות דעת של שני רופאים ולא להסתפק ברופא אחד.

22 הגמ' בב"ב דף טז ע"א מפרשת את הפסוק האמור על איוב "ולב אלמנה ארנין" "דכל היכא דהוה אלמנה דלא הוו נסבי לה הוי אזיל שדי שמיה עליה והוו אתי נסבי לה", ופירש רש"י אומר שהיא קרובתה". וכן מביא בספר תתן אמת ליעקב פרק ה סי' לח בשם רבי שלמה בלוך שהיה שדכן ששידך יתומה עם בחור בן תורה ואמר שהיתומה היא ממשפחתה של החפץ חיים, והבחור הלך לשאול את החפץ חיים אם זה נכון, והחפץ חיים השיב שכן, והסביר לבני ביתו שכדי לשדך יתומה ניתן לסמוך על כך שכל ישראל קרובים. והנה לדעות המקילים בגניבת דעת בשידוכין (עיין הערה 3), מובן ההיתר. אבל לפי הסוברים (עיין הערה 7) שגניבת דעת אסורה בשידוכין כמו במקח וממכר (גם כשאין איסור שקר), יש לעיין למה גניבת דעת זו מותרת. וכן נשאל הדברי מלכיאל בשו"ת ח"ו סי' לב והשיב, שאכן אסור לומר שהכלה היא מיוצאי חלציו, כיון שצדקת האבות משפיעה על צאצאיו, אבל איוב והחפץ חיים אמרו רק שהם קרובי משפחה, ובאמת אין מעלה בקרוב משפחה שאינה מיוצאי חלציו, אלא שהצד השני רוצה שהגדול יקרב אותו ויעזור לו כמו לקרוב משפחה. ואם כן אפשר שאיוב החליט בדעתו לקרב אותם כמו קרובי משפחה ושוב אין קפידא במה שאינה קרובה באמת. ואם כן היתר זה יהיה דוקא אם הגדול מוכן להתייחס לבני הזוג כקרובי משפחה. ויתכן ליישב באופן אחר, על פי מה שכתבנו בהערה 13 להקל לשנות בדבר של מה בכך, גם אם הצד השני מייחס לכך חשיבות, אם כן יש לומר שהחפץ חיים סבר שאין שום הבדל בכך ואין לכך שום השפעה וממילא אין בזה משום גניבת דעת.

23 על אף שהמעשה באיוב היה רק באלמנה והמעשה של החפץ חיים היה ביתומה, מכל מקום בספר תתן אמת ליעקב עמוד קנז מביא שהגרי"י פישר פסק שמותר לעשות כן עבור כל מי שמתקשה בשידוכין.

9. אם העומד להשתדך עשה בעבר מעשה מכוער וחזר בתשובה שלימה, ושוב אין למעשה זה השפעה עליו, יש לכסות את מעשיו הראשונים ולא לגלות[20]. כמו כן, אם הבריא ממחלה מסוימת ואין סיכוי משמעותי שהיא תחזור, אין צריך לגלות[21].

10. מותר[22] לאדם גדול לומר על בחור שמתקשה למצוא שידוך[23], שהוא קרוב משפחתו, אף שבאמת אינו כן, כדי שיתחתנו איתו.

הרב נפתלי בן חיים שליט"א
כולל חו"מ "אוהל יוסף"

חיובי נזיקין על מים שהזיקו לדירת השכן

שאלה:
דייר שיצא מביתו לשבת שכח את דוד הבוילר דלוק, כתוצאה מלחץ החום הדוד התפוצץ ושיטפונות המים גרמו לשכנים נזק כספי רב כתוצאה מהרטיבויות בקירות ובחשמל. השכנים תובעים את הדייר ששכח לכבות את הבוילר לשלם את הנזקים שנגרמו מכך.

תשובה:
הדייר פטור על הנזק, וכדלהלן: לשיטות הסוברים שמים המחלחלים דינם כ'בור', הדייר ששכח לכבות את הבוילר פטור על הנזק בוודאות, משום שבור פטור על כלים. גם לשיטות הסוברים שמים המחלחלים דינם כ'אש', נראה שבנידון דידן הדייר פטור, מאחר שהנזק נגרם מחמת שכחה. בנוסף לכך, אם מלכתחילה הדוד היה תקין, עם תרמוסטט שהיה אמור לכבות אותו אוטומטית, הרי הדייר מוגדר כאדם ששמר על ממונו, ופטור אם הזיק.

גדר אדם המזיק כשהנזק הגיע מכוח אחר

בגמ' סנהדרין דף עז ע"ב "אמר רב פפא זרק צרור למעלה והלכה לצדדין והרגה חייב". והטעם מבואר כיון שהאבן נופלת בחזרה לצד מכוח זריקת הזורק וממילא עדיין מעורב כוחו גם בנפילה וחייב. ומדייקים התוספות שם בע"א ד"ה סוף חמה שדווקא אם הצרור נפלה בשיפוע חייב, אבל אם הצרור נפלה ישר כלפי מטה בלי שיפוע לצדדים, פטור, כיון שהנפילה היא רק מכוח הכבידה ואין כוחו של הזורק מעורב בה. והקשו הרי מבואר בב"ק דף ו ע"א שאדם שמניח אבנו, סכינו ומשאו בראש גגו ונפלו ברוח מצויה חייב משום אש, ורבי יוחנן סובר בב"ק דף כב ע"א ש'אישו משום חיציו', והיינו שהמזיק באמצעות אש שהדליק מוגדר כאדם שהזיק בידים, יוצא שאף המניח אבן בראש הגג דינו כמזיק בידים, אף שאין כוחו מעורב בנפילה, ואם כן למה בזורק צרור ונפלה ישר למטה הזורק פטור. עוד הקשו שבחולין דף לא ע"א אמרו נפלה סכין מידו ושחטה שחיטתו פסולה, הרי שנפילה אינה מוגדרת כמעשה בידים, שהרי אם השחיטה נעשתה בידים הרי היא כשירה. ותירצו בתירוץ הראשון שהסוגיא בסנהדרין ובחולין הם רק לפי ריש לקיש שסובר 'אישו משום ממונו', והיינו שאם האש הלך בכוח הרוח אין זה נחשב כמעשה בידים של המדליק את האש, וכן גם אבן שנפל מראש הגג אינו נחשב לנזק בידים, ולכן הצרור שנפלה ישר למטה וכן הסכין שנפל אינם נחשבים למעשה בידים. אבל לרבי יוחנן שסובר 'אישו משום חיציו' גם הצרור שנפלה ישר למטה וגם הסכין שנפל נחשבים למעשה בידים.

בחידושי הגר"ח הלכות שכנים פרק יא ה"א מוכיח שהרמב"ם חולק על התירוץ הראשון בתוספות, שהרי פסק בהלכות נזקי ממון פרק י"ד הלכה טו 'אישו משום חיציו', ומאידך פסק בהלכות רוצח פ"ג הלכה יג שהזורק אבן חייב רק אם הלכה לצדדים, וכן כתב בהלכה יב "הזורק צרור בכותל וחזרה האבן לאחוריה והרגה חייב מיתת בית דין, שמכוחו היא באה". הרי שאף לסוברים 'אישו משום חיציו' צריך שהאבן תבוא מכוחו. וכן כתב החזון איש בב"ק סי' ב אות א על תירוץ הראשון של התוספות שדוחק להעמיד את כל אותם סוגיות כמאן דאמר 'אישו משום ממונו' ושלא כפי ההלכה.

לא בכל אש חידש רבי יוחנן 'אישו משום חיציו'

עוד תירצו התוספות תירוץ אחר שאף רבי יוחנן מודה ב'אבנו, סכינו ומשאו' שהניחם בראש גגו, שאינו חייב משום 'חיציו', אלא משום 'ממונו', כיון שהם נופלים מכוח אחר. ולכן אף רבי יוחנן מודה שאם האבן נפלה ישר למטה וכן בסכין שנפל ושחט שאינו נחשב לכוחו של האדם ולמעשה שלו. ומבאר החזון איש שם אות ב בדעת התוספות שיש חילוק בין אש ממש ל'אבנו, סכינו ומשאו', שאש נחשב למעשה בידים, כיון שהאש מטבעו מתפשט, אלא שהרוח מסייעת שהאש ילך למרחוק, לכן נחשב למעשה בידים לרבי יוחנן וחייב אף על רציחה. מה שאין כן 'אבנו, סכינו ומשאו', שללא הרוח היו נשארים שם, נמצא שהנזק הוא רק מכוח הרוח ולכן אינו חייב אלא בנזיקין משום 'ממונו'. אמנם לשון התוספות הוא: "ואש שהזיקה ברוח מצויה פטור ממיתה אלא דלענין ממון חייב", ומשמע שאף אש ממש אינו נחשב למעשה בידים לרבי יוחנן אלא לעניין נזיקין, אולם החזון איש מגיה "ואבנו סכינו" במקום "ואש", וסובר בדעת התוספות שאין חילוק באש בין רציחה לנזיקין, אלא החילוק הוא בין אש ממש לבין 'אבנו, סכינו ומשאו'. שוב חזר בו החזון איש שם וחידש שאף באש עצמו יש חילוק, שאם הרוח הוליך את האש מיד כשסילק המדליק את ידו, מתייחס גם כוח הרוח למעשה המדליק וחייב משום 'חיציו'. אבל אם בתחילה הלך האש לכיוון אחד ולאחר מכן שינה הרוח את כיוון האש, אין הליכת האש באמצעות הרוח החדשה מתייחסת לכוח האדם, כיון ששני הכוחות לא עבדו יחד, אלא בזה אחר זה, ואינו חייב אלא בנזיקין משום 'ממונו'. ואם כן אין צורך להגיה בתוספות, אלא דברי התוספות אמורים ברוח חדשה ששינתה את כיוון האש.

פיצוץ הדוד אינו מתייחס למעשה האדם

בנידון דידן שהדליק בוילר ורתיחת המים גרמו שהדוד יתפוצץ והמים ישפכו במקום אחר, אפשר שאינו נקרא שעשה פעולה במים, כיון שפעולתו עשה בהדלקת הבוילר שהיא כהדלקת אש, וממנו נוצר כוח אחר שהוא רתיחת המים שגרם לפיצוץ הדוד ושפיכת המים לעבר בתי השכנים. וממילא אין כוח המים מצטרף למעשה הראשון של הדלקת הדוד.

עוד אפשר לומר לפי מה שאמרו בגמ' ב"מ דף קיז ע"א שמים שמחלחלים בתקרת חברו אם נספגים המים ואחר כך נופלים הרי זה כאילו הכוח הראשון הפסיק, ובלשון הגמ' 'תמו מיא' ואינם נחשבים כחיצים שלו לחייבו. וכאן חלק ניכר מהמים נספגו בכותל עד שנזלו לדירת השכנים ולכן אין לחייבו מטעם אדם המזיק.

עוד יש לדון לפי מה שכתבו התוספות בב"ק דף כב ע"ב ד"ה חציו "ואומר ר"י דלמ"ד אשו משום חיציו הוא לא מחייב אלא באש שיכול להזיק ברוח מצויה הרבה וקרוב לודאי היזק כעין חיציו", הרי שכדי לקרותו אדם המזיק צריך שיהיה ברור שהנזק יגיע. ואם כן יש לדון, שכיון בכל בוילר יש תרמוסטט שאמור לכבות אותו לאחר שהמים מגיעים לחום הרצוי, אם כן אינו ברור שיגיע ההיזק, ולכן אינו 'חיציו'. ואף אם התברר למפרע שהתרמוסטט לא היה תקין מלכתחילה, והיה קרוב לודאי שהדוד יתפוצץ, מכל מקום יתכן שאין להחשיבו כקרוב לודאי, כיון שבשעת הדלקת הבוילר לא ידעו שיש בעיה בתרמוסטט. [וכעין מה

» המשך בעמוד הבא

שדנו הפוסקים בפסיק רישא למפרע אם נידון כפסיק רישא, עיין ביאור הלכה סימן שטז ד"ה ולכן.]

עד כאן ביארנו שהדייר ששכח לכבות את הבוילר אין לו דין מזיק בידים, עתה נדון אם יש לנזק זה דין 'אש' או דין 'בור'.

קיר רעוע שנפל דינו כ'בור' או כ'אש' – דעת התוספות

בב"ק ו ע"ב "רבינא אמר לאתויי הא דתנן הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים והזיקו פטור מלשלם, (אם בית דין ראו שהכותל והאילן עומדים ליפול ודרשו מהבעלים ו-) נתנו לו זמן לקוץ את האילן ולסתור את הכותל ונפלו בתוך הזמן והזיקו פטור, לאחר הזמן חייב, היכי דמי אי דאפקרה בין לרב בין לשמואל היינו בור". בתוספות שם, בע"א ד"ה היינו בור ביארו מה שאמרו בגמ' היינו בור שמדובר גם אם הכותל והאילן הזיקו בשעת נפילה חייב מדין בור. ובהמשך דבריהם כתבו "ודומה לבור כמו לאש שמאש חלוק שאין כח אחר מעורב בו, ומבור חלוק שאין תחילת עשייתו לנזק, אלא לכך דימה לבור משום דבהיזק דלאחר נפילה אין לדמותו כלל לאש אלא לבור". ונחלקו האחרונים בדעת התוספות האם חייב מטעם אש אן מטעם בור. בספר קהילות יעקב סוף סי' ד מבאר כוונת התוספות שבשעת נפילה חייב גם מטעם אש וגם מטעם בור, ונפקא מינה שחייב גם על טמון (שאש פטור) וגם על כלים (שבור פטור), והגמ' שנקטה בור משום אחר נפילה שחייב רק משום בור. אבל בספר פלפולא חריפתא על פסקי הרא"ש שם אות ת כתב בדעת התוספות שחייב רק מטעם בור. וכן כתב בספר אבן האזל הלכות נזקי ממון פרק יג הלכה יט שלדעת התוספות חייב רק משום בור.

בביאור דעת הרא"ש שקיר שנפל דינו כ'בור'

בפסקי הרא"ש שם סי' א כתב וז"ל: "אם נפלו אחר הזמן והזיקו בשעת נפילה, נראה דיש להם דין בור, ולא דמי לאבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו דרך הילוכן, דהנך נעשו בור על ידי כח אחרים, אבל כותל ואילן מחמת ריעותא נפלו מעצמן כי ראו שלא היו יכולים לעמוד יותר, והזהירו בית דין הבעלים להפילו. ואם משום דהולכין ומזיקין, מה שאין כן בבור, לא גריעי מחמת זה וכל שכן שיש לחייבו יותר, מידי דהוה אקושר אבן ברגלי בהמתו והלכה לרשות הרבים והזיקה, ואי משום דאין תחילת עשייתן לנזק שור יוכיח".

דברי הרא"ש תמוהים במה שכתב שיש לדמות לבור, ואף על גב שהולך ומזיק עדיין בור הוא וחמור מבור שהרי הולך ומזיק. אדרבה נלמד מאש שדומה יותר לאש כיון שהולך ומזיק, ומה שאין כח אחר מעורב בו כל שכן שיהיה חייב. בספר נחלת דוד סי' ?? מבאר שטעם שכותל ואילן שנפלו בשעת נפילה הוא בור ולא אש, משום שאש הולך ומזיק ומשיג את הניזק במקום שהוא, מה שאין כן בור הוא תקלה במקום מסוים. וכותל ואילן גם בשעת הנפילה אינם הולכים למקום אחר אלא נופלים במקומם, וכל השטח הסמוך לכותל הוא כבור גדול.

באבן האזל (שם) הקשה על דבריו הרי אבנו סכינו משאו שהניחן בראש גגו מקום הנפילה הוא גם שטח מסוים, שהרי אין רוח מצויה יכולה להוליכם למרחקים, אלא להפילם מהגג, וגם בהם נאמר שהשטח הסמוך לגג הוא בור גדול.

הקהילות יעקב מבאר את דברי הנחלת דוד, ש'אבנו סכינו ומשאו' אינם נופלים מכח עצמם אלא הרוח מביאה אותם לרשות הרבים, ואינו דומה לכותל ואילן שמחמת עצמם נופלים, וממילא מחמת עצמם תופסים את כל השטח סביבם שהכל יהיה בור אחד גדול. ביאור דבריו נראה, שהרי גם אש פעמים ניתן לקבוע גבולות עד היכן יכולה האש להתפשט, וכי נאמר שכל שטח האש הוא בור גדול, אלא כיון שהרוח מוליכה את האש חשוב כאש, מה שאין כן בכותל ואילן שנפלו שאינם הולכים על ידי כוח אחר, אלא מחמת עצמם נופלים, וגם ניתן לקבוע את השטח שהם עלולים ליפול, בזה אומרים שהוא בור גדול ואינו אש שהולך ומזיק. הפלפולא חריפתא באות א מתרץ שכל תקלה יש לדמותה לבור, אפילו שיש לה דמיון גם לשאר מזיקים. (כיון שאם מדמים לבור יהיה לה גם את כל דיני בור שפטור על כלים וכדומה, למרות שיש לדמותו גם לשאר מזיקים).

הקהילות יעקב תירץ שדעת הרא"ש היא כמו שכתב הרשב"א שכוח אחר מעורב בו הוא סיבה לחייב ולא סיבה לפטור, לכן כותל ואילן שהזיקו בדרך הילוכן והזיקו בדרך נפילה ואין כוח אחר מעורב בהם, אין בהם את החומרא של אש.

האבן האזל שם מבאר דברי הרא"ש על פי דברי רבנו ישעיה שהובאו בשיטה מקובצת שם וז"ל: "וקשה אמאי לא דייק אי בהדי דקא אזלי מזקי היינו אש. ויש לומר דלא דמי לאש, דאש מיד שנעשה הוא נזקק לשומרו ולהעלות בדעתו שיזיק על ידי רוח מצויה, וכן באבנו סכינו ומשאו דמדמי לעיל לאש, אבל כותל ואילן ליכא למימר הכי דבשעת נטיעה ובנין לא היה לו להעלות בדעתו שיפלו לזמן מרובה". ומבאר האבן האזל שחיוב של אש הוא על עשיית המזיק ולא על הבעלות על האש, לכן רק אש שהבעיר בעצמו חייב אבל אש שקנה מחברו פטור על האש כיון שלא יצר את המזיק, ובכותל ואילן למרות שעתה עומדים ליפול והתרו בו כיון שהוא לא יצר את הנזק אינו חייב. כל זה כתב בדעת הרא"ש, אבל לדינא מוכיח האבן האזל שם שבאש חייב גם אם לא הבעיר את האש, אלא נפלה אש לרשותו וקנה אותה חייב על נזקיה. ומסקנתו שאם הזיקו הכותל והאילן בשעת נפילה חייב מדין אש.

ועל נידון זה האם חיוב אש הוא רק כשהוא מבעיר את האש ולא כשהוא ממונו, או גם כשהוא ממונו ולא הבעיר חייב, עיין באמרי משה סימן כט אות כב שהוכיח שחיוב אש הוא מדין מבעיר ולא משום שהוא ממונו, ורק בבור חייבים משום שהוא ממונו. וכן בברכת שמואל ב"ק סי' י אות ב מבאר הטעם של כותל ואילן שאינו אש משום שחיוב אש הוא דוקא אם מבעיר וחיוב בור הוא אם פשע על ממונו. ועיין עוד בקונטרס השיעורים שיעור יג שהאריך בזה.

האם בקיר שנפל חייבים על כלים

בספר דברי גאונים כלל נא אות טז (הובא בקהילות יעקב שם) מביא בשם ספר חסד לאברהם (תאומים) חו"מ סי' נג שכותל ואילן שהזיקו בשעת נפילה דינו כאש וחייבים אפילו על נזקי כלים, ומה שכתבו התוספות והרא"ש שחייב מדין בור הוא לומר שגם חיוב בור יש בו וחייב אף על טמון.

אבל הסמ"ע בסי' תטז סק"ב מבאר שחיוב כותל ואילן שהזיקו בשעת נפילה חייב מדין בור, ועל זה הביא את דברי הרא"ש שכתב כן. ומדבריו נראה שהבין ברא"ש שחייב רק משום בור ולא משום אש ושלא כדברי החסד לאברהם.

קרקע שהוזק מהקיר שנפל דינו ככלים

בשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' כא כתב שחיוב כותל ואילן בשעת נפילה הוא מטעם בור ופטור בכלים, והביא את דברי הירושלמי שקרקעות נקראים כלים, ולכן אם הוזקו קרקע בבור בעל הבור פטור, ומצאנו אפשרות שקרקע יוזק בבור, אם כותל ואילן שנפלו והזיקו את הקרקע, כיון שגם דרך נפילה נקרא בור לכן פטור גם על היזק הקרקע.

דין מים שחלחלו והזיקו קירות

נמצא שבכותל ואילן שנפלו בשעת נפילה יש מחלוקת בדעת הראשונים אם חיובו מטעם אש ובור או רק משום בור. ובמים שמחלחלים ומזיקים את הקירות לדעות שבכותל ואילן הוא חיוב של אש גם מים הוא חיוב של אש, כיון שהולך ומזיק וממילא חייבים גם על קירות. ולסוברים שהוא מטעם בור אם נאמר כביאור הנחלת דוד שכותל ואילן מכח עצמם

» המשך בעמוד 8

ד. על מי מוטל לשלם לוועד בית בדירה מושכרת, על השוכר או על המשכיר?

תשובה: החלק של ביטוח המעלית, החזקת הבנין, כגון זיפות וסיוד המשכיר חייב לשלם, אם השוכר לא שילם, כיון שהוצאות אלו הוא חייב אפילו אם לא גרים בדירה כלל. אבל על החלק הקשור לשימוש, כגון ניקיון וחשמל, אם השוכר לא שילם, אין המשכיר חייב לשלם, כיון שהוא לא נהנה. כל זה מצד הדין, אם אין מנהג, אבל אם נהוג שהמשכיר אחראי על כל התשלום, אם השוכר לא שילם, הרי הוא חייב לשלם.

ה. האם דיירי קומת קרקע צריכים להשתתף בחלק תשלום ועד הבית המיועד למעלית?

תשובה: כיון שיש להם אפשרות ליהנות מהמעלית לעתים רחוקות, הרי הם חייבים להשתתף בהוצאות החזקת המעלית.

הוצאות של חצר כדי שלא יינזקו יש לחלק לפי ממון

דינים אלו תלויים בעיקר במנהג המדינה, וכמבואר בשו"ע חו"מ סי' קסא סעיף א "בני החצר כופין זה את זה לבנות דלת ובית שער לחצר. וכן כל הדברים שהחצר צריך להם צורך גדול, או הדברים שנהגו בני המדינה לעשותם". אבל בכל זאת, נקדים כמה הקדמות מסוגיות הש"ס ומתוכן נחזור להכריע בשאלות.

במשנה בב"ב דף ז ע"ב "כופין אותו (את הדייר בחצר) לבנות בית שער ודלת לחצר". וכתב רש"י שם "כופין אותו - את בן החצר שאינו רוצה לסייע את בני החצר, לבנות להן בית שער, להיות שומר הפתח יושב שם בצל ומרחיק את בני רשות הרבים מלהציץ בחצר". והיינו שבעבר היו אנשים נוהגים לעשות תשמישים צנועים בחצר, והיה קיים צורך לשמור שבני רשות הרבים לא יוכלו להציץ בחצר. ועל דלת פירוש רש"י "לשער החצר לנועלו". והיינו לשמור מפני גנבים. בהמשך המשנה "כופין אותו לבנות לעיר חומה ודלתים ובריח". והגמ' מסתפקת כיצד מחלקים תשלומים אלו המיועדים לצורך שמירה על העיר, וז"ל: "בעא מיניה רבי אלעזר מרבי יוחנן, כשהן גובין לפי נפשות גובין או דילמא לפי שבח ממון גובין, אמר ליה לפי ממון גובין". הטעם שיש לגבות לפי ממון הוא, שהחומה מיועדת לשמור על הממון מפני הגנבים, וככל שיש יותר ממון נהנה יותר מהשמירה. עוד יש בגמ' לשון אחר שיש לגבות לפי קירוב בתים לחומה. ובשו"ע סי' קסא סעיף ג נפסק לעניין חצר "כשגובין דברים אלו גובין לפי הממון, ולא לפי קירוב הבתים, דדוקא בעיר אמרו לפי קירוב בתים, אבל לא בחצר. ויש מי שאומר שדין החצר כדין העיר". הרי שהנטל להוצאות צרכי החצר מחולק לפי הממון. ובנתיבות שם סק"א מקשה שהרי מטרת הבית-שער היא לשמירה מהיזק ראיה ובסי' קנז סעיף ג נפסק שהוצאות בניית קיר בין שתי חצירות חלים על שניהם בשווה, אף אם חצירו של אחד יותר גדול ואף שגם כותל זה מיועד לשמור מהיזק ראיה, ומיישב שיש לחלק בין הוצאות שהטילו חז"ל כדי שלא יזיק בהיזק ראיה, שאותם יש לחייב את שניהם בשווה, כיון ששניהם מזיקים ועל שניהם מוטלת החובה בשווה שלא יזיק, לבין הוצאות כדי שלא יוזקו בהיזק ראיה מבני רשות הרבים, שככל שיש לו יותר ממון נהנה יותר מכך שהחצר שמור מהיזק ראיה.

חלוקת הוצאות בניית בית כנסת וכיצד מחלקים לפי נפשות

לגבי בית הכנסת, שהיא אחת מצרכי העיר, כתב המשנה ברורה בסי' קנ סק"ב, שאם בונים בית כנסת גובים לפי ממון ואם שוכרים בית כנסת גובים מחצה לפי ממון ומחצה לפי נפשות. טעם החילוק הוא שעני אינו כל כך קבוע בעיר כמו עשיר, אלא הולך ממקום למקום, ולכן לא מוטלת עליו חובה להשקיע בבית כנסת קבוע בעיר כמו עשיר, מה שאין כן בשכירות בית כנסת שאף עני חייב בה כעשיר, יש לחייב מחצה לפי נפשות. בשו"ת חתם סופר חו"מ סי' קסז תמה על דין זה, שהרי גם עני זקוק על כל פנים לבנות בית כנסת מבנין באיכות מינימאלית, או לפחות לשכור מקום ולמה ירוויח מכך שלא שוכרים בית כנסת אלא בונים, שלא לשלם לפי נפשות כלל, ולכן דעתו שעל שווי מבנין באיכות מינימאלית מחלקים מחצה לפי ממון ומחצה לפי נפשות, ועל בנין יקר מחלקים רק לפי ממון. חידוש נוסף כתב החתם סופר וז"ל: "ונפשות היינו כל בעל בית עם כל בני ביתו, אנשים ונשים וטף הסמוכים עליו נפש אחד יחשב", ויש לעיין אם דין זה אמור גם לגבי כל החיובים שמחשבים לפי נפשות, שכל ראש משפחה משלם בשווה.

מקום שיש מנהג המנהג קובע, אבל מעיקר הדין, הוצאות ניקיון וחשמל הקשורים בשימוש, יש לחלק לפי מספר הנפשות, שככל שיש יותר נפשות ההנאה והשימוש בחדר המדרגות היא יותר. אבל הוצאות תיקונים והחזקת הבית המשותף, יש להסתפק אם יש לחלק בין כולם שווה בשווה, כיון שכולם זקוקים לכך והנאתם שווה, או אפשר שיש לחלק לפי גודל הדירה שהוא בעצם קובע את האחוזים שיש לו בבעלות ברכוש המשותף. ומסתבר יותר שיש לחלק שווה בשווה בין כולם, כיון שההנאה שווה שכולם זקוקים לתיקון הרכוש המשותף.

החיובים המוטלים על מי שאינו גר בחצר

בשו"ע חו"מ סי' קסא סעיף א לאחר שמבוארים כל הדברים שבני החצר כופים זה את זה ממשיך השו"ע: "וכן כל הדברים שהחצר צריך להם צורך גדול, או הדברים שנהגו בני המדינה לעשותם. אבל שאר הדברים, כגון ציור וכיור, אינו כופהו. עשה אחד מעצמו, אם גילה השני דעתו שהוא חפץ בו, מגלגלין עליו את הכל ונותן לו חלקו בהוצאה". ובסעיף ב: "מי שיש לו בית בחצר ואינו דר עמהם, חייב לעשות עמהם דלת נגר ומנעול, אבל לא שאר דברים". מקור דין זה הוא מהתוספתא בב"מ פרק יא ה"ט. ובבית יוסף שם מבאר שהדבר שאין כופין עליו מי שאינו גר בחצר הוא בית שער. ובנתיבות חידושים סק"ב מסביר שבית שער מיועד למנוע היזק ראיה, ואם אינו גר בחצר אין לו צורך להישמר מהיזק ראיה, מה שאין כן שאר הדברים שמיועדים לשמור מגנבים, גם אם אינו גר בחצר הוא צריך לשמור על ביתו מגנבים.

לפי דברי הנתיבות יוצא שבעל דירה שאינו נמצא בדירה זמן רב, יהיה חייב לשלם עבור החזקת הרכוש המשותף, אבל לא עבור הוצאות ניקיון וחשמל הקשורים בשימוש.

החיובים המוטלים על מי שיש לו חצר בעיר ואינו גר בה

ובסי' קסג סעיף ב, לעניין דברים שבני העיר חייבים בנפסק: "מי שיש לו חצר בעיר אחרת, בני העיר משעבדים אותו לחפור עמהם בורות, שיחין ומערות ואמת המים, אבל בשאר כל הדברים אין משעבדים אותו". מקור דין זה הוא גם בתוספתא שם וביאור הדברים נראה, שרק בורות שיחין ומערות שהן צרכי העיר החיוניים ביותר, בזה חייב להשתתף כל מי שיש לו חצר בעיר, אף שאינו דר בעיר ואינו נהנה מהם, כיון שכך היא צורת העיר, אבל שאר דברים שאינם חיוניים ביותר, אינו חייב לשלם, אם אינו נהנה מהם.

השתתפות בהוצאות מקווה כשאינו זקוק לו – שני הסברים

ובסוף סעיף ג פוסק הרמ"א: "כל צרכי העיר, אף על פי שמקצתן אינן צריכין, כגון בית חתנות או מקוה וכדומה, אפילו הכי צריכין ליתן חלקן". מקור דין זה הוא בשו"ת מהר"י מינץ סי' ז. ובביאור הגר"א ס"ק פא מציין מקור לדין זה מהתוספתא שאם יש לו חצר בעיר חייב לשלם עבור

» המשך בעמוד הבא

חפירות בורות שיחין ומערות, אף על פי שאינו שותה מהם, לכן גם חייב לשלם עבור בית חתנות ומקווה אף על פי שאינו נהנה מהם. לעומת זאת, בסוף סעיף ו נפסק "יש אומרים שאם הוצרכו להוציא הוצאות שיעזור להם השר עם שטרי חובותיהן, אותם שאינם נושאין ונותנין בשטרות אין חייבין ליתן לזה", המקור הוא שו"ת הרא"ש כלל ו סי' ט. ומוסיף הרמ"א "ועיין לעיל סוף סעיף ג' סימן זה". הסמ"ע בס"ק לב עומד על הסתירה וכתב "נראה דוקא כל כהני דכל ישראל צריכין לבית חתנות או מקוה, אף אם אירע שיחיד אינו צריך לו מחמת זקנה או איזה טעם, אפילו הכי צריך ליתן, מה שאין כן כשהוציאו הוצאה שיעזור להן השר בענין שטרי חובות שאינו ענין כללי, משום הכי כתב מור"ם בסוף סימן זה והוא מתשובת הרא"ש דאין אחרים צריכין ליתן להם לסיוע". כוונת הסמ"ע לחלק בין צורך ציבורי, אלא שיש יחיד שאינו נהנה, גם הוא חייב להשתתף, אבל הוצאות שמוציאים כדי שאנשים שהלוו על שטרי חובות יוכלו לגבות את החוב, שהוא צורך פרטי, אין שאר העיר חייבים להשתתף. אבל במהר"י מינץ עצמו משמע שעצם הדבר שהצורך הוא צורך ציבורי אינו מספיק לחייב את כולם להשתתף, אלא צריך שגם הוא עצמו יכול ליהנות מכך לעתים רחוקות, ולכן כתב שאף הזקנים זקוקים למקווה כדי לטבול בו בערב ראש השנה ובערב יום כפור. וכן מציין הש"ך שם בס"ק יד שו"ת מהר"ם אלשיך סי' נב שתלמיד חכם אינו חייב לשלם עבור הוצאות החזקת רב ומו"ץ לעיר, כיון שיודע את ההלכות בעצמו ואינו נהנה ממנו, ומדמה לתשובת הרא"ש בשטרי חובות. וכתב שאם הרב פוסק גם בדיני ממונות, חייבים גם תלמידי חכמים לשלם עבור החזקתו, כיון שאם יהיה לאחד מהם ריב עם אדם אחר, לא יוכל לפסוק בעצמו ויצטרך לרב. ולפי הסבר הסמ"ע היה צריך לחייב כל אדם לשלם עבור החזקת הרב, כיון שרב עיר הוא צורך ציבורי. אלא בהכרח שמהר"ם אלשיך סבר שצורך ציבורי אינו סיבה מספקת לחייב, אלא צריך שאדם זה יוכל ליהנות לעתים רחוקות. וכן כתב הכנסת הגדולה הגהות הטור סק"ט לעניין אתרוג הקהל, שאף אדם שיש לו אתרוג חייב להשתתף, כיון שאם האתרוג שלו יפסל יצטרך ליטול את אתרוג הקהל, ומשמע שאם אין לו צורך להשתמש, אפילו לא במקרים נדירים, לא ניתן לחייב.

השתתפות במעלית לדיירי קומת כניסה תלויה בשתי הסברות

לגבי לחייב דיירי קומת כניסה להשתתף בהוצאות המעלית, נראה שלפי כל הסברות חייב להשתתף, לפי סברת הסמ"ע שתלוי אם הצורך הוא צורך ציבורי, הרי מעלית היא צורך של כל בנין עם הרבה קומות ולא רק של יחידים, וממילא אף היחיד חייב להשתתף. ולפי סברת מהר"ם אלשיך נראה, שכיון שלפעמים יש צורך גם לדיירי קומת כניסה להשתמש במעלית, כגון שזקוק לעלות לגג לתקן דוד שמש, או שזקוק לעלות לאחד השכנים שלו, הרי הוא חייב להשתתף בהוצאות החזקת המעלית.

יכולת התנתקות מהסקה מרכזית גם תלויה בשתי הסברות

בשו"ע חו"מ סי' קעו סעיף טז מבואר ששותפים שלא קבעו זמן לשותפות, יכול כל אחד מהם לחלוק את השותפות. ולכאורה יש להסתפק בשותפות בהסקה מרכזית, אם השותפות היא תנאי בשותפות בבנין, שהשתתפו בבנין על דעת לתחזק את מערכת ההסקה. או שיש שתי השתתפויות בין השכנים, שותפות אחת לתחזק את הבנין ושותפות נוספת לתחזק את מערכת ההסקה. לפי הצד שיש שתי השתתפויות נפרדות יכול שכן להתנתק מההסקה אף שהוא נשאר שותף בבנין. אבל לפי הצד שהכל היא שותפות אחת, אינו יכול להיפרד מהשותפות בהסקה, כל עוד שהוא שותף בבנין. ולפי הצד השני נראה שהשאלה אם לחייב אותו לשלם הוצאות החזקת ההסקה תהיה תלויה בין סברת הסמ"ע ומהר"ם אלשיך לעניין מקווה. לסברת הסמ"ע כיון שהוא עדיין שותף ניתן לחייב אותו לשלם הוצאות ההחזקה אפילו שאינו נהנה ממנה כלום, אבל לסברת מהר"ם אלשיך שאי אפשר לחייב אם אינו נהנה אפילו לא לעתים רחוקות, אם כן, אם הוא מתנתק באופן קבוע, שלא תהיה לו אף פעם אפשרות ליהנות מההסקה, לא יתחייב לשלם עבור הוצאות ההחזקה.

כיון שמצוי שהרבה מתנתקים מהשותפות בהסקה, נראה שניתן להתנתק מהשותפות בהסקה אף שנשאר שותף בבנין ולכל הדעות לא יצטרך להשתתף בהוצאות החזקת ההסקה.

המשך מעמ' 6 | הרב נפתלי בן חיים שליט"א | חיובי נזיקין על מים שהזיקו לדירת השכן

נופלים ומזיקים במקום נפילתם, לכאורה מים שמתפשטים והולכים דומים לאש, ולא נאמר שהוא בור גדול, ואם כן חייבים על קירות. אבל לדברי הקהילות יעקב שמבאר בדעת הרא"ש שסובר כטעם הרשב"א שכוח אחר מעורב הוא חומרא, וכל שאין בו כח אחר מעורב אין דינו כאש, וכן לדברי האבן האזל והברכת שמואל שאין חייבים על אש כשהוא לא הבעיר אותו, אם כן מים שמחלחלים מכוח עצמם דינם כבור ולא כאש, ואין חייבים על נזק בקירות כיון שאף קרקע דינו ככלים, וכמו שכתב האמרי יושר.

ממונו שהזיק מכח שכחה

גם לסוברים שהשופך מים והם הזיקו חייבים מדין אש, יש לדון בנידון דידן ששכחו ולא כיבו את הבוילר, אם שכחה נקרא פושע. בגמ' ב"ק דף כו ע"ב "אמר רבה היתה אבן מונחת לו בחיקו ולא הכיר בה ועמד ונפלה, לענין נזקין חייב, לענין ארבעה דברים פטור. ובביאור הגר"א סי' תטו סק"ב מבאר שרק בשעת נפילה אם שכח חייב, משום שבשעת נפילה הוא אדם המזיק וחייב על שכחה, אבל אם הזיק אחר שנפל, שכל חיובו הוא משום בור, אינו חייב על כריית בור זה, כיון שכרהו על ידי שכחה ושכחה דומה לרוח שאינה מצויה. נמצא לפי דבריו, אדם ששכח והזיק אם הזיק בגופו חייב, ואם שכחתו גרמה שממונו יזיק פטור. וכיון שביארנו לעיל שאם שכח לכבות את הבוילר והזיקו המים, אינו חייב משום מזיק בידים, אלא משום ממונו המזיק, וכיון שהנזק נוצר ע"י שכחה פטור.

בוילר תקין - דינו כשמר על ממונו

יש להעיר עוד שכיון שיש תרמוסטט לכל בוילר שגורם שאם יתחמם יותר מהראוי ייכבה הבוילר, אם כן כשיש תרמוסטט נקרא ששמר על ממונו, ואם התקלקל התרמוסטט, הרי הוא פטור על כך, כמו בחפר בור וכיסה את הבור כראוי והתליע הכיסוי שמבואר בב"ק דף נב ע"א שפטור. ואין אומרים שצריך ללכת כל פעם ולבדוק את הכיסוי אם התליע. והטעם שמועיל כיסוי אפילו שיכול להתליע וליפול הכיסוי מבואר שם בדף נה ע"ב "ארבעה דברים מיעטה התורה בשמירתן ואלו הן בור ואש שן ורגל". והיינו שאין חיוב לסתום את הבור, אלא מספיק שיכסנו כדי להיפטר, אפילו אם עלול להתליע אחר כך.

"עלון המשפט" יוצא לאור על ידי "מכון מענה שמחה", © כל הזכויות שמורות

עלון המשפט

ביה"ד "**נתיבות חיים**" שע"י מוסדות **מענה שמחה** י-ם בנשיאות הגאון הרב **נפתלי נוסבוים** שליט"א פנים מאירות 1 י-ם טל: 02-5023637/55

גליון חודש ניסן ה'תשע"ב | **44**

תוכן העניינים:

א | שאלות שכיחות בענייני תשלומי וועד הבית

ב | פסקי דינים – איסור גניבת דעת – חלק ג'

הגאון הרב מנדל שפרן שליט"א

ראש ישיבת "נועם התורה" ואב"ד

שאלות שכיחות בענייני תשלומי וועד הבית

שיעור שנמסר ביום העיון בבית מדרשינו – כט תשרי תשע"ב

א. האם תשלום וועד הבית צריך להתחלק לפי שטח הדירה או מספר חדרים או מספר נפשות?

תשובה: בשכונות חילוניות או מעורבות, או אם רשום בחוזה המכר שהתקנון של הבנין יהיה התקנון המצוי, יש לחלק לפי גודל הדירה. אם הדירות הן בגודל המקורי, לפי התוכנית שהקבלן בנה, יש לחשב לפי האחוזים ברכוש המשותף הרשומים בטאבו לכל תת חלקה. אבל אם היו הרחבות דירות בבנין, יש למדוד את גודל הדירות. בנינים שנהגו לחשב לפי מספר החדרים, המנהג הגיוני ויש לחשב כן. בשכונות חרדיות נהוג לחלק לפי יחידות דיור. אבל אם יש לאחד דירה בגודל של פי שלוש מדירות אחרות, יש לחייב את בעל הדירה הגדולה לשלם יותר. כמו כן, אם יש הוצאה גדולה לצורך חיזוק הבניין ומקיימים לשם כך גביה מיוחדת, יש לחלק לפי גודל הדירה.

» המשך בעמ' 5

הרב יוסף פליישמן שליט"א

פסקי דינים – גניבת דעת – חלק ג'

כהקדמה, נציג כאן דין שנתבאר בעלונים הקודמים: על אף האיסור להטעות, אם אדם טועה וכתוצאה מכך מכיר טובה, והיה צריך לחשוב בעצמו שייתכן שקביעתו מוטעית, אין חיוב להעמידו על טעותו, כיון שהוא מטעה את עצמו[1]. עם זאת, ישנם מקרים שאף אם אדם טעה

1 בגמ' חולין דף צד ע"א מבואר שאסור לפתוח חבית יין חדשה לכבוד אורח כשבין כך היה צריך לפתוח את החבית והאורח יחשוב שפתחו לכבודו בלבד. ושם בע"ב מבואר שמותר למכור בשר טריפה לגוי מבלי לומר לו כלום, אפילו אם הגוי יחשוב שהוא בשר כשירה, כיון שהגוי טועה מעצמו. עוד מבואר בגמ' שם מעשה שמר זוטרא הלך מסיכרא לבי מחוזא ורבא ורב ספרא שלא ידעו מכך הלכו מבי מחוזא לסיכרא ונפגשו בדרך, ומר זוטרא חשב שרבא ורב ספרא יצאו לקראתו לקבל פניו ואמר להם שלא היו צריכים לטרוח כל כך, ענה לו רב ספרא שכלל לא ידעו שיצא לדרך ולא יצאו לכבודו, ורבא אמר לרב ספרא שלא היו צריכים לומר למר זוטרא שלא יצאו לכבודו, כיון שהוא טעה מעצמו. וכתב רש"י שם ד"ה אינהו לעניין הפותח חבית לאורח "ואומר לו בשבילך אני פותחם דודאי גונב דעתו", ולפי דעתו אם המארח אינו אומר כלום והאורח טועה מעצמו, מותר. והתוספות שם סוברים שאם הסיבה האמיתית אינה שכיחה וממילא סביר שהאורח יטעה, אסור אפילו אם אינו אומר כלום. אבל אם האורח היה צריך לחשוב מעצמו שלא פתחו לכבודו והוא טועה שפתחו לכבודו, אין חיוב להעיר לו. וכן מר זוטרא היה צריך לעלות על דעתו שרבא ורב ספרא הלכו לצורך אחר. וכן הסכימו בחידושי הרמב"ן ובחידושי הריטב"א שם. וז"ל הרמב"ן: "היה לו לחשוב שלדרכן היו הולכין, דמה ראה לומר בשבילו באו... כל אותם האמורים למעלה קרובים להטעות ועשויים להטעות הן". וכן פסק בפסקי הרא"ש שם סי' יח וכתב על מר זוטרא "דמנא ליה דידעו בביאתו". וכן נפסק בטור ושו"ע סי' רכח סעיף ו וז"ל השו"ע: "ואם הוא דבר שאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה שאינו עושה בשבילו ומטעה עצמו שסובר שעושה בשבילו לכבודו, כגון שפגע בחבירו בדרך וסבור זה שיצא לקראתו לכבודו אין צריך להודיעו". ועיין בעלון 42 הערה 5 פסק מהגרי"ש אלישיב שליט"א בעניין גניבת דעת בהשתתפות בחתונות מחוץ לעיר. בספר תתן אמת ליעקב פרק ה סי' קכה מביא מעשה מהגרש"ז אויערבאך שהגיע לשמחה של אחד מגדולי ראשי ישיבות שהתקיימה מחוץ לעיר, ומיד כשהגיע סיפר

» **המשך בעמוד הבא**

מודעה רבא לאורייתא

בשמחה רבה הננו לבשר ולהזמין את הציבור הרחב לכנס הגדול

יום העיון החמשה עשר בענייני ועד הבית

אשר יתקיים בעזהשי"ת

ביום רביעי כ"ו ניסן תשע"ב

בהיכל כוללנו ביהמ"ד היכל שמואל

רח' פנים מאירות 1 עיה"ק ירושלים

במעמד ובראשות

גדולי הדיינים שליט"א

מנחה 15:15

הגאון ר' מנדל באואר שליט"א 15:35
דברי פתיחה

הגאון ר' שלמה זעפרני שליט"א 15:45
מעמדו של וועד הבית

הגאון ר' אברהם בוטרמן שליט"א 16:45
השלכות הלכתיות מחוק בתים משותפים

הגאון ר' משה מרדכי פרבשטין שליט"א 17:45

בין הנושאים שיועלו:

תוקפו וחובתו של וועד הבית • משכיר ושוכר מול וועד בית • הקריטוריונים במינוי נציגות לוועד הבית • חיוב וועד הבית במעקה ובמזוזה • השלכות הלכתיות מחוק בתים משותפים • גדר הבעלות על גגות וחצירות הצמודות לדירות מסוימות • תוקף התקנון המופיע בחוק, לעניין תיקון נזילות, אסיפת דיירים ועוד

ניתן להאזין לשיעורים בשידור חי ב"קול הלשון" טל: 03-6171111 ואח"כ כוכבית או בשלוחה 172 לאחר השיעורים

יום העיון הוא לעלוי נשמת הרב יוסף ב"ר אברהם הכהן באואר ז"ל

בית הוראה לענייני ממונות "נתיבות חיים"

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

בית ההוראה נותן מענה טלפוני בטלפון: 02-5023637

בימים א-ה בין השעות 1.40-3.30 ובימי שישי בין השעות 1-11

בית ההוראה יהיה סגור מיום ראשון ט ניסן עד יום שלישי כה ניסן

מעצמו יש לתקנו, וישנם אופנים שאפילו אם הטעות סבירה אין חיוב לתקנו, וכדלהלן:

1. בירושלמי מבואר שאם אדם רואה שאנשים מכבדים אותו על שיודע שתי מסכתות ובאמת הוא יודע מסכת אחת בלבד, הרי הוא צריך להעמיד אותם על טעותם[2]. ונחלקו הפוסקים בטעם דין זה. יש סוברים שדין זה הוא משום גניבת דעת ולמדו מכך, שאף שאין איסור גניבת דעת אם חבירו טועה מעצמו ומכיר לו טובה, מכל מקום אם הטועה משלם כסף או מכבד יותר מהראוי מצד טעותו, יש לתקנו[3]. ויש אומרים שדין זה אמור רק אם אומרים לו בפניו שלמד שתי מסכתות, או טעות אחרת, והוא שותק, ששתיקתו מתקבלת כהסכמה, אבל אם יודע שחבירו טועה מעצמו והוא לא אומר לו בפניו, אין חיוב להעיר לו[4]. ויש

לבעל השמחה שהגיע לעיר בשביל שמחה אחרת, ואמר לנוכחים שאין זה זהירות יתירה אלא גמרא מפורשת. וכנראה שבעל השמחה לא היה אמור לחשוב מעצמו שהגרש"ז הגיע בשביל סיבה אחרת. בספר עלינו לשבח בראשית עמוד רנג כתוב שאם אדם הגיע לבית חולים ואגב נכנס לבקר חולה אחר שנמצא שם ולא היה נוסע לצורך אותו חולה במיוחד, והחולה שמח בביאתו, אינו צריך לומר לחולה שלא הגיע במיוחד. ודבריו צ"ע שאם החולה לא אמור להעלות בדעתו שהגיע לצורך אחר, הרי הוא חייב לומר לו, אם לא יגרום לו חלישות הדעת שעלול לגרום להחמרת מצבו.

2 ז"ל הירושלמי בשביעית פ"י סוף ה"ג (מובא בהגהות מיימוניות הלכות רוצח פ"ז אות א): " אמר רבי יוסי הדא אמרה בר נש דתני חדא מיכלא והוא אזל לאתר ואינון מוקרין ליה בגין תרתיי צריך מימר לון אנא חדא מיכלא אנא חכים". ומפרש הפני משה שם שהמילה 'מיכלא' הוא מלשון מכילתא, כלומר מסכת אחת, ורבי יוסי לומד דין זה מהמשנה שמובאת שם "רוצח שגלה לעיר מקלט ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני", שהוא הדין אם רוצים לכבד אדם בגלל שחושבים בטעות שהוא יודע שתי מסכתות ובאמת אינו יודע רק אחד, שהוא חייב להעמיד אותם על הטעות.

3 ביפה מראה על הירושלמי שהובא בהערה 2, הקשה מהגמ' בחולין שהובאה בהערה 1, שאם הגוי טועה מעצמו אין איסור, ואם כן גם התלמיד חכם מעולם לא אמר ולא הראה שהוא יודע יותר ממסכת אחת ואלו שמכבדים אותו טועים מעצמם. וכתב שלדעת התוספות אפשר לדחוק שבדרך כלל תלמיד חכם יודע יותר ממסכת אחת ולכן סביר שיטעו, אבל לדעת רש"י שרק אם אומר אסור, קשה. ותירץ שיש איסור בכבוד יותר מסתם החזקת טובה, כיון שאם מקבל כבוד הרי זה כאילו מקבל תשלום, ולכן גם אם המכבד טועה מעצמו, יש להעיר לו, כדי שלא לקבל כבוד שאינו מגיע לו. ומוכח בדבריו שלא רק אם מקבל כבוד על שחושבים בטעות שלמד יותר תורה, יש להעמיד את הטועים על האמת, אלא אף אם הטעות בדבר אחר שאינו קשור לכבוד התורה, שהרי בירושלמי מדמים דין זה לרוצח בשוגג שחייב לומר לאנשים שרוצים לכבד אותו שהוא רוצח. ומשמע מדבריו שהאיסור הוא מצד גניבת דעת, שהרי כן הבין בקושיא, ולכן הקשה מדעת רש"י שאין בזה איסור גניבת דעת, ומתרץ שיש חילוק בין דין זה לדין של רש"י. אמנם ייתכן, שאין איסור גניבת דעת ממש אם מקבל כבוד בטעות ואינו מעיר, אלא כעין גניבת דעת. בשו"ת חיים שאל ח"א סי' עא אות ו פוסק על פי דברי הפה מראה שאין לומר על אדם שבחים שאין בו, ולכן פסק על אחד שצווה שלא יגידו עליו שום תואר בהספדים, שיש לקיים צוואתו, כיון שאם יגזימו בתארים הרי הוא עלול להיענש על כך, וז"ל: "והירא לנפשו כי על הכל יתן דין וחשבון, חייב לומר בפירוש כי אינו ראוי לכבוד זה ובזה יפטר מעונש מתעטף בטלית שאינו שלו" (ובאמת שיש גמ' מפורשת בברכות דף סב ע"א שנפרעין מן המתים שמספידים אותם בשבחים שאינם אמיתיים, ולפי מה שכתב בפסקי הרא"ש מו"ק פ"ג סי' סג הפירוש בגמ' הוא שנענשים על כך שמספידים אותם בשבחים שאין בהם, אמנם יש פירושים אחרים בדברי הגמ'). ונראה מדבריו שהחילוק של היפה מראה בין כבוד להחזקת טובה, אינו רק לפי דעת רש"י, אלא אפילו לפי מה שפוסקים כדעת התוספות שאם הטעות סבירה יש איסור אפילו בהחזקת טובה, ואם כן אין הכרח לחלק בין כבוד להחזקת טובה, מכל מקום החילוק מסתבר שאם מקבל כבוד יש איסור אפילו אם אין מקום לטעות. שהרי אם חידושו של היפה מראה הוא רק בדעת רש"י, לא היה לו להביא ראיה מכך לדידן שפוסקים כהתוספות. וכן נראה שפסק בשו"ת שואל ומשיב מהדורה חמישאה סי' פה ד"ה והנה הט"ז, בדעת התוספות, שרבא אמר לרב ספרא שלא היו צריכים לומר למר זוטרא דבר משום שמר זוטרא הטעה את עצמו "ולא הגיע לרב ספרא שום טובה".

4 בשו"ת מהרי"ט ח"ב או"ח סי' ח (ד"ה הכנעה) גם כן מפרש את הירושלמי שהאיסור הוא משום גניבת דעת ומקשה שהן לפי פירוש רש"י בחולין והן לפי פירוש התוספות לא היה אמור להיות איסור בכך. ומיישב שהאיסור בירושלמי הוא דוקא משום שמקלסים אותו בפניו והוא שותק, ששתיקתו מתקבלת כהסכמה. ועל פי דבריו פסק לבעל תשובה שמתנהג בהכנעה ובתעניות לכפר על עוונותיו, שאם חושבים עליו שהוא חסיד ומכבדים אותו על חסידותו, הרי הוא צריך להודיע למכבדים שהוא עושה כן לכפר על עוונותיו. לפי המהרי"ט לא היה אמור להיות איסור על נפטר שמקלסים אותו בשבחים שאין בו, שהרי אי אפשר ללמוד משתיקתו כלום. אולם בשו"ת חיים שאל שהובאה בהערה הקודמת

סוברים שדין זה אמור רק בתלמידי חכמים שמכבדים אותם על תורתם, והטעם אינו משום גניבת דעת, אלא מצד מידת ענווה[5].

2. הרבה פוסקים סוברים שאם גוי טועה, אפילו טעות שסביר לטעות בה, לא צריך להודיע לגוי, כל עוד שהיהודי אינו אומר או עושה פעולה אקטיבית (בקום ועשה) המכוונת להטעות את הגוי[6]. ויש סוברים

כותב על המהרי"ט שדבריו קשים ואינו מפרש מה קשה. ואפשר לפרש כוונתו, שאי אפשר לפרש ברש"י ותוספות שסיבת ההיתר הוא משום שאין אומרים לו בפניו, שהרי בגמ' שם מובאת הוכחה שאם אנשים טועים מעצמם אין צורך להעיר להם ממעשה שמר זוטרא הלך מסיכרא לבי מחוזא ורבא ורב ספרא שלא ידעו מכך הלכו מבי מחוזא לסיכרא ונפגשו בדרך, ומר זוטרא חשב שרבא ורב ספרא יצאו לקראתו לקבל פניו ואמר להם שלא היו צריכים לטרוח כל כך, ורבא אמר לרב ספרא שלא היו צריכים לומר למר זוטרא שלא יצאו לכבודו, כיון שהוא טעה מעצמו. הרי שאף אם אומרים את הטעות בפניו והוא שותק אין איסור. ואפשר ליישב שכיון שאם יאמרו למר זוטרא שלא יצאו לכבודו, הרי הוא עלול להיפגע וכפי שטענו שם רבא לרב ספרא, ממילא היה אמור מר זוטרא להבין שרבא ורב ספרא שותקים כדי שלא לפגוע בו ואין ראיה משתיקתם. וכל האיסור של המהרי"ט הוא כשאין טעם אחר לפרש את השתיקה אלא כהסכמה. ועיין בספר משנת ישראל סי' ו הגהה יא שנדחק ליישב בדרך אחרת.

5 כן כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' קד, כדי ליישב קושיית היפה מראה, שאין האיסור משום גניבת דעת אלא כעין הגמ' בב"מ דף כג ע"ב "בתלת מילי עבדי רבנן דמשני במילייהו" ואחד מהם הוא 'מסכת' ופירש רש"י שאם שואלים אותו "יש בידך מסכת פלוני סדורה בגירסא או לאו, ואף על גב שסדורה היא לו, יאמר לו לאו, ומדת ענוה היא". ומביא סמך לזה מחידושי הריטב"א בקידושין דף ל ע"א שמביא את הדין של הירושלמי על הגמ' בב"מ. וכן מפרש השיירי קרבן על הירושלמי במכות דף ז ע"ב שדין הירושלמי הוא כעין הגמ' בב"מ. וכתב שדין זה הוא רק בתלמיד חכם שצריך "לפרסם עצמו בכיוצא בזה". וכעין מה שכתב הרמב"ם בהלכות דעות פ"ה ה"א "כשם שחכם ניכר בחכמתו, כן צריך שיהיה ניכר במעשיו", הרי שתלמיד חכם צריך לנהוג במידת הענווה יותר משאר אדם.

6 כן כתב בספר דרך המלך על הרמב"ם הלכות דעות פ"ב ה"ו וראייתו מדברי המרדכי בב"ק סי' קנח (ומובא ברמ"א סי' שמח סעיף ב) שכתב וז"ל: "גזל כנעני אסור וטעותו מותר... פירש ראבי"ה דווקא כשהכנעני טועה מעצמו אבל לא שמטעהו, דהא אמר שמואל בפרק גיד הנשה אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של כנעני, ולא יהא דעתו חמור מממונו". הרי שראבי"ה סובר שלא ייתכן שגניבת דעת תהיה חמורה מגניבת ממון, ולכן אסר להטעות גוי, ואף על פי כן אם הגוי טועה מעצמו ונותן ליהודי דבר שלא מגיע לו, מותר ליהודי לקבלו ואינו חייב להעמיד אותו על טעותו, ואינו מחלק בין אם הטעות סבירה או לא, אם כן מוכח שאין חיוב להעמיד את הגוי על טעותו, אפילו אם הטעות סבירה ואין בו משום גניבת דעת. עוד מוסיף הדרך המלך שאפילו החולקים על הראבי"ה וסוברים שמותר להטעות גוי (הוא דעת התוספות בב"ק דף קיג ע"ב ד"ה יכול ועוד ראשונים, עיין רמ"א שם ובבאור הגר"א שם ס"ק יג) גם כן סוברים שאם יש מעשה או דיבור שקר בהטעיה זו יהיה אסור, וז"ל: "וצריך לומר דאף דלהטעותו דשרי, הוא דוקא בענין שיתרחק מדיבור של שקר, או שלא יעשה פעולה של שקר, רק שיטעה לו בזה שלא יגיד לו האמת, אבל להטעותו באופן שנעשה ענין שקר, על זה אין האיסור שיוציא ממון שלא כדין, רק שיעבור על מדבר שקר תרחק". ומבואר מדבריו שאף לדעת שאר הראשונים אין איסור גניבת דעת כשהגוי טועה מעצמו, אפילו טעות סבירה, אלא שהם מקילים יותר בגוי וסוברים שאפילו להטעות מותר, כשלא כרוך בה מעשה או דיבור של שקר. וכן לפי דעת שאר הראשונים הסוברים כראבי"ה אם הגוי טועה מעצמו, אפילו טעות סבירה, אין איסור גניבת דעת. בדומה לזה כתב הט"ז ביו"ד סי' רנד סק"ב "... הוא עובר על דעתו בשב ואל תעשה אין בזה איסור גניבת דעת" ובזה מסביר את הדין המבואר בשו"ע שם, שמותר לקחת כסף שמלך גוי שלח ליהודים לחלק לצדקה, ולחלקו בין עניים גויים, כדי שיהודים לא יקבלו כספי צדקה מגויים. והטעם שהמלך אינו מקפיד במה שמחלקים לעניים גויים, אלא על כך שלא מחלקים לעניים יהודים ובזה עוברים על דעתו בדרך שב ואל תעשה בלבד. למעשה יוצא, שכמעט שאין הבדל בין דעת הראבי"ה לדעת החולקים, שהרי אם הגוי טועה לכל הדעות מותר, אפילו אם הטעות סבירה, ואם היהודי מטעה בדיבור או במעשה, לכל הדעות אסור, וכל המחלוקת היא אם היהודי גורם את הטעות ללא מעשה או דיבור. דוגמא של הטעיה ללא מעשה וללא דיבור מצאנו בט"ז הנ"ל, וכן לדעת המהרי"ט שהובאה בהערה 4 ששתיקה כהודאה נחשבת להטעיה, ייתכן שיהיה תלוי במחלוקת אם זה אסור בגוי יסוד זה שהאיסור להטעות גוי להוציא ממנו ממון הוא רק מצד איסור גניבת דעת ולא מצד שמפסידים את הגוי, כתוב גם בספר שער המשפט סי' שמח סק"ב, בספר חוט המשולש מהגר"ח מוולאזין סי' יז ובספר מחנה אפרים הלכות גניבה סי' ד, ולפי זה – כתבו – שאפילו להמחמירים שאסור להטעות גוי להוציא ממנו ממון, אם אדם עבר והטעה גוי וקיבל ממנו כסף, אינו חייב להשיב את הכסף, כיון שהאיסור הוא מצד גניבת דעת ואין תיקון לאיסור גניבת דעת על ידי חזרת הכסף. ומה שכתב הדרך המלך שדעת המקילים ומתירים להטעות גוי מקילים עוד יותר באיסור גניבת דעת בגוי וסוברים דאין איסור אלא אם כן מעורב בו שקר, כן משמע גם בספר שערי תשובה ח"ג אות קפד שכתב "אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת גוי, והנה

» המשך בעמוד הבא

שמותר גם לעשות פעולה אקטיבית כדי להטעותו, אם אינו גורם שהגוי יתגמל אותו כתוצאה מהטעות, אלא שיוכל לעכב ממונו של הגוי[7]. אבל הרבה פוסקים כתבו שלא כדאי להטעות גוי בשום דרך[8].

3. יש מי שמתיר להסתיר חיסרון במקח, בכוונה תחילה להטעות קונים תמימים או שטחיים שלא יבדקו את המקח, אפילו אם הקונים הם יהודים, אם לקוח סביר היה בודק או שואל ומברר את החיסרון, כיון שעדיין זה נחשב שהלקוח הטעה את עצמו בכך שהסיק מסקנות ללא בדיקה יסודית. לפי דבריו מותר להכניס תנאים באותיות קטנות בחוזה או בפרסום מסחרי, אם אדם סביר היה מבחין בהם[9]. אבל הרבה ראשונים ופוסקים סוברים שכל ההיתר כשהשני הטעה את עצמו, הוא רק אם לא עשה פעולה מכוונת כדי להטעות, ולפי דעתם אסור להכניס תנאים בחוזה או בפרסום באותיות קטנות במיוחד[10]. כמובן שאף הדעה שמתיר, אינו מתיר לעשות פעולה האמורה לשכנע את הלקוח שהחיסרון אינו קיים בוודאות[11]. כגון אם מוכר סחורה משני סוגים, סוג מעולה וסוג פחות מעולה, אסור להכניס את הסוג הפחות מעולה במדף שנמצא הסוג המעולה. וכל שכן שאסור לומר ללקוח שסוג זה הוא המעולה[12].

4. אסור למכור סחורה מסוג ב' כאילו הוא סוג א', אפילו אם מבקש מחיר של סוג ב' בלבד, כיון שיש אנשים המקפידים לקנות דוקא מסוג א', ולא סוג ב', אפילו במחיר זול יותר[13]. כמו כן, אסור למכור מוצר משומש או

החטא הזה חמור אצל חכמי ישראל יותר מגזל הגוי, יען וביען כי שפת שקר אשמה רבה". ומשמע שרבינו יונה בא להדגיש חומר איסור שקר, שכל איסור גניבת דעת בגוי, הוא משום איסור שקר. (אמנם, מסתבר שגם לרבינו יונה יתכן שהאיסור גניבת דעת ביהודי, הוא משום ההפסד ליהודי, ולא מצד איסור שקר בלבד. בקובץ הישר והטוב ח"ח עמוד מא כתב הגר"נ נוסבוים שליט"א שדעת רבינו יונה גם ביהודי האיסור הוא משום שקר, וכתב שיש בזה מחלוקת בין רבינו יונה לבין הריטב"א והיראים שהבאנו בגליון 42 הערה 7. ולפי מה שכתבנו אין מקור לומר שיש ביניהם מחלוקת.)

7 הט"ז ביו"ד סי' קכ ס"ק יא מביא דעת הב"ח שאוסר להשתמש במשכון של גוי משום איסור גניבת דעת, והט"ז חולק עליו וסובר שאין בזה איסור גניבת דעת, כיון שהמשכון נמצא תחת ידו, ודינו כהפקעת הלוואה שמותרת בגוי. וכתב שאין להקשות מכך שיש איסור למכור נבילה לגוי בחזקת כשרה וז"ל: "לא דמי לכאן, דהתם מוציא דבר שקר מפיו כדי להטעותו ולקבל ממנו החזקה טובה, או מוותר ממון בשביל שקר זה, וזהו כמו גניבה מכיסו, וזהו אסור בעובד כוכבים כמו בישראל. מה שאין כן בהך דהכא אפילו אם יכול לעשות טצדקי ולעכבו כולו לעצמו אין בזה איסור, כיון שכבר תחת ידו הוא בהיתר, שמסרו לו בשביל הלוואתו". ביאור דבריו נראה שאם מטעה את הגוי כדי שהגוי יתגמל אותו או יכיר לו טובה מחמת כן בפעולה אקטיבית, או אפילו אם הגוי ימחל לו על חוב, אם ימחול במפורש, הרי זה אסור. אבל אם עושה רק שהגוי לא יבוא לתבוע אותו, חוב או פיקדון, אין איסור גניבת דעת. הט"ז לא פירש אם חידש חידוש זה בדעת המתירים להטעות גוי, או אפילו בדעת הראבי"ה שאוסר להטעות. אבל בשו"ת שואל ומשיב מהדורא חמישאה סי' פה כתב שהב"ח שהביא הט"ז שסובר שיש איסור גניבת דעת אם משתמשים במשכון של גוי סובר כדעת הראבי"ה. לפי חידושו של הט"ז ניתן להסביר את הגמ' ביומא דף פד ע"א שמטרוניתא גילתה לשמואל כיצד לרפאות חולי מסוים וסמכה עליו שלא יגלה לאיש והלך שמואל וגילה. וקשה שהרי עבר על איסור גניבת דעת. ותירץ בספר הערות להגרי"ש אלישיב שם שלכן כתב רש"י שם שהמטרוניתא היתה עובדת כוכבים. וקשה שהרי מבואר בגמ' חולין דף צד ע"א שאסור לגנוב דעתו של עובד כוכבים. אמנם, לפי הט"ז מובן מאוד כי במה שגילה את הסוד שלה, לא הוציא ממנה שום דבר.

8 כן כתב בבאר הגולה סי' שמח סעיף ב שלא כדאי לסמוך על הדעה המתירה להטעות גוי, ומביאו הערוך השולחן שם והסכים לדבריו. טעם נוסף שיש להימנע מכך, כיון שבקלות ניתן להיכשל ולעבור איסור על ידי מעשה או דיבור של שקר. וכן בשו"ע הרב הלכות גניבה וגזילה הלכה ד אוסר להטעות גוי וכדעת הראבי"ה (אמנם מתיר להשתמש במשכון של גוי וכדעת הט"ז, ואם כן נראה שהוא חולק על משמעות השואל ומשיב שהובאה בהערה הקודמת, שדעת הט"ז היא רק לפי החולקים על הראבי"ה). וכן בהלכות אונאה וגניבת דעת הלכה יא פסק שאם יש מום במקח ומוכרים לגוי חייבים להודיע לו, ואם אינו מודיענו הרי זה נחשב כאילו מטעה אותו.

9 כן משמע מהגמ' בחולין דף צד ע"ב, שמבואר שם שאם יש ליהודים בשר טריפה ורוצים למוכרו לגוים יש להכריז "נפל בישרא לבני חילא", פירש"י בא לידינו בשר לעובדי כוכבים, ומקשה הגמ' "ונימא נפל טריפתא לבני חילא", ומתרץ "לא זבני", שהגויים לא ירצו לקנות טריפה, ומקשה הגמ' "והא קא מטעי להו", ומתרץ "אינהו הוא דקמטעו נפשייהו". הרי שמותר להכריז במכוון בלשון שהגויים יטעו ולא ישימו לב שהבשר הוא טריפה, כיון שהם מטעים את עצמם בכך שלא מבררים. מזה הוכיח בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א סי' לא, שאפילו אם עושה פעולה ומתכוון להטעות אחרים, אינו עובר על איסור גניבת דעת, אם הטעוה נחשב בגדר שהוא הטעה את עצמו. ומסביר הטעם משום "דהוא רק גרם בעלמא שיטעו בעצמם". ועל פי זה פסק שמותר לקצבים להשרות כבד שאינו טרי בדם למשך כמה שעות, כדי שעל ידי זה לא יבחין הקונה שהכבד אינו טרי, כיון שאף לאחר השריה אין הוכחה שהכבד טרי ורק שאינו בולט העובדא שהוא אינו טרי. ולכן אם הקונה מקפיד על טרי, עליו לשאול את קצב ולא להסיק מסקנות בעצמו. אמנם, בפירוש אור הישר על הגמ' שם הקשה קושיא דומה, ותירץ שייתכן שחז"ל התירו כן משום שאין הציבור יכול לעמוד בזה, אם הגויים לא יקנו את הטריפות. ולפי דבריו נופלת ראיית האגרות משה. גם לפי דברי הדרך המלך שהבאנו בהערה 6, שאין איסור בגוי שטועה מעצמו, ניתן לדחות את הראיה, שדוקא בגוי שטעותו מותרת, מותר לעשות כן, אבל לא ביהודי שטעותו אסורה. ואף שהגמ' משווה שם דין ההכרזה בטריפה לגניבת דעת ביהודי, שהגמ' מביא שם את הסיפור עם מר זוטרא ורב ספרא (עיין הערה 2), אינו אלא לעניין הסברא של 'איהו הוא דקא מטעי אנפשיה', אבל לא לכל הדינים. וכן כתב בשו"ת שואל ומשיב מהדורא חמישאה סי' פה שיש חילוק בין יהודי לגוי, שביהודי יש איסור גניבת דעת גם בשב ואל תעשה, מה שאין כן בגוי, וכתב "והא דמייתי מרב ספרא היינו דשם לא נתכוון להטעותו", ומשמע מדיוק לשונו שאם מתכוון להטעותו אסור ביהודי ומותר רק בגוי ודלא כהאגרות משה.

10 בספר ים של שלמה חולין פ"ז סי' כ כתב על הדין ש'איהו הוא דקא מטעי אנפשיה' לעניין פתיחת חבית יין בפני אורח כשהאורח חושב שפותחים לכבודו ובאמת הוא פותח בשביל לקוחות שקנו את היין וז"ל: "אם אינו מתכוון כלל להטעותו, אלא פותח החביות לצורך עצמו והוא סובר שבשבילו הוא פותח, איהו הוא דאטעי אנפשיה". וכתב שם שאם מתכוון להטעותו אסור בכל אופן, ומביא כן בשם הר"ן. עוד מביא לשון הרמב"ם בהלכות דעות פ"ב ה"ו "ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח", ומדייק שכוונת הרמב"ם היא שאם מתכוון לפתות אסור אפילו אם הוא בגדר ש'איהו הוא דקא מטעי אנפשיה'. ובזה מתיישב קושיית הלחם משנה על הרמב"ם שם למה לא חילק בין אם האורח היה אמור להבין שלא פתחו בשבילו ובין אם לאו, (הלחם משנה מיישב שהרמב"ם סובר כרש"י והאיסור של גניבת דעת הוא דוקא כשאומר לו), ולפי המהרש"ל אם מתכוון להטעות אסור בכל מקרה. בפירוש עבודת מלך על הרמב"ם שם הסכים לפירוש המהרש"ל וכתב שלכן כתב הרמב"ם דינים אלו בהלכות דעות "ודבר המסור ללב הוא שאינו רשאי לעשות כן כדי לפתות לחבירו". נמצא שלפי דעת המהרש"ל והבנתו בדעת הרמב"ם ולפי דעת הר"ן אסור להטעות בכוונה בכל מקרה, וכן דעת השואל ומשיב שהובא בהערה הקודמת, וכן נראה דעת השו"ע הרב בהלכות אונאה וגניבת דעת הלכה יט שכתב שאין לרמות גם באופן שכולם יודעים שמרמים בצורה כזאת, כיון שאולי יש יחידים שיטעו, משמע שאף אם אדם סביר אינו טועה אסור, אם מתכוון לרמות. וכן מפורש דעת שו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' נד שהובאה בהערה 19. אמנם יש לעיין בכוונת הסמ"ע שכתב בסי' רכח סק"ט לעניין הפותח חבית לכבוד אורח והחבית כבר היתה פתוחה לפני כן וז"ל: "וזה הבעל הבית מראה נפשו לפני האורח כאילו עתה פתחו בשבילו, וזה גם כן אסור, ולא אמרינן איהו דאטעיה נפשיה דהיה לו לראות שפתוחות היו כבר". והלשון סתום, אפשר לפרש שהיה 'הוא אמינא' שקל לאורח להבחין אם החבית היתה פתוחה לפני כן, ולכן מותר לפתות, והחידוש הוא שקשה להבחין ולכן אין אומרים 'איהו הוא דקא מטעי אנפשיה'. ואפשר לפרש שכיון שמתכוון להטעות אין ההיתר של 'איהו הוא דקא מטעי אנפשיה' אף שקל להבחין, ושלא כדעת האגרות משה. הערוך השולחן בסי' רכח סק"ג כותב "אבל אם הוא אינו מאנה אותו, שבאמת אינו פותחה בשבילו ולא מראה לו כאילו פותחה בשבילו, רק האורח מטעה את עצמו" משמע שאם מראה לאורח כאילו פותחה בשבילו, אין היתר של 'איהו הוא דקא מטעי אנפשיה'. אמנם, ייתכן לפרש דבריו שאם מראה לאורח שפותח בשבילו במיוחד, האורח מבין את הרמז שמתכוונים להראות לו ולכן שוב אינו מעלה על דעתו שלא פתחו בשבילו. וכן מצינו בספר עמק הלכה ח"ב סי' ה שחלק על האגרות משה (לאחר שפרסם את דעתו בקובץ הפרדס) מצד איסור אונאה אם הקצב גובה מחיר של כבד טרי עבור כבד ישן שנצבע בדם. ועוד כתב שהמציאות שונה ממה שכתב האגרות משה, ומי שרואה כבד זה אינו אמור להסתפק שמא הוא ישן, ולכן אסור אפילו אם נקבל את החידוש ההלכתי של האגרות משה.

11 כן כתב בשו"ת אגרות משה שהובאה בהערה 9 ליישב לפי שיטתו שמותר גם אם מכוון לרמות, למה מבואר בב"מ דף ס ע"א שאסור לצבוע שערות של עבד המוצג למכירה, כדי שיחשבו עליו שהוא צעיר, הרי הקונה יכול לברר על גילו של העבד, ותירץ דכשצובע השערות נראה שהעבד צעיר בוודאות, והקונה לא יעלה על דעתו להסתפק שאולי הוא זקן, מה שאין כן אם שורה את הכבד בדם אין זה מוכיח שהוא טרי, אלא מסתיר את העובדה שהיתה בולטת לפני כן שהוא אינו טרי.

12 כן מפורש בגמ' חולין דף צד ע"א, שמבואר שם שאסור למכור סנדל של בהמה שמתה בכלל של חיה שחוטה וכן למכור או לתת לנכרי בשר טריפה כאילו היא שחוטה.

13 מקור הדין הוא בגמ' חולין דף צד ע"א "לא ימכור אדם לחבירו סנדל של מתה בכלל של חיה שחוטה מפני ב' דברים: א' שמתעהו וא' מפני הסכנה". ופירש רש"י "שמתעהו — גונב דעתו", וכתב שיש חיסרון בסנדל של נבלה ש"אין עורה חזק כשל בריאה שחוטה", והיינו שאין זה עור מסוג מעולה. וכן נפסק בטור ושו"ע סי' רכח סעיף ח. וכתב הב"ח

» המשך בעמוד הבא

מחודש, ולשפץ אותו שיראה חדש, אפילו אם מבקש מחיר של מוצר משומש בלבד, אם אנשים מקפידים על כך[14].

5. אם המוכר מבקש מחיר של סוג א', עבור מוצר שהוא סוג ב', יש איסור אונאת ממון בנוסף לאיסור גניבת דעת[15]. אולם, מותר למוכר לייפות מוצר משומש כדי שיראה יותר יפה, אם עדיין יהיה ניכר שהוא משומש, ואפילו אם מעלה את המחיר של המוצר לאחר הייפוי ביותר מעלות הייפוי[16]. ומסתבר שאם יודיע לקונה שהוא משומש, מותר לייפות אפילו אם לא יהיה ניכר[17]. ולכן, המוכר דירה יכול לצבוע אותו ולשפץ אותו לפני המכירה, אם אינו מסתיר בעיות רטיבות וכדומה, גם אם מעלה את המחיר ביותר מעלות השיפוץ.

6. הרבה פוסקים מתירים להסתיר מום (שאינו מבטל את המקח), אם ידוע לכולם שכל המוכרים נוהגים לעשות כן[18]. ויש מי שסובר שאסור לעשות כן, גם במקרה שיש מנהג, כיון שגורמים בכך שהקונה לא יידע את המצב האמיתי של המקח[19]. ועיין בדין 3 שיש מי שהתיר לעשות כן, אפילו אם אין מנהג, אם אדם מן השורה יבין שהמראה אינו מוכיח על כך שאין בו מום[20], אבל רבים חולקים עליו[21]. ולכן, לרוב הפוסקים אסור לצבוע דירה שיש בה רטיבות לפני שמשכירים או מוכרים אותה, אם לא מגלים את המידע לקונה או לשוכר. וכן אסור לצבוע רכב שהיה מעורב בתאונת דרכים לפני שמוכרים אותו, כדי לרמות את הקונה[22].

7. אסור למתווך, שלא נעים לו לדרוש דמי תיווך מהקונה, לומר לו שהמחיר גבוה יותר בכדי לכלול גם דמי תיווך[23].

בסק"ז "ונראה דאפילו אינו נוטל ממנו אלא דמי מתה אפילו הכי איכא טעות כיון דאינו חפץ בשל מתה כלל דכוותיה", והובאו דבריו גם בכנסת הגדולה הגהות הטור ס"ק כא, הרי שאיסור גניבת דעת אינו תלוי במחיר, אלא שאנשים מקפידים לקנות סוג א' במחיר יקר ולא סוג ב' במחיר זול.

14 מקור הדין הוא במשנה ב"מ דף ס ע"א, "אין מפרכסין לא את האדם ולא את הבהמה ולא את הכלים". ובגמרא שם ע"ב הקשה על אמוראים שלכאורה עשו בניגוד למבואר במשנה, ותירצה "לא קשיא הא בחדתי הא בעתיקי". פירש רש"י "בעתיקי – שגונב את העין שנראים כחדשים", והיינו שהאיסור במשנה הוא לעשות מעשה שסחורה ישנה תיראה כחדשה, וכתב המאירי "ואפילו מכרה בדמים קלים (זול), מכל מקום יש כאן גניבת דעת". אמנם בחידושי הריטב"א ובשיטה מקובצת בשם הראב"ד פירשו את החילוק בין חדתי לעתיקי: "בחדתי שרי שאינו מעלהו בדמיו אלא דמי האומנות בלבד, ואין אותו אומנות מועלת לו אלא דקפיץ עליה זבינא, אבל בעתיקי אסור מפני שמראה אותו חדש ומעלהו יותר מכדי אותו האומנות". וכן פירש הטור וכתב "ולא את הכלים לצבעים שיראו חדשים, ואין השבח שמשביחם בצבע כמו העילוי שמעלה אותם בדמים", והובאו דבריו בסמ"ע ס"ק טו. משמע שראשונים אלו סברו שהאיסור הוא על שדורש מחיר גבוה מדאי ושלא כדעת הב"ח בהערה הקודמת שאין האיסור תלוי במחיר. ותירץ הב"ח שם, שמדובר כשאין קפידא אם הסחורה היא חדשה או ישנה ואנשים מוכנים לקנות גם ישנה, ולכן כל האיסור הוא רק מצד המחיר, אבל אם יש קפידא בין חדש לישן, שיש אנשים המקפידים לקנות דוקא חדש ולא ישן במחיר זול, אסור לרמות גם אם אינו מעלה את המחיר. דברי הב"ח הובאו בכנסת הגדולה שם וכן פסק הערוך השולחן בסי' רכח סעיף ה "וכן כל חפץ אסור לתקנו שיראה כחדש ולמכרו כחדש".

15 שהרי גם ללא גניבת דעת אסור לדרוש מחיר יותר יקר מהשוק, מצד איסור אונאה. ולפי מה שכתבו בחידושי הריטב"א, בשיטה מקובצת בשם הראב"ד ובטור שהובאו בהערה הקודמת זה טעם האיסור במשנה לצבוע חפצים ישנים, שבזמנם לא היתה קפידא על סחורה ישנה אלא על המחיר. וכן מדויק לשון השו"ע הרב בהלכות אונאה וגניבת דעת סעיף יח "והכלים אסור לצובעם שיראו כחדשים, ואין השבח שמשביחם בצבע כמו העילוי שמעלה אותם בדמים, מפני שסוברים שהם חדשים ונמצא מטעה ומאנה".

16 בגמ' שהובאה בהערה 14 מבואר שמותר לצבוע חפץ חדש, ופירש רש"י "בחדתי – מותר שאינו אלא ליפות והרוצה להוסיף על דמיהם בשביל יופים מוחל הוא", וכן כתב המאירי שם "וכן כל יפוי כלים חדשים ואף על פי שמרבה בדמיהם על כך אין אנו מקפידים יודע הוא ומוחל", וכן כתבו הטור בסי' רכח, הסמ"ע שם ס"ק טו הנתיבות שם חידושים סק"ה והערוך השולחן שם סעיף ה וז"ל: "אבל חפץ חדש מותר לנקותו וליפותו וזהו דרך התגרים". וכן כתב בפירוש תפארת ישראל על המשנה בערכין פ"ו אות לג לעניין עבד, "אבל מותר לרחצו ולסכו כדי לעורר חפץ הקונים לקנותו וה"נ להלבישו במלבושין יפין". וכן כתב בשו"ע הרב הלכות אונאה וגניבת דעת סעיף יח "ליפותם בשאר מיני יפוי אפילו אם מתעלים בדמים יותר מן השבח שמשביחם הואילו אין כאן טעות ואונאה שהמוסיף דמים בשביל יופיין מוחל הוא מדעתו" (הלשון 'מוחל' הוא לשון רש"י, ונראה שהרב בא לפרש בדברי רש"י שאפילו אם מעלה את המחיר ביותר מעלות ההשבחה מותר, וכן כתב בהגהות על הגליון שם).

17 שאם מודיעו אין איסור גניבת דעת, וכמו שאין איסור למכור חפץ עם מום אם מודיעו, כמבואר בשו"ע סי' רכח סעיף ו וכן מבואר שם שמותר לפתוח חבית מכורה לכבוד אורח, אם מודיע לו שכבר מכר את היין. אמנם, בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' נד אסר במקרה הניידון שם לחפות על מום אפילו אם מודיע לקונה. אבל ייתכן, שאינו אוסר אלא אם כל רצונו של המוכר הוא לחפות על המום ולרמות את הקונה, ולכן אסר אפילו אם יודיע לקונה, כדי שלא לפתוח פתח לרמאים (עיין הערה 19), אבל בנידון דידן שהמוכר מייפה כדי המקח ימצא חן בעיני הקונים, ואין לו כוונה להסתיר שום דבר, אלא שממילא נגרם על ידי כך שהקונים יטעו, אם יודיע לקונה, מותר. בנוסף לכך, בדברי מלכיאל כתב רק שלא להנהיג כן, וכוונתו על דבר שאם יתירוהו יעשו כן הקצבים כל יום, ובזה יש חשש שפותחים פתח לרמאים, וכן שיהיו קונים שלא ידעו ויתאנו, אבל על מקרה חד-פעמי אין חששות אלו.

18 בגמ' ב"מ דף ס ע"א מבואר שבזמן המשנה היתה תקופה מסוימת בשנה שהיה מותר לערבב שני סוגי יין, ובשאר ימות השנה אסור, וממשיכה הגמ' "והאידנא דקא מערבי שלא בין הגיתות, אמר רב פפא דידעי וקא מחלי" ופירש רש"י "הכל יודעים שהוחזקו לערב". וכן כתב הרי"ף בב"ב דף מז ע"א שמותר לערב פסולת בתוך אוכל אם נהוג לעשות כן. ולכן כתב הסמ"ע בסי' רכח ס"ק טז על הדין שנפסק בשו"ע שם "אין שורין הבשר במים כדי שיראה לבן ושמן", וז"ל: "והיינו דוקא במקום שאין המנהג כן, אבל אם המנהג של הקצבים לשרותו כדי שיראה לבן מותר, דאין מאנה בו דהרי הכל יודעין דדרך הקצבים לשרותו". ובנתיבות חידושים סק"ו כתב וז"ל: "אבל אם המנהג של הקצבים לשרות והכל יודעים מותר לשרות". ונראה מלשונו שצריך שכולם יודעים שכך המנהג, ולא די במה שהקצבים נהגו כן, וכן הוא לשון הערוך השלחן שם סעיף ה "כיון שהכל יודעים שדרך לעשות כן" וכן כתב בסעיף ח לעניין שמותר לערב מים ביין אם כולם טועמים, שדוקא אם כולם טועמים, ולא די בהרבה. וכן הוא לשון השו"ע הרב הלכות אונאה וגניבת דעת סעיף יט "יש מי שמתיר, לפי שאין כאן אונאה, כיון שהכל יודעים ממנהגם". ועיין עוד בהערה הבאה.

19 בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' נד חולק על הסמ"ע וסובר שיש איסור גניבת דעת כשמסתירים מומין גם אם כולם רואים. וז"ל: "וגם מסברא נלע"ד שיהא אסור לעשות זה, דהא עיקר האיסור שיש בזה גניבת דעת, שעל ידי זה אין ניכר כחשות הבשר ופחיתות ערכו, ומה לנו במה שידוע שדרכם כן... ולא דמי להא דמערבין מים בין הגיתות, שזה ידוע דהוי יין מזוג במים, דעיקר האיסור לערב הוא שלא יחשוב הקונה שהוא יין גמור, ולזה בידוע שנתערב בו מים שרי. אבל במשביח סחורתו בדבר שאינו שבח אמיתי, ודאי אסור." והיינו שבמקרים של הגמרא והרי"ף שהובאו בהערה הקודמת לא מסתירים שום מומים, מה שאין כן בנידון של הסמ"ע מסתירים מומים וזה אסור. וממשיך שאפילו אם יודיע המוכר לקונים, אסור להנהיג היתר כדי שלא לפתוח פתח לרמאים לרמות, וגם שיש לחשוש שיהיו קונים שלא ידעו. גם השו"ע הרב שם לאחר שהביא דעת הסמ"ע כתב בסוגריים "ושומר נפשו ירחק מזה, כי אף על פי כן יש לחוש שיסבור הקונה שזהו שמן באמת, שהרי יש הרבה שמנים בעולם, ובשביל כך עושים כן כל הקצבים". וכן בפירוש בית יעקב על שו"ע שם דחה קצת את ראיית הסמ"ע והסכים במפורש עם הדברי מלכיאל.

20 עיין הערה 9 שכן פסק בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א סי' לא. האגרות משה אינו מציין לסמ"ע שהבאנו בהערה 18, שאם כל הקצבים עושים כן מותר, אולם לכאורה מדברי הסמ"ע משמע שלא כדבריו, שהרי הסמ"ע מתיר מכיון ש"אין מאנה בו", ולפי האגרות משה היה די במה שאדם סביר אמור לשאול, וממילא מותר אפילו אם הוא מתאנה בגלל שאינו שואל, והרי דבר שנהוג וכולם יודעים ודאי שהוא אמור לשאול ואף על פי כן הצריך הסמ"ע שיהיה בגדר ש"אין מאנה בו". ואפשר שדברי הסמ"ע אמורים רק בדבר שהמיעוט שאינם יודעים מהמנהג, גם לא עולה על דעתם לשאול ועל כך הוצרך לומר שכולם יודעים מהמנהג.

21 עיין בהערה 10. וכל שכן שהפוסקים שהובאו בהערה 19 יאסרו במקרה שידוע שיש תמימים שיתאנו.

22 לפי האגרות משה, מסתבר שבמקומות ששכיח שיש רטיבות בדירות, אין איסור להסתיר, כיון שהקונה או השוכר אמורים לשאול על כך. אבל לפי דעת הדברי מלכיאל יהיה אסור גם אם מודיע שיש רטיבות.

23 כן פסק בשו"ת אבן ישראל ח"ט סי' קנד משני טעמים. א) איסור גניבת דעת, שהקונה יחשוב שהמתווך עושה לו טובה ואינו גובה ממנו דמי תיווך, ובאמת אינו כן. ויש איסור גניבת דעת לקבל החזקת טובה לשווא, כמבואר בגמ' חולין דף צד ע"א. ב) "חשש גזילה" כיון שדמי תווך אינם קבועים ולפעמים הלקוחות מתמקחים עם המתווך על דמי תיווך יותר זולים, ובדרך זו יוצא שלא היתה לקונה האפשרות להתמקח. ונראה שסובר שכיון שיש אנשים המקבלים הנחה, לכן, מתווך שלא סיכם על דמי התיווך מראש, מגיע לו רק כפחות שבשכירים, ולכן אינו יכול לקחת יותר מהמחיר המינימאלי שלקוחות משיגים לאחר התמקחות. ואם המתווך מוציא מהקונה בערמה יותר מכך, הרי זה גזל.

מקורות:

בשותפים מנהג המדינה קובע

בשותפים מנהג המדינה קובע אפילו אם הוא שונה מהדין, כמבואר במשנה בתחילת ב"ב "השותפין שרצו לעשות מחיצה בחצר... הכל כמנהג המדינה". וכן נפסק בשו"ע חו"מ סי' קעו סעיף י "המשתתף עם חבירו בסתם, לא ישנה ממנהג המדינה". הטעם לכך הוא, משום שעל דעת כן נשתתפו. ובנוסף לכך, חז"ל תקנו שכן יהיה הדין בין שותפים שלא סיכמו אחרת[1]. מנהג המדינה צריך להיות מנהג רחב ומפורסם, ולא מנהג של בתים בודדים, שהרי חז"ל השתמשו בשם 'מנהג המדינה' ולא בשם 'מנהג המקום' המופיע לעניין איסור והיתר.

חז"ל קבעו שלא לחלוק לפי נוסחה מדויקת, אלא בקירוב

במקום שאין מנהג מצינו בחז"ל שקבעו דרכים כיצד לחלוק. אולם יש לדעת שבעניינים אלו אין אפשרות לקבוע נוסחה מדויקת כיצד לחלק את ההוצאות בין השותפים, אלא שחז"ל והפוסקים נקטו את הדרך הפשוטה הנראית הגיונית ביותר לפי שיקול הדעת, כיצד לחלוק. ישנן הוצאות שנחוצות להצלת נפשות שחז"ל קבעו לקבוע לפי נפשות, ומשפחה גדולה משלמת יותר ממשפחה קטנה. וישנן הוצאות הנחוצות לשמירה על הממון מגנבים שמחלקים לפי ערך המיטלטלין שיש לכל אחד, ועשיר משלם יותר מהעני, כיון שככל שיש לעשיר יותר מיטלטלין הוא זקוק יותר לשמירה מגנבים. ואם יש צורך לשמור שלא ישרפו את הבתים, יש לשלם לפי ערך הבתים. וכן קבעו חז"ל שיש לשלם הוצאות חומה ושמירה גם לפי קירוב הבית לחומה, שככל שהבית קרוב יותר לחומה הוא בסיכון יותר גדול שיפגעו בו. אבל כמובן, שלא ניתן לקבוע שיעורים אלו במדויק ויש לחלק לפי שיקול הדעת.

אדם שאינו נהנה אינו חייב להשתתף בהוצאות

הרמ"א בסי' קסג סעיף ג מביא בשם שו"ת הרשב"א ח"א סי' אלף צא שאם צריך להוציא הוצאות שוחד כדי שיוכלו לאכול לחם או בשר, יש לשלם לפי נפשות ולא לפי ממון, כיון שהעניים והעשירים זקוקים לבשר במידה שווה. ובפתחי תשובה סי' קסג סק"ו מביא בשם שו"ת כנסת יחזקאל חו"מ סי' פד שאם העני אינו זקוק לבשר, אינו חייב להשתתף בהוצאות שוחד כדי שיוכלו לשחוט ולאכול בשר. דוגמאות נוספות מצאנו שאדם שאינו זקוק להוצאה מסוימת אינו חייב להשתתף בהוצאות. בשו"ע שם סעיף ד נפסק שתלמיד חכם אינו חייב להשתתף בהוצאות שמירה, שתורתו שומרת עליו. ובסוף סעיף ו מביא הרמ"א בשם שו"ת הרא"ש כלל ו סי' ט שאם הוציאו הוצאות כדי שאנשים שהלוו לגויים בשטרות יוכלו לגבות, האנשים שאינם מתעסקים בשטרות אינם חייבים להשתתף.

לפי החוק יש לחלק לפי גודל הדירה

לפי חוק בתים משותפים[2] יש לשלם וועד בית לפי גודל הדירה. חוק זה הוא המנהג בכל השכונות החילוניות או המעורבות. כמו כן, חוק זה מחייב גם בשכונות החרדיות שהקבלן כתב בחוזה המכר שהתקנון של הבניין יהיה התקנון המצוי, מדין תנאי שבממון. לגבי הדרך לחישוב גודל הדירה, אם הדירות הן בגודל המקורי, לפי התוכנית שהקבלן בנה, ניתן לחשב לפי האחוזים ברכוש המשותף הרשומים בטאבו לכל תת חלקה. אם היו הרחבות דירות בבנין, יש למדוד את גודל הדירות. יש בנינים שנהגו לחשב לפי מספר החדרים, מחמת הקושי לחשב את הגודל הדירה, בפרט אם היו הרחבות ללא היתר בניה שאינן מופיעות בעירייה ובחשבונות הארנונה.

1 הערת המערכת: המקורות ליסוד זה, שמנהג המדינה הוא גם תקנת חז"ל, הובאו בעלון המשפט גליון 33 עמוד ד, לעניין מנהג הפועלים.

2 חוק המקרקעין סעיף 58.

מנהג זה הגיוני, שהרי לא ניתן לדייק בדברים אלו על חוט השערה, ובבניינים שנהגו כן, המנהג מחייב.

ההיגיון העומד מאחורי החישוב לפי גודל הדירה הוא, כיון שבבניין המשמש למסחר, או דירות להשכרה פשוט שיש לחלק לפי גודל הדירה, שהרי ככל שהדירה יותר גדולה ההנאה מאחזקת הרכוש המשותף יותר גדולה. וכן גם בבניין מגורים, יש הוצאות הנדרשות להחזקת הבניין, כגון: חיזוק יסודות, תיקון נזקי מים העלולים להזיק למסד הבניין וכן תיקונים בצינורות ביוב הנחוצים לצורך שימוש בדירות, וכל הוצאות אלו יש לחלק לפי גודל הדירה, וממילא יש היגיון לחלק הכל לפי גודל הדירה, כדי להקל על החשבון. שהרי אם יצטרכו להוציא הוצאות לשכור מנהל חשבונות לחשב כיצד לחלק כל הוצאה במדויק יצטרכו כולם לשלם יותר.

המנהג בשכונות חרדיות לחלק לפי דירות

בשכונות החרדיות נהוג לחלק הוצאות וועד הבית לפי יחידות דיור, מקור המנהג הוא משום שבעבר היו כל הדירות בבניין בגודל כמעט אחיד. אמנם, מנהג זה הגיוני אם מדובר בבניין שיש דירות של שלושה חדרים ושל ארבעה חדרים, שאין הבדל גדול ביניהם, אבל אם יש לאחד דירה בגודל של פי שלוש מדירות אחרות, אין היגיון להתחלק בשווה, אלא יש לחייב את בעל הדירה הגדולה לשלם יותר. כמו כן, המנהג הוא רק לגבי התשלומים השוטפים, אבל אם יש הוצאה גדולה לצורך חיזוק הבניין ומקיימים לשם כך גביה מיוחדת, יש לחלק לפי גודל הדירה.

ב. צירפו שתי דירות לדירה אחת. האם יש לשלם וועד הבית כדייר אחד או כשני דיירים, והאם יש הבדל אם הקבלן צירף אותם או הדייר?

תשובה: אם מחלקים דמי וועד בית לפי שטח הדירה, אין הבדל בין שתי דירות קטנות לדירה אחת גדולה. אבל אם מחלקים לפי יחידות דיור, תלוי, אם צירף שתי דירות רגילות, כיון שיש לו דירה גדולה משמעותית, הרי הוא חייב לשלם פי שנים משאר הדיירים, שהרי החלוקה לפי יחידות היא רק כשאין הבדל גדול בין הדירות. אם היו לו שתי דירות קטנות במקצת ועשה מהן דירה אחת גדולה במקצת, כגון שרוב הדירות בבניין הן של ארבעה או חמישה חדרים, לדייר זה היו שתי דירות של שלושה וצירף אותן לדירה אחת של ששה, אם הדייר צירף בעצמו עליו לשלם פי שנים ואם הקבלן צירף, הרי הוא חייב לשלם על דירה אחת. ואם צירף שתי דירות קטנות לדירה אחת ועכשיו יש לו דירה בגודל רגיל, הרי הוא חייב לשלם על דירה אחת בלבד, שהרי הן לפי חישוב גודל הדירה והן לפי חישוב יחידות הוא שווה לשאר השכנים.

ג. דירה אחת שחולקה לשתי יחידות דיור, כמה יש לשלם עליה?

תשובה: אם היתה לו דירה גדולה ביותר וחילק אותה לשתי דירות רגילות, יש לשלם כשתיים. אם היתה לו דירה רגילה וחילק אותה לשתי קטנות בפיצול פנימי, מבלי לפתוח שתי דלתות לחדר המדרגות, כיון שיש גם קצת טענה שהוא מרבה דיורין בבניין, יש לשלם יותר מבעל דירה אחת, אבל לא כשתי דירות, אלא כדירה וחצי.

ד. מחסן או חניה שהפכו אותם לדירה. האם דירה זו חייבת בתשלום וועד הבית?

תשובה: יש לשלם לפי גודל היחסי לשאר הדירות בבניין, כיון שיש הבדל משמעותי בין גודל המחסן לגודל דירה, וגם זה רק על ההוצאות שדיירי דירות אלו נהנים מהם, ועל הזמן שהתגוררו בהם. זאת משום שאת בעלי החניות והמחסנים לא ניתן לחייב מטעם שעל דעת כן השתתפו, שהרי שטחים אלו אינם מיועדים למגורים, ולכן לא ניתן לחייב אותם אלא על השימוש בפועל בלבד.

ה. דייר שסתם את הכניסה לדירתו מחדר המדרגות ופתח לעצמו כניסה פרטית מגינתו, האם חייב בתשלום וועד בית בכל הקשור לנקיון ותחזוקת חדר המדרגות?

» המשך בעמוד הבא

תשובה: באיזורים מעורבים שנוהגים לפי החוק, חייבים לשלם אף לאחר הניתוק. באיזורים חרדיים, הרי הוא יכול לנכות מה שחוסך בהוצאות בכך שאינו משתמש. ויש מקומות שנהוג שניתן להתנתק ולהיפטר לגמרי מהשתתפות בהוצאות.

מקורות:

שותפות לעולם ללא אפשרות חלוקה

בשו"ע חו"מ סי' קעו סעיף טו נפסק "השותפין שהתנו ביניהם שיעמדו בשותפות זמן קצוב, כל אחד מהם מעכב על חבירו, ואינו יכול לחלוק עד שיגיע הזמן". עוד מצינו בשו"ע או"ח סוף סי' קנד שנפסק "בני כרך שקנו ספר תורה והתנו שאם יצא אחד מהכרך שהנשארים יתנו לו חלקו, והוקרו הספרים, אם יצא אחד מהם אין נותנין לו אלא מה שנתן בלבד". ובמשנה ברורה ס"ק נז כתב בשם הט"ז "ובלא התנו אין צריך ליתן לזה שהולך כלום דהא קנו אותה אדעתא שתשאר פה".

לפי זה בבית משותף, השתתפו על דעת להיות שותפים כל עוד שהבית קיים, לכן מצד הדין לא ניתן להתנתק. אבל בבניינים רבים נהוג שניתן להתנתק, כגון שכל דייר משתתף רק בתחזוקה של צינור הביוב שהוא משתמש בו, ולכן לא ניתן לומר שהשתתפו על דעת שלא להתחלק לעולם והרי הוא יכול להתנתק. כמו כן, גם במקומות שאין מנהג כזה, הרי הוא יכול לנכות מה שהוא חוסך לדיירים מכך שאינו משתמש. באיזורים מעורבים שנוהגים לפי החוק חייבים לשלם הכל אף לאחר שמתנתקים.

ו. האם ניתן להתנתק מצנרת ביוב ישנה של הבנין, או מהסקה מרכזית?

תשובה: בצנרת ישנה נהוג שניתן להתנתק. בהסקה מרכזית יש לברר את המנהג.

ז. האם בעלי דירה שנשארה ריקה ולא הושכרה במשך חודש, חצי שנה או שנה חייבים בתשלום וועד הבית?

תשובה: בשו"ע סי' קסא סעיף ב נפסק "מי שיש לו בית בחצר ואינו דר עמהם, חייב לעשות עמהם דלת נגר ומנעול, אבל לא שאר דברים". הכלל הוא שהוא חייב להשתתף בדברים הנהוגים בכל חצר, אבל לא בדברים הקשורים לשימוש. לפי זה ניתן לחייב אותו לשלם הוצאות החזקת הבנין, כגון תיקונים, סיוד וזיפות, וכן על חלק מהוצאות הניקיון הנחוצות לשמור על מצב הבניין, אבל לא על הוצאות נקיון וחשמל הקשורים לשימוש. מקובל לחייב בשישים אחוזים מדמי וועד הבית, כיון שקשה לחשב במדויק.

כל זה אם הוא לא היה בדירה למשך חודש שלם, אבל אם הוא היה בתחילת החודש או בסופו, עליו לשלם על כל החודש.

ח. בבניין חדש שחלק מהדיירים כבר קיבלו מפתח, אבל עוד לא באו לגור, האם חייבים בועד הבית?

תשובה: אם הוא משפץ או מביא פועלים לדירתו, הרי הוא חייב לשלם תשלום מלא. אבל אם הדירה ריקה לגמרי הרי הוא חייב לשלם על הוצאות החזקת הבניין בלבד, שהרי הוא אינו שונה מדייר שכבר נכנס לדירה והשאיר את הדירה ריקה.

ט. ואם עוד לא קיבלו מפתח האם הקבלן חייב בתשלום וועד הבית?

תשובה: הדייר פטור מלשלם והקבלן חייב לשלם הוצאות החזקת הבניין בלבד.

י. על מי מוטל לשלם לוועד בית בדירה מושכרת, על השוכר או על המשכיר?

תשובה: השוכר חייב לשלם, כיון שהוא המשתמש, אבל אם השוכר לא שילם, ניתן לתבוע מהמשכיר את מלוא התשלום, כיון שהוא שותף בבניין, והוא גם נחשב כמשתמש ונהנה מהשירותים בבניין, כיון שהוא מעמיד אחרים ליהנות במקומו.

יא. לפעמים גובים גבייה חד-פעמית עבור תיקון יקר שיש לעשות בבניין, האם על השוכר להשתתף בזה או על המשכיר? ואם המשכיר חייב, כיצד ינהגו כאשר הסכום הקבוע של וועד בית כולל גם סכום כסף שיצטבר בקופת הוועד עבור החזקת הבניין?

תשובה: הוצאות של החזקת הבניין, כגון: סיוד, זיפות, החלפת צינורות מים וביוב, המשכיר חייב לשלם ולא השוכר. ואפילו אם הוא שוכר את הדירה לעשר שנים, מכל מקום כיון שהמשכיר חייב לתקן בלאי סביר בדירה, הרי הוא חייב גם לשלם הוצאות אלו ברכוש המשותף.

אם וועד הבית גובה כל חודש תוספת של עשרה שקלים או כל סכום קבוע אחר, עבור קופה להוצאות חד פעמיות, המשכיר חייב לשלם חלק זה, כיון שזה חלק מסוים וידוע. אבל אם העודף שנשאר נכנס לקופה של הוצאות חד פעמיות, ואין גביה של תוספת מיוחדת לכך, השוכר חייב לשלם.

יב. האם דיירי קומת קרקע צריכים להשתתף בחלק התשלום המיועד להוצאות המעלית?

תשובה: בשכונות חילוניות או מעורבות, או אם רשום בחוזה המכר שהתקנון של הבנין יהיה התקנון המצוי, כל הדיירים חייבים לשלם עבור המעלית, כיון שהיא לצורך רוב דיירי הבניין. המנהג בבני ברק, ולאחרונה התחיל להתפשט אף בשכונות חרדיות בירושלים, שאם הדייר בקומת כניסה אין לו שום צורך להשתמש במעלית, אלא אם הוא רוצה להגיע לאחד השכנים שלו, אין הוא חייב לשלם על המעלית. אך אם יש קומת חניה ואף הדייר בקומת כניסה יש לו אפשרות להשתמש כשהוא רוצה לעלות מקומת החניה, או דייר בקומת חניה שלעתים נכנס מקומת הכניסה, הרי הוא חייב לשלם. כל זה כלפי החלק של הפעלת המעלית, אבל על הביטוח של נזקי צד שלישי, גם דייר בקומת כניסה חייב לשלם, כיון שהחוק מטיל אחריות של נזיקין אף עליו.

מקורות:

באלו מקרים המיעוט חייב להשתתף בהוצאות שאינו זקוק להן

הרמ"א בחו"מ סי' קסג סוף סעיף ג פוסק "כל צרכי העיר, אף על פי שמקצתן אינן צריכין, כגון בית חתנות או מקוה וכדומה, אפילו הכי צריכין ליתן חלקן", המקור הוא בשו"ת מהר"י מינץ סי' ז. לעומת זאת, בסוף סעיף ו פוסק הרמ"א "יש אומרים שאם הוצרכו להוציא הוצאות שיעזור להם השר עם שטרי חובותיהן, אותם שאינם נושאין ונותנין בשטרות אין חייבין ליתן לזה", המקור הוא שו"ת הרא"ש כלל ו סי' ט. ומוסיף הרמ"א "ועיין לעיל סוף סעיף ג' סימן זה". הסמ"ע בס"ק לב עומד על הסתירה וכתב "נראה דוקא כל כהני דכל ישראל צריכין לבית חתנות או מקוה, אף אם אירע שיחיד אינו צריך לו מחמת זקנה או איזה טעם, אפילו הכי צריך ליתן, מה שאין כן כשהוציאו הוצאה שיעזור להן השר בענין שטרי חובות שאינו ענין כללי, משום הכי כתב מור"ם בסוף סימן זה והוא מתשובת הרא"ש דאין אחרים צריכין ליתן להם לסיוע". כוונת דבריו לחלק בין דברים שהם חלק מהעיר, שכל בני העיר הם שותפים בו וחייבים להשתתף, שאף אם אינו צריך פרט מסוים, מכל מקום הוא צריך את העיר בכללותו, לבין הוצאות שאינן חלק מהעיר אלא צורך של כמה אנשים, אין הרוב יכול את המיעוט להשתתף, כיון שהוצאה זו אינה קשורה לעיר. לכן אם יש כלב בחצר ורוב הדיירים מפחדים ממנו ומיעוטם אינם מפחדים, אין הרוב יכול לחייב את המיעוט לשלם עבור סילוק הכלב, כיון שאין קשר בין סילוק הכלב לשותפות בבניין.

הש"ך בסי' קסג ס"ק יד מציין שו"ת מהר"ם אלשיך סי' נב שתלמיד חכם אינו חייב לשלם עבור הוצאות החזקת רב ומו"ץ לעיר, כיון שיודע את ההלכות בעצמו ואינו נהנה ממנו, ומדמה לתשובת הרא"ש בשטרי חובות. וכתב שם שאם הרב פוסק גם בדיני ממונות, חייבים גם תלמידי חכמים לשלם עבור החזקתו, כיון שאם יהיה לאחד מהם ריב עם אדם אחר, לא יוכל לפסוק בעצמו ויצטרך לרב. לכאורה רב הוא חלק מהוצאות העיר, שאין עיר ללא רב, והיה מקום לחייב גם תלמיד חכם שאינו זקוק לו, וצריך עיון למה מהר"ם אלשיך פוטר. ועיין עוד בשאלה הראשונה שהבאנו שעני שאינו אוכל בשר אינו חייב להשתתף בהוצאות שמוציאים כדי שיוכלו לשחוט.

» המשך בעמוד הבא

במעלית, אם יש לבניין שש קומות, המעלית היא חלק בלתי נפרד מהבניין והמיעוט שאינם צריכים אותו גם חייבים להשתתף, אבל בבניין של שלוש או ארבע קומות, המעלית איננה חלק מהבניין, לכן סבורים חלק מהפוסקים, שלא ניתן לחייב את אלו שאינם נהנים ממנה להשתתף בהוצאות ההחזקה, כיון שהשותפות בבניין אינה קשורה למעלית. ועל כל פנים המנהג בבני ברק שדיירי קומת כניסה שאין להם אפשרות להשתמש במעלית כלל, אינם משתתפים בהוצאות המעלית.

יג. כשחלק מהדיירים רוצים לצבוע את חדר המדרגות, האם צריך שכולם יסכימו, או הולכים אחר הרוב, או שגם אחד יכול לכוף? ומה הדין כשחלק מהדיירים רוצים לבנות מעלית?

תשובה: דברים הנחוצים לבניין ונהוגים בכל הבתים המשותפים, אחד יכול לכוף על כולם. כגון: שיהיה חשמל וניקיון בחדר המדרגות, אחד יכול לכוף. וכן לצבוע, כשחדר המדרגות נראה במצב גרוע ביותר, אחד יכול לכוף על כולם. דברים התלויים בשיקול הדעת ושאין מנהג ברור, הרוב קובע. במעלית לא ניתן לחייב את המיעוט שאינם מעוניינים להשתתף, אבל ניתן לחייב להקצות מקום.

מקורות:

מבואר במשנה פאה תחילת פרק ד "הפאה ניתנת במחובר לקרקע, בדלית ובדקל בעל הבית מוריד ומחלק לעניים, רבי שמעון אומר אף בחליקי אגוזים, אפילו תשעים ותשעה אומרים לחלק ואחד אומר לבוז לזה שומעין שאמר כהלכה. בדלית ובדקל אינו כן אפילו תשעים ותשעה אומרים לבוז ואחד אומר לחלק לזה שומעין שאמר כהלכה". ביאור המשנה הוא שמעיקר הדין אין בעל השדה מחלק פאה, אלא כל העניים בוזזים. יש מיני פירות שחז"ל תיקנו שיש לחלק כדי שלא יריבו העניים. בדבר שהדין נותן לחלק, אף היחיד יכול לדרוש שיעשו כן, וכן בדבר שהדין נותן לבזוז אף היחיד יכול לדרוש שיעשו כן.

מאידך, מצינו ברמ"א סי' קסג סעיף א שבכל צרכי ציבור הולכים אחר הרוב, כיון שאם לא כן, לעולם לא יוכלו לעשות שום דבר לצורך הרבים. לכן נראה, שדברים נחוצים הנהוגים בכל בית משותף, היחיד יכול לחייב את כולם. אבל דברים התלויים בשיקול הדעת, כגון מתי בדיוק לצבוע, או באיזה צבע, הרוב קובע.

ישנם דברים שהרוב אינו יכול לחייב את המיעוט להשתתף בהוצאות, אבל יכול לחייב אותם שלא לעכב עליהם לעשות על חשבונם. כגון להתקין מעלית בבניין של ארבע קומות, הרוב אינו יכול לחייב את אלו שאינם מעוניינים להשתתף, אבל המיעוט שאינו מוכן להשתתף בהוצאות אינו יכול לעכב על הרוב להתקין מעלית, על אף שהיא 'גוזלת' משטח הרכוש המשותף.

יד. נודע לנציג וועד הבית האחראי על הניהול שאין תשתית הארקה לבניין, האם זכותו של הנציג לבצע את התיקון בכסף של קופת הוועד, מבלי להודיע לשכנים. והאם שכן אחד יכול לכוף לעשות זאת?

תשובה: דבר שיש בו משום סכנה, היחיד יכול לכוף את כולם. הנציג יכול להתקין הארקה על חשבון הקופה, מבלי לשאול לשכנים, כיון שהוא שליח של הדיירים לנהל את הבנין כפי המקובל. כמו כן, גם דייר אחר יכול להתקין הארקה ולדרוש את ההוצאות מוועד הבית, כדין שותף שרשאי להוציא הוצאות לטובת השותפים (עיין שו"ע סי' קעח סעיף ג), אלא שדייר שאינו נציג הוועד שישכור את שירותיו של חשמלאי יקר, יכולים שאר השכנים לטעון שאין לו סמכות לכך והפרש המחיר שבין חשמלאי זול לבין החשמלאי שהוא שכר ייפול עליו. אבל אם נציג וועד הבית ישכור חשמלאי יקר, אם שיקול דעתו היתה סבירה, קופת וועד הבית תספוג את ההפסד.

טו. מה הדין כשחלק מהדיירים סובלים מלכלוך של יונים במרפסות, ורוצים להתקין מתקן קוצים על הגג, כדי שהיונים לא יוכלו לעמוד על הגג, ושאר הדיירים אינם מעוניינים בזה, האם חייבים כולם להשתתף בהוצאות?

תשובה: אם מקובל בכל הבניינים באיזור להתקין מתקן על הגג נגד קוצים, הרי זה חלק מהבניין וניתן לדרוש שכולם ישתתפו בהוצאות. אבל אם לא נהוג בכל בית, גם אם רוב הדיירים סובלים מהלכלוך, הוצאה זו אינה קשורה לשותפות בבניין ולא ניתן לחייב שכנים שאינם סובלים מהלכלוך להשתתף בהוצאות, כמו שכתבנו בשאלה יב לעניין הוצאות לסלק כלב מהחצר.

לגבי אם בנין אחד תובע בנין אחר להתקין מתקן כזה, אם הסבל מהיונים הוא גדול וכל הבניינים באיזור מתקינים מתקן זה ורק בנין אחד הוא מוזנח ולא מתקינים, נראה שתלוי במחלוקת הרמ"ה והבית יוסף שמביא הרמ"א בסוף סי' קנה, אם ניתן לדרוש ממי שמשאיר את ביתו פתוח לגנבים שיגדור כדי שגנבים לא יוכלו להיכנס מביתו לבתים אחרים. אבל אם לא כל הבניינים מתקינים מתקן כזה לא ניתן לדרוש לעשות כן, שלא מצינו שניתן לדרוש מבעל חצר אחרת לסלק עוברים כשיש סבל מהם לשכנים, אלא אם הוא מתעסק בדם, שהוא עושה פעולה מיוחדת שמביאה את העוברים, כמבואר בשו"ע סי' קנה סעיף לט, אבל לא כשעוברים באים מהגג שלו.

טז. כיצד יש לנהוג בהשתתפות בזיפות או תיקון צנרת, האם כל עמודה תתקן בחלק שלה בנפרד, או כל הבניין יחד, אף שעמודה אחת אינה סובלת כעת, ומה הדין כשיש כמה כניסות? ומה הדין בתקלה בצינור ביוב בקומה ג', האם גם הדייר בקומה ד' והדייר בקומה ב' חייבים לשלם?

תשובה: המנהג הוא שכל הדיירים, אף דיירי הקומות התחתונות, משתתפים בזיפות הגג. טעם המנהג אינו משום שהנזק יכול להגיע גם לקומות התחתונות, אלא משום שהגג הוא משותף ובעלי הגג חייבים למנוע שלא יגיע נזק לאחת מהדירות. [מאותו טעם, גם אם הגג מוצמד לאחת מהדירות, או בעל מרפסת, חייבים הבעלים לזפת בעצמם, כדי שלא יגיע נזק מרכושם לדירה אחרת.] לכן חייבים כל בעלי הרכוש המשותף לשלם הוצאות הזיפות. שכן אינו יכול להפקיר את חלקו בגג כדי להיפטר מהתשלום, כיון שהוא משתמש בגג.

לגבי צנרת ביוב המשמשת רק חלק מהדיירים, מצד הדין לא ניתן לחייב את אלו שאינם משתמשים להשתתף, וכמו שכתבנו בשאלה יב לעניין מעלית. אבל לפי החוק, וכך המנהג בהרבה בתים וכן ראוי להנהיג, כל הדיירים משתתפים יחד.

אבל, גם בבניינים שנהוג שכל עמודה מתקנת את הצנרת שלה, כל דיירי העמודה המחוברים לצינור חייבים להשתתף. גם דיירי הקומות התחתונות חייבים להשתתף מצד הדין, כיון שצינור ביוב חייב להיות פתוח מלמעלה לאויר, כדי שיהיה תקין. והדין הוא שכל הוצאה שיש בה צורך להרבה אנשים, כולם חייבים להשתתף יחד, כמובואר בנתיבות סי' קעח סק"ג. ואף שדייר אחד סובל יותר מהסתימה משאר הדיירים, והתיקון יותר נחוץ בשבילו, אין זה פוטר את שאר הדיירים הזקוקים לתיקון להשתתף. ואם הסתימה היא בין הקומה העליונה לקומה שמתחתיה, כך שידוע בוודאות שהנזק מגיע מהדייר בקומה העליונה, ניתן לדרוש שבעל הקומה העליונה ישלם בעצמו. אבל אם יש לו ילדים, לא ניתן להוכיח שהנזק הגיע מגדול שחייב על נזקים.

אם יש כמה כניסות בבניין, אם מדובר בבניין אחד עם גג אחד, הרי זה כמו שתי עמודות וכולם צריכים להשתתף ביחד, כל עוד שלא הוחלט על חלוקה. אבל יש בניינים נפרדים שנבנו על מגרש אחד ורשומים בטאבו כחלקה אחת, ואם שכן אחד רוצה לבנות במגרש הוא חייב לקבל את רשות כל הדיירים, מכל מקום בכל הקשור לבניינים מבפנים וכן זיפות הגגות, מקובל להתנתק ושכל בניין מטפל בחלק שלו בנפרד.

יז. תיקוני נזילת מים, כאשר הנזילה היא לאחר הפיצול מהצינור המרכזי

» המשך בעמוד הבא

ולפני השעון הפרטי של הדייר, שאז כל הדיירים משלמים על המים ההולכים לאיבוד, אבל הנזק הוא ברכושו הפרטי של הדייר, מי חייב לתקן?

תשובה: הדייר בעל הצינור חייב לתקן, ואם לא תיקן, הרי הוא חייב לשלם לשכנים את הצריכה המשותפת שהם חויבו מדינא דגרמי, וכדין מחיצת הכרם שנפרצה ועל ידי כך ייאסר שדה התבואה הסמוכה באיסור כלאי הכרם, שאומרים לבעל הכרם לגדור, ואם לא גדר הרי הוא חייב לשלם את הנזק, כמבואר בב"ק דף ק ע"א.

יח. מה הדין אם דייר אינו זוכר אם פרע את חובו והנציג האחראי על הקופה זוכר או אינו זוכר? או להפך שהאחראי אינו זוכר והדייר טוען ששילם בוודאות?

תשובה: הדין הוא ככל טוען ונטען המבואר בשו"ע סי' עה, שאם טוען איני יודע אם פרעתי והתובע טוען ברי שלא פרע, הרי הוא חייב, אם שניהם טוענים שמא יש מחלוקת אם חייב לצאת ידי שמים, ואם הדייר טוען שפרע הרי הוא פטור. כדי שלא יהיו ספיקות, מן הראוי להנהיג שדייר לא יהיה נאמן לטעון שפרע אלא אם כן יש לו קבלה.

יט. האם יש לשוכר זכות בחירה באסיפת דיירים, ובאילו נושאים?

תשובה: המשכיר הוא השותף בבניין והוא זכאי להחליט איזה מנקה להעסיק וכדומה, אבל השוכר אינו שותף ואין לו זכות הצבעה. בדרך כלל, המשכיר מוכן שהשוכר ייצג אותו, כיון שהשוכר הוא המשלם בסופו של דבר, אבל אם יש ויכוח בין המשכיר לשוכר, דעתו של המשכיר קובעת.

כ. אם יש לאדם אחד בבניין כמה דירות, האם יש לו זכות של קול אחד בהצבעה באסיפה, או כמספר הדירות שיש לו? ומה הדין כשרוב הדירות שייכות לאדם אחד?

תשובה: בנושאים הגוררים חיוב כספי, אדם שיש לו כמה דירות יש לו זכות הצבעה נגד כל דירה, ואם יש לו רוב דירות הוא המחליט הבלעדי, כיון שכל החלטה מחייבת אותו יותר מכולם. וכן כתב בשו"ת צמח צדק סי' א שאלו המשלמים יותר, דעתם קובעת יותר.

כא. דייר בבניין החנה את רכבו כמה שנים במקום מסוים שאינו מיועד לחניה, האם יש לו חזקה במקום זה, ואם כן לאחר כמה זמן?

תשובה: אם החנה את רכבו מבלי להעמיד מחיצות, אין לו חזקה. כיון שאין חזקה אלא במקום שהבעלים היו אמורים למחות, ואם שותף חונה במקום שאינו מפריע לשאר השכנים, אין השכנים אמורים למחות בו ואין לו חזקה. ולכן אם לאחר כמה שנים קנה שכן נוסף רכב, וגם הוא רוצה לחנות במקום זה, עליהם להגיע להסדר של חלוקה ביניהם.

אם הוא בנה קירות סביב החניה, השותפים אמורים למחות בו, ואם לא מחו יש לו חזקה, אלא שיש מחלוקת ראשונים, אם צריך שיחזיק שלוש שנים וגם תהיה טענה שהוא קנה את המקום מכל השכנים, או שדי בחזקה בזמן מועט וללא טענה שקנה, אלא שאומר ששתיקת השותפים היא ראיה שמחלו לו. כל דינים אלו מבוארים בשו"ע סוף סי' קמ.

אם החניה צמודה לדירה מסוימת, אין חזקה לאחרים על חניה זו, כיון שהיא רשומה על שמו, ואם דייר אחר קנה אותה, הרי היה נדרש להעביר אותה בטאבו.

כב. דייר הבניין נהג כמה שנים להניח את הדפנות הסוכה במקום מסוים שאינו מפריע לשכנים, ועתה בא שכן אחר ורוצה לקחת את המקום, האם שייך בזה טענת חזקה?

תשובה: כאמור בשאלה הקודמת, אם לא בנה קירות מסביב, אין לו טענת חזקה ויש להגיע להסדר כיצד להתחלק.

כג. עשו הרחבה בבנין, למי שייך הגג שמעל להרחבה?

תשובה: כיון שמקובל שכל אחד יכול לבנות במפלס שלו, הבעלים על המפלס של גג ההרחבה, הם הבעלים על הגג של ההרחבה. ואם הגג של ההרחבה מגיע עד המפלס של הגג המשותף, הגג של ההרחבה הוא גם משותף. אלא שנדרש מבעל מפלס זה להשתתף בהוצאות היציקה ואם אינו משלם אינו יכול לזכות בגג.

כולל חושן משפט אוהל יוסף

בית הדין ובית הוראה נתיבות חיים

שר גדול נפל בישראל

המומים ומזעזועים כואבים ודואבים אנו יחד עם כל בית ישראל על השמועה כי באה, נמס כל לב, רפו כל ידים וכיהתה כל רוח, בפטירת מורינו ורבינו האי גאון וצדיק מרא דכולא תלמודא, אשר לבו היה מבעית בים התלמוד, שקד על דלתי התורה ועשה לילות כימים בעיון מעמיק בכל חלקי התורה, ולא פסק פומיה מגירסא מיום עמדו על דעתו, ואיזן וחיקר ועשה מטעמים לדברי הפוסקים ובייחוד לתורת בעל הקצות החושן ונתיבות המשפט, הרביץ תורה לאלפים והיה דולה ומשקה מתורת רבותיו, עין מי לא ידמע בשמוע בפטירת האי צדיק יסוד עולם אשר מיגן בתפילותיו הזכות כעבדא קמא מריה, לב מי לא ירתח בהיוודע לקיחת האי עבד ה' אשר דקדק בכל מצוה בכל פרטיה בתכלית

מרנא ורבנא מרן הגאון הגדול

רבי חיים פינחס שיינברג זצוקללה"ה

נשיא בית דין צדק לדיני ממונות "נתיבות חיים"

עלון המשפט

ביה"ד "**נתיבות חיים**" שע"י מוסדות **מענה שמחה** י-ם בנשיאות הגאון הרב **נפתלי נוסבוים** שליט"א פנים מאירות 1 י-ם טל: 02-5023637/55

גליון חודש סיון ה'תשע"ב | 45

תוכן העניינים:

א | פסקי דינים – גניבת דעת – חלק ד'

ב | דייר בקומת קרקע מהו לחייבו בתשלום שימוש המעלית

ג | אוכל שהונח תחת המיטה-איסורו וחיובי תשלומיו

הרב יוסף פליישמן שליט"א

פסקי דינים – גניבת דעת – חלק ד'

1. הנותן לעני (הראוי לקבל צדקה) כספי מעשר ואינו רוצה לביישו בכך יש שהתירו[1] לומר שהכספים הם מתנה[2], ויש שכתבו שאף עדיף שלא לגלות למקבל שנותן כספי מעשר[3], אלא שדעה זו דחוקה היא[4] ונראה שרוב הפוסקים סוברים שחייבים להבהיר שאין כאן מתנה אלא נתינת צדקה[5], למעט

---

1 מקור הדין במשנה דמאי (פרק ד' משנה ד') בנידון מאכיל חבירו תרומת מעשר של דמאי או מעשר עני וודאי, כתבה המשנה "ובלבד שיודיעו", והיינו שצריך הבעה"ב להודיע לאורח שמאכילו תרומת מעשר או מעשר עני כדי שלא יטעה לחשוב שמאכילו חולין. בטעם הדבר נאמרו כמה הסברים: (1) הרמב"ם בפיה"מ ביאר שאם אינו מודיעו "היה כמי שמאכיל תרומה ומעשרות לאורחין או עשה מהן צרכיו". וביאר המהר"ם שיק (יו"ד סי' ר"ל) שנחשב עושה צרכיו מאחר שתמיד מוטל על המארח לתת אוכל לאורחיו וכשמשתמש במעשר עני ומע"ש שלו הרי משתמש הוא בהם לקיים מה שהיה מוטל עליו בלאו הכי. ולמד מכך המהר"ם שיק הלכה למעשה שהשולח לחבירו מ"ע ומע"ש בלי לגלות לו ששולח מ"ע ומע"ש לא יעבור על שום איסור כיון שלא היה מוטל עליו לשלוח כלום לחבירו. (2) הר"ש פירש שהאיסור הוא משום שיש לחשוש שחברו טמא ואסור באכילת תרו"מ. (3) הגר"א (שנות אליהו) פירש שהאיסור הוא משום גניבת דעת, וכן פירש הרידב"ז את דברי הירושלמי שהביאה בנידון משנה זו את הברייתא (בבלי חולין צד, א) "לא יסרב אדם בחבירו לארחו בשעה שהוא יודע שאינו רוצה וכו' " ואיסור זה הוא משום גניבת דעת וביאר דמוכח שהגמ' הבינה ביאור המשנה כפירוש הגאון שאיסורו מטעם גניבת דעת ולכך הסמיכה את הברייתא הנ"ל שמיירי באותו ענין. וכן ביאר המשנה ראשונה וז"ל "כשאינו מודיעם הוי כמו גניבת דעת שהוא אסור שהם סבורים שמאכילם משלו". בתפארת ישראל (בועז ס"ק ה) מפרש על דרך זה באופן שונה במקצת, וז"ל "גונב דעתו דסבר שמאכילו חולין ששוים יותר מתרומה", וכן כתב הרש"ש שם. הרי לדידהו גניבת הדעת היא בכך ששוויו גבוה יותר משא"כ לגר"א והמשנ"ר גניבת הדעת נובעת מחמת הכרת הטוב שחושב בטעות שמאכילם משלו. א"כ לכאורה לפי הגר"א ומשנ"ר יהיה אסור לתת מתנה לחברו ממעשר כספים ולפי התפארת ישראל כיון שאין שינוי במחיר אין כאן הוכחה לדינא.

2 בשו"ת מהר"ם שיק (חלק יו"ד תשו' ר"ל) דן בנידון זה, ואף שהבין דהירושלמי למד טעם המשנה האוסרת משום גניבת דעת מ"מ כתב שהיות ולא שמענו איסור כזה וגם החתם סופר (שו"ת יו"ד רל"א) שדן במקרה דומה לא הזכיר האי איסור משמע שאין איסור מצד גניבת דעת. וביאר שאיסור גניבת דעת הוא שהמקבל מחזיק טובה לנותן בחינם, ובמקרה דידן לא שייך טעם זה שהרי אפילו אם נותן לו מעשר עני או מעשר כספים ולא חולין עדיין המקבל צריך להחזיק לו טובה כיון שיכול היה לתת המ"ע לעני אחר ולכך אינו נחשב גניבת דעת. ומה שהירושלמי פי' את המשנה שם משום גניבת דעת אינו אלא משום שהוא אירח העני בביתו והעני עלול לחשוב שהזמינו לביתו בגלל חביבותו והאמת שעשה כן מכיון שאסור לשלוח בשבת ויו"ט מ"ע ותרומ"ע לבית המקבל.

3 בציץ אליעזר (חלק ט סימן א פרק ד) דן אם מותר להורים להחזיק על שולחנם בנים הלומדים בכולל מכספי מעשר שלהם. וכתב (בס"ק ו') להתיר על פי המהר"ם שיק הנ"ל, ומוסיף (ס"ק ז) שעדיף לא לגלות להם. ומקורו בהגהות מרדכי (בבא בתרא סימן תרנ"ח) שתלמיד חכם הדואג לצרכי העיר ומתפרנס מהצדקה צריכים לשלוח לו מעשר עני מן הגורן אבל לא מתוך קופה של צדקה כיון שגנאי הוא שניכר שמתפרנס מן הצדקה.

4 כמבואר לעיל טעמו של המהר"ם שיק להתיר הוא דבין כך יש חיוב הכרת הטוב אפילו על נתינת מעשר כספים שהרי יכול היה לתיתו לאחר, אך יש לפקפק בטעם זה שהרי הנותן ממון מעשר שאין לו בו אלא טובת הנאה הנתינה קטנה יותר מאשר נותן ממונו הפרטי, ולכאורה להטעות אדם שיחשוב שמקבל מתנה גדולה ואינו מקבל אלא מתנה קטנה יש בזה איסור גניבת דעת כיון שבכך מכיר לו חברו יותר טובה, וראיה לכך ממחלוקתם של בעלי התוס' (חולין צד,ב ד"ה אמר אביי) ועוד ראשונים אם מותר ליהודי לתת בשר נבילה לגוי בתורת מתנה כשהגוי עלול לחשוב שנתן בשר שחוטה, וביאר הפרישה (יו"ד קיז ד) טעם המתירים "משום דבמתנה דלא יהיב דמי אינו מחזיק לו טובה יותר בשביל החשיבות העודפת בכשירה מבטריפה כי אם בשביל המתנה עצמה מחזיק לו טובה". ואם כן מבואר שאין להתיר אלא כשאינו מחזיק לו יותר טובה על אף טעותו, אך בנידו"ד ודאי יחזיק לו הרבה יותר טובה שהרי נתן לו משלו ואינו דומה כלל לנתינה מכספי מעשר שבלאו הכי צריך לתיתו לעני. ולא עוד אלא שהרבה ראשונים הכריעו שגם בנותן נבלה וטועה ששחוטה היא אסור, וכן הכריעו הרא"ש והטור שם (וכ"כ הנקה"כ סה, יא בדעתו) והרשב"א בחולין שם ובתורת הבית, ולדעת הגר"א (סה,כט) השו"ע גם פסק כן. (וכ"ש בנידו"ד דמיירי בישראל, שהרי דברי הראשונים אמורים בגוי, ויש הרבה מקום להקל באיסור גניבת דעת גוי וכמש"כ בעלון 44 דין 2) ומדברי פוסקי זמנינו נראה שגם סברו כך שהרי הבאנו בעלונים הקודמים (עלון 42 הערה 5 ועלון 44 הערה 1) פסקים מהגריש"א והגרש"ז אויערבאך שאדם הבא לעיר למטרה מסוימת ודרך אגב נכנס לחתונה של חברו צריך להודיעו הגם שלהכנס לשמחה הוא טירחא קצת מ"מ כיון שבעל השמחה חושב שטרח יותר מכפי האמת יש כאן איסור. וגם ביאור דברי המשנה והירושלמי שכתב המהר"ם שיק דחוק הוא, כיון דבמשנה מיירי בכהנים שהיו רגילים לאכול אצלו ואם כן קשה לומר שיחזיקו לו טובה מיוחדת מכח מה שאוכלים אצלו ביו"ט אלא מרגישים הכרת הטוב על כל מה שהאכילם וא"כ לשיטתו כיון שאכילת יו"ט אינו אלא תוספת שהרי בין כך מוקירים לו טובה א"כ אין מקום לאסור. בנוסף לכך התפארת ישראל, המשנה ראשונה והרש"ש כתבו להדיא דהביאור במשנה שצריך להודיעו הוא מחמת שחושב שעשה לו טובה גדולה אף שהאמת שעשה לו רק טובה קטנה. עוד יש להוכיח שיש איסור בתוספת הכרת טובה, שהרי גמ' מפורשת האוסרת לפתוח חבית עבור אורח כשחושב שנפתח בשבילו דבר הגורם הוצאה מרובה, בעוד החבית כבר נמכרה לאחר (מובא שם בירושלמי ובבבלי חולין צד) והגם שצריך האורח להחזיק טובה למארחו בלאו הכי בכ"ז יש איסור גנ"ד מחמת תוספת הכרת הטוב. א"כ ה"ה בנידון דידן שנתן לו כספי מעשר, אף שצריך להוקיר לו טובה מ"מ כיון שחושב שנתן משלו בעוד שלא נתן לו אלא טובת הנאה שהיה לו במעות, יש לאסור מחמת גניבת דעת על התוספת שמוקיר לו טובה.

5 בנוסף למש"כ לעיל בשם התפארת ישראל והמשנה ראשונה שחולקים על המהר"ם שיק, בספר תתן אמת ליעקב (פרק ה' ס"ק ב') מובא שהגרי"י פישר פסק שאסור ליתן מעשר עני ולומר שהוא מתנה ע"מ שלא לבייש את המקבל כיון שבכך מחזיק לו טובה חינם (לכך יעץ שיתנו לעני שהוא לוי ויאמר שהוא מעשר ראשון, ובכך אינו מוקיר לו טובה יותר שהרי אילו היה מעשר ראשון גם אינו נותן משלו) הרי להדיא שלא פסק כמהר"ם שיק והציץ אליעזר. וכן באוצרות ירושלים ([פרושים] חלק ד משנת תשסב עמוד כג) מובא תשובת הגאון משה אלעזר דן רלב"ג שפסק בבהמת עשיר שנוצרה בה בעיית כשרות שניתן להתירה בהפסד מרובה אך כיון שלעשיר אינו נחשב הפסד מרובה אין להתיר לעשיר באכילה, ולכך פסק שהעשיר מחוייב לתת הבשר לעני בחינם היות שלעני יהיה מותר באכילה משום הפסד מרובה. אך התנה שהעשיר חייב להודיעו טעם הנתינה, משום איסור גניבת דעת.

» **המשך בעמוד הבא**

בית הוראה לענייני ממונות "נתיבות חיים"

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

בית ההוראה מיועד לבירור ענינים הקשורים לדיני ממונות, ניתן להתייעץ עם חברי בית הדין "נתיבות חיים" בענייני ממונות, וכן ניתן לקבל סיוע בעריכת חוזים צוואות וכדו' ללא צורך בקביעת תור. ניתן לקבל תשובות גם באידיש, באנגלית ובצרפתית.

בית ההוראה פתוח בימים א - ה בין השעות 13:40-15:30

וביום ו' עם הגר"נ נוסבוים בין השעות 11:00-13:00

ניתן לפנות בשעות אלו גם בטלפון:

02-502-3637

או כל היום בפקס: 02-502-3655

דוא"ל: beisdin@neto.net.il

כמו"כ ניתן לקבוע תור לדיונים בביה"ד "נתיבות חיים"

בפל': 052-7642-346

(בין השעות 6:30-8:00 בערב)

הדיונים נערכים בשפות עברית, אנגלית ואידיש. ההרכבים בבית הדין הם בראשות הדיינים דלהלן:

יום א'

הגאון הרב **יצחק שובקס** שליט"א

יום ב'

הגאון הרב **נפתלי נוסבוים** שליט"א

יום ג'

הגאון הרב **יוסף פליישמן** שליט"א

(ניתן להזמין דיונים גם באנגלית)

יום ד'

הגאון הרב **אברהם דרברמדיקר** שליט"א

יום ה'

הגאון הרב **יעקב פרבשטיין** שליט"א

אם נהוג כן או שהוא דבר השכיח עד שאדם מן השורה היה מסתפק בזה[6]. אמנם אם העני נצרך לקבל צדקה ובכל אופן מסרב, ודאי ניתן להטעותו[7] ואף לשקר לו אם יש צורך בכך[8]. ויש פוסקים שהתירו אף אם מוכן לקבל אך מתבייש בכך[9].

2. אדם מבוגר הרוצה לצבוע את שערותיו הלבנות (באופנים שאין איסור של לא ילבש[10]) בכדי שיראה צעיר ויוכל להשכיר עצמו לעבודה, יש שהתירו[11] אף אם כתוצאה מצביעת שערו אנשים מן השורה אינם מעלים בדעתם שיתכן שהוא מבוגר[12], ובתנאי שיש לו את היכולת לבצע את העבודה הנדרשת[13]. אך נראה שבמקרה שהמעביד צריך להשקיע בעובד כדי להכשירו לעבודה והשקעה בעובד מבוגר איננה משתלמת מבחינה כלכלית, צריך לגלות למשכיר את גילו לכל הפחות לפני שיתחיל לעבוד[14]. ואם הוא צעיר[15] ששערותיו הלבינו שלא מחמת מחלה וכדומה האמורה להפריע לעבודתו, אין איסור גניבת דעת בכל מקרה.

3. אסור לתת לאדם תחושה של ידידות או הערכה כשאינו עושהו אלא מן השפה ולחוץ, ולכך אסור[16] להפציר[17] בחברו שיבוא להתארח אצלו ומכיר בו

---

6 כמבואר בהקדמה לעלון 44. וכן כתב המהר"ם שיק שם. ויתכן שזהו טעם המפרשים שלא רצו לפרש המשנה מטעם גניבת דעת כיון שהיה זה דבר שכיח.

7 גמ' כתובות (סז, ב) "אין לו ואינו רוצה להתפרנס (רש"י - מן הצדקה) נותנים לו לשום מתנה וחוזרים ונותנים לו לשם הלוואה... לפתוח לו לשם מתנה" ביאור דברי הגמרא: תחילה מנסים לתת בתורת מתנה ואם מסרב נותנים לו בתורת הלוואה. מוסיפה הגמרא: "ר' שמעון אומר.. אין לו ואינו רוצה להתפרנס אומרים לו הבא משכון וטול, כדי שתנוח דעתו עליו" - פירש"י: אף שלא אמרו שנותנים לו הלוואה מ"מ כיון שהזכירו משכון חושב שדעתם לחזור ולגבות הימנו ואין זו אלא הלוואה ויטול בלא בושת, שיאמר אין לי משכון והם יאמרו טול בלא משכון. מתבאר שיש להתיר לגנוב דעתו שיחשוב שנותנים לו הלוואה בעוד שהאמת שנותנים לו צדקה. ורמב"ם (מתנ"ע ז, ט) כותב "עני שאינו רוצה ליקח צדקה מערימין עליו ונותנין לו לשם מתנה" והביא דבריו הטור בסי' רנ"ג וכתב עליו "ונותנים לו לשם מתנה דרך כבוד כאילו אינה מן הצדקה" הרי להדיא שמסתירים ממנו את העובדא שניתן לו מעות צדקה.

8 בירושלמי פאה פ"ח הל' ח' מסופר בהקשר לפסוק אשרי משכיל אל דל "כיצד היה ר' יונה עושה כשהיה רואה בן טובים שירד מנכסיו היה אומר לו בני בשביל ששמעתי שנפלה לך ירושה ממקום אחר טול ואת פורע מן מאן דנסיב ליה א"ל מתנה" מתבאר ששיקר לו ששמע שנפלה לו ירושה בכדי שיקל לו לקבל את המתנה. (בדומה לזה מובא בספר תתן אמת ליעקב (פרק ו' סעיף ד') שהגדש"ז אויערבאך פסק לו שמותר לבעל רכב לשקר ולומר שנוסע למקום אף שקודם לא היה בדעתו לנסוע בכדי לעשות חסד עם חברו שהיה מסרב להצטרף לנסיעה אילו ידע שנוסע במיוחד בשבילו). וצ"ע אם יהיה מותר לשקר במקרה שהעני יחזיק לו טובה בטעות, שהרי הגמ' בכתובות והירושלמי מיירי דלא מחזיק לו טובה, שהרי הנותן מצניע את הטובה שעושה עימו, משא"כ כשאומר שנותן לו מתנה אף שהאמת היא שהם מעות מעשר הגם שמטעהו בכדי להיטיב לו אך למעשה גם הוא נהנה בכך. אמנם במקרה שמטעיהו בלא לשקר לו, יש להוכיח מהרמב"ם והטור שהבאנו בהערה הקודמת להתיר, וא"כ מסתבר שאף לשקר מותר, שהרי אם להטעותו אף שמקבל הנאה נמי מותר כמבואר, ולשקר בלא שמחזיק לו טובה מותר כמבואר בירושלמי, א"כ יותר מסתבר שבצירוף שניהם גם מותר.

9 עיין לקמן הערה 17 שמדברי החתם סופר נראה בבירור להתיר, דהגם שגונב דעת העני מ"מ מותר כיון שכוונת המטעה לטובתו, ואפילו לפי דיוקו של הספר הערות ברש"י שצריך להיות כבוד לפני הבריות כדי להתיר גניבת דעת יתכן שהבושה פה הוא חשוב כמו כבוד לפני הציבור כמבואר בכתובות (סז,ב) מעשה בגבאי צדקה שהפיל עצמו לאש כדי למנוע בושה מהעני.

10 הפוסקים (המאור, לבוש מרדכי, ושרידי אש) שיובאו לקמן שדנו בנושא זה, דנו משני צדדים א' מצד איסור גניבת דעת, ב' מצד איסור לא ילבש, וכולם התירו מצד לא ילבש, וכן פסק האגרות משה יורה דעה (חלק ב תשובה ס"א) והביא שבספר המאור הסכים להכרעתו. טעמם כיון שהמטרה היא להשתכר ולא משום יופי. אמנם ישנם אחרונים (שואל ומשיב שיובא לקמן ועוד) הסוברים שיש איסור של לא ילבש גם בכה"ג, ואין כאן המקום להאריך בנידון זה.

11 במשנה (ב"מ ס ע"א) כתוב "אין מפרכסין לא את האדם" ובגמ' (ע"ב) "פרכוס דאדם מאי היא, כי הא דההוא עבדא סבא דאזל צבעיה לרישיה ולדיקניה" מבואר דאסור לצבוע שערותיו של עבד בכדי שיקפצו עליו הקונים. ומבואר ברמב"ם (מכירה יח, א-ב) שהאיסור הוא אף אם אין כאן הונאה במחיר, מ"מ אסור משום גניבת דעת. וכ"כ המאירי (ד"ה אין מפקסין) "ואפילו מכרה בדמים קלים מ"מ יש כאן גניבת דעת" וכן מובא בשו"ע (רכח, ט) כדוגמא לאיסור גניבת דעת. נחלקו הראשונים באיזה עבד אסרו פרכוס, רש"י על המשנה (ד"ה לא את האדם) פירש דמיירי "בעבד כנעני העומד לימכר" וכן בע"ב (ד"ה זיבנן) כתב "קנה אותי לעבד, וכנעני היה, דעבד עברי אסור לאחר החורבן". אמנם הרשב"א (ס"פ הזהב) הביא דהראב"ד פירש "דישראל היה ושכירות לזמן היה" ואף שטען עליו הרשב"א שמשמעות הגמרא אינה כן אך לדינא מסכים שיש איסור גניבת דעת גם בשכיר. וכן בשיטה כתוב "שכירות לשנה או לשתים". ואף שלכאורה נראה שיש מחלוקת בין רש"י לראב"ד ולרש"י רשאי להטעות בשכירות, מ"מ ניתן לבאר דבריהם באופן שאינם חולקים לדינא, וכן הוא בשואל ומשיב (מהדורא קמא א סימן רי) שהבין שאין כאן מחלוקת בדיני גניבת דעת. אמנם בחידושי מהריעב"ץ ביאר בדברי רש"י הנ"ל שסובר שהאיסור קיים רק בעבד כנעני שגופו קנוי "אבל בעבד עברי נראה דלית לן בה כיון דאין גופו קנוי קנין עולם". בספר המאור (חלק א' סימן כו) דן המחבר אם מותר לאיש לצבוע שערו בכדי לאפשר לו להשתכר ולא ידחוהו עקב זיקנותו, ולאחר שפסק שאין איסור משום לא ילבש הוסיף וכתב שגם אין איסור גניבת דעת (ואף שמזכיר רק דין אונאה ולא גניבת דעת, וכבר כתבנו למעלה שהראשונים למדו שיש גם איסור גנ"ד, מ"מ הטעמים שהביא להתיר שייכים גם לאיסור גניבת דעת). וביאר בשיטת רש"י (שיטת הראב"ד לא הביא כלל) שהאיסור שייך רק בעבד כנעני שעובד כל ימי חייו ומחירו לפי גילו ולכן אסור לעשות פעולה להטעות, משא"כ שכירות "מאי נפקא ליה מינה אם אינו צעיר כ"כ כיון דהוא עובד בעדו את המשך המדובר ופעולתו לפניו". וכתב עוד טעם להתיר "כיון דרוב אנשים במדינה זו (ארה"ב) מסירים את שער זקנם ואם היה מסיר את שער זקנו היה נראה עוד צעיר יותר כנראה בחוש", מתבאר שכיון שרוב אנשים היו מורידים זקנם ומחמת כן לא היה ניתן לעמוד על גילם המבוגר, א"כ בכך שאינו מגלח שערותיו אלא צובע אותם אינו יותר גרוע משאר אנשים ולכך אין במעשה זה משום גניבת דעת. (מכיון שאין המנהג אלא לגלח את הזקן לכך טעם זה שייך רק בזקן ולא בשערות הראש). יתכן שסברא זו שייכת אף לשיטת הים של שלמה (הובא בעלון הקודם הערה 10) שכתב שהתיתר דאיהו דאטעי אנפשיה לא נאמר אלא במי שאינו מתכוון להטעות, וא"כ לכאורה בנידון דידן שמעוניין להטעות את המעביד המראיין אותו יש לאסור, אך לסברה זו ניתן להתיר שהרי אינו אלא מונע את ההיזק שיעלול לבוא כתוצאה ממה שאינו מוריד את זקנו כנהוג, ואינו בגדר מתכוון להטעות. עוד יש לצדד להקל כיון שעיקר הבעיה של מחפש עבודה היא התחושה הראשונה בשעת הראיון אצל המעביד כיון שמבט ראשון הוא בדרך כלל המכריע, ואם יראה כזקן ירדו הסיכויים להתקבל אף שאין העובד נמנע מלגלות את גילו האמיתי. הגם שיתכן שפעולת צביעת שער זקנו מועיל יותר מהורדת זקנו כי הרואה פועל מגולח יודע שאין להסיק שום מסקנות בקשר לגיל העובד ונשאר בספק משא"כ אם צבע זקנו שחור אינו נותן מקום לספק, עם כל זאת ניתן להתיר כיון שאין זה מטרתו. ובשו"ת לבוש מרדכי (סי' כ"ד) בתשובתו לבעל מחבר ספר המאור הנ"ל הסכים לדבריו, אך בתנאי שבאמת יש לפועל את הכח לבצע את העבודה אך אם אינו יכול לעבוד כמו צעיר, אסור. עוד הוסיף טעם להתיר עפ"י הסמ"ע (הובא בעלון 44 דין 6 והערה 18, ועיין שם שהבאנו דעתו של הדברי מלכיאל דפליג על הסמ"ע) שאם דרך העולם להסתיר הוכחה לפגם מותר, היות שכל מי שאינו דתי שנמצא במצב דומה צובע שערו לכך גם לו מותר. ויתכן שגם הראב"ד יודה באופן שנשכר לזמן מה, ואינו אוסר אלא כשנשכר לתקופה ארוכה שעלול להיות שלא יוכל לגמור את העבודה אף שכבר קיבל כסף עבור כל תקופת השכירות. והסכים עמם האגרות משה (הנ"ל) והוסיף שאין היתר אלא בתנאי שיש לפועל את הכח לעבוד. (תנאי זה כתב גם הלבוש מרדכי, אך בספר המאור לא הזכיר תנאי כלל). אמנם בשו"ת שרידי אש (חלק ב סוף סימן פ"א) הביא את פסקו של הלבוש מרדכי להתיר גבי שכירות וטען עליו שלא משמע כן מהריטב"א (היינו הריטב"א הישן) שהרי הריטב"א מביא את שיטת הראב"ד הנ"ל שהגמרא אסרה בשכירות ולכך העלה שמותר לצבוע את הזקן רק בתנאי שיודיע למעביד את גילו האמיתי וצובע שערותיו בכדי שלא יחשבו שהוא מבוגר יותר ממה שהוא באמת, למעשה היתר זה מועיל עבור מי ששערותיו הולבנו בלא עת ובזה בלא"ה אין איסור, וכמש"כ. ובאמת נידון השאלה של השרידי אש מיירי באדם צעיר ובזה אין אנו זקוקים לדברי המאור והלבוש מרדכי ואף הראב"ד יסכים שמותר. עוד יש להעיר שהרי בתשובתו לא התייחס לסברתו השניה של המאור דכך נהגו ואף האחרים נראים יותר צעירים מחמת כן, ובאמת ע"ז אין שום פקפוק מכח דברי הראב"ד ובמקרה הזה גם לא תתעורר הסברה שהעלנו לאיסור דכיון שכתוצאה מצביעת זקנו יתכן שלא יסתפק המשכיר אודות גילו, כיון שכעת באמת משקף את גילו האמיתי. עוד יש להקשות בדבריו הרי אם השכיר יש לו כח לעבוד כמו פועל צעיר מה איסור של גניבת דעת יש כאן, וכבר נתבאר בעלון 43 (הערה 13,20,21) שאין איסור גניבת דעת כשאין שום תוצאה שלילית למוטעה מחמת שיותו.

12 שיטת האגרות משה (הובאו דבריו בעלון 44 הערה 9) שהגמרא האוסרת פרכוס מיירי רק בכה"ג שאין רגילות לבדוק וסביר שיבוא לידי טעות. (ועיין שם שהעלנו שאם המעביד הוא גוי יש טעם לפסוק כמותו.)

13 כמש"כ בהערה 11 בשם הלבוש מרדכי.

14 בדומה לעבד כנעני שמחירו של עבד צעיר גבוה יותר מכיון שצפוי שיעבוד יותר שנים, ה"ה בזה לפעמים אינו כדאי למעביד להשקיע בעובד מבוגר שלא יקבל ממנו תועלת לזמן ממושך, ולכן לא שייך טעמו של המאור שלא צריך להיות אכפת לו. וגם לפי הלבוש מרדכי יש לאסור שהרי התנה שמותר רק אם באפשרותו לעבוד כמו צעיר ובנידו"ד אינו שוה לצעיר מבחינת כדאיות ההשקעה. ומסתבר שאפילו לרש"י כפי שביארו היעב"ץ בכה"ג יש לאסור כיון שיש טעם לקפידת המשכיר וכמו שכתב שגם בזקנה אסר לפרכסה משום דהוי אונאה גמורה ובפרט אם אינה ראויה להוליד שהוא דומה למי שאינו יכול לעבוד. ורק נשאר הטעם השני של המאור שגם אחרים צובעים או שמגלחים זקנם. אלא דצ"ע אם ניתן לסמוך להלכה על סברא זו לחוד שהרי הלבוש מרדכי אף שדן בדברי ספר המאור לא התייחס לסברא זו, ועוד נראה שלא סבר כן כיון שהתנה שההיתר אינו אלא כשיש לו כח לעבוד כאדם צעיר ואילו היה סובר כן לא היה מחלק כן שהרי מה שונה משאר פועלים שאינם צעירים. ואולי גם המאור לא התכוון אלא כסניף כיון שהיה לו טעם נוסף להתיר. ולפעמים ישנו היתר נוסף דאיהו דאטעי אנפשיה, כגון במקום שידוע שמחפשי עבודה נוהגים להתגלח או לצבוע זקנם ולכן משכיר בדרך כלל דורש לראות תעודת הזהות של מחפשי עבודה ואולי גם במקומות כאלו לא ניתן לסמוך על היתר זה אם ידוע למעבידים שחרדים אינם עושים כן והמחפש עבודה הוא חרדי, כיון שאף שדורשים ת"ז מאחרים מ"מ אצל חרדים אינם דורשים.

15 כיון שכל האיסור של גניבת דעת הוא כשמטעה אחרים אבל אם הוא באמת צעיר אלא שהתלבנו שערותיו, אינו מטעה אף א' אלא מעמידם על האמת. וכן מבואר במאירי שם דהאיסור לפרכס אדם מיירי "דמתוך זקנתם נראין בהם סימן זיקנה והוא שער לבן" וכן בסמ"ע (רכח, יד) יש גירסא שאין האיסור אלא בזקן וכ"כ העה"ש (רכח, ה) "כגון לצבוע עבד זקן העומד למכור".

16 גמ' חולין (צד,א) "תניא ר' מאיר אומר אל יסרהב אדם לחבירו לסעוד אצלו ויודע בו שאינו סועד" וביאר רש"י (ד"ה לא יסרהב) "לא יפציר בו הואיל ויודע שלא יעשה משום דגונב דעתו להחזיק לו טובה בחינם כסבור שמן הלב מסרהב לו כן". והיות שהאיסור הוא בהפצרות שאינם נובעים מתוך רצון אמיתי שיאכל אצלו, אם באמת רוצה שיאכל אצלו מותר להפציר בו אף שיודע שיסרב להזמנתו, וכן כתב שו"ע הרב (הל' אונאה וגניבת דעת סעיף יד) "לא יפציר בחבירו שיסעד עמו והוא יודע שאינו סועד ואילו היה סועד לא היה מפציר בו".

17 כן דייק הדרישה (סי' רכח ס"ק ז') מתוך הלכה נוספת שהביאה הברייתא (בהערה הקודמת) "לא ירבה לו בתקרובת" שאין איסור אלא כשמרבה, ואין איסור בבקשה בעלמא. וז"ל "הא לומר לחבירו פעם אחת בוא לאכול עמי אף על פי שיודע בו שלא יאכל עמו אין בו משום גניבת דעת משום שדרך העולם לדבר כן מפני הכבוד", וכבר ביארנו (הערה 16)

המשך בעמוד הבא

שיסרב ומזמינו בכדי שיכיר טובה. אמנם אם כוונתו באמת לארחו, אף שיודע שחברו יסרב, מותר כיון שאין דעתו להטעותו[18]. כמו כן אם נהוג מטעמי נימוס להזמין פעם או פעמיים, מותר[19]. ולכן מותר להזמין לחתונה וכדומה אדם שמכירים בו שלא יבוא, אם מזמינו משום נימוס או אף אם כל כוונתו הוא

שכל האיסור הוא דווקא אם אינו מתכוונן להזמינו אלא רוצה שיחשוב כן, א"כ ע"כ גם הדרישה מיירי בהכי ועכ"ז מותר להזמינו פעם א' היות שעושה כן משום הכבוד. וכן כתב הב"ח (ס"ק ז) וז"ל "משמע דווקא הפצרה טובא אסור אבל אמירה גרידא פעם ושתים מפני הכבוד אין שם איסור" ופסק כן הסמ"ע (רכח, ח) "דווקא בכה"ג להפציר בו ולהרבות שלא כנהוג הוא דאסור אבל לדבר לו פעם אחת ושתים בא לאכול עמי מותר כי אדרבא אם לא ידבר עימו יתבזה חבירו דהרואים שנכנס ויוצא ואין מכבדו לומר לו בא ואכול עמי יאמרו שהוא מפני שפלותו כי אין הכל יודעים שנמנע מלומר כן מפני שיודע שאינו סועד". והוכיח הדברי חמודות על הרא"ש (חולין פ"ז י"ח) כדבריו מביאורו של רש"י בלשון 'סרהב' מלשון יפציר, וביאור מילת יפציר כתב רש"י בפירוש החומש על הפסוק ויעתר יצחק (בראשית כה, כא) דלשון ויעתר הוא "הרבה והפציר בתפילה", נמצאנו למדים שכל האיסור הוא להרבות בבקשה. וכן הוכיח התורת חיים (חולין צד, א ד"ה ולא יאמר) וכן פסקו הנתיבות (חידושים ב), ערוך השלחן (רכח,ג) והרב (שם). היתר זה שהזכירו הפוסקים להתיר משום כבודו מצאנו בדברי הגמ' שם בברייתא (הובא בהערה 2) "ואם בשביל כבודו מותר". יש לדון בדברי הפוסקים שהתירו מטעם שכך נהוג לעשות מפני הכבוד, אם כוונתם מפני שבכך אין רגילים להכיר טובה שהרי יודעים שאינו עושה אלא לכבוד, ואם המזמן מחזיק לו טובה אין לאסור מחמת כן כיון דאיהו דאטעי אנפשיה, או שכוונת דבריהם הוא שאם עושה כן מפני הכבוד הגם שסביר להניח שהמזמן יטעה לחשוב שכוונתו אמיתית עם כל זאת המצוה לכבדו גובר על איסור גניבת דעת. ויש נפק"מ בין שני הצדדים, 1. כשאין נהוג להזמין כלל אך מעוניין להזמין בכדי לכבדו, אם בכל מקום של כבוד יש להתיר א"כ ה"ה הכי יש להתיר אך אם ההיתר הוא מטעם שעליו להסיק שעושה כן לכבוד א"כ כשאין נהוג כן אין להתיר. 2. לשיטת האגרות משה (הובא בעלון 44 דין 3 והערה 9) שהתיר להסתיר חיסרון במקח, בכדי להטעות קונים באופן שלקוח מן השורה היה מברר את החיסרון ומטעם שהלקוח הטעה את עצמו, א"כ בנידו"ד כשישנו רגילות להזמין משום כבוד אך אינו עושה כן משום כבודו אלא כדי לרמות אותו, ניתן לומר שאין כאן איסור שהרי הדרך הוא לכבד בכך ואם האורח טעה לחשוב שכוונתו אמיתית איהו דאפסיד אנפשיה, אך אם ההיתר כיון שמעוניין לכבדו גובר על גניבת דעתו, כאן אין להתיר שהרי אין מעוניין לכבדו, ואף שהיה עליו לחשוב שעושה כן משום כבוד, אין להתיר. מלשון הדרישה (ז) ישנה משמעות שלמד שהותר רק במקום שנהוג כן וכהאופן הראשון שביארנו, וז"ל "לומר לחבירו פעם אחת בא לאכול עמי אע"פ שיודע בו שלא יאכל עמו אין בו משום גניבת דעת משום שדרך העולם לדבר כך פני הכבוד" וכן הנתי' (חי' ב) כתב "מותר כי זה דרך כבוד". אמנם מרש"י בסוגיא נראה שביאר כהאופן השני דהיינו שהרצון לכבד מישהו דוחה האיסור של גניבת דעת, דבגמ' מבואר שאסור להביא כלי מלא מים לבית האבל כשיחשוב שמביא יין אבל אם האבל הוא "חבר עיר" מותר, ופירש רש"י (ד"ה מותר) "דגדול כבוד הבריות" והיינו שאם כוונתו לכבד את האבל הגם שנגנבה דעתו, מותר. וכן הדרישה עצמו (בסמ"ע ס"ק ח) בדברי המחבר שכתב שלא יסרהב, הוסיף דפעם א' מותר, דאחרת יהיה בזיון לאורח כי יחשבו שאינו חשוב, א"כ נראה דבכדי למנוע בזיון הותר איסור גניבת דעת. וגדולה מזאת מצאנו בדברי החתם סופר שפסק להתיר לגנוב דעת לא רק משום כבוד אלא כל שהוא לטובת הנגנב, כמבואר בדבריו (חולין צד,א ד"ה משום דקא גניב ליה) שהקשה מאי שנא גניבת דעת דהתירו לגנוב דעת משום כבוד, מגניבת ממון דאסור לגנוב אפילו על מנת לשלם כפל אף על פי שהוא טובתו, ויישב דשאני גניבה שמצערו ואף שאין זה אלא צער זמני מ"מ אסור, משא"כ גנ"ד משום כבודו אינו מצטער כלל. ולכאורה נראה מדברי הערוך השולחן (ס"ס ג) שסובר שאין להתיר לגנוב דעתו אף כשדעתו לכבדו, שהרי בדין זה שמותר להביא מלא מים לאבל אף שיחשוב שהוא יין כתב "שכן מנהג הכבוד במקום זה" ואילו היה סובר כרש"י היה לו להתיר אף אם אין המנהג כן, אם אכן כוונתו לכבדו. אמנם ראיתי בספר הערות (להגרי"ש אלישיב שליט"א) שעמד בביאור דברי רש"י שכתב "ואם בשביל כבודו-להודיע לבריות שחביב הוא עליו" וביאר דבריו שכוונת רש"י שלא די שרוצה לכבדו בינו לבינו בכדי להתיר איסור גניבת דעת אלא צריך שיודיע לבריות שחביב הוא עליו ובכך מכבדו, ובכך ניתן לדחות האיסור של גניבת דעת, וא"כ לפי דבריו יש לבאר גם את דברי הערוך השולחן שצמצם ההיתר רק במקום שנהוג כיון שצריך כבוד גדול בכדי להתיר גניבת דעת, וכשאין כבוד גדול יש להתיר רק אם יש מנהג. מ"מ נמצאנו למדים מדברי הגרש"א (ואולי כך גם דעתו של הערוך"ש) שבניגוד לחת"ס שמתיר בכל מקרה שכוונת המטעה היא לטובת הנגנב בדעתו דעת הגרי"ש אלישיב שאין להתיר לגנוב דעתו של אדם אלא באופן שאם לא יעשה כן יגרם לנגנב בזיון או באופן שכתוצאה מכך מקבל הנגנב הרבה כבוד. עוד יש לעיין בדברי הפוסקים שהתירו רק פעם או פעמיים דלכאורה קשה אם טעם ההיתר הוא מפני כבודו היה לנו להתיר אף להפציר כשכוונתו לכבדו, וניתן לבאר דבריהם שאין בבקשה מרובה כבוד יותר מאשר כשמבקש פעם א' ולכך נקטו כן לאורחא דמילתא, וניתן לבאר באופן שונה במקצת, דאין ההיתר אלא באופן שאם לא יזמינו יגרע מכבודו ולכך אין להתיר אלא לבקש בכדי שלא להמעיט בכבודו אך אסור להפציר בכדי להרבות בכבודו, וכן משמע בסמ"ע ס"ק ח.

18 שהרי כל האיסור הוא כיון שמרמה אותו וכמש"כ רש"י "כסבור מן הלב מסרהב לו כן" ולכן כשאין בו שקר אין בו משום גניבת דעת, וכן הוא לשון הטוש"ע "שמראה לו שעושה בשבילו ואינו עושה", ואף במקום שיודע שחבירו יסרב כתב שו"ע הרב (שם סעיף יד) "אבל אם הוא חביב עליו בענין שהיה מרבה לו אם היה מקבל.. אע"פ שיודע עכשיו שלא יקבל. שאין זו גניבת דעת כיון שהוא חביב עליו באמת והוא מבקש באמת להנותו". ונראה דאין כוונתו שצריך שיהיה חביב עליו בכדי להתיר, אלא כתב כן כיון שכך הרגילות שאין מפצירים באדם אלא בחביב עליו.

19 נתבאר קודם (הערה 17) שמותר להזמין מפני הכבוד, וא"כ ניתן ללמוד מכך לכל מקום שנהוג כן מכל סיבה שהיא, כל עוד אינו מתכוון להטעות מותר. יש להעיר שדברי הפוסקים שכתבו שיש להתיר מפני הכבוד כתבו כן במציאות שהיה זה דבר שכיח להזמין אורחים שנמצאו בעיירה והיה בזה בזיון אילו לא היו מוזמנים, אך נראה שהמצב היום השתנה שהרי לא שכיח כ"כ אורחים שצריכים הזמנה ולכך בהרבה מקרים יהיה אסור להזמין אם יודע שלא יבוא.

רק כדי לכבדו[20].

4. יש שפסקו שהאיסור להטעות אדם בדברים, כגון להפציר בו להתארח אצלו אינו אמור אלא בישראל אך מותר לעשות כן לגוי[21], אך רוב הפוסקים חולקים וסוברים שאין חילוק בין ישראל לגוי[22] וכן נראה עיקר לדינא[23].

5. באופן שאין המזמין באמת מעוניין שהאורח יקבל את הזמנתו ובנוסף לכך אילו היה האורח מקבל את ההצעה לא היה מסוגל המארח להכניסו מאחר שאין מספיק אוכל, מקומות ישיבה וכדומה, או כל אונס אחר שמגביל את המארח מלהזמין אנשים מרובים, כתבו הרבה מהפוסקים שאסור להזמין ולסמוך ע"כ שהמוזמן יסרב לבוא, ואיסור זה הוא אף אם אינו מפציר, ואף במקום שנהוג להזמין רק לשם הנימוס[24]

---

20 חולין (צד,א) "לא ימלא מים (להוליך לבית האבל) ואם יש שם חבר עיר מותר" וכבר נתבאר (בהערה 17) ביאורו של רש"י שטעם ההיתר כשיש שם קיבוץ אנשים [חבר עיר] הוא משום כבוד הבריות. (ועיין שם שדקדקנו להתיר רק באופן שמחשיבו בעיני אחרים, ע"פ מש"כ שם בשם הספר הערות.)

21 ז"ל הב"ח (שם ס"ק ז') "כל זה אין איסור אלא בישראל אבל לגוי לחנופיה ליה אין איסור בדברים" מבואר דעתו דגניבת דעת באופן שאינו אלא מחניף בדברים אינו אסור בגוי, אך לא כתב הב"ח שום מקור או הוכחה לדבריו. אבל בפירושו של היקר הערך לערכין הביא המחבר בשם תלמידו הוכחה לדברי הב"ח מדיוק לשון הרמב"ם (דעות ב,ו) שהתחיל וכתב "אסור לגנוב דעת הבריות אפילו דעת הגוי" ואח"כ המשיך וכתב "ולא יסרב בחבירו" משינוי לשון הרמב"ם דייק היקר הערך שדעת הרמב"ם לאסור רק בישראל ולא בגוי. (ועיין בגליון 42 הערה 11 מספר הקובץ שהזכיר דיוק זה ועי"ש מה שהסיק, ומה שכתבנו בדבריו.)

22 הים של שלמה (חולין ז,יט בסופו) כותב שהגם שנחלקו הראשונים אם יש איסור גניבת דעת בנותן בשר לגוי במתנה והגוי טועה וחושב שהוא מנוקר בכ"ז להלכה יש להחמיר ואין לגנוב דעתו של גוי, ומוסיף ומביא מקור לדבריו את דברי הרמב"ם (דעות ב, ו) שלא ימכור לגוי בשר נבילה, וא"כ נראה שלא דייק לשון 'חבירו' שכתב הרמב"ם לאפוקי גוי. וכן חזר על הדין שם בסימן ב ובהדיא סובר שהאיסור לא יסרהב נאמר בגוי כמו בישראל. ולכאורה ניתן לדחות את הדיוק בדברי הרמב"ם שכתב "חבירו" דלא נקט כן אלא לאורחא דמילתא שהרי אין רגילות לבקש אלא מחברו. ועוד שהרי יש הכרח אחר מדוע כתב דוקא חברו שהרי יש לדייק מדבריו שדוקא לסרהב אסור אך כשאינו מפציר מותר, והרי אין דין זה אלא בחברו, וכמבואר בהערה 19.

23 דברי הב"ח שחידש שאין איסור לחנפו בדברים, לכאורה תלויים במחלוקת ראשונים בפירוש הגמ' בגיטין (סב א) שמביאה שר' כהנא כשהיה פוגש גוי היה אומר לו "שלמא למר" ופירש רש"י שלא היה מתכוון לברכו אלא לבו היה לרבו. ובתוספות (ד"ה שלמא למר) מקשה על רש"י מדוע אינו אסור משום גניבת דעת, ומיירי שם בחנופה שהגוי חשב שרצה לכבדו אך האמת שלא התכוון אליו כלל ועכ"ז תוס' סוברים שאסור מטעם גניבת דעת, א"כ בפשטות הוי מחלוקת רש"י ותוס'. הט"ז (יו"ד קכ יא) הביא את קושיית תוס' וביאר בדעת תוס' שאיסור גניבת דעת הגוי הוא ממש כאיסור גזילה מכיסו שהרי מחמת שמשקר לו הרי מחזיק לו טובה או מוותר לו ממון, וגזל גוי אסור, ומבואר מדבריו שדעת תוס' לסבור כשיטת הי"ש. (ועיין בגליון 44 הערה 7 לעניין השתמשות במשכון של גוי אם בזה איסור גניבת דעת, ומעניין ששם שיטתם הפוכה, דעת הב"ח לאסור, והט"ז מתיר). ובספר בית אהרן בפירושו לגיטין מיישב את קושיית התוס' וביאר שרש"י סובר כסברת הב"ח דאין איסור בחנופה לגוי, וא"כ יוצא מדבריו שדעת תוס' כהי"ש ומחלוקת הב"ח והי"ש הוא במחלוקת ראשונים. וכשיטת הי"ש כתב גם התוס' הרא"ש שכותב על דבריו של רש"י ש"דומה קצת לגניבת דעת" ומבואר דסובר בדין חנופה שהאסור גבי ישראל אסור גם בגוי אלא דשאילת שלום אינה ממש גניבת דעת. וכן מבואר מראב"ן בפירושו לגמ' הנ"ל שכתב "אע"פ שאסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת גוי עכו"ם, אם אינו יכול להשמט שלא יכפול לו שלום יאמר כן שלמא למר ודעתו לרבו" הביאור בזה שבעצם יש איסור לחנוף לגוי אלא שעדיף לשאול בשלומו וליבו לרבו מלעבור על האיסור לשאול בשלומו (שהרי התירו לשאול בשלומו פעם א' מפני שלום אך אסור לכפול לו שלום כמבואר בגמ' שם). ויתכן שכך גם דעתו של רש"י, ולפי"ז אין צריך לבאר בדברי רש"י כפי שכתב הבית אהרן דסברת רש"י כהב"ח שאין איסור בגניבת דעת הגוי. וכך משמעות דעתו של הבאר שבע (סי' נ"ט) דלכו"ע יש איסור בחנופה וגניבת דעת בגוי אלא שרש"י הוכרח לפרש שהתכוון לרבו אף שעובר בזה על גניבת דעת, מפני שדעת רש"י שאף פעם א' אסור לשאול בשלום הגוי וא"כ מוטב לגנוב דעתו מאשר לברכו באמת. (וביאר דגירסת רש"י היתה שאסור לשאול בשלום גוי אך גרסת תוס' היתה שאסור לכפול בשאלת שלום הגוי) וכן המהר"י ברונא (תשו' קי"ג) סובר שיש איסור גניבת דעת בגוי בחנופה אלא בביאור דברי רש"י כתב דכיון שאינו אלא גניבת דעת בהרהור, התירו. נמצא שתוס', תוספות הרא"ש וראב"ן וודאי אינם סוברים כהב"ח ובדעת רש"י לבאורו של הבית אהרן רש"י מסכים לב"ח, ולפי ביאורו של הבאר שבע אף רש"י אינו מסכים עם הב"ח.

24 הברייתא בחולין (צד,א) הביאה כמה הלכות האסורות משום גניבת דעת וא' מהם "לא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן", וביאר רש"י אסור לאדם להציע לחברו לסוך בשמן בעוד שהחבית ריקה וסומך על כך שחברו יסרב. והקשה התורת חיים מדוע נקטה הברייתא שהאיסור הוא בפך ריקן הא אפילו אם הפך מלא אסור, וכמבואר לעיל שאסור להזמין חברו ואין כוונתו לכך, ותירץ דהאיסור להזמין מי שיודע שלא יאכל אצלו אינו אלא אם מפצירו אבל לבקש פעם אחת מותר, אך ההיתר לבקש פעם א' אינו אלא אם יש למזמין את האפשרות לתת לו אך אם אין לו את האפשרות, אסור להזמין אפילו פעם אחת. התו"ח לא ביאר טעם החילוק. גם הפרישה (ס"ק ז ד"ה סוך) התייחס לקושיא זו וגם הוא מחלק כמבואר, אלא שמוסיף (בדרישה ס"ק ז) ביאור לחילוק, דבמזמין אין איסור בפעם א' כיון שהמוזמן היה צריך להבין שעשה כן מפני כבודו אבל בפח ריק סוף סוף יש גניבת דעת כיון שנותן למזמין להבין שיש לו אוכל בשבילו ובאמת אין לו כלום. ונראה שגם כוונת הסמ"ע (סי' רכ"ח ס"ק י') והנתיבות (חידושים ס"ק ד) כדבריו, וכן הביא הדברי חמודות על הרא"ש (חולין ז, יח בס"ק פה). גם בבן יהוידע להחיד"א חילק שבפח ריק אסור לבקש אפילו פעם אחד וכדברי התורת חיים אך ביאר ביאור אחר בחילוק בין מזמין חברו ואינו מתכוון שהתירו, לבין מציע לחברו דבר שאין לו, דבפח ריק כשאומר לו לסוך ממנו הרי הוא גונב

» המשך בעמוד 8

הרב שלמה זעפרני שליט"א
דומ"ץ וראש כולל "כתר תורה"

דייר בקומת קרקע מהו לחייבו בתשלום שימוש המעלית

עיקרי הדברים נאמרו ביום עיון לענייני ועד בית-ניסן תשע"ב

א. זכות הרוב לכוף את המיעוט לשאת בהוצאות דבר הנצרך לכלל הצבור
ב. שיטת הסמ"ע והחת"ס בענין תשלום השתתפות לזה שאינו נהנה
ג. האם בשותפות ממשית של בעלים יודו כולם לחת"ס
ד. מסקנא דדינא

א - זכות הרוב לכוף את המיעוט לשאת בהוצאות דבר הנצרך לכלל הצבור

א. פסק הרמ"א (סימן קסג ס"ג) כל צרכי העיר אע"פ שמקצתן אינן צריכים כגון בית חתנות או מקוה וכדומה אפילו הכי צריכים ליתן חלקו. ע"כ. ומקור הדין הוא מתשובת מהר"י מינץ (סי' ז). וע"ש פת"ש (סקכ"ג) דדקדק בדברי הרמ"א הנ"ל, דכ"ז דוקא בכה"ג שהרוב צריכים לו, אבל באופן שהרוב אינם צריכים לו אין חייבים ליתן סיוע לזה. וכן הוא במקור הדין בתשובת מהר"י מינץ, דכתב דכל דבר שהוא תועלת או תיקון לקהל או לרוב הקהל.

ב. לעומת זאת הרמ"א שם (קס"ג, ס"ו) פסק י"א שאם הוצרכו להוציא הוצאות שיעזור להם השר עם שטרי חובותיהן, אותם שאינם נושאים ונותנים בשטרות אין חייבים ליתן לזה. וציין הרמ"א שם לדבריו שבסעיף ג'. וכתב הסמ"ע (סקל"ב) ליישב הדברים שנראים לכאורה סותרים, דדוקא במקוה ובית חתנות וכדו' דכל ישראל צריכים לצרכים אלו ע"כ גם המיעוט מחוייבים ליתן חלקו, אבל בענין גביית שט"ח שאינו ענין כללי אין מחייבים אותם שאינן צריכים לו ליתן חלקם. וכתב הפת"ש (שם סקכ"ח) דמשמעות הדברים היא דבדבר שאינו ענין כללי היינו שאינו נהוג בכל קהילות ישראל, דין הוא שאפילו אם בעיר זו הרוב צריכים את עזרת השר בענין השטרות, אין המיעוט מחוייבים ליתן חלק בתשלום.

ג. ועתה יש לעיין כיון שבשני המקרים הרוב צריכים לדבר מ"ש בין דבר כללי לדבר שאינו כללי, והלא מאחר והרוב צריכים לו באותה קהילה, לכאורה נעשה כללי לאותה קהילה, ומה איכפת לן בזה שאינו כללי לכל. והנראה בכוונת הסמ"ע דענין כללי פירושו שכל הנהגת הקהילות בעם ישראל הוא שיהיה להם מקוה ובית חתנות וכדו', וע"כ בכה"ג גם אם המיעוט אינם צריכים לו זכות הרוב לכפותם לשאת בהוצאה. לעומת זאת ענין גביית השטרות הוא ענין פרטי אשר תלוי במלאכתם של האומנים באותה העיר, ואם אינם מתעסקים בגביית שטרות אינם נזקקים להוצאה זו של התשלום לשר. וע"כ בכה"ג אין הרוב יכול לכוף את המיעוט לשלם על דבר שאינו נזקק לו. אבל בענין הנהוג בכל קהילות ישראל הרי זה מצרכי הצבור ובזה איננו מחלקים בין מי שנצרך למי שאינו נצרך אלא בכה"ג הרוב קובע לחייב גם את המיעוט לשאת בנטל.

ד. והנה כדברי הסמ"ע כתבו ג"כ בנתיה"מ שם ובפת"ש שם וכנ"ל. וגם במקור התשובה של המהר"י מינץ כתב בטעם הראשון שגם אם מיעוט הזקנות והזקנים אינם זקוקים למקוה ולבית חתנות מ"מ יש בכח הרוב לכוף את המיעוט לבנות בית חתנות והמקוה, ורק בטעם השני כתב שגם למיעוט יכולה להיות אפשרות צורך בדבר כגון בטבילה בער"ה ובעיו"כ לסימן טהרה ותשובה, וכן בבית חתנות שישרת לנכדיהם וכדו', אבל בטעמו הראשון לא הצריך מהר"י מינץ שתהא הנאה למיעוט בכדי שיהיו שותפים להוצאות התשלום. וע"כ למד הסמ"ע בדברי הרמ"א שסתם ולא הדגיש שלמיעוט קיימת אפשרות הנאה, אלא כתב אע"פ שמקצתן אינם צריכים, ופירש בדעתו הסמ"ע כטעם הראשון של מהר"י מינץ דכל דבר כללי והיינו שמחוייב ונהוג בקהילות ישראל בזה יש כח ביד הרוב לכוף את המיעוט.

ה. גם בכנה"ג (חו"מ סימן קסג הגה"ט אות ה,ט) כתב דעיקר טעמו של מהר"י מינץ הוא כטעם הראשון דכל בני העיר חייבים להשתתף בהוצאות הנצרכות לעיר, ורק כתוספת טעם כתב המהר"י מינץ שיכולים המיעוט ליהנות מהמקוה או מבית החתנות. וע"ש שדן במי שקנה ד' מינים לעצמו האם מחוייב להשתתף גם בקניית ד' מינים של הקהל. וכתב דלפי טעמו הראשון של מהר"י מינץ חייב בודאי להשתתף כיון שקניית ד' מינים הוי צרכי הקהל. ואמנם גם לפי טעמו השני הסתפק לומר דאפשר שחייב להשתתף שמא יזדקק לד' מינים של הקהל דשמא יאבד לולבו ואתרוגו או שמא יאכלוהו עכברים או יפסל, ע"כ. **ועכ"פ** לטעמו הראשון של מהר"י מינץ זהו כסברת הסמ"ע דדבר שהוא צורך כללי לקהל זכות הרוב לכוף את המיעוט לשאת בהוצאות, והגם שהמיעוט אינם נהנים מהדבר, דבפשוטו מכח הסברא האחרונה שאמרה רק בדרך אפשר לא היה מוציא ממון.

ו. ומ"מ גם לשיטת הסמ"ע ודעימיה כ"ז בדבר שהוא נצרך לכלל הצבור ומחוייב בכלל ישראל כמקוה ובית חתנות וכדו', אבל ענין פרטי של צרכי אומנים, אין בכח הרוב לכוף את המיעוט שאינם נהנים ממנו, ואפילו כשהרוב צריכין לו, וק"ו שאין המיעוט יכול לכוף את הרוב. וע"כ בבנין שקיימת בו מעלית ובקשו הדיירים של הקומות העליונות להתקין בו מנגנון של מעלית שבת, והם המיעוט בודאי שאין בכחם לכוף את הרוב לדבר זה, ויתירה מזו גם החלטת הרוב לא תוכל לחייב את המיעוט כיון שאין זה צורך כללי בכלל ישראל ואינם מהדברים הנהוגים והמקובלים בבניינים שכאלה הבנויים לצלע ההר וקיימת אפשרות עלייה פשוטה וגישה נוחה לקומות שאינם עליונות, ושעל כן א"א לחדש עליהם חיוב שכזה שאינו בגדר נהוג ומקובל, ואף אינו נחשב צרכים גדולים בבניינים מסוג זה.

ב - שיטת הסמ"ע והחת"ס בענין תשלום השתתפות לזה שאינו נהנה

א. ואולם מה שיש לדון בשאלה אחרת מה הדין בבנין שקיימת בו מעלית והדר בקומת קרקע אינו רוצה להשתתף בהוצאות אחזקתה, בטענה שאינו נזקק לשימוש המעלית. ולכאורה דבר זה תלוי בשני הטעמים של המהר"י מינץ, דלטעמו השני אינו נחשב כשותף המחוייב אלא א"כ יש לו אפשרות הנאה בדבר, וכגון במקוה ובית חתנות שפעמים משתמשים הזקנים אף שהדבר נעשה לעתים רחוקות. הא בלא"ה א"א לחייב. וא"כ בנ"ד שהדר בקומת קרקע טוען שאף פעם אינו משתמש במעלית נמצא שלא נכנס כלל בשותפות. ואילו לטעם הראשון במהר"י מינץ שבצרכים הכלליים יש לחייב גם את זה שאינו נהנה, יש לדון האם כיום נחשבת המעלית כצרכים כלליים מאחר ונהוג ומקובל לעשות זאת בבנינים, או שמא י"ל וכך נראה יותר על אף שאכן נהוג לעשות זאת אך א"א לחייב את זה שאינו נהנה מכך לשאת בנטל האחזקה, אא"כ הוו צרכים הנהוגים בקהילות מכח חובת הדת כמקוה ובית חתנות, אבל שימוש מעלית הו"ל בגדר צרכים פרטיים ואינם בכלל צרכי צבור.

ב. וקודם לכך נזכיר את תשובת החת"ס (או"ח קצג) דאחר שהביא את קושית הסמ"ע מהרמ"א (סימן קסג ס"ו) בשם תשובת הרא"ש אשר פטר את אלה שאינם נצרכים לגביית השטרות, ואשר דבריו נראים סותרים לפסק הרמ"א (סימן קסג ס"ג) בשם תשובת מהר"י מינץ אשר חייב את כל בני הקהילה לשאת בהוצאות המקוה ובית החתנות, וכתב על תירוץ הסמ"ע שהוא דחוק קצת. וע"ש בדברי החת"ס שנסמך יותר על דברי המהר"י מינץ בתירוצו השני דאפילו הזקנות זקוקות למקוה עכ"פ בר"ה ויוה"כ, וכן בבית חתנות יהנו ע"י נין ונכד של בני המשפחה הזקנים. וכנראה למד שתוספת זו מבארת את הנאמר בדבריו הראשונים שדברים אלו הם צרכי הכלל ומחוייבים בהם. ועוד הביא שם בהמשך את תשובת מהר"ם מינץ (סימן סז) אשר כתב לחייב בהוצאות בית הכסא הסמוך לביהכנ"ס וגם את הדיירים הרחוקים. לעומת זאת הביא את המהר"ם אלשיך (סימן נב) אשר פטר ת"ח מלשאת בהוצאת מורה הוראה בעיר כיון שאינו נזקק לו. ורק באופן שהמורה הוראה דן גם דיני ממונות אז יש לחייב את הת"ח בהוצאות המורה הוראה כיון שאפשר שיהנה ממנו בדיני ממונות. ועוד הביא לדברי הכנה"ג הנ"ל (סימן קסג) המחייב גם את מי שרכש לעצמו ד' מינים להשתתף ברכישה הכללית של ד' מינים לקהל, והביא לטעמו השני של הכנה"ג המקביל לטעמו השני של המהר"י מינץ, שפעמים שגם הוא יזדקק לד' מינים של הקהל, אם יפסל שלו.

ג. ויסד החת"ס שם את הדין הקובע לחייב את המיעוט כחיוב הרוב מתוך

»**המשך בעמוד הבא**

הגמ' ב"ב (קעב.) בשני אחים אחד עני ואחד עשיר שירשו מרחץ מאביהם ואומר העני לעשיר שאין שיעור ההשתמשות של שניהם שווה, וע"כ תובע שתחת מה שמשתמש העשיר שימוש מרובה ישלים הוא בזמן אחר כנגד אותו שיעור, ודין הוא דאין טענתו של העני מתקבלת אלא יוכל לומר לו העשיר לעני קח לך עבדים וירחצו במרחץ וקח לך זיתים ובא ועשה בבית הבד. וציין לשו"ע (קע"א סעיפים ו, ח).

עפ"ז קובע החת"ס דאם לאחד מן הצדדים קיימת אפשרות הנאה מהדבר הרי שבזה הוא נכנס לכלל השותפות, ומכאן ואילך לא איכפת לן כמה ישתמש, ואם בכלל ישתמש. וע"כ ביחס למקוה ובית חתנות כיון שקיימת אפשרות השימוש וכמבואר לעיל במהר"י מינץ בנימוק השני, וכן הוא במהר"ם מינץ ביחס לבית הכסא הסמוך לביהכנ"ס, וכן הוא בכנה"ג ביחס לקנית ד' המינים, הרי שבזה נכנסים כולם לכלל השותפות ומכאן ואילך מחוייבים לשאת בהוצאות ולא אכפת לן אם ישתמשו וכמה ישתמשו. **לעומת זאת** בתשובת הרא"ש שהאומנים הצבעים שאינם מתעסקים בשטרות, הרי שמעיקרא לא נכנסו כלל בשותפות השטרות ולפי שאינם זקוקים להם אף לא פעם אחת, ויאמרו למתעסקים בשטרות כי גם אתם אם הייתם אומנים כמונו לא הייתם נזקקים להם, וע"כ אינם נכנסים בשותפות וממילא אינם מחוייבים לשלם על כך. ומכאן גם למד מהר"ם אלשיך בדין מורה ההוראה, שהת"ח שבעיר אשר אף פעם אינו זקוק לפעולתו של המורה ההוראה אינו נכנס מעיקרא בשותפות, אלא א"כ עוסק בדיני ממונות שאז אכן קיימת אפשרות הנאה גם לת"ח.

ד. וראיתי בספר עמק המשפט (שכנים סי' מ"ד אות כ) אשר למד מהחת"ס הנ"ל דהדייר בקומת קרקע אשר אינו משתמש כלל במעלית אינו נכנס בשותפות ושע"כ יהיה פטור מהוצאות החזקתה. **ולענ"ד ההפך הוא הנכון בדעת החת"ס**, כי אמנם אם אין לדייר אפשרות הנאה אינו נכנס בשותפות לסוגי תשלום שאינו בעלים עליהם בעצם ורק האפשרות הנאה מכניסה אותו לכלל השותפות, וכגון בדבר המורה הוראה, או תשלום עבור גביית השטרות, או בית הכסא הסמוך לבית הכנסת וכדו', אבל אחר שנכנס לכלל השותפות מחמת שהוא בעלים ממש, הרי שנכנס לכלל השותפות ותהא הסיבה מאיזו סיבה שתהיה, הרי שמחוייב מדיני השותפות לשאת שווה בשווה בהוצאות, ולפי שאומרים לו בוא והשתמש. ושעל כן באחים שירשו בית מרחץ ובית הבד בשותפות, הרי שנכנסו לכלל השותפות מכח הירושה, וכל עוד לא חלקו אומר העשיר לעני קח לך עבדים וירחצו במרחץ, קח לך זיתים ובא ועשה בבית הבד. וכמו"כ בענין המעלית כבר ברכישת הדירה יש לכל דייר חלק יחסי ברכוש המשותף, אם זה בגג הבנין, ואם זה בחדר מדרגות, או בגינה, ובמעלית, וכן עזה"ד, ובדבר זה נכנס בכלל השותפות מכח הבעלות, ואחר שנכנס בכלל השותפות אין זה מענין אותנו אם משתמש או לאו, וכמה משתמש, כיון שהוא שותף ויכול להשתמש אפילו חד פעמי. ושעל כן הנראה הוא דלדעת החת"ס יש לחייב חלק כחלק עם שאר הדיירים בהוצאות החזקת המעלית. וכ"כ בספר **משכנות ישראל** (סי' י"ז) בדעת החת"ס הנ"ל.

ג - האם בשותפות ממשית של בעלים יודו כולם לדין החת"ס

א. ואמנם בדעת הסמ"ע, ומהר"י מינץ, ומהר"ם אלשיך למד במשכנות ישראל לפטור כיון שאין שימוש המעלית נחשבים צרכי צבור, וכמו"כ בפועל אינו נהנה. ונלע"ד דאם נקבל את סברת החת"ס הרי שיש מקום לחייב לכל השיטות, וי"ל דעד כאן לא דנו הפוסקים אלא בהוצאות המוטלות על הצבור, ובדבר שאין לו על הדבר בעלות בפועל, ושאינו שותף כבעלים, אבל בנכס שהוא בעלים עליו או שותף בו לעולם אימא לך דלכו"ע מחוייב בהוצאות התחזוקה בו, ולפי שאומר לו בא והשתמש. ושע"כ יש מקום לומר דכו"ע יודו ליסוד החת"ס דאחר שנכנס לכלל השותפות מכח הבעלות המשותפת יש לחייבו גם אם אינו משתמש בפועל ומטעם דאומר לו בא והשתמש, ולא נחלקו הפוטרים אלא בדבר שאין לו בעצם בעלות עליו, ורק נשאלת השאלה האם להכניסו לכלל השותפות מחמת שזה צרכי השותפים, ובזה דנו מתי יתחייב או מתי לאו, וקבע החת"ס שנכנס לכלל השותפות רק במצב שקיימת לו אפשרות הנאה.

ב. ולכאורה יש להקשות על החת"ס ממה שנפסק בשו"ע (בסימן קסא ס"ו) בדין חמש חצרות המקלחות לביב אחד ונסתם הביב ונתקלקל דכולם צריכים לסייע לתחתונה, אך התחתונה אינה מסייעת רק כנגד חצרה. ע"כ. הרי שרק מי שנהנה מחויב בתיקון. וי"ל דשאני התם שהביוב מחוץ לרשותם ואינו בבעלותם השיתופית, הלכך זאת שנהנית בלבד היא המחוייבת, אבל באופן שנכנסו בבעלות השותפות, לעולם חובת ההוצאות מוטלת על כולם, וכ"כ בעמק המשפט (מד, ז). ובנ"ד אין לומר שיטען הדייר בקומת הקרקע שהוא מפקיר את חלקו במעלית, אף אתה תשיבנו דעל דרך זה נטען שיפקיר את חלקו בגג, ובגינה ועוד. וכל זה ליתא אלא נראה דשותפות שכזו המשרתת את כלל הדיירים בשיתוף אינה ברת חלוקה, ועל דעת כן השתתפו שכולם בעלים משותפים בלי חלוקה או הפקרת חלקים, וכמו"כ נושאת בנטל ההחזקה של הנכס המשותף, וא"א להפרד משותפות שכזו, עיין חו"מ (קע"ו, סט"ו), וכ"כ בעמק המשפט שכנים (סי' מז, ב) ע"ש. וע"כ נראה דכל הדיירים שקנו דירה והנכס המשותף נכנס בבעלות שותפותם הרי שלדעת החת"ס מחוייבים לשאת בהוצאות החזקתו, וממילא גם הדר בקומת קרקע מחוייב ולפי שיאמרו לו בא והשתמש, וכשם שאכן לפרקים משתמש לעלות לגג או לאחד השכנים. יתירה מזו מבואר שם בחת"ס לחייב במסים גם את אלה שהרחיקו נדוד – ותשלום המסים הוא עבור השימוש השוטף לרב, לחזן, לשוחט, ואע"ג שבפועל אינם נהנים כיום מהשירות, אך מאחר ובעבר נכנסו בשותפות הרי הם חייבים. ולפ"ז נראה מדבריו שעל אף שעוזב הדייר את דירתו לזמן ממושך חייב לשאת בהוצאות הכלליות וגם בהוצאות השוטפות. ואין להקשות ממה שנפסק (קס"א ס"ב) דמי שאינו דר בחצר פטור בהוצאות בית שער. די"ל דשאני התם שמראש לא נכנס בשותפות הבית שער, אך זה שכבר נכנס בשותפות וכגון בנ"ד שקונה דירה והינו שותף בכל חלקי הנכס המשותף הרי הוא בכלל החיובים הכוללים וגם השוטפים, וכן למד המשכנות ישראל (סימן יז) בדעת החת"ס.

ג. ואולם הפת"ש (קס"ג סק"ב) כתב בשם השיבת ציון דבני ביהכנ"ס שעזבו פטורים הם מהוצאות חזן ושמש, וזה נראה בפשטות דלא כהחת"ס הנ"ל. יתירה מזו היה מקום לפקפק על כל דמיון החת"ס לגמ' בב"ב (קעב.) בדין עשיר ועני דהתם כך אמרינן שלא יוכל העני לדרוש השלמת שימוש מחמת ריבוי השימוש של העשיר, אך לא מבואר שם שיוכל העשיר לחייב את העני על מה שהוא משתמש. וא"כ י"ל דגדר "בא והשתמש" הוא רק בצורת השימוש, אך אין בכוחו להוציא ממון ממי שאינו נהנה, וע"כ קשה להוציא ממון להוצאות שוטפות ממי שאינו משתמש, אלא א"כ הוא במקום מנהג ברור. וכזאת העלה לדינא בספר משכנות ישראל (סימן יז) ובעמק המשפט (סימן מד), ואע"ג שהעלינו דאפשר שכולם יודו ליסודו של החת"ס דאחר שנכנסו לכלל הבעלות יתחייבו בהוצאות שוטפות גם בלי אפשרות הנאה, מ"מ קשה להוציא ממון מכח חידוש זה.

ד - מסקנא דדינא

א. דבר הנצרך לכלל הצבור, זכות הרוב לכוף את המיעוט לשאת בהוצאות.

(א) לדעת הסמ"ע הדבר נכון אם הדבר הוא כללי וצבורי, וכן הוא בתירוץ קמא דמהר"י מינץ, וזוהי ג"כ דעת הכנה"ג, נתיה"מ ופת"ש.

(ב) לדעת מהר"ם מינץ אם קיימת אפשרות למיעוט ליהנות משימוש זה אז מחוייבים לשאת בהוצאות, וכן נראת דעת מהר"י מינץ בתירוץ בתרא, וכן דעת מהר"ם אלשיך.

(ג) החת"ס ביאר דבר שלישי דאם נכנס בכלל השותפות מחויב בהוצאות אע"ג שבפועל לא ישתמש, והגורם שיכנס לכלל השותפות הוא ע"י שקיימת לו אפשרות הנאה.

ב. והנראה לומר דדוקא בשותפות שימוש שאין בה בעלות בנכס משותף, אזי קיימים הדיונים האם קיימת אפשרות הנאה או לאו, או האם השימוש הוא צורך צבורי או לאו, אבל בנכס משותף מחמת הבעלות שכבר נכסו כל השותפים לבעלות המשותפת אין הדבר נמדד לפי ההנאה, אלא לפי הבעלות והזכות שימוש. ובזה לדעת החת"ס יש לחייב השותפים לשאת בהוצאות ההחזקה, ועל אף שאינם משתמשים בפועל.

ג. עפ"ז נראה לומר דבבנין משותף שירדו מראש לרכישת הדירות והנכס המשותף כולל מעלית, הרי שלדעת החת"ס חובת השותפים משותפת כאחד לשאת בהוצאות החזקתה, ואין הדייר מקומת קרקע יכול להשתמט מחובה זו.

ד. יתירה מזו היה מקום לומר שאם נקבל את חידושו של החת"ס אפשר שגם שאר המפרשים יודו לו דאחר שנכנס הדייר בשותפות מחמת הבעלות המשותפת נושא הוא בנטל ההחזקה ואמרינן ליה בא והשתמש, אך מ"מ העלינו בדברינו דחידושו זה של החת"ס לחייב את השותף אפילו בלא שנהנה בפועל הוא דבר מחודש שלא נזכר בשאר מפרשים אלא בחובת הקהל, וקשה להוציא ממון על פיו.

ה. ומ"מ באופן שהיה תנאי גמור עם רוכשי הדירות, או במקום מנהג ברור, הכל כפי המנהג, ואכן קיימים מקומות אשר בהם מחייבים את כלל הדיירים בהוצאות ועד הבית כולל הוצאות שוטפות, ולא לפי מידת ההנאה אלא מכח הבעלות המשותפת, ובמקומות שכך המנהג ברור, הרי שמחוייבים השותפים כפי מנהגם.

הרב חננאל קורח שליט"א
חבר כולל חו"מ "אוהל יוסף"

אוכל שהונח תחת המיטה-איסורו וחיובי תשלומיו

שאלה. מובא בהלכה שאין להניח אוכל או משקה תחת המיטה כיון שרוח הרע שורה עליהם, ויש לדון להלכה באם עבר והניחם אם אסורים משום כך באכילה. נידון נוסף יש לברר אם ניתן לצאת בהם ידי חובת מצוה, כגון אתרוג למצוה שדינו שצריך ליטלו מדבר הראוי לאכילה האם יכול ליטלו לארבעת המינים, ומה דין שמן זית שרוצה להדליק בו נר חנוכה. גם בדיני ממונות ישנה השלכה לאיסור זה במקרה שהניח אוכל חבירו, יש לדון האם חייב לשלם הנזק.

תשובה. נחלקו הפוסקים באוכל ומשקה שהונח תחת המיטה אם נאסרו באכילה, דעת השבות יעקב להתיר ודעת הברכי יוסף לאסור. ולענין אתרוג המיועד למצוה, דעת העין יצחק להתיר ודעת הבנין עולם לאסור. וא"כ אוכל זה אסור מספק. ולענין חיוב תשלומין, אם עשה כן **במזיד** ויודע המזיק שבדבר זה ישנו איסור, לדעת הש"ך צריך לשלם, אף שאינו אסור אלא מספק, אך משמעות המחבר והרמ"א לפטור. סברא נוספת יש לחייב שהרי מחמת כן על הבעלים לקנות אחר, וכיון שגרם לו הוצאות שלא היה צריך להוציא קודם הרי הזיקו, אך נחלקו האחרונים בסברה זו דעת הקהלות יעקב לחייב כדין גרמי ודעת השערי יושר לפטור כדין גרמא. ומאידך ישנה סברא לפטור מכיון שהוא היזק שאינו ניכר, וא"כ אף במזיד נחלקו הפוסקים אם חייב לשלם. ואם נעשה **בשוגג** פטור מתשלומין כדין היזק שאינו ניכר. ולענין אם יש חיוב לצאת ידי שמים נחלקו הפוסקים אם חייב לצי"ש או לא.

מקורות:

איסור האוכל בדיעבד

בשו"ע יו"ד סי' קטז ה' מבואר שאסור ליתן תבשיל או משקים תחת המיטה מפני שרוח רעה שורה עליהם. וכתב הגר"א שאיסור זה נוהג אף במאכל חי, אך הבינת אדם כתב בכלל ס"ג שאין איסור אלא בדבר המבושל, מכיון שיש חשש שיפול לתוך הקדירה דבר המזיק ולא יבחין בו. נחלקו האחרונים אם איסור זה אוסר את האוכל באכילה, או שאינו אלא איסור לעשות כן אך אם עבר ועשה אינו אוסר האכילה, מצינו בשבות יעקב (ח"ב סי' כה) שנשאל בענין זה וכתב דדין זה לא בא לאסור דיעבד אלא רק לכתחלה והביאו דבריו רעק"א ופת"ש (שם), אמנם הברכי יוסף הביא דברי השבות יעקב וחלק עליו דאסור אף דיעבד וכן נקטו כותי' בזבחי צדק ובן איש חי. בדעת הגר"א ישנו סתירה באחרונים, בפתחי תשובה שם הביא דברי הבינת אדם בשם הגר"א שאם עבר והניחו מתחת למיטה, שיזרקנו במקום שלא ימצאו אותו בני אדם. אך בדרכי תשובה הביא שמצא כתוב בשם הגר"ח מוואלוז'ין (תלמיד הגר"א) שהגר"א החמיר באוכלין ומשקין שתחת המיטה רק לעצמו אך לאחרים הקל בזה. ובדרכי תשובה שם סקל"ה הביא מכמה פוסקים שנטו לפסוק שדין זה הוא רק לכתחלה ולא בדיעבד, ועי' גם בארצות החיים (או"ח סי' ד' באר יהודה שם) שכתב בכל עניני רוח רעה דאינו אוסר דיעבד. ומ"מ מבואר שיש פלוגתא באחרונים אם לאסור מאכל שהונח תחת המיטה בדיעבד, וכן יש פלוגתא אם גם באוכל חי קיים איסור בדיעבד דעת הגר"א לאסור (ועכ"פ לעצמו החמיר) ולדעת הבינת אדם אין לאסור.

כשרות האוכל לעשית מצוה

נדון נוסף יש בפוסקים לגבי אתרוג של מצוה שדינו שיהיה ראוי לאכילה, אם יש לאסור אתרוג שהונח תחת המיטה כדין דבר שאינו ראוי לאכילה, בשו"ת עין יצחק (סי' כד) דן בענין זה והכריע עפ"י דברי השבות יעקב שסובר שאינו נאסר בדיעבד, ובנוסף הרי בנידון דידן מדובר באוכל חי ושנוי הוא במחלוקת ויש מתירים לכתחילה, לכך אף שהונח תחת המיטה הוי בגדר ראוי לאכילה. ועי' להרב שדי חמד (מערכת ל כלל קמא אות לא), אחר שהביא דברי העין יצחק האריך בדברי הפוסקים אם אוכלין הנ"ל נאסרים דיעבד, והביא את דעת הגר"א והחיד"א שנאסר אף דיעבד ומאידך הרבה פוסקים שפסקו כדעת השבות יעקב, וא"כ עכ"פ לא נפיק מפלוגתא והוסיף שהכרעת העין יצחק צ"ב, ע"ש דבריו באורך. וא"כ בנידון אתרוג למצוה, ישנה מחלוקת בין העין יצחק לשדי חמד. ולענין שאר מצוות שאין דין שיעשו בדבר הראוי לאכילה, כגון שמן של נר חנוכה שהונח תחת המיטה, משמע מדברי העין יצחק שאין צד לאסור כיון שאין בהם דין (עכ"פ לעיכובא) שיהא ראוי לאכילה. אולם בשו"ת בנין עולם (סי' ל"ג) בסוף דבריו כתב טעם נוסף לאסור, וז"ל: ומלבד זה נראה דפסול למצוה כמו יין שנתגלה משום 'הקריבהו נא לפחתך' וכיון דרוח רעה שורה עליו נראה דפסול למצוה. ומ"מ כתב שמכיון שלא נתברר דבר זה בפוסקים בפירוש מסתפינא לחדש בזה דבר, ואם לא נמצא אתרוג אחר אלא זה ודאי דיש ליטלו, ולענין ברכה יש לצדד בזה אם מברכין עליו וצ"ע למעשה, ע"כ דבריו. מבואר מדבריו לאסור מצד סברת 'הקריבהו נא לפחתך', וסברא זו שייכת בכל שאר המצוות לאסור כגון שמן זית דנר חנוכה, רק דלא ברירא לי' סברא זו מה שלא נמצא בפוסקים. (וכאמור דהרב עין יצחק נראה דלא חש לסברא זו כלל)[2]. ועי' בכף החיים (סי' תרעג סקי"א) שהביא מהבן איש חי דשמן הראוי לאכילה שהונח תחת המיטה לא ידליקו בו, מצד סברא ד'הקריבהו נא לפחתך', אך שמן מר שאינו מיועד לאכילה לא שורה עליו רוח רעה כלל ושרי, ע"ש. ע"ע להשדי חמד שדן לאסור בדיעבד באוכלין שתחת למיטה, ומ"מ כתב דיש להקל לצורך מצוה מצד סברא ד'שומר מצוה לא ידע דבר רע' עע"ש באורך בזה. העולה מדברינו, אתרוג שהונח מתחת למיטה לענין מצוה, כשרותו תלויה במחלוקת אם נאסר המאכל דיעבד, שלדעת רוב הפוסקים לא נאסר ולדעת הגר"א והחיד"א ודעימי' נאסר דיעבד, ולדעת הבנין עולם יש לאסור מצד הקריבהו לפחתך וסברא זו שייכת גם לגבי נר חנוכה שיש לאסור, אך לא הכריע כן כיון שלא נמצא כן בפוסקים, ודעת הכה"ח ובן איש חי שאף בשמן זית דנ"ח כל שראוי לאכילה נאסר מצד 'הקריבהו לפחתך'.

חיובי תשלומים בספק איסור

והנה לאור כל הנ"ל יש לדון במי שהניח אוכל, אתרוג של מצוה או שמן זית דנר חנוכה של חברו תחת מיטה אם חייב לשלם לו על כך, ויש לדון בזה מכמה צדדים, שאלה א': אם אדם אסר חפץ חברו מספק, אם חייב בתשלומין. שאלה ב': יש לדון מצד היזק שאינו ניכר, אם חייב לשלם ובאיזה אופן חייב. הנה לענין מזיק באופן שאסר נכסי חבירו מספק, סוגיא מפורשת היא בב"ק צט עובדא דמגרומתא, בשוחט שניבל בהמה ע"י ששחט במקום שהוא ספק הגרמה (שחיטה שלא במקום הכשר לשחיטה), ורב פטר את הטבח מתשלומי הבהמה, וכ"ה בשו"ע חו"מ סי' שו ס"ה: אבל אם עשה טרפות הפוסלה מספק כגון ששהה במיעוט סימנים פטור וכו', וכתב רמ"א ואע"ג דאנו נוהגין לאסרו אפ"ה פטור מממון, וכן נ"ל, ואע"פ שיש מי שחולק וכו' עכ"ד. מבואר שהמטריח בהמת חברו ממספק אינו צריך לשלם, וכן פסקו השו"ע והרמ"א. והוסיף הרמ"א שאף שבתרוה"ד מחייב, אין לפסוק כן ע"ש. אך הש"ך שם האריך לבאר שהעיקר כדעת תרומת הדשן לחייב, ושאין חולק עליו כיון שהתרוה"ד מדבר באופן שהוא דין מפורש בהלכות שחיטה והו"ל לאסוקי אדעתי' וכל מה שהפוסקים והמחבר פטרו מדובר שהוא דין שאינו ידוע שאז לא הו"ל לאסוקי דעתי'. ומ"מ כתב הש"ך שם להדיא שרק בהלכות שחיטה שידוע לכל הטבחים שייך לומר דהו"ל לאסוקי אדעתי', אבל בשאר הלכות יוכל לטעון המזיק שלא ידע מהלכה זו. ומ"מ מתבאר מהנ"ל, דלדעת המחבר והרמ"א בכל ספק איסור פטור, ולדעת הש"ך באופן שיודע המזיק מהלכה זו, חייב.

גרימת הוצאות, האם נחשב נזק

ובעיקר דין ספק איסור דלדעת השו"ע פטור (ודעת ש"ך לחייב רק מצד סברא דהו"ל לאסוקי אדעתי'), לכאורה יש להקשות דמ"מ יש לחייב את העושה ספק איסור שהרי יכול הניזק לטעון מה לי שהוא רק ספק איסור, מ"מ כיון שאינו יכול להשתמש בזה וצריך לקנות חדש א"כ הוי היזק גמור ולמה פטור בעושה ספק איסור. ועמד בקושיה זו הקהלות יעקב (ע"ז סי' כב), והביא בזה מהתבואות שור (יו"ד סי' ד) שכתב לדייק מדעת שו"ע שהעושה ספק איסור חייב לשלם, והוכחה לכך ממחלוקת שהביא המחבר ביו"ד (שם) בשוחט לשם עבודה זרה בהמת חברו, אם אוסר הבהמה או לא, ומאידך בחו"מ (סי' שפה) כתב בסתם שהמנסך יין חבירו[4], חייב לשלם, ולכא' הרי איסור זה שנוי במחלוקת, ומ"מ חייבו המחבר, והוכיח מכך שאף אם הוא ספק איסור חייב לשלם, אלא שהוקשה לו מהדין ששוחט ספק גרומה פטור[5],

1 דן תחילה לגבי אתרוג הנ"ל אם יוצא בו ידי מצוה מצד מה שאינו ראוי לאכילה, ולפלפל באורך אם דין דבר שאינו ראוי לאכילה הוא פסול רק ביום ראשון או גם בשאר ימים.

2 ומצינו עוד במרחשת סי' כ' שהאריך בנושא זה אם בכל התורה כולה דבר שנאסר מחמת סכנה נחשב אינו ראוי לאכילה, והאריך בראיות ותורף דבריו למסקנא שנחשב ראוי לכל התורה, וציין לדברי העין יצחק שהובאו לעיל, דשרי.

3 בעינן שיהיה לו שותפות באותה בהמה, כיון שבלא"ה אין אדם אוסר ממון שאינו שלו.

4 ויש לו בו שותפות, וכמובא בהערה קודמת.

5 ועי' בש"ך יו"ד שם מה שכתב ליישב בקושיא זו, שהניזק טוען לו שממ"נ אם זה אסור

» **המשך בעמוד הבא**

וכתב ליישב דהשוחט ועשה ספק הגרמה כיון שהיה סובר שכדין שחט פטור ע"ש, משמעות דבריו דבאופן שנתכוין להזיק כמו במנסך יין של חבירו חייב אף בספק איסור ורק במגרומתא פטור שלא נתכוין להזיק. אך מ"מ צ"ב מה הבדל יש בין כיון להזיק או לא, הרי אדם המזיק חייב בין בשווג בין במזיד א"כ אף אם לא כיון מ"מ שווג הוא וחייב6. הקהלות יעקב שם ביאר, דבעצם כיון דבשוחט הוא רק ספק איסור, לא הוי חפצא דאיסורא אלא רק איסור גברא שמנוע האדם מלאוכלו מחמת ספק איסור, ולכן א"א לחייבו מצד אדם המזיק רק מצד גרמי שגרם לו להוציא הוצאות שהרי מחמת כך יאלץ לקנות חדש, וכיון שחיובו רק מצד גרמי ממילא שייך לחלק בין שווג שפטור בגרמי, וכמבואר בסוגיא דמגרומתא, ובין מזיד, והוא המבואר בשו"ע חו"מ שפ"ה דמנסך יין חברו חייב7. [וכעין זה כתב גם באור שמח פ"י משכירות ליישב קושיא זו דבעצם כל ספק איסור, אף שהמעשה ניכר מ"מ לכאורה הוא בגדר היזק שאינו ניכר דמה שלא ידענו לפשוט ההלכה אם כשר או לא הוי כהיזק שאינו ניכר. ולפ"ז א"ש דבמגרומתא שהוא בשווג פטור כדין שווג בהיזק שאינו ניכר אבל בסוגיא דמטמא שהוא מזיד חייב]. ויוצא עכ"פ לדעת הקהלות יעקב שיש סברא נוספת לחייב אם עשה ספק איסור במזיד, כיון שגורם לו להוציא הוצאות8.

אולם עי' בשערי יושר (שע"א פ"ט-י) שאף הוא כתב בתחלה לדון אוסר נכסי חברו מספק שדינו כדין היזק שאינו ניכר, שבמזיד חייב לשלם (וכסברת האו"ש דלעיל), אולם שוב כתב באורך לבאר שדין מזיק שייך רק אם פוגם החפץ בעצם אבל בספק איסור שאינו איסור בחפץ אלא שרק הבעלים לא יכול להשתמש מספק איסור שבו לא נחשב כלל למזיק, ומה שלא יכול להשתמש הוי רק כדין גרמא שפטור, ומטעם זה כתב לפסוק כדעת השו"ע והרמ"א שפטור בעשה ספק איסור, וגם הש"ך גופי' לא חייב רק בידע שיש כאן ספק איסור. מ"מ מבואר מדברי השערי יושר שאינו סובר כדברי הקהלות יעקב שמחייב מצד גרימת הוצאות. ויוצא לכא' בנדון דידן שאם ידע מהאיסורישנם שני סברות לחייבו בתשלומים, א' מצד סברת הש"ך שכל מקום דהו"ל לאסוקי אדעתי' חייב, ב' מצד סברא שעכ"פ גרם לו להוציא הוצאות כיון שלא יכול להשתמש בחפץ, אך סברא זו תלויה במחלוקת הקהלות יעקב והשערי יושר אם חייב לשלם מצד גרימת הוצאות או לא.

היזק שאינו ניכר

אמנם כל האמור הוא בכגון דין דמגרומתא שהמעשה ניכר שהרי וניכרת שחיטתו, אך בהיזק שאינו ניכר עדיין יש לדון שהרי מבואר בסי' שפה שהמזיק לחבירו בהיזק שאינו ניכר, אם עשאו במזיד חייב אבל אם עשאו בשווג פטור מלשלם, ובש"ך שם האריך דבגמ' גיטין איכא פלוגתא אם החיוב כשעשאו במזיד נאמר רק על מטמא מדמע ומנסך כיון שחיוב התשלום הוא רק קנסא, מקנסא לא ילפינן לשאר מילי, או שבכל היזק שאינו ניכר הדין כן דמקנסא ילפינן, והביא בזה פלוגתא בראשונים. וא"כ לפ"ז יוצא שאף באופן שידע מהאיסור מ"מ בנדון דידן שהוא רק היזק שאינו ניכר יהיה שנוי במחלוקת הראשונים הנ"ל, אם לחייב במזיד9.

היזק להנאתו, אם נחשב מזיד

יש לדון עוד לגבי היזק שאינו ניכר באופן שלא עשה במזיד אלא עשה הדבר להנאתו אם נחשב כשווג או כמזיד, ומצינו בזה בדברי הרמב"ם פ"ז מחובל ומזיק ה"ד 'העושה מלאכה בפרת חטאת ובמי חטאת, במזיד חייב לשלם, בשווג פטור'. והראב"ד השיג עליו שפטור אף במזיד, וז"ל: וטעמא דמילתא משום דאין מתכוין להזיק אלא להנאתו הוא מתכוין, משום הכי לא קנסו בו מזיד. בפשטות מבואר שלדעת הרמב"ם אף שמתכוין להנאתו הוי כמזיד וחייב10, אבל לדעת הראב"ד כשמתכוין להנאתו פטור מלשלם, ומצינו עוד להראב"ד כשיטתו בהלכה גם בהשגתו על הרי"ף (כתובות פה) שבמתכוין להנאתו אין חיוב לשלם וכשווג חשבינן ליה, והראב"ד שם הביא ראיה לשיטתו ממה שאמרו בגמ' שאף שלמ"ד היזק שאינו ניכר לא שמי' היזק אם עשה במזיד חייב, מ"מ בעושה מלאכה בפרת חטאת פטור, והטעם לכך כיון שעושה להנאתו הוי כשווג. אמנם הגידולי תרומה הביא דברי הראב"ד ותמה עליו מקושית הגמ' (בב"ק צח.) למ"ד שמי' היזק מאי שנא מעושה מלאכה במי חטאת שפטור, ולכאורה אין מקום לקושיה שהרי אף לשיטות דסבירי שמיה היזק מ"מ במי חטאת כיון שהוא להנאתו יכולים לסבור שפטור. ועי' גם במחנה אפרים הלכות נזקי ממון סי' ח שכתב להוכיח כדעת הרמב"ם מכח קושיא כעין זו, דא"כ מה מקשה הגמ' מצורם אזן פרה לעושה מלאכה בפרת חטאת הלא יש חילוק דמי חטאת הוא להנאתו משא"כ צורם אוזן, וע"כ כדעת הרמב"ם שנחשב מזיד ע"ש. וליישב שיטת הראב"ד כתב בתומים (סי' סו) דיש לחלק, דלמ"ד שמי' היזק חייב אף להנאתו שהרי הזיק, אך למ"ד דלא שמי' היזק אף שמחייב במזיד מ"מ בלהנאתו פטור. אולם בנוב"י חו"מ סי' סא כתב לסתור סברא זו, שהרי בגמ' כתוב שגם למ"ד דשמי' היזק מ"מ פטרו אם הזיק בשווג כדי שלא ימנע מלהודיעו, ורק במזיד חייבו כיון דמכוין לאזוקי לא שייך שלא יודיעו, וא"כ מבואר דבמכוין להנאתו אף למ"ד דשמי' היזק שייך לפוטרו מהטעם שלא ימנע מלהודיעו. ומ"מ מבואר מכל הנ"ל שנחלקו הרמב"ם והראב"ד אם באופן שמכוין להנאתו חייב לשלם, [וע"ע במנחת פתים סי' שפה שכתב שלעיקר דינא קיי"ל דלא כהראב"ד לפטור בנתכוין להנאתו, והביא מהשער משפט סי' קעו סק"ד שנסתמך לדינא על דעת הראב"ד, והוא דחה דגם השער משפט מדבר רק באופן כשיש גם טובת חבירו ויל"ע]. ונ"מ שאף להשיטות שבמזיד חייב בכל היזק שאינו ניכר מ"מ אם עשה דבר זה להנאתו כגון שהיה לו צורך להניח תחת המיטה להגבייהה וכיוצ"ב, שיהיה שנוי דבר זה במחלוקת ראשונים הנ"ל.

היזק סגולי, האם נחשב נזק

עוד יש מקום לדון במזיק חפץ בדרך סגולית האם מתחייב בדיני מזיק, בענין זה עי' בקהלות יעקב (ב"ק סי' מה בהוצאה החדשה) שהאריך ודעתו לדינא שאין חילוק בין היזק ממשי להיזק סגולי, אך כתב שמ"מ מצינו בכמה דוכתי שבדרך סגולית אינו מתחייב. ישנם כמה אופני היזק בדרך סגולית, א. נתן בו עיניו ומזיק ע"י עין הרע ב. מחמת קפידא ג. מחמת קללה שקיללו, בכל אלו לא נעשה מעשה בגוף הדבר אלא עשה ההיזק מרחוק, ויש שנעשה מעשה בגוף החפץ כגון בנדון דידן שהניח אוכל תחת המיטה אף שהנזק עצמו הוא בדרך סגולית מ"מ כיון שעשה מעשה בחפץ דעת הקהלות יעקב לחייב. אמנם בנידון דידן כאמור כל ההיזק הוא בגדר היזק שאינו ניכר חייב במזיד או לא.

היזק שאינו ניכר בשווג, חיובו לצאת ידי שמים

לאור הדברים שנתבארו לעיל שבהיזק שאינו ניכר בשווג פטור (ויש סוברים שאף במזיד, מלבד בג' נזקים שנשנו במשנה), יש לדון מה הדין לענין לצאת ידי שמים אם עכ"פ חייב. לענין גרמא מצינו דפטור מדיני אדם וחייב בלצי"ש כמבואר בב"ק נו. ובגמ' גיטין נג. איתא 'העושה מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים', ובגמ' מבואר שם בפשוטו שאף

צריך אתה לשלם לי ואם אינו אסור קח אתה ותשתמש בזה ותן לי תמורתו כיון שאינך נפסד מזה, ובנקוה"כ שם ביאר שזה בגדר זה נהנה וזה לא חסר דכופים על מדת סדום, ועי' בתבואות שור שלא ניחא לי' בזה ע"ש.

6 ועי' גם בחקרי לב חו"מ סי' ב שרצה לומר כסברא זו שאם נתכוין להזיק חייב אף בספק איסור, והישועות ישראל חו"מ סי' ד הקשה עליו כנ"ל דאם יכול לומר קים לי, גם בנתכוין להזיק יאמר כן וליכא חילוק בזה בין נתכוין או לא.

7 וכך ביאר באורך בקונטרסי שיעורים ב"ק בהסבר הקושיה מדוע אי אפשר לחייב בכל ספק איסור מחמת שעכ"פ לא יכול להשתמש בחפץ.

8 ועי' גם בישועות ישראל חו"מ סי' ד שכתב לדון עם החקרי לב (חו"מ סי' ב) שדן באופן שהוא ספיקא דדינא שהדין שאין מוציאין מיד התופס, מה דין א' שהלך והוציא מהנתבע ונתן לתובע שזכה בו התובע מדין תפיסה [עי' בחקרי לב שפלפל באורך בזה אם זכה התובע או לא, ומ"מ אי נימא דזכה התובע יל"ע] אם חייב התופס הנ"ל לשלם מדין מזיק, והחקרי לב רצה לתלות נדון זה במחלוקת הרמ"א והש"ך אם בספק איסור חייב לשלם או לא ע"ש. והישועות ישראל השיג עליו שאין לדמות בין הנושאים ובתוך דבריו כתב: 'תדע דהא בטבח שעשה ספק טריפה וע"י כן חייבוהו לשלם, באם אח"כ יבוא אליהו ויכריע כדברי המתיר מ"מ אין זה פוטרו מתשלומין דאין לנזק אלא מקומו ושעתו, וכיון דהאי שעתא היו טוענין בדין והיה ניזק שלא היה הבשר שוה צריך לשלם, וכיון דאלו אתי אליהו ויאמר אחר שלא יהיה הבשר בעולם היה מחויב לשלם מה מקום לומר קים לי כמ"ד כשר, שהרי אפי' לו יהיה כדבריך שאנו טוענין בדין מ"מ כיון שידע שאין העולם אוכלין מבשר זה וגם אני כאחד מהם, לו יהא שהוא מחמת טעות הלא ידעת בבירור שאני מוטעה בזה וגם אינו שוה לכל העולם. ומה ענין זה לספיקא דדינא דהתם כשזה אומר קים לי שהדין עם התובע א"כ היה מחויב לתת לתובע ואם חייבו ב"ד לתופס לשלם ואח"כ יבוא אליהו ויאמר שהדין עם התובע חזר הדין א"כ יכול לומר קים לי, לכן ברור שבספיקא דדינא פטור התופס ע"ש'. מבואר דהישועות ישראל מחלק באופנים שונים אם ניתן לטעון קים לי, דבספק טריפה לא יכול לומר כן דעכ"פ כיון שאינו יכול להשתמש בזה והוא יודע מכך חייב לשלם דאף שהצדק יכול להיות עם המזיק מ"מ כיון שמספק אינו יכול לאוכלו נחשב לנזק, משא"כ בספק בתביעת ממון, שבמקום שמועיל תפיסה הטעם הוא מפני שהתופס יכול לטעון קים לי א"כ גם אותו שחטף מהמחזיק ונתן לתופס יכול לטעון קים לי שהצדק עם התופס.

9 ועי' בנתיבות (סי' שו) שכתב שאף להשיטות שבכל היזק שאינו ניכר במזיד חייב, מ"מ באופן של מגרומתא כגון בודק שניתק סירכות הריאה כיון שלא נתכוין להזיק אלא להכשיר ולא ניכר הנזק, פטור.

10 אלא שהמחנה אפרים מקשה בענין זה סתירה בדעת הרמב"ם, שבפי"ג מהלכות מאכלות אסורות הלכה כ"ח כתב שגוי שניסך יינו של ישראל מותר למכור את היין לאותו גוי שניסך, כיון שאינו נהנה ממכירת היין אלא כיון שהגוי 'התכוון להזיקו' חייב לשלם ואינו לוקח אלא דמי ההיזק שהזיקו, ודייק מכך המחנ"א שאם רק בכוונה להזיק חייב אך אם נתכוין להנאתו יהיה פטור, ולכאורה הם היפך דבריו בהל' חובל ומזיק לענין מי חטאת שכתב שמזיק במזיד חייב אף שכוונתו להנאתו. (יש לציין דבב"י יו"ד סי' קלב וכן בשו"ת חכם צבי הנוספות ובגליון רעק"א למדו ברמב"ם במה שכתב 'שנתכוין להזיקו' שבא לאפוקי שווג ולפ"ז לא יסתרו דברי הרמב"ם אהדדי.)

» המשך בעמוד הבא

למ"ד היזק שאינו ניכר לא שמי' היזק מ"מ חייב בדיני שמים, אולם ברש"י שם כתב: וחייב בדיני שמים, פורענות לשלם לרשעים שנתכוין להפסיד את ישראל. ומשמע מדבריו שהכונה לעונש בידי שמים ולא לחיוב תשלומין, ובאמת כן דייק בשו"ת כתב סופר חו"מ סי' כד בדעת רש"י דלמ"ד דלא שמי' היזק אין חיוב תשלומין כלל, וביאר החילוק שבין זה לבין קים ליה בדרבא מניה דחייב לצי"ש, דשם שבעצם הוא נחשב מזיק וחייב רק איכא פטור דקלב"מ, בזה איכא חיוב תשלומין לצי"ש, אבל כאן לא הוי מזיק כלל, ולכך פטור מתשלומין. אלא דבסוף דבריו כתב שיתכן שרש"י מדבר רק בעושה מלאכה במי חטאת ששם אין ההיזק מצד מעשיו אלא מצד מחשבתו שמתכוין להפסיד אבל אם ההיזק במעשה י"ל דרש"י מחייב ע"ש. ומאידך דייק הכתב סופר שדעת הכס"מ אינה כן, שכתב על דברי הרמב"ם בפי"ג ממאכלות אסורות (הובא לעיל) שגוי שניסך יין של ישראל מותר למוכרו לאותו גוי כיון שנתכוין להזיקו ואינו נוטל אלא דמי ההיזק, והקשה הכס"מ דלכא' גם בשוגג צריך לחייב, ולמה נקט הרמב"ם דוקא שנתכוין להזיקו, וכבר העירו על הכס"מ דהלא קיי"ל דבהיזק שאינו ניכר בשוגג פטור, וביאר הכתב סופר שדעת הכס"מ שגם בשוגג יש חיוב לצי"ש ולכך סובר שהיה על הרמב"ם להתיר לקחת מהגוי דמי ההיזק שחייב לשלם לצי"ש. ועד"ז כתב גם בשו"ת חכם צבי בנוספות סי' י שכונת הכס"מ דאיכא חיוב תשלומין דלצי"ש בשוגג, אלא שלבסוף נשאר בזה בצ"ע אם אפשר לחייב בתשלומין בשוגג בהיזק שאינו ניכר.

ויש לציין לדברי הגר"ח הלוי שכתב ליישב שיטת הרמב"ם הנ"ל שפסק שבעשה מלאכה במי חטאת במזיד חייב, דלכא' קשה דהרי בגמ' מבואר דלמ"ד דהיזק שאינו ניכר לא שמי' היזק חייב רק בדיני שמים, וכתב ליישב דהרמב"ם למד שהסוגיא שחייבה רק בדיני שמים מיירי בדיני נזיקין ולכן שוגג פטור בדיני אדם, ומה שהגמ' סברה שלמ"ד שמי' היזק צריך לשלם בדיני אדם אינו מדין מזיק אלא מצד גזילה שלקח מי חטאת, ובזה ליכא חילוק בין שוגג למזיד ע"ש. מתוך דבריו מתבאר דפשיטא לי' בדעת הרמב"ם דאף בשוגג בהיזק שאינו ניכר חייב לצי"ש. ובאמת בגליונות חזו"א השיג עליו (וכשיטתו להלן) דהלא מבואר בגמ' שבכופף קמתו של חבירו ברוח שאינה מצויה חייב רק משום שנתכוין להזיק אבל בשוגג אף לצי"ש אינו חייב, ובפשוטו ניתן לבאר בדעת הגר"ח שסבר שהיזק שאינו ניכר חמיר מגרמא ולכן שייך לחייב, אולם החזו"א סבר שהם שוים.

גרמא בשוגג, חיובו לצאת ידי שמים

בדין גרמא בשוגג ישנו נידון אם חייב בתשלומים לצי"ש, ונראה לפי חלק מהאחרונים שניתן לדמות לנידן דידן-היזק שאינו ניכר. בגמ' ב"ק נו מבואר שהכופף קמתו של חבירו חייב בדיני שמים, ומבואר בגמ' ב' אוקימתות, א'- דמיירי שהאש הגיע ברוח שאינה מצויה וחייב בדיני שמים אף שטוען שלא ידע שתבוא רוח שאינה מצויה, ב- דמיירי שהטמין את הקמה באופן שהאחר נפטר מתשלומים מדין טמון באש. ולכא' משמע מזה שאף ברוח שאינה מצויה שלא היה עליו לעלות בדעתו שתזיק, מ"מ חייב ביד"ש, א"כ לכא' ה"ה בשוגג דחייב. אמנם בשו"ת מהרי"ט ח"א סי' צה כתב בפשיטות לפטור בשוגג מלצי"ש, וכתב דשאני כופף קמתו אף שהוזק ע"י רוח שאינה מצויה מ"מ כוונתו להזיק. גם החזו"א ב"ק סי' ב סק"ז (וכן בסי' ה סק"ד) ביאר שבשוגג באופן שלא ידע שמזיקו כגון במי חטאת שלא ידע שנפסלים פטור מלצי"ש, ושאני ברוח שאינה מצויה שעכ"פ רוצה להזיקו אלא שאין ההיזק ברור, וכן לגבי טמון שאף שכונתו לטובה (וכמ"ש תוס' שם) מ"מ היה לו לחשוש שלא ינצל ע"י הכיסוי ויגרום להפסד כיון שעושהו טמון, וכנראה זה כונת מהרי"ט לחלק אם נתכוין להזיק או שלא ידע מכך. מבואר שדעת מהרי"ט וחזו"א שבשוגג בגרמא שלא יודע שעושה היזק פטור גם מלצי"ש, לפ"ז אם נשוה היזק שאינו ניכר לנזק בגרמא, א"כ סוברים הם גם באינו ניכר דפטור, ועי' שו"ת אחיעזר ח"ב סי' ה וח"ג סי' לז דפשיטא לי' להשוות היזק שאינו ניכר לגרמא ושם מיירי לענין חיוב גרמא בגוי, ועכ"פ לפ"ז גם בהיזק שאינו ניכר פטור, (וכן הבאנו לעיל מגליונות חזו"א דפשיטא לי' להשוות גרמא והיזק שאינו ניכר, ועי' גם בגליונות הגרש"ז אויערבאך מכת"י שגם הקשה על הגר"ח הנ"ל שחייב בשוגג בהיזק שאינו ניכר מדברי מהרי"ט הנ"ל לגבי גרמא שפטור, ומבואר דהשוו הדברים). א"כ מבואר שדעת המהרי"ט והחזו"א בהיזק שאינו ניכר פטור בשוגג בהיזק שאינו ניכר. אולם החכ"צ (הובא לעיל) שנסתפק בזה יתכן שסבר שהיזק שאינו ניכר גרע מגרמא ולכן יכול להיות שחייב לצי"ש.

א"כ נמצא שישנם כמה דיעות בחיוב תשלומין לצי"ש בהיזק שאינו ניכר בשוגג, בדעת רש"י צידד הכתב סופר לפטור. ומאידך דעת הכס"מ לחייב בתשלומין לצי"ש, וכן לדעת הגר"ח ברמב"ם נראה שחייב לצי"ש. החכם צבי נשאר בספק אם לחייב בתשלומין או לא. ולגבי גרמא בשוגג דעת מהרי"ט וחזו"א לפטור, ולפי דעת האחיעזר שהשוה היזק שאינו ניכר לגרמא א"כ לדעתם יהיה פטור גם היזק שאינו ניכר, וכ"מ בהדיא בגליונות חזו"א על הגר"ח. ובאופן שהזיק להנאתו מבואר בגמרא שחייב לצי"ש.

לסיכום

הדינים העולים מכל האמור: א'. עשה היזק ניכר, כשידע המניח מהלכה זו שנפסקה לאיסור, לכא' חייב לשלם וכסברת הש"ך דהו"ל לאסוקי דעתי'. מלבד סברת הש"ך יש סברא נוספת לחייבו לדעת הקהלות יעקב מצד דינא דגרמי כיון שגרם לו להוציא הוצאות, אך השערי יושר חולק על סברא זו שזה רק גרמא בעלמא ופטור. ב'. היזק נזק שאינו ניכר, אם עשה במזיד נחלקו הראשונים אם חייב בכל היזק שאינו ניכר או לא. ובאופן שעשה בשוגג, פטור מלשלם כדין היזק שאינו ניכר. ג'. באופן שעושה כן להנאתו בהיזק שאינו ניכר נחלקו הראשונים אם נחשב כמזיד או כשוגג. ד'. ולענין חיוב לצאת ידי שמים בשוגג דנו הפוסקים אם חייב לשלם או לא.

ויש לציין בזה למה שכתב ברב פעלים ח"ד סי' ה וז"ל ואמרתי אם הניח אדם אוכל של חבירו תחת המיטה שלא בידיעתו וזה המניח הוא איש זר שאינו בנו ולא אשתו ולא עבדו של בעל האוכל כדי שנאמר ידם כידו אין שורה עליו רוח רעה האמור על אוכל המונח תחת המיטה ע"ד שאמרו אין אדם אוסר דבר שאינו שלו וכו' ע"ש. (וע"ע הליכות שלמה תפלה פי"ג הערה 64 שגם צירף סברא זו להקל לענין אדם שהניח של חבירו ומ"מ לא סמך ע"ז לענין להשתמש בה אלא רק למוכרה לגוי ע"ש).

ויש מתירים[25]. ובאופן שבאמת רצונו להזמין את חברו אלא שאין באפשרותו מכל סיבה שהיא, אף שאין כוונתו לגנוב דעת חברו שהרי באמת מחבבו ומעוניין בטובתו מ"מ יש מי שכתב גם בזה לאיסור[26].

דעתו ע"י מעשה פיו שאומר לו לסוך ממנו בעוד שהוא ריק, משא"כ במזמין הוא רק גונב דעתו במחשבתו, שאינו רוצה שיאכל אצלו ונותן לו להבין שאכן מעוניין בכך, אבל יתכן שטעה בהשערתו והלה יקבל את הזמנתו, ולכן מותר. גם בהסבר הא דמזמין מותר פעם אחת כתב אחרת מהפרישה, וביאר דגניבת דעת "בלב" אינו אסור כלל, דהיינו כיון שמעשיו מותרים שהרי כך הוא הרגילות להזמין מפני הכבוד אלא שכוונתו אינה נכונה שהרי מזמין על אף שאינו רוצה שיבוא אין איסור גניבת דעת במחשבה שאינה אמיתית, אך אם מפציר אסור כיון שאז אף מעשיו אסורים שהרי אין רגילות בכך, א"כ גונב דעתו במעשה שמטעהו לחשוב שרוצה שיתארח.

25 הרב (שם ס"ק ב בקונטרס אחרון). והקשה על הסמ"ע מדברי הברייתא שהתירה להציע לסוך מפך ריק אם עושה כן מפני כבודו, שהרי לפי דעת הסמ"ע אין להתיר אף מפני כבוד. וע"כ יש לבאר בדברי הסמ"ע שסובר להלק שאין להתיר להציע דבר שאין לו אלא במקום שנותן לו כבוד מרובה, ובהזמנה פעם אחד אין מספיק כבוד בכדי להתיר, וחילוק זה נראה דוחק להרב ולכן חלק על הסמ"ע לדינא. באמת הזכרנו לעיל (הערה 17) שהספר הערות דייק מרש"י שגם כשיש לו אפשרות לתת את מה שמציע לא התירו כל דבר משום כבודו, וא"כ גם רש"י סבר חילוק זה ואין לתמוה כ"כ על דברי הסמ"ע ובפרט לפי הסברו של הבן יהוידע שכתב שבפך ריק כיון שהוא גניבת דעת חמורה יותר לכך נדרש נתינה גדולה יותר בכדי להתיר. גם העה"ש (סעיף ג') הסכים לרב בזה והתיר להציע פעם אחת אף אם הפך ריק שהרי התיר (ס"ס ג) להוליך לאבל פח ריק באופן שנהוג ללכת לנחם בבית אבל בכלי מלא יין. (אלא שלא כתב ליישב את קושיית התורת חיים. גם למש"כ הספר הערות בד"ה ולא יאמר, ליישב קושיית התורת חיים יוצא שאין חילוק בין מזמין לפח ריק, ואולי העה"ש למד כמותו.)

26 מדברי שאר הפוסקים מבואר שאיסור גניבת דעת הוא במקום שאינו רוצה כלל לארח את המזמן ואף אם היה לו לא היה רוצה לתת, אך דעת שו"ע הרב (שם סעיף י"ד) שיש לאסור אף באופן שהיה רוצה לארחו אך אין באפשרותו. ובכך ביאר החילוק בין מזמין את חברו לאכול שהותר, לבין מזמין את חברו לסוך בעוד שהפה ריק שאסרוהו, שכל עוד יש לו אפשרות לממש את הזמנתו שיודע שהמזמן יאלץ לסרב אך כיון שהעיכוב מחמת המזמן אין איסור לבקש, אך במקום שאין לו אפשרות כזו אף בבקשה פעם א' בלא להפציר יש לאסור מטעם גניבת דעת, כיון שמטעהו בכך שאומר שמזמינו בעוד שאינו יכול לקבלו כלל. (אך אם מזמינו מפני הכבוד אף כשאין לו אין איסור, שהרי כל ההזמנה היא בכדי לכבדו, ואין כאן שקר). וצ"ע בדעת שאר הפוסקים הנ"ל אם חולקים על השו"ע הרב בדין הזה.

"עלון המשפט" יוצא לאור על ידי "מכון מענה שמחה", © כל הזכויות שמורות

עלון המשפט

ביה"ד "**נתיבות חיים**" שע"י מוסדות **מענה שמחה** י-ם בנשיאות הגאון הרב **נפתלי נוסבוים** שליט"א פנים מאירות 1 י-ם טל: 02-5023637/55

גליון חודש תמוז ה'תשע"ב | 46

תוכן העניינים:

א | פסקי דינים – גניבת דעת – חלק ה'

ב | מסלק מזיקים מדירתו וגורם שהם יגיעו לדירת השכן

ג | דייר בקומת קרקע מהו לחייבו בתשלום שימוש המעלית

הרב יוסף פליישמן שליט"א

פסקי דינים – גניבת דעת – חלק ה'

1. ישנם פוסקים הסוברים שמאכל המותר באכילה רק במקום הפסד מרובה, אינו מותר אלא למי שהמאכל היה ברשותו כשנפל הספק, אבל אסור לאדם אחר לאוכלו. על פי שיטה זו אסור לבעלים למכור את המאכל לאחרים מבלי לגלות לקונה שהוא מותר באכילה רק במקום הפסד מרובה. ואם מכרו מבלי להודיע, ייתכן שהקונה יכול לבטל את המקח מדין 'מקח טעות'[1], אם המאכל עדיין קיים[2]. אמנם, רוב הפוסקים סוברים שאם יש הפסד מרובה לבעלים הראשונים, הרי הוא מותר באכילה גם למי שקנה מהם, או קיבל במתנה[3]. לפי דעה זו מותר למכור אותו או לתת במתנה מבלי לגלות את הבעיה ההלכתית[4], אם לא שידוע שהקונה היה מחמיר על עצמו ונמנע מלאכול גם במקום הפסד מרובה[5], או שיש הבדל משמעותי בין מחירו

---

1 כן פסק בשו"ת חתם סופר או"ח סי' סה וז"ל: "אודות יין שלא הותר אלא בהפסד מרובה אם יש למנוע מלקדש ולברך עליו ברכת המזון אלא טוב לקדש על הפת ולברך בלי כוס. כבר כתבתי בתשובה אחרת דכל כיוצא בזה לא הותר אלא לבעל היין ובני ביתו משום הפסדו אבל אחרים למה יקנו ממנו לכתחילה, וקרוב לודאי שמחויב להודיעם, ואם לא הודיעם ומכר סתם אפשר הוה מום במקח וחוזר". בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' צ הבין בלשון החתם סופר "לא הותר אלא לבעל היין ובני ביתו" שאסור לקונה לשתות את היין, כיון שאין לו הפסד, שהרי היה יכול לקנות יין אחר, ולכן תמה עליו, שאם כן ברור שאסור למכור לו מבלי להודיע, שהרי היין אסור עליו לפי הדין, אם כן למה כתב החתם סופר שהוא כמסתפק בכך. ויש שרוצים ליישב, שהיה מקום לומר שהאיסור על הקונה הוא רק אם קונה לאחר שיודע שיש בעיה הלכתית, אבל אם קנה מבלי לדעת ושילם עבורו כסף רב, שוב מותר היין לקונה מדין הפסד מרובה (סברא זאת כתב בשו"ת יביע אומר שיובא להלן הערה 7) וממילא מותר למוכר למכור מבלי להודיע, כיון שלאחר הקניה יהיה מותר. ועל כן כתב החתם סופר שדעתו נוטה, שאף בדיעבד יש בכך טענת 'מקח טעות' והקונה יכול לבטל את המקח ובכך להימנע מהפסד, ושוב אין לו היתר של הפסד מרובה.

2 שאם הקונה כבר אכל אותו, אינו יכול לתבוע את הכסף מהמוכר, כמבואר בשו"ע סי' רלד סעיף ג.

3 בפתחי תשובה יו"ד סי' לא סק"ב מביא דברי החתם סופר ומוסיף שמדברי שו"ת רע"א סי' מג שהתיר לטבח למכור לאחרים בשר שמותר בהפסד מרובה נראה שחולק על החתם סופר. וכן בשו"ת בית שלמה יו"ד ח"א סוף סי' קפח מוכיח שדינו של הבשר שמתירים בהפסד מרובה תלוי בבעלים של הבשר בשעה שנפל הספק, שאם לבעלים מותר משום הפסד מרובה (גדר הפסד מרובה תלוי גם במצבו הכלכלי של הבעלים, עיין דרכי תשובה סי' לא ס"ק יא) גם לאחרים מותר. וכן דעת שו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' צ, וכן כתב בספר ערך ש"י יו"ד סי' לא סק"א ד"ה במקום וטעמו שאם נאסור על הבעלים למכור לאחרים, כדברי החתם סופר, שוב יהיה לו הפסד מרובה ועיין עוד בדרכי תשובה שם ואכמ"ל.

4 כן פסק בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' צ וז"ל: "ולענין להודיע, נראה שאם יודע שהקונה הזה מחמיר על עצמו שלא לאכול דבר אשר יקל בו החכם מפני הפסד מרובה, אזי מחויב להודיעו. ואם מיקל לעצמו בזה, אין צריך להודיעו". וממשיך: "ואם כן בנידון דידן שזה שהותר בהפסד מרובה רוב בני אדם אין מקפידים והקונה הזה אינו מן המקפידים..... לזה בודאי אין צריך להודיע להקונה מזה. רק כשידוע שמקפיד על זה או ששואל בפירוש אם הוא משאלת חכם". וכל זה אם ידוע שהקונה מקפיד, אבל בסתמא, אין הקונה יכול לטעון לאחר שקנה שהוא רוצה להחמיר על עצמו, וכמו שכתב הפרי מגדים באו"ח אשל אברהם סי' תסז ס"ק כה "אבל אם הלכה דמותר כדיעה אחת, לא מצי למימר הלוקח הואיל ויש דיעה להחמיר ואני רוצה להחמיר, כיון דהלכה כדיעה דמותר". וכן כתב בפירוש הרדב"ז על הרמב"ם הלכות מעשר פרק יב הלכה יח "והכא מדינא מותרים ומשום חומרא בעלמא שזה מחמיר על עצמו אין חבירו חייב לשלם". והובאו דבריו במהרי"ט אלגזי הלכות בכורות פ"ה ס"ק נא ד"ה הן אמת. (אמנם, במקרה שעליו דן הרדב"ז מדובר שלפי דברי המוכר הבשר אינו כשר, ועל כך תמה המהרי"ט אלגזי שניתן לחייב את המוכר על פי הודאתו, אבל היסוד שהניח שהקונה אינו יכול לתבוע ביטול מקח בדבר שמותר על פי הדין הוא דין מוסכם).

5 במקרה כזה הקונה אף יכול לבטל את המקח מדין 'מקח טעות', כיון שהוא מקפיד, בדומה למבואר ברמ"א חו"מ סי' רלג "מכר לו בשר בחזקה שהוא מין איל מסורס, ונמצא שאינו מסורס המקח קיים ומחזיר לו אונאתו, אלא אם כן ידוע שהלוקח אסטניס שאינו אוכל כלל בשר איל שאינו מסורס. והוא הדין בכל כיוצא בזה". (ועיין בגליון 36 דין 4 שיש מחמירים יותר מהרמ"א וסוברים שאפילו אם אינו ידוע כאסטניס אלא שהתנו ניתן לבטל את המקח). ולא מסתבר שיהיה חילוק בין קפידא מחמת טעם לקפידא מחמת איסור. יסוד זה שדין ביטול מקח משתנה בין אדם אחד לאדם אחר מבואר גם בשו"ע סי' רלב סעיף כג שאם היה ידוע למוכר שהלוקח רצה לקנות שור לחרישה ונמצא השור נגחן ואינו ראוי לחרישה, המקח בטל. בנוסף לאיסור אונאה יש איסור להאכיל לאדם מאכל שהוא נוהג להחמיר שלא לאכול, וכמו שפסק הרמ"א ביו"ד סי' קיט סעיף ז "מי שנוהג באיזה דבר איסור... מכח חומרא שהחמיר על עצמו... דודאי לא יאכילוהו דבר שהוא נוהג בו איסור", והמקור הוא בגמ' חולין דף קיא ע"ב "חס ליה לזרעיה דאבא בר אבא דליספי לי מידי דלא סבירא לי". ואפילו אם גם לדעת המחמירים האיסור הוא רק לכתחילה, הוכיח בשו"ת מוצל מאש (הובא בספר מועדי השם דף יב ע"א) שאסור, מהגמ' שם שרבי אמי שבר קערת חרס שלא ניתן להגעילו, אף שהיתה לו אפשרות להמתין עד שלא יהיה בן יומו ואז אף לדעת המחמירים האיסור הוא רק לכתחילה.

בית הוראה לענייני ממונות "נתיבות חיים"

שע"י כולל חושן משפט אוהל יוסף

בית ההוראה מיועד לבירור ענינים הקשורים לדיני ממונות, ניתן להתייעץ עם חברי בית הדין "נתיבות חיים" בענייני ממונות, וכן ניתן לקבל סיוע בעריכת חוזים צוואות וכדו' ללא צורך בקביעת תור. ניתן לקבל תשובות גם באידיש, באנגלית ובצרפתית.

בית ההוראה פתוח בימים א - ה בין השעות 13:40-15:30

וביום ו' עם הגר"נ נוסבוים בין השעות 11:00-13:00

ניתן לפנות בשעות אלו גם בטלפון:

02-502-3637

או כל היום בפקס: 02-502-3655

דוא"ל: beisdin@neto.net.il

כמו"כ ניתן לקבוע תור לדיונים בביה"ד "נתיבות חיים"

בפל': 052-7642-346

(בין השעות 6:30-8:00 בערב)

הדיונים נערכים בשפות עברית, אנגלית ואידיש. ההרכבים בבית הדין הם בראשות הדיינים דלהלן:

יום א'

הגאון הרב **יצחק שובקס** שליט"א

יום ב'

הגאון הרב **נפתלי נוסבוים** שליט"א

יום ג'

הגאון הרב **יוסף פליישמן** שליט"א

(ניתן להזמין דיונים גם באנגלית)

יום ד'

הגאון הרב **אברהם דרברמדיקר** שליט"א

יום ה'

הגאון הרב **יעקב פרבשטיין** שליט"א

של מאכל כזה לבין מחיר מאכל המותר לכתחילה[6].

2. אמנם, דבר שנחלקו בו הפוסקים וההלכה הוכרעה לקולא, אין המוכר צריך לגלות לקונה[7], אלא אם כן הוא מכיר בו שמחמיר בדבר כזה, או שצריך להבין כן מתוך התנהגותו. במקרה שהמוכר היה חייב לגלות את הבעיה ולא גילה, גם בדיעבד הקונה יכול לבטל את המקח[8]. אבל אם לא היה ידוע עליו שהוא מחמיר, אינו יכול לבטל את המקח[9].

3. אם רב העיר הנהיג להחמיר לכתחילה בדבר מסוים, משום חומרא או משום גדר, אסור למכור דבר זה באותו עיר מבלי לגלות, אף שמן הדין הוא מותר. ואם מכר ולא גילה, הקונה רשאי לבטל את המקח כל עוד שהמקח קיים[10].

4. מוצר שמשווק לציבור הרחב והתעוררה בעיה כשרותית שאינה ידועה[11], וחלק מהלקוחות יחמירו ולא יאכלו אותו אם יידעו על הבעיה, חייבים לציין זאת על האריזה[12]. ולכן ועד כשרות שנותן הכשר על אוכל מסוים שידוע שחלק מהציבור הסומך על אותו הכשר מחמיר בזה, חייב לציין כן, כדי להימנע מאיסור גניבת דעת. וכן אם ידוע שיש סוברים שהמוצר אסור, אף שרבני ועד הכשרות משוכנעים שהמוצר מותר לכתחילה ושהאוסרים טועים, חייבים לגלות מצד איסור גניבת דעת[13]. אמנם, אם לא ידוע שיש קונים המחמירים, רשאי ועד הכשרות

---

6 כן כתב בשו"ת דברי מלכיאל שם, אלא שבמקרה שדן שם המחמירים היו מועטים ולכן הניח שמסתמא אין הבדל במחיר (אמנם, יתכן שבזמנינו המציאות שונה). במקרה שיש הבדל משמעותי במחיר יהיה איסור אונאה, ואפילו אם האונאה היא פחות משתות מסתפק בשו"ע סי' רכז סעיף ו אם יש איסור אונאה, ואפילו אם הוא נותן במתנה יהיה איסור גניבת דעת לפי רוב הפוסקים, כיון שהמקבל חושב שקיבל מתנה ששווה הרבה יותר ממה שהוא קיבל באמת, עיין בגליון 45 דין 1 והערה 4 שהובאה מחלוקת המהר"ם שיק ופוסקים אחרים אם יש איסור גניבת דעת במקרה כעין זה. ועיין שם בהערה 5 שהבאנו בשם המהרי"ל דיסקין שסבר שאם נפל השאלה שמתירים רק בהפסד מרובה בבשר שנמצא בבעלותו של עשיר, חייב העשיר לתת אותו במתנה לעני ולהודיע לו שבשר זה אסור עליו, כיון שהותר רק בהפסד מרובה.

7 לכאורה צע"ג על מה שפסק הגר"ע יוסף שליט"א בשו"ת יביע אומר ח"ה חו"מ סי' ו בחנות שמכר אוכל שהיה תחת המיטה שישנו עליו, שרק מצד מידת חסידות היה על בעל החנות להודיע לקונים שמא הם מחמירים שלא לאכול מחשש רוח רעה, אבל לא מן הדין, וכן אין הקונה יכול לטעון 'מקח טעות' ולדרוש את כספו, כיון שהוא מכריע שאין איסור בכך על פי דעת רוב הפוסקים. וקשה עליו שהרי השאלה אינה מוכרעת בין פוסקי זמנינו ויש פוסקים האוסרים, אלא שהגר"ע אסף הרבה דעות שדנו בעניין והכריע כרוב הפוסקים המקילים. אולם לא מדובר בשאלה שהוכרעה בשו"ע ובכל הפוסקים והקונה מחמיר יותר מן הדין, אלא בשאלה שלא הוכרעה וייתכן שהקונה שאל לרב אחר ואסר עליו (ומסתבר שאם ידוע על קונה מסוים שנוהג על פי הוראות רב מסוים שאוסר, יוכל לבטל את המקח גם לדעת הגר"ע יוסף שליט"א). עוד קשה שהרי ברור שרוב הקונים לא היו מסכימים לקנות במחיר הרגיל, אם היו מגלים להם את האמת, שהרי לא יקנו אוכל שמוסכם בין כל הפוסקים (חוץ מהרמב"ם) שיש עליו רוח רעה והוא מסוכן לאכילה, אם ניתן להשיג באותו מחיר אוכל שאין בו סכנה, בנוסף לכך שיש הרבה סוברים שהוא אסור לאכילה אף בדיעבד. וממילא אם המוכר היה מגלה היה מוכרח להוריד את המחיר בצורה דרסטית, יוצא שאם מכר במחיר הרגיל עבר על איסור אונאה וגניבת דעת. ואף הדברי מלכיאל (עיין הערה 4) שהקל למכור דבר מותר בהפסד מרובה, התנה בכך שלא יהיה הבדל במחיר, וכגון שהמחמירים הם מועטים (ואולי גם הגר"ע יוסף שליט"א לא התיר אלא למכור לציבור שיסתמכו על הוראתו ויהיו מוכנים לשלם מחיר מלא). וכן פסק בפשיטות הגר"נ נוסבוים שליט"א בקובץ מקבציאל כרך 36 עמוד שלו שאסור למכור אתרוגים שהיו תחת המיטה בלי לגלות ללקוחות, וכתב שלא רק מצד גניבת דעת אסור, אלא אף בדיעבד יוכל הקונה לטעון 'מקח טעות', וכמו שכתב המחבר בסי' רלב סעיף ו "כל שהסכימו עליו בני המדינה שהוא מום שמחזירים בו מקח זה, מחזירין". עוד יש לציין שאפילו הפוסקים המקילים, לא הקילו רק בדיעבד ולא לכתחילה, אלא שהגר"ע יוסף שליט"א טוען שלאחר שאדם קנה הרי זה מצב של בדיעבד ולכן מותר למכור לו מבלי לגלות, אבל החיד"א בשו"ת חיים שאל (עיין בהערה 10) סובר שאסור למכור דבר שהוא מותר רק בדיעבד מבלי לגלות. כמו כן, גם החתם סופר שהובא בהערה 1 נראה שחולק על סברא זו.

8 עיין מה שהוכחנו בהערה 5 מדברי הרמ"א בחו"מ סי' רלג ועיין לקמן הערה 12.

9 כן כתבו הרדב"ז בפירוש על הרמב"ם הלכות מעשר פרק יב הלכה יח והפרי מגדים באו"ח אשל אברהם סי' תסז ס"ק כה, הובאו דבריהם בהערה 4.

10 כן פסק החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א סי' עד אות לה באחד שקנה בגד מסוים ונודע לו שבעל מחבר ספר פרח שושן אסר להשתמש בו משום גזירה של שעטנז כלאים שלא ללבוש אותו סוג בגדים, שהקונה יכול לבטל את המקח, אף שאין בו איסור מן הדין, כיון שהציבור נוהג שלא להשתמש בו על פי הוראת חכם. בספר משפט שלום סי' רלב ס"ק יב מיישב שאין זה סותר למה שכתבנו בהערה 4 בשם הרדב"ז והפרי מגדים שאין הקונה יכול לבטל מקח בגלל שרוצה להחמיר, שדבר שרב העיר אסר באמת שאסור לכתחילה ואינו חומרא בעלמא. ועיין בהערה 7 מה שהבאנו בשם שו"ת יביע אומר מענין זה. אמנם דין זה שניתן לבטל מקח אם נהגו להחמיר בו מבואר בר"ן חולין דף יד ע"ב (מדפי הרי"ף) "וכיון שהמום מבטל מקח, כל שכן טרפות אף על פי שאינו אלא מחמת הספק או מקבלתן של גאונים ז"ל, דכיון דמכל מקום מבדל בדילי אינשי מיניה אין לך מום גדול מזה", וכן פסק הרמ"א בסי' רלב סעיף יב, אלא שהחיד"א מחדש שלא רק חומרא שנהגו כל ישראל, אלא הוא הדין חומרא שהנהיג רב בקהילה מסוימת. וכן פסק המחזה אברהם סימן ב אות סג שאם נהגו להחמיר במקום מסוים אסור למכור מבלי להודיע, וכן הסכים בשו"ת יביע אומר שהובא בהערה 7.

11 אם הבעיה היא שגרתית וידועה, לא ניתן לדרוש מהיצרן לציין זאת, אלא אדרבה על המחמירים לברר. וכגון אנשים המחמירים חומרות מיוחדות בענין אכילת ביצים קלופות שעבר עליהן לילה, עליהם לברר אם אין ביצים קלופות, כיון שמדובר בבעיה שגרתית וידועה. אבל אם מפורסם על ועד כשרות מסוים שהוא נוהג בחומרות של חוג מסוים, אסור לו להקל בהן מבלי לגלות לציבור.

12 כן כתב בשו"ת קרן לדוד ח"א סי' קכ שיש איסור גניבת דעת לערבב סוכר שנוצר ללא השגחה לפסח ביין כשר לפסח מבלי לציין, כיון שיש ציבור המקפיד על כך ואם היה יודע היה נמנע מלקנות את היין. וכן נראה דעת המהרש"ם ושו"ת דובב מישרים שהובאו בהערה הבאה. אמנם, בשו"ת יביע אומר ח"ה חו"מ סי' ו מתיר מן הדין למכור אוכל שהיה מונח תחת המיטה, אף שיש מחמירים, אבל כל זה בחנות שמוכרת אחד אחד שניתן להניח על כל קונה שאינו מחמיר יותר מן הדין, אבל בתוצרת תעשייתית כשידוע שחלק מהציבור מקפיד, לא מצינו דעה המקילה, שהרי ברור שיהיו קונים שיוטעו. ועיין עוד בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תתיד שמביא בשם האבן עזרא שמפרש מה שהתורה כתבה "לא תונו" בלשון רבים, כדי ללמד שהמסייע באונאה גם כן עובר על איסור אונאה עצמו, ואינו נידון כמסייע בלבד כמו בשאר כל האיסורים. ולפי זה הרב המכשיר עובר על איסור אונאה מן התורה. עיין בקובץ אור ישראל חוברת מז עמוד קכב והלאה שעורר על ועד כשרות שציבור החסידים נוהג לסמוך עליו ונתן הכשר על מאפיית מצות שלא החמירה בדבר שהחסידים מקפידים להחמיר.

13 עיין הערה 5 שיש איסור להאכיל לאדם דבר שלפי דעתו אסור באכילה, בנוסף לאיסור אונאה. ועיין בשו"ת מהרש"ם ח"ו סי' כח שדן אודות רב אחד שנתן הכשר למאפיית מצות שהיתה מערבת קמח שיפון יחד עם קמח חיטה, ואחר שפסק שאסור לכתחילה לעשות כן, הוא כותב להרב המכשיר וז"ל: "ועל כל פנים, לא יפה עשה רו"מ להיות ידו בזה להורות להם היתר. ומה שחשש להפסידם, הלא הם עוברים באיסור אונאה וגניבת דעת, ומה שאומרים שהדבר מפורסם, כבר אמרו חז"ל וכולם שאמרו הטמין וכו' והרי הם מזהירים להסתיר הדבר, ולמה זה תהיה יד הרב לסייע לידי עוברי עבירה ולחוש להפסד עוברי עבירה". וכן פסק בשו"ת דובב מישרים ח"א סי' יח לעניין קולא בדבר שנחלקו הפוסקים, שאסור לתת עליו הכשר מבלי לציין, עיין שם שנשאל על מאפיית מצות שהיתה משתמשת באותו תנור שאפו בו חמץ במשך השנה ודעת המגן אברהם שאסור לאפות בו מצות, ופסק "ואם המאשין של נחתום אחד ג"כ אין להתיר, כיון שידוע שיש בין אנשי העיר חסידים ואנשי מעשה שמדקדקים להזהר מאיזה חשש בפסח, ואיך נתיר בשביל הפסד שלו להטעות להקונים, ועי' בשו"ת חתם סופר או"ח סי' סה (עיין הערה 1) שכתב בכעין זה שאם מכר סתם הוי מום במקח וחוזר". וכן פסק בח"ג סי' צג אודות סוכר של פסח שנארזו בתוך שקיות שכובסו בחלב חיטה "ועוד אדגיש שלהקונים שידוע שהם יראים ומדקדקים ביותר בנוגע לפסח, מהנכון לגלות להם שהם כשרים על פי הוראה". ומסיים "ואמנם מפי' הרדב"ז על הרמב"ם פ' י"ב מה' מעשר ה' י"ח מבואר דמשום חומרא בעלמא אין מחזיר המקח עיין שם". וסיום דבריו צריך עיון, שלכאורה לא כתב הרדב"ז שאין דין 'מקח טעות' בחומרא, אלא אם כן לא היה ידוע לפני המכירה שאדם זה מקפיד על כך, אבל אם היה ידוע לפני המכירה, הוכחנו בהערה 5 שיש דין 'מקח טעות' כשידוע שאדם מקפיד. ואולי כוונתו שידוע שיש מחמירים אבל לא ידוע על אנשים מסוימים שהם מחמירים, ולכן לכתחילה טוב להודיע לכולם, אבל אם מכר מבלי להודיע, אין אדם יכול לבוא בטענת 'מקח טעות', מאחר שלא היה ידוע עליו מראש שהוא מקפיד. אבל אם הקונה יצליח להוכיח שהוא היה רגיל להקפיד שלא לאכול ממנו, הרי הוא יכול לבטל את המקח, וכמו שכתב התרומת הדשן בסי' שכב "אמנם אם ידוע הוא דראובן כל כך איסתניס דלא קאכיל כלל בשר איל שאינו מסורס, מצינו למימר דמקח טעות לגמרי הוא, דהא לא שווי ליה כלום לאכילה, ואף על גב דלרוב

» המשך בעמוד הבא

להכריע לפי שיקול דעתו אם לאסור או להתיר ואינם חייבים לגלות לציבור את השאלות שהתעוררו והוכרעו[14].

5. הדינים המבוארים לעיל, נכונים גם לגבי כשרותם של דברים שאינם דברי מאכל. וכגון: פרשיות תפילין ומזוזות שנפל ספק בכשרותם והרב פסק שהפרשיות כשרות אבל לא מהודרות, אין הסופר חייב לגלות לקונים[15]. אבל אם הסופר אמר לקונה שהוא כותב בהידור, או שידוע שפרשיות שלו הן מהודרות[16], או שלוקח מהקונה מחיר של פרשיות מהודרות[17], הסופר חייב לגלות לקונה את השאלה שהתעוררה והכרעת הרב[18], ואם לא עשה כן, יוכל הקונה לבטל את המקח בטענת 'מקח טעות'[19].

6. סופר מתמחה, אסור לו להתחיל לכתוב ספר תורה מאמצע הספר, ולאחר שהכתב ישתפר יחזור לכתוב את ההתחלה, כדי שהמתעניינים לקנות יבדקו את הספר כשהוא מגולל לתחילתו ויראו את הכתב שהשתפר[20]. יש אומרים שאסור לעשות כן אפילו אם יגלה לקונים שאמצע הספר אינו יפה כמו תחילתו, כל עוד שאינו מראה להם את האמצע[21]. אבל הרבה פוסקים מתירים[22] לעשות כן אם יודיע לקונה בשלב שלא תהיה לו אי נוחות לחזור בו מלקנות[23]. כמו כן, אסור למוכר פירות לסדר את הפירות המקולקלים בתחתית הקופסא ואת היפים מלמעלה, כדי להציג בפני הקונה כאילו כל הקופסא מכילה פירות יפים. לפי הרבה פוסקים אסור לעשות כן, אם אי אפשר לקונה לראות הפגם בלי בדיקה[24] ולא ידוע לכל הציבור שכך נהוג[25].

7. אסור לבעל חנות לפרסם פרסום מטעה כדי לגרום לאנשים להיכנס לחנותו, אף שהלקוחות יעמדו על הטעות לפני הקניה[26].

8. יש איסור גניבת דעת לרמות אנשים ולהתחזות כאילו מקיים מצווה, אף שלא יקבל מכך שום מתנה או הכרת הטוב[27]. אמנם, אם הוא רוצה

העולם שוה לאכילה בתר דידיה אזלינן".

14 פשוט מסברא, שהרי כל אדם נוהג לשאול לחכם כשמתעוררת שאלה, ואם כן האוכל דבר שיש עליו הכשר מסוים מסתמך על הכרעותיו של הרב המכשיר. וכן כתב בפירוש הלכות משפט על שו"ע חו"מ סי' רכח סעיף ו (עיין שם שמביא ראיה לדבריו מספר דעת תורה בפתיחה להלכות טריפה סוף אות לח. אמנם, שם מדובר בהכשר הידוע כנוטה להקל, ואין ראיה שגם בלאו הכי רשאי רב המכשיר לסמוך על הכרעותיו). ודומה לזה גם כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תתיג, עיין בהערה הבאה.

15 כן פסק בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תתיג, וטעמו משסתם קונה מצפה לקבל פרשיות כשרות, ואם לפי הדין הן כשרות אין צורך להודיע.

16 כמבואר בשו"ע סי' רלב סעיף כג שאם ידוע למוכר שהקונה רגיל לקנות למטרה מסוימת, המוכר חייב לספק לקונה מה שמתאים למטרה זו. ולפי זה אם ידוע שסופר זה מוכר פרשיות מהודרות, כל הקונים הפונים אליו הם בחזקת שמבקשים פרשיות מהודרות.

17 כמבואר בשו"ע סי' רלב סעיף כג ובסמ"ע שם סק"ס שהמחיר מוכיח על טיב הסחורה במקום שאינו סותר למשמעות הלשון. ולפי זה בפרשיות שאף למהודרות אנשים קוראים פרשיות סתם, המחיר מוכיח והיינו בדבר שלפי הרוב גם המהודר קוראים לו סתם. וכן כתב הקצות בסי' שיב סק"ב והנתיבות שם סק"ד שאם הלשון אינו סותר את ההוכחה של הדמים, אומרים ש'הדמים מודיעים'.

18 כן פסק בשו"ת תשורת שי ח"ב סי' פה באיטר שעושה כל המלאכות ביד שמאל וכותב בימין, ולדעת הפרי מגדים אסור לו לכתוב תפילין ומזוזות, לכן אסור לו לכתוב תפילין ולמכור אותם מבלי לגלות לקונים, ומוכיח כן משו"ת חיים שאל שהובאה בהערה 10. וכן פסק בשו"ת יביע אומר ח"ה חו"מ סי' ו שאם הרב הכשיר פרשיות שיש מחלוקת הפוסקים בכשרותם, הסופר חייב להודיע לקונה, אם נראה שהוא מתכוון לקנות תפילין מהודרות, כיון שתפילין שכשרים על פי הכרעה במחלוקת הפוסקים אינן מהודרות. וכן הסכים בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תתיג.

19 כמבואר בסימן רלב סעיף כא וסעיף כג שאם היה ידוע שהקונה רוצה את המקח לצורך דבר מסוים, ומכרו לו שלא כפי מבוקשו, הרי הוא יכול לבטל את המקח.

20 מקור איסור זה הוא מהמשנה בב"מ דף ס ע"א "ומודים שלא יבור מעל פי המגורה שאינו אלא כגונב את העין", ופירש רש"י "שלא יבור מעל פי המגורה למעלה, להראות יפות, ואת הפסולת שבתוכו לא בירר". והיינו שאסור לברור את הפסולת רק מלמעלה כדי הלקוחות יחשבו שכל הסחורה נקיה. וכן נפסק בשו"ע חו"מ סי' רכח סעיף יז. ולפי זה גם אסור לעשות שתחילת הספר תהיה בכתב יותר יפה מכל הספר, כדי שהלקוחות יחשבו שכל הספר נראה כן.

21 התוספות יום טוב שם מדייק מלשון המשנה "כגונב את העין" ולא גונב ממש, וכתב שאפשר שמדובר אפילו אם המוכר מודיע לקונים שבירר רק מלמעלה, ואף על פי כן אסור לעשות כן מחשש שהקונה עלול לטעות ולחשוב שאין פסולת כלל, כיון שהוא רואה שהחלק העליון הוא ללא פסולת. והובאו דבריו במלאכת שלמה ובתפארת ישראל שם. ויש לעיין שאם כן יהיה אסור למכור חפץ שיש בו מום, אף אם מפרש את המום, ובשו"ע סי' רכח סעיף ז מפורש שאין איסור אלא אם כן אינו מודיע שיש מום. ויש שרוצים לחלק, שאם המוכר מזכיר את המום במפורש מותר, והאיסור הוא רק אם אומר שבירר מלמעלה ואינו מפרש שיש פסולת מלמטה, שאז עלול הלקוח לטעות. ואם כן יוצא שאף במומים אחרים יש צורך לפרש את המום היטב ולא להסתפק ברמזים.

22 בפירוש בית דוד (קורינאלדי) על המשנה שם חולק על החידוש של התוספות יום טוב שיש איסור גם אם מגלה לקונים שבירר מלמעלה, ומיישב את הדיוק שהמוכר אינו אלא כגונב את העין ולא גונב ממש, כיון שאינו משקר ואומר שכל הסחורה נקייה, אלא הוא מגלה חצי אמת ולא את כל האמת, שהוא מראה שמלמעלה נקי ומסתיר שמלמטה אינו נקי, ומעשה זה אינו אלא 'כגונב' ולא גונב ממש. גם בפירוש קול הרמ"ז על המשנה שם חולק על התוספות יום טוב ומיישב את הדיוק, שכיון שהקונה יכול לבדוק בקלות שהתחתון אינו נקי, לכן אין המוכר מוגדר אלא 'כגונב'. גם מהערוך השלחן בסי' רכח סעיף יג משמע שחולק על התוספות יום טוב, שכתב בבירור האיסור שלא לברור מלמעלה "דאין אונאה גדולה מזו שהלוקח סובר שכולו הוברר". ועיין גם בהערה הבאה שהובאו עוד פוסקים החולקים על התוספות יום טוב.

23 בספר בן יהוידע (לבן איש חי) על הש"ס שם מיישב את הלשון 'כגונב' וז"ל: "דאין זה גונב ממש, דהן אמת דתחלה ראה הלוקח פני המגורה הגריסין נקיים מן הפסולת, מכל מקום בעת ששוקל לו הגריסין הוא לוקח מן התחתונות, שנראין הפסולת בהם, ובידו שלא יקנה בעת שראה אותם בכך מאזנים שיש בהם פסולת, ונמצא דסבר וקביל ומחל, אך אמר כגונב מפני שבערמה זו משך את הלוקח אצלו לקנות, בחשבו שכל הגריסין נקיים הם, ואחר שהניח הגריסין בכף מאזנים לשקול בוש לחזור בו, אחר שפסק הדמים, ונמצא סבר וקביל מחמת הבושה, ולכן אמר כגונב בכ"ף הדמיון". בספר דברות משה ב"מ סי' נד הערה עו מסביר גם כן בדרך זו, שהקונים ידעו בסופו של דבר שהסחורה אינה נקיה, והאיסור הוא במה שהמוכר מושך את הלקוחות אליו בערמה, אולם לא כתב שהקונה יתבייש לחזור בו ומשמע שאפילו אם הקונה לא יתבייש יש איסור.

24 במקרה שאפשר לראות את המום ללא בדיקה והמוכר עושה כן רק כדי שהקונה לא יקוץ מהסחורה, אין איסור, ולפי כל הדעות שהובאו בהערות 21-23 אינו דומה לדין של המשנה שלא יבור על פי המגורה. בדומה לזה כתבנו בגליון 44 דין 5 שמותר ליפות חפץ משומש העומד למכירה אם עדיין ניכר עליו שהוא משומש.

25 הסמ"ע בסי' רכח ס"ק טז כתב שמותר לשרות בשר במים כדי שיראה שמן, אם ידוע לציבור שכל הקצבים נוהגים כן, דבריו הובאו בגליון 44 הערה 18. אמנם, בהערה 19 הבאנו שבשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' נד חולק על הסמ"ע, אבל בעירוב מים ביין גם הוא מודה שאם כולם עושים כן מותר, ודין פסולת שמעורבת בפירות דומה לדין עירוב מים ביין. ועיין מה שכתבנו שם בהערה 18 שלהרבה פוסקים חייב להיות שידוע לכולם ולא די לנו במה שהסוחרים נוהגים לעשות כן.

26 כן כתב בספר דברות משה ב"מ סי' נד הערה עו לפרש את המשנה שלא יבור. וכן מסתבר, שהרי הוא גורם ללקוחות לטרוח ולעשות פעולה שלא היה עושה לולא ההטעיה, ובפרט שבעלי עסקים משלמים הרבה כדי למשוך לקוחות להיכנס לחנות, כך שבעל החנות מרוויח כסף מההטעיה.

27 כן יש להוכיח מהגמ' במו"ק דף כו ע"ב "תנו רבנן היוצא בבגד קרוע לפני המת הרי זה גוזל את המתים ואת החיים", ופירש רש"י "בבגד הקרוע קודם לכן גוזל הכל שמרמה הכל שמראה להן שקורע על המת". וממה שכתוב שהוא גוזל את המתים מוכח שמדובר במת שהיה מחויב מן הדין לקרוע עליו, ומרמה את החיים בכך שהוא מראה להם שכאילו קיים את המצווה. וכן כתב הרמב"ם בהלכות אבל פ"ח ה"ו "וכל היוצא בבגד קרוע לפני מתים כלומר שהוא (מראה כאילו) קרע עתה עליהן, הרי זה גונב דעת הבריות וזלזל בכבוד החיים והמתים". בדומה לזה פסק בשו"ת הרמב"ם סי' רעג על רופא שרוצה לקפח את פרנסתו של המוהל והולך ומקדים למול את התינוק ואומר לאביו לתת את שכרו לצדקה, וז"ל: "ועבר על אסורם ז"ל על גניבת דעת הבריות לפי שרצונו הראשון של זה וכונתו להציק לאויבו, ומטעה הוא את מי שאינו יודע (דברים כהויתם) לחשוב שהוא מתכוון לעשות מצוה". וכן מצינו בגמ' ב"מ דף סא ע"ב "למה לי דכתב רחמנא ...יציאת מצרים גבי ציצית, ...אמר הקדוש ברוך הוא: אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור - אני הוא שעתיד ליפרע....ממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא", וביאר הגר"מ פיינשטיין בספר דרש משה על התורה סוף פרשת שלח שמדובר בעני שאין לו כסף כדי לקנות תכלת וכדי לרמות את הציבור שיחשבו שהוא מדקדק במצוות

» המשך בעמוד הבא

לקיים את המצווה אלא שהוא אנוס, והוא מראה כאילו מקיים כדי שלא להתבייש[28], או כדי שאחרים לא ילמדו ממנו לזלזל במצווה, אינו עובר על איסור גניבת דעת[29].

9. כמו כן, אם אדם נשאל שאלה והוא מתבייש לגלות את האמת, רשאי לגנוב דעת[30] או לשקר במידת הצורך, כדי להינצל מהבושה, אם לא יגרום בכך שום הפסד לאדם אחר[31]. אמנם, גם במקרה זה עדיף, ככל האפשר, לענות שאינו יודע[32]. לדוגמא: בעל תשובה שנשאל באיזו ישיבה למד בצעירותו, רשאי לשקר ולענות שלמד בישיבה רגילה (לא של בעלי תשובה) כדי להינצל מהבושה[33]. כמו כן, עני שאוסף כסף עבור עצמו, רשאי לנקוב בשם אדם בלתי מוכר ולומר שהוא אוסף עבורו, כיון שלא יקבל יותר בגלל זה[34]. אבל אסור לו לומר שהוא אוסף עבור מוסד מסוים, אפילו בהסכמת המוסד[35], כיון שייתכן שהתורם יגדיל את תרומתו בגלל זה[36].

תכלת לובש קלא אילן בבגדו (ובזה מיושב קושיית המפרשים על הקשר של תליית קלא אילן לדברים האחרים שנזכרו בגמ' שם שהוא מרמה אנשים וגורם להם הפסד, מה שאין כן בקלא אילן הוא מרמה רק את עצמו, עיין מהרש"א שם). בדומה לזה כתבנו בגליון 44 דין 1 שיש סוברים שיש איסור גניבת דעת אם מכבדים אדם בטעות, עיין שם.

28 הרמ"א בשו"ע או"ח סי' יג סעיף ג פסק: "אם נפסק אחד מן הציציות ומתבייש לישב בלא טלית דיוכל ללובשו... מכח כבוד הבריות", עיקר חידוש הרמ"א הוא שאין איסור לישב בטלית בלא ציצית, אבל מדבריו ניתן ללמוד שאין איסור גניבת דעת לרמות אנשים כאילו מקיים המצווה, אם הוא מתבייש לישב בלא טלית. טעם ההיתר נראה, שאין איסור אלא אם אינו מעוניין להוציא הוצאות לקיים המצווה והוא עושה פעולות שאנשים יחשבו שהוא מוציא הוצאות (וכן בעני שעושה תכלת מקלא אילן, הוא מעוניין שאנשים יחשבו שהוא קונה תכלת על אף שהוא עני), אבל אם הוא מעוניין לקיים המצווה, אלא שנבצר ממנו ואינו רוצה שאנשים יטעו ויחשבו שהוא פורק ממנו עול המצווה, בזה אין איסור כיון שאינו גונב דעתם, שהרי הוא רוצה באמת לקיים המצווה.

29 בספר דרש משה שהובא לעיל הערה 27 כתב שאם עני לובש קלא אילן כדי שאחרים שאינם יודעים שהוא עני לא ילמדו ממנו להקל במצוות תכלת, "אולי לא יענש על כך". וכן מסתבר, שהרי אם אנשים ילמדו ממנו להקל במצוות, הרי הוא עובר על איסור חילול השם, כמבואר ביומא דף פו ע"א, ובפירוש הרמב"ן על התורה דברים פרק כח פסוק כו כתב שהוא נכלל בארור אשר לא יקים. בקובץ נתיבות הוראה כרך א עמוד ט מובאת תשובת הגר"י זילברשטיין שליט"א על אדם שהפרשיות התפילין שלו נפסלו ולא היה לו כסף לקנות פרשיות אחרות, וכן לא היה מוצא אדם שישאיל לו תפילין בזמן התפילה בבית הכנסת, לכן היה לובש תפילין שאולין ומתפלל בהן בביתו, וכשהיה מגיע לבית הכנסת לשמוע קדיש וקדושה היה לובש את הבתים של התפילין שלו ללא פרשיות. ופסק על פי מה שכתב בספר דרש משה שאין בכך איסור, כיון שאם לא יניח תפילין בבית הכנסת עלול להיגרם מכך חילול השם ואיסור גניבת דעת נדחה מפני חילול השם. אמנם לפי מה שכתבנו בהערה הקודמת, אין בכך שום גניבת דעת, כיון שהוא באמת מניח תפילין ורק אינו רוצה שאנשים יטעו ויחשבו שאינו מניח.

30 בספר פתחי חושן הלכות גניבה ואונאה פרק טו הערה לז כתב שאם מותר לשקר מפני הבושה, כל שכן שמותר לגנוב דעת מבלי להוציא שקר מפיו. והיינו במקרה שאינו גורם לחבירו שום הפסד, ואז כל האיסור לגנות דעת הוא מצד שקר, וכמו שכתב בספר שערי תשובה חלק ג אות קפד, ואם הותר לשקר בפה, כל שכן שמותר לגנוב דעת מבלי להוציא שקר מפיו, ולכן עדיף לגנוב דעת מאשר להוציא שקר מפיו.

31 כן פסק בספר חפץ חיים (לרבי חיים פאלאג'י) בסימן יט סעיף יז, ומוכיח כן מהרמב"ם בהלכות גזלה ואבדה פרק יד הלכה יג שכתב באחד מן הדברים שתלמיד חכם רשאי לשנות "היה עוסק במסכת נדה ואמר במקואות אני שונה כדי שלא ישאלו אותו שאלות בענין נדה", ומבאר הלחם משנה שם "כלומר כדי שלא יתבייש אם לא ידע להשיב". הרמב"ם מפרש בדרך זו את הגמ' בב"מ דף כג ע"ב שמותר לתלמיד חכם לשנות ב'מסכתא', ואף שיש פירושים אחרים בראשונים על גמ' זו, מכל מקום לא מצינו שיחלקו על הדין של הרמב"ם. עוד מביא הגר"ח פאלאג'י ראיה שמותר לשקר מפני הבושה (וכן הביא בספר תתן אמת ליעקב פרק ה אות צ בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א) מהגמ' בברכות דף מג ע"ב "רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב איקא, אייתו לקמייהו שמן והדס, שקל רב פפא בריך אהדס ברישא והדר בריך אשמן. אמר ליה לא סבר לה מר הלכה כדברי המכריע, אמר ליה, הכי אמר רבא הלכה כבית הלל. ולא היא, לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד". ומפרש רש"י בד"ה ולא היא "לא אמר רבא הלכתא כבית הלל, אלא רב פפא אכסיף לפי שטעה, והשמיט עצמו בכך". ולפי דברי רש"י יוצא שלא רק שמותר לגנוב דעת (עיין בגליון 44 דין 1 שיש איסור גניבת דעת אם מראה שהוא יודע שתי מסכתות בעוד שהוא יודע רק אחת) מפני הבושה, אלא מותר לשנות את ההלכה וללמד דין שאינו נכון. אבל באמת קשה ללמוד היתר מדברי רש"י, שהרי התוספות שם הוכיחו שלהרי"ף היתה גירסא אחרת בגמ', שהרי פסק להלכה כמו שאמר רב פפא בשם רבא (ובחידושי הריטב"א שם כתב שאפשר שלא היתה להרי"ף גירסא אלא שהוא מפרש את הגמ' באופן אחר) וכן יש עוד הרבה ראשונים שחלקו על רש"י, וכן תמה בספר שדי חמד מערכת השין אות כח על הגר"ח פאלאג'י שהרבה מהמפרשים חולקים על רש"י. בנוסף לכך, דעת מהר"י בירב בקונטרס הסמיכה שלפי רש"י רק באותו רגע השיב רב פפא כן, אבל לאחר מכן אמר את האמת. ואפילו לדעת הרלב"ח שם שרב פפא לא גילה אחר כך את האמת, מכל מקום לפי דעתו, רש"י סובר שרב פפא עשה שלא כדין. וכן משמע כהבנת הרלב"ח מרש"י במקום אחר שתלמיד חכם עלול לומר דין שאינו נכון כדי להינצל מהבושה, שכתב ביבמות דף עז ע"א על הגמרא "כל תלמיד חכם שמורה הלכה ובא, אם קודם מעשה אמרה שומעין לו, ואם לאו אין שומעין לו" וז"ל: "שבאת הוראה לידו אמרה ושנאה לתלמידיו בבית המדרש בשם רבו שומעין לו בשעת הוראה, ואם לאו אין שומעין לו, שמא מחמת מעשה הבא לידו אמרה" ובהמשך בד"ה דהא שמואל ובית דינו קיים כתב רש"י "ומילתא דעבידא לגלויי הוא ולא משקר בה". והיינו שיתכן שתלמיד חכם יאמר דין שאינו נכון כיון שבטעות פסק כן בהתחלה.

32 ש'איני יודע' אינו שקר ממש ולכן עדיף לענות כן. וכן הביא בספר תתן אמת ליעקב חלק ה סי' כו בשם הגרש"ז אוירבאך שאם אדם נשאל אם חבירו הולך להתארס והחבר רוצה שהדבר יישאר בסוד, מותר לומר 'איני יודע', ונכלל במה שאמרו חז"ל בברכות דף ד ע"א "למד לשונך לומר איני יודע".

33 כן כתב בספר תתן אמת ליעקב פרק ה סי' צ בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א על פי הראיה מרב פפא שהובאה בהערה 31. אמנם, אף שראיה זו צ"ע וכמו שכתבנו שם, מכל מקום ניתן להוכיח מהרמב"ם לעניין תלמיד חכם שמשנה במסכתא, עיין שם בהערה 31. דוגמא נוספת הביא שם בסי' יז בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שאם שואלים לבחור בגיל שידוכין אם היתה לו פגישה, מותר לו לשנות מן האמת.

34 כיון שאין מקום לחשוש שאנשים יתרמו יותר בגלל השקר, ואינו עושה כן אלא כדי להינצל מהבושה. ואף שמשקר מעצמו מבלי שישאל על כך, מכל מקום גם ברמב"ם שהובא בהערה 31 שהוא המקור לדין זה משמע שמותר לשקר מעצמו מבלי שישאל. בדומה לכך פסק בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' קיח שמותר לבחורה שזינותה הרבה לומר שנכשלה פעם אחת בלבד, (אמנם, יתכן שהקיל רק משום שחשש שלא תוכל להשתדך).

35 אם המוסד אינו מסכים פשוט שאסור, כיון שהוא מזיק בכך למוסד להקטין להם את התרומות, וכן כתב הפתחי חושן בספר פתחי חושן הלכות גניבה ואונאה פרק טו הערה כב.

36 בשאלה זאת דנו כמה מפוסקי זמנינו. בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קיט כותב שאסור לנצרך שאוסף כסף לצרכי מחייתו לומר לתורמים שהוא אוסף עבור הכנסת כלה, רק במקרה שעל פי דין הוא יכול לכוף אותם בכוח לתרום (כגון שהתורמים אינם נותנים כפי השיעור שהם מחויבים לתת, ועיין בספר צדקה ומשפט פ"ז הערה ה*, ואי"ה נאריך בזה בגליון הבא), שאז מותר לו גם לגנוב דעתם. וכן כתב בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' צז שאסור לגנוב דעת התורמים ולומר שמתרימים למטרה אחרת, וכן כתב בספר פתחי חושן שם פרק טו הערה כב. אמנם, פוסקים אלו לא כתבו שהאיסור קיים גם אם המתרים מתבייש לומר שהוא אוסף לעצמו, מכל מקום, לפי טעם האיסור שהוא מוציא מהם כסף בערמה, אין להקל גם אם מתבייש, וכן כתבו הגר"י זילברשטיין שליט"א בספר אורח צדקה בתשובות סי' ז ובספר צדקה ומשפט פ"ז הערה ה*. ועיין בספר פתחי חושן שם פרק ט הערה כו שהמרמה את התורמים עובר אף על איסור גזל. בירושלמי סוף פאה מובא שרבי זכריה (שלא היה עני) היה מציג את עצמו כעני ואוסף כסף ומחלקו לאחרים. אולם במעשה זה לא היה איסור גניבת דעת, שהרי אסף בשביל עני וחלק את הכסף לעניים, ולא קיבל יותר ממה שהעניים היו יכולים לאסוף בעצמם, אלא אדרבא מבואר שם שריננו אחריו שאוסף צדקה אף שאין לו צורך וממילא מסתבר שאלו שהכירו אותו נתנו לו פחות, יוצא שרק חסך בושה מהעניים. כתב בספר חסידים סי' שיח שתלמיד חכם אחד אסף כסף עבור עצמו וחילק אותו לצדיקים עניים אחרים לאחר שראה שהציבור לא היו נותנים להם, רק לו. גם במעשה זה לא היה איסור גניבת דעת, כיון שהיה מצב של פיקוח נפש, וכמו שמשמע מהלשון שאמר "כדי שאחיה את העניים", וכן כתב בפירוש ברית עולם שם. עוד יתכן, שהעניים היו גם כן תלמידי חכמים, רק שהציבור לא הכיר בהם, כך שלא הוציא מהם בניגוד לרצונם במה שרימה אותם.

הרב עובדיה יוסף שליט"א
חבר כולל חו"מ "אוהל יוסף"

מסלק מזיקים מדירתו וגורם שהם יגיעו לדירת השכן

שאלה: קיימים כיום מכשירים המפיצים ריח או משמיעים רעש מסוים, ובכך גורמים לסילוק היתושים מאיזורם. ויש לדון האם יכול ראובן למנוע משכנו שמעון להניח מכשיר כזה בביתו, בטענה שהנחת המכשיר גורמת שכל היתושים מאיזור ביתו של שמעון באים לביתו של ראובן.

תשובה: נראה שאינו יכול למנוע, ורשאי שמעון להניח את המכשיר בביתו לסלק את המזיקים שבביתו, וכל שכן אם הם רק עומדים להגיע לשם.

מקורות ונימוקים:

בגמרא (ב"ב דף כו ע"א) מבואר שאסור לאדם לגדל אילן סמוך לעצי גפנים של חבירו, כיון שהציפורים שבאים לשבת על האילן גורמות נזק לגפנים. וכמעשה המובא בגמרא "רבא בר רב חנן הוו ליה הנהו דיקלי אמיצרא דפרדיסא דרב יוסף, הוו אתו צפורי יתבי בדיקלי ונחתי בפרדיסא ומפסדי ליה; אמר ליה, זיל קוץ". ודברי הגמרא אלו הובאו להלכה בהגהת הרמ"א (שו"ע סימן קנה סעיף כ"ה) וזה לשונו "ויש אומרים דבין גפנים לאילנות בעינן להרחיק כפי אומד הדעת שלא יפריחו העופות מן האילנות אל הגפנים בשיטה אחת (טור)".

מחלוקת הפוסקים בדין נטיעת דקל סמוך לגפנים

הפוסקים נחלקו האם חיוב ההרחקה הוא רק במקום שנוטע אילן ממש סמוך לגפן של חבירו, או אפילו במקום שנוטע סמוך לגפן גרעין שעתיד לצמוח לאילן. הרמ"א כתב "אבל נוטע גרעין והאילן ממילא גדל אין צריך להרחיק". מאידך הסמ"ע (ס"ק נט) כתב "בבית יוסף (סעיף ל"ה) כתוב, דלהרא"ש שכתב הטעם דמחשב גירי דיליה משום דבשעה שהם עומדים על האילן מפריחן משם ויושבין על הגפן, לפי"ז אין חילוק, דגם בנוטע גרעין צריך להרחיק".

וביאור מחלוקתם הוא בשאלה מה הוא ה'גירי דיליה' בנזק זה, הרמ"א לומד שעצם מעשה נטיעת אילן שיכולים לבוא עליו ציפורים הוא הגירי דיליה, ולכן בנטיעת גרעין שהנזק נגרם רק לאחר זמן, כשהאילן גדל, אין זה נחשב בשעת הנטיעה כגירי דיליה. וכן דעת התוס' (כו. ד"ה אבל). מאידך הסמ"ע פוסק כשיטת הרא"ש (סימן כח) שלומד שמעשה הפרחת הציפורים מהעץ לאחר שכבר הגיעו והתיישבו על העץ הוא הגירי דיליה, וממילא אין כל נפק"מ מה נוטע גרעין או עץ כמו שהוא, אלא עצם זה שבשעה שיבואו הציפורים לאחר שהאילן גדל מפריחם מהאילן והולכים ויושבים על הגפן הוי מזיק, ולכן אין לנטוע אפילו גרעין.

ומחלוקת בהגדרה זו מצאנו בדברי הראשונים בביאור המעשה המובא בגמרא בבא בתרא דף כג ע"א "רב יוסף הוה ליה הנהו תאלי דהוו אתו אומני ויתבי תותייהו, ואתו עורבי - אכלי דמא וסלקי אבי תאלי ומפסדי תמרי, אמר להו רב יוסף אפיקו לי קורקור מהכא". דטענת ר' יוסף היא שמחמת שמקיזים דם סמוך לחצירו, מגיעים העורבים למצוץ את הדם שנוזל על הרצפה וכשהדם בפיהם מתיישבים על העצים ומזיקים את התמרים. וגם במעשה זה נחלקו הראשונים האם ישיבת האומנים להקיז דם הוא מעשה הגירי, או שרק הפרחת העורבים בשעה שמגיעים נחשבת לגירי. בתוס' (דף כו. ד"ה זיקא) משמע שישיבת מקיזי הדם הגורמת לעורבים לבוא נחשב כגירי דיליה. אבל הרשב"א ושאר ראשונים (כג.) כתבו שמעשה הפרחת העורבים על ידי האומנים זהו גירי דיליה.

וביאור המחלוקת בשאלה זו היא, דהנה לענין מה שפירשו התוס' שבמעשה דגפן ואילן, זהו גירי דיליה מחמת שנטע את האילן, נראה בפשטות דהרא"ש מיאן לפרש כן, מכיון דעכ"פ הצפורים אינם מגיעים לשם מיד באותו הזמן. אבל לדעת התוס' צריך לידחק ולפרש שבאותה שעה שנוטע את האילן מיד באים הצפורים. וכמו שכתב בספר הישר (חי' ס"ס תרטז). וכשם שמצאנו בגמ' ב"ב דף כב ע"ב שמרחיקים את הסולם מהכותל כיון דחיישינן שברגע הנחת הסולם על הכותל תעלה עליו הנמיה ותזיק לשובר. ע"ש. וכ"כ בספר שבילי דוד (סי' קנה סק"ח). ועוד אפשר לבאר בדעת התוס' כמ"ש החזו"א (ב"ב סי' יד סק"ה) שטבע הציפורים לקנן באילנות הגבוהים, ובזה שמסמיך את האילנות הגבוהים לגפנים מרגילם לגפנים ולזרעים, וא"כ הנטיעה עצמה היא גירי דיליה דהנזק הוא עצם הימצאות האילנות גבוהים. משא"כ לגבי נמיה שהסולם אינו גורם לה שתבוא, לכן יש להחמיר דוקא אם באותה שעה שמעמידו הנמיה תעלה עליו. וכ"כ עוד החזו"א (ב"ב סי' י' סק"א) לענין אומנין, שהדם גורם לעורבים לבא, ולכן עצם הגעת האומנים נחשב כגירי דיליה. ע"ש.

הפרחת הצפורים מחצירו כדי להציל את ממונו

והנה לענין מה שתוס' לא פירשו כשאר הראשונים שזהו גירי דיליה במה שמפריח את העורבים והצפורים, כתב בהגהות דרישה על הטור (סי' קנה סל"ה) לבאר את שיטת התוס' שהנטיעה היא הגירי ולא ההפרחה של העורבים והציפורים, שכיון שההפרחה בשעה שהם כבר נמצאים היא על מנת להציל את אילנו וחצירו בכה"ג אין איסור, אף שעל ידי כך יגרם נזק לחברו, ע"כ. וביאור דברי, דאע"ג שבכל הרחקות נזיקין בין שכנים, אין כונתו להזיק, אלא רק להשתמש ברשותו, מכל מקום אסור לעשות כן לכתחילה, כיון שהוא יכול לעשות שימוש זה במקום אחר. משא"כ בנדון דידן של הפרחת העורבים והציפורים שרוצה להציל את ממונו מהיזק שעומד לבא עליו, בזה י"ל דכיון שמכוון לטובת עצמו שרי לכתחילה.

בענין אם מותר לגרום נזק לחבירו בכדי להציל את עצמו

ונראה שיסוד דברי הדרישה הם מדברי הירושלמי המובאים בנמוק"י (ב"ב ה:) וז"ל "שדא מלכא דמי כלילא נתחייבו כולם ליתן, ולאו כל כמיניהו דליערקו, והכי איתא בירושלמי (ב"ק פ"ג ה"א) ראה אמת המים שוטפת ובאת לתוך שדהו עד שלא נכנסו המים לתוך שדהו, רשאי לסתום גדר שדהו שלא יכנסו שם, אע"פ שנכנסין לשדה חברו, אבל אם נכנסו המים לתוך שדהו אינו רשאי לפנותם למקום אחר, אלמא כיון שמוטל הנזק על זה לאו כל כמיניה לסלקו מעליו ולהטילו על חברו. וגרסינן תו התם אהין אכסנו פרכא וכו', דאחר שבאו והוטל המס בשבילם אסור, כיון שכבר נתחייב, כשפוטר עצמו ממנו, הרי הוא כאילו גוזלו מהם". עכ"ל. ומבואר בדברי הירושלמי הללו שמותר לכתחילה לגרום נזק לחברו, כיון שעושה כן להצלת עצמו. וכך פסק הרמ"א (סי' שפח ס"ב) שקודם שבא אליו הנזק מותר לו להציל את עצמו, אע"פ שעל ידי זה יבוא הנזק לאחר. ובפשטות טעם ההיתר הוא כיון שאינו מכניס את המים לחצר חברו, אלא המים הולכים מעצמם מחמת שסתם את גדר שדהו, וה"נ ס"ל לדרישה בדעת התוס' שלהפריח ציפורים שכבר נמצאות על האילן כיון שהוא רק מפריחם והם הולכים מעצמם הוו גרמא בעלמא ושרי.

אמנם אין משם הכרח לדברי הדרישה, דאפשר לחלק בפשיטות בין הנידונים, שהרי לגבי אמת המים אינו עושה מעשה במים כלל אלא רק סותם את הגדר של חצירו, והמים מעצמם זורמים לחצר חברו, ולכן אין זה אפילו גרמא בנזקין, ומשום כך שרי לכתחילה. משא"כ בהפרחת הציפורים שע"י מעשיו הם פורחים ה"ל כשאר גרמא בנזקין שאסור לכתחלה[1].

---

1 ו בדברי הדרישה יש לבאר פסק הרמב"ם (פ"ז מחובל ה"ח) 'הזורק כלי של חבירו מראש הגג על גבי כרים וכסתות של בעל הכלי וקדם בעל הכלי והסיר הכרים הזורק חייב שזריקתו היא הגורם הראשון לשבירת הכלי. ואם קדם אחר וסלקן שניהן חייבין הזורק והמסלק ששניהם גרמו לאבד ממונו של זה'. והיינו שיש חילוק בין אופן שבעל הכרים סילק את הכרים, שפטור הזורק, לבין אופן שאדם אחר סילקם, שחייב גם הזורק. ובאור שמח (שם) כתב דהיינו דווקא באופן שהסילוק היה מחמת שהוא ירא שמא הכרים שלו יינזקו. ע"ש. ומבואר כסברת הדרישה דאע"ג שהוא גורם נזק לחברו, מ"מ כיון שעדיין לא הגיע אליו הנזק, הוא רשאי לסלק את הנזק מעליו אף שמחמת כן יהיה נזק לחברו.
אך יש לדחות דבב"ח (סי' שפו ס"ד) מבואר דטעם הפטור הוא כיון שהוא הבעלים של הכרים יש לו רשות ליטלם כל שעה שירצה. ע"ש. מבואר דאפילו שאינו עושה כן כדי להציל את ממונו מותר לו ליקח את הכרים דכיון שהכרים שלו אינו מוכרח

» **המשך בעמוד הבא**

ואם נכונים הדברים שיסוד דברי הדרישה הוא מדברי הירושלמי, נמצא שכל ההיתר של הדרישה להפריח ציפורים לחצר חברו כדי למנוע בכך נזק מחצירו, זה רק באופן שהציפורים עדיין לא הגיעו והזיקו לאילנו והוא מפריחם כדי שלא יזיקו, דזה דומה לאמת המים שעוד לא נכנסה לחצר. אבל באופן שהציפורים כבר יושבים ומזיקים את אילנו, הוי כאמת המים שבתוך חצירו שאסור לפנותה לחצר חברו א"כ לא יוכל גם להפריח את הציפורים. והיינו טעמא כיון שאם כבר בא עליו הנזק, שוב אינו חשוב כ"מציל" את עצמו, כיון שהוא כבר בגדר ניזוק, ונסתחפה שדהו, אלא הוא נחשב כ"מזיק" לחבירו בדרך גרמא, שזהו אסור לכתחלה. אבל צ"ע שאין כן פשטות דבריו.

מחלוקת האחרונים בהבנת טעם הירושלמי

אמנם הדברים תלויים במחלוקת האחרונים, דהנה בערוך השלחן (סי' שפח סי"ג) מבאר את דברי הירושלמי שאם נכנסו המים לחצרו אסור לפנותם לחצר חברו, כיון שמעשה העברת המים מחצירו לחצר חברו אינו גרמא אלא מעשה מזיק בידים ממש. וז"ל 'אבל כשכבר בא הנזק ומפנהו למקום אחר הלא **עושה בידים** נזק לאחר'. וכן כתב האמרי בינה (או"ח סי' יג סק"ה).

ולפי הבנה זו הקשה האמרי בינה על דברי המג"א (או"ח סי' קנו) שאסור לאדם לברוח מפני ספק סכנת נפשות, באופן שמחמת בריחתו יהרגו את חברו. וקשה מאי שנא מהירושלמי הנ"ל שמבואר דיכול להציל את עצמו אפילו כשגורם נזק לחברו. ומשום שאינו עושה מעשה בידים אלא רק בורח מהרוצחים והם מעצמם הורגים את חברו, וכל האיסור אליבא דהירושלמי הוא רק מחמת שעושה מעשה בידים.

אמנם בשו"ת דמשק אליעזר (פרלמוטר בהגה להקדמה) כתב להוכיח מדברי הירושלמי שאף בגרמא אסור לסלק את המים מחצירו לחצר חברו ולא רק בידים ממש. דהרי במקום שעדיין לא הגיעו המים כל מה שעושה זה רק גרמא דסותם את פתח חצירו וגורם למים שיזרמו לחצר חברו וזה התיר הירושלמי. ולאחר מכן הוסיף הירושלמי שאם כבר הגיעו המים אסור, ולא כתב שאסור לעשות מעשה בידים, וע"כ שכל החילוק בין המקרים הוא רק אם הגיעו כבר המים או לא, אבל לא חילק בין מעשה בידים לגרמא. וכן הוכיח מהנמוק"י (ה:) שלמד מהירושלמי שאם הטילו מס על העיר אסור לברוח, כיון שבכך מי שנשאר יהיה צריך לשלם את המס, ומכיון שכבר נתחייב, כשפוטר עצמו ממנו הרי הוא כאילו גוזלו מהם. ושם גם אינו מעשה מעשה בידים אלא רק בורח מהעיר, ובכל אופן דימה זאת הנמוק"י לדברי הירושלמי, וע"כ שאין החילוק אם עושה מעשה בגוף המזיק או לא, אלא אם כבר הגיע הנזק או לא.

וכן נראה מהש"ך (סי' קסג ס"ק יח) שאסור להציל עצמו בממון חברו אף שאינו עושה מעשה בידים, דכ' בשם מהריב"ל (ח"ב סי' מ') שאסור להשתדל אצל המלך שיבטל גזירה שהטיל על אדם מסויים, באופן שהדבר ברור שבכך הגזירה תוטל על אחרים[2]. אף שבעצם אינו עושה שום מעשה בידים אלא רק מדבר אצל המלך בכל אופן כיון שכבר הגזירה היא על אותו אדם אין להצילו על ידי שיזיק את חברו.

ובנידון זה שדנו הפוסקים בביאור כוונת הירושלמי, מצאנו שנחלקו הצפנת פענח והשיירי מנחה בדעת התוספתא, דהנה בתוספתא (ב"ב פ"ב ה"ו) אמרינן 'היה נהר "עובר בתוך שדהו" ועמד וגדרו, והעבירו בתוך שדה חברו, אין יכול למחות בידו ולומר לו אתה הבאת עלי את התקלה, שאומר לו כדרך שעשיתי בתוך שלי כך עשה בתוך שלך'. וכתב בצפנת פענח (על הירושלמי) דמיירי באופן שהמים לא נכנסו לתוך שדהו לגמרי, אלא רק עד אמצעיתו, ולכן נחשב כמציל את עצמו מהנזק שעומד להגיע אליו. הרי שטעם ההיתר הוא כיון שעדיין לא הגיע הנזק לכל שדהו. אך בשיירי מנחה (על התוספתא) כתב דאע"ג שהמים נכנסו לתוך שדהו, מ"מ שרי לגדור בפניהם, כיון שאינו עושה מעשה בגוף המים להשליכם על חבירו. ע"ש. ואפילו שאין כאן מחלוקת לדינא, מ"מ הם נחלקו בטעם ההיתר, ונראה שהשיירי מנחה אזיל בשיטת הערוה"ש והאמרי בינה הנ"ל, שכל האיסור בירושלמי היינו דוקא בעושה מעשה בידים. אך הצפנת פענח אזיל בשיטת הדמשק אליעזר שכל האיסור הוא דוקא אם נכנס לחצירו דאז אסור אף בגרמא, ורק כשלא נכנס לחצירו שרי.

סילוק הנזק מעליו באופן שחבירו יכול לסלקו גם כן

והנה בחזון יחזקאל (שם) כתב לדקדק מלשון התוספתא שכל ההיתר הוא רק מחמת שאומר "כדרך שעשיתי בתוך שלי כך עשה בתוך שלך", ולא די בהיתר של מציל ממונו, ואילו מהירושלמי נראה דלא בעינן להך טעמא כלל וסגי במה שמציל ממונו. וי"ל דהירושלמי מיירי לענין איסור גרמא בנזקין, וע"ז אמרינן שאם עושה כן להציל את עצמו, אינו בכלל איסורא דנזקין, ואף שחבירו אינו יכול להציל את עצמו. אבל בתוספתא מיירי לענין דיני הרחקת נזיקין, שהוא גורם לחברו נזק בגירי דיליה, דומיא דלא יטע אילן סמוך לבורו של חברו, ובזה אין די בכך שאינו מזיקו בידים, אלא בעינן גם לטעם שהוא יכול לומר כדרך שעשיתי בתוך שלי כך תעשה בתוך שלך. וכ"כ בחסדי דוד (שם) דאע"ג דהוי גירי דיליה, מ"מ כיון שחבירו יכול לעשות גדר כמותו אינו יכול לעכב עליו. ונראה דכוונתם שאין זה נחשב כשאר נזקי שכנים דקיי"ל שעל המזיק להרחיק את עצמו, דהכא שאני כיון שהוא בא להציל את ממונו, וגם חבירו יכול לעשות כן. [ויתכן שבזה מיושב ד' הירושלמי, דמיירי באופן שחבירו אינו יכול לגדור ולהציל את עצמו, ולכן אסור לו לסלק מעצמו את הנזק ולהעבירו לחבירו].

מתי מותר לסלק את הציפורים והעורבים אף שיזיקו את חבירו

ומעתה יש לומר שבמקום שנמצאים ציפורים על העצים או עורבים במקום הקזת הדם, לפי דברי הערוך השלחן והאמרי בינה מותר להפריחם בכל אופן, כיון שאינו עושה מעשה בידים בגוף המזיק, אלא רק מסלקם מרשותו והם מגיעים לשם מדעת עצמם, ואין זה אלא כגרמא בעלמא, וכמבואר בגמרא, וממילא מותר להציל את עצמו אפילו שנגרם לחבירו נזק. אבל לפי דברי המהריב"ל והדמשק אליעזר אסור להפריחם, כיון שכבר נמצאים ומזיקים, ובאופן כזה שהנזק כבר הגיע אליו אסור להציל את עצמו אף ע"י גרמא, אם נגרם בכך נזק לחבירו.

מסקנת הדין לגבי סילוק יתושים מביתו

והנה יש לומר שגם השאלה שפתחנו בה באדם שמפעיל מכשיר לסלק את המזיקים מביתו, וע"י כך הם הולכים לבית חברו מחמת שאין להם מקום אחר לילך אליו, תהיה תלויה בשיטות אלו. דלפי מה שביאר הרשב"א שהחיוב להרחיק אילנות מהגפנים הוא משום דמעשה הפרחת הציפורים לגפנים נחשב כגירי דיליה ואסור, א"כ ה"נ חשיב כגירי דיליה שמיד בזמן הפעלת המכשיר גורם למזיקים לילך מביתו לבית שכינו, באופן שיש כמות גדולה של מזיקים שרק ע"י הפעלת המכשיר הם מגיעים לבית חברו, ולכן אסור להפעיל את המכשיר.

משא"כ לפי דברי התוס' שחיוב הרחקת האילנות הוא דהעמדת האילנות גורמת לציפורים לילך לגפנים, זה לא שייך בנידון דידן, שהרי המכשיר אינו מביא את המזיקים הללו, אלא הם באים לשם בלאו הכי. ולהדליק את המכשיר במצב הקיים שרי, כשם ששרי לתוס' להפריח את הציפורים שנמצאים כבר על האילן, וכפי שביאר הדרישה שרשאי להציל ממונו מההיזק. אבל אם נאמר שכל דברי הדרישה הם רק כפי שמבואר בירושלמי במקום שעדיין לא הגיע הנזק, כי אם הגיע כבר הנזק אסור לו להציל את עצמו מההיזק ולגדום לחבירו לינזק, א"כ יש להחמיר בנ"ד.

אכן זהו תלוי במחלוקת האחרונים הנ"ל בביאור דברי הירושלמי, דלפי מה שנראה מהדמשק אליעזר ומהריב"ל שבכל אופן שהמזיק אצלו אסור לו להעבירו לחבירו אף בגרמא, א"כ גם במקרה דנן יהא אסור. אבל לפמ"ש הערוה"ש והאמר"ב, שהירושלמי אסר דוקא כשעושה מעשה בידים בגוף המים, דבכך נפיק מכלל גרמא. א"כ אפשר לומר שבנידון דידן שאינו עושה מעשה בידים בגוף המזיק, אף על פי דהוו גירי דיליה, מ"מ הרי זה גרמא

»המשך בעמוד 8

להגן על נכסי חברו שלא ינזקו, ואפילו שזה נחשב כגרמא. משא"כ בנידון דידן שהוא מפריח את המזיקים לרשות חברו, ה"ל גרמא בנזקין, ויש לומר שאסור לעשות כן לכתחילה אפילו כשרוצה להציל את עצמו.

ועוד שמעתי לחלק דשאני נדון הרמב"ם שע"י שנוטל את הכרים אינו גורם הפסד לחברו, כיון שהזורק יתחייב לשלם ע"ז ממנפ"ש, משא"כ באופן שע"י מעשיו גורם לחברו נזק גמור, בזה יתכן לומר דלא כהדרישה. ונפק"מ דלפ"ז אם הכלי נפל מאליו על הכרים שלו, יהיה לו איסור לקחתן, כיון שגורם נזק לחבירו. וצריך עיון בד"ז.

2 וכתב בכסף הקדשים (שם) דאשמועי' שאפילו במקום סכנת נפשות אסור לו לעשות כן. ומהירושלמי שמעי' רק לענין נזקי ממון. ובזה מיושב קו' הנוב"י (מה"ת יו"ד סי' עד) ע"ד הש"ך למה כתב ד"ז בשם המהריב"ל, והרי מבואר כן בירושלמי הנ"ל. אמנם ביד אברהם (יו"ד סי' קנז ס"א) כתב דהמהריב"ל מיירי רק על אחרים, אבל לאדם עצמו, מותר להשתדל בכך, כיון דחייך קודמים. ע"ש. ולפ"ז יש לדון ג"כ במ"ש המג"א הנ"ל לאסור לברוח מחמת סכנת נפשות, כשגורם סכנה לחבירו. ואכ"מ.

הרב שלמה זעפרני שליט"א
דומ"ץ וראש כולל "כתר תורה"

דייר בקומת קרקע מהו לחייבו בתשלום שימוש המעלית

עיקרי הדברים נאמרו ביום עיון לענייני ועד בית-ניסן תשע"ב

- **דין כפיית בני החצר לבצע צרכי החצר וצרכי הנכס המשותף**
- **דין השתתפות כשאין השותף דר בדירה**
- **בזמן שמשכיר או משאיל דירתו לאחרים או כשעוזב לתקופה קצרה**
- **עזיבה לתקופה קצרה**
- **מסקנא דדינא**

דין כפיית בני החצר לבצע צרכי החצר וצרכי הנכס המשותף

נפסק להלכה בשו"ע (סימן קסא ס"א) ע"פ הגמ' ב"ב (ז:) דבני החצר כופין זה את זה לבנות דלת ובית שער לחצר. וכתב הרמב"ם (פ"ה שכנים ה"א) וכן כל הדברים שהחצר צריכה להם צורך גדול, או דברים שנהגו בני המדינה לעשותם, אבל שאר הדברים כגון ציור וכיור וכיוצא בו אינו כופהו, וכן הוא בשו"ע שם.

והנה בימינו נהגו בני המדינה בסיוד וכיור חדר מדרגות, ועפ"ז חל דין הרמב"ם והשו"ע דכופין גם על זה ע"פ המנהג.

עפ"ז ה"ה בכל הצרכים הנהוגים והמקובלים שהם צרכי החצר והנכס המשותף כופין זה את זה. ואפילו אחד מהשותפים יכול לכפות את הרוב בדברים הנהוגים והמקובלים. וכלשון הרמב"ם (פ"ה שכנים ה"א) והרמ"א (סימן קסג ס"א) דאפילו מיעוט כופין את המרובין.

כתב מרן בשו"ע (סימן קסא ס"א) אם אחד מבני החצר אינו רוצה ליתן בתיקון הצריך ואינו רוצה להשכיר ביתו שבחצר, יתקנו הם וישכירו ביתו, ויקחו השכירות עד שיפרעו מחלקו המגיע לו. ע"כ. דהיינו שמשלמים ומקזזים מדמי השכירות את דמי התיקון.

כתב הגר"א (סימן קסא סק"ט) על דברי הרמ"א שם דהשותפים בענייני שותפותם הרי הם כבית דין הגדול ואפילו בלא קנין, והרי הם כבני העיר שבסמכותם להסיע על קיצתן. וע"כ ע"פ האמור שם בדברים שאינם יכולים להשוות ביניהם אם לעשותן אם לאו, ואולם הם מדברים שעושים אותם ע"פ החלטת הרוב, הרי שבאסיפת דיירים יכולה להתקבל החלטה המכרעת והמחייבת ע"פ הרוב, כגון אימתי לבצע שיפוץ בחדר מדרגות בצביעה ובסיוד, ובכל הדברים המקובלים. וע"ע מה שהארכתי בזה בס"ד בספרי שמרו משפט (ח"א סימן יח).

דין השתתפות כשאין השותף דר בדירה

איתא בתוספתא (ב"מ פי"א ה"ט) ונפסק ברמב"ם (שם ה"ב) ובשו"ע (סימן קסא ס"ב) דמי שיש לו בית בחצר ואינו דר עמהם חייב לעשות עמהם דלת, נגר (בריח) ומנעול, **אבל לא שאר דברים.**

וכתב הנתיה"מ (סק"ג) בשם הב"י דהכוונה בשאר דברים היא לעשות בית שער. וביאר שם הנתיה"מ דטעם החילוק הוא לפי שבית שער הוא מטעם היזק ראיה כמבואר בגמ' ב"ב (ב:), וכשאינו דר ומשתמש שם ליכא היזק ראיה, אבל נגר ומנעול שהם שמירת הבתים מפני הגנבים והמזיקים חייב לתת לזה אף שאינו דר שם. ע"כ. מבואר יוצא דחובת השתתפות בהוצאות מיוסדת על מידת ההנאה והתועלת שיש לשותף בדבר, וע"כ לענין שמירת גוף הנכס שהוא נהנה מהדבר גם **כשאינו** במקום, הרי הוא מחוייב לשלם על דמי ההשקעה בדלת ומנעול וכד', אבל ביחס לבית שער המיועד להגן לא על גוף הנכס אלא על שימוש השותפים הרי שכשאינו דר במקום אינו נהנה מהדבר וע"כ אינו מחוייב לשאת בדמי הוצאותיו. וכ"כ ביד רמ"ה (ב"ב פ"א סימן עו) דבני מבוי שאינם דרים בעיר אינם צריכים ליתן בהוצאות לחי וקורה כיון דלא דיירי בהדייהו. וכ"כ בשו"ת שיבת ציון הוב"ד בפת"ש (סימן קסג סק"ב) דיחידים שקנו עשרה מקומות בבית הכנסת ועתה אינם מתפללים שם דאמנם חייבים בתשלום בדק הבית, אך פטורים מהוצאות שוטפות של נרות וחזן ושמש.

לפ"ז ביחס להוצאות השוטפות של דמי נקיון, ותאורה, והוצאות שימוש המעלית, וגינון, וכיו"ב אין לחייב את השותף כשאינו דר בבנין כיון שאין לו שום תועלת מהוצאות שימוש בכגון אלו.

בזמן שמשכיר או משאיל דירתו לאחרים או כשעוזב לתקופה קצרה

מיהו כתב הפרישה (סימן קסא סק"ג) ונראה דמיירי דגם כן לא דר בה אחר מכוחו, דאי דר בה אחר מכוחו מה לי הוא מה לי אחר, וחייב בכל. ואיירי כאן במי שאינו דר בו וגם לא השכיר לאחרים אבל רוצה ליתן השייך עליו מן הדין, וקמ"ל דנפטר בנתינה לצורך נגר, עכ"ל. מבואר יוצא מהפרישה הנ"ל דכל מה שנפטר השותף מהוצאות הבית שער זהו דוקא כשאין אחר דר במקום מכוחו אבל אם העמיד אחר תחתיו מחוייב המשכיר השותף לשאת בהוצאות, דמה לי הוא מה לי אחר. וכ"כ המאירי ב"ב (ז:) דאם אינו דר בחצר מה שפטור משאר דברים [כגון בית שער] זהו דוקא כשאין דר לא הוא ולא אחר במקומו, לא בשאלה ולא בשכירות הא אם גר אחר במקומו מחוייב גם בהוצאות שאר דברים.

ולפ"ז ה"ה בכל שאר הוצאות השוטפות אם אחר דר במקומו יהיה מחוייב המשכיר או המשאיל לשאת בהוצאות אלו דמה לי הוא מה לי אחר הבא מכוחו. אלא שלכאורה היה מקום לחלק בין בית שער שהוא מבנה בחצר לבין הוצאות שוטפות של נקיון וחשמל שהם תחזוקת שימוש בלבד, וכ"כ לחלק בזה בספר עמק המשפט (סימן מו).

ואולם נראה יותר שלא חילקו בזה המאירי והפרישה, אלא כתבו בסתמא דגם בהוצאות אחרות שפטור הדייר כשלא דר בחצר, מ"מ כשאחר דר מכוחו בין בשכירות ובין בשאלה, מה לי הוא מה לי אחר, וכשם שכשהדייר עצמו הדר בבנין מחוייב בכל ההוצאות, כולל הוצאות השוטפות, כך ג"כ כשמעמיד אחר לדור מכוחו, ואותו אחר המשתמש בנכס המשותף ונהנה ממנו מחייב את זה שהשכינו שם לשלם את דמי השימוש הללו לועד הבית, כולל נקיון וחשמל והוצאות שוטפות אחרות. וזהו גדר השותפות לחייב את המשתמש עצמו או כשמעמיד אחר הבא מכוחו. וע"כ כל שיש לו ענין בשימוש בנכס המשותף או הוא או כשמעמיד אחר שבא מכחו חובת השותף לשאת בהוצאות השותפות. **ואולם** כיון שהשוכר או השואל הוא זה שנהנה ישירות מהוצאות אלו הרי שבודאי זכותו של המשכיר או המשאיל לחייבו בהם כחובת הדר, אך עכ"ז כלפי ועד הבית מוטלת עליו חובה לשלם על שימושם גם אם אין הדייר השוכר משלם לו את דמי השכירות, כיון שסוף סוף מכוחו העמיד גברא בחריקיה להשתמש בנכס המשותף, א"כ חובתו מדין השותפים דהמשתמש או מעמיד אחר הבא מכוחו להשתמש, חובתו הישירה לועד הבית לדאוג ולשלם או הוא או בא כוחו וזה דלא כעמק המשפט הנ"ל.

עזיבה לתקופה קצרה

יתירה מזו גם במקרה שהדייר עזב את דירתו ולא השכירה או השאילה לאחר ואשר בכה"ג מעיקר הדין יש לפוטרו מההוצאות השוטפות וכנ"ל, מ"מ אם עזיבתו היא לתקופה קצרה וכבר שכר ועד הבית פועל נקיון לשכירות הפועל, הרי שהוא נשכר גם מכחו של הדייר הזה שעתה עזב את דירתו לתקופה קצרה, מ"מ הפועל הנשכר הרי ממשיך לעבוד ולנקות את הבנין וממשיכים להעסיק אותו בשנת שכירותו, וא"כ מדיני שכירות פועלים זה שעוזב באמצע התקופה, מחוייב בתשלומי השכירות, וכ"כ בפתחי חושן (נזיקין פט"ו ס"ק פ"א). וע"כ נראה שמחוייב לכל תקופת השכירות של הפועל שבדרך כלל היא שכירות לשנה.

ואמנם ביחס להוצאות חשמל ושימוש המעלית שאין זה בגדר שכירות פועלים אלא דמי שימוש לא שייכת טענה זו, וחוזר הדין שפטור מלשלם כשאינו דר בדירה וגם אין אחר דר מכחו. **ומ"מ** גם בזה פעמים שיש

» המשך בעמוד הבא

מקום לחייבו, והדבר נכון כשעוזב לזמן קצר פחות משלושים זו שאז המנהג ברור בכל המקומות שמשלם את החדשית המלאה של ועד הבית, ובכגון דא כשיש מנהג ברור אמרינן הלך אחר המנהג, ומנהג עוקר הלכה בדיני ממונות, כי על דעת המנהג נשתתפו. אולם אם עזב הדייר לתקופה יתירה משלושים יום אין נראה לחייב בהוצאות השימוש של חשמל והמעלית במקום שאין מנהג ברור לחייבו בזה, וע"כ קאי אדינא דפטור, ואולם בתשלום החזקת המבנה ושמירתו מחוייב מדינא ועל אף שעזב את הדירה ולא דר בה לתקופה ממושכת, ויתירה מזו שכופין אותו על כך. וישנם מקומות ששם המנהג ברור שגם אם עוזב הדייר לתקופה ממושכת גובים ממנו גם הוצאות שוטפות, והכל כפי המנהג.

מסקנא דדינא

הדיירים בבנין המשותף כופין זה את זה לתשלום ועד הבית הכולל נקיון, שימוש בחשמל, החזקת מעלית, במקומות הנהוגים גם גינון, סיוד וצביעה, החזקת המבנה, לפי הצרכים הנהוגים והמקובלים.

גם המיעוט יכול לכוף את הרוב לבצע את הצרכים הנדרשים של הנכס המשותף.

דייר שמשתמט מלשלם ועד הבית רשאים הדיירים לכופו על כך ואולם יעשו זאת בהוראת בי"ד. ואם אינו נמצא בדירתו ומחוייב לשאת בהחזקת המבנה ומשתמט מלשלם, רשאים (ע"פ בי"ד) להשכיר דירתו ולשלם דמי התחזוקה מקיזוז דמי שכירות.

דייר שעוזב את דירתו ומשכירה לאחר מחוייב הוא באחריות התשלום של ועד הבית, ומאחר ומכחו משתמש השוכר בנכס המשותף חובה עליו לדאוג שישולמו דמי ועד הבית במלואם, או על ידו או על ידי בא כחו (מאירי, פרישה).

גם אם משתמט השוכר השוכר מלשלם את דמי השכירות, וכן ועד הבית, וכמו כן גם אם רק השאיל את דירתו לאחר נראה דקיימת החובה של בעה"ב לשלם את דמי ועד הבית, כיון שבא כוחו משתמש בנכס המשותף

וזהו יסוד חיוב השותפים הבנוי על שימוש השותפים, ומה לי הוא ומה לי אחר הבא מכוחו.

במידה ועזב הדייר את דירתו לתקופה ארוכה ולא העמיד דייר אחר לגור תחתיו, מחוייב אמנם בתחזוקת שמירת הנכס המשותף, ואולם פטור מעיקר הדין מהוצאות שוטפות, של נקיון וחשמל ושימוש מעלית.

במידה ועזב לתקופה של פחות מחדש נראה לחייבו בהוצאת ועד הבית המלאה, וכנהוג במנהג ברור.

במידה ועזב ליותר מחודש אך פחות משנה, אף שיש לפוטרו מעיקר הדין מדמי חשמל ושימוש מעלית, אך מ"מ נראה לחייב בדמי שכירות פועל הנקיון שנשכר עדיין לתקופה שנתית גם מכוחו של הדייר העוזב. (ע"פ פתחי חושן).

אם מופיע בחוזה הרכישה שהדיירים מחוייבים לשלם כל הוצאות החזקתו כולל הוצאות שוטפות, ובכל מצב, הרי שתנאי שבממון תנאו קיים, ואכן מחוייבים יהיו לשלם כפי תנאם.

במקום שקיים מנהג ברור שהדיירים משלמים ועד הבית גם כשעוזבים את דירתם הרי דבכה"ג מחוייבים לעשות, דבכגון דא אמרינן מנהג עוקר הלכה, והלך אחר המנהג דעל דעת כן השתתפו.

בהרבה מקומות הנהוג במנהג ברור הוא שדיירים מחו"ל המגיעים לארץ לסירוגין וכגון בחגים, משלמים דמי ועד הבית על הכל כולל הוצאות שוטפות במלואם, והוי במקומם מנהג ברור והלך אחר המנהג.

מהחת"ס (או"ח סי' קצג) מתבאר דעד כמה שנכנסו למעמד של שותפים מחוייבים בהוצאות השוטפות של חזן ושוחט ורב, ואפילו כשהרחיקו נדוד [וכן למד בדעתו בספר משכנות ישראל סי' יז]. ואולם בדבר הזה מבואר בודאי בשו"ת שיבת ציון (המובא בפת"ש קס"ג סק"ב) דאינם חייבים אלא על בדק הבית. ולכאורה יוכלו לומר קים לן כהפוטרים, אלא א"כ במקום תנאי או מנהג ברור וכנ"ל.

המשך מעמ' 5 | הרב עובידה יוסף שליט"א | הלכות נזקי שכנים

בעלמא, וכמ"ש בגמ' לגבי העורבים, והוה ליה בכלל מה שכתב הדרישה שמותר לגרום לחבירו נזק כשמציל את עצמו.

אבל יש לדחות דגם לביאור האמרי בינה יש להתיר דוקא באופן שאינו עושה שום מעשה בדבר המזיק, כגון שבורח מהמס [וכן בנדון הבית אפרים שהוא מוחל שט"ח, או מבטל כיסו של חבירו, שהוא עושה בשלו], אבל בנ"ד שהוא עושה נזק בגירי דיליה, והמזיקין כבר נמצאים ברשותו, הרי זה דומה למה שאמרו בירושלמי שאסור לו להשליך את המים לחבירו.

אמנם אכתי יש לצדד לקולא מחמת ג' סיבות:

א. לפמ"ש בשו"ת חות יאיר (סי' ריג) שהירושלמי מיירי באופן דברי היזקא שהמים יכלו לחצר חברו, אבל בלא"ה אפילו כשהמים כבר נמצאים ברשותו, מותר לו לסלקם בידים כדי להציל את ממונו. ע"ש. ולפ"ז נראה שגם הרשב"א שאסר להפריח את המזיקין, מיירי דוקא באופן שזהו ברי היזקא. וא"כ בנידון דידן שאי"ז ברי היזקא, שהרי יתכן שהמזיקים לא יכלו לבית חברו, וכן לא ברור שאם יבואו לביתו יזיקוהו, יש לומר שאין בכך איסור להציל את עצמו מהמזיקים אפילו כשהם נמצאים ברשותו, ואפילו שעושה מעשה בדבר המזיק. [ועי"ל לפי מה שנתבאר עפ"ד החס"ד שאין איסור להציל את עצמו מהנזק שהגיע אליו, אפילו שזהו מגיע לחברו, כיון שגם הניזק יכול להציל את עצמו. אמנם לפמ"ש החזו"י הרי זו סברא בדיני הרחקת נזיקין, ולא מהני לענין הנדון אם אפשר לחייבו מדין מזיק בעלמא].

ב. דאין בהפעלת המכשיר משום גירי דיליה אף שמפריחם בהפעלת המכשיר, כיון שאינם מגיעים לשם מיד אלא הם יוצאים מביתו ומעופפים לכאן ולכאן ולאחר מכן נכנסים לרשות חברו, בשונה מאמת המים שמיד שיוצאים מחצירו, הם זורמים לחצר חברו, ומשום כך נחשב כמשליכם על חברו במעשה אחד. והרי זה דומה למה שכתב בשו"ת הרשב"א (ח"ג סי' קפא) שאסור להניח על גגו מרזב שגורם למי גשמים ליפול לגגו של חבירו דהוי גירי דיליה, כיון שע"י מעשהו הוא מזיק לחבירו. והובא ברמ"א (סי' קנג ס"ט). אבל אם המים מגיעים לשם בהפסקה, קיי"ל בש"ע (סי' קנה ס"ד) שאין בזה חיוב הרחקה. וכיוצא בזה כתב הסמ"ע (סי' קנה ס"ק סג) שאם הצפורים נחות על הגדר, ואח"כ הולכים לזרעים של חבירו, לא הוי גירי דיליה, כיון שאין זה במעשה אחד. ע"ש. ודומיא דנמיה דחשיב גירי דיליה, דוקא באופן שהיא תקפוץ מהסולם לשובך בפעם אחת, כמ"ש הסמ"ע (שם ס"ק לז). ע"ש. ומעתה יש לומר שגם לדעת הראשונים שהפרחת הציפורים נחשב כגירי דיליה, אפילו שרוצה להציל את עצמו, מכל מקום בנדון דידן יודו להתיר, כיון דשאני התם שהוא עושה מעשה המזיק לחברו במה שמפריח את העורבים וציפורים לרשותו, שהרי הם רואים את שדה חבירו מלכתחילה, והם יגיעו לשם בשיטה אחת, משא"כ בנ"ד המכשיר רק מסלקם מרשותו, אבל אינם הולכים מיד לרשות חבירו, אלא הם עפים לכל רוח, ובסוף מגיעים לרשות חבירו, מחמת שאין להם להיכן לילך, וא"כ לא הוי בכלל גירי דיליה, וגרע ג"כ מגרמא בנזיקין.

ג. על פי דברי החזו"א (ב"ב סי' יג ס"ק יא וסי' יד סק"י) שכתב שאדם יכול להשתמש בשלו שימוש הקבוע אפילו שגורם בכך נזק לחברו בגירי דיליה, דבכה"ג לכ"ע על הניזק להרחיק את עצמו. ע"ש. וכן נראה סברא זו בשו"ת הרשב"א (ח"ב סי' מה) והמאירי וההשלמה (כג.) שכתבו דאינו יכול למחות בעשן שאינו תדיר, כיון דאל"ה לא יוכל להשתמש בביתו בתנור. ע"ש. וכן מבואר מדברי הרשב"א (יח.) שאם קדמה רפת בקר לאוצר שרי, אפילו שהוא מחדש את הנזק, שהרי כשיגרוף את הרפת מביא לשם זבל אחר, דמכל מקום שימוש דדירה שאני. וכ"כ כיו"ב הפוסקים (מהרש"ך ח"ב סי' צז, מהרשד"ם חו"מ סי' תסב, תורת אמת סי' קלט) שבתשמיש שזהו עיקר מחייתו של המזיק, מותר לו לעשות כן אפילו כשזהו מזיק לשכינו בגירי דיליה. ע"ש. וא"כ הכא נמי בנידון דידן שהוא זקוק לסלק את המזיקים מביתו וזהו חלק משימושי הבית הקבועים, שוב לא אכפת ליה במה שהם באים לחבירו ומזיקים אותו, דעל הניזק להרחיק את עצמו, משא"כ לגבי הפרחת צפורים ועורבים שאינם מגיעים בתדירות לביתו, ובסילוקן אינו נחשב כמי שמשתמש בביתו בקביעות.

"עלון המשפט" יוצא לאור על ידי "מכון מענה שמחה", © כל הזכויות שמורות

עלון המשפט

ביה"ד "**נתיבות חיים**" שע"י מוסדות **מענה שמחה** י-ם בנשיאות הגאון הרב **נפתלי נוסבוים** שליט"א פנים מאירות 1 י-ם טל: 02-5023637/55

גליון חודש אב ה'תשע"ב | 47

תוכן הענינים:

א | פסקי דינים – גניבת דעת – חלק ו'

ב | בענין ההשלכות ההלכתיות מחוק בתים משותפים והתקנון המצוי

הרב יוסף פליישמן שליט"א

פסקי דינים – גניבת דעת – חלק ו'

1. מותר לגנוב את דעתו של אדם שאינו רוצה לעשות מה שמוטל עליו לעשות על פי הדין. דוגמאות שמצינו בגמרא הם: פועל שרוצה להפסיק לעבוד במצב שחייב להמשיך[1], מי שאינו רוצה להציל יהודי מסכנה[2], מי שיש לו כסף ואינו רוצה לפרנס את עצמו מכספו אלא מן הצדקה[3], ומי שלפי דעת הרבנים צריך לחלוץ ליבמתו והוא רוצה לייבם ולא לחלוץ[4]. כמו כן מצינו בפוסקים שמותר לגנוב דעתו של אב שאינו דואג שבנו ילמד תורה כראוי[5]. ויש מי שאומר שמותר אפילו לגנוב דעתו של מי שרוצה לקיים מצוה באופן של בדיעבד, כדי

---

1 פועל שנשכר לעבודה של 'דבר האבד', כלומר, שאם יפסיק את עבודתו באמצע יפסיד המעביד, מבואר בגמרא (ב"מ עו, ב) 'שוכר עליהן או מטען. כיצד מטען אומר להן סלע קצצתי לכם בואו וטלו שתים', והיינו שמבטיחים לו תוספת שכר ובסוף המעביד אינו צריך לתת לו מה שהבטיחו, והטעם הוא כיון שהפועל חייב להמשיך לעבוד במצב כזה, וכמבואר בטור סימן שלג שאינו יכול לחזור בו, ולכן מותר לגנוב את דעתו כדי שיסכים להמשיך.

2 הגמרא ביבמות (קו, א) מביאה ברייתא, 'הרי שהיה בורח מבית האסורין והיתה מעברא לפניו, ואמר ליה טול דינר והעבירני, אין לו אלא שכרו', והטעם שרשאי להטעותו, כיון שבעל הספינה חייב לעזור ליהודי הבורח מבית הסוהר מדין 'לא תעמוד על דם רעך', ולכן אם אינו מוכן לעשות כן במחיר המקובל מותר להבטיח לו תשלום גבוה הגם שאין בדעתו לשלמו, ופטור הוא מלשלם לבעל הספינה יותר מהתשלום הרגיל. ומזה למד המרדכי (ב"ק קעד) שהוא הדין במי שמסרב להביא תרופה לחולה אם לא יתנו לו סכום גבוה, שמותר להבטיח לו את הסכום שהוא מבקש, ובסוף לא לשלם, וז"ל '[*דהוא] מסוכן וחייב להצילו וליטול שכר טורחו, והכי נמי מצוה להביא רפואה לחולה, אבל בשאר מלאכות [*ר"ל שאינה של מצוה] חייב לתת לו כל אשר התנה לו'. ומסתבר גם שזה הטעם בדין המבואר בשבת (קכט, א) 'וכולהו אערומי אסירי, בר מהאי ערמה דשרי, מאן דעביד מילתא ולא אפשר ליה, לישקול זוזא מכא ולייזל לשב חנותא, עד דטעים שיעור רביעתא', כלומר, מי שהקיז דם ואין לו אוכל, מותר לו ללכת לחנויות ולהראות כאילו הוא מעונין לקנות אוכל, ומחמת כן יתנו לו לטעום, ובסוף לא ימכרו לו כיון שיש לו רק מטבע גרועה שאינה עוברת לסוחר, ובכך יאכל סעודה. והטעם שמותר לרמות את בעלי החנויות, כיון שאם לא יאכל יסתכן, והם חייבים לעזור לו, ולכן הוא רשאי גם לרמותם [ועיין שו"ת בצל החכמה (ג, קיח) שהחידוש בגמרא הוא שאפילו במקרה שאם היה לוקח בעצמו שלא מדעת בעלי החנויות היה חייב לשלם, כיון שאסור לאדם להציל עצמו בממון חבירו על דעת שלא לשלם, מכל מקום באופן שנטל את הממון בדרך הערמה התירו לו אפילו על דעת שלא ישלם אחר כך].

3 דין זה מובא בכתובות (סז, ב), 'יש לו ואינו רוצה להתפרנס, נותנין לו לשום מתנה וחוזרין ונפרעין ממנו. חוזרין ונפרעין הימנו, תו לא שקיל, אמר רב פפא לאחר מיתה' וביאר שם רש"י (ד"ה יש לו), שמדובר באדם שאינו רוצה להשתמש בכסף שלו אלא לחיות מן הצדקה, ולכן גונבים את דעתו במה שאומרים לו שנותנים לו צדקה במתנה, ובאמת אין נותנים לו בתורת צדקה, ולכן בסוף גובים אותו מנכסיו.

4 דין זה מובא בגמרא (יבמות קו, א), 'בת חמוה דרב פפא נפלה לפני יבם שאין הגון וכו', אמר ליה חלוץ לה ע"מ שתתן לך מאתים זוז. לבתר דחלץ לה, אמר לה זיל הב ליה, אמר ליה משטה אני בך עבדה ליה, מי לא תניא הרי שהיה בורח מבית האסורין והיתה מעברא לפניו, ואמר ליה טול דינר והעבירני, אין לו אלא שכרו אלמא אמר ליה משטה אני בך, הכא נמי משטה אני בך', וביאר רש"י שם, 'דכיון דעליה רמיא למיעבד ולא בעי, משטה אני בך עבדה ליה'. כלומר, כיון שהיבם הזה היה צריך לחלוץ ולא רצה לעשות מה שהיה מוטל עליו, לכן האמוראים הבטיחו לו כסף, הגם שלא היה בדעתם לשלם לו מה שהבטיחו לו. וכן נפסק בפשיטות בשולחן ערוך (אבן העזר קסט, נ), 'אבל אם יש טענה שאינה חפיצה בו מפני שאינו הגון לה, והוא חייב לחלוץ אלא שאינו רוצה, והטעוהו שיחלוץ לה על מנת שתתן לו ק"ק זוז, אינה חייבת ליתן לו כלום', וכן פסק הרשב"א (שו"ת, ח"א, אלף רמ), 'שהוא נשוי ויכניס קטטה בתוך ביתו וכו', נכון וראוי להתחכם לו ולומר לו חלוץ לה על מנת שתתן לך כך וכך ולאחר שיחלוץ אינה חייבת לו כלום'. ומבואר שאף שאין היבם עומד לעבור עבירה, מכל מקום כיון שהוא עומד לעשות דבר שבעיני חז"ל אינו הגון, מותר לגנוב דעתו כדי שיסכים לחלוץ.

5 כך מבואר במרדכי (סנהדרין תשד), 'פסק רבינו מאיר (המהר"ם מרוטנבורג) על ראובן שאמר לחתנו העשיר תלמוד את בנך ואתן לך כך וכך, פטור ראובן, כיון דלאו עני הוא, ובלאו הכי מצוה ללמד את בנו כדאיתא פ"ק דקידושין, ונדר לו ראובן לחתנו כדי שיקיים המצוה המוטלת עליו מצי אמר משטה אני בך, ודמי להוא דפרק הגוזל בתרא הרי שהיה בורח מבית האסורין, וכן סוף פרק מצות חליצה, חלוץ לה על מנת שתתן לך ארבע מאות זוז, ומסיק דמצי למימר משטה אני בך'. ומבואר שאותו אדם שראה שחתנו אינו לומד עם בנו ולא שכר לו מלמד כפי שמוטל עליו, היה רשאי להבטיח לו תשלום על כך שילמד עם בנו, הגם שלא היתה כוונתו לשלם לו, ופסק כן הרמ"א בשו"ע (חו"מ פא, א) ופסק שאפילו אם המבטיח לא טען משתה, אנחנו טוענים כן עבורו. והגם שאינו אומר בהדיא שמותר לנהוג כן לכתחילה, יש להוכיח כן, דאל"כ אין לו הוכחה שלא יצטרך לשלם, כיון שלמד את דינו מאופנים שמותר לעשות כן לכתחילה ואם פה אסור משום גניבת דעת איך נטען שרצה לעבור על איסור?.

» **המשך בעמוד הבא**

מודעה רבא לאורייתא

בשמחה רבה הננו לבשר ולהזמין את הציבור הרחב לכנס הגדול

יום העיון הששה עשר בדיני ממונות בענין מיקום סוכות ובנייתן

אשר יתקיים בעזהשי"ת ביום רביעי כ"ז מנחם אב תשע"ב בהיכל כוללנו ביהמ"ד היכל שמואל

רח' פנים מאירות 1 עיה"ק ירושלים

במעמד ובראשות גדולי הדיינים שליט"א

מנחה	**15:15**
הגאון הרב חיים וואזנער שליט"א	**15:50**
הגאון הרב יצחק כץ שליט"א	**16:50**
הגאון הרב נפתלי נוסבוים שליט"א	**17:50**

בין הנושאים שיועלו:

האם ומתי יש חזקה לבנית סוכה וכו' • בניית מרפסת או התקנת מזגן מעל סוכת חבירו כשנשאר לתחתון מקום לסוכה כשרה • בניית סוכה במקום שמשמש מעבר לבנין • שימוש בקרשים שהשאיר קבלן או שכן לפני זמן רב • בנה סוכה בחצירו ופלש במקצת לשטח חצר שכנו. ועוד

ניתן להאזין לשיעורים בשידור חי ב"קול הלשון" טל: 03-6171111 ואח"כ כוכבית או בשלוחה 172 לאחר השיעורים

להכריחו שיעשה את המצוה באופן של לכתחילה[6], במקום שאין בכך הפסד ממון[7]. וכל שכן שמותר לגנוב דעתו של מי שרוצה לעשות עבירה כדי שלא יעבור עבירה[8]. ולכן אם אחד מבין שהשני רוצה לרמות אותו מותר להקדים ולרמות את הרמאי, כדי למנוע רמאות[9].

2. ההיתר הנ"ל לגנוב את דעתו של מי שאינו רוצה לעשות מה שמוטל עליו, ניתן לכל מי שמכיר את המצב, ואפילו אם על פי הדין אין למרמה את הסמכות לכוף על ידי אמצעים אחרים[10], כיון שאינו בית דין וכדומה[11]. ולכן, יתכן שכל מי שמכיר אדם בעל אמצעים ויודע שאינו נותן צדקה בשיעור שמוטל עליו לתת על פי הדין, מותר לו לרמותו ולהוציא ממנו ממון לצורכי צדקה, הגם שיחיד אינו מוסמך לכוף באמצעי כפיה על הצדקה[12]. וכן בוודאי אם אחד יודע בבירור שאדם אחר מחזיק בממונו שלא כדין, שמותר לו לגנוב את דעתו כדי שיוחזר אליו ממונו[13], וכל שכן שמותר לגנוב דעת חבירו כדי שאותו אחד לא יקח ממנו את ממונו שלא כדין[14]. וכן אם אחד רואה שבני ביתו אינם קמים בזמן כדי

---

6 בספר תתן אמת ליעקב (ה, צג) הוכיח כן מהש"ך (יו"ד שה, ו), שם מבואר [בדעת תוספות] שרבי חנינא היה אומר שהנותן לו חמש סלעים לפדיון הבן ב'מתנה על מנת להחזיר' אין בנו פדוי, ואף שבאמת הבן פדוי, מכל מקום כיון שהוא פדוי רק בדיעבד, אמר כן כדי שיפדו את הבנים באופן של לכתחילה, במתנה שלא על מנת להחזיר.
עוד חידש בספר 'תתן אמת ליעקב', שאפילו מי שרוצה לקיים מצוה כתיקונה באופן של 'לכתחילה', מותר לגנוב את דעתו כדי שיקיימנה בדרך של 'מצוה מן המובחר', וראייתו מהירושלמי בברכות (ז, ב), שם מבואר לגבי זמן קריאת שמע של שחרית, שאחד האמוראים אמר שמה שנפסק הדין כרבי יהושע, שאפשר לקרוא קריאת שמע עד ג' שעות, הוא רק 'בשוכח'. ושאלו האמורא השני שלשון 'הלכה בשוכח' היא תמוהה, שהרי 'הלכה' היינו לכתחילה, ו'בשוכח' משמע שזהו דיעבד, ותירץ, שבאמת אף לכתחילה ניתן לקרוא קריאת שמע עד שעה שלישית, אך אמרו שזהו 'בשוכח' כדי לזרז את האדם לקוראה עם הנץ החמה. הרי שהותר לו לגנוב את דעת האדם ולומר לו דין רק כשישכח כדי לגרום לו לקיים מצוה מן המובחר [והעיד שהגרי"ז פישר זצ"ל הסכים לראייתו. [ועיין ברמב"ן מלחמות ברכות ב ע"ב שנראה שפירש הירושלמי שבאמת להלכה אין לסמוך על רבי יהושע וכ"כ הגר"א בשנות אליהו ולדבריהם ליכא ראיה]. אמנם אין הכרח שזו גניבת דעת בכה"ג שאומרים שניתן לסמוך על רבי יהושע כששכח. כיון שגם יכול להתפרש שהטעם שאומר כן בשכח מפני שאין ראוי לסמוך על דברי רבי יהושע לכתחילה, שהרי על האדם להיות מהדר במצוות, ואין זה דומה כלל למקרה של רבי חנינא שאמר שאין בנו פדוי, שהוא דבר שאינו נכון כלל. וגם נראה שאין להביא ראיה לכל מצוה מן המובחר שהרי חזינן שבקריאת שמע הקפידו חכמים יותר על כך משאר מקומות, כמו דחזינן בגר"א הנ"ל. ועוד שיש בו מנהג ותיקין של 'יראוך עם שמש', שזו קפידא מיוחדת. אמנם עיקר דבריו יתכנו לדעת החת"ס והגרשז"א שיובאו לקמן, שלטובת הנגנב מותר לגנוב דעתו, וא"כ ה"ה באופן זה היות שהוא לטובתו שיקיים מצוה מן המובחר.

7 והגם שבמקרה של רבי חנינא היה נראה שהפודה עומד להפסיד ממון, אפשר לדחות זאת בכמה דרכים: א. הגמרא אומרת שרבי חנינא היה נוהג להחזיר את הממון שקיבל בפדיון הבן, ולכן נמצא שבסופו של דבר לא הפסיד הפודה כלום. ב. פדיון הבן הוא חוב ממוני מהישראל לכהן לדעת הרבה אחרונים [עי' חזו"א אהע"ז סי' קמח ד"ה הוא לפדות], ולכן שם הפודה בעצם היה חייב ממון, אלא שרצה לנקוט דרך לקבל את כספו בחזרה, ורבי חנינא רק מנע ממנו מלהצליח בכך, אבל לא הוציא ממנו ממון שלא היה חייב.

8 כך היה נראה פשוט מהק"ו שכתבנו, שהרי אם מותר לעשות כן כדי לגרום לו לקיים מצוה, ודאי מותר לעשות כן כדי למונעו מעבירה, וההלכות משפט בביאורו לסימן רכז סעיף ז (עמוד עח) הוכיח כן מהמבואר במסכת בבא מציעא (נא, א), בהני עובדי של ורשכי וכיפי, שהקונה קנה הגם שידע שיש אונאה במקח, וכוונתו היתה שאחר כך יתבע את האונאה וישאר עם החפץ במחיר הנכון, ומשמע מהגמרא שאין בכך איסור של גניבת דעת, המחבר הנ"ל כותב שהטעם הוא משום שהמוכר לא הפסיד בכך כלום, ואם כן הוא הדין בכל מקרה של אחד שרוצה לעבור עבירה, שמותר לגנוב את דעתו כיון שאין הנגנב מפסיד בכך כלום, ואדרבה, מרויח שאינו עובר עבירה, וכן פסק בספר תורת היולדת (בהגהה בסוף פרק נט) במקרה של אבל ששומר הלכות אבילות אבל לא הלכות שבת, וחל יום שביעי של אבילותו בשבת, ובאמת מצד הדין אבילותו מסתיימת בבוקר של יום השבת (מדין מקצת היום ככולו), אך מותר לשקר ולומר לו שאבילותו מסתיימת רק בסוף השבת, כדי שעל ידי זה ימנע מחילול השבת, ולמד כן בק"ו מכך שמותר לשנות מפני השלום, וכל שכן שמותר לעשות כן כדי למונעו מעבירה. אמנם ניתן לפרוך טעם זה, שהרי מצינו שהקב"ה התיר למחוק את שמו כדי להשכין שלום בין איש לאשתו, ולא התיר לעשות כן כדי שלא יעבור אדם על איסור לאו, ואם כן רואים שהשלום יותר חשוב מלאו, ויתכן שגם שקר הותר מפני השלום, אך לא הותר כדי למנוע עבירה. אמנם לדברינו הנ"ל הדין נכון ופשוט בלאו הכי, כיון שמניעת עבירה ודאי עדיפה מקיום מצוה בצורה של לכתחילה. ובאמת הדין מבואר במסכת שבת (קלט, א) 'שלחו ליה בני בשכר ללוי, כילה מהו... שלח להו כילה חזקנו על כל צידי כילה ולא מצינו לה צד היתר. ולישלח להו כדרמי בר יחזקאל, לפי שאינן בני תורה', כלומר, שנמנע לוי מלומר להם צד היתר שהיה ידוע לו, ואף שיקר ואמר להם בפירוש שאין בזה צד היתר, מחשש שיבואו לידי עבירה מאחר ואינם בני תורה. וכן כתבו תוספות (ב"ק צט, ב ד"ה מנען). ולדעת רש"י בכריתות (ח, א ד"ה נכנס לב"ד), מותר לומר דין שאינו נכון, ואפילו לקולא, כדי שלא יעבדו על עבירה אחרת!

9 דין זה, שניתן לרמות בכה"ג, מבואר בחפץ חיים בציור השלישי בסוף הלכות רכילות סעיף ח, שאסור לומר לצד אחד של השידוך שהצד השני רוצה לרמותו,

---

אם גם הוא מרמה את הצד השני, כיון שעדיף שתצא רמאותו של זה ברמאותו של זה. במקרה הזה בנוסף לטעם שמותר לרמות כדי למנוע עבירות יש היתר כיון שאף שכוונת השני לרמות, הרי בסופו של דבר אין כאן רמאות, שהרי יצא זה בזה.

10 אפשר להוכיח כן מחלק מהדוגמאות שהבאנו בדין הקודם, כי אמנם במעביד ובורח מבית האסורים וחליצה ניתן לדחות שההיתר הוא משום שאנו מתירים לאדם לרמות כדי שלא יפסיד, ויש להסביר את ההיתר לרמות משום עביד איניש דינא לנפשיה, ודין זה נותן לאדם תמיד כח לכוף את חבירו כשהלה בא להפסידו, כמבואר בב"ק (כח, א) וחו"מ (סי' ד). אמנם כשמרמים את האדם שאינו רוצה ליהנות מנכסי עצמו לא שייך בזה הטעם של 'עביד איניש', וכן הסבא שמרמה את חתנו כדי שילמד עם בנו, אין בזה משום עביד איניש דינא לנפשיה. ובנוסף, מבואר בגמרא ביבמות (קו, א) שאם היבם רוצה לייבם, לא רק שמותר לאשה להבטיח לו ממון [בשקר] תמורת החליצה, אלא אף לרב מותר לומר כן, ואף שלגבי הרב ודאי לא שייך 'עביד איניש דינא לנפשיה'.

11 האחרונים נחלקו האם צריך בית דין כדי לכוף לקיים מצות עשה או לא, דעת הקצות החושן (סי' ג ס"ק א) היא שהמבואר במסכת כתובות (פו, א) שיש כח לכפות על קיום מצות עשה נאמר רק לגבי בית דין, ואילו אדם פרטי אינו יכול לכפות את חבירו על כך, ואילו דעת הנתיבות המשפט (סי' ג ס"ק א) שכל יחיד יכול לכוף את חבירו שאינו מקיים את המצוה המוטלת עליו (יעויין בדבריהם בטעם כל אחד, ויעו' במשובב שהשיב על השגות הנתיבות, ואכמ"ל). ויש להוסיף שלענין צדקה, שזהו אחד הנידונים כאן, ודאי אין אדם יחיד יכול לכפות, אף לדעת הנתיבות המשפט, וכמבואר בגמרא בבא בתרא (ח, ב) שכפייה על צדקה היא שררה, ואין יחיד יכול לעשות כן. ועוד יש להעיר בענין צדקה, שיתכן שגם הקצות החושן יודה שאין צורך בבית דין, כיון שבצדקה יש גם איסור 'לא תעשה' של 'לא תאמץ' ו'לא תקפוץ', ויתכן שבזה גם הקצות החושן יודה שאין צורך בבית דין, ונחלקו בזה האחרונים, יעויין במילואי חושן סימן ג הערה 20.

12 בספר צדקה ומשפט (פ"ז הערה ה) הביא מהשבט הלוי (ח"ב קיט) שבמקרה שאפשר לכוף על הצדקה, כגון במי שאינו נותן כפי חיובו, מותר גם לרמות, והעיר על כך הצדקה ומשפט שאם כן יצטרכו שנים או שלשה, כי אדם יחיד אינו יכול לכוף על הצדקה. אולם לפי מה שכתבנו לעיל נראה שזה לא מוכח, ולכמה שיטות גם לא מסתבר, כי אמנם לכוף על ידי אמצעי כפיה צריך שנים או שלשה, וכמו שכתבנו בהערה הקודמת, אבל אם רק מרמים ועל ידי זה התורם נותן מדעתו, מסתבר מאוד שלדעת הסוברים שבצדקה אף פעם לא צריך שלשה וכל הטעם שצריך שנים ולא די ביחיד הוא משום שררה, כמבואר בבבא בתרא (ח, ב), והטעם שזו נחשבת שררה הוא משום שיש להם כח למשכן על הצדקה, אם כן זהו דווקא אם כופים ממש, אבל אם רק מרמים אותו וגורמים לו לתת מדעתו, אין זו שררה, ואף יחיד יכול לעשות כן. ולאלו הסוברים שלכוף על הצדקה צריך שלשה, יש להסתפק אם גם כאן יצטרכו שלשה, כי למרות שמצינו שיחיד אינו יכול לכוף את היבם לחלוץ, אף כשהדין נותן שיחלוץ, ובכל זאת רשאי היחיד לרמות את היבם ולגרום לו לחלוץ, ולכן היה נראה שהוא הדין כאן שרשאי אדם יחיד לרמות את המחויב בנתינת צדקה. אמנם עדיין יש להסתפק בזה מצד אחר, דכיון שהלה נותן את המעות בטעות, אם כן מעיקר הדין אין הממון שייך לצדקה, ויתכן שיש צורך בשלשה, שהם בית דין, שיחליטו את הממון לצדקה.

13 מבואר כן ביומא (פג, ב) שרבי יהודה ורבי יוסי התארחו אצל אדם והפקידו אצלו את מעותיהם, והלה הכחיש זאת ולא רצה להחזיר להם, הלכו ואמרו לאשתו שבעלה אמר להם שתתן להם את המעות, ונתנה להם, הרי שגנבו את דעתה כדי להציל את ממונם.

14 זה פשוט מכח הק"ו. וגם יש להוכיח כן מהמשנה בנדרים (כז, ב), "נודרין להרגין ולחרמין ולמוכסין שהיא תרומה, אף על פי שאינו תרומה. שהן של בית המלך, אף על פי שאינן של בית המלך". וכן פסק בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סי' קז) במקרה של שוטר שטעה וכתוצאה מטעותו רצה לחייב מישהו קנס, שמותר ל'פושע' לדבר עם השוטר בשפה זרה כדי שהשוטר יטעה ויחשוב שהוא תייר שאינו יודע עברית ויפטור אותו, וביאר את טעם ההיתר, כיון שה'נאשם' עביד דינא לנפשיה, וכמו שמותר לו להציל וליטול את ממונו בדרך אחרת, ואינו נקרא גנב, כמבואר בגמרא (ב"ק כח, א), הוא הדין שמותר לו לגנוב את דעתו כדי להציל

» המשך בעמוד הבא

להספיק לקרוא קריאת שמע בזמנה, מותר לו להזיז את מחוגי השעון כדי שיחשבו שכבר מאוחר ויקומו, ועל ידי זה יספיקו לקרוא קריאת שמע בזמנה[15].

3. כמו כן מותר לגנוב דעתו של אדם, אם המטרה היא שעל ידי זה הנגנב ילמד יותר טוב[16], או יזדרז לקיים מצוה.

4. יש פוסקים הסוברים שמותר לגנוב דעתו של אדם אחר, אם כל כוונת המרמה היא לטובת המרומה, והתוצאה של גניבת הדעת היא אך ורק טובת המרומה[17]. ולפי זה, מותר לומר למי שרגיל לאחר, שהרכבת תצא בזמן יותר מוקדם מהזמן האמיתי, כדי לגרום לו להגיע בזמן. ולכל הדעות מותר לגנוב דעתו של אדם אחר אם התוצאה היא הצלת המרומה מבושה[18] או כדי להשכין שלום[19].

את כספו.

ויש לתמוה על מה שכתוב ב'הישר והטוב' (ח"ד עמ' רא) לגבי היתר עיסקא, שאם הלוה לא הרויח כלום וממילא הוא יודע שאינו חייב ברבית, ובמקום להשבע שלא הרויח, כתנאי העיסקא, הוא סיפר (חוץ לבית דין) למלוה סיפור שאינו אמת, ומחמת כן ויתר לו המלוה על תשלומי הרבית, שהוא עבר על איסור של גניבת דעת, וכתבו כן מסברא ללא כל ראיה. וזה תמוה, כי כל מה שעשה הלוה הוא למנוע את המלוה מלגבות כסף שלא כדין, כיון שאם באמת הלוה לא הרויח כלום, אינו חייב כלום, וכמו שכתב בעל המאמר בעצמו בהמשך דבריו, ובזה אין איסור גניבת דעת, וכמו שנתבאר. ובפרט שבמקרה שמדובר שם לדעת רוב הפוסקים הלוה לא היה חייב כלל שבועה מצד הדין, ומשני טעמים: א. היה ידוע לבעל הממון שללוה ה'מתעסק' לא היו שום עסקים חוץ מהדירה הזו, כך שידע המלוה שלא הרויח הלוה כלום, ובאופן כזה אין חיוב שבועה. ב. לפי הרבה פוסקים וביניהם נשיאי 'הישר והטוב', הגרז"נ גולדברג והגר"מ שפרן, אם לפי השטר עיסקא היה צריך המתעסק להרויח 36% אין שום חיוב שבועה, כיון שלא מסתבר שהרויח כ"כ הרבה, ולכן בסך הכל ה'רמאי' הצליח להוריד מעליו שבועה שלא היה חייב בה מצד הדין, והרי זה דומה למה שכתב הש"ך (עה, נז) שמותר ליורש לומר 'איני יודע' כדי לפטור עצמו משבועה, הגם שבאמת הוא יודע שאינו חייב.

15 בספר התעוררות תשובה (ח"ד סימן יט) הסתפק בזה, ולא מצא הוכחה להתיר, אבל לפי מה שהתבאר לעיל, בשני הדינים אלו פשוט שיהיה מותר לעשות כן, כיון שמוטל עליהם במצות עשה לקרוא קריאת שמע בזמנה. בקובץ 'האהל' (שנה ג חלק ד עמוד סו) כתבו לגבי האדם הממונה מטעם הישיבה להעיר את הבחורים בבוקר, שמותר לו להזיז את מחוגי השעון כדי שיקומו לתפילה בישיבה, הגם שלא היה שם חשש שיעבור זמן קריאת שמע, אלא שמטעם הישיבה היו צריכים לקום בזמן התפילה של הישיבה, ונימקו זאת בכך שחידשו שאין איסור גניבת דעת כשעושים כן בשביל טובת הנגנב. ועיין מה שכתבנו אודות הטעם הזה בהערה הבאה. אמנם נראה שלא צריכים להגיע לטעם הזה, כיון שמותר לישיבה, ולפעמים אף מוטל עליה, להעיר את כל מי שלן בפנימיה של הישיבה כדי לעמוד בסדרי הישיבה, שהרי תפקיד הישיבה הוא לחנך את התלמידים, וכיון שמותר להם אף לכוף אותו בהדיא לקום, מותר להם גם להזיז את השעון כאמצעי כפיה עבור חינוכו, בדומה להדוגמאות שכתבנו בפנים שרואים בגמרא שמותר לגנוב דעתו של מישהו כדי שיעשה את המוטל עליו, דכיון שמותר לכוף לכן מותר גם להשתמש בגניבת דעת כאמצעי כפיה, ועיין עוד בהערה הבאה.

16 כן פסק הרמב"ם (תלמוד תורה ד, ו), "ויש לרב להטעות את התלמידים בשאלותיו ובמעשים שעושה בפניהם כדי לחדדן, וכדי שידע אם זוכרים הם מה שלמדם או אינם זוכרים", והביא זאת המחבר בשו"ע (יו"ד רמו, יב), והוזכרו כאן שתי סיבות: א. כדי לחדדן. ב. כדי לבחון אותם. וכן מצינו בהרבה מקומות בגמרא שרבי אמר לתלמידו דבר שלא נכון או שינה בדיבורו 'לחדודי', ובדרך כלל כוונת הגמרא בלשון 'לחדודי' אינה כמו שנקט הרמב"ם [כדי לגרום להם ללמוד יותר טוב], אלא כדי לבחון את התלמידים, [וכמו שנביא בהמשך מדברי תוס'] כגון בברכות (לג, ב) שרבה שיבח צורבא מרבנן שאמר בתפילתו 'אתה חסת על קן ציפור אתה חוס ורחם עלינו', הגם שידע רבה שאין להתפלל כן ואינו ראוי לשבח על כך, אלא עשה כן לחדודי לאביי, והיינו לבוחנו אם ישיב לו שאין להתפלל כן. וכן ביבמות (עה, ב) 'אמר ליה רבינא למרימר הכי אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא, הלכתא, בין כקולמוס בין כמרזב - כשרה. מיהו מיבעיא ליה, למטה מעטרה או למעלה. פשיטא דלמעלה מעטרה, דאי ס"ד למטה מעטרה, אפילו נכרת הגיד נמי. ורבינא, לשבושי למרימר הוא דבעי', והיינו שרבינא סיפר למרימר דבר שלא היה מעולם, רק כדי לבחון אם מרימר ישאל עליו. ובעירובין (יג, א) 'תניא אמר רבי עקיבא, לא אמר רבי ישמעאל דבר זה, אלא אותו תלמיד אמר דבר זה, והלכה כאותו תלמיד. הא גופה קשיא, אמרת לא אמר רבי ישמעאל דבר זה, אלמא לית הלכתא כוותיה, והדר אמרת הלכה כאותו תלמיד. אמר רב יהודה אמר שמואל, לא אמרה רבי עקיבא אלא לחדד בה התלמידים'. וכתב רש"י (ד"ה לא אמרה ר' עקיבא) 'להאי הלכה כאותו תלמיד, אלא לחדד את התלמידים שישימו לבם לתורה ויאמרו פלפול מלבם, לפיכך שיבחו בפניהם'. וביארו תוספות (ד"ה לחדד בו את התלמידים) 'אין לפרש כמו בשאר דוכתי לידע אם ידעו להשיב על דבריו, דמאחר שאמר שלא אמר ר' ישמעאל דבר זה מעולם היו יודעים שלא אמר כי אם לשבח', ואם כן זו התכלית הראשונה שהזכיר הרמב"ם, (לפי תוס' במקרה הזה לא הטעה אותם כלל, שהרי הבינו משאר דבריו שבאמת אינו סובר כן להלכה), וזהו מה שמכנה הרמב"ם 'כדי לחדדן'. וכן מצינו בתוספתא דאהלות (טז, ד) שהלל או ר' יוחנן בן זכאי אמר שלא ידע דין, כדי לזרז את התלמידים לעמול כדי שהם לא ישכחו את מה שלמדו, ואם כן רואים שיש כמה סיבות שמותר לגנוב דעתו של התלמיד א. כדי לבחון אותו. ב. כדי לגרום לו ללמוד יותר טוב. ואם נאמר שכל דבר שהוא לטובתו מותר לגנוב דעתו, אז ודאי מובן, ואם נאמר שלא תמיד מותר הדבר, על כל פנים מוכח מכאן שאם מטרתו היא שמישהו ילמד יותר טוב, מותר. בקובץ בית אהרן וישראל (גליון נה שנה י קובץ א עמוד טו) ביאר שאין איסור של שקר כשהתועלת מרובה מהחסרון והביא דין זה כאחת הדוגמאות לכך, וכן לפי ההגדרה של השואל ונשאל שהבאנו לקמן בהערה, ששקר שנעשה כדי להגיע לאמת הוא מותר, גם כן מובן היטב דין זה. ונראה, שלפי ההסברים הללו, הגם שהרמב"ם מציין דין זה לגבי רב ותלמיד, בכל זאת כיון שהטעם שייך גם אצל אנשים אחרים, אם כן הוא הדין שכל אחד יכול לעשות כן, אלא שדבר זה מצוי יותר אצל רב ותלמיד. ואכן כך הביא ב'תתן אמת ליעקב' (ה, מח) את דברי הבן יהוידע בפירושו לשבת (סג, א), שהבין שזה הפשט בגמרא לפי הערוך (דלא כתוס' ע"ז כב, ב) במש"כ "אמר רבי אבא אמר רבי שמעון בן לקיש שני תלמידי חכמים המדגילים זה לזה בהלכה הקדוש ברוך הוא אוהבן", דמדובר בשני חברים שמותר לאחד לגנוב דעתו של חבירו כדי לחדודי.

17 הבאנו בעלון 45 בהערה 17 שלפי דעת החתם סופר אפשר ללמוד מהגמרא חולין (צד, א) שכל גניבת דעת שהיא לטובת הנגנב, מותרת. וכן הבאנו שלפי הבנת הספר הערות להגרי"ש אלישיב בדעת רש"י, אין היתר זה שייך בכל מקרה, ואפילו משום כבודו של המרומה, אלא אם כן כתוצאה מגניבת דעת המרומה הוא מתכבד בין הבריות, אבל אם אינו כלפי שאר בריות, אסור, הגם שעושה כן משום כבודו. אמנם בספר תתן אמת ליעקב (ה, לט) מעיד המחבר ששאל את הגרי"ש אלישיב אם מותר למי שאשתו שואלת אותו כמה זמן נשאר עד שבת, לשנות ולומר פחות זמן ממה שנשאר באמת, והתיר, אם היא מתעצלת בחינם ויכולה להזדרז. ולפי החת"ס מובן הדבר מאוד, כיון שעושה כן לטובתה. אבל לשיטתו קצת צ"ע מה מקורו, אם לא שנאמר שזה דומה למה שכתבנו בדין 1, כיון שיש מצוה להזדרז לקבל שבת, וכמו שכתוב בגמרא (בבא קמא לב, א). גם אפשר ליישבו עפ"י מה שהבאנו בהערה הקודם מהקובץ בית אהרן וישראל שתלוי בכל מקרה אם התועלת מרובה מההפסד, וצריכים לשקול בכל דבר אם הריוח מצדיק את ההפסד, אמנם קשה לומר כן בשיטת ספר הערות, דבפשוטו אפילו אם יהיה למרומה כבוד בינו לבינו הרי זה עדיף לו, למדות החסרון שמגיע לו, מהשקר שחושב בטעות שההוא אוהב אותו, וצ"ע. ובקובץ האהל שהבאנו לעיל הערה 11 הסתמכו על הגמ' הזאת בחולין, ולפי מה שכתבנו תהיה הראיה תלויה במחלוקת הנ"ל. ובספר מעדני שלמה עמודים 151,152 העיד המחבר שהגרש"ז אויערבאך אמר לו שמותר אפילו אמירה של שקר אם הוא לטובת השומע, ואם כן אפשר ללמוד שסבר שמותר לגנוב דעת של בן אדם אם הוא רק לטובתו, וכמו שיתבאר להלן הערה 16. לדוגמא, הוא מעיד שהגרשז"א פסק לו שמותר לאשה לומר שקר לילדים שלה כדי להסתיר מהם העובדא שהיא הולכת למקוה, כיון שהוא לטובתם שלא ידעו את האמת. וכן מותר לומר למי שתמיד מאחר שהרכבת יוצא בשלש ורבע הגם שהוא באמת יוצא בשלש ועשרים, כיון שמשקר לטובת השומע. ועוד דוגמא אמר לו שמותר לאשה לעשות מעשים כאילו הולכת למקווה הגם שהיתה נמנעת מללכת, כדי שבני ביתה לא ילמדו להקל בהליכה למקווה. יש לציין שלפי החת"ס והגרשז"א אם רוצים לעשות לאדם מסיבה בהפתעה, מותר להם לומר לו לבוא בזמן מסוים למקום מסוים מטעם שאינו אמיתי, כדי שבסוף יופתע. ואולי לכו"ע יהיה מותר כיון שמסתמא ניחא ליה לבן אדם שיגנב דעתו כדי שישמח יותר בסוף, וגם בסוף ידע את האמת. אמנם בספר תתן אמת ליעקב (ה, קיד) מעיר המחבר שהגרי"י פישר אסר לומר מילה של שקר במקרה הזה. ויתכן שרק אסר לשקר בדיבור, ולא אסר גניבת דעת, כי לשונו היא רק 'דאין שום היתר לשקר עבור זה', ולא מסתבר לחלק שפה זה לא צורך כל כך שיערכו מסיבה עבורו, כיון שסוף כל סוף כוונת גונבי דעתו היא רק לטובתו. ואם כן גם לדעתו אפשר להזמין מישהו ולהגיד לו שרוצים שיבוא בגלל סיבה מישנית, שהיא אמת, ולהסתיר ממנו שיש להם עוד טעם, יותר חשוב, שמחמתו רוצים שיבוא. כיון שלומר את הסיבה המשנית בלי לומר את הסיבה העיקרית אין זה שקר, אלא גניבת דעת.

18 על פי הנ"ל וכן ניתן ללמוד מהסמ"ע רכח,ח.

19 יש ללמוד כן מיבמות סה, ב, שם מבואר שמותר לשנות מפני השלום, ואם מותר לדבר שקר בהדיא מפני השלום, כל שכן שמותר רק לגנוב דעת, וכמו שכתב הפתח"ח (ח"ד פרק טו הערה לו) שבכל מקרה שמותר לשקר כל שכן שמותר לגנוב דעת. והסבר הדבר הוא כיון שיש שני איסורים שיכול אדם לעבור על ידי גניבת דעת, א) משום שזה כמו גזל. ב) משום שקר, וכמש"כ רבינו יונה (ג, קפד), ולכן אם מותר לדבר שקר ממש בהדיא, כל שכן שמותר אם אינו מדבר כן בהדיא,

» המשך בעמוד הבא

5. מי שטועה בידיעת האמת, ומחמת טעותו הוא מסרב לעשות דבר מסוים[20] או מונע מאחרים לעשות דבר מסוים, ואם היה יודע את האמת היה מסכים[21], לדעת הרבה פוסקים מותר להטעותו כדי שיסכים[22].

ולפי זה, אדם זקן שאינו שוקל את עניני רפואתו בצורה אובייקטיבית, ולכן הוא מסרב לעבור טיפול שלפי דעת הרופאים הוא לטובתו, מותר להטעותו כדי שיסכים לכך. וכן הורה שאינו מבין חשיבות של לימוד התורה, ורוצה למנוע מבנו ללמוד שנה נוספת, וברור שאם היה מודע לחשיבות לימוד התורה היה מסכים לכך, מותר לבן להטעות את אביו שיחשוב שאחרי שנה נוספת של לימוד יפסיק ללמוד, הגם שאין בדעתו לעשות כן, ואין בכך משום גניבת דעת[23].

6. הפוסקים הקדמונים הזכירו שני איסורים שמכשך של פעם היה עלול לעבור: 'לא תעוננו', ו'גניבת דעת'[24]. פוסקי זמננו נחלקו בקשר להצגה

ורק מגיע לאותם תוצאות שלא על ידי דיבור של שקר. וכן מצינו בהדיא אצל אהרן הכהן שגנב דעתם של בעלי המחלוקת כדי לעשות שלום ביניהם, כמבואר באבות דרבי נתן (יב, ג), "שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה, הלך אהרן וישב לו אצל אחד מהם ואמר לו, בני, ראה חברך מהו אומר, מטרף את לבו וקורע את בגדיו, אומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי, בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו, הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. והולך אהרן ויושב לו אצל האחר, וא"ל, בני ראה חברך מהו אומר מטרף את לבו וקורע את בגדיו, ואומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי, בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו, הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. וכשנפגשו זה בזה גפפו ונשקו זה לזה".

20 כן מצינו בכמה מקומות בש"ס באופנים שונים: לדוגמא, בפסחים (קיב, א) איתא "אם בקשת ליחנק היתלה באילן גדול", וביאר רש"י (ד"ה אם בקשת ליחנק וד"ה היתלה), אם רצונך "לומר דבר שיהיה נשמע לברייות ויקבלו ממך,אמור בשם אדם גדול". וכן בעירובין (נא, א), "אמר ליה: סמוך עלי. דתניא, רבי יוסי אומר, אם היו שנים, אחד מכיר ואחד שאינו מכיר, זה שאינו מכיר מוסר שביתתו למכיר, זה שמכיר אומר תהא שביתתנו במקום פלוני. ולא היא, לא תנא ליה כרבי יוסי אלא כי היכי דליקבל לה מיניה, משום דרבי יוסי נימוקו עמו", והיינו שרבה אמר לרב יוסף דין בשם רבי יוסי הגם שרבי יוסי לא אמרו, כיון שרצה שרב יוסף יסמוך עליו. ופסק כן המגן אברהם בסימן קנו. אמנם היינו דווקא בדבר שיודע בבירור שכך הדין, ורק לא היו מוכנים לקבל ממנו הדין כיון שלא סמכו עליו, ואם היו יודעים היו מקבלים, ולכן אפשר לרמות אותם על ידי שיאמר שכך שמע מאדם גדול, הגם שאינו אמת. וכמש"כ הברכי יוסף (יורה דעה רמב, כט) "אם מכיר באותה שמועה שהיא כהלכה ואין מקבלין אותה ממנו, אומרה משם רבו כדי שיקבלו ממנו, ואם אין ברור לו שהלכה היא, אל יתלה ברבו". וכן בפסחים (כז, א) "קסבר שמואל הלכה כרבי מחבירו, ולא מחבירו, ובהא אפילו מחבריו. וסבר אתנייה איפכא, כי היכי דניקום רבנן לאיסורא", דהיינו ששמואל סובר שכך הדין, ואם היו יודעים שכך הדין היו מקבלים ממנו, רק שלא ידעו זאת, ולכן הוא אמר להם בלשון רבים כאילו כך סוברים החכמים, הגם שבאמת היתה זו דעת יחיד. והגם שגם בזה כתב החיד"א בשו"ת יוסף אומץ שרק גדול כמו שמואל יכול לעשות כן אבל מכל מקום מוכח כאן היסוד שאין זו גניבת דעת כיון שהיו מוכנים לקבל ממנו אם היו יודעים את האמת. ובשו"ת שואל ונשאל (ח"ה יו"ד סי' פז ס"ק יב) הבין בברכי יוסף הנ"ל שההגדרה היא כך, "אלמא דהשקר למען בירור האמת שפיר דמי", ומזה למד חידוש דין שמותר לאשה שיודעת שהיא באמת טהורה, ורק שהטעם האמיתי שלה לא יתקבל כאמתלא לפרש מה שאמרה בהתחלה 'טמאה אני', שמותר לה לשקר ולומר אמתלא אחרת שאינה אמת, כדי שיטהרו אותה.

ואמנם יש להעיר שלא תמיד מותר לומר שקר כדי להגיע לאמת, כיון שלפעמים יש בזה בעיות אחרות, כמו שמצינו שנחלקו הרבה פוסקים אם מותר לדיין לומר 'איני יודע' כשרואה שהרוב נגדו והוא בטוח שהם טועים, ועל ידי שיאמר 'איני יודע' יצטרכו להוסיף דיינים, ועל ידי זה יגיעו לפסק אמיתי, והטעם של הפוסקים האוסרים אינו משום גניבת דעת, אלא מטעם אחר וכמו שכתב ע"ז באריכות בשו"ת יביע אומר (ח"ב חו"מ סי' ג).

21 כן מצינו בברכות (נג, ב), "רבה בר בר חנה הוה קאזל בשיירתא, אכל ואשתלי ולא בריך, אמר היכי אעביד, אי אמינא להו אנשאי לברך, אמרו לי ברין, כל היכא דמברכת לרחמנא מברכת. מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דדהבא. אמר להו אנטרו לי דאנשאי יונה דדהבא, אזיל ובריך, ואשכח יונה דדהבא". והיינו שהם לא היו מוכנים לחכות לרבה ב"ב חנה עד שיחזור למקומו ויברך, כיון שלא ידעו שיש ענין כל כך חשוב לחזור ולברך במקום אכילתו, אבל אם היו יודעים זאת היו מסכימים, כמו שהסכימו להמתין לו כשאמר ששכח יונה של זהב, ולכן כשהטעה אותם לא עבר משום איסור של גניבת דעת, כיון שסירובם להמתין נבע מחסרון ידיעה (הבן יהוידע והעיון יעקב תירצו מדוע מה שאמר לא היה שקר, אבל עדיין לולא דברינו היה צריך להיות גניבת דעת, כי לא היה מוטל עליהם לחכות לו בגלל שהוא רצה להחמיר על עצמו. אם לא שנאמר טעם אחר, עפ"י דברי הסמיכת חכמים שכתב שם מטעם אחר שבני השיירא שם היו גויים, ונאמר שאין גניבת דעת בגויים בכה"ג, וכמו שכתבנו בעלון 45 דין 4 לדעת הב"ח. אבל רוב הפוסקים אינם סוברים כן, וכמו שכתבנו שם, וגם הבן יהוידע חולק על הסמיכת חכמים בזה).

22 אמנם מדברי האגרות משה (יו"ד ח"ג סי' קלג) היה נראה לכאורה שהוא חולק על כך, וכדלהלן. בגמרא בחולין (צד, א) איתא, "לא ימכור אדם לחבירו סנדל של מתה בכלל של חיה שחוטה, מפני שני דברים, א' מפני שמתעהו, א' מפני הסכנה", וכתב על זה האג"מ שאף אם יודע המוכר שלא מתה הבהמה מחמת נשיכת נחש, וממילא אין בזה סכנה, מכל מקום יש בזה משום אונאה, והטעם לכך, כי אם היה אומר לו שמתה, אך לא מחמת נשיכת נחש, לא היה מאמינו. ועתה שאומר לו שהיא נשחטה, וסומך עליו, זו גם כן אונאה האסורה. ודימה זאת לדין המבואר בשבועות

(לא, א) לגבי עדות ממון, שאם שלשה בני אדם נושים מנה באחד, אסור להם לגבות ממנו על ידי שאחד מהם יתבענו ושנים מהם יעידו נגדו, משום שנאמר 'מדבר שקר תרחק', ומוכח שאף שהדבר הוא אמת, והלוה כופר בשקר, מכל מקום אסור להם לעשות כן, והטעם הוא כנ"ל, דכיון שאם היו בית דין יודעין את האמת שהמנה שייך גם להם, לא היו מקבלים את עדותם, כיון שהם פסולי עדות, ורק על ידי שקר גרמו לבית דין להאמין להם, הרי זה אסור. וכעין זה הוא אונאה דכאן, אלא שלא שייך כאן האיסור של 'מדבר שקר תרחק', שלא נאמר אלא לגבי המשקר במושב בית דין, אבל אסור הדבר גם כאן, מדין אונאה, דלא גרע זה מגניבת דעת שגם כן אסורה. עכת"ד האגרות משה. והיה נראה שסובר שאף שהמוכר יודע שלא מתה הבהמה מנשיכת נחש ואין בה סכנה, מכל מקום כיון שאם היה אומר לקונה את האמת שהיא מתה, אך לא מתה מנשיכת נחש, לא היה הקונה מאמינו, והיה חושש בטעות שמא מתה מנשיכת נחש ויש בה סכנה, אסור להסתיר ממנו את האמת וחייב לומר לו שהבהמה מתה ולא נשחטה. ולפי זה צ"ע ביצד יישב האג"מ את דברי הגמרא שהבאנו, שמוכח משם שמותר לומר דבר בשם גדול אף שבאמת אותו גדול לא פסק כן, כיון שהאומר יודע בבירור שהפסק אמת, ואף שאם לא היה אומר זאת בשם הגדול לא היו מקבלים ממנו, והיה השומע מחמיר בחינם, ולפי סברתו של האג"מ צריך לגלות לו את האמת ולתת לו להחמיר בחינם, וכמו לגבי מנעל מעור של מתה, שעל המוכר לומר לו את האמת, אף שמחמת כן יחמיר בחינם. וכן קשה עליו מהגמרא בברכות (נג, ב) שהבאנו בהערה הקודמת, לגבי המעשה ברבה בר בר חנה ששכח לברך ברכת המזון, אם לא שנאמר שצורך מצוה שאני. והאג"מ עצמו מודה שאין לו ראיה מהגמרא בשבועות, שם אסרו את הדבר משום 'מדבר שקר תרחק', כיון שזהו דין מיוחד בבית דין, והפשט שלו בגמרא בחולין הוא פשט מחודש. [עי' בספר משנת פיקוח נפש סוף סי' ב שיישב את קושיתו באופן אחר]. גם צריך עיון בדברי האג"מ, כי לכאורה הוא סותר את עצמו, כיון שפסק במקום אחר (או"ח ד קיח) שמותר לבעלת תשובה לומר שנבעלה פעם אחת כשמעדה, הגם שבאמת נבעלה כמה פעמים, והוא הסביר שהטעם הוא משום שעכשיו שחזרה בתשובה בודאי היא לא תעבור שוב את העבירה, וזה קשה כי לפי מה שכתב האג"מ בסנדל אין תועלת בכך, כיון שאם היתה אומרת את כל הסיפור, לא היה מסכים להתחתן איתה. ויש ליישב את הסתירה בדבריו, שהוא היקל בפנויה בגלל שאחרת יהיה קשה לה למצוא שידוך, וכמש"כ בגליון 43 דין 2. ויותר נראה לומר, ובזה יוסרו ממנו כל הקושיות הנ"ל, שהאג"מ מתכוון לאסור רק במקרה של הבהמה שמתה, שאם היה אומר לו את האמת, אזי על פי הדין היה אסור לו להאמין שלא מתה הבהמה מחמת נשיכת נחש, ונמצא שבגלל ההטעיה של המוכר הוא מאמין לו שלא כדין, אבל כשאין איסור להאמינו גם האג"מ מודה שרשאי להטעותו. וכן משמע מלשונו, שכתב "אלא מצד שמכשילו בהאיסור, שהיה אסור לו לקנות ממנו אם היה אומר לו שהיא מבהמה מתה שיודע שמתה כדרכה שלא מנשיכת נחש, משום שמחשש סכנה היה אסור לו להאמין לסתם ע"א, מחשש שמא מחמת שאינו חושש למיעוטא משקר לומר שיודע שאינו מנשיכת נחש, ובאמירתו שהוא משחוטה לא עלתה על דעתיה לחשוש שמשקר", וכן כתב בהמשך "שבמתנה שאין להנותן שום ריוח היה נאמן לומר שיודע שליכא סכנה", ואם כן רואים שגם הוא מסכים שבעלמא מותר להטעות בן אדם להסכים לדבר שהיה מסכים אם היה יודע את האמת.

23 התייחסנו כאן רק לגבי הנידון של גניבת דעת, אך יש לציין שבדרך כלל אין בזה שאלה של כיבוד הורים, כמבואר בשו"ע (יו"ד רמ, כה).

24 בענין לא תעוננו נחלקו הרמב"ם והרדב"ז כי זה לשון ספר המצוות לרמב"ם (מצות ל"ת לב) "ובכלל אזהרה זו גם כן איסור פועל החרטומים. ולשון חכמים (סנהדרין סה, ב ספרי) מעונן, זה האוחז את העינים. והוא מין גדול מן התחבולה מחובר אליו קלות התנועה ביד, עד שיתדמה לאנשים שיעשה עניינים אין אמיתות להם. כמו שנראה אותם יעשו תמיד שיקח חבל וישים אותו בכנף בגדו לפני העם ויוציאהו נחש. וישליך טבעת לאויר ואחר כן יוציאהו מפי אדם אחד מן העומדים לפניו. ומה שדומה להם מפעולות החרטומים המפורסמים אצל ההמון. כל פועל מהם אסור. ומי שעושה זה יקרא אוחז את העינים. והוא מין מן הכשוף. ומפני זה לוקה. והוא עם זה גונב דעת הבריות. וההפסד המגיע מזה גדול מאד. כי ציור העינים הנמנעים תכלית המניעה אפשריים אצל הסכלים והנשים והקטנים רע מאד ויפסיד שכלם וישיבם להאמין הנמנע והיותו אפשר שיהיה". וכן כתב הרמב"ם ביד החזקה (הלכות עבודה זרה יא,ט) "וכן האוחז את העינים ומדמה

» **המשך בעמוד הבא**

של 'קוסם' הנהוג בזמננו, שאינו עושה דברים על ידי כישוף אלא רק על ידי תחבולות וזריזות הידים: יש מי שאוסר בכל ענין, משום 'לא תעוננו'[25], יש שהתירו אם מראה את התחבולות שלו לקהל, וממילא גם אין איסור של גניבת דעת[26]. ויש שפסקו שדי בכך שיאמר לקהל שמה שהוא עושה הוא על ידי תחבולות הידים ואינו מופת[27], ואינו צריך להראות להם כיצד הוא עושה זאת. ויש שהתירו אפילו בלי אמירה, הואיל והיום מפורסם שאין לקוסם כוחות על טבעיים, אלא ידוע שהוא עושה הכל בתחבולות וזריזות[28]. ולגבי איסור של גניבת דעת, מסתבר שבזמננו בכל ענין לא יהיה איסור זה, אפילו אם לא יאמר כלום, כיון שידוע שאין לו כוחות מיוחדים אלא פועל באמצעות תחבולות וזריזות ידיו[29].

בפני הרואים שעושה מעשה תמהון והוא לא עשה הרי זה בכלל מעונן, ולוקה". ובהלכה טו שם כתב "האוחז את העינים והוא שיראה שעשה, והוא לא עשה, לוקה מכת מרדות", מבואר שהרמב"ם סובר שכל אחיזת עינים ואפילו אם עושים אותה ע"י "קלות התנועה ביד" אסור גם משום לא תעוננו וגם משום גניבת דעת, והמפרשים התקשו בדבריו, למה במקום אחד כתב שיש מלקות ובמקום אחר כתב שאין בו אלא מכת מרדות, ובשו"ת הרדב"ד (אלף תרצ"ה ה,תקפה) כתב ישוב לדברי הרמב"ם והמשיך בביאור דברי הרמב"ם במה שכלל "אחיזת עיניים ומדמה לפני הרואים מעשה תמהון והוא לא עשה" שהוא מה שקוסם עושה, בלאו של לא תעוננו, "הוא ז"ל (הרמב"ם) אזיל לשיטתיה, דס"ל שהכל הבל ואין שם לא אחיזת עינים ולא כישוף, אלא הכל תחבולה. אבל האמת הוא שיש מעשה כשפים ומעשה שדים ומעשה אחיזת עינים בפועל", דהיינו שבא הרדב"ז וחלק על הרמב"ם (שם וגם בספר מצודת דוד מצוה סא) במה שאוסר אחיזת עיניים משום לא תעוננו אפילו אם אינו משתמש בכישוף ולא בשדים ולא בשום כחות אלא ע"י קלות התנועה, אך הוא מסכים עם הרמב"ם שבכל זאת יש איסור של גניבת דעת, וז"ל בהמשך, "מכל מקום מודה אני שיש איסור גניבת הדעת". נמצא שנחלקו לגבי הפעולות שנעשו ע"י קלות התנועה אם הם אסורים משום 'לא תעוננו' ושניהם מסכימים שיש איסור גניבת דעת.

25 האוסר בזמננו בכל ענין הוא היביע אומר (חלק ה יורה דעה סי' יד) שהכריע כהרמב"ם וז"ל "והנה הגם שכ' הב"ח (סי' קעט) שהסמ"ג (מל"ת נג) ס"ל שכל מיני אחיזת עינים אינם אלא ע"י כישוף. ע"ש. נראה שאין לנו לזוז מדברי הרמב"ם, שמחמיר גם באחיזת עינים שלא ע"י כישוף. ובפרט שכ"כ גם בס' החינוך (סי' רנ), שהאוחז את העינים הוא ע"י תחבולה יחובר אליה קלות היד ועוצם מהירותה עד שיראה לבני אדם שעושה מעשה פלא, כמו שיעשו תמיד שיקחו כלי וישימוהו בכנף בגדיהם ואח"כ יקחו חבל לעיני האנשים ויוציאוהו נחש, וכן ישליכו טבעת באויר ויוציאוה מפי אחד מן העומדים לפניהם וכיו"ב, והעושה כן נקרא מעונן ולוקה". והוסיף וכתב "ואפשר עוד שגם להסמ"ג והרדב"ז איסורא מדרבנן מיהא איכא בכל גוונא". אמנם מש"כ שהרדב"ז אוסר מדרבנן משום לא תעוננו אינו נראה כי כוונתו הוא משום גניבת דעת כמבואר במה שהבאנו למעלה. עכ"פ מבואר מדבריו שסובר הלכה למעשה שגם היום ששכיחי קוסמים אסור להיות קוסם ולא מועיל שיגיד לציבור שאינו אמיתי כיון שחושש לאיסור של לא תעוננו. וכן חזר על משנתו ביחוה דעת (ג, סח).

26 כן כתב בספר כרם שלמה להגר"מ גרוס, בפירושו ליו"ד סי' קעט סעיף טו בס"ק לז, בשם הגרי"ש אלישיב "אסור לעשות מעשה אחיזת עינים גם אם אומר קודם שכל פעולותיו אינם אלא אחיזת עינים, אמנם במראה קודם אופן המעשה אשר עומד לעשותו במהירות, שרי". ולא מבואר דבריו כמה פעולות צריך להראות מתחילה, וגם לא ביאר מדוע לא די באמירה, וגם מדוע הוא סובר שאין בזה משום לא תעוננו. ונראה שמה שמצריך להראות אינו בגלל גניבת דעת, כי מצד גניבת דעת די באמירה, כמו שמוכח בגמרא (חולין צד, ב) במעשה של ר' ספרא ורבא. אלא הביאור הוא שמסכים עם היביע אומר שצריך לחוש לשיטת הרמב"ם שיש איסור של לא תעוננו, ורק שאם קודם מראה כל פעולה אז אינו אוחז את העינים כי כבר ראו את הפעולה ורק עכשיו הוא עושה את הפעולה בצורה מהירה (ואולי סובר כן גם אם רק מראה חלק מהפעולות מאותו סברא שמה שיעשה אחר כך לא יחשב אחיזת עיניים). ואם אינו עושה פעולה של אחיזת עינים אינו אסור אפילו לדעת הרמב"ם. ויתכן מאוד שהיביע אומר יסכים לו.

27 זו שיטת שו"ת דברי יציב (יורה דעה סימן נז), וזה לשונו,"אמנם לענ"ד לחלק בזה, דהאיסור בזה כשאוחז את העינים ואומר שהוא עושה דבר פלא באיזה כח עליון וכדו', שאז חייב אף שאינו עושה שום מעשה כשוף אלא בזריזות ידים, וכמ"ש הרמב"ם והחינוך בטעם הדבר שיטעו מזה להאמין שיתכן ענינים על טבעיים בלעדי כח הבורא ית"ש ח"ו, משא"כ כשמגלה להם במפורש שעושה זאת בתחבולות וזריזות ידים, אין בזה משום מעונן כיון שהכל יודעים שהוא מלומד בכך, ואפילו משום גניבת דעת ליכא, והרי זה כמפליג בספינת אויר ושאר ענינים של פלא שהומצאו בזמנינו ודו"ק". והוסיף וכתב, "ויש לומר שגם להאוסרים ליכא בזה משום לא תעונן או משום מראית העין, כיון שאומר בפירוש שהוא מלומד להראות ענינים כאלו ואין בזה אלא חכמה מסויימת לעשות כן וכל אחד יכול להתלמד לעשותה, וליכא החשש שיטעו לומר שיש בזה כח עליון ויצא להם סיבה לכפור בעיקר כדברי החינוך הנ"ל וז"ב". וזו גם שיטת הג"ר יהושע קוטנא ביבין דעת (בהערות על סימן קעט, עמוד קיט, ג), "כשאומר שאינו עושה שום פעולה רק שמטעה הרואים... ועל זה סמכו בדורות הראשונים שעשו בדחנים מעשים זרים". אמנם לפי הדעה הזאת בכל הדורות היה מותר לעשות כן, ולמעשה המשמעות של הרבה אחרונים וביניהם

החכמת אדם (פט, ו) והקיצור שו"ע (ס"ס קסו) הוא שלא די באמירה.

28 בניגוד לדיעות הקודמות, הפוסקים העומדים בדעה זו סוברים שמה שרגילים לעשות היום מותר גם לדעת הרמב"ם. אחד הסובר כן הוא האגרות משה (יורה דעה חלק ד תשובה יג), והוא חולק על הש"ך וסובר שהרמ"א ומהרש"ל סוברים שגם לפי הרמב"ם אין איסור של לא תעוננו כשעושה פעולה על ידי מהירות הידים כיון שהוא דבר טבעי ורק שלא כל אחד מסוגל לעשות כן. והרמב"ם כלל באיסור של לא תעוננו רק דברים שאינם טבעיים בין אם נעשים עם או בלי כישוף. והיות שידוע היום שמה שעושים אינו אלא על ידי מהירות הידים לכן הוא מותר אם הקוסם אינו אומר שיש לו כוחות מיוחדים. והוא מזכיר שהחכמת אדם אינו סובר כן, אבל הוא חולק עליו. גם בשו"ת בצל החכמה (חלק ד סימן יג) מתיר, ומטעם אחר, שהוא סובר [כמו האגרות משה] שגם הרמב"ם מסכים שמה שעושים היום מותר, וז"ל "נדון שלפנינו, נראה לפי האמור שאין לו ענין עם אחיזת עינים כלל, כי כאשר רואה הצבור בתחילה על כף ידו של הבדחן שני מטבעות (זה הדוגמא של הקוסם השואל) כן הוא האמת שנמצאים שם שני מטבעות, וכאשר הם רואים שם לבסוף רק מטבע אחד כן הוא האמת שאין נראה שם רק מטבע אחד, והתמהון שאצל הצבור איך נעלם אחד מן המטבעות ע"י שמע"כ קפץ את ידו ולאן הוא נעלם, אין בזה סגירת עין והטעתה שהרי לא נדמה לצבור המסתכל כאילו נעשה דבר שלא נעשה באמת או שלא נעשה דבר הנעשה באמת, כי בעת קפיצת היד היו שני המטבעות מכוסים מעיני הצבור ולא ראו אותם כלל כמנהגו של עולם. נמצא אין כאן בעיני הצבור רק חידה סתומה ולא אחיזת עינים כלל. דדוקא באוחז בידו נחש ועושה שיהי' נדמה להרואה שהוא חבל או שאוחז בידו טבעת ועושה תנועה שיהי' נדמה להרואים שזרקו לאויר ובאמת הוא ממשיך להחזיקו בידו זה הנקרא אחיזת עינים שעושה שיהי' נדמה לבני אדם שרואים דבר שבאמת אינו במציאות. לא כן בנדוננו שכשרואים בתחילה שני מטבעות מונחים על כף היד וכן מה שרואים שם בסוף רק מטבע אחת כך הוא האמת והמציאות, ובינתים כשקופץ ידיו אין הצבור רואה כלום לא טבעת אחד ולא שנים כמנהגו של עולם שאי אפשר לראות דבר המכוסה. נמצא בנד"ד אין הצבור רואה אפי' רגע אחד דבר שאינו כך במציאות, וממילא שאין כאן אחיזת עינים כלל אלא תעלומה וחידה, לאן נעלם הטבעת השני בשעה שהיד היתה סגורה. ויצירת חידה כזו נראה שאין בה איסור כלל. דלחכמים שדורשים (סנהדרין ס"ה ב) לא תעוננו זה האוחז את העינים, הוי הוראת מלת "תעוננו" מלשון עינים כמבואר בחי' הר"ן (שם ד"ה וחכמים), ונמצא כל שאין כאן סגירת עינים והטעתה לא אסרתה תורה". ורק צריך עיון לדבריו, כי נראה שהקוסמים היום עושים גם פעולות שלפי הגדרתו הם אחיזת עינים. גם בתשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך (א, תנה) הוא סובר שגם לפי הרמב"ם מותר, ודבריו קרובים לדברי האגרות משה, וז"ל, "ובזה מפורש בדבריו שכל זה בעושה בכעין כישוף ושיש לטעות שהוא כישוף, וכשעושה כן עובר גם בגניבת דעת הבריות, ולפי"ז י"ל שכל שהכל יודעים ומכירים שאין זה מעשה כישוף כלל ואינו אלא מעשה ידים ותחבולה שהוא אומר להם כן מראש שאין בזה כלל מקום לטעות או גניבת דעת מותר מדינא, ועיין היטב בשו"ת הרדב"ז סי' אלף תרצ"ה. (וע"ע בחינוך שם), וכן סיפר לי חמי זצ"ל ששמע מפי רבינו החזו"א זצ"ל שאין בזה איסור כישוף כשיודעים ומכירים שאין זה לכישוף ממש רק "חכמות" וצ"ב". והתשובות והנהגות חשש שלא כולם יודעים שאין זה ענין של כישוף ולכן הקפיד שיתלו פתק שמה שעושה אינו כישוף אלא חכמה בלבד. ולכאורה גם הוא מודה שבציבור הרגיל בזה ויודעים שאינו מעשה כישוף אין מן הצורך לעשות כן.

29 כי היום שכיחי בינינו קוסמים ואדם שקול לא יחשוב שיש לו כוחות מיוחדות ולכן מי שיטעה בזה יהיה בגדר של איהו דאטעי אנפשיה, וכמו שכתבנו בפתיחה לעלון 44. ובאמת כל פוסקי זמננו שדנו בשאלה הזאת דיברו רק אודות האיסור של לא תעוננו. והגם שמגיעים להופעות אלו ילדים קטנים שעלולים לטעות, מכל מקום כיון שכשיתבגרו יעמדו על כך שאין לקוסם כוחות מיוחדים, לא מצינו שיהיה בכך איסור. וכמו הרבה מעשים שגדול עושה וילד קטן טועה בהשערותיו [כמו שמסתתרים מהקטן, והוא חושב שהגדול 'איננו'], ולא שייך החשש שהזכיר הרמב"ם. וכל אלו שחייבו לגלות הזכירו רק את האיסור של 'לא תעוננו', ולא את האיסור של 'גניבת דעת', וכמש"כ לעיל.

הרב אברהם בוטרמן
דיין בביה"ד נתיבות חיים

בענין ההשלכות ההלכתיות מחוק בתים משותפים והתקנון המצוי

מתוך שיעור שנאמר ביום עיון בעניני ועד בית

הגדרת הבעלות בבית משותף

כפי שהוזכר במאמר שפורסם בעלון מס' 37, מאחר ובד"כ רשום בחוזה המכר שהדירה תרשם כחלק מבית משותף הרי שהזכויות שיש לכל אחד בקרקע הוא ע"פ הכתוב בחוק. גם אם הקבלן לא התחייב בחוזה המכר לרשום את הבנין כבית משותף, הדין כן מצד מנהג המדינה, שכן ההלכה היא שכל הדינים המבוארים בגמ' ובפוסקים מה כלול במקח ומה אינו כלול אינם רק במקום שאין מנהג, אבל במקום שיש מנהג המנהג קובע. הדבר נוגע לזכויות בגגות ובקרקע המוצמדת לדירות ועוד כפי שהארכנו במאמר הנ"ל.

התחייבויות הדיירים זה לזה

להלן נביא בקצרה כמה מהנידונים המצויים שבהם יש סתירה בין ההלכה לבין החוק והתקנון ואח"כ נדון האם ומתי יש לנהוג לפי החוק והתקנון[1].

א. נידון שנוגע לבתים רבים מאד הוא התשלום על החזקת המעלית, לפי העולה מסעיף 3.1.59 כל השכנים חייבים להשתתף בהחזקת המעלית, ואף השכנים המתגוררים בקומת קרקע, שאינם נהנים כלל מהמעלית, חייבים להשתתף בהוצאות הכרוכות בהחזקתה. לפי ההלכה, חלוקות הדעות בענין רוב הדעות נוטים לחייב את בעל קמת קרקע גם לפי ההלכה אולם יש שפטרו [עיין עלון המשפט 43, 451, דעתם של הרה"ג, הרב זעפרני והרב נוסבוים. ודעת ההרה"ג הרב שפרן עלון מס' 44 אות יב.] הנידון מתבסס על דברי מהר"י מינץ, שרק שותף שנהנה - אפילו קצת - מהנכס המשותף, חייב הוא בהוצאות, אבל כשאין לו הנאה כלל, פטור ודברי הרמ"א סי' קס"ג סוף ס"ג והסמ"ע שם סקל"ב, עיין בעלונים הנ"ל שהאריכו בזה].

ב. נידון מצוי נוסף, כאשר יש סתימה בצינור הביוב בקומות העליונות, ואין הדבר מפריע כלל לדיירי הקומות התחתונות, שלפי ההלכה הדיירים שאינם סובלים מהנזק אינם חייבים להשתתף בהוצאות תיקונו, וכל שכן שהדיירים מהכניסות האחרות אינם חייבים בדבר, ואילו לפי החוק, כל השכנים חייבים להשתתף בהוצאות אלו.

ג. כאשר יש חדירת מי גשמים ממרפסת לדירת השכן, והנזילה אינה מזיקה כלל לבעל הפנטהאוז עצמו, אלא רק לשכניו התחתונים, שלפי ההלכה יש הסוברים שהעליון אינו חייב לשלם את הוצאות התיקון, ואילו לפי התקנון המצוי חייב בעל הרכוש שממנו מגיע הנזק לתקן את הנזק[2]. ואף המנהג בזה אינו ברור.

יש להדגיש כי בדברים שיש מנהג ברור הולכים אחר המנהג. [יש להעיר שגדר 'מנהג' בענינים אלו מבואר בנחל יצחק (סי' ס"א סק"ה ענף ג') שכולם נוהגים כן, ולא די ברוב. אם כי מסתבר שאף אם יש בודדים היוצאים מן הכלל אין זה פוגם במנהג, ובטלה דעתם, שהרי לא שייך כמעט שממש כולם ינהגו כן, בפרט בציבור גדול].

האם החתימה בחוזה על קבלת החוק ו'התקנון המצוי' מחייבת את הדיירים

בעת רכישת דירה, חותם הלוקח על חוזה מפורט הכולל את כל עניני הדירה, ובכללם את עניני ועד הבית, ובדרך כלל מתחייב שם הלוקח לקבל את הדינים הנובעים מכח 'חוק בתים משותפים'. כאמור לעיל, במקרים רבים קבלה זו היא בעצם קבלה של דינים העומדים בסתירה לדין תורה.

דעת הגר"נ קרליץ, כפי שהביא בשמו הרב רובין (צהר ח"א עמוד פב) שאין כל תוקף להתחייבות זו, אלא הרי זה כמקבל על עצמו את חק הערכאות בעניני ממונות, שהדבר אסור, ואין קבלתו קבלה. המקור לכך שאין אדם יכול לקבל על עצמו את משפטי הגויים [אף שבדרך כלל קיימא לן שכל תנאי שבממון קיים], הוא מדברי הרשב"א בתשובה (ח"ו סי' רנד), שכתב לגבי נידון של ירושת הבעל, מדין תורה הרי הבעל יורש את אשתו, אך בדיני הגויים [של אותו זמן] אין הבעל יורש את אשתו, והשואל שם טען שכיון שהכל יודעים שהמנהג הוא כדיני הגויים, ממילא הרי זה כאילו נשא את אשתו על דעת כן שלא יירשנה. והרשב"א שם השיב שאמנם אם היה הבעל מתנה כן בנישואין היה תנאו קיים [ויתר על כן, אם המנהג הוא להתנות כן, אף מי שלא התנה כן - הרי זה כאילו התנה], אבל בנידון שם, שהטענה היתה מחמת משפטי הגויים אין הדבר כן, וזה לשון הרשב"א, 'ומכל מקום לנהוג כן מפני שהוא משפט גויים באמת נראה לי שאסור, לפי שהוא מחקה את הגויים, וזהו שהזהירה תורה לפניהם ולא לפני גויים, ואע"פ ששניהם רוצים בכך והוא דבר שבממון. שלא הניחה תורה את העם שהוא לנחלה לו על רצונם שייקרו את חקות הגויים ודיניהם, ולא עוד אלא אפילו לעמוד לפניהם לדין אפילו בדבר שדיניהם כדין ישראל'. והוסיף שם הרשב"א בלשונות חריפים וכתב 'ובכלל עוקר כל דיני התורה השלמה, ומה לנו לספרי הקודש המקודשים שחברו לנו רבי ואחריו רבינא ורב אשי ילמדו את בניהם דיני הגויים ויבנו להם במות טלואות בבית מדרסי הגויים חלילה לא תהיה כזאת בישראל ח"ו שמא תחגור התורה עליה שק' [והאריך שם בדבריו עוד לדון מדוע לא שייך בזה הכלל של 'דינא דמלכותא דינא', אמנם אין כאן מקום להאריך בפרט זה, שכבר הילכו בו נמושות].

על כל פנים עולה מדברי הרשב"א שלא שייך לדון מצד 'תנאי שבממון' שיחולו על הצדדים דיני וחוקי הגויים, אף אם קיבלום עליהם, אלא אין בקבלתם כלום, ודנים אותם כפי דיני ישראל. ומכח זה פסק הגר"נ קרליץ שאין קבלת ההתחייבויות שבחוק מחייבת את הדיירים. [אמנם הגרנ"ק נקט שם שאף שהחוק אינו מחייב, מכל מקום אם כולם נוהגים כן, אף שהמנהג הוא מחמת החוק, מכל מקום סוף סוף זהו מנהג, ואז חייבים לעשות כן מכח המנהג. אמנם לכאורה מדברי הרשב"א הנ"ל נראה לא כן, אלא מה שכולם נוהגים שלא כדין מכח חוקי הגויים אינו נחשב כמנהג המחייב, ואדרבה, אולי הוא חמור יותר].

באופן שהחוק אינו מחייב מצד עצמו, אלא רק מהווה פירוש ללשון בני אדם

להלן נביא אופנים בהם לא נאמרו דברי הרשב"א עיקר דברי הרשב"א הנ"ל, שאין לילך אחר מנהגי ודיני הגויים אפילו בדבר שבממון נפסקו להלכה בשו"ע (שסט, יא), ומחמת כן אם מתה האשה בעלה יורשה, ואין קרובי האשה יכולים ליטול את ממון הירושה בטענה שכן הוא המנהג באותו מקום. אמנם, הריב"ש (סי' נב) כתב בנידון של אדם שכתב שטר צוואה, וכתב בו שיהיו נכסיו למי שראוי ליורשו, ואחריו לפלוני, שמצד ההלכה הדין הוא שאין ה'אחריו' זוכה כלל, אלא הראוי ליורשו זוכה לעולם, ומכל מקום אם כתב כן במקום שנוהגים לפי משפטי הגויים, שהם סוברים שגם בראוי ליורשו מועילה כתיבת 'אחריך', זוכה ה'אחריך' בנכסים לאחר מות הראוי ליורשו. והרמ"א עצמו, שפסק לעיל כדעת הרשב"א, פסק (סי' רמח, א) כדברי הריב"ש הללו, ולכאורה סתר משנתו. ובעיקר דברי הריב"ש נחלקו הפוסקים, יש שהבינו שאכן הוא חולק לגמרי על שיטת הרשב"א הנ"ל, והוא סובר שבדיני ממונות אזלינן בתר המנהג, אף שהוא מבוסס על מנהג הגויים. ראה בשו"ת בעי חיי (חו"מ

» המשך בעמוד הבא

---

1 חשוב לציין כי ישנו חוק בתים משותפים בו כתוב את החוק של הבית משותף ובתוכו גם כמה סעיפים בקשר לתקנון שהדיירים יכולים לעשות ביניהם ולרושמו אצל רשם המקרקעין ובאם לא עשו תקנון הרי שיראו את התקנון המצוי כתקנון שנרשם ע"י בעלי הדירות. ישנם חובות של הדיירים הכתובות בחוק ויש שמופיעים בתקנון המצוי.

2 דבר זה לא מפורש בתקנון רק כך היא הפרשנות המקובלת של סעיף 3 ב כדלהלן: . הזכות לתבוע תיקונים [תיקון: תשל"ז] (א) בעל דירה זכאי לדרוש מהנציגות שתבצע כל תיקון בבית או ברכוש המשותף, שאי ביצועו עלול לפגוע בדירתו או בערכה. (ב) בעל דירה זכאי לדרוש מבעל דירה אחרת שיבצע תיקון בדירה האחרת, שאי ביצועו עלול לפגוע בדירתו של דורש התיקון. ע"כ. ולא מבואר האם תמיד חייב בעל הדירה או רק כאשר הנזק שמגיע מהדירה האחרת מחמת החיסרון באותה דירה.

ח"א סי' קנח) שהבין כן, ופסק הלכה כהרשב"א. וכן הבין התשב"ץ (ח"א סי' סא) את שיטת הריב"ש, והאריך לחלוק על דבריו [אף שלא הזכיר בדבריו את תשובת הרשב"א הנ"ל]. אמנם יש מהפוסקים שיישבו את דברי הרשב"א עם דברי הריב"ש באופנים שונים[3].

והתירוץ הנוגע לנידון דידן הוא מה שכתב בנתיבות המשפט (רמח סק"ג) שטעמו של הריב"ש הוא כיון שהדין שמי שנותן למי שראוי ליורשו ואחריו לפלוני אין האחר זוכה, טעמו שהנותן לראוי ליורשו כוונתו לירושה וכן הוא בלשון התורה ולא למתנה וירושה אין לה הפסק. אבל כאשר באותו מקום נהגו כמנהג הגויים, שאחרי מיתת הראוי ליורשו זוכה ה'אחריך' בנכסים, ולא היתה לשונם לשון תורה וממילא לא היתה כוונת המצווה שיבואו הנכסים לידו בתורת ירושה, אף שהוא ראוי ליורשו, אלא בתורת מתנה, וכיון שכך יש למתנה זו הפסק. ובזה אף הרשב"א יודה כיון שאין הולכים בזה אחר מנהג הגויים, וממילא יש לפרש את לשון המצווה כפי מציאות המנהג באותו מקום, שהרי זו היתה כוונתו בצוואתו, ובכה"ג שכוונתו למתנה אף מדין תורה זוכה ה'אחריך'. וכן מבואר בחתם סופר (חו"מ סי' קמב),

העולה מדין זה, שאף במקום שהחוק כשלעצמו אינו יכול לחייב, כיון שהוא סותר את דין התורה, מכל מקום כאשר החוק מפרש את הלשונות שבשטר יש לפרש את הדברים ככוונת החוק ולכן גם בענין הבעלות בחלקי הבית המשותף יש ללכת לפי החוק שכן הוא מסביר מה קנה כל דייר.

במקום שלא שייך לנהוג כפי דיני התורה, לדברי הכל הולכים אחר דיני הגויים

בשו"ת מהרש"ך (ח"ב סי' רכט) דן בסוחרים שעשו עיסקא בעיר וינציא, שם היה המנהג בין הסוחרים לדון ביניהם על פי כללים שלהם, שלא כפי דין תורה, וכל העיסקאות נעשו על סמך מנהג זה, ועתה רוצה אחד הסוחרים לדון במקום אחר לפי דין תורה, וכתב על זה שאין הדין עמו, כיון שהעסק נעשה במקום שלא שייך לדון בו עפ"י דין תורה, שהרי כל צורת עשיית העיסקאות שם מושתתת על דיני הסוחרים הנוהגים באותו מקום, ובודאי שאם היה הלה יודע שידונו לפי דין תורה לא היה מתעסק עימו כלל, א"כ אינו יכול כעת לתובעו שילך עמו לדין תורה, אלא דן איתו לפי מנהג הסוחרים שבונציא.

ובשו"ת בעי חיי (חו"מ ח"א קנח) הביא את דבריו, והקשה עליו מדברי הרשב"א הנ"ל, שאין לקבל את חוקי הגויים בדיני ממונות כנגד דין תורה. ותירץ, שיש מקומות שאינם יכולים לנהל את המשא ומתן שלהם על פי דין תורה גמור, ואם יעשו כן לא יהיה להם קיום והעמדה, ובאופנים אלו מותר להם לנהוג כפי מנהגי הסוחרים בדיני ממונות, אף שהם דיני הגויים, ובלבד שלא ילכו לדון לפני ערכאות של גויים ממש. משא"כ בירושה וכדומה [שבזה דיבר הרשב"א] שאין זה ענין לקיום המשא ומתן כלל, שבזה אסור לדון בדיני הגויים אפילו בלי ללכת לפני הערכאות שלהם.

ולפי זה יש לדון בענין חוק בתים משותפים, האם הוא נכנס לגדר שכתב המהרש"ך, שאי אפשר לדון בענין אחר, שכן אם כוונת המהרש"ך שהיה מן הנמנע לנהוג כד"ת כי המו"מ בזה כולל גם גויים או אנשים שאינם שומרי תו"מ, וכן הנידונים בזה כוללים ענינים שלא שייכים בהם קנינים וכדומה, וא"כ בבית משותף כשכולם שומרי תו"מ אין מונע מלנהוג כד"ת. אולם יעויין במנח"י (ח"ז סי' קכ"ו) שלמד מהתרה"ד שכל השתתפות של כמה אנשים בדבר שרגיל דו"ד ביניהם קשה ללכת לפי דין תורה, ויכולים לקבוע לעצמם כללים ולנהוג לפיהם. ואם כן אפשר שיכולים לקבוע לעצמם את החוק הכללי לדבר המוסכם ביניהם ואף לרשב"א.[4].

באופן שקיבל על עצמו דיני הגויים, אף דייני ישראל דנים לפי הזכויות שיש בדיני הגויים

נידון נוסף בדברי הרשב"א,

הטור (סי' כו) כתב בשם הרי"ף ובעל התרומות שאם נכתב בשטר ההלואה שידונו את עניני ההלואה בדיני עכו"ם, אם יש למלוה זכות בדיני עכו"ם יותר מבדיני ישראל, חייב הלוה לפי דיני העכו"ם [והפוסקים דנו אם גם ידונו לפני העכו"ם או לא, ואכמ"ל בזה[5]], וכשהתחייב במפורש לדון לפי זכויות העכו"ם ן פסקו להלכה הרבה פוסקים שמועיל, ראה בלבוש (שם) בתומים (שם סק"ד) ובנתיבות המשפט (סי' סא ?)[6]. ולכאורה קשה כיצד מתיישב דין זה עם דברי הרשב"א הנ"ל, שאין מועיל מנהג אפילו בדיני ממונות, לדון כדיני הגויים.

ובישוב הדבר יש להביא את דברי הלבוש גבי עיקר דינו של הרשב"א, שאין לדון במנהגי הגויים בדיני ממונות, שכתב שאיסור זה הוא כשנוהגים כן בסתמא, כיון שבכך הם מחקים את דיני הגויים, אבל אם התנו ביניהם בפירוש לנהוג בדין מסוים כדיני הגויים, הרי זה תנאי שבממון, וקיים. ולכאורה טעם החילוק הוא כך, שהאיסור הוא לקבל את חוקי הגויים בתור חוקים כלליים ומחייבים, אבל כשעושים תנאי על חוק מסוים הרי אין הקבלה על 'חוקי הגויים' אלא על הסכם מסוים, ובמקום לפרט את תנאי ההסכם הם מציינים שזהו כחוק פלוני של הגויים, והרי זה כ'מראה מקום', ולא כקבלת משפטי הגויים, ולכן מותר. וכך יישב באולם המשפט את דעת בעל התרומות עם דברי הרשב"א.

ועוד נראה לבאר את דברי הלבוש בשיטת הרשב"א, שהאיסור לדון בדיני הגויים הוא רק כשדנים על פיהם בהרבה ענינים אחרים, שבכולם משפט הגויים הוא הקובע, ומכח זה רוצים לומר שגם בדינים אחרים בניהם יקבעו דיניהם וע"ז אמר הרשב"א שזו עקירת דין תורה[7]. אבל אם בנידון אחד מסוים דנים לפי משפטיהם, הרי זה כאילו התנו ביניהם על אופן זה שיהיה כך וכך, ובזה אין איסור.

ועל כל פנים, לפי יסוד זה של בעל התרומות, וכפי שהסכימו לו האחרונים, יש לומר בהיפך ממה שהבאנו לעיל מהגרנ"ק, ויהיה הדין כך: בדברים שקיבלו עליהם בפירוש לנהוג כפי החוק, והיינו כשכתבו בחוזה שיהיה כפי התקנון המצוי וחוק בתים משותפים, תהיה זו קבלה המועילה וחייבים לנהוג על פיה. ואילו במקום שלא קיבלו כן, אף שכן הוא המנהג, אינם חייבים לנהוג כן ויתכן שאף יהיה אסור לנהוג כן, שהרי קבלת משפטי הגויים בסתמא - אסורה. [וזהו בהיפך מדברי הגרנ"ק שכתב שהולכים אחר המנהג, אף שהוא כפי החוק, ואין הולכים אחר קבלת החוק שבחוזה].

האיסור הוא רק לקבל מערכת חוקים השונה מדין תורה, אך מותר לקבל מנהג מסוים שנח לכולם, שלא מחמת החוק

לכאורה יש לתמוה על מנהג כל בתי הדין כיום, שמחייבים את המעביד לתת לעובדים פיצויים כפי החוק, אף שמדין תורה אין חיוב כזה, והרי לכאורה זהו ממש נגד דברי הרשב"א, שאוסר לקבל את דיני הגויים במשפטי הממון, אפילו אם כולם נוהגים כן.

וכדי ליישב זאת נראה דצריך לומר שאף לדעת הרשב"א כל האיסור הוא כאשר כוונת האנשים היא להחליף את דיני התורה בנידון מסוים במערכת חוקים אחרת, וכגון בדיני ירושה, שבזה דיבר הרשב"א,

---

3 הסמ"ע בסי' שסט ס"ק כ יישב, שהרשב"א מיירי בדבר הנקבע בעת הנישואין, שהשואל טען שהבעל נשא את אשתו על דעת שלא יירשנה, ובזה סובר הרשב"א שכיון שבאותה שעה לא חשב הבעל כלל על שעת מיתה, וגם לא גילה את דעתו בענין זה, אין לומר שכך היתה כוונתו. ואילו הריב"ש מיירי בכתיבה שנעשתה בצוואה בשעת מיתה, ובזה ודאי היתה דעתו כפי מנהג המקום, אף שהוא מבוסס על דיני הגויים. אמנם יש לעיין כי מדברי הרשב"א מבואר שאף אם קיבלו עליהם מרצון מנהגים אלו לא מהני.

4 עי' ישורון כרך י"א תשובת אחד מגדולי הדיינים בענין המהרש"ך, ובס' פרי אליהו.

5 עיין ט"ז סי' כו שם, ולכאורה נראה מדבריו שלעולם אין לדון כדיני עכו"ם אפי' בדייני ישראל, אולם עיי"ש שאפשר שאמר את דבריו רק באופן שהתנאי היה לדון בדייני עכו"ם, וכיוון שתנאי זה לא חל - לא חל כלום, ואף דייני ישראל אינם צריכים לדון לפי דיני הגויים וע"ע הערה בסוף המאמר.

6 יש לציין כי התומים בסי' קד ס"ק י דן בענין הווקסל [כעין צ'ק בזמנינו] שכתוב בו שיהיה דינו ככל הדינים הנוהגים בו, והביא מדברי השבות יעקב שיש ללכת אחר הכללים שלהם, שאם יש כמה נושים בלוה, חולקים בנכסיו לפי השטרות. והתומים עצמו תמה ע"ז, שאם כן עקרת דין תורה, שהרי לפי ההלכה יש לגבות לפי המלוים ולא לפי סכומי החובות, הרי שהתומים חש לד"ת, וסבר שלא מועיל בזה תנאי. ויש לחלק, ששם אין הנידון לגבי החוב עצמו, אלא לגבי צורת הגביה ודיני הקדימה ביחס למלוים אחרים, ובזה לא מועיל תנאי. ואת דברי השבות יעקב עצמו יש ליישב עפ"י מה שכתבנו לעיל בשם מהרש"ך, שבמקום שלא שייך לקיים חיי מסחר שלא כפי מנהג הסוחרים, מותר לנהוג כן.

7 ומדויק כן בלשונו וז"ל: ואפילו במקום שהולכין במנהגי הערכאות בהרבה עניינים, אינם יכולין לכוף לדון כמנהגם בכל דבר מן הסתם » **המשך בעמוד הבא**

האיסור הוא להחליף את דין התורה שהבעל יורש את אשתו במערכת דיני ירושה האומרת שאין הבעל יורש את אשתו. והוא הדין אם היו מחליפים את דין 'המוציא מחבירו עליו הראיה' בכלל אחר, וכדומה. אבל אם ראו בני העיר צורך לנהוג ביניהם מנהג מסוים שהוא נח וטוב להם כעת יותר, אפילו אם לא התנו ביניהם כן תנאי גמור אלא רק נהגו כן, הרי מותר ללכת לפי הכללים שהנהיגו אף שאינו כתוב בתורה. ויש להוכיח כן מסוגיית הגמרא בב"מ (קטז, ב) שמצד הדין כשקורה קלקול בגג צריכים שניהם לתקנו בשוה, ואף על פי כן אמרו חכמים שכל אחד יתקן את שלו, כיון שראו שחלוקה זו נוחה להם יותר, וכמבואר בנתיבות המשפט (סי' קסד סק"א).

עוד נראה לומר, שמותר לקבל את הסכמת ומנהג הגויים בדברים מסוימים ולנהוג כן, והאיסור הוא רק לקבל את החוקים שלהם, שנובעים ממערכת כללים אחרת בדיני ממונות. וכן מדוקדק מלשון הרשב"א, שהוכיח בתשובה שם שאין לנהוג כדיני הגויים, כי אם כן אין הלוה נאמן לומר פרעתי, והוסיף שאין לומר שזהו כאילו אמר הלוה למלוה 'מהימנת לי', שהרי גם בלוקח אומרים הגויים שאינו נאמן. וביאור דבריו נראה, שאם היה גדר הדבר כאילו מאמין הלוה למלוה, היה ניתן לקבל את דין הגויים, אך כיון שהם אומרים כן גם בלוקח הרי זו הוכחה שהם חולקים על דין מוחזקות ועל דין המוציא מחבירו עליו הראיה, וא"כ חוקים אלו הם הפך מחוקי התורה, וא"א לקבלם.

ויתרה מזו כתב הגאון רז"נ גולדברג, (ישורון כרך יא) שניתן לתקן שכל בעל יתחייב לאשתו מזונות ושאר חיובים במידה ויתגרשו, כפי שמחייב החוק [כדי למנוע אח"כ מהאשה סיבה לילך לערכאות], וכתב שאין זה דומה למה שכתב הרשב"א לאיסור, כי אין שום איסור להתחייב לאשה כסף או חיובים אחרים יותר ממה שחייבה התורה, אלא שקבלת חוק הגויים נגד דין תורה, כגון להחליט שאין הבעל יורש את אשתו, היא קבלה אסורה. אבל קבלה המוסיפה על האדם חיובי ממון, אינה אסורה. [ולפי זה יש ליישב גם את דברי מהרש"ך הנ"ל, שדבריו מיירי בחיובים מעין אלו שאינם סותרים לדיני התורה אלא מוסיפים עליהם].

ולפי זה יש לדון בענין חוק בתים משותפים, ש'התקנון המצוי' אינו מערכת חוקים מחייבת, אלא הסכמה לנהוג לפי הכללים האמורים שם כל עוד לא הוחלט אחרת [וכל בית יכול לקבל על עצמו תקנון אחר, לפי ראות עיניו], נמצא שאין כאן קבלת חוקי גויים, אלא הסכמה משותפת לנהוג בענינים אלו בצורה מסוימת, וכגון שכל שכן אחראי על היזקים שיקרו כתוצאה מרכושו, אף שלפי דין תורה יתכן ואינו חייב, כיון שאין זו קבלת חוק אלא הסכמה ממונית, וכמו תנאי שבממון, שהוא קיים. וסברא זו מבארת גם את הענין שפתחנו בו, כיצד מחייבים בתי הדין את המעבידים לתת פיצויים, והיינו כנ"ל, שלא קיבלנו את חוקיהם כדבר המחייב, אלא הסכימו העובדים והמעבידים לנהוג לפי הסכמה זו של חיוב פיצויים מהמעביד, ובתי הדין דנים עפ"י הסכמה זו[8].

8 אמנם בענין זה יש לדון האם יש ללכת בחיוב פיצוים אחר כל דיני הראיות הכתובים בחוק, או לפי דיני הראיות של דיני התורה. ובפשטות היה נראה לומר שהראיות צריכות להיות לפי תורה, וכיצד ניתן להוציא ממון שלא כדין לפי ראיות התורה. אלא שגם בזה שייך לומר שקיבלו ע"ע להאמין ולהתחייב לפי הסכמות אלו. וכמו שמצינו ברשב"א ששייך לנהוג שאין הלוה נאמן לומר פרעתי דהוי כאילו התנו שמאמינו לומר שלא נפרע [לולא טענת הרשב"א שנוהגים כן גם בלוקח, וזו ראיה שחולקים על הכלל של המע"ה]. אלא שבזה יש מקום לומר כי אם נהגו כן מכח החוק יש איסור של לפניהם ורק מה שנובע מכח הסכמה מותר ולא מה שנובע מכח חוק.

לסיכום, אופני ההיתר בקבלת הסדר ממוני שאינו לפי דין תורה

אסור לאדם לנהוג לפי חוקים שונים מדיני התורה, גם בדיני ממונות, שכן מייקר הוא חוקים אלו על פני תורתינו הקדושה.

כאשר החוק משפיע על לשון בנ"א, ודאי מפרשים על פיו את לשון בני האדם [נתיה"מ רמח וחת"ס חו"מ קמב].

כאשר הצדדים מקבלים עליהם להדיא באופן פרטני חוק מסויים, יש לומר שמהני, שהחוק הוא כמראה מקום בלבד [לבוש, אולם המשפט, ולמש"כ בדעת הלבוש, א"כ כשהתנו ביניהם מותר בכל גווני].

כאשר נוהגים כן מחמת מנהג שנהגו ולא בעקבות קבלת החוק, מותר ככל תנאי בדיני ממונות [ע"פ דברי הרשב"א]. וכן כאשר החוק עצמו מדבר על הסכמות בנ"א, ואינו קובע כללים מצד עצמו, נראה שמותר.

יש אומרים שכל חוק גוים שענינו התחייבות ממונית נוספת יתירה על חיובי התורה, ולא כנגדה, מותר לקבל [הגרז"נ גולדברג].

בעניני משא ומתן באופן שאי אפשר לסחור על פי כללי התורה, מותר [בעי חיי ע"פ מהרש"ך].

מסקנת הדברים: נראה כי אין לאסור על הדיירים לקבל על עצמם את כללי חוק בתים משותפים והתקנון המצוי. ובמידה וקיבלו עליהם יצטרכו לדון לפי כל הכללים הכתובים שם אף אם לפי הדין היה אמור להיות אחרת. לא רק במה שמגדיר את הבעלות דשל כל אחד אלא גם בהתחייבויות ההדדיות בין הדיירים

כלל זה נכון גם לגבי הסכמים של עיסקאות עם חברות גדולות, או התחייבויות בחוזים שונים ללכת לבית משפט, שאמנם אין זה ראוי לכתחילה ואיסור גמור הוא להתדיין לפניהם אבל לקבל החיובים שלהם יש מקרים שאין ברירה, כגון בחתימה לבנקים או ברכישת דירות וכדומה, ששייכים בזה חלק מההיתרים הנ"ל[9].

9 עי' בברכי יוסף (סי' כו אות ח) שהאריך בזה, באופן שמקבל בפירוש שידונו בדיני ערכאות, ונוטה לומר שמהני לגבי זה שידונו בביה"ד לפי הכללים של הערכאות, ומשמע שזהו דלא כרשב"א, אא"כ נחלק ג"כ בין קבלה של היחיד לציבור כנ"ל, או כמהרש"ך, או כחילוק שהבאנו לעיל כשאין החוק כנגד כללי התורה. ועי' מנחת יצחק (ח"ו סי' קע אות כ) שאף כשכתבו כן, ובערכאות מחייבים באסמכתא, מכל מקום אין אסמכתא מועיל ללא קנין בבד"ח.

"עלון המשפט" יוצא לאור על ידי "מכון מענה שמחה", © כל הזכויות שמורות

חלק [מסרי"ם] ומעשה היה באחד שהראה והב לצורף לקנות אם הצורף יאמר שהוא טוב והבטיח להצורף ליתן לו חצי ריוח בשכרו וא"ל הצורף שזהו והב ואח"כ נתברר שהוא נחשת ויש מי שרצה לחייב את הצורף ע"פ ס"ש בסימן ש"ו בטבחים שנוטלין שכר מהבשרות דהוה שומר שכר וחייב כשניבלה אע"ג דמטריפה אינו נוטל שכר מ"מ כיון שאם היתה כשירה היה נוטל דינו כש"ש וה"נ כיון דאם היה והב היה נוטל חלק דינו כש"ש וחייב בכה טעמא דטעות זה הוי כחיוב גנבה ואבדה כמו במראה דינר לשולחני ונמצא רע שנתבאר שם דבשכר חייב אף אם הוא אומן וחלקו עליו דהצורף פטור ואין דינו כש"ש אלא כש"ח דדוקא בטבח שאם לא ניבלה היתה כשירה והיה נוטל שכר לכן גם כשניבלה ואינו נוטל כלום דינו כש"ש כיון שהיה בידו ליטול שפר אבל זה הצירף אלו היה מבונן היטב היה רואה שזהו נחשת ולא היה בידו ליטול שכר כלל ולכן אין דינו אלא כש"ח ואם היה אומן ובקי פטור כבמראה דינר לשולחני בחנם [קלס"מ ופ"מ]:

סימן רכח [אסור להונות בדברים ולגנוב דעת הבריות ולרמות במקח וממכר ובו י"ד סעיפים]:

א כשם שיש איסור אונאה במקח וממכר כך יש איסור מן התורה באונאת דברים דכתיב ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך אני ה' וגו' ודרשו חז"ל [ב"מ נח:] דאתי לאונאת דברים דלאונאת ממון כתיב קרא אחרינא וכי תמכרו ממכר וגו' אל תונו ולכן כתיב בפסוק זה ויראת מאלהיך לפי שהם דברים המסורים ללב דלפני בני אדם יכול לומר שלא כוון כלל לאונותו ולצערו לכך כתיב ויראת מאלהיך שהוא בוחן לבבות וסיים הפסוק אני ה' שעתיד ליפרע ממך וגדולה אונאת דברים מאונאת ממון שממון ניתן להשבון ודברים לא נתנו להשבון ועוד ה' בנופו וזה בממונו וקבלה ביד רז"ל דהצועק לפני הקב"ה על אונאת דברים נענה מיד שנפרעין מהמאנה בעוה"ז וכך אמרו חז"ל כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה וי"א דאין מצוין על אונאת דברים שלא לאנותו רק למי שאינו בעל עבירות אבל לרשע מותר לאנות בדברים דשמא ע"י זה ישוב בתשובה ולכן אם כוונתו לשמים לאנותו לרשע בדברים כדי שישוב בתשובה יכול לעשות כן וכן מי שמאנה א"ע שהולך בדרך לא טוב וסובר שהולך בדרך הישר מותר לאנותו שאדם כזה אינו מכלל הישוב ודרך ארץ וצריך ליזהר ביותר באונאת הגר [נימיס קלמוניס] בין בנופו בין בממונו לפי שהוזהר עליו בכמה מקומות וצריך אדם ליזהר מאד באונאת אשתו לפי שהאשה היא רכת הלב ורמעתה סצויה וכך אמרו חז"ל [סס נמ:] לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו ודוקא במילי דביתא או במילי דעלמא צריך לשמוע לה אבל במילי דשמיא אם מונעת אותו מדרך הטוב אסור לשמוע לה וכל ההולך אחר עצת אשתו במילי דשמיא במניעת מצוה נופל בגיהנם [סס] ואחאב אבד עולמו מפני ששמע לעצת איזבל הרשעה וכ"ש שצריך האדם ליזהר באונאת יתומים ואלמנות שאין קץ להעונש וכך אמרו חז"ל [סס] שלשה אין הפרגוד נגעל בפניהם אונאה וגזל וכו':

ב יש באונאת דברים שני מיני אונאות האחת אונאה במסחר כיצד לא יאמר לחבירו בכמה אתה רוצה ליתן הפץ זה והוא אינו רוצה לקנותו כלל או שהיו חמרים מבקשים ממנו לקנות תבואה לא יאמר להם לכו אצל פלוני והוא יודע שאין לזה תבואה למכור ויתבזה ואף אם הוא עשיר שלא יתבזה מ"מ החמרים יתביישו וכן כל כיוצא בזה והשנית אונאה בעניני הגפש כיצד אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך אם היה מבזוי משפחה לא יאמר לו זכור משפחתך השפלה אם היה מכוער או בעל כום או שאר חסרון בו או באשתו וזרעו או באבותיו לא יאמר לו כמה מכוער אתה או ראה מומך או חסרונך או חסרון אשתך וחסרון זרעך וחסרון אבותיך זכן אם היו יסורים באים עליו לא יאמר לו בדרך שאמרו חבריו לאיוב הלא יראתך כסלתך זכר נא מי הוא נקי אבד וחברי איוב אמרו לו מפני שהטיח דברים כלפי מעלה וכן אם נשאלה שאלה על דבר הכמה לא יאמר למי שאינו יודע אותה חכמה מה תשיב בדבר זה וכן כל כיוצא בדברים אלו וכן יזהר שלא לגנות שם רע לחבירו ואע"פ שהוא תיל באותו ביניו אם כוונתו לביישו בביניו ה אסור וכך אמרו חז"ל [סכ] המלבין פני חבירו ברבים כאלו שופך דמים:

ג אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם כגון אם יש מום במקחו אף שאין בזה אונאת ממון כגון ששוה המקח גם בטומו מ"מ מחוייב להודיע להלוקח בין שהלוקח הוא ישראל בין שהוא עכו"ם ואדרבא בעכו"ם יש עוד חילול ה' ולא ימכור לעכו"ם בשר נבילה בחזקת שחוטה וכן אסור לגנוב דעת הבריות כגון שמראה שעושה דבר כבוד בשביל זה ובאמת לא עשה בשבילו הרי זה גנבת דעת וכן לא יסרהב אדם בחבירו הרבה שיאבל עמו והוא יודע שלא יסעוד אבל לבקש אתו פעם או שתים כמו שנהגו מפני הכבוד לאיש מכובד ל סר בא אכיל מותר ונכון לעשות כן דאם לא יבקשו יתראה כאלו הוא גבוה שאיננו רואו לחלוק לו כבוד [סס"ב] וכן לא יתן מתנות לאחד ויודע שלא יקבל אע"פ עושה זה

וה מפני דרך הבזוי וכן לא יאנה את חבירו להראות לו שעושה בשבילו דבר גדול ובאמת אינו עושה בשבילו כמו שהיה הנהוג בזמן הקדמון דכשבא אדם נכבד פתחו כעדו חבית יין טובה להראותו כי הוא אצ"ל חשוב כל כך עד שפותח בשבילו חבית יין ואמרו חז"ל [חולין ל"ד] לא יפתח חבית הפתוח לחבירו וה מ"מ כשבילו פתחה ואפי' אם היא סתומה עדיין ומכרה לחבירו וצריך לפותחה וזה מראה לו כאלו בשבילו פותחה ואם הלוקח באמת חשוב אצלו כמו שבילא מכירתה להחבירו היה פותחה בשבילו אין זה אונאה וכ"ז כשמאנה את הלוקח אבל אם הוא אינו מאנה איתו שבאמת אינו פותחה בשבילו וכא מראה לו כאלו פותחה בשבילו רק הלוקח מטעה א"ע שסובר שעושה בשבילו אינו מחוייב להודיעו שלא פתחה בשבילו וכן כשאורח נכנס לעיר ופגע לבעה"ב אחד מהעיר שיצא לקראתו והבעה"ב לא ידע כלל מהאורח שהלך לדרכו רק האורח סובר שלקראתו יצא לכבודו אינו מחוייב לומר לו שלא יצאתי לקראתך עוד היה מנהג של כבוד אצלם להושיש לנכבד פך שמן ולומר לו סוך שמן מפך זה ואם הפך ריקן לא יאנה אותו לומר סוך מפך זה ואף אם הפך מלא רק שיודע שהוא לא יסוך א"ע אין לומר לו סוך אא"כ הוא דרך הכבוד כמו לקרא לאכול וכן היה מנהגם לילך לבית האבל לתנחומין בכלי יין ולכן לא ילך בכלי ריקם והאבל סובר שהוא מלא יין ואם הוא עושה כדי לכבדו שבן מנהג הכבוד במקום זה מותר [טור המחבר] ומאלו הדברים יש ללמוד לכל הדברים:

ד אסור למכור עור של בהמה מתה בחזקת שהיא שחוטה דשל מתה אינה חוקה כל כך ובמקום שנחשים מצויים יש גם חשש סכנה בזה שמא נשכה נחש והארם נבלע בעורה ושם בגמ' הובא מעשה שע"י אונאה נאבד נפש שאחד ויתן אורחים לעשות להם משתה שמנים והעסיד אצל אחד שישלח לו חבית שמן וזה אינהו ושלח לו יין רק בשמן צף מלמעלה וזה לא ידע ונתבייש בפני האורחים וחנק א"ע ע"ש:

ה אין בפרכסין אדם ובהמה וכלים ומה הוא פירכום שעושין איזה פעולה בהסחורה שתהא נראה יפה כגון לצבוע עבד זקן העומד למכור וצובע שערותיו כדי שיתראה כבחור ולהשקות הבהמה מי סובין שמנפחין ווקפין שערותיה כדי שתתראה שמנה וכן אין מקרדין אותה במגרדת ולא מקרצפין אותה במסרק כדי לוקוף שערותיה ולצבוע כלים ישנים כדי שיתראו כחדשים ואין נופחין בקרבים כדי שיראו שמנים ורחבים ואין שורין הבשר במים כדי שיתראה לבן ושמן ואם מנ"ג הקצבים לשרות הבשר במים מותר כיון דהכל יודעים שכך לעשות כן אין בזה אונאה וכן כל חפץ ישן אסור לתקנו שיתראה כחדש ולמברו בחדש אבל חפץ חדש מותר לנקותו וליפותו וזהו ד"ך התגרים:

ו אין מערבין מעט פירות או תבואה רעים בה־בה יפין כדי למברן בחזקת יפים ואפי' חדשים בחדשים אם הם משני מקומות שהאחד יפה מחבירו אסור לערבן ולמברן בחזקת המקום היפה ואין צ"ל חדשים בישנים או ישנים בחדשים דלפעמים חדשים יותר טיב לפני הקונה אף שהישנים טובים יותר מפני שריוצה ליישנן ויש שישנים יותר טוב לפני הקונה ואפי' אם מין האחר יותר יקר מחבירו והתגר מיתר יהבאר בסעיף י"ב:

ז בין התירו חכמים לערב קשה ברך בין הגיתות בלבר אע"פ שהרך יותר טוב לשתות מהקשה וגם דמיו יקרים מפני שמשביחו ומתקיים יותר וכ"ש רך בקשה דשרי אף שלא בין הגיתות [סמ"ע] ואם היה טעמו ניכר שכל מי שטועם מבחין שנתערב בו היין הקשה מותר לערב בכל מקום שכל הניכר טעמו מרגיש בו הלוקח ולפיכך מותר לערבו אף שלא בין הגיתות וזה שאסור שלא בין הגיתות זהו במעט תערובות שאינו נרגש במיעוטו אבל בתערובות שהטעם ניכר היה לו ללוקח למיעוטו וכיון שלא טעמו מחיל [מ"מ פ"מ] ורוקא שנרגש גם בראייתו דאל"כ מאין ידע הלוקח שנתערב בו הקשה שיצטרך למעום אותו דהרי לא בכל מקום טועמין כמו שיתבאר והרמב"ם ז"ל שכתב שם לשון זה שכל הניכר טעמו מרגיש בו הלוקח ר"ל מרגיש בראייתו [כנלע"ד ומיזמב קונטרס הכ"מ סס נ"כ]:

ח אין מערבין מים בין ומי שנתערב מים ביינו לא יסברנו בחנות לבעלי בתים אא"כ הודיע להקונה אבל לתגר לא יסכ־נו אע"פ שמודיעו שמא ירמה בו אחרים ומקום שנהגו לערב בין הגיתות מים מותר לערב כפי השיעור שדרכם לערוב ולא יותר וזה שאמרנו שאסור לערב מים בין אפי' כשהוא ניכר במעמו בין שאין המנהג למעים ובמראיתו אינו ניכר אסור אבל במקום שנהגו שכל מי שקונה דבר מעמו תחלה מיתר לערב בו לעולם אפי' שלא בין הגיתות כשיש בו מים כל כך שיהא ניכר בטעמו [ב"מ] ובשאין הבל מועמים אע"פ שהרבה מועמים אסור למכור אלא בהנאי שכשיראה שהלוקח אינו מועם יאמר לו [זמן פי' קסור גמר תחת סמ"ך דב"מ והרמב"ם מפרש דקאי רק מקמא ברך ומס"ם סתמית סימס והיינו סומרים ז"ל לסמ"ם נסתיף סקודם וזו"ק]:

ט אין מערבין שמרי יין חבית זה בין של חבית אחר מפני שמקלקל בזה את היין אפי' אם קנה ממנו שתי חביות של יין אין מערבין שמרים של זה בשל אחרת אבל אם קנו ממנו חבית יין המרה בכך וכך כשבא למדוד יכול לערב השמרים עם היין של אותה החבית ומכור לו הכל ביחד ואפי' מוכר לו במדה ומודד מהחבית כלי של לוקח יכול לערב שמריה דמה יעשה בשמריו ונראה דה"ה אם מוכר לו חצי חבית מערב השמרים ומודד לו:

י והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ח אסור לערב שמרים בין ביין בין בשמן ואפי' כל שהוא ואפי' שמרים של אשש בשמרים של היום אסור אבל אם עירה היין מכלי אל כלי נותן שמריו לתוכו והמוכר לחבירו שמן מזוקק אינו מקבל

יוחנן עי"ש וברור, ועי' פסחים קי"ג ב' שלשה הקב"ה שונאן המדבר אחד בפה ואחד בלב, ודרשו רז"ל במדרש על הפסוק ולא יכלו דברו לשלום. מתוך גנותן של שבטים אתה יודע שבחן כלבהון כן פומהון, ועי' משוח"ט סי' י"ב בלב ולב ידברו אחד בפה ואחד בלב ושם בסי' כ"ח ולא דבר אבשלום מה דבליביה לא הוי בפומיה.

ומש"ר אלא תוכו כברו ברכות כ"ח כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכנס כו' ומפרשי לה לענין שיהיו המעשים מתאימים עם המחשבה שבלב, ורבנו מפרש לה והענין שבלב הוא הדבר שבפה, ועי' אדר"נ פכ"ח מ"ז הוא היה אומר יהי סתרך עליך גלוי, ובנוסח מרן הגר"א ז"ל יהי סתרך לך כגלוי ועי' בנין יהושע שם מה שכתב בזה.

ומש"ר ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי כיצד כו' הנה רבנו הירחים בסי' רנ"ה ובחדש סי' קכ"ד כתב דהא דאמרו דלא תגנובו בגונב ממון הכתוב מדבר הוא למעוטי נפשות אבל גונב דעת הבריות במידי דממון הוי בכלל ממון ועובר על לא תגנובו כדתניא בתוספתא (פ"ז דב"ק) ג' (ולפנינו ז' או ד') גנבים הם הראשון שבכלם גונב דעת הבריות והמרבה לו בתקרובת כו' ואין לומר שאיסור גניבת דעת במידי דממון דרבנן כו' וגונב דעת אפילו של עכו"ם אסור שלא מצינו שהתירה תורה בעכו"ם ואע"ג דכתיב לא תגנובו ולא תכחשו כו' בעמיתו לא קאי על תגנובו כו' והלך אחריו גם הסמ"ג במל"ת קנ"ה ועי' ריטב"א חולין כתב ג"כ הכי אבל דעת רבנו אינו כן ונראה דס"ל דהוא רק מדרבנן וכן לא הביאו בסהמ"ל ועי' סמ"ק מ' רס"א כתב ויש גניבה אחרת שאסרו חכמים כגון גניבת הדעת אסור ואפילו דעתו של עכו"ם אסור, וס"ל להדיא דאינו אלא מדרבנן, והנה ע"ש הירחים גונב דעת הבריות במידי דממון וחזר וכפל הדברים להלן משמע מזה דדוקא זה הוי דאוריתא אבל אינך דמרבה בתקרובת או במסרהב בו לאכול ופותח לו חבית דהוי רק גניבת הדעת בכבוד הוי רק דרבנן אפילו להירחים, וביותר נראה לעמוד על הא דכתב שם להלן וז"ל ואמר שמואל בפ' גיה"נ אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של עכו"ם ושמואל במידי דממון מיירי, ויש להוכיח מזה דס"ל דגניבת דעת בעכו"ם רק במידי דבממון הוא אבל בפותח לו חבית ומסרהב בו שיאכל לא הוי בכלל זה, ולפי"ז יש לדייק כן גם בד"ר שכתב כיצד לא ימכור לנכרי כו' ולא מנעל של מתה כו' ואח"כ מתחיל ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו, ומשמע שגם רבנו מחלק כן ויש לעמוד עוד דהזכיר רבנו בשר נבילה במקום שחוטה, דיש גריעותא בזה עי' הוריות י"א ותו' ע"ז כ"ו וכן מנעל של מתה במקום שחוטה דאיכא כו' דררא דממון ועי' בד"ר פי"ח מה' מכירה ה"ג ולא הזכיר טרפה ואין זה מוכרח ועי' ברש"י בגיטין ס"ב ברב כהנא דא"ל שלמא למר ופירש"י ז"ל ולא היה מתכוין לברכו אלא לבו הי' לרבו ועי' תו' שם שכתבו ע"ז ולא"ע שלא יהא בזה גונב דעת הבריות.

ואפשר דרש"י ס"ל דל"ש הכא גניבת דעת דאין זה נוגע לממון, וכמ"ש לעיל ולשיטת התו' גם בזה איכא גניבת דעת דאסור בעכו"ם, ועי' לרבנו גרשום ז"ל שם דמפרש אי לרבא אנפקא חייא משמע דר"ל משום דמחזי כגזל גמור ולהכי אקפד שמואל ודלא כפירש"י משום שעבר על דבריו ולפי"ז יש נ"מ בגונב דעת היכא דמחזי כגזל ובין דלא מחזי כך, וזהו ג"כ כעין דברי הירחים דדוקא בדבר שבממון שייך זה, וצ"ב עוד. והנה הרשב"א והריטב"א ז"ל בחולין שם כתבו לדייק מהא דאמרו בגמרא שם דטעמא דאין משלחין לעכו"ם ירך חתוכה משום גניבת דעת דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות, ולמה מביא דשמואל ולא מברייתא דלקמן דמפורש בה דאיכא גניבת הדעת בעכו"ם, וכתבו דאפשר דדוקא במכירה איכא גניבת דעת ולא במתנה, ולפי"ז כיון דאמרו דשמואל לאו בפירוש אתמר אלא מכללא שוב לא ידעינן דגם במתנה אסור בעכו"ם וזהו חילוק אחר מאשר הבאנו לעיל בשם הירחים, ועל דבר זה כתב היש"ש בחולין שם דמדברי רבנו לא משמע כן ומצאתי בקובץ שעמד על דברי היש"ש דמאין משמע לי' כן בד"ר, והפשיט דהחילוק בין מכר למתנה לא נמצא אצל רבנו ועי' ב"י בסי' ס"ה מ"ש בשם הרא"ש ועי' ב"ח שם ונקוה"כ שם ואין מקום להאריך יותר.

ומש"ר ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח, עכ"מ ולח"מ שתמהו על מה דלא הביא רבנו מה דאמרו בגמ' שם דאם גם בלא"ה הי' פותח לכבודו שרי וכמ"ש שאני עולא דחביב לי' לרב יהודא, וכן לא הביא חילוקא דהיכא דאינהו דקא מטעי נפשיהו שרי וכעובדא דמר זוטרא ברי' דר"נ שם, ועי' ביש"ש חולין שם דבדיוק כתב רבנו כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח להוציא מי שמאנה את עצמו ולהוציא במקום שעושה בשביל כבודו ובלא כן הי' ג"כ פותח, והדבר פשוט כן, שהרי רבנו כתב זה בדעות, ודבר המסור ללב הוא, שאינו רשאי לעשות כן כדי לפתות לחבירו והרי באופנים אלו אינו עושה כן לפתות.

ומש"ר ואפילו מלה אחת של פתוי ושל גניבת דעת אסור, שהרי אמרו שם היכא מכרזינן נפל בישרא לבני חילא, ולא אמר טריפתא משום דלא קא זבני ופריך עלה והא קא מטעי להו, ועי' מה שהבאנו לעיל בשם התו' שהשיגו על רש"י דפי' דשלמא למר לא נתכוין אלא לרבו, דהרי זה הוי גניבת דעת, וכבר כתבנו לעיל דאפשר דס"ל לרבנו דבזה ליכא גניבת דעת, ובלא"ה אפשר דרש"י ס"ל כהירושלמי עי' בתו' ד"ה אשרתא שם דגם שאילת שלום אסור והוכרח לעשות כן, אבל רבנו בפ"י מה' עכו"ם ה"ה ס"ל להדיא דשואלין בשלומם ואפילו ביום חגם ורק לכפול אסור ואמר שלמא למר והוי מכוין לי' באמת ואי לא"ה אפשר דאסור וכסברת התו' דאיכא גניבת דעת אפילו במלה אחת ועי' מ"ש לעיל, ועי' בירושלמי פ"ד דדמאי ה"ג ופ"ק דע"ז ה"ג לא ירבה לו בתקרובת מהו בתקרובת רחוץ בזווי אוחרי ועי' מפרש ובמה"פ שם שהוא רק מלה של פתוי ושל גניבת דעת ואסור.

ה"ז. לא יהא אדם בעל שחוק ומהתלות עי' ברכות ל"א אסור לאדם למלא שחוק פיו כו' ועי' הגמ"י ציין לאדר"נ פ"ט שחוק סייג לכבוד פי' מיעוט שחוק, ועי' בנוסח רבנו בדפוס קונשטנדינא רס"ט שכך אמרו חכמים שחוק וקלות ראש כו' וא"כ הראה רבנו עצמו מקור דבריו.

ומש"ר

אלא תוכו כברו והענין שבלב הוא הדבר שבפה. ואסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת הנכרי. כיצד לא ימכור לנכרי בשר נבילה במקום בשר שחוטה. ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה. ולא יסרהב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל. ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל. ולא יפתח לו חביות שהוא צריך לפותחן למוכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח וכן כל כיוצא בו. ואפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת דעת אסור, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות: ז לא יהא אדם בעל שחוק ומהתלות ולא

שפיר אפשר דגירשה בכה"ג הנ"ל והיא לא ידעה, ותמי' גדולה היא.

ד) בזה"ז דאיכא חדר"ג שלא לגרש בע"כ ועבר וגירשה בע"כ — אי מהני — עי' חמ"ח סי' קנ"ט סקי"ד, וב"ש שם סקי"ב, ועי' תשו' מהר"ם מינץ שכתב דמפורש כן בתקנת רגמ"ה דאם יעבור ויגרש בע"כ לא יועיל, וכן נמצא בהעתק תקנת רגמ"ה בסי' ק"ב בזה"ל: תקנה שלא לגרש בע"כ ואין הגט כלום, ועי' תשו' מהרי"ק שורש פ"ד ענף א', ב'.

ה) כמו"כ אם בשעת כתיבת הגט אמרה האשה שאין רצונה להתגרש, פסול הגט לגרש בו, מהר"ם מינץ בתשו' הנ"ל.

ו) עי' מהרי"ו סי' ל"ב שדימה לעובר על תקנה וחרם — למעשה שבת ולמבשל במזיד, דקיי"ל לא יאכל.

ז) עי' ש"ס גיטין ע"ז: ההוא שכ"מ דכתב גט לדביתהו וכו' ותיחוד ותפתח וכו', וע"ש בתוס' שהקשו דהא הו"ל טלי גיטך מע"ג קרקע, ע"ש מ"ש בזה דבכה"ג לא הוי כטלי גיטך מע"ג קרקע מכיון שבא מרשות הבעל לרשותה ע"ש, ועי' בפנ"י שם שהניח דברי התוס' בצ"ע, ועי' מרדכי ר"פ הזורק שתי' קו' התוס' דהו"ל גיטה וחצירה באין כאחד ולכן לא הוי טלי גיטך מע"ג קרקע, ועי' אב"מ סי' קל"ט סקי"ב שביאר כוונת המרדכי, וע"ש עוד באב"מ מה שהקשה ע"ז מהא דחצירה הבאה לאחר מיכן, ומ"ש לתרץ בזה.

ח) בספר מכתב מאליהו שער ו' סי' א' חידש דהאי דינא דטלי גיטך מע"ק אינו פסול בשתרור עבדים, והוכיח כן מפ"ק דגיטין דף ט', וכן מבואר ברמב"ם פ"ו מעבדים וכו' ע"ש, אמנם בריטב"א פ"ק דקידושין כ"ג כתב להדיא דגם בעבד איכא פסול זה.

ט) עי' אב"מ הנ"ל ובסי' ל"ו דהא דבקידושין מהני טלי קידושיך מע"ק היינו בקידושי כסף, אבל בקידושי שטר דילפינן ויצאה והיתה בעי נמי נתינה מידו ליד"ה ופסול בכה"ג כמו בגט.

י) הא דמחובר פסול משום מחוסר קציצה, אע"ג דיכולה לקנות הגט בעודו מחובר בלא קציצה כלל, צ"ל הטעם דליכא נתינה בכה"ג וה"ל טלי גיטך מע"ק, אבני מלואים הנ"ל ובסי' קל"ו ס"ז ע"ש.

י"א) עי' הפלאה כתובות פ"ו ב. שהאריך להוכיח דגט א"צ קנין, והביא מהה"מ פ"ט מגירושין ה"ג ועוד ראיות, ועקצה"ח סי' ר' סק"ה שכתב ג"כ הכי והעלה דמהאי טעמא אמרינן בגט גיטה וחצירה באין כא' ע"ש, וגם באב"מ סי' ל"ה וסי' קל"ט הוכיח כן מהא דכתבו על איה"נ כשר ולשי' הסוברים דאין זכי' באיסוה"נ הרי דגט א"צ קנין, ואאמ"ר נ"י העיר ע"ז בתשו' דהא עכ"פ צריך שיתן הבעל משלו, דאל"כ לא מתקיים ונתן, כדמוכח בסנהדרין מ"ג א.: תנו שכר וכו' ע"ש, ומזה הוכיח כשי' הסוברים דיש זכי' באיסוה"נ, גם הוכיח בתשו' דא"צ קנין בגט, מעדותו של ר"י בן גודגדא על החרשת שהשיאה אביה וכו' (גיטין נ"ה ע"ש), עוד הוכיח מהא דאשה מתגרשת בע"כ, ובכה"ג שיודעת ואיבה דוצה הרי אין ידו וחצירו קונים, ולא דמי לשלא מדעתו כמבואר בתוס' ב"ב נ"ד ע"ש, וע"ש עוד כמה ראיות, וחב"א הביא מלשון רש"י עירובין צ"ב ב. שכתב: ואשה לא בעיא למיקנא גיטא, ואאמ"ר נ"י דזה זה וביאר כוונה אחרת ברש"י הנ"ל יע"ש, ועי' תורת גיטין סי' קל"ט מש"ס דב"ב קנ"א: מה גט לאו בר קנין, ועי' רש"י גיטין ע"ז ב. שכתב וז"ל: ותנן נכסים וכו' ע"ש, ומבואר דצריך שהאשה תקנה הגט, אך בפנ"י שם כבר האריך בזה וכתב דרש"י לא קאמר כן אלא להס"ד, אבל למסקנא א"צ קנין ע"ש, ומ"ש באחרונים בזה.

י"ב) אי מהני קנין סודר בגט — עי' קצה"ח סי' ר"ב, ובמשפט שלום סי' קצ"ח.

גניבת דעת

א) מס' חולין צ"ד א.: אמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפי' דעתו של עכו"ם, וע"ש ברש"י.

ב) תניא הי' ר"מ אומר אל יסרהב אדם בחבירו לסעוד אצלו ויודע בו בו שאינו סועד, ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל וכו', שם בגמ' עוד כמ"ד בזה ע"ש, ועי' בטוש"ע חו"מ סי' רכ"ח בדינים אלו.

ג) מיהו משום כבודו של האורח להודיע לבריות שחביב עליו מותר, שם בגמ' ופירש"י.

ד) הא דלא יסרהב וכו', היינו דוקא שלא יפציר בו ולהרבות שלא כנהוג, אבל לדבר לו פעם א' ושתים בא אכול עמי וכו' מותר, ט"ז חו"מ סי' רכ"ח שם.

ה) לא שייך גניבת דעת אלא כשעושה מעשה דרך גניבה, משא"כ בשב ואל תעשה אין בזה איסור גניבת דעת, ט"ז יו"ד סי' רנ"ד, וע"ש בי"ש מ"ש בזה, וע"ע ט"ז יו"ד סי' ק"כ.

גר

א) עכו"ם שנתגייר וחזר והמיר מחמת יראה, הרי הוא כישראל גמור ושחיטתו מותרת, שו"ע יו"ד סי' קי"ט סעיף ט' ע"ש.

ב) אי גר נאמן על יין שבידו שלא נתנסך בגיותו וכדומה — נחלקו בזה ר"ע ורבנן בתוספתא, ר"ש פ"ח דסהרזת ע"ש.

ג) עי' ש"ס קידושין ע"ו ב.: גבאי צדקה וכו' כל משימות שאתה משים לא יהיו אלא מקרב אחיך, ועי' שו"ע יו"ד סי' רכ"ח סעיף ד': נשבע שלא יהא גבאי וכו', ועי' סנהדרין ל"ו ב.: הכל לאתויי מאי חדא לאתויי גר וכו', וע"ש בתוס' ד"ה חדא וכו', ועי' מד"ר פ' נשא פ"ט: שום תשים עליך מלך אין לי אלא מלך וכו' ת"ל מקרב אחיך וכו' ע"ש. ועתוס' מס' סוטה מ"א ב. ד"ה אותו וכו'.

ד) אי גר מותר להיות ש"ץ — עי' שו"ע או"ח סי' נ"ג סעיף י"ט, ועי' משפט שלום בקצ"ע לסי' רל"ז סט"ז בזה, ועי' קידושין ס"ב. ותוס' שם ד"ה גר וכו', ועמש"ל אות ב' ערך "בידוד".

ה) היו לו בנים בהיותו עכו"ם ונתגייר, עי' ש"ס דיבמות ס"ב א. ר"י אומר קיים פרו ורבו אמר לא קיים וכו', ועי' מנחת חינוך מצוה ש"ו.

ו) עכו"ם שעבר עבירה [משל ז' המצוות] ונתגייר, א"צ תשובה, דכקטן שנולד דמי, ברכ"י, ועי' ש"ס דיבמות מ"ז, ותוס' סנהדרין ע"א ב. ד"ה ב"נ וכו'.

ז) בדין מילה דגר אי בעינן דוקא קודם הטבילה או לא — עתוס' יבמות מ"ז ב. ד"ה מטבילין וכו'.

ח) ר"ע סובר דגר אינו חייב בכבוד אמו שנתגיירה עמו, דכתיב אביו ואמו קלל — את שחייב על אביו חייב על אמו, את שאינו חייב על אביו אינו חייב על אמו, טור יו"ד, הל' כיבוד אב בשם ירושלמי, וע"ש דפריך והרי שתוקי דאינו חייב על אביו וחייב על אמו, ומשני התם חייב על אביו אלא שאין ידוע אבוה מני ע"ש.

ט) אין דין גר תושב נוהג בזה"ז, עי' ש"ס דערכין כ"ט א. ועי' רמב"ם וראב"ד פי"ד מאיסורי"ב ה"ח.

אוצר התכמה 1234567

ספר

דברי שאול

ויוסף דעת

והוא

שואל ומשיב מהדורא חמישאה

שאלות ותשובות

אשר השיב לשואלו דבר מרן הרב הגאון הגדול המובהק המפורסם רשבבה"ג נזר ישראל והדרו שושילתא דיחוסא מוה' **יוסף שאול הלוי נאטאנזאהן** זצללה"ה האבד"ק לבוב והגליל.

לעמבערג

בדפוס של הי"ה מוה' **אורי זאב וואלף סאלאט** נ"י.

סנת **ונם אלו דברי שאול** נפ"ק

Diwrei Schuel maha'ore Tinjune.

druk und Verlag des U. W. Salat et j. M. Nik Lemberg 1879.

סוי

NachdruK Yerboten

זכרם לא ימלוך למודעם להוציאים מלכתם שלמעלה מהכלם מהם **שפרד בונא** מאחי מי מהן רמכבשיו שמחבר אל מקר נעמדתו מהיום מפם כי מפחדתם למפרן מה מולמו עלי מאל אלהיו יליון נעמדם בעמים כי מלריך ימים נעזב תבטיחים למן :

מפתחות

(כפי ו') פלעמל נדבני מפלך פרי פיו באי מעכר מפיפ למשפן ושוב פיינ נמלמו לשומו כלוש פם יכול למשל :

(ג) מפוק נדבני כהמניין דמר מפ"ב פרלמנן כאמן מיו סרין נעמים פלומרים אמי מרים :

(ד) יממר כפיל כפולמו נמפנוו יל זקוים פפלבוב על דבני מיל נפלמם דיים :

(ר) פיך לנגמיל מינם מים נם כמם דמין קטמין נמיגם :

(ה) נפמי מעמל מכר כרי למפמם פפר מנמנם :

(ו) נעכין כל דליכם למפמלומי מהפי מפמלם מפפי :

(ז) נדין מודם נפמר מכמנו פם פלקושים יכולין למעון מחרף :

(ח) פלעמל נפטושת ר' ליפ נמפמם מפניפ עליפם מפמם פמפים :

(ם) מיו לקרום כפוכפה בלפ נגיל :

(י) פם מפם ליפרפל למול פיבריפ פפר מפכנם למול פמפי יפ מרים :

(יא) כיפ מפפלו מכיר והוליפ רומפים מי ימפבר כביר :

(יב) ניפור מרך נמפר לכל פפרפפה ופין פיפין נמפכין מקרי קיימם מרים :

(יג) פלעמל נפטושת מיו פפמם פניפ מקבל קרומים מיפי מפפרל כפפם ונדבני כפפניפ פם :

(יד) פי על קו' הגמון מו' פמפה נמן פ"ב אליל על דבני המום' מולין ניו ד"פ פלניפ :

(טו) נמפוה פפלמפים לנוכך קמפף דפפפף לפני מניי נהפ"ד ומפלקים פוחו לפי ערך מפיטוחם ניפם פו נלמוד ופירש נפנם פפם פלף קנוי רק מפקפ מכפי פכ' נפכים המוניות פילף יש לנטות נפלוקה :

(טז) פם יש לקמיך על הגמון טפ"י לקמיך על עדות קמן נפנוגע נמקום פיש לדבר :

(יז) נפניי פרבפ נפנה ניפכ"ג ולנו למיג טוב כפף פם יין לקדם נניפכ"ג פם פוב פוס :

(יח) פ"ד פאן פנ טיפנין ליפול ידים קודם קידוש נליל פנפ כפ"פ דפ"פ קידפי פם כפי קפפם ולפ מפנגנו פ"פ דבני דפ"פ ז"ל :

(יט) פלעמל נפנוגים דפני פ"לפ כפוניות פ"פ :

(כ) פי' על דבני כפ"י כפמוסים נקפוסק פ"ב דפ"פ"י קידפי פם כפי קפפם ולפ מיגן נפרפ :

(כא) פלעמל נדבני כפ"פ נפפ"ם יש ב"ק ד"י דפמקיכפ ל"פ פפמידות פפ"ים :

(כב) פכפול נפפפים י"ב נפפפפם ליוסק פקיקפם דפרין ונפקלי לנפפי דפק קיילי נפנ"פ כי ב' קפ"פ פלף פפלים יכול לקנות לפלמו :

(כג) נעכין כפים כפים לרפופם נדרך להפפיק נין כל כוס וכוס למרך פני פפפ לם נדין לנרך על כל טוס פו פני נפרכם פפפ :

(כד) על דנר הכוספים הלוקפים בכר פפיפם פפיע"פ פ"י פם פיפפפו ניים פנול הנפם נחל דפני יום כה פרי כפכר פנפ :

(כה) נעכין פיני לם פפפרי לפ"ים :

(כ) כפיפ תין לפם פוכפם כפוהפפ נפ"ים לם יפפם נפלם פפ פרי דפלנ"פ פלפול גדול נעכין זה :

(כו) פלפול נדבני כדנ"פ נפ' קיל"ר פכ"ג ניו"ד דפ"ר לפ נפיק פכפוך פלפ נפקום נפלוק נפ"ק כי פ"ב כפכ"ר וכין פפפפר לפכפל ולפ פכפוך ולפי פיפ פכפוך פפל נפקום פפ"פ לפכפוך ולכו לנכך נפנפ פלפ פכפוך לפ פני נפ"פ :

(כח) פכפול נדבני דפ"קוי כפל קים :

(ב) נדבני כפוי"פ פ"ד פפפ' פנפוסת פ"ו ופפלפם פים פלוקי פם פפי :

(ג) לם נפ"ד על לידי כפוף נפפקם כבר ל"ך פרים פו פני נפ"פ :

(לא) פם כפקר ני"ד כרי קכין פו פ"יפ רק פפקר נלנך :

(לב) נדבני כנכוס לפני"ם פפ"ר פוס פ"פ כפוניפ פל פ"ל פפלפ נפפ"ר ולפ פ' פפפ כלוס פ"פ היפם פלפפ פים נלוין פ"פ :

(לג) על דבני המפרי"פ פפ"פ פו' כ"ו ופ"ו לכוף לפלון לפ פפרי"ם דפרי מנו לפ"ים :

(לד) פם כפוף פ"ר פרי קכין פו פ"יפ רק פפקר נלנך :

(לה) פם מוסר לרכן כנים פנפפ :

(לו) נפ"ב ד' פ' ופ"פ כי' כפוף פלי נפי פלפול נדול פם :

(לז) פלפול נדבני מפר"פ פרוסיו לקדוסין פל דבפ פר"ן פ' כפומר. דפם לפ נפ פפר ופקנם נפוך פלפים דפ"ב ופפלפל ל"ל דפקוסים וכפב הר"ן פפם פוב לכפוק : פ"יפם פ"יפם נכפ"ר ופקבה מכר"פ פפלי נפ כפ"ר לם נפן לפ פלף פ"פ לכפוק :

(לח) נפפר פלפר פ"פ דבר נפרים כדר ופפלפי פלף פפר פפר פוסק פקנפ ופפ"פ פפוסק פ"פ כי פלפוד ופ"ים פפפפ פפי פ"ף פלף פפ"פ פפ"ים פ"פ כי פ"פ :

(לט) פלעמל נפנוגים דפ"ק פ"ר ופלי פ"ר פפ"ר פ"ד י"פ פ"פ :

(מ) פ"פ פ"פ פפפ"ם ופ"פ פ"ל פפ"פ פ"פ פ"פ פפ"פ פ"פ :

(מא) ניפור דבני פרי"ם נפוכר ל"ל פפי ל"פ :

(מב) פלעמל נדול נפנוגים דלנוטן :

(מג) יפוב למס פפפ"ב פ"פ פל נפפפוני ני"ד כ"י פ"פ :

(מד) יפוב למס פפפ"ב פ"פ פל דבני נפפול ופפ"ב פ"פ"ר כ"י תפ"ר :

(מה) פלעמל נפנוגים דפ"ק פ"ר ופי פ"ר יפפ פפי פ"פ פפ"ב פ"פ ופפ"ר ופפ"ב נפפין יפפ :

(מו) נפנוגי פפפ"ר פ"פ פל פפ"פ פ"פ פ"פ פפ"פ פ"פ פ"פ פפ"פ פ"פ פ"פ

לקמן מסתימת ודו"ק • אבל העיקר כרתח לי מקושיא זו דסבר המחבר"ט מלשונה סי' קיו התירך להדן לית טוכל להחמיר בגבי חם לא נתחי דחיל מלתי קדם כחיצה פחוקה וכתב הוא דכיון דלא לומר שלא מחבגרם גו מלא נלמר יב חרם הויל נמ כסר דמגביל הזמן ונעמה חלום בגידולין הרי הוא נמ כסר וכמחזר ולמר ואם לא נתחי בחוך י"ב חדם הרי היא מבולעם מעכמיו מרובה לקרב זמן בגידולין נח שהחה מבולעם ממנו מעכמיו ואיכ ליש בזה מכלי קדם כחיצה החוקה דחרבה מחכלי נח לקרב זמן בגידולין עיש דבריו מחאחרים מפז ולפ"ז גם כאן נאמה אם היכו לומרים דמלומר חיכו כסר רק מהזן שכחוב בחב שלא נגב לא היה קשה כלל דכל המגביל הזמן ולא חל הבידולין עד לאחר הזמן הוא נמ כסר כמשמעו רק בשה שחל הבידולין מעכמיו עיז ים חשם דסויל חכלי נגב ולפ"ז כיון דנאמה חל חבר מעכמיו דבולחי לרחקה מלי רק מפשיטים ומכשובים שחכם שלא ההבגע עד לאחר זמן אבל חבר מעכמיו ואיכ מם חכלי שיך בזה חת מעכים בלי החכלי מבולעם מעכמיו ומכלי אם היה כפי מחכלי ולא היתה מחבגרם רק בזמן אלו היו ביכ כסר אור החמה אם שכשבגרם מיהום הוא לא נמבגיל החכלי ולא שיך דהוה מכלי נגב וחיכ מלר • ומיהו עלה מסוקה לפעכיד • ובזה מיושב ביכ מהך דמקושר דנאמה נמחדו מקושר הזמן ככחב כחובן דמלך ככה מוכן לו שכחים ומחבגרם מעכמיו וכשנעשה לחיכ פשוט ולמר דלא גרסים רק לחיכ בודאי לא יהיה שם שום שהחבגרם הזמן שהיה ולחיכ ליש כרוח בגיעה ולח הרמבים דפוסל מלחר היה שוב שכיכר קיוח מלחר דעכים נעשה הגב לא נחבגר מם מקיים החלי לחבל שם מעולם לא ביכר החיחור • לחכם עדיין קשה דהא ליהי לשעם שלא מחבגר מחלה ועיין בחיש שם • לך נאמה זיל דעלבר דלין דן אי נחר כל דהי לקיים החכלי מחמת שכבר נחקיים חז שגב כסר בפבול אי ומהיל בחיכ שוב לח הוה כרוח בגיעה שם • לך נאמה זיל דעלבר דלין מעכמיו ולחיכ שוב לח שיך בחכלי דממילא מגיע לם הפירות והכחובה לחו מחמת נמחים ולחיכ הוה כרוח בגיעה • לך לפשט החוקי דלעחם לית לם פירי מעולם שלא מחבגר מלה עד חלה זמן דבלחים לית לה מגורמה ולחיכ שוב לח הוה כרוח בגיעה ועיין בחיש שם • לך נאמה זיל דעלבר דלין דן אי נחר כל דהי לקיים החכלי מחמת שכבר נחקיים חז שגב כסר בפבול אי ומהיל בחיכ שוב לח הוה כרוח בגיעה • לך לפשט החוקי דלעחם לית לה מגורמה ולחיכ שוב לח הוה כרוח בגיעה ועיין בחיש שם • לך נאמה זיל דעלבר דלין מעכמיו ולחיכ שוב לח שיך בחכלי דממילא מגיע לם הפירות והכחובה לחו מחמת נמחים ולחיכ

יפקיע חיובו ומילי כיון שכתב ל דבריכיבו יולא מהכללי ודי בשמי סכים וכדומם תפסר דהיל הפקעה סלוחתו מיבו לפיז ליש מה דשמי דנימו קבי שכתי הרל הפקעה סלוחתו דשם ליש לם גופו כשהשנר ונקפה לו לא ולית . לך לפעמים יל דדוקל בשלוחה הול דהחירי הפקעה סלוחתו דבשיטרל שהי לידי ומם הפקיע השנרו זה לא הוה גזילה בשעל ושמוטה לו לתקרי רק בשלילו סלא כשהכר כיב ולכך פריך דגם בשנר הרל הפקעה סלוחתו ושוכר דשמוטה לו כשהי רק ליטרל ועכיש פיש מגזילה פיב וחדיק . ונפיז לין סיבר לגבש מעכוים לפב דלין העכוים יודע ליש הפקעה סלוחתו דשיטיבר שה בשגילו וכפיש שהיץ זיל . ומן התעור לכשעכיך פיש פשיש לשה לרק מי קיב גבר שהן מעמו ליטרל לקנות בשמה ולכך וקנתה משומיו של עכוים ושמה דלב ושן שרין לו קנה חבר בקניים טיטרל עיב כיון שלם לו יהן לם עכוים כשעות יפסוק הפרש ביב מקרי יד נוי בשלש ושיז לשים מעקבל מיטרל עכוים דשקרי יד שכרי ניטו רלו קנה לחל עכיש חפיב כשהכשה שלוחתו דלב ושן שרין לו קנה חבר בקניים טיטרל עיב כיון שלם לו יהן לפעמים שלוחתו שהיץ שהיל דלכך לסור גם לעכוים עשוים דיטרל יקנה עלמו שפעולות סרעות ולית זה כשנוהל שמו לחל חזקה העכוים לינה חזקה ושרשבי שם שהפוכה שעין שלית כשר בשנמי שעקיל הו דכשנו הקדשוים בשהפוכה לב טיו לשזקה שעין שכוים לסור שיהם חזק ושרשבי דלפעמים יל דשלמה כשר בשנמי שעקיל הו דכשנו הקדשוים בשהפוכה לב דשל בזל עכוים לסור שיהם חזק ושרשבי דלפעמים שלוחתו שרי לו לקנות שכשנמי שלוחתו שרי לו לקנות שכשנמי שלוחתו שרי לו לקנות שכשנמי

לשמוע מה נוסף ע"ש כיון שנע ליד מכרים בסודם מסכון ולא קנם מסכון היו רק כמו שהעתם מכרים הם עלמו דמוח קנר דקנם שמסכון ולמה מפי דין לא קנם ואיכ גם למיד לעפרע הוא נוסף היינו שהם לא מסכיני אלא ולעפרע הוא נוסף כל שעשהו למוחיקי אבל כאן דלא עסם לו מחוחיקי ורק דכמלו לו בסודם מסכון והמכוים קנר דמוח קנם ונהעם לא קנם לא היו רק מסמכוים שעשה עלמו וכנסיב ודלי מעום מכרים מוהר חדיק היטב :

ובזה מיושב סיטב דנרי הרחים שהעם על הרעציים דכמו דלמני דלמר לעפרע הוא נוסף לא שנניע אמו לוחר שהם היו מוכר ס"ב נרצה כשלחר מעכשיו והעם נשויים שכים מילוה דעסיכן שנשעל לים לנרחים דלעני נוהלי לא נשניע אמו חחים היו מוכר דלעל גם לחיני בני ניניע אמו קרם שהעם • ולעניים ים דלחני כל שלא כרשיו אלא רק שהעהו לעשיקי לים כיול שהקנה שלוחהו ניקורת דהא נהעם עשובד לו שהען ולעפרע הוא נוסף ואיכ מה נכך ניניע אמו חים ס"ה לא יוכל להפקיע סמוך כלל ושניר היו מוכר והים לרצה כל שהיל מעכשיו ואני ככהו לעפרע ושב שיל כחלו של מכרים דלקוח להפקיע שלוחהו • שוב ראיתי בחועים שי לים קיק לי שהחיך בעין שהקנה שלוחהו ואין אומן מקכים חני לעיין שו . ואם נהא דאמרו בב"ק דף ע"ו בני חרין ובני נרים לעשוני עבדים וככרים כחב הרא"ש שם דקור של ככרי שנגה לסור של שהיל דאין מוליאין מיד הנכרי אלא נעבדים כשרים ע"ש ומשמע מזה דכל שים חילול השם שהיל דאיכ היכא אלא נעבדים כשרים ועבדים אף דלדידן לים בהו מומע ע"ש לדידהו לים בהו מומע והוו כשרים לגבייהו ועיכ לאקור לחשוות אחר כל שלא כשעה הוא מעלמו וכעים . וזה מיושב עם דשקנה לסור מ"ל מומלב אלא דאמרי לף פריך הכים בב"ק דף .פ"ח מהשכח אלו בני אם פריך אלא שעשה עבדים עדים אשעין בעבד לא יהיהו ואעלי לף פריך לעפה יעכשו אעלי לשעיך שעשה לשעשיעין דבעי בני ברים ובים ושם עדות שיליעין דבעיך כשהר אשם לעשות לאחיו • ולעניים ים דשעשה זה לים עדות שיליעין דשעשה כל עיקר בשעיכן ביים עדות שעשה יכול להזיעה כרי שלא יקרו עבדים ויכירלו עך הרעם ועיך ב"ב דף ל"ם ואיכ לבני עכרים שבירע דבני זה דה הוא כשעקנה שלוחהו שליו ניכר שעקנה שלוחהו ואין כאן חילול השם כלל דבשלמא להכשיר עדים שעקולים לבני דיוקי אינר מיכח חילול השם דשכרים יהא בלבע שכרל יכול שעשה עפיים ועבד לבל עדות שיליעין שבירם דבני כאן הני נוסף לשעשה שלוחהו ואיכ היכא דלא שיל שלוחהו אלא שעשה עבדים ואין עדות שיליעין לא יהיהו ולא יעכשו לעפה עבדים ועדות שיליעין דבעיך כשהר אשם לעשות לאחיו • ולעניים ים דשעשה זה לים עדות שיליעין דשעשה כל עיקר בשעיכן ביים עדות שעשה יכול להזיעה כרי שלא יקרו עבדים ויכירלו עך הרעם ועיך ב"ב דף ל"ם ואיכ לבני עכרים שבירע דבני זה דה הוא כשעקנה שלוחהו שליו ניכר שעקנה שלוחהו ואין כאן חילול השם כלל דבשלמא להכשיר עדים שעקולים לבני דיוקי אינר מיכח חילול השם דשכרים יהא בלבע שכרל יכול שעשה עפיים ועבד לבל עדות שיליעין שבירם דבני כאן הני נוסף לשעש

כיון שהמלך מלך הרי יכול לנהוג היתרו לו מה כל שעכר לאחר לף לעכרים סוס כעכר לו המלך קרקע שלקיר לגזול מיד הקונה מים לו זכות המלך גזל וכך סולרך הרמנים לחרם דכיון דמוכח עכרים טוב יותר הויל גזל ולכך שרי להנדרים דזה ליכו דדיש דהמלכות לא קלב לו כך וזיב ומיסבין דברי הגמ' ודברי רבינו וזה היסוד חלוקו של המלאיל דוק והסבה ודברי הרמן מס דברי הרמבים לאחת מן ודוק . והכה שמוכם שלין לו קלבה דהיינו שמוכר לו ניקח בכל מה שילקח כרחם לשעביד לכך סוה כלו גזל משום דיכול להרבות על המכר ולהה להמלך שך רב כיון דהיו קלוב כמה שיעול והרי זה מוכר ממון של חברו גזל ובמלחמ כשקובל מיכ לא יהבה על המכר דלא יהלו ליתן יותר ויפסיד ממוטו משלים שלין לו קלבה שכל כמים לו קלבה רק שהלוקח לוקח יותר לף שכוח גזלן אבל מה שהקבל לו לקוח לגזלו ומיושבים דברי שמ"ש שלא יקמרו ולכמים לעשלה . ובנוף שדבר מי מוכר לשקרין לאיזה מכבים להרבות לאחרים שלין שך מיש קי' קפיל קיל יש מיש בשם שמרינל מיב קי' מי . ועיין בטורי משדים שלק יוליך קי' מיז ומכים כאן שמרבו כבר שמכים וכבר שעריך לוכם לאחר לשקל מזה ולשמיע על זה . ומיש הרא שמרמיק שמשובם חין וכסב שעלמו שכוון לקי' קיש יפה רחם שעלמו רחין רחיש שכם ושיב כרחה לשעביר לאחר כיש שעלמו ודוק . ובמיש מיובב שכתי שגדולה שחמתו שכשביש לשכוב בשכיבתו ובדין דאיר שאחר לשבב שקר לף שכפקעם הלוחה שרי מיש לאחר לשבב בשקר . ולפמיש יש דבאחם גם לא הכשבו בשמי לשקר לישראל לאמרה בקונים שרמיל לשיון בזלה רק שגם שיש שיך לחיזון הם ן דהעיקר הוא שכשבוע מולה שפמיטו ולא כשקר ואיב כל שהוא הפקעם הלוחו שרי שיש לאחר לשבב לשבב שקר ודוק היטב . ודרך חגב לחביר שם להקשה לוחי בחרף מי זלמן ככר שבל חוש דשם שריש לא מוחל כלים לא פריך הכים בשיש קיל לאו בשל הא בפיק לי' מוחל כלים לא חכן לף חיולו בשל שמר ושי בחיוך שלה שקעיז שפפועל מוסב דחין הבשביש שקפיד בלקחו שביש בשם בשליר ואלים לאחר שכים בשל שם . ושכשבי דכיש לשבב ושם ושיב לשבב לישראל לאמרה בשקר . ולפמיש יש דבאחם גם לא הכשבו בשמי לשקר לישראל לאמרה בקונים שרמיל לשיון בזלה רק שגם שיש שיך לחיזון הם ן דהעיקר הוא שכשבוע מולה שפמיטו ולא כשקר ואיב כל שהוא הפקעם הלוחו שרי שיש לאחר לשבב לשבב שקר ודוק היטב . ודרך חגב לחביר שם להקשה לוחי בחרף מי זלמן ככר שבל חוש דשם שריש לא מוחל כלים לא פריך הכים בשיש קיל לאו בשל הא בפיק לי' מוחל כלים לא חכן לף חיולו בשל שמר ושי בחיוך שלה שקעיז שפפועל מוסב דחין הבשביש שקפיד בלקחו שביש בשם בשליר ואלים לאחר שכים בשל שם . ושכשבי דכיש לשבב ושם ושיב לשבב

מדאורייתא מ"מ לא קשיא כלל דהיכא גיד לסתורה מק"ו מהלב דכיון דחזינן בגופייהו מותר למכור רק לכתחילה אסור ס"ב דטעמא משום שלא יבוא לאכלו כמ"ש הפוסקים ז"כ לא שייך ללמוד בהא ק"ו ומה לב דעגום כרת שהרי ים לומר דהיא הנותנת לפי שאסור מתוך ועגום כרת לא מייקין שיבוא לאכלו משו"ה אסור קל ים לחוש מפי שיבוא לאכלו ודוקא לענין כרתה שייך ק"ו ולא לענין סתורה. ודי' נראה לי ג"כ לומר על פי מה שהקשו התוס' שם דגיד חי' עכ"פ ליפסר ותירלו כיון דע"כ לא יאכלו חיו אסור הנאה ס"ה חי' פי"ג ולפי זה ים לומר דלענין סתורה אפשי ים לאסור גיד חי' דאם לא תלוי יאכלו והשתא ממילא אין סברת לחלק בין חי' לשחוטה ותרווייהו אסורין [ולפי דברי התוס' ים מקום לייעב קלת דלקתני במתניתין ריש פירקין ונוהג בשחוטה וחי' דמה נפקא מינה ולדברי התוס' ים לומר דס"ד כיון דלא יאכלו אסור הנאה ג"כ כולל ובחמת בשחוטה ים ק"ו שלא יהא אסור בהנאה ס"כ ס"ד דמכח זה ניחא דקתני רק בחי' משמעי דבה ליכא ק"ו קמ"ל דנוהג בשחוטה ובחי'] מיהו מלבד שאין זה עולה יפה לפפ"ד אבל בגמ"ה פיקר דברי התוס' לא נתברכו לי כלל דמה בכך דבחי' ליכא לאסור חלב מ"מ כיון דילפינן ק"ו מחלב שור ושה דבהו לא הוסר מכללו ומ"מ מותר בהנאה אף שים כרת כ"ש גיד חי' דאינו רק לאו דמותר בהנאה ומה בכך דהותר מכללו אבל חי' מ"מ כמו דילפינן בשחוטה מפסח דבחותן מינין שנאסר החלב לא הותר מכללו ומ"מ קיל לענין הנאה כ"ש דחי' דאינו רק לאו דמותר בהנאה לכן בפיקר כמ"ש מקודם: והנה בעיקרא דמילתא לי לאסור סתורה לחולייתא לו דרבנן נחלקו התחרונים בכוונת הרמב"ם ז"ל גם נמלא בתוס' בהרבה מקומות שהוא לאסור לחולייתא. ואני תמה לפי דבריהם היכי קאמר דפליגי ריה"ג ור"ש דריה"ג סובר חלבה וגידה הותרו ולריך קרא להתיר חלב בהנאה ור"ש סובר חלבה וגידה הותרו ולא לריך קרא רק לטומאה ופרה והדבר תמוה מה בכך דחלבה וגידה הותרו הא לא הותרו מכך קרא רק בנוהגו דהא בכלל נבלה הן ובבלה שלמה לסיה בסתורה ל"ב תכתי לריך קרא לאסר יעשה לכל מלאכה להתיר החלב בסתורה תפילו לא נזדמנו והוא תמוה לפפ"ד לכן ברור שאיסור בסתורה רק מדרבנן ולא תסרו רבנן רק דבריס שבסתורה בהם הוא לאכילה לבד חלב שיקר בסתורה שלו למלאכה הוא כמו שנאמר יעשה לכל מלאכה ולא הוזכר כמו בנבלה לגר תשר בשעריך תתננה ותכלה או מכור לנכרי משום דחלב שיקרו שימד למלאכה ולכך לא תסרוהו חכמים ולפי זה פשימא דגיד כיון דאין בגידין בי"ם דאינו טומד לסתורה לאכילה גרע מפי חלב וכו' כמו תמוד ונמל דלא מייתי בי' בתמ"ס כמ"ש מקודם בל"ל:

בגמרא שלמה אין מתוכה לא. פירש"י יכך שלמה משמש. הא דלא קאמר דדייק בכא מדקתני מפני שמקום ניכר דים לומר מתוכה נמי ניכרת לבל כיון דיכך שלמה משמש מוכח דמתוכה ליכה ניכרת. וים להוכיח מתוך פירש"י ז"ל דכך מתוכה דממעטינן אין בכוונה שנאתך במקום שניקור כדרך הבשר שמוכך במקום שהגיד מונח כדי שיוכל להוליאו ולאפשר לחבירו לאכל כיכך מדיין שלם הוא. דת"ל היכי קאמר שגיד הנשה בתוכו דכיון דנקט יכך שלמה פשימא דגיד הנשה בתוכה דהל"ב מתוכה היא ופ"ב דהא נמי שלמה היא ומתוכה בכיונה שנאתך לתתיכות והוא שולא לו מתיכת יכך או הרבה תתיכות

ולא יכך שלם וכ"מ בדבר זה כמו שנתבאר לקמן בסמוך:

שם במאי עסקינן. תלמוד במקום שאין מכריזין וכו'. תמוה לי מה ענין קושיא זו למכריזין ואין מכריזין לענין מריפות בל"ה הוי לי להקשות דקתני בשלמה שלמה ולא מתוכה תלמוד דבתתוכה יש לאוש חיוב חסר והיכי תפשר זה ת"ל שלמה נמי דילמא מתיך לי הנכרי ולמה לי לך שקלה ומרי' של מכריזין ואין מכריזין לקושיא זו. ועוד תמי' לי דפריך מי באין מכריזין מתוכה נמי ליפדר הא בשלמה מלמה קשיא דבהדיא קתני במתניתין מפני שמקומו ניכר תלמוד לומר דמותרת היא לישראל ויכיר מקומו של גיד ואי באין מכריזין הא אסור לישראל מכח מריפות ומאי ענין מקומו ניכר לכאן. וביותר תימה דלקמן מוקי לה בחמת במקום שאין מכריזין ובתתוכה נמי אין חשש מכח מריפות דישראל לא יקנה רק מתוכה לאסור דקא נניב לי' לדעתי' וקשה תינח מתוכה אבל שלמה היכי קאתי בשלמה מפני שמקומו ניכר הא בל"ה לא ניתן לה ישראל ובוודאי ליכא למימר דכך מפני שמקומו ניכר הוא נתינת טעם דבשלמה לא נניב לי' לדעתי' דפשימא כיון שישראל לא עשה דבר ושלחה כמות שהיא אפילו אי יעשה הנכרי הא מעתי' נפקי' ובשלמה מתוכה כיון שחתכה יתקשה הנכרי לכבר ניקר הגיד אבל בשלמה כיון שלא עשה בה שום דבר פשימא אפילו לא יכיר הנכרי דאין בזה ליסור ושוד דפשימא דמהניתין דלא טוכר נניבת דעת כלל פשימא דמדין גיד מייתי

שאין למוש שיהא נאכל לישראל בגידה דמקומו ניכר רק דקתני ירך משום דחתוכה לאסור מלד אחר מלד נניבת דעת אבל פשימא דכולה מתניתין מלד גיד דאין שלה שאין למוש שיאכל ישראל בגידה ושוד דאי מלד נניבת דעת הנכרי מה ענין דבר זה לגיד הנשה כל מיני נניבת דעת לאסור ומכ"ש הוי לי' למנת לומר בהיפוך דאסור בשר שאינו מנוקר לנכרי משום נניבת דעת ושלמה מוסר למקומו ניכר וברור דעיקר בח לומר דאין למוש שיהא נאכל ישראל עם הגיד ומשתא כיון דמייתי במקום שאין מכריזין הרי בל"ה לא יקנה ישראל דאסורה בהכלה אפשי מנוקרת:

לכן נראה לי דבר במקום שאין מכריזין ומכריזין אין הכוונה דשם אין קונין בשר מנכרי כלל דלעולם מייתינן שחת מרפה הוא רק כך הכוונה במקום שאין מכריזין אין קונין בשר אלא בחותם וסי' שהיא כשרה ובמקום המכריזין קונין בל"ה ואוקי אין שם פלוגתא כלל וכן המנהג עכשיו בכל העירות שבמריפות אלו ואין מניחין בשר למקולין למכור רק בחותם וסי'. והשתא זה שמואל שלמה אין חתוכה לא תיקף קשיא לי' בא שלמה נמי תתיך לי' הנכרי ואהא קאתר במאי עסקינן לי במקום שאין מכריזין ושלמה מותר לשלוח בחותם וסי' שלא במקום משך הגיד כלל והשתא לא מייתינן דתתיך לי' דכל שיתחוך לתתיכות ממילא לא יקנה רק לותה תתיכה שבה בפי' ושם אין שם גיד הנשה כלל ואפילו יתחוך תתיכה עם הפי' בתופן שיתאחר בה מן הגיד ג"כ בבהמי גוונא מקומו ניכר בותה תתיכה אבל תתוכה בתופן שנתקלקל מקומו של גיד ואינו ניכר מקומו לאסור לשלוח בחותם וסי' ואהא פריך תתוכה נמי ליתדר לי' ואיכי פשיא ומאי דוקא שלמה בא תתוכה נמי יכול לשלוח במקום שאין שם חוש סי' ומשלמא לא יקנה ישראל משום מריפות ואי במקום שמכריזין ולא לריך סי' כלל ולכך אינו שולח תתוכה ל"ב שלמה נמי דילמא מתיך לה:

ויש לי לומר עוד בדרך מרווח ביומר ובכל אחד ואחד דס"ד שלמה יכול לשלוח אף שיכול להיות שישראל רואה פירך אלא חלב הנכרי ומכירו בס"ע ויקנה מן הנכרי מ"מ מותר מפני שמקומו ניכר ולא יאכל בגידה ולא מייתינן דילמא מתיך לי' דאז לא יכיר בס"ע ולא יקנה אבל תתוכה אין לשלוח שמא יכיר התתוכה בס"ע ויאכלנו בגידה דוקא אף דלא ס"ד שיתננה לנכרי זה הסליח בפני ישראל אבל מ"מ הא ודאי יש לו היכר להיות שיכיר היכך או התתוכה בס"ע ואכי תמרינן לקמן במי שחבד בשר ונמלא שים לו ס"ע בצווי' ואהא פריך מ"מ היכי קאמר דוקא שלמה מ"מ מכשיו שהוא שולח לנכרי יכול להתוך לתתיכות דאז ליכא ס"ע כיון שחתך יכך שלם לתתיכות:

ועדיין יש לנבר הא דאמרינן שלמה אין תתוכה לא ופירש"י ז"ל כיון דתתוכה היא סבר לטוקמה מן הנכרי שניקל גידה דאין שלמה כשהוא שים בתתוכה הוכחה שניקל גידה מתחת שהיא תתוכה דהא חזינן בשלמה בפינן טוכר דוקא שלא ניקל גידה ואכי אין היכר שניקל גידה לפמוך בהיכלא גיד ת"ל יהא"ז מלמו דאי שהיא כשרה ומחזיה לר ניחוש על בשר שבי' בחזקת כשרות בודאי שהרי הוא מטוקר שנפל בו תת"ב מריפות ות"ב מאי פריך תתוכה נמי ליסדר לי' הא היא הנותנת כיון דתתוכה היא וים לאוי שניקל גידה ת"ב הרי כשרה היא ויקנה תותם ישראל. ובהכרת אין תתוכה זו שום לאוי ותוכחה שניקל גידה דק שלמה ים לותה שיקר ישראל ממנה ויאכל בלי ניקור מיהו ים להמוה מ"ם דמחשש מריפות לא יקח עד שיתברר לו בודאי שהיא כשרה ומשום גיד לא יחוש כל שלא יהא נודע לו בבירור שלא ניקל הגיד. ולריך לומר דסתם מבח חיהו מולית מתחת ידו בשר שהיו מתוקן כהלכתו ואין דרכו של מבח למכור בשר רק מנוקר כהלכתו דק בשלמה הרי רואה שהיא מנוקרת אבל כל שהיו ניכר סומך על המבח דודאי ניקר לך ה"מ בשר בשר היו מוליח בלאי מנוקר אבל מרפה לחה לו לנקר הילכך כל שלא נתברר לו שהיא כשרה ממילא לא יקנה דחושש דמרפה היא ולא ניקר ג"כ לבך שפיר מקשה תתוכה נמי ליסדר לי' מיהו יש לחמוה לכאורה לפי זה הא דמסכי בסתוכי דעכו"ם מידע יודע וקשה מה בבך כיון דכשרה היא ודאי הוא מוקי לה בתכריזין ל"ב כל שאין היכר אלא ניקר סומך על המבח דודאי ניקר בהלכתו ולריך לומר דהך מידע יודע שכוונה בשהיא תתוכה בתיתוך דעכו"ם מדין מקומו ניכר כיון שאין הנכרי פורש במקום שהגיד מונח כמו שפירש"י לקמן וכוי ממש כמו שלמה דמקומו ניכר ותום' ד"ה מיתוכה:

(דל"ד ע"ה) **בגמרא** תתוכה דעכו"ם מידע יודע ואי בעית תימא וכו' יש לדקדק הא בבך שני מעמים שמא יתננה לו בפני ישראל וכן דנגב לי' לדעתי' כי מלי למימר

לתימר נמי במקום שמכריזין ומיתוכח דנכרי לא ידוע ומ"מ לא מייקרינן דמתיך ומזבין לי' דמהלי חסדא גופא שמא הנכרי התכה לא יסמוך לתכול בלי ניקור ומ"מ מתוכה לא מלי מסדר לי' גזרה שמא יתגנה לו בפני ישראל או משום גניבת דעת אבל שלימה ליכא למיחוש למידי דלמי יתכרכה שלימה מקומו ניכר ולי יתמוך לומה יחוש שמא הנכרי התכה ולא יתכלכה בגידה. בשלמא מעיקרא כדמקשה דמתיך לי' ומזבין לי' לא הוי מלי למימר דלא מייקרינן דזבין מהלי חסדא גופא דילמא נכרי חתיך לי' דת"ל מיקרי מתוכה נמי ליסדר לי' דישראל לא יקנה מהשם דשלימה הוה וכרי חתך לה אבל לפי מה דמסקי בתמוכה משום שמא יתגנה לו בפני ישראל או דגניב לי' לדעתי' הוי לי' לומר דלא מייקרינן כלל דישראל יקח מנכרי מתוכה דחיים דנכרי חתיך לי' אבל מתוכה לא מסדר לי' שמא יתגנה בפני ישראל או דגניב לי' לדעתי' ומזה רתי' למ"ש לעיל דלמ דספק טרפה לא יקנה אבל משום גיד תיפוק ליה כמה דלימו יהוד לו דלימה מעיקרא משום דשמא טבח תיפוק מוליח מחמת ידו בשר רק מעוקר ומתוקן כרלוי ולפי זה ע"כ דבר מתוכה דשכו"ס מידע ידוע הכוונה דניכר מקומו של גיד בתוכה דשכו"ס כמו בשלימה. ועיין מה שכתב רש"י בשם מורו עמ"ש בתוס' בד"ה מיתוכח:

שם משום דקא גניב לי' לדעתי'. כבר כתבתי לעיל לייסב שלא יקשה דמ"מ למה לו בשלימה משום דמקומו ניכר הא בלא"ה לא יקנה דישראל כלל ד"ש לומר דניקר דילמ דמתני' מכח גניבת דעת אתי עלה דבשלימה ליכא גניבת דעת דמקומו ניכר דלפי' לא יהא ניכר ל"ש גניבת דעת כשלא עשה כלום ולפיהו מעתי בפני' רק בכוונה דבשלימה הי' מקום לחוש שמא יקנה ישראל שרואה לומה מעיקרא ויש לו ט"ע גה לכך קאמר דלא מייקרינן דמקומו ניכר ולפי' יהא לו ט"ע לא יהכלכנה בגידה ומתוכה לאסור לפי' יתהכנה עכשיו דליכא ט"ע לשום חדם מ"מ לאסור משום גניבת דעת:

שם דאמר שמואל וכו'. ליכא למידק למה לי לך דשמואל דלא מוכח בחמת כלל כדאמי לה וכרי בריימת מפורשת הוא לקמן דאסור למכור נבלות ומריפות לנכרי משום שמעשו ונראה לי דוודאי למכור לו נבלה בתורת כשרה גרע מגניבת דעת וזה הוי המעשה גמורה שמעשה לוחו אבל כה"ג דכתב שיחזור מעיקרא לא מיקרי רק גניבת דעת דשמי' דמר דשמואל דוודאי אין סברת דשמי' דמר שמואל לא שילם לו שכר המעבורת כפי מה שהי' שוה רק שלא הי' מניע לו בחמת רק כדי שווי' של טריפה או ממרא מזיגת רק גנב דעתי' שהי' חושב שייחר לו על שכרו ביותר מדמי שהי' מניע לו וכה"ג הוי רק גניבת דעת:

וראי' ברורה לדברי מהרי"ן ז"ל שכתב להא דאמר לעיל לכתחילה בתין מכריזין גזירה שמא יתגנה לו בפני ישראל וכיון שנתגנה לו ישראל זה בשתם שכור ישראל מכירו דכשרה היא דאי לא נמלא מתעבו וכיון דחזי לה תתוכה כתתוכה דישראל שכור הוא שנטל גידה ואתי לתיכלה בגידה וכו' ע"ש ויש לתמוה היכי קאמר דטעמא דיסמוך דהיא כשרה משום דאי לא נמלא מתעבו דהא השתא אכתי לא אסיק לדעתי' הא דאסור לגבוד דעת נכרי דכתר היכי קאמר ליבעית אימא משום דקא גניב לי' לדעתי' וכוודאי נראין הדברים דסובר הר"י ז"ל דכך גניבת דעת למכור טריפה בתורת כשרה פשיטא לו מעיקרא נמי דאסור דהכי קתני בהדיא בברייתא דלקמן רק הא לא ס"ד דתין למכור ירך שחיטה מעוקרת בתורת מעוקרת כיון דלמו מריפה לא חיכפת לי' לנכרי בהא וזה שכתב הר"ן וכיון דחזי לה מתוכה כתתוכה דישראל שכור הוא שנטל גידה ש"מ דאף דאסור ליתן לנכרי טריפה בתורת כשרה מ"מ מכח זה לא יחשוב ישראל רק כשרה היא לגבי לא דמעוקרת היא משום שמעשו דכך גניבת דעת לא ס"ד בתירוץ דאשכן לכך הולרך ליתן טעם לפוס שינוי' קמ"ל משום דדוחה תתוכה כתתוכה דישראל והכי קאמר ליבעית אימא בהא דגניב לי' לדעתי' דמוכר לו חיכה מעוקרת כמעוקרת כמו שפירש"י לנכרי חובב דברה כה ונתנה לו ולפי זה יש להמוה היכי מייתי מתמולם הא התם טריפה נתן לו בחזקת כשרה וכ"ע הוי גניבת דעת אבל חיכה מעוקרת כמעוקרת מאן שמעת לי':

ודבר ברור הוא לכוונת הר"ן ז"ל דוודאי ס"ל דיודע לאסור להטעותו ליתן לו נבלה בתורת כשרה כדקתני בהדיא בברייתא רק דס"ד ס"מ נבלה וטרפה בתורת כשרה בין במכר בין במתנה שזו המעשה גמורה היא לא מיבעי' במכר כיון דישראל ניזוק הרבה מטריפה אי הי' יודע דטריפה היא לא הי' נותן עבורה רק דבר מיעוט ובין במתנה אי הי' יודע דטריפה לא הי' מקבלה יהוי ניהא לי' ליתן מכורה דמי שווי' של טריפה ולא לקבל מתנה טריפה דזילא בי' מילתא וזה נקרא המעשה אבל

כפני יצחק הא כיון דס"ל להרי"ף לפוסק כך ומיבעית ליה ס"ל דמיפוכא דמכו"ס יהוא רק מיקי בתין מכריזין ומשום גזירה שמא יתנכה כפני יצחק ח"ב הוי לי' לומר בפשיטות דמייירי קודם תקנה לפוס שורת הדין דאסור למכור ומותר ליקח לכך שלימה מותר דתפוכא דמכו"ס יהוא ומתוכה לאסור משום דמותר ליקח ולמה לי משום גזירה פשיטא דמני מייירי מתניתין קודם תקנה ולענין מיקר הקונית אלו יש לומר דרבי במקום שמכריזין מייירי ויתבאר לי"ה לקמן:

עוד הקשה הרי"ן שם על בעל העיטור מכך סוני' דאלו מליאות דקאמר דהמירו לו משום כר"ח וכרוב יצחק וקשה למה לא נסמוך לפי' כרוב מכו"ס על חיתוך הסימנים ולדעתי יש ליישב בפשיטות דכמו שחילק הרי"ן ז"ל מציקרא בין שולת ירך מנוקרת ליצחק בין בשר חתוך כגמלא ביד נכרי מיי"ס כמו כן יש לחלק כאן דדוקא בשולת עוף שמוע ליצחק ולריך לומר דלירא נכרי שחתך בסימנים כיצחק ואותו נכרי מכרו לנכרי זה הסליח והוא החליפו בזו כ"ש לא חיישינן אבל הסס בגמלא גדי שמוע כל שרוב נכריס הין לנו רק חשש אחד שמא מנכרי שחתך בפי' כיצחק נפל כיון דרוב נכריס ובוודאי מנכריס נפל לכך בעינן רוב יצחק דוקא וסיינו דמכני הסס רוב יצחק ולא חיישינן לדרב דאמר בשר שנמלט מן הסין מותר הא פרכינן הסס מציקרא מכך דרב ופ"ב דכ"ש לא חיישינן דעורבים החליפו בגדי שנחתו נכרי כמחוכה ליצחק אבל ברוב נכריס בוודאי הוי חיישינן כיון דמנכרי נפל שמא מתך כמו מחוכה ליצחק וכ"ש לרב דחיים בשר שנמלט מן הסין חיים לחוש לזה משל"ב כשולת עוף להכיהו ומה שכתב בשם הרא"ש ז"ל יתבאר לקמן ליש בפרק גדול בין רוב מצויין אלל שחיטה לרוב מצויין אלל ניקור עי"ש:

שם להפקא מי' מגמע פירש"י משום יקרא דידי' ליקפיד שבכר על דבריו. אבל לדעתי הכוונה פשוט דוודאי ניקר גניבת דעת אין הכוונה שיאמר לו דבר שקר כדי להמשותו דזהו בכלל דובר שקרים אבל גניבת דעת הוא שאינו אומר שקר כלל רק מתכוין שיטעה בנכרי ויחשוב דבר שאינו כן והיינו דקאמר להפקא אמר לי' לשקויי וסיינו דשמעי' דמר שמואל אמר לו לנכרי שיקנו להפקא והשקהו חמרא מזיגא ומעיקרא הוי ס"ד דלפקא יש בו שמי משמעות ונחכוין שיטעה בנכרי דמי' קאמר דאיכון להפקא מי' משמע והוי כמי שאמר לו בפי' שיקנו חמרא מי' והשקהו חמרא מזיגא ואפילו אי גניבת דעת מותר אבל לשקר ולהטעותו אסור לכ"ע וכוי דברי רבה כמו דברי אביי שלא כוזכרו דברי שמואל רק של שמעי' בלבד ומ"ש בתום' בד"ה מריפה ולא תשיבנו מכך דלקמן מ"ב בשכרזא נפל ביצחק לבני חילת דמשמע לכאורה סיפוך ממה שכתבתי. דלקמן אתאר בס"ד דמשתם רבי' למה שכתבתי עי"ש:

שם תניא אי' ר"מ אומר וכו' פירש"י אל יסרבב לא יפליג כו גרסה מדבריו דדוקא להפליג אסור וכן לא ירכב בתקרובת אבל אמר לו פעם אחת ושתים שלא בהפלגה מותר כי זה דרך בבוד וכל משום בבודו מותר אבל להפליג ולהרבות הוי גניבת דעת. ובענין חביות המכורות לחנוני פירש"י שאם חביות לחנוני ושליין אללו לא יפתחנה וכו' ואני תמה היכי ס"ד שיפתח חביות המכורות לחנוני ליתן מהם לאורח הבא אליו אם לא דמייירי שנטל רשות מן החנוני ולא הוזכר זה בבריימא כלל. וגרסה לי דהכוונה שדרך סוחרי היין שים שעומד אללו להמיתין ואינו עומד למסר רק אחר זמן ויש יין העומד למכור ויין זה אין קפידת אם פותח הסחוס כי בקרוב ימכרנו וזהו מיני חביות המכורות היינו שעומדין למכור לפתוח ולהשתמש מהם וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ב מה' דיעות וז"ל ולא יפתח לו חביות שהוא לריך למוכרם וכו' והיינו כמו שכתבתי שהן עומדות לכך לפתוח אותם למוכרם ואפשר גם כן שלי לא יפתח אותם למכור יחלקלקו אבל על כל פנים מפרש מכורות עומדות להמכר. תמהני הרמב"ם ז"ל בשמים מה שאמרו בבריימא הכא אלא ח"ב בודאי. ובאמת לא בבנתי מקמ"ל תנא דבריימא דבהדמה מותר דהא פשיטא ואיה שמן גניבת דעת יש אם בודאי. ואולי קמ"ל תנא דכל שהודיע לאורח בלבד שני חפי' לא הודיע לשאר אלא שהם מוסכין שם וס"ד דהוי גניבת דעת אלמ שהם מוסכין דמכבד לאורח כ"ב עד שהוא פותח חביות שמוחות שבורו מ"מ מותר כמו דמותר לומר משום כבודו סוך שמן מפך ריקן כ"ש כאן כשהוא מודיעו בוודאי רוצה האורח בכך שיחשבו שחתים שהוא מכבדו אך לא ידעתי למה לא יחשב זה לגניבת דעת עלמו ובע"ב שנונבין דעת שאר החנוים שיחשבו שמכבדו ואינו כן ומ"מ מכך דשולת דבשמוך משמע כן דהא הס לא ידעו דהודיעו דהא מקשה בפשיטות מכך דשולת ומשני דהודיעו אלמא דהודעה זו לא היתה גלוי רק לשולת בלבד ומ"מ מותר שהוא אינו רוצה בשתות אותן החנוים ואם לא היו כאן כלל הי' מתרלה בכך

רק אינו רוצה שיגלה לכל שהן מכורות שזה דרך בזיון שהרי כאומר בפי' אי לא היו מכורות לא הי' פותחן כנ"ל. והרמב"ם ז"ל השמיט תירון השני דשאני שולת ורחה לשובר דדוקא כשולת וכ"י היו יכולין לשמוך כה"ג על אומדן דעת הבלאים נ"ב הי' פותחן אבל אחן לא סמכינן על זה בלל ואינו כה"ג גבי מיקח מבירו שאני הי' ר"ג אלא שהרי בהו והשמיטו הרי"ף והרמב"ם דבר זה שאין סומכין שבשיו שיהא ממש כהרי ר"ג וה"ה כאן בנ"ל:

שם ולא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן. פירש"י שיודע הי שאינו סך ונוכ דמתו קפבר שיש בו שמן. ויש לדקדק למה לי סך ריקן אפי' מפך מלא אסור דמ"ם מסעודה ומפגה מיהו לפי מה שכתבתי לעיל דדוקא להפליג ולהרבות אסור דזהו גרסה כנוכ דעת אבל אומר לו אחת ושתים מותר דזהו דרך כבוד ומשום כבודו מיתר ח"ב הכא קמ"ל שלא יאמר כלל כיון שהוא ריקן אפי' בפעם אחת הוי גוכ דעת. ואמנם אי אמנה בלא"ה דהוי לי' למיתני הכי תלתא בהדי הדדי דכלהו חדא מילתא דיודע בו שאינו סומד ויודע שאינו מקבל ואינו סך. ואפשר לומר בהא ג"ב דלפי זה אזה משונה מהך דאפי' בפעם אחת אסור בפשיק בינייהו בחביות המכורות אבל מ"מ חביות המכורות אינו מנין כלל להכך לא לשלפניו ולא לאחריו לכן לולא פירש"י ז"ל הי' גרסה לי דמייירי שהאורח רוצה לסוך והוא מחביים שאינו נותן לו לסוך ס"ד דמותר ליתן לו אך ריקן דאינו גניבת דעת כהך דמשיקרא דהאורח שלמו ידע שאין בו כלום רק שנותן לו לפי שמתביים מאחרים שאינו נותן לו לסוך קמ"ל דאפי' אך גניבת דעת הוא כרגע מ"מ אסור וסיינו דקתני סכה דמשום כבודו מותר ואין לריך להודיעו דאיכא ידע וכיון שהוא מתכוין לכבודו מותר משו"כ המכורות לאחנוני לא אכני רק שיודיעו ולא אכני משום כבודו כיון שלא ידע כלל והוא גוכ דאפי לעולם ובהודיעו לא בעינן משום כבודו כלל. ואפשר דאי אתכין לכבודו מותר ג"כ אפי' לא הודיעו קודם רק אחר"כ רק בהודיעו קודם אפי' אינו לכבודו מותר:

שם וכידו לגין המקשקש. לא ידעתי למה נקט לגון זה כיון דעיקר כוונתו לומר לגין אסר הוי לי' לומר לגין שלינו מלא לו אסר ולמה קרא לאסר בלשון זה מקשקש. וגרסה לי דהכוונה אף שמקשקש וגרסה אסרונו ס"ד דמותר קמ"ל דמ"מ הוי גניבת דעת דזימנין לאו אדעתי' להרגיש בקישקום ומוסב שהוא מלא. ויש לפרש עוד שהי' דרך נוצא לגין לפלוטו בגופו ולילך בו רק לפי שהוא מקשקש ולא ירגישו שהוא אסר נפלו כידו לו בעלימו במים לכך קתני וכידו לגין המקשקש. ומה שאתר ואם יש שם אסר מיר מותר. פירש"י אסרונו מיר שים שם רגיס. ואיני יודע למה פירש כך ולא כפשוטו שים שם אסר מיר סייגו מ"מ ועוסק בלרכי העיר והוי כעוד לאחל שאכלו בפני האסר מיר וכני לימא במגילה (דף כ"ז ע"ב) ופירש"י אסר מיר מ"מ המתעסק בלרכי ליבור וה"ה כאן ג"כ כך הכוונה:

שם מ"ב לא יאכל אדם לאחיכו סאגל של אחר בלא שלמו' שאומר מפני ב' דברים מ' מפני שמתאוה וא"א מפני שמכבה. ליכא למידק היכי שייך למיאכל כך בלא גניבת דעת הא הוי אומדן ממש דפשיטא דאל אחר לא יפתח לו פיו ולא יפתח לו מיגס אם לא מתוך שהוא בטוח שיאכל ממנו ואפשר גם כן שלי לא יפתח אותם למכור יחלקלקו אבל על כל פנים מפרש מכורות עומדות להמכר. תמהני הרמב"ם ז"ל בשמים מה שאמרו בבריימא הכא אלא ח"ב בודאי. ובאמת לא בבנתי מקמ"ל תנא דבריימא דבהדמה מותר דהא פשיטא ואיה שמן גניבת דעת יש אם בודאי. ואולי קמ"ל תנא דכל שהודיע לאורח בלבד שני חפי' לא הודיע לשאר אלא שהם מוסכין שם וס"ד דהוי גניבת דעת אלמ שהם מוסכין דמכבד לאורח כ"ב עד שהוא פותח חביות שמוחות שבורו מ"מ מותר כמו דמותר לומר משום כבודו סוך שמן מפך ריקן כ"ש כאן כשהוא מודיעו בוודאי רוצה האורח בכך שיחשבו שחתים שהוא מכבדו אך לא ידעתי למה לא יחשב זה לגניבת דעת עלמו ובע"ב שנונבין דעת שאר החנוים שיחשבו שמכבדו ואינו כן ומ"מ מכך דשולת דבשמוך משמע כן דהא הס לא ידעו דהודיעו דהא מקשה בפשיטות מכך דשולת ומשני דהודיעו אלמא דהודעה זו לא היתה גלוי רק לשולת בלבד ומ"מ מותר שהוא אינו רוצה בשתות אותן החנוים ואם לא היו כאן כלל הי' מתרלה בכך

תפארת יעקב - חולין ג גזונדהייט, יעקב בן יצחק עמוד מס 119 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

כשלה הגיד דיקא. לפיכך נראה לי דכמו דאמרינן לעיל גבי מומר דכעינן דדיקא בכין קודם וכן גבי כותי כעינן עד"ג קודם לכתחילה ולא סמכינן עיכן לו לאכול בזית בשר משום דילמא מיפקעי ולא יתן לו וכן גבי מיתר לא סמכינן ליתן לו לשמוע על סמך שיבדוק הסכין אחריו דילמא מיפקעי ולא בדק ת"ח הכא נמי אפי' לשלוח ע"י אליה ויהא לו שיודיענו אשור לשלוח בלי ניקור דילמא האליה יפה ולא יאמר לו ויאכל עם גידה והיינו דנקט התם בשלוח דוקא דאי בנותן לישראל עלמא פשיטא אחין לריך ליטול הגיד אפי' אחוכה דכהא ודאי בהודעה סני כנ"ל ופמ"ש לקמן ע"ב למיובב בוס כל הסוני:

שם אין מוכרין נבלות וטריפות לנכרי. פירש"י בשחט חלא ת"ח הודיעו דהו ליכא נגיעת דעת ובמקום שאין מכריזין וכו' הכי מתוקמא לקמן. לכאורה דבר זה לינו רק לאביי ורבא אבל לאוקימתא דרב אשי דגזרינן שמא ימכרנה בפני ישראל ואפי' בינו לבין עלמו אשור ת"ח ממילא אפי' בהודעה אשור ול"ל נהי דלרב אשי אשור אפי' בינו לבין עלמו מ"מ כ"ת לא גזרינן דלא יודיע וגם ימכרנה בפני ישראל ולא מייקרן שיעבור במרתי בלי הודעה ובפני ישראל מיהו יש לפקפק בזה דכיון דקתני מפני שני דברים ע"כ יש חיוב בפקוחת לא דלא שייך מקום שיכא תיכא מקום שיש לחוש שמא נגיעת דעת וע"כ ל"ש בהודיעו דליכא מקום נגיעת דעת מ"מ אשור מקום שמא ימכרנה בפני ישראל והיינו דיש לחוש דאשר מקום גזירה שמא ימכרנה בפני ישראל ומה לורך יש להם להמלין גזירה כיון דבלא"ה אשור בלי גזירה מכח נגיעת דעת וע"כ ל"מ אפי' בהודיעו דליכא מקום נגיעת דעת מ"מ אשור מקום שמא ימכרנה בפני ישראל והיינו דיש לחוש דאשר מקום גזירה שמא ימכרנה בפני ישראל ומה לורך יש להם להמלין

בפני ר"מ שם שנראה לכאורה כסותרים דברי התוס' כאן: ועיין מהרש"ם ולכאורה דבריו מתוכרים הכנה לכל כוונתו פשוט היש מקום לומר בהיפוך דסך גזירה היא בסתם ותו יש לחוש שמא לא מותר לנגוד דמא בכלכי דלא יתכוון לרוחה דלומר סתם יתכוון לנגוד דמא דאי מותר לנגוד דמא אי אי מתכוון לנגוד דמא אי לומר כפי כשרה היא לנגוד דמתו ופ"ב שלא מתכוון כלל לנגוד דמתו לכל לך דשמואל בחמר כפי' שהיא שתופה לך אי מותר לנגוד דמא לא שייך שיתכנה בפני ישראל דישראל לא יקנה דיתכוב לנגוד דמא לומר כן כיון שלומר כפי' לכל לפי מה שחידש ר"ת לקמן דכל נגיעה דמא לא שייך רק בפי' גם לא שייך שמא יתכנה לו בפני ישראל אחר רק בלומר כפי' ל"ב מוכח מסיעו" קמץ דלעיל דאפי' לומר כפי' ומותר לנגוד דמא מ"מ מייסינן דישראל סרוחה יקנה לומה ל"ב סרוחה קונסת התום' כאן לדוכתא והולך לחדש לקמן דיודע בי' מר שמואל דבלגעה עשה כן מיי"ם ולקמן נדבר מזה בס"ד:

(פ"ב) **גמרא** ואחד שמא מוכרין לו בבלות ובריפות. תיכף למידק הא תני לעיל דאין למכור נבלות לנכרי מפני ב' דברים האחד מפני שמתפתו ושני שמא ימכרנה לישראל ל"ב כפי דמעם דאסון לא שייך בכא לומר שמא שיודיעו בחמא וימכור לו אבל אכפי יש לחוש שמא ימכרנה לישראל בשלמא לאבי ורבא מוקי לה בך במקום שאין מכריזין ולא יקנה ישראל אבל לר' חני למעלם אסור אפי' ביו לנין מלמו שמא ימכור בפני ישראל ול"ל כמ"ש לעיל דדוקא בלי הודעה מייסינן ג"כ שמא ימכרנה בפני ישראל אבל כל שהודיעו שוב לא מייסינן ג"כ שמא ימכרנה בפני ישראל דהא ישראל רוחה שהודיע לנכרי ואי משום דניחוש שמא יודיע לנכרי מרס שיבוא ישראל וירחה שהנכרי לקח כשר הא נמי לא מייסינן דיקח ישראל ויסמוך שהוא כשר כשר רק אי ידע שלא הודיעו אז יסמוך דולמי לא נגב דמא ונכרי אבל כל שיש לו לחוש שמא כשר הודיעו לנכרי קודם שבא הוא שוב לא יקח מהנכרי משום מריפות דהיינו במקום שאין מכריזין ואי קשיא למה לי לך גזירה כיון דהודעה מועיל ופ"ב בלא הודעה ל"ב בלא"ה אסור למכור מכח גזירת דמא ולמה לן לך גזירה משום דאיכא לחיבי לגזרה מייסי לגזירת דמא אבל מ"מ מזדהרין במילתא דאיסורא שלא יכשילו רבים באיסור מריפות ולזה אתי דחון גזירת דמא יש כאן שוב מקום מכשול איסור שמא ימכרנה לו בפני ישראל ואיכא לומר דאין מוכח ממנו ומ"ם עוד בסמוך:

שם במתי פסקינן וכו' עד סוף הסוגי' גזירה שמא ימכרנה לו בפני ישראל. הכא ר"י ותום' נתחבטו בסוגי' זו דלמה אתי ישראל ושוב דניב לי' לדמתי' וכל מה שכתבו בזה מלבד הדוחק הזמק שם בדבריהם לא נתייבב כיון דלעיל קאמר מעיקרא לחיבא אתי במקום שמכריזין ואתוכה דטכו"ם מידע יודע למה לי' לומר ואיבעית אימא מכח גזירה ומכח גזירת דמא דבכרה בבייתא מוקמא בזה ומחיזה לך נעשה מחלוקת בין מכח דיהן לתנא דבייתא כיון דמהנייתן ניחא בלא"ה למה לן לחלוק עליו את הסווין ושוב תבחר לקמן שכל דבריהם ל"ש בזה:

אבל לדמתי דס"ב לך ריעא דבייתא הסולא ירך לחבירו שלימה אין לריך ליטול טימנה גיד הנשה מחוכה לריך ליטול ט"י הכליח לחסר לנטוח רק לריך ליטול דלא"ב היכי ס"ד לומר לריך ליטול כי למה לו טירחא זו הא יכול להודיעו וכו' לומר שלימה אין לריך להודיעו מחוכה לריך להודיעו ומדקתני לריך ליטול ואין לריך ליטול ש"מ דהודעה לא מכשיל הכא ומעמ"ה דמייסינן דילמא לישתלי בבליח ולא יודיעו ובודאי לי נותן לו בעלמו ומודיעו אין לריך יותר מכל כל שמוליאה מחמת ידו ושולח לחבירו ש"י אחר היא לי' למיחום דילמא לישתלי כמו דמייסינן בבדיקת סכין של חומר שאין ליתן לו לכתחילה על סמך שנבדוק הסכין אחר שחיטה וכן נבי כותי והשתא ממילא ניחא דקתני סיפא בנכרי שלוח אין שלימה בין מחוכה ואין לריך ליטול גיד הנשה דהיינו לליטול אין לריך ליכול להודיעו וליכא גזירת דמא וגם אין חשש שמא יתנגה לו בפני ישראל דהא מודיע לו בשליח כשנותנה לו והא פשיטא דמכני לב"ש כמו שפירש"י לעיל בגוף הבריית דהודעה מכני במקום שאין מכריזין וכן מוכח בסיפא דקתני שלא יאמר קח לי בדיבר אשר שמא מוכרין לו נבילות והכי אסור למכור נבילות לנכרי מפני ב' דברים ולרב חני הכל בתין מכריזין ודוחק לומר דמייסינן שמא יביאו לו בשר לביתו ובהא לא מייסינן שמא יתנגו לו בפני ישראל שיודיעו שהיא נבלה ואז בחמא ליטלנו לבית. וא"ב דמייסינן שיודיעו שהיא נבלה ואז בחמא מותר למכור דלא מייסינן בתרתי שמא לא יודיע ושמא ימכרנה בפני ישראל ומלד גזירת דמא דלא מייסינן דמייסינן בתרתי כיון שאינו רוצה דמתו ולמכשול איסור אין לחוש רק אי מציד מרוייהו דלא יודיע ויתנגה בפני ישראל כ"ב לא מייסינן ושמא תירוץ אבי ורבא ורב חני בפשיטא דבריסא וסיפא יש חשש מריפות ולא יקנה ישראל ומשום גזירת דמא ליכא למודיעו ומילתא אין כו חשש מריפות לאבי ורבא במקום שמכריזין ולא בכריזו דלא יקנה ישראל לכך אסור למכור לו שמא ימכרנה לישראל ולרב חני במקום שאין מכריזין ומ"ם מייסינן שמא יתנגה לו בפני ישראל ויקנה ישראל כיון שאינו מודיעו דהא מפני שמפתפו קמני וריבא וסיפא בהודיעו והא אין להקשות כיון דלא ניחא לי' לרב חני לחוקמא בחרי גווני הא בשמא נמי ריבא וסיפא בהודיעו ומילתא בלא הודיעו הא ניחא דדוקא במקום שמכריזין והא במקום שאין מכריזין לא ניחא לי' לחוקמא דוודאי לא מייבי במקום אחר דמייבי בחידוד אבל הודעה ליכא הוא ולא חוקימנא רק דבישא קאמר דאין לריך ליטול גיד הנשה אפילו נקט בסיפא דבלי הודעה לא ימכור וכ"ש סיפא נקט שפיר לא יאמר וכו' שמא ימכור בהודעה כנ"ל מדוק. ולק"מ ומ"ש עוד בתום' ד"ה אמר אביי:

שם אלא פשיטא במקום שמכריזין פירש"י ופשיט ליה להם חוקם אלא בכריזו. ובבריו ל"ש דוודאי אי בי' זה משפה שפי' שייך לומר דהי' המשפה שפירש חוקם אלא בכריזו אבל אי בלייתא דיקח קאמי ולא שייך שיאמר אתנה דבריו כשפירש חוקם. אבל לדשמי אכוונה פשוט דבמקום שמכריזין אי נפל מרפה במקולין מכריזין ופשיטא שאין ההכרזה כרגע בשה נפילת הטריפות ולריך לזה זמן מה וקמ"ל אתנה דבמקום שמכריזין לא יאכור לנכרי נבלות עד אחר שהכריזו דמייסינן שמא קודם ההכרזה יקנה ישראל ממנו וכוודאי כך בחמת ר' אמנם במקום שמכריזין אבל שוב שילתה הכרזה היו אבל יכולין ליקח בשר מן הנכרים והיינו משום דחיקה שנפל מריפות ביד המכר לא ר' מוכר הבשר עד שילתה ההכרזה:

שם ומילתא גזירה שמא ימכרנה בפני ישראל. פירש"י ומילתא דקתני אסור למכור לנכרי אם לא הודיעו גזירה שמא ימכרנה לו הכשה וכו'. ויבואר מדבריו דדוקא בלא הודיעו מייב רב חני לגזור שמא ישראל שהיא מריפה וכן מוכח מפירש"י לעיל סוף ע"א דבהודעה ובמקום שאין מכריזין אין לחוש שמא ימכרנה לישראל ובימר דבכי רש"י הללו ובמה שכתב ומיהו בריבתא וכו' יתבאר בתום' ד"ה אמר אביי בס"ד:

שם תינהו דקא משפי בפשיטא כי הא דאמר זוקרא וכו'. תמוה לי היכי מדמה הך דהכא למר זוקרא דהתם לא נתכוונו הם להתעסק כלל ולא היו יודעין כלל שהוא יעשה כזה וכיון דאחזי לי' דעשה אין לריכין להגיד לו שעשה להחליש דעתו כיון דהם לא נתכוונו כלל להתעסק ולא עשו שום דבר אבל בהך דנפל ישראל לבני חילת כיון דיודעין דמריפות לא יקנו ובכוונה חומרים לנפל ישראל ואין חומרים שנעשה כדי להשתמש ביקנו בחזקת כשרות ול"ב היכי מיכח ממר זוטרא דבס"ג לא תסיב גניבת דמא. ושוב היכי קאמר תינהו משני בפשיטא היא כמ"ש התום' בחמת הוי להו לתסוקי מדעתייהו דמריפה היא כמ"ש התום' בד"ה תינהו ל"ב למה לי בכריו בחמת מריפה נפל ומיון נדע שלא יתנהו כיון דהוי להו לתסוקי מדעתייהו וע"ב דידעין מן הסתם שלא יתנהו ל"ב לתן הוא דמתעסיק להו. ושוב לא הבנתי מה שפירש"י ז"ל דלא הוי הסתם רק כמוכר לו בבלה בחזקת שחיטה וזה חלוי מן החיטה דלזה יקרא גניבת דמא הא שקר גמור הוא ויש בזה משום מדבר שקר מרחק ושוב מי ס"ד שאין משום גניבת דמא רק בחומר שקר מפורש למה לי כל שקלא וטריי דלעיל מי בפי' תיתמר דשמואל או מכללא כיון דבבריית הכא מפורש דאסור לנטוח דמא וע"ב משום דבא ללמוד מפילו היכו חומר שקר מפורש רק שהיו מפרש לו הדבר ממש ורוצה שיפשפ בכך והשתא כיון דבחמת קי"ל כשמואל דאסור לנטוח דמתו של עכו"ם ל"ב היכי מכריזין הכא נפל ישראל לבני חילת ובוודאי יש לחתוה לכחורה שהרב ז"ל החליף שיטתו דכתב להדיה לעיל בבריית אין מוכרין נבלות ומרפות לנכרי בסתם אלא ל"ב הודיעו וכן כאן בד"ה ומלינתא וז"ל דקתני אסור למכור לעכו"ם אם לא הודיעו הרי בהדיה דבסתם הוי גניבת דמא ולא במפרש דוקא שהיה בשרה או בשליך אי פותחה היינו הא לא קשיא לפי"ד לעיל דכוונת רש"י דבסתם אסור אלא ל"ב הודיעו דאז מותר אפילו מלד שמא ימכרנה בפני ישראל אבל בסתם אבי דליכא לאיסור גניבת דמא אבל אכתי יש לחוש שמא ימכרנה בפני ישראל וכל זמן אלא שמא שהיא מריפה סבור שהיא כשרה כמו שפירש"י בד"ה גזירה ולדבריו מיושב שפיר דקאמר למה לה לינזור גזירה כיון דבלא"ה אסור מכח גניבת דמא ואי

תפארת יעקב - חולין ג גזונדהייט, יעקב בן יצחק עמוד מס 121 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הודיעו לך גזירה ולפירש"י ניחא דמ"מ כ"מ בסתם דמשום גזירה דמת ליכא ומשום גזירה ליכא לכל כה"ג וודאי קשיא: לכן נראה לי ברור דוודאי אין שום כ"מ לנכרי הלוקח בשר מישראל אלא מדפסה או בשרה רק בגתי הוא לו כמכריזין בפל מדפסה וכיוצא שאין רוצין לאכלו הוי לי' בזיון אמה שישראל אינן רוצין לאכול מוכרין לו לכל כל שאין מפרסמין תפילין יודע הנכרי שהיא מדפסה לא תיכפת לי' וכיוצא דשאל דמ"מ מעטינן לה דנכרי מוסב דבחמת בשרה היא ועל זה אמר דאיכא מעטי בפשיטו ואין אנו רוצין בהטעמה זו כלל כיון דתפילו היו יודעין שהיא מדפסה יקנו הבשר כל שלא הוכרז בפירסום שהיא מדפסה דבזה הוי גתי שלהם הילכך תפילו מוכרים שהיא בשרה לא הוי גזירת דמת כיון דאין אנו מכווינים להטעותם כלל שיחשבו שהיא בשרה רק שאין מכריזין כהדיא שלא יהא בזיון להם לכל לא תיכפת לן לי יחשבו שהיא מדפסה והוי שפיר דומיא דמר זוטרא דלקמ דכשיו דמכשיו שלא הודיעו לו שלא יאכלו מוסב דילמא כגגדו מ"מ אינהו לית להו בהכווונו להטעותו רק לזיהו מפני נפקי' והם אינם רוצים בכך כלל ומה שלא הודיעו הוא כדי שלא להחליש דעתו לו להטעותו כל"ל בעין זה:

בתום' בד"ה אמר לבני מימה וכו' וי"ל וכו' ובתוס' פ' וכו'. הנה ד"ק"ל בלא"ה ל"ש דלמה נקט דבריו במילתא דבב תני לה לגבי ורבא ג"כ קשה ומריך לומר ג"כ דתנא דמתניתין פליג על בבריי"תא כמו לרב תני. ומכי דבהא יש לומר דלא נחית ברב ז"ל כלל בסיקר דבריו לייבב מה דקשה ממתניתין לבריי"תא רק סיקר כוונתו לייבב מה שיש בתוי"ט בבריי"תא עלמה ריש למליתא דבריי"תא דמני דשולח מחוכה וכמליתא דמני דחייסינן שמא ימכרנה בפני ישראל וקושית זו לא קשיא רק לרב דאמר דשוכר לפני' במקום שאין מכריזין אסור למכור שמא יתננה לו בפני ישראל ל"ש נמי ירך מחוכה נמי ניחוש לבני חבל לגבי ורבא ורבא לא קשיא כלל בבריי' עלמה ורק לגבי מוכרי' סיים רש"י דתנא דמתניתין פליג על בבריי"תא והא וודאי לכ"ש לריך לומר כן. אבל מ"מ קשה לפירש"י דא בבריי"תא מרבי אמרו מפני שמעטין לומו ומשום שמא ימכרנה לישראל ומכי דאל מעם הבני לא קשיא ריש רק לרב אבל לא לגבי ורבא אבל מעם הרחמנן קשה לכ"ש דלמה לא ניחוש בירך מחוכה לגניבת דעת כמו כאן במליתא. ולכאו' למימר דבהא מי' פשוט לו לרש"י לחלק בין מכירה לזורן כמ"ש הטור בסמוך בא ליתא דהא מזון דתנא דמתניתין מיירי לפני' בשולח זורן וכמו לי' לרש"י אכ"מ לסזכיר כך חילוק לפנין גניבת דעת כמו שזכר לגבי אבל לפנין מכירה לישראל ומכי דתנא דמתניתין פליג ולא ס"ל לחלק בין זורן למכירה ושוב דאכ"מ לרב אבל לא מ' חילוק לגבי טעמים ובתרוייהו פליג תנא דמתניתין ולמה לא זכר רק לפנין מכירה לישראל בלבד:

לכן נראה נכון לדחך דמעם דמעטינן לה קשיא לי' לרש"י ז"ל לכ"ש דהא כתב בסמוך בלא שייך טעמא רק כטעמא בני' נבלה במקום שאוסה אבל לפיל בסתם מייבי בשולח לו ירך מאבא לא מייסינן להטעמא ולפיל דמייסינן לגניבת דעת בתנא דמתניתין סיימו דקתני ירך שלימה דהא יכול לשלוח אפי' יאמר בפי' שהיא מיקרת דיודע הנכרי שהוא משקר דמקומו ניכר ולכאו' גניבת דעת ולכך נקט שלימה דתחוכה אינו יכול לשלוח רק בסתם ולא במפרש דסוי גניבת דעת רק לכך נעשית שמא יתננה בפני ישראל קשיא לי' לרש"י ז"ל והיינו כיון דלא מצינו ליפרוש בריי"תא בי' בנות אלו רק לו כאבי וכתא לו כרב אבי ל"ש כך מרגן דמתני לפיל מתניתין משום שמא יתננה בפני ישראל כ"ש בתילתי ולמה לן לתוקמא במקום שמכריזין דלא כריי"תא וסיפא כיון דאפי' בתין מכריזין אסור הילכך מתניתין דירך תחוכה משום שמא יתננה בפני ישראל ל"ש מוקי בריי"תא כרב אבי דהכא נמי אפי' בתין מכריזין אסור ותהא קשיא לי' הא בריי"תא קתני ירך מחוכה מוכר ומשני לחלק בין מוכר בתילתי למוכר בביתו ומתילת מתניתין דמייסי אפי' בביתו פליג על תנא דבריי"תא להך מרגן דאפי' בביתו מייסינן ובריי"תא ס"ל דוקא בתילתי ולפי זה ל"ש לרש"י ולא פי' כלל בתנא דלי יהבן דלים לי' לרב אבי הך מיתוי דלפיל לא הוצרך לתנא דמכל מקום הך מרגן דלפיל ע"כ מפרש בריי"תא כרב אבי ומיהך יפרש ריש דשולח מחוכה ע"כ דבביתו לא מייסינן ל"ש ע"כ לדידי' מוקי תנא דבריי"תא על תנא דמתניתין דמיהו מייס לפילו בביתו ומפני דבריי"תא לא מייס אבל לגבי ורבא וודאי לא קשיא כלל דמיהו ע"כ לית להו הך גזירה דלפיל דאי סי"ל דוי מפרשי מלימתא בתין מכריזין כיון דבתמת לפילו בתין מכריזין אסור מ"ש מזולח לביתו רק לרב אבי קשיא דע"כ הך מרגן דלפיל כרב אבי ס"ל וקשה ריש דבריי"תא וע"כ לחלק בין מיתוי לביתו ל"ש ממילא רב אבי נמי יכול לסבור כן כיון דע"כ הך מרגן דלפיל מפרש כרב אבי אבל לגבי ורבא דס"ל דמיתוי לביתו ומוכר לזורן אסור אפי' בתין מכריזין ומיהו לא קשיא לן כלל דאפשר

לטו לגבי ורבא ורב חסדא לא מיבעיא לימא כללא רק כמילתן קמא ומה טורף לחלק בין סתם למפרש [ותדרכא מסתם לטו דתפי' בסתם שייך נגיעת דעת כמו שכתבו לקמן בד"ה לימא] כיון דמ"ב בלח"מ לית להו הך ולא מיבעיא לימא לענין גזירה ל"ב שפיר לחדי' דגם נגיעת דעת לית להו בדורון רק במכירה כהך דמליעמא אבל בחר ככי קשיא להו בסיפוק הך ולא מיבעיא לימא בחרא לייתך דמוכח דמוכח דמוכר לעלות מחוכה בחין מכריזין טילתך לא קשיא להו רק על הך ולא מיבעיא לענין נזירה ל"ב שפיר לחדי' דגם נגיעת דעת לית להו בדורון רק במכירה כהך דמליעמא אבל בחר ככי קשיא להו בסיפוק הך ולא מיבעיא לימא בחרא לייתך דמוכח דמוכר לעלות מחוכה בחין מכריזין טילתך לא קשיא להו זה כמו שכתבו לקמן בד"ה לימא] כיון דמ"ב בלח"מ לית להו הך ולא מיבעיא לימא לענין ג

פרין לסור מכך מעמת שמא יתכרכם בפני יקרחל לכל בהודיעו מוכר לכלהו מעמי. תמפס לפי שים לדקדק בפירש"י דמחניות כתב דלומר לו בשביל לני פותחן ובטרפה כתב דמוכר לו בחזקת שחוסה מעמע שלימו לומר בפי' לכן נראה דכוונתו בטרפה יון שלא הכריזו לכוס ומוכר לו ממילא בחזקת שחוסה היא דמיזה יהום לטריפות ורוב בהמות בשרות לכל שכא

כיון דשכריזו הוי להו לשהול לי טרפה לו בשרה:

אך מה שים לפסוה לכלהורה בתום' דכלן הקשו על רש"י ובביאור הקושי כתבו בשם ר"ת בשפיטות למלך דמתניתין בטרפת הוי גניבת דעת ובבייהם בשתם וכן כך דלין מוכרין טרפה לנכרים כלומר לו שהיל בשרה דוקא שיך תפני שמטעהו ולא בשתם ובני זה היפוך דבריהם כלן ולי דכלן לא כתבו בשם ר"ת מ"ש הוי להו לפקשות לעיל על ר"ת כמו שהקשו כלן על רש"י ולריך לומר דעד כלן לא פליגי התום' על רש"י רק בתניות המכורות לחנוני דלין לחורת לחסוקי לדעתי' דמכורות הן ומפעתו לכל בטרפה לפי' בשך דבבייהת כיון שמכרו לו הוי לי' לחסוקי לדעתי' דלכך מכרו לו דטרפה היא כילכך כל שלא לומר בפי' ליכא גניבת דעת ולפי זה פליגי התום' ורש"י בשכלות שפוכות ממש דלרש"י בטרפה לפי' בשתם רק כלן כיון שהכריזו וכן בתניות בעין מפורש ולהתום' הוי להיפוך בטרפה דוקא בטרפה ובתניות לפי' בשתם. מיהו בבר בתוספי בגמרא לפרש גוף הסוגי' בשיטות ודברי התום' דכלן ל"ת לכיון דלא תשיב גניבת דעת דהי להו לחסוקי לדעתייהו ל"ב לפה לא יכריזו טרפה נפל כיון דהשתא נמי מסתמא יקנלו לי טריפה

סיל ופ"ב דלמו מוסכין שלא יקנלו ל"ב הוי גניבת דעת:

גר"ה והא קא משמיע לי' ות"ת וכו' שהי טועה דחביב לי' לר"י. ולשפ"ד לייבב בשיטות דפ"ב לא התירו לעיל בבפ"ג דשולח רק השם דלטולה עשמו מי' בדור לו דחביב בעיניו שפי' פותח לבבודו שלבך הין לריך להודיעו לבל בל שהין הדבר יודע לחורת לף שבשתת חביב הלנו לריך להודיעו דלח"ב בשיתברר לו שלא מי' בשבילו הוי הלנו גניבת דעת והייט דקתמר לי' רב הפרת דלבך הודיעו דבלח"ב היו ההין לבבודו דלו שפיר לא הוי בשתעה בבל בשיתברר לו שלא בלו לבבודו יבא מוסעם משם בבל:

ראיתי לבתוב לקת הערות בדברי הרח"ם בהך סוגי' דשולח יד וכנה רלוים דבריו הלריך בדין גיד הנשה לי מוהר בהגהה וכבר כתבתי בתשובתי לייבב דברי הרמב"ם דשביר דגיד מוהר מק"ו ושכן מוכין דבריו שלמר מר שיפרוש לך הכתוב לו בתם בהבלה על פה ושבב גיד הנשה בחומן שבתו בקבלה ושיטו הלין בתשם לפי שהומר בבלל נבלה דבתי קי"ל הין בו בל"ת רק מק"ו בתשקלת דגמרת לריב"ג ור"ש נמי מודה בזה בתש"ם לפיל בחלילים. ושנה בתם הרלו לי בספר כו"ם שבתב לדמות מיהון זה על פי דברי בתוס' שם בד"ה ומה תלב דלפי דבריהם לי הין בגידין בל"ת הין בהן ק"ו דשור בנשקל ושהר לישורי בהגה יוביחו ושנה תלבב דמפורש בגמרת דפריך ור"ת דחשר ופירש"י בד"ה ור"ת ז"ל דהשר לעיל גיד לחסור בהגהה משום דפ"ל הין בגידין בל"ת ולא הומר בבלל נבלה מ"ת לא מייתי לי' בר' יוסי להמיר בהגה ק"ו מחלב ור"ל דהי לפרושי למלן דהשר בגידין בל"ת מחלב ק"ו מחלב ל"ת מבל"ת לפירש"י וודאי דברי הרמב"ם נבונים לף בם שלו בתום' לומר רק דהין עושין מוכיח משור בנשקל ושהר לישורי בהגה הין על לחתו נוף דהין ק"ו שבבי בהוכה בנבלה זו בהגהה בם החלב לף דבשורה יש בו לישור בבת ב"ת דהומר גידה שלימו בשורה רק בלחו דשיך עושין בהגה בה שים לנו לומר שלא הומר חלבה וגידה דיש לומר שלא הומר בהגהה רק דבר הרשר בהבילה מלד שבתבלה לבל לף מה שהשר בשבתה דשלמת והשתא הין דחזין דחלב הומר שהוא בשלמת בבתת בש"ם גיד שלימו בשלמת רק בלחו לבל עיקר הטיבר הוא מבת ק"ו בחומה בהבלה עשמה היון שהומר חלבה דבבתת בש"ם גידה שלימו רק בלחו ומשילה הין בהן חוכיח מנוף שהר דבשור בנשקל ושהר לישורי בהגה לף הומר שום דבר משל"ב בנבלה שהומר חלבה ב"ת גידה ומ"ת מדם לף ילפינן דדם ליתו בבלל נוף בבשמה רק בשר גידין ושלמות הוויין נוף בבשמה וילפינן שפיר בק"ו תפילו לי הין בנ"ת גם עיקר קשיח בתוספות משור בנשקל לף בבתי דשהני שור בנשקל שהוא בשקלה ושהומה שהרתו שהשם שהר שנשמר דיתו ושין עושין ממנו תוכיח וכן שהר לישורי בהגה בבלהו יש בבשר דבר שהין לפשות בשם תוכיח בשבוהר שוף פרק בל הבשר והרבה משם לף בי' לשם שעת הכושר והחלב וגיד הין מוסרין קודם שילוה לשויר השולם וגיד קודש שבת על הבף בשו שפירש"י ריש פירקין ושהין להלריך כזה מהר דמפורש בגמרת

הכשר

ובפירש"י דשפ' הין בגידין בנ"ת יש ללמוד ק"ו וזה בלור: עוד בתב הרח"ם ז"ל דשיטו' קמ"ל עיקר ולא תייטין במהגה לא בעניבת דעת ולא שמא יתנגה בפני יקרחל וההוא דשמולל דפייסי' לשובדי' לא בשין מבר הוי. והרב בעל מע"ת מתק תיבת לא מהרח"ם וכוונת הרח"ם דלא מיקשי היבי מייט שמולל בעניבת דעת ומהרן דבשין מבר הוי אבל תימה היא דמאי קושיא הא בשמת דהין דמהך דשמולל לא מוכח מידי ואי כוונתו להבך דמייטי מעיקרא משמולל הא אינהו ס"ל דבמהגה נמי אינה גניבת דעת ועוד אי הך דשמולל בשין מבר הוי היבי מייטי ליה' משמולל בשין דמגת דבבייהת ע"ב מחלק בין מהגה לשבר אם בן יבי בלימת דמגת דמהגיטין פליג אבל אבל היבי מייטי משמולל דשבר הוא לשהגה:

לבן בבור דהא בשמת קשיח לי' להרח"ם ז"ל דהיבי מייטי מהך דשמולל משבר לשהגה בין דמגת דבבייהת מחלק בין מבר לשהגה ומ"ל דשבר דשהגה בשבר לשהגה ושהא תירן הרח"ם דהך דשמולל לא בשין מבר היא רק בשהגה דמי והטעם דלא הוי בשבר משום דדמי בשטבורת לפי' הרגנולת שרפה היפה שום ובי"ם בי בפי הגולה יהיב לי' הרבנולת ונם יש דוחדי לא בשלבו אבל ובבא בשליהום רק שר סובר דההא תיקפד ושר סבר שהא תיקפד ח"ב וודאי שה שעוה בשרה יושר הוי בשין שהגה ושייטי שפיר ושלן דקי"ל בשיטוית קמ"ל דבשהגה ליבא גניבת דעת שמולל לא תיקפיד על גניבת דעת רק בדשהיק בגמרת היבו בבר בשבתי בגמרת לשעוות בל שלא יהא שום שהירה ושין לוחך לשלק:

בין דוכן לשהגה בי"ם לעיל בשריבות:

ובשב עוד הרח"ם בשם הרשב"ד ז"ל דדקדק מדקשמר שלימה שין שהוכה לא דשם בא שהר שעלמה ויקר בשר והלך לו שליק שיפה ניקר ובבי הוא בניקור דשלח"ם שהוכה שהתי לא ושה לא שבול שהגה שד דשהוי לבבי שלמת לבפי' יבך שהין שניקור ביבר בם רק שהין שניד ג"ב ניבר בם שולין לבבל [דשה בך יבך בודאי שין ניבר בם שום ניקור דשה בשהת שינה שוקרת רק שהין שניד ניבר בה שמעת שהיא שהוכה לשהגה] וכל שבן יבך שוקרת שהין לבבך לשוור לשהר שהר שבבל לידע שם בקרה יפה ע"ב. ושלשה שדברי הרח"ם ז"ל דהיבי הרח"ד ז"ל דהשתא דקשי לי' שהגיטין דיבראל יקנה שהגו לשבל דשלמת שהיבו לה שלי הרח"ד ז"ל שהגיטין דקשי שלימה שין שהוכה לה לבל שבייהת דלשהן דקשי בשדיה שהוכה לבבך לשוור לימה בישה גיד הנשה בשולה לשבל דשהם בין דיבראל שולה עשנה לשבינו לה שלי הרח"ד ז"ל למידק שינה בשם בלל דשהם בין דיבראל שולה עשנה לשבינו לה שלי הרח"ד ז"ל שהגיטין דקשי שלימה שין שהוכה לבבך לשוור לימה בישה גיד הנשה בשולה לשב

ומ"מ מייצין ולי דמחצה דמספק יתכל ל"כ מ"ם טריפות שלא יתכל מספק ופ"כ כמ"ם למיל דעיקר הטעם דכל שהכשר כשר הוא הדבר ניטל גיד דך דרך המכה לנקר הכשר מהתילה קודם שמוכרו טילכך כיון שמכריזין דוולתי כשר הוא כל שהגיד ליט ניכר ליט תוקם לחכלו ומן הדין ים לסמוך על זה לכל כל שים לו תקם טריפות ליט סומך על מה שליט רואה גיד דמ"מ טרפה היא וליט קונה מספק לכל כל שהוא יודע שהיא כשרה אין לריך לחוש על גיד כל שליט רואה לותו דמסתמא ניקר המכה קודם שמכרו ושפיר מייתי הרחב"ד דלי' ד"ם כשולא ירך הניכר שהיא מנוקרת רק לא נודע אם ניקר כרלוי דסומכין על זה דלל"ב למיל נמי נהי דכשרה היא לכל מ"מ כיון שאין הישראל יודע לו אם הוא שקי שניקור לריך להרלות לשקי שניקור וזה ברור :

מיתו שיקר לליים הרחב"ד ז"ל ים לדחות דשאני הך דהכא כיון דכשר ישראל ניהו יודעין להו דשקילין בניקור וכיון דכשרה היא ואין דרך המכה למכור מרם שמנקר לותו סומכין שהיא מנוקרת כל שליט רואה הגיד לכל כהך דהרחב"ד דכל מדם דמלמת שאין תו שקילין כו אם שקי שניקור שפיר ים לומר דמייצינן לי' ולריך לשהול לשקי ולולי כוונת הרחב"ד כיון דסומכין על הך סברת דכל מכח דרכו לנקר הכשר קודם שמוכרו וכל שאין רואין גיד סומכין דניקר יפה כ"ם ברואין סי' ניקור ממש דסומכין דמסתמא כל מנקר כשר ורואה להכשירו מיסור גיד מסתמא שקי הוא בניקור ובהכי ניחא שהכיא הרחב"ד ז"ל דלי' משמיעה ושפה חיכא בירך מנוקרת דמי לשמיעה דרואין שפחט לכל כהך דלמיל דשקילין מסוכה לא דמייצינן שיקא הישראל הא החם אין כאן שום סימן ניקור כמו שכתב הרחב"ד ז"ל עלמו ובכא ודלי לא שייך רוב מלויין לגבל ניקור כלל ולי משום דבשחיטה נאמן לפי' נחתך הרחם ואין בי"ם ניכר כמ"ש החום' רפ"ק דיבמין טייט מכח בידו ללמוד לשחוט או להכשיר לאחרים וחכו כשחומר בפי' שבשחט יפה נאמן מכח בידו לבל כאן כהך דישראל שולא לגברי מסוכה דאינו לפניו כלל לומר מנוקרת היא וגם אין שום 'סי' ניקור ניכר שם היכי ס"ד לסמוך על זה ולהל"ל ניחא למיל נמי אינה רוב דכיון דכשרה היא ומכרה בודאי מנוקרת היא וכ"ם בשים לפניו יך מנוקרת מישראל דים לסמוך על רוב מלויין לגבל ניקור מכ"ם דשחיטה וזה ברור :

אך מה שהביאו הרשב"ם והר"ן שם הרחב"ד ז"ל דלי' מהרומה דלי אמר כל הרואה לאחרים יאכלו שוב אין לו לאכול מן הכשר הנמלא בביתו דשמא מרפה מכר לו הכתם ובמקום שמכריזין מוכר לאכול בכל מקום כיון שלא הכריזו ולי הכריזו אסור לאכול מכשר הנמלא בידו מכרין בביתו אבל לקנות מן המקולין בכל גווני מוכר שאין מרפה לסומרים נכרים למכור במקולין כיון דשם מוכרים הנכרים בשר כשר ליסרלים והיינו דקאמר רבי מקולין ובמי ישראל בשר הנמלא שם מוכר והיינו כיון שים מקולין שהנכרים מוכרים שם בשר כשר ליסרלל שוב לא מייצינן שמא יש מרפה במקולין ולהא לא מייצינן נמי שהנכרי הביא מביתו למקולין ממה שקנה מיסרלל לאכילה לו שחיכא לו נכלה בביתו להא לא מייצינן וכך עובדא דשכח דהכא מייני ג"כ במקום שים מקולין נכרים המוכרים בשר של מכמי ישראל להרויח ובהא פשיטא דלא מייצינן למרפה והיינו דקאמר רבי בשביל שוטה זה שעשה שלא כהוגן ופירש"י שמכר מרפה לעכו"ם למכרה במקולין ווה בוודאי אסור בפל גווני בין במכריזין בין בלין מכריזין מ"מ לין לאסור בשביל זה כל המקולין דמ"מ לילך שכחים לא מכרו שום מרפה למקולין והוי רובה דהיתר ובשביל אחד שעשה שלא כהוגן אין להוש לכולם לאסור כל המקולין וכן פירש"י בשר הכי בד"ה מותר וז"ל ולמרפה ליכא למיחוש דאי אינה דאיכא מרפה לא הוי מזבין לי' למוכרה במקולין הכי להדיא דעיקר מה שאנו דנין וכתך דרבי רק על בשר הנמלא במקום שהנכרים מקבלין הבשר מן הכתים ישראלים למכור במקולין להרויח והכא אין ספרם בין מכריזין לאין מכריזין לאין מכריזין כדלמיל וז"ב : בביתו שלקח לנכרו וודאי תלילאין מכריזין לאין מכריזין כדלמיל וז"ב : ובהבי ניחא לי מה שים לדקדק דבליצגא קמא פי' בד"ה אנו

נאסור בחמי' מלוקא בשר היום מן הטכו"ם במקולין וכל"ב פי' וז"ל אנו נאסור היום את המקולין שבעיר ולוקח בשר מן הטכו"ם לף היום מוסרין הוליל ולא הכריזו אבל וכורר דבל"ק הוי ס"ל דנאמת סי' מרפה והכריז או במקום שאין מכריזין ואין היתר ליקח רק במקולין דשם אין מוכרין מרפות שאין הכתים מוכרים המרפות למכור במקולין רק לנכרים יחידים לנרכם וס"ד לפי זה שעשה שלא כהוגן ומכר למכור במקולין כל המקולין לאוסרין קמ"ל דלא . אבל ליקח בשר מנכרי בביתו מן למקולין וודאי לאסור כיון דמייני בלין מכריזין או במכריזין והכריזו אבל כל"ב קאמר דלעולם עביד והייט שלא ה' מרפה כלל מייני במקום שאכריזין ולא הכריזו ת"ב

ממילא הכל מותר בין ליקח במקולין בין בביתם :

והשתא ניחא נמי מה שים למוש דפריך בל"ב מעמא דאיכוון לנעורת לאבכרי הא לא"ה לאסור והא תניא רבי אומר וכו' והדבר ממוה דלמה לי' למיפרך מכך דרבי תיפוק לי' דמהך דהכא קשיא דאי ס"ל בשר הנמלא ביד נכרי לאסור מה בכך דנאכוון לנעורת אפי' לא ה' אומר המכח לאכילו כלל סי' בדין לאסור ומה מוטיל מאמר המכח להתיר מה שאפי' בלי מאמרו כלל הי' לאסור [ועמ"ש במוש' ד"ה מעמא] ולכ"ל ניחא דכך הכיוצא בעמא דלא נאכוון רק לנמרי משום דמייני בלא

קודם הקנה ואחוכה לאסור שמא יקח ישראל ושלימה מוכר דמקומו ניכר ולי דנכרי ממיך לה יהא ניכר מאיכתו :

אבל לדעתי פי' סוגי זו בפשיטות ורש"י ז"ל ג"כ נאכוון לזה [כמו שיכול ביאור דבריו כמוך דבריהו] ואוה שים לדקדק בדברי רבי שאמר מקולין ואכתי ישראל בשר הנמלא ביד נכרי מוכר מה זה דנקט מקולין הא הכל תלוי במכריזין ואין מכריזין ולי במכריזין ולא הכריזו בכל מקום מוכר ולי באין מכריזין הכל לאסור ומה ענין מקולין דוקא וכן כהך עובדא דשור פשם מ"ם דנקט כל המקולין הוי לי' לומר נאסר כל בשר הנמלא ביד נכרי :

לבן נראה דהך חילוק של מכריזין ואין מכריזין לא שייך רק כשהמכתים ישראל וסם עלמן מוכרים הבשר ליחידים ליסרלים ולעכו"ם ולי אין מכריזין לאסור לאכול שום בשר הנמלא ביד נכרי דשמא מרפה נקח והמכתים מוכרים הבשרות ליסרלים ולעכו"ם מריפות ולא"ב ים לחוש כיון שאין מכריזין שמא מריפה נפל ונמכר לנכרים ובמקום שמכריזין ולא הכריזו ממילא לא סי' שום מריפה במקולין לכך מוכר ליקח מבשר הנמלא ביד נכרים בכל מקום . אבל במקום שהמכתים יסרלים אבל סם לוים מוכרי הבשר רק עכו"ם מקבלין מסם הבשר הנשחם וסם מוכרים ליחידים במקולין ובמקום זה פשיטא דאין מריפות לנכרי למכור במקולין דסא הבשרות נמכרים סם ס"י הנכרי והיאך ימכרו לסם מריפות לקלקל המקולין ולא יוכל ישראל לקנות בשר במקולין כיון שנמלא שם מריפות לכך ממילא לפילו במקום שאין מכריזין אין מוכרין המריפות לנכרים שמוכרים במקולין רק כל מרפה שנפל ביד המכתים אינן מוכרים רק לנכרים יחידים הקונין לנרכם לא למכור במקולין ואז מוכר ליקח במקולין בשר דוולתי אין שם מריפות אבל לסוך ליקח מנכרי בביתו לו לאכול מן הבשר הנמלא בביתו דשמא מרפה מכר לו הכתם ובמקום שמכריזין מוכר לאכול בכל מקום כיון שלא הכריזו ולי הכריזו אסור לאכול מבשר הנמלא ביד נכרי בביתו אבל לקנות מן המקולין בכל גווני מוכר שאין מוכרין מרפה לסומרים נכרים למכור במקולין כיון דשם מוכרים הנכרים בשר כשר ליסרלים והיינו דקאמר רבי מקולין ובמי ישראל בשר הנמלא שם מוכר והיינו כיון שים מקולין שהנכרים מוכרים שם בשר כשר ליסרלים שוב לא מייצינן שמא יש מרפה במקולין ולהא לא מייצינן נמי שהנכרי הביא מביתו למקולין ממה שקנה מיסרלל לאכילה לו שחיכא לו נכלה בביתו להא לא מייצינן וכך עובדא דשכח דהכא מייני ג"כ במקום שים מקולין נכרים המוכרים בשר של מכמי ישראל להרויח ובהא פשיטא דלא מייצינן למרפה והיינו דקאמר רבי בשביל שוטה זה שעשה שלא כהוגן ופירש"י שמכר מרפה לעכו"ם למכרה במקולין וזה בוודאי אסור בפל גווני בין במכריזין בין בלין מכריזין מ"מ לין לאסור בשביל זה כל המקולין דמ"מ לילך שכחים לא מכרו שום מרפה למקולין והוי רובה דהיתר ובשביל אחד שעשה שלא כהוגן אין להוש לכולם לאסור כל המקולין וכן פירש"י בשר הכי בד"ה מותר וז"ל ולמרפה ליכא למיחוש דאי אינה דאיכא מרפה לא הוי מזבין לי' למוכרה במקולין הכי להדיא דעיקר מה שאנו דנין וכך דרבי רק על בשר הנמלא במקום שהנכרים מקבלין הבשר מן הכתים ישראלים למכור במקולין להרויח והכא אין ספרם בין מכריזין לאין מכריזין לאין מכריזין כדלמיל וז"ב : בביתו שלקח לנכרו וודאי תלילאין מכריזין לאין מכריזין כדלמיל וז"ב : ובהבי ניחא לי מה שים לדקדק דבליצגא קמא פי' בד"ה אנו

נאסור בחמי' מלוקא בשר היום מן הטכו"ם במקולין וכל"ב פי' וז"ל אנו נאסור היום את המקולין שבעיר ולוקח בשר מן הטכו"ם לף היום מוסרין הוליל ולא הכריזו אבל וכורר דבל"ק הוי ס"ל דנאמת סי' מרפה והכריז או במקום שאין מכריזין ואין היתר ליקח רק במקולין דשם אין מוכרין מרפות שאין הכתים מוכרים המרפות למכור במקולין רק לנכרים יחידים לנרכם וס"ד לפי זה שעשה שלא כהוגן ומכר למכור במקולין כל המקולין לאוסרין קמ"ל דלא . אבל ליקח בשר מנכרי בביתו מן למקולין וודאי לאסור כיון דמייני בלין מכריזין או במכריזין והכריזו אבל כל"ב קאמר דלעולם עביד והייט שלא ה' מרפה כלל מייני במקום שאכריזין ולא הכריזו ת"ב

ממילא הכל מותר בין ליקח במקולין בין בביתם :

והשתא ניחא נמי מה שים למוש דפריך בל"ב מעמא דאיכוון לנעורת לאבכרי הא לא"ה לאסור והא תניא רבי אומר וכו' והדבר ממוה דלמה לי' למיפרך מכך דרבי תיפוק לי' דמהך דהכא קשיא דאי ס"ל בשר הנמלא ביד נכרי לאסור מה בכך דנאכוון לנעורת אפי' לא ה' אומר המכח לאכילו כלל סי' בדין לאסור ומה מוטיל מאמר המכח להתיר מה שאפי' בלי מאמרו כלל הי' לאסור [ועמ"ש במוש' ד"ה מעמא] ולכ"ל ניחא דכך הכיוצא בעמא דלא נאכוון רק לנמרי משום דמייני בלא

(דל"ה ע"ח) **בגמרא** אמר רבי בשביל שוטה זה שעשה שלא כהוגן אין לאסור כל המקולין . הנה

כ"ן והרשב"ם ז"ל קשיא להו בשר עובדא וכן בשר דרבי עלמו שאמר בשר הנמלא ביד גוי מותר דבמתי מסקינן אי בתין מכריזין הא לאסור לקנות מן הנכרי כדאמרינן לעיל בפשיטות דלא אתי למיזבן מיני' ואי במכריזין ועבר ולא הכריז ל"ב בוודאי ים לאסור לקנות כיון שלא הכריז והוי לי' כמו במקום שאין מכריזין ועוד היכי קורלא אותו בשוטה כיון שבאה מרפה לידו ולא הכריז ופ"ם שמרלו לו קודם הקנה מיירי דהי' הדין מותר ליקח ולאסור למכור לו במכריזין ולא הכריזו ס"ם ואתי מתה לי' רבי קודם הקנה מיירי היכי קאמר לעיל במתי עסקינן לוקמת

משום דילמא אתי ישראל למזבן או למיכל מיניה. דלעולם מימר אמר הישראל דילמא טרפה או נבלה היא. ובזה עמד מנהגנו שהכל מוכרין נבלות או טרפות לגוי או נותנין ואין חוששין[62]). אלא טעמא משום דקא גניב לדעתיה דגוי, כסבור שישראל זה אוהבו מאד, שתיקנה וטרח בה ליטול הגיד עד שנראית לעצמו ואחר כך נתנה לו. והוא לא נטלה או לא נתנה לו אלא מפני שאינה ראויה לו. ונמצא מחזיק לו טובה חנם וגונב לו דעתו:

אל יסרהב. לא יפצר בו, הואיל ויודע שלא יעשה. משום דגונב דעתו חנם. דסבור מן הלב הוא מסרהב לו כן: **אל יפתח.** כל חביותיהם [היו] מגופות. וכשבא אדם חשוב אצלו פותח לו חבית להשקותו יין חזק שעכשו הוא פותחה. ואם מכר חבית לחנוני שלמה ועדיין היא אצלו לא יפתחנה לאורח הבא אצלו, מפני שגונב לו לבו להחזיק לו טובה חנם. כסבור הפסד גדול נפסד, שהרי תשאר חבית זו חסרה ויתקלקל יינה. וזה ימסרנה מיד לחנוני שימכרנה לו: **אלא אם כן חודיעו.** מכרתיה לחנוני ואיני נפסד: **מפך ריקן.** ואמר לו „סוך שמן". מפני שיודע בו שאינו סך. וגונב דעתו, כסבור שיש בו שמן: **כבודו.** של אורח להודיע לבריות שחביב עליו, מותר: **המתקשקשין.** חסרין. לפי שזה סבור שהם מלאים: **שמתעהו.** גונב דעתו, שחושב שהוא מלא ומחזיק לו חנות: **חבר עיר.** חבורת עיר. שיש שם רבים. וזה מכוין להחשיב האבל בעיניהם, שיאמרו כמה הוא חשוב שזה מכבדו כל כך: **מותר.** דגדול כבוד הבריות: **סנדל.** של עור: **של מתה.** בהמה שמתה מאיליה אין עורה חזק כשל חיה שחוטה: **הסבנה.** שמא מנשיכת נחש מתה, והארס נבלע בעור: **ושמן צף.** כסבור שהכל שמן, ומזמין עליו אורחים, כבטוח שיש לו שמן הרבה לצורכם: **וחנק את עצמו.** שלא היה לו מה להאכילם ובוש מהם: **שעזק.** סגר. כמו[63]) ויעזקהו:

[צב.] **שנתעלם.** שהיה שעה אחת שלא ראהו. ואפילו מונח על שלחנו ומצאו באותו מקום שהניחה אסורה. דחיישינן שמא עורבים החליפוה בנבלה שהיה בפיהם: **מקולין.** בית המטבחיים: **מותר.** אע"פ שנתעלם מן העין: **נמצא שאני.** שהיה בחזקת המשתמר וליכא למיחש למידי. דמיירי במקום שאין דרכן לשחוט אלא לקנות מטבחי ישראל. ומיירי נמי דליכא למיחש לטרפה [דהיינו] במקום שמכריזין כשיש טרפה ולא אכריזו דודאי כשרה היא. אבל בשוק המונח איכא למיחש שמא מעיר אחרת מביאים העורבים, כי כן דרכם[64]): **ספקו אסור.** דנפקא לן מקראי בפרק בתרא דיומא[65]) ובפרק קמא דכתובות[66]) דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. וזה מן הקבוע לקח: **ובנמצא.** שפירש ממקומו: **הלך אחר הרוב.** דכל דפריש מרובא פריש:

[צה:] **היכי אכיל.** הואיל ובהעלמה אסר לה: **דלא איעלם.** בשעתיה משנשחטה לפניו: **אתלת.** באלכסון מרובע כזה ☒ , כל חתיכה שלש קרנות.

---

63) ישעיה ה. 64) לשון הר"י מלוניל. 65) יומא פד: 66) כתובות טו. אימא עיי"ש.

ומשום סימן שלא יגנבו ממנה אנשי ביתו. **והגאונים**[67]) **ז"ל פסקו** דהלכה כרב. וראיה, דלקמן בעו סימנא או טביעות עינא. ועוד ראיות אחרות. ואע"ג דאמרינן הכא ורב היכי אכיל בשרא, ולא אמרינן היכי אכלינן, דמשמע דלא קיימא לן כותיה. לא קשיא, דאית לן כותיה בפרק אלו טרפות[68]) גבי סימנין [דאמרינן] ולרב פפא קשיא מתניתין. ובמסכת שבת[69]) נמי פרק במה אשה יוצאה [אמרינן] ולרב מאי שנא הני. והוה ליה למימר ולמתניתין מאי שנא הני: **ורש"י**[70]) **ורבינו זרחיה הלוי ז"ל** פסקו כלוי שהתיר. ויש להם ראיות מפרק אלו מציאות[71]), דרבי חנינא אשכח גדי שחוט ורבי אסי אשכח פרגיות שחוטות והתירו להם. ובהנהו דלקמן דבעינן סימנא או טביעות עינא **כתב הרב בעל התרומות**[72]) ז"ל, שהוא לפי שנאבדו, ובא ולא מצאם במקומם, ובעיר שרוב טבחים גוים. וכן **בתוספות**[73]) **בשם רבינו שמואל** ז"ל, דהיכא דמצא הבשר במקום שהניחו לא חיישינן שמא עורב החליפו והניחו באותו מקום עצמו. אבל היכא דנטלו העורב והחזירו חיישינן שמא החליפו. אבל **הרב ב"ה**[72]) ז"ל כתב שאם מצא הבשר במקום אחר יש לחוש שהחליפה עורב, עד שיכירנה בסימן או בטביעות עינא: **וכתב הרשב"א**[74]) ז"ל, דאם הניחה בשוק בין הגוים וברוב טבחי גוים אסורה, אם אין לו בה סימן או טביעות עינא. אבל ברוב טבחי ישראל, אפילו הניחה בין הגוים ובא ומצאה במקום שהניחה לא חיישינן לעורב כלל:

איתבד ליה. נאבדה ממנו: **כרכשא.** טבחיי"א בלעז: **בינו דני.** בין החביות או גיגיות שנותנין בהן יין: **דהא מהדרינן אבדתא.** לכל אדם בסימנין. ולא בטביעות עינא, אלא לצורבא מרבנן, התם פרק אלו מציאות[75]), משום דדייק טפי משאר אינשי[76]): [צו.] **טביעות עינא עדיף.** ומאבדה דלא מהדרינן אלא בסימנין לא קשיא, דהתם משום חמוד ממון חיישינן דילמא משקר. דאמר מר[77]) גזל ועריות נפשו של אדם מחמדתן ומתאוה להם. ולצורבא מרבנן משום שהוא חסיד ולא ידעינן דמשקר סמכינן עליה בטביעות עינא. והכא גבי איסורא, אע"ג דלא חיישינן ליה דמשקר, מכל מקום צריך לדקדק שלא יטעה. דפעמים סבור שמכיר ואינו מכיר. ומשום הכי כתב כאן **רבינו חננאל ז"ל**, והני מילי בתלמיד חכם שאינו משקר[78]): **בטביעות עינא דקלא.** שנתן דעתו להכירה בקול. **וכתב הרשב"א**[78]) **ז"ל בשם הרמב"ן**[79]) ז"ל, דמדקאמר היאך רומא מותר וכו', שמע מינה דסמכינן אכולהו אינשי באיסורין. וכן בעדויות[80]) לומר שזו היא גלימתו של פלוני או כליו של פלוני: תדע. דטביעות עינא עדיפא: **פלניא וכו'** פלוני הרג את הנפש ואין אנו מכירין אותו אלא סימנין כך וכך יש בגופו ובכליו של הורג:

מתניתין. שיטול את כולו. מחטט אחריו. וסתם משנה זו רבי מאיר, דאמר

---

67) כ"כ בשמם הרשב"א ד"ה פסק. 68) לעיל מד. 69) שבת סד: 70) רש"י צה: ד"ה רב הונא. 71) ב"מ כד. 72) ספר התרומה סי' מז. 73) תוס' הרא"ש ד"ה אתו. 74) רשב"א טור תקלט. 75) ב"מ כג. 76) כ"כ הרשב"א ד"ה תדע. 77) מכות כג: 78) כ"כ הרשב"א ד"ה השתא עיי"ש. 79) רמב"ן ד"ה ומדאמרי'. 80) וכ"ג ברשב"א וברמב"ן מהדורת רש"ז

אין הטבחים נאמנים על גיד הנשה דברי ר' מאיר. פי', לפי שמקילין בנטילתו ואין מחטטין אחריו. ר' יהודה[83] אומר נאמנין עליו ועל החלב. פי', משום דסבר ליה דלא בעי חטיטה, כדפרישנא במתני'. אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן חזרו לומר אין נאמנין, אמר ר' יצחק[84] ובזמן הזה נאמנין. אכשור דרי. כלומר, הוכשרו הדורות שהיו עתה הגונין יותר. לא, אלא מעיקרא דסברוה כר' יהודה דאמר יקיים בו מצות נטילה. פי', והיו מקילין בנטילה, הדור סברוה כר' מאיר. פי', דבעי חטיטה. כמה דהוו דכירי דר' יהודה לא מהמני. פירוש, כמה שהיו זכורים אותו פסק שהיו פוסקים כר' יהודה היו מחזיקים בשמועתם להקל והוו מקילים בנטילתו ולהכי לא מהמני, השתא דאנשויה לדר' יהודה מהמני. פירוש, עכשו ששכחו אותו פסק שהיו פוסקין כר' יהודה ואינן זכורין אלא דברי ר' מאיר נאמנין, שמדקדקין כראוי בנטילתו.

מתני'. שולח אדם לנכרי ירך שגיד הנשה[85] לתוכה מפני שמקומה ניכר. פי', ואין לחוש שמא הנכרי יחזור וימכרנה לישראל ויאכל אותה עם גידה, שהרי ניכר הוא גיד הנשה, וניכר הוא שלא ניטל ממנה עדאין. ודוקא ירך כשהיא שלמה שעכשו ניכר יפה שלא ניטל ממנה גידה, אבל לא חתוכה שעכשו אינו ניכר, ויש לחוש שמא הנכרי יחזור וימכרנה לישראל אחר ואותו ישראל כסבור שניטל ממנה גידה כשרואה אותה חתוכה במקום גיד הנשה ונמצא אוכל איסור. ואע"פ שמן הדין לא היה לו לסמוך בכך[86], כלו' בשביל שרואה אותה חתוכה לסמוך בכך שניטל ממנה גידה. חששו שמא טועה בכך. דהא מפרשי' עלה היאך הוא יכול ליקח אותה מן הגוי בחזקת כשירה.

הנוטל[87] גיד הנשה צריך ליטול את כולו. פי', לחטט אחריו. ר' יהודה אומר כדי לקיים בו מצות נטילה. פי', אין צריך חטיטה אלא די לו במה שנראה על הבשר.

שלמה אין חתוכה לא. פי', אריכא דמתני' מהדרי, ועלה דקינן מדקתני טעמא מפני שמקומו ניכר מכלל דדוקא בשלמה שמקומו ניכר, אבל בחתוכה שאין מקומו ניכר לא[88], גזרינן שמא יקח ישראל אחר ממנה וכסבור שניטל ממנה

הספר, וז"ל ובקבלת חברות בפני ג' סגיא ליה וחוזר לחברותו דלא גרע מחבר ונעשה גבאי ופירש שמקבלין אותו והרי הוא ככל אדם, וכיון שהוא ככל אדם אם בא לקבל דברי חברות בפני ג' חברים מקבלין אותו וסומכין עליו, יכו'. 83 לפנינו, וחכמים אומרים. 84 לפנינו, אמר רב נחמן בזמן. 85 לפנינו, בתוכה, וכ"ה בכ"י ב'.
86 כתב הר"ן בשם הראב"ד ושכן דעת הרשב"א דדוקא שלוקחה מן הנכרי, אבל הלוקח חתוכה מישראל אינו חושש שמא לא ניטל הגיד דאמרינן רוב מצויין אצל המצוה מומחין הן. 87 משנה לקמן צו, א. 88 בבד"ה בית ד' שער ב' דף כח חולק על התוה"ב שכתב שחיתוך של ישראל בגיד הוי סימן. וסובר רבנו שאינו סימן, ולא אמרו בגמ' שחיתוך דעכו"ם מידע ידיע אלא שהוא חשש רחוק אבל סימן לא הוי, דאל"כ למה צריך הגמ' למימר שמא יחננה בפני ישראל הרי הוא יכול לראות את

גיד הנשה. והשתא מפרש היאך יסמוך ישראל זה לאכול מה שברשותו של גוי בחזקת כשר. ופריש גזירה שמא יתננה לו, כלומר ישראל לנכרי זה בפני ישראל וידע בה ישראל זה שהיא כשרה[89]. הילכך אם שלימה היא הרי מקומו ניכר וידוע שלא ניטל ממנה גיד הנשה. ואם תתוכה היא כיון שבפני ישראל נתנה. פי', ויודע בה ישראל זה בודאי שהיא כשרה, חיישינן שמא יתן ממנה הגוי לאותו ישראל. פי', וטועה בה כשרואה אותה תתוכה כסבור שניטל ממנה גיד הנשה ונמצא ישראל אוכל גיד הנשה. ואיבעית אימא[90] תתוכה לא, משום דגניב דעתיה דגוי[91], דסבירא ליה דלכבודו נתנה לו. פי', היינו גניבת הדעת דגוי שסבור שמה שמתקן הישראל לעצמו שלח לו, ומשביח הגוי בדעתו דבר זה לומר, דבר חשוב הוא שהרי לצרכו תקנו וחזר ונמלך לכבודי ליתנה לי, והוא לא נתנה לו אלא מפני שאינה ראויה לו, כלומר בגידה נותנה לו עם הכל, ונמצא גונב דעתו של גוי[92]. דאמר שמואל אסור לגניב דעת הבריות ואפי' דעתו של גוי.

[צד, ע"א] תניא היה ר' מאיר אומר לא יפרוס אדם בחברו שיסעוד אצלו ויודע שאינו סועד. ואל ירבה בתקרובת ויודע שאינו מקבל. ואל יפתח חביות מכורות לחנוני אלא אם כן הודיעו. פי', דרכן היה לתת יין בחביות ואין פותחין מהן אלא אותן ששותין שלא תעמוד האחרת פתוחה וחסרה ולא יתקלקל היין, ולפעמים כשאדם נכבד בא אצלו פותחין לו לכבודו כדי לבדוק היין וליתן לו מן המשובח ואין חוששין להפסד. ואם מכר החביות לחנוני אין בפתיחתן הפסד של כלום כיון שהן עומדות למכור, ואם נכנס שום אדם אצלו והוא יש לו חביות מכורות לחנוני ומראה לזה שהוא פותחן לכבודו גמצא מטעהו שזה סבור שפותח לכבודו ומפסיד אותן בשבילו ואין בכך הפסד כלום כיון שכבר הם מכורות לחנוני. ואל יאמר לו סוך שמן מפך ריקן. פי', דרכן היה בסיכה, ואל יביא לו הפך ויסרב בו לסוך והפך ריקם, וזה אינו מתכוין אלא לגנוב דעתו שיחזיק לו טובת חנם ולא יקבל לו ממנו. ואם בשביל כבודו מותר. פי', אם מתכוין בדברים אלו לכבדו בעיני האחרים ולהחזיקו באדם חשוב מותר. עוד אמרו בגמרא שלא נאסר

89 חולק בפירושו על התוה"ב בית ב' שער ה' דף סא, ב. וכתב שם עוד בבד"ה א"נ אפשר דכיון דרואה אותה ישראל ב ד ישראל חבירו כשהיא תתוכה סבור ודאי כשרה היא ולפיכך תקנה ויחזור ויקחנה, והא דמקשה בגמ' שלמה נמי לא לישדר דחתיך ליה, אין הכונה שיחתך כדי להכשילו, אלא להשביח מקחו. 90 בבד"ה בית ב' שער ה' דף סב, א. חולק על התי"ב וסובר רבנו דלשון אב"א אינו סתירה ללישנא קמא. 91 עי' בבד"ה שם. 92 כתב הר"טב"א בשם בעלי תוס' דהוי דאורייתא מדכתיב (ויקרא יט, יא) לא תגנובו ולא תכחשו וכו'. הב"ח חו"מ סי' רכ"ח כתב שאיסור גנ"ד אינו אלא מדרבנן. כתב בבד"ה ב"ת ד' שער א' דף יט, א. את"ל דאסור לבטל איסורן לכתחלה דאורייתא, וכן בדין שלא יהא מותר דבר תורה לבטל לכתחלה חתכת נבלה בשתי חתכות היתר מן במינו, ואנן בכל דוכתא החיתוך ולסמוך על זה. עי' בריטב"א.

דבר זה אלא כשזה מראה לו שהוא עושה כן לכבודו אבל אם הוא אינו מתכוין כלל להטעותו כגון שפתח חביותיו והלה סבור שבשבילו פתחן והוא לא פתחן בשבילו כלל שאפי' לא נכנס זה אצלו היה פותחן אין לו להודיעו כך לא אמרו אלא שלא יהא מטעהו אבל אם הוא מוטעה מעצמו אין נזקק לו.

תנו רבנן לא ימכור אדם לחברו סנדל של מתה בכלל חיה. פי', סנדל עור בהמה שמתה מאיליה ויאמר לו שהעור היה מבהמה שהיתה חיה ונשחטה. מפני שני דברים, אחד מפני שמתעהו. פי', שאין עור. המתה מאיליה חזק כשל חייה ונשחטה. ואחד מפני הסכנה. פי', שמא על ידי ארס נחש שנשכה מתה ועדין יזיק למי שנועל עורה.

ואל ישלח אדם לחברו חבית של יין ושמן צף על פיה, שלא יטעהו וסבור שהכל שמן. ומעשה באחד ששלח לחברו חבית של יין ושמן צף על פיה והלך וזמן עליה אורחים. פי', שהיה בדעתו לעשות לו סעודות שצריכות שמן הרבה, ונכנס ומצאה של יין וחנק את עצמו.

ואין האורחים רשאין ליתן ממה שלפניהם לבנו ולבתו של בעל הבית אלא אם כן נטלו רשות של בעל הבית. ומעשה באחד שזמן אורחים בשני בצרות ולא היה לו ליתן לפניהם אלא כשלש ביצים בלבד, בא בנו של בעל הבית ועמד לפניהם, נטל אחד חלקו ונתן לו וכן שני וכן שלישי, בא אביו ומצאו שתופס אחד בפיו ושתים בשתי ידיו נטלו וחבטו על גבי קרקע עד שמת, כיון שראתה אמו כך עלתה לגג ונפלה ומתה, אף הוא עלה לגג ונפל ומת. אמר ר' אליעזר בן יעקב על דבר זה נהרגו שלש נפשות מישראל[93].

[צה, ע"א] אמר רב בשר כיון שנתעלם מן העין אסור. פי', דחיישי' לעורב או שרץ שנטלה לזו שהיא כשרה והחזיר אחרת אסורה. פי', ולוי פליג עלה בגמ' ושארי. מיתיבי מקולין. פי', בית המטבחים. וטבחי ישראל, בשר הנמצא ביד גוי מותר. פי', ואע"ג דנתעלם מן העין מותר, דאזלינן בתר רובה ורובה היתירא דהא מקולין וטבחי ישראל גינהו, וקשיא לרב. ומתרצי' נמצא שאני. פי', כשנמצא ביד גוי ליתה להאי חששא למימרא דמעלמא אתאי אלא דמהכא שקל ורובא היתירא. אבל לעורב ושרץ אפי' במקולין וטבחי ישראל חוששין דהא מכולי עלמא שקלי. תא שמע חשע חנויות כולן מוכרת בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבלה

93 (לדף צה, א) בבד"ה בית ד' שער ב' דף ל, ב מפרש את לישנא קמא דרבי בשביל שוטה זה שמכר וכו', דכיון דעיקר הדין במקום שמכריזין מותר ליקח מנכרי היכי שלא הכריזו ה"ה אם לא הכריזו ולמחר בא אחד ואומר שאתמול מכר למקולין של עכו"ם טרפה אין אוסרין את הבשר שלקחו מהן אתמול כיון שלא הכריזו מעמידין הדין על עיקרו דאזלינן בתר רוב. ולישנא אחרינא סבר כיון דיום זה הוא טרפה ודאי איתחזק איסורא וראוי היה להכריז דינן כאלו הכריזו והדרינן לתקנתן ובשר הנמצא ביד נכרי אסור. עי' בריטב"א.

ע"ב **איבעי' להו** ר' יהודה מפשט פשיטא ליה וכו' או דילמא ספוקי מספקא ליה ואסיקנא דמפשיט פשיטא ליה. אע"ג דשקלינן וטרינן בה טובא לפרושי מילתי' דר' יהודה לא קי"ל כוותיה אלא כרבנן דקאמרי דנוהג בשתיהן:

דף צא ע"א **וטבוח** טבח פרע להם בית השחיטה בפניהם. לא שחיטה ממש קאמרינן דהא בני נח לא נצטוו על השחיטה וליכא למימר שאע"פ שלא נצטוו קיימו מדעתם כדאמרינן קיים אברהם עירובי תבשילין וכדברי רש"י ז"ל דא"כ מאי האי דאמרינן והכן טול גיד הנשה בפניהם כמ"ד גיד הנשה נאסר לבני נח דילמא לא נאסר אלא שהם היו נוהגין בו איסור מדעתם כשם שהיו מקיימין מצות שחיטה אלא ודאי כי אמרינן פרע להם בית השחיטה נחירה קאמר דנחירתן זו היא שחיטתן ופריעה להראות שיצתה מידי אבר מן החי שנאסר להם:

דף צב ע"ב **וא"ר** אלעזר א"ר הושעיא מחלוקת בבן תשעה חי וכו' וא"ת למה ליה לאתויי הא דר' הושעיא הא בהדיא תנינא בברייתא דבחלבו פליגי. י"ל דאי לאו דר"א א"ר הושעיא ה"א דחלבו דקתני בברייתא היינו שמנו של גיד אבל חלבו דשליל דכ"ע שרי אבל השתא דא"ר אלעזר א"ר הושעיא דבכולה מילתא הלכו לשיטתן דמדקאמר סתמא הכי משמע ע"כ פלוגתייהו בחלבו דשליל דאי בשמנו של גיד דלאו שליל מאי לשיטתן שייך ביה אלא ודאי חלבו דשליל ומ"ה קשיא לשמואל:

מאן שמעת ליה דאית ליה חטיטה ר' מאיר. מיהא משמע דלר' יהודה לית ליה חטיטה כלל אפילו מדרבנן דאי אית ליה היכי אמרינן מאן שמעת ליה דאית ליה חטיטה ר"מ הא אפילו ר' יהודה מודה בה והיינו דמסקינן לקמן ג) בעובד' דבר פיולי דשקל דאורייתא לר' מאיר מכלל דמאי דשייר מדרבנן לר' מאיר אבל לר' יהודה אפילו מדרבנן נמי לא אסיר אלמא לר' יהודה לית ליה חטיטה כלל אפילו מדרבנן ומ"ה אמרינן הכא מאן שמעת ליה דאית ליה חטיט' ר' מאיר:

דף צג ע"א **חוטין** שביד אסורין. אמר ליה רב ספרא משה מי קאמר רחמנא לא תיכול בשרא. דקס"ד דאסורין אגופן של חוטין קאמר ומ"ה מתמה מי קאמר רחמנא תיכול דמא כלומר דאסורין לאו אגופן של חוטין קאי אלא משום דם שבתוכו הוא הילכך חתכיה ומלחיה אפילו לקדרה שפיר דמי כיון שהדם יוצא אע"פ שהחוטין נשארין:

טחול אטחול לא קשיא הא כנגד הדד הא שלא כנגד הדד. פי' דד היינו סומכיה דטחול ושלא כנגד הדד קולשיה ונגד הדד דאורייתא מפני חלב הקרב שהוא שוכב עליו ושלא כנגד הדד דהיינו קולשיה דרבנן:

וכוליא אכוליא לא קשיא הא בעילאה הא בתתאה. כלומר עילאה חייבין עליו מפני חלב הכליות תתאה אסור ואין חייבין עליו:

ע"ב **והלכתא** להלקותו בכזית להעבירו בכשעורה. האי דאיצטריך למיפסק הלכתא משום דלכאור' משמע דר' יהודה ורבנן פליגי מ"ה פסיק הלכתא לאשמועינן דשנויא דרב ספא שנויא הילכך קי"ל דכשעורה במקום אחד מעבירין אותו. כזית אפילו בשנים ושלשה מקומות מלקין אותו וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ו ד) מהלכות מאכלות אסורות:

דף צד ע"א **אלא** במקום שמכריזין שלמה אמאי משדר ליה. פי' אלא במקום שמכריזין ולא הכריזו ולא חש לפרושי משום דאי מכריזין והכריזו הוי ליה כמקו' שאין מכריזין ואיכ' למיפרך חתוכה נמי לשדר ליה. אלא ודאי כי קאמר במקים שמכריזין מסתמא משמע מכריזין ולא הכריזו שהדין שם שמותר ליקח ואסור למכור וכיון שכן שלמה אמאי משדר ליה מחתך לה ומזבין לה לישראל. וא"ת וכיון דס"ל השתא דחתוכי דכותי לא ידיע מאי קשיא ליה בשלמה אדרבה הוה ליה למיפרך חתוכה נמי לישדר ליה דהא לא אתי ישראל למיזבן מיניה דחייש דילמא חתיכה דכותי היא. י"ל אה"נ אלא לטעמיה

ג) צו ע"א.

ד) פרק ז' הלכה כא.

פריך ליה לדידך דאמרת בחתוכה אסור דאתי ישראל למטעי ולמסמך עליה אע"ג דמדינא אסיר שלמה נמי אמאי משדר לה מחתך לה ומזבין לה לישראל וישראל טעי ביה. ומפרקינן דליכא למטעי בהכי דחתוכה דכותי מידע ידיע אבל בחתוכה דישראל איכא למיטעי ומשום הכי חתוכה לא. ואע"ג דמדינא לא מצי למיסמך בהכי שאפילו נאמר בשולח ירך לחבירו חתוכה שאין צריך חבירו להראותה לבקי אם נטל גידה דחזקה דהשולח ניקרה וכמו שנכתוב בסמוך בס"ד בשם הראב"ד ז"ל היינו בשולח לישראל אבל זה ששלחה לנכרי אין זו ראיה שניטל הגיד דשמא מתחלה היה חותכה לצורך עצמו ואח"כ נמלך עליה למוכרה לכותי ולא חשש ליטול גידה אלא ה"ק דלא ישלחנה חתוכה דילמא יטעה וסבר דכיון דחתוכה היא הגיד ניטל לגמרי:

איב"א במקום שאין מכריזין גזירה שמא יתננה לו בפני ישראל. כלומר אע"ג דבמקום שאין מכריזין לא אתי ישראל למזבן מיניה וליכא למימר דאתי למטעי ולמסמך אחתוכה דישראל אפילו נימא דלהאי אי בעית אימא נמי ס"ל דחתוך דכותי מידע ידיע דכי אתי למטעי ולמסמך בהכי ה"מ היכא דליכא למיחש לטרפה כגון מקום שמכריזין ולא הכריזו אבל היכא דאיכא למיחש לטרפה כגון מקום שאין מכריזין לא אתי למטעי ולמסמך בחתוכה דישראל שהרי יש לחוש שמא מתחלה היה מנקר ישראל שהיה סבור שהיא כשרה ואח"כ נודע לו שהיא טרפה ונתנה או מכרה לכותי הילכך לא אתי למזבן מיניה אלא דאיכא למיחש שמא יתננה לו בפני ישראל דבכה"ג אתי למזבן מיניה. וא"ת ובכה"ג נמי היכי אתי למזבן מיניה ואיזו ראיה יש לו שתהא כשרה מפני שנתנה לו זה ישראל בפניו והא מקום שאין מכריזין הוא שמותר למכור ואסור ליקח. י"ל דכי מותר למכור היינו במפרש שהיא טרפה אבל בסתם לא דמימר אמר האי ישראל כיון שמכרה לו בסתם כשרה היא דאי לא נמצא מטעהו ומתנה נמי מתבייש הוא ממנו דאי לאו דעביד ליה נייח נפשיה לא הוי יהיב ליה מתנה הילכך ודאי כיון שנתנה לו בסתם כשרה היא וכיון דחזיא ליה חתוכה כהתוכה דישראל סבור שנטל גידא ואתי למיכלה בגידה. וא"ת ואי במקום שאין מכריזין אין מותר למכור אלא במפרש הא זילא להו מילתא והא כתבינן לעיל דכשלא נהגו להכריז היינו משום הששא דאי הוה מתידע להו דטרפות נינהו זילי להו ולא זבני. י"ל ה"מ כשמכריזין בפרהסיא דאיכא להו זילותא במילתא אבל כשמודיעים אותם בצנעא לא:

[ע"ב] **רב אשי** אמר כולה במקום שאין מכריזין ומציעתא היינו טעמא גזירה שמא ימכרנה לו בפני ישראל. פי' רש"י ז"ל דכי קתני אין מוכרין נבלות וטרפות לכותי מפני שמא יחזור וימכרנה לישראל בסתם הוא ואסור למוכרה להם אפילו שלא בפני ישראל לפי שפעמים שיראהו ישראל ויחשוב שכיון שמכרה סתם דכשרה היא דאי טרפה הות אודועי הוה מודיע ליה כדי שלא יתפוס עליו כגנב. וכי קתני גבי גיד דאפילו בחתוכה אין צריך ליטול הימנה גיד הנשה דלא אתי ישראל למזבן מיניה ולא חיישינן שמא יתננה לו בפני ישראל. כתב רש"י ז"ל דקסבר האי תנא דלא גזרינן שמא ימכרנה לישראל אלא במכירה שהוא לעין כל אבל בשולח לא וכמו שכתוב בפירושיו:

[דף צה ע"א] **והא דרב** לאו בפירוש איתמר אלא מכללא איתמר. אע"ג דאמרינן דמכללא איתמר ודחינן נמי לכללא ואמרינן דפרוותא דכותים הוה דאיסורא שכיחי טפי הכי קאמרינן שמה שהרגילו בתחלה לומר דרב אמרה מכללא איתמר ואי מהא לא איריא אבל ודאי קושטא דמילתא הוא דרב אמרה כדמוכח בהדיא ההוא עובדא דרב חנן בר רבא התניה. ועוד דרב אמר בהדיא מותרין משום נבלה מכלל דבאכילה אסורין והיינו דמקשינן ורב היכי אכל בשרא:

דף צה ע"ב **והאמר** רב כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש. כתב הרמב"ם ז"ל בפרק א' מהלכות ע"א וכן המשים לעצמו סימנין אם יארע לו כך וכך אעשה דבר פלוני ואם לא יארע לי לא אעשה כגון אליעזר עבד

פי שהוא רגיל באותו כינוי אם כוונתו לביישו אסור.

ו [ס]אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם כגון [ר]אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח [ש]ואף אם הוא גוי לא ימכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה [ת]ואף לגנוב דעת הבריות בדברים שמראה שעושה בשביל ואינו עושה אסור כיצד [ח]לא יסרהב [2]בחבירו שיסעוד עמו והוא יודע שאינו סועד ולא ירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל [ט]ולא יפתח [י]הפתוחות לחנוני וזה סובר שפתחם בשבילו אלא צריך להודיעו שלא פתחם בשבילו [יא]ואם הוא דבר דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה שאינו עושה בשבילו ומטעה עצמו שסובר שעושה בשבילו לכבודו כגון שפגע בחבירו בדרך וסבור זה שיצא לקראתו לכבדו אין צריך להודיעו.

ז [יב]לא יאמר לו סוך שמן מפך זה [יג]והוא ריקן [3]ולא ילך לבית האבל ובידו כלי ריקן וסובר האבל [יד]שהוא מלא [4][יין] ואם הוא עושה כדי לכבדו מותר.

ח [טו]לא ימכור לו [טז]עור של בהמה מתה בחזקת שהיא שחוטה ולא ישלח לו חבית של [יז]יין [יח]ושמן צף על פיו.

ט [יט]אין מפרכסין לא אדם ולא בהמה ולא כלים [כ]כגון לצבוע זקן עבד העומד למכור שיסעוד עמו. 2) כ״ה במהדורת הסמ״ע וכ״ה בטור, ובד״ר: **יסרהב** עמו 3) כ״ה בד״ר ובטור, ממהדורת תק״ב ואילך: **ולילך**. 4) תוספת מהדורת הסמ״ע. ועיין סמ״ע סקי״א.

עיין הערות הרמ״ג

סעיף ו׳ [א]**אם יש מום במקחו כו׳.** פירוש, מע״פ שמין בו מוגמ ממון מ״מ היה לו להודיעו, והוא דומה לגמיגת דעת למקור מע״פ שמין בו מקרון ממון: [ב]**לא יסרהב.** פירוש, לא יפליר בו, ומדכתב לשון זה, וגם אחר זה כתב ולא ירבה לו בתקרובת, דקדקמי בספרישה [דרישה סעיף ז׳] **לדוקא** בכה״ג להפליר בו ולהרבות שלא בגהוג הוא למקור, [ג]אבל לדבר לו פעם אחת ושתים בוה אכול עמי, מותר, כי אדרבה אם לא ידבר עמו כן יתבזה מבירו, דהרואים שבתם ויגא ואינו מבבדו לומר לו בוא ואכול עמי, יאמרו שהוא מפני שפלותו, כי אין הכל יודעין שאינו סועד, וכן יאמר לו [ד]**ולא יפתח חביות הפתוחות לחנוני כו׳.** לשון הגמרא [חולין צ״ד ע״א] הוא המכוחות לחנוני, פירש רש״י [ד״ה ולא], כל מציומיהן מגופות היו, וכשבא אדם משוא אגלו פומם לוחו להשקוחו יין חזק, ואם מכר חביח שלימה לחנוני והיא עדיין אגלו, לא יפחחנה לאורא הבא מפני שגוגב דעחו להחזיק לו טובה חגם, דקשבר זה הפקד גדול ונפקד על ידו שהרי חביח זו חשאר חפיכה ו[ה]חקלקל יינו, וזה יאמרנה מיד לחנוני שמכרה לו. ומס גמרא חפיק ואם היה הפוכח מביב עליו דבלח״ה היה פוחח לו, מוחר, וכ״י [סעיף ד׳] הביאו ופחה על הטור שהשמיטו. ולשון הטור [סעיף ד׳] והמחבר שבחבו, לא יפחח חביות הפחוחין, משום להחביות שבר נפחחו נשביל החנוני, וזה הבע״ה מרחה נפשו לפני הפוכח כשילו עשה פחחו נשבילו, וה״ג [ה]שבר אגול, ולא אחריכן היו לחשיב נפשיה דהיה לו לרשות שפחוחות היו שבר, ואפשר שגירשתן היחה כן בגמרא, הפחוחות ולא המכורות, והכי משמעי, דמשחמע חין החנוני קונה יין אע״כ טועחו חמילה: **סעיף ז׳** [ו]**והוא ריקן.** פירוש, והוא יודע בו שלא יקון, ומשו״ה דוקא אשור מפני גמיגת דעת, דשבירו יחזיק לו טובה חגם, אבל אם היה בו שמן, אף שיודע בו שלא יקון מוחר לו לדבר בוא ושוך ממנו, מפני הכבוד, וכמו שבחבחי לפני זה [סק״ח]: [יא]**שהוא מלא.** יש גורסין כאן שהוא מלא יין על דרך שבחבר [משלי ל״א ו׳] חנו שבר לאובד ויין למרי נפש, ובעיר שושן כחוב שהוא מלא מאכל וסובר האבל שבא זה להבבודו. ורשאן נראה בעיני עיקר, כי בעודח הבראה היה מלא בעפעודה הרשאוה לחבילות, וכאן מאבל קאח לא שבעה מיירי: **סעיף ח׳** [יב]**עור של בהמה מתה.** בעור [סעיף ז׳] כחב, מעעל של בהמה מחה, ובגמרא [חולין צ״ד ע״א] יהיב שני טעמים, חדא, דשל מחה חיה חזקה כל כך, והשני, מפני הסכנה, דשמא נחח נשבה ומחה והחרם ונחלע בעורה: [יג]**ושמן צף על פיו.** כן הוא בגמרא [שם], וקאמר דמעשה היה כן, וזימן זה שנשחלחה לו חורמים דשבר שים לו שמן כל לרכן, לפוף מלא שמחמיו היה יין ונחגייש, ונחן לח עלמו: **סעיף ט׳** [יד]**כגון לצבוע זקן עבד כו׳.** פירוש זקן של עבד שבא שהוא לבן ובעשו שמור כדי שיהא נראה כשמור, ונקט זקן, משום דמעשה כך היה בגמרא סוף פרק הזהב [ב״מ ס׳ ע״ב] ז״ל, ההוא עבדא שבא דבעייה לרבייה ודיקניה כו׳, ואע״ג דשם קאמר ג״כ דבבע לרשו, כאן לא נקט רשם משום דשפשר לכשוי לשעורת רשו, משא״כ זקן שהוא בגלוי. ויש גורסין עבד זקן, פירוש, לעבד שהוא זקן, ואיבי שבעע גם לרשו:

סימן רכח סעיף ה׳ בסופו. וכשם של פגם משפחה אין לו חלק לעוה״ב. חום׳ מגילה כ״ז ב׳ [ד״ה ולא בניתי]. הרגיל להלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה״ב, ומ״מ אין נידונין יותר מי״ב חודש, ואח״כ שוהין בלא טובה ובלא רעה. ותשובה מועלת לכל דבר. חום׳ [בבא] מציעא נ״ח ב׳ [ד״ה חוץ]. לישנא בישא, אע״ג דלית ליה לקבולי, למיחש ליה מיבעי. נדה ס״א א׳.

באר הגולה

סעיף ו׳ ס. לשון הרמב״ם שם ריש פי״ח [מהכירה], וטור סעיף ה׳, וביאור הרמב״ם שם שאחד שבחל ואחד כותים שוים בדבר זה. ע. לשון הטור סעיף ו׳ מעובדא דשמואל מולין דף ל״ד ע״ב, וביאר הרמב״ם שם דין ג׳ מע״פ שהגבילה אגלו כשמוטה. פ. בריימא משמיה דר׳ מאיר שם [בחולין]. ל. כחב הסמ״ע [סק״ח], שנראה לו שדוקא להפליר בו ולהרבות שלא בגהוג הוא למקור, [ג]אבל לדבר לו פעם אחת ושתים בוה אכול עמי מותר, שאם לא ידבר עמו כן יתבזה מבירו בפני הרואים, שיאמרו מפני שפלותו נמנע לומר כן, כי אין הכל יודעין שאינו סועד, עכ״ל. ק. נשמשאות הגמ׳ שלפניו [שם] המכורות לחנוני, ופירש רש״י [ד״ה ולא], כל מציומיהם מגופות היו, וכשבא אדם משוא אגלו פומם לו יין חזק, ואם מכר חביח שלימה לחנוני ועדיין היא אגלו לא יפחחנה לאורא הבא מפני שגוגב לבו להחזיק לו טובה חגם, כשבור זה הפקד גדול ונפקד ע״י שהרי משאר החביח זו משרה ויחקלקל יינה, וזה יאמרנה מיד לחנוני שימכרנה. כ. מעובדא דמר זוטרא בריה דרב נחמן ורבא ורב ספרא דהוו פגעי מהדדי וכו׳, וכדאמר ליה רבא לרב ספרא, אם ע״כ. **סעיף ז׳** ב. טור שם [סעיף ד׳], ובריימא שם [חולין צ״ד ע״א]. **סעיף ח׳** ת. שם [בשור סעיף ד׳], בריימא שם [חולין צ״ד ע״א]. ומפרש שם שני טעמים, אחד, מפני שמחעשו, ואחד מפני הסכנה, ופירש רש״י, שמחעשו, שאין עורה של מחה מחזקת כל כך שלא בריחה שמוטה, ע״כ מפני הסכנה, שמא מחמת נשיכת נחש מחה והחרם ונחלע בעורה. **סעיף ט׳** י. משנה פ״ד דכ״מ דף ס׳ ע״ב, וכדמפרש לה בגמרא שם ע״ש.

ליקומים אלו היו לפני הרמ״ג מהענקות ונדפסו בהשמטות והוא סבר שליקוט זה וזה שלאחרי הם אחד ולכ כתב שתיבת שם ט״ס, אך מהבחי שלפנינו נראה דכצ״ל

באר היטב

סעיף ו׳ ה. מום. פירוש, מע״פ שאין בו מוגמ ממון מ״מ היה לו להודיע, והוא דומה לגמיגת דעת למקור מע״פ שאין בו מקרון ממון. שם [סמ״ע סק״ז]: ח. להודיעו. בש״ם מסיק דאם היה הפוכח מביב עליו ובלא״ה היה פוחח לו, מוחר, וכ״י הביאו ופחה על הטור שהשמיטו. שם [סמ״ע סק״ט]: **סעיף ז׳** ו. ריקן. פירוש, והוא יודע בו שלא יקון, ומשו״ה דוקא אשור מפני גמיגת דעת, דשבירו יחזיק לו טובה חגם, אבל אם היה בו שמן, אף שיודע בו שלא יקון, מוחר לו לדבר בוא ושוך ממנו, מפני הכבוד. שם [סמ״ע סק״י]: **סעיף ח׳** ו. צף. בש״ם אמרו דמעשה היה כן, וה״ה שנשחלחה לו זימן שורחים דשבר שים לו שמן כל לרכן, לפוף מלא שמחמיו יין

טז **ולצבוע כלים ישנים.** ז"ל [הטור סעיף ח'], ומיהו מסתמא מיירי בצובעין בצבע כמו העילוי שמעלה לומסק בדמים, אבל מדמים מומר לעובדן כדי ליפותם, שבלאו"ה הן מדמים וטוענים, עכ"ל: טז **ואין שורין הבשר כו'.** ב"י והיינו דוקא במקום שאין המנהג כן, (מלמ) [*אבל] אם המנהג של הקונים לשרותו כדי שירמה לבן מותר, דאין מתנה כו להרי הכל יודעין דדרך הקונים לשרותו, וב"ח בשמ"ק [חולין קי"ג ע"א] הא דאמרי' כי טבחי, עיין פרישה [סעיף ח']: **סעיף י'** יז **אפילו חדשים בחדשים.** עיין פרישה [ודרישה סעיף ט'] שכתבתי בשם הרמ"ק [ב"מ פ"ד סי' כ"ג] דל"ל אפילו אין בהן רעות כלל, אלא כל שהן משמי שדות מסתמא אחד רע מאבירו הוא, והכי קאמר, אין מערבין מעט פירות רעים בהרבה פירות יפים, ומהאי טעמא אפילו חדשים בחדשים משמי שדות נמי לא יערב, דל"ת שלא יהיה החמד טוב מחבירו, ולא החירו לעשות כן כי אם בשגר מפני שהכל יודעין שדרכו בכך לערב יחד, וכמ"ש הטור והמחבר בסמוך [טור סעיף י"ד ומחבר] סעיף ט"ו: יח **ואין צריך לומר חדשים בישנים כו'.** מור"ם הגיה דברי המחבר על פי דברי הטור [פרישה סעיף ט'] דכתב בשיטה זו, ודברי המחבר הן כדברי הרמב"ם [פי"ח ממכירה ה"ה], והרמב"ם נמשך אחר הרי"ף [ב"מ ס' ד' ב"ב] דכתב דבשגר אפילו חדשים בחדשים אסור, וכן הוא בהדיא בתשובת הגאונים [שערי צדק ג' ה' ט'] ובתשובת הרמב"ם [פאר הדור סי' ק"ל] ובתשובת הרשב"א [ח"א סי' תתקי"ח] ובתשובת הריב"ש [סי' ק"ל] ובתשובת הרא"ש [כלל ס"ט סי' ט'] ובתשובת הרשב"ץ [ח"ב סי' ק"ל] ובתשובת הרמ"ה [הובא בב"י] ובתשובת הרא"ם [הובא בב"י] ובתשובת הרדב"ז [ח"ב סי' תתקי"ח] ובתשובת מהר"י קולון [סי' ק"ל] ובתשובת מהר"י בי רב [ח"ב

מקום ומקום לפי מה שנהגו, הרי ההיתר דבין הגיזות כתב לכל המקומות, אלא דבכמות מים יהיה העירוב מלוי במנהג. אלא מעירוב רך בקשה שכתב שם לפניו קאי, וקאמר אף בקשה בדרך מיזו מותר אלא מהא דין הגיזות, רק בקשה מותר לערבו לעולם. ואף שהמחבר שינה הלשון וכתב בסעיף שאחר זה, מקום שנהגו לערב מים בין הגיזות מותר כו', נראה שג"כ כוונו כדברי הטור, דאל"כ קשה פשיטא דמותר אם המנהג כן, ואף ג"א שאין כוונו כן מ"מ אין שייך לכתוב עליו, לעולם אין מערבין כו', כיון שבין הגיזות אלו במנהג, אלא מחוורתא כדכתיבנא שתיבת לעולם תמה שכתוב לפניו קאי, דאם טעמו מיכר אז מותר לערב יין בקשה כרך לעולם אפילו אלא בין הגיזות. וכלשון זה כתב המחבר ג"כ בסעיף י"ד בעירב מים בין, דבמקום שנהגו לטועמו מותר לערב בו לעולם, וכ"כ שם ג"כ הטור [סעיף י"ב]: כא[א] **לא ימכרנו בחנות.** פירוש, הוא עצמו אלא ימכרנו מעט מעט כמנהגו אא"כ הודיעו לכל הבאים לקנות ממנו, ולמגר אמור למכור אפילו אמר לו איש זו מיס הודיעו לכל הבאים לקנות ממנו, דשמא אלא יודיע הוא לעולם ויוכיח לעצמו היתר בין אלא שנעשה בגיזתו ולא לאחר עירוב המים. ועיין פרישה [סעיף י"א] שכתבתי דמצו"ה אסרו בסגר מבע"ח, משום דבבע"ח אינא עוד לד לטיבותא ד"ל דאין דעתו למכור כלל אלא יאמר בידו מצא"כ מגר שמומנתו בכך ומכרנו בזולי, ע"ש: **סעיף ט"ו** כב[ב] **אין מערבין שמרי יין ביין כו'.** כן הוא לשון הטור [סעיף י"ג], ולא לומר אסור ליקח שמריס מחביות זה ליתנם ליין שבחביות אחר, אפי' שמקלקלו. ומסיים וכתב, דאפילו קנה אחד מחביו ב' חביות יין וצא למוכרם לעוקם, אף שמותר להמוכר לערב שמריס דכל חביות לתוך יינו ולמודלו לו במדה עם היין, מ"מ אסור לערב שמריס של חביות זה לתוך יין דחביות של זה: **סעיף י"ז** כג[ג] **ויכול הלוקח לראות ולהבין כו'.** הטור [סעיף ט"ו] מסיים וזה ז"ל, וטוב לו לעונות דמסיים כדי שלא יטרח לטרוח ולכרכם: **סעיף י"ח** כד[ד] **מותר לחנוני לחלק כו'.** קמ"ל שאף שאר המטוים יכולין לממות בידו, וכן במכירה בזול קמ"ל דאין בני העיר יכולין לממות בידו לומר שמקלקל ומיזל השער: **סעיף י"ט** כה[ה] **אסור לערב שמרים כו'.** שני הסעיפים, סעיף י"ט וכ', הן מלשון

מים ביינו כא[א]**לא ימכרנו בחנות אלא אם כן הודיע לקונה ולא ימכרנו לתגר אף על פי שמודיעו** [ע]**שמא ירמה בו אחרים.**

יג [פ]**מקום שנהגו לערב בין הגיזות מים מותר לערב** [צ]**כשיעור שדרכם לערב.**

יד [ק]**במקום שנהגו שכל מי שקונה דבר טועמו תחלה** [ר]***מותר לערב בו לעולם אבל אם אין הכל טועמים לא.**

טו כב[ב]**אין מערבין שמרי יין ביין** [ש]**אפילו אם קנה ממנו שתי חביות של יין אין מערבין שמרי חבית זה** [10]**בשל זה אבל אם קנה ממנו חבית יין המדה בכך וכך כשבא למדוד יכול לערב השמרים עם היין ומוכר לו הכל ביחד.**

טז [ת]**התגר נוטל מחמש גרנות ונותן למקום אחד או מחמש גתות ונותן לתוך חבית אחד שהכל יודעים שלא גדלו כולם בשלו ובחזקת זה קונים ממנו ובלבד שלא יכוין לקנות הרוב ממקום הטוב כדי שיצא עליו קול שהוא קונה הכל ממקום הטוב** [11]**וקונה גם ממקום הרע ומערבו עמו.**

יז [פ]**מותר לברור הפסולת מתוך הגריסים ומן הקטנית כדי שיראו יפים שזהו דבר הנראה לעין** כג[ג]**ויכול הלוקח לראות ולהבין כמה שוים יותר בשביל שהוציא מהם הפסולת ובלבד שלא יברור העליונים ויניח הפסולת בתחתונים.**

יח כד[ד]**מותר לחנוני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות כדי להרגילם שיקנו ממנו** [צ]**וכן יכול למכור בזול יותר מהשער כדי שיקנו ממנו ואין בני השוק יכולים לעכב עליו (ועיין לעיל סימן קנ"ו סעיף ה').**

יט כה[ה]**אסור לערב שמרים בין ביין בשמן ואפילו כל שהוא.**

ציונים ומקורות ז) טור סעיף כ' בשם הרמב"ם פי"ח ממכירה ה"ח.

10) כ"ה בד"ר. במהדורת הסמ"ע ועוד: **חבית זה (ביין) בשל זה.** ממהדורת הבאה"ג: **חבית זה (בין) של זה.** 11) במהדורות שס"ז שפ"ז: **וקונה גם ממקום הטוב וקונה גם ממקום הרע ומערבו עמו.**

ערך לחם

סעיף י"ד בסופו. עיין סימן רל"ב על דין ג' [ערך לחם שם]. **סעיף י"ח בסופו.** ועיין סוף סימן קנ"ו [סעיף ה'-ז' ובערך לחם שם על סעיף ז'].

באר הגולה

ע. וימכרנו בחנות. **סעיף י"ג** פ. שם [ברמב"ם פי"ח ממכירה ה"ו], ושם [ב"מ ס' ע"א] במשנה כדמפרש לה רב שם. וכתב הרב המגיד, והטעם, שבזמן הגיזות קולטים המים טעם היין אבל אלא בין הגיזות הוא משבח כלילו הוא מזוג. ג. בריטא שם. **סעיף י"ד** ק. לשון הטור סעיף י"ג, ממימרא דרב אחא בריה דרב מיקף וכריטא שם [ב"מ ס' ע"א]. ומע"ג דבגמ' ממערב יין קאמר דרב לימתר, כתבה רבינו גבי עירוב מים, משום דהוא הדין והוא הטעם. ק*. פירוש, דוקא מים דניס דכל מי שיטעום ידע שיש בו מים, כשנודע דבנמ שם, דולמי היה במקום שנהגו לטעום ולא המילו שם אלא על מל מלא, וכ"כ הרב המגיד [שם] דין ו', ואלא כתבו הרמב"ם לפי שלילו מצוי שיתערב מים כל כך ביין, ע"כ. וכן רלילתי בב"ח [בסעיף י"ב]. **סעיף ט"ו** כ. שם במשנה [ב"מ ס' ע"א]. ש. לשון הטור סעיף י"ג, מוקיימתא דמתניתין שם ובגריטא מסמיס דר' יהודה, וכפירוש רש"י שם [ד"ה אבל] דיוס ומשם לאו דוקא, אלא מילוק הכלים הוא, שיש להקפיד מחביות למביות. **סעיף ט"ז** ת. לשון הטור סעיף י"ד, ושם במשנה [ב"מ ס' ע"א], וכפירוש רש"י שם [ד"ה התגר]. **סעיף י"ז** ת. שם [בטור] סעיף ט"ו, משנה שם [ב"מ ס' ע"א], וכתכמים. **סעיף י"ח** כ. שם [בטור] סעיף ט"ז, ושם במשנה [ב"מ ס' ע"א] וכתכמים, וכדמפרשים בגמ' טעמייהו, דאמרי ליה, אלא מפליגנא ממגוזי ואת פליג שיקקי. ג. שם במשנה, וכתכמים וחכור לעוזב, וכדמפרש בגמ' [שם] שמוכרי הפירות ירצו שהוצו וימכרו בזול. **סעיף י"ט** ד. לשון הרמב"ם שם פי"ח מהלכות מכירה דין ח', שם במשנה [ב"מ ס' ע"א] ושם בגריטא וכפירוש

באר היטב

ומן מותר, דאיתו מאנה בו דהרי כבל יודעין דלכן הקונים לשרוחו, ח"ש בש"ם הא דאמרי בי טבוני. שם [סמ"ע סקט"ו]: **סעיף י"ז** י'. ולהבין. הטור מסיים מה ז"ל, וטוב לו לעונות דמסיים כדי שלא יטרח לטרוח ולכרכם. שם [סמ"ע סקכ"ג]: **סעיף י"ט** יא. שמרים. עיין בסמ"ע [סקכ"ה] שהמרין בגיזות דברי הרמב"ם בזה, ע"ש:

ביאור הגר"א

סעיף י"ג (ליקוט) כשיעור כו'. כן פירש רש"י [ב"מ ס' ע"א] בד"ה למאנה כו'. אבל הרי"ף [שם ל"ג ע"ב מדפי הרי"ף] גריס בגמרא אפילו למאנה כו', ולכן השמיטה הרמב"ם, וכן גרס הרמ"ה [ב"מ פ"ד סי' כ"ג] וכ"כ הטור [סעיף י"ב], ואפ"ה מפרש כפירוש רש"י *ע"ש (ע"כ): **סעיף י"ד** **(ליקוט) במקום כו'.** לפירוש רש"י [ב"מ ס' ע"א ד"ה בדבר] לע"ל [סעיף י"א בליקוט ד"ה ואם], וה"ק אבל כו' (ע"כ): **סעיף ט"ו** *(ליקוט) **אפילו אם כו'.** הרמ"ה [ב"מ פ"ד סי' כ"ג] והטור [סעיף י"ג], מדאל"ה אמיר [תנא דמתניתין ב"מ ס' ע"א] אלא אמרינן (ע"כ): **סעיף ט"ז** *(ליקוט) **ובלבד כו'.** כן פירש רש"י שם [ס' ע"א ד"ה שלא] (ע"כ): **סעיף י"ז** *(ליקוט) **שזהו כו'.** גמ' שם [ב"מ ס' ע"ב]. *(ליקוט) **ובלבד שלא כו'.** מתני' שם [ס' ע"א] (ע"כ): **סעיף י"ט** ה. (ליקוט) **אסור כו', בין כו'.** ביין, מתני' שם

*מכת"י **מהשמטות

מהשמטות

מכת"י

מכת"י

מהשמטות וכת"י

פתחי תשובה

סעיף י"ח ב. **למכור בזול.** עיין מה שכתבתי לעיל סימן קנ"ו סעיף ה' סק"ח בשם תשובת אא"ז פנים מאירות [ח"א סי' ע"ח], שכתב דדוקא במכירת פירות ותבואה כו', ע"ש:

הרמב"ם פי"ט ממכירה [ה"ח-י"], והמרכמי בדריסה [סעיף י"ג וכ"] בגילוי ובגילוי דברי המגיד משנה [שם] המגמר בסמומה ובעירבוב דבריס, והוכחתי להרמב"ם סבר לחסור לערב תפילו שמרי חומה מבית עלמה ניינו כשבח למכור למביהו ולמדוד לו מדות מדות [אם לא שמוכר כל

ע"פ דרישה שם סעיף י"ג

ה(מביות) [*החביות] יכול דאז מותר לו ליתן גם שמריו בחומו, ע"ש], ומשו"ה ס"ל דצריך לקבל עליו שמרים, דאל"כ זהו חבין מגר מיקרי, משא"כ אם היה מותר לערב בשעת מדידה ולא עירב לא היה מקבל עליו, דממילא מדלא עירב מחולי מחיל ליה, והיה דעת הים שמרים דכתב מור"ם בסוף סימן זה. ולפ"ז הוא, דברי המחבר סומרים זה אח זה, דבסעיף ט"ו כתב דשמרי חומה מבית מותר לערבו במדידה, והוא כדברי הרמ"ם [ב"מ פ"ד סי' כ"ג] והטור [סעיף י"ג כ'] שפסקו כן, וכאן סתם לסיסור והוא כדברי הרמב"ם [שם], והטור [סעיף כ'] כתבם בלשון פלוגתא. גם מור"ם דכתב בסוף סימן זה ז"ל, ויש אומרים כו', אלא דמותר לערב שמריו כו', ש"מ דס"ל להרמב"ם אסור לערב תפילו בכה"ג. וצ"ל דהמחבר אזיל לטעמיה שכתב בב"י [סעיף י"ט-כ'] פירוש לדברי הרמב"ם, דזה דכתב לחסור לערב שמרים כו', ר"ל לחסור לערב שמרי חבית זה ביין תחר, אבל לערב בדבר מדידה שמרים לחותה חבית מיין, גם הרמב"ם ס"ל דמותר, ולכן כתב המחבר בסעיף ט"ו דבשעת למדוד יכול לערב כו', אבל בדריסה לחיתי פירוש זה בדברי הרמב"ם, והוכחתי דגם הטור לא פירש דברי הרמב"ם כן. והמחבר השמיט הא דכתב הרמב"ם אחר זה [שם ה"ח] ז"ל, אבל אם עירה היין מכלי אל כלי נותן שמריו לתוכו, ע"כ, והבילו הטור [שם], ופשבר שמחן ע"ז משום לפילוים הב"י גם הרמב"ם ס"ל לחפילו בשבח למדוד מדה מדה מותר לערב השמרים בתוך היין, אבל אבן בשבח לערבה כל החבילות מכלי לכלי לולוק דמותר, גם משום זה נשמע ממילא ממה דכתב אחר זה דאם מכר לו שמן שאם מקבל לוג ומחצה שמרים, דהוא לפילוש הב"י מטעם דמותר לערב וכמ"ש בסמוך [סקכ"ו], ודו"ק: **סעיף כ'** [ב] **המוכר לחבירו שמן מזוקק.** פירוש, שהחנה עמו ליתן לו השמן שקונה ממנו מזוקק, ולא בעי לערב בשעת המדידה לא היה לו רשות לערבו, מש"ה גם אין לריך לקבל עליו שמרים, אבל אם לא החנה עמו שיתנהו לו מזוקק אלא קנה ממנו שמן שאם המדידה בבך וכך, ואם היה רואה המוכר היה מערבו בשעת המדידה, השתא דלא עירבו לריך לקבל עליו הלוקח שמרים כו', כן פירש הב"י [סעיף י"ט-כ'] לדברי הרמב"ם [פי"ח ממכירה ה"ט]. אבל לפי פירושי להרמב"ם הנ"ל, מדבריה, כל דיש לו רשות לערב ולא עירב ממילא דמחיל ליה, עיין לריסה [סעיף י"ג]. גם במחבי קלת מזה בסוף סימן זה [סק"ל]: [ב] **ומקבל בשאר שמרים שמן עבור.** כן הוא ג"כ לשון הרמב"ם [שם] *בשאר בני"ם, והוא לחוק קלת. ויש לפרשו **בפירוש בָּשָׂאָר, ר"ל בהנשאר, וכמילו אמר, אמר שביכה לוג ומחצה מחמת שמרים מקבל עוד בהנשאר שמרים לשמן עבור: [ח] **כשנתן לו מעות בתשרי.** פירוש, בחשרי הוא עת הגליר והשמן הוא עבור, משו"ה מודדין במדה הגדולה, כי הלוקח מקבל לו שמן כשאר הוא עבור ואפה למעלה ובמוכו כמה ערבוביות, וקולמן הרמב"ם כאן [ה"ט] שמן עבור, והגמרא [ב"מ מ' ע"ב] קולמן פקטין, והטור [סעיף י"ט] ומור"ם בסמוך קולמין בלשון קמחים, ובייבן כבר נפקט ונשמעה השמן מכל הערבוביות שהיו בשוכם והוא גלוי, ומשו"ה המדה לו היא קטנה, ומשו"ה קאמר שאם נח הלוקח בייבן ורולה שימדוד לו המוכר במדה הגדולה של תשרי בעת שנתן לו מעות על השמן, צריך לקבל עליו שמן עבור, וק"ל: [ט] **ויש אומרים דאינו מנכה לו השמרים בו'.** כבר כתבתי [סקכ"ה] בעמן. ועיין לריסה [סעיף י"ג וכ'] שהארכתי בדברי פלוגתתן, ובחבתי לפילוש הב"י שייכן ס"ל כחוקימתא דרב פפא [בב"מ שם] שהיה נתרלי, דהרמב"ם [שם ה"ח-ט'] פסק כרבי יוחנן והרא"ש [ב"מ פ"ג סי' י"ז] כחכמים, וכחבתי טעם דהרמב"ם למה פסק כרבי יוחנן, ולפילוש ב"י הנ"ל הרמב"ם פסק כחוקימתא קמא וכחכמים. ומני פילושים הנ"ל דקדקתי מדברי המגיד משנה [שם] שכחבן זה אחר זה, רק שדברי מעורבנים וביארתיהן בס"ד בדריסה, ע"ש ודוק: [י] **אלא דמותר לערב כו'.** לשון אלא קלת הוא לחוק, דהא טעמן לחין מנכין לו הוא משום דמותר לערב ומדלא עירב אחרינן לחחולי אחיל, אלא משום דמור"ם כחב הדין בקילור ולא נחית לכחוב טעמו, משו"ה כחב לשון אלא, וק"ל:

כ [יז][יח]**המוכר לחבירו שמן מזוקק אינו מקבל שמרים** יאחר לו שמן סתם מקבל לוג ומחצה שמרים לכל מאה לוג [יז]**ומקבל** יבשאר שמרים **שמן עכור העולה למעלה על פני השמן יתר על השמרים הידועים באותו מקום** יבמה **דברים אמורים** [יח]**כשנתן לו מעות בתשרי. אבל אם לקח במדת ניסן שהיא קטנה מפני שכבר צלל השמן אינו מקבל אלא השמרים בלבד*** יז. **הגה** [יח][יט]**ויש אומרים** יאלא דמותר לערב שמריו שבחביות אבל אם לא ערבן אינו מנכה לו רק כשביל הקמחים

ציונים ומקורות ח) סם בטור בשם הרמב"ם שם ה"ט-י'. ט) עור סעיף י"ח ע"ש וכ' כשם הלע"ש ב"מ פ"ג סי' י"ז-י"ח.

ביאור הגר"א

[ב"מ] ס' ל', בשמן, שם מ' ב' בחבמים ומליבא דחביי, וכמ"ש הרי"ף שם [כ"ג ע"א מדפי הרי"ף] והלכה כת"ק, וכמו ביין, אבל הרמ"ם [שם פ"ג סי' י"ז] פסק כרב פפא מליבא דרבנן, אלא שפירש כפירוש רש"י שם ד"ה מותר כו', לערב שמריו שבחבית, וכמו ביין שם ס' ל', ו"ש בסעיף כ' בהג"ה, אלא דמותר כו' (ע"כ): **סעיף כ'** ו. (ליקוט) המוכר. פסק אלא כרבי יהודה [ב"מ מ' ע"א], אלא דמפרש דר"י קאמר במוכר בחורת מוזקק ובהא פליגי רבנן ו"ש מכר לו שמן כו', אבל רש"י שם ד"ה אף המוכר כו', פירש אפילו במוכר סתם ע"ש, ו"ש בהג"ה וי"ש כו', ומחולקים שו"ע והג"ה, ל', בפירוש מ"ש שם [ע"ב], לערב שמרים. ב'. אם הלכה כאחרי או כרב פפא. ג'. בפירוש רש"י במחניתין. ד'. בפירוש בפקטין. ה'. בפירוש מ"ש שם כי מדה בחמרי כו'. ו'. להטור [סעיף י"ט] והרב בחבו אפילו במוכר שמן מזוקק לחינו מנכה לו שמרים, אפ"ה מנכה לו בקטין, אבל הרמב"ם [פי"ח ממכירה ה"ט] ושו"ע בחבו דוקא במוכר לו שמן סתם, וכ"כ רש"י שם [ע"ב] ד"ה לוקח מקבל כו', אלא דרש"י מפרש מעורב עם הפקטין למכור ביחד, ועיין תוס' שם ד"ה לא כו'. ואף דבב' מילוקים הרמשונים אין נ"מ לכאורה, דמחרי היה ביין דמותר לערב שמרים, מ"מ יש לחלק בין יין לשמן, ועיין רש"י שם [פ"ג סי' י"ז] ותוס יש לחלק כו', ואף שהרש"ם מסחפק, נראה שוחש יש לחלק מדפקקנן ושריף גמ' כאן ולא הביאו המחני דשם [ב"מ ס' ע"א], וכ"כ הרמב"ם [שם ה"ח] ושו"ע בסעיף ט"ו ביין ולא בחבו כאן בשמן. וכ"כ ב"ח [סעיף כ'] (ע"כ): ז. **אלא דמותר כו'.** כחוקימתא דרב פפא שם [מ' ע"ב], ועיין בחר הגולה [אות כ']: ח. **רק בשביל כו'.** בפירוש רש"י [שם ד"ה פקטים] מ"ש פקטים:

באר הגולה

רש"י שם [ד"ה אבל], וכמ"ש בסעיף (ט"ז) [ט"ו] ומבואר עוד בסעיף שלאחריו. **סעיף כ'** ה. שם [ברמב"ם פי"ח ממכירה] דין ט', משנה שם [ב"מ] דף (מ"ט) [מ'] ע"ש וכמ"ק דר' יהודה וכחוקימתא דאביי שם ע"ב, דאמר לדברי הכל אסור לערב השמרים. הרב המגיד [שם]. ו. זה משמע שם במשנה [מ' ע"א] וגמ' ע"ב. ז. ברמב"ם [שם] אינו כאחר* שמרים. ח. כחב הרב המגיד [שם], זה פירוש פקטים האמור בגמ' שם [מ'] ע"ב, ורש"י ז"ל [ד"ה פקטים] פירש פקטים, פסולת גרעינים הלפים על פני השמן. ט. מוקימתא דגמ' שם. וכחב הרב המגיד [שם ה"י], לשון הגמרא [שם] וההלכות [כ"ג ע"א מדפי הרי"ף], הא דיסב ליה וכו', בניסן כמלא למאחי וכו', וממוך לשון המחבר נראה שהוא סובר שאין המדות שוות בשיעור, ורש"י ז"ל [שם ד"ה כי מדה] פירש, מדה, שער הדמים ולא מדה ממש. ט*. פירוש, ומבה לו השמרים, וכ"כ התוס' שם בד"ה לא אמרו וכו' וז"ל, וכשמוכר שמן עכור נותן מאה לוגין שאין שמן עכור ומפסיד השמרים ע"י מה שמכר כשהוא עכור, וכשמוכר מזוקק לא קרי הפסד לוקח אע"פ שמפסיד שמרים, משום דבשעה"ב ניחא ליה בגילוי. י. כן כחב הרמ"ם שפסקו שם [ב"מ פ"ג סי' י"ז] להלכחא כרב פפא שם דבמלחמה הוא. כ. משנה ובריחא שם [ב"מ] דף ס' ע"ב וכדמפרש לה שם בגמ', וכ"כ הרמב"ם [שם ה"ח], והביאו המחבר לעיל סעיף ט"ו.

באר היטב

סעיף כ' יב. בשאר. יש לפרש דר"ל בהנשאר, וכאילו אמר, אמר שביכה לוג ומחצה מחמת שמרים מקבל עוד בהנשאר שמרים לשמן עבור. שם [סמ"ע סקכ"ז]:

סימן רכט סעיף א' א) רובע קטנית כו'. בגמ' [ב"ב] דף ל"ד [ע"א]] מימר כן, ופירש רמב"ם [שם ד"ה חיטין] קיטנית דגילין לגדל בחיטין ושופת בשעורין, ישופ היינו קש שהרוח מנשבו ומפזרו, שפרורים דגיל להיות בעדשים וקיטנית לפי שמעקרין להו עם שרורותיהן ולא קורין לומס מבושה, ע"ש. וכעיר שופן שכתב שדרך קיטנית להתערב עם חיטין בגרעות, לפסר שג"כ כוונתו כן שמתחילה נמצאו הקיטנית בשיטולים שלהן בין החיטין, ואח"כ כשדשין חופן שיטולים אלו עם שיטולים אלו נתערבו יחד בדישה. ולענין שפרורית בחיטין ושעורין אמרינן בגמרא שם פנים לכאן ולכאן, איכא מאן דאמר דבחיטין ושעורין אינו מקבל שפרורית אפילו פחות מרובע, כיון דאין מצוי בהן מדעתא דהכי קנאן כדי שיהיו נקיים מעפר, ואיכא מאן דאמר דגם בהן מקבל שפרורים, וברייתא קמני שפרורית בקיטנית לרבותא דאפילו קיטנית ועדשים דמצוי בהן שפרורית, אפ"ה רובע מקבל טפי לפ, אבל קיטנית בשעורים ושופ בקיטנית ועדשים משמע בגמרא דאפילו ביותר מרובע מקבל, דהן לפ מפיכי כל כך כמו חיטין, ע"ש ובפרישה [סעיף א']:

ב) והוא הדין אחד לעשרה כו'. כל"ל. וקמ"ל בזה, דלפ מימר הקונה עשרה דהוה דבר מועט מקפיד ורוצה שיהיו כולן טובים. *וכי"ס גורסין מיבעי לימר, ע"ש: **ג) ינפה הכל ויתן לו כו'.** כיעלה בזה נמי כתבו הטור והמחבר לעיל סימן רי"ס [סעיף ח'], דאומר בית כור שפר מי מוכר לך הן מפר הן יתיר, דאם יש מומר או אפר עד רובע לבית אחד שמכר לו, מקבלו כמות שהוא, וממרינן דמחלי אהדדי, ואם איכא טפי מרובע לכל בית אחד, מוכרח ומדקדק גם על הרבעים הן לאפר הן ליתר, גם בסימן רכ"ו [סקי"ד] כמבמי שמהמי בעמא מחזי כוונה דכל השמות, ע"ש: **ד) ס"ב. בדלא ידעינן שלא עירבן: ה) צריך לקבל אלו השעורין כו'.** דעד רובע דרך להיות בפירות ומדעתא דהכי קנאן וידע ומחיל, משמ"כ יומר, וכי לעולם לא יקפיד אפילו על כמה. עיין לרישה [סעיף א'], אם כמבמי בעמא למה לא דמי זה להא דהן אפיר הן יתיר הנ"ל [סק"ג]: **ו) צריך לקבל עליו הכל.** ס"ל דהא דנמנו שיעור רובע לפה משום דקן (ז)דרך להיות, ומחיכא טפי מיישינן שמא המוכר עירבו במוכו, אבל כשידוע שלא עירבו מה לי יומר, מין דלא הבטיחו ניפות אפא, וכדמסיק:

ערך לחם

סימן רכט סעיף א'. טינופת לכל פאה. והוא הדין לקונה דבר מועט שמקבל לפי הערך. [סור סעיף א'].

באר הגולה

ל. פירש רש"י [ב"מ מ' ע"ב ד"ה האי], כיון דשקיל מיניה בניסן כשער של ניסן ניוקר, דלרך כל השנים להיות מזוקקים, והלוקח אפא ומוכר אפא אינו מוכר אלא מזוקק, וכ"כ הרא"ש שם [פ"ג סי' י"ח].

סימן רכט סעיף א' א. לשון הרמב"ם בפרק י"ם מהלכות מכירה דין י"א, בריישא פ"ו דבבא בתרא דף ל"ד ע"א, וכל הרובעים האלו רובע הקנ שהם אחד מכ"ד בפאה. ב*. כתב הרב המגיד [שם], פילום, אבק וקמין שמרה בנשוב. ג. משנה שם דף ל"ג ע"ב. ד. מימרא דרב הונא שם דף ל"ד ע"א. וכתב הרב המגיד [שם], ופילוסה כדברי המחבר והיא בהלכות [ב"ב מ"ז ע"א מדפי הרי"ף]. ה*. וכל היכא שידוע שעירבן ואפילו כל שהוא ☜ אין הלוקח מקבל מהם כלום, כן הוא בטור [סעיף א'], ולי ל"ע שהשמיטו המחברים. ו. והוא ☜ שיהיה כיוצא בהם מהברים בשוק לאחלה. כן הוא בטור בשם הרמ"ה [ב"ב פ"ו סי' ב'].

באר היטב

סימן רכט סעיף א' א. קטנית. פירש רשב"ם דקיטנית דגילין לגדל בחיטין ובשופן בשעורין, ושפרורית דגיל להיות בעדשים וקיטנית לפי שמעקרין להו עם שרורותיהן ולא קורין לומס כשאר מבושה, ע"ש. ולענין שפרורית בחיטין ושעורין אמרינן בש"ס פנים לכאן ולכאן, איכא מאן דאמר דבחיטין ושעורין אינו מקבל שפרורית אפילו פחות מרובע, כיון דאין מצוי בהן מדעתא דהכי קנאן כדי שיהיו נקיים מעפר, ואיכא מאן דאמר דגם בהן מקבל כו', עכ"ל הב"י [סק"א]. ומיהו מצין דבריו, דהא פחות מרובע מקבלין עכ"פ, כדאמרינן בהבור לרור מתוך גורנו כו', עיין בש"ס [ב"ב צ"ד ע"א], וכן כתב ב"י [ד"ה ודע] להדיא, ודו"ק.

סימן רכט סעיף א' א) רובע קטנית כו'. עיין בשמ"ע ס"ק ס', עד איכא מ"ד דבחיטין ושעורים אינו מקבל שפרורית אפילו פחות מרובע כו'. ומיהו מצין דבריו, דהא פחות מרובע מקבלין עכ"פ כדאמרינן בהבור לרור מתוך גורנו כו', עיין בש"ס [ב"ב צ"ד ע"א], וכן כתב ב"י [ד"ה ודע] להדיא, ודו"ק.

א א) המוכר חטים לחבירו מקבל עליו ב) רובע קטנית לכל סאה שעורים מקבל עליו רובע ג*) נישובית לסאה עדשים מקבל עליו רובע שפרורית לסאה [1]תאנים מקבל עליו עשר מתליעות לכל מאה (ב[2]ג) והוא הדין אחד [1]לכל עשרה) מכר לו שאר פירות מקבל עליו רובע טינופת לכל סאה [3]נמצא בהם יתר על השיעורים האלו כל שהוא [2]ינפה הכל ויתן לו פירות מנופים וברורים שאין בהם כלום. הגה [3]) ויש מומרים דדוקא [4]בלח ילעינן [2]בלח] ערבן אבל אם ידוע שהמוכר לא ערבן [4]צריך לקבל [3]אלו השעורים והמותר יכלה לו [1]) ויש מומרים דבידוע שלא ערבן צריך [2]) לקבל עליו הכל* ה)וי"א דכל זה במוכר לו פירות אפא או אאמר פירות יפות אלו אבל אם אמר פירות אלו ולא אמר יפות צריך לקבלן כמו שהן? ואם אמר פירות יפות ולא אמר אלו נותן פירות שכולן יפות.

ציונים ומקורות סימן רכט ב) לשון רמב"ם פי"ח ממכירה דין י"ג. ג) טור סעיף ג'. ג) טור שם, וכרי"ן ב"ב צ"ד ע"א ד"ה אמרי. ד"מ ג'. ד) טור שם בשם רשב"ם ב"ב שם ד"ה ואמרי. ה) טור שם בשם הרמ"ה ב"ב פ"ו סי' ב'.

סימן רכט 1) ב"ה בד"ר וממהדורת הבאה"ג ואילך. הסמ"ע כתב לגרוס: **אחד לעשרה**, ראה סק"ב. 2) בד"ר: **שערבן**, ותיקנו הסמ"ע ראה סק"ד. 3) במהדורת באה"ג נשמטה תיבת: **אלו**.

דאה דצ"ל: ובס"י, דהיינו: ובספרים ישנים

ביאור הגר"א

ט. **במה דברים אמורים כו'.** כפירוש רש"י שם [ד"ה כי וד"ה האי]:

סימן רכט סעיף א' א. **והוה כו'.** רשב"ם [ב"ב צ"ג ע"א ד"ה מתולעות]: ב. **וי"א דדוקא כו'.** כלישנא דקנאת [ב"ב צ"ד ע"א], לקולא של הנמנע: ג. **וי"א כו'.** רשב"ם שם [ד"ה ואמרי], ומשנה הרמשונה ס"ל דנימר מרובע קפיד, והמומר, בלח קנאת מיד לגמרי, דמל"כ וכי לעולם לא קפיד. כ"ן [ב"ב שם]: ד. **וי"א דכל זה כו'.** כמו ניין, אם אמר מרתף של יין אפא, או זה למקפה, או זה, או למקפה, ועיין סימן ר"ל [סעיף א'-ד']:

סימן רכט סעיף א' א. **קטנית.** פירש רשב"ם דקיטנית דגילין לגדל בחיטין ובשופן בשעורין, ושפרורית דגיל להיות בעדשים וקיטנית לפי שמעקרין להו עם שרורותיהן ולא קורין לומס כשאר מבושה, ע"ש. ולענין שפרורית בחיטין ושעורין אמרינן בש"ס פנים לכאן ולכאן, איכא מאן דאמר דבחיטין ושעורין אינו מקבל שפרורית אפילו פחות מרובע, כיון דאין מצוי בהן מדעתא דהכי קנאן כדי שיהיו נקיים מעפר, ואיכא מאן דאמר דגם בהן מקבל כו', עכ"ל הב"י [סק"א]. ומיהו מצין דבריו, דהא פחות מרובע מקבלין עכ"פ, כדאמרינן בהבור לרור מתוך גורנו כו', עיין בש"ס [ב"ב צ"ד ע"א], וכן כתב ב"י [ד"ה ודע] להדיא, ודו"ק. ומיהו מצין דבריו, דהא פחות מרובע מקבלין עכ"פ כדאמרינן בהבור לרור מתוך גורנו כו', עיין בש"ס [ב"ב צ"ד ע"א], וכן כתב ב"י [ד"ה ודע] להדיא, ודו"ק. **ב.** לכל. והמ"ע [סק"ב] כתב לל"ל אמר לעשרה] ואין גרסינן מיבעי לכל. וקמ"ל דזה, דלפ מימר הקונה עשרה דהוה דבר מועט מקפיד ורוצה שיהיו כולן טובים. עכ"ל: **ג. כלום.** עיין לעיל סימן רי"ח סעיף ח' וסימן רכ"ו סעיף ב'. [סמ"ע סק"ג]: **ד. הכל.** לפ"ל הא דנקטו שיעור רובע לפאה משום דכן דרך להיות, ובאיכא טפי מיישינן שמא המוכר עירבו במוכו, אבל כשידוע שלא עירבו מה לי יומר, כיון דלא הבטיחו ניפות אפא, וכדמסיק. ממ"ע [סק"י]:

חידושי רעק"א

סימן רכט סעיף א' בהגה. וי"א דדוקא. נ"ב, וכיון דמשמע אין מצוי להיות כל כך פחות מרובע, אם ידוע שעירבו כל שהוא אין הלוקח מקבל כלום, כמ"ש הרמ"ה [ב"ב פ"ו סי' ה'] להדיא, ויותר מרובע אף בשמעת משדינן ליה דעיכר בידים, והא דלעיל ליה סימן נ"ב [סעיף א'] לא קשיין ליה התירא אמרו אפשרי, וכ"ש הו"ל לנוקח (לאחזר) [להחזיר] לא היכר

סימן כא

גניבת דעת

גמ' מס' חולין דף צ"ד ע"א, במשנה תנן שולח אדם ירך לנכרי שגיד הנשה בתוכה מפני שמקומו ניכר, ובגמ' דייקא מהמשנה דחתוכה לא לישדר לנכרי, ואחד מן הטעמים משום דהגוי יסבור דמשו"כ חתך כדי ליטול הגיד מתוכו, ואע"פ שהותר לאכלו לעצמו דכבר נטל הגיד אעפ"כ נתנו לו ומחזיק לו ע"ז טובה הרבה, וזה אסור משום גניבת דעת דאמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת של גוי, ומזה המקור לאיסור גניבת דעת והיינו כביאור רש"י שם בד"ה משום וז"ל ונמצא מחזיק לו טובה חנם, ויש לחקור אי האיסור דוקא אם נמצא להגונב שום החזקת טובה או תשואת חן ממי שגנב את דעתו, או אע"פ דלא אתי לו הנאה של כלום אסור ג"כ לומר שום דבר דנמצא דגנב דעת חבירו אף דאין לו שום טובה מזה.

הנה ברמב"ם פ"ב הל' דעות ה"ו כתב כלשון הגמ', עיין שם במפרשים על אתר, ובקובץ שם כתב ע"ז וז"ל דאסור לגנוב דעת הבריות והביא מחידושי הריטב"א עמ"ס חולין צ"ד דגניבת דעת היא אסור מן התורה, מדכתיב לא תגנובו, ועיין שם שכתב דאף דבאיסור גניבה כתיב רעהו, וכאן אסור אף לגוי, כתב הריטב"א ע"ז דרעהו קאי דוקא אסיפא דקרא ולא אלא תגנובו, וכ"ש במקום חילול השם, ועיין שם שהביא דמצינו בקרא לשון גניבה אדעת.

עיין שם עוד מה שהביא מחלוקת אי אסור דוקא במכר נבילה או אף במתנה ובפשטות תליא בחקירה הנ"ל, אבל אפשר לומר דלא תליא בזה משום דבמתנה נמי מגיע לו הנאה, וכן מבואר מפשטות לשון הגמ' דהחזקת טובה היינו מה שהרויח, ואפשר דלא אסרו רק במגיע לו ממון, ועיין שם מה שמחלק בין גוי לישראל.

ובשו"ת מהר"ם שי"ק חיו"ד תשובה קנ"ו דן בענין מי שאמר דברי תורה ששמע מחבירו ואמר בשם עצמו ולא בשם חבירו האומרו, ובתחילת דבריו הביא דברי הספרי בפרשת שופטים על פסוק לא תסיג גבול רעך דקאי גם על האומר דברי ר"א בשם דברי ר"י, והוא ז"ל רוצה לומר דדוקא בכהאי גוונא דאמר

דברי פלוני בשם אחר אבל לומר בשם עצמו ליכא בזה איסור,[קפא] ועיין שם שהביא ראיה מגמ' יבמות דף צ' ע"ב, וכתב עוד דלא שייך לומר דעובר על גזילה ולא תסוג משום דהוי רק קול ובקול ליכא משום מעילה כדאיתא בגמ' פסחים כ"ו ע"א דקול מראה וריח אין בו משום מעילה, וג"כ משום גזילה ליכא, ולפי"ז צ"ב דברי הריטב"א דאיכא בגניבת דעת משום גזילה, דהא בהאי דמחזיק טובה בחנם איכא דין גזילה לפי הריטב"א דמבאר הגמ' דיש איסור גזילה, וע"כ צריך לומר כדברי הקובץ דזה דוקא במכירה דהרויח לידו ממון, אבל צריך עוד ביאור דהוא לא אמר זה דוקא בגוי אבל בישראל נשאר דעובר בלא תגזול עיי"ש במה שמחלק בין גוי לישראל וצ"ב כעת.

ובסו"ד כתב המהר"ם שי"ק דבאומר דבר חידוש חבירו בשמו עובר על מדבר שקר תרחק וגם על איסור גניבת דעת, ומבואר מזה דגניבת דעת אינו עובר על לא תגנובו כדברי הריטב"א דהוא בעצמו כתב מקודם דלא שייך גניבה על קול, ע"כ דאינו עובר על לא תגנובו בגניבת דעת אלא איסור חדש ובפשטות אין זה רק איסור דרבנן חוץ מאיסור ד"ת מדבר שקר תרחק, וע"ז ג"כ אינו עובר רק באומר בשמו משום דאתי לידו הנאה במה שחבירו מחשיב לו לת"ח, ויש לחקור היכא דאין לו שום הנאה אם יש ג"כ האיסור עיי"ש.

וראיתי בשדי חמד ח"א ובשו"ת שאילת יעקב ח"ב סימן נ"א שדנו בענין גניבת דעת לחקור אם ראה בספר דבר חידוש והוא עצמו לא ראה מעצמו אלא חבירו אמר לו או הראה לו אי צריך לומר[קפב] דחבירו אמר לו דזה כתב בספר זה או זה חידש פלוני, ואינם חוקרים בזה רק אם נכנס בגדר הדין דאומר דבר בשם אמרו מביא גאולה לעולם, אבל באיסור גניבת דעת משמע מהמחברים הנ"ל דודאי אין בזה משום איסור גניבת דעת, וע"כ צ"ל דכיון דלא אתי לידו שום הנאה דאינו מחשיב לו כיון דבין כך לא אמר החידש מעצמו ואין נ"מ אי הוא בעצמו ראה בספר או לא, ומשו"כ ליכא גניבת דעת אף דחשב חבירו דהוא ראה מעצמו, לכאורה מוכרח מזה דגניבת דעת לא הוי רק אם מגיע לו שום הנאה, ועיין שם בשאילת יעקב אריכות בענין זה.

קפא. והסברא בזה צ"ע דלקמן כתבתי סברא להיפך דאם אמר בשם עצמו הרויח הכבוד משא"כ באמר בשם אחר, וא"כ איזה סברא יש בדבריו וצ"ע כעת.

קפב. עיין בזה עוד בשו"ת מחנה חיים ח"ב בסוף אבן העזר ובשו"ת מהרשד"ה סימן כ"ה.

ויש לחקור עוד מי שאמר לו חבירו חידוש ששמע מפי חבירו בשם של חבירו אם צריך שיאמר כל השמות או סגי לומר מפי המקור, עיין בזה בסוף ספר חידושי ר' שלמה היימאן ח"א דהביא ראיה מהא דמצינו בכמה מקומות בגמ' שאמרו בשם כמה וכמה שמות למעלה עיין שם. ועוד עיין בשו"ת התעוררות תשובה ח"א סימן ל"ו אי איכא איסור גניבת דעת לצורך מצוה בכגון אב שרוצה שבניו יעמדו באשמורת הבוקר ולכן אמר או משנה המורה שעות לשעה מאוחר אם עובר בזה על איסור גניבת דעת, וגם בזה בשו"ת שמן ראש סימן ס"ד, ועיין עוד שם חו"מ סימן י"ח אי בן נח מצוה על איסור גניבת דעת, ומגמ' אינו מבואר רק דאסור לישראל לגנוב דעת ב"נ ולא להיפך. ועוד עיין באקדמות מילין לספר חבצלת השרון על ספר בראשית בענין גניבת דעת לת"ח שצריך לפרסם עצמו כדברי הירושלמי מס' מכות פ"ב ה"ד אם חושבין עליו שהוא יודע יותר ממה שהוא באמת צריך לפרסם דאינו יודע ואינו ת"ח כ"כ, וגם עיין בהקדמת בית הלוי שכתב כן ברוב ענותנותו.

טובתן ורעתן מסורה להכיר אלא ללבו של מדבר שיודע אם לרעה מתכוין אם לטובה: **יא אין מערבין פירות בפירות.** בעל הבית האומר לחבירו פירות שדה פלוני אני מוכר לך, לא יערבם בפירות שדה אחר: **ואין צריך לומר חדשים בישנים.** פסק למכור לו ישנים, לא יערב עמהם חדשים. שהישנים יבשים ועושים קמח יותר מן החדשים: **מפני שמשביחו.** קשה משביח את הרך, לפיכך פסק עמו רך מערב בו קשה, אבל פסק עמו קשה לא יערב בו את הרך: **אין מערבין שמרי יין.** של חבית זו ביין של חבית אחרת: **אבל נותן לו את שמריו.** של יין עצמו: **לא ימכרנו בחנות.** פרוטה פרוטה: **אלא אם כן הודיע.** לכל אחד ואחד מהן, מים מעורבין בו: **ולא לתגר.**

רוֹצֶה לִקַּח. אִם הָיָה בַעַל תְּשׁוּבָה, לֹא יֹאמַר לוֹ זְכֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים. אִם הוּא בֶּן גֵּרִים, לֹא יֹאמַר לוֹ זְכֹר מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֶיךָ סג, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב) וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ: יא אֵין מְעָרְבִין פֵּרוֹת בְּפֵרוֹת סד, אֲפִלּוּ חֲדָשִׁים בַּחֲדָשִׁים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר חֲדָשִׁים בִּישָׁנִים סה. בֶּאֱמֶת סו בַּיַּיִן הִתִּירוּ לְעָרֵב קָשֶׁה בְרַךְ סז, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַשְׁבִּיחוֹ סח. אֵין מְעָרְבִין שִׁמְרֵי יַיִן בְּיַיִן, אֲבָל נוֹתֵן לוֹ אֶת שְׁמָרָיו סט. מִי שֶׁנִּתְעָרֵב מַיִם בְּיֵינוֹ, לֹא יִמְכְּרֶנּוּ בַחֲנוּת ע אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדִיעוֹ. וְלֹא

אבותיו אין לו להזכיר. תוספות: **יא באמת ביין התירו וכו' מפני וכו'.** בכאן למדו בגמרא דכל באמת הלכה היא כמ"ש הר"ב בריש פרק ב' דתרומות. ופירש"י מדיהיב טעם למלתיה מפני שמשביחו ואין לגמגם בדבר. ונקט בה למחייב באמת שמע מינה כל היכא דתני באמת הלכה ואין לחסום ולגמגם בדבר: **מפני שהוא משביחו.** לשון הר"ב קשה משביח את הרך פירש הרא"ש שמתקיים יותר. ע"כ. ובגמרא דבין הגתות שנו. ופירש"י שתוססין זה עם זה ונעשין טעם אחד. אבל לאחר הגתות שכבר כל אחד קלט ריחו וטעמו אין משביחו אלא פוגמו. עד כאן. ועיין בסיפא. מכל מקום אמרינן בגמרא דמקום שהכל טועמים קודם שיקנו שרי. שהרי יטעימנו תחלה: **אין מערבין שמרי יין ביין.** פירש הר"ב שמרי יין של חבית זו וכו'. לפי ששמרי חבית זה מקלקלין חבית אחר. טור סימן רכ"ח:

פירוש המשניות להרמב"ם

ישאל לאיש שאינו חכם באלה מן החכמות שיפרש לו כדי לביישו ויאמר הייתי סבור שהוא חכם או יספר ספורים שיש בהם דופי וחרפה לחבירו ויאמר לו נתכוונתי למה שאתם חושבים על זה נאמר ויראת מאלהיך שהוא יודע כוונתך ומה שחשבת בלבך וזהו טעם מה שאמרו ז"ל כל דבר שהוא מסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך וכן תמצא בתורה בכל מקום שנאמר ויראת הוא דבר שאין דייני בני אדם יכולין לדון עליו. **יא אין מערבין פירות בפירות אפילו חדשים כו'.** אמרו מקום שנהגו להטיל מים ביין יטילו העמיד זה בבית הגתות בלבד.

מלאכת שלמה

וממכר כך הונייה בדברים. שנאמר לא תונו איש את עמיתו וכתוב בנ"י מהא דאמרינן בגמרא דעם שאתך בתורה ובמצות אל תונו דילפינן לי' מקרא דלא תונו איש את עמיתו למדנו שלא הזהיר הכתוב באונאת דברים אלא ירא ה' ואמרו במדרש אם הונה עצמך מותר אתה להונהו שזה אינו קרוי עמיתך ואמרינן במסכת מגילה בגמרא האי מאן דסני שומעני' שרי לבזוייה בגימל ושין ע"כ. **אם היה בעל תשובה וכו'.** ספ"ז דהלכות תשובה. וכולה מתני' פי"ד דהלכות מכירה סימן י"ב י"ג. **ואם הוא בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך.** היינו לא זו אף זו דאפילו מעשה אבותיו אין לו להזכיר. ועיין בספר קרבן [אהרן] פ"ח דפ' קדושים ובפ"ד דפ' בהר סיני. **יא באמת ביין התירו לערב וכו'.** גמרא אמר ר' אלעזר עדה אמרה כל באמת אמרו שבמשנה הלכה היא מדיהיב טעמא למילתי' מפני שמשביחו ואין לגמגם בדבר ונקט בה למיתני באמת ש"מ כל היכא דתני באמת הלכה ואין להסם ולגמגם בדבר. **מפני שמשביחו.** גמרא אמר רב נחמן ובין הגתות שנו דמשביחו שתוססין זה עם זה ונעשים טעם אחד אבל לאחר הגתות שכבר קלט כל אחד ואחד ריחו וטעמו אין משביחו אלא פוגמו והשתא דקא מיערבי שלא בין הגתות אמר רב פפא דידעי וקא מתלי שכבר הותזקו לערב רב אחא ברי' דרב איקא אמר הא מני ר' אחא היא דתניא ר' אחא מתיר בדבר הנטעם פי' שאדם טועם קודם שלוקחו ויכול להבחין שנתערב בו. וכתוב בנ"י ופי' רש"י ז"ל דדוקא קשה ברך כשמכר לו רך אבל אם מכר לו קשה לא יערב עמו רך וכן הדין בפירות דוקא נקט חדשים בישנים אבל ישנים בחדשים שפיר דמי עכ"ל ז"ל. וז"ל הרא"ש ז"ל אין מערבין פירות בפירות פי' מעט פירות רעים בהרבה פירות יפים כדי למוכרן בתורת יפין וניכר בהן. אפילו חדשים בחדשים ואין צריך לומר חדשים בישנים לפי שישנים טובים לאכילה יותר וג"ל שאם קנה ממנו חדשים שאסור לערב בהן ישנים אפילו שטובים יותר לאכילה לפי שזה שקונה חדשים הוא רוצה ליישנם וישנים אין ראויין ליישנם ויתקלקלו ורש"י ז"ל לא פירש כן. [הגה"ה: שהוא ז"ל פי' דישנים מותר לערב בחדשים כדכתיבנא כבר]. באמת ביין התירו לערב קשה ברך אע"פ שהרך הוא טוב יותר לשתות וגם דמיו יותר יקרים מן הקשה אפ"ה מותר לערב בין הגתות לפי שכשנותנין מעט קשה ברך הוא משביח ומתקיים יותר וכ"ש רך בקשה שהוא משביחו. אין מערבין שמרי יין של חבית זו ביין של חבית אחרת אפילו קונה ממנו שתי חביות של יין לפי ששמרי יין זה מקלקלין יין אחר אבל נותן לו שמרי אותה חבית אפילו קנה ממנו יין הרבה כך וכך מדות מערב השמרים עם היין ונותן לו

יכין תפארת ישראל יכין

סג ומכ"ש שלא יאמר לגר זכור מעשיך: סד מעט רעים בהרבה יפים, כדי למכור הכל בחזקת יפין: סה שהישנים עושין קמח טפי: סו כל באמת הלכה פסוקה היא [עי' שבת פרק א' מ"ג]: סז שמתקיים יותר, וכ"ש איפכא [ודלא כר"ב]. ודוקא בין הגתות שרי לערב יין, דאז אינו פוגמו עי"ז: סח מיהו כל שנרגש טעמו ללוקח, מותר לערב: סט במכר חבית יין לפי מדותיו, מותר לערבו בשמרי אותה חבית שמכר: ע אחת אחת:

ליקוטים

פ"ד יא במשנה הודיעו. כתב הרמ"ז מדלא תני מודיעו משמע דאם הודיע פעם א' לא' שוב א"צ לחזור ולהודיעו פעם אחרת ע"כ ומדברי הרמב"ם פי"ח מה' מכירה דשינה מלישנא דמתני' וכתב אא"כ מודיעו משמע דלא ס"ל הכי ולכך נתחכם לשנות מהל' השגור במשנה וגם הטור בסי' רכ"ח כתב אא"כ יודיעו לקונה ומה גם הסברא נותנת כן דאטו אותו היין

ציונים

טוש"ע שם סעיף ד'. **יא אין מערבין פירות בפירות.** נ"ט ע"ב מיי' פי"ח מה' מכירה ה"ה סמ"ג לאוין ק"ע קל"ו טוש"ע ח"מ סי' רכ"ח סעי' י'. **ואין צריך לומר כו'.** ס' ע"א. **באמת אמרו.** מיי' פי"ח מה' מכירה ה"ה סמ"ג לאוין ק"ע טוש"ע ח"מ סי' רכ"ח סעי' י"א. **אין מערבין שמרי יין.** מיי' שם ה"ח טוש"ע שם סעי' ט"ו **מי שנתערב מים ביינו.** מיי' שם ה"ו טוש"ע שם סי"ב.

שינויי נוסחאות

אם היה בעל תשובה. בכי"ק ואם..; בכי"מ ובכי"ר (ב') בן תשובה. **זכור מעשיך הראשונים.** בד"ע זכור מה היו מעשיך..; בכי"ק זכר.. וכן בסמוך. **אם הוא ב"ג.** בד"ע ובכי"ק ובמשבי"ר אם היה. (זכור) **מעשה אבותיך.** בכי"ר (א') מעשי..; בכי"פ מה היו מעשה. וליתא; במשבי"ר מה היו מעשי. **ולא תלחצנו.** במשבי"ר תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים. וכ"ה בד"ע (ושם בטעות ..כי עבדים): **יא (אפילו) חדשים** בכי"מ ובכי"ה ופ' ור' (א') ליתא. **ואין צריך.** במשבי"ר ואין צורך **באמת ביין.** וכ"ה בד"ע ובמשבי"ר ובכי"פ ובכי"מ ובכי"ה ור' (א' וב') במשב"ב באמת אמרו.. **שהוא משביחו.** בכל הכ"י שמשביחו; בד"ע משביח. **אין מערבין.** בכי"ק ואין.. **אבל נותן.** בכי"ק אלא. **(את) שמריו.** בכי"ה ליתא. **מי שנתערב.** בכי"ה מי שנתערב לו. **הודיעו.** בכי"מ ובכי"ר (ב') מודיעו; בכי"ק הודיע. **ולא לתגר.**

חידושי מהרי"ח

טעם משום דדרך התנא לשנות לא זו אף זו אבל נוכל לומר שזה זו דהיינו שעב"פ חטא בתחילה ואצ"ל זו שהגר לא חטא כלל כי מה לו לעשות שהיו אבותיו גויים: **יא** תוי"ט ד"ה **אין מערבין כו' לפי ששמרי חבית כו'.** נ"ל כוונת הטור דזה אין צ"ל שאין יכול לערב שמרים ביין שהא יין מכר לו

מקום שנהגו להטיל מים ביין. כתב הר"ב דוקא יין הגמות. כדלעיל. וז"ל המגיד (פרק י"ח מה"מ הלכה ו') שבזמן הגמות קולטות המיס טעם היין. מכל מקום אין הגמות הוא נחשב כאילו הוא מזוג: **יב** **וחכמים מתירין.** דאמר ליה מנא מפליגנא אמגוחי. ואם פליג שיקקי. גמרא: **כנוב את העין.** מפשר דלהכי לא קרי ליה גונב העין ממש לומר שאע"פ שמודיעו שלא בירר מלא מעל פי מגורה דאפילו הכי אסור לפי שמפשר שע"י שרואה בשעת המכירה על פי המגורה שכולן יפות ואין בהם פסולת ממון כך לא יעלה על לבו תמיד שיש פסולת בו ולפיכך לא קורהו אלא כגונב את העין:

[לא] יתכרנו בימד ואף ע"פ שהודיעו, לפי שאינו לוקחו לרמות ולמכרו בזמנו: **מקום שנהגו להטיל מים ביין.** דוקא בין הגמות יטיל. דכיון שנהגו אין כאן טעות, שכל היינות נמזקת כן: **יב** **התגר נוטל מחמש גרנות.** שהכל יודעים בו שלא גדלו בשדותיו ומכני לחם הרבה לוקח ומזקת כן לוקחים ממנו: **מגורה.** מושר שמוגרין בו מכוחה. גורן, הוא שדשין בו את המכוחה. ולכך התגר לקנות מבעלי בתים בשעת הגורן ולהכניס למגורה שלו: **פיטם.** גיגית גדולה: **ובלבד שלא יתכוין לשרבן.** להוציא קול לקנות הרוב ממקום משובח לערב בו ממקום אחר ומכניו מכורים שכל הפירות מתוקו מקום: **ולא יפחות את השער.** למכור בזול. מפני שהוא מרגיל לבא אצלו ומקפח מזונות מבירו: **זכור לטוב.** שממון כך מולני פירות מוכרין בזול. וכן הלכה: **גריסין.** פולין גרוסות גריסים, אחת לשמים: **לא יבור.** את הפסולת. לפי שממון שגרמות יפות הוא מעלה את הפסולת שנטל מהן: **וחכמים מתירין.** שיכול הלוקח לרחות ולהנחין כמה דמי הפסולת שנגרר, מאלו שיצן נאחרים. ומוב לו להעלות בדמיהן של אלו שהן מבוררים מפני הטורח. **והלכה כחכמים: שלא יבור מעל פי המגורה.** למעלה להרחות יפות, ואת הפסולת שבתוכו לא בירר: **לפי שאינו אלא כגונב את העין.** בבריתו: **מפרכסין.** מתקנין ומיפין: **לא את האדם.** עבד כנעני העומד למכר:

יב **התגר נוטל מה' גרנות ונותן לתוך מגורה כר. לא יחלק החנוני קליות ואגוזין לתינוקות כר. פיטם.** הגיגית הגדולה ועוד יתבאר זה במסכת כלים ויש בקליפת הפול סימן שהיו יודעים בו אם יתבשל מיד או לא יתבשל אלא בטורח גדול כמו שהוא ידוע בענין הפול **אבא שאול** אומר **לבור את הגריסין.** כלומר להסיר קליפתן כדי להתלמד ממנו עליו וחכמים מתירין לפי שהוא לא הכניס בתוכה דבר אבל הוא אסור [צ"ל לנקות] לקנות מה שנראה מן הכרי ויניח בתוכו הקליפה לפי שהוא גונב את העין ופרכוס הוא התקון והיפוי. ואין הל' כרבי יהודה ולא כאבא שאול.

מלאכת שלמה

עכ"ל ז"ל. **שאינו אלא לרמות בו** י"ג לגמות בו את הקונים. והכל כמנהג המדינה שם מקנה מקנה שם שלים שלים שם רגיע רגיע. וכיוצ שם בפ' י"ח פימן ה' ו' להלכות מכירה. **יב פיטם** בפתח ק"פ במ"ו ומ"ם ק"פ בפיו ופתן. **רבי יהודה אומר לא יחלק וכו'.** פ' לא יפפור דף כ"פ. **קליות** גרעינין בנקודת מילה בלמד וכן הוא במכולל עלה ג"ו. **וחכמים מתירין** לחמר להו מאי מפלק מגוזים ופתה פלק שקדים או מפרקקין. **ולא יפחות את השער וחכמים אומרים זכור לטוב.** כתב [כאן בפתק מיכה מיכות בכ"י] ז"ל ג"ל דהפי מדברי ר' יהודה היא ע"כ. **לא יבור את הגריסין.** פי' הרמב"ם ז"ל יש בקליפת הפול פימן שהיו יודעין בו אם יתבשל מיד או לא יתבשל אלא בטורח גדול כמו שהוא ידוע בענין הפול **אבא שאול** אומר **לבור את הגריסין.** כלומר להסיר קליפתן כדי להתלמד ממנו עליו וחכמים מתירין לפי שהוא לא הכניס בתוכה דבר אבל הוא אסור [צ"ל לנקות] לקנות מה שנראה מן הכרי ויניח בתוכו הקליפה לפי שהוא גונב את העין ופרכוס הוא התקון והיפוי. ואין הל' כרבי יהודה ולא כאבא שאול.

פירוש המשניות להרמב"ם

יב **התגר נוטל מה' גרנות ונותן לתוך מגורה כר. לא יחלק החנוני קליות ואגוזין לתינוקות כר. פיטם.** הגיגית הגדולה ועוד יתבאר זה במסכת כלים ויש בקליפת הפול סימן שהיו יודעים בו אם יתבשל מיד או לא יתבשל אלא בטורח גדול כמו שהוא ידוע בענין הפול **אבא שאול** אומר **לבור את הגריסין.** כלומר להסיר קליפתן כדי להתלמד ממנו עליו וחכמים מתירין לפי שהוא לא הכניס בתוכה דבר אבל הוא אסור [צ"ל לנקות] לקנות מה שנראה מן הכרי ויניח בתוכו הקליפה לפי שהוא גונב את העין ופרכוס הוא התקון והיפוי. ואין הל' כרבי יהודה ולא כאבא שאול.

מלאכת שלמה

עכ"ל ז"ל. **שאינו אלא לרמות בו** י"ג לגמות בו את הקונים. והכל כמנהג המדינה שם מקנה מקנה שם שלים שלים שם רגיע רגיע. וכיוצ שם בפ' י"ח פימן ה' ו' להלכות מכירה. **יב פיטם** בפתח ק"פ במ"ו ומ"ם ק"פ בפיו ופתן. **רבי יהודה אומר לא יחלק** וכו'. פ' לא יפפור דף כ"פ. **קליות** גרעינין בנקודת מילה בלמד וכן הוא במכולל עלה ג"ו. **וחכמים מתירין** לחמר להו מאי מפלק מגוזים ופתה פלק שקדים או מפרקקין. **ולא יפחות את השער וחכמים אומרים זכור לטוב.** כתב [כאן בפתק מיכה מיכות בכ"י] ז"ל ג"ל דהפי מדברי ר' יהודה היא ע"כ. **לא יבור את הגריסין.** פי' הרמב"ם ז"ל יש בקליפת הפול פימן שהיו יודעין בו אם יתבשל מיד או לא יתבשל אלא בטורח גדול כמו

ציונים

מקום שנהגו להטיל. מי' סם טוס"ע סם סעי' י"ג. **יב התגר נוטל.** פ' ע"פ מי' פי"ח מה' מכירה ה"ו טוס"ע פ"מ סי' רכ"ח סעיף ס"ו. **ר"י"א לא יחלק החנוני.** ב"ב כ"ח ע"ב. **וחכמים מתירין כר' זכור לטוב.** מי' סם ס"ד טוס"ע סם סעי' י"ח. **וחכמים מתירין ומודים בר.** מי' סם ס"ד טוס"ע סם סעי' י"ו. **אין מפרכסין כר.** מי' סם ס"ב טוס"ע סם סעיף ס'.

הג' וחי' הרש"ש

יב משנה **לתוך פיטום.** כ"ל במ"ך מלשון נעלי פטפון (ניפה עו ב').

שינוי גומחאות

נכ"ל (פ') ולתגר. שהודיעו. נכ"מ וכ"ה ופ' שמודיעו; נכ"ל וכ"ק ונמצ"ל וכ"ל (פ') שהוא מודיעו. (שאינו **אלא לרמות** בו). נכ"ל (ב') ונכ"פ ליתא; נכ"ל (פ') וכ"פ ליתא נמי. **להטיל** מים (ביין). נכ"פ להטיל בו מים וכן ליתא נמי בירו"ש ונמצ"ל. וכן ליתא נכ"ק (ונסם מי ים ונ"ל לשמר מים). יב **פיטם.** כתב נד"ם ח"ל במשנ' ד"ל ובירושלמי ד"ו וכר"ף ד' קושטא כהוגן פיטם וכמ"ש נכ"ה פ"ו ב' נעלי פטפון ונכ"ל פ"פ להבדיל בין מ"ם לשמ"ך עכ"ל ובפיהמ"ש כתב גם נד"ל גם נמצ"ל (הר"ף ד"ק פיו פ"י) ולפיו כי גם שם הוא פיטם במ"ם ולא בשמ"ך שהם מגזרת בינה הנ"ל ועוד מכאה מקומות משמע. נ"ל בשמ"ך; נמצ"ל פיטום ונ"ל פיטום כמו שהוא בכתובות (ק"ל ע"ב). נכ"ק **פיתנו** נ"ל **פיתם** ועי' ערוך השלם פי' פתם ועי' פיתם. (**ובלבד שלא יהא מתבוין לשרב**). נכ"פ ליתא כ"ו, אך בגליון שם פיתם; נד"ל ובכ"ק ונכ"ם ובכ"ה ור' (פ' וכ') ובמצ"ל ..שלא יתבוין. וכ"ה בגליון מ"פ. **לא יחלק החנוני.** נכ"ל מיתן ..חנוני..; נכ"ק **אף לא. שהוא מרגילן.** נד"ל ובכ"ם שמרגילן. (**לבוא**) **אצלו.** נד"ל ליתא. **ולא יפחות.** נכ"ק לא. **לא יבור.** נד"ל ולא.. **דברי אבא שאול.** נכ"ק ובכ"פ ור' (כ') ובמצ"ל כדברי א"ש. **ומודים.** נכ"ם וכ"ל (פ' וכ') ושוין; נכ"ה **ומודים חכמים. מעל פי מגורה.** נכ"ם על פי.. וכ"ה נד"ל ובכ"ק ובכ"פ ובכ"ה ור' (כ') ובמצ"ל (ונסם המגורה). **כגונב את העין.** נכ"ה גינוב עין. **אין מפרכסין.** נכ"ם ובכ"ה ור' (פ') ואין.. וכ"ה נד"ל (ונסם ..מפרקסין כמו שהוא נכ"ק ובמצ"ל).

י כ י ן — תפארת ישראל — י כ י ן

נא קונה מגורה: עב [שפייכער] מ': עג [מאמגע] גדולה: עד דהכל יודעים שקונה מהכנה לאנשים: עה שלא יקנה הכוד ממקום היפה כדי שיצא קול שקנה הכל משם: עו וכן הלכה [נכ"ם]: עז דמדנרלות יפות, מעלה בדמיהן יותר מדמי הספולת שלקח: עח למעלה וימים הספולת שלמטה, אף שמודיעו שבירר רק למעלה, לפילו הכי יתכוין שלין כל כך ספולת למטה: עט [מויספוטנסן]: פ כגון להסחיר שערות לנטח של עבד זקן בהמכרו, או להשקות בהמה מי קודין שמראה פ"ז שמינה, וכ"כ לנפח הכשר כמו שהנהו הקלבים כדי שילמה הכשר שמן [ונל"ז דנר מפורש ומפוקן הוא, כמ"ש הרופאים שכשים שום פולי בהקלב הטפח הכשר, מהדבק הפולי ההוא מ"ו נפוכל הכשר], וכ"כ **לפור** לנטוע כלים ישנים, כדי שילמו מדשים ויפין [שם]:

ולא שמרים והלא לא תני מתני' אין מערבין מים ביין דמהיכי תיתי אלא אם נתערב שצריך להודיעו אבל כוונת המשנה אע"פ שלקח השמרים מן היין וא"כ ה"א שמותר לו לערב שמרים מחבית אחד דהרי סתם יין מכר לו ולוא יהא שנתן לו חביות עם שמרים קמל"ן מתניתין דלא מערבין ונתן על זה הטור טעם למה לא מערבין וק"ל: **יב** תוי"ט ד"ה **כגונב כו' שאף על פי כו'**. ודוחק דמה הוא צריך למה שמודיע אותו הלא הוא יראה בעיניו שאינם מבוררים אלא על פי המגורה אלא נ"ל דלהכי לא אמר גונב הען דהרי הוא רואה דמה שלמטה אינו מבורר אלא אמר כגונב את הען דזה אינו יכול לשער כמה שזה יותר בשביל שברר על פי המגורה:

ליקוטים

מתקיים עד עולם ואין לו אמר והלא הלוקח אמת יכול דהיין שנתערב כבר כלה חס יין אחר מי הוא ויש בזה הונאה וגזילה דעת עד שיודיע לו בכל פעם. והא דלא תנן מודיעו אלא הודיעו חולי היינו לומר שא"צ שיודיעו בפי' אלא שפילו הודיעו בשעת מכירה ע"י הדמים שמוכר לו בזול ממה שדרכו למכור אין מי שני בזה דמה שיקח מדעתיה הקונה מי לאו שהיה מוזג לפ היה נותנו בתלו הדמים בזול טפי מיין אחר שמוכר מ"ש מנא הודיעו אמת לטפוי כגון במקום שרגילים לטופמו דשני בזה ומקרי הודעה כדאי' בפ"מ מי' מ"ז (ש"ל). **יב** במשנה **לא את האדם**. ל"מ פרכום לאדם דהיינו לגנוב שער העבד שיהא נראה במור כדי שיוסיפו על דמיו דפשיטא דאסור להם אם יתמה הלוקח שוב לא יוכל לגנוב כלום דאין מופתא נעשדים אלא שפילו פרכום דבהמה להשקותה מי סיגין או לפרוק פותה מי שחזקף שערה ומראה כצעלת בשר דקד"ת דשרי לאדם יתמה הלוקח יוכל שפיר לגנוב דמיו אפ"ה אסור ואפי' פרכום דכלים לנתמנן דקד"ת אין כאן רמאות וכ"ל לפרכום דאדם ובהמה דהכא ליפות ולתקן הכלי עושה לגונבה הקונה אפ"ה אסור ביכים לפי שגונב את העין שנראים כחדשים כדאי' בגמ' וכרמ"ז פי' בד"ת ע"ש (ש"ל). תי"ט ד"ה **כגונב וכו' אפשר וכו'** הטיב הרמ"ז בגמרו אף שנותה לדבריו שאפ"י שמודיעו יאסר לו נותה לטעמו שאמר שהודיעו לו יתרמה עוד דלאו כשופטני עסקינן ועוד דלעיל שרינן עיבוד מים ביין לנמכרו אם הודיעו וכו' ע"כ ג"כ הכ"ד ע"ש ואם האמת כדבמיבעא למעיל וכנר' מל' הרמב"ם דהאם ביין בכל פעם צריך להודיעו יש לנו מסנה מוצאת לדברי המי"ט דהאם ודאי שרי' לפי שבכל פעם שמוכר מודיע שזה היין מזוג הוא אבל בכל מייתינן שמא אמר ואין יצא הקונה בפפם דרמאנה והוא זוכר שקנה משם יפות בלא פקולא שהיו מפי המגורה יצא זוכר אולי אמר שלא ביכר בלא מפיה ולפיכך לא יעלה על לבו שיש שם פקולא ויש קלא בגונב וכו' ומ"מ דבכו של הרמ"ז נפיכים בגונב הוא יותר בכור ומה מקור הדמיון שמצא בכ"ר מקין בגונב דעת וכו' כלומר לפי דעתו ולא כן הדבר ה"ה בנקל הלוקח אם יסקיע ידו לתוכה ילפה שאין מוכו כבכו (ש"ל).

ציונים

פ"ה **א איזהו נשך**. שהוא נושך. לשקל מיניה מאי דלא יהיב ליה: **המרבה בפירות**. המרבה שכר לעצמו בפירות. ובין בהלואת כסף ובין בהלואת פירות הוי רבית. שהרי ממרבה ממונו. אלא דנקיפא, רבית דרבנן קמפרש שהוא דרך מקח וממכר: **דינר זהב**. עשרים וחמשה דינרי כסף: **וכן השער**. כך היו נמכרין בעיר. והומר לו לתת מעות עכשיו על מנת ליתן לו זה חטין כל ימות השנה כדמיס הללו כשיעור מעותיו ומ"פ שעכשיו אין לו חטין, דתנן בפרקין ינא השער פוסקין, מ"פ שאין לזה יש לזה, ויכול המוכר הזה

פרק ה **א** אֵיזֶהוּ נָשֶׁךְ וְאֵיזֶהוּ תַּרְבִּית[א]. אֵיזֶהוּ נָשֶׁךְ. °הַמַּלְוֶה סֶלַע בַּחֲמִשָּׁה דִינָרִין, סָאתַיִם חִטִּין בִּשְׁלֹשׁ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹשֵׁךְ. וְאֵיזֶהוּ תַּרְבִּית. הַמַּרְבֶּה בַּפֵּרוֹת[ב]. כֵּיצַד. לָקַח הֵימֶנּוּ חִטִּין בְּדִינַר זָהָב[ג] הַכּוֹרִי[ד], וְכֵן

פ"ה **א מפני שהוא נושך**. הכי גרסינן בפ"ק וכן גרי"ף ורמ"ם. ולא גרסי לקור מפני וכו': **המרבה בפירות**. כתב הר"ב ונין בהלואת כסף. ונין בהלואת פירות הוי רבית. דכתיב (ויקרא כ"ה) את כספך לא תתן לו בנשך. ובמרבית לא תתן מאכל ולא כתיב את כספך לא תתן לו בנשך. ומאכל במרבית [דכמו שהקדיש כסף לנשך. הוי ליה להקדיש מוכל למרבית] קרי ביה הכי את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית. ובנשך ובמרבית לא תתן מאכל. ולמה מלקין מכמוב לעבור עליו בשני לאוין. גמרא. ומ"ם הר"ב שהרי ממונו מתרבה. וכן פירש"י והוא טעם למה לקרוי

שינויי נוסחאות

פ"ה **א תרבית**. נכי"ק מרבית וכן בסמוך. **סאתים**. בד"ב ובכי"מ ובכי"ה ופ' ור' (נ') ובמצי"ל וסאתים; בכי"ר (ג') או סאתים. **מפני**. במצ"ב (אסור) מפני לך בכי"ק וכלל הכי"י ובד"ב ובמצי"ר ליתא וכ"ה נכון. **ואיזהו תרבית**. בד"ב ובכי"מ ובכי"פ ור' (ג' וכ') איזהו. **הימנו**. בד"ב ממנו. **בדינר זהב הכור**. במצי"ר מדינר.. וכ"ה בד"ב ובכי"ק (ובהס לכור).

המורה הלואת פירות כמו הלואת כסף וקאמרי להא בפירות נמי ממרבה ממונו וכדאמרינן בעלמא שוה כסף ככסף ולא ידעתי למה הוצרכו כלל לפרש טעם נמה שנאמר במורה בפירות. [ולכן נראה דלא קיימי אהלואת פירות דקמיך ליה אלא אהלואת כסף. ולקומר דמרבית דקרא קאי נמי עליה. שהרי ממונו מתרבה. וכן בסוגיא דאמקשינן ומי מיכא נשך בלא תרבית. מפרש רש"י מי מיכא נשך שנושך את חבירו ואין ממונו. מתרבה]. ומ"ש הר"ב אלא דנקיפא רבית דרבנן קרא מפרש וכו'. ואלקן בשמות דלרבית דאורייתא קורא נשך דכתיב נרישא ולרבית דרבנן קורא מרבית שכאמור אמ"כ: **וכן השער**. כתב הר"ב והומר לו לתת מעות עכשיו וכו' וכפירש"י ולא קאי אמור אלא אין. ונקט רישא לרבותא דפיפא דיין אמור אע"ג שנת מכח פסק הרמאון של מעין שהיה דרך מקח וממכר ולא דרך הלואה. כ"כ התוספות (דף מ"ב ע"ב). אבל הקשו עליו מסוגית הגמרא ופירשו דלקח מעיס דמנן נמי כהעמדת מלוה שהיתה לו

פירוש המשניות להרמב"ם

פ"ה **א איזהו נשך ואיזהו תרבית כו'**. מה שקורא נשך הוא ריבית דאורייתא. ומה שקראו תרבית הוא רבית דרבנן. ומה שהתנה ריין אין לו. שמורה שאם לא תהיה אצלו אותה סחורה אין מותר לו שיעלנה עליו בחוב אבל הוא זה כשהיה לו עליו חוב ואמר לו תן לי מעותי שיש לי אצלך שאני רוצה ליקח בהם חטים והשיב לו וכי חטים יש לי צא ועשם עלי בשער אם היו אצלו חטים הוא מותר ואם לאו הוא אסור ואמרו **לקח ממנו חטים** רצונו לומר לקח בהלואתו כלומר שהעלה על

מלאכת שלמה

פ"ה **א איזהו נשך**. לאוריימא **ואיזהו תרבית** דרבנן כמו שמצאנו בגמון. **אסור מפני שהוא נושך**. אית דלא גרסי מלת אסור. גם הר"ר יהוסף ז"ל מתקה וכתב כן מלאמי בכל הספרים דל"ג אסור דלא בא לבאר מענין אסור ומותר שהרי גם המרבית אסור אלא ה"ק לאחמו נשך המלוה וכו' ואמ"כ קאמר למה נקרא זה נשך מפני שהוא נושך ע"כ. **איזהו היא תרבית**. גמרא אמו כל הני דאמרינן עד השתא המלוה אלא בממשה דינרין לאו דרבית ניעהו מ"ר אהכהו ע"כ אל תורה מכאן ואילך אל דבריהם ואפילו ע"כ דרבית לאוריימא היא יכין האב שהוא רשע ויאות ולא יהנה והנן שהוא לדיק יולבם לאינו מיב להאזל. ע"כ רבית קלוקה וכופין אותו ב"ד להאזיר אם מוצאו בפיו מכאן ואילך אסך רבית. **וכן השער**. כך היו נמכרין בעיר והוא השער היפה לעולם פמות מכאן

פ"ה א רבית דאו' הוא רק דרך הלואה, ונקרא נשך, שנושך ממנו ונוטל יותר ממה שנתן לו, ורבית דרבנן, הוא שנתהווה ע"י מכר ונקרא תרבית, שנתרבה ממילא, ולא מחמת שנתן לו המלוה פמות. והמילוה אין ביני רבית דאו' לדרבנן. רבית

לאוריימא יולא בדיינין, משא"כ דרבנן רק בבא לבית ידי שמים יאזיר, מיהו בתפס לוה, אין נריך להאזיר [י"ד קס"ח]: ב שנתרבה הרוחמו נקניים פירות: ג הוא כ"ה דינרי כסף: ד הוא ל' סלה:

משנה י

כשם. משום דיש אונאת דברים דאית בה נמי דררא דממונא, כגון בכמה חפץ זה ולא רוצה ליקח, שיכול לגרום שאחר שרוצה לקנותו הלך לו, מש"ה תני כשם וכו'. והא דלא תני כשם שיש אונאה בממון כך יש אונאה בדברים, היינו לאשמועינן דאין לומר דחד קרא באונאת מוכר וחדא בדלוקח, דתרווייהו ילפינן (ויקרא כה,יד) מוכי תמכרו וגו' או קנה, כדאיתא בגמרא (נח,ב). וא"כ כיון דכבר יש לנו שניהם בפסוק אחד נוקי קרא אחר בדברים, דכל היכא דאיכא למדרש דרשינן ולא מוקמינן בלאוי יתירה, וכמ"ש התוס' אמתני' (ד"ה הא). והיינו דדייק תנא במקח וממכר, ר"ל דשניהם כבר נאמרו בפסוק ראשון, מעתה נאמר דהשני לדברים.

אונאה. דע שמלת אונאה ר"ל גזלה באונס, בין באונס הדעת דהיינו רמייה בין באונס הכח שהוא גזלת ממון, ובכללה גנבת הכבוד וחמיסת הרצון. ולכן אמרו גבי אשה (נט,א) שאונאתה מצויה.

תי"ט ד"ה כך וכו' לקנות וכו'. וגם בזכור מעשיך, י"ל שמכוין לזכותו לומר, ראה כמה יפה כוחך בתשובה שהיית רשע גמור ועכשיו שבת לה', וכן נמי גבי גר. והשתא אתי שפיר מה שהר"ב מייתי לכולהו מפסוק (ויקרא כה,יז). ויראת, דמסור ללב.

ד"ה לא יאמר וכו'. דברו חז"ל בהווה, דכל גר בן גוי הוא, אבל ה"ה בישראל צדיק בן רשע דחרפה ורע הוא לו. והא דמייתי תנא קרא בגר, כי היכי דנדע דחמיר טפי מישראל, שהרי הוא בכלל ולא תונו איש את עמיתו, אלא דעובר נמי בלאו אחריני. והכי אמרינן בגמרא (נח,ב). ומהאי טעמא ניחא נמי מאי דתני ליה תנא בסיפא, דמעיקרא מייתי דשייך לקרא דולא תונו, דכתיב גבי לא תונו אחרינא דממון, ודכולל לישראל, ובתר הכי מייתי פרטי דגר.

משנה יא

נותן. פי' כשמוכר לו מערב את החבית ונותן ללוקח את היין עם שמריו. א"נ לא קאי איין, ומש"ה לא תני בו לשון עירוב.

הודיעו. מדלא תני מודיעו, משמע דאם הודיע פעם אחת לאחד שוב אין צריך לחזור ולהודיעו בפעם אחרת.

מקום. קשה דפשיטא דגדול המנהג ובפרט בדבר שבממון. וי"ל דדמי למ"ש בתוספתא (ס,א). מקום שנהגו למחצה ולשליש ולרביע, פי' לא

מבעיא למחצה שהוא ניכר אלא אפילו שליש ורביע דלא ניכר כל כך. וזהו דיוקו מקום דוקא כמנהג המקום, דאי נהגו מחצה לא יטיל רביע דיחשבו שאינו מטיל כלום, ומשום דמחצה לא חשיב עירוב משה״ תני להטיל ולא תני לערב, וע״ע בסמוך.

הרע״ב ד״ה אין וכו׳. הא דלא נסמכה משנה זו לדלעיל בלי הפסק אונאת דברים, הוא משום דהכא לא אירי באונאה בשומא אלא במרמה, וכ״כ הרמב״ם פי״ח ה״א דמכירה, אסור לרמות וכו׳, ובדיני אונאה התחיל פי״ב, אסור וכו׳ להונות, ופשיטא דאין כאן חילוק בין שתות לפחות משתות.

יערנס וכו׳. ד״ל רש״י בגמרא (נט,ב). ואינו מדוייק, שהרי פירות שדה אחר הן המעורבות בשל שדה פלוני, וכצ״ל לא יערב בם פירות שדה אחר, וכן מפורש בפי׳ רש״י שבאלפסי, וגם בנמו״י כתב לא יערב עמהם.

ד״ה ואין צריך לומר חדשים וכו׳. לרש״י (במתני׳) קתני דוקא, משום דלדידיה עשיית קמח מרובה הוא עיקר, ולדעת זו אפילו דקתני הוא ממש מ״ש ואצ״ל חדשים בישנים, וה״ק תנא, הלא מבעיא דאמינא במלת אפילו הוא דוקא חדשים בישנים. אבל לרי״ף ולהרמב״ם והרא״ש דאסרי אף ישנים בחדשים משום דטובים החדשים להתיישן, הלא מבעיא הוא ישנים בחדשים, ונראה להם שהוא יותר פשוט, ולכן כתב הרמב״ם פי״ח ה״ה מהל׳ מכירה, ואין צריך לומר ישנים בחדשים, ופלוגתייהו בגירסת ברייתא שבגמרא (ס,א), ע״ש.

תי״ט ד״ה מקום וכו׳ קולטות וכו׳. מתני׳ הכי דייקא, מדלא תני שנהגו לערב אלא להטיל העירוב, משמע דעירובו תמיד ניכר שהוא מעורב, אבל הטיל לא נודע כי אם למטיל בשעה שמטיל, כי אח״כ מים קולטות טעם היין.

משנה יב

זכור. משום דמטיב לאחריני הלוקחים מאחרים, שגם הם מוכרים בזול לכך מברכים אותו.

הרע״ב ד״ה ובלבד וכו׳. להוציא זהו העיקר איסור ממתני׳, שהרי אין האיסור בעירוב אלא בהוצאת הקול. ונראה לי דהכי פירושו, שלא יתכוין לערב יפה יפה, ובסתם עירוב דהיינו מעט במרובה ומעורב היטב, דודאי מאן דעביד הכי דעתו להונות. ואפילו לא הוציא קול הו״ל כמוציא,

וכן כתב השו"ע סי' רכ"ח סט"ז: שלא יכוין לקנות הרוב ממקום הטוב כדי שיצא עליו קול שהוא קונה הכל ממקום הטוב.

ד"ה לא את האדם וכו'. פי' בגמרא (ס.ב). לצבוע זקנו שיראה כבחור. ולהשקות את הבהמה מי סובין שתתראה שמינה בזיקוף השערות. ויפוי הכלים דוקא בישנים אסור ולא בחדשים שדרכם בכך. ובזה נוכל לפרושי מתני' בזו אף זו, לא מבעיא אדם דיכול להתקיים הרמאות זמן רב דאסור, אלא אפילו הבהמה דבשעה יודע הרמאות ויכול לתבוע, ולא מבעיא הבהמה אלא אפילו כלים דאיכא חדתי דמותר.

תי"ט ד"ה כגונב וכו'. אף שנודה לדבריו שאעפ"י שהודיעו יאסר, לא נודה לטעמו שאחר שהודיעו לא יתרמה עוד דלאו בשופטני עסקינן. ועוד דלעיל שרינן עירוב מים ביין למכרו אם הודיעו. כש"כ דלא צרכינן לדבריו, כיון שאינו בורר אלא נטל פי המגורה דהיינו שטחיות לבד, לא יוכל לפסוק ולקראו גונב ממש, משום דבנקל יכול לוקח להעמיק ידו תוך מגורה ולראות שאין תוכה כברה, ולכן תני כגונב דהיינו לפי דעתו. וזה כמ"ש בב"ר (כב.יג) גבי קין, הוא כגונב דעת העליונה, שר"ל לפי סברתו.

פרק ה איזהו נשך

משנה א

איזהו. סדרא דקרא דפרשת בהר סיני נקט, דבתר אונאה (ויקרא כה.יד) כתב נשך ותרבית (שם שם.לו).

סלע. הא דלא תני סלע בסלע ודינר, לאשמועינן דאע"ג דהוקר הסלע ובשעת הפרעון שוה חמשה דינרים אסור, כ"כ הרב בעל לחם אבירים (ד"ה איזהו נשך).

ואיזהו. משום דאין זה תרבית דרישא שזה מדרבנן, מש"ה תני ואיזהו זמנא אחרינא, ואגביה תני נמי ברישא איזהו נשך המלוה, ולא כן בפ"ב דב"ק מ"ב, דתנן איזהו תם ואיזהו מועד, מועד וכו', משום דהתם בין תם ובין מועד אינון דבעי מעיקרא מפרש דאזיל.

תי"ט ד"ה מפני וכו' ה"ג וכו'. אפ"ה אכתי קשה דפתח באיזהו נשך, דר"ל היכי דמי נשך ומהו מציאותו, וסיים בשהוא נושך, דהיינו פי' מלת נשך. ותו קשה במתני', אמאי תני שתי מציאויות. ועוד מאי דתני בתר הכי, ואיזהו תרבית שר"ל מדרבנן, לא דייקא לישנא דמשמע דקאי אמאי

דבעי מעיקרא ואיזהו תרבית, דהיינו מדאורייתא. ולא הבנתי מ"ש התי"ט (סד"ה המרבה), דלרבית דרבנן קורא תרבית, דבשלמא אי הוי מדאורייתא אתי שפיר איזהו נשך ותרבית דקאי אקרא, אבל אי תרבית הוא מדרבנן תנא אהיכא קאי. ונראה לי דהכי פירושו דמתני', דבגמרא (ס.ב) מקשינן, והא קרא כתיב (ויקרא כה.לו), את כספך לא תתן בנשך ובמרבית לא תתן אכלך, ומדחלקן לתרי לאוי תרתי נינהו, ומסקינן דחדא מילתא נינהו ותרי לאוי בין אאוכל ובין אכסף, משום דלא משכח ליה נשך בלא תרבית וכו', שמה שלוה חסר מלוה מתרבה. והיינו דבעי תנא איזהו נשך וכו', כלומר הא תרי קראי כתיבי, חד בכסף וחד באוכל, וכיון דבתרווייהו אתא נשך ותרבית אמאי חילק אותם הפסוק, ומשני דבין המלוה כסף ובין בדאוכל תרווייהו איסורם האמיתי משום שהוא נושך, ולא מבחינת הריוח של המלוה, דלא קפיד רחמנא על ריוח האדם אם לא שהוא ע"י חסרון הלוה שנושכים אותו ואוכלים את ממונו. ומעתה האי דכתב תרבית באוכל אין זה איסורו אלא משום הנשך, דמש"ה חזר כמשיב ואמר, נשך כסף נשך אוכל. וא"ת והכא נמי לכתוב בו ובתרבית לא תתן אכלך ובנשך, כבר הרגישו בו תוס' (שם ד"ה למה). ותירצו דהכי הוי לישנא מעליא, ע"ש. נמצא שכוונת התנא לומר דנשך ותרבית חדא מלתא הם, אלא דעיקר האיסור מפני שהוא נושך, אבל בתרבית דרבנן דהויא מקח וממכר לא שייך נשך, אלא שאסרוהו חז"ל משום צד הריבוי שמתרבה הלוקח. וזהו דדייק הר"ב, והוא לשון רש"י (במתני'). המרבה שכר לעצמו, לעצמו דייק משום דאין כאן נשיכה. והיינו דקאמר תנא ואיזהו תרבית, כלומר מה שאין בו נשך אלא תרבית לחודיה. א"נ איתא בגמרא (סא.ב), דדוקא בדאורייתא יכין רשע וצדיק ילבש, משום דלדידיה אזהר רחמנא ולא לבריה. וזהו שאמר (במתני'), המלוה סלע וכו' אסור, פי' באותו הריוח מפני שהוא הנושך, והוא עבר אלאו דלא תקח נשך משא"כ בנו.

ד"ה ויין וכו' הש"ג הרמב"ד וכו'. לע"ד לא קשיא, דשאני הכא דאיכא מי שפרע. עוד נלע"ד דשאני הכא דיש לו הנאה במה שמקבל ליקח היין ממנו ואינו מכריחו לתת לו מעות, והאי הנאה עדיפא מהרחבת זמן פרעון המלוה דאשה מקודשת בה, כדאיתא התם (קדושין ו.ב).

משנה ב

ידור. איברא דמתני' זו אף זו היא, אבל לא נראה לי בהכי, משום דלאיסור רבית (סד.ב) היינו חנם היינו בפחות. ונראה לי דרמוז לשני

דזל כתר סעמח ומיהו לכי מנמנם כדבר :

ד' בבמה וכו' נר' דלמו היינו מ"ם רו כנרייתה חף לח יפלה מיניו על המקח להיות חיירי שתולה מיניו כלכד כמי שרוצה לקנות מכל חינו חומר כלום מכל הכח שפ"ל בכתה וכו' אפי' רבנן מודו וח"ל לומר דמתני' ר"י היח • **שבא** מסיפיה דקרח מוכח דחיירי חף בבן נרים והיינו מדכתיב כי נרים חייתם ואמרי' בגמרח מום שבך מ"ת לחבירך והרי מבוחינו הם שהיו הנרים במלרים וה"ט שהוצרך להביח הכחוב משום מחי דקאמני חם היכ"ן נרים וכולי לרבותח כמ"ש התו"ט •

חי"ט ד"ה לח וכו' היינו זח"ז וכו' והרמבמון השגיו בשם נמי מ"ם בדרך זח"ן דהחוח פשיטח דחית ביה פרתי חוכחת דברים וג"כ דרשח דחמרינן וכמ"ש הרמ"ן סיכול לנרום מחחר מרוצה לקנותו הולך לו ול"ק מ"ש הב"ל חימח דוה קל מ"נך וה"ל לכ"ש וכולי :

י' אהוריין כתב הרמ"ן חדלם חני מודיעו מפמע דחם הודיע פעם מ' לח' טוב מ"ל לחחר ולהודיעו פעם מחרת ע"כ ומדברי הרמב"ם פי"ח מה' מכירה דשינה מלישנח דמתני' וכתב חח"כ תודיעו מפמע דלח ס"ל הכי ולכך נתחכם לפנות מהל' השגור בשם' וגם הטור כפי' רכ"ח כתב חח"כ יודיעו לקונה ומה נם פשטרח נותנת כן דחפו לותו היין מתקיים עד טולם חלח לו מחר והלח הלוקח שמח יפבור דהיין שמתערב ככר כלה וזה חין מחר חי הוח ויש כוה חונחה וניניחת דעת על יסודים לו בכל פעם והח דלח תנן מודיעו פלח הודיעו חולי היינו לומר שח"ל שחודיעו בפי' חלח חפי' הודיעו בפעם מכירה ע"י הדמים שמוכר לו בזול מאה שדרכו למכור היין חי שני בהח דכוה לפיק חלפתיה הקונה חי לחו שהיה מוזג לח היה נותנו בחלו הדמים כזול טפי מיין חחר שמוכר ח"ל תנח תודיעו לחח לטפויי כמין במקום שרגילים לטוחמו דשני כוה ומקרי הודעה כלפי' בח"מ סי' הנו :

ו' בלא חת החדש ל"מ פרמס דפרס דהיינו לנבוע שפר הנבד שיהח נר' בחור כדי שיוסיפו על דמיו דפשיטח דחפר דרך חם יתחנה הלוקח טוב לח יוכל להמנע כלום דמין הונחה בעבדים חלח חפי' פרכוס דבהחה להשקותה מי פומיו חו לפרוק פותה כדי שיודקף שערה ותרחה כבעלת בכר דפר"ח דשרי דחם יתחנה הלוקח יוכל ספיר לחכוע דמיו חפ"ה חפר וחפי' פרכוס דכלים לנחנחן דפר"ח חין כחן רחוחות וצ"ל לפרכוס דחדש וכהחה דהכח ליפות חלחתן הכלי נחשה לטוכת הקונה חפ"ה חפר כישנים לפי שנוכב חת שעין שנדחים כחדשים כדחי' בגמ' והרמ"ן פי' כל"מ ע"ש • **הר"ב** ל"ה נרים זכו' לפי זכו' כן פרשו והרמב"ם פי' כענין חחר חלל יש בקליפת השול שיהיו יודעים בו חם יתבשל חיך חו לח יתבשל חלח בטוחח בדול כמו שהוח יחוע

בענין

כענין השול וחכח שחול חוסר לכור חת הנרישין כלומר להסיר קליפתו כדי להתלחד מחנו שליו וחכמים מתירין לפי שהוח לח הבנים בתוכה דכר חכל הוח חסור (לנקות) מה שנרחה מן הכרי ויניח בתוכו הקליפה לפי שהוח נוכב חת העין ע"כ • חפשם לח ידעתי לישב יפה פי' זה עם מ"ש בשם' חתן חכמים ר' חחח שחתיר בדבר הנרחה • **תי"ט** ד"ה כנוכב וכו' חפ' וכו' השיג הרמ"ן בחמרו חף שנודה לדבריו שחשבל חמודיעו יחסר לח נודה לטעמו שחחר שהיקיכו לח ימרחה עוד דלמו בטופטני עסקיכו ועוד דלישל שריכן מיהוב חיש ביין למכרו חם הודיעו וכולי ע"כ וב"כ נ"כ הב"ד ע"ש וחם הטחת כדבתי' בחשכה דלעיל ובנר' חל' הרמב"ם דהשם ביין בכל פעם נריך להודיעו יש לכו תשובה מונחת לדברי התו"ט דהשם ודחי שרי' לפי שבכל פעם שמוכר מודיע שזה היין מזוג הוח מבל הבח חיישינן שמח לחר זמן יבח הקונה בפעם הרחשונה והוח זוכר שקנה חשם יפות כלח פשולת שהיו חפי המנורה ולח זוכר עוד חף כחמר לו שלח בירר שח חפיה ולפיכך לח יעלה על לבו שים בם פשולת ויש קנת בנוכב וכו' זמ"מ דרכו של הרמ"ן בפי' כנוכב הוח יחר ברור וחה מחוך הדמיון שמלח חקין כנוכב דעת וכולי כלומר לפי דעתו ולח כן הדבר ה"ה בנקב הלוקח חם יפקיע ידו לחוכם יהחה פשין חיכו כברו :

פרקה משנה א' תי"ט סל"ה המרחה וכולי וחלקן בשמות וכו' למיפרח דמ"ם בריפח ותיהו חריפת ל"ל חרכית חדרכינן בבריפח ולחי חקי חקרח דכתיב נסך ותרכית שח ל"ל דבסיפח כשכח לפרש קרי לשל תורה נסך ושל רבנן תרכית וזה חבוחר יפה בפי' הר"ב נמ"ש חלח דבסיפח רבית דרבנן קחפרש זע"ז הוח סחמר התו"ט וחלקן בשמות והשפח לח חקשי ח"ש הרמ"ן ולח הבנחי מ"ש התו"ט ז"ל דלרבית דרבנן קרי חרכית דבשלחה חי חי חדחורייחח מ"ש חיהו נסך ותרכית דקרי חקרח חכל חי חדכית הוח חדרבנן חפח חיכח קרי ע"ל ולעיל"ן שפש התו"ט חוכיח כוהיהשפח ה"ם דחמתני' חיהו נסך ותיהו חרכית כלו' דבסיבי בקרח דהיינו נסך בבסף ותרכית בחוכל והדר פריש חיהו וכו' כלו' בם בפירות יש נסך ומחילה שנם בבסף חיכח נחי חרכית סחין לחתה חוכח נסך כלח חרכית ותרפית כלח נסך ושוב קחני טעמח לחחי קרינן ליה השפח נסך כיון דשכיחן יש כו חפני שהוח מוסך פלו' פעיקר חליסור חלחי כמה שמוסך כח"ם הרמ"ן ז"ל וכתב הכי חנח ותיהו חרכית חחר שליהו חרכית דקרח והשפח ליכח למיתר חנח חהכח קחי דחריפח קחי שהוכיר חרכית דקרח והשפח קחתר ויש לך חרכית חחר דהבנן החדבה בפירות וכו' ולח כהב"ד שהכין דחשש ל"ל דכריפח נחי ל"ל חיהו נסך דשוויין' ושיהא חרכית

דרבנן

(תוס' ל"ג א') ד"ה אחד נכרי ואחד ישראל מותרין בו וכו' ומשני שאני נכרים [דלאו בני כיבום נינהו] והכא נמי שאני נכרים דלאו בני שחיטה נינהו כדאמר לעיל [ואין להקשות מהא דאיתא פ' ד' מיתות נכרי ששבת חייב מיתה וכן העוסק בתורה דבדבר שהוא מצוה לישראל לעשות לא שייך למימר מי איכא מידי דלישראל שרי וכו' ואע"ג דאמר אפילו ששבת בשני בשבת חייב מיתה מ"מ לא דמי הואיל ויש מצות שביתה לישראל כמו בשבת ואע"ג דבן נח נהרג על העוברין כדאמר התם וישראל אינו נהרג נהי דפטור מ"מ לא שרי] וא"ת דבפ' גיד הנשה וכו':

(גמ' ס' ב' 42) הרי ארץ ישראל חביבין על [אומות העולם] כיוצא בו ואת וכו':

(פ"ט א') נתתי גדולה לדוד אמר ואנכי תולעת ולא איש [אבל אומות העולם אינן כן נתתי גדולה לנמרוד] אמר הבה נבנה לנו עיר וכו':

(צ"א א' 35) כנכרי נדמה לו [דאמר מר ישראל שנטפל לו נכרי בדרך טופלו לימינו] רב שמואל וכו':

(צ"ב א' 38) ואחת שעתידה לשתות [עם כל האומות] אמר וכו':

(רש"י ל"ד ב') שלשים מצות לא נתפרשו ומהכא הוא דקא ילפינן [שאין כותבין כתובה לזכרים דאעפ"י שמשידין למשכב זכור ומייחדין להם זכר לתשמישן אין נוהגין קלות ראש במצוה זו כל כך שיכתבו להם כתובה]: בשר המת מן אדם וכו':

(צ"ד א' 9) אסור לגנוב דעת הבריות [ואפי' דעתו של גוי] והא דשמואל לאו בפירוש איתמר וכו':

(תוס' שם) **טרפה** הואי ויהבי' ניהליה במר דשחוטה. וא"ת לעולם [אימא לך דמותר לגנוב דעתו של גוי ואיקפד משום דאמר לי' לנכרי שחוטה היא ואיכא למיגזר שמא יתננה לו בפני ישראל ויקנה ממנו וי"ל דמ"מ איכא למידק מיניה דאסור לגנוב דאי שרי ליכא למיחש שמא יקנה ממנו ישראל דיחוש דלגנוב דעתו של נכרי] אומר כן:

(תוס' קי"ד ב') ד"ה ר' יהודה אומר דברים ככתבן [ואסור ליתן לנכרי מתנת חנם ועל זה מביאה בפ"ק דע"ז] וא"ת והתנן שולח אדם לנכרי ירך וכו':

השוחט

הלכה ז

אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופתוי. ולא תהיה אחת בפה ואחת בלב, אלא תוכו כברו, והענין שבלב הוא הדבר שבפה. ואסור לגנוב דעת הבריות אפילו דעת הגוי.

אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות – ומה שהותר לשבח את מקחו של חברו, על אף שאינו הגון בעיניו – כמובא במסכת כתובות[62]: "תנו רבנן: כיצד מרקדין לפני הכלה? בית שמאי אומרים: כלה כמות שהיא, ובית הלל אומרים: כלה נאה וחסודה. אמרו להן ב"ש לב"ה: הרי שהיתה חיגרת או סומא, אומרי' לה, כלה נאה וחסודה? והתורה אמרה: 'מדבר שקר תרחק'[63]! אמרו להם ב"ה לב"ש: לדבריכם, מי שלקח מקח רע מן השוק, ישבחנו בעיניו או יגננו בעיניו? הוי אומר: ישבחנו בעיניו, מכאן אמרו חכמים: לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות" – אין זה אלא בדברים שבהם דעותיהם וטעמם של בני האדם אינם שווים[64], שאז ראוי לקבל את טעמו ובחירתו של הזולת ולהאיר לו פנים, ולא לחלוק על דעתו ולא להקפיד עליו על כך[65]. כך מפרש רבנו את הכלל: "לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות"[66], כמבואר בדבריו בהלכות יסודי התורה[67]: "וכן אם דקדק החכם על עצמו והיה דבורו בנחת עם הבריות **ודעתו מעורבת עמהם** ומקבלם בסבר פנים יפות... עד שימצאו הכל מקלסין אותו ואוהבים אותו ומתאוים למעשיו – הרי זה קידש את ה', ועליו הכתוב אומר: 'ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר'[68]".

62 טז ע"ב - יז ע"א.

63 שמות כג, ז.

64 וביד פשוטה פירש באופן אחר, לדעתו משמעות המילה 'להנהיג' היא לעשות כך באופן קבוע, אך באופן ארעי מותר. וכן פירשו גליונות הרמב"ם לר"י סרנא ותורת אביגדור.

65 וכך הייתה דרכם של בית הלל אף בענייני הלכה: "מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן – מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן" (עירובין יג ע"ב).

66 וכן מפרש המאירי בכתובות שם, וכן משמע מלשון רש"י שם: "לעשות לאיש ואיש כרצונו".

67 פרק ה הלכה יא.

68 ישעיהו מט, ג.

הריטב"א[69], לעומת זאת, מפרש שהדבר הותר משום "דכל שהוא מפני דרכי שלום אין בו משום מדבר שקר תרחק". וכך מבואר במסכת כלה רבתי[70]: "ובית הלל, מאי שנא דמותבי מלקח מקח רע מן השוק, ליתבוה מדאורייתא, דתניא: גדול השלום, שאפילו הקדוש ברוך הוא שינה בו, מעיקרא כתיב[71]: 'ואדוני זקן', ולבסוף כתיב[72]: 'ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה לאמר האף אומנם אלד ואני זקנתי'! הכי קאמרי, לא מיבעיא דמדאורייתא שפיר דמי, אלא אף לבראיתא שפיר דמי. כלפי איליא, איפוך".

ופתוי – 'פיתוי' במשמעות של העמדת פנים ושקר אנו מוצאים בתוספתא[73]: "נאמנת אשה או קטן לומר מיכן יצא נחיל זה, במי דברים אמורים? בזמן שהעידו על מעמדן, אבל אם יצאו וחזרו אין נאמנין, שלא אמרו אלא מתוך **הפיתוי** ומתוך היראה". תנאי זה לנאמנותם של אשה וקטן מובא גם במסכת בבא קמא[74]: 'אמר רב יהודה אמר שמואל: הכא במאי עסקינן, כגון שהיו בעלים מרדפין אחריהם, ואשה וקטן מסיחין לפי תומם ואומר מכאן יצא נחיל זה". כלומר, "מתוך הפיתוי ומתוך היראה", האמור בתוספתא, הוא שלא "לפי תומם", האמור בגמרא[75]. 'לפתות' במשמעות של לגנוב דעת ולכזב נמצא גם בתוספתא אחרת[76]: "וכן מצינו כשהיו ישראל עומדין על הר סיני בקשו **לגנוב דעת** העליונה שנאמר[77]: 'כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע'... והלא כבר נאמר[78]: '**ויפתוהו** בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו'".

69 בחידושיו לכתובות שם, וראה תוס' רי"ד שם, וראה מש"כ בחידושי חתם סופר שם.

70 פרק ט הלכה א.

71 בראשית יח, יב.

72 שם פסוק יג.

73 כתובות פרק ג הלכה ד, הובאה בירושלמי כתובות פרק ב הלכה י ובבא קמא פרק י הלכה ב.

74 קיד ע"ב. דין זה נפסק ברמב"ם בהלכות גזלה ואבדה פרק ו הלכה טו.

75 ראה חסדי דוד על התוספתא שם (אלא שחסדי דוד, מנחת בכורים ועוד פירשו באופן אחר – שפיתו אותם לומר שקר, וראה שם בהגהות הגר"א), וראה שו"ת שאילת דוד ח"ב אה"ע סי' יא הגהה ד שכתב באופן אחר.

76 בבא קמא פרק ז הלכה ט.

77 שמות כד, ז.

78 תהלים עח, לו-לז.

אלא תוכו כברו – בביטוי זה מתכוונים בדרך כלל למי שתורתו שבתוכו שווה למעשיו שבגלוי, כמבואר במשנת רבי אליעזר[79]: "תורת ה' תמימה'[80] – אימתי היא תמימה, כשאדם למד ועושה... לפיכך הארון מצֻפה זהב מבית ומחוץ, לומר לך, שתלמידי חכמים צריך שיהא **תוכו כברו**". למרות זאת יש לביטוי זה גם משמעות נוספת – שמה שבלבו שווה למה שבפיו, כמבואר במדרש אגדה[81]: "ונאמר בארון 'וצפית אתו זהב טהור', מכאן שצריך תלמיד חכם להיות **תוכו כברו**, שלא יהיה אחת בלב ואחת בפה".

ואסור לגנוב דעת הבריות – רש"י[82] ובעלי התוספות[83] וההולכים בשיטתם[84] מפרשים, שהאיסור הוא שאדם יטעה את זולתו לחשוב שעשה לו טובה, והוא באמת לא עשה לו, שהחזקת הטובה הזובחינם, הרי היא כעין קבלת דבר מהזולת בלי ידיעתו ורשותו. לכן בעלי שיטה זו ראו באיסור 'גניבת דעת' חלק מן ה'לאו' מדאורייתא[85] לא תגנבו'[86]. רבנו, לעומתם, מפרש שאיסור זה קשור למידת האמת שבנפש האדם, ועל כן הביאו בהלכות דעות[87]. וכן מבואר בפירוש המשנה[88] לרבנו: "אמרו עליהם השלום אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעת גוי... **ויושגו לאדם תכונות רעות על ידי כל המעשים הרעים הללו** אשר העיד יתעלה על עצמו שהוא מתעב אותן כשלעצמן, נעשו עם מי שנעשו, והוא אומרו[89]: 'כי תועבת ה'

79 פרשה יג עמ' 244, וכן הוא בברכות כח ע"א וביומא עב ע"ב, וראה כאן עבודת המלך (ולדעת המאירי ביומא שם מדובר בעושה עבירות בסתר).

80 תהלים יט, ח.

81 (בובר) שמות פרק כה [יא].

82 חולין צד א ד"ה משום דגונב דעתו.

83 ראה חולין שם ע"ב תוספות ד"ה אמר אביי.

84 רמב"ן, רשב"א, ר"ש וריטב"א בחולין שם. וראה רבנו יונה בשערי תשובה שער ג, קפד המשלב את שיטתם עם שיטת הרמב"ם.

85 ראה יראים קכד, סמ"ג לאוין קנה וריטב"א חולין שם ד"ה כדאמר שמואל. ובסמ"ק רס כתב שהוא מדרבנן.

86 ויקרא יט, יא.

87 וכן בהלכות מכירה פרק יח הלכה א באיסור לרמות במקח וממכר.

88 כלים פרק יב משנה ז.

89 דברים כה, טז.

אלהיך כל עשה אלה כל עשה עול'". לכן, האיסור של 'גנבת דעת' נמצא בדברי רבנו גם בעניינים שאינם קשורים להחזקת טובה לשני[90], כמו: היוצא בבגד קרוע לפני המת כאילו שהוא קרע עכשיו עליו[91], ה'אוחז את העינים' – העושה קוסמות לפני אנשים[92], וכן מי שירד לאומנות חברו מתוך נקמנות וחילק את הרווחים לעניים, שמטעה את האנשים לחשוב שכוונתו לעשות מצוה[93].

החיוב לדבר אמת לא הוזכר בפירוש בתורה[94], שכן הפסוקים: "מדבר שקר תרחק"[95] ו"ולא תשקרו איש בעמיתו"[96] מדברים בענייני משפט[97] ושבועת שקר בכפירת ממון[98]. ובספר המספיק לעובדי ה' לרבי אברהם בן רבנו כתב[99]: "אשר לכך שהאדם ישקר שלא לתועלת, אלא מתוך שפלות ונקלות וחוסר אמונה גרידא, הנה נדיר הכישלון בזה, ועל כן לא יוחד לכך פסוק בתורה, אלא נכלל בתוך מובן הפסוקים שהזכרנום לעיל[100]".

90 ראה באנציקלופדיה תלמודית כרך ו ערך גנבת דעת הערה 77 שתמהו על דבר זה.

91 הלכות אבל פרק ח הלכה ו.

92 ספר המצוות ל"ת לב.

93 תשובות הרמב"ם (בלאו) סי' רעג.

94 וראה ספר קובץ ועבודת המלך שדנו האם איסור 'גנבת דעת' לדעת רבנו הוא מדאורייתא או מדרבנן.

95 שמות כג, ז.

96 ויקרא יט, יא.

97 ראה ספר המצוות לרמב"ם ל"ת רפא והלכות סנהדרין פרקים כא, כב, כד.

98 ראה ספר המצוות לרמב"ם ל"ת רמט והלכות שבועות פרק א הלכה ח.

99 בההדרת נסים דנה, בפרק על חיוב האמת ואיסור השקר (עמ' 311).

100 'מדבר שקר תרחק' ו'ולא תשקרו איש בעמיתו'.

כיצד? לא ימכור לגוי בשר נבלה בכלל שחוטה, ולא מנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה. ולא יסרב בחבירו שיאכל אצלו והוא יודע שאינו אוכל, וירבה לו בתקרובת והוא יודע שאינו מקבל, יפתח לו חביות שהוא צריך לפתוח אותן למכרן כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח, וכן כל כיוצא בזה. אפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת הדעת אסורה, אלא שפת אמת ורוח נכון ולב טהור מכל עמל והוות.

לא ימכור לגוי – כתבו התוספות[101], שדווקא במכירה יש איסור 'גנבת דעת' הגוי, מפני שנותן מעות בתורת שחוטה, מה שאין כן בשולח לו דורון. על כן התירו בברייתא[102] לשלוח לגוי ירך חתוכה, ולא הצריכו לטול ממנה גיד הנשה, אף על פי שאסרו למכור לו נבלות וטרפות מפני 'גנבת דעת'. חילוק זה הוא לשיטתם הנ"ל, שאיסור 'גנבת דעת' הוא מעין איסור גנבה, ולכן הוא חמור יותר בזמן שיש נתינת מעות. אבל, לדעת רבנו, שהאיסור הוא מפני השקר שבדבר, אין לחלק באופן זה. והנראה[103] לדעתו, שהחילוק בין מכירה למתנה הוא בכך, שבמכירה הקונה מבקש דבר מסוים – בשר שחוטה או מנעל שחוטה, ואם המוכר נותן לו דבר אחר, למרות שאין הבדל ממשי ביניהם, כמו שיבואר להלן, הרי זה שקר ורמאות[104]. אבל במתנה, שאין המקבל מבקש דבר והנותן הוא המחליט מה לתת לו, אין בהחלטתו ובבחירתו משום רמאות. ואף על פי שידוע, שאם המקבל היה מודע לדבר, היה מעדיף דבר אחר – בשר שחוטה במקום בשר נבלה או נעל שחוטה

101 חולין צד ע"ב ד"ה אמר אביי, וכ"כ רמב"ן, רשב"א, ר"ש וריטב"א שם.

102 חולין שם ע"א.

103 וראה ש"ך יו"ד סי' קיז ס"ק יג שדייק מלשון רבנו שאין במתנה משום 'גנבת דעת', וראה עבודת המלך. מצד שני ראה בים של שלמה לחולין שם שדייק מלשון רבנו שאין לחלק בין גוי לישראל באיסור 'גנבת דעת' בשום פרט, וראה ספר קובץ. ולפירושנו אין סתירה בין שני הדיוקים – יש הבדל בין מכירה למתנה, אך גוי וישראל שווים בזה.

104 וכעין זה פירש באר יהודה.

במקום נעל מתה – מותר לנותן לתת לו מה שירצה ואין חיוב לגלות ולספר לו על כך. וזה דומה לנאמר בגמרא[105]: "היכי מכרזינן? אמר רב יצחק בר יוסף: נפל בישרא לבני חילא. ולימא: נפל טריפתא לבני חילא! לא זבני. והא קמטעי להו! **אינהו הוא דקמטעו נפשייהו**[106]". כלומר, גם במכירה, אם הקונה אינו מבקש דבר מסוים, אין חיוב לגלות לו את הפרטים שאינם נחשבים פסול ופגם לגביו ויכולים רק לעורר אצלו ספקות ותהיות מיותרים לגבי המקח. וכן במתנה, אם השולח דורון לגוי אומר לו בפירוש: בשר שחוטה אני שולח, ובמקומו שולח בשר נבלה, לדעת רבנו, הרי זה אסור משום 'גנבת דעת'.

בשר נבלה בכלל שחוטה – בהלכות מכירה[107] פירש רבנו: "אף על פי שהנבלה אצלו כשחוטה"[108]. וכן צריך לפרש, לדעתו, על פי ההיקש **במנעל של מתה במקום מנעל של שחוטה** – שאין הבדל ממשי בין שני סוגי המנעל, ורק בגלל בקשתו המיוחדת של הקונה יש בזה משום 'גנבת דעת'. רש"י[109], לעומתו, פירש כי "בהמה שמתה מאליה אין עורה חזק כשל בריאה שחוטה".

בשר נבלה – רבנו שינה מלשון הברייתא[110]: "ומפני ב' דברים אמרו אין מוכרים **נבילות וטרפות** לעובד כוכבים, אחד מפני שמתעהו...", ודקדק לכתוב 'נבלה' והשמיט 'טרפה', כי אין הגוי מבין בדיני שחיטה, וכל מה שהוא מבקש זה שהבהמה תהיה שחוטה ולא 'נבלה', כלומר שלא הומתה בדרך אחרת[111]. ורק מחמת הטעם השני – "שמא יחזור וימכרנה לישראל

105 חולין צד ע"ב.

106 וראה בתוספות שם ד"ה אינהו שפירשו: "איבעי להו לאסוקי אדעתייהו דטרפה היא", אך לדעת רבנו עצם זה שבני חילא לא ביקשו בשר כשר דווקא, הוא הסיבה להתיר למכור להם בשר טריפה, ואין בכך שקר ורמאות, כי הטרפה אצלם כבשר כשרה.

107 פרק יא הלכה א.

108 וראה שו"ע הרב אונאה סע' יב, אך בפרישה חו"מ רכח אות ו כתב: "שהנבלה אינו טוב ואינו ברי לגוף כשחוטה".

109 חולין שם ד"ה סנדל וכן פירש רגמ"ה שם. וראה ב"ח חו"מ סי' רכח שפירש בדעת רש"י שאפילו אינו לוקח אלא דמי מתה יש בזה 'גנבת דעת'.

110 חולין צד ע"א.

111 וראה ב"ח חו"מ רכח ד"ה ואף, שפירש באופן אחר.

אחר", הוזכרו בברייתא גם 'טרפות'. מקרים אחרים בגמרא[112], שמוזכרת בהם 'טרפה' באיסור 'גנבת דעת', הם: השולח דורון לגוי ומכירת בשר ל'בני חילא'. שם אין לגוי דרישה מיוחדת מהבשר, וה'גנבת דעת' שיש בדבר היא משום שאנו נותנים לו דבר שאינו ראוי לנו[113], ולמסקנת הגמרא אין בשני מקרים אלו משום 'גנבת דעת'.

בכלל שחוטה – אבל בסתם, שאין הקונה הגוי מבקש שחוטה, אין בזה משום 'גנבת דעת'[114], וכן במנעל. ודקדק רבנו לכתוב בבשר '**בכלל**'[115] ובמנעל '**במקום**'[116], כי בבשר אפשר להוסיף של נבלה לתוך של שחוטה, אבל במנעל אי אפשר אלא להחליף[117].

כדי לפתותו שבשביל כבודו פתח – ואפילו שאינו אומר לו בפירוש: בשבילך אני פותחן, כל שנוצר הרושם שהוא מוכן לבזבז לכבודו ממון רב והדבר אינו כן, הרי זה שקר ומרמה ואסור משום 'גנבת דעת'[118]. ואין זה דומה למקרה המובא בגמרא[119]: "מר זוטרא בריה דרב נחמן הוה קאזיל מסיכרא לבי מחוזא, ורבא ורב ספרא הוו קא אתו לסיכרא, פגעו אהדדי. הוא סבר: לאפיה הוא דקאתו, אמר להו: למה להו לרבנן דטרוח ואתו כולי האי? א"ל רב ספרא: אנן לא הוה ידעינן דקאתי מר, **אי הוה ידעינן - טפי הוה טרחינן**; א"ל רבא: מ"ט אמרת ליה הכי, דאחלישתיה לדעתיה? א"ל: והא קא מטעינן ליה! איהו הוא דקא מטעי נפשיה". המקרה הזה שונה מן המקרה שמביא רבנו, כי רבא ורב ספרא היו מוכנים לטרוח ולבוא לקראת

112 חולין שם.

113 ראה רי"ף ומאירי שם.

114 וכ"כ כל המפרשים בחולין שם חוץ מרש"י שם ע"א ד"ה אין מוכרין (ובע"ב ד"ה אינהו סתר את עצמו).

115 כך היא גרסת כתה"י, אך בדפוסים הגרסה: "במקום שחוטה".

116 בקצת כתה"י הגרסה היא: "בכלל מנעל של שחוטה".

117 וראה בן ידיד ובאר יהודה שפירשו באופן אחר.

118 וכ"כ בן ידיד, אך ראה ים של שלמה חולין שם אות כ שפירש בדעת רבנו שהדבר תלוי בכוונת הפותח, וכ"כ משרת משה, עבודת המלך ויד פשוטה, ולחם משנה פירש שדעת רבנו כדעת רש"י המובאת בהמשך.

119 חולין צד ע"ב.

מר זוטרא בריה דרב נחמן אילו רק ידעו על בואו, בדומה[120] למה שמתרצים בגמרא[121] במקרה של עולא: "והא עולא איקלע לבי רב יהודה, פתח לו חביות המכורות לחנוני!... ואיבעית אימא: שאני עולא דחביב ליה לרב יהודה, **דבלאו הכי נמי פתוחי מפתח ליה**".

רש"י[122], לעומת זאת, מחמת המקרה של מר זוטרא בריה דרב נחמן, מפרש שהאיסור לפתוח חביות המכורות לחנווני הוא דווקא כשאומר לו בפירוש: 'בשבילך אני פותחן'. אך התוספות[123] חלקו עליו וחילקו בין המקרים באופן אחר.

וכן כל כיוצא בזה – בגמרא[124] מובאות דוגמאות נוספות: "לא יאמר לו סוך שמן מפך ריקן"; "לא ילך אדם לבית האבל ובידו לגין המתקשקש, ולא ימלאנו מים מפני שמתעהו"; "לא ישגר אדם לחבירו חבית של יין ושמן צף על פיה".

אפילו מלה אחת של פיתוי ושל גניבת הדעת אסורה – בספר המספיק לעובדי ה'[125] לרבי אברהם בנו של רבנו מוכיח מתוך מה שאמרו[126]: "מותר **לשנות** בדברי השלום", ולא אמרו: 'לשקר בדברי השלום', שגם בדברי השלום הותר רק השינוי וה'ייפוי'. ומכאן, שלא בדברי השלום לא הותר אפילו זה[127].

120 אך ראה תוספות שם ד"ה והא המחלקים בין המקרים, וראה פירוש לחם משנה בדעת רבנו על פי דברי התוספות, וראה סדר משנה ואוצר המלך.

121 שם ע"א.

122 חולין צד ע"ב ד"ה אינהו.

123 שם ד"ה אינהו, וכ"כ רא"ש וריטב"א שם.

124 חולין צד ע"א.

125 בההדרת נסים דנה, בפרק על חיוב האמת ואיסור השקר (עמ' 318).

126 יבמות סה ע"ב.

127 וראה עבודת המלך וידּ פשוטה שהביאו ראיות אחרות.

הלכה ז

לא יהיה אדם בעל שחוק והֶתֵל, ולא עצב ואונן, אלא שמח. כך אמרו חכמים: שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה. וצוו שלא יהא אדם פרוץ בשחוק ולא עצב ומתאבל אלא מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות.

כך אמרו חכמים: שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה – אבות פרק ג משנה טז.

מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות – הוא מאמר שמאי במסכת אבות[128]. רבנו מפרש, שכוונתו לצוות על הדרך האמצעית שבענייני הצחוק והעצבות. רבי ישמעאל, לעומתו, אמר[129]: "והוי מקבל את כל האדם בשמחה", ופירש רבנו[130]: "וזה יותר ממאמר שמאי 'בסבר פנים יפות'". כוונתו, שהמקבל כל אדם בשמחה ובהתלהבות, אפילו אדם שאינו מכירו, כאילו הוא קרובו וחברו משכבר הימים, אין זה אלא יציאה מדרך הממוצעת, ועל כן אין הלכה כדבריו[131].

128 פרק א משנה יד.

129 שם פרק ג משנה יב.

130 בפירושו למשנה זו.

131 ראה עבודת המלך שתמה למה לא הביא רבנו את דברי רבי ישמעאל, וראה יד פשוטה שיישב באופן אחר.